BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
20 F
10

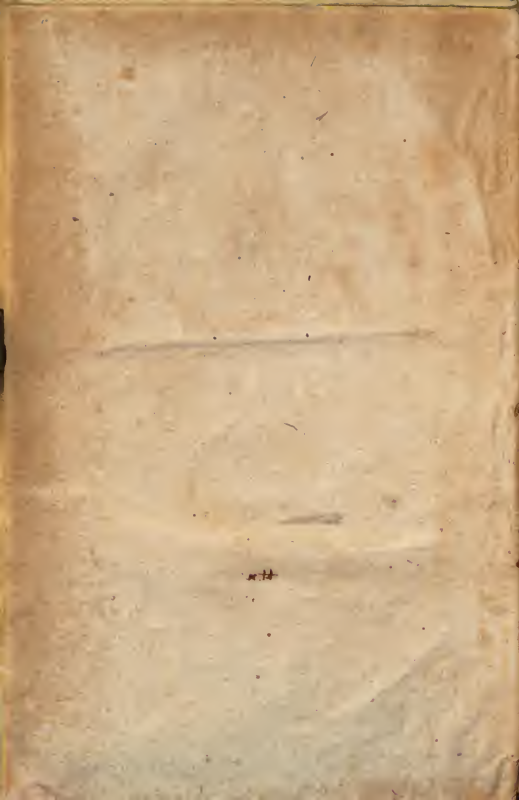

Liber Epistolarum beati

Augustini episcopi Hipponensis ecclesiæ: Compluriumq; sanctorum & illustrium virorum ad ipsum Augustinum rescribentium.

Cum duplici indice: a fronte & a tergo posito.

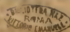

Venundatur ab Jodoco Badio.

LONGE VERENDO CLARISQVE NATALIBVS,MORIBVS,ET LITE ris illustri dño Frãcisco Demelun Attrebateñ.episcopo dignissimo Io.Badi⁹ Ascẽsius cum omni obseruantia felicitatem.

ARAE ADMODVM Felicitatis(hoc pręsertim tẽpore)esse mihi quidẽ videt antistes integerrime/ populum quempiam nancisci prasulem vera generositate perspicuũ:vt qui antiquo stemmate fultus a maiorũ virtute nõ modo non degeneret:verũetiã illi,christianæ religionis(quæ omnib⁹electis suis regale proposuit sacerdotium)decora ornamẽtaq; adiiciat.Rarioris:qui ad auitam generositatem pręclarę vitę sanctorumq; morum speciositatem accumulet.Multo autem rarissimę/qui ad illustres natales: pręclarosq; mores,sanctę laudatæq; doctrinę gloriã apponat:vt vere Christi bon⁹ odor pręđicari mereatur.Quæ cum oĩa accumulatissime in te sint/gratulor Attrebateñ.tuis:eum antistitem deo miserãte adeptis/qui ad amplissimam nobilitatem/lepidissimos mores/omnis naturæ ch[illegible]ites & virtu specimina:etiam sanctissimæ doctrinæ adiecisti ornamenta:nequaq̃ negotiis sęcularibus im[illegible] diuinarum scripturarum lectioni/sacrisq; canonibus penitus addictus.Quã rem cum ex aliis multis facile est perspicere/tum ex iis libris quos nuper Parisiis agens curasti comparandos:omneis quidem ab apostolica sede & Romana ecclesia probatos.Inter quos agnouimus & bibliorum elucidamenta:& diui patris Augustini monumenta.Cuius cum epistolas/ quas speciosi corporis alterum merito dixerim oculum/desyderari vbiq; gẽtium intelligeres monuisti imprimendas curarem.Quod lubens feci/tuoq; nomini auspicatissimo nũc impressas nuncupo ac dedico:precorq; vt reuerenda tua paternitas/si id audacule/certe rudirer,fecit:æqui boniq; consulat.Vale.Ad.xv.Calendas Iulias Anni a virginali partu sesquimillesimi decimiquinti.

REGESTVM EPISTOLARVM SERIE QVA SCRIPTAE SVNT.

EPISTOLARVM DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI: EXIMIIQVE ECCLESIAE DOCTORIS ELEGANTISSIMO STYLO DIGESTARVM BREVIS ANNOTATIO SINGVLARVM INITIA, MATERIAM, ATQVE ORDINEM EXPONENS.

Auguſtinus Voluſiano:eundem ſalutans:& vt ipſum non pigeat ſanctarum literarum ſtudio curam impendere:& præcipue ad linguas apoſtolorum legendas exhortans. Epiſtola.I. Domino illuſtri &c.De ſalute tua.

Voluſianus Auguſtino:petitionem eius exponens : habitamq; proxime confabulationem replicans:Et vnum e multis quærens:quis ſibi ambigua & dubios ſuos ſenſus poſſit aperire atq; diſſoluere: Vtrum videlicet mundi dominus & rector intemeratæ virginis corpus impleuerit : eademq; mater decem menſium longa pertulerit faſtidia:ac virgo peperit & intacta permanſerit.An etiam intra corpuſculum vagientis infantiæ ille latuerit:cui parua rerũ putatur vniuerſitas:cæteraſq; humanæ conditionis paſſiones & infirmitates pertulerit : introducens. Epiſtola.ii.Domino vere &c.Petis a me.

Auguſtinus Voluſiano:quæſtiones in ſuperiori epiſtola introductas repetens:eiſdemq; diſerta ac ſubtili reſponſione ſatiſfaciẽs:& illum ad firmam credulitatem diligenter adhortans. Epiſtola.iii.Domino illuſtri &c.Legi literas tuas.

Marcellinus Auguſtino:dicta ipſius excellenter commendans:& vice cuiuſdam precans vt ad ea vigilantius reſpondere dignetur:in quibus diſpenſationem dñicæ incarnationis infamãtes:nihil amplius dñm q̃ alii hoĩes facere potuerunt:feciſſe vel geſſiſſe mentiant̃: Quæſtionẽq; adiungens:Cur etiam deus:q et veteris teſtamẽti deꝰ eſſe firmat̃:ſpretis veteribꝰ ſacrificiis delectatus ſit & nouis.Q; p̃terea Chriſti p̃dicatio & doctrina reipublicæ moribꝰ nulla ex pte cõueniat.Q; ꝑ per Chriſtianos principes multa mala reipublicæ euenerint obiiciens : & ad hæc oĩa reſponſionem poſtulans.Epiſtola.iiii.Domino nimiumq; &c. Vir illuſtris.

Auguſtinus Marcellino:ſuperiores q̃ſtiones & obiectiones clara ac diſerta reſpõſione diſſoluens.Epiſtola.v.Domino eximio &c.Illuſtri viro.

Auguſtinus Italicæ viduæ:ſuper morte eius mariti conſolans:ac de interiori viſione qua deꝰ videri poſſit,eleganter differens.Epiſtola.vi.Dominę eximię &c.Non ſolum literis.

Auguſtinus Marcellino:hanc quæſtionem ſoluens:Quomodo conuerſa in ſanguinem tota aqua in terra Aegypti:magi Pharaonis inuenerint aquam vnde ſimile facerent:Notans præterea aliam quæſtionem ex ſuis libris ſibi propoſitam:& probans nõ ſolum ab aliis:ſed & a ſeipſo reprehendi debere ſi quid incautius vel indoctius ab eo poſitum ſit.Humiliter quoq; cõfitẽs ſe talẽ exiſtimari nõ debere vt nuſq̃ in ſcriptis ſuis errauerit:Ac deinde a ſe poſita exponens:& ita rephenſores ſuos cõpeſcẽs.Epiſtola.vii.Dño eximio &c.Epiſtolam tuam.

Auguſtinus Hieronymo:gaudens ꝙ exiguũ quiddam ſui muneris habeat:& fratrẽ ei Profuturum commendans:eundẽq; ad interpretationem græcorum ſcriptorum prouocãs:ac de ſuperflua poſt ſeptuaginta interp̃tes editione:& de expoſitione epiſtolę ad Galatas carpens. Epiſtola. viii.Dño dilectiſſimo &c.Nunq̃ æque quiſq̃.

Auguſtinus Hieronymo:Gratiam habens ꝙ pro ſubſcripta ſalutatione plenam ſibi epiſtolam reddiderit:& ad literatoriam collocutionem inuitãs:librumq; de viris illuſtribus:de cuius titulo ſe dubitare dicit:commendans:Ad expoſitionem præterea epiſtolę ad Galatas rediens:adiungenſq; illud eiuſdem apoſtoli:Et factus ſum Iudæis &c. Ac tandẽ vt opus iſtud corrigere velit obſecrans.Epiſtola.ix.Dño dilectiſſimo &c.Habeo gratiam.

Auguſtinus Hieronymo:ad reſcribendum ꝓuocans:& ad interpretationẽ ſcripturarũ ex græco ſecundum ſeptuaginta interp̃tes exhortans.Epiſtola.x.Dño vene.&c.Ex quo cœpi.

Hieronymus Auguſtino:tribus ſuperioribus epiſtolis:de libro videlicet virorum illuſtriũ de expoſitione epiſtolæ ad Galatas:& de ſua ex hebræo ſcripturarum traductione reſpondens Epiſtola.xi.Dño vere ſancto &c. Tres ſimul epiſtolas.

Auguſtinus Hieronymo:ſe de libro quem aſſerebatur contra eum Romam miſiſſe,expurgans.Epiſtola.xii.Dño chariſſimo &c.Audiui perueniſſe.

Hieronymus Auguſtino:rationẽ reddens cur epiſtolæ ſuæ nõ reſponderit : & vt vel aperte ſcribat:vel veriora mittat exẽplaria poſtulans:ſimulq; ſuadens ne iuuenis ipſe ſcribẽdo ſenem prouocet:Libelli præterea Calphurnii exemplaria ſibi miſiſſe ſignificãs.Epiſtola.xiii.Dño ve

te sancto &c.In ipso profectionis.

Hieronymus Augustino:admirans q per crebras epistolas se cōpellat ad respondendū cuidam epistolae:cum illa eadem & Romae & in Italia a plerisq habeti dicatur:causasq cur respōdere noluerit exponens:atq vt iuuenibus congrediatur,& senem ac veteranum non vocet ad certamen,commonens.Epistola.xiiii.Dño vere &c.Crebras ad me.

Augustinus Hieronymo:de cōmemoratis in superiori epistola accurate se purgans:veniā q si lęserit depcans:In qua etiam deplorat inter Hieronymum & Rufinum quōdam amicissimos tantam exortam esse discordiam:quos ad pristinam charitatem nititur reuocare.Epistola.xv.Dño venerando &c.Quis existimem.

Augustinus Praesidio:vt suprapositā epistolam beato Hieronymo aduersum se commoto transmittat rogans.Epistola.xvi.Dño beatissimo &c.Sicut praesens rogaui.

Hieronymus Augustino:vt sui meminerit obsecrans:& baiulum literarum sanctum Praesidium sibi germanissimum singulariter commendans.Epistola.xvii.Domino vere sancto.&c.Anno pręterito.

Hieronymus Augustino:vt pudori suo ignoscat obsecrans:& deinceps ad mutuam charitatem exhortans.Epistola.xviii.Dño vere &c.Cum a sancto fratre.

Augustinus Hieronymo:ad oīa sibi respondens:sententiamq suam tuens:& ostendens nō dispensatoriam aut simulatam:sed veram & dignam fuisse a Paulo Petri reprehensionem.Epistola.xix.Dño dilectissimo &c.Iam pridem tuae.

Augustinus Longiniano:nouiter in fide Christi imbutum quid agere debeat q nihil se esse mauult q virum bonum:edocens.Epistola.xx.Longiniano Augustinus.Solere aiunt.

Longinianus Augustino:familiariter pręfactae epistolae respondens:& ad quarundam quaestiuncularum eiusdem solutionem exhortans.Epistola.xxi.Dño venerando &c.Beatus sum & relucentis.

Augustinus Longiniano:an ad viam qua itur ad deum per virtutes:requiratur vt quis antiquorum sacrorum praeceptis & expiationibus expurgetur:inuestigans.Epistola.xxii.Longiniano Augustinus.Cepi fructum.

Augustinus Bonifacio:an parentes paruulis suis baptizatis noceāt:cū eos demoniorū sacrificiis sanare conantur:& quomodo eis prosit cū baptizant̄,parentū fides:quorum eis nō potest obesse perfidia:determinans.Epistola.xxiii.Bonifacio coepiscopo &c.Queris a me vtrum.

Hieronymus Alipio & Augustino episcopis:eorum opera atq auxilio haeresim Caelestianā extinctam gratulans:& quare contra libros Anniani pseudo diaconi rescribere distulisset:excusans.Epistola.xxiiii.Dominis vere &c.Sanctus Innocentius.

Hieronymus Augustino:de zelo fidei contra haereticos:& de odio & persecutione eorundē gratulans.Epistola.xxv.Dño sancto &c.Omni quidem tempore.

Hieronymus Augustino:salutationem fratrum illi committens:& sub similitudine de praua haereticorum doctrina in ciuitate Hierosolyma pullulante dolēs.Epistola.xxvi.Multi vtro q claudicant pede.

Hieronymus Marcellino & Anapsychiae:de origine animae catholicorum atq haereticorū sententias referens.Epistola.xxvii.Dominis vere &c.Tandem ex Africa.

Augustinus Hieronymo:de immortalitate aię:et si aia sit pars dei:aut icorporea:disputans Deinde vbi contraxerit anima reatum quo trahatur in condemnationem:etiam infantis:et si p sacramentum Christianae gratiae nō liberet̄:ingrēs.Epistola.xxviii.Deū nostrum q nos.

Augustinus Hieronymo:expositionem de eo qd̄ scribit̄ in canonica Iacobi:Si quis totam legem seruauerit:offendat autem in vno:factus est omnium reus:petens.Plurima etiam de cōnexione virtutum ac vitiorum secundum philosophorum catholicorumq sententias pertractans.Epistola.xxix.Quod ad te scripsi.

Hieronymus Augustino:cur sibi ad quęsita non mox responderit:se excusans:Simul & suā amicitiam & charitatem eidem pollicens:& ad obuiandum haereticorum calūniae alterutrū adhortans.Epistola.xxx.Dño vere &c.Virum honorabilem.

Paulin⁹ Augustino:pro pentateucho ab illo cōtra Manichęos composito:& sibi transmisso:gratias habens:eundemq pro salutari literarum doctrina & eruditione vitae aeternae deprecās Epistola.xxxi.Dño fratri &c.Charitas Christi.

Augustinus Paulino:aegre & dolenter ferens illius absentiā:simul & eius sanctum ppositū

& vehementissimã charitatem commendans:atq; ad synceręę & recte scripta sua relegẽda exo rans.Epistola.xxxii.Domino vere &c.O bone vir.

Paulinus Augustino iterato iuxta prioris epistolæ mentem scribens,ac illius præsentiã ex optans.Epistola.xxxiii.Domino fratri &c.Iam dudum frater.

Augustinus Paulino & Therasię,de pręsentia & iucũdo aduentu fratrũ Romani & Agilis gratulans,& pręsentiã illorũ affectans:illorũq; vitæ & status integritatẽ cõmendans,atq; libros de libero arbitrio se ad illos trãsmisisse asserẽs.Epistola.xxxiiii.Dominis dilectissimis &c. Cum literas meas.

Paulinus Alipio,pẽtateuchũ beati Augustini se recepisse:& ad illũ Eusebii de temporum historia librũ trãsmisisse attestans,ac de stirpe & vita illius certior fieri cupiẽs:vitãq; & originẽ propriã declarans.Epistola.xxxv.Domino merito &c.Hæc est vera charitas.

Paulinus & Therasia Romaniano:de eo q; sanctus Augustinus datus esset coadiutor Valerio Hipponẽsi epo,illũ certiorẽ reddẽtes:simul & pro salute Licētii adolescẽtis eruditissimi comprecãtes:& ad eundẽ carmina quędã Augustinianę æmulationis prouocatiua,cõscribẽtes.Epistola.xxxvi.Domino merito &c.Pridie q̃ has daremus.

Seuerus Augustino:familiariter virtutes eius cõmendans,& deo gratias propterea agens. Epistola.xxxvii.Venerabili ac desyderabili &c.Deo gratias frater.

Augustinus Læto,tyrociniũ illius in dei militia cõfortãs,& quomodo odisse oportet patrẽ & matrẽ,etiã animã propriã,eum qui ad regnum cælorum tendit,ostendens:& ad fugiendũ blandimenta materna,a vita æterna retardantia,edocens.Epistola.xxxviii.Domino dilectissimo &c.Legi epistolam.

Augustinus Licentio,vt ad finem verę sapiẽtię cõsequẽdũ:& vincula huius mũdi tã q̃ perniciosa effugiendũ,operã det,persuadẽs.Epistola.xxxix.Vix reperi occasionem.

Licentius Augustino,heroico carmine variũ suũ studiũ:simul & beniuolentiã suã & gratificandi animũ erga eundẽ profitens & explanans.Epistola.xl.Arcanum Varronis.

Augustinus Licētio:ipsum eo q; ad diuinã legẽ & vitæ honestatẽ non tã ordinatus q̃ ad carminũ compositionẽ accedat,increpãs:& ad dimittendũ vana huius sęculi:& dandũ se totum deo,exorans.Epistola.xli.Si versus tuus.

Augustinus fratribus Maudarensib⁹:ipsos eo q; idololatræ essent & tamẽ Christi nomẽ scripti in suis insererẽt,cũ quadã charitatis ostensione increpans:ac illis omnia Christianę fidei sacramenta in sacris libris pręuisa,prędicta,& scripta fuisse demõstrãs.Simul & ad viã salutis: & vnius dei & hominis Iesu Christi fidem exhortãs.Epistola.xlii.Dominis prędicabilib⁹ &c. Si forte illi qui inter vos.

Maximus grãmaticus Maudarẽsis Augustino,religionẽ Christianam prophanãs:vnumq; deũ per vniuersum orbem,licet variis & diuersis vocabulis:a gentibus venerari contendens. Epistola.xliii.Habens crebro tuis.

Augustinus Maximo grammatico,errorẽ pręcedentis epistolæ refellẽs:& ad grauiora fidei studia illum commonens.Epistola.xliiii.Serium ne aliquid.

Augustinus Armentario Ripario & Paulinę eius vxori,ad celerẽ salutis portũ pp̃ter incertũ finẽ applicãdũ fore exhortãs:& quales æternę vitæ dilectores esse debeamus:ac qualia vota sint reddẽda edocẽs.Epistola.xlv.Dominis eximiis &c.Vir egregius filius meus.

Augustinus Valentino:in eos qui liberũ arbitriũ negant,atq; asserũt q; in die iudicii nõ sit deus redditurus vnicuiq; secũdũ opera eius,inuehẽs.Epistola.xlvi.Domino dilectissimo &c. Venerunt ad nos.

Augustinus Valentino,iuxta materiã prioris epistolæ acrius contra nouos hæreticos Pelagianos de volũtate & gratia disputãs.Et istud Salomonis:Ne declines in sinistrã neq; i dexterã,exponens.Epistola.xlvii.Domino dilectiss. &c.Cresconium Feli.

Augustinus Vincentio Donatistæ & Rogatistæ:de correctione multorum hęreticorũ ex affectu gaudens:quosdam etiam durius per sęculares potestates ad emendationẽ erroris coercendos esse docens:De correctionum etiam & persecutionũ differentia:ac de hæreticorũ baptismo & sacramentis pertractans:Q q; per vnitatem & communionem malorum cũ bonis, iusti non maculentur,atq; de duplici confusione adducente peccatum & adducente gratiam & gloriam determinans.Epistola.xlviii.Dilectissimo fratri &c.Accepi epistolam.

Augustinus Deogratias presbytero:sex quæstionibus ab illo propositis se responsurum pol

licens.Epistola.xlix.Syncerissimo fratri &c.Quęstiones tibi propositas.

Augustinus Bonifacio comiti,quid intersit inter errorē Arrianorū & Donatistarū: Causam deinde quare a cōmunione catholicę ecclesię Donatistæ recesserint insinuās:& quomodo etiam magna misericordia cū illis fiat,si legibus imperialibus ab errore suo coerceant̄,edocens. Epistola.l.Laudo & gratulor.

Macedonius Augustino,illius sapientiā admirans.Qꝗ ob eius verecundā petitionē duos vinctos liberos explicuerit affirmans,& q̄ beata vita & veræ virtutes sint scire optans.Epistola.li.Domino merito &c.Miro modo afficior.

Augustinus Macedonio:vñ vera amicitia emanet:& ob quā causam philosophi verā pietatem & beatitudinē inuenire nō potuerint,declarās.Qꝗ eā sola spe in pręsenti vita consequi possimus,edocens.Epistola.lii.Augustinus episcopus &c.Quis sapientiam quam mihi.

Macedonius Augustino:An sit officiū sacerdotii interuenire pro reis cōsulēs. Epistola.liii. Domino merito &c.Optabas admodum.

Augustinus Macedonio,solutionē pręctactæ quęstionis expediens:& ad illius inqsita respōdens.Epistola.liiii.Augustinus episcopus &c.Negotiosissimum in republica.

Dioscorus Augustino,super quibusdā Ciceronis dialogorū interrogatiunculis efflagitās. Epistola.lv.Procemiare apud te.

Augustinus Dioscoro,illū de superfluis & curiosis quęstiunculis inquirentē increpans:& ab inani vulgi applausu & fallaci hominū laude cauendū esse demonstrās:& de summo hominis bono accurate disputans.Epistola.lvi.Tu me innumerabilium.

Augustinus Dardano,seipsum ꝗ tardius ad quęsita respōderit excusans:& deinde ad interrogata per eū.Quomodo mediator dei & hominū homo Christus Iesus nunc esse credatur in cælo,cū pendens in ligno iamꝗ moriturus,latroni credenti dixerit:Hodie mecū eris in paradiso:respondens.Epistola.lvii.Fateor me frater.

Paulinus Augustino:Quid sit qđ in psalmo decimoquinto dicitur:Sanctis qui sunt in terra eius,mirificauit omnes voluntates eius inter illos &c.Qui sint illi sancti qui sunt in terra Interrogans:& de quibusdā aliis dubitatiunculis ex psalmis euangelio & epistolis sibi satisfieri desyderans.Epistola.lviii.De paucis quę nunc iam.

Augustinus Paulino,quęstiunculis eiusdē in priori epistola prælibatis:magna cū modestia & vtilitate respōdens.Epistola.lix.Beatissimo & venerabiliter &c.Q; de peruētione.

Augustinus Cæciliano pręsidi:vt circa Hipponēsem dioecesim ita inuigilare velit cōtra hęreticos,quēadmodū in aliis Africæ partibus fecerit,exorans.Epistola.lx.Domino eximio &c. Administrationis tuæ.

Augustinus Dulcitio tribuno,quemadmodū oporteat hæreticis respōdere,qui cū cædib⁹ ecclesiā vastare nō possint in seipsos tū crudelissimi:proprio exitio eā terrere se credāt,instituens,ac deinde authoritatibus plurimis,nemini sibiipsi mortem inferre licere,edocens.Epistola.lxi.Domino eximio &c.Non debui contemnere.

Augustinus Cælestino diacono:Quomodo charitas libenter gaudēterꝗ recipienda sit,receptaꝗ repetēda:& ꝗ cū redditur,adhuc debeatur,explanans.Epistola.lxii.Domino venerabili &c.Quis longe.

Augustinus eidem Cælestino, libros suos quos contra Manichæos conscripsit repetēs:& de triplici naturarū distributione differens.Epistola.lxiii.Augustinus Cælestino.O vtinam possem assidue.

Augustinus Aurelio episcopo,eidē de sua beniuolentia gratias agens:de illiusꝗ sagacitate & integritate in ecclesia Africana plurimū fructū sperans:atꝗ de conuiuationibus & comessationibus ab ecclesia proiiciendis seuere laborans.Epistola.lxiiii.Aurelio episcopo &c. Qua gratia responderem.

Augustinus Paulino & Therasiæ,ꝗ quęstiunculā sibi propositā nimis breuiter explicuerit conquerens,& qualiter nostrę voluntati diuinā voluntatē pręferre debeamus enodans.Epistola.lxv.Sanctis & deo dilectis &c.Charissimus frater Celsus.

Augustinus & Alipius Maximo medico ciui:vt suos q ecclesiæ catholicæ nondū sunt incorporati,docere non differat:quēadmodū vnum deū in trinitate cultu latriæ adorare debeant, rogās:& quomodo de trinitate credere & sentire oporteat explanans.Epistola.lxvi. Domino eximio &c.Cum a sancto fratre.

Augustinus Alipio seni: de Gabiniani & Dioscori ad fidem catholicã cõuersione plurimũ gratulans. Epistola. lxvii. Augustinus Alipio seni. Frater Paulus hic est inco.

Clerici catholici regionis Hipponẽ Ianuario primẽ sedis partis Donati: de nouo genere & inauditẽ crudelitatis persecutione Donatistarũ & circũcellionum contra catholicos perpetrata cõquerentes: Simul & iustas poenas eisdem per imperiales leges impositas declarantes. Epistola. lxviii. Ianuario Clerici catholici &c. Clerici & circuincelliones.

Augustinus Restituto diacono: quomodo in ecclesia dei siqua forte peruersa vel etiã scelerata corrigere aut extinguere nõ valeamus: saluo vnitatis vinculo toleranda sint: pertractans. Epistola. lxix. Domino desyderantissimo &c. Aestus indicantes.

Augustinus Bonifacio comiti: Cur post prioris vxoris obitum: alteram non baptizatã ducere voluerit: & filiam ex ea genitã p hæreticos baptizari permiserit: cur etiã concubinali commixtione & vanitatibus huius sæculi se polluerit: paterne corrigens: & ad saniorẽ viuẽdi normam alliciens. Epistola. lxx. Domino filio &c. Fideliorem hominem & qui faciliores.

Nebridius Augustino: de phantasia & memoria inquirẽs. Epistola. lxxi. Augustino Nebridius. Epistolas tuas perplacet.

Augustinus Nebridio: ad priora interrogata perpulchre respondens: & de triplici vi imaginatiua pertractans. Epistola. lxxii. Augustinus Nebridio. Procemio super sedebo.

Augustinus Possidio & qui cũ eo sunt: an & quib⁹ liceat se ornare auro vel vestib⁹ determinans. Epistola. lxxiii. Domino dilectissimo &c. Magis quid agas cum eis.

Augustinus Deuterio episcopo: de errore & expulsione Victorini subdiaconi Manichẽi: & de electis & auditoribus Manichæorum & eorum hæresi pertractans. Epistola. lxxiiii. Domino beatissimo &c. Nihil melius me facere.

Augustinus Auxilio episcopo: an pro peccato patris/fili⁹, aut mariti/vxor: aut domini/seruus possit excõmunicari: Et quẽ sit causa iustæ excommunicationis: explanans. Epistola. lxxv. Domino dilectissimo &c. Vir spectabilis filius noster.

Augustinus Aurelio: q monachi desertores monasteriorũ ad militiã clericatus eligi nõ debeant determinans. Epistola. lxxvi. Domino beatissimo &c. Literas nullas tuæ.

Augustinus & Alipius Aurelio papæ: gratiarum actiones deo agẽtes pro fructuoso incremento ministrorũ ecclesiẽ deuotorũ: per eundẽ institutorum. Epistola. lxxvii. Domino beatissimo &c. Impletum est gaudio os nostrum.

Augustinus Esycio: de propheticis dictis siue prædictis & fine sẽculi: mentem suã post beati Hieronymi scripta aperiens. Epistola. lxxviii. Domino beatissimo &c. Ad sanctitatem tuam filio tuo.

Esycius Augustino: Quid ipse de fine sẽculi & aduentu domini sentiat, declarãs. & vtrum signa euangelica & prophetica quæ in nobis completa sunt: finem mundi proxime instare manifestent: inquirens. Epistola. lxxix. Domino beatissimo &c. Desyderanti & expectanti.

Augustinus Esycio declarans q singula scripturarum testimonia non sint sufficientia ad indicandum certum & determinatum tempus aduentus domini: & quẽadmodum ille desyderandus vel expectandus sit: docens. Epistola. lxxx. Domino beatissimo &c. Accepi literas venerationis tuæ.

Augustinus Eudoxio abbati insulæ Caprariæ: & qui cum eo sunt fratribus: exhortans vt memores sui & fratrum suorum sint in orationibus: atq; vt officia ecclesiastica ita subeant: vt neq; auida elatione affectasse: neq; blandiente desyderio respuere videant admonens. Epistola. lxxxi. Domino dilecto &c. Quando quietem vestram.

Augustinus Largo: vt fallaces suauitates huius sẽculi & vanos eiusdem appetitus & amores contemnat: admonens. Epistola. lxxxii. Domino insigni & prẽstantissimo &c. Accepi literas eximietatis tuæ.

Augustinus Crysino: illũ propter impatiẽtem moerorem amissionis rerũ temporalium: & stultam eius propemodum desperationem increpans: & ad meliora exhortãs. Epistola. lxxxiii. Domino vere &c. Rumor ad me detulit.

Augustinus Gaio: scripta sua familiariter illi commendans: & simul quid in his sentire: aut cui ascribere debeat declarans. Epistola. lxxxiiii. Gaio Augustinus. Vt abs te abscessimus.

Augustinus Consentio: de tribus generibus rerum quæ videntur: Vnum corporalium

Secundum simile corporalibus:Tertium ab vtroq; discretum:quo ipsa sola trinitas videtur: & quædam pulchra de ipsa trinitate pertractans.Epistola.lxxxv. Augustinus Cõsentio.Cogitationis carnalis compositionem.

Augustinus Casulano:an liceat sabbato ieiunare:eleganter determinans.Epistola.lxxxvi. Dilectissimo & desyderantissimo &c.Nescio vnde sit factum.

Augustinus Felicitati & Rustico & sororibus quæ cum eis sunt:de ineffabili iucunditate quam præparauit deus diligentibus se,commemorans:& vt ipsi mutua dilectione vnitatẽ spiritus in vinculo pacis seruare studeant,admonens.Epistola.lxxxvii.Dilectissimæ & sanctissimæ &c.Bonus est dominus.

Hilarius Augustino:an homo possit esse sine peccato:& mandata dei facile custodire si velit:& an infantes non baptizati morte præuenti perire possint:Deinde de diuite manente in diuitiis:an regnum dei ingredi possit:si non omnia sua vendiderit:& si sibi prodesse possit:si forte ex ipsis diuitiis fecerit mandata:& an liceat aliquo modo iurare : Postremo quæ sit ecclesia de qua scriptum est:q; non habeat rugam neq; maculam,inquirens.Epistola.lxxxviii. Domino sancto &c.Sanctitatis tuæ gratia.

Augustinus Hilario:interrogatiunculis prioris epistolæ tam eleganter q̃ diserte satisfaciens.Epistola.lxxxix.Augustinus episcopus &c.Ex literis tuis didici.

Patres Carthaginensis concilii:Innocentio pontifici maximo:quid in eo actum fuerit contra Pelagium & Cælestium hæreticos,exponentes.Epistola.xc.Domino beatissimo &c.Cum ex more ad Carthaginensem ecclesiam.

Innocentius papa:patribus Carthaginensis concilii respondens.Epistola.xci.Innocentius Aurelio &c.In requirendis de his rebus.

Augustinus & alii episcopi in concilio Mileuitano præsidentes:Innocentio papæ:de peruersa Pelagianorum & Cælestianorum hæresi & doctrina conquerentes.Episto.xcii.Domino beatissimo &c.Quia te dominus gratiæ suæ.

Innocentius papa præfatis Mileuitani concilii patribus:eorũdem ordinata & constitutiones cõprobans.Ep'a.xciii.Innocẽtius Syluano seni &c.Inter cęteras Romanę ecclesiæ curas.

Augustinus Hilario:illi Palladium fratrem cõmendans:& de prauo dogmate Pelagii duobus conciliis Carthagineñ.videlicet & Numidiæ reprobato cõmemorans.Epistola.xciiii.Domino beatissimo &c.Honorabilis filius noster Palladius.

Augustinus & alii episcopi:Innocentio papæ contra doctrinam Pelagii acrius inuehentes atq; ad diligentem expurgationis eius indagationem faciendam exhortantes. Epistola.xcv. Domino beatissimo &c.De conciliis duobus prouinciæ.

Innocentius papa præfatis episcopis:eorum scriptis respondens.Epistola.xcvi.Innocentius Aurelio &c.Fraternitatis vestræ literas plenas.

Innocentius Aurelio & Augustino epis:vt in dño gaudeant cupiens: & pro eo paria vota ad deum rependãt:precãs.Epistola.xcvii.Innocentius Aurelio &c.Acceptissimi mihi.

Euodius episcopus Augustino:de ratione & deo:de corpore saluatoris,an substantiam dei videat:de anima Christi:& qui sint spiritus de quibus Petrus dicit:Mortificatus carne & viuificatus spiritu:in carcere prædicauit:scire cupiens.Epistola.xcviii.Euodius episcopus &c. Pridem quæstionem misi.

Augustinus Euodio:ad interrogata per eum copiose respondens:& sibi satisfaciens.Epistola.xcix.Domino dilectissimo &c.Quæstio quã mihi proposuisti.

Augustinus Euodio:sibi fratrem Barbarum commẽdans:& simul iuxta priora interrogata de egressu animæ a corpore,quemadmodum ad corporalia loca ferri possit:vel locis corporalibus detineri:determinans.Epistola.c.Domino beatissimo &c.Frater iste nomine.

Augustinus Euodio:de difficultate ad importunas singulorũ quæstiones respondẽdi præmittens: Vtrũ etiã aĩa pręsens sit cũ in somnis videat:& vtrũ oculis corporeis filius patrẽ videat aliquid tractans.Epistola.ci.Domino beatissimo &c.Multa quęris ab homine.

Augustinus Euodio:de trinitate & columba qua spiritus sanctus demonstratus est, disserens.Epistola.cii.Augustinus episcopus &c.Si ea quæ me magis occupant.

Augustinus Quintiano:illi Gallam viduam & filiam eius Simpliciolam virginem commẽdans:& per eas reliquias sancti Stephani sibi transmisisse profitens.Epistola.ciii. Domino beatissimo &c.Honorabiles dei famulas.

Augustinus Sixto presbytero: q pernitiosum dogma Pelagianorũ de gratia dei: literis suis dulcissimis propalauerit: congratulans: & ad per hanc haeresim laesorum vulneribus remediũ adhibendum & medelam, exhortãs. Epistola. ciiii. Domino venerabili &c. Ex quo Hipponem.

Augustinus Sixto Romano presbytero: de gratia dei iuxta priorem materiam latius differens. Epistola. cv. Domino in domino dominorũ &c. In epistola quam p charissimum fratrem.

Augustinus & Alipius Paulino: de Pelagio Britone: & libro illius de gratia dei differẽtes. Epistola. cvi. Domino beatissimo &c. Tandem aliquando prouidit deus.

Augustinus Vitali Carthaginẽsi: illũ pro eo q dicebat pro infidelibus nõ esse orãdũ: sed tã tũmodo vt cõuertant praedicandũ: obiurgãs: ac insuper duodecim de gratia dei regulas secundũ catholicã fidem tenendas tradens. Epistola. cvii. Augustinus eps &c. Cũ de te mihi essent.

Augustinus Seleucianae: de baptismo & poenitentia beati Petri: pertractãs. Epistola. cviii. Religiosissimae & in Christi &c. Lectis literis tuis de salute vestra.

Augustinus sanctimonialibus: illas pro alterna inter se discordia & cõtentione increpans: & ad fraternam concordiam cum praefinitione regulae & modi in monasterio viuendi exhortans. Epistola. cix. Sicut parata est seueritas.

Narratio eorum quae gesta sunt: cum beatus Augustinus episcopus Eradium presbyterũ designauit: ac pronuntiauit successorẽ sibi. Epistola. cx. Gloriosissimo Theodosio duodecimo.

Augustinus Iuliano comiti: de perfectissima atq plenissima iustitia tractans: & quomodo viuere debeat quoad deum & proximos, edocens. Epistola. cxi. O mi frater charissime.

Augustinus Paulinae: de videndo deo subtiliter diligenterq inquirens: vtrum per oculos corporeos deus videri possit: In primis causam dilationis pmissi assignãs: & plus valere in hac inquisitione viuendi q̃ loquendi modum, astruens. Epistola. cxii. Augustinus. Memor debiti quod ex tua petitione.

Augustinus Romaniano: rationem cur in pellicula ad eum scripserit reddens: gratumq habens q se gaudii domestici participem facere voluerit. Epistola. cxiii. Non haec epistola sic inopiam chartae indicat.

Nebridius Augustino: illum deum amare: illi seruire: atq inhaerere attestãs. Epistola. cxiiii. Ita ne est mi Augustine.

Augustinus Nebridio: epistolis suis respondendo eũ consolans: & quaestioni qua pcontatur quomodo fiat vt nobis a superioribus potestatibus vel a daemonibus & cogitationes quaedam inserantur & somnia: Illi quoq qua quaerit: vtrum summa illa veritas & summa sapientia &c. generaliter hominis: an etiam vniuscuiusq nostrum rationem contineat: satisfaciens. Epistola. cxv. Q̃ mei animi cognitor sis.

Augustinus Nebridio: literis eius vbi ipsum arguit q consulere negligat vt vna secum viuere liceat: respondens: Simul etiam ostendens quo pacto ad hoc perueniri possit vt syncerum illud bonum gustetur atq ametur. Epistola. cxvi. Nunq̃ aeque quicq̃ tuarum.

Augustinus Nebridio: epistolae qua petit vt tanto otio suo indicet quid insensibilis atq intelligibilis naturae discernentia profecerit: respondens. Epistola. cxvii. Mirum admodum est q̃ mihi.

Augustinus Ianuario: inquisitionibus eius de quibusdam ecclesiasticis obseruationibus respondens: certaq ratione definiens circa singula quid faciendum sit: & q generaliter id quod neq contra fidem: neq contra bonos mores iniungitur: indifferenter sit habendum: ac pro eorum inter quos viuitur, societate seruandum. Epistola. cxviii. Dilectissimo filio &c. Ad ea quae me interrogasti.

Augustinus Ianuario: residuis quaestionibus eius respondendo: causam reddens cur anniuersarius dies celebrandae dominicae passionis non ad eundem redeat anni diẽ: sicut dies quo traditur natus: & de ratione ac mysterio paschae: syderum: sabbati: praeceptorum decalogi: diei dominici: tridui crucifixi: sepulturae: resurrectionis: quadragesimae ieiuniorum: numeri quadragenarii: ac qnquagenarii: diffuse & subtiliter differẽs: Saluberrima quoq regula iterũ definiens quid de his quae varie per diuersa loca obseruantur, sectandum sit: quid etiam resecandum. Epistola. cxix. Lectis literis tuis.

Augustinus Honorato: quaestionem de gratia noui testamenti cum quinq aliis per eum propositis: accurate: amplissime: ac diserte pertractans atq dissoluens. Epistola. cxx. Quinq mihi proposuisti.

REGESTVM EPISTOLARVM QVA SERIE SCRIPTAE SVNT.

Auguſtinus Probæ: de orando deo: quod maximum viduitatis eſt negotium: eleganti copioſoq; ſermone ſcribens. Epiſtola. cxxi. Auguſtinus epiſcopus &c. Et petiſſe te.

Auguſtinus Victoriano: de tam magnis malis & preſſuris Chriſtianis imminentibus querenti: & ſibi reſponderi petenti: ſatiſfaciens: ac cum dolore talia commemorando & aggrauando, eum ſanctarum ſcripturarum exemplis plurimum conſolans: Quemadmodum etiam pro captiuis ancillis dei orare debeat: & quid illas facere velit admonens. Epiſtola. cxxii. Domino dilectiſſimo &c. Literæ tuæ impleuerunt.

Auguſtinus Orontio: gratias pro aduentu & literis eius agẽs: nuntiatamq; incolumitatẽ ipſius continuari optans: & ad quædam verba ab eodem ſcripta humiliter reſpondens. Epiſtola. cxxiii. Domino eximio &c. Ago gratias.

Auguſtinus Olympio: eum commendans: & honorem adeptum celſiorem non alta ſapere: ſed humilibus conſentire debere: ſecundum ꝙ a domino didicerit: inſinuans: petitionemq; Bonifacii epiſcopi ſibi faciens commendatam. Epiſtola. cxxiiii. Domino dilectiſſimo &c. Quicqd ſis ſecundum ſęculi huius curſum.

Auguſtinus Cornelio: epiſtolam conſolatoriam propter mortem vxoris Cyprianæ petentem increpans: & vt vitam emendet exhortans. Epiſtola. cxxv. Domino dilectiſſimo &c. Scripſiſti mihi vt ad te.

Auguſtinus Antonio, ei de fide: ſpe: & charitate gratulans: & deo gratias agens: errorem q; cauendum: & quid deſyderet: exponẽs. Epiſtola. cxxvi. Auguſtinus Antonio. Cum a duobus tibi ſcripta deberentur.

Auguſtinus Donato proconſuli Africæ: vt a ſceleratis & ſacrilegis auſibus inimicos eccleſiæ cohibeat: non tamen occidat: illum exhortans. Epiſtola. cxxvii. Domino eximio &c. Nollẽ quidem in his afflictionibus.

Auguſtinus eidem Donato: illius virtutes & præconia extollens: veramq; famam: non in ore vulgi: ſed in virtutis fulgore & pondere conſiſtere demonſtrans. Epiſtola. cxxviii. Domino eximio &c. Q; te adminiſtrantem.

Auguſtinus Olympio: de illius erga eccleſiam dei amore gaudens: & de profectione & fuga multorum fratrum ob perſecutionem eccleſiæ querens: & illum pro præſidio ferendo obſecrans. Epiſtola. cxxix. Domino eximio &c. Q;uis mox.

Auguſtinus Circenſibus: vt bona quæ in eorum ciuitate per eum facta laudantur: non ſibi ſed deo attribuantur conteſtans: & illud exemplo atq; ſcriptura cõfirmans. Quid præterea occulte ſegregatis ab vnitate cogitandum & eligendum ſit exponens. Epiſtola. cxxx. Dominis honorabilibus &c. Si id quod in veſtra ciuitate.

Auguſtinus Memorio: confitens ſe libros quos emendaturum ſe promiſerat / mittere: cauſamq; cur id non fecerat exponens: Poſſidium præterea collegã ſuum non literis illis quas variarum libidinum ſerui liberales vocant: ſed vere liberalibus inſtitutum cõmendans: iniquoſq; & impios qui ſibi eruditi videntur confutans: ac pariter oſtendens ꝙ illorum literæ non recte liberales vocẽtur: & quemadmodum in hiſtoriarum ſcriptoribus poſſit eſſe aliqua propinquitas libertatis: Petitioni quoq; illius de libris a ſe de rhythmo & melos compoſitis reſpõdẽs & rationem cur non ſcripſerit quibus numeris verſus dauitici cõſtent, reddẽs. Epiſtola. cxxxi. Domino beatiſſimo &c. Nullas iam reddere.

Auguſtinus Florentinę: ſanctum propoſitum illius ob timorem domini commendans: atq; admonens vt ſi quid ab eo cupiat diſcere: id quod velit quærat: libere ſe ad ſatiſfaciendum exhibens: & ſuperbię vitium in docendo ſollicitiſſime cauendum eſſe ſuadens. Epiſtola. cxxxii. Dominæ eximiæ &c. Sanctum propoſitum.

Auguſtinus Italicæ: ternis illius literis ſe reſpondiſſe aſſerens: & cur fratres epiſcopi de tribulationibus ſuis nihil ſibi ſcripſerint admirans. Epiſtola. cxxxiii. Religioſiſſimæ atq; in Chriſti &c. Tres epiſtolas tuæ benignitatis.

Auguſtinus Pammachio: cauſam agnitionis eius abſentis: ſimul & dilectionis exponens: & ea de re plurimum exultans atq; gratulans: gratulatoriaſq; has literas ad eum ſe miſiſſe conteſtans. Epiſtola. cxxxiiii. Domino eximio &c. Bona opera tua.

Auguſtinus Seuero: quantũ debeat verę fraternę charitati oſtẽdẽs: & cum eo familiariter de mutua amicitia iocans. Epiſtola. cxxxv. Dño beatiſſimo &c. Epiſtola mea quam peruenit.

Auguſtinus Felici & Hilarino: illos ad pſeuerãtiã charitatis dei exhortãs: & de accuſatiõe

Bonifacii presbyteri se expurgans. Epistola. cxxxvi. Dominis dilectissimis &c. Non miror Sathanam.

Augustinus clero & vniuersæ plæbi ecclesiæ Hipponensis: de his quę circa Bonifaciũ presbyterum gesta fuerint dolenter enarrans: ipsosq̃ ꝓpterea perturbatos paterne consolans. Epistola. cxxxvii. Dilectissimis fratribus &c. Vtinam scripturæ dei.

Augustinus iterum clero & vniuersæ plębi Hipponensi: ipsos ne absentiam suam moleste ferant obsecrans: & eos ad vnanimitatem & patientiam exhortãs. Epistola. cxxxviii. Dilectissimis fratribus &c. In primis peto charitatem vestram.

Audax Augustino: In primis gratias habens q̃ libenter sui sumpserit tentamenta sermonis: & deinde q̃ minus de desyderato sapientiæ thesauro acceperit conquerens: ac post Augustini cõmendationem optans atq̃ petens: vt abundantius sapientiæ floribus pascatur: & viui fontis haustibus irrigetur. Epistola. cxxxix. Domino vere &c. Habeo gratiã beatitudini tuæ.

Augustinus Audaci: rationẽ quare epistolam eius lætus acceperit: & cur longam epistolã ad respondendũ non conscripserit, assignãs: breuiterq̃ verbis illius quibus se commẽdauit: ac petitioni ipsius respondens. Epistola. cxl. Domino dilectissimo &c. Breuem epistolam tuã.

Augustinus Maximę: tantum se scribens contristari q̃ per errores noxios & perniciosissimos prouinciã eius periclitari intelligat: Quantum studiũ sanctum ipsius eum lætificauerit causamq̃ cur deus ista permittat exponens: atq̃ ipsam cõmendando consolans. Epistola. cxli. Honorabili & eximię &c. Quantum nos tuum studium.

Incertus author quidam Demetriadi: de virginitate & vita perfecta: qui post sui purgationem a temeritate & ambitione: in commendatione Demetriadis virginis quam instituturus est: humanæ naturæ bonum ac libertatem arbitrii nimis extollit atq̃ defendit: & eandem instituens: quę prima virginis cura primumq̃ studium esse debeat, exponit: astruitq̃ virginem quæ consilium amplexata est: multo magis seruare debere præceptum: & animum optimis rebus occupare. Docet quoq̃ minima pręcepta non esse negligenda: & omnia sine murmuratione complenda: Virtutes præterea vitiaq̃ discernere. Monet deinceps adulanti nõ debere credere: nec quenq̃ adulatione decipere: moderata seruare ieiunia: de dignitate natalium non gloriari: raroq̃ in publicũ procedere. Instruit eam post hoc de congruo orationis tempore: & modo lectionis scripturarum: & qualis debeat esse ornatus in spõsa Christi. Erudit deniq̃ ipsam ad cautelam in discernendis cogitationibus. Exhortaturq̃ postremo illam ad omnem laborẽ ferendum: causam ex consyderatione instabilitatis humanæ & futuri iudicii aduentu æternitatisq̃ contemplatione assignans. Epistola. cxlii. Si summo ingenio.

Augustinus & Alipius Iulianæ Demetriadis virginis matri: quantum illi debeant religionis affectum: & quantum eis apud deum & inter homines sit cura de ipsa: quantusq̃ fructus ex eorum ministerio exortus sit exponentes: ac sollicite admonentes vt contraria gratiæ dei dogmata deuitet & caueat: & ob id errorem illorum notantes atq̃ carpentes qui putãt ex nobis ipsis nos habere siquid virtutis in nobis est. Quędam quoq̃ ipsius libri verba qui ad Demetriadem scriptus: & sub titulo epistolæ pręmissus est commemorantes: sanctarumq̃ scripturarum testimoniis arguentes & condemnantes. Epistola. cxliii. Dominæ debitis &c. Grate admodum.

Augustinus Anastasio: de periculoso mundi blandimento: & de effectu & operatione legis pertractans. Epistola. cxliiii. Domino fratri &c. Salutandi syncęritatem.

Augustinus Sebastiano: epistolæ illius qua tædium a peccatoribus derelinquẽtibus legem dei habere se significabat: respondens. Epistola centesima quadragesimaquinta. Domino sancto &c. Quis ab animo.

Augustinus Consentio: illius quæstioni: verum nunc corpus domini ossa & sanguinem habeat: aut reliqua carnis liniamenta: respondens. Epistola. cxlvi. Dilectissimo fratri &c. Quã tum ad oculos.

Augustinus Proculiano: ostendens qua ratione bonum sit cum se inuicem ab errore reuocare conẽtur: idq̃ se agere asserens: & q̃tum illum diligat exponens: atq̃ petens ne in respõsionibus sibi datis aliquid contumeliose in se dictum existimet: Ipsum præterea rogans & obsecrans: vt promissionis suæ meminerit: vt sic veritate discussa errores & dissensiones tollãtur. Epistola. cxlvii. Domino honorabili &c. Propter imperitorum.

Augustinus Valerio: petẽs vt de periculis officii episcopi aut presbyteri aut diaconi cogi

tetiinidoneitatemq suiipsius humiliter recognoscēs:& vt tempus sibi concedat:& in orationibus adiu uet,donec magis reddatur instructus.Epistola.cxlviii.Domino beatissimo &c.Ante omnia peto.

Augustinus Profuturo:eidē malam corporis sui valitudinē exponens:& quoniam id domino placeat:recte fecisi agi confitens:diesq̃ & noctes suas orarionibus illius cōmendans: De scandalis praeterea & moeroribus conquerens:& ad vigilandū inter hęc ne cuiusq̃ odium cordis intima teneat:diligēter admonēs.Epistola.cxlix.Fratri Profuturo &c.Secundū spiritum.

Augustinus Helpidio:gratū habere cōtestās ꝙ se quia errare crediderit reuocare ab errore conatus sit:illiq̃ optans vt deus eū nosse faciat quod nosse se putat:& ne in cōtumelię partem accipiat:ꝙ tantę sibi cognitionis munus optauerit, petens:atq̃ ex subiuncta ratione filiū non esse factum demonstrans.Epistola.cl.Domino eximio &c.Quis nostrum erret.

Augustinus Nebridio:de eo ꝙ se beatum appellauerit,ampla ac subtili disputatione disserens.Epistola.cli.Nebridio Augustinus.Vtrum nescio.

Syluanus ac cęteri episcopi,de concilio Zertensi,Donatistis:reddentes causam:cur ad eos adhuc veritati acquiescere nolentes scripserint:episcoposq̃ ipsorum esse mēdaces ex narratione eorū q̃ in cōcilio gesta fuerūt:cōprobantes.Epistola.clii.Syluanus senex &c.Cū in auribus

Publicola Augustino:ab eo vt in lege ac diuersis causis instruatur:exquirēs: quaestionesq̃ singulas ad quas sibi singillatim respondere postulat:per capitula signans.Epistola.cliii.Dilecto & venerabili &c. Scriptum est.

Augustinus Publicolae:singulis quęstionibus illius in superiori epistola annotatis: vere ac subtiliter satisfaciens. Epistola.cliiii.Honorabili & dilectissi.&c.Aestus animi.

Augustinus Marciano: ex definitione amicitiae probans illum nunc se verū habere amicū quem ante non habuerat:rationemq̃ reddens cur ille prius amicus non fuerit: Eundem praeterea exhortans:vt ea praecepta teneat quibus ipsorum amicitia vera ac sempiterna esse possit.Epistola.clv.Domino merito &c.Abripui vel potius.

Augustinus Probae:dicta illius approbās: & eam ꝙ mala huius mundi tolerabiliora duxerit spe futuri,commendans:sibiq̃ a domino futurae vitae praemia & pręsentis solatia poscens. Epistola.clvi.Dominę insigni &c.Est quidem ita.

Augustinus Optato:de origine animae differēs:& se de quaestione per eundem mora:vtrū videlicet animae sicut corpora propagatione nascantur:an creator omnipotens sine vlla ppagatione nouas faciat singulas:nunq̃ fuisse ausum definitam pferre sententiam confitens: Docens praeterea quemadmodum sine periculo origo animae possit latere:astruensq̃ neminē iuxta sanam fidem a contagione mortis & obligatione peccati liberari posse nisi p vnū mediatorem dei & hominum:hominem Christum Iesum:Cur etiam creentur illi quos creator pręsciuit ad damnationem non ad gratiam pertinere:subtiliter explanans:Et ad quaestionem principalem redeundo:diffuse de ea disputans:Optatū quoq̃ diligenter admonens:ne minus cautus nouam incurrat haeresim:ac postremo quid illum de agitata quaestione definitum audire velit,aperiens.Epistola.clvii.Domino beatissimo &c.Quis tuae san.

Augustinus Marcellino:qua ratione gesta per eum promissa vehementer expectet aperiēs ac dubitationi illius respondendo vt poena sceleratorum pręter supplicium mortis fit: rogās & exhortans:vt sic catholicae ecclesiae mansuetudo & lenitas appareat:seq̃ ꝙ libros de baptismo paruulorum & epistolam quandam ad ipsum non miserit excusans:& tandem ecclesiam in Numidia constitutam sibi commendans.Epistola.clviii. Domino merito &c. Gesta quae promisit.

Augustinus eidem Marcellino:sollicitudinem sibi afferēs incussam:ne ipse circūcelliones & clericos partis Donati censeat tanta seueritate plectendos:vt qualia fecerunt:talia patiantur:eumq̃ per dei misericordiam obtestans:vt hoc nec faciat:nec fieri omnino pmittat:ac pluribus argumentis id suadens: ac postremo ad proconsulem quoq̃ literas se dedisse significās. Epistola.clix.Domino eximio &c.Circuncelliones illos.

Augustinus Apringio:beniuolentiā illius in primis captās:ac deinde eū deprecās & obsecrans vt circūcellionib⁹ & clericis Donatistis p q̃bus & in supiori epistola ad Marcellinū scripsit:paria nō retribuant:& ne vel ipi vel illi quoq̃ homicidiū patefactū est:mulcēt: pulchrisq̃ rationibus hoc suadens. Epistola.clx.Domino insigni &c.Non dubito in hac potestate.

Augustinus Honorato Donatistę:cōsiliū illius vt lfis inter se res agat approbās:breuiterq̃

quid ab illo responderi desyderet insinuãs.Epistola.clxi.Honorato episcopo &c.Consiliũ tuũ.

Augustinus Glorio:Eleusio:Felici grãmatico: & caeteris:omnibusq; quibus hoc gratũ est Primo causam reddens cur ad eos & ad nullos Donatistarum primarios tales literas miserit: ac deinde ad memoriam eis reducens:quae cum ipsis in actione de cõmunione Christianae vnitatis gesta ac recitata sint:quid etiã ipse responderit aperiens: & ex his aliisq; multis quae acta sunt:acri inuectiuoq; sermone eos reprehendens & confutans.Postremoq; cuidam obiectioni ipsorum respondendo:plurimis exemplis ac testimoniis scripturarum comprobans: a bonis Christianis etiam malos esse tolerandos. Epistola.clxii. Dominis dilectissimis &c. Dixit quidem apostolus.

Augustinus iterũ Eleusio:Glorio:& Felici:narrãs quę in disputatione habita cũ Fortunio Tubursicii episcopo acta sint:eosq; exhortans & obtestans:vt illũ promissi sui cõmoneant:ac grauiter instent vt res coepta peragatur.Simul etiã vt turbulẽtis turbis deuitatis:ad aliquã villam non magnã conueniant suadens.Epistola.clxiii.Dominis dilec.&c.Fortuniũ.

Augustinus Emerito: diligentet ab eo inquirens originem schismatis & causam cur factũ sit:instanterq; ac iterato petens vt quid sibi videatur respõdere non grauetur.Epistola.clxiiii. Desyderabili & dilecto &c.Ego cum audio.

Augustinus:Fortunatus:& Alipius Generoso:petẽtes vt ad Donatistarum presbyterum qui epistolam ad eum dederat:hanc praescriptã perferat : eidemq; recitet quae apud diuersos gesta sunt:vt ea audiens taceat:& veritati insidiari desinat. Epistola.clxv.Dilectissimo & honorabili &c.Quoniam nobis notam.

Augustinus episcopus catholicus Donatistis:causas propter quas catholici ab eis odio habentur refellens ac confutans:eosq; ad amorem charitatis & vnitatis inuitans. Demonstrans praeterea:ꝙ vbi in scripturis Christus agnoscitur,ibi etiã ecclesia agnoscatur.Epistola. clxvi. Augustinus episcopus &c.Charitas Christi.

Augustinus Festo:vt Christianae veritatis assertores illam c[illegible]anter manifestent suadens Et Donatistas de persecutione quam pro iniquitate sua patiuntur: non solum gloriantes:verum etiam honorem martyrum quęrentes : cum eorum erroribus ac pertinacia cõdemnans: Significans quoq; homines qui in regione Hipponensi sunt: adhuc esse Donatistas: nec apud eos literas suas quicq̃ valuisse.Epistola.clxvii.Domino dilectissimo &c.Si pro errore.

Augustinus Eusebio:detestãs sacrilega eorum facta,qui in dissensione pacis Christianę perseuerant:facinusq; cuiusdã iuuenis:matrem propriã cędentis:& in partem Donati se transferentis:cum magno animi dolore execrantis:& tandẽ petens vt de causa presbyteri ipsius Proculiani diligenter perquirat:& faciat vt tota quaestio dissensionis cum Proculiano placide pertractetur.Epistola.clxviii.Domino meritoq; &c.Scit deus cui.

Augustinus iterũ Eusebio:dicta illius in se negãs:& qd rogauerit ab eo ac etiã nũc roget cõmemorãs: Ad excusationẽ ꝑterea illi⁹ qui iuuenẽ matrẽ suã cędentẽ a cõmunione nõ ꝓhibuit respõdẽs:Et per additionẽ quorũdã execrabiliũ casuũ crimẽ eiusdem exaggerans:atq; vt hęc Proculiano nota faciat, deprecans.Epistola.clxix.Domino eximio &c.Non ego recusanti.

Augustinus Seuerino:rationem cur literas illius laetus susceperit exponens: catholicamq; ecclesiam extollens:& partem Donati condemnans: De obiectione quoq; criminũ in collegas suos,confutans.Epistola.clxx.Domino multum &c.Literas fraternitatis tuae.

Augustinus Donatistis:inuectiua eos argutione ꝙ se ab vnitate totius orbis nefario schismatis sacrilegio diuiserint reprehendens:manifestisq; sanctarum scripturarum testimoniis conuincens.Epistola.clxxi.Vobis Donatistae catholica.

Augustinus Crispino:illum vt ad hanc epistolam respondeat prouocans: Et ꝙ de hac re nihil cum ipso aliisq; Donatistis nisi per literas agere velit, protestans:Facta illorum praeterea redarguens:& singulis illorũ obiectionibus verissima dissolutione respondẽs.Epistola.clxxii. Quia humilitatem nostram.

Augustinus iterũ Crispino: eũdẽ ꝙ in baptizandis Mappaliensibus plus hominẽ:q̃ deum timuerit reprehendens:atq; non per hominẽ: sed Christum cui responsurus est,perterrens:& vt in ea causa ambo ipsi audiantur postulans.Epistola.clxxiii.Deum quidem timere.

Augustinus Pascentio comiti Arriano:Causam cur ad eũ scripserit reddẽs: & ex repetitione actorũ in placito ꝑterito:ipm reꝑhẽdẽs ac cõfutans:fidẽq; suã clare cõfitẽs & exponẽs:atq; manu ꝓpria subscribẽs:& rogans vt & ille hoc facere velit. Ep̃la.clxxiiii. Volueram quidem.

Auguſtinus iterũ Paſcentio: dicta eius falſa eſſe: & fidem ſuam ſe dicere noluiſſe aſtruens: & ob id ne vlterius iactet ꝙ fidem ſuam dixerit &c. commonens. Epiſtola. clxxv. Si dicis te.

Paſcentius comes Arrianus Auguſtino: ſibi ꝙ in errore permaneat mendaciter impropeꝛans: ac conuitioſis comparationibus eũ mordens: atq; ad reſcripta ipſius perfide reſpondens. Epiſtola. clxxvi. Optaueram te frater.

Auguſtinus iterum Paſcentio comiti Arriano: ſuperiori epiſtolæ illius reſpondens: & vt ipſe ad argumentum ex verbis apoſtoli ſumptum reſpondeat petens. Epiſtola. clxxvii. Literæ tuæ nec ad reddenda.

Narratio altercationis inter beatum Auguſtinũ epiſcopum: & comitem Paſcentium Arrianum: habitæ in domo Anicia Hippone regio: præſente Laurentio viro clariſſimo iudice ab vtriſq; partibus electo. Epiſtola. clxxviii. Laurentius vir clariſſimus.

Auguſtinus Probæ & Iulianę: de cõuerſione neptis Demetriadis gratulans: exultans: atq; laudans ꝙ Chriſto ſit deſponſata: & ad perſeuerantiam exhortans. Epiſtola. clxxix. Dominarum honore digniſſimis &c. Impleſtis gaudio.

Auguſtinus Honorato: quęſtioni illius qua ſibi cõſuli petit quid in periculis occurrẽtibus ſit faciendum: ampliſſime reſpondens: & firma ac dilucida ſententia definiens: qua ratione tẽpore imminentis perſecutionis epiſcopi & clerici dei miniſtri fugere poſſint: qua etiam cõditione hoc ipſis nequaq̃ ſit permiſſum. Epiſtola. clxxx. Sancto fratri &c. Charitati tuæ.

Auguſtinus Italicæ: eius petitioni vt de inuiſibili deo vtrũ per oculos corporeos poſſit videri ſcribat: ſatiſfaciens. Epiſtola. clxxxi. Dominę eximię &c. Cum petiuiſſes.

Auguſtinus Bonifacio: illum vt mores ſuos ornet pudicitia coniugalis: ornet & ſobrietas atq; frugalitas: admonens. Epiſtola. clxxxii. Domino ſublimi &c. Ornet mores.

Bonifacius Auguſtino: ſuperiori epiſtolæ ipſius reſpondẽs. Epiſtola. clxxxiii. Domino merito &c. Tuæ ſanctitatis.

Auguſtinus iterum Bonifacio: aſtruẽs ſolam admonitionem ſufficere: & ei qui templum domini violare auſus fuerit poſſe condonari: ſi tempus pœnitẽtiæ diuinitus concedatur. Epiſtola. clxxxiiii. Ego quos diligo.

Auguſtinus iterũ Bonifacio: ei militem tranſmarinum Africæ littus attigiſſe: & ab Italia hoſtem publicum eſſe nuntiatum referens: ipſumq; per directionem intentionis cordis ad dominum conſolans. Epiſtola. clxxxv. Domino ſublimi &c. Africæ littus.

Bonifacius Auguſtino: præcedenti epiſtolæ illius reſpondens: & vt deum pro ſe precetur petens. Epiſtola. clxxxvi. Domino ſancto &c. Scio ꝙ ſit tua.

Auguſtinus iterum Bonifacio: eum vt pro commiſſis auſibus debitam agat pœnitẽtiam admonens: & oblationem interim atq; communionem ipſi interdicens. Epiſtola. clxxxvii. Dilectiſſimo & ſpectabili &c. Miror quomodo.

Bonifacius Auguſtino: admonitionibus illius ſe velle obtẽperare affirmans: delictiq; ſuũ confitens: & virũ de foribus eccleſię abſtractum: illęſum ei offerens: atq; vt eccleſiæ introitus ſibi non negetur: oblatio quoq; eius non reſpuatur: humiliter deprecans. Epiſtola. clxxxviii. Humilis ſaluto. Suſcepi autem tremens.

Auguſtinus iterum Bonifacio: ea quæ vidit illi cũ cõmẽdatione narrãs: & ꝑ Gudila fideliſſimo ipſius ſeruo veniã deprecãs. Ep̃la. clxxxix. Domino ſublimi &c. Dum quodam.

Bonifacius Auguſtino: ſuperiori ipſius epiſtolæ reſpondens: & veniam Gudilæ condonans Epiſtola. cxc. Domino beatiſſimo. &c. Furens paratoq;.

Bonifacius iterũ Auguſtino: ſignificans ei Caſtinum olim inimicũ & perſecutorem: ſuis ſe nũc defenſionibus cõmiſiſſe: & honorem de hoc diuinæ potentiæ tribuens: de puritate tamen nihilominus Caſtini adhuc dubitãs: & vt Auguſtinus ab ipſo integrum de ſuis ſenſibus accipiat ſacramentum: poſtulans. Epiſtola. cxci. Domino venerabili &c. Caſtinus ille priuatus.

Auguſtinus Bonifacio: antecedenti epiſtolæ illius reſpõdẽs: & Caſtinũ ſacramento ſe prodidiſſe ꝙ ab omni culpa & erroribus alienus ſit aſſerens: Exemplis quoq; ꝙ inimicis parcendũ ſit: comprobans. Epiſtola. cxcii. Domino inſigni &c. Vir illuſtriſſimus.

Bonifacius Auguſtino: graue ſibi bellũ imminere conquerens: & vt preces pro ſe domino fundat precans. Epiſtola. cxciii. Domino venerabili &c. Graue nobis.

Auguſtinus Bonifacio: pręmiſſę epiſtolæ illius reſpondẽs: & vt manibus arripiat arma: & oratione aures pulſet authoris, conſulens. Epiſtola. cxciiii. Dilectiſſimo &c. Graui de.

REGESTVM EPISTOLARVM QVA SERIE SCRIPTAE SVNT.

Bonifacius Auguſtino:multos ex aduerſariis cecidiſſe:de ſuis autem nullos vulneratos eſſe narrans:& ꝙ oret vt talis de inimicis vltio ſæpe procedat petens.Epiſtola.cxcv.Domino venerabili &c.Manus ſuperba.

Auguſtinus Bonifacio:Lecto ſe vacare & aduentum vltimę diei exoptare ſcribens:victorię ꝙ illius gaudens:& ipſum quemadmodum ſe in regimine habere debeat,inſtruens.Epiſtola.cxcvi.Domino inſigni &c.Lecto me vacare.

Bonifacius Auguſtino:ſuperiori eius epiſtolæ reſpondens:& manſionem ipſius in hac vita adhuc neceſſariam eſſe ſibi confitens:vtq; & ipſe oret vt ſalus aliquantulum temporis condonetur,exhortans.Epiſtola.cxcvii.Nunq̄ diuinitas.

Auguſtinus Fortunatiano:illum commonens vt fratrem eorum de quo collocuti fuerant rogare dignetur:vt ſibi ignoſcat ſi quid in ipſum durius & aſperius dictum acceperit in epiſtola ad eundem ſcripta.In qua dixit:iſtius corporis oculos nec videre deum nec eſſe viſuros.Se quoq; modo ꝙ ſcripſerit non pœnitere conſtans:Et cauſam cur hoc dixerit dilucide & ſubtiliter explicans:ſanctorumq; doctorum authoritatibus ac diuinarum ſcripturarum teſtimoniis dicta ſua corroborans.Epiſtola.cxcviii.Commonitorium ſancto fratri.

Auguſtinus Editiæ:vehementer ſe doluiſſe narrans:ꝙ ipſa ſic cũ marito egerit:vt in adulterii ruinam miſerabiliter lapſus ſit:& ob hanc cauſam atq; ꝙ ſine eiuſdem mariti conſenſu pęne omnia quæ habebat:duobus monachis tanq̄ pauperibus erogando donauerit:ꝙ etiam pręter illius arbitrium habitum mutauerit:acri reprehenſione increpans:& quemadmodum ſe erga eundem iam ac de cætero habere debeat:diligenter inſtruens.Epiſtola.cxcix.Dominæ religioſiſſimæ &c.Lectis literis re.

Auguſtinus Aſellico:Literis illius de cauendi iudaiſmi diſceptatione reſpondẽdo,teſtimoniis Pauli apoſtoli cõprobans Chriſtianos maxime ex gentibus venientes iudaizare non oportere:& quæ ſit vtilitas legis pulchre declarans:erroreſq; aliquorum confutans:Tractando pręterea quæſtionem:vtrum qui Chriſtianus eſt:etiam Iudæus vel Iſraelita dicendus ſit:definiens,ꝙ ſi hoc eſſe non carne ſed ſpiritu intelligatur:non debere ipſum nomen ſibi in conſuetudine ſermonis imponere:ſed ſpiritali intelligẽtia retinere.Epiſtola.cc.Domino beatiſſimo &c.Literas ſanctitatis tuæ.

Nectarius Auguſtino:quantum patriam diligat:& eam florere & incolumem eſſe cupiat:exponens:& Calamenſem coloniam non leui populi ſui errato prolapſam conquerens:depoſcenſq; vt ſi res defendẽda ſit:innoxius defendatur:& ab innocentibus moleſtia ſeparetur.Epiſtola.cci.Domino inſigni &c.Quanta ſit charitas.

Auguſtinus Nectario:epiſtolæ illius aptiſſime & ad plenum cum multa admonitione ac reprehenſione reſpondens.Epiſtola.ccii.Domino eximio &c.Iam ſenio frigeſcentibus.

Auguſtinus Maximino:primo rationem tituli huius epiſtolæ reddens:& deinde cum dubitet:vtrum ille diaconum quendam rebaptizauerit:obſecrans vt ſibi quid geſtum ſit reſcribere dignetur:reſcribendi impedimenta repellendo:diligenterq; admonens:vt ſi nõ rebaptizet libera voce hoc clamet.Quid ipſe etiam vlterius facere decreuerit exponens.Epiſtola.cciii.Domino dilectiſſimo &c.Priuſq̄ ad rem.

Auguſtinus Donato preſbytero partis Donati:illi dolorem cordis & ſollicitudinem pro ſalute eius exponens:& errorem ipſius quo æſtimat neminem ad bonum eſſe cogendum:ſcripturis ſanctis atq; exemplis confutans:Euaſiones quoq; eiuſdem & obiectiones argute refellens:cum diligenti admonitione vt reſipiſcat & ad eccleſiæ vnitatem redeat.Epiſtola.cciiii.Donato Preſbytero &c.Si poſſes videre.

Auguſtinus Aurelio Carthaginenſis eccleſiæ epiſcopo:Cauſam exponens ob quam libros de ſancta trinitate per ſe iuuenem inchoatos & poſtea relictos:iam terminare & illi mittere curauerit:petens quoq; vt hanc epiſtolam ad caput eorundem librorum iubeat anteponi.Epiſtola.ccv.Domino beatiſſimo &c.De trinitate quæ.

Auguſtinus Cyrillo Hieroſolymitano epiſcopo:de magnificis admirandiſq; ſancti Hieronymi virtutibus ac præconiis:elegantiſſimo ſtylo diſſerens.Epiſtola.ccvi.Glorioſiſſimi Chriſtianæ fidei athletæ.

Cyrillus Auguſtino:de miraculis beati Hieronymi preſbyteri poſt mortem celebratis:accurate diſertiſſimeq; ſcribẽs.Epiſtola.ccvii.Venerabili epiſcoporum &c.Illius ſequi veſtigia.

FINIS.

EPISTOLAE AVGVstini ad quos scribantur serie literaria & numero epistolari. Ad

EPISTOLAE DIVERSORVM AD AVGVSTINVM.

EPISTOLAE ALIORVM AD ALIOS.

HIERONYMI AD

PAVLINI AD

Cleri ad

Cõcilii Carthaginẽ.ad

Innocentii ad

Syluani ad

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONEN. EPISCOPI, LIBER EPISTOLARVM FELICITER INCIPIT.

Sancti Auguſtini ad Voluſianum eundem ſalutantis: & vt ipſum non pigeat ſanctarum literarum ſtudio curam impendere: & præcipue ad linguas apoſtolorum legẽdas exhortantis.

Epiſtola.I.

A OMINO ILLVSTRI: ET MERITO PRAESTANTISSIMO filio Voluſiano: Auguſtin⁹ epiſcopus. De ſalute tua: quam & in hoc ſæculo & in Chriſto eſſe cupio: ſanctæ matris tuæ votis ſum fortaſſe etiã ipſe nõ impar. Vnde meritis tuis reddẽs ſalutationis obſequium, hortor vt valeo: vt literarum vere certeq́ ſanctarũ ſtudio te curam nõ pigeat impẽdere. Syncæra eñ & ſolida res eſt nec fucatis eloquiis ambit ad animũ: nec vllo lingue tectorio inane aliquid ac pendulum crepitat. Multũ mouet: non verborũ ſed rerũ auidũ: & multũ terret factura ſecurũ. Præcipue apoſtolorũ linguas exhortor vt legas. Ex his enim ad cognoſcendos ṗphetas excitaberis: quorum teſtimoniis vtunẽ apoſtoli. Si quid autẽ vel cum legis, vel cum cogitas tibi oritur queſtionis, in quo diſſoluẽdo videar neceſſarius: ſcribe vt reſcribam. Magis enim hoc forte, domino adiuuante: potero q̃ preſentialiter loqui tecum: non ſolum propter occupationes varias & meas & tuas: quoniam nõ cum mihi vacat, occurrit vt & tibi vacet: verũetiam propter eorũ irruentem preſentiam: qui plærunq́ nõ ſunt apti tali negotio, magiſq́ lingue certaminibus, q̃ ſcientię luminibus delectanẽ. Quod aũt ſcriptũ habetur, ſemper vacat ad legendũ, cum vacat legenti: nec oneroſum fit præſens: quod cũ voles ſumitur, cum voles ponitur.

Voluſiani ad beatũ Auguſtinũ: petitionẽ ei⁹ exponẽtis: habitãq́ ṗxime cõfabulationẽ replicantis: & vnũ e multis querentẽ qs ſibi ambigua & dubios ſuos ſenſus poſſit aperire atq́ diſſoluere. Verum videlicet mundi dñs & rector, intemeratę virginis corpus impleuerit: eadẽq́ mater decẽ mẽſium lõga pertulerit faſtidia: ac virgo pepererit & intacta permanſerit. An etiã intra corpuſculũ vagientis infantię ille latuerit: cui parua rerũ putatur vniuerſitas: cæteraſq́ humanę conditionis paſſiones & infirmitates pertulerit, introducentis.

Epiſtola.II.

B Omino vere ſancto ac merito venerabili patri Auguſtino epõ Voluſianus. Petis a me vir ṗbitatis iuſtitięq́ documentũ: vt aliqua ex ambiguis lectionis peritę diſcenda percõter. Amplector gratiã muneris impari: meq́ libens in diſciplinas tuas offero: veteris ſentẽtiæ authoritatem ſecutus: q̃ nullã ad perdiſcendã abſidare credit ætatẽ. Neq́ immerito ſapiens prudẽtię ſtudia nullis terminis neq́ fine cõcluſit: quãdo primordiis ſuis remota virtus nunq̃ adeo reſeraẽ adeuntibus: vt omnis protinus ad agnitionem pateſcat. Dñe vere ſancte ac merito venerabilis pater: eſt operępretiũ cognoſcere habitam inter nos proxime confabulationẽ. Quibuſdã amicorũ conuentibus aderamus frequẽtes: proferebantur illic pro ingeniis ſtudiiſq́ ſententiæ. Erat tamen ſermonis rhetorica partitio (apud agnoſcentẽ loquor: nam etiã iſta pauloante docuiſti) aſtruebaẽ qd eſſet inuẽtio: q̃ inuentiõis acrimonia, quantus diſponendi labor, quę tranſlationis gratia, quę iconiſmatũ pulchritudo, & pro ingenio naturaq́ materiæ, appoſita etiam dicendi facultas. Alii rurſus poeticam eleuabant fauentes. Nec quidẽ eloquentiæ partem tacitã aut inhonoram reliquis: vt conueniẽter poeta dixerit: Inter victrices hederas tibi ſerpere lauros. Dicebatur ergo quantus iconiæ eſſet ornatus: quæ metaphorarum venuſtas, quanta in comparatione ſublimitas: iam leues enodeſq́ verſus: atq́ vt ita dixerim, cęſurarũ modulata variatio. Tũc ad familiarem tuam philoſophiam ſermo deflectiẽ: quã ipſe ariſtotelico more tanq̃ Iſocraticam fouere cõſueueras. Quærebamus & quid egerit pręceptor ex Lycio: quid academię multiplex & cõtinuata cunctatio: quid ille diſputator ex porticu: quid phyſicorum peritia: quid Epicureorum voluptas: quid inter omnes infinita diſputandi libido. Tũcq́ magis ignorata veritas: poſtq̃ preſumptum eſt C qđ poſſit agnoſci. Dum in his cõfabulatio noſtra remoratur, vnus e multis: & quis inquit eſt ſapientia ad perfectum Chriſtianitatis imbutus: qui ambigua in quibus hæreo poſſit aperire

(line beginning "poeta dixerit" — right margin: Vir. in buc.)

dubioſq; ſenſus meos vera:vel veriſimili firmare credulitate!Stupemus tacẽtes. Tũc in hæc ſponte prorupit:Miror vtrum mundi dominus & rector:intemeratæ fœminæ corpus impleuerit:pertulerit decẽ menſium longa illa faſtidia mater:& tamen virgo enixa ſit ſolennitate pariendi:& poſt hęc virginitas putetur intacta.His & alia ſubnectit.Intra corpuſculum vagientis infantiæ latet,cui parua putatur vniuerſitas:patitur puerilitatis annos,adoleſcit,iuuẽtute ſolidatur. Tam diu a ſedibus ſuis abeſt ille regnator:atq; ad vnum corpuſculum totius mundi cura tranſfertur.Deinde in ſomnos reſoluitur,cibo alitur,omnes mortaliũ ſentit affectus:nec vllis cõpetentibus ſignis tantę maieſtatis indicia clareſcunt:quoniam larualis illa purgatio, debilium curę,reddita vita defunctis:hęc & alia ſi cogites,deo parua ſunt:interuenimus vlterius inquirenti,ſolutoq; conuentu,ad potioris peritiæ merita diſtulimus:ne dum incautius ſecreta temerantur:in culpam deflecteret error innocuus.Accepiſti vir totius glorię capax,imperitię confeſſionem:quid a partibus noſtris deſyderetur agnoſcis.Intereſt famæ tuæ,vt quęſita nouerimus.Vtcunq; abſq; detrimento cultus diuini in aliis ſacerdotibus toleratur inſcitia:at cum ad antiſtitem Auguſtinũ venitur:legi deeſt quicquid cõtigerit ignorari.Incolumem venerationem tuam diuinitas ſumma tueatur domine vere ſanctę ac merito venerabilis pater.

Sancti Auguſtini ad Voluſianũ: Quæſtiones in ſuperiori epiſtola introductas repetentis:eiſdemq; diſerta ac ſubtili reſponſione ſatiſfacientis:& illum ad firmam credulitatem diligenter adhortantis. Epiſtola.IIII.

Omino illuſtri,& merito inſigni:& præſtãtiſſimo filio Voluſiano: Auguſtinus in dño ſalutẽ.Legi literas tuas:in quib⁹ vidi magni cuiuſdã dialogi ſpecimẽ:laudabili breuitate cõprehẽſum.Reſpondere igit̃ debui:nec ꝓ dilatione aliquid excuſationis opponere. Accidit eñ opportune:vt ab alienis negotiis mihi aliquãtulũ vacaret.Quibus aũt dictandis hoc otiũ ſtatuerã impendere:paululũ diſtuli:nequaq̃ iuſtũ eſſe arbitratus: vt quẽ ad quærendũ exhortatus ipſe fuerã:differrẽ q̃rentẽ.Quis aũt noſtrũ:q Chriſti(vt poſſumus)gratiã miniſtram⁹:cũ tua verba legerit:ita te velit doctrina inſtrui Chriſtiana:vt tibi tantũ ſufficiat ad ſalutẽ:nõ huius vitæ,quã vaporis eſſe ſimillimã:tãtillũ apparẽtis & ilico vaneſcẽtis atq; pereũtis:ſermo diuinus admonere curauit:ſed illã ſalutẽ ꝓpter quã adipiſcẽdã:& in æternũ obtinendã Chriſtiani ſumus!Parũ eſt ergo nobis ſic te inſtrui:vt tibi ſit liberãdo ſatis. Ingeniũ quippe & eloquiũ tuũ tam excellẽs tãq; luculẽtũ: ꝓdeſſe debet etiã cæteris:cõtra quorũ tarditatẽ ſeu peruerſitatẽ: conueniẽtiſſime defendenda eſt tãtę gratiæ diſpẽſatio:quã ſupbæ animulę nihili pendunt,q̃ nimis affectant plurimũ poſſe:& ad ſua vitia ſananda vel etiam refrænanda,nihil poſſunt. Quæris igitur vtrum mundi dominus & rector intemeratæ fœminæ corpus impleuerit:pertulerit decem menſium longa illa faſtidia mater: & tamen virgo enixa ſit ſolennitate pariendi: & poſt hæc virginitas inuiolata permanſerit. Vtrum intra corpuſculum vagientis infantiæ latuerit:cui parua putatur vniuerſitas: paſſus fuerit puerilitatis annos,adoleuerit,iuuentute ſolidatus ſit,tam diu a ſedibus ſuis abfuerit regnator ille:atq; in vnum corpuſculum totius mũdi cura tranſlata ſit: deinde in ſomnos reſolutus ſit,cibo alitus,omnes mortalium ſenſerit affectus:neq; vllis competentibus ſignis claruerint tantæ maieſtatis indicia,quoniam larualis illa purgatio, debilium curæ, reddita vita defunctis,hæc & alia ſi cogites,deo parua ſunt.Hanc ſcribis in quodam conuentu amicorũ ab vno ex multis qui aderant illatam eſſe quęſtionẽ:vos aũt interueniſſe vlterius inquirẽti:ſolutũq; conuentũ ad potioris peritię merita diſtuliſſe:ne dũ incautius ſecreta temerãtur: in culpã deflecteret error innocuus.Deinde ad me literarum tuarũ dirigis intentionẽ:& poſt hanc imperitię confeſſionem:admones vt a partibus veſtris quid deſyderetur agnoſcam.Adiungis etiam famæ meæ intereſſe,vt quęſita noueritis:q vtcunq; abſq; detrimẽto diuini cultus in aliis ſacerdotibus toleratur inſcitia:at cum ad me antiſtitem venitur:legi deeſſe quicquid contigerit ignorari. Primum igitur hanc de me opinionem facile præſumptam: quæſo deponas:eũq; animum q̃uis erga me beniuolẽtiſſimũ ſoluas atq; exuas:ac de me mihi magis q̃ vlli alteri credas:ſi mihi dilectionis vicem repẽdis.Tãta eſt eñ Chriſtianarũ ꝓfunditas literarum:vt in eis quotidie proficerem: ſi eas ſolas ab ineunte pueritia vſq; ad decrepitam ſenectutem maximo otio,ſummo ſtudio,meliore ingenio conarer addiſcere.Nõ quo ad ea quæ neceſſaria ſunt ſaluti:tanta in eis perueniatur difficultate:ſed cũ quiſq; ibi fidẽ tenuerit:ſine

D E F

qua pie recteq; non viuit;tã multa,tãq; multiplicibus myſteriorum vmbraculis opaca intel-
ligenda proficientib⁹ reſtant:tantaq; non ſolũ in verbis quib⁹ iſta dicta ſunt:verũetiam in re-
bus quæ intelligendæ ſunt,latet altitudo ſapientię:vt annoſiſſimis,acutiſſimis,flagrantiſſi-
mis cupiditate diſcendi hoc cõtingat:qđ eadẽ ſcriptura quodã loco habet:Cũ cõſummauerit
G homo,tunc incipit. Sed quid hinc plura? Veniendũ potius eſt ad rem quam requiris:vbi pri
mum te ſcire volo:nõ hoc habere Chriſtianam doctrinam q̃ ita ſit deus infuſus carni qua ex
virgine naſceretur:vt curam gubernãdæ vniuerſitatis,vel deſeruerit,vel amiſerit, vel ad il-
lud corpuſculum,quaſi contractam materiam collectamq; trãſtulerit.Hominum iſte ſenſus
eſt:nihil niſi corpora valentium cogitare:ſiue iſta craſſiora:ſicut ſunt humor atq; humus:ſi-
ue ſubtiliora,ſicut aeris & lucis:ſed tamẽ corpora quorũ nullũ poteſt eſſe vbiq; totũ:quo-
niam per innumerabiles partes aliud alibi abeat:neceſſe eſt.Et quantumcunq; ſit corpus ſeu
quantulumcunq; corpuſculum loci occupet ſpatium:eũndemq; locum ſic impleat;vt in nul
la eius parte ſit totum:ac per hoc denſari ac rareſcere:contrahi & dilatari,in minutias deteri
& grandeſcere in molem;nõ niſi corporũ eſt.Longe aliud eſt animæ natura q̃ corporis,quan-
to magis dei:qui creator eſt & animæ & corporis.Non ſic deus dicitur implere mundum, ve
lut aqua,velut aer,velut ipſa lux,vt minore ſui parte,minorem mundi impleat partẽ:& ma-
iore maiorem.Nouit vbiq; totus eſſe,& nullo contineri loco.Nouit venire nõ recedendo vbi
H erat.Nouit abire non deſerendo quo venerat.Miraẽ hoc mens humana:& q̃a nõ capit fortaſ-
ſe nec credit.Seipſam primitus ingrata miretur:ſeipſam paululum ſi poteſt attollat a corpo
re,& ab eis rebus quas ſolet ſentire per corpus:& videat ipſa quid ſit quæ vtitur corpore.Sed
forte non poteſt;Magni quippe eſt ingenii,vt ait quidam,ſeuocare mẽtem a ſenſibus:& cogi-
tationem a conſuetudine abducere.Ipſos ergo corporis ſenſus aliquanto inſuetius & vigilã
tius perſcrutetur. Sunt certe quinq̃ pertiti corporis ſenſus,qui nec ſine corpore, nec ſine aĩa
eſſe poſſunt:quia neq; ſentire eſt niſi viuentis,quod ab anima eſt corpori:neq; ſine corporeis ĩ
ſtrumentis:& quaſi vaſis atq; organis videmus,audimus,cæteriſq; tribus vtimur ſenſib⁹.In
tendat hæc anima rationalis,& ſenſus corporis,non ſenſibus corporis, ſed ipſa mente atq; ra
tione conſyderet.Certe ſentire homo non poteſt niſi viuat;viuit autẽ in carne,anteq̃ mor-
te vtrũq; dirimatur.Quomodo igitur anima quę ſunt extra carnẽ ſuã ſentit;quæ non niſi in
carne ſua viuit?An non ab eius carne longiſſime abſunt ſydera in cælo?An non in cælo videt
ſolem?An ſentire non eſt videre,cum ſit in quinq; ſenſibus cæteris excellentior viſus? An & ĩ
cælo viuit,quia & in cælo ſentit:& ſenſus nõ poteſt eſſe vbi vita non eſt?An ſentit & vbi non
viuit,quia cum in ſua tantũ carne viuat:ſentit etiam in his locis quæ prẹter eius carnem cõ-
tinent ea quę tangit aſpectu?Vides ne q̃ ſit hoc latebroſum in ſenſu tam conſpicuo qui viſus
dicitur?Attende & auditum:nam & ipẽ ſe foras quodammodo diffundit a carne. Vnde enĩ
dicimus:Foris ſonat,niſi ibi ſentiamus vbi ſonat?Ergo & illic extra carnem noſtram viuim⁹.
An ſentire poſſumus & vbi non viuimus;cum ſenſus ſine vita eſſe non poſſit?Cęteri tres ſen
ſus,apud ſeipſos ſentiunt,q̃uis de olfactu vtrunq; poſſit dubitari.De guſtu autem atq; tactu
nulla controuerſia eſt;q̃ ea quæ guſtamus & tangimus,non alibi q̃ in carne noſtra ſentimus.
Proinde iſti tres ſenſus,ab hac conſyderatione ſemoueantur.Viſus audituſq; afferunt mira
bilem quęſtionem:aut quomodo anima ſentiat vbi non viuit:aut quomodo viuat vbi nõ eſt
Neq; enim niſi in carne ſua eſt.Sentit autem etiam prẹter carnem ſuam.Ibi quippe ſentit vbi
videt;quia & videre ſentire eſt.Ibi ſentit vbi audit,quia audire ſentire eſt. Aut ergo & ibi vi-
uit,ac per hoc etiam & ibi eſt:aut ſentit & vbi non viuit,aut viuit & vbi non eſt.Hæc omnia
mira ſunt:nihil horum affirmari ſine quadam velut abſurditate poteſt.Et de ſenſu loqui-
mur morticino.Quid igitur eſt ipſa anima, præter corporis ſenſum:id eſt ĩ mente qua iſta cõ
I ſyderat?Neq; enim ſenſu corporis,de ipſis ſenſibus corporis iudicat:& putam⁹ nobis de om
nipotentia dei incredibile dici aliquid:cum dicitur verbum dei per quod omnia facta ſunt,ſic
aſſumpſiſſe corpus ex virgine:& ſenſibus apparuiſſe mortalib⁹:vt immortalitatem ſuam nõ
corruperit,vt æternitatem ſuam nõ mutauerit:vt poteſtatem ſuam non minuerit; vt admi-
niſtrationem mũdi nõ deſeruerit:vt a ſinu patris:id eſt a ſecreto quo cum illo & in illo eſt:nõ
receſſerit?Verbum dei ſic intellige p qđ facta ſunt oĩa:nõ vt eius trãſire aliquid cogites:& ex
futuro præteritũ fieri.Manet ſicuti eſt,& vbiq; totũ eſt.Venit autẽ cum manifeſtaẽ:& cũ oc-
cultaẽ abſcedit.Adeſt tñ ſiue occultũ,ſiue manifeſtũ:ſicut lux adeſt oculis & vidẽtis & cæcis
ſed vidẽti adeſt p̄ſenti:cæco vero abſenti.Adeſt & vox audiẽtib⁹ aurib⁹;adeſt etiã ſurdis:ſed

illis patet;istis latet.Quid autem mirabilius q̃ id quod accidit in vocibus nostris,verbisq; so-
nantibus:in re scilicet raptim transitoria?Cum enim loquimur:nec secundæ quidem syllabę
locus est nisi prima sonare destiterit:& tamen si vnus adsit auditor,totum audit q̃d dicimus:
& si duo adsint,tantũdem ambo audiũt,q̃d & singulis totum est.Et si audiat multitudo silẽs
non inter se particulatim cõminuũt sonos tanq̃ cibos:sed omne q̃d sonat,& omnibus totum
est,& singulis totum.Ita ne iam non illud est potius incredibile:si verbum hominis transiẽs
quod exhibet auribus:verbum dei permanens non exhibetur rebus:vt quẽadmodum hoc si-
mul auditur a singulis etiam totum,ita illud simul vbiq; sit totum? Non itaq; metuendũ est K
corpusculum infantiæ:ne in illo tantas deus angustias passus esse videatur.Neq; enim mole
sed virtute,magnus est deus:qui prouidẽtia sua meliorem sensum magis formiculis & apicu-
lis dedit,q̃ asinis & camelis.Qui ex grano minutissimo seminis tantam ficulneæ arboris ma-
gnitudinem creat:cum ex multo maioribus seminibus lõge minora multa nascãtur.Qui pu-
pillam tam paruam ditauit acie,qua per oculos emicante,in ictu temporis cęlum prope dimi-
dium lustraret.Qui ex puncto & quasi centro cerebri:sensus omnes quinaria distributiõe dif-
fudit.Qui cor de membro tam exiguo vitalem motum per corporis cuncta dispensat: his at-
q; huiusmodi rebus insinuans magna de minimis,qui nõ est paruus in paruis.Ipsa eñ magni-
tudo virtutis eius,quæ nullas in angusto sentit angustias,vterum virginalem,non aduenti-
cio,sed indigena puerperio fœcũdauit.Ipsa sibi animam rationalem:& per eandem etiam cor-
pus humanum:totumq; omnino hominem in melius mutandũ:nullo modo in deterius mu-
tata coaptauit,nomen humanitatis ab eo dignanter assumens;diuinitatis ei largiter tribuẽs
Ipsa virtus per inuiolatæ matris virginea viscera,membra infantis eduxit:quę postea p clau-
sa ostia,membra iuuenis introduxit.Hic si ratio quęritur:non erit mirabile:si exemplum po-
scitur,non erit singulare.Demus deum aliquid posse,q̃d nos fateamur inuestigare non posse?
In talibus rebus,tota ratio facti est potentia facientis. Iã illud quod in somnos soluitur:& ci- L
bo alitur:& omnes humanos sentit affectus:hominem persuadet hominibus:quem non con-
sumpsit vtiq; sed assumpsit.Ecce sic factum est:& tamen quidam hæretici,peruerse mirando
laudandoq; eius virtutem:naturam humanam in eo prorsus agnoscere noluerũt:vbi est om-
nis gratiæ commendatio:qua saluos facit credentes in se:profundos thesauros sapiẽtię & scia-
entiæ continens,& fide mentes imbuens:quas ad æternam contemplationem veritatis incõ-
mutabilis prouehat.Quid si omnipotẽs,hominẽ vbicũq; formatũ:nõ ex materno vtero crea-
ret,sed repentinum inferret aspectibus?Quid si nullas ex paruulo in iuuentã mutaret ætates
nullos cibos,nullos caperet somnos?Nonne opinionem cõfirmaret erroris:nec hominẽ verũ
suscepisse vllo modo crederetur,& dũ omnia mirabiliter facit:auferret q̃d misericorditer fe-
cit?Nunc vero ita inter deum & homines mediator apparuit:vt in vnitate personæ copulãs
vtranq; naturã:& solita sublimaret insolitis;& insolita solitis temperatet.Quid autem non
mirum facit deus in omnibus creaturæ motibus,nisi cõsuetudine quotidiana viluissent? De-
niq; q̃ multa vsitata calcantur,quæ consyderata stupentur?Sicut ipa vis seminum,quos nu-
meros habet:& q̃ viuaces,q̃ efficaces,q̃ latenter potentes,q̃ in paruo magna molientes:quis
adeat animo,quis promat eloquio?Ille igitur sibi hominem sine semine operatus est:qui in re-
rum natura sine seminib9 operatur & semina.Ille in suo corpore numeros temporum mẽsu-
tasq; seruauit ætatum:qui sine vlla sui mutabilitate mutando cõtexuit ordinem sęculorum
Ioan.i. Hoc enim creuit in tempore,quod coepit ex tempore.Verbum autem in principio:per quod
facta sunt tempora:tempus elegit quo susciperet carnem,non tempori cessit:vt verteretur in
carnem.Homo quippe deo accessit:non deus a se recessit.Sic autem quidam reddi sibi ratio-
nem flagitant:quomodo deus homini permixt9 sit:vt vna fieret persona Christi:cum hoc se- M
mel fieri oportuerit:quasi rationem ipsi reddant de re quæ quotidie fit:quomodo miscea-
tur anima corpori:vt vna persona fiat hominis.Nam sicut in vnitate personæ anima vti-
tur corpore vt homo sit:ita in vnitate personæ deus vtitur homine:vt Christus sit.In illa er-
go persona mixtura est animæ & corporis,in hac persona mixtura est dei & hominis:si tamẽ
recedat auditor a consuetudine corporum:qua solent duo liquores ita commisceri:vt neuter
seruet integritatem suam:q̃q̃ & in ipsis corporibus aeri lux incorrupta misceatur.Ergo per-
sona hominis:mixtura est animæ & corporis:persona autem Christi:mixtura est dei & homi-
nis.Cum enim verbũ dei permixtum est animę habenti corpus:simul & aĩam suscepit & cor-
pus.Illud quotidie fit ad procreandos hoĩes:hoc semel factum est ad liberandos homines.Ve

tictamen duarum rerum incorporearum cõmixtio facilius credi debuit:q̃ vnius incorporeæ
& alterius corporeę. Nam si anima in sua natura nõ fallitur:incorporeã se esse comprehendit
multo magis incorporeum est verbum dei;ac per hoc verbi dei & animæ credibilior debuit es
se permixtio,q̃ aĩæ & corporis. Sed hoc in nobisipsis experimur:illud in Christo credere iube-
mur. Si autem vtrunq; nobis pariter inexpertum credendum præciperetur, quid horum ci-
tius crederemus? Quomodo non fateremur duo incorporea,q̃ vnum corporeũ,alterumq; in
corporeum facilius potuisse misceri? si tamen non indigne ad ista mixtionis,vel mixturæ no-
men admittitur propter consuetudinem corporalium rerum;longe aliter se habentium ali-
N terq; notarum. Verbum igitur dei,idẽq; dei filius,patri coęternus,eademq; virtus,& sapien Sap.8.
tia dei:a superno fine creaturæ rationalis vsq; ad infimum finẽ creaturæ corporalis attingẽs
fortiter,& disponens omnia suauiter,præsens & latens,nusq̃ conclusa,nusq̃ discissa,nusq̃ tu
mida,sed sine mole vbiq; tota,longe alio modo quodã,q̃ eo quo creaturis cæteris adest,susce
C pit hominem:seq; & illum fecit vnum Iesum Christum:mediatorem dei & hominum:æqua-
lem patri secundum diuinitatem,minorem patre secundum carnem,hoc est secundũ homi-
nem,incommutabiliter immortalem secundum æqualem patri diuinitatem:eundemq; mu-
tabilem atq; mortalem secundum cognitam nobis infirmitatem. In quo Christo eo tpe:quod
opportunissimum ipse nouerat:& ante sæcula disposuerat:venit hominib⁹ magisteriũ & ad-
iutorium: ad capessendam sempiternam salutem. Magisterium quidem:vt ea quę hic ante di
cta sunt vtiliter vera,non solum a prophetis sanctis,qui omnia vera dixerunt: verũetiã a phi
losophis atq; ipsis poetis:& huiuscemodi authoribus literarum:quos multa vera falsis miscu
isse quis ambigat:illius etiam in carne pręsentata confirmaret authoritas:propter eos qui nõ
possent in ipsa intima veritate cernere atq; discernere: Quæ veritas & anteq̃ hominẽ assume-
ret:ipsa aderat omnibus q eius participes esse potuerunt. Maxime vero suæ incarnationis exẽ
plo id salubriter persuasit:vt quoniam homines plærq; diuinitatis auidi , per potestates cæ-
lestes,quas deos putarent:ritusq; varios illicitorum nõ sacrorum sed sacrilegiorum,ambien-
dũ sibi arbitrarentur ad deum,magis superbe q̃ pie:qua in re pro angelis sanctis:eis se dæmo-
nes superbæ cogitationis supponũt:scirent homines tam proximum esse deũ pietati hominũ:
ad quem velut longe positum per interpositas potestates ambiebãt:vt hominem suscipere di
gnaretur:& cum illo vniri quodãmodo:vt ei sic coaptaretur homo totus:quẽadmodum animę
corpus,excepta concretione mutabili,in quam nõ cõuertitur deus:& quã videmus q; habe-
at & corpus & animus. Adiutoriũ autẽ,q; sine gratia fidei quæ ab illo est:nemo potest vince-
re concupiscentias vitiosas:& siqua earũ residua non vicerit,veniali remissione purgari. Qđ
ergo ad magisterium eius attinet,quis nunc extremus idiota,vel quę abiecta muliercula,nõ
credit animę immortalitatem,vitamq; post mortem futuram? Quod apud græcos olim pri-
mus Pherecydes assyrius cum disputasset:Pythagoram Samium illius disputationis nouita Pherecydes
te permotũ:ex athleta in philosophũ vertit. Nunc ergo qđ Maro ait,& omnes videmus, amo Pythagoras
O mũ assyriũ vulgo nascit. Quod autem ad adiutorium gratiæ pertinet,quę in Christo est:ipse Vir. in buc.
est omnino,quo duce siqua manent sceleris vestigia nostri, Irrita, perpetua soluent formidine
terras. Sed nulla inquiunt:competẽtibus signis claruerunt tantę maiestatis indicia:quia lar-
ualis illa purgatio,debiliũ curę,reddita vita defunctis:si & alia consyderent,deo parua sunt.
Fatemur quidem & nos,talia quędam fecisse prophetas. Nam in his signis quid excellentius
q̃ mortuos resurrexisse? Fecit hoc Helias,fecit hoc Helisæus. Nam de magorum miraculis: 3.Regũ.17.
vtrum etiam mortuos suscitauerint:illi viderint qui & Apuleium se contra magicarum ar- 4.Reg.4.
tium crimina copiosissime defendentem,conantur non accusando,sed laudando conuincere Apuleius.
Nos legimus magos ægyptiorum artium istarum peritissimos:a Moyse famulo dei fuisse su-
peratos,cum illi quędam mira nefandis artibus agerent:ille deo suppliciter inuocato,machi- Exo.7.& se
namenta eorũ cuncta subuerteret. Sed & ipse Moyses & cæteri prophetę veracissimi q domi- quenti.
num Christum prophetauerunt,& gloriam magnam ei dederunt,hunc non tanq̃ parem si-
bi:nec in eadem miraculorum potentia superiorem:sed plane dominum deum omniũ:& ho-
P minem propter homines factum venturum prænuntiauerunt. Qui propterea & ipse talia fa
cere voluit,ne esset absurdum:quæ per illos fecerat,si ipse non faceret. Sed tamen & aliqd pro
prium facere debuit : nasci de virgine,a mortuis resurgere,in cælum ascendere. Hoc deo qui
parum putat,quid plus expectet ignoro. Arbitror eñi talia flagitari,qualia gerens hominem
facere non debuit. Nam in principio erat verbum,& verbum erat apud deum , & deus erat Ioan.1.

verbum,& omnia per ipsum facta sunt. Num homine assumpto,alium mundũ facere debuit
vt eum esse crederemus,per quem factus est mundus? Sed nec maior mundus,nec isti æqua-
lis in hoc mundo fieri posset. Si autem minorem faceret infra istum, similiter hoc quoq; parũ
putaretur. Quia ergo non oportebat vt nouum faceret mundum,noua fecit in mundo. Ho-
mo enim de virgine procreatus:& a mortuis in æternam vitam resuscitatus:& super cęlos ex
altatus,potentius fortasse opus est q̃ mundus. Hic forte respondẽt,se factum hoc esse nõ cre-
dere. Quid ergo fiet hominibus,qui minima contemnunt,maiora non credunt? Reddita vi
ta defunctis,ideo creditur,quia & alii fecerunt,& parũ est deo. Caro propria de virgine crea
ta:& a morte in æterna vita super cælos leuata,ideo non creditur,quia nemo fecit , & compe
Sallustius. tit deo:ac per hoc quæ sibi quisq; facilia non factu sed captu putat,æquo animo accipit: supra
ea veluti ficta pro falsis ducit. Noli eis esse similis obsecro te. Disputantur hæc latius : & om-
nis quæstionum necessariarum sinus perscrutati discussiq; panduntur : sed intellectui fides
aditum aperit,infidelitas claudit. Quem non moueat ad credendum tantus ab initio ipse re- Q
rum gestarum ordo:& ipsa connexio temporum,præteritis fidem de pręsentibus faciens, prio
Geñ.n. ra posterioribus,& recentioribus antiqua confirmans? Eligitur vnus ex gente Chaldæorum
pietate fidelissima præditus: cui promissa diuina post tantam sæculorum seriem nouissimis
temporibus complenda prodantur:atq; in eius semine omnes gentes habituræ benedictionẽ
pręnuntiantur. Sic vnum deum verum colens vniuersitatis creatorem:gignit filium senex
de coniuge quam spe pariendi penitus destitutam sterilitas ætasq; iam fecerat. Propagatur
ex illo numerosissimus populus,multiplicatus in Aegypto:quo illam stirpem ex oriẽtalibus
partibus,promissis effectisq; crebrescens dispositio diuina transmiserat. Educitur ex Aegy-
pti seruitute gens valida horrendis signis atq; miraculis,pulsisq; impiis gentibus:in terram
promissionis perducta & constituta,regno etiam sublimatur. Deinde præualescente pecca-
to,sacrilegis ausibus deum verum:qui eis tanta beneficia contulerat,sæpissime offendẽs,va-
riisq; flagellata cladibus,& prosperitatibus consolata: vsq; ad Christi incarnationem declara-
tionemq; perducitur. Quem Christum,dei verbum,dei filium,deum in carne venturũ,mo-
riturum,resurrecturum,in cęlum ascensurum: præpollentissimo suo nomine,in omnibus gẽ-
tibus dicatos sibi populos habiturum:inq; illo remissionem peccatorum:salutemq; æternam
futuram esse credentibus,omnia gentis illius promissa,omnes prophetiæ,sacerdotia,sacrifi-
cia,templum:& cuncta omnino sacramenta sonuerunt. Venit Christus,complentur in eius
ortu,vita,dictis,factis,passionibus,morte,resurrectione,ascensione,omnia præconia prophe
tarum. Mittit spiritum sanctum:implet fideles vna in domo congregatos:& hoc ipsum pro-
missum orando:atq; desyderando expectantes. Impleti autem spiritu sancto , loquuntur re-
pente linguis omnium gentium:arguunt fidenter errores:prædicant saluberrimam verita-
tem:exhortantur ad poenitentiam: præteritæ culpabilis vitæ indulgentiam de diuina gra-
tia pollicentur:prædicationem pietatis veræq; religionis signa congruentia & miracula con
sequuntur. Excitatur aduersus eos sęua infidelitas,tolerant prędicta,sperant promissa,docẽt
præcepta:numero exigui per mundum disseminantur:populos facilitate mirabili conuertũt
inter inimicos augentur,persecutionibus crescunt:per afflictionum angustias vsq; in terra-
rum extrema dilatantur. Ex imperitissimis,ex abiectissimis,ex paucissimis illuminantur,no-
bilitantur,multiplicantur pręclarissima ingenia,cultissima eloquia,mirabilesq; peritias acu-
torum,facundorum,atq; doctorum subiugant Christo:& ad pręducandum viam pietatis sa-
lutisq; conuertunt. Alternis aduersitatibus & prosperitatibus rerum: patientiam & tempe-
rantiam vigilanter exercent:mundo declinante in extrema,fessisq; rebus ætatem vltimam
protestante:multo fidentius:quia & hoc prædictum est: æternam ciuitatis cælestis felicita-
tem expectant. Atq; inter hæc omnia contra ecclesiam Christi impiarum gẽtium infidelitas
fremit:euincit illa patiendo:& inconcussam fidem inter obsistentium sæuitiam profitendo:
reuelatæ veritatis quę diu promissis mysticis velabatur,sacrificio succedente:illa sacrificia q
bus hoc figurabatur:templi ipsius euersione tolluntur: reproba per infidelitatem gens ipsa iu
dæorum a sedibus extirpata:per mundum vsquequaq; dispergitur : vt vbiq; portet codices
sanctos:ac sic prophetiæ testimonium:qua Christus & ecclesia prænũtiata est:ne ad tempus
a nobis fictum existimaretur:ab ipsis aduersariis proferatur: vbi etiam ipsos prædictum est
non fuisse credituros. Templa & simulacra dæmonum:ritusq; sacrilegi paulatim atq; alter
natim secundum prædicta prophetica subuertunt:hęreses aduersus nomen Christi sub vela

V tiento tamen nominis Christi:ad exercendam doctrinam sanctæ religionis:sicut pnunciatæ
sunt,pullulant.Hęc omnia sicut leguntur prædicta:ita cernitur impleta:atq; ex his iam tot
R & tantis q̄ restant expectantur implenda. Quæ tandē mēs auida æternitatis:vitæq; pręsen-
tis breuitate permota:contra huius diuinæ authoritatis culmen lumenq; contendat! Quæ
disputationes;quæ literæ quorumlibet philosophorum:quę leges quarūlibet ciuitatū duo-
bus preceptis:ex quibus Christus dicit totam legem prophetasq; pendere;vllo modo sint cō
parandæ!Diliges dominum deum tuū ex toto corde tuo;& ex tota anima tua:& ex tota men Matth.xxii.
te tua,& proximum tuum tanq̄ teipsum.Hic physica;quoniam omnes omnium naturarū
causæ in deo creatore sunt.Hic ethica;quoniam vita bona & honesta;non aliunde formatur
q̄ cum ea quæ diligenda sunt:quēadmodum diligenda sunt,diliguntur:hoc est deus & proxi
mus.Hic logica,quoniam veritas lumenq; aię rationalis non nisi deus est.Hic etiā laudabilis
reipublicæ salus.Neq; enim conditur & custoditur optima ciuitas;nisi fundamento & vin-
culo fidei:firmęq; concordiæ:cum bonum cōmune diligitur:quod summū ac verissimum,
deus est,atq; in illo inuicem syncęrissime se diligant homines:cum propter illum se diligant
S cui quo animo diligant,occultare non possunt. Modus aūt ipse dicendi,quo sancta scriptu-
ra contexitur,q̄ omnibus accessibilis,q̄uis paucissimis penetrabilis! Ea quæ aperta continet
quasi amicus familiaris sine fuco ad cor loquitur indoctorum atq; doctorum.Ea vero quę in
mysteriis occultat,nec ipso eloquio superbo erigit:quo non audeat accedere mens tardiuscu
la & inerudita,quasi pauper ad diuitem,sed inuitat omnes humili sermone:quos non solum
manifesta pascat,sed etiam secreta exerceat veritate,hoc in promptis quod in reconditis ha-
bens.Sed ne aperta fastidirētur,eadem rursus operta desyderantur:desyderata quodāmodo
renouantur,renouata suauiter intimantur. His salubriter & praua corrigūtur,& parua nu
triuntur,& magna oblectantur ingenia.Ille huic doctrinę inimicus est animus:qui vel erran-
T do eā nescit esse saluberrimā,vel odit ægrotando medicinam. Vides q̄ prolixam epistolā fe-
cerim.Si quid ergo te mouet:atq; inter nos pertractari tanti habes: non tibi faciat angustias
vsitatarū epistolarū velut custodiendus modus:quia & optime nosti q̄ grādes eas veteres ha
buerunt:cum aliquid agerent quod explicare breuiter non valerent.Et si authorū ad alias li-
teras pertinentium;mos esset alius:nostrorum nobis in hac re dignius imitandā præberetur
authoritas.Inspice itaq; modum epistolarum apostolicarum:vel eorum etiam qui illa diuīa
eloquia tractauerūt:& non pigeat te vel multa quęrenda proponere:si multa te mouent: vel
aliquanto diutius versari quod quęris:vt quantū fieri per tales quales sumus potest:non re-
maneat dubitationis nubilum:quod obster lumini veritatis.Scio enim excellētiam tuā,quo
tundā perpeti obstinatissimas contradictiones;qui propterea putant;vel putari volūt,Chri-
stianā doctrinā vtilitati nō conuenire reipublicæ; q̄a nolūt stare rēpublicā firmitate virtutū
sed impunitate vitiorum.Nō autem sicut regi homini vel cuilibet principi ciuitatis: ita eti-
am deo quicquid a multis peccatur inultum est.Misericordia vero eius & gratia prædicata
hominibus per hominem Christum:impertita autem per deum,deiq; filium eundem ipsum
Christum;nō deserit eos qui ex fide viuunt,eumq; pie colunt,siue mala huius vitæ patiēter
fortiterq; experiantur,siue bonis eius misericorditer:ac temperanter vtantur:æternum pro
vtroq; præmium recepturi in ciuitate superna atq; diuina:vbi iam non sit moleste toleran-
da calamitas, nec laboriose frænanda cupiditas, sed sola sine vlla difficultate: & perfecta li-
bertate retinenda dei & proximi charitas.Incolumē feliciorem q; te misericordissima dei om
nipotentia tueatur domine illustris,& merito insignis,ac præstantissime fili. Sanctam & in
Christo dignissime honorandā matrē,cuius pro te deus preces exaudiat,pro meritis vestris
officiosissime saluto.Sanctus frater & coepiscopus meus Possidius:præstantiam vestrā mul-
tum salutat.

Marcellini ad beatum Augustinum,dicta ipsius excellenter cōmēdantis:& vice cuius
dam precantis: vt ad ea vigilantius respondere dignetur:in quibus dispēsationem domini-
cæ incarnationis infamantes:nihil amplius dominū q̄ alii homines facere potuerunt, fecisse
vel gessisse mētiant: quæstionemq; adiungens:Cur etiam deus,qui & veteris testamēti deus
esse firmatur,spretis veteribus sacrificiis,delectatus sit & nouis.Q; præterea Christi prędi-
catio & doctrina reipublicæ moribus nulla ex parte conueniat.Q;q; per Christianos princi-
pes multa mala reipublicę euenerint obiicientis:& ad hęc omnia responsionem postulantis.

Epistola.IIII.

Omino nimiũq; venerabili: & omnib⁹ mihi officiis vnice percolẽdo : patri Augustino: Marcellinus. Vir illustris Volusian⁹ beatitudinis tuæ mihi litteras legit: immo me quidẽ cogẽte pluribus legit, quę scilicet omnia q̃ a te dicunt, q̃a vere miranda sunt: vsquequaq; mirat⁹ sum. Sermõis enĩ diuini gfa humiliter tumẽs, facile vt placeret emeruit. Hinc enĩ plurimũ placuit φ hois gressus aliquãto titubãtes boni ꝓpositi exhortatiõe statuere & firmare cõtendis. Est enĩ nobis cũ eodẽ quotidiana ꝑ virib⁹ nr̃is: & ꝑ ingenii paupertate disputatio. Sãctæ quidẽ matris eius precatione cõpulsus: cura mihi est eũ frequẽtius salutãdi gratia cõuenire: licet vicẽ in hac parte reddere etiã ipe digneẽ. Accepta autẽ venerabilitatis tuæ epistola: homo qui a veri dei stabilitate: multorũ (quorũ ĩ hac vrbe copia ẽ) persuasione reuocatur: ita motus est: vt si quantũ ipe cõfirmat, literarũ prolixitatem minime formidasset: omne beatitudini tuæ, q̃d habere potest, insinuasset ambiguũ. Sed tñ̃ satis: sicut etiam ipse probare dignaberis, culto accuratoq; sermone: & Romanę eloquẽtiæ nitore perspicuo, aliqua sibi exolui impẽdio postulauit. Quę quidẽ quęstio vsquequaq; detrita est: & eorũ super hac parte satis nota calliditas: q̃ dispẽsatione dominicę incarnatiõis infamãt. Sed tamẽ etiã ego in hac parte: quia plurimis quicquid rescripseris profuturũ esse confido: precator accesserim, vt ad ea vigilantius respõdere digneris: in quib⁹ nihil amplius dominũ q̃ alii homines facere potuet ñr, fecisse vel gessisse mentiunẽ. Apolloniũ siquidẽ suũ nobis: & Apuleium aliosq; magicæ artis homines in medium proferunt: quorũ maiora contendũt extitisse miracula. Ipe aũt vir illustris superius memoratus: multa esse dixit presentibus aliquantis: q̃ huic possent iungi non immerito quæstioni, si vt ante dixi, non ab eius partibus epistolaris consyderata breuitas fuisset. Quæ tamen licet scribere noluerit: taceri non est passus. Dicebat enĩ φ etsi sibi hodie incarnationis dominicæ ratio redderet: reddi vix ad liquidum possit: cur hic deus qui & veteris testamenti deus esse firmatur, spretis veteribus sacrificiis delectar⁹ est nouis. Nihil enim corrigi posse asserebat: nisi q̃d ante factũ nõ recte ꝓbaret: vel q̃d semel recte factum sit, immutari vllatenus non debuisse. Recte enĩ facta dicebat mutari nisi iniuste nõ posse: maxime quia ista vanitas inconstantię dominũ possit arguere. Tum deinde φ eius prędicatio atq; doctrina reipublicæ moribus nulla ex parte conueniat: vtpote sicut a multis dicit, cuius hoc constet pręceptũ: vt nulli malũ pro malo reddere debeamus: & percutienti aliam præbere maxillam, & pallium dare persistenti tunicam tollere: & cum eo qui nos angariare voluerit ire debere spatio itineris duplicato, quæ omnia reipublicę moribus asserit esse contraria. Nam quis tolli sibi ab hoste aliquid patiatur? vel Romanæ prouinciæ deprædatori non mala velit belli iure reponere? Et cætera quæ dici ad rem posse intelligit venerabilitas tua. Hæc ergo omnia, ipsi posse adiungi æstimo quęstioni, intantũ vt per Christianos principes: Christianam religionem maxima ex parte seruantes: tanta (etiam si ipse de hac parte taceat) reipublicæ mala euenisse manifestum sit. Vnde beatitudo tua mecum digneẽ agnoscere. Ad hæc omnia quoniam multorũ manibus sine dubio tradetur sanctitatis tuę desyderata responsio: plenus debet & elucubratus solutionis splẽdor ostendi: maxime quia cũ ista gererentur, eximius Hipponensis regionis possessor, & dominus præsens aderat: qui & sanctitatẽ tuam sub ironiæ adulatione laudaret: & sibi cum de his quęreret, minime satisfactũ esse contenderet. Ego vero ad hęc omnia promissionis non immemor, sed exactor, libros confici depcor, ecclesię hoc maxime tempore incredibiliter profuturos.

Apollonius Apuleius.

Matth.5.

Sancti Augustini ad Marcellinum, superiores quæstiones & obiectiones clara ac diserta responsione dissoluentis.

Epistola.V.

Omino eximio, & merito insigni, charissimo, ac desyderãtissimo filio Marcellino: Augustin⁹ in dño salutẽ. Illustri viro & eloquẽtissimo nobisq; dilectissimo filio Volusiano, nõ ampli⁹ q̃ ad illud q̃d inquirẽdũ putauit, respõdẽdũ fuit. Ad ea vero q̃ mihi pertractãda, atq; soluẽda epistola tua ipe misisti, siue ab illo, siue etiã ab aliis, vel suggeranẽ, vel ingeranẽ: ad te poti⁹ ꝑ viribus nostris pertractata & soluta mitti debuerant: non sic quemadmodum agendũ est de his librorum negotio, sed quemadmodum potis es epistolari adesse colloquio: vt si tibi visum fuerit: qui eorum motus quotidianis disputationibus experiris: & illis legantur hæ literæ. At si auriculis eorum minus pietate fidei ꝑ æcultis:

sermo iste non sufficit:prius inter nos quod eis putas sufficere peragatur: tum demũ ad illos
quod peractum fuerit, perferatur. Multa enim sunt a quibus sensus eorum si adhuc abhorret
& resilit: vel vberiore vel subtiliore ratione, vel certe authoritate: cui resistere indignũ putẽt
persuaderi aliquãdo forsitã possit. Ergo in epistola tua posuisti: moueri quosdã: cur hic deus
qui & veteris testamenti deus esse firmatur: spretis veteribus sacrificiis: delectatus sit nouis.
Nihil enim corrigi posse asserunt: nisi qđ ante nõ recte factum probaretur: vel quod semel re-
cte factum sit, nullatenus immutari debuisse. Recte enim facta dicũt mutari nisi iniuste non
posse. Hæc verba ex literis tuis in has meas trãstuli. Quibus si respondere copiose velim: tem
pus me citius q̃ exempla defecerint: qbus rerũ ipsa natura & opera humana certa ratione pro
temporũ opportunitate mutentur: nec tamen eadẽ ratio sit mutabilis qua ista mutãtur. Vn
de pauca commemorem: vt ex his excitata quodãmodo iam p plura similia vigil currat intẽ-
tio. Nõne hyemi ęstas addito sensim calore succedit? nõne diurnis tẽpora nocturna vertũtur?
Quoties nostræ variantur ætates? Adolescentiæ pueritia non reditura cedit: iuuentus adole
scentię nõ mãsura succedit: finiens iuuentutem senectus: senectus autem morte finitur. Hęc
omnia mutantur: nec mutatur diuinæ prouidentiæ ratio: qua sit vt ista mutentur. Non autẽ
opinor, cum agricola æstate aliud iusserat q̃ iusserit hyeme: ratio mutetur agriculturę. Et cũ
mane surgit qui nocte quiescebat: vitæ consilium non mutauit. Aliud magister adolescenti q̃
puero solebat: imposuit. Doctrina igitur constans: mutato pręcepto non mutat instructionẽ.
Nam magnus ille nostrorum temporum medicus Vindicianus, consultus a quodam: dolori
eius adhiberi iussit: quod in tempore congruere videbatur: adhibitum sanitas consecuta est. Vindician9
Deinde post annos aliquot eadem rursus corporis causa commota: hoc idem ille putauit ad-
hibendum: vertit in peius. Miratus currit ad medicum: indicat factum. At ille vt erat acerri
mus: ita respondit: Ideo male acceptus es: quia non ego iussi: vt omnes qui audissent: parumq̧
hominem nossent: non eũ arte medicinali fidere: sed nescio qua illicita potentia putarent. Vn
de cum esset a quibus poterat stupentibus interrogatus: aperuit quod non intellexerãt: vide-
licet illi ætati iam non hoc se fuisse iussurum. Tantum igitur valet ratione atq̧ artibus non
mutatis: qđ secundum eas sit pro temporum varietate mutandum. Non itaq̧ verũ est quod
dicitur: Semel recte factum nullatenus esse mutãdum. Mutata quippe temporis causa: quod
recte ante factum fuerat, ita mutari vera ratio plerunq̧ flagitat: vt cum ipsi dicant recte non
fieri si mutetur: contra veritas clamet: Recte non fieri nisi mutetur: quia vtrunq̧ tunc erit rẽ
ctum: si erit pro temporum varietate diuersum. Quod enim in diuersitate personarũ vno tẽ-
pore accidere potest: vt huic liceat aliquid impune facere: quod non liceat illi: non q̧ dissimi-
lis sit res: sed is qui facit: ita ab vna eademq̧ persona diuersis temporibus tunc oportet aliquid
fieri: tunc non oportet: non q̧ sui dissimilis sit qui facit: sed quando facit. Hæc quæstio q̃ late
pateat: profecto videt quisquis pulchri aptiq̧ distantiam sparsam quodammodo in vniuersi-
tate rerum valet: neq̧ negligit intueri. Pulchrum enim per seipsum cõsyderatur atq̧ laudat:
cui turpe ac deforme contrarium est. Aptum vero: cui ex aduerso ineptum quasi religatum
pendet aliunde: nec ex semetipso: sed ex eo cui cõnectitur, iudicatur. Nimirum etiã decens at
q̧ indecẽs: vel hoc idem est vel perinde habetur. Age nunc: ea quæ diximus refer ad illud vn
de agitur. Aptum fuit primis temporibus sacrificium: quod pręceperat deus: nunc vero non
ita est. Aliud enim præcepit quod huic tempori aptum esset: qui multo magis q̃ homo nouit
quid cuiq̧ tempori accõmodate adhibeatur: quid quãdo impertiat, addat, auferat, detrahat, 12.de ciuita-
augeat, minuatve, immutabilis mutabilium sicut creator ita moderator: donec vniuersi sæ- te dei.ca.
culi pulchritudo: cui9 particulę sunt quæ suis quibusq̧ temporibus apta sunt: velut magni 4.&.5.
carmen cuiusdam ineffabilis modulatoris excurrat: atq̧ inde transeãt in æternã contẽplatio
9 nem speciei qui deũ rite colunt: etiam cũ tempus est fidei. Falluntur autẽ qui existimant hæc de 10.de ciuita
um iubere causa suæ vtilitatis vel voluptatis. Et merito mouentur: cur deus ista mutauerit te dei.ca.5.
quasi delectatione mutabili aliud sibi iubens offerri illo prius tempore: aliud isto. Nõ autem
ita est. Nihil enĩ deus iubet qđ sibi prosit: sed illi cui iubet. Ideo verus est dñs: qui seruo nõ in-
diget: & quo seruus indiget. In ea quippe scriptura quæ vetus dicitur testamentum: & eo tẽ-
pore quo adhuc illa offerebantur sacrificia: quæ hoc tempore non offeruntur: dictum est: Di-
xi domino: deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non eges. Nec illorũ ergo sacrificio- Psal.15.
rum egebat deus: nec cuiusq̃ eget vnq̃: sed rerum diuinitus impertitarum: vel imbuendo vir
tutibus animo: vel ęternę saluti adipiscendę quędam signa sunt: quorũ celebratione atq̧ fun

ctione:non deo:sed nobis vtilia pietatis officia exercent. Nimis aūt longum est conuenienter
disputare de varietate signorū:quæ cum ad res diuinas ptinent:sacramenta appellant. Sicut
autem non ideo mutabilis deus:quia mane aliud:aliud vespere:illud hoc mense: illud alio:nō
hoc isto anno quod illo:ita non ideo mutabilis deus quia vniuersi sæculi priore volumine ali-
ud:aliud posteriore sibi iussit offerri:quo conuenienter significationes ad doctrinam religio-
nis saluberrimā pertinētes:per mutabilia tēpora sine vlla sui mutatione disponeret. Nā vt no- A
uerint homines quos hæc mouent:iam hoc fuisse in ratione diuina:ne cū ista noua constitue
rentur:subito priora displicuisse velut mutabili voluntate:sed hoc iam fixum & statutū fuis-
Psal.101. se in ipsa sapiētia dei:cui de maioribus etiā rerū mutationibus:eadē scriptura dicit:Mutabis
ea & mutabunt:tu aūt idem ipse es:insinuandū est eis mutationē istā sacramentorū testamē
ti veteris & noui etiā prædictā fuisse ppheticis vocibus.Ita enim videbūt:si poterūt: id qđ in
tempore nouū est:non esse nouū apud eū q condidit tēpora:& sine tēpore habet oīa quæ suis
quibusq; tēporibus pro eorū varietate distribuit.Nam & in illo psalmo vnde cōmemoraui ali
Psal.15. quid quo demonstrarem nō egere deū sacrificiis nostris ,cui dicit: Dixi dño:deus meus es tu
quoniam bonorū meorum nō eges:paulopost legit ex persona Christi:Nō congregabo conuē
ticula eorū de sanguinibus:hoc est pecorū victimis:qbus prius congregabantur cōuenticula
Psal.59. Iudæorum.Et alibi dicit.Non accipiā de manu tua vitulos: neq; de gregibus tuis hircos. Et
Hiere.31. alius propheta.Ecce(inquit)dies venient:dicit dominus: & confirmabo sup domū Iacob te-
stamentum nouum:non sicut testamentū quod disposui patribus eorū:cum eduxi eos de ter
ra Aegypti.Et alia multa sunt de hac re testimonia:quibus hoc deum facturum esse prędictū
est:quæ commemorare nunc longum est. Hic iam si satis constitit:quod recte alio tēpore con
stitutū est:itidem recte alio tēpore posse mutari:mutātis opere nō dispositione mutata,quam
dispositionē intelligibilis ratio cōtinet, vbi sine tempore simul sunt quę in temporibus simul
fieri non possunt:quia tempora non simul currunt: quispiam fortassis expectet causas a nobis
ipsius mutationis accipere:qđ ipse nosti q̄ prolixi sit negotii. Veruntamen breuiter dici potest B
qđ homini acuto fortasse suffecerit:aliis sacramentis prenūtiari Christum cū venturus esset:
aliis cum venisset annūtiari oportuisse:sicut modo nos idipsum loquētes diuersitas rerū com
pulit etiam verba mutare.Siquidē aliud est prænuntiari:aliud annuntiari:aliud cum ventu
rus esset:aliud cum venisset. Nunc deinde videamus quale sit qđ in epistola tua sequit. Ad
iecisti enim eos dicere:q Christi prædicatio atq; doctrina reipublicæ moribus nulla ex parte C
Matthæ.5. conueniat:cuius hoc constet esse pceptum:vt nulli malū pro malo reddere debeamus: & pcu
tienti aliā præbere maxillā:& palliū dare ei qui tunicā auferre pstiterit:& cum eo qui nos an-
gariare voluerit:ire debere spatio itineris duplicato.Quę omnia reipublicæ moribus asserun
tur esse contraria.Nā quis(inquiunt)tolli sibi ab hoste aliquid patiat:vel Romanæ puinciæ
depdatoribus nō mala velit belli iure reponere?Hæc atq; huiusmodi verba obtrectantiū: siue
non obtrectando:sed quærendo talia loquentiū:operosius fortasse refellerem: nisi hæ discepta
tiones haberentur cum viris liberaliter institutis. Vnde quid opus est vt diutius laboremus: D
ac non ipsos potius percōtemur:quomodo poterant gubernare:atq; augere rempublicā:quā
Sallustius. ex parua & inopi:magnam opulentamq; fecerunt:qui accepta iniuria ignoscere q̄ psequi ma
Tullius. lebant?Quomodo Cæsari vtiq; administratori reipublicæ mores eius extollens Cicero dice-
bat:q nihil obliuisci soleret nisi iniurias?Dicebat enim hoc tam magnus laudator : aut tā ma
gnus adulator.Sed si laudator:talem Cæsarem nouerat.Si autem adulator:talem esse debere
ostendebat principem ciuitatis:qualem illum fallaciter prædicabat.Quid est autem non red-
dere malū pro malo:nisi abhorrere ab vlciscēdi libidine?Quid accepta iniuria ignoscere mal-
le q̄ persequi: & nihil nisi iniurias obliuisci? Hæc cum in eorum leguntur authoribus:excla-
matur & plauditur:describi atq; prædicari mores videntur : quibus dignum esset exurgere
ciuitatem:quæ tot gentibus imperaret:q accepta iniuria ignoscere q̄ persequi malebant. Cū
vero legitur præcipiente authoritate diuina non reddēdum malum pro malo:cum hęc tam
salubris admonitio congregationibus populorum:tanq̄ publicis vtriusq; sexus atq; omnium
ætatum & dignitatum scholis de superiore loco personat:accusatur religio tanq̄ inimica rei-
Romulus. publicæ.Quæ si vt dignū est audiretur: longe melius Romulo,Numa, Bruto,cæterisq; illis
Numa. Romanę gentis pclaris viris constitueret,consecraret,firmaret,augeretq; rempublicā.Quid
Brutus. enim est respublica nisi res populi?Res ergo cōmunis:res vtiq; ciuitatis. Quid est autem ciui E
tas:nisi multitudo hominum:in quoddā vinculum redacta cōcordiæ?Apud eos enī ita legi-

tur. Breuis multitudo diuersa atq; vaga, concordia ciuitas facta erat. Quae porro praecepta
concordię in suis templis vnq̄ illi legenda censuerunt: quandoquidē miseri quaerere cogeban
tur: quonam modo sine offensione cuiusq̄ eorum: discordes inter se deos suos colere possent?
Q; si imitari discordātes vellent: rupto cōcordiae vinculo: ciuitas laberetur: quod postea pau
latim decoloratis corruptisq; moribus: agi coepit per ciuilia bella. Quanta vero praecepta cō-
cordiae non humanis disputationibus exquisita: sed diuina authoritate conscripta in Christi
ecclesiis lectitentur: quis vel ab illa religione alienus: ita surdus est vt ignoret? Ad hoc enim &
illa pertinent quae malunt exagitare q̄ discere: alteram percutienti praebendam esse maxillam:
volenti auferre tunicam dandum etiam palliū: cum angariante duplicandam viā. Hoc quip-
pe fit vt vincatur bono malus: immo in homine malo: vincatur bono malum: & homo liberet
a malo: non exteriore & alieno: sed intimo ac suo: quo grauius & perniciosius q̄ cuiusuis hostis
extrinsecus immanitate vastat. Qui ergo vincit bono malum: patienter amittit tēporalia cō-
moda: vt doceat q̄ pro fide atq; iustitia contemnenda sint: quę ille nimis amando fit malus: ac
sic iniuriosus ab eo ipso cui fecit iniuriā discat qualia sint propter quae fecit iniuriā: atq; in cō
cordiam: qua nihil est vtilius ciuitati: poenitens acquirat: victus non saeuientis viribus: sed be
niuolentia patientis. Tunc enim recte fit: cum videtur ei profuturū esse propter quē fit: ad ope-
randum in eo correctionem atq; concordiā. Hoc certe aio faciendū est: etiam si alius exitus cō
sequatur: nec corrigi velit atq; pacari: propter quē corrigendū atq; pacandū: velut curādū &
sanandum, adhibita est ista medicina. Alioquin si verba attēderimus: eorumq; proprietati ser
F uiendum putauerimus: nō est praebenda maxilla dextera: si sinistra fuerit percussa. Quoniam Lib.i.de ser.
si quis te (inquit) percusserit in maxillam dexterā, prębe illi & sinistrā. Magis autē sinistra per dñi in mōte
cutitur: q; in eam potius partem: q̄ ad dexteram facilior ferientis ictus est. Sed sic intelligi so- ca.20.&.21.
let: ac si dictū esset: Si quis in te meliora fuerit persecutus: & inferiora ei praebe: ne vindictę po- Matthae.5.
tius q̄ patientiae studens contemnas aeterna p̄ temporalibus: cū potius temporalia pro aeter-
nis contemnenda sint: tanq̄ sinistra pro dextris. Haec semp fuit sanctorum martyrū intentio.
Vindicta enim vltima iuste poscitur: quādo nullus iam restat correctionis locus: extremo sci
licet summoq; iudicio. Nunc vero cauendū est ne vindicandi cupiditate amittatur (vt nihil
aliud dicam) ipsa patientia: quae pluris est habenda, q̄ omne quod potest etiam inuito inimi-
cus auferre. Nanq; alius euangelista in eadem sententia nullam fecit dexterae mētionem: sed Luc.6.
tantum maxillam & alteram nominauit: vt aliquāto distinctius intelligeret in altero: ipsum
alterum simpliciter eandem patientiam cōmendare. Paratus itaq; debet esse homo iustus &
pius patienter eorum malitiam sustinere: quos fieri bonos quaerit: vt numerus potius crescat
G bonorum: non vt pari malitia se quoq; numero addat malorum. Deniq; ista praecepta magis
ad pręparationem cordis quę intus est, pertinere: q̄ ad opus quod in aperto fit: vt teneat in se-
creto animi patientia cū beniuolentia: in manifesto autem id fiat: quod eis videtur prodesse pos
se: quibus bene velle debemus: hinc liquido ostenditur q; ipse dominus Iesus exemplū singu-
lare patientiae: cū percuteretur in faciem: respondit. Si male dixi exproba de malo: si autem be Ioan.18.
ne quid me caedis? Nequaq̄ igitur praeceptū suum si verba intueamur impleuit. Neq; enī prę
buit percutiēti alteram partē: sed potius prohibuit: ne qui fecerat iniuriam, augeret: & tamē
paratus venerat: non solum in faciem percuti: verumetiam pro his quoq; a quibus haec patie
batur, crucifixus occidi: pro quibus ait in cruce pēdens; Pater, ignosce illis quia nesciūt quid Luc.23.
faciūt. Nec Paulus apostolus praeceptum domini & magistri sui videtur implesse: vbi etiam
ipse percussus in faciem dixit principi sacerdotum. Percutiet te deus paries dealbate: sedēs in Act.23.
dicas me secundum legem: & contra legem iubes me percuti. Et cum a circunstantibus dice-
retur: Iniuriam facis principi sacerdotū: incidenter eos admonere voluit quid dixerit: vt qui
saperent intelligerent iam destruendum esse aduentu Christi parietem dealbatum: hoc est hy
pocrisin sacerdotii Iudęorum. Ait quippe. Nesciui fratres quia princeps est. Scriptum est enī
Principi populi tui non maledices. Cum proculdubio qui in eodem populo creuerat: atq; ibi Exo.22.
lege fuerat eruditus: illum principem sacerdotum nescire non posset: nec eos quibus ita notus
erat: vllo modo falleret quo nesciret. Sunt ergo ista praecepta patientiae semper in cordis prae-
paratione retinenda: ipsaq; beniuolentia ne reddatur malum pro malo; semp in voluntate cō
H plenda est. Agenda sunt autē multa etiā cū inuitis benigna quadā asperitate plectēdis: quo
rū potius vtilitati consulendū est q̄ voluntati: quod in principe ciuitatis luculentissime illo-
rum literae laudauerunt. Nam in corripiēdo filio q̄libet asperē: nunq̄ profecto amor paternus

amittitur. Fit tamen quod nolit & doleat: qui etiam inuitus videtur dolore sanādus. Ac per hoc si terrena ista respublica præcepta Christiana custodiat: & ipsa bella sine beniuolentia non gerentur: vt ad pietatis iustitiæq pacatā societatē victis facilius consulatur. Nam cui licētia iniquitatis eripitur: vtiliter vincitur. Quoniā nihil est infelicius felicitate peccantiū: qua pœnalis nutrit impunitas: & mala voluntas velut hostis interior roborat. Sed peruersa & aduersa corda mortaliū: felices res humanas putant: cū tectorum splēdor attendit: & labes non attēdi tur animorū: cum theatrorū moles extruuntur: & effodiunt fundamenta virtutum: Cū gloriosa est effusionis insania & opa misericordiæ deridentur: Cum ex his quæ diuitibus abundant: luxuriantur histriones: & necessaria vix habent pauperes: Cum deus q doctrinę suæ publicis vocibus contra hoc malum publicum clamat: ab impiis populis blasphematur: & dii tales requirunt: in quorū honorem ea ipsa theatrica corporū & animorū dedecora celebrentur. Hæc si deus pollere pmittat, tunc indignat grauius. Hęc si impunita dimittat: tunc punit infestius. Cum vero euertit subsidium vitiorum: & copiosas libidines inopes reddit: misericorditer aduersat. Misericorditer em, si fieri posset, etiam bella gererent a bonis: vt licentiosis cupiditatibus domitis hęc vitia perderentur: quæ iusto imperio vel extirpari vel deprimi debuerunt. Nam si Christiana disciplina omnia bella culparet: hoc potius militibus consilium salutis petentibus in euangelio diceret: vt abiicerent arma: seq militiæ omnino subtraherent. Dictum est autem eis. Neminem concusseritis: nulli calumniā feceritis: sufficiat vobis stipendiū vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere præcepit: militare vtiq non prohibuit. Proinde qui doctrinam Christi aduersam dicunt esse reipublicæ: dent exercitū talē, quales doctrina Christi esse milites iussit: dent tales puinciales: tales maritos: tales cōiuges: tales parētes: tales filios: tales dños: tales seruos: tales reges: tales iudices: tales deniq debitorū redditores. & exactores ipsius fisci: quales esse præcepit doctrina Christiana: & audeant eam dicere aduersam esse reipublicæ: immo vero dubitent eam confiteri magnā: si ei obtemperet: salutem esse reipublicæ. Vt quid autem ad illud respondeam q dicunt per quosdam imperatores Christianos multa mala imperio accidisse Romano: Hæc generalis conquestio calumniosa est. Nam si apertius certe de præteritis imperatoribus aliqua cōmemorarent, possem similia vel fortasse etiam grauiora de imperatoribus non Christianis & ego commemorare: vt intelligerent vel hominum hæc esse vitia non doctrinæ: vel non imperatorū: sed aliorū sine quib9 imperatores agere nihil possunt. Ex quo enim tēpore pessum ire cœperit Romana respublica satis liquet: literæ loquuntur ipsorum: longe anteq Christi nomen eluxisset in terris: dictū est. O vrbem venalem: & mature perituram: si emptorem inuenerit. In libro etiam belli Catilinę ante aduentum vtiq Christi idem nobilissimus historicus eorum: nō tacet quando primum insueuerit exercitus populi Romani amare, potare, signa, tabulas pictas, vasa cęlara mirari: & ea priuatim & publice rapere: delubra spoliare: sacra pphanaq oia polluere. Quādo ergo nec hominibus nec ipsis etiam quos deos putabant, morum corruptorū & perditorū auaritia rapacitasq parcebat: tunc cœpit perire laudabile illud decus salusq reipublicę. Quos deinde vitia pessima successus habuerint: & quanto humanarum rerum malo illa iniquitas prosperata sit: nunc longum est dicere. Audiant satyricum suū garryendo vera dicentē: Seruabat castas humilis fortuna latinas Quondam: nec vitiis cōtingi parua sinebat Tecta labor: somniq breues & vellere Tusco Vexatæ duræq manus: ac proximus vrbi Hannibal: & stantes collina in turre mariti. Nunc patimur longę pacis mala: sęuior armis Luxuria incubuit: victumq vlciscitur orbē. Nullū crimen abest: facinusq libidinis: ex quo Paupertas Romana perit. Quid ergo expectas: vt ego exaggerem: quanta mala importauerit successu prospero iniquitas subleuata: quandoquidem & ipsi qui aliquanto prudentius attenderunt: plus dolendam viderūt paupertatem: q opulentiam perisse Romanam! In illa enim morum integritas seruabatur: per hanc autem non muros vrbis: sed mentes ipsius ciuitatis dira nequitia omni hoste peior irrupit. Gratias domino deo nostro: qui cōtra ista mala misit nobis adiutorium singulare. Quo enim non tolleret: quem non inuolueret: in quod profundū non demergeret fluuius iste horrendæ nequitiæ generis humani: nisi crux Christi in tanta velut mole authoritatis eminentius firmiusq figeretur: cuius apprehenso robore: stabiles essemus: ne male suadētium vel in mala impellentium: tam vasto huius mundi gurgite atrepti sorberemur! In ista enim colluuie morum pessimorū: & veteris perditæ disciplinæ: maxime venire ac subuenire debuit cœlestis authoritas: quæ voluntariam paupertatem: quæ continentiam: beniuolentiam: iustitiā

Lucę.3.

4. de ciuitate dei. c. 2.

2. de ciuitate dei. ca. 18.

Sallustius.

Iuuenalis.

K

atq; concordiam:veráq; pietatem persuaderet:cæterasq; vitæ luminosas validasq; virtutes:
non tantum ꝑpter istam vitā honestissime gerendam : nec tantum propter ciuitatis terrenæ
concordissimam societatem:verumetiam ꝑpter adipiscendam sempiternam salutem : & sem
piternam cuiusdam populi cœlestem diuinamq; rempublicā:cui nos ciues asciscit fides: spes:
charitas:vt q̄diu inde peregrinamur:feramus eos si corrigere non valemus,qui vitiis impu-
nitis volūt stare rempublicā:quā primi Romani cōstituerunt auxeruntq; virtutibus: etsi nō
habentes veram pietatem erga deum verum:quæ illos etiā in æternam ciuitatem posset salu
bri regione ꝑducere:custodientes tamen quandam sui generis ꝓbitatem: quæ posset terrenæ
ciuitati constituendæ:augendæ:conseruandæq; sufficere. Deus enim sic ostendit in opulen-
tissimo & præclaro imperio Romanorū:quantum valerent ciuiles etiā sine vera religione vir
tutes:vt intelligeretur hac addita fieri hoīes ciues alterius ciuitatis:cuius rex veritas:cuius lex
L charitas:cuius modus æternitas. Quis autem vel risu dignum non putet:q; Apollonium &
Apuleiū cæterosq; magicarum artium peritissimos,cōferre Christo vel etiā præferre conan-
tur? q̄q̄ tolerabilius ferendum sit:quando istos ei potius comparant q̄ deos suos.Multo enim
melior(qđ fatendū est)Apollonius fuit:q̄ tot stuprorum author & ꝑpetrator: quem Iouē no
minant.Ista(inqunt)fabulosa sunt.Adhuc ergo laudent reipublicæ luxuriosam:licentiosam
planeq; sacrilegā felicitatem:quæ ista deorum probra cōfinxit:quæ non solū in fabulis audiē-
da posuit:verumetiam in theatris spectanda ꝓposuit:vbi crimina plura essent q̄ nomina:quę
ipsi dii sibi exhiberi habebant libenter:qui in suos cultores vindicare debuerunt q; ea saltē vi
derent patienter.Sed non ipsi(inquiunt)sunt qui talium fabularum mendacio celebrantur.
Qui ergo sunt isti:qui talium turpitudinum celebratione placantur? Horum dæmonum puer
sitatem atq; fallaciā:ꝑ quos & magicæ artes humanas mentes decipiūt:quia ꝑdidit Christia-
na doctrina:qa mundo vniuerso patefecit:quia angelos sanctos ab eorū malignitate distinxit
quia cauendos potius & quemadmodū cauerentur admonuit:reipublicę dicitur inimica:quasi nō
si omnino per istos esset temporalis obtinēda felicitas:quælibet potius fuerat infelicitas eligē
da.Sed neq; hinc deus voluit dubitari:qui primum populum vnum verum deum colentem:
deos autē falsissimos cōtemnentē:q̄diu oportuit vetus testamentū/vbi velamentū testamen-
ti noui est/obumbrari:tanta rerū terrenarū felicitate honestauit:vt quis intelligat:nec ipsam
esse in dæmonum potestate:sed in illius vnius:cui angeli seruiūt:quem dæmones contremi-
scūt. Apuleius enim,vt de illo potissimū loquamur,q nobis Afris Afer est notior:nō dico ad
M regnum:sed nec ad aliquā quidē iudiciariā potestatē reipublicæ:cū omnibus suis magicis ar-
tibus potuit peruenire:honesto patriæ suæ loco natus:& liberaliter educatus: magnaq; præ-
ditus eloquentia.An forte ista vt philosophus voluntate cōtempsit:q sacerdos ꝓuinciæ ꝓ ma-
gno fuit:vt munera ederet:veneratoresq; vestiret:& ꝓ statua sibi apud Coęses locāda: ex qua
ciuitate habebat vxorē:aduersus contradictionē quorundā ciuium litigaret?Quod posteros
ne lateret,eiusdem litis orationem scriptam memoriæ cōmendauit.Quod ergo ad istam ter-
renam ꝑtinet felicitatē: fuit magus ille quoad potuit. Vnde apparet eum nihil amplius fuis-
se:nō quia noluit:sed quia nō potuit.Q̄q̄ & aduersus quosdā:qui ei magicarum artium cri-
men intenderāt:eloquentissime se defendit. Vnde miror laudatores eius:qui eum nescio quæ
fecisse miracula illis artibus prædicant:contra eius defensionē testes esse conari. Sed viderint
verū vetum ipsi perhibeant testimonium:& ille falsam defensionem:illud si sapiunt attendāt:
qui magicas artes:non vtiq; nisi pro felicitate terrena vel damnabili curiositate conquirunt:
vel ab eis innocentes:periculosa tamen eas admiratione collaudant:& videāt Dauid nostrum
sine vllis talibus artibus ex pastore ouium ꝑuenisse ad regiam dignitatem. Cuius & peccata
& merita fidelis scriptura nō tacuit:vt sciremus & quibus modis non offenderetur deus: &
quibus modis placaretur offensus.Quantū aūt attinet ad miracula quæ humanis sensibus stu-
penda monstrantur:multū errant qui ꝓphetis sanctis miraculorum magnorū nobilitate ꝑstantib⁹
magos cōparāt:quāto magis si eos cōparēt Christo:quē prophetę illi quib⁹ magi quilibet nul
lo modo sunt comparandi:ꝓnuntiauerunt esse venturū:& secundum carnem quam suscepit
ex virgine:& secundum diuinitatem qua nunc nunq̄ separatur a patre! Video me fecisse pro
lixissimā epistolā:nec tn̄ de Christo dixisse oīa:quæ vel eis qui tardiore ingenio diuina non va
lent assequi:vel eis qui licet acute moueantur,cōtentiosum tamen studiū & præoccupatio diu
turni erroris:ab intelligendo impedit:sufficere vtcunq; possint. Veruntamen agnosce:quid
eos contra moueat:atq; rescribe:vt vel epistolis vel libris:si adiuuerit deus: ad omnia respon-

dere curemus.Sis in domino felix:gratia & misericordia eius: domine eximie & merito insi
gnis:charissime ac desyderantissime fili.

Sancti Augustini ad Italicā viduam sup morte eius mariti consolantis: Ac de interiori vi
sione qua deus videri possit,eleganter differentis. Epistola.VI.

Ominę eximię & merito pręstantissimæ atq; Christi charitate honorandæ N
filiæ Italicæ:Augustin⁹ episcopus in dño salutē.Nō solū literis tuis i verū
etiā ipso referēte q pertulit:cōperi multū te flagitare literas meas:credens
tē q ex eis cōsolationē habere plurimā possis.Tu itaq; videris qd exinde ca
pias:ego tamē eas negare vel differre nō debui.Consolet aūt te fides & spes
tua:& ipsa charitas q̄ diffundit in cordibus pior p spiritū sanctū:cui⁹ nūc
aliqd p pignore accepim⁹:vt ipsam plenitudinē desyderare nouerim⁹.Nō
enī te desolatā putare debes:cū in interiore hoie habeas p̄sentē Christū per fidē in corde tuo:
1.Thessal.4. aut sic te contristari oportet:quēadmodū gētes q̄ spē nō habēt:cū veracissima pmissione spe
remus nos in hac vita:vnde migraturi quosdā nostros migtātes nō amisimus; sed pmisimus
ad eam vitam esse venturos:vbi nobis erunt quanto notiores:tanto vtiq; chariores:& sine ti
more vllius discessionis amabiles.Hic aūt & cōiunx tuus:cui⁹ abscessu vidua diceris: tibi no
tissimus erit:q q̄uis & hic tibi notus esset:sibi tn̄ notior erat q̄ tibi.Et vnde hoc:cū tu eius cor
1.Corin.2. poralē faciē videres:quā ipse vtiq; non videbat:nisi quia notitia nostri certior intus est:vbi ne
1.Corin.4. mo scit quæ sunt hominis:nisi spiritus hoīs qui in ipso est!Sed cum venerit dñs & illumina
uerit abscondita tenebrarū:& manifestauerit cogitationes cordis:tunc nihil latebit proximū
in pximo:nec erit qd suis quisq; aperiat:abscondat alienis:vbi nullus erit alienus.Lux vero ip
sa qua illuminabunt hæc omnia quę modo in cordibus reconduntur: qualis aut quanta sit,quę
1.Ioan.1. lingua proferat!quis saltē infirma mēte contingat!Profecto lux illa deus ipse est:quoniā deus
lux est:& tenebræ in eo non sunt vllæ:sed lux mentiū purgatarū: nō istorū corporis oculorū.
Erit ergo tunc mens idonea:quæ illā lucē videat:qd nunc videndū non est. Hoc autē oculus
videre corporis neq; nūc potest:neq; tūc poterit.Omne qppe qd oculis corporis cōspici potest O
in loco aliquo sit necesse est:nec vbiq; sit totū:sed minore sui parte minorē locū occupet:& ma
1.Timot.6. iore maiorem.Nō ita est deus inuisibilis:& incorruptibilis:qui solus habet immortalitatē:&
lucē habitat inaccessibilē:quem nemo hominū vidit:nec videre potest.Per hoc enim videri ab
homine non potest:per quod videt homo corpore corpora. Nā et si mentibus piorū esset inac
Psal.33. cessibilis:non diceretur:Accedite ad eum & illuminamini:Et si mentibus piorū esset inuisibi
1.Ioānis.3. lis:non diceretur:Videbimus eum sicuti est.Nam perspice totā ipsam in epistola Ioannis sen
tentiā.Dilectissimi inquit:filii dei sumus:& nondū apparuit qd erimus. Scimus quoniam cū
apparuerit similes ei erimus:quoniam videbimus eum sicuti est.Intantum ergo videbimus:
inquantum similes ei erimus:quia & nunc intantum non videmus: inquantum dissimiles su
mus.Inde igitur videbimus:vnde similes erimus.Quis autem demētissimus dixerit:corpore
Col.3. nos vel esse:vel futuros esse similes deo!In interiore igitur homine ista similitudo est:qui reno
uatur in agnitionem dei:secundū imaginē eius qui creauit illū.Et tanto efficimur similiores
illi:quanto magis in eius cognitione & charitate proficimus: quia etsi exterior homo noster
2.Corin.4. corrumpitur:sed interior renouatur de die in diē:Ita sane vt in hac vita quantuscunq; profe
ctus sit:longe absit ab illa pfectione similitudinis:quæ idonea erit ad vidēdum deum,sicut di
cit apostolus,facie ad faciem.In qbus verbis certe:si corporalē faciē voluerimus accipere:con
sequens erit:vt etiā deus talē habeat faciē:& sit aliqd interuallū inter nostrā & ipsius cū eum P
videbimus facie ad faciē.Et si interuallū:vtiq; finis & mēbror habitus terminat⁹ & cętera ab
surda dictuq; & cogitatu impia:qbus animalis homo non pcipiens ea q̄ sunt spiritus dei:fal
lacissimis vanitatibus ludit.Dicunt enī quidā eor q talia garryūt:quantū ad me potuit pue
nire:nos deū videre nūc mente:tunc corpore:ita vt etiam impios eū pari modo asseuerēt esse
visuros.Vide quantū in peius pficiunt:cū sine limite timoris vel pudoris:hac atq; illac vaga
bunda fertur impunita loquacitas.Antea dicebant carni suæ tātum hoc pstitisse Christum:
vt corporeis oculis videret deū.Deinde addiderunt etiam omnes sanctos receptis in resurre
ctione corporibus:eodem modo deum esse visuros.Nunc iam istam possibilitatem etiam im
piis donauerunt.Donent sane quantum volunt & quibus volunt.Nam quis audeat contra
Ioan.8. dicere hominibus de suo donantibus!Qui enim loquit mendaciū:de suo loquitur.Tu autem
Matth.5. cum his qui sanam doctrinam tenent:nihil istorū audeas vsurpare de tuo:sed cū legis; Beati

mundo corde:quoniam ipsi deum videbunt:intellige impios nõ visuros. Neq enim beati &
mundo corde sunt impii. Item cum legis: Videmus nunc per speculum in ænigmate:tunc au 1.Corin.13.
Q tem facie ad faciem:intellige inde nos tũc visuros facie ad faciem:vnde videmus nunc p specu
lum in ænigmate. Hoc aũt vtrunq interioris hominis munus est:siue cum in ista peregrina-
tione adhuc per fidem ambulatur:in qua vtit̃ speculo & ænigmate: siue in illa patria cum per
speciem contemplabitur. Pro qua visione positum est: Facie ad faciem. Audiat caro carnali-
bus ebria cogitationibus: Spiritus est deus: & ideo qui adorãt deũ, in spiritu & veritate opor Ioan.4.
tet adorare. Si adorare:quanto magis videre? Quis enim audeat affirmare dei substãtiam cor
poraliter videri:cum eam noluerit corporaliter adorari? Sed argute sibi vident̃ dicere: & qua
si interrogando premere: Potuit Christus carni suæ præstare:vt oculis corporeis videret pa-
trem:an non potuit? Vt si non potuisse responderimus: omnipotentiæ dei nos derogasse pro
clament. Si autem potuisse concesserimus:argumentationem suam ex nostra responsione cõ
cludant. Quanto iam tolerabilius desipiunt:qui carnem asserunt conuersum iri in substan-
tiam dei: & hanc futuram esse quod deus est:vt sic eam saltẽ videndo deo faciant idoneam nõ
tanta diuersitate dissimilem? Quam vanitatem credo istos abigere a fide sua fortasse & abau
ribus. Et tamen si interrogatione de hoc similiter vrgeantur: possit ne deus hoc:an non effice
re possit:vtrũ eius potestati detrahent si non posse responderint:an hoc futurũ fatebuntur: si
posse concesserint? Quomodo ergo exierint de hoc laqueo alieno:sic exeãt de suo. Deinde cur
solis oculis corporeis Christi:hoc donum attributum esse contendunt:nõ etiam cæteris sen-
sibus? Sonus ergo erit deus:vt possit eius etiam auribus percipi? Et halitus erit: vt sentiri pos
sit eius olfactu? Et liquor aliquis erit vt possit & bibi? Et moles erit vt possit & tãgi? Non inq-
unt. Quid ergo? An illud potest deus: & hoc nõ potest? Si non posse dixerint: cur derogãt om
nipotentiæ dei? Si posse & nolle responderint:cur solis oculis fauent; inuident autem cæteris
sensibus corporis Christi? An quousq volunt desipiũt? Quanto nos melius:qui non corũ in-
sipientiæ terminos figimus: sed vt desipiant prorsus nolumus. Multa proferri possunt: ad
istã dementiam refutandam:sed si aliquando irruerint auribus tuis: hæc interim eis lege: &
quid respondeant:non pigeat te scribere vt potes. Ad hoc enim fide corda nostra mundãtur:
quia nobis fidei merces visio dei promittitur. Quę per corporis oculos erit:frustra ad eam per
cipiendam sanctorum animus exercetur:immo vero tam pᵫerse sentiens animus non in se ex
ercetur:sed totus in carne est. Vbi enim tenacius habitabit & fixius:nisi vnde se deum visurũ
esse præsumit? Quod certe quantum malum sit:intelligentiæ potius dimitto tuæ:q̃ lõgo ser
mone moliar explicare. In protectione domini semp habitet cor tuũ domina eximia & merito
præstantissima atq Christi charitate honoranda filia. Honorabiles tecum nobisq in domino
dilectissimos filios tuos debito meritis nostris officio resaluta.

Sancti Augustini ad Marcellinum, hanc quęstionem soluentis: Quomodo conuersa in san
guinem tota aqua in terra Aegypti:magi Pharaonis inuenerint aquam vnde simile facerẽt:
Notantis præterea aliam quæstionem ex suis libris sibi propositam: & probãtis non solum ab
aliis:sed & a seipso reprehendi debere si quid incautius vel indoctius ab eo positum sit: Humi
liter quoq confitentis se talẽ existimari non debere vt nusq̃ in scriptis suis errauerit: Ac dein
de a se posita exponentis: & ita reprehensores suos compescentis.

Epistola. VII.

R DOmino eximio: & merito insigni:multũq charissimo filio Marcellino: Au-
gustinus in domino salutem. Epistolam tuam quã per sanctum fratrem &
coepiscopum meum Bonifaciũ accepi:quæsiui vt rescriberem nec inueni.
Recolui tamen re in ea quęsisse:quomodo inuenerint magi Pharaonis: con
uersa in sanguinem tota aqua Aegypti:vnde simile aliquid facerent. Quæ
duobus modis solui quæstio solet: Siue cum marina aqua potuerit offerri:
siue (qđ est credibilius) quia in ea regione:in qua erant filii israel:istæ plagę
nõ fiebant. Hoc eñ quibusdã scripturæ illius locis apertissime expssum:admonet etiã vbi nõ
dictum est:quid intelligi debeat. Illæ autẽ literę tuæ quas presbyter Vrbanus attulit:habent Li.3.de libe-
quæstionem mihi propositã ex libris nõ diuinis sed meis:quos scripsi de libero arbitrio. In ta- ro arbitrio.
libus autẽ quæstionibus non multum laboro: quia etsi defendi sententia mea liquida ratione 3.de trinita-
non potest:mea est:nõ eius authoris cuius sensum improbare fas nõ est:etiã cũ in eo nõ intel- te in procę-
ligo hoc vnde sentitur quod improbãdum est. Ego proinde fateor me ex eorum numero esse mio.

conari:qui proficiendo scribunt:& scribendo proficiunt. Vnde si aliquid vel incautius vel in
doctius a me positum est:quod non solũ ab aliis qui videre id possunt:merito reprehendatur:
verumetiam a meipso:quia & ego saltem postea videre debeo si ꝓficio: nec mirandum est:nec
dolendum:sed potius ignoscendum atq; gratulandum:non quia erratum est:sed quia impro
2.de trinitate ĩ ꝓœmio. batum. Nam nimis peruerse seipsum amat:qui & alios vult errare:vt error suus lateat. Quã
to enim melius & vtilius:vbi ipse errauit:alii nõ errẽt:quorũ admonitu errore careat. Quod
si noluerit:saltem comites erroris nõn habeat. Si enim mihi deus quod volo prestiterit: vt om
1.Retrac.in ꝓfatione. nium librorum meorum quæcunq; mihi rectissime displicent:opere aliquo ad hoc ipsum in
stituto colligam atq; demonstrem:tunc videbunt omnes homines q̃ nõ sim acceptor personæ
meæ. Vos autem qui me multum diligitis:si talem me asseritis aduersus eos: quorum mali
tia vel imperitia vel intelligentia rep̃hendor:vt me nusq̃ scriptorum meorum errasse dicatis:
frustra laboratis:non bonam causam suscepistis:facile in ea meipso iudice superamini: Quo
niam non mihi placet:cum a charissimis meis talis esse existimor qualis non sum. Profecto eñ
non me:sed pro me alium sub meo nomine diligunt:si non quod sum: sed quod non sum dili
gunt. Nam inquantũ me nouerunt:vel de me verum credunt:ego ab eis diligor:inquantũ au
tem mihi tribuunt qđ in me nõ cognoscunt: alium talem qualem me putant, pro me diligũt.
Tullius. Nec Romani maximus author Tullius eloquiĩ: vllũ vnquã verbũ inquit quod reuocare vel S
let emisit. Quæ quidem laus q̃uis ꝑclarissima videatur:tamen credibilior est de nimiũ fatuo:
q̃ de sapiente perfecto. Nam & illi quos vulgo moriones vocant: quanto magis a sensu cõmu
ni dissonant:magisq; absurdi & insulsi sunt:tanto magis nullum verbũ emittunt:quod reuo
care velint:quia dicti mali vel stulti vel incõmodi pœnitere:vtiq; cordatoꝝ est. Sed si in bonã
partem accipiatur:vt quẽpiam talẽ fuisse credamus:qui cum sapiẽter omnia loqueretur nul
lum vnq̃ verbum quod reuocare vellet emisit:hoc potius de hominibus dei: qui spiritu san
cto acti locuti sunt:q̃ de illo quẽ sic Cicero laudat:saluberrima pietate credendum est. Ab hac
ego excellentia tam longe absum:vt si nullũ verbum qđ reuocare vellem protulero:fatuo sim
q̃ sapienti similior. Illi⁹ qppe scripta summa sunt authoritate dignissima:q nullũ verbũ nõ qđ
reuocare vellet:sed qđ reuocare deberet emisit. Hoc quisquis nondũ est assecutus:secũdas ha
beat ptes modestiæ:qa primas nõ potuit habere sapientiæ:quia nõ valuit omnia nõ pœniten
da diligenter dixisse:pœniteat quæ cognouerit dicenda non fuisse. Cum ergo nõ sicut quidã
charissimi mei putãt:nulla vel pauca:sed potius plura fortasse q̃ etiam maledici opinanẽ ver
ba dixerim quæ mallẽ reuocare si possem:non mihi Tulliana illa blandiẽ sentẽtia:qua dictum
Horatius. est nullũ vnq̃ verbũ qđ reuocare vellet emisit:sed angit me plane Horatiana sententia: Nescit
vox missa reuerti. Hinc est ꝙ periculosissimarũ quæstionum libros:de Genesi scilicet: & de tri
nitate diutius teneo q̃ vultis & fertis:vt si non potuerint nisi habere aliqua quæ merito repre
hendanẽ:saltem pauciora sint q̃ esse possent:si præcipiti festinatione inconsultius ederentur.
Vos enim vt vestræ indicant literę(nam hoc mihi etiam sanctus frater & coepiscopus me
us scripsit Florentius)ideo vt edantur vrgetis: quo possint a me dum in hac carne viuo de
fendi:cum vel ab inimicis mordentibus:vel etiam ab amicis parũ intelligentibus: fortasse in
quibusdam coeperint accusari Quod vtiq; propterea dicitis:quia non putatis esse in eis aliqd
quod vera possit ratione culpari. Alioquin non me ad eorum editionem:sed ad diligentiorem
emendationẽ potius hortaremini. Ego autem iudices veros: & veritate seueros magis intue
or:inter quos & meipsum primitus constituere volo:vt ad illos ea tantũ rep̃hendenda perue
niant:quæ a me q̃uis sedulo perscrutante:minime videri potuerunt. Quę cũ ita sint:hoc ta
Lib.3.de libero arbitrio. men quod in tertio libro de libero arbitrio:cum de substantia rationali agerem:sic a me posi T
tum est:vt dicerẽ: In corporibus autẽ inferioribus aĩa post peccatũ ordinata regit corpus suũ
nõ omni modo pro arbitrio:sed sicut leges vniuersitatis sinunt:diligenter aduertant qui pu
tant me aliquid de anima humana velut certum statuisse atq; fixisse:ꝙ vel ex parentibus per
propaginẽ veniat:vel in actibus vitæ superioris atq; coelestis peccauerit: vt corruptibili car
ne mererẽ includi:& videant sic a me verba fuisse perpensa:vt retento eo qđ certũ habeo:post
peccatũ primi hominis:natos esse atq; nasci cæteros hoĩes in carne peccati:cui sanandæ venit
in domino similitudo carnis peccati:ita omnia sonarent:vt nulli præiudicarent opinioni qua
tuor illarũ:quas postea digessi atq; distinxi:non confirmans aliquam:sed interim qđ agebam
sequestrata illarum discussione determinans: vt q̃cunq; illarũ vera esset:deus sine dubio lau
daretur. Siue eñ ex illa vna oẽs animæ propagentur:siue singillatim in singulis fiãt: siue ex

tra creatæ mittantur:siue in corpora sponte mergantur: ꝓculdubio creatura ista rationalis:
id est humanæ animæ natura:in corporibus inferioribus: hoc est terrenis: post peccatum or-
dinata regit corpus suum:non omni modo pro arbitrio:interim ꝙ cõstat peccatum primi ho-
minis.Non enim dictum est:post peccatum suum:aut postea q̃ peccauit: sed dictum est: post
peccatũ:vt quodlibet postea si fieri posset:discussa ratio declararet:siue peccatũ eius: siue pec-
catum parentis carnis eius:recte dictum intelligeretur quod dictum est. Post peccatũ in infe-
rioribus corporibus ordinata regit corpus suum:non omni modo pro suo arbitrio:quia & ca- Gal.5.
ro cõcupiscit aduersus spiritum:& ingemiscimus grauati: & corpus quod corrũpitur aggra 2.Cor.5.
uat animam.Et quis omnia enarret carnalis infirmitatis incommoda? Quæ vtiq; non erunt: Sap.9.
cũ corruptibile hoc induerit incorruptionem:vt absorbeatur mortale a vita. Tunc itaq; spiri 1.Cor.15.
tale corpus reget omni modo pro libero arbitrio:nũc vero non omni modo:sed sicut leges vni
uersitatis sinunt:per quas constitutum est vt corpora orta occidant: & aucta senescant. Nam
illius primi hominis anima: ante peccatum etiam si nondum spiritale corpus sed animale:ta-
men pro arbitrio regebat.Post peccatum autem:id est postea q̃ peccatum in illa carne commis
sum est:ex qua deinceps propagaretur caro peccati:anima rationalis sic est in inferioribus cor
V poribus ordinata:vt non omni modo pro arbitrio regat corpus suũ.Quæ si nõdum acquiescũt
in paruulis:qui nulla adhuc peccata propria cõmiserunt:iam tamen esse carnem peccati:quia
& huic sanãdæ cũ baptizant necessaria est medicina:similitudo illa carnis peccati: nec sic istis
verbis nostris habent qd succenseant.Constat quippe nisi fallor:eandem carnem etiam si non
vitio sed natura infirma est:tamen post peccatum coepisse nasci:quia neq; ita creatus est Adã
neq; aliquem genuit ante peccatum. Quærãt ergo alia quæ recte reprehendant:non solum
in aliis festinanti ui editis:verũetiam in his ipsis libris meis de libero arbitrio. Neq; enim eos
inuenturos nego vnde mihi beneficium conferant;quoniam si illi (ꝙ iam in multorum ma-
nus exierunt) corrigi non possunt:ego certe quoniam viuo adhuc possum.Hæc autem verba
tam caute a me posita:vt nulli de animæ exortu:quatuor illarum opinioni rationiue præscri-
berem:hi tantum reprehendant:qui reprehendendam putãt eandem ipsam de re tam obscu-
ra cunctationem meam.Cõtra quos me non defendo ꝙ recte faciam in hac quæstione cuncta- 2.Timot.6.
ri:cum omnino nõ dubitẽ & immortalẽ eẽ animã:nõ ita vt deus qui solus habet immortalita
tẽ:sed modo quodam sui generis: & eam esse creaturam non substantiam creatoris: & si quid
X aliud de natura eius certissimum teneo.Sed quia hoc me facere compellit de animę exortu ca-
liginosissimæ quæstionis obscuritas:manum potius porrigant cõfitenti:& quicquid illud est
nosse cupienti:& doceant si possunt: vel ostendant si quid de hac re vel certa ratione didice-
runt:vel apertissimo diuino eloquio crediderũt.Si eñ ratio cõtra diuinarũ scripturarũ aucto
ritatem redditur:q̃libet acuta sit:fallit veri similitudine:nam vera esse non potest. Rur-
sus si manifestissimæ certæq; rõni velut scripturarũ sanctarũ obiicit̃ auctoritas:non intelligit
qui hoc facit:& nõ scripturarũ illarũ sensum ad quem penetrare non potuit:sed suum potius
obiicit veritati.Nec qd in eis sed qd in seipso velut ꝑ eis inuenit opponit:Exempli gratia: di-
ligenter attẽde quid dicam.Scriptum est ꝓpe finem libri qui vocatur Ecclesiastes:cum de so-
lutione hominis:quæ fit ꝑ mortem istã:qua dirimitur aĩa a corpore:scriptura loqueret̃:Et cõ- Eccle.12.
uertatur puluis in terram sicut fuit:& spiritus reuertat̃ ad deũ qui dedit eũ.Sententia huius 1.Retrac.1.
auctoritatis ꝓculdubio certa est: nec quenq̃ decipit falsitate: sed si quispiam voluerit eam sic
interp̃tari:vt inde animatum propaginem:ꝙ ex illa vna quã deus primo homini dedit: om̃es
ceteræ veniant:conetur astruere:videt̃ illi suffragari quod ibi de carne dictũ est pulueris no-
mine.Nam vtiq; puluis & spiritus nihil aliud hoc loco q̃ anima & caro intelligitur: vt eo mo
do affirmet aĩam reuerti ad deum ꝙ sit de traduce illius aĩę quam primo homini dedit deus:
quẽadmodũ conuertitur caro in terrã cum sit etiã ipsa de traduce illius carnis quæ in primo
homine de terra facta est:ac si contendat ex hoc qd de carne notissimum est debere nos crede
re illud qd de aĩa occultũ est.De traduce quippe carnis non ambigitur:sed de animę ambigit̃
Vtrũq; aũt ita positum est in hoc testimonio:velut singula singulis parili ratione reddantur
Caro scilicet cõuertat̃ in terrã sicut fuit.Inde eñ sumpta est qñ factus est prim[9] homo.Et spiri
tus reuertat̃ ad deũ q dedit eũ:qñ insufflauit in faciẽ hoĩs quẽ finxerat flatum vitæ: & factus Gñe.2.
est homo in aĩam viuã:vt deinceps ex vtraq; re vtriusq; rei ꝓpago decurreret. Verũtamen si
illud est verũ ꝙ aĩas nõ ex illa vna ꝓpagatas:sed alibi creatas singulis singulas deus dat: etiam
huic sententiæ cõgruit qd dictũ est:Spiritus reuertat̃ ad deum qui dedit eum. Sole ergo reli-

quæ duæ opiniones videntur excludi:quia si fierent in singulis hominibus animę propriæ cū
creantur:non putaretur dici debuisse.Spiritus reuertatur ad deū qui dedit eum : sed ad deū
qui fecit eum.Dedit enim veluti sic sonat quasi iam extra fuerit qđ dari posset . Deinde quod Y
dictum est:Reuertatur ad deū:vrgent verba & premūt dicētes.Quomodo reuerteť vbi nun-
q̄ antea fuerit?Potius eū dici debuisse asserūt:& ad deū vel pgat:vel vadat ad deum:q̄ reuer-
tatur ad deum:si nunq̄ illic antea spiritus iste fuisse credēdus est.Itē quomodo aīæ sponte labā
tur in corpus:cū scriptum sit:Dedit eū:non tam in prōptu est explicare.ac p hoc vt dixi duæ
istę opiniones sub verbis huius testimonii laborant.Vna qua putanť singulæ quæq; animę in
singulis suis corporibus fieri singulæ:alia qua putanť in corpora sponte demergi. Duab⁹ aūt
illis siue de traduce illius vnius veniant:siue antea iam creatæ & apud deū constitutæ:singu-
lis corporibus denť:sine labore verba ista coaptanť.Et tñ si assertores eius sententiæ : qua cre-
dunť animæ in suis singulis corporibus fieri:affirmēt ita esse dictū de spiritu:qui p anima po
situs est:de⁹ dedit eū:quēadmodū recte diciť dedisse nobis oculos:vel aures,vel manus,vel qđ
libet aliud:quæ mēbra vtiq; non extra iā fecerat & alicubi reposita habebat:quæ cū opus esset
daret:hoc est adderet & adiūgeret:sed illic ea fecit in corpore cui dedisse illa diciť:qd ei respon
deať nō video:nisi forte alia vel alia testimonia pferāť:vel certa ratio vnde ista opinio refellať.
Itemq; illi qui putant animas in corpora spōte defluere:sic accipiunt dictū:Dedit deus eū:quo
modo dictū est.Tradidit illos deus in cōcupiscētiā cordis eoꝝ.Proinde vnū verbū relinquitur
qđ dictū est:Reuertatur ad deū:p peccato accipi possit reuerti:vbi ante nō fuit:si aīę in suis q̄-
q; corporib⁹ fiunt:quo solo verbo vna illarū quatuor angustať opinio.Sed neq; ppter hoc vnū
verbū temere existimo illā sententiā esse refutandā:ne forte possit ostendi aliquo genere locu-
tionis:quo sancta scriptura vti solet:hoc quoq; recte dici potuisse:vt reuerti intelligať ad deū
spiritus creatus tanq̄ ad auctorem a quo creatus est:non tanq̄ ad eum apud quem primitus
fuit.Hæc ideo scripsi:vt quisquis illarum quatuor de anima sententiarum aliquam voluerit
astruere atq; defendere:talia proferat vel de scripturis in auctoritatē ecclesiasticam receptis: Z
quæ non possint aliter accipi:sicuti est:q deus hominem fecit:vel ratione tam certa:vt contra
dictio aut nulla existat:aut insaniæ similis merito iudicetur:velut si quisq̄ dicat:nec veritatē
cognoscere:nec falli queq̄ posse nisi viuētem.Neq; eū vt videamus q̄ sit hoc verum:scriptu-
rarum auctoritas necessaria est:ac non sensus ipse communis ita verum esse perspicua ratione
proclamat:vt quisquis contradixerit:dementissimus habeatur.Hoc si in ista obscurissima q̄-
1.Retrac.1. stione quæ de anima est,præstare aliquis potest:adiuuet imperitiam meam.Q; si nō potest:nō
2.Retrac.23. culpet cunctationem meam. De virginitate autem sanctæ Mariæ:si hoc qđ scripsi non per-
suadet fieri potuisse:neganda sunt omnia quæ mirabiliter in corporibus acciderunt.Qđ si p
pterea non creditur:quia semel factum est:quære ab amico quem hoc adhuc mouet vtrum ni
hil inueniatur in literis sæcularibus:quod & semel factum sit:& tamen creditum non fabulo-
sa vanitate:sed sicut existimāt historica fide.quære obsecro te.Si eū tale aliquid in illis literis I
ueniri negauerit admonendus est.si autem fassus fuerit:soluta quæstio est.

Sancti Augustini ad beatum Hieronymum gaudentis q exiguum quiddam sui muneris
habeat:& fratrem ei Profuturum commendantis:eundemq; ad interpretationem græcorum
scriptorum prouocantis:ac de superflua post septuaginta interpretes editione:& de expositio
ne epistolæ ad Galatas carpentis. Epistola.VIII.

Omino dilectissimo & cultu syncerissimo charitatis obsequendo: atq; am &
plectendo fratri & cōpresbytero Hieronymo:Augustinus.Nunq̄ ęque q̄
q̄ tam facile cuilibet innotuit:q̄ mihi tuorum in domino studiorum quie
ta lætitia:& vere exercitatio liberalis.Q; q̄ ego percupiam omnino te nos-
se:tamen exiguum quiddam tui munus habeo:præsentiā videlicet corpis
quā ipsam etiam,post ea q̄ te beatissimus nunc episcopus:tunc vero iā epi-
scopatu dignus : frater Alipius vidit : remeansq; a me visus est (negare
nō possum) magna ex parte mihi esse relatu ei⁹ impssam:& ante reditū:cū te ille videbat: ego
videbam sed oculis eius.Non enim animo me atq; illum:sed corpore duos qui nouerit dixerit
cōcordia dūtaxat & familiaritate fidissima:nō meritis quibus ille antecellit.Quia ergo me pri
mitus cōmunione spiritus:quo in vnū nitimur:deinde illi⁹ ex ore iā diligis:nequaq̄ ipudēter

quasi aliquis ignotus commendo germanitati tuæ fratrem Profuturum:quem nostris cona-
tibus adiutorio tuo vere profuturum speramus:nisi forte q̄ talis est:vt ipse tibi per eum fiam
commendatior:q̄ ille per me. Hactenus fortasse scribere debuerim: si esse vellem epistolarum
solennium more contentus. Sed scatet animus in loquelas communicandas tecum de studiis
nostris quæ habemꝰ in Christo Iesu domino nostro:qui nobis multas vtilitates & viatica quæ
dam demonstrati a se itineris etiam per tuam charitatem non mediocriter ministrare digna-
9 tur. Petimus ergo:& nobiscum petit omnis africanarum ecclesiarum studiosa societas: vt in-
terpretandis eorum libris:qui græce scripturas nostras q̄ optime tractauerunt:curā atq; ope-
ram impendere non graueris. Potes enim efficere:vt nos quoq; habeamus tales illos viros: &
vnum potissimum quem tu libentius in tuis literis sonas. De vertendis autem in latinam lin-
guam sanctis literis canonicis:laborare te nollem:nisi eo modo quo Iob interpretatus es:vt si-
gnis adhibitis quid inter hanc tuam & septuaginta:quorum est grauissima auctoritas:inter-
pretationem distet:appareat. Satis autem nequeo mirari:si aliquid adhuc in hebræis exempla
ribus inuenitur:quod tot interpretes illius linguæ peritissimos fugerit. Omitto enim septua- 18.De Ciuita
ginta:de quorum vel consilii vel spiritus maiore concordia q̄ si vnus homo esset,non audeo in te dei.ca.42.
aliquam partem certam ferre sententiam:nisi q̄ eis præminentem auctoritatem in hoc mune &.43.
re sine controuersia tribuendam existimo. Illi me plus mouent:qui cum posteriores interpreta
rentur:& verborum locutionumq; hebræarum viam:atq; regulas mordacius vt fertur tene-
rent:non solum inter se non consenserunt:sed etiam reliquerunt multa:quæ tanto post eruen
da & prodenda remanerent. Et aut obscura sunt:aut manifesta. Si enim obscura sunt:te quoq;
in eis falli potuisse:non immerito creditur. Si autem manifesta:superfluum est te voluisse ex-
planare:quod illos latere non potuit. Huius rei pro tua charitate:expositis causis: certum me
facias obsecrauerim. Legi etiam quædam scripta quæ tua dicerentur:in epistolas apostoli
A Pauli:quarum vnam ad Galatas:cum enodare velles: venit in manus locus ille quo apostolus
Petrus a perniciosa simulatione reuocatur. Ibi patrocinium mendacii susceptum esse vel abs
te tali viro:vel a quopiam si alius illa scripsit (fateor) non mediocriter doleo donec refellan-
tur:si forte refelli possunt ea quæ me mouent. Mihi enim videtur exitiosissime credi aliquod
in libris sanctis esse mendacium: id est eos homines per quos nobis illa scriptura ministrata
est atq; conscripta:aliquid in libris suis fuisse mentitos. Alia quippe quæstio est: sit ne aliquā
do mentiri viri boni:Et alia quæstio est:vtrū scriptorem sanctarum scripturarū mentiri opor
tuerit:Immo vero non alia:sed nulla quæstio est. Admisso enim semel in tantum auctoritatis
fastigium:officioso aliquo mendacio:nulla illorum librorum particula remanebit:quæ nō vt
cunq; videbitur:vel ad mores difficilis:vel ad fidem incredibilis:eadem perniciosissima regu-
la ad mentientis auctoris consilium officiumq; referatur. Si enim mentiebatur apostolus Pau
lus:cum apostolum Petrum obiurgans diceret:Si tu cum sis iudæus:gentiliter & non iudai- Gal.2.
ce viuis:quemadmodum gentes cogis iudaizare? Et recte illi videbatur Petrus fecisse:quē nō
recte fecisse:& dixit & scripsit:vt quasi animos tumultuantium deliniret:quid respondebimꝰ
cum exurrexerint peruersi homines: prohibentes nuptias:quos futuros ipse prænunciauit:
& dixerint totum illud quod idem apostolus de matrimonioq; iure firmando locutus est:pro
pter homines qui dilectione coniugum tumultuari poterant fuisse mentitum:scilicet non q̄
hoc senserit:sed vt illorum placaretur aduersitas? Non opus est multa cōmemorare. Possunt
enim videri etiam de laudibus dei esse officiosa mendacia:vt apud homines pigriores dilectio
eius ardescat:atq; ita nusq̄ certa erit in libris sanctis castæ veritatis auctoritas. Nonne attendi
mus eundem apostolum:cum ingenti cura commendandæ veritatis dicere: Si autem Chri- 1.Cor.15.
stus non resurrexerit:inanis est prædicatio nostra:inanis est & fides nostra:Inuenimur autem
& falsi testes dei:quia testimonium diximus aduersus deum:q̄ suscitauit Christum quem non
suscitauit? Si quis huic diceret:quid in hoc mendacio perhorrescis cum id dixeris:quod eti-
am si falsum sit ad laudem dei maxime pertinet? Nonne huius detestatus insaniam: quibus
posset verbis & significationibus in lucem penetralia sui cordis aperiret:clamans non minore
B aut fortasse etiam maiore scelere:in deo laudari falsitatem:q̄ vituperari veritatem? Agen-
dum est igitur:vt ad cognitionem diuinarum scripturarum talis homo accedat:qui de san-
ctis libris tam sancte & veraciter existimet:vt nolit aliqua eorum parte delectari per officiosa
mendacia:potiusq; id quod non intelligit transeat:q̄ cor suum præferat illi veritati. Profecto
enim cum hoc dicit:credi sibi expetit:& id agit vt diuinarum scripturarum auctoritatibus

non credamus.Et ego quidem qualibuſcunq; viribus quas dominus ſuggerit:omnia illa teſti
monia quæ adhibita ſunt aſtruendæ vtilitati mendacii:aliter oportere intelligi oſtenderem:
vt vbiq; eorum firma veritas doceretur.Q; enim teſtimonia mẽdacia eſſe non debent:tam nõ
debent fauere mendacio.Sed hoc intelligentiæ relinquo tuæ.Admota enim lectioni diligẽtio-
ri conſyderatione:multo id fortaſſe facilius videbis q̃ ego. Ad hanc autem conſyderationem
coget te pietas:qua cognoſcis fluctuare auctoritatem ſcripturarum diuinarum:vt ī eis quod
vult quiſq; credat: quod non vult non credat:ſi ſemel fuerit perſuaſum aliqua illos viros per
quos nobis hæc miniſtrata ſunt:in ſcripturis ſuis officioſe potuiſſe mẽtiri.Niſi forte regulas
quaſdam daturus es:quibus nouerimus vbi oporteat mentiri:vbi nõ oporteat.Qđ ſi fieri po-
teſt:nullo modo mendacibus dubiiſq; rationibus id explices quæſo:nec me onerosum: aut im
pudentem iudices:per humanitatem veraciſſimam domini noſtri.Nam vt non dicam nulla:
certe non magna culpa meus error veritati fauet:ſi recte in te poteſt veritas fauere mendacio
Multa alia cum ſynceriſſimo corde tuo loq cuperem:& de Chriſtiano ſtudio cõferre:ſed huic
deſyderio meo nulla epiſtola ſatis eſt. Vberius idipſum poſſum per fratrem:quem miſcẽdum G
& alendum dulcibus atq; vtilibus ſermocinationibus tuis miſiſſe me gaudeo:Et tamen quan
tũ vellem:nec ipſe(qđ pace eius dixerim)forſitan capit:q̃q̃ nihilo me illi prætulerim. Ego enĩ
me fateor tui capaciorem:ſed ipſum video fieri pleniorem:quo me ſine dubitatione antecellit:
& poſteaq̃ redierit(qđ domino adiuuante proſperatum iri ſpero)cum eius pectoris abs te cu-
mulati/particeps fuero:non eſt impleturus quod in me adhuc vacuum erit atq; auidum ſen-
ſorum tuorum.Ita fiet vt & ego etiam tũc egentior ſim:ille copioſior.Sane idem frater:aliqua
ſcripta noſtra fert ſecum:quibus legendis ſi dignationem adhibueris:etiam ſynceram atq; fra
Psal.140. ternam ſeueritatem adhibeas quæſo.Non enĩ aliter intelligo qđ ſcriptum eſt: Emendabit me
iuſtus in miſericordia & arguet me:oleum autem peccatoris non impinguet caput meum:ni-
ſi quia magis amat obiurgator ſanans:q̃ adulator vngens caput.Ego autem difficillime bon⁹ A
iudex lego qđ ſcripſerim:ſed aut timidior recto aut cupidior. Video etiam īterdum vitia mea:
ſed hæc malo audire a meliorib⁹:ne cum me recte fortaſſe reprehendero rurſus mihi blãdiar:
& meticuloſam potius mihi videar in me q̃ iuſtam tuliſſe ſententiam.

Sancti Auguſtini ad beatum Hieronymum:Gratiam habentis q; pro ſubſcripta ſalutatio
ne plenam ſibi epiſtolam reddiderit:& ad literatoriam collocutionem inuitantis: librumq; de
viris illuſtribus,de cuius titulo ſe dubitare dicit,commendantis: Ad expoſitionem præterea
epiſtolæ ad Galatas redeuntis:adiungentiſq; illud eiuſdem apoſtoli: Et factus ſum iudæis &c.
Ac tandem vt opus iſtud corrigere velit obſecrantis. Epiſtola.IX.

Omino dilectiſſimo & cultu ſynceriſſimo charitatis obſeruando: atq; am- D
plectẽdo:fratri & cõpreſbytero Hieronymo:Auguſtinus.Habeo gratiam
q; pro ſubſcripta ſalutatione plenam mihi epiſtolam reddidiſti:ſed breuio
rem multo:q̃ ex te vellem ſumere tali viro:a quo tempora quãtalibet occu
per/nullus ſermo prolixus eſt.Q; q̃ itaq; nos negociorum alienorum:eorũ
ꝓ ſęcularium curis circunſtemur ingentibus:tamen epiſtolæ tuę breuita
ti facile non ignoſcerem:niſi cogitarem q̃ paucioribꝰ verbis meis reddere
tur. Quare aggredere quæſo iſtam nobiſcum literariam collocutionem:ne multum ad nos
diſiungendos liceat abſentiæ corporali:q̃q̃ ſimus in domino ſpiritus vnitate cõiuncti: etiam
ſi ab ſtylo quieſcamus & taceamus.Et libri quidem quos de horreo dominico elaboraſti: pene
totum te nobis exhibent.Si enim propterea te non nouimus:quia faciem tui corporis non vi-
dimus:hoc modo nec ipſe te noſti.Nam tu quoq; non vides eam. Si autem tibi non ob aliud
notus es:niſi quia noſti animum tuum:& nos eum non mediocriter nouimus in literis tuis:
in quibus benedicimus domino:q; tibi & nobis omnibuſq; fratribus qui tua legunt: te talem
dedit.Liber quidam tuus/inter cætera non diu eſt vt venit in manus noſtras: quæ ſit eius in-
ſcriptio neſcimus adhuc.Non enim hoc codex ipſe vt aſſolet/in liminari pagina prætendebat
Epitaphium tamen appellari dicebat frater:apud quem inuentus eſt.Quod ei nomen tibi pla
cuiſſe vt videretur:crederemus:ſi eorum tantum hominum vel vitas vel ſcripta ibi legiſſe-
mus qui iam defuncti eſſent.Cum vero multoq; & eo tẽpore quo ſcribebatur:& nunc vſq; vi-
uentium ibi cõmemorentur opuſcula:miramur cur hũc ei titulũ vel impoſueris:vel ĩpoſuiſ-

E se credaris. Sane vtiliter a te conscriptum eūdem librum satis approbamus. In expositione
quoq; epistolę Pauli apostoli ad Galatas: inuenimus aliquid qđ nos multum moueat. Si enim
ad scripturas sanctas admissa fuerint velut officiosa mendacia: quid in eis remanebit auctori-
tatis? Quæ tandem de scripturis illis sententia proferetur: cuius pondere contentiosæ falsita-
tis obteratur improbitas? Statim enim vt protuleris: si aliter sapit qui contra nititur: dicit il-
lud quod prolatum erit: honesto aliquo officio scriptorem fuisse mentitum. Vbi enim hoc nō
poterit: si potuit in ea narratione: quā exorsus apostolus ait: Quæ autem scribo vobis: ecce co- Gal.1.
ram deo quia non mentior: credi affirmariq; mentitus: eo loco vbi dixit de Petro & Barnaba:
Cum viderem quia non recte ingrediuntur ad veritatem euangelii? Si enim recte illi ingre- Gal.2.
diebantur: iste mentitus est. Si autem ibi mentitus est: vbi verum dixit? An ibi verum dixisse
videbitur: vbi hoc dixerit quod lector sapit? Cum vero contra sensum lectoris aliquid occur-
rerit: officioso mendacio deputabitur? Non enim deesse potuerunt causæ: cur existimetur nō
solum potuisse: verumetiam debuisse mentiri: si huic regulæ conceditur locus. Non opus est
hanc causam multis verbis agere: præsertim apud te cui sapienter prouidenti dictum sat est.
Nequaq̄ vero mihi arrogauerim: vt ingenium tuum diuino dono aureum: meis obolis dita-
F re contendam: nec quisq̄ te magis idoneus: qui opus illud emendet. Neq; enim a me docen-
dus es: quomodo intelligatur: quod idem dicit: Factus sum iudæis tanq̄ iudæus: vt iudæos 1.Cor.9.
lucrifacerem: & cætera: quæ ibi dicuntur compassione misericordiæ: non simulatione falla-
ciæ. Fit enim tanq̄ ęgrotus qui ministrat ęgroto: non cum se febres habere mentitur: sed cum
animo condolentis cogitat quemadmodum sibi ministrari vellet si ipse ægrotaret: & sic ipse
aliis ægrotantibus ministrando compatitur. Nam vtiq; iudæus erat: Christianus autem fa-
ctus: non iudæorum sacramenta reliquerat: quæ conuenienter ille populus & legitimo tem-
pore quo oportebat acceperat. Ideoq; susceperat ea celebranda: cum iam Christi esset aposto-
lus: vt doceret non esse perniciosa his qui ea vellent sicut a parentibus per legem acceperant
custodire: etiam cum Christo credidissent: non tamen in eis iam constituerent spem salutis:
quoniam per dominum Iesum salus ipsa quæ illis sacramentis significabatur aduenerat. Ideo
q; gentibus q; insuetos a fidei reuocarent onere graui & non necessario: nullo modo imponen-
da esse censebat. Quapropter non ideo Petrum emendauit: q; paternas traditiones obserua-
ret: quod si facere vellet: nec mendaciter nec incongrue faceret. q̄uis enim iam superflua, ta-
men solita non nocerent. Sed quoniam gentes cogebat iudaizare: quod nullo modo posset ni-
si ea sic ageret tanq̄ adhuc etiam post domini aduentum necessaria saluti forent: quod vehe-
menter post apostolatum Pauli veritas dissuasit. Nec apostolus Petrus hoc ignorabat: sed id
faciebat timens eos qui ex circuncisione erant. Itaq; & ipse vere correctus est: & Paulus ve-
ra narrauit: ne sancta scriptura quæ ad fidem posteris edita est: admissa auctoritate menda-
cii: tota dubia nutet & fluctuet. Non enim potest aut oportet literis explicari: quanta & q̄ in-
explicabilia mala consequantur: si hoc cōcesserimus. Posset autem opportune minusq; pericu-
lose demonstrari: si coram inter nos colloqueremur. Hoc ergo iudæorum Paulus dimiserat
quod malum habebant: & inprimis illud q; ignorantes dei iustitiam: & suam iustitiam vo- Ro.10.
lentes constituere: iustitiæ dei non sunt subiecti. Deinde q; post passionem & resurrectionem
Christi dato ac manifestato sacramento gratiæ: secundum ordinem Melchisedech: adhuc pu-
tabant sacramenta vetera: non ex consuetudine solennitatis: sed ex necessitate salutis esse ce-
lebranda. Quæ tamen si nunq̄ fuissent necessaria: infructuose atq; inaniter pro eis Macha-
bæi martyres fierent. Postremo illud: q; prædicatores gratiæ Christianos: iudæi tanq̄ ho-
stes legis persequebantur. Hos itaq; atq; huiusmodi errores & vitia dicit se damnare: & vt
stercora arbitratum: vt Christum lucrifaceret: nō obseruationes legis: si more patrio celebra-
rentur: sicut & ab ipso celebratæ sunt: sine vlla salutis necessitate: sicut iudæi celebrandas pu-
tabant: aut fallaci simulatione: quod in Petro reprehenderat. Nam si propterea illa sacramēta
celebrauit: quia simulauit se iudæum vt illos lucrifaceret: cur non etiam sacrificauit cum gē-
tibus: quia & his qui sine lege erant tanq̄ sine lege factus est: vt eos quoq; lucrifaceret: nisi quia
& illud fecit: vt natura iudæus: & hoc totum dixit: non vt fallaciter se fingeret esse quod non
erat: sed vt misericorditer eis ita subueniendum esse sentiret: ac si ipse in eodem errore labo-
raret: non scilicet mentientis astu: sed compatientis affectu? Sicut eo ipso loco generaliter in-
tulit. Factus sum infirmis infirmus: vt infirmos lucrifacerem: vt sequens conclusio: Omni- Cor.9.
bus omnia factus sum vt omnes lucrifacerem: ad hæc referenda intelligatur: vt cuiusq; infir-

mitatem tanq̃ in seipso miseratus appareat. Nõ enim & cum diceret: Quis infirmatur & ego
non infirmor: infirmitatem alterius simulasse potius q̃ condoluisse volebat intelligi. Quare G
arripe, obsecro te, ingenuam & vere Christianam cum charitate seueritatem: ad illud opus
corrigendum atq; emendãdum: & πα λιμωΔιαμ (vt dicitur) cane. Incomparabiliter enim pul
chrior est veritas Christianorum: q̃ Helena græcorum. Pro ista enim fortius nostri martyres
aduersus hanc Sodomam: q̃ pro illa illi heroes aduersus Troiã dimicauerunt. Neq; hoc ideo
dico: vt oculos cordis recipias: quos absit vt amiseris: sed vt aduertas quos cum habeas sanos
& vigiles: nescio qua dissimulatione auertisti: vt non intenderes: quæ consequantur aduersa:
si semel creditum fuerit: posse honeste atq; pie accipi: scriptorem diuinorum librorum in ali
qua sui operis parte mentiri. Scripseram hinc iam aliquando ad te epistolam: quæ non perlata
est: quia nec perrexit cui perferendam tradideram. Ex qua illud mihi suggestum est: cũ istam
dictarem: qđ in hac quoq; prætermittere non debui: vt si alia est sententia tua: eadẽq; est meli
or: timori meo libenter ignoscas. Si enim aliter sentis: verumq; tu sentis. Nam nisi verum sit:
melius esse non potest: vt non dicam nulla, certe non magna culpa, meus error veritati fauet:
si recte in quoquã veritas potest fauere mendacio. De Origene autem quod rescribere digna H
tus es: iam sciebam: non tantum in ecclesiasticis literis: sed in omnibus recta & vera quæ inue
nerimus approbare atq; laudare: falsa vero & praua improbare atq; reprehẽdere. Sed illud de
prudentia doctrinaq; tua desyderabam: & adhuc desydero: vt nota nobis facias ea ipsa eius er
rata: quibus a fide veritatis ille vir tantus recessisse conuincitur. In libro etiam quo cunctos
quorum meminisse potuisti scriptores ecclesiasticos: & eorum scripta commemorasti: commo
dius vt arbitror fieret: si nominatis eis quos hæresiotas esse nosti (quando ne ipsos quidẽ præ
termittere volueris) subiungeres etiam in quibus cauendi essent. q̃q̃ nonnullos etiam præter
ieris: quod scire cuperem quo consilio factum sit. Aut si illud volumen forte onerare noluisti:
vt commemoratis hæreticis: nõ adderes in quibus eos catholica damnarit auctoritas: peto ne
graue sit literario labori tuo: quo non mediocriter per domini dei nostri gratiam in latina lin
gua sanctorum studia & accendisti & adiuuisti: id quod tibi per humilitatem meam fraterna
charitas indicit: vt si occupationes tuæ sinunt, omnium hæreticorum peruersa dogmata: qui
rectitudinem fidei Christianæ: vsq; ad hoc tempus: vel imprudentia: vel peruicacia deprauare
conati sunt: vno libello breuiter digesta edas in notitiam eorum: quibus aut non vacat pro
pter alia negocia: aut non valent propter alienam linguam: tam multa legere atq; cognoscere.
Diu te rogarem: nisi hoc soleret esse indicium minus præsumentis de charitate. Hunc interea
fratrem nostrum Paulum: in Christo multum commendo benignitati tuæ: cuius in nostris re
gionibus existimationi bonum coram deo testimonium perhibemus.

Sancti Augustini ad beatum Hieronymum: ad rescribendum prouocantis: & ad interpre tationem scripturarum ex græco secundum septuaginta interpretes exhortantis.

Epistola. X.

Omino venerabili & desyderabili sancto fratri: & cõpresbytero Hierony I
mo: Augustin⁹ in domino salutẽ. Ex quo cœpi ad te scribere: aut tua scri
pta desyderare: nunq̃ mihi melior occurrit occasio: q̃ vt per dei seruum ac
ministrum fidelissimum mihiq; charissimum mea tibi afferretur epistola
qualis est filius noster Cyprianus diaconus. Per hũc certe ita spero literas
tuas: vt certius in hoc rerum genere q̃cq̃ sperare nõ possim. Nam nec stu
dium in petendis rescriptis memorato filio nostro deerit: nec gratia in pro
merendis: nec diligentia in custodiendis: nec alacritas in perferendis: nec fides in reddendis:
tantum si aliquo modo merear: adiuuet dominus: & assit cordi tuo: & desyderio meo
vt fraternam voluntatem nulla maior voluntas impediat. Quia ergo duas iam epistolas
misi: nullam autem tuam postea recepi: easdem ipsas rursus mittere volui: credens eas non per
uenisse. Quæ etsi peruenerunt: ac fortasse tuæ potius ad me peruenire minime potuerunt:
ea ipsa scripta quæ iam misisti iterum mitte si forte reseruata sunt. Sin minus: rursus dicta qđ
legam: dum tamen his respondere ne graueris: quod iam diu est vt expecto. Primas etiam
quas ad te adhuc presbyter literas præparaueram: mittendas per quendam fratrem nostrum
Profuturum: qui postea collega nobis factus iam ex hac vita migrauit: Nec eas tunc ipse per

ferre potuit:quia continuo dum proficiſci diſponit : epiſcopatus ſarcina detentus : ac dein-
de in breui defunctus eſt:etiam nunc mittere volui : vt ſcias in tua colloquia q̃ olim inarde-
ſcam:& quam vim patiar:q; a me tam longe abſunt ſenſus corporis tui: per quos adire poſſit
K ad animum tuum animus meus:mi frater dulciſſime & in domini membris honorande. In
hac autem epiſtola:hoc addo:qđ poſtea didicim⁹:Iob ex hebræo a te interpretatum:cum iam
quandam haberemus interpretationem tuam eiuſdem prophetę ex græco eloquio verſam in
latinum:vbi tamen aſteriſcis notaſti quæ in hebræo ſunt:& in græco deſunt.Obeliſcis autem
quæ in græco inueniuntur:& in hebræo non ſunt:tam mirabili diligẽtia:vt quibuſdam in lo-
cis ad verba ſingula ſtellas ſignificantes videamus eadem verba eſſe in hebræo : in græco au-
tem non eſſe.Porro in hac poſteriore interpretatione:quæ verſa eſt ex hebræo:non eadem ver-
borum fides occurrit:nec parum turbat cogitantem:vel cur in illa prima tanta diligentia fi-
gantur aſteriſci:vt minimas etiam particulas orationis indicent deeſſe codicibus græcis quę
ſunt in hebræis:vel cur in hac altera quæ ex hebræis eſt,negligentius hoc curatum ſit:vt non
eædem particulæ locis ſuis inuenirentur. Aliquid inde:exempli gratia:volui ponere. Sed mi-
hi ad horam codex defuit qui ex hebræo eſt. Veruntamen quia præuales ingenio : non ſolum
quid dixerim:verumetiam quid dicere voluerim:ſatis vt opinor intelligis : vt cauſa reddita:
L quod mouet ediſſeras. Ego ſane te mallem græcas potius canonicas nobis interpretari ſcri-
pturas;quæ.lxx.interpretum auctoritate perhibentur. Perdurum erit enim ſi tua interpreta-
tio : per multas eccleſias frequentius cœperit lectitari:q; a græcis eccleſiis latinæ eccleſiæ diſ-
ſonabunt:maxime quia facile contradictor conuincitur:græco prolato libro:id eſt linguę no-
tiſſimæ.Quiſquis autem in eo quod ex hebræo tráſlatum eſt:aliquo inſolito permotus fuerit:
& falſi crimen intenderit:vix aut nunq̃ ad hebræa teſtimonia peruenitur: quibus defendatur
obiectum.Q; ſi etiam peruentum fuerit : tot latinas & græcas auctoritates damnari quis fe-
rat ? Huc accedit:quia etiam conſulti hebræi:poſſunt aliud reſpondere:vt tu ſolus neceſſari-
us videaris:qui etiam ipſos poſſis conuincere:ſed tamen qui iudicet:mirum ſi potueris inue-
nire.Nam quidam frater noſter epiſcopus:cum lectitare inſtituiſſet in eccleſia cui præeſt : in-
terpretationem tuam:mouit quiddam longe aliter abs te poſitum apud Ionam prophetam:q̃
erat omnium ſenſibus ibi memoriæq; inueteratum: & tot ætatum ſucceſſionibus decantatũ.
Factus eſt tantus tumultus in plebe:maxime græcis arguentibus & inflammantibus calũni-
am falſitatis:vt cogeretur epiſcopus(ea quippe ciuitas erat)iudæorum teſtimonium flagita-
re. Vtrum autem illi imperitia:an malitia hoc eſſe in hebræis codicibus reſponderunt : quod
& græci & latini habebant atq; dicebant.Quid plura?Coactus eſt homo velut mendoſitatem
corrigere:volens poſt magnum periculum non remanere ſine plebe. Vnde etiam nobis vide-
tur:aliquando te quoq; in nonnullis falli potuiſſe. Et vide hoc quale ſit in eis literis:quæ non
M poſſunt collatis vſitatarum linguarum teſtimoniis emẽdari. Proinde nõ paruas deo gratias
agimus de opere tuo : q; euangelium ex græco interpretatus es : quia pene in omnibus nul-
la offenſio eſt : cum ſcripturam græcam contulerimus. Vnde ſi quiſpiam veteri falſitati con-
tentioſus fauerit:prolatis collatiſq; codicibus:vel docetur faciliime:vel refellitur. Et ſi quæ-
dam rariſſima merito mouent:quis tam durus eſt:qui labori tam vtili non facile ignoſcat:cui
vicem laudis referre non ſufficit ? Quid tibi autem videtur:cur in multis aliter ſe habeat he-
bręorum codicum auctoritas:aliter græcorum quę dicitur.lxx.vellem dignareris aperire.Ne-
q; enim paruum pondus habet illa:quæ ſic meruit diffamari:& qua vſos apoſtolos non ſolum
res ipſa indicat:ſed etiam te atteſtatum eſſe memini. Ac per hoc plurimum profueris:ſi eam
græcam ſcripturam quam.lxx.operati ſunt:latinę veritati reddideris:quæ in diuerſis codici-
bus ita varia eſt:vt tolerari vix poſſit:& ita ſuſpecta ne in græco aliud inueniatur:vt inde ali-
quid proferri aut probari dubitetur.Breuem putabam futuram hanc epiſtolam : ſed neſcio
quo modo ita mihi dulce factum eſt in ea progredi:ac ſi tecum loquerer.Sed obſecro te per do-
minum:ne te pigeat ad omnia reſpondere : & præſtare mihi quantum potueris præſentiam
tuam.

Sancti Hieronymi ad beatum Auguſtinum:tribus ſuperioribus epiſtolis:de libro videli-
cet virorum illuſtrium:de expoſitione epiſtolæ ad Galatas:& de ſua ex hebręo ſcripturarum
traductione reſpondentis. Epiſtola.XI.

Omino vere sancto & beatissimo papæ Augustino: Hieronym9 in domino N
salutem. Tres simul epistolas: immo libellos breues: p diaconũ Cypriani
tuæ dignationis accepi: diuersas vt tu nominas q̃stiones: vt ego sentio re-
prehensiones opusculorum meorum cõtinentes. Ad quas si respõdere vo
luero: libri magnitudine opus erit. Tamẽ conabor quãtum facere possum
modum non egredi longioris epistolæ: & festinanti fratri moram nõ face-
re: qui ante triduum q̃ profectus erat a me epistolas flagitauit: vt pene in
procinctu hæc qualiacunq; sunt effutire compellar: & tumultuario respondere sermone: non
maturitate scribentis: sed dictantis temeritate: quæ plærunq; non in doctrinam: sed in casum
vertitur: vt fortissimos quoq; milites subita bella conturbant: & ante coguntur fugere: q̃ pos-
sint arma corripere. Cæterũ nostra armatura Christus est: & apostoli Pauli institutio: qui scri
Eph.6. bit ad Ephesios. Assumite arma dei vt possitis resistere in die malo. Et rursum. State succincti
lumbos vestros in veritate: & induti loricam iustitiæ: & calceati pedes in pręparationẽ euan-
gelii pacis: super omnia accipientes scutum fidei: in quo possitis vniuersa tela maligni ignita
1.Reg.17. extinguere: & galeam salutis accipite: & gladium spiritus: quod est verbum dei. His quõdam
telis rex Dauid armatus procedebat ad prælium: & quinq; lapides de torrente accipiens leui
gatos: nihil asperitatis & sordium inter huius sæculi turbines in sensibus suis esse mõstrabat:
bibens de torrente in via: & idcirco exaltatus caput / superbissimum Goliam suo potissimum
mucrone truncauit: percutiens in fronte blasphemũ: & in ea parte corporis vulnerans: in qua
Psal.4. & præsumptor sacerdotii Ozias lepra percutitur: & sanctus gloriatur in domino dicẽs: Signa
Psal.107. tum est super nos lumen vultus tui domine. Dicamus igitur & nos: Paratum cor meum de-
us: paratum cor meum: cantabo & psallam in gloria mea: Exurge psalterium & cithara: exur-
Psal.80. gam diluculo: vt in nobis possit impleri: Aperi os tuum: & ego adimplebo illud. Et dominus
Psal.67. dabit verbũ euangelizantibus virtute multa. Te quoq; ipsum orare nõ dubito: vt inter nos
contendentes veritas superet. Non enim tuam quæris gloriam: sed Christi. Cunq; tu viceris
& ego vincam: si meum errorem intellexero: & e contrario me vincente tu superas: quia non fi
2.Cor.12. lii parentibus: sed parentes filiis thesaurizant. Et in Paralipomenon libro legimus: q̧ filii Isra-
el ad pugnandum pcesserint mente pacifica: inter ipsos quoq; gladios & effusiones sanguinis
& cadauera prostratorum / non suam sed pacis victoriam cogitantes. Respondeamus igitur O
ad omnia: ac multiplices quæstiones si Christus iusserit: breui sermone soluamus. Prętermit-
to salutationis officia: quibus meum demulces caput: taceo de blanditiis: quibus reprehensio
nem mei niteris consolari. Ad ipsas causas veniam. Dicis accepisse te librum meum a quodam
fratre qui titulum non haberet: in quo scriptores ecclesiasticos tam græcos q̃ latinos enume-
rauerim. Cunq; ab eo quæreres: vt tuis verbis vtar: cur liminaris pagina non esset inscripta:
vel quo censeretur nomine: respondisse: appellari epitaphium. Et argumentaris q̧ recte sic vo
caretur: si eorum tantum vel vitas vel scripta ibi legisses: qui iam defuncti essent. Cum vero
multorum & eo tempore quo scribebatur: & nunc vsq; viuentium commemorarẽtur opuscu
la: mirari te: cur ei hunc titulum imposuerim. Puto intelligere prudentiam tuam: q̧ ex opere
ipso titulum potueris intelligere. Legisti enim & græcos & latinos: qui vitas virorum illustri
um descripserunt: q̧ nunq̃ epitaphium huic operi scripserint: sed de illustribus viris: Verbi
gratia: ducibus, philosophis, oratoribus, historicis, poetis, epicis, tragicis, comicis: Epitaphi-
um autem proprie scribitur mortuorum. Q̃d quidem in dormitiõe (sanctæ memoriæ) Nepo
tiani presbyteri olim fecisse me noui. Ergo hic liber vel de illustribus viris: vel proprie de scri-
ptoribus ecclesiasticis appellandus est: licet a plærisq; emendatoribus imperitis: de auctoribus
dicatur inscriptus. Secundo loco quæris: cur dixerim in commentariis epistolæ ad Galatas: P
Paulum id in Petro non potuisse reprehendere quod ipse fecerat: nec in alio arguere simulatio
nem cuius ipse tenebatur reus: Et asseris reprehensionem apostolicam non fuisse dispensato-
riam sed veram: & me non debere docere mendacium: sed vniuersa quæ scripta sunt ita sona-
re vt scripta sint. Ad quæ primum respondeo: debuisse prudentiam tuam præfatiunculæ
commentariorum meorum meminisse dicentis ex persona mea. Quid igitur ego stultus aut
temerarius: qui id polliceor: quod ille nõ potuit? Minime. Quin potius in eo mihi videor cau-
tior atq; timidior: q̧ imbecillitatem virium mearum sentiens: Origenis commentarios secu-
tus sum. Scripsit enim ille vir in epistolã Pauli ad Galatas quinq; proprie volumina: & deci
mum stromatum suorum librum / commatico super explanationem eius sermone compleuit.

Tractatus quoque varios & excerpta: quæ vel sola possent sufficere: cōposuit. Prætermitto Didymum videntem meum: & Apollinarem Laodicenum: de ecclesia nuper egressum: & Alexādrum veterem hæreticum: Eusebium quoque Emisenum: & Theodorum Heracleotem: qui & ipsi nonnullos super hac re cōmentarios reliquerunt. E quibus vel si pauca decerperem: fieret aliquid quod non penitus contemneretur. Itaque vt simpliciter fatear: legi hæc omnia: & in mēte mea plurima coaceruans: accito notario: vel mea vel aliena dictaui: nec ordinis: nec verborum interdum: nec sensuum memor. Iam domini misericordiæ est: ne per imperitiam nostram ab aliis bene dicta dispereant: & non placeant inter extraneos: quæ placent inter suos. Si quid igitur reprehensione dignum putaueras in explanatione nostra: eruditionis tuæ fuerat quærere: vtrum ea quæ scripsimus haberentur in græcis: vt si illi non dixissent: tunc meam proprię sententiam condemnares: præsertim cum libere in præfatione confessus sim: Origenis cō mentarios me esse secutum: & vel mea vel aliena dictasse: & in fine eiusdē capituli quod reprehendis: scripserim. Si cui iste non placet sensus: quo nec Petrus peccasse: nec Paulus procaciter ostenditur arguisse maiorem: debet exponere qua consequentia Paulus in altero reprehendat quod ipse cōmisit. Ex quo ostendi me non ex definito id defendere quod in græcis legeram: sed ea expressisse quæ legeram: vt lectoris arbitrio derelinquerem: vtrū probāda essent an improbanda.

Q Tu igitur ne quod ego petieram non faceres: nouum argumentum reperisti: vt assereres gentiles qui in Christum credidissent: legis onere liberos: eos autem qui ex Iudęis crederent, legi esse subiectos: vt per vtrorumque personam: & Paulus recte reprehenderet eos qui legem seruarent: quasi doctor gentium: & Petrus iure reprehenderet: qui princeps circuncisionis id imperauerit gentibus: qd soli qui ex Iudæis erant debuerūt obseruare. Hoc si placet: immo quia placet: vt quicunque credunt ex Iudæis debitores sint legis faciendæ: tu vt episcopus in toto orbe notissimus: debes hāc promulgare sententiam: & in assensum tuum omnes coepiscopos trahere. Ego in paruo tuguriunculo: cum monachis: id est cum cōpeccatoribus meis: de magnis statuere non audeo: nisi hoc ingenue cōfiteri: me maiorū scripta legere: & in cōmentariis secūdum omnium consuetudinem varias ponere explanationes: vt e multis sequatur vnusquisque quod velit. Quod quidem te puto & in sæculari literatura: & in diuinis libris legisse & pbasse. Hanc autem explanationem: quā primus Origenes in decimo stromatum libro: vbi epistolam Pauli ad Galatas interpretatur: & cæteri deinceps interpretes sunt secuti: illa vel maxime causa subintroducunt: vt Porphyrio respondeant blasphemanti: qui Pauli arguit pcacitatem: quod principem apostolorum Petrum ausus est reprehendere: & arguere in faciem: ac ratione constringere quod male fecerit: id est in eo errore fuerit: in quo fuit ipse qui alium arguit delinquentem. Quid dicam de Ioanne: qui dudum in pontificali gradu Constantinopolitanam rexit ecclesiam: & proprie super hoc capitulo latissimum exarauit librum: in quo Origenis & veterum sententiam est secutus? Si igitur me reprehendis errantem: patere me quæso errare cum talibus: & cum me erroris mei multos socios habere perspexeris: tu veritatis tuæ saltem vnū astipulatorem proferre debebis. Origenes. Porphyrius. Ioā. Chrysostomus.

R Hæc de explanatione vnius capituli epistolæ ad Galatas. Sed ne videar aduersus rationem tuam niti testium numero: & occasione virorum illustrium subterfugere veritatem: nec manum audere conserere: breuiter de scripturis exempla proponam. In actibus apostolorum: vox facta est ad Petrum dicens: Surge Petre: occide & manduca: id est omnia animalia quadrupedum & serpentium terræ: & volatilium cœli. Quo dicto ostenditur nullum hominem secundum naturam esse pollutum: sed æqualiter omnes ad Christi euangelium prouocari. Ad quod respōdit Petrus: Absit: quia nūquā manducaui cōmune & immūdū. Et vox ad eum de cœlo secundo facta est dicens: Quæ deus mundauit: tu ne cōmune dixeris. Iuit itaque Cæsaream: & ingressus ad Cornelium, aperiens os suum dixit: In veritate comperi quia non est personarum acceptor deus: sed in omni gente qui timet eum & operatur iustitiam: acceptus est illi. Deniqe cecidit spiritus sanctus super eos: & obstupuerunt ex circuncisione fideles qui venerant cum Petro: quod & in nationes gratia spiritus sancti fuisset effusa. Tūc respondit Petrus: Nunquid aquam quis prohibere potest: vt non baptizentur hi qui spiritum sanctum acceperunt sicut & nos? Et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Audierunt autem apostoli & fratres qui erant in Iudæa: quia & gentes receperunt verbum dei. Cum autem ascendisset Petrus Hierosolymam: disceptabant aduersus illum qui erant ex circuncisione dicentes. Quare introisti ad viros præputium habentes: & manducasti cum illis? Quibus omni ratione exposita: nouissime orationem suam hoc sermone conclusit. Si ergo eandem gratiā Act.10. Act.11.

dedit illis deus sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christũ:ego quis eram qui
possem phibere deum!His auditis tacuerunt:& glorificauerunt deum:dicentes:Ergo & gen
Act.14.&.15. tibus deus pœnitẽtiam ad vitam dedit. Rursum cũ multo post tempore:Paulus & Barnab S
bas venissent Antiochiã:& congregata ecclesia,retulissent quanta fecisset deus cũ illis & quia
aperuisset deus gentibus ostium fidei:qdam descendentes de Iudæa docebant fratres atq; di-
cebant:Nisi circuncidamini secundũ morem Moysi:non potestis salui fieri.Commota igit̃ se-
ditione non minima aduersus Paulum & Barnabbam statuerunt ascendere & ipsi qui accusa
bantur:& hi qui accusabant:ad apostolos & p̃sbyteros Hierosolymam sup hac quæstione.Cũ
q; Hierosolymã prexissent:exurrexerunt qdã de hæresi Pharisæorum:q crediderant in Chri-
stũ:dicentes:Oportet circũcidi eos & p̃cipere illis:vt seruent legem Moysi.Et cum magna sup
hoc verbo orireť quæstio:Petrus solita libertate:Viri (inquit) fratres:vos scitis qm̃ ab antiqs
diebus in nobis elegit deus per os meum audire gentes verbum euangelii & credere:& qui no
uit corda:deus testimoniũ perhibuit:dans illis spiritũ sanctum sicut nobis:& nihil discreuit
inter nos & illos:fide purificans corda illorum.Nũc autẽ quid tentatis deum:imponere iugũ
sup ceruicẽ discipulorũ:qđ neq; patres nostri neq; nos portare potuimus!Sed per gratiam do-
mini nostri Iesu Christi credimus saluari quemadmodũ & illi.Tacuit autẽ omnis multitudo
& in sententiam eius Iacobus apostolus & omnes simul presbyteri transierunt.Hæc non de-
bent molesta esse lectori:sed & illi & mihi vtilia:vt probemus ante apostolum Paulum nõ igno
rasse Petrum:immo principem huius esse decreti:legem post euangelium nõ esse seruandam.
Gal.1. Deniq; tantæ Petrus authoritatis fuit:vt Paulus in epistola sua scripserit.Deinde post annos
tres veni Hierosolymam videre Petrum:& mansi apud eum diebus.xv.Rursum in consequẽ-
Gal.2. tibus:Post annos.xiiii.ascẽdi iterum Hierosolymam cũ Barnabba,assumpto & Tito.Ascendi
autem secundum reuelationem:& exposui eis euangelium qđ prædico inter gentes:ostẽdens
se non habuisse securitatem euangelii prædicandi:nisi Petri & q cum eo erant fuisset sentẽtia
roboratum.Statimq; sequitur.Separatim autem his qui videbantur aliquid esse:ne forte in
Vbi supra. vacuum currerem aut cucurrissem.Quare separatim & non publice!Ne forte fidelibus ex nu
mero Iudæorum:qui legem putabant esse seruandam:& sic credendum in domino saluatore:
fidei scandalum nasceretur.Ergo & eo tempore cum Petrus venisset Antiochiam:licet hoc
apostolorum acta non scribant:sed affirmanti Paulo credendum sit:in faciem illi Paulus resti
tisse se scribit:quia reprehensibilis erat.Prius enim q̃ venirent quidam a Iacobo:cum gentibus
edebat:cum autem venissent:subtrahebat se & segregabat:timens eos qui ex circuncisione
erant.Et consenserunt cum illo cæteri Iudæi:ita vt & Barnabbas adduceretur ab his in illam
simulationem.Sed cum vidissem inquit q; non recte ingrediuntur ad veritatem euangelii:di
xi Petro coram omnibus.Si tu cum sis Iudæus:gentiliter & non iudaice viuis:quomodo co-
gis gentes iudaizare!Et cætera.Nulli ergo dubium est:q; Petrus apostolus sententiæ huius
cuius nunc præuaricator arguitur:primus auctor extiterit.Causa autem præuaricationis:ti
mor est Iudæorum.Dicit enim scriptura:q; primum edebat cum gentibus:cum autem venis-
sent quidam a Iacobo:subtrahebat se & segregabat:timens eos qui ex circũcisione erant.Time
bat autem Iudæos quorum erat apostolus:ne per occasionem gentilium a fide Christi recede-
rent:& imitator pastoris boni:perderet gregem sibi creditum. Sicut ergo ostẽdimus Petrum
bene quidem sensisse de abolitione legis Mosaicæ:sed ad simulationem obseruandæ eius timo
re compulsum:videamus an ipse Paulus q alium arguit:tale quid fecerit.Legimus in eodem T
Act.15.&.16. libro:Perambulabat autem Paulus Syriam & Ciliciam:confirmans ecclesias:peruenitq; in
Derben:& Listram:& ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus:filius mulieris vi-
duæ fidelis:patre autem gentili.Huic testimonium reddebant qui Listris erant & Iconio fra-
tres.Hunc voluit Paulus secum proficisci:& assumens circuncidit eum propter Iudæos:qui
erant in illis locis.Sciebant enim omnes q; pater eius gentilis esset.O beate apostole Paule:qui
in Petro reprehenderas simulationem quare subtraxisset se a gentibus propter metum Iudę
rum qui a Iacobo venerant:cur Timotheum filium hominis gentilis vtiq; & ipsum gentilem
(neq; enim Iudæus erat qui non fuerat circuncisus) contra sententiam tuam circuncidi coe
gisti!Respondebis mihi:Propter Iudæos qui erant in illis locis.Qui igitur tibi ignoscis in cir-
cuncisione discipuli venientis ex gentibus:ignosce & Petro præcessori tuo:q; aliqua fecerit
metu fideliũ Iudęorũ.Rursũ scriptũ est:Paulus vero cũ adhuc sustinuisset dies m̃ltos:fratrib⁹
Act.18. valedicens nauigauit Syriã:& cũ eo Priscilla & Aqla:& totõdit sibi in Cẽcris caput:votũ eñ

habuerat. Esto vt ibi timore Iudæorũ cõpulsus sit facere qđ nolebat: quare comã nutriuit ex
voto: & postea eam in Cenchris totõdit ex lege: quod Nazarei qui se deo vouerint iuxta pręce
ptum Moysi facere consueuerũt? Verum hæc ad cõparationem eius rei quæ sequitur: parua Act.21.
sunt. Refert Lucas sacræ historiæ scriptor: Cum venissemus Hierosolymam: libenter suscepe-
runt nos fratres: & sequenti die Iacobus & omnes seniores qui cum eo erant: euangelio illius
comprobato: dixerunt ei: Vides frater quot milia sunt in Iudæa qui crediderunt in Christo:
& hi omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te q̃ discessionem doceas a Moyse:
eorum qui per gentes sunt Iudæorum: dicens non debere eos circũcidere filios suos: neq̃ secũ
dum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Vtiq̃ oportet conuenire multitudinem: Audie
runt eñ te superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor votũ haben-
tes super se: his assumptis, sanctifica te cum ipsis: & impende in eos vt radant capita: & scient
omnes: quia quæ de te audierunt falsa sunt: sed ambulas & ipse custodiens legem. Tunc Pau-
lus assumptis viris: postera die purificatus cum illis intrauit in templum: annuntians exple-
tionem dierum purificationis: donec offerretur pro vnoquoq̃ eorum oblatio. O Paule: & in
hoc te rursus interrogo: Cur caput raseris: cur nudipedalia exercueris de cerimoniis Iudæo-
rũ: cur obtuleris sacrificia: & secũdũ legẽ hostię pro te fuerint immolatę? Vtiq̃ respõdebis: Ne
scandalizarẽtur qui ex Iudæis crediderant. Simulasti ergo Iudæum: vt Iudæos lucrifaceres: &
hanc ipsam simulationem Iacobus & cæteri te docuere presbyteri: sed tamen euadere non po
tuisti: Orta enim seditione cum occidendus esses: raptus es a tribuno: & ab eo missus Cæsareã
sub custodia militum diligenti: ne te Iudæi quasi simulatorẽ ac destructorẽ legis occiderent: at
q̃ inde Romã perueniens: in hospitio quod tibi conduxeras: Christum & Iudæis & gentibus
prędicasti: & sententia tua Neronis gladio confirmata est. Didicimus q̃ propter metum Iu-
dęorum & Petrus & Paulus ęqualiter finxerint se legis præcepta seruare. Qua igitur fronte:
qua audacia Paulus in altero reprehendat quod ipse cõmisit? Ego / immo alii ante me exposue
runt causam quã putauerant: non officiosum mendaciũ defendẽtes sicut tu scribis: sed docẽ-
tes honestam dispensationem: vt & apostolorum prudentiam demonstrarent: & blaspheman-
tis Porphyrii impudẽtiam coercerent: qui Petrum & Paulum puerili dicit inter se pugnasse
certamine: immo exarsisse Paulum in inuidiam virtutum Petri: & ea scripsisse iactanter: vel
quæ non fecerit: vel si fecerit: procaciter fecerit: id in alio reprehendens quod ipse commiserit.
Interpretati sunt illi vt potuerunt: tu quomodo istum locum edisseras: vtiq̃ meliora dicturus
qui veterum sententiam reprobasti? Scribis ad me in epistola tua (Neq̃ enim a me docẽdus
V es) quomodo intelligatur quod idem apostolus dicit: Factus sum Iudæis tanq̃ Iudæus: vt Iu 1.Corint.9.
dęos lucrifacerem: & cętera quæ ibi dicuntur compassione misericordię: non simulatione fal-
laciæ. Fit enim tanq̃ æger qui ministrat ægroto: non cum se febres habere mentitur: sed cum
animo condolentis cogitat quemadmodum sibi seruiri vellet: si ipse ægrotaret. Nam vtiq̃ Iu
dæus erat: Christianus autem factus: non Iudæorum sacramẽta reliquerat: quæ conuenien-
ter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat. Ideoq̃ suscepit ea celebranda cũ
iam Christi esset apostolus: vt doceret non esse perniciosa his qui ea vellent sicut a parentibus
per legem acceperãt, custodire: etiam cum in Christo credidissent: non tamen in eis iam consti
tuerent spem salutis: quoniam per dominum Iesum salus ipsa quæ illis sacramentis significa-
batur aduenerat. Totius sermonis tui: quem disputatione longissima protraxisti: hic sensus
est: vt Petrus non errauerit in eo q̃ his qui ex Iudæis crediderant: putauerit legem esse seruan
dam: sed in eo a recta linea deuiarit: quo gentes coegerit iudaizare. Coegerit autem non docẽ-
tis imperio: sed conuersationis exemplo: Et Paulus non contraria sit locutus his quę ipse gesse
rat: sed quare Petrus eos qui ex gẽtibus erant iudaizare compelleret. Hęc ergo summa est quę
stionis: immo sententiæ tuæ: vt post euangelium Christi bene faciant Iudæi credentes si legis
mandata custodiant: hoc est si sacrificia offerant: quæ obtulit Paulus: si filios circũcidãt: si sab
batũ seruẽt: vt Paulus i Timotheo: & oẽs obseruauere Iudæi. Si hoc verũ est: in Cherinthi & He
bionis hęresim dilabimur: q credẽtes in Christo: ꝓpter hoc solũ a parẽtibꝰ anathematizati sunt
q̃ legis cerimonias Christi euãgelio miscuerũt: & sic noua cõfessi sunt: vt vetera nõ omitterẽt.
Quid dicã de Hebionitis q Christianos eẽ se simulãt? Vsq̃ hodie p totas oriẽtis synagogas in-
ter Iudęos hęresis est quæ dicit Mineorũ: & a Pharisęis nũc vsq̃ dãnat: quos vulgo Nazareos
nuncupant: qui credunt in Christum filiũ dei natum de virgine Maria: & eum dicunt esse qui

ſub Pontio Pilato paſſus eſt & reſurrexit:in quem & nos credimus.Sed dum volunt & Iudæi
eſſe & Chriſtiani:nec Iudæi ſunt nec Chriſtiani.Oro ergo te:vt qui noſtro vulnuſculo meden
dum putas:qd acu foratum:immo punctū dicitur:huius ſententiæ medearis vulneri:quod
lancea:& (vt ita dicam) phalaricę mole percuſſum eſt.Neq; eñ eiuſdem eſt criminis in expla
natione ſcripturarum diuerſas maiorum ſententias ponere:& hæreſim ſceleratiſſimam rur
ſum in eccleſiam introducere. Sin autē hæc nobis incumbit neceſſitas:vt Iudæos cum legiti X
mis ſuis ſuſcipiamus:& licebit eis obſeruare in eccleſiis Chriſti qd exercuerunt in ſynagogis
Sathanæ:dicam qd ſentio:non illi Chriſtiani fient:ſed nos Iudæos facient.Quis eñ hoc Chri
ſtianorum patienter audiat:quod in tua epiſtola cōtinetur:Iudæus erat Paulus:Chriſtianus
autem factus:non Iudæorum ſacramenta reliquerat:quæ conuenienter ille populus & legiti
mo tempore quo oportebat acceperat:Ideoq; ſuſcepit celebranda ea cum iam Chriſti eſſet apo
ſtolus:vt doceret non eſſe pernicioſa his qui ea vellent ſicut a parentibus per legem acceperant
cuſtodire!Rurſum obſecro te:vt pace tua meum dolorem audias.Iudæorum Paulus cerimo
nias obſeruabat:cum iam Chriſti eſſet apoſtolus:& dicis eas nō eſſe pernicioſas his qui eas ve
lint ſicut a parentibus acceperant cuſtodire!Ego econtrario loquar:& reclamante mundo,li
bera voce pnūtiem:cerimonias Iudæorum & pnicioſas eſſe & mortiferas Chriſtianis.Et qui
cunq; eas obſeruauerit:ſiue ex Iudęis:ſiue ex gētibus:eum in barathrum diaboli deuolutum.
Ro.10. Finis eñ legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti:Iudæo ſcilicet & gentili.Neq; enim omni
Lucę.16. credenti erit finis ad iuſtitiam:ſi Iudæus excipitur.In euangelio legimus:Lex & prophetę vſ
Ioan.5. q; ad Ioannem Baptiſtam.Et in alio loco:Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi inter
ficere:quia nō ſolum ſoluebat ſabbatum:ſed & patrem ſuum dicebat eſſe deum:ęqualem ſe fa
Ioan.1. ciens deo.Et iterū.De plenitudine eius nos omnes accepimus:& gratiam pro gratia:qa lex per
Moyſem data eſt:gratia autē & veritas p Ieſum Chriſtū facta eſt.Pro legis gratia quæ præter
iit,gratiā euāgelii accepimus pmanentem:& pro vmbris & imaginibus veteris inſtrumenti:
Hiere.31. veritas p Ieſum Chriſtum facta eſt.Hieremias quoq; ex perſona dei vaticinatur:Ecce dies ve
niunt dicit dominus:& conſummabo domui Iſrael & domui Iuda teſtamentum nouum:non
ſecundum teſtamentum quod diſpoſui patribus eorum:in die quando apprehendi manū eo
rū:vt educerem eos de terra Aegypti.Obſerua quid dicat:q; non populo gentilium:ei qui an
te nō receperat teſtamentum:ſed populo Iudæorum cui legem dederat p Moyſen:teſtamentū
nouum euangelii repromittat:vt nequaq̄ viuant in vetuſtate literæ:ſed in nouitate ſpiritus.
Paulus autē ſuper cuius nomine nunc quęſtio ventilatur:crebras huiuſcemodi ponit ſenten
tias:e quibus breuitatis ſtudio pauca ſubnectam.Ecce ego Paulus dico vobis:quoniam ſi cir
Gal.5. cūcidamini:Chriſtus vobis nihil prodeſt.Et iterum.Euacuati eſtis a Chriſto:qui in lege iuſti
ficamini:a gratia excidiſtis.Et infra.Si ſpiritu ducimini:iam non eſtis ſub lege.Ex quo appa
ret:qui ſub lege eſt:non diſpenſatiue vt noſtri voluere maiores:ſed vere vt tu intelligis:eum
ſpiritum ſanctum non habere.Qualia ſint autem præcepta legalia:deo docēte diſcamus.Ego
Ezechi.20. inquit dedi eis pręcepta nō bona:& iuſtificationes in quibus non viuant in eis.Hæc dicimus:
non quo legem iuxta Manichęū & Marcionem deſtruamus:quam & ſanctam & ſpiritalem iu
xta apoſtolū nouimus:ſed quia poſtq̄ fides venit:& temporum plenitudo:miſit deus filium ſu
Gal.4. um natum ex muliere:factum ſub lege:vt eos qui ſub lege erant redimeret:vt adoptionem fi
liorum reciperemus:& nequaq̄ ſub pædagogo:ſed ſub adulto & domino & hærede viuamus.
Sequitur in epiſtola tua.Non ideo Petrum emendauit q; paternas traditiones obſeruaret Y
quod ſi facere vellet:nec mendaciter nec incongrue faceret.Iterū dico:Epiſcopus es eccleſiarū
Chriſti magiſter:vt probes verum eſſe quod aſſeris:ſuſcipe aliquē Iudæorum qui factus Chri
ſtianus natum ſibi filium circuncidat:qui obſeruet ſabbatum:qui abſtineat a cibis quos deus
creauit ad vtendum cum gratiarum actione:qui quartodecimo die menſis primi agnum ma
ctet ad veſperam:& cum hoc feceris:immo non feceris (ſcio eñ te Chriſtianū:& rē ſacrilegam
non eſſe facturū) velis nolis tuam ſententiam reprobabis:& tunc ſcies opere difficilius eſſe cō
firmare ſua:q̄ aliena rephendere.Ac ne forſitan tibi non crederemus:immo non intelligerem9
quid diceres (Frequenter eñ in longum ſermo ptractus:caret intelligētia:& dum non ſentit
ab imperitis minus rephēditur) inculcas & replicas:Hoc ergo Iudæorū Paulus dimiſerat qd
malum habebant.Qd eſt malū Iudęorū:qd Paulus dimiſerat!Vtiq; illud qd ſequit:q; ignorā
Ro.10. tes inquit dei iuſtitiam:& ſuā volentes cōſtituere:iuſtitię dei nō ſunt ſubiecti.Deinde q; poſt
paſſionem & reſurrectionē Chriſti:dato ac manifeſtato ſacramento gratię:ſecundū ordinem

Melchisedech:adhuc putabant vetera sacramenta non ex consuetudine solennitatis:sed ex ne
cessitate salutis esse celebranda:Quæ tamẽ si nũq̃ fuissent necessaria:infructuose atq; inaniter
pro eis Macchabæi martyres fierent.Postremo illud: q̧ prędicatores gratiæ Christianos:Iudęi
tanq̃ hostes legis psequerentˀ.Hos atq; huiusmodi errores & vitia:dicit se damnare:& vt ster- Philip.3.
Z cora abitratur:vt Christum lucrifaceret.Didicimus per te:quæ apostolus Paulus mala reli-
querit Iudæorum:rursum te docente discamus:quæ bona eorum tenuerit.Obseruationes in
quies legis quas more patrio celebrãt:sicut ab ipso Paulo celebratæ sunt:sine vlla salutis neces
sitate.Id quid velis dicere:sine vlla salutis necessitate:non satis intelligo.Si enim salutem non
afferunt:cur obseruant?Si autem obseruanda sunt:vtiq; salutem afferunt:maxime quæ obser
uata martyres faciunt.Non enim obseruarentur:nisi salutem afferrent.Neq; eñ indifferẽtia
sunt inter bonũ & malum:sicut philosophi disputant.Bonum est cõtinentia:malum est luxu
ria.Inter vtrũq; indifferẽs ambulare:digerere alui stercora:capitis naribus purgamẽta pijce-
re:sputis rheumata iacere.Hoc nec bonũ est nec malũ est.Siue eñ feceris:siue non feceris:nec
iustitiã habebis nec iniustitiam.Obseruare autem legis cerimonias:nõ potest esse indifferens
sed aut malum est:aut bonum est.Tu dicis bonum:ego assero malum:& malum nõ solum his
qui ex gentibus:sed & his qui ex Iudaico populo crediderunt.In hoc nisi fallor loco:dum aliud
vitas:in aliud deuolueris.Dum enim metuis Porphyriũ blasphemantẽ:in Hebionis incurris
laqueos:his qui credunt ex Iudęis/obseruandam legem esse decernens.Et quia periculosum in
telligis esse quod dicis:rursum illud superfluis verbis temperare conaris:sine vlla salutis neces
sitate:sicut Iudæi celebranda putabant:aut fallaci simulatione:quod in Petro reprehenderat
Paulus.Petrus igitur simulauit legis custodiam:iste autem reprehensor Petri:audacter obser
& uauit legitima.Sequitˀ eñ in epistola tua.Nam si propterea illa sacramenta celebrauit:quia si-
mulauit se Iudæum:vt illos lucrifaceret:cur non etiam sacrificauit cum gentibus:quia & his
qui sine lege erant tanq̃ sine lege factus est:vt eos quoq; lucrifaceret:nisi quia & illud fecit vt
natura Iudæus:& hoc totum dixit:vt non Paulus se fingeret esse quod non erat:sed vt miseri
corditer ita subueniendum esse sentiret:ac si ipse in eo errore laboraret:non scilicet mentientis
astu:sed compatientis affectu?Bene defendis Paulum:q̧ non simulauerit errorem Iudęorum:
sed vere fuerit in errore:neq; imitari voluerit Petrũ mentientẽ:vt q̃d erat metu Iudæorũ dis-
simularet:sed tota libertate Iudæũ se esse diceret.Noua clemẽtia apostoli:dũ Iudęos Christia-
nos vult facere:ipse Iudæus factus est.Nõ eñ poterat luxuriosos ad frugalitatẽ reducere:nisi
se luxuriosum probasset:& misericorditer/vt ipse dicis/subuenire miseris:nisi se miserum ipse
sentiret.Vere enim miselli:& misericorditer deplorandi:qui cõtentionẽ sua & amore legis ab-
olitæ:apostolum Christi fecere Iudæum.Nec multum interest inter meam & tuã sententiam
quia dico & Petrũ & Paulũ timore fideliũ Iudęorũ:legis exercuisse/immo simulasse mandata.
Tu autem asseris hoc eos fecisse clementer:non mentientis astu:sed compatientis affectu:dũ-
modo illud constet vel metu vel misericordia eos simulasse se esse quod non erant.Illud autem
argumẽtum quo aduersus nos vteris:q̧ & gentilibus debuerit gentilis fieri:si Iudæis Iudæus
factus est:magis pro nobis facit.Sicut eñ non fuit vere Iudæus:sic nec vere gentilis erat:& si-
cut non fuit vere gentilis:sic nec vere Iudæus erat.In eo autem imitator gentiliũ est:quia præ
putium recipit in fide Christi:& indifferẽter pmittit vesci cibis quos damnant Iudęi non cul-
tum vt tu putas idolorũ.In Christo enim Iesu nec circũcisio est aliquid:nec pręputium:sed ob- Gal.5.&.6.
seruatio mandatorũ dei. Quæso igitur te & iterũ atq; iterũ depcor:vt ignoscas disputatiun-
culæ meæ:& q̧ modum meum egressus sum:tibi imputes qui coegisti vt rescriberem:& mihi
cum Stesichoro oculos abstulisti.Nec me putes magistrum esse mendacii:qui sequor Christũ
dicentem.Ego sum via: veritas: & vita.Nec potest fieri vt veritatis cultor mendacio col- Ioan.14.
la submittam.Neq; mihi imperitorum plebeculam concites:qui te venerantur vt episco-
pum:& in ecclesia declamantem sacerdotii honore suscipiunt:me autem ætatis vltimæ:&
pene decrepitum:ac monasterii & ruris secreta sectantem paruipendunt:& quæras tibi
quos doceas siue reprehendas.Ad nos enim tantis maris atq; terrarum a te diuisos spa-
tiis:vix vocis tuæ sonus peruenit.Et si forsan literas scripseris:ante eas Italia ac Roma sus
9 cipient:q̃ ad me cui mittendæ sunt,deferantur. Quod autem in aliis quæris epistolis:cur
mea prior in libris canonicis interpretatio asteriscos habeat:& virgulas prænotatas:& postea
aliam translationem absq; his signis ediderim:Pace tua dixerim:videris mihi non intelligere
quod quæsisti.Illa enim interpretatio.lxx.interpretum est:& vbicunq; virgulæ.i.obeli sunt:si

ſub Pontio Pilato paſſus eſt & reſurrexit:in quem & nos credimus.Sed dum volunt & Iudæi
eſſe & Chriſtiani:nec Iudæi ſunt nec Chriſtiani.Oro ergo te:vt qui noſtro vulnuſculo meden
dum putas:qđ acu foratum:immo punctũ dicitur:huius ſententiæ medearis vulneri: quod
lancea:& (vt ita dicam) phalaricę mole percuſſum eſt.Neq̧ eñ eiuſdem eſt criminis in expla⸗
natione ſcripturarum diuerſas maiorum ſententias ponere:& hæreſim ſceleratiſſimam rur⸗
ſum in eccleſiam introducere. Sin autẽ hæc nobis incumbit neceſſitas:vt Iudæos cum legiti X
mis ſuis ſuſcipiamus:& licebit eis obſeruare in eccleſiis Chriſti qđ exercuerunt in ſynagogis
Sathanæ:dicam qđ ſentio:non illi Chriſtiani fient:ſed nos Iudæos facient.Quis eñ hoc Chri
ſtianorum patienter audiat:quod in tua epiſtola cõtinetur:Iudæus erat Paulus:Chriſtianus
autem factus:non Iudæorum ſacramenta reliquerat:quæ conuenienter ille populus & legiti
mo tempore quo oportebat acceperat:Ideoq̧ ſuſcepit celebranda ea cum iam Chriſti eſſet apo
ſtolus:vt doceret non eſſe pernicioſa his qui ea vellent ſicut a parentibus per legem acceperant
cuſtodire?Rurſum obſecro te:vt pace tua meum dolorem audias.Iudæorum Paulus cerimo⸗
nias obſeruabat:cum iam Chriſti eſſet apoſtolus:& dicis eas nõ eſſe pernicioſas his qui eas ve⸗
lint ſicut a parentibus acceperant cuſtodire?Ego econtrario loquar:& reclamante mundo,li⸗
bera voce pnũtiem:cerimonias Iudæorum & pnicioſas eſſe & mortiferas Chriſtianis.Et qui⸗
cunq̧ eas obſeruauerit:ſiue ex Iudęis:ſiue ex gẽtibus:eum in barathrum diaboli deuolutum.
Ro.10. Finis eñ legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti:Iudæo ſcilicet & gentili.Neq̧ enim omni
Lucę.16. credenti erit finis ad iuſtitiam:ſi Iudæus excipitur.In euangelio legimus:Lex & prophetę vſ⸗
Ioan.5. q̧ ad Ioannem Baptiſtam.Et in alio loco:Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi inter⸗
ficere:quia nõ ſolum ſoluebat ſabbatum:ſed & patrem ſuum dicebat eſſe deum:ęqualem ſe fa
Ioan.1. ciens deo.Et iterũ.De plenitudine eius nos omnes accepimus:& gratiam pro gratia:qa lex per
Moyſem data eſt:gratia autẽ & veritas p Ieſum Chriſtũ facta eſt.Pro legis gratia quæ præter⸗
iit,gratiã euãgelii accepimus pmanentem:& pro vmbris & imaginibus veteris inſtrumenti:
Hiere.31. veritas p Ieſum Chriſtum facta eſt.Hieremias quoq̧ ex perſona dei vaticinatur:Ecce dies ve⸗
niunt dicit dominus:& conſummabo domui Iſrael & domui Iuda teſtamentum nouum:non
ſecundum teſtamentum quod diſpoſui patribus eorum:in die quando apprehendi manũ eo⸗
rũ:vt educerem eos de terra Aegypti.Obſerua quid dicat:q̧ non populo gentilium:ei qui an
te nõ receperat teſtamentum:ſed populo Iudæorum cui legem dederat p Moyſen:teſtamentũ
nouum euangelii repromittat:vt nequaq̃ viuant in vetuſtate literæ:ſed in nouitate ſpiritus.
Paulus autẽ ſuper cuius nomine nunc quęſtio ventilatur:crebras huiuſcemodi ponit ſenten⸗
tias:e quibus breuitatis ſtudio pauca ſubnectam.Ecce ego Paulus dico vobis:quoniam ſi cir⸗
Gal.5. cũcidamini:Chriſtus vobis nihil prodeſt.Et iterum.Euacuati eſtis a Chriſto:qui in lege iuſti⸗
ficamini:a gratia excidiſtis.Et infra.Si ſpiritu ducimini:iam non eſtis ſub lege.Ex quo appa⸗
ret:qui ſub lege eſt:non diſpenſatiue vt noſtri voluere maiores:ſed vere vt tu intelligis:eum
ſpiritum ſanctum non habere.Qualia ſint autem præcepta legalia:deo docẽte diſcamus.Ego
Ezechi.20. inquit dedi eis pręcepta nõ bona:& iuſtificationes in quibus non viuant in eis.Hæc dicimus:
non quo legem iuxta Manichęũ & Marcionem deſtruamus:quam & ſanctam & ſpiritalem iu
xta apoſtolũ nouimus:ſed quia poſtq̃ fides venit:& temporum plenitudo:miſit deus filium ſu
Gal.4. um natum ex muliere:factum ſub lege:vt eos qui ſub lege erant redimeret:vt adoptionem fi⸗
liorum reciperemus:& nequaq̃ ſub pædagogo:ſed ſub adulto & domino & hærede viuamus.
Sequitur in epiſtola tua.Non ideo Petrum emendauit q̧ paternas traditiones obſeruaret Y
quod ſi facere vellet:nec mendaciter nec incongrue faceret.Iterũ dico:Epiſcopus es eccleſiarũ
Chriſti magiſter:vt probes verum eſſe quod aſſeris:ſuſcipe aliquẽ Iudæorum qui factus Chri
ſtianus natum ſibi filium circuncidat:qui obſeruet ſabbatum:qui abſtineat a cibis quos deus
creauit ad vtendum cum gratiarum actione:qui quartodecimo die menſis primi agnum ma
ctet ad veſperam:& cum hoc feceris:immo non feceris (ſcio eñ te Chriſtianũ:& tẽ ſacrilegam
non eſſe factutũ) velis nolis tuam ſententiam reprobabis:& tunc ſcies opere difficilius eſſe cõ⸗
firmare ſua:q̃ aliena rephendere.Ac ne forſitan tibi non crederemus:immo non intelligeremꝰ
quid diceres (Frequenter eñ in longum ſermo ptractus:caret intelligẽtia:& dum non ſentiẽ
ab imperitis minus rephẽditur) inculcas & replicas:Hoc ergo Iudæorũ Paulus dimiſerat qđ
malum habebant.Qđ eſt malũ Iudęorũ:qđ Paulus dimiſerat?Vtiq̧ illud qđ ſequit̃:q̧ ignorã
Ro.10. tes inquit dei iuſtitiam:& ſuã volentes cõſtituere:iuſtitię dei nõ ſunt ſubiecti.Deinde q̧ poſt
paſſionem & reſurrectionẽ Chriſti:dato ac manifeſtato ſacramento gratię:ſecundũ ordinem

Melchiſedech:adhuc putabant vetera ſacramenta non ex conſuetudine ſolennitatis:ſed ex ne
ceſſitate ſalutis eſſe celebranda:Quæ tamē ſi nūq̃ fuiſſent neceſſaria:infructuoſe atq; inaniter
pro eis Macchabæi martyres fierent.Poſtremo illud: ꝙ prędicatores gratiæ Chriſtianos:Iudęi
tanq̃ hoſtes legis pſequerent.Hos atq; huiuſmodi errores & vitia:dicit ſe damnare:& vt ſter- Philip.3.
Z cora abitratur:vt Chriſtum lucrifaceret.Didicimus per te:quæ apoſtolus Paulus mala reli-
querit Iudæorum:rurſum te docente diſcamus:quæ bona eorum tenuerit.Obſeruationes in
quies legis quas more patrio celebrāt:ſicut ab ipſo Paulo celebratæ ſunt:ſine vlla ſalutis neceſ
ſitate.Id quid velis dicere:ſine vlla ſalutis neceſſitate:non ſatis intelligo.Si enim ſalutem non
afferunt:cur obſeruant?Si autem obſeruanda ſunt:vtiq; ſalutem afferunt:maxime quæ obſer
uata martyres faciunt.Non enim obſeruarentur:niſi ſalutem afferrent.Neq; eñ indifferētia
ſunt inter bonū & malum:ſicut philoſophi diſputant.Bonum eſt cōtinentia:malum eſt luxu
ria.Inter vtrūq; indifferēs ambulare:digerere alui ſtercora:capitis naribus purgamēta pīice-
re:ſputis rheumata iacere.Hoc nec bonū eſt nec malū eſt.Siue eñ feceris:ſiue non feceris:nec
iuſtitiā habebis nec iniuſtitiam.Obſeruare autem legis cerimonias:nō poteſt eſſe indifferens
ſed aut malum eſt:aut bonum eſt.Tu dicis bonum:ego aſſero malum:& malum nō ſolum his
qui ex gentibus:ſed & his qui ex Iudaico populo crediderunt.In hoc niſi fallor loco:dum aliud
vitas:in aliud deuolueris.Dum enim metuis Porphyriū blaſphemantē:in Hebionis incurris
laqueos:his qui credunt ex Iudęis/obſeruandam legem eſſe decernens.Et quia periculoſum in
telligis eſſe quod dicis:rurſum illud ſuperfluis verbis temperare conaris:ſine vlla ſalutis neceſ
ſitate:ſicut Iudæi celebranda putabant:aut fallaci ſimulatione:quod in Petro reprehenderat
Paulus.Petrus igitur ſimulauit legis cuſtodiam:iſte autem reprehenſor Petri:audacter obſer
uauit legitima.Sequit̄ eñ in epiſtola tua.Nam ſi propterea illa ſacramenta celebrauit:quia ſi-
& mulauit ſe Iudæum:vt illos lucrifaceret:cur non etiam ſacrificauit cum gentibus:quia & his
qui ſine lege erant tanq̃ ſine lege factus eſt:vt eos quoq; lucrifaceret:niſi quia & illud fecit vt
natura Iudæus:& hoc totum dixit:vt non Paulus ſe fingeret eſſe quod non erat:ſed vt miſeri
corditer ita ſubueniendum eſſe ſentiret:ac ſi ipſe in eo errore laboraret:non ſcilicet mentientis
aſtu:ſed compatientis affectu.Bene defendis Paulum:ꝙ non ſimulauerit errorem Iudęorum:
ſed vere fuerit in errore:neq; imitari voluerit Petrū mentientē:vt qđ erat metu Iudæorū diſ-
ſimularet:ſed tota libertate Iudæū ſe eſſe diceret.Noua clemētia apoſtoli:dū Iudęos Chriſtia-
nos vult facere:ipſe Iudæus factus eſt.Nō eñ poterat luxurioſos ad frugalitatē reducere:niſi
ſe luxurioſum probaſſet:& miſericorditer/vt ipſe dicis/ſubuenire miſeris:niſi ſe miſerum ipſe
ſentiret.Vere enim miſelli:& miſericorditer deplorandi:qui cōtentionē ſua & amore legis ab-
olitæ:apoſtolum Chriſti fecere Iudæum.Nec multum intereſt inter meam & tuā ſententiam
quia dico & Petrū & Paulū timore fideliū Iudęoꝝ:legis exercuiſſe/immo ſimulaſſe mandata.
Tu autem aſſeris hoc eos feciſſe clementer:non mentientis aſtu:ſed compatientis affectu: dū-
modo illud conſtet vel metu vel miſericordia eos ſimulaſſe ſe eſſe quod non erant.Illud autem
argumētum quo aduerſus nos vteris:ꝙ & gentilibus debuerit gentilis fieri:ſi Iudæis Iudæus
factus eſt:magis pro nobis facit.Sicut eñ non fuit vere Iudæus:ſic nec vere gentilis erat:& ſi-
cut non fuit vere gentilis:ſic nec vere Iudæus erat.In eo autem imitator gentiliū eſt:quia præ
putium recipit in fide Chriſti:& indifferēter pmittit veſci cibis quos damnant Iudęi non cul-
tum vt tu putas idoloꝝ.In Chriſto enim Ieſu nec circūciſio eſt aliquid:nec pręputium:ſed ob- Gal.5.&.6.
ſeruatio mandatorū dei. Quæſo igitur te & iterū atq; iterū depcor:vt ignoſcas diſputatiun-
culæ meæ:& ꝙ modum meum egreſſus ſum:tibi imputes qui coegiſti vt reſcriberem:& mihi
cum Steſichoro oculos abſtuliſti.Nec me putes magiſtrum eſſe mendacii:qui ſequor Chriſtū Ioan.14.
dicentem.Ego ſum via:veritas:& vita.Nec poteſt fieri vt veritatis cultor mendacio col-
la ſubmittam.Neq; mihi imperitorum plebeculam concites:qui te venerantur vt epiſco-
pum:& in eccleſia declamantem ſacerdotii honore ſuſcipiunt:me autem ætatis vltimæ:&
pene decrepitum:ac monaſterii & ruris ſecreta ſectantem paruipendunt:& quæras tibi
quos doceas ſiue reprehendas.Ad nos enim tantis maris atq; terrarum a te diuiſos ſpa-
tiis:vix vocis tuæ ſonus peruenit.Et ſi forſan literas ſcripſeris:ante eas Italia ac Roma ſuſ
9 cipient:q̃ ad me cui mittendæ ſunt,deferantur. Quod autem in aliis quæris epiſtolis:cur
mea prior in libris canonicis interpretatio aſteriſcos habeat:& virgulas prænotatas:& poſtea
aliam tranſlationem abſq; his ſignis ediderim:Pace tua dixerim:videris mihi non intelligere
quod quæſiſti.Illa enim interpretatio.lxx.interpretum eſt:& vbicunq; virgulæ.i.obeli ſunt:ſi

gnificatur q̄.lxx.plus dixerint q̄ habetur in Hebræo:vbi aūt asterisci:id est stellę prælucentes,
ex Theodotionis editione ab Origene additum est. Et ibi græca transtulimus:hic de ipso He-
braico qđ intelligebamus expressimus:sensuum potius veritatē q̄ verboꝝ interdum ordinem
conseruantes. Et miror quomodo.lxx.interpretum libros legas:non puros vt ab eis editi sunt:
sed ab Origene emendatos:siue corruptos obelos & asteriscos:& Christiani hominis interp̄-
tatiunculā non sequaris:præsertim cum ea quæ addita sunt ex hominis Iudæi atq; blasphe-
mi post passionem Christi editione transtulerit. Vis amator esse verus.lxx.interpretum? non
legas ea quæ sub asteriscis sunt:immo rade de voluminibus:vt veterū te fautorē p̄bes. Quod
si feceris:omnes ecclesiarum bibliothecas condemnare cogeris. Vix enim vnus aut alter inue-
nietur liber:qui ista non habeat. Porro q̄ dicis non debuisse me interpretari post veteres:&
nouo veteris syllogismo:Aut obscura fuerunt quæ interpretati sunt.lxx.aut manifesta. Si ob A
scura:te quoq; in eis falli potuisse credendū est. Si manifesta, illos in eis falli non potuisse perspi
cuū est. Tuo tibi sermone respondeo. Omnes veteres tractatores qui nos in domino præcesse-
runt:& qui scripturas sanctas interpretati sunt:aut obscura interpretati sunt:aut manifesta.
Si obscura:quomodo tu post eos ausus es disserere:quod illi explanare non potuerunt? Si ma-
nifesta:superfluum est te voluisse disserere:quod illos latere non potuit:maxime in explanatio
ne psalmorum:quos apud græcos interpretati sunt multis voluminibus primus Origenes:Se
cundus Eusebius Cæsariensis:Tertius Theodorus Heracleotes:Quartus Asterius Scytho-
politanus:Quintus Apollinaris Laodicenus:Sextus Didymus Alexandrinus. Fertur & di-
uersorum in paucos psalmos opuscula. Sed nunc de integro psalmoꝝ corpore dicimus. Apud
latinos autem Hilarius Pictauensis:& Eusebius Vercellensis episcopi:Origenem & Eusebiū
transtulerunt. Quorum priorem & noster Ambrosius in quibusdam secutus est. Respondeat
mihi prudentia tua:quare tu post tantos & tales interpretes in explanatione psalmorum di-
uersa senseris? Si enim obscuri sunt psalmi:te quoq; in eis falli potuisse credendum est. Si mani
festi:illos in eis falli potuisse non creditur:ac per hoc vtroq; modo superflua erit interpretatio
tua:& hac lege post priores nullus loqui audebit:& quodcunq; alius occupauerit:alius de eo
scribendi non habebit licentiam. Quin potius humanitatis tuæ est:in quo veniam tibi tribu-
is,indulgere & cæteris. Ego enim non tam vetera abolere conatus sum quæ linguæ meę homi
nibus emendata de græco in latinum transtuli:q̄ ea testimonia:quæ a Iudæis p̄termissa sunt:
vel corrupta:proferre in medium:vt scirent nostri quid Hebræa veritas contineret. Si cui le-
gere non placet:nemo compellit inuitum. Bibat vinum vetus cum suauitate:& nostra musta
contemnat:quæ in explanatione priorum edita sunt:vt sic vbi illa non intelligunt:ex nostris
manifestiora fiant. Quod autem genus interpretationis in scripturis sanctis sequendum sit: B
liber quem scripsi de optimo genere interpretandi:& omnes præfatiunculæ diuinorum volu
minum quas editioni nostræ p̄posuimus explicant:ad illasq; prudētem lectorē remittendum
puto. Et si me vt dicis in noui testamenti emendatione suscipis:exponisq; causam cur suscipi-
as:quia plurimi linguæ græcæ habentes scientiam:de meo possent opere iudicare:eandē inte
gritatē debueras,etiā in veteri credere testamēto:q̄ nō nostra cōfinximus:sed vt apud Hebrę
os inuenimus diuina trāstulimus. Sicubi dubitas:Hebręos interroga. Sed forte dices. Quid si
Hebręi aut respōdere noluerint:aut mētiri voluerint? Tota frequētia Iudęoꝝ in mea interp̄ta
tione reticebit:nullusq; inueniri poterit:q Hebrææ linguæ habeat notionē:aut oēs imitabunt
illos Iudæos:quos dicis in Africæ reptos oppidulo:in meā cōspirasse calumniā. Huiuscemodi
enī in epistola tua texis fabulā. Quidā frater noster coepiscopus:cū lectitare istituisset in eccle-
sia cui pręest interpretationē tuā:mouit quiddam longe aliter a te positum apud Ionam pro-
phetā:q̄ erat omniū sensibus memorięq; inueteratū:& tot ætatū successionibus decantatum.
Factus est tantus,tumultus in plebe:maxime græcis arguentibus & inflammantibus calum-
niā falsitatis:vt cogeretur episcopus (ea quippe ciuitas erat) Iudæorum testimonium flagita
re. Vtrum autem illi imperitia:an malitia:hoc esse in Hebræis codicibus responderunt:quod
& græci & latini habebant atq; dicebant. Quid plura? Coactus est homo velut mendositatem
corrigere:volens post magnum periculum non remanere sine plebe. Vnde etiam nobis videt
aliquādo te quoq; in nonnullis falli potuisse. Dicis me in Iōna p̄pheta male quiddā interpre-
tatū:& seditione populi conclamante:propter vnius verbi dissonantiā:episcopum pene sacer- C
dotium perdidisse:Et quid sit illud quod male interpretatus sim subtrahis:auferēs mihi occa
sionem defensionis meæ:ne quicquid dixeris me respōdente soluatur:nisi forte vt ante annos

plurimos cucurbita venit in medium:asserēte illius temporis Cornelio & Asinio Pollionē me hederam pro cucurbita transtulisse. Super qua re in commentario Ionæ prophetæ plenius respondimus. Hoc tantū nūc dixisse cōtentus: ꝙ in eo loco vbi.lxx.interpretes cucurbitā, & Aquila cum reliquis hederam transtulerunt:id est Kariacon:in Hebræo volumine Ciceion scriptū habetur:quam vulgo Syri Ceciam vocant. Est autem genus virgulti:lata habens folia in modum pampini. Cumq; plantatum fuerit:cito consurgit in arbusculam:absq; vllis calamorū & hastiliū adminiculis:quibus & cucurbitæ & hederæ indigent:suo trunco se sustinens. Hoc ergo verbū de verbo edisserens:si Ciceion transferre voluissem:nullus intelligeret:si cucurbitā, id dicerem quod in Hebraico non habetur:hederam posui:vt cæteris interpretibus consentirē. Sin autem Iudæi vestri:vt ipse asseris:malitia vel imperitia hoc dixerunt esse in voluminibus Hebræorum:quod in græcis & latinis codicibus continetur:manifestum est eos aut hebręas ignorare literas:aut ad irridendos cucurbitarios voluisse mētiri. Peto in fine epistolæ:vt quiescentē senē:olimq; veteranū:militare non cogas: & rursum de vita periclitari. Tu qui iuuenis es:& in pōtificali culmine cōstitutus:doceto pplos:& nouis Africæ frugibus:Romana tecta locupleta. Mihi sufficit cū auditore & lectore paupculo in angulo monasterii susurrare.

Sancti Augustini ad beatum Hieronymum se de libro quem asserebatur contra eum Romam misisse,expurgantis. Epistola.XII.

D Domino charissimo & desyderātissimo & honorando in Christo fratri & cōpresbytero Hieronymo: Augustinus in dño salutē. Audiui peruenisse in manus tuas literas meas:sed ꝙ adhuc rescripta non merui:nequaꝗ̄ imputauerim dilectioni tuę. Aliqd proculdubio impedimēti fuit. Vnde agnosco a me dñm potius deprecandū:vt tuæ voluntati det facultatē mittendi qđ rescripseris. Nā rescribendi iā dedit:quia cū volueris facillime poteris. Etiam hoc ad me sane perlatū:vtrū quidē crederem dubitaui:sed hinc quoq; tibi aliqd vtrū scriberē dubitare non debui. Hoc aūt breue est:suggestū esse charitati tuæ/a nescio quibus fratribus,mihi dictū est.ꝙ librū aduersus te scripserim:Romāq; miserim. Hoc falsum esse noueris:deū nostrū testor hoc me non fecisse. Sed si forte aliqua in aliquibus scriptis meis reperiunt:in quibus aliter aliquid ꝗ̄ tu sensisse reperiar:nō contra te dictū,sed qđ mihi videbatur a me scriptū esse:puto te debere cognoscere:aut si cognosci non potest:credere debere. Ita sane hoc dixerim:vt ego nō tantū paratissimus sim si quid te in meis scriptis mouerit fraterne accipere:quid contra sentias:aut de correctione mea:aut de ipsa tua beniuolentia gauisurus:verū etiā hoc a te postulē ac flagitē. O si licuisset etsi non cohabitante saltē vicino te in domino perfrui ad crebrū & dulce colloquiū. Sed quia id nō est datū:peto vt hoc ipsum:qđ in Christo quapossumus simul sumus:conseruari studeas & augeri ac perfici:& rescripta ꝗuis rata non spernere. Saluta obsequio meo sanctum fratrem Paulinianum:& omnes fratres qui tecum ac de te in domino gaudent. Memor nostri exaudiaris a domino in omni sancto desyderio tuo domine charissime & desyderantissime & honorande in Christo frater.

Sancti Hieronymi ad beatum Augustinum:rationem reddentis cur epistolæ suæ non responderit:& vt vel aperte scribat:vel veriora mittat exemplaria postulantis:simulq; suadentis ne iuuenis ipse scribendo senem prouocet. Libelli præterea Calphurnii exemplaria tibi misisse significantis. Epistola.XIII.

E Domino vere sancto:ac beatissimo papę Augustino:Hieronym[9] in Christo salutē. In ipso pfectionis articulo,sancti filii nostri Asterii hypodiaconi necessarii mei,beatitudinis tuę literę superuenerūt:quibus satisfacis:te contra paruitatē meā librū Romā non misisse. Hoc nec ego factum audieram:sed epistolæ cuiusdā quasi ad me scriptæ per fratrem nostrū Sysinniū diaconū huc exemplaria peruenerunt. In quibus hortaris me vt παλινῳδίαν super quodā apostoli capitulo canā:& imiter Stesichorū inter vituperationes & laudes Helenæ fluctuantē:vt q detrahēdo oculos pdiderat:laudādo receperit. Ego simpliciter fateor dignatiōi tuę:licet stylus & ἐπιχειρήματα tua mihi viderēt:tñ nō temere exēplarib[9] literarum credendum putaui:ne forte me respondente læsus:iuste expostulares:ꝙ probare ante debuissem tuum esse sermonem:& sic rescribere. Accessit ad moram sanctæ & venerabilis Paulæ longa infirmitas. Dum enim languenti multo tempore assedimus:pene epistolæ tuę vel eius qui sub tuo nomine scripserat:obliti sumus:memores illius versiculi:Musica in lu-

ctu importuna narratio.Itaq; si tua est epistola:aperte scribe:vel mitte exemplaria veriora:vt
absq; vllo rancore stomachi:in scripturarum disputatione versemur:& vel nostrum emende-
mus errorem:vel alium frustra reprehendisse doceamus.Absit autem a me:vt quicq̃ de libris
70.dist.Vtinam. beatitudinis tuæ attingere audeam:Sufficit enim mihi probare mea:& aliena nõ carpere.Cæ
terum optime nouit prudentia tua:vnumquenq; in suo sensu abundare:& puerilis esse iactã-
tiæ (quod olim adolescentuli facere consueuerant) accusando illustres viros:suo nomini fa-
mam quærere.Nec tam stultus sum:vt diuersitate explanationum tuarum me lædi putẽ:qa
nec tu læderis si nos contraria senserimus.Sed illa est vera inter amicos reprehensio:si nostram
Persius. peram non videntes:aliorũ iuxta Persium manticam consyderemus.Supest vt diligas diligen
tem:& in scripturarũ campo iuuenis:senem non prouoces:Nos nostra habuimus tempora:&
cucurrimus quantũ potuimus.Nunc te currente:& longa spatia transmeante:nobis debetur
ocium:simulq; (vt cum venia & honore tuo dixerim) ne solus mihi de poetis aliquid propo-
Vir.5.æneí. suisse videaris:memento Daretis & Entelli:& vulgaris prouerbii:q̃ bos lassus fortius figat pe-
17 epi: 71 dem. Tristes hæc dictauimus:vtinam mereremur complexus tuos:& collatione mutua vel
doceremus aliqua vel disceremus.Misit mihi temeritate solita:maledicta sua Calphurnius co
gnomẽto Lanarius:quæ ad Africã quoq; studio eius didici peruenisse.Ad quæ breuiter ex par-
te respondi:& libelli eius vobis misi exemplaria:latius opus cũ opportunũ fuerit primo mis-
surus tempore.In quo illud cauebam:ne in quoq̃ existimationẽ læderem Christianam:sed tan
tum vt delirantis imperiti mendacium ac vęcordiam confutarẽ.Memento mei sancte ac vene
rabilis papa. Vide quantum te diligam:vt ne prouocatus quidẽ voluerim respondere:nec cre
dam tuum esse quod in altero forte reprehenderem.Frater Communis suppliciter te salutat.

Sancti Hieronymi ad beatum Augustinum:admirantis q̃ per crebras epistolas se compel
lat ad respondendum cuidam epistolæ:cum illa eadem & Romæ & in Italia a plærisq; haberi
dicatur:causasq; cur respondere noluerit exponentis:atq; vt iuuenibus congrediatur & senẽ
ac veteranum non vocet ad certamen commonentis.

Epistola.XIIII.

Omino vere sancto & beatissimo papæ Augustino:Hieronymus in domi F
no salutẽ.Crebras ad me epistolas dirigis:& sæpe cõpellis vt respõdeã cui-
dam epistolæ tuæ:cuius ad me vt ante iam scripsi:per fratrẽ Sysinniũ dia-
conum exemplaria puenerunt:absq; subscriptione tua:& quæ primũ p fra
trem Profuturum:secundo per quẽdam alium te misisse significas:& inte-
rim Profuturũ retractum de itinere:& episcopum constitutũ:veloci mor
te subtractum:illũ cuius nomen retices:maris timuisse discrimina & naui
gationis mutasse cõsiliũ.Quæ cum ita sint:satis mirari nequeo:quomodo ipsa epistola & Ro-
mæ & in Italia haberi a plærisq; dicatur:& ad me solum nõ peruenerit:cui soli missa est:præser-
tim cũ idem frater Sysinnius inter cæteros tractatus tuos dixerit eã se non in Africa:nõ apud
te sed in insula Adriæ ante hoc ferme quinquennium repperisse.De amicitia omnis tollenda
suspitio est:& sic cum amico quasi cum altero se est loquendum.Nõnulli familiares mei & va
sa Christi:quorũ Hierosolymis & in sanctis locis permagna copia est:suggerebant nõ simplici a
te animo factum:sed laudem atq; rumusculos & gloriolam populi requirẽtem:vt de nobis cre
sceres:vt multi cognoscerent:te prouocare:me timere:te scribere vt doctum:me tacere vt im
peritum:& tandem repperisse qui garrulitati meæ modum imponeret.Ego autem vt simpli-
citer fatear:dignationi tuæ primum idcirco respondere nolui:quia tuã liquido epistolã nõ cre
debam:nec (vt vulgi de quibusdam prouerbium est) litum melle gladium.Deinde illud ca-
uebam:ne episcopo communionis meæ:viderer procaciter respondere:& aliqua in reprehen-
dentis epistola reprehendere:præsertim cum quædam in illa hæretica iudicarem.Ad extre-
mum ne tu iure expostulares & diceres.Quid enim?Epistolam meam videras:& notę tibi ma
nus in subscriptione signa dephenderas:vt tam facile amicum lęderes:& alterius malitiam in
meam verteres contumeliam? Igit̃ vt ante iam scripsi:aut mitte eandem epistolam tua sub- G
scriptã manu:aut senem latitantem in cellula lacessere desine.Si autem tuam vis vel exerce-
re vel ostendere doctrinam:quære iuuenes & disertos & nobiles:quorũ Romæ dicunt̃ esse q̃-
plurimi:qui possint & audeant tecum congredi:& in disputatione sanctarũ scripturarũ iugum
cum episcopo ducere.Ego quondam miles:nunc veteranus:& tuas & aliorum debeo lauda-

re victorias:non ipse rursus effœto corpore dimicare:ne si me frequenter ad rescribendũ im-
puleris:illius recorder historię:q̄ Hannibalem iuueniliter exultantem.Q.Maximus patien- Titus Liuiꝰ
tia sua fregerit.Omnia fert ætas:animum quoq;:sæpe ego longos Cantando puerum memi Vit.in buc.
ni me condere soles.Nũc oblita mihi tot carmina:vox quoq; Mœrim Iam fugit ipsa.Et vt ma
gis de scripturis sanctis loquar:Berzellai ille galaadites:regis Dauid beneficia: omnesq; deli- 2.Reg.19.
tias iuueni delegans filio:ostendit senectutem hęc appetere non debere:nec oblata suscipere.
Q̄ autem iuras te aduersum me librum non scripsisse:neq; Romã misisse quem non scri-
pseris:sed si forte aliqua in tuis scriptis reperiantur:quæ a meo sensu discrepent: non me a te
læsum:sed a te scriptum q̄d tibi rectum videbatur:Quæso:vt me patienter audias. Non scri
psisti librũ: & quo modo mihi reprehensionis a te meæ: per alios scripta delata sunt?Cur ha-
bet italia:q̄d tu nõ scripsisti?Qua ratione poscis vt rescribam ad ea quæ scripsisse te denegas
Nec tam hebes sum:vt si diuersa senseris:me a te læsum putẽ.Sed si mea cõminus dicta repre
hendas:& rationem scriptorum expetas:& quæ scripserim emendare compellas : & ad παλι-
νῳδίαν puoces:& oculos mihi reddas:in hoc lęditur amicitia:in hoc necessitudinis iura vio
lantur:ne videamur certare pueriliter:& fautoribus inuicem vel detractoribꝰ nostris tribue
H re materiam contendendi.Hæc scribo:quia te pure & christiane diligere cupio:nec quicq̃ in
mea mente retinere,q̄d distet a labiis.Non enim conuenit,vt ab adolescẽtia,vsq; ad hãc æta-
tem:in monasteriolo cum sãctis fratribꝰ labore desudãs: aliquid cõtra ep̃m cõmunionis meę
scribere audeam: & eum episcopum,quẽ ante cœpi amare q̃ nosse,qui me primus ad amiciti
as prouocauit:quem post me orientem in scripturarum eruditione lætatus sum. Igitur aut
tuũ negato librũ,si forte non tuus est: & desine flagitare rescriptũ ad ea quę non scripsisti:aut
si tuus est,ingenue cõfitere: vt si in defensionẽ mei aliqua scripsero:in te culpa sit qui prouo-
casti:non in me qui respõdere compulsus sum.Addis præterea te paratum esse:vt si quid me
in tuis scriptis mouerit,aut corrigere voluero,fraterne accipias:& non solum mea in te beni
uolentia gauisurum:sed vt hoc ipsum faciã deprecaris.Rursum dico q̄d sentio.Prouocas se-
nem,tacentẽ stimulas, videris iactare doctrinã. Nõ est aũt ætatis meæ:putari maliuolum er
ga eum,cui magis fauorẽ debeo.Et si in euangeliis ac prophetis peruersi hoĩes inueniunt q̄d
nitantur reprehendere:miraris si in tuis libris & maxime in scripturarum expositiõe:quę vel
obscurissimæ sunt:quædam a recta linea discrepare videant?Et hoc dico,non q̄ in operibꝰ tu
is quędam reprehendẽda iam censeam.Neq; eñ lectioni eorum vnq̃ operam dedi:nec horum
exemplariorum apud nos copia est:præter soliloquiorum tuorum libros:& quosdam cõmen
tarios in psalmos:quos si vellem discutere:nõ dicam a me(qui nihil sum)sed a veterum græ
corum docerem interpretationibus discrepare.Vale mihi amice charissime,ætate fili, digni
tate parens: & hoc a me rogatus obserua : vt quicquid mihi scripseris, ad me primum facias
peruenire.

Sancti Augustini ad Beatũ Hieronymum: de commemoratis in superiori epistola accu-
rate se purgantis,veniamq; si læserit deprecantis.In qua etiam deplorat inter Hieronymum
& Rufinũ quondam amicissimos tantam exortam esse discordiam:quos ad pristinam chari-
tatem nititur reuocare. Epistola.XV.

Omino venerãdo & desyderantissimo fratri & cõpresbytero Hieronymo
I Augustinꝰ in dño salutẽ.Q̄uis existimem anteq̃ istas sumeres: venisse in
manus tuas literas meas:quas per dei seruũ filium nostrum Cyprianum
diaconũ misi:quibus certissime agnosceres meam esse epistolã: cuius exẽ-
plaria illuc peruenisse commemorasti:vnde iã me arbitror rescriptis tuis
velut entellinis grãdibꝰ atq; acribꝰ cęstibus:tanq̃ audacem Daretem cœ-
pisse pulsari atq; versari.Nũc tñ eis ipsis respõdeo literis tuis,quas mihi p
sanctũ filium nostrũ Asteriũ mittere dignatus es.In quibꝰ multa in me cõperi tuę beniuolen-
tissimę charitatis:& rursus quędã nõnullꝰ a me tuę offensiõis indicia.Itaq; vbi mulcebar le-
gẽs,ibi cõtinuo feriebar:hoc sane vel maxime admirãs:q̄ cũ dicas te exẽplaribꝰ literarũ mea-
rum ideo temere non putasse credendum:ne forte te respõdente læsus iuste expostularem:q̄
probare ante debuisses meum esse sermonem:& sic rescribere:postea iubeas si mea est epistola
aperte me scribere:aut mittere exẽplaria veriora:vt absq; vllo rãcore stomachi in scripturarũ

disputatione versemur. Quo pacto enim possumus in hac disputatione sine rancore versari:
si me lædere paras? Aut si non paras, quomodo ego te non lædente: abs te læsus iuste expostu
larē: ꝙ ꝓbare ante debuisses meū esse sermonē, & sic rescribere: Hoc est & sic lædere? Nisi eñ
rescribendo læsisses: ego iuste expostulare non possem. Proinde cum ita rescribis vt lædas: qs
locus nobis relinquit in disputatione scripturarū, sine vllo rancore versandi? Ego quidē absit
vt lædar: si mihi certa ratione volueris & potueris demonstrare illud ex ep'la apostoli vel qđ
aliud scripturarum sanctarum te verius intellexisse q̃ me. Immo vero absit: vt non cū gratia-
rum actione lucris meis deputem, si fuero te docente instructus, aut emendāte correctus. Ve
rūtamen tu mihi frater charissime, nisi te putares læsum scriptis meis: non me putares lædi
posse rescriptis tuis. Nullo eñ modo id de te opinatus fuero, ꝙ non te arbitraris læsum, si sic
tamen rescribis vt lædas. Aut si te non rescribente: ego ꝓpter nimiam stultitiam meam lædi
posse putatus sum, hoc ipso læsisti plane, ꝙ de me ita sensisti. Sed nullo modo tu me: quē nūq̃
talem expertus es, temere talem crederes: qui literarum mearum exemplaribus etiam cū sty
lum meum nosses, temere credere noluisti. Si enim non immerito vidisti me iusta expostula-
turū fuisse, si temere crederes esse literas meas quæ non essent meæ: quanto iustius expostula
rem me ipsum temere putatum talem: qualem me expertus nō esset qui putauisset? Nequaq̃
ergo ita prolaberetis: vt te nō rescribēte quo læderet: me tamen existimares nimis insipientē
etiam tali tuo rescripto lædi potuisse. Restat igitur vt lædere me rescribēdo disponeres si cer
to documento meas esse illas literas nosceres. Atq; ita quia non credo ꝙ iniuste me lędendum
putares: superest vt agnoscam peccatum meum, ꝙ prior te illis literis læserim: quas meas es-
se negare non possum. Cur itaq; conor contra fluminis tractum: ac non potius veniam peto? K
Obsecro te ergo per māsuetudinem Christi: vt si læsi te, dimittas mihi: nec me vicissim lædē-
do: malum pro malo reddas. Lædes autem me si mihi tacueris errorem meum, quem forte in
ueneris in factis vel dictis meis. Nam si ea in me reprehenderis quæ reprehendenda non sunt
te lædis magis q̃ me: qđ absit a moribꝰ, & sancto proposito tuo: vt hoc facias voluntate læden
di: culpans in me aliquid dente maledico: quod mente veridica esse scis non culpādum. Ac ꝑ
hoc, aut beniuolo corde arguas, etiam si caret delicto, quod arguēdū putas: aut paterno affe-
ctu mulceas, quem abiicere nequeas. Potest enim fieri vt tibi aliud videatur q̃ veritas habet
dū tamē abs te aliud non fiat q̃ charitas habet. Et ego amicissimam reprehensionem gratissi-
me accipiam: etiam si reprehendi non meruit qđ recte defendi potest: Aut agnoscam simul &
beniuolentiam tuam: & culpam meā: & quantū dominus donat in alio gratus: in alio emēda
tus inueniar. Quid ergo? Fortasse dura sed certe salubria verba tua/ tanq̃ cęstus Entelli perti
mescam. Cædebatur ille, non curabatur, & ideo vincebatur, non sanabatur. Ego autem si me
dicinalem correptionem tuam tranquillius accepero, non dolebo. Si vero infirmitas velut hu
mana mea (etiam cum veraciter arguor) nō potest nisi aliquantulum contristari: melius tu-
mor capitis dolet dum curatur: q̃ dum ei parcitur & non sanatur. Hoc est eñ quod acute vi
dit, qui dixit. Vtiliores esse plerunq; inimicos iurgantes, q̃ amicos obiurgare metuentes. Il-
li enim dum rixātur dicunt aliquando vera quæ corrigamus: isti autem minorem q̃ oportet
exhibent iustitiæ libertatem: dum amicitiæ timent exasperare dulcedinem. Quapropter etsi
bos vt tibi videris: lassus senectute forte corporis, non vigore animi: tamen in area dominica
fructuoso labore desudans, ecce sum, si quid perperam dixi, fortius fige pedem. Non mihi esse
debet molestum pondus ætatis tuæ: dummodo conteratur palea culpæ meæ. Proinde illud L
qđ in in extremo epistolæ tuæ posuisti: cum magni desyderii suspirio vel lego vel recolo. Vti-
nā inquis mereremur complexus tuos: & collatione mutua: vel doceremus aliqua: vel disce-
remus. Ego autem dico: vtinam saltem propinquis terrarū locis habitaremus: vt si nō possēt
misceri nr̃a colloquia: literę possent eē crebriores. Nunc vero tanto locorū interuallo absumꝰ
a sensibus nostris: vt de illis verbis apostoli ad Galatas: iuuenem me ad tuam sanctitatem scri
ꝓsisse meminerim: & ecce iam senex/ necdum rescripta meruerim: faciliusq; ad te exemplaria
epistolæ meæ peruenerint: nescio qua occasione proueniente: q̃ ipsa epistola me curante. Ho-
mo enim qui eā tunc acceperat: nec ad te pertulerit: nec ad me retulerit. Tantę autem mihi ī
literis tuis: quæ in manus nostras venire potuerunt, apparent res: vt nihil studiorum meorū
mallem si possem: q̃ inhærere lateri tuo. Quod ego quia non possum: aliquem nostrorum in
domino filiorum: erudiendum nobis ad te mittere cogito: si etiam de hac re tua rescripta me
ruero. Nam neq; in me tantum scientiæ scripturarum diuinarum est: aut esse iā poterit: quā

tum inesse tibi video. Et si quid in hac re habeo facultatis: vtrunq; impendo populo dei. Vaca-
re autem studiosis diligentius q̃ quæ populi audiunt instruendis, propter ecclesiasticas occu-
M pationes omnino non possum. Nescio quæ scripta maledica, super tuo nomine ad Africã per
uenisse audiuimus. Accepim⁹ tamen qđ dignatus es mittere, illis respõdens maledictis. Quo
perlecto, fateor multũ dolui: inter tam charas familiaresq; personas: cunctis pene ecclesiis no-
tissimo amicitiæ vinculo copulatas, tantum malum extitisse discordiæ. Et tu quidem quan-
tum tibi modereris, quãtumq; teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictum pro
maledicto, satis in tuis literis eminet. Verũtamen eas ipsas cum legissem: contabui dolore &
obrigui timore. Quid de me illa facerent, quæ in re ille scripsit: si in manus meas forte venis- Matth.18.
sent? Ve mundo ab scandalis. Ecce fit, ecce prorsus impletur quod veritas ait. Quoniam abũ Matth.24.
dabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Quę sibi enim iam fida pectora tuto refundã
tur? In cuius sensu tota se proiiciat secura dilectio? Quis deniq; amicus non formidetur: qua-
si futurus inimicus: si potuit inter Hieronymum & Rufinum hoc qđ plangimus exoriri? O
misera & miseranda conditio. O infida in voluntatibus amicorum scientia præsentium: vbi
nulla est pręscientia futurorum. Sed quid hoc alteri de altero gemendum putem: quãdo nec
ipse quidem sibi homo est notus in posterum? Nouit eñ vtcũq; vix forte nunc qualis sit: qua
lis autem postea futurus sit ignorat. Hęc porro non tantum scientia qualis quisq; sit: verum
etiã præscientia qualis futurus sit: si est in sanctis & beatis angelis: quomodo fuerit diabolus
beatus aliquando cũ adhuc angelus bonus esset: sciens futurã iniquitatem suam & sempiter
num supplicium, omnino non video. De qua re si tamen eam nosse opus est, vellẽ audire quid
sentias. Vide quid faciant terræ ac maria: quę nos corporaliter dirimunt. Si hęc epistola mea
quam legis ego essem: iam mihi diceres quod quæsiui. Nunc vero quando rescribes? Quando
mittes? Quando perueniet? Quando accipiam? Et tamẽ vtinã quandoq; fiat, quod tã cito fieri
non posse q̃ volumus, quanta possumus tolerantia sustinemus. Vnde recurro ad illa verba
epistolę tuę dulcissima, sanctiq; desyderii tui plenissima: & ea facio vicissim mea. Vtinam me
N reremur complexus tuos: & collatione mutua vel doceremus aliqua vel disceremus. Si tamẽ
esse vllo modo posset, q̃ ego te docerem. In his autem verbis non iam tuis tantum: sed etiam
meis vbi delector & reficior: & ipso q̃uis pendente & non attingente vtriusq; nostrum desyde
rio: non parua ex parte consolor. Vbi rursus acerrimis dolorum stimulis fodior, dum cogito
inter vos: quibus deus hoc ipsum quod vterq; nostrum optauit: largum prolixumq; conces-
serat: vt coniunctissimi & familiarissimi mella scripturarum sanctarum pariter lamberetis:
tantæ amaritudinis irrepsisse perniciem, quando non, vbi non, cui nõ homini formidandam:
cum eo tempore quo abiectis iam sarcinis sæcularibus: iam expediti dominum sequebamini:
& in ea terra viuebatis simul: in qua dominus humanis pedibus ambulans, Pacem meam in-
quit do vobis, Pacem meam relinquo vobis, viris ætate maturis: & in eloquio domini habitã Ioan.14.
tibus vobis accidere potuit? Vere tentatio est vita humana super terram. Heu mihi qui vos Iob.7.
alicubi simul inuenire nõ possum. Forte vt moueor, vt doleo, vt timeo, prociderem ad pedes
vestros, flerem quantum valerem, rogarem quantum amarem: nunc vnumquenq; vestrum
pro seipso nunc vtrunq; pro alterutro, & pro aliis, & maxime infirmis, pro quibus Chri-
stus mortuus est, qui vos tanq̃ in theatro vitæ huius cum magno sui periculo spectant, ne
de vobis ea conscribendo spargatis: quæ quandoq; concordantes delere non poteritis: qui
nunc concordare nolitis: aut quæ concordes legere timeatis, ne iterum legeretis.

O Verum dico charitati tuæ: nihil me magis q̃ hoc exemplum tremuisse: cum quædam ad
me in epistola tua legerẽ tuæ indignationis indicia: non tam illa de Entello & boue lasso: vbi
mihi potius hilariter iocari, q̃ iracunde minari visus es: q̃ illud quod serio te scripsisse satis ap
paret. Vnde supra elocutus sum, plus fortasse q̃ debui, sed non plus q̃ timui, vbi aisti, ne for-
te læsus iuste expostulares. Rogo te si fieri potest: vt inter nos quæram⁹ & disseram⁹ aliquid:
quo sine amaritudine discordiæ corda nostra pascant, fiat. Si autẽ non possum dicere qđ mihi
emendandũ videatur in scriptis tuis: nec tu in meis, nisi cum suspitione inuidiæ aut læsione
amicitiæ, quiescamus ab his: & nostræ vitæ salutiq; parcamus. Minus certe assequatur illa q̃
inflat, dũ non offendatur illa quæ ædificat. Ego me longe esse sentio ab illa perfectione: de qua
scriptũ est. Si quis in verbo non offendit: hic perfectus est vir. Sed plane in dei misericordia Iacobi.3.
puto me posse facile abs te petere veniã, si quid offendi, quod mihi aperire debes: vt cũ te audie
ro lucreris fratrẽ tuũ. Neq; eñ quia hoc propter lõginquitatẽ terrarum nõ potes facere inter

me & te:propterea debes finere errare me. Prorsus qđ ad ipsas res quas nosse volum⁹ attinet
si qd veri me tenere vel scio vel credo vel puto,in quo tu aliter sentis:quantũ dat dñs sine tua
iniuria conabor asserere.Qđ aũt pertinet ad offensionẽ tuã,cũ te indignatũ sensero,nihil ali-
ud q̃ veniã deprecabor.Nec omnino arbitror te succẽsere potuisse,nisi aut hoc dicerẽ qđ non
debui:aut non sic dicerem vt debui:qa nec miror minus nos scire inuicem q̃ scimur a coniũ-
ctissimis & familiarissimis nostris. In quorũ ego charitatẽ,fateor, facile me totũ proiicio prę-
sertim fatigatum scandalis sęculi,& in ea sine vlla sollicitudine requiesco.Deũ quippe illic es-
se sentio,in quem me securus proiicio:& in quo securus requiesco.Nec in hac mea securitate
crastinum illud humanę fragilitatis incertum,de quo superius gemui,omnino formido.Cũ
enim hominẽ Christiana charitate flagrãtẽ,eaq; mihi fidelẽ amicũ factũ esse sentio: quicquid P
ei consiliorũ meorũ cogitationũq; cõmitto, nõ homini committo,sed illi in quo manet, vt ta-
Ioan.4. lis sit.Deus em̃ charitas est:& qui manet in charitate in deo manet,quã si deseruerit,tantum
faciat necesse est dolorem,quantum manens fecerat gaudium. Veruntamẽ ex amico intimo
factus inimicus:quærat sibi potius qđ fingat astutus,nõ inueniat quod pdat iratus.Hoc au-
tẽ vnusq̃sq; facile assequit,nõ occultando qđ fecerit,sed nõ faciẽdo quod occultare velit. Qđ
misericordia dei bonis piisq; cõcedit:vt inter inimicos quoslibet futuros liberi securiq; versent:
aliena peccata sibi cõmissa non prodant,q̃ prodi timeant ipi nulla cõmitrãt.Cũ enim falsum
quid a maledico fingitur, aut omnino nõ credit,aut certe integra salute sola fama vexat. Cũ
autem malum perpetratur,hostis est intimus:etiam si nullius intimi loquacitate aut lite vul-
getur.Quapropter quis prudentium non videat:etiã tu q̃ tolerabiliter feras amicissimi quõ-
dam & familiarissimi incredibiles nũc inimicitias,consolante cõsciẽtia:& quẽadmodũ vel qđ
iactitat,vel qđ a quibusdã forsitan credit,in sinistris armis deputes: quib⁹ nõ min⁹ q̃ dextris
cõtra diabolũ dimicatur? Verũtamẽ illum maluerim aliquo modo mitiorẽ q̃ te isto modo ar-
matiorẽ.Hoc magnũ & triste miraculũ est:ex amicitiis talib⁹ ad has inimicitias peruenisse:lę-
tum erit & multo maius,ex inimicitiis talibus ad pristinã cõcordiã reuertisse.

Sancti Augustini ad Prędidium: vt suprapositam epistolam beato Hieronymo aduersum
se commoto transmittat rogantis. Epistola.XVI. Q

DOmino beatissimo & merito venerãdo fratri & consacerdoti Prędidio: Au-
gustinus in dño salutẽ.Sicut præsens rogaui synceritatẽ tuã:nunc quoq;
cõmoneo:vt literas meas sancto fratri & cõpresbytero nostro Hieronymo
mittere non graueris. Vt autem nouerit charitas tua quemadmodũ etiã
tu illi pro mea causa scribere debeas:misi exẽplaria literarum & mearũ ad
ipsum:& ad me ipsius.Quibus lectis pro tua sancta prudentia facile vide-
as & modũ meum quẽ seruandum putaui,& motũ eius quẽ nõ frustra ti-
mui.Aut si ego qđ nõ debui:vel quomodo nõ debui,aliquid scripsi,nõ ad illum de me:sed ad
meipsum potius fraterna dilectione mitte sermonem,quo correctus petam vt ignoscat,si meã
culpam ipse cognouero.

Sancti Hieronymi ad beatum Augustinum,vt sui meminerit obsecrantis:& baiulũ litera-
rũ sanctũ Prędidiũ sibi germanissimũ,singulariter cõmendantis. Epistola.XVII.

DOmino vere sancto & beatissimo papæ Augustino:Hieronym⁹ i Christo R
salutẽ.Anno prętererito per fratrẽ nostrũ Asteriũ hypodiaconũ dignationi
tuæ epistolam miseram,prõptum reddẽs salutationis officiũ,quã tibi ar-
bitror redditam. Nunc quoq; per sanctũ fratrẽ meum Præsidiũ diaconũ:
obsecro primũ vt memineris mei.Deinde vt baiulũ literarũ habeas com-
mendatũ & mihi scias germanissimum:& in quibuscũq; necessitas postu-
lauerit foueas atq; sustẽtes:nõ quo aliqua re(Christo tribuẽte)indigeat:
sed quo bonorũ amicitias auidissime expetat:& se in his cõiungendis maximũ putet benefici-
um consecutũ.Cur aũt ad occidentẽ nauigauerit,ipo poteris narrãte cognoscere.Nos in mo-
Ioan.16. nasterio constituti variis hincinde fluctib⁹ quatimur:& peregrinationis molestias sustinem⁹
Sed credimus in eo qui dixit,Confidite,ego vici mundũ.q, ipo tribuente & præsule:cõtra ho-
stem diabolum victoriã consequamur.Sanctum & venerabilẽ fratrẽ nostrũ papam Alipium,
vt meo obsequio salutes obsecro.Sancti fratres qui nobiscũ in monasterio dño seruire festinãt
oppido te salutãt.Incolumẽ te & memorẽ mei: Christus dñs noster tueatur omnipotẽs:domi-
ne vere sancte & suscipiende papa.

Sancti Hieronymi ad beatū Augustinū:vt pudori suo ignoscat obsecrātis: & deinceps ad mutuam charitatem exhortantis. Epistola.XVIII.

S

Omino vere sancto & beatissimo papæ Augustino: Hieronymus in dño salutē. Cū a sancto fratre nostro Firmo sollicite quęrerē quid ageres: sospitē te lætus audiui. Rursum cū tuas literas non dico sperarē sed exigerem, nesciente te/de Africa se profectū esse dixit. Itaq; reddo tibi per eum salutationis officia: qui te vnico amore cōplectitur: simulq; obsecro vt ignoscas pudori meo: q; diu præcipienti vt rescriberē negare non potui. Nec ego tibi: sed causæ causa respōdit. Et si culpa est respondisse, quæso vt patiēter audias, multo maior est prouocasse. Sed facessant istiusmodi querimoniæ. Sit inter nos pura germanitas: & deinceps non quęstionū: sed charitatis ad nos scripta mittamus. Sācti fratres qui nobiscū dño seruiūt affatim te salutāt. Sanctos qui tecū Christi leue trahunt iugū: pręcipue sanctū & suscipiendū papā Alipiū: vt meo obsequio salutes precor. Incolumē te & memorē mei Christus deus noster tueaẗ omnipotēs, Dñe vere sancte & beatissime papa. Si legisti librū explanationū in Ionā: puto q; ridiculā cucurbitæ non recipias quęstionē. Si aūt amicus q me primus gladio petiit, stylo repulsus est: sit humanitatis tuę atq; iustitię accusantem reprehendere non respondentē. In scripturarū cāpo/si placet/sine nostro inuicē dolore ludamus.

Sancti Augustini ad beatū Hieronymum, ad omnia sibi respondentis: sentētiamq; suam tuentis: & ostendentis non dispensatoriā aut simulatā: sed verā & dignā fuisse a Paulo Petri reprehensionem. Epistola.XIX.

T

Omino dilectissimo, & in Christi visceribꝰ honorando: sancto fratri & cōpresbytero Hieronymo: Augustinus in domino salutem. Iam pridem tuę charitati prolixam epistolam misi, respondens illi tuę, quā per sanctum filium tuum Asterium: nunc iam non solum fratrem, verūetiam collegam meum misisse te recolis. Quæ vtrū in manus tuas peruenire meruerit, adhuc nescio, nisi q; per fratrē syncerissimū Firmū scribis: Si ille qui me primum gladio petiit, stylo repulsus est: vt sit humanitatis meę atq; iustitiæ accusantē reprehendere nō respōdentē. Hoc solo tenuissimo indicio, vtcūq; cōiicio legisse te illā epistolā meam. In ea quippe deploraui tantam inter vos extitisse discordiam: de quorū tāta amicitia, quaquauersum eā fama diffuderat, charitas fraterna gaudebat. Qđ nō feci reprehendēdo in aliquo germanitatē tuā: cuius in ea re aliquā culpā me cognouisse nō ausus sum dicere: sed dolendo humanam miseriā: cuius in amicitiis muta charitate retinēdis: quātalibet illa sit īcerta pmāsio est. Verū illud maluerā tuis nosse rescriptis: vtrū mihi veniā quā poscerā dederis. Qđ aptius mihi intimari cupio: q̄uis hilarior quidā vultus literarum tuarū etiā hoc me impetrasse significare videatur: si tamen post lectā illam missę sunt: qđ in eis minime apparet. Petis vel potius fiducia charitatis iubes: vt in scripturarum cāpo, sine nostro inuicē dolore ludamus. Et quidē quantū ad me attinet, serio nos ista q̄ ludo agere mallem. Qui

V si hoc verbum tibi propter facilitatem ponere placuit: ego (fateor) maius aliquid expeto a benignitate virium tuarū prudentiaq; tam docta & ociosa, annosa, studiosa, ingeniosa diligentia, hæc tibi non tantū donante, verumetiā dictante spiritu sancto: vt in magnis & laboriosis quęstionibus: nō tanq̄ ludentē in cāpo scripturarū, sed in montibus anhelantē adiuues. Si aūt propter hilaritatem quā esse inter charissimos differentes decet, putasti dicēdū esse, Iudamꝰ, siue illud apertum & planū sit vnde colloquimur, siue arduū atq; difficile, hoc ipm edoce obsecro te: quonā modo assequi valeamus: vt cum forte aliquid nos mouet: quod nobis etsi non cautius attendentibus, certe tardius intelligētibus nō pbatū est: & quid nobis videaẗ contra conamur asserere, si hoc aliqñ securiore libertate dicamus, nō incidamus in suspitionē puerilis iactantię: quasi nostro nomini famā, viros illustres accusando quæramus. Si autem aliqđ asperum quod refellendi necessitate depromptum fuerit, quo tolerabile fiat, leniore circūfundamus eloquio: ne litū melle gladiū stringere iudicemur. Nisi forte ille modus est quo vtrūq; hoc vitium vel vitii suspitionem caueamus, si cum doctiore amico sic disputemus: vt quicquid dixerit, necesse sit approbare: nec quærendi saltem causa liceat aliquantulum reluctari. Tum vero sine vllo timore offensiōis tanq̄ in cāpo ludiẗ: sed mirū si nobis nō illudiẗ. Ego enī fateor charitati tuæ: solis eis scripturarū libris, q iā canonici appellanẗ, didici hūc timorē honorēq; deferre: vt nullū eorū auctorē scribendo aliquid errasse firmissime credā. Ac si i eis offē

Distictio. 9. cap. ego sol.

dero literis:quod videat contrariũ veritati:nihil aliud q̃ vel mẽdosum esse codicem:vel inter
pretem non assecutum esse quod dictum est:vel me minime intellexisse non ambigam. Alios
aũt ita lego:vt quãtalibet sanctitate doctrinaq; prępolleant,non ideo verum putem,quia ipsi
ita senserũt:sed quia mihi vel per illos authores canonicos,vel probabili ratione,q; a vero nõ
abhorreat,ꝑsuadere potuerũt.Nec te mi frater sentire aliqd aliter existimo. Prorsus ĩquã nõ
te arbitror sic legi tuos libros velle, tanq̃ prophetarum vel apostolorum:de quorum scriptis
q; omni errore careant:dubitare nefarium est.Absit hoc a pia humilitate: & veraci de temet-
ipso cogitatiõe, qua nisi esses prȩditus,nõ vtiq; diceres. Vtinã mereremur cõplexus tuos &
collatione mutua vel doceremus aliqua vel disceremus.Q̃d si teipsum,consyderatione vitæ X
ac morum tuorum,nõ simulate,nõ fallaciter dixisse credo:quãto magis æquũ est me credere
Gal.2. apostolum Paulum non aliud sensisse q̃ scripserit:vbi ait de Petro & Barnabba:Cũ viderẽ q͞a
non recte ingrediuntur ad veritatẽ euangelii,dixi Petro corã omnib9.Si tu cũ sis iudæus gen
tiliter & non iudaice viuis:quomodo gentes cogis iudaizare? De quo enim certus sim q; me
Gal.4. scribẽdo vel loquendo non fallat:si fallebat apl's filios suos quos iterũ parturiebat donec in eis
Gal.1. Christus:id ẽ veritas formaretᷓ? Quib9 cũ pręmisisset dicens.Quæ aũt scribo vobis:ecce corã
deo quia non mẽtior,nõ tñ veraciter scribebat:sed nescio qua dispensatoria simulatione falle
bat vidisse se Petrũ & Barnabbã nõ recte ad euãgelii veritatẽ ingrediẽtes: ac Petro in faciem
restitisse:non ob aliud nisi q; gentes cogeret iudaizare.At enĩ satius est credere apostolũ Pau
lum aliquid nõ vere scripsisse : q̃ apostolũ Petrũ recte non aliquid egisse.Hoc si ita est, dicam9
(quod absit)satius esse credere mentiri euãgelium,q̃ negatum esse a Petro Christum: & mẽ
titi regnorum librum:q̃ tantum prophetam a domino deo tam excellẽter electum:& in con-
cupiscenda atq; abducenda vxore aliena commisisse adulterium:& in marito eius necãdo tã
horrendum homicidium. Immo vero sanctã scripturam:in summo & cælesti authoritatis cul
mine collocatam:de veritate eius certus ac securus legam: & in ea homines vel approbatos:
vel emendatos:vel damnatos veraciter discam,potius q̃ facta humana dum in quibusdã lau
dabilis excellentiæ personis aliquando credere timeo reprehendenda:ipsa diuina eloqa mihi
sint vbiq; suspecta.Manichæi plurima diuinarũ scripturarũ:quibus eorũ nefarius error cla-
rissima sententiarum perspicuitate conuincitur:quia in aliũ sensum detorquere non possunt
falsa esse contendunt:ita tamen vt eandem falsitatem non scribentibus apostolis tribuãt: sed
nescio quibus codicũ corruptoribus.Quod tamen quia nec pluribus siue antiquioribus exẽ
plaribus:nec præcedentis linguę authoritate(vnde latini libri interpretati sunt)probare ali
quando potuerunt:notissima omnibus veritate superati confusiq; discedunt. Ita ne non in-
telligit prudentia sancta tua quanta malitiæ illorum patescat occasio:si non ab aliis apostoli-
cas literas esse falsatas: sed ipsos apostolos falsa scripsisse dicamus? Non est inquis credibile:
hoc in Petro Paulum quod ipse Paulus fecerat arguisse. Non nũc inquiro quid fecerit sed q͞d Y
scripserit quæro: hoc ad quæstionem quam suscepi maxime pertinet : vt veritas diuinarum
scripturarum:ad nostram fidem ædificandam memoriæ commendata:non a quibuslibet,sed
ab ipsis apostolis:ac per hoc in canonicum authoritatis culmen recepta:ex omni parte verax
atq; indubitanda persistat.Nam si hoc fecit Petrus quod facere debuit, mentitus est Paulus
q; eum viderit nõ recte ingredientem ad veritatem euangelii.Quisquis enim hoc facit,quod
facere debet,recte vtiq; facit.Et ideo falsum de illo dicit,qui dicit eum non recte fecisse:quod
eum nouit facere debuisse.Si autem verum scripsit Paulus:verum est q; Petrus nõ recte tũc
ingrediebatur ad veritatẽ euangelii.Id vero faciebat q͞d facere non debebat.Et si tale aliquid
Paulus ipse iam fecerat:correctum potius etiam ipsum credam coapostoli sui correctionẽ nõ
potuisse negligere:q̃ mendaciter aliquid in sua epistola posuisse: Et epistola qualibet:quanto
Gal.1. magis in illa in qua prælocutus ait.Quæ aũt scribo vobis,ecce corã deo,q͞a nõ mentior? Ego
quidẽ illud Petrum sic egisse credo:vt gẽtes cogeret iudaizare.Hoc enim lego scripsisse Pau-
lum,quem mentitum esse non credo:& ideo non recte agebat hoc Petrus . Erat enim contra
euangelii veritatem,vt putarent qui credebant in Christum:sine illis veteribus sacramentis
saluos se esse non posse.Hoc enim contendebant Antiochiæ,qui ex circuncisione crediderãt.
Contra quos Paulus perseueranter acriterq; confligit.Ipsum vero Paulum nõ ad hoc id ges-
sisse:q; vel Timotheum circuncidit:vel Cenchreis votum persoluit:vel Hierosolymis a Iaco-
bo admonitus, cum eis qui vouerant , legitima illa celebranda suscepit:vt putari videretur
per ea sacramenta etiam Christianam salutem dari:Sed ne illa quæ prioribus vt congruebãt

temporibus:in vmbris rerũ futurarum deus fieri iusserat,tanq̃ idololatriã gẽtilium damna
re crederetur.Hoc est enĩ qđ illi Iacobus ait:auditum de illo esse ꝗ discissionẽ doceat a Moy-
se.Qđ vtiq; nefas est,vt credentes in Christum discindãtur a prophetis Christi,tanq̃ eiꝰ do-
ctrinam detestãtes atq; damnantes,de quo ipse Christus dicit:Si crederetis Moysi: crederetis Ioan.5.
Z & mihi,de me enim ille scripsit.Attende enim obsecro ipsa verba Iacobi. Vides inquit frater Act.21.
quot milia sunt in iudęa qui crediderũt in Christum:& hi omnes æmulatores sunt legis:Au
dierunt aũt de te quia discissionem doces a Moyse eorũ qui per gentes sunt iudæorum: dicẽs
non debere circuncidere eos filios suos,neq; secundum cõsuetudinem ingredi. Quid ergo ẽ?
Vtiq; oportet conuenire multitudinem,audierunt enim te superuenisse:hoc ergo fac qđ tibi
dicimus:Sunt nobis viri quatuor votum habẽtes super se:his assumptis sanctifica te cũ ipsis:
& impende in eos vt radant capita:& scient omnes,quia quæ de te audierũt falsa sunt:sed se-
queris & ipse custodiens legem.De gentibus autem qui crediderunt nos mandauimus: iudi-
cantes nihil eiusmodi seruare illos,nisi vt se obseruent ab idolis immolato,& a sanguine,& a
fornicatiõe.Non vt opinor obscurum est:& Iacobum hoc ideo monuisse:vt scirent falsa esse
quæ de illo audierant hi qui cum Christum ex iudæis credidissent:tamen æmulatores erant
legis,ne per doctrinam Christi velut sacrilega,nec deo mandante conscripta damnari puta-
rentur quæ per Moysen patribus fuerant ministrata.Hoc enim de Paulo iactauerant: nõ illi
qui intelligebant quo animo à iudæis fidelibus obseruari tunc ista deberent, propter commẽ
dandam scilicet authoritatem diuinam:& sacramentorum illorum propheticam sanctitatẽ:
non propter adipiscendam salutem quæ iam in Christo reuelabatur:& per baptismi sacramẽ
tũ ministrabatur.Sed illi hoc de Paulo sparserant,qui sic ea volebant obseruari:tanq̃ sine his
in euangelio salus credentibus esse non posset.Ipsum enim senserant vehementissimum gra-
tiæ prædicatorem:& intentioni eorum maxime aduersum:docẽtem non per illam hominem
iustificari:sed per gratiam Iesu Christi:cuius prænuntiandæ causa: illæ vmbræ in lege man-
datæ sunt. Et ideo illi inuidiam & persecutionem molientes concitare: tanq̃ inimicum legis
mandatorumq; diuinorum criminabantur:cuius falsę criminationis inuidiam congruẽtius
deuitare non posset:q̃ vt ea ipse celebraret quæ damnare tanq̃ sacrilega putabaſ: atq; ita ostẽ
deret nec iudæos tunc ab eis tanq̃ a nefariis prohibendos: nec gentiles ad ea tanq̃ ad necessa-
ria compellendos.Nam si reuera sic ea reprobaret;quemadmodum de illo auditũ erat:& ideo
celebranda susciperet:vt actione simulata suam posset occultare sententiam:non ei diceret Ia
cobus:Et scient omnes,sed diceret:& putabũt omnes,quoniã quæ de te audierunt falsa sunt:
præsertim quia in ipsis Hierosolymis apostoli iam decreuerant:ne quisq̃ gentes cogeret iu-
daizare:non autem decreuerant ne quisq̃ tunc iudæos iudaizare ꝓhiberet:q̃uis etiam ipsos
& iam doctrina Christiana non cogeret.Proinde si post hoc apostolorum decretum:Petrus ha-
buit illam in Antiochia simulationẽ:qua gẽtes cogeret iudaizare,quo iã nec ipse cogebatur:q̃
uis ꝓpter cõmendãda eloq̃a dei,quę iudæis sunt credita,nõ ꝓhibebaſ:Quid mirũ si constrin
gebat eum Paulus libere asserere:qđ cũ cæteris apostolis se Hierosolymis decreuisse memine
rat?Si aũt hoc(qđ magis arbitror)ante illud Hierosolymitanum concilium Petrus fecit:nec
sic mirum est:ꝗ eum volebat Paulus non timide obtegere,sed fidenter asserere:qđ eum pari-
ter sentire iã nouerat,siue qđ cũ eo contulerat euangeliũ,siue ꝗ in Cornelii cẽturionis voca-
tione etiam diuinitus eum de hac re admonitũ acceperat:siue ꝗ anteq̃ illi quos timuerat ve-
nissent Antiochiã,cum gentibus eum conuesci viderat . Neq; enĩ negamus in hac sententia
fuisse iam Petrum,in qua & Paulus fuit.Non itaq; tũc eũ qđ in ea re verum esset docebat:sed
eiꝰ simulationẽ,qua gẽtes iudaizare cogebanſ,arguebat,nõ ob aliud:nisi q̃a sic illa oĩa simula 33.q.9.Solum
toria gerebanſ:tãq̃ verũ esset qđ illi dicebãt,q̃ sine circũcisiõe ꝓputii,atq; aliis obseruationibꝰ
vmbræ futurorum:putabant credentes saluos esse non posse.Ergo & Timotheum circunci
dit propterea:ne iudæis & maxime cognationi eius maternæ:sic viderentur qui ex gentibus
in Christũ crediderant,detestari circuncisionẽ:sicut idololatria detestanda est:cum illam de
us fieri pręceperit,hanc sathanas persuaserit.Et Titum ꝓpterea non circũcidit:ne occasionẽ
daret eis qui sine vlla circũcisione dicebant credentes saluos esse non posse:& ad deceptionem
gentium hoc etiam Paulum sentire iactarẽt.Qđ ipse satis significat,vbi ait. Sed neq; Titus q̃ Gal.2.
mecũ erat,cũ esset gręcꝰ,cõpulsus est circũcidi:ꝓpter subintroductos aũt falsos fratres q̃ sub
introierãt perscrutari libertatem nostram:vt nos in seruitutem redigerẽt:quibꝰ nec ad horã
cessimꝰ subiectioni:vt veritas euãgelii ꝑmaneat apđ vos.Hic appet qđ eos captare ĩtellexerit

vt non faceret qd in Timotheo fecerat: & qd ea libertate facere poterat, qua ostenderat illa sa
cramēta nec tanꝗ necessaria debere appeti, nec tāꝗ sacrilega debere dānari. Sed cauēdū est ?
videlicet in hac disputatione: ne sicut philosophi quædam facta hominum media dicam⁹ in-
ter recte factum & peccatum, quæ neq; in recte factis, neq; in peccatis numerentur: & vrgea-
mur eo, ꝙ obseruare legis cerimonias non potest esse indifferēs: sed aut bonum aut malū. Vt
si bonum dixerimus: eas nos quoq; obseruare cogamur. Si autem malum, non vere, sed simu
late ab apostolis obseruatas esse credamus. Ego vero apostolis non tam exemplū philosopho-
rum timeo: quando & illi in sua disputatione veri aliquid dicūt, ꝗ forensium aduocatorum:
quando in alienarum causarum actione mentiuntur. Quorum similitudo, si in ipsa expositio
ne epistolæ ad Galatas ad confirmandam simulationem Petri & Pauli putata est decenter in
duci: quid ergo apud te timeam nomen philosophorum, qui nō propterea vani sunt: qa om-
nia falsa dicunt: sed quia & falsis plerisq; confidunt: & vbi vera inueniuntur dicere a Christi
gratia, q est ipa veritas, alieni sunt! Cur aūt nō dicā pręcepta illa veterū sacramētorū: nec bo-
na esse, qa nō eis hoies iustificant: Vmbræ em̄ sunt prænuntiantes gratiā qua iustificamur:
nec tñ mala, qa diuinitus p̄cepta sunt: tēporib⁹ psonisq; cōgruētia: cū me adiuuet etiā pphe-
tica sententia, qua dicit deus se illi populo dedisse præcepta non bona! Forte enim propterea
non dixit mala, sed tantum non bona: id est non talia vt illis homines boni fiant: aut sine illis
boni non fiant. Vellem me doceret benigna synceritas tua: vtrum simulate quisꝗ sanct⁹ orien- A
Dist.u.Illa. talis, cum Romam venerit ieiunet sabbato: excepto illo die paschalis vigiliæ. Qd si malū esse
dixerimus, non solū Romanā ecclesiā, sed etiā multa ei vicina, & aliquāto remotiora damna-
bimus, vbi mos idem tenetur & manet. Si aūt nō ieiunare sabbato malū putauerimus: tot ec
clesias oriētis & multo maiorem orbis Christiani partem, qua temeritate criminabimur! Pla
cet ne tibi vt mediū quiddā esse dicam⁹: qd tñ acceptabile sit ei, q hoc nō simulate: sed cōgru
enti societate atq; obseruātia fecerit! Et tñ nihil inde legim⁹ in canonicis libris præceptū esse
Christianis, quāto magis illd malū dicere nō audeo, qd deū p̄cepisse ipa Christiana fide nega
re nō possum, qua didici, non eo me iustificari, sed gr̄a dei p Iesum Christū dñm nr̄m! Dico er
go circūcisionē prępurii, & cętera huiusmodi: priori pplo p testamentū qd vet⁹ dicit, diuini-
tus data, ad significationē futurorū, q̄ p Christū oportebat impleri: quibus aduenientibus: re
mansisse illa Christianis legenda tantum ad intelligentiā pręmissæ prophetię, nō aūt necessa
rio faciēda: quasi adhuc expectandū esset vt veniret fidei reuelatio, q̄ his significabat esse ven-
tura. Sed ꝗuis gentib⁹ imponēda nō essent, nō tñ sic debuisse auferri a cōsuetudine iudæorū
tanꝗ detestanda atq; dānanda. Sensim proinde atq; paulatim feruēte sane prædicatione gra
tiæ Christi, qua sola nossent credentes se iustificari saluosq; fieri: non illis vmbris rerum an-
tea futurarum: tunc iam venientium atq; præsentium: vt in illorum iudæorum vocatione:
quos pręsentia carnis domini: & apostolica tpa sic inuenerāt: oīs illa actio cōsumeret vmbra-
rū: hoc eis suff'ecisse ad cōmendationē: vt nō tanꝗ detestanda, & similis idololatriæ vitaret: vl
tra vero nō haberet pgressum: ne putaret necessaria tanꝗ vel ab illa salus esset, vel sine illa es
se nō posset. Qd putauerūt hæretici, q dū volūt & iudęi esse & Christiani, nec iudęi, nec Chri
stiani esse potuerūt. Quorū sentētiam mihi cauēdam, ꝗuis in ea nunꝗ fuerim, tamen beniuo
lentissime admonere dignat⁹ es. In cuius sententiæ non cōsensionem sed simulationem timo
ris Petrus inciderat: vt de illo Paulus verissime scriberet: ꝙ cum eum vidisset non recte in-
gredientem ad veritatem euangelii: eiq; verissime diceret ꝙ gentes iudaizare cogebat: quod
Paulus vtiq; non cogebat: Ob hoc illa vetera veraciter vbi opus esset obseruans: vt dānanda
non esse monstraret: prædicans tamē instanter, non eis, sed reuelata gratia fidei: fideles saluos
fieri: ne ad ea quenꝗ velut necessaria suscipienda compelleret. Sic aūt credo apostolum Paulū
veraciter cuncta illa gessisse: nec tamen nunc quenꝗ factum ex iudæo Christianum: vel co-
go, vel sino talia veraciter celebrare: sicut nec tu cui videtur Paulus ea simulasse: cogis istum
vel sinis talia simulare. An vis vt etiā ego dicā hāc esse summā quęstiōis, immo sententię tuę
vt post euangeliū Christi, bene faciant credentes iudęi: si sacrificia offerant quę obtulit Pau-
lus: si filios circūcidant, si sabbatū obseruēt: vt Paulus in Timotheo: & oēs obseruauere iudęi
dum hæc simulate ac fallaciter agant! Hoc si ita est: non iam in hęresim Hebionis: vel eorum
quos vulgo Nazaræos nūcupāt: vel quālibet aliā veterē: sed nescio in quam nouā dilabimur
quæ sit eo perniciosior: quo non errore sed proposito est ac volūtate fallaci. Qꝫ si respōdeas: vt
te ab hac purges sententia: tunc aplōs ista laudabiliter simulasse: ne scādalizarent infirmi q ex B

iudæis multi crediderant: & ea respuenda nõdum intelligebant. Nunc vero cõfirmata p tot
gẽtes doctrina gratię christianę, confirmata etiã per oẽs Christi ecclesias lectiõe legis & pphe
tarũ: quomodo hæc intelligẽda nõ obseruanda recitent: quisq̃s ea simulando agere voluerit:
videatur insanire: cur mihi non licet dicere apostolũ Paulum: & alios rectæ fidei christianos:
tunc illa vetera sacramenta paululũ obseruando veraciter commendare debuisse: ne putarẽ-
tur illæ propheticæ significationis obseruationes a piissimis patribus custoditæ: tanq̃ sacrile
gia diabolica a posteris detestatę: Iam enim cum venisset fides: quæ prius illis obseruatiõibus
prænuntiata: post mortem & resurrectionem domini reuelata est: amiserant tanq̃ vitã officii
sui. Veruntamen sicut defuncta corpora necessariorum officiis deducẽda erant quodãmodo
ad sepulturam: nec simulate sed religiose: non autẽ deserenda continuo: vel inimicorũ obtre-
ctationibus tanq̃ canum morsibus proiicienda: Proinde nunc quisq̃s Christianorum, q̃uis sit
ex iudæis, similiter ea celebrare voluerit: tanq̃ sopitos cineres seruans: non erit pius deductor
C vel baiulus corporis: sed impius sepulturæ violator. Fateor sane in eo: quod epistola continet
mea: q̃ ideo sacramenta iudęorum Paulus celebranda susceperat: cum iam Christi esset apo-
stolus: vt doceret non esse perniciosa his qui ea vellent: sicut a parentibus per legẽ acceperant
custodire: minus me posuisse: illo duntaxat tẽpore: quo primũ fidei gratia reuelata est. Tunc
enim hoc non erat perniciosum: progressu vero tẽporis erat perniciosum: nisi illę obseruatio-
nes ab oĩbus Christianis desererent: ne si tunc fierent: non discerneret quod deus populo suo
per Moysen præcepit: ab eo quod in templis dæmoniorum spiritus immundus instituit. Pro 2.Retrac.7.
inde potius culpanda est negligentia mea: quia hoc non addidi: q̃ obiurgatio tua. Veritamẽ
longe anteq̃ literas tuas accepissem scribens contra Faustum manichæum: quomodo eundẽ
locum q̃uis breuiter explicauerim: & hoc illic nõ prætermiserim: & legere poterit: si nõ dedi
gnetur benignitas tua: & a charissimis nostris p quos nunc hęc scripta misi: quomodo volue
ris tibi fides fiat: illud me ante dictasse: mihiq̃ de animo meo crede: qđ coram deo loquẽs iure
charitatis exposco: nunq̃ mihi visum fuisse: etiã nunc christianos ex iudæis factos sacramẽta
illa vetera quolibet affectu celebrare: & quouis animo debere ab eis vllo modo coli: cum illud
de Paulo semper ita senserim: ex quo illius mihi literę innotuerunt: sicut nec tibi videtur: hoc
D tempore cuiq̃ esse simulanda ista: cum hoc fecisse apostolos credas. Proinde sicut tu econtra-
rio loqueris: & licet reclamãte (sicut scribis) mũdo libera voce pronũtias cerimonias iudęorũ
& pniciosas esse & mortiferas christianis: & quicũq̃ eas obseruauerit siue ex iudæis siue ex gẽ
tibus eũ in barathrũ diaboli deuolutũ: Ita ego hanc vocẽ tuam oĩno confirmo: & addo. Qui-
cunq̃ eas obseruauerit: siue ex iudæis: siue ex gẽtibus: nõ solũ veraciter: verumetiã simulate
eum in barathrũ diaboli deuolutũ. Quid quęris amplius? Sed sicut tu simulationẽ apostolo-
rum ab huius tẽporis ratione secernis: ita ego Pauli apostoli veracẽ tunc in his omnibus con
uersationẽ: ab huius tẽporis q̃uis minime simulata cerimoniarũ iudaicarum obseruatione se
cerno: quoniã tunc fuit approbãda: nunc detestãda. Ita q̃uis legerimus: Lex & prophetæ vsq̃ Lucæ.16.
ad Ioannem baptistam: & quia propterea quęrebant iudæi Christum interficere: quia non so Ioan.5.
lũ soluebat sabbatũ: sed & patrẽ suum dicebat deũ: æqualẽ se faciẽs deo: & quia gratiã pro gra
tia accepimus: & quoniã lex per Moysen data est: gratia autem & veritas per Iesum Christũ fa Ioan.1.
cta est: Et per Hieremiã promissum est: daturum deum testamẽtum nouũ domui Iuda: nõ se- Hiere.31.
cundũ testamẽtum quod deposuit patribus eorũ: non tamen arbitror ipsum dñm fallaciter a
parentibus circũcisum. Aut si hoc propter ætatẽ minime prohibebat: nec illud arbitror eum
dixisse fallaciter leproso: quẽ certe nõ illa p Moysen pręcepta obseruatio: sed ipse mũdauerat:
Vade & offer p te sacrificiũ: qđ præcepit Moyses in testimoniũ illis. Nec fallaciter ascẽdit ad
diẽ festũ: vsque adeo nõ causa ostẽtationis corã hoĩbus: vt nõ euidenter ascẽderit sed latenter.

At enim dixit idem apostolus. Ecce ego Paulus dico vobis: quia si circũcidamini: Christus
vobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum: & fecit ei nihil prodesse Christum? An quia Gal.5.
hoc fallaciter factum est: ideo non obfuit? At ipse hoc non posuit nec ait: si circũcidamini vera
citer: sicut nec fallaciter: sed sine vlla exceptione dixit. Si circuncidamini Christus vobis nihil
proderit. Sicut ergo tu vis hic locum dare sententiæ tuæ: vt velis subintelligi nisi fallaciter
ita non impudenter flagito: vt etiam nos illic intelligere sinas eis dictum: Si circuncidamini:
qui propterea volebant circuncidi: q̃ aliter se putabant in Christo saluos esse non posse. Hoc
ergo animo, hac voluntate, ista intẽtione, quisquis tunc circuncidebat: Christus ei nihil om-

Gal'.2. hino proderat. Sicut alibi aperte dicit: Nam si per legem iustitia: ergo Christus gratis mortu
Gal'.5. us est. Hoc ergo declarat & quod ipse commemorasti: Euacuati estis a Christo: qui in lege iu-
stificamini: a gratia excidistis. Illos itaq; arguit qui se iustificari in lege credebant: non qui le-
gitima illa in eius honore a quo mandata sunt obseruabant: intelligentes & qua prænuntian
Gal'.5. dæ veritatis ratione mandata sint: & quousq; debeant perdurare. Vnde est illud quod ait: Si
spiritu ducimini: non adhuc estis sub lege. Vnde velut colligis apparere: qui sub lege est non
dispēsatiue: vt nostros putas voluisse maiores: sed vere, vt ego intelligo: eum spiritum sanctū
non habere. Magna mihi videtur quæstio: quid sit esse sub lege sic: quemadmodum Apostolo- E
lus culpat. Neq; enim hoc eum propter circuncisionem arbitror dicere: aut illa sacrificia quę
tunc facta a patribus: nunc a Christianis non fiunt: & cętera huiusmodi: sed hoc ipsum etiam
Exo.20. quod lex iubet: Non concupisces: quod fatemur certe Christianos debere obseruare: atq; euā
gelica maxime illustratione prædicari. Legem dicit esse sanctam: & mandatum sanctum: & iu
Ro.7. stum: & bonum. Deinde subiungit. Quod ergo bonum est: mihi factum est mors? Absit: Sed
peccatum vt appareat peccatum: per bonum mihi operatum est mortem: vt fiat supra modū
peccator: aut peccatum per mandatum. Quod autem hic dicit: peccatum per mādatum fieri
Ro.5. supra modum: hoc alibi ait: Lex subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abūdauit de
lictum: superabundauit & gratia. Et alibi: cum superius de dispensatione gratiæ loqueretur:
Gal'.3. ꝙ ipsa iustificet: velut interrogans ait. Quid ergo lex? Atq; huic interrogationi continuo re-
spondit: Præuaricationis gratia posita est: donec veniret semen cui promissum est. Hos er-
go damnabiliter dicit esse sub lege: quos reos facit lex: non implentes legem: dum non intelli-
Ro.13. gendo gratiæ beneficium ad facienda dei præcepta: quasi de suis viribus superba elatione prę
Ro.5. sumunt. Plenitudo enim legis charitas. Charitas vero dei diffusa est in cordibus nostris: non
per nos ipsos: sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Sed huic rei quantū satis est expli
cādæ: prolixior fortasse & sui proprii voluminis sermo debetur. Si ergo illud quod lex ait: Nō
concupisces: si humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit: sub se reum tenet: & præuari
catorem potius damnat: q̄ liberat peccatorem: quanto magis illa quæ significatiōis causa prę
cepta sunt: circūcisio & cætera: quæ reuelatione gratiæ latius innotescente necesse fuerat abo
leri: iustificare neminem poterant? Non tamen ideo fuerant tanq̄ diabolica gentium sacrile-
gia fugienda: etiam cum ipsa gratia iam cœperat reuelari: quæ vmbris talibus fuerat prænū-
tiata: sed permittenda paululum eis maxime qui ex illo populo cui data sunt venerāt. Postea
vero tanq̄ cū honore sepulta sunt: a Christianis omnibus irreparabiliter deserēda. Hoc au F
tem quod dicis: non dispensatiue vt nostri voluere maiores: quid sibi vult oro te? Aut eñ hoc
est quod ego appello officiosum mendacium: vt hæc dispensatio sit officiū velut honeste men
tiendi: aut quid aliud sit omnino non video: nisi forte addito nomine dispensatiōis fiat vt mē
dacium non sit mendacium. Quod si absurdum est: cur ergo non aperte dicis officiosum mē-
dacium defendendum? nisi forte nomen te mouet: quia non tam vsitatum est in ecclesiasticis
Ambrosius libris vocabulum officii: quod Ambrosius noster non timuit: qui suos quosdā libros vtilium
præceptionum plenos: de officiis voluit appellare. An si officiose mentiatur quisq; / culpādus
est: si dispensatiue / approbādus? Rogo te mentiat vbi legerit qui hoc putat: quia & in hoc ma-
Matth.5. gna quæstio est: sit ne aliquando mentiri viri boni: immo viri Christiani: qualibus dictū est:
Psal.5. Sit in ore vestro est est: non non: vt non sub iudicio decidatis. Et qui cum fide audiunt: Perdes
omnes qui loquuntur mendacium: Sed vt dixi & alia magna quæstio est: eligat quod volue-
rit qui hoc existimat vbi mentiatur: dum tamen a scribētibus auctoribus sanctarum scriptu
1.Corin.5. rarum & maxime canonicarum: inconcusse credatur & defendatur omnino abesse mendaciū
ne dispensatores Christi: de quibus dictum est. Hic iam quæritur inter dispensatores: vt fide-
lis quis inueniatur: tanq̄ magnum aliquid sibi fideliter didicisse videantur: pro veritatis dis-
pensatione mentiri: cum ipsa fides in latino sermone ab eo dicatur appellata: quia fit quod
dicitur. Vbi autem fit quod dicitur: mentiendi vtiq; non est locus. Fidelis igitur dispensa-
tor apostolus Paulus: proculdubio nobis exhibet in scribendo fidem: quia veritatis dispen-
sator erat: non falsitatis: Ac per hoc verum scripsit vidisse se Petrum non recte ingredien-
tem ad veritatem euangelii: eiq; in faciem restitisse: ꝙ gentes cogeret iudaizare. Ipse ve-
ro Petrus: quod a Paulo fiebat vtiliter libertate charitatis: sancta ac benigna pietate hu-
militatis accepit: atq; ita rarius & sanctius exemplum posteris præbuit: quo non dedignarē-

tur:sicubi forte recti tramitem reliquissent:etiam a posterioribus corrigi:q̃ Paulus:quo con-
fidenter auderent etiam minores maioribus pro defendenda euangelica veritate salua frater
na charitate resistere. Nam cum satius multo sit a tenendo itinere in nullo q̃ in aliquo decli-
nare:multo est tamen mirabilius & laudabilius libenter accipere corrigẽtem:q̃ audacter cor
rigere deuiantem. Est laus itaq; iustæ libertatis in Paulo:& sanctę humilitatis in Petro:quæ
quantum mihi pro modulo meo videtur:magis fuerat aduersus calũniantem Porphyriũ de
fendenda:q̃ vt ei daretur obtrectãdi maior occasio:qua multo mordacius criminaretur chri
G stianos fallaciter vel suas literas scribere:vel dei sui sacramenta tractare. Flagitas a me vt ali
quem saltem vnum ostendam:cuius in hac re sententiam sim secutus:cum tu iam plures no
minatim commemoraueris:qui te in eo quod astruis præcesserunt: petens vt in eo si te repre
hendo errantem:patiar te errare cũ talibus:quorum ego, fateor, neminem legi:sed cum sint
ferme sex vel septem:horum quatuor authoritatem tu quoq; infringis. Nam Laodicenũ cu-
ius nomen taces:de ecclesia dicis nuper egressum. Alexandrũ autem veterem hæreticũ. Ori-
genem vero ac Didymum:reprehensos abs te lego in recentioribus opusculis tuis:& non me
diocriter:nec de mediocribus quæstionibus:q̃uis Origenem mirabiliter ante laudaueris. Cũ
his ergo errare puto quia nec te ipse patieris:q̃uis hoc perinde dicatur:ac si in hac sentẽtia nõ
errauerint. Nam quis est qui se velit cum quolibet errare? Tres igitur restant: Eusebius Emi
senus: Theodorus Heracleotes:& quem paulo post commemoras Ioannes: qui dudum in põ
tificali gradu Constantinopolitanam rexit ecclesiam. Porro si quęras vel recolas: qd hinc sen-
serit noster Ambrosius:quid noster itidẽ Cyprian⁹:inuenies fortasse nec nobis defuisse quos
in eo quod asserimus sequeremur:q̃q̃ sicut paulo ante dixi: tantummodo scripturis canoni-
cis hanc ingenuam debeam seruitutem:qua eas solas ita sequar:vt conscriptores earum nihil
in eis omnino errasse:nihil fallaciter posuisse non dubitem. Proinde cum quæro tertium: vt
tres etiam ego tribus opponam:possem quidem (vt arbitror) facile reperire si multa legissem
Veruntamen ipse mihi pro his omnibus:immo supra hos omnes apostolus Paulus occurrit
Ad ipsum confugio:ad ipsum omnes qui aliud sentiũt literalibus suis tractatibus, prouoco:
ipsum interrogans interpello & requiro:in eo quod scriptum est ad Galatas: vidisse se Petrũ
non recte ingredientem ad veritatem euangelii:eiq; in faciem propterea restitisse:q illa simu
latione gentes iudaizare cogebat: Vtrũ verum scripserit:an forte nescio qua dispensatiua fal-
sitate mentitus sit: Et audio eũ paulo superius in eiusdẽ narratiõis exordio:religiosa voce mi
hi clamantem. Quæ autem scribo vobis:ecce coram deo quia nõ mentior. Dent veniam qui-
libet aliud opinantes:ego magis credo tanto apostolo in suis & pro suis literis iuranti:q̃ cuiq; Gal.ii.
doctissimo de alienis literis disputanti. Nec dici timeo: sic Paulum defendere q non simula-
rit errorem iudæorum:sed vere fuerit in errore. Quoniam neq; simulabat errorem:qui liber-
tate apostolica:sicut illi tempori congruebat:vetera illa sacramenta vbi opus erat agendo:cõ
mendabat ea:non solum sathanę versutia decipiendis hominibus:sed dei prouidentia prę̃nũ
tiandis rebus futuris prophetice constituta. Nec vere fuerat in errore iudæorum: qui non so
lum nouerat sed etiam instanter & acriter prædicabat eos errare qui putabant gentibus im-
ponenda:vel iustificationi quorumcunq; fidelium necessaria. Q autem dixi eum factum iu-
H dæis tanq̃ iudæum:& tanq̃ gentilem gentilibus:non mentientis astu:sed compatientis affe-
ctu:quemadmodum dixerim parum mihi visus es attendisse:immo ego fortasse nõ satis hoc
explanare potuerim. Neq; enim hoc ideo dixi:q misericorditer illa simulauerit:sed quia sic ea
non simulauit:quæ faciebat similia iudæis:quemadmodum nec illa quæ faciebat similia gen
tibus:quæ tu quoq; commemorasti:atq; in eo me, quod nõ ingrate fateor, adiuuisti. Cũ enim
abs te quæsissem in epistola mea:quomodo putetur ideo factus iudæis tanq̃ iudæus quia fal-
laciter suscepit sacramenta iudæorum:cũ & gentibus tanq̃ gentilis factus sit:nec tamen sus-
cepit fallaciter sacrificia gentium: Tu respondisti in eo factum gentibus tanq̃ gẽtilem:q præ
putium receperit:q indifferenter permiserit vesci cibis quos damnant iudæi. Vbi ego quæ-
ro:vtrum & hoc simulate fecerit? Quod si absurdissimum atq; falsissimũ est: sic ergo & illa in
quibus iudæorum consuetudini congruebat, libertate prudenti: non necessitate seruili:aut
quod est indignius dispensatione fallaci potius q̃ fideli. Fidelibus enim & his qui cognouerũt
veritatem: sicut & ipse testatur:nisi forte & hic fallit:omnis creatura dei bona est:& nihil ab-
iiciẽdum:qđ cum gratiarum actione accipitur. Ergo & ipsi Paulo non solum viro:verũetiam
dispensatori maxime fideli:non solum cognitori:verumetiam doctori veritatis:omnis vtiq;

In cibis creatura dei non simulate:sed vere bona erat.Cur igitur nihil simulate suscipiẽdo sa
crorum cerimoniarumq; gentilium:sed de cibis & præputio vera sentiendo atq; docendo:ta
men tanq̃ gentilis factus est gentibus:& non potuit fieri tanq̃ iudęus iudęis:nisi fallaciter sus
cipiendo sacramenta iudæorum?Cur oleastro inserto seruauit dispẽsationis veracem fidem
& naturalibus ramis:non extra sed in arbore constitutis : nescio quod dispensatoriæ simula-
tionis velamen obtendit?Cur factus tanq̃ gentilis gẽtibus:quod sentit docet:quod ait sentit:
factus autem tanq̃ iudæus iudęis:aliud in pectore claudit:aliud promit in verbis: in factis:in
scriptis?Sed absit hoc sapere. Vtrisq; enim debebat charitatem de corde puro : & conscientia
1.Corin.9. bona:& fide non ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus est:vt omnes lucrifaceret:non menti
entis astu:sed compatientis affectu:Id est non omnia mala hominũ fallaciter agendo : sed alio
rum omnium malis omnibus:tanq̃ si sua essent,misericordis,medicinę diligentiam procurã
do.Cum itaq; illa testamenti veteris sacramenta etiam sibi agenda minime recusabat:nõ mi-
sericorditer fallebat:sed omnino non fallens:atq; hoc modo a domino deo illa vsq; ad certi tẽ-
poris dispensationem iussa esse commendans:a sacrilegis sacris gentium distinguebat. Tunc
autem non mentientis astu:sed compatientis affectu:iudæis tanq̃ iudæus fiebat:quando eos
ab illo errore quo vel in Christum credere nolebant: vel per vetera sacerdotia sua cerimonia-
rumq; obseruationes:se a peccatis posse mundari:fieriq; saluos existimabãt: sic liberare cupie
bat:tanq̃ ipse illo errore teneretur.Diligens vtiq; proximum tanq̃ seipsum: & hęc aliis faciẽs
Matth.22. quæ sibi ab aliis fieri vellet:si hoc illi opus esset.Quod cũ dominus monuisset/adiunxit. Hæc
est enim lex & prophetæ.Hunc compatientis affectum:in eadem epistola ad Galatas pręcipit
Gal.6. dicẽs.Si pœccupatus fuerit homo in aliquo delicto:vos qui spiritales estis: instruite huiusmo
di in spiritu lenitatis:intendens teipsum ne & tu tenteris. Vide si non dixit:fieret tanq̃ ille: vt
illũ lucrifacias.Non vtiq; vt ipsum delictũ fallaciter ageret:aut se id habere simularet: sed vt
in alterius delicto:quid etiam sibi accidere posset:attenderet:atq; ita alteri tanq̃ sibi ab altero
vellet/misericorditer subueniret:hoc est non mentientis astu:sed compatientis affectu: sic iu-
dæo:sic gentili:sic cuilibet homini Paulus in errore:vel peccato aliquo constituto:nõ simulã-
do qđ non erat:sed compatiendo quia esse potuisset:tãq̃ qui se hominem cogitaret : omnibus
omnia factus est:vt omnes lucrificaret. Teipsum si placet obsecro te paulisper intuere: teip
sum inquam erga memetipsum:& recole:vel si habes cõscripta relege verba tua in illa episto
la quã mihi per fratrem nostrũ iam collegam meum Cyprianum breuiorem misisti: q̃ veraci:
q̃ germano:q̃ pleno charitatis affectu:cum quędam me in te commisisse expostulasses, graui
ter subiunxisti.In hoc læditur amicitia:in hoc necessitudinis iura violãtur : ne videamur cer
tare pueriliter:& fautoribus inuicẽ:vel detractoribus nostris tribuere materiã contendendi.
Hæc abs te verba:non solũ ex animo dicta sentio:verumetiam benigno animo ad cõsulẽdum
mihi.Deniq; addis:quod etiam si non adderes apparet:& dicis:Hæc scribo: quia pure & chri
stiane diligere te cupio : nec quicq̃ in mea mente retinere quod distet ab labiis . O vir sancte
mihiq;(vt deus videt animã meam)veraci corde dilecte:hoc ipsum qđ posuisti in literis tuis
quod te mihi exhibuisse nõ dubito:hoc ipsum omnino apostolum Paulum credo exhibuisse
in literis suis:non vnicuilibet homini:sed iudæis:& græcis:& oĩbus gentibus filiis suis quos
in euãgelio genuerat:& quos pariẽdo parturiebat:Et deinde posteriorũ tot milibus fideliũ chri
stianorũ:propter quos illa memorię mãdabatur ep̃la:vt nihil in sua mente retineret : qđ distaret
ab labiis.Certe factus es etiã tu tãq̃ ego:nõ mẽtiẽtis astu:sed cõpatientis affectu:cũ cogitares
tã me non relinquendum in ea culpa in quã me prolapsum existimasti:q̃ nec te velles:si eo mo
do prolapsus esses. Vnde agens gratias beniuolæ menti erga me tuæ:simul posco:vt etiã mi-
hi non succenseas:q; cum in opusculis tuis aliqua me mouerent: motum meum intimaui ti-
bi:Hoc erga me ab oĩbus seruari volens: quod erga te ipse seruaui: vt quicquid improbandũ
putant in scriptis meis:nec laudent subdolo pectore:nec ita reprehẽdant apud alios vt taceãt
apud me:hinc potius existimãs lædi amicitiã & necessitudinis iura violari . Nescio enĩ vtrũ
Terentius christianæ amicitiæ putandæ sint:in quibus magis valet vulgare prouerbium : Obsequium
Prouer.27. amicos,veritas odium parit:q̃ ecclesiasticum: Fideliora sunt vulnera amici:q̃ volũtaria oscu
la inimici.Proinde charissimos nostros qui nostris laboribus syncerissime fauent : hoc potius
quanta possumus instãtia doceamus:quo sciant fieri posse:vt inter charissimos aliquid alter
utro sermone contradicatur:nec tamẽ charitas ipsa minuatur:nec veritas odium parturiat:
quæ debetur amicitiæ:siue illud verum sit quod contra dicitur:siue corde veraci qualecunq;

K fit dicitur:non retinendo in mente quod distet a labiis.Credant itaq̃ fratres nostri familiares
tui:quibus testimonium perhibes ꝙ sint vasa Christi:me inuito factum: nec mediocrē de hac
re dolorem inesse cordi meo:ꝙ literæ meæ prius in multorum manus venerint:q̃ ad te ad quē
scriptæ sunt peruenire potuerunt. Quo autem modo id acciderit:& longum est enarrare:&
nisi fallor superfluum:cum sufficiat si quid mihi in hoc creditur:non eo factū animo quo pu-
tatur:nec omnino meæ fuisse voluntatis aut dispositionis:aut consensionis:aut saltem cogni-
tionis vt fieret.Hoc si non credunt: quod teste deo loquor: quid amplius faciam non habeo.
Ego tamen absit vt eos credam hæc tuæ sanctitati maliuola mente suggerere: ad excitandas
inter nos inimicitias:quas misericordia domini dei nostri auertat a nobis: sed sine vllo nocen-
di animo facile de homine humana vitia suspicari. Hoc enī me de illis æquū est credere si va-
sa sunt Christi:non in cōtumeliam:sed in honorem facta & disposita in domo magna a deo in
opus bonum.Quod si post hanc attestationem meā(si in notitiam eorum venerit)facere vo-
luerint:q̃ non recte faciant & tu vides. Q; sane scripseram:nullum me librum aduersus te
L Romam misisse:ideo scripserā:quia & libri nomē ab illa epistola discernebam. Vnde omnino
nescio'quid aliud te audisse existimaueram:& Romam nec ipsam epistolā:sed tibi miseram:&
aduersus te non esse arbitrabar:quod synceritate amicitiæ siue ad admonendū:siue ad te/vel
me abs te corrigēdum fecisse me noueram.Exceptis autē familiaribus tuis: teipsum obsecro
per gratiā qua redempti sumus:vt quæcunq̃ tua bona quę tibi pietate domini concessa sunt
in literis meis posui:non me existimes insidioso blandiloquio posuisse.Si quid autem in te pec
caui:dimittas mihi.Nec illud quod de te nescio cuius poetę factum,ineptius fortasse q̃ litera
tius a me commemoratū est:amplius q̃ dixi:ad te trahas:cum continuo subiecerim non hoc
ideo me dixisse:vt oculos cordis reciperes:quos absit vnq̃ vt amiseris:sed vt aduerteres quos
sanos ac vigiles haberes.Propter solam ergo παλινῳδίαν si aliquid scripserimus: quod scri-
pto posteriore destruere debeamus:imitandā:non ꝓpter Stesichori cæcitatem:quā cordi tuo
nec tribui nec timui:attingendū illud existimaui:atq̃ identidē rogo:vt me fidenter corrigas:
vbi mihi hoc opus esse ꝑspexeris.Q;q̃ enī secundū honorum vocabula:q̃ iā ecclesiæ vsus ob-
tinuit:episcopatus p̄sbyterio maior sit:tñ in multis rebus Augustinꝰ Hieronymo minor est:
M licet etiam a minore quolibet nō sit refugiēda vel dedignāda correctio. De interp̄tatiōe tua
iā mihi ꝑsuasisti:qua vtilitate scripturas volueris trāsferre de Hebręis:vt scilicet ea q̃ a iudæ-
is p̄termissa vel corrupta sunt:ꝓferres in mediū.Sed insinuare digneris peto a q̄bus iudæis:
vtrū ab eis ipis q̄ ante aduentū dñi interp̄tati sunt:& si ita est:q̄bus vel quonā eorū:an ab istis
posterius:qui ꝓpterea putati possunt aliqua de codicibus gręcis vel subtraxisse vel in eis cor
rupisse:ne illis testimoniis de christiana fide cōuincerent̄.Illi autem anteriores:cur hoc face-
re voluerint:nō inuenio.Deinde nobis mittas obsecro interpretationem tuam de septuagin
ta:quā te edidisse nesciebam.Librum quoq̃ tuum cuius mentionem fecisti, de optimo gene-
re interpretandi,cupio legere:& adhuc nosse quomodo coæquanda sit in interp̄te peritia lin
guarum:coniecturis eorum qui scripturas edisserendo pertractant: quos necesse etiam si re-
ctæ atq̃ vnius fidei fuerint:varias parere in multorum locorum obscuritate sententias:q̃uis
nequaq̃ ipsa varietas ab eiusdem fidei vnitate discordet. Sicut etiam vnus tractator secundū
eandem fidem:aliter atq̃ aliter eundem locum potest exponere:quia hoc eius obscuritas pati
tur.Ideo autem desydero interpretationem tuam de septuaginta : vt & tanta latinorum in-
terpretum:qui qualescunq̃ hoc ausi sunt:quantum possumus imperitia careamus:& hi qui
me inuidere putant vtilibus laboribus tuis:tandē aliquando,si fieri potest,intelligant:ꝓpter
ea me nolle tuā ex hebræo interpretationem in ecclesiis legi:ne contra septuaginta auctorita
tem:tanq̃ nouum aliquid proferentes:magno scandalo perturbemus plebes Christi:quarum
aures & corda illam interpretationem audire consueuerunt:quę etiam ab apostolis approba-
ta est. Vnde illud apud Ionam virgultum:si in hebræo nec hedera est: nec cucurbita: sed ne-
scio quid aliud quod trunco suo nixum nullis sustētandū adminiculis erigatur: mallem iam
in omnibus latinis cucurbitam legi.Non enim frustra hoc puto septuagīta posuisse nisi quia
& huic simile sciebant. Satis me immo fortasse plus q̃ satis:tribus epistolis tuis respondis-
se arbitror:quarum duas per Cyprianum accepi:vnā per Firmū.Rescribe q̄d visum fuerit ad
nos vel alios instruendos.Dabo autē operam diligentiorem quantum me adiuuat dominus:
vt literæ quas ad te scribo prius ad te perueniāt:q̃ ad quenq̃:a quo latius dispergant̄.Fateor
enim:nec mihi hoc fieri velle de tuis ad me:q̄d de meis ad te factum iustissime expostulas.Tñ

placeat nobis inuicem non tantum charitas:verumetiam libertas amicitiæ: ne apud me taceas:vel ego apud te:quod in nostris literis vicissim nos mouet:eo scilicet animo: q oculis dei in fraterna dilectione non displicet.Quod si inter nos fieri posse sine ipsius dilectiõis perniciosa offensione non putas:non fiat.Illa enim charitas quam tecũ habere vellem/ profecto maior est:sed melior hæc minor q̃ nulla est.

Sancti Augustini ad Lõginianum nouiter in fide Christi imbutum:quid agere debeat qui nihil se esse mauult q̃ virum bonum:edocentis. Epistola.XX.

ONGINIANO. Augustinus.Solere aiunt quendã veterum dicere: quibus satis persuasum esset:vt nihil mallent se esse q̃ viros bonos: his reliquã facilem esse doctrinam.Hæc sententia si rite recolo:socratica est: lõge antiquior prophetica præcesserat:pręcipiens hominibus breuiter & simul: nõ tantum vt se nihil malint esse q̃ bonos:verũetiam vnde fiant boni. Diliges inquit dominum deũ tuũ ex toto corde tuo: & ex tota anima tua: & ex tota mẽte tua:& diliges proximum tuum tanq̃ teipsum. Hoc cui persuasum esset: non ei reliquam facilem : sed eam totam esse doctrinam duntaxat vtilem ac salubrem. Multæ enim doctrinæ sunt:si tamen doctrinæ dicendæ sunt:vel superfluæ vel noxiæ. Veterũ libris Christus attestans:In his inquit duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ.Proinde quia mihi videor inspexisse tanq̃ in speculo sermocinatiõis tuæ:nihil te esse malle q̃ virum bonum:deum quo nihil est melius:& vnde humanus animus haurit vt bonus sit:quonã modo colendum credas:audeo percontari:nã q eum colendũ credas:iam teneo.Quęro etiã quid de Christo sentias.Q2 enim eũ non paruipẽdas aduerti:sed vtrũ ea & sola viaq̃ ab illo demõstrata est:ad vitã beatã perueniri posse existimes:& aliqua ex causa nõ eã negligas ire:sed differas:an & aliam vel alias ad tã optimã & præ omnibus appetendã possessionẽ vias esse arbitreris:& aliquã earum iam te ingredi credas:nosse cupio,vt opinor nõ impudẽter.Diligo eñ te propter id qđ supra dixi:meq abs te diligi non temere existimo:nec vlla de re alia inter eos qui se beniuole nouerunt:sermo fructuosior:vel impenditur:vel reposcitur:vel accipitur:vel recipitur:q̃ vnde boni beatiq simus. N

Matth.22.

Longiniani ad beatum Augustinum familiariter prætactæ epistolæ respondẽtis: Et ad quarundam quæstiuncularum eiusdem solutionem exhortãtis. Epistola.XXI.

OMINO Venerãdo & vere ac merito percolẽdo sancto patri Augustino: Lõginianus. Beat⁹ sum & relucẽtis puto virtutis tuæ lumine admodũ illustratus:qui dignũ me diuini tui affaminis honore cumulandũ esse duxisti. Sed graue mihi onus & difficillimã respondẽdi prouinciam dñe venerande satis imponis:& præcipue tuis pcontatiõibus:& sub hoc tpe in talibus explicãdis:p meę opiniõis sentẽtiã:id est a pagano hoĩe:q̃stionib⁹.siquidem absidet qđ ex parte vel iãdudũ iter nos cõuenerit ; vel nũc idẽtidẽ istis magis magisq conueniat pceptis nõ dicã tãtũ socraticis:nec tuis Romanoꝝ vir vero optime pphericis:aut paucis hierosolymiticis:sed etiã orpheicis atq Ageticis:& trimegisticis: lõge ante illis antiquioribus & pene rudibus adhuc sæculis:diis auctoribus enatis:& toti orbi terræ certis limitibus partito trifariam dininitus ostensis:priusq̃ nomẽ aut Europa caperet:aut Asia acciperet:aut Libya possideret:virũ bonũ vt tu mediusfidius & eris & fuisti.Siquidẽ adhuc post hoim memoriã:nisi Xenophontis figmentis compositæ fabulę schema concedas: adhuc audierim:legerim:viderim neminem:aut certe post vnum nullũ:qđ deo teste:bono periculo certoq dixerim:nisi te:deum conniti semper agnoscere:& posse puritatem animi corporisq proiecta grauedine sectari facillime:& spe perfectæ conscientiæ non dubia credulitate tenere. Verum qua via effici possit magis est vt tu nõ nescias:& mihi nõ insinuato extrinsecus aliquo differas:q̃ vt me dñe percolende scias.Qua tũc fateor huius boni in sedẽ pfecturus sufficiens:vt mea expetũt sacerdotia.Minime necdum:& si tñ potuero:viaticũ colligo. Verũ qđ traditum sancte atq antiquitus teneam atq custodiã vt potuero paucis edicã. Via est in deum melior qua vir bonus piis,puris,iustis,castis,veris dictis factisq suis:sine vlla tẽporũ nominũ mutatorum captata iactatione probatus:& deorum comitatu vallatus:dei vtiq potestatibus emerit⁹:id est eius vnius & vniuersi & incõprehensibilis & ineffabilis infatigabilisq creatoris impletus virtutibus:Qđ(vt verũ est)angelos dicitis:vel quid alterum post deum vel cum deo:aut a deo:aut in deũ intẽtione animi mentisq ire festinat. Via est inquã qua pur

O

P

gati antiquorum sacrorum piis praeceptis expiationibusque purissimis & obscoenis obseruationibus decocti: anima & corpore constantes deproperant. De Christo autem tuae iam credulitatis carnali & spiritu dei: per quem in illum summum beatum virum & patrem omnium ire securus es domine pater percolende: non audeo nec valeo quid sentiam exprimere: quia quod nescio difficillimum credo definire. Vt autem me cultorem tuarum virtutum dignatus es iam olim sciens insinuare quod diligas: satis ad bonae vitae testimonium habeo: quod cum ne tibi displiceam: qui deo per te animamque tuam quotidie insinuas: custodio: intelligis procuidubio quod & ego te delectabiliter diligam: cum tui iudicii de me habiti normam lineamque accipiens teneam. Sed ante omnia quaeso te: vt exiguae opinioni meae veniam concedas: & sermoni meo ad te: quia coegisti: remisso forte incongruo facile indulgeas: & me quid de his existimes: vel tu quid sentias sanctis scriptis tuis, vt ille ait, iam non melle sed nectare dulcioribus: si mereor informare digneris. Dei pietate perfruaris domine pater: ac perpetua sanctitate deo placeas: quod necesse est.

Sancti Augustini ad Longinianum: An ad viam qua itur ad deum per virtutes: requiratur: vt quis antiquorum sacrorum praeceptis & expiationibus expurgetur: inuestigantis. Epistola.XXII.

Q ONGINIANO Augustinus. Cepi fructum scripti mei: rescriptum scilicet beniuolentiae tuae. Vnde iam video exortum & exorsum inter nos magnae ac de re magna disputationis quasi sementem: hoc est quod volebam prius: deinde quod adhuc volo: deus adiuuabit. Id autem est: vt hoc coeptum debito ac salubri fine claudatur. Proinde quod de Christo nihil temere tibi vel negandum vel affirmandum putasti: hoc in pagani animo temperamentum non inuitus acceperim. Quod vero etiam scriptis meis doceri te cupis de hac re nequaquam abnuam: neque desistam huic tam bonae mihique charissimae seruire voluntati tuae. Sed prius opus est eliquare: quomodo respiciam sententiam tuam de antiquis sacris. Cum enim dixisses eam viam in deum esse meliorem: qua vir bonus, piis, iustis, puris, castis, veris dictis, factisque fine vlla temporum mutatorum captata iactatione probatus: & deorum comitatu vallatus: dei vtique potestatibus emeritus: id est eius vnius & vniuersi & incomprehensibilis & infatigabilis ineffabilisque creatoris adimplet⁹ virtutibus: Quod vt verum est angelos dicitis: vel quid alterum post deum vel a deo: vel cum deo: aut in deum intentione animi mentisque ire festinat. Quae verba ex epistola tua recognoscis: cum addidisti & aisti. Via est inquam qua purgati antiquorum sacrorum piis praeceptis: expiationibusque purissimis: & obscoenis obseruationibus decocti: anima & corpore constantes deproperant. In his verbis sentio (ni fallor) videri tibi non sufficere ad viam qua itur ad deum: vt vir bonus piis, iustis, puris, castis, veris, dictis, factisque promereatur deos: quorum comitatu vallatus in illum summum deum omnium creatorem ire festinet: nisi etiam sacrorum antiquorum piis praeceptis expiationibusque purgetur.

R Quobrem velim scire quid arbitreris esse per sacra purgandum: in eo qui pie, iuste, pure, veraciterque viuendo promeretur deos: & per eos vnum illum deorum deum. Si enim adhuc sacris purgandus est: vtique mundus non est: et si mundus non est: pie, iuste, pure, casteque non viuit. Si enim iam ita viuit: iam mundus est. Porro iam mundum atque purum: quid opus est sacris expiando purgari? Itaque hic nodus est disputationis nostrae: quo soluto consequentia videbimus. Viuat ne homo bene vt sacris purgetur. An sacris purgetur vt bene viuat. An ipse quantus bene viuendi in homine modus nondum fit idoneus ad beatam vitam quae ex deo capitur nisi accedant adiumenta sacrorum. An bene viuendi quaedam velut portio fit etiam sacra percipere: scilicet vt non aliud sit bene viuere: aliud sacrate viuere: sed bene viuendi terminus etiam sacrata vita claudatur. Horum quatuor quae proposui: quod potissimum probes: quaeso te litteris aperire non pigeat. Plurimum quippe interest ad id quod suscepimus: inter nos colloquendo peragere: ne cum multa non necessaria: tanquam ea sentias: quae forte non sentis: refellere molior: tempus necessarium in superfluis insumatur. Onerare te itaque epistola nolui: vt te cito rescribente caetera contexamus.

Sancti Augustini ad Bonifacium: An parentes paruulis suis baptizatis noceant: cum eos daemoniorum sacrificiis sanare conantur. Et quomodo eis prosit, cum baptizantur, parentum fides: quorum eis non potest obesse perfidia: determinantis. Epistola. XXIII.

De cõse.dis. 4.quæris.

ONIFACIO Coepiscopo: Augustinus in dño salutem. Quęris a me vtrũ S
parẽtes baptizatis paruulis suis noceãt: cũ eos dæmonioꝝ sacrificiis sana-
re conantur. Et si non nocent: quomodo eis prosit cum baptizantur paren
tum fides: quoq; eis non potest obesse perfidia. Vbi respõdeo tantam illius
sacramenti / hoc est baptismi salutaris esse virtutẽ in sancta compage corpo
ris Christi: vt semel generatus per aliorum carnalem voluptatem: cum se-
mel regeneratus fuerit per aliorum spiritalẽ voluntatẽ: deinceps nõ possit
vinculo alienæ iniquitatis obstringi: cui nulla sua voluntate consentit. Et anima enim patris
Ezech.18. mea est inquit: & anima filii mea est: Anima quæ peccauerit ipsa morieť: nõ autẽ peccat ipsa:
cum parentes ei omnino nesciẽti: vel quilibet alius adhibet sacrilegia dæmoniorum. Sed ideo
ex Adam traxit: q sacramenti illius gratia solueretur: quia nõdum erat anima separatim vi-
1.q.4. iã itaq. uens: id est altera anima de qua diceretur: Et anima patris mea est: & anima filii mea est. Iam
itaq; cũ homo in seipso est: ab eo q genuit alter effectus: peccato alterius sine sua cõsensiõe nõ
teneť obnoxius. Traxit ergo reatũ qa vnus erat cũ illo & in illo a quo traxit qñ qđ traxit ad- T
missum est. Non autem trahit alter ab altero: quando sua vnoquoq; propria vita viuente iam
est vnde dicať: Anima quæ peccauerit ipsa morietur. Vt aũt possit regenerari per officiũ vo-
luntatis alienæ: cum offertur consecrandus: facit hoc vnus spiritus ex quo regenerať oblat⁹.
Non enim scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex parentum voluntate: aut ex offerentium
vel ministrantium fide: sed nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu. Aqua igitur exhibẽs fo
Ioan.3. rinsecus sacramentum gratiæ & spiritus: operans intrinsecus beneficium gratiæ: soluẽs vin
culum culpæ: reconciliãs bonum naturæ: regenerat hominem in vno Christo: ex vno Adam
generatum. Regenerans ergo spiritus in maioribus offerentibus: & paruulo oblato renatoq;
communis est. Ideo per hanc societatem vnius eiusdemq; spiritus prodest offerentium volũ
De cõse. distin.4. cap. quęris. tas paruulo oblato. Quando autem in paruulum maiores peccant: offerẽtes eum atq; obliga
re conantes dæmonum sacrilegis vinculis: non est anima vtrorumq; cõmunis: vt etiam cul-
pam possint habere communem. Non enim sic cõmunicatur culpa per alterius voluntatem:
quemadmodum cõmunicatur gratia per sancti spiritus vnitatẽ. Potest enim & in hoc & in il
lo homine esse vnus spiritussanctus: etiam si inuicem nesciant per quem sit vtriusq; gratia cõ
munis. Non autem potest spiritus hominis esse & huius & illius: per quẽ peccãte altero: & al
tero non peccante: fit tamen culpa cõmunis. Ac per hoc potest paruulus semel ex parentum
carne generatus: dei spiritu regenerari: vt & illius obligatio contracta soluatur. Non potest
autem semel dei spiritu regeneratus ex parentum carne regenerari: vt obligatio q̃ soluta est
iterum contrahatur. Et ideo semel perceptam paruulus Christi gratiam non amittit: nisi pro
pria impietate, si ętatis accessu tam malus euaserit. Tũc eñ etiã propria incipiet habere pec-
cata: quæ non regeneratione auferanť: sed alia curatione saneņť. Verũtamen recte dicunť pa V
rentes: vel quicunq; maiores filios seu quoslibet paruulos baptizatos dæmoniorũ sacrilegiis
obligare conantes: spiritaliter homicidę. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt: sed
quantum in ipsis est interfectores fiunt. Recteq; illis dicitur: quãdo ab hoc scelere prohibenť:
Nolite occidere paruulos vestros. Dicit enim & apostolus: Spiritũ nolite extinguere: nõ quia
1.Thessal.5. ille extingui potest: sed quantum in ipsis est: extinctores eius merito dicuntur qui sic agũt: vt
extinctum velint. Isto sensu recte intelligi potest: quod scripsit beatus Cyprianus in epistola
Cyprianus. de lapsis: cum eos qui tempore persecutionis idolis immolauerant, arguens: At ne quid dees-
set inquit ad criminis cumulum: infantes quoq; parentum manibus impositi vel attrectati
amiserunt paruuli quod in primo statim natiuitatis exordio fuerant consecuti. Amiserunt
dixit: quantum attinuit ad illorum scelus a quibus amittere coacti sunt. Amiserũt in eorum
mente ac voluntate: qui in illos tantum facinus cõmiserunt. Nã si in seipsis amisissent: remã-
sissent vtiq; diuina sententia sine vlla defensiõe damnandi. Qđ si sanctus Cyprianus arbitra-
retur: non eorum defensionem continuo subiiceret dicens: Non illi cum iudicii dies venerit
dicent: Nos nihil fecimus: nec derelicto cibo & poculo domini: ad ꝓphana cõtagia spõte pro
perauimus: perdidit nos aliena perfidia: parentes sensimus parricidas. Illi nobis ecclesiam ma-
trem: illi patrem deum negauerunt: vt dum parui & improuidi & tanti facinoris ignari per
alios ad consortium criminis iungimur: aliena fraude caperemur. Hanc defensionem nõ sub
necteret: nisi iustissimam crederet: & in dei iudicio paruulis profuturam. Si enim vere dicit:
Nos nihil fecimus: anima quæ non peccauerit: ipsa cur morietur? Nec illi peribũt sub dei iu-

sto iudicio: quos parentes suo scelere quantum ad seipsos attinet perdiderũt. Illud vero quod
in eadem commemorat epistola: quandã paruulã turbatis in fugam parentibus / nutrici dere
lictam: atq; ab eadem nutrice dæmonum sacrilegiis impactam: postea in ecclesia illatã sibi eu-
charistiam miris motibus respuisse: Ideo mihi videtur diuinitus factum: ne maiores putarent
nihil se in paruulos in illa iniquitate peccare: sed potius intelligerent: per illum significantem
quodammodo gestũ corporis eorum: qui loqui nõ poterant: se mirabiliter admoneri quid ipsi
facere deberent: qui post tantũ illud nefas sacramentis salutaribus irruebãt: vnde se vtiq; poe
nitendo abstinere deberent. Nec cum tale aliquid diuina prouidentia per infantulos agit i ipsos
id agere scientia vel ratione credendum est. Neq; enim quia cuiusdam prophetæ dementiam
deus voluit etiam asina loquente coercere: ideo admiranda est asinorum sapientia. Porro si per
animal irrationale sonuit aliquid homini simillimum: quod miraculo diuino non cordi asini-
no tribuendum sit: ita potuit omnipotens per infantis animam: non vbi ratio nulla erat: sed
vbi adhuc sopita erat: gestu corporis eius ostẽdere: quid illi qui & in se & in paruulos suos pec
cauerant curare deberent. Cæterum cum infans non redeat in parentem: vt cum illo & in il-
lo vnus homo sit: sed omnino alter sit: habens carnem suam & animã suam: Anima quæ pecca Ezech. 18.
X uerit ipsa morietur. Nec illud te moueat: q̄ quidã non ea fide ad baptismum percipiendũ par-
uulos ferũt: vt gratia spiritali ad vitã regenerent æternam: sed q̄ eos putant hoc remedio tempo
ralem retinere vel recipere sanitatem. Non enim propterea illi non regenerantur: quia non ab
istis hac intentione offeruntur. Celebrantur enim per eos necessaria ministeria. Filios autem De cõse. dis.
seu quoslibet paruulos: dæmoniorum sacrilegiis obligare conantes: spiritaliter sunt homici- 4. quæris.
dæ. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt: sed quantum in ipsis est: interfectores
fiunt. Et recte illis dicitur quando ab hoc scelere prohibentur: Nolite occidere paruulos ve-
stros. Non autem recte his dicitur: Nolite verba sacramentorum: sine quibus consecrari par-
uulus non potest: recitare. Spiritus autem ille sanctus qui habitat in sanctis: ex quibus vna il-
la columba deargentata charitatis igne conflatur: agit q̄d agit etiã per seruitutem aliquando
non solum simpliciter ignorantium: verumetiam damnabiliter indignorum. Offerunt quip
pe paruuli ad percipiendũ spiritalem gratiam: non tam ab eis quorũ gestant manibus: q̄uis &
ab ipsis si & ipsi boni fideles sunt: q̄ ab vniuersa societate sanctorũ atq; fidelium. Ab omnib9 nã
q̄ offerri recte intelligunt: quibus placet q̄ offeruntur: & quorum sancta atq; indiuidua cha-
ritate ad communicationem sancti spiritus adiuuantur. Tota hoc ergo mater ecclesia quæ in
sanctis est, facit: quia tota omnes: tota singulos parit. Nam si Christiani baptismi sacramẽtum
quod vnũ atq; idipsum est: etiam apud hæreticos valet & sufficit ad consecrationem: q̄uis ad
vitæ æternæ participationem non sufficiat: quæ consecratio reũ quidẽ facit hæreticum extra
domini gregem habentem dominicum characterem: corrigendum tamen admonet sana do-
ctrina: non iterum similiter consecrandum: quanto potius in catholica ecclesia etiam per stipu
læ ministerium frumenta purganda portantur: vt ad massæ societatem mediante area perdu
cantur. Illud autem nolo te fallat: vt existimes reatus vinculum ex Adam tractum: aliter non
Y posse dirumpi nisi paruuli ad percipiendam Christi gratiam a parentibus offerantur. sic eñ
scribens dicis: vt sicut parentes fuerunt auctores ad eorum poenam: per fidem parentum idẽ-
tidem iustificentur: cum videas multos non offerri a parentibus: sed etiam a quibuslibet extra
neis: sicut a dominis seruuli aliquando offeruntur. Et nonnunq̄ mortuis parentibus suis: par
uuli baptizantur ab eis oblati qui illis huiusmodi misericordiam præbere potuerunt. Aliquã
do etiam quos crudeliter parentes exposuerunt: nutriendi a quibuslibet / nõnunq̄ a sacris vir
ginibus colliguntur: & ab eis offeruntur ad baptismum: quæ certe proprios filios non ha-
buerunt vllos: nec habere disponunt. Ac per hoc nihil aliud hic fieri vides: nisi q̄d in euange-
lio scriptum est: cum dominus interrogasset: quis illi a latronibus sauciato: & semiuiuo in via
derelicto proximus fuisset: Responsum est enim: Qui in illum fecit misericordiam. Difficil Lucæ. 10.
limam sane quæstionem tibi proposuisse visus es: in extremo inquisitionis tuæ: ea videlicet in
tentione qua soles vehementer cauere mendacium. Si cõstituam inquis ante te paruulum: &
interrogem: vtrum cum creuerit futurus sit castus: vel fur non sit futurus; sine dubio respon
debis: nescio. Et vtrum in eadem paruula ætate constitutus: cogitet aliquid boni vel mali; di-
ces: nescio. Si itaq; de moribus eius futuris nihil audes certi promittere: & de eius præsenti
cogitatione: quid est illud: q̄ quando ad baptismũ offerunt pro eis parentes tanq̄ fidei docto-
res respondẽt: & dicũt illos facere: q̄d illa ætas cogitare non põt; aut si potest occultum est? In-

terrogamus em̃ eos a quibus offerunt: & dicimus: credit in deũ? de illa ætate quæ vtrũ ſit de⁹ ignorat: reſpõdent: credit: & ad cætera ſic reſpondetur: ſingula quęgeruntur. Vnde miror parentes in iſtis rebus: tam fidenter pro paruulo reſpondere: vt dicant eum tanta bona a facere: q̃ ad horã qua baptizatur: baptizator interrogat: tamẽ eadẽ hora ſi ſubiiciã: erit caſtus qui baptizatus: aut nõ erit fur? neſcio vtrũ audet dicere aliquis: aliqd hoꝝ erit aut non erit: ſicut mihi ſine dubitatione reſpondet: q̃ credat in deũ & q̃ ſe cõuertat ad deũ. Deinde ſcripta tua cõ- Z
cludens: adiungis & dicis: Ad iſtas ergo quæſtiones peto breuiter reſpondere digneris: ita vt non mihi de conſuetudine præſcribas: ſed rationem reddas. His literis tuis lectis & relectis: & quantũ tẽporis anguſtię ſinebant conſyderatis: recordatus ſum Nebridiũ amici mei: qui cũ eſſet rerũ obſcurarũ ad doctrinã pietatis maxime pertinentium diligentiſſimus & acerrimus inquiſitor: valde oderat de quæſtione magna reſponſionem breuem. Et quiſquis hoc popoſciſſet: ægerrime ferebat: eumq̃ ſi eius perſona pateretur: vultu indignabundus & voce cohibebat: indignũ deputans qui talia quæreret: cũ de re tanta: tã multa dici poſſent deberentq̃: ne ſciret. Sed ego tibi nõ ſimiliter: vt ſolebat ille: ſuccenſeo. Es enim eps multis curis occupatus vt ego. Vnde nec tibi facile vacat prolixum aliquid legere: nec mihi ſcribere. Nam ille tũc adoleſcens qui talia breuiter volebat audire: & multa in noſtra ſermocinatione quærebat: ab ocio ſo quærebat ocioſus. Tu vero cogitans nunc: quis & a quo iſta flagites: breuiter de re tanta reſpondere me iubes. Ecce facio quantũ poſſum: dominus adiuuet: vt qđ poſtulas poſſim. Nempe ſępe ita loquimur: vt paſcha ꝓpinquante dicam⁹: craſtinã vel perendinã domini paſſionem & cũ ille ante tam multos annos paſſus ſit: nec omnino niſi ſemel illa paſſio facta ſit. Nempe ipſo die dominico dicimus: Hodie dominus reſurrexit: cum ex quo reſurrexit tot anni tranſierũt. Cur nemo tam ineptus eſt: vt nos ita loquentes arguat eſſe mentitos: niſi quia iſtos dies ſecundum illorum quibus hæc geſta ſunt ſimilitudinẽ nuncupamus: vt dicatur ipſe dies qui nõ eſt ipſe: ſed reſolutione temporis ſimilis eius: & dicatur illo die fieri: propter ſacramenti celebrationẽ: quod nõ illo die: ſed iam olim factum eſt? Nonne ſemel immolatus eſt Chriſtus in ſeipſo & tamen in ſacramento non ſolum per omnes paſchæ ſolẽnitates: ſed omni die populis immolatur: nec vtiq̃ mentitur qui interrogatus eum reſponderit immolari? Si enim ſacramenta quandam ſimilitudinem earum rerum, quarum ſacramenta ſunt non haberẽt: omnino ſacramenta non eſſent. Ex hac autem ſimilitudine plærunq̃ etiam ipſarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo ſecundum quendam modum ſacramentum corporis Chriſti corpus Chriſti 9
eſt: ſacramentum ſanguinis Chriſti ſanguis Chriſti eſt: ita ſacramentum fidei fides eſt. Nihil eſt aũt aliud credere: q̃ fidem habere. Ac per hoc cum reſpõdetur paruulus credere: qui fidei nondum habet affectum: reſpondetur fidem habere propter fidei ſacramentum: & conuertere ſe ad deũ ꝓpter cõuerſionis ſacramentũ: quia & ipſa reſponſio ad celebrationem pertinet ſacramenti. Sicut de ipſo baptiſmo apoſtolus: Conſepulti inquit ſumus Chriſto per baptiſmum in mortem. Non ait: ſepulturã ſignificauimus: ſed prorſus ait: conſepulti ſumus. Sacramentũ ergo tantæ rei non niſi eiuſdem rei vocabulo nuncupauit. Itaq̃ paruulum: etſi nondũ fides illa quæ in credentium voluntate conſiſtit: iam tamẽ ipſius fidei ſacramẽtũ fidelem facit. Nam ſicut credere reſpõdet: ita etiã fidelis vocat: non rem ipſa mente annuendo: ſed ipſius rei ſacramentũ percipiendo. Cum autem homo ſapere cœperit: non illud ſacramentum repetit ſed intelligit: eiuſq̃ veritati conſona etiam voluntate coaptabitur. Hoc q̃diu non poteſt valebit ſacramentum ad eius tutelam aduerſus contrarias poteſtates: & tantum valebit vt ſi ante rationis vſum ex hac vita emigrauerit: per ipſum ſacramentum commendante eccleſiæ charitate: ab illa condemnatione quæ per vnum hominem intrauit in mundũ: chriſtiano adiutorio liberetur. Hoc qui nõ credit & fieri non poſſe arbitrat: profecto infidelis eſt: etſi habeat fidei ſacramentũ: longeq̃ melior eſt ille paruulus: qui etiam ſi fidem nondum habeat in cogitatione: non ei tamen obiicem contrariæ cogitationis opponit: vnde ſacramẽtũ eius ſalubriter percipit. Reſpondi ſicut exiſtimo quæſtionibus tuis quantum attinet ad minus capaces & ad contentioſos non ſatis: quantũ autem ad pacatos & intelligentes / plus forte q̃ ſat eſt. Nec tibi ad excuſationem meam obieci firmiſſimam cõſuetudinem: ſed ſaluberrimę conſuetudinis reddidi quam potui rationem.

Margin notes: De cõſe. diſ. 4. quæris. — 4. ſentẽ. diſ. 6. ca. ſi vero. — 4. ſentẽ. diſ. 4. c. nec tm̃. — Ro. 6. — De cõſe. diſ. 4. nihil eſt. — De cõſe. diſ. 4. quæris.

Sancti Hieronymi ad Alipium & Auguſtinum epiſcopos: eorum opera atq̃ auxilio hæreſim Cæleſtinam extinctam gratulantis: & quare contra libros Anniani pſeudodiaconi reſcribere diſtuliſſet: excuſantis. Epiſtola.XXIIII.

Ominis vere sanctis atq; omni affectione ac iure venerādis: Alipio & Au-
gustino episcopis: Hieronymus in Christo salutem. Sanctus Innocentius
presbyter q huius sermonis est portitor: anno praeterito quasi nequaq̄ in
Africam reuersurus: mea ad dignationem vestrā scripta non sumpsit. Tn̄
deo gratias agimus: q ita euenit vt nostrum silentiū vestris epl'is vincere-
tis. Mihi em̄ oīs occasio gratissima est per quā scribo vrae reuerentiae: testē
inuocans deū: q si posset fieri: assumptis alis columbę: vestris amplexibus
implicarer: Semp quidē pro merito virtutū vestrarū: sed nūc maxime quia cooperatoribus &
auctorib9 vobis haeresis Cęlestina iugulata est: q̄ ita infecit corda multorum: vt cū superatos
damnatosq; esse se sentiant: tn̄ venena mentium non omittant: & qd̄ solū possunt, nos oderint
B per quos putant se libertatē docendae haereseos perdidisse. Q; autē quaeritis vtrū rescripserim
contra libros Anniani pseudodiaconi Celedēsis: qui copiosissime pascitur vt alienae blasphe
miae verba friuola subministret: sciatis me ipsos libros in scedulis missos a sancto fratre Euse-
bio presbytero suscepisse non ante multum temporis: & exinde vel ingruentibus morbis vel
dormitione sanctae & venerabilis filiae vestrae Eustochii ita doluisse: vt propemodum contem
nendos putarem. In eodē enim luto haesitat: & exceptis verbis tinnulis atq; emendicatis nihil
aliud loquitur. Tamen multum egimus: vt dum epistolae meae respondere conatur: apertius
se proderet: & blasphemias suas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miserabili syno-
do Diospolitana dixisse se denegat: in hoc opere pfitet. Nec grāde est ineptissimis neniis respō
dere. Si autem dominus vitam tribuerit: & notariorum habuerimus copiam: paucis lucubra
tiunculis respondebimus: non vt conuincamus haeresim emortuam: sed vt imperitiam atq;
blasphemiam eius nostris sermonibus confutemus. Meliusq; hoc faceret sanctitas vestra: ne cō
pellamur contra haereticum nostra laudare. Sancti filii communes Albina Pinianus & Mela-
nia plurimum vos salutant. Has literulas de sancta Bethleem sancto presbytero Innocētio de
di perferendas. Neptis vestra Paula miserabiliter precat: vt memores eius sitis: & multum vos
salutat. Incolumes vos & memores mei domini nostri Iesu Christi tueatur clementia domini
vere sancti atq; omni affectione venerabiles patres.

Sancti Hieronymi ad beatum Augustinum: de zelo fidei contra haereticos: & de odio & p
secutione eorundem gratulantis. Epistola. XXV.

C
Omino sancto ac beatissimo papę Augustino: Hieronymus. Omni quidem
tempore beatitudinem tuam eo quo decet honore veneratus sum: & habi-
tantem in te dilexi dominum saluatorem: sed nūc si fieri potest cumulo ali-
quid addimus: & plena complemus: vt absq; tui nominis mētione ne vnam
quidē horam praeterire patiamur: qui contra flantes vētos ardore fidei per-
stitisti: maluistiq; quantū in te fuit solus liberari de Sodomis: q̄ cum pereūti
bus commorari. Scit quid dicā prudētia tua. Macte virtute in orbe celebra-
ris: catholici te conditorem antiquae rursum fidei venerantur: atq; suspiciūt: & quod signum
maioris gloriae est: omnes hęretici detestantur: & me pari persequuntur odio: vt quos gladiis
nequeant: voto interficiant. Incolumem & mei memorem te Christi domini clementia tuea-
tur domine venerande & beatissime papa.

Sancti Hieronymi ad Augustinum: salutationem fratrum illi committentis: & sub similia
tudine de praua haereticorum doctrina in ciuitate Hierosolyma pullulante dolentis.

Epistola. XXVI.

D
Vlti vtroq; claudicant pede: & nec fractis quidē ceruicibus inclinant: habē
tes affectum erroris pristini: cum pdicandi eandem non habeāt libertatem
Sancti fratres qui cum nostra sunt paruitate: praecipue sanctae ac venerabi
les filiae tuae suppliciter te salutāt. Fratres tuos dominum meum Alipium
& dominum meū Enodium: vt meo nomine salutes: precor coronam tuā.
Capta Hierusalem tenetur a Nabuchodonosor: nec Hieremiae vult audi-
re consilia: quin potius egyptum desyderat vt moriatur in Taphnes: & ibi
seruitute pereat sempiterna.

Sancti Hieronymi ad Marcellinum & Anapsychiā: de origine animae catholicorū atq; hae
reticorum sententias referentis. Epistola. XXVII.

DOminis vere sanctis atq; omni officiorum charitate venerãdis filiis Mar- E
cellino & Anapsychię: Hieronymus in Christo salutem. Tandem ex Afri-
ca vestræ literas vnanimitatis accepi: & non me pœnitet impudẽtiæ: qua
tacentibus vobis epistolas meas frequenter ingessi: vt rescriptum mererer
& vos esse sospites non aliis nunciantibus: sed vestro potissimum sermo-
ne cognoscerem. Super animæ statu memini vestræ quæstiunculæ: immo
maxime ecclesiasticæ quæstionis: Vtrum lapsa de cœlo sit: vt Pythagoras
philosophus: omnesq; Platonici: & Origenes putant: anima: An a propria dei substantia: vt
stoici: Manichæus & Hispaniæ Priscilliani hæreses suspicantur: An in thesauro habeantur
dei olim conditæ: vt quidam ecclesiastici stulta persuasione confidunt: An quotidie a deo fiãt:
Ioan.5. & mittantur in corpora: secundum illud quod in euangelio scriptum est: Pater meus vsq; mo
Tertullian⁹. do operatur: & ego operor. An certe ex traduce: vt Tertullianus: Apollinaris: & maxima pars
Apollinaris. occidentalium autumant: vt quomodo corpus ex corpore: sic anima nascatur ex anima: & si-
mili cum brutis animantibus conditione subsistãt. Super quo quid mihi videatur: in opuscu-
lis contra Rufinum scripsisse me noui aduersus eum libellum: quem sanctæ memoriæ Anasta
sio episcopo Romanæ ecclesiæ edidit: In quo lubrica & subdola: immo stulta confessione: dum
auditorum simplicitati illudere enititur: suæ fidei: immo perfidiæ illusit. quos libros reor san-
ctum parentem vestrum habere Oceanum. Olim enim editi sunt, multis Rufini libris aduer-
sus calumnias respondentes. Certe habes ibi virum sanctum & eruditum Augustinum epi-
scopum: qui viua (vt aiunt) voce docere te poterit: & suam: immo per se nostram explicare
sententiam. Et Ezechielis volumen olim aggredi volui: & sponsionem crebertimam studiosis F
lectoribus reddere: sed in ipso dictandi exordio: ita animus meus occidentalium prouincia-
rum: & maxime vrbis Romanæ vastatione confusus est: vt iuxta vulgare prouerbium: propri
um quoq; ignorarem vocabulum: diuq; tacui: sciens tempus esse lachrymarum. Hoc autem
anno cum tres explicassem libros: subitus impetus barbarorum: de quibus tuus dicit Virgi-
Virgilius. lius: Lateq; vagantes Barcæi: Et sancta scriptura de Ismahel: contra faciem omnium fratrum
suorum habitabit: sic Aegypti limitem: Palæstinæ: Phœnicis: Syriæ percurrit instar torrentis
cuncta secum trahens: vt vix manus eorum misericordia Christi potuerimus euadere. Q si
iuxta inclytum oratorem silent inter arma leges: quanto magis studia scripturarum: quæ & li
brorum multitudine: & silentio: ac librariorum sedulitate: quodq; proprium est, securitate &
ocio dictantium indigent? Duos itaq; libros misi sanctæ filiæ meæ Fabiolæ: quorum exempla
si volueris: ab ipsa poteris mutuari. Pro angustia quippe temporis alios describere non potui
quos cum legeris & vestibula videris: facilis coniectura erit: qualis ipsa sit futura domus. Sed
credo in dei misericordia qui nos audiuit in difficillimo principio supradicti operis: q ipse ad
iuuet & in penultimis prophetæ partibus: in quibus Gog & Magog bella narrant: & in extre-
mis in quibus sacratissimi & inexplicabilis templi ędificatio: varietas: mensuraq; describit. Sã
ctus frater noster Oceanus cui vos cupitis commendari: tantus & talis est: & sic eruditus in le
ge domini: vt absq; nostro rogatu instruere vos possit: & nostram super cunctis quæstionibus
scripturarum pro modulo communis ingenii explicare sententiam. Incolumes vos, & prolixa
ætate florentes: Christus deus noster tueatur omnipotens domini vere sancti.

Beati Augustini ad sanctum Hieronymum: de immortalitate animæ: Et si anima sit pars
dei: aut incorporea: disputantis. Deinde vbi contraxit anima reatum quo trahatur in cõdem
nationem: etiam infantis, & si per sacramentum christianæ gratię non liberetur: inquirentis.

Epistola.XXVIII.

DEũ nostrũ q nos vocauit i suũ regnũ & gloriã: & rogaui & rogo: vt hoc qđ G
ad te scribo sãcte frater Hieronyme: cõsulẽs te de his q̃ nescio: fructuosũ es
se nobis velit. Q̃q̃ eñ te multo q̃ ego sum ætate maiorẽ: tñ etiã ipse iam se
nex consulo. Sed ad discẽdum quod opus est: nulla mihi ętas sera videri po
test: quia etsi senes magis decet docere q̃ discere: magis tñ discere q̃ qđ do-
ceant ignorare. Nihil equidẽ molestius fero in oĩb⁹ angustiis meis quas pa
tior in difficillimis meis quęstionib⁹: q̃ in tã lõginqua tuę charitatis absen
tia: vt vix possim meas dare/vel recipe lr̃as tuas: p interualla non dierũ/non mensium/ sed ali-

quot annorũ:cũ ſi fieri poſſet:quotidie præſentẽ te habere vellẽ:cum quo loquerer quicquid vellẽ. Nec ideo tamẽ nõ debui facere quod potui:ſi non potui totum qđ volui. Ecce venit ad me religioſus iuuenis:catholica pace frater:ætate filius:honore cõpreſbyter: noſter Oroſius: vigil ingenio:paratus eloquio:flagrãs ſtudio:vtile vas in domo dñi eſſe deſyderans: ad refellendas falſas pernicioſaſq; doctrinas: quæ animas Hiſpanorũ multo infelicius q̃ corpora barbaricus gladius/trucidarunt. Nã inde ad nos vſq; ab oceani littore ꝑperauit:fama excitus: q̃ a me poſſet de his q̃ ſcire vellet, quicquid vellet audire. Neq; vllum cepit aduentus ſui fructũ primo:ne de me multum famę crederet. Deinde docui hominẽ qđ potui:qđ autem non potui vnde diſcere poſſet admonui:atq; vt ad te iret hortatus ſum. Qua in re conſiliũ vel præceptũ meũ cũ libẽter & obedienter acciperet:rogaui eũ vt abs te veniens:per nos ad ꝓpria remearet. Quã eius pollicitationẽ tenẽs:occaſionẽ mihi credidi a dño eſſe conceſſam:qua tibi ſcriberem de his quæ per te ſcire cupio. Quęrebam enĩ quem ad te mitterem:nec mihi facile occurrebat idoneus & fide agendi:& alacritate obediendi:& exercitatione peregrinandi. Vbi ergo iſtum iuuenẽ expertus ſum:eũ ipſum eſſe qualẽ a dño petebam:dubitare nõ potui. Accipe igiť quæ

H mihi peto aperiri:ac differere non graueris. Quęſtio de aĩa multos mouet:in quibus & me eſſe confiteor. Nam qđ de anima firmiſſime teneã non tacebo. Deinde ſubiungã quid mihi adhuc expediri velim. Anima hominis immortalis eſt:ſecundũ quendã modũ ſuum. Non enĩ omni modo ſicut deus:de quo dictum eſt:quia ſolus habet immortalitatem. Nam de animæ morti- 1.Timoth.6.
bus ſancta ſcriptura multa cõmemorat. Vnde illud eſt. Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos. Lucæ.9.
Sed q; ita moritur alienata a vita dei:vt tamen in natura ſua viuere non omnino deſiſtat: ita mortalis ex aliqua cauſa inuenitur:vt etiam immortalis non ſine ratione dicať. Non eſt pars dei anima: Si enĩ hoc eſſet:omnimodo incõmutabilis atq; incorruptibilis eſſet. Qđ ſi eſſet:nec deficeret in deterius:nec ꝓficeret in melius:nec aliquid in ſemetipſa vel inciperet habere quod non habebat:vel deſineret habere qđ habebat:quantũ ad eius ipſius affectiones ꝑtinet. Quę vero aliter ſe habeat:non opus eſt extrinſecus teſtimonio: quiſquis ſeipſum aduertit: agnoſcit. Fruſtra aũt diciť ab eis q animã dei partẽ eſſe volunt:hãc eius labẽ ac turpitudinẽ quam videmus in æquiſſimis hominibus:hanc deniq; infirmitatẽ & ægritudinẽ quã ſentim⁹ in omnib⁹ hominibus:non ex ipſa illi eſſe ſed ex corpore. Quid intereſt vnde ægrotet:quæ ſi eſſet incommutabilis aliquo modo:vndelibet ægrotare non poſſet? Nam quod vere incommutabile & incorruptibile eſt:nullius rei acceſſu commutari vel corrumpi poteſt. Alioquin nõ Achillea tãtum/ſicut fabulæ ferunt/ſed omnis caro eſſet inuulnerabilis:ſi nullus ei caſus accidiſſet. Non eſt itaq; natura incommutabilis: quæ aliquo modo: aliqua cauſa: aliqua parte mutabilis eſt. Deum autem nefas eſt niſi vere ſummeq; incommutabilẽ credere. Non eſt igitur anima pars

I dei. Incorpoream quoq; eſſe animam:etſi difficile tardioribus perſuaderi poteſt: mihi tamen fateor eſſe perſuaſum. Sed ne verbi controuerſiam vel ſuperflue faciam vel merito patiar:quoniam cum de re conſtat:non eſt opus certare de nomine: ſi corpus eſt omnis ſubſtantia vel eſſentia: vel ſiquid aptius nuncupatur: id qđ aliquo modo eſt ĩ ſeipſo:corpus eſt anima. Itẽ ſi eã ſolã incorporeã placet appellare naturã:quæ ſumme incommutabilis & vbiq; tota eſt: corpus eſt anima:quoniam tale aliquid ipſa non eſt. Porro ſi corpus non eſt:niſi qđ per loci ſpatium aliqua longitudine:latitudine: altitudine ita ſiſtitur vel mouetur: vt maiore ſui parte maiorem locum occupet:& breuiore breuiorem:minuſq; ſit in parte q̃ in toto:non eſt corpus anima. Per totum quippe corpus quod animat non locali diffuſione:ſed quadam vitali inten- 1.ſentẽ.diſt.
ſione porrigitur. Nam per omnes eius particulas tota ſimul adeſt:nec minor in minoribus: 37.ca.i ſctis.
& in maioribus maior:ſed alicubi intenſius:alicubi remiſſius:& in omnibus tota:& in ſingulis tota eſt. Neq; enĩ aliter quod in corpore etiam non toto ſentit:tamen tota ſentit. Nam cum exiguo puncto in carne viua aliquid tangitur: q̃uis locus ille non ſolum totius corporis non ſit:ſed vix in corpore videatur:animam tamen totam non latet:neq; id quod ſentitur per corporis cũcta diſcurrit:ſed ibi tantum ſentitur vbi ſit. Vnde ergo ad totam mox peruenit:quod non in toto ſit: niſi quia & ibi tota eſt vbi ſit: nec vt tota ibi ſit cætera deſerit? Viuunt enim & illa ea præſente:vbi nihil tale factum eſt. Quod ſi fieret:& vtrunq; ſimul fieret:ſimul vtrunq; totam pariter non lateret. Proinde & in omnibus ſimul & in ſingulis particulis corporis ſui: tota ſimul eſſe non poſſet: ſi per illas ita diffunderetur: vt videmus corpora diffuſa per ſpatia locorum/minoribus ſuis partibus minora occupare: & amplioribus ampliora. Quapropter ſi anima corpus eſſe dicenda eſt: non eſt certe corpus quale terrenum eſt: nec qua-

le humidum:aut aeriumiaut ęthereum.Omnia quippe talia maiora ſunt in maioribus locis:
& minora in minoribus:& nihil eorum in aliqua ſui parte totum adeſt : ſed vt ſunt partes lo-
corum:ita occupantur partibus corporum. Vnde intelligitur anima ſiue corpus ſiue incor-
porea dicenda ſit:propriam quandam habere naturam:omnibus his mundanæ molis elemen
tis excellentiore ſubſtantia creatam:quæ veraciter non poſſit in aliqua phãtaſia corporalium
imaginum quas per carnis ſenſus percipimus cogitari : ſed mente intelligi: vitaq; ſentiri.Nec
hæc perinde loquor:vt te quæ tibi nota ſunt doceam:ſed vt aperiam quid firmiſſime de anima K
teneam:ne me quiſq̃ cum ad ea venero quæ requiro:nihil de anima vel ſcientia vel fide tenere
arbitretur.Certus etiam ſum animam nulla dei culpa:nulla dei neceſſitate vel ſua : ſed ꝓpria
voluntate in peccatum eſſe collapſam:nec liberari poſſe de corpore mortis huius vel ſuæ vo-
luntatis virtute tanq̃ ſibi ad hoc ſufficiẽte:vel ipſius corporis morte:ſed gratia dei per Ieſum
Chriſtum dominum noſtrum:nec omnino eſſe animam vllam in genere humano : cui non ſit
neceſſarius ad liberationem mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. Quæcunq; au-
tem ſine gratia mediatoris & ſacramento eius in qualibet corporis ætate de corpore exierit: &
in pœnam futuram & in vltimo iudicio recepturam corpus ad pœnam:Si autẽ poſt genera-
tionem humanam quæ facta eſt ex Adam:regeneretur in Chriſto , ad eius pertinens ſocieta-
tem:& requiem poſt mortem corporis habituram : & corpus ad gloriam recepturam. Hæc
ſunt quæ de anima firmiſſime teneo. Nunc accipe quæſo quid requiram:& noli me ſpernere: L
ne te ſpernat qui pro nobis dignatus eſt ſperni.Quæro vbi contraxerit anima reatum:quo tra
hatur in condemnationem,etiam infantis morte præuenti:ſi ei per ſacramentum quo etiam
paruuli baptizantur,Chriſti gratia non ſubuenerit.Non enim es ex illis qui modo noua quæ-
dam garrire cœperunt:dicentes nullum reatum eſſe ex Adam tractum : qui per baptiſmum
in infante ſoluatur. Quod te ſapere ſi ſcirem:immo niſi te id non ſapere ſcirem : nequaq̃ hoc
abs te quærerem aut quærendum putarem.Sed quia tenemus de hac re ſententiam tuam cõ-
tinentem catholicæ fundatiſſimæ fidei : quia & Iouiniani vaniloquia redarguens : adhibuiſti
Iob.15. teſtimonium ex libro Iob:Nemo mundus in conſpectu tuo:nec infans cuius eſt diei vnius vi-
ta ſuper terram:Deinde ſubiunxiſti:Tenemurq; rei in ſimilitudinem præuaricationis Adæ:
Et liber tuus in Ionam prophetam ſatis hoc inſigniter dilucideq; declarat:vbi ieiunare paruu
los propter ipſum originale peccatum merito coactos eſſe dixiſti : non inconuenienter abs te
quæro:hunc reatum anima vbi contraxerit:vnde oporteat eam etiam in illa ætate per ſacra-
mentum chriſtianæ gratiæ liberari.Ego quidem ante aliquot annos cum libros quoſdam ſcri M
Li.3.de libero arbitrio. berem de libero arbitrio:qui in multorum manus exierunt:& nunc habentur a plurimis:qua
tuor opiniones de animæ incarnatione: Vtrum ex illa vna quæ primo homini data eſt cæteræ
propagentur:An ſingulis quibuſq; nouæ etiam modo fiant:An alicubi iam exiſtentes vel mit
tantur diuinitus:vel ſponte labantur in corpora:ita putaui eſſe tractãdas:vt quælibet earum
vera eſſet:non impediret intentionem meam qua tunc aduerſus eos quantis poteram viribus
agebam:qui naturam mali ſuo principio præditam aduerſus deum conantur inducere:id eſt
contra Manichæos.Nam de Priſcillianiſtis adhuc nihil audieram:qui nõ multum ab iſtis diſ
ſimiles blaſphemias fabulantur.Ideo quintam opinionem non addidi:quam in tua epiſtola in-
ter cæteras commemoraſti:ne aliquam præterires:vbi de hac quæſtione interroganti : reſcri-
pſiſti religioſæ memoriæ viro nobiſq; in Chriſti charitate gratiſſimo Marcellino:ꝙ anima nõ
ſit pars dei.Primo:quia non de incarnatione eius ſed de natura quæritur cum hoc quæritur.
Deinde quia hoc ſentiunt illi contra quos agebam : & id maxime agebam : vt creatoris in-
culpabilem inuiolabilẽq; naturam a creaturæ vitiis & labe ſecernerem:cum illi a ſubſtãtia ma
li cui proprium principium principeſq; tribuunt:ipſam boni dei ſubſtantiam ex parte qua ca-
pta eſt corruptam & oppreſſam & ad peccandi neceſſitatem perductam eſſe contendunt. Hoc
itaq; excepto hæreticæ opinionis errore:ex quatuor reliquis opinionibus:quænam ſit eligen-
da ſcire deſydero:Quæcunq; enim eligenda eſt:abſit vt impugnet hanc fidem de qua certi ſu-
mus:omni animæ etiam paruuli infantis neceſſariam eſſe liberationem ex obligatione pecca-
ti:eamq; nullam eſſe niſi per Ieſum Chriſtum & hunc crucifixum. Proinde ne longum facia- N
mus hoc certe ſentis ꝙ ſingulas animas ſingulis naſcentibus etiam modo deus faciat. Cui ſen
tentiæ ne obiiciatur ꝙ omnes creaturas ſexto die conſummauerit deus:& ſeptimo die requie-
Ioan.5. uerit:adhibes teſtimonium ex euangelio:Pater meus vſq; nũc operatur & ego operor. Sic enĩ
ad Marcellinum ſcripſiſti.In qua epiſtola etiam mei commemorationem beniuolẽtiſſime face-

re dignatus es: ꝙ hic me haberet in Aphrica: q ei ipsam facili⁹ possem explicare sentẽtiã. Quod
si potuissem: nõ ille hoc abs te tã longe posito ingreret: si tamẽ id tibi ex Aphrica scripsit. Nam
qñ scripserit nescio: tantũ scio ꝙ de hoc bene cognouerit cunctationẽ meã. Vnde me inconsul
to facere voluit: q̄q̄ etiã si cõsuleret magis hortarer & gratias agerẽ ꝙ nobis conferre omnibus
posset: nisi tu breuiter rescribere q̄ respondere maluisses: Credo ne superfluo laborares vbi
ego essem: quẽ putabas id optime scire quod ille quaesiuerat. Ecce volo vt illa sententia etiam
mea sit: sed nondũ esse confirmo. Misisti ad me discipulos: vt ea doceã quę nondum ipse didici.
Doce ergo quod doceam. Nam vt doceam multi la me flagitãt: eisq; me sicut alia multa & hoc
ignorare confiteor. Et fortasse q̄uis in os meum verecundentur: tamen apud se dicunt: Tu es Ioan. 3.
magister in Israel & haec ignoras? Quod quidem dominus ei dixit qui erat vnus illorũ quos de
lectabat vocari rabbi: Vnde etiam ad verum magistrũ nocte venerat: quia fortassis erubesce-
bat discere: qui docere consueuerat: me autem potius magistrum audire: q̄ velut magistrum
delectat audiri. Recolo enim quid dixerit eis quos prae caeteris elegit: Vos autem inquit, no-
lite vocari ab hominibus rabbi: vnus enim est magister vester Christus. Nec ali⁹ docuit Moy Matth. 23.
sen per Ietro: nec alius Corneliũ etiã p priorẽ Petrũ: nec alius Petrũ etiã p posteriorẽ Paulum.
A quocunq; enim verum dicit: illo donante dicitur qui est ipsa veritas. Quid si ideo adhuc ista
nescimus: & ea neq; orando: neq; legendo: neq; cogitando: & ratiocinando inuenire potuim⁹:
vt pbemus non solum indoctos quãta charitate doceamus: verũ a doctis etiam quanta humi
litate discam⁹? Doce ergo queso quod doceã: doce qđ teneam: & dic mihi si animae singillatim
O in singulis nascentibus fiunt: vbi in paruulis peccent: vt indigeant in sacramento Christi re-
missione peccati: peccantes in Adã: ex quo caro est propagata peccati: Aut si non peccant: qua
iustitia creatoris ita peccato obligant alieno: cum exinde propagatis membris mortalibus in
serunt: vt eas nisi per ecclesiã subuentũ fuerit: dãnatio cõsequat: cum in earũ potestate non sit
vt eis possit gratia baptismi subueniri. Tot igitur animarũ milia quae in mortib⁹ paruulorũ si
ne indulgentia Christiani sacramenti de corporibus exeunt: qua aequitate damnantur: si no-
uae creatae nullo suo praecedente peccato: sed voluntate creatoris singulae singulis nascenti-
bus adhaeserunt: quibus eas animandis ille creauit & dedit: qui vtiq; nouerat ꝙ vnaquaeq; ea
rũ nulla sua culpa sine baptismo Christi de corpore fuerat exitura? Quoniam igit neq; de deo
possumus dicere: ꝙ vel cogat animas fieri peccatrices: vel puniat innocentes: neq; negare fas
nobis est: eas quae sine Christi sacramento de corporibus exierint: etiam paruulorum: non ni-
si in damnationem trahi: Obsecro te quomodo haec opinio defenditur: qua creduntur animae
P non ex illa vna primi hominis fieri omnes: sed sicut illa vna vni: ita singulis singulae? Ea vero
quae dicuntur alia contra hanc opinionem: facile puto me posse refellere: sicuti est illud: quo
eam sibi quidã videnť vrgere: quõ consummauerit deus omnia opera sua sexto die: & septimo Gen. 2.
requieuit: si nouas adhuc animas creat? Quibus si dixerimus quod ex euangelio in supradicta
epistola posuisti: Pater meus vsq; nunc operatur: Respondent: operatur /dictũ est/ institutas ad Ioan. 5.
ministrando: non nouas instituendo naturas: ne scripturae geneseos contradicatur: vbi aper-
tissime legitur consummasse deum omnia opera sua. Nam & ꝙ eum scriptum est requieuisse:
vtiq; a creandis nouis creaturis intelligendum est: non a gubernandis: quia tunc ea quae non
erant fecit: a quibus faciendis requieuit: quia consummauerat omnia quae anteq̄ essent vidit
esse facienda: vt deinceps non ea quae non erant: sed ex his quae iam erant crearet & faceret qc
quid faceret. Ita vtrunq; verum esse monstratur: & quod dictum est: requieuit ab operibus su-
is: & quod dictum est: vsq; nunc operatur: quoniam Genesi non potest euangelium esse con-
Q trarium. Verum his qui haec ideo dicunt: ne credatur modo deus /sicut illam vnam/ nouas
animas quae non erant facere: sed ex illa vna quae iã erat eas creare: vel ex fonte aliquo siue the
sauro quodam quem tunc fecit: eas mittere: facile respõdetur: etiam illis sex diebus multa de-
um creasse ex his naturis quas iam creauerat: sicut ex aquis alites & pisces: ex terra autem ar-
bores: foenum: animalia. Sed ꝙ ea quae non erant tunc fecerit: manifestum est. Nulla enim erat
auis: nullus piscis: nulla arbor: nullum animal. Et bene intelligitur ab his creatis requieuisse
quae non erant: & creata sunt: id est cessasse: ne vltra quae non erant crearentur. Sed nunc ꝙ di
citur animas non in, nescio quo, fonte iam existentes mittere: nec de seipso tanq̄ suas particu-
las irrorare: nec de illa vna originaliter trahere: nec pro delictis ante carnem commissis carneis
vinculis compedire: sed nouas create singulas singulis suam cuiq; nascenti: non aliquid facere
dicitur quod ante non fecerat. Iam enim sexto die fecerat hominem ad imaginem suam: quod

vtiq; secundum animam rationalem fecisse intelligitur. Hoc & nunc facit:non instituendo quod non erat:sed multiplicando quod erat. Vnde & illud verum est q̄ a rebus quę non erant instituendis requeuit. Et hoc verū est q̄ non solū gubernando quæ fecit:verūetiam aliquid non quod nondum/sed quod iam creauerat, numerosius creando vsq; nunc operatur. Vel sic ergo vel alio modo quolibet eximus ab eo quod nobis obiicitur de requie dei ab operibus suis:neq; propterea non credamus nunc vsq; fieri animas nouas:non ex illa vna:sed sicut illam vnam. Nam q̄ dicitur:quare facit animas eis quos nouit cito morituros? Possumus respondere: parētum R
hinc peccata vel conuinci vel flagellari. Possumus etiam recte illius moderationi ista relinquere quem scimus omnibus temporaliter transeuntibus rebus:vbi sunt etiam animalium ortus & obitus:cursum ornatissimum atq; ordinatissimum dare:sed nos ista sentire non posse:quæ si sentiremus delectatione ineffabili mulceremur. Non enim frustra per prophetam qui hęc diuinitus inspirata didicerat:dictum est de deo:Qui profert numerose sæculum. Vnde musica id est scientia sensusve bene modulandi:ad admonitionem magnæ rei:etiam mortalibus rationales habentibus animas dei largitate concessa est. Vnde si homo faciendi carminis artifex:nouit quas quibus moras vocibus tribuat:vt illud quod canitur decedentibus ac succedentibus sonis pulcherrime currat ac transeat: quantomagis deus cuius sapientia per quam fecit omnia, longe omnibus artibus præferenda est:nulla in naturis nascentibus & occidentibus temporum spatia:quæ tanq̄ syllabæ ac verba ad particulas huius sæculi pertinent: in hoc labentium rerum tanq̄ mirabili cantico:vel breuius:vel productius q̄ modulatio præcognita & præfinita deposcit:præterire permittit: Hoc cum etiam de arboris folio dixerim:& de nostrorum numero capillorum:quanto magis de hominis ortu & occasu:cuius temporalis vita breuius productius ve non tenditur q̄ deus dispositor temporum nouit vniuersitatis moderamini consonare! Id etiam quod aiunt:Omne quod in tempore cœpit esse:immortale esse nō posse: quia S
omnia orta occidunt:& aucta senescunt:vt eo modo credi cogant animum humanum ideo esse immortalem:q; ante omnia tempora sit creatus:non mouet fidem nostram. Vt enim alia taceam:cœpit esse in tempore immortalitas carnis Christi:quæ tamen iam nō moritur:& mors

Roma.6. ei vltra non dominabitur. Illud vero quod in libro aduersus Rufinum posuisti:quosdam huic T
sententiæ calumniari:q̄ deum dare animas adulterinis conceptibus videatur indignum:vnde conantur astruere meritis gestæ ante carnem vitæ/animas quasi ad ergastula huiusmodi iuste posse perduci:non me mouet multa cogitantem quibus hæc possit calumnia refutari. Et q̄ ipse respondisti:non esse vitium sementis in tritico quod furto dicitur esse sublatum: sed in eo q̄ frumēta furatus est:nec idcirco terrā nō debuisse gremio suo semina cōfouere:quia sator immunda ea proiecerit manu:elegantissima similitudo est. Quam & anteq̄ legerem nullas mihi obiectio ista de adulterinis fœtibus in hac q̄stione faciebat angustias:generaliter intuēti multa bona deum facere etiam de nostris malis: nostrisq; peccatis. Animalis autem cuiuscunq; creatio si habeat pium prudentemq; consyderatorē: ineffabilē laudē creatori excitat:quāto magis creatio non cuiuslibet animalis:sed hominis! Si autem causa creandi quæritur: nulla citius & melius respondetur:nisi quia omnis creatura dei bona est. Et quid dignius:q̄ vt bona faciat bonus deus:quæ nemo potest facere nisi deus! Hæc & alia quæ possum:sicut possum:dico aduersus eos qui hanc opinionem qua creditur animæ sicut illa vna singulis fieri:labefactare conantur. Sed cum ad pœnas vētum est paruulorum:magnis mihi crede coarctor angustiis: nec quid respondeam prorsus inuenio. Non solum eas pœnas dico quas habet post hanc vitam illa damnatio: quo necesse est trahantur si de corpore exierint, sine christianæ gratiæ sacramento:sed eas ipsas quę in hac vita dolentibus nobis versantur ante oculos: quas enumerare si velim:prius tempus q̄ exempla deficiunt. Languescunt ægritudinibus:torquentur doloribus:fame & siti cruciantur:debilitantur membris: priuantur sensibus:vexantur ab immundis spiritibus. Demonstrandum est vtiq;:quomodo ista sine vlla sua mala causa iuste patiantur. Non enim dici fas est:aut ista ignorante deo fieri:aut eum non posse resistere facientibus: aut iniuste ista vel facere vel permittere. Nunquid nam sicut illa animalia irrationabilia recte dicimus in vsus dari naturis excellentioribus: et si vitiosis: sicut apertissime in euangelio videmus: porcos ad vsum desyderatum concessos esse dæmonibus:hoc & de homine recte possumus dicere! Animal est enim: sed rationale, etsi mortale. Anima est rationalis in illis membris:quæ tantis afflictionibus pœnas luit. Deus bonus est: deus iustus est: deus V

Matth.8.

omnipotens est:hoc dubitare omnino dementis est. Tantorum ergo malorum quæ fiunt in
paruulis:causa iusta dicatur. Nempe cum maiores ista patiuntur:solemus dicere:aut sicut in
Iob merita examinari:aut sicut in Herode peccata puniri. Et de quibusdam exemplis quæ de-
us manifesta esse voluit:alia quę obscura sunt hominem coniectare conceditur:sed hoc in ma
X ioribus. De paruulis autem quid respondeamus edissere:si poenis tantis nulla in eis sunt puni
enda peccata. Nam vtiq nulla est in illis ætatibus examinanda iustitia. De ingeniorum vero
diuersitate quid dicam?quę quidem in paruulis latet:sed ab ipsis exordiis naturalibus ducta
apparet in grandibus:quorum nonnulli tam tardi & obliuiosi sunt:vt ne prima quidem disce
re literarum elementa potuerint. Quidam vero tantę sunt fatuitatis:vt non multum a peco-
ribus differant:quos Moriones vulgo vocant. Respondetur fortasse:corpora hoc faciunt. Sed
nunquid secundum hanc sententiam quam defendi voluimus:anima sibi corpus elegit:& in
eligendo cum falleretur errauit? Aut cum in corpus cogeretur intrare necessitate nascendi:
alia corpora præoccupātibus animarum turmis:ipsa aliud non inuenit? Et sicut in spectaculo
aliquo locum:ita carnem non quam voluit:sed quam valuit occupauit? Nunquid hæc & ta-
Y lia vel dicere possumus vel sentire debemus? Doce igitur quid sentire:quid dicere debeamus:
vt constet nobis ratio nouarum animarum singillatimq factarum singulis corporibus. Ego Li.3.de libero arbitrio.
quidem non de ingeniis:sed saltem de poenis paruulorum quas in hac vita patiuntur:dixi ali
quid in libris illis de libero arbitrio. Quod quale sit:& cur mihi in ista quam habemus in mani
bus quæstione non sufficiat:intimabo:& eum ipsum de tertio libro locum scerpeū his literis
inseram. Nam ita se habet. De cruciatibus autem corporis quibus affliguntur paruuli: quo-
rum per ætatem nulla peccata sunt:si animæ quibus animantur:non priusq ipsi homines esse
coeperunt:maior querela & quasi misericors depromi solet:cum dicitur:quid mali fecerunt
vt ista paterentur? Quasi possit esse meritum innocentiæ:anteq quisq nocere aliquid possit.
Cum autem boni aliquid operatur deus in emēdatione maiorum:cum paruulorum suorum
qui eis chari sunt, doloribus ac mortibus flagellantur:cur ista non fiant:quando cum transie
rint:pro non factis erunt in quibus facta sunt? Propter quos autem facta sunt: aut meliores
erunt si temporalibus incommodis emendati:rectius elegerint viuere: aut excusationem in
futuri iudicii supplicio non habebunt:si vitæ huius angoribus:ad æternam vitam desyderi-
um conuertere noluerint? Quis autem nouit:quid paruulis de quorum cruciatibus duritia
maiorum contunditur:aut exercetur fides:aut misericordia probatur:Quis inquam ergo
nouit quid ipsis paruulis in secreto iudiciorum suorum bonæ compensationis reseruet deus?
Quoniam q̄q̄ nihil recte fecerint:tamen nec peccantes aliquid ista perpessi sunt. Non enim fru
stra etiam infantes illos:qui cum dominus noster Iesus Christus necādus ab Herode quærere
Z tur:occisi sunt:in honore martyrum receptos commendat ecclesia. Hæc tunc dixi:cum hanc
ipsam de qua nunc agitur, vellem communire sententiam. Sicut enim pauloante commemo-
raui:quæcunq illarum de animæ incarnatione quatuor opinionum vera esset: inculpatam
substantiam creatoris & a nostrorum peccatorum societate remotissimam nitebar ostende-
re. Et ideo quæcunq illarum veritate posset conuinci & repudiari:ad curam intentionis
meæ quam tunc habebam non pertinebat: quandoquidem cunctis diligentiore disputatio-
ne discussis:quæcunq illarum recte vinceret cæteras:me securissimo fieret:quando etiam se-
cundum omnes id quod agebam inuictum persistere demonstrabam. Nunc vero vnam vo-
lo si possum ratione recta eligere ex omnibus. Et propterea huius ipsius de qua nunc agimus
defensionem in his quę commemoraui de illo libro verbis meis attentius intuens, validam fir
mamq non video. Nam velut firmamentum eius illud est:quod ibi dixi. Quis autem nouit
quid paruulis de quorum cruciatibus duritia maiorum contunditur:aut exerceturfides:aut
misericordia probatur:Quis inquam ergo nouit qd ipsis paruulis in secreto iudiciorum suo-
rum bonæ compensationis reseruet deus? Quoniam q̄q̄ nihil recte fecerint:tamen nec peccan-
tes aliquid ista perpessi sunt. Sed hoc non immerito dici video:de his qui vel pro Christi nomi-
ne ac vera religione tale aliquid etiam nescientes patiuntur:vel sacramento Christi iam imbu
ti sunt:qa sine societate vnius mediatoris liberari a damnatione non possunt:vt possit eis etiā
pro illis malis quæ hic in diuersis afflictionibus pertulerūt:compensatio ista præstari. Nūc au
tem cum ista quæstio non possit absolui:nisi etiam de his paruulis respondeatur:qui post gra-
uissimos cruciatus sine sacramento Christianę societatis expirant:quæ circa eos compensatio
cogitanda est:quibus insuper & damnatio pręparata est? Nam & de baptismo paruulorum in eo

dem libro:non quidem ſufficienter:ſed quantum illi operi ſatis eſſe videbatur/vtcunq; reſpon
di : ꝙ etiam neſcientibus : & fidem ſuam nondum habentibus prodeſt:non tamen de dam-
natione eorum paruulorum:qui ſine illo ex hac vita emigrant,tunc aliquid dicēdum putaui:
quia non quod nunc agitur agebatur.Sed vt omittamus & contemnamus ea quæ breui tem- &
pore patiuntur:nec tranſacta reuocantur:nunquid ſimiliter cōtemnere poſſumus:ꝙ per vnū
1.Corint.15. hominem mors:& per vnum hominem reſurrectio mortuorum?Sicut enim in Adam omnes
moriuntur:ſic & in Chriſto omnes viuificabuntur.Per hanc enim apoſtolicam diuinam clarā
ꝙ ſententiam:ſatis euidenter elucet:neminem ire in mortem niſi per Adam:neminem ire in vi
tam æternam:niſi per Chriſtum.Hoc eſt quippe omnes & omnes:quia ſicut omnes homines
per primam:hoc eſt per carnalem generationem pertinēt ad Adam:ſic omnes homines ad ſe-
cundam:id eſt ſpiritalem regenerationem veniunt:quicunq; ad Chriſtum perueniunt.Ideo
ergo dictum eſt & hic omnes:& ibi omnes:quia ſicut omnes qui moriuntur:non niſi in Adam
moriuntur:ita omnes qui viuificabuntur:non niſi in Chriſto viuificabuntur.Ac per hoc quiſ
quis nobis dixerit:quenq̄ in reſurrectione mortuorum viuificari poſſe niſi in Chriſto:tanq̄ pe
ſtis communis fidei deteſtandus eſt.Item quiſquis dixerit ꝙ in Chriſto viuificabuntur etiam
paruuli qui ſine ſacramenti eius participatione de vita exeunt:hic profecto & contra apoſtoli-
cam prędicationem venit:& totam condemnat eccleſiam:vbi propterea cum baptizandis par
uulis feſtinatur & curritur:quia ſine dubio creditur aliter eos in Chriſto viuificari omnino
non poſſe.Qui autem non viuificatur in Chriſto:reſtat vt in eadem damnatione maneat:de
Ro.5. qua dicit Apoſtolus:Per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem.Cui delicto
obnoxios paruulos naſci:& omnis credit eccleſia:& ipſe iam contra Iouinianum diſputans:
& exponens Ionam prophetam:ſicut pauloante commemoraui:fide veraciſſima definiſti:cre-
do & in aliis locis opuſculorum tuorum:quæ vel non legi:vel in præſentia non recordor.Hu-
ius igitur dānationis in paruulos cauſam requiro:quia neq; animarū ſi nouæ fiunt ſingulis
ſingulę:video eſſe vllum in illa ętate peccatum:nec a deo damnari aliquam credo:quam videt
nullum habere peccatum.An forte dicendum eſt in paruulo carnem ſolam cauſam eſſe pecca-
ti:nouam vero illi animam fieri:qua ſecundum dei præcepta viuēte in adiutorio gratiæ Chri 9
ſti:& ipſi carni edomitæ ac ſubiectæ poſſit incorruptionis meritum comparare?Sed quia in
paruulo anima nondum id agere poteſt:niſi Chriſti acceperit ſacramētum:per hanc gratiam
carni eius acquiritur:quod illius moribus nondum potuit.Si autem ſine vllo ſacramento ani
ma paruuli exierit:ipſa quidem in æterna vita erit:vnde eam nullum peccatum potuit ſepara
re:caro vero eius non reſurget in Chriſto:non percepto ante mortem illius ſacramento?Hanc
opinionem nunq̄ audiui:nunq̄ legi:Sed plane audiui & credidi:propter quod & locutus ſum
Ioan.5. quia veniet hora quando omnes qui in monumentis ſunt,audient vocem eius:& procedent
1.Corin.15. qui bene fecerunt in reſurrectionem vitæ.Ipſa eſt de qua dicitur:Et per vnum hominem re-
ſurrectio mortuorum:Ipſa eſt qua in Chriſto omnes viuificabuntur.Qui autem male egerūt
in reſurrectionem iudicii.Quid hic ergo de illis infantibus intelligendum eſt:qui priuſq̄ poſ-
ſent agere vel bene vel male:ſine baptiſmo corpore exuti ſunt?Nihil hic de talibus dictum eſt.
Sed ſi caro eorum ideo non reſurget:quia nec boni aliquid fecerunt nec mali:nec illorum re-
ſurrectura eſt:qui percepta baptiſmi gratia:in illa ætate defuncti ſunt in qua nihil bene vel
male agere potuerunt.Si autem illi inter ſanctos reſurgent:id eſt inter eos qui bene egerunt:
inter quos & illi reſurrecturi ſunt:niſi inter eos qui male egerunt : ne aliquas humanas ani-
mas credamus corpora ſua non recepturas:ſiue in reſurrectionem vitæ:ſiue in reſurrectio-
nem iudicii?Quæ ſententia priuſq̄ refellatur:ipſa nouitate iam diſplicet.Deinde quis ferat ſi
credant ſe illi qui ad baptiſmum cum ſuis paruulis currunt:propter carnes eorum non pro-
Cyprianus. pter animas currere?Beatus quidem Cyprianus non aliquod decretum condens nouum:ſed A
eccleſiæ fidem firmiſſimam ſeruans ad corrigendum eos qui putabant ante octauum diem na
tiuitatis non eſſe paruulum baptizandum:non carnem:ſed animam dixit eſſe perdendam : &
mox natum rite baptizari poſſe:cum ſuis quibuſdam coepiſcopis cenſuit.Sed contra Cypria
ni aliquam opinionem:vbi quod videndum fuit fortaſſe non vidit:ſentiat quiſq; quod libet:
Ro.5. tantum contra apoſtolicam manifeſtiſſimam fidem nemo ſentiat:qui ex vnius delicto omnes
in condemnationem duci prædicat:ex qua condemnatione non liberat niſi gratia dei per Ie-
ſum Chriſtum dominum noſtrum:in quo vno omnes viuificantur quicunq; viuificantur.
Contra eccleſiæ fundatiſſimum morem nemo ſentiat:vbi ad baptiſmum ſi propter ſola par-

B uulorum corpora curreretur;baptizandi offerrentur & mortui.Quæ cum ita sint:quærenda causa est atq; reddenda:quare damnentur animæ quæ nouę creantur singulis quibusq; nascentibus:si præter Christi sacramentum paruuli moriantur.Damnari enim eas si sic de corpore exierint:& sancta scriptura & sancta est testis ecclesia.Vnde illa de animarum nouarum creatione sententia:si hanc fidem fundatissimam nō oppugnat:sit & mea:si oppugnat non sit & tua.Nolo mihi dicatur pro hac sententia debere accipi quod scriptum est:Qui finxit spiritum hominis in ipso;& qui finxit singillatim corda eorum. Psal.32.
Aliquid fortissimum atq; inuictissimum requirendum est;quod nos non cogat deum credere vllarum animarum sine culpa aliqua damnatorem.Nam vel tantundem valet:vel plus est forsitan creare q̃ fingere:& tamen scriptum est:Cor mundum crea in me deus. Psal.50.
Nec ideo putari potest anima hoc loco optare se fieri priusq̃ aliquid esset.Sicut ergo iam existens creatur innouatione iustitiæ:sic iam existens fingitur confirmatione doctrinæ.Nec illud quod in ecclesiaste scriptum est:Tunc cōuertetur in terram puluis sicut fuit:& spiritus reuertetur ad dominum qui dedit illum:istam confirmat sententiam:quam volumus esse nostram. Ecclesia.12.
Plus enī hoc suffragatur eis:qui ex vna putant omnes esse animas.Nam sicut conuertitur inquiunt puluis in terram sicut fuit:& tamen caro de qua hoc dictum est:ad hominem non reuertitur ex quo propagata est:sed ad terram vnde primus homo factus est:sic & spiritus ex illius vnius spiritu propagatus:nō tamen ad eum reuertitur:sed ad dominum a quo illi datus est.
C Verum quia hoc testimonium ita pro istis sonat:vt non omnimodo huic opinioni quam defendi volo.videatur esse contrarium:admonendam tantum credidi prudētiam tuam:ne talibus testimoniis ex his angustiis me coneris eruere.Nam licet nemo faciat optando vt verum sit quod verum non est:tamen si fieri posset optarē vt hęc sententia vera esset sicut opto:vt si vera est:abs te liquidissime atq; inuictissime defendatur.Hæc autem difficultas etiam illos sequitur:qui iam existentes alibi animas & ab initio diuinorum operum præparatas:a deo mitti opinantur in corpora.Nam & ab his hoc idē quæritur:si animæ inculpatę obedienter veniunt quo mittūtur:cur in paruulis si nō baptizati vitam istam finierint:puniuntur?Eadem prorsus in vtraq; sententia difficultas est.Illi sibi videntur de hac facilius exire quæstione:qui animas asseuerant pro meritis vitæ prioris singulas singulis corporibus implicari.Hoc enim putāt esse in Adam mori:in carne scilicet quæ propagata est ex Adam,supplicia pendere:A quo reatu inquiūt gratia Christi liberat pusillos cum magnis.Hoc quidem recte:veraciter:optimeq;:q; gratia Christi liberat a reatu peccatorum pusillos cū magnis.Sed in alia superiore vita peccare animas:& īde præcipitari in carceres carneos: non credo:non acquiesco:non cōsentio. 11.de Ciuitate dei.ca.23.
Primo quoniam nescio per quos fieri circuitus id aiūt isti vt post nescio quanta volumina sæculorum iterum ad istam sarcinam corruptibilem carnis & supplicia pendenda redeundum sit.Qua opinione quid horribilius cogitari possit ignoro.Deinde quis tandem iustus defunctus est:de quo non si isti vera dicunt:solliciti esse debeamus:ne in sinu Abrahæ peccans in flammas illius diuitis deiiciatur?Cur enim non & post hoc corpus peccari possit si & ante potuit?Postremo:longe aliud est in Adam peccasse.Vnde dicit Apostolus:In quo omnes peccauerunt. Ro.5.
Et aliud est extra Adam nescio vbi peccasse:Et ideo in Adam:id est in carnem quæ ex Adam propagata est:tāq̃ in carcerem trudi.
D Illam vero opinionem q; ex vna fiant omnes animæ:nec discutere volo nisi necesse sit:Atq; vtinam ista de qua nunc agimus,si vera est:sic abs te defendatur:vt hic necesse iam non sit.Quis autem desyderem:rogem:votis ardentibus exoptem & expectem:vt per te mihi dominus huius rei auferat ignorantiam:tamen si (quod absit) minime meruero:patientiam mihi petā a domino deo nostro:in quem sic credimus vt aliqua nobis nō aperiri etiam pulsantibus,nullo modo aduersus eum murmurare debeamus.Memini prius ipsis apostolis dictum.Multa habeo vobis dicere: sed non potestis illa portare modo. Ioan.16.
In his quantum ad me attinet etiam hoc deputem. Neq; q hoc sciam me indigner indignum:nec hoc ipso etiam conuincar indignior.Multa enim alia similiter nescio quę commemorare vel enumerare non possum.Et hoc tolerabiliter ignorarem nisi metuerem ne aliqua istarum opinionum contra illud quod firmissima retinemus fide:incautis obreperet mentibus.Sed anteq̃ sciam quænam earum potius eligenda sit:hoc me non temere sentire profiteor:eam quæ vera est non aduersari robustissimæ ac fundatissimæ fidei:qua Christi ecclesia nec paruulos homines recentissime natos a damnatione credit/nisi per gratiam nominis Christi quam in suis sacramentis commendauit/posse liberari.

Sancti Augustini ad beatum Hieronymum: expositionem de eo quod scribitur in canonica Iacobi: Si quis totam legem seruauerit: offendat autem in vno: factus est omnium reus: petentis: Plurima etiam de connexione virtutum ac vitiorum secundum philosophorum catholicorumq; sententias tractantis. Epistola.XXIX.

Vod ad te scripsi honorande mihi in Christo frater Hieronyme: quęrens de anima humana: si nascentibus singulis nouæ singulæ nūc vsq; fiunt: vbi peccati vinculum contrahunt: qd̄ p sacramentū gratiæ Christi etiā in infantibus recenter natis soluendum esse non dubitamus: cum in non paruum volumen pcederet: nolui vlla alia onerare quæstione: sed qd̄ vrget acrius: multo minus est negligendum. Proinde quæro: & per deum obsecro: vt exponas mihi quod multis existimo profuturum: aut si iam vel abs te / vel ab alio aliquo expositum habes: dirigas nobis: quomodo accipiendum sit: quod in epistola Iacobi apostoli scriptum est. Quicunq; enim totam legem seruauerit: offendat autem in vno: factus est omnium reus. Quæ res talis ac tanta est: vt q̄ hinc tibi nō iam olim scripsi: multum me poeniteat. De agenda namq; præsenti vita: quomodo ad vitam perueniamus æternam: non de præterita perscrutanda: quam penitus demersit obliuio: sicut est illud quod de anima quærēdum putaui: hæc vertitur quęstio. Eleganter aūt dictū esse narratur: qd̄ huic rei satis apte conuenit. Cū quidam cecidisset in puteum: vbi aqua tanta erat: vt eum magis exciperet ne moreretur: q̄ suffocaret ne loqueretur: accessit alius: & eo viso admirans ait: Quomodo huc cecidisti? Ait ille. Obsecro inquit cogita quomodo hinc me liberes: non quomodo huc ceciderim quæras. Ita quoniam fatemur: & fide catholica tenemus: de reatu peccati: tanq̄ de puteo: etiam paruuli infantis animam Christi gratia liberandam: satis est ei: q̄ modum quomodo salua fiat: nouimus: etiam si nunq̄ quomodo in malum illud deuenerit nouerimus. Sed ideo putaui esse quærendum: ne forte ex illis opinionibus incarnationis animæ aliquam teneamus incautius: quæ liberandam prorsus animam paruuli contradicat: negans eam esse in isto malo. Hoc igitur firmissime retento: q̄ anima paruuli de reatu peccati liberanda est: nec alio modo liberanda nisi gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum: si possumus etiam ipsius mali causam & originem nosse: vaniloquis non disputatoribus / sed litigatoribus paratius instructiusq; resistimus. Si autem non possumus: nō quia latet miseriæ principium: ideo pigrescere misericordiæ debet officium. Aduersus eos autē qui sibi videntur scire quod nesciunt: hoc tutiores sumus q̄ hanc ignorantiam nostram nō ignoramus. Aliud est enī quod nescire malū est: aliud quod sciri vel non potest: vel non opus est: vel ad vitam quā quærimus indifferens est. Hoc vero qd̄ de literis apostoli Iacobi nunc requiro: in hac ipsa qua viuimus: & vt semper viuamus deo placere studemus: actione versatur. Quomodo igitur intelligendum est obsecro te: Quicūq; totam legem seruauerit: offendat autem in vno: factus est omnium reus? Ita ne qui furtum fecerit: immo vero qui dixerit diuiti: sede hic: pauperi autem: tu sta illic: & homicidii / & adulterii & sacrilegii reus est? Quod si nō est: quomodo qui i vno offendat: factus est omnium reus? An illud quod dixit de diuite & paupere, ad ista nō pertinet: quorum si quis in vno offenderit: fiet omnium reus? Sed recolendum est vnde venerit illa sentētia: & quę illam superiora pepererint quibusq; connexa dependeat. Fratres mei nolite inquit in personarum acceptione habere fidē domini nostri Iesu Christi glorię. Etenim si introierit in conuentu vestro vir anulum aureum habēs in veste candida: introierit autem & pauper in sordido habitu: & intendatis in eum qui indutus est veste præclara: & dicatis ei: Tu sede hic bene: pauperi aūt dicatis: tu sta illic: aut sede sub scabello pedum meorum: nonne iudicatis apud vosmetipsos: & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Audite fratres mei dilectissimi: nonne deus elegit pauperes in hoc mundo: diuites in fide: & hæredes regni: qd̄ repromisit deus diligentibus se? Vos autem exhonorastis pauperem propter illum scilicet cui dictum est: sta illic: cum habenti anulum aureum dictum esset: tu sede hic bene. Ac deinde sequitur eandem ipsam sentētiam latius versans & explicans: Nōne inquit diuites per potētiam opprimūt vos: & trahūt ad iudicia? Nōne ipsi blasphemāt bonum nomē qd̄ inuocatum est super vos? Si quidem legem perficitis regalem secundum scripturam: Diliges proximum tuum sicut teipsum: bene facitis. Si autem personas accipitis: peccatum operamini: redarguti a lege quasi transgressores. Vide quemadmodum transgressores legis appellat: qui dicunt diuiti: sede hic: & pauperi: sta illic. Vnde ne putarēt cōtemptibile esse peccatū: in hac vna re legē transgredi: secutus adiunxit: Quicūq; totam legem ser-

Margin (left): Iacobi.2. 2.Retrac. cap.45. — Iacobi.2.

Margin (right): E — F — G

uauerit:offendat aūt in vno:factus est omniū reus.Qui eñ dixit:nō moechaberis:dixit & nō occides.Qꝫ si nō occidis:moecharis aūt:factus es trāsgressor legis:ꝓpter id qđ dixerat:redargui a lege:quasi transgressores.Quæ cum ita sint:consequens videtur:nisi alio modo intelligendū ostendatur:vt qui dixerit diuiti:sede hic:& pauperi:sta illic:huic non honorē/quem illi deferēs:& idololatra/& blasphemus/& adulter/& homicida:& ne qđ lōgū est:cūcta cōmemo

G rem:reus omniū criminū iudicandus est.Offendens quippe in vno:factus est oīm reus.At eñ q vnam virtutē habet:oēs habet:& qui vnam nō habet:nullā habet.Hoc si verū est:confirmatur ista sententia:Sed ego eam exponi volo:non confirmari:quæ per seipsam apud nos omnibus philosophorum auctoritatibus firmior est.Et illud quidem de virtutibus & vitiis si veraciter dicitur:non est consequens:vt propter hoc omnia peccata sint paria.Nam illud de inseparabilitate virtutum:nisi forsitan fallor:tamen si verum memini:quod vix memini:omnib⁹ philosophis placuit:qui easdem virtutes agendæ vitę necessarias esse dixerunt.Hoc autem de parilitate peccatorum soli Stoici ausi sunt disputare:contra omnem sensum generis humani:quā eorum vanitatem in Iouiniano illo:qui in hac sententia Stoicus erat:in aucupandis autē & defensandis voluptatib⁹ Epicureus:de scripturis sanctis dilucidissime cōuicisti.In qua tua suauissima & præclarissima disputatione satis euidēter apparuit:non placuisse auctoribus no

H stris:vel ipsi potius quæ per eos locuta est veritati:omnia paria esse peccata. Quomodo autē fieri possit:vt etiam si hoc de virtutibus verum est:non tamen ideo cogamur fateri æqualitatem omnium peccatorum:quantū possum adiuuante domino aperire conabor.Quod si effecero:approbabis:vbi vero causæ defuero tu supplebis.Certe hinc persuadent:qui vnam virtutē habuerit:habere omnes:& omnes deesse cui vna defuerit:ꝗ prudētia nec ignaua/nec iniusta/nec intemperans potest esse.Nam si aliquid horum fuerit:prudentia non erit.Porro si prudentia tunc erit si & fortis/& iusta/& temperans sit:profecto vbi fuerit:secum habet cæteras.Sic & fortitudo imprudens esse non potest vel intemperans vel iniusta : sic temperantia necesse est vt prudens/fortis/& iusta sit.Sic iustitia non est nisi sit prudens:fortis : temperans.Ita vbi est vna vera aliqua earum:& aliæ similiter sunt. Vbi autem aliæ desunt:vera vna illa non est:

I etiam si aliquo modo similis esse videatur.Sunt enim vt scis quædam vitia virtutibus aperta discretione contraria:vt imprudentia prudentiæ.Sunt autem quędā quæ tantum vitia sunt:ideo contraria:quadam tamen specie fallaci similia:vt eidem prudentiæ:non imprudētia:sed astutia.Nunc enim eam dico astutiam:quæ vsitatius in malitiosis intelligi & vocari solet:non sicut nostra loqui scriptura consueuit:quæ sæpe astutiam in bono ponit. Vnde:Estote astuti Matth.10. vt serpentes.Et illud:vt & innocentibus det astutiam.q̃q̃ & apud illos/Romanæ linguæ disertissimus dixerit:Neq; illi tamen ad cauendum dolus:aut astutia deerant:astutiam ponens in bono:sed apud illos rarissimum:apud nostros frequentissimum est.Itemq; in partibus temperantiæ apertissime contraria est effusio parsimoniæ:ea vero quæ tenacitas dici vulgo solet:vitium quidem est:tamen parsimoniæ simile:non natura:sed fallacissima specie.Item dissimilitudine manifesta contraria est iniustitia iustitiæ.Solet autem quasi imitari iustitiam vindicandi se libido:sed vitium est.Ignauia fortitudini perspicue contraria est:duritia vero distat natura:fallit similitudine.Constantia pars quædam virtutis est.Ab hac inconstantia longe abhorret:& indubie contrasistit.Pertinacia vero constantia dici affectat:& non est:quia illa est vir-

K tus : hoc vitium. Vt ergo non iterum hæc eadem commemorare necesse sit : exempli gratia ponamus aliquid : vnde possint cætera intelligi.Catilina:vt de illo scripserunt : qui nosse Sallustius. potuerunt:frigus:sitim:famem ferre poterat:eratq; patiens inediæ:algoris: vigiliæ supra q̃ cuiq̃ credibile est : ac per hoc & sibi & suis magna præditus fortitudine videbatur:Sed hæc fortitudo prudens non erat:mala enim pro bonis eligebat. Temperans non erat : corruptelis enim turpissimis fœdabatur.Iustus non erat:nam contra patriam coniurauerat. Et ideo nec fortitudo erat:sed duritia sibi : vt stultos falleret:nomen fortitudinis imponebat. Nam si fortitudo esset : non vitium/sed virtus esset.Si autem virtus esset:a cæteris virtutibus tanq̃ inseparabilibus comitibus nūq̃ relinqueretur.Quapropter dum quæritur etiam de vitiis vtrū ipsa similiter omnia sint vbi vnum erit : aut nulla sint vbi vnum non erit : laboriosum est id ostendere:propterea quia vni virtuti duo vitia opponi solent:& quod aperte contrarium est:& quod specie similitudinis adumbratur. Vnde illa Catilinæ quia fortitudo non erat:quæ esset cum secum virtutes alias non habebat : facilius videbatur. Qꝫ vero ignauia fuerit:vbi exercitatio quaslibet grauissimas molestias perpetiendi atq; tolerandi: supra q̃ cuiq̃ credibi-

le est:fuit:ægre persuadere potest.Sed forte acutius intuentibus:ignauia apparet ipsa duritia
quia laborem bonorum studiorum quibus vera acquiritur fortitudo, neglexerat. Verũtamẽ
quia sunt audaces qui timidi non sunt:& rursus timidi quibus abest audacia:cum sit vtrunq̧
vitium:quoniam qui vera virtute fortis est:nec temere audet:nec inconsulte timet:cogimur
fateri vitia plura esse virtutibus. Vnde aliquando vitiũ vitio tollitur:vt amore laudis/amor L
pecuniæ. Aliquando vnum cedit vt plura succedant:velut qui ebriosus fuerit, si modicũ bibe
rit:& tenacitatem & ambitionem didicerit. Possunt itaq̧ vitia etiam cedere vitiis succedenti-
bus non virtutibus. Et ideo plura sunt. Virtus vero quo vna ingressa fuerit:quoniam secum
cæteras ducit:profecto vitia cedent omnia quęcunq̧ inerant. Non enim omnia inerãt:sed ali-
quando totidem:aliquando plura paucioribus:vel pauciora pluribus succedebant. Hæc vtrũ
ita se habeant:diligentius inquirendum est. Non enĩ & ista diuina sententia est:qua dicit̃:Qui
vnam virtutem habuerit:om̃es habet:eiq̧ nulla inest:cui vna defuerit:sed hominibus hoc vi
sum est:multum quidem ingeniosis:studiosis:sed tamen hominibus. Ego vero nescio quemad
modum dicam. Non dico virum a quo denominata dicitur virtus:sed etiam mulierem:quæ
viro suo seruat thori fidem:si hoc faciat propter præceptum & promissum dei:& quæ primi-
tus sit fidelis:nõ habere pudicitiam:aut pudicitiam nullam/vel paruam esse virtutem:Sic &
maritum qui hoc idem seruat vxori:Et tamen sunt plurimi tales:quorum sine aliquo pecca-
to esse neminem dixerim:& vtiq̧ illud qualecunq̧ peccatum ex aliquo vitio venit. Vnde pu-
dicitia coniugalis in viris fœminisq̧ religiosis cum proculdubio virtus sit:non enim aut ni-
hil/aut vitium est:non tamen secum habet omnes virtutes. Nam si omnes ibi essent:nullum
esset vitium:nullum omnino peccatum. Quis autẽ sine aliquo peccato? Quis ergo sine aliquo
vitio:id est fomite quodam vel quasi sine radice peccati:cum clamet qui supra pectus domini
1.Ioan.1. recumbebat:Si dixerimus quia peccatum non habemus:nos ipsos decipimus:& veritas in no-
bis non est? Neq̧ hoc apud te diutius agendum est:sed propter alios qui forte hoc legerint di-
co. Nam tu quidem in eodem ipso opere splendido contra Iouinianum etiam hoc de scripturis
sanctis diligenter probasti. Vbi etiam ex hac ipsa epistola:cuius verba sunt:quorum nunc in- M
Iacobi.3. tellectũ requirimus:posuisti quod scriptũ est:In multis enim offendimus omnes. Non enĩ ait:
Iacobi.2. Offenditis:sed offendimus omnes:cũ Christi loqueret̃ apostolus. Et cum hoc loco dicat:Qui
cunq̧ autẽ totam legem seruauerit:offendat autem in vno:factus est omnium reus:Ibi nõ in
vno sed in multis:nec quosdam sed omnes dicit offendere. Absit autem vt quisq̃ fidelis existi-
met tot milia seruorum Christi:qui veraciter dicunt se habere peccatum:ne seipsos decipiant
& veritas in eis non sit:nullam habere virtutem:cum virtus magna sit sapiẽtia. Dixit autem
ipsa sapientia homini:Ecce pietas est sapientia. Absit ergo vt dicamus tot ac tantos fideles &
pios homines dei non habere pietatem:quã græci vel ἐυσεβειαν:vel expressius & plenius θεο-
1.Timoth.1. σεβειαν vocant. Quid autem est pietas nisi dei cultus? Et vnde ille colitur nisi charitate? Cha-
ritas igitur de corde puro & conscientia bona & fide non ficta:magna & vera virtus est:quia
Cant.8. ipsa est & finis pręcepti. Merito dicta est fortis sicut mors:siue quia nemo eam vincit sicut mor
Ioan.15. tem:siue quia in hac vita vsq̧ ad mortem est mensura charitatis:Sicut dominus ait:Maiorem
hac charitatem nemo habet:q̃ vt animam suam ponat pro amicis suis:siue potius/quia sicut
mors animam auellit a sensibus carnis:sic charitas a concupiscentiis carnalibus. Huic subser
uit scientia cum est vtilis, nam sine illa inflat. Qđ vero illa ędificando impleuerit:nihil ibi ista
inane qđ inflet inueniet. Vtilem porro scientiam definiendo monstrauit:vbi cum dixisset:Ec
ce pietas est sapientia:continuo subiunxit:Abstinere vero a malis:scientia est. Cur ergo non di
cimus:q hanc virtutẽ habet habere omnes:cũ plenitudo legis sit charitas? An quãto magis est
in hoĩe:tãto magis est virtute pręditus? Quãto aũt minus:tãto minus est virtus:qa ipa est vir
tus:& quanto minus est virtus:tanto maius est vitium? Vbi ergo illa plena & perfecta erit:ni- N
hil ex vitio remanebit. Proinde mihi videntur Stoici falli:quia proficientem hominẽ in sapien
tia nolunt omnino habere sapientiã:sed tunc habere cũ in ea omnino perfectus fuerit:nõ quia
illum profectum negant:sed nisi ex profundo quodam emergendo repente emicet ur in auras
sapientiæ liberas:nulla ex parte esse sapientem. Sicut enĩ nihil interest ad hominem præfocan-
dũ:vtrum aquam stadiis multis super se habeat altam:aut vnum palmum aut digitum:sic il
los qui tendũt ad sapiẽtiã pficere qdem dicũt:tãq̃ ab imo surgẽtes gurgitis in aerem:sed nisi
totam stultitiã, velut opprimentem aquam, proficiendo velut emergendo euaserint:nõ habe
re virtutem nec esse sapientes. Vbi autem euaserint:mox habere totam:nec quicq̃ stultitię re

manere:vnde omnino vllum peccatum possit existere.Hæc similitudo vbi stultitia velut aqua
& sapientia velut aer ponitur:vt animus a præfocatione stultitiæ tanq̃ emergens in sapientia
repente respiret:non mihi videtur satis accommodata nostrarum scripturarum auctoritati:
Sed illa potius:vt vitium vel stultitia tenebris:luci autem virtus & sapientia comparetur:quan
tum ista similia de corporalibus ad intelligibilia duci possunt.Non itaq; sicut de aquis in aerē
surgens:vbi earum summum transierit repente quantum sufficit inspiratur:sed sicut de tene
bris in lucem procedens paulatim progrediēdo illuminatur.Quod donec plenissime fiat:iam
eum tamen dicit tanq̃ de abditissima spelunca egredientem:vicinia lucis afflatū tanto magis
quanto magis propinquat egressus:vt illud qđ in eo lucet:sit vtiq; ex lumine quo progredit̄.
Illud autē quod adhuc obscurum est:sit ex tenebris vnde egredit̄.Itaq; & non iustificabitur in Psal.142.
conspectu dei omnis viuens:& tamē iustus ex fide viuit.Et induti sunt sancti iustitia:alius ma Abacuc.2.
gis:alius minus.Et nemo hic viuit sine peccato:& hoc alius magis:alius minus.Optimus au-
O tem est qui minimum.Sed quid ego tanq̃ oblitus cui loquor:doctori similis factus sum:cum
proposuerim quid abs te discere velim?Sed quia de peccatorum parilitate:vnde ad id quod aie
bam incidit quæstio:examinandam tibi sententiam meam promere statueram:iam eam tan-
dem aliquando concludam.Quia etsi verum est:eum qui habet vnam:omnes habere virtutes
eum qui vnam non habet:nullam habere:Nec sic peccata sunt paria:quia vbi virtus nulla est:
nihil quidem rectum est:nec tamen ideo non prauo prauius est:distortoq; distortius.Si autē
quod puto esse verius:sacrisq; literis congruentius:ita sunt animæ intensiones:vt corporis
membra:non ꝙ videantur locis:sed sentiantur affectibus:& aliud illuminatur amplius:aliud
minus:aliud omnino caret lumine & tenebroso inumbratur obstaculo:profecto ita vt quisq;
illustratione piæ charitatis affectus est:in alio actu magis:in alio minus:in aliquo nihil:sic po
test dici habere aliam:& aliam non habere:aliam magis:aliam minus habere virtutem.Nam
&,maior est in isto charitas q̃ in illo:recte possumus dicere:& aliqua in isto:nulla in illo quan-
tum pertinet ad charitatem quæ pietatis est:& in ipso vno homine ꝙ maiorem habuit pudici
tiam q̃ patientiam:& maiorem hodie q̃ heri si proficit:& adhuc non habeat continentiam:&
habeat non paruam misericordiam.Et vt generaliter breuiterq; complectar:quam de virtute
habeam notionem:quod ad recte viuendum attinet:virtus est charitas:qua id quod diligen-
dum est diligitur.Hæc in aliis maior:in aliis minor:in aliis nulla est.Plenissima vero quæ iam
nō possit augeri:q̃diu hic homo viuit,est in nemine:q̃diu aūt augeri potest:profecto illud qđ
minus est q̃ debet ex vitio est.Ex quo vitio non est iustus in terra qui faciat bonum & non pec- 3.Reg.8.
cet.Ex quo vitio non iustificabitur in conspectu dei omnis viuens.Propter quod vitiū si dixe- Psal.142.
rimus quia peccatum non habemus:nosmetipsos seducimus:& veritas in nobis non est.Pro- 1.Ioan.1.
pter quod etiam quantūlibet profecerimus:necessarium est nobis dicere:Dimitte nobis debita Matth.6.
nostra:cum iam oīa in baptismo dicta:facta:cogitata:dimissa sint.Quis itaq; qui recte videt:
vnde & quando & vbi speranda sit illa perfectio:cui non sit quod adiici possit?Si autem præce-
pta non essent:non vtiq; esset vbi se homo certius inspiceret & videret:vnde auerteretur:quo
conaretur:quare gratularetur:quid precaretur.Magna est ergo vtilitas præceptorum:si libe
P ro arbitrio tantum detur:vt gratia dei amplius honoretur.Quæ si ita se habent:vnde fiet om Iacobi.2.
nium reus:si in vno offendat:qui totam legem seruauerit?An forte quia plenitudo legis cha- Ro.13.
ritas est:qua deus proximusq; diligitur:in quibus præceptis charitatis tota lex pendet & pro- Matth.22.
phetæ:merito fit reus omnium qui contra illam facit:in qua pendent omnia?Nemo autem pec
cat nisi aduersus illam faciendo:quia non adulterabis:non homicidium facies:non furaberis
non concupisces:& si quod est aliud mandatum:in hoc sermone recapitulatur:in eo ꝙ diligis
proximum tuum tanq̃ teipsum.Dilectio proximi malum non operatur.Plenitudo autem le- Ro.13.
gis charitas.Nemo aūt diligit proximum:nisi diligens deū:& hoc quantū potest/proximo im
pendat:quem diligit tanq̃ seipsum:vt & ille diligat deum:quem si ipse non diligit:nec se nec
proximum diligit.Ac per hoc qui totam legem seruauerit:si in vno offenderit:fit omniū reus
Q quia contra charitatem facit:vnde tota lex pendet.Reus itaq; fit omnium:faciendo contra eā:
in qua pendent omnia.Cur ergo non dicantur paria peccata?An forte quia magis facit con-
tra charitatem:qui grauius peccat:minus qui leuius?Et hoc ipso quod admittit:fit quidē om
nium reus:sed grauius peccans:vel in pluribus peccans magis reus:leuius autem vel in pau-
cioribus peccans minus reus:tanto maiore scilicet reatu:quanto amplius:tanto minore:quan
to minus peccauerit:tamen etiam si in vno offenderit:reus est:quia cōtra eam facit:in qua pē

dent omnia.Quæ si vera sunt:eo modo & illud absoluitur qđ ait homo etiam apostolicæ gra-
Iacobi.3. tiæ:In multis enim offendimus omnes.Omnes enim offendimus:sed vnus grauius:alius leui
us.Quanto quisq; grauius leuiusq; peccauerit:tanto in peccato committendo maior:quanto
in diligendo deo & proximo minor.Et rursus:tanto minor in peccati perpetratione:quãto ma
ior in dei & proximi dilectione.Tanto itaq; plenior iniquitatis:quanto inanior charitatis.Et
tunc perfecti sumus in charitate:quando nihil restat ex infirmitate. Nec sane quantum arbi- R
tror putandum est leue esse peccatum iu personarum acceptione habere fidem domini nostri
Iesu Christi:si illam distantiam sedendi ac standi ad honores ecclesiasticos referamus.Quis enĩ
ferat eligi diuitem ad sedem honoris ecclesiæ,cõtempto paupere instructiore atq; sanctiore?Si
autem de quotidianis consessibus loquitur:quis non hic peccat:si tamẽ peccat:nisi cum apud
seipsum intus ita iudicat:vt ei tanto melior quãto ditior illo esse videatur?Hoc enim videtur
Iacobi.2. significasse cum dicit:Nonne iudicatis apud vosmetipsos:& facti estis iudices iniquarum co-
gitationum?Lex itaq; libertatis:lex charitatis est:de qua dicit:Si tamen legem perficitis rega-
lem secundum scripturas:Diliges proximum tuum sicut teipsum:benefacitis.Si autem per-
sonas accipitis:peccatum operamini:redarguti a lege tanq̃ transgressores.Et post illam senten
tiam ad intelligendum difficillimam:de qua satis dixi:qđ dicendum putaui:eandem legem li
bertatis commemorans:Sic loquamini inquit:& sic facite sicut per legem libertatis incipiẽtes
iudicari.Et quoniam quid paulo ante dixerit:nouit:quoniã in multis offendimus omnes:sug
gerit dominicam tanq̃ quotidianam quotidianis:etsi leuioribus tamen vulneribus,medicinã.
Iudicium enim inquit sine misericordia illi:qui non facit misericordiam.Hinc enim & domi- S
Lucæ.6. nus:Dimittite inquit & dimittetur vobis:date:& dabitur vobis.Superexaltat autem miseri-
cordia iudicium:non enim est aduerso iudicio:sed superexaltat:quia plures per misericordiam
Matth.5. colliguntur:sed qui misericordiam præstiterunt.Beati enim misericordes:quia ipsis misere-
bitur deus.Et hoc vtiq; iustum est:vt dimittatur eis quia dimiserunt:& detur eis quia dede-
runt.Inest quippe deo & misericordia iudicanti:& iudicium miseranti.Propter quod ei dicit:
Psal.100. Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.Nam quisquis velut nimium iustus iudiciũ
Psal.142. sine misericordia quasi securus expectat:iram iustissimam prouocat:quam timẽs ille dicit:Ne
Hiere.2. intres in iudicium cum seruo tuo.Vnde dicitur populo contumaci.Quid vultis mecum iu-
dicio contendere?Cum enim rex iustus sederit in throno quis gloriabitur castũ se habere cor?
Aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato?Quæ igitur spes est:nisi superexaltet miseri-
Matth.6. cordia iudicium?Sed erga illos qui misericordiam fecerunt veraciter dicendo:Dimitte nobis
2.Corint.9. sicut & nos dimittimus:& sine murmuratione dando.Hilarem enim datorem diligit deus.
Deniq; sanctus Iacobus iam ex isto loco de misericordiæ operibus loquitur:vt quos vehemen- T
ter illa sententia terruerat consoletur:cum admonet:quomodo etiam quotidiana peccata sine
quibus hic non viuitur:quotidianis remediis expientur:ne homo qui cum in vno offenderit
sit omnium reus in multis offendendo:quia in multis offendimus:propter magnum aggerẽ
reatus sui minutatim collectum ad tribunal tanti iudicis perueniat:& eam quam nõ fecit mi-
sericordiam non inueniat:sed potius dimittendo atq; dãdo mereatur sibi dimitti peccata:red
diq; promissa.Multa dixi quibus tibi tædium fortassis inferrem:qui hæc quæ tamen appro- ꝗ
bas:non expectas discere:q; ea docere consueuisti:Si quid autem est in eis:quantum ad rem ip
sam pertinet:nam quali eloquio explicata sint:non nimis curo.Si quid ergo in eis est quod eru
ditionem offendat tuam:quæso vt rescribendo admoneas:& me corrigere non graueris.Infe-
lix est enim qui non tantos etiam sanctos tuorum studiorum labores:& digne honorat:& de
his domino deo nostro:cuius munere talis es:gratias agit.Vnde cum libentius debeam a quo
libet discere:quod inutiliter ignoro:q̃ promptius quoslibet docere:quod scio:quanto iustius
abs te hoc charitatis debitum flagito:cuius doctrina in nomine & adiutorio domini tantum
in latina lingua ecclesiasticæ literæ adiutæ sunt:quantum vnq̃ antea potuerunt.Maxime ta-
Iacobi.2. men istam sententiam:Quicunq; totam legem seruauerit:offendat autẽ in vno:factus est om
nium reus:si quo alio modo exponi melius posse nouit tua dilectio:per dominum obsecro:vt O
id nobiscum communicare digneris.

Beati Hieronymi ad sanctum Augustinum:cur sibi ad quæsita non mox responderit:se ex
cusantis:Simul & sui amicitiam & charitatem eidem pollicentis:Et ad obuiandum hæreticõ-
rum calumniæ alterutrum:adhortantis. Epistola.XXX.

V
Omino vere sancto: & omī mihi affectione venerabili papę Augustino: Hie
ronymus in Christo salutē. Virū honorabilē fratrē meū: filium dignatiōis
tuæ Orosium presbyterū: & sui merito & te iubēte suscepi. Sed incidit tem-
pus difficillimū: quādo mihi tacere melius sit q̄ loq: ita vt nostra studia ces-
sarent: & iuxta Appium Canina exerceretur facundia. Itaq; duobus libellis
tuis quos meo noī dedicasti: eruditissimis & omī eloquētiæ splendore fulgē
tibus: ad tempus respondere non potui. Non quo quicq̄ in illis reprehendē-
dū putē: sed qa iuxta apostolum: Vnusquisq; in suo sensu abundet: alius qdē sic: alius autem sic. Ro.14.
Certe quicqd dici potuit: & sublimi ingenio de scripturarum sanctarum hauriri fontibus: a te
positum atq; disertum est. Sed q̄so reuerentiam tuam: parūper patiaris me tuū laudare ingeni
um. Nos enim inter nos eruditionis causa disserimus. Caeterum æmuli & maxime hæretici, si
diuersas inter nos sententias viderint: de animi calumniabunt rancore descendere: Mihi autē
decretum est te amare: te suspicere: colere: mirari: tuaq; dicta quasi mea defendere. Certe & ī dia
logo quē nup edidi: tuæ beatitudinis vt dignū fuerat recordatus sum. Magisq; demus operam
vt pniciosissima hæresis de ecclesiis auferatur: q̄ semp simulat poenitentiā: vt docendi in eccle-
siis habeat facultatem. Ne si aperta luce prodierit: foras expulsa moriatur. Sanctæ ac venera-
biles filiæ tuæ Eustochium & Paula: & genere suo & exhortatione tua digne gradiuntur: speci
aliterq; salutant beatitudinē tuā: Ois quoq; fraternitas quæ nobiscū dño saluatori seruire cona
tur. Sanctum presbyterū Firmū: anno p̄terito ob rem earum Rauennam: & inde Africā Siciliā
q; direximus: quem putamus iam in Africæ partibꝰ commorari. Sanctos tuo adhærentes late-
ri: vt meo obsequio salutes: precor. Literas quoq; meas, ad sanctum presbyterum Firmum dire
xi: q̄ si ad te venerint ei dirigere non graueris. Incolumem te & mei memorem: Christus domi-
nus custodiat: domine vere & sancte & beatissime papa. Grādē latini sermonis in ista prouincia
notariorum patimur penuriam: & idcirco pręceptis tuis parere non possumus: maxime in edi
tione septuaginta quæ asteriscis verubusq; distincta est. Pleraq; enim prioris laboris ob fraudē
cuiusdam amisimus.

Paulini ad beatum Augustinum pro pentateucho ab illo contra Manichæos composito: & si
bi transmisso: gratias habentis: Eundemq; p salutari literarū doctrina & eruditione vitæ ęter-
nę deprecantis.

Epistola.XXXI.

X
Omino fratri vnanimo & venerabili Augustino: Paulinꝰ & Therasia pec-
catores. Charitas Christi quę vrget nos etiā absentes: licet per vnitatē fidei
alligat: ipsa fiduciā ad te scribendi: pudore depulso: p̄stitit: teq; p lr̄as tuas
visceribꝰ meis intimauit: quas & de scholasticis facultatibꝰ affluētes: & de
cælestibꝰ fauis dulces: vt aīæ meæ medicas & altrices: in quinq; libris intern
teneo: quos munere benedicti & venerabilis nobis episcopi nr̄i Alipii: nō p
nr̄a instructione tantum: sed etiā p ecclesiæ multarū vrbiū vtilitate suscepi
mus. Hos igitur nūc libros lectioni habeo: in his me oblecto: de his cibū capio: nō illū q perit sed
qui operat vitæ ęternæ substātiam p fidē nostrā: qua adcorporamur in Christo Iesu domino no
stro: Cum fides nostra quæ visibilium negligens: inuisibilibus inhiat: p charitatem omnia secū
dum veritatem omnipotentis dei credentem: literis & exemplis fidelium roboretur. O vere sal
terræ: quo p̄cordia nostra ne possint sęculi vanescere errore, condiūtur. O lucerna digne supra
candelabrum ecclesiæ posita: quæ late catholicis vrbibꝰ de septiformi ligno pastum oleo lætitiæ
lumen effundens: densas licet hæreticorum caligines discutis: & lucem veritatis a confusione
tenebrarum splendore clarifici sermonis enubilas. Vides frater vnanime: admirabilis in Chri-
sto domino & suspiciende: q̄ familiariter agnouerim te: quāto admiror stupore: q̄ magno amo-
re complectar: qui quotidie colloquio literarum tuarum fruor: & oris tui spiritu vescor. Os
enim tuum fistulam aquæ viuæ & venam fontis æterni merito dixerim: quia fons vitæ aquæ Ioan.4.
salientis in vitam æternam Christus effectus est. Cuius desyderio sitiuit in te anima mea: &
Y vbertate tui fluminis inebriari terra mea concupiuit. Ideoq; cum hoc pentateucho tuo con-
tra manichæos me satis armaueris: si qua in alios quoq; hostes catholicæ fidei munimina com-
parasti: quia hostis noster: cui mille nocēdi artes: tam variis expugnandus est telis q̄ oppugnat
insidiis: quæso promere mihi de armamentario tuo: & conferre non abnuas arma iustitiæ. Sum
enim laboriosus: & iam nunc sub magno onere peccator: veteranus in numero peccatorum:
sed æterno regi nouus in corpore tyro militiæ. Sapientiam mundi miser hucusq; miratus sum

& per inutiles literas reprobatamq; prudentiam deo stultus & mutus fui. Postq̄ inueteraui in
ter inimicos meos: & euanui in cogitationibus meis: leuaui oculos meos in montes ad praece-
pta legis: & gratiae dona suscipiens: vnde mihi auxilium venit a domino: qui non secundum
iniquitates retribuens: illuminauit caecum: soluit compeditum: humiliauit erectum male, vt
erigeret humiliatum pie. Sequor igitur non aequis adhuc passibus magna iustorū vestigia:
si possim orationibus vestris apprehendere: in quo dei miserationibus apprehensus sum. Re-
ge ergo paruulum in terra reptantē: & tuis gressibus ingredi doce. Nolo enim in me corpora
lis ortus magis q̄ spiritalis exortus aetatem consyderes. Quippe aetas mihi secundum carnem
ea est: qua fuit ille ab apostolis in porta speciosa verbi potestate sanatus. In natalib⁹ autem aīae
illius adhuc mihi tempus infantiae est: quae intentatis Christo vulneribus immolata digno
sanguine agni victimā pcucurrit: & dominicam auspicata est passionem. Atq; ideo vt infantē
adhuc verbo dei & spiritali aetate lactentem: educa verbis tuis: vberibus fidei sapientiae chari
tatis inhiantem. Si officium commune consyderas frater es: si maturitatem ingenii tui & sen-
suum: pater mihi es: etsi forte sis aeuo iunior: quia te ad maturitatem meriti honor seniorem
prouexit & iuuenem cana prudentia. Foue igitur & corrobora me in sacris literis & spirituali-
bus studiis: tempore (vt dixi) recentem: & ob hoc post lōga discrimina: post multa naufragia
vsu rudem: vixdum a fluctibus saeculi emergentem: tu qiam solido littore constitutus: tuo
excipe sinu: vt in portu salutis: si dignum putas: pariter nauigemus. Interea me de periculis vi
tae illius & profundo peccatorū euadere nitētē: orationib⁹ tuis tanq̄ tabula sustine: vt de hoc
mūdo quasi de naufragio nudus euadā. Idcirco enim me leuare sarcinis: & vestimētis onerāti
bus exuere curaui: vt vndosum hoc qd inter nos & deū peccatis interlatrantib⁹ separat prae-
sentis vitae salum: oīni amictu carnis: & cura diei sequentis: iubente & adiuuāte Christo expe
ditus enatē. Neq; id me pfecisse glorior: qd et si gloriari possem: in domino gloriarer: cuius est
perficere qd nobis adiacet velle. Sed cōcupiscit adhuc aīa mea desyderare iudicia domini. Vi
de quando assequatur effectum dei volūtatū: q adhuc ipsum desyderare desyderat. Qd ī me
tamen est: dilexi decorem domus sanctę: & quātū in me fuit: elegeram abiectus esse ī domo do
mini. Sed cui placuit segregare me ab vtero matris meae: & ab amicitia carnis & sanguinis ad
gratiam suam trahere: eidem placuit inopem me oīs boni meriti: suscitare de terra: & de lacu
miseriarum: ac de luto faecis educere: vt collocaret me cum principibus populi sui: & partem
meam in tua sorte poneret: vt te praestāte meritis: officio sociatus aequarer. Praesumptiōe igit Z
non mea: sed placito & ordinatione dñi: fraternitatis tuae mihi foedus vsurpans: tanto īdign⁹
honore me dignor: quia te pro tua sanctitate certo scio (nā veritatē sapis) nō alta sapere: sed
humilib⁹ congruere. Ideoq; prompte & intime recepturum spero charitatem humilitatis no
strae. Quam quidē iam recepisse te p beatissimū sacerdotē Alipiū (qa dignat) patrē nostrū cō
fido. Is eñ sine dubio de se tibi exēplum praebuit nos ante notitiam & supra meritum diligen-
di: qui incognitos sibi nos & longinqua sali intercapedine disparatos: spiritu dilectionis: q vbi
q; & penetrat & effunditur: & videre diligendo potuit: & alloquendo pertingere. Hic nobis
prima affectus sui documenta: & charitatis tuae pignora in supradicto munere librorū dedit.
Et quanto studuit impendio vt sanctitatem tuam: non ipsius tantum verbis: sed plenius elo-
quentia & fide tua cognita: non possemus amare mediocriter: tantopere curasse eundem cre-
dimus: vt nos vicissim ipsius imitatione plurimū diligas. Gratia dei tecum: vt et est: in aeter-
num maneat: optamus frater in Christo domino vnanime: venerabilis: desyderātissime. To-
tam demum & oēm comitē & aemulatorem in dño sanctitatis tuae plurimo fraternitatis vna
nimę salutamus affectu. Panem vnum quem vnanimitatis indicio misimus charitati tuae: ro
gamus accipiendo benedicas.

Beati Augustini ad Paulinum: aegre & dolēter ferētis illius absentiā: Simul & eius sanctū
propositum & vehementissimam charitatē cōmēdātis: Atq; ad syncere & recte scripta sua re-
legenda exorantis.

Epistola. XXXII.

omino vere sancto & venerabili: & eximia in Christo laude pdicando: fra &
tri Paulino: Augustinus in dño salutē. O bone vir & bone frater: latebas
aiam meā: & ei dico vt toleret: qd adhuc lates oculos meos: & vix mihi op-
temperat: immo nō obtemperat. An vero tolerat: Cur ergo me excruciat
desyderiū tui apd ipsā intus aiam: Nā si molestias corporis paterer: & si nō
perturbarent ęqtatē animi mei: recte illas tolerare dicerer. Cū aūt nō ęquo

animo fero:q te non video:intolerabile est istam appellare tolerantiam.Sed quando tu talis es:
esse sine te fortasse intolerabilius toleraret.Bene est ergo:quia aequo animo ferre non possum.
Qz si aequo animo ferrem:equo animo ferendus non essem.Mirum est:sed tamen verum quod
mihi accidit:doleo q te non video:& meipsum consolat dolor:Ita mihi displicet fortitudo:qua
patienter fertur absentia bonorum sicuti es.Nam & Hierusalem futuram desyderamus vtiq:
& quanto patientius desyderamus ipsam:tanto patientius sustinemus omnia propter ipsam.
Quis igitur potest non gaudere te viso:vt posset qdiu te non videt non dolere? Ego neutrum
possum : & quoniam si possem : inaniter possem:non posse delector:atq; in eo q delector non
nullum solatium est.Dolentem itaq; me:non sedatus:sed consyderatus consolatur dolor. Ne
reprehendas quaeso sanctiore grauitate qua praeuales:& dicas:non recte me dolere:q adhuc te
non nouerim:cum animũ mihi tuum:hoc est teipsum interiorem aspiciendum patefeceris.
Quid enim si vspiam vel in terrena tua ciuitate:didicissem fratrem & dilectorem meum:& tã
tum in domino ac talem virum:nullum ne me dolorem sensurum fuisse arbitrareris: si non si-
9 neret nosse domum tuam? Quomodo ergo non doleam:q nondum faciem tuam noui:hoc est
domum animae tuae:quã sicut meam noui?Legi enim literas tuas fluentes lac & mel:praeferen-
tes simplicitatem cordis tui:in qua qris dominum:sentiens de illo in bonitate: & afferẽs ei cla
ritatem & honorem. Legerunt fratres:& gaudent infatigabiliter & ineffabiliter:tam vberi-
bus & tam excellentibus donis dei:bonis tuis.Quotquot eas legerunt rapiunt: qui rapiuntur
cum legunt.Qz suauis odor Christi:& q̃ fragrat ex eis.dici non potest:illae literae cum te offe-
runt vt videaris:quantum nos excitent:vt quaeraris.Nam & perspicabilem faciunt & desyde
rabilem.Quanto enim praesentiam tuam nobis quodammodo exhibent:tãto absentiam nos fer
re non sinunt.Amant te omnes in eis :& amarj abs te cupiũt.Laudatur & benedicitur deus:cu
ius gratia tu talis es.Ibi excitatur Christus:vt ventos & maria tibi placare tendenti ad stabilitã
tem suam dignetur a legentibus.Ibi coniunx excitatur:non dux ad mollitiem viro suo:sed ad
fortitudinẽ redux in ossa viri sui:quam in tuã vnitatẽ redactã & redditam:& spiritalib⁹ tibi tã
to firmioribus:quãto castioribus nexibus copulatam:officiis vestrae sanctitati debitis in te vno
ore salutamus. Ibi cedri libani ad terram depositae: & in arcae fabricam compagine charitatis
erectae:mũdi huius fluctus imputribiliter secant.Ibi gloria vt acquiratur contemnitur:& mũ
dus vt obtineatur relinquitur.Ibi paruuli siue etiam grãdiusculi filii Babylonis eliduntur ad
petram:vitia scilicet confusiõis superbiaeq; saecularis.Haec atq; huiusmodi suauissima & sacra-
tissima spectacula:literae tuae pbent legẽtibus:literae illae:literae fidei non fictae:literae spei bonae
literae purę charitatis.Quomodo nobis anhelant sitim tuam & desyderium defectũq; aię tuę in
atria dñi?Quid amoris sanctissimi spirant?Quantam opulẽtiã synceri cordis exaestuant?Quas
agunt gratias deo?Quas impetrant a deo?Blãdiores sunt:an ardẽtiores:luminosiores:an foecũ
diores?Quid enĩ est:q ita nos mulcent:ita accẽdũt:ita cõpluunt:& ita serenae sunt?Quid est q-
so te:aut quid tibi p eis rependã:nisi quia totus sum tuus:in eo cui⁹ tot⁹ es tu? Si parũ est: plus
A certe non habeo. Tu autẽ fecisti vt nõ mihi parũ videat:q me in illa epistola tantis laudibus ho-
norare dignatus es:vt cum tibi me refundo:si parum hoc tibi putem:nõ credidisse conuincar.
Pudet me quidem tantum boni de me credere:sed plus piget tibi non credere. Est qd faciam:
Non me credam talem:qualem putas:qm nõ agnosco:& credãm me abs te diligi:qm sentio & pla
ne percipio.Ita nec in me temerarius:nec in te ingratus extitero.Et cum me tibi totũ offero pa-
rũ nõ est.Offero enim quem vehementissime diligis:& offero si non qualem me esse arbitraris:
cum tamen pro quo vt talis esse merear deprecaris.Hoc enim magis iam peto facias: ne min⁹
optes mihi adiici ad id qd sum:dum me existimas iam esse quod non sum.Ecce charissimus me
us est:& ab ineunte adolescentia mihi familiariter amicissimus:qui hanc eximietati tuae ac prę
stantissimae charitati epistolam apportat.Huius nomen est in libro de vera religione:quem tua
sanctitas(quantum literis indicas)libentissime legit.Factus enĩ tibi etiam tanti viri qui tibi
eum misit commendatione iucundior.Neq; enim huic tam familiari amico meo velim credas
quae de me forte laudans dixerit.Sensi enim etiam ipsum saepe non mentiendi studio:sed aman-
di propensione:falli iudicantem:& arbitrari iam me accepisse quaedam:quibus accipiẽdis a do
mino:patente ore cordis inhiarem.Etsi hoc in os meum:quis non coniiciat : quanta de me ab-
sente meliora:q̃ veriora laetus effundat? Librorum autem nostrorum copiam faciet venerabili
studio tuo : Nam nescio me aliquid siue ad eorum qui extra ecclesiam dei sunt:siue ad aures
B fratrum scripsisse quod ipse non habeat. Sed tu cum legis mi sancte Pauline:non te ita rapiant

quæ per nostram infirmitatem veritas loquitur:vt ea quæ ipse loquor:minus diligenter aduer-
tas:ne dum auidus hauris bona & recta quæ data ministro:non ores pro peccatis & erratis q̃
ipse cõmitto.In his enim si aduerteris quæ tibi recte displicebunt:ego ipse conspicior.In his au
tem q̃ p donũ spirit⁹ qđ accepisti:recte tibi placent in libris meis:ille amandus:ille prædican-
Psal.35. dus est:apud quem est fons vitæ:& in cuius lumine videbimus lumen:& sine ænigmate & fa
1.Cor.13. cie ad faciem:nunc autem in ænigmate videmus.In his ergo quæ ipse de veteri fermento eru
ctaui:cum ea legens agnosco:me iudico cum dolore.In his vero quæ de azimis synceritatis &
1.Cor.4. veritatis(dono dei)dixi:exulto cum tremore.Quid enim habemus qđ non accepimus? Apđ
deum eñ melior est:qui maioribus & plurib⁹:q̃ qui minoribus & paucioribus⁹ donis dei diues
est:quis negat? Sed rursus melius est vel de paruo dei dono gratias ipsi agere:q̃ sibi agi velle
de magno.Hæc vt ex animo semper confitear:meumq; cor a lingua mea non dissonet:ora p
Psal.17. me frater : ora obsecro:vt nõ laudari volens:sed laudans inuocẽ dñm:& ab inimicis meis sal-
uus fiam.Est etiam aliud quo istum fratrem amplius diligas:Nã est cognatus venerabilis &
vere beati episcopi Alipii:quem toto pectore amplecteris:& merito.Nã quisqs de illo viro be- C
nigne cogitat:de magna dei misericordia,& de mirabilibus dei munerib⁹ cogitat.Itaq; cum
legisset petitionem tuam:qua desyderare te indicasti:vt historiam suam tibi scriberet:& vole
bat facere pter beniuolentiam tuam:& nolebat pter verecundiã suã.Quẽ cum viderem in
ter amorem pudoremq; fluctuantẽ:onus ab illo in humeros meos transtuli.Nã hoc mihi etiã
per epistolã iussit.Cito ergo si dominus adiuuerit:totum Alipium inseram præcordiis tuis.
Nam hoc sum ego maxime veritus:ne ille vereretur aperire omnia:quæ in eum dominus cõ
tulit:ne alicubi minus intelligenti (non enim abs te solo illa legerent) non diuina munera cõ
cessa hominibus:sed seipsum prædicare videret:Et tu qui nosti quomodo hæc legas:propter
aliorum cauẽdam infirmitatem:fraternæ notitiæ debito fraudareris.Qđ iam fecissem:iamq;
illum legeres:nisi pfectio fratris improuisa repẽte placuisset.Quem sic commendo cordi & lin
guæ tuæ:vt ita comitem te ei præbeas:quasi nõ nunc illum:sed mecum ante didiceris. Si eñ
cordi tuo non dubitauerit aperire seipsum:aut ex omni:aut ex magna parte sanabitur per lin
guam tuam.Volo enim eum numerosius contũdi eorum vocibus:qui amicum non sæculari-
ter diligunt.Filium autem eius:filium nostrum:cuius etiam nomẽ in aliquibus nostris libris
inuenies:et si ad tuæ charitatis præsentiam ipse nõ pgeret:statuerat literis in manu tua trade
re consolandũ:exhortandum:instruendum:non tam oris sono q̃ exemplo roboris tui.Ardeo
quippe vt dum adhuc ætas eius in viridi foeno est:zizania conuertat in frugẽ:& credat exper
tis:qđ experiri periculose desyderat.Nũc ergo ex eius carmine & ex epistola quã ad eum mi-
si:intelligit beniuolentissima & mansuetissima prudentia tua:quid de illo doleam:quid time
am:quid cupiam.Nec despero affuturum dominum:vt per te ministrum eius tantis curarũ
æstibus liberer.Sane quia multa scripta nostra lectur⁹ es:multo erit mihi gratior dilectio tua
si ex his quæ tibi displicuerint emendaueris me iustus in misericordia:& argueris me.Nõ eñ
talis es:cuius oleo timeam impinguari caput meum. Fratres non solum qui nobiscum habi-
tant:& qui vbilibet habitantes deo pariter seruiunt:sed prope omnes qui nos in Christo libẽ
ter nouerunt:salutant:venerãtur:desyderant germanitatem: beatitudinem : humanitatem
tuam.Nõ audeo petere:sed si tibi ab ecclesiasticis muneribus vacat:venias & videas quid me
cum sentiat Africa.

Paulini ad sanctum Augustinum iterato iuxta prioris epistolæ mentem scribentis.Ac illi
us præsentiam exoptantis. Epistola.XXXIII.

Omino fratri sancto & vnanimo,Augustino,Paulin⁹ & Therasia pctõres. D
Iam dudum frater in Christo dño mi vnanime:vt te in sanctis & piis labori
bus tuis nescientẽ agnoui:absentẽq; vidi:tota mẽte cõplexus:alloquio quo
q; familiari atq; fraterno;per literas audire properaui.Et credo ĩ manu & in
gratia domini:sermonem meum ad te fuisse perlatum:Sed morante adhuc
puero:quem ad te aliosq; dilectos æque deo,salutandos:ante hyemem mise
ramus:non potuimus vltra & officium nostrum suspendere:& desyderiũ
sermonis tui cupidissimum temperare.Scripsimus itaq; iterato nũc:si priores ad te literæ no-
stræ peruenire meruerunt:aut primo:si illis in manus tuas perueniendi felicitas non fuit.Sed
tu frater spiritaliter oĩa iudicans:amorem in te nostrum ne pendas officio solo:aut tempore
literarum.Dominus enim testis est:qui vnus atq; idem operatur ĩ suis vbiq; charitatẽ suã:iã

abinde nobis ex quo te beneficio venerabiliũ episcoporum Aurelii & Alipii: p tua in manichæ-
os opera cognouimus: ita inditam dilectionem tuã: vt nobis non nouã aliquã amicitiam sume
re: sed quasi veterẽ charitatem resumere videremur. Denique nunc etsi sermone: non tamẽ tan-
q̃ & affectu rudes scribimus: teque vicissim in spiritu p interiorẽ hoiem quasi recognoscimus.
Nec mirum si & absentes assumus vobis: & ignoti nosmet nouimus: cum vnius corporis mẽ-
bra simus: vnum habeamus caput: vna perfundamur gratia: vno pane viuamus: vna inceda-
mus via: eadem habitemus domo. Denique in omne qđ sumus: tota spe ac fide qua stamus in præ
senti: nitimur in futurum: tam in spiritu q̃ in corpore dñi vnum sumus: ne simus nihil si ab
vno excidamus. Quãtulũ ergo est: qđ absentia corporalis nobis inuidet nostri: nisi sane fructum
istum: quo pascuntur oculi temporalium expectatores? q̃uis nec corporalis quidem gratia: tẽ
poralis in spiritalib⁹ dici debeat: quibus etiam corporum æternitatem resurrectio largietur:
vt audemus in virtute Christi: & bonitate dei patris vel indigni præsumere. Quare vtinam
hoc quoque nobis munus annueret gratia dei: per dominum nostrum Iesum Christum: vt etiã
in carne faciem tuã videremus: non solum desyderiis nostris magnum conferretur gaudium
sed etiam mentib⁹ lumen accresceret: & ex tua copia locupletaretur inopia nostra. Qđ qdem
& absentibus largiri potes: hac præsertim occasione: qua filii nostri vnanimes & charissimi no
bis in domino: Romanus & Agilis: quos vt nos alios tibi commendamus in noie domini: reuer
tentur opere charitatis impleto: in quo tuæ charitatis affectu specialiter vtantur rogamus.
Nosti enim q̃ celsa promittat altissimus fratri fratrem adiuuanti. Per hos: si quo me gřæ: quę ti
bi data est: dono remunerari voles: tuto facies. Sunt enim velim credas vnum cor: & vna no-
biscum in domino anima. Gratia dei tecum (vt est) in æternum maneat frater in Christo do-
mino vnanime: venerabilis: dilectissime: & desyderabilis. Omnes in Christo sanctos: quales ti-
bi cohærere non dubium est: a nobis saluta. Cõmẽda nos omnibus sanctis: vt tecum pro nobis
orare dignentur.

Beati Augustini ad Paulinum & Therasiam: De præsentia & iucundo aduentu fratrum
Romani & Agilis gratulantis: & præsentiam illorum affectantis: Illorumque vitæ & status in
tegritatem commendantis: Atque libros de libero arbitrio se ad illos transmisisse asserentis.

Epistola.XXXIIII.

E Ominis dilectissimis & syncerissimis: vere beatissimis: atque abundãtissima
dei gratia præstantissimis fratribus Paulino & Therasiæ: Augustin⁹ i dño
salutẽ. Cũ literas meas qb⁹ respondi prioribus vestris: si tamen vestris lite-
ris vllo modo a me responderi potest: celerrime optauerim venire in vestræ
charitatis manus: vt quo pacto absens cito possem esse vobiscum: lucrũ mi-
hi vestræ epistolæ; cõtulit tarditas mea. Bon⁹ dñs: q nõ tribuit sępe qđ volu-
mus vt qđ malim⁹ attribuat. Aliud est enim qđ accepta epła mea scripturi
estis: aliud qđ nõ accipiẽdo scripsistis. Qđ quũ lætissime legerem⁹: defuisset nobis certe ista læti
tia: si vt optauimus maximeque voluim⁹: cito ad vestrã sanctitatẽ nřę literæ pmeassent. Nunc
vero & hęc habere scripta: & illa sperare rescripta: gaudio cumulatiore delectat. Ita nec nřa cul
pa accusari põt: & dñi largior benignitas fecit: qđ nřo desyderio conducibilius esse iudicauit.
Sanctos fratres Romanum & Agilem aliam epistolam vestram audientẽ voces atque redden-
tem & suauissimam partem vestræ præsentię: qa vobis visendis inhiaramus auidi⁹: cũ magna
in dño iucunditate suscepimus. Vnde aut quando: aut quomodo: vel vos pręstare: vel nos pos
semus exigere: vt nos de vobis tanta scribendo doceretis: quanta eorũ ore didicimus! Aderat
etiam qđ nulli chartæ adesse põt: tantum in narrantib⁹ gaudium: vt per ipsum etiam vultum
oculosque loquentium: vos in cordibus eorum scriptos: cum ineffabili lætitia legeremus. Hoc
quo p amplius erat: q pagina quælibet: quantacunque bona scripta contineat: nihil ipsa profi-
cit: q̃uis ad profectum explicetur aliorum. Hanc autem epistolam vestram: fraternam scilicet
animam: sic in eorum colloquio legebamus: vt tanto beatior appareret nobis: quanto vberius
conscripta esset ex vobis. Itaque illam ad eiusdem beatitatis imitationem: studiosissime de vobis
omnia percontando in nostra corda conscripsimus. Nec ideo tamen eos tam cito a nobis licet
ad vos remeantes sine molestia passi sumus. Videte enim quæso vos quibus quatiebamur af-
fectibus. Tanto vtique dimittẽdi erant velocius: quãto vobis impensius obedire cupiebant. Sed
F quanto id cupiebant magis: tanto vos nobis præsentius exhibebant. Eo quippe indicabant: q̃
chara vestra viscera essent. Tanto igř eos minus dimittere volebam⁹: quãto iustius vt dimitte

rentur instabãt. Cre nõ ferendã: nisi a nobis ista discessione nõ discederemus: nisi vnius esse
mus corporis membra: vnũ haberemus caput: vna pfunderemur gratia: vno pane viuerem⁹:
vna incederemus via: eadem inhabitaremus domo. Cur enim nõ eisdẽ etiã verbis vteremur?
Agnoscis enĩ credo haec esse ex eplã vestra. Sed cur potius haec vestra sint verba q̃ mea: quę vtri
q; q̃ vera sunt: tam a nobis ab eiusdem capitis cõmunione puenìunt? Et si aliquid pprium vo
bis donatũ habẽt: tanto magis ea sic dilexi: vt obsiderẽt viã pectoris mei: neq; a corde ad liguã
meã verba trãsire sinerẽt: donec tanto priora quãto sũt vestra pcederẽt. Sãcti fratres & dilecti
deo: nsaq; inuicẽ mẽbraq; quis dubitet nos vno spiritu vegetari: nisi qui non sentit qua nobis dile
ctione vinciamur? Vellẽ tñ scire: vtrũ hãc absentiam corporalẽ: vos patiẽtius q̃ nos facilius to
leretis. Si ita est: fateor non amo istam fortitudinem vestram: nisi forte quia nos tales sumus:
vt minus a vobis desyderari: q̃ vos desyderare debemus. In me certe si esset patientia vestrae
absentiae perferendae: displiceret mihi: Segniter enĩ agerem vt vos viderẽ. Quid autẽ absurdi⁹
q̃ fortitudine fieri segniorem? Sed quia ecclesiae cura tenear: ex hoc vestra charitas oportet attẽ
dat: q; beatissimus pater Valerius: qui vos nobiscũ quãtũ salutet: quãtũ sitiat: audietis ex fra
tribus: nec presbyterum me esse suum passus est: nisi maiorem mihi coepiscopatus sarcinã im
poneret. Qđ qdẽ: qa tanta eius charitate: tantoq; populi studio: dominum id velle credidi: nõ
nullis iam exemplis pcedẽtib⁹: quibus mihi omnis excusatio claudebatur: vehemẽter timui ex
cusare. Sed q̃q̃ iugum Christi p seipsum leue sit: & sarcina leuis: tamen ppter nostrã asperita
tẽ atq; infirmitatẽ: siquidẽ me mordet hoc vinculũ: atq; vrget hoc onus: ineffabiliter mihi ali
quãto vestrae praesentiae solatio tolerabilius & portabilius redderetur. Vos audio curis eius G
modi expeditiores liberioresq; viuere: quare nõ impudẽter ego rogo vos: & postulo & flagito
vt in Africã: maiore talium hoim siti: q̃ siccitatis nobilitate laborãtẽ: venire dignemini. Scit
deus quia non solum ppter desyderium meum: neq; solum propter eos qui vel per nos vestrũ
propositum: vel vndecunq; fama pdicante didicerũt: sed etiã ppter caeteros q partim nõ audi
unt: partim audita non credunt: tamen possunt comperta diligere: vos istis terris etiam cor
poraliter adesse cupimus. Q̃uis enĩ sedulo: atq; misericorditer id agitis: tamen etiam corã ho
Matth.5. minibus regionum nostrarum luceãt opera vestra: vt videãt bona facta vestra: & glorificẽt pa
Matth.4. trem vestrum: qui in caelis est. Piscatores vocante domino: q; nauiculas & retia dimiserũt: oia
se dimisisse: & dominum secutos esse etiam commemorando: laetati sunt. Et reuera omnia cõ
temnit: qui non solum quantum potuit: sed etiam quantum voluit: habere contemnit. Sed in I
eo quod cupiebatur: oculi dei testes sunt: in eo q đ habebatur: & hominũ. Nescio quo aũt mo
do cũ superflua & terrena diligunt: arctius adepta q̃ concupita constringũt. Nã vnde tristis
Lucę.3. ille discessit: qui consilium vitae aeternae consequendae quaerebat a domino: cum audisset vendẽ
da esse omnia sua: & distribuenda esse pauperibus: & habendum thesaurũ in caelo: si vellet esse
perfectus: nisi quia magnas (vt euãgeliũ loquit) habebat diuitias? Aliud est enĩ iam nolle icor
porare q̃ desunt: aliud iam incorporata diuellere. Illa velut cibi repudiant: illa velut membra
praescindunt. Quãto igit & quãtũ mirabili gaudio nostris temporibus Christiana charitas cõ
spicit p dñi euangeliũ cũ laetitia fieri: qđ ex ore domini cum tristitia diues audiuit? Q̃q̃ nul
lis verbis explicem cõceptionẽ: ac parturitionẽ cordis mei: tamen quia prudẽter & pie intelli
gitis non esse istam vestrã: hoc est humanã: sed in vobis domini gloriã. Nã & inimici cautissi
me intuemini: deuotissimeq; agitis: vt tãq̃ discipuli Christi: humiles corde & mites sitis. Vti
lius enim terrena opulẽtia tenet humiliter: q̃ superbe relinquitur. Quia ergo recte intelligitis
non hanc esse vestrã: sed dñi gloriã: videtis q̃ parua & exigua dixerim. Dixi enim de laudibus
Christi: quibus sunt linguae impares angelorum. Hãc ergo Christi gloriã: etiã oculis nostro
rum hominum cupimus admoueri: in vno coniugio pposita vtriq; sexui calcandae superbiae:
non desperandae pfectionis exempla. Nescio si qcq̃ misericordius agitis: q̃ si tantum velitis late
re: q; tales estis: quantũ tales esse voluistis. Verustinum impiis quoq; miserabilem puerum ve H
strae benignitati charitatiq; cõmẽdo: causas calamitatis & peregrinationis eius audietis ex ip
so. Nam & propositum eius quo seruiturum se esse pollicetur deo: tẽpus plixius: & aetas robu
stior: & transactus timor certius indicabunt. Tres libros (atq; vtinam tam grandis quaestio
nis ita explicatores vt grandes: tanto minus metuens in te laborem legendi: quanto ardorem
perspicio diligendi) misi sanctitati & charitati tuae. Nam quaestio eorũ de libero arbitrio est.
Hos autem non habere: aut oẽs nõ habere fratrem Romanianũ scio: per quẽ ppe oia: quae qui
buslibet auribus accõmodata scribere potui: studio in nos tuo nõ apportãda dedi: sed ad legẽ

da iudicaui.Habebat enim iã ille omnia secũq; gestabat.Per eũ autẽ prima rescripta trãsmisi.
Credo iam expertã sanctitatẽ tuã sagacitate spiritali:quam tibi dñs tribuit:quid ille vir boni
animo gerat:& quæ in illo infirmitate pars claudicet. Vnde humanitati & charitati tuę:tam
ipsum q̃ filium eius:legisti vt spero qua sollicitudine commendauerim:& quanta mihi neces
situdine copulati sint. Aedificet eos per te dominus.qđ ab illo magis petendum est:Nam id tu
q̃ velis noui.Aduersus paganos te scribere didici ex fratrib⁹.Si quid de tuo pectore meremur
indifferenter mitte vt legamus:Nam pectus tuũ tale domini oraculum est:vt ex eo nobis pla
cita contra implicita:& aduersus loquacissimas quæstiones:explicatissima dari responsa præ
sumamus.Libros beatissimi papæ Ambrosii credo habere sanctitatẽ tuã. Eos autem multum
desydero:quos aduersus nonnullos imperitissimos & sup̃bissimos:qui de Platonis libris dñm
profecisse contẽdũt:diligentissime & copiosissime scripsit. Beatissimus frater Seuerus de con
disciplinatu nostro Mileuitanæ antistes ecclesię:bene apud eandem ciuitatem fratribus cogni
tus:debito nobiscum officio sanctitatem vestram salutat. Fratres quoq; oẽs nobiscũ dño serui
entes:tam id faciunt:q̃ vos desyderant:tã vos desyderant:q̃ vos diligũt:& tã diligunt:q̃ estis
boni.Panis quem misimus vberior benedictio fiet: dilectione accipientis vestræ benignitatis.
Custodiat vos dñs ab ista generatiõe in æternum:dñi dilectissimi & synceꝛissimi:vere benigni
& abundantissima domini gratia præstantissimi fratres.

Paulini ad Alipium:pentateuchum beati Augustini se recipisse:Et ad illum Eusebii de tẽ
porum historia librum transmisisse attestantis:Ac de stirpe & vita illius certior fieri cupientis
vitamq; & originem propriam declarantis. Epistola.XXXV.

I Omino merito honorabili & beatissimo patri Alipio: Paulinus & Thera
sia peccatores.Hæc est vera charitas:hæc perfecta dilectio:quã circa humi
litatem nostram inesse docuisti:domine vere sancte & merito beatissime ac
desyderabilis.Accepimus enim per hominẽ nostrum Iulianum de Cartha
gine reuertẽtẽ:literas:tantã nobis sanctitatis tuæ lucem afferentes:vt no
bis charitatem tuam non agnoscere:sed recognoscere videremur.Quia vi
delicet ex illo qui nos ab origine mũdi prædestinauit sibi:charitas ista ma
nauit:in quo facti sumus anteq̃ nati:quia ipse fecit nos:& non ipsi nos:qui fecit quæ ventura Psal.99.
sunt.Huius igit̃ præscientia & opere formati in similitudinem voluntatum:& vnitatem fidei
vel vnitatis fidem præueniente notitia charitate connexi sumus:vt nos inuicem ante corpora
les conspectus reuelante spiritu nosceremus. Gratulamur itaq; & gloriamur in domino:qui
vnus atq; idem vbiq; terrarum operatur in suis dilectionem suam spiritu sancto:quem super
omnem carnem effudit:fluminis impetu lætificãs ciuitatem suam.In cuius te ciuibus princi
palem cum principib⁹ populi sui:sede apostolica merito collocauit:nosq; etiam quos erexit eli
sos:& de terra inopes suscitauit:in vestra voluit sorte numerari.Sed magis gratulamur in eo
domini munere:quo nos in pectoris tui habitatione constituit:quiq; ita visceribus tuis insinu
are dignatus est:vt peculiarem nobis charitatis tuæ fiduciam vẽdicemus:his officiis atq; mu
K neribus prouocati:vt nos diffidenter:aut leuiter te amare nõ liceat.Accepimus enim insigne
& præcipuę dilectionis & sollicitudinis tuæ:opus sancti & perfecti in domino Christo viri fra
tris nostri Augustini:libris quinq; confectum:quod ita miramur atq; suspicim⁹:vt dictata di Al'.suscipia
uinitus verba credamus:Itaq; fiducia suscipiendæ nobis vnanimitatis tuæ:& ad ipsum scribe mus.
re ausi sumus:dum nos illi per te:& de imperitia excusandos & ad charitatem commendan
dos præsumimus:sicut & omnibus sanctis:quorum nos & absentium officiis sospitare digna
tus es:pari proculdubio curaturus affectu:vt per sanctitatem tuam:nostris inuicem saluten
tur obsequiis: & in clero sanctitatis tuæ comites:& in monasteriis fidei ac virtutis tuæ æmu
latores.Nam etsi in populis:ac super populum agas:oues pascuæ domini regens sollicitis vi
gil pastor excubiis:tamen abdicatione sæculi:& repulsa carnis ac sanguinis:desertum tibi ip
se fecisti:secretus a multis:vocatus in paucis. Sane vicario aliquatenus munere: licet per om
nia tibi impar:vt iusseras prouidi illam Eusebii venerabilis episcopi Constatinopolitani: de
cunctis temporibus historiam. Sed in hoc fuit obtemperandi mora:quod in fructu tuo:quia
ipse non haberem hunc codicem: Romæ reperi apud parentem nostrum vere sanctissimum
Dommonem:qui proculdubio promptius mihi paruit in hoc beneficio:ꝙ tibi deferendum in
dicaui. Veruntamen quia & loca tua mihi significare dignatus es:vt ipse monuisti:ad venera
bilem socium coronæ tuæ:patrem nostrum Aurelium ita scripsimus:vt si nunc Hippona reg

ore degeres: illo tibi literas nras: & transcribenda in Carthagine membrana mittere dignare-
tur. Quod & sanctos viros quos indices charitatis ipsorum tuo sermone cognouimus: Comi
tem & Enodium rogauimus: vt haec scribere ipsi curarent: ne vel parenti Dommoni diutius
codex suus deforet: & tibi transmissus sine necessitate redhibendi maneret. Specialiter autem L
hoc a te peto: quoniam me immerentem & inopinantem magno tui amore cõplesti: vt pro hac
historia temporum: referas mihi omnem tuae sanctitatis historiam: vt quod genus: vnde sis do
mo: tanto vocatus a domino: quibus exordiis segregatus ab vtero matris tuȩ: ad matrem filio
rum: dei prole laetante: abiurata carnis & sanguinis stirpe transieris: & in genus regale & sa-
cerdotale sis translatus: edisseras. Quod enim indicasti iam de humilitatis nostrae nomine apd
Mediolanum te didicisse: cum illic initiareris: fateor curiosius me velle condiscere: vt ex omni
parte te nouerim: quo magis gratuler: si a suspiciendo mihi patre nostro Ambrosio: vel ad fi-
dem inuitatus es: vel ad sacerdotium consecratus: vt eundem ambo habere videamur autho-
rem. Nam ego etsi a Delphino Burdegaliae baptizatus: a Lampio apud Barcilonam in Hispa
nia per vim inflammatae subito plebis sacratus sim: tamen Ambrosii semper & dilectione ad fi-
dem nutritus sum: & nunc in sacerdotii ordine confoueor. Deniq suo me clero vendicare vo-
luit: vt & si diuersis locis degã: ipsius presbyter censear. Sed de me ne quid ignores: scias anti-
quissimum peccatorem: non ita olim de tenebris & vmbra mortis eductum: spiritum aurȩ vi
talis hausisse: nec ita olim posuisse in aratro manum: & crucem domini sustulisse: quam vt i fi
nem perferre valeamus: orationibus tuis adiuuemur. Accumulabitur haec meritis tuis mer-
ces: si interuentu tuo onera nostra releuaueris. Sanctus enim laborantem adiuuans: quia fra-
trem non audemus dicere: exaltabitur sicut ciuitas magna. Et tu quidem super mõte ciuitas I
aedificata es: vel accensa super candelabrum lucerna in septiformi claritate colluces: nos sub
modio peccatorum delitescimus: visita literis tuis: & profer in lucem in qua ipse versaris: sup
aurea candelabra conspicuus. Eloquia tua lumen semitis nostris erunt: & oleo lucernȩ tuae im
pinguabitur caput nostrum. Et accendetur fides: cum de spiritu oris tui cibum mentis &
lumen animae sumpserimus. Pax & gratia dei tecum: & corona iustitiae tibi maneat in die illo
domie pater merito dilectissime: venerabilis & exoptatissime. Benedictos sanctitatis tuae comi
tes & aemulatores in domino fratres: si dignantur nostro tam in ecclesiis q̃ in monasteriis
Carthagini: Thagastae: Hipponae regione: & totis parrochiis tuis atq omnibus cognitis tibi p
Africã locis: domino catholice seruientes: multo affectu & obsequio salutari rogamus. Si ipsam
membranã sancti Dommonis acceperis: transcriptam nobis remittere dignaberis. Et hoc ro-
go scribas mihi quem hymnum meum cognoueris. Panem vnum sanctitati tuae vnitatis gra
misimus: in quo etiam trinitatis soliditas cõtinetur. Hunc panem eulogiam esse tu facies: di-
gnatione sumendi.

Paulini & Therasiae ad Romanianũ: de eo q sanctus Augustinus datus esset coadiutor Va
lerio Hipponensi episcopo: illum certiorem reddentium: Simul & pro salute Licentii adolescẽ
tis eruditissimi comprecantiũ: & ad eundem carmina quaedam Augustinianae aemulationis
prouocatiua: conscribentium. Epistola. XXXVI.

DOmino merito pdicabili & honorãdo fratri Romaniano: Paulinus & The M
rasia. Pridiae q̃ has daremus: reuersis ex Africa fratrib9 nris: quorũ expecta
tione nos pendere vidisti optatissime sanctorũ & charissimorũ virorũ: ide
epistolas receperamus: id est Aurelii: Alipii: Augustini: Profuturi: Seueri
iam oĩm pariter episcoporũ. Ergo tot sanctorum taliũ recẽtissimis sermoni
bus gratulantes: pperauimus ad te nostrã referre laetitiã: vt tibi quoq ex
pectatiĩ in peregrinatione sollicita gaudiũ: festiuissimis cõfirrem9 indiciis
Si forte eadem de venerabilib9 & amãtissimis viris: paliarũ aduẽt9 nauiũ cõperisti: per nos etiã
repetita accipe: & quasi renouata hilaritate rursus exulta. Q; si primus hic a nobis tibi nunti-
us veniet: gratulare tantam in tua patria charitatem Christo donante partam: vt quicquid il
lic diuina prouidentia gerat: mirabilis semper (vt scriptum est) in sanctis suis: vel primi: vel
cum primis sciamus. Non autem tantum hoc scribimus gratulãdũ: q episcopatum Augusti
nus acceperit: sed q hãc dei curam meruerint Africanae ecclesiae: vt verba caelestia Augusti-
ni ore perciperent: qui ad maiorem dominici muneris gratiam nouo more profectus ita con-
secratus est: vt non succederet in cathedra episcopo: sed accederet. Nam incolumi Valerio
Hipponensis ecclesiae episcopo: coepiscopus Augustinus est. Et ille beatus senex: cui purissi-

mam mentem nulla vnq̄ liuentis inuidiæ macula suffu dit: dignos (sui cordis pace) nunc ab
altissimo fructus capit: vt quem successorem sacerdotii sui suppliciter optabat: hunc merere-
tur tenere collegam. Credi ne hoc potuit anteq̄ fieret? Sed in hoc quoq; omnipotentis opere di
ci euangelicum illud potest: Hominibus hæc ardua: apud deum autem omnia possibilia. Exul-
temus itaq; & lætemur in eo qui facit mirabilia solus: & qui facit vnanimes habitare in domo:
quoniam ipse respexit humilitatem nostram: & visitauit in bono plebem suam: qui erexit cor-
nu in domo Dauid pueri sui: & nunc exaltauit cornu ecclesiæ suæ in electis suis: vt cornua pec-
catorum (sicut per prophetam spondet) hoc est Donatistarum Manichæorumq; confringat.
Vtinam hæc nunc domini tuba: qua per Augustinum intonat: filii nostri Licentii impulset au-
ditus: sed vt illa audiat aure qua Christus ingreditur: de qua non rapit dei semen inimicus.
Tunc vere sibi summus Christi pontifex Augustinus videbitur: quia se tunc & exauditum
sentiet ab excelso: si quem tibi dignum genuit in literis: hunc & sibi digne filium pariat in
Christo. Nam & nunc velim credas: flagrantissima de ipso nobis sollicitudine scripsit. Credi-
mus in omnipotentem Christum: q; adolescentis nostri votis carnalibus: spiritalia vota Au-
gustini præualeant. Vincetur vel inuitus (mihi crede) vincetur piissimi parentis fide: ne ma-
N la victoria vincat: si maluerit in perniciem suam vincere: q̄ pro salute superari. Ne vacuum
fraternæ humanitatis officium videretur: de buccellato Christianæ expeditionis: in cuius pro
cinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus: panes quinq; tibi pariter & filio nostro
Licentio misimus. Non enim potuimus a benedictione secernere: quem cupimus eadem no-
bis gratia penitus annectere. Paucis tamen & ad ipsum loquamur: ne neget sibi scriptum quod
de se tibi scriptum est. Aeschino enim dicitur: quod audit Mitio. Sed quid de alienis loquar:
cum de proprio cuncta possumus: & aliena loqui non soleat esse sani capitis? Quo dei gratia
sano & saluo sumus: quibus caput est Christus. Incolumem te ætate q̄ plurima: & beatum sem
per cum tota domo tua: vt cupimus habeamus in Christo: domine frater merito honorandis-
sime & desyderantissime. Audi ergo fili legem patris tui: id est fidem Augustini: & noli repel-
lere consilia matris tuæ: quod æque nomen in te Augustini pietas iure sibi vendicat: qui te tan
tillum gestauit sinu suo: & a paruulis primo lacte sapientiæ sæcularis imbutum: nunc etiam
spiritalibus lactare & enutrire domino gestit vberibus. Quoniam te adultum ætate corporea
in spiritalibus adhuc cunabulis vagientem: videt adhuc infantem verbo dei vixdum in Chri-
sto primis passibus & vestigio titubante repentem: si tamen Augustini doctrina: tanq̄ ma-
nus matris: & vlna nutricis instabilem regat paruulum. Quem si audias & sequaris: vt rur-
sum te sermone Salomonis alliciam: Fili coronam accipies gratiarum tuo vertici: Et tunc ve-
re eris ille non phantasmate somniatus: sed ab ipsa veritate formatus consul & pontifex: vacu-
as imagines falsi operis implente Christo solidis suæ operationis effectibus. Vere enim ponti-
fex & vere consul Licenti eris: si Augustini vestigiis propheticis & apostolicis disciplinis: vt sa-
crato beatus Helisæus Heliæ: vt illustri Apostolo Timotheus adolescens adhæreas: indiuul-
so per itinera diuina comitatu: vt & sacerdotium corde perfecto discas mereri: & populis ad
O salutem magistri ore consulere. Sat hoc monitis & hortatui: Modico enim sermone & labore
te arbitror mi Licenti ad Christum posse incitari. Iam a pueris semper es ad studia veritatis &
sapientiæ: quod vtrunq; vere est Christus: & omnis boni summum: venerabilis Augustini
spiritu & ore flammatus. Quis parum apud te pro te valuit? Quid ego tanto interuallo
posterior: & omnium illius opum pauper efficiam? Sed quia & illius facultatis potentia: &
tui ingenii humanitate confisus: pleniora atq; maiora in te spero elaborata q̄ elaboranda: au-
sus sum hiscere duplici gratia: vt & illi viro deuincta charitate cōpararer in sollicitudine tui:
& inter eos qui salutem tuam diligunt: vel contestato numerarer affectu. Nam effectus in
tui perfectione palmam Augustino potissimum destinatam scio. Vereor fili ne aures tuas aspe
ritate temerarii sermonis offenderim: & per aures animo etiam tuo tędii mei vulnus intule-
rim: Sed in mentem venit epistola tua: qua te musicis familiarem modis intellexi: a quo stu-
dio ego æui quondam tui non abhorrui. Itaq; mihi ad tuam mentem: si in aliquo exulcerassem
deliniendam: remedium literas tuas recordatus repperi: vt te ad dominū harmoniæ omnifor
mis artificem: modulamine carminis euocarem. Quæso te vt aure audias: neq; causam salu-
tis tuæ in verbis meis spernas: sed piam curam & mentem paternam: etiam in despiciendis
sermonibus libenter accipias: quibus insitum Christi nomen: quod est supra omne nomen:
hanc deberi venerationem: facit vt non possit a credente contemni.

Versus Paulini ad Licentium.

P Quare age tūpe moras: & vincla tenacia sęcli:
Nec metuas placidi mite iugū domini.
Pulchra quidē sed mira vagis pręsentia rerum
Mētibus: at sapiens nō stupet ista animus.
Nunc te sollicitat variis malesuasa figuris
Heu validos etiam vertere Roma potens.
Sed tibi nate precor: semp pater Augustinus
Occurset: cunctas vrbis ad illecebras.
Illum tanta inter fragilis discrimina vitæ
Aspiciens: & habens pectore: tutus eris.
Hoc tamē & repetēs iterūq; iterūq; monebo.
Vt fugias duræ lubrica militiæ.
Blādū nomē honos: mala seruitus: exitꝰ æger.
Quē nūc velle iuuat: mox voluisse piget.
Scandere celsa iuuat: tremor ē descēdere celsis.
Si titubes: summa peius ab arce cades.
Nūc tibi falsa placēt bona: nūc rapit oībꝰ auris
Ambitus: & vitreo fert caua fama sinu.
Ast vbi te magno damnosus cinxerit æstu
Baltheus: & sterilis fregerit inde labor:
Serus & incassum spes accusabis inanes:
Et modo quę nectis rumpere vincla voles.
Tunc reminisceris frustra patris Augustini:
Contempsisse dolens veridicos monitus.
Quare si sapiens: et si pius es puer audi:
Et cape verba patrum: consiliūq; senum.
Quid retrahis fera colla iugo: mea sarcina leuis
Suaue iugū Christi est: vox pia: crede deo.
Et caput adde iugis: da mollibus ora capistris:
Demissosq; leui subde humeros oneri.
Nunc potes hoc dū liber agis: dū nulla retētāt
Vincula: nulla thori cura: nec altus honor.
Q Hæc bona libertas Christo seruire: & in ipso
Omnibus esse supra. non dominis hominū:
Non vitiis seruit: non regibus ille superbis:
Tantum qui Christo se dederit domino.
Nec tibi nobilitas videatur libera: quā nunc
Sublimē attonita conspicis vrbe vehi.
Quā cernis tanta sibi libertate videri:
Vt dedignetur flectere colla deo.
Multis ille miser mortalibus & quoq; seruis
Seruit: & ancillas vt dominetur emit.
Norunt eunuchos: & magna palatia passi:
Et quisquis Romam sponte miser patitur:
Quāto sudoris precio: damnoq; decotis
Constet: ibi chlamydis: hic honor officii.
Nec tamē ipse potens: qui celsior omnibus esse
Emerit: vt nulli seruiat: assequitur.
Cum bene se tota dominū iactauerit vrbe:
Seruit dæmoniis: ac simulacra colit.
Proh dolor hos ꝑpter remoraris ī vrbe Licenti!
Et regnū Christi spernis: vt his placeas!
Hos vocitas dn̄os: curua & ceruice salutas:
Quos ligni seruos conspicis & lapidis!

Nomine diuino argētum venerātur & aurū:
Relligio est quod amat morbus auaritiæ.
Imprecor hos vt amet: q nō amat Augustinū. R
Non colat & Christū: cui placet hos colere.
Inde ait ipse deus: dominis non posse duobus
Seruire: quoniā mens placet vna deo:
Vna fides: deus vnꝰ: & vnicꝰ e patre Christꝰ:
Haud duplex: vni seruitus est domino.
Quāta etenim cęlo ac terris distantia: tāta est
Cæsaris & Christi: rebus & imperiis.
Tollere humo: sed nūc dū spūs hos regit artꝰ:
Mente polū penetra: nil mora carnis obest.
Corporeis iā nūc morere actibus: & bona vitæ
Cælestis liquido pręmeditare animo.
Spiritus es q̄q̄ tenearis corpore: si nunc
Mente pia victor carnis opus perimas.
Hæc tibi chare puer fidei compulsus amore
Scripsi: si recipis: suscipiere deo.
Crede Augustinū tibi nūc in me geminatum.
Sume duos vna cū pietate patres.
Spernimur! abstraheris maiore dolore duobꝰ.
Audimur! pignus dulce duobus eris.
In te læta patrum sudauit cura duorum:
Et tibi magnus honos lętificasse duos.
Sed me Augustino cū copulo: nō meritorum
Iacto parem: solo comparo amore tui.
Nā quid ego effundā: rorās tibi paupere riuo!
Me præter gemino flumine prolueris.
Frater Alipius est: Augustinusq; magister:
Sanguinis hic consors: hic sator ingenii.
Tanto fratre vales & præceptore Licenti:
Et dubitas pennis talibus astra sequi!
Quicqd agas (nā te nec sperat mūdus amicū)
Non daberis terræ: debita Christo anima.
Tu thalamos licet & celsos mediteris honores
Nunc: olim domino restituere tuo.
Credo vnum vincent iusti duo peccatorem:
Et tua fraternæ vota preces abigent.
Ergo redi: qua voce parēs: qua sanguine frater
Ambo sacerdotes te remeare iubent.
Ad tua te retrahunt: nam nūc aliena petisses:
Hæc mage quæ retinent regna tui tua fiunt.
Hæc repete: his inhia: externis ne cōtere tēpꝰ.
Si tua nolueris: quisq̄ aliena dabit.
Non erit ipse tuus: missusq; per extera longe
Sensibus heu proprii pectoris exul ages.
Sollicitum satis hæc nato cecinisse parentem:
Dū tibi quæ mihimet: vel volo: vel metuo.
Hæc tibi si recipis: feret olim pagina vitam.
Si renuis: eadem hæc pagina testis erit.
Incolumē mihi te fili charissime Christus
Annuat: & seruum det sibi perpetuo.
Viue precor: sed viue deo: nam viuere mūdo
Mortis opus: viua est viuere vita deo.

Seueri ad sanctum Augustinum familiariter virtutes eius commendantis: & deo
gratias propterea agentis.

Epistola. XXXVII.

S Enerabili ac desyderabili & toto sinu charitatis amplectendo episcopo Au-
gustino: Seuerus. Deo gratias frater Augustine: cuius donũ est quicquid in
nobis bonorũ gaudiorum est. Fateor: bene mihi tecũ est: multum te lego:
mirũ dicã: sed verũ plane: q̃ mihi absens solet esse praesentia: tã praesens fa-
cta est absentia tui. Nullę se nobis interposuit turbulentae actiones tẽpora-
liũ rerum. Ago quantũ possum: etsi non tantũ possum quantum volo: quid
ego dicam quantum volo? Nosti optime q̃ auarus sim tui: nec tamen murmuro: quia nõ tãtũ
ago quãtum volo: quoniam rursus non minus ago quantum possum. Deo ergo gratias frater
dulcissime: bene mihi tecum est: gaudeo tecũ arctius conuinctus: & (vt ita dicam) vnissime
quantum potest adhęrens tibi: redundantiam vberum tuorum suscipiens vires comparo: si
possim idoneus effici ad ea concutienda & exprimenda: vt quicquid secretius & interius clau
sum custodiunt: remotis pellibus quas adhuc lactanti sugendas miserunt: ipsa mihi viscera
si possibile est dignentur effundere: viscera inquam mihi vt refundantur cupio: Viscera tua:
viscera pinguia sagina cęlesti: & condita omni dulcedine spiritali: viscera tua viscera pura: vi
scera simplicia: nisi q duplici sunt vinculo redimita geminae charitatis: viscera tua viscera per
fusa lumine veritatis: & refulgentia veritatem. Horum me manationi vel resultationi subii-
cio: quo nox mea in lumine tuo deficiat: vt in diei claritate simul ambulare possimus. O vere
artificiosa apis dei: construens fauos diuini nectaris plenos: manantes misericordiam & verita
tem: per quos discurrens deliciatur anima mea: & vitali pastu quicquid in se minus inuenit:
T aut imbecillum sentit: resarcire & suffulcire molitur. Benedicitur dominus per praeconium
oris tui & fidele ministerium: q sic concinere & respondere facis canenti tibi domino: vt quic-
quid de eius plenitudine ad nos vsq; redundat: iucundius efficiatur & gratius per tuum ele-
gantem famulatum & succinctam munditiam: & fidele ac castum simplexq; ministerium:
quod ita resplendere facis per argutias tuas: & vigilantiam tuam: vt perstringat oculos & in
se rapiat. Nisi tu idem innuas dominũ: vt quicquid in te delectabile lucet: referentes nos ad il-
lum, ipsius esse agnoscamus: de cuius bonitate tam bonus es: & de cuius puritate & simplici-
tate & pulchritudine, purus, simplex, & pulcher es. Et illi agentes gratias de bono tuo domi-
no: qui suo dignatus est nos tibi adiungere: vel quoquomodo subiungere: vt plenius subiicia-
mur illi: cuius te ductu ac moderatione talẽ gaudemus: vt & tibi contingat gaudere de no-
bis: quod non diffido fore: si tuis me orationibus adiuues: cuius imitatione nonnihil iam pro-
feci: vt talis esse desyderem. Vides quid facias q sic bonus es: quoniam nos rapias in amorem
proximi: qui nobis primus ad dilectionem dei: & vltimus gradus est: & quasi limes quo sibi
vterq; annectitur, dei & proximi: in quo nos (vt dixi) quasi limite stantes: amborum calore
tangimur: & amborum flagramus amore. Sed quanto nos iste ignis exusserit & purgauerit
proximi: tantum nos in illum puriorem dei ire compellit. In quo iam nullus nobis amandi
modus imponitur: quando ipse ibi modus est: sine modo amare. Non ergo verendum est ne
plus amemus dominũ nostrum: sed ne minus, timendum. Haec epistola superior: quae tibi me
V quasi abstersa tristitia facilitate actionum: de liberali ocio quod tecum mihi agere licuit i hoc
rure posito: nam ita licere potuit: laetiorem offert: anteq̃ sane venerabilis episcopus nos visita-
re dignaretur: quasi meta illorum gaudiorum scripta est: & quod vere miror eodem die ve-
nit quo scripta est. Quid hoc est quaeso anima mea: nisi forte qđ nos delectat: tamen etsi hone-
stum est: non tamen satis vtile: quia in parte est? Interim licet vniuerso hanc ipsam partem: id
est nos ipsos quantum pro peccatis nostris nobis cedit materia: id est nos ipsi cedimus nobis
elimatiores & compaginabiliores: si tamen admittis hoc verbum: aptare moliamur. Habes
epistolam non pro tua magnitudine: sed pro mea paruitate longiorem: qua & prouocauerim
vt iam non pro mea paruitate: sed pro tua magnitudine mihi epistola mittatur. Quae tamen
quãtãcunq; erit: mihi longa non erit: cui totum tempus breue est ad legendum. Rescribe mihi
quando aut vbi occurrere debeam: propter illam causam qua me iussisti occurrere. Quę si est in
tegra: & non forte aliud melius placuit: tunc occurram. Sin minus: rogo te: nolo me a cursu
reuoces meo. Illa enim sola visa est quam praeponerem mihi. Fratres omnes qui nobis in domi
no conserui sunt: & desydero multum & saluto.

Beati Augustini ad Letum: tyrocinii illius in dei militia: confortantis. Et quomodo odisse oportet patrem & matrem: etiam animam propriam: eum qui ad regnum caelorum tendit: ostendentis. Et ad fugiendum blandimenta materna: a vita aeterna retardantia: edocentis.

Epistola. XXXVIII.

DOmino dilectissimo & desyderantissimo fratri Leto: Augustinus in domino X
salutem. Legi epistolam quam misisti fratribus consolari te cupiens: ꝙ mul-
tis tentationibus tua tyrocinia quatiantur. In qua etiam insinuasti desy-
derare te literas nostras. Condolui frater: & cessare ab scribendo non potui:
ne non solum tuo: sed etiam meo desyderio negarem: quod me videbam offi
cio debere charitatis. Si te igitur tyronem Christi profiteris: castra ne dese-
ras: in quibus tibi etiam aedificanda turris est: illa de qua in euangelio dominus loquitur. In ea
quippe stantem: & sub armis verbi dei militantem: nulla ex parte penetrare vllae tentationes
valent. Inde & iactata in aduersarium tela: graui pondere veniunt: & prospecta firmo muni-
mine deuitantur. Consydera etiam dominū nostrum Iesum Christum cum sit rex noster: ta-
men a societate qua etiam frater esse dignatus est: reges appellasse milites suos: & vnūquēq; ad
bellandum cum rege qui habet viginti milia: instructione decem milium idoneum esse debe-
re praemonuit. Sed paulo anteq̄ de turre & de rege exhortatorias similitudines poneret: atten-
Luc. 14. de quid dixerit. Si quis venit ad me: & non odit patrem suum: & matrem: & vxorem: & filios: &
fratres: & sorores: adhuc & animam suam: non potest meus esse discipulus. Et si non tulerit
crucem suam & venerit post me: non potest meus esse discipulus. Deinde subiungit: Quis ex
vobis volens turrim aedificare: non primo sedet & occupat si sumptus habet ad consumma-
tionem: ne quando cum posuerit fundamentum: non possit aedificare: & omnes qui transeunt
& vident: incipiant dicere: Hic homo coepit aedificare: & nō potuit perficere? Aut quis rex va-
dens committere bellum cum alio rege: non primum sedet & cogitat: si potens est cum decem
milibus ei occurrere: qui cum viginti milibus venit ad illum? Caeterum dum adhuc longe est:
mittit legationem: rogans pacem. Quo autem pertinerent istae similitudines: ipsa conclusione
satis aperuit. Ait enim: Sic ergo omnis ex vobis: qui non renuntiat omnibus quae sunt eius: nō
potest meus esse discipulus. Itaq; & sumptus ad turrim aedificandam: & bellantium decem mi
lia aduersum regem qui viginti habet: nihil est aliud q̄ vt renuntiet vnusquisq; omnibus quae
sunt eius. Praelocutio autem superior cum extrema conclusione concordat. In eo eñi ꝙ vnus- Y
quisq; renuntiat omnibus quae sunt eius: etiam illud continetur: vt oderit patrem suum: &
matrem: & vxorem: & filios: & fratres: & sorores: adhuc & animam suā. Omnia enim haec pro-
pria eius sunt: quae plaerunq; implicant: & impediunt ad obtinenda: non ista propria tempo-
raliter transitura: sed in aeternum mansura communia. Quo enim tibi modo nunc quaedam
mulier mater est: hoc ipso vtiq; non est & mihi. Quapropter hoc temporale ac transitoriū est:
sicut transisse iam vides ꝙ te concepit: ꝙ gestauit vtero: ꝙ peperit: ꝙ lacte nutriuit. Q; autem
soror in Christo est: & tibi est & mihi: & omnibus quibus vna caelestis haereditas, & pater deus
& frater Christus, in eadem charitatis societate promittitur. Hęc aeterna sunt: haec nulla tem-
poris labe deteruntur: haec tanto firmius tenenda sperantur: quanto minus priuato: sed com-
muni potius iure obtinenda praedicantur. Potes hoc facillime in ipsa tua matre cognoscere.
Nam vnde te nunc irretitum inuoluit: & ab instituto cursu retardatum inflectit & curuat: ni-
si ex quo tua propria mater est? Nam ex quo soror est omniū: quibus est pater deus: & mater ec
clesia: tam te non impedit: q̄ neq; me: neq; omnes fratres nostros: qui eam non priuata: sicut tu
in domo vestra: sed publica in domo dei charitate diligimus. Q; ergo tu illi etiam carnali ne-
cessitudine annecteris: ad sortem valere debet familiarius colloquendi: & apertiore ianua con-
sulendi: vt hoc ipsum quo te priuatim diligit: interficiatur in ea: neq; ꝙ ex vtero suo te genuit
pluris pendat: q̄ ꝙ ex vtero ecclesiae genita est tecum. Quod autem de matre dixi: hoc de tali cę Z
tera propinquitate intelligendum est. Hoc etiam quisq; de anima sua cogitet: vt etiam in ipsa
priuatum affectum oderit: qui proculdubio temporalis est. Diligat autem in ea communio-
Actuū. 4. nem societatemq; illam: de qua dictum est: Erat illis in deum anima vna & cor vnum. Sic enim
anima tua non est propria: sed omnium fratrum: quorum etiam animae tuae sunt: vel potius
quorum animae cum tua non animae, sed anima vna est Christi vnica: quae de manu canis vt
eruatur: canitur in psalmis. Inde ad contemptum mortis facillime peruenitur. Nec succense-

ant parētes hoc præcipere dominū:vt eos oderimus:quādo nobis hoc de anima nostra præci-
pitur. Nam sicut nunc de anima iubetur: vt eam propter Christum cum parentibus oderi-
mus:ita qđ alio loco de anima idem dominus dicit: in parentes quoq; potest congruentissime
conuenire:Qui amat,inquit,animam suā:perdet eam.Dicam etiā fidenter: Qui amat paren- Ioan.12.
tes suos perdet eos.De anima quippe hoc ibi dixit oderit:qđ hic perdet.Sicut autem hoc præce
ptum quo perdere iubemur animam nostram:nō ad id valet vt se quisq; interimat:qđ inexpia-
bile nefas est: & tamen valet vt interimat in se carnalem animæ affectum: quo cū impedimēto
futuræ vitę pręsens vita delectat:Hoc est enim qđ dictū est:oderit animam suā: & perdat eam.
Quod tamen diligendo fit:quandoquidem apertissime fructum eiusdem animæ acquirendæ,
in eodē pręcepto commemorat dicens:Qui perdiderit eam in isto sęculo: in vita æterna inue- Vbi supra.
niet eam.Ita de parentibus rectissime dicitur:vt qui eos amat perdat eos: Non more partici-
darum interficiens:sed spiritali gladio,verbo dei,carnalem affectum eorum:quo & seipsos: &
eos quos genuerūt irritamētis huius sęculi obligare conātur:pie fidenterq; percutiens & occi-
dens:illud in eis viuere faciat:quo fratres sunt:quo cū filiis suis temporalibus, parentes æter-
nos deum ecclesiāq; cognoscunt.Ecce rapit te studiū veritatis cognoscendæ atq; percipiendæ
voluntatis dei in scripturis sanctis.Rapit euāgelicę prędicationis officiū.Dat signū dominus
vt vigilemus in castris:vt ædificemus turrim:de qua hostem sempiternę vitę: & prospicere &
propellere valeamus.Rapit militē Christi tuba cęlestis ad pręlium: & retinet mater:Non pla-
ne talis:qualis Machabęorum fuit:nec saltem similis Lacedæmoniis matribus: de quibus me-
moriæ traditum est:q; filios suos vt pro terrena patria sanguinem funderent: multo amplius
atq; ardētius in certamina bellica:q̄ signorū sonitus excitabant.Nam mater quæ te ad discen
dam vitā remoueri a curis sęcularibus non permittit:satis ostēdit quemadmodum te:si opus
esset:ad obeundam mortem penitus sęculum repudiare permitteret.Sed quid dicit:aut quid
allegat? Forte decem illos menses:quibus viscera eius onerasti: & dolores parturitionis:ac la-
bores educationis.Hoc hoc interfice verbo salutari,hoc perde matris: vt in vitam æternam
inuenias eam. Hoc memento vt oderis in ea:si diligis eam:si tyro Christi es: si turris funda-
mentum posuisti:ne dicant transeuntes: Hic homo cœpit ædificare: & non potuit perficere. Luce.14.
Carnalis enim affectus est iste: & adhuc veterem hominem sonat.Hunc carnalem affectum: &
in nobis & in nostris:militia Christiana vt perimamus hortatur:nec tamen ita vt ingratus sit
quisq; parentibus: & eadem ipsa beneficia:quibus in vitam hanc editus,susceptus, atq; nutri-
tus est,enumerata derideat:seruet potius vbiq; pietatem.Habent hæc locum vbi maiora non
vocant.Mater ecclesia,mater est etiam matris tuæ.Hæc nos de Christo concepit:hæc marty-
rum sanguinem parturiuit:hæc in sempiternam lucem peperit:hæc fidei lacte nutriuit & nu
trit:cibosq; maiores præparās:q; adhuc paruuli & sine dentibus vagire vultis:horrescit.Hæc
mater toto orbe diffusa:tam variis & multiplicibus errorū infestationibus agitatur: vt abor-
tiui iam filii eius aduersus eam infestis armis belligerare non dubitent.Ignauia etiam atq; tor
pore quorundam:quos gremio continet:membra sua frigescere plurimis locis: & fouendis par
uulis minus idonea fieri dolet. Vnde nisi per alios filios:vnde nisi per alia membra: quorum e
numero es:iustum ac debitum poscit auxilium? Huius ne tu necessitates deserens:ad carnalia
verba conuertaris? Nonne hæc grauioribus querelis insonat auribus? Nonne hæc chariora
viscera: & cęlestia vbera ostentat? Adde viri eius susceptionem carnis: ne carnalibus inhære-
res: & a verbo æterno vniuersa quæ tibi mater improperat ne his implicareris:assumptas ad-
de contumelias,flagella,mortē,mortem autem crucis.Talibus concepit te seminibus:taliq; in
vitam nouā connubio procreat:languescis & contabescis in veterem hominem? Ita ne matrē
terrenam non habebat imperator tuus?Quæ tamen cum ei nūtiaretur agenti cęlestia,respon-
dit:Quæ mihi mater:aut q̄ fratres? Et extendens manum in discipulos suos dixit: non per- Matth.12.
tinere ad cognationem suam nisi qui facerent voluntatem patris eius. In quo numero profe-
cto etiam ipsam sanctam Mariam benignus inclusit. Faciebat enim & illa voluntatem patris
eius.Ita optimus magister atq; diuinus: & maternum nomen qđ ei quasi priuatum propriūq;
nuntiauerant: quia terrenum erat: in comparatione cælestis propinquitatis abiecit: & ean-
dem cælestem propinquitatem in discipulis suis commemorans:quo sibi rursum consortio ge
neris cum cæteris sanctis virgo sancta cohæreret, ostendit. Et ne isto saluberrimo magisterio
quo contemni carnalem affectum in parentibus docuit:adminiculū error acciperet: quo ma-
trem habuisse a quibusdam negatur:alio loco discipulos monuit:ne se patrem in terris dicant

habere:vt quõ illos manifestũ est habuisse patres:sic se habuisse matrem manifestaret. Cuius
tamẽ terrena cognatione contempta:cõtemnendarũ talium necessitudinũ discipulis prębeeret
exemplũ.Hęc ergo interrũpuntur vocibus matris tuę:& inter hęc locũ inuenit cõmemoratio A
pręgnãtis atq; lactantis:vt de Adã & Eua,alius Adã nasceceris & nutrireris! Respice potius:
respice Adã secundũ de cælo:& porta iam cęlestis imaginẽ:sicut terreni portasti. Immo & hic
habeãt locũ materna ipsa beneficia:quę tibi ad eneruationẽ cordis enumerantur.Habeãt pror
sus locũ:noli esse ingratus:repõde gratiã matri tuę:repende spiritalia pro carnalibus:pro tẽpo
ralibus sempiterna.Sed qui non vult sequi non impediat.Qui non vult conuerti in melius:ca
ueat ne in deterius peruertat & euertat.Quid interest vtrum in vxore:an in matre:dũ tamen
Eua in qualibet muliere caueatur! Nam ista vmbra pietatis de foliis illius arboris venit: qui-
bus se primũ parentes nostri,in ista damnabili nuditate texerunt. Et quicquid in illis verbis
atq; suggestione,quasi officium tibi charitatis obtendit:vt a germanissima atq; syncerissima
euangelii charitate te detorqueat: ad astutiam serpẽtis pertinet:& ad duplicitatẽ regis illius
qui habet viginti milia:quam nos docemur decem milium,hoc est cordis, in qua deum quæ-
rimus,simplicitate superare. His potius intende charissime: & tolle crucem tuam & sequere B
dominũ.Nam cum te præsens animaduerterẽ domesticis curis a diuino studio retardari:ferri
te potius & duci a cruce tua:non eam te ferre ac ducere sentiebam.Crucem enim nostram do
minus quã portari a nobis iubet:vt eum expeditissimi sequamur: quid aliud q̃ mortalitatem
carnis huius significat! Ipsa enim nos cruciat donec absorbeatur mors in victoriã. Crux ergo
hęc ipsa crucifigenda est:& transfigenda est clauis timoris dei:ne solutis & liberis membris re-
luctantem portare non possis.Sequi enim dominũ nisi eam portans:omnino non vales. Nam
quomodo eum sequeris:si nõ es eius! Qui autẽ Iesu Christi sunt (ait apostolus) carnẽ suã cru
Gal'.5. cifixerunt cum passionibus & desyderiis.Si quid sane pecuniæ res tua familiaris habet: cuius
te implicari negocio nec oportet nec decet:ceuera tribuendũ est matri & domesticis tuis.Ho-
rũ quippe indigẽtia:si pauperibus vt sis perfectus instituisti distribuere talia: tui primũ apud
1.Timoth.5. te locum obtinere debent.Si quis enim suis & maxime domesticis (ait apostolus) non proui-
det:fidem negauit:& est infideli deterior. Quibus ordinandis rebus:si vt collum exueres in-
duendum sapientiæ vinculis:profectus a nobis es:quid tibi nocent:aut quo pacto te peruellũt
matris lachrymæ fluentes carnem:aut serui fuga:aut mors ancillarum: aut fratrum morbo-
sa valitudo! Si est in te charitas ordinata:sciens pręponere maiora minoribus:& misericordia
moueri: vt pauperes euangelizentur: ne messis domini copiosa operariorũ inopia in prædam
volucribus iaceat:& paratũ habere cor ad sequendã domini voluntatẽ:in eo q vel flagellando
vel parcendo agere statuerit cum seruis suis:hæc meditare:in his esto:vt prouectus tuus mani
festus sit in omnibus.Obsecro te vt caueas ne maiorẽ tristitiã des bonis fratribus torpore tuo:
q̃ lætitiam alacritate iã dederas.Commendare te autem literis quibus voluisti:tam superfluũ
putaui:q̃ si quisq̃ te mihi eodem modo commendare voluisset.

Beati Augustini ad Licentium: vt ad finem verę sapientiæ consequẽdum:& vincula
huius mundi tanq̃ perniciosa effugiendum:operam det:persuadentis.

Epistola. XXXIX.

Ix repperi occasionẽ scribẽdi tibi. Quis credas! Sed mihi tamẽ Licentiũ ne- C
cesse est credere. Nolo te causas rationesq; rimari: quę etiã si reddi possent:
f.dei tamẽ qua mihi credis nõ eas debeo. Nã & literas tuas non per eos acce
pi:per quos possem scripta redhibere.Quę autẽ petisti vt peterẽ: curaui per
epistolã quãtũ promẽdũ videbatur:sed quid effecerim tu videris. Qd si nõ
dum effectũ est:vel cũ sciero agã instantius:vel cũ rursus ipse admonueris.
Hactenus quę huius vitę vincula perstrepunt tecũ locutus sim:nũc paucis accipe pectoris mei
æstus de spe tua.Nõ trãsitoria quodã modo via tibi patescat in deũ:mi Licenti:etiã atq; etiã re
cusantẽ & formidantẽ cõpedes sapiẽtiæ:timeo te rebus mortalibus validissime & perniciosissi
me cõpediri.Nã sapiẽtia quos primo alligauerit: & exercitatoriis qbusdã laboribus edomue-
rit:soluet postea:libertatisq; sese donat ad fruẽdũ.Et quos primo tpalibus nexibus erudiuerit:
post æternis amplexibus alligabit.Quo vinculo nec iucũdius nec solidius cogitari qcq̃ potest.
Prima hęc aliquãtulũ dura eẽ cõfiteor.Illa vero vltima:nec dura dixerim:qa dulcissima sunt:
nec mollia:qa firmissima.Quid igiť:nisi qđ dici nõ potest:sed credi tamẽ & sperari & amari po
test! Vincula vero huius mũdi:asperitatem habẽt:iucũditatẽ falsam:certũ dolorem:incertam

voluptatum: durum laborem: timidam quietem: rem plenã miseriæ: spem beatitudinis inanẽ His ne tu inseras & collum & manus & pedes: cum & honoribus huiuscemodi subiugari affectas: & facta tua non aliter fructuosa existimas: & ambis inhærere: quo non modo inuitatus sed nec compulsus quidem ire debuisti. Hic tu fortasse Terentiani serui mihi responsum dederis: Ohe: tu verba fundis: hic sapientiam. Cape igitur vt fundam potius q̃ effundam. Aut si ego canto: tu autem ad aliam vocem saltas: nec sic quidem me poenitet. Habet enim suam hilaritatem ipsa cantatio: etiam cum ad eã membra non mouet: cui plena charitatis modulatione cantatur. Verba quædam in epistolis tuis me mouerunt: sed de his tractare: cum factorum vitæq; totius tuæ cura excoquar: ineptum putaui. Terentius.

Licentii ad beatum Augustinum: heroico carmine varium suum studium: simul & beniuolentiam suam & gratificandi animũ erga eundem profitentis & explanantis.

Epistola.XL.

D ARcanũ Varronis iter scrutando profundi
Mens hebet: aduersamq;
fugit conterrita lucem.
Nec mirũ: iacet oĩs enim
mea cura legendię,
Te nõ dante manũ: & cõsurgere sola veretur.
Nam simul vt perplexa viri compendia tanti
Voluere suasit amor: sacrosq; attigere sensus:
Quis numerũ dedit ille toris: mũdũq; tonãti
Differuit canere: & pariles agitare choreas:
Implicuit varia nostrum caligine pectus:
Induxitq; animo rerum violentia nubem.
Inde figurarum positas in puluere formas
Posco amens: aliasq; graues offendo tenebras.
Ad summã astrorũ causas clarosq; meatus:
Obscuros quorũ ille situs per nubila mõstrat.
Sic iacui nutans: vt talem omnino ruinam:
Nec qui nos prohibet latebras agnoscere cęli:
Nec persona daret punctorum fręta cauernis.
Protea nãq; ferũt veterũ cõmenta pelasgum:
Qui dũ sollicitis non vult aperire futura:
Spumat ap: fluit vnda: fremit leo: sibilat anguis
Captũ aliqñ tñ in munera parua volucrum.
At mihi qui nimiũ curis grauioribus angor:
Dulcia quęq; animę: sed dulcia pabula quęro:
Varronis responsa latent: q; supplice cantu
Præsidiũ nymphã regẽq; & flumina poscam.
An te voce vocem: clari quem rector olympi
Fontibus infantum pręfecit: & abdita iussit
Vbertate animi longe ructare fluenta?
Ferto magister opem: ac tu ne desere vires
Inualidas: mecũq; sacras subuertere glebas
Incipe. tẽpus eñ (nisi me mortalia fallunt)
Labitur: in seniũq; trahit: tibi noster Apollo
Corda replet: patrẽq; suũ patrẽq; deorum
Conciliat: legẽ p bonam: pacẽ p cruentam
Mõstrat: & abducto velamine singula pandit.
Viginti emensus nã longos forsitan orbes
Solis eras: cum te ratio pulcherrima mundi
Ditior imperiis: & nectare dulcior omni
Corripuit: statuitq; vagũ: medioq; locauit:
Omnibus vnde aciem posses intẽdere rebus.
O bone carpe iter annorum: sapiẽtia quãtum
Crescit amore sui: iuuenẽs noua culmia semp.
Perge viam qua te soboles præclara tonantis
Perducit: sternens in planos ardua campos.
Et cũ luciferos pręcordia vesper in ortus
Distulerit: sanctũq; super beneduxeris ignem:
Sis memor ipse mei. Bibulã qui ponitis aurem
Legibus inuictis: contundite pectora palmis:
Sternite mẽbra solo: meritosq; ciete dolores:
Et prohibete nefas deus ĩperat omnibus vnũ.
Admonet antistes: venturaq; fulmina terrẽt.
O mihi transactos reuocet si pristina soles E
Lętificis aurora rotis: quos libera tecum
Ocia tentantes: & candida iura bonorum,
Duximus Italię medio: montesq; per altos:
Non me dura gelu prohiberẽt frigora cano:
Nec fera tẽpestas zephyrũ: fremitusq; borini:
Quin tua sollicito premerem vestigia passu.
Hoc opus vt iubeas: tãtũ cruor irriget artus:
Solstitio neuros: bruma sectabimur Istrum.
Ignotus Garamas soluet mihi vĩcula gerris:
Exapheosq; lacus fugiẽs: hypanis vbi amarus
Callipedũ scythicas resonet spumos⁹ ad vndas
Ibimus: & Leucos: qua Leucia solis in ortus
Tenditur: & vasti deserta cacumina Casi:
Quis Epidamneos æquat sibi casia rupes:
Vnde quiescentẽ aurorã: currusq; solutos:
Sopitũq; diem media sub nocte viderem:
Te suadẽte petã: nec eñ labor aut met⁹ vllus
Terret: vbi insontẽ pcibus deus audit apertis.
Et nunc romulidum sedes & inania recti
Culmina: bacchatasq; dom⁹: vanosq; tumult⁹
Desererẽ: & totus semel in tua corda venirẽ:
Ni mens cõiugio incũbens retineret euntem.
Crede meis, o docte, malis: veroq; dolori: F
Q; sine te nullos pmittunt carbasa portus.
Erramusq; procul turbata per æquora vitæ:
Præcipites densa veluti caligine nautæ:
Quos furor australis: stridẽs & flatus ab euro
Perculit: & raptis priuauit turbo magistris:
Protinus abruptis miseri voluũtur in vndis.

Non sorus aut prorę: nō lintea deinde ꝓcellas
Ferre valent: ratioqꝫ iacet stupefacta regendi.
Sic me ventus agit: voluitqꝫ cupidinis aestus
In mare letiferum: nec terrae protinus absunt.
Sed mecū reputās: tua candida verba magister
Hęc magis esse reor: tibi credere callida res est.
Decipit: atqꝫ animis molitur retia nostris.
Praeteritos (oblitus enim pręsentia) pręsto
Nunc tibi charanos: nos nunc de pectore lapsi.
Hei mihi quo ferar: vnū velim tibi pādere mētē.
Ante sub Aegeo optabūt pia tecta palumbes:
Et versa Halcyone componat in arbore nidos:
Esuriens vitulos alat ante leęna sequaces:
Atqꝫ impasta diu teneros lupa nutriat agnos:
Mutantesqꝫ suis diuisum partibus orbem:
Aut barcaeus alet taurū: aut hyrcania tauros.
Ante thyestaeis iterū male territa mensis:
Interrupta dies refugos vanescat in ortus.
Ante dabūt imbres nilū: sup aethera dammae
Errabūt: mōtesqꝫ canant: & flumina laudent:
Qꝫ mihi post tergū veniāt tua dona magister.
Arcet amor: coplāqꝫ tenet cōmunis honesti.
Hic hic regnat amicitiae decus hoste fugato.
Nā neqꝫ ꝓpter opes vitreas: aurūqꝫ rebelle:
Iungimus assensus animorū: nā neqꝫ vulgi
Nos fortuna ruens: q̄ separat ardua: iunxit.
Sed labor interiora legens: vulgata libellis:
Atqꝫ animis inuenta tuis: & nobile dogma
Indictum: contraqꝫ bonos responsa relatus.
Et mea Calliope: q̄uis te cōminus altum
Horreat: & vultus abscondat: inutile tractās:
Hoc tamē hoc animi vinclū: nexusqꝫ fideles:
Non qui montosis firmatas rupibus alpes:
Fregit: & Italicas pressit cū moenibus vrbes:
Rumperet: aut nostro terreret robore quicq̄.
Ite procul latices tumidis anfractibus Oxi.
Aut ab aremphęis rhipheos aut oppida caspi:
Cimmeriasqꝫ domos seiungere flumine largo:
Męotidūqꝫ plagae: pontus quis obruit Helles:
Europae atqꝫ Asiae longe discrimina tendant.
Nōne boū per vtrūqꝫ latus armenta fatigans
Finibus abscidit lateri Dodona Molossos:
Cognatosqꝫ Arabas! nec pacis foedus amicum
Sidonios inter mansit regnūqꝫ Pelopum:
Sacrilegosqꝫ Phryges: q̄uis ꝓ tēpore cunctis
Hospitio cōmune fuit! quid deniqꝫ fratrum
Dissidiū: pugnasqꝫ canā! quid honesta parētū
Verbera! quid matrū furias: natosqꝫ superbos!
Est etiā sup:rū concors discordia rerum.
Totqꝫ fluunt ritus: quot dat sententia leges.
Nec tenet vn⁹ amor. nō si mihi murmura cētū
Det boreas: totidēqꝫ animas: centūqꝫ per ora
Ligua rigēs adamāte fremat: mēorare valebo
Quae sociata prius veterum natura locorum
Distulit: & tereti limauit gloria mundo.
Sed nos praeterea qui ab vna exurgimus vrbe:
Qꝫ domus vna tulit: q sanguine tāgimur vno
Sęclorum: Christana fides connexuit: & q
Nos iter immēsum disterminat: & plaga pōti
Interfusa coercet: amor contemnit vtrūqꝫ.
Gaudia qui spernēs oculorū: semper amico
Absenti fruitur: quoniā de corde profundo
Pendet: & internę rimatur pabula fibrae.
Interea venient quęcunqꝫ futura bonorum
Scripta salutiferi sermonis: & illa priorum
Aequiparanda fauis: reputās q̄ pectore in alto:
Conceptum in lucem vomuisti nectareū mel:
Pręsentē ipsa mihi te reddent: si mihi morem
Gesseris: & libros quibus in te lenta recumbit
Musica tradideris: nam ferueo totus in illos.
Annue sic nobis: verum ratione patescat.
Sic plus Eridano fluat: & contagia mundi
Nequicq̄ volitent nostri circum arua coloni.

Beati Augustini ad Licentium: ipsum eoqꝫ ad diuinam legem & vitae honestatem non tam ordinatus q̄ ad carminū cōpositionē accedat increpātis: Et ad dimittendum vana huius sęculi: & dandum se totum in deo exorantis. Epistola. XLI.

SI versus tuus momentis inordinatis peruersus esset: si suis legibus non sta- G
ret: si mensuris imparibus aures auditoris offenderet: puderet te certe: nec differres nec desisteres donec ordinares: corrigeres: statueres: aequares versum tuum: discendo & agendo artem metricam acerrimo studio: & labore quolibet. Qd: cum inordinatus ipse peruerteris: cū legibus dei tui ipse non stas: neqꝫ in agenda vita honestis tuorum votis: & huic ipsi eruditioni tuae concinis: abiiciendum post tergum putas & negligendū: quasi prae sono linguae tuae sis tibi & voce vilior: & incompositis moribus qꝫ offendis aures dei leuius sit: q̄ si in compositis syllabis tuis grammatica succenseret auctoritas. Scribis: O mihi transactos reuocet si pristina soles Laetificis aurora rotis: quos libera tecum Ocia tentātes: & candida iura bonorū Duximus Italiae medio: montesqꝫ per altos: Non me dura gelu prohiberent frigora cano: Nec fera tēpestas Zephyrū fremitusqꝫ borini: Quin tua sollicito premerē vestigia passu. Hoc opus vt iubeas tantū. Me miserum: si ego non iubeo: si non cogo atqꝫ impero: si nō rogo ac sup-

plico.Sed ſi aures tuæ aduerſus meas voces clauſę ſunt:ori tuo pateāt:pateāt carmini tuo:ex
audi teipm duriſſime,īmaniſſime,ſurdiſſime:quo mihi linguā aureā & cor ferreū:quibꝰ ego
nō carminibꝰ ſed lamētationibꝰ ſufficiā plāgere carmina tua!In quibꝰ video,quā aīam,qđ in
H geniū nō mihi liceat apprehēdrre,& immolare deo nſo.Expectas vt ego iubeā,ſis bonꝰ,ſis qe-
tus,ſis beatꝰ,quaſi qddā mihi dierū gratiꝰ illucrſcat,q̄ vt ingenio tuo fruar in dño:aut vere
tu neſcias q te eſuriā & ſitiā:aut nō hoc ipo id carmine fatearis.Reuoca aīm quo iſta ſcripſiſti
nūc mihi dic:Hoc opus vt iubeas tm̄:Ecce iuſſum meū,da mihi te,ſi hoc opus eſt tm̄,da dño
meo te,q oīm nſm dn̄s eſt,q tibi illud donauit īgeniū.Nā ego qd ſum,niſi ſeruus tuus p ipm:
& cōſeruus ſub ipo!An ipe nō iubet!audi euāgeliū:Stabat inqt Ieſus & clamabat:Venite ad Matth.11.
me oēs qui laboratis & onerati eſtis,& ego vos reficiā.Tollite iugum meū ſup vos:& diſcite a
me quia mitis ſum & humilis corde:& inuenietis requiē animabꝰ veſtris.Iugū em̄ meū leue
eſt,& ſarcina mea leuis eſt.Si hæc nō audiunt,aut vſq ad aures audiunt,expectas ne Licenti:
vt Auguſtinus iubeat cōſeruo ſuo:& nō plāgat potius fruſtra iubere dn̄m ſuū,immo nō iu
bere,ſed īuitare & rogare quodāmodo,vt q laborāt reficiant ab eo!Sed videlicet fortiſſimo &
præſidenti collo:iugū mundi iugo Chriſti eſt iucundius:q ſi laborare nos cogeret:vide qs co
geret,q̄ mercede cogeret.Vade in Campaniā:diſce Paulinū egregiū & ſanctū dei ſeruū:q̄ grā
dē faſtū ſęculi huius,tāto generoſiore,quanto humiliore ceruice incunctanter excuſſerit:vt
eam ſubderet Chriſti iugo,ſicut ſubdidit:& nūc illo moderatore itineris ſui quietꝰ & mode-
ſtus exultat.Vade diſce:quibꝰ opibꝰ ingenii ſacrificia laudis ei offerat:refundēs illi quicquid
boni accepit ex illo,ne amittat oīa:ſi nō in eo reponat a quo hæc ſunt.Quid æſtuas!qd fluctu
as!qd imaginationibus mortiferarū voluptatū aurē accōmodas:& auertis a nobis!Mentiun
tur:moriunt:in mortē trahunt.Mentiunt Licenti:ſic nobis(ſicut optas)verū ratione pate-
ſcat:Sic plus Eridano fluat.Nō dicit verū niſi veritas:qa Chriſtus eſt veritas.Veniamꝰ ad eū
ne laboremꝰ:vt ipſe nos reficiat:tollamꝰ iugum eius ſuper nos:& diſcamꝰ ab eo:qm̄ mitis ē &
humilis corde:& inueniemus requiē aīabus noſtris.Iugū em̄ eius leue eſt:& ſarcina eiꝰ leuis ē.
Ornari abs re diabolus quęrit.Si calicē aureū inueniſſes in terra:donares illū eccleſiæ dei.Ac
cepiſti a deo ingeniū ſpiritaliter aureū:& miniſtras inde libidinibus:& ī illo Sathanę ppinas
te ipm.Noli obſecro ſic:aliqn̄ ſentias:q̄ miſero & miſerādo pectore hæc ſcripſerim:& miſerea-
ris iam mei:ſi tibi viluiſti.

Sācti Auguſtini ad fratres Maudarēſes:ipos eo q idololatræ eſſent & tn̄ Chriſti nomē ſcri
ptis ſuis inſererēt:cū quadā charitatis oſtēſione increpātis:Ac illis oīa Chriſtianę fidei ſacra-
mēta in ſacris libris puiſa:prædicta & ſcripta fuiſſe demōſtrātis:Simul & ad viam ſalutis:&
vnius dei & hominis Ieſu Chriſti fidem exhortantis. Epiſtola.XLII.

I Ominis prędicabilibꝰ & dilectiſſimis fratribꝰ Maudarēſibꝰ:quorꝫ p fratrē
Florētiū eplām accepi:Auguſtinꝰ.Si forte illi qui inter vos catholici chri
ſtiani ſunt,talia mihi ſcripta miſerunt:hoc tm̄ miror:q non ſuo potius q̄
ordinis noīe.Si aūt reuera oēs:aut ppe oēs ordinis viri ad me dignati eſtis
literas dare:miror q patri:& in dño ſalutē ſcripſiſtis:quorꝫ mihi ſupſtitio
ſus cultus idolorū:contra quę idola facilius tēpla veſtra q̄ corda claudū-
tur:vel potius q̄ idola nō magis in tēplis q̄ in veſtris cordibus includunt:
cum magno eſt dolore notiſſimus:niſi forte iā de ſalute ipa:q̄ in dño eſt:p quā me ſalutare vo
luiſtis:tādem prudenti conſyderatione cogitetis.Nā ſi non ita eſt:quęſo vos:quid læſi:quid
offendi beniuolentiā veſtrā:vt me titulo eplæ veſtræ irridendū potius q̄ honorādū eſſe puta
retis:dñi prædicabiles & dilectiſſimi fratres!Qđ em̄ ſcripſiſtis:Patri Auguſtino in dño æter
nam ſalutem:cum legerem tanta ſpe ſubito erectus ſum:vt crederem vos ad ipm dominum:
& ad ipſam æternam ſalutem aut iam eſſe conuerſos:aut per noſtrū miniſteriū deſyderare cō-
uerti.Sed vbi legi cætera:refriguit animus meus.Quæſiui tamē ab eplæ perlatore:vtrū iam
vel eſſetis chriſtiani vel eſſe cuperetis.Cuius reſponſione poſteaq̄ cōperi:nequaq̄ vos eſſe mu
tatos:grauius dolui:q Chriſti nomen:cui iam totum orbem ſubiectum eſſe conſpicitis:non
ſolum a vobis repellendum:ſed etiam in nobis irridendum eſſe credidiſtis.Nō enim potui co
gitare alterū dn̄m:ſecundū quē poſſet epiſcopus pater a vobis vocari:pręter dn̄m Chriſtum.
Et ſi eſſet hinc aliqua de interpretatione vrſtræ ſententiæ dubitatio:ſubſcriptione eplæ tolle
retur:vbi aperte poſuiſtis:Optamus te dñe in deo & Chriſto eius:p multos annos ſemp in cle
ro tuo gaudere.Quibꝰ oībus plectis atq diſcuſſis:quid mihi aliud occurrere potuit:aut cui

libet homini potest:nisi aut veridico aut fallaci scribentiũ aĩo hęc esse cõscripta?Sed si veridi-
co aĩo ista cõscribitis:quis vobis ad hãc veritatẽ intercłusit viã?Quis aspera dumeta substra-
uit?Quis rupiũ prupta inimicus opposuit?Postremo quis basilicę ianuã ingredi cupientibus
clausit:vt in eodẽ dño per quẽ nos salutatis:eandẽ salutẽ nobiscũ habere nolitis?Si aũt fallaci- K
ter atq; irrideret hęc scribitis:ita ne tandẽ mihi negotia vestra curãda iponitis:vt nomẽ ei⁹ p
quẽ aliqd possũ:audeatis nõ veneratiõe debita attollere:sed insultatione adulatoria vẽtilare?
Sciatis me charissimi cũ ineffabili pro vobis tremore cordis hoc dicere. Noui eñ quanto gra
uiorẽ & perniciosiorẽ causã sitis habituri apud deũ:si frustra vobis hoc dixero. Oĩa q̃ pteritis
tẽporibus erga humanũ gen⁹ maiores nři gesta esse meminerũt:nobisq; tradiderũt:oĩa etiã q̃
nos videm⁹:& posteris tradim⁹:q̃ tamẽ ptinẽt ad verã religionẽ quęrendã & tenendã: diuina
scriptura nõ tacuit:sed ita omnino cũcta trãsẽgit:vt trãsitura esse prędicta sunt. Videtis cer-
te populũ iudęoꝝ auulsum a sedib⁹ suis:p oẽs fere terras disseminatũ atq; diffusum. & origo
eiusdẽ populi & incrementa & regni amissio & per cuncta dispersio. Videtis certe ex ipso po-
pulo verbũ dei legemq; prodientẽ per Christũ:q ex illis mirabiliter natus est: omniũ gentium
fidem occupasse atq; tenuisse.Ita hęc oĩa prenunciata legimus vt videm⁹. Videtis certe mul-
tos pręcisos a radice Christianę societatis:q̃ per sedes aplorũ: & successiones episcoporũ:cer-
ta per orbẽ ppagatione diffundit. de sola figura originis sub christiano noĩe quasi arescentia
sarmẽta gloriari:quas hęreses & schismata nominamus: pręuisa:prędicta: scripta sunt oĩa.
Videtis certe simulacrorũ templa:partim sine reparatiõe collapsa:partim diruta:partĩ clau-
sa:partim in vsus alios cõmutata:ipsaq; simulacra vel cõfringi:vel incẽdi:vel includi: vel de-
strui:atq; ipsas huius sęculi potestatesq; aliquãdo pro simulacris populũ christianũ persequę
bãtur:victas & domitas:non a repugnantib⁹ sed a morientibus christianis: & cõtra eadem si
mulacra pro quibus christianos occidebant:impetus suos legesq; vertisse: & imperii nobilissi
mi eminentissimũ culmen ad sepulcrũ piscatoris Petri(submisso diademate)supplicare.Hęc
oĩa scripturę diuinę:q̃ in manus omniũ iã venerũt: ãte lõgissima tpa futura esse testatę sunt
Hęc oĩa tanto robustiore fide lętamur fieri:quãto maiore auctoritate prędicata esse ĩ sanctis
literis inuenimus. Nunquidnã obsecro vos: nũquidnam solũ iudiciũ dei qd inter fideles atq; L
infideles futurũ esse in eisdẽ literis legimus:cũ illa oĩa sicut prędicta sunt venerint: nunquid
nã solũ iudiciũ dei venturũ nõ esse putabimus?Immo vere veniet:sicut illa oĩa venerũt. Nec
quisq̃ erit homo nostrorũ temporũ:qui se in illo iudicio de sua possit infidelitate defẽdere: cũ
Christũ cantet:& iustus ad ęquitatẽ:& periurus ad fraudẽ:& rex ad imperiũ: & miles ad pu
gnã:& maritus pter regimẽ:& vxor pter obsequiũ: & pater propter pręceptum: & filius
propter obedientiam:& dominus per dominationem:& seruus per famulatum:& humilis ad
pietatem:& superbus ad ęmulationem:& diues vt porrigat: & pauper vt sumat: & ebriosus
ad phialam:& mendicus ad ianuam:& bonus vt pręstet:& malus vt fallat:& christianus ve-
neratot:& paganus adulator:omnes Christum cantant:& qua voluntate atq; ore cantent: ei
dem ipsi quem cantant rationem sine dubio reddituri sunt.Est quiddã inuisibile: ex quo crea
tore principio sunt omnia quę videmus: summum:ęternũ: incommutabile & nulli effabile
nisi tantum sibi.Est quiddam quo se ipsa summitas maiestatis narrat,& prędicat:non impar
gignenti atq; narranti verbum:quod illi qui verbum gignit ostenditur. Est quędam sancti-
tas omnium quę sanctę fiunt sanctificatrix ipsius incommutabilis verbi: per quod narra-
tur illud principium: & ipsius principii quod par se verbo narrat inseparabilis & indiui-
sa communio. Quis autem hoc totum quod non dicendo dicere conatus sum: & dicen-
do non dicere: Quis hoc possit serenissima & syncerissima mente contueri: eoq; contuitu
beatitudinem ducere:atq; in id quod intuetur deficiens quodammodo se obliuisci: & perge-
re in illud cuius visione inuisibilis est:qd immortalitate est indui: obtinere ęternã salutem:p
quam me salutare dignamini?Quis hoc possit nisi qui omnes superbię suę thoros inanes:pec
cata sua confitens complanauerit:sicq; substrauerit mitem atq; humilem ad excipiẽdum de-
um doctorem?Quoniam ergo a vanitate superbię:prius ad humilitatem deponendi sumus:
vt inde surgentes solidã celsitudinem teneamus: non potuit hoc nobis tanto magnificẽtius:
quanto blandius inspirari:vt nostra ferocitas non vi sed persuasione sedaretur: nisi verbum il
lud per quod se angelis indicat deus pater:qd virtus & sapientia eius est: quod corde huma-
no visibilium rerum cupiditate cęcato:videri nõ poterat: personam suã in homine agere atq;
ostẽdere dignaretur:vt magis homo timeret extolli fastu hominis: q̃ humiliari exemplo dei.

Itaq; non Christus regno terreno decoratus:nec Christus terrenis opibus diues: nec Christ⁹ vlla terrena felicitate præfulgens:sed Christus crucifixus: per totum terrarum orbem prædicatur. Quod riserunt prius populi superborum: & adhuc rident reliquię. Crediderunt autem prius pauci tunc populi:quia tunc ad fidem paucorum & cõtra irrisionem populorum cum Christus crucifixus prædicaretur:claudi ambulabant:muti loquebantur: surdi audiebant:cæci videbant:mortui resurgebant. Sic tandem cum aduertit terrena superbia: nihil in ipsis terrenis esse potentius humilitate diuina:vt etiam saluberrima humilitas humana:contra insultantem sibi superbiam diuinæ imitationis patrocinio tueretur. Expergiscimini aliquando fratres mei & parentes mei Maudarenses. Hanc occasionẽ scribendi vobis deus mihi obtulit:Quãtum potui quidem in negocio fratris Florentini:per quem literas misistis(sicut deus voluit)affui & adiuui. Sed tale negotium erat quod etiam sine opera mea facile peragi posset. Prope omnes enim domus ipsius homines qui apud Hipponem sunt: nouerũt Florentinum & multum eius orbitatem dolent. Sed epistola mihi a vobis missa est: vt non impudens esset epistola mea:cum occasione a vobis accepta: idolorũ cultoribus de Christo aliquid loqueretur. Sed obsecro vos:si eum nõ inaniter in mea epistola nominastis: timere illum quẽ prius iudicatum irrisit superbus orbis terrarum: & nũc iudicem subiectus expectat. Erit enim testis affectus in vos cordis mei:per hanc(quantum potui)paginam expressus. Erit testis vobis in iudicio eius:qui credentes sibi confirmaturus est: & incredulos confusurus. Deus viu⁹ & verus, vos ab omni huius sæculi vanitate liberatos cõuertat ad se/ domini prædicabiles & dilectissimi fratres.

Maximi grãmatici Maudarẽsis: ad beatum Augustinum: religionem christianã ꝓphanãtis:vnũq; deũ per vniuersum orbem:licet variis & diuersis vocabulis:a gẽtibus venerari contendentis. Epistola. XLIII.

M Abens crebro tuis affarib⁹ lætificari: & instinctu tui sermonis: quo me paulo ante iucundissime salua charitate pulsasti:paria redhibere non destiti: ne silentiũ meũ poenitudinẽ appellares. Sed quæso vt si hęc quasi seniles artus esse duxeris:benignarũ auriũ indulgentia ꝓsequaris. Olympum mõtẽ deorum esse habitaculũ:sub incerta fide græcia fabulat̃. At vero nostræ vrbis forũ salutariũ numinũ freq̃ntia possessum:nos cernim⁹ & ꝓbamus. Equidẽ vnũ esse deũ summũ sine initio:sine ꝓle naturæ: seu patrẽ magnũ atq; magnificum:quis tã demẽs:tã mente captus neget esse certissimũ? Huius nos virtutes per mundanũ opus diffusas:multis vocabulis inuocamus:qm̃ nomẽ eius cũcti ꝓpriũ videlicet ignoramus. Nã deus omnib⁹ religionib⁹ cõe nomẽ est. Ita fit:vt dũ eius quasi quędã mẽbra carptim variis supplicationibus ꝓsequimur:totũ colere ꝑfecto videamur. Sed impatiẽtem me esse tãti erroris dissimulare nõ possum. Quis enim ferat Ioui fulmina vibranti ꝑferre Mygdonẽ:Iunoni, Mineruę, Veneri Vestęq; Sananẽ: & cũctis(proh nefas)diis immortalib⁹ archimartyrem Nã Phanionẽ:inter quos Lucitas etiã haud miore cultu suscipit̃: atq; alii interminato numero:diis hominibusq; odiosa numina: q cõsciẽtia nefãdorũ facinorũ: specie gloriosæ mortis:scelera sua sceleribus cumulantes:dignũ moribus factisq; suis exitum maculati reppererunt. Horum busta si memoratu dignũ est:relictis templis:neglectis maiorum suorum manibus: stulti frequentant:ita vt præsagium vatis illius indigne ferentis emineat. Inq; deum templis iu- Lucanus.

N rauit Roma per vmbras. Sed mihi hac tempestate propemodum videtur bellum Actiaticum rursus exortum:quo Aegyptia monstra in Romanorũ deos audeant tela vibrare:minime duratura. Sed illud quęso vir sapientissime:vti remoto facundiæ rubore atq; exploso qua cũctis clarus est: omissis etiam quibus pugnare solebas Chrysippeis argumẽtis: postposita paululũ dialectica:quę neruorum suorũ luctamine nihil certi cuiq̃ relinquere nititur: ipsa re approbes quis sit iste deus:quẽ vobis christiani quasi proprium vendicatis: & in locis abditis præsentẽ vos videre componitis. Nos etenim deos nostros luce palam ante oculos omnium: atq; aures omnium mortalium piis precibus adoramus: & per suaues hostias propitios nobis efficimus & a cũctis hæc cerni & probari contendimus. Sed vlteri⁹ huic certamini me senex inualidus subtraho: & in sententiam Mantuani rhetoris libenter pergo: Trahit sua quenq; voluptas. Vir. i buco.
Post hæc non dubito vir eximie:quia mea secta deuiasti: hanc epistolã aliquorum furto detractam: flammis vel quolibet pacto perituram. Quod si acciderit:erit damnum chartulę: non nostri sermonis: cuius exemplar penes omnes religiosos perpetuo retinebo. Dii te seruent

per quos & eorum atq; cunctorum mortalium communem patrem: vniuersi mortales quos
terra sustinet: mille modis concordi discordia veneramur & colimus.

Beati Augustini ad Maximum grammaticũ: Errorẽ præcedentis epistolæ refellẽtis: Et ad grauiora fidei studia illum commonentis. Epistola.XLIIII.

SEriumne aliquid inter nos agimus: an iocari libet? Nam sicut tua episto- O
la loquitur: vtrũ causæ ipsius infirmitate: an morũ tuorum comitate sit fa
ctum: vt malles esse facetior: q̃ paratior: ĩcertum habeo. Primo enĩ olympi
montis & fori vestri cõparatio facta est: quæ nescio quo pertinuerit: nisi vt
me commonefaceret: & in illo mõte Iouẽ castra posuisse: cum aduersus pa-
trem bella gereret: vt ea docet historia: quã vestri etiã sacrã vocãt: & ĩ isto
foro recordarer esse: ĩ duobus simulacris: vnũ Martẽ nudũ: alterũ armatũ:
quorũ dæmoniũ infestissimũ ciuibus: porrectis tribus digitis contra collocata statuta huma
na cõprimeret. Ergo ne vnq̃ ego crediderim: mẽtione illius fori facta: numinũ taliũ memoriã
mihi te renouare voluisse: nisi iocari potius q̃ serio agere maluisses? Sed illud plane q tales de
os quẽdã dei vnius magni mẽbra esse dixisti: admoneo (quia dignaris) vt ab huiusmodi sacri
legis facetiis te magnopere abstineas. Si quidẽ illũ deũ dicis vnũ: de quo (vt dictũ est a veteri-
bus) docti indoctiq; cõsentiunt: huius ne tu membra dicis esse: quorũ immanitatẽ: vel (si hoc
mauis) potentiã: mortui hoĩs imago compescit? Plura hinc possem dicere: Vides enĩ pro tua
prudentia: q̃ locus iste late pateat reprehensioni. Sed me ipse cohibeo: ne a te rhetorice potius
q̃ veridice agere existimer. Nam q numina quẽdã Punica mortuorũ collegisti: quib9 ĩ nostrã P
religionem, festiuas (vt tibi visum est) cõtumelias iaciendas putares: nescio vtrũ refellere de
beã: an silentio preterire. Si enĩ res istæ vident tam leues tuæ grauitati q̃ sunt: iocari mihi nõ
multũ vacat. Si aũt graues tibi vident: miror q nominũ absurditate cõmoto: in mentẽ nõ ve
nerit habere tuos: & in sacerdotibus eucaddares: & ĩ numinibus abaddires. Nõ puto ego ista
tibi cum scriberes in aĩo non fuisse: sed more humanitatis & leporis tui: commonefacere nos
voluisti ad relaxandũ animũ: quanta in vestra superstitione ridẽda sint. Neq; enĩ vsq;adeo te
ipsum obliuisci potuisses: vt homo Afer scribens Afris: cũ simus vtriq; in Africa cõstituti: pu
nica nomina exagitanda existimares. Nam si ea vocabula interpretemur: Nam Phanio quid
aliud significat q̃ boni pedis hominẽ: id est cuius aduentus afferat aliquid felicitatis: sicut so
lemus dicere: secundo pede introisse: cuius introitũ prosperitas aliqua consecuta sit? Quæ lin
gua si improbatur abs te: nega punicis libris: vt a viris doctissimis prodit: multa sapiẽter esse
mandata memoriæ. Poeniteat te certe ibi natũ: vbi huiusmodi liguæ cunabula recalẽt. Si ve-
ro & sonus nobis non rationabiliter displicet: & me bene interpretatũ illud vocabulum reco-
gnoscis: habes quod succẽseas Virgilio tuo: qui Herculẽ vestrum ad sacra quæ illi ab Euãdro
Vir.8.æne. celebrant, inuitat hoc modo: Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo. Secundo pede optat
vt veniat. Ergo venire Herculẽ optat: nõ Phanionẽ: de quo tu multum nobis insultare digna
ris. Verũtamen si ridere delectat: habes apud nos magnã materiam facetiarũ: Deum stercuti
um: deã cloacinã: venerem caluam: deum timorem: deũ pallorem: deam febrem: & cætera in-
numerabilia huiuscemodi: quibus Romani antiqui simulacrorum cultores templa fecerunt
& colẽda censuerũt. Quæ si negligis: Romanos deos negligis: ex quo ĩtelligeris nõ Romanis
initiatus sacris: & tamen punica numina tanq̃ numinum Romanorum altaribus dedita, cõ
temnis ac despicis. Sed mihi videris omnino plusq̃ nos fortasse illa sacra nihilipendere: sed ex Q
eis nescio quã captare ad huius vitæ transitum voluptatem: quippe qui etiam non dubitaue
Vir.ĩ buco. ris ad Maronem confugere: vt scribis: & eius versu te tueri: quo ait: Trahit sua quenq; volu-
ptas. Nã si tibi auctoritas Maronis placet: sicut placere significas: profecto etiam illud placet
Vir.8.æne. Primus ab æthereo venit Saturnus olympo: Arma Iouis fugiens: & regnis exul ademptis. Et
cætera, quibus eũ atq; huiuscemodi deos vros vult intelligi hoĩes fuisse. Legerat enĩ ille mul
tã historiã vetusta auctoritate roboratã: quã etiã Tullius legerat: qui hoc idẽ ĩ dialogis plus
q̃ postulare auderemus commemorat: & perducere in hominũ notitiã: quãtum illa tempora
patiebantur: molitur. Qđ autẽ dicis: eo nostris vestra sacra præponi: q vos publice colitis de
os: nos autem secretioribus conuenticulis vtimur: Primo illud abs te quæro: quomodo obli-
tus sis Liberum illum: quem paucorum sacratorum oculis committẽdum putatis: deinde tu
ipse indicas nihil aliud te agere voluisse: cum publicam sacrorũ vestrorũ celebrationem com

memorares: nisi vt vobis decuriones & primates ciuitatis per plateas vestræ vrbis bacchan-
tes ac furentes ante oculos quasi spectacula poneremus. In qua celebritate si verum arbitra-
mini: certe videtis quale illud sit quod adimit mentem. Si autem fingitis: quæ sunt ista etiam
in publico vestra secreta: vel quo pertinet tam turpe mendaciū? deinde cur nulla futura cani
tis si vates estis: aut cur spoliatis circūstātes si sani estis? Cū igit hęc nos & alia q̄ nūc ꝑtermit
tenda existimo: per epistolā tuā feceris recordari: quid nos nō derideamus deos vestros: quos
abs te ipso subtiliter derideri nemo non intelligit: q & ingeniū tuū nouit: & legit literas tuas?
Itaqꝫ si aliqd inter nos de his rebus vis agamus: qd ætati tuæ prudentiæqꝫ congruit: qd deni
V qꝫ de nostro proposito iure a charissimis nostris flagitari potest: quęre aliquid nr̃a discussione
dignum: & ea pro vr̃is numinibus cura dicere: in quibus non te causæ pręuaricatorē putem⁹
quo nos magis cōmoneas q̄ contra illos dici possunt q̄ pro eis aliqd dicas. Ad summā tñ ne te
hoc lateat: & in sacrilega cōuitia imprudentē trahat: scias a christianis catholicis: quorum in
vestro oppido etiā ecclesia cōstituta est: nullū coli mortuorum: nihil deniqꝫ vt numē adorari
quod sit factum & conditum a deo: sed vnum ipsum deū: qui fecit & condidit omnia. Differē
tur ista latius: ipso vero & vno deo adiuuante: cū te grauiter agere velle cognouero.

Sancti Augustini ad Armentariū Ripariū: & Paulinam eius vxorē: ad celerem salutis por
tum propter incertum finem applicandum fore exhortantis: Et quales æternæ vitæ dilecto-
res esse debeamus: ac vota sint reddenda: edocentis.

Epistola. XLV.

R DOminis eximiis meritoqꝫ honorabilibus ac desyderabilibus filiis: Armen
tario & Paulinæ: Augustinus in dño salutem. Vir egregius fili⁹ me⁹ Ru-
ferius affinis vester retulit mihi quid domino voueritis; Qua eius narra-
tione hilaratus: & ibidem metuens: ne aliud suadeat ille tentator: qui bo-
nis talibus āntiquitus inuidet: exhortandā paucis credidi charitatē tuam
domine eximie meritoqꝫ honorabilis & desyderabilis fili: vt cogites quod
in diuinis eloquiis legitur: Ne tardes conuerti ad dominum: neqꝫ differas Ecclesia.5.
de die in diē: atqꝫ atripias curesqꝫ reddendū: qd ei te vouisse nosti: qui & debita exigit: & pro-
missa persoluit. Nam & hoc scriptum est: Vouete & reddite dño deo vestro: q̄q̄ etsi nō vouis- Psal.75.
ses: quid aliud tibi suadendum fuit: aut quid melius ab homine fieri potest: q̄ vt ei se restitu-
at: a quo institutus est: præsertim quia charitatis erga nos dei tantū apparuit atqꝫ eluxit in-
dicium: vt filium suum vnigenitū mitteret: qui pro nobis moreretur? Restat ergo vt fiat qd
apostolus ait: propterea mortuum esse Christum: vt qui viuūt, nō sibi iam viuant: sed ei qui 2.Cori.5.
pro ipsis mortuus est & resurrexit. nisi forte adhuc mūdus amandus est: tanta rerū labe cōtri
S tus: vt etiam speciē seductionis amiserit. Nā quantū illi laudandi atqꝫ prædicandi: qui digna
ti non sunt etiam cum mundo florente florere: tantū increpandi & accusandi sunt: quos peri-
re cum pereūte delectat. Labores & pericula & exitia huius trāsitoriæ vitæ: si pro eadem vita
quādoqꝫ finienda subeunt: vt mors eius nō omnino auferat: sed paululū differat: quanto ma-
gis pro æterna subeunda sunt: vbi mortem nec natura sollicite cauet: nec ignauia turpiter ti
met: nec sapientia fortiter sustinet? Nulli quippe erit quæ nō erit. Habeat igitur te vita ætter-
na in dilectoribus suis. Nonne cernis hæc vita miserabilis & egena: q̄ vehemētes habeat: quā
tumqꝫ sibi obliget amatores suos? Qui tamen periculo eius sępe turbati: citius eam finiunt eo
ipso quo finire formidant: & mortem dum declinant: accelerant: veluti si quisq̄ fluuio rapien
dus irruat: latronem bestiam ve fugiendo. Iactant in mare tempestate sęuiēte aliquando & ali
menta: & vt viuant proiiciunt vnde viuant: ne cito finiatur: quod vel in labore viuit. Quan
tis laboribus agitur: vt longiore tempore laboretur: & mors cum impēdere cœperit: ideo ca-
uetur: vt diutius timeatur? Nam inter tot casus fragilitatis humanæ: q̄ multæ mortes timē-
tur: quarum certe vna cum venerit: restat cæteras non timeri: & tamē fugitur vna cum om-
nes timeantur. Quibus excruciantur doloribus: qui curantur a medicis & secantur? Nun-
quid vt non moriantur: sed vt aliquanto serius moriantur? Multi cruciatus suscipiūtur cer-
ti: vt pauci dies adiiciantur incerti: Et nonnunq̄ ipsis doloribus victi continuo moriuntur:
T quos mortis timore suscipiunt. Et cum omnino non eligant vitam finire ne doleant: sed do-
lere ne finiant: accidit eis vt doleant & finiant: non solū quia & sanati vtiqꝫ vitam finiunt post
dolores: quæ tantis pœnis comparata nec sempiterna esse potest quia mortalis est: nec diutur
na quia tota breuis est; nec de ipō breui spatio sui secura quia semper incerta est: verūetiam qꝫ

aliquãdo eã dolore finierũt:quã ne finirent dolere voluerunt.Habet etiã hoc magnũ malum
ac vehemẽter execrandũ & horrendũ nimius amor vitæ istius: q multi dũ volunt paulo diu
Psal.35. tius viuere: grauiter offendunt deum:apud quem est fons vitæ. Atq ita dum ab eis frustra
qui necessario futurus est vitę finis metuit:illinc phibẽtur vbi fine fine viuitur.Huc accedit
quia vita misera etiã si posset esse perpetua:nullo modo beatę vitæ etiã breuissimæ comparã-
da est:& tamen isti amando miserrimam atq breuissimam, perdũt beatissimam ac sempiter-
nam:cum in hac ipsa quã male diligunt hoc velint qđ in altera perdunt: quia vtiq in ista nec
miseriam diligunt:nam beati esse volunt:nec breuitatem:nã eã finiri nolũt: sed tantũ quia vi
ta est sic amatur vt sæpe propter eã (licet miserã & breuem) beata & sempiterna amittat.His V
consyderatis:quid magnum vita æterna iubeat amatoribus suis:cum se iubet sic amari: quẽ
admodũ hęc amatur a suis! An vero dignum est:vel ferendũ:cum contemnunt omnia q̃ amã
tur in mundo:vt vita post paululum finienda:saltem ipsum paululum teneatur in mũdo: &
non contemnitur mũdus:vt obtineatur vita:quæ fine fine apud illum est:per quem factus est
2.Retra.43 mundus! Modo cum ipsa Roma domicilium clarissimi imperii barbarico vastetur incursu:
q̃ multi huius vitæ temporalis amatores: vt eam vel infeliciter producendam nudamq re-
dimerent:dederunt omnia quæ illi non solum oblectandæ & obtinendæ: verumetiam susten
tandæ tuendæq seruabant! Solent certe amatores illis quas amant vt eas habeant multa cõ-
ferre:Isti amatam suam non haberent:nisi amando inopem reddidissent:nec ei multa confer-
rẽt:sed cuncta potius auferrent:ne sibi eam hostis auferret. Nec eorum reprehendo cõsilium
Quis enim nesciat perituram fuisse ipsam:si non ea perissent: quæ recondita fuerant propter
ipsam:q̃uis & quidam perdiderint prius illa:& mox ipsam: quidam vero licet parati cuncta
perdere propter ipsam:prius perdiderint ipam! Sed hinc admonẽdi sumus:quales æternę vi-
tæ dilectores esse debeamus:vt propter eam contemnamus cuncta superflua: cũ pro hac trãsi X
toria vita cõtempta sint quæ illi fuerant necessaria. Neq enim amatam nostram:sicut illi su-
am vt teneamus expoliamus: sed illi æternæ adipiscendæ istam temporalem velut famulam
expeditiorem seruire faciamus: Sic eam nec ornamentorum vanorũ vinculis alligemus:nec
curarum noxiarum sarcinis oneremus. Audiamusq dominum qui nobis illam vitam sum-
mo ardore desyderandam fidelissime pollicetur:velut in totius mundi concione clamantem.
Matth.11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis: & ego vos reficiam. Tollite iugum meum
super vos:& discite a me quoniam mitis sum & humilis corde:& inuenietis requiem anima-
bus vestris:Iugum enim meum lene:& onus meũ leue est. Hęc disciplina piæ humilitatis:vẽ
tosam & turbidã cupiditatem:auidam rerum extra nostram potestatem constitutarum pel-
lit ex animo:& quodam modo expirat. Ibi enim labor, vbi multa quęrunt & diliguntur: qui-
bus adipiscendis atq retinendis voluntas non satis est:quia consequentem non habet facul-
tatem. Iusta vero vita, cum volumus adest:quia eã ipsam plene velle iustitia est. Nec plus ali-
quid perficienda iustitia est:q̃ perfectam voluntatem requirere. Vide si labor est:vbi velle sa-
Lucę.2. tis est: vnde diuinitus dictum est:Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Vbi pax ibi requi
es:vbi requies ibi finis appetendi & nulla causa laborãdi. Sed hęc volũtas vt plena sit:oportet
vt sana sit. Erit aũt sana, si medicum non refugiat: cuius solius gratia sanari potest a morbo
desyderiorum noxiorum. Ipse est ergo medicus qui clamat: Venite ad me omnes qui labora
tis:iugum suum lene:& onus leue dicens:quia diffusa per spiritum sanctum charitate in cor
dibus nřis, profecto amabitur qđ videbit:& non erit asperum nec onerosum:si sub hoc vno iu
go:quanto minus tumida:tanto magis libera ceruice seruiatur. Et hæc est vna sarcina qua
eius baiulus non premitur sed leuatur. Diuitiæ si diliguntur: ibi seruentur vbi perire non
possunt. Honor si diligitur, illic habeatur vbi nemo indignus honoratur. Salus si diligitur:
ibi adipiscenda desyderetur vbi adepta nihil timetur. Vita si diligitur: ibi acquiratur vbi
nulla morte finitur. Reddite igitur quod vouistis:quia vos ipsi estis: & ei vos redditis a quo
estis:reddite obsecro. Neq enĩ quod redditis, reddendo minuetur: sed potiꝰ seruabitur & au-
gebitur. Benignus enim exactor est, non egenus:& qui non crescit ex redditis:sed in se cresce Y
re faciat redditores. Huic ergo quod non redditur perditur:quod aũt redditur, reddẽdo ad
ditur:immo vero in eo cui redditur, ipẽ reddens seruatur. Id ipsum quippe erit redditum &
redditor:quia idipsum erat debitum & debitor. Deo nunq̃ seipsum debet homo:eiq redden-
dus est vt beatus sit, a quo accepit vt sit. Hoc significat qđ in euãgelio dominus ait: Reddite
Matth.22. Cęsari:quæ cęsaris sunt:& deo quę dei sunt. Hoc enim dixit, cum sibi demonstrato nummo

& quæsito cuius haberet imaginē: responsum esset cæsaris: vt hic intelligerent: q deus exige
ret ab homine imaginem suam in homine ipso: sicut suam cæsar exigebat in nummo. Quan
Z to magis ergo reddenda est cum promittitur: cui etiā nō promissa debetur. Quapropter cha
rissime: possem quidem pro mea quantulacunq facultatula: sancti propositi qđ deo vouisse
vos comperi: vberius laudare fructū: ac demonstrare quid distet inter christianos dilectores
mundi huius: & cōtemptores: q̄uis fideles vtriq dicant: eodēq vtriq lauacro sacri fontis ab
luti sunt: eisdē imbuti consecratiq mysteriis: vtriq eiusdē euangelii non auditores tm̄: verū
etiā prędicatores: nec vtriq tamē regni dei lucisq participes: & vitę æternæ, quæ sola est bea
ta, cohæredes. Dn̄s em̄ Iesus non ab eis qui non audiunt: sed eos inter se auditores verborum
suorum: latissimo limite: non tenui distinctiōe discreuit. Qui audit inquit verba mea hęc: & Matth.7.
facit ea: similabo eum viro prudēti: q ædificauit domū suā supra petrā: Descēdit pluuia: vene Lucæ.6.
runt flumina: flauerūt venti: & impegerunt in domū illā: & nō cecidit: fundata em̄ erat supra
petram. Qui aūt audit verba mea hęc: & nō facit ea: similabo eū viro stulto: qui ædificauit do
mū suā supra arenā: Descendit pluuia: venerūt flumina: flauerunt venti: & impegerūt in do
mū illam & cecidit: & facta est ruina eius magna. Audire ergo illa verba: ædificare est. In hoc
vtriq pares sunt. In faciendo aūt & nō faciendo qđ audiūt, tm̄ dispar est: quantū ædificiū pe
træ soliditate fundatum: dispar est ei: qđ sine vllo fundamento, facili arenæ mobilitate subuer
titur. Nec ideo quisquis omnino nō audit: tutius sibi aliquid cōparat. Nihil em̄ ædificans si
ne vllo tecto: multo facilius obruendus: rapiendus: & dispergendus imbribus, fluuiis, ventis
& q donatur. Possim etiā pro modulo meo eosdē ipsos pertinētes ad dexterā regnūq cælorū in
suis gradibus meritisq distinguere atq ostendere: quo differat vita cōiugalis filios pcreanti
um, patrū matrūq familias: verūtamē religiosorū ac piorū: a beata vita: quā vos deo vouistis
si nūc ad eā vouendā exhortādus esses. Sed quia iā vouisti: iā te obstrinxisti: aliud te facere nō
licet: priusq̄ esses voti reus, liberū fuit quo esses inferior. Q̄uis non sit gratulāda libertas: qua
fit vt nō debeatur qđ cū lucro redditur. Nunc vero quia tenet apud deum sponsio tua: nō te ad
magnā iustitiā inuito: sed a magna iniquitate deterreo. Non em̄ talis eris: si non feceris qđ vo
uisti: qualis mansisses: si nihil tale vouisses. Minor em̄ tunc esses non peior. Modo autem tan
tum (qđ absit) miserior: si fidem deo fregeris: quanto beatior si persolueris. Nec ideo te vouis
se pœniteat: immo gaude iā tibi sic nō licere: qđ cum tuo detrimento licuisset. Aggredere ita
q intrepidus: & dicta imple factis: ipse adiuuabit q vota tua expetit. Felix est necessitas: que i
meliora compellit. Vna sola esse causa posset: qua te id qđ vouisti: nō solū nō hortaremur: ve 33.q.5.vna.
rūetiam phiberemus implere: si forte tua coniux hoc tecū suscipere animi seu carnis infirmi 4.sentē. dis.
tate recusaret. Nā & vouenda talia nō sunt a cōiugatis: nisi ex cōsensu & voluntate cōi: Et si 32.cap.1.
præpropere factum fuerit: magis est corrigēda temeritas q̄ persoluenda pmissio. Neq enim
deus exigit: si quis ex alieno aliquid vouerit: sed potius vsurpare vetat alienū. Diuina quippe
de hac re per aplm̄ est prolata sententia: Vxor nō habet potestatē corporis sui: sed vir. Simili 1.Corith.7.
ter & vir nō habet potestatē corporis sui: sed mulier. sexum nomine corporis nūcupauit. Sed
cū illā tā paratā esse audiam deo dicare cōtinentiā: vt eo solo impediat: si tibi debitū reddere
coniugali iure cōpellit: ambo deo reddite qđ ambo vouistis: vt illi psoluat qđ ab alterutro nō
exigitis. Si cōtinentia virtus est (sicuti est) cur ad eā sit promptior sexus infirmior: cū virt⁹ a
viro potius cognominata videatur: sicut similitudo vocabuli resonat? Noli ergo vir aberra
re a virtute: quā mulier est parata suscipere. Sit vester consensus oblatio ad supernum altare
creatoris: & victa concupiscētia tanto fortius quanto sanctius vinculum charitatis. Gaudea
mus de vobis in abundanti gratia Christi: domini eximii meritoq honorabiles & desydera
biles filii.

Sancti Augustini ad Valentinum: In eos qui liberum arbitrium negant: atq asserunt, q
in die iudicii non sit deus redditurus vnicuiq secundū opera eius: inuehentis.

Epistola.XLVI.

A Omino dilectissimo: & in Christi mēbris honorādo fratri Valētino: & fra
tribus q tecū sūt: Augustin⁹ in dn̄o salutē. Venerūt ad nos duo iuuenes:
Crescon⁹ & Felix: de vr̄a congregatione se esse dicentes: q nobis retulerūt 2.Retta.66.
monasteriū vestrū nōnulla dissensiōe turbatū: eo q quidā in vobis sic gra
tiā pdicent: vt negent hominis esse liberum arbitriū: & quod est grauius:
dicant q in die iudicii non sit vel redditurus deus vnicuiq secūdū opera

eius.Etiam hoc tamen indicauerūt,ꝙ plures vestrū non ita sentiant:sed liberū arbitriū adiu
uari fateanť p dei gratiā:vt recta sapiam⁹ atq faciam⁹:vt cū venerit dn̄s reddere vnicuiq se
cundū opa eius,inueniat opa nr̄a bona,q̄ pręparauit deus vt in illis ambulem⁹.Hoc q sentiūt
1.Cor.1. bn̄ sentiūt.Obsecro ita vos fratres,sicut Corinthios obsecrauit apl's:per nomē dn̄i nostri Iesu
Christi:vt id ipsum dicatis omnes:& nō sint in vobis schismata.Primo enim dn̄s noster Iesus
Ioan.3. Christus:sicut scriptū est in euangelio Ioannis apostoli,non venit vt iudicaret mundū:sed vt
saluet mundus per ipsum.Postea vero,sicut scribit apostolus Paulus:iudicabit deus mundū
quando venturus est:sicut tota ecclesia in symbolo confitetur:Iudicare viuos & mortuos. Si
igitur non est dei gratia:quomodo saluat mundum?Et si non est liberum arbitrium, quomo
do iudicat mundum?Proinde librum vel epistolam meam : quā secū ad vos supradicti attu
lerunt,secundū hanc fidem intelligite : vt neq negetis dei gratiam:neq liberum arbitrium
sic defendatis,vt a dei gratia separetis:tanq̄ sine illa vel cogitare aliquid vel agere secundum
deum vlla ratione possimus,qd̄ omnino non possumus.Propter hoc enim dn̄s cum de fructu
Ioan.15. iustitię loqueretur,ait discipulis suis:Sine me nihil potestis facere. Vnde supradictam episto B
De gr̄a & li. lam ad Sixtum Romanæ ecclesiæ presbyterum:cōtra nouos hęreticos Pelagianos noueritis
ar.cap.1. esse conscriptam,qui dicunt gratiam dei secundum merita dari,vt qui gloriatur, non in do
1.Corin.1. mino sed in seipso glorietur,hoc est in homine non in dn̄o.Qd̄ phibet apl's dicēs: Nemo glo
rietur in homine.Et alio loco:Qui gloriatur inquit,in domino glorietur.Illi vero hęretici se
ipsos a seipsis iustos fieri putantes,quasi hoc eis nō dederit deus,sed ipsi sibi: non vtiq in do
1.Corin.4. mino:sed in semetipsis gloriant̄.Talibus enim dicit apostolus.Quis em̄ te discernit?Qd̄ ideo
dicit,quia de massa illius perditionis q̄ facta est ex Adam non discernit hominem:vt eum faci
at vas in honorē,nō in cōtumeliā nisi deus.Sed qm̄ hō carnalis & inaniter inflat⁹ cū audisset
Quis em̄ te discernit,posset respondere vel voce vel cogitatione & dicere:Discernit me fides
mea,discernit me orō mea,discernit me iustitia mea:Mox apl's occurrit cogitatiōib⁹ ei⁹ & di
Vbi supra. cit.Quid em̄ habes qd̄ non accepisti?Si aūt accepisti,qd̄ gloriaris,quasi nō acceperis?Sic autē
gloriantur quasi nō acceperint,qui se a seipsis iustificari putant:ac per hoc in semetipsis non
in domino gloriantur.Propter qd̄ ego in hac epistola,quæ ad vos peruenit:probaui per testi
monia sanctarum scripturarū,quæ ibi potestis inspicere,& bona opera nostra:& pias oratio
nes:& rectam fidem nullo modo in nobis esse potuisse,nisi hęc accepetimus ab illo:de quo di
cit apostolus Iacobus: Omne datum optimum: & omne donum perfectum desursum est:de
scendens a patre luminum.Nec quisq̄ dicat meritis operum suorum:vel meritis orationum
suarum:vel meritis fidei suæ:sibi traditam dei gratiam:& putetur verum esse qd̄ illi hæreti
ci dicunt:gratiam dei secundum merita nostra dari: quod omnino falsissimum est: Nō quia
nullum est meritum: vel bonum piorum: vel malum impiorum: alioquin quomodo iudica
bit deus mundum?Sed misericordia & gratia dei conuertit hominem:de qua psalmus dicit:
Psalmo.58. Deus meus misericordia eius præueniet me:vt iustificetur impius, hoc est ex impio fiat iu
stus:Et incipiat habere meritum bonum,qd̄ deus coronabit quando iudicabitur mundus.
Multa erant quæ vobis mittere cupiebam,quibus lectis:totam ipsam causam quæ concilijs C
episcopalibus acta est aduersus eosdem Pelagianos hæreticos:diligētius & plenius nosse pos
sitis:sed festinauerunt fratres qui ex numero vestro ad nos venerunt:per quos vobis non re
scripsimus ista,sed scripsimus.Nullas enim ad nos vestræ charitatis literas attulerūt:tamen
suscepimus eos,quoniā simplicitas eorum satis indicabat:nihil illos nobis potuisse confinge
re.Ideo autem festinauerunt:vt apud vos agerent pascha:quo possit adiuuante domino tam
sanctus dies vestram pacem q̄ dissensionem potius inuenire.Melius autē facities (quod mul
tum rogo) si ipsum a quo dicunt se fuisse turbatos:ad me mittere non grauemini.Aut enim
non intelligit librum meum,aut forte ipse non intelligitur: quādo difficillimam quęstionem
& paucis intelligibilem, soluere atq enodare conatur. Ipsa est enim quæstio de gratia dei:
Roma.3. q̄ fecit vt homines non intelligentes putarent apostolum Paulum dicere: Faciamus mala:
2.Petri.3. vt veniant bona. Vnde apostolus Petrus in secunda epistola sua.Quapropter inquit cha
rissimi hæc expectantes satisagite inuiolati & immaculati apud eum reperiri in pace: &
domini nostri eum patientia salutem existimātes:Sicut & dilectissimus frater noster Paulus
secundum eam quæ data est ei sapientiam scripsit nobis:vt in omnibus epistolis loquēs in eis
de his in quibus sunt quædā difficilia intellectu:quæ indocti & instabiles homines peruertūt
sicut & cęteras scripturas ad propriū suū interitum.Cauete ergo qd̄ tantus apl's tam terribi

liter dicit:& vbi sentitis vos non intelligere:interim credite diuinis eloquiis: quia & liberum
est hominis arbitrium:& gratia dei:sine cuius adiutorio liberũ arbitrium nec cõuerti potest
ad deum:nec proficere in deo.Et quod pie creditis:vt etiam sapiẽter intelligatis orate. Et ad
hoc ipsum enim:id est vt sapiẽter intelligamus:est vtiq; liberum arbitrium.Nisi enĩ libero ar
bitrio intelligeremus atq; saperemus:non nobis praeciperetur dicẽte scriptura:Intelligite er- Psal.93.
go qui insipiẽtes estis in populo:& stulti aliquãdo sapite.Eo ipso quippe:quo praeceptũ & im-
peratum est vt intelligamus atq; sapiamus:obedientiã nostram requirit:quę nulla potest esse
sine libero arbitrio.Sed si posset hoc ipsum sine adiutorio dei gratię fieri per liberum arbitriũ
vt intelligeremus atq; saperemus:non diceretur deo.Da mihi intellectum: vt discam manda Psal.118.
ta tua.Neq; in euãgelio scriptum esset.Tunc aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Lucę.24.
Nec Iacobus apostolus diceret:Si quis autem vestrũ indiget sapientia:postulet a deo:qui dat Iacobi.1.
omnibus affluenter:& non improperat:& dabitur ei.Potens est autem dominus:qui & vobis
donet & nobis:vt de nostra pace & pia cõsensione:nuntiis celerrimis gaudeamus.Saluto vos
non solum meo nomine:sed etiam fratrum qui mecum sunt:& rogó vt pro nobis cõcorditer
atq; instanter oretis.Sit vobiscum dominus.

Sancti augustini ad Valentinum:iuxtam materiam prioris epistolę acrius contra nouos
haereticos Pelagianos de voluntate & gratia disputantis. Et illud Salomonis: Ne declines in
sinistram neq; in dexteram:exponentis. Epistola.XLVII.

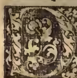

D Omino dilectissimo:& in Christi membris honorando fratri Valẽtino: &
fratribus qui tecum sunt:Augustinus in domino salutem.Cresconium fe
licem :& aliũ Felicem dei seruos:qui ex vestra cõgregatiõe ad nos venerũt
nobiscum egisse pascha nouerit charitas vestra.Quos ideo tenuimus ali-
quanto diutius:vt instructiores ad vos redirent: aduersus nouos haereti-
cos Pelagianos:in quorum errorem cadit qui putat aliquo merito huma-
no gratiam dei dari:quae sola hominem liberat per dominum nostrum Ie-
sum Christum.Sed rursum:qui putat:quando ad iudicium dominus venerit:nõ iudicari ho
minem secundũ opera sua:qui iam per aetatem vti potuit libero voluntatis arbitrio: nihilomi
nus in errore est.Soli enĩ paruuli:qui nondum habent opera propria:vel bona vel mala:secun
dum solum originale peccatum damnabuntur:quibus per lauacrum regenerationis non sub
uenit gratia saluatoris.Caeteri autem omnes:qui iam vtentes libero arbitrio: sua propria pec
cata originali peccato insuper addiderunt:si de potestate tenebrarum per gratiam dei nõ erũ
untur:nec transferuntur ad regnum Christi:non solum secundũ originis:verũetiam secundũ
propriae voluntatis merita:iudicium reportabunt.Boni vero etiã ipsi quidem:non solum se-
cundum suae bonae voluntatis merita praemium consequentur:sed etiam ipsam bonam volũ
tatem per dei gratiam consecuti sunt: ac sic ĩpletur quod scriptũ est:.Ira & indignatio:tribu- Ro.2.
latio & angustia in omnẽ animam hominis operantis malum:iudaei primum & graeci:gloria
E autem & honor & pax:omni operanti bonum:Iudaeo primũ & gręco.De qua difficillima quę
stione:hoc est de voluntate & gratia:non opus habui etiam in hac epistola diutius disputare:
quoniam & aliam iam eis dederam:tanq̃ citius redituris:Et scripsi ad vos etiam librũ: quem
si(adiuuãte domino)diligenter legeritis:& viuaciter intellexeritis:nullas existimo inter vos
de hac re dissensiones vlterius iam futuras.Portant aũt secum & alia:quae vobis dirigenda es
se credidim⁹:qbus cognoscatis:quẽadmodũ catholica ecclesia:in dei misericordia Pelagianae
haeresis venena repulerit.Qđ enĩ scriptũ est ad Papã Innocentium Romanae vrbis episcopũ
de concilio prouinciae Carthaginẽsis:& de concilio Numidiae:& aliquanto diligẽtius a qnq;
episcopis:& quę ipse ad tria ista rescripsit:Item qđ papae Zosimo de Africano concilio scriptũ
est:eiusq; rescriptum ad vniuersos totius orbis episcopos missum:& quod posteriori cõcilio
plenario totius Africae contra ipsum errorem breuiter constituimus : & supra memoratum
librum meum:quem modo ad vos scripsi:haec omnia & in praesenti legimus cum ipsis: & per
eos misimus vobis.Legimus eis etiam librum beatissimi martyris Cypriani de oratiõe domi Li.de gratia
nica:& ostendimus quẽadmodum docuerit omnia quae ad mores nostros pertinẽt:quibus re & libero ar-
ctẽ viuimus:a patre nostro qui in coelis est:esse poscenda:ne de libero pręsumentes arbitrio:a bitrio.ca.29
diuina gratia decidamus.Vbi etiam demõstrauimus quomodo admonuerit idem gloriosis-
simus martyr:etiam pro inimicis nostris:qui nondum in Christum crediderunt: nos vt cre-
dant orare debere.Qđ vtiq; inaniter fieret:nisi ecclesia crederet etiam malas atq; infideles ho

minū voluntates:per dei gratiam in bonū posse cōuerti.Sed huuc librū sancti Cypriani: quia dixerūt etiā illic apud vos esse,nō misimus.Meam quoq epistolā ad Sixtum Romanę ecclesiae presbyterum darā:quā fecū ad nos attulerunt:legimus cū eis:& ostēdimus aduersus eos esse conscriptam:qui dicunt gratiam dei secundum merita nostra dari: hoc est aduersus eosdem Pelagianos.Quātum ergo potuimus:egimus cum istis & vestris & nostris fratribus:vt in fide sana catholica perseuerent: Quae neq liberum arbitrium negat: siue in vitam malam siue in bonā:neq tantum ei tribuit:vt sine gratia dei valeat aliqd:siue vt ex malo conuertat in bonum:siue vt in bono perseueranter pficiat:siue vt ad bonū sempiternū pueniat:vbi iā nō time at ne deficiat.Vos quoq charissimi etiā in hac epistola exhortor: qd nos oēs exhortaf apostolus:Non plus sapere q̄ oportet sapere:sed sapere ad temperantiam:sicut vnicuiq deus partit⁹ est mensuram fidei.Attendite quid per Salomonem moneat spiritus sanctus: Rectos cursus inquit fac pedibus tuis:& vias tuas dirige:ne declines in dexterā: neq in sinistrā:auerte autē pedem tuū a via mala: Vias enim quae a dextris sunt nouit dominus:peruersae vero sunt quę a sinistris sunt.Ipse autem rectos faciet cursus tuos:itinera aūt tua in pace pducet. In his verbis sanctae scripturae consyderate fratres:quia si non esset liberum arbitrium:nō diceret: Rectos cursus fac pedibus tuis:& vias tuas dirige:ne declines in dexteram:neq in sinistram. Et tamen sine dei gratia si posset hoc fieri: non postea diceretur: Ipse autem rectos faciet cursus tuos:& itinera tua in pace producet.Nolite ergo declinare neq in dexteram:neq in sinistrā: q̄uis laudentur viae quae a dextris sunt:& vituperentur quae sunt a sinistris. Hoc est enim propter quod addidit:Auerte autem pedem tuum a via mala:hoc est a sinistra.Qd manifestat in sequentibus dicens:Vias enim quae a dextris sunt nouit dominus:peruersae vero sunt quae a sinistris sunt.Eas vtiq vias ambulare debemus quas nouit dominus:De quibus in psalmo legitur:Nouit dominus viā iustorum:& via impiorum peribit.Hanc enī nō nouit dn̄s:quia sinistra est.Sicut dicturus est etiā illis ad sinistrā constitutis:Nō noui vos.Quid est aūt quod ille non nouit:qui vtiq nouit oīa:siue bona hoīm siue mala?Sed quid est: Non vos noui:nisi tales vos ego non feci?Quēadmodū illud qd dictū est de ipso domino Iesu Christo:quia non nouerat peccatum:quid est:nisi quia nō fecerat?Ac p hoc qd dictū est: Vias quae a dextris sunt nouit dominus:quomodo intelligendū est:nisi quia ipse fecit vias dextras:id est vias iustorū quae sunt vtiq opera bona:quae praeparauit deus(sicut dicit apostolus) vt in illis ambulem⁹ Vias autem sinistras peruersas:id est vias impiorum:non vtiq nouit:quia nō eas ipse fecit in homine:sed homo sibi.Propter quod dicit:Odiui autem ego peruersas vias malorū:ipsę sunt a sinistris.Sed respondetur nobis:Cur ergo dixit; Ne declines in dexteram: neq in sinistram cum potius dicere debuisse videatur:Tene dexteram: & ne declines in sinistrā?Si bonae sunt viae quae a dextris sunt:cur putamus:nisi quia ita viae sunt bonę quae a dextris sunt: vt in dexteram tamē declinare non sit bonum?Declinare quippe ille est intelligendus in dexterā: qui bona ipsa opera quae ad vias dexteras pertinent:sibi vult assignare non deo. Et ideo cum dixisset: Vias enim quae a dextris sunt nouit dominus:peruersae autem sunt quae a sinistris sunt: tanq̄ diceretur ei:Quomodo ergo non vis vt declinemus ad dexteram:secutus adiunxit: Ipse autem rectos faciet cursus tuos:itinera autem tua in pace pducet.Sic ergo intellige:quod tibi pręceptum est:Rectos cursus fac pedibus tuis:& vias tuas dirige:vt noueris cum hoc facis a domino deo tibi praestari vt hoc facias:& non declinabis ad dexteram:q̄uis ambules in viis dextris:non cōfidens in virtute tua: & ipse erit virtus tua:qui rectos faciet cursus tuos:& itinera tua in pace producet.Quapropter dilectissimi:quicunq dicit:voluntas mea mihi sufficit ad facienda opera bona:declinat in dexteram.Sed rursus illi qui putant bonam vitam esse deserendam:quando audiunt sic dei gratiam praedicari:vt credatur & intelligatur voluntates hominū ipsas ex malis bonas facere:ipsas etiā quas fecerit custodire: & propterea dicunt: Faciamus mala vt veniāt bona:in sinistrā declinant.Ideo vobis dixi:Non declinetis in dexteram neq in sinistram: Hoc est non sic defendatis liberum arbitrium: vt ei bona opera sine dei gratia tribuatis: nec sic defendatis gratiam: vt quasi de illa securi:mala opera diligatis:qd ipsa gratia dei auertat a vobis.Talium quippe verba sibi proponens apostolus ait: Quid ergo dicemus?Permanebimus in peccato vt gratia abundet?Atq his verbis hominum errantium & dei gratiā non intelligentiū:respōdit vt debuit dicēs. Absit. Si enī mortui sumus peccato: q̄o viuem⁹ in eo?Nihil potuit dici breui⁹ & meli⁹.Quid.n.nobis gr̄a dei vtili⁹ cōferť in hoc pn̄ti seculo maligno:nisi vt moriamur pctō?Ac p hoc ipsi grāe inueniet̄ ingrat⁹:q ppter illā vult

viuere in peccato per quã morimur peccato. Deus aũt qui diues est in misericordia: det vobis & sanum sapere: & vsq; in finem proficiẽter in bono proposito permanere. Hoc pro vobis: hoc pro nobis: hoc pro omnibus qui vos diligunt: & pro eis qui vos oderunt: instanter in pace fraterna & vigilanter orate: vt deo viuatis.

Beati Augustini ad Vincentiũ Donatistã & Rogatistã: de correctione multorum hæreticorũ ex affectu gaudẽtis. Quosdam etiã durius per sæculares potestates ad emendationem erroris coercendos esse docentis. De correctionum etiam & persecutionum differentia: ac de hæreticorum baptismo & sacramentis pertractantis. Q; q; per vnitatem & cõmunionẽ malorum cum bonis: iusti non maculentur: Atq; de duplici cõfusione: adducente peccatum: & adducente gratiam & gloriam determinãtis.

Ep:stola.XLVIII.

H Dilectissimo fratri Vincentio: Augustinus. Accepi epistolam quam tuã esse non mihi incredibile visum est. Attulit enim eam: quẽ catholicũ Christianum esse constaret: qui vt opinor mihi mentiri non auderet. Sed si forte nõ sunt literæ tuæ: ego ei qui scripsit rescribendum putaui: Nunc me potius quietis esse auidũ & petẽtem: q; tunc cum me adolescentẽ viuo adhuc Rogato cui successisti: & apud Carthaginẽ nouẽras. Sed Donatistæ nimiũ inquieti sunt: quos per ordinatas a deo potestates cohiberi atq; corrigi mihi non videtur inutile. Nam de multorum iam correctione gaudemus: qui tam veraciter vnitatem catholicam tenent atq; defendunt: & a pristino errore se liberatos esse lætantur: vt eos cum magna gratulatione miremur. Qui tamen nescio qua vi consuetudinis nullo modo mutari in melius cogitarent: nisi hoc terrore perculsi sollicitam mentem ad consyderationẽ veritatis intenderent: ne forte non pro iustitia: sed pro peruersitate & præsumptione hominum: ipsas temporales molestias: infructuosa & vana tolerantia paterẽtur: & apud deum postea nõ inuenirent nisi debitas pœnas impiorum: qui eius tam leuẽ admonitionem & paterna flagella contempserint. Ac sic ista cogitatiõe dociles facti: non in calumniis & fabulis humanis: sed in diuinis libris promissam per omnes gentes inuenirent ecclesiam: quã suis oculis reddi con cupiscerent: in quibus & Christum prænuntiatum: etiam non visum: super cœlos esse minime dubitarent. Nunquid nam ego istorum saluti inuidere debebam: vt collegas meos ab huiusmodi paterna diligentia reuocarem: per quã factum est vt multos videamus accusare suã pristinã cæcitatem: qui cum super cœlos exaltatum Christum etiam non videntes credebãt: gloriã tamẽ eius super omnẽ terram etiã vidẽtes negabant: cum propheta vtrunq; vna sentẽtia tanta manifestatione cõplexus sit dicens: Exaltare super cœlos deus: & super oẽm terram gloria tua. Istos ergo atroces quondam inimicos nostros: pacẽ & quietẽ nostram variis violentiarum & insidiarum generibus grauiter infestantes: si sic contemneremus & tolerarem? vt nihil omnino quod ad eos terrẽdos ac corrigendos valere posset: excogitaretur & argueretur a nobis: & vere malum pro malo redderemus. Si enim quisq; inimicũ suum periculosis febribus phreneticũ factũ: currere videret in præceps: nõne tũc potius malum pro malo redderet: si eum sic currere permitteret: q; si corripiẽdum ligandumq; curaret: & tamen tunc ei molestissimus & aduersissimus videretur: quãdo vtilissimus & misericordissimus extitisset: Sed plane salute reparata: tanto vberius ei gratias ageret: quanto sibi eum minus pepcisse sensisset. O si possem tibi ostẽdere: ex ipsis circũcellionibus: q; multos iam catholicos manifestos habeamus: damnãtes suam pristinam vitam & miserabilem errorem: quo se arbitrabantur p ecclesia dei facere quicquid inquieta temeritate faciebant: qui tamen ad hanc sanitatem nõ perducerentur: nisi legũ istarũ quæ tibi displicent vinculis: tanq; phrenetici ligarentur. Quid illud alterum genus morbi grauissimi eorum q; qui turbulentam quidem audaciam non habebant: sed quadam vetusta socordia premebantur dicentes nobis: Verum quidem dicitis: nõ est qd respondeatur: sed durum est nobis traditionem parentum relinquere: Nonne salubriter regula temporalium molestiarum excutiendi erant: vt tanq; de somno lethargico emergerent: & in salutem vnitatis euigilarent: Q; multi ex ipsis nunc nobiscum gaudentes: pristinũ pondus perniciosi sui operis accusant: & fatentur nos sibi molestos esse debuisse: ne tanq; morbifero somno: ita morbo veternosæ consuetudinis interirent. At enim quibusdam ista nõ prosunt: Nũquid ideo negligenda est medicina: quia nõnullorum est insanabilis pestilentia? Tu non attendis nisi eos qui ita duri sunt: vt nec istam recipiant disciplinam. De talibus eñ scri

23.q.4.nimium.

2.Retrac.ca.5.

De ver.dñi ser.6.

Psal.107.

23.q.4.nimium.

23.q.4.nimium.

ptum est: Frustra flagellaui filios vestros: disciplinam non receperunt. Puto tamen quia dile-
Hiere.2. ctione non odio flagellati sunt. Sed debes etiam tam multos attendere: de quorum salute gau
demus. Si enim terrerentur & non docerent: improba quasi dominatio videretur: Sed rursus
si docerentur & non terrerentur: vetustare consuetudinis obdurarentur: & ad capessendam
viam salutis pigrius mouerētur: quandoquidem multi (quos bene nouimus) reddita sibi ra
tione & manifestata ex diuinis testimoniis veritate: respondebant nobis: cupere se in ecclesiæ
catholicæ communionē trāsire: sed & violentas perditorum hominum inimicitias formidare
quas quidem pro iustitia & pro æterna vita vtiq; contemnere debuerunt. Sed talium infirmi
tas donec firmi efficiantur sustinenda est non desperanda. Nec obliuiscendū quod ipse domi-
Ioan.21. nus adhuc infirmo Petro ait: Non potes me modo sequi: sequeris autē postea. Cū vero terro- K
ri vtili doctrina salutaris adiungitur: vt non solum tenebras erroris lux veritatis expellat: ve
rumetiam malę consuetudinis vincula vis timoris abrumpat: de multorum (sicut dixi) salu
te lętamur: benedicentium nobiscum: & gratias agentium deo: q̄ sua pollicitatiōe completa:
5.q.5.nō oīs qua reges terrę Christo seruituros esse pmisit: sic curauit morbidos: sic sanauit infirmos. Nō
23.q.4.ni- omnis qui parcit amicus est: nec omnis qui verberat inimicus. Meliora sunt vulnera amici: q̄
mium. voluntaria oscula inimici. Melius est cum seueritate diligere: q̄ cum lenitate decipere. Vtili-
Prouer.27. us esurienti panis tollitur: si de cibo securus iustitiam negligebat: q̄ esurientī panis frangitur:
vt iniustitiæ seductus acquiescat. Et qui phreneticū ligat: & qui lethargicum excitat: ambo-
bus molestus, ambos amat. Quis nos potest amplius amare q̄ deus? Et tamen nos non solū do
cere suauiter: verūetiam salubriter terrere non cessat: fomentis lenibus quibus consolat: sæpe
etiam mordacissimū medicamentum tribulationis adiūgens. Exercet fame patriarchas etiā
pios & religiosos: populum contumacem pœnis grauioribus agitat. Non aufert ab apostolo
stimulum carnis tertio rogatus: vt virtutem in infirmitate perficiat. Diligamus etiam inimi
Matth.5. cos nostros: quia hoc iustum est: & hoc præcepit deus: vt simus filii patris nostri qui in cœlis
23.q.4.ni- est: qui facit solem suum oriri super bonos & malos: & pluit super iustos & iniustos. Sed sicut
mium. ista dona eius laudamus: ita etiam flagella eius in eos quos diligit cogitemus. Putas neminē L
Luce.14. debere cogi ad iustitiam: cum legas patrēfamilias dixisse seruis: Quoscunq; inueneritis cogi
Actu.9. te intrare? Cum legas etiam ipsum primo Saulum: postea Paulum: ad cognoscēdam & tenen
dam veritatem: magna violentia Christi cogentis esse compulsum? Nisi forte chariorem pu-
tas hominibus esse pecuniam: vel qualem libet possessionem: q̄ lucem istam quæ oculis capit.
Hanc ille cœlesti prostratus lumine subito amissam nō recuperauit: nisi cum sanctæ incorpo
raretur ecclesiæ. Et putas nullam vim adhibendam esse homini: vt ab erroris pernicie liberet:
cum ipsum deum quo nemo nos vtilius diligit: certissimis exēplis hoc facere videas: & Chri-
Ioan.6. stum audias dicentē: Nemo venit ad me nisi quem pater attraxerit: qđ fit in cordibus omniū
qui se ad eum: diuinæ iracundiæ timore conuertunt? Et noueris aliquando furem auertēdis
pecoribus pabulum spargere: & aliquando pastorem flagello ad gregem pecora errantia reuo
Gen.16. care? Nonne contumacem ancillam data sibi potestate, Sara potius affligebat? Et vtiq; non eā
quā superius beneficio suo matrem fecerat crudeliter oderat: sed in ea superbiā salubriter edo
mabat. Non autem ignoras ꝙ istę duæ mulieres Sara & Agar: & duo filii earum Isaac & Isma
el: pro spiritalibus & carnalibus figurentur. Et cum legamus ancillam & filium eius a Sara
Gal.4. passos graues molestias: Paulus tamen apostolus dicit: ꝙ ab Ismaele persecutionem sit passus
Isaac. Sed sicut tunc (inquit) ille qui erat secūdum carnem: persequebatur eum qui erat secū-
dum spiritum: ita & nunc: vt qui possunt intelligant magis ecclesiam catholicam persecutio
nem pati superbia & impietate carnalium: quos temporalibus molestiis atq; terroribus emen
dare conatur. Quicquid ergo facit vera & legitima mater: etiam si asperum amarumq; sentia
tur, non malum pro malo reddit: sed bonum disciplinę, expellēdo malum iniquitatis, apponit M
non odio nocēdi: sed dilectione sanādi. Cum boni & mali eadem faciunt: eadēq; patiuntur: nō
factis & pœnis: sed causis vtiq; discernendi sunt. Pharao populum dei duris laboribus atrere
bat: Moyses eundem populum impie agentem duris coercionibus affligebat. Similia fecerūt:
sed non similiter prodesse voluerunt: Ille dominatione inflatus: iste zelo inflammatus est. Ieza
bel occidit prophetas: Helias occidit Pseudoprophetas: Puto ꝙ diuersa sint merita faciētium
& diuersa passorum. Aspice etiam tempora noui testamenti: quādo iam ipsa māsuetudo cha-
ritatis: non solum in corde erat seruanda: verūetiam in luce monstranda: quando Petri gladi
us in vaginam reuocatur a Christo: & ostēditur non debuisse de vagina eximi: nec pro Chri-

sto.Legimus tamen non solum q ceciderunt Iud[illegible] Paulum apostolum: verũetiam q cecide-
runt & græci pro Paulo apostolo Sostenen iudæum: Nõne similitudo facti quasi vtrosq con-
iungit: & tamen eos causæ dissimilitudo discernit? Nempe deus proprio filio suo non pepercit Ro.8.
sed pro nobis omnibus tradidit illum. Nempe de filio ipso dicitur. Qui me dilexit & tradidit Gal.2.
semetipsum pro me. Nempe & de Iuda dicitur: q introierit in eũ sathanas: vt traderet Chri- Ioan.13.
stum. Cum ergo & pater tradiderit filium suum: & ipse Christus corpus suum: & Iudas do-
minum suum: cur in hac traditione deus est pius: & homo reus: nisi in vna quã fecerunt causa
non vna est quã fecerũt? Tres cruces in loco vno erant: in vna latro liberandus: in alia latro dã
nãdus: in media Christus: alterum liberaturus: alterum damnaturus: Quid similius istis cru
cibus? quid dissimilius istis pendentibus? Traditus est Paulus includendus & colligãdus: sed Actu.16.
quolibet custode carceris: peior est vtiq sathanas: cui tamen ipse Paulus tradidit hominẽ in 1.Cor.5.
interitum carnis: vt spiritus saluus sit in die domini Iesu. Et hic quid dicimus? Ecce mitiori
N tradidit crudelis traditor: crudeliori tradidit misericors traditor. Discamus frater in simili-
tudine operum discernere animos operantium: ne clausis oculis calũniemur: & beniuolos pro
nocentibus accusemus. Item cum ait idem apostolus: tradidisse se quosdam sathanæ vt disce 1.Timoth.1.
rent non blasphemare: malum pro malo reddidit: an potius malos etiam per malum emenda
re: bonum opus esse indicauit? Si semper esset laudabile persecutionem pati: sufficeret domi-
no dicere: Beati qui persecutionem patiuntur: nec adderet: propter iustitiam. Item si semper Math.5.
esset culpabile persecutionem facere: non scriptum esset in sanctis libris: Detrahentem proxi- 23.q.4.nimium.
mo suo occulte: hunc persequebar. Aliquãdo ergo & qui eam patitur: iniustus est: & qui eam
facit iustus est. Sed plane semper & mali persecuti sunt bonos: & boni persecuti sunt malos. Il- Psal.100.
li nocendo per iniustitiam: illi consulendo per disciplinam. Illi immaniter: illi temperanter. Illi
seruientes cupiditati: illi charitati. Nam qui trucidat: non cõsyderat quemadmodum laniet:
qui autem curat: cõsyderat quemadmodum secet. Ille enim persequitur sanitatem: ille putre
dinem. Occiderunt impii pphetas: occiderunt impios & prophetæ. Flagellauerũt Iudæi Chri
stum: iudæos flagellauit & Christus. Traditi sunt apostoli ab hominibus potestati humanæ:
tradiderunt & apostoli homines potestati sathanæ. In his omnibus quid attenditur: nisi quis
O eorum pro veritate: quis pro iniquitate: quis nocendi causa: quis emendandi? Non inuenitur 23.q.4.non
exemplum in euangelicis & apostolicis literis: aliquid petitum a regibus terræ pro ecclesia: & inuenitur.
contra inimicos ecclesiæ: quis negat non inueniri? Sed nondum implebatur illa prophetia: Et Psal.2.
nunc reges intelligite: & erudimini qui iudicatis terram: Seruite domino in timore. Adhuc
enim illud implebatur: quod in eodem psalmo paulo superius dicitur: Quare fremuerũt gẽ-
tes: & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ: & principes cõuenerunt in vnum
aduersus dominum: & aduersus Christum eius. Verũtamen si facta præterita in propheti-
cis libris: figuræ fuerunt futurorum: in rege illo qui appellatur Nabuchodonosor: vtrunq
tempus figuratum est: & quod sub apostolis habuit: & quod nunc habet ecclesia. Temporib9
itaq apostolorum & martyrum illud implebatur quod figuratum est: quãdo rex memorat9
pios & iustos cogebat adorare simulacra: & recusantes in flammas mittebat. Nunc autẽ illud Daniel.3.
implet quod paulopost in eodem rege figuratum est: cum conuersus ad honorandum deũ ve
rum: decreuit in regno suo: vt quicunq blasphemaret deũ Sydrac, Misac, & Abdenago, poe-
nis debitis subiaceret. Prius ergo tempus illius regis: significabat priora tempora regũ infide
lium: quos passi sunt Christiani pro impiis. Posterius vero tempus illius regis: significauit tẽ
pora posteriorũ regũ iam fideliũ: quos patiunt impii pro Christianis. Sed plane in eis q sub no
mine Christi erant seducti a peruersis: ne forte oues Christi sint errantes: & ad gregem aliter
reuocandæ sint: temperata seueritas & magis mansuetudo seruatur: vt coercione exiliorum
atq damnorum tribulatione: admoneantur consyderare quid & quare patiantur: & discant
præponere rumoribus & calumniis hominum scripturas quas legunt. Quis enim nostrum:
quis vestrum non laudat leges ab imperatoribus datas aduersus sacrificia paganorũ? Et cer-
te longe ibi poena seuerior constituta est. Illius quippe impietatis capitale supplicium est. De
vobis autem corripiendis atq coercendis: habita ratio est: qua potius admoneremini ab erro
re discedere: q pro scelere puniremini. Potest enim fortasse etiam de vobis dici: quod ait apo- Ro.10.
P stolus de iudæis: Testimonium illis perhibeo: quia zelũ dei habẽt: sed non secundum scientiã
Ignorantes enim dei iustitiam: & suã volentes constituere: iustitiæ dei nõ sunt subiecti. Quid
enim aliud & vos q vestram iustitiam vultis constituere: quando non dicitis iustificari nisi

eos qui a vobis potuerunt baptizari? In hac ergo apoſtolica ſententia quā de iudæis protulit:
hoc diſtatis a iudæis: ꝙ vos habetis ſacramenta chriſtiana: quibus illi adhuc carent. Cæterū
ad hoc quod ait: Ignorantes dei iuſtitiam: & ſuam volētes conſtituere: & ꝙ zelum dei habēt:
ſed ſecundum ſcientiam: pares eſtis omnino: exceptis dūtaxat illis: quicū in vobis ſunt ſciē-
tes quid verum ſit: & pro animoſitate ſuæ peruerſitatis: cōtra veritatem etiam ſibi notiſſimā
dimicantes. Horū quippe impietas: etiam idololatriam forſitan ſuperat. Sed quia nō facile cō
uinci poſſunt (In animo nanq̄ latet hoc malum) omnes tanq̄ nō a nobis minimis alieni/lenio
ri ſeueritate coercemini. Et hoc quidem vel de omnibus hæreticis qui chriſtianis ſacramen-
tis imbuuntur: & a Chriſti veritate ſiue vnitate diſſentiunt: vel Donatiſtis omnibus dixeri-
mus. Quod autem ad vos attinet: qui non ſolum cum illis communiter Donatiſtę a Donato
verumetiam proprie Rogatiſtæ a Rogato appellamini: Mitiores quidem eſſe videmini: quia
circuncellionum immaniſſimis gregibus non ſæuitis. Sed nulla beſtia ſi neminem vulneret:
propterea manſueta dicitur: quia dentes & vngues nō habet. Sæuire vos nolle dicitis: ego nō
poſſe arbitror. Ita enim eſtis numero exigui: vt mouere vos contra aduerſarias vobis multi-
tudines non audeatis: etſi cupiatis. Sed ponamus vos etiam nolle: quod non valetis: ponamus
Matth.5. vos euangelicam ſententiam qua ſcriptum eſt: Si quis tibi voluerit tunicam tollere: & iudi- Q
cio tecum contendere: dimitte illi & pallium: ſic intelligere: ſic tenere: vt perſequentibus vos
non ſolum nulla iniuria: verumetiam nullo iure reſiſtendum putetis: hunc certe intellectum
Rogatus auctor veſter: aut non habuit: aut non impleuit. Qui de neſcio quibus rebus vt dici
tis veſtris, acerrima perſeuerantia etiā forēſi diſceptatione conflixit. Cui ſi diceretur: quis vn
q̄ apoſtolorum in cauſa fidei res ſuas iudicio publico defendit: ſicut tu in epiſtola tua poſui-
ſti: Quis vnq̄ apoſtolorum in cauſa fidei res alienas inuaſit? nullum quidē in diuinis literis hu
ius facti reperiret exemplum: ſed tamen forte inueniret aliquā veram defenſionem: ſi verā ec-
cleſiam retineret: & non ſub eccleſiæ vero nomine impudenter aliquid poſſideret. Quod aūt
pertinet ad terrenarū poteſtatum iuſſa: cōtra ſchiſmaticos aut hęreticos: vel impetranda: vel
exercēda: Illi quidem a quibus vos ſeparaſtis acerrimi fuerunt: & contra vos (quantum audi
re potuimus) & contra Maximianiſtas: quod geſtorum etiā certis documētis probamus: ſed
tamen nondum ab eis ſeparati eratis: quando Iuliano imperatori in ſua petitione dixerunt: ꝙ
apud eum ſola iuſtitia locum haberet: quem certe apoſtatam nouerant: & idololatriis dedi-
tum ſic videbant: vt aut iuſtitiam eſſe idololatriam faterentur: aut ſe ſcelerate mētitos/nega
re non poſſent: vt apud eum dicerent ſolam locum habere iuſtitiam: apud quem magnum lo
cum cernerēt habere idololatriam. Sed fuerit error in verbo: de facto ipſo quid dicis? Si nihil
iuſtum ab imperatore petendum eſt: cur a Iuliano petitum eſt quod iuſtum putatum eſt? An
per hoc petendum eſt: vt ſua quiſq̄ recuperet: non vt aliquem quo ab imperatore coerceatur:
accuſet? Interim & in ſuarum rerum recipiendarum repetitione ab apoſtolicis exemplis rece-
ditur: quia hoc feciſſe nemo inuenitur illorum. Sed tamen cum maiores veſtri ipſum Cęcilia R
num tunc eccleſiæ Carthaginenſis epiſcopum: cui tanq̄ criminoſo communicare noluerūt:
apud principem Conſtantinum per Anulinum proconſulem accuſauerunt: nō res ſuas amiſ
ſas repetiuerunt: ſed innocentem (ſicut exiſtimamus: & ſicut ipſe iudiciorum exitus docuit)
calumnioſe appetiuerunt. Quo quid ſceleratius ab eis fieri potuit? Si autem (ſicut falſo arbi-
tramini) vere criminoſum iudicandum terrenis poteſtatibus tradiderunt: quid nobis obiici
tis: quod veſtrorum præſumptio primitus fecit? ꝙ eos non argueremus quia fecerunt: ſi non
animo inuido & noxio: ſed emendandi & corrigendi voluntate feciſſent: Vos autem indubi-
tanter arguimus: quibus crimen videtur de inimicis communionis noſtræ chriſtiano impe-
ratori aliquid conqueri: cum libellus a maioribus veſtris Anulino proconſuli datus: & Con-
ſtantino imperatori mittendus: ita vt ſupraſcriptum ſit: Libellus eccleſiæ catholicæ criminū
Cęciliani: traditus a parte maiori. Illos autem magis hinc arguimus: quia cum apud impera
torem vltro Cęcilianum accuſaſſent: quem primo vti q̄ apud collegas tranſmarinos conuin
cere debuerint: ipſo autem imperatore longe ordinatius agēte: vt epiſcoporum cauſam ad ſe
delatam/ad epiſcopos mitteret: nec victi pacem cum fratribus habere voluerunt: ſed rurſus
ad eundem imperatorem venerunt: rurſus non Cæcilianum tantum: verumetiam datos ſi-
bi epiſcopos iudices: apud terrenum regem accuſauerunt. Rurſus ab alio epiſcopali iudicio
ad eundem imperatorem appellauerunt. Nec eo ipſo inter partes cognoſcente atq̄ iudican-
te: vel veritati: vel paci cedendum eſſe dixerunt. Quid autem aliud ſtatueret Conſtantinus

aduersus Cæcilianum & socios ei9: si essent vestris maioribus accusantibus victi: ꝙ ꝓ statuit
in eos ipsos: qui cum vltro accusassent: nec ea quæ intēdebant probare potuissent? Noluerūt
enim veritati consentire: nec victi. Ille quippe imperator primus cōstituit in hac causa: vt res 23.q.4.nis
conuictorum & vnitati pertinaciter resistentium: fisco vendicarentur. Sed videlicet si vestris mium.
maioribus accusantibus atq; superantibus: contra cōmunionem Cęciliani imperator tale ali
quid decreuisset: prouisores ecclesiæ/defensores pacis & vnitatis nominari velletis. Cum ve-
ro in eos qui vltro accusantes nihil probare potuerunt: nec oblato sibi gremio pacis: quo cor-
recti exciperentur: consentire voluerunt: ab imperatoribus talia decernuntur: indignum faci
nus clamitatur: neminem ad vnitatem esse cogendum: malum pro malo reddendum nemini
esse contenditur: Quid est aliud ꝙ id quod de vobis quidam scripsit: quod volumus sanctum
est? Et nunc non erat magnum: neq; difficile consyderare atq; cogitare Constantini iudiciū:
atq; sentētiam contra vos vigere: quæ vestris maioribus Cæcilianum apud imperatorem to-
tiēs accusantibus & non conuincētibus: aduersus vos promulgata est: eā necessario sequi cæ
teros imperatores: maxime catholicos Christianos: quotiēs de vobis aliquid agere vestræ ob-
S stinationis necessitas cogit. Facile erat ista cogitare: vt vobis ipsis aliquando diceretis: Si Cæ-
cilianus vel innocens fuit vel nocens: & conuinci non potuit: quid in hoc negotio tam longe
lateq; diffusa societas christiana peccauit? Cur orbi christiano non licuit ignorare: qđ non po
tuerunt qui accusauerant demonstrare? Cur illi quos Christus in agro suo: id est in hoc mun
do seminauit: & inter zizania crescere vsq; ad messem præcepit? Cur tot milia fidelium in om
nibus gentibus: quorum multitudinem stellis cæli & arenæ maris dominus cōparauit: quos
in semine Abrahæ benedicendos promisit & reddidit: propterea negantur esse christiani: qa
in hac causa in qua discutienda non interfuerunt: iudicibus potius suo periculo iudicantib9
ꝙ victis litigatoribus credere maluerunt? Certe nullius crimen maculat nesciētem. Quomo 23.q.4.his mium.
do fideles toto orbe diffusi: crimen traditorum cognoscere poterāt: quod accusatores etiam
si nouerant: tamen eis ostendere non valebant? Hos ergo ab hoc crimine innocentes esse: nem 1.q.4.nulli9
pe ipsa ignorantia facillime ostendit. Cur ergo innocentes falsis crimimibus accusantur: quia
crimina aliena: seu falsa: seu vera nescierunt? Quis locus innocentiæ reseruatur: si crimen est
proprium, nescire crimen alienum? Porro si tot gentium populos: ipsa ignorantia (sicut dictū 23.q.4.n.
est) innocentes ostendit: ꝙ magnum crimen est ab istorum innocentium communione separa mium. & ca.
ri? Nam & facta nocentium: quæ innocētibus demonstrari: vel ab innocētibus credi non pos- ꝙ magnum.
sunt: non inquinant quenꝙ: si propter innocētium consortium etiam cognita sustinētur. Nō
enim propter malos boni deserendi: sed propter bonos mali tolerandi sunt: sicut tolerauerūt
prophetæ contra quos tanta dicebant: nec cōmunionē sacramētorum illius populi relinque-
bant: sicut ipse dominus nocentē Iudam vsq; ad condignum eius exitum tolerauit: & eum sa
cram cœnam cum innocentibus communicare permisit. Sicut tolerarūt apostoli eos qui per
inuidiam (quod ipsius diaboli vitium est) Christum annuntiabant. Sicut tolerauit Cypria-
T nus collegarum auaritiā: quā secūdum apostolū appellat idololatriam. Postremo quicqd tūc
inter illos episcopos gestum est: etiam si forte ab aliquibus eorum sciebatur: si nō sit acceptio
personarum: nunc ab omnibus ignoratur. Cur ergo non ab omnibus pax amatur? Hæc facil-
lime cogitare possetis: aut fortasse etiā cogitatis. Sed melius erat: vt amaretis possessiones ter-
renas: quas timēdo perdere cognitę veritati consentiretis: ꝙ vt amaretis vanissimam hominū
gloriā: quā vos putatis perdere si cognitæ veritati cōsenseritis. Vides itaq; iam (vt opinor) 23.q.6.vides
non esse consyderandum ꝙ quisq; cogitur: sed quale sit illud quo cogitur: vtrum bonum an
malum: non quo quisq; bonus possit esse inuitus: sed timendo qđ non vult pati: vel relinquit
impedientem animositatem: vel ignoratam compellitur cognoscere veritatem: vt timēs vel
respuat falsum de quo contēdebat: vel quærat verum quod nesciebat: & volēs teneat iam qđ
nolebat. Superfluo hoc fortasse diceretur quibuslibet verbis: si non tam multis ostēderet exē-
plis. Non illos aut illos homines: sed multas ciuitates videmus fuisse Donatistas: nunc esse
catholicas: detestari vehementer diabolicam separationem: diligere ardenter vnitatem. Quę
tamen timoris huius (qui tibi displicet) occasionibus catholicæ factæ sunt per leges imperа-
torum: a Constantino apud quem primum vestri vltro Cęcilianum accusauerūt: vsq; ad prę
sentes imperatores: qui iudicium illius quem vestri elegerunt: quem iudicibus episcopis prę
tulerunt: iustissime cōtra vos custodiēdum esse decernunt. His ergo exemplis a collegis me-
is mihi propositis cessi. Nam mea primitus sententia erat: neminē ad vnitatē Christi esse co- 23.q.6.vide

gendum:verbo eſſe agendum:diſputatione pugnandum:ratione vincẽdum:ne fictos catho-
licos haberemus:quos apertos hæreticos noueramus. Sed hæc opinio mea nõ contradicẽtiũ
verbis:ſed demonſtrantiũ ſuperabatur exemplis. Nam primo mihi opponebatur ciuitas mea
Quæ cum tota eſſet in parte Donati:ad vnitatem catholicam timore legum imperialium cõ
uerſa eſt:quã nunc videmus ita huius veſtræ animoſitatis perniciem deteſtari:vt in ea nunq̃
fuiſſe credatur. Ita aliæ multæ quæ mihi nominatim commemorabãtur:vt ipſis rebus agno
Prouer.9. ſcerem:etiam in hac cauſa recte intelligi poſſe:quod ſcriptum eſt:Da ſapienti occaſionẽ & ſa-
pientior erit. Qꝫ multi enim(quod certo ſcimus)iam volebãt eſſe catholici:manifeſtiſſima ve X
ritate commoti:& offenſionem ſuorum reuerendo quotidie differebant. Qꝫ multos non veri
tas(in qua nunq̃ præſumpſiſtis)ſed obduratę conſuetudinis graue vinculum colligabat:vt
in eis compleretur diuina illa ſentẽtia: Verbis non emendabitur ſeruus durus:Si enim & in-
tellexerit non obediet. Qꝫ multi præterea putabãt veram eccleſiam eſſe partem Donati:quia
eos ad cognoſcendam catholicam veritatem,ſecuritas torpidos faſtidioſos pigroſq́ faciebat.
Qꝫ multis aditum intrandi obſerabant rumores maledicorum:qui neſcio quid aliud nos in
altare dei ponere iactitabant. Qꝫ multi nihil intereſſe credentes in qua quiſq́ parte Chriſtia
nus ſit:ideo permanebant in parte Donati:quia ibi nati erant:& eos inde diſcedere:atq́ ad ca
tholicam nemo tranſire cogebat. His omnibus harum legum terror: quibus promulgandis
reges ſeruiunt domino in timore:ita profuit:vt nunc alii dicant:Iamiam hoc volebamus:ſed
deo gratias:qui nobis occaſionem præbuit iamq́ faciẽdi:& dilationum morulas amputauit.
Alii dicant hoc eſſe verum iam ſciebamus:ſed neſcio qua conſuetudine tenebamur: Gratias
domino qui vincula noſtra dirupit:& nos ad pacis vinculum tranſtulit. Alii dicant:neſcieba
mus hic eſſe veritatẽ:nec eam diſcere volebamus:ſed nos ad eam cognoſcẽdam metus fecit in
tentos:quo timuimus:ne forte ſine vllis rerum æternarum lucris:damno rerum temporaliũ
feriremur:Gratias domino qui negligentiam noſtram ſtimulo terroris excuſſit: vt ſaltẽ ſolli
citi quæreremus:quod ſecuri nunq̃ noſſe curauimus. Alii dicant:nos falſis rumoribus terre
bamur intrare:quos falſos eſſe neſciremus niſi intraremus:nec intraremus niſi cogeremur:
Gratias domino qui trepidationem noſtrã flagello abſtulit: expertos docuit q̃ vana & inania
de eccleſia ſua mendax fama iactauerit. Hinc iam credimus & illa falſa eſſe quę auctores hui⁹
hęreſis criminati ſunt:quando poſteri eorum tam falſa & peiora finxerunt. Alii dicant:puta-
bamus quidem nihil intereſſe vbi fidem Chriſti teneremus:Sed gratias domino:qui nos a di
uiſione collegit:& hoc vni deo congruere:vt in vnitate colatur:oſtendit. His ergo dominicis
lucris impediendis ad contradicendum me opponerem collegis meis:ne in montibus & colli-
bus veſtris:id eſt in tumoribus ſuperbiæ veſtræ,Chriſti oues errantes,in pacis ouile collige-
rentur:vbi eſt vnus grex & vnus paſtor?Ita ſane huic prouiſioni cõtradicere debui: ne res quas
dicitis veſtras perderetis:& ſecuri Chriſtum proſcriberetis:vt iure Romano teſtamẽta conde-
Geñ.28. retis:& iure diuino patribus conditum teſtamentum:vbi ſcriptum eſt:In ſemine tuo benedi
centur omnes gẽtes:calumnioſis criminationibus rumperetis:vt in emptionibus & venditio
nibus liberos cõtractus haberetis:& vobis diuidere quod Chriſtus emit venditus auderetis:
vt quod quiſq́ veſtrum cuiq̃ donaſſet valeret:& quod donauit deus deorum a ſolis ortu vſq́
ad occaſum vocatis filiis nõ valeret:vt de terra corporis veſtri in exilium nõ mitteremini:&
de regno ſanguinis ſui:a mari vſq́ ad mare:& a flumine vſq́ ad terminos orbis terrę:Chriſtũ
exulẽ facere conaremini?Immo vero ſeruiũt reges terræ Chriſto: etiam leges ferẽdo pro Chri
ſto. Maiores veſtri Cęcilianũ & ſocios ei⁹ regibus terrę puniẽdos,falſis criminibus, obiecerũt
Conuertant leones ad cõminuẽda oſſa calumniantium: nec Daniel ipſe intercedat innocens
comprobatus:& de lacu quo illi pereunt liberatus. Qui enim parat proximo ſuo foueam:ipſe
iuſtius cadet in eam. Eripe te frater:dum in hac carne viuis: ab ira quę vẽtura eſt pertinacib⁹
& ſuperbis. Terror temporalium poteſtatum:quando veritatẽ oppugnat:iuſtis fortibus glo
rioſa probatio eſt:infirmis pericu loſa tentatio:quando autem veritatem prędicat errantibus
Ro.13. & diſcordantibus:cordatis vtilis admonitio eſt:& inſenſatis inutilis afflictio. Non eſt tamen
poteſtas niſi a deo. Qui autẽ reſiſtit poteſtati:dei ordinationi reſiſtit. Principes enim non ſunt
timori bono operi ſed malo. Vis autem non timere poteſtatem?Bonum fac & habebis laudem
ex illa. Siue enim poteſtas veritati fauens aliquẽ corrigat:laudem habet ex illa qui fuerit emẽ Z
datus:ſiue inimica veritati in aliquem ſæuiat:laudem habet ex illa qui victor fuerit corona-
tus. Tu autem non bonum facis vt timere non debeas poteſtatem:niſi forte bonum eſt ſedere

& non aduersus fratrem detrahere:sed aduersus fratres omnes in omnibus gentibus constitu
tos:quibus testimonium perhibent prophetæ:Christus:apostoli: cum legitur: In semine tuo Gen.26.
benedicentur omnes gentes:cum legitur:Ab ortu solis vsq; ad occasum sacrificium mundum Malachiæ.1.
offertur nomini meo:quoniam glorificatum est nomẽ meum in gentibus dicit dominus. Au
di dicit dominus:non dicit Donatus:aut Rogatus: aut Vincentius:aut Hilarius:aut Am-
brosius:aut Augustinus:sed dicit dominus.cum legitur:Et benedicentur in te omnes tribus Psal.71.
terræ:omnes gentes magnificabunt eum:Benedictus dominus deus Israel qui facit mirabilia
solus:Et benedictum nomen gloriæ eius in æternũ:& in sęculũ sæculi:Et replebitur gloria ei⁹
omnis terra:fiat fiat.Et tu sedes Cartẽnis:& cum decem Rogatistis qui remansistis dicitis nõ
fiat non fiat.Audis loqui euangelium:Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege & p Lucæ.24.
phetis & psalmis de me:Et tũc aperuit illis sensum vt intelligerẽt scripturas:& dixit eis: Quo
niam sic scriptum est:& sic oportebat pati Christum:& resurgere a mortuis tertia die:& præ
dicari in nomine eius poenitentiam:& remissionem peccatorum per omnes gentes: incipienti
bus ab Hierusalem.Legis etiam actus apostolorum:quemadmodum hoc euangelium cœpe- Act.1.
rit ab Hierusalem vbi primo illos centum viginti spiritus sanctus impleuit:atq; inde in Iudæ
am atq; Samariã:& in omnes gentes exierit:sicut eis dixerat ascensurus in cęlum:Eritis mihi
testes in Hierusalem:& in tota Iudęa:& Samaria:& vsq; in fines terrę:Quia in omnem terram
exiuit sonus eorum:& in fines orbis terræ verba eorum:Et tu contradicis diuinis testimoniis
tanta firmitate roboratis:tanta luce manifestatis:& ad istam proscriptionem Christi hæredi-
tatem perducere conaris:vt cum in eius nomine(sicut dixit)prædicetur poenitentia in omni
bus gentibus:quisquis hac fuerit prædicatione commotus:in qualibet parte orbis terrarum:
nisi quæsierit & inuenerit latentem in Mauritania Cæsariensi Cartẽnensem Vincentium aut
aliquem ex eius nouem aut decem consortibus:dimitti ei peccata non possint.Quid non aude
at typhus morticinæ pelliculæ:quo non se præcipitet præsumptio carnis & sanguinis? Hoc
cine est bonum opus tuum:propter qđ nõ timeas potestatem?Tãtum scãdalum ponis aduer-
sus filium matris tuæ:paruulum scilicet & infirmũ:propter quem Christus est mortuus:non
dum cibo paterno idoneum:sed adhuc materno lacte nutriendum?Et Hilarii libros mihi op-
ponis:vt neges ecclesiam crescentem in omnibus gentibus vsq; in finem sęculi:quam deus cõ
tra incredulitatem vestram cum iuratione promisit.Et cum essetis infelicissimi:si tunc quan-
do pmittebatur resisteretis:nunc etiam cum redditur contradicitis.Sed historicus doct⁹ ma-
gnum aliquid inuenisti:quod contra dei testimonia proferendum putares. Dicis enim.quan-
tum ad totius mundi pertinet partes:modica pars est in compensatione totius mundi: in qua
fides christiana nominaẽ:nec vis attendere:aut te nosse dissimulas:in q̃ multas iã barbaras na
tiones:tã paruo tẽpore venerit euãgeliũ:vt nec inimici Christi dubitare iã possint:breui tẽpo
re futurũ:qđ discipulis respondit de sęculi fine quęrẽtibus:Et pdicabiẽ hoc euangelium in vni
uerso orbe:in testimonium omnibus gentibus:& tunc veniet finis.Nunc & clama & contẽde
quantum potes:etiã si apud Persas & Indos euangeliũ pdiceẽ:vbi qdẽ iãdiu pdicaẽ:Nisi quis-
quis hoc audierit Cartẽnas venerit:vel in viciniã Cartẽnensium:mũdari omino a delictis su-
is non poterit.Ita ne si carueris ista voce:rideri te metuis:& cum ea nõ careas:flere te non vis?
Acutum autem aliquid videris dicere:cũ catholicæ nomen non ex totius orbis communione
interpretatis:sed ex obseruatione pręceptoꝝ omniũ diuinorum:atq; oĩm sacramentoꝝ: quasi
nos etiã(si forte hinc sit apellata catholica:q totum veraciter teneat:cuius veritatis nonnullę
particulæ:etiã in diuersis inueniũtur hęresibus)hui⁹ nominis testimonio nitamur:ad demon
strãdum ecclesiam in omnibus gentibus:& nõ promissis dei:& tam multis tãq; manifestis ora
culis ipsius veritatis.Sed nempe hoc est totum quod nobis persuadere conaris:solos remãsisse
Rogatistas:q catholici recte appellandi sunt:ex obseruatione præceptorum omnium diuino-
rum:atq; omnium sacramentorum:& vos esse solos in quibus inueniat fidem cum venerit fi-
lius hominis:Da veniam:non credimus. Licet enim & hoc audeas forsitan dicere:vt in vobis
possit inueniri fides:quã se in terra non inuenturum dominus dixit:& non vos in terra sed in
coelo esse deputandos:nos tamen apostolus ita cautos reddidit:vt etiam angelum de coelo ho
bis aliud euangelizantem:præterq̃ qđ accepimus:anathema debere esse præcepetit. Quomo
do autem confidimus ex diuinis literis accepisse nos Christum manifestum: si non inde acce-
pimus & ecclesiã manifestam? quaslibet quisq; ansas & vncos aduersus simplicitatẽ veritatis
intexat:quaslibet nebulas callidę falsitatis offundat:sicut anathema erit q annũtiauerit Chri-

stum neq; passum esse:neq; tertia die resurrexisse:quoniam in veritate euangelica accepim⁹:
Luc.14. Oportebat Christum pati:& resurgere a mortuis tertia die:sic erit anathema quisquis annũ
tiauerit ecclesiam præter communionem omnium gentium:quia eadem veritate consequen
ter accepimus:& prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum p om̃es
gẽtes:incipientibus ab Hierusalem:& incõcusse tenere debemus:Quisquis vobis annũtiaue-
rit:præterq̃ qđ accepistis:anathema sit.Si autem vniuersos Donatistas non audimus:se p ec-
clesia Christi opponentes:quia nullum pro se testimonium de diuinis libris proferunt quo id
doceãt:quãtominus rogo te Rogatistas audire debemus:qui nec illud pro se interpretari co-
nabuntur:qđ scriptum est:Vbi pascis:vbi cubas in meridie?Si em̃ hoc loco scripturarum me- A
ridies Africa intelligenda est:in parte Donati:quæ sub cœli feruentiori plaga est:oẽs vos Ma-
ximianistæ supabũt:quorũ schisma in Byzãtio & in Tripoli exarsit.Sed cõfligant cum eis Ar-
zuges:& hoc magis ad se pertinere contendant:Mauritania tamen Cæsariensis:occidentali q̃
meridianæ parti vicinior:quando nec Africam se vult dici:quomodo de meridie gloriabitur?
Non dico aduersus orbem terrarum:sed aduersus ipsam partem Donati : vnde pars Rogati
breuissimum frustum de frusto maiore præcisum est. Quis autem non impudentissime cona-
tur aliquid in allegoria positum pro se interpretari:nisi habeat & manifesta testimonia : quo-
rum lumine illustrentur obscura?Quod autem omnib⁹ Donatistis dicere solemus:quãto vo-
bis fortius dicimus:si possunt(quod fieri nõ potest)aliqui habere causam iustam:qua cõmu-
nionem suam separent a communione orbis terrarũ:eãq; appellẽt ecclesiam Christi:q; se iuste
ab omnium gentium cõmunione separauerint:vnde scitis in Christiana societate tam lõge la-
teq; diffusa:ne forte anteq̃ vos separaretis:iam se aliqui iusta causa separauerant in longinquis-
simis terris:vnde ad vos eorum iustitiæ fama non potuerit peruenire?Quomodo in vobis po-
test esse ecclesia potius q̃ in illis:qui se priores forte separauerũt?Ita fit cum hoc nesciatis:incer-
ti vobismet ipsis sitis:quod necesse est contingat omnibus:qui pro sua societate vtuntur testi-
monio non diuino sed suo.Neq; enim potestis dicere:si hoc contigisset:nos latere non posset:
cum in Africa ipsa:quot iam partes factæ sint ex parte Donati:si interrogemini:non dicatis:p
sertim quia tanto sibi videntur qui hoc faciunt iustiores : quanto fuerint pauciores . & vtiq;
tanto sunt latentiores.Ac per hoc incerti estis:ne forte aliqui pauci iusti & ideo minime noti:
alicubi longe contra Africæ meridiem:anteq̃ pars Donati iustitiam suam a cæterorum homi
num iniquitate secerneret:se primitus causa æquissima separauerit in latere aquilonis: & ipsa
sit potius ecclesia dei tanq̃ Sion spiritalis : quæ vos omnes iusta separatione præuenit; multo
Psal.47. q; præsumptius pro se interpretetur quod scriptum est:Mons Sion latera aquilonis:ciuitas re
gis magni:q̃ pro se interpretatur pars Donati:Vbi pascis:vbi cubas in meridie.Et tamen ve- B
reris:ne cum imperialibus legibus ad vnitatẽ cogimini:nomen dei a iudæis & paganis diuti-
us blasphemetur:quasi nesciant iudæi quemadmodum primus populus Israel etiam bello de
lere voluerit duas illas tribus & dimidiam:quæ vltra Iordanem terras acceperant: quãdo eas
putauerunt se ab vnitate sui populi separasse.Pagani vero magis nos blasphemare possunt de
legibus ; quas contra idolorum cultores christiani imperatores tulerunt:& tamen ex eis mul-
ti correcti:& ad deum viuum verumq; conuersi sunt:& quotidie cõuertuntur.Sed plane & iu-
dæi & pagani:si tam paucos putarent esse christianos:q̃ pauci vos estis:qui solos vos christia-
nos esse perhibetis:nec blasphemare vos dignarent:sed & nunq̃ ridere cessarent.Non timetis
Gal.4. ne vobis dicant iudæi:Vbi est q; Paulus vester ecclesiam vestram ĩtelligit:vbi dictũ est: Lætare
sterilis quæ non paris:erũpe & exclama quæ nõ parturis:qm̃ multi filii desertæ magis q̃ eius quæ
habet virũ:præponẽs multitudinẽ christianorũ mltitudini iudæorũ:si Christi ecclesia est pau-
citas vestra?Hoccine illis dicturi estis:Ideo magis iusti sumus:quia pauci sumus:nec attendi-
tis eos responsuros:quotlibet vos esse dicatis:non tamen estis illi de quibus dictũ est:Multi fi-
lii desertæ:si tam exigui numero remansistis?Hic tu oppositurus es exemplum iusti illi⁹ in di
luuio:qui cum domo sua solus liberari dignus inuentus est. Vides ergo adhuc q̃ longe sis a iu
stitia prorsus.Donec ad septem remaneas:quibus tu sis octauus:iustum te esse non dicim⁹ . si
tamen non istam iustitiam sicut dicebam præripuit aliquis ante partem Donati: & cum suis
septem iusta aliqua causa cõmotus:se longe alibi separauit:& a mundi hui⁹ diluuio liberauit.
Qđ cũ ignoretis an factum sit:atq; ita vobis inauditũ:sicut multis populis christianorũ in lõ-
ginquis terris constitutorum nomen Donati inauditũ est:incerti estis vbi sit ecclesia.Ibi enim
erit;vbi primũ forsitã factũ est qđ postea vos fecistis:si potuit esse vlla iusta causa:qua vos a cõ

C munione omnium gentium separare possetis. Nos autem ideo certi sumus: neminem se a com
munione omnium gentium iuste separare potuisse: quia non quisq; nostrũ in iustitia sua: sed
in scripturis diuinis quærit ecclesiam: & vt promissa est reddi conspicit. Ipsa est eñ de qua di-
citur: Sicut lilium in medio spinarum: ita proxima mea in medio filiarũ. Quæ nec spinæ dici Cant.2.
possent: nisi malignitate morum: nec filiæ nisi communione sacramentorum. Ipsa est quæ di-
cit: A finibus terræ ad te clamaui cum anxiaretur cor meum. Quæ in alio psalmo dicit: Tædi Psal.60.
um detinuit me a peccatoribus derelinquentibus legem tuam: & vidi insensatos & tabescebã. Psal.118.
Ipsa est quæ dicit sponso suo: Vbi pascis: vbi cubas in meridie: ne forte fiam sicut operta super Cant.1.
greges sodalium tuorum. Id est quod alibi dicitur: Dexteram tuam notã fac mihi: & eruditos Psal.89.
corde in sapientia. In quibus luce fulgentibus & charitate feruẽtibus: quasi in meridie requie-
scis: ne forte velut operta: id est occulta & ignorata: irruam non in gregem tuum: sed in greges
sodalium tuorum: id est hæreticorum. Quos ita sodales dicit: sicut spinas illas filias: propter
communionem sacramẽtorum. De quibus alibi dicitur: Tu vero vnanimis meus & dux me- Psal.54.
us & notus meus: qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo domini ambulauim⁹ cum
consensu: Veniat mors sup illos: & descendant in infernũ viuẽtes: sicut Dathan & Abiron: im
piæ separationis auctores. Ipsa est cui cõtinuo respõdetur: Nisi cognoueris temetipsam o pul Cant.1.
chra inter mulieres: exi tu in vestigiis gregũ: & pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum. O
responsio dulcissimi sponsi: Nisi cognoueris temetipsam inquit: Quia vtiq; non potest ciui- Matth.5.
tas abscondi supra mõtem cõstituta: & ideo nõ es operta: vt incurras in greges sodalium meo
rũ. Ego eñ sum mons paratus in cacumine montiũ: ad quem venient vniuersæ gẽtes. Nisi er-
go cognoueris temetipsam: non in verbis calumniosoꝶ: sed in testimoniis librorum meorum.
Nisi cognoueris temetipsam: quia de te dictum est: Porrige lõgius funiculos: & palos validos Esa.54.
confirma: etiam atq; etiam in dexteram atq; sinistram extende. Semen enim tuum hæredita-
bit gentes & ciuitates quæ desertæ erant inhabitabis. Non est quod metuas: præualebis enim
nec erubescas q̃ detestabilis fueris. Confusionem enim in æternum obliuisceris: ignominię vi-
duitatis tuæ non eris memor. Ego eñ sum dominus qui facio te: dominus nomen ei. Et q eru-
it te: ipse deus Israel vniuersæ terræ vocabitur. Nisi cognoueris temetipsam o pulchra inter
mulieres: quia de te dictum est: Concupiuit rex speciem tuam: quia de te dictum est: Pro patri Psal.44.
bus tuis nati sunt tibi filii: cõstitues eos principes super omnem terram. Nisi ergo cognoueris
temet ipsam: exi tu: non ego te eiicio: sed exi tu vt dicatur de te: Ex nobis exierunt: sed non erãt
ex nobis. Exi tu in vestigiis gregum: non in vestigiis meis: sed in vestigiis gregum: nec vnius
gregis: sed gregum diuersorum & errantium. Et pasce hędos tuos: non sicut Petrus: cui dici-
tur: pasce oues meas: sed pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum: non in tabernaculo pa-
storis: vbi est vnus grex & vnus pastor. Cognoscit eñ semetipsam: ne hoc ei cõtingat: quia eis
contingit hoc qui se in illa non cognouerunt. Ipsa est de cuius paucitate dicitur in compara-
tione multorum malorum: quia angusta & arcta via est quę ducit ad vitam: & pauci sunt qui Matth.7.
ambulant in ea. Et rursus ipsa est de cuius multitudine dicitur: Sic erit semen tuum: sicut stel Gen.22.
læ cæli: & sicut arena maris. Idem quippe fideles sancti & boni: & in comparatione plurimorũ
maloꝶ pauci sunt: & p se ipsi multi sunt: q̃a multi filii desertæ: magis q̃ eius q̃ habet virum. Et Gal.4.
multi ab oriente & occidẽte veniẽt: & recũbẽt cũ Abrahã Isaac & Iacob in regno cœloꝶ: Et q̃a Matth.8.
exhibet sibi deus pplm abundãtẽ æmulatorẽ bonoꝶ operũ. Et multa milia quæ numerare ne-
D mo põt: videt̃ in Apocalypsi: ex omni tribu & lingua in stolis albis palmisq; victricibus. Ipsa
est quæ aliq̃n obscurat̃: & tanq̃ obnubilat̃ multitudine scandaloꝶ: q̃n peccatores intendũt ar-
cũ: vt sagittent in obscura luna rectos corde. Sed etiã tunc in suis firmissimis eminet. Et si ali- Psal.10.
qua in his verbis diuinis distributio facienda est: fortasse non frustra dictũ sit de semine Abra-
hæ: sicut stellæ cœli: & sicut arena quę est ad oram maris: vt in stellis cœli pauciores firmiores
clarioresq; intelligãtur: in arena autem maritimi littoris: magna multitudo infirmorum atq;
carnalium: Quę aliquando tranquillitate temporis quieta & libera apparet: aliquando autem
tribulationum & tentationum fluctibus operitur atq; turbatur. Tale tunc erat tempus: de
quo scripsit Hilarius: Vnde putasti insidiandum contra testimonia tot diuina: tanq̃ perierit
ecclesia de orbe terrarum. Potes hoc modo dicere: nec tot ecclesias Galatiæ tunc fuisse: quan-
do dicebat apostolus: O stulti Galatæ quis vos fascinauit: vt cum spiritu cœperitis: nunc car- Gal.3.
ne consumamini? Sic enim calumniaris docto viro: qui tardicordes & timidos grauiter incre-
pabat: quos iterum parturiebat: donec Christus formaretur in eis. Quis enim nescit illo tem-

pore:obscuris verbis multos parui sensus fuisse delusos:vt putarēt hoc credi ab Arrianis: qđ
etiam ipsi credebant:alios autem timore cessisse & simulate consensisse:non recte ingrediētes
ad veritatem euangelii:quibus tu postea correctis sicquemadmodum notum est:nolles igno
sci? Prorsus non nosti literas dei. Lege enim quid de Petro scripserit Paulus:& quid inde etiam
senserit Cyprianus:& non tibi displiceat ecclesiæ mansuetudo:quę membra Christi dispersa
colligit:non collecta dispergit:q̄q̄ & illi qui tunc firmissimi fuerunt:& verba hæreticorum in
sidiosa intelligere potuerunt:sed pauci quidem sunt in comparatione cæterorum : sed tamen
etiam ipsi quidam pro fide fortiter exulabant:quidam toto orbe latitabant. Ac sic ecclesia quę
per omnes gentes crescit:in frumentis dominicis conseruata est:& vsq; in finem donec omni-
no gentes omnes etiam barbaras teneat conseruabitur. Ipsa est igitur ecclesia in bono semine:
qđ seminauit filius hominis:& vsq; ad messem crescere inter zizania prænuntiauit. Ager au-
tem mundus est:messis finis est sęculi. Hilarius ergo decem prouinciarum Asianarum:aut zi
zania non triticum arguebat:aut ipsum etiam triticum qđ defectu quodam periclitabat: quā
to vehementius:tanto vtilius arguendum putabat. Habent enim etiam scripturæ canonicæ
hunc arguendi morem:vt tanq̄ omnibus dicatur:& ad quosdam verbum perueniat. Qđ eti- E
i.Cor.15. am apostolus dicit ad Corinthios:Quomodo dicunt quidam in vobis:quia resurrectio mor-
tuorum non est? Manifestat vtiq; non omnes esse tales:verūtamen & tales non extra : sed in eis
fuisse testatur:a quibus ne illi seducerentur:& qui non ita sentiebant : paulo post monuit di-
Vbi supra. cens: Nolite seduci:Corrumpūt mores bonos:colloquia mala. Sobrii estote:iusti:& nolite pec
care. Ignorantiam enim dei quidam habent. Ad reuerentiam vobis loquor. Qđ autem dicit:
i.Cor.3. Cum enim sint inter vos æmulatio & contentio:nonne estis carnales:& secundum hominem
ambulatis? tanq̄ omnibus dicit. Et vides q̄ sit graue quod dicit. Proinde nisi in ipsa epistola le-
i.Cor.1. geremus:Gratias ago deo meo semper pro vobis in gratia dei quæ data est vobis in Christo Ie
su:quia in omnibus ditati estis in illo in omni verbo & in omni scientia:sicut testimoniū Chri
sti confirmatum est in vobis:ita vt nihil desit vobis in vlla gratia : putaremus omnes Corin-
thios carnales & animales:non percipientes quæ sunt spiritus dei:contētiosos:æmulos: secun
i.Ioan.5. dum hominem ambulantes. Itaq; & totus mundus in maligno positus est:propter zizania
quæ sunt per totum mundū:& Christus ꝓpitiator est peccatoꝝ nostroꝝ:nō tantū nostrorum
Matth.24. sed totius mūdi:ꝓpter triticū qđ est per totum mūdum. Refrigescet autē charitas multorum
ꝓpter scandalorum abūdantiam:quāto magis magisq; glorificato Christi nomine congregen
tur in cōmunionem sacramentorum eius etiam maligni:& perseuerabunt omnino peruersi:
sed tamen tanq̄ palea de area dominica:non nisi vltima ventilatione separandi:non extinguēt
isti frumenta dominica. In eorum quidem comparatione pauca:sed multa per seipsa. Nō extin
Vbi supra. guent electos dei congregandos in fine sæculi:sicut euangelium loquitur : A quatuor ventis
Psal.11. a summis cœlorum vsq; ad terminos eorum. Ipsorum enim vox est:Saluū me fac domine:quo
modo defecit sanctus:Quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum. De quibus & do-
Matth.24. minus dicit inter abundantiam iniquitatis:Qui perseuerauerit vsq; in finem hic saluus erit.
Deniq; non vnum hominem:sed plures in eodem psalmo loqui consequentia docent: vbi dici
Psal.11. tur:Tu domine seruabis nos & custodies nos a generatione hac in æternum. Propter hāc em̄
Lucæ.18. abundantiam iniquitatis:quā dominus futuram esse prædixit:etiam illud positum est: Cum
venerit filius hominis:putas inueniet fidem in terra? Dubitatio em̄ cuncta scientis : nostram
in illo dubitationem præfigurauit:quando ecclesia ex multis:de quibus multum sperauit: sæ
pe decepta:q aliter q̄ credebant inuēti sunt:sic perturbat in suis:vt de nullo facile boni aliquid
velit credere. Ipsos tn̄ quoq; inuētur⁹ est fidē in terra:p totū agrū cū zizaniis crescere dubita-
re fas nō est. Ipsa est ergo ecclesia q̄ intra sagenā dominicā cū malis piscibus natat:a quib⁹ cor-
Eph.5. de semper & moribus separatur atq; discedit:vt exhibeatur viro suo gloriosa:non habens ma-
culam neq; rugam. Corporalem autem separationē in littore maris:hoc est in fine sæculi expe
ctat:corrigens quos potest:tolerans quos corrigere nō valet. Non tamen propter eorum quos
Dis.9.noli non corrigit iniquitatem:ipsam bonorū deserit vnitatem. Noli ergo frater contra diuina:tam F
frater. multa:tam clara:tam idubitata testimonia colligere velle calumnias ex episcoporum scriptis:
siue nostrorum:sicut Hilarii:siue anteq̄ pars Donati separaretur ipsius vnitatis : sicut Cy-
priani & Agrippini. Primo:quia hoc genus literarum ab auctoritate canonis distinguendum
est. Non enim sic leguntur:tanq̄ ita ex eis testimonium proferatur:vt contra sentire non lice-
at:sicubi forte aliter sapuerint q̄ veritas postulat. In eo quippe numero sumus : vt non dedi-

gnemur etiam nobis dictum ab apostolo accipere: Et si quid aliter sapitis: id quoq; deus vobis revelauit. Veruntamen in id qđ peruenimus in eo ambulemus: in illa via scilicet quæ est Christus. De qua via ita psalmus loquit: Deus misereatur nostri & benedicat nobis: illuminet vultum suum super nos: Vt cognoscamus in terra viam tuam: in omnibus gentibus salutare tuum. Phil.3. Psal.66.

G Deinde si sancti Cypriani episcopi & gloriosi martyris/ te delectat auctoritas: quā quidē sicut dixi a canonica auctoritate distinguimus: cur in eo te non delectat: ꝙ vnitatem orbis terræ: atq; omniū gentium: & diligendo tenuit: & disputando defendit: ꝙ eos qui se tanq̄ iustos ab ea separare voluissent: arrogantissimos & superbissimos iudicauit: irridens eos hoc sibi assumere: qđ nec apostolis concessit dominus: vt ante tempus zizania colligerent: aut tanq̄ ipsis paleam ferre: & aream purgare concessum sit: paleas conarentur a tritico separare: quo vnumquenq; peccatis alienis maculari non posse monstrauit: quā sibi omnes impiæ seditionis auctores solam causam separationis assumunt: ꝙ in eo ipso in quo aliter sapuit: collegas diuersa sentientes: nec iudicandos: nec a iure cōmunionis amouendos esse decreuit. Qđ in ea ipsa epistola ad Iubaianum quæ in concilio (cuius auctoritatem ad rebaptizandū sequi vos dicitis) primitus recitata est: cum fateatur in præteritum sic esse admissos in ecclesia qui fuerant alibi baptizati: vt denuo non baptizarentur. vnde illos sine baptismo fuisse arbitratur. Tantum tamē ponit vtilitatis & salubritatis in pace ecclesiæ: vt propter illam non eos credat ab ecclesiæ muneribus separari. Qua in re sicut ingenium tuum noui: facillime perspicis totam causam vestram penitus euersam & extinctam. Si enim sacramenta cum peccatoribus communicando (sicut putatis) periit ecclesia quæ fuerat in orbe terrarum: Nam vos ideo separastis: iam prius tota perierat: cum sicut dicit Cyprianus: in eam sine baptismo admittebantur: ac sic nec ipse Cyprianus habebat in qua ecclesia nasceretur: quanto magis multo posterior vester auctor paterq; Donatus! Si autem illo tempore: cum in eam sine baptismo admittebantur: erat tamē ecclesia quæ pareret Cyprianum: pareret & Donatum: manifestum est non cōtaminari iustos alienis peccatis: quando cum eis sacramenta communicant. Ac per hanc separationem qua existis ab vnitate: qua excusatione possitis abluere non habetis: impleturq; in vobis sanctę scripturæ illud oraculum: Filius malus ipse se iustum dicit: exitum autem suum non abluit. Meritis autem Cypriani sic non æquatur: qui propter paria sacramenta nec ipsos hæreticos audet rebaptizare: sicut non æquatur meritis Petri: quisquis non cogit gentes iudaizare. Sed illa Petri

H non tantum claudicatio: verum etiam correctio in scripturis canonicis continetur. Cyprianus autem sensisse aliter de baptismo: q̄ forma & consuetudo habebat ecclesiæ: nō in canonicis: sed in suis & in concilii literis inuenitur. Correxisse autem istam sententiam non inuenitur: non incōgruenter tñ de tali viro existimādum est ꝙ correxerit: & fortasse suppressum sit ab eis qui hoc errore nimium delectati sunt: & tanto velut patrocinio carere noluerunt. q̄q̄ non desint: qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse contendant: sed sub eius nomine a præsumptoribus atq; mendacibus fuisse confictum. Neq; enim sic potuit integritas atq; notitia literarum vnius q̄libet illustris episcopi custodiri: quēadmodum scriptura canonica: tot linguarū literis & ordine ac successione celebrationis ecclesiasticæ custoditur. Contra quam tamen non defuerunt: qui sub nominibus apostolorum multa confingerent. Frustra quidem: quia illa sic cōmēdata: sic celebrata: sic nota est. Verum quid possit aduersus literas: non canonica auctoritate fundatas: etiam hinc demonstrauit impiæ conatus audaciç: ꝙ & aduersus eas quæ tanta notitiæ mole firmatæ sunt: sese erigere non prætermisit. Nos tamen duas ob res: non negamus illud sensisse Cyprianum: ꝙ & stylus eius habet quandam propriam faciem qua possit agnosci: & ꝙ ibi magis contra vos nostra causa monstratur inuictior: vestræq; separationis præsumptio: videlicet ne macularemini peccatis alienis: quibus tota facilitate subuertitur: cum apparet in literis Cypriani: communicata esse cum peccatoribus sacramenta: cum admissi sunt in ecclesiam: qui secundum vestram/ & (sicut vultis) illius sententiam: baptismum non habebant: & tamen ecclesiam non perisse: sed in sui generis dignitate per totum orbem sparsa dominica frumenta mansisse: ac per hoc sic perturbati tanq̄ ad aliquem portum: sic ad auctoritatem Cypriani cōfugitis. Videtis quem illic scopulum vester error offendit. Si autem iam nec illuc confugere audetis: sine vllo luctamine naufragatis. Porro autē Cyprianus: aut nō sensit omnino quod eum sensisse recitatis: aut hoc postea correxit in regula veritatis: aut hunc quasi næuum sui candidissimi pectoris cooperuit vbere charitatis: dum vnitatem ecclesiæ totò orbe crescentis: & copiosissime defendit: & perseuerātissime tenuit vinculum pacis. Scriptum

Petri.4. est enim:Charitas cooperit multitudinem peccatorum. Accessit huc etiam q̄ tanq̄ sarmen-
tum fructuosissimum, si quid in eo fuerat emendandum: purgauit pater falce passionis. Sar-
4.senté. dis. mentum autem (ait dominus) quod in me facit fructum: purgat illud pater meus vt maio-
6.sunt tamē rem fructum afferat. Vnde nisi quia hærēs in diffusione vitis: radicem non deseruit vnitatis.
Nam etsi traderet corpus suum vt arderet: charitatem autem non haberet: nihil ei prodesset.
Attende adhuc paululum in literas Cypriani: vt aduertas q̄ inexcusabilem ostenderit: qui se I
voluerit ab vnitate ecclesiæ (quam deus in omnibus gentibus promisit & reddidit) quasi iu-
stitiæ suæ causa separare: magisq̄ intelligas q̄ sit vera sententia pauloante a me commemora-
ta: Filius malus ipse se iustum dicit: exitum autem suum non abluit. Ponit in quadam episto-
la sua quam scripsit ad Antonianum: rem quandam satis rei de qua nūc agimus necessariam:
sed melius eius verba inserimus. Antecessores (inquit) nostri quidam episcopi: istic in prouin
cia nostra dandam pacem mœchis non putauerunt: sed in totum locum pœnitentiæ contra
adulteria clauserunt: non tamen ab episcoporum suorum collegio recesserunt: quantum ca-
tholicæ ecclesiæ vnitatem: vel duritiæ: vel censuræ suæ obstinatione ruperunt: vt quia apud
alios adulteris pax daretur: qui non dabat de ecclesia separaretur: manente concordiæ vincu-
lo: & perseuerante ecclesiæ catholicæ indiuiduo sacramento: actum suum disponebat: & diri-
gebat vnusquisq̄ episcopus rationem propositi sui domino redditurus. Quid ad hęc dicis fra
ter Vincenti? Nempe intueris hunc tantum virum pacificum episcopum & fortissimum mar
tyrem: nihil vehementius sategisse: q̄ ne vnitatis vinculum rumperetur. Vides eum parturi
entem: non solum vt paruuli in Christo concepti nascantur: verūetiam ne iam nati de sinu ma
tris excussi moriantur? Porro autem ipsam rem quam contra impios separatores commemo-
rauit attende: Si adulteris communicabant: qui pœnitentibus adulteris pacem dabant: num-
quid illi qui hoc non faciebant: collegio maculabantur istorum? Si autē quod veritas habet: &
qđ ecclesia merito tenet: recte pœnitētibus adulteris pax dabatur: illi qui in totum locum pœ
nitentiæ contra adulteros claudebant: impie vtiq̄ agebāt: qui membris Christi sanitatem ne-
gabant: & claues ecclesiæ pulsantibus subtrahebant: & misericordissimæ patientiæ dei: q̄ illos
propterea sinebat viuere: vt pœnitendo sanarent̄ sacrificio contriti spiritus & cōtribulati cor
dis oblato: dura crudelitate cōtradicebant. Nec tñ istos misericordes & pacificos: cū eis Chri
stiana sacramēta cōmunicātes: & eos intra vnitatis retia tolerantes: donec ad litt⁹ pducti sepa
rent̄: tā immanis eorū error & impietas inquinabat: vt si ingnatet: iā tunc ecclesiam malorum
cōmunione deletā esse: & nec erat quæ pareret ipsum Cyprianum. Si aūt qđ certum est pmā-
sisset ecclesia: certū est etiā peccatis alienis in vnitate Christi neminē posse maculari: non malo
rum factis consentientem: ne ipsis peccatis communicādo pollueretur: sed propter societatem
bonorum: malos tanq̄ paleas vsq̄ ad vltimam ventilationem in area dominica tolerantem.
Quæ cum ita sint: vbi est præsumptio sepationis vestræ? Nonne filii mali estis q ipsi vos iustos
dicitis: exitum aūt vestrum nō abluitis? Iam si velim & illa commemorare quę Tychonius ho K
mo cōmunionis vestræ scriptis suis inserit: qui magis contra vos p ecclesia catholica scripsit
frustra se ab Afrorum quasi traditorum cōmunione secernens: quo vno eum Parmenian⁹ suf
focat: quid respōdere poteritis: nisi qđ de vobis idem Tychonius dixit: & ego pauloante reco-
lui: qđ volumus sanctum est? Scribit eñ ille Tychonius homo (vt dixi) vestræ cōmunionis a
ducentis & septuaginta episcopis vestris conciliū Carthagini celebratum. In quo concilio per
septuaginta & quinq̄ dies postpositis omnibus præteritis: limatam esse sententiam atq̄ decre
tam: vt traditoribus immensi criminis reis: si baptizari nollent: pro integris cōmunicaretur.
Deuterium autē Macrinēsem episcopū cōmunionis vestrę: dicit traditorum plebē cōgregatā
ecclesiæ miscuisse: & secundum statuta illius concilii a ducentis & septuaginta episcopis ve-
stris facti: fecisse cum traditoribus vnitatē: eiq̄ Deuterio post hoc factū iugiter communicasse
Donatū: Nec solū huic Deuterio sed etiā vniuersis maurorū episcopis p quadraginta annos:
quos dicit vsq̄ ad persecutionem p Macharium factā: traditoribus sine baptismo cōmunicas-
se. Sed dicis: Quis mihi est iste Tychonius? Ille est Tychonius quē Parmenianus rescribendo
compescit: & eum deterret ne talia scribat: non tñ refellit ea ipsa quæ scribit: sed vno (sicut su-
pra dixi) eum premit: q̄ cum talia diceret de ecclesia toto orbe diffusa: & q̄ neminem in eius
vnitate macularent aliena peccata: ab Afrorum se tamen quasi traditorum contagione remo
uebat: & erat in parte Donati. Posset aūt dicere Parmenianus: ista eū oīa esse mentitum: Sed si
cut idem Tychonius cōmemorat: adhuc viuebant multi: p quos hęc certissima & apertissima

esse ostéderent.Sed de his taceo:côtéde Tychoniũ esse mentitũ:ad Cyprianũ te reuoco: cuius
L mentionẽ ipse fecisti.Prorsus secũdũ scripta Cypriani:si peccatis alienis in vnitate quisq; ma-
culaẽ:iam ante Cyprianum periit ecclesia:nec erat vnde existeret ipse Cyprian⁹.Si autem hoc
sentire sacrilegum est: & certũ est ecclesiam pmanere:nemo alienis peccatis in eius vnitate ma
culatur:frustra filii mali iustos vos esse dicitis:exitũ vestrũ nõ abluitis:nõ purgatis. Cur ergo
(inquis)nos quęritis?cur sic suscipitis quos hæreticos dicitis? Vide q̃ facile breuiterq; respon
deam.Quærimus vos quia peristis:vt de inuentis gaudeamus:de qbus pditis dolebamus. Hę
reticos autem vos esse dicimus:sed anteq̃ ad pacẽ catholicã conuertamini : anteq̃ errore quo
irretiti estis,exuamini:Cum autem transitis ad nos:prius vtiq; relinquitis qđ eratis:ne ad nos
hęretici trãseatis.Baptiza ergo me inquis.Facerẽ si baptizatus nõ esses:aut si Donati vel Ro-
gati:non Christi baptismo baptizatus esses.Nõ sacramẽta christiana faciũt te hæreticũ : sed
praua dissensio.Nõ ppter malũ qđ pcessit ex te:negandũ est bonũ qđ remansit in te:qđ malo
tuo habes:si non ibi habes vnde est bonũ qđ habes.Ex catholica enĩ ecclesia sunt omnia domi- 1.q.1.ex catho
nica sacramenta:quæ sic habetis & datis:quẽadmodum habebantur & dabantur:etiam prius lica.
q̃ inde exiretis.Non tamen ideo non habetis:quia ibi non estis vnde sunt quæ habetis:Non in
vobis mutamus,in quibus nobiscũ estis.In multis enim estis nobiscum.Nam & de talibus di-
ctum est:Quoniam in multis erant mecũ.Sed ea corrigimus in qbus nobiscum non estis: & ea Psal.54.
vos hic accipere volumus:quæ nõ habetis illic vbi estis.Nobiscũ aũt estis in baptismo:in sym
bolo:in cæteris dominicis sacramentis.In spiritu aũt vnitatis:& vinculo pacis:in ipsa deniq;
catholica ecclesia:nobiscũ nõ estis.Hęc si accipiatis:non tũc aderunt:sed tunc pderunt q̃ ha-
betis.Non ergo sicut putatis suscipimus vestros:sed suscipiendo efficimus nostros:qui rece-
dunt a vobis:vt suscipiant a nobis:Et vt incipiant esse nostri:prius desinũt esse vestri. Nec no
bis côiũgi côpellimus(operarios quidẽ erroris detestamur)sed ideo nobis illos homines côiũ-
M gi volum⁹:ne hoc sint qđ detestamur.Sed baptizauit(inqs)post Ioãnẽ Paulus apostolus.Nũ-
quid post hæreticũ? Aut si forte audes illũ amicum sponsi hæreticũ dicere:& i vnitate ecclesię
non fuisse:volo & hoc scribas.Si aũt hoc dementissimũ est:vel sentire:vel dicere : iam tuæ pru-
dẽtię est considerare quare post Ioannẽ Paulus apostolus baptizauerit.Si enim post ęqualem
oẽs post vos baptizare debetis.Si post maiorem:debes & tu post Rogatum.Si post minorem:de
buit post te Rogatus cum presbyter baptizasses.Si autem baptismus:qui nunc datur:ideo pa
riter valet in eis quibus datur:q̃uis sint imparis meriti per quos datur:quia Christi est non eo
rum a quib⁹ ministratur:puto φ iam intelligas:ideo Paulum dedisse quibusdam baptismum
Christi:quia Ioannis baptismo fuerant baptizati:non Christi.Ioannis quippe baptismus ille di
ctus est:sicut multis locis diuina scriptura testatur:qđ & ipse dominus dicit:Baptismus Ioan Matth.21.
nis vnde erat:de coelo an ex hominibus? Baptismus autem quem dedit Petrus:non erat Petri
sed Christi:& quem dedit Paulus non erat Pauli sed Christi:& quem dederunt qui tempore
apostolorum non caste:sed per inuidiam Christum annuntiabant : non erat eorum sed Chri-
sti:Et quem dederunt qui tẽpore Cypriani fundos insidiosis fraudibus rapiebant:vsuris mul
tiplicantibus foenus augebant:non erat eorum sed Christi.Et quia Christi erat:ideo q̃uis non
per æquales daretur eis:tamen quibus dabatur equaliter proderat.Nam si tanto melius quis
φ baptizatur:quanto a meliore fuerit baptizatus : non recte gratias agit apostolus : φ nemi-
nem Corinthiorum baptizauerit:nisi Crispum & Caium:& Stephanæ domum. Tanto enim 1.Corin.1.
melius baptizarentur:quanto erat Paulus melior:si ab ipso baptizarentur.Deniq; cum dicit:
Ego plantaui:Apollo rigauit:videtur significare se euangelizasse:illum baptizasse. Nũquid 1.Corin.3.
melior Apollo:q̃ Ioannes?Cur ergo post istum non baptizauit : qui post Ioannem baptizaue-
rat:nisi quia iste baptismus per quemlibet datus:Christi erat:ille autem per quemlibet datus:
q̃uis Christo viam præpararet:tamen Ioannis erat? Inuidiose dici videtur: post Ioannem ba-
N ptizatum est:& post hæreticos non baptizatur.Sed potest & hoc inuidiose dici:post Ioannem
baptizatum est:& post ebriosos non baptizatur.Melius enim hoc vitium commemoro: quod
nec occultare possunt in quibus regnat:& q̃multi vbiq; sint quis vel cæcus ignorat? Et tamẽ
inter opera carnis:quæ qui agunt:regnum dei non possidebunt: etiam hoc ponit apostolus:
vbi etiam hæreses enumerat.Manifesta autem inquit sunt opera carnis:quæ sunt fornicatio-
nes/immunditiæ/luxuria/idolorum seruitus/veneficia/inimicitiæ/contentiones/æmulatio Gal.5.
nes/animositates/dissensiones/hæreses/inuidiæ/ebrietates/comessationes/& his similia: quę
prædico vobis:sicut prædixi:quoniam qui talia agunt:regnum dei non possidebunt. Hac er

go ratione q̃uis baptizatum sit post Ioannem:non baptizatur post hæreticum: qua ratione q̃
uis baptizatum sit post Ioannem:non baptizatur post ebriosum:quoniam & hæreses & ebrie-
tates in eis operibus sunt:quę opera qui agunt:regnũ dei non possidebunt.Nõne tibi videtur
quasi intolerabiliter indignum:vt cum baptizatum fuerit post eum qui non sobrie vinum bi-
bens:sed vinum omnino non bibens:regno dei viam parauit:non baptizetur post ebriosum:
qui regnum dei non possidebit? Quid hic respondetur:nisi quia ille baptismus erat Ioannis:
post quem Christi baptismo baptizauit apostolus:Iste autem baptismus Christi est:quo bapti
zauit ebriosus?Inter Ioannem & ebriosum:a contrario,multum interest.Inter baptismũ Chri
sti & baptismum Ioannis:non a contrario:sed tamen multum interest.Inter apostolum & ebri
osum multum interest:Inter baptismum Christi quem dedit apostolus:& baptismum Chri-
sti quem dedit ebriosus:nihil interest.Sic inter Ioannem & hæreticum:a contrario multũ in-
terest:& inter baptismum Ioannis:& inter baptismum Christi:quem dat hæreticus:non a cõ-
trario:sed multum interest.Inter baptismum autẽ Christi quem dedit apostolus:& baptismũ
Christi quem dat hæreticus:nihil interest.Agnoscitur enim sacramentorum species æqualis:
etiã cũ magna differentia est in hominum meritis.Sed da veniam:erraui:qñ te volui de ebrio O
so baptizãte cõuincere:exciderat mihi cũ Rogatista me habere:nõ cũ qualicũq; Donatista.Po
tes enĩ tu in tã paucis collegis tuis:& in omnibus clericis vestris: nullũ inuenire forsitã ebrio-
sum. Vos enĩ estis q non ex totius orbis cõmunione:sed ex obseruatiõe p̃ceptorũ oĩm diuinorũ
atq; oĩm sacramẽtorũ:tenetis catholicã fidẽ.In qb⁹ eã solis inuentur⁹ est:cũ venerit filius hoĩs:
qñ non inueniet fidẽ in terra:qa nec terra estis:nec in terra:sed cęlestes in coelo habitatis:nec ti
Iacobi.4. metis:nec attẽditis:qa deus supbis resistit:humilibus autẽ dat gratiã.Nec vos euãgelii loc⁹ ip
Lucæ.18. se cõpũgit vbi dñs ait:Cũ venerit filius hoĩs:putas inueniet fidẽ in terra?Cõtinuo quippe tan
q̃ p̃sciens nonnullos sibi superbe arrogaturos hãc fidẽ:dixit ad quosdam qui sibi iusti videban
Lucæ.18. tur:& spernebãt cæteros:similitudinẽ hãc.Duo qdã ascenderũt in tẽplũ orare: vnus phariſæ
us & alter publicanus:& cętera.Iã tibi q̃ sequunť ipse respõde.Inspice tñ diligentius ipsos pau
cos vestros:vtrũ nullus illic baptizet ebriosus.Tã enĩ late vastat hæc pestilẽtia aĩas:& tanta li-
bertate dominatur:vt multum mirer:si nõ etiam vestrum gregiculum penetrauit: q̃uis ante
ipsum aduentum filii hoĩs:vnius boni pastoris iam vos oues ab hœdis separasse iactetis. Audi
sane per me vocem dominicorum frumentorum:in area dominica vsq; ad vltimam ventilatio
nem inter paleam laborantium:per totum scilicet mundum:qua deus vocauit terram a solis
23.q.7.ca.q- ortu vsq; ad occasum:vbi etiam pueri laudant dominum:quicunq; vos ex occasione legis hu-
cunq. ius imperialis:non dilectione corrigendi:sed inimicandi odio persequitur:displicet nobis.Et q̃ P
uis res quæq; terrena:recte a quoq̃ possideri non possit:nisi vel iure diuino:quo cuncta iustorũ
sunt:vel iure humano:quod in potestate regum est terræ : ideoq; res vestras falso appellatis:
quas nec iusti possidetis:& secũdum leges regum terrenorum amittere iussi estis:frustraq; di
catis:nos eis congregandis laborauimus:cum scriptum legatis:Labores impiorum iusti edẽt.
Sed tamen quisquis ex occasione huius legis:quam reges terræ Christo seruientes ad emendã
dam vestram impietatem promulgauerunt:res proprias vestras cupide appetit:displicet no-
bis.Quisquis deniq; ipsas res pauperum:vel basilicas congregationum : quas sub nomine ec-
clesiæ tenebatis(quæ omnino non debentur nisi ei ecclesiæ:quæ vera Christi ecclesia est)non
24.q.1.qsqs. per iustitiam:sed per auaritiam tenet:displicet nobis.Quisquis pro aliquo flagitio vel facino-
re:proiectum a vobis ita suscipit:sicut suscipiuntur qui(excepto errore quo a nobis separami
ni)sine crimine apud nos vixerunt:displicet nobis.Sed nec facile ista monstratis:et si monstre
tis:nonnullos toleramus quos corrigere vel punire non possumus:neq; propter paleam relin
quimus aream domini:neq; propter pisces malos rumpimus retia domini : neq; propter hœ-
dos in fine segregandos:deserimus gregem domini:neq; p̃pter vasa facta in contumeliam:mi-
gramus de domo domini.Tu autem frater:quantum mihi videtur:si vanam gloriam homi- Q
num non attendas:& insensatorum contemnas opprobrium:qui dicturi sunt:quare modo:si-
ne dubio transies ad ecclesiam:quam veram sentire te intelligo.Nec huius sententiæ tuæ testi
monia longe peto:Tu quippe in eiusdem tuæ epistolæ principio:cui nunc respondeo:hęc ver-
ba posuisti:Cum optime inquis nouerim te:longe adhuc a fide christiana sepositum:& studiis
olim deditum literarum:quietis & honestatis fuisse cultorem:cumq; postea conuersus ad chri
stianam fidem(vt ex multorum relatione cognoui)disputationibus legalibus operam dares:
Certe si tu ad me illam epistolam misisti:hæc verba tua sunt. Cum ergo fatearis me conuer

ſum ad Chriſtianam fidem:cũ nec ego ad Donatiſtas:nec ad Rogatiſtas cõuerſus ſim:ſine vl‑
la dubitatione confirmas:& præter Rogatiſtas:& præter Donatiſtas eſſe chriſtianã fidẽ.Hæc
ergo fides(ſicut diximus) in omnibus gẽtibus dilataẽ:q̃ ſecũdum dei teſtimonium in ſemine
Abrahę benedicunẽ.Quid igitur adhuc dubitas tenere q̃d ſentis:niſi quia id quod non ſentis
vel aliquãdo ſenſiſſe:vel aliud defendiſſe cõfunderis:& dum erubeſcis corrigere errorem:nõ
erubeſcis permanere in errore:quod vtiq̧ potius erubeſcendum fuit?Hoc eſt illud quod ſcri‑
ptura non tacuit.Eſt confuſio adducens peccatum:& eſt confuſio adducẽs gratiam & gloriã.
Confuſio adducit peccatum:cum erubeſcit quiſq̧ prauam mutare ſententiam:ne aut incon‑ Eccleſia.4.
ſtans putetur:aut diu erraſſe ſeipſo iudice teneatur.Ita deſcendunt in infernum viuentes:id
eſt ſuam perditionem ſentientes:quos Dathan & Abiron & Chore hiatu terræ abſorpti/tan‑ Pſal.54.
to ante futuros figurauerunt.Confuſio aũt adducit gratiam & gloriam:cum erubeſcit quiſ‑ Numeri.16.
q̧ de propria iniquitate:& pœnitendo in melius commutatur:quod te facere piget illa perni‑
cioſa confuſione ſuperatum:ne tibi ab hominibus neſcientibus quid loquantur:obiiciatur illa
apoſtolica ſententia.Si enim quæ deſtruxi:hæc eadem iterum ædifico:præuaricatorem me ip‑ Gala.2.
ſum conſtituo.Quæ ſi dici poſſet etiam in eos qui veritatem correcti prædicãt:quam peruer‑
ſi oppugnabant:in ipſum Paulum primitus diceretur:in quo eccleſiæ Chriſti magnificabant
deum:audientes q̧ euãgelizaret fidem:quã aliquando vaſtabat.Nec quẽq̃ putes ab errore ad De pœnitẽ.
veritatem:vel a quocunq̧ ſeu magno ſeu paruo peccato:ad correctionem ſine pœnitentia poſ‑ diſt.1. Nemi‑
ſe tranſire.Sed nimis impudẽs error eſt:hinc velle calumniari eccleſiæ:quam tot diuinis teſti‑ nem.
moniis conſtat eſſe eccleſiam Chriſti:q̧ aliter tractat illos qui eam deſerunt:ſi hoc ipſum pœni
tendo corrigant:aliter illos qui in ea nondum fuerunt:& tunc primum eius pacem accipiunt
illos amplius humiliando:iſtos lenius ſuſcipiendo:vtroſq̧ diligendo:vtriſq̧ ſanandis materna
charitate ſeruiendo.Habes epiſtolam prolixiorem fortaſſe q̃ velles:Eſſet autem multo breuior
ſi te tantũ in reſpondendo cogitarem.Nunc vero ſi tibi nihil profit:nõ puto nihil eis profutu‑
ram:qui eam legere cum dei timore:& ſine perſonarum acceptione curauerint.Amen.

Sancti Auguſtini ad Deogratias preſbyterum:ſex quæſtionibus ab illo propoſitis ſe reſpõ‑
ſurum pollicentis. Epiſtola.XLIX.

R SYnoctriſſimo fratri & cõpreſbytero Deogratias:Auguſtinus in dño ſalutẽ
Quæſtiones tibi propoſitas mihi delegare maluiſti:non vt opinor pigritia: 2.Retra.ca‑
ſed q̧ ea quoq̧ ipſa quæ noſti:libẽtius per nos audis:dum nos nimis diligis. pite.31.
At ego propterea malebã a te illas aperiri:q̧ ille ipſe amicus:qui eas propo‑
ſuit:quantũ ex hoc coniici datur:q̧ mihi ad quaſdã epiſtolas nõ reſcripſit:
quaſi nos verecũdaẽ ſequi:Viderit quã ob cauſam:hoc tamen ſuſpicor:nec
ſuſpitio mea vel maliuola eſt vel abſurda:cum & optime noueris quantum
eũ diligã:quãtoq̧ mihi dolori ſit:q̧ nondũ Chriſtianus eſt:& vtiq̧ nõ incõuenienter arbitror
eũ quẽ video mihi reſcribere noluiſſe:nihil ſibi a me ſcribi voluiſſe.Proinde obſecro te:vt quẽ‑
admodum ego tibi parui:atq̧ inter meas arctiſſimas occupationes tuam ſanctam mihiq̧ cha‑
riſſimam voluntatem offendere timui:ſi non facerem quod petiſti:ita tu quoq̧ facias quod pe‑
to.Hoc eſt autem:vt breuiter quẽadmodũ a te ſicut mihi indicaſti,poſtulauit:ad oĩa illi reſpõ
dere non graueris:quod & ante facere potuiſti.Scies enim cum legeris:nihil pene a me dictum
quod ipſe non noueras:aut quod me tacente noſſe non poteras.Sed hoc opus meum rogo ha‑
beas cum cæteris:quorum ſtudio ſcis conuenire: Tuũ vero illud quod flagito habeat ipſe cui
hoc potiſſimum congruit:& cæteri quos non parum iſta delectant:quemadmodum dici poſ‑
ſunt abs te:inter quos & ipſe ſum.Viuas ſemper in Chriſto noſtri memor.

Primæ quæſtionis ſolutio:Vtrum Chriſti an Lazari reſurrectio conueniat promiſſæ futu‑
ræ reſurrectioni.

S MOuet quoſdã & requirũt de duabus reſurrectionibus:q̃ cõueniat ꝓmiſſę reſurrectio‑
ni:Vtrumnam Chriſti:an Lazari?Si Chriſti inquiunt:quomodo poteſt hæc conue‑
nire reſurrectioni natorum ex ſemine eius:qui nulla ſeminis conditione natus eſt?Si
aũt Lazari reſurrectio cõuenire aſſeritur:nec hæc quidẽ cõgruere videẽ.Siquidẽ Lazari reſur‑
rectio facta ſit de corpore nõdũ tabeſcẽte:de eo corpore quo Lazarus dicebaẽ:noſtra aũt multis
ſæculis poſt/ex confuſo eruetur.Deinde ſi poſt reſurrectionem ſtatus beatus futurus eſt:nul‑
la corporis iniuria:nulla neceſſitate famis:quid ſibi vult cibatum Chriſtum fuiſſe:& vulne‑
ra monſtrauiſſe?Sed ſi propter incredulum fecit:finxit.Si autem verum oſtendit:ergo in re‑

ſurrectione accepta futura ſunt vulnera.Quibus reſpondetur:ideo non Lazari reſurrectionẽ
ſed potius Chriſti congruere promiſſæ reſurrectioni: quia Lazarus ita reſurrexit:vt iterum
Roma.6. moreretur:Chriſtus autem (ſicut de illo ſcriptum eſt) ſurgens a mortuis iam nou moritur:
& mors illi vltra non dominabitur.Quod etiam promiſſum eſt reſurrecturis in fine ſæculi:&
cum illo regnaturis in æternum.Sic autẽ nõ pertinet ad reſurrectionẽ:differentia natiuitatis
Chriſti & noſtræ:ꝙ ille ſine virili ſemine:nos aũt nõ ſine viro & fœmina creati ſum⁹:ſicut etiã
non pertinet ad ipſius mortis differentiam.Non enim propterea illius non vera mors fuit:q̃a
ſine virili ſemine natus eſt:ſicut nec ipſius primi hominis/aliter exorta caro q̃ noſtra:quãdoq̃
dem ille ſine parentibus de terra creatus eſt:nos vero ex parentibus:aliquid attulit ad diffe-
rentiam mortis:vt aliter ille moreretur:aliter nos.Sicut autem ad mortis:ſic nec ad reſurre-
ctionis differentiam:valet diuerſa natiuitas.Sed ſi nec hoc quod ſcriptum eſt de primo homi-
ne:ſimiliter infideles homines volunt credere:quærant vel animaduertant:ſi vel hoc poſſunt:
q̃ multorum animalium genera ſine parentibus ex terra procreentur:q̃ tñ coeũdo pariãt etiã
ipſa ſui ſimile:nec ꝓpter diuerſitatẽ natiuitatis interſit aliq̃d ad naturã eorũ q̃ ꝓcreata ſunt ex
terra:& eoꝝ q̃ illis coeuntibus orta ſunt.Similiter enĩ viuũt:ſimiliterq̃ moriunĩ:q̃uis diſſimi
liter nata ſint.Ita nõ eſt abſurdũ:vt ſimiliter reſurgãt corpora:q̃ diſſimiliter orta ſunt.Huiuſ-
modi aũt hoĩes non valentes intueri:ad quã rẽ interſit aliq̃d diuerſum:& ad quã non interſit:
vbi aduerterint aliquã diſtantiã primordiorũ:etiã omnia conſequẽtia diſtare oportere contẽ-
dunt.Poſſunt tales putare oleum ex adipibus non debere natare ſuper aquã:ſicut illud quod
ex oliua eſt:qm̃ longe eſt vtriuſq̃ origo diſſimilis:quãdo illud ex ligno:hoc ex carne ꝓfluxerit.
Quantũ aũt attinet ad illã differentiã:ꝙ Chriſti corpus/nõ diſſolutũ tabe atq̃ putredine:die T.
tertio reſurrexit:noſtra vero poſt longum tempus:ex quo ſoluta diſceſſerant confuſione/re-
parabuntur:humanæ facultati vtrunq̃ impoſſibile eſt:diuinæ autem poteſtati vtrunq̃ facilli
mum. Vt enim radius oculi noſtri non citius peruenit ad propinquiora:q̃ ad longinquiora:
i.Corint.15. ſed vtraq̃ interualla/parili celeritate contingit:ita cũ in ictu oculi (ſicut apoſtolus dicit) fit
reſurrectio mortuorũ:omnipotentiæ dei & ineffabili nutui tam facile eſt quæq̃ recẽtia:q̃ diu
turno tempore dilapſa cadauera ſuſcitare.Incredibilia ſunt hæc quibuſdam:quia inexperta:
cum omnis natura rerum:tam ſit plena miraculis:vt non quaſi facili peruestigatione rationis:
ſed videndi conſuetudine:mira non ſint:atq̃ neq̃ ob hoc:nec conſyderatione:nec inquiſitio-
ne digna videantur:Nam ego & mecum quicunq̃ inuiſibilia dei per ea quę facta ſunt intellige
re moliuntur:aut nõ minus aut amplius admiramur:in vno ſeminis tã paruulo grano:omnia
quæ laudamus in arbore tanq̃ liciata latuiſſe:q̃ mundi huius tam ingẽtem ſinum,quæ de cor
poribus humanis dum dilabuntur/aſſumit:reſurrectioni futurę tota & integra redditurum.
Quomodo autem contrarium eſt:& Chriſtum poſt reſurrectionem cibatum:& in reſurrectio V.
ne quæ ꝓmittiẽ ciborũ indigentiã nõ futurã:cũ & angelos legamus eiuſdẽ modi eſcas eodẽq̃
modo ſumpſiſſe:non ficto & inani phantaſmate:ſed manifeſtiſſima veritate:nec tñ neceſſitate
ſed poteſtate!Aliter enim abſorbet terra aquam ſitiens:aliter ſolis radius cãdens.Illa indigen-
tia:iſte potentia.Futuræ ergo reſurrectionis corpus:imperfectæ felicitatis erit:ſi cibos ſumere
nõ potuerit:imperfectæ felicitatis:ſi cibos eguerit.Poſſem hic de commutationibus corporali
um qualitatum:& de præpotenti valentia in inferiora corpora corporum ſuperiorum latius
diſputare:Sed breuiter mihi reſpõdere propoſitum eſt:& talibus ingeniis hoc ſcribitur:quæ
admonere ſuffecerit.Sciat ſane qui has propoſuit quæſtiones:Chriſtum poſt reſurrectionem
cicatrices non vulnera demõſtraſſe dubitantibus:propter quos etiam cibum ac potum ſume
re voluit:non ſemel ſed ſæpius:ne illud non corpus:ſed ſpiritum eſſe arbitrarentur:& ſibi non
ſolide:ſed imaginaliter apparere.Tunc autem illæ falſæ cicatrices fuiſſent:ſi nulla vulnera prę
ceſſiſſent:& tamen nec ipſæ eſſent:ſi eas eſſe noluiſſet. Voluit autem certæ diſpẽſationis gra-
tia:vt eis quos ædificabat in fide non ficta:non aliud pro alio:ſed hoc quod crucifixum viderãt
reſurrexiſſe monſtraret.Quid eſt ergo quod dicitur:Si propter incredulum fecit:finxit!Qua
ſi vero ſi q̃ſq̃ vir fortis pro patria dimicans multa aduerſa vulnera exciperet:& peritiſſimo me
dico:qui hæc ita curare valeret:vt cicatrices nullæ apparerent:ipſe potius diceret:ſic ſe velle
ſanari:vt magis eſſent iu corpore ſuo veſtigia vulnerũ tãq̃ tituli gloriarum:Ideo ille medicus
cicatrices finxiſſe diceretur:quia cum per artem efficere potuerit vt non eſſent:certa exiſtẽte
cauſa per artem effecit potius vt eſſent:quæ vno ſolo modo (ſicut ſuperius dixi) falſæ conuin
cerentur:ſi nulla vulnera ſanarentur.

Secundæ quæstionis solutio. Cum solus Christus sit via veritas & vita: quid ante eius aduentum egerint tot sæculorum homines.

X Item alia proposuerunt q̄ diceret de Porphyrio cōtra Christianos: tanq̄ validiora decreta. Si Christus se inquiunt salutis viam dicit: gratiā & veritatem: in seq; solo ponit animis sibi credentibus reditū: quid egerūt tot sæculorū hoīes ante Christum? Vt dimittā inquit tempora ante Latiū regnatū: ab ipso Latio quasi principium humani nominis sumamus. In ipso Latio ante Albā dii culti sunt: in Alba ęque religiones ritusq; valuere tēplorū. Nō paucioribus sęculis ipsa Roma: longo sęculorū tractu: sine Christiana lege fuit. Quid inq̄ actū de tam innumeris animis: qui omnino in culpa nulla sunt: siquidē is cui credi posset: nondum aduentū suū hominibus cōmodarat? Orbis quoq; cū ipsa Roma in ritibus tēplorum caluit. Quare inquit saluator qui dictus est / sese tot sæculis subduxit? Sed ne inquit dicant: lege Iudaica hominū vetere curatū genus: lōgo post tempore lex Iudæorum apparuit ac viguit angusta Syriæ regione: postea vero prorepsit etiam in fines Italos: sed post Cæsarem Caium: aut certe ipso imperante. Quid igitur actum de Romanis animis vel latinis: quæ gratia nondum
Y aduenientis Christi viduatæ sunt: vsq; in Cæsarum tempus? Huic propositioni respondetur vt primo ipsi dicant: vtrum profuerint hominibus deorum suorum sacra: quæ constat certis temporibus instituta. Quæ si negant aliquid profuisse ad animarū salutē: nobiscum ea destruunt: & esse inania cōfitentur. Nos quidē etiā perniciosa monstramus: sed paruū non est vt ipsi interim prius inania fateantur. Si vero ea defendunt: & sapienter atq; vtiliter asserunt instituta: quæro quid actum sit de his qui anteq̄ hæc instituta essent morte obierunt. hac eñi vtiq; salute atq; vtilitate fraudati sunt. Si aūt potuerunt alio modo purgari: cur non idem modus perseuerauit in posteros? Quid opus erat instituere nouitias consecrationes: quæ antiquitus non fuerunt? Hic si dicunt, deos quidem ipsos semper fuisse: & ad liberandos cultores suos pariter vbiq; valuisse: sed pro varietate rerum temporalium ac terrenarum: quæ scirent certis temporibus locisq; congruere: in his alias atq; alias: alibi atq; alibi: aliter atq; aliter sibi voluisse seruiri: cur hanc quæstionem Christianæ religioni ingerunt: in qua nobis ipsi pro diis suis aut respondere non possunt: aut si possunt in eo ipso sibi etiam pro nostra religione respondeant ita: Nihil interesse pro diuersa temporum locorumq; congruētia: q̄ diuersis sacramentis colatur: si quod colitur sanctum est: Sicut nihil interest pro diuersa linguarum auditorumq; congruentia: q̄ diuersis sonis dicatur: si quod dicitur verum est: dum hoc sane intersit: q; linguæ sonis quibus inter se sua sensa communicent: etiam homines pacto quodam societatis sibi instituere possunt. Quibus autem sacris diuinitati congruerent: voluntatem dei secuti sunt: qui recte sapuerunt. Quæ omnino nunq̄ defuit ad salutem iustitiæ pietatiq; mortalium: & si qua in aliis atq; aliis populis vna eademq; religione societatis varie celebrantur: quatenus fiat plurimum refert: quo & humana exhortetur vel toleretur infirmitas: & diuina non oppugnetur
Z auctoritas. Quamobrem cum Christum dicamus verbum dei: per quod facta sunt omnia: & ideo filium: quia verbum: nec verbum dictum atq; transactum: sed apud incommutabilem patrem incommutabile ipsum atq; incommutabiliter manens: sub cuius regimine, vniuersa creatura spiritalis & corporalis / pro congruentia temporum locorumq; administratur: cuius moderandæ & gubernandæ: quid: quando: & vbi: circa eam fieri oporteat: sapientia & scientia penes ipsum est: Profecto & anteq̄ propagaret Hebræorum gentem: per quam sui aduentus manifestationem congruis sacramentis præfiguraret: & ipsis temporibus Israelitici regni: & deinde cum se in carne de virgine accepta mortalibus mortaliter monstrauit: & deinceps vsq; nunc: cum implet omnia quæ per prophetas ante prædixit: & abhinc vsq; in finem sæculi; quo sanctos ab impiis direpturus est: & sua cuiq; retributurus: idem ipse est filius dei: patri coæternus & incommutabilis sapientia: per quam creata est vniuersa natura: & cuius participatione omnis rationalis anima fit beata. Itaq; ab exordio generis humani: quicūq; in eum crediderūt: eumq; vtcunq; intellexerunt: & secundum eius præcepta pie & iuste vixerunt: quandolibet & vbilibet fuerint: per eum proculdubio salui facti sunt. Sicut enim nos in eum credimus: & apud patrem manentem: & qui in carne iam venerit: sic credebant in eum antiqui: & apud patrem manentem: & in carne venturum. Nec quia pro temporum varietate nunc factum annū-
A ciatur: quod tunc futurum prænuntiabatur: ideo fides ipsa variata: vel salus ipsa diuersa est. Nec quia vna eademq; res: aliis atq; aliis sacris & sacramentis vel prædicatur, aut prophetatur: ideo alias atq; alias res: vel alias atq; alias salutes oportet intelligi. Quid autem quando

fiat quod ad vnam eãdemq; fidelium & piorum liberationem pertineat? consilium deo tribua
mus:nobis obedientiã teneamus.Proinde aliis tũc noĩbus & signis:aliis aũt nunc: & prius oc-
cultius:postea manifestius:& prius a paucioribꝰ:& postea a pluribꝰ:vna tñ eadẽq; religio vera
significatur & obseruatur.Nec nos eis obiicimꝰ:ꝙ aliter Numa Põpilius deos colendos Ro- &
manis instituit:atq; aliter ab eis vel Italis antea colebant. Necq; Pythagoreis temporibus illa
philosophia celebrata est:q̃ antea vel omnino non erat:vel in paucissimis eadẽ sentientibꝰ:non
tamẽ eodẽ ritu viuentibꝰ:fortasse latitabat.Sed vtrum illi dii veri aut colendi sint: & vtrũ illa
philosophia animarũ saluti aliquid prosit:hoc cũ eis agimus: hoc in quæstionẽ vocamus:hoc
disputando cõuellimus.Desinant igit̃ obiicere nobis:qđ omni sectę: & omni nomini religionis
obiici potest.Cũ eñ nõ fortuito labi:sed diuina ꝓuidẽtia tpa ordinari fateant̃:quid cuiq; tem-
pori aptum & opportunũ sit:humanũ consiliũ ꝑtergredit̃: & illinc dispertit̃:vnde ipa ꝓuidẽtia
rebus consulit.Si enim dixerint propterea non semꝑ nec vbiq; fuisse pythagoricã disciplinam:
quia Pythagoras homo fuit: neq; hoc in potestate habere potuit; Nunqd hoc etiã dicere pos-
sunt:eo ipso tpe quãdo fuit:& in his terrarũ locis vbi illa philosophia viguit:oẽs q eum audire
potuerunt:etiam credere sectariq; eum voluisse? Ac per hoc magis si tantę potestatis fuisset Py
thagoras:& vbi vellet: & quando vellet:sua dogmata prædicaret:& si haberet etiã cũ ea pote-
state summam rerum præscientiam:nusq̃ & nunq̃ appareret: nisi vbi & quando sibi homines
credituros esse prænosceret.Proinde cum Christo nõ obiiciant:ꝙ eius doctrinã non omnes se- 9
quuntur:Sentiunt eñ & ipsi:nequaq̃ hoc recte obiici posse: vel philosophorum sapientiæ vel
etiã numini deorum suorum:Quid respondebunt:si excepta illa altitudine sapientiæ & scien-
tiæ dei:vbi fortassis aliud diuinum consilium longe secretius latet; sine pręiudicio etiam alia
rum forte causarum:quæ a prudentibus inuestigari queunt:hoc solum eis breuitatis gratia
in huius quęstionis disputatione dicamus;tũc voluisse hominibus apparere Christũ:& apud
eos prædicari doctrinã suam:quando sciebat & vbi sciebat esse qui in eum fuerant credituri?
His enim temporibus & his locis; quibus euangelium eius non est prædicatum:tales omnes
in eius pręedicatione futuros esse præsciebat:quales non quidem omnes:sed tamẽ multi in eiꝰ
corporali pręsentia fuerunt; qui in eum nec suscitatis ab eo mortuis credere voluerunt,qua-
les etiam nunc multos videmus:cum tanta manifestatione de illo compleantur præconia pro
phetarum:nolle adhuc credere:& malle humana astutia resistere:q̃ tam præclaræ atq; perspi-
cuæ tamq; sublimi & sublimiter diffamatæ diuinæ credere auctoritati. Q̃ diu paruus & in-
firmus est intellectus hominis:diuinæ debet credere veritati.Quid ergo mirum si tam infide
libus plenũ orbem terrãrum Christus prioribus sæculis nouerat:vt eis apparere: vel prædica
ri merito nollet:quos nec verbis nec miraculis suis credituros esse præsciebat? Neq; enim in-
credibile est tales fuisse tunc omnes:quales ab eius aduentu vsq; ad hoc tempus; tam multos
fuisse & esse miramur:& tamen ab initio generis humani:alias occultius:alias euidentius:si-
cut congruere temporibus diuinitus visum est:nec prophetari destitit: nec qui in eum crede-
rent defuerunt:ab Adam vsq; ad Moysen:& in ipso populo israel:qui speciali quodam myste-
rio gens prophetica fuit:& in aliis gentibus anteq̃ venisset in carne.Cum enim nonnulli com-
memorant̃ in sanctis hebraicis libris:iam ex tempore Abrahæ:nec de stirpe carnis eius; nec ex
populo Israel:nec ex aduentitia societate in populo Israel:qui tamen huius sacramenti partici
pes fuerunt:cur non credamus etiam in cæteris hac atq; illac gentibus:alias alios fuisse; q̃uis
eos commemoratos in eisdem auctoritatibus non legamus? Ita salus religionis huius per quã
solã vera salus vera veraciterq; promittitur:nulli vnq̃ defuit qui dignus fuit: & cui defuit di
2.Retra.13. gnus non fuit.Et ab exordio propagationis humanæ:vsq; in finem:quibusdam ad præmium:
quibusdam ad iudicium prædicatur.Ac per hoc & quibus omnino annuntiata non est:non
credituri præsciebantur:& quibus non credituris tamen annunciata est: in illorum exemplo
demonstrantur.Quibus autem credituris annunciatur:hi regno cælorum & sanctorum an-
gelorum societati præparantur.

Tertiæ quæstionis solutio:Quare fides catholica reprehendat ritus sacrorum:hostias:thu
ra:& cætera quæ templorum cultus exercuit:cum idem cultus a deo videatur primitus exor
sus & institutus.

Am videamus eã q̃ sequit̃ quęstionẽ.Accusãt inqt ritus sacrorũ:hostias:thura:& cæ A
tera q̃ tẽplorũ cultus exercuit:cũ idẽ cultꝰ ab ipis inqt vel a deo quẽ colũt exorsus est
tẽporibus priscis:cũ inducit̃ deꝰ primitꝰ eguisse.Huic respõdet̃:qm̃ ex illo scriptura

rũ nostrarũ loco hęc questio ꝓposita agnoscit̃:vbi scriptũ est:Cain ex fructibus terrę: Abel aũt Geñ.4.
ex primitiuis ouiũ obtulisse munus deo.Hinc potius esse intelligendum q̃ sit res antiqua sacri
ficiũ:qđ nõ nisi vni deo vero offerri oportere:veraces & sacrę literę monẽt:nõ ꝙ illo egeat de⁹:
cũ in eisdẽ ipsis literis apertissime sit scriptũ: Dixi dño:deus meus es tu:qm̃ bonorũ meorũ nõ Psal.15.
eges:Sed ꝙ etiã in his:vel acceptãdis vel reprobandis vel ꝑcipiendis:non nisi hoĩbus consulat
Nobis eñ ꝓdest colere deũ:nõ ipsi deo.Cũ ergo inspirat & docet quõ colendus sit:nõ solũ sua
nulla indigentia facit:sed nostra maxima vtilitate.Significatiua sunt aũt oĩa talia sacrificia:&
quarũdã rerũ similitudines:quib⁹ admoneri nos oportet ad ea ipa quorũ similitudines sunt:si
ue scrutanda:siue noscẽda:siue recolenda.De qua re quantũ satis est differenda:nõ breuis ser
mo flagitandus est:quo nũc respõdere nobis ꝓpositũ non est:presertim quia in aliis opusculis 10.de Ciuita
nostris/de hac re multa iã diximus.Et qui ante nos dei eloquia tractauerũt:de similitudinibus te dei.ca.19.
B sacrificiorũ veteris testamenti:tanq̃ vmbris figurisq̃ futurorũ copiose locuti sunt.Hoc sane &.20.
nec in ista breuitate prætereũdum est:ꝙ templum:sacerdotẽ:sacrificiũ:& alia quæcũq̃ ad hęc
pertinentia:nisi vni vero deo deberi noissent dii falsi:hoc est dæmones:qui sunt pręuaricatores
angeli:nunq̃ hęc sibi a cultoribus suis quos decipiũt expetiissent. Verũ hęc cum exhibẽtur deo
secundũ eius inspirationem atq̃ doctrinam:vera religio est:Cũ aũt dæmonibus secundũ eorũ
impiam superbiam:noxia sup̃stitio.Quapropter:qui Christianas literas vtriusq̃ testamẽti sci
unt:non hoc culpant in sacrilegis ritibus paganorum:ꝙ cõstituant templa:& instituant sacer
dotia:& faciant sacrificia:sed ꝙ hæc idolis & dæmoniis exhibeãt.Et idola quidem omni sensu
carere:quis dubitet? Verumetiã cum his locant̃ sedibus:honorabili sublimitate:vt a precan-
tibus atq̃ immolantibus attendantur:ipsa similitudine animatorum membrorum atq̃ sen-
suum:q̃uis insensata & exanimata afficiunt infirmos animos:vt viuere ac spirare videantur
accedẽte præsertim veneratione multitudinis:qua tantus eis cultus dei impenditur.Quibus
morbidis & pestilentiosis affectibus medetur scriptura diuina:quæ rem quidem notam sed ta
men salubri remedio admonitionis inculcat dicens:Oculos habent & nõ vident:aures habẽt Psal.113.
& non audiunt:& cætera talia.Hæc enim verba quo magis aperta & populariter vera sunt:eo
magis incutiunt salubrem pudorem illis:qui cũ talibus simulacris diuinũ cum timore cultũ
exhibent:eaq̃ viuentibus similia venerãtes/adorantesq̃ contuentur:eisq̃ velut præsentibus
preces allegant:victimas immolant:vota persoluunt:sic afficiuntur omnino vt ea sensu caren
tia putare non audeant.Ne arbitrent̃ aũt isti hoc solum nostros libros velle sonare:ꝙ huiusce
modi affectus humano cordi ex idolis innascitur:apertissime scriptum est:Qm̃ oẽs dii gentiũ Psal.95.
dæmonia: Vñ & apostolica disciplina non solum dicit:quod apud Ioannem legitur: Fratres 1.Ioan.5.
cauete a simulacris:verũetiã qđ apud Paulũ:Quid ergo? Dico ꝙ idolis ĩmolatũ sit aliqđ: aut 1.Corin.10.
idolũ est aliquid? Sed q̃ immolãt gẽtes:dæmoniis & nõ deo immolant: nolo aũt vos socios fieri
dæmoniorũ.Vnde satis intelligi põt: nõ tã ipam immolationẽ (nã vero deo prisci sancti ĩmo-
lauerunt) sed ꝙ diis falsis & impiis dæmoniis immolatur: repħẽdi a vera religiõe/in sup̃stitio
nibus gentiũ.Sicut eñ veritas hortat̃ hoĩes fieri socios sanctorũ angelorũ: ita seducit impie-
tas ad societatẽ dæmoniorũ:cui pręparatur ignis æternus: sicut regnũ æternũ societati san-
C ctorũ.Neq̃ illinc excusant impii sua sacrilega sacra & simulacra:ꝙ eleganter interpretant̃ qđ
quæq̃ significent.Oĩs quippe illa interpretatio ad creaturã refertur:non ad creatorẽ: cui vni
debetur seruitus religionis illa q̃ vno noĩe latria græce appellatur. Nec nos dicimus terram:
maria:cælũ:solẽ:lunã:stellas: & quasdam non in promptu sitas cælites potestates esse dæmo-
nia:sed cum omnis creatura partim corporalis sit:partim vero incorporalis: quam etiam spi-
ritalem vocamus:manifestũ est id qđ a nobis pie ac religiose fit: a volũtate animi ꝓficisci: quæ
creatura spiritalis est: & omni corporali pręponenda. Vñ colligitur corporali creaturę nõ esse
sacrificandũ.Restat spiritalis:q̃ vel pia: vel impia est: pia scilicet in hominib⁹ & angelis iustis
& deo rite seruientibus:Impia vero in hominibus & angelis iniquis:quos etiam dæmones di-
cimus.Ac per hoc nec spiritali q̃uis iustæ/creaturæ sacrificandum est. Quoniam quanto ma
gis pia est & subdita deo: tanto minus se tali honore dignatur: quem scit non deberi nisi deo.
Quanto ergo perniciosius est sacrificare dæmoniis: hoc est iniquæ spiritali creaturæ: quæ in
hoc proximo & caliginoso cælo inhabitans: tanq̃ in aereo carcere suo prædestinata est suppli-
D cio sempiterno? Quapropter etiam cum se homines superioribus cælestibus potestatibus: q̃ non
sunt dæmonia:sacrificare dicũt:& solius nominis interesse arbitrant̃:ꝙ illi deos, nos eos ange
los appellamus:non se opponunt eis ludificandis multiplici fallacia: nisi dæmones qui errore

delectantur & quodammodo paſcuntur humano: quoniam ſancti angeli non approbāt ſacrificium: niſi quod ex doctrina veræ ſapientiæ: veræq; religionis offertur vni vero deo: cui ſancta ſocietate deſeruiunt. Proinde ſicut impia ſuperbia: ſiue hominum: ſiue dæmonum: ſibi hos diuinos honores exhiberi vel iubet vel cupit: ita pia humilitas vel hominum vel angelorū ſanctorum: hæc ſibi oblata recuſauit: & cui deberentur oſtēdit. Cuius rei manifeſtiſſima in ſacris literis noſtris exempla monſtrantur. Diſpertita autem diuinis eloquiis ſacrificia pro temporū congruentia: vt alia fierent ante manifeſtationē noui teſtamenti: quod ex ipſa vera & in vnius ſacerdotis victima: hoc eſt effuſo Chriſti ſanguine miniſtratur: & aliud nunc: quod huic manifeſtationi eſt congruum: qui iam declarato nomine Chriſtiani appellamur: offerimus: non ſolum euangelicis: verumetiam propheticis literis demonſtrātur. Mutatio quippe non dei: non ipſius religionis: ſed ſacrificiorum & ſacramentorum impudenter nunc videretur prędicata: niſi fuiſſet ante prædicta. Quemadmodum enim vnus idēq; homo: ſi deo mane aliud offerat: aliud veſpere: pro congruentia diurni tēporis: non deū mutat: non religionem: ſicut nec ſalutē qui alio modo mane: alio veſpere ſalutat: Ita in vniuerſo tractu ſæculorū cum aliud oblatū eſt ab antiquis ſanctis: aliud ab eis qui nūc ſunt offerſ: nō humana prȩſumptione: ſed auctoritate diuina temporibus congrua ſacra myſteria celebrantur: non deus aut religio commutatur.

Quartæ quæſtionis ſolutio: Quomodo Chriſtus cum in euangelio dixerit: Qua menſura menſi fueritis remetietur & vobis: alio loco minetur ſibi non credentibus æterna ſupplicia: & ſic pœnam infinitam pro temporali peccato.

Am nunc deinde videamus: quale ſit qđ de mēſura peccati atq; ſupplicii propoſuit: E
ſic euangelio calumniatus. Minatur inquit Chriſtus ſibi non credētibus, æterna ſupplicia: Et alibi ait: In qua menſura menſi fueritis remetieſ vobis: Satis inquit ridicule
Matthæi.7. atq; contrarie. Nam ſi ad menſuram redditurus eſt pœnam: & omnis menſura circunſcripta eſt fine temporis: quid ſibi volunt minæ infiniti ſupplicii? Iſtam quæſtionē a qualicunq; philoſopho eſſe obiectam atq; propoſitam difficile eſt credere. Quippe qui ait: omnis menſura circūſcribitur tempore: quaſi non ſoleat niſi temporū eſſe menſura: ſicut horarum: & dierū: & annorum: Vel ſicut dicimus breuē ſyllabā ſimplum habere tēporis: ad ſyllabam lōgam. Puto enim modios: & rabones: vrnas: & amphoras: non temporum eſſe menſuras. Quomodo ergo om̄is menſura circunſcribitur tempore? Nonne ipſi dicunt: ſolem iſtum ſempiternum eſſe: qui tamen quantus ſit ad terram, menſuris geometricis perſcrutari audent & renuntiare? Qđ ſiue poſſint ſiue non poſſint: conſtat eum tamen propriam ſui orbis habere menſuram. Quia & ſi comprehendunt quantus ſit: menſuram eius comprehendunt: & ſi hoc non aſſequuntur: mēſuram eius vtiq; non comprehendūt: nec ideo nulla eſt: quia homines eā noſſe nō poſſunt. Poteſt igitur aliquid & ſempiternum eſſe: & certam ſui modi habere menſuram. Secundū ipſos enim de ſolis æternitate locutus ſum: vt ſua ſententia conuincantur atq; concedant eſſe poſſe aliquid cum menſura ſempiternum. Ac ſic nō ideo putent non eſſe credendum de ſupplicio ſempiterno: quod minatus eſt Chriſtus: quia idem dixit: In qua menſura menſi fueritis remetietur vobis. Si enim dixiſſet: quod menſi fueritis: hoc metietur vobis: etiam ſic non omnino ad eandem rem ex omni parte neceſſe eſſet referre ſententiam. Poſſumus enim recte dicere: quod plantaueris: hoc decerpes: q̄uis nemo plantet pomum ſed lignum: decerpit autem pomum magis q̄ lignum: ſed illud dicimus ſecundum arboris genus: quia non ficum plantat: vnde nucem decerpat. Ita dici poſſet: quod feceris patieris: non vt ſi ſtuprum fecerit: ſtuprum patiatur: ſed quod peccato iſto fecit legi: hoc ei lex faciat: id eſt quia legem talia prohibentem de ſua vita abſtulit: auferat eum etiam ipſa lex de hominum vita: quam regit. Item ſi dixiſſet quantum menſi fueritis: tantū remetietur vobis: nec ſic eſſet conſequens: vt omni modo æquales peccatis pœnas intelligere deberemus: Neq; enim æqualia ſunt: Verbi gratia: triticum & hordeum: & profecto dici poſſet: quantum menſi fueritis tantum remetietur vobis: hoc eſt quantum tritici tantum hordei. Q; ſi de doloribus ageretur atq; diceretur: quantum dolorem ingeſſeritis: tantus ingeretur vobis: fieri poſſet vt tātus dolor eſſet: q̄uis tempore diuturnior: hoc eſt mora maior: vi par. Neq; enim ſi de duabus lucernis dicamus: tantum ignis iſte caluit quantum ille: ideo falſum erit quia vna earum forte citius extincta eſt. Non itaq; ſi aliquid ſecundum aliud tantum eſt: ſecundū aliud nō eſt tantū: quia nō omnino tātum eſt: ideo C
Matthæi.7. falſus eſt modus in quo tantum eſt. Cum vero dixerit: In qua menſura menſi fueritis: remetietur vobis: cumq; manifeſtum ſit: aliud eſſe menſuram in qua metitur aliquid: aliud ipſam rē

quæ metitur:iam fieri potest:vt in qua mensura homines mensi essent: Verbi gratia:modium
tritici:in ea illis metientur milia modiorum:vt & tam multũ interesset in quantitate frumen-
ti & nihil in mensura:vt taceam de ipsarũ rerum diuersitate:quia non solum fieri potest vt in
qua mensura quisquis mensus fuerit hordeũ:in ea illi metiatur triticũ:sed qua mensus fuerit
frumentum:in ea illi metiatur aurũ:& frumẽti sit vnus modius:auri aũt q̃plurimi.Ita cum si
ne comparatione rerũ ipsarũ & genus & quãtitas differat:dici tñ rectissime potest:In qua men
F sura mensus est:in ea illi metitũ est.Vnde aũt hoc dixerit Christus:paulo superius satis elucet
Nolite inquit iudicare vt nõ iudicemini.In quo enĩ iudicio iudicaueritis:iudicabimini.Nun- Vbi supra.
quid si iniquo iudicio iudicabunt:iniquo iudicabunt? Absit.Nulla quippe iniqtas apud deum
Sed ita dictũ est:In quo iudicio iudicaueritis:in eo iudicabimini:tanq̃ diceret:In qua volunta-
te benefeceritis:in ipsa liberabimini:vel in qua voluntate malefeceritis:in ipsa puniemini.Ve-
lut si quispiam ad turpẽ cõcupiscẽtiã oculis vtens excæcari iuberet:recte vtiq̃ audiret:in qui
bus oculis peccasti:in eis supplicium meruisti:Iudicio enim quisq̃ animi sui seu bono seu malo
vtitur:vel ad benefaciendũ:vel ad peccandũ.Vñ nõ iniquũ est:vt in quo iudicat in eo iudicet
hoc est vt in ipso animi sui iudicio poenas luat:cũ ea mala patit:q̃ male iudicantẽ animũ cõse-
quũtur.Alia nanq̃ sunt manifesta tormẽta:q̃ post futura præparant:etiã ipsa ex eodem malæ
voluntatis cardine extracta:In ipso aũt animo:vbi appetitus volũtatis hoim est humanorum
mẽsura factorũ:cõtinuo poena sequit culpã:plærũq̃ maior nõ sentiẽtis cæcitate grauiore.Ideo
cũ dixisset:In quo iudicio iudicaueritis iudicabimini:secutus adiunxit:Et qua mensura mensi
G fueritis metietur vobis.In voluntate quippe propria metietur bonus homo bona facta:& in ea
metietur ei beatitudo.Itẽq̃ in volũtate propria:metiet malus homo mala opera:& in ea metie
tur ei miseria:quoniã vbi quisq̃ bonus est:cũ bene vult:ibi etiam malus cum male vult:Ac per
hoc ibi etiam fit vel beatus vel miser:hoc est in ipso suæ voluntatis affectu:quæ omnium facto
rum meritorũq̃ mensura est.Ex qualitatibus quippe voluntatum:nõ ex temporũ spatiis:siue
recte facta siue peccata metimur.Alioquin maius peccatum haberetur:arborem deiicere q̃ ho
minem occidere.Illud enim fit longa mora:ictibus multis:hoc vno ictu:breuissimo tẽpore.Pro
quo tamẽ exigui temporis tam grandi peccato:si perpetua deportatione homo puniret:etiam
mitius cum illo actum q̃ dignus fuerat diceretur:q̃uis in spatio temporali longitudo poenæ
cum breuitate facinoris nullo modo sit comparanda.Quid ergo contrarium est:si erunt pari
ter lõga:vel etiam pariter ęterna supplicia:sed aliis alia mitiora:vel acriora:vt quibus tempus
æquale est non sit æqualis asperitas:propter mensuram etiam peccatorum:non in productione
temporum:sed in voluntate peccantium? Voluntas quippe ipsa punitur:siue animi supplicio
siue corporis:vt quę delectatur in peccatis:ipsa plectatur in poenis:& vt qui iudicat sine miseri
cordia:sine misericordia iudicetur.Et in hac quippe sententia:ad hoc solum eadem mensura
est:vt quod non præstitit:non ei præstetur:Atq̃ ita quod ipsa iudicatur æternum erit:q̃uis
quod iudicauit:æternum esse nequiuerit.In eadem igitur mensura:q̃uis non æternorum ma
lefactorum:æterna supplicia remetiuntur:vt quia ęternã voluit habere peccati perfruitionẽ:
æternam vindictæ inueniat seueritatem.Non autem finit proposita breuitas respõsionis meę:
vt colligam omnia:vel certe q̃plurima:quæ de peccatis:& de peccatorum poenis:sancti libri
habent.Atq̃ ex his vnam eruam sine vlla ambiguitate sententiam:si tamen id valeam viribus
mentis:etiam si congruum nanciscat ocium.Nunc tamen arbitror satis esse monstratum:
non esse contrarium æternitati suppliciorum:q̃ in eadem mensura redduntur:in qua pec-
cata commissa sunt.

Quintæ quæstionis solutio:An Salomon deum habuisse filium dixerit.

Ost hanc quæstionem:qui eas ex Porphyrio proposuit:hoc adiunxit.Sane etiã de illo
H inquit me dignaberis instruere:si vere dixit Salomon:Filium deus non habet.Cito re
spondetur.Nõ solum hoc dixit:verumetiam dixit:q̃ deus habeat filium.Apud eum Prouerb.8.
enim sapientia loquens ait:Ante omnes colles genuit me.Et quid est Christus:nisi dei sapien- Prouerb.30.
tia?Item quodam loco prouerbiorum:Deus inquit docuit me sapientiam:& scientiam sancto
rum cognoui:Quis ascendit in coelum & descendit?Quis collegit ventos in sinum?Quis con
uertit aquã in vestimento?Quis tenuit fines terræ?Quod nomẽ est ei:aut quod nomen est filii
eius?Horum duorum quæ in extremo commemoraui:vnum retulit ad patrem:id est,q̃d no-
men est ei:propter quod dixerat:deus docuit me sapientiam.Et alterũ euidenter ad filium:cũ
ait:aut q̃d nomen est filii eius:propter cætera quæ de filio magis intelliguntur:hoc est:quis

Eph.4. ascendit in cælum: & descendit. Quod Paulus ita commemorat: Qui descendit: ipse est & qui ascendit super omnes coelos. Quis collegit ventos in sinum: id est animas credentium in occultum atque secretum: Quibus dicitur: Mortui enim estis: & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Quis conuertit aquam in vestimento: vt dici posset: Quotquot in Christo baptizati estis: Christum induistis. Quis tenuit fines terræ: qui dixit discipulis suis: Eritis mihi testes, in Hierusalem & in tota Iudæa & Samaria: & vsque in fines terræ.

Col.3. Gal.3. Act.1.

Sextæ quæstionis solutio. Quomodo Ionas in corde piscis dicatur fuisse. Quid etiam sibi velit: supra euomitum Ionam cucurbitam natam: & quid causæ fuerit vt hæc nasceretur.

Postrema quæstio proposita est de Iona: nec ipsa quasi ex Porphyrio: sed tanquam ex irrisione paganorum. Sic enim posita est. Deinde quid sentire inquit debemus de Iona: qui dicitur in ventre ceti triduo fuisse: quod satis ἀπίθανόν est & incredibile: transuoratum cum veste hominem fuisse in corde piscis. Aut si figura est: hanc dignaberis pandere. Deinde quid sibi etiam illud vult: supra euomitum Ionam cucurbitam natam: quid causæ fuit vt hæc nasceretur. Hoc enim genus quæstionis: multo cachinno a paganis grauiter irrisum animaduerti. Ad hoc respondetur: quod aut omnia diuina miracula credenda non sint: aut hoc cur non credatur causa nulla sit. In ipsum autem Christum: quod tertio die resurrexit: non crederemus, si fides Christianorum cachinnum metueret paganorum. Cum autem hinc quæstionem non proposuerit amicus noster: vtrum credendum sit: vel Lazarum resuscitatum esse quarto die: vel ipsum Christum tertio die resurrexisse: multum miror hoc quod factum est de Iona: eum pro incredibili posuisse: nisi forte facilius putat mortuum de sepulcro resuscitari: quam viuum in tam vasto ventre beluæ potuisse seruari. Vt enim omittam commemorare: quanta magnitudo beluarum marinarum ab eis qui experti sunt indicetur: venter: quem costæ illæ muniebant: quæ Carthagine in publico fixæ populo notæ sunt: quot homines in spatio suo capere posset? quis non coniiciat quanto hiatu patebat os illud quod velut ianua speluncæ illius fuit: nisi forte vt posuit: vestis esset impedimento ne Ionas deuorari posset illæsus: quasi per angusta sese coartauerit: qui per abruptum aeris præcipitatus: sic exceptus est: vt prius reciperetur ventre bestiæ: quam dente laceraretur. Quanquam scriptura neque nudum neque vestitum in illud antrum deiectum esse dixerit: vt possit intelligi illuc etiam nudus ire iussus: si forte opus erat, tanquam ouo corium, ita illi vestem detrahi: quo facilius sorberetur. Sic enim sunt homines de prophetæ huius veste solliciti: quasi aut per fenestram paruam repsisse: aut in balneas intrasse dicatur: quo etiam si necesse esset intrare vestitum: vix molestum esset: non tamen mirum. Sed habent reuera quod non credant in diuino miraculo: vaporem ventris quo cibi madescunt potuisse ita temperari: vt vitam hominis conseruaret. Quanto incredibilius ergo proponet et tres illos viros: ab impio rege in caminum missos: deambulasse in medio ignis illæsos? Quapropter si nulla isti diuina miracula volunt credere: alia disputatione refellendi sunt. Neque enim debent vnum aliquid tanquam incredibile proponere: & in quæstionem vocare: sed omnia quæ vel talia: vel etiam mirabiliora narrantur. Et tamen si hoc quod de Iona scriptum est: Apuleius Madaurensis: vel Apollonius Tyaneus fecisse diceretur: quorum multa mira nullo fideli authore iactant: quis & dæmones nonnulla faciant angelis sanctis similia: non veritate sed specie: non sapientia: sed plane fallacia: Tamen si de istis vt dixi: quos magos vel philosophos laudabiliter nominant: tale aliquid narraretur: non iam in buccis creparet risus: sed typhus. Ita rideant scripturas nostras: quantum possunt: rideant: dum per singulos dies rariores pauciores que se videant: vel moriendo: vel credendo: dum implentur omnia quæ prædixerunt: qui hos contra veritatem inaniter pugnaturos: vane latraturos: paulatim defecturos: tanto ante riserunt: nobisque posteris suis non solum ea legenda dimiserunt: verum experienda promiserunt. Non sane absurde: neque importune requiritur: quid ista significent: vt cum hoc expositum fuerit: non tantum gesta: sed etiam propter aliquam significationem conscripta esse credantur. Prius ergo non dubitet: Ionam prophetam in aluo ingenti marinæ beluæ triduo fuisse: qui vult scrutari: cur tam hoc factum sit. Non enim frustra factum est: sed tamen factum est. Si enim mouent ad fidem quæ figurate tantum dicta non facta sunt: quanto magis mouere debent: quæ figurate non tantum dicta sed facta sunt? Nam sicut humana consuetudo verbis: ita diuina potentia etiam factis loquitur. Et sicut sermoni humano verba noua, vel minus vsitata: moderate ac decenter aspersa: splendorem addunt: ita in factis mirabilibus congruenter aliquid significantibus: quodammodo luculentior est diuina eloquentia.

Impsuasibile

Apuleius. Apollonius

L Proinde quid figurauerit: q prophetam belua illa deuoratũ, tertio die viuũ reddidit: cur
a nobis queritur: cum hoc Christus exponat? Generatio inquit praua & adultera signũ que- Matth.12.
rit: & signum nõ dabitur ei: nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit in ventre ceti: tribus
diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ: tribus diebus & tribus nocti-
bus. De ipso autem triduo mortis domini nostri Iesu Christi: quomodo ratio reddatur: cum De q̃stioni-
a parte totũ intelligitur: in die primo & nouissimo: vt toti tres dies idest cũ suis noctibus cõ- b⁹ euangelii
putentur: longum est differere: & in aliis sermonibus iam sæpissime dictum est. Sicut ergo Io- lib.2.ca.8.
nas ex naui in aluum ceti: ita Christus ex ligno in sepulcrum: vel in mortis profundum. Et si-
cut ille pro his qui tempestate periclitabantur: ita Christus pro his qui in sæculo fluctuãt. Et
sicut primo visum est vt prædicaretur Niniuitis a Iona: sed non ad eos peruenit prophetia Io-
næ: nisi postea q̃ eum cetus euomuit: ita prophetia præmissa est ad gentes: sed nisi post resur-
rectionem Christi non peruenit ad gentes. Iam vero q tabernaculum sibi constituit: & conse-
dit ex aduerso ciuitatis Niniue: quod ei futurum esset expectãs: alterius significationis perso-
nam propheta gestabat. Præfigurabat enim carnalem populum Israel. Nam huic erat & tristi
tia de salute Niniuitarum: hoc est de redemptione & liberatione gentium. Vnde venit Chri- Lucæ.5.
stus vocare non iustos sed peccatores in poenitentiam. Vmbraculum ergo cucurbitæ super
caput eius: promissiones erant veteris testamenti: vel ipsa iã munera: in quibus erat vtiq (si- Col.2.
cut dixit apostolus) vmbra futurorum: tanq̃ ab æstu temporalium malorum in terra promis
sionis defensaculum præbens. Vermis autem matutinus quo rodente cucurbita exaruit: idẽ
ipse rursus Christus occurrit: ex cuius ore euangelio diffamato: cuncta illa quæ temporaliter
apud Israelitas velut vmbratili prius significatione viguerunt: euacuata marcescunt. Et cun-
ctus ille populus amisso Hierosolymitano regno: & sacerdotio & sacrificio (quod totum vm-
bra erat futuri in captiua dispersione) magno æstu tribulationis aduritur: sicut Ionas (qđ scri
M ptum est) a solis ardore, & dolet grauiter: & tamen dolori eius atq vmbræ quam diligebat: sa
lus gentium poenitentiũq præponitur. Adhuc cachinnent pagani: & iam vermem Christũ,
& hanc interpretationem prophetici sacramenti superbiore garrulitate derideant: dũ tamen
& ipsos sensim paulatimq consumat. Nam de omnibus talibus Esaias prophetat: per quem no
bis dicit deus: Audite me qui scitis iudicium populus meus: in quorum corde lex mea est: op- Esa.51.
probria hominũ nolite metuere: & detractione eorum ne superemini: nec q vos spernant ma-
gni dureritis: sicut enim vestimentũ: ita per tempus absumentur: & sicut lana a tinea comedẽ-
tur: iustitia autem mea in æternum manet. Nos ergo agnoscamus vermem matutinum: quia
& in ipso psalmo cuius titulus inscribitur: Pro susceptione matutina: hoc se ipõ nomine appel
lare dignatus est. Ego inquit sum vermis & non homo: opprobrium hominum & abiectio ple- Psalmo.21.
bis. Hoc opprobrium de illis opprobriis est: quæ iubemur non metuere: per Esaiam dicentem
Opprobria hominũ nolite metuere. Ab isto verme tanq̃ a tinea comeduntur: qui sub eius den-
te euangelico: per singulos dies paucitatem suam deficiendo minorantur. Nos autem agnosca
mus: & pro salute diuina humana opprobria sufferamus. Vermis est propter humilitatem car
nis: fortassis etiam propter virginis partum. Nam hoc animal plærunq de carne: vel de qua-
cũq re terrena: sine vllo concubitu nascitur. Matutinus est: quia diluculo resurrexit. Poterat
vtiq illa cucurbita & sine vllo vermiculo arescere. Postremo si habebat deus adhuc vermem ne
cessarium: quid opus erat addere matutinum: nisi vt ille vermis agnosceretur: qui cantat pro
susceptione matutina: Ego autem sum vermis & non homo? Quid ista prophetia iam ipso re-
rum effectu & adimpletione lucidius? Si irrisus est vermis iste cum penderet in cruce: sicut in
eodem psalmo scriptum est: Locuti sunt labiis & mouerũt caput: Sperauit in deum: eruat eũ: Psalmo.21.
saluum faciat eum quoniam vult eum: Cum completa sunt quæ prædixit: Foderunt manus
meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea: Ipsi vero consyderauerunt: & conspexe
runt me: diuiserunt sibi vestimenta mea: & super vestem meam miserunt sortem: qđ tanta ma
nifestatione futurum in libro antiquo prophetatur: quãta manifestatione factum in nouo euã
gelio recitatur? Sed si in hac humilitate (vt dicere coeperam) iste vermis irrisus est: nunquid
adhuc irridendus est: cum ea compleri cernimus: quæ consequentia psalmus ipse habet: Com
memorabuntur & conuertentur ad dominũ vniuersi fines terræ: Et adorabunt in conspectu
eius vniuersæ patriæ gentium. Quoniam domini est regnũ: & ipse dominabitur gentium? Sic
cõmemorati sunt Niniuitæ: & cõuersi sunt ad dominũ. Hanc salutem poenitentiæ gentiũ tã-
to ante præfiguratam in Iona: dolebat Israel: sicut nũc dolet vmbra nudatus & æstu sauciatus.

Liceat sane cuilibet q̄libet aliter: dum tamen secundum regulam fidei: cætera omnia quæ de
Iona propheta mysteriis operta sunt: aperire: illud plane ꝙ in ventre ceti triduo fuit: fas non
est aliter intelligere: q̄ ab ipso cælesti magistro in euangelio cõmemorauimus reuelatum. Pro-
posita exposuimus vt potuimus: Sed ille qui proposuit: iam fit Christianus: ne forte cum exp-
ctat ante librorum sanctorum finire quæstiones: prius finiat vitam istam. Fieri enim potest: ꝙ
anteq̄ Christianis sacramentis imbuatur: quęrit de resurrectione mortuorum. Concedendum
etiam fortassis qđ de Christo quæsiuit: cur tanto post euenerit: vel si quæ sunt aliç paucę &
magnæ quæstiones: quibus cætera inseruiunt. Si autem qualis est illa: in qua mensura mensi
Matthęi.7. fueritis metietur vobis: vel qualis ista de Iona: etiam omnes tales anteq̄ fit Christianus finire
cogitat: ꝑparum cogitat vel conditionem humanam: vel ætatem iam suam. Sunt enim in-
numerabiles quæ non sunt finiendæ ante fidem: ne finiatur vita sine fide: Sed plane retenta
iam fide: ad exercendam piam delectationem mentium fidelium studiosissime requirendæ: &
quod in eis eluxerit: sine typo arrogantiæ communicandum: quod autem latuerit: sine salutis
dispendio tolerandum.

Sancti Augustini ad Bonifacium comitem: Quid intersit inter errorem Arrianorum &
Donatistarum. Causam deinde quare a communione catholicæ ecclesię Donatistæ recesserint
insinuantis. Et quomodo etiam magna misericordia cum illis fiat: si legibus imperialibus ab
errore suo coerceantur edocentis.

Epistola. L.

Audo & gratulor & admiror fili dilectissime Bonifaci: ꝙ inter curas bello- O
rum & armorum: vehementer desyderas ea nosse quæ dei sunt. Vere hinc
te apparet etiam de ipsa virtute militari, fidei seruire quam habes in Chri-
sto. Vt ergo breuiter insinuem dilectioni tuæ: inter Arrianorum & Dona-
tistarum: quid intersit errorẽ: Arriani patris & filii & spiritus sancti diuer
sas substantias esse dicunt. Donatistæ autem non hoc dicunt: sed vnam tri
nitatis substantiam confitentur. Etsi aliqui ipsorum minorem filium esse dixerunt q̄ pater est
eiusdem tamen substantiæ non negarunt. Plurimi vero in eis hoc se dicunt omnino credere de
patre & filio & spiritu sancto: qđ catholica credit ecclesia. Nec ipsa cum illis vertitur quæstio:
sed de sola cõmunione infeliciter litigant: & contra vnitatem Christi rebelles inimicitias, per
uersitate sui erroris exercent. Aliquando autem sicut audiuimus: nonnulli ex ipsis volentes
sibi Gothos reconciliare: quando eos vident aliqd posse: dicũt hoc se credere: qđ & illi credunt.
Sed maiorũ suorũ auctoritate cõuincũtur: qa nec Donatus ipse sic credidisse asserit: de cuius
parte se esse gloriantur. Non te autẽ ista cõturbent fili dilectissime. Hæreses enim & scandala P
futura prædicta sunt: vt inter inimicos erudiamur: ac sic & fides & dilectio nostra possit esse ꝓ
batior. Fides vtiq: ne ab eis decipiamur: dilectio autẽ: vt etiã ipsis corrigendis quantũ possu-
mus consulamus: Non solũ instantes ne infirmis noceãt: atq: vt ab errore nefario liberẽtur: sed
etiã orantes ꝓ eis: vt aperiat dominus illis sensum: & intelligãt scripturas: qa in sanctis libris:
vbi manifestatur dominus Christus: ibi & eius ecclesia declaratur. Isti autẽ mirabili cæcitate:
cũ ipsum Christũ ꝑter scripturas nesciant: eius tamẽ ecclesiã nõ diuinarũ literarũ auctoritate
cognoscũt: sed humanarum calumniarũ vanitate confingunt. Agnoscunt nobiscũ Christum:
Psalmo.21. in eo qđ legitur: Foderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerũt omnia ossa mea: Ipsi ve
ro consyderauerunt & conspexerunt me: diuiserunt sibi vestimenta mea: & super vestem meã
miserunt sortem: & nolunt agnoscere ecclesiã: in eo qđ post paululũ sequitur: Cõmemorabunt
& cõuertẽtur ad dominũ vniuersi fines terrę: Et adorabũt in conspectu eius vniuersæ patriæ
gentiũ. Quoniã domini est regnũ: & ipse dominabitur gentiũ. Agnoscũt nobiscũ Christum: in
Psalmo.2. in eo qđ legitur: Dominus dixit ad me: filius meus es tu: ego hodie genui te: & nolũt agnosce-
re ecclesiã in eo qđ sequitur. Postula a me & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuã: & possessionẽ tuã
terminos terræ. Agnoscũt nobiscũ Christũ: in eo qđ ipse dominus in euãgelio loquitur: Opor
Lucę.24. tebat Christũ pati & resurgere a mortuis tertia die: & nolũt agnoscere ecclesiã: in eo qđ sequit:
Et ꝑdicari in nomine eius pœnitentiã & remissionẽ peccatorũ per omnes gentes incipiẽtibus
ab Hierusalẽ. Et innumerabilia sunt testimonia librorũ sanctorũ: quæ in hũc librũ coartare nõ
debui: In quibus sicut apparet domin9 Christus: siue secũdũ diuinitatẽ, qua æqualis est patri:
Ioã.1. qui in principio erat verbũ: & verbũ erat apud deũ: & deus erat verbum: siue secundũ susceptę
carnis humilitatẽ: qua verbũ caro factũ est: & habitauit in nobis: Sic apparet etiã eius ecclesia

non in sola Africa (sicut isti impudentissima vanitate delirant) sed toto orbe terrarum dif-
Q fusa. Testimoniis enim diuinis: lites suas preferunt: quia in causa Caeciliani quondam ecclesiae 2.Retrac.8.
Carthaginensis episcopi: cui crimina obiecerunt quae nec potuerunt probare nec possunt: se 24.q.2.si sor
ab ecclesia catholica: hoc est ab vnitate omniũ gentium diuiserunt. Quis & si vera essent quę te.
ab eis obiecta sunt Ceciliano: & nobis possent aliquando monstrari: ipsum iam mortuum ana-
thematizaremus: sed tamen ecclesiam Christi quae non litigiosis opinionibus fingitur: sed di-
uinis attestationibus approbatur: propter quẽlibet hominem relinquere non debemus: quia
bonum est confidere in domino: q̃ confidere in homine. Neq; enim (quod sine iniuria innocẽ- Psal.117.
tiae illius dixerim) si peccauit Caecilianus: ideo haereditatem suam perdidit Christus. Facile
est homini: seu vera seu falsa de altero homine credere: sed sceleratae impudentiae est: propter
crimina hominis: quae orbi terrarum non possis ostendere: communionem orbis terrarum vel
le damnare. Vtrum Caecilianus a traditoribus diuinorum codicum fuerit ordinatus: nescio: I
non vidi: ab inimicis eius audiui. Non mihi de lege dei: non de preconio prophetarum: non de
sanctitate psalmorum: non de apostolo Christi: non de Christi eloquio recitatur. Ecclesiam ve
ro toto terrarum orbe diffusam: cui non communicat pars Donati: vniuersarum scripturarũ
testimonia consona voce proclamant. In semine tuo benedicentur omnes gentes: Lex dei dicit Gen.26.
Ab ortu solis vsq; ad occasum sacrificium mundum offertur nomini meo: quoniam glorifica Malachię.1.
tum est nomen meũ in gentibus: Per prophetam deus dixit. Dominabitur a mari vsq; ad ma- Psal.71.
re: & a flumine vsq; ad terminos orbis terrarũ: Per psalmũ dominus dixit. Fructificans & cre- Col.1.
scens in vniuerso mundo: Per apostolũ dominus dixit. Eritis mihi testes in Hierusalẽ: & ĩ tota Lucę.24.
Iudęa & in Samaria: & vsq; ad fines terrę: Filius dei ore suo dixit. Cęcilianus ecclesię Carthagi Actuũ.1.
nẽsis episcopus humanis litibus accusatur. Ecclesia Christi in omnibus gentibus cõstituta di-
V uinis vocibus cõmẽdatur. Ipsa pietas: veritas: charitas: nos nõ permittit cõtra Cęcilianũ eorũ
hominũ accipere testimonium: quos in ecclesia non videmus: cui deus perhibet testimonium.
R Qui enim diuina testimonia non sequũtur: pondus humani testimonii perdiderunt. Addo q;
Cęciliani causam: ipsi ad imperatoris Constantini iudicium accusando miserunt: immo vero Cõstãtinus.
ipsum Cęcilianum post episcopalia iudicia: vbi eum opprimere non potuerunt: ad supradicti Cęcilianus.
imperatoris examen pertinacissimis persecutoribus perduxerunt. Et quod in nobis modo repa-
hendunt vt decipiant imperitos dicentes: non debere Christianos contra inimicos Christi ali- 2.Retrac.
quid a Christianis imperatoribus postulare: ipsi priores fecerunt. Q̃d etiã in collatione: quã si 40.
mul apud Carthaginem habuimus: negare non ausi sunt: immo & gloriari ausi sunt: q; apud
imperatorem maiores eorum criminaliter Caecilianũ fuerint insecuti: insuper addentes men-
daciũ: q; eum illic vicerint fecerintq; damnari. Quomodo ergo nũc ipsi non sunt persecutores
qui cũ accusando persecuti sunt Caecilianum: & ab eo fuerint superati: falsam sibi gloriam im
X pudentissimo mendacio arrogare voluerunt: non solum culpam non putantes: verumetiam
pro sua laude iactantes: si probarent Caecilianũ maioribus suis accusantibus fuisse damnatũ.
Quemadmodum autem in ipsa collatione modis omnibus victi sunt: quoniam valde prolixa 2.Retra.39.
sunt gesta: & tibi aliis rebus Romanae pacis necessariis occupato: multum est vt legantur: bre
uiarium eorum tibi legi forsitan poterit: quod credo habere fratrem & coepiscopum meum
Optatum: Aut si nõ habet: potest facillime accipere de ecclesia Sitiuensi: quandoquidem liber Optatus.
S iste iã sua prolixitate curis tuis forsitan onerosus est. Hoc enim contigit Donatistis: q̃d accusa
toribus sancti Danielis. Sicut enim in illos leones: sic in istos conuersę sunt leges: quibus inno-
centẽ opprimere voluerũt: nisi q; propter misericordiam Christi, magis pro eis sunt istae leges
quae illis videntur aduersae: quoniam multi per illas correcti sunt: & quotidie corriguntur: &
se esse correctos: atq; ab illa furiosa pernicie liberatos gratias agunt: Et qui oderant diligunt:
molestasq; sibi fuisse saluberrimas leges quantũ in insania detestabantur: tantum recepta sani-
tate gratulantur: & in residuos cum quibus fuerant perituri: iam simili dilectione nobiscum
vt pariter instemus ne illi pereant: excitantur. Molestus est enĩ & medicus furenti phrenetico 23.q.4. ipsa
& pater indisciplinato filio: ille ligando: ille cędendo: sed ambo diligendo. Si autem illos negli- pietas.
gant & perire permittant: ista potius mansuetudo falsa crudelis est. Si enim equus & mulus:
quibus non est intellectus: morsibus & calcibus resistunt hominibus: a quibus eorum curãda
vulnera contrectantur: & cum inter dentes eorum & calces saepe homines periclitentur: &
aliquando vexentur: non tamen eos deserunt: donec per dolores & molestias medicinales: re-
uocent ad salutem: quanto magis homo ab homine: & frater a fratre: ne in aeternum pereat nõ

est deferendus: qui correctus intelligere potest: quantum sibi praestabatur beneficium: quan-
Gal. 6. do se persecutionem perpeti querebatur! Sicut ergo apostolus dicit: Infatigabiles cum tempus T
habemus operemur bonum: ad omnes qui possunt catholicorum praeceptorum sermonibus:
qui possunt catholicorum principũ legibus: partim per eos qui diuinis admonitionibus: par
tim per eos qui iussis imperialibus parent: omnes ad salutem vocentur: omnes a pernicie reuo
Dis. 9. ca. impe centur. Quia & imperatores: quando pro falsitate contra veritatem constituunt malas leges:
ratores: & probantur bene credentes: & coronantur perseuerantes: Quando autem pro veritate contra
duobus se- falsitatem constituunt bonas leges: terrentur saeuientes: & corriguntur intelligentes. Quicunq;
quen. ergo legibus imperatorum quae contra veritatem dei feruntur, obtemperare non vult: acqui-
11. q. 3. impe- rit grande praemium. Quicunq; autem legibus imperatorum: quę pro dei veritate feruntur:
ratores. obtemperare non vult: acquirit grande supplicium. Nam & temporibus prophetarũ: omnes
reges qui in populo dei non prohibuerunt: nec euerterunt: quae contra dei praecepta fuerant
instituta: culpantur: & qui prohibuerunt & euerterunt: super aliorum merita laudantur. Et
Daniel. 3. rex Nabuchodonosor: cum seruus esset idolorum: constituit sacrilegam legem: vt simulacrũ
adoraretur: sed eius impiae constitutioni qui obedire noluerunt: pie fideliterq; fecerunt. Idem
tamen rex: diuino correctus miraculo: piam & laudabilem legem pro veritate cõstituit: vt qui
cunq; diceret blasphemiam in deum verum Sidrac: Misac & Abdenago: cum domo sua peni-
tus interiret. Hanc legem si qui cõtempserunt: & id quod fuerat constitutum merito perpessi
sunt: debuerunt dicere: quod isti dicunt: se iustos esse: quia ex lege regis persecutionem patie-
bantur: quod vtiq; dicerent si ita insanirent sicut isti insaniunt: qui diuidunt membra Christi
exufflant sacramenta Christi: & de persecutione gloriãtur: quia perhibent ista facere legibus
imperatorum: quas constituerunt pro vnitate Christi: & iactant fallaciter innocentiam suam:
& quam non possunt a domino accipere: ab hominibus quęrunt martyrum gloriam. Veri au V
Matth. 5. tem martyres illi sunt: de quibus dominus ait: Beati qui persecutionem patiũtur propter iu-
stitiam. Non ergo qui propter iniquitatem: & propter Christianae vnitatis impiam diuisionẽ
Li. 1. de ser. sed qui propter iustitiam persecutionem patiũtur: hi martyres veri sunt. Nam & Agar passa
dñi in mon- est persecutionem a Sara: & illa erat sancta quae faciebat: illa iniqua quae patiebatur. Nunquid
te. ca. 4. & huic persecutioni: quam passa est Agar: comparandus est sanctus Dauid: quem persecutus
est iniquus Saul! Valde vtiq; distat: nõ quia patiebatur: sed quia propter iustitiã patiebatur.
Et ipse dominus cum latronibus crucifixus est: Sed quos passio iũgebat: causa separabat. Ideo
in psalmo: vox illa intelligenda est verorum martyrum: volentium se discerni a martyribus
Psal. 42. falsis: Iudica me deus & discerne causam meam de gente non sancta. Non dixit: discerne poenã
meam: sed discerne causam meam. Potest enim esse impiorum similis poena: sed dissimilis est
Psal. 118. martyrum causa: quorum & illa vox est: Iniuste persecuti sunt me: adiuua me. Ideo se dignum
existimauit: qui adiuuaretur iuste: quia illi persequebantur iniuste. Nam si iuste illi perseque- X
rentur: non fuerat adiuuãdus: sed corrigendus. Si autem putant ꝙ nemo possit iuste aliquem
persequi: sicut in collatione dixerunt: illam esse veram ecclesiam quae persecutionem patitur:
non quae facit: omitto dicere quod superius commemoraui: quia si ita est: vt dicunt: Caecilia-
nus ad veram ecclesiam pertinebat: quando eum maiores illorum vsq; ad imperatoris iudiciũ
accusando persequebantur. Nos enim dicimus: ideo illum ad veram ecclesiam pertinuisse: non
quia persecutionem patiebatur: sed quia propter iustitiam patiebatur. Illos autem ideo fuisse
alienatos ab ecclesia: non quia persequebantur: sed quia iniuste persequebantur. Nos itaq; hoc
dicimus: Illi vero si non quęrunt causas quare quisq; faciat persecutionem vel quare patiatur:
sed hoc putant esse signũ veri Christiani: si persecutionem non faciat: sed patiatur: sine dubio
Cęcilianus. Cęcilianum in ea definitione constituunt: qui non faciebat sed patiebatur. Maiores autem su
os ab ea definitione foras mittunt: qui faciebant non patiebantur. Sed hoc (vt dixi) omitto: il
23. q. 4. si ec- lud dico: si ecclesia vera ipsa est quae persecutionem patitur: non quae facit: quaerant ab aposto-
clesia. lo quam ecclesiam significat Sara: quando persecutionem faciebat ancillae! Liberam quippe ma
trem nostram cęlestem Hierusalem: id est veram dei ecclesiam: in illa muliere dicit fuisse figu-
ratam quę affligebat ancillam. Si autem melius discutiamus: magis illa persequebatur Saram
superbiẽdo: ꝙ illam Sara coercendo. Illa enim dominae faciebat iniuriam: ista imponebat super-
biae disciplinam. Deinde quęro: si boni & sancti nemini faciunt persecutionem: sed tantummo
Psal. 17. do patiuntur: cuius putant esse in psalmo vocem: vbi legitur: Persequar inimicos meos: & cõ
prehendam illos: & non conuertar donec deficiant! Si ergo verum dicere vel agnoscere volu-

mus:est persecutio iniusta quam faciunt impii ecclesię Christi:& est iusta persecutio:quam fa-
ciunt impiis ecclesię Christi. Ista itaq; beata est:quæ persecutionem patitur propter iustitiam
illi vero miseri qui persecutionem patiuntur propter iniustitiam.Proinde ista persequitur di-
ligendo:illi sæuiendo.Ista vt corrigat:illi vt euertant.Ista vt reuocet ab errore:illi vt præcipi-
tent in errorem.Deniq; ista persequitur inimicos & comprehendit donec deficiant in vanita-
te:vt in veritate proficiãt.Illi autem retribuentes mala pro bonis:quia eis consulimus ad æter
nam salutem:etiam temporalem nobis conantur auferre:sic amantes homicidia: vt in seipsis
Y ea perficiant:quãdo in aliis perpetrare nõ possunt.Sicut enim charitas laborat ecclesiæ sic eos
ab illa perditione liberare:vt eorum nemo moriatur:sic eorum laborat furor:aut nos occidere
vt suæ crudelitatis pascant libidinem:aut etiam seipsos:ne perdidisse videantur occidendorũ
hominum potestatem.Qui autem nesciunt consuetudinem illorum:putant eos modo seipsos
occidere:quando ab eorum insanissima dominatione per occasionem legum istarum quæ pro
vnitate sunt constitutæ:tanti populi liberantur.Qui autem sciunt & ante ipsas leges quid fa
cere soleãt:non eorum mirantur mortes:sed recordãtur mores:maxime quãdo adhuc cultus
fuerat idolorum:ad Paganorum celeberrimas solennitates ingentia turbarum agmina venie-
bant:non vt idola frangerent:sed vt interficerentur a cultoribus idolorum.Nam illud si acce
pta legitima potestate facere vellẽt:si quid eis accidisset:possent habere qualẽcũq; vmbrã no-
minis martyrũ:sed ad hoc solũ veniebãt:vt integris idolis ipsi perimerentur.Nã singuli quiq;
valentissimi iuuenes cultores idolorum:quis quot occideret:ipsis idolis vouere consueuerãt.
Quidã etiã se trucidandos armatis viatoribus ingerebãt:percussuros eos se:nisi ab eis perime
rentur terribiliter comminantes. Nonnunq̃ & a iudicibus transeuntibus extorquebant vio-
lenter:vt a carnificibus vel ab officio ferirẽtur. Vnde quidã illos sic illusisse perhibetur:vt eos
tãq̃ percutiendos:ligari & dimitti iuberet:atq; ita eorum impetum incruentus & illæsus eua
deret.Iam vero per abrupta præcipitia:per aquas & flãmas occidere seipsos:quotidianus illis
ludus fuit.Hæc enim eos tria mortis genera diabolus docuit:vt mori volentes:quando nõ in
ueniebãt quẽ terrerent:vt eius gladio ferirẽtur:per saxa se mitterẽt:aut ignibus gurgitibusq;
donarent. Quis autem illos hæc docuisse credendus est possidens cor eorum: nisi ille qui &
Saluatori nostro:vt se de pinna templi pręcipitaret:tanq̃ de lege suggessit? Cuius suggestionẽ Luc.4.
a se vtiq; prohiberẽt:si magistrum Christum in corde portarent.Sed quia in se diabolo potius
dederunt locum:aut si pereunt quemadmodum grex ille porcorum:quem de monte in mare Marci.5.
turba dæmonum deiecit:aut illis mortibus erepti:& pio matris catholicæ gremio collecti:ita
liberãtur:quẽadmodũ est a domino liberatus:quẽ pater eius a dæmonio sanãdũ obtulit dicẽs: Matth.17.
Z q; aliquãdo cadere in aquã:aliquãdo in ignẽ soleret. Vnde magna in eos fit misericordia:cum
etiam per istas imperatorũ leges:ab illa secta:vbi per doctrinas dæmoniorum mendaciloquo
rum mala ista didicerunt:prius eripiuntur inuiti:vt in catholica postea bonis pręceptis & ma
ioribus sanentur assueti.Nam multi eorum quorũ iam in vnitate Christi pium fidei feruorem
charitatemq; miramur:cũ magna lætitia deo gratias agunt:q; illo errore caruerũt vbi mala ista
bona putauerũt:Quas gratias modo volentes nõ agerent:nisi prius etiã nolentes ab illa nefa-
ria societate discederent.Quid de illis dicamus:qui nobis quotidie cõfitentur:q; iam olim vo
lebant esse catholici:sed inter eos habitabãt:inter quos id qđ volebãt esse non poterant per in-
firmitatem timoris:vbi si vnũ verbũ pro catholica dicerent:& ipsi & domus eorum funditus
euerterentur? Quis est tã demens:qui neget istis debuisse per iussa imperialia subueniri:vt de
tanto eruerẽtur malo:dũ illi quos timebant timere cogũtur:& eodẽ timore aut etiã ipsi corri
gũtur:aut certe cũ se correctos esse confingũt:correctis parcũt:a quibus antea timebantur? Si
autẽ seipsos occidere voluerint:ne illi qui liberandi sunt liberentur:& eo modo liberantiũ ter
rere pietatem:vt dũ timẽtur ne quidã perditi pereant:nõ eruantur perditioni:qui vel iã nole
bant perire:vel coerciti poterãt nõ perire:Quid hic agit charitas Christiana:pręsertim cũ illi q
suas mortes volũtarias & furiosas minantur: in populorũ liberandorũ cõparatione perpauci
sint?Quid agit ergo fraterna dilectio:vtrũ dũ paucis trãsitorios ignes metuit caminorũ,dimit
tit oẽs æternis ignibus gehẽnarũ:& tã multos vel iam volẽtes vel postea nõ valẽtes per catho
licã pacẽ ad vitã venire perpetuã:relinquit in interitũ sempiternũ:cauẽdo ne quidã volũtario
moriãtur interitu:q viuũt ad impedimẽtũ salutis aliorũ:quos nõ permittũt secundũ Christi
doctrinam viuere:vt eos doceant quocũq; tempore secundũ consuetudinẽ doctrinæ diaboli-
cæ ad eas quæ in illis modo timentur mortes voluntarias festinare? An potius cõseruat quos

potest: etsi sponte pereant:quos conseruare non potest! Vt enim omnes viuant ardenter exoptat:sed omnes ne pereant plus laborat.Gratias autem domino:q & apud nos:non quidem in omnibus:sed valde in pluribus locis: & per alias Africæ partes: sine vllis istorum insanorũ mortibus:pax catholica cucurrit & currit.Ibi autem illa funesta contingunt: vbi est tam furiosum & inutile hominũ genus:qui & aliis temporibus eadem facere consueuerunt.Et prius quidem q̃ istæ leges a catholicis imperatoribus mitterentur:pacis atq vnitatis Christi paulatim doctrina crescebat:& in eã quisq sicut discebat & volebat & poterat ex ipsa parte transibat:cum tamen apud illos perditorum hominũ dementissimi greges: in diuersis causis quietem innocentium perturbabant.Quis non dominus seruum suum timere compulsus est: si ad illorum patrocinium confugisset! Quis euersori minari saltem audebat auctori! Quis cõsumptorem apothecarum! Quis quẽlibet poterat exigere debitorem:auxilium eorum defensionemq poscentem:timore fustium & incendiorum mortisq præsentis! Pessimorum seruorum vt liberi abscederent tabulæ frangebantur: extorta debitoribus chirographa reddebantur:Quicunq dura illorum verba contempserant:durioribus verberibus quod iubebant facere cogebantur. Innocentium qui eos offenderant domus,aut deponebantur ad solum: aut ignibus cremabantur. Quidam patresfamilias honesto loco nati: & generoso cultu educati: vix viui post eorum cædes ablati sunt:vel vincti ad molam: & eam in gyrum ducere: tanq̃ iumenta contemptibilia: verbere adacti sunt.Quod enim de legibus auxilium a ciuilibus potestatibus aduersus eos aliquid valuit! quis in præsentia eorum officialis anhelauit! Quisq qd illi noluissent exactor exegit! Quis eos qui eorum cædibus extincti sunt vindicare tentauit: nisi q propria de illis poenas poscebat insania:cum aliis prouocandis in se gladiis hominum: quos vt ab eis ferirentur morte terrebant:alii per varia præcipitia:alii per aquas:alii per ignes se in mortes volũtarias vsquequaq mittebant: & animas ferales a se sibi illatis suppliciis proiiciebant! Horrebant ista plurimi in ipsa superstitione hæretica constituti:& cum innocentiæ suæ sufficere arbitrarentur:q sibi talia displicerent:dicebatur eis a catholicis:si innocentiam vestrã mala ista nõ polluũt:quomodo dicitis orbẽ Christianũ:vel falsis vel certe ignotis Cæciliani peccatis esse pollutum! Quomodo vos nefario scelere:ab vnitate catholica:tanq̃ ab area dominica separatis:quæ vsq ad tempus ventilationis necesse est vt habeat & frumentum in horreo recondendum & paleam ignibus cõsumẽdam! Atq ita quibusdam ratio reddebatur: vt aliqui ad vnitatem catholicam: etiam inimicitias perditorum parati sustinere transirent: sed plures q̃uis id vellent:eos tamen homines quibus tanta fuerat licentia sæuiendi: inimicos facere non audebant. Nonnulli quippe illos cum ad nos transissent crudelissimos passi sunt. Accidit etiam vt apud Carthaginem quendam diaconum suum nomine Maximianum:contra episcopum suum superbiẽtem:quidam episcoporum eiusdem partis facto schismate: & in plebe Carthaginis diuisa parte Donati:ordinarent episcopum contra episcopũ.Qd cũ eorum pluribus displiceret:eundem Maximianum cum aliis duodecim:qui eius ordinationi præsentes affuerant damnauerunt:cæteris autem ad eandem societatem schismatis pertinentibus: die constituto facultatem redeundi dederunt.Sed postea ex ipsis duodecim quosdam:& ex illis quibus dilatio data fuerat:post diem positum redeuntes propter pacem suam in suis honoribus susceperunt: & quoscunq extra ipsorum communionem damnati baptizauerant:rebaptizare non ausi sunt. Coepit hoc eorum factum contra illos pro catholica multum valere:vt ora eorum penitus clauderentur. Quæ res cum (sicut oportebat) ad sanandos ab schismate animos hominũ spargeretur instãtius: & quaquauersum poterat:catholicorũ sermonibus ac disputationibus mõstraretur:eos pro pace Donati & damnatos suos in honorẽ suũ integrum suscepisse & baptismũ quẽ damnati vel etiã dilati foris ab ecclesia eorũ dederãt:nõ ausos fuisse rescindere: & orbi terrarũ cõtra pacẽ Christi cõtaminationẽ (nescio quorũ) obiicere peccatorũ: & euacuare baptismũ: in illis quoq ecclesiis datum:vnde in Africam venit ipsum euãgelium: plurimi confundebantur: & manifestæ veritati erubescentes corrigebantur : solito crebrius: & multo magis:vbicunq ab eorum sæuitia respirabat aliquãta libertas. Tum vero illi sic exarserunt: & tantis sunt odiorum stimulis incitati vt cõtra eorũ insidias atq violentias: & apertissima latrocinia: vix vllæ nostræ communionis ecclesiæ possent esse securæ:vix vlla via tuta: qua iter agerent quicunq aduersus eorum rabiem pacem catholicam prædicarent : eorumq dementiã perspicua veritate conuincerent: Vsqueadeo prorsus non solum laicis:vel quibuslibet clericis:sed ipsis quoq episcopis catholicis: quodammodo proponebatur dura conditio.

Aut eñ tacenda erat veritas:aut corã immanitas perferenda.Sed si veritas taceretur:nõ solũ
n.mo fuerat eius silẽtio liberãdus:sed multi etiã i ilorũ seductione pdẽdi.Si autẽ veritatis pdi
catione furor corũ ad sæuiendũ puocaretur:aliquibus liberatis nostrisq; firmatis:rursus a se
A quenda veritate,formido impediret infirmos.Cũ igiť angustiis affligeretur ecclesia: quisquis 23.q.4.si ec
existimat oĩa potius sustinẽda:q̃ dei auxiliũ:vt p Christianos imperatores ferret:fuisse poscẽdũ clesia.
parũ attẽdit nõ bonã de hac negligẽtia reddi potuisse rationẽ.Qd eñ dicũt:q cõtra suas impie
tates leges iustas instituj nolũt:nõ petiisse a regibus terrę apostolos talia: nõ consyderãt aliud
fuisse tũc tẽpus:& oĩa suis tẽporibus agi.Quis eñ tũc in Christũ crediderat imperator:qui ei
pro pietate contra impietatem legem ferẽdo seruiret:quãdo adhuc illud propheticũ cõplebať:
Quare fremuerũt gẽtes:& populi meditati sunt inania:Astiterũt reges terrę:& principes cõ Psal.2.
uenerũt in vnũ: aduersus dominũ & aduersus Christũ eius! Nõdũ autẽ agebať:qd paulo post
in eodẽ psalmo diciť:Et nũc reges intelligite:erudimini qui iudicatis terrã:Seruite domino in
timore:& exultate ei cũ tremore.Quomodo ergo reges domino seruiũt in timore:nisi ea quæ
cõtra iussa domini fiũt: religiosa seueritate prohibẽdo atq; plectẽdo! Aliter eñ seruit quia ho
mo est:aliter quia etiã & rex est.Quia homo est:ei seruit viuẽdo fideliter:quia vero etiã rex est
seruit leges iusta pcipiẽtes & cõtraria prohibẽtes,conuenienti vigore sanciendo:Sicut seruiuit
Ezechias:lucos & tẽpla idolorũ:& illa excelsa quæ cõtra pręcepta dei,fuerãt extructa destruẽ 4.Regũ.18.
do:Sicut seruiuit Iozias:talia & ipse faciẽdo:Sicut seruiuit rex Niniuitarũ:vniuersam ciuita 4.Regũ.22.
tem ad placãdũ dominũ cõpellẽdo:Sicut seruiuit Darius:idolũ frangẽdũ in potestatẽ Danieli Ionę.3.
dando:& inimicos eius leonibus ingerẽdo:Sicut seruiuit Nabuchodonosor (de quo iã dixi Daniel.14.
mus) oẽs in regno suo positos a blasphemando deo lege terribili phibẽdo. In hoc ergo seruiũt Daniel.3.
domino reges inquãtũ sunt reges:cũ ea faciũt ad seruiendũ illi:quę nõ possunt facere nisi re
ges.Cũ itaq; nõdũ reges domino seruirẽt tẽporibus apostolorũ:sed adhuc meditarẽtur inania
aduersus eũ & aduersus Christũ eius:vt prophetarũ pdicta oĩa cõplerenť:nõ vtiq; tũc possent
impietates legibus prohiberi:sed potius exerceri.Sic eñ ordo tẽporũ voluebatur:vt & Iudæi
occiderẽt pdicatores Christi: putãtes se officiũ deo facere:sicut pdixerat Christus:& gentes
fremerẽt aduersus Christianos:& omnis patiẽtia martyrũ vinceret. Postea vero q̃ cœpit im
pleri qd scriptũ est:Et adorabũt eũ omnes reges terræ:oẽs gentes seruiẽt illi:Quis mente so
brius regibus dicat:Nolite curare in regno vestro a quo tueatur vel oppugnetur ecclesia do
mini vestri: nõ ad vos pertineat in regno vestro quis velit esse siue religiosus siue sacrilegus:
quibus dici nõ potest:nõ ad vos pertineat in regno vestro quis velit pudicus esse quis impudi
cus! Cur eñ cũ datũ sit diuinitus homini liberũ arbitriũ:adulteria legibus puniãtur: & sa
B crilegia permittãtur! An fidem nõ seruare leuius est animã deo:q̃ fœminã viro! Aut si ea quę
nõ contẽptu:sed ignorantia religionis cõmittũtur:mitius vindicanda:nũquid ideo negligẽ
da sunt! Melius est quidẽ (quis dubitauerit!) ad deũ colendũ doctrina homines duci:q̃ pœnę
timore vel dolore cõpelli. Sed nõ quia isti meliores sunt:ideo illi qui tales nõ sunt negligendi
sunt.Multis enim profuit (qd experimẽtis probauimus & probamus) prius timore vel dolo
re cogi:vt postea possint doceri:aut quod iam verbis didicerant opere sectari.Proposuit nobis
quidã sentẽtiã cuiusdã secularis auctoris:qui dixit:Pudore & libertate liberos retinere:satius
esse credo q̃ metu.Hoc quidẽ verum est:sed sicut meliores sunt quos dirigit amor:ita plures
sunt quos corrigit timor.Nã vt de ipso auctore istis respõdeatur:apud illũ etiã legũt:Tu nisi
male coactus:recte facere nescis.Porro autẽ scriptura diuina & propter illos meliores dixit:Ti 1.Ioan.4.
mor nõ est i charitate:sed pfecta charitas foras mittit timorẽ:Et propter hos inferiores q plu
res sunt:ait: Verbis nõ emẽdabitur seruus durus:si enim & intellexerit nõ obediet.Cũ dixit:
verbis eum non emendari : non eum iussit deseri:sed tacite admonuit vnde debeat emẽdari.
Alioquin nõ diceret:verbis nõ emẽdabiť:sed tantũmodo diceret:nõ emẽdabitur.Alio quoq;
loco dicit:Non solũ seruũ sed etiam filiũ indisciplinatum plagis esse coercendum.Et magno
fructu.Nam tu quidẽ inquit percutis eum virga:animã vero eius liberabis a morte.Et alibi Prouer.23.
dicit:Qui parcit baculo:odit filium suum.Dauid enim qui recta fide veroq; intellectu:totis Prouer.13.
animæ suæ viribus dicit:Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum:quando veniam & appa Psal.41.
rebo ante faciem dei.Et huic tali non solum temporalium pœnarum:vel imperialium legum
sed nec gehennarum timor est necessarius:cui tam desyderabile bonũ est adhęrere deo: vt nõ
solum ab ea felicitate alienari tanq̃ magnum supplicium perhorrescat : verumetiam differri
C moleste ferat.Sed tamen anteq̃ dicant boni filii:Concupiscentiam habemus dissolui & esse cũ Phili.1.

Christo:multi prius tanq̃ mali serui & quodãmodo improbi fugitiui:ad dominũ suũ tempo
23.q.4.quis nos. ralium flagellorum verbere reuocãtur. Quis enim nos potest amplius amare q̃ Christus: qui
animam suã posuit pro ouibus suis? Et tamen cum Petrum & alios apostolos solo verbo vo
Ioan.10. casset:Paulum prius Saulum:ecclesiæ suæ postea magnũ ædificatorem:sed horrendum antea
Actuũ.9. vastatorem:non solum voce cõpescuit:verũ etiam potestate prostrauit:atq; infidelitatis tene
bris sæuientẽ:ad desyderandũ lumen cordis vt surgeret:prius corporis cęcitate percussit. Si
pœna illa non esset:non ab ea postmodum sanaretur. Et quãdo apertis oculis nihil videbat: si
eos saluos haberet:non ad impositionem manus Ananiæ:vt eorum aperiretur obtutus: tanq̃
squamas quibus clausus fuerat, inde cecidisse scriptura narraret. Vbi est qđ isti clamare con
23.q.6.schismatici. sueuerũt:liberum est credere vel nõ credere? Cui vim Christus intulit? quẽ coegit? Ecce ha
bent Paulum apostolũ:agnoscant in eo prius cogentẽ Christũ: & postea docentẽ: prius ferientẽ
& postea consolantẽ. Mirũ est autẽ quomodo ille qui pœna corporis ad euangeliũ coactus in
trauit:plus illis omnibus qui solo verbo vocati sunt, in euangelio laborauit: Et quem maior ti
mor compulit ad charitatem:eius perfecta charitas foras mittit timorem. Cur ergo non coge
ret ecclesia perditos filios vt redirẽt: si perditi filii coegerunt alios vt perirent? Quis etiã illos
quos non coegerunt:sed tantũmodo seduxerunt: si per terribiles, sed salubres leges in eius gre
mio reuocentur:blandius pia mater amplectitur: & de illis multo amplius q̃ de his quos nũq̃
perdiderat gratulatur. An non pertinet ad diligentiam pastoralem: etiam illas oues quæ non D
violenter ereptæ:sed blande leniterq; seductę: a grege aberrauerint: & ab alienis cœperint pos
sideri: inuentas ad ouile dominicum si resistere voluerint flagellorum terroribus vel etiã do
loribus reuocare? præsertim quoniam si apud fugitiuos & prædones seruos fœcunditate mul
tiplicentur:plus habet iuris q; in eis dominicus character agnoscitur:qui in eis quos suscepi
mus:nec tamen rebaptizamus:minime violatur. Sic enim error corrigẽdus est ouis: vt nõ in
ea corrumpatur signaculũ redẽptoris. Neq; enĩ si quisq̃ regio charactere assignato desertore
signetur: & accipiat indulgentiã: atq; ille redeat ad militiã: ille autẽ esse in militia in qua nõdũ
erat incipiat:in aliquo eorũ character ille rescinditur:an nõ potius in ambobus agnoscitur: &
honore debito quoniã regius est approbatur? Quia ergo nõ possunt malũ esse ostẽdere quo co
gũtur:nec ad bonũ se cogi oportere cõtẽdũt:sed a Christo coactũ ostẽdimus Paulum. Imitatur
23.q.6.schismatici. itaq; ecclesia in istis cogendis dominũ suũ:quæ prius vt neminẽ cogeret expectauit: vt de fide
2.Cor.10. regũ atq; gentiũ p̃dicatio prophetica cõpleretur. Etiã hinc enim nõ absurde intelligitur illa
Lucę.14. apostolica sententia:vbi Paulus beatus dicit: Parati vlcisci omnẽ inobedientiã cũ cõpleta fue
rit prior obedientia vestra. Vnde & ipse dominus ad magnã cœnã suã prius adduci iubet cõ
uiuas:postea cogi. Nã cũ ei serui sui respõdissent: Domine factũ est qđ iussisti: & adhuc est lo
cus: Exite inq̃t in vias & sepes: & quoscũq; inueneritis cogite intrare. In illis ergo qui leniter
primo adducti sunt:cõpleta est prior obediẽtia: In istis autẽ qui cogũtur: inobediẽtia coercet.
Nã quid est: Cogite intrare: cũ primo dictũ esset: adducite: & respõsum esset: factũ est qđ iussi
sti & adhuc est locus? Si miraculorũ terroribus cogendos voluisset intelligi: magis ad eos qui
prius vocati sunt, diuina miracula multa facta sunt: maxime ad eos de quibus dictum est: Iu
dæi signa petũt. In ipsis quoq; gẽtilibus talia tẽporibus apostolorũ miracula euãgeliũ cõmen
23.q.6.schismatici. & q.4. ipsa pietas. dauerũt: vt si talibus cogi iuberẽtur: priores vt dixi potius cõuiuæ coacti esse merito crederẽ
tur. Quapropter si potestatẽ quã per religionẽ ac fidẽ regũ tẽpore quo debuit diuino munere
accepit ecclesia: hi q̃ inueniũtur in viis & in sepibus: id est in hęresibus & schismatibus: cogũ
tur intrare: nõ quia cogũtur rephẽdãt: sed quo cogantur attẽdant. Cõuiuiũ domini vnitas est
corporis Christi: nõ solũ in sacramẽto altaris: sed etiã i vinculo pacis. De ipsis sane possumus
verissime dicere q; neminẽ cogant ad bonũ: Quoscũq; enĩ cogũt: nõ cogũt nisi ad malũ. Verũ E
tamen anteq̃ istę leges quibus ad conuiuiũ sanctũ coguntur intrare: in Africã mitterẽtur: nõ
nullis fratribus videbatur: in q̃bus & ego erã: q̃uis Donatistarum rabies vsquequaq; sęuiret:
non esse petendũ ab imperatoribus: vt ipsam hæresim iuberent omnino nõ esse: pœnã cõstituẽ
do eis qui in illa esse voluissent: sed hoc potius constituerent: vt eorum furiosas violẽtias non
23.q.4. ipsa pietas. paterentur qui veritatem catholicam vel p̃dicarent loquẽdo vel legerent constituẽdo. Quod
eo modo fieri aliquatenus posse arbitrabamur: si legem piissimæ memoriæ Theodosii, quam
generaliter in omnes hęreticos promulgauit: vt quisquis eorũ episcopus vel clericus vbilibet
esset inuentus: decem libris auri multaretur: expressius in Donatistas: qui se negabant hære
ticos, ita confirmarent: vt non omnes ea multa ferirentur: sed in quorũ regionibus aliquas vio

lentias à clericis vel a circũcellionib⁹ vel populis eorum ecclesia catholica pateretur:vt scilicet
post protestationẽ catholicorum:qui fuissent ista perpessi:iam cura ordinum ad persoluendã
multam episcopi siue ministri caeteri tenerentur.Ita cũ existimabamus eis territis & nihil ta-
le facere audentibus posse libere doceri & teneri catholicam veritatem:vt ad eam cogeretur
nemo:sed eã q̄ sine formidine vellet sequeretur:ne falsos & simulatores catholicos haberemus.
Et q̄uis aliis fratribus aliud videretur:iam aetate grauioribus:vel multarum ciuitatum & lo
corum exempla currentibus:vbi firmam & veram catholicam videbamus:quae tamen ibi ta-
libus beneficiis dei constituta esset atq; firmata:dum per priorum imperatorũ leges ad com-
munionẽ homines catholicam venire cogerentur:obtinuimus tamen vt illud potius qđ dixi
ab imperatoribus peteretur.Decretũ est in concilio nr̃o:legati ad comitatũ missi sunt.Sed dei
maior misericordia:qui sciret harum legum terror & quędam medicinalis molestia q̄ multo
rum esset prauis vel frigidis animis necessaria:& illi duritię:quae verbis emendari non posset
vel potest:sed tñ aliquantula seueritate disciplinae põt:id egit vt legati nostri qđ susceperant
obtinere non possent.Iam enim nos praeuenerant ex aliis locis quaedam episcoporum querelae
grauissimae:qui mala fuerant ab ipsis multa perpessi:& a suis sedib⁹ exturbati.Praecipue hor
renda & incredibilis caedes Maximiani episcopi catholici ecclesię Vagiensis effecit:vt nostra
legatio iam quid ageret non haberet.Iam enim lex fuerat ꝓmulgata:vt tantae immanitatis hę
resis Donatistarum:cui crudelius parci videbatur q̄ ipsa saeuiebat:non tantum violenta esse:
sed omnino esse non sineretur impune:Non tamen supplicio capitali propter seruandam eti-
am circa indignos mansuetudinem christianam:sed pecuniariis damnis propositis:& in epi-
F scopos vel ministros eorum exilio constituto. Supradictum quippe episcopum Vagiensem
qm̃ apud ordinarium iudicem dicta inter partes sententia:obtinuerat basilicam quam illi cũ
catholica esset inuaserunt:stantem ad altare irruentes horrendo impetu & furore crudeli:fu-
stibus & huiuscemodi telis:lignis deniq; eiusdem altaris effractis immaniter ceciderunt:pu-
gione etiam ꝑcusserunt in inguine:quo vulnere sanguis effluens eum exanimem redderet:ni
si ei ad vitam maior saeuitia eorum profuisset.Nam cum grauiter sauciatum per terram insu
per traherent:exundanti venae puluis obtrusus sanguinem obtinuit:cuius effusione ibat in
mortem.Deinde cum ab eis tandem relictum:nostri cum psalmis auferre tentarent:illi ira ar-
dentiore succensi:eum deportantiũ manibus abstulerunt:male mulctatis fugatisq; catholicis
quos ingenti multitudine superabãt & facile saeuiendo terrebant.Inde in quandam turrem le
uatum:iam defecisse arbitrantes:cum ille adhuc viueret,abiecerunt.Sed quodam molli agge
re exceptus:& a quibusdam nocte transeuntibus per lucernam conspectus:agnitus atq; colle-
ctus:& ad religiosam domum apportatus:adhibita magna cura post multos dies cum ab illa
desperatione recreatus esset:occisum eum tamen fama scelere Donatistarum etiam trans ma
re nuntiauerat.Quo postea q̄ venit:& vita eius inopinatissima apparuit:cicatricib⁹ suis tam
multis:tam ingẽtibus:tam recentibus:non frustra famã mortuum se nuntiasse monstrauit.
Auxilium ergo petiuit ab imperatore christiano:non tam sui vlciscendi causa:q̄ tuendae ec- 23.q.3.Maxi
clesiae sibi creditę.Quod si praetermisisset:non eius fuisset laudanda patientia:sed negligen- mianus.
tia merito culpanda.Neq; enim & apostolus Paulus vitae suae transitoriae consulebat:sed ec- Actuum.21.
clesiae dei:quando contra illos qui eum occidere conspirauerant:consilium illorum tribuno
vt proderetur effecit. Vnde factum est vt cum ad locum quo fuerat perducendus:deduce-
ret miles armatus:ne illorum pateretur insidias.Romanas etiam leges implorare minime du
bitauit:ciuem Romanum se esse proclamans:quos tunc affligi verberibus nõ licebat.Itemq;
ne Iudęis eum interimere cupientibus traderetur:Caesaris poposcit auxilium:Romani qui- Actuũ.25.
dem principis sed non christiani.Vbi satis ostendit quid facere deberent postea Christi dispen
G satores:quando imperatores christianos periclitante ecclesia reperirent.Hinc ergo factum est
vt imperator religiosus & pius,perlatis in notitiam suam talibus causis:mallet piissimis legi
bus illius impietatis errorem omnino corrigere:& eos q cõtra Christũ Christi signa portarẽt
ad vnitatem catholicã terrendo & coercendo redigere:q̄ saeuiendi tantũmodo auferre licẽtiã
& errandi ac pereũdi relinquere.Iã vero cũ ipsae leges venissent in Africã:ꝓcipue illi q q̄rebãt
occasionẽ:aut ꝓuitiã furẽtiũ metuebãt:aut suos verecũdabanť offendere:ad eccl'iam cõtinuo
transierunt.Multi etiã qui sola illic a parẽtibus tradita cõsuetudine tenebanť:qualẽ vero cau
sam ipsa haeresis haberet nũq̄ antea cogitauerant:nũq̄ q̄rere & cõsyderare voluerant:mox vbi

cœperunt aduertere:& nihil in ea dignũ inuenire propter quod tanta damna paterenť:sine vl
la difficultate catholici facti sunt.Docuit enim sollicitudo quos negligentes securitas fecerat.
Istorũ aũt oĩm præcedentium authoritatem & persuasionem secuti sunt multi:qui min⁹ ido-
nei erant per seipsos intelligere:quid distaret inter Donatistarum errorem:& catholicam ve-
ritatem.Ita cum magna agmina populorum vera mater in sinum gaudẽs reciperet:remanse-
runt turbæ duræ:& in illa peste infelici animositate sistentes.Ex his quoq; plurimi simulando
communicauerũt:alii paucitate latuerunt.Sed illi q simulabant:paulatim assuescendo:& ꝑdi
cationem veritatis audiendo:maxime post collationem & disputationem q̃ inter nos & episco
pos eorũ apud Carthaginem fuit:ex magna pte correcti sunt.In quibusdam vero locis:vbi per
tinacior & impacatior præualuit multitudo:cui resistere non poterant pauciores quorũ erat
melior de communione sententia:aut turbæ authoritati paucorum potentiorum subditę ĩ ma
lam partem obtemperauerunt:aliquanto diutius laboratum est.Ex his sunt in quibus adhuc
laboratur:in quo labore multi catholici:& maxime episcopi & clerici horrenda & dura ꝑpessĩ
sunt:q̃ cõmemorare lõgũ est:quando quorũdã & oculi extincti sunt:& cuiusdã episcopi man⁹
& lingua præcisa est:nõnulli etiã trucidati sunt.Taceo crudelissimas cædes:& domoꝝ depꝛda
tiones per nocturnas aggressiones:& incendia nõ solũ priuatorũ habitaculorum : verũetiã ec
clesiarum:in quas flãmas nõ defuerunt q & codices dominicos mitterent.Sed nos huiusmodi
afflictos malis:consequens consolatus est fructus.Nã vbicũq; a ꝑditis ista cõmissa sunt:ibi fer- H
uẽtius atq; pfectius vnitas christiana ꝓfecit:& vberius laudať dñs:q donare dignatus est vt ser
ui ei⁹ passionibus suis lucrarenť fratres suos:& oues eius mortifero errore dispersas in pacem
salutis æternæ suo sanguine congregarent.Potens est dñs & misericors:quem quotidie roga-
mus vt etiã cæteris det pœnitentiam:& resipiscant de diaboli laqueis:a quo captiui tenentur
secundum ipsius voluntatem:q nõ q̃runt nisi vnde nobis calumnienť:& retribuant mala pro
bonis:qa nec intelligere nouerunt:quẽ circa eos animũ dilectionẽq; seruemus:& qũo eos veli-
mus secundum dñi pceptum:qđ per Ezechielẽ ꝓphetam pastoribus dedit:reuocare errantes
& perditos inuenire.Illi aũt,qđ & alibi aliqñ diximus:& qđ nobis faciũt sibi non imputant : &
23.q.5.qs ei. qđ sibi faciunt nobis imputant.Quis enim nostrum velit nõ solũ aliquẽ illorum perire:verum
etiam aliquid perdere?Sed si aliter non meruit pacem habere domus Dauid:nisi Absalon fili-
us eius in bello qđ contra patrem gerebat,fuisset extinctus:q̃uis magna cura mandauerit su-
is vt eum quantum possent viuum saluumq; seruarent:& esset cui pœnitenti paternus affe-
ctus ignosceret:qd ei restitit:nisi perditum flere:& sui regni pace acqsita suam mœstitiam cõ-
solari?Sic ergo catholica mater bellantibus aduersus eam qd aliud q̃ filiis suis:qa vtiq; ex ipsa
magna arbore:q̃ ramorum suorum porrectione toto orbe diffunditur:iste ĩ Africa ramuscu-
lus fractus est:cum eos charitate parturiat vt redeant ad radicem: sine qua veram vitam ha-
bere non possunt:si aliquorum perditione cæteros tam multos collegit:præsertim quia isti nõ
sicut Absalon casu bellico:sed spontaneo magis interitu pereunt:dolorẽ materni cordis lenit
& sanat tantorum liberatione populorum.Quorum si videas in Christi pace lætitias:frequen
tias:alacritates:& ad hymnos audiendos & canendos:& ad verbũ dei percipiendum celebres
hilaresq; conuentus:multorũq; in eis cum dolore magno recordationem præteriti erroris:&
cum gaudio cõsyderationem cognitæ veritatis:& cum indignatione & detestatione menda-
ciũ magistrorum:q; modo cognoscant de nostris sacramentis q̃ falso iactauerint multorum eti
am in eis confessiones:q; olim vellent esse catholici:nec inter homines tanti furoris auderent
Horum ergo populorum congregationes per plurimas Africæ regiones ab illa perditione li-
beratorum:si sub vno conspectu videres:tunc diceres nimiæ fuisse crudelitatis:si dũ timereť
ne homines desperati:& istorum innumerabili multitudini nulla æstimatiõe cõparandi: suis
& voluntariis ignibus cremarenť:isti in æternũ pdẽdi:& sempiternis ignibus cruciandi relin
23.q.4.ipsa pietas. querenť.Si enim duo aliqui in vna domo habitarent quã certissime sciremus esse ruiturã:no- I
bisq; id p̃nũtiantib⁹ nollent credere:atq; in ea manere persisterent:si eos inde possemus eruere
vel inuitos:quib⁹ imminẽtẽ illã ruinã postea demonstrarem⁹:vt redire vlterius sub ei⁹ piculũ
non auderẽt:puto nisi faceremus nõ immerito crudeles diiudicaremur.Porro si vn⁹ illoꝝ no
bis diceret:qñ intraueritis eruere nos:me ipm cõtinuo trucidabo:alter autem nec exire quidẽ
inde nec erui vellet:sed neq; necare se auderet:qd eligerem⁹:vtrũ ambos ruinę opprimẽdos re
linq̃re:an vno saltẽ p misericordiæ nrę operã liberato:alterũ nõ nostra culpa:sed sua potius in
terire?Nemo est tam infelix:qui non qđ fieri in talib⁹ reb⁹ oporteat facillime iudicet. Et de

duobus hominibus:vno scilicet perdito & vno liberato similitudinem istam proposui. Quid
ergo sentiendum est de quibusdam paucis perditis:et innumerabili multitudine populorũ
liberatorum? Non enim vel tot sunt illi homines qui sua voluntate pereunt:quot liberant per
istas leges ab illa pestifera æternaq; pernicie fundi:pagi:vici:castella: municipia: ciuitates. Si 32.q.4.ipsa
autem diligentius rem de qua loquimur cogitemus:puto q; si plurimi essent in domo ruitura pietas.
& inde saltem vnus liberari posset:atq; id cũ facere conaremur: alii seipsos præcipitio necarẽt
dolorẽ de cæteris nostrũ:de vnius saltem salute consolaremur: non autem ne seipsos alii perde
rent: perire vniuersos nullo liberato permitteremus. Quid igit de ope misericordiæ quod pro
vita æterna adipiscenda & pœna æterna vitanda hominibus debemus impendere, iudicandũ
est:si pro salute ista non solum tẽporali:sed etiam breui ad ipsum tempus exiguũ liberanda:sic
K nos hominibus subuenire : ratio vera & benigna cõpellit? Qd autem nobis obiiciũt:q; res eo 23.q.7.Qđ
rum concupiscamus & auferamus: Vtinam catholici fiant:& non solum quæ dicunt sua:sed autem.
etiam nostra in pace nobiscũ & charitate possideant. Vsqueadeo autem calumniandi cupidita
te cæcant:vt non attendant:q̃ sint inter se contraria quæ loquũtur. Ipsi certe dicunt & inuidio
sissime sibi cõqueri videntur:q; eos in nostram cõmunionẽ violẽto legũ imperio coartamus.
Hoc vtiq; nullo modo faceremus:si res eorum possidere vellemus. Quis auarus quærit com-
possessorem? Quis dominandi cupiditate inflammat9 vel fastu dominationis elat9 desyderat
habere consortẽ? Ipsos certe attendant quondam suos iam nostros socios:& fraterna nobis di-
lectione coniunctos:quẽadmodũ sua teneant:non solum q̃ habebant:sed etiã nostra q̃ non ha-
bebant:q̃ tñ si pauperum cõpauperes sumus, & nostra sunt & illorum. Si autem priuatim q̃
nobis sufficiãt possidemus:nõ sunt illa nostra sed pauperũ:quorum procurationem quodam
modo gerimus:non proprietatem nobis vsurpatione damnabili vẽdicamus. Quicqd ergo no
mine ecclesiarum partis Donati possidebatur:christiani imperatores legib9 religiosis cũ ipsis ec
clesiis ad catholicam trãsire iusserunt. Cũ ergo nobiscũ sint plebes earũdẽ ecclesiarũ:nobiscum
pauperes qui ab eisdem possessiunculis alebant:ipsi potius foris positi:desinant concupiscere
aliena:sed intrent in vnitatis societatem:vt pariter gubernem9:non illa tantũ q̃ dicũt sua ve-
rum etiam q̃ dicuntur & nostra. Scriptum est enĩ. Omnia vestra:vos aũt Christi:Christus aũt 1.Cor.3.
dei. Sub illo capite in vno eius corpore vnum simus:& de istis talibus rebus faciamus qđ scri-
ptum est i actib9 apostolorũ:Erat illis anima vna & cor vnum:& nemo dicebat aliquid propri- Actu.4.
um:sed erant illis oia cõia. Amemus qđ cantamus:Ecce q̃ bonum & q̃ iucundum habitare fra Psal.132.
tres in vnum:vt sic experiantur:& sciant q̃ veraciter ad eos clamet mater catholica:quod scri
bit beatus apostolus ad Corinthios:Non quæro q̃ sunt vestra sed vos. Si autem consyderemus 2.Cor.12.
quod scriptum est in libro sapientiæ:Ideo iusti tulerunt spolia impiorum:Item quod legit i p- Sapien.10.
uerbiis:Thesaurizantur autem iustis diuitiæ impiorum:tunc videbimus non esse quærena 23.q.7.quẽ
L dum qui habeant res hæreticorum:sed qui sint in societate iustorum. Scimus quidem illos tã admodum.
tam sibi arrogare iustitiam:vt eam se iactent non solum habere:sed etiam aliis hominibus da
re. A se quippe dicunt iustificari eum:quem baptizauerint:vbi nihil eis restat:nisi dicere illi q
baptizatur ab eis vt in baptizatorem suum credat. Cur enim nõ faciat:qñ apostolus dicit:Cre Ro.4.
denti in eum qui iustificat impium:deputatur fides eius ad iustitiam? In ipm ergo credat si eũ
ipse iustificat:vt deputetur fides eius ad iustitiam. Sed puto q; etiam ipsi seipsos horreant
si tamen ista vel cogitare dignantur. Iustus enim & iustificans non est nisi deus. Potest autẽ &
de istis dici quod apostolus de Iudæis:Quia ignorãtes dei iustitiam & suam volentes consti- Ro.10.
tuere:iustitiæ dei non sunt subiecti. Absit autem vt quisq̃ nostrum ita se iustum dicat : vt aut
suam iustitiam velit constituere:id est quasi a seipso sibi datam:cum dicatur ei: Quid enĩ ha- 1.Cor.4.
bes quod non accepisti? Aut sine peccato se esse iactare audeat in hac vita:sicut ipsi in nostra col
latione dixerunt in ea se esse ecclesia quæ iam non habet maculam aut rugam:aut aliquid hu- Ephe.5.
iusmodi;nescientes hoc modo in eis compleri:qui vel post baptismũ continuo vel dimissis de- 1.Retra.6.
bitis quæ dimittenda in oratione poscuntur: de hoc exeunt corpore:in tota vero ecclesia tunc
futurum vt sit omnino non habens maculam aut rugam aut aliquid eiusmodi quando di
cendum erit:Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus enim mortis 1.Cor.15.
est peccatum. In hac autem vita vbi corpus quod corrumpitur aggrauat animam : si eccle- Sapien.9.
sia eorum iam talis est:non ergo dicãt deo:quod dominus nos orare docuit:Dimitte nobis de
bita nostra. Cũ enĩ in baptismo cũcta dimissa sint:vt quid hoc poscit ecclesia:si iã etiã i hac vita
nõ habet maculã aut rugam:aut aliquid eiusmodi? Contemnant & apostolum Ioannẽ clamã-

1.Ioan.1. tem in epistola sua:Si dixerimus quia peccatum non habemus:nos ipsos decipimꝰ: & veritas
in nobis non est.Si aũt confessi fuerimus peccata nr̃a:fidelis est & iustꝰ:qui dimittat nobis pec
Matth.6. cata:& mundet nos ab omni iniquitate. Propter hanc spem dicit vniuersa ecclesia: Dimitte
nobis debita nostra:vt non superbientes sed confidentes mundet nos ab iniquitate:atq; ita si
bi dominus Christus exhibeat in illa die gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut ru-
gam aut aliquid eiusmodi.Quam modo mundat lauacro aquæ in verbo:quia neq; aliquid re-
manet in baptismo quod non dimittatur omnium præteritorũ peccatorum:si tamen ipse ba-
ptismꝰ non frustra foris habeatur:si aut intus detur:aut si iam foris datus est:non foris cum il
lo remanet:& quicq̃d ab eis qui post acceptum baptismum hic viuunt: infirmitate humana
contrahitur quarumq; culparum propter ipsum lauacrum dimittitur.Neq; enim aliquid p
dest non baptizato dicere:Dimitte nobis debita nostra.Ita modo mundat ecclesiam suam laua
Ephe.5. cro aquæ in verbo:vt tunc eam sibi exhibeat:non habentem maculam neq; rugam:aut aliqd
eiusmodi:totam scilicet pulchram atq; perfectam: quando absorbebitur mors in victoriam.
Nunc ergo inquantum viget in nobis q ex deo nati sumus:ex fide viuentes:iusti sumꝰ.Inquã-
tum autem reliquias mortalitatis ex Adam trahimus:sine peccato non sumus.Et illud enim
1.Ioan.3. verum est:Qui natus est ex deo non peccat:Et illud verum est:Si dixerimus quia peccatũ non
1.Ioan.1. habemus:nos ipsos decipimus:& veritas in nobis non est.Dominus itaq; Christus & iustꝰ est M
Ro.3. & iustificans:nos autem iustificati gratis per gratiam ipsius.Non autem iustificat nisi corpus
23.q.7.quẽ- suum:quod est ecclesia.Et ideo si corpus Christi tollit spolia impiorum:& corpori Christi the
admodum. saurizantur diuitiæ impiorum:non debent impii foris remanere:vt calumnientur:sed intra-
Sap.5. re potius vt iustificentur. Vnde & illud quod de die iudicii scriptum est: Tunc stabunt iusti
i magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt: & abstulerunt labores eorum: non
vtiq; sic intelligendum est:quia stabit Chananæus aduersus Israel:cum chananæi abstulerit
labores Israel: sed stabit Nabuthæus aduersus Achab: quoniam labores Nabuthæi abstulit
Achab.Chananæus quippe impius:Nabuthæus iustus.Eodem modo non stabit paganus ad
uersus christianum qui abstulit labores eius: quando idolorum expoliata vel donata sunt
templa:sed stabit christianus aduersus paganum qui abstulit labores eius quando martyrum
prostrata sunt corpora. Sic ergo non stabit hæreticus aduersus catholicum q abstulit labo- N
res eius:quãdo ꝑualuerũt leges catholicorũ imꝑatorũ:sed stabit catholicꝰ aduersus hæreticũ
qui abstulit labores eius qñ furores ꝑualebant impiorum circũcellionum.Ipsa quippe scriptu
ra soluit quęstionem:quæ non ait: Tunc stabunt homines:sed tunc stabunt iusti:Et ideo ĩ ma
gna constantia:quia in bona conscientia.Iustus autem hic nemo iustitia sua:id est tãq̃ sibi a se
Ro.12. ipso facta:sed vt dicit apostolus:sicut vnicuiq; deus partitus est mensuram fidei.Sequitur au
tem & adiungit:Sicut enim in vno corpore multa membra habemus: omnia autem membra
non eosdem actus habent:ita multi vnum corpus sumus in Christo.Ac per hoc nemo poterit
23.q.7.quẽ- esse iustus q̃diu fuerit ab vnitate huius corporis separatus.Quemadmodum enim membrum
admodum. si præcidatur ab hominis viui corpore:non potest tenere spiritum vitæ:Sic homo qui præci-
ditur de Christi iusti corpore:nullo modo potest spiritum tenere iustitiæ:etiã si figuram mẽ-
bri teneat quam sumpsit in corpore.In huius ergo compagem veniant:& labores suos non do
minandi cupiditate:sed bene vtendi pietate possideant. Nos aũt voluntatem nostram:vt iã
dictum est:ab huius cupiditatis sordibus:quolibet inimico iudicante purgamus:quando eos
ipsos quorum labores dicuntur:vt nobiscum & illis & nostris in societate catholica vtantur:
quantum valemus inquirimus.Sed hoc est inquiunt quod nos mouet:Si iniusti sumus:quare
Lucæ.15. nos quæritis?Quibus respondemus.Quærimus vos iniustos:ne permaneatis iniusti.Quæri-
mus perditos:vt de inuentis gaudere possimus dicentes:Mortuus erat frater & reuixit:peri
erat & inuentus est.Quare ergo me inquit non baptizas:vt abluas me peccatis? Respondeo.
Quia non facio iniuriam characteri imperatoris:cum errorem corrigo desertoris. Quare in-
quit apud te vel poenitentiam non ago?Immo nisi egeris saluus esse non poteris. Quomodo
enim gaudebis te esse correctum:nisi doleas fuisse peruersum? Quid ergo inquit apud vos cũ
ad vos transimus accipimus?Respondeo.Non quidem accipitis baptismum:qui vobis extra
compagem corporis Christi inesse potuit:prodesse non potuit:sed accipitis vnitatẽ spũs in vi-
culo pacis:sine qua nemo poterit videre deũ:& charitatẽ:q̃ sicut scriptũ est:cooperit multitu
1.Petri.4. dinẽ peccatorũ.Qđ tam magnũ bonum:sine quo nec linguas hominum & angelorũ:nec sciẽ
tiam oĩm sacramentorum:nec prophetiam:nec tantam fidem qua montes transferantur:nec

omnia quæ possidet homo distributa pauperibus: nec corporis in ignibus passionem prodesse 1.Cor.13.
aliquid: apostolus testis est. Hoc ergo tam magnum bonum: si paruum & nullu putatis: meri-
O to infeliciter erratis: merito si in vnitatem catholicam non transitis: peritis. Si ergo inquiunt 24.q.3.ipsa
oportet vt nos extra ecclesiam & aduersus ecclesiã fuisse pœniteat: vt salui esse possimus: quo pietas.
modo post illam pœnitentiam apud vos clerici vel etiam episcopi permanemus? Hoc non fie-
ret: quoniam reuera (quod fatendum est) fieri non deberet: nisi pacis ipsius compensatione sa
narentur. Sed sibi hoc dicant & multo maxime humiliter doleant: qui in tanta morte pcisio-
R nis iacent: vt isto quodam vulnere matris catholicæ reuiuiscant. Cum enim præcisus ramus
inseritur: fit aliud vulnus in arbore: quo possit recipi vt viuat: q̃ sine vita radicis peribat: sed
cum receptus recipienti coaluerit: & vigor consequetur: & fructus. Si autem non coaluerit: il-
le quidem arescit: sed vita arboris permanebit. Est enim & tale inserendi genus: vt nullo præ-
ciso ramo qui intus est: ille qui foris inseratur: non tamen nullo sed vel leuissimo arboris vul-
nere. Ita ergo & isti cum ad radicem catholicam veniunt: nec eis quis post erroris sui pœniten
tiam honor clericatus vel episcopatus aufertur: fit quidem aliquid tanq̃ in cortice arboris ma
tris contra integritatem seueritatis. Veruntamen quia neq; qui plantat est aliquid: neq; qui 1.Cor.3.
rigat: ad dei misericordiam precibus fusis coalescente insitorum pace ramorum: charitas co-
operit multitudinem peccatorum. Vt enim constitueretur in ecclesia: ne quisq̃ post alicuius Dis.50.vt
criminis pœnitentiam clericatum accipiat: vel ad clericatum redeat: vel in clericatu maneat: cõstituer.f.
non desperatione indulgentiæ: sed rigore factum est disciplinæ. Alioquin contra claues datas
ecclesiæ disputabitur: de quibus dictum est: Quæ solueritis in terra soluta erũt & in cęlo. Sed Matth.16.
ne forsitan etiam de cæteris criminibus: spe honoris ecclesiastici animus intumescens super-
be ageret pœnitentiam: seuerissime placuit vt post actam de crimine damnabili pœnitentiam
nemo sit clericus: vt desperatione temporalis altitudinis medicina maior & verior esset humi
litatis. Nam & sanctus Dauid de criminibus mortiferis pœnitentiam egit: & tamen in hono
re suo perstitit: Et beatum Petrum quando amarissimas lachrymas fudit: vtiq; dominum ne
gasse pœnituit: & tamen apostolus mansit. Sed non ideo superuacua putanda est posteriorum
diligentia: qui vbi saluti nihil detrahebatur: humilitati aliquid addiderunt: quo salus tutius 23.q.4.Ipsa
muniret: experti credo aliquorum fictas pœnitentias per affectatas honorum potentias. Co- pietas.
gunt enim multas inuenire medicinas: multorum experimenta morborum. Verum in huius Dis.50.Vt
P cemodi causis vbi per graues dissensionum scissuras non huius aut illius hominis est periculũ cõstitueret.
sed populorum strages iacent: detrahendum est aliquid seueritati: vt maioribus malis sanan-
dis charitas syncera subueniat. Habeant ergo de præterito detestabili errore: sicut Petrus ha-
buit de mendaci timore: amarum dolorem: & veniant ad ecclesiam Christi veram: hoc est ma
trem catholicam: Sint in illa clerici: sint episcopi vtiliter: qui contra illam fuerunt hostiliter.
G Non inuidemus: immo amplectimur: optamus: hortamur: & quos in viis aut sepibus inue-
nimus: intrare cogimus: & sic nondũ quibusdam persuademus: quia non res eorum: sed ipsos
quærimus. Apostolus Petrus quando saluatorem negauit: & fleuit & apostolus mansit: nõdũ
acceperat promissum spiritum sanctum. Sed multo magis isti cum non acceperunt: vbi a cor-
poris compage diuisi: qđ solũ corpus viuificat spiritus sanctus: extra ecclesiam & contra eccle
siã: ecclesię sacramenta tenuerunt: & tanq̃ ciuili bello nostris contra nos erectis signis armisq;
pugnauerunt. Veniant: fiat pax in virtute Hierusalem: quę virtus charitas est. Cui sanctę ciui
tati dictum est: Fiat pax in virtute tua: & abundantia in turribus tuis. Non se extollant aduer Psal.121.
sus maternam sollicitudinem: quam pro ipsis & pro tantis populis quos decipient vel decipie
bant, colligendis & habuit & habet: non superbiant: quia sic eos suscepit: non referant ad elatio
nis suæ malum qđ facit ipsa propter pacis bonum: Sic multitudinibus p schismata: & hęreses
pereuntibus subuenire consueuit. Hoc displicuit Lucifero: quia factum est in eis suscipiendis
atq; sanandis: qui veneno perierant Arriano: & cui displicuit in tenebras cecidit schismatis a-
misso lumine charitatis. Hoc ergo istos ab initio seruauit Africana catholica & episcoporum
Q sentẽtia: q̃ in ecclesia Romana iter Cęcilianũ & partẽ Donati iudicauerit: dãnatoq; vno quodã
Donato: qui author schismatis fuisse manifestat⁹ ẽ: cæteros correctos: etiã si extra ecclesiã ordi
nati essent i suis honorib⁹ suscipiẽdos eẽ cẽsuerũt: non quo etiã foris ab vnitate corpis Christi
possent hr̃e spm̃ sctm̃: sed maxĩe ppter eos quos foris positi possẽt decipere: & a susceptiõe illi⁹
muneris impedire. Deinĩ vt etiã ipsorũ infirmitas leni⁹ excepta intus sanabilis fieret: iã nulla per
tinacia claudente oculos cordis: aduersus euidentiam veritatis. Quid autem aliud etiam ipsi

cogitauerunt:quando Maximianistas quos in sacrilego sicut eorum concilium indicat schi-
smate damnauerant:& in quorum iam locum alios ordinauerant:postea q̃ viderant ab eis po
pulos non recedere:ne omnes perderent in suis honoribus receperunt:& baptismo quem fo-
ris ab eis damnati dederant:nullam contradictionem quaestionemq; mouerunt? Quare ergo
mirantur aut queruntur aut calumniantur q̧ eos sic suscepimus pro vera pace Christi:& nõ
recordantur quid ipsi fecerunt pro vana quae contra Christum est,pace Donati?Quod eorum
factum si contra eos teneatur:& intelligenter asseratur:quid omnino respondeant non habe-
bunt. Q̧ autem dicunt:si peccauimus in spiritum sanctum: quia exufflauimus baptismum R
vestrum:vt quid nos quaeritis:cum remitti nobis hoc peccatum omnino non possit: dicente
Matth.12. domino:Qui peccauerit in spiritum sanctum:non remittetur ei:neq; in hoc saeculo neq; in fu-
turo?non attendunt:quia secundum istum sensum nemo liberandus est.Quis enim non loqui
tur aduersus spiritum sanctum & peccat in eum:siue qui nondum est christianus:siue qui est
haeretic[9]: Arrianus:aut Eunomianus:aut Macedonianus:qui eum dicunt esse creaturã:aut
Photinianus qui eius omnino negat aliquam esse substantiam:sed vnũ tantũmodo esse deum
patrem:siue alii haeretici quos commemorare longum est?Nulli ergo istorum liberandi sunt?
Aut ipsi Iudaei quibus dominus hoc obiecit:si in eum crederent non erant baptizãdi?Nõ enĩ
ait Saluator:In baptismo remittetur:sed non remittetur inquit:neq; in hoc saeculo:neq; in fu-
4.senté.dis. turo.Intelligant ergo nõ omne sed aliquod significatum esse peccatum in spiritum sanctũ:qđ
43. omnino non remittetur.Sicut enim cum dixisset:Si non venirem:peccatum non haberẽt:vti-
Ioã.15. q; non omne peccatum intelligi voluit:quandoquidem pleni erant multis magnisq; peccatis:
De fide & sed aliquod proprium peccatum:quod si non haberent:possent illis omnia dimitti quae habe-
operib[9].ca. bant:Id est:q̧ in eum venientem non crediderunt.Hoc enim non haberent peccatum:si nõ ve-
28. nisset.Sic etiam cum dixit:Qui peccauerit in spiritum sanctum:vel qui verbũ dixerit aduer-
sus spiritum sanctum:non vtiq; omne qđ in spiritum sanctum peccat facto siue dicto:sed aliqđ
certum & proprium intelligi voluit.Hoc est autem duritia cordis vsq; ad finem huius vitae:
qua homo recusat in vnitate corporis Christi:qđ viuificat spiritus sanctus:remissionem acci-
pere peccatorum.Cum enim dixisset discipulis:Accipite spiritumsanctum: continuo subie-
Ioan.20. cit:Si cui dimiseritis peccata dimittentur ei:si cui tenueritis tenebuntur.Huic ergo dono gra
tiae dei quicunq; restiterit & repugnauerit:vel quoquo modo fuerit ab eo alienus vsq; in finẽ
huius temporalis vitae:non remittetur ei neq; in hoc saeculo neq; in futuro:hoc scilicet tã grã
de peccatum vt eo teneantur cuncta peccata:qđ non probatur ab aliquo esse commissum,nisi
cum de corpore exierit.Q̧diu vero hic viuit:eum sicut dicit apostolus patientia dei ad poeni
tentiam adducit.Sed si ipse perseuerantissima iniquitate:sicut consequenter adiungit aposto
Ro.2. lus:Secundum duritiam cordis sui:& cor impoenitens thesaurizat sibi iram in die irae & reue
lationis iusti iudicii dei:non remittetur ei neq; in hoc saeculo neq; in futuro.Isti autem cũ qui S
bus agimus:vel de quibus agimus:non sunt desperandi.Adhuc enim sunt in corpore:sed nõ
quaerant spiritum sanctum nisi in Christi corpore:cuius habent foris sacramentum:sed rem
ipsam non tenent intus cuius est illud sacramentum:& ideo sibi iudiciũ manducant & bibũt.
1.Cor.10. Vnus enim panis sacramentum est vnitatis.qm̃ sicut apostolus dicit: Vnus panis vnũ corp[9]
multi sumus.Proinde ecclesia catholica sola corpus est Christi:cui[9] ille caput est Saluator cor
poris sui.Extra hoc corpus neminem viuificat spiritus sanctus:quia sicut ipse dicit apostolus:
Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Non est
Ro.5. autem particeps diuinę charitatis:qui hostis est vnitatis.Non habent itaq; spiritum sanctum
qui sunt extra ecclesiam.De illis quippe scriptum est:Qui seipsos segregant animales spiritũ
non habentes.Sed nec ille eum percipit:qui fictus est in ecclesia:& quomodo deinde scriptum
Iudę.1. est:Sanctus enim spiritus disciplinae effugiet fictum.Qui ergo vult habere spiritum: caueat
Sapi.1. foris ab ecclesia remanere:caueat in eam simulate intrare. Aut si iam talis intrauit: caueat in
eadem simulatione persistere:vt veraciter coalescat arbori vitae.Prolixum tibi librũ direxi: &
tuis fortasse occupationibus onerosum.Si ergo potuerit tibi vel partibus legi:dabit tibi domi
nus intellectum:vt habeas quid respondeas eis corrigendis atq; sanandis:quos etiam tibi ipsi
tanq̃ fideli filio mater ecclesia vbi potueris:& quomodo potueris:siue ipse loquẽdo & respon-
dendo:siue ad doctores ecclesiae pducẽdo:in adiutorio domini corrigẽdos sanãdosq; cõmẽdat

Macedonii ad beatum Augustinũ:illius sapientiã admirantis. Q̧q; ob ei[9] verecũdã petitio
nẽ duos vsctos liberos explicuerit affirmãtis:Et q̃ beata vita & verę virtutes sint scire optãtis.

Epistola.LI.

T

Omino merito venerabili & vere suscipiẽdo pſi Augustino episcopo: Macedonius. Miro modo afficior sapientia tua: & in illis quæ edidisti: & ĩ his q̃ interueniens pro sollicitis mittere non grauaris. Nam & illa tantũ habẽt acuminis, sciẽtię, sanctitatis: vt nihil supra sit: Et hæc tãtũ verecũdiæ: vt nisi faciam qđ mandas: culpam penes me remanere: non in negotio esse: diiudicẽ: dñe merito venerabilis & vere suscipiẽde pater. Nõ.n. istas (qđ plerięꝫ hoĩes isthus loci faciunt) vt qđcũꝫ sollicit⁹ volueris extorqueas: sed qđ tibi a iudice tot curis obstricto petibile visum fuerit: admones subseruiente verecundia: q̃ maxima difficilium inter bonos efficacia est. Proinde statim commendatis effectum desyderii tribui: nam sperandi viam ante patefeceram. Explicui duos libros (neꝫ enim tã languidi aut iertes erant vt me aliud q̃ se curare paterentur) iniecerunt manum: ereptumꝫ aliis sollicitudinum causis: suis vinculis illigauerunt. Ita enim mihi deus propitius sit: vt ego anceps sum: quid in illis magis mirer: sacerdotii perfectionem: philosophiæ dogmata: historiæ plenam notitiam: an facundiæ plenam iucunditatem. Quæ ita imperitos etiam illicere potest: vt donec explicẽt non desistant: & cum explicauerint: adhuc requirant conuicti. Nam q sunt imprudenter pertinaces: iam inde a bonis quæ memorant sæculis pro naturæ rerum obscuritate cõtigisse peiora: falsosꝫ omnes illitis quadam dulcedine felicitatibus suis: per quas non ad beatitudinẽ: sed ad præcrupta sunt ducti: hæc vero nostra præcepta: & simplicis veriꝫ dei mysteria præter viã perpetuam: quam purissimis virtutibus pollicentur: etiam hæc sæcularia: & necessario (qui nati sumus) euentura mitigare. Et vsus es validissimo exemplo recentis calamitatis: quo licet firmissime causam munieris: tamen si vtrumuis licuisset: id tibi nolueram suffragari. Sed qñ orta inde fuerat conuincendorum stultitiæ querela: necesse erat inde argumenta veritatis accersire. Hæc interim occupatus aliis curis: quæ etsi vanæ sunt: cum rerum exitum cogitamus tameñ quasi necessarię pro nascendi cõditione: subscripsi. Si otium fuerit & superstes vita: etiã de Italia rescribam: vt ta:itæ doctrinæ opus debitis: etsi non satisfacientibus remuneretur officiis. Incolumem lætamꝫ sanctitatem tuam: deus omnipotẽs æuo largissimo tueatur dñe merito desyderabilis & vere suscipiende pater.

Sancti Augustini ad Macedoniũ: vnde vera amicitia emanet: & ob quam causam philosophi verã pietatem & beatitudinem inuenire non potuerint declarantis. Q̃ꝙ eam sola spe in præsenti vita consequi possimus: edocentis.

Epistola.LII.

V

Vgustinus episcopus famulus Christi familiæꝫ eius: dilecto filio Macedonio: in domino salutem. Quis sapiẽtiam quam mihi tribuis ĩ me nõ agnoscam: tantæ tamen erga me beniuolentiæ tuæ tamꝫ syncęræ, gratias ago, debeoꝫ plurimas: & meorum studiorum labores, tali ac tãto viro placuisse delector. Multo vero amplius: ꝙ animum tuum charitate æternitatis & veritatis atꝫ ipsius charitatis affectũ, diuinæ illi & cœlesti reipublicæ, cui⁹ regnator est Christus, & in qua sola semper beateꝫ viuendum est, si recte hic pieꝫ viuatur agnosco inhiantem: video propinquantem: eiusꝫ potiundæ amplector ardentem. Inde quippe manat etiam vera amicitia non pensanda temporalibus commodis, sed gratuito amore potienda: Nemo enim potest veraciter amicus esse hominis, nisi fuerit ipsius primitus veritatis: Quod si gratis non fiat, nullo fieri pacto potest. De qua re etiam philosophi multa dixerunt: sed apud eos vera pietas, id est verax veri dei cultus (vnde omnia recte viuendi duci oportet officia) non inuenitur, non ob aliud, quantum intelligo, nisi quia beatam vitam ipsi sibi quodã mõ fabricare voluerũt, potiusꝫ patrandam q̃ impetrandam putauerunt, cum eius dator non sit nisi deus. Neꝫ eñ facit beatũ hominem, nisi q fecit hoiem. Nã q tãta creaturę suę bona bonis malisꝫ largit̃ vt sint, vt hoĩes sint, vt vigẽtes sensib⁹, valẽtes viribus, affluẽtes opib⁹ sint, seipsum bonis dabit vt beati sint, qa ei⁹ etiã hoc munus est vt boni sint. Illi vero qui in hac ęrũnosa vita, in his moribundis mẽbris, sub hac sarcina corruptibilis carnis, auctores suæ beatę vitę & quasi cõditores esse voluerũt, velut ꝓpriis eã virtutibus appetẽtes, iamꝫ retinẽtes, nõ ab illo fonte virtutum petentes atꝫ sperantes, ꝑ eum superbiæ suæ resistentem sentire minime

Phalaris. potuerit. Vnde in errorem absurdissimum lapsi sunt, vt cum asseuerant etiam in Phalaridis X
tauro beatum esse sapientem, coguntur fateri vitam beatam aliquando esse fugiendam. Ex-
aggeratis enim malis corporis cedunt, atque in eorum molestiis grauissimis abscedendum ex
hac vita esse decernunt: Vbi nolo dicere quantum sit scelus seipsum hominem occidere inson
De vita btã lib.i. tem, cum omnino non debeat vel nocentem. Vnde in primo libro trium illorum, quos beni-
gnissime & studiosissime perlegisti, multa iã dixi[9]. Sed certe cõsyderes, nec supbe sed sobrie
iudices, quõ vita beata sit, qua non sapiens retenta fruit, sed illatis sibi manibus carere compel
Tullius in tuscula. litur. Est apud Ciceronem in extrema, vt scis parte quinti Tusculanarum libri, locus: propter
hoc quod dico animaduertendus. Cum enim de caecitate corporis ageret, atque affirmaret etiã
caecum beatum esse posse sapientem, multa dixit quae per aures percipiendo gauderet. Item
quod si surdus esset, ea quibus oblectaretur ad oculos transtulit. Si autem vtroque sensu orbaretur
& caecus surdusque fieret, non est ausus hinc ferre sententiam, eumque beatum dicere: Sed addi-
dit etiam dolores grauissimos corporis, qui eum si non interemerint, ipse se interimat & ad
portum non sentiendi hac liberatus virtute perueniat. Cedit igitur sapiens immanissimis cla
dibus atque succumbit, intantum vt eis cogatur & in seipsum homicidium perpetrare. Cui iam
parcat vt illis careat malis, qui sibi ipse non parcit? Certe semper beatus est: certe beatam vitã
in sua potestate constitutam nulla vi potest vllius calamitatis amittere. Ecce in caecitate & sur
ditate & atrocissimis cruciatibus corporis, aut amisit beatam vitam, aut si & in istis afflictio-
nibus adhuc beata est, fit per huiuscemodi doctissimorũ hominum disputatiões, vt sit aliquã-
do beata vita, quam sapiens ferre non possit, vel quod est absurdius, quam sapiens ferre non de
beat, eamque fugiat, abrumpat, abiiciat, seseque ab ea ferro etiam seu veneno vel alia voluntaria
morte subducat, vt in portu non sentiendi, vel nullus omnino sit, quod epicurei & si qui alii si
mili stultitia putauerunt, vel ideo beatus: quoniam fuerit ab illa beata vita tanquam ab aliqua pe-
ste liberatus. O nimium iactans superbia: si beata vita est in cruciatibus corporis, cur in ea non
manet sapiens vt fruatur? Si autem misera est: quid obsecro te, nisi typus impedit ne fateatur,
ne oret deum, ne iusto & misericordi supplicet, qui potens est & vitae huius mala vel auertere,
vel mitigare, vel ad ea tolerãda fortitudine armare, vel ab eis omni modo liberare, & post haec
vere beatam vitam dare, quo nullum malum admittatur: & vbi summum bonum nunquam amit
tatur? Hoc piorum praemium est, cuius adipiscendae spe, vitam istam temporalem atque morta Y
lem, non tam delectabiliter quam tolerabiliter ducimus, & mala eius tunc bono consilio & diuino
munere fortiter ferimus, cum bonorum aeternorum fideli dei promissione & fideli nostra ex-
Ro.12. pectatione gaudemus. Ad hoc nos apostolus exhortatus ait: Spe gaudentes: in tribulatione pa
tientes. Ostendit enim quare in tribulatione patientes, praemittendo: spe gaudentes. Ad hanc
spem exhortor per Iesum Christum dominum nostrum. Hoc enim deus ipse magister: laten-
te maiestate diuinitatis: & carnis infirmitate apparente: non solum sermonis oraculo docuit:
verumetiam suae passionis & resurrectionis exemplo roborauit. In altera enim qualia tolerare
in altera qualia debeamus sperare monstrauit. Cuius & illi gratiam mererentur: nisi elati infla
tique superbia inaniter conarentur istam vitam beatam ipsi sibi facere: quod solus deus veraci-
ter cultoribus suis post hanc vitam se largiturum esse promisit. Sanior quippe est eiusdem
Ciceronis illa sententia: vbi ait: Nam haec vita quidem mors est: quam lamentari possem si li-
beret. Quomodo ergo si recte lamentatur: beata comprobatur: ac non potius quoniam recte
lamentatur: misera esse conuincitur? Quare assuesce (obsecro te vir bone) beatus esse interi-
rim spe: vt sis etiam re: cum pietati perseuerantissimae retribuetur merces felicitatis aeternae.
Si prolixa epistola onerosus sum: tu hoc impetrasti tibi: qui me sapientem appellasti. Hinc
enim ausus sum haec ad te loqui: vt tibi sapientiam non qualis mihi sit ostentarem: sed qualis
esse debeat ostenderem. Haec est autem in praesenti saeculo verus veri dei cultus: vt sit eius in
futuro saeculo certus atque integer fructus. Hic constantissima pietas: ibi sempiterna felicitas.
Ex ista sapientia quae vna & vera est: si quid habeo: a deo sumpsi: non a me praesumpsi: atque ab Z
illo in me perfici fideliter spero: a quo inchoatum esse humiliter gaudeo: nec in eo quod ad-
huc non donauit incredulus: nec in eo quod iam donauit ingratus. Non enim meo vel inge-
nio vel merito: sed eius dono sum si quid laudabiliter sum. Nam quaedam acutissima & excel-
lentissima ingenia: tanto in maiores errores ierunt: quanto praefidentius tanquam suis viribus cu
currerunt: nec suppliciter ac veraciter deum vt sibi viam ostenderet petiuerunt. Merita ve-
ro quorumlibet hominum quae sint: quandoquidem ille qui non cum mercede debita: sed cum

gratuita gratia venit,omnes peccatores:solus a peccatis liber & liberator,inuenit.Si ergo nos
virtus vera delectat,ei dicamus,quod in eius sacris literis legim⁹:Diligam te dñe virt⁹ mea. Psal.17.
Et si vere beati esse volumus(quod nolle non possumus)id quod in eisdem literis didicimus,
fido corde teneamus.Beatus vir cuius est nomen domini spes eius: & non respexit in vanita- Psal.39.
tes & insanias mendaces.Quanta est autem vanitas,quanta insania,quantũq; mendaciũ: hõ
minem mortalem:ærumnosam vitam mutabili spiritu & carne ducentem,tot peccatis one-
ratũ,tot tentationibus subditum,tot corruptionibus obnoxium,pœnisq; iustissimis destina
tum: seipso fidere vt beatus sit:quando ne illud quidem quod habet in naturæ suæ dignita-
te præcipuum,id est mentem atq; rationem:potest vendicare ab erroribus:nisi deus assit lux
mentium! Abiiciamus itaq;:obsecro te:falsorum philosophorum vanitates & insanias mẽda
ces:quia nec virtus nobis erit:nisi assit ipse quo iuuemur:nec beatitudo nisi assit ipse quo frua
mur:& totũ mutabile atq; corruptibile nostrum: quod per se ipsum imbecille & quædam ma
& teries miseriarum est:dono immortalitatis atq; incorruptionis absorbeat. Quoniam vero te
reipublicę scimus amatorẽ:non aliunde esse beatum hominem:aliũde ciuitatem:vide q̃ sit in
illis sacris literis clarũ. Nam quidam in eis sancto spiritu plenus hæc loquitur orans: Exime Psal.143.
me de manu filiorum alienorum: quorũ os locutum est vanitatẽ:& dextera eorũ dextera ini
quitatis:Quorũ filii velut nouellæ constabilitæ in iuuentute sua:Filiæ eorũ compositæ & or
natæ sicut similitudo templi:Cellaria eorũ plena eructantia ex hoc in illud: Oues eorũ fœcun
dæ:multiplicantes in exitibus suis:boues eorum crassæ:Non est ruina maceriæ neq; transit⁹
neq; clamor in plateis eorum:Beatum dixerunt populum cui hæc sunt:beatus populus cui⁹
domin⁹ deus ipsius. Vides exaggeratione terrenæ felicitatis:beatum populum non dici nisi
a filiis alienis:id est non pertinentibus ad regenerationem qua efficimur filii dei:a quorũ ma-
nu iste se eximi precatur:ne ab eis in hanc opinionẽ atq; in peccata impia pertrahat.Loquen-
do quippe vanitatem:beatum dixerunt populum cui hæc sunt quę supra cõmemorauit:qui
bus ea felicitas constat quã solam dilectores huius mundi inquirunt. Et ideo dextera eorum
dextera iniquitatis:quia hæc præposuerunt:quæ fuerant postponenda:sicut sinistræ præpo
nitur dextera.Si enim habentur:non in eis beata vita ponenda est:sed subdita debent esse: nõ
prędita:sequentia nõ ducentia.Huic autem qui sic orabat:& a filiis alienis qui beatũ dixerũt
populum cui hæc sunt:eximi discerniq; cupiebat:tanq̃ diceremus:Ipse quid sentis! Quẽ bea
tum populũ dicis! Non ait:beat⁹ populus cuius est virtus animi eius.Quod si dixisset:discre
uisset quidẽ etiam istum populũ ab illo qui beatã vitã in ista visibili & corporali felicitate cõ-
stituit:sed nondũ transcendisset omnes vanitates & insanias mendaces.Maledictus enim om Hiere.17.
nis(sicut alibi eædem literæ docẽt)qui spem suam ponit in homine.Ergo nec in seipso quisq;
debet:quia & ipse homo est.Proinde vt transiret omnium vanitatum & insaniarum menda-
cium limites:atq; ibi beatam vitam poneret vbi vere est:beatus inquit populus cuius domi-
nus deus ipsius.Cernis igitur vnde petendũ sit: quod oẽs docti indoctiq; desyderant:& mul
ti errando ac superbiendo vnde petatur & vbi accipiatur ignorãt. Vtriq; autem in quodam
diuino psalmo simul reprehenduntur:& qui confidunt in virtute sua:& qui in abũdantia di Psal.4.8
uitiarum suarum gloriantur: id est & philosophi huius sæculi:& abhorrentes vel a tali phi-
losophia:beatumq; dicentes populũ cui supperit terrena opulentia.Ac per hoc a domino deo
nostro a quo facti sumus & virtutem petamus:qua huius vitæ mala superemus:& beatã vi-
tam:qua post istam vitam in eius æternitate perfruamur:vt & in virtute & in præmio virtu
tis:sicut apostolus dicit:Qui gloriatur in domino glorietur.Hoc nobis velimus:hoc ciuita- 2.Cor.10.
ti cuius ciues sumus.Non enĩ aliunde beata ciuitas:aliũde homo: cum aliud ciuitas nõ sit q̃
9 concors hominum multitudo.Itaq; si omnis prudentia tua qua consulere conaris rebus hu
manis:si omnis fortitudo qua nullius iniquitate aduersante terreris: si omnis tẽperãtia qua
in tanta labe nequissimæ consuetudinis hominum te a corruptionibus abstines: si omnis iu-
stitia qua recte iudicando sua cuiq; distribuis:id laborat:id nititur:vt hi quibus vis vt bene
sit,salui sint corpore:& ab omni cuiusq̃ improbitate tuti atq; pacati: habeant filios sicut no-
uellas constabilitas:filias ornatas sicut similitudinem templi:cellaria plena eructantia ex hoc
in hoc:fœcundas oues,crassas boues:nec maceriæ ruina deformet prędium,nec litigantium
clamor personet in plateis eorum:ita non erunt verę virtutes tuæ:sicut nec istorum beatitu
do:Hic enim ad verum dicendum,illa mea verecundia quam in tua epistola benigno sermo-
ne laudasti,me impedire nõ debet:si quęlibet inquã administratio tua:illis quas cõmemora-

tui instructa virtutibus:hoc intentionis fine determinatur:vt homines secundum carnẽ nul
las iniquas molestias patiantur:nec ad te existimas pertinere:quo istam quietem quã pręsta-
re niteris,referãt;id est(vt verbis non ambiam)quomodo deũ verum:vbi est quietæ vitæ oĩs
fructus,colant,nihil tibi prodest ad vitã vere beatã tantus labor.Inuerecũdius hoc dicere vi-
deor:& oblitus quodammodo consuetudinem intercessionũ mearũ:Sed si nihil est verecũdia
nisi quidam displicendi metus:ego in hac causa metuẽdo non vereor.Metuo enim ne primũ
deo:deinde ipsi amicitiæ(quã mecũ inire dignatus es)iure displiceam,si min⁹ liber in admo
nendo fuero,q̃ me admonere saluberrime existimo.Sũ certe verecũdior cũ tibi pro aliis inter-
cedo:cum vero pro teipso,tanto liberior quanto amicior;qa tanto amicior quanto fidelior:
q̃q̃ hęc ipa nõ dicerẽ nisi verecũdius agerẽ.Quæ si maxima est,vt ipe scripsisti,difficilium in
ter bonos efficacia:adiuuet me pro te apud te:vt in illo te fruat qui mihi hãc ad te ianuam fi-
duciamq; pręstitit,præsertim quia id quod suggero,iam facile arbitror esse animo tuo tot di
uinis muneribus adminiculato & instructo.Si eñ virtutes quas accepisti,a quo acceperis sen
tiens:eiq; gratias agens:eas ad ipsius cultum,etiam in tuis istis sęcularibus honoribus confe A
ras:tuæq; potestati subditos homines:ad eum colendũ exemplo tuæ religiosę vitæ:& ipso stu
dio consulendi,seu fouendo seu terrendo erigas & adducas:nihilq; aliud in eoq; per te securi
us viuunt velis,nisi vt hinc illum promereantur;apud quem beate viuant:& veræ illæ virtu
tes erunt,& illius opitulatione,cuius largitate donatæ sunt;ita crescent & perficientur:vt te
ad vitam vere beatã quæ non nisi æterna est,sine vlla dubitatione perducãt:vbi iam nec pru-
denter discernantur a bonis mala,quæ non erunt,nec fortiter tolerentur aduersa:quia non
ibi erit nisi quod amemus,non etiam quod toleremus:nec temperanter libido frænet:vbi nul
la eius incitamenta sentiemus:nec iuste subueniatur ope indigentibus,vbi inopem atq; indi-
gum non habebimus.Vna ibi virtus erit,& id ipsum erit virtus pręmiumq; virtutis:quod
Psal.72. dicit in sanctis eloquiis homo qui hoc amat;Mihi autem adhærere deo bonũ est.Hæc ibi erit
plena & sempiterna sapientia:eademq; veraciter vita iam beata.Peruẽtio quippe est ad æter-
num ac summum bonum;cui adhærere in æternum est finis nostri boni.Dicatur hæc & pru
dentia;quia prospectissime adhærebit bono quod nõ amittatur:& fortitudo;quia firmissime
adhærebit bono:vnde non auellatur;& temperantia,quia castissime adhęrebit bono:vbi iam
non corrumpatur:& iustitia,quia rectissime adhęrebit bono,cui merito subiiciatur.Q̃q̃ &
in hac vita virtus non est:nisi diligere quod diligendum est.Id eligere prudentia est:nullis in
de auerti molestiis,fortitudo est:nullis illecebris,temperantia est,nulla superbia,iustitia est.
Quid autem eligamus quod pręcipue diligamus,nisi quo nihil melius inueniamus?Hoc de-
us est:cui si diligendo aliquid vel pręponimus,vel æquamus,nos ipsos diligere nescim⁹;Tan B
to enim nobis melius est:quanto magis in illum imus quo nihil melius est,Imus autẽ non am
bulando,sed amando:Quem tanto habebimus pręsentiorem,quanto eundem amorem quo
in eum tendimus,potuerimus habere puriorem.Nec enim locis corporalibus vel extenditur
vel includitur.Ad eum ergo qui vbiq; præsens est:& vbiq; totus,nõ pedib⁹ ire licet;sed mori
bus.Mores autem nostri,non ex eo quod quisq; nouit,sed ex eo quod quisq; diligit:diiudica-
ri solent.Nec faciunt bonos vel malos mores,nisi boni vel mali amores.Prauitate ergo nostra
a rectitudine dei longe sumus.Vnde rectum amando corrigimur:vt recto recti adhærere pos
simus.Ad illum ergo quanta opera possumus,etiam illi vt perueniant agamus:quos tanq̃
nosmetipsos diligimus,si nosmetipsos diligere illum diligendo iam nouimus.Christus nãq;
Matth.22. id est veritas,dicit:In his duobus pręceptis totam legem propheťasq; pendere:vt diligamus
deum ex toto corde,ex tota anima,ex tota mente;& diligamus proximos tanq̃ nosmetipsos.
Proximus sane hoc loco nõ sanguinis ꝓpinquitate,sed rationis societate pensandus est:in qua
socii sunt omnes homines.Nam si pecunię ratio socios facit,quanto magis ratio naturæ non
negotiandi,sed nascendi lege communis?Hinc & ille comicus(sicut luculentis ingeniis non
Terentius. desit resplendentia veritatis)cum ab vno sene alteri seni dictum componeret:Tantum ne ab
re tua est otii tibi:aliena vt cures,ea quæ nihil ad te attinent?Responsum ab altero reddidit:
Homo sum,humani nihil a me alienum puto.Cui sententiæ ferunt etiam theatra tota plena
stultis indoctisq; applausisse.Ita quippe omniũ affectum naturaliter attigit societas humano
rum animorum:vt nullus ibi hominum nisi cuiuslibet hominis proximum se esse sentiret.
Cum ergo illa dilectione:quam diuina lex imperat:debeat homo diligere deum & seipsum &
proximum:non tamen ex hoc tria pręcepta data sunt;nec dictum est in his tribus;sed in his

duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ:id est in dilectiõe dei,ex toto corde,ex tota anima,& ex tota mente,& proximi tanq̃ sui ipsius:videlicet vt intelligeret nullã esse aliam dilectionẽ qua quisq̧ diligit se ipsum,nisi q̧ diligit deum.Qui enim aliter se diligit,poti⁹ se odisse dicendus est.Fit quippe iniquus:priuaturq̧ luce iustitiæ:qui a potiore ac præstãtiore bono auersus:atq̧ inde vel ad seipsum conuersus,ad inferiora & egena vtiq̧ conuertitur;fitq̧ in ipso quod veracissime scriptum est: Qui aũt amat iniquitatem odit animam suam.Quia igitur nemo nisi deum diligendo,diligit seipsum:non opus erat vt dato de dei dilectione præcepto:etiã se ipsum homo diligere iuberetur:cum in eo diligat se ipsum q̧ diligit deum. Debet ergo & proximum diligere tanq̃ seipsum:vt quem potuerit hominem,vel beneficẽtiæ consolatione,vel informatiõe doctrinæ:vel disciplinæ coercione adducat ad colendum deum: sciens in his duobus præceptis,totam legem prophetasq̧ pẽdere.Hoc qui sobria discretione eligit,prudens est:qui nulla hinc afflictione auertitur,fortis est,qui nulla alia delectatione,temperans est,qui nulla elatione,iustus est.His virtutibus diuinitus inspiratis: per gratiã mediatoris dei cum patre & nobiscum hominis Iesu Christi:per quem post inimicitias iniquitatis reconciliamur deo in spiritu charitatis:His inquam virtutibus diuinitus impertitis: & bona vita nunc agitur:& postea præmium eius:quæ nisi æterna esse non potest:beata vita persoluitur.Hic enim sunt eædem virtutes in actu,ibi in effectu,hic in opere,ibi in mercede,hic in officio,ibi in fine.Itaq̧ omnes boni & sancti etiam in tormentis quibuslibet, diuino fulti adiutorio,spe illius finis beati vocantur:quo fine beati erunt. Nam si in eisdem tormentis: & atrocissimis doloribus,semper essent cum quibuslibet virtutibus:eos esse miseros nulla sana ratio dubitaret.Pietas igitur,id est verus veri dei cultus,ad omnia prodest:& quæ molestias huius vitæ auertat aut leniat:& q̃ ad illam vitam salutemq̧ perducat; vbi nec aliquid iam mali patiamur:& bono summo sempiternoq̧ perfruamur. Ad hanc te perfectius assequendam:& perseuerantissime retinendam exhortor vt me ipsum,cuius nisi iã particeps esses:tuosq̧ istos honores tẽporales ei seruire oportere iudicares,nõ Donatistis hæreticis,ad eos in vnitatẽ Christi pacemq̧ redigendos,per edictũ diceres:Pro vobis hoc agitur, pro vobis sacerdotes incorruptæ fidei,pro vobis imperator Augustus:pro vobis nos quoq̧ eius iudices laboramus. Et alia multa q̃ in eodẽ edicto ita posuisti:vt te appareat in terreni iudicis cingulo non parua ex parte cælestem rempublicam cogitare. Quare si de veris virtutibus: & vere beata vita voluĩ diutius loqui tecũ:quæso ne onerosus deputer tuis occupationib⁹.Immo vero me nõ esse cõfido:qñ tu adeo magnum animum & mirabiliter laudandũ geris:vt nec illas curas deferas & his libentius ac familiarius occuperis.

Psal.10.

23.q.4.Debet.

Macedonii ad beatum Augustinum:An sit officium sacerdotii interuenire pro reis consulentis.

Epistola.LIIII.

D

Omino merito venerabili:& vnice colendo patri Augustino:Macedonius.Optatas admodum sanctitatis tuæ literas accepi:per Bonifacium venerandæ legis Antistitem:quem ego magis receptum dilexi:q̧ ad me desyderatum pertulerat sermonem sanctitatis tuæ & incolumitatem:domine merito venerabilis & vnice colende pater.Itaq̧ sine mora quod optabat obtinuit. Verum quoniã extitit occasio:hoc ipsum quantulumcunq̧ est: quod admonitus indulsi,nolo sine mercede remanere.Cupio enim accipere ea quæ mihi commodet sine pendentis incommodo:immo quæ mihi commodet cum gloria dependentis.Officium sacerdotii vestri esse dicitis,interuenire pro reis:& nisi obtineatis: offendi,quasi quod erat officii vestri,minime reportetis.Hic ego vehementer ambigo: vtrũ istud ex religione descendat. Nam si a domino peccata adeo prohibentur: vt nec pœnitendi quidem copia post primam pœnitentiam tribuatur:quemadmodum nos possumus ex religione contendere: vt nobis qualecunq̧ illud crimen fuerit dimittatur: quod vtiq̧ cum impunitum volumus probamus! & si non constat non minus authorem q̃ probatorem teneri in omnibus quæ peccantur:certum est nos culpæ societate vinciri:quotiens eum impunitum esse cupimus,qui culpæ tenetur obnoxius. Tum præterea accidit hoc quod grauius est.Nam omnia peccata videntur veniabiliora,cum is qui reus est correctionẽ promittit. Verum nunc vt mores nostri sunt:& sceleris pœnam cupiunt homines sibi relaxari: & id pp̃ter quod scelus admissum est possidere.Pro his quoq̧ interueniendum putat sacerdotium ve-

ftum:de quibus adeo futuri nulla spes est:vt etiam in præsenti eadem criminis ratio perse uereret. Nam qui tam peruicaciter tenet propter quæ crimen admisit:ostēdit se vbi licentia fuerit,similia peccaturum.Ob hæc igitur consulo prudentiam tuam:& me hoc ambiguo quo laboro,absolui desydero:nec ob aliam causam consultum te putes.Cæterum hoc mihi propositū est:vt intercessorib⁹,præsertim talis meriti qualis tu es:etiam gratias agamus.Placeraq; em quæ sponte facere videri nolo:ne remissio seueritatis alios armet in crimina:opto bonis intercessoribus relaxare:vt quod libens concedo:salua seueritate iudicii alterius merito videatur indultum.De scriptis sanctitatis tuæ,aliqua mihi promiseras:& non accepi,quæ so vt vel nūc mittas:& ad hanc meam epistolam respondeas:vt quia sanctitatem tuam interim videre non datur,saltem sermonibus tuis pascar.Incolumem sanctitatē tuam diuinitas æterna tueatur æuo largissimo:domine merito venerabilis & vere colende pater.

Sancti Augustini ad Macedonium:solutionem prætactæ quæstionis expedientis:& ad illius inquisita respondentis.

Epistola.LIIII.

Augustinus episcopus famulus Christi familiæq; eius: dilecto filio Macedonio in domino salutem. Negotiosissimum in republica virum: & non suis sed aliorum vtilitatibus attentissimum,qualem te esse & tibi gratulamur & rebus humanis,nec deserere debemus alloquio,nec occupare procemio. accipe itaq; qd per me vel nosse voluisti:vel vtrum ipse nossem experiri.Qd si parum aut superfluum iudicares:nullo modo inter tam magnas tamq; necessarias curas tuas curandum esse censeres.Quæris a me cur officii sacerdotii nostri esse dicamus interuenire p reis,& nisi obtineamus offēdi: quasi quod erat officii nostri minime reportemus. Vbi vehementer te dicis ambigere vtrum istud ex religione descendat. Deinde adiungis,qua ratione ita mouearis.Nam si a domino peccata inquis adeo prohibentur: vt nec pœnitendi quidem copia post primam pœnitentiam tribuatur: quēadmodum nos possumus ex religione contendere:vt nobis qualecunq; illud crimen fuerit dimittatur? Adhuc grauius vrges:& dicis nos probare quod volumus impunitum:& si constat non minus auctorem q̃ probatorem teneri in omnibus quæ peccantur,certum esse nos culpæ societate vinciri:quotiens eum impunitum esse volumus,qui culpæ tenetur obnoxius.His verbis quem non terreas,tuæ lenitatis & humanitatis ignarum? Vnde nos qui te nouimus: & hæc quærendi gratia non decernendi scripsisse minime dubitamus:aliis verbis tuis ad ista citius respōdemus. Tanq̄ em̄ nos hæsitare in hac quæstiōe volueris: aut præuidisti quid dicturi essemus: aut admonuisti quid dicere deberemus. Et aisti: Tum præterea accidit hoc quod grauius est. Nam omnia peccata videntur veniabiliora:cum is qui reus est correctionem promittit. Anteq̄ ergo discutiam,quid sit illud grauius,quod in epistola tua sequitur: hoc interim quod dedisti accipiam:eoq; vtar ad molem hanc amouēdum: qua nostræ intercessiones posse reprimi videbantur.Ideo quippe quantum facultas datur pro peccatis omnibus intercedimus: quia omnia peccata videntur veniabiliora,cum is qui reus est correctionem promittit. Hæc tua est:hæc & nostra sententia. Nullo modo ergo culpas quas corrigi volumus, approbam⁹: nec quod perperam committitur, ideo volumus impunitum esse,quia placet:sed hominem miserantes:facinus autem seu flagitium detestantes: quanto magis nobis displicet vitium: tanto minus volumus inemendatum interire vitiosum. Facile enim est atq; procliue malos odisse,quia mali sunt:rarum autem & pium eosdem ipsos diligere quia homines sunt: vt in vno simul & culpam improbes:& naturam approbes:ac propterea culpam iustius oderis: q; ea fœdatur natura quam diligis. Non est igitur iniquitatis, sed potius humanitatis societate deuinctus:qui propterea est criminis persecutor: vt sit hominis liberator. Morum porro corrigendorum:nullus alius q̃ in hac vita locus: nam post hanc, quisq; id habebit: quod in hac sibimet conquisierit. Ideo compellimur humani generis charitate interuenire pro reis: ne istam vitam sic finiant per supplicium: vt ea finita non possint finire supplicium. Noli ergo dubitare hoc officium nostrum ex religione descendere: cum deus apud quem nulla est iniquitas, cuius summa potestas est: qui non tantum qualis quisq; sit videt: verumetiam qualis futurus sit præuidet: qui solus potest iudicando non labi: quia in cognoscendo non potest falli: facit tamen sicut euangelium loquitur:solem suū oriri super bonos &

Margin notes: E (beside "Augustinus episcopus…"); F (beside "Nam omnia peccata…"); 23.q.5. Nōē iniquitatis. (beside "ea fœdatur natura…"); G (beside "tare deuinctus…").

malos & pluit super iustos & iniustos. Cuius mirabilis bonitatis vt simus imitatores: domi-
nus Christus exhortans: Diligite (inquit) inimicos vestros: & benefacite eis qui vos oderūt: Matth.5.
& orate pro eis qui vos persequuntur: vt sitis filii patris vestri qui in cælis est: qui facit solem
suū oriri super bonos & malos: & pluit sup iustos & iniustos. Hac indulgētia & lenitate diui-
na: multos abuti ad perniciem suam quis nesciat? Quos arguēs apl's & grauiter increpans di-
cit: Existimas aūt o homo oīs qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea: quoniam tu effugies Roma.2.
iudicium dei? An diuitias benignitatis eius & pœnitentiæ & longanimitatis contēnis? Igno-
ras quoniam benignitas dei ad patientiam te adducit? Secūdum autem duritiam cordis tui
& cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii dei, qui red-
det vnicuiq; secundum opera eius. Nunquid quoniam isti in sua nequitia perseuerāt: ita de-
us in sua patientia non perseuerat: perpauca in hoc sæculo puniens: ne diuina prouidētia nō
esse credatur: & multa seruans vltimo examini: vt futurum iudicium commendetur? Nō vt
opinor magister ille cælestis impietatem nos diligere pręcepit: vt nostros diligamus inimicos
benefaciamus eis qui nos oderunt: oremus pro eis qui nos persequuntur: cum proculdubio si
pie deum colimus: inimicos atq; odiis aduersum nos acerrimis incitatos ac persecutores, nisi
impios habere non possumus. Num igitur diligendi sunt impii? Num impiis benefaciēdum
est? Num pro impiis etiam orandum est? Ita plane. Qui enim hoc præcepit deus est: nec tamē
nos hoc pacto societati adiungit impiorū: quibus & ipse parcendo: & vitam salutemq; largien-
do, non vtiq; sociatur. Consilium quippe eius, quantum homini pio nosse donatum est: expo-
nit apostolus dicens: Ignoras quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Ad hanc volu-
mus adduci pro quibus interuenimus, non eorum peccatis vel parcimus vel fauemus. Nam
quosdam quorum crimina manifesta sunt, a vestra seueritate liberatos: a societate tamen re-
mouemus altaris: vt pœnitendo placare possint: quem peccādo contempserant: seq; ipsos pu-
niendo. Nam nihil aliud agit quem veraciter pœnitet: nisi vt id quod mali fecerit impunitū
esse non sinat. Eo quippe modo, sibi non parcēti ille parcit: cuius altum iustumq; iudiciū nul-
H lus contemptor euadit. Q; si iniquis & scelestis ille parcendo: eisq; vitam salutemq; largien-
do: etiam plærisq; eorum quos nouit non acturos pœnitentiam: tamen exhibet patientiam:
quanto magis nos in eos qui correctionem promittunt: & vtrum faciant quod promittunt,
incerti sumus, misericordes esse debemus, vt rigorem nostrum: pro eis intercedēdo flectam⁹:
pro quibus & dominum, quem nihil de moribus eorum etiam futuris latet, non tamē impu-
denter, quia hoc ipse præcipit, oramus? Intantum autem hominum aliquando iniquitas pro De pœnitē.
greditur: vt etiam post actam pœnitentiam, post altaris reconciliationem vel similia vel gra- dist.3. intm̄.
uiora committant: & tamen deus facit etiam super tales oriri solem suum: nec minus tribuit 4. sentē. dis.
q̄ ante tribuebat, largissima munera vitæ ac salutis. Et q̄uis eis in ecclesia locus simillimę pœ- 14. c. φvero.
nitentiæ non concedatur: deus tamen super eos suæ patientiæ non obliuiscitur. Ex quorum
numero si quis nobis dicat: Aut date mihi eundem iterum pœnitendi locum: aut desperatū
me permittite, vt faciam quicquid libuerit: quantum meis opibus adiutor: & humanis legi-
bus non prohibeor: in scortis omniq; luxuria damnabili quidem apud dominum: sed apud
homines plærosq; etiam laudabili: Aut si me ab hac nequitia reuocatis: dicite vtrum mihi ali
quid prosit ad vitam futuram: si in ista vita illecebrosissimæ voluptatis blandimenta con- De pœnitē.
tempsero: si libidinum incitamenta frænauero: si ad castigandum corpus meum multa dist.3. in tm̄.
mihi etiam licita & concessa subtraxero: si me pœnitendo vehementius q̄ prius excruciaue-
ro, si miserabilius ingemuero, si fleuero vberius, si vixero melius, si paupes sustentauero largi
us: si charitate (quæ operit multitudinem peccatorum) flagrauero ardentius: quis nostrum
ita desipit: vt huic homini dicat: Nihil tibi ista proderunt in posterum: vade: saltem vitæ hu-
ius suauitate perfruere? Auertat deus tam immanem sacrilegamq; dementiam. Q;uis ergo Distin.50.
caute salubriterq; prouisum sit: vt locus illius humillimæ pœnitentiæ semel in ecclesia con- Q;uis.
cedatur: ne medicina vilis minus vtilis esset ægrotis: quæ tanto magis salubris est: quāto mi De penitē.
nus contemptibilis fuerit: quis tamē audeat dicere deo: quare huic homini qui post primam dist.3. q̄uis.
pœnitentiam rursus se laqueis iniquitatis obstringit, adhuc iterum parcis? Q;uis audeat di 4. sentē. dis.
cere erga istos non agi, quod apostolus ait: Ignoras quia patientia dei ad pœnitentiam te ad- 14. Illud.
ducit? Aut istis exceptis esse definitum quod scriptum est: Beati omnes qui confidūt in eum Roma.2.
Aut ad istos non pertinere quod dicitur: Viriliter agite & confortetur cor vestrum omnes q Psal.30.
speratis in dominum? Cum igitur super peccatores tanta sit patientia: tanta misericordia dei

vt,in hac temporali vita,moribus emendatis,non damnētur in æternum:qui nullius quæ si-
bi præbeatur expectat misericordiam,quoniam nemo est illo beatior , nemo potentior , nemo
iustior:quales nos esse oportet homines erga homines,qui hanc vitam nostram quantacun-
1.Ioan.1. ꝗ laude commendemus,eam sine peccato esse non dicimus?Quod si dixerimus: nosipsos (si- I
cut scriptum est) decipimus:& veritas in nobis non est.Proinde licet accusatoris alia perso-
na sit,alia defensoris,alia intercessoris,alia iudicis,de quorum propriis officiis nimis lōgum
est & non necessarium hoc sermone disserere: Sic tamen etiam ipsos criminum vltores : atq;
in hoc officio non ira propria concitatos:sed legum ministros,nec suarum sed alienarum exa-
minatarum iniuriarum vindices : quales iudices esse debent: terruit censura diuina vt co-
gitarent sibi propter sua peccata dei misericordiam necessariam:nec putarent ad culpam sui
officii pertinere:si quid erga eos misericorditer agerent: quorum vitæ necisq; haberent legiti-
mam potestatem. Nam cum ad dominum Christum iudæi adduxissent mulierem in adul-
terio comprehensam:eumq; tentantes dicerent,ꝙ iussa esset lege lapidari: ac deinde quære-
rent,quid de illa ipse pręciperet:Respondit eis. Qui sine peccato est vestrum: prior in eam la-
Ioan.8. pidem iaciat. Ita nec legem improbauit: quæ huiusmodi ręam iussit occidi:& illos terrendo
ad misericordiam reuocauit:quorum iudicio hæc posset occidi. Puto ꝙ hac sententia domi-
ni audita:si pręsens fuit etiam maritus ipse qui violatam sui thori fidem vindicari postula-
bat:exterritus animum ad voluntatē parcendi ab vlciscendi cupiditate deflexit . Nam quo-
modo est admonitus accusator ne suas persequeretur iniurias,quando ipsi iudices ita sunt a
iudicando prohibiti:qui in adultera punienda, non priuato dolori compellebantur seruire:
sed legi?Vnde Ioseph cui virgo Maria domini mater fuerat desponsata: cum eam comperis-
set esse pręgnatam: cui se nouerat non esse commixtū: & ob hoc nihil aliud q̃ adulteram cre-
didisset: puniri tamen eam noluit,nec approbator flagitii fuit.Nam hæc voluntas eius etiam
Matth.1. iustitię deputatur.Ita quippe de illo scriptum est:Et cum esset homo iustus: & nollet eam di-
uulgare:statuit eam occulte dimittere.Hæc eo cogitātē,apparuit illi angelus, qui doceret es-
se numinis,quod ille putauerat criminis.Si ergo cogitata infirmitate communi: & accusato- K
rius dolor: & iudicatorius rigor frangitur:quod tandem censes pro reis esse debere:vel defen-
soris vel intercessoris officium:quandoquidem & vos viri boni qui nunc iudices estis: & in fo-
ro aliquando versati causas hominum suscepistis : satisq̃ libentius defendere q̃ accusare sole-
tis?Et tamen defensor ab intercessore plurimum distat.Nam ille diluendis vel obtegēdis cri-
minibus operam maxime impendit:intercessor autem etiam cum de culpa constat: pro poe-
na remouēda vel temperanda curam gerit.Hoc sunt apud deum pro peccatoribus iusti: hoc
Iacobi.5. pro se ipsi peccantes inuicem vt faciant admonentur . Nam scriptum est : Confitemini inui-
cem peccata vestra,& orate pro vobis.Has sibi partes humanitatis , vbi potest : omnis homo
apud hominem vendicat.Nam quod ipse quisq; domi suę puniret admissum: in alterius do-
mo vult impunitum.Siue enim adhibeatur apud amicum:siue ille cuiq̃ in quem potestas vl-
ciscendi est se præsente succenseat: siue irascenti fortuito superueniat:non iustissimus sed in-
humanissimus iudicatur,si non interueniat.Sic ego teipsum cum aliis amicis tuis in ecclesia
Carthaginensi,intercessisse pro clerico,cui merito succensebat episcopus: & vtiq; nullum ibi
discrimen sanguinis sub incruenta disciplina timebatur: Nec cum id (quod etiam vobis dis-
plicebat) inultum esse velitis:tanq̃ delicti approbatores vos iudicabamus: sed tanq̃ humanis-
simos intercessores audiebamus. Si ergo vobis fas est ecclesiasticam correptionem interceden-
do mitigare:quomodo episcopus vestro gladio nō debet intercedere: cum illa exeratur: vt in
quem exeritur bene viuat:iste ne viuat?Postremo ipse dominus: apud homines intercessit ne
Ioan.8. lapidaretur adultera : & eo modo nobis intercessionis commendauit officium : nisi quia ille
terrendo fecit:quod nos petendo. Ille enim dominus : nos serui sumus. Veruntamen ille sic
terruit vt omnes timere debeamus. Quis enim est nostrum sine peccato?Quod cū illis dixis-
set: a quibus ei offerebatur punienda peccatrix : vt qui sciret se esse sine peccato : prior in il-
lam lapidem mitteret : cecidit sæuitia tremente conscientia . Tunc enim ex illa iam congre-
gatione dilapsi : solam misericordi miseram reliquerunt . Cedat huic sententię pietas chri-
stianorum:cui cessit impietas iudæorum.Cedat humilitas obsequentium:cui cessit superbia
persequentium.Cedat confessio fidelis:cui successit simulatio tentatoris. Malis parce vir bo-
ne: quanto melior: tanto esto mitior:quanto sis celsior potestate: tanto humilior fias pietate.
Ego quidem intuens mores tuos:appellaui te virum bonum: Sed tu intuens verba Christi! L

dic sibi ipsi:Nemo bonus nisi vnus deus.Quod cũ verũ sit(hoc eñ veritas dicit)nec ego ta- Marci.10.
men existimari debeo fallaci assentatione dixisse:& dominicis verbis quasi contrarius extitis-
se:vt cum ille dicat:Nemo bonus nisi vnus deus,ego te appellauerim virum bonum.Nõ eñ
& ipse dominus contraria sibi locutus est, vbi ait:Bonus homo de bono thesauro cordis sui Lucæ.6.
profert bona.Deus ergo singulariter bonus est,& hoc amittere non potest.Nullius enim bo-
ni participatione bonus est,quoniam bonum quo bonus est ipse sibi est:homo autem cum bo
nus est,ab illo bonus est,quod a seipso esse non potest.Illius enim spiritu bona fiunt: cuius ca
pax creata est nostra natura per propriam volũtatem.Pertinet ergo ad nos vt boni simus,ac-
cipere & habere quod dat qui de suo bonus est:Quo quisq̃ neglecto,de suo malus est. Proin-
de inquantum homo recte agit:id est scienter & amanter & pie bonum operatur: intantum
bonus est:inquantum autem peccat,id est a veritate & charitate & pietate deuiat,intantum
malus est.Quis autem est in hac vita sine aliquo peccato?Sed eum dicimus bonum cuius prę
ualent bona:eumq̃ optimum qui peccat minimum. Idcirco ipse dominus: quos dicit bonos
propter participationem gratiæ diuinæ:eosdem etiam malos dicit propter vitia infirmitatis
humanæ:donec totum quo constamus:ab omni vitiositate sanatum,transeat in eam vitam:
vbi nihil omnino peccabitur. Nam vtiq̃ bonos docebat orare, non malos, quibus præcepit
vt dicerent:Pater noster qui es in cælis.Ex hoc enim boni,quo filii dei: non natura geniti:sed Matth.6.
gratia facti:tanq̃ hi quibus recipientibus eum dedit potestatem filios dei fieri. Quæ genera- Ioan.1.
tio spiritalis more scripturarum etiam adoptio nominatur: vt distinguatur ab illa genera-
tione dei de deo:coæterni de coæterno.Vnde scriptum est:Generationem eius quis enarra- Esa.53.
bit?Cum ergo bonos esse demonstrauerit,quos voluit deo veraciter dicere: Pater noster qui
es in cælis:præcepit tamen vt in eadem oratione inter cætera dicerent:Dimitte nobis debita Matth.6.
nostra,sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.Quæ debita,esse peccata q̃uis manifestũ
sit: postea tamen manifestius declarauit dicens.Si eñ dimiseritis peccata hominibus: dimit- Vbi supra.
tet vobis & pater vester peccata vestra.Hanc orationem baptizati orant:nec est prorsus præ
teritorum aliquid peccatorum:quod non baptizatis in sancta ecclesia dimittatur.Sed postea
viuendo in hac fragilitate mortali:nisi contraherent quod dimittendum esset: non veraci-
ter dicerent: Dimitte nobis debita nostra. Boni ergo inquantum non peccant: filii dei sunt:
inquantum autem peccant (quod sua non mendaci confessione testantur) vtiq̃ mali sunt.
Nisi forte quis dicat:alia bonorum:alia malorum esse peccata:quod nõ vsquequaq̃ improba
biliter dicitur. Veruntamen dominus Iesus sine vlla ambiguitate malos appellauit eosdem
ipsos:quorum patrem dicebat deum.Nam in eodem sermone vbi illam docet orationem:alio
loco exhortans ad precandum deum ait:Petite & accipietis,quærite & inuenietis, pulsate &
aperietur vobis.Omnis enim qui petit accipit:& qui quærit inuenit: & pulsanti aperietur. Matth.7.
Et paulo post:Si ergo vos inquit cum sitis mali:nostis bona data dare filiis vestris:quanto ma
gis pater vester qui in cælis est:dabit bona petẽtibus se?Num igitur deus pater malorum est? Vbi supra.
Absit.Quomodo ergo dicitur pater vester cælestis,quibus dicitur:cum sitis mali, nisi quia
vtrunq̃ veritas monstrat:quid simus dei dono:quid humano vitio: hoc commendans illud
emendans?Merito ait Seneca(qui temporibus apostolorum fuit:cuius etiam quędã ad Pau-
lum apostolum leguntur epistolæ)omnes odit qui malos odit: & tamen ideo diligendi sunt Seneca.
mali,vt non fiut mali:quemadmodum non vt permaneant:sed vt sanentur diliguntur ægro
M ti.Quicquid autem post eam quę fit in baptismo ablutionem peccatorum in hac vita manen
do peccamus,etiam si tale non sit:quod a diuinis remouere compellat altaribus: non dolorẽ
sterili:sed misericordiæ sacrificiis expiatur.Quod ergo agimus vt faciatis intercedentib⁹ no-
bis:deo nos noueritis offerre pro vobis.Indigetis enim misericordia quam prębetis.Et videte
quis dixerit:Dimittite & dimittetur vobis.Q̃q̃ etiam si ita viueremus:vt nõ esset quare di-
ceremus:Dimitte nobis debita nostra:quanto a nequitia purior animus esset:tanto clemen- Lucæ.6.
tia plenior esse deberet: vt si non compungeremur sententia domini dicentis: Qui vestrum Matth.6.
est sine peccato: prior in illam lapidem iaciat:ipsius qui hoc dixit sectaremur exemplum: qui Ioan.8.
cum esset vtiq̃ sine peccato:ait mulieri quam perterriti illi reliquerant: Nec ego te condem-
nabo:vade,iam deinceps noli peccare.Potuit enim metuere flagitiosa mulier: ne illis discedẽ
tibus qui sua peccata cognouerant:vt peccato parcerent alieno:illam iustissime iam ipe dam
naret qui erat sine peccato.At ille non conscientia pauidus,sed plenus clementia: cum illa re
spondisset a nemine se fuisse damnatam:nec ego te inquit damnabo.Tanq̃ diceret: Si militia

tibi parcere potuit:quid metuis innocentiam?Et ne delictorum nō doctor sed ne approbator videretur: Vade ait iam deinceps noli peccare,vt se homini pepercisse,non hominis culpam si bi placuisse monstraret.Iam vides igitur de religione descendere:nec nos societate criminum obstringi,ꝙ intercedim⁹ plærunq; etiā pro sceleratis:etsi non scelerati,tamē pro peccatorib⁹
23.q.5.non frustra. peccatores:& qđ veraciter potius ꝗ iniuriose dictū accipias:puto ꝙ apđ peccatores.Nec ideo N
sane frustra instituta sunt potestates regis:vis gladii cognitoris,vngulæ carnificis,arma militis:disciplina dominantis:seueritas etiam boni patris.Habent ista omnia modos suos, causas,rationes,vtilitates.Hæc cū timentur:& coercentur mali:& quietius inter malos viuunt boni,non quia boni pronuntiandi sunt,qui talia metuēdo nō peccāt(Nō eīn bonus est quispiam timore pœnæ:sed amore iustitiæ)verūtamē nō inutiliter etiā metu legum humana co ercetur audacia:&vt tuta sit inter improbos innocentia:& in ipis improbādis dū formidato supplicio frenatur facultas:inuocato deo sanet voluntas.Sed huic ordinationi rerū humana rū:cōtrariꝗ nō sunt intercessiones episcoporū:Immo vero nec causa nec locus intercedēdi vllus esset,si ista nō essent.Tāto eīn sunt intercedētiū:& parcētiū beneficia gratiora, quāto pec cantiū iustiora supplicia.Nec ob aliud quantū sapio in veteri testamento antiquorum tēpori bus pphetarū seuerior legis vindicta feruebat:nisi vt ostenderet recte iniquis poenas constitutas: vt ꝙ eis parcere noui testamenti indulgentia commonemur, aut remedium sit salutis quo peccatis parcatur & nostris:aut commendatio mansuetudinis:vt per eos qui parcūt veritas prædicata nō tantū timeatur,verūetiā diligat.Plurimū aūt interest,quo animo quis ꝙ parcat.Sicuti eīn ē aliquādo misericordia puniens,ita & crudelitas parcens.Nā(vt exempli gratia manifestum aliquid ponam)quis nō crudelem verius dixerit eū:ꝗ puero pepercerit volenti obstinatissime de serpentibus ludere?Quis autem non misericordem,qui talia prohibens:contemptorem verborum etiam verberibus emendauerit?Et ideo non vsꝗ ad mortē p O
23.q.5.cū hō tendenda est disciplina:vt cū sit cui pdesse possit:ꝗꝗ etiā cū homo ab homine occiditur:multū distet vtrū fiat nocēdi cupiditate:vel iniuste aliquid auferēdi:sicut fit ab inimico,sicut a la trone:an vlciscendi vel obediendi ordine,sicut a iudice,sicut a carnifice:an euadendi vel subueniendi necessitate:sicut interimitur latro a viatore,hostis a milite.Et aliquando qui causa mortis fuit:potius in culpa est:ꝗ ille ꝗ occidit.Velut si quisꝗ decipiat fideiussorem suū atꝗ ille pro isto suppliciū legitimum luat.Nec tamen omnis qui causa alienæ mortis est,reus est. Quid si enim quisꝗ stuprū petat,seseꝗ si non impetrauerit interimat? Quid si filius timēs pa tris pia verbera,præcipitio pereat?Quid si alius homine liberato:vel si alius liberetur:sibi,ipe mortem inferat?Num propter istas alienarum mortium causas:aut sceleri consentiendum est:aut vindicta peccati quæ non fit nocendi sed corrigendi studio,etiam paterna tollēda:aut opera misericordiæ cohibenda sunt?Hęc cū accidunt,debemus eis humanum dolorē,nō pro pter illa ne accidāt recte factorum reprimere voluntatē.Sic etiam cum intercedim⁹ pro peccatore damnando,sequuntur aliquādo quæ nolumus:siue in ipso qui nostra intercessione liberatur:vt vel immanius impunita crassetur audacia:subdita cupiditati,ingrata lenitati:at ꝙ vnus morti ereptus plurimos necet:vel ipo p bñficiū nostrū in melius commutato:moribusꝗ correpto:alius male viuēdo pereat,sibiꝗ huius impunitate proposita:talia vel grauiora committat:non vt opinor hæc mala imputanda sunt nobis,cū intercedimus vobis:sed potius illa bona quę cum id facimus intuemur & volum⁹:id est cōmendatio mansuetudinis ad conciliandam dilectionem verbo veritatis:& vt qui liberantur a temporali morte,sic viuant
23.q.5.pdest ne in æternam(vnde nunꝗ liberentur)incurrant.Prodest ergo & seueritas vestra,cuius ministerio quies adiuuatur & nostra:prodest & intercessio nostra:cuius ministerio seueritas tē peratur & vestra. Non vobis displiceat ꝙ rogamini a bonis:quia nec bonis displicet ꝙ timemini a malis.Nam hominum iniquitatem etiam apostolus Paulus,nō tantum de iudicio fu turo:verūetiam de pręsentibus vestris sæcularibus terruit:afferēs & ipas ad dispēsationē di P
Roma.13. uinę puidentiæ pertinere.Omnis inquit anima potestatib⁹ sublimioribus subdita sit.Nō est eīn potestas nisi a deo.Quæ aūt sunt,a deo ordinata sunt.Quapropter ꝗ resistit potestati,dei ordinationi resistit.Qui aūt resistūt,ipi sibi iudiciū acqrūt.Principes eīn non sunt timori boni operis sed mali.Vis autem nō timere potestatē?Bonū fac & habebis laudem ex illa.Dei eīn minister est tibi in bonum.Qđ si malum feceris time:non eīn frustra gladiū portat : dei enim minister est: vindex in ira ei qui male agit.Ideoꝗ necessitate subditi estote:nō solum propter iram:sed & propter conscientiam.Ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim dei sunt: in

hoc ipsum perseuerãtes.Reddite omnibus debita:cui tributum tributum: cui vectigal vecti
gal:cui timorẽ timorẽ:cui honorẽ honorẽ:nemini quicq̃ debeatis:nisi vt inuicẽ diligatis.Hęc
verba apostoli:vtilitatẽ vestrę seueritatis ostẽdũt.Proinde sicut dilectionẽ iussi sunt terrenti- 23.q.5. pdest
bus debere q timent:ita dilectionẽ iussi sunt timẽtibus debere q terrent.Nihil nocẽdi cupidi-
tate fiat:sed oĩa cõsulẽdi charitate:& nihil fiat imaniter:nihil inhumaniter: Ita formidabit vl
tio cognitoris:vt nec intercessoris religio contẽnat:quia & plectẽdo & ignoscẽdo hoc solũ be-
ne agitur:vt vita hominũ corrigatur.Q̃ si tãta est peruersitas & impietas:vt ei & corrigẽdę
nec disciplina possit prodesse nec venia:a bonis tamẽ intentione atq̧ cõsciẽtia quã deus cer-
Q nit:siue seueritate siue lenitate:non nisi officio dilectiõis impletur.Q̃d autẽ in epistola tua se
quitur:vbi dicis:Verum nunc vt mores nostri sunt:& sceleris poenam cupiunt sibi homines
relaxari:& id propter qđ scelus admissum est possidere:pessimum hominum genus cõmemo
ras:cui poenitendi medicina omnino non pdest.Si enim res aliena propter quã peccatum est: 14.q.6.ca.i.
cum reddi possit non redditur:non agitur poenitentia sed fingitur:Si autem veraciter agitũ De vsuris.
non remittetur peccatum nisi restituatur ablatum:Sed vt dixi:cum restitui potest.Plærunq̧ cum tu.
enim q auferet amittit:siue alios patiẽdo malos:siue ipse male viuendo:nec aliud habet vnde De re.iu.li.
restituat.Huic certe nõ possumus dicere:redde qđ abstulisti:nisi cũ habere credimus & nega 6.peccatum
re.Vbi quidem si aliquos sustinet repente cruciatus:dum existimatur habere qđ reddat:nul-
la est iniquitas:quia etsi non est vnde luat ablatam pecuniam:merito tamen dum eam per mo
lestias corporales adhibere compellitur:peccati quo male ablata est:poenas luit.Sed inhuma-
num non est etiam pro talibus intercedere:tanq̃ pro reis criminum:non ad hoc vt minime re
stituantur aliena:sed ne frustra homo in hominem saeuiat:Ille praesertim qui iam remisit cul-
pam:sed quaerit pecuniam:et si fraudari metuit:non expetit vindicari.Deniq̧ in talibus cau-
sis si persuadere potuerimus eos pro quibus interuenimus:non habere qđ poscitur:continuo
nobis eorum molestię relaxantur.Aliquando autem misericordes & in ipso dubio nolunt ho
mini pro incerta pecunia:certa inferre supplicia:ad hanc misericordiam etiam nos prouoca-
re & exhortari decet.Melius enĩ etiam si habet amittis:q̃ si non habet:aut excrucias aut occi-
dis.Sed pro istis magis apud eos qui repetunt:q̃ apud eos qui iudicant: intercedere cõuenit:
ne ipse videatur auferre,qui cum habet potestatem nõ cogit reddere:q̃uis in cogendo ita de-
beat adhibere integritatem:ne amittat humanitatem.Illud vero fidentissime dixerim:eũ qui
pro homine ad hoc interuenit:ne male ablata restituat:& qui ad se confugientem quantũ ho
R neste potest ad restituendum non compellit:socium esse fraudis & criminis.Nam misericor-
dius opem nostram talibus subtrahimus:q̃ impendimus.Non enim opem fert qui ad peccan-
dum adiuuat:ac non potius subuertit atq̧ opprimit.Sed nunquid ideo nos aut exigere: aut
ad exigendum tradere vel possumus vel debemus?Agimus quantum episcopalis facultas da
tur:& humanum quidem nonnunq̃:sed maxime ac semper diuinum iudicium comminãtes.
Nolentes autem reddere:quos nouimus & male abstulisse:& vnde reddant habere: arguim⁹
increpamus & detestamur:quosdam clam: quosdam palam: sicut diuersitas personarum di-
uersam videtur posse recipere medicinam:nec in aliorum perniciem ad maiorem insaniam cõ
citari.Aliquando etiam si res magis curanda non impedit:sancti altaris cõmunione priuam⁹
Verum saepe accidit vt nos fallant:vel negando se abstulisse:vel affirmando se vnde restituãt
non habere:Saepe etiam & vos fallamini putando vel nos non agere vt reddant: vel ipsos ha-
bere vnde reddant:& omnes aut pene omnes homines amamus nostras suspitiones vel voca-
re vel existimare cognitiones:quãdo credibilibus rerum signis mouemur: cum credibilia nõ
nulla sint falsa:sicut incredibilia nonnulla sunt vera.Ideo quosdam commemorans: qui & scę
leris poenam sibi cupiũt relaxari:& id propter qđ scelus admissum est possidere: addidisti: &
S aisti:Pro his quoq̧ interueniendum putat sacerdotium vestrum.Fieri enim potest:vt tu sci-
as qđ ego nescio:& ppterea putẽ p aliquo interueniẽdũ:q̧ si me fallere potuit:cũ te nõ potuẽ
rit:vt ego eũ nõ credã possidere:qđ tu possidere nosti:Ita fit vt cũ de reo sentẽtia nõ vna sit nõ
stra:neutri tamen nostrum placeat:q̧ res non redditur aliena:De homine vt homines:diuer-
sa sentimus:sed in ipsa iustitia simul sumus.Eo modo etiam fieri potest:vt qđ scio aliquẽ non
habere:hoc eum tu habere non certissime teneas:sed credibiliter suspicatis: & ob hoc tibi vi-
dear iteruenire pro eo qui & sceleris poenam sibi cupiat relaxari:& id ppter qđ scelus admis-
sum est possidere.Ad summam igitur neq̧ apud tales(si qui reperiuntur qualem te esse gaũ
demus)neq̧ apud ipsos qui magno studio aliena ac nihil pfutura/multoq̧ etiam periculosa

ac perniciosa perfit:neq apud cor meũ(cui testis est deus)ausim dicere/sentire/decernere:in=
teruenie̅ndũ esse pro aliquo:vt qđ scelere abstulit:sceleris impunitate possideat: Sed vt remis
14.q.5.non sane. sa iniuria:qđ iniuriose abstulit reddat:si tñ habet qđ abstulit:vel aliud vñ illud restituat. Nõ T
sane quicquid ab inuito sumitur:iniuriose aufertur.Nam plerīq nec medico volũt reddere
honorem suum:nec operario mercedem:nec tamen hęc qui ab inuito accipiunt: per iniuriam
11.q.3.non licet. accipiunt:quæ potius per iniuriam non darentur. Sed non ideo debet iudex vendere iustum
iudicium:aut testis verum testimonium:quia vendit aduocatus iustum patrocinium:& iu=
risperitus verum consilium.Illi enim inter vtrãq partem ad examina adhibentur: isti ex vna
parte consistunt.Cum autem iudicia & testimonia:quæ nec iusta nec vera vendẽda sunt: ini
qua & falsa venduntur:multo sceleratius vtiq pecunia sumitur: quia scelerate etiam/ q̃uis a
volentibus datur.Ille tamẽ solet tãq̃ male sibi ablatam pecuniam repetere qui iustum iudiciũ
emit:quoniam vęnale esse non debuit.Qui vero pro iniquo iudicio dedit:vellet quidem repe=
tere:nisi timeret vel puderet emisse.Sunt aliæ personæ inferioris loci:quæ ab vtraq parte nõ
insolẽter accipiũt:sicut officialis:& a quo mouetur:& cui admouetur officium. Ab his extor
ta per immoderatam improbitatem repeti solent:data per tolerabilem consuetudinem non so
lent:magisq reprehendimus:qui talia inusitate repetiuerunt:q̃ qui ea de more sumpserunt:
quoniam multæ necessarię personæ rebus humanis:vel inuitãtur huiusmodi cõmodis:vel re
nentur.Isti si viam vitę mutauerint:aut excellẽtioris conscenderint sanctitatis gradum:faci=
lius ea quæ hoc modo acquisierunt : tanq̃ sua pauperibus largiuntur : q̃ eis a quibus accepta
sunt tanq̃ aliena restituant.Qui vero cõtrarius societatis humanæ:furtis,rapinis,calumniis,
oppressionibus/inuasionibus abstulerit:reddenda potius q̃ donanda censemus:Zachęi publi
cani euangelico exemplo: qui cum hospitio dominum suscepisset : in vitam sanctam repente
Lucæ.19. mutatus: Dimidium inquit rerum meatum do pauperibus:et si cui aliquid abstuli quadru=
plum reddo. Veruntamen si iustitia syncerius consulatur:iustius dicit aduocato: Redde qđ
accepisti:quãdo contra veritatem stetisti:iniquitati affuisti:iudicem fefellisti: iustam causam
oppressisti:de falsitate vicisti:quod vides multos honestissimos & disertissimos viros: non so=
lũ impune:verũetiã gloriose videri sibi committere:q̃ cuiq̃ in quolibet officio militanti: Red
de quod accepisti;quando iubente iudice cuicũq causæ necessarium hominem tenuisti:ne re
sisteret vinxisti:ne fugeret inclusisti:postremo aut permanente lite exhibuisti:aut finita dimi=
sisti.Sed illud cur aduocato non dicatur in promptu est:quia scilicet ita nõ vult homo repete
re:quod patrono vt male vinceret dedit:sicut non vult reddere:quod ab aduersario, cum ma
le vicisset accepit.Quis tandem aduocatus:aut ex aduocato ita vir optimus facile reperitur:
qui suscepto suo dicat: Recipe qđ mihi cũ tibi male adessem dedisti : & redde aduersario tuo:
quod me agente inique abstulisti?Et tamen quem prioris non rectæ vitæ: rectissime poenitet:
etiam hoc facere debet:vt si ille qui inique litigauit:non vult admonitus corrigere iniquita=
tem:eius tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem :nisi forte restituendum est alienum:
quod per furtum clanculo aufertur:& restituendũ non est alienum: quod in ipso foro vbi pec
14.q.4.qd dicam. cata puniũtur:decepto iudice:& circũuentis legibus obtinetur. Quid dicam de vsuris:quas V
etiã ipsæ leges & iudices reddi iubẽt?An crudelior est q subtrahit aliquid: vel eripit diuiti:q̃
qui trucidat pauperẽ foenore?Hæc atq huiusmodi male vtiq possidentur : & vellem vt resti
tuerẽtur:sed nõ est quo iudice repetantur.Iam vero si prudẽter intueamur:quod scriptũ est:
Fidelis hominis totus mundus diuitiarũ est:infidelis autem nec obolus: nõne omnes qui sibi
videntur gaudere licite congsitis:eisq vti nesciunt:aliena possidere conuincimus? Hoc enim
certe alienum non est:quod iure possidetur:hoc autẽ iure qđ iuste:& hoc iuste qđ bene. Om=
ne igitur qđ male possidetur alienum est:male autem possidet: qui male vtitur . Cernis ergo
q̃ multi debeant reddere aliena:si vel pauci quibus reddant reperiuntur : qui tamen vbi sunt
tanto magis ista contemnunt:quanto ea iustius possidere potuerunt.Iustitiam quippe & ne=
mo male habet:& qui non dilexerit non habet:Pecunia vero & a malis male habetur: & a bo=
nis tanto melius habetur:quanto minus amatur.Sed inter hæc toleratur iniquitas male ha=
bentium:& quædam inter eos iura constituũtur:q̃ appellantur ciuilia:non q hinc fiat vt be=
ne vtentes sint:sed vt male vtẽtes minus molesti sint:donec fideles & pii (quorum iure sunt
oĩa)q vel ex illis fiunt:vel inter illos tantisper viuẽtes:malis eorũ non obstringuntur:sed ex
ercent:perueniant ad illam ciuitatem:vbi hæreditas æternitatis est:vbi non habet nisi iustus
locũ:nõ nisi sapiẽs principatũ:vbi possidebunt qcunq ibi erũt:vere sua.Sed tamen etiam hic

non intercedimus:vt secundum mores legesq terrenas non restituātur aliena:q̄uis placabiles nos velimus malis:non vt placeant vel permaneant mali:sed quia ex illis fiunt quicunq fiunt boni:& sacrificio misericordiæ placatur deus: quem nisi ꝓpitium haberent mali:nulli essent boni.Diu est q occupationibus tuis loquēdo videor onerosus:cum tibi homini acuto & docto cito solui potuerit quod q̄rebas.landudum aūt finire deberem:si te tantū scire fuisse lecturum quod flagitasti vt rescriberem.Felix in Christo viuas fili charissime.

Dioscori ad beatum Augustinum:super quibusdam Ciceronis dialogorum interrogatiūculis efflagitantis. Epistola.LV.

X 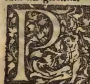
Roœmiare apud te nō solum superfluū est:sed etiam molestum: qui rē nō verba desyderas.Ideoq simpliciter audi.Senex Alipius rogat⁹ a me sępius pollicit⁹ erat:tecum respondere dialogorū pauculis interrogatiūculis:& q̄m in Mauritania dicit hodieq esse:peto virib⁹ oībus: & rogo:vt tu solus respōdere digneris:qd etiā p̄sente ipso fratre tuo/sine dubio facturus eras.Nō est pecunia:nō est aurū:qd ꝓ quouis datur⁹ eras ꝓcul dubio si haberes:nunc vero sine labore loq̄ris: qd requiro. Possem te plus & per multos charos tuos exorare:sed noui animū tuū:q non rogari desyderat:sed omnibus præstare:si tantū absit quod dedecet:q in hac re penitus nihil est dedecoris:tñ quodcūq est:peto p̄ːstes nauigaturo.Nosti q̄ mihi molestissimum est oneri esse:non dico syncęritati tuæ:sed cuipiam.Solus autem deus nouit:quoniā nimia necessitate impulsus hoc feci: Vobis enim saluis & fauente domino nauigaturus sum:& mores hominum non ignoratis:qui procliues sunt ad vituperandū:& quoniam si interrogatus quis non responderit:indoctus & hebes putabitur. Vides: ergo obsecro te ad omnia sine cunctatione responde:ne me tristē dimittas.Sic videam parentes meos:quia propter hoc solum cerdonem misi: & ipsum expecto solū. Frater Zenobius:magister memoriæ factus est:& misit nobis euectionem cum annonis.Si ergo dignus non sum:vt respondeas interrogatiunculis meis: saltem timeātur annonę.Incolumem te summa diuinitas lōga nobis tueat ætate.Papas plurimū dignationem tuam salutat.

Beati Augustini ad Dioscorum:illum de superfluis & curiosis quæstiunculis inquirētem increpantis:& ab inani vulgi applausu & fallaci hominum laude cauendum esse dmōstrantis:Et de summo hominis bono accurate disputantis.

Epistola.LVI.

Y
V me innumerabilium quæstionum turba repente circūuallādum: vel potius obruendum putasti:etiam si vacantē otiosumq credidisti:Quādo em̄ ego in quolibet otio:tot rerum nodos tā festināti:& vt scribis:iam pene proficiscēti possem dissoluere:Numero enim rerum ipsarum impediter:etiam si non difficiles ad soluendum forēt.Tanta sunt autem perplexitate inuoluti:& tenacitate constrictꝭ:vt etiam si pauci essēt:otiosissimū me occupātes: magna mora temporis fatigarent intentionē:atq attererent vngues meos Ego autem vellem te abripere de medio deliciosarum inquisitionum tuarum & constipare inter curas meas:vt vel disceres non esse inaniter curiosus:vel curiositatem tuam cibandam:ac q nutriendam imponere non auderes eis:quorum inter curas vel maxima cura est reprimere ac refrænare curiosos.Quanto em̄ melius:quantoq fructuosius:si in dandis vllis literis tēpus atq opera impenditur:ad hoc potius impenditur: vt resecentur vanæ atq fallaces cupiditates tuæ:quæ tanto magis cauendæ sunt:quanto facilius decipiunt: nescio qua vmbra honestatis:& liberalium studiorum nomine velatæ atq palliatæ:q̄ vt nostro ministerio atq(vt ita dixerim) satellitio induratum:quo tam bonā tuam mentē ꝑmant:vehementius excitent. Ecce enim tot dialogi lecti:si ad vidēdum finem & capessendum omnium actionum tuarum nihil te adiuuerunt:quid prosunt:dic mihi:Nam vbi finem constitueris totius huius flagrātissimi studii tui:& tibi infructuosi & nobis molesti:epistola tua satis indicas:Cū enim de soluendis quæstionibus quas misisti tu ad me per literas satageres:ita scripsisti:Possem te inquis plus & per multos charos tuos exorare:sed noui animum tuum:qui nō rogari desyderat:sed omnibus præstare:si tantum absit quod dedecet:q in hac re penitus nihil est dedecoris:tamē quodcunq est peto præstes nauigaturo.In his verbis epistolæ tuæ recte quidem de me existimas: q omnibus præstare desyderem: si absit quod dedecet. Sed in hac re nihil esse dedecoris:non mihi videtur: Non enim decora facies rerum attingit sensum meum: cum cogito

episcopum ecclesiasticis curis circũstrepentibus districtum atq; distentum: repente quasi ob-
surdescentẽ cohibere ab his omnibus:& dialogorum Tullianorum quæstiunculas: vni scho-
lastico exponere. Q đ quantũ dedeceat: q̃q̃ tuorum studiorum raptus ardore prorsus nolis at
tẽdere: tu etiam sentis tamẽ. Quid eñ aliud indicat: ꝙ cum dixisses: in hac re penitus nihil es-
se dedecoris: statim adiunxisti: tamẽ quodcũq; est pero prestes nauigaturo. Hoc enim sonat vi
deri tibi quidem nihil in hac re esse dedecoris: tamẽ quodcũq; est dedecoris: petere te vt præ-
stem nauigaturo. Sed quid est quæso te: qđ addidisti nauigaturo? An ego: nisi nauigaturus es-
ses: præstare tibi aliquid dedecoris non deberem? Nimirum putas ꝙ aqua marina dedecus ab
luatur. Q đ si ita esset: mecum certe qui nauigaturus non sum: inexpiatum remaneret. Scri- Z
bis etiam nosse me: q̃ tibi molestissimum sit oneri esse cuipiam: & attestaris solum deum nosse
ꝙ nimia necessitate impulsus hoc feceris. Hic sane cum epistolam tuam legerem: satis aduer-
ti animum cognoscere necessitatem tuam: cum ecce mihi affers & dicis: mores hominum nõ
ignoratis: qui procliues sunt ad vituperandum: & quoniam si interrogatus quis non respon
derit: indoctus & hebes putabitur. Hoc loco vero exarsi ad rescribendũ tibi: Hoc enim lãguo
re animi tui penetrasti mihi pectus: & irrupisti in curas meas: vt dissimulare non possem quã
tum me deus adiuuaret, mederi tibi: non vt de tuis quæstionibus enodandis explicandisq; co
gitarem: sed vt felicitatem tuam pendẽtem ex linguis hominum atq; nutantem a tam infelici
retinaculo abrumperem: & cuidam sedi omnino inconcussæ stabiliq; religarem. Tu nẽ o Dio
score nec Persium tuum respicis insultantem tibi contorto versiculo: sed plane puerile caput
Persius. si sensus assit, idoneo colapho cõtondẽtem atq; coercentem: Scire tuũ nihil est nisi te scire hoc
sciat alter? Tot vt superius dixi, legisti dialogos: tot philosophorum altercationibus cor inse-
ruisti: Dic mihi quis eorum finem actionum suarum cõstituerit in fama vulgi: aut in lingua
hominum vel bonorum atq; sapientium? Tu autẽ & (qđ magis pudendũ est) iam nauigatu
rus: satis præclare te in Africam proficisci testaris: cum aliam ob causam te oneri non esse asse
ris negotiosissimis: & in alia longe distantia intẽtis episcopis: vt tibi exponam Ciceronem: nisi
quia times homines procliues ad vituperandum: ne interrogatus ab eis: si non responderis: in
doctus & hebes puteris. O rem dignam vigiliis & lucubrationibus episcoporum. Non mihi
videris aliunde dies noctesq; cogitare: nisi vt studiis tuis atq; doctrina ęque lauderis ab homi
nibus. Quod etsi semper ad certa & recta tendentibus periculosum esse iudicaui: nunc tamen
in te maxime experior. Non enim aliunde q̃ ex eadem pernicie non vidisti: qua tandem re pos-
semus moueri: vt tibi qđ petebas daremus. Qꝫ enim peruerse tu ipse non ob aliud ad ea discẽ-
da q̃ interrogas raperis: nisi vt lauderis: aut non vitupereris ab hominibus: tam peruerse etiã
nos putas in tua petitione talibus causis allegatis moueri. Et vtinam possemus efficere: vt tu
quoq; tam inani atq; fallaci humanæ laudis bono minime mouereris: cum tibi nos indicare-
mus non ad præstandum tibi qđ petis (quoniam hæc de te scribis) sed ad te corrigẽdum mo-
ueri. Mores hominum inquis ꝓcliues sunt ad vituperãdum. Qꝫ deinde: si interrogatus quis
non responderit inquis: indoctus & hebes putabitur. Ecce ego te interrogo non de Cicero- &
nis libris aliquid: cuius sensum fortasse legentes indagare nõ possunt: sed de epistola ipsa tua
& de sententia verborum tuorum. Quæro enim cur non dixeris: q non responderit: indoctus
& hebes manifestabitur: sed potius dixeris: q non responderit indoctus & hebes putabitur: ni
si quia satis etiam ipse intelligis: eum qui talia nõ responderit: non esse indoctum & hebetem:
sed putari? At ego te admoneo eum qui talium putatorum linguis tanq̃ falcibus concidi ti-
met: lignum esse aridum: & ideo non putari tantum indoctum & hebetem: sed vere esse: atq;
conuinci. Fortasse dixeris: Sed cum hebes animo non sim: & præcipue non esse studeam: nolo
hebes animo vel putari. Recte: sed quo fine nolis: id quæro: Qꝫ enim illis quæstionibus aperiẽ
dis tibi & explicandis nec nobis oneri esse dubitasti: hanc causam & hunc finem esse dixisti: &
tam necessarium: vt eam nimiam necessitatem appellares: ne scilicet de his interrogatus neq;
responderis: ab hominibus ad vituperandum ꝓcliuis, & hebes indoctusq; puteris. Ego autẽ
quæro: hoccine totum sit: cur a nobis ista desyderes: an etiam indoctus & hebes putari ꝓpter
aliud aliquid nolis? Si hoc totum est: cernis vt arbitror hunc esse finem tam vehementis intẽ
tionis tuæ: qua nobis quoq; oneri es: vt fateris. Quid autem a Dioscoro potest nobis esse one-
ri: nisi qđ ipsum Dioscorum etiam nesciẽtem onerat? qđ non sentiet nisi cũ surgere voluerit.
Atq; vtinã non sic alligarẽt hęc onera: & frustra etiã humeros conetur excutere. Q đ nõ ideo
dico: quia istæ discuntur quæstiones: sed quia tali fine discuntur. Hũc enim finem iam certe

sentis esse nugatorium:inanem:ventosum.Habet & tumorem:sub quo etiam tabes gignitur
& pupilla mentis ad non videndā opulentiam veritatis offunditur.Crede sic est mi Dioscore
ita te fruar in ipsa volūtate:& in ipsa cuius vmbra auerteris/dignitate veritatis. Vnde enim
tibi:nisi vel hoc modo de hac re fidem faciam:nō inuenio.Nō enim vides eam:aut vllo modo
9 q̄diu linguis humanis ruinosa gaudia construis/potes eam videre. Si autē ibi non finis est ha
rum actionum:atq; intentionis tuæ:sed propter aliud aliquid indoctus & hebes non vis puta
ri:quęro quid illud sit:Si propterea ne angustior tibi aditus ad acquirēdas tēporales diuitias
vxorem impetrandam:honores capessendos:& cætera huiusmodi:præcipiti fluxu trāscurrē-
tia:atq; in se lapsos in vnum rapientia:Neq; ad hunc finem tibi seruire nos decet:immo decet
etiam hinc te amouere.Non eñ sic te phibemus in incerto famę finē ponere:vt tanq̄ de Min-
cio in Eridanum emigres:quo te ipse fortasse Mincius etiam non emigrantē impingeret. Cū
enim non satiauerit auidum spiritum vanitas laudis humanæ:quia nihil ad cibādum affert
nisi inane & inflatum:cogetur eam ipsa auiditas referre in aliud : quasi vberius atq; fructuo-
sius:quod nihilominus si temporali lapsu præterfluit:ita est quasi fluuius ducat in fluuium:
vt nō sit finis miseriæ:q̄diu finis officiorum nostrorum in re instabili collocatur.In aliquo igi
tur firmo atq; incōmutabili bono te figere volumus constantissimæ intētionis domum:& se
curissimam requiem omnis bonæ atq; honestæ actionis tuæ.An forte istā ipsam terrenam fe-
licitatem quam cōmemoraui:si prospeti rumoris aura:aut etiam flatibus vela pādendo ad eā
potueris peruenire:hanc cogitas referre in aliud certum & vērum & plenum bonum!At mi-
hi non videtur:atq; omnino ipsa veritas negat:vel tantis ad se anfractibus:quę tam proxima
est:vel tantis sumptibus:quæ tam gratuita est:p̄ueniri.An ipsa humana laude:tanq̄ instru
mento vtendum existimas:vt aditum per hanc prępares ad animos hominū:persuadendo ve
ra atq; salubria:& caues te ne eum indoctum atq; hebetē putauerint: indignum arbitrentur
cui aurem vel intentissimam vel patientissimam præbeant : siue ad recte facta quenq̄ exhorte
ris:siue malitiam atq; nequitiam peccantis obiurges!Hunc tu finem iustitiæ ac beneficentiæ
si in illis interrogandis quæstionibus cogitasti:nos de te male meruimus:q̄bus in epistola tua
non id potius quo moueremur posuisti:vt aut libēter daremus quod petebas:aut ideo nō da-
remus:quia causa quælibet alia fortasse prohiberet : non tamen quia tuæ vanæ cupiditati nō
solum seruire:verumetiam non resistere puderet.Quanto enim melius atq; salubrius quæso
te/ipsas veritatis regulas multo certius & breuius per se ipsas accipis:quibus falsa omnia pos
sis ipse refellere:ne qđ falsum & pudēdum est:si multorum annosas & decrepitas falsitates stu
dio iactantiori q̄ prudentiori didiceris:doctum atq; intelligentem te esse arbitreris:qđ iā non
existimo tibi videri.Nō eñ frustra tam diu tam vera Dioscoro diximus:ex quo in hac episto
A la gradimur.Quapropter iam illud videamus:cum te istarum rerum ignorantia nequaq̄ in-
doctum atq; hebetem iudices:sed ipsius potius veritatis:vt quisquis de his rebus scripsit:vel
scripserit:aut ea sint quæ iam certus tenes:aut si falsa sunt:securus ignores: neq; de diuersita
te cognoscenda sententiarum alienarum:quasi ne indoctus & hebes remaneas : inani sollicitu
dine macereris.Cum ergo hęc ita sint:etiam illud si placet videamus:vtrum aliorum falsa exi
stimatio:qui sunt(vt scribis) ad vituperandum procliues : vt si te ista ignorare persenserint:
indoctum atq; hebetem:falso quidem:sed tamen putent:sic te mouere debeat:vt etiam ab epi
scopis tibi hæc exponi/non incongruenter petas:quandoquidem eo fine iam te ista cupere cre
dimus:quo illis consulas ad persuadendam veritatem vitamq; eorum corrigendam : qui te si
in Ciceronis libris indoctum hebetemq; putauerint:indignum habebunt : a quo aliquid vti-
lis salubrisq; scientiæ sibi accipiendum esse arbitrentur.Qđ non ita est:mihi crede.Primū q̄a
esse aliquos in illis terris:vbi imperitus minimeq; acutus videri times: qui te de istis quæstio-
nibus quicq̄ interrogent,omnino non video:quandoquidem hic quo ad ea discēda venisti:&
Romæ expertus es:q̄ negligenter habeantur:& ob hoc neq; doceantur neq; discant:& in Afri
ca vsqueadeo de his interrogatorē pateris neminē:vt nec te ipsum qui patiatur : inuenias:ea
q; inopia episcopis exponenda ea mittere cogaris:quasi vero episcopi isti etiam si adolescentes
eodem quo tu raperis animi ardore:vel potius errore:quasi aliquid magnum hæc discere cu
rarunt:vsq; ad canos episcopales:& vsq; ad cathedras ecclesiasticas: ea sibi in memoria dura-
re putarentur:Aut si ipsi vellent:non illa etiam de inuitorum cordibus curę maiores grauio
resq; secluderent:Aut si aliqua ex eis in animis eorum nimia consuetudine remanerent : non
etiam ipsa obliuione sepelire mallent recordata:q̄ ineptia respōdere quęsita:cum in ipsa etiam:

ſcholari lenitate & rhetoricis cathedris:ita obmutuiſſe atq; obtorpuiſſe videantur:vt a Car-
thagine Hipponē quo exponi poſſint mittēda exiſtimētur: vbi tam inſolita atq; omnino per-
egrina ſunt:vt ſi vellem reſpondendi curam inſpicere:aliquid volēs videre: quomodo ad ſen
tētiam q̄ mihi exponenda eſſet:deſup veniatur: Aut ab ea deinceps quæ contexeretur oratio
codicem prorſus inuenire non poſſem.Illi autem Carthaginenſes rhetores:ſi huic tuo ſtudio
defuerunt:nō modo a me nō reprehendunt:ſed etiā approbantur:ſi forte iam recolūt:nō Ro-
manorum fororū: ſed grecorū gymnaſiorū iſta ſolere eſſe certamina.Tu vero cū & in gymna-
ſia cogitationē inieciſti:& ea quoq; ipſa inueniſti talibus rebus nuda atq; frigida: vbi has cu-
ras tuas deponeres:Chriſtianorū tibi baſilica Hipponēſis occurrit:qa in ea nūc ſedet epiſcop9
qui aliquādo iſta pueris vendidit.Sed nec te volo eſſe adhuc puerū:& me iam eſſe puerilium re-
rum:ſicut nō venditorē:ita nec largitorē decet. Quæ cū ita ſint: id eſt cū duæ tantæ vrbes B
latinarū literarū artifices:Roma atq; Carthago:nec tędio tibi ſint:vt a te iſta pquirant:nec tę
dia tua curēt:vt te iſta perquirentē exaudiant:miror tantū q̄tū dici non poteſt: vereri te tam
boni ingenii iuuenē:ne in grecis atq; oriētalibus vrbibus quenq̄ de his rebus moleſtū interro
gatorē feras.Facilius quippe corniculas in Africa audieris:q̄ in illis partibus hoc genus vocis.
Deinde ſi fallor:& quiſq̄ ibi forte huiuſmodi queſtionū tāto vtiq; odioſior:q̄to in illis locis in
eptior pcontator extiterit:nōne magis caues ne multo facilius exiſtant:qui te græci homines
in græcia cōſtitutū:& græca imbutū primitus lingua:de ipſis philoſophorū libris aliqua in-
terrogarēt:q̄ Cicero in ſuis literis nō poſuit?Qđ ſi acciderit:qd? reſponſurus es:potius te iſta
in latinorū auctorū libris:q̄ in græcorū noſſe voluiſſe?Qua reſpōſione:primo græcię facies in
iuriā:& noſti q̄ illi hoīes hoc nō ferāt.Deīde iā exulcerati & irati:q̄ cito te (qđ nimis nō vis)
& hebetē iudicabūt:q græcorū philoſophorū dogmata:vel potius dogmatū particulas quaſ-
dam diſcerptas atq; diſperſas in latinis dialogis:q̄ in ipſorū auctorum libris græcis torta atq;
cōtexta diſcere maluiſti:& indoctū:qui cū tam multa in tua lingua neſcias:earū rerum fruſta
in aliena colligere ambiſti.An forte illud reſpondebis non te græcos de his rebus libros contē
pſiſſe:ſed prius latinos curaſſe cognoſcere:nunc autem velle te in latinis doctū:iam grece quę
rere?Si hoc nō pudet hominem græcum latina puerum didiciſſe:nūc velle diſcere græca bar
batū pudebit ne tandem in ipſis latinis ignorare aliqua quæ q̄ multi latini docti tecū neſciāt?
Vel hoc ipſo ſentis:q; te nobis magna neceſſitate dicis oneroſum:in tanta doctorum multitu
dine apud Carthaginem conſtitutus.Poſtremo fac te de omnibus quæ a nobis quæris:inter-
rogatum/reſpondere potuiſſe: ecce iam doctiſſimus atq; acutiſſimus diceris: ecce iam te lau-
dibus in cœlum græculus flatus attollit.Tu tantum memento grauitatis tuæ: & illam me-
reri laudem quo fine volueris:vt ſcilicet eos leuiter leuia iſta miratos: & beniuolētiſſime atq;
auidiſſime iam in tua ora ſuſpenſos: grauiſſimum aliquid & ſalubertimum doceas. Id ipſum
quicquid eſt grauiſſimum & ſalubertimum:vtrum teneas:& recte tradere noueris: vellē co-
gnoſcere.Ridiculum eſt enim cum propterea ſuperflua multa didiceris:vt tibi aures hominū
ad neceſſaria præparentur:ipſa neceſſaria nō tenere:quibus excipiēdis eas per ſuperflua præ-
paraueris.Et dum occuparis vt diſcas vnde facias intentos:nolle diſcere qđ infundatur intē
tis. Sed ſi hoc te ſcire iam dicis: idq; ipſum Chriſtianam doctrinam eſſe reſpondes:quam C
te omnibus præponere nouimus:& in ea ſola eſſe præſumere ſpem ſalutis ęternæ:nō opus eſt
ei cognitione dialogorū Ciceronis:& collectione emēdicatarū diſcordantiū ſentētiarū aliena
rū procurari auditores:vt oribus tuis intēti fiāt:qui abs te aliquid tale accepturi ſunt. Nolo
prius aliquid doceas:qđ dediſcendū eſt:vt vera doceas.Nā ſi alienarum ſentētiarum diſſiden
tium & repugnantium cognitio aliquid adiuuat inſinuatorem chriſtianæ veritatis:vt noue
rit quomodo aduerſantes deſtruat falſitates:ad hoc dūtaxat:ne qs cōtra differēs nō niſi in re-
fellēdis tuis figat oculum:ſua vero ſedulo occultet.Nam cognitio veritatis: oīa falſa ſi modo
proferant:etiā quæ prius inaudita erāt: & diiudicare & ſubuertere idonea eſt. Sed vt non ſo-
lum aperta feriantur:ſed etiā abſcondita eruantur:ſi alienos opus eſt cognoſcere errores:eri-
ge oculos/aureſq; oro te:& vide atq; auſculta:vtrum aliquis aduerſus nos de Anaximene &
de Anaxagora proferat aliqd:qū iam ne ipſorū quidē multo recētiorū:multumq; loquacium
Stoicorū aut Epicureorū cineres caleāt:vnde aliqua contra fidem chriſtianā ſcintilla excitet.
Sed circuli atq; cōuenticula partim fugacia:partim etiam audacter prompta:vel Donatiſta-
rū:vel Maximianēſiū:vel Manichęorū:vel etiā ad quorū greges turbāq; vēturus es, Arriano-
rū,Eunomianorū,Macedonianorū,Cataphrygarū,ceterarūq; beſtiarū innumerabiliter pſtre

pant: quorum omnium errores si cognoscere piget: quid nobis est propter defensionem christianæ religionis quærere quid senserit Anaximenes: & olim sopitas lites inani curiositate recoquere: cum quorundã etiam hęreticorũ: qui nomine christiano gloriari voluerunt: vt Marcionistarum & Sabellianorũ: multorumq; præterea iam dissensiones quæstionesq; sileantur: Tamen si opus est vt dixi veritati aduersantes prænoscere aliquas: & præcactas habere sententias: de hæreticis potius q se christianos vocant: q̃ de Anaxagora & Democrito nobis cogitandum fuit. Ille autem quisquis abs te quæsierit: quæ tu a nobis quæris: audiat q ea doctius & prudẽtius nescias. Si enim Themistocles nõ curauit q est habitus indoctior: cum canere neruis in epulis recusasset: vbi cum se nescire illa dixisset: atq; ei dictum esset: quid igitur nosti: respondit: rempublicam ex parua magnam facere: dubitandum est tibi dicere: te ista nescire: cũ ei qui rogarit quid noueris: respondere possis nosse te: quoniam etiam sine istis homo esse possit beatus: Qd si adhuc non tenes: tã peruerse ista conquiris: q̃ peruerse si aliquo corporis periculoso morbo grauareris: delitiosas & tenerrimas vestes potius q̃ medicamenta medicosq; conquireres. Non enim vllo modo differenda est ista cognitio: aut illa huic a te pręsertim iam in hac ætate vel discendi ordine præferenda est. Vide autem q̃ facile posses hoc scire si velles.

D Qui enim quærit quomodo ad beatam vitam perueniat: nihil aliud profecto quærit: nisi vbi sit finis boni: hoc est vbi constitutum sit: non praua opinione atq; temeraria: sed certa atq; inconcussa veritate summũ hominis bonum: qd a quolibet vbi constituatur nõ inuenitur: nisi aut in corpore: aut in animo: aut in deo: aut in duobus aliquibus horum: aut certe in omnib⁹. Qd si didiceris neq; summũ bonũ: nec aliquã partem summi boni omnino esse in corpore: duo restabunt: animus & deus: quorum vel in vno: vel in ambobus sit. Si autem adieceris & didiceris hoc idẽ de animo quod de corpore: quid aliud iam nisi deus occurret: in quo summũ hominis bonum constitutum sit: non quo alia bona non sint: sed summũ id dicitur quo cuncta referuntur. Eo enim fruendo quisq; beatus est: propter qd cætera vult habere: cum illud iam non propter aliud. sed ꝑpter seipsum diligat. Et ideo finis ibi dicit: qa iam quo occurrat & quo referatur non inuenitur. Ibi requies appetendi: ibi fruendi securitas: ibi tranquillissimum gaudium optimæ voluntatis. Da igitur qui cito videat: non corpus esse animi bonum: sed animũ potius esse corporis bonum: Recedetur iam ab inquirẽdo: vtrum summum illud bonum: vel aliqua ei⁹ pars sit in corpore. Qd enĩ stultissime negatur meliorẽ esse animum corpore: item stultissime negatur meliorem esse eum qui dat beatam vitam: vel partẽ aliquã beatæ vitæ: q̃ eum qui accipit. Nõ igitur accipit animus a corpore vel summum bonum vel partem aliquã summi boni. Hoc qui non vident: cæcati sunt dulcedine carnalium voluptatum: quam ex indigentia sanitatis venire nõ intuẽtur. Sanitas autem perfecta corporis: illa extrema totius hominis immortalitas erit. Tam potenti enim natura deus fecit animã: vt ex eius plenissima beatitudine quę in fine temporum sanctis ꝑmittitur: redundet etiam in inferiorem naturam qd est corpus: non beatitudo: quæ fruentis & intelligentis est propria: sed plenitudo sanitatis: id est incorruptionis vigor. Quod qui non vidẽt (vt dixi) bellant inquietis altercationibus: variε pro suo quisq; captu in corpore constituentes summũ hominis bonum: & carnalium seditiosorum turbas concitant: Inter quos Epicurei apud indoctam multitudinem excellentiore
E auctoritate viguerunt. Da item qui cito videat animum quoq; ipsum non suo bono beatum esse: cum beatus est: Alioquin nunq̃ esset miser: & recederetur a quęrẽdo: vtrum in animo sit summũ illud atq; (vt ita dixerim) beatificum bonum: vel aliqua pars eius. Nam cum seipso sibi quasi suo bono animus gaudet: superbus est. Cum vero perspicit se esse mutabilem: vel hoc vno saltem q de stulto sapiens efficitur: sapientiamq; esse incõmutabilem cernit: simul oportet cernat esse illam supra suam naturam: eiusq; participatione atq; illustratione se vberius & certius gaudere: q̃ seipso. Ita cessans atq; detumescens a iactatione atq; inflatione propria: inhærere deo atq; illo incõmutabili refici & reformari nititur: a quo esse iam capit: non solũ omnem speciem rerum omnium: siue quæ sensu corporis: siue quæ intelligentia mentis attingũtur: sed etiam ipsam capacitatem formationis ante formationẽ: cum vel informe aliquid dicitur qd formari potest. Itaq; tanto minus se esse stabilẽ sentit: quãto minus hæret deo qui summe est: Et ideo illum summe esse: quia nulla mutabilitate proficit seu deficit: sibi autem illam cõmutationem expedire qua proficit: vt perfecte illi cohęreat: eam vero commutationem quę in defectu est: esse vitiosam: omnem autem defectum ad interitum vergere: quo vtrũ aliqua res perueniat: tametsi non appareat: tamen apparere omnibus eo ducere interitum: vt nõ sit

quod erat. Vnde colligit non ob aliud res deficere:niſi ꝙ ex nihilo factę ſunt:vt qđ in eis eſt ꝗ
ſunt & manent:& pro defectibus etiam ſuis ad vniuerſitatis complexum ordinantur:ad eius
bonitatem omnipotentiaq; pertineat qui ſumme eſt & conditor:qui potens eſt etiam ex nihi-
lo:non tantum aliquid:ſed etiam magnum aliquid facere. Primum autem peccatū:hoc eſt pri
mum voluntarium defectum: eſſe gaudere ad propriam poteſtatem. Ad minus enim gaudet
q̃ ſi ad poteſtatem dei gaudeat:quæ vtiq; maior eſt. Hoc non videntes:& potentias intuentes
animi humani:magnamq; pulchritudinem factorum atq; dictorum: etiam ſi in corpore pu-
duit ponere ſummum bonum:in ipſo tamen animo ponentes:infra vtiq; poſuerunt:q̃ vbi ſyn
ceriſſima ratione ponendum eſt. Inter hos qui ita ſentiūt:apud græcos philoſophos,& nume
ro & diſputandi ſubtilitate Stoici præualuerunt: qui tamen in naturalibus corporea omnia
eſſe arbitrantes:magis a carne q̃ a corpore animum auertere potuerunt. Inter eos autem qui
fruendum deo:a quo & nos & omnia facta ſunt:vnum atq; ſummum bonum noſtrum eſſe di
Platonici. cunt:apud illos eminuerunt Platonici: qui non immerito ad officium ſuum pertinere arbi-
Academici. trati ſunt Stoicis & Epicureis maxime & prope ſolis omnino reſiſtere. Idem quippe Academi
Archeſila⁹. ci qui & Platonici:qđ docet auditoꝝ ipſa ſucceſſio. Archeſilaus eñ qui prim⁹ occultata ſen-
Polemon. tentia ſua:nihil aliud q̃ iſtos refellere ſtatuit:quære cui ſucceſſerit:Polemonē inuenies:Quę-
Xenocrates re cui Polemō:Xenocratem. Xenocrati autem diſcipulo Academiā ſcholam ſuā reliquit Pla
Plato. to. Quantum igitur pertinet ad quæſtionem de ſummo hominis bono: remoue perſonas ho- F
minū:atq; ipſam diſceptationē cōſtitue:profecto reperies duos errores inter ſe aduerſa fronte
collidi: Vnum conſtituentem in corpore: alium conſtituentem in animo ſummum bonum.
Rationem autem veritatis: qua ſummum bonum noſtrum deus eſſe intelligitur:vtriq; reſi-
ſtere:ſed non prius docentem vera q̃ praua dedocentem. Id ipſum rurſum adiunctis perſonis
conſtitue:reperies Epicureos & Stoicos inter ſe acerrime dimicantes. Eorum vero litem conā
res diiudicare Platonicos:occultantes ſententiam veritatis:& illorum vanam in falſitate fidu
ciā conuincētes & redarguētes. Sed nō ſicut illi errorum ſuorum:ita Platonici veræ rationis
perſonā implere potuerūt. Omnibus enim defuit diuinæ humilitatis exemplum:qđ opportu
niſſimo tempore per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum illuſtratum eſt:cui vni exemplo in
cuiuſuis animo ferociter arrogantis:omnis ſuperbia cedit & frangitur & emoritur. Ideoq; nō
valentes illi auctoritate turbas terrenarū rerum delectatione cæcatas ad inuiſibilium fidem
ducere:cum eas viderent Epicureis maxime contentionibus commoueri:non ſolum ad hau-
riendam quo vltro ferebantur:ſed etiam ad defenſitandā corporis voluptatem:vt in ea ſum-
mum bonum hominis conſtitueretur:eos autem qui aduerſus hāc voluptatem: virtutis lau
de mouerentur:minus difficulter eam contemplari in animis hominum:vnde facta bona: de
quibus vtcunq; poterant iudicare:procederent:ſimul videbant ſi eis conarētur inſinuare ali
quam rem diuinam:& ſuper omnia incōmutabilem:quæ nullo attingeretur corporis ſenſu:ſed
ſola mente intelligeretur:quæ tamen etiam naturam ipſius mentis excederet:eumq; eſſe deū
propoſitum animo humano ad fruendum:purgatum ab omni labe humanarum cupiditatū
in quo vno acquieſceret omnis beatitudinis appetitus: & in quo nobis vno bonorum omniū
finis eſſet:non eos intellecturos:ſed repugnantibus vel Epicureis vel Stoicis: multo q̃ ſibi fa-
cilius palmam daturos:id eſt vera ſalubriſq; ſententia:qđ perniciosiſſimum eſt generi huma
no:imperitorum populorum irriſione ſordeſceret. & hoc in moralibus. In naturalibus autem
quæſtionibus ſi iſti dicerent effectricem omnium naturarū eſſe incorpoream ſapientiam: il-
li autem a corpore nuſq̃ diſcederent: cum alii in atomis:alii quatuor elementis: in quibus ad
efficienda omnia ignis præualeret:principia rerum darent:quis non videret ſtultorum abū
dātiam corpori deditam: cum incorpoream potētiam cōditricem rerum nequaq̃ valeret in-
tueri:in quorū potius ſuffragium raperetur: reſtabat pars rationalium quæſtionum. Noſti
enim quicquid propter adipiſcendam ſapientiam q̃ritur:aut de moribus:aut de natura:aut
de ratione quæſtionem habere. Cum ergo Epicurei nunq̃ ſenſus corporis falli dicerent:Stoi-
ci autem falli aliquando concederent:vtriq; tamen regulam comprehendēdę veritatis in ſen
ſibus ponerēt:quis iſtis contradicentibus audiret platonicos? Quis non modo in ſapientium
ſed omnino in hominum numero habēdos putaret:ſi ab eis prompte diceretur:non ſolū eſſe
aliquid qđ neq; tactu corporis:neq; olfactu:vel guſtatu:neq; his auribus aut oculis pcipi poſ
ſit:neq; omnino talium rerum quæ ita ſentirētur aliqua imaginatione cogitari:ſed id ſolum
verum eſſe:atq; id ſolum poſſe percipi:quia incommutabile & ſempiternum eſt: pcipi autem

ſola intelligentia qua vna veritas quomodo attingi poteſt attingitur? Cum ergo talia ſenti-
rent Platonici:quę neq̧ docerēt carni deditos homines:neq̧ tanta eſſent auctoritate apud po
pulos:vt credenda perſuaderent:donec ad eum habitum perduceretur animus quo iſta capiū
tur:elegerunt occultare ſententiam ſuam:& contra eos diſſerere:qui verum ſe inueniſſe iacta
renticum inuentionem ipſam veri in carnis ſenſibus ponerent.Et eorum quidem cōſiliū qua-
le fuerit quid attinet quærere?diuinum certe vel diuina aliqua auctoritate prędituꝫ nō fuit.
G Tantum illud attende:quoniā Plato a Cicerone multis modis apertiſſime oſtenditur in ſapiē
tia nō humana:ſed plane diuina:vnde humana quodāmodo accēderetur:in illa vtiq̧ ſapiētia
prorſus immutabili atq̧ eodem modo ſemper ſe habente veritate conſtituiſſe & finem boni &
cauſas rerum & ratiocinandi fiduciam:Oppugnatos autem eſſe nomine Epicureorū & Stoi-
corum a Platonicis eos qui in corporis vel in animi natura ponerent & finem boni & cauſas re
rum & ratiocinandi fiduciam:eo rem ſucceſſione temporum eſſe deuolutam:vt Chriſtianę eti
am ętatis exordium,rerum inuiſibilium atq̧ æternarum fides per viſibilia miracula ſalubri-
ter prædicaretur hominibus:qui nec videre:nec cogitare aliquid præter corpora poterāt:bea
to apoſtolo Paulo:qui eandem fidem gentibus præſeminabat:iidem ipſi Epicurei & Stoici/in
actibus apoſtolorū contradixiſſe inueniantur.Qua in re ſatis mihi videtur demonſtratum eſ
ſe errores gentium:ſiue de moribus:ſiue de natura rerum:ſiue de ratione inueſtigandæ verita
tis:qui q̄uis eſſent multi atq̧ multiplices:in his tamen maxime duabus ſectis eminebant: ex-
pugnantibus doctis:& tanta diſſerendi ſubtilitate:atq̧ copia ſubuertentibus:duraſſe tamen
vſq̧ in tempora chriſtiana.Quos iā certe noſtra ætate ſic obmutuiſſe conſpicimus:vt vix iam
in ſcholis rhetorum commemoretur tantum quæ fuerint illorum ſententiæ:certamina tamē
etiam de loquaciſſimis gręcorum gymnaſiis eradicata atq̧ compreſſa ſunt:ita vt ſiqua nūc er
roris ſecta contra veritatē:hoc eſt cōtra eccleſiam Chriſti:emerſerit:niſi nomine cooperta chri
ſtiano:ad pugnandum proſilire non audeat.Ex quo intelligitur ipſos quoq̧ platonicæ gentis
philoſophos:paucis mutatis quæ chriſtiana improbat diſciplina:inuictiſſimo vni regi Chri-
ſto:pias ceruices oportere ſubmittere:& intelligere verbum dei homine indutum: qui iuſſit
& creditum eſt:qđ illi vel pferre metuebāt.Huic te mi Dioſcore vt tota pietate ſubdas velim
H nec aliam tibi ad capeſſendam & obtinendam veritatem viam munias q̄ quæ munita eſt ab il-
lo qui greſſuum noſtrorum tanq̄ deus videt infirmitatem.Ea eſt autem prima humilitas: ſe-
cunda humilitas:tertia hūilitas:& quotiēs īterrogares hoc dicerē:nō quo alia nō ſint pcepta q̄
dicantur:ſed niſi humilitas omnia quæcunq̧ bene facimus & præceſſerit:& comitetur:& cō-
ſecuta fuerit:& pposita quā ītueamur:& appoſita cui adhęreamꝰ:& īpoſita qua reprimamur
iā nobis de aliquo bono facto gaudētibꝰ:totū extorqt de manu ſupbia. Vitia qppe cętera ī pec-
catis:ſupbia vero etiā in recte factis timēda eſt:ne illa q̄ laudabiliter facta ſunt:ipſiꝰ laudis cu-
piditate amittant.Itaq̧ ſicut rhetor ille nobiliſſimꝰ cū interrogatꝰ eſſet:qd ei primum videret
in eloquētię pceptis obſeruari oportere:pnūtiationē dicit̄ reſpōdiſſe:Cū q̄reret̄ qd ſcđo: eādē
pnūtiationē:qd tertio:nihil aliud q̄ pnūtiationē dixiſſe:Si interrogares:& quotiēs interroga-
I res de pceptis chriſtianæ religionis:nihil me aliud reſpondere niſi humilitatē liberet: Etſi for-
te alia dicere neceſſitas cogeret. Huic humilitati ſaluberrimę quā dn̄s noſter Ieſus Chriſtꝰ vt
doceret humiliatꝰ eſt:huic inquā maxime aduerſat̄ quædā (vt ita dicā) imperitiſſima ſciētia
dū nos ſcire gaudemꝰ:quid Anaximenes/qd Anaxagoras/qd Pythagoras/qd Democritꝰ ſen
ſerit:& cæteri huiuſmodi:vt docti eruditiq̧ videamur:cū hoc a vera doctrina & eruditione
longe abſit.Qui enī didicerit deū non diſtendi aut diffundi p locos:neq̧ finitos neq̧ infinitos
quaſi in aliqua parte maior ſit:in aliqua minor:ſed totū vbiq̧ eſſe præſentē:ſicut veritatē:cuiꝰ
nemo ſobrie dicit partē eſſe in iſto loco:& partē in illo:quoniam veritas vtiq̧ deus eſt:nequaq̄
eum mouebit qđ de infinito aere ſenſit:quicūq̧ ſenſit ꝙ ipſe deus eſſet. Quid ad illū ſi neſciat
quā dicāt iſti corporis formam?eam quippe dicunt quæ vndiq̧ finita ſit: Et verum refellendi
cauſa tanq̄ Academicus Anaximeni Cicero obiecerit:formam & pulchritudinem deum ha-
bere oportere:quaſi corpoream ſpeciem cogitans:quia ille corporeum deum eſſe dixerat: Aer
enī corpus eſt:an & ipſe ſentiebat eſſe formam & pulchritudinem incorpoream veritati: qua
ipſe animus informatur:& per quā omnia ſapientis facta pulchra eſſe iudicamus:vt nō tātum
refellendi gratia:ſed etiam veriſſime dixerit:ꝙ deum pulcherrima ſpecie deceat eſſe: quia ni-
hil eſt pulchrius ipſa intelligibili atq̧ incommutabili veritate?Qꝫ autem ait ille gigni aerem:
quem tamen deum eſſe cenſebat:nullo modo mouet hunc virum qui intelligit non ſicut aer

gignitur:id est aliqua causa vt sit efficitur:cū omnino deus nō sit:ita genitum esse verbum dei:
deum apud deum:sed longe alio modo:quē nemo nisi cui ipse deus inspirarit intelligit. Illum
aūt etiā in ipsis corporalibus desipere quis non videat:cum aerē gigni dicat:& deum velit: est
autem a quo aer gignitur:non enī a nullo gigni pōt:nō dicat deum! Cum autē dicitur aer esse
sem,er in motu:nequaq̄ cōturbat hominem:vt ꝓpterea illum deum putet:q nouit omnis cor
poris motum inferiorem esse:q̄ est motus animi. Motū aūt animi longe pigriorem: q̄ est motꝰ
summæ atq; incōmutabilis sapiētiæ. Item Anaxagoras siue quilibet:si mētem dicit ipsam ve- K
ritatem atq; sapientiam:quid mihi est de verbo cum homine contendere! Manifestum est enim
omnium rerum descriptionem & modum de illa fieri:eamq; nō incongrue dici infinitam:non
per spatia locorum:sed per potentiam:quæ cogitatione humana comprehendi non potest. Ne
q; q; informe aliquid sit ipsa sapientia:hoc enim corporum est:vt quæcūq; infinita fuerint:sint
& informia. Cicero autem studio refellendi/quantum videtur/propter aduersarios corpora-
liter sentientes: negat infinito aliquid iungi potuisse:quia ex ea parte qua quicq̄ adiungitur
necesse est esse in corporibus aliquem finem. Ideo ait non eum vidisse neq; motum sensui iun-
ctum & continentē:id est continua copulatione adhærētem infinito:id est infinitæ rei vllum
esse potuisse:quasi de corporibus ageret:qbus nihil iūgi nisi p fines locorum potest. Sic autem
addidit: Neq; sensum omnino quo non tota natura pulsa sentiret:quasi ille dixisset mentē illā
ordinatricē & moderatricē rerum omniū habere sensum:qualē haberet aīa p corpus. Nam ma
nifestū est totā sentire aīam:cū p corpꝰ aliqd sentit. Nā totā vtiq; nō latet:qcqd illud est qd sen
titur. Ad hoc aūt dixit totā naturā sentire:vt illi quasi auferret,qd ait,mētē infinitā. Quomo
do enī tota sentit si infinita est! Sensus enī corporis ab aliquo loco incipit:nec percurrit totum
nisi ad cuius finem peruenerit:qd in infinito dici nō pōt. Sed neq; ille de sensu corporis aliquid
dixerat. Et aliter dicit̄ totum qd incorporeū est:qa sine finibꝰ locorū intelligitur:vt & totū & i
finitū dici possit. Totum ꝓpter integritatem:infinitū ꝓpter hoc:qa locoꝝ finibus non ambi-
tur. Deinde inqt: Si mētem ipsam quasi aīal aliquod esse voluit:erit aliqd interius ex quo illud
aīal noīetur:vt mēs ista quasi corpus sit:& habeat intus animā vnde animal appelletur. Vide L
quēadmodū corporali cōsuetudine loquitur. Quomodo enī solēt videri animalia propter sen
sum grossum,vt opinor,eorum contra quos disserit:& tamē dixit rē quæ illos si euigilare pos-
sent satis admoneret:omne qd sicut corpus viuū aīo occurrit:magis animā habere & esse ani-
mal:q̄ animam esse cogitari oportere. Hoc est enim qd ait: Erit aliqd interius:ex quo illud aīal
nominetur. sed adiungit: Quid autē interius mēte! Non ergo potest mens habere interiorem
animam vt sit animal:quia ipsa est interior. Ergo corpus habeat extrinsecus cui sit interior:vt
sit animal. Hoc est enī quod ait: Cingatur igitur corpore externo: quasi Anaxagoras dixerit:
nisi animalis alicuius esset:mentem esse non posse. Si mentem ipsam solam sapientiam esse sen-
tiebat:quæ nullius quasi animantis propria est:quia omnibus animis se frui valentibus veri-
tas cōmuniter præsto est. Et ideo vide q̄ vrbane concludat: Qd qm̄ non placet inquit: hoc est
non placet Anaxagoræ:vt illa mens quā dicit deum:cingatur corpore externo quo animal eē
possit:aperta simplexq; mens nulla re adiuncta qua sentire possit:id est nullo corpore adiuncto
per qd sentire possit:fugere intelligentiæ nostræ vim & notionem videtur. Nihil verius:q̄ fu-
gere hoc vim & notionem intelligentiæ Stoicorum & Epicureorum:qui nisi corporalia cogi-
tare non possunt. Qd autem ait: Nostræ:humanę intelligi voluit:& bene non ait fugit:sed fu
gere videtur. Hoc enim illis videtur:neminē hoc posse intelligere:& ideo nihil tale esse arbitrā
tur. Sed quorundam intelligentiam quantum homini datum est:non fugit esse apertam sim-
plicemq; sapientiam atq; veritatem:quę nullius animātis sit propria:sed qua cōmuniter om̄is
quæ id potest anima:sapiens & vera efficitur. Quā si sensit esse Anaxagoras:eamq; deum esse
vidit mentemq; appellauit:nō solum nomen Anaxagorę:qd propter literatam vetustatē om-
nes (vt militariter loquar) literiores libēter sufflant:nos doctos & sapiētes non facit:sed ne ip-
sa quidem eius cognitio qua id verum esse cognouit. Non enim mihi propterea veritas chara
esse debet quia non latuit Anaxagoram: sed quia veritas est:etiam si nullus eam cognouisset
illorum. Si igitur nec eius hominis qui verum forsitan vidit:cognitio nos inflare debet: vt ea
quasi docti esse videamur:sed ipsius veri soliditate:qua vere docti esse possumus: quanto mi-
nus eorum hominum qui falsa senserunt nomina & dogmata: nostram possunt adiuuare
doctrinam:& latentia cognita facere! Cum si homines sumus:magis nos cōtristari deceat tot
& tam nobilitatorum hominum erroribus:si eos audire contigerit:q̄ hæc propterea studiose

M quaerere:vt inter eos qui illa nesciunt iactatione inanissima ventilemur. Quãto enim melius
ne audissem quidem nomen Democriti: q̃ cum dolore cogitarem nescio quem suis tempori-
bus magnum putatum:qui deos esse arbitraretur imagines: quae de solidis corporibus flue-
rent:solidaeq; ipsę nõ essent:easq; hac atq; hac motu ꝓprio circũeundo atq; illabẽdo in animos
hominũ facere:vt vis diuina cogitetur:cum ꝑfecto illud corpus vnde imago flueret: quanto
solidius est:prętantiusq; esse iudicetur? Ideoq; fluctuauit eius / sicut isti dicũt /nutauitq; sen-
tentia:vt aliquando naturam quãdam de qua fluerent imagines,deum esse diceret:qui tamen
cogitari non posset:nisi per eas imagines quas fundit ac emittit:id est quę de illa natura quam
nescio quam corporeã & sempiternam:ac etiam ꝑ hoc diuinam putat:quasi vaporis similitudi
nem:continua velut emanatione ferrentur: & venirent atq; intrarent in animos nostros vt de
um vel deos cogitare possemus. Nullam enim aliã causam cuiuslibet cogitationis nostrę opi-
nantur isti:nisi cum ab his corporibus quae cogitamus veniunt:atq; intrant imagines in ani-
mos nostros:quasi non multa ac prope innumerabilia cogitentur incorporaliter atq; intelligi
biliter ab eis qui talia cogitare nouerunt:sicut ipsa sapiẽtia & veritas. Quã si isti non cogitant:
miror quomodo de illa vtcunq; disputent. Si autem cogitant: vellem mihi dicerẽt:vel de quo
corpore:vel qualis in eorum animos veniat imago veritatis. Q̃q̃ Democritus etiam hoc di-
stare in naturalibus quaestionibus ab Epicuro dicitur:q; iste sentit inesse concursioni atomoꝝ
vim quandam animalem & spiritalem:qua vi eum credo & imagines ipsas diuinitate praedi-
tas dicere:nõ oẽs omniũ rerũ:sed deorum:& principia mẽtis esse in vniuersis quibus diuinita
tem tribuit:& animantes imagines:quae vel prodesse nobis soleant vel nocere. Epicurus vero
neq; aliquid in principiis rerum ponit ꝑter atomos:id est corpuscula quaedam tam minuta:vt
etiã diuidi nequeãt:neq; sentiri aut visu:aut tactu possint:quoꝝ corpusculorũ concursu for-
tuito:& mũdos innumerabiles:& animantia:& ipsas aĩas fieri dicit:& deos quos humana for
ma nõ in aliquo mũdo:sed extra mũdos:atq; inter mũdos cõstituit:& non vult oĩno aliq̃d prae
ter corpora cogitare: q̃ tñ vt cogitet imagines dicit ab ipsis rebus quas atomis formari putat
N defluere:atq; in animũ introire subtiliores q̃ sunt illę imagines quae ad oculos veniunt. Nã &
vidẽdi causam hãc esse dicit:ingẽtes quasdã imagines:ita vt vniuersum mundum complectã
tur extrinsecus. Intelligis aũt iam vt arbitror quas isti opinent̃ imagines. Miror nõ admonuis
se Democritũ vel hoc ipso falsa esse q̃ dicit:quia veniẽtes tã magnae imagines in tã breuẽ ani-
mũ nostrũ:si corporeus:vt illi volũt:tã paruo corpore includit̃:totę illũ tãgere nõ possunt. A
magno eñ corpe cũ paruũ corp⁹ attingit̃:a toto simul attingi nullo pacto põt. Quõ igit̃ totae
simul cogitant̃:si intãtũ cogitant̃:inquãtũ veniẽtes atq; intrãtes animũ attingunt:q̃ nec totae
intrare possunt ꝑ tã paruũ corpus:nec totae tã paruũ animũ attingere? Memẽto me scd̃m illos
haec dicere. Nõ eñ ego talẽ animũ sentio. Aut si incorporeũ Democrit⁹ animũ existimat:Epi-
curus quidem solus ista ratione vrgeri potest. Sed etiã ille quare nõ vidit:nõ opus esse nec fieri
posse:vt incorporeus anim⁹ aduẽtu atq; contactu corporearũ imaginũ cogitet? De visu certe
oculoꝝ:ambo pariter redarguũt̃. Tã breues eñ oculos:tã grãdiũ imaginum corpora tota at-
tingere nullo modo possunt. Cũ autẽ q̃rit̃ ab eis:quare vna imago videat̃ corpis alicui⁹:a quo
innumerabiliter imagines fluũt:Respondẽt:eo ipso quo frequẽter fluunt & trãseũt imagines
quasi quadã earũ cõstipatione & densitate fieri vt ex multis vna videat̃. Quam vanitatẽ Cice
ro ita refellit:vt eo ipso neget aeternũ deũ eoꝝ posse cogitare:quo innumerabiliter fluẽtibus &
labentibus imaginibus cogitatur. Et quoniam innumerabilitate atomorum suppeditante:di
cunt fieri formas deorum sempiternas:cum ita discedunt quaedam corpuscula de diuino cor
pore vt alia succedant:& dissolui illã naturam eadem successione non finãt:Omnia ergo inq̃t
aeterna essent:quia nulli deest ista innumerabilitas atomorum:quae perpetuas ruinas subinde
suppleat. Deinde quomodo non vereat̃ iste deus ne intereat:cũ sine vlla intermissione pulset̃:
agiteturq; atomorũ incursione sempiterna? Pulsari eñ dicit illud corpus:q̃d irruentibus ato
mis feriat̃:& agitari q̃d penetret̃. Deinde cum ex ipso imagines de q̃bus iã satis dictũ est: semꝑ
effluant:quomodo põt de immortalitate confidere? In quibus omnibus deliramẽtis haec opi-
nãtiũ:illud ꝑcipue dolendũ est:q; non sufficit enarrari:vt nulla cuiusq̃ disputatiõe aduersan
te respuant̃:Sed acutissimorũ hominũ ingenia:id etiã negotiũ susceperunt:vt copiose ista re-
O fellerent:quae statim dicta etiam a tardissimis derideri abiiciq; debuerunt. Si enim concesseris
esse atomos:si concesseris etiam concursu fortuito seipsas pellere & agitare:Nũ & illud eis fas
est cõcedere:vt inter se atomi fortuito cõcurrẽtes:rẽ aliquam ita conficiant:vt eam forma mo

dificēt:figura determinēt:ęqualitate poliāt:colore illustrent:aīa vegetēt:quę oia nullo modo
nisi arte diuinæ prouidentiæ fieri videt quisquis magis mente q̄ oculis amat videre:idq; ab eo
expetit a quo factus est! Nam nec ipsos atomos esse vllo modo concedendum est:qđ omissa sub
tilitate quæ de diuisione corporum a doctis traditur:vide q̄ facile secundū ipsorum opinionē
possie ostēdi. Certe eñ ipsi dicūt oia q̄ sint naturę:nihil esse aliud q̄ corpora & inania,quęq; his
accidāt:qđ credo motū & pulsum dicere & consequentes formas. Dicāt ergo in quo genere po
nāt imagines:quas de corporibus solidioribus affluere putant:ipsas minime solidas:ita vt ta-
ctu nisi oculorū cū videmus:& animi cū cogitamus sentiri non possint:si & ipsa corpora sunt!
Nā ita cēsent:vt exire a corpore & venire ad oculos vel ad animū possint:quē nihilominus di-
cūt esse corporeū. Quæro vtrū etiā ab ipsis atomis affluāt imagines! Si affluūt:quomodo iam
sunt atomi a quibus aliqua corpora separant! Si nō affluūt:aut pōt aliqđ sine imaginibus co-
gitari:qđ vehemēter nolūt:aut vnde norūt atomos quos nec cogitare potuerūt! Sed iā pudet
me ista refellere:cū eos nō puduerit ista sentire. Cū vero ausi sunt etiā defendere:non iam eoꝝ:
sed ipsius generis humani me pudet:cuius aures hæc ferre potuerunt. Cū igitur tanta sit cæ- P
citas mētiū p ingluuiē peccatoꝝ amorēq; carnis:vt etiā ista sentētiarū portēta doctores conte
rere disputādo potuerint:dubitabis tu Dioscore:vel quisq̄ vigilāti ingenio p̄ditus:nullo mo-
do assequēdā veritatē melius consuli potuisse generi hūano:q̄ vt homo ab ipsa veritate susce-
ptus ineffabiliter atq; mirabiliter:& ipsius in terris p̄sonam gerens:recta p̄cipiendo:& diuina
faciendo salubriter credi p̄suaderet:qđ nōdum prudēter posset intelligi! Huius nos gloriæ su
mus:huic te imobiliter atq; cōstanter credere hortamur:p quē factū est:vt nō pauci:sed popu
li etiā q non possunt ista diiudicare ratione:fide credāt:donec salutaribus p̄ceptis adminicula
ti euadāt ab his p̄plexitatibus in auras purissimę atq; syncerissimę veritatis. Cuius auctorita-
ti tāto deuotius obtēperari oportet:quāto vidēm⁹ nullū iā errorem se audere extollere:ad cō-
gregādas sibi turbas imperitorū:q nō christiani noīs velamēta conquirat. Eos aūt solos ex ve-
teribus p̄ter christianū nomē in cōuēticulis suis aliquādo frequētius p̄durare:qui scripturas
eas tenent p quas annuntiatū esse ipsum dñm Iesum Christum:se intelligere & videre dissimu
lant. Porro illi q cum in vnitate atq; cōmunione catholica non sint:christiano tñ noīe glorian-
tur:cogunt aduersari credētib⁹:& audēt imperitos quasi ratione traducere:qñ maxime cum
ista medicina dñs venerit:vt fidē populis imperaret. Sed hoc facere cogunt:vt dixi:quia iace-
re se abiectissime sentiūt:si eoꝝ auctoritas cū auctoritate catholica cōferat. Conātur ergo au-
ctoritatem stabilissimam fundatissimæ ecclesiæ quasi rationis noīe & pollicitatione superare.
Omnium eñ hæreticorū quasi regularis est ista temeritas. Sed ille fidei imperator clementis-
simus:& p conuentus celeberrimos populorū atq; gentiū/sedesq; ipsas ap̄lorū arce auctorita-
tis muniuit ecclesiam:& per pauciores pie doctos & vere spiritales viros copiosissimis appara
tibus etiā inuictissimæ rationis armauit. Verum illa rectissima disciplina est:in arcem fidei q̄
maxime recipi infirmos:vt pro eis iam tutissime positis:fortissima ratione pugnetur. Plato-
nici vero qui falsorum philosophorum erroribus illo tempore circūlatrantibus:non habentes
diuinam personam qua imperarent fidem:sententiam suam tegere quærendam:q̄ polluēdam
p̄ferre maluerūt:cum iam Christi nomen terrenis regnis admirantibus perturbatisq; crebre-
sceret:emergere cœperant:ad proferendum atq; aperiēdum quid Plato sensisset. Tūc Plotini
schola Romæ floruit:habuitq; cōdiscipulos multos acutissimos & solertissimos viros:Sed ali
qui eorum magicarū artium curiositate deprauati sunt:aliqui dñm Iesum Christum:ipsi⁹ ve
ritatis atq; sapiētiæ incommutabilis/quā conabātur attingere/cognoscētes gestare personam
in eius militiā trāsierūt. Itaq; totum culmen auctoritatis lumenq; rationis in illo vno saluta-
ri nomine:atq; in vna eius ecclesia recreando atq; reformando humano generi constitutū est.
Hæc me tibi diutissime in hac epistola locutum:etsi alia forte tu malles:omnino non pœnitet. Q
Probabis enim hæc magis quanto magis in veritate proficies:& tūc probabis consilium meū:
qđ nunc vtilitati studiorum tuorū minus obsecutū putas. Q̄q̄ etiā illis ipsis quęstionibus tu
is:nō solū quibusdā in hac ep̄la:sed etiā cæteris pene omnibus in ipsis mēbranis:in qb⁹ eas mi-
sisti:vt potui breuiter annotando responderim. In q̄bus me si parū egisse:aut aliud q̄ volebas
egisse arbitraris:non recte cogitas mi Dioscore:a quo nūc ista q̄ris. Oratoris autē libros:& q̄
sunt de oratore:omnes prætermisi:Nescio quis eñ nugator mihi eē visus sum si ea exponen-
da persequeret. Nam de cæteris possem etiam decenter interrogari:si mihi quisq̄ res ipsas non
de libris Ciceronis:sed per se ipsas tractādas dissoluēdasq; p̄ferret. In illis aūt res ipsæ nūc no-

stræ pfessioni minus congruunt. Hæc aũt oĩa nõ facerem: nisi me post ęgritudinẽ in qua eram cum homo tuus venisset: aliquãtum ab Hippone remouerem. Quibus item diebus perturbatione valitudinis febribusq; repetitus sum. Inde factum est vt tardius q̃ possent tibi hæc mitterentur. Quæ quomodo acceperis: rescripta flagito.

Sancti Augustini ad Dardanũ: se ipsum q; tardius ad quęsita respõderit excusantis: Et deinde ad interrogata p eum: Quomodo mediator dei & hominũ homo Christus Iesus: nũc esse credatur in cælo: cum pendens in ligno iamq; moriturus: latroni credenti dixerit: Hodie mecum eris in paradiso: respondentis. Epistola.LVII.

R Fateor me frater dilectissime Dardane: illustrior mihi in charitate Christi: q̃ in hui⁹ sęculi dignitate: literis tuis tardius respõdisse q̃ debui. Cuius rei causas nollẽ quæreres: ne molesti⁹ me feras diutius excusantem: q̃ pertulisti tardius rescribentẽ. Cũ ergo te malim offensioni meę facile ignoscere: q̃ de mea defensione iudicare: q̃cunq; illę causę fuerint: crede nullũ tui apud me esse potuisse contẽptũ: Immo enimuero citissime rescripsissem: si te contempsissem. Nec modo quia tandem aliquãdo rescripsi: ideo saltem tandẽ aliquando dignum aliquid te lectore molitus sum: & qđ merito possim tuo nomine prænotare. Sed rescribere vtcũq; iam malui: q̃ pati & hãc ætatẽ me huius officii debitore transire. Nec tua me dignitas terruit fecitq; cunctantẽ: cum sit humanitas tua gratior q̃ illa suspectior. Sed vnde te magis amo: hinc difficilius vnde sufficiam tantæ auiditati religiosi tui amoris inuenio. Huc accessit: q; præter mutuę charitatis flãmam: qua fit vt etiam eos quos nunq̃ vidimus diligamus: dũ eos habere qđ diligimus credimus: vbi me vtiq; præuenisti: fecistiq; vt vereat in me decipi opinionẽ atq; expectationem tuam. Præter hoc ergo mihi tales quęstiones in tua epistola pposuisti: quæ si a quolibet propositæ forent: otio quoq; meo quod mihi deest: non paruum negotium fierent. Cum vero abs te pponuntur cui pfunda rimanti solutionis earum superficies nequaq̃ sat est: & pponuntur occupatissimo aliarumq; curarum molibus vallato & obstricto: tuæ prudentiæ est & beniuolentiæ cogitare: q̃ te placitum habere debeam: vel q; diu non respondi: vel si etiã nũc p tuæ intentionis grãditate non respondero. Quæris igitur: Me-
S diator dei & hominũ homo Christus Iesus: quomodo nũc esse credat in coelo: cum pendẽs in ligno: iamq; moriturus latroni credẽti dixerit: Hodie mecũ eris in paradiso. Et hinc fortasse intelligẽdũ dicis paradisum: quasi in aliqua coeli parte cõpositũ: aut q̃a vbiq; deus sit: hominem quoq; illũ qui in deo sit vbiq; diffusum: Ex hoc nimirũ intelligi volẽs: etiã in paradiso esse potuisse q vbiq; sit. Vbi ego quęro vel poti⁹ agnosco: quẽadmodũ accipias hominem Christum: nõ vtiq; sicut quidam hæretici verbum dei & carnem: hoc est sine anima humana: vt verbum esset carni p anima: vel verbũ dei & aiam & carnẽ: sed sine mente humana: vt verbum dei esset & anima pro mẽte humana: Non vtiq; sic accipis hominem Christum: sed sicut superius locutus es: vbi aisti: Christũ omnipotentem deum: ea te ratione credulitatis accipere vt deum non crederes: nisi perfectum etiam hominem credidisses. Profecto cum dicis hominem perfectum: totã illic naturã humanã vis intelligi. Nõ est aũt hõ pfectus: si vel anima carni: vel aię ipsi mẽs humana defuerit. Si ergo secundum hoiem: quem verbũ deus suscepit: putamus dictum esse: Hodie mecum eris in paradiso: non ex his verbis in coelo existimandus est esse paradisus. Neq; eñ ipso die in coelo futurus erat homo Christus Iesus: sed in inferno secũdũ animã: in sepulcro aũt secũdũ carnem. Et de carne qdem q; eo die ĩ sepulcro sit posita: manifestissimũ est euangeliũ. Q; vero illa aĩa in infernum descenderit: apostolica doctrina prædicat: Quãdoquidem beatus Petrus ad hanc rem testimonium de psalmis adhibet: vbi de ipso prædictũ esse demonstrat: Qm̃ nõ derelinques aĩam meam in inferno: neq; dabis sanctũ tuũ videre corruptionem. Illud de aĩa dictũ est: q̃a nõ ibi est derelicta vnde tam cito remeauit: Illud de corpore: quod ĩ sepulcro corrũpi celeri resurrectione nõ potuit. Sed in sepulcro paradisum nullus intelligit: Et si quisq̃ esset ita absurdus: vt hoc sapere conaretur: eo q; illud sepulcrum in horto erat: certe hinc ab ista opinione reuocaretur: q; ille cui dictum est: Hodie mecum eris in paradiso: in illo die nõ fuit cũ Christo in illo sepulcro: nec eius fidei pro magno munere offerretur sepultura
V carnis: nihil gaudii vel doloris in morte sentientis: cum ille de requie vbi sensus est cogitaret. Restat igitur vt si secundum hominem dictum est: Hodie mecum eris in paradiso: in inferno intelligatur esse paradisus: vbi erat eo die futurus secundũ humanam animã Christus. Verũ autẽ sinus ille Abrahæ: vbi diues impius cum in tormentis esset inferni: requiescẽtem paupe-

1. Timoth. 2.
Lucæ. 23.
Act. 2.
Psal. 15.

tem vidit:vel paradisi censendus vocabulo:vel ad inferos ptinere existimãdus sit:nõ facile di-
Lucæ.16. xerim. De illo qppe diuite legimus dictum esse:Mortuus est autẽ & diues:& sepultus est in in-
ferno:Et cum apud inferos in tormentis esset. In pauperis autẽ morte vel requie nõ sunt infe-
ri nominati:Sed contigit inquit mori inopem illum & offerri ab angelis in sinum Abrahę. De
inde ardenti diuiti dicit Abraham:Inter nos & vos chaos magnum firmatum est : tanq̃ inter
inferos sedesq; beatorum. Non enim facile alicubi scripturarum inferorum nomen positum in
uenitur in bono. Vnde etiam quæri solet:si non nisi poenalia recte intelliguntur inferna: quo-
modo aĩam dñi Christi pie credam⁹ fuisse in inferno? Sed bene respondetur:ideo descendisse:
Act.2. vt qbus oportuit subueniret. Vñ beatus Petrus eũ dicit soluisse dolores inferni:in quibus im
possibile erat teneri eũ. Porro si vtraq; regio & dolentium & requiescẽtium:id est & vbi diues
ille torquebatur:& vbi pauper ille lętabaẽ:in inferno esse credenda est:quis audeat dicere dñm
Iesum ad poenales inferni partes venisse tantũmodo:nec fuisse apud eos qui in Abrahę sinu re
gescunt? vbi si fuit:ipse est intelligendus paradisus:quẽ latronis animę illo die dignat⁹ est pol-
liceri:Quę si ita sunt:generale paradisi nomẽ ẽ:vbi feliciter viuitur. Neq; eñ qa paradisus ẽ ap
pellatus vbi Adã fuit ante peccatũ:ppterea scriptura prohibita est etiam ecclesiam vocare pa-
radisum cũ fructu pomorum. Est aũt sensus multo expeditior:& ab his omnibus ambiguitati- T
bus liber:si nõ secundũ id q; homo erat:sed secũdũ id q; deus erat dixisse accipiaẽ:Hodie mecũ
3.senten. dis. eris in paradiso. Hõ qppe Christ⁹ illo die secũdũ carnẽ in sepulcro:scdm aĩam in inferno futu-
22.ca.hic q̃ri rus erat:deus vero idẽ ipse Christus vbiq; semp est. Est enim lux q̃ lucet etiã in tenebris q̃uis eã
tur. tenebrę nõ cõprehẽdãt. Est virtus & sapiẽtia dei:de qua scriptum est:q; attingat a fine vsq; ad
Ioan.1. finem fortiter:& disponat omnia suauiter:& attingat vbiq; ppter suam mũditiã:& nihil inq-
Sap.8. natũ in eã incurrat. Vbicũq; ergo sit paradisus:qsqs beatoꝝ ibi est:cũ illo ibi est q vbiq; est. Cũ
Sap.7. eñ sit Christus deus & homo:Deus vtiq;:vnde dicit:Ego & pater vnũ sumus:Homo aũt: vñ
Ioan.10. dicit:Pater maior me est:Idẽq; filius dei vnigenit⁹ a patre:& filius hois ex semine Dauid secũ-
Ioan.14. dum carnem:vtrũq; in illo obseruãdum est cum loquiẽ:vel cũ de illo scriptura loquiẽ: & quid
secundum qd dicaẽ intuendum. Nam sicut vnus homo est anima rationalis & caro:sic & vn⁹
Ioan.1. Christus est verbum & homo. Proinde qd ad verbũ attinet:creator est Christus:Omnia enim
Ro.1. p ipsum facta sunt:Qd vero ad hominẽ:creatura est Christus. Factus est eñ ex semine Dauid
secũdũ carnẽ:& in similitudinẽ hominũ factus. Item quia in homine duo sunt:anima & caro:
secũdum animã tristis fuit vsq; ad mortem:secundum carnem passus est mortem. Nec tamen
cum filiũ dei Christũ dicimus:hominẽ separamus : aut cum eũdẽ Christũ filiũ hois dicimus:
Ioan.3. separamus deũ. Secũdum hominem nãq; iu terra erat nõ in coelo vbi nunc est, qñ dicebat:Ne-
mo ascẽdit in coelum:nisi qui de coelo descendit:filius hois qui est in coelo:q̃uis secũdum id q;
filius dei erat esset in coelo:secundum id vero q; filius hominis erat adhuc esset in terra: non-
dũq; ascendit in coelum. Similiter cum secundum id q; filius dei, est sit dñs gloriæ:secundum
1.Cor.2. id autẽ q; est filius hois crucifixus sit:ait tñ aplus:Si eñ cognouissent:nunq̃ dñm glorię cruci
fixissent:Ac p hoc & filius hois secundũ deũ erat in cęlo:& filius dei secũdũ hoiem crucifigeba
tur in terra. Sicut ergo potuit recte dici:dñs gloriæ crucifixus:cum ad solam carnẽ illa passio
ptineret: ita recte dici potuit : Hodie mecũ eris in paradiso:cum iuxta humanã humilitatem
per carnem in sepulcro:per animã in inferno illo die futurus esset:iuxta diuinam vero immu-
tabilitatem nunq̃ de paradiso:quia vbiq; est semp:recessisset. Noli itaq; dubitare ibi nunc esse
hominẽ Christum Iesum:vnde venturus est:memoriterq; recole & fideliter tene christianam
confessionem:quoniam resurrexit a mortuis:ascẽdit in coelum:sedet ad dexterã patris:nec ali
unde q̃ inde venturus est ad viuos mortuosq; iudicandos. Et sic venturus est illa angelica vo
ce testante:quẽadmodum ire visus est in coelum:id est in eadem carnis forma atq; substantia:
cui profecto immortalitatem dedit:naturam non abstulit. Secundũ hanc formam non est pu-
tandus vbiq; diffusus:Cauendum est eñ:ne ita diuinitatẽ astruam⁹ hominis:vt veritatẽ cor
Actu.17. poris auferamus. Non est autẽ cõsequẽs:vt qd in deo est:ita sit vbiq; vt deus. Nam & de nobis
3.senten. dis. veracissima scriptura dicit:q; in illo viuimus:mouemur:& sumus:nec tamen sicut ille vbiq;
22.ca.solet. sumus:sed aliter homo ille in deo:quoniam aliter & deus ille in homine proprio quodam & sin
1.senten.dis. gulari modo. Vna eñ persona deus & homo est:& vtrũq; est vnus Christus Iesus:vbiq; per id V
57.fateamur q; deus est:in coelo aũt per id q; homo. Qsq̃ & in eo ipso q; dicitur deus vbiq; diffusus : carnali
resistendum est cogitationi;& mens a corporis sensibus auocanda : ne quasi spatiosa magnitu
dine opinemur deum per cũcta diffundi:sicut humus:aut humor:aut aer:aut lux ista diffun

ditur(Ois ẽm huiuscemodi magnitudo minor est in sui parte q̃ in toto) sed ita potius sicuti
est magna sapiẽtia etiã in hoĩe cuius corpus est paruum. Et si duo sunt sapientes: quorũ sit al-
ter corpore grãdior: neuter sapientior: nõ est illa in maiore maior: minor in minore: aut minor
in vno q̃ in duobꝰ: sed tãta in hoc quãta in illo: & tãta in vnoquoq; quãta in vtroq;. Neq; ẽm si
ęqualiter sunt oĩno sapiẽtes: plus sapiũt ãbo q̃ singuli: quẽadmodũ si ęq̃liter sint ĩmortales: nõ
plus viuũt q̃ singuli. Ipsa deniq; ĩmortalitas corporis q̃ in Christi carne p̃cessit: nobisq; in fine
futura promittit: cũ magna sit res: nõ est profecto mole magna: Sed licet corporaliter habeat:
incorporea quędam excellẽtia est. Nã cũ ipsum ĩmortale corpꝰ minus sit in pte q̃ in toto: ĩmor
talitas eius tã plena est in parte q̃ in toto: & cũ sint aliis alia maiora: non tñ aliis alia immortali
ora sunt mẽbra. Sicut nũc quãdo ex omni parte sani sumus secũdũ modũ p̃sentis in corpore sa
nitatis: non quia maior est manus tota q̃ digitus: ideo manus totius sanitatẽ maiorẽ dicimus
esse q̃ digiti: sed in illis inęqualibus ęqualis est ipsa: quãdo ita breuiora grandioribus compa-
rantur: vt qđ tã magnũ esse nõ põt q̃ est aliud: possit tamẽ esse tã sanũ. Esset aũt maior sanitas
in maioribus mẽbris: si essent maiora saniora. Cũ vero non est ita: sed maiora atq; minora tã sa
na sunt: dispar est p̃fecto in mẽbrorũ molibus quãtitas: sed par est in disparibus sanitas. Cum
ergo sit corpus aliqua substantia: quãtitas eius est in magnitudine molis eius: sanitas vero eiꝰ
nõ quãtitas sed qualitas eius est. Non ergo potuit obtinere quãtitas corporis: qđ potuit qua-
litas. Nam ita distantibus partibus quę simul esse nõ possunt: quoniam sua queq; spatia loco
rum tenent: minores minora: & maiora maiores: non potuit esse in singulis quibusq; partibus
tota vel tanta: sed amplior est quãtitas in amplioribus partibus: breuior in breuioribus: & in
nulla parte tanta quanta per totum. Qualitas vero corporis quę sanitas dicitur: cum sanum
corpus est totum: tanta est in maioribus: quanta in minoribus partibus. Non enim q̃ minꝰ ma
gnę sunt; ideo minus sanę sunt: aut quę ampliores ideo saniores. Absit ergo: vt quod potest in
corpore qualitas creati corporis: non possit in seipsa substantia creatoris. Est ergo deus p cun-
X cta diffusus. Ipse quippe ait per prophetam: Coelum & terram ego impleo. Et qđ pauloante po Hiere.23.
sui de sapiẽtia eius: Attingit a fine vsq; ad finem fortiter: & disponit oĩa suauiter. Itemq; scri- Sap.8.
ptum est: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Eiq; dicitur in quodã psalmo: Quo abibo Sap.1.
a spiritu tuo: & a facie tua quo fugiã? Si ascẽdero in cęlũ tu ibi es: si descendero ad infernũ ades Psal.138.
ęq substantialiter deus vbiq; diffusus. Sed sic est deus p cuncta diffusus: vt nõ sit qualitas mũ-
di: sed substãtia creatrix mundi: sine labore regẽs: & sine onere cõtinens mundum: Nõ tamen 1.senten.dis.
p spatia locorũ quasi mole diffusa: ita vt in dimidio mundi corpe sit dimidius: & in alio dimi- 37.fateamur
dio dimidius: atq; ita p totũ totus: sed in solo coelo totus: & in sola terra totus: & in coelo & in
terra totus solus: & nullo contentus loco: sed in seipso vbiq; totus. Ita pater: ita filius: ita spiri-
tus sanctus: ita trinitas vnus deus. Neq; ẽm mũdũ inter se in tres partes diuiserunt: quas sin-
gulas singuli implerent: quasi non haberet vbi esset filius aut spũs sanctꝰ in mũdo: si totũ occu
passet pater. Non ita se habet vera incorporea immutabilisq; diuinitas. Non ẽm corpora sunt
quorum amplior sit in tribus q̃ in singulis magnitudo: nec loca suis molibus tenent: vt distan
tibus spatiis simul esse nõ possint. Si ẽm aĩa in corpore constituta: non solum nullas angustias:
verũetiã q̃uãdam latitudinẽ inuenit: non corporaliũ locorũ: sed spiritaliũ gaudiorũ: cũ sit quod
ait ap̃lus: Nescitis quoniã corpora vestra templũ in vobis spiritus sancti est: quẽ habetis a deo 1.Cor.6.
nec dici nisi stultissime põt: nõ habere locũ in nostro corpore spiritũ sanctũ: quod totum nostra 1.senten.dis.
aĩa impleuerit: quãto stultius dicit illis angustiis impediri alicubi trinitatem: vt pater & filius 37.sciẽdum.
Y & spiritus sanctus vbiq; simul esse non possint? Verũ illud est multo mirabilius: q cũ deus vbi
q; sit totus: non tamen in omnibus habitat. Non enim omnibus dici potest: quod ait apostolus
vel quod iam dixi: vel etiam illud: Nescitis quia tẽplum dei estis: & spiritus dei habitat in vo-
bis. Vnde econtrario de quibusdam idem dicit: Quisquis aũt spiritum Christi non habet hic Ro.8.
non est eius. Quis porro audeat opinari: nisi q̃squis inseparabilitatem penitus trinitatis igno-
rat: q in aliquo habitare possit pater aut filius: in quo nõ habitat spũs sanctꝰ: aut in aliquo spi-
ritus sanctus: in quo nõ pater & filius? Vñ fatendũ est vbiq; esse deũ p diuinitatis p̃sentiam: sed
nõ vbiq; p habitationis gratiã. Propter hanc ẽm habitationẽ: vbi p̃culdubio gratia dilectionis
eius agnoscitur: non dicimus: Pater noster qui es vbiq;: cum & hoc verum sit: sed Pater noster Matth.6.
qui es in coelis: vt templum eius potius in oratione cõmemoremus: qđ & nosipsi esse debemꝰ
& inquãtũ sumus intãtũ ad eius societatẽ & adoptiõis familiã p̃tinemꝰ. Si ẽm populus dei nõ
dũ factꝰ ęq̃lis angelis eiꝰ: adhuc in ista p̃egrinatiõe dicit tẽplũ eiꝰ: quãto magis ẽ tẽplũ eiꝰ ĩ cęlis

vbi eſt populus angelorum:qbus aggregādi & coęquandi ſumus:cū finita pegrinatione qđ ꝑ
miſſum eſt ſumpſerimus! Cum igit̃ q vbiqꝫ eſt non in omnibus habitet:etiam in quibus habi-
4.Reg.2. tat:non æqualiter habitat. Nam vnde eſt illud qđ Heliſęus popoſcit:vt dupliciter in eo fieret
ſpiritus dei q erat in Helia! Et vnde in omnibus ſanctis ſunt alii aliis ſanctiores:niſi abundan-
tius habendo habitatorem deum! Quomodo ergo verum ſupra diximus:ꝙ deus vbiqꝫ ſit to
tus:quādo in aliis eſt amplius:in aliis minus! Sed non eſt negligēter intuēdum qđ diximus:in Z
ſe ipſo eſſe vbiqꝫ totum. Non ergo in eis:quia alii plus eum capiūt:alii minus. Ideo enim vbiqꝫ
eſſe dicitur:quia nulli parti rerum abſens eſt: Ideo totus:quia nō parti rerum partem ſuā præ
ſentem præbet: & alteri parti alteram partem:æquales æqualibus:minori vero minorem:ma-
iori qꝫ maiorem:ſed non ſolum vniuerſitati creaturæ:verūetiam cuilibet parti eius totus pa-
riter adeſt. Hiqꝫ ab eo longe eſſe dicuntur:qui peccādo diſſimillimi facti ſunt: & hi ei ꝓpinqua
re:qui eius ſimilitudinem pie viuendo recipiunt. Sicut recte dicuntur oculi tanto eſſe ab hac
luce longius:quāto fuerint cæciores. Quid etiam tam lōge eſt a luce q̄ cæcitas:etiā ſi lux præ-
ſto ſit:atqꝫ oculos perfundat extinctos! Propinquare autem luci merito perhibentur oculi:qui
ſanitatis acceſſu aciem recipiendo lucem recipiunt. Porro autem qđ parum diſtincte putaui- &
mus poſſe intelligi:cum diceremus deum eſſe vbiqꝫ totum:niſi adderemus in ſe ipſo: video di
ligentius exponendum. Quomodo enim vbiqꝫ ſi in ſe ipſo! Vbiqꝫ ſcilicet:quia nuſq̄ eſt abſens.
In ſe ipſo autem:quia non continetur ab eis quibus eſt præſens tanq̄ ſine eis eſſe nō poſſit. Nā
ſpatia locorum tolle corporibus,nuſq̄ erunt: & quia nuſq̄ erunt:nec erunt. Tolle ipſa corpora
qualitatibus corporum,non erit vbi ſint: & ideo neceſſe eſt vt non ſint. Etenim cum per totam
ſuam molem corpus æqualiter ſanum eſt:aut æqualiter candidum:non eſt in vlla q̄ in alia pte
eius ſanitas maior:aut candidior:nec maior in toto q̄ in parte eius:quia nō ſanius aut candi-
dius totum conſtat eſſe q̄ partem. Si autem inæqualiter ſit ſanum aut inęqualiter candidum:
fieri poteſt vt in minore parte ſit ſanitas maior aut candidior:tā minora q̄ maiora ſaniora vel
candidiora ſunt membra:vſqueadeo non mole cōſtat qđ in qualitatibꝰ magnum dicitur eſſe
vel paruum. Verūetiam ſi moles ipſa corporis:quantacunqꝫ vel quantulacūqꝫ ſit;penitus au-
feratur:qualitates eius non erunt vbi ſint:q̄uis non mole metiendæ ſint. At vero deus non ſi
minus capitur ab illo cui præſens eſt:ideo ipſe minor eſt. Totus enim in ſe ipſo eſt : nec in qui-
bus eſt ita eſt vt indigeat eis tanq̄ non poſſit eſſe niſi in eis. Sicut autem nec ab illo abeſt in quo
non habitat: & totus adeſt q̄uis eum ille non habeat:ita & illi in quo habitat:totus eſt pręſens
q̄uis eum non ex toto capiat. Neqꝫ enim ad habitādum diuidit ſe per hominum corda ſeu cor-
pora:aliam ſui partem huic tribuens illi aliam. ſicut lux iſta per aditus & per feneſtras domo-
rū:ſed potius ſi quēlibet ſonum cum corporea res ſit ac tranſitoria ſurdus nō capit: ſurdaſter
non totum capit:atqꝫ in his qui audiunt cum pariter ei propinquent:tanto magis alius alio ca
pit:quanto eſt acutioris:tanto autem minus:quanto eſt obtuſioris auditus:cum ille non va-
1.ſenten.diſ. rie magis minus ve inſonet:ſed in eo loco in quo ſunt:omnibus æqualiter præſto ſit:quāto ex-
37.nc autē. cellentius deus natura incorporea & immutabiliter viua:qui non ſicut ſonus ꝑ moras tēporū
tendi & diuidi poteſt:nec ſpatio aereo tanq̄ loco ſuo indiget:vbi præſentibus præſto ſit:ſed æ-
terna ſtabilitate in ſe ipſo manens:totus adeſſe rebus omnibus poteſt:& ſingulis totus:q̄uis in
quibus habitat:habeant eū ꝓ ſuę capacitatis diuerſitate:alii amplius:alii minus:quos ipſe ſibi
dilectiſſimum templum gratia ſuæ bonitatis ædificat! Et donationū quidem dictæ ſunt diui-
ſiones tanq̄ per partes & membra vnius corporis:vbi & ſimul omnes vnū templum:& ſingu- 9
li ſingula templa ſumus:quia non eſt deus in omnibus q̄ in ſingulis maior. Et ſit plærunqꝫ vt
1.Cor.12. plures eum minus capiant:vnus amplius. Sed cum dixiſſet apoſtolus:Diuiſiones autem do-
nationum ſunt:continuo ſubiecit:Idem aūt ſpiritus. Item cum ipſas donationum diuiſiones
commemoraſſet:Oīa aūt hæc inquit operatur vnus atqꝫ idem ſpiritus:diuidens propria vni
cuiqꝫ ꝓut vult. Diuidens ergo non ipſe diuiſus:quia ipſe vnus atqꝫ idē. Illæ vero diuiſiones di
ctæ ſunt:ſicut mēbrorū in corpore:quia nō idē valēt aures qđ oculi:atqꝫ ita mēbra cætera di-
uerſis officiis concorditer diſtributa : quæ tamen cum ſani ſumus:vna neqꝫ diuerſa:nec alibi
maiore:alibi minore:ſed cum ſint ipſa diſparia cōmuni & parili ſalute congaudēt. Huius cor-
1.Cor.10. poris caput eſt Chriſtus:huius corporis vnitas noſtro ſacrificio cōmēdat. Qđ breuiter ſigni-
ficauit apoſtolus dicēs: Vnꝰ panis vnū corpꝰ multi ſumꝰ: Per caput noſtrū recōciliamur deo:
quia in illo eſt diuinitas vnigeniti facta particeps mortalitatis nſæ:vt & nos ꝑticipes eius im-
mortalitatis eſſemus. Hoc ſacramentū longe eſt a cordibus ſapiētiū ſuperborū; & ideo nō Chri-

stianorũ:ac per hoc nec vere sapientiũ.Illorũ etiã dico sapientiũ:qui cognouerunt deũ:quia co
gnoscentes deũ:sicut dicit apostolus:non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerũt.No Roma.1.
sti autẽ in quo sacrificio dicat:Gratias agamus dño deo nostro.A cuius sacrificii humilitate
longe abest typus & cothurnus illorum.Et ideo multũ mirabilis res est:quemadmodum quo
rundam nondũ cognoscentiũ deũ fit inhabitator deus:& quorundã cognoscentiũ nõ fit.Nec
illi em̃ ad templũ dei pertinent:qui cognoscentes deũ non sicut deũ glorificauerunt:aut grati
as egerunt:& ad templum dei pertinẽt paruuli sanctificati sacramẽto Christi:regenerati spiri- 1.sentẽ.dist.
tu sancto:qui certe regenerati per ætatẽ nondũ possunt cognoscere deũ.Vnde quẽ potuerunt 37.ca.Illud.
illi nosse nec habere:isti potuerunt habere anteq̃ nosse.Beatissimi aũt sunt quibus hoc est deũ
habere qđ nosse.Ipsa quippe notitia plenissima:verissima:felicissima est.Hinc iam oportet etiã
A illam quam post epistolæ tuæ subscriptionem addidisti:pertractare quæstionẽ:Si adhuc igno
rant paruuli deum:quomodo Ioãnes etiã anteq̃ nasceretur:ad aduentũ & præsentiam matris
domini/in suæ matris vtero potuit exultare?Cũ em̃ cõmemorasses te legisse librum meum de
baptismo paruulorũ:addidisti & aisti:de prægnantibus quid sentias,opto cognoscere:cũ cre-
dulitatis fidem pro puero mater Ioãnis Baptistæ respõderit.Hæc sunt certe verba Helizabet
matris Ioannis:Beata tu inter mulieres:& beatus fructus ventris tui:Et vnde hoc mihi:vt ve Lucæ.1.
niat mater domini mei ad me?Ecce em̃ vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis:exul-
tauit in gaudio infans in vtero meo.Hoc aũt vt diceret:sicut euangelista prælocutus est:reple
ta est spiritu sancto:quo proculdubio reuelante cognouit quid illa exultatio significasset infan
tis:id est illius venisse matrem:cuius præcursor ipse & demonstrator esset futurus.Potuit er 4.sentẽ.dis.
go esse ista significatio rei tantæ a maioribus cognoscẽdæ nõ a paruulo cognitæ.Nam neq̧ cũ 6.cap.Illud.
hoc ante in euangelio narretur/dictum est:credidit infans in vtero eius:sed exultauit in gau-
dio.Videmus aũt exultationẽ non solũ paruulorũ:sed etiã pecorũ:non vtiq̧ de aliqua fide vel
religione vel quacunq̧ rationali cognitione venientẽ.Sed hæc plane inusitata & noua extitit
quia in vtero:& ad eius aduentũ:quæ hominũ saluatorẽ fuerat paritura.Ideo mira:ideo in ma
gnis signis deputanda.Ideo hæc exultatio:& tanq̃ matri domini reddita resalutatio:tãq̃ solẽt
miracula fieri:facta est diuinitus in infante:nõ humanitus ab infante.Q̃q̃ etiam si vsqueadeo
est in illo puero acceleratus vsus rationis & volũtatis:vt intra viscera materna iã posset agno-
scere:credere:cõsentire:quod in aliis paruulis ætas expectatur vt possint:etiam hoc in miracu
lis habendũ diuinæ potentiæ:nõ ad humanæ trahendũ est exemplar naturę.Nã quando deus
voluit:etiã iumẽtũ mutũ rationabiliter est locutũ:Nec ideo sunt admoniti homines in delibe Numeri.22.
rationibus suis:etiam asinina expectare cõsilia.Quocirca nec quod factũ est in Ioanne contem- Sup Geñ.ad
no:nec inde regulã quid sentiendũ sit de paruulis figo:Immo id in illo ꝓpterea mirabiliter prę Isam.n.c.29.
dico:quia in aliis non inuenio.Habet quidẽ aliud simile etiã illa in Rebeccæ vtero lucta gemi-
norũ.Verũ & hoc vsq̧adeo prodigium fuit:vt diuinũ propterea mulier oraculum quæreret: Geñ.25.
B & audiret duobus illis infantulis:duos populos fuisse figuratos.Scire aũt diuina paruulos q
nec humana adhuc nouerint:si verbis velimus ostẽdere:vereor ne ipsis sensibus nostris facere
videamur iniuriã:quando id loquendo suademus:vbi om̃es vires officiumq̧ sermonis facilli-
me superat euidentia veritatis.An non videamus etiam cũ articulatæ vocis qualiacũq̧ signa
edere cœperint:atq̧ ad initium fandi transire ab infantia:adhuc eos talia sentire ac dicere:in
quibus si remansissent:annisq̧ accedentibus tales esse persisterent:nullus eos vel fatuus:nimi-
um fatuos esse dubitaret?Nisi forte id restat:vt in vagitu infantiæ:vel in ipso adhuc vteri silẽ
tio credamus paruulos fuisse sapientes:postea vero q̃ nobiscum cœperunt loqui:ad hanc igno
rantiã quã ridemus crescendo venisse.Quod opinari vides q̃ sit absurdũ:cũ puerorũ sensus in
qualiacunq̧ verba prorumpẽs:qui certe ad ea quæ maiores sapiunt,pene nullus est:tamẽ com
paratus illi in quo nascuntur intelligentia dici potest.Vnde autẽ in ipso tãto salutis præsidio:
quãdo eis Christiana gratia subuenit:q̧ vocibus quibus possunt & motibus reluctant:nõ eis
imputatur:atq̧ omnis renisus ipsorum nihili penditur:donec in eis sacramenta peragantur:
quibus id quod de originali damnatione tractũ est,expietur:nisi quia intantum nesciunt quid
faciunt:vt nec facere iudicent?Porro si iã vterent rationis & voluntatis arbitrio:quo illi san-
ctificationi adhiberi deberet assensus:quantum mali esset resistere tantæ gratiæ:q̃q̧ non solũ
C nihil prodesset,quod fieret,verũetiã inde reatus accresceret:quis Christianus ignoret?Dici-
mus ergo in baptizatis paruulis:q̃uis id nesciant:habitare spiritum sanctum.Sic em̃ eũ nesci-
unt q̃uis sit in eis:quemadmodum nesciũt & mentem suam:cuius in eis ratio qua vti nondũ

poſſunt: velut quædam ſcintilla ſopita eſt: excitanda ætatis acceſſu. Neq; hoc in paruulis mi
1.Corin.6. rum debet videri: cum apoſtolus quibuſdam etiam maioribus dicat: Neſcitis quia templum
1.Corin.2. dei eſtis: & ſpiritus dei habitat in vobis? De qualibus paulo ante dixerat: Animalis autem ho
mo non percipit quæ ſunt ſpiritus dei. Quos etiam paruulos vocat: non carnis ætate: ſed men
tis. Non itaq; percipiebant cognitione ſpiritum ſanctum qui habitabat in eis: & habitante in
ſe ſpiritu ſancto/adhuc animales nondum ſpiritales erant: quia nondum poterant inhabitato
rem ſuum ſpiritum cognitione percipere. Habitare autem ideo & in talibus dicitur: quia in eis
Roma.8. occulte agit: vt ſint templum eius: idq; in proficientibus & proficiendo perſeuerantibus perfi
Titum.3. cit. Spe enim ſalui facti ſumus: ſicut apoſtolus dicit: cum alio loco dicat: Saluos nos fecit per la
uacrum regenerationis. Cum ergo hic dicat ſaluos nos fecit: tanq̄ ſalus ipſa iam data ſit: quē A
admodum intelligendum ſit: illic exponit: vbi ait: Spe enim ſalui facti ſumus. Spes autem quæ
videtur non eſt ſpes. Quod enim videt quis: quid ſperat? Si autem quod non videmus: ſpera
Ioan.15. mus: per patientiā expectamus. Multa itaq; dicunt̄ in ſcripturis tāq̄ facta ſint: cū in ſpe adhuc
Ioan.16. eſſe intelligant̄. Vn̄ eſt & illud quod dn̄s diſcipulis ait: Omnia q̄ audiui a patre meo: nota feci
vobis. Qd̄ vſqueadeo ſcd̄m ſpem dictū eſt futurorū: vt eis poſtmodū dicat: Multa habeo vobis
dicere: ſed non poteſtis illa portare modo. Ait ergo in quibus mortalibus adhuc habitat: ipſam
1.Corin.15. ædificationem habitaculi ſui: quā nō in iſta ſed in alia poſt hanc vitā perficit: quando abſorbe
bitur mors ī victoria: dicetur q; illi: Vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors aculeus tu[9]? Quid
eſt autem mortis aculeus niſi peccatum? Propter qd̄ nūc etiam renati ex aqua & ſpiritu: omni D
buſq; peccatis ſiue originis ex Adam: in quo omnes peccauerunt: ſiue factorū/dictorū/cogita
tionūq; noſtrarū: in illius lauacri mundatione deletis: tn̄ quia manemus in hac vita humana:
quæ tentatio eſt ſuper terram: merito dicimus: Dimitte nobis debita noſtra. Et hanc orationē
Matth.6. dicit vniuerſa eccleſia: quam mundat ſaluator lauacro aquæ in verbo: vt eam ſibi exhibeat glo
Ephe.5. rioſam: non habentem maculam: aut rugam: aut aliquid eiuſmodi. Tūc vtiq; perficietur in re
vbi nunc proficiendo ambulatur in ſpe. Nam quomodo eſt nunc non habens maculam: aut ru
gam: aut aliquid eiuſmodi: quæ vel in omnibus ad eam pertinentibus hominibus: qui iam ra
tione mentis vtuntur: & voluntatis arbitrio: mortaliſq; carnis ſarcinam portant: vel certe qd̄
etiam ipſos contentioſos neceſſe eſt fateri: in multis ſuis membris veraciter dicit: Dimitte no
bis debita noſtra? Cum itaq; proficiētes in quibus mortalibus habitat: dum de die in diem re
nouantur: magis magiſq; iuſtificet: exaudiat orantes: mundet confitentes: vt exhibeat ſibi tē
plum immaculatum in æternum: merito dicitur non habitare in eis: qui cognoſcentes deum:
Ro.1. non ſicut deum glorificauerunt: vel gratias egerunt. Colendo enim & ſeruiendo creaturæ po
tius q̄ creatori: non vnius veri dei templum ſe eſſe voluerunt. Atq; ita dum volunt eum habe
re cum multis: facilius effecerunt vt eum non haberent: q̄ vt diis multis falſis ve miſcerent.
Et merito dicitur habitare in eis: quos ſecundum propoſitum vocatos: iuſtificandos glorificā
doſq; ſuſcepit: etiam anteq̄ incorpoream/quæ vbiq; tota eſt/valeant eius noſſe naturam: quan
tum noſci ex parte per ſpeculum & in ænigmate ab homine in hac vita cum plurimum profe
cerit poteſt. Sunt enim in quibus habitat multi tales: qualibus dicit apoſtolus: Non potui vo
1.Corin.3. bis loqui quaſi ſpiritalibus: ſed quaſi carnalibus: tanq̄ paruulis in Chriſto lac vobis potum de
di non eſcam: nondum enim poteratis: ſed nec adhuc quidem poteſtis. His quippe etiam illud
1.Corin.6. dicit: Neſcitis quia templum dei eſtis: & ſpiritus dei habitat in vobis? Hos tales ſi etiam anteq̄
perueniant ad ſpiritalem mentis ætatem: vbi non lacte alantur: ſed ſolido cibo: dies vitæ huius
extremus inuenerit: perficiet in eis habitator illorum: quicquid hic intelligentię minus habue
runt: quoniam & ab vnitate corporis Chriſti: qui nobis via factus eſt: & a templi dei ſocietate
non receſſerunt. Vnde vt non recedant: regulam fidei puſillis magniſq; communem in eccle
ſia perſeueranter tenent: & in quod peruenerunt in eo ambulant: donec eis deus reuelet: ſi qd
aliter ſapiunt: cogitationes ſuas carnales non dogmatizant: quia non obdurant contentioſis
defenſionibus immanendo: ſed quodammodo ambulando/id eſt proficiendo deſudant: intelli
gentiæ perſpicuitatem impetrantes per fidei pietatem. Quæ cum ita ſint: duo iſta quæ in vno
1.Corin.15. fiunt homine: naſci & renaſci: ad duos homines pertinent. Vnum ad illum primum Adam: B
alterū ad ſcd̄m qui dicit̄ Chriſt[9]. Sed nō pri[9] (ait apl's) qd̄ ſpiritale eſt: ſed qd̄ aiale/poſtea ſpiri
tale. Primus homo de terra terrenus: ſecūdus homo de cęlo cęleſtis. Qualis terren[9] tales & ter
reni: & qualis cęleſtis tales & cæleſtes. Sicut portauimus imaginē terreni: portemus & imagi
nē eius q de cælo eſt. Itē dicit: Per vnū hominē mors: & per vnū hominē reſurrectio mortuo

rum.Sicut enim in Adam omnes moriuntur:ita & in Christo omnes viuificabuntur. Oẽs &
omnes ideo dixit:quia in mortem nemo nisi per illum : in vitam nemo nisi per istum. In primo
patuit ꝙ hominis arbitrium valeret ad mortem: in secundo autem ꝙ dei adiutorium valeret
ad vitam.Deniq; primus homo non nisi homo:secundus vero deus & homo. Peccatum enim
factum est relicto deo:iustitia non fit sine deo:ac per hoc nec moreremur nisi per carnalem pro
paginem/de membris illius veniremus:nec viueremus nisi per spiritalem connexionem mem-
bra huius essemus. Ideo nobis opus fuit nasci & renasci : Illi autem propter nos tantummodo
nasci.Nos enim a peccato ad iustitiam renascẽdo transimus:ille autem a nullo peccato ad iu-
stitiam transitum fecit:sed in eo ꝙ baptizatus est: nostræ regenerationis sacramentum sua hu
militate altius commendauit: Veterem tamẽ hominem nostrum passione: nouum autem re-
F surrectione significans.Inobedientia namq; concupiscentiæ quæ habitat in carne mortali:qua
fit vt eadem etiam membra præter voluntatis moueantur arbitrium:ad eum modum redigi
tur iustitia coniugali : vt licite copulatis parentibus generẽtur:quibus sit necessariũ regene
rari. Non tamen per huiusmodi conuenientiam maris & fœminę venire voluit carnem suam
Christus:sed de virgine nihil tale in eius conceptu concupiscente:similitudinem carnis pecca
ti sumpsit ille pro nobis:qua caro peccati mundaretur in nobis.Sicut enim per vnius delictum Roma.5.
(ait apostolus) in omnes homines ad condemnationem:ita per vnius iustificationem in om-
nes homines ad iustificationem vitæ.Nemo enim nascitur nisi operante concupiscentia carna 4.sentẽ. dis.
li:quæ tracta est ex primo homine qui est Adam:& nemo renascitur nisi operante gratia spiri- 6.cap.Illud.
tali:quæ data est per secundum hominem qui est Christus.Quapropter si ad illum nascendo
pertinemus:ad hunc renascendo:nec renasci quisq̃ potest anteq̃ natus sit:profecto ille singula
riter natus est:cui renasci non opus fuit:quia non ex peccato in quo nunq̃ fuit:transitum fecit
neq; iniquitate conceptus est:aut eum in delictis mater eius in vtero aluit:quia spiritus san
ctus superuenit in eam:& virtus altissimi obumbrauit eam:vnde quod natum est ex ea san- Lucæ.1.
ctum vocatur filius dei.Nuptiarum enim bonum non extinguit:sed modificat inobedientiũ
membrorum malum:vt limitata quodammodo concupiscentia carnalis:fiat saltem pudicitia
cõiugalis. Virgo autem Maria cui dictum est: Et virtus altissimi obumbrabit tibi:in sanctam
concipiendo prolem sub tali vmbraculo nullo ardore concupiscentiæ huius æstuauit.Hoc
ergo excepto lapide angulari:non video quomodo ædificentur homines in domum dei ad ha
bendum in se inhabitantem deum:nisi cum fuerint renati:quod non possunt esse anteq̃ nati.
G Quamlibet itaq; sententiam de prægnantibus immo de hominibus habeamus adhuc intra
materna viscera constitutis:vtrum existimemus eos nec ne donari posse aliquo sanctificatio-
nis modo: Vel propter Ioannem qui nondum in hanc editus lucem:tamen exultauit in gau- Lucæ.1.
dio:quod vtiq; nisi operatione spiritus sancti fieri potuisse quis credat: Vel propter Hieremiã Hieremię.1.
cui dominus dicit:Priusq̃ exires de vulua sanctificaui te: Tamen illa sanctificatio qua effici- 1.senten. dis.
mur & singuli templa dei:& in vnum omnes templum dei:non est nisi renatorum:quod nisi 6.ca.Illud ẽt
nati homines esse non possunt.Nullus autem vitam in qua natus est bene finiet:nisi renatus
anteq̃ finiat. Q; si quisq̃ dicit iam esse natum hominem:etiam cum adhuc est in vtero matris:
testimoniumq; adhibet ex euangelio:quia dictum est ad Ioseph de prægnante virgine domini
matre:Quod enim in ea natum est:de spiritu sancto est:Nunquidnam huic natiuitati accedit Matthæi.1.
secunda natiuitas!alioquin non erit iam secunda sed tertia.Dominus aũt cũ hinc loqueretur
Nisi quis (inquit) renatus fuerit denuo:eã scilicet computans primã natiuitatẽ:quæ fit ma- Ioannis.3.
tre pariente:nõ concipiẽte atq; prægnante:quæ fit ex ea:nõ quæ fit in ea. Neq; eñ renatum di
cimus hominem quem mater peperit:tanq̃ iterum natus sit:qui iam semel natus fuerat in vte
ro.Sed illa natiuitate nõ computata quæ grauidam facit:natus dicitur homo partu:vt possit
renasci ex aqua & spiritu.Secundũ quã ex matre natiuitatẽ etiã ipse dominus in Bethleem Iu Matthæi.2.
dæ dicitur natus.Si igitur homo regenerari per gratiam spiritus in vtero potest:quoniam re
stat illi adhuc nasci:renascitur ergo anteq̃ nascitur:quod fieri nullo modo potest . Proinde in
compagem corporis Christi tanq̃ in viuam structurã templi dei quæ est eius ecclesia:nati ho-
mines non ex operibus iustitiæ quę fecerunt:sed renascendo per gratiã transferuntur tanq̃ de
massa ruinæ ad ædificii firmamentum.Præter hoc enim ędificium:quod beatificandum con-
struitur ad æternam habitationem dei:vita hominis omnis infelix & mors est potius appellan
H da q̃ vita.Quisquis ergo inhabitabitur a deo:ne ira dei maneat super eum:ab hoc corpore : ab
hoc templo:ab hac ciuitate:non erit alienus:Omnis autem non renatus alienus est.Sacramen

tum porro regenerationis noſtræ manifeſtum eſſe voluit:manifeſtatus mediator.Erat autem
antiquis iuſtis aliquid occultum:cum tamen & illi eadem fide ſalui fierent:quę fuerat ſuo tem
pore reuelanda.Non enim audemus fideles temporis noſtri pręferre amicis dei per quos nobis
iſta prophetata ſunt:cum deum Abraham:& deum Iſaac:& deum Iacob:ita ſe deus eſſe com-
mendet:vt hoc dicat ſuum nomen æternum.Q; ſi circuncifio antiquis ſanctis pro baptiſmo
fuiſſe creditur:quid reſpondebitur de his:qui anteꝗ̃ hoc præceptum eſſet:deo placuerũt:non
Hebræo.11. tamẽ ſine fide?Quia ſine fide (vt ſcriptum eſt ad Hebræos) impoſſibile eſt deo placere.Haben
2.Corint.4. tes autẽ inquit apoſtolus eundem ſpiritum fidei:propter quod ſcriptum eſt:Credidi propter
Pſal.115. quod locutus ſum:& nos credimus:propter quod & loquimur.Non diceret eundem:niſi & il
lorum idem ipſe eſſet ſpiritus fidei.Sicut autem illi quando idem ſacramẽtum occultum erat:
credebant Chriſti incarnationem futuram:ſic & nos credimus factam.Et a nobis autem & ab
aliis:futurus expectatur ad iudicium eius aduentus.Non eſt enim aliud dei myſterium niſi
1.Corint.15. Chriſtus:in quo oportet viuificari mortuos in Adam:quia ſicut in Adam omnes moriuntur:
ſic & in Chriſto omnes viuificabuntur:quemadmodum ſuperius diſſeruimus.Quamobrem I
deus qui vbiq; præſens eſt:& vbiq; totus:non in omnibus habitat:ſed in eis tantum quos effi-
Col.1. cit beatiſſimum templum ſuum:vel beatiſſima templa ſua:eruens eos a poteſtate tenebrarũ
& transferens in regnum filii charitatis ſuæ:quod incipit a regeneratione.Aliter autem dici-
tur templum eius in ſignificatione:cum fit per manus hominum de rebus inanimis:ſicut ta-
bernaculum:lignis:velis:pellibus atq; huiuſmodi mobilibus:Sicut enim per Salomonem regẽ
templum lapidibus:lignis:metallis conſtructum.Aliter vero re ipſa vera:quæ illis ſignificatio
1.Petri.2. nibus figurata eſt.Vnde dicitur:Et vos tanꝗ̃ lapides viui:ædificamini domus ſpiritales.Et
2.Corint.6. vnde item ſcriptum eſt:Nos enim templa dei viui ſumus:ſicut deus dicit:Quoniam inhabita
bo in illis & inambulabo:& ero illorum deus:& ipſi erunt mihi plebs.Nec mouere nos debet ꝙ
per quoſdam ad hoc templum non pertinentes:vel nondum pertinentes:id eſt in quibus nõ ha
bitat:vel nondum habitat:deus aliquid virtutis operatur:ſicut per illum qui in nomine Chri
ſti expellebat dæmonia:cum Chriſtum nõ ſequeretur:quem permitti iuſſit propter multis vti
lem commendationem nominis ſui.Multos quoq; ait ſibi in nouiſſima die dicturos:In nomine
Matthæi.7. tuo virtutes multas fecimus.Quibus vtiq; non reſponderet:Non vos noui:ſi ad templum dei
Actuum.10. quod inhabitando beatificat pertinerent.Cornelius etiam Centurio anteꝗ̃ regeneratione in-
corporaretur huic templo:miſſum ad ſe angelum videt:auditq; dicentem:ꝙ exauditę ſint ora
tiones eius:& eleemoſynæ acceptæ.Agit enim hæc deus tanꝗ̃ vbiq; præſens:vel per ſanctos an
gelos ſuos.Nam illa priuſꝗ̃ exiret de vulua ſanctificatio Hieremię:ꝗ̃ꝗ̃ nonnulli hoc in typum
4.ſentẽ.diſ. ſaluatoris accipiant:qui regeneratione non eguit:tamen etiam ſi de ipſo propheta accipiatur:
6.cap.Illud. poteſt & ſecundum prædeſtinationem non inconuenienter intelligi:ſicut filios dei appellat
Ioan.11. euangelium nõdum regeneratos:vbi Caiphas dum de domino dixiſſet:Expedit vobis vt vnus
moriatur homo pro populo:& non tota gens pereat:mox euãgelium ſecutum adiunxit:Hoc
autem a ſemetipſo non dixit:ſed cum eſſet pontifex anni illius prophetauit:quia Ieſus moritu
rus erat pro gente:& non tantum pro gente:ſed vt filios dei qui erant diſperſi congregaret in
vnum.Filios dei appellauit vtiq; præter Hebræam gentem:in cæteris etiam omnibus genti-
bus conſtitutos:nondum fideles:nondum baptizatos.Quomodo ergo dei filios:niſi ſecundũ
Ephe.1. prædeſtinationem:ſecundum quam & apoſtolus dicit:ꝙ nos elegerit deus in Chriſto ante con
ſtitutionem mundi?Illa vero in vnum congregatio:factura eos erat filios dei.Neq; enim in
vnum dictum eſt aliquem corporalem locum:cum de tali vocatione gentium propheta præ-
dixerit:Et adorabunt eum vnuſquiſq; de loco ſuo:omnes inſulæ gentium:Sed congregaret in
vnum dictum eſt:in vnum ſpiritum:& in vnum corpus:cuius vnum caput eſt Chriſtus.Ta-
lis congregatio ædificatio eſt templi dei.Talem congregationem non generatio carnalis:ſed
regeneratio ſpiritalis facit.Habitat itaq; in ſingulis deus tanꝗ̃ in templis ſuis:& in omnibus
ſimul in vnum congregatis:tanꝗ̃ in templo ſuo.Quod templum ꝗ̃diu ſicut arca Noe in hoc
Pſal.28. ſæculo fluctuat:ſit quod in pſalmo ſcriptum eſt:Dominus diluuium inhabitat.Q̃uis & pro-
pter multos in omnibus gẽtibus populos fidelium:quos aquarum nomine Apocalypſis ſigni
ficat:poſſit intelligi congruenter:Dominus diluuium inhabitat.Sequitur autem:Et ſedebit
dominus rex in æternum:Vtiq; in ipſo templo ſuo iam in vita ſua æterna poſt fluctuationem
huius ſæculi conſtituto.Deus igitur vbiq; præſens eſt:& vbiq; totus præſens:nec vbiq; habi II
tans:ſed in templo ſuo:cui per gratiam benignus eſt & propitius.Capitur autem habitans ab

aliis amplius:ab aliis min⁹.De ipso vero capite nostro apostolus ait:Quia in ipso inhabitat om Col.2.
K nis plenitudo diuinitatis corporaliter.Non ideo corporaliter:quia corporeus est deus:sed aut
verbo translato vsus est:tanq̃ in templo manufacto/non corporaliter sed vmbraliter habitaue
rit:id est prefigurantibus signis.Nam illas omnes obseruationes:vmbras futurorũ vocat:etiã
ipso translato vocabulo.Summus enim deus:sicut scriptum est:non in manufactis templis ha Act.17.
bitat.Aut certe corporaliter dictum est:quia & in Christi corpore quod assumpsit ex virgine
tanq̃ in templo habitat deus.Hinc est enim ꝙ Iudaeis signum petentibus:cum dixisset:Soluite Ioannis.2.
templum hoc:& in triduo resuscitabo illud:euangelista quid hoc esset consequenter exponens
ait:Hoc autem dicebat de templo corporis sui.Quid ergo est? Hoccine interesse arbitramur
inter caput & membra caetera:ꝙ in quolibet q̃uis praecipuo membro:velut in aliquo magno
propheta aut apostolo q̃uis diuinitas habitet:non tamen sicut in capite quod est Christus om
nis plenitudo diuinitatis? Nam & in nostro corpore inest sensus singulis membris:sed non tã 3.sentẽ. dist.
tus quantus in capite:vbi prorsus omnis est quinquepartitus.Ibi enim & visus:& auditus:& 13.ca.1.
olfactus:& gustus:& tactus.In caeteris autem solus est tactus.An etiã praeter hoc ꝙ tanq̃ in tẽ
plo in illo corpore habitat omnis plenitudo diuinitatis:est aliud quod intersit inter illud ca
put:& cuiuslibet membri excellentiam? Est plane:ꝙ singulari quadam susceptione hominis
illius vna facta est persona cum verbo.De nullo enim sanctorum dici potuit:aut potest:aut po
terit:Verbum caro factum est.Nullus sanctorum qualibet praestantia gratiae vnigeniti nomẽ Ioan.1.
accepit:vt quod est ipsum dei verbum ante saecula:hoc simul cum assumpto homine diceretur.
Singularis est ergo illa susceptio:nec cum hominibus aliquibus sanctis quantalibet sapientia
& sanctitate praestantibus:vllo modo potest esse communis:vbi diuinae gratiae satis perspicu
um clarumq; documẽtum est.Quis enim tam sit sacrilegus:vt audeat affirmare aliquam pos
se animam per meritum liberi arbitrii vt alter sit Christus efficere? Vt ergo ad personam ver
bi vnigeniti pertinet:quo pacto per liberum arbitrium cõmuniter omnibus & naturaliter da
tum vna sola anima meruisset:nisi hoc singularis gratia praestitisset:quam fas est predicare:de
L qua nefas est velle iudicare? Haec si pro viribus nostris quantum dominus adiuuit rite tracta
uimus:quando deum vbiq; praesentem & non spatiis distantibus:quasi aliqua mole vel distẽ
sione diffusum:sed vbiq; totum cogitare te extendis:auerte mentem ab omnibus imaginibus
corporum:quas humana cogitatio voluere consueuit.Non enim sic sapientia:non iustitia:nõ
sic deniq; charitas cogitatur de qua scriptum est:Deus charitas est.Cum vero habitationem 1.Io[illegible].4.
eius cogitas:vnitatem cogita congregationemq; sanctorum:maxime in coelis:vbi propterea p̃
cipue dicitur habitare:quia ibi fit voluntas eius perfecta eorum in quibus habitat obedientia.
Deinde in terra:vbi aedificans habitat domum suam:in fine saeculi dedicandam.Christũ au
tem dominum nostrum vnigenitum dei filium equalem patri:eundemq; hominis filium:quo
maior est pater:& vbiq; totum presentem esse non dubites tanq̃ deum:& in eodem templo dei
esse tãq̃ inhabitãtem deum:& in loco aliquo coeli propter veri corporis modum. Sed cum me
delectat loqui tecum:nescio vtrum seruauerim sermonis sufficientis modum:quasi diuturnũ
silentium loquacitate compensem. Verum quia religione & beniuolentia qua me praeoccupa
sti:ita inuisceratus es cordi meo:vt tanq̃ cum amico vere colloquar:quicquid in opere styli no
stri vtiliter elaboratum esse cognoscis:deo gratias age.Siqua autem vitia mea perspicis:vti
charissimus amicus ignosce:eadem scilicet syncaeritate dilectionis mihi optans medicinam
qua concedis & veniam.

Paulini ad beatum Augustinum:Quid sit quod in psalmo decimoquinto dicitur.Sanctis
qui sunt in terra eius:mirificauit omnes voluntates suas inter illos &c. Qui sint illi sancti qui
M sunt in terra:interrogantis:Et de quibusdam aliis dubitatiunculis ex psalmis:euãgelio:& epi
stolis sibi satisfieri desyderantis. Epistola.LVIII.

E paucis quae nunc iam ad nauem currente literarũ perlatore:& mihi in ip
sius festinatione properanti:in mentem venerunt:ne sine corollario mihi re
scribas:aliqua proponam.Quae si forte lucida sunt & mihi videntur obscu
ra:nemo prudentum filiorum:qui forte de nostris in hora lectiunculae hu
ius circa te steterint:de insipientia mea rideat:sed potius beniuolentia fra
ternae charitatis faueat instruendo vt efficiar videntium particeps:& ex do
ctrina tua illuminatis mentibus consyderantium mirabilia de lege domini.
Dic ergo mihi benedicte doctor Israel:quid sit quod dicitur in psalmo quintodecimo.Sanctis Psal.15.

qui in terra sunt eius:mirificauit oẽs voluntates suas inter illos:Multiplicatæ sunt eñ omnes
infirmitates eorum:postea accelerauerunt.Quos ait sanctos qui in terra sint sancti!Num illos
Iudæos qui filii carnis Abraæ:& non filii repromissionis excludunt a semine qđ in Isaac voca-
tum est!Ideo sanctos in terra:quia sancti genere carnali:vita autẽ sensuq; terreni sunt:qui ter-
rena sapiunt & carnali obseruantia in vetustate literæ consenescunt:Non renascentes in nouã
creaturam:quia non receperunt eum:per quẽ vetera transierunt:& facta sunt omnia noua.Sic
Matthæi.9. enim forte eos in hoc psalmo sanctos appellat:quomodo & in euangelio iustos:vbi dicit:Non
veni vocare iustos sed peccatores:Id est illos iustos qui in sanctitate generis & litera legis glo-
Matthæi.3. riantur:Quibus dicitur:Nolite gloriari in patre Abraam:quia potens est deus de lapidibus
istis excitare filios Abraam.Quorum forma in illo Pharisæo proponitur:qui iustitias suas tã-
q̃ nescienti domino recolens prædicabat in templo:non orans vt exaudiretur:sed exigens qua
si debitum meriti pro operibus bonis quidem sed ingratis deo:Quia quod iustitia ędificauerat
superbia destruebat:nec id ipsum silentio sed voce clamabat:vt appareret eum non diuinis au
Psal.52. ribus loqui:q & ab hominibus vellet audiri.Atq; ideo nõ placuit deo:quia placebat sibi.Quo
niam dissipauit dominus ossa hominum sibi placentium.Confusi sunt inquit:quia spreuit il-
Lucæ.18. los:qui cor humile & conturbatum non spernit.Deniq; & in ipsa euangelii parabola:qua pha N
risæi & publicani persona conferunt:euidenter ostendit ipse dominus qđ in homine suscipiat
Iacobi.4. quid repellat:sicut scriptum est:Quia deus superbis resistit:humilibus autẽ dat gratiam. Ideo
protestatur magis iustificatum abiisse e templo publicanum de confessione peccatorum suorũ
q̃ Pharisæum de imputatione iustitiarum suarum.Merito autem ille laudator sui repudiatus
abscessit a facie dei:qui cum ipso nomine peritiam legis præferret oblitus fuerat in prophetam
Esa.66. dicentem dominum:Super quem habitabo nisi super humilem & quietum:& trementem ser-
mones meos!Ille autem in corde contrito sui accusator accipitur:& obtinet veniam de confes-
sis peccatis propter gratiam humilitatis:sancto illo Pharisęo (quales Iudæi sancti sunt) repor
tante sarcinam peccatorum de iactantia sanctitatis.Ipsius nimirum sunt forma Iudæi illi:qui
Roma.10. bus apostolus ait:q; suam iustitiam statuere cupientes:quę ex lege est:iustitię dei non sunt sub
iecti:quæ est ex fide:quæ reputata est patri nostro Abraam ad iustitiam:non ex operibus:quia
secundum omnipotentiam dei credidit deo:Apud quem ille vere iustus est qui ex fide viuit:
nec sanctus in terra est sed in cælo:quia non carne sed spiritu ambulat:cuius conuersatio in cę
lis est:Non glorianti in circuncisione carnis:sed in circuncisione cordis:quæ non litera sed spi
ritu agitur inuisibiliter:vnde laus eius nõ ex hominibus sed ex deo.Deinde quod iungit in eo
Psal.15. dem versiculo:Miras fecit voluntates suas inter illos:credo ex eo dicit q; ipsis primum lucer-
nam legis accendit:& præcepta viuendi dedit.Notas enim (inquit) fecit vias suas Moysi:& fi
liis Israel voluntates suas.Deinde ipsum pietatis suæ sacramentum in ipsis operatus est:natus
in carne ex virgine deus in gente ipsorum:& de carne ipsorum factus ex semine Dauid homo.
Deinde virtutes sanitatum:quas in ipsis & coram ipsis perfecit.Qui per hæc non modo credi-
Ioan.9. tus sit:sed & blasphematus est ab eis cum dicerent:Hic homo si a deo esset:non curaret sabba-
Matthęi.11. tis:Et non eiicit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum.Propter hanc mentem ob
durata impietate cæcatam:multiplicatæ sunt infirmitates & tenebræ eorum.Sed quid est qđ
Actu.2. ait:Postea accelerauerunt!Vtrũ in poenitentiã:sicut illi in actibus apostolorum qui beati Pe-
tri prędicatione compuncti crediderunt in eum quẽ crucifixerunt:& festinantes tanto expiari
peccato ad domum gratiæ concurrerunt! An vero quia virtutes animæ ex fide & charitate
dei roborantur:illis impiis vtroq; vacuis multiplicatæ sunt infirmitates animæ ex impietate
scelerum mortiferis languoribus occupatæ!Christus etenim lumen & vita credentium est:&
sanitas sub pennis eius:Vnde non mirũ si & tenebræ & infirmitates eorum multiplicatæ sunt
in interitum:qui vitam & lucẽ non receperunt:neq; sub pennis eius manere voluerunt.Quos
vt ipse flens in euangelio protestatur:sæpe voluit congregare ipsos sub alas suas:sicut galli-
na congregat pullos suos:& noluerunt.Multiplicatis ergo infirmitatibus quo accelerauе
runt!forte in crucem domini conclamandam:& inuito Pilato nefariis vocibus extorquendam
vt adimplerent mensuram patrum suorum:vt isti dominum prophetarum occiderent:quo-
rum patres ipsos prophetas interfecerunt:a quibus hic mundi saluator esse vẽturus nũtiaba-
Psal.13. tur.Postea accelerauerunt:Veloces eñ pedes eorum ad effundendũ sanguinem.Contritio &
Ioan.17. infelicitas in viis eorum:& viam pacis non cognouerunt:id est Christum q dicit:Ego sum via.
Psal.16. In consequẽti psalmo illud mihi exponi desydero:qđ dicat:De absconditis tuis adimpletus O

est venter eorum. Saturati sunt porcina: vel sicut in quibusdam psalteriis scriptum audio: Sa-
turati sunt filiis: & reliquerunt quæ superfuerunt paruulis suis. Rursus in alio psalmo admira
ri soleo: filium ad patrem loqui intelligens: in psalmo quinquagesimooctauo: vbi de Iudæis ini
micis (de quibus supra dixerat: Ecce ipsi loquentur in ore suo: & gladius in labiis eorum) pau Psal.58.
lo infra dicit: Ne occideris eos: nequando obliuiscãtur legis tuæ. Disperge illos in virtute tua:
& destrue eos domine. Quod in his vsq; in hodiernũ diẽ videmus impleri. Destructi sunt eñi a
veteri sua gloria: sine templo & sine sacrificiis: ac sine prophetis: in omniũ gentium dispersio-
ne viuentes. Sed quid miramur φ iam per prophetã pro eis nõ occidendis rogabat: pro quibus
& sub ipso tempore passionis iam ad crucem eum ducentibus precabatur: dicens: Pater dimit Lucæ.23.
te eis: non eñi sciunt quid faciunt? Verũ qđ adiecit: Ne vnq̃ obliuiscantur legis tuæ: tanq̃ pro-
pter hoc necessaria esset etiam sine fide euangelii vita eorum: obscurũ mihi fateor. Quid enim
his ad salutem quæ sola fide quęritur, prodest in legis memoria & meditatione versari: nisi for
te propter honorem legis ipsius vel generis Abraam: vt etiam in parte terrena carnalis semi-
nis eius qua videntur secundum arenam maris computari: legis antiquæ litera perseueret: ne
forte aliqui legendo legem: illuminẽtur ad fidem Christi: qui & legis & prophetarum finis est:
& in omnibus eorum libris præfiguratus ac prophetatus elucet? Aut quia ex ipsis impiis eorũ
generatio ventura est electorum: qui de singulis tribubus electi: in duodenis milibus signabun
tur: quibus ipsa reuelatio beati Ioannis ex voce angeli prænuntiantis hoc testimonium perhi-
bet: quia comitatui regis æterni familiarius adhærebunt penitus immaculati: & humanę con
iunctionis expertes? De quibus specialiter ait: Sequuntur agnum quocũq; ierit: quia cum mu- Apoca.14.
lieribus se nõ coinquinauerunt: virgines enim sunt. In sexagesimoseptimo præter alia illud mi
hi obscurissimum est quod ait: Veruntamen deus conquassauit capita inimicorum suorum: Psal.67.
verticem capilli perambulantium in delictis suis: quid sit Verticem capilli perambulãtium in
delictis. Non enim dixit: Verticem capitis: sed verticem capilli: qui sine sensu est. An repletum
peccatis hominem vult ostendere? Scriptum est: Omne cor in dolore a pedibus vsq; ad caput.
Et paulo infra quod ait: Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. A quo ipso? Et nunquid ca
nes dei dici possunt gentiles: quos ipse in euãgelio canes nominat? Aut ne forte ipsos canes dei Matthei.15.
dicat: quales æstimari possunt: siqui in nomine Christiano gentiliter viuant: quorum pars cũ
P infidelibus ponitur: quia deum quem verbis colũt: factis negãt? Hæc interim de psalmis: nũc
& de apostolo/quodcunq; proponam. Dicit ad Ephesios: quod in alia epistola dixerat de gradi
bus vel ordinibus dispositionum dei operãte spiritu sancto: Diuisiones gratiarum. Et quosdã 1.Corint.12.
quidem dedit apostolos: quosdam autem prophetas: alios vero euãgelistas: alios autem pasto- Ephe.4.
res & doctores ad cõsummationem sanctorum: & reliqua. Hoc opto distinguas mihi in hac di
uersitate nominum: quę sit cuiq; nomini officiorum vel gratiarũ proprietas: Quid proprium
sit apostolorum: quid prophetarum: quid euangelistarum: quid pastorũ: quidve doctorum. In
omnibus eñi his diuersis nominibus simile & prope vnum doctrinæ officium video fuisse tra
ctarum. Hos autem prophetas quos post apostolos posuit: nõ puto illos esse: qui ordine tempo
rum ante apostolos fuerũt: sed istos quibus iam sub apostolis per gratiã donabat: aut interpre-
tatio scripturarũ & inspectio mentium: aut prædictio temporis (Si enim ego ipse/vt de his qđ Qđ sequit
sentiam habeas/differentiam facturum me sperauerim: certe apostolos vocitabo eos qui dum vsq; ad/lectu
cœli ac terræ conditor vnigenitus Mariæ filius Iesus Christus has terras humaniter peram- turi: vbi hoc
bularet missi ab eo fuerant atq; edocti spirituq; sancto inflãmati: vt oues fide errantes sua do- signũ iterũ
ctrina ad vnũ ouile colligerẽt. Vt enim ad vim termini proficiscar: Apostolus grecum dicitur ponit, nõ ha
ab apos quod notat augmentum vel pręeminentiã: & stolon qđ est missio: quasi pręeminenter bet in aliis
missus ad augmẽtationem scilicet fidei catholicæ. Vel Apostolus quasi post missus: id est post exemplarib9
Q Christi mortẽ missus ad prędicandũ. Propheta autẽ a pro: id est procul: & phor faris: quasi quę & suppositi
sunt: erunt: vel fuerunt: locuturus. Hanc aũt prophetandi differentiam abs me cognitam: per tiũ existimo
scribere volui: orans vt tibi si quippiam superesse videatur: rescribas. Prophetare enim inuen-
tum est significare futuram rerum prædictionem. Vnde Esaiæ septimo: Ecce virgo conci-
piet filium. Item prophetare est præterita narrare. Vnde Genesis primo: In principio creauit
deus cœlum & terram. Et quarti Regũ quinto: dicebat Helisæus: Nonne cor meum in pręsen
ti erat quando reuersus est homo in curru suo? Est etiam prophetare prophetias recitare. Vn-
de primi Paralipomenon vicesimo quinto: Magistratus exercitus segregauit filios Asaph φ
prophetarent in citharis & psalteriis. Prophetare quoq; est laudes dei canere. Vnde Numeri

vndecimo.Quis tribuat mihi vt oīs populus pphetet?Est quoq; pphetare idē qđ docere. Vñ
primæ Corinthiorū quartodecimo:Aemulamini spiritalia:magis aūt vt pphetetis. Et Actuū
tertiodecimo:Erāt in ecclesia prophetæ & doctores.Item est exercere officiū prælocutoris.Vn
de Exodi septimo:Aaron erit propheta tuus:id est prælocutor.Prophetare etiam inuenimus
idem qđ figurare:quēadmodū Iosue dicit̃ propheta:quia figurabat Christū.Est etiā propheta
qui aliena refert:Sicut Saul qui pphetauit in medio domus suæ:id est aliena referebat.Isto; ve
ro loco:nō eos q venturū,in carne dn̄m Christū pphetarūt,pphetas dicimus:sed per aliquam
Act.11.&.21. gratiam.)secuturi:vt Agabus cernebat:q & famē instantē prędixit:& q̄ beatus Paulus in Hie
rosolymis passurus esset:& verbo denūtiauit:& signo zonę eius ostēdit.Inter pastores speciali
ter & doctores qđ intersit dignoscere volo:quia prępositis ecclesiæ vtrūq; nomen ascribi solet.
1.Timoth.2. Itē qđ ait ad Timotheū:Obsecro igitur primū omniū fieri obsecrationes:orationes:postulatio R
nes:gratiarūactiones:pro omnibus hominibus:quæso exponas mihi qđ discrimen fit in hac di
uersitate verborū:cū omnia mihi q̄ gerenda dixit:orationis officio cōuenire videant̃.Item qđ
ad Romanos ait:interrogo & rogo vt edisseras mihi.Multum enim cæcutire me fateor in hac
Roma.11. apostoli sententia de Iudæis:qꝑ ait:Secundum euangelium quidem inimici propter vos:secun
dum electionem autem charissimi propter patres:quomodo iidem & inimici propter nos qui
credidimus ex gentibus:tanq̄ non potuerunt gentes credere:nisi Iudæi non credidissent?Aut
1.Timoth.2. ipse vnus omnium creator deus:qui omnes homines saluos fieri vult:& ad agnitionem veri-
tatis venire:capax non fuit acquisitionis vtriusq;:nisi alterum pro altero possideret?Deinde si
charissimi propter patres:quomodo aut vnde charissimi si non credant:& inimici deo esse per
Psal.138. sistant?Nōne inquit:Qui oderāt te deus oderā illos:& sup inimicos tuos tabescebam:perfecto
odio oderam illos?Certe hoc puto paterna vox loquitur ad filium per prophetā,in eodem psal-
Vbi supra. mo:vbi supra de parte credētium dixerat:Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui deus
nimis confortatus est principatus eorum.Quid autem illis prodest ad salutem quæ non nisi p
fidem & gratiam Christi capitur:si propter fidem patrum charissimi non sunt?cui bono dili-
guntur:quos necesse est propter hoc damnari:qꝑ propter suam infidelitatem:a prophetarum
& patriarcharum parentum fide discrepantes:inimici sunt euangelio Christi?Si ergo charissi
mi deo:quomō peribunt?& si non credunt:quomodo non peribunt?Si propter patres sine suo
Ezechi.14. merito diliguntur:quomodo/& propter quid non saluabuntur?Sed & si fuerint Noe:Daniel:
& Iob:in medio eorum:filios impios non saluabūnt:soli salui erunt?Adhuc aliud obscurius
mihi erue de profundo & in vadum profer.In epistola Colossensium omnino colligere non pos S
Col.2. sum quod ait:Nemo vos seducat:volens in humilitate & religione angelorum quę non vidit:
ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ & non tenens caput:de quibus angelis dicit:si de
inimicis & malis:quæ illorum religio aut quæ humilitas:& quis sit magister seductionis hu-
ius:qui per obtentum nescio cuius angelicæ religionis quasi visa & comperta doceat quæ non
vidit?Sine dubio hæretici qui doctrinas dæmoniorum & sequuntur & promunt cōceptis ab
eorum spiritu adinuentionibus quæ nō viderunt phantasmata quasi visa fingentes:& pestife
ris disputationibus in corda male credula seminantes.Hi sunt qui nō tenēt caput:id est Chri-
Matthei.15. stum fontem veritatis:cuius doctrinæ quicquid aduersatur insanum est:Et hi cæci duces cæ
Hiere.2. corum:de quibus dici puto:Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ:& foderunt sibi lacus con
tritos qui non tenent aquam.Deinde in sequenti capite adiecit:Ne tetigeritis:neq; gustaueri
tis:neq; contrectaueritis:quæ sunt omnia in interitum ipso vsu secundum præcepta & doctri
nas hominū:rationē quidem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate ad non parcen-
dū corpori non in honore aliquo ad saturitatē carnis.Qui sunt isti quibus rationem sapientię
inesse testatur magister veritatis:& tamen ipsam veritatem religionis inesse abneget?Ne for-
2.Timoth.3. te de talibus loquitur:de quibus ad Timotheum dicit:Habentes autem speciem pietatis:vir-
tutem eius abnegantes?Rogo ergo specialiter hæc capitula duo de Colossensium epistola per
singula mihi verba dissoluas:quia laudabilibus execranda permiscuit.Quid est eīm tam lauda
bile q̄ ratio sapientiæ:& quid tam execrabile q̄ superstitio erroris?Humilitas quoq; & deo pla-
Col.2. cita:& maxime in vera religione laudabilis:cum ratione sapientię ipsis datur.De quorum do-
Roma.14. ctrinis & actibus dicitur nobis:Ne tetigeritis neq; gustaueritis quę sunt in interitum:quia nō
Psal.32. sunt ex deo:& omne quod nō est ex fide peccatum est.Deus autē dissipauit consilia sapientiū:
Roma.8. qui deo stulti sunt per prudentiam carnis:quę nō potest legi dei esse subiecta.Scit enim cogita
Psal.93. tiones hominum quoniam vanæ sunt.Qualem humilitatem:qualemq; rationem sapientię su

T perſtitioni hoim doctrinis venienti ineſſe dicat,requiro.Et qđ ait: Ad nõ parcendum corpori Col.2.
non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis.Prorſus hæc parũ intelligo:quia in eadẽ ſentẽtia
magna mihi videtur eſſe diſcretio. Arbitror enim eum de abſtinentia qualibet ficta vel inu=
tili,qualis ſolet ab hęreticis affectari,hoc dicere:Ad nõ parcendũ corpori .Quod aũt adiecit
Non in honore aliquo,quia ſancti operis ſpeciem,nõ in fide veritatis exercẽtes,nullius glorię
honore vel fructu agũt:qđ in magna erroris peruerſi reprehẽſione cõſiciunt:trãſfigurãtes ſe
in miniſtros iuſtitiæ.Sed quod adiecit:Ad ſaturitatẽ carnis:cõtrarium mihi videtur illi quo
dicit:Ad non parcendum corpori. Videtur enim mihi ille nõ parcere corpori qui carnem ie=
iuniis domat,ſicut apoſtolus dicit:Liuidũ facio corpus meum:& in ſeruitutem redigo.a quo 1.Corin.9.
opere ſaturitas carnis aliena eſt:niſi forte & ipſam ſaturandæ carnis curam:quę maxime obſer
uantiã religionis prętendẽtibus probroſa eſt:Non parcere corpori dixit ſecundũ illud hone=
ſtatis pręceptũ qđ alibi dicit:vt vnuſquiſq; ſuũ vas honorifice poſſidere nouerit: vt hoſtiã vi 1.Theſſal.4.
uam & placentẽ deo ſuum corpus exhibeat,nõ in ſaturitate carnis:qa diſſenſio corporis,ani=
mæ ſobrietatẽ necat, & inimica eſt caſtitati.Reſtat vt aliquid & de euangelicis locis ſuggerã
V beatitudini tuæ:non quidẽ quãta legenti per otiũ occurrere ſolent (Nec enim nunc vacabat
diſperſa per libros quærere:aut in reminiſcendis memoriam ventilare)ſed vel pauca quæ ad
horã dictationis huius in mentẽ veniũt,ſciſcitabor.De reſurrectionis forma non grandẽ: ſed
plenam fidei inſtructione epiſtolã:qua ſecundæ conſultationi meæ, dũ Carthagini hyemarẽ
reſcripſeras,ſi habes relictã in ſchedis,rogo vt mittas,aut certe retexas eã mihi,quod tibi faci
le eſt.Nam etſi ſcripta non extat:quia forte breuis epiſtola vt tumultuaris tibi inter libros tu
os haberi præſto ſit:renoua eam mihi in eodem ſenſu promptã de theſauro cordis tui: & mit
te ad me inter alia reſponſa,quæ reddes mihi vt ſpero:præſtante mihi ac tibi cõmeatum die=
rum Chriſto:vt eam quo labor tuus in me fructificet, accipiã.Secundũ hæc capitula ſcriptu
rarũ:de quib[9] te qui vides quaſi per deum interrogaui:vt audiam quid in te vel ex te mihi lo
quatur deus.Hoc aũt rogo lucere mihi facias,quomodo vel qua ratione,dñs poſt reſurrectio
nem:vel cum mulieribus quę primę ad ſepulcrum venerunt:vel poſtea illis duobus in via:de
inde diſcipulis ſuis,& non agnitus ſit,& agnitus.In eodẽ enĩ corpore reſurrexit in quo & paſ
ſus eſt.Et quomodo non eadẽ erat eiuſdem corporis forma quæ fuerat:aut ſi eadem erat:quo
modo non agnoſcebatur ab his qui eum nouerant.Illud vero ſacramenti eſſe credo : ꝙ qui in
via ambulantibus non fuerat agnitus,in fractione panis reuelatus eſt.Idipſum tamẽ tuo ſen= Lucę.24.
ſu volo tenere non meo.Et qđ ad Mariã ait:Noli me tangere:nondum enim aſcendi ad patrẽ Ioan.20.
Si cõminus ſtantem non ſinebatur attingere:quomodo eum tangeret cũ aſcẽdiſſet ad patrẽ:
niſi forte fidei profectu & mentis aſcenſu:qua deus homini ſit longinquus aut proximus : &
illa dubitauerit de Chriſto,quẽ hortulanũ putauerat:ideo fortaſſis audire meruit: Noli me
tangere.Indigna enim iudicabatur vt tangeret manu Chriſtum:quẽ necdum fide apprehen
derat:nec intellexerat deum cum hortulanũ putaſſet:de quo pauloante ab angelis audierat:
Quid quęritis viuentem cum mortuis!Noli ergo me tangere:quia tibi nondum aſcendi ad Lucę.24.
patrem,cui adhuc tantũ homo videor: poſtea me tanges : cũ ad agnoſcendum me credendo
X conſcenderis.De illis etiã beatiſſimi Simeõis verbis:quid ſentias ediſſere mihi:vt ſequar ſen=
ſum tuũ:quib[9] cũ ad videndũ ex oraculo dei Chriſtũ agente ſpiritu veniſſet in templũ:& ac=
ceptũ ſinu benedixiſſet infantẽ dñm:ait ad Mariã:Ecce hic poſitus eſt in ruinã & reſurrectio Lucæ.2.
nem multorũ in iſrael:& in ſignũ cui contradicet: & tuam ipſius animam pertranſibit gladi[9]
vt reuelentur multorum cordium cogitationes.Nunquid de paſſione Mariæ quæ nuſq̃ ſcri
pta eſt:hoc prophetaſſe credendum eſt!An vero de materno eius affectu:quo poſtea in tẽpo=
re paſſionis aſſiſtens cruci,qua hoc erat fixum,qđ ipſa pepererat:maternorũ viſcerũ dolore cõ
fixa eſt:& animã illius quã eius ſecundũ carnẽ ipſa ſpectante cõfoderat:crucis rhomphęa pe=
netrabat. Video enim & in pſalmis de Ioſeph ita dictum eſſe:Humiliauerunt in compedibus Pſal.104.
pedes eius:ferrum pertranſiit animam eius,ſicut in euangelio dixit Simeon:Et tuã ipſius ani
mam pertranſibit gladius.Non ait carnem,ſed animam:in qua pietatis affectio cõtinet:& do
loris aculeus quaſi gladius operatur:cum aut aliqua carnis ſuæ iniuria afficitur vt Ioſeph:q
non mortis ſed iniuriarum pertulit paſſiones,in ſeruum venditus:& in reum vinculatus : &
carceri datus.Aut affectionis maternæ triſtitia vel dolore cruciatur: vt in Maria , quã vtiq;
ad crucem domini in quo tunc ſui tantum corporis filium cogitabat:materna mẽs duxerat:
vt cum eum vidiſſet mortuum;humana infirmitate lugeret:ſepeliẽdũq; colligeret:nihil ſibi

de ipsius resurrectione præsumens:quia subsecuturæ admirationis fidem:in oculis posita passionis pœna cæcabat.Quis eandem astantem cruci suæ:dominus nō morientis infirmitate trepidans cōsolatus sit:sed ipsam qua obibat volēs,in potestatē habēs mortē,plena virtute viuentis:& constantia resurrecturi de cruce admonet dicens de beato apostolo Ioanne: Mulier
Ioan.19. ecce filius tuus.Itēq3 illi ibidē cōsistēti,ecce mater tua.Iam scilicet ab humana fragilitate qua erat natus ex fœmina:per crucis mortem demigrans in æternitatem dei:vt esset in gloria dei patris:delegat homini iura pietatis humanæ,& ex discipulis suis adolescentiorē eligit: vt cōuenienter assignet virginia postolo virginem matrem: duo pariter in eadē sententia docens: formā pietatis relinquens nobis cum est de matre sollicitus:vt quā relinquebat corporeinō relinqueret cura:Sed nec corpore relictura,quē videbat morientē:mox erat visura rediuiuum.
Et illud quod ad fidem omnium pertineret,salutiferum pietatis suæ sacramētū:arcana diuini ratione consilii sub hac voce designans:vt & alii matrem delegaret pro matre habēdam: & vice sua consolandam:atq3 illi vicissim nouum filium vice corporis sui traderet:immo(vt ita dixerim)gigneret,quo ostenderet eam prēter se,q ex ea virgine natus esset:nec habuisse filiū nec habere:quia nec saluator tantopere curam desolatiōis habuisset eius si illi vnicus nō fuisset.Sed redeamus adverba Simeonis:in quorum clausula intellectū meum caligare fateor:Et
Lucæ.2. tuam inquit animā pertransibit framea vel gladius:vt reuelentur multorum cordium cogitationes.Secūdū literā hoc mihi penitus obscurum est:quia nec Mariam beatissimā vsq3 legimus occisam:vt de corporali gladio sanctus ille ei futuram passionem prophetasse videatur. Y
Psal.7. Sed & qd subiecit: Vt reuelentur multorū cordiū cogitationes.Scrutans enim inquit corda
1.Corin.4. & renes deus.Et de futuro iudicio apostolus ait:Quia tūc manifestabit deus operta cordiū & occulta tenebrarū.Itidē apostolus spiritaliter exprimens arma cælestia:quib9 in interiori no-
Eph.6. stro debeamus armari,gladium spiritus dicit verbum dei.De quo ad Hebræos ait.Viuus est
Heb.4. sermo dei & efficax:& penetrabilior omni gladio ancipiti:pertingens inquit vsq3 ad diuisionē animæ ac spiritus,& reliqua q nosti. Quid ergo mirum si istius verbi ignita vis & ancipitis gladii penetrabilior acies:& sancti Ioseph olim:& postea beatæ Mariæ animā pertransiuit?Nā neq3 in illius neq3 in huius corpore ferrum trāsisse cognouimus.Atq3 vt magis pateat ibi pro
Psal.104. phetam ferrum pro verbi gladio posuisse,statim subsequente versiculo ait: Sermo dñi ignit illum.Sermo enim dei & ignis & gladius est:verbo ipō deo vtrūq3 dicēte de se:Ignē em in-
Matth.10. quit veni mittere in terram:& quid volo nisi iam accendatur?Item alibi dicit:Non veni pacē mittere sed gladiū.Vides eū vnā vim doctrinæ suę diuerso ignis & gladii nomine designasse
Aut quomodo Mariæ illata per gladiū passio vel tribulatio perstaret?Itaq3 hoc scire cupio:qd ad Mariā pertineret,vt reuelarentur multorum cordiū cogitationes:aut vbi apparuit: qa ex eo q animā eius,siue carnalis in ferro:siue spiritalis gladius in verbo dei pertransiuit: exinde multorum cordiū cogitatiōes reuelatæ sunt.Expone ergo hanc maxime de verbis Simeonis clausulam mihi:quia lucē non dubito sanctę animæ tuæ,quæ de interioris oculi puritate me ruit illuminationem spiritus sancti:per quem scrutari & inspicere possit etiam alta dei.Deus misereatur mei per orationes tuas:& illuminet vultū tuū super me,per lucernā verbi tui:sancte domine beatissime frater in dño Christo vnanime:magister meus in fide veritatis: & susceptor meus in visceribus charitatis.

Sancti Augustini ad Paulinū:quęstiunculis eiusdē in priori epistola prælibatis magna cum modestia & vtilitate respondentis.Epistola.LX.

Beatissimo & venerabiliter desyderabili & desyderabiliter venerabili sancto sanctęq3 charissimo fratri & coepiscopo Paulino: Augustinus in dño salutem. Q3 de peruentione tam prospera fratris & cōpresbyteri nostri Quinti:& qui cū eo nauigauerunt:cito nos dominus exhilarauit: nuntiantibus literis sanctitatis tuę:gratias agens ei q recreat afflictos & humiles consolatur:& syncęritati cordis tui occasione filii & condiaconi nostri Rufini q proxima occurrit,nunc rescripta persoluo.De littore nāq3 Hipponensi profectus est:& approbo misericordię consiliū qd tibi dominus inspirauit,mihiq3 insinuare dignatus es.Ipse & hoc adiuuet:ipse prosperet qui iam curam nostrā ex magna parte leniuit:quia peruectus & commendatus est charissimus homo non solum bonis operibus,sed etiam sanctis orationib9 tuis. Z

Literæ sane venerationis tuæ vbi multa quęsisti: & quęrenda admonuisti: & quęrendo docui
sti, ad me puenerunt. Sed quas ipse cōtinuo rescripsi per hoies eorūdem sanctorum solatiorū
nostrorū: sicut his tuis recentioribus comperi: non sunt redditę venerationi tuę. In quib⁹ qui
dem quatenus ad interrogata responderim, recolere nō valui: nec earum exemplum cum re
quisissem: vbi hæc omnia possem recognoscere, inueni. Ad nonnulla tamē me respondisse cer
tus omnino sum: & ideo non ad omnia: quia vt cito finirem festinatio perlatoris vrgebat. Si
mul etiam miseram sicut iusseras, & illius epistolæ exemplū: quā tuę charitati apud Cartha
ginem de corporum resurrectione rescripseram: vbi de vsu membrorum exorta erat quęstio.
Nunc ergo & hoc misi, & alterū alterius: quia nec ipsam in manus tuas peruenisse conieci: eo
q iterum interrogasti quædam: quæ iam me in ea respōdisse lego & agnosco. Sed ista per quē
dixerim nescio. Scripta quippe charitatis tuæ quibus ea reddidi: sicut etiā ipsa indicant: mis
sa sunt mihi ab Hippone a nostris: cum essem apud sanctum fratrem & coepiscopum nostrū
& Bonifacium. Nam eorum perlatorem non vidi: & continuo rescripta non distuli. Quia ergo
sicut tunc scripsi non potueram inspicere codices græcos propter quędā psalmi. xvi. inspexi
postea quos inueni: & vnus habebat, quod & latini nostri: Dñe perdens de terra dispertire eos Psal.16.
Alius sicut ipse posuisti: A paucis de terra. Et illud quidē apertū habet sensum: Perdēs de ter
ra quam eis dedisti, dispertire eos in gentib⁹, qđ & factū eis est: cū graui bello expugnati atq
subuersi sint. Illud autem alterum quomodo accipiendū sit, nō mihi occurrit: nisi quia in cō
paratione perditæ multitudinis eorum reliquiæ saluæ factæ sunt vtiq in paucis: a quib⁹ eos
dispertiendos hoc est diuidendos atq separandos, scriptura prænuntiauit dicens. Dñe a pau
cis: id est a reliquiis quas ex illa gēte saluas fecisti: de terra dispertire eos: vt terrā intelligam⁹
ecclesiam hæreditatemq fidelium atq sanctorum: quæ dicitur terra viuentium: & quæ etiā
illo loco recte intelligi potest. Beati mites quoniam ipsi hęreditate possidebunt terram. Cum Matth.5.
autem dictum esset: A paucis de terra diuide eos, additū est, in vita eorum: vt in manifesto fu
turum intelligeretur dum hic viuunt. Separant̄ eñ multi ab ecclesia, sed cum moriunt̄: q ta
men cum viuunt per sacramentorū communionem vnitatisq catholicæ vidētur ecclesiæ co
pulati. Isti ergo diuisi sunt a paucis, qui diuisi sunt de terra: quā sicut agrū suum excolit pa
ter agricola. Diuisi autem in vita sua, id est hic in manifesto, sicut videmus. Sequitur autem:
Et de absconditis tuis adimpletus est venter eorū: id est præter hoc q in manifesto diuisi sūt:
etiam de absconditis tuis: quæ in occulto reddis retributionem malorum: adimpletus est vē
9 ter eorum. Ventrem posuit pro internorum latentiumq secretis. Quod vero sequitur:
Saturati sunt porcina, iam quid mihi ex hoc videretur aperui. Sed quod alii codices ha Alii sarcina
bent: & verius habere perhibentur: qui diligentiora exemplaria per accentus notam ean
dem verbi græci ambiguitatem græco scribendi more dissoluunt: obscurius est quidem: sed
electiori sententiæ videtur aptius conuenire. Quia enim dixerat: Et de absconditis tuis adim
pletus est venter eorum: quibus verbis occulta dei iudicia significata sunt: Occulta quippe
sunt miseris: qui etiam gaudent in malis: quos tradidit deus in cōcupiscentias cordis eorum:
velut quæreretur vnde possint cognosci: qui in abscondito ira dei adimpleti sunt: & respōde
retur quod in euangelio dictum est: Ex fructibus eorum cognoscetis eos: cōtinuo subiunctū
est: Saturati sunt filiis, hoc est fructibus, quod euidētius dicitur operibus suis. Vnde alibi le
8 gitur: Parturiuit iniustitiam, concepit dolorē, & peperit iniquitatem. Et alibi: Dein concupi Matth.7.
scentia cum conceperit parit peccatum. Mali ergo filii mala opera: quibus cognoscuntur: & Psal.7.
qui de absconditis dei iudiciis internis cogitationum suarū tanq̄ in ventrē adimpleti sunt. Iacobi.1.
Bona opera boni filii sunt. Vnde ad sponsam ecclesiam dicitur: Dentes tui sicut grex detonsarum Canti.4.
ascendens de lauacro, quæ omnes geminos creant: & sterilis nō est in illis. In quo gemi
no foetu: geminum opus dilectionis agnoscitur, dei scilicet & proximi. In quibus duobus prę
ceptis tota lex pendet & prophetæ. Iste autē sensus quo ita exponitur qđ scriptum est: Satu Matth.22.
rati sunt filiis, non mihi occurrerat, cū ante rescriberem: sed recensui breuissimā quādā eius
dem psalmi expositionem quam iam olim dictauerā: & hoc satis breuiter a me positum reppe
ri. Inspexi etiā codices gręcos, vtrum datiu⁹ casus esset: quod dictū est filiis: an genitiuus: quo
illa lingua vtitur pro ablatiuo: & inueni genitiuū. Quod si ad verbum interpretaretur: scri
ptum esset: Saturati sunt filiorum: sed recte interpres sententiam secutus est: & latino more
dixit: Saturati sunt filiis. Quod vero sequitur: Et reliquerunt reliquias paruulis suis: existi
mo paruulos accipiendos manifestos carnis filios: Vnde etiam secūdum istam: nō de porcina

Matth.27. sed de filiis expositionē:manet illa sententia qua dixerūt:Sanguis huius super nos & sup filii-
os nostros.Ita enim reliquerūt operū suorū reliquias paruulis suis. In quindecimo autē psal- A
Psal.15. mo,qđ scriptū est:Mirificauit:vel mirificet omnes volūtates suas inter illos , nihil prohibet
intelligi:immo & cōueniētius videtur nō inter illos,sed in illis.Sic eñ & gręci codices habēt
Sæpe autem quod habet illa lingua in illis:nostri interpretanť inter illos:vbi videtur senten-
Vbi supra. tiæ conuenire.Accipiamus ergo:Sanctis qui sunt in terra eius:mirificauit oēs voluntates su
as in illis:qđ plęriq; codices habēt.Et intelligam⁹ voluntates eius,munera gratię,ą gratis da
Psal.5. ta est:id est,quia voluit,non quia debebatur.Vnde est:Scuto bonæ voluntatis tuæ custodisti
Psal.72. nos:Et in voluntate tua deduxisti me:Et voluntarie genuit nos verbo veritatis: Et pluuiam
Iacobi.1. voluntariā segregans deus hæreditati tuæ : Et diuidens propria vnicuiq; prout vult:& alia
Psal.67. innumerabilia.Proinde:Mirificauit omnes voluntates suas in illis.In quibus,nisi in sanctis q
1.Corin.12. in terra sunt eius?Si enim terra, sicut supra ostendim⁹, potest accipi in bono & vbi non addi
Psal.15. tum est eius:quanto magis vbi dicitur terra eius?Miras enim fecit omnes voluntates suas in
illis.Miras omnino fecit:quia eos ex desperatione mirabiliter liberauit.Ex hac admiratiōe ex-
Roma.11. clamat apostolus.O altitudo diuitiarū sapientię & scientię dei.Supra quippe dixerat: Cōclu
Vbi supra. sit ergo deus oēs in infidelitate vt omniū misereať.Nam hoc etiam hic sequitur: Multiplica-
Psal.15. tæ sunt infirmitates eorū, postea accelerauerūt.Infirmitates posuit pro peccatis:sicut ad Ro
Roma.5. manos apostolus dicit:Si enim Christus cū infirmi essem⁹ adhuc iuxta tēpus pro impiis mor
tuus est.hos dixit infirmos quos impios.Deinde paulo post eandē sniam repetens:Cōmendat
(inquit)suā charitatē deus in nobis,quoniā cū adhuc peccatores essemus:Christus pro no-
bis mortuus est.Quos infirmos supra,eos hic peccatores appellauit.Item in consequentibus
hoc idē aliis verbis versans:Si eñ cū inimici essemus(inquit)recōciliati sumus deo per mor-
tem filii eius.Ac per hoc in eo quod dictū est: Multiplicatę sunt infirmitates eorū: intelligun
tur multiplicata peccata eorū.Lex enim subintrauit vt abundaret delictū.Sed qm̄ vbi abun-
Matth.9. dauit delictū superabūdauit gratia:ideo postea accelerauerunt.Non eñ venit ille vocare iu-
stos sed peccatores:quia non est opus sanis medicus sed ægrotātibus:quorū scilicet multipli-
catæ sunt infirmitates:vt eis sanandis esset necessaria tantę gratię medicina:& cui dimittun
tur peccata multa diligeret multū.Hoc cinis vaccę,& aspersio sanguinis:& cruentarū multi
Psal.15. plicatio victimarū significabat,nō efficiebat.Ideo deinceps dicit.Nō cōgregabo cōuēticula
eorū de sanguinib⁹:id est illorū sacrificiorū quę immolabanť in figura sanguinis Christi.Nec
memor ero nominū eorū per labia mea.Nomina quippe illorum erant in multiplicatione in-
Eph.5. firmitatū:Fornicatores,idolis seruientes,adulteri,molles,masculorū cōcubitores,fures,aua
ri,raptores,ebriosi,maledici,& quicūq; alii regnū dei non possidebūt.Sed vbi abundante pec
cato superabūdauit gratia,postea accelerauerūt.Hęc quidē fuerūt,sed abluti sunt,sed sancti-
ficati sunt:sed iustificati sunt in nomie domini nostri Iesu Christi,& in spiritu dei nostri.Ideo
non memor erit nominū illorū per labia sua.Sane codices emēdatiores & electioris authorita
tis,nō habēt volūtates suas,sed voluntates meas,qđ tantūdem valet:quia ex persona filii dei
Actuū.2. diciť.Ipse quippe loquiť:quē verba illa euidēter ostendūt:quib⁹ & apostoli vsi sunt: Non dere
linques animā meā in inferno:nec dabis sanctū tuū videre corruptionē.Eadē sunt vtiq; mu-
nera gratiæ patris & filii & spiritus sancti.& ideo rectissime & filius eas potest dicere volūta- B
Psal.58. tes suas.Qđ vero in psalmo.lviii.de iudęis intelligiť,dicente:Ne occideris eos nequādo obli-
uiscanť legis tuæ:cōuenienter mihi videť intelligi ita esse prēnuntiatū:eandem gentem etiā
debellatam atq; subuersam in populi victoris superstitiones nō fuisse cessurā:sed in veteri le-
ge mansuram:vt apđ eam esset testimoniū scripturarū toto orbe terrarum:vnde ecclesia fue
rat euocanda.Nullo eñ euidentiore documento ostenditur gentibus:qđ saluberrime aduer
titur:nō inopinatū & repētinū aliquid institutū spū prēsumptionis humanæ:vt Christi no-
men in spe salutis æternæ tanta authoritate prępolleat:sed olim fuisse prophetatum atq; cō-
scriptum.Nam ipa pphetia quid aliud nisi a nostris putaretur esse conficta:si non de inimico
rum codicibus probaretur?Ideo ne occideris eos:ne ipsius gentis nomen extinxeris: nequan-
do obliuiscanť legis tuæ.Quod vtiq; fieret si ritus & sacra gentium colere compulsi penitus
qualecunq; nomen religionis suæ minime retinerent.Quod in eorum figura etiam de Cain
Gen.4. scriptum est:q; constituit in eo dominus signum, ne quis occideret eum. Deniq; cum dixis-
Psal.58. set: Ne occideris eos nequando obliuiscantur legis tuæ,velut quæreretur,quid de illis esset
faciendum:vt in aliquos vsus testimonii veritatis non occidantur: id est non consumantur

neq; obliuiscanť legis dei:continuo subiunxit:Disperge illos in virtute tua.Si enim in vno lo-
co essent terratum:non adiuuarent testimonio prædicationẽ euangelii,quæ fructificat toto
orbe terrarũ.Ideo disperge illos in virtute tua:vt eius ipsius cuius fuerunt negatores,psecu-
tores,interfectores:vbiq; sint testes per ipam legem quã non obliuiscuntur:in qua est ille pro
phetatus quem non sequuntur.Neq; enim eis aliquid prodest ꝙ eam non obliuiscunť.Aliud
C est enim legem dei habere in memoria:aliud in intellectu & effectu.In.lx.autẽ &.vii. psalmo:
qđ quęris qđ sit:Verũtamen deus conquassabit capita inimicorũ suorũ:verticem capilli per Psal.67.
ambulantiũ in delictis suis:nõ mihi videtur aliud dictum:ꝙ deus cõquassabit capita inimico
rum suorum,nimiũ superbientiũ,nimiũ se extollẽtium in delictis suis.Per hyperbolen quip-
pe significauit superbiam,tantum se extollentem:& tanta elatione incedentem:quasi capilli
verticem perambulando calcaret.Item in eodem psalmo,qđ scriptum est:Lingua canũ tuorũ Vbi supra.
ex inimicis ab ipso:non semper in malo accipiendi sunt canes:alioquin non reprehenderenť Esa.56.
apud prophetam canes,nescientes latrare, & amantes dormitare.Profecto enim laudabiles
canes essent,si & latrare scirent,& vigilare amarent.Et certe illi trecẽti in numero per crucis Iudic.7.
literam sacratissimo non eligerentur ad victoriam faciendam:qui tanq̃ canes lamberẽt aquã
nisi aliquid magnum significarent.Vigilant eñ & latrant boni canes:& pro domo & pro do
mino & pro grege & pro pastore.Deniq; & hic in ecclesiæ laudibus cum prophetia exercere-
tur:lingua canum est commemorata non dẽtes.Tuorum autem canum dixit ex inimicis:id
est vt q erant inimici tui fierent canes tui;& latrarent pro te qui sæuiebant in te.Addidit aũt
Ab ipso:vt non a seipsis hoc factum intelligerẽt,sed ab ipso:id est misericordia eius & gratia.
D De prophetis qđ ait apostolus:Quosdam quidẽ dedit deus in ecclesia apostolos,quosdam au Eph.4.
tem prophetas:hoc ita intelligo,qđ ipse scripsisti:prophetas eos dictos isto loco ex quib⁹ Aga
bus erat:non illos qui venturum in carne dominum prophetauerũt.Euangelistas vero inue
nimus quos apostolos fuisse non legimus:sicut fuerunt Lucas & Marcus.Pastores autem &
doctores quos maxime vt discernerem voluisti:eosdem puto esse sicut & tibi visum est:vt nõ
alios pastores:alios doctores intelligamus:sed ideo cum prædixisset,pastores,subiunxisse do-
ctores:vt intelligerent pastores ad officium suum pertinere doctrinã.Ideo eñ non ait:Quos-
dam autem pastores quosdam vero doctores:sed cum superiora ipso locutionis genere distin
gueret dicendo,quosdam autem apostolos,quosdam autem prophetas,quosdam vero euan-
gelistas:hoc tanq̃ vnum aliquid duobus nominibus amplexus est:quosdã autem pastores &
doctores.Illa plane difficillime discernunť:vbi ad Timotheum scribens ait:Obsecro itaq; pri
E mum omnium fieri obsecrationes,orationes,interpellationes,gratiarũactiones.Secundũ gręᵗ 1.Timoth.2.
cum enim eloquium discernenda sunt.Nam nostri interpretes vix reperiunť:qui ea diligen-
ter & scienter transferre curauerint.Ecce enim sicut ea ipse posuisti:Obsecro fieri obsecratio-
nes:non eodem verbo vtrũq; dixit apostolus:qui vtiq; græce illam scripsit epistolã:sed pro eo
quod in latino est obsecro:ille græce dixit παρακαλῶ.Pro eo vero qđ latinus vester habet ob
secrationes:ille posuit δεήσεις.Proinde alii codices in quibus & nostri sunt:nõ habent obsecra
tiones,sed deprecationes.Tria porro quæ sequuntur,orationes,interpellationes,gratiarum
actiones:plęriq; latini codices sic habent.Vnde si velimus secundũ latinæ linguæ proprieta-
tes ista discernere:more loquendi nostrã vel qualẽcunq; scientiã fortasse tenebimus.Sed mi-
rum si sententiã gręci sermonis vel consuetudinis obtinebim⁹.Precationẽ & deprecationem
multi nostri hoc idem putant:& hoc quotidiano vsu iam omnino pręualuit.Qui autẽ distin-
ctius latine locuti sunt:precationibus vtebanť in optandis bonis:deprecationibus vero in de
uitandis malis.Precari enim dicebant esse precãdo & bona optare.Imprecari mala:qđ vulgo
iã dicit maledicere.Deprecari autẽ mala precando depellere.Sed vsitatũ iam loquendi modũ
potius sequamur:& siue precationes siue deprecationes inuenerim⁹:qđ gręci δεήσεις vocãt:
non putemus emendandũ esse.Orationes vero,quas græcus habet προσευχάς:distinguere a
precibus vel precationibus omnino difficile est.Q; vero quidã codices non habẽt orationes
sed adorationes:quia non dictũ est in gręco εὐχάς:sed προσευχάς:nõ arbitror scienter inter-
pretatum.προσευχάς eñ orationes dici a gręcis notissimũ est.Et vtiq; aliud est orare:aliud ẽ
adorare.Deniq; nõ isto verbo,sed alio legitur in græco:Dominum deum tuum adorabis:Et Matth.4.
adorabo ad templum sanctũ tuũ:& si qua similia.Pro interpellationibus autẽ quod nostri ha- Psal.5.
bent:secundũ codices credo vestros postulationes posuisti.Hæc interim duo:id est quod alii
postulationes:alii interpellationes interpretati sunt:vnum verbũ transferre voluerunt quod

graecus habet ἐντευξισ: & profecto aduertis:Sed nosti aliud esse interpellare,aliud postulare.
Non enim solemus dicere:postulant interpellaturi,sed interpellant postulaturi. Verūtamen
ex vicinitate verbū vsurpatū:cui propinquitas ipsa impetrat intellectū: non est velut cēsoria
Roma.8. notatione culpandum.Nam & de ipso domino Iesu Christo dictū est:q interpellat pro nobis.
Nunquid non interpellat & non etiam postulat?Immo vero quia postulat,pro eo positū est:in
1.Ioan.2. terpellat.Euidenter quippe alibi de eo dicitur:Et si quis peccauerit:aduocatū habemus ad pa
trem Iesum Christum iustum,ipse est exoratio pro peccatis nostris.Quāq fortassis codices apd
vos etiam in eo loco de domino Iesu Christo non habēt interpellat pro nobis:sed postulat pro
nobis.In graeco enim quo verbo hic positae sunt interpellationes:quas ipse posuisti postulatio F
nes:ipsum & illic verbum est vbi scriptum est,interpellat pro nobis.Cum igitur & qui preca
tur & qui orat precetur:& qui interpellat deum,ad hoc interpellet vt oret & precetur:quid si
bi vult q ista ita posuit apostolus:vt non sit eorum negligenda distinctio?Excepto itaq nomi
ne generali: & salua loquendi consuetudine:secundum quam siue dicas precationē:siue ora
tionem:siue interpellationem:vel postulationem:vna eademq res intelligitur: aliqua etiam
singulorum istorū proprietas inquirenda est:sed ad eam liquido peruenire difficile est.Multa
quippe hinc dici possunt quae improbanda non sint:sed eligo in his verbis hoc intelligere: qd
omnis vel pene omnis frequentat ecclesia: vt precationes accipiamus dictas quas facimus in
celebratione sacramentorum:anteq illud quod est in domini mensa,incipiat benedici: oratio
nes cum benedicitur & sanctificatur:& ad distribuēdum comminuitur: quam totam petitio
nem fere omnis ecclesia dominica oratione concludit. Ad quem intellectum etiam verbi grae
ci origo nos adiuuat.Nā eam quā dicunt εὐχὴν: raro ita scriptura ponit vt intelligatur ora
tio:sed plaerunq & multo vsitatius votum appellatur εὐχή.προσευχὴν vero: quod verbū ita
positum est vnde tractamus: semper orationem vocat. Vnde hanc verbi originem (sicut su
perius dixi) nonnulli minus eruditi intuentes: προσευχὴν non orationem sed adorationē di
cere voluerunt: quae potius προσκύνησιν dicetur. Sed quia oratio interdum dicitur voca
ri εὐχή: adoratio putata est προσευχή. Porro si vsitatius vt dixi in scripturis votū appellatur
εὐχή: excepto nomine generali orationis:ea proprie intelligenda est oratio quam facimus ad
votum:id est πρόσευχὴν. Vouētur autem omnia quae offeruntur deo:maxime sancti altaris
oblatio:quo sacramento praedicatur nostrum aliud votum maximum:quo nos nouimus in
1.Corin.10. Christo esse mansuros:vtiq in compage corporis Christi. Cuius rei sacramētum est:q vnus
panis vnum corpus multi sumus.Ideo in huius sanctificatione & distributionis praeparatio
ne:existimo apostolum iussisse proprie fieri προσευχάς:id est orationes:vel (vt nonnulli mi
nus perite interpretati sunt) adorationes:hoc est enim ad votum:quod vsitatius in scriptu
ris nuncupatur εὐχή.Interpellationes autem,siue,vt vestri codices habēt,postulatiōes fiunt
cum populus benedicitur:Tunc enim antistites velut aduocati:susceptos suos manus impo
sitione misericordissimae offerunt potestati.Quibus peractis & participato tanto sacramen
to,gratiarūactio cuncta concludit:quā in his etiā verbis vltimam commendauit apostolus.
Haec autem causa praecipua fuit ista dicendi:vt his breuiter perstrictis atq significatis nō pu
1.Timoth.2. taretur negligendum esse quod sequitur:Pro omnibus hominibus,pro regibus,& his qui in
sublimitate sunt:vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & charitate: ne
quisq̄ sicut se habet humanae cogitationis infirmitas:existimaret nō esse ista facienda pro his
a quibus persecutionem patiebatur ecclesia: cum membra Christi ex omni essent hominum
Vbi supra. genere colligenda. Vnde adiungit & dicit:Hoc enim bonum & acceptum est coram saluato
re nostro deo:qui omnes homines vult saluos fieri: & in agnitionem veritatis venire. Et ne
quisq̄ diceret posse esse salutis viam in bona conuersatione: & vnius dei omnipotentis cultu:
1.Timoth.2. siue participatione corporis & sanguinis Christi: Vnus enim deus inquit: & vnus mediator
dei & hominum,homo Christus Iesus:vt illud quod dixerat:Omnes homines vult saluos
fieri: nullo alio modo intelligatur praestari nisi per mediatorem,non deum quod semper ver
Iom.1. bum erat:sed hominem Christum Iesum:cum verbum caro factum est & habitauit in nobis
Roma.11. Vnde nec illd̄ moueat te:quod de iudaeis idem apostolus ait:Secundum euangelium quidē
inimici propter vos,secundum electionem autem dilecti ꝓpter patres. Altitudo quippe illa di
uitiarū sapientiae & scientiae dei: & illa inscrutabilia iudicia eius,& inuestigabiles viae eius: hinc G
fidelibus cordibus magnam ingerunt admirationem:qui de illius sapientia pertingente a fi
ne vsq ad finem fortiter,& omnia suauiter disponente non dubitant:quid fit q ei placet: vt

nascātur,crescant ac multiplicentur hi:quos etsi malos ipse non fecit:tamē malos futuros es-
se prēsciuit.Nimis enim consiliū eius in abdito est:quo etiā malis bene vtitur ad profectū bo-
norū:etiā in hoc mirificans omnipotentiā bonitatis suę:quia sicut illorū nequitię est male vti
bonis operibus eius:sic illius sapiētię est bene vti malis operibus eorū.Hanc igitur altitudi-
nem sacramenti sic commendat apostolus:Nolo vos ignorare fratres hoc sacramētum: vt nō Roma.11.
sitis vobis sapientes:quia cęcitas ex parte in israel facta est:donec plenitudo gētiū intraret: &
sic omnis israel saluus fieret.Ex parte dixit:quia non omnes excęcati sunt. Erant eñ ex illis q
Christum cognouerunt.Plenitudo autē gentium in his intrat:qui secundum propositū vo-
cati sunt:& sic omnis israel saluus fiet:quia & ex iudæis & ex gentibus qui secundum proposi
tum vocati sunt:ipsi verus sunt israel.De quo dicit idem apostolus:Et sup israel dei.Illos au-
tem dicit israel secundum carnem:Videte inquit israel secundum carnem. Deinde interpo-
nit testimoniū prophetæ:Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob:& hoc il Esa.59.
H lis a me testamentū cū abstulero peccata eorū.non vtiq; omniū iudęorū sed electorū.Hinc ad-
iungit ea quæ inquirenda posuisti:Secundum euangelium quidem inimici propter vos. Pre
tium quidem redemptionis nostræ sanguis est Christi:qui vtiq; nō nisi ab inimicis potuit oc
cidi.Hic est ille vsus malorū in profectū bonorū. Quod vero adiungit: Secundū electionem
autē dilecti propter patres;hinc ostēdit non illos inimicos,sed electos esse dilectos.Sed scriptu
ræ mos est ita loqui de parte tanq̄ de toto:Sicut Corinthios in primis epistolæ suæ partibus
ita laudat tanq̄ omnes tales sint,cum essent laudabiles quidam eorū:& postea in nōnullis epi
stolæ ipsius locis:ita reprehendit tanq̄ omnes culpabiles essent, propter quosdā qui tales erāt
Istam diuinarum scripturarū cōsuetudinē per omne corpus literarum eius crebertime spar-
sam:quisquis diligenter aduerterit:multa dissoluit quę inter se videtur esse contraria.Inimi
cos ergo alios dicit,alios dilectos:Sed qui in vno populo erant,velut eosdem ipsos dicere videt
q̄q̄ & ex ipsis inimicis qui crucifixerunt dominū,plærisq; conuersi sunt & apparuerunt electi.
Tunc electi quando conuersi quantū ad salutis initium:quantum vero ad dei pręscientiā nō
tunc electi:sed ante constitutionē mundi:sicut idem dicit apostolus:q; elegerit nos ante mun Ephe.1.
di constitutionem.Duobus itaq; modis,ipsi inimici qui dilecti:siue quia in vno populo vtriq;
fuerant:siue quia ex inimicis sæuiētibus vsq; ad sanguinem Christi:quidā eorum dilecti facti
erant secundum electionem quę latebat in pręscientia dei.Ad hoc eñ addidit,propter patres
quia id quod patribus promissum est oportebat impleri:sicut circa finem epistolæ ad Roma-
nos ait:Dico enim Christum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem dei ad cōfir- Ro.15.
mandas promissiones patrum:gentes autem super misericordia glorificare deum. Secūdum
istam misericordiam dictū est:Inimici propter vos,qđ & supra dixerat:Illorū delicto salus gē-
tibus.Cum autem dixisset:Secundum electionem propter patres,addidit:Sine pœnitētia eñ Ro.11.
sunt dona & vocatio dei.Vides certe illos significari:qui pertinent ad numerum prędestina-
torū:de quibus alio loco dicit:Scimus quia diligentibus deum omnia cooperant in bonū: his Ro.8.
qui secundū propositum vocati sunt sancti.Multi enim sunt vocati,pauci vero electi.Qui ve Matth.22.
ro electi:ipsi sunt secundū propositū vocati:in quibus dei proculdubio pręscientia falli nō po
test.Hos pręsciuit & prędestinauit cōformes imaginis filii sui:vt sit ipse primogenitus in mul
tis fratribus.Quos aūt prędestinauit,illos & vocauit.Hęc vocatio est secūdum propositum:
hæc est sine pœnitentia.Quos autem vocauit,illos & iustificauit:quos autem iustificauit:il-
illos & glorificauit.Si deus pro nobis,quis contra nos?Non sunt in ista vocatione qui in fide
quæ per dilectionem operatur:etiā si aliquantulum ambulāt,nō perseuerāt vsq; in finem. Et
vtiq; potuerunt rapi:ne malitia mutaret intellectum eorum:si ad illam prędestinationem & Sap.4.
vocationem quæ secundum propositum & sine pœnitentia est,pertinerent. At ne quisq̄ præ
sumptor ita de occultis iudicet alienis,vt dicat:ideo non rapti sunt ex hac vita anteq̄ essent fi
dei desertores,quia in eadem vita non fideliter ambulabant:& hoc in eorum cordibus noue-
rat dominus:q̄uis hominibus aliter appareret:quid dicturus est de infantulis paruulis:q ple
riq; accepto in illa ætate christianæ gratiæ sacramento:cum sine dubio pertinerent ad vitam
æternam regnumq; cælorum si continuo ex hac vita emigrarent,sinuntur crescere:& nōnul
li etiā apostatę fiunt:vnde nisi quia non pertinent ad illam prædestinationē:& secūdum pro-
positum:ac sine pœnitentia vocationem?Cur autem ad eam alii pertineant alii nō pertineāt
occulta causa esse potest,iniusta nō potest.Nunquid enim iniquitas apud deum? Absit.Nam
I & hoc ad illam pertinet altitudinem iudiciorum:quam mirans tanq̄ expauit apostolus. Ideo

quippe illa iudicia vocat:ne quisq̃ talia fieri putet,siue iniquitate,siue temeritate facientis,si
ue casu & fortuito labentibus vllis partibus iam dispositorum sub tanta sapientia dei saeculo
Col.2. rum.In epistola porro ad Colossenses quod scriptum est:Nemo vos seducat volens in humi-
litate,& caetera quae sequuntur,quousq; tibi obscura esse dixisti:nec ego adhuc sine caligine
intelligo.atq; vtinã presens de me ista quaesisses.In eo quippe sensu:quem mihi his verbis ha-
bere videor:adhibenda est quędam pronuntiatio in vultu & modo vocis,qui exprimi literis
non potest:vt ex aliqua parte aperiatur:quod ideo fit obscurius:quia nõ recte sicut existimo p
nuntiatur.Quod enim scriptum est:Ne tetigeritis,ne gustaueritis,ne attaminaueritis:tan-
q̃ praeceptum putatur apostoli:nescio quid tangere,gustare,attaminare prohibentis.Cõtra
est autẽ:si tamẽ in tanta obscuritate ista non fallor.Per irrisionem quippe verba posuit eorum
a quib[9] eos nolebat decipi atq; seduci:qui discernentes cibos secũdum culturã angelorũ atq;
ita de hoc mũdo decernentes dicũt:Ne tetigeritis,ne gustaueritis,ne attaminaueritis,cũ sint
omnia munda mundis:& omnis creatura dei bona sit.Q đ in alio loco ipse euidenter cõmen-
dat.Totam ergo ipsius sententiae circunstantiam videamus.Ita enĩ apostoli intentione pspe-
cta:sensum eius quãtum valemus fortasse tenebimus.Quibus enim ita scribit:metuebat eos
seduci vmbris rerum dulci nomine scientiae:& auerti a luce veritatis,q̃ est in Christo Iesu do
mino nostro.Hanc autem sub nomine sapientiae vel scientiae curam vanarum superfluarum
ve obseruationum,& de superstitione gentilitatis:maximeq; ab eis qui philosophi sunt nũcu
pati:& a iudaismo cauendã esse cernebat:vbi erant vmbrae futurorum remouendę:qm̃ lumẽ
earum iam Christus aduenerat. Cum ergo commemorasset & commendasset quantũ certa-
men pro eis haberet:& pro his qui Laodiciae fuerant:& quicunq; non viderant faciem eius in
carne:vt cordibus consolarentur copulati in charitate:& in omnibus diuitiis plenitudinis i-
tellectus:ad cognoscendum mysterium dei quod est Christus:in quo sunt omnes thesauri sa
Col.2. pientiae & scientię absconditi:Hoc dico inquit,vt nemo vos circũueniat in verisimili sermõe.
quia veritatis amore ducebantur:verisimilitudinẽ illis timuit ne deciperentur.Et ideo com-
mendauit in Christo,q dulcissimũ habebant thesaurũ:scilicet sapientiae & sciẽtiae:cuius no
mine & promissione induci poterant in errorem.Nam etsi corpore inquit absens sum:spiritu
vobiscum sum:gaudens & videns vestram ordinationẽ:& id quod deest fidei vestrae in Chri
sto.Ideo illis timebat,quoniam quid eis adhuc deesset videbat.Sicut ergo accepistis inquit,Ie
sum Christum dominum nostrum:in ipso ambulate radicati & superaedificati in ipso: & con
firmati in fide sicut & didicistis,abundãtes in ea gratiarũactione.Vult eos fide nutriri:vt ca
paces fiant participandorum thesaurorũ sapientiae & scientiae qui sunt abscõditi in Christo:
ne anteq̃ sint ad haec idonei:verisimili sermone capiantur & a veritatis itinere deuient.Dein
de apertius quid eis timeat ostẽdens:Videte inquit ne quis vos decipiat per philosophiam &
inanem seductionem secũdum traditionem hominum,secundum elementa mundi:& non se
cundum Christum:quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.Ideo cor
poraliter dixit,quia illi vmbraliter seducebant,translato verbo vsus:sicut etiam vmbrae no-
men in his rebus non est vtiq; verbum proprium:sed quadã similitudinis ratione trãslatum.
Col.2. Et estis in illo inquit repleti,qui est caput omnis principatus & potestatis.Per principat[9] enĩ
& potestates superstitio gentilium vel philosophi seducebant:praedicantes illam quã vocant
theologiam,per elementa huius mundi.Caput autẽ omniũ Christum:principium omniũ vo
Ioan.8. luit intelligi,sicut ipse ait cum ei dictum esset:Tu quis es?Respondit:Principiũ qui & loquor
Ioan.1. vobis.Omnia enim per ipsum facta sunt:& sine ipso factum est nihil.Mirabiliter autem vult
eos esse horũ velut mirabiliũ cõtemptores:cum eos ostẽdit corpus factos illius capitis dicẽdo:
Et estis in illo repleti,qui est caput omnis principatus & potestatis.Hinc iam ne vmbris iuda
ismi seducantur adiungit.In quo etiam circuncisi estis circuncisione non manufacta in expo
Col.2. liatione corporis carnis:Vel sicut aliqui habent:In expoliatione corporis peccatorum carnis
circuncisionis Christi:consepulti ei in baptismum:in quo & cõsurrexistis per fidem operatio
nis dei,qui suscitauit illum a mortuis.Vide quemadmodum & hic corpus Christi eos osten-
dit,vt ista contemnant,cohaerentes tanto capiti suo:mediatori dei & hominum Christo Ie-
su:& nullum falsum vel inualidum medium per quod deo cohaereant,requirentes.Et vos
inquit cum essetis mortui in delictis & praeputio carnis vestrae.Praeputium vocauit quod
significatur praeputio:hoc est delicta carnalia quibus expoliandi sumus.Viuificauit inquit
cum illo donans vobis omnia delicta:delens quod aduersus nos erat chirographum in decre

ris:quod erat contrarium nobis:quia reos lex faciebat:quæ subintrauerat vt abundaret deli
ctum.Tollens inquit illud de medio & affigēs illud cruci:exuens se carnem,principatus & po
testates exemplauit:fiducialiter triumphans eos in semetipso.nō vtiq3 bonos:sed malos prin-
cipatus & malas potestates:diabolicas scilicet & dęmoniacas exemplauit:id est exemplum de
illis dedit:vt quēadmodum ipse se exuit carne:sic suos ostenderet exuendos carnalibus vitiis
L per quæ illi eis dominabant.Iam hic diligēter attēde quēadmodū inferat ppter qd cuncta ista
commemorauimus.Nemo ergo vos inquit iudicet in cibo:tanq̄ ppterea oia illa dixerit:quia
isti per huiusmodi obseruationes seducebātur a veritate qua liberi fiebant.De qua dictū est in
euangelio:Et veritas liberabit vos:id est liberos faciet.Nemo ergo vos inquit iudicet in cibo: Ioan.8.
aut in potu aut in parte diei festi aut neomeniæ aut sabbatorū:qd est vmbra futurorum. hoc
propter iudaismū.Deinde sequitur propter superstitiones gentiliū:Corpus autem Christi in
quit:nemo vos cōuincat.Turpe est inquit & nimis incōgruū:& a generositate vestræ liberta
tis alienū:vt cū sitis corpus Christi:seducamini vmbris:& cōuicti videamini veluti peccātes
si hæc obseruare negligitis.Corpus ergo Christi nemo vos cōuincat volēs in humilitate cor-
dis.Hoc si per verbū græcū diceretur:& in latina consuetudine populari,sonaret vsitatius.Sic
enim & vulgo dicitur.Qui diuitem affectat θιλοdiues:& qui sapientem θιλοsapiens:& cæ-
tera huiusmodi.Ergo & hic θιλοhumilis:qd plenius dicitur θιλωνhumilis:id est volens hu
milis:affectās humilitatem:qd intelligitur:volens videri humilis:affectans humilitatē.Hoc
enim in talibus obseruationibus agitur:vt cor hominis velut religione humile reddatur.Ad
didit autem & culturam angelorū:vel sicut vestri codices habent:religionē angelorum:quæ
grece θρησκία dicitur:angelos volens intelligi principatus:quos elementorum mundi huius
præpositos:in his obseruationibus colendos esse arbitrant.Nemo ergo vos inquit conuincat
cū sitis corpus Christi:volens videri humilis corde in cultura angelorū:quæ non vidit incul-
cans:Vel sicut quidam codices habent:Quę vidit inculcās.Aut enī sic dicere voluit:Quę nō
vidit inculcans:quia homines ista suspitionibus & opinionibus agunt:nō q viderint ita esse
faciēda.Aut certe quę vidit inculcans:ideo magna existimans:quia vidit ea quibusdam locis
obseruari alibi ab hominibus:quorū authoritati haberet fidē etiā ratione non reddita:& ideo
sibi magnus videtur:quia ei contigit quorundā sacrorū videre secreta.Sed plenior sensus est:
quæ non vidit inculcans:frustra inflatus mente carnis suę.Mirabiliter ibi eum dixit inflatum
mente carnis suæ:vbi θιλοhumilem supra dixerat.Fit enim miris modis in anima hominis:
vt de falsa humilitate magis infletur:q̄ si apertius superbiret.Et nō tenēs inquit caput:quod Col.2.
vult Christum intelligi:ex quo omne corpus compactum:& connexum:subministratū & co
pulatum crescit in incrementum dei.Si ergo mortui estis cum Christo ab elemētis huius mū
M di:quid adhuc velut viuentes de hoc mūdo decernitis?His dictis inserit verba eorum qui de
cernunt de hoc mundo per has obseruationes quasi rationabiles affectata vanitate humilita-
tis inflati:Ne tetigeritis:ne gustaueritis:ne attaminaueritis.Recolamus qd dictū est superius: Vbi supra.
vt hoc intelligamus.Non vult enī eos in his obseruationibus iudicari vbi dicitur:Ne tetige
ritis:ne gustaueritis:ne attaminaueritis:quę sunt omnia inquit in corruptionē per abusionē.
Omnia hæc inquit magis ad corruptionē valent:cū supstitiose ab his abstinetur:vt eis homo
abutatur:id est non eis vtatur secundū præcepta & doctrinas hominū.Hoc planū est:sed qd
sequitur multum requiris.Quæ sunt quidem rationem habētia sapientiæ in obseruatione &
humilitate cordis & vexatione corporis:Vel sicut alii interpretati sunt:Ad non parcendum
corpori:nō in honore aliquo ad saturitatem carnis.Cur,inquis,hęc dicit rationem habere sa
pientię:q̄ ita reprehendit?Dicam qd & in scripturis potes aduertere:sępe sapientiam positam
etiā in sedibus mūdi huius:quā dicit expressius sapientiā huius mūdi.Nec moueat q hic nō 1.Corin.1.
addidit:mundi.Non enī & alio loco:cū ait:Vbi sapiēs:vbi scriba:addidit huius mundi:vt di
ceret vbi sapiens huius mundi:& tamen hoc intelligitur.Sic & ista ratio sapientiæ.Nihil enī
ab eis dicitur in huiusmodi superstitiosis obseruationibus:vbi nō mundi huius elementa na-
turaliumq rerum ratio quædā sapientiæ reddi videatur.Nā & cū dicit:Cauete ne quis vos
decipiat per philosophiam:non ait:huius mundi.Et quid est philosophia latine nisi studium
sapientiæ?Sunt ergo inquit ista rationē quidem habentia sapientiæ:id est de quibus aliqua ra
tio reddat:secundū elementa mūdi huius & principatus ac potestates in obseruatione & hu
militate cordis.Id enī agunt ista:vt superstitionis vitio cor humilietur ad non parcendū cor-
pori:dum fraudatur istis escis:quibus compellitur abstinere:non in honore aliquo ad saturi-

tatē carnis:nō ꝙ honoratius illo magis q̄ illo cibo caro saturaretur:cū ad eius necessitatē non
pertineat:nisi a quolibet valitudinia pro alimēto refici atq̧ fulciri.De euāgelio inquisitio tua N
solet multos mouere:quomodo dn̄s post resurrectionē:cū in eodē corpore surrexerit : a qbus
dā qui eū nouerāt vtriusq̧ sexus hominibus & agnitus nō sit & agnitus sit.Vbi primū quęri
solet:vtrū in eius corpore:an potius in illoꝝ oculis aliquid factū sit:quo nō posset agnosci?Cū
eñ legitur:Tenebātur oculi eorū ne agnoscerēt eū:impedimentū quoddā agnoscēdi videt̄ in
Lucæ.24. luminibus factū esse cernentiū.Cū vero apte alibi dicit̄:Apparuit eis in alia effigie: vtiq̧ in ip
Marci.16. so corpore cuius alia erat effigies:aliquid factū fuisse quo impedimēto tenerent̄:id est moram
agnoscendi paterent̄ oculi illorū.Sed ego miror cū duo sint in corpore:quibus cuiusq̧ species
agnoscat̄:liniamenta & color:cur ante resurrectionē:ꝙ in mōte ita trāsfiguratus est : vt fieret
vultus eius splēdidus sicut sol:neminē mouet eū vsq̧ ad tantā excellētiā fulgoris & lucis,co
lorē sui corporis mutare potuisse:& post resurrectionē mouet aliquatenus liniamēta mutata
esse vt nō posset agnosci:Et rursum eadē potētiæ facultate:sicut tunc pristinū colorem: sic &
post resurrectionē pristina liniamenta reuocasse.Nā & illi tres discipuli ante quorū oculos in
monte transfiguratus est:nō eū agnoscerēt: si ad eos talis aliūde venisset:sed quia cū illo erāt
ipsum esse certissime retinebāt.At eñ corpus ipsum erat in quo resurrexit:quid hoc ad rem?
Nam illud vtiq̧ ipsum corpus erat:in quo in monte transfiguratus est:& ipsum erat iuuenis
in quo natus est:& tamē si quis eum repente iuuenem vidisset:qui nō nisi infantulum nosset:
nō vtiq̧ agnosceret.An vero ad liniamenta mutanda non potest celeriter dei potestas: qđ po
test p annorū moras hominis ætas?Qđ autem Marię dixit:Noli me tangere:nondū enim ascē
Ioan.20. di ad patrem:nihil aliud noueris me intellexisse q̄ tu.Ita enim significare voluit tactū specialē
id est accessum fidei se requirere:qua creditur eum excelsum esse cum patre:Et ꝙ ab illis duo
bus in fractione panis est agnitus:sacramētum esse quo nos in agnitionē suam cōgregat,nul
Lucę.2. lus debet ambigere.De verbis Simeonis:vbi ait virgini matri domini : Et tuam ipsius animā
pertransibit framea:in alia epistola cuius exemplum etiam modo misi:dixi quid mihi videat̄:
quod etiam tibi inter cætera visum est.Et quod adiunxit:Vt denudentur multorum cordiū
cogitationes:hoc intelligendum puto:quia per domini passionem:& insidiæ Iudæorum:& di
scipulorū infirmitas patuit.Tribulationem igitur:gladii nomine significatam esse credibile
est:quo materna anima vulnerata est doloris affectu. Ipse fuit gladius in ore persecutorū : de O
Psal.58. quibus in psalmo dicitur : Et gladius in ore eorum . Ipsi enim erant filii hominum : quorum
Psal.56. dentes arma & sagittę:& lingua eorum gladius acutus.Nam & ferrum quod pertransiit ani
Psal.104. mam Ioseph:pro dura tribulatione positum ferrum mihi videtur.Aperte quippe dicitur:Fer
rum pertransiit animam eius donec veniret verbum eius:id est tandiu fuit in dura tribulatio
ne donec fieret quod prædixit.Hinc enim magnus est habitus: & ab illa tribulatione libera
tus.Sed ne humanæ sapientiæ tribueretur ꝙ venit verbum eius: id est factum est quod præ
dixit:more suo scriptura sancta deo inde dat gloriam:& continuo subiungit : Eloquium do
mini igniuit eum. Vt potui non defui interrogationibus tuis:adiutus orationibus tuis: &
ipsis quas misisti disputationibus tuis . Cum enim interrogando disputas:& quæris acriter: P
& doces humiliter.Vtile est autem vt de obscuritatibus diuinarum scripturarum:quas exer
citationis nostræ causa deus esse voluit:multæ inueniantur sententiæ: cum aliud alii videt̄
quæ tamen omnes sanæ fidei doctrinęq̧ cōcordent. Dabis sane veniam stylo meo multum se
stinanti:vt iam in naui cōstituto occurrerem perlatori. Filium autem nostrum Paulinum in
Christi charitate dulcissimum:in hac potius epistola resaluto:& paucis vt festinus exhortor:
vt misericordię domini, qui sciens dare auxilium de tribulatione:eum turbulentissima tem
pestate misit in portum:quo tu pelago tranquilliore permeasti:ipsi marinæ tranquillitati mi
nime credens:& qui eius rudimentis excipiendis atq̧ nutriendis te dedit:gratias agat quan
tas potest:& omnia ossa eius dicant: Domine quis similis tibi ! Non enim vberiore fructu le
git vel audit me docentem ac differentem:vel quibuslibet exhortationibus accendētem: q̄ in
spicit te viuentem . Resalutant sanctam & syncerissimam benignitatem tuam conserui mei
qui mecum sunt.Condiaconus autem noster Peregrinus:ex quo a me profectus est:cum san
cto fratre nostro Vrbano: quando episcopatus sarcinam subire perrexit : nondum remeauit
Hipponem.Saluos eos tamen in nomine Christi & literis eorum & fama nuntiante cognosci
mus.Compresbyterum Paulinum:& omnes qui tua præsentia in domino perfruuntur: ger
mano salutamus affectu.

Sancti Augustini ad Cecilianum praesidem:vt circa Hipponensem dioecesim ita inuigila
re velit contra haereticos:quemadmodum in aliis Aphricae partibus fecerit:exorantis.

Epistola.LX.

DOmino eximio:& in Christi charitate vere merito honorabili ac suscipien
Q do filio Ceciliano:Augustinus.Administrationis tuę clarítas & fama vir
tutū,pietatis quoq; christianae laudāda diligētia, & fida synceritas:quę ti
bi diuina munera eo donante gaudes tributa:a quo speras promittere po
tiora:excitauerūt me vt hoc epistolari alloquio:ęstus causarū mearū/excel
lentię aperirem tuae.Quātū eñ per alias Aphricę terras te vnitati catholi
cę mirabili efficacia cōsuluisse gaudemus: tantū dolemus regionē Hippo
nensium:& ei vicinas partes:confines Numidiae:pręsidali edicti tui vigore:nōdum adiuuari
T meruisse:domine eximie & in Christi charitate meritoq; honorabilis ac suscipiēde fili.Quod
ne meę potius negligentię deputetꝰ:qui episcopalem sarcinā Hippone sustineo:tuę magnificē
tiae non tacendū putaui.Quātum etiā in campo Hipponēsi haeretica praesumat audacia:si ex
fratribus & collegis meis:qui hęc tuę sublimitati narrare potuerint:vel ex presbytero quē cū
literis misi:fueris audire dignatus:adiuuante dño deo nostro:proculdubio prouidebis vt tu
mor sacrilegae vanitatis:terrendo sanetur potius:q̄ vlciscendo resece ur.

Beati Augustini ad Dulcitium tribunum:quemadmodum oporteat haereticis respon
dere:qui cum cędibus ecclesiam vastare nō possint:in seipsos tamen crudelissimi:proprio exi
tio eā terrere se credant:instituentis:Ac deinde authoritatibus plurimis: nemini sibiipsi mor
tem inferre licere:edocentis. Epistola.LXI.

DOmino eximio & honorabili filio Dulcitio:Augustinus salutē in domino
R Non debui cōtemnere petitionē tuā:qua desyderasti a me institui:quēad De isto Dul
modū te oporteat hęreticis respōdere:quoꝝ salus in domini misericordia: citio vide.2.
instantia quoq; tuę strenuitatis inquiritur. Quāuis eñ ingentes eorū mul Retrac.59.
titudines:vnde plurimū gratulamur:quidā tamen eorū & deo & homini &.63.
bus miserabili instinctu furoris ingrati:nisi suis caedibus nos vastare non
possunt:suo nos exitio terrere se credunt:aut laetitiam suam quaerētes de
mortibus nostris:aut tristitiā nostram de mortibus suis.Sed nō debet cor tantorūq; populoꝝ
salutem,furiosus error hominū impedire paucorū.Quid eis velimus nō solum deus & prudē
tes homines:verūetiam ipsi cū sint nobis inimicissimi,sentiūt.Cū eñ suae prouinciae terrēdos
putant:non dubitant nos timere ne pereant.Sed quid faciamus:videntes q̄ multi adiuuante
domino per occasionem vestram viam pacis inueniāt?Nunquid prohibere nos possumus vel
debemus ab hac vnitatis instātia:dū metuimus ne quidā durissimi & in seipsos crudelissimi:
non nostra sed propria volūtate se perdant?Optaremus quidē vt oēs qui contra Christū por
tant signū Christi:& contra euangeliū de ipso euangelio quod non intelligunt,gloriantꝰ:a suā
peruersitate discederent.Sed quoniam deus occulta satis dispositione:sed tamen iusta, nōnul
los eorum poenis praedestinauit extremis:proculdubio melius incomparabili numerositate:
plurimis ab illa pestifera diuisione & dispersione redintegratis atq; collectis:quidam suis igni
bus pereunt:quoniā pariter vniuersi sempiternis ignibus gehennarū merito sacrilegę dissen
sionis ardebant.Sic eñ pereuntes dolet ecclesia:quemadmodū rebellem filiū sanctus Dauid:
de cuius salute seruanda/sollicita dilectione mandauerat.Nam eum merito nefandę impieta
tis extinctū:etiā cum testimonio lachrymosae vocis ingemuit.Verūtamē superbo & maligno
discedente:in locum suum populus dei qui fuerat illius tyrannide diuisus,agnouit regē suū:
S & de amisso filio moerorē patris/perfectio consolata est vnitatis.Non itaq; reprehendimus do
mine eximie & honorabilis fili:q̄ tales homines apud Tamugadem/prius edicto admonēdos
existimasti:sed quod ibi dixisti:noueritis vos debitę neci dandos:putauerunt sicut eorum te
scripta indicant:hoc te fuisse comminatum:q̄ tu illos apprehensos fueras occisurus: nō intel
ligentes de illa nece:quam ipsi sibi volunt ingerere:te locutum.Non eñ tu in eos ius gladii vl
lis legibus accepisti:aut imperialibus cōstitutis:quorum tibi iniuncta est executio:hoc praece
ptum est vt necentur.Secundo sane edicto dilectionis tuę planius quid volueris aperuisti.Q̄
autem etiā ipsum episcopum illorū putasti literis alloquendū:humanissime ostendisti:quāta
mansuetudine tēperati sint in catholica ecclesia:etiam qui potestate christiani imperatoris: si
ue terrendo siue plectendo corrigēdis praeficiuntur erroribus:nisi q̄ honorificentioribus eū

verbis tractasti q̃ decebat hæreticum. Sed q̄ eius responsioni me respondere voluisti: credo
te arbitratum etiam hoc Taniugadēsibus debere p̄stare: vt fallax doctrina ipsius a quo sedu-
cebantur, aliquāto diligērius refellatur: verum nos & occupatissimi sumus: & iam plurimis
opusculis nostris huiusmodi vaniloquia refutauimus. Iam enim nescio quotiēs disputādo &
scribendo monstrauimus: non eos posse habere martyrum mortē: quia christianorū nō habēt
vitam: cū martyrē non faciat poena sed causa. Docuimus etiā liberum arbitrium sic hominī
datum: vt tamen & diuinis legibus & humanis rectissime grauium supplicia constituta sint
peccatorum: & pertinere ad religiosos reges terrę: non solum adulteria vel homicidia vel hu-
iusmodi alia flagitia seu facinora: verūetiā sacrilegia: seueritate congrua cohibere: multumq̄
illos falli qui putant a nobis istos tales suscipi: quales sunt: quia non eos rebaptizamus. Quo-
modo enim tales suscipiūtur quales sunt, cū sint hæretici: & ad nos transeūdo fiant catholici?
Neq̄ enim p̄pterea corda deprauata nō licet corrigi: quia sacramēta semel data nō licet itera
ri. De mortibus autē furiosissimis: quas quidam eorū ipsi sibi inferunt: de quibus solēt dete- T
stabiles & abominabiles esse multis etiā suis quorū mentes dementia nō tanta possedit: eis se-
Ecclesiastici cundū scripturas rationemq̄ christianorū sępe respondimus: quoniam scriptum est: Qui sibi
14. nequā cui bonus? Aut certe in eisdē positum tentationibus mori volentē occidit & proximū
Leuit.19. qui sibi expedire & licere putat occidere seipsum: quoniā scriptura dicit: Diliges p̄ximū tuū
Matth.22. tanq̄ teipsum. Nullis autē iubentibus legibus vel legitimis potestatibus: nō licere alterū oc-
cidere etiā volentē & petētem: & viuere iam non valētē: satis indicat scriptura Regnorū: vbi
2.Reg.1. rex Dauid regis Saulis interfectorē iussit occidi: cū ille dixisset ab eo iam saucio atq̄ semiuiuo
petitū se fuisse vt hoc faceret: & animam corporeis nexibus obluctantē soluiq̄ cupiētem: vno
ictu vulneris ab illis cruciatibus liberaret. Proinde quia omnis qui sine vlla legitimę potesta-
tis authoritate hominē occidit: homicida est: quisquis seipsum occidit nō fit homicida si non
homo est. Hæc oīa multimodis in aliis plurimis nostris sermonibus & literis diximus. Verū- V
2.Macca.14. tamen qd̄ fatendum de isto Razio seniore: quem summa exemplorum inopia coartati in mac
cabęorum libris quasi ad authoritatem sceleris: quo seipsos p̄dunt: perscrutatis oībus ecclesia
sticis authoritatibus: vix aliquando se inuenisse gloriātur: adhuc eis nunq̄ respondisse me re-
colo: sed qd̄ tuę charitati & prudentibus quibusq̄ sufficiat ad istos redarguēdos: si ad vitam
christianorū de Iudæa gente atq̄ illis literis parati sunt oīm sanctorū exempla transferre: tūc
& hoc transferant. Si aūt illic sunt plurima eorū quoq̄ hominū: qui literarū illarū veritate lau
dati sunt: vel huic iam tempori non conueniētia: vel etiā illo tempore non recte facta: tale etiā
hoc est qd̄ in seipsum Razius iste commisit: qui cum esset & apud suos nobilis & multū in iu-
daismo profecisset: quæ sibi in comparatione iustitiæ christianę: damna & stercora fuisse dicit
apostolus: & propter hoc idē Razius iudæorum pater appellatur: quid mirū est si tanq̄ homi-
ni elatio superba subrepsit: vt mallet manu propria perimi: q̃ post illam in suorū aspectib9 cel
situdinem/sustinere indignam in hostium manibus seruitutem? Solēt in literis gentium ista
laudari: in his autem maccabæorum libris: q̃uis homo fuerit ipse laudatus: factum tamē eius
narratum est non laudatum: & iudicandum potius q̃ imitandum, quasi ante oculos constitu
tum: non sane nostro iudicio iudicandum: quod nos quoq̄ vt homines habere possemus: sed
iudicio doctrinæ sobrię: quę in ipsis quoq̄ libris veteribus clara est. longe quippe fuit iste Ra-
Ecclesiasti- zius a verbis illis vbi legitur: Omne quod tibi applicitū fuerit accipe: & in dolore sustine: & in
ci.2. humilitate tua patientiam habe. Non ergo fuit iste vir eligendę mortis sapiens: sed ferēdę hu
2.Mac.14. militatis impatiens Scriptum est: q̄ voluerit nobiliter & viriliter mori: sed nunquid ideo sa-
pienter? Nobiliter scilicet, ne libertatem sui generis captiuus amitteret. Viriliter autē: q̄ tan
tas vires animi haberet: q̄bus idoneus esset vt se ipse p̄imeret: quod gladio cū implere nō pos-
set: de muro se præcipitem dedit. & sic adhuc viuus abruptā cucurrit ad petram: atq̄ ibi exā-
guis intestina sua produxit: quę vtraq̄ manu dissipata spargebat in populū: ac deinde postea
defessus occubuit. Magna hęc sunt: non tamē bona. Non enim bonū est omne quod magnum
Exo.23. est: quoniam sunt magna etiā mala. Deus dixit: Innocentē & iustū ne occidas. Si ergo iste inno
cens & iustus nō fuit: cur proponit̄ imitādus? Si aūt innocens & iustus fuit: quare interfector
innocentis & iusti: id est ipsius Razii, insup putat̄ esse laudandus? Hęc interim ne nimiū proli
xa fiat: huic epistolę īplēdę satis sint. Debeo aūt Taniugadēsibus eiusmodi ministeriū charita
2.Retr.59. ris: qm̄ mihi & noto tuo & ab honorabili & charissimo filio meo Eleusino q tribunatū apud
eos egit: bene insinuati sunt: vt ā babus epistolis Gaudētii Donatistarū episcopi: & maxime po

ſteriori:quam ſecundum ſcripturas ſanctas ſe feciſſe arbitratur:ita reſpõdeam ne aliquid prę termiſſum putetur.

Sancti Auguſtini ad Cæleſtinum diaconum:Quomodo charitas libenter gaudenterq́ꝫ recipienda ſit:receptaq́ꝫ reptenda:& q̃ cum redditur,adhuc debeatur,explanantis. Epiſtola.LXII.

X
Omino venerabili nimiumq́ꝫ deſyderabili ſancto fratri & condiacono Cęleſtino Auguſtinus in domino ſalutem. Quis longe abſens fuerim: quãdo per Profectum clericum ad me directa Hipponẽ ſanctitatis tuæ ſcripta venerunt:tamen poſteaq̃ veni:eiſq́ꝫ lectis reſcriptorum debitorem me factum eſſe cognoui:reddẽdi tempus opperiebãr & ecce ſubito profecturi a nobis chariſſimi fratris noſtri Albini acolyti: gratiſſima occurrit occaſio. De tua igit̃ quæ mihi exoptatiſſima eſt ſalute lętatus:ſanctitati tuę ſalutationem debitam reddo.Semper aũt debeo charitatem:quæ ſola etiam reddita: ſemper detinet debitorem. Reddit̃ enim cũ impenditur: debetur autẽ etiam ſi reddita fuerit:quia nullum eſt tempus quando impendenda iam non ſit:nec cum redditur amittit̃: ſed potius reddẽdo multiplicatur:habendo enim redditur non carendo.Et cum reddi nõ poſſit niſi habeatur: nec haberi poteſt niſi reddatur:Immo etiam cũ redditur ab homine creſcit in homine: & tanto maiór acquiritur:quanto pluribus redditur.Quomodo autem negatur amicis: quæ debetur & inimicis?Sed & inimicis tanta impẽditur:amicis ſecura rependit. Agit tamen quantum poteſt:vt ab his etiã quibus pro malis bona retribuit:id recipiat quod impẽdit. Optamus quippe fieri amicum quem veraciter diligimus inimicum:quia non eum diligimus niſi velim⁹ bonum:quod vtiq́ꝫ non erit niſi amiſerit inimicitiarum malum.Non ergo ſic impẽditur charitas vt pecunia.Excepto enim q̃ impendendo illa diminuitur:hæc augetur: etiam illo inter ſe differunt:q̃ pecuniã cui dederimus tunc ei beniuolentiores erimus:ſi recipere non quæram⁹. Non aũt poteſt eſſe verus charitatis impenſor niſi fuerit benignus exactor: quoniam pecunia cum recipitur accedit cui datur:ſed recedit a quo datur: Charitas vero nõ ſolum apud eum creſcit:qui hanc ab eo quem diligit exigit:etiam ſi non recipit:ſed etiã ille a quo eam recipit: tunc incipit habere cum reddit. Proinde domine frater mutuam tibi charitatem libẽs reddo gaudenſq́ꝫ recipio:quã recipio adhuc repeto:quã reddo adhuc debeo. Vnum enim magiſtrũ apud quem condiſcipuli ſumus:per eius apoſtolum docibiles audire debemus præcipientem ac dicentem:Nemini quicq̃ debeatis:niſi vt inuicem diligatis. Ro.13.

Sancti Auguſtini ad eundem Cęleſtinũ: libros ſuos quos contra Manichęos conſcripſit repetentis:Et de triplici naturarum diſtributione differentis. Epiſtola.LXIII.

Y
Vguſtinus Cæleſtino.O vtinam poſſem aſſidue tibi aliquid dicere.Id autẽ aliquid eſt:vt curis exueremur inanibus:& curis indueremur vtilibus. Nã de ſecuritate neſcio vtrum quicq̃ in hoc mundo ſperandum ſit.Scripſi,nec recepi vlla reſcripta.Miſi aduerſum Manichęos libros quos paratos & emẽdatos mittere potui:nec quicq̃ ex illis iudicii motuſq́ꝫ noſtri notũ mihi factum eſt.Nũc eos repetere iam me:vos autem reſtituere conuenit. Peto ita q̃ ne differatis eos remittere cũ reſcriptis q̃bus noſſe cupio quid de illis geritis:vel adhuc ad illum errorẽ expugnãdum quid armaturę vobis opus eſſe arbitremini.Sane quoniam te noui:accipe hoc quoddã grande & breue.Eſt natura per locos & tempora mutabilis:vt eſt corpus.Et eſt natura per locos nullo modo:ſed tantũ per tẽpora etiam ipſa mutabilis:vt anima.Et eſt natura q̃ nec per locos nec per tẽpora mutari poteſt:hoc deus eſt.Q̃d hic inſinuaui quoquo modo mutabile:creatura dicit̃:quod imutabile creator.Cũ autem oẽ q̃d eſſe dicimus:inquantũ manet dicamus:& inquãtũ vnũ eſt:oĩs porro pulchritudinis forma vnitas ſit:vides profecto in iſta diſtributione naturarum:quid ſumme ſit:q̃d infime:& tamen ſit quid mediæ:maiuſq́ꝫ infimo & minus ſummo ſit. Summũ illud eſt ipſa beatitas.Infimũ quod nec beatũ eſſe poteſt:nec miſerũ.Q̃d vero mediũ:viuit inclinatiõe ad infimũ miſere: conuerſione ad ſummũ beate viuit.Qui Chriſto credit:nõ diligit infimum:nõ ſupbit in medio:atq́ꝫ ita ſummo inhærere ſit idoneus:& hoc eſt totũ q̃d agere iubemur:monemur:accendimur. 8.de Gen. ad literam ca.25.&.26. ı.ſentẽ.diſ. 37.c.& duobus ſe.

Beati Auguſtini ad Aurelium epiſcopũ:eidem de ſua beniuolẽtia gratias agẽtis: de illius q́ꝫ ſagacitate & integritate in eccleſia Aphricana plurimũ fructuum ſperãtis:Atq́ꝫ de conuiuationibus & comeſſationibus ab eccleſia proiiciendis ſeuere laborantis. Epiſtola.LXIIII.

Vrelio episcopo: Augustinus presbyter. Qua gratia respōderē literis san Z
ctitatis tuæ: cum diu hæsitans non reperirem: Omnia enim vicit affectus
animi mei: quem iam sponte surgentem lectio epistolæ multo ardētius ex
citauit: commisi me iam deo qui pro viribus meis operaretur in me: vt ea
rescriberem: quę vtriq; nostrum studio in domino & cura ecclesiastica pro
tua præstātia & mea obsecundatione congruerent. Atq; illud primum: ꝙ
orationibus meis te adiuuari credis: non solum non defugio: verumetiam
libēter amplector. Ita enim etsi non meis vel certe tuis me dominus nunc exaudiet. Qꝫ fratrē
Alipium in nostra coniunctione mansisse: vt exemplo sit fratribus curas mundi huius vitare
cupientibus: beniuolētissime accepisti: ago gratias quas nullis verbis explicare possim: domi-
nus hoc rependat in animam tuam. Omnis itaq; fratrū cœtus qui apud nos cœpit coalesce-
re: tanta tibi pręrogatiua obstrictus est: vt locis terrarum tam longe disiunctis ita nobis con-
sulueris: tanq̄ præsentissimus spiritu. Quapropter precibus quātum valemus incumbimus
vt locum tibi commissum tecum dominus sustinere dignetur: nec te vspiā deserere: sed adesse
se adiutor in opportunitatibus: faciens cum ecclesia sua misericordiam per sacerdotium tuū:
quale spiritales viri vt faciat lachrymis eum gemitibusq; interpellant. Scias itaq; domine bea
tissime & plenissima charitate venerabilis: non desperare nos: immo sperare vehemēter ꝙ do-
minus & deus noster per authoritatē personæ quā geris: quā non carni: sed spiritui tuo impo
sitā esse cōfidimus: multas carnales fœditates & ęgritudines quas Aphricana ecclesia in mul
tis patitur: in paucis gemit: cōsiliorū grauitate & tua possit sanare. Cum enim apostolus tria &
breuiter genera vitiorum detestanda & vitanda vno in loco posuerit: de quibus innumerabi
lium peccatorū exurgit seges: vnū horum quod secūdo loco posuit, acerrime in ecclesia vindi
catur: duo aūt reliqua: id est primū & vltimū: tolerabilia videntur hominibus: atq; ita paula
Ro.13. tim fieri potest: vt nec vitia iam putentur. Ait eī vas electionis: Non in comessationibus &
ebrietatibus: non in cubilibus & impudicitiis: non in contentione & dolo: sed induite vos do-
minū Iesum Christū: & carnis curam ne feceritis in concupiscētiis. Horū ergo trium cubilia
& impudicitiæ tam magnum crimen putantur: vt nemo dignus non modo ecclesiastico mini
sterio: sed ipsa etiā sacramentorum cōmunione videatur: qui se isto peccato maculauit. Et re
cte omnino. Sed quare solū? Comessationes enim & ebrietates ita concessę & licitę putātur: vt
44. dist. ca. comessatio- nes. in honorē etiā beatissimorū martyrū: nō solum per dies solēnes (qđ ipsum quis nō lugēdum
videat qui hęc nō carnis oculis inspicit?) sed etiā quotidie celebrentur. Quę fœditas si tātum
flagitiosa & non etiā sacrilega esset: quibuscunq; tolerantię viribus sustentandā putaremus.
Qꝫq̄ vbi est illud: ꝙ cum multa vitia enumerasset idem apostolus: inter quæ posuit ebriosos:
1. Cor. 5. ita conclusit: vt diceret cum talibus nec panē edere? Sed feramus hæc in luxu & labe domesti
ca: & eorum conuiuiorū quæ priuatis parietibus continentur: accipiamusq; cū eis corpus cū
quibus panem edere prohibemur: saltem de sanctorum corporum sepulcris: saltem de locis
sacrorum: de domibus orationum tantū dedecus arceatur. Quis eī audet negare priuatim
qđ cum frequentat̃ in sanctis locis, honor martyrū nominatur? Hæc si prima Aphrica tētaret 9
auferre a cæteris terris: imitatiōe digna esse deberet. Cū vero & per Italiæ maximā partem: &
in aliis omnibus aut prope omnibus transmarinis ecclesiis: partim quia nunq̄ facta sunt: par-
tim quia vel orta vel inueterata sanctorū & vere debita futura cogitantiū episcoporū diligen
tia & animaduersiōe extincta atq; deleta sint: dubitamus quomodo possimus tātam morum
labem vel proposito tam lato exemplo emēdare. Et nos quidem illarū partiū hoīem habemus
episcopū: vnde magnas deo agimus gratias: q̄q̄ ei⁹ modestiæ atq; lenitatis est: eius deniq; pru
dentię & sollicitudinis in domino: vt etiā si afferrent cito illi de scripturis persuaderetur cu-
randū qđ licentiosa & male libera consuetudo vulnus inflixit. Sed tanta pestilentia est huius
mali: vt sanari prorsus quantū mihi videtur nisi concilii authoritate nō possit: Aut si ab vna
ecclesia inchoanda est medicina: sicut videtur audacię mutare conari qđ Carthaginēsis eccle
sia tenet: sic magnæ impudentiæ est velle seruare: quæ Carthaginensis ecclesia correxit. Ad
hanc autem rem quis alius episcopus esset optandus: nisi is quem diaconus execrabatur? Sed
Gal. 6. qđ erat tunc dolendum: nunc auferendum est non aspere: sed sicut scriptum est: In spiritu le-
44. dist. ca. comessatio- nes. nitatis & mansuetudinis. Dant enim mihi fiduciam literæ tuæ indices grauissimæ charita-
tis: vt tecum tanq̄ mecum audeam colloqui. Non ergo aspere quantum existimo: non duri-
ter: non modo imperioso ista tolluntur: magis docendo q̄ iubendo: magis monēdo q̄ minādo.

Sic enim agendum est cū multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda est in peccata
paucorum. Et si quid minamur: cum dolore fiat: de scripturis cōminando vindictam futurā:
ne nos ipsi in nostra potestate: sed deus in nostro sermone timeatur. Itaq; prius monebuntur
spiritales vel spiritalibus proximi: quorum authoritate & lenissimis quidē sed instantissimis
admonitionibus cætera multitudo frangatur. Sed quoniam istæ in cimiteriis ebrietates & lu
xuriosa conuiuia: non solum honores martyrum in carnali & imperita plebe credi solent: sed
etiam solaria mortuorum: mihi videtur facilius illi dissuaderi posse istam fœditatē ac turpi-
tudinem: si & de scripturis prohibeatur: & oblationes pro spiritibus dormientium: quas ve-
re aliquid adiuuare credendum est: super ipsas memorias nō sint sumptuosę: atq; omnibus pe
tentibus sine typo & cum alacritate præbeantur neq; vendantur. Sed si quis aliquid pecuniæ
offerre voluerit: in præsenti pauperibus eroget. Ita nec deserere videbuntur memorias suorū
quod potest gignere nō leuem cordis dolorem: & id celebrabitur in ecclesia: quod pie & hone-
A ste celebratur. Hæc enim interim de comessationibus & ebrietatibus dicta sint. De contentio
ne autem & dolo quid me attinet dicere: quando ista vitia non in plebe; sed in nostro numero
grauiora sunt? Horum autem morborum mater superbia est: & humanę laudis auiditas: quę
etiam hypocrisim sæpe generat. Huic non resistitur nisi crebris diuinorum librorum testimo
niis incutiatur timor & charitas dei: si tamen ille qui hoc agit, seipsum prębeat patientiæ atq;
humilitatis exemplum: minus sibi assumendo q̄ offertur: sed tamen ab eis qui se honorant:
nec totum nec nihil accipiendo: & id quod accipitur laudis aut honoris: non propter se qui
totus coram deo esse debet, & humana contemnere: sed propter illos accipiatur quibus consu
lere non potest: si nimia deiectione vilescat. Ad hoc enim pertinet quod dictū est: Nemo iuuen 1.Timot.4.
C tutem tuā contemnat: cū hoc ille dixerit: qui alio loco ait: Si hominibus placere vellem: Chri- Gal.1.
sti seruus non essem. Magnum est de honoribus & laudibus hominum non lętari: sed omnem
pompam inanem pręcidere: & si quid inde necessarium retinetur: id totum ad vtilitatem ho-
norantium salutemq; conferre. Non enim frustra dictum est: Deus confringet ossa hominum Psal.52.
placere volentium. Quid enim languidius: quid tam sine stabilitate ac fortitudine / qđ ossa si-
gnificant / q̄ homo: quem male loquentium lingua debilitat: cū sciat falsa esse quæ dicuntur?
Cuius rei dolor nullo modo animæ viscera dilaniaret: si non amor laudis ossa eius confringe-
ret. Præsumo de robore animi tui. Itaq; ista quæ tecum confero mihi dico: dignaris tamen cre
do mecum consyderare: q̄ sint grauia: q̄ difficilia. Non enim huius hostis vires sentit: nisi qui
ei bellum indixerit: quia etsi cuiq̄ facile est laude carere dum denegatur: difficile est ea non
delectari cum offertur: & tamen tanta mentis in deum debet esse suspensio: vt si non merito
laudemur: corrigamus eos quos possumus: ne arbitrentur aut in nobis esse quod non est: aut
nostrum esse qđ dei est: aut ea laudent: quæ q̄uis non desint nobis: aut etiam supersint: nequa
q̄ tamen sunt laudabilia: velut sunt bona omnia quę vel cum pecoribus habemus communia
vel cum impiis hominibus. Si autem merito laudamur: propter deum gratulemur eis quib⁹
placet verum bonum: non tamen pro his quia placemus hominibus: sed si coram deo tales su
mus quales nos esse credunt: & non tribuitur nobis sed deo: cuius dona sunt omnia quæ vere
meritoq; laudantur. Hæc mihi ipse canto quotidie: vel potius ille cuius salutaria præcepta
sunt quæcunq; siue in diuinis lectionibus inueniuntur: siue quæ intrinsecus animo suggerū
tur: & tamen vehementer cum aduersario dimicans: sæpe ab eo vulnera capio: cum delectatio
nem oblatæ laudis mihi auferre non possum. Hæc propterea scripsi: vt si tuę senectuti iam nō
sunt necessaria: siue ꝙ plura huiusmodi ipse cogites atq; vtiliora: siue ꝙ tuæ sanctitati medici
B na ista non opus sit: mala tamen mea nota sint tibi: sciasq; vnde pro mea infirmitate deum ro-
gare digneris: quod vt impensissime facias: obsecro per humanitatem illius: qui pręceptū de-
dit: vt inuicem onera nostra portemus. Multa sunt quæ de vita nostra & conuersatione defle
rem quæ nollem per literas ad te venire: sed inter cor meum & cor tuum nulla essent ministe-
ria præter os meum & aures tuas. Si autem venerabilis nobis omniumq; nostrum tota syn-
cæritate charissimus (cuius in te vere fraternam cum præsens essem benignitatem studium
q; perspexi) senex Saturninus dignatus fuerit quando opportunum videbit ad nos venire:
quicquid cum eius sanctitate & speciali affectu colloqui potuerimus: aut non multum dista-
bit: ac si cum tua dignatione id ageremus. Quod si nobiscum ab eo petere atq; impetrare di-
gneris: tantis precibus posco: quantis verba nulla sufficiunt. Absentiam enim meam
tantum longe Hipponenses vehementer nimisq; formidant: neq; vllo modo mihi sic volunt

credere:vt & ego vobis. Agrum fratribus datum prouisione & liberalitate tua didicimus an
te epistolam tuã:per sanctum fratrem & cõseruum nostrũ Parthenium:a quo multa alia quæ
audire desyderabam⁹:audiuimus.Pręstabit dñs vt etiã cętera q̃ adhuc desyderam⁹ impleantᷓ

Sancti Augustini ad Paulinum & Therasiam:ꝙ quæstiunculam sibi propositã nimis bre-
uiter explicuerit conquerentis:& qualiter nostrę voluntati diuinam voluntatem pręferre de
beamus plenius scire desyderantis. Epistola.LXV.

Anctis & deo dilectis:merito venerabilibus & multum desyderabilibus fra C
tribus Paulino & Therasiæ:Augustinus in dño salutem.Charissimus fra-
ter Celsus cũ rescripta repeterer:debitũ reddere festinaui.Sed vere festinaui
Cum enim eũ putarem adhuc aliquot dies nobiscũ remoraturũ:repente cõ
perta occasione nauigii:mihi postridianã suã profectionẽ iam nocte sugges-
sit.Quid facerem:cũ eum tenere non possem:& quia ad vos cũ quibus ei me
lius esset, properabat:nec si possem deberẽ! Proinde pauca illico hęc arripui
dictanda atq; mittenda: prolixioris epistolę me confidẽs debitorem: cum post reditũ venerabi
lium fratrum nostrorũ collegarum Theasii & Euodii:primum nostri ex parte satiatus fuero.
Vberius enim ad vos in eorum pectoribus & orationibus nos esse věturos iamiamq; in Chri
sti nomine atq; adiutorio speramus.Cũ hæc scriberemus: etiã per vnanimẽ filium nostrũ Car
thagustinensis ecclesię presbyterũ Fortunatianũ Romã nauigaturũ:aliã epistolã paucis ante
diebus iam dederã.Nunc ergo qđ soleo rogo:vt qđ soletis faciatis.Oretis pro nobis vt videat
deus humilitatem nostrã & laborem nostrum:& dimittat omnia peccata nostra.Colloqui au
tem vobiscum talia cupio(si dignemini)literis:qualia colloqui possemus si coram vestris sen
sibus adessemus.Ecce illam quæstiunculam quã nup proposueram:tanq̃ si præsens præsenti D
inter dulces loquelas obderem:plane christiano intellectu & deuotione soluisti: sed nimis cur
sim & breuiter.Posset quippe aliquanto diutius & vberius habitare gratia oris tui:si cũ dixis
ses ita te illo quo feliciter vteris loco perseuerare decreuisse: vt si quid de te aliud domino pla-
cuerit:eius voluntatem præferas tuæ:id ipsum aliquanto apertius explicares:quonam modo
voluntatem dei quę nostrę voluntati præponenda est:nouerimus: Vtrum tantũ in ea re quã
propterea præferre deberemus:quia & inuiti cogeremur.Ibi enim fit quidẽ qđ volumus: sed
ideo nos cogimur vt velimus:qa ille vult cuius voluntatis nec excellentiã fas est recusare:nec
omnipotentiam licet euitare:sicut Petrum alter cinxit & tulit quo noluerat:verũtamen quo
nollet iit:sed volens mortem subegit.Aspera manet ibi vbi est potestas non mutare sententiã
q̃uis aliud occurrat:in quo potius appareat voluntas dei ad mutãdam sententiam nos vocã-
tis:non quia nostra mala erat:sed in qua recte ꝑmaneret:nisi ab illo in alterã vocaremur.Neq;
enim malum fuit Abrahæ nutrire & educare filium quõ posset quantum in ipso esset vsq; ad
finem vitæ suæ:sed repente iussus occidere:mutauit vtiq; nõ prius malam sententiã: sed quę
mala esset si potius submutata non esset.Hinc quoq; nõ dubito nihil aliud videri tibi:sed plæ
runq; non voce de coelo:non per prophetam:non per reuelationem vel somnii vel excessu mẽ
tis:qui dicitur extasis:sed rebus ipsis accidentibus:& ad aliud q̃ statueramus vocantibus , co
gimur agnoscere dei voluntatem aliam q̃ erat nostra.Q₂ si proficisci statueremus: & aliquid
oriretur quod consulta de officio nostro veritas vetaret deserere:aut decernẽtibus ibi mane-
re nuntiaretur aliquid quod eadem veritate cõsulta nos compelleret proficisci: Ex hoc tertio
genere causarum mutandæ sententiæ quid tibi videatur pero mecum plenius & enodatius
colloquaris.Sæpe nos quippe conturbat:& difficile est nos aliquid quod magis faciendũ erat
omittere:dum illud mutare volumus:in quo prius permanere statueramus:non quidem ma
lum:verum iam ideo malum:quia id quod potius agendum est occurrens deseritur.Quod si
non occurreret:non solum sine vituperatione:sed etiam cum laude: in illo priore perdurare-
Psal.18. tur.Hic non falli difficile est:hic omnino vox prophetica præualet: Delicta quis intelligitᷓ
Hinc oro participem me facias cogitationum tuarum : quid in talibus vel facere soleas vel fa
ciendum esse reperias.

Sancti Augustini & Alipii ad Maximum medicum ciuem:vt suos qui ecclesiæ catholi-
cæ nondum sunt incorporati:docere non differat:quemadmodum vnum deum in tri-
nitate cultu latriæ adorare debeant:rogantis.Et quomodo de trinitate credere & senti
re oporteat explanantis.

Epistola.LXVI.

E
Omino eximio meritoq; honorabili & religioso fratri Maximo: Alipius & Augustinus in dño salutẽ. Cũ a scõ fratre & coepiscopo nr̃o Peregrino de tua tuorũq; nõ corporali sed spirituali salute pcipue quæreremus: de tua q̃dem lætos: de tuorum vero tristes nos ei⁹ rñsa fecerũt: q̃ nõ sunt ecclĩæ catholicæ salubri correctione sociati. Et quia id cito futurũ sperabam⁹: ad huc nõ esse factũ dolemus: dñe eximie meritoq; honorabilis & religiose frater. Proinde charitatẽ tuã in dñõ pace salutãtes: & præcipimus & rogamus vt eos q̃d didicisti docere non differas: vnũ scilicet deũ esse solum cui seruit⁹ illa debet: q̃ latria græco vocabulo nuncupaĩ. Ipsũ eñ verbũ est in lege vbi scriptũ est: Dñm deũ tuũ adorabis: & illi soli seruies. Quẽ si deũ patrẽ tñmodo dixerimus rñ põdebitur nobis: ergo latria filio nõ debet: q̃d nefas est dicere. Si autẽ debet: quõ ergo vni tantũ debet deo si & patri & filio debetur: nisi quia vnus cui p latriã seruire iussi sumus: ita dicitur solus vt & pater intelligatur & filius immo vero etiã spiritus scñs: De illo qppe dicit apostolus: Nescitis quia corpora vestra tẽplũ sunt in vobis spũs sancti: quẽ habetis a deo & non estis vestri? Empti enim estis magno precio: glorificate deum & portate in corpore vestro. Quẽ deũ nisi spiritũ sanctum: cuius corpora nostra dixerat esse templum? Debet ergo latria spiritui sancto. Nam si templum facere: sicut Salomon fecit: de lignis & lapidib⁹ iuberemur: vtiq; faciendo tẽplũ latriam exhibere conuinceremur: quanto magis latriam debemus cui nõ templum facim⁹ sed sumus? Ac per hoc si pr̃i & filio & spiritui sancto latria debetur & exhibetur a nobis: de qua dictum est: Dominũ deũ tuum adorabis & illi soli seruies: proculdubio dñs deus noster cui soli per latriã seruire debemus nõ est pater solus: nec filius solus: nec solus spiritus sanctus. Sed ipsa trinitas vnus deus solus pater & filius & spiritus sanctus: non vt pater sit ipse q̃ fili⁹: vel spiritus sanctus ipse sit aut pater aut filius: cum sit in illa trinitate pater filii solius: & filius patris solius: spũs aũt sanctus & patris & filii sit spiritus: sed propter vnam eandemq; naturam atq; inseparabilem vitã: ipsa trinitas quantũ ab homine potest fide præcedẽte intelligitur vnus dñs deus noster: de quo dictum est: Dñm deũ tuũ adorabis & illi soli seruies. Et quẽ pdicat apostolus. Ait enim. Quoniam ex
F ipso & in ipso & p ipsum sunt oña: ipi glĩa in sæcula sæculorũ amen. Non eñ sic ex deo patre vnigenit⁹ fili⁹ quẽadmodũ ex illo est vniuersa creatura quã ex nihilo creauit. Hunc quippe de sua substãtia genuit nõ ex nihilo fecit: nec eũ ex tpe genuit: per quẽ cũcta tpa condidit. Quoniam sicut flãma splẽdorẽ quẽ gignit tpe nõ pcedit: ita pater nunq̃ sine filio fuit. Ipse est quippe sapientia: de qua scriptum est: Splendor est eñ lucis æternæ. Luci ergo cuius candor est: id est deo patri: sine dubio coæterna est. Et ideo non sicut in principio fecit deus cœlum & terram: ita in principio fecit verbum: sed in principio erat verbum. Spiritus quoq; sanctus non sicut creatura ex nihilo est factus. Hæc trinitas vnius est eiusdemq; naturæ atq; substantiæ: non minor in singulis q̃ in omnibus: nec maior in omnibus q̃ in singulis: sed tanta in solo patre vel in solo filio: quãta in patre simul & filio: & tanta in solo spiritu sancto: quanta simul in patre & filio & spũ sancto. Neq; enim pater vt haberet filiũ de seipso minuit seipm: sed ita genuit de se alterũ se: vt totus maneret in se: & esset in filio tant⁹ quantus & solus. Similiter & spũs sanct⁹ integer de integro: nõ præcedit vnde pcedit: sed tant⁹ cũ illo quãtus ex illo: nec minuit eum procedendo, nec auget hærendo. Et hęc oĩa nec cõfuse vnũ sunt: nec distincte tria sunt: sed cum sint vnũ tria sunt: & cũ sint tria vnũ sunt. Proinde quia tam multis cordibus fideliũ suorũ donauit vt esset cor vnũ: quãto magis conseruat in seipso vt sint hęc tria & singula deus: & simul oĩa, nõ tres dii sed vnus deus. Hic est vnus dominus deus noster: cui vniuersa pietate seruitur: cui soli latria illa debetur: qui cũ in rebus q̃ nascuntur in tpe sua bonitate effecerit: vt suæ substantiæ prolem qualibet res gignat: id est homo hominem: non alterius naturæ sed eius cu
G ius ipse est: vide q̃ impie dicatur ipse non genuisse id quod ipse est. Hæc enim propinquitatis sunt nomina non naturæ: & ideo ad aliquid vel relatiue dicuntur: quæ aliquãdo eadem sunt: aliquando diuersa. Eadem scilicet cum frater refertur ad fratrem: amicus ad amicum: vicinus ad vicinum: cognatus ad cognatum: & siqua similia: quæ infinita est velle omnia percurrere. In his enim quod est iste ad illum: hoc est iste ad istum. Diuersa sunt autem: sicut pater ad filium: filius ad patrem: socer ad generum: gener ad socerum: dominus ad seruum: seruus ad dominum. Non est quidem hoc iste ad illum: quod ille ad istum: sed ambo tantum homines sunt. Relatio diuersa est non natura: quoniam si attendas quid sit alter ad alterum: non est hoc ad illum iste: quod ad istum ille: quia iste pater: ille filius: aut iste socer: ille gener: aut iste domin⁹

Matth.4.
1.Cor.6.
Roma.11.
Sapien.7.

illes. tuus. Si autem attēdas qd quisq; sit: vel ad seipsum vel ī se: hic est & ille: qa ille hō ē sicut iste. Vñ intelligit prudētia tua nō ab eis rationabiliter dici quorū errore te dñs liberauit: ideo G
dei patris & dei filii naturam esse diuersam: qa iste pater est: ille filius: Et deū patrē non genu isse id qd̄ est ipse: qa nō genuit patrē filii sui: qd̄ est ad illum ipse. Quis enim non videat ista vo cabula non in seipsis demōstrare naturas: sed alterius ad alterū significare ꝑsonas? Tale est etiā illud quod simili loquuntur errore. Ideo filium alterius esse naturæ: diuersæq; substātiæ: qa pa ter deus non est de altero deo: filius autem deus est quidem sed de patre deo. & hic enim non ī dicatur substantia sed origo: id est non quid sit sed vnde sit quisq; vel non sit. Ne qñ enim Abel & Adam ideo non vnius naturæ atq; substantiæ fuerunt: quia iste fuit homo de homine illo: ille de nullo. Si ergo vtriusq; natura quęritur: homo Abel: homo Adam. Si autem origo, prim⁹ homo ex quo Abel: nullus homo ex quo Adam. Itē in deo patre & deo filio: si vtriusq; natura quæratur: vterq; deus: nec magis magnus alter altero deus. Si aūt origo: pater est deus de quo filius est deus: de quo autem pater nullus est deus. Frustra itaq; ad hoc respondere conantes di cunt: Sed hō cū passione generat: deus autem sine passiōe genuit filiū. Hoc.n. nō solū ipsos nihil sed nos adiuuat plurimum. Nam si tp̄alib⁹ & passibilib⁹ reb⁹ deus tribuit: vt qd̄ sunt hoc ge nerent: quanto magis ipse æternus & impassibilis: nō aliud q̄ est ipse generauit vnus vnicum Ideo nostra inenarrabili admiratione: qm̄ sine passione: & tanta secū æqualitate: vt eum nec po testate pcederet nec ætate. Sed ideo totum quod habet: qd̄ potest: non tribuit sibi sed patri: qa H
non est a seipso sed a patre: Aequalis est enī patri: sed hoc quoq; accepit a patre: nec sic accepit vnde esset æqualis: quasi prius fuerit inæqualis: sed natus æqualis: sicut semper natus: ita sem per æqualis. Non vtiq; inæqualem genuit: & æqualitatem iā nato addidit: sed gignēdo eā de dit: quia æqualem nō imparem genuit. Ideo in forma dei æqualem esse deo: non ei rapina fue
1.sentē.dist. rat sed natura: qm̄ id nascēdo sumpsit: non supbiendo ꝑsumpsit. Propterea nō patrē dicit esse
16.notandū. maiorem: quia seipsum exinaniuit: formam serui accipiens non amittens dei: propter quam formam serui: non tm̄ patre: verū etiā seipso & spiritu sancto minor factus est. Nec tātum hac excellentissima trinitate: sed etiam minoratus est paulo minus ab angelis. Hominib⁹ quoq; mi nor fuit: quando parentibus subditus fuit. Propter hanc itaq; formam serui: quam veniēte ple I
nitudine temporis: exinanitus accepit: dixit: Pater maior me est. Propter illam formam vero
Ioan.14. quā nec exinanitus amisit: dixit: Ego & pater vnum sum⁹: & hō scilicet factus: & pmanēs de⁹.
Ioan.10. Hō enī assumptus est a deo: nō hoie cōsumpt⁹ est de⁹. Ideo valde rationabiliter & pfe minor est hō Christus: & pr̄i æqualis est idē ipse deus Christ⁹. Cū igit̄ huic rectæ atq; catholicæ fidei ꝑ sentibus nobis cū magna exultatione populi dei cōsociatū te esse gaudeamus: quare adhuc de tuorū segnitia tristes sumus? Obsecram⁹ te p miam dei: vt ipso adiuuāte auferas istū moerorē de cordib⁹ nostris. Neq; ei credēdū ē authoritatē tuā ad puersitatē tuorū plurimū valere potu isse: & ad correctionē nihil valere posse. An forte cōtemnunt te: qa ī ecclīæ catholicę pticipatio nem hac ætate venisti: cum te amplius debeant admirari atq; venerari quia vetustissimū erro rem senili quadā iuuētute vicisti? Absit vt ipsi resistāt tibi vera dicēti: cui cōsenserāt a verita te deuiāti. Absit vt nolint tecū recta sentire: cū quo eos delectauit errare: tu tm̄ ora pro eis & insta eis: imo vero adduc eos ad domū dei tecū: q in domo tua sunt tecū: vel te nō pigeat ī dei domū cū illis venire: q in domū tuā soliti fuerāt cōuenire: ꝑsertim cū catholica mater aliquos a te petit: aliquos repetit. Petit eos quos apud te inuenit: repetit eos quos p te pdidit. Non ex crucietur dānis: sed potius lætet̄ lucris. Aegrat filios quos nō habuit: nō plāgat quos habuit. Oramus ad deū vt facias qd̄ hortamur: & speram⁹ de misericordia eius: q literis sancti fratris & coepiscopi nr̄i Peregrini: & rescriptis dilectiōis tuæ: cito de hac re gaudio replebit̄ cor nr̄m & lingua nostra exultatione.

Beati Augustini ad Alipiū senē: de Gabiniani & Dioscori ad fidē catholicam conuersione plurimum gratulantis. Epistola.LXVII.

AVgustinus Alipio seni. Frater Paulus hic est icolumis: apportat negotiorū K
suorū secundas curas: ꝑstabit dñs vt etiam ipsę vltimę sint. Multum nos sa lutat: & narrat gaudia de Gabiniano: q ab illa sua cā: mīa dei liberat⁹: non solū christianus sed etiā fidelis sit valde bonus: p pascha proxime baptizat⁹ in corde atq; in ore habens gratiā quā pcepit. Quātū eū desyderē qs̄ expli cabo? Sed nosti vt eū diligā. Architheater etiā Dioscorus christianus fide lis est simul gratiā cōsecut⁹. Audi etiā quēadmodū. Neq; enī ceruicula illa

vel lingua nisi aliquo prodigio donarent. Filia eius in qua vnica acquiescebat, ægrotabat: & vsq ad totam desperationem salutis temporalis eodē ipso pfe renūtiante peruenit. Dicitur ergo & cō stat: cū mihi hoc & añ fratris Pauli reditū: comes Peregrin⁹ vir laudabilis & bene christianus qui cū eis eodē tpe baptizat⁹ est: indicarit: Dicitur ergo ille senex tandē cōuersus ad imploran dā Christi miam: voto se obligasse christianū fore si illā saluā videret. factū ē. At ille qd voue rat: dissimulabat exoluere: sed adhuc manus excelsa. Nam repētina cæcitate suffundit: statiq venit in mētē vn̄ illud esset: exclamauit cōfitēs: atq iterū vouit: se recepto lumine impleturū esse qd vouerat. Recepit: impleuit: & adhuc manus excelsa: Symbolū nō tenuerat: aut fortasse tenere recusauerat: & se nō potuisse recusauerat: deus viderat. Iam tñ post festa omnia receptio nis suæ in paralysim soluit̃ multis ac pene omnibus membris. Tūc somno admonit⁹ confitet̃ p scripturam ob hoc sibi dictum esse accidisse q symbolū nō reddiderit. Post illā cōfessionē red dunt̃ officia oim mēbrorū nisi linguæ solius: se tñ didicisse symbolū: ideoq memoria iā tenere nihilominus in eadem tentatione literis fussus est. Ois est ab eo deleta nugacitas: quæ vt scis multū decolorabat naturalē quādā ei⁹ benignitatē: eiusq insultantē christianis: faciebat val de sacrilegum. Quid dicā dn̄o: nisi hymnū canamus & superexaltemus eum in sæcula?

Clericorū catholicorū regionis Hipponæ: ad Ianuarium primæ sedis partis Donati: de no uo genere & inauditæ crudelitatis persecutione Donatistarū & circūcellionū contra catholi cos perpetrata conquerentium: Simul & iustas poenas eisdē per imperiales leges impositas de clarantium. Epistola. LXVIII.

I Anuario: Clerici catholici regionis Hipponēsium. Clerici & circūcelliones vestri noui generis & inauditæ crudelitatis persecutiōe in nos sæuiūt. Qui si malū p malo redderent: etiā sic cōtra legē facerent Christi: Nūc vero con syderatis oibus factis nostris & vestris: inuenimur hoc pati quod scriptum est: Retribuebāt mihi mala pro bonis. Et in alio psalmo: Cū h is qui oderant pacem eram pacificus: cū loquebar: debellabant me gratis. Nam cum sis in Psal. 34. Psal. 119. tam grandi cōstitutus ætate: arbitramur te optime nosse: q pars Donati q̄ primo apud Carthaginem pars Maiorini dicebatur: vltro accusauit Cæcilianum tunc episco pum ecclesię Carthaginēsis: apd̄ impatorē illū antiquum Cōstātinum. Sed ne forte aut oblita hoc sit grauitas tua: aut te nosse dissimules: aut etiā (qd nō putamus) forsitā nescias exēplum relationis tūc Anulini pconsulis: quē pars Maiorini tūc interpellauit: vt ea crimina quæ obii ciebat Cæciliano: ad memoratū imperatorē ab eodem proconsule mitterentur: his nostris lite ris inseruimus. Anulinus tunc pcōsul Africæ. Scripta cælestia maiestatis vestræ: accepta atq adornata: Cęciliano & his qui sub eodem agunt quiq clerici appellantur: deuotio paruita tis meæ insinuare curauit: eosdemq hortata est: vt vnitate consensu omnium facta: cum omi omnino munere indulgentiæ maiestatis vestrę liberati esse videantur catholici: custodita san ctitate legis debitæ reuerentię ac diuinis rebus inseruiant. Verū post paucos dies extiterunt quidā adunata secum populi multitudine: qui Cæciliano contradicēdū putarent: quiq fasci culū in aluta insignatū obtulerūt dicationi nr̄æ: atq impendio postularūt: vt ad sacrū & ve nerabilem comitatū nōis vr̄i dirigerē: q̄ manēte Cęciliano in statu suo subiectis eorundē actis q̄ cūcta maiestas vr̄a possit dignoscere: puitas mea dirigere curauit. Trāsmissi libelli duo: vn⁹ in aluta subscriptus ita: Libellus ecclesiæ catholicæ criminū Cęciliani traditus a parte Maio rini. Item alius sine sigillo cohęrēs eidē alutæ: dat⁹ die. xvii. kl. maias Carthagine, domino no M stro Constantino Augusto tertius. Post hanc relationem ad se missam: iussit imperator veni re partes ad episcopale iudiciū in vrbe Roma faciendū: vbi quēadmodū causa dicta atq finita sit: & Cęcilianus innocens iudicatus sit: indicāt gesta ecclesiastica. Iam vtiq post pacificum mo deramen iudicii episcopalis: omnis contentionis & animositatis pertinacia debebat extingui: Sed rursus maiores vestri ad imperatorē redierūt: & nō recte iudicatā neq omnē causam au ditam esse conquesti sunt. Vnde ille alterū episcopale iudicium dedit habendum in Arelaten si galliæ ciuitate. Vbi multi vestri vana & diabolica dissensione damnata: cum Cęciliano i con cordiā redierūt. Alii vero pertinacissimi & litigiosissimi: ad eundem imperatorem appellaue runt. Postea & ipse coactus episcopalem causam inter partes cognitā terminauit: & prius con tra vestrā partem legē constituit: vt loca cōgregationū vestrarū fisco vendicarentur. Quarū oim rerū documēta: si vellemus inserere: nimiū lōgas literas faceremus. Illud tamē nullo mo do prætermittendum est: quomodo Felicis Aptungensis: quem fontem malorum in concilio

Carthaginensi:ab Secūdo Tigisitano primate pres vestri fuisse dixerūt:vrgētibꝰ apud imperato
rē vr̃is publico iudicio cā discussa atq; finita sit. Nā memoratus imperator in hac ipsa causa
vestros apud se accusatores:& assiduos ĩterpellatores:lr̃is suis fuisse testat̃:quarū exēplū infra
scripsimꝰ. Impatores:Cęsares:flauii:Cōstātinꝰ maximꝰ & Valerianꝰ Licinius:ad Probianū p- N
cōsulē Africæ:Helianꝰ p̃decessor tuꝰ merito dū vir pfectissimꝰ verꝰ vicariꝰ p̃fectorꝫ tūc p Afri
cā vestrā:icōmoda valitudine teneret̃:eiusdē p̃tibꝰ funetꝰ:inter cætera etiā id negotiū vel inui
diā q̃ de Cæciliano ep̃o eccl'ię catholicę videt̃ esse cōmota:ad examē suū atq; iussionē credidit es
se reuocādā. Eteñ cū tā Superiū Cēturionē & Cęcilianū magistratū Aptūginorum & Satur-
nium excuratorē & Calibiū iuniorē eiusdē ciuitatis curatorē:atq; Solū seruū publicum sup ra
scriptæ ciuitatis:p̃sentes esse fecisset:audiētiā p̃buit competētem:adeo vt cum Cęciliano fuis-
set obiectū:q; a Felice eidem episcopatus videretur esse delatus:cui diuinarū scripturarū pro-
ditio atq; exustio videretur obiecta:innocētem de eo Felicē fuisse cōstiterit. Deniq; cū Maximꝰ
Vigentium decurionē Ziquēsiū ciuitatis epistolā Cæciliani ex diuino iure falsasse contēderet
eundem ipsum Vigentium suspensum actis q̃ suberant peruidimus: & ideo minime certum
q; se Decurionē Ziquēsiū asseuerauerit. Vnde volumꝰ vt eundē ip̃m Vigentiū sub idonea pro
secutione ad comitatum meum Constantini Augusti mittas:vt illis q̃ impræsentiarum agūt:
atq; diurnis diebus interpellare nō desinūt:audiētibꝰ & corā assistētibꝰ: apparere & intimari
possit:frustra eos Cæciliano ep̃o inuidiā comparare:atq; aduersus eum violēter insurgere vo
luisse. Ita eñ fiet vt omissis sicut oportet eiusmodi contentionibus:populus sine dissensione ali
qua religioni propriæ cum debita veneratione deseruiat. Hæc cum videas ita se habere: quid O
est q; nobis de imperatorum iussionibus:quæ cōtra vos cōstituūtur:inuidiam concitatis:cum
hoc totum vos potius antea feceritis? Si nihil debent ĩ his causis imperatores iubere: si ad im-
peratores christianos hæc cura pertinere non debet:quis vrgebat maiores vestros causam Cę
ciliani ad imperatorem per proconsulem mittere: & episcopum contra quem absentem iam
sententias quoquo modo dixeratis: iterum apud imperatorem accusare:quo innocēte pronū
tiato: ordinatori eius Felici alias apud eundem imperatorem calūnias machinari? Et nūc q̃d
aliud q̃ ipsius maioris Cōstantini iudiciū cōtra vestrā partē viuit:quod maiores vestri elege-
runt:q̃d assiduis interpellationibꝰ extorserunt:q̃d episcopali iudicio prætulerūt:si displicerēt
imperialia iudicia:qui primitus imperatores ad ea vobis excitanda coegerunt? Sic eñ modo
contra catholicam clamatis in his quæ contra vos ab imperatoribus decernūtur:quemadmo
Prouer.19. dum si vellent aduersus Danielem clamare:qui liberato illo eisdē leonibus consumendi missi
sunt:a quibus tñ ipi primitus consumi noluerūt. Scriptum est eñ: Nihil interest inter minas
regis & iram leonis. Danielem calumniosi inimici in lacum leonum mitti coegerunt:vicit in
nocentia eius illorum malitiam:illæsus inde leuatus est:ipsi illuc missi perierūt. Similiter ma
iores vestri Cæcilianum & eius societatem:regiæ iræ consumendam obiecerūt:cuius innocē
tia liberata ab eisdē regibus:eadē vos patimini:q̃ illos vestri pati voluerunt:qm̃ scriptum est
Eccli.27. Qui parat proximo foueā:ipse incidet in eam. De nobis ergo quod queramini non habetis: & P
tamen ecclesię catholicæ mansuetudo:etiā ab his imperatorū iussionibus omnino conquieue-
rat: nisi vestri clerici & circūcelliones per suas immanissimas improbitates furiosasq; violen-
tias quietē nostrā perturbantes atq; vastātes:hæc in vos recoli & moueri coegissent. Nam pri-
usq̃ recentiores leges istæ:de quibꝰ modo querimini:venissent in Africam:insidias in itineri-
bus nostris episcopis tetenderunt:conclericos nostros plagis immanissimis quassauerunt:lai-
cis quoq; & plagas grauissimas inflixerunt: & intulerunt eorum ædificiis incendia. Presbyte-
rum etiam quendam quia propria libera voluntate vnitatem nostræ communionis elegit:de
domo sua raptum: & pro arbitrio immaniter cæsum:in gurgite etiā cœnoso volutatum:bura
da vestitū:cū q̃busdā dolendum:q̃busdam ridēdū in pōpa sui facinoris ostētassent: abductum
inde quo voluerunt:vix post dies duodecim dimiserunt. Vñ cōuentus municipalibꝰ gestis a
nostro ep̃o Proculianus:cū ab inquirenda causa dissimulasset: & iterū cōtinuo cōuentus esset:
nihil se dicturum ampliꝰ gestis expressit. Et hodie illi q̃ hoc fecerūt p̃bri vr̃i sunt:adhuc nos insu
per territātes: & sicut potuerūt p̃sequētes. Nec tñ de his iniuriis & persecutiōibus: quas eccle
sia catholica in regione nostra tunc pertulit: imperatoribus conquestus est episcopus noster:
Sed facto concilio placuit vt pacifice conueniremini: quod si fieri posset: haberetis inter
nos collationem: & errore sublato, fraterna charitas pacis in vinculo lætaretur. Et in ipsa
conuentione quid Proculianus primo responderit:q; conciliū facturi essetis: & alias & illic vi-

Q furi quid respondere deberetis: Deinde quid postea cum propter suam promissionem denuo
conuentus esset:actis expresserit:recusans pacificā collationē:ipsa gesta instruant grauitatem
tuam.Deinde cum vestrorum clericoꝝ & circūcellionū notissima oib⁹ non cessaret immani-
tas:dicta causa est:cum Crispinus iudicatus hæreticus:nec poena decē librarū auri q̄ in hære-
ticos ab imperatoribus fuerat constituta:p mãsuetudinē catholicam feriri permissus est:& tñ
ad imperatores appellandum putauit.Cuius appellationi ꝙ ita responsum est: nonne vestro
rum p̄cedens improbitas:& eadem ipsius appellatio extorsit vt fieret:nec tamē etiā post ipsum
rescriptum intercedentibus apud imperatorem nostris episcopis:eadem auri condemnatione
multatus est.Ex cōcilio aūt vestri episcopi legatos ad comitatum miserunt: qui impetrarent
vt non omnes episcopi & clerici partis vestræ ad eādem cōdemnationē decem librarum auri:
quæ in omnes hæreticos cōstituta est:tenerenť:sed hi soli in quorum locis aliquas a vestris vio
lentias ecclesia catholica pateretur.Sed cum legati Romā venerunt:iam cicatrices episcopi ca
tholici Bacaitani:horrenda ac recentissima:imperatorē commouerãt: vt leges tales mitterēť
quales & missæ sunt.Quibus in Africā venientib⁹ cum vtiqꝫ nō ad malum sed ad bonum coe
T pissetis vrgeri:qd facere debebatis nisi & vos mittere ad episcopos nostros: vt quomodo vos
ipsi conuenerant:sic conuenirentur a vobis:& potius collatione veritas appareret! Nō solum
autem non fecistis:sed peiora mala nobis vestri nunc faciunt:non tantum nos fustibus quas-
sant:ferroqꝫ concidunt:verumetiam in oculos extinguendos calcē mixto aceto incredibili ex
cogitatione sceleris mittunt.Domus insuper nostras compilantes:arma sibi ingentia & terri
bilia fabricarunt:quibus armati per diuersa discurrūt:comminantes atqꝫ anhelantes cędes:ra
pinas:incendia:cæcitates.Quibus rebus compulsi sumus tibi primitus conqueri.Consyderet
R grauitas tua q̄ multi vestrū:immo vos omnes qui vos pati dicitis persecutionē sub ipsis qua-
si terribilibus imperatorum catholicorū legibus:in possessionibus vestris & alienis securi sede
atis:& nos a vestris tam inaudita mala patiamur.Vos dicitis pati persecutionē:& nos ab ar-
matis vestris fustibus & ferro concidimur.Vos dicitis pati persecutionem: & nostræ domus
ab armatis vestris compilando vastantur. Vos dicitis pati persecutionem: & nostri oculi ab
armatis vestris calce & aceto extinguūtur. Insuper etiam si quas mortes sibi vltro ingerunt
nobis volunt esse inuidiosas:vobis gloriosas.Quod nobis faciunt sibi non imputant:& qd sibi
faciunt nobis imputant. Viuunt vt latrones:moriuntur vt circuncelliones: honorantur vt
martyres:& tamen nec latrones aliquando audiuimus:eos quos dep̄dati sunt excæcasse.Oc
cisos auferunt luci:viuis auferunt lucem.Nos interim si quādo vestros tenemus:cum magna
dilectione seruamus illæsos:loquimur illis:& legimus omnia quibus error ipse conuincitur:
qui fratres a fratribus separat:facimus quod dominus per Esaiam prophetam præcepit dicēs
Audite qui pauetis verbum domini:dicite fratres nostri estis his qui vos oderunt:& qui vos
execrantur:vt nomen domini honorificetur & appareat illis in iucunditate:ipsi autem erube
scant:ac sic aliquos eorum consyderantes euidentiam veritatis & pulchritudinem pacis non
baptismo quem iam sicut regalem characterem tanq̄ desertores acceperant:sed fidei quæ illis
defuit:& spiritus sancti charitati & Christi corpori sociamus.Scriptum est enim.Fide mun- Actu.15.
dans corda eorum.Itemqꝫ scriptum est:Charitas cooperit multitudinem peccatorum.Si au- 1.Petri.4.
tem vel nimia duritia:vel pudore non ferentes eorum insultationem:cum quibus contra nos
tam multa falsa iactabant:& tam multa mala excogitabant:vel magis timore:ne qualia no-
V bis antea faciebant:talia nobiscum iam patiantur:vnitati Christi consentire noluerunt:sicut
illæsi retenti sunt:sic a nobis dimittuntur illæsi.Hoc quantum possumus monemus etiam la
icos nostros:vt eos illæsos teneant:& nobis corripiendos instruendosqꝫ perducant.Sed aliqui
nos audiunt:& si possunt faciunt.Alii cum illis quemadmodum cum latronibus agunt:quia
eos reuera tales patiuntur.Aliqui ictus eorum suis corporibus imminentes feriendo repellūt
ne ab eis ante feriantur.Aliqui apprehensos iudicibus offerunt:nec nobis intercedentibus eis
parcunt:dum ab eis pati mala immania pertimescunt.In quibus omnibus illi non deponūt
S facta latronum:& honorem sibi exigunt martyrum. Hoc est ergo desyderium nostrum quod
tuæ grauitati per has literas & per fratres quos misimus allegamus. Primum:si fieri potest
vt cum episcopis nostris pacifice conferatis:vt in quibus fuerit inuentus:non homines sed er-
ror ipse tollatur:vt homines non puniantur sed corrigantur:vt vos modo conueniatis:quia
eorum conuentionem antea cōtempsistis.Quanto melius enim hoc inter vos facitis:vt quod
egeritis conscriptum & subscriptum imperatori mittatis:q̄ vt hæc apud terrenas potestates

fiant:quae non possunt nisi iam datis contra vos legibus infa uire! Vestri enim collegae: qui nauigauerant apud praefectos: dixerunt se audiri venisse: & nominauerunt sanctum patrem nostrum catholicum episcopũ Valentinum: qui tunc in comitatu erat: dicẽtes cum illo se vel se audiri: qđ eis non poterat iudex concedere: qui iam secundum leges q̃ cõtra vos constitutae sunt, iudicabat: nec ille episcopus ita venerat: aut aliquod tale mandatũ a suis ẽpis acceperat. Quanto ergo melius ipse imperator: q non est eisdẽ legib⁹ subditus: & qui habet in potestate alias leges ferre: cum ei collatio vestra fuerit recitata: de tota ipsa causa poterit iudicare: q̃nis iam olim dicta fuerit terminata! Sed ideo nos cõferre volumus: vt eis qui nesciunt, iam finita monstretur. Q; si hoc facere vestri episcopi voluerint: quid inde perditis: & nõ potius acquiritis: quia voluntas vestra innotescit: ne diffidentia merito reprehendatur! An forte putatis nõ licere fieri: cum non vos lateat: q̃ dominus Christus etiam cum diabolo de lege locutus est! Q; cum Paulo non solum Iudaei: sed etiam de heresi stoicorum & epicureorum philosophi gentium contulerunt! An forte istae leges imperatoris: vos non permittunt nostros ẽpos cõuenire! Ecce interim episcopos nostros qui sunt in regione Hipponensi: vbi a vestris tanta mala patimur: conuenite. Quanto eñ licentius & liberius ad nos per vestros vestra scripta q̃ eorum arma perueniunt! Postremo per istos ipsos fratres nostros quos ad vos misimus, talia rescribite. T Si aũt & hoc non vultis: saltẽ cũ vestris a quibus talia patimur nos audite. Ostẽdite nobis veritatem pro qua vos pati dicitis persecutionem: cum patiamur nos vestrorũ tantã crudelitatẽ. Si enim nos esse in errore conuiceritis: forte cõcedetis nobis vt non rebaptizemur a vobis: iustũ existimantes: vt nobis hoc p̃stetis: qui baptizati sumus ab eis: quos nullo iudicio damnastis quod praestitistis eis: quos Felicianus Musticanus: & Pretextat⁹ Assuritanus per tam longum tempus baptizauerant: quando eos per iudicũ iussa de basilicis pellere conabamini: quia Maximiano communicabant: cũ quo a vobis in concilio Bagaitano expresse nominatimq; damnati sunt. Quae oĩa gestis iudicialibus & municipalibus demonstramus: vbi & ipsum cõcilium vestrum allegastis: dum vultis iudicibus ostẽdere: q; schismaticos vestros de basilicis pelleretis Et tñ qui ab ipso semine Abrahę: ĩ quo omnes gentes bñdicunt: schisma fecistis: de basilicis pelli nõ vultis: nõ per iudices sicut schismaticis nostris vos fecistis: sed per ipsos reges terrae q cõpleta prophetia Christũ adorant: apud eos Cecilianũ accusantes, victi recessistis. Si aũt nec audire nec docere nos vultis: venite aut mittite nobiscum in regionem Hipponẽsium: qui videant armatum exercitum vestrum: q̃uis nullus miles numero armorum suorũ calcẽ & acetum addidit ad oculos barbarorũ. Si neq; ad hoc vultis: saltem scribite ad illos: vt iã ista nõ faciãt: vt iam se a caedibus nostris: a rapinis: & excaecatione compescãt. Nolumus dicere: damnate illos Vos eñ videritis quomodo vos nõ inquinent: quos modo ostendimus in vestra communione latrones: & nos inquinent quos nunq̃ potuistis ostendere traditores. Ex his omnibus eligite quod volueritis. Si autem q̃relas nostras contempseritis: nos minime poenitebit ordine pacifico agere voluisse. Aderit dñs ecclesię suę: vt vos potius humilitatem nostram contẽpsisse poeniteat.

Beati Augustini ad Restitutum diaconum: quomodo in ecclesia dei siqua forte peruersa vel etiam scelerata corrigere aut extinguere non valeamus: saluo vnitatis vinculo toleranda sint: pertractantis.

Epistola.LXIX.

Omino desyderantissimo & honorifica syncęritate charissimo fratri & diacono Restituto: Augustin⁹ in dño salutẽ. V Aestus indicãtes piã flãmã cordis tui indicauit mihi fidelissim⁹ (vt scis) particeps eorum frater Deogfas Legi itaq; Tytoniũ quẽ bene nosti: nisi quidẽ eia pbaturus: Nã q̃ in illo cauenda sint bene nosti. Hãc tamen q̃stionem quomodo in ecclesia dei siqua forte peruersa vel etiã scelerata corrigere aut extinguere non valemus: saluo vnitatis vinculo tolerãda sint, strenue videt mihi tractauisse atq; soluisse: q̃q̃ in eius literis tantummodo intentione correcta: ad ipsos diuinarũ scripturarum fontes recurrere nos oportet: vt ibi videamus q̃plurima de hac re testimonia sententiarum: vel exempla gestorũ: & qm̃ nemo possit omnia ponere: nisi q pene omnes sanctorũ librorũ paginas in sua scripta transferre voluerit. Ita prope nulla est: quae nos nõ admoneat intus in ipsa societate sacramentorũ: quibus imbuimur ad vitam aeternam: cũ his q oderũt pacẽ esse debere pacificos: donec ingemiscendo nostra lõginqua pegrinatio transeat: atq; in virtute Hierusalẽ mfis

aeternae securissima pace perfruamur: & in turribus eiꝰ abūdātia verorū fratrū: quorū nūc inter multos falsos gemimus paucitatē. Quae est aūt virtus illius ciuitatis: nisi deus eius deꝰ nr̄? Vides igitur in quo solo fiat pax: & singulis hoībꝰ q secū fine illo bellū gerūt: & in nullo extrinsecus oborto scandalo: & omnibꝰ simul q q̄q̄ in hac se vita diligāt: & amicitię fidę nexibus teneantur: tamen nec praesentia corporis nec cōfessione animi summe perfecteq; copulantur. Cōfortetur cor tuum in domino: memor nostri.

Beati Augustini ad Bonifaciū comitē: Cur post prioris vxoris obitū: alterā non baptizatā ducere voluit: & filiā ex ea genitā per haereticos baptizari permiserit: Cur etiam concubinali commixtione & vanitatibus huius saeculi se polluerit: paterne corrigentis: & ad saniorem viuendi normam allicientis.

Epistola. LXX.

X Omino filio in praesenti & in aeterna salute dei mīa ꝓtegēdo & regēdo Bonifacio: Augustinus. Fideliorē hoiem & q faciliores haberet accessus ad aures tuas ferens literas meas nunq̄ potui reperire: q̄ nūc obtulit dn̄s seruum & ministrū Christi: diaconū Paulū: ambobꝰ nobis charissimū: vt aliquid tibi loquerer: nō pro potētia tua & honore quē geris in isto saeculo maligno nec pro icolumitate carnis tuae corruptibilis atq; mortalis: qa & ipsa trāsitoria est: & q̄diu sit semper incertū est: sed pro illa salute quā nobis ꝓmisit Christus: q ꝓpterea hic exhonoratꝰ atq; crucifixus est: vt doceret nos bona huius saeculi magis contemnere q̄ diligere: & hoc amare & sperare ab illo: quod in sua resurrectione mōstrauit. Resurrexit eñi a mortuis iā nec moriturus: & mors ei vltra nō dn̄abit. Scio non deesse homines q te secūdū vitā mūdi huiꝰ diligūt: & scd̄m ipsam tibi dāt cōsilia: aliqn̄ vtilia: aliqn̄ inutilia: quia hoies sunt: & sicut possunt ad praesens sapiūt: nesciētes qd cōtingat sequēti die. Secūdū autem deū ne pereat aīa tua: nō facile tibi quisq̄ consulit: nō quia desunt q hoc faciāt: sed qa difficile ē inuenirꝫ qn̄ tecū ista possint loqui. Nā & ego semꝑ desyderaui: & nūq̄ inueni locum vel tp̄s: vt agerē tecū qd̄ me agere oportebat cū hoie quē multū diligo in Christo. Scis autē qualē me apd̄ Hipponē videris: qn̄ ad me venire dignatꝰ es: qa vix loquebar imbecillitate corporis fatigatus. Nunc ergo fili audi me saltē per lr̄as tibi sermocinātē: quas in periculis tuis nunq̄ tibi mittere potui, periculū cogitans platoris: & cauens ne ad eos ad quos nollem mea ep̄la ꝑueniret. Vnde peto vt ignoscas si me putas plus timuisse q̄ debui: tn̄ dixi qd̄ timui. Audi ergo me: immo do-
Y minū nr̄m ꝑ ministeriū infirmitatis meae. Recole qualis fueris adhuc in corpore constituta religiosae memoriae priore coniuge tua: & recenti eius obitu: quō tibi vanitas saeculi huius horruerit: & quō cōcupieris seruitutem dei. Nos nouimus: nos testes sumus: qd̄ nobiscū apd̄ Tu 17.q.2. Nos
banas de aīo & voluntate tua fueris colloquutus. Soli tecum eramus ego & frater Alipiꝰ. Nō nouimus.
eñ existimo tn̄ valuisse terrenas curas quibus impletus es: vt hoc de memoria tua penitus delere potuerint. Nempe oēs actꝰ publicos quibꝰ occupatꝰ eras: relinquere cupiebas: & te in otiū sanctum cōferre: atq; in ea vita viuere in qua serui dei monachi viuunt. Vt aūt non faceres: quid te reuocauit: nisi qa cōsyderasti ostendentibus nobis: quantum prodesset Christi ecclesiis quod agebas: si ea sola intentione ageres: vt defensae ab infestationibus barbarorum: quietā &
tranquillam vitā agerent: sicut dicit apostolus: In omni pietate & castitate: Tu autē ex hoc mū 1. Timoth. 2.
do nihil quaereres: nisi ea quae necessaria essent huic vitae sustentandae tuae ac tuorum: accinctus baltheo castissimae continentiae: & inter arma corporalia spiritalibꝰ armis tutius fortiusq; munitus. Cum ergo te esse in hoc proposito gauderemus: nauigasti: vxoremq; duxisti: Sed nauigasse obedientiae fuit: quam secundum apostolum debebas sublimioribꝰ potestatibꝰ: vxorem autem non duxisses nisi susceptam deserens continentiam concupiscentia victus esses. quod ego cū comperissem: fateor miratus obstupui: dolorē autē meum ex aliqua parte consolabatur: q; audiui te illam ducere noluisse: nisi prius catholica fuisset facta: & tamen haeresis eorum qui verum filium dei negant, tantum praeualuit in domo tua: vt ab ipsis filia tua baptizaretur. Iam vero si ad nos non falsa perlata sunt: q̄ vtinā falsa sint: q; ab ipsis haereticis: q; etiam ancillae a deo datae rebaptizatae sint: quantis tantum malum plangendum est fontibus lachrymarum! Ipsam quoq; vxorē nō tibi suffecisse: sed cōcubinarū nescio quarū cōmixtiōe pollutū loquuntur homines: & forsitan mentiuntur. Ista omnibus patent: tot & tanta mala: quae te posteaq̄ coniugatus es consecuta sunt. Quid ergo dicam! christianus es: cor habes: deum times: tu ipse cōsydera quae volo dicere: & inuenies de quantis malis debeas agere poenitentiam

propter quam tibi credo dominum parcere: & a periculis omnibus liberare: vt agas eam sicut
Eccli.5. agenda est. Sed si illud audias quod scriptum est: Ne tardes conuerti ad dominum: neq; diffe- Z.
ras de die in diẽ. Iustã q̃dẽ dicis habere causam: cui⁹ iudex ego nõ sũ: Sed qualiscũq; sit tua cau
sa: de qua mõ q̃rere vel disputare nõ opus est: nũq̃d corã deo potes negare: q; in istam necessita
tem non peruenisses: nisi bona saeculi huius dilexisses: q̃ tanq̃ seruus dei quem te ante nouera-
mus: contemnere omnino & pro nihilo habere debuisti: & oblata quidem sumere vt eis vtere-
ris ad pietatem: nõ aũt negata vel delegata sic quaerere: vt ꝓpter illa in istã necessitatẽ perdu-
cereris: vbi cũ amanẽ vana: perpetrantur mala: pauca quidem a te: sed multa propter te: & cũ
timentur quae ad exiguũ tempus nocent: si tamen nocent: committ untur ea quae vere in aeter
num noceant? De quibus vt vnum aliq̃d dicam: quis non videat q; multi homines tibi cohae-
reant ad tuẽdã tuam potẽtiam vel salutem: qui etiam si tibi omnes fideles sint: nec aliquorum
vllę timeantur insidiae: nẽpe tñ ad ea bona quae ipsi quoq; nõ scd̃m deũ sed secundum saeculũ
diligũt: per te cupiunt peruenire: ac per hoc qui refrenare & compescere debuisti cupiditates
tuas: explere cogeris alienas. Quod vt fiat: necesse est multa q̃ deo displicẽt, fiant. Nec sic tamẽ
1.Ioan.2. explentur tales cupiditates. Nam facilius resecantur: q̃ in eis qui mundum diligunt aliq̃ñ sa-
tiantur. Propter quod dicit diuina scriptura: Nolite diligere mundum: nec ea quae in mundo
sunt. Si quis dilexerit mundum: dilectio patris non est in eo: Quia omne quod in mundo est:
concupiscentia carnis est: & concupiscentia oculorum: & ambitio saeculi: quae non est a patre:
sed ex mundo est. Et mundus transit & concupiscentia eius. Qui aũt facit voluntatẽ dei: ma-
net in aeternum. Quando ergo poteris tot hominũ armatorũ quorũ fouenda est cupiditas: ti-
metur atrocitas: quando inquã poteris eorũ cõcupiscentiã qui diligunt mundum: non dico sa
tiare: quod fieri nullo modo potest: sed aliqua ex parte pascere: ne vniuersa plebs pereat: nisi tu
facias q̃ deus prohibet: & facientibus cõminatur? Propter q̃d vides tam multa contrita: vt iam &
vile aliquid quod rapiaẽ vix inueniatur. Quid aũt dicam de vastatione Africae: quam faciunt
Afri barbari resistente nullo: dum tu talis tuis necessitatib⁹ occuparis: nec aliquid ordinas vn
de ista calamitas auertatur? Quis aũt crederet: quis hoc timeret: Bonifacio domesticorum &
Africae comite in Africa cõstituto: cum tam magno exercitu & potestate: qui tribunus cum
paucis foederatis omnes ipsas gentes expugnando & terrendo pacauerat: nũc tantum fuisse
barbaros ausuros: tantũ progressuros: tanta vastaturos: tanta loca q̃ plena populis fuerant de
serta facturos? Qui non dicebant: quandocũq; tu comitiuam sumeres potestatẽ: Afros barba-
ros non solum domitos: sed etiam tributarios futuros Romanę reipublicę? Et nũc q̃ in contra
rium versa sit spes hominũ vides: nec diutius hinc tecũ loquẽdũ est: quia plus ea tu potes co-
gitare q̃ nos dicere. Sed forte ad ea respondes: illis hoc esse potius imputandũ qui te laeserunt
qui tuis officiosis virtutibus non paria: sed cõtraria reddiderunt. Quas causas ego audire &
iudicare non possum: tuam causam potius aspice & inspice: quam non cum hominibus qui-
buslibet: sed cum deo habere te cognoscis: quia in Christo fideliter viuis: ipsum debes timere
ne offendas. Nam causas ego superiores potius attendo: quia vt Africa tanta mala patiatur:
suis debent homines imputare peccatis. Veruntamen noli te ad eorum numerum pertinere 9.
quos malos & impios deus flagellat poenis temporalibus quos voluerit. Ipsis namq; iniquis si
correcti nõ fuerint seruat aeterna supplicia: qui eorum malitia iuste vtitur: vt aliis mala inge-
rat temporalia. Tu deum attende: Iesum Christum consydera: qui tanta bona praestitit: & tã
Matth.5. ta mala pertulit. Quicunq; ad eius regnum cupiunt pertinere: & cum illo ac sub illo semper be
ate viuere: diligunt etiam inimicos suos: benefaciunt illis qui eos oderunt: & orant pro eis a
quibus persecutionem patiuntur. Et siquando adhibent pro disciplina molestam seueritatem
non tamen amittunt syncerissimam charitatem. Si ergo tibi bona sunt praestita: q̃uis terrena
transitoria: ab imperio Romano: quia & ipsum terrenum est non caeleste: nec potest praesta-
re nisi quod habet in potestate: Si ergo bona in te collata sunt: noli reddere mala pro bonis. Si
1.Thessal.5. autem mala tibi irrogata sunt: noli reddere mala pro malis. Quod istorũ duorũ sit: nec discu-
tere volo: nec valeo iudicare: ego christiano loquor: Noli reddere vel mala ꝓ bonis: vel mala
pro malis. Dicis mihi fortasse: in tanta necessitate q̃d vis vt faciã? Si cõsiliũ a me secũdum hoc
saeculũ quaeris: quomodo ista salus tua trãsitoria sit: & potẽtia atq; opulẽtia vel ista seruẽ quã
nũc habes: vel etiã maior addaẽ: quid tibi respondeã nescio. Incerta quippe ista: certũ cõsilium
habere non possunt. Si autem secundum deũ me cõsulis: ne aĩa tua pereat: & times verba veri
Lucae.9. tatis dicentis: Quid prodest homini si totum mundum lucreẽ: animae autẽ suae detrimẽtũ pa-

A tiatur? habeo plane qđ dicā: est apud me consiliū qđ a me audias. Quid autē opus est vt aliud
dicā: q̄ illud qđ supra dixi: Noli diligere mūdū: nec ea quę ī mūdo sunt? Si qs aūt dilexerit mū-
dū: nō est charitas patris in illo: Q̄m oīa quæ in mūdo sunt: concupiscētia carnis est: & concu-
piscētia oculoꝝ: & ambitio sęculi: quę nō est ex patre: sed ex mūdo est. Et mūdus trāsit & concu
piscentia eius. Qui autē fecerit voluntatē dei manet in æternū: sicut & deus manet in æternū.
Ecce consiliū arripe & age. Hic appareat si vir fortis es: vince cupiditates quibus iste diligitur
mūdus: age pœnitentiā de præteritis malis: quando ab eis cupiditatibus victus per desyderia
bona trahebaris. Hoc consiliū si acceperis: si tenueris: atq; seruaueris: & ad bona illa certa per-
B ueniens: & cum salute animæ tuę inter ista incerta versaberis. Sed forte iterum quęris a me: quo
modo ista facias tantis mundi huius necessitatibus implicatus? Ora fortiter & dic deo qđ ha-
bes in psalmo: In necessitatibus meis erue me: Tunc enim finiuntur istæ necessitates: quando
vincuntur illæ cupiditates. Qui exaudiuit te & nos pro te: vt liberareris de tot tantisq; pericu
lis visibilium corporaliūq; bellorū: vbi sola ista vita quādoq; finienda periclitatur: anima vero
non perit: si nō malignis cupiditatibus captiua teneatur: ipse te exaudiet vt interiores & inui
sibiles hostes: id est ipsas cupiditates inuisibiliter & spiritaliter vincas: & sic vtaris hoc mundo
tanq̄ non vtens: vt ex bonis eius bona facias non malus fias: quia & ipsa bona sunt nec dantur
hominibus nisi ab illo qui habet omniū cęlestiū & terrestriū potestatē. Sed ne putētur mala: dā
tur & bonis: ne putenť magna vel summa bona: dātur & malis. Itēq; auferūtur ista & bonis vt
C probenť: & malis vt crucientur. Quis enī nesciat: quis ita sit stultus: vt nō videat q̄ salus huius
mortalis corporis & membrorū corruptibiliū virtus: & victoria de hominibus inimicis: & ho
nor atq; potentia temporalis: & cętera istius mūdi bona terrena & bonis dātur & malis: & bo-
nis auferūtur & malis? Salus vero animæ cū immortalitate corporis virtusq; iustitiæ & victo-
ria de cupiditatibus inimicis: & gloria, & honor, & pax in æternum non dantur nisi bonis. Ista
ergo dilige: ista cōcupisce: ista oībus modis quęre. Propter hęc acqrēda & obtinēda fac eleemo-
synas: funde orationes: exerce ieiunia quantū sine lęsione corporis tui potes. Bona vero illa ter-
rena noli diligere quantalibet tibi abundēt. Sic eis vtere: vt bona ex illis: nullum autem malū
facias. Propter illa omnia quippe talia peribūt: sed bona opera nō pereunt: etiā quæ de bonis pa
rentibus fiunt. Si enim coniugē non haberes: dicerē tibi qđ & Tubunis diximus: vt in quanti
tate continentię viueres: Adderē qđ tunc fieri prohibuimus: vt iam te quantū rerū humana-
rum salua pace potuisses: ab rebus bellicis abstraheres: & ei vitæ vacares in societate sanctorū
cui tunc vacare cupiebas: vbi in silentio pugnant milites Christi: non vt occidant homines:
sed vt expugnent principes & potestates & spiritalia nequitię: id est diabolum & angelos eius.
D Hos enim hostes sancti vincunt: quos videre non possunt: & tamen quos non vident vincunt
ista vincendo quæ sentiunt. Sed vt te ad istam vitam non exhorter: coniunx impedimento est
sine cuius consensione cōtinenter tibi nō licet viuere: quia etsi tu eam post illa tua verba Tu-
bunensia ducere non debebas: illa tibi tamen nihil eorū sciens: innocēter & simpliciter nupsit.
Atq; vtinam posses ei persuadere continentiam: vt sine impedimento redderes deo qđ te debe
re cognoscis. Sed si cum illa agere nō potes: serua saltem pudicitiam coniugalem: & roga deū:
qui te de necessitatibus eruat: vt qđ non potes modo: possis aliquādo. Verūtamen vt deum di-
ligas nō diligas mundū: vt in ipsis bellis (si adhuc in eis te versari opus est) fidē teneas: pacem
quęras: vt ex mundi bonis facias bona opera: & propter mūdi bona nō facias opera mala: aut
non impedit coniūx: aut impedire non debet. Hæc ad te fili dilectissime vt scriberem: charitas
iussit: qua te secundū deum: non secūdum hoc sęculum diligo: quia & cogitans quod scriptū
est: Corripe sapientem & amabit te: corripe stultum & adiiciet odisse te: non te vtiq; stultum: Prouer.9.
sed sapientem debui cogitare.

Nebridii ad sanctum Augustinum de phantasia & memoria inquirentis.

Epistola. LXXI.

E AVgustino: Nebridius. Epistolas tuas perplacet ita seruare vt oculos meos.
Sunt enim magnæ: non quātitate sed rebus: & magnarum rerum magnas
cōtinent probationes. Illę mihi Christum: illę Platonem: illæ Plotinū sona-
būt. Erūt igitur mihi: & ad audiendum propter eloquentiā dulces: & ad le-
gendū ꝓpter breuitatē faciles: & ad intelligendū propter sapientiā salubres.
Curabis ergo quod tuæ menti sanctum bonum ve fuerit visum me docere.
His autem literis respondebis: cum de phantasia & memoria subtilius ali-

quid diſputaris.Mihi enim ita videtur:ꝙ ꝗuis nõ omnis phantaſia cũ memoria ſit:oĩs tamen
memoria ſine phantaſia eſſe nõ poſſit.Sed dicis:quid cũ recordamur nos intellexiſſe aut cogi-
taſſe aliquid? Contra haec ego reſpondeo & dico:propterea hoc eueniſſe: quia cum intellexi-
mus vel cogitauimus:corporeum aut temporale aliquid gerimus:qđ ad phantaſiã pertinet.
Nam aut verba intellectui cogitationibuſq́ noſtris adiunximus:quae verba ſine tempore non
ſunt:& ad ſenſum vel phantaſiam pertinent: Aut tale aliquid intellectus noſter cogitatione
paſſus eſt:qđ in animo phantaſticam memoriam facere potuiſſet. Haec ego inconſyderate ac
perturbate (vt ſoleo) dixi:tu explorabis:& falſo reiecto veritatẽ in literis cõferes.Audi aliud:
Cur quaeſo te a ſe potius ꝗ a ſenſu phantaſiam habere omnes imagines dicimus? Poteſt enim:
quemadmodum animus intellectualis ad intelligibilia ſua vidẽda a ſenſu admonetur potius
ꝗ aliquid accipit:ita & phantaſticus animus ad imagines ſuas contemplandas:a ſenſu admo-
neri potius ꝗ aliquid aſſumere.Nã forte contingit:vt ea quae ſenſus non videt:ille tamen aſpi
cere poſſit:quod ſignum eſt in ſe & a ſe habere omnes imagines. De hac re quoq́ quid ſentias
reſpondebis.

Beati Auguſtini ad Nebridium ad priora interrogata perpulchre reſpondentis:& de tri-
plici vi imaginatiua pertractantis.

Epiſtola.LXXII.

Vguſtinus Nebridio.Procemio ſuperſedebo:& cito incipiam:qđ iamiãq́ F
vis dicere:praeſertim nõ cito deſiturus.Memoria tibi nulla videt̃ eſſe poſſe
ſine imaginibus vel imaginariis viſis:quae phantaſiarum nomine appellare
voluiſti:Ego aliud exiſtimo. Primũ ergo videndũ eſt:non nos ſemper rerũ
praetereũtiũ meminiſſe:ſed plerũq́ manentiũ:cum ſibi memoria praeteriti
temporis vendicet tenacitatẽ:conſtat eam tamen partim eorũ eſſe quae nos
deſerunt:partim eorũ quae deſerũtur a nobis.Nam cũ recordor patrẽ meũ: id vtiq́ recordor,
qđ me deſeruit:& nũc nõ eſt:Cũ autẽ Carthaginẽ:id qđ eſt & qđ ipſe deſerui:in vtroq́ tamen
generũ horũ:preteritũ tẽpus memoria tenet.Nã & illũ hominẽ & iſtam vrbem ex eo qđ vidi:
nõ ex eo qđ video memini.Hic tu fortaſſe quęris:quorſum iſta:pręſertim cum animaduertas
vtrũlibet horũ nõ poſſe in memoriã venire:niſi viſo illo imaginario? At mihi ſatis eſt ſic in-
terim oſtendiſſe poſſe dici earũ etiã rerũ quae nõdũ interierũt memoriã: Verũ qđ me adiuuet
facito intẽtus accipias.Nõnulli calumniantur aduerſus Socraticũ illud nobiliſſimũ inuẽtũ:
quo aſſeritur:nõ nobis ea quae diſcimus veluti noua inferri:ſed in memoriã reuocari: dicẽtes
memoriã praeteritarũ rerũ eſſe:haec autem quae intelligẽdo diſcimus (Platone ipſo authore)
ſemper eſſe:nec poſſe interire:ac per hoc nõ eſſe ꝑterita:qui non attendũt illam viſionẽ eſſe prę
teritam:qua haec aliquando vidimus mẽte:a quibus quia defluximus:& aliter alia videre coe
pimus:ea nos reminiſcẽdo reuiſere:id eſt per memoriã.Quamobrẽ ſi alia omittam: ipſa aeter- G
nitas ſemper manet:nec aliqua imaginaria figmenta conquirit:quibus in mentem quaſi vehi
culis veniat:nec tamen venire poſſet niſi eius meminiſſemus: poteſt etiam quarũdam rerum
ſine vlla imaginatione memoria. Iam vero ꝙ tibi videtur anima etiam non vſa ſenſibus cor-
poris corporalia poſſe imaginari:falſum eſſe conuincitur iſto modo:Si anima priuſꝗ corpore
vtatur ad corpora ſentiẽda eadem corpora imaginari poteſt:& melius (qđ nemo ſanus ambi-
git) affecta erat anteꝗ his fallacibus ſenſibus implicaretur: melius afficiũtur animae dormiẽ
tium ꝗ vigilantium:melius phreneticorũ ꝗ tali peſte carentium:His enim afficiuntur imagi
nibus:quibus ante iſtos ſenſus vaniſſimos nuntios afficiebantur:& verior erit ſol quẽ vident
illi ꝗ ille quẽ ſani atq́ vigilantes:& erunt veris falſa meliora.Quae ſibi abſurda ſunt. Nihil eſt
aliud illa imaginatio mi Nebridi ꝗ plaga inflicta per ſenſus:ꝗbus non, vt tu ſcribis,cõmemo-
ratio quaedam fit vt talia formẽtur in anima:ſed ipſa huius falſitatis illatio:ſiue vt expreſſius
dicatur impreſſio.Quod ſane te mouet quo fiat vt eas facies formaſq́ cogitemus quas nunꝗ H
vidimus:acute mouet.Itaq́ faciam qđ vltra ſolitum modum hanc epiſtolam porrigat:ſed nõ
apud te cui nulla eſt pagina gratior ꝗ quae me loquaciorem apportat tibi.Omnes has imagi-
nes quas phantaſias cum multis vocas:in tria genera commodiſſime ac veriſſime diſtribui vi-
deo.Quorum eſt vnum ſenſis rebus impreſſum:alterum putatis:tertium ratis.Primi generis
exempla ſunt:cum mihi tuam faciem:vel Carthaginem:vel familiarem quendam veſtrum ve
recundum:et ſi quid aliud manentiũ vel mortuarum rerũ quas tamen vidi atq́ ſenſi, in ſe ani
mus format.Alteri generi ſubiiciãtur illa ꝗ putamus ita ſe habuiſſe vel ita ſe habere:velut cũ

differendi gratia quędam ipsi fingimus nequaq̃ impedientia veritatem: vel qualia figuramus cum legitur historia: & cum fabulosa vel audimus vel componimus vel suspicamur. Ego em̃ mihi vt libet atq; vt occurrit animo: Aeneæ faciem fingo: ego Medeæ cum suis anguibus alitibus iunctis iũgo: ego Chremetis & alicuius Parmenonis. In hoc genere sunt etiam illa: quæ siue sapientes aliquid veri talibus inuoluentes figuris: siue stulti variarum superstitionũ conditores pro vero attulerunt: vt est tartareus phlegethon: & quinq; antra gentis tenebrarum: & stylus septẽtrionalis continens cælum: & alia poetarum atq; hæreticorum mille portenta. Dicimus tamen & inter disputandum: puta esse tres super inuicẽ mũdos: qualis hic vnus est. Et puta quadrata figura terram cõtineri: & similia. Hæc enim omnia vt se cogitationis tempestas habuerit: fingimus & putamus. Nam de rebus, quod ad tertium genus attinet imaginum: numeris maxime atq; dimensionibus agitur: qđ partim est in rerum natura: velut cum totius mundi figura inuenitur: & hãc inuentionẽ in animo cogitãtis imago sequitur: partim in disciplinis tãq̃ in figuris geometricis & rhythmicis musicis: & infinita varietate numerorũ quæ q̃uis vera (sicut ego autumo) cõphẽdãtur: gignũt tamẽ falsas imaginationes: quibus ipsa ratio vix resistit: tametsi nec ipsam disciplinam differendi carere hoc malo facile est: cum in diuisionibus & conclusionibus quosdam quasi calculos imaginamur. In hac tota imaginũ sylua credo tibi non videri primum illud genus ad animam priusq̃ inhæreat sensibus pertinere: neq; hinc diutius differendum: de duobus reliquis iure adhuc quæri posset: nisi manifestũ esset: animã minus esse obnoxiam falsitatibus nondum passam sensibilium sensuũq; vanitatẽ. At istas imagines quis dubitauerit istis sensibilibus multo falsiores? Nam illa quæ putamus & credimus siue fingimus: & ex omni parte omnino falsa sunt: & certe lõge, vt cernis, peiora sunt quæ videmus atq; sentimus. Iam in illo tertio genere quodlibet spatiũ corporale animo figurauero: q̃q̃ id rationibus disciplinatum minime fallentibus cogitatio peperisse videatur: ipsis rursum rationibus arguentibus: falsum esse conuinco. Quo fit vt nullo pacto animã credam nondum corpore sentientem: nondum per sensus vanissimos mortali & fugaci substãtia verberatam in tanta falsitatis ignominia iacuisse. Vnde ergo euenit vt quæ non vidimus cogitemus? Quid putas esse nisi vim quandam minuendi & augendi animæ insitã: quã quocũq; venerit necesse est afferat secum? Quæ vis in numeris præcipue animaduerti potest. Hac fit (verbi gratia) vt corui quasi ab oculis imago constituta: quę videlicet aspectibus nota est: demẽdo & addendo quædã ad quãlibet omnino nunq̃ visam imaginem perducatur. Hinc euenit vt per consuetudinem voluentibus sese in talibus animis, figuræ huiuscemodi velut sua sponte cogitationibus irruant. Licet igitur animę imaginãti ex his quæ illi sensus inuexit: demẽdo (vt dictũ est) & addendo, ea gignere quæ nullo sensu attingit tota: partes vero eorũ in aliis atq; aliis rebus attigerat. Ita nos pueri apud mediterraneos nati atq; nutriti: vel in paruo calice aqua visa: iam imaginari maria poteramus: cum sapor fragorum & cornorum antequam in Italia gustaremus: nullo modo veniret in mentẽ. Hinc est q̃ a prima natiuitate cæci: cum de luce coloribusq; interrogãtur: qđ respõdeãt nõ inueniũt. Nõ em̃ coloratas vllas patiuntur imagines qui senserũt nullas. Nec mirare quo pacto ea quę in rerum natura figurãtur & fingi possunt: nõ primo in anima quæ omnibus inest: commixta voluantur: cum ea nunq̃ extrinsecus senserit. Nam etiam nos cum indignando aut lætando cæterisq; huiusmodi animi motibus: multos in nostro corpore vultus coloresq; formamus: prius nostra cogitatio, quod facere possumus, tales imagines concipit. Cõsequũtur ista miris illis modis: & committẽdis cogitationi tuę: cum in anima sine vlla corporali figura falsitatum numeri agitãtur occulti. Ex quo intelligas velim cum tam multos animi motus esse sentias expertes omnium de quibus nunc quęris imaginũ, quolibet alio motu animam sortiri corpus q̃ sensibilium cogitatione formarum: quas eã priusq̃ corpore sensibusq; vtatur: nullo modo arbitror pati posse. Quamobrem pro nostra familiaritate: & pro ipsius diuini iuris fide: sedulo monuerim charissime mihi ac iucũdissime: nullã cũ istis infernis vmbris copules amicitiam: ne ve illam quæ copulata est cogaris diuellere. Nullo enim modo resistitur corporis sensibus: quæ nobis sacratissima disciplina est: si per eas inflictis plagis vulneribusq; blandimur.

Beati Augustini ad Possidium & qui cum eo sunt: an & quibus liceat se ornare auro vel vestibus, determinantis.

Epistola.LXXIII.

Omino dilectissimo & venerabili fratri & cõsacerdoti Possidio,& qui tecũ K
sunt fratribus: Augustinus & qui mecũ sunt fratres in domino salutem.
Magis quid agas cũ eis qui obtẽperare nolunt cogitãdũ est:q̃ queadmodũ
eis ostendas non licere qđ faciũt.Sed nunc epistola sanctitatis tuæ:& occu
patissimũ me repperit:& celerrimus baiuli reditus:neq̃ nõ rescribere tibi:
neq̃ ad ea quę consuluisti:ita vt oportet:respõdere permisit.Nolo tamẽ de
ornamentis auri vel vestis præproperã habeas in ꝓhibendo sentẽtiã:nisi in
eos qui neq̃ coniugati neq̃ coniugari cupientes:cogitare debeant quomodo placeant deo.Illi
autem cogitant quæ sunt mũdi:quomodo placeãt vel viri vxoribus:vel mulieres maritis:nisi
1.Cor.7. q̃ capillos nudare fœminas (quas etiam caput velare apostolus iubet) nec maritatas decet.
De cõfe.dis. Fucari autem pigmentis:quo vel rubicundior vel candidior appareat:adulterina fallacia est:
5.fucari. q̃ua nõ dubito etiam ipsos maritos se nolle decipi:quibus solis permittendæ sunt fœminæ or
nari:secundũ veniam non secũdum imperium. Nam verus ornatus maxime Christianorum
& Christianarum:non tãtum nullus fucus mendax:verum ne auri quidẽ vestisq̃ pompa:sed
mores boni sunt.Execranda autẽ superstitio ligaturarum:in quibus etiam inaures virorũ in
summis ex vna parte auriculis suspensæ deputantur:non ad placendũ hominibus:sed ad ser- I
uiendum dæmonibus adhibentur.Quis autem possit speciales nefariarum superstitionũ pro-
2.Cor.6. hibitiones in scripturis inuenire:cũ generaliter apostolus dicat: Nolo vos socios fieri dæmo-
niorum? Et iterum:Quæ enim consonantia Christi ad Belial? Nisi forte quia Belial nomina-
uit:& generalem societatẽ dæmoniorũ prohibuit:licet Christianos sacrificare Neptuno:quia
nihil proprie de Neptuno vetitum legimus.Moneantur interim miseri:vt si obtemperare no-
lunt pręceptis salubrioribus:saltem sacrilegia sua non defendãt:ne maiori se scelere implicẽt.
Quid autẽ cũ eis agendũ sit:si soluere inaures timẽt:& corpus Christi cũ signo diaboli accipe
re nõ timẽt? De ordinãdo autẽ q in parte Donati baptizatus est:author tibi esse non possum:
Aliud est enim facere si cogaris:aliud consulere vt facias.

Beati Augustini ad Deuterium episcopum:de errore & expulsione Victorini subdiaconi
Manichæi:& de electis & auditoribus Manichæorum & eorũ hæresi pertractantis.

Epistola. LXXIIII.

Omino beatissimo & venerabiliter charissimo fratri & coepiscopo Deute- L
rio: Augustinus in domino salutẽ.Nihil melius me facere posse arbitratus
sum:q̃ vt tuæ sanctitati potissimũ scriberẽ:ne per negligentiam in nostra
prouincia domini nostri Iesu Christi ouile vastet inimicus:qui nõ desinit
insidiari:vt perdat animas tã magno ꝑtio cõparatas.Mallianensem quẽdã
subdiaconũ Victorinũ,apud nos cõstitit esse Manichæum:& ita sacrilego
errore sub nomine clerici latitabat.Nam est etiã ætate iam senex.Ita est autẽ manifestatus: vt
etiam ipse a me interrogatus:anteq̃ a testibus coargueretur:negare non posset. Tot enim & ta
les esse sciebat:quibus se incautus effuderat:vt nihil aliud si negare tentaret:q̃ non dico impu
dentissimus:sed insanissimus appareret. Auditorem sane Manichæorum:non electum se esse
confessus est. Auditores autem qui appellantur apud eos:& carnibus vescunt & agros colũt:
et si voluerint vxores habent:quorũ nihil faciũt qui electi vocãtur.Sed ipsi auditores:ante ele
ctos genua figũt:vt eis manus supplicibus imponatur:nõ a solis episcopis vel presbyteris aut
diaconis:sed a quibuslibet electis.Solem etiam vel lunã,cũ eis adorant & orant. Die quoq̃ do-
minico cũ illis ieiunãt:& omnes blasphemias cum illis credũt: quibus Manichæorum hæresis
detestanda est:negãtes scilicet Christũ natũ esse de virgine:nec eius carnẽ verã cõfitẽtes fuisse:
sed falsam:ac per hoc & falsam eius passionẽ,& nullã resurrectionem fuisse cõtendũt: patriar-
chas prophetasq̃ blasphemãt:legẽ ꝑ famulũ dei Moysen datã:nõ a vero deo dicũt:sed a princi
pe tenebrarũ:animas non solũ hominũ sed etiã pecorũ:de dei esse substantia:& omnino partes
dei esse arbitrãtur. Deum deniq̃ bonũ & verũ:dicũt cũ tenebrarũ gente pugnasse: & partem
suã tenebrarũ principibus miscuisse:eãq̃ toto mũdo inquinatam & ligatã per cibos electorum
suorum:ac per solem & lunam purgari asseuerãt:& qđ purgari de ipsa parte dei nõ potuerit:
in fine sæculi æterno ac pœnali vinculo colligari:vt non solum violabilis,& corruptibilis,&
cõtaminabilis credatur deus:cuius pars potuit ad mala tanta ꝑduci:sed non possit saltem to-
tum tanta coinquinatione & immunditia & miseria vel in fine sæculi purgari.Has cum illis
intolerabiles blasphemias:subdiaconus iste quasi catholicus:nõ solũ credebat: sed quibus va-

ribus poterat edocebat. Nam docens patefactus est: cũ se quasi discentibus credit. Rogauit me
quidẽ posteaq̃ se Manichæorũ auditorẽ esse confessus est: vt eũ in viam veritatis doctrinæ ca-
tholicæ reuocarẽ. Sed fateor: eius fictionẽ sub clerici specie vehemẽter exhorrui: eũq; coercitũ
pellendũ de ciuitate curaui. Nec mihi hoc satis fuit: nisi & tuæ sanctitati eũ meis literis inti-
marem: vt a clericorũ gradu congrue & ecclesiastica seueritate deiectus: cauẽdus omnibus in-
notescat: Petenti autẽ pœnitentiæ locũ: tunc credatur: si & alios quos illic nouit esse: manife-
stauerit nobis: non solum Malliana: sed in ipsa omnino prouincia.

Beati Augustini ad Auxilium episcopum: An pro peccato patris/filius: aut mariti/vxor:
aut domini/seruus possit excõmunicari: Et quæ sit causa iustę excõmunicationis: explanãtis.

Epistola. LXXV.

M 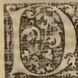Omino dilectissimo & venerabili fratri & consacerdoti Auxilio: Augusti-
nus. Vir spectabilis filius noster Classitianus, grauiter apud me literis que
stus est: q' sit anathematis iniuriã a tua sanctitate perpessus: Narrans q' ve
nerit ad ecclesiam: apparitione paucorum suæ potestati congrua comita-
tus: & egerit tecum ne contra salutem suam faueres eis qui per euangeliũ
peierando, adiutorium violandæ fidei, in ipsa fidei domo requirebant.
Quos tamen consyderantes quid malefecerint: non inde violenter abductos: sed sponte dicit
egressos: atq; hinc venerationem tuam ita sibi succẽsuisse: vt ecclesiasticorum confectione ge-
storum cum omni domo sua anathematis sententia feriretur. Quibus literis lectis: non medio
criter æstuatis cogitationibus: magna cordis tempestate fluctuantibus: apud charitatem tuã
tacere non potui: vt si habes de hac re sententiam certis rationibus vel scripturarum testimo 24.q.3.si habes.
niis exploratam: nos quoq; docere digneris: quomodo recte anathematizetur pro patris pec-
cato filius: aut pro mariti, vxor: aut pro domini, seruus: aut quisq̃ etiam in domo nõdũ natus:
si eodẽ tempore quo vniuersa domus est anathemate obligata, nascatur: nec ei possit per laua-
crum regenerationis: in mortis periculo subueniri. Neq; enĩ hæc corporalis est pœna: qua le-
gimus quosdã contẽptores dei cũ suis omnibus: qui eiusdẽ impietatis participes non fuerunt:
pariter interfectos. Tũc quidem ad terrorẽ viuentiũ mortalia corpora perimebãtur: quandoq;
vtiq; moritura: Spiritalis autẽ pœna: qua fit qđ scriptum est: Quæ ligaueritis in terra, erunt Matth.16.
ligata & in cœlo: animas obligat: de quibus dictũ est: Anima patris mea est: & anima filii mea
est. Anima quæ peccauerit ipsa morietur. Audisti fortasse aliquos magni nõis sacerdotes: cũ Ezech.18.
domo sua quẽpiã anathematizasse peccantium: sed forte si essent interrogati: reperirentur ido
nei reddere inde rationẽ. Ego autẽ quoniã si quis ex me quærit verum recte fiat: quid ei respon
deam non inuenio: nunq̃ hoc facere ausus sum: cũ de quorũdã facinoribus immaniter aduer
sus ecclesiam perpetratis: grauissime permouerer. Sed si tibi q̃ iuste fiat dominus reuelauit: ne
quaq̃ iuuenilẽ ætatem tuam: & honoris ecclesiastici rudimenta contemno. En adsum senex a
iuuene coepiscopo, & episcopus tot annorum a collega necdum anniculo paratus sum disce-
re: quomodo vel deo vel hominibus iustam possumus reddere rationem: si animas innocentes
pro scelere alieno: ex quo non trahunt sicut ex Adam (in quo omnes peccauerunt) originale
peccatum: spiritali supplicio puniamus. Etenĩ Classitiani filius: etsi traxit ex parte primi ho-
minis culpam: sacro fonte baptismatis expiandam: tamẽ quicquid postea q̃ genuit, peccati pa
ter eius admisit: vbi particeps ipse non fuit: ad eum non pertinere quis ambigit? Quid de tot
animabus in vniuersa familia? Vnde si vna anima per istam seueritatem qua tota domus ista
anathematizata est, sine baptismate de corpore exeundo perierit: innumerabilium mors cor-
porũ: si de ecclesia homines innocentes violenter abstrahantur & interficiantur: huic damno
non potest comparari. Si ergo de hac re potes reddere rationem: vtinam & nobis rescribendo
præstes: vt possimus & nos: Si autem non potes: quid tibi est inconsulta commotione animi fa
cere: vnde si fueris interrogatus: rectam rationem non vales inuenire? Hæc autem dixi etiã si
N filius noster Classitianus aliquid admisit: qđ tibi anathemate plectendũ iustissime videretur.
Cæterum si veras ad me literas misit: nec solus in domo sua debuit ista sententia coerceri. Sed
hinc cum tua sanctitate nihil ago: nisi tantum peto ignoscas petenti veniam si agnouerit cul-
pam: Si autem nihil eum peccasse prudenter agnoscis: quoniam ipse in domo fidei iustius fla-
gitabat fidem debere seruari: ne ibi frangeretur vbi docetur: fac qđ sanctum virũ facere opor-
tet: vt si tibi contigit tanq̃ homini: qđ vtiq; homo dei dicit in psalmo: Turbatus est præ ira Psal.6.
oculus meus: exclames ad deum: Miserere mei domine: quoniam infirmus sum: vt porrigat

dextram ſuam:& comprimat iracundiam tuam:& trãquillet mẽtẽ tuã: ad videndã faciẽdãq;
Iacobi.1. iuſtitiã.Sicut enĩ ſcriptũ eſt:Iracundia viri iuſtitiã dei non operatur.Ne arbitreris ideo nobis nõ poſſe ſubrepere iniuſtã commotionẽ:quia epiſcopi ſumus: Sed potius cogitemus inter laqueos tentationũ nos periculoſiſſime viuere:quia homines ſumus.Aufer itaq; geſta eccleſiaſtica quæ perturbatior fortaſſe feciſti:& redeat inter nos charitas quã cũ illo & cathecuminis habuiſti:Aufer litem & reuoca pacem:ne tibi pereat homo amicus & de vobis gaudeat diabolus inimicus.Potens eſt autẽ miſericordia dei noſtri:quæ & me exaudiat orantem:ne mea triſtitia de vobis augeatur:ſed potius quæ eſt exorta ſanetur:& erigat per gratiam ſuã & lætificet iuuentutem tuam non contemnentem ſenectutem meam. Vale.

Beati Auguſtini ad Aurelium:ꝙ monachi deſertores monaſteriorũ ad militiã clericatus eligi non debeant determinantis. Epiſtola.LXXVI.

DOmino beatiſſimo & debita obſeruãtia venerabili ſynoęriterq; chariſſimo O
fratri & conſacerdoti papę Aurelio:Auguſtinus in domino ſalutem. Literas nullas tuę venerabilitatis:ex quo abinuicẽ corporaliter digreſſi ſumus accepi.Nunc vero legi epiſtolam benignitatis tuę de Donato & fratre eius
16.q.1.legi epiſtolam. & quid reſpõderem diu fluctuaui:Sed tamẽ etiam atq; etiã cogitanti quid ſit vtile ſaluti eorũ quibus in Chriſto nutriẽdis ſeruimus:nihil mihi aliud occurrere potuit:niſi non eſſe iſtam viam dandam ſeruis dei:vt ſe facilius putent eligi ad aliquid melius:ſi facti fuerint deteriores.Et ipſis enim facilis lapſus & ordini clericorum fit indigniſſima iniuria:ſi deſertores monaſteriorũ ad militiã clericatus eligãtur: cum ex his qui in monaſterio permanent:non tamen niſi probatiores atq; meliores in clerum aſſumere ſoleamus:niſi forte ſicut vulgares dicũt:Malus choraula:bonus ſymphoniacus eſt. Ita idem ipſi vulgares de nobis iocabuntur dicentes:Malus monachus:bonus clericus eſt.Nimis dolendum:ſi ad tã ruinoſam ſuperbiam monachos ſurrigamus:& tam graui contumelia clericos dignos putamus:in quorũ numero ſumus:cũ aliquando etiam bonus monachus vix bonũ clericũ faciat:ſi adeſt ei ſufficiens continẽtia:& tamen deſit inſtructio neceſſaria aut perſonæ regularis integritas.Sed de iſtis credo arbitrata ſit beatitudo tua:ꝙ noſtra voluntate vt ſuis potius cortegionalibus vtiles eſſent de monaſterio receſſiſſe.Sed falſum eſt:ſponte abierũt ſponte deſeruerũt:nobis q̃tũ potuimus pro eorũ ſalute renitentibus.Et de Donato quidẽ quia iam factũ eſt vt anteq̃ de hac re aliquid in concilio ſtatueremus:ordinaretur:ſi forte a ſuperbię peruerſitate correctus eſt:quod vult prudẽtia tua faciat: de fratre vero eius vel maxima cauſa cur de monaſterio etiã ipſe Donatus abſceſſit:cũ intelligas quid ſentiã,neſcio quid reſpondeã. Contradicere tamẽ prudentiæ honori charitatiq; non audeo:& ſane ſpero id te facturũ quod membris eccleſiæ ſalubre perſpexeris.

Beati Auguſtini & Alipii ad Aurelium papam: gratiarũ actiones deo agentium: pro fructuoſo incremento miniſtrorum eccleſiæ deuotorũ:per eundem inſtitutorum.

Epiſtola.LXXVII.

DOmino beatiſſimo & venerabiliter ſuſcipiendo ſynoęriſſimeq; chariſſimo P
fratri & vere ſancto papę Aurelio:Alipius & Auguſtinus ĩ domino ſalutẽ.
Pſal.125. Impletum eſt gaudio os noſtrum & lingua noſtra exultatione:nũtiãtibus literis tuis ſanctam cogitationem tuam:adiuuante domino qui eam inſpirauit:& ad effectum eſſe perductam: de omnibus ordinatis fratribus noſtris:& præcipue de ſermone preſbyterorũ qui te præſente populo infunditur:per quorum linguas clamat charitas tua maiore voce in cordibus hominũ:q̃ illi in auribus:Deo gratias.Nam quid melius & animo geramus:& ore promamus & calamo exprimamus:q̃ Deo gratias? Hoc nec dici breuius:nec audiri lętius:nec ĩtelligi grãdius:nec agi fructuoſius poteſt.Deo gratias:qui te & tã fideli pectore ditauit erga filios tuos & id quod in intimo animę habebas:quo humanus oculus nõ penetrat:eduxit in lucẽ donãdo tibi non ſolũ vt bene velles:verũetiã in quibus poſſet apparere qđ velles.Ita plane fiat: luceant
Matth.5. hæc opera corã hominibus:vt videant:gaudeant:glorificent patrẽ qui in cælis eſt.Talibus delectetis in domino vt ipſe te pro eis orantẽ dignetur exaudire:quoniã tu p eos loquẽtẽ nõ dedignaris audire.Eatur:ambuletur:curratur in via dñi:benedicãtur puſilli cũ magnis:iucũdati
Pſal.121. in his qui dicũt eis:In domũ dñi ibimus:p̃cedãt illi:& ſequãtur iſti:imitatores facti eorũ ſicut & illi Chriſti:feruẽat iter ſanctarũ formicarum:fragrent opera ſanctarũ apiũ:feratur fructus

in tolerantia cum salute perseuerandi vsq; in finem. Nec sinat dominus tentari supra q̄ possu- 1.Cor.10.
mus ferre: sed faciat cū tentatione etiā exitū vt possimus sustinere. Orate pro nobis digni exau-
diri: cū tāto sacrificio acceditis ad deū syncerissimę dilectionis: & laudis eius in operibus ve-
stris. Orate vt etiā nobis hęc liceāt: quoniā nouit ille quē oratis: cū quāto vestro gaudio vobis
liceāt. Haec sunt vota nostra: hæ multitudines solatiorū: secūdū multitudinē dolorū nostrorū
in corde nostro: iucūdant animā nostrā. Ita est quia ita promissum est: ita erit qđ restat sicut p
missum est. Obsecramus te per eū qui tibi ista donauit: & populū cui seruis: ac per te benedi-
ctione profudit: vt iubeas singulis quos volueris sermones eorū cōscriptos & emēdatos mitti
nobis. Nam & ego qđ iussisti nō negligo: & de Tyconii septem regulis vel clauibus (sicut sępe
iam scripsi) cognoscere quid tibi videatur expecto.

Beati Augustini ad Esycium de propheticis dictis siue prædictis, & fine sęculi mentē suā
post beati Hieronymi scripta aperientis.

Epistola.LXXVIII.

Q D Omino beatissimo Esycio: Augustinus. Ad sanctitatē tuā filio tuo cōpres-
bytero nostro remeante Cornuto: per quē literas tuę venerationis accepi:
quibus exiguitatem meā visitare dignatus es: & tandē rescripta persoluo:
& debitum resalutationis obsequiū: multum me commendans acceptissi-
mis domino precibus tuis domine beatissime frater. De propheticis autē
dictis siue prædictis: de quibus voluisti vt aliquid scriberem: melius mihi
visum est: sancti Hieronymi hominis doctissimi: expositiones eorundem verborum (ne illas
forte non habeas) de opusculis eius excerptas: dirigere beatitudini tuæ. Si autem iam eas ha-
T bebas: nec inquisitioni tuæ satisfaciebant: quid de his sentias, peto mihi rescribere non graue-
ris: & quemadmodum ipse eadem prophetica oracula intelligas. Ego enim maxime illud de
hebdomadibus Danielis: secundum tempus quod iam transactum est: intelligendum puto.
Nam de Saluatoris aduentu: qui expectatur in fine: tempora dinumerare non audeo: nec ali
quem prophetam de hac re numerum annorum existimo pręfinisse: sed illud potius præua-
lere qđ ipse dominus ait: Nemo potest cognoscere tempora: quę pater posuit in sua potestate. Act.1.
R Qđ enī in alio loco ait: De die autē illa & hora nemo scit: sunt qui sic accipiunt: qui putant se Matth.24.
posse tēpora cōputare: diē vero tātūmodo ipsum & horā neminē scire. Vbi omitto dicere: quē
admodum soleant scripturæ diem vel horam etiā pro tēpore ponere: Sed certe illud de igno-
rantia temporum apertissime dictum est. Nam cum hinc dominus interrogatus esset a disci
pulis suis: Nemo inquit potest cognoscere tēpora quę pater posuit in sua potestate. Non enim
dixit: diem vel horam: sed tempora quæ in breui spatio nō solent dici: sicut dies vel hora: ma-
xime si græcum intueamur eloquium: ex qua lingua in nostrum eūdem librum: vbi hoc scri-
ptum est: scimus translatum: q̄uis latine satis exprimi non potuerit. Ibi enim græce legitur
χρομονο ἐκαλρους. Nostri autem vtrunq; hoc verbum tempora appellant: siue χρομονο siue
ἐκαλρους: cum habeant hæc duo inter se non negligendā differentiam. ἐκαλρους quippe ap-
pellant græci tempora quædam: non tamen quæ in spatiorum voluminibus trāseūt: sed quæ
in rebus ad aliquid opportunis vel importunis sentiuntur: sicut messis: vindemia: calor: fri-
V gus: bellum: & siqua similia. Χρομονο autē ipsa spatia tēporū vocant. Et hoc certe ipsi apostoli
non ita quæsierunt: quasi vnum nouissimum diem vel horam exiguam diei partem scire vo-
luissent: sed vtrum iam esset opportunū tempus quo regnū repræsentaretur Israel. Tunc au-
dierunt: Nemo potest cognoscere tempora quæ pater posuit in sua potestate: id est Χρομονο Act.1.
ἐκαλρους: qđ si latine diceretur tēpora aut opportunitates: nec sic qđ dictū est, eēt expressum:
quia siue opportuna: siue importuna sint tempora: ἐκαλρους dicūtur. Tēpora ergo cōputare:
hoc est χρομονο: vt sciamus quādo sit finis huius sęculi vel aduētus domini: nihil mihi aliud
S videtur q̄ scire velle qđ ipse ait scire neminem posse. Opportunitas vero illius temporis pro-
fecto non erit anteq̄ prędicetur euangeliū in vniuerso orbe in testimoniū omnibus gentibus.
Apertissima enim de hac re legitur sententia Saluatoris dicentis: Et prædicabitur hoc euan- Matth.24.
gelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus: & tunc veniet finis.
Tunc veniet: quid est: nisi ante non veniet? Quanto post ergo veniat: incertum nobis est:
ante tamen non esse venturum dubitare vtiq; non debemus. Si ergo susciperent hunc labo-
rem serui dei: vt peragrato orbe terrarum quantum possent colligerent qđ remanet gētium
vbi nondum est euangelium prędicatum: hinc aduertere vtcunq; possemus quantū hoc tem-

pus longe sit a fine sęculi. Q; si propter quędā loca inaccessibilia & inhospita fieri posse non cre ditur: vt a seruis dei peragretur orbis: & quot quātęq; sint adhuc gentes sine Christi euāgelio fideliter renūtietur: multo minus existimo scripturis posse cōphēdi: quāta vsq; ad finē futu ra sint tēpora: quādoquidē in eis legimus: Nemo potest cognoscere tēpora: quę pater posuit in sua potestate. Vnde si iam nobis certissime nūtiatū fuisset in oībus gētibus euāgeliū pdicari: nec sic possemus dicere quātū tēporis remaneret vsq; ad finē: sed magis magisq; iam propin quare merito diceremus. Nisi quis forte respōdeat tāta celeritate pdicato euāgelio: Romanas gentes & plerasq; barbaras occupatas: atq; ita nōnullas nō paulatim sed subito ad fidē Christi fuisse cōuersas: vt nō sit incredibile paucis annis: etsi nō vitæ nostræ qui iam senuimus: certe iuuenū qui venturi sunt ad senectā, vniuersas omnino residuas gentes euāgelio posse cōpleri. Sed si ita erit: facilius cum factū fuerit probari experiēdo q̄ legendo anteq̄ fiat inueniri potest. Hoc me cōpulit dicere cuiusdā opinio: quē presbyter quoq; Hieronymus temeritatis notat: q; ausus fuerit Danielis hebdomadas de aduentu Christi futuro nō de pterito exponere. Si qd autē pro meritis potioribus sanctę humilitati cordis tui dominus melius reuelauit siue reuela uerit: peto nobiscum cōmunicare digneris: & hęc nostra rescripta sic accipere tāq̄ hominis: qui mallem quidē eorū quę a me inquisisti habere scientiā: q̄ ignorantiā. quia id nōdū potui: magis eligo tantam ignorantiam confiteri q̄ falsam scientiam profiteri.

Esycii ad Augustinum: Quid ipse de fine sæculi & aduentu domini sentiat declarantis: Et vtrum signa euangelica & prophetica quæ in nobis completa sunt: finem mundi proxime instare manifestent: inquirentis.

Epistola. LXXIX.

Domino beatissimo & charitate syncerissima venerando fratri & coepisco po Augustino: Esycius in domino salutem. Desyderanti & expectāti mihi sanctus cōpresbyter noster Cornutus literas pertulit tuas: quæ me lætifi carūt: quia memoriā nostri bonā habere dignatus es: qui & mihi paucis ser mone proprio sanctę mentis tuæ de his quæ petierā in trāsitu significasti. Aliquanta autem de opusculis sancti compresbyteri Hieronymi adiūxisti vt meam quæstionem lectione eius operis de sanctis scripturis explere possem. Et quia digna tus es id petere a nobis: vt quid sentiremus de ipsis quæstionibus per literas tuæ syncerissimæ charitati insinuaremus: ad ea de quibus scripta legi: prout intellectus exiguus meæ medio critatis sentire potuit aut intelligere, infra scripsi. Cum dei omnipotentis conditoris totius creaturæ, arbitrio & potestate cuncta gerantur: vel quæ facta sunt: vel quæ etiam futura sunt sanctorū prophetarum vocibus cognoscuntur: priusq̄ fierent, ea quæ futura erant, voluntate diuina hominibus sunt locuti. Vnde satis admiratione plenum est: si ea deus quæ prædici vo luit ad hominū sensus penitus non posse peruenire constituit: secundum hoc capitulum: quo

Act.1. dominus beatis apostolis locutus est dicens: Nemo potest cognoscere tēpora quę pater posuit in sua potestate. Primū quia in antiquissimis libris ecclesiarum: nō ita scriptum est: Nemo po test: sed scriptum est: Non est vestrum nosse tempora vel momēta: quæ pater posuit in sua po testate. Quæ ratio sermonis sequēti verbo recte completur cum dicit: Sed eritis mihi testes in Hierusalem: & in Iudæa: & in Samaria: & vsq; ad vltimū terræ. Non ergo apostolos testes con summationis mūdi: sed nominis & resurrectionis suæ voluit intelligi. Nam de temporibus co

Luc.12. gnoscēdis ipse dominus monet. Quisnam est fidelis seruus & prudēs: quē cōstituit dominus super familiam suam: vt det illis cibū in tēpore? Sanctus ille seruus quē veniens dominus eius inuenerit sic facientem. Familia Christi verbo prædicationis pascitur: & fidelis famulus inue nitur: qui in tēpore expectantibus dominū necessariam escam credētibus prestat. Malus enim seruus sic reprehenditur. Q; si dixerit malus seruus: morā facit dominus meus venire: veniet dominus eius in die qua nescit: & hora qua ignorat: & reliqua. Itē arguit quare tēpus nō agno

Vbi supra. scatur dicēdo: Hypocritę: faciē cœli nostis probare: tēpus hoc quare nō agnoscitis? Item aposto

2.Timo.3. lus: In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: & reliqua. Item apostolus: De tempo

1.Thessal.2. ribus autem & momentis non necesse habemus vobis scribere. Vos enim ipsi diligenter scitis quia dies domini sicut fur in nocte ita veniet. Cum enim dixerint: pax & securitas: tunc subi taneus illis apparebit interitus: quomodo dolores parturientis: & non effugient. Item apo

2.Thessal.2. stolus: Non retinetis memoria: quia cum essem apud vos hæc dicebam vobis: & nunc quid de tineat scitis vt reueletur in suo tempore: Nam mysteriū iniquitatis iam operatur tantum: vt

qui tenet modo teneat,donec de medio fiat:& tunc reuelabit ille iniquus:quē dñs Iesus inter
ficiet spiritu oris sui.Itē dñs in euāgelio increpat iudęos:Et tu si cognouisses tēpus visitatio Lucæ.19.
nis tuę,forsitan pmansisses:nūc aūt abscōdita sunt ab oculis tuis.Et dñs sic pdicat ad iudęos
Poenitentiā agite:cōpleta sunt tēpora,credite in euangelio.Et ad iudęos quidē recte cōpleta Marci.1.
dicebat:quia eorū tēpora post eius prædicationē & triginta & quinq; , vel quadraginta ānos
finita sunt.Et in Daniele:Quoadusq; interfecta est bestia,periit:& corpus eius datū est vt cō Danielis.7.
buratur:& reliquarū bestiarū regnū translatū est:& magnitudo vitę data est eis, vsq; ad tem
pus quod græce dicitur χρονου ἐκχλρονε, Et insequitur:Et ecce cū nubibus cæli quasi filius
X hominis veniens.Mysteriū bestiæ,e reliquarū bestiarū translatione:intelligentibus scripturā
manifestum est.Aduentus dñi diligendus est & expectandꝰ. Est etiam magna beatitudo dili
gentibus eius aduentū:sicut testimoniū perhibet beatus apostolus Paulus:De cætero inquit 2.Timot.4.
reposita est mihi corona iustitiæ:quā reddet mihi dñs iustus iudex in illa die.Nō aūt mihi so
lum:sed & his qui diligunt aduentū dñi.Et dñs in euangelio:Tunc iusti fulgebūt sicut sol in Matth.13.
regno patris sui.Itē propheta:Ecce eīn tenebræ & caligo operient terrā super gentes: in te ve Esa.60.
ro apparebit dominꝰ:& maiestas eius in te videbitur.Item propheta : Qui vero expectant do Esa.40.
minū exultabunt cū virtute,producent pennas sicut aquilæ,current & non laborabunt: am
bulabūt & nō esurient:Et plurima talia quæ ad beatitudinē eorū pertinēt qui diligunt aduē
tum dñi,inueniuntur.Q; autē nemo possit mēsuras tēporū colligere manifestū est,Euange-
lium quippe dicit:De die illa & hora nemo scit.Ego aūt pro possibilitate intellectus mei dico: Matth.24.
neq; diē,neq; mēsem,neq; annū aduētus ipsius sciri posse:sed signa q̄ sunt aduētus: vidēdo &
credendo & expectare me cōuenit:& credentibus escā hāc retribuere:vt expectantes diligant
Y aduentum eius,qui dixit:Hæc oīa cū videritis,scitote quoniam prope est in ianuis. Signa er Vbi supra.
go euangelica & pphetica quæ in nobis cōpleta sunt,aduentū domini manifestant. Nam fru
stra aut qui quęrunt aut qui calumniātur , dies & annos ī cōputo cōprehendere quęrunt:cū
scriptū sit:Quia nisi abbreuiati fuissent dies illi,nō fieret salua oīs caro.Sed ppter electos bre
uiabunt dies illi.Certum est tempus carere computo quod breuiandū est a dño qui tempora
constituit:Appropinquasse aūt aduentum eius:cuius signa aliqua vidimus ex his quæ facta
sunt,esse cōpleta.Et iterum dicit:His aūt fieri incipiētibus respitabitis & leuabitis capita ve
stra,quoniā appropinquabit redemptio vestra.Quæ aūt signa dixit videnda: manifestum est Lucæ.21.
in euangelio sancti Lucæ:Et Hierusalē calcabitur a gentibus donec impleantur tēpora gētiū
Hoc factū est,& fieri nulli dubiū est.Et insequitur:Et erūt signa in sole & luna & in stellis & ī Vbi supra.
terra pressura gentiū.Causa quæ patimur & poena cōpellit,si forte nō curet voluntas.Nā in
vno tempore & signa in coelo & pressura gentium in terris ab hominibus videri & sustineri
manifestum est.Et insequitur:Arescentibus hominibus prę timore & expectatione quæ sup
uenient vniuerso orbi.Nullā patriam:nullum locum nostris temporibus nō affligi aut humi
liari certū est,sicut dictū est: Præ timore & expectatione q̄ supuenięt vniuerso orbi: & omnia
Z signa quæ superius euangelium legentibus manifestat,ex maxima parte cōpleta sunt.Quod
autē dictū est:Et prædicabitur euangeliū in vniuerso mundo, & tūc veniet finis:Primum q;
ipsius domini repromissio talis fuit:vt ipsi apostoli, eius nominis & resurrectiōis testes fierēt Matth.24.
in Hierusalem & in Iudæa & in Samaria & vsq; ad extremū terræ : & apostolus hac authori-
tate docet:Sed dico nunqd nō audierūt?In omnē terrā exiuit sonꝰ eorū & in fines orbis terræ
verba eorum.Item propter spem quæ reposita est vobis:quam ante audistis in verbo veritatis Ro.10.
euāgelii,qđ aduenit in vos:sicut & in omni mundo est fructificans & crescēs.Sed ab apl'is nū Col.1.
tiata fides in gentibus habuit multos psecutores:vt retētata tardius inualesceret:vt illud im
pleretur:Ante hæc oīa primū in vos manus immittent suas:& persequentur & tradent vos
in synagogas & in custodias ducentes ad reges & ad præsides propter nomē meū:vt illud im
pleretur qđ scriptum erat:Et velociter reædificaberis a quibus destructa es.Nam ex quo cle-
mentissimi imperatores christiani dei voluntati esse coeperunt:quicq̄ paulatim fides causa p
secutionis crescebat in sæculis:factis regibus christianis vbiq; in paruo tpe Christi euangeli-
um penetrauit.Expositio sane beati Danielis de hebdomadibus:quas vir sanctus cōpresbyter
noster Hieronymus exposuit,qualiter doctores ecclesiarū tradidissent,lectorē suspēdit.Nā si
ipse doctissimus vir cōpresbyter noster ait periculosum esse de magistrorū ecclesiarū iudica-
re sentētiis & alterū pferre alteri:quanto magis hoc lector facere nō potest:qđ magister facere
dubitauit ! Nos aūt credimꝰ qđ dñs ait:Quia cęlū & terra transiet:iota aūt vnū vel vnꝰ apex Matth.5.

nõ trãsiet a lege donec oĩa fiãt.Quomodo ergo mysteriũ hebdomadarũ sit impletũ vsq; ad na-
tiuitatẽ & passionẽ christi:admiror:cũ illud qđ in dimidio hebdomadę pphera locut⁹ est:di-
Danielis.9. cẽdo:In dimidio hebdomadę tolletur sacrificiũ meũ:& desolationũ supplicatio:interitus:& ad sa
Matth.24. crificiũ abominatio.Hæc ergo abomĩatio si iam cõpleta fuerat:quõ dñs monet & dicit:Cũ vi
deritis abominationẽ desolationis:qđ dictũ ẽ p Danielẽ pphetã stãtẽ in loco sancto:q legit in
telligat.Ego aũt ne petitiõis beatitudinis tuæ contẽptor essem:hæc quẽadmodũ sensi scripsi
ad tuã charitatẽ.Plenius aũt dignare nos verbo gratiæ tuæ rescribẽdo istruere & lætificare.

Beati augustini ad Esycium:declarãtis q singula scripturarũ testimonia nõ sint sufficiẽ
tia ad iudicandũ certum & determinatum tempus aduentus domini.Et quẽadmodum ille
desyderandus vel expectandus sit docentis. Epistola.LXXX.

Omino beatissimo & venerabiliter suscipiẽdo fratri & coepiscopo Esycio
Augustinus in dño salutẽ.Accepi literas veneratiõis tuæ:quib⁹ valde sa-
lubriter exhortaris vt saluatoris nostri diligatur & desyderetur aduẽt⁹.Fa-
cis hoc vt seru⁹ bon⁹ eiusdẽ patrisfamilias:auidus lucrorũ dñi tui:& volẽs
habere plurimos socios dilectionis:qua ipse pcipue & pseuetanter accẽde-
2.Timot.4. ris.Intuentes igitur qđ cõmemorasti de apostolo:quia dñm dixit redditurũ
coronã iustitiæ nõ tm̃ sibi sed & oĩbus qui diligũt manifestationẽ eius:ita
recte viuim⁹:& in hoc sæculo tanq̃ peregrini agimus:cũ se in hac dilectiõe cor nostrũ pficiẽ-
ter extendit:siue citius siue tardius veniat q̃ putatur:cui⁹ manifestatio fideli charitate diligitur:
Lucæ.12. & pio desyderatur affectu.Seruus quippe ille q dicit:Morã facit dñs meus,& pcutit conseruos
suos,mãducat & bibit cũ ebriosis,nõ vtiq; diligit manifestationẽ eius.Ex morib⁹ eñ apparet
animus ei⁹.Quos mores licet breuiter ideo magister bon⁹ curauit exprimere:id est superbiã
Psal.4. atq; luxuriã,ne qđ dicebat,Morã facit dñs meus,desyderio dñi sui dicere crederetur:quo arde
bat ille qui dicebat:Sitiuit aĩa mea ad deũ viuum,quãdo veniã & apparebo ante faciẽ dei?Di
cendo eñ quãdo veniã:moras se perpeti moleste ferebat:quia etiã qđ tẽpore acceleratur:desyde
rio tardũ videtur.Quomodo aũt tardus est eius aduentus:vel quomodo longe futurus est:cũ
ipsi apostoli tẽpore quo adhuc erant in carne dixerint:Nouissima hora est:q̃uis a dño audie-
rint:Non est vestrũ scire tẽpora?Hoc ergo nesciebãt qđ nescimus & nos.Quantũ ad me atti-
net dico & eos q hoc mecũ nesciũt:& tamẽ quib⁹ dictũ est:Non est vestrũ scire tpa quæ pater
posuit in sua potestate:diligebãt eius manifestationẽ:& dabãt cõseruis in tẽpore cibaria:nec
percutiebant eos dominando eis:nec luxuriabantur cũ amatoribus mũdi dicẽtes:Moram facit
dominus meus.Alia est ergo ignorantia temporũ,alia labes morũ amorq; vitiorũ.Nã & apo
2.Thessa.2. stolus Paulus quãdo dicebat:Nõ cito moueamini mente neq; terreamini,siue per verbũ,siue
per epistolã tanq̃ p nos missam:quasi instet dies dñi:nolebat vtiq; vt crederent eis q iam ppin
Lucæ.12. quare dñi arbitrabantur aduentũ.Nec tamẽ volebat vt tanq̃ seruus ille,diceret:Morã facit do
minus meus venire:& traderẽt se superbiæ luxuriæq; perdẽdos:sed sic eos nolebat de propin
quãte die nouissimo falsis auscultare rumoribus:vt tñ vellet eos paratos ad aduentũ domini
1.Thessa.5. sui lumbis accinctis:& lucernis ardẽtib⁹ opperiri,quibus dicit:Vos aũt fratres nõ estis in te-
nebris vt vos dies ille tanq̃ fur cõprehendat.Omnes eñ vos filii lucis estis:& filii diei:non su-
mus noctis neq; tenebrarũ.Ille aũt q sic dicit:Moram facit dñs meus venire:vt percutiat con
seruos suos,epuletur cũ ebriosis,nõ est lucis sed tenebrarũ:& ideo eũ tanq̃ fur dies ille cõpre-
hẽdet.Qđ vnusq̃sq; debet etiã de die huius vitę suę nouissimo formidare.In quo eñ quẽq; in
uenerit suus nouissimus dies:in hoc eũ comprehẽdet mũdi nouissimus dies:quoniã qualis i
die isto quisq; moritur:talis in die illo iudicabitur.Ad hoc ptinet qđ in euangelio scđm Marcũ ita
Marci.13. scriptũ ẽ.Vigilate ergo qa nescitis qñ dñs dom⁹ veniat,sero,an media nocte,an gallicãtu,an
mane,ne cũ venerit repẽte,inueniat vos dormiẽtes.Qđ aũt vobis dico,omnib⁹ dico,vigilate
Quib⁹ eñ omnib⁹ dicit:nisi electis & dilectis suis ad corpus ei⁹ pertinẽtib⁹,qđ est eccl'ia?Non
solũ ergo illis dixit quib⁹ tũc audiẽtib⁹ loquebatur:sed etiã illis q fuerunt post illos añ nos:& ad
nos ipos:& qui erũt post nos vsq; ad ei⁹ nouissimũ aduentũ.Nunqd aũt oẽs inuẽturus ẽ dies
ille in hac vita:aut quisq̃ dicturus est q ad defunctos etiã pertineat qđ ait:Vigilate,ne cũ re-
pente venerit inueniat vos dormientes?Cur itaq; oĩb⁹ dicit,qđ ad eos solos ptineat q tũc erũt
nisi quia eo modo ad oẽs pertinet quomodo dixi?Tũc eñ vnicuiq; veniet dies ille cũ venerit
ei dies vt talis hinc exeat qualis iudicandus est illo die.Ac per hoc vigilare debet oĩs Christia
nus ne imparatũ inueniat eum dñi aduẽtus.Imparatũ aũt inueniet ille dies,quẽ imparatum

inuenerit suę vitæ huius vltimus dies. Certe eñ hoc saltem manifestũ erat apostolis nõ eorũ
tẽporibus cũ hic in carne viuerent, dominũ esse venturũ: & tamẽ quis dubitet eos præcipue
vigilasse & seruasse qđ omnibus dixit: ne imparatos repente veniens inueniret? Nondũ sane ĩ
B telligo quomodo accipi debeat qđ scripsit sanctitas tua: propterea dixisse dominum apostolis
Non est vestrum nosse tẽpora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate: quoniam secu-
tus adiunxit: Sed eritis mihi testes in Hierusalem & in Iudæa & in Samaria & vsq; ad vltimũ
terræ. Quem scripturæ sensum sic exponis: vt dicas non esse apostolos testes consummatiõis
mundi: sed nominis & resurrectionis suę voluit intelligi. Non quidẽ ille ait: Non est vestrum
prædicare tempora: sed non est vestrum nosse. Verũ si ita vis intelligi qđ ait: Nõ est vestrum
scire, ac si diceret, non est vestrum sciẽtes facere: id est non vestrũ hoc docere: quis nostrũ do-
cere audeat, vel scire pręsumat: qđ deus ille magister nec eos discipulos docuit: a quibus præ
sentibus interrogatus est pręsens: nec illi tã sancti magniq; doctores ecclesiã docere potuerũt
An respondebitur, hæc non docuisse apostolos, sed prophetas? Hoc eñ aisti, & verũ est, q; ea q̃
futura sunt, sanctorũ prophetarũ vocibus cognoscunt, qui priusq̃ fierent inquis ea quę futu
ra erant voluntate diuina hominibus sunt locuti. Sed si veneratio tua satis admiratiõe plenũ
esse dicit: si ea deus quæ prædici voluit ad hominum sensus penitus non posse peruenire cõsti
tuit: quãto maiore admiratione plenũ est: si ea quæ prophetę hominibus sunt locuti: hęc apo-
stoli vel scire sũt prohibiti vel docere? Quomodo autẽ prophetę ista de quibus agitur tẽpora
docentes: nõ intelligerent ab apostolis, si intelligunt a nobis? Aut si eos apostoli intellexerunt
istam mensurã tẽporis prophetantes, quomodo nõ docerẽt qđ intellexerũt: quãdo per eorum
pręconium & ipsi prophetę innotescebãt, qui eos suis libris ista docuerunt? Et ideo per quas li
teras ea ipsi didicerãt: per easdẽ poterãt alii quoq; in his gentibus discere, in quib⁹ apostoli au
thoritatẽ propheticam cõmendabãt. Cur ergo eis dictũ est: Non est vestrũ scire: vel si ita in-
telligendũ est: Non est vestrũ docere tẽpora, quę pater posuit in sua potestate: quãdoquidẽ sic
ea docebant, cũ hi in quorũ literis discerẽtur per illos innotescebant? Vnde credibilius est: nõ
C deũ noluisse scire, sed voluisse prędicari: q; noluit prædicari qđ videbat non vtiliter sciri. Cur
ergo inquis de tẽporib⁹ cognoscẽdis ipse dominus monet vbi dicit: Quisnã est fidelis seruus Matth.24.
& prudẽs quẽ constituit dominus super familiã suã vt det illis cibum in tempore? &c. Immo
vero monet: non vt bonus seruus cognoscat temporũ finẽ: sed vt omni tempore in opere bono
vigilet, qa nescit tẽporũ finẽ. Non monet vt tẽpora quæ pater posuit in sua potestate assequa
mur super apostolos: sed monet vt quoniã nescimus quãdo veniat dñs, in cordis præparatio
ne imitemur apostolos. Vnde iam supra satis locutus sum. Arguit aũt iudæos, quare tẽpus
non cognoscãt, dicens: Hypocritę faciem cęli potestis probare: & reliqua. Quoniã illud tẽpus
non agnoscebant, qđ iam volebat agnosci: id est primi aduẽtus sui quo in eũ crederẽt: q alterũ Lucæ.12.
eius aduentũ vellent expectare vigilãtes quandocunq; futurus esset. Qui eñ aduentũ domi-
ni non cognouerit primũ: pręparare se non potuit ad secundũ: credendo in eũ fideliterq; vigi
D lãdo: ne illũ tanq̃ fur in tenebris cõprehendat, siue tardius venerit: siue citius q̃ sperat. Dicit
etiã (sicut admones) apostolus Paulus: In nouissimis tẽporibus instabũt tẽpora periculosa: & 2.Timot.3.
reliqua. Sed nunquid ideo docet tempora, quæ pater posuit in sua potestate? Aut ideo quisq̃
nouit q̃ longa vel breuia sint eadem ipsa q̃ fatendũ est esse nouissima? Cogitare quippe debe-
mus q̃ olim dictũ sit: fratres nouissima hora est. Rursus eundẽ apostolũ dixisse commemoras. 1.Ioan.2.
De tẽporibus aũt & momẽtis nõ necesse habemus scribere vobis: vos eñ ipsi diligenter scitis 1.Thessa.5.
quia dies dñi sicut fur ita in nocte veniet. Et cũ dixerint, pax & securitas: tunc subitaneus il-
lis apparebit interitus, quomodo dolores parturientis, & non effugient. Et hic non dixit post
quantũ tẽporis hoc futurum sit: sed quomodo futurum sit: id est nõ quanta erit ętatis breui-
tas vel plixitas, sed quantũlibet interuallũ sit spatiumq; tẽporis: non tamẽ eis hoc veniet ma-
lũ nouissimũ: nisi cũ dixerint: pax & securitas. Quibus verbis videtur apostolus huius no-
uissimi diei vel spem vel timorẽ ab hoc nostro tẽpore remouisse. Nõ eñ videmus ipsos amato
res huius sæculi: quibus subitaneus apparebit interit⁹: iã dicere: pax & securitas. Quid ergo
scire sufficiat satis ipse demonstrat apostolus: dicẽdo: De temporibus & momentis non opus
habemus vobis scribere: Vel sicut alii codices habent: Non opus habetis vobis scribi. Hæc se
cutus adiũxit: Vos eñ ipsi diligenter scitis qa hora domini sicut fur in nocte ita veniet. Hoc
ergo scire opus est: vt curent filii lucis esse & parato corde vigilare: qui nolunt ab illa hora si-
cut a nocturno fure comprehendi. Nam si ad cauẽdum hoc malum: id est ne hora domini tã

q̃ fur inueniat imparatũ:opus esset nosse temporum spatia:non diceret apostolus:non opus
esse vt hoc scriberet:sed hoc potius eis esse scribendũ tanq̃ doctor prouidẽtissimus iudicaret.
Nũc autẽ nec illis hoc opus esse monstrauit:quibus sufficiebat vt scirẽt imparatis atq; dor-
mientibus horã domini sicut furẽ esse venturam:atq; hoc sciendo essent ipsi vigilãter parati:
post quãtalibet tẽpora veniret. Et suũ seruauit modũ:vt licet apostolus,non tamẽ præsume-
ret alios docere:qđ apostolis dominũ dixisse cognouerat:Non est vestrum scire. Ponis etiã qđ E
2.Thessa.2. idem ipse dixit apostolus:Nõ retinetis memoria quia cũ essem apud vos hęc dicebã vobis:Et
nũc quid detineat scitis vt reueletˀ in suo tẽpore. Nam mysteriũ iam operatur iniquitatis tan
tũ qui tenet modo teneat donec de medio fiat. Et tũc reuelabitˀ ille iniquus,quẽ dominus Ie-
sus interficiet spiritu oris sui. Quę verba apostolica vtinã nõ tantũmodo ponere:verũetiam
20.de Ciui- exponere dignareris. Ita sane obscura sunt & mystice dicta:vt tamẽ appareat eũ nihil de statu
tate dei.ca. tis dixisse tẽporibus:nullũq; eorũ interuallũ spatiũq; aperuisse. Ait enĩ:vt reueletˀ in suo tem-
19. pore:nec dixit post quantũ tẽporis hoc futurũ sit. Deinde subiunxit:Iam enĩ mysteriũ opera-
tur iniquitatis. Hoc iniquitatis mysteriũ quomodolibet intelligatˀ quid sit,ab alio sic:ab alio
autem sic:q̃diu tamẽ operetur occultũ est. Neq; id expressit apostolus,tanq̃ homo ex eorum
numero:quibus dictũ est:Non est vestrũ scire tẽpora. Quis enĩ nondũ inter eos erat quando
eis hoc dictũ est:ad eorũ tamẽ collegiũ atq; societatẽ etiã ipsum nõ ambigimus pertinere. Itẽ:
quod sequitˀ:Tãtũ qui modo tenet teneat donec de medio fiat:& tũc reuelabitur ille iniquus
quẽ dominus Iesus interficiet spiritu oris sui:docet nos Antichristũ manifestũ futurũ. Siqui
dem ipsum videtur aliquanto euidẽtiori significatione tetigisse interficiendũ spiritu oris do
mini Iesu Christi:sed post quãtum tẽporis istud erit,nec saltem obscure locutus est. Quisnã
sit enĩ qui modo tenet,vel quid teneat,vel quid sibi velit qđ ait,de medio fiat? Potest quisq; se
coartare vt intelligat:vel aliquaten⁹ suspicetur:quoniã quoquo modo scriptum legit q̃diu
autẽ teneat:& post quãta tẽporũ spatia de medio fiat:hic omnino tacetur. Item dominus (in F
Lucæ.19. quis) in euangelio increpat iudęos dicens:Et tu si cognouisses tẽpus visitationis tuę:forsitã
permãsisses:nunc autẽ abscõdita sunt ab oculis tuis. Sed hoc ad tẽpus primi aduẽt⁹ domini
pertinet non secundi:de quo nunc quęstio est. De secundo quippe aduẽtu suo dixit:Non est
vestrũ scire tempora:nõ de primo. De illo enĩ ab eo quęsierũt discipuli quẽ sperabant non de
1.Cor.2. isto quẽ iam videbant. Si enĩ primũ eius aduentum Iudæi cognouissent:nunq̃ dominũ glo
Marci.1. riæ crucifixissent:& ideo nõ euerti sed permanere potuissent. Iam vero qđ ait ad eos:Pœnitẽ
tiam agite:cõpleta sunt tẽpora:credite euãgelio:etiam ipse firmasti de his tẽporib⁹ dictum
esse Iudęorũ:quæ continuo post paucos annos fuerant transitura:& nunc nouimus iam esse
transacta:euersa scilicet ciuitate:in qua regnũ eorum fuerat cõstitutũ. Proinde qđ ex Danie
le de interfecta bestia posuit venerabilitas tua:& de reliquarũ bestiarũ regno:& inter hæc de
filio hoĩs veniẽte cũ nubibus cęli:manifestũ esse dixisti intelligẽtibus scripturã. Sed si digna
tus fueris exponere:quomodo ista pertineant ad cognoscendũ temporũ spatiũ:post qđ erit
saluatoris aduentus:ita vt inueniantur sine vlla ambiguitate manifesta;fatebor etiam ipse cũ
magna actione gratiarũ:illud quod ait dñs:Nõ est vestrũ scire tempora:tantũmodo aposto-
lis esse dictũ nõ posteris eorũ qui ea fuerant cognituri. Diligendus ergo est & expectãdus do G
mini sicut sancte hortaris aduẽtus:magnãq; dicis esse beatitudinẽ diligẽtibus eius aduẽtũ:
2.Timot.4. & adhibes apostoli testimonium:cuius verba sic ponis:De cætero reposita est mihi corona iu
stitiæ:quã reddet mihi dominus iustus iudex in illa die. Non solũ autem mihi:sed & his qui
Matth.13. diligunt aduẽtum domini. Tunc enĩ sicut ex euangelio cõmemoras,Iusti fulgebũt sicut sol
Esa.60. in regno patris sui. Et qđ propheta dicit:Ecce enĩ caligo & tenebræ operient terrã super gen
Esa.40. tes:in te vero apparebit dominus:& maiestas eius in te videbitur. Item qđ scriptum est. Qui
vero expectant dominum:exultabũt cum virtute:producent pennas sicut aquilæ:currẽt &
non laborabunt:ambulabunt & non esurient. Hoc plane piissime & verissime dicis:cõmen
dans eorum beatitudinem:qui diligunt aduentum domini. Sed & illi quibus dicebat aposto
2.Thessa.2. lus:Non cito moueamini mente:quasi instet dies domini:diligebant vtiq; aduẽtum domini
Nec eos hoc docens doctor gentium ab illa dilectione frangebat:qua vt inflammarentur vo
lebat:& ideo nolebat vt crederent eis:a quibus audiebant instare diem domini:ne forte cum
transiret tempus:quo eum crediderant esse venturum:& venisse non cernerent:etiam cęte-
ra fallaciter sibi promitti arbitrantes & de ipsa mercede fidei desperarent. Non ergo ille dili-
git aduentum domini qui eũ asserit propinquare:nec ille qui eũ asserit nõ propinquare:sed

ille potius:qui eum siue prope siue longe sit:syncęritate fidei:firmitate spei:ardore charitatis
expectat. Nam si tāto magis diligitur dominus:quāto magis creditur & prędicatur citius es-
se venturus:magis eū diligebant qui eius aduētum iam instare dicebant:q̄ hi quos apostolus
H eis credere prohibebat:vel ipse apostolus qui hoc vtiq̄ non credebat. Si aūt onerosa non est in
firmitas mea sanctitati tuę:peto apertius non graueris exponere:quomodo dixeris neminem
posse tēporum mensuras colligere:ne forte & hoc mihi videatur: qđ etiā charitati tuę: & fru
stra quilibet nostrū instrui expectet ab altero. Cū hoc enim dixisses:deinde subdidisti & aisti:
Euāgelium quidem dicit: De die & hora nemo scit. Ego aūt (inquis) pro possibilitate intelle-
ctus mei dico:neq̄ mensem neq̄ annū aduētus ipsius sciri posse. Ita eīm hoc videtur sonare: tā
q̄ non possit sciri:quo anno venturus sit:sed possit sciri qua hebdomade annorū:vel qua deca
de:tanq̄ dici possit atq̄ definiri intra illos vel illos decē annos. Q2 si ne hoc quidē comprehen
di potest:quaero verū sic saltem possit definiri tēpus aduentus eius:vt eū venturum esse dica
mus intra istos (verbi gratia) quinquaginta vel centū ānos: vel quotlibet seu maioris nume-
ri,seu minoris annorū: sed in quo eorū:nos ignorare. Hoc si iam cōprehēdisti:multum est qđ
cōprehendere potuisti. Idipsum est autē quod rogo vt nobis benignus impertias:adhibēs ido
nea documenta: quibus id potueris indagare. Si autē neq̄ hoc te cōprehēdisse pręsumis: hoc
sentis qđ ego. Nouissima eīm esse ista tempora:multis rerū signis apparentibus quae dominū
prędixisse legim9:omnes qui ea credimus:cernimus. Sed & mille annorū tēpus:si eorum fi
nis esset sęculi finis:posset vniuersum dici nouissimū tempus: vel etiam nouissim9 dies: quia
scriptum est: Mille anni ante oculos tuos:tanq̄ dies vnus: vt quicquid per eosdē mille annos Psal.89.
I gereretur, nouissimo tēpore vel nouissimo die diceretur geri. Iterum eīm dico qđ ī hac causa
saepe dicēdū est: Consyderem9 ante q̄ multos annos dixerit beatus Ioannes euangelista: No
uissima hora est. Nā si tunc essemus:hoc audito quādo crederemus tot annos postea trāsitu
ros:ac nō potius ipso adhuc Ioanne in corpore constituto dominū speraremus esse venturū?
Neq̄ eīm dixit: nouissimū tempus est:aut nouissimus annus:aut mensis:aut dies:sed nouissi
ma hora est. Et ecce ista hora q̄ longa est:nec tamen est ille mentitus:sed vtiq̄ intelligēdus est
horam pro tēpore posuisse. Qđ nonnulli sic accipiunt: vt sex annorū milia constituant velut
vnū diem:eumq̄ in partes velut horas duodecim partiantur:vt sic quingētos annos postre
mos hora videatur habere postrema. In quibus annis iam Ioannes inquiunt loquebatur: quā
do nouissimā horā esse dicebat. Sed aliud est nosse aliquid:aliud suspicari. Cur enim non po-
tius si sex annorum milia deputandus est vnus dies:nō duodecima:sed vicesimaquarta pars
eius vna hora est:id est non quingenti:sed ducenti quinquaginta anni? Totus enī dies totus
circuitus solis verius nuncupatur:nō ab oriente vsq̄ in occidentē:sed ab oriente vsq̄ in oriē
tem:vñ toto die peracto:id ē viginti & quattuor horis:rursus exoritur. Ac per hoc hora ista
nouissima:ex quo tēpore id locutus est Ioannes: ante ferme septuaginta ānos (vt minimū) iā
reperitur esse transacta: & nondū venit terminus sęculi. Huc accedit:quia inspecta diligēter
ecclesiastica historia:reperit Ioannes apostolus lōge ante fuisse defūctus:q̄ quinq̄ millia quin
genti anni:a generis humani exordio cōplerentur. Nondum erat itaq̄ hora nouissima:si sex
milium annorū pars duodecima: id est quingenti anni: velut vnius horę spatiū deputatur
Porro si secundū scripturas vnū diem mille annos esse ponamus:multo magis olim trāsiit tā
longę diei hora nouissima:non dico si vicesimaquarta pars eius:qui sunt anni paulo ampli9
quadraginta:sed si duodecima deputetur:quę illos annos duplos habet. Vnde cōueniētius
ille apostolus creditur horā posuisse pro tempore:quae hora q̄ longa sit ignoramus:quia nō
est nostrum scire tēpora quae pater posuit in sua potestate:q̄uis eam nouissimam esse noueri
mus:multo magis vtiq̄ nos q̄ qui fuerūt ante nos,ex quo esse vel dici coepit hora nouissima.
k Q2 autem ideo videtur venerationi tuę comprehendi non posse tēporum mensuras: vt defi
niatur quo anno futurus est finis:quia secundū promissionem domini breuiabūtur dies illi:
prorsus non intelligo. Si enim sic breuiabuntur: vt fiant ex pluribus pauciores:quaero secū-
dum quā veritatem futuri erāt plures:nisi breuiarentur? Hebdomades eīm sancti Danielis:
nō ad primū domini aduentū:sicut pluribus visum est: sed ad secundū potius existimas per
tinere. Ita ne ergo breuiabūtur vt vel vna in eis hebdomada minus futura sit: & falsa erit p-
phetia:quę tanta diligētia numerū hebdomadarū definire curauit:vt quiddā diceret etiā di
midio hebdomadis implēdū? Miror si per prophetiā Christi destruitur prophetia Danielis
Deinde quale est:vt putemus ignorasse Danielē:vel potius āgelū a quo ista discebat:breuia

turũ dñm dies illos,& erra sse,vt hoc diceret:vel sciſſe quidẽ:ſed ei quẽ docebat fuiſſe mẽtitũ?
Qđ ſi abſurdũ eſt,cur nõ potiꝰ credimꝰ:ſecundũ id ꝙ breuiaturus eſt dominus dies illos: tot
hebdomadas prophetaſſe Danielẽ:ſi tamẽ ad ſecundũ domini aduentũ,qđ neſcio quẽadmo-
dũ poſſit oſtendi:ille numerus refert annorũ? Poſtremo multo certius ſecuriuſꝗ dicitur do- I
mini aduentum intra ſeptuaginta,aut vt plurimũ intra centũ annos futurũ:ſi hebdomades
iſtæ ipſum prænuntiant. Anni enim quadringenti nonaginta:ſunt in hebdomadibꝰ ſeptua-
ginta. A natiuitate autem domini hodie computantur anni ferme quadringenti viginti. A
reſurrectione aũt vel aſcenſione eius:anni plus minus.cccxc. Ac per hoc ſi ex quo natus eſt cõ
putetur,ſeptuaginta ſunt reliqui. Si ex quo paſſus eſt:circiter centum remanent: intra quos
Danielis omnes hebdomades:ſi de nouiſſimo eius aduẽtu prophetatę ſunt: implebunt. Qui
ergo dicit intra tot annos erit:tunc falſum dicit ſi vltra erit. Sed quia breuiabuntur:paucio-
res poterunt eſſe nõ plures. Recte itaꝗ dicit intra hos erit,quoniã quãtumlibet breuient ve-
rũ erit. Ipſa nãꝗ breuiatio ſi eo modo intelligenda eſt vt pauciores fiant:vltra eos diẽ domini
venire non patitur:ſed magis magiſꝗ intra eos quanto fuerint pauciores. Nõ igitur iſta bre
uiatio turbat cõputatorẽ:qui eo modo definierit:vt dicat intra tot annos diẽ domini eſſe vẽ
turũ,ſed adiuuat potius,quoniã quanto magis ad paucitatem redigentur dies:tanto magis
erit intra:& vltra eſſe nõ poterit:atꝗ ideo verũ erit qđ ita definit:vt dicatur intra tot annos
erit,ꝗuis neſciat quo anno futurũ ſit. Proinde tota quæſtio eſt:vtrum Danielis hebdomades L
primo aduentu domini impletę ſint,an finẽ ſæculi ꝓphetauerint,an ad vtrũꝗ ptineãt. Neꝗ
ẽm qui etiam hoc ſaperẽt defuerũt:dicentes:tẽpore primi aduentus Chriſti eſſe cõpletas: et
inde vſꝗ ad finẽ ſæculi totidẽ rurſus eſſe complendas. Equidẽ video:quia ſi primus eas nõ cõ
pleuit aduẽtus:neceſſe eſt vt ſecundus eas cõpleat:quoniã prophetia illa non poteſt eſſe falſa
quę ſi tẽpore primi aduentus impleta eſt:non cogit intelligi ꝙ etiam de fine ſæculi ĩplebitur.
Ac per hoc incertũ eſt etiam ſi verũ eſt:neꝗ negandũ quidẽ: ſed neꝗ pręſumendũ eſt id futu
rũ. Relinquitur itaꝗ:vt qui vult cogere iſtam prophetiam credi ſæculi fine cõplendam:con
tendat quãtum poteſt & oſtendat ſi poteſt primo aduẽtu domini non fuiſſe completã:contra
tot expoſitores diuinorũ eloquiorꝫ:qui hoc nõ ſolum computatione tẽporum:verũetiam re-
Danielis.9. bus ipſis cõpletum fuiſſe demonſtrant:maxime qđ ibi ſcriptũ eſt:Vngetur ſanctus ſanctorꝫ
vel propter qđ in eadẽ prophetia hebręi codices expreſſius habent:Occidetur Chriſtus & nõ
erit eius:id eſt nõ erit eius ciuitatis:quoniã ſic alienatus eſt a Iudęis:qui cũ propterea ſalua-
torem redemptoremꝗ ſuum non eſſe crediderunt:quia occidere potuerunt. Neꝗ ẽm ĩ fine ſæ
culi vngẽdus:aut occidẽdus eſt Chriſtus:vt iſta prophetia Danielis tunc expectet implẽda
quæ nondũ creditur impleta. Qꝫ aũt de ſignis euãgelicis & propheticis quæ fieri cernimus: M
propinquũ domini aduẽtum ſperare debeamus:quis negat? Quotidie quippe magis magiſꝗ
ſit proximus. Sed quãto interuallo propinquet:hoc dictũ eſt: Nõ eſt veſtrũ ſcire. Vide quan-
Ro.13. do dixit apoſtolus: Nũc ẽm propior eſt noſtra ſalus ꝗ cũ credidimus: Nox pręceſſit:dies autẽ
appropinquabit: Ecce quot anni tranſierunt:nec tamen qđ dixit falſum eſt. Quanto magis
nunc dicẽdum eſt propinquare domini aduentũ:quando tantus eſt ad finem factus acceſſus?
1.Timot.4. Apoſtolus certe:Spiritus inquit manifeſte dicit:quia in nouiſſimis tẽporibus recedẽt quidã
a fide. Nondum vtiꝗ erant eadẽ tẽpora hæreticorum ſcilicet & taliũ:quales eodem ſermone
deſcribit:ſed iam venerũt:ac per hoc in nouiſſimis tẽporibus videmur etiam per ipſos de fine
2.Timot.3. ſæculi commoneri. Itemꝗ alibi dicens. Hoc autẽ ſcitote quoniam in nouiſſimis diebus inſta-
bunt tẽpora ſęua:vel ſicut alii codices habẽt:periculoſa. Deĩde qualia futura ſint exprimẽs:
Erũt ẽm homines inquit ſeipſos amantes:amatores pecuniæ:elati:ſuperbi:blaſphemi:parẽti
bus non obedientes:ingrati:ſceleſti:irreligioſi:ſine affectione:detractores:incõtinẽtes:immi-
tes:ſine benignitate:proditores:procaces:cæcati:voluptatũ amatores magis ꝗ dei: habentes
ſpeciem pietatis: virtutẽ aũt eius abnegantes. Mirum ſi tales homines aliquando defuerunt
Deniꝗ quia & tunc erant: adiungit ac dicit. Et hos deuita: Ex his enĩ ſunt qui penetrant do
mos. Non ait: Penetrabunt:tanꝗ & hoc futurũ prenuntians:ſicut ſupra dixerat: Inſtabũt tẽ-
pora periculoſa:ſed ait,Penetrant domos:& captiuas ducunt mulierculas. Non ait ducẽt vel
ducturi ſunt:ſed iam ducunt. Nec putandus eſt hoc loco:pro tẽporis futuri verbis pręſentis
tẽporis verba poſuiſſe:quandoquidẽ illos ab eo cui ſcribit euitari admonebat. Nec tamẽ fru-
ſtra dixit: In nouiſſimis diebus inſtabũt tẽpora periculoſa:& hinc ea periculoſa futura demõ-
ſtrans:tales homines futuros eſſe pędixit:niſi quia tãto plures erũt:magiſꝗ abundabũt:quã

to magis ꝓpinquat ad finē. Videmꝰ ergo tales nūc abūdare. Sed quid si abūdātiores erūt post
N nos & oīno abūdātissimi:qñ iā iāq; ipse finis īstabit:q̄ q̄diu aberit ignorat! Nouissimi quippe
dies dicti sunt:& ī ipsis primis apostolorꝫ diebus:cū dñi ī cælū recēs eēt ascēsus:qñ die pente- Act.2.
costes misit ꝓmissum spiritū sanctū:& quidā stupebāt admirātes eos:q̄ līguis q̄s nō didicerāt
loquebāt. Quidā vero irridētes musto plenos eē dicebāt. Quo die Petrus loquēs ad illos:q̄ de
hac re varie mouebāt: Nō.n.sicut(inq̄t)suspicamini ebrii sunt isti cū sit hora diei tertia: Sed
attēdite qm̄ hoc ē qd̄ dictū est p ꝓphetā, Erit in nouissimis diebꝰ dicit dñs: Effūdā de spū meo Iohelis.2.
sup oēm carnē.&c. Iā tūc ergo erāt dies nouissimi:quāto magis nūc etiā si tm̄ dierꝫ remāsit vsq;
in finē:quātū ad hūc diē a dñi ascēsiōe trāsactū est:vl' aliq̄d siue minꝰ restet siue amplius:qd̄
ꝑfecto nescimꝰ:q̄a nō ē nostrū scire tēpora q̄ pater posuit ī sua ptāte:cū tñ sciamꝰ ī nouissimis
tēporibꝰ:in nouissimis diebus:ī nouissima hora nos agere sicut apostoli: sed multo magis qui
fuerūt post illos ante nos:& multo magis nos:& magis q̄ nos qui erūt post nos:donec ad illos
veniat qui erūt(si dici potest)nouissimorꝫ nouissimi:atq; ad ipsum oīno nouissimū:quē vult
intelligi dñs vbi dicit: Et resuscitabo eū in nouissimo die:qui q̄ longe absit cōprehendi nō po Ioan.6.
O test. Signa quæ in euāgelio futura prędicta sunt:sicut cōmemorat sanctitas tua sm̄ Lucā:ea
dem sunt sm̄ Matthęum & sm̄ Marcū. Hi em̄ tres narrāt quæ dixerit dñs cum interrogatus
esset a discipulis suis:qñ futura essent quæ de tēpli euersione prędixerat:& qd̄ signū esset ad-
uentus eius & consummationis sęculi: Non em̄ discrepant rebus si alius aliquid dicit qd̄ aliꝰ
tacet:aut alio modo dicit:magis aūt collata inuicem iuuant:vt legentis intellectꝰ regat. Sed
de omnibus disputare nunc longū est. Interrogātibus enī dñs ea respōdit quæ iam ex illo tē-
pore fuerāt secutura:siue de excidio Hierusalē:vnde orta est ipsius interrogationis occasio:si
ue de aduētu suo per ecclesiam in qua vsq; ad finē venire non cessat. In suis enī veniens agno-
scitur:dum eius quotidie mēbra nascuntur:de quo aduētu ait: Amodo videbitis filium ho- Matth.26.
minis venientē in nubibus: de quibus nubibus dictum est per prophetam: Mandabo nubibꝰ Esa.5.
meis ne pluant sup eā:siue de ipso fine in quo apparebit viuos iudicaturus & mortuos. Cum
itaq; signa dicat quę ad ista tria pertinēt:id est ad excidiū illius ciuitatis:ad aduētū eius ī cor
pore suo qd̄ est ecclesia:ad aduentū eius in capite ecclesię qd̄ est ipse:qd̄ eorū signorꝫ:ad quod
horū trium referendū sit:diligēti cōsyderatione cernendū est: ne forte qd̄ pertinet ad euersio
nē Hierusalē:ad finē sęculi referēdū putemus: Aut ecōtrario qd̄ ad finē sęculi pertinet:affir-
memus ad ciuitatis illiꝰ excidiū pertinere. Aut qd̄ pertinet ad eius aduētum in corpore suo
qd̄ est ecclesia: dicamus pertinere ad eius aduentū nouissimū in corpore suo qd̄ est caput ec-
clesię: Aut rursus qd̄ pertinet ad aduētū eiꝰ nouissimū per seipsū: ad eum pertinere asseuere
mus aduētū qui est per ecclesiā. In quibus omnibus sunt quædā manifesta: quędā vero sic ob
scura:vt vel laboriosum sit ea diiudicare:vl' temerariū:q̄diu nō intelligunt:de his aliquid de
P finire. Quis enī nō videat ad illā ciuitatē pertinere qd̄ dictū est: Cū aūt videritis circūdari ab
exercitu Hierusalē:tūc scitote q̄a appropinquabit desolatio eiꝰ! Itē quis nō videat ad aduētū
dñi nouissimū ptinere qd̄ dictū est: Cū videritis hęc fieri scitote qm̄ ꝓpe est regnū dei! Illud au
tē qd̄ dictū est: Vę pręgnātibꝰ & nutriētibꝰ ī illis diebꝰ: Orate aūt vt nō fiat fuga vestra hye-
me vel sabbato: Erit em̄ tūc tribulatio magna q̄lis nō fuit ab initio mūdi neq; fiet:sic est positū
sm̄ Matthęū:& scd̄m Marcū:vt icertū sit: vtrū de excidio illiꝰ ciuitatis:an de scl'i fine itelligi
debeat. Sic.n.hoc ipm̄ legit apd̄ Marcū: Væ aūt pręgnātibꝰ & nutriētibus ī illis diebꝰ: Orate Marci.13.
vt hyeme nō fiāt. Erūt.n.dies illi tribulatiōis tales q̄les nō fuerūt ab īitio creaturę quā cōdidit
deꝰ vsq; nūc:neq; fiet. Et nisi breuiasset dñs dies illos nō fuisset salua oīs caro:sed ꝓpter electos
quos elegit breuiabit dies. Nō dissimiliter & Matthęꝰ. Hoc aūt Lucas ita posuit:vt appareat Matth.24.
ad illiꝰ ciuitatis excidiū ptinere. Nā sic apud eū legit: Væ aūt pręgnātibꝰ & nutriētibꝰ in illis Lucæ.21.
diebꝰ. Erit.n.pressura magna sup terrā & ira poplo huic:& cadēt ī ore gladii:& captiui ducē
tur in oēs gētes:& Hierusalē calcabit a gētibꝰ:donec impleant tp̄a nationū. Vñ aūt ad hoc vē
tum est: Matthęus ita scribit. Cū ergo videritis abominationē desolatiōis,q̄ dicta est a Danie Matth.24.
le ꝓpheta stante ī loco scō,q legit intelligat:tūc q ī iudęa sunt fugiāt ī mōtes:& q in tecto nō
descēdat tollere aliq̄d de domo sua:& q ī agro nō reuertat tollere tunicā suā. Vę aūt prægnā
tibꝰ & nutriētibꝰ in illis diebꝰ:&c. Marcꝰ vero ita: Cū videritis abominationē desolatiōis stā-
tē vbi non debet: q legit intelligat:tūc q in Iudęa sunt fugiāt in montes: & qui super tectum
ne descendat in domū:nec introeat vt tollat quid de domo sua:& qui in agro erit nō reuerta
tur retro tollere vestimētū suū: Vę aūt pręgnātibꝰ & nutriētibꝰ in illis diebꝰ:& reliq̄. Lucas vē

ro vt oſtẽderet tunc factã fuiſſe abominationẽ deſolationis quæ a Daniele prædicta eſt: quan
do expugnata eſt Hieruſalẽ: hæc eodẽ loco domini verba cõmemorat: Cũ aũt videritis circũ
dari ab exercitu Hieruſalẽ: tũc ſcitote quia appropinquabit deſolatio eius. Apparet itaq; tũc
ibi poſitã deſolationis abominationẽ: de qua duo illi euãgeliſtę locuti ſunt. Deniq; etiã iſte ſi
militer ſequitur: Tunc qui in Iudęa ſunt fugiant in montes. Et pro eo qđ dixerunt illi: Et qui
ſup tectũ, ne deſcẽdat in domũ: nec introeat vt tollat quid de domo: iſte dixit: Et qui ĩ medio
eius ſunt diſcedãt: vt oſtẽderetur illis verbis apud alios euãgeliſtas poſitis, feſtinationẽ fugæ
fuiſſe præceptã. Et pro eo qđ illi poſuerũt: Et q ĩ agro erit nõ reuertat̃ retro tollere veſtimẽ
tum ſuũ; apertius iſte ait: Et q in regionib⁹, nõ intrẽt in eã, q̃a dies vltionis hi ſunt: vt impleã
tur omnia quę ſcripta ſunt. Deinde ſimiliter etiam iſte ſequit̃: vt prorſus manifeſtũ ſit de hac
ipſa re oĩm triũ eſſe hũc euãgeliũ locũ: Væ aũt prægnãtib⁹ & nutriẽtibus ĩ illis dieb⁹: & cęte
ra ad hoc pertinẽtia, q̃ iam cõmemoraui ſuperius. Lucas ergo patefecit qđ eſſe poſſet incertũ
nõ ad ſęculi finẽ ſed ad expugnationẽ Hieruſalẽ pertinere: id qđ dictũ eſt de abominatiõe de
ſolatiõis: & qđ dictũ eſt de dierũ breuiatiõe ꝑpter electos: quia etſi ea ipẽ nõ dixit: dixit tamẽ
apertius cætera de hoc ipſo: quo & iſta ꝑtinere monſtrauit. Non eñ debemus ambigere: qñ Q
euerſa eſt Hieruſalẽ, fuiſſe ĩ illo pop̃lo electos dei: q ex circũciſiõe crediderãt: ſiue fuerant cre
dituri: electi ãte cõſtitutionẽ mũdi: ꝑpter quos breuiarent̃ dies illi: vt tolerabilia mala fierẽt.
Nã quidã cõueniẽtius ĩtellexiſſe mihi vident̃: mala ipſa ſignificata nõie dierũ: ſicut dicti ſunt
dies mali ĩ aliis diuinę ſcripturę locis. Neq; eñ dies ipſi mali ſunt: ſed ea q̃ fiũt in eis. Ipſa ergo
dicta ſunt breuiari: vt deo donãte tolerãtiã min⁹ ſentirent̃: ac ſic quę magna eſſent breuia fie
rent. Sed ſiue iſto modo ĩtelligẽda ſit dierũ illa breuiatio: ſiue ꝙ ad paucitatẽ redigerent̃: ſiue
ꝙ curſu ſolis celeriore breuiarent̃: nõ. n. deſunt q & hoc exiſtimẽt: ita ſcilicet dictos breuiores
dies futuros: ſicut fuit lõgior dies orãte Ieſu Naue: Tñ Lucas euãgeliſta & hãc dierũ breuia
tionẽ & abominationẽ deſolatiõis: q̃ duo ipẽ nõ dixit: ſed Matthęus Marcuſq; dixerũt: ad euer
Ioſephus. ſionẽ Hieruſalẽ docuit pertinere: alia cũ eis dicẽs aperti⁹ de hac eadẽ re: quę illi poſuerũt ob
ſcurius. Nã Ioſephus qui iudaicam ſcripſit hiſtoriã: talia mala dicit illi populo tũc accidiſſe:
vt vix credibilia videant̃. Vnde nõ ĩmerito dictũ eſt: talẽ tribulationẽ nec fuiſſe a creaturę ini
tio nec futurã. Sed & ſi tempore Antichriſti talis aut maior forſitan erit: intelligẽdũ eſt de il
lo populo dictum ꝙ ei talis amplius futura nõ erit. Si eñ antichriſtum illi primitus & pręci
pue recepturi ſunt: facturus eſt tunc idem populus tribulationẽ potius q̃ paſſurus. Non eſt R
ergo cur putemus hebdomadas prophetę Danielis: vel propter dierũ breuiationẽ fuiſſe tur
batas: vel illo iam tẽpore non fuiſſe completas: ſed in fine ſæculi eſſe cõplendas. Non eñ ante
paſſionẽ domini impletæ ſunt. Qđ qui putant: rectiſſime tua ſententia refelluntur: quia dixi
Matth.24. ſti: Hæc ergo abominatio ſi iã completa fuerat: quomodo dominus monet & dicit: Cũ videri
tis abominationem deſolationis: qđ dictum eſt per Danielẽ prophetã ſtantem in loco ſancto
qui legit intelligat? His verbis beatitudinis tuæ illi merito corrigendi ſunt: qui dicunt eam
cũ hęc dominus loqueretur: vel ante paſſionẽ reſurrectionẽq; eius fuiſſe completã. Qui autẽ
dicunt, ſicut apertiſſime etiam Lucas euangeliſta teſtatur, tũc fuiſſe factam quãdo euerſa eſt
Hieruſalẽ: quid eis reſpondeatur videre debent: qui in fine ſęculi vel circa finẽ exiſtimant hęc
futura: q̃q̃ ipſa deſolationis abominatio propter obſcuritatẽ dicti non vno modo ab homini
Matth.24. bus potuerit intelligi. Et qđ dictum eſt: Qui eſt ĩ tecto: non deſcẽdat tollere aliquid de domo
Marci.13. ſua: & qui in agro non reuertatur tollere tunicã ſuã: poteſt congruentius intelligi ſpiritali
ter: ꝙ in tribulationibus omnibus eſt cauendum: ne quiſq; deuictus ad carnalem vitã de ſpi
ritali ſublimitate deſcẽdat: aut qui profecerat in anteriora ſe extendẽs: deficiendo in poſterio
ra reſpiciat: Q2 ſi in omni tribulatione: quãto magis in illa cauendũ præcipi debuit: quę talis
futura prędicta eſt illi ciuitati: qualis non fuit ab initio neq; fiet? Et ſi in iſta: quãto magis in il
la quę nouiſſima futura eſt orbi terræ: id eſt eccleſiæ toto orbe diffuſæ? Nam & ipẽ Lucas: nõ
quidẽ quando a diſcipulis ſuis de aduentu ſuo dominus interrogatus eſt: vbi hoc Matthęus
cõmemorauit & Marcus: ſed alio loco vbi phariſſæi quæſierũt ab illo, quãdo veniet regnum
Lucę.17. dei: tale aliquid eũ dixiſſe narrauit. In illa inquit hora, qui fuerit in tecto: & vaſa eius ĩ domo:
& qui in agro ſimiliter: non redeat retro. Sed nũc propter cõputationẽ temporum de Danie
lis hebdomadibus agitur: quæ ſi circa tẽpora primi aduentus domini cõpletæ non ſunt: atq;
in fine cõplẽdę ſunt: apoſtolos hoc ignoraſſe: vel ſciſſe quidẽ: ſed docere prohibitos fuiſſe: quis
credat? Q2 q̃ ſi hoc ita eſt: vtiliter neſciũt gẽtes, qđ domin⁹ docere prohibuit eos, quos gẽtiũ

voluit esse doctores. Si aũt iam cõpletę sunt:quia iam est vnctus sanctussanctorũ:iam occisus
est Christus:vt non esset ciuitatis eius:iam de templo illo sublatũ est sacrificiũ: sublata est vn
ctio:merito apostolis de fine q̃rentibus responsum est:Non est vestrum scire tempora quæ pa
ter in sua potestate posuit: quoniam tẽpora quæ per Danielis prophetiam scire poterant:nõ
S ad finem sęculi de quo quæsierãt,ptinebãt. Signa vero de cœlo & terra: nunqd maiora nos vi
dimus:q̃ q fuerunt ante nos? Nonne si gentiũ legatur historia: tanta mira reperiunt extitisse
de cœlo terraq;: vt aliqua etiã non credant? Sed vt multa omittã: q̃ prosequi longum est: du
os soles quando nos vidimus:quos visos literis mandauerũt: q tunc fuerunt anteq̃ dñs venis
set in carne? Quãdo nos vidimus solẽ sic obscuratũ quẽadmodũ obscuratus est cũ lumẽ mun
di penderet in ligno? nisi forte defectus solis & lunæ:quos consuerũt computatores syderũ an
notare atq; prędicare:inter cœlestia prodigia numerabimus. Quia lunam sæpius in sua pleni
tudine:solem vero rarius: sed tamen vidimus in fine lunæ secundũ eorũ cõputũ defecisse. Nõ
erat talis solis ille defectus qñ crucifixus est Christus: & ideo vere mirabilis erat & prodigio-
sus. Pascha qppe fuerat iudæorum:qđ non nisi in plenitudine lunę celebrat. Secundũ astrolo
gorũ aũt numeros certũ est solẽ quando luna plena est non posse deficere: sed quando finis est
lunæ:non quidẽ semp:sed aliter nunq̃:cũ secundũ illos numeros deficit. Quid ergo tale vnq̃
quisq̃ meminit apparuisse de cœlo:ex quo dñs illa p̃dixit:quale apparuit qñ passus est? Qua-
T re si apparebũt etiã talia: si nõ spiritaliter poti⁹ intelligẽda sunt:tũc apparebũt:qñ finis sic ap
propinquabit vt debeãt apparere. Bellis autẽ per diuersa interualla temporũ & locorũ:qñ nõ
terra cõtrita est? Nam vt nimis antiqua prętercam: sub imperatore Galeno:cũ romanas pro
uincias barbaries vsquequaq; puaderet:q̃ multos fratres nostros qui tunc erant in carne: pu
tamus ppinquũ finem credere potuisse:quoniã longe post ascẽsionem dñi factum est? Ac per
hoc etiã ista qualia futura sint:cũ fuerit oĩno finis pximus:ignoramus: si tñ hęc nõ ita prędi
cta sunt:vt in ecclesia potius intelligi debeant. Duę quippe gẽtes sunt:& duo regna:vnũ scili
cet Christi:& alterũ diaboli:de qbus dici potuit:Exurget gẽs sup gentẽ:& regnũ sup regnũ:
qđ non desinit fieri:ex quo dictũ est: Agite pœnitẽtiã:appropinquabit eñ regnũ cœlorũ. Qđ Marci.13.
vide quando dictum est:& ex illo quot anni transierunt:& tñ verissime dictũ est. Nouissimis Matth.4.
eñ diebus dñs p virginẽ venit. Nec diceretur ista hora nouissima:nisi regno appropinquãte
cœlorũ:per quã totã horã fiũt q̃ dñs appropinquante suo regno futura p̃dixit. Sed hæc hora
quanto spatio protendatur:si apostolis dictum est:Non est vestrum scire:q̃to magis quilibet Actu.1.
homo qualis ego sum:modũ suum debet agnoscere:ne plus sapiat q̃ oportet sapere? Sed cõfi-
teri nos (inquis) pœna nostra compellit:adesse iam finẽ:dũ impletur qđ pręnuntiatũ est: Are Lucæ.21.
scentibus hominibus præ timore & expectatione q̃ superuenient vniuerso orbi. Nullam (in-
quis) patriam:nullũ locũ nostris temporibus non affligi aut tribulari certũ est:sicut dictũ est
V præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi. Si ergo ista mala quæ nunc pati-
tur genus humanum:certa sunt indicia iam dominum esse venturum: qđ est quod ait Apo
stolus:Cum dixerint pax & securitas? Cũ enim dixisset euangeliũ: Arescentibus hominibus 1.Thessal.5.
prę timore & expectatione:cõtinuo subiũxit: Nã virtutes cœlorũ mouebunt: & tũc videbũt
filiũ hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Videamus itaq; ne forte
melius intelligatur:non ea modo impleri:quę prędicta sunt illis verbis: sed tũc potius esse vẽ
tura:qñ sic erit tribulatio vniuerso orbi:vt ad ecclesiam ptineat q̃ vniuerso orbe tribulabitur
non ad eos q tribulabunt eam. Ipsi enim dicturi sunt: Pax & securitas:vt repentinus illis sup-
ueniat interitus:& eos aduentus domini sicut fur in nocte cõprehendat:qñ ecõtrario gaude
bunt & exultabũt:qui diligunt manifestationem domini. Nunc aũt ista mala q̃ tanq̃ summa
& extrema creduntur:vtręq; genti & vtriq; regno, & Christi scilicet & diaboli, videmus esse
cõmunia. Pariter quippe his & boni affligimur & mali:nec est qui dicat pax & securitas: vbi-
cunq; contingunt:vel metuitur ne contingãt. Inter quæ tamen mala adhuc vsquequaq; fre-
quentantur luxuriosa conuiuia:feruet ebriositas: auaritia grassatur:perstrepunt lasciui can
tus, organa, tibiæ, lyræ, citharæ, tesseræ, multa & varia genera sonorum atq; ludorum. Hoc
cine est arescere præ timore:an potius madescere præ libidine? Sed hæc filii tenebrarum abũ-
dãtius habebũt:& exercebunt:cum dixerint:pax & securitas. Quid ipsi filii lucis & filii diei:
qui non sunt in tenebris:vt eos tanq̃ fur dies ille comprehendat: Nonne adhuc vtuntur hoc
modo tanq̃ non vtentes? Quia etsi ante multos annos Apostolorum temporibus dictum est:
pia tamen sollicitudine cogitãt qđ dictum est: Tempus breue est. Nonne a maxima parte eo-

tum nouellatur, ędificatur, emitur, possidetur, geruntur adhuc honores, ducuntur vxores:
de his loquor qui expectantes dominũ suum: quando veniat a nuptiis: non se abstinent a car-
nalibus nuptiis: sed obedientissima charitate audiunt apostolum pcipientem quemadmodũ
viuere debeant vxores quę viris: viri cum vxoribus: filii cum parẽtibus: parentes cum filiis:
serui cum dominis: dñi cum seruis! Nõne hi omnes in his omnibus vtũtur hoc mũdo! Arãt,
nauigant, cõparant, generant, militant, administrant. Puto q non erunt sic quãdo erũt quæ
in euangelio prædicta sunt signa in sole & luna & stellis: & in terris pressuræ gentiũ præ con-
fusione sonitus maris & fluctuum: arescentibus hominibus præ timore & expectatiõe quę su
peruenient vniuerso orbi: nam virtutes cœlorum mouebunt. Hæc quippe in ecclesia melius X
existimo intelligi: ne dominus Iesus appropinquãte secundo aduentu suo ea pro magno prę-
dixisse videatur quæ huic mundo & ante primum eius aduentũ consueuerant euenire: & ir-
rideamur ab eis qui hæc quæ velut nouissima & omniũ maxima horrescimus: plura in histo
Cant.6. ria gentiũ: & multo maiora legerunt. Ecclesia est enim sol & luna & stellę: cui dictũ est: Specio
sa sicut luna: electa sicut sol. Ab hac adorat Ioseph noster in hoc mũdo velut ĩ Aegypto ex hu
millimo sublimatus. Nã illum Ioseph mater certe adorare non potuit: quæ ante defuncta est
q̃ Iacob venisset ad filium: vt illius somnii prophetici veritas adimplẽda Christo domino ser-
uaretur. Quando enim sol obscurabitur & luna nõ dabit lumen suũ: & stellæ cadent de cœlo
& virtutes cœlorũ commouebunt: sicut ab his duobus euangelistis hic locus cõmemoratus
est: ecclesia non apparebit impiis tunc psecutoribus vltra modũ sæuientibus: & remoto timo
re tanq̃ arridente mundi felicitate dicẽtibus: Pax & securitas: tunc stellę cadẽt de cœlo & vir
tutes cœlorum commouebuntur: quoniam multi qui gratia fulgere videbantur: persequen-
tibus cedent & cadent: & quidam fideles firmissimi turbabunt. Idem aũt secundũ Matthæũ
& Marcum: post tribulationẽ dierum illorũ dicitur hoc futurũ: non qa transacta tota illa per
secutione accident ista: sed quia præcedet tribulatio: vt sequat quorundã defectio: & quia per
omnes dies illos ita fiet: ppterea post tribulationẽ dierũ illorũ: sed tñ in eisdẽ diebus fiet. Qd
Luc.21. ergo dictũ est secundũ Lucã: Et in terris pressuræ gentiũ: gẽtes voluit intelligi nõ pertinẽtes
ad semẽ Abrahæ: in quo benedicẽtur oẽs gentes: sed gẽtes quę ad sinistrã stabũt: qñ cõgrega-
bũtur ante iudicem viuorũ & mortuorum oẽs gentes. Vtraq; pars enim erit in oĩbus genti-
bus: vna quæ premat: altera quę premat. Vna quæ dicat: Pax & securitas: altera in qua sol ob
scuretur: & nõ det luna lumẽ suum: & de qua cadent stellæ: & in qua virtutes cœlorum mo-
ueantur: & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maie
state. Quod video duob[9] modis accipi posse: Siue in ecclesia tanq̃ in nube veniẽtem: sicut etiã Y
Matth.26. nunc venire non cessat: secundum id quod ait: Amodo videbitis filium hominis sedentem a
dextris virtutis: & venientem in nubibus cœli: Sed ideo tunc cũ potestate magna & maiesta-
te: quia maior potestas & maiestas illius apparebit sanctis: quibus magnam virtutẽ dabit: ne
tanta persecutione vincantur: Siue in corpore suo in quo sedet ad dextram patris: in quo etiã
mortuus est: & resurrexit: & ascendit in cœlum: secundum q scriptum est in actibus aposto-
Actuũ.1. lorũ: His dictis nubes suscepit eũ & sublat[9] est ab eis. Et qa illic etiã dictũ est ab angelis: Sic ve
niet quomodo eum videtis euntẽ in cœlum: merito credendus est: nõ solum in eodem corpo
re: verũetiam in nube venturus: quoniã sic veniet sicut abiit: & nubes eum suscepit abeuntẽ.
Sed horũ duorũ quid hic potius legendũ sit iudicare difficile est. Promptior quidẽ sensus est
vt quisq; cũ audierit vel legerit: Et tũc videbũt filiũ hominis venientem in nube cũ potestate
magna & maiestate: ipsum prorsus accipiat eius aduentũ: nõ per ecclesiã: sed p se ipsum: quã-
do vẽturus est ad viuos & mortuos iudicãdos. Sed quoniã scripturæ scrutãdę sunt: nec earũ
superficie debemus esse contenti: quæ ad exercitationẽ nostrã ita modificatę sunt: vt altius se
Lucę 21. penetrari velint: diligẽter sunt inspicienda sequentia. Cum enim dixisset: Et tunc vidẽbũt fi-
lium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate: adiũxit atq; ait: His au-
tem fieri incipiẽtibus: respicite & leuate capita vestra: quoniã appropinquat redẽptio vestra:
Et dixit illis similitudinẽ: Videte ficulneam & omnes arbores: cũ producũt iam ex se fructũ:
scitis quoniã prope est æstas: Ita & vos cũ videritis hæc fieri scitote quoniam prope est regnũ
dei. Cum ergo dicit: Cũ videritis hæc fieri: quæ intelligere poterimus: nisi ea quæ supra com
memorata sunt! In his est aũt etiam qd ait. Et tũc videbũt filium hominis venientem in nube
cũ potestate magna & maiestate. Proinde etiam hoc cum visum fuerit: nõ iam erit regnũ dei:
sed erit prope. Hũc ordinem videmus & duos alios euangelistas tenere. Apud Marcum enim Z

cum dictum esset:Et virtutes quæ sunt in cœlis mouebuntur:Et tunc(inquit) videbunt fi- Matth.13.
lium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria.Deinde subiungit:qđ Lu-
cas non dixit:Et tunc mittet angelos suos & congregabit electos suos a quatuor vētis:a sum
mo terræ vsq; ad summū cœli.Tūc qđ ille de ficu & de aliis arboribus:iste de sola ficu ponens
A ficu aūt discite,inquit,parabolā:cum iam ramus eius tener fuerit: & nata fuerint folia:co
gnoscetis quia in pximo sit æstas:sic & vos cū videritis hęc fieri:scitote q; in pximo sit ī ostiis.
Quid est.Cum videritis hæc fieri:nisi ea quę supra dixit?In qbus est etiam illud qđ ait:Et tūc
videbunt filiū hominis venientem in nubibus cū virtute multa & gloria.Et tūc mittet ange
los suos:& cōgregabit electos suos.Non itaq; tūc erit finis:sed tunc erit in pximo.An dicen-
dum est:non oīa quę supra commemorata sunt,esse intelligenda:vbi ait:Cū videritis hęc fieri
sed aliqua eorū:hoc videlicet excepto quod dictum est:Et tunc videbunt filium hominis ve-
nientem:&c.Ipse quippe finis erit:nō tunc proximus erit.Sed Matthæus aperuit:nullis exce-
ptis esse accipiendum:qđ positū est:Cū videritis hæc fieri.Nam & apud ipsum cū dictū esset:
Et virtutes cœlorū mouebuntur:& tunc apparebit(inquit)signum filii hominis in cœlo:& Matth.24.
tūc plāgent oēs tribus terrę:& videbunt filium hominis venientē in nubibus cœli in virtute
multa & maiestate:& mittet angelos suos cum tuba & voce magna:& cōgregabūt electos ei⁹
a quatuor ventis:a summis cœlorū vsq; ad terminos eorū.Ab arbore autem fici discite para-
bolam:Cum iam ramus eius tener fuerit:& folia nata:scitis quia ppe est ęstas.Ita & vos cū vi
deritis hæc oīa:scitote quia prope est in ianuis.Tunc ergo scimus prope esse cum viderimus:
non aliqua eorum:sed hęc omnia:in quibus hoc est:q; videbitur filius hominis veniēs:& mit
tet angelos suos:& de quatuor mundi partibus:id est de toto orbe terrarum congregabit ele
ctos suos.Qđ tota hora nouissima facit:veniēs in suis mēbris tanq̄ in nubibus:vel in tota ip-
sa ecclesia quod est corpus eius:tanq̄ in nube magna:fructificāte atq; crescēte in vniuerso mū
do:ex quo cœpit prędicare & dicere:Agite pœnitentiā:appropinquauit enim regnū cœlorū Matth.3.
Ita vt fortasse omnia quæ ab his tribus euangelistis dicta sunt de eius aduentu:diligentius in
ter se collata atq; discussa:inueniantur ad hoc pertinere:q; quotidie venit in corpore suo:qđ
est ecclesia.De quo aduentu suo dixit:Amodo videbitis filium hominis sedentē a dextris vir Matth.26.
tutis:& venientem in nubibus cœli.Exceptis his locis:vbi ab eo ille aduentus vltimus in se
ipso quando est viuos iudicaturus & mortuos:ita promittitur vt propinquare dicatur.Et q;
in vltimo sermonis secundū Matthæum ipse omnino aduentus euidenter exprimitur:cuius
superius quibusdam signis propinquitas intelligenda monstratur.Ad hoc quippe apud Mat
thæum sermo ipse cōcluditur:Cum autem venerit filius hominis(inquit) in maiestate sua: Matth.25.
& omnes angeli cum eo:tunc sedebit super sedem maiestatis suæ:tunc congregabuntur ante
eū omnes gentes:& cætera vsq; ad illud:vbi ait:Et ibūt hi in suppliciū ęternū:iusti autē in vi
tam æternam.Hoc enim nullus ambigit de Christi aduentu nouissimo:& de fine sæculi præ
dictū fuisse.Nam & illas quinq; & quinq; virgines:non defuerunt qui non contemptibili dis
putatione docere voluerint ad hunc eius aduētum qui nunc fit per ecclesiam:pertinere.Sed
hęc non sunt temere pollicenda:ne aliquid occurrat qđ valide contradicat:pręsertim quia in
talibus diuinorum eloquiorum obscuritatibus:quibus nostras intelligentias deo placuit exer
cere:non solum alius alio mouetur acutius eorum qui scripturas sanctas nō improbabiliter
tractant:sed etiam quilibet vnus illorum:aliquando minus:aliquando melius intelligit.Ne-
scio tamen vtrum intueri aliquid certius in hac quęstione possemus(si vlla ratione seu facul
tate possemus)q̄ illud quod in epistola priore iam posui:quando euangelio mundus vniuer
& sus impleatur.Qđ enim putat venerabilitas tua:iam hoc per ipsos Apostolos factum:non ita
esse certis documentis probaui.Sunt enim apud nos:hoc est in Africa:Barbaræ innumerabi
les gentes:in quibus nondum esse prædicatum euangelium:ex his qui ducuntur inde capti
ui:& romanorum seruitiis iam miscentur:quotidie nobis addiscere in promptu est.Pauci ta
men anni sunt:ex quo quidam eorum rarissimi atq; paucissimi:q pacati romanis finibus ad-
hærent:ita vt habeant reges suos:sed super eos præfecti a romano constituantur imperio:& illi
ipsi eorum præfecti Christiani esse cœperunt.Interiores autem q sub nulla sunt potestate ro-
mana:prorsus nec religione Christiana in suorum aliquibus detinētur:neq; vllo modo recte
dici potest istos ad promissionem dei non pertinere.Non enim romanos sed omnes gētes dñs
semini Abrahę/media quoq; iuratione/promisit.Ex qua promissione iam factū est:vt nōnullę
gentes q̄ non tenentur ditione romana:reciperēt euangeliū:& adiungerentur ecclesiæ:q̄ fructifi-

cat & crescit in vniuerso mundo. Adhuc enim habet quo crescat: donec fiat quod de Christo
Psal.71. in Salomōis figura prophetatum est: Dominabitur a mari vsq ad mare: & a flumine vsq ad
terminos orbis terræ. A flumine scilicet vbi baptizatus est: quia inde cœpit euangelium præ-
dicari. A mari autem vsq ad mare: totus est orbis cum omnibus gētibus: quoniam mari ocea-
Psal.85. no cingitur vniuersus. Quomodo autem implebitur aliter illa prophetia: Omnes gētes quot
quot fecisti venient & adorabunt coram te domine? Non enim de locis suis migrando veniēt
Ioā.6. sed in locis suis credendo. De credentibus quippe dominus dixit: Nemo potest venire ad me:
nisi datum fuerit ei a patre meo. Propheta autem dicit: Et adorabūt eum vnusquisq de loco
suo omnes insulę gentium. Oēs insulę dixit: tanq̄ diceret etiā oēs insulæ: hinc ostēdens q̄ nul-
la pars relinquatur orbis terrarū: vbi non sit ecclesia: qñ nulla relinquitur insularū: quarum
nonnullæ etiā in oceano sunt cōstitutæ: & quasdā earum euangeliū iam suscepisse didicimus
Atq ita & in insulis singulis quibusq implet̄ qd̄ dictum est. Dñabitur a mari vsq ad mare:
quo vnaquęq insula cingit̄: sicut in vniuerso orbe terrarū: quæ tanq̄ olim quodāmodo maxi-
ma est insula: quia & ipsam cingit oceanus: ad cuius littora in occidentalibus partibus eccle-
siā peruenisse iam nouimus: & quocunq littorū eius nondum puenit: puentura est vtiq fru-
ctificando atq crescendo. Si ergo quia pphetia veritatis mētiri nō potest: necesse est: vt oēs gē-
Rom.10. tes quotquot fecit deus adorent eū: quomodo adorabūt eū nisi inuocent eū? Quomodo autē
inuocabūt in quē non crediderūt? Aut quomodo credēt ei quē non audierūt? Quomodo autē
audiēt sine pdicante? Aut quomodo pdicabūt nisi mittant̄? Mittit em̄ angelos suos & cōgre-
gat electos suos a quatuor vētis: id est ab vniuerso orbe terrarū. In qbus ergo gētib[9] nōdū est
Matth.24. ecclesia: oportet vt sit: nō vt oēs q ibi fuerint credant. Oēs enim gentes promissæ sunt: nō oēs
hoīes omniū gentiū. Nō enim oīm est fides. Credit itaq oīs gens in omnibus q electi sunt an-
te constitutionē mūdi: in cæteris nō credit & credētes odit. Quomodo enim & illud implebi-
tur: Eritis odio oībus gentibus ppter nomē meum: nisi in oībus gētibus sint & q oderint: &
quos oderint? Quo pacto igit̄ ab apostolis est pdicatio ista cōpleta: qñ adhuc vsq sunt gentes
quod certissimū est nobis: in qbus modo cœpit & in quibus nōdū cœpit impleri? Nō itaq sic
Actu.1. dictū est apostolis: Eritis mihi testes in Hierusalē: & in tota iudęa & Samaria: & vsq in extre-
mū terræ: tanq̄ ipsi soli qbus tūc loquebat̄ tantū munus fuerint ipleturi: sed sicut eis solis vi-
Matth.28. detur dixisse qd̄ dixit: Ecce ego vobiscū sum vsq in cōsummationē sæculi: qd̄ tamē eū vniuer-
sæ ecclesiæ pmisisse: q aliis morientibus aliis nascentibus hic vsq in sęculi consummationem
futura est: qs nō intelligat: sicut eis & illud ait quod ad eos omnino nō pertinet: & tū sic dictū
est: tanq̄ ad solos etiā ptineret: Cum videritis hæc oīa: scitote quia ppe est in ianuis? Ad quos
enim hoc pertinet: nisi ad eos qui in carne tunc erūt cum omnia complebunt̄? Quāto magis
illud quod ex magna parte per eos agendum fuit: q̄uis & posteris eorum eadem actio seruare-
Ro.10. tur? Qd̄ autē dixit apostolus: Nūquid nō audierūt: In oēm terram exiit sonus eorum: & in fines
orbis terræ verba eorum: q̄uis locutus sit pteriti tēporis verbis: tamē qd̄ futurū fuerat dixit: nō
qd̄ iam factum atq completum: sicut ipse ppheta quo vsus est teste nō ait: In omnem terram
exiturus: sed exiit inquit sonus eorum: quod vtiq nōdum factum erat. Quale est etiam illud
Ps.21. Foderunt manus meas & pedes meos: qd̄ tam longe postea actum nouimus. Sed ne istas tātū
1.Timo.3. propheticas locutiones nō & apostolicas fuisse credamus: nōne idē Apostolus ait. Quę est ec-
clesia dei viui columna & firmamētū veritatis? Et sine dubio magnū est pietatis sacramentū:
quod manifestatum est in carne: iustificatum est in spiritu: apparuit angelis: prædicatum est
in gentibus: creditum est in mundo: assumptum est in gloria. Nempe manifestum est hoc qd̄
in extremo posuit: etiam nunc nondum esse completum: quanto magis tunc quādo ista dice-
bantur? Ecclesia quippe tunc assumet̄ in gloria quando dicetur: Venite benedicti patris mei
Matth.25. percipite regnum: & tamen tanq̄ factum fuisset: dictum est qd̄ certo sciebatur futurum. Mul-
to minus mirādum est: q etiam verbis præsentis temporis vsus est in eo quod illum identidē
dixisse memorasti: Propter spem quæ reposita est nobis: quam ante audistis in verbo veritatis
euangelii: quod aduenit in vos: sicut & in omni mundo est fructificans & crescens: q̄uis euan-
gelium nondum tenebat vniuersum: sed fructificare illud in vniuerso mundo dixit & cresce-
re: vt ita significaret: quousq fuisset fructificando & crescendo venturum. Si ergo latet quan-
do ecclesia fructificante atq crescente vniuersus omnino a mari vsq ad mare orbis implebi-
tur: proculdubio latet quando finis erit: ante quippe non erit. Vt autem tibi tanq̄ sancto
homini dei / & syncærissimo fratri aperiam de hac quæstione quod sentiam: error quidem

in vtroq; vitādus est: quantū ab homine vitari potest: siue citius siue tardius q̄ futurum est: dominus venturus esse credatur. Sed mihi quisq̄ non videtur errare cū aliquid nescire se scit sed cum se putat scire quod nescit. Remoueamus itaq; de medio seruum illum malū: qui dicens in corde suo: Moram facit dominus meus venire: dominatur cōseruis suis: & ebriosis cō- Luc.12.
niuando miscetur. Iste quippe proculdubio domini sui odit aduentū. Quo seruo malo remoto: constituamus ante oculos tres seruos familiam dominicam diligenter sobrieq; tractantes aduentum domini sui sitienter desyderantes: vigilanter expectantes: fideliter amātes. Si vnus eorum citius: alter tardius dominum putat esse venturum: tertius vero suam de hac re ignorantiam confitetur: q̄q̄ omnes consonent euangelio: quia omnes diligunt manifestationē domini: & eam desyderāter & vigilanter expectant: videamus tn̄ quis amplius consonet. Vnus dicit. vigilemus & oremus: quia citius venturus est dominus. Alter dicit: vigilemus & oremus: quia breuis & incerta est vita: q̄uis tardius venturus sit dn̄s. Tertius dicit: vigilemus & oremus: q2 & breuis & incerta est ista vita: & nescimus tempus quando venturus est dominus. Euangeliū dicit: Videte, vigilate, & orate, nescitis enim quando tēpus sit. Obsecro te qd Marci.13.
aliud dicere audimus hūc tertiū q̄ qd dicere audimus euangelium? Omnes quidem prę desyderio regni dei hoc volunt esse verū quod putat primus: sed hoc secundus negat: tertius vero nō negat aliquid horum: sed ignorare se fatetur quis verum dicat illorum. Proinde si hoc factum fuerit quod prædixerat primus: gaudebunt cum illo secūdus & tertius. Omnes enim manifestationem domini diligunt. Exultabunt itaq; citius venisse quod diligūt. Si autem factum non fuerit: & apparere cœperit hoc potius esse verum quod dicebat secundus: metuendum est ne inter ipsas moras perturbentur: qui crediderant quod dixerat primus: & incipiāt domini aduentum non tardum putare sed nullum: qui vides quantus sit interitus animarū Qz si tantæ fidei fuerint: vt se ad secundi prædicta conuertant: & dominum etiam tardātem fideliter & patienter expectent: abundant tamen opprobria & insultationes atq; irrisiones inimicorum multos infirmos a christiana fide auertētium: dicendo tam fallaciter eis regnū esse promissum: q̄ fallaciter dicebatur cito esse venturum. Qui autem credunt quod secundus dicit: tardius dominum esse venturum: si falsum fuerit inuentū: citius domino veniente: nullo modo qui ei crediderant turbabuntur in fide: sed inopinato gaudio perfruētur. Quapropter qui dicit dominum citius esse vēturum: optabilius loquitur: sed periculose fallitur. Vtinam ergo sit verum: quia erit molestum si non erit verum. Qui autem dicit dominum tardius esse venturum: & tamen credit: sperat: amat eius aduentum: profecto de celeritate eius: etiā si fallitur: feliciter fallitur. Habebit enim maiorē patientiā si hoc ita erit: maiorē lętitiā si non erit: Ac per hoc ab eis qui diligunt manifestationem dn̄i: ille audit suauius: iste credit tutius. Qui aūt quid horum sit verū ignorare se confitetur: illud optat: hoc tolerat: In nullo eorū errat: qa nihil eorum aut affirmat aut negat. Obsecro te vt me talem non spernas: quia & ego te diligo id affirmātem quod verum esse desydero: & tanto magis nolo fallaris: q̄to magis amo qd polliceris: & quāto magis video periculosum si falleris. Da veniam si onerosus fui sanctis sensibus tuis. Quanto enim rarius puenit: tāto me tecū saltē per literas loqui diutius delectauit.

Sancti Augustini ad Eudoxiū abbatē Insulę Caprarię: & qui cū eo sunt fratres: exhortantis vt memores sui & fratrum suorum sint in orationibus: Atq; vt officia ecclesiastica ita subeant: vt neq; auida elatione affectasse: neq; blandiente desidia respuere videant, admonentis.

Epistola.LXXXI.

B Domino dilecto & exoptatissimo fratri & cōpresbytero Eudoxio: & qui tecum sunt fratribus: Augustinus & qui mecū sunt fratres: in domino salutem. Quādo quietē vestram cogitamus quam habetis in Christo: etiā nos q̄uis in laboribus variis asperisq; versemur: in vestra charitate requiescimus Vnū eñ corpus sub vno capite sumus: vt & nos in vobis negotiosi & vos in nobis otiosi simus: Quia si patitur vnum membrum: compatiunt omnia mēbra. Admonemus ergo & petimus & obsecramus p Christi altissimā humilitatē & mi- 1.Corin.12.
sericordissimam celsitudinē: vt nostri memores sitis in sanctis oratiōibus: quas vos vigilātiores & magis sobrias habere credimus. Nostras eñ sępe sauciat & debilitat caligo & tumultus secularium actionū: quas etsi nostras non habemus: eorum tamen qui nos angariant mille passus & iubemur ire cum eis alia duo: tantæ nobis ingeruntur: vt vix respirare possimus: Cre- Matth.5.
dentes tamen q; ille in cuius conspectu intrat gemitus compeditorum: perseuerantes nos

in eo ministerio:in quo dignatus est collocare cum promissa mercede:adiuuātibus orationi-
16.q.1.vos bus vestris ab omni angustia liberabit. Vos autem fratres exhortamur in domino:vt proposi
aūt fratres. tum vestrum custodiatis:& vsq; in finē perseueretis. At siqua opera vestra mater ecclesia de-
syderabit:nec elatione auida suscipiatis:nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtē
peretis deo:cum mansuetudine portantes eum qui vos regit:qui dirigit mites in iudicio:qui
docet mansuetos vias suas. Nec vestrum otium necessitatibus ecclesię præponatis:cui parturienti si nulli boni ministrare vellent:quomodo nasceremini non inueniretis. Sicut autem in
Prouerb.4. ter ignem & aquam tenenda est via:vt nec exuratur homo nec demergatur: sic inter apicem
superbiæ & voraginem desidiæ iter nostrum temperare debemus:sicut scriptum est:non declinantes neq; ad dexteram neq; ad sinistram. Sunt enim qui dum nimis timent ne quasi in dexteram rapti extollantur:in sinistram lapsi demerguntur. Et sunt rursus qui dum nimis se auferunt a sinistra:ne torpida vacationis mollitie sorbeantur:ex altera parte iactantiæ fastu corrupti atq; consumpti in fauillam fumumq; vanescunt. Sic ergo dilectissimi diligite otium:vt vos ab omni terrena delectatione refrænetis:& memineritis nullum locum esse:vbi non possit laqueos tendere qui timet ne reuelemus ad deum:& inimicum omnium bonorum,cuius captiui fuimus,iudicemus:nullamq; nobis esse perfectam requiem cogitemus:donec transeat iniquitas:& in iudiciū iustitia cōuertatur. Item cum aliquid strenue atq; alacriter agitis & impigre operamini:siue in orationibus:siue in ieiuniis:siue in eleemosynis:vel tribuētes aliquid indigētibus:vel donantes iniurias:sicut & deus in Christo donauit nobis:siue edomātes pniciosas consuetudines:castigantesq; corpus:& seruituti subiicietes:siue sufferētes tribulationem:& ante omnia vos ipsos inuicem in dilectiōe. Quid enim suffert qui fratrem nō suffert? Siue prospicientes astutiam atq; insidias tentatoris: & scuto fidei iacula eius ignita repellentes & extinguentes:siue cantantes & psallentes in cordibus vestris domino:vel vocibus a corde non dissonis:omnia in gloriam dei facite:qui operatur omnia in omnibus:ita feruente spiritu vt in domino laudet anima vestra. Ipsa est enim actio recti itineris:quæ oculos semper habet ad dominum:quomodo ipse euellet de laqueo pedes. Talis actio nec frāgitur negotio: nec frigida est otio:nec turbulenta:nec marcida est:nec audax:nec fugax:nec præceps: nec iacens. C
Hæc agite & deus pacis erit vobiscum. Nec importunum me existimet charitas vestra: quia
2.Corin.13. vobis vel per epistolā loqui volui:Non enim hoc vos monui quod vos non arbitror facere:sed credidi me non parum commēdari deo a vobis:si ea quæ munere illius facitis:cum allocutionis nostræ memoria faciatis. Nam & ante iam fama,& nunc fratres qui venerunt a vobis: Eu
Alii Eustasi stachius:& Andreas:bonum Christi odorem de vestra sancta conuersatiōe ad nos attulerunt.
us. Quorum Eustachius in eā requiem præcessit quæ nullis fluctibus sicut insula tunditur: nec Caprariam desyderat:quia nec cilicio iam quærit indui.

Beati Augustini ad Largum:vt fallaces suauitates huius sæculi & vanos eiusdem appetitus & amores contemnat admonentis. Epistola.LXXXII.

Domino insigni & præstantissimo & desyderātissimo filio Largo: Augustinus in domino salutem. Accepi literas eximietatis tuæ:qbus me ad te petis vt scriberem:Quod quidem non desyderates:nisi & hoc quod me posse scribere existimasti:gratum haberes atq; iucundum. Id autem est vt vana sæculi huius si inexperta concupisti:experta cōtemnas. Fallax est enim in eis suauitas etiā & infructuosus labor,& perpetuus timor,& periculosa sublimitas:initium sine prudētia: & finis cum pœnitentia. Ita se habēt D
omnia quæ in ista mortalitatis ærumna cupidius q̃ prudentius appetuntur. Alia est autem spes piorum:alius laboris fructus:alia periculorū merces. Nā in hoc mūdo nō timere: nō dolere:non laborare:non periclitari:impossibile est. Sed plurimum interest qua causa:qua expectatione:quo termino ista quisq; patiatur. Ego quidem cū amatores sæculi huius intueor:nescio quādo possit esse ad eorum animos sanādos opportuna sapiētia. Quādo em̄ res velut pspera habent:fastu respuunt salubres monitus:& quasi anilem reputant cantilenā. Quādo autē in aduersis agunt:magis cogitant euadere:vnde ad p̄sens angunt:q̃ capere vnde curent: & vnde perueniant vbi angi omnino non possint. Aliquādo tñ qdam cordis aures admouent atq; adhibent veritati:rarius inter prosperas:crebrius inter aduersas:sed tñ pauci sunt: Ita em̄ prædicti sunt:inter quos te esse cupio:quia veraciter diligo:domine insignis & prēstantissime ac desyderātissime fili. Hæc admonitio tibi sit mea resalutatio: quia etsi te deinceps talia perpeti

qualia ptulisti nolo: plus tñ doleo hęc ipsa te sine aliqua i meli⁹ vitæ mutatiõe fuisse ppessum.

Beati Augustini ad Crysinum: illum propter impatiẽtem mœrorem amissionis rerũ temporalium: & stultam eius propemodum desperationem increpãtis: & ad meliora exhortãtis.

E Epistola.LXXXIII.

Omino vere ac merito charissimo & pdicãdo fratri Crysino: Augustinus in domino salutem. Rumor ad me detulit (deus faciat vt non sit) sic te animo perturbatum: vt multũ mirer prudentiam tuã & christianũ animũ parum cogitare: terrũ terrenarum conditionem nullo modo æquari posse cœlestibus: vbi cor nostrũ & spes nostra collocanda est. Vir cordate: nunquid aut totũ bonũ tuũ in his rebus erat: quas nũc videris amittere? Aut tã magnũ bonũ illa deputabat: vt eo subtracto sic tenebrascat mẽs nimiã tristitia quasi lum[en] ei⁹ nõ deus: sed terra sit? Audiui enim (iam dixi: deus faciat vt falsum audierim) q tibi manus etiã velles inferre: quod melius nõ credo aut ascẽdisse in cor tuũ: aut exiisse de ore tuo. Sed tamen quia ita perturbatus es: vt hoc de te dici potuerit: grauiter de tẽ contristatus: hoc literarum alloquio putaui consolandam charitatem tuam: q̃q̃ nõ dubitem dominũ deum nostrũ in corde tuo loqui meliora. Noui enim q̃ pio studio semp audieris verbum eius. Erige itaq animũ frater in Christo charissime: deus noster nõ perit a suis: nec pdet suos: vult autem monere nos: q̃ sint hęc fragilia & incerta: quę nimis diligunt homines: vt soluamus ab eis vinculum cupiditatis: per quod implicatos nos trahunt: vt totũ amorem nostrũ consuefaciamus in eũ currere: in quo nulla dãna timeamus. Ipse te hortatur p ministeriũ nostrũ: viriliter cogites te fidelẽ esse christianũ: & eius redemptũ esse sanguine: q nou solũ æterna sapiẽtia: sed etiã per mala pſentia: docuit nos tẽperanter pspera sæculi huius cõtemnere: & fortiter aduersa tolerare: eius felicitatis mercẽ pollicens: quam nemo possit a nobis auferre. Scripsi sane etiam ad virũ laudabilem comitẽ: quam epistolã in tuo arbitrio si dare velis. Nam per quẽ detur nõ dubito decisse nõ posse (adiuuãte domino) vel episcopum vel pſbyterũ vel quemlibet.

Beati Augustini ad Caiũ: scripta sua familiariter illi commendantis: & simul quid in his sentire: aut cui ascribere debeat declarantis. Epistola.LXXXIIII.

F

Aio Augustinus. Vt abs te abscessimus: dici nõ potest quãta suauitate nos pfuderit recordatio tui: ac sæpe pfundat. Recolimus eñi ardorẽ inquisitionis tuæ: cũ esset mirabilis: nõ fuisse pturbatã modestiã disputandi. Nã neq facile gratius percõtantẽ: neq tranqllius audiẽtẽ: quẽq facile inuenerim. Vellẽ itaq tecũ multũ loq. Non eñ multũ e[st] q̃tũcunq esset si tecũ loq̃rer. Sed quia difficile est: qd opus est causas q̃rere? Prorsus difficile est. Erit fortasse aliquãdo facillimũ: ita deus velit: nũc certe aliud est. Dedi ergo negotiũ fratri: per quẽ literas misi: vt oĩa nostra legẽda pbeat prudẽtissimæ charitati tuæ. Non eñ aliqd meũ inculcabit inuito. Noui eñ qd benignitatis in nos aĩo geras: q tamẽ lecta pbaueris: verã prouideris: nostra esse nõ putes: nisi qa data sunt: eoq te cõuertas licet: vñ tibi quoq est vt ea probares datũ. Nemo enim qd legit: in codice ipso cernit verũ esse: aut in eo qui scripserit: sed in seipso potius: si eius menti quoddã nõ vulgariter candidũ: sed a fęce corporis remotissimũ lumẽ veritatis impssum est. Q[uo]d si falsa aliqua atq iprobanda cõperis: de hũano nubilo irrorata scias: & ea vere nostra esse dubites. Hortater aũt te ad q̃rendũ: nisi videre mihi viderer hiãtia q̃dam ora cordis tui. Hortarer etiã vt qd verũ cognoueris viriliter teneas: nisi patefeceris euidẽtissimũ robur animi & cõsilii tui. Totum eñi se mihi breui tpe discussis corporeis tegumentis qd in te viuit aperuit. Neq vllo modo fuerit dñi nostri misericordissima puidentia vt catholico Christi gregi tu vir tam bonus & egregie cordatus alienus sis.

Sancti Augustini ad Consentiũ: de tribus generibus rerũ quæ vident: Vnũ corporalium Secundũ simile corporalibus: Tertiũ ab vtroq discretũ: quo ipsa sola trinitas videtur: & quędam pulchra de ipsa trinitate pertractantis. Epistola.LXXXV.

G

Vgustin⁹ Cõsentio. Cogitatiõis carnalis cõpositionẽ vanũq figmẽtũ: vbi vera rõ labefactare icipit: cõtinuo illo int⁹ adiuuante atq illuminãte: q cũ talib⁹ dolis in cordib⁹ nr̃is habitare nõ vult: ita ista cõfrigere atq a fide nr̃a quodãmodo excutere festinam⁹: vt ne puluerẽ qdẽ vllũ phãtasmatũ illic remanere patiamur. Quãobrẽ nisi rationẽ disputatiõis: qua foris sec⁹ admoniti ipsa intrinsecus veritate lucẽte hęc falsa eẽ pspicim⁹: fides in corde nr̃o an

receſſiſſet:quæ nos induceret pietate:incaſſum quæ vera ſunt audiremus. Ac per hoc quoniã
id quod ad eam pertinebat fides egit:ideo ſubſequens ratio aliquid eorum quæ inquirebat in
uenit. Falſæ itaq; rationi:non ſolum ratio vera:qua id quod credimus intelligimus: verum
etiam fides ipſa rerum nondum intellectarum:ſine dubio præferẽda eſt. Melius eſt enim ꝗ̃uis
nondum viſum credere quod verum eſt:ꝗ̃ putare te verum videre quod falſum eſt. Habet nã
ꝙ fides oculos ſuos:quibus quodammodo videt verum eſſe quod nondum videt: & quibus
certiſſime videt nondum ſe videre quod credit. Porro autem qui vera ratione iam quod tan
tummodo credebat intelligit: profecto præponendus eſt ei qui cupit adhuc intelligere quod
credit. Si autem nec cupit:& ea quæ intelligenda ſunt/credenda tantummodo exiſtimat:cui
rei fides proſit ignorat. Nam pia fides ſine ſpe & ſine charitate eſſe nõ vult. Sic igitur homo fi H.
delis debet credere quod nondum videt:vt viſionem & ſperet & amet. Et viſibilium quidem
rerum præteritarum quæ temporaliter tranſierunt,ſola fides eſt:quoniam non adhuc viden
da ſperantur:ſed facta & tranſacta credũtur:ſicut eſt illud:ꝙ Chriſtus ſemel pro peccatis no
ſtris mortuus eſt & reſurrexit: nec iam moritur:& mors ei vltra nõ dominabi. Ea vero quæ
nondum ſunt ſed futura ſunt:ſicut noſtrorum ſpiritalium corporum reſurrectio:ita credun
tur:vt etiam videnda ſperentur:ſed oſtendi modo/nullo poſſunt modo. Quæ vero ita ſunt vt
neq; prætereant:neq; futura ſint:ſed æterna permaneãt:partim ſunt inuiſibilia:ſicut iuſtitia:
ſicut ſapientia:partim viſibilia:ſicut Chriſti immortale iam corpus. Sed inuiſibilia intellecta
conſpiciuntur:ac per hoc & ipſa modo quodam ſibi congruo videntur:& cum videntur mul
to certiora ſunt ꝗ̃ ea quæ corporis ſenſus attingit:ſed ideo dicunt inuiſibilia: quia oculis iſtis
mortalibus videri omnino non poſſunt. At illa quæ viſibilia ſunt permanentia:poſſunt ſi oſtẽ
dantur etiam his mortalibus oculis conſpici:ſicut ſe diſcipulis poſt reſurrectionem dominus
oſtẽdit:ſicut etiã poſt aſcẽſionẽ apoſtolo Paulo & Stephano diacono. Proinde iſta viſibilia per
manẽtia credimus:vt etiam ſi non demonſtrentur:ſperemus ea nos quãdoq; viſuros. Nec ea
tenemur ratione intellectuq; comprehendere: niſi vt ea quia viſibilia ſunt,ab inuiſibilibus di
ſtinctius cogitemus:& cum cogitatiõe qualia ſint imaginamur:ſatis vtiq; nouimus ea nobis
nota non eſſe. Nam & Antiochiam cogito incognitam: ſed non ſicut Carthaginem cognitã.
Illã quippe viſionẽ cogitatio mea fingit:hanc recolit:nequaꝗ̃ tamẽ dubito ſiue quod de illa te
ſtibus multis:ſiue qđ de iſta meis aſpectibus credidi. Iuſtitiam vero & ſapientiam & quicquid
eiuſmodi eſt:non aliter imaginamur:aliter contuemur: ſed hęc inuiſibilia ſimplici mẽtis atq;
rationis intentione intellecta conſpicimus ſine vllis formis & molibus corporalibus:ſine vllis
liniamentis figuriſq; membrorũ:ſine vllis localibus finibus:ſine ſpatiis infinitis. Ipſumq; lu
men quo cuncta iſta diſcernimus:in quo nobis ſatis apparet:qđ credamus incognitum: quid
cognitum teneamus: quam formam ſenſu corporis recordemur: qua cogitatione fingamus
quid corporis ſenſus attingit:quid imaginetur animus ſimile corpori: qđ certum & oĩm cor
porum diſſimiliũ intelligẽtia contempletur. Hoc ergo lumen vbi hæc cuncta diiudicantur:
non vtiq; ſicut huius ſolis & cuiuſq; corporei luminis fulgor per localia ſpatia circũq; diffun
ditur:mentemq; noſtram quaſi viſibili cãdore colluſtrat:ſed inuiſibiliter & ineffabiliter:& ta
men intelligibiliter lucet:tamq; nobis certum eſt:ꝗ̃ nobis efficit certa q̃ ſecundũ ipſum cũcta
11. de Geñ. conſpicimus. Cum igitur tria ſint rerum genera quæ videntur: Vnũ corporalium:ſicut hoc
ad literam, coelum & terra:& q̃cquid in eis corporeus ſenſus cernit & tangit: Alterũ ſimile corporalib⁹:
ca.6.&.7. ſicut ſunt ea quæ ſpiritu cogitata imaginamur:ſiue recordata vel oblata quaſi corpora con
tuemur:vnde ſunt etiam viſiones q̃ vel in ſomnis:vel in aliquo mẽtis exceſſu his localib⁹ quã
titatibus ingeruntur: Tertiũ ab vtroq; diſcretum:qđ neq; ſit corpus neq; habeat vllam ſimili
tudinem corporis:ſicut eſt ſapientia:quę mente, intellectu conſpicitur:& in cuius luce de his
omnibus veraciter iudicatur: In quo iſtorũ genere credẽdũ eſt eſſe iſtam quã noſſe volumus
trinitatem? Profecto aut in aliquo:aut in nullo. Si in aliquo:eo vtiq; qđ eſt aliis duobus pręſtã
tius:ſicut eſt ſapientia. Quod ſi donũ eius in nobis eſt:& minus eſt ꝗ̃ illa ſumma & incommu
tabilis:quæ dei ſapientia dicitur:puto ꝙ non debemus dono ſuo inferius cogitare donantem
Si autem aliq̃s ſplẽdor eius in nobis eſt:quæ noſtra ſapiẽtia dicitur:quantumq; eius per ſpecu
lum & in ænigmate capere poſſumus:oportet eam & ab omnibus corporum ſimilitudinibus
ſecernamus. Si autem in nullo iſtorum genere eſſe putãda eſt iſta trinitas:& ſic eſt inuiſibilis:
vt nec mente videatur:multo minus de illa huiuſmodi opinionem habere debemus:vt eã re
bus corporalibus vel corporalium rerum imaginibus ſimilem eſſe credamus. Non enim cor

pora pulchritudine molis aut magnitudine superat:sed dissimilitudine aut disparilitate na-
turæ.Etsi discreta est a cõparatione bonorum animi nostri:qualia sunt sapientia:iustitia:cha-
ritas:& cætera talia:quæ profecto non mole corporis pendimus:nec eorũ quasi corporeas for-
mas cogitatione figuramus:sed ea quando recte intelligimus sine aliqua corpulentia vel simi-
litudine corpulentiæ in luce mentis aspicimus:quanto est ab omnium qualitatum & quanti-
tatum corporalium comparatione discretior:non eam tamen a nostro intellectu omnino ab-
horrere apostolus testis est:vbi ait:Inuisibilia enim eius a constitutione mundi per ea quæ fa- Ro.1.
cta sunt intellecta conspiciuntur:sempiterna quoq̃ eius virtus ac diuinitas. Ac per hoc cum
K eadem trinitas fecerit & corpus & animam:sine dubitatione est vtroq̃ præstantior. Anima ita
consyderata maxime humana & rationalis atq̃ intellectualis quæ ad eius imaginem facta est
si cogitationes nostras & intelligentias non euicerit:sed eius qđ habet præcipuum:id est ipsam
mentem atq̃ intelligentiam mente atq̃ intelligentia potuerimus apprehendere:non erit for-
tassis absurdum:vt eam ad suum quoq̃ creatorem intelligendum ipso adiuuante meditemur
attollere. *Si* autem in seipsa deficit sibiq̃ succumbit:pia fide contenta sit q̃diu peregrinatur a
domino:donec fiat in homine qđ promissum est:faciẽte illo qui potẽs est (sicut ait apostolus)
facere supra q̃ petimus aut intelligimus.Restat itaq̃ vt ita credamus vnius substantiæ trini- 2.Cor.5.
tatem:vt ipsa essentia non aliud sit q̃ ipsa trinitas.Ad quã videndam q̃tũlibet in hac vita pfi- Ephe.3.
ciamus:per speculum erit & in ænigmate qđ videbimus.Cum vero quod in resurrectione pro
mittitur spiritale corpus habere cœperimus:siue illam mente:siue mirabili modo:quoniam in
effabilis est spiritalis corporis gratia:& corpore videamus:non tamen per locorum interualla:
nec in parte minorem:in parte maiorem:quoniam non est corpus:& vbiq̃ tota est : pro nostra
L capacitate videbimꝰ. Quod vero posuisti in epistola tua:videri tibi:vel potius q̃ videbatur
tibi,nihil viuum secundum substantiam inesse iustitiæ:ideoq̃ te non posse adhuc deum:id est
viuentem naturam iustitiæ similem cogitare:quia iustitia sicut dicis,non in se sed in nobis vi
uit:immo nos potius secundum illam viuimus:ipsa vero per se iustitia nequaq̃ viuit. Ad hoc
vt tibi ipse respondeas:illud intuere:vtrum recte dici possit vitam ipsam non viuere:qua fit vi
uat quicquid nõ falso dicimus viuere.Puto enim absurdum tibi videri:vt per vitam viuatur
& vita non viuat.Porro si vita ipsa præcipue viuit:qua viuit omne quod viuit:recole obsecro
quas dicit scriptura diuina animas mortuas:profecto inuenies iniustas:impias:infideles.Nam
licet per illas viuant corpora impiorum:de quibus dictum est:q̃ mortui sepeliãt mortuos su- Matth.8.
os:& ibi intelligantur etiam iniquæ animæ non esse sine aliqua vita:Nõ enim aliter ex eis pos
sent corpora viuere:nisi qualicunq̃ vita:qua omnino animæ carere non possunt:vnde immor
tales merito vocantur:non tamen ob aliud amissa iustitia dicuntur mortuæ:nisi quia & ani-
marum licet immortaliter vita qualicunq̃ viuentium,verior & maior vita iustitia est tanq̃ vi
tarum:Quæ cum sunt in corporibus:etiam ipsa corpora viua sunt:quæ per seipsa viuere ne-
queunt.Quapropter si animæ non possunt nisi etiam in seipsis vtcunq̃ viuere:quia ex eis vi-
uunt & corpora:a quibus deserta moriuntur:quanto magis vera iustitia etiam in seipsa viue-
re intelligenda est:ex qua sic viuunt animæ vt hac amissa mortuæ nuncupent:q̃uis quantula
cunq̃ vita non desinant viuere!Ea porro iustitia quæ viuit in seipsa:pculdubio deus est:atq̃
incõmutabiliter viuit.Sicut autem cum sit in se ipsa vita:etiam nobis fit vita cum eius effici-
mur:vt cum participes:ita cum in seipsa sit iustitia,etiam nobis fit iustitia:cum ei cohærendo
iuste viuimꝰ:& tãto magis minusve iusti sumus:quãto magis illi minusve cohæremꝰ. Vñ scri
ptũ est de vnigenito filio dei:cum sit vtiq̃ patris sapiẽtia atq̃ iustitia: & semp in se ipso sit: q̃ 1.Cor.1.
factus sit nobis a deo sapiẽtia & iustitia:& sanctificatio:& redemptio. Vnde quẽadmodũ scri- Vbi supra
ptũ est:Qui gloriatur in domino glorief.Qđ quidem & ipse vidisti addẽdo atq̃ dicendo:Nisi & Hiere.9.
forte nõ hæc humanæ æquitatis:sed illa quæ deus est,sola esse asseratur iustitia. Est plane ille &.2.Cor.10.
summus deus vera iustitia:vel ille verus deus summa iustitia:quã profecto esurire & sitire de
bemus:ea nostra est in hac peregrinatione iustitia:& qua postea saturari /ea nostra est in æterni
tate plena iustitia.Non ergo deum nostræ iustitiæ similem cogitemus:sed cogitemus nos po
tius tanto similiores deo:quanto esse poterimus eius participatiõe iustiores.Si ergo cauendũ
M est ne iustitiæ nostræ similem putemus deum:quoniã lumen qđ illuminat: incõparabiliter ex
cellentius est illo qđ illuminatur:quãto magis caueri oportet ne aliquid inferius:& quodam-
modo decoloratius eum esse credamꝰ q̃ est nostra iustitia! Quid est autem aliud iustitia cum
in nobis vel qualibet virtus qua recte sapienterq̃ viuitur:q̃ interioris hominis pulchritudo!

Et certe secundum hanc pulchritudinem magis q̃ corporis:sumus ad imaginem. Vnde nobis dicitur:Nolite conformari huic saeculo:sed renouamini in nouitate mentis vestrae:ad probandum vos quae sit voluntas dei:quod bonum & beneplacitum & perfectum.Si ergo non in mole neq; in distantibus per loca sua partibus sicut corpora siue cernuntur siue cogitãtur:sed in virtute intelligibili qualis est iustitia:mentem dicimus seu nouimus seu volumus pulchrã & secundum hanc pulchritudinem reformamur ad imaginem dei:profecto ipsius dei qui nos reformauit & reformat ad imaginem suam:non aliqua mole corporea suspicanda est pulchritudo:eoq; iustorum mentibus credendus est incomparabiliter pulchrior:quo est incomparabiliter iustior.

Ro.12.

Beati Augustini ad Casulanum:An liceat sabbato ieiunare:eleganter determinantis.
Epistola.LXXXVI.

Ilectissimo & desyderantissimo fratri & compresbytero Casulano: Augustinus in domino salutẽ.Nescio vnde sit factum: vt primis tuis literis meas non redderem:non ramen tui contemptu id me fecisse scio.Nam & studiis tuis & ipso sermone delector:teq; in ista aetate iuuenili proficere in verbo dei & abundare ad aedificationẽ ecclesiȩ & opto & exhortor. Nunc vero scriptis tuis alteris sumptis:quibus tibi tandem aliquando respondeã iure charitatis (in qua vnũ sumus) fraterno & aequissimo flagitas:differendum tuae dilectionis vlterius desyderium non putaui:& inter arctissimas occupationes meas suscepi isto me debito apud te absoluere. Q; ergo me consulis: vtrum liceat sabbato ieiunare Respondeo:si nullo modo liceret:profecto quadraginta continuos dies:nec Moyses:nec Helias:nec ipse dominus ieiunasset. Verum ista ratione concluditur etiam dominico die non illicitum esse ieiunium.Et quisquis tamen hunc diem ieiunio decernendum putauerit: sicut quidam ieiunantes sabbatum obseruant:non paruo scandalo erit ecclesiae: Nec immerito. In his enim rebus de quibus nihil certi statuit scriptura diuina:mos populi dei vel instituta maiorũ pro lege tenenda sunt. De quibus si disputare voluerimus:& ex aliorum consuetudine alios improbare:orietur interminata luctatio:quae labore sermocinationis cum certa documenta nulla veritatis insinuet:vtiq; cauẽdum est:ne tempestate contentionis serenitas charitatis obnubiletur.Qđ periculum vitare neglexit:cuius mihi proximam disputationem vt ei responderem:cum tuis prioribus literis existimaui esse mittẽdam.Non autem vsqueadeo mihi spatia temporum larga sunt: vt ea refellendis singulis sententiis eius impendam:quae aliis operibus magis vrgentibus explicandis habeo necessaria:Sed eo quo te mihi in tuis epistolis ostendis ingenio:qđ in te donum dei admodum diligo:eundem sermonem cuiusdam vt scribis vrbici paulo diligentius consydera:& videbis eum pene vniuersam ecclesiam Christi:ab ortu solis vsq; ad occasum scilicet:verbis iniuriosissimis nequaq̃ lacerare timuisse. Nec dixerim pene vniuersam:sed plane vniuersam.Nam neq; ipsis quorum consuetudinem sibi videtur defendere:inuenitur pepercisse Romanis:sed quomodo in eos quoq; redundet cõuitiorum eius impetus nescit:quoniam non aduertit.Nam cum ei argumenta deficiunt quibus probet sabbato ieiunandum:in luxurias epularum & temulenta conuiuia & nequissimas ebrietates insultabundus inuehitur:quasi non ieiunare hoc sit inebriari.Q; si hoc est:quid ergo prodest Romanis sabbato ieiunare:Quandoquidem aliis diebus quibus non ieiunant necesse est eos secũdum disputationem huius ebriosos & ventricolas iudicari.Porro si aliud est grauare corda in crapula & ebrietate:quae semper est malum:aliud est autem modestia & temperantia custodita relaxare ieiunium: quod certe cum fit die dominico / reprehensorem non habet christianum:prandia prius sanctorum a voracitate & ebriositate ventricolarum iste discernat:ne Romanos episcopos quando non ieiunant ventricolas faciat: & tunc inquirat: non vtrum liceat inebriari sabbato quod nec die dominico licet: sed vtrum nec sabbatum ieiunandum sit sicut dominico non solet. Quod vtinam sic quaereret: aut sic affirmaret: vt toto terrarum orbe diffusam:exceptis Romanis & adhuc paucis occidentalibus:apertissime non blasphemaret ecclesiam.Nunc vero quis ferat per omnes orientales & multos etiam occidentales populos christianos:de tot tantisq; famulis famulabusq; Christi:sabbato sobrie modesteq; prandentibus:ab isto dici q; in carne sint:& deo placere non possint:& q; de illis sit scriptum:Recedant iniqui a me:viam eorum nosse nolo: Et q; sint ventricolae: Iudaeam ecclesiae praeponentes; &

Dist.11.ca.in his.

ancillæ filios:& lege non iusta sed voluptuaria consulentes:ventri non disciplinę succumben-
tes:& ꝙ caro sint & mortem sapiant:& cætera huiusmodi:Quæ si de vno quopiam dei famu
P lo diceret:quis eum audire:quis non deuitare deberet?Cum ergo his opprobriis atq; maledi-
ctis insectatur ecclesiam per totum mūdum fructificantem atq; crescentem:& die sabbati pe-
ne vbiq; prandētē:admoneo quisquis est vt sese cohibeat.Nam cuius me nomen ignorare vo-
luisti:profecto de illo me iudicare noluisti.Filius hominis(inqt)sabbati domin⁹ est:in quo ma Matth.12.
xime bene q̄ male facere licet.Si ergo male facimus quando prandemus:nullo die dominico be
ne viuimus.Qꝫ autem fatetur apostolos sabbato manducasse:& dicit vt tunc ieiunaretur tē-
poris non fuisse:propter quod ait dominus:Venient dies vt auferatur sponsus ab eis:& tunc Matth.9.
ieiunabunt filii sponsi:quia tunc tempus gaudii:& nunc tempus est luctus:Primum attende-
re debuit ꝙ illic dominus de ieiunio non de sabbati ieiunio loquebatur:Deinde cum vult in-
telligi luctum ieiunio:cibo gaudium deputandum:cur nō cogitat quicquid est illud quod si-
gnificare deus voluit in eo qđ scriptum est:eum die septimo requieuisse ab omnibus operibus Gen.2.
suis:non ibi luctum significatum esse sed gaudium?Nisi forte dicturus est:in illa requie dei &
sanctificatione sabbati gaudium iudæis:luctum significatum esse christianis:& tamē nec quā
do significauit deus diem septimum:quia in illo requieuit ab omnibus operibus suis:aliquid
de ieiunio vel prandio sabbati expressit.Nec cum postea populo hebræo de ipsius diei obserua
tione mandauit:aliquid de alimentis vel sumendis vel non sumendis locutus est:vacatio tan
tum hominum a suis vel a seruilibus operibus imperatur:quā prior populus in vmbra accipi
ens futurorum:sic vacauit ab operibus:quemadmodum nunc iudæos vacare cōspicimus:nō
vt putatur:iudęis carnalibus non recte intelligentibus:quod recte intelligūt christiani.Neq;
enim melius hoc intelligimus q̄ prophetæ:qui tamen in eo tempore quo ita fieri oportuit:ser-
uauerunt hanc sabbati vacationem:quā iudæi putant adhuc esse seruandam.Vnde illud est:
ꝙ lapidare deus hominem iussit:qui sabbato ligna collegerat:nusq̄ autem legimus lapidatū: Numeri.15.
vel aliquo dignum supplicio iudicatum:siue ieiunantē sabbato siue prandentē.Quid tamen
horum duorum quieti conueniat:quid labori:iste ipse viderit:qui gaudium manducantibus
luctum ieiunantibus deputauit:vbi de ieiunio respondens ait:Non possunt lugere filii spon- Matth.9.
si q̄diu cum eis est sponsus.Qꝫ autem propterea dicit sabbato apostolos manducasse:quia nō
dum erat tempus vt sabbato ieiunarent:qđ scilicet veterum traditio prohibebat:nūquid er
go iam erat tempus vt sabbato non vacarent?Nonne hoc traditio veterum prohibebat & va-
care cogebat:& tamen eo ipso sabbato die quo Christi legimus manducasse discipulos:vulse- Matth.12.
runt vtiq; spicas:quod sabbato non licebat:quia veterum traditio prohibebat?Videatur igi-
tur ne congruentius ei respondeatur:ideo dominum die illo a discipulis hæc duo fieri volu-
isse:vnū de spicis vellēdis:alterū de alimētis sumēdis:vt illud esset aduersus eos q sabbato vo-
lūt vacare:hoc aūt aduersus eos q cogūt sabbato ieiunare:cū illud mutato tpe iā supstitiosum
esse significasset:hoc aūt vtroq; tēpore liberū esse voluisset.Neq; id cōfirmādo dixerim:sed qd
Q ei multo aptius/q̄ sunt ea quæ loquit/responderi possit ostēderem.Quomodo(inqt)nō cum
pharisæo dānabimur bis in sabbato ieiunātes?tanq̄ pharisęus ideo damnet:quia bis in sabba
to ieiunabat:& non quia super publicanum se tumidus extollebat.Potest autem iste dicere eti Lucæ.18.
am illos qui omnium fructuum suorum decimas dant pauperibus:cum pharisæo dānari:qa
hoc quoq; ille inter sua opera prædicabat:qđ cupimus a multis fieri christianis:& vix paucis-
simos inuenimus.Aut vero q nō fuerit iniustus:adulter:& raptor:cū pharisęo dānabit:qa il-
le se talem non esse iactabat.quod certe quisquis sentit:insanit.Porro si hæc sine dubio bona q̄
sibi pharisæus inesse commemorabat:non habenda sunt cum superbiente iactantia quæ in il-
lo apparebat:sed tamen habenda sunt cum pietate humili quæ in illo non erat:sic & bis in sab
bato ieiunare in homine qualis fuerat ille pharisæus:infructuosum est:in homine autem hu-
militer fideli vel fideliter humili religiosum est:q̄uis euangelica scriptura:non dixit damnatū
pharisæum:sed magis iustificatum dixit publicanum.Verum si hoc modo putat iste intelli
gendum quod ait dominus:Nisi abundauerit iustitia vestra plus q̄ scribarum & pharisæo- Matth.5.
rum:non intrabitis in regnum coelorum:vt nisi amplius q̄ bis in sabbato ieiunemus:hoc præ
ceptum non possumus implere bene:ꝙ septem dies sunt qui volumine temporum per sua ve-
stigia reuocantur:Quicunq; ergo ex his biduum detraxerit ne sabbato dominicoq; ieiunet:re
manent dies quinq; in quibus pharisæum superare possit bis in sabbato ieiunantem.Puto
enim ꝙ si ter in sabbato quisq; ieiunat:iā superat pharisæum qui bis in sabbato ieiunabat.Qꝫ

ſi & quater vel etiam vt nullus dierum excepto ſabbato & dominico prætermittatur,in heb-
domade quinquies ieiunetur:quod multi in vita ſua faciunt:maxime in monaſteriis conſtitu
ti:non ſolum phariſſæus qui bis in ſabbato ieiunabat:verũetiam chriſtianus qui quarta & ſe-
xta feria & ipſo ſabbato ieiunare conſueuit:quod frequenter Romana plebs facit : in labore ie-
iunii ſuperabitur:Et tamen neſcio quis iſte(vt dicis)vrbicus diſputator etiam ſi quiſq; quin-
q; continuis præter ſabbatum & dominicum diebus ita ieiunet : vt nullo die omnino reficiat
corpus:eum carnalem vocat:quaſi cibus & potus cæteris diebus non pertineat ad carnem:&
ventricolam iudicat:quaſi ſolius ſabbati prandium deſcendat in ventrem.Huic ſane non ſuf- R
ficit qđ ad vincendum phariſſęum iam ſufficit vt ter in ſabbato ieiunetur:ſed excepto domi-
nico ſex cæteris diebus ita ieiunare compellit:vt dicat antiqua remota labe : duo in carne vna
Chriſti iam ſub diſciplina manentes:non debent cum filiis ſine lege & cũ principibus Sodomo
rum & cum plebe Gomorræ ſabbatorum voluptuaria conuiuia exercere: ſed cum ſanctimo-
niæ incolis ac deo deuotis ſolenni & eccleſiaſtico iure magis ac magis legitime ieiunare: vt ſex
dierum vel leuis error ieiunii orationis & eleemoſynæ fontibus abluatur:quo poſſimus domi
nica alogia refecti omnes æquali corde digne cantare:Saturaſti domine animam inanem:& po
taſti animam ſitientem.Iſta dicens & a frequentia ieiunandi ſolum diem dominicum excipiẽs:
non tantum orientis & occidentis populos chriſtianos in quibus ſabbato nemo ieiunat,ve-
rum & ipſam Romanam eccleſiam improuidus & incautus accuſat . Cum enim dicit:ſub di-
ſciplina Chriſti manentes non debere cum filiis ſine lege:cum principibus Sodomæ: cum ple-
be Gomorræ voluptuaria ſabbatorum exercere conuiuia:ſed cum ſanctimoniæ incolis ac deo
deuotis ſolenni & eccleſiaſtico iure magis ac magis legitime ieiunare:ſubiungit & dicit:vt ſex
dierum vel leuis error ieiunii orationis & eleemoſynæ fontibus abluatur.profecto eos qui mi-
nus q̃ ſex diebus in hebdomade ieiunant non putat legitime exercere ieiunium:nec deo eſſe de
uotos:nec maculas erroris quæ deiſta mortalitate contrahuntur:abluere. Videant ergo Ro-
mani quid agant:quia etiam ipſi nimium contumelioſe huius diſputatione tractantur: apud
quos omnibus iſtis ſex diebus præter pauciſſimos clericos aut monachos quotus quiſq; inue-
nitur qui frequentet quotidiana ieiunia:maxime quia ibi ieiunandum quinta ſabbati non vi-
detur! Deinde quæro: ſi vniuſcuiuſq; diei vel leuis error / ipſius diei ieiunio ſoluitur vel ablui S
tur: Sic enim dicit: vt ſex dierum vel leuis error ieiunii quoq; fontibus abluatur : Quid facie-
mus de illo errore qui ſubrepſit dominico die in quo ſcãdalum eſt ieiunare! Aut ſi die ipſo nul
lus Chriſtianis error obrepit: videat homo iſte qui ventricolas tanq̃ magnus ieiunator accu-
ſat: quantum honoris & vtilitatis ventribus tribuat ſi tunc non errãtur quando prandetur.
An forte in ieiunio ſabbati tantum bonum conſtituit: vt aliorum ſex dierum: hoc eſt ipſius eti-
am dominici: vel leuem(ſicut dicit)errorem ſolum ieiunium ſabbati poſſit abolere: & ſolo ipſo
die non erretur quo toto vtiq; ieiunatur ! Quid eſt ergo q; diem dominicum ſabbato velut
chriſtiano iure præponit ! Ecce ſecũdum ipſum dies ſabbati multo ſanctior inuenitur in quo
& non erratur cum eius toto ſpatio ieiunatur: & eodem ieiunio ſex cæterorum dierum: ac per
hoc & ipſius dominici error abluitur. puto q; tibi non placet iſta præſumptio. Iam vero cum
ſe hominem ſpiritalem videri velit: & tanq̃ carnales pranſores ſabbati accuſet: attende quem-
admodum dominici diei non paruo prandio reficiatur: ſed alogia delectetur . Quid eſt autem
alogia: quod verbum ex græca lingua vſurpatum eſt: niſi cum epulis indulgetur : vt a ratio-
nis tramite deuietur! Vnde animalia ratione carentia dicuntur aloga: quibus ſimiles ſunt vẽ-
tri dediti: propter quod immoderatum conuiuium: quo mens, in qua ratio dominatur, ingur
gitatione veſcendi ac bibendi quodammodo obruitur: alogia nuncupatur. Inſuper etiam pro-
pter cibum ac potum non mentis / ſed ventris alogia diei dominici dicit eſſe cantandum: Sa-
turaſti domine animam inanem :& potaſti animam ſitientem. O virum ſpiritalem: O carna-
lium reprehenſorem: O magnum ieiunatorem & non ventris cultorem. Ecce qui nos admo-
net : ne lege ventris / legem domini corrumpamus : nec panem cœli vendamus eſca terre- T
na: Et adiungit : quia eſca Adam paradiſo periit : eſca Eſau primatus amiſit: Ecce quid di-
cit: Eſt enim ſathanæ vſitata calumnia , tentatio ventris : cui modicum ſuadet vt aufe-
rat totum. Et horum inquit interpretatio præceptorum ventricolas minus incurrat.
Nonne his verbis ſuis id agere videtur : vt etiam die dominico ieiunetur! Alioquin ſan-
ctior erit ſabbati dies : quo dominus in monumento requieuit : q̃ dominicus quo a mortuis
reſurrexit. Sanctius eſt enim profecto ſabbatum ſi ſecundum verba huius in ſabbato p ieiuni

um peccatum omne vitatur:& qd̃ diebus aliis contractum est abolet. In dominico autem per
escam ventris tentatio non cauetur:& diabolicæ calumniæ locus datur:& paradiso peritur &
primatus amittitur. Quid ergo est qd̃ rursus sibiipse contrarius admonet: vt nõ prandio mo
desto/sobrio/christiano reficiamur dominico die:sed in alogia lętantes plaudentesq; cantem⁹:
Saturasti domine animam inanem:& potasti animam sitientem! Nempe si tunc non erramus
quando ieiunamus:& aliorum sex dierum errores tunc abluimus cũ sabbato ieiunamus:nul-
lus erit die dominico deterior:nullus sabbato melior. Crede dilectissime frater:nemo legem si-
cut iste intelligit:nisi qui nõ intelligit. Si enim Adam non cibus sed prohibitus cibus perdidit:
& Esau nepotem sancti Abrahæ non esca:sed vsq; ad contemptum sacramenti:quod in prima
tu suo habuit:concupita esca damnauit:sic a sanctis & fidelibus pie prandetur quemadmodũ
a sacrilegis & incredulis impie ieiunatur. Præponitur ergo dies dominicus sabbato fide resur
V rectionis:non consuetudine refectionis:aut etiam vinolentæ licentia cautionis. Moyses inquit
quadraginta diebus panem non manducauit:nec bibit aquam. Cur autem hoc dixerit subiũ-
xit:atq; ait:Ecce Moyses amic⁹ dei:nubis inquilinus:delator legis:& populi dux:ter bina sab-
bata ieiunio celebrans:non offensam:sed meritum collocauit. Nunqd attendit quid huic pos-
sit consequenter opponi! Quia vtiq; si Moysi ieiunantis propterea ponit exemplum: quoniam
in illis quadraginta diebus: ter bina, sicut loquitur, sabbata ieiunauit:& ex hoc vult persuade
re:vt sabbato ieiunetur:ex hoc ergo persuadeat vt & dominico ieiunetur:quia in illis quadra-
ginta diebus nihilominus Moyses ter binos dominicos ieiunauit. Sed addit ac dicit:Et adhuc
cum Christo dominicus dies imminenti ecclesiæ seruabatur. Qd̃ cur dixerit nescio. Si enim
propterea:quia multo magis ieiunandum est:posteaq̃ venit cum Christo dominicus dies: er-
go qd̃ absit etiam ipso dominico ieiunetur. Si autem timuit ne propter dierum quadraginta
ieiunium obiiceretur etiam dominico ieiunandum:& ideo addidit:q; adhuc cum Christo im
minenti ecclesiæ dies dominicus seruabatur:vt videlicet ea causa intelligatur ieiunasse Moy-
ses etiam die qui sequitur sabbatum:quia nondum venerat Christus: per quem factus est ipse
dies dominicus:quo non expediat ieiunari:Cur ipse Christus quadraginta diebus similiter ie
iunauit! Cur non in illis diebus quadraginta ter binis qui sequebãtur sabbatum:ieiunium sol
uit:vt iam dominici diei prandium commendaret etiam ante resurrectionem suam:sicut san
guinem suum potandum dedit ante passionem! Vides certe dierum quadraginta ieiunium:
quod iste commemorat:sic ad rem non pertinere vt sabbato ieiunemus:quomodo ad rem non
pertinet vt dominico ieiunemus. Prorsus non attendit:quid ei de die dominico posset opponi:
X quando sicut accusanda sunt ebriosa conuiuia:& omnis vorax ac temulenta luxuries: sic ac-
cusat prandia sabbatorum:cum possint & ipsa esse modestorum atq; sobriorum. Et ideo non
est illi ad singula respondendum:quoniam pro sabbati prandio vitia luxuriæ reprehendendo:
eadem atq; eadem sibi dicit:aliud non inueniendo quod dicat:nisi q; inaniter & ad rem nõ per
tinens dicit:vtrum non sit sabbato ieiunandum quęritur:non vtrum sabbato sit luxuriandũ:
quod nec dominico faciunt qui deum timent:q̃uis in illo vtiq; non ieiunent. Quis autem dice
ret quod iste ausus est dicere! Quomodo (inquit) pro nobis aut per nos rata erunt deo:aut di
gna quæ nos sanctificata die ad peccatum cogunt! Sanctificatam diem sabbati cõfitetur:& ad
peccatum dicit cogi homines quia prandetur. Ac per hoc secundum istum:aut dies dominic⁹
sanctificatus non est:& incipit esse sabbatum melius:aut si est & dominicus dies sanctificatus:
ad peccatum cogimur quia prandemus. Et conatur testimoniis probare diuinis sabbato ieiu-
nandum:Sed vnde hoc probet omnino non inuenit. Manducauit (inquit) & bibit Iacob vi- Exo.32.
num & satiatus est:& recessit a deo salutari suo:& ceciderunt vna die viginti tria milia. quasi Deut.32.
dictum sit: Prandit sabbato Iacob & recessit a deo salutari suo. Et apostolus quando comme-
morauit cecidisse tot milia:non ait:Neq; prandeamus sabbato sicut illi pranderũt:sed ait:Ne
q; fornicemur sicut quidã eorum fornicati sunt:& ceciderunt vna die vigĩti tria milia. Quid 1.Cor.10.
sibi etiam vult quod ait:Sedit autem populus manducare & bibere & resurrexerunt ludere!
Posuit quidem & apostolus hoc testimonium:sed vt a seruitute idolorum non a sabbati pran-
dio prohiberet. Sabbatum autem illud factum esse iste non probat:sed vt libitum est suspica-
tur. Sicut autem fieri potest vt ieiunetur:& cum ieiunium soluitur si quisq; ebriosus est tunc
inebrietur:ita fieri potest vt non ieiunetur:& si temperantes sunt homines modestissime pran
deatur. Quid est ergo q; sabbati volens persuadere ieiunium:adhibet apostolum testem dicẽ-
tem:Nolite inebriari vino in quo est omnis luxuria! quasi diceret: Nolite prandere sabbato: Ephe.5.

quia ibi est omnis luxuria. Sicut autem hoc praeceptum apostolicum: Ne inebrientur vino in
quo est omnis luxuria: obseruatur a christianis deum timentibus quando prãdetur die domi
nico: ita obseruatur quando prandetur & sabbato. Vt expressius (inquit) errantibus cõtradi
camus: nemo ieiunio etsi non ꝓmeretur offendit: porro & non offendere ꝓmereri est. Quis hoc
diceret nisi q nollet consyderare qd diceret? Ergo pagani quãdo ieiunãt non ideo magis offen
dũt deũ? Aut si de christianis voluit qd dixit intelligi: quis nõ deum offendet si velit cum scã
dalo totius quę vbiq; dilatať ecclesiae, die dominico ieiunare? Deinde subiicit testimonia de scri Y
pturis ad causam quã suscepit nihil valẽtia. Ieiunio (inquit) Helias paradiso donatꝰ in corpo
re regnat: quasi ieiunium non pędicent qui sabbato nõ ieiunãt: sicut ieiunium pędicant: qui
tamen die dominico non ieiunant: aut Helias eo tempore ieiunauerit: quo populus dei etiam
sabbato ieiunabat. Quod autem respõdimus de quadraginta diebus ieiunii Moysi: hoc depu
ta esse respondendum & de quadraginta diebus Heliae. Ieiunio (inquit) Daniel leonũ siccam
rabiem illaesus euasit: quasi legerit ꝙ sabbato ieiunauerit: aut etiam cum ipsis leonibus sabba
to fuerit: vbi tamen legimus ꝙ & pranderit. Ieiunio (inquit) triũ fida germanitas ignibus co
ruscanti carceri dominata regio hospitio susceptũ dominum adorãt. Haec exempla sanctorũ
nec ad persuadendum cuiuscunq; diei ieiunium valent: quãto minus sabbati: quandoquidem
non solum non legitur tres viros sabbato fuisse missos in caminum ignis ardẽtem: sed ne illud
quidem legitur: tam diu illic eos fuisse vt possit quisq̃ dicere eos ieiunasse: immo vero vix vni
us horae spatium est: quo eorum confessio hymnusq; cantatur. Nec amplius inter illas flãmas
innoxias deambulauerunt q̃ canticum illud terminauerunt. Nisi forte ab isto etiam vnius ho
rae spatium ieiunio deputatur. Qd si ita est: nõ habet qd succenseat pransoribus sabbati: Vs
q; ad horam enim prandii multo q̃ in illo camino ꝓlixius ieiunatur. Adhibet & illud apostoli
Ro.14. testimonium: vbi ait: Non est regnum dei esca & potus: sed iustitia & pax: gaudium in spiritu
sancto. Et regnum dei ecclesiam vult intelligi in qua dominus regnat. Obsecro te: nũquid hoc
agebat apostolus cum ista loqueretur vt sabbato a christianis ieiunaretur? Sed nec de ipso cu
iuscunq; diei ieiunio loquebatur cum haec diceret. Dictum est enim aduersus eos qui more iu
daeorum secundum veterem legem in obseruatione quorundam ciborum putabant esse mun
ditiam: & ad eorum fratrum admonitionem per quorum escam & potum indifferenter acce
Vbi supra. ptum scandalizabantur infirmi. Ideo cum dixisset: Noli illum in esca tua perdere pro quo
Christus mortuus est: Et nõ ergo blasphemetur bonum nostrum: tunc adiunxit: Non enim
est regnum dei esca & potus: & caetera. Nam sicut verba hęc apostoli intelligit: vt regnum dei
qd est ecclesia non fit in esca & potu sed in ieiunio: non dico sabbatis ieiunare: sed nunq̃ omni
no cibum ac potum sumere deberemus: ne de isto dei regno vnq̃ recederemus. Puto autem qa
isto conferente aliquanto religiosius die dominico ad ecclesiam pertinemus: quando tamen &
ipso concedente prandemus. Cur inquit sacrificium potiori domino charum murmuramus
offerre: quod spiritus desyderat: & angelus laudat? Deinde adiungit angeli testimonium dicẽ Z
Tobiae.12. tis: Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna. Quod dixerit: potiori domino: nescio nisi forte
scriptor errauit & te fugit: vt quod mihi legendum misisti non emendares. Sacrificium ergo
domino charum ieiunium vult intelligi: quasi de ieiunio versetur haec quaestio: & non de ieiu
nio sabbati. Neq; enim dominicus dies sine sacrificio quod deo charum est peragitur quia non
ieiunatur. Sequitur adhuc & ingerit testimonia a causa quam defendendam suscepit penitus
Psal.49. aliena. Immola inquit deo sacrificium laudis. Et istã vocem diuini psalmi nolens ad quod agi
tur, nescio quomodo, cõnectere: vtiq; inquit nõ sanguinis aut ebrietatis conuiuium: quo non
laudes debitę deo: sed blasphemiae diabolo suffragante syluescunt. O improuidam praesum
ptionem: Non ergo immolatur sacrificium laudis dominico die quia non ieiunatur: sed agi
tur ebrietatis conuiuium & blasphemiae diabolo suffragante syluescũt. Qd si nefas est dice
re: intelligat non ieiunium significari in eo quod scriptum est: Immola deo sacrificium laudis.
Ieiunium quippe certis diebus & maxime festis non agitur: Sacrificium vero laudis ab eccle
sia toto orbe diffusa diebus omnibus immolatur. Alioquin quod nullus: non dico christianus &
sed nec insanus dicere auderet: dies illi quinquaginta post pascha vsq; ad pentecosten, quibus
non ieiunatur: erunt secundum istum a sacrificio laudis alieni: quibus tantummodo diebus
in multis ecclesiis, in omnibus autem maxime cantatur alleluya: quam vocem laudis esse nul
lus christianus q̃libet imperitus ignorat. Confitetur tamen etiam ipso die dominico non in
ebrietate: sed in iucunditate prandere: cum dicit debere nos ex iudęis & gentibus multis chri

ſtiani nominis:fide paucos electos:veſpertino ſabbatorum incenſo:pro pecudum victimis ieiu
nium deo placitum laudibus immolare:cuius feruore cremata deficiant opera delictorum:Et
mane(inquit)exaudiet nos a nobis auditus:& erunt nobis domus ad manducandum & bibē
dum:non in ebrietate ſed in iucūditate dominica celebritate perfecta.Tunc enim eulogia:non
vt ſuperius ait alogia celebratur.Sed quid eum offendit ſabbati dies quem dominus ſanctifica
uit:ignoro:vt in eo nō putet poſſe manducari & bibi tali iucunditate quæ careat ebrietate:cū
ſic ante ſabbatum ieiunare poſſumus:quomodo dicit ante dominicum ſabbato ieiunandū:an
continuo biduo pranderi nefas eſſe arbitratur? Videat ergo quanta afficiat cōtumelia ipſam
quoq; Romanam eccleſiam:vbi & his hebdomadibus:in quibus quarta & ſexta & ſabbato ie-
iunatur:tribus tamen diebus continuis:dominico ſcilicet ac deinde ſecunda & tertia prande-
9 tur.Ouium vitam certum eſt(inquit)arbitrio pendere paſtorū.Sed væ qui dicunt:ꝙ bonum Eſa.5.
malum:& tenebras lucem:& lucem tenebras:& amarum dulce:& dulce amarum. Quid ſibi
velint hæc verba eius non ſatis intelligo.Si enim hæc ſcribis ſicut Vrbicus dicit:in vrbe plebs
pendens ex paſtoris arbitrio cum epiſcopo ſuo ieiunat ſabbato.Si autem ad te iſta ſcripſit:quia
& in epiſtola tua & ipſe quiddā tale ſcripſiſti:nō tibi perſuadeat vrbem chriſtianam ſic lauda-
re ſabbato ieiunantem vt cogaris orbem chriſtianum damnare prandētem.Cum.n.dicit ꝙ bo
num malum:& tenebras lucem:& lucem tenebras:& amarum dulce:& dulce amarum:ieiuni
um ſabbati volens intelligi bonum & lucem & dulce:prandium vero malū & tenebras & ama
rum:quis enim dubitat in omnibus chriſtianis ſabbato prandentibus vniuerſum orbē dāna-
re terrarum?nec ſe ipſe reſpicit:nec quibus dicat attendit:vt ſcriptis ſuis ab iſta præcipiti cohi
beatur audacia. Continuo quippe ſubiunxit: Nemo ergo vos iudicet in eſca aut in potu:qđ Col.2.
ipſe vtriq; facit qui ſabbato ſumentes eſcam potumq; ſic arguit:quantum erat vt huic ei veni-
ret in mentem:etiam illud quod idem apoſtolus alibi dicit.Qui manducat non manducātem Ro.14.
non ſpernat:& qui non manducat manducantem non iudicet:iſto modo hoc temperamētum
quo ſcandala deuitaret inter ieiunantes ſabbato & manducantes teneret;vt & ipſum non mā
ducantem manducans quiſq; non ſperneret:& ipſe non manducans manducantem non iudi-
caret.Petrus etiam(inquit)apoſtolorum caput:cœli ianitor & eccleſiæ fundamentum:extin
A cto Simone qui fuerat diaboli figura:non niſi ieiunio vincendi figura idipſum Romanos edo-
cuit:quorum fides annuntiatur vniuerſo orbi terrarum:Nunquid ergo cæteri apoſtoli pran
dere chriſtianos contra Petrum docuerunt in vniuerſo orbe terrarum? Sicut itaq; inter ſe vi-
xerunt concorditer Petrus & condiſcipuli eius:ſic inter ſe concorditer viuant ſabbato ieiunā
tes quos plantauit Petrus:& ſabbato prandentes quos plātauerunt condiſcipuli eius. Eſt qui
dem & hæc opinio plurimorum:q̃uis eam perhibeant eſſe falſam pleriq; Romani:ꝙ apoſtolus
Petrus cum Simone mago die dominico certaturus:propter ipſum magnæ tentationis peri-
culum:pridie cum eiuſdem vrbis eccleſia ieiunauerit:& conſecuto tam proſpero glorioſoq;
ſucceſſu:eundem morem tenuerit:eamq; imitatæ ſint nonnullæ occidentales eccleſiæ.Sed ſi-
cut iſte dicit:Simon magus figura erat diaboli:non plane ſabbatarius aut dominicarius:ſed
quotidianus eſt ille tentator.Nec tñ aduerſus eum quotidie ieiunatur:quando & diebus do-
minicis omnibus:& quinquaginta poſt paſcha:& per diuerſa loca diebus ſolennibus marty-
rum & feſtis quibuſq; prandetur:& tamen diabolus vincitur:ſi oculi noſtri ſint ſemper ad do Pſal.24.
minum:vt ipſe euellat de laqueo pedes noſtros:Et ſiue mādu camus ſiue bibimus ſiue quodcū 1.Cor.10.
q; facimus:omnia in gloriā dei faciamus:Et quantum in nobis eſt ſine offenſione ſimus iudæ-
is & græcis & eccleſiæ dei.Qđ parum cogitant qui cum offenſione manducāt:vel cum offen
ſione ieiunant:& per vtramlibet intemperantiam ſcandala concitant:quibus non ſuperatur
diabolus ſed lætatur.Q; ſi reſpondetur:hoc docuiſſe Iacobum Hieroſolymis:Epheſi Ioānem
cæteroſq; aliis locis:qđ docuit Romæ Petrus:id eſt vt ſabbato ieiunetur:ſed ab hac doctrina
terras cæteras deuiaſſe:atq; in ea Romam ſtetiſſe:Et econtrario refertur occidentis potius ali
qua loca in quibus Roma eſt,non ſeruaſſe quod apoſtoli tradiderūt:Orientis vero terras vnde
cœpit ipſum euangelium prædicari:in eo qđ ab omnibus cum ipſo Petro apoſtolis traditum
eſt:ne ſabbato ieiunetur:ſine aliqua varietate manſiſſe:Interminabilis eſt iſta contentio gene-
rans lites non finiens quæſtiones.Sit ergo vna fides vniuerſę,quæ vbiq; dilatatur,eccleſiæ:tā-
q̃ intus in membris:etiam ſi ipſa fidei vnitas qbuſdā diuerſis obſeruationibus celebratur:qbus
nullo modo qđ in fide verum eſt:impedit.Oīs eñ pulchritudo filię regis intrinſecus.Illæ autē
obſeruationes q̃ varie celebrant/in eius veſte intelligunt:Vnde illi dicitur:In fimbriis aureis Pſal.44.

circũamicta varietate. Sed ea quoq̃ vestis ita diuersis celebrationib⁹ varietur: vt nõ aduersis cõ
tẽtionibus dissipetur. Postremo inquit si iudæus sabbatũ colendo/dominicũ negat: quomodo
christianus obseruat sabbatũ? An simus christiani & dominicũ colimus: aut sim⁹ iudęi vt sab B
Matth.6. batũ obseruemus? Nemo em̃ potest duobus dominis seruire. Nõne ita loquit̃: tanq̃ sabbati ali-
Lucæ.6. us dñs sit/alius dñici? Nec illud audit qđ & ipse cõmemorauit: Dñs est em̃ sabbati filius hoĩs
Q̃: aũt ita nos vult esse a sabbato alienos: sicut iudęi sunt a dñico alieni: nõne tantum errat vt
possit etiam dicere ita nos nõ debere accipere legẽ nec ꝓphetas: sicut Iudæi non accipiũt euan
gelium nec apostolos? Qđ qui sapit: qd mali sapiat vtiq̃ intelligis. Sed vetera inquit oĩa trans-
ierunt & in Christo facta sunt noua. Hoc verum est. Nam ꝓpterea sicut Iudæi sabbatis nõ va
camus: etiã si ad significãdã requiẽ quæ illo die significata est: christiana sobrietate & frugali-
tate seruata ieiunii vinculum relaxamus. Et si aliqui fratres nostri requiẽ sabbati relaxatione
ieiunii significandã esse non putant: nequaq̃ de vestis regiæ varietate litigamus: ne ipsius regi
næ vbi vnam fidem etiam de ipsa requie retinemus: interiora mẽbra vexemus. Etsi enim quia
vetera transierunt: cũ eis trãsiit etiam carnalis vacatio sabbati: nõ tamen quia sabbato sine su-
perstitiosa vacatione prandemus: ideo duobus dominis seruimus: quia & sabbati & dominici
vnus est dominus. Iste autem qui vetera transisse sic dicit: vt in Christo cederet ara altari: gla-
dius ieiunio: precibus ignis: pani pecus: poculo sanguis: nescit altaris nomen magis legis & ꝓ-
phetarum literis frequentatum: & altare deo prius in tabernaculo quod per Moysen factũ est
collocatũ: aram quoq̃ in apostolicis literis inueniri: vbi martyres clamãt sub ara dei. Dicit ces-
sisse ieiunio gladium: non recordans illum quo milites euãgelici armantur ex vtroq̃ testamẽ-
to gladiũ bis acutũ. Dicit cessisse precibus ignem: quasi nõ & tunc preces deferebantur in tem
plum & nunc a Christo ignis est missus in mũdum. Dicit cessisse pani pecus: tanq̃ nesciens &
tũc in dñi mẽsa panes ꝓpositiõis poni solere: & nũc se de agni immaculati corpore partẽ sume
re. Dicit cessisse poculo sanguinẽ: nõ cogitans etiã nũc se accipere in poculo sanguinẽ. Quanto
ergo melius & cõgruẽtius vetera transisse: & noua in Christo facta esse: sic diceret: vt cederet
altare altari: gladi⁹ gladio: ignis igni: panis pani: pec⁹ pecori: sanguis sanguini? Videm⁹ quippe
in his omnibus carnalẽ vetustatẽ spiritali cedere nouitati. Sic ergo intelligẽdũ est: siue in isto
die volubili septimo prandeat: siue a quibusdã etiã ieiunetur: tamen sabbato spiritali sabbatũ
carnale cessisse: quando in isto sempiterna & vera requies concupiscitur: in illo vacatio tempo
ralis iam superstitiosa contemnitur. Cætera quæ sequuntur quibus suam disputationem iste
concludit: sicut alia quædam quæ inde commemoranda non arbitratus sum: multo magis ad
causam non pertinent: in qua de ieiunio sabbati vel prandio disputatur. Sed ea tibi ipsi maxi- C
me, si in his quæ a me dicta sunt aliquid admiraris: aduertenda & iudicanda dimitto. Si autem
qm̃ huic quantum potui sufficiẽter respõdisse me puto: de hac re sententiã meã quęris: ego in
euangelicis & apostolicis literis: totoq̃ instrumẽto: qđ appellatur testamentum nouũ: animo
id reuoluẽs: video ꝓceptũ esse ieiuniũ: Quibus autem diebus non oporteat ieiunare & quibus
oporteat: pręcepto domini vel apostoloꝝ non inuenio definitum. At ꝑ hoc sentio qdem non ad
obtinẽdam quã fides obtinet atq̃ iustitia in qua est pulchritudo filiæ regis intrinsecus: sed tñ
ad significãdam requiem sempiternam: vbi est verum sabbatum: relaxationẽ: q̃ cõtritionem ie
iunii aptius conuenire. Verũtamen in huius sabbati ieiunio siue prandio: in his videtur mihi
tutius pacatiusq̃ seruari: vt qui manducat/non manducãtem non spernat: & qui nõ mandu-
cat/mãducãtem non iudicet: quia neq̃ si manducauerimus abundabimus: neq̃ si non mandu
cauerimus egebimus: custodita scilicet eorum inter quos viuimus in his rebus inoffensa socie
Ro.14. tate. Sicut em̃ quod ait apostolus: verum est: malum esse homini qui per offensionem mandu-
cat: ita malum est homini qui per offensionem ieiunat. Non itaq̃ simus eis similes: qui viden-
tes Ioannem non manducantem nec bibentem/dixerunt: Dæmonium habet. Sed nec rursus
Matth.11. eis qui videntes Christum manducantem: & bibentem dixerunt: Ecce homo vorax & vinosus
amicus publicanorum & peccatorum. Rem quippe valde necessariam his dictis dominus ip-
se subiecit atq̃ ait: Et iustificata est sapiẽtia in filiis suis. Qui sint autẽ isti: si requiris: lege quod
scriptum est: Filii sapientię etiam iustorum: hi sunt qui quando manducant non manducãtes
non spernunt: quando non manducant manducantes non iudicãt: sed eos plane qui per offen
sionem nõ manducãt: siue manducant: vel spernũt vel iudicãt. Et de die quidẽ sabbati facilior
causa est: qa & Romana ieiunat ecclesia: & alię nõnullę etiãsi paucę siue illi ꝓximæ siue longin
quæ. Die autem dominico ieiunare scandalũ est magnum: maxime posteaq̃ innotuit detesta- D

bilis multumq; fidei catholicę scripturisq; diuinis apertissime contraria hæresis Manichęorũ: qui suis auditoribus ad ieiunandum istum tanq̃ constituerunt legitimum diem: per quod factum est vt ieiunium diei dominici horribilius haberetur. Nisi forte aliquis idoneus sit nulla refectione interposita: vltra hebdomadam perpetuare ieiunium: vt ieiunio .xl. dierum quantũ poterit appropinquet: sicut aliquos fecisse cognouimus. Nam & ad ipsum quadragenarium numerum peruenisse quendam: a fratribus fide dignissimis nobis asseueratum est. Quemadmodum enim veterum patrum temporibus Moyses & Helias nihil contra prandia sabbatorum fecerunt: cum diebus .xl. ieiunauerunt: ita qui potuerit septem dies ieiunando transire: non sibi ad ieiunandum elegit dominicum diem: sed in his eum inuenit quos ieiunaturum se vouit plurimos dies. Ieiunium tamen etiam continuatum si in hebdomade soluẽdum est: nullo congruentius q̃ dominico die soluitur. Si autem post hebdomadem corpus reficitur: nõ vtiq; ad ieiunãdum dies dominicus eligitur: sed in numero quem voueri placuit inuenitur. Nec

E illud moueat quod Priscillianistæ Manichæorum simillimi ad ieiunandum die dominico solent testimonium de apostolorum actibus adhibere: cum esset apostolus Paulus in Troade. Sic enim scriptum est: In vna autem sabbati congregatis nobis frangere panem: Paulus disputabat exiturus alia die: produxitq; sermonem vsq; ad medium noctis. Deinde cum descendisset de coenaculo: vbi congregati erant ad resuscitandum adolescentem: qui grauatus somno de fenestra ceciderat & mortuus ferebatur: de ipso apostolo scriptura sic loquitur: Ascendens autem inquit cum fregisset panem atq; gustasset: satisq; esset allocutus vsq; ad diluculũ: sic profectus est. Absit vt hoc sic accipiatur: tanq̃ solerent apostoli dominico die solenniter ieiunare. Quia enim sabbati tũc appellabatur dies qui nunc dominicus appellatur: quod in euangeliis apertius inuenitur. Nam dies resurrectionis domini prima sabbati a Matthæo: a cæteris autẽ tribus: vna sabbati dicitur: quoniam cõstat eum esse qui dominicus postea appellatus est. Aut ergo post peractum diẽ sabbati: noctis initio fuerant congregati: quæ vtiq; nox ad diem dominicum: hoc est ad vnam sabbati pertinebat: & ita eadem nocte fracturus panẽ sicut frangitur in sacramento corporis Christi: produxit sermonem vsq; ad medium noctis: vt post sacramenta celebrata: rursus vsq; ad diluculum alloquens cõgregatos: quoniam multum festinabat: lucescente proficisceretur dominico die. Aut certe si in vna sabbati non per noctẽ sed per diem hora dominici fuerant congregati: eo ipso quod dictum est: Paulus disputabat illis exiturus alia die: expressa est causa producendi sermonis: quia fuerat exiturus & eos sufficienter instruere cupiebat. Non ergo solenniter die dominico ieiunabant: sed necessarius sermo qui studii feruẽtissimi audiebatur ardore: reficiendi corporis causa interrumpendus esse non visus est profecturo apostolo: qui eos propter alios suos vsquequaq; discursus: vel alias nunq̃ vel rarissime visitabat: præsertim quia tunc ex illis terris sicut consequentia docent: ita discessurus erat: vt iã non esset eos in carne visurus. Ac per hoc magis ostẽditur dominicis diebus solita illis nõ fuisse ieiunia: quia ne hoc crederetur curauit scriptor libri causam producendi sermonis exponere: vt sciremus si aliqua necessitas oriatur / vrgentiori actioni non esse prandium præferẽdum quis ab istis auidissime audientibus: & ipsum fontem cogitantibus profecturum: atq; ideo magna siti non aquæ: sed verbi sine satietate quicquid influebat haurientibus: non tantum carnale prandium verumetiam coena contempta est. Sed tunc q̃uis dominico solita illis ieiunia non fuissent: non erat tamen ecclesiæ tam insignis offensio: si aliqua tali necessitate: qualem apostolus Paulus habuit die toto dominico: vsq; ad medium noctis: vel etiam vsq; ad diluculum: reficere corpora non curarent. Nunc vero posteaq̃ hæretici maxime impiissimi ieiunia diei dominici non aliqua necessitate occurrentia peragere: sed quasi sacra solennitate statuta dogmatizare coeperunt: & innotuerunt populis Christianis: profecto nec tali necessitate qualẽ apostolus habuit: existimo faciendum esse quod fecit: ne maius malum incurratur in scandalo q̃ bonum percipiatur ex verbo. Quicquid tamẽ causæ vel necessitatis extiterit: cur homo Christianus die dominico ieiunare cogatur: sicut etiam illud in actibus apostolorũ inuenimus in naufragii periculo: vbi & ipse apostolus nauigabat quatuordecim diebus: ac per hoc duobus dominicis ieiunatum nullo modo dubitare debemus: Dominicum diem quando non plures dies si

F ne vlla refectione continuandi vouentur: inter ieiuniorum dies non esse ponendum. Cur autẽ quarta & sexta maxime ieiunet ecclesia: illa ratio reddi videt: q; cõsyderato euãgelio ipsa quarta sabbati: quam vulgo quartã feriam vocant: consilium reperiuntur ad occidendum dominũ fecisse Iudæi. Intermisso autem vno die cuius vespera dominus pascha cum discipulis mandu

Actuũ.20.

Actuũ.27.

cauit q finis fuit eius diei quē vocam⁹ quintā sabbati:deinde traditus est ea nocte q̄ iā ad sextā sabbati:q dies passionis eius manifestus est: ptinebat:hic dies primus azymoꝝ fuit a vespera incipiens.Sed Matthaeus euāgelista quintā sabbati dicit fuisse ꝑ primā diē azymorū:qa eius vespera sequēte futura erat coena paschalis:qua coena incipiebat azymū & ouis immolatio manducari:Ex quo colligiᵗ quartā sabbati fuisse qn̄ aít dn̄s.Scitis qa post biduū pascha fiet:& fili⁹ hominis tradeᵗ vt crucifigaᵗ.Ac ꝑ hoc dies ipse ieiunio deputatus est:qa sicut euangelista sequiᵗ & dicit:Tūc cōgregati sunt principes sacerdotes & seniores populi in atriū principis sacerdotū qui dicebaᵗ Caiphas:& cōsiliū fecerūt vt Iesum dolo tenerēt & occiderēt.Intermisso aūt vno die:quo dicit euangeliū:Prima aūt azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicētes:Vbi vis paremus tibi comedere pascha?Hoc ergo die intermisso passus est dominus (qd̄ nullus ambigit) sexta sabbati:quapropter & ipsa sexta recte ieiunio deputaᵗ.Ieiunia ꝙpe humilitatē significāt.Vn̄ dictū est:Et hūiliabā in ieiunio aīam meā.Sequiᵗ sabbatū:quo die caro Christi in monumento requieuit:sicut in primis operibus mūdi requieuit deus ab omnibus operibus suis. G

Matthęi.26.

Psal.34.

Hinc exorta est ista in regia illa veste varietas:vt alii sicut maxime populi oriētis ꝑpter requiē significādam mallent relaxare ieiuniū.Alii propter humilitatē mortis domini ieiunare:sicut Romana & nonnullae occidentis ecclesiae.Q̄ quidem vno die quo pascha celebratur ꝑpter renouandam rei gestae memoriam:quia discipuli humanitus mortē domini doluerūt:sic ab omnibus ieiunatur:vt etiam illi sabbati ieiunium deuotissime celebrent.qui caeteris per totū annū sabbatis prandent:vtrunqꝫ videlicet significantes:& in vno anniuersario die luctum discipulorum:& caeteris sabbatis quietis bonū.Duo quippe sunt quae iustorū beatitudinem & omnis miseriae finem sperari faciunt.mors & resurrectio mortuorum.In morte requies est:de qua dicitur per prophetam:Plebs mea intra in cellaria tua:abscondere pusillū donec trāseat ira domini.In resurrectione autē in homine toto:id est in carne & spiritu perfecta felicitas.Hinc factum est vt horum duorum vtrunqꝫ non significandum putaretur labore ieiunii:sed potius refectionis hilaritate:excepto paschali vno sabbato:quo discipuloꝝ (sicut diximus) luctus ꝑpter rei gestae memoriā fuerat ieiunio prolixiore significandus.Sed quoniā non inuenimus:vt iam supra commemoraui:in euangelicis & apostolicis literis quae ad noui testamēti reuelationem proprie pertinent:certis diebus aliquibus euidenter praeceptum obseruāda esse ieiunia:& ideo res quoqꝫ ista sicut aliae plurimae:quas enumerare difficile est:inuenit in veste illius filiae regis hoc est ecclesiae varietatis locū:indicabo tibi quid mihi de hoc requirēti respōderit venerādus Ambrosius (a quo baptizatus sum) Mediolanēsis episcopus.Nam cum in eadem ciuitate mater mea mecū esset:& nobis adhuc catheceminis parū ista curātibus:illa sollicitudinē gereret:vtrū secundū morē nostrae ciuitatis sibi esset sabbato ieiunandū:an ecclesiae Mediolanēsis more prandendū:vt hac eā cunctatione liberarē:interrogaui hoc supradictū hominem dei.At ille:Quid possum inquit hinc docere amplius q̄ ipse facio?Vbi ego putaueram nihil eum ista responsione praecepisse:nisi vt sabbato prāderemus:Hoc quippe ipsum facere sciebam.Sed ille secutus adiecit:Quādo hic sum nō ieiuno sabbato:quādo Romae sum ieiuno sabbato:& ad quā cūqꝫ ecclesiam veneritis inquit:eius morē seruate:si pati scandalū nō vultis aut facere.Hoc responsum retuli ad matrē:eiqꝫ suffecit:nec dubitauit esse obediendum:hoc etiam nos secuti sumus.Sed quoniā cōtingit maxime in Africa:vt vna ecclesia vel vnius regionis ecclesiae:alios habent sabbato prandentes:alios ieiunantes:mos eorū mihi sequēdus videᵗ:quibus eorum populorum congregatio regenda cōmissa est.Quapropter si consilio meo:praesertim quia in hac causa plus forte q̄ satis fuit te petēte atqꝫ vrgente locutus sum libēter acquiescis:episcopo tuo in hac re noli resistere:& qd̄ facit ipse:sine vllo scrupulo vel disceptatione sectare. H

Esa.26.

Ambrosius Dist.12.Illa.

Sancti Augustini ad Felicitatē & Rusticū:& sorores quae cū eis sunt:de ineffabili iucunditate quā praeparauit deus diligentibus se:cōmemorantis:Et vt ipsi mutua dilectione vnitatē spiritus in vinculo pacis seruare studeant:admonentis. Epistola.LXXXVII. I

Ilectissimae & sanctissimae matri Felicitati:& fratri Rustico & sororibus quę vobiscū sunt:Augustinus & q mecū sunt in dn̄o salutē.Bonus est dn̄s & misericordia eius vbiqꝫ diffusa:q̄ nos de vestra charitate in suis visceribus consolatur.Quantum enim diligat credentes & sperantes in se:& illū atqꝫ inuicem diligentes:& qd̄ eis in posterum seruet:hinc maxime ostendit:cū infidelibus & desperatis:qbus in mala volūtate vsqꝫ in finē ꝑseuerātibus:ignē cum diabolo aeternū minaᵗ:in hoc tamen saeculo bona tanta largiᵗ:qui facit oriri

Matthaei.5.

solem suum super bonos & malos:& pluit super iustos & iniustos:breuiter aliquid dictum est
vt plura cogitentur.Q̄ multa enim habeāt impii in hac vita munera & dona gratuita ab illo
quem contemnunt:enumerare quis potest?Inter quę illud magnum:ꝙ exemplis interpositarū
tribulationū:quas huius sæculi dulcedini tanq̄ bonus medicus miscet:admonet eos si attēde-
re velint:fugere ab ira ventura:& cum in via sunt:id est in hac vita:concordare cum sermone
dei quem sibi aduersarium habent male viuendo.Quid ergo nō misericorditer præstat homi
nibus a domino deo:a quo etiam tribulatio beneficium est?Nam res prospera donum est conso
lantis:res aūt aduersa donum est admonentis dei.Et si hæc præstat vt dixi etiā malis:quid prę
parat sustinentibus se?quorū in numero vos per illius gratiam congregatos esse gaudete:susti
nentes inuicem in dilectione:studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis.Non enim Ephe.4.
deerit quod in vobis inuicem sufferatis:nisi cū vos ita portauerit dominus absorpta morte in
K victoriam:vt sit deus omnia in omnibus.Dissensiones autem nunq̄ debent amari:sed aliquan 1.Corint.15.
do tamē aut a charitate nascuntur:aut charitatem probant.Quis eñ facile inuenitur qui ve-
lit reprehendi:& vbi est ille sapiens de quo dictum est:Corripe sapientem & amabit te?Nunqd
tamen ideo non debemus reprehendere & corripere fratrē ne securus tēdat in mortem?Solet Prouerb.9.
eñ fieri & frequēter accidit:vt ad horā contristetur cū reprehēdit:& resistat:& cōtendat:& ta
men postea cōsyderet secū in silētio vbi nemo est nisi deus & ipe:& timet displicere hominibus
quia corripit:sed timet displicere deo:quia non corrigitur:& deinceps non faciat illud in quo
iuste reprehensus est:& quantū odit peccatū suum tantū diligat fratrē:quem sensit hostem pec
cati sui.Si aūt de illo numero est de quo dictum est:Corripe stultum & adiiciet vt oderit te:nō
de charitate illius dissensio nascitur:sed tamen charitatē reprehēsoris sui exercet & probat:qa
non ei reprehenditur odium:sed dilectio quę cogit reprehendere,imperturbata perdurat:etiā
cum ille qui reprehensus est odit.Si autem ille qui corripit:reddere vult malū pro malo ei qui
corripienti indignatur:non fuit dignus qui corriperet:sed dignus plane qui etiam ipse corripi
deberet.Hæc agite vt aut non inter vos existāt indignationes:aut exortæ statim celerrima pa
ce perimantur.Maiorem date operam concordandis vobis q̄ redarguendis:quia sicut acetum
corrumpit vas si diutius ibi fuerit:sic ira corrumpit cor si in alium diem durauerit. Hæc ergo
agite:&deus pacis erit vobiscum:orantes simul & pro nobis:vt ea quæ bene monemus alacri
ter impleamus.

Hilarii ad beatum Augustinum:An homo potest esse sine peccato:& mādata dei facile cu
stodire si velit:Et an infantes non baptizati morte præuenti:perire possint. Deinde de diuite
manente in diuitiis:an regnum dei ingredi possit:si non omnia sua vændiderit:& si sibi prodes
se possit:si forte ex ipsis diuitiis fecerit mandata.Et an liceat aliquo modo iurare.Postremo quę
sit ecclesia:de qua scriptum est:ꝙ non habeat rugam neq̄ maculam:inquirentis.

Epistola.LXXXVIII.

L DOmino sancto iure ac merito venerabili:& per omnia colendo Augustino
episcopo:Hilarius.Sanctitatis tuæ gratia:quæ omnibus nota est:paruita-
ti meæ persuasit:vt vestris de Syracusano Hipponem remeātibus:has ad
laudandā mihi venerabilitatē tuā literas erogarem:poscens summam tri
nitatem:vt incolumis &vegetus dei nostri fauore hoc meum scriptum ad
recensendū suscipias:domine sancte iure ac merito venerabilis:& per om-
nia colende.Proinde rogo vt mei memor in sanctis orationibus tuis esse di
gneris:atq̄ imperitiam nostram informare de eo quod quidam Christiani apud Syracusas ex-
ponūt:dicentes posse esse hominē sine peccato:& mandata dei facile custodire si velit.Infantem
non baptizatum morte pręuentum non posse perire merito quoniam sine peccato nascitur.Di
uitem manentem in diuitiis suis regnum dei non posse ingredi:nisi omnia sua vęndiderit:nec
prodesse eidem posse:si forte ex ipsis diuitiis fecerit mandata.Nō debere iurare omnino.Et de
ecclesia quæ sit de qua scriptum est:non habere rugam neq̄ maculā:vbi hæc sit:an in qua nūc
congregamur:an illa quā speramus.Quidam aurē putant ecclesiā hanc esse quæ nunc frequē
tatur populis:& sine peccato esse non posse.De his omnibus rogo quantis valeo precibus san-
ctitatem tuā:vt iubeas nos apertius instrui:quo nouerimus quatenus sentire debeamus. Dei
nostri misericordia sanctitatem tuam incolumē conseruet annis innumeris:opto domine san-
cte iure ac merito venerabilis & per omnia colende.

Sancti Augustini ad Hilarium: interrogatiunculis prioris epistolæ tam eleganter q̄ diserte satisfacientis. Epistola.LXXXIX.

AVgustinus episcopus seruus Christi & ei⁹ ecclesię dilectissimo filio Hilario in domino salutē. Ex literis tuis didici nō solū incolumitatē tuā: sed etiā religiosum studiū circa verbū dei: & piā curā pro salute tua quæ est in Christo Iesu dño nostro. Vñ gratias deo agens non distuli rescripta persoluere. Si ergo quæris in hac vita: vtrū quisq̄ ita iustitiæ perfectione proficiat: vt hic sine vllo viuat omnino peccato: attende quid dixerit Ioannes apostolus: quē dñs inter discipulos suos præcipue diligebat: Si dixerimus inquit: quia peccatū M

1.Ioan.1. non habemus: nos ipsos decipimus: & veritas in nobis non est. Si ergo illi de quibus mihi scripsisti: se dicunt esse sine peccato: vides quia seipsos decipiunt & veritas in eis non est. Si autē se esse peccatores fatētur: vt dei misericordiam possint mereri: compescant ab aliis etiam decipiēdis: quibus hāc superbiā persuadere conant. Omnibus em̄ necessaria est oratio dominica: quā etiā ipsis arietibus gregis: id est apostolis suis dñs dedit: vt vnusquisq̄ deo dicat: Dimitte no-

Matth.6. bis debita nostra sicut & nos dimittim⁹ debitorib⁹ nostris. Cui em̄ hęc in oratione verba necessaria nō fuerint: ipse hic sine peccato viuere pronūtiandus est. Quales si aliquos futuros dñs p̄uideret: meliores vtiq̄ q̄ extiterunt eius apostoli: aliā orationem illos doceret: qua nō peterent dimitti sibi peccata: qbus in baptismo fuerant omnia iam dimissa. Nam si Daniel sanctus nō coram hominibus: id est in oratione qua deum precabatur: non solū peccata populi sui: sed etiam sua cōfitebatur: sicut eius ore veridico expressum est: nihil aliud mihi videtur dicendum istis:

Ezechie.28. nisi qd̄ per prophetā Ezechielem cuidā superbo dominus mādat: Nunquid tu sapiētior q̄ Daniel? Sed plane qui misericordia dei adiutus & gratia se ab eis peccatis abstinuerit: quæ etiā crimina vocant: atq̄ illa peccata sine quibus nō hic viuitur: mūdare operibus misericordię: & piis orationibus nō neglexerit: merebitur hinc exire sine peccato: q̄uis cū hic viueret habuerit non nulla peccata: quia sicut ista non defuerunt: ita etiam remedia quibus purgarentur affuerunt. Quisquis aūt hac velut occasione cōperta cū audierit neminē hic arbitrio suo sine peccato viuere: dederit se libidinibus: & criminibus nefariis obligauerit: atq̄ vsq̄ in diem suum vltimū perdurauerit: quaslibet inter hæc eleemosynas faciat: & infeliciter ducit vitā & infelicius finit. Sed isti vtcunq̄ tolerandi sunt: quādo dicunt vel esse vel fuisse hic aliquē præter vnū sanctum sanctoꝝ qui nullū haberet omnino peccatū. Illud vero qd̄ dicūt, sufficere homini liberum arbitrium ad dominica præcepta implenda: etiā si dei gratia & spiritus sancti dono ad opera bona N non adiuuetur: omnino anathematizandum est: & omnibus execrationibus detestandū. Qui

Roma.10. enim hoc asserunt: a gratia dei penitus alieni sunt: Qui ignorātes dei iustitiam: sicut de Iudæis

Roma.11. dicit apostolus: & suam volentes constituere: iustitiæ dei non sunt subiecti. Plenitudo quippe

Roma.5. legis non est nisi charitas. Et vtiq̄ charitas dei diffusa est in cordibus nostris: non per nos ipsos nec viribus propriæ volūtatis: sed per spiritum sanctū qui datus est nobis. Valet itaq̄ liberum arbitriū ad opera bona si diuinitus adiuuetur: qd̄ fit humiliter petendo & faciendo. Desertum vero diuino adiutorio: qualibet scientia legis excellat: nullo modo habebit iustitiæ solitudinē sed inflationem impiæ superbiæ & exitiosum tumorē. Docet hoc eadem ipsa dominica oratio.

Matthæi.6. Frustra enim rogantes deum dicimus: Ne nos inferas in tentationem: si hoc in nostra sic positum est potestate: vt nullo illius adiutorio id valeamus adimplere. Dictū est enim: Ne nos in-

1.Corin.10. ducas in tentationem: quod intelligitur, ne nos inferri deserendo permittas. Fidelis enim deus (ait apostolus) qui non vos permittat tentari super id quod potestis: sed faciat cum tentatione etiā exitū vt possitis sustinere. Vt quid hoc dixit deum facere: si hoc sine ipsius adiutorio in sola nostra est potestate? Nam & ipsa lex in hoc adiutorium data est illis: qui ea legitime vtūtur: vt per illam sciant: vel quid iustitiæ iam acceperint vnde gratias agant: vel quid adhuc eis de O sit quod instanter petant. Qui autem sic audiunt quod ait lex: Non concupisces: vt hoc quia didicerint sufficere sibi arbitrentur: nec adiutorio gratiæ dei ad faciendū quod iussum est dari sibi virtutem credant & petant: ad hoc eis lex subintrauit vt abundaret delictum: qd̄ dictū

Roma.7. est de Iudæis: Parum enim est quia non implent quod præcepit lex: Non concupisces: sed insuper superbiunt: & ignorantes dei iustitiam: id est quam deus dat qui iustificat impium: & suam volentes constituere tanq̄ suæ voluntatis viribus factam: iustitiæ dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti: qui vtiq̄ ideo venit vt vbi abundauit delictū superabundet gratia. Cui gratiæ si fuerunt inimici: dei ignorātes iustitiam: & suā volētes

cõſtituere:quare ſunt & iſti inimici ſi in eũ crediderũt:quẽ illi occiderũt? An vt illi accipiãt pręmiũ:q occiſo Chriſto ſuã impietatẽ accuſauerũt:& ſe illius gratię cognitæ ſubdiderunt:& iſti portent iudiciũ:qui ſic in Chriſtum volunt credere:vt eius ipſam gratiã conent̃ occidere? Ad hoc quippe in eũ credũt qui recte credũt:vt eſuriãt ſitiãtq; iuſtitiã:& eius gratia ſaturentur.
Ois eñ (ſicut ſcriptum eſt) q inuocauerit nomẽ dñi:ſaluus erit:Nõ vtiq; ſalute corporis quã Iohel.2.
multi habẽt:& q nõ inuocant nomẽ dñi:ſed illa ſalute de qua ipſe dicit:Non eſt opus ſanis me Roma.10.
dicus ſed ægrotantibus.Et quid dixerit conſequẽter exponẽs:Non veni inquit vocare iuſtos Matthæi.9.
ſed peccatores.Iuſtos ergo ſanos:peccatores aũt dixit ęgrotos.Nõ itaq; de ſuis viribus p̃ſumat
ægrotus:q̃a in multitudine virtutis ſuæ non erit ſaluus.Nã ſi inde præſumit:videat ne vires Pſal.32.
iſtæ non ſint quales ſolent eſſe ſanorũ:ſed quales ſolẽt eſſe phreneticorũ:q cũ ſint inſani:adeo ſe ſanos putant:vt nec medicum quærant:& tanq̃ importunum inſuper credant:ſicut iſti Chriſtum inſana ſuperbia quodãmodo credunt:cuius gratiæ tam benignum adiutorium ad faciẽ-
P dam iuſtitiam:dato legis præcepto:neceſſariũ nõ eſſe cõtendũt.Deſinãt ergo ſic inſanire:& ad hoc ſe intelligant habere quantũ poſſunt liberũ arbitriũ:nõ vt ſuperba volũtate reſpuant adiutoriũ:ſed vt pia voluntate inuocẽt dñm.Hæc eñ voluntas libera tanto erit liberior:quanto
ſanior:tanto aũt ſanior:quãto diuinę miſericordię gratięq; ſubiectior.Ipſa q̃ppe fideliter orat: Pſal.118.
& dicit:Itinera mea dirige ſecũdũ verbũ tuũ:& ne dominet̃ mihi ois iniquitas.Quomodo eñ libera eſt cui dominat̃ iniqtas? vt ei aũt nõ dominet̃:vide ab illa qs inuocet̃.Non eñ ait:Itinera mea dirigo ſecundũ liberũ arbitriũ:quia nõ dominat̃ mihi iniquitas:ſed itinera mea inquit dirige ſecũdũ verbũ tuũ:& ne dominet̃ mihi omnis iniquitas.Precatur non pollicet̃:confitetur non profitetur:optat pleniſſimam libertatem,non iactat propriam poteſtatem.Non enim om
nis qui viribus ſuis confidit:ſed omnis qui inuocat nomen domini:ſaluus erit.Quomodo au- Roma.10.
tem inuocabunt inquit:in quẽ non crediderunt? Ad hoc ergo credũt qui recte credunt:vt inuocẽt in quẽ crediderũt:& valeãt facere qđ in pręceptis legitimis acceperunt:quoniã id qđ lex
Q imperat,fides impartiat.Nam vt interim omittam⁹ legis multa pręcepta:& hoc inde commemoremus:quod ad cõmemorandũ elegit apoſtolus:cum dicit lex:Nõ cõcupiſces:quid videt̃ aliud imperare:niſi ab illicitis cupiditatibus cõtinentiã? Animus quippe velut pondere/amore fertur quocũq; fert̃.Iubemur vtiq; detrahere de pondere cupiditatis:qđ accedat ad põdus
charitatis:donec illud conſumat̃:hoc perficiatur.Plenitudo enim legis charitas.Et tamen de Roma.13.
ipſa continentia vide quid ſcriptum ſit:Et cum ſcirem inquit:quia nemo poteſt eſſe continens Sapien.8.
niſi deus det:& hoc ipſum erat ſapientiæ ſcire cuius eſſet hoc donum:adii dominum & precatus ſum illum.Nunquid dixit:Et cum ſcirem:quia nemo poteſt eſſe continens:niſi per proprium liberum arbitrium:& hoc ipſum erat ſapientiæ ſcire a me ipſo eſſe hoc bonum? Non plane hoc dixit:quod quidam in ſua vanitate dicunt:ſed quod fuit in ſanctæ ſcripturæ veritate dicendum:Cum ſcirem inquit:quia nemo eſſe poteſt continens niſi deus det.Iubet ergo deus continentiam & dat continentiam.Iubet per legem:dat per gratiam:iubet per literam:
dat per ſpiritum.Lex enim ſine gratia facit abundare delictum:& litera ſine ſpiritu occidit. 2.Corin.3.
Iubet ideo:vt facere iuſſa conati:& in noſtra infirmitate ſub lege fatigati:adiutorium gratiæ poſcere nouerimus:& ſi quid facere potuerimus operis boni:ei qui adiuuat non ſimus ingra-
R ti.Hoc & iſte fecit.Id enim eum ſapientia docuit cuius eſſet hoc donum.Neq; enim voluntatis arbitrium ideo tollitur:quia iuuatur:ſed ideo iuuatur:quia non tollitur.Qui enim deo dicit:Adiutor meus eſto:confitetur ſe velle implere quod iuſſit:ſed ab eo qui iuſſit adiutorium poſcere vt poſſit.Sic & iſte cum ſciret neminem eſſe poſſe continentem:niſi deus det:adiit dominum & deprecatus eſt.Vtiq; volens adiit:volens precatus eſt:nec petiſſet niſi eſſet voluntas.Sed niſi petiſſet:quantũ poſſet voluntas? Quia & ſi poſſet anteq̃ petat:quid ei prodeſt:niſi illi agat gratias ex eo quod poteſt:a quo petendum eſt quod nondum poteſt? Vnde etiam qui iam continens eſt:non habet vtiq; continentiam niſi aſſit voluntas:ſed niſi accepiſſet,quid ha
beret voluntas? Quid enim habes inquit quod non accepiſti? Si autem accepiſti:quid gloria- 1.Corint.4.
ris quaſi non acceperis? Id eſt quid gloriaris quaſi a teipſo habeas:quod ſi non accepiſſes:a teipſo habere nõ poſſes.Hoc autẽ dictum eſt:vt qui gloriatur:non in ſeipſo ſed in domino glorietur:& qui nondum habet vnde glorietur:non a ſeipſo ſperet:ſed dominum precetur.Satius eſt enim minus quemq; habere quod a deo petat:q̃ plus habere quod ſibi tribuat:quoniam
expedit ab imo ſurgere q̃ ex alto cadere.Deus enim (vt ſcriptum eſt) ſuperbis reſiſtit:humi- Iacobi.4.
libus autem dat gratiam.Ad abundantiam igitur delictorum lex nos docet quid velle de

beamus nisi adiuuet gratia: vt qđ volumus valeamus: & qđ valuerimus impleamus. Adiuua bit autē si nō de nostris præsumentes alta sapiamus: sed humilibus cōsentientes: & de his quę iam possumus: gratias agamus: & pro his quæ nōdum possumus: deū suppliciter inhiante vo luntate poscamus: adminiculantes orationē nostrā nunc fructuosis operibus: dando vt detur nobis: dimittendo vt dimittatur nobis. Q̄ autē dicunt infantē morte præuentū non baptiza- S tum perire non posse: quoniam sine peccato nascitur: nō hoc dicit apostolus: & arbitror esse me lius vt apostolo potius q̄ istis credamus. Dicit eñ ille doctor gentiū: in quo Christus loquebat
Roma.5. Per vnū hominē peccatū intrauit in mundū & per peccatū mors: & ita in oēs homines pertran siit in quo oēs peccauerunt. Et paulopost dicit: Nam iudiciū quidē ex vno delicto in cōdemna tionem: gratia autē ex multis delictis in iustificationē. Proinde isti quē forte inuenerint infan- tem: non ex illius vnius hominis cōcupiscentia procreatū: ipsum dicant illi damnationi nō esse obnoxium: nec per Christi gratiā ab illa damnatione esse liberandū. Quid est eñ ex vno delicto in cōdemnationē: nisi illo delicto quo deliquit Adam? Et quid est ex multis delictis in iustifica tionem: nisi quia Christi gratia nō solum illud delictum soluit: quo obstringuntur infantes ex illo vno homine procreati: sed etiā multa delicta: quę cum creuerint homines addūt malis mo- ribus suis? Tamen & illud vnū: quo est obligata ꝓpago carnalis: quæ ab illo primo homine ori ginem ducit: sufficere dicit ad cōdemnationem. Ideo nō est supfluus baptismus paruulorū: vt qui per generationē illi condemnationi obligati sunt: per regenerationē liberētur. Et sicut non inuenitur homo qui ab eadem cōdēnatione soluatur: sic nō inuenitur homo q̄ præter Christū spiritaliter regeneretur. Carnalis autē generatio delicto illi vni & dānationi eius obnoxia est: spiritalis vero regeneratio nō solum illud vnū propter qđ baptizantur infantes: sed multa de- licta facit aboleri: quæ homines male viuendo ad illud in quo generati sunt addiderunt. Ideo sequitur & dicit: Si eñ ob vnius delictū mors regnauit per vnum: multo magis qui abundan- tiam gratiæ & iustitiæ accipiunt in vita: regnabunt per vnum Iesum Christum. Itaq̄ sicut per vnius delictum in omnes hoies ad condemnationē: ita per vnius iustificationē in omnes hoies ad iustificationem vitę. Sicut enim per inobedientiā vnius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per vnius obedientiā iusti constituentur multi. Quid ad ista dicturi sunt: aut quid eis restat: nisi vt apostolū errasse cōtendant? Clamat vas electionis doctor gentiū: tuba Christi: Iudicium ex vno in condemnationē. Et reclamant isti: asserentes paruulos quos ex illo vno ho- mine/de quo loquitur/ducere ꝓpaginem cōfitentur: non ire in condemnationē: etiā si non fue rint baptizati. Iudiciū (inquit) ex vno in cōdemnationē. Quid dicit ex vno nisi delicto? Sequi- tur enim: Gratia autē ex multis delictis in iustificationē. Ergo inde iudiciū etiā ex vno delicto ducit in condemnationē. Hinc autē gratia etiā ex multis delictis ducit in iustificationē. Qua- T propter si non audent resistere apostolo: exponant nobis quare iudiciū ex vno delicto ducat in condemnationem: cum ex multis delictis homines damnandi veniant ad iudicium? Aut si pro pterea ita dictum putant: quia initium peccati ex Adam factum est: quod imitati cæteri sunt vt sic ex vno illo delicto in iudicium condemnationemq̄ traherentur: qui eum imitādo multa peccarunt: Cur non etiam de gratia & iustificatione sic dictum est? Cur non dixit similiter: Et gratia ex vno delicto in iustificationem? Sicut enim hominum multa delicta inter illud vnū quod imitati sunt: & iudicium quo puniūtur: media reperiuntur: ab vno quippe ad multa ve nerunt: vt a multis ad iudicium damnationemq̄ ducerentur: Sic eadē multa delicta inter hoc ipsum vnū cuius imitatione cōmissa sunt: & gratiā qua dimittuntur: eodē modo media sunt quoniā ex illo vno ad multa venerunt: vt ex multis ad gratiā iustificandi venirent. Cum ergo in vtroq̄: id est & iudicio & gratia, quod attinet ad vnū & multa delicta: vna eademq̄ ratio sic dicant isti nobis quare iudiciū dixerit ex vno delicto ducere in condemnationē: gratiam vero ex multis delictis in iustificationē? Aut acquiescant ideo sic esse dictū: quia in hac causa duo cō stituuntur homines: Adam ex quo subsistit generatio carnalis: & Christus ex quo regeneratio spiritalis. Sed quia tantū ille homo: iste autē & deus & homo: nō quomodo illa generatio vno delicto obligat quod est ex Adam: ita ista regeneratio vnū delictū solū quod est ex Adam. Sed illi quidē generationi sufficit ad condemnationē vnius delicti connexio. Quicquid eñ postea homines ex malis suis operibus addunt: non pertinet ad illam generationem: sed ad humanam conuersationem. Huic autē regenerationi nō sufficit illud delictum tantūmodo soluere quod ex Adam trahitur: sed quicquid etiā postea ex iniquis operibus humanæ conuersationis acce dit. Ideo iudicium ex vno in condemnationem: gratia autē ex multis delictis in iustificationē,

Si enim ob vnius delictum mors regnauit per vnum:a quo delicto paruuli per baptismum ex=
piantur:multo magis qui abundantiã gratiæ & iustitiæ accipiunt:in vita regnabunt per vnũ
Iesum Christum.multo magis vtiq; in vita regnabunt;quia æternæ vitæ regnum erit; mors
V autem in eis temporaliter transit non in æternũ regnabit.Itaq; sicut per vnius delictum in om Roma.5.
nes homines ad condemnationem:de qua condemnatione paruuli per sacramentum baptismi
liberandi sunt:Ita per vnius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vitæ.Et hic
omnes dixit:& ibi:non quia omnes homines venirent ad gratiam iustificationis Christi:cum
tam multi alienati ab illa in æternũ moriant:sed quia omnes qui renascuntur in iustificationẽ
nõ nisi per Christum renascunt:sicut omnes qui nascunt in cõdemnationẽ:nõ nisi per Adam
nascuntur.Nemo quippe est in illa generatione præter Adam:nemo in ista regeneratione præ
ter Christum:Ideo omnes & omnes.Eosdem autẽ omnes etiam multos postea dicit:adiungẽs:
Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi:sic & per vnius
hominis obedientiã iusti constituunt multi.Qui multi:nisi quos iam paulo ante oẽs dixerat?
Vide quemadmodũ commendat vnũ & vnũ:id est Adã & Christum:illũ ad condemnationẽ:
hunc ad iustificationem:cũ tanto post Adam venerit Christus in carne:vt sciamus etiam an=
tiquos iustos quicunq; esse potuerunt:non nisi per eandem fidẽ liberatos per quã liberamur &
nos:fidẽ scilicet incarnationis Christi quæ illis prænuntiabat:sicut a nobis facta annuntiatur.
Ideo idẽ Christum hominem dicit cum sit & deus:ne quis existimet antiquos iustos per deum
tantũmodo Christum:id est per verbum quod erat in principio:non etiam per fidem incarna=
tionis eius:qua & homo Christus dicitur:potuisse liberari.Sententia quippe ista destrui non
potest:de qua & alibi dicit:Per vnũ hominẽ mors:& per vnũ hominẽ resurrectio mortuorum. 1.Corint.15.
Sicut enim in Adam omnes moriunt:ita & in Christo oẽs viuificabunt.Vtiq; resurrectionẽ di=
cit iustorũ vbi est vita æterna:non resurrectionẽ iniquorũ vbi mors erit æterna.Ideo ait viuifi
cabunt:quia illi damnabunt.Hinc & in veteribus sacramentis circuncisio paruulorũ octaua
die fieri præcepta est:qm̃ Christus in quo fit delicti carnalis expoliatio:quã significat circunci
sio:die dominico resurrexit:qui post septimum sabbati octauus est.Hæc ergo fides etiam anti
quorũ iustorũ fuit.Vnde & apostolus dicit:Habẽtes aũt eãdẽ spiritũ fidei:propter qđ scriptũ 2.Corin.4.
est:Credidi ppter quod & locutus sum:& nos credimus propter qđ loqmur.Non diceret eun
dem spiritum fidei:nisi admonens etiam antiquos iustos habuisse ipsum spiritum fidei:hoc est
incarnationis Christi.Sed quia illis futura prænuntiabatur:quæ iam facta a nobis annuntiat:
& tẽpore veteris testamenti velabatur:que tẽpore noui testamẽti reuelat:ideo eius sacramẽta
variata sunt:vt alia essent in veteri testamento:alia in nouo:cum fides varia nõ sit sed vna sit:
quia sicut in Adam omnes moriunt:sic & in Christo omnes viuificabunt.Quod vero illis ver
X bis q̃ tractabamus adiungit & dicit:Lex autẽ subintrauit vt abundaret delictũ:qđ trahitur ex
Adam: de quo dicebam superius:Mors regnauit per vnum:legẽ quidẽ siue naturalẽ intelliga
mus,q̃ in eorum apparet ætatibus qui iam ratione vti possunt:siue cõscriptam quæ data est p
Moysen:quia nec ipsa viuificare potuit & liberare a lege peccati & mortis q̃ tracta est ex Adã
sed magis addidit præuaricationis augmenta:Vbi enim lex nõ est (ait idẽ apostolus)nec præ
uaricatio.Proinde qm̃ lex est etiam in ratione hominis:qui iam vtit arbitrio libertatis natura
liter:in corde conscripta:qua suggeritur ne mali aliqđ faciat quisq; alteri:qđ pati ipse nõ vult,
secundũ hãc legẽ præuaricati sunt omnes:etiam qui legem per Moysen datam non acceperũt:
de quibus in psalmo legitur:Præuaricatores æstimaui omnes peccatores terræ.Non enĩ om= Psal.118.
nes peccatores terræ legẽ per Moysen datam præuaricarunt:sed tamen nisi aliquã præuaricas
sent non appellarent præuaricatores.Vbi enim lex non est:nec præuaricatio.Præuaricata ergo
lege quę in paradiso data est:nascitur homo ex Adam cum lege peccati & mortis:de qua dicit:
Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mẽtis meæ:& captiuum me ducentẽ
in legem peccati quæ est ex mẽbris meis.Quę tamẽ nisi mala postea cõsuetudine roboretur:fa=
cilius vincit:nõ tamẽ nisi gratia dei.lege aũt alia pręuaricata quæ est in vsu rationis animę ra
tionalis in ætate hominis iam ratione vtentis:præuaricatores fiunt omnes peccatores terræ.
Præuaricata vero lege etiã illa q̃ data est per Moysen:multo amplius abũdat delictum.Si enĩ
data esset lex q̃ posset viuificare:omnino ex lege esset iustitia:Sed concludit scriptura oĩa sub Gal.3.
peccato:vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.Hæc verba si agnoscis/apostoli
ca sunt:de qua lege iterum dicit:Lex præuaricationis gratia posita est donec veniret semẽ cui Vbi supra.
promissum est:dispositum per angelos in manu mediatoris:Christum cõmendans cuius gra

tia salui sunt oēs:siue paruuli a lege peccati & mortis cū qua nati sumus:siue maiores qui ma
le vtentes arbitrio voluntatis præuaricarūt legē naturalē ipsius rationis:siue q legē acceperūt
quę data est per Moysen:eamq; pręuaricātes litera occisi sunt. Cum vero etiā euangelica præ-
cepta homo præuaricat:velut quatriduanus mortuus putet:nec de illo tñ desperandū est:pro
Ioannis.11. pter eius gratiā q nō lēte dixit:sed magna voce clamauit:Lazare veni foras. Lex ergo subintra
uit vt abūdaret delictū:siue cū hoīes negligūt qđ deus iubet:siue cū de suis viribus pręsumen
tes adiutoriū gratię nō implorāt:& addūt infirmitati superbiā. Cū aūt vocatione diuina intel-
Psal.50. ligāt cur sit ingemiscēdū:& inuocāt eū in quē recte credūt:dicētes:Miserere mei deus secūdū
Psal.40. magnā misericordiā tuā:Et ego dixi:dñe miserere mei:sana aīam meam:qa peccaui tibi:In tua
Psal.118. iustitia viuifica me:Et viā iniquitatis amoue a me:& lege tua miserere mei:Et nō veniat mihi
Psal.35. pes superbię:& manus peccatorꝝ nō moueāt me:Et itinera mea dirige secūdū verbū tuū:& ne
Psal.36. dominet mei oīs iniquitas:A dño eñ gressus hoīs dirigunt:& viā eiꝰ volet:Et alia multa:quæ
propterea scripta sunt:vt nos admoneret adimplēda ea quę nobis iubent. Cū ergo se homo ad
Roma.5. illum extenderit:& sic ingemuerit:fiet qđ sequit. Vbi abūdauit delictū superabūdauit & gra-
Lucæ.7. tia:Et dimittunt ei peccata multa qm̄ dilexit multū:Et diffundit in corde charitas dei:vñ fiat
legis plenitudo nō per vires arbitrii qđ est in nobis:sed per spiritū sanctū q datus est nobis. No
Roma.7. uerat qppe ille legē:q dicebat:Cōdelector eñ legi dei secūdū interiorē hominē:Et tñ adiunge-
bat:Video aūt aliā legē in mēbris meis repugnantē legi mentis meę:& captiuū me ducentē in
legē peccati q est in membris meis. Infelix ego homo qs me liberabit de corpore mortis huius?
Gratia dei per Iesum Christū dñm nostrū. Cur non dixit potius:meū liberū arbitriū:nisi quia
Roma.5. libertas sine gratia nō est libertas sed cōtumacia? Cū ergo dixisset apostolus: Lex subintrauit Y
vt abundaret delictū:vbi autē abundauit delictū superabundauit & gratia:secutus adiunxit:
Vt quemadmodū regnauit peccatū in morte:sic & gratia regnet per iustitiā in vita ęterna per
Iesum Christū dominū nostrū. Modo cum dixisset:vt quemadmodum regnauit peccatum in
morte:nō ait per vnū hominē aut per Adā:quia iā dixerat:Lex subintrauit vt abundaret deli-
ctum:q abundantia delicti nō pertinet ad primi hominis ꝓpaginē:sed ad cōuersationis huma
nę pręuaricationē:q illi vno delicto quo solo obstricti tenent infantes:iā in maioribus ętatibus
ex abundantia iniquitatis adiecta est. Sed qm̄ hoc totū etiā qđ nō pertinet ad illius vnius deli-
cti originē:tamē idonea est soluere gratia saluatoris:ideo cum dixisset:Sic & gratia regnet per
iustitiā in vita æterna:addidit:Iesum Christū dominū nostrū. Nullæ itaq; argumētationes cō
tra hæc apostolica verba prolatæ impediant paruulos ad salutem quæ est in Christo Iesu domi
no nostro. Tantomagis eñ pro eis loqui debemus:quāto ipsi pro se loqui non possunt. Per vnū
Vbi supra. hominem intrauit peccatū in mundū:& per peccatū mors:& ita in oēs hoīes pertransiit:in quo
omnes peccauerunt. Sicut ab illo vno homine:sic ab eodem peccato infantes immunes esse nō
possunt:nisi ab eius reatu per Christi baptismū resoluant. Vsq; eñ ad legē peccatum in mūdo
fuit. Non quia deinceps in nemine fuit:hoc dictū est:sed quia non poterat per literam legis au-
ferri:qđ solo poterat spiritu gratiæ. Ne quisq̄ ergo fidēs de viribus non dico volūtatis:sed po-
tius vanitatis suæ putaret libero arbitrio legem potuisse sufficere:& Christi gratiā derideret:
ideo ait apostolus:Vsq; eñ ad legem peccatū in mundo fuit:peccatum aūt non deputabatur
cū lex nō esset. Non dixit nō erat:sed quia nō deputabatur:quia lex nō erat:qua arguēte demō
straretur:siue lex rationis in paruulo:siue lex literæ in populo. Sed regnauit inquit mors ab
Adam vsq; ad Moysen:quia nec lex data per Moysen potuit regnum mortis auferre:quod sola
Christi abstulit gratia. In quos aūt regnauerit vide. In eos (inquit) qui nō peccauerūt in simi
litudinem præuaricationis Adæ. Regnauit ergo & in eos qui non peccauerūt. Sed cur regna-
uerit ostendit cum ait:In similitudinem præuaricationis Adæ. Iste est enim melior intellectus
horum verborum:vt cum dixisset:Regnauit mors in eos qui non peccauerunt:quasi nos mo
neret quare in eos regnauerit qui non peccauerunt:adderet, In similitudinem præuaricatio-
nis Adæ:id est quia inerat eorum in membris similitudo præuaricationis Adæ. Potest & sic
intelligi:Regnauit mors ab Adam vsq; ad Moysen:& in eos qui non in similitudinem præua-
ricationis Adæ peccauerunt:quia in se ipsis cum iam nati essent:nec ratione adhuc vterentur
qua ille vtebatur quando peccauit:nec præceptum accepissent quod ille transgressus est:sed
solo originali vitio tenerentur obstricti:per quod eos regnum mortis traheret ad condemna-
tionem: Quod regnum mortis in eis tantum nō est qui Christi gratia renati ad eius regnum
pertinent:quoniam mors temporalis:q̄uis & ipsa de originali delicto propagata sit:corpus

in eis interimit: animā vero ad pœnas non trahit. Vbi voluit regnum mortis intelligi: vt anima renata per gratiam iam non moriatur in gehēna: id est a vita dei non alienetur: non separetur. Temporalis autem mors corporis etiam in his qui Christi morte redimūtur, relinquatur interim ad exercitationem fidei & agonem præsentis luctationis: in quo & martyres certauerunt: absumatur vero & ipsa in renouatione corporis: quā resurrectio pollicetur. Ibi enim penitus absorbebitur mors in victoriā: cui modo gratia Christi adimit regnū: ne suorū animas ad pœnas tartari trahat. Nōnulli sane codices nō habent: In eos qui nō peccauerūt: sed in eos qui peccauerūt in similitudinē præuaricationis Adæ: Quibus quidem verbis nullo modo iste sensus aufertur: secūdum hoc quippe intelliguntur peccasse in similitudinem præuaricationis Adæ: secundū q̄ supra dictum est: in quo oēs peccauerūt. Sed tamē græci codices: vnde in latinum scriptura translata est: illud plures habēt qđ diximus: q̄ non adiunxit de Adā qui est forma futuri. Neq̄ hoc vno intelligitur modo. Aut enim forma Christi a contrario est: vt quēadmodum in illo omnes moriūtur: sic & in Christo oēs viuificētur: & quomodo per ipsius inobedientiam peccatores constituantur multi: sic per istius obedientiam iusti constituantur multi. Aut formā futuri eum dixit: q̄ ipse inflixerit formā mortis posteris suis. Ille tamen est melior intellectus: vt a contrario forma esse credatur: quā multū cōmēdat apostolus. Denique ne omnino ex æquo in hac forma eadem contraria pensentur: adiungit & dicit: Sed non sicut delictum ita & donatio. Si enim ob vnius delictum multi mortui sunt: multo magis gratia dei, & donū in gratia vnius hominis Iesu Christi in multos abundabit: vt intelligatur non in magis multos: cū iniqui magis multi sint qui damnabūtur: sed magis abūdabit quod in his qui per Christum redimūtur temporaliter valet forma mortis ex Adam: in æternum autem valebit vitæ forma per Christū. Quis ergo (inquit) Adam futuri forma sit: a cōtrario: plus tamē præstat Christus regeneratis q̄ eis nocuerat ille generatis: & non sicut per vnū peccātē: ita est & donū. Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iustificationē. Non solū in hoc (inquit) nō æqualis est forma: quia ille tēporaliter nocuit eis: quos in æternū Christus redemit: verūetiam quia illius vno delicto posteri nisi a Christo redimantur: in cōdemnationem: Christi autē redemptio etiam multa delicta dissoluit: quę illi vni abūdantia præuaricatricis iniquitatis adiecit: vnde iam superius disputauimus. Cōtra hæc apostoli verba sanūq̄ intellectū nemini acquiescas: si vis Christo & in Christo viuere. Nā si quēadmodum illi dicūt: propterea ista cōmemorasset apostolus: vt intelligeremus ad primū hominem peccatores ideo pertinere: quia nō delictum ex illo nascēdo traximus: sed eū imitādo peccamus: diabolū potius poneret: quia & prior peccauit: & de quo nullam substantiæ propaginem traxit genus humanū: sed eū sola imitatio subsecuta est: vnde dicitur pater impiorū: sicut noster dicitur pater Abraham propter imitationem fidei: nō propter originē carnis. Nam ideo de ipso diabolo dictū est: Imitantur autē illum qui sunt ex parte ipsius. Deinde si propter imitationē hoc loco apostolus cōmemoraret primū hominē: quia primus peccator in hominibus fuit: vt ideo ad illum oēs homines peccatores diceret pertinere: cur nō secūdum Abel posuit: qui primus in hominibus iustus fuit: ad quē iusti omnes ꝓpter imitationē iustitiæ pertinerent: sed posuit Adam: cōtra quē nō posuit nisi Christum? Quia sicut ille homo delicto suo vitiauit posteritatē suā: sic iste deus homo iustitia sua saluauit hæreditatē suam. Ille traiiciendo carnis immūditiam qđ nō poterat impius diabolus: iste donādo spiritus gratiā qđ non poterat Abel iustus. Multa de his quæstionibus in aliis nostris opusculis & ecclesiasticis sermonibus diximus: quoniā fuerūt etiā apud nos quidam: qui vbicūq̄ poterāt hæc sui erroris noua semina spargerēt: quorū nōnullos per ministeriū nostrū fratrūq̄ nostrorū, misericordia domini ab illa peste sanauit. Nec tamē hic deesse aliquos arbitror: maxime apud Carthaginē: sed iā occulte mussitant timētes ecclesiæ fundatissimā fidem. Nam vnus eorū nomine Calestius in eiusdē ciuitatis ecclesia iam ad presbyterii honorē subrepere cœperat: sed fidelissima libertate fratrū ꝓpter has ipsas cōtra Christi gratiā disputatiōes vsq̄ ad iudiciū episcopale ꝑductus est: tamē coactus est cōfiteri ꝓpter baptizandos paruulos q̄ & ipsis redēptio sit necessaria. Vbi q̄uis noluerit de originali peccato aliquid expressius dicere: in tamē ipsius redemptionis nomine non parum sibi præscripsit. Vnde enim redimendi sunt nisi a diaboli potestate: in qua esse nō possent: nisi originalis obligatione peccati? Aut quo pretio redimūtur: nisi Christi sanguine: de quo apertissime scriptū est: q̄ in remissionē effusus sit peccatorū? Sed quia magis conuictus est ab ecclesia detestatus q̄ correctus: & pacatus abscessit: veritus sum ne forte ipse ibi sit

Roma.5. Sap.2. Matth.26.

P

qui nostrã fidẽ perturbare conatur. Ideo nominis ipsius cõmemorationẽ putaui esse faciendũ.
Sed siue ipse sit, siue alii cõsortes eius erroris: Plures enim sunt q̃ sperare possumus: & vbi non
redarguũtur: etiã alios ad suã sectã seducũt: & sic crebrescũt vt nesciã quo sint erupturi. Nos
tamẽ malumus eos in ecclesiæ cõpage sanari: q̃ ex illo corpore velut insanabilia mẽbra reseca-
ri: si tamẽ hoc permittit ipsa necessitas. Timẽdũ est enim ne plura putrescãt dũ putribus par-
citur. Potẽs est autẽ misericordia domini nostri: quę potius eos ab hac peste liberet: qđ sine du-
bio faciet si fideliter aduertãt teneantq; qđ scriptũ est: Qui inuocauerit nomen domini saluus
Iohel.2. erit. Audi iam pauca de diuitibus: qđ in epistola tua sequitur inquirendũ. Hoc enim posuisti 9
illos dicere: Diuitem manẽtem in diuitiis suis: regnũ dei non posse ingredi: nisi oĩa sua vẽdi-
derit: nec ei prodesse si forte ex ipsis diuitiis mãdata fecerit. Euaserũt istorũ disputationes: pa-
tres nostri Abraham & Isaac & Iacob: qui tanto ante ex hac vita migrarunt. Habebant quippe
Matth.9. hi oẽs nõ paruas diuitias: sicut fidelissima scriptura testatur: multos tamen vẽturos ab oriẽte
& occidente: & non supra ipsos vel extra ipsos: sed cũ ipsis recubituros in regno cęlorũ: ille ipse
qui ꝓpter nos factus est pauper cũ vere diues esset: veracissima ꝓmissione prędixit. Et q̃uis su-
Lucę.16. perbus diues qui induebatur purpura & bysso: & epulabaẽ quotidie splendide: mortuus apud
inferos torqueretur: tamẽ si pauperis vlcerosi qui ante ianuam eius contẽptus iacebat, misera
tus fuisset: mereretur & ipse misericordiã. Et si pauperi illi meritũ esset inopia non iustitia: nõ
vtiq; ab angelis in Abrahæ gremiũ, qui diues hic fuerat, tolleretur. Sed vt nobis ostẽderetur
nec in isto paupertatẽ per seipsam diuinitus honoratã: nec in illo diuitias fuisse damnatas: sed
in isto pietatẽ: in illo impietatẽ suos exitus habuisse: sic suscepit impiũ diuitẽ cruciatus ignis:
vt tamẽ pium pauperem susciperet sinus diuitis. Qui sane cũ hic diues viueret: diuitias sic ha
bebat: & eas pro dei præceptis paruipendebat: vt etiã cũ ipsius filii immolatione nollet offen-
dere deum iubentem: quẽ suarũ diuitiarũ & sperabat & optabat hæredẽ. Hic vtiq; dicũt: ideo A
patres antiquos nõ vẽdidisse omnia quæ habebãt & dedisse pauperibus: quia hoc eis non præ-
ceperat dñs. Nondũ eñ reuelato testamẽto nouo: qđ non fieri nisi plenitudine tẽporis oporte-
bat: nec eorũ virtus fuerat reuelãda: qua virtute hoc eos facillime posse deus in eorũ cordibus
nouerat qui testimoniũ illis tã insigne perhibebat: vt cũ sit omniũ sanctorũ deus: tanq̃ de præ-
Exo.3. cipuis amicis suis dicere dignaretᵉ: Ego sum deus Abrahã: deus Isaac: deus Iacob: hoc mihi no
men est in æternũ. Postea vero q̃ magnũ pietatis sacramentũ manifestatũ est in carne: & vocã-
dis oĩbus gẽtibus Christi aduẽtus illuxit: in quem etiam illi patres crediderãt: sed huius fidei
oliuã suo tẽpore manifestandã in illius arboris: de qua apostolus loquitur: tanq̃ radice seruabãt:
Matth.19. dictũ est diuiti: Vẽde oĩa quę habes & da pauperibus: & habebis thesaurũ in cęlis: & veni seque
re me. Hęc si dicũt: vidẽtur aliquid rationabiliter dicere: Sed totũ audiant: totum aduertant:
non in parte aures aperiãt: in parte surdescãt. Cui eñ dñs hoc præcepit? Profecto illi diuiti qui
Vbi supra. vitæ ęternæ cõsequẽdę consiliũ quęrebat accipere. Hoc enim domino dixerat: Quid faciam vt
vitã æternã consequar? Ille autẽ nõ ei respõdit: Si vis venire ad vitã: vade vẽnde oĩa q̃ habes:
sed si vis venire ad vitam serua mandata. Quæ iuuenis cũ sibi a domino ex lege cõmemorata
seruasse dixisset: & quęsisset quid adhuc sibi deesset: respõsum accepit: Si vis perfectus esse: vade
& vẽnde omnia quæ habes & da pauperibus. Et ne se illa quæ multum amabat: hoc modo per
dere existimaret: & habebis inquit thesaurum in cęlis. Deinde addidit: Et veni sequere me: ne
cuiq̃ cum hæc fecerit aliquid prodesse existimetur: si non sequitur Christũ. At ille quidẽ tristis
abscessit: qui viderit quẽadmodum illa legis mãdata seruauerat. Puto enim ꝙ se arrogantius
q̃ verius seruasse responderat. Verũtamen magister bonus mandata legis ab ista excellentiore
perfectione distinxit: Ibi enim dixit: Si vis venire ad vitã serua mandata: hic autem: Si vis perfe
ctus esse: vade vẽnde omnia quę habes: & cętera. Cur ergo negamus diuites q̃uis ab illa perfe-
ctione absint: venire tamen ad vitam: si mãdata seruauerint: & dederint vt detur illis: dimise-
rint vt dimittatur illis? Credimus eñ ministrũ noui tęstamenti fuisse apostolũ: cũ scribens ad
1.Timoth.6 Timotheum diceret: Præcipe diuitibus huius mũdi: nõ superbe sapere: neq; sperare in incerto
diuitiarũ: sed in deo viuo q praestat nobis omnia abundãter ad fruendũ. Benefaciant diuites:
sint in operibus bonis: facile tribuant: cõmunicent: thesaurizent sibi fundamentum bonũ ĩ fu-
turum: vt apprehẽdant veram vitã: de qua & illi adolescenti dictũ est: Si vis venire ad vitam.
Puto ꝙ ista præcipiens: diuites ĩstruebat non fallebat apostolus: præcipe diuitibus huius mũ-
di: vt vẽdãt omnia quæ habent: dent pauperibus & sequantur dominũ: Sed nõ superbe sapere:
neq; sperare in incerto diuitiarum. Ista superbia diuitem illum qui iacentẽ ante ianuam suam

contemnebat pauperē iustū: & ista spes in incerto diuitiarū: qua se propter purpurā, byssum,
& epulas splendidas beatum putabat: non ipsę diuitiæ perduxerunt ad inferni tormenta. An
forte quia dominus adiunxit: Amen dico vobis: difficile diues intrabit in regnū cælorum: Et Matth. 19.
iterum dico vobis: Facilius intrabit camelus per foramen acus q̄ diues in regnū cælorū: Ideo
putant isti diuitem etiā si faciat ista: quæ diuitibus præcipienda scripsit apostolus: in regnum
cælorum intrare non posse? Quid ergo est? Vtrū apostolus cōtra dominū loquitur: an nesciūt
quid loquitur? Quid horum credat: eligat Christianus. Puto melius nos credere istos nescire
quid loqui: q̄ Paulū contra dominū loqui. Deinde cur non in consequētibus etiam ipsum do-
minū audiuit dicentem discipulis pro miseria diuitū contristatis: Q̄d hominibus impossibile
est: deo facile est? Sed ideo (inquiunt) hoc dictū est: quia futurū erat: vt audito euangelio: di-
uites vendito patrimonio: erogatoq; pauperibus: dominū sequerētur: & intrarent in regnum
cęlorū: atq; ita fieret q̄d difficile videbatur: non vt manētes in diuitiis suis præcepta apostoli
custodiendo: id est nō superbe sapiendo: neq; sperando in incerto diuitiarū: sed in deo viuo: be-
nefaciendo: facile tribuēdo: & cōmunicādo indigentibus: veram apprehendāt vitam: sed etiā
ista præcepta apostolica: venditis omnibus suis rebus implerent. Hæc si dicūt (Scio quippe eos
illa dicere) nō attēdunt primitus quemadmodū dominus cōtra eorum dogma: suam gratiam
prædicauerit. Non enim ait: Q̄d hominibus impossibile videtur: facile est hominibus si volue
rint: sed q̄d hominibus inquit impossibile est: deo facile est: ostendēs quādo ista recte fiunt: non
fieri hominis potentia: sed dei gratia. Hæc ergo attendāt isti: et si reprehendūt eos qui glorian
tur in diuitiis suis: caueant ipsi in sua virtute confidere. Simul enim vtriq; reprehēduntur in
psalmo: Qui confidūt in virtute sua: & qui in abundātia diuitiarū suarū gloriantur. Audiant Psal. 48.
itaq; diuites: Q̄d hominibus impossibile est: deo facile est: & siue manētes in diuitiis suis: siue
illis venditis: & per indigētias pauperum distributis: intrent in regnū cęlorum: gratiæ dei tri
buant nō propriis viribus bonū suū. Q̄d enim hominibus impossibile est: non hominibus sed
deo facile est. Audiāt hoc & isti: et si iā oīa sua vel vendiderūt & pauperibus tribuerūt: vel ad-
huc id agunt atq; disponūt: & hoc modo præparant intrare in regnū cælorum: non hoc tri-
buant virtuti suæ: sed eidē gratiæ diuinæ: Q̄d enim hominibus impossibile est: non ipsis quia
& ipsi homines sunt: sed deo facile est. Hoc quippe illis & apostolus dicit: Cū timore & tremo- Phil. 2.
C re vestrā ipsorum salutem operamini. Deus enim est qui operatur in vobis & velle & operari
pro bona volūtate. Certe ideo se dicunt de suis rebus vendendis perfectionis a domino susce-
pisse consilium vt sequantur dominū: quoniā illic additum est: Et veni sequere me. Cur ergo
in his bonis quæ faciunt: de sua tantum voluntate præsumūt: nec audiunt dominū: quoniam
sequi se dicūt increpantem atq; testantem: Sine me nihil potestis facere? Si autem apostolus ita Ioan. 15.
dixit: Pręcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere: neq; in incerto diuitiarum: vt ven- 1. Timoth. 6
dant omnia quę possident: & ea pretia distribuēdo indigētibus, faciant q̄d sequitur: Facile tri-
buant: cōmunicēt: thesaurizent sibi fundamētum bonum in futurum: & aliter eos in regnum
cęlorum intrare posse nō credit: fallit ergo eos quorum domos tā diligenter doctrinæ sanitate
componit: admonens & pręcipiens quales se præbere debeant vxores viris: viri vxoribus: filii
D parentibus: parentes filiis: serui dominis: domini seruis. Nam quomodo hæc agi possunt sine
domo: & sine aliqua re familiari? An hoc eos mouet q̄d ait dominus: Quicunq; dimiserit oīa Matth. 19.
sua propter me: accipiet in hoc centuplū: & in futuro vitā æternā possidebit? Aliud est dimi-
serit: aliud est vendiderit. Nam & in his quæ dimittēda mādauit, etiam vxor cōmemorata est:
quā nullis humanis legibus licet vendere: Christi autē legibus nec dimittere: excepta causa
fornicationis. Quid sibi ergo volunt ista pręcepta? Non eñ possunt inter se esse contraria: nisi
quia incurrat aliquando necessitatis articulus: vbi aut vxor dimittatur aut Christus. Vt alia
omittā: si ipsi vxori maritus displicuerit Christianus: eiq; proposuerit aut a se diuortiū, aut a
Christo: hic ille quid eligat nisi Christū: & dimittat vxorē laudabiliter propter Christū? Am-
bobus quippe Christianis dn̄s p̄cepit ne quisq̄ dimittat vxorem: excepta causa fornicationis. Vbi supra.
Vbi autē quælibet in eis persona infidelis est: consiliū apostoli attēdatur: Vt si infidelis cōsen- 1. Corin. 7.
tit habitare cū viro fideli: vir nō dimittat vxorem: Similiter & vxor fidelis virum: si cū illa ha
bitare cōsenserit. Q; si infidelis (inquit) discedit: discedat. Non est eñ seruituti subiectus fra-
ter aut soror ī huiusmodi: id est si infidelis voluerit esse cū cōiuge fideli. Hic agnoscat fidelis
suā libertatē: ne ita se subiectū deputet seruituti vt ipsam dimittat fidē: ne cōiugē amittat infi
delē. Hoc & de filiis atq; parētibus: hoc de fratribus & sororibus intelligitur: propter Christū

tēs esse dimittēdos:cū proponitur ista cōditio vt Christū dimittat si illos secū habere desyde-
rat. Hoc ergo & de domo atq; agris: hoc & de his rebus q̄ iure pecuniario possidēt: hoc loco
accipiendū est.Simul eñ etiā de his nō ait:Quicūq; vēdiderit ꝑpter me quęcūq; licitū est ven B
dere.sed quicūq; dimiserit.Fieri eñ potest vt dicatur Christiano ab aliqua potestate:aut Chri
stianus nō eris:aut si in hoc permanere volueris:domū possessionesq; nō habebis. Cū vero etiā
illi diuites qui in suis diuitiis sic statuerāt permanere:vt ex eorū bonis operibus promererētur
deū:haec dimittāt potius propter Christū:q̄ propter haec Christū:vt accipiant in hoc saeculo
centuplū:cuius numeri pfectione significātur oīa.Fideli quippe homini totus mūdus diuitia
rum est:fiuntq; hoc mundo quasi nihil habētes & omnia possidētes:vt in futuro saeculo possi-
deant vitā aeternā:ne ꝑpter ista dimisso Christo in mortē praecipitentur aeternā.Hac quippe
lege & cōditione:nō illi tantū qui mentis excellentia perfectionis cōsiliū receperūt: vt vendita
sua pauperibus distribuerēt:& humeris ab omni sęculi huius sarcina liberioribus leuē Christi
sarcinam ferrent:sed etiam quisquis infirmior:& illi gloriosissimae perfectioni minus idoneus:
qui tamē se meminit veraciter esse Christianū:cum audierit sibi proponi:q; nisi hęc omnia di
miserit:dimissurus est Christū:apprehēdet potius turrim fortitudinis a facie inimici:quia cū
eā in sua aedificaret fide:computauit sumptus quibus perfici posset:id est eo animo accessit ad
fidem:vt huic saeculo non solū verbis renūtiaret:quia etsi emit aliquid tanq̄ nō possidēs erat:
etsi vtebatur mūdo tanq̄ nō vtens erat:nō sperans in incerto diuitiarū sed in deo viuo.Cū eñ
omnis qui renūtiat huic saeculo:sine dubio renūtiet oībus quae sunt eius:vt possit Christi esse
discipulus:Ipse enim cū de sumptibus ad turris aedificium necessariis:& de bello aduersus re-
Luc.14. gem alterū praeparādo similitudinē praemisisset:adiunxit sic:Qui non renūtiat omnibus quae
sunt eius:non potest meus esse discipulus: Profecto renūtiat etiam diuitiis suis siquas habet:
Aut sic:vt eas omnino nō diligens:totas distribuit indigētibus:& superfluis exoneratur sarci
nis:Aut sic:vtq; pius diligens Christū spem ab eis transferat in ipsum:atq; ita vtatur illis:vt fa-
cile tribuens & cōmunicās thesaurizet in cęlo:paratusq; sit:quemadmodū parentes & filios &
fratres & vxorem: hoc modo & istas relinquere: si talis cōditio ꝑposita fuerit:vt nisi dimisso
Christo eas habere non possit.Nam si aliter huic saeculo renuntiat:quando accedit ad fidei sa-
Cyprianus. cramentum:facit qđ de lapsis beatus Cyprianus ingemuit dicens:Saeculo verbis solis renun-
tiantes & non factis.De hoc quippe dicitur:cum veniente tentatione magis ista metuit amit-
Vbi supra. tere q̄ Christū negare:Ecce homo qui coepit aedificare:& nō potuit perficere.Ipse est etiam qui
cum adhuc longe esset aduersarius eius:misit legatos quaerens pacem:id est nōdum affligente
sed adhuc imminente ac minante tentatione:vt his non careat quae plus diligit:ad relinquen
dum Christum negandūq; consentit.Et multi sunt tales qui etiā putant sibi ad augēdas opes F
suas:& multiplicanda delectamēta terrena:religionem suffragari debere Christianā. Sed non
sunt tales diuites Christiani:qui licet ista teneant:nō tamen ab eis ita tenētur:vt haec Christo
anteponant:quia veraci corde saeculo renuntiarunt:vt nullam spem in talibus ponāt.Hi vxo-
res & filios vniuersasq; familias:ad Christianam religionem tenendam sana erudiunt discipli-
na.Horum domus hospitalitate feruentes:recipiunt iustum in nomine iusti: vt mercedē iusti
accipiāt.Frangunt esurienti panem suum:nudum vestiunt:captiuū redimunt:thesaurizant
sibi fundamētum bonū in futurum:vt apprehendant veram vitam.Et si forte pro fide Christi
pecuniaria damna perpetienda sunt: oderunt diuitias suas.Si suorum orbitates vel separatio-
nes pro Christo minatur hic mundus:oderunt parentes:fratres:filios: vxores. Postremo si de
ipsa huius corporis vita cum aduersario paciscendum est:ne desertus deserat Christus:ode-
runt insuper animam suam.De his quippe omnibus mādatum acceperunt:q; aliter discipuli
Christi esse non possint.Nec tamen quia praeceptum est eis vt oderint pro Christo & animas
suas:vęndendas eas habent:aut illatis sibi manibus effundendas: sed parati sunt eas amittere
pro Christi nomine moriendo:ne mortui viuant Christū negando.Sic enim diuitias ad quas
vęndendas parati nō fuerunt:monente Christo:ne cum eis pereant perdito Christo:habemus
hinc vtriusq; sexus diuites clarissimasq; personas martyrii gloria sublimatas. Ita multi quos G
rerum suarum vęnditione piguerat ante perfici:Christi imitata passione sunt repente perfecti:
& qui nōnullā infirmitatē carnis & sanguinis suis diuitiis pfecerunt:subito aduersus peccatū
pro fide vsq; ad sanguinē certarunt.Quibus autem non prouenit corona martyrii:neq; illius
perfectionis de vęndendis rebus suis,consilium tā praeclarum & tam grande receperūt:& ta-
men a damnabilibus immunes criminibus esurientem Christum pauerūt:sitienti potū dede-

ruht:nudum vestierunt:peregrinantem susceperunt:non sedebunt quidẽ cum Christo subli-
miter iudicaturi:sed ad ipsius dexteram stabunt misericorditer iudicandi. Beati enim miseri- Matth.5.
cordes:quoniam ipsorum miserebitur deus. Et iudicium sine misericordia fiet illi:qui non fe- Iacobi.2.
cit misericordiam. Superexaltat autem misericordia iudicio. Proinde isti desinant contra scri-
pturas loqui:& in suis exhortationibus ad maiora sic excitent:vt minora non damnent. Non
enim & sanctam virginitatem aliter exhortando persuadere possunt:nisi coniugalia vincula
damnauerint:cum docente apostolo:vnusquisq; donum proprium habeat a deo:alius sic:ali- 1.Corin.7.
us autem sic. Ambulent itaq; perfectionis viam venditis omnibus suis rebus & misericordi-
ter erogatis. Sed si vere pauperes Christi sunt:& nõ sibi sed Christo colligunt:infirmiora eius
membra quare puniant anteq̃ sedes iudiciarias acceperint? Si enim tales erunt qualibus domi-
nus dicit: Sedebitis super duodecim sedes: iudicantes duodecim tribus Israel: & de quali- Matth.19.
bus apostolus dixit: Nescitis quoniam angelos iudicabitis: praeparent potius non crimi- 1.Corin.6.
nosos: sed religiosos diuites recipere tabernacula aeterna:a quibus amici facti sunt de mam- Alii iudica-
H mona iniquitatis. Puto enim q; quidam eorum qui haec impudenter atq; imprudenter gar- bimus.
riunt:a diuitibus Christianis & piis in suis necessitatibus sustentantur. Habet enim eccle-
sia quodammodo suos milites:& quodammodo prouinciales. Vnde dicit apostolus:Quis mi- 1.Corin.9.
litat suis stipendiis vnq̃? Habet & vineam & plantatores:habet gregem & pastores: Vnde cõ-
sequenter dicit:Quis plantat vineam:& de fructu eius non edit? Quis pascit gregem:& de la-
cte gregis non percipit? Quis talia disputare qualia isti disputant:non sit militare sed rebel-
lare:non sit plantare vineam sed eradicare:non sit pascendos congregare:sed perdendos a gre-
ge separare. Sicut autem ipsi qui diuitum religiosis obsequiis aluntur atq; vestiuntur: neq;
enim ad suas necessitates nihil accipiunt nisi ab eis qui res suas vendunt:non tamen iudican-
tur atq; damnantur ab excellẽtioribus Christi membris:qui maiori virtute: quam multum
commendat apostolus: suis se manibus transigunt: Sic nec isti damnare debent infirmiores
meriti Christianos quorum operibus transiguntur: sed recte viuendo & recte docendo ma-
gis eis dicere:Si nos spiritalia seminauimus:magnum est si vestra carnalia metamus? Multo Vbi supra.
quippe minori impudentia serui dei:qui manuum suarum honestis operibus venditis viuũt:
damnant istos a quibus nihil accipiunt:q̃ isti qui propter aliquam corporis infirmitatem nõ
I valentes manibus operari: damnant eos ipsos de quorum facultatibus viuunt. Ego qui haec Matth.19.
scribo: perfectionem de qua dominus locutus est quando ait diuiti adolescenti: Vade vende
omnia quae habes & da pauperibus:& habebis thesaurum in caelo & veni sequere me: vehe-
menter adamaui:& non meis viribus:sed gratia ipsius adiuuante sic feci. Neq; enim quia di-
ues non fui:ideo minus mihi imputabitur. Nam neq; ipsi apostoli qui priores hoc fecerunt:
diuites fuerunt. Sed totum mundum dimittit:qui & illud quod habet:& quod optat habere
dimittit. Quantum autem in hac perfectionis via profecerim: magis quidẽ noui ego: q̃ quisq̃
alius homo:sed magis deus q̃ ego. Et ad hoc propositum quantis possum viribus exhortor:
& in nomine domini habeo consortes: quibus hoc per meum ministerium persuasum est: sic
tamen vt praecipue sana doctrina teneatur:nec eos qui ista non faciunt:vana contumacia iu-
dicemus:dicentes nihil prodesse q; pudice q̃uis coniugaliter viuant:q; domos suas & familias
Christiane regunt:q; operibus misericordiae sibi thesaurizant in posterum:ne ista disputando
non scripturarum sanctarum tractatores: sed eorum accusatores inueniamur. Quod ideo
commemoraui: quoniam isti quando talia dicere prohibentur ab eis qui hoc domini consi-
lium non ceperunt:respondent eos talia disputari nolle:quoniam vitiis fauent: & dominica
praecepta implere detractant:quasi non, vt de his taceam qui licet infirmiores religiose tamen
vtuntur diuitiis:etiam ipsi cupidi & auari mali his vtẽtes: & in terreno thesauro cor luteum
configentes:quia & ipsos necesse est vsq; ad finem portet ecclesia:sicut illa retia vsq; ad littus
pisces malos:tolerabiliores in ea q̃ isti sint qui talia sermocinando & disseminando ita se vide-
ri magnos volunt:quia diuitias suas:vel quantulacũq; patrimonia ex praecepto domini ven-
diderunt:vt eius haereditatem quae vsq; ad fines terrae dilatatur atq; diffunditur:hac doctri-
na non sana perturbare atq; euertere moliantur. Vnde quia ex hac quidem occasione (sed ta-
K men iam breuiter) dixi quid etiam de ecclesia Christi in hoc saeculo sentiam: id est quia vsq;
ad finem huius saeculi necesse est portet bonos & malos: quoniam & hoc inter tuas quaestio-
nes interrogasti:prolixam epistolam iam tandem aliquãdo concludam. Iurationem caue quã-
tum potes. Melius quippe nec verum iuratur:q̃ iurandi consuetudine & in periurium saepe

caditur:& semper periurio propinquatur.Sed illi quantum aliquos eorum audiui:quid sit iu
rare prorsus ignorant.Putant enim se non iurare:quando in ore habent:scit deus:& testis est
deus:& testem deum inuoco super animam meã:quia non dicitur per deum:& quia talia re
periuntur in apostolo Paulo.Sed etiam illa: vbi contra eos inuenta ẽ quam confitentur esse iu
i.Corin.15. rationẽ:vbi ait apostolus:Quotidie morior per vestram gloriam fratres quã habeo in Christo
Iesu domino nostro.In gręcis enim codicibus reperitur omnino esse hanc iurationem:ne quis
in latina lingua hoc sic intelligat dictum:per vestram gloriam:quomodo dictum est:per meũ
aduentum iterum ad vos:& multa similia:vbi dicitur per aliquid:& non est iuratio.Sed non
ideo:quia in suis literis iurauit apostolus:vir infirmitate firmissimus:ludus nobis debet esse
iuratio.Multo enim tutius (vt dixi) quantum ad nos attinet:nunq̃ iuramus:vt sit in ore no
stro est est:non non:sicut dominus monet.Non quia peccatum est verum iurare:sed quia gra
uissimũ peccatum est falsum iurare:quo citius cadit qui consueuit iurare.Accepisti qđ mihi
videtur:melius exponant ista meliores:non isti quorum noui iam sententiã reprobãdam:sed
alii qui veraciter possunt.Nam & ego paratior sum discere q̃ docere:& tu magnũ conferes be
neficium si ea quæ illic a sanctis fratribus aduersus istorũ vaniloquia differũtur: nõ me facias
ignorare.In domino recte & fideliter viuas dilectissime fili.

Patrum Carthaginensis concilii:ad Innocentium pontificem maximum:quid in eo actum fuerit contra Pelagium & Cælestium hæreticos exponentium.

Epistola.XC.

Omino beatissimo & honorãdissimo fratri sancto Innocẽtio papę:Aureliꝰ: L
Mundius:Rusticanus:Fidẽtius:Euagrius:Antonius:Palatinus:Adeoda
tus:Vincentius:Publianus:Theasius:Turus:Panthonius:Victor:Resti
turus:Rusticus:Fortunatianus:alius Restiturus:Ampelius:Animus:Fe
lix:Donatianus:Adeodatus:Octauius:Serotinꝰ:Maiorinꝰ:Posthumanꝰ:
Trispulus:Victor:aliꝰ Victor:Leucius:Macianꝰ:Fructuosus:Faustinianꝰ
Q̃uultdeus:Cãdorius:Maximꝰ:Megarius:Rusticus:Rufianꝰ:Proculianꝰ:Thomas:Ianua
rius:Octauianus:Pretextatus:Sixtus Q̃uultdeus:Penthadius Q̃uultdeus:Cyprianꝰ:Ser
uilius:Pelagius:Marcellus:Venãtius:Didymus:Saturninꝰ:Tiazacenus:Germanus:Germa
nianus:Inuẽtius:Maiorinus:Inuẽtius:Cãdidus:Cyprianus & Aemylianꝰ:Romanꝰ:Africanꝰ
& Marcellinus:q̃ in cõcilio ecclesię Carthaginẽsis affuimus.Cũ ex more ad Carthaginẽsem ec
clesiã solẽniter veniremus:atq; ex diuersis causis cõgregata ex nobis synodus haberetur:cõpres
byter noster Orosius:nobis literas sanctorũ fratrum & consacerdotũ nostrorũ dedit Herodis
& Lazari:quorũ formã his cõstituimus esse subdendã.His ergo lectis:Pelagium & Cęlestium
authores nefarii prorsus & ab oĩbus nobis anathematizandi erroris aduertimus. Vnde factũ
est vt recẽsendũ peteremus: quid ante ferme quinquẽniũ sup Cælestii nomine hic apud eccle
2.Tetrac. siã Carthaginẽsem fuerit agitatũ.Quo recitato sicut ex subsequẽtibus aduertere poterit san
33.&.50. ctitas tua:q̃uis iudicatio manifesta cõstaret: quia illo tempore episcopali iudicio excisum hoc
vulnus tantũ ab ecclesia videretur:nihilominus tamẽ id cõmuni deliberatione cẽsuimus:& hu
iusmodi psuasionis authores:q̃uis ad presbyteriũ idẽ Cęlestius postea puenisse dicatur: nisi hæc
apertissima anathematizauerint:ipsos anathematizari oportet:vt si ipsorũ nõ potuerit: saltẽ
eorũ qui ab eis decepti sunt vel decipi possunt, cognita sentẽtia quę in eos lata est,sanitas pcu
retur.Hoc itaq; gestũ domine frater sancte:charitati tuæ intimandũ duximus: vt statutis no
stræ medio charitatis,etiã apostolicæ sedis adhibeatur auctoritas pro tuenda salute multorũ:
& quorũdã puersitate etiã corrigẽda. Id eñ agũt isti damnabilibus disputationibꝰ suis: vt nõ M
defendẽdo:sed potius in superbiã sacrilegam extollẽdo liberum arbitriũ: nullũ relinquãt locũ
gratię dei qua Christiani sumus:qua & ipsum nostræ volũtatis arbitriũ vere sit liberũ: dum a
Ioan.8. carnaliũ concupiscentiarũ dominatione liberatur:dicẽte domino:Si vos filius liberauerit:tũc
vere liberi eritis.qđ auxiliũ fides impetrat:quæ est in Christo Iesu domino nostro. Isti autem
asserunt:sicut a fratribus qui etiam eorum libros legerunt cognouimus:in eo dei gratiam de
putandã:q; talem hominis instituit creauitq; naturã:quę per propriã volũtatẽ legẽ dei possit
implere:siue naturaliter in corde conscriptã:siue in literis datam.Eãdem quoq; legẽ ad gratiã
pertinere:q; illã deus ĩ adiutoriũ hominibus dedit.Illã vero gratiã qua, vt dictũ est,Christiani
Roma.7. sumus:cuius apostolus prædicator ẽ dicẽs: Condelector enim legi dei secundũ interiorem ho
minẽ: Video autem aliam legem in mẽbris meis repugnantẽ legi mentis meę:& captiuantem

me in lege peccati quæ eſt in mẽbris meis: Miſer ego homo:quis me liberabit de corpore mor-
tis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtũ dominũ noſtrũ:nolunt omnino cognoſcere:nec aper-
te quidem oppugnare audent.Sed quid aliud agunt: cum hominibus animalibus non perci-
pientibus quæ ſunt ſpiritus dei:perſuadere nõ ceſſant ad operandam perficiendã́q; iuſtitiam:
& dei mandata cõplenda:ſolam ſibi humanã ſufficere poſſe naturam:non attendentes q̃d ſcri-
ptum eſt:Spiritus adiuuet infirmitatem veſtram:Et non volentis neq; currentis:ſed conſen- Roma.8.
tientis eſt dei:Et ꝙ vnũ corpus ſumus:ſinguli autem alter alterius membra:habẽtes dona di- Roma.9.
uerſa ſecundum gratiam quæ data eſt nobis:Et gratia dei ſum id q̃d ſum:& gratia eius in me Roma.12.
vacua non fuit:ſed plus omnibus illis laboraui:non ego autem:ſed gratia dei mecum:Et gra- 1.Corin.15.
tias deo qui dedit nobis victoriã per dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum:Et quia non idonei ſu- Vbi ſupra.
mus cogitare aliquid quaſi ex nobiſmetipſis:ſed ſufficiẽtia noſtra ex deo eſt: Et habemus the- 2.Corin.3.
ſaurum iſtum in vaſis fictilibus vt eminentia virtutis ſit dei & non ex nobis:Et innumerabi- 2.Corin.4.
lia:quæ de ſcripturis omnibus ſi colligere velimus tomus non ſufficit.Et veremur ne apud te
iſta ipſa cõmemoranda: quę maiore gratia de ſede apoſtolica prędicas:incõuenienter facere vi
deamur.Sed ideo facimus:quia eo ꝙ infirmiores ſumus: quaquauerſum quiſq; noſtrum ver-
N bo dei prædicando putatur attentior: crebrius eos patimur & audacius inſurgentes. Si ergo 2.Retrac.
Pelagius epiſcopalibus geſtis quæ in oriente confecta dicũtur:etiam tuæ venerationi iuſte vi- ca.47.
ſus fuerit abſolutus:error tamen ipſe & impietas quæ tam multos aſſertores habet: per diuer
ſa diſperſos:etiam authoritate apoſtolicæ ſedis anathematizanda eſt.Conſyderet enim ſancti-
tas tua:& paſtoralibus nobis cõpatiatur viſceribus:q̃ ſit peſtiferum & exitiabile ouibus Chri-
ſti:q̃d iſtorũ ſacrilegas diſputationes neceſſario ſequitur: vt nec orare debeamus:ne intremus
in tentationem:q̃d dominus diſcipulos monuit:& poſuit in oratione quã docuit: aut ne defi- Matth.6.
ciat fides noſtra:q̃d pro apoſtolo Petro ſe rogaſſe ipſe teſtatus eſt.Si enim poſſibilitate naturæ:
& arbitrio voluntatis in poteſtate ſunt conſtituta:quis non videat a domino inaniter peti: &
fallaciter orari:cũ orando poſcuntur quę naturæ iam ita conditæ ſufficientibus viribus obti-
nentur? Nec debuiſſe dicere dominũ Ieſum: Vigilate & orate: ſed tantũmodo:vigilate ne in- Matth.26.
tretis in tentationem? Nec beatiſſimo Petro primo apoſtolorum:Rogaui pro te:ſed moneo te Lucę.22.
vel impero ac præcipio ne deficiat fides tua? Contradicitur etiam iſtorum contentione bene-
dictionibus noſtris:vt incaſſum ſuper populũ dicere videamur:quicquid eis a domino preca-
mur:vt recte ac pie viuendo illi placeant: Vel illã quæ pro fidelibus precatur apoſtolus dicẽs:
Flecto genua mea ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti:ex quo omnis paternitas in cælo & in Eph.3.
terra nominatur:vt det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ virtutem corroborari per ſpiritũ
eius.Si ergo voluerimus benedicendo ſuper populũ dicere:Da illis domine virtutem corrobo
rari per ſpiritum tuum:iſtorum nobis diſputatio contradicit:affirmans negari liberum arbi-
trium ſi hoc a deo poſcitur quod in noſtra eſt poteſtate. Virtute enim corroborari ſi volumus
(inquiũt) poſſumus ea poſſibilitate naturæ quã non nunc accipimus:ſed cum crearemur ac-
cepimus.Paruulos etiam propter ſalutem quę per Saluatorem Chriſtũ datur:baptizandos ne-
O gant:ac ſic eos mortifera iſta doctrina in æternũ necant:promittentes etiam ſi non baptizen-
tur:habituros vitam æternam:nec pertinere ad eos:de quibus dominus ait: Venit enim filius Lucę.19.
hominis quęrere & ſaluare q̃d perierat:quia iſti (inquiũt) non perierant:nec eſt q̃d in eis ſalue
tur:vel tanto pretio redimatur:quia nihil eſt in eis vitiatũ:nihil tenetur ſub diaboli poteſtate
captiuum:nec pro eis fuſus eſſe ſanguis in remiſſionem legitur peccatorum: q̃q̃ per baptiſmũ
Chriſti,etiam paruulorum fieri redemptionẽ libello ſuo Cęleſtius in Carthaginenſi eccleſia
iam confeſſus eſt.Sed multi qui eorum perhibentur eſſe vel fuiſſe diſcipuli: hæc mala quibus
fundamenta Chriſtianæ fidei conantur euertere:quacunq; poſſunt,affirmare non ceſſant. Vn
de etiam ſi Pelagius Cæleſtiuſq; correcti ſunt:vel ſe iſta nunq̃ ſenſiſſe dicunt:& quęcunq; ſcri-
pta contra eos prolata fuerint:ſua eſſe negabunt:nec eſt quemadmodum de mendacio cõuin-
cantur:generaliter tamen quicũq; dogmatizat & affirmat humanam ſibi ad vincenda pecca-
ta:& dei mandata facienda ſufficere poſſe naturam:& eo modo gratiæ dei quæ ſanctorum eui
dentius orationibus declaratur:aduerſarius inuenitur: & quicũq; negat paruulos per bapti-
ſmum Chriſti a perditione liberari:& ſalutem percipere ſempiternam:anathema ſit. Quęcũq;
autem alia ab eis obiiciuntur:non dubium venerationem tuam cum geſta epiſcopalia perſpe-
xerit,quæ in oriente in eadem cauſa confecta dicũtur:id iudicaturã:vnde omnes in dei miſe-
ricordia gaudeamus. Ora pro nobis domine beatiſſime papa.

Innocentii papæ: patribus Carthaginensis concilii responsiua.
Epistola. XCI.

a.Retra.50. Nnocentius: Aurelio & omnibus sanctis episcopis: vel cæteris qui in conci- P
lio Carthaginēsis affuerūt ecclesiæ: dilectissimis fratribus: in domino salutē.
In requirendis de his rebus quas omni cum sollicitudine decet a sacerdoti-
bus: maxime a vero iustoq; & catholico tractari concilio: antiquæ traditio-
nis exempla seruātes: & ecclesiasticæ memores disciplinæ: vestræ religionis
vigorem nō minus nunc in consulendo: q̄ antea cum pronūtiaretis: vera ra
tione firmatis: qui ad nostrū referendū approbastis esse iudicium: sciētes quid apostolicæ sedi:
cum omnes hoc loco positi ipsum sequi desyderemus apostolū: debeatur: a quo ipse episcopa-
tus & tota auctoritas nominis huius emersit: quē sequētes: tā mala iam damnare nouimus q̄
probare laudāda. Vel id vero ꝙ patrū instituta sacerdotali custodiētes officio nō censetis esse
calcāda: ꝙ illi nō humana: sed diuina decreuere sentētia: vt quicqd de disiūctis remotisq; pro-
uinciis ageretur: nō prius ducerēt finiendū: nisi ad huius sedis notitiā perueniret: vbi tota hu
ius authoritate iusta quæ fuerit pronūtiatio firmaretur: indeq; sumerēt cæteræ ecclesiæ: velut
de natali suo fonte aquæ cūctę procederēt: & per diuersas totius mūdi regiones puri capitis in
corruptę manerēt: qd pręcipere: quos abluere: quos velut in cœno inemūdabili sordidatos mū
dis digna corporibus vnda vitaret. Gratulor igitur fratres charissimi: ꝙ per fratrē & coepisco
pum nostrū Iuliū literas ad nos destinastis: & cū illis curā geritis: quibus præsidetis ecclesiis
sollicitudinē vestrā pro omni vtilitate mōstratis: & per cunctas totius orbis ecclesias omnibus
vna qd̄ prosit decernēdum esse deposcitis: vt suis constabilita regulis ecclesia: ex hoc ꝙ illos ca-
ueat pnunciationis iustæ firmata decretalibus: pauere nō possit qui peruersis instructi primo
destructis verborū argutiis sub imagine catholicæ fidei disputātes: velut pestiferū exhalantes
virus: vt hominū recte sentientiū in deteriorē partem corda corrūpant: totam veri dogmatis
quęrunt euertere disciplinā. Hæresibus pullulātibus est celeriter obuiandū. Sanandū ergo ce- Q
lerius: ne lōgius execrādus animis morbus inserpat: vt si medicus cū viderit huius terreni cor
poris aliquē esse lāguorem: magnū suæ artis æstimat documentū: si cito quis illius interuētu
desperatus euadat: vel cū putre vulnus aspexerit: adhibet fomēta vel cætera qbus illud possit
qd̄ natum fuerat vulnus obduci: ac si id manens sanari non poterit: ne corpus reliquū sua tabe
corrumpat: ferro amputat qd̄ nocebat: quo reliquū qd̄ integrū est seruat intactum. Præciden
dum id ergo est: qd̄ velut puro sanoq; nimiū corpori vulnus obrepsit: ne cū tardius abstergit:
in ipsis pene visceribus huius mali nō exhaurienda post sentina cōcidat. Nam quid nos de his
hæreticorū mētibus existimemus: qui sibi se putant debere ꝙ boni sunt: nec illum consyderant
cuius quotidie gratiā consequūtur? Sed item isti qui tales sunt: nullam dei gratiam cōsequen
tur: qui sine illo tantum se assequi posse confidunt: quātum vix illi qui ab illo postulant & acci
piunt, promerentur. Quid enim tā iniquū potest esse: tam barbarū: tam totius religionis igna
rum: tam Christianis mentibus inimicū: q̄ huic denegare debere quicquid in quotidiana gra-
tia cōsequeris: cui te ipse confiteris debere ꝙ natus es? Ergo eris tibi in prouidēdo præstantior
q̄ potest in te esse qui te vt esses effecit? Et cū putes debere ꝙ viuis: quomodo te non putas illi
debere ꝙ quotidianā eius consequēdo gratiam taliter viuis? Et qui nos adiutorio negas indi-
gere diuino: quasi ex nostra in totū possibilitate perfecti: quomodo vero adiutoriū in nos: cum
tales a nobis etiā esse possumus: puocamus? Qui enim adiutoriū dei negat: vellē interrogare R
quid dicat: nos nō mereri: an illū hoc nō posse pręstare? An nihil esse ppter qd̄ vnusquisq; hoc
debeat postulare? Posse hoc deū: opera ipsa testātur: adiutorio quotidiano nos egere negare nō
possumus. Hoc eñ seu bene viuimus precamur: vt melius sanctiusq; viuamus: seu praua sen-
tientes a bonis auertimur: vt ad rectā redeamus viam eius auxilio plus egemus. Nā quid tam
mortiferū: tam præceps videatur ad casum: tam expositum ad omnia pericula: si hoc solū no-
bis putātes posse sufficere: ꝙ liberum arbitrium cum nasceremur accepimus: vltra iā a domi-
no nihil quęramus? Id est authoris nostri obliti: eius potentiā: vt nos ostēdamus liberos: abiu-
remus: quasi iam amplius qd̄ possit dare nō habeat: qui te in tuo ortu liberum fecit: nescientes
ꝙ nisi magnis precibus gratia in nos iplorata descēdat: nequicq̄ terrenæ labis & mūdani corpo
ris vincere conemur errores: cū pares nos ad resistendū non liberum arbitriū: sed dei solū face-
re possit auxiliū. Nā si ille clamat adiutorio sibi opus esse diuino: qui digne hoc nō q̄reret si cui S
liberum arbitriū plus prodesset: quippe cū vir beatus & iā electus a dño nihil egeret: tamen ita

deum deprecatur postulans: Adiutor meus esto ne derelinquas me:neq; despicias me deus sa Psal.26.
lutaris meus. Nos nobis liberum arbitrium:ille deum postulat adiutorem: q; nati sumꝰ pos
se sufficere nos dicimus:ille deum ne derelinquatur exorat. Nos ergo dicimus manifeste quid
oremus:cum ille tãtopere beatus:vt supra diximus:vir ne despiciatur exorat. Illi enim neces
se est ita arguant qui illa confirmant. Dauid enim orationis ignarus:& suæ naturæ nesciꝰ ac
cusetur:qui cum sciat tantum in sua esse natura adiutorem sibi deum & assiduum adiutorẽ:
nec illi sufficit assiduum:sed ne aliquãdo illum despiciat orationibus pronus exoptat: & per
corpus omne psalterii hoc & prædicat & clamat. Si ergo hoc illi tã magnũ fuit: vt assidue di
ceret:ita necessarium est cõfessus:vt doceret:quẽadmodũ Pelagius Cælestiusq; seposita omnĩ
responsione psalmorum:taliq; abdicata doctrina suasuros se aliquibus esse cõtidũt:nos adiu
torium dei nec debere quærere nec egere:cũ omnes sancti nihil se sine hoc agere posse testan
tur! Liberum enim arbitrium olim ille perpessus:dum suis inconsultius vtitur bonis: cadens
in pu̾aricationis profunda demersus:nihil quemadmodũ exinde surgere posset inuenit:suaq;
in ęternũ libertate deceptus huius ruina iacuisset oppressus:nisi eũ post Christi pro sua gra
tia releuasset aduentus:qui per nouæ regenerationis purificationem:omne pręteritũ vitium
sui baptismatis lauacro purgauit:& eius firmans statum quo rectius stabiliusq; procederet:
tamen suam gratiam in posterum non negauit:nam q̃uis redemisset hominem a præteritis il
le peccatis:tamen sciens iterum posse peccare:ad reparationem sibi quemadmodum posset il
lum:& post ista corrigere:multa seruauit:quotidiana præstat ille remedia:quibꝰ nisi freti cõ
fisiq; nitamur: nullatenus vincere humanos poterimus errores. Necesse est enim vt quo auxi
T liante vincimus:eo iterum non adiuuante vincamur. Sed possem plura dicere: nisi vos con Alii vitiumꝰ legunt.
staret cuncta dixisse. Quisquis ergo huic assentiens videtur esse sententiæ: quo dicat adiuto
rio nobis non opus esse diuino:inimicum se catholicæ fidei & dei beneficiis profitetur ingra
tum. Nec nostra communione sunt digni:quam prædicando taliter polluerunt. Sic enim sua
sponte dum sequuntur illa quæ dicunt: longius a vera religione fugerunt. Cum enim hoc
totum in nostra professione consistat: quotidianisq; precibus nihil agamus: nisi quemad
modum dei misericordiam consequamur:quemadmodum ferre possimus ista iactantes! quis
rogo tantus illorum pectora error obcæcat:vt si nullã gratiam sentiunt: quia nec digni sunt
nec merẽtur:nec de aliis consyderant quid quotidie singulis gratia diuina largitur! Sunt qui
dẽ isti omnes cæcitate dignissimi:qui nec hoc sibi reliquerunt: vt se auxilio credant reuocari
ab erroribus posse diuino. Negantes enim adiutorium:non aliis:sed sibi penitus abstulerunt:
qui auellendi sunt longius:& ab ecclesiæ procul remouẽdi visceribus:ne diutius multa occu
pans insanabilis post error increscat. Si enim diu fuerint in hac impunitate versati:necesse est
multos in hac suæ prauitate mentis inducant decipiantq; innocentes:vel potius imprudẽtes:
qui fidem catholicam non sequuntur. Putabunt eñ eos recte sentire quos adhuc viderint in
ecclesia perdurare. Separetur ergo a sano corpore vulnus insanũ:remotoq; morbi sæuientis af
flatu cautius quæ sunt syncera perdurẽt:& grex purior ab hac mali pecoris cõtagione purgẽt
Sit totius corporis illibata perfectio:quã vos sequi & tenere hac in illos pronuntiatione co
V gnouimus:& vna vobiscum pari assensione seruamus. Qui si tamen aliquod in se dei adiuto
rium quod hucusq; negauerunt prouocauerint:& opus sibi eius auxilium esse cognouerint:
vt de hac labe in qua sui cordis incuruatione corruerant: liberẽtur: quasi in lucẽ de fœda tra
cti caligine:remotis abdicatisq; omnibus quibus totus ne verũ aspiceret fœdabatur & caliga
bat aspectus:dãnent hęc quæ hucusq; senserunt:& aliquando animũ rectis disputationibꝰ cõ
modantes:ab hac aliquãtulũ labe correcti:veris se sanando consiliis tribuant atq; submittant.
Qđ si fecerint:erit in potestate pontificũ:istis aliquatenus subuenire:& talibus aliquã curam
præstare vulneribus:quã solet lapsis cũ resipuerint ecclesia non negare:vt a suis reuocati præ
cipitiis:intra ouile domini redigant:ne foris positi & tanto præsidio a fide munitionis exclu
si:periculis oĩbus exponantur:deuorandi luporũ dentibus atq; vexandi:quibus obsistere hac
qua illos in se irritauerant doctrinæ peruersitate non possunt. Sed satis vestris monitis: & sic
satis abundantibꝰ nr̃is legis exemplis probat esse respõsum:nec quicq̃ superesse duximus quod
dicamus;cũ nihil prætermissum a vobis:nihil constet esse suppressum:quo illi refutati & penĩ
tus cognoscantur esse cõuicti. Ideoq; a nobis testimonia nulla ponuntur:quia & his plena rela
tio est;& satis constat vt doctissimos sacerdotes cuncta dixisse: nec decet credere vos aliquid
qđ ad causam possit proficere:præterisse. & alia manu. Bene valete fratres.

Sácti Augustini & aliorũ episcoporũ ĩ cõcilio Mileuitano ꝓsidẽtiũ: ad Innocẽtiũ papã: de ꝑ
uersa Pelagianorũ & Cęlestinorũ hęresi & doctrina cõquerentium. Epistola.XCII.

Omino beatissimo meritoq; venerabili: & in Christo honorãdo papę Inno X
cẽtio: Syluanus: Valentinus: Aurelius: Donatus: Restiturꝰ: Lucianꝰ: Ali
pius: Augustinus: Placẽtinꝰ: Seuerꝰ: Fortunatꝰ: Possidius: Nouatus: Secũ
dus: Maurentius: Leo: Faustinianus: Cresconius: Malcꝰ: Littoriꝰ: Fortuna
tus: Donatus: Ponticanus: Saturninꝰ: Christoniꝰ: Honorius: Luciꝰ: Adeo
datus: Processus: Cresconius: Secundus: Felix: Asiaticus: Rufinianus: Fau
stinus: Seruus: Terentius: Cresconius: Sperantius: Quadratus: Lucilius:
Sabinus: Faustinus: Cresconius victor: Gignantius: Possidonius: Antoninus: Innocẽtius: Prę
sidius: Crescentius: Felix: Antoniꝰ victor: Honoratus: Donatus: Petrus: Pręsidius: Cresconiꝰ:
Lampadius: Delphinus: ex cõcilio Mileuitano ĩ dño salutẽ. Quia te dñs gr̃ę suæ præcipuo mu
nere in sede apostolica collocauit: talemq; nostris temporibus ꝓstitit: vt nobis potius ad culpã
negligentiæ valeat: si apud tuam venerationem q̃ pro ecclesia suggerenda sunt tacuerimus: q̃
ea tu possis vel fastidiose vel negligenter accipere: magnis periculis infirmorũ mẽbrorũ Christi
pastoralem diligentiam q̃sumus adhibere digneris. Noua quippe hæresis & nimiũ ꝑniciosa tẽ
pestas surgere inimicorum gratię Christi cœpit: q nobis etiã dñicã orationẽ ĩpiis disputationi
bus conantur auferre. Cum enim dñs docuerit vt dicamus: Dimitte nobis debita nostra: sicut
& nos dimittimus debitoribꝰ nostris: isti dicũt posse hoĩem in hac vita ꝓceptis dei cognitis ad
tantam ꝑfectionem iustitiæ sine adiutorio gratiæ saluatoris ꝑ solũ liberũ voluntatis arbitriũ
Matth.6. ꝑuenire: vt ei non sit iam necessarium dicere: Dimitte nobis debita nostra. Illud vero qđ sequi
tur: Ne nos inferas in tẽtationẽ: nõ ita intelligẽdũ tanq̃ diuinũ adiutorium poscere debeamus
ne in peccatũ tẽtati decidamus: sed hoc in nostra esse positũ potestate: & ad hoc implendũ solã
Ro.9. sufficere voluntatem hoĩs: tãq̃ frustra ap̃lus dixerit: Non volẽtis neq; currentis: sed miserẽtis
1.Cor.10. est dei: Et fidelis deus q nõ ꝑmittet vos tentari sup id qđ potestis: sed faciet cum tentatione eti
Lucæ.22. am exitum vt possitis sustinere. Frustra etiã dñs dixerit apostolo Petro: Rogaui ꝓ te ne defici
Matth.26. at fides tua: Et oĩbus suis: Vigilate & orate ne intretis in tentationem: si hoc totum est potesta
tis humanæ. Pueros quoq; paruulos si nullis innouantur christianæ gratiæ sacramẽtis, habi
Ro.5. turos vitam æternam: nequã præsumptione cõtendũt: euacuãtes qđ dicit apostolus: Per vnũ
hominem peccatum intrauit in mundum: & per peccatũ mors: & ita in omnes hoĩes ꝑtransiit
1.Cor.15. in quo omnes peccauerunt. Et alio loco: Sicut in Adã oẽs moriunť: sic & in Christo oẽs viuifi
cabuntur. Vt ergo alia omittamus q̃ cõtra sanctas scripturas plurima disserunt: hæc interim Y
duo: quibus oĩno totũ ꝙ christiani sumus nituntur euertere: quæ fidelia corda sustinent: non esse
rogandum deum: vt contra peccati malum atq; ad operãdam iustitiam sit noster adiutor: &
non opitulari paruulis ad consequendam vitam æternam christianæ gratiæ sacramentũ: Hęc
insinuantes apostolico pectori tuo: non opus habemus multa dicere: & tantam impietatẽ ver
bis exaggerare: cũ ꝓculdubio te ita ꝑmoueãt: vt ab eis corrigendis ne latius serpant multosq;
contaminent: vel potius interimant: dũ sub noĩe Christi a gratia Christi penitus alienãt: oĩno
dissimulare non possis. Huius aũt ꝑniciosissimi erroris authores esse ꝑhibenť: Pelagiꝰ & Cęle
stius: quos quidẽ in ecclesia sanari maluimus: q̃ desperata salute ab ecclesia resecari si necessitas
nulla cõpellat. Quorũ vnus: id est Cęlestius: etiã ad ꝓsbyteriũ in Asia dicitur ꝑuenisse. De quo
ante paucos annos qđ gestũ fuerit: sanctitas tua de Carthaginensi ecclesia meliꝰ instruiť. Pelagi
us vero sicut a q̃busdã fratribꝰ nostris missæ loquũtur ep̃læ: Hierosolymis cõstitutꝰ nõnullos
fallere asseritur: veruntamẽ multo plures q eius sensus diligentius indagare potuerunt aduer
sum eum ꝓ gratia Christi & catholicæ fidei veritate cõfligunt: ꝓcipue sanctus filiꝰ tuꝰ frater
& cõpresbyter noster Hieronymus. Sed arbitramur adiuuante misericordia dñi dei nostri Iesu
Christi: q te & regere consulentẽ & orantẽ exaudire dignať: authoritate sanctitatis tuę de san
ctarũ scripturarũ authoritate deprõpta: faciliꝰ eos q tã ꝑuersa & ꝑniciosa sentiunt: eẽ cessuros
vt de correctione potiꝰ eorũ cõgratulemur q̃ cõtristemur interitu. Quodlibet aũt ipsi eligant
certe vel aliis quos plurimos possunt, si ab eis dissimuleť, suis laq̃is implicare: cernit venerabili
tas tua instanter & celeriter ꝓuidẽdũ. Hæc ad sanctitatẽ tuã de cõcilio Numidiæ scripta dire
ximus: imitantes Carthaginensis ecclesiæ: Carthaginẽsis ꝓuinciæ coepiscopos nostros: quos ad
sedem ap̃licam quã beatus illustras, de hac causa scripsisse cõperimus: Et alia manu. memor
nr̃i in deũ gr̃a augearis dñe beatissime: meritoq; venerabilis: & in Christo honorãde sancte pr̃.

Innocentii papæ ad præfatos Mileuitani concilii patres: eorundem ordinata & cõstitutiones comprobantis. Epistola. XCIII.

Z NNocentius: Syluano seni: Valētino: & cæteris qui in Mileuitana synodo interfuerunt: dilectissimis fratribus in dño salutē. Inter cæteras Romanæ ecclesiç curas: & apostolicæ sedis occupationes: quib9 diuersorũ consulta fideli ac medica disceptatione tractamus: Frater & coepiscopus noster Iuli9 dilectiõis vestræ literas: quas ex Mileuitano cõcilio cura fidei pphysiore misistis: mihi inopinanter ingessit: Carthaginensis etiã synodi querelæ paris scripta subiũgens. Nimirũ exultat ecclesia tãtã sollicitudinē cõmissis gregibus exhibere pastores: vt non solum ex his patianť errare: sed si q̃s magis ouiũ obscœnę delectationis herba seduxit: si in errore pmanserint: aut segregari penitus velint: aut illicenter dudũ petita vitantes: custodię pristinæ circũspectiõe tutari: in vtraq; pte videlicet cõsulẽtes ne vel suscipiendo tales simili cæteræ ducanť exemplo: vel spernendo redeũtes luporum morsibus videantur ingestæ. Prudens admodum & catholicæ fidei plena cõsolatio. Quis enim aut tolerare possit errantem: aut non recipere corrigentem? Nam vt durum arbitror cõniuentiam præbere peccantibus: ita impiũ iudico manum negare conuersis. Diligenter ergo & congrue apostolici consulitis honoris: Honoris inquam illius: quoniam præter illa quæ sunt extrinsecus sollicitudo manet omnium ecclesiarum super anxiis rebus quæ sit tenēda sententia: antiq scilicet regulæ formam secuti: quã toto semp ab orbe mecum nostis esse seruatam. Verũ hęc missa facio: neq; enim hoc vestram credo latere prudentiam: qui id etiam actione firmastis: nisi scientes: q per oēs puincias de apostolico fonte petentibus responsa semper emanent: præsertim quotiens fidei ratio ventilatur: arbitror oēs fratres & coepiscopos nostros: nõ nisi ad Petrum id est sui nois & honoris authorem referre debere: velut nunc retulit vestra dilectio: qd per to-
& tum mundum possit omnibus ecclesiis in commune prodesse. Fiant enim necesse est cautiores cum inuẽtores malorum ad duplicis relationē synodi sententiæ vestræ statutis viderint ab ecclesiastica cõmuniõe seiũctos. Gemino igiť bono charitas vestra fungiť. Nam & canonum potiemini gratia seruatorum: & beneficio vestro totus orbis vteť. Quis enim catholicorum virorum cum aduersariis Christi velit vlterius miscere sermonem? qs saltē ipsam lucem vitę cõmunione partiri? Noui hæreseos nimirũ fugiantur authores. Quid enim acerbius in deũ fingere potuerunt: q̃ cum adiutoria diuina cassarent: causamq; diuinæ id est quotidianæ precationis auferrent: hoc est dicere: quo mihi opus deo? vt merito i hos dicat hymnidicus: Ecce homines q non posuerunt deum adiutorem sibi. Negantes ergo auxilium dei inquiunt hoiem sibi posse sufficere: nec gratia hũc egere diuina: qua priuatus, necesse est diaboli laqueis irretitus occumbat: dum ad oĩa vitæ perficienda mandata sola tantummodo libertate contendat. O prauissima mentiũ puersa doctrina. Aduerte tandē q primũ hoiem ita libertas ipsa decepit vt dum indulgentius frenis eius vtitur: in præuaricationē psumptione cõciderit: nec ex hac potuit erui: nisi ei prouidēria regenerationis statum pristinæ libertatis, Christi dñi reformasset aduentus. Audi Dauid dicentem: Adiutoriũ nostrũ in noie domini: Et adiutor meus esto. Psal.26.
ne derelinquas me: neq; despicias me deus salutaris meus. quæ incassum dixit: si tantum in ei9
9 erat positum voluntate: qd a dño flebili sermone poscebat. Quæ cum ita sint: cum in omnibus diuinis paginis voluntati liberæ non nisi adiutorium dei legamus esse nectendum: eamq; nihil posse coelestibus auxiliis destitutam: quonam modo huic soli possibilitatem hanc pertinaciter vt asseritis defendētes: sibimet: immo quod est dignius dolore cõmuni: plurimis Pelagius Cælestiusq; persuadent? Multifariis equidem ad instruendum tale magisterium vti possemus exemplis: nisi sciremus sanctitatem vestram ad plenum scripturas omnes callere diuinas, præsertim cum vestra relatio tantis ac talibus testimoniis sit referta: vt his solis valeat præsens dogma rescindi: opusq; non esset recognitis: cum ex his quæ facile vobis occurrentia posuistis: nec audeant obuiare: nec possint. Ergo dei gratiam conantur auferre: quam necesse est etiam restituta nobis status pristini libertate quæramus. Quippe nec alias diaboli machinas: nisi eadem possemus iuuante vitare. Illud vero quod eos vestra fraternitas asserit prædicare: paruulos æternæ vitæ præmiis etiam sine baptismatis gratia posse donari: perfatuũ est. Nisi enim Ioan.6.
manducauerint carnē filii hoīs: & biberint sanguinē ei9: nõ habebũt vitã i semetipis. Qui aũt hãc eis sine regeneratiõe defendunt: vidētur mihi ipm baptismũ velle cassare: cũ pdicant hos habere qd in eos crediť nõ nisi baptismate cõferendũ. Si ergo nihil volunt officere nõ renasci: fa

teanť neceſſe eſt nec regenerationis ſacra fluēta ꝓdeſſe. Verū vt ſuperfluoꝝ hoim praua do-
Matth.19. ctrina celeri veritatis poſſit ratiōe diſcīdi: ꝓclamat hoc dn̄s ī euāgelio: dicēs: Sinite īfantes &
nolite eos ꝓhibere a me: taliū eſt em̄ regnū cęlorū. Quare Pelagiū Cęleſtiūq;: id ē ī uētores vo A.
cū nouarū: q̄ ſicut dixit ap̄l'us: ędificationis nihilū ſed magis vaniſſimas cōſueuerūt parere q̄
2. Timo.2. ſtiones: eccleſiaſtica cōmuniōe priuari ap̄lici vigoris authoritate cēſem⁹: donec reſipiſcāt de
diaboli laq̄is: a quo captiui teneńť ſcdm ipſius volūtatē: eoſq; īterim dn̄ico ouili nō recipi: qd̄
ipſi peruerſæ viæ ſecuti tramitē deſerere noluerūt. Abſcīdēdi ſunt em̄ q vos cōturbāt: & vo-
lunt cōuertere euāgeliū Chriſti. Simul aūt p̄cipimus vt qcunq; id pertinacia ſimili defende-
re nituntur: par eos vindicta cōſtrīgat. Nō ſolū aūt q faciunt: ſed etiā q cōſentiūt faciētib⁹: qa
nō multū intereſſe arbitror: inter cōmittētis animū: & conſentientis fauorē. Addo ampli⁹: Ple-
rūq; dediſcit errare cui nemo conſentit. Hæc ergo fratres chariſſimi in ſupradicta maneāt fi-
xa ſententia: abſint atriis dn̄i: careāt cuſtodia paſtorali: ne duarū ouiū dira cōtagia ſerpāt for
ſitan ꝑ vulgus īcautū: rapaciq; lupus corde lætetur intra ouile dn̄icū tātas ouiū fuſas cater-
uas: dū a cuſtodibus diſſimulanter habeť vuln⁹ duarū. Proſpiciēdū eſt ergo ne ꝑmittendo lu
pos mercenarii magis q̄ videamur eſſe paſtores. Iubemus ſane qm̄ Chriſtus dn̄s propria voce
ſignificauit: nolle ſe mortem moriētis: tātū vt reuertať & viuat: vt ſi vnq̄ ſani depoſito praui
dogmatis errore reſipuerint: dānarintq; ea quorū ſe ipſi p̄uaricatione dānarunt: eis medicinā
ſolitā: id eſt receptaculū ſuū ab eccleſia non negari: ne dū eos redeūtes forſitā ꝓhibemus: vere
extra ouile remanētes: expectātis hoſtis tabidis faucib⁹ glutianť: quos ī ſemetipſis ſpiculo ma
læ diſputationis armauit. Bene valete. Datum. vi. kal'. Februarias: Honorio & Conſtantio vi-
ris clariſſimis conſulibus.

Sancti Auguſtini ad Hilarium: illi Palladiū fratrē cōmēdātis. Et de prauo dogmate Pelagii duobus cōciliis: Carthagineſi. videlicet & Numidiæ reprobato cōmemorantis.

Epiſtola.XCIIII.

DOmino beatiſſimo & in Chriſti veritate venerando fratri & conſacerdoti B
Hilario: Auguſtinus in dn̄o ſalutē. Honorabilis filius nr̄ Palladius cum de
nſo littore nauigaret: beneficiū poſcēdo magis dedit: vt nō ſolū eū benigni
tati tuæ: verūmetiā meipſum tuis orationibus cōmendarem: dn̄e beatiſſi
me & in Chriſti charitate venerande frater. Qd̄ cū facio: profecto & ſancti
tas tua faciet quod de te ambo p̄ſumimus. Quæ aūt circa nos ſint: quoniā
ſcio dilectionē veſtrā pro nobis: ſicut & noſtram ꝓ vobis eſſe ſollicitam: a
memorato perlatore audiet ſynceritas tua. Verūtamē qd̄ maxime neceſſariū eſt: breuiter dicā
Noua quædam hæreſis inimica gratiæ Chriſti cōtra eccleſiam Chriſti conatur exurgere: ſed
nondum euidenter ab eccleſia ſeparata eſt: hominum ſcilicet: qui tantum audent infirmita-
ti humanæ tribuere poteſtatis: vt hoc ſolū ad dei gratiā pertinere contendant: q; cum libero
arbitrio: & nō peccādi poſſibilitate creari ſumus: & dei mādata q̄ a nobis implereńť accepim⁹:
cæterū ad eadē mandata ſeruanda & implenda nullo diuino adiutorio nos egere. Neceſſariam
vero nobis eſſe remiſſionem pctōꝝ: qa ea q̄ a nobis ī p̄teritū malefacta ſunt: īfecta facere nō va-
lem⁹: Cauēdis aūt futuris vincēdiſq; pctīs: oībuſq; tētationib⁹ virtute ſuperandis: ſine vllo deſ
ceps adiutorio gratię dei, naturali poſſibilitate humanā ſufficere voluntatem: nec paruulos in
digere gratia ſaluatoris: qua per eius baptiſmum a perditione liberētur: eo q; nullum ex Adā
contagium damnationis attraxerint. Qꝫ ſint hæc inimica gratiæ Chriſti: quę per Ieſum Chri
ſtum dominum noſtrum humano generi indulta eſt: quemadmodum totius fidei chriſtia-
næ fundamenta euertere moliantur: apud vos tacere non debuimus: vt eiuſmodi homines
quos quidem ſanari in eccleſia, q̄ ex illa reſecari magis volumus & optamus: cura paſtorali ca
ueatis. Iam enim cum iſta ſcriberem cognoueramus in eccleſia Carthaginēſi aduerſus eos epi-
ſcopalis concilii conditum fuiſſe decretum: per epiſtolam ſancto & venerabili papæ Innocen-
tio dirigendum: & nos de concilio Numidiæ ad eandem apoſtolicam ſedem iam ſimiliter ſcri
pſeramus. Omnes enim qui ſpem habemus in Chriſto: huic peſtiferæ impietati reſiſtere: eam
q; concorditer damnare & anathematizare debemus: quæ contradicit etiam orationibus no
Matth.6. ſtris: Concedens quidem vt dicamus: Dimitte nobis debita noſtra: ſicut & nos dimittimus
debitoribus noſtris. & hoc ita concedens: vt aſſerat hominē in hoc corruptibili corpore quod
aggrauat animā: poſſe ſuis viribus ad tātam iuſtitiā peruenire: vt neq; hoc illi ſit dicere neceſ-
ſarium: Dimitte nobis debita noſtra. Illud vero quod ſequitur: Ne nos inferas in tentationem:

non sic accipiunt tanq̃ deus orandus sit:quo nos ad superandas tentationes adiuuet peccatorum:sed ne quisq̃ irruens corporaliter nos humanus casus affligat:q̃m peccatorũ tentatiões vicere ita sit iã in nostra posituꝫ ptãte possibilitate naturæ:vt hoc inaniter impetrãdũ orãtib⁹ arbitremur. Non possum: us vna epistola breui:oĩa vel plurima tantæ ĩpietatis argumenta colligere:pſertim q̃a cum ista cõscriberẽ:perlatores nauigaturi me immorari diutius non sinebant. Puto autem onerosum me non fuisse sanctis sensibus tuis:quod de tãto malo oĩmq; vigilantia domino adiuuante vitando, tacere non potui.

Sancti Augustini & aliorũ episcoporũ:ad Innocẽtiũ papã cõtra doctrinã Pelagii acri⁹ inuehẽtiũ:Atq; ad diligẽtẽ expurgationis eius indagationem faciendã exhortantium.

Epistola.XCV.

C Omino beatissimo meritoq; honorandissimo fratri Innocentio papę: Aureli⁹: Alipi⁹: Augustin⁹: Euodi⁹: & Possidi⁹: salutẽ. De cõciliis duob⁹ puĩcię Carthaginẽsis atq; Numidiæ:ad tuã sanctitatem a nõ paruo epõrũ numero subscriptas literas misimus contra inimicos grãe Christi: qui confidũt ĩ virtute sua: & creatori nr̃o quodãmõ dicũt: Tu nos fecisti hoĩes:iustos aũt ipi nos fecim⁹. Qui naturã hũanã ideo dicũt liberã ne q̃rãt liberatorẽ:ideo saluã vt supfluũ iudicẽt saluatorẽ. Tm̃ ei dicũt valẽte:vt suis virib⁹ ĩ origine suę creationis acceptis:possit per liberũ arbitriũ nihil vlteri⁹ adiuuãte illi⁹ grã q creauit:domare & extinguere oẽs cupiditates:tẽtationesq; supare. Multiq; eorũ insurgũt aduersũ nos:& dicũt aĩæ nr̃ę:Non est salus illi in deo eius. Familia Christi q̃ dicit: Qñ infirmor tũc potens sũ: & cui dicit dñs ei⁹:Salus tua ego sum:suspẽso corde cũ timore & tremore adiutoriũ dñi etiam p charitatẽ tuæ venerationis expectat. Audiuimus eñ esse in vrbe Roma:vbi ille diu vixit:nõ nullos qui diuersis causis ei faueãt:qdã scilicet q̃a vos talia psuasisse phibẽt:plures vero q eũ talia sentire nõ credunt:pſertim q̃a in oriente vbi degit:gesta ecclesiastica facta eẽ iactãt:qb⁹ putat esse purgatus. Vbi quidẽ si episcopi eũ catholicũ pnũtiarũt:nõ ob aliud factũ esse credẽdũ est:nisi quia se dixit dei gratiam cõfiteri:& ait posse hoĩem suo labore ac voluntate iuste viuere

Pſal.3. 2.Cor.12. Pſal.34. 2.Retrã.50.

D vt ad hoc adiuuari dei gratia nõ egeret. His enim auditis verbis:catholici antistites nullã aliã dei gratiã intelligere potuerunt:nisi quã in libris dei legere & populis dei pdicare cõsueuerũt. Eã vtiq; de q̃ dicit apl̃s: Nõ irritã facio gratiã dei. Nã si p legẽ iustitia:ergo Christ⁹ gratis mortuus est. sine dubio gratiã qua iustificamur ab iniquitate:& qua saluamur ab infirmitate:non qua creati sumus cũ propria voluntate. Nam si intellexissent illi eũ eã illum dicere gratiã quã etiam cum impiis habemus:cũ quibus homines sum⁹:negare vero eã qua christiani & filii dei sumus:quis eum patienter catholicorum sacerdotũ nõ dicimus audiret:sed ante oculos suos ferret? Quapropter non culpandi sunt iudices:quia ecclesiastica consuetudine nomen gratiæ audierunt:nescientes quid huiusmodi homines:vel in suę doctrinæ libris:vel in suorum solẽt auribus spargere. Non agitur de vno Pelagio:qui iam fortasse correctus est: quod vtinam ita sit:sed tam multis:q̃bus loquaciter cõtendẽtibus:& infirmas atq; ineruditas animas velut cõuictas trahentib⁹:firmas aũt & in fide stabiles ipsa contẽtione fatigantibus: vsquequaq; iam plena sunt omnia. Aut ergo a tua veneratione acciendus est Romam:& diligenter interrogãdus:quam dicat gratiam qua fateatur (si tamen iam fateatur) ad non peccandũ iusteq; viuendum homines adiuuari. Aut hoc ipsum cum eo per literas agẽdum:& cum inuẽt⁹ fuerit hãc dicere quam docet ecclesiastica & apostolica veritas:tunc sine vllo scrupulo ecclesiæ: sine latibulo ambiguitatis vllius absoluendus est:tunc est reuera de eius purgatiõe gaudẽdũ. Siue eñ gratiam dixerit esse liberũ arbitrium:siue gratiam esse remissionem peccatorum:siue gratiam esse legis præceptum:nihil eorum dicit qd̃ per subministrationem spiritus sancti ptinet ad cõcupiscẽtias tentationesq; vincendas:quem ditissime effudit in nos:qui ascẽdit in coelum & captiuauit captiuitatem:dedit dona hominibus. Hic eñ oram⁹ vt peccatorũ tentationẽ superare possimus:vt spirit⁹ dei vnde pign⁹ accepimus:adiuuet infirmitatẽ nostrã. Qui aũt orat & dicit: Ne nos inferas in tentationem:non vtiq; id orat:vt homo sit qd̃ est natura: neq; id orat vt habeat liberũ arbitriũ qd̃ iam accepit cum crearetur ipsa natura:neq; orat remissionẽ peccatorum:quia hoc superius dicitur: Dimitte nobis debita nostra:neq; orat vt accipiat mandatum. Si eñ in tentationem inductus fuerit:hoc est in tentatione defecerit: facit vtiq; peccatũ quod est contra mandatum. Orat ergo vt non peccet:hoc est ne quid faciat mali:quod pro Corinthiis orat apostolus Paulus dicẽs: Oramus autem ad dominum ne q̃d faciatis mali. Vñ sa

Gal.2. Matth.6. 2.Cor.13.

E

tis apparet q̄ ad non peccandum:id est ad non malefaciendū: q̄uis esse nō dubitet̃ arbitriū vo
luntatis: tñ ei⁹ ptās non sufficiat nisi adiuuetur infirmitas.Ipsa igit̃ oratio clarissima est gra-
tiæ testificatio.Hanc ille confiteatur:& cū gaudebim⁹ siue rectum siue correctū. Distinguen-
da est lex & gratia.Lex iubere nouit:gratia iuuare.Nec lex iuberet nisi esset voluntas:nec gra-
tia iuuaret si sat esset voluntas.Iubetur vt habeamus ītellectū:vbi dicit̃:Nolite esse sicut equ⁹
Psal.31. & mulus q̄bus non est intellectus.& tñ oramus vt habeamus intellectum:vbi dicit̃: Da mihi ī
Psal.118. tellectū vt discam mādata tua.Iubetur vt habeamus sapientiam:vbi dicitur:Siq̄s aūt vestrū i-
Iacobi.1. diget sapientia:postulet a deo q̄ dat oīb⁹ affluenter:& nō improperat:& dabit̃ ei.Iubet̃ vt habe
Sap.8. amus cōtinentiam:vbi dicit̃:Cū scirem q̄a nemo potest esse cōtinēs nisi de⁹ det: & hoc ipsum
erat sapiētia:scire cuius esset hoc donum:adii dñm & deprecatus sum eum.Postremo ne nimi
Psal.36. um longum sit cuncta percurrere:iubetur vt non faciamus malum:vbi dicitur: Declina a ma
Col.4. lo:& tamen oratur vt non faciamus malum:vbi dicit̃:Oramus aūt ad dominum ne quid fa-
ciatis mali.Iubetur vt faciamus bonum:vbi dicitur:Et fac bonum:& tamen orat̃ vt faciamus
bonum:vbi dicitur:Non cessamus pro vobis orantes & postulantes.Atq̄ inter cætera pro illis
orās dicit:Vt ambuletis digne deo ī oē placitū ī oī opere & sermōe bono.Sicut ergo agnoscim⁹
voluntatem cum hæc præcipiuntur:sic & ipse agnoscat gratiam cum petuntur.Misimus re- F
uerentiæ tuæ librum quem dederūt quidam religiosi & honesti adolescentes serui dei: quorū
etiam nomina non tacemus:Nam Tymasius & Iacobus vocātur:qui sicut audiuimus: & iam
nosse dignaris:ipsius Pelagii exhortatione spem quam habebant in sæculo reliquerunt:& non
continenter deo seruierunt.Qui cum eodem errore tandem aliq̄n per qualemcūq̄ operam no
stram domino inspirante caruissent:protulerunt eundem librum: Pelagii esse dicentes: & vt
ei responderetur impendio rogauerunt.Factum est:Ad eosdem rescripta ē ipsa respōsio:Agē-
tes gratias rescripserunt:Vtrum misimus:& cui responsum est:& q̄d respōsum est: Et ne ni-
mium essemus onerosi,signa fecimus his locis:vbi petimus inspicere nō graueris quemadmo
dum sibi obiecta quæstione:q̄ gratiā dei negaret:ita respondit:vt eam esse non diceret nisi na
turam in qua nos condidit deus.Si autem hunc esse suū librum negat: aut eadem in libro lo-
ca:non contendimus:anathematizet ea:& illam confiteatur apertissime gratiā quā doctrina
christiana demonstrat & prædicat esse propriam christianorū:q̄ non est natura:sed qua saluat̃
natura:non auribus sonante doctrina vel aliquo adiumēto visibili:sicut plantat̃ quodāmodo
& irrigatur extrinsecus:sed subministratiōe spiritus & occulta misericordia: sicut facit ille q
dat incrementum deus.Etsi enim quadam non improbanda ratione dicitur gratia dei qua cre
ati sumus:vt non nihil essemus:nec ita essemus aliquid vt cadauer q̄d non viuit:& arbor quę
non sentit:aut pecus quod non intelligit:sed hoīes:qui vt essemus:& viueremus:& sentirem⁹
& intelligeremus:& de hoc tanto beneficio creatori nostro gratias agere debeamus: Vnde me
rito & ista gratia dici potest:quia non præcedentium aliquorū operū meritis: sed gratuita dei
bonitate donata est:Alia est tamen qua prædestinati vocamur:iustificamur:glorificamur:vt
Roma.8. dicere possimus:Si deus pro nobis:q̄s cōtra nos?Qui filio suo proprio nō pepercit:sed p̄ nobis
omnibus tradidit eum.De hac gratia quæstio vertebat̃:q̄n ab his quos Pelagius grauiter offē
debat atq̄ turbabat:dicebatur ei q̄ eā suis disputationibus oppugnaret:quibus assereret non
solum ad facienda:verumetiā ad perficienda mandata diuina per liberum arbitrium huma-
nam sibi sufficere naturam.Hanc apostolica doctrina gratiam isto nomine appellat:qua salua
Gal.2. mur & iustificamur ex fide Christi.De hac scriptum est:Non irritam facio gratiam dei.Nam
Gal.5. si per legem iustitia:ergo Christus gratis mortuus est? De hac scriptum est:Euacuati estis in
Ro.11. Christo:qui in lege iustificamini:a gratia excidistis.De hac scriptum est:Si autem gratia:iam
Ro.4. non ex operibus:alioquin gratia non est gratia.De hac scriptum est:Ei autē qui operatur mer-
ces non imputatur secundum gratiam:sed secundum debitum. Ei autem qui non operatur:
credenti autem in eum qui iustificat impium:reputatur fides eius ad iustitiam. Et multa alia:
quæ melius potes ipse meminisse:& intelligere prudentius:& illustrius p̄dicare.Illā vero grati
am qua creati sumus homines:etiā si ita appellādā nō īmerito ītelligimus:mirū est tñ si ita ap- G
pellata ī vllis legitimis p̄pheticis:euāgelicis:apostolicisq̄ literis legim⁹.Cū itaq̄ de hac gratia
christianis fidelibus catholicisq̄ notissima illi obiiceret̃ q̄stio:vt eam oppugnare desineret: q̄d
est q̄ cum hæc sibi in libro suo velut aduersante persona idem ipse obiecisset: vt se responden-
do purgaret:nihil aliud respondit:nisi naturam creati hominis referri ad gratiā creatoris:at
q̄ ita se dicere sine peccato implere posse iustitiam per liberū arbitriū cum adiutorio diuinæ

gratiae: q deus hoc dederit homini ipsa possibilitate naturae: cui merito respõdetur: Ergo eua
cuatum est scandalũ crucis: ergo Christus gratis mortuus est. Non enĩ si nõ moreref propter
delicta nostra: & resurgeret propter iustificationem nostrã: nec ascẽdẽs in altũ captiuans capti Psal.67.
uitatẽ daret dona hoibus: ista naturae possibilitas quam defendit, in hominibus non esset. An
forte dei mandatũ deerat: & ideo Christus mortuus est: imo iam & hoc erat sanctũ & iustũ &
bonũ. Iam dictum fuerat: Non cõcupisces. Iam dictum fuerat: Diliges proximũ tuũ tã q̃ teipsm Exo.20.
In quo sermone apostolus oẽm legẽ dicit impleri. Et quoniã nisi diligat deũ nemo diligit seip- Leuit.19.
sum: ideo dominus in his duobus praeceptis totã legem prophetasq dicit pendere. Quae duo Matth.22.
praecepta iã erant hoib⁹ diuinit⁹ data. An aeternũ prẽmiũ iustitiae promissum nõdũ erat? Hoc
ipse non dicit: q̃ i suis literis posuit: etiã i veteri testamẽto regnũ coelorũ esse pmissũ. Si ergo ad
faciendam perficiendamq iustitiam: iam erat naturae possibilitas per liberum arbitrium: iam
erat legis dei sanctum & iustum bonumq mandatum: iam erat promissum praemium sempi-
ternum: ergo Christus gratis mortuus est: ergo neq per legem iustitia: neq per naturae possi-
bilitatem: sed ex fide & dono dei per Iesum Christum dominum nostrum: vnum mediato-
rem dei & hominum: qui nisi in plenitudine temporis mortuus esset propter delicta nostra: &
resurrexisset propter iustificationem nostram: profecto & antiquorũ fides euacuaretur & no-
stra. Fide vero euacuata: quae homini iustitia remaneat: cum iustus ex fide viuat? Ex quo enim Abacuc.2.
per vnum hominem peccatum intrauit in mundum: & per peccatũ mors: & ita in omnes ho- Ro.5.
mines pertransiit: in quo omnes peccauerũt: procul dubio a corpore mortis huius vbi alia lex re-
pugnat legi mentis: neminem liberauit: aut liberat sua possibilitas: quae perdita redemptore in
diget: saucia saluatore: sed gratia dei per fidem vnius mediatoris dei & hominũ: hominis Chri
sti Iesu: qui & deus cum esset: hominem fecit: & manens deus: homo factus refecit ipse qd fecit.
Puto autem q eum lateat fidem Christi quae postea in reuelationem venit: in occulto fuisse tẽ-
poribus patrum nostrorum: per quam tamen etiam ipsi dei gratia liberati sunt quicunq om-
nibus generis humani temporibus liberari potuerunt: occulto iudicio dei: non tamen vitupe-
rabili. Vnde dicit apostolus: Habẽtes autẽ scutum fidei: vtiq eundem quem & illi: scdm quod 2.Cor.4.
scriptum est: Credidi propter qd & locutus sum: & nos credimus propter qd & loquimur. In-
de est qd ait ipse mediator: Abrahã pater vester concupiuit videre diẽ meũ: & vidit & gauisus
est. Inde Melchisedech prolato sacramento mensae dñicae: nouit aeternum eius sacerdotiũ figu- Ioan.8.
H rare. Iam vero data in literis lege: quã dicit apostolus subintrasse vt abũdaret delictũ: & de qua Geñ.14.
dicit: Si ergo ex lege haereditas: iã nõ ex pmissione. Abrahae aũt p repromissionem donauit de⁹. Gal.3.
Quid aũt lex? Transgressionis gratia proposita est donec veniret semen: cui promissum est: dis
positũ p angelos in manu mediatoris. Mediator aũt vnius non est: deus autem vnus est. Lex er-
go aduersus promissa dei? Absit. Si enĩ data esset lex q̃ posset viuificare: oino ex lege eẽt iustitia
Sed cõclusit scriptura oĩa sub peccato: vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credẽtibus. Nõ
ne satis ostenditur hoc actum esse per legem: vt peccatum agnosceretur & praeuaricatione au
geretur? Vbi enim lex non est: nec praeuaricatio: & sic aduersus victoriam peccati ad diuinam Ro.4.
gratiam quae in promissionibus est confugeretur: atq ita lex non esset aduersus promissa dei
quia ideo per illam fit cognitio peccati: & ex praeuaricatione legis abundantia peccati: vt ad li
berationem quaerantur promissiones dei: quod est gratia dei: & incipiat esse in homine iustitia
non sua sed dei: hoc est data dono dei: Quam etiam nunc quidem sicut tunc de Iudaeis dictum
est: Ignorantes dei iustitiam: & suam volentes constituere: iustitiae dei non sunt subiecti. Per Ro.10.
legem quippe & illi iustificari se arbitranf: sufficiente sibi ad eam custodiendam libero arbitrio
hoc est iustitia sua prolata ex natura humana: non donata ex gratia diuina: propter quod
iustitia dei dicitur. Vnde iterum scriptum est: Per legem enim cognitio peccati. Nunc autem Ro.3.
sine lege iustitia dei manifestata est: testificata per legẽ & prophetas. Cũ dicit manifestata est:
ostendit quia tunc erat: sed tanq̃ illa pluuia quam Gedeon impetrauit: tunc velut in vellere
occulta: nunc autem velut in area manifestata. Cum ergo lex sine gratia: non mors peccati
potuisset esse sed virtus: Sic enim dictum est: Aculeus mortis peccatum: virtus autem pec- 1.Cor.15.
cati lex: Sicut confugiunt multi a facie regnantis peccati ad gratiam velut aream nunc pa
tentem: ita pauci ad eam confugiebant velut in vellere tunc latentem. Haec vero temporum
distributio refertur ad altitudinem diuitiarum sapientiae & scientiae dei: de qua dictum est:
I Q̃ inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viae eius. Quapropter si & ante tem- Ro.11.
pus legis & tempore ipso legis iustos patres & ex fide viuentes: non possibilitas naturae infir-

maæ & indignę ac vitiatę & ſub peccato venundatę:ſed dei gratia per fidem iuſtificat:& nũc eã
dem in apertum iam veniens reuelata iuſtificat. Anathemet ergo Pelagius ſcripta ſua:vbi cõ
tra eã:etſi non per contumaciã:tñ per ignorantiam diſputat poſſibilitatẽ defendendæ naturę
ad vincenda peccata & implenda mandata. Aut ſi ſua eſſe negat:aut ſcriptis ſuis ab inimicis
ſuis dicit immiſſa:q̃ ſua negat:anathemet ea tñ & damnet paterna exhortatione & authorita-
te ſanctimoniæ tuæ. Si vult ergo onerosum ſibi & pnicioſum,diſcat eccleſiæ ſcandalum aufer-
re:qd̃ ſcãdalũ auditores & in peruerſum dilectores eius vſq̃quaq; ſpargere nõ qeſcũt. Si eñ co
gnouerint eundem librũ quẽ illi⁹ vel putant eſſe vel norunt:epõrũ catholicorũ authoritate &
maxime ſanctitatis tuæ:quã apud eũ eſſe maioris põderis minime dubitamus:ab eodem ipſo
anathematum atq; damnatum:non eos vlterius æſtimamus auſuros loquẽdo cõtra grãm dei
q̃ reuelata eſt per paſſionem & reſurrectionem Chriſti:pectora fidelia & ſimpliciter chriſtiana
turbare:ſed potius adiuuante miſericordia domini:concertantibus nobiſcum charitate ac pie
tate flagrantibus orationibus tuis:nõ ſolum vt in æternum beati:verũetiã iuſti & ſancti ſint:
non in ſua virtute:ſed in eadẽ gratia confiſuros. Vnde & ad ipſum ſcriptam ab vno noſtrum
epiſtolam:ad quem per quendam orientalẽ diaconũ ciuem autem Hipponenſem:tanq̃ purga-
tionis ſuæ quædam ſcripta tranſmiſit:tuæ beatitudini potius credimus dirigendam: melius
iudicantes & petentes vt eam ei mittere ipſe digneris. Sic enim eam legere potius nõ dedigna
bitur:magis in illa eum qui miſit q̃ qui ſcripſit attendens. Illud vero qd̃ dicunt: poſſe hominẽ K
eſſe ſine peccato:& mandata dei facile cuſtodire ſi velit:q̃uis cum hoc per adiutoriũ gratiæ q̃
tamen per incarnationem vnigeniti eius reuelata atq; donata eſſe dicitur:tolerabilius dici vi
deatur:tamen quoniam non immerito mouere poteſt:vbi & quando per eandem gratiam id
Gal. 5. efficiatur in nobis:vt ſine vllo prorſus peccato ſimus:vtrũ in hac vita quando caro concupi-
1. Cor. 15. ſcit aduerſus ſpiritum:an in illa cum fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Vbi eſt mors victoria tua? vbi
eſt mors aculeus tuus? Aculeus enim mortis eſt peccatum:diligentius pertractãdum propter
alios quoſdam:q ſenſerunt:atq; in ſuis literis memoriæ mandauerunt:etiã in hac vita eſſe poſ
ſe homines ſine peccato:non ab initio natiuitatis ſuæ:ſed conuerſione a peccatis ad iuſtitiam:
& a vita reproba ad bonam vitam. Sic enim ĩtellexerũt quod de Zacharia & Helizabet ſcriptũ
Lucæ. 1. eſt:ambulaſſe eos in oĩbus iuſtificationibus domini ſine querela. Hoc qd̃ dictum eſt:ſine quere
la:ſine peccato dictum acceperunt:non quidem negantes:immo etiam qd̃ aliis locis in literis
eorum inueniť:pie confitentes adiutorium gratię domini noſtri:nõ per naturalem ſpiritũ ho
minis:ſed per principalem ſpiritum dei. Qui parũ videtur conſyderaſſe ipſum Zachariã fuiſ-
ſe vtiq; ſacerdotẽ. Omnes autem tũc ſacerdotes neceſſe habebant ex lege dei primitus pro pec
catis ſuis offerre ſacrificium:deinde pro populo. Sicut nunc per orationis ſacrificium conuin
Matth. 6. cimur non eſſe ſine peccato:quoniam iuſſi ſumus dicere: Dimitte nobis debita noſtra: Ita & tũc
per ſacrificia victimarũ animalium cõuincebanť ſacerdotes ſine peccato non eſſe qui pro ſuis
peccatis iubebanť offerre. Q; ſi res ita ſe habet:vt per gratiam ſaluatoris proficiamus quidem
in hac vita:deficiente cupiditate:creſcente charitate:perficiamus autem in illa vita cupidita-
1. Ioan. 3. te extincta:charitate completa:profecto illud qd̃ ſcriptum eſt: Qui natus eſt ex deo non peccat
ſecundum ipſam charitatem dictũ eſt:q̃ ſola non peccat. Ad natiuitatem quippe q̃ ex deo eſt:
agenda & perficienda pertinet charitas:non ea quæ minuenda eſt & conſumenda cupiditas:q̃
tamen q̃diu eſt in membris noſtris:lege quadam ſua repugnat legi mentis: Sed natus ex deo
Ro. 7. nec obediens deſyderiis eius,nec exhibens mẽbra ſua arma iniquitatis peccato,poteſt dicere: Iã
non ego operor illud:ſed illud qd̃ habitat in me peccatũ. Sed quoquo modo ſe habeat iſta quæ L
ſtio:quia etſi non inuenitur homo in hac vita ſine peccato:id tamen dicitur poſſe fieri per ad
iutorium gratiæ & ſpiritus dei:qd̃ vt fiat conandum atq; poſcendũ eſt:tolerabiliter ĩ id quiſq;
fallitur:nec diabolica impietas:ſed error humanus eſt:elaboranda & optãda affirmare etiam
ſi quod affirmat nõ poſſit oſtendere. Id enim credit fieri poſſe quod certe laudabile eſt velle. No
bis autem ſufficit q nullus in eccleſia dei fidelium reperitur ĩ quolibet pfectu: excellẽtia:atq;
Matth. 6. iuſtitia:qui ſibi audeat dicere non neceſſariã precationem orationis dominicę: Dimitte nobis
debita noſtra:& dicat ſe non habere peccatum:ne ſeipſum decipiat & veritas in eo non ſit. q̃uis
iam ſine querela viuat. Non eñ qualecunq; etiam tentationis humanæ:ſed graue peccatũ eſt
qd̃ in querelã venit. Cætera quæ illi obiecta ſunt:ſicut geſtis defenſa per uiderit:ita de his pro
culdubio tua beatitudo iudicabit. Dabit ſane nobis veniã ſuauitas mitiſſima cordis tui:q pro-
lixiorẽ epiſtolã fortaſſis q̃ velles tuæ miſimus ſanctitati. Non eñ riuulum noſtrum tuo largo

fonti augendo refundimus:sed in hac nõ parua tentatione tẽporis:vnde nos liberet tuí dicimus: Ne nos inferas in tentationem:vtrum etiam noster licet exiguus ex eodem quo etiã tuus abundans emanet capite fluentorum,hoc a te probari volumus:tuisq; rescriptis de cõmuni participatione vnius gratiæ consolari. Matth.6.

Innocentii papæ ad præfatos episcopos,eorum scriptis respondentis.

Epistola.XCVI.

M Nnocentius Aurelio:Alipio: Augustino:Euodio: Possidio epis salutẽ.Fraternitatis vestræ literas plenas fidei totoq; religionis catholicæ vigore firmatas a duob⁹ missas cõciliis p fratrem & coepiscopũ nostrũ Iuliũ pergrato suscepimus animo:q; earũ tenor omnisq; contextio est in cõsyderatione quotidianæ gratię dei: & in eorũ correctione q contra sentiunt/ integra ratione cõsistit:vt & illis omnẽ tollere possit errorẽ:& idoneum dato cuiuis nostræ legis exemplo:quẽ sequi debeat dignũ possint pręebere doctorẽ.Sed de his iã satis vt opinor supra diximus:cum vestris relationibus respondentes rescripsimus:qd vel de illorum perfidia:vel de vestra sententia sentiremus.Sed subinde contra eos subuenit & suppeditat quod dicatur:nec potest aliquãdo esse quod vincat:cum tam miserum impiumq; sit qđ nostrę fidei virtute & ipsa plenius veritate vincaĩ.Qui enim omnem vitæ spem respuit atq; contempsit,inimica damnabili cor suum disputatione confundens:cum credit nihil esse qđ a deo accipiat:nec aliquid superesse quod petat:ad sanãdum se qui sibi hoc abstulit vlterius qd relinqĩ?Si ergo sunt aliqui quos in sui defensionẽ peruersitas tanta deuinxit:q huic se dogmati dant atq; cõiungũt:sperãtes hoc ad catholicã pertinere doctrinã:qđ abhorrẽs longius & penitus approbatur aduersum:infecti illorum & monitis:& verbis vt laberentur inducti:quarenus ad rectum viæ tramitem redeant festinabunt:ne diutius mentem obsidens velut eorũ sensib⁹ pastus error inuadat.Nã si Pelagius quocũq; restitit loco:eorũ aĩos qui facile vel simpliciter crederent disputanti:hac affirmatione decepit:seu hac illi in vrbe sint: qđ nescientes nec manifestare possumus nec negare:cum et si sunt lateant:nec aliquando audeãt: vel illum prędicantẽ ista defendere:vel talia aliquo nostrorum pręsente iactare:& in tanta populi multitudine deprehẽdi aliquis facile:nec alicubi possit agnosci:siue in quouis terrarũ loco degãt dei nostri mia gratiaq; credim⁹ q; facile corrigantur:audita eius damnatione qui fuerit pertinax & resistens huius dogmatis author inuentus.Nec interest vbi isti fuerint:dum vbicũq;

N inueniri potuerint,sint sanandi.Nobis tñ nec psuaderi potest eũ esse purgatũ: q̃uis ad nos a nostro quibus laicis sint gesta perlata quib⁹ ille auditũ se crederet & absolutũ: quæ vtrũ vera sint dubitamus q; sub nulla illius prosecutione venerunt:nec eorũ aliquas accepimus de hac re literas apud quos istius rei iste pręstitit causas.Q; si de sua ille potuisset purgatione confidere,hoc magis credim⁹ q; egisset:quod multo verius esse potuerat: vt illos cogeret epistolis suis quid iudicauerunt indicare. Verũ cũ sint aliqua in ipis posita gestis q̃ obiecta partim ille vitando suppressit:partim multa in se verba retorquendo tota obscuritate cõfudit : aliqua magis falsis argumẽtis q̃ vera ratione(vt ad tempus poterat videri) purgauit negando: alia falsa interpretatione vertendo.Sed vtinam qđ optandum magis est etiam se ille ad verã fidei viã ab illo sui tramitis errore cõuertat,vt cupiat velitq; purgari: consyderans quotidianam dei gratiã:adiutoriũq; cognoscẽs:vt videaĩ verũ & approbetur ab omnib⁹ manifesta ratione correctus:nõ gestorum iudicio:sed ad catholicam fidem corde conuerso. Vnde non possum⁹ illorum nec culpare nec approbare iudicium:cum nesciamus vtrũ vera sint gesta : aut si vera sunt illum constet magis subterfugisse,q̃ se tota veritate purgasse.Qui si confidit nouitq; nõ nostra dignum esse damnatione q; dicat iam non totum hoc se refutare quod dixerat : sed a nobis accersiri:sed ipse debet potius festinare vt possit absolui . Nam si adhuc taliter sentit: quando se nostro iudicio quibusuis acceptis literis cum sciat damnãdum esse:committit.Q; si accersiendus esset,ab his melius fieret:qui magis proximi & non longo terrarum spatio videntur esse disiũcti:sed nõ deerit cura si medicinæ ille materiam.Potest enim damnare quæ senserat:ac datis literis erroris sui (vt regressum ad nos decet) veniam postulare.Librum sane

O ne qui eius esse diceretur,nobis a vestra charitate transmissum euoluimus:In quo multa blasphemia,nihil quod placeret:nihil qđ non penitus displiceret:a quouis damnandum atq; calcandũ:cui similia nisi qui ista scripserat nemo alter in mentẽ reciperet atq; sentiret.Nam hoc loco lati⁹ de lege disputare velut coram posito repugnãteq; Pelagio necessarium esse nõ duxi

mus:cũ vobiſcũ totũ ſcientib⁹ pariq̃ nobiſcũ aſſenſione gaudentib⁹ colloquamur. Tũc enim melius hęc exempla ponunẽ:qñ cũ his quos harũ cõſtat rerũ imprudẽtes eſſe,tractamus.Nã de naturæ poſſibilitate,de libero arbitrio:& de omni dei gratia & quotidiana gr̃a,cũ nõ ſit recte ſentienti vberrimũ diſputare:anathematizet ergo iſta q̃ ſenſit: vt illi q eius ſermonib⁹ fuerant præceptiſq̃ collapſi:qđ tandẽ habeat fides vera cognoſcãt.Facilius eñ reuocari poterũt cũ iſta a ſuo ſenſerint authore damnari.Q3 ſi ille pertinaciter in hac voluerit impietate perſiſtere:agendum eſt qualiter vel his poſſit ſubueniri:quos nõ ſuus huius magis error induxit ne & illis hęc medicina pereat:cuius iſte talẽ nõ admittit nec poſtulat curã.Deus vos incolumes cuſtodiat fratres chariſſimi.Datum.v.kal'.februarias.

Innocentii ad Aureliũ:& beatũ Auguſtinũ epiſcopos:vt in dño gaudeant cupiẽtis:& pro eo paria vota ad deũ rependant,precantis.

Epiſtola.XCVII. P

INnocentius Aurelio & Auguſtino epĩs.Acceptiſſimi mihi Germani compreſbyteri illo recurſus vacuus officio vr̃o eſſe non debuit.Per charos eñ ſalutare chariſſimos:naturale quodãmodo videẽ & cõſequens.Gaudere ergo in dño veſtrã germanitatem amãtiſſimi cupimus:& pro nobis paria ad deũ vota repẽdere precamur:quia vt bene noſtis: cõmunib⁹ & alternis plus agimus orationbus,q̃ ſingularibus aut priuatis.

Euodii epĩ ad beatũ Auguſtinũ:de ratione & deo:de corpore ſaluatoris: an ſubſtantiã dei videat;de aĩa Chriſti:& qui ſint ſpiritus de quib⁹ Petrus dicit:Mortificatus carne & viuificatus ſpiritu:in carcere prędicauit:ſcire cupientis.

Epiſtola.XCVIII. Q

EVodius epĩs:Auguſtino epõ.Pridẽ quęſtionẽ miſi ad ſanctitatẽ tuam. Vnã de ratione & deo:p lobinũ q ſeruit ancillis dei. Alterã de corpore ſaluatoris de quo æſtimaẽ q̃ ſubſtãtiã dei videat . Tertiã dico nũc:Aĩa rationalis quã ſaluator cũ corpore aſſumpſit: vtrũ i vna de opinionib⁹ eſt illis q̃ ꝓponunẽ cũ de aĩę origine quęrit: ſiqua ibi poteſt veritate fulciri:an q̃q̃ rationalis ſit:nõ tñ ex his ſpecieb⁹ q̃ de animaliũ anima dicitur:ſed in alia habeẽ.Quartã interrogo:q ſunt illi ſpũs de quib⁹ in ep̃la

1.Petri.3. ſua ponit Petrus teſtimoniũ de dño dicẽs:Mortificatus carne viuificatus ſpũ:in quo & eis q in carcere erãt ſpiritibus veniẽs prędicauit,& cætera.Hoc inſerẽs q̃ in inferno fuerũt:& deſcẽdens Chriſtus omnibus euãgelizauit:omneſq̃ a tenebris & pœnis per gratiã liberauit:vt a tpe reſurrectionis dñi,iudiciũ expecteẽ exinanitis inferis . Quid ergo in hac re ſanctitati tuæ videatur,cupio noſſe.

Sancti Auguſtini ad Euodiũ:ad interrogata per eũ copioſe reſpõdentis: & illi ſatiſfacientis.

Epiſtola.XCIX. R

DOmino dilectiſſimo fratri & coepiſcopo Euodio: Auguſtinus in dño ſalutẽ.Quęſtio quã mihi ꝓpoſuiſti ex ep̃la apoſtoli Petri:ſolet nos(vt te latere nõ arbitror)vehemẽtiſſime cõmouere:quõ illa verba accipiẽda ſint tanq̃ de inferis dicta.Replico ergo tibi eandẽ quęſtionẽ:vt ſiue ipſe potueris: ſiue aliquẽ q poſſit inueneris:auferas de illa atq̃ finias dubitationẽ meam. Qđ ſi prior potuero:cũ id donauerit dñs:tibiq̃ impartiri valuero:nõ fraudabo dilectionẽ tuã.Nũc aũt quæ me ibi moueant intimabo:vt ſcđm hæc de illis verbis apoſtolicis,vel ipſe cogites:vel quẽ idoneũ repereris cõſulas.Cũ dixiſſet Chriſtũ

Vbi ſupra. mortificatũ carne viuificatũ ſpiritu,cõtinuo ſubiecit:In quo & his q in carcere erant cõcluſi ſpiritibus veniens prędicauit:q increduli fuerant aliquando qñ expectabant dei patientiã in diebus Noe cũ fabricareẽ arca,in qua pauci,id eſt octo aĩæ ſaluę factæ ſunt per aquã. Deinde S ſubiũxit & ait:q̃ & vos nũc ſimili forma baptiſma ſaluos fecit.Mouet itaq̃ ſi apud inferos dominus qñ mortuus eſt,in carcere cõcluſis ſpiritibus prędicauit:qđ boni ſoli meruerĩt vt dñs

Lucæ.16. in inferno deſcenderet:& de iſtis tñ duobus dictũ fuiſſe illi diuiti:Inter vos & nos chaos magnũ firmatũ eſt:vt hi q volũt hinc tranſire ad vos nõ poſſint,neq̃ inde huc trãſmeare:neſcio vtrum quiſq̃ ſit cui nõ videatur abſurdũ.Porro ſi plures q̃ duo ibi erant,quis audeat dicere: nõ ibi fuiſſe patriarchas & prophetas:quibus in ſcripturis dei iuſtitiæ pietatiſq̃ tam inſigne teſtimoniũ perhibeẽ:q tũc infideles fuerunt cũ fabricaretur arca?Etenim poſt tpa Noe multa milia tot gẽtiũ: vſq̃ ad paſſionẽ Chriſti mortua ſunt:q̃ potuerũt apđ inferos iueniri.Nõ vtiq̃

eorū qui ī deū crediderāt: sicut prophetæ & patriarchę de stirpe Abrahæ: sicut ipse retro Noe
& tota domus eius, q̄ salua facta est per aquā: excepto fortassis vno filio qui postea reprobatus
est: sicut etiā pręter progeniē Iacob: alii fuerunt credentes in deum sicut Iob, sicut ciuitas Ni
niue: & si qui alii sunt qui vel apparēt in scripturis vel in genere humano latēt: sed eorū dico
multa milia hominū qui deū ignorantes: & dęmonū vel simulacrorū cultui deditī: a tēporibus
Noe vsq; ad passionē Christi, ex hac vita emigrarūt: quos apud inferos Christus inueniens:
quō illis nō prędicauit: sed illis tm̄ qui in diebus Noe increduli fuerant cum fabricaret arca?
Aut si omnibus prędicauit: cur illos solos Petrus cōmemorauit: prætermissa multitudine tā
T innumerabili cæterorū? Et dn̄m quidē carne mortificatū aduenisse in infernū satis cōstat. Ne
q; enī cōtradici potest, vel ꝓphetiæ q̄ dixit: Qm̄ nō derelinques aīam meā in inferno: Qd̄ ne Psal.15.
aliter quisq̄ sapere auderet, in actibus apostolorū, idē Petrus exponit: vel eiusdem Petri illis ver Actu.2.
bis quibus eū asserit soluisse inferni dolores: in quibus impossibile erat eum teneri. Quis ergo
nisi infidelis negauerit fuisse apud inferos Christū? Q; si mouet aliquē: quēadmo.dū accipien 12.de Geñ.
dum sit inferni ab illo solutos dolores: Neq; enim cœperat in eis esse tanq̄ in vinculis: & sic eos ad literā ca
soluit tanq̄ si catenas soluisset quibus fuerat alligatus: facile est intelligere sic eos solutos quē- pi.33.
admodum solui possunt laquei venantium ne teneant: non quia tenuerūt. Potest & sic: vt eos
dolores eum soluisse credamus quibus teneri ipse nō poterat: sed quibus alii tenebantur quos
Y ille nouerat liberandos. Verum quinam isti sint, temerarium est definire. Si enim omnes om-
nino dixerimus tunc esse liberatos qui illic inuenti sunt: quis non gratuletur si hoc possimus
ostendere? pręsertim propter quosdam qui nobis literario labore suo familiariter innotuerūt:
quorū eloquium ingeniumq; miramur; non solum poetas & oratores; qui eosdem ipsos falsos
deos gentiū: multis opusculorū suorū locis contēnendos ridendosq; mōstrarūt: & aliquando
etiā vnū deum verumq; confessi sunt: q̄uis illa superstitiosa cū cæteris colerent: verūetiā illos
qui hęc non cantando vel declamando, sed philosophando dixerunt: multorū etiā quorū lite-
ras non habemus: sed in illorū literis didicimus sc̄dm quendā modū laudabiles vitas: q exce
pto dei cultu in quo errauerūt colētes vana q̄ publice colenda fuerant instituta: & creaturæ
potius q̄ creatori seruiētes: in cęteris moribus parsimōiæ, cōtinētię, castitatis, sobrietatis; mor
tis pro patrię salute contemptu, seruatæq; fidei: nō solū ciuibus verū & hostibus imitandi meri
to ꝓponant. Quæ quidē omnia quādo nō referunt ad finē rectæ veræq; pietatis: sed ad fastū
inanē humanæ laudis & gloriæ: etiā ipa inanescunt quodāmodo steriliaq; reddunt: verunta
mē quadā indole animi ita delectant: vt eos in quibus hęc fuerūt: vellemus vel præcipue vel cū
cæteris ab inferni cruciatibus liberari: nisi aliter se haberet sensus humanus: aliter iustitia crea
V toris. Quæ cum ita sint, si oēs inde soluit saluator, & sicut requirēs scripsisti, exinaniuit infer
na: vt deinceps iudiciū iā expectaret extremū: Hęc sunt q̄ in hac re nō immerito mouent, quę
mihi interim cogitanti solent occurrere. Primū: qua authoritate firmet ista sentētia. Qd̄ enī
scriptū est in morte Christi factū solutis doloribus inferni: vel ad ipm̄ potest intelligi pertinere
q; eos hactenus soluerit, hoc est irritos fecerit ne ab eis ipse teneret; præsertim quia sequit: In
quibus impossibile erat teneri eum. Vel si causa quæritur cur voluerit venire in infernū vbi
dolores illi essent quibus teneri omnino nō poterat: qui erat (vt scriptū est) inter mortuos li- Psal.87.
ber, in quo priceps & præpositus mortis nō inuenit aliquid qd̄ supplicio deberet: hoc scilicet
quod scriptū est: solutis doloribus inferni, nō in omnibus, sed in quibusdā accipi potest: quos il
le dignos ista liberatione iudicabat: vt neq; frustra illuc descēdisse existimetur: nulli eorū pro
futurus qui ibi tenebant inclusi: nec tamen sit consequens: vt qd̄ diuina quibusdā misericor
dia iustitiaq; concessit: omnibus concessum esse putandum sit. Et de illo quidē primo homi-
ne patre generis humani, q; eum ibidem soluerit: ecclesia fere tota cōsentit: qd̄ eā nō inaniter
credidisse credendum est: vndecūq; hoc traditū sit: etiam si canonicarum scripturarum hinc
expressa non proferatur authoritas: q̄q̄ illud quod in libro sapiētiæ scriptū est: Hęc illū q pri- Sapien.10.
mus factus est patrē orbis terrarū: cum solus esset creatus: custodiuit & eduxit illum a delicto
suo: & dedit ei virtutē continēdi omnia: magis pro hac sn̄ia q̄ pro vllo alio intellectu facere vi
X deatur. Addūt quidā hoc beneficium antiqs etiam sanctis fuisse concessum: Abel: Seth: Noe:
& domui eius: Abraam: Isaac: & Iacob: aliisq; patriarchis & prophetis: vt dominus cum in
infernum venisset: illis doloribus soluerentur. Sed quōnam modo intelligatur Abraam in
cuius sinum pius etiam pauper susceptus est: in illis fuisse doloribus: ego quidē non video:
explicant fortasse qui possunt. Solos autem duos: id est Abraam & Lazarum in illo me-

morabilis quietis sinu fuisse: anteq̃ dñs in iferna descẽderet: & de istis tantũ duob⁹ dictũ fuis-
Lucæ.16. se illi diuiti: Inter vos & nos chaos magnũ firmatũ est: vt hi q volũt hinc trãsire ad vos nõ pos
sint: neq; inde huc transmeare: nescio vtrũ quisq̃ sit cui nõ videat̃ absurdũ. Porro si plures q̃
duo ibi erant: quis audeat dicere nõ ibi fuisse patriarchas & prophetas: quib⁹ in scriptura dei
iustitiæ pietatisq; tam insigne testimonium perhibet̃? Quid his ergo præstiterit, q dolores sol
uit inferni, in quibus illi nõ fuerũt, nondũ intelligo: præsertim quia ne ipsos quidem inferos
vspiam scripturarũ locis in bono appellatos potui reperire. Qđ si nusq̃ in diuinis authorita-
tibus legit̃: non vtiq; sinus ille Abrahę: id est secretę cuiusdam quietis habitatio: aliqua pars
inferorũ esse credẽda est: q̃q̃ i his ipsis tãti verbis magistri: vbi ait dixisse Abraham: Inter vos T
& nos chaos magnũ firmatũ est: satis vt opinor appareat nõ esse quandã partẽ & quasi mem-
brum inferorum tantæ illius felicitatis sinũ. Chaos enim magnum quid est: nisi quidã hiat⁹
multum ea separans: inter quæ non solum est, verũetiã firmatus est? Quapropter si in illum
Abrahæ sinũ Christũ mortuũ venisse sancta scriptura dixisset, nõ nominato inferno eiusq; do
loribus: miror si quisq̃ ad inferos eum descendisse asserere auderet. Sed quia euidẽtia testimo
nia & infernum commemorant & dolores, nulla causa occurrit: cur illo credat̃ venisse salua-
tor: nisi vt ab eius doloribus saluos faceret. Sed vtrũ oẽs quos in eis inuenit: an quosdã quos
illo beneficio dignos iudicauit, adhuc requiro. Fuisse tamẽ eũ apud inferos: & in eorũ dolori-
bus constitutis hoc beneficiũ præstitisse nõ dubito. Vnde illis iustis q in sinu Abrahę erãt, cũ Y
ille in inferna descẽderet, nondũ quid contulisset inueni: a quibus eum scd̃m beatificã presen
Lucæ.23. tiam suæ diuinitatis nũq̃ video recessisse. Sicut etiã eodẽ ipo die quo mortuus est: promisit la
troni, q cũ illo in paradiso fuisset futurus: quãdo ad soluendos inferni dolores fuerat descẽsu
rus. Profecto igit̃ in paradiso atq; sinu Abrahæ: etiã ante iam erat beatificãte sapiẽtia: & apđ
inferos iudicãte potẽtia. Vbi eñ nõ ẽ nullo loco obsessa diuinitas? Veruntamẽ scd̃m creatu-
ram quã ex quodã tempore suscipiendo manens deus, homo factus est; hoc est scd̃m animam
eum fuisse apđ inferos: apte scriptura declarat: & per prophetiam pręmissa: & per apostolicũ
Psal.15. intellectum satis exposita, qua dictũ est: Non derelinques animã meã in inferno. Scio quibus-
dam videri morte dñi Christi iam talẽ resurrectionẽ pręstitã iustis, qualis nobis in fine pmit-
Matth.27. titur: quoniã scriptũ est: illo terræmotu quo in eius passione petræ scissæ & monumenta aper
ta sunt: multa corpora resurrexisse iustorum: & visa cum illo quãdo resurrexit in sancta ciui
tate. Qui vtiq; si non iterum sepositis corporibus dormierunt: videndũ est quemadmodum
Apoca.1. intelligatur: Christus primogenitus a mortuis: si eum in illa resurrectione tot pręcesserunt.
Q; si responderetur hoc dictum esse per anticipationem: vt monumenta quidem illo terræ-
motu aperta intelligantur: cũ Christus in cruce pẽderet: resurrexisse aũt iustorũ corpora nõ V
tunc sed cum ille prior resurrexisset: q̃uis tũc, vt dixi, anticipando fuisset adiũctũ: vt & Chri-
stus primogenitus a mortuis sine ambiguitate credatur: & illis iustis continuo cõcessum, vt
ipso pręeunte in æternã incorruptionẽ atq; immortalitatẽ resurgerent: illud adhuc restat qđ
Actu.2. moueat: quomodo a Petro dici potuerit: qđ vtiq; verissime dictũ est: quãdo per illam prophe
tiam non de Dauid, sed de Christo asseruit fuisse prędictum: carnem eius non vidisse corru-
ptionem: quod & adiunxit de Dauid: apud eos esse monumentum eius. Vnde illos vtiq; non
conuincebat: si corpus eius ibi iam non erat; quia etsi ante in recenti sua morte resurrexisset:
nec caro eius vidisset corruptionem: posset nihilominus illud monumentum manere. Durũ
autem videtur vt Dauid non fuerit in illa resurrectione iustorum: si eis iam æterna donata
est: cuius Christus ex semine tã crebro, & tanta euidentia, tantaq; honorificentia commenda
Heb.11. tur. Periclitabitur etiã illud, quod ad hebræos de iustis antiquis dicitur: Quia pro nobis me
liora prouiderunt: ne sine nobis perfecti perficerentur: si iam in illa resurrectiõis incorruptio
1.Petri.3. ne constituti sunt quæ nobis perficiendis in fine promittitur. Cur ergo Petrus eos tantum Z
commemorare voluerit: quibus in carcere inclusis euangelium prędicatum est: qui in dieb⁹
Noe cum fabricaretur arca increduli fuerunt? Vides q̃ latebrosum sit: & quæ me moueant
ne affirmare hinc aliquid audeam. Huc accedit: quia cum dixisset apostolus: q & vos nunc si
mili forma baptisma saluos facit, non carnis dispositio sordium: sed conscientiæ bonæ inter-
rogatio in deum per resurrectionem Iesu Christi qui est in dextera dei, deglutiẽs mortẽ: vt vi
tæ æternæ hæredes efficeremur: pfectus in cælos subiectis sibi angelis & potestatibus & vir-
1.Petri.4. tutibus: continuo subiecit: Christo igitur in carne passo: & vos eadẽ sciẽtia armamini: quia q
passus est in carne desiit a peccatis in hoc: vt iam nõ hominũ desyderiis: sed volũtate dei quod

reliquũ est in carne viuat tẽpus. Deinde addidit: Sufficit eñi pręteritũ tps ad volũtatẽ hoĩm
consummarũ ambulantes in libidinib⁹ & concupiscẽtiis & ebrietate, comessationibus, pota-
tionibus, & illicitis idolorũ seruitutib⁹. In quo stupescũt nõ cõcurrere vos in eandem luxurię
cõfusionẽ blasphemãtes: qñ reddẽt rationẽ ei qui paratus est iudicare viuos & mortuos. His
dictis subnectit: Propter hoc eñi & mortuis euangelizatũ est: vt iudicent quidẽ scd̃m homi-
nes in carne: viuant aũt scd̃m deũ spiritu. Quẽ nõ moueat ista pfunditas! Mortuis dicit euã
gelizatũ: quos profecto si intellexerimus qui de corpore exierunt, illi opinor erunt: de quibus
supra dixit: Qui increduli fuerunt in dieb⁹ Noe: aut certe oẽs quos apud inferos Christus in
uenit. Quid sibi ergo vult vt iudicent quidẽ scd̃m hoĩes in carne: viuãt aũt scd̃m deum spiri
tu! Quomodo iudicantur in carne quã non habẽt, si apud inferos sunt: vel quã nondũ recepe
runt: si etiã a doloribus inferni soluti sunt! Neq3 eñi si vt quaerendo dicis: exinaniti sunt infe-
ri, omnes etiã qui tũc ibi fuerũt, in carne resurrexisse credendi sunt. Aut qui resurgẽtes appa
ruerũt cũ dño, ad hoc carnẽ receperunt: vt in ea iudicarentur scd̃m hominẽ. Quod nec de il-
lis video quomodo accipi possit, qui increduli fuerũt in diebus Noe: nõ eñi eos in carne vixis-
se scriptũ est: Aut credi potest ideo solutos dolores inferni, vt q inde liberarent: carnẽ ad luen
& dam poenam reciperent. Quid est ergo vt iudicentur scd̃m hoĩes in carne: viuant aũt secun-
dum deum spiritu! An forte hoc praestitum est eis quos apud inferos Christus inuenit: vt p
euangeliũ viuificarent spiritu: q̃uis futura resurrectione in carne iudicãdi sint: vt per aliquã
carnis poenã trãsẽãt in regnũ dei! Quod si ita est: cur hẽc tñi de illis q quondã nõ crediderũt
in diebus Noe: ac nõ etiã de caeteris quos illic Christi visitatio comperit: per euangelii praedi-
cationem spiritu reuixerũt: postea transitoria poena in carne iudicandi! Qd̃ si de omnibus ac
ceperimus, manet quęstio: quare Petrus eos tantũ cõmemorauit q tunc increduli fuerunt cũ
fabricaretur arca. Mouet etiã illud: q3 hi qui de hac re conant reddere rationem: ideo dicunt
Christum ad inferos descendisse, his qui ibi inuenti sunt illa loca poenalia tanq̃ carceres exina
nitos: quia non audierant euangelium, quod illis viuentib⁹ nondũ toto orbe terrarũ praedica
batur: & iustas habebant causas cur non credidissent quod eis non fuerat annũtiatum: dein-
ceps autẽ nõ habituros excusationẽ: qui prędicationẽ euangelii per omnes gẽtes celebratam
diffusamq3 contẽnunt: & ideo illis tunc euacuatis carceribus iam iustum restare iudicium
quo contumaces & infideles etiam aeterno igne punianẽ. Nec attẽdũt qui hoc sentiunt, hanc
excusationẽ habere posse omnes: qui etiã post resurrectionẽ Christi, anteq̃ ad eos euãgelium
perueniret, ex hac vita emigrarunt. Neq3 enim postea q̃ dominus remeauit ab inferis: nemo p
missus est iterũ ire ad inferos: nisi audito euangelio: cum tam multi morerentur in toto orbe
terrarũ: anteq̃ ad eos haec annuntiatio perueniret: qui omnes habebunt excusationem quę ab
9 lata dicit eis: quibus dñs cũ venisset, q ante nõ audierãt: in inferno dicitur prędicasse. An for
te dicatur etiã istos qui post domini resurrectionem nondũ sibi annuntiato euãgelio mortui
sunt siue moriuntur: illic apud inferos audire potuisse vel posse: vt illic credãt quod de Chri
sti veritate credendum est: & habeãt etiã ipsi remissionẽ ac salutẽ quã illi meruerũt: quib⁹ ipse
Christus annũtiauit. Neq3 enim quia rursus ascẽdit Christus ab inferis: ideo ibi fama eius ex
tincta est: nam & hinc ascẽdit in caelum: & tamen eius annuntiatione qui in eum crediderũt
salui erunt. Ideo quippe exaltatus est: & donatum est ei nomen quod est super omne nomẽ: vt Phil.2.
in nomine eius omne genu flectatur, nõ solum caelestiũ & terrestriũ, verũ etiã infernorũ. Sed
hãc opinionẽ si admittimus: qua putari potest homines qui cum viuerẽt minime crediderũt
posse in Christũ apud inferos credere: quis ferat: quae consequẽtur absurda fideiq3 contraria!
A Primum: ne frustra dolere videamur eos qui sine ista gratia de corpore exierũt: frustraq3 curã
gerere atq3 instanter hortari: vt eã homines priusq̃ moriantur percipiant: ne sempiterna mor
te puniantur. Aut si illi tñi apud inferos inutiliter atq3 infructuose credunt: qui euangelio si
bi annuntiato hic credere noluerũt: illis aũt proderit credere: q nõ hic cõtempserũt qd̃ audi-
re minime potuerunt: aliud sequitur absurdius: vt hic non sit euangelium pręedicãdum: quo
niam omnes vtiq3 morituri sunt: & sine vllo reatu contempti euangelii venire ad inferos de-
bẽt vt eis prodesse possit cũ ibi crediderint. Qd̃ sentire impię vanitatis est. Quobrẽ teneamus
firmissime quod fides habet fundatissima authoritate firmata: quia Christus mortuus est se-
cundum scripturas: & quia sepultus est: & quia resurrexit tertia die scd̃m scripturas: & cęte
ra q̃ de illo testãte veritate cõscripta sunt. In quib⁹ etiã hoc est: q3 apd̃ inferos fuit: solutisq3 eo
rum doloribus: quibus eum erat impossibile detineri: a quibus etiã recte intelligitur: soluisse

& liberasse quos voluit:corpusq̄ qđ in cruce reliquerat, in sepulcro positum recepisse. In il-
la vero quā proposuisti de verbis Petri apostoli quęstione:quā quæ me moueant perspicis: &
alia fortasse si diligentius discutiantur possunt mouere,vel apud nos ea cogitando: vel quos
dignū est & si possumus cōsulendo,quęramus.Consydera tñ ne forte totū illud qđ de conclu
sis in carcere spiritibus:q in diebus Noe nō crediderant:Petrus apostolus dicit:omnino ad in
feros non pertineat:sed ad illa potius tēpora quorū formā ad hæc tēpora transtulit.Illa quip-
pe res gesta,forma fuerat futurorū:vt hi q modo non credunt euangelio:dum in omnib⁹ gē-
tibus ædificatur ecclesia:illis intelligant esse similes q tunc nō crediderūt cū fabricaret arca.
Illi aūt q crediderunt:& per baptismū salui fiunt:illis comparent q tunc in eadē arca salui fa-
cti sunt per aquam. Vnde ait:Sic & vos simili forma baptisma saluos facit.Ad hāc igit formę
similitudinē:cætera etiā de incredulis coaptemus:& non suspicemur q apud inferos ad faciē
dos fideles atq̄ liberandos euangeliū prędicatū sit,vel adhuc etiā prædicet:quasi & ibi sit ec-
clesia constituta.Ad illum ergo sensum qui te mouit,ideo vident attracti:q hoc Petrū sensisse B
crediderunt:quia dixit:conclusis in carcere spiritibus prædicatū,quasi animæ non possint in
telligi spiritus q tunc erant in carcere:atq̄ ignorantiæ tenebris velut carcere claudebant.De
Psal.141. quali carcere se desyderat liberari ille qui dicit:Educ de carcere aīām meam,vt cōfiteat nomi
ni tuo.q̄ alibi vmbra mortis appellatur.De qua non vtiq̄ apđ inferos,sed hic liberati sunt: de
Esa.9. quibus scriptū est:Qui sedebant in vmbra mortis,lumen ortū est eis.Illis autē in diebus Noe
frustra prædicatū est,quia non crediderunt:cū expectaret eos dei patiētia per tēpus centū an-
norum:quib⁹ arca eadē fabricata est.Nā eius etiā fabricatio quodāmodo prædicatio fuit. Si-
cut modo similes eorū nō credunt:q sub eadē forma ignorantiæ tenebris velut carcere cōclu
duntur:frustra intuentes ecclesiā toto mundo construi imminēte iudicio tanq̄ diluuio: quo
Lucæ.17. tunc oēs increduli perierunt. Ait quippe dñs.Sicut in dieb⁹ Noe:ita erit & in dieb⁹ filii homi
nis.Manducabant,bibebant,nubebāt,vxores ducebant:donec intrauit Noe in arcam:venit
diluuium & perdidit omnes.Sed quia ea res gesta etiā futurā rem significabat:ideo ibi diluui
um & baptismum significauit fidelibus:& infidelibus pœnā.Sicut in figura nō rei gestæ:sed
tantūmodo dictæ:qđ de lapide scriptū est,quo significat⁹ est Christus:duo quędā prænūtiata
sunt:& infidelibus offendiculū,& fidelibus ędificiū.Aliquādo aūt in eadē figura vel gesta vł
dicta:etiā duæ res aliquid vnū significāt:sicut fideles significauerunt ligna q̄ in arcę fabrica
coaptata sunt:eosdēq̄ etiā aīæ octo q̄ in eadē arca liberatæ sunt:quomodo in illa euāgelica si-
militudine de ouili idem ipse Christus est & pastor & ianua. Nec moueat ad impediendū istū C
intellectū:q eundē Christū dixit apostolus Petrus prędicasse illis in carcere cōclusis:q quon-
dā nō crediderant in diebus Noe:vt ideo nō arbitremur hoc intelligendū:quia illo tpe non-
Baruch.3. dum venerat Christus.Nōdū eñ venerat scilicet in carne:sicut venit qū post hæc in terra vi
sus est:& cū hominib⁹ conuersatus est.Verūntamen ab initio generis humani:vel ad arguē-
dos malos:sicut ad Cain:ac prius ad ipm Adam vxorēq̄ eius:vel ad cōsolādos bonos : vel ad
vtrosq̄ admonendos:vt alii ad salutē suā crederēt:alii ad pœnā suā nō crederēt:ipse vtiq̄ non
in carne,sed in spiritu veniebat:visis cōgruis alloquēs quos volebat sicut volebat. Q: autem
dixi:in spiritu veniebat:Et ipse quidē filius in substantia deitatis,qm̄ corpus nō est,vtiq̄ spiri
tus est.Sed quid facit fili⁹ sine spiritu sancto,vel sine patre:cū inseparabilia sunt oīa opera tri-
nitatis?Ipsa quoq̄ scripturæ verba,de quib⁹ agit:satis hoc,vt puto,indicant eis q diligēter at
1.Petri.3. tendunt.Quia Christus inquit semel pro peccatis nostris mortuus est:iustus pro iniustis:vt
nos adducat deo,mortificatus quidē carne,viuificatus aūt spiritu. In quo & his q in carcere
conclusi erant spiritibus adueniens prędicauit qui increduli fuerant aliquādo: quando expe
ctabat dei patientia in diebus Noe cum fabricaretur arca.Iam vt arbitror,attenditur forma
verborum:Christus mortificatus carne,viuificatus aūt spū. In quo spiritu adueniēs prædi-
cauit & illis spiritibus qui increduli fuerant aliquando in diebus Noe:quoniā priusq̄ veniret
in carne pro nobis moriturus:qđ semel fecit:sæpe ante veniebat in spiritu ad quos volebat:vi
sis eos admonēs sicut volebat.vtiq̄ in spiritu,quo spiritu & viuificatus est : cum in passione
esset carne mortificatus.Quid est enim q viuificatus est spū:nisi q eadē caro qua sola fuerat D
mortificatus:viuificante spiritu resurrexerit?Nā q fuerat anima mortificatus Iesus: hoc est
eo spiritu qui hominis est,quis audeat dicere:cum mors animæ non sit nisi peccatum : a quo
ille omnino immunis fuit:cum pro nobis carne mortificaretur?Si enim omnium hominū ani
Roma.5. mæ ex illa vna sunt q̄ insufflata est primo homini:per quem peccatum intrauit in mundum

& per peccatum mors: & ita in omnes homines pertransiit. Aut si non est inde anima Christi: quoniam nullum habuit omnino peccatum: vel originale: vel propriũ: propter quod ei mors debita videretur: pro nobis eam quippe quã non debebat exoluit: in quo princeps mũdi mortisq̧ præpositus nihil inuenit. Neq̧ enim absurdum est: vt qui primo homini animam creauit: crearet & sibi. Aut si & ipa inde est: eam suscipiendo mundauit: vt sine vllo prorsus peccato: vel perpetrato: vel traducto ad nos veniens de virgine nasceretur. Si autem animæ non ex illa vna propagãtur: & sola ex Adam caro trahit originale peccatũ: ita sibi creauit animã dei filius: vt cæteris creat: quã nõ tñ carni peccati miscuit: sed similitudini carnis peccati. Sũplit enim ex virgine veram quidem carnis substantiam: nõ tamen peccati carnem: quia nõ ex carnali concupiscentia siue seminatam siue cõceptam: mortalem sane ac per ætates mutabilem: tanq̃ carni peccati sine peccato simillimam. Ac per hoc quęcũq̧ de anima opinio vera sit: quarum nullam temere affirmare adhuc audeo: nisi tantũ illã repudiare: qua creduntur animæ pro meritis nescio quorũ superiorũ actuum suorum: singulæ in singula corpora tanq̃ in carceres trudi: certe anima Christi non solum immortalis secundũ cæterarũ naturã: sed ea iam nullo mortificata peccato vel damnatione punita est: quibus duabus causis mors animæ intelligi potest: & ideo nõ scd̃m ipam dici potuit Christus viuificatus spiritu. In ea re quippe viuificatus est, in qua fuerat mortificatus. ergo de carne dictũ est. Ipa em̃ reuixit anima redeunte: quia ipa erat mortua, anima recedente. Mortificatus ergo carne dictus est: quia secundũ solam carnem mortuus est: viuificatus autem spiritu: quia illo spiritu operante, in quo ad quos veniebat & prędicabat: etiã ipsa caro viuificata surrexit, in qua modo ad hoĩes venit. Proinde etiam illud qđ postea dictũ ẽ de incredulis: q reddẽt rationẽ ei qui paratus ẽ viuos & mortuos iudicare: nõ est cõsequens: vt eos hic intelligamus mortuos qui de corpore exierunt. Fieri em̃ potest vt mortuos dixerit infideles: hoc est in anima mortuos: de qualib9 dicit: Dimitte mor- Matth.8.
tuos vt sepeliant mortuos suos: Viuos aũt q credũt in eum nõ frustra audiẽtes: Surge q dormis & exurge a mortuis: & illuminabit te Christus. De qualibus etiã ipe dñs dicit: Venit ho Ephe.5. Ioan.5.
E ra & nũc est quãdo mortui audiẽt vocẽ filii dei & qui audierint viuent. Proinde etiã qđ sequitur & dicit Petrus: Propter hoc & mortuis euãgelizatũ est: vt iudicẽtur quidẽ scd̃m hoĩes in 1.Petri.4.
carne: viuãt aũt scd̃m deũ spiritu: nõ cogit apud inferos intelligi. propterea em̃ in hac vita & mortuis euãgelizatũ est: id est infidelibus & iniquis: vt cũ crediderint: iudicẽt quidẽ secũdũ homines in carne: hoc est in diuersis tribulationib9: & in ipa morte carnis. Vnde idem apostolus alio in loco dicit: tempus esse vt iudiciũ incipiat a domo dñi: viuant autem scd̃m deũ spiritu: quia & in ipo fuerant mortificati cũ morte infidelitatis & impietatis detinerent. Hęc expo Vbi supra.
sitio verborũ Petri cui displicet: vel cui etiã si nõ displicet, nõ tamẽ sufficit: quęrat ea scd̃m inferos intelligere: qui si valuerit illa quibus me moueri supra cõmemoraui, ita soluere vt eorũ auferat dubitationẽ: impartiat & mihi. Qđ si factũ fuerit: poterunt illa verba vtroq̧ modo intelligi: ista sententia de nulla falsitate cõuincit. Ad illas aũt quæstiones quas ante misisti: excepta dei visione per corpus: vnde maius opus moliendum est: vt potui respõdi: & per Asellum diaconum misi: quod te accepisse iam puto. In recenti aũt cõmonitorio tuo cui nũc respondi: duo quæsieras: quorum vtrunq̧ tractatũ est: vnum latius: alterum breuius: de Petri scilicet apostoli verbis: & de anima domini. Exemplum sane literarum tuarum quæ continent interrogationem: vtrum dei substantia corporaliter velut in loco videri possit: & apud nos nescio quomodo aberrauerint: nec inueniri cum diu quærerentur potuerunt: iterũ admoneo mittere ne graueris.

Sancti Augustini ad Euodiũ: sibi fratrẽ Barbatũ cõmendantis. Et simul iuxta priora interrogata de egressu aĩæ a corpore quẽadmodũ ad corporalia loca ferri possit: vel locis corporalibus detineri determinantis. Epistola.C.

F DOmino beatissimo & venerabili fratri ac cõsacerdoti meo Euodio & tecũ fratrib9: Augustinus & mecum fratres ĩ domino salutem. Frater iste noĩe Barbarus seruus dei est: iã diu apud Hipponẽ cõstitutus: & verbi dei feruidus ac studiosus auditor: desyderauit ad tuã sanctitatẽ literas nostras: in quibus tibi eũ in dño cõmendamus: tibiq̧ per eũ salutẽ debitam dicimus. Literis aũt sanctitatis tuę quib9 ingentes texuisti quęstiones: respõdere operosissimũ est etiã otiosis & multo maiore q̃ nos sumus prędititis facultate disserẽdi & acrimonia intelligẽdi. Duarũ sane eplarũ tuarũ: quib9 multa & magna congris: Vna

nescio quomodo aberrauit:& diu quæsita nõ potuit reperiri:Altera vero quæ inuẽta est,ha
bet cõmẽdationẽ suauissimã serui dei boni & casti adolescẽtis:quõ ex hac vita migrauit:& q
bus visionũ fraternarũ attestationib⁹ meritũ eius nobis insinuari potuerit.Deinde ex hac oc
casione proponis & versas de aĩa obscurissimã questionẽ:vtrũ cũ aliquo corpore egrediatur e
corpore,quo possit ad corporalia loca ferri,vel locis corporalibus contineri.Huius igitur rei
tractatus:si tñ ad liqdũ a talibus quales nos sumus examinari potest:curã atq; operã negotio
sissimam postulat:ac per hoc mentẽ ab his occupationib⁹ otiosissimã.Si aũt breuiter visa udi
re qd mihi videat:nullo modo arbitror animã e corpore exire cũ corpore:visiones aũt illæ fu
turorũq; prædictiones quomodo fiant: ille iã explicare conetur:qui nouit qua vi efficiant in
vnoquoq; animo tanta cũ cogitat.Videmus eñ planeq; cernimus in eo fieri rerũ multarũ vi
sibiliũ:& ad cæteros corporis sensus pertinentium,innumerabiles imagines:q̃ non interest q̃
ordinate vel turbide fiant,sed tñ quia fiunt,qd manifestũ est:qua vi & quomodo fiãt quisq;
potuerit explicare:q̃ oia certe quotidiana sunt atq; continua:audeat pręsumere aliqd ac defi
nire,etiã de illis rarissimis visis.Ego aũt tanto minus hoc audeo:quanto minus id quoq; ĩ no
bis quod vita continua vigilantes dormientesq; experimur,quo pacto fiat explicare sufficio.
De Cura p mortuis.ca. vndecimo. Nam cũ ad te dictarẽ hanc epistolã:teipm aio contuebar:te vtiq; absente atq; nesciẽte: & quõ
possis his verbis moueri scdm notitiã q̃ mihi de te inest,imaginabar:atq; id quonã modo in
animo meo fieret,capere ac inuestigare nõ poterã:certus tñ nõ fieri corporeis molib⁹:nec cor
De Geñ.ad literã.li.12. poreis qualitatibus cum corpori simillimum fieret:Hoc iterũ habeas:vt ab occupato & festi
nante dictatũ.In duodecimo aũt libro eorũ quos de Genesi scripsi:versatur hæc quęstio vehe
mẽter:& ex multis rerũ exptarũ atq; credibiliter auditarũ disputatio illa syluescit.Quid in
ea potuerimus vel effecerimus,cũ legeris iudicabis:si tamẽ dñs dignabit donare:vt eos mihi
libros quantum possum cõgruẽter emẽdatos iã liceat edere multorũ fratrũ expectationi: nõ
iã longa disputatione suspẽdere.Narrabo aũt vnũ aliquid breuiter vnde cogites.Frater no G
ster Gennadius notissimus fere omnibus,nobisq; charissimus medicus:q nunc apud Cartha
ginem degit:& Romæ suæ artis exercitatione prępolluit:vt hominem religiosum nosti: atq;
erga pauperũ curã impigra misericordia facillimoq; animo benignissimũ:dubitabat tamẽ ali
quãdo vt modo nobis retulit,cũ adhuc esset adolescẽs: & in his eleemosynis feruentissimus:
vtrũ esset vlla vita post mortem.Huius igitur mentem & opera misericordiæ qm̃ deus nullo
modo desereret:apparuit illi in somnis conspicuus iuuenis & dignus intendi: eiq; dixit: Seq
re me.Quẽ dum sequeretur venit ad quandã ciuitatem vbi audire cœpit a dextera parte so
nos suauissimæ cantilenæ vltra solitam notamq; suauitatem.Tũc ille intẽto,quidnam esset,
ait,hymnos esse beatorum atq; sanctorũ.Sinistra aũt parte quid se vidisse retulit:nõ satis me
mini:euigilauit,& somnium vt fuit,tantũq; de illo,quãtũ de somno cogitauit.Alia vero no
cte:ecce idẽ ipse iuuenis eidem rursus apparuit:atq; ab illo vtrũ cognosceret interrogauit:Re
spondit iste:q eum bene pleneq; cognosceret.Tũc ille quęsiuit vbi se nosset.Nec memoriæ de
fuit quid iste eidem respõderet:totumq; visum illud hymnosq; sanctorũ ad quos audiendos
eo duce venerat:qua recentissimos recordabatur facilitate,narrauit.Hic ille percontatus est
vtrũnã id qd narrauerat in somnis vidisset an vigilans,respondit in somnis.At ille: Bñ inqs
recolis:verũ est in somnis illa vidisti:Sed etiã nũc ĩ somnis te videre scias.Hic cũ audisset ista
ita esse credidit:atq; id respõsione firmauit.Tũc qui hominẽ docebat,adiecit & ait: Vbi ẽ mo
do corpus tuum?ille respondit,in cubiculo meo.Scis ne inquit ille in eodẽ corpusculo nũc il
ligatos esse & clausos & otiosos oculos tuos:nihilq; illis oculis te videre?Respõdit,scio.Tunc
ille:q sunt ergo inqt isti oculi quib⁹ me vides?Ad hoc iste nõ inueniẽs quid respõderet: obti
cuit.Cui hæsitanti:ille qd his interrogationibus docere moliebat aperuit:& cõtinuo sicut in
quit illi oculi carnis tuę vtiq; in dormiente atq; in lectulo iacente nunc vacant:nec aliqd ope
rantur:& tamen sunt isti quibus me intueris & ista vteris visiõe:ita cũ defunctus fueris nihil
agẽtibus oculis carnis tuę vita tibi inerit qua viuas sensusq; quo sentias.Caue iam deinceps
ne dubites vitã manere post mortẽ.Ita sibi homo fidelis ablatã dicit huius rei dubitationem.
Quo docente nisi prouidentia & mia dei?Ista narratione dixerit aliquis tantæ rei nos non sol
uisse:sed auxisse quęstionẽ:verumtamẽ cũ his verbis credere liberũ cuiq; sit:seipsum quisq; ha
bet quo se auocet.Profundissima quęstio est:et vigilat homo quotidie et cogitat:homo dicat H
vnde fiant ista similia formis:similia qualitatibus:similia motibus corporum:nec tamen ma
teriæ corporali:dicat si potest.Si autem non potest:quid se præcipitat de rarissimis aut in

expertis:quasi definitam ferre sententiam:cum continua & quotidianā non soluat. Ego autē
q̄uis quomodo fiant ista veluti corporea sine corpore;verbis prorsus explicare nō possum:ta
men sicut scio non ea corpore fieri:vtinā sic scirem quomodo discernerentur quæ videnẗ ali
quando per spiritum:& per corpus videri putantur:quomodo distinguātur visa corū : quos
error vel impietas plætunq; deludit:quando visis piorū atq; sanctorum similia plæraq; narrā
tur:quorū exempla si cōmemorare voluissem:tempus mihi potius q̄ copia defuisset. In domi
ni misericordia vegeteris dn̄e beatissime & venerabilis & desyderabilis frater.

Sancti Augustini ad Euodium:de difficultate ad importunas singulorum quæstiones re
spondendi præmittentis: Vtrum etiam anima præsens sit cum in somnis videat: & vtrū ocu
lis corporeis filius patrem videat:aliquid tractantis. Epistola.CI.

I Omino beatissimo & venerabili fratri & coepiscopo Euodio & tecū fratri
bus:Augustinus & mecum fratres in domino salutē. Multa q̄ris ab homi
ne multum occupato:& qd̄ est grauius/ea putas præcipitari debere dictā
do:q̄ sunt tā difficilia:vt cū magna diligētia dictata vel scripta vix perdu
ci possint ad intellectum:etiam talisi qualis ipse es. Huc accedit: q̄a non tu
& tales tantūmodo cogitādi estis lecturi esse qd̄ scribimus : sed vtriq; & illi
qui minus acuto minusq; exercitato ingenio præditi:eo tamē studio ferū
tur ad cognoscendas literas nostras:siue amico siue inimico aīo:vt eis subtrahi oīno non pos
sint. Ista cogitanti cernis quāta cura in scribendo esse debeat:præsertim de rebus ita magnis:
vt in eis & magni laborēt. Si aūt cum aliquid in manibus habeo prætermittēdū est & differē
dum:vt ad ea potius respondeatur quæ superuenientia requiruntur:quid fiet si etiam ipsis dū
respondetur alia superuenerint? Nam placet vt etiam his omissis illa suscipiantur : & semper
priora fiant:quæ posteriora oboriūtur: eaq; sola terminare contingat:quibus cum scribūtur
non superuenerit aliquid quod q̄ratur. Qd̄ vt mihi accidat difficillimum est:sed nō opinor ti
bi hoc placere. Nō ergo debui alia interrumpere cum tua superuenissent:sic nec tua si alia rur
sus irruerent:& tamen seruare hanc iustitiam non sinor. Nam ecce vt tibi hęc ipsa rescriberē
intermisi quæ agebam:& animum meum ad hanc epistolam:ab alia magna intētione detorsi
Facile autem fuit hanc excusationem vt arbitror nō iniquā literis inditam tibi remittere:re
spondere autem inquisitionibus tuis non ita facile est. Et puto in ipsis opusculis quæ me nunc 2.Retra.ca.
intentissimum detinent:nō defutura quædam loca vbi hęc ipsa expediam quæ requiris: si do 15.&.24.
minus fauerit. Iam etiam ex his quæstiōibus quas modo misisti:multa soluta sunt in eis libris
quos nōdū edidi:siue de trinitate: siue de Genesi: q̄q̄ & illa si relegas q̄ tibi iandiu nota sunt: 1.Retra.7.
vel,nisi fallor,fuerunt:q̄a ea fortasse oblitus es quæ te conferente mecum ac sermocinante cō &.8.
scripsi:siue de animę quātitate:siue de libero arbitrio:inuenies vnde dissoluas,& sine mea ope
ra dubitationes tuas:adhibito scilicet nōnullo labore cogitationis:vt his quæ ad intellectum
liquidum certumq; perducta sunt consequentia nectantur. Habes etiam in libro de vera reli 1.Retra.ca.
gione:quem si recoleres atq; perspiceres:nunq̄ tibi videretur ratione cogi deum esse:vel ratio
cinando effici deum esse debere. Quandoquidem in ratione numerorum quam certe in vsu
quotidiano habemus,si dicimus septem & tria/ decem esse debēt:minus consyderate loqmur
non eīn decem esse debent:sed decem sunt. De quibus itaq; rebus recte dicatur:q esse debeāt:
siue iam sint:siue vt sint:satis quantum arbitror disputauimus in eis libris quos cōmemora
ui. Homo eīn sapiēs esse debet:si est vt maneat:si nondum est vt fiat:deus autem sapiens non
k esse debet:sed est. Illa quoq; de visis quæ tibi nuperrime scripsi:& ea cōmemoras subtiliter di
cta:sed maioribus te quæstionibus implicasse:recense etiam atq; etiam : & cogita diligentius
non pertranseat:sed habitet in eis consyderatio tua:& inde fortasse vtcunq; conicies:quomo
do sit anima pręsens vel absens. In eis quippe visis demoratur in somnis: cum abest a sensu prę
sentiaq; cernendi quam præbet oculis vigilans:hanc ab oculis:hoc est tanq̄ a luminarib' cor
poris animæ absentiam q̄ fit cum dormimus:si vis maior vrgeat vt totum qd̄ est inde subtra
n hatur:mors est. Sicut ergo a cernēdi sensu ad visa somniorum:nō cum aliquo corpore abscē
dit:nisi forte illa quæ videntur in somnis/corporea:nosq; ipsos inter illa ferri ac referri cū ali
quo corpore existimabimus:quod iā tibi arbitror nō videri:Ita si tota penitus abstrahaẗ: atq;
absit:quod fit in morte:non secum putanda est auferre aliqd̄ corpus ex corpore. Nam si aufer
ret:pfecto etiā cum dormimus:& abscedit ab oculis:inquātum eos relinqt:intantum oculos
secum auferret:q̄libet subtiliores:corporeos tamen:quod non facit;veruntamen aufert secū

quosdam simillimos:sed nõ corporeos:quibus visa simillima cernit in somnis:sed nec ipsa cor
porea.Porro si aliquis concedat etiam visa somniorum:quę similia corporibus apparent:non
esse nisi corporea:videatur sibi aliquid dicere:nec ista ingenii tarditas facile cõuincitur. Mul
torum quippe est etiam non mediocriter acutorum: quoniam parum attendunt quantũ vi-
deant imagines corporum:quæ fiunt in spiritu:nec omnino sunt corpora. Cum vero eas co-
guntur intueri:si recte aduerterint atq; compererint:non eas esse corporeas: sed corporum si
millimas:rationem tamen de his non continuo valent reddere: quibus causis & quemadmo-
dum fiant:qua deniq; natura sua subsistant:vel in quo subiecto sint:vtrum ita in animo fiant
vt in membrana ex atramento literæ:vbi vtraq; substantia est & membrana scilicet & attamẽ
tum:an sicut sigillum in cera:vel figura qualibet cui cera subiectum est,illa in subiecto:an
vtroq; modo fiant ista in spiritu nostro:aliquando sic:aliquando autem sic. Mouent enim nõ
solum ea:quæ absunt a sensibus corporis:& in nostra reperiuntur memoria: vel quæ nos ip-
si:vt libitum est:facimus,disponimus,augemus,minuimus,situ,habitu,motu, innumerabi
libus qualitatib[9] formisq; variamus.Talia sunt fortassis etiã illa quibus deludimur dormien
tes:quando non diuinitus admonemur:nisi q; hæc volentes agimus:illa pręter arbitrium pa L
timur.Non solum hæc mouent:quæ in animo de ipso animo fieri non absurde quis putat: q̃-
uis & hoc causis occultioribus:quibus agitur vt istud potius q̃ illud in conspectu animi ve-
Zacharię.1. niat:sed etiam quod ait propheta: Et dixit mihi angelus qui loquebatur in me. Neq; enim fo
rinsecus voces ad aures corporeas prophetæ venisse credendum est:cum dicit:loquebatur in
me: non ad me:verum voces erant de spiritu factæ corporalibus similes: quales agimus cum
apud nos taciti multa memoriter:plærunq; etiam cantando trãscurrimus: sed tamen editæ
Matth.1. ab angelo sibi suggerente:& qđ in euangelio scriptũ est:Ecce angelus dei apparuit illi in som
Gẽn.18. nis dicens:Quomodo enim apparuerit vel corpus angelicum oculis clausis! Abrahæ quippe
vigilanti sic apparuerunt:vt eos cum pedes lauit eis/contrectando sentiret:vel spiritus spiri-
tum dormiẽtis in specie aliqua simili corpori:sicut nos ipsi nobis videmur tali figura etiam
per loca moueri somniales:longe aliter q̃ membra in stratis iacentia.Mouent hæc: & ideo mi
ra sunt:quia occultiorem habent rationem q̃ videri vel reddi ab homine homini possit.Nam
istæ causæ sunt admirationis:cum vel ratio cuiusq; rei latet:vel eadem res vsitata non est: q;
aut singularis:aut rara est.Ex illa ergo causa latentis rationis:ego dixi in epistola:quam te le-
gisse commemoras:cum eis responderem qui negant esse credendum:q; Christum virgo pe-
pererit:virgo permanserit.Si ratio quæritur:non erit mirabile:hoc enim dictum est:non q; ra
tiõe res careat:sed q; eos lateat:quibus hoc deus voluit esse mirabile. Ex alia vero admiratio-
nis causa:quę ideo est quia insolitum aliquid occurrit:scriptum est de domino:q; miratus sit
Centurionis fidem: Neq; enim eũ rei vllius ratio potuit latere: sed admiratio pro laude po-
sita est eius cuius par in populo hebræo non apparuerat. Vnde ipsa admiratio satis exposita
Lucæ.7. est:cum dominus ait:Amen dico vobis:non inueni tantam fidem in israel. Qđ autem adieci M
in eadem epistola:Si exemplum poscitur:non erit singulare:frustra tibi visus es velut exem-
pla inuenisse de vermiculo qui in pomo nascitur: & aranea quæ filum textrinæ suæ corpore
velut integro parit.Dicuntur enim aliqua argutę cuiusdam similitudinis gratia:alia remo-
tius:alia congruentius:sed solus Christus natus est ex virgine:vnde iam intelligis quantum
æstimo cur hoc esse dixerim sine exemplo.Habent itaq; omnia causas suas atq; rationes rectas
& inculpabiles:quæ deus vel vsitata vel inusitata operaƭ.Sed hæ causæ atq; rationes cum la-
tent:miramur q̃ fiunt:cũ autẽ patent:consequẽter ea vel cõueniẽter fieri dicimus:nec miran
dum esse:quia facta sunt:quæ ratio exigebat vt fierent:Aut si miramur:non inopinata stupẽ
do:sed excellentia laudando miramur.Quo genere admirationis Centurio ille laudatus est.
Nec ideo reprehendenda est sententia qua dictum est:Si ratio quęritur non erit mirabile:qm̃
est aliud genus admirationis etiam cum ratio manifesta est admiranti. Neq; enim propterea
culpatur sententia qua dictum est:Deus neminem tẽtat:quoniam est aliud genus tẽtationis
Iacobi.1. propter quod recte itidem dictum est: Tentat vos dominus deus vester. Nec quisq̃ existimet N
Deut.13. ideo merito posse dici:corporeis oculis a filio patrem videri:an nõ potius sicut a patre filium
quia illi q hoc putant:cũ in reddenda ratione defecerint:possunt & ipsi dicere:si ratio quæriƭ
nõ erit mirabile:hoc eñ dictũ est:nõ qa nõ est ratio:sed quia latet.Illi[9] aũt nõ miraculi:sed er-
roris demõstrare debet nullã esse rationẽ quisqs id opinãtes repellere aggrediƭ.Sicut eñ nul-
la ratio est qua dei natura moriaƭ:aut corrumpaƭ:aut peccet:& cũ hoc deũ non posse dicim[9]:

non derogamus potestati eius:sed ęternitatem veritatemq; laudamus:Ita cum dicimus non
posse videri oculis corporis:non latet sed patet ratio bene intelligētibus: qua perspicuum est
deum corpus nō esse:nec aliquid corporeis oculis cerni posse: nisi qđ alicuius interualli inter
positione cernať.Id autē non nisi corpus esse:eamq; substantiā quæ minor sit in parte q̄ in to-
to:qđ de deo credere nefas esse debet:etiā his qui hoc intelligere nondū valent:latet ratio di-
uersarū cōmutationum.Hinc est oīm visibiliū sylua miraculorū. Nunquid tamen ideo latet
esse corpora:habere nos corpus:nullū esse quantulūcūq; corpusculū qđ nō pro suo modo locū
occupet spatiū?Nec in eo qđ occupat vbiq; sit totum:sed minus sit in parte q̄ in toto?Hęc qm̄
non latent:his cōtexenda sunt cōsequentia:qđ nunc facere nimis longū est:quibus ostēdatur
non rationē latere:sed rationē omnino nullā esse:qua credi debeat: vel possit intelligi deū qui
vbiq; totus est:per spatia locorum corporea mole diffundi:in qua necesse habeat partibus ma
ioribus minoribusq; cōstare:cerni corporeis oculis posse. Vnde plura dicerē si hoc in epistola
ista suscepissem: in cuius longitudinē nō sentiens progressus sum pęne oblitus occupationū
mearū:Ita vt fortasse qđ non arbitrabar,attētioni tuæ satisfecerim:qui potes paucis admoni-
tus plura cogitare quæ competunt.Sed nō etiam eorū in quorum manus nō inaniter venire
ista possunt:si diligentius & copiosius differanť.Laborāt aūt hoīes in discendo: qui & breuia
non valent intelligere:prolixa non amant legere.Laborant itidē in docendo: qui & pauca tar
dis:& multa pigris frustra ingerunt.Mitte & illius epistolæ exemplum quæ apud nos aber-
rans non potuit inueniri.

Sancti Augustini ad Euodium de trinitate:& columba qua spiritus sanctus demōstra
tus est, differentis. Epistola.CII.

O Vgustinus episcopus:Euodio episcopo.Si ea quę me magis occupāt:a qui
bus in aliud auerti nolo:sanctitas tua nosse tanti habet: mitte aliquē q tibi
describat.Iam enim plura perfecta sunt quæ hoc anno ante pascha propin-
quāte quadragesima a nobis fuerāt inchoata.Nam tribus illis libris de ci- 2.Retra.43.
uitate dei contra dæmonicolas inimicos eius:duos alios addidimus:quibus
qnq; libris satis disputatū arbitror aduersus eos:q pptet psentis vitæ feli-
citatem deos colendos putant:eamq; felicitatem a nobis impediri opinan-
tes,Christiano nomini infesti sunt.Deinceps dicendum est:sicut primo libro polliciti sumus: 1.de Ciuita
aduersus eos q propter vitā post mortē futuram necessariū existimāt cultū deorum suorum te dei.ca.36.
propter quā vitam nos Christiani sumus. Dictaui etiā triū psalmorq; expositionē: non paruis
voluminibus:sexagesimi & septimi:septuagesimi & primi:septuagesimi & septimi. Reliq nō
dum dictati neq; tractari vehementer a nobis expectanť atq; flagitātur:ab his me reuocari & 2.Retra.15.
retardari irruentibus de transuerso quibuslibet quæstionibus nolo:ita vt nec libros de trini-
tate quos diu in manibus verso:nondum compleui:modo attendere velim: qm̄ nimis operosi
sunt:& paucis eos intelligi posse arbitror:vnde magis vrgent quæ pluribus vtilia fore spera-
P mus.Non enim,vt scribis,qui ignorat ignorabitur:de hac re dixit apostolus:tanq̄ ista poena 1.Corin.14.
ille plectendus sit:qui non valet intelligentia sic discernere ineffabilem trinitatis vnitatem:si
cut discerniť in animo nostro memoria,intellectus,voluntas.Aliunde hoc dicebat apostolus.
Lege & videbis ea quæ loquebatur:q̄ fidem vel mores multorum ædificarent:non quę vix ad
paucorum eāq; exiguā,quantulacūq; in hac vita de re tanta esse potest,intelligētiā puenirēt:
id est vt linguis pphetia pponereť:vt nō pturbate illa gererenť quasi pphetię spiritus etiā inui
tos loq cogeret:vt mulieres in ecclesia tacerēt:vt oīa honeste & secundū ordinē fierēt. Hęc cū
ageret ait:Si qs videtur esse propheta aut spiritalis:agnoscat quę scribo vobis:quia dñi est mā Vbi supra.
datum.Si quis autē ignorat ignorabitur.His verbis coercens : & ad pacificum ordinē reuo-
cans inquietos:tanto ad seditionē faciliores:quanto sibi videbantur spiritu excellere:cū sup-
biendo cuncta turbarent.Si qs ergo videtur propheta esse aut spiritalis:agnoscat inquit quę
scribo vobis:qa domini est mandatū:Si quis videtur esse & vtiq; non est.Nam qui est sine du-
bitatione cognoscit:nec admonitione & cohortatiōe opus habet:quia omnia iudicat:& a ne-
mine iudicatur.Illi ergo seditiones & perturbationes in ecclesia faciebant: qui videbantur es-
Q se in ecclesia qđ non erant.Hoc docet cognoscere domini esse mandatum:quia non est seditio
nis deus:sed pacis.Si quis autē ignorat ignorabitur:id est improbabitur.Nō enim deus:si ad 1.Corin.14.
scientiam referas:ignorat eos qbus dicturus est:Non noui vos:sed eorū improbatio hoc ver-
bo insinuata est.Cum autē dominus dicat:Beati mundo corde qm̄ ipsi deum videbunt : eaq; Matth.5.

visio nobis in fine summũ præmiũ promittaẽ:omnino est metuendũ:si nũc ad liquidũ quæ de
1.Corin.1. dei creatura credimus conspicere nõ valemus:ne inde sit dictum: Qui ignorat ignorabitur.
Quia eñ in sapiẽtia dei nõ cognouit mundus per sapientiã deum:placuit deo per stultitiã prę
dicationis saluos facere credentes. Hæc stultitia prædicationis ac stultitia dei quæ sapientior
est hominibus:multos contrahit ad salutẽ:vt non solum qui nondum certa valent intelligen
tia cõspicere naturã dei quã fide tenẽt:verũetiam qui nondum in ipsa anima sua ita corporeã
substantiam a corporis generalitate discernũt:quemadmodum certi sunt se viuere nosse vel
le:ideo sint alieni a salute quã stultitia illa prædicationis fidelibus confert. Nã si ꝓpter eos so
los Christus mortuus est q certa intelligẽtia possunt ista discernere: pene frustra in ecclesia la
boramus:Si autẽ quod veritas habet, infirmi populi credẽtiũ ad medicum currũt sanãdi per
Christum:& hunc crucifixum:& vbi abũdauit peccatũ superabundet gratia:miris fit modis
per altitudinẽ diuitiarũ sapiẽtiæ & sciẽtiæ dei:& per inscrutabilia iudicia eius:vt & nonnulli
a corporibus incorporea discernẽtes:cũ sibi ex hoc magni videnẽ: & irrident stultitiã prædi
cationis:qua salui fiũt credẽtes:ab vnica via longe exirent:quæ ad vitã æternã sola ꝑducit:&
multi in cruce iusti gloriãtes:& ab eadẽ via recedẽtes:etiã qui ista q̃ subtilissime differuntur
ignorãt:quia nõ perit vnus ex illis ꝓ quibus mortuus est:ad eandẽ veritatẽ perueniũt:verita
tem:charitatẽ:id est ad stabilẽ certam plenãq; felicitatem:vbi manentibus:vidẽtibus: amanti
bus sint cuncta ꝑspicua. Proinde in vnũ deum patrẽ:& filiũ:& spiritũ sanctum: firma pietate R
credamus:Ita vt nec filius credaẽ esse qui pater est: nec pater qui filius est: nec pater nec filius
qui vteriusq; spiritus est. Nihil puteẽ in hac trinitate temporibus locis ve distare:sed hæc tria
ęqualia esse & coęterna:& oĩno esse vna natura:nõ a patre aliã:& a filio aliam:& a spiritu san
cto aliã conditã esse creaturã:sed oĩa & singula quæ creata sunt vel creantur, trinitate crean
te subsistere:nec quẽq̃ liberari a patre sine filio & spiritu sancto:aut a filio sine patre & spiritu
sancto:aut a spiritu sancto sine patre & filio:sed a patre & filio & spiritu sancto:vno vero vere
q; ĩmortali:id est omni modo incõmutabili solo deo. Multa aũt etiã separatim in scripturis de
singulis dici:vt insinueẽ q̃uis inseparabilis trinitas/tamen trinitas:vt quẽadmodũ simul dici
nõ possunt cũ sonis corporalibus cõmemorãtur:q̃uis simul sint inseparabiliter: ita & quibus
dam scripturarũ locis:& per quasdã creaturas sigillatim vicissimq; monstrenẽ. Sicut pater in
voce qua sonuit:Tu es filius meus:& filius in hoĩe quẽ suscepit ex virgine:& spiritus sanctus
in columbæ specie corporali:hæc separatim quidem:sed nullo modo separata tria illa demon
strant. Ad hoc vtcunq; intelligendũ assumimus memoriã:intelligentiam:volũtatem. Quia S
enim hæc suis separatisq; tẽporibus sigillatim singula enuntiemus: nihil tamẽ horũ sine aliis
duobus agimus vt dicamus. Nec ideo putanda sunt hæc tria trinitati sic cõparata: vt omni
ex parte cõueniant. Cui eñ similitudini in disputando cõueniẽtia tanta conceditur:vt ei rei
cui adhibenda est omni ex parte coaptetur:vel quando ex creatura ad creatorẽ aliquid simile
assumitur? Primo ergo inuenitur similitudo dissimilis:q; tria hęc, memoria:intelligentia:vo
luntas:animæ insunt:non eadẽ tria est anima. Illa vero trinitas nõ inest:sed ipsa deus est. Ideo
ipsa mirabilis simplicitas cõmendatur:quia non ibi aliud est esse:aliud intelligere: vel si quid
de dei natura dicitur. Anima vero quia est etiam dum nõ intelligit:aliud est quidẽ esse:aliud
est qđ intelligit. Deinde quis audeat dicere patrẽ non intelligere per seipsum:sed per filium: si
cut memoria nõ intelligit per seipsam:sed per intellectũ:vel potius anima ipsa cui hęc insunt
per intellectum tantũmodo intelligit:sicut per memoriã tantũmodo meminit:& per volunta
tem tantũmodo vult? Ad hoc ergo adhibetur ista similitudo: vt quoquo modo intelligatur
quemadmodũ horum trium in anima cũ singula noĩa enuntianẽ:quibus eadẽ singula demõ
strantur:tamẽ vnũquodq; nomẽ his tribus cooperãtibus enuntiaẽ:cũ & reminiscẽdo & intel
ligendo & volẽdo dicitur:ita nullã esse creaturã in qua vel solus pater:vel solus filius:vel so
lus spiritus sanctus demonstreẽ:quã nõ simul trinitas opereẽ:quæ inseparabiliter operaẽ: Ac
per hoc nec vocẽ patris:nec animã & carnẽ filii:nec columbã spiritus sancti esse factã:nisi eadẽ
cooperante trinitate. Nec sane sonus ille vocis q cõtinuo esse destitit: coaptatus est in vnitatẽ
personæ spiritus sancti. Nã ipsa quoq; sicut nubes illa lucida quæ operuit in monte cũ tribus
discipulis saluatorẽ:vel potius sicut ille ignis q eundẽ spiritũ sanctum demõstrauit officio si
gnificationis ĩpleto mox esse desinit:sed solus homo q ꝓpter ipsam naturã liberãdã illa oĩa fie
bat in vnitatẽ ꝑsonæ verbi dei:hoc est vnici filii dei mirabili & singulari susceptiõe coaptat⁹:
permanente tamẽ verbo in sua natura incõmutabiliter:in qua nihil cõpositi cũ quo subsistat

T ylla phātasia humani animi suspicandū est. Legitur quidē: Et spiritus sapiētię multiplex: sed Sap.7.
recte dicit etiā simplex. Multiplex eīm quoniā multa sunt q̄ habet. Simplex aūt: quia nō aliud
q̄ qd habet: est. Sicut dictus est filius habere vitā in semetipso: & eadē vita ipse est: homo autē
verbo accessit: nō verbū in hominē cōuertibiliter accessit: atq; ita & fili⁹ dei simul cū homine
suscepto dicit: vnde idē filius dei incōmutabilis est atq; coæternus patri: sed in verbo solo: &
sepultus est filius dei sed in carne sola. Proinde quæ de filio dei verba dicunt: videndum est se
cundū quid dicant. Non eīm hoīe assumpto psonarū numerus auctus est: sed eadē trinitas mā
sit. Nam sicut in homine quolibet præter vnum illū qui singulariter susceptus est: anima &
corpus vna psona est: ita ī Christo verbū & homo vna psona est. Et sicut homo (verbi gratia)
philosophus nō vtiq; nisi secundū animā dicit: nec ideo tn̄ absurde: sed cōgruentissima & vsi
tatissima locutione dicimus philosophū cæsum: philosophū mortuū: philosophū sepultū: cū
totū secundū carnē accidat: nō secundū illud q̄ est philosophus: ita Christus deus dei filius:
dominus gloriæ: & si quid huiusmodi: secundū verbum dicit: & tamē recte dicit deus cruci
fixus: cū hoc eum secundū carnē passum esse: nō secundū illud q̄ dn̄s gloriæ est: nō habeat in
certum. Sonitus aūt ille vocis: & colūbæ species corporalis: & linguæ diuisæ velut ignis: q insedit
sup vnūquēq; eoꝝ: sicut illa in monte Sina: quæ terribili specie facta sunt: & sicut colū Lucæ.3.
na illa nubis per diē: & flammę per noctē: significatiua operatiōe acta atq; transacta sunt. Illud Actu.2.
in his maxime cauendū est: ne cuiq̄ dei naturā vel patris vel filii vel spiritus sancti cōmutabi Exo.19.
lis & cōuertibilis esse credat. Nec moueat: q̄ aliquādo res quæ significat: nomē eius rei quam Exo.13.
significat accipit. Spiritus sanctus dictus est corporali specie tanq̄ columba descendisse & mā
V sisse sup eum. Sic eīm & petra Christus: quia significat Christum. Miror aūt tibi videri sonitū
vocis illius quā dictū est: Tu es filius meus: nō mediāte anima: sed diuino nutu sola corporali
natura sic fieri potuisse: & nō tibi fieri eodē modo potuisse videri animantis cuiuslibet speciē
corporalē motūq; vidēti similē diuino nutu: nullo animali interposito spiritu. Si eīm obtem
perat deo creatura corporea sine viuificātis animæ ministerio: vt edant soni quales edi ex cor
pore animato solent: vt forma locutionis articulatæ auribus inferat: cur nō obtēperet vt sine
animæ viuificantis ministerio figura motusq; volucris eadē potētia creatoris ingerat aspecti
bus? An sensus audiendi hoc mereri potest: vidēdi nō potest: cum ex iacenti materia corporis
vtrunq; formetur: & qd insonat: & vocis articuli: & liniamēta membrorum: & audibilis & vi
sibilis mot⁹: vt & verum sit corpus qd sentitur corporis sensu: & nihil sit amplius q̄ sentitur
corporis sensu? Anima eīm in illo sensu corporis: vel in aliquo animante sentit. Non igitur est
opus quærere quomodo apparuerit colūbæ species corporalis: si nō quærimus quomodo so
nuerint voces articulatę corporis. Si eīm potuit anima nō esse media: vbi vox nō quasi vox di
citur facta: q̄to magis potuit vbi dicit colūba: hoc verbo significatū solā speciē corporalē ocu
lis reddirā nō naturā viuentis animātis expssam? Hoc modo etiā illud dicit: Factus est subito Actu.2.
de cœlo sonus quasi ferret flatus vehemēs: & visę sunt illis linguæ diuisæ velut ignis: vbi di
citur species quædam quasi flatus: & velut ignis sensibilis vsitatis similis notisq; naturis: non
X ipsę vsitatæ notæq; naturæ ad tēpus factę significari videntur. Si aūt subtilior ratio vel excel
lentior rei vestigatio demonstrat eam naturā: quæ nec temporaliter: nec localiter mouetur:
non moueri nisi per illā quæ temporaliter tantū non localiter moueri potest: consequens erit
vt omnia illa per ministeriū creaturæ viuentis effecta sint: sicut per angelos fiunt. Vnde dili
gētius disserere & lōgū est: & nō necessariū. Huc accedit: quia non sunt visiones quæ apparēt
spiritui tanq̄ corporis sensibus: nō solum dormientibus vel furentibus: sed aliquādo sanę mē
tis vigilantibus: nō per fallaciā illudentium dæmonū: sed per aliquā reuelationē spiritalē: quę
fit per formas incorporeas corporibus similes: quæ discerni omnino non possunt: nisi diuino
adiutorio plenius reuelent: & mentis intelligentia diiudicentur: vix aliquando cum fuerint:
sed plerūq; postea cum transierint. Quę cum ita sint: siue in naturis corporeis: siue sola specie
corporali: natura aūt spiritali nostro spiritui tanq̄ sensib⁹ corporis apparere videantur: quā
do hæc sacra scriptura cōmemorat: cuius istoꝝ duorū generis sint: & vtrū mediāte vita crea
tura fiant si corpore fiunt: iudicare temere nō debemus: dū tn̄ creatoris: hoc est summæ atq;
ineffabilis trinitatis: inuisibilē: incōmutabilēq; naturā: & a mortaliū carnalium sensib⁹: & ab
omni cōuertibilitate: siue in melius: siue in deterius: siue in quodlibet aliud atq; aliud remotā
atq; discretam: vel sine vlla dubitatione credamus: vel qualicūq; etiā intelligentia capiamus.
Y Hæc tibi de duabus q̄stionibus: hoc est de trinitate: & colūba: in qua spiritus sanctus non sua

naturā:sed significatiua specie demōstratus est:sicut & fili⁹ dei:nō sua natiuitate:de quā pa
Psal.1 9. ter dixit:Ante luciferū genui te:sed in hoie suscepto ex vtero virginis a iudæis crucifixus est
iudæis:q̄ otiose ego tn̄ occupatissim⁹ scribere potui.Nec putaui oia peractāda q̄ posuisti in li
teris tuis:verū ad illa duo q̄ ex me audire voluisti: me respōdisse etsi nō sufficiēter auiditati
tuæ:tn̄ charitati obediēter existimo.Præter aūt illos duos libros quos trib⁹ me adiunxisse su
2.Retra.45. pra cōmemoraui:& triū psalmorū expositionē:scripsi etiā librū ad sanctū presbyterū Hierony
mū:de animæ origine cōsulēs eū:quomō defendi possit illa sententia: quā religiosæ memoriæ
Marcellino suā esse scripsit:singulas animas nouas nascētibus fieri:vt nō labefactet̄ fundatissi
ma ecclesiæ fides:qua incōcusse credimus:q̄ in Adā oēs moriunt̄: & nisi Christi gratia liberē
tur:qd̄ p suū sacramentū etiā in paruulis operat̄:in condēnationē trahunt̄.Scripsi aliū ad eū
Iacobi.2. dem:quomodo illi videat̄ accipiēdū esse:qd̄ scriptū est in epistola Iacobi:Quicūq; aūt totā le
2.Retra.45. gē seruauerit:offendat aūr in vno:fact⁹ est oim reus.Sed in hoc dixi etiā qd mihi videat̄.In illo
lo aūt de animæ origine tm̄ qd ei videat̄ cōsultatoria quadā disputatiōe quæsiui.Occasionē
quippe cuiusdā sanctissimi & studiosissimi iuuenis p̄sbyteri Orosii:q ad nos ab vltima Hispa
nia:id est ab oceani littore solo sanctarū scripturarū ardore flāmatus aduenit: amittere nolui.
Cui vt ad illū quoq; pgeret:psuasi.Huic etiā ipsi Orosio ad q̄dā interrogata: q̄ illū de Priscil
lianistarū heresi:& de Origenis quibusdā opiniōibus quas nō recipit ecclesia:pmouebāt: vno
libro nō grādi quāta potui breuitate & pspicuitate respōdi. Scripsi etiā grandē quendā librū
aduersus Pelagii hæresem cogētibus nōnullis fratribus:quibus cōtra gratiā Christi opinio
nem pniciosissimā ille psuaserat.Hæc oia si habere volueris:aliquem mitte qui tibi cuncta de
scribat.Me aūt pmitte his vacare quærēdis atq; dictādis.Quæ qm̄ multis sunt necessaria:pre
ponenda esse arbitror:valde ad paucos pertinentibus inquisitionibus.

Sancti Augustini ad Quintianū:illi Gallā viduā & filiā eius Sim[illegible] virginē commen
dantis:& p eas reliquias sancti Stephani sibi transmisisse pfitentis. [illegible] Epistola.CIII.

Omino beatissimo & merito venerabili fratri & [illegible]scopo Quītiano: Au
gustinus in dño salutē.Honorabiles dei famulas [illegible] pcipua mēbra Christi:
Gallā viduā sancti ppositi:& ei⁹ filiā Simpliciolā virginē sacrā:matri æta
te subditā:sanctitate plātā:quas verbo dñi aluim⁹ vt potuim⁹: veneratiōi
tuæ in Christi dilectiōe cōmēdo: & tanq̄ mea manu p hāc eplām trado con
solādas:& in oīb⁹ adiuuādas:q̄ vtilitas earū vel necessitas postulat:qd̄ & si
ne mea cōmēdatiōe pculdubio faceret sanctitas tua.Si em̄ nos ppter super
nā hierusalē:cui⁹ nos oēs ciues sum⁹:& in qua cōcupierūt habere excellētioris sanctitatis locū
nō solū ciuiū:verūetiā fraternū eis debem⁹ affectū:quāto magis nos apud quos earū etiā car
nalis est patria:in qua secularē nobilitatē p Christi amore contēnūt dñæ illæ:officiū quoq; sa
lutatiōis per illas meū ea charitate peto digneris sumere:qua direxi:& meminisse in oratiōib⁹
tuis.Portāt sane reliquias beatissimi & gloriosissimi martyris Stephani: quas nō ignorat san
ctitas vestra:sicut & nos fecimus:q̄ cōueniēter honorare debeatis.

Sancti Augustini ad Sixtū presbyterū:q pniciosum dogma Pelagianorum: de gratia dei:
literis suis dulcissimis ppalauerit:cōgratulantis:Et ad/p hanc hæresim læsorū/ vulnerib⁹ re
medium adhibendum & medelam:exhortantis. Epistola.CIIII.

2.Retra.42. Omino venerabili & i Christi charitate suscipiēdo sctō fratri & cōpsbyte

ro Sixto: Augustin⁹ i dño salutē.Ex quo Hipponē lræ benignitatis tuæ p san
ctū fratrē nostrū Firmū p̄sbyterū directæ me absente venerūt:postea q̄ illas
cū remeassem:q̄uis iā inde pfecto earū platore legere potui:hæc prīa eadēq;
gratissima rescribēdi occurrit occasio p dilectissimū filiū nostrū Albinum.
Q₂ aūt qb⁹ simul scripsisti:tūc nō eram⁹ simul: ideo factū est vt singulorū
singulas nō vnā āborū eplām sumeres.A me qppe digressus ē plator hui⁹:
p venerabilē fratrē & coepm meū Alipiū,q tuæ sctitati aliā rescriberet, trāsitur⁹: ad quē etiā
ipas quas ego iā legerā lras tuas ipe portauit.Quæ nos q̄ta lętitia pfuderit:qd hō nitat̄ loq qd̄
nō pōt eloq,nec reipm satis nosse arbitror.Sed nobis crede q̄tū boni feceris talia nobis scripta
mittendo.Sicut em̄ tu testis es animi tui:ita nos nr̄i:quēadmodū sit affect⁹ illarū syncęritate
lucu'ētissima lrarū.Si em̄ breuissimā eplām tuā:quā de hac ipa re ad beatissimū senē Aureliū
p Leonē acolythū direxisti:exultāti alacritate descripsim⁹:& qbus poteram⁹ magno studio le
gebamus:vbi nobis exposuisti:quid de illo perniciosissimo dogmate:vel quid cōtra de gratia
d ei quā pusillis magnisq; largit̄:cui est illud inimicissimū:sentias:Quanta nos putas ista tua

prolixiora ſcriptã:vel exultatiõe legiſſe:vel cura vt legãtur/quibus valuimus aliis obtuliſſe: atq; adhuc quibus valemus offerre. Quid eñ gratius legi vel audiri poteſt q̃ gratiæ dei tam pulchra defenſio aduerſus inimicos eius: ex ore eius qui eorũdem inimicorũ magni momẽti patronus ante iactabaẽ! Aut vnde vberiores deo debemus agere gratias:q̃ q̃ eius ſic defendiẽ gratia ab eis qbus datur:aduerſus eos quibus vel non daẽ:vel ingratũ eſt qđ daẽ! Quia vt eis
9 gratũ ſit:occulto & iuſto iudicio dei nõ daẽ. Quapropter dñe venerabilis & in Chriſti charitate ſuſcipiẽde ſancte frater:q̃uis optime facias cum de hac re ſcribis ad fratres: apud quos ſe illi de tua ſolent efferre canitia:tñ hæc cura maior tibi reſtat:vt nõ ſolum ſalubri ſeueritate plectanẽ:qui errorẽ illũ chriſtiano infeſtiſſimũ nomini,gaudẽt garrire liberius:ſed etiã hi diligentiſſime caueanẽ vigilantia paſtorali:ꝑpter infirmiores & ſimpliciores dñicas oues:qui eũ preſſius:qdã aũt timidius:ſed tñ inſuſurrare non ceſſant:penetrãtes domos:ſicut ait apoſtolus:& cætera q̃ ſequũtur/exercitata impietate faciẽtes. Nec illi negligẽdi ſunt:q vſq; ad ꝓfundum ſilẽtiũ ſupprimũt timore qđ ſentiũt:ſed tñ eandẽ ꝑuerſitatẽ ſentire nõ deſinũt. Nõnulli quippe eoꝝ anteq̃ ipſa peſtilẽtia manifeſtiſſimo etiã ſedis apoſtolicæ iudicio damnareẽ: vobis innoteſcere potuerunt:quos nũc repente reticuiſſe ꝑſpicitis:nec vtrũ ſanati ſint ſciri põt:niſi non ſolum dogmata illa falſa tacuerint:verũetiã illis vera cõtraria:eo quo ſolẽt ſtudio defenſauerint:q tñ leniꝰ ꝓfecto ſunt tractãdi. Quid eñ eos terreri opus eſt:quos ſatis territos/ipſa taciturnitas mõſtrat! Nec ideo tanq̃ ſani prætereundi ſunt diligẽtia medicinæ:quoꝝ vulnꝰ in abdito eſt. Etſi eñ terrendi nõ ſunt:tñ docẽdi ſunt:& quãtũ exiſtimo: facilius poſſunt: dum in eis timor ſeueritatis doctorem adiuuat veritatis:vt opitulante dño:gratia eius intellectæ atq; dilectæ:etiam loquendo expugnent qđ iam loqui non audent.

Sancti Auguſtini ad Sixtum Romanum preſbyterum:de gratia dei iuxta priorem materiam latius differentis. Epiſtola.CV.

A DOmino in dño dominorũ dilectiſſimo ſancto fratri & cõpreſbytero Sixto Auguſtinus in dño ſalutẽ. In epiſtola quã ꝑ chariſſimũ fratrẽ noſtrũ Albinũ acolythũ miſi:ꝓlixiorẽ me miſſurũ eſſe ꝓmiſi:ꝑ ſanctũ fratrẽ & cõpreſbyterũ noſtrũ Firmũ:q nobis literas attulit ſyncęritatis tuę:q̃ nobis tãtũ gaudiũ cõtulerũt:q̃tũ magis poſſumꝰ habere q̃ dicere. Qđ eñ fatẽdũ eſt charitati tuę:triſtes eramus aio cũ fama iactaret inimicis chriſtianæ gratiæ te fauere. Sed vt hęc triſtitia de noſtris cordibꝰ tergereẽ: primo te priorem anathema eis in populo frequẽtiſſimo ꝓnũtiaſſe eadẽ fama nõ tacuit. Deinde cum literis apoſtolicæ ſedis de illoꝝ dãnatione ad Africã miſſis:tuæ quoq; literæ ad venerabilẽ ſenẽ Aurelium cõſecutę ſunt:quæ tametſi breues erãt:tuũ tñ vigorẽ aduerſus eoꝝ errorẽ ſatis indicabant. Nunc vero cũ apertius & latius qđ de illo dogmate cõtraq; ſentires: vt literis tuis fides ipſa nobiſcũ ratione eccleſiæ loquereẽ:cui potiſſimũ ſbeatꝰ apoſtolus Paulus de gratia dei per Ieſum Chriſtũ dñm noſtrũ/multa & multipliciter eſt locutꝰ:nõ ſolũ illud omne triſtitiæ nubilũ fugit de cordibus noſtris:ſed etiã tantũ ibi lętitię lumẽ infulſit: vt nihil egiſſe in nobis videreẽ ille mœror & timor:niſi ſucceſſus hoꝝ ampliorẽ flagrantiã gaudioꝝ. Itaq; te frater chariſſime:q̃uis nõ videamus nos oculis carnis:animo tamen in fide Chriſti:in gratia Chriſti:in membris Chriſti tenemus:amplectimur:oſculamur:& remeante a nobis ad te noſtrorũ inuicem colloquiorũ ſanctiſſimo & fideliſſimo perlatore:quẽ voluiſti eſſe apud nos non ſolum aduectorem ſcriptorũ tuorũ:verũetiã narratorẽ teſtemq; factorũ:reſcripta perſoluimus: & aliquanto diutius tecum ſermocinamur:admonentes vt docendis inſtes:quibus terrendis ſatis quantũ cõperimus inſtitiſti. Sunt eñ quidã qui iuſtiſſime dãnatas impietates adhuc liberiꝰ defendendas putãt. Et ſunt q occultius penetrãt domos:& qđ in aperto iam clamare metuũt in ſecreto ſeminare nõ quieſcunt. Sunt aũt qui oĩno ſiluerunt magno timore cõpreſſi:ſed adhuc in corde retinẽt:qđ ore iam ꝓferre nõ audẽt:qui tñ eſſe poſſunt fratribus ex priore ipſius dogmatis defenſione notiſſimi. Proinde alii ſeueriꝰ coercẽdi:alii vigilãtius veſtigãdi:alii tractandi quidẽ lenius:ſed nõ ſegnius ſunt docẽdi:vt ſi nõ timent ne perdãt: nõ tñ negligant ne
B pereant. Q eñ putant auferri ſibi liberũ arbitriũ:ſi nec ipſam bonã voluntatẽ ſine adiutorio dei hoiem habere cõſenſerint:nõ intelligũt/nõ ſe firmare humanũ arbitriũ:ſed ĩpellere:vt per inania ferat:nõ in dño tanq̃ in petra ſtabili collocet. parat eñ volũtas a dño. Q autẽ ꝑſonarũ acceptorẽ deũ ſe credere exiſtimãt:ſi credãt q̃ ſine vllis ꝓcedentibꝰ meritis cuiꝰ vult miſereẽ & quos dignaẽ vocat:& quẽ vult religioſum facit:parũ attẽdũt q̃ debita reddaẽ pœna dam

2.Retra.42.

natõ:indebita gratia liberato:vt nec ille se idignũ q̃ratur:nec dignũ se iste glorief:atq; ibi po
tius acceptionẽ nullã fieri psonarũ:vbi vna eadẽq; massa dãnatiõis & offensionis inuoluit:vt
liberatus de nõ liberato discat:q etiã sibi supplicitũ conueniret nisi gr̃a subueniret. Si aũt gr̃a
vtriq; nullis meritis reddita:sed gratuita bonitate donata. Sed iiustũ est(iquiũt) i vna eadẽq;
mala causa:hũc liberari:illũ puniri. Nẽpe ergo iustũ est vtrũq; puniri. qs hoc negauerit? Aga-
mus ergo gratias saluatori:dũ nobis redditũ nõ cernimꝰ qd in dãnatiõe similiũ etiã nobis de
bitũ fuisse cognoscimus. Si eñ vtriq; liberarent:lateret qd peccato p iustitiã debeat: si nemo:
Ro.9. quid gr̃a largiref. Vt ergo i hac difficillima q̃stiõe verbis potiꝰ vtamur apostoli: Volẽs deus C
ostẽdere irã:& demõstrare potẽtiã suã: attulit i multa patiẽtia vasa irę q̃ pfecta sunt i pditio-
nẽ:& vt notas faceret diuitias glorię suę in vasa misericordiæ:cui nõ põt figmẽtũ dicere:qua
re sic me fecisti:cũ habeat potestatẽ ex eadẽ massa facere aliud vas i honorẽ:aliud i cõtumeliã.
Vbi qa vniuersa ista massa merito dãnata est:cõtumeliã debitã reddit iustitia:honorẽ donat
indebitũ gr̃a:nõ meriti p̃rogatiua:nõ fati necessitate:nõ temeritate fortunę:sed altitudine di
Ro.11. uitiarũ sapiẽtię & sciẽtię dei:quã nõ aperit:sed clausam miraf apostolus clamans:O altitudo
diuitiarũ sapiẽtię & sciẽtię dei:q̃ inscrutabilia sunt iudicia eiꝰ & iuestigabiles vię eiꝰ. Quis.n.
cognouit sensum dñi:aut qs cõsiliariꝰ eiꝰ fuit:aut qs prior dedit illi & retribuef ei? Q̃m ex ip
Ro.10. so:& p ipsum:& in ip̃o sunt oĩa:ipsi gloria i sęcula sęculoꝶ amẽ. Nolũt aũt vt sit ipsi gloria in
iustificãdis ĩpiis gratuita gr̃a:q eiꝰ ignorãtes iustitiã:suã volũt cõstituere:vel iã cõclamantiũ
religiosoꝶ & pioꝶ vocibus pressi:ita se fatenf ad habẽdã seu faciẽdã iustitiã diuinitꝰ adiuua
ri:vt sui p̃cedat aliqd meriti:quasi priores volẽtes dare vt retribuaf eis ab illo:de quo dictũ ẽ:
Ro.11. Quis prior dedit illi & retribuef ei? & suo putãtes præire merito illũ de quo audiũt: aut po-
tius audire nolũt. Q̃m ex ipso:& p ip̃m:& i ip̃o sunt oĩa. Quarũ aũt diuitiarũ ẽ altitudo sapiẽ
tię & sciẽtię eiꝰ? Ex his sunt diuitię glorię eiꝰ i vasa misericordię:q̃ vocauit in adoptionẽ. quas
diuitias notas vult facere etiã p vasa irę:q̃ pfecta sunt i pditionẽ. Et q̃ sũt vię iuestigabiles: ni-
Psal.24. si i psalmo de qbus canif: Vniuersę viæ dñi misericordia & veritas? Igif iuestigabiles sunt mi
sericordia & veritas eiꝰ:q̃m cuiꝰ vult miseref:nõ iustitia sed misericordię gratia: & quẽ vult
obdurat:nõ iniqtate:sed veritate vindictę. Quę tñ misericordia & veritas ita sibi occurrunt
Psal.84. qa scriptũ est. Misericordia & veritas obuiauerũt sibi:vt nec misericordia ipediat veritatem
qua plectif dignꝰ:nec veritas misericordiã qua liberaf idignꝰ. Cur igif sua merita iactat quꝰ
est liberatꝰ:cui si digna suis meritis redderenf nõ esset nisi dãnatꝰ? Nulla ne igif sunt merita D
iustorũ? Sũt plane:qa iusti sunt. Sed vt iusti fierẽt:merita nõ fuerũt. Iusti eñ facti sũt cũ iusti
Ro.3. ficati sunt:sed sicut dicit apostolus:Iustificati gratis p gratiã ipsiꝰ. Cũ igif huic gratiæ inimi
ci infestiq; sint isti:Pelagiꝰ tñ i ecclesiastico iudicio Palęstino (nõ eñ aliter ĩde ipunitꝰ exis-
set) anathematizauit eos q dicũt gratiã dei secũdũ merita dari. Sed nihil aliud i eoꝶ posterio
ribus disputatiõibꝰ inuenif:q̃ meritis dari etiã gratiã. De cuiꝰ cõmẽdatiõe maxĩe ad Roma
nos apostolica epistola loquif:vt ide se p̃dicatio eiꝰ velut a capite orbis toto orbe diffunderet.
Ea est eñ qua iustificaf impiꝰ.i.fit iustꝰ q priꝰ erat ĩpius. Et ideo pcipiẽdę huiꝰ gratiæ merita
nulla p̃cedũt:q̃m meritis ĩpii/nõ gr̃a sed pœna debef. Nec ista esset gr̃a: si non daref gratuita
sed debita redderef. Sed cũ ab istis q̃rif:quã gr̃am Pelagiꝰ cogitaret sine vllis p̃cedẽtibꝰ meri-
tis dari:qñ anathematizabat eos q dicũt gr̃am dei secũdũ merita nr̃a dari:Respõdẽt sine vllis
p̃cedẽtibꝰ meritis gr̃am ipsam humanã esse naturã i qua cõditi sumꝰ. Neq; eñ anteq̃ essemꝰ:
mereri aliqd poteramꝰ vt essemꝰ. Abiciaf a christianoꝶ cordibꝰ ista fallacia: Nã oĩno nõ istã
Ro.7. gratiã cõmẽdat apostolꝰ qua creati sumꝰ vt hoĩes essemꝰ. Ista ẽ eñ gr̃a p Iesum Christũ dñm
nostrũ. Et eñ Christus nõ p nullis vt hoĩes cõderenf:sed p ĩpiis mortuus est vt iustificarenf.
Nã quippe hõ erat q dicebat:Miser ego hõ:quis me liberabit de corpore mortis huiꝰ? Gratia
dei p Iesum Christũ dñm nostrũ. Possunt quidẽ dicere remissionẽ peccatorũ esse gratiã:q̃ nul E
lis p̃cedentibus meritis daf. Quid eñ habere boni meriti possunt peccatores? Sed nec ipsa re-
missio peccatoꝶ sine aliquo merito est. fides hãc impetrat. Neq; eñ vllũ est meritũ fidei:qua fi
Luc.18. de ille dicebat:Deus ppitius esto mihi peccatori: & descendit iustificatus:merito fidelis humi
liatus:q̃m qui se humiliat exaltabitur. Restat igif vt ipsam fidem vnde oĩs iustitia sumit ini-
tium: pprer qd dicitur ad ecclesiam in cantico canticorũ: Venies & pertransies ab initio fidei
non humano quo isti extollunt tribuamus arbitrio:nec vllis p̃cedentibus meritis:q̃m inde
incipiunt bona quæcunq; sunt merita: sed gratuitum donum dei esse fateamur si gratiam
Ro.12. veram:id est sine meritis cogitamus. Quia sicut in eadem epistola legitur:Deus vnicuiq; par

titur mensuram fidei:opera quippe bona fiunt ab hoie:fides aũt fit in hoie:sine qua illa a nullo
fiunt hoie.Omne eñ qđ nõ est ex fide:peccatũ est.Quapropter ne se vel ipsius orationis meri- Ro.14.
tũ extollat:etiã ad vincẽdas tẽporaliũ rerũ cupiditates & diligenda bona æterna: atq; ipsum
fontẽ oĩm bonoꝝ:dñi adiutoriũ datur oranti:quæ vtiq; nisi data esset orare non posset. Quõ Ro.10.
eñ inuocabũt in quẽ nõ crediderunt? Quõ credent quẽ nõ audierunt? Quõ audient sine præ-
dicante? Igitur fides ex auditu:auditus aũt p verbũ Christi.Proinde minister Christi huius si
dei prædicator:scđm gratiam quæ data est illi:plantator est & rigator. Nec tñ q plantat est ali 1.Corin.3.
quid:neq; q rigat:sed q incrementũ dat deus:qui vnicuiq; partitur mensurã fidei. Vnde & ali
bi dicitur:Pax fratribus & charitas cum fide.Quam ne sibi tribuerent continuo subiunxit: A Ephe.6.
deo patre & dño Iesu Christo.qa nec oĩm est fides qui audiunt verbum: sed qbus de⁹ partitur
mensurã fidei:sicut nec oĩa germinant quæ plãtanť & rigantur:sed quibus deus dat incremẽ
tum.Cur aũt ille credat:ille non credat:cũ ambo idẽ audiunt:& si miraculum in eoꝝ cõspectu
fiat:ambo idẽ vidẽt:altitudo est diuitiarũ sapientię & scientię dei:cuius inscrutabilia sunt iu-
dicia:& apud quẽ nõ est iniquitas:dũ cuius vult miseretť:& quem vult obdurat.neq; enĩ pro-
F pterea sunt ista iniusta:qa occulta.Deinde post remissionẽ peccatoꝝ:nisi mundatã domũ ha-
bitet spũs sanctus:nõne cũ aliis septẽ redit spũs immũdus:& erũt nouissima hois illius peiora Matth.12.
q̃ erant prima? Vt aũt habitet spũs sanctus:nõne vbi vult spirat:& charitas dei sine qua nemo Ioan.3.
bene viuit/diffunditur in cordibus nostris:nõ a nobis sed p spiritũ sanctũ qui datus est nobis? Roma.5.
Hãc eñ fidẽ aplus definiuit dicẽs:Neq; circũcisio est aliquid neq; p̃putiũ:sed fides quę p dile Gal.5.
ctionẽ operatť.Ista quippe fides est Christianoꝝ nõ dæmonioꝝ.Nã & dæmones credũt & con- Iacobi.2.
tremiscunt:sed nunqd & diligũt? Nã si nõ crederẽt nõ dicerẽt:Tu es sanctus dei:vel tu es fili- Lucæ.4.
us dei.Si aũt diligerẽt:nõ dicerẽt:Quid nobis & tibi? Fides igiť ad Christũ nos trahit:quæ ni- Matth.8.
si desup gratuito munere nobis daretur:nõ ipse diceret:Nemo põt venire ad me nisi pater qui Ioan.6.
misit me attraxerit eũ. Vnde & paulopost ait: Verba q̃ ego locut⁹ sum vobis:spũs & vita sunt:
sed sunt qdã ex vobis q nõ credũt.Deinde euangelista subiũgit:Sciebat eñ ab initio Iesus qui
essent credentes:& qui esset traditurus eũ.Et ne quisq̃ existimaret credẽtes sic ad eius pręsciẽ
tiã ptinere:qsio nõ credẽtes:id est vt nõ ei sfides ipsa desup dareť:sed tantũmodo volũtas eorũ
p̃noscereť:mox adiecit atq; ait:Et dicebat:Propterea dixi vobis:qa nemo põt venire ad me:ni-
si fuerit ei datũ a patre meo.Hinc erat q̧ eoꝝ qui audierãt loquentẽ de carne sua & sanguine
suo:qdã scandalizati abscesserũt:qdã credẽdo manserũt:qa nemo põt venire ad illum nisi cui
datũ est a patre:ac p hoc & ab ipso filio & a spiritu sancto. Neq; eñ separata sunt dona vel opa
inseparabilis trinitatis:Sed filius sic honorans patrẽ:nõ aufert vllius distantiæ documẽtũ:sed
G magnũ p̃bet humilitatis exẽplũ.Hic iterũ isti liberi arbitrii defensores:immo deceptores quia
inflatores:& iflatores qa p̃sumptores:nõ aduersum nos:sed aduersus euãgeliũ locuturi: quid
aliud dicũt q̃ id qđ apl's sibi quasi a talib⁹ dicereť obiecit:Dicis itaq; mihi:quid adhuc conque Roma.9.
ritur? Nã volũtati ei⁹ quis resistit? Hãc cõtradictionẽ sibimetipsi tanq̃ ab altero opposuit: ve-
lut & eoꝝ voce q noluũt accipe qđ supi⁹ dixerat:Ergo cui vult miseretur:& quẽ vult obdurat.
Talibus itaq; dicamus cũ aplo (Nõ eñ melius illo inuenire possum⁹ quid dicam⁹) O homo:
tu q es q respõdeas deo? Quęrimus nãq; meritũ obduratiõis & inuenimus. Merito nãq; pecca
ti vniuersa massa dãnata est:nec obdurat impertiendo malitiam:sed non impertiendo miam.
Quibus eñ nõ impertitur:nec digni fiunt:nec merẽtur:at potius vt non impertiať hoc digni
sunt:hoc merenť.Quęrimus aũt meritũ miæ:nec inuenimus:quia nullũ est:ne gratia euacue 1.senten. dis.
tur si nõ gratis donať:sed meritis reddiť. Si eñ dixerimus fidẽ præcessisse in qua esset meritũ 40.ca.qui-
gratiæ:quid meriti habeat homo ante fidẽ? Quid eñ habet qđ nõ accepit? Si autẽ accepit:qd cunq;.
gloriať quasi nõ acceperit? Sicut eñ nõ haberet homo sapientiã:intellectũ:consiliũ:fortitudi- 1.Corin.4.
nẽ:sciẽtiã: pietatẽ:timorẽ dei:nisi scđm pphericũ eloquiũ accepisset spiritũ sapientiæ & intel-
lectus:cõsilii & fortitudinis:sciẽtiæ & pietatis ac timoris dei:sicut nõ haberet virtutẽ:charita
tẽ:cõtinentiã:nisi accepto spũ de quo dicit apl's:Nõ eñ accepistis spiritum timoris:sed virtu- Roma.8.
tis & charitatis & cõtinẽtiæ:Ita nõ haberet fidẽ nisi accepisset spũm fidei:de quo idem ipse di-
cit:Habẽtes aũt eundẽ spiritũ fidei scđm q̧ scriptũ est:Credidi ppter quod & locutus sum:& 2.Corin.4.
nos credimus ppter quod & loquimur.Nõ autẽ merito accepisse:sed mia eius qui cuius vult 1.Timot.1.
miseretur:manifestissime ostẽdit:vbi de seipso ait:Misericordiã cõsecutus sum vt fidelis eẽm. De gratia &
Si dixerimus meritũ præcedere orationis vt donum gratiæ consequatur: impetrando quidẽ li.ar.ca.30.
oratio quicquid impetrat euidẽter donum dei esse ostendit:ne homo æstimet a seipso sibi esse: &.31.&.32.

quod si in potestate haberetur:non vtiq; posceretur.verūtamen ne saltē orationis putarētur H
praecedere merita:quib⁹ nō gratuita daretur gratia:sed iam nec gratia esset: quia debita red-
Roma.8. deretur:etiā ipsa oratio inter gratiae munera reperit. Quid eñ oremus(ait doctor gentiū) si-
cut oportet nescimus:sed ipse spūs interpellat ꝓ nobis gemitibus inenarrabilib⁹. Quid est au-
tem interpellat:nisi interpellare nos facit? Indigentis enim certissimum indicium est interpel-
lare gemitibus. Nullius autem rei esse indigentem fas est credere spiritum. Sed ita dictum est
interpellat:quia interpellare nos facit:nobisq; interpellandi & gemendi inspirat affectum: si-
Matth.10. cut illud in euangelio: Nō enim vos estis qui loquimini:sed spūs patris vestri qui loquitur in
vobis. Neq; enim & hoc ita fit de nobis tanq̄ nihil facientibus nobis. Adiutorium igitur spiri-
tus sancti sic expressum est:vt ipse facere diceretur quod vt faciamus facit. Nam non esse intel
ligendum spiritum nostrum de quo dictum est: Interpellat gemitibus inenarrabilibus:sed spi
ritum sanctum quo nostra infirmitas adiuuatur:satis demōstrat apostolus. Inde enim coepit:
Roma.8. Spiritus(inquit) adiuuat infirmitatem nostram. deinde ita subiunxit: Quid eñ oremus, si-
cut oportet nescimus &c. De hoc quippe spiritu apertius alibi dicit: Non enim accepistis spiri
tum seruitutis iterum in timore:sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamam⁹
abba pater. Ecce hic non dixit ꝙ ipse spiritus clamet orando:sed in quo clamamus:abba pater.
Gal.4. Alio tamen loco ait: Quoniam filii dei estis:misit deus spiritum filii sui in corda vestra clamā-
tem:abba pater. Nō hic ait: In quo clamamus:sed ipsum spiritum clamantē dicere maluit quo
efficitur vt clamemus. sicut sunt illa: Ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus. Et
spiritus patris vestri est qui loquitur in vobis. Sicut ergo nemo recte sapit:recte intelligit: re-
cte cōsilio ac fortitudine praeualet:nemo scienter pius est vel pie sciens:nemo timore casto deū
timet:nisi acceperit spiritum sapientiae & intellectus:consilii & fortitudinis:scientiae & pieta-
tis & timoris dei:nec habet quisq̄ virtutem veram:charitatem syncaeram:continentiam reli-
giosam:nisi per spiritum virtutis & continentiae: Ita sine spiritu fidei non est recte quispiā cre-
diturus:nec sine spiritu orationis salubriter oraturus. Non quia tot sunt spiritus: sed omnia
1.Corin.12. haec operatur vnus atq; idem spiritus diuidens propria vnicuiq; prout vult:quia spiritus vbi
Ioan.3. vult spirat. Sed quod fatendum est:aliter adiuuat nondum inhabitans:aliter inhabitans. Nā
nondum inhabitans adiuuat vt sint fideles:inhabitās adiuuat iam fideles. Quod est ergo me- I
2.senten.dis. ritum hominis ante gratiam:quo merito percipiat gratiam: cum omne meritū nostrum non
23.ex mune- faciat nisi gratia: & cū deus coronat merita nostra:nihil aliud coronat q̄ munera nostra? Sicut
ribus. enim ab initio fidei misericordiā cōsecuti sumus:non quia fideles eramus:sed vt essemus: Sic
De gr͞a & li. in fine qd̄ est vita aeterna, coronabit nos:sicut scriptū est:in miseratione & mia. Non itaq; fru-
ar.ca.15.& stra deo cantatur: Et misericordia eius ꝑueniet me: Et misericordia eius subsequetur me. Vn-
16. de & ipsa vita aeterna quae vtiq; in fine habebit: & ideo meritis pręcedentibus redditur:tamen
Psal.102. quia eadē merita quibus redditur:nō a nobis parata sunt p nostrā sufficientiā:sed in nobis fa-
Psal.58. cta per gratiā:etiam ipsa gratia nūcupatur:non ob aliud nisi quia gratis datur:nec ideo: quia
Psal.22. non meritis datur:sed quia data sunt & ipsa merita quibus datur. Vbi autē inuenimus vitam
De gr͞a & li. aeternā gratiā nūcupari:habemus apud eundē gratiae magnificū defensorē apostolū Paulum
ar.ca.20.&.21 Stipendiū(inquit) peccati mors:gratia autem dei vita aeterna in Christo Iesu domino nostro.
Vide obsecro te:in quanta breuitate q̄ vigilanter verba posuerat:quibus diligenter consyde-
Roma.6. ratis:quaestionis huius aliquantulum dilucescat obscuritas. Cum enim dixisset: Stipendium
peccati mors:quis nō congruentissime & consequenter addere iudicaret: Stipendiū autē iusti
tiae vita aeterna! Et verum est:quia sicut merito peccati tanq̄ stipendium redditur mors:ita
merito iustitiae tanq̄ stipendium vita aeterna. Aut si nollet dicere iustitiae:diceret fidei:quoni-
Abacuc.2. am iustus ex fide viuit:vnde etiam & merces appellatur plurimis sanctarum scripturarum lo
cis. Nusq̄ porro dicta ē merces iustitia vel fides:quia iustitiae vel fidei redditur merces. Quod
est autem merces operanti:hoc militanti stipendium. Sed beatus apostolus aduersus elationē
quae vsq; adeo magnis tentat irrepere:vt & sibi propter ipsam dicat datum angelum sathanae
a quo colaphizaretur:ne verticem praesumptionis erigeret:aduersus hanc ergo elationis pe-
stem vigilantissime militans: Stipendium inquit peccati mors. Recte stipendium:quia debet
cui digne retribuitur:cui merito redditur. Deinde ne iustitia de humano se extolleret bono
merito:sicut humanum meritum malum non dubitatur esse peccatum:non a contrario retu
lit dicens: Stipēdiū iustitiae vita ęterna:sed gratia inquit dei vita ęterna. Et hęc ne ꝑter media
torē aliqua alia via q̄reretur:adiecit: In Christo Iesu dño nostro:tanq̄ diceret: Audito ꝙ stipen

dium peccati sit mors:quid te disponis extollere? O humana nō iustitia sed noīe iustitiæ plane superbia:quid te disponis extollere:& cōtrariā morti vitā æternā tanq̄ debitū stipēdiū flagitare? Cui debetur vita æterna vera iustitia est:ex te non est:desursum est descendēs a patre luminū:vt haberes eā profecto acceptisti.Quid eñ habes quod nō accepisti?Qua propter o homo si accepturus es vitā æternā:iustitiæ quidem stipendium est:sed tibi gratia est:cui gratia 1.Corin.4.
K est & ipsa iustitia.Tibi enim tanq̄ debita redderetur si ex te tibi esset iustitia cui debetur.Nūc ergo de plenitudine eius accepimus:non solum gratiā qua nunc iuste in laboribus suis vsq; in finē viuimus:sed etiam gratiam pro hac gratia:vt in requie postea sine fine viuamus.Hoc nihil salubrius fides credit:quia nihil verius intellectus inuenit.Et debemus audire prophetam dicentē:Nisi credideritis non intelligetis.Sed excusabunt se (inquit) homines qui nolunt recte & fideliter viuere dicentes:Quid nos fecimus qui male viuimus: quandoquidem gratiam Esa.7.
vnde bene viueremus non accipimus?Non possunt veraciter dicere:nihil mali se fecisse: quia male viuunt.Si enim nihil mali faciunt bene viuunt.Si autem male viuunt:vel quod origina le traxerunt:vel quod insuper addiderunt.Sed si vasa sunt iræ:quæ perfecta sunt ad perditionem quæ illis debita redditur:sibi hoc imputent:quia ex ea massa facta sunt:quā propter vnū peccatum in quo omnes peccauerunt:merito deus iusteq; damnauit.Si autem vasa sunt misericordiæ:quibus ex eadem massa factis supplicium debitum reddere noluit:non se inflent:sed ipsum glorificent:qui eis misericordiam non debitam præstitit:& si quid aliter sapiunt: & hoc quoq; illis ipse reuelauit.Postremo quonam se isti excusabunt modo?Nempe illo quem breuiter tanq̄ ex eorū voce sibi obiecit apostolus vt dicant:Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit?Hoc est enim dicere:quid de nobis fit querela q̄ deum offendamus male viuendo:cum illius voluntati nemo possit resistere:qui nos obdurauit misericordiā non præstando? Si ergo illos non pudet hac excusatione non nobis sed apostolo contradicere:cur nos pigeat eis quod dixit apostolus:hoc idem atq; identidem dicere: O homo,tu qui es qui respondeas deo?Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit:quare sic me fecisti?An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa vtiq; merito recteq; damnata facere aliud vas in honorem in debitum propter misericordiæ gratiam:aliud in contumeliam debitam propter iræ iustitiam: & vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ:sic ostendens quid eis largiatur cū Roma.9. Vbi supra.
L id suppliciū recipient vasa iræ qđ pariter omnibus debebatur?Satis sit interim Christiano & fide adhuc viuenti & nōdum cernenti qđ perfectum est:sed ex parte scienti:nosse vel credere q̄ neminem deus liberet nisi gratuita misericordia per dñm nostrū Iesum Christū: & neminem dānet:nisi æquissima veritate per eundē dñm nostrū Iesum Christum.Cur aūt illum potius q̄ illum liberet aut non liberet:scrutet qui pōt iudiciorū eius tam magnum p̄fundū:verūtamen caueat præcipitiū.Nunquid eñ iniquitas est apud deū?Absit.Sed inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius.Et in maioribus dūtaxat ætatibus merito dici potest:Hi noluerunt intelligere vt bene agerent:hi quod grauius est,intellexerunt:& non obedierunt: quia sicut scriptum est:Verbis non emendabitur seruus dolosus:si enim & intellexerit non obediet. Prouer.29.
Vnde non obediet:nisi sua pessima voluntate:cui grauior damnatio diuina æquitate debetur? Cui enim plus datur:plus exigitur ab eo.Istos quippe scriptura dicit inexcusabiles quos nō latet veritas:& in eis p̄seuerat iniq̄tas.Reuelat̄ eñ ira dei de cœlo(ait ap̄ls)super omnē impietatem & iniustitiā hominū eorum qui veritatē in iniustitia detinent:quia quod notū est dei manifestum est in illis.Deus eñ illis reuelauit.Inuisibilia eñ eius a creatura mundi per ea quę facta sunt,intellecta conspiciūtur:sempiterna quoq; virtus eius ac diuinitas: vt sint inexcusabiles.Si ergo istos excusabiles dicit qui inuisibilia illius per ea quæ facta sunt intellecta conspicere potuerunt:nec obedierunt tamen veritati:sed iniqui & impii permanserunt: neq; enim nō cognouerunt:sed cognoscentes inquit deum:non vt deum glorificauerunt: aut gratias egerunt:quanto magis excusabiles sunt qui ex lege eius instructi confidunt seipsos duces esse cæcorum:& alios docentes seipsos non docent:Qui prædicant non furandum & furantur:& cætera quæ de ipsis apostolus loquitur?Eis quippe dicit:Propterea inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas.In quo eñ aliū iudicas teipsum condemnas:eadē eñ agis quę iudicas. Dicit enim ipse dominus in euāgelio:Si nō venissem & eis locutus fuissem:peccatum non haberent: nunc autē excusationē non habent de peccato suo.Non vtiq; peccatum nullum haberent:qui pleni erant aliis magnis multisq; peccatis:sed hoc peccatū vult intelligi non eos habituros fuisse si non venisset:qui cū audissent eum non crediderūt in eum.hanc eos excusationem non habere Roma.1. Roma.2. Ioan.15. Vbi supra.

afferit qua possint dicere nō audiuimus:ideo non credidimus.Humana quippe superbia tāq̄ M
præsumens de virib⁹ liberi arbitrii:excusatā se putat quando ignorantiæ nō voluntatis vide
tur esse qđ peccat.Scđm hanc excusationē inexcusabiles dicit scriptura diuina quoscūq̄ scien
Roma.2. tes peccare cōuincit:dei tamē iustū iudiciū nec illis parcit qui nō audierunt.Quicūq̄ enim si
ne lege peccauere:sine lege peribūt.Et q̄uis se ipsi excusare videantur:nō admittit hanc excu
sationem qui scit se fecisse hominē rectū:eiq̄ obediētiæ dedisse præceptū:nec nisi eius quo male
vsus est libero volūtatis arbitrio:etiā qđ trāsiret in posteros manasse peccatū. Neq̄ enim dam
nantur qui nō peccauerūt:quādoquidē illud ex vno in oēs pertransiit:in quo ante ppria in sin
gulis quibusq̄ peccata omnes cōiter peccauerunt.Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator:
vel reatu originis:vel additamento etiā ppriæ voluntatis:siue qui nouit:siue qui ignorat:siue
qui iudicat:siue qui nō iudicat:quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerūt:sine du
bitatione peccatū est:In eis autē qui non potuerunt:pœna peccati.Ergo in vtrisq̄ nō est iusta
excusatio:sed iusta dānatio.Ideo autem diuina eloquia eos inexcusabiles dicūt qui nō ignoran
tes sed scientes peccāt:vt secundū iudiciū superbiæ suæ quo multū cōfidūt de virib⁹ propriæ
volūtatis:se inexcusabiles videant:quia de ignorantia iam non habent excusationē:& nondū
est iustitia cui præsumebant sufficere voluntatem. At vero ille cui dñs & sciendi & obedien
Roma.3. di largitus est gratiā:Per legem enim inquit cognitio peccati:& peccatum non cognoui nisi p
legem. Nam concupiscentiam nesciebam:nisi lex diceret:Non concupisces. Nec vult intelligi
Roma.7. hominem præceptricis legis ignarū:sed liberatricis indignum gratiæ:vbi dicit: Condelector
legi dei scđm interiorē hoiem.Et cum hac non solum scientia:verumetiam & delectatione le
gis:postea dicit:Miser ego homo:quis me liberabit de corpore mortis huius:Gratia dei per Je
sum Christum dominum nostrū.Nemo itaq̄ liberat a vulneribus illius trucidatoris: nisi hu N
ius gratia saluatoris.Nemo liberat vænundatos sub peccato a vinculis captiuitatis:nisi gra
tia redimentis. Ac per hoc vniuersi qui se in nequitiis & iniquitatibus excusatos volunt: ideo
iustissime puniuntur:quoniā qui liberantur non nisi gratia liberantur. Nam si excusatio illa
iusta esset:nō unde iam gratia sed iustitia liberaret. Cū vero nō liberat nisi gratia: nihil iustum
inuenit in eo quem liberat:non voluntatem:non operationem:non saltem ipsam excusationē.
Nam si hæc iusta est:quisquis ea vtitur merito non gratia liberatur. Nouimus enim liberari
Roma.9. per gratiam Christi quosdam etiam qui dicunt: Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati
eius quis resistit?Quæ si iusta est excusatio:non iam gratuita gratia:sed propter huius excu
sationis iustitiam liberantur.Profecto hęc excusatio iusta non est.Tunc enim vera gratia qua
homo liberatur:si non scđm debitū iustitię retribuitur.Nihil ergo fit in eis qui dicunt: Quid
Prouer.19. adhuc conqueritur?Nam voluntati eius quis resistit?nisi quod legitur in libro Salomonis:In
sipientia viri violat vias eius:deum autem causatur in corde suo.Quis itaq̄ deus faciat va
sa iræ in perditionē:vt ostendat iram & demonstret potētiam suam qua bene etiam vtitur ma
lis:& vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ:quæ fecit in honorē:non damna
bili massæ debitum:sed suæ gratiæ largitate donatum:tamen in eisdem iræ vasis propter me
ritum massæ in contumeliam debitam factis:id est hominibus propter naturæ quidem bonū
creatis:sed propter vitia supplicio destinatis:iniquitatem quam rectissime veritas improbat:
damnare nouit ipse non facere. Sicut enim voluntati eius retribuitur humana natura nullo
dubitante laudanda:sic hominis voluntati culpa tribuitur nullo recusante damnanda.Quæ
voluntas hominis,aut hęreditarium vitiū transmisit in posteros:quod in se habuit cum pecca
ret:aut acqsiuit etiā cætera vitia cū in seipso vnusquisq̄ pdite viueret.Sed neq̄ ab illo qđ origi
naliter trahit:neq̄ ab his q̄ vnusquisq̄ in vita ppria vel intelligendo vel nolēdo intelligere mala
cōgregat:vel etiā instructus ex lege additamēto puaricatiōis exaggerat:quisq̄ liberat & iusti
ficat nisi gr̄a dei p Jesum Christū dñm nostrū:nō solū remissiōe peccatoꝝ:sed pri⁹ ipsi⁹ inspirati
Psal.102. onis fidei & amoris dei ipartito salubriter orōnis affectu & effectu:donec sanet oēs languores
nr̄os:& redimat de corruptiōe vitā nostrā:& coronet nos in miseratiōe & mīa. Verū isti q pso
naꝝ acceptorē fieri existimāt deū:si in vna eademq̄ cā sup alios veniat mīa eius:sup alios vero
maneat ira eius:Nēpe totas vires argumētatiōis hūanę in paruulis perdūt.Nā vt interim ta
ceā q nō est præter paruulos q̄libet materno vtero recētissimos ea pœna de qua loquens apl̄s
Roma.5. ait:Per vnius delictū in oēs hoies ad cōdēnatiōē.vnde nō liberat nisi vnus ille:de quo idē ait:
Per vnius iustificationē in oēs hoies ad iustificationem vitę. Vt ergo hoc interim omittam:&
hoc solum de paruulis dicā:quod ipsi quoq̄ authoritate euangelica territi:vel potius Christi

anorũ populoꝝ cõcor dissuma fidei conspiratione perfracti:sine vlla excusatione concedunt:ꝙ
nullus paruulus nisi renatꝰ ex aqua & spiritu,intrat in regnũ coeloꝝ:Quã queso allaturi sunt
causam:ꝙ alius sic gubernatᷣ vt baptizatus hinc exeat:aliꝰ infideliũ manibꝰ traditꝰ:vel etiam
fidelium:priusꝗ̃ ab eis baptizandus efferatᷣ:expirat? An hoc fato vel fortunæ donaturi sunt?
Non opinor eos in tantã dementiã ꝑdituros:quãtulũcunqꝫ nomen Christianũ tenere cupien
tes.Cur ergo in regnum coelorum non accepto regenerationis lauacro paruulus nullus intra
bit? Nunquidnã ipse sibi parentes infideles vel negligentes de quibus nasceretur elegit? Quid
dicam de inopinatis vel repentinis innumerabilibus mortibus:quibus sæpe etiam religiosoꝝ
Christianorum præueniuntur & baptismo præripiuntur infantes:cum econtrario sacrilego
rum & inimicorum Christi aliquo modo in Christianorum manus venientes ex hac vita non
sine sacramento regenerationis emigrẽt? Quid hinc dicturi sunt:qui vt gratia dari possit:non
nulla præcedere merita humana contendunt:ne sit personarũ acceptor deus? quæ tandem hic
merita præcesserunt? Si eorundẽ cogitaueris paruulorũ:nulla sunt ꝓpria:vtrisqꝫ est illa massa
cõis.Si parentũ attẽderis:bona sunt illa quoꝝ filii repentinis mortibus sine Christi baptisma
te perierũt.Mala vero illa quoꝝ filii p Christianoꝝ aliquã ptãtẽ ad sacramẽta ecclię ꝑuenerũt.
Et cũ ꝓuidentia dei cui nostri capilli numerati sunt:sine cuius volũtate nõ cadit passer in ter Matth.10.
ram:quæ nec fato premitur:nec fortuitis casibus impeditur:nec vlla iniquitate corrumpitur:
vt renascantur ad hæreditatem cælestem:non consulit omnibus paruulis filioꝝ suorũ:& non
nullis consulit paruulis impioꝝ.Iste infans de fidelibus coniugatis ortus:lætitia parentũ susa
ceptus:matris nutricis somnolentia suffocatus fit exterus & expers suorum fidei. Ille infans
de sacrilego stupro nascitur:crudeli timore matris exponitur:alienorum misericordi pietate
colligitur:eorũ Christiana sollicitudine baptizatᷣ.fit enim cõsors & particeps regni. Ista cogi
tent:ista consyderent:hinc audeant dicere deũ vel acceptorem in sua gratia personarũ:vel re
muneratorẽ præcedentiũ meritoꝝ.Nam etsi conabunt maioris ætatis aliqua merita suspica
ri seu bona seu mala:quid de istis infantibus dicent:quorum nec iste sibi vllis ꝓpriis meritis ac
quisiuit violentiã suffocantis:nec bonis ille diligẽtiã baptizãtis? Nimiæ vanitatis & cæcitatis
sunt:si etiã his cõsyderatis nõdum dignanᷣ exclamare nobiscũ:O altitudo diuitiarũ sapientię Roma.11.
P & scientiæ dei:ꝗ̃ inscrutabilia sunt iudicia eius:& inuestigabiles vię eius.Non itaqꝫ misericor
diæ gratuitæ dei pertinacissima aduersentᷣ insania.Sinant filiũ hoĩs in qualibet ætate quærere Luc.19.
& saluũ facere qđ perierat:nec de inscrutabilibus iudiciis eius audeant iudicare:cur in vna ea Roma.9.
demqꝫ causa sup alium veniat misericordia eius:super alium maneat ira eius. Qui enim sunt
isti qui respondeãt deo:quãdoquidẽ ille Rebeccæ habenti geminos ex vno cõcubitu Isaac pa
tris nostri:cũ illi nondũ nati nihil egissent boni vel mali;vt scđm electionẽ ꝓpositi eius mane
ret:electionẽ scilicet gratiæ non debiti electionem:qua eligendos facit ipse:non inuenit:non ex
operibus:sed ex vocante dicit minori seruiturũ maiorẽ? In qua sentẽtia beatus apostolus etiam
testimoniũ ꝓphetæ longe posterioris assumpsit:Iacob dilexi:Esau autem odio habui:vt intel Malachiæ.1.
ligeretur hoc apertũ postea p ꝓphetã:qđ anteꝗ̃ illi nascerentur erat in dei prædestinatione per
gratiam.Quid enim diligebat in Iacob anteꝗ̃ natus fecisset aliquid boni:nisi gratuitum mise
ricordiæ suæ donum? Et quid oderat in Esau anteꝗ̃ fecisset aliquid mali:nisi originale pecca
tum? Nam neqꝫ in illo diligeret iustitiam quam nullam ille fecerat:neqꝫ ĩ isto odisset naturam
quam bonam ipse perfecerat.Mirum autem cum his coarguantur angustiis:in quanta se ab
rupta præcipitent,metuentes retia veritatis.Ideo(inquiunt)nondũ natorum alium oderat:
alium diligebat:quia eorum futura opera præuidebat. Quis istum acutissimum sensum de
fuisse apostolo non miretur? Hoc quippe ille non vidit:quando sibi velut aduersantis obiecta
quæstione:non id potius tam breue:tam aptum:tam(sicut isti putant)verum absolutũqꝫ re
spondit.Cum enim rem stupendam ꝓposuisset:quomodo de nõdum natis:nec aliquid agenti
bus boni aut mali,recte dici potuerit:ꝙ vnum deus dilexerit:alium odio habuerit:ipse sibi ob
iecta quæstione motum exprimens auditoris:Quid ergo dicemus inquit? Nunquid iniquitas
apud deum? Absit.Hic ergo erat locus vt diceret qđ isti sentiunt.Futura enim deus opera prę Roma.9.
uidebat:atqꝫ ideo minori maiorẽ seruiturum esse dicebat.Non autem hoc apostolus dicit:sed
potius ne quisꝗ̃ de suorũ operũ audeat meritis gloriari:ad dei gratiam & gloriam cõmẽdãdã
voluit valere quod dixit.Cum enim dixisset:Absit vt sit iniquitas apud deum:tanꝗ̃ ei dicere
mus:Vnde hoc ostendis:cũ asseras non ex operibus:sed vocante dictũ esse:Maior seruiat mi
nori? Moyses enim dicit,inquit,Miserebor cui misertus ero;& misericordiam præstabo cui

misericors fuero.Igitur non volentis neq currentis:sed miserentis est dei. Vbi nunc merita?
vbi opera vel praeterita vel futura:tanq̃ liberi arbitrii viribus adimpleta vel adimplenda? Nõ
ne apertam protulit apostolus de gratuitae gratiae/hoc est verae gratiae commendatione sentẽ
tiam?Nonne stultã fecit deus haereticorum sapientiam?Quid autem agebatur vt hoc aposto
lus diceret:vt eoꝝ geminoꝝ cõmemoraret exẽplũ?Quid psuadere moliebat? Quid inculcare
cupiebat?Nempe hoc qđ ipsoꝝ oppugnet amẽtia:qđ superbia non capiunt:qđ sapere nolunt:
Roma.10. Qui ignorãtes dei iustitiã:& suã volentes cõstituere:iustitię dei nõ sunt subiecti.De ipsa quip
pe gratia satis agebat apl'us:& ideo ꝓmissionis filios commẽdabat.Quod eñ ꝓmittit deus nõ
facit nisi deus.Habet nãq aliquid rationis & veritatis:vt hõ ꝓmittat & de⁹ faciat: vt autẽ ho- Q
mo se facere dicat qđ promiserit deus:supbae impietatis est reprobus sensus.Commendans er
go filios ꝓmissionis:hoc primũ significatũ ostendit per Isaac filium Abrahę.Euidẽtius nanq
opus dei apparet in eo quem nõ genuit vsitatus ordo naturae:de sterilib⁹ visceribus & senectu
te confectis:vt in filiis dei qui futuri praenuntiabant,hoc esset signũ diuini operis non huma-
Roma.9. ni.In Isaac inquit vocabitur tibi semen:hoc est non qui filii carnis:hi filii dei:sed filii promissio
nis deputantur in semine.Promissionis enim verbũ hoc est:Ad hoc tps veniã:& erit Sarae fili-
us.Nõ solũ autẽ illa:sed & Rebecca ex vno concubitu:nisi vt nõ solũ de suis:neq de parẽtum
meritis alioꝝ:sed ne de ipsius quidẽ viri⁹ patris,mutata forte in meli⁹ volũtate,gloriaretur Ia-
cob dicens:Ideo se a creatore derelictũ quia pater eius quando eum seminauit melioribus lau-
dabilior moribus fuit.Ex vno inquit concubitu:vnũ tunc ad eos seminandos meritum patris
vnũ ad cõcipiendos meritũ matris.Quia & si mater eos donec pareret visceribus portauit in
clusos:& forte voluntates affectionesq variauit:nõ vni sed ambobus vtiq variauit:quos pa-
riter ventre portauit.Intentio igitur intuẽda est apl'i:qũo ꝓpter gratiã cõmendandã:noluit eũ
de quo dictũ est:Iacob dilexi:nisi in dño gloriari:vt cũ ex eodẽ patre:eadẽ matre:vno concubi-
tu:anteq̃ aliquid egissent boni aut mali:alterũ deus diligit:odit alterum:intelligat Iacob ex il-
la massa originalis iniquitatis:vbi fratrem suũ cũ quo habuit cõmunẽ causam: videt per iusti
tiam meruisse dãnari:nõ nisi p gratiã se potuisse discerni.Nondũ eñ nascentibus:nec agenti-
bus bonũ aut malum:vt sc̃dm electionẽ ꝓpositũ dei maneret:non ex operibus:sed ex vocante
dictum est ei:Maior seruiet minori.Electionẽ autẽ gratiae in illis fieri operũ ꝑcedẽtibus meri-
Roma.11. tis:alio loco aptissime idẽ apl's ostẽdẽs:Sic ergo (inquit) & in hoc tẽpore reliquiae sc̃dm electio
nem gratiae saluę factę sunt.Si aũt gratia,iã nõ ex opib⁹:alioquin gr̃a iã nõ est gr̃a.Sc̃dm hãc er
go gr̃am etiã ꝓpheticũ testimoniũ assumẽs:Sicut scriptũ est inqt:Iacob dilexi: Esau autẽ odio
Roma.9. habui.& cõtinuo.Quid ergo dicem⁹/inqt?Nunqđ iniquitas est apđ deũ?Absit. Sed quare ab
sit?An ꝓpter opa quae futura praesciebat amboꝝ?Immo & hoc absit.Moyses eñ dicit:Misere-
bor cui misertus ero:& misericordiã pstabo cui misericors fuero.Igitur nõ volentis neq cur-
rẽtis:sed miserẽtis est dei:Atq vt in vasis q̃ pfecta sunt in pditionẽ:quę dãnatę debita ẽ massę:
agnoscãt vasa ex eadem massa in honorem facta:quid eis misericordia diuina largita sit.Dicit
eñ (inquit scriptura) ad Pharaonem:quia ad hoc te excitaui vt ostendã in te potentiã meam:
& vt glorificetur nomẽ meũ in vniuersa terra.Deniq ad vtrunq concludit:Ergo cuius vult
miseretur:& quem vult indurat.Hoc facit apud quem non est iniquitas.Miseretur itaq gra
tuito dono:obdurat autem iustissimo merito.Sed dicat adhuc vel superbi infidelis elatio: vel R
puniti damnabilis excusatio.Quid adhuc conqueritur?Nam voluntati eius quis resistit?Di-
cat & audiat quod cõuenit homini:O homo tu qui es qui respondeas deo & cętera:de quibus
iam quantum potui satis ac saepe disserui. Audiat haec & non contemnat. Q; si contempse-
rit:etiam vt contemneret se inueniat obduratum. Si non contempserit: etiam vt non con-
temneret esse credat adiutum:sed obduratum debito: adiutum gratia. Neq enim si duorum
de Isaac patriarcha geminorum (quod quidem iam ostendimus quanta caecitate dicatur) fu-
tura praeuidit deus opera:quia vixerunt atq senuerunt:& propterea Iacob dilexit Esau autẽ
odio habuit:ideo moriturorũ etiã paruulorũ põt quisq̃ dicere: vt huic ad percipiendũ bapti-
smũ non consulat:illi aũt cõsulat: deum futura eoꝝ opera pręuidere:Quomodo eñ futura di
cuntur quę nulla erunt?Sed inquiunt,in eis quos hinc aufert praeuidet quẽadmodũ victurus
esset quisq si viueret:& ideo quẽ nequiter nouit fuisse victurũ:sine baptismo facit & mori: sic
in eo puniens opa mala:nõ quae fecit sed quae facturus fuit.Si ergo diuinitus etiam quae com-
missa non sunt mala opera puniunt:primo attendãt q̃ falso polliceantur in dãnationẽ paruu-
los non ituros:q sine baptismate moriunt:q ꝓpterea nõ baptizant:q mali victuri erant si vi-

uerēt. ꝑpter ipſam ꝗppe malā vitā ꝓculdubio dānabunť:ſi etiā mala ꝗ fuerāt futura/dānanť.
Deinde ſi eis ad ꝑcipiēdū baptiſmatis cōſulitur ſacramētum:quos nouit deus ſi viuerēt bene
fuiſſe victuros:cur non oēs tenentur in vita quā bonis op:bus ornaturi ſunt!Cur etiā eoꝝ qui
baptizanť,quidā diu viuētes peſſime viuūt:& vſq; ad apoſtaſiam aliqñ ꝑueniunt!Cur ipſum
primū cōiugiū pc̄tōrū:quos vtiq; nouerat deus peccaturos:nō de paradiſo ante ꝓiecit:ne ibi
cōmitterēt qđ tā ſancto loco eſſet indignū:ſi iuſte pc̄tā etiā nondū cōmiſſa puniunť!Quid de
niq; ꝑſtatur ei q rapitur ne malitia mutet intellectū eius:& ne fictio decipiat aiam eius:ſi iuſte
etiā illa puniunť:quæ licet nō fecerit:fuerat tñ viuēdo facturus!Poſtremo cur nō ad ꝑcipien
dū regenerationis lauacrū:ei magis cōſulit morituro:qui male fuerat victurus ſi viueret:vt ei
peccata ꝗ fuerat cōmiſſurus remittanť in baptiſmo!Quis eñ eſt tā vęcors qui ea neget per ba
ptiſmū poſſe dimitti:ꝗ ſine baptiſmo dicit poſſe puniri!Sed diſputando aduerſus eos:q vſque
quaq; cōuicti etiā nō cōmiſſoꝝ peccatoꝝ deū perſuadere moliuūť vltorē:verendum eſt ne nos
in eos iſta fingere exiſtimemur:illi aūt nullo mō tam hebetes eſſe credātur:vt hæc vel ſentiāt:
vel cuiq̄ ꝑſuadere conēť. Verūtñ niſi eos hęc dicere audiſſem:refellēda eē nō arbitrarer. Circū
ſtipanť eñ & diuinarū authoritate lectionū:& antiquus tradito & retēto firmo eccleſiæ ritu ī
baptiſmate paruuloꝝ:vbi apertiſſime demōſtranť infantes:& cū exorcizantur:& cū ei per eos
a quibus geſtantur:renūtiare reſpōdent:a diaboli dominatiōe liberari:Et nō inuenientes quia

S exeant:pergunt in præcipitē ſtultitiā dum nolunt mutare ſententiam.Illud ſane ſibi vidētur
acutiſſime dicere:Quō peccatū trāſit in filios fideliū:qđ in parentibus non dubitamus dimiſ
ſum eſſe per baptiſmū!quaſi ꝓpterea poſſit nō habere generatio carnalis:qđ ſola tollit regene
ratio ſpiritalis.Aut vero in baptiſmo cōcupiſcentiæ carnis infirmitas continuo ſanetur:ſicut
continuo reatus eius aboleť:ſed gratia renaſcēdi:nō cōditione naſcēdi. Vnde quiſquis ꝑ hanc
cōcupiſcentiā:etiam de renato naſcitur:ſine dubitatiōe oberit nato:niſi & ipſe ſimiliter rena
ſcať. Verū quicqđ eſt in hac quęſtione difficultatis:ita in agro Chriſti nō impedit operarios eius
quo minus ab eis in remiſſionē peccatoꝝ baptizentur infantes:ſiue de fidelibus ſiue de infideli
bus nati ſint:ſicut agricolas nō impedit:quo min⁹ ab eis inſerēdi cura in oleas cōuertanť olea
ſtri:ſiue de oleaſtris ſiue de oleis oriantur.Nam & hoc ſi vt reſpondeat,ruſtico proponať:quæ
cauſa ſit vt cum aliud ſit olea:aliud oleaſter:de ſemine vtroq; naſcatur:nō omittit inſerēdi cu
rationē:etiā ſi nō poſſit iſtā ſoluere quæſtionē.Alioquin dum ex oliuæ ſemine exorta virgulta
non aliud ꝗ oleas eſſe exiſtimat:efficit deſidia vanitatis vt totus ille ager amara ſterilitate ſyl

T ueſcat.Nam illud quod excogitauerunt cum veritatis pondere premerentur:quia fidelis do
minus in verbis ſuis:& ꝓpterea eius eccleſia nullo modo fallaciter paruulos in remiſſionē pec
catorū baptizat:ſed vt fide agatur qđ agit:vtiq; fit qđ dicitur.Quod ergo cogitauerūt cū hęc
eos apertiſſima moles veritatis vrgeret:quis non Chriſtianus irrideat:ꝗlibet verſutiſſimū cer
nat!Dicunt enim veraciter quidem reſpondere paruulos per ora geſtantiū in remiſſionem ſe
credere peccatorum:non tñ quia ſibi remittunť:ſed quia credant ꝙ in eccleſia vel in baptiſmo
remittunť in quibus inueniunť:non in quibus nulla ſunt. Ac per hos volunt eos ita baptizari
in remiſſionē peccatoꝝ:tanꝗ in eis fiat ipſa remiſſio:quos contendūt nullū habere peccatum.
Sed qm̄ licet ſine peccato meo cum baptiſmate baptizantur:quo fit in quibuſq; peccatoribus
remiſſio peccatoꝝ:fieri quidē pōt vt hęc verſipellis aſtutia ſubtilius & acutius ex otio refellať:
verūtamen ſecundū iſtā ſuā calliditatē nō inueniūt quid ad hoc reſpōdeāt:ꝙ exorcizantur &
exufflantur infantes.Hoc eñ proculdubio fallaciter fit ſi diabolus eis nō dñať.Si autē dñatur
& ideo nō fallaciter exorcizanť & exufflanť:ꝑ quid dñatur niſi per pc̄tm̄:princeps vtiq; pecca
toꝝ!Proinde ſi iā erubeſcūt nec audēt dicere hęc in ecclīa mēdaciter geri:fateantur qđ perie
rat etiā in paruulis quæri.Neq; eñ niſi propter pc̄tm̄ perierat:qđ niſi per gratiā nō pōt quæri
nō pōt inueniri.Sed deo gratias:cū ſaltē argumētanť cōtra remiſſionē peccatoꝝ ne fieri creda
tur in paruulis:iam tamen ꝗuis per corda & ora maioꝝ credere paruulos cōfitentur.Sicut er
go audiunt dñm dicentē:Qui non renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto non introibit in re
gnum cœloꝝ:propter qđ eos baptizandos eſſe cōcedūt:ſic audiāt eūdē dñm dicentē:Qui nō
crediderit condēnabiť.Quia ſicut eos renaſci per miniſteriū baptizantiū:ita etiam credere per
corda & ora confitentium confitemur.Audeant ergo dicere ꝙ a iuſto deo innocens condēna

V bitur:ſi nullo vinculo peccati originalis innectitur.Si ſermo iſte prolixus eſt & oneroſus occu
pationibus tuis:da veniam:quia vt hoc ad te ſcriberem:& occupatus literis tuis indicibus er
ga nos beniuolentiæ tuæ tecum iſta colloquerer:etiam ego vim feci interrumpentibus occu

De Genē. ad literam li. 10. ca. 13.

Ioan. 3.

Marci. 16.

pationibus meis. Siqua illos alia excogitare aduersus fidē catholicā scitis: vt quęcū aduersus eos ne dominici gregis infirma deuastent: vos quoq; fideli & plane pastorali dilectione di∫∫eritis: nota facite nobis. Hæreticorū quippe inquietudine vt scripturas vigilantius perscrutemur: vnde ne ouili Christi noceant: eis possit occurri: tanq̄ de somno ignauiæ nostra excitatur industria: ita per multiplicem gratiam saluatoris etiam quod inimicus in perniciem machina
Roma.8. tur: deus conuertit in adiutorium. Quoniam diligentibus deum omnia cooperātur in bonū. Semper in deo viuas: memor nostri frater charissime.

Sancti Augustini & Alipii ad Paulinū: de Pelagio Britone: & libro illius de gratia dei dissentium. Epistola.CVI.

Ista epistola dicitur esse Augustini & Alipii ad Bonifacium papā: vt patet.2.senten. dis.26. Itaq. & ca. etsi.

Omino beatissimo & in Christi visceribus amplectendo: plusq̄ dici potest X desyderabili fratri & coepō Paulino: Alipius & Augustinus. Tādem aliqñ prouidit deus nobis literarū fidelissimū platorem oīm nostrorum merito charissimū fratrē Ianuarium: per quē etiā si non scriberemus: omnia quæ circa nos sunt possit syncęritas tua tanq̄ per viuentem atq; intelligentem eplām noscere. Pelagiū quē credimus (vt ab alio distingueref qui Pelagius Tarenti dicit) Britonē fuisse cognominatum: quem vt seruum dei dilexeris nouimus: nunc autem quēadmodum diligas ignoramus. Nā & nos non solū dileximus: verūetiā diligimus eū. Sed aliter nūc diligimus: aliter aliquando dileximus. Tunc enim quia nobis recte fidei videbatur: nunc autē vt his quæ inimica & aduersa gratiæ dei sentire dicitur illius misericordia liberet. Nā cū hoc de illo aliquādiu fama iactaret: nō vtiq̄ facile credēdum fuit. Solet quippe fama mentiri. Sed propius vt crederemus accessit: q̄ librū quendam eius: ea prorsus persuadere molientē: quæ gratiam dei per vnū mediatorē dei & hominū hoīem Iesum Christū generi humano impertitā: de fideliū cordibus creditam delcāt: legimus: traditū nobis a famulis Christi: qui eū talia docentē studiosissime audierant: fueratq; sectati. Cui quidē libro: eisdē rogātib⁹: qa & fieri oportere videbam⁹: tacito noīe auctoris (ne offensus insanabilior red deretur) vni⁹ nostrū damnatiōe respōsum est: qd libro cōtinet & multipliciter atq; abūdāter asserit: qd etiā quibusdā lrīs agit ad tuā venerationē datis: vbi dicit non se debere existimari si ne gratia dei defendere liberū arbitriū: cū possibilitatē volendi atq; operādi, sine qua nihil boni velle atq; agere valeremus, a creatore nobis insitam diceret: vt videlicet hæc intelligi doctore ipso gratia dei: q̄ paganis atq; Christianis: & impiis & piis: fidelibus atq; infidelib⁹ cōis est. Hęc Y mala quibus saluatoris euacuaretur aduentus: vbi hoc possumus dicere: quod de lege dicit aplūs:
Gal.2. Si per naturā iustitia: ergo Christus gratis mortuus est: refellebamus vt poteramus in cordibus eorū q ista sentirēt: vt his cognitis: & ille si fieri posset nō lacessitus ista emēdaret: atq; sta & pnicies destrueret erroris & hoīs verecūdię parceref. Sed postea q̄ ad nos literæ de oriēte venerūt: eandē causam aptissime vētilātes: nullo mō iam qualicūq; epali auctoritate deesse ecclesiæ deberemus. Missæ sunt itaq; de hac re ex duobus conciliis Carthaginēsi & Mileuitano relationes ad apostolicā sedē: anteq̄ gesta ecclesiastica: qbus apud epos puinciæ Palæstinæ Pelagi⁹ p hibetur esse purgatus: vel ī manus nostras vel in Africā peruenissent. Scripsim⁹ etiā ad beatę memoriæ papā Innocentiū pter cōciliorū relationes literas familiares: vbi de ipsa causa aliquāto diutius egimus. Ad oīa nobīs ille rescripsit eodē mō quo fas erat atq; oportebat apostolicæ sedis antistitē. Quę oīa modo legere poteris: si eorū forte ad te vel nulla: vel nō cūcta puenerāt Z vbi videbis seruata erga hoīem moderatiōe quę debuit ne damnaref si praua damnarēt: ipsum tamē nouellum & perniciosum errorem sic ecclesiastica authoritate compressum: vt multum miremur esse adhuc quosdā qui p quēlibet errorē gratiæ dei conent obsistere: si tn̄ hęc gesta dicerēt: q gr̄a dei p Iesum Christū dn̄m nostrū (qd fides vera & catholica tenet semp ecclīa) pusillos cū magnis a morte primi hoīs advitā sed hoīs trāsferre: nō solū pctā delēdo: verūetiam ad nō peccādum recteq; viuendū: eos q iam vti possunt, voluntatis arbitrio sic adiuuando: vt nisi adiuuet nihil pietatis atq; iustitiæ: siue in opere: siue etiam in ipsa voluntate habere possi
Phil.2. mus. Deus quippe operatur in nobis & velle & operari: pro bona voluntate. Nam quis nos nisi qui venit quærere & saluare quod perierat: ab illa perditionis massa & contentione discernit?
1.Corin.4. Vnde apostolus interrogat dicens: Quis enim te discernit? Vbi si dixerit homo: Fides mea: voluntas mea: bonum opus meum: Respondetur ei. Quid enim habes quod non accepisti? Si autem & accepisti: quid gloriaris quasi non acceperis? Hoc vtiq; totum ideo: non vt homo non
1.Corin.1. glorietur: sed vt qui gloriatur in domino glorietur: non ex operibus: ne forte quis extol-

latur. Nõ quia bona opera ista pia cogitatione frustrantur: cum deus reddat vnicuiq; secũdum Roma.2.
opera eius: sitq; gloria & honor & pax omni operanti bonum: sed quia opera ex gratia: non ex
operibus gratia: quoniam fides quæ per dilectionẽ operatur: nihil operaret nisi ipsa dilectio dei Roma.5.
diffunderetur in cordibus nostris per spiritũ sanctũ q datus est nobis. Nec ipsa fides esset in no
bis: nisi deus vnicuiq; partiretur mensurã fidei. Bonũ est igitur homini: vt cũ totis viribus liberi Roma.12.
arbitrii sui veraciter dicat: Fortitudinem meam ad te custodiam: quia ille qui putauit sine ip Psal.58.
sius adiutorio se posse custodire quod dedit: profectus in longinquã regionẽ & viuẽs prodige
cuncta consumpsit: & miseria duræ seruitutis attritus: reuersusq; in semetipsum dixit: Surgã Lucæ.15.
& ibo ad patrem meũ. Quã cogitatione bonã quãdo haberet: nisi & ipsam illi in occulto pater
misericordissimus inspirasset? Quam intelligens minister ille noui testamenti: Nõ quia idonei 2.Corint.3.
sumus (inquit) cogitare aliqd quasi ex nobismetipsis: sed sufficientia nostra ex deo est. Vnde
& ille cũ dixisset: Fortitudinẽ meã ad te custodiã: ne vel hoc ipsum quia custodit: suis viribus
arrogaret tanq̃ ei venisset in mentem: Quia nisi dominus custodierit ciuitatẽ: in vanum vigi Psal.58.
lant qui custodiũt eam: Et nõ dormit neq; dormitat qui custodit Israel: adiunxit causam vn Psal.126.
de fiat idoneus custodire: vel quo potius custode seruetur: Quoniã deus (inqt) susceptor meus Psal.120.
es. Recolat igitur iste si põt merita sua, vnde factũ sit vt deus dignaretur ei⁹ esse susceptor. Ac si de
us esset susceptus: recolat vtrum quæsierit: an quæsitus sit: ab illo scilicet qui venit quærere & Lucæ.19.
saluare quod perierat. Nam si quærere voluerit ante gratiã qd meruerit vt acciperet eam: mala
sua poterit homo inuenire non bona: etiã si cũ vnius diei vitã habẽtem super terram gratia sal
uatoris inuenerit. Quia si aliquid boni operatur homo vt gratiam mereatur: non ei merces im
putatur secundum gratiam: sed secũdũ debitum. Si aũt credit in eũ qui iustificat impiũ: vt de Roma.4.
putetur fides eius ad iustitiam: Iustus em̃ ex fide viuit: profecto anteq̃ gratia iustificetur: vt iu Abacuc.2.
stus efficiatur impius: quid est nisi impius? Quem si debitũ sequeretur: quid eius merito nisi sup
pliciũ redderetur? Si ergo gratia: iam non ex operibus est: alioquin gratia iam non est gratia: Ope Roma.11.
ribus enim debitũ redditur: gratia gratis datur: vnde etiam nuncupatur. Si quis autẽ dixerit,
q gratiam bene operandi fides mereatur: negare nõ possumus: immo vero gratissime confite
mur. Hanc enim fidem volumus habeant qua impetrẽt charitatẽ quæ sola vere bene operatur
isti fratres nostri qui multum de suis operibus gloriantur. Charitas aũt vsqueadeo donum dei,
est: qua impetrẽt iustificationẽ: per dei gratiã peruenerũt ad legẽ iustitiæ. Vnde dicitur: Tempo 2.Corint.6.
re acceptabili exaudiui te: & in die salutis adiuui te. Proinde in his qui per electionẽ gratiæ sal
ui fiunt: adiutor deus operatur & velle & operari pro bona volũtate: quoniam diligẽtibus de Philippen.2.
um omnia cooperãtur in bonum. Si omnia: vtiq; & ipsam dilectionem quam fide impetramus, Roma.8.
vt eum qui nos prior dilexit: vt in illũ crederemus: per eius gratiam diligamus: & diligamur
quod operati non sumus. Qui vero suis meritis præmia tanq̃ debita expectant: nec ipsa merita
dei gratiæ tribuunt: sed viribus propriæ voluntatis: sicut dictũ est de carnali Israel: persequen
tes legẽ iustitiæ in legẽ iustitiæ non peruenerunt. Quare? Quia nõ ex fide: sed tanq̃ ex operibus.
Ipsa est enim iustitia ex fide quam gentes apprehenderũt: de quibus dictum est: Quid ergo di Roma.9.
cemus? Quia gentes quæ non cognouerunt iustitiam apprehenderunt iustitiam. Iustitia autẽ
quæ ex fide est. Israel autem persequens legem iustitiæ: in legem iustitiæ non peruenit. Quare?
Quia non ex fide sed tanq̃ ex operibus. Offenderunt em̃ in lapidem offensionis: sicut scriptum
est: Ecce ponam in Sion lapidem offensionis: & petram scandali: & qui crediderit in eum non Esa.28.
confundetur. Ipsa est iustitia ex fide qua credimus nos iustificari: hoc est iustos fieri gratia dei
per Iesum christum dominum nostrum: vt inueniamur in illo nõ habentes nostram iustitiam
quæ ex lege est: sed eam quæ est per fidẽ Christi. Quæ ex deo iustitia in fide? vtiq; in fide qua cre
dimus nobis iustitiam diuinitus dari: non a nobis in nobis nostris viribus fieri. Nam cur illam
iustitiam quæ ex lege est: suam dixit apostolus: non ex deo: quasi lex non sit ex deo? Quis hoc ni
si impius senserit? Sed quia lex per literam iubet: non per spiritum iuuat: quicunq; sic audit li
terã legis vt ei sufficere videatur cognouisse quid iubeat: aut prohibeat: quo id se arbitrii sui
virtute impleturum esse confidat: nec fide confugiat adiuuandus ad spiritum viuificãtem: ne
reum factum litera occidat: Is profecto zelum dei habet: sed non secundum scientiam. Ignorãs Roma.10.
enim dei iustitiam: id est eam quæ datur ex deo: & suam volens cõstituere: vt tantummodo ex
lege sit: iustitiæ dei nõ est subiectus. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti: sicut
idem apostolus dicit: vt nos simus iustitia dei in ipso. Iustificati igitur ex fide pacem habeam⁹ Roma.5.
ad deum per dominum nostrum Iesum Christum: Iustificati autem gratis per gratiam ipsius

2.ſenten.diſ. ne fides ipſa ſuperba ſit. Nec dicat ſibi:ſi ex fide quomodo gratis? Quod eñ fides meretur:cur
26.cap.Et ſi. non potius redditur q̃ donatur? Non dicat iſta homo fidelis:quia cum dixerit, vt merear iuſti
1.Corint.4. ficationem habeo fidem:reſpondetur ei.Quid enim habes quod non accepiſti? Cum ergo fides A
2.ſentẽ.diſt. impetrat iuſtificationem:ſicut vnicuiq; deus partitus eſt etiam ipſius menſuram fidei:nõ gra
26.cã.Itaq;. tiã aliquid meriti pręcedit humanã:ſed ipſa gratia augetur vt aucta mereat̃ perfici:comitante
Pſal.58. nõ ducente,pediſſequa non præuia volũtate. Vnde ille q dixit:Fortitudinem meã ad te cuſto
diã:cauſam quoq; reddit dicẽs:Quoniã deus ſuſceptor meus es:tanq̃ requirẽs quibus id meri
tis fuerit cõſecutus:nihilq; in ſe inueniens ante gratiã dei:Deus meus inquit miſericordia eius
præueniet me. Quantuncũq; inquit,cogitauero antecedentia merita mea,miſericordia eius
præueniet me.Proinde ab illo attributam fortitudinem ſuam ad illum cuſtodiens:eodem ſer-
uatore non perdit quod eodẽ largitore ſuſcepit.Nec ob aliud meretur ampliora:niſi pie fideli
terq; ſciendo a quo ſibi bona ſunt omnia:& hoc ſciendo:non ex ſeipſo:ne vel hoc nõ ſit in eo qđ
1.Corinth.2. non ſit ex deo. Vnde optime apoſtolus:Nos inquit non ſpiritum huius mũdi accepimus; ſed
ſpiritũ q ex deo eſt:vt ſciamus quæ a deo donata ſunt nobis.Ac p hoc & ipſum hominis meri-
tũ donũ eſt gratuitũ.Nec a patre luminũ a quo deſcẽdit omne datũ optimũ:boni aliqđ accipe-
re quiſq̃ meretur:niſi accipiẽdo quod nõ meretur.Multũ eſt aũt indulgẽtius & ſine vlla dubi
tatione gratuitum:q̃ dei gratia per Ieſum Chriſtũ dominum noſtrũ præſtatur infantibus:vt
eis non obſit ex Adam generatio:& proſit in Chriſto regeneratio:in quibus & ipſum accipien
di ſenſum tanto ante miſericordia dei pręuenit:q certe ſi in hac paruula ętate de corpore exie-
rint:vitã ęternam/regnumq; coelorũ ſciẽtes accipiunt eius muneris merito,quod hic cũ vtiq;
profuit neſcierunt.Certe in his poſt priorum doctrinam:ita nõ niſi priora ſunt dona:in quib⁹
donandis dei gratia ſic operatur:vt nec volũtas accipientium vel prætermittatur/vel adiun-
gatur/vel ſubſequatur.Quãdoquidẽ tãtum beneficium nõ ſolum nõ libentibus:verumetiam
reluctantibus dat̃,quod eis ad magnum imputaretur ſacrilegium:ſi iam in his aliquid valeret
voluntatis arbitrium.Hoc diximus propter eos:qui non valentes in cauſa gratię inſcrutabilia B
dei iudicia perſcrutari:cur ex Adam maſſa quę profecto ex vno in cõdemnationem tota colla
pſa eſt:illud vas faciat in honorẽ:illud in cõtumeliam:tamẽ audẽt paruulos reos propriorũ cõ
ſtituere peccatorũ:vt qui bona/mala ve cogitare nõ poſſunt:putent̃ per liberũ arbitriũ vel poe
Roma.5. nam mereri poſſe vel gratiam;cum potius apoſtolica veritas dicẽdo:Ex vno omnes in cõdem-
nationem:ſatis oſtendat q̃ naſcantur in poena:vt non merito/ſed miſericordia renaſcantur in
Roma.11. gratiã.Alioquin gratia iam non eſt gratia.ſed non diuinis operibus gratis datur:ſed humanis
meritis redditur.Quæ ſola ſic diſcernit a poena:vt cum poena ſit ex Adam omnibus debita:
gratia vero per vnum Ieſum Chriſtum nulli debita:ſed gratuita:vt vel ſit gratia:inſcrutabi-
lia iudicia dei tanq̃ deus eſſe poſſint:cum paruulos ipſe diſcernat:quos merita nulla diſcernũt
Pſal.24. ſed iniqua eſſe non poſſunt:quia vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas. Vnde cum præ
betur alteri miſericordiæ gratia:non habet quę de humano merito glorietur:quoniam non ex
operibus:ne forte quis extollatur.Cum vero alteri vindicta redditur:veritas non habet cur iu
ſte queratur:idem redditur quod peccato iure debetur:quoniam vnus in quo omnes peccaue
runt:vtiq; etiam in ſingulis quibuſq; punitur.In quorum poena clarius oſtenditur quid vaſis
miſericordiæ per non debitam ſed veram gratiam:hoc eſt gratuitam cõferatur. Vnde ergo ar C
Roma.5. gumententur aduerſum apoſtolum apertiſſime dicentem:Per vnum hominem peccatum in-
trauit in mundum:& per peccatũ mors:& ita in omnes homines pertranſiit:in quo omnes pec
cauerũt:dicentes etiã paruulos propria per liberũ arbitriũ habere peccata:tædet attendere: pi
getq; proferre:ſed magis cõpellimur.Quod eñ potuerũt magna & acuta īgenia cogitare:aut
inopię eſt tacẽdo vitare:aut arrogãtię contemnẽdo præterire.Ecce (inquiũt) Eſau & Iacob in
ter viſcera materna luctantur:& dũ naſcuntur,alter ſupplantatur ab altero:atq; in pede prę-
cedentis manus cõſequentis & tenentis inuenta/perſeuerans quodammodo lucta conuincit̃.
Quomodo ergo in infantibus hæc agẽtibus:nullum eſt vel ad bonum vel ad malum propriæ
voluntatis arbitrium:vnde præmia ſiue ſupplicia meritis pręcedentibus ſubſequant̃? Ad hoc
nos dicimus:ideo motus illos & tanq̃ litigium paruulorum/ſignum rerum fuiſſe magnarum
quia non fuit arbitrium ſed prodigium.Neq; enim daturi ſumus & aſinis liberum arbitrium
Numeri.22. voluntaris:quoniam huius generis iumentũ:ſicut ſcriptũ eſt:& ſubiugale ſine voce hominis
voce reſpõdẽs vetuit prophetę dementiã.Hi aũt q tales nõ prodigioſos motus:ſed voluntarios
actus:nec de paruulis:ſed a paruulis factos eſſe cõtendũt:qđ apoſtolo reſpõſuri ſunt:qui cũ &

hos geminos ad documentum gratuitæ gratiæ cõmemorandos videret?Nõdum enim natis Roma.9.
inquit:nec aliquid agentibus boni aut mali:vt secundũ electionẽ propositum dei maneret:nõ
ex operibus:sed ex vocante dictum est:quia maior seruiet minori.Deinde adiungens testimo-
nium prophetæ longe post quidem ista dicentis:sed tamen de hac re antiquum dei consiliũ de
clarantis:Sicut scriptum est inquit:Iacob dilexi:Esau autem odio habui.Nempe doctor gen- Malachiæ.1.
tium in fide & veritate istos geminos nondum natos nihil boni aut mali egisse testatur:vt gra
tia cõmendetur:vt quod dictum est:Maior seruiet minori:nõ ex operibus:sed ex vocante dictũ
intelligatur:vt secũdum electionem dei propositum dei maneret:non meritum hominis ante
iret.Non enim dicit:electionẽ voluntatis humanę siue naturę:cum par esset in vtroq; mortis
damnationisq; conditio:sed electionẽ proculdubio gratiæ:quæ non inueniet eligendos:sed fa-
cit.de qua & in consequentibus eiusdem epistolæ loquens ait:Sic ergo & in hoc tempore reli- Roma.11.
quiæ per electionem gratiæ saluę factę sunt.Si autem gratia, iam non ex operibus:alioquin gra
tia non est gratia.Cui loco satis locus iste concordat:vbi commemoratur:non ex operibus sed
ex vocante dictum:Maior seruiet minori.Vt quid ergo præclarissimo gratiæ commendatori
de infantum libero arbitrio:& nondum natorum actibus:tam impudenter resistitur?Cur me
ritis præueniri gratia perhibetur:quæ gratia non esset si secundum meritum imputaretur?
Cur contra salutem quæ missa est perditis:quæ venit indignis:q̃libet acuta:q̃libet copiosa &
ornata:mirum tamen si Christiana disputatione contenditur?Sed quomodo (inquiunt) non
est iniquitas apud deum:si diligendo discernit quos merita operum nulla discernũt?Ita nobis
hoc dicitur tanq̃ id apostolus ipse non viderit:non proposuerit:non responderit. Vidit vtiq;
quid his auditis humana posset infirmitas vel ignorantia cogitare:& eandem quæstionem si
bi ipse proponẽs:Quid ergo dicemus inquit?Nunquid iniquitas apud deum?Continuo respõ Roma.9.
dit:Absit.Rationẽq; reddens cur absit:id est cur non sit iniquitas apud deum:non ait. Merita
enim vel opera iudicat etiam paruulorũ:etiam si adhuc sint in materno vtero constituti.Quo
modo enim hoc diceret qui iam dixerat de nondum natis:& de his qui nihil adhuc egerant bo
ni vel mali:q non ex operibus:sed ex vocante dictum sit:maior seruiet minori?Sed cum vellet
ostendere cur in his non sit iniquitas apud deum:ait:Moysi enim inquit:Miserebor cui miser-
tus ero:& misericordiam præstabo cui misericors fuero.Quid nos hic docuit nisi ex illa mas-
sa primi hominis cui merito mors debetur:nõ ad merita hominum:sed ad dei misericordiam
pertinere q quisq; liberatur:atq; ita non esse iniquitatem apud deum:quia neq; permittendo
neq; exigendo quod debetur iniustus?Ibi enim grata est indulgentia:vbi iusta posset esse vin-
dicta.Et hinc euidentius apparet a pœna debita liberato & gratis iustificato:quantũ beneficii
cõferat:q alter æqualiter reus sine punientis iniquitate punitur.Deniq; subiungit & dicit:Igi
tur nõ volentis neq; currentis:sed miserentis est dei.Hoc propter eos dictum est q per gratiam
liberati iustificant.Propter eos autem sup quos ira dei manet:quia & ipsis deus bene vtitur ad
docendos alios quos liberare dignatur:subiunxit:atq; ait.Dicit eñ scriptura Pharaoni:Quia
ad hoc te excitaui vt ostendã in te potentiam meam & vt annuntietur nomẽ meũ in vniuersa
B terra.Deinde ad vtrunq; cõcludens:Ergo inquit cui vult miseretur:& quẽ vult obdurat:pro
fecto neutrũ iniquitate:sed vtrunq; misericordia & veritate.Et adhuc tamen audax mouetur
infirmitas eorum scilicet qui secundum coniecturas cordis humani inscrutabilem altitudinẽ
iudiciorum dei cogitare conantur.Hanc quæstionem sibi exaduerso opponens apostolus ait:
Dicis itaq; mihi:Quid adhuc conqueritur?Nam voluntati eius quis resistit?Nobis hoc di-
ctum putemus.Quid ergo aliud q̃ quod respõdit apostolus:respondere debemus?aut si & nos
talia mouẽt:quia & nos homines sumus:simul oportet omnes audiamus dicentẽ:O homo tu
qui es qui respondeas deo?Nunquid dicit figmẽtum ei qui se finxit:quare me fecisti sic?An nõ
habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem:aliud in contume-
liam?Hæc massa si esset ita media:vt quemadmodum nihil boni:ita nec mali aliquid mereret:
non frustra videretur iniquitas:vt ex ea fierent vasa in contumeliam.Cum vero per liberum
arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa defluxerit:proculdubio q ex ea fiunt
vasa in honorem:non ipsius iustitiæ:quæ gratiam nulla præcessit:sed dei misericordiæ:q
vero in contumeliam:non iniquitati dei:quæ absit vt sit apud deum:sed iudicio deputãdum
est:hoc quisquis cum ecclesia sapit:non contra gratiam pro meritis disputat:sed misericordiã
& iudicium domino cantat:vt nec misericordiam recuset ingratus:nec iudicium accuset in- Roma.11.
uitus. Alia est nãq; illa conspersio:de qua idem dicit apostolus:Si autẽ delibatio sancta est & cõ
spersio:& si radix sancta est & rami:illa est ex Abraham non ex Adã:id est ex cõmunione sacra

menti & similitudine fidei:non ex propagine mortali.Ista vero vel consperfio/vel (sicut in plæ
Roma.5. risq; codicibus legitur) massa:quoniam tota mortis est:cum per vnum hominem peccatũ in-
trauit in mundum:& per peccatũ mors:& ita in omnes homines pertransiit:in quo omnes pec
cauerunt:misericordia ex illa fit aliud vas in honorem:iudicio autem in contumeliã.Neq; ibi
præcedunt merita gratiam liberantis:neq; hic effugiunt peccata iustitiam punientis.Quod
quidem in ætatibus maioribus aduersus contentiosos non tam euidenter apparet:vbi pro me
ritis hominum qualiũcq; velut protecti obscuritate confugiunt:sed ideo contra eorum contẽ
tionem illos inuenit apostolus:in quibus nondum natis/neq; agentibus aliquid boni/aut ma-
li:non ex operibus:sed ex vocante dictum est:maior seruiet minori.Qua in re nimis alta/& in-
scrutabilia sunt iudicia dei & inuestigabiles viæ eius.Interim teneat homo non esse iniquitatẽ
apud deum:sed qua æquitate cuius vult miseretur:& quẽ vult obdurat:se tanq̃ hominẽ igno
rare fateatur.Ita sane:vt propter illud quod inconcussum tenet:nõ esse iniquitatem apud deũ
q̃uis nemo ab illo iustificetur meritis præcedentibus:neminem tamen obdurari nisi merito no
uerit.Pie nanq; & veraciter creditur deus nocentes/atq; impios iustificãdo a pœnis debitis li-
berare.Queq̃ vero immeritũ & nulli obnoxiũ peccato si deus damnare credit:alienus ab iniq-
tate non creditur.Vbi ergo liberatur indignus:tãto debetur maior actio gratiarũ:quanto pœ
na iustior debebatur:vbi autem damnatur indignus:nec misericordia/nec veritas damnatur.
Quomodo (inquisit) Esau nõ damnatur indignus:si non ex operibus:sed ex vocãte dictũ est: F
Quia maior seruiet minori?Sicut enim illius nulla præcesserãt opera bona:vt ad gratiam perti
neret:sic nec huius mala vt ad pœnam pertinere deberet.Nulla plane in vtroq; opera vel bona
vel mala/sed propria:vterq; autem illi vni obnoxius erat:in quo omnes peccauerũt:vt omnes
in illo morerẽtur.Quicũq; enim ex illo vno/multi in seipsis futuri erãt:proinde illud peccatũ
solius esset si ex illo nullus exisset.Porro autẽ in quo erat natura cõmunis:ab eius vitio est nul
lus immunis:Sed ambo qui nondum propria vel bona vel mala operabantur:rei tamen ex ori
gine nascebant:laudet misericordiã qui liberatur:non culpet iudicium qui punitur.Hæc si di
Roma.9. xerimus:quanto melius ambo liberarentur?nihil nobis conuenientius dicetur:q̃,O homo tu
qui es qui respondeas deo?Nouit quippe ille quid agat:& quãtus numerus esse debeat primi-
tus omnium hominum:deinde sanctorum:sicut syderum:sicut angelorum:atq; vt de terrenis
loquamur:sicut pecorum:piscium:volatilium:sicut arborum & hærbarum:sicut deniq; folio
rum capillorumq; nostrorum.Nam nos humana cogitatione adhuc possumus dicere:quoni-
am bona sunt cuncta ista quæ fecit:quanto melius illa duplicasset & multiplicasset:vt multo
essent plura q̃ sunt?Si enim non ea caperet mundus:nunquid non posset etiam ipsum facere
quantum vellet ampliorem:& tamen quantuncunq; faceret:vel illa plura:vel istum capacio-
rem atq; maiorem:nihilominus eadẽ de multiplicãdis eis dici possent:& vt nullus esset immo
deratus modus?Etenim etiam illud dici potest:siue sit gratia qua iustificantur iniusti:de qua G
nobis dubitare fas non est:siue (vt quidam volũt) semper præcedat liberum arbitrium:cuius
meritum sequatur vel pœna vel præmium:cur omnino creati sunt:quos deus ita peccaturos:
vt æterno essent igne damnandi:sine dubitatione præsciuit?Quis enim peccata nõ fecerit:na
turas tamen ipsas quæ per se ipsę sine dubio bonæ sunt:quibus tamen ex arbitrio volũtatis fu
tura essent vitia peccatorum:& in multis talia quibus esset æterna pœna reddenda:quis nisi
deus creauit?Quare?nisi quia voluit.Quare autem voluerit:O homo tu qui es qui respõdeas
deo?Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit:quare sic me fecisti?An non habet potestatem fi
gulus luti ex eadem consperfione facere aliud quidem vas in honorem:aliud autem in contu-
meliam.Atq; vtinam dicamus quod sequitur:Si autem volens deus ostendere iram:& demõ
strare potentiam suam:pertulit in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem:
vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ:ecce etiam ratio reddita est homini:
quanta debuit homini:si tamen vel istam capit:qui pro sui arbitrii libertate infirmitatis serui
tute contendit.Ecce dictę sunt causæ.Tu ergo qui es qui respondeas deo?Si volens deus osten
dere iram & demonstrare potentiam suam:q; & malis bene vti optime possit:malis duntaxat:
nõ conditione diuina:sed vitiata voluntatis iniquitate natura:quæ a deo conditore cõdita est
bona,pertulit in multa patientia vasa iræ aptata in interitũ:non q; illi essent necessaria:siue an
gelica siue humana peccata:cui nec iustitia creaturæ cuiusq̃ est necessaria:sed vt notas faceret
diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ:ne se in bonis operibus tanq̃ de propriis extollerent
viribus:sed humiliter intelligerent:nisi illis dei gratia non debita sed gratuita subueniretur:
id fuisse reddendum meritis suis quod aliis in eadem massa redditum cernerent.Certus est er H

go dei præscientiæ definitus numerus: & multitudo sanctorum: quibus diligẽtibus deum, qđ Roma.8.
eis donauit per diffusum in cordibus eorum spiritum sanctum: omnia cooperantur in bonũ:
his qui secũdum propositum vocati sunt: quos ante præsciuit & prædestinauit conformes fie
ri imaginis filii sui: vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit il
los & vocauit. Hic subaudire debemus: secundũ propositũ. Sunt enim & alii vocati: sed nõ ele
cti ac per hoc nõ secũdũ ꝓpositũ vocati. Quos autẽ vocauit: hoc est secundũ ꝓpositũ, illos & iu
stificauit. Quos autem iustificauit: illos & glorificauit: Hi sunt filii promissionis: hi sunt electi
q̄ p electione gratiæ salui fiunt: vbi dictũ est: Si autẽ gratia: iam non ex operibus: alioqn gratia Roma.11.
iam nõ est gratia. Hæc sunt vasa misericordiæ: in q̄bus deus etiã p vasa iræ notas facit diuitias
gloriæ suæ. Horum fit p spiritũ sanctũ cor vnũ & anima vna: quę benedicit deum: & nõ obliui Psal.102.
scit omnes retributiones eius: qui propitius fit omnibus iniquitatibus eius: q sanat oẽs lãguo
res eius: qui redimit de corruptione vitã eius: q coronat eã in misericordia: Quia nõ volẽtis ne Roma.9.
q̄ currentis: sed miserẽtis est dei. Cæteri autẽ homines ad istam societatẽ non pertinentes: quo
rũ tñ & animã & corpus dei bonitas operata est: & q̄cquid habet ipa natura: p̃ter vitiũ quod ei
dem infixit supbiẽtis volũtatis audacia: ꝓpter hoc a deo præsciẽtia: creati sunt: vt in his osten
deret liberũ desertoris arbitrium sine sua gratia quid valeret: & in eorum iustis & debitis poe-
nis vasa misericordiæ: quæ non suorũ operum meritis: sed gratuita dei gratia sunt ab illa con-
cretione discreta: quid sibi collatum esset addiscerẽt: vt omne os obstruat: & q gloriat, in domi- 1.Corinth.1.
I no glorieť. Quisquis aliter docet: & nõ acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi:
q dixit: Venit filius hominis quærere & saluare quod perierat. Nõ eñ ait qđ periturum fuerat Lucæ.19.
sed quod perierat: quid ostendẽs nisi peccato primi hominis vniuersi generis humani perisse na
turam? Qui ergo aliter docet & non acquiescẽs ei quæ secundũ pietatẽ est doctrinæ: cõtra gra-
tiã saluatoris: & contra sanguinẽ redemptoris tãq̃ saluam & liberam naturam defendit huma
nã: & Christiano tñ censeri vocabulo affectat: quid de paruulorũ discretione dicturus est: cur
alius in vitã secundi hominis assumatur: alius in mortem primi hominis relinquatur? Si dixe-
rit liberi arbitrii merita præcessisse: Respondet apostolus: quę supra diximus: de nõdũ natis: ne
q̄ aliquid agentibus boni aut mali. Si autẽ dixerit qđ adhuc in libris quos nuperrime Pelagius
perhibetur edidisse defendit: q̄uis iam videatur anathematizasse in episcopali iudicio Palęsti-
no eos qui dicunt q̄ peccatum Adæ ipsum solum læserit & nõ genus humanũ: Si dixerit am-
bos sine iudicio natos: nec aliqd de primi hominis damnatiõe traxisse: pfecto quoniam negare
non audet in regnũ cælorum adoptari eũ, qui fuerit regeneratus in Christo: Respondeat qđ de
illo futurum sit qui nulla sua culpa non baptizatus ista fuerit temporali morte pręuẽtus: si nõ
putamus esse dicturum: q̄ innocentem deus: nec habentẽ originale peccatum ante annos qui-
bus haberet proprium: æterna morte damnauit? Cogitur itaq̄ respondere: qđ iam Pelagius in
ecclesiastico iudicio, vt aliquo mõ catholicus pronũciaret, anathematizare cõpulsus est: infan-
tes etiam si non baptizent habere vitam æternam. Hac enim negata quid nisi mors æterna re-
manebit: ac p hoc contra sententiam domini disputabit dicentis: Patres vestri mãducauerunt Ioannis.6.
mãna in deserto & mortui sunt: Hic est panis qui de cęlo descendit: vt si quis ex ipso manduca
uerit non moriatur? Non enim de ista morte loquebatur quam necesse est patiantur etiam qui
de ipso pane manducant: Et paulopost: Amen amen dico vobis nisi manducaueritis carnem fi
lii hominis & biberitis eius sanguinem: non habebitis vitam in vobis: vtiq̄ illam quæ post hãc
mortem futura est: & contra apostolicæ sedis authoritatem: vbi de hac ipsa re cum agere-
tur: hoc testimonium adhibitum est euangelicum: ne paruuli non baptizati vitam posse ha-
bere credantur: & contra ipsius Pelagii verba apud episcopos a quibus audiebatur expressa:
vbi anathematizauit eos: qui dicerent infantes non baptizatos habere vitam æternam? Quod
propterea non commemorauimus: quoniamquidem apud nos: vel in nostra potius ciuitate: si
tamen verum est quod audiuimus: tanta pro isto errore quidam obstinatione nituntur: vt di-
cant facilius esse vt etiam Pelagium deserant: atq̄ contemnant: qui hæc sentientes anathema-
tizauit: q̃ ab huius sententiæ (sicut eis videtur) veritate discedãt. Si autem cedũt sedi aposto
licæ: vel potius ipsi magistro & domino apostolorum: qui dicit non habituros vitam in semet-
ipsis: nisi manducauerint carnem filii hominis: & biberint sanguinem: quod nisi baptizati nõ
vtiq̄ possunt: tandẽ aliquando fatebuntur paruulos non baptizatos vitam habere non posse
ac per hoc q̃libet tolerabilius omnibus qui etiam propria peccata committunt: tamen æter-
k na morte multari. Quæ cum ita sint: audeant disputare: & quibus possunt persuadere conten

dant deum iustum apud quem non est iniquitas: paruulos peccatis propriis innocentes: si nec
illo ex Adam obligati & obstricti sunt: morte perpetua damnaturū. Quod si absurdissimū est:
& a iustitia dei penitus alienum: & tamen nullus qui se meminit catholicę fidei Christianum:
negat aut dubitat paruulos non accepta gratia regenerationis in Christo sine cibo carnis eius
& sanguinis potu: non habere in se vitam: ac per hoc poenæ sempiternæ obnoxios: profecto re-
stat: vt quia ipsi nō egerūt aliquid boni aut mali: ideo mortis eorum iusta sit poena: quia in illo
moriuntur in quo omnes peccauerunt: vnde in isto solo iustificantur a quo peccatum nec ori-
ginale trahi potuit: nec per proprium perpetrare: Ipse vocauit nos non solum ex Iudæis: veru-
etiam ex gentibus: quoniam & illius Hierusalem filios quæ interfecit prophetas: & lapidauit
missos ad se: q̃uis illa nolente collegit ipse quos voluit: & ante incarnationem suam ipsos pro-
phetas: & posteaq̃ verbum caro factum est: sicut apostolos & hominum milia: qui & pretia re-
rum suarum ante pedes apostolorum posuerunt. Omnes quippe illi filii sunt Hierusalem nolē-
Matthæi.12. tis vt colligerentur: qui tamē illa nolente collecti sunt: de quibus dicit: Si ego in Beelzebub ve
ro eiicio dæmonia: filii vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. De his prædictum
erat: Si fuerint filii Israel sicut arena maris: reliquiæ saluæ fient. Non potest excidere verbum
Roma.9. dei: nec repulit plebem suam quam præsciuit, quæ tamen reliquiæ per electionem saluæ factæ
Roma.11. sunt. Si autem gratia: quod sæpe dicendum est: iam non ex operibus: alioquin gratia iam nō est
gratia. Non hęc vtiq; nostra: sed apostoli verba sunt. Quod ergo ad Hierusalem nolentem col- L
ligi filios suos ille clamabat: hoc nos clamamus aduersus eos: qui filios volentes ecclesię colligi
noluit: nec saltem post iudicium quod de ipso Pelagio in Palestino factum est corrigunt: de quo
damnatus exisset nisi obiecta sibi contra gratiam dei dicta quæ obscurare non potuit, ipse dam-
nasset. Præter illa enim quæ quomodo potuit ausus est qualicunq; ratione defendere: obiecta
quædam sunt: quæ nisi remota omni tergiuersatione anathematizasset: ipse anathematizasset.
Obiectum est enim eum dicere: quia Adam siue peccaret siue non peccaret moriturus esset: &
ꝙ peccatum eius ipsum solum læserit: non & genus humanum: & ꝙ infantes nuper nati in il-
lo statu sint in quo Adam fuit ante præuaricationem: & ꝙ neq; per mortem vel per præuarica-
tionem Adæ omne genus humanum moriatur: neq; per resurrectionem Christi omne genus
humanum resurgat: Et infantes etiam si non baptizentur, habere vitam æternam: Et diuites
baptizatos nisi omnibus abrenūtient: si quid boni visi fuerint facere, non reputari illis: nec eos
habere posse regnum dei: & gratiam dei atq; adiutorium non ad singulos actus dari: sed in li-
bero arbitrio esse vel in lege atq; doctrina: & dei gratiam secundum merita nostra dari: & filios
dei non posse vocari: nisi omnino absq; peccato fuerint effecti: & non esse liberum arbitrium si
dei indiget auxilio: quoniam in propria voluntate habet vnusquisq; facere aliquid vel non fa-
cere: & victoriam nostram non ex dei adiutorio esse: sed ex libero arbitrio: & ꝙ poenitentibus
venia non detur secundum gratiam & misericordiam dei: sed secundum meritum: & laborem
eorum qui per poenitentiam digni fuerint misericordia. Hæc omnia Pelagius sic anathemati- M
zauit: quod satis gesta ipsa testantur: vt nihil ad ea quoquo modo defendenda disputationis at-
tulerit. Vnde fit consequens: vt quisquis sequitur illius episcopalis authoritatem iudicii: &
ipsius Pelagii confessionem: hæc tenere debeat quæ semper tenuit catholica ecclesia: Adam
nisi peccasset non fuisse moriturum. Quod peccatum eius non ipsum solum læserit: sed &
genus humanum. Et ꝙ infantes nuper nati non sint in illo statu in quo Adam fuit ante præ-
i.Corint.15. uaricationem: vt ad ipsos pertineat etiam quod breuiter ait apostolus: Per vnum hominem
mors: & per vnum hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur
ita & in Christo omnes viuificabuntur. vnde fit ꝙ infantes non baptizati: non solum regnum
coelorum: verumetiam vitam æternam habere non possint. Confiteatur etiam: diuites bapti-
zatos: etiam si diuitiis suis non careant: & sint tales quales ad Timotheum describit aposto-
i.Timot.6. lus dicens: Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere neq; sperare in incerto diuitia-
rum: sed in deo viuo qui præstat omnia abundanter ad fruendum: diuites sint in operibus bo-
nis: facile tribuant: communicent: thesaurizent sibi fundamentum in futurum: & apprehen-
dant veram vitam: non eos regno dei posse priuari. Fateatur gratiam dei: & adiutorium eti-
am ad singulos actus dari: eamq; non dari secundum merita nostra: vt vera sit gratia: id est
Exod.33. gratis data per eius misericordiam qui dixit: Miserebor cui misertus ero: & misericordiam
præstabo cui misericors fuero. Fateatur filios dei vocari posse illos qui quotidie dicunt: Di-
Matthæi.6. mitte nobis debita nostra: quod vtiq; veraciter non dicerent si essent omni modo sine pecca-

ro. Fateatur esse liberum arbitrium etiam si diuino indiget adiutorio. Fateatur quando con-
tra tentationes concupiscentiasq; illicitas dimicamus: q̄uis illic habeamus & propriam volun
tatem: non tamen ex illa: sed ex adiutorio dei nostram prouenire victoriam. Nō enim aliter ve-
rum erit quod apostolus ait: Non volentis neq; currentis: sed miserentis est dei. Fateatur secū Roma.9.
dum gratiam & misericordiam dei veniam poenitentibus dari: non secundum meritum eo-
rum: quandoquidem etiam ipsam poenitentiam donum dei dixit apostolus: vbi ait de quibus-
dam: Ne forte det illis deus poenitentiam. Hæc omnia simpliciter sine vllis fateatur ambagi- 2.Timot.2.
bus: si quis in authoritatem catholicam & in ipsius Pelagii expressa ecclesiasticis gestis verba
consentit. Neq; enim illa quę his sunt contraria, veraciter anathematizata esse credendum est
N nisi hæc quibus sunt contraria fideli corde teneantur: & aperta confessione promantur. Nec in
istis libris recentioribus: quos idem Pelagius post illud iudicium dicitur edidisse: q̄uis adiuto
rio diuinæ gratiæ consentire videatur, quid de hac re sentiat satis euidenter apparet. Aliquā
do enim ita paribus momentis potestatem voluntatis æqua lance perpendit: vt quantum eti-
am ad non peccandum valeret desiuiat; q; ita est nullus locus adiutorio gratiæ reseruatus: si-
ne qua nos dicimus ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere. Aliquando autem
quotidiano gratię dei muniti nos confitetur auxilio: q̄uis habeamus ad non peccandum forte
ac firmum liberum arbitrium; quod vtiq; inualidum & infirmum debuit confiteri donec sa-
nentur omnes languores animæ nostræ. Non enim pro infirmitate corporis precabatur qui
dicebat: Miserere mei domine quoniam infirmus sum: sana me domine quoniam conturbata
sunt ossa mea. Nam vt ostenderet pro anima se rogare; secutus adiunxit: Et anima mea turba Psal.6.
ta est valde. Videtur ergo auxilium gratiæ tanq̄ ex abundanti putare concedi: id est vt etiam
si non concedatur; habeamus tamen ad non peccandum forte ac firmum liberum arbitrium.
Quod ne existimemur de illo temere suspicari: & fortasse quis dicat nō sic eum sentire forte ac
firmum ad non peccandum liberum arbitrium: q̄uis sine dei gratia id efficere atq; adimplere
non possit; sicut sanos oculos firmos dicimus ad videndum; quod tamen nullo modo facere
possunt si desit lucis auxilium: alio loco quid diceret; vel quid putaret ostendit; vbi ait; ideo
dei gratiam hominibus dari: vt quod facere per liberum iubentur arbitrium: facilius possint
implere per gratiam. vtiq; cum dicit facilius: quid vult intelligi: nisi & gratia si desit posse per
liberum arbitrium vel facile vel etiam difficile quæ diuinitus iubentur, impleri? Vbi est ergo:
O Quid est homo q; memor es eius? Vbi postremo illa testimonia q̄ Hierosolymitanæ antistes ec Psal.8.
clesiæ: sicut in eisdem gestis legitur; ipsi Pelagio se dixisse commemorat; cum ad eum perla-
tum esset; q; sine gratia dei diceret absq; peccato hominem esse posse? Hæc sunt enim ab illo di-
cta tria testimonia valde magna contra huiusmodi impiam præsumptionem; q; apostolus ait:
Plus omnibus illis laboraui: non ego autem: sed gratia dei mecum: Non volentis neq; curren- 1.Corint.15.
tis sed miserentis est dei: Et nisi dominus ædificauerit domum in vanum laborauerunt ædi- Roma.9.
ficātes eam. Quomodo ergo quod deus iubet: sine adiutorio ipsius vel difficile impletur: cum Psal.126.
si dominus non ædificet: in vanum ædificans laborasse dicatur? Neq; scriptum sit: Est quidem
volentis atq; currentis facilius autem miserentis dei: sed scriptum sit: Non volentis: neq; cur-
rentis: sed miserentis est dei? non quia in illa est hominis atq; voluntatis concursus: sed quia ni
hil potest nisi ille misereatur: Nec apostolus dixerit: Et ego: sed dixerit: Non ego autem sed
gratia dei mecum: Non quia ipse nihil boni agebat: sed quia nihil ageret si illa non adiuuaret?
Q; q̄ illa possibilitas liberi arbitrii tam in bonum q̄ in malum ex æqua lance perpensione huic
facilitati locum reliquit: quam saltem videtur esse confessus dicendo: facilius possunt implere
per gratiam facilius impletur: facillime autem sine gratia fit malum: profecto ista possibilitas
non æqua lance perpenditur. Sed quid plura? Non solum ad istos vitandos cauti esse debemus
verūetiā ad docēdos vel monēdos si patiant̄: pigrescere nō debemus: Plus eis tamē sine dubita
tione p̄stamus: si vt corrigant̄ orem⁹: ne cū tātis ingeniis vel pereāt: vel alios perdāt p̄sumptio
ne damnabili: quia zelū dei habent: sed non secūdum scientiā: id est iustitiā: quæ a deo est, igno
rantes: & suam volentes constituere: iustitiæ dei non sunt subiecti. Quibus vtiq; quoniā Chri Roma.10.
stiani appellantur: magis obseruandum est q̄ Iudæis: de quibus hæc dixit apostolus: ne offen-
dant in lapidem offensionis: velut argute defendendo naturā: & liberū arbitrium: quemadmo Roma.9.
dum philosophi huius mundi: qui vehementer egerunt: vt putarentur vel putarent sibi bea-
tam vitam virtute propriæ voluntatis efficere. Caueant ergo isti ne per sapientiam verbi eua-
cuēt crucē Christi: & hoc sit eis offendere in lapidē offensiōis. Natura eīn humana etiā si i illa

integritate in qua condita est permaneret:nullo modo seipsam creatore suo nõ adiuuante ser-
uaret.Cũ igitur sine dei gratia salutẽ nõ posset custodire quã accepit:quomodo sine dei gratia P
põt reparare quã pdidit? Non autem ideo pro istis non orare debemus:quia si non corrigunt:
eorum imputandum est voluntati:qui nolunt credere etiã ad hoc ipsum sibi necessariã gratiã
saluatoris:qđ putant cõsistere in solis viribus voluntatis.Nam & illi qbus sunt isti in hac cau
sa omnino simillimi:de quibus hoc dixit apostolus:ꝙ ignorantes dei iustitiã & suam volentes
constituere:iustitiæ dei non sunt subiecti:pfecto suæ voluntatis vitio non credebant.Non eñ
vt essent infideles, cogebant in vitium:sed nolendo credere infidelitatis crimine non carebãt.
Et tamen quia voluntas vt ad vera credenda moueatur:non sibi sufficit nisi per gratiam dei
Ioannis.6. opituletur:dicente ipo domino cum de non credentibus loqueretur:Nemo venit ad me nisi ei
datum fuerit a patre.Propter hoc & apostolus:q̃uis eis instanter euangelium prędicaret:parũ
Roma.10. tamen esse credebat nisi pro illis etiam oraret vt crederent.Ait enim:Fratres bona voluntas q
dem cordis mei & deprecatio ad deum fit pro illis ad salutem:& tunc adiunxit illa quæ dixi-
mus:Testimonium enim illis perhibeo:quia zelum dei habent:sed non secundum scientiã &c.
Oremus ergo pro illis sancte frater.Cernis quippe nobiscum q̃ malo errore teneãtur:Fragrãt
enim epistolæ tuæ odore syncęrissimo Christi:vbi germanissimus gratiæ ipsius dilector & cõ
fessor appares.Sed ꝙ diu tecum ex hac re loquendum putauimus:primo quia iucundissimũ
est fecimus.Quid enim debet esse iucundius:vel infirmis gratia qua sanãtur:vel pigris gratia
qua excitantur:vel nolentibus gratia qua iuuantur? Deinde vt si quid nostra disputatiõe deo
a diuuante possemus:tua non fides sed fidei contra tales adminiculetur assertio:sicut nos quo-
ꝙ in hanc facultatem tuę germanitatis literis adiuuamur.Quid enim vberius & veracissima Q
confessione plenius:q̃ illud est in quadam epistola tua:vbi naturam nostram nõ mansisse vt cõ
dita est:sed vitiatam esse per illum generis humani patrem:humiliter deplorasti dicẽs:Pauper
ego & dolens qui adhuc terrenæ imaginis squalore concretus sum:& plus de primo q̃ de secũ-
do Adam carnis sensibus & terrenis actibus refero:quomodo tibi audebo me pingere cum cœ
lestis imaginis inficiari prober corruptione terrena? Vtrinq̧ me cõcludit pudor.Erubesco pin
gere quod sum:non audeo pingere quod non sum:odi quod sum & non sum quod amo.Sed
quid misero mihi proderit odisse iniquitatem & amare virtutem:cum id potius agam qđ odi-
ne ce laborẽ piger id potius agere qđ amo:ipe discors & intestino bello distrahor:dũ spiritus ad
uersus carnem:caro aduersus spiritum dimicat:& lex corporis lege peccati legem mentis im-
pugnat? Infelix ego:qui me venenatum inimicę arboris gustu:nec crucis ligno digessi.Durat
eñ mihi illud per Adam virus paternum:quo vniuersitatem generis sui pater præuaricatus
infecit.Et cætera quæ de hac miseria multa connectis ingemiscẽdo:expectans redẽptionẽ cor-
poris tui:& nondũ re:sed spe saluũ te esse cognoscẽs.Sed fortassis tu aliũ in te transfigurasti cũ
hæc diceres:nec aliquas de carne concupiscẽte aduersus spiritum:q̃uis ei non consentias:mo-
lestias importunas pateris & odiosas.Verũtamen & tu:& quisquis hæc patit:& gratiã Chri-
sti p quã de corpore mortis huius liberari expectat:nondũ quidẽ euidẽter in seipso:& in illo ho
mine latenter ibi erat:qñ cibus vetitus tangebatur:& concupiebat longe lateq̧ p cũctos itura
perditio.De orando aũt & gemitibus flagitando proficiendi ac recte viuendi adiutorio:quem
tua nõ feriret epistola? Quid est tui quantũq̧ sermonis vbi non sit sparsum gemebunda pieta-
te quod in oratione dicimus:Ne nos inferas in tentationẽ? Inuicẽ itaq̧ nos & cõsolemur in his
omnibus:& exhortemur:& quãtũ dat dñs adiuuemus.Quę aũt & de quibus audierimus quę
multũ dolemus:& facile credere nolumus:audiet a communi amico sanctitas tua:quo in dei
misericordia cum salute remanente:speramus nos de omnibus fieri posse certissimos.

Sancti Augustini ad Vitalem Carthaginensem:illum pro eo ꝙ dicebat pro infidelibus non
esse orandum:sed tantummodo vt conuertantur prædicandum:obiurgantis:Ac insuper
duodecim de gratia dei regulas secundum catholicam fidem tenendas tradentis.

Epistola.CVII.

Vgustinus episcopus seruus Christi:& p ipsum seruus seruorũ ipsi⁹, Vita
li fratri in ipso salutẽ.Cũ de te mihi essent nũtiata nõ bona:& rogaui domi R
nũ:& donec mihi bona nuntient:adhuc rogo:vt literas meas nec aspernan-
ter sumas & salubriter legas.Si hãc exaudit p te orationẽ meã:& etiã de te
gratiactionẽ donat vt offerã.Qđ si ĩpetro:pculdubio non cõtradices huic
ipi pricipio eplę meę.Hoc eñ p te oro vt sis rectę fidei.Si hoc ergo p charis

nfis non tibi displicet vt oremus:si hãc oratione͂ recognoscis esse christianam:si & tu ꝑ charis
tuis talia vel orare te recolis,vel orare te debere cognoscis:quomodo dicis qđ te audio dicere:
vt recte credamus in deum & euangelio consentiamus:non esse donum dei:sed hoc nobis esse a
nobis:id est ex ꝓpria volũtate,quã nobis in nostro corde nõ operatꝰ est ipse!Et ad hoc cum au-
dieris:quid est ergo quod ait apostolus:Deus in nobis operatur & velle!Respondes:per legem
suam:ꝑ scripturas suas:deum operari vt velimus:quas vel legimꝰ vel audiuimꝰ:sed eis cõsen-
tire vel non cõsentire:ita nostrũ est vt si velimus fiat:Si autem nolumus:nihil in nobis opatio
nem dei valere faciamus.Operatur qppe ille(dicis)quãtũ in ipso est vt velimus cũ nobis nota
fiunt eius eloquia:sed si eis acqescere volumus:nos vt operatio eiꝰ nihil in nobis ꝓfit efficimꝰ.
Quæ si dicis:profecto nostris oratiõibꝰ cõtradicis.Dic ergo aptissime nos ꝓ his qbus euange-
lium ꝑdicamus non debere orare vt credant:sed eis tantũmodo prædicare.Exerce contra ora-
tiones ecclesiæ disputatiões tuas:& quando audis sacerdotem dei ad altare exhortante͂ popu-
lum dei:orare pro incredulis:vt eos deus conuertat ad fidem:& pro cathecuminis vt eis desy
derium regenerationis inspiret:& ꝓ fidelibꝰ vt in eo quod esse coeperunt eius munere perseue
rent:subsanna pias voces:& dic te nõ facere quod hortatur:id est deum pro infidelibus vt eos
fideles faciat non rogare:eo ꝙ non sint ista diuinæ miserationis beneficia:sed humanæ officia
voluntatis.Et homo in Carthaginẽsi eruditꝰ ecclesia:etiã beatissimi Cypriani librũ de dñica
oratione cõdẽna:quã doctor ille cũ exponeret:ea petẽda esse ostendit a deo patre:q̃ tu dicis esse
S homini ab homine:hoc est a seipso.Q; si de ꝑcibꝰ ecclesię:& de martyre Cypriano:parum pu
tas esse qđ dixi:adde maiora:rep̄hende apostolum qui dixit:Oramus ad deum ne quid faciatis 2.Cor.13.
mali.Neq; enim dicturus nihil mali eum facere q nõ credit in Christũ:aut q fide͂ deserit Chri
sti.Ac ꝑ hoc qui dicit:Ne quid faciatis mali:nec ista vult fieri:satisq; illi non est ꝑcipere:sed cõ
fitetur se deum rogare ne fiant:sciens hominis voluntatem ab ipso corrigi ac dirigi vt ista nõ
faciat:A dño eñ gressus hoĩs diriguntᷣ:& viam eius volet.Non dixit:Et viam eius discet:aut Psal.36.
tenebit:aut ambulabit:aut aliquid huiusmodi:qđ posses dicere a domino quidem dari:sed ho
mini iam volenti:vt si beneficium dei quo gressus hominis dirigit vt viam eius discat:teneat
gradiatur:sua homo voluntate ꝑcedat:& hoc dei donum præcedẽte sua voluntate mereatur
Sed ideo dixit:A dño gressus hominis diriguntᷣ:& viam eius volet:vt intelligeremus ipsam
voluntatem bonam qua incipimus velle credere (quoniam dei via quid est nisi fides recta!)
illius esse donum:qui gressus nostros propterea dirigit primitus vt velimꝰ.Nõ enim ait scri
ptura:A domino gressus hominis dirigũtur:quia viam eius voluit:sed diriguntur inquit & Psal.36.
volet.Non igitur quia voluit diriguntᷣ:sed quia diriguntur volet.Hic tu rursus fortasse di-
cturus es:hoc fieri a domino:dum doctrina eiꝰ legitur vel auditur:si homo veritati quam le-
git vel audit sua consentiat voluntate.Si enim lateret inqs doctrina dei:non dirigerentur gres
sus eius:quibus directis vellet viam dei.Ac per hoc si tantum putas a domino gressus homi-
nis dirigi ad eligendam viam dei:quia sine doctrina dei nõ ei potest innotescere veritas cui ꝓ-
pria voluntate consentiat:Cui si consentit inquis:recte vtiq; dicuntur ab illo dirigi gressus eiꝰ
vt viam eius velit:cuius doctrinam suasione præcedente:subseque͂te consensione sectatur:qđ
libertate naturali si vult facit:si non vult non facit:pro eo qđ fecerit præmium vel suppliciũ
recepturus:Hæc est illa Pelagianorum mala:male diffamata meritoq; reprobata:& ab ipso eti
am Pelagio time͂te damnari in oriẽtalium episcoporum iudicio damnata sentẽtia:qua dicit
gratiam dei non ad singulos actus dari:sed in arbitrio esse:vel ĩ lege atq; doctrina:& vsque a-
deo frater erimus graues corde:vt de gratia dei imo aduersus gratiam dei eam Pelagianam
sententiam teneamus:quam pectore quidem ficto:sed tñ catholicos iudices time͂s Pelagiꝰ ipse
T damnauit!Et quomodo inquies respõdebitur,quomodo ce͂ses facilius & apertiꝰ:q̃ vt illud qđ
de orando deo superius egimus:sic amplectamur:vt hoc me͂ti nostræ nulla subtrahat obliuio
nis irreptio:nulla calliditas argumentationis extorqueat!Si enim quod scriptum est:A domi Vbi supra.
no gressus hominis diriguntur:& viam eiꝰ volet:Et præparatur volũtas a domino:& Deus Phil.2.
est eñ qui operatur in nobis & velle:Et multa huiusmodi:quibus cõme͂datur vera dei gratia
hoc est quæ non secundum merita nostra datur:sed dat merita ipsa cum datur:q a ꝑuenit ho-
minis voluntate͂ bonam:nec eã cuiusq̃ inuenit in corde sed facit.Si ergo ita ꝑpararet atq; opa
retur deus hominis voluntatem:vt tantummodo legem suam atq; doctrinam libero eius ad
hiberet arbitrio:nec vocatione illa alta atq; secreta sic eius ageret sensum:vt eidem legi atq; do
ctrinæ accõmodaret assensum:ꝓculdubio eã legere vel intelligere lege͂do vel etiã exponere ac

prædicare sufficeret:nec opus esset orare:vt deus ad fidē suā infideliū corda cōuerteret:& con
uersis ꝓficientem perseuerantiā eiusdē gratiæ suæ largitate donaret.Si ergo hæc a dño poscē
da esse non renuis:quid restat frater Vitalis:nisi vt ab illo ea donari fatearis:a quo poscēda eē
consentis?Si aūt negas ab illo nos poscere ista debere:eidē doctrinæ ipsius cōtradicis:qa & hoc
Matth.6. in ea didicimus:vt ab illo ista poscamus.Orationē dñicā nosti:nec te dubito deo dicere:Pater
Cyprianus. noster qui es in cælis.&c.Lege expositorem eius beatissimum Cyprianum:& quemadmodum
exposuerit quod ibi dicitur:Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra:diligenter attende &
Matth.5. obedienter intellige:ꝑfecto docebit te orare pro infidelibus inimicis ecclesię scdm ꝑceptū dñi
dicentis:Orate pro inimicis vestris:& hoc orate vt fiat voluntas dei:sicut in eis q iam fideles
sunt & portant imaginem cælestis hominis:& propterea cæli nomine digni sunt:ita & in eis
qui per infidelitatem non nisi imaginem terreni hominis portant:& ob hoc terra merito nū-
cupantur.Nempe isti:pro quibus inimicis dominus nos iussit orare:& gloriosissimus martyr
sic exposuit quod in oratione dicimus:Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra:vt ipsis etiā
poscam⁹ fidem quam fideles habent.Nempe ergo isti christianæ pietatis inimici legem dei at V.
q̧ doctrinam qua Christi meditatur fides:vel omnino audire nolunt:vel ad hoc audiunt si-
ue etiam legunt:vt irrideant & detestentur:& quanta possunt contradictione blasphemēt.In
aniter igitur & perfunctorie potius q̄ veraciter pro eis vt doctrinæ cui aduersantur credendo
consentiant deo fundimus preces:si ad eius non pertinet gratiam cōuertere ad fidem suam ip
si fidei contrarias hominum voluntates.Inaniter etiam & perfunctorie potius q̄ veraciter ma
gnas cum exultatione agimus deo gratias:quando aliqui eorū credūt:si hoc in eis ipse nō fa-
cit.Non fallamus homines:nam deum fallere non valemus.Prorsus non oram⁹ deū:sed orare
nos fingimus:si nos ipsos non illum credimus facere qd oramus.Prorsus nō gratias deo agim⁹
sed nos agere fingimus:si vnde illi gratias agimus ipsum facere non putamus.Labia dolosa si
in hominum quibuscūq̧ sermonibus sunt:saltem in orationibus non sint.Absit:vt quod face
re deum rogamus oribus & vocibus nostris:eum facere negem⁹ cordibus nřis.Et qd est graui⁹
ad alios etiam decipiendos hoc non taceamus disputationibus nostris:& dum volum⁹ apd ho
mines defendere liberum arbitrium:apud deū ꝑdamus orationis auxilium:& grarū actionē
non habeam⁹ verā:dum veram cognoscim⁹ gratiā.Si vere volumus defendere liberū arbitriū X
non oppugnemus vnde fit liberum.Nam qui oppugnat gratiam:qua nostrū ad declinandū a
malo:& faciēdū bonum liberat arbitriū:ipse arbitriū suū adhuc vult esse captiuū.Respōde obse
Col.1. cro quomodo dicit aplus:Gratias agentes patri idoneos faciēti nos in parte sortis sanctorum
in lumine:qui eruit nos de potestate tenebrarum:& trāstulit in regnū filii charitatis suæ:si nō
ipse arbitrium nostrum:sed ipsum arbitrium se liberat?Mēdaciter ergo agim⁹ gratias patri tā
q̄ ipse faciat qd ipse non facit:Et errauit qui dixit:q̧ ipse nos faciat idoneos in parte sortis san-
ctorum in lumine:quia ipse nos eruit de potestate tenebrarum:& trāstulit in regnū filii chari
tatis suæ.Responde quomodo ad declinandum a malo:& faciendum bonum liberum habea-
mus arbitrium:quando erat sub potestate tenebrarū:vnde nos si quemadmodum dicit aplus
deus eruit:ipse vtiq̧ illud liberum fecit.Qd tam magnum nostrum bonum:si per suæ doctri
næ prædicationem tantummodo facit:quid de his dicemus quos de ipsa tenebrarum potesta
te nondum eruit?prædicanda tantum illis est doctrina diuina:an etiam orandū pro eis vt de
tenebrarum potestate diuinitus eruantur?Si tantummodo prædicandum esse dicis:iussioni
domini & orationibus ecclesiæ contradicis:si autē fateris pro eis orandū:id vtiq̧ orandū fate-
ris:vt eidē doctrinæ,arbitrio liberato a tenebrarum potestate consentiant.Itaq̧ fit vt neq̧ fide
les fiant nisi libero arbitrio:& tamen ipsius gratia fideles fiant qui a potestate tenebrarum libe
rauit arbitrium.Sic & dei gratia non negatur:sed sine vllis humanis præcedentibus meritis
vera monstratur:& liberum ita defenditur vt humilitate solidetur:non elatione pręcipitetur
arbitrium:Et qui gloriatur:nō in hoīe:vel quolibet alio:vel seipso:sed in domino glorietur.
Potestas enim tenebrarum qd est nisi potestas diaboli & angelorū eius:qui cum fuissent angeli Y.
lucis:in veritate per liberum arbitrium non stantes:sed in ea cadētes facti sunt tenebræ?Non
te ista doceo:sed quæ nosti vt recorderis admoneo.Huic igitur potestati tenebrarū ꝑ illius ru
inā cui primo homini ab ea potestate ꝑuaricatio ꝑsuasa est:& ī quo oēs cecidim⁹:subiectū ē ge
nus humanū:ꝓpter quod de potestate tenebrarum eruuntur & paruuli cum regenerātur in
Christo. Neq̧ hoc apparet in eorum arbitrio liberato:nisi cum ad annos peruenerint ratio-
ne vtentis ætatis:habentes consentientem doctrinæ salutari:in qua nutriti sunt:volūtatem:

ſancti & immaculati in conſpectu eius in charitate prædeſtinati in adoptionẽ filiorũ. Hęc aũt Eph.6.
ptãs tenebrarũ: id eſt diabolus q̃ dicit̃ etiam princeps poteſtatis aeris: opatur in filiis diffidẽtię Col.3.
princeps iſte rector tenebrarum: id eſt diabolus diffidentiæ filiorum regens eos ad arbitriũ:
q̃d neq; ipſe habet liberum ad benefaciendum: ſed ad maximam maliuolẽtiam pœna ſui ſcele-
ris obduratũ. vnde nemo ſanæ fidei credit: aut dicit hos apoſtatas angelos ad priſtinam pie-
tatem correcta aliq̃ voluntate cõuerti. Quid ergo operatur hæc poteſtas in filiis diffidentiæ:
niſi opera ſua mala: & in primis maximeq; ipſam diffidentiam & infidelitatem qua ſunt inimi-
ci fidei per quam ſcit eos poſſe mundari: poſſe ſanari: poſſe perfectiſſime liberos quod eis vehe-
menter inuidet, in æternitate regenerate: Itaq; aliquos eorũ per quos amplius decipere affectat
ſcit habere nõnulla velut opa bona in quibꝰ laudant̃: per quaſq; gentes: præcipueq; in gente
Romana: quę præclare glorioſiſſimeq; vixerunt. Sed quoniam ſicut veriſſima ſcriptura dicit:
Omne quod nõ eſt ex fide: peccatum eſt: Et ſine fide impoſſibile eſt vtiq; placere deo non homi- Ro.14.
nibus: nihil ſic agit hic princeps: q̃ vt non credatur in deum: nec ad mediatorem a quo ſoluun- Heb.11.
tur opa eius: credendo veniatur. Sed ipſe mediator intrat in domum fortis: id eſt in hoc ſęculũ
mortalium ſub poteſtate diaboli quãtũ ad ipſum pertinet cõſtitutũ. De ipſo quippe ſcriptum
eſt: q; poteſtatem habeat mortis. Intrat in domũ fortis: id eſt in ſuo dominatu habentis genus
humanum: & prius alligat eum id eſt eius coercet & cohibet poteſtatem poteſtatis ſuę fortiori-
bus vinculis: & ſic eripit vaſa eius quæcunq; prædeſtinauit eripere: arbitrium eorum ab eius
poteſtate liberãs: vt illo non impediente credant in iſtum libera voluntate. Proinde hoc opus
eſt gratiæ non naturæ. Opus eſt inquã grãæ quã nobis attulit ſecundus Adam: nõ naturæ quã
totam perdidit in ſemetipſo primꝰ Adã. Opus eſt gratiæ tollentis peccatum & viuificantis
mortuum peccatorem: non opus legis oſtendentis peccatum nec a peccato viuificantis. Nam
ille magnꝰ gratiæ prædicator: Peccatum inquit non cognoui niſi per legem. Et ſi data eſſet in- Ro.7.
quit lex quæ poſſet viuificare: omnino ex lege eſſet iuſtitia. Opus eſt hoc gratiæ: quam accipi-
unt doctrinæ ſalutaris ſcripturarũ ſanctarum: & ſi fuerunt inimici fiunt amici: non opus eſt
eiuſdem doctrinę: quam qui audiunt & legũt ſine gratia dei, peiores eius efficiuntur inimici.
Non eſt igitur gratia dei in natura liberi arbitrii & in lege atq; doctrina: ſicut Pelagiana per-
uerſitas deſipit: ſed ad ſingulos actus datur illius voluntate: de quo ſcriptũ eſt: Animã volun- Pſal.67.
tariam ſegregans deus hæreditati tuæ: Quia & liberum arbitrium ad diligendum deum pri-
mi peccati granditate perdidimus: & lex dei atq; doctrina q̃uis ſancta & iuſta & bona: tamen
occidit ſi non viuificet ſpiritus per quẽ fit: nõ vt audiendo: ſed vt obediendo: neq; vt lectione:
Z ſed vt dilectione teneatur. Quapropter vt in deũ credamus: & pie viuamꝰ: nõ volẽtis neq; cur-
rentis: ſed miſerentis eſt dei: non q̃a velle non debemꝰ & currere: ſed quia ipſe in nobis & velle
operat̃ & currere. Vñ & ipſe dñs Ieſus credẽtes a nõ credẽtibꝰ: id ẽ ab irę vaſis vaſa miſericor-
dię diſcernẽs: Nemo igt̃ venit ad me niſi fuerit ei datũ a pr̃e meo. Et vtiq; vt hoc diceret in eiꝰ Ioan.6.
doctrina fuerant ſcãdalizati diſcipuli eiꝰ: q̃ eũ poſtea non ſunt ſecuti. Nõ ergo gratiã dicamus
eſſe doctrinam: ſed agnoſcamus gratiã q̃ facit ꝓdeſſe doctrinã: q̃ grã ſi deſit videmꝰ etiã obeſſe
doctrinã. Propterea deus vt oĩa futura opa ſua in prædeſtinatione p̃ſciuerit: ſic illa diſpoſuit:
vt quoſdã nõ credentes ad fidẽ ſuã orões credẽtiũ ꝓ eis exaudiendo cõuertat: vnde refutent̃
& ſi ille eſt eis ꝓpitius corrigant̃ qui putant gratiã dei eſſe naturam liberi arbitrii cum qua na-
ſcimur: aut gratiam dei eſſe doctrinã q̃uis vtilem quæ per linguas & literas prædicatur. Non
eñ hoc oramus ꝓ infidelibus vt fiat eorum doctrina: id eſt vt homines ſint: aut vt doctrina eis
prædicet̃ quã malo ſuo audiunt ſi non credũt: Et plerunq; ꝓ eis oramus q̃ cum legãt vel audi-
ant nolunt credere: Sed oramus vt voluntas corrigatur: doctrinę conſentiatur: natura ſanet̃.
Iam vero vt perſeuerent in eo q̃d eſſe cœperunt: etiã ꝓ ſeipſis orant fideles: vtile eſt quippe oĩ-
bus vel pene oĩbus ꝓpter humilitatẽ ſaluberrimam: vt quales futuri ſint ſcire non poſſint. Ad
hoc dicitur: Qui videt̃ ſtare: videat ne cadat. Propter huius timoris vtilitatem: ne regenerati 1.Cor.10.
& pie viuere incipiẽtes: tãq̃ ſecuri alta ſapiamus: q̃dã nõ pſeueraturi pſeueraturis dei pmiſſi-
one vel ꝓuiſione ac diſpoſitiõe miſcent̃: q̃bꝰ cadẽtibꝰ territi cũ timore & tremore gradiamur
viã iuſtã: donec ex hac vita q̃ tẽtatio eſt ſup terram: tranſeamus ad aliã: vbi iã nõ ſit elatio cõ-
primenda: nec contra eius ſuggeſtiones tẽtationeſq; luctandum. Sed de hac re: id eſt cur qui-
dam non permanſuri in fide & ſanctitate chriſtiana: tamen accipiant ad tempus hanc grati-
am: & dimittantur hic viuere donec cadant: cum poſſint rapi de hac vita ne malitia mutaret
intellectum eorum: quod de ſancto immatura ætate defuncto ſcriptum eſt in libro ſapientiæ

quærat quisq; vt potuerit: & si inuenit præter hanc quę a me reddita est aliam probabilem rationem: a rectæ fidei regula non recedens: teneat eam: & ego cum illo, si me non latuerit: verumtamen in quod peruenimus in eo ambulemus donec nobis deus reuelet, si quid aliter sapimus: sicut apostolicis literis admonemur. Peruenimus aūt in ea quæ ad fidem veram & catholicam pertinere firmissime scimus: in quibus ita nobis ambulandum est adiuuante illo atq; miserante cui dicimus: Deduc me dñe in via tua & ambulabo in veritate tua: vt ab eis nullo modo deuiemus. Quoniam ergo propitio Christo christiani catholici sumus: scimus nondum natos nihil egisse in vita propria boni seu mali. Nō secūdū merita prioris alicuius vitæ quam nullam ppriam singuli habere poterunt: in huius vitæ venire miserias: Sed tñ secundū Adam carnaliter natos contagium mortis antiquæ prima natiuitate cōtrahere: nec liberari a supplicio mortis æternæ: qđ trahit ex vno in oēs transiens iusta damnatio: nisi per gratiā renascant in Christo. Scimus gratiam dei nec paruulis: nec maioribus secundum merita nostra dari: Scimus maioribus ad singulos actus dari. Scimus non omnibus hominibus dari: & quibus datur nō solū secūdū merita operū nō dari: sed nec secundū merita voluntatis eorū quib9 datur: qđ maxime apparet in paruulis. Scimus eis quibus datur, misericordia dei gratuita dari. Scimus eis qbus non datur iusto iudicio dei non dari. Scimus q oēs astabimus ante tribunal Christi: vt ferat vnusquisq; scđm ea q̄ per corpus gessit: nō scđm ea q̄ si diutius viueret gesturus fuit, siue bonū siue malum. Scimus etiam paruulos secundū ea q̄ per corpus gesserūt: recepturos vel bonum vel malum. Gesserūt aūt nō p seipsos: sed per eos qbus pro illis respondentibus & renuntiare diabolo dicitur & credere in deum: vnde & in numero fidelium computā-

Marci.16. tur: pertinētes ad sententiā dñi dicentis. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit. Propter quod & illis qui hoc sacramentum non accipiunt: contingit qđ sequitur: Qui autem nō crediderit condemnabitur. Vnde & ipsi sicut dixi: si in illa parua ætate moriunt: vtiq; secundum ea quæ per corpus gesserunt: id est tempore quo in corpore fuerūt: quando per corda & ora gestantium crediderunt vel non crediderunt: quando baptizati vel nō baptizati sunt: quādo carnem Christi manducauerunt vel non manducauerunt: quando & sanguinem biberūt vel non biberunt: secundum hæc ergo quæ per corpus gesserunt: non secundum ea quæ si diu hic viuerēt gesturi fuerant: iudicantur. Scimus felices esse mortuos qui in domino moriunt: nec ad eos pertinere: quicqd acturi fuerant si tempore diuturniore vixissent. Scimus eos qui corde proprio credunt in dominum: sua id facere voluntate ac libero arbitrio. Scimus pro eis qui nolunt credere: nos qui iam credimus recta fide agere cum deum oramus vt velint. Scim9 pro eis qui ex illis crediderunt tanq̄ de beneficiis recte atq; veraciter & debere nos deo agere gratias & solere. Recognoscis me vt puto in his quæ nos scire dixi: non omnia quæ ad fidem catholicam pertinent commemorare voluisse: sed ea tantum quæ ad istam quæ inter nos agit de dei gratia quæstionem: vtrum præcedat hæc gratia an subsequatur hominis voluntatem hoc est vt planius id eloquar: vtrum ideo nobis detur: quia volumus: an per ipsam deus etiam hoc efficiat vt velimus. Si ergo istas duodecim sententias quas nos dixi scire ad fidem rectam & catholicam pertinere: etiam tu frater nobiscum tenes: ago deo gratias: quas profecto non veraciter agerem: nisi gratia dei fieret vt teneres. Quæ tibi tenenti nullum omnino remanet nobiscum de hac quæstione certamen. Vt enim eadem duodecim breui expositione percurram: Quomodo volūtatis humanæ meritum sequitur gratia, cum detur & paruulis: qui hoc nondum possunt velle seu nolle? Quomodo gratiam vel in maioribus dicitur præcedere merita voluntatis: si gratia vt vera sit, gratia non secundum merita nostra datur? quam sententiam catholicam Pelagius ipse sic timuit: vt eos qui dicunt gratiam dei secundum merita nostra dari: sine dubitatione damnaret: ne a catholicis iudicibus damnaretur. Quomodo dicitur gratia dei in natura esse liberi arbitrii vel in lege atq; doctrina: cum & istam sententiam Pelagius ipse damnauerit: proculdubio confitēs gratiam dei ad singulos actus dari eis vtiq; qui iam libero arbitrio vtuntur? Quomodo dicitur omnes homines eam fuisse accepturos, si non

1.Timo.2. illi quibus non datur: eam sua voluntate respuerent: quoniam deus vult omnes homines saluos fieri: cum multis non detur paruulis: & sine illa plærīq; moriantur qui non habent contrariam voluntatem: & aliquādo cupiētib9 festinantibusq; parentibus: ministris quoq; volentibus ac paratis: deo nolēte nō det: cum repente anteq̄ detur expirat p quo vt acciperet currebat? Vnde manifestum est eos q huic resistūt tam perspicuæ veritati: nō intelligere oīno qua locutione sit dictum: q oēs hoīes vult saluos fieri: cum tam multi salui nō fiant: nō qa ipsi: sed qa

de⁹ nō vult:qđ sine vlla caligine manifestať ī puulis. Sed sicut illđ qđ dictū est: Oēs in Christo vivificabuntur: cū tam multi æterna morte puniant: ideo dictū est: quia oēs qcunq; vitā ęternam percipiunt non percipiunt nisi in Christo: Ita quod dictum est: oēs hoīes vult deus saluos fieri: cum tam multos nolit saluos fieri: ideo dictum est: quia omnes qui fiunt: nisi in ipso volēte non fiunt: & si quo alio modo illa verba apostolica intelligi possunt: vt tamē huic aptissimæ veritati in qua videmus tam multos volentib⁹ hoībus: sed deo nolente saluos non fieri: contraria esse non possint. 1.Cor.15.

A Quomodo vt detur gratia diuina: voluntas meretur humana: si eis quib⁹ datur: gratuita misericordia datur vt vera sit gratia! Quomodo in hac re merita pensantur voluntatis humanæ! Quandoquidem illis quibus gratia ista non datur: nullo plerunq; merito: nulla voluntate distantib⁹: sed misericordia cum eis quibus datur habentibus causam: iusto tamen iudicio dei non dať: Non enim est iniquitas apud deum: vt intelligant quibus datur q̄ gratis eis detur: quando iuste vtiq; non daretur: qm̄ similē habētibus causam iuste non datur. Quomō non gr̄e dei: & nō solū credēdi voluntas ab initio: veřūetiam pseuerandi vsq; in finem: cum ipse vitæ huius non in hoīs: sed in dei sit potestate: & possit vtiq; deus etiam hoc beneficium non perseueraturo cōferre vt rapiať ex corpore ne malitia mutet intellectum illius! Non eñ recipiet homo seu bonum seu malum: nisi scđm ea quæ per corpus gessit: nō scđm ea quę si diutius viueret gesturus fuit. Quomodo dicitur propterea quibusdam nō dari: quibusdam morituris paruulis dei gratiam dari: quia eorum futuras præuidet voluntates quas habituri essent si viuerent: cum scđm ea q̄ per corpus gessit: non scđm ea quæ gesturus esset si diutius fuisset in corpore: vnusquisq; recipiat siue bonum siue malum: sicut apostolus definit! Quomodo secundum voluntates suas futuras homines iudicanť: quas habituri fuisse dicunť si diutius tenerētur in carne: cum dicat scriptura: Felices mortui q in dño moriunť: quorum sine dubio certa & secura felicitas non est: si & ea quæ non egerunt: sed acturi fuerant si esset eis hæc vita prolixior, iudicabit deus: nullūq; accipit beneficium q rapiť ne malitia mutet intellectū eius: quia & pro ipsa malitia cui forsitan imminenti subtractus est, pœnas luit: nec gaudendū est de his quos in fide recta & vita bona nouimus esse defunctos: ne secundum aliqua scelera iudicentur quæ fuerant si viuerent fortasse facturi: nec dolēdi vel detestandi sunt hi qui vitam istam infidelitate ac perditis moribus finierunt: quia forte si viuerent: acturi fuerant pœnitentiam pieq; victuri: & secundum ista sunt iudicandi: totusq; ille de mortalitate liber gloriosissimi Cypriani reprobandus & abiiciendus est: in qua tota eius intentio est: vt sciamus bonis fidelibus gratulandum esse morientibus: quando huius vitæ tentationibus auferunť deinceps in beatissima securitate mansuri! Sed quoniam hoc falsum non est: & sine dubitatione felices sunt mortui qui in dño moriuntur: ridendus est & execrandus error quo putatur q; hoīes secūdū suas futuras: q̄ morientium non sunt futuræ: iudicādi sunt voluntates. Quō dicunť negare liberū voluntatis arbitrium: q confitenť oēm hominē quisq; suo corde credit in deum: nō nisi sua libera credere voluntate: cū poti⁹ illi oppugnent dei gratiam qua vere ad bona eligēda & agēda fit liberum! Quō diciť q; p legē dei atq; doctrinā scripturarū fiat: qđ eadē scriptura dixit: Præparatur voluntas a dño: ac nō potius per occultam inspirationē gr̄æ dei: qm̄ quidem pro eis qui eidem doctrinæ contradicentes nolūt ei credere: ipsum deum fide recta rogamus vt velint. Quomodo deus expectat voluntates hominum: vt præueniant eū qbus det gratiam: cū gr̄as ei nō imerito agam⁹ de his qb⁹ nō ei credētibus: vt eius doctrinā volūtate impia psequētib⁹: misericordiā progauit: eosq; ad seipsū oīpotētissima facilitate cōuertit: ac volētes ex nolentibus fecit: vt quid ei inde gratias agimus: si hoc ipse non fecit! vt quid tanto magis eum magnificamus: quanto nolebant credere: quos credidisse gaudemus: si gr̄a diuina: voluntas in melius non mutatur humana! Apostolus Paulus: Eram inquit ignotus facie ecclesiis Iudææ q̄ sunt in Christo: tantum aūt audiebant qa aliqñ nos psequebať nunc euangelizat fidem quā aliqñ vastabat: & in me magnificabant deū. Vt qđ magnificabant deū si nō de⁹ ad seipsum cor illius viri suæ gratiæ bonitate conuerterat: qñ (vt ipse confiteť) misericordiā cōsecut⁹ ē vt fidelis eēt ea fide quā aliqñ vastabat! ipm etiā verbū qđ posuit quē nisi deū hoc tātū magni bonū fecisse declarat! Quid ē eī: In me magnificabant deū: nisi in deū magnificū pdicabāt: si magnū illđ factū de Pauli cōuersione ipe nō fecerat! & quo pacto ipe fecerat si volentem Apo.14. Gal.1.

B credere ex nolēte ipe nō fecerat! Nēpe manifestū ē ex illis duodeci sentētiis q̄s ptinere ad catholicā fidē negare non sinetis: nō solū oib⁹: verumetiam singulis id cōfici vt confiteamur gratia dei præueniri hominum voluntates: & per hanc eis potius præparari q̄ propter eorum meritum dari. Aut si aliquid eorū duodecim esse verum negas: quorum propterea commēdo etiā

numerum:vt facilius memoriæ mandentur distinctiusq; teneantur:non te pigeat rescribere
vt sciam:& ea quam mihi dominꝰ dederit facultate respondeam.Ego enim hæreticum quidē
Pelagium te esse non credo:sed ita te esse volo vt nihil illiꝰ ad te trāseat vel in te relinquatur er
roris.Sed inter hæc duodecim reperies forte aliqd qđ negādum vel dubitandum putes: & vn̄
nos operosiꝰ disputare cōpellas.Nunqd & orare ꝓhibebis ecclesiā ꝑ infidelibus vt sint fideles
pro his qui nolunt credere vt velint credere:ꝓ his qui ab eiꝰ lege doctrinaq; dissentiunt:vt le
gi eius doctrinæq; consentiant:vt det illis deus quod per prophetam ꝓmisit: cor cognoscendi
Matth.13. eum & aures audientes:quas vtiq; acceperant: de quibus saluator ipse dicebat: Qui habet au
res audiendi audiat?Nunqd vbi audieris sacerdotem dei ab eius altari populum hortantē ad
deū orandū:vel ipsum clara voce orantem:vt incredulas gentes ad fidē suā venire cōpellat:nō
respondebis:Amen?Aut etiam huiꝰ fidei sanitati cōtraria disputabis?Nunqd beatissimū Cy
prianū in hoc errasse clamabis vel susurrabis:vbi pro inimicis fidei christianæ:vt etiam ipsi ad
eā cōuertant orare nos docet?Nunqd postremo apostolū Paulū ꝑ Iudęis īfidelibꝰ habentem ta
Ro.10. lia vota culpabis: de quibus ait:Bona voluntas qdē cordis mei:& deprecatio ad deū pro illis ī
2.Thessal.3. salutē.Qui etiā Thessalonicēsibus dicit:De cætero fratres orate ꝑ nobis:vt verbū dn̄i currat
& glorificetur sicut etiā apud vos:vt eruamur ab iniquis & malis hoībꝰ: Non eñ oīm est fi
des.Quō curreret & glorificaret verbū dei nisi ad fidem conuersis eis qbꝰ ꝑdicaret: qn̄qdem iā
credētibus dicit:quemadmodū & apud vos?Scit certe hoc ab illo fieri quē vult rogari vt hoc
faciat:vt etiam eruatur ab iniquis & malis hominibus:qui profecto & illis orantibus non erāt
credituri.Propter qđ addidit:Non eñ est oīm fides:tanq̄ diceret:Nō eñ apud omnes etiam
nobis orantibus glorificabit verbum dei:qa ipsi vtiq; fuerant credituri:q ordinati erant ī vi
tam æternam:ꝑdestinati in adoptionem filiorum ꝑ Iesum Christū in ipsum:& electi in ipso an
te mundi cōstitutionē: Sed ideo deus per orationes credentium nondū credētes credere facit.
Nemo est enim tam imperitus:tam carnalis:tam tardus ingenio:q nō videat deū facere quod
rogari se ꝑcepit vt faciat.Hęc & alia testimonia diuina q̄ commemorare longū est:ostēdūt deū C
gratia sua auferre infidelibus cor lapideū & præuenire in hoībus bonarum merita voluntatū
ita vt voluntas per antecedentem gratiam præparetur:non vt gratia merito voluntatis an
tecedēte donet:hoc est gratiarum actio indicat qđ oratio:oratio ꝑ infidelibꝰ:gratiarum actio
Ephe.1. pro fidelibus.Qui enim est orandus vt faciat:illi est actio gratiarum reddēda cum fecerit.Vn̄
idem dicit apostolus ad Ephesios:Propter hoc & ego audita fide vestra in domino Iesu & ī om
nes sanctos:nō cesso gratias agere pro vobis.Loquimur aūt nunc de ipsis initiis:cum homines
qui erant auersi & aduersi conuertuntur ad deum:& velle incipiunt quod volebāt: & habere
fidem quam non habebant:quod vt fiat in eis:oretur pro eis:q̄uis nō oretur ab eis.Ipsi enim
Ro.10. quomodo inuocabunt in quem non crediderunt?Cum vero factum fuerit quod oratur:ei qui
fecit aguntur gratiæ & pro eis & ab eis.De orationibus autem iam fidelium quas & pro se &
pro aliis fidelibus faciunt vt proficiant in eo quod esse cœperunt:& de gratiarum actionibus
quia proficiunt:confligendum esse tecum non puto:Contra Pelagianos est iste conflictus ti
bi nobisq; communis. Illi quippe omnia ad fidelem piamq; vitam hominum pertinentia ita
tribuunt libero voluntatis arbitrio: vt habenda ex nobis,non a domino putent esse poscen
da.Tu autem si ea quæ de te audio vera sunt:initium fidei vbi est etiam initium bonæ:hoc est
pię voluntatis: non vis donum esse dei:sed ex nobis nos habere contendis vt credere incipiamꝰ
cætera autem religiosæ vitæ bona deum per gratiam suam iam ex fide petentibus:q̄rentibus:
pulsantibus donare consentis.Nec attendis ideo pro infidelibus deum rogari vt credant:quo
niam deus donat & fidem:Ideo pro eis & qui crediderint deo gatias agi:quoniam donat fidē.
Quamobrem vt hunc ad te sermonem aliquādo concludam:si negas orandum esse:vt qui no
luerunt credere: velint credere:Si negas agēdas esse deo gratias quoniam credere voluerūt
qui nolebāt credere:aliter tecum agendum est vt non sic erres:aut si errare persistis ne mittas
alios in errorem.Si autem (quod de te magis credo) sentis atq; consentis orare nos deum de
bere ac solere ꝑ nolētibus credere vt velint credere:& pro eis qui aduersant̄ & contradicunt
legi eius atq; doctrinæ:vt ei credant eamq; sectentur:Si sentis atq; consentis debere nos etiā
deo agere gratias ac solere pro talibus:q ad fidem eius doctrināq; conuersi volentes ex nolen
tibus fiunt:oportet sine dubitatione fatearis voluntates hominum dei gratia præueniri:& vt d
bonum velint hoīes qđ nolebant, deum facere qui rogatur vt faciat:& cui nos nouimus agere
gratias dignū & iustum esse cum fecerit.Dominus tibi det intellectū in omnibus dn̄e frater.

Beati Augustini ad Seleucianam: de baptismo & poenitentia beati Petri: pertractantis.
Epistola.CVIII.

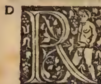

D Religiosissimę & ĩ Christi dilectiõe honorãdę famulę dei: Augustin⁹ epũs ĩ dño salutẽ. Lectis lris tuis de salute vestra lętat⁹: ad ea q̃ scripsisti respõdere nõ distuli. Et primũ mirat⁹ quõ dicat Nouatianus iste Petrũ baptizatum nõ fuisse: cũ paulo supi⁹ scripseris eũ dixisse ꝙ apostoli fuerũt baptizati. Vnde aũt illi videatur ꝙ ĩter apostolos baptizat⁹ Petr⁹ non fuerit ignoro. Et ideo exẽplũ eplę tuę ne forsitã nõ habeas: misi tibi: ĩ quo diligẽtius cõsyderares ad ea me respõdere q̃ ĩueni ĩ lris tuis. Si eñ notari⁹ non mendose excepit: aut scripsit: nescio quale cor habeat: qui cum apostolos baptizatos dicat Petrum baptizatum negat. Qđ aũt dicit: Petrum egisse poenitẽtiam: cauendum est: ne ita putetur egisse quõ agunt in ecclesia q proprie poenitentes vocantur. Et quis hoc ferat: vt pͥmũ apostolorum inter tales poenitentes numerandũ putem⁹? Poenituit eñ eũ negasse Christum: qđ eius indicant lachrymae. Sic enim scriptum est: Quia fleuit amare. Nondum enim fuerant Matt.26.
resurrectione dñi confirmati: & illo aduentu spiritus sancti qui apparuit die pentecostes: vel illa inspiratione quam demonstrauit dñs postea q̃ resurrexit a mortuis: cum insufflauit in eorum faciem dicens: Accipite spiritum sanctum. Vnde recte dici potest: quia cum Petrus nega Ioan.20.
uit dñm: nondum fuerant apostoli baptizati: Nõ tñ aqua: sed spiritu sancto. Hoc eñ eis dixit post q̃ resurrexit: & cõuersat⁹ est cũ eis: Ioannes qdẽ baptizauit aqua: vos aũt spiritu sancto ba Actu.1.
ptizabimini: quẽ & accepturi estis nõ post multos hos dies. Aliqui aũt codices habẽt: Vos aũt spiritu sancto incipietis baptizari. Sed siue dicat baptizabimini: siue incipietis baptizari: ad rẽ nihil interest. Nam in quibus codicibus inuenit baptizabitis: aut incipietis baptizare: mẽdo
E si sunt: q ex graecis facillime conuincuntur. Si aũt dicim⁹ aqua nõ fuisse baptizatos: metuẽdũ est ne grauiter in eis erremus: ne demus hoibus authoritatẽ cõtemnendi baptismũ: quem vsqueadeo nõ cõtẽnẽdũ ipsa apostolica disciplina cõmẽdat: vt Cornelius centurio & hi q cũ illo Actu.10.
erant: etiam iam accepto spiritu sancto fuerint baptizati. Sicut antiqui iusti si nõ circũciderent Gen.17.
non erat eis peccatum: postea vero q̃ iussit deus vt circũcideret Abrahã: eiusq; posteritas: iã si non fieret: graue pctm̃ fuit: Sic etiã post q̃ dñs Christus in ecclesia sua sacramentum noui testamenti pro circuncisione carnis sanctum baptismum dedit: & apertissime dixit: Si quis non renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto: non intrabit in regnũ coelorũ: iam non debem⁹ quaerere qñ quisq; fuerit baptizatus: sed quoscũq; legimus in corpore Christi qđ est ecclesia: pertinere ad regnum coelorum: non nisi baptizatos intelligere debemus: nisi forte quos angustia passionis inuenit: & nolentes negare Christũ: anteq̃ baptizarentur occisi sunt: quibus ipsa passio ꝓ baptismo deputata est. Sed nunqđ hoc possumus de apostolis dicere: qui vsqueadeo largum tẽpus habuerunt quo baptizarentur: vt alios etiam baptizarent? Sed nõ oĩa q̃ facta sunt: etiã scripta inueniuntur: verũtñ facta esse ex certis documẽtis ꝓbant. Scriptum est: qñ baptizatus sit aplus Paulus: & scriptum nõ est: qñ baptizati sunt alii apli: verũtñ etiã ipsos baptizatos intelligere debemus: quemadmodũ scriptũ ẽ: qñ baptizatę sint plebes ecclesiarũ in Hierusalẽ & Samaria: qñ aũt baptizatae sint aliae plebes gẽtiũ qb⁹ apli eplas miserũt: non est vtiq; scriptum: & tñ etiã ipsas baptizatas vtiq; minime dubitamus: ꝓpter illã dñi sententiam: Nisi quis renatus
F fuerit ex aqua & spiritu sancto: non intrabit in regnũ cęlorꝝ. Vtrũq; aũt de dño scriptum est: & qa baptizabat plus q̃ Ioannes: & quia ipse nõ baptizabat sed discipuli ei⁹: vt intelligeremus & ipsũ quidẽ baptizasse ꝑsentia maiestatis: non tamẽ ipsum baptizasse manibus suis. Ipsius.n. erat baptismi sacramentum: ad discipulos aũt baptizandi ministeriũ ꝑtinebat. Tunc ergo qñ dicit Ioannes euangelista in euangelio suo: Post haec exiit Iesus & discipuli eius in Iudaeam ter Ioan.3.
ram: & illic morabatur cum eis: & baptizabat: Tunc paulo post de illo loquẽs ait: Vt ergo co Ioan.4.
gnouit Iesus qa audierunt Pharisęi ꝙ Iesus plures discipulos faceret: & baptizaret plures q̃ Ioannes: q̃q̃ Iesus non baptizaret: sed discipuli eius: reliquit iudęam & abiit iterũ in Galileã. Tũc ergo quando ab Hierosolymis exiit cũ discipulis suis in Iudaeã terram: & illic morabatur cum eis: baptizabat nõ per seipsum: sed per discipulos suos: quos intelligimus iam fuisse baptizatos siue baptismo Ioãnis, sicut nõnulli arbitrant: siue qđ magis credibile ẽ, baptismo Christi. Neq; enim ministerio baptizandi defuit: vt haberet baptizatos seruos: per quos caeteros baptizaret qui non defuit memorabilis illius humilitatis ministerio: quãdo eis lauit pedes: & petenti Petro: vt non tantum pedes: verumetiam manus & caput ei lauaret: respondit: Qui lotus est Ioan.13.

non indiget nisi vt pedes lauet:sed est mundus totus:vbi intelligitur ꝙ iam Petrus baptizat⁹
fuerat.Quomodo aũt iste dicat:qd in epistola tua posuisti:ꝙ apostoli dederint pœnitẽtiã ꝑ ba G
ptismo:non euidenter expressum est.Si enim pro baptismo ideo dicit: quoniam per pœniten-
tiam remittuntur peccata:habet aliquid rationis qd dicit.Sed talis pœnitentia post baptismũ
potest vtilis esse si quis peccauerit.Iste aũt quoniam negat post baptismum dari pœnitentię lo
cum:cum dicit (sicut scripsisti) pœnitentiam solam ante baptismũ esse: datur intelligi sic eũ
dixisse:ꝙ apostoli dederint pœnitentiam pro baptismo:vt ante baptismum eam dederint:atq
hi quibus data sit postea non fuerint baptizati:qa eis illa ꝓ baptismo fuit:qd Nouatianos dice
re nunq̃ audiui.Vnde quaere diligenter:ne forte alicuius alteri⁹ erroris sit: & Nouatianũ se
esse confingat vel putet.Aut si & hoc Nouatiani dicũt:nescio:illud tñ scio qm̃ quisquis hoc di
De conse. cit:a regula fidei catholicae & a doctrina Christi & apostolorũ prorsus alienus est.Agunt eñ
dis.4.agũt homines ante baptismum pœnitentiam de suis prioribus peccatis:ita tamen vt etiam bapti
homines. zentur:sicut scriptum est in actibus apostolorum:loquente Petro ad Iudaeos & dicẽte: Agite
Actu.2. pœnitentiam & baptizetur vnusquisq vestrũ in nomine domini Iesu Christi:& dimittent vo
bis peccata vestra.Agunt etiam homines pœnitentiam:si post baptismũ ita peccauerint vt ex
cõmunicari & postea recõciliari mereantur:Sicut agunt in omnibus ecclesiis illi q ꝓprie pœ
nitentes appellant.De tali eñ pœnitentia locutus est apostolus Paulus:vbi ait:Ne iterum cũ
2.Cor.12. venero humiliet me deus apud vos:& lugeam multos ex his qui ante peccauerunt:& non ege
runt pœnitentiam super immunditia & luxuria & fornicatione quam egerũt.Neq enim scri
Actu.8. bebat ista:nisi eis q iam baptizati fuerant.Habemus etiam in actibus apostoloꝝ:Simonem iam
baptizatum:cum pecunia vellet emere:vt ei per impositionem manus eius daretur spirit⁹ san
ctus:admonitum a Petro vt de hoc graui peccato ageret pœnitentiam. Est eñ pœnitentia bo H
Matth.6. norum & humilium fidelium pœna quotidiana:in qua pectora tundimus dicentes: Dimitte
nobis debita nostra:sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neq enim ea nobis dimitti
volumus:q̃ dimissa nõ dubitamus in baptismo:sed illa vtiq q̃ hũanę fragilitati q̃uis parua tñ
crebra subrepũt.Quae si collecta cõtra nos fuerint:ita nos grauabunt & opprimẽt:sicut vnum
aliqd grande peccatum.Quid enim interest ad naufragiũ vtrũ vno grandi fluctu nauis operi
tur & obruatur:an paulatim subrepens aqua in sentinã & ꝑ negligentiã derelicta atq contẽ
pta impleat nauem atq submergat?Propter haec ieiunia & eleemosynae & orationes inuigilãt
in quibus cum dicimus:Dimitte nobis sicut & nos dimittim⁹:manifestam⁹ habere nos quod
Vbi supra. nobis dimittatur:atq in his verbis humiliantes animas nr̃as:quotidianã quodãmõ agere pœ
tentiã nõ cessamus.Ad ea q̃ scripsisti:puto me breuiter sed sufficiẽter respõdisse.Superest vt il
le nõ sit cõtentiosus propter quẽ lucrandum ad me tales literas dandas putasti.

Beati Augustini ad sanctimoniales:illas pro alterna iter se discordia & cõtẽtiõe icrepãtis: &
ad fraternã cõcordiã cũ ꝓfinitione regulae & modi i monasterio viuẽdi exhortãtis.Epl̃a. CLX.

Sicut parata est seueritas pctã q̃ inuenerit vindicare:ita nõ vult charitas qd I
vindicet iuenire.Haec cã fecit vt ad vos nõ venirẽ:cũ meã ꝓsentiã q̃reretis nõ
ad pacis vestrae gaudiũ:sed ad dissensionis vestrae augmentum.Quomodo
enim contemnerem & impunitum relinquerem:si & me praesente tant⁹ ve
ster tumultus existeret:quantus me absente?Etsi oculos meos latuit:tamen
aures meas vestris vocibus verberauit. Nam fortassis etiam maior esset
vestra seditio in praesentia mea: q̃ necesse esset vobis non concedi: quae in
perniciosissimum exemplum contra sanam disciplinam: quod vobis non expedit,petebatis:
ac sic quales non volo inuenirem vos:& ipse inuenirer a vobis qualem non volebatis. Cum
ergo scribebat apostolus ad Corinthios dicens: Testem deum facio super animam meam:
2.Cor.1. quia parcens vobis nondum veni Corinthum:non quia dominamur fidei vestrae:sed coopera
tores sumus gaudii vestri:Hoc ego etiam dico vobis:quia parcens vobis non ad vos veni.Pe
perci etiam mihi:ne tristitiam super tristitiam haberem:& elegi non vt exhiberem faciem me
am vobis:sed effunderem cor meum deo pro vobis:& causam magni periculi vestri:nõ apud
vos verbis:sed apud deum lachrymis agerem:ne conuertat in luctum gaudium meum: quo
soleo gaudere de vobis: & inter tanta scandala:quibus vtiq abundat hic mundus: aliquan
do consolari cogitans:copiosam congregationem:& castam dilectionem:& sanctam conuersa
tionem vestram:& largiorem gratiam dei:quae data est vobis:vt non solum carnales nuptias
contemneretis: verum etiam eligeretis in domo societatem vnanimes habitandi: vt sit

vobis anima vna & cor vnũ in deũ. Haec in vobis bona: haec dei dona consyderãs: inter multas
tempestates: quibus ex aliis malis quatitur cor meũ: soleo vtcũq3 requiescere. Currebatis be-
K ne: quis vos fascinauit? Suasio illa nõ est ex deo qui vocauit vos. Modicũ fermenti: nolo dicere
qđ sequitur. Hoc eñ magis cupio & oro & hortor: vt ipsum fermẽtum cõuertatur in melius:
ne tota massa sicut pene iam fecerat: cõuertatur in peius. Si ergo repullulastis sanũ facere: ora-
te ne intretis in tẽtationẽ: ne iterũ in cõtentiones: aemulationes: animositates: dissensiones: de
tractiones: seditiones: susurrationes. Nõ eñ sic plãtauimus & rigauimus hortũ dominicũ in
vobis: vt spinas metamus istas ex vobis. Si autẽ adhuc vestra tumultuatur infirmitas: orate
vt eruamini de tẽtatione. Quę autẽ cõturbãt vos: si adhuc cõturbãt vos: nisi correxerint: por
tabũt iudiciũ quęcũq3 illę fuerint. Cogitate qđ mali sit: vt cũ deo natis in vnitate gaudeamus:
interna schismata ĩ monasterio lugeamus. Perseuerate ĩ bono ꝓposito: & nõ desyderabitis mu
tare prępositã: qua in monasterio illo p tã multos annos perseuerãte, & numero & aetate creui.
stis: quę vos mater nõ vtero sed animo suscepit. Oẽs eñ quę illuc venistis: ibi eã aut sanctę prae
positae sorori meae seruientẽ: placẽtẽ: aut etiã ipsam prępositã quę vos suscepit, inuenistis. Sub
ipsa estis eruditę: sub illa velatę: sub illa multiplicatę: & sic tumultuamini vt eã vobis mutetis:
cũ lugere deberetis si eã vobis mutare vellemus. Ipsa est quã nostis: ipsa est ad quã venistis: ipsa
est quã per tot annos habẽdo creuistis. Nouũ nõ accepistis nisi praepositũ: aut si propter illum
quęritis nouitatẽ: & in eius inuidia cõtra matrẽ vestrã sic rebellastis: cur nõ potius id petistis
vt ipse vobis mutetur? Si autẽ hoc exhorretis: quia noui quomodo eũ in Christo venerabiliter
diligatis: cur nõ potius illã? In vobis nãq3 regẽdis sic prępositi rudimenta turbãtur: vt magis
velit vos ipse deserere q̃ istã ex vobis famã & inuidiã sustinere: vt dicatur nõ vos aliã quęsitu-
ras fuisse praepositã nisi ipsum coepissetis habere praepositũ. Trãquillet ergo deus & cõponat
animos vestros: nõ in vobis pręualeat opus diaboli: sed pax Christi vincat in cordibus vestris:
nec dolore animi quia nõ fit qđ vultis: vel quia pudet voluisse qđ velle nõ debuistis: erubescẽ-
do curratis in mortẽ: sed potius poenitẽdo resumatis: nec habeatis poenitentiã Iudae tradito-
L ris: sed potius lachrymas Petri pastoris. Haec sunt quae vt obseruetis ꝓcipimus in monasterio Regula bea
cõstitutae: Primũ propter qđ estis in vnũ cõgregatę: vti vnanimes habitetis in domo: & sit vo ti Augusti-
bis cor vnũ & aĩa vna in deũ: Et nõ dicatis aliqd propriũ: sed sint vobis oĩa cõmunia: & distri- ni quã dedit
buatur vnicuiq3 vestrũ a pręposita vestra victus & tegumentũ: nõ aequaliter oĩbus: quia non sanctimo-
aequaliter valetis oẽs: sed vnicuiq3 sicut opus fuerit. Sic eñ legitis in actibus apostolorũ: Quia nialibus.
erãt eis oĩa cõmunia: & distribuebat̃ singulis prout cuiq3 opus erat. Quae aliquid habebant in 12.q.1. Non
sęculo: quãdo ingressę sunt monasteriũ: libenter velint illud esse cõmune. Quae autẽ nõ habe- dicatis.
bãt: nõ ea q̃rãt in monasterio quae nec foris habere potuerunt: sed tamen earũ infirmitati qđ Actuũ.4.
opus est tribuat̃: etsi pauperes earũ quãdo foris erãt, nec ipsa necessaria poterant inuenire: ac
nũc nõ ideo putent se esse felices: quia inuenerũt victũ & tegumentũ: quale foris inuenire nõ
potuerũt. Nec erigãt ceruicẽ quia sociant̃ eis ad quas foris accedere non audebãt: sed sursum
cor habeãt: & terrena bona non q̃rant: ne incipiãt monasteria esse diuitibus vtilia non paupe-
ribus: si diuites illic humiliant̃: & pauperes illic inflãtur. Sed rursus etiã illae q̃ aliqđ esse vide-
bãtur in sęculo: nõ habeãt fastidio sorores suas: q̃ ad illam sanctam societatẽ ex paupertate ve-
nerũt. Magis autẽ studeãt nõ de parentũ diuitum dignitate: sed de pauperũ sororũ societate
gloriari. Nec extollãtur si cõmuni vitae de suis facultatibus aliqđ contulerũt: nec de suis diui
tiis magis superbiant: quia eas monasterio partiuntur: q̃ si eis in sęculo fruerẽtur. Alia quippe
quęcũq3 iniquitas in malis operibus exercetur vt fiãt: superbia vero bonis operibus insidiat̃ vt
pereãt. Et quid prodest dispergere dando pauperibus & pauperem fieri: si anima misera super
bior efficiatur cõtemnẽdo: q̃ fuerat possidẽdo? Omnes ergo vnanimiter & cõcorditer viuite:
& honorate in vobis inuicẽ deũ: cuius tẽpla factae estis. Orationibus instate horis & tẽporibus
M constitutis. In oratorio nemo aliquid agat nisi ad qđ est factũ: vnde & nomen accepit: Vt si ali- Dist.42. In
quae etiam praeter constitutas si eis vacat orare voluerint: nõ eis sint impedimento quę ibi ali oratorio.
quid agere voluerint. Psalmis & hymnis cũ oratis deum: hoc versetur in corde qđ profertur
in voce: & nolite cantare nisi qđ legitis esse cantandum: qđ autẽ non ita scriptũ est vt cantetur
N nõ cantetur. Carnẽ vestrã domate ieiuniis & abstinentia escae & potus: quãtum valitudo per-
mittit. Quãdo autem aliqua non potest ieiunare: non tamen extra horam prandii aliquid ali-
mentorũ sumat nisi cũ aegrotat. Cum acceditis ad mẽsam: donec inde surgatis: quod vobis se-
cundũ consuetudinem legitur sine tumultu & contentionibus audite. Nec solae vobis fauces

sumant cibũ:sed & aures percipiant dei verbũ.Quæ infirmæ sunt ex pristina consuetudine:si
aliter tractãtur in victu:nõ debet aliis molestũ esse nec iniustũ videri:quas fecit alia consuetu-
do fortiores.Nec illas feliciores putent:quia sumũt quod nõ sumũt ipsę:sed sibi potius gratu-
lentur:quia valent qđ nõ valent illę.Et si eis quæ venerũt ex moribus delicatioribus ad mona-
sterium:aliquid alimentorũ:vestimentorũ:stramẽtorũ:operimentorũ datur:qđ aliis fortiori-
bus & ideo felicioribus nõ datur:cogitare debent quibus nõ datur:quãtũ de sua sęculari vita
illę ad istam descẽderint:q̃uis vsq; ad aliarũ quę sunt corpore fortiores, felicitatem peruenire
nequiuerint.Nec illę debent conturbari:q̃ eas vident amplius:nõ quia honorãtur:sed quia to
lerantur:accipere:ne cõtingat detestãda peruersitas:vt in monasterio:vbi quãtũ possunt fiant
diuites laboriosę:fiant pauperes delicatę.Sane quẽadmodum ægrotantes necesse habẽt minus
accipere ne grauẽtur:ita post ægritudinẽ sic tractãdę sunt vt citius recreẽt:etiã si de humil
lima sæculi paupertate venerũt:tanq̃ hoc illis cõtulerit recentior ægritudo:qđ diuitibus an-
terior cõsuetudo.Sed cum vires pristinas recuperauerint:redeant ad feliciorem cõsuetudinẽ
suam:quæ famulas dei tanto amplius decet quãto minus indigent:nec ibi eas teneat voluntas
iam vegetas quo necessitas leuarat infirmas.Illæ se extiment ditiores quæ fuerint in sustinen-
da parcitate fortiores.Melius est enim minus egere q̃ plus habere. Non sit notabilis habitus O
vester:nec affectetis vestibus placere sed moribus.Nec sint vobis tam tenera capitum tegmi-
na:ne retiola subter appareãt.Capillos ex nulla parte nudos habeatis:nec foris vel spargat ne-
gligentia vel componat industria.Quãdo proceditis simul ambulate:cum veneritis quo itis
simul state.In incessu:in statu:in habitu:in omnibus motibus vestris nihil fiat qđ illiciat cu-
iusq̃ libidinem:sed qđ vestram deceat sanctitatẽ.Oculi vestri etsi iaciuntur in aliquẽ:figantur P
in neminẽ.Neq; enim quãdo ꝓceditis,viros videre prohibemini:sed appetere aut ab ipsis appe
32.q.5. Nec solo. ti velle criminosum est.Nec solo tactu:sed affectu quoq; & aspectu appetit & appetit fœmina.
Nec dicatis vos habere animos pudicos:si habeatis oculos impudicos:quia impudicus oculus
impudici cordis est nuntius.Et cum se inuicem sibi etiam tacente lingua conspectu mutuo cor
da nuntiant impudica:& secũdũ concupiscentiã carnis alterutro delectãtur ardore:etiam in-
tactis ab immũda violatione corporibus:fugit castitas ipsa de moribus.Nec putare debet quę
in masculo figit oculũ:& illius in seipsam diligit fixum:nõ ab aliis videri cũ hoc facit:videtur
omnino & a quibus videri nõ arbitratur.Sed ecce lateat & a nemine hominũ videatur:quid fa-
ciet de illo superno inspectore quem latere nihil potest? An ideo putandus est non videre:quia
tanto videt patientius quãto sapientius? Illi ergo timeat sancta fœmina displicere:ne velit vi-
ro male placere.Illum cogitet omnia videre:ne velit virũ male videre.Illius nãq; & in hac cau
sa cõmendatus est timor:vbi scriptum est:Abominatio est domino defigens oculum. Quãdo Q
ergo simul estis in ecclesia:& vbicũq; vbi & viri sunt:inuicem vestram pudicitiam custodite:
Deus enim qui habitat in vobis,etiã isto modo vos custodit ex vobis.Et si hanc de qua loquor
oculi petulãtiam in aliqua vestrum aduerteritis:statim admonete ne cœpta progrediantur:
sed ex proximo corrigantur.Si autẽ & post admonitionẽ iterum vel alio quocũq; die idipsum
eam facere videritis:iam velut vulneratã sanandã prodat quęcũq; inuenire potuit hoc:prius
tamen & alteri vel tertiæ demonstratã:vt duarũ vel trium possit ore cõuinci:& cõpetenti se-
5.q.5. nõ iu-dicetis. ueritate coerceri.Nec vos iudicetis esse maliuolas:quando hoc indicatis. Magis quippe inno-
centes non estis si sorores vestras quas indicando corrigere potestis:tacẽdo perire permittitis.
Si enim soror tua vulnus haberet in corpore qđ vellet occultari dũ timeret secari:nonne cru-
deliter abs te sileretur & misericorditer indicaretur? Quãto ergo potius eã debes manifestare:
ne perniciosius putrescat in corde!Sed anteq̃ aliis demõstretur:per quas conuincenda est:si ne
gauerit:prius præpositæ debet ostendi:si admonita neglexerit corrigi:ne forte possit secretius
correpta innotescere cæteris.Si autẽ negauerit:tunc neganti adhibendæ sunt aliæ:vt iam co-
ram omnibus possit:non ab vna teste argui:sed a duabus tribusq; conuinci.Conuicta vero se-
cũdum præpositæ vel presbyteri arbitrium debet emendatoriam sustinere vindictam:quam si
ferre recusauerit:et si ipsa non abscesserit:de vestra societate proiiciatur. Non enim & hoc fit
crudeliter:sed misericorditer:ne contagione pestifera plurimas perdat.Et hoc qđ dixi de ocu-
lo non figendo:etiam in cæteris inueniendis:prohibendis:indicandis:conuincendis:vindicã-
11.q.1. Non dicatis. disq; peccatis diligenter obseruetur:cum dilectione hominũ:& odio vitiorum.Quæcunq; au-
tem in tantum progressa fuerit malum:vt occulte ab aliquo literas vel quælibet munuscula
accipiat:si hoc vltro confitetur:parcatur illi:& oretur pro ea.Si autẽ deprehenditur atq; con-

uincitur: secūdum arbitrium præpositę vel presbyteri:vel etiam episcopi grauius emēdetur.
R Vestes vestras in vno loco habere sub vna custode:vel duabus:vel quot sufficere potuerint ad eas excutiendas:ne a tinea lædantur.Et sicut pascimini ex vno cellario:sic induimini ex vno vestiario.Et si fieri potest:non ad vos pertineat quid vobis induendum pro temporis congruētia proferatur:vtrum hoc recipiat vnaqueq̧ vestrum:quod deposuerat:an aliud quod altera habuerat:dum tamen vnicuiq̧ q̄d opus est nō negetur.Si autē hinc inter vos contentiones & murmura oriuntur:& conqueritur aliqua deterius aliq̄d se accepisse q̄ prius habuerat:& indignam se quæ nō ita vestiatur sicut alia soror eius vestiebatur:hinc vos probate quātum vobis desit in illo interiore sancto habitu cordis:quę pro habitu corporis litigatis.Tamē si vestra toleratur infirmitas:vt hoc recipiatis quod posueratis:in vno tamen loco sub cōmunibus custodibus habete q̄d ponitis:ita sane vt nulla sibi aliquid operetur,siue vnde induatur:siue vbi iaceat:siue vnde cingatur vel operiatur:vel caput contegat:sed omnia opera vestra in cōmune fiant maiore studio & frequentiori alacritate q̄ si vobis propria faceretis.Charitas enim de qua scriptum est:q̄ non quęrit quæ sua sunt:sic intelligitur:quia cōmunia propriis:non propria cōmunibus anteponit.Et ideo quanto amplius rem cōmunem q̄ propriam curaueritis: 1.Corin.13.
tanto amplius vos profecisse noueritis:vt in omnibus quibus vtitur transitura necessitas:superemineat quę permanet charitas.Consequens ergo est:vt etiā illud q̄d suis vel filialibus:vel aliqua necessitudine ad se pertinētibus in monasterio cōstitutis aliquis vel aliqua contulerit: siue vestem siue quodlibet aliud inter necessaria deputandum:non occulte accipiatur:sed sit in potestate pręposite:vt in cōmune redactum cum necessarium fuerit præbeatur.Q̧ si aliqua rem sibi collatam celauerit:furti iudicio cōdemnetur.Indumenta vestra secundum arbitrium præpositæ lauentur:siue a vobis:siue a fullonibus:ne interiores animæ sordes contrahat mundæ vestis nimius appetitus.
S Lauacrum etiam corporum vsusq̧ balneatū nō sit assiduus:sed eo quo solet interuallo tēporis tribuatur:hoc est semel in mense.Cuius autem infirmitatis necessitas cogit lauandum corpus:non longius differatur:fiat sine murmure de consilio medici:ita vt etiam si nolit:iubente præposita faciat quod faciendū est pro salute.Si autē velit & forte nō expedit:suæ cupiditati nō obediatur.Aliquādo enim etiam si noceat:prodesse creditur quod delectat.Deniq̧ si latens est dolor in corpore famulæ dei:dicenti quid sibi doleat:sine dubitatione credatur:sed tamen vtrum sanādo illi dolori quod delectat expediat:si non est certum,medicus cōsulatur.Nec eant ad balneas siue quocūq̧ ire necesse fuerit minus q̄ tres.Nec illa quæ habet aliquo eundi necessitatē,cum quibus ipsa voluerit:sed cum quibus pręposita iusserit ire debebit.Aegrotantiū cura siue post ægritudinem reficiendarū:siue aliqua imbecillitate etiā: siue febribus laborantium:alicui debet iniungi vt ipsa de cellario petat q̄d cuiq̧ opus esse perspexerit.Siue autem quę cellario:siue quæ vestibus:siue quę codicibus præponūtur:sine murmure seruiāt sororibus suis.Codices certa hora singulis diebus petātur:extra horam quæ petiuerint nō accipiant.Vestimēta vero & calceamēta quādo fuerint indigenti necessaria:dare non differant:sub quarū custodia sunt quæ poscuntur.
T Lites aut nullas habeatis:aut q̄celerrime finiatis:ne ira crescat in odium:& trabem faciat de festuca:& animā faciat homicidā.Neq̧ enim ad solos viros pertinet q̄d scriptū est:Qui odit fratrem suū:homicida est:sed sexu masculino quem primū deus fecit:etiam fœmineus præceptum sexus accepit.Quęcūq̧ conuitio vel 1.Joan.3.
maledicto:vel etiā criminis obiectu alteram læserit:meminerit satisfactione quātocyus curare quod fecit:& illa quæ læsa est sine disceptatione dimittere.Si autem inuicem se lęserunt:inuicē sibi debita relaxare debebunt propter orationes vestras:quas vtiq̧ quanto crebriores habetis: tanto sanctiores habere debetis.Melior est autem quæ q̄uis ira sæpe tentatur:tamē impetrare festinat vt sibi dimittat cui se fecisse agnoscit iniuriam:q̄ quæ tardius irascitur:& ad veniam petendā difficilius inclinatur.Quę nō vult dimittere sorori:non speret accipere orationis effectum.Quæ autem nunq̄ vult petere veniam:aut non ex animo petit:sine causa est in monasterio:etiam si non inde proiiciatur.Proinde vobis a verbis durioribus parcite:quæ si emissa fuerint ex ore vestro:non pigeat ex ipso ore pferre medicamenta ex quo facta sunt vulnera.Quādo autem necessitas disciplinæ minoribus coercendis dicere vos verba dura compellit:si etiam 86.dis.q̄n.
in ipsis modū vos excessisse sentitis:non a vobis exigitur,vt ab eis veniam postuletis:ne apud eas quas oportet esse subiectas:dū nimia seruatur humilitas:regendi frāgatur authoritas:sed tamē petēda est venia ab omniū dño:qui nouit etiam eas quas plus iusto forte corripitis,quanta beniuolentia diligatis.Non autem carnalis sed spiritalis inter vos debet esse dilectio.Nam

quæ faciũt pudoris immemores:etiã fœminis fœminæ iocando turpiter & ludendo:nõ solũ a
viduis & intactis ancillis Christi in sancto proposito cõstitutis : sed omnino nec a mulieribus
nuptis:nec a virginibus sunt facienda nupturis.Præpositæ tanq̃ matri obediatur:honore ser V
uato:ne illo offendaẗ deus:multo magis presbytero qui omniũ vestrũ curã gerit. Vt ergo cũ-
cta ista seruẽtur:et siquid seruatũ nõ fuerit:nõ negligẽter prætereatur:sed emẽdandũ corri-
gẽdũq; curetur:ad præpositã pcipue pertinet:ita vt ad presbyterũ qui vobis intendit,referat:
qđ modũ vel vires eius excedit.Ipsa vero nõ se existimet potestate dominãte:sed charitate ser-
uiẽte felicẽ.Honore corã hominibus prelata sit vobis:corã deo substrata sit pedibus vestris.Cir
ca oẽs seipsam bonorũ operũ pbeat exẽplũ:Corripiat inquietas:cõsoletur pusillanimes: susci-
piat infirmas:patiens sit ad omnes:disciplinã libens habeat:metuens imponat:Et q̃uis vtrũq;
sit necessariũ:tamẽ plus a vobis amari appetat q̃ timeri:semp cogitans deo se pro vobis reddi-
turã esse rationẽ. Vnde magis obediẽdo non solũ vestri:verũetiã ipsius misereminĩ: quæ inter
vos quãto in loco superiore:tanto in periculo maiori versatur. Donet dominus vt obseruetis
hęc oĩa cũ dilectione:tanq̃ spiritalis pulchritudinis amatrices : & bono Christi odore de bona
cõuersatione fragrantes:nõ sicut ancillæ sub lege:sed sicut liberæ sub gratia cõstitutę. Vt aũt
in hoc libello tãq̃ in speculo vos possitis inspicere:ne per obliuionẽ aliquid negligatis:semel in
septimana vobis legatur:Et vbi vos inueneritis ea quæ scripta sunt faciẽtes:agite gratias do-
mino bonorũ omniũ largitori: Vbi aũt sibi quęcũq; vestrũ videt deesse aliqđ:doleat de pterito
caueat de futuro:orans vt & debitũ dimittatur:& in tentationẽ non inducatur.

Narratio eorum quæ gesta sunt:cum beatus Augustinus episcopus: Eradium pre-
sbyterum designauit ac pronuntiauit successorem sibi.

CX.

GLoriosissimo Theodosio,duodecimo:& Valentiniano Augusto iterũ,cõsu- X
libus.vi.kal'.octobris:cum Augustinus vna cũ Religiano & Martiniano co-
episcopis suis cõsedisset in ecclesia pacis Hipponensiũ regionũ:præsentibus
Saturnino:Leporio:Barnabba:Fortunatiano:Rustico:Lazaro & Eradio p-
sbyteris: Augustinus episcopus dixit: Qđ hesterno die pmisi charitati ve
strę: pp̃ter qđ vos volui frequẽtius cõuenisse:mora postposita hoc agẽdũ est
Si enim aliud velim loqui,in illud suspẽsi minus auditis.Oẽs in hac vita mortales sumus: &
dies huius vitę vltimus omni homini est semp incertus: Verũtamẽ in infantia speratur pue-
ritia: & in pueritia speratur adolescẽtia:& in adolescẽtia speratur iuuẽtus:& in iuuẽtute spe-
ratur grauitas: & in grauitate speraẗ senectus:vtrũ cõtingat incertũ est :est tamẽ qđ speretur.
Senectus autẽ aliã ætatẽ quã speret nõ habet:incertũ est ipsa senectus q̃diu sit homini:illud ta
men certũ est,nullã remanere ætatẽ quę possit succedere senectuti:quia noluit deus.Ad istã ci-
uitatẽ cũ vigore ætatis adueni:sed tamẽ iuuenis fui & senui.Scio post obitus episcoporũ:p am
bitiosos aut cõtẽtiosos solere ecclesias perturbari:& qđ sępe expertus sum & dolui:debeo quã
tũ ad me attinet:ne cõtingat, huic prospicere ciuitati.Sicuti nouit charitas vestra in Mileui-
tana ecclesia modo fui:Petierũt eñ me fratres (maxime serui dei qui ibi sunt) vt venirẽ: quia
post obitũ beatę memorię fratris & coepiscopi mei Seueri:nõnulla ibi perturbatio timebatur.
Veni: & quomodo voluit dñs adiuuit nos p sua misericordia: vt cũ pace episcopũ acciperent:
quẽ viuus designauerat episcopus eorũ.Hoc eñ eis cũ innotuisset:volũtatẽ pcedentis & dece
dentis episcopi sui libẽter amplexi sunt.Minus tamẽ aliquid factũ erat:vnde nõnulli cõtrista
bantur:quia frater Seuerus putauerat sufficere vt successorem suũ apud clericos designaret:
apud populũ inde non locutus est:Erat inde aliquorũ nõnulla tristitia.Quid plura! Deo pla-
cuit:tristitia fugata est:gaudium successit.Ordinatus est episcopus quem præcedens episco-
pus designauit.Ego ne aliqui de me querãtur: volũtatem meam quã credo dei esse: in omniũ Y
vestrum notitiã profero:presbyterum Eradium mihi successorẽ volo.A populo acclamatum
est:Deo gratias:deo laudes:dictũ est vicies: Ter Exaudi Christe: Augustino vita dictum est
sedecies. Te patre:te episcopo:dictum est octies.Cũq; reticerent: Augustinus episcopus dixit:
Non opus est me de laudibus eius aliquid dicere:faueo sapientiæ:& parco verecundiæ. Suffi
cit quia nostis eum etiam:hoc me velle dico:qđ vos velle scio:et si ante nescirem:hodie proba
rem. Hoc ergo volo:hoc a domino deo nunc etiam in ætate frigida votis feruentibus posco:
hoc vt mecum oretis exhortor: admoneo: rogo: vt omni in pace Christi collatis & conflatis
mentibus confirmet deus quod operatus est in nobis.Qui misit mihi eum:seruet eum:seruet

incolumē:seruet sine crimine:vt qui facit gaudium viuentis:locum suppleat morientis. A notariis ecclesię sicut cernitis excipiūtur quæ dicimus:excipiūtur quæ dicitis: & meus sermo & vestræ acclamationes in terrā nō cadūt. Apertius vt dicā,ecclesiastica nūc gesta cōficimus. Sic enim hoc esse,quantū ad homines attinet,confirmatū volo. A populo acclamatū est:Deo gratias:Christo laudes,dictum tricies:Sexies Exaudi Christe: Augustino vita dictū est quaterdecies: Te patre:te episcopo:dictū est octies:Dignus & iustus est:dictū est vicies: Bene meritus: bene dignus:dictū est quinquies. Cūq; reticerēt: Augustinus episcopus dixit:Ego vt dicebam volūtatē,meā & volūtatem vestrā e gestis ecclesiasticis quātū ad homines attinet:cōfirmatam volo:quātum vero ad latētem omnipotentis voluntatē:omnes vt simul oremus:vt confirmet deus qđ operatus est in nobis. A populo acclamatū est:Iudicio tuo gratias agimus:dictum est sedecies fiat fiat:Dictū est duodecies, Te patre:Eradium episcopū,dictū sexies. Cūq; reticerēt: Augustinus episcopus dixit: Scio q; scitis & vos:sed nolo de illo fieri quod de me factum est. Quid autē factū sit multi scitis. Illi soli nesciunt qui tunc aut nondū nati erāt:aut nōdum habebant ætatem sciendi. Adhuc in corpore posito beatæ memorię patre & coepiscopo meo sene Valerio:episcopus ordinatus sum:& sedi cum illo:qđ concilio Niceno prohibitū fuisse nesciebam:nec ipse sciebat. Qđ ergo reprehēsum est in me:nolo reprehēdi in filio meo. A populo acclamatū est:Deo gratias:Christo laudes:dictū est quaterdecies. Cūq; reticerent: Augustinus

Z episcopus dixit:Erit presbyter vt est:quādo deus voluerit futurus episcopus. Sed plane modo facturus sum adiuuāte misericordia Christi qđ adhucusq; non feci. Nostis ante aliquot annos quid facere voluerim:& nō permisistis:& placuit mihi & vobis propter curā scripturarū:quā mihi fratres & patres mei coepiscopi duobus conciliis Numidiæ & Carthaginis imponere dignati sunt:vt per quinq; dies nemo mihi molestus esset. Gesta confecta sunt:placuit:acclamastis. Recitatur placitū vestrū:& acclamatio vna est:paruo tēpore seruatū est circa me:& postea violenter irruptū est:& nō permittor ad qđ volo vacare ante meridiē:post meridiē occupationibus hominū teneor. Obsecro vos & obstringo per Christum:vt huic iuueni: hoc presbytero Eradio:quē hodie in nomine Christi designo episcopū successorē mihi:patiamini me refundere cætera occupationū mearum. A populo acclamatum est: Iudicio tuo gratias agimus: dictū est viciesseptes. Cūq; reticerēt: Augustinus episcopus dixit:Ego charitati & beniuolētiæ vestræ apud dominū deum nostrū gratias ago:immo de illa,deo gratias. Ergo fratres quicquid est qđ ad me perferebatur:ad illū perferatur:vbi necessariū habuerit consiliū meū,non negabo: auxilium absit vt subtrahā. Tamē quicquid illud est qđ ad me perferebatur:ad illū perferatur. Ipse me autē cōsulat si forte nō inuenit quid facere debeat:aut poscat adiutorē quē nouit patrē vt & vobis nihil desit:& ego tandē aliquādo si quātulūcūq; spatiū mihi huius vitæ donauerit deus:ipsam quātulācūq; vitā nō dem segnitiei nec donē inertiæ:sed in sanctis scripturis quātum ipse permittit & largitur,exerceam:hoc & ipsi proderit & per ipsum etiā vobis. Nemo ergo inuideat otio meo:quia meū otiū magnū habet negotiū. Video me de hac re propter quam vos inuitaui,omnia vobiscum egisse quæ debui:Hoc ad vltimū rogo vt gestis istis dignemini subscribere qui potestis. Hic mihi responsione vestra opus est:teneā responsionē vestrā:de hac assensione aliquid acclamate. A populo acclamatū est: fiat fiat. Dictū viciesquinquies: dignus est:iustus est:Dictū viciesocties:fiat fiat:Dictū quaterdecies: olim dignus: olim meritus: Dictū viciesquinquies: iudicio tuo gratias agimus: Dictū tredecies Exaudi Christe:Eradium cōserua,dictum viciesnouies. Cūq; reticerent: Augustinus episcopus dixit: Bene habet:vt ea quę dei sunt circa sacrificium eius agere valeamus: in qua hora supplicationis vestræ:vt omnes vestras causas & negotia intermittatis:& pro ista ecclesia & pro me & p presbytero Eradio domino precem fundatis.

Beati Augustini ad Iulianum comitem:de perfectissima atq; plenissima iustitia tractantis: Et quomodo viuere debeat quoad deum & proximos edocentis. Al'. Bonifacium.

Epistola.CXI.

CAPVT.I.

& Mi frater charissime:si cupias scire:q̃uis ego nesciā:q̃ pfectissima atq; plenissima sit iustitia:Iustitia est deū toto corde amare:illiq; tota adhęrere volūtate q est summū bonū. Sūmū vero amare bonū:sūma est beatitudo. Qui deū amat bon⁹ est. Si bon⁹:ergo & beat⁹. Quē quāto qs ardētius amat:tāto melior efficiet. Q̃ten⁹ hoc btissimo bono abūdare te faciat charissime frater ipse q est hoc bonū:quotidianis pcib⁹ integro cordis desyderio eū etsi īdign⁹ p-

dicare ſtudeam. Tu vero frater chariſſime intellige:quia conſilio ſanctę trinitatis & opere ma
ieſtatis diuinę creatus es. Ex primo quoq̧ cōditionis honore intellige quantū debeas cōditori
tuo:dū tantū in conditione mox dignitatis priuilegiū praeſtitit creditor tibi aeternus:vt eum
tanto ardētius amares:quanto mirabiliorē te ab eo eſſe creatum intelligeres. Nec hoc ſolū ꝙ
conſilio ſanctae trinitatis ſic excellenter a creditore conditus es:ſed etiam ꝙ ad imaginem & ſi
militudinem ſuā ipſe creator omniū te creauit:qđ nulli alii ex creaturis niſi ſoli homini con-
ceſſit. Et haec eſt imago vnitatis & trinitatis omnipotētis dei:quā anima tua habet ī ſe. Primū
quia ſecūdū donū dei viuis ac ſapis: Secundū quia ad imaginē tui conditoris creatus es: Ter-
tium, licet vnus appelleris homo:tamen tres habes a patre & filio & ſpiritu ſancto cōceſſas di-
gnitates:id eſt intellectum:volūtatem: & memoriā:qđ idē, licet aliis verbis, in euangelio deſi
Matth.22. gnatur:cum dicitur: Diliges dominū deum tuū ex toto corde tuo & ex tota anima tua & mē-
te & omnibus viſceribus tuis. Ex his enim tribus imaginē conditoris noſtri mirabiliter gerit
noſtra natura:noſter interior homo:ex quibus quaſi excellētioribus animę dignitatibus iube
mur diligere conditorē:vt quātum a nobis intelligitur:diligatur: ſemper in memoria qua rē
cipitur habeatur. Nec ſolū ſufficit nobis deum intelligere:niſi fiat in amore eius voluntas no
CAP.II. ſtra:imo nec hoc ſufficit niſi cū memoria & volūtate opus addatur. TVO vero capiti fra- 9
ter chariſſime gratia ſpiritalis ſit ſapientiae: quae mentē tuā illuminet: & ad vitā aeternam ſi-
cut deſydero & opto perducat. Toto etenim cordis mei affectu opto:deniq̧ deprecor: vt ſemp
ad interiora te extendas donec peruenias ad ſublimē perpetuę beatitudinis coronam: & animi
tui nobilitatem:quā in te optime ſcio:nullis amicorū conſiliis:nulla ſęcularium ambitione deſy
deriorum ab amore Chriſti immutari permittas. Noli tuam bonitatem aliorum malignitate
obſcurare:ſed vbiq̧ quātū vales amabilis coram deo & omni populo appareas. Nō deerit tibi
gratia adiuuantis dei:ſi tibi adheſerit voluntas admonitionis ſanctae: quā ſaepius in ſcriptu-
ris diuinis mens bonitatis tuae attendit. Eſto queſo te:q̄uis laicus, ad omne dei opus prōptus
pius ad pauperes: & ad infirmos cōſolator moerētiū:cōpatiens miſeriis omniū:largus in elee-
Lucę.21. moſynis:memorās euangelicę viduae duo minuta in gazophylaciū mittētis: & prophetam di
Eſa.58. centē: Frange eſurienti panē tuū: & caue praeuidēs diſcretionē eleemoſynae:ita vt vtriſq̧ dāti
ſcilicet & accipienti ſolatiū ſit:itaq̧ non ſolum de ſalute tua:verum & de multorū profectu &
proſperitate meditare. Elige tibi conſiliarios optimos deum timētes: & vel veritatē vel chari-
tatē amantes. Sępe enim adulatores blanda facie decipiunt animas audientium ſe: & perpetua
Pſal.52. morte interimunt. De talibus dicit pſalmiſta: Quoniam deus diſſipauit oſſa eorū qui homi-
Gal.1. nibus placēt: Confuſi ſunt:quoniā deus ſpreuit eos. Et apoſtolus ait: Si hominibus placerem:
Chriſti ſeruus non eſſem. Vnuſquiſq̧ amicus ad aedificationē & nō ad deſtructionem placeat
Ecci.6. proximo ſuo:qa nō omnis amicus cōſiliarius eſſe poterit:dicēte ſcriptura: Amici ſunt multi:
CA.III. cōſiliarius autē vnus. Licet me mutatione habitus longe tuliſſet a vobis in corpore:ſed nul A
latenus charitate:quia charitas quae deſcribi poteſt nunq̄ vera fuit. Ideo intima amicitiarum
Ioan.15. charitate quantū poſſumus domino Chriſto coniungamur:quia ipſe ait: Vos amici mei eſtis
ſi feceritis quae ego praecipio vobis. Et iterum ad diſcipulos ſuos: Iam nō dicam vos ſeruos ſed
amicos meos. Et ſi pmia vitae aeternae volumus promereri:illius pręcepta totis viribus ſataga-
Matth.11. mus cuſtodire. Praecepta nāq̧ eius nolētibus grauia ſunt:volentibus leuia:ſicut ipſe ait: Iugū
Eſa.66. enim meū ſuaue eſt: & onus meū leue. Et iterū: Sup quē requieſcā niſi ſup humilē & quietum
& tremētē ſermones meos? Sęculi enim amicitia:aut lucro:aut beneficiis:aut diuerſis honori-
bus conſtat: Saluatoris autē amicitia in ſe & proximos diligēdo cōſiſtit. Igitur quotieſcūq̧ bo
nis actibus mādatū Chriſti facimus:totiēs amici Chriſti vocamur. Ille nos ſemp īuitat ad ami
citiā ſuā: & diabolus inuidēs quęrit nos mergere in infernū. Saluator nos amat: & ꝑditor nos
odit. Ideo nō ꝑtermittamus redemptorē:ne ſequamur praedonem. Charior nobis ſit qui liber-
tati reſtituit:q̄ qui nos captiuauit & ſeruituti ſubdidit. Semper autē ante oculos cordis pone:
ꝙ amicorū turba:nec familiae multitudo:nec auri argētiq̧ cōgeſtio:non gemmarū lapilla ful-
gentia:nō vindemiarū vbertas:nō denſitas ſegetum:nō iucūditas extenſa pratorum:poſſunt
animae eunti de corpore vllum afferre praeſidiū:ſed plus vrgent qui ea diligunt. Ideo diligen-
dus eſt verus amicus noſter dominus Ieſus Chriſtus: qui praeſentē felicitatē & aeternae vitae
tribuet beatitudinē. Nā redemptor noſter ideo dicitur:quia redemit nos a diaboli captiuita-
te: & Saluator ſaluādo nos a peccatis noſtris:adiutor adiuuādo nos ī opportunitatibus in tri
bulatione:protector protegēdo nos, vt inter inimicos illaeſi maneamus: ſuſceptor deus, ſuſci-

ꝑ[illegible]pendo,nos in aeterna tabernacula.Ideo charitatem & praecepta & amorem tanti amici totis vi
ribus adimpleamus:& nobilitatē imaginis illius in nobis seruemus.Rememoremus semper q̄
inclytus & valde gloriosus est imperator & amicus noster.Ille a nobis nō aliud quęrit munus
nisi spiritale.Caueamus quātum possumus:ne aliquid inueniat quod oculos eius offendat.Et
si forsitan,vt solet humanae fragilitatis conditio,aliquā negligētię maculā spiritus malignus
in nobis infigit:citius per confessionem & poenitentiam lachrymarum abluere eam omni stu
dio festinemus:ne diu sine amici nostri maneamus amplexu:quia paratior est nos recipere q̄
perdere:tantū si nō tardamus de die in diem reuerti ad illū.Haec enim duo mala omnipotens
deus odit in omnibus hominibus:id est negligentiā reuertendi:& desperationē salutis.Tantū
hęc absint a cogitationibus procul nostris:& ille tūc animis prope erit nostris.Ne quęso de ter
rena felicitate gloriātes cōfidamus:sed gratias agamus ei:qui dū hoīes esse voluit rationales:
B non sṗbia sed humilitate ꝑseq̄ se rogauit. QVAE ergo maior poterit esse nobis gloria vel CA.IIII.
sublimior honor:q̄ eius imperatoris esse amicos qui super omnes imperator est? Et quanto ille
sublimior est omnipotētia in virtute:tanto nos debemus esse diligentiores in iustitia & sancti
tate & humilitate & obseruatione mandatorū eius.Sanctitas vero in iustitiae operibus cōstat:
Iustitia vero duobus modis impletur:vt q̄ ꝓhibita sunt ab eo,nō faciamus:& quę iussa sunt ab
eo,faciamus:iuxta prophetā q̄ ait:Diuerte a malo & fac bonū.Oīs enim sanctorū librorꝫ series Psal.33.
ad nostrā salutē scripta est:& hoc maxime auribus nostris intonat:& iterū atq̄ iterū replicat:
quid sit omni homini cauendum:vel quid sequendū.In quibus libris tua dignitas optime ex
crescere solet:quia per illos nobis loquit̄ ipse deus & dn̄s noster:& pię volūtatis nobis demon
strat effectū.Recognoscamus & recogitemus quali honore nobis illius legatio sit accipienda.
Quid si a rege legatio,aut in diluculo ad nos veniret:nunquid non mox aliis curis postpositis
prōpta volūtate & cū omni deuotione literas acciperemus:& legentes implere satageremus?
Et ecce de caelo caelorum:rex regum:& dominus dominantiū:immo & redemptor noster:per
prophetas & apostolos dignatus est nobis dirigere literas suas:non vt aliquod seruitiū sibi ne
C cessariū nobis demādet:sed quę ad salutē & gloriā nobis prodesse possint,innotescat. PRO CA.V.
inde si aliquid in hoc sęculo possidere delectamur:deū qui possedit oīa:qui creauit oīa:expedi
ta mēte possideamus:& in eo habeamus quęcūq̄ feliciter ac sancte desyderamus.Sed quia ne
mo possidet deū:nisi qui possidetur ab eo:sumus nos ipsi facti dei possessio:& efficietur nobis
deus possessor.Et quid potest esse felicius in mundo q̄ cui efficitur suus imperator & redēptor
cēsus:& hęreditas dignatur esse ipsa diuinitas! Omnes enim ex illo fructus percipimus:in illo
& de illo semper viuimus.Quid rogo homini sufficit cui ipse cōditor non sufficit?Quid vltra
quęrit cui omne gaudium & omnia suus redemptor esse debet! Heu q̄ subtiliter nos ille anti
quus hostis decipiendo fallit:eam caecitatē ante oculos nostrę mētis obducit:ne discernere va
leamus gaudia huius sęculi & gaudia regis aeterni.Nam gaudere quidem bonum est:sed qui
gaudet:si non vnde debet:non potest bonū esse qd̄ gaudet.Gaudet miles terrenus propter ho
nores huius saeculi perituros:vestes pulchras:& speciosas armillas brachio circūdatas:coronā
capiti impositam:& tale gaudium non est aeternū sed periturum.Gaudet & raptor cū desyde
rata rapuerit.Gaudet ebriosus cum occasionē potationis inuenerit.Gaudet adulter cum ad
delectationē corporis fruendę meretricis peruenerit.Gaudet periurus si facultates huius sae
culi iurando acquisierit.Gaudet iracūdus si furiam suam perfecerit:Et multa alia quae mens
charitatis tuae frater charissime cōprehendere poterit.Et cum sit gaudere bonum:de his atq̄
huiusmodi gaudere,grande malū est:& perducēs ad mortē peccatū.Nec quodlibet scelus co
ram deo tā abominabile sit:q̄ praeterita peccata vnūquęq̄ nostrū gaudere reminiscendo:inde
& exultare atq̄ in eis semper iacere.Haec sunt quae superius diximus:vnde nos gaudere vult
mūdus:vt pereamus cū amatoribus mundi huius.Haec enim gaudia velut venena diaboli re
D pudiare debemus:qa nō solū corpora:sed & animā ꝑpetualiter necare festināt. QVAESO CA.VI.
frater mi:quaeso has diaboli sagittas ad petram quae Christus est allidens,sume scutū fidei:in Ephe.6.
quo possis oīa tela diaboli,sagittas igneas extinguere:& gaudeamus de bonis domini:de con
scientia pura:& de confessione vera:& digna poenitentia:de luctu & vera tristitia:quę non se
cūdum mortē:sed secūdū deum salutē operatur aeternā.Eam vero quae secūdū hoc saeculū est
tristitiā:firmiter apostolus cōmēdat dicēs:Nolite contristare spiritū sanctū dei in quo signati Ephe.4.
estis in die redēptionis:sed oīs amaritudo & ira & indignatio & clamor & blasphemia tollat̄ a
vobis:cum omni malitia:& estote inuicem benigni:misericordes:donantes inuicem sicut &

deus in Christo donauit vobis. Et quantu possumus solerti studio mores nostros corrigamus: & virtutes omniu bonoru acquirere festinemus: q pietate dei & misericordia in tepore opportuno cosequi valeamus: & de pmissione futuri illius regni ineffabiliter gaudeamus. Haec sunt quae nos contra impetum diaboli armant & deo comendant. Haec sunt arma quae animos nostros confortant: muniut: atq nobilitant. Haec arma nobiscum frater & intra nos deo donante. Haec sunt diuitiae vitae nostrae: Nam pudicitia pudicos facit: & iustitia iustos: & pietas pios: & humilitas humiles: & mansuetudo mansuetos: & innocentia innocetes: & simplicitas simplices: & puritas puros: & prudentia prudentes: & temperantia teperatos: & charitas deo & hominibus nos facit charos. Hec omnia bona a deo & a bono creata sunt. Et ideo si in illo esse volumus: qd esse debemus: sicut sanctus Ioanes apostolus dixit: Quomodo ille ambulauit ita nos spiritaliter ambulemus. Quid est ambulare sicut Christus ambulauit: nisi cotemnere vanitatem & felicitate huius seculi: & aduersa no timere pro nomine illius pati? Speremus quae promisit: & sequamur quo ipse praecessit. Non nos vllo modo ab amore Christi separet huius saeculi miserabilis dulcedo: neq excusatio vxoris aut filioru gratia scilicet: nec multa auri argentiq & possessionu dilectio: dum terribiliter cotestatur nobis sanctus Ioannes apostolus dicens: Nolite diligere mundum neq ea quae in mundo sunt: quia omne qd in mundo est: cocupiscentia carnis est: & concupiscetia oculorum & ambitio saeculi. Haec sunt quae a paradiso delitiaru in hoc miserabile exiliu Adam & Euam proiecerunt: quia nisi dilectio dei ab eis defecisset: nuq diligere coepissent male suadentis serpentis consilium: immo nec credidissent. Et concupiscentia carnis ab eis impleta est q de ligno vetito gustauerunt: & concupiscentia oculorum q sibi aperire oculos cupierunt: & ambitio saeculi q se fieri posse quod deus est, crediderut. Et ideo volens nos omnes apostolus ab his tribus generibus mortis cauere: dixit q omne quod in mudo est: concupiscentia carnis est: & concupiscentia oculoru: & ambitio saeculi. Et vt facilius frater mi bonitas tua intelligat: si placet: qualiter illi primi homines scilicet Adam & Eua comiserut tam graue peccatu: pandam quoq. Gratia domini nostri Iesu Christi te ab hoc semper cauere concedat: quia illis duobus originaliter totu damnatum est genus humanu. Illi enim non ederent de ligno prohibito: nisi cocupiscerent: nec cocupiscerent nisi tentati: nec tentarentur nisi deserti: nec desererentur a deo nisi prius ipsi deseruissent deum: nec illi deu desereret nisi superbirent: & similitudine dei ad qua facti erant, damnabiliter neglexissent. Pro quo morbida eorum corpora contraxerunt mortem: & iuxta sententiam domini eo die creduntur mortui: quo in eis poenaliter facta est necessitas moriedi. Haec paulo ante diximus de primis hominibus: vt lapsum & damnationis eoru possimus euadere exitium siue supplicium: Quia quis ex Adam simus carnaliter nati: no ipsum tame debemus imitari: sed Christu dominu nostrum: in quo renati sumus per baptismu & viuimus. Quid est imitari Adam: nisi carnalibus cocupiscetiis ac desyderiis morte nos perpetua occidi? Et qd est imitari Christu: nisi carnalibus desyderiis & concupiscentiis in nobis mortificari: & cum ipso qui nos proprio pretio sui sanguinis redemit feliciter regnare? Et si quando in Adam fuimus, omnes in ipso cecidimus: itaq in Christo iam esse coepimus: omnes cum illo spiritaliter resurgamus. Et vt totum dicam: Adam abstulit nobis paradisum: & Christus donauit regna coelorum: & corpus suu pro nobis peccatoribus tradidit. Christus enim mortuus est pro peccato: non suo sed nostro: vnusquisq autem nostrum no omniu moritur peccato sed suo. Quid est peccato mori: nisi opa maligna in nobis damnare: & hoc miserabile seculum fugere: vt sicut homo carne mortuus in sepulcro nulli detrahit: nemini violentus existit: neminem calumniatur: neminem opprimit: non inuidet bonis: non insultat malis: non luxuriae carnis seruit: non bibendo magis ac magis in se sitim accendit: non odiorum flamma ardescit: non potentes aut diuites huius saeculi adulatur: non inquieta curiositate raptatur: non de turba maxima sibi astante cura gerit: non auro argentoq siue pallio circudatus distenditur: non salutationibus potentium delectatur vel parentum: non se iniuriis fatigat: no eum superbia inflat: no ambitio huius seculi necat: nec vana gloria turpiter iactat: non auru siue armillae atq oes huius seculi diuitiae inflamant: non rabies insana furoris exagitat: no equoru crassitudo amorq inuitat: no pulcherrima species foeminaru auidu reddit: no histrionu miserabiliu verba in risum excitant: no cotetiones huius seculi perturbat: no audacia extollit: no gaudia huius seculi delectat: no iracudu animositas: no suspitiosum puer sitas: non verbosum vanitas: non rixatore malignitas: non mobile, instabilem huius versatilis amor? Haec & alia eiusmodi enumerado: protelaui: vt intelligat dulcissima fraternitas tua: q

(Margin notes: 1.Ioan.2. — Ca.7. — Vbi supra. — Ca.8.; section letters E, F)

homo carne mortuus:nec facere poteſt iſta q̃ dixi nec pati:& his talibꝰ nō torpeamus:ſed ſtu-
deamus quantū poſſumus cū dei adiutorio corpora noſtra cū vitiis & concupiſcentiis mor- Gal.5.
tificare:& induamus nouum hominem:qui ſecūdū deū creatus eſt:in iuſtitia & ſanctitate ve Ephe.4.
ritatis:nec humanis laudibus delectemur:nec detractoribus libenter aurem prębeamus:nec
adulatoribus noſtris credamus ne diſcordes ſimus:ſed magis eos quos valemus ad concordi
G am prouocemus,quia ſcdm euangelium,Beati pedes qui ad pacem currūt. NEC ſimus car CA.IX.
nales:id eſt carnaliter in hoc ſæculo viuētes:quia apl's dicit:Si ſcdm carnē vixeritis morie mi- Ro.8.
ni.Igit̃ ille ſcdm carnē viuit,q ſcdm ſeipm viuit,id eſt pgit quo vult:dormit qñ vult & q̃diu
vult:loquit̃ quæ vult, & quicquid vult:& vbi vult:maducat & bibit quādo vult,& quantū
vult:ridet & iocat̃ turpiter inter quos vult & quando vult.Poſtremo quicqd naribus ſuaue
ſit quęrit,qcqd tactu blandū,qcqd oculis delectabile,qcqd corpori ſuo iucundū exercet ac ſe
quit̃,qualiter vult & quādo vult,quia licita & illicita carnaliter vult.Delectatur in veſtimē-
tis pulcherrimis & equitibus & armis ſicut vult & quando vult,& ſic non ſcdm deū, ſed car
naliter viuit & delectatur:& oīa deſyderia carnis ſuæ perficit ſicut vult & qñ vult.Quapro-
pter chariſſime frater in Chriſto deprecanda eſt nobis diuina clementia:vt deſyderia carna-
lia delectatio ſpiritalis imminuat:& pietas in nobis crudelitati reſiſtat:& malignitatē patien
tia coerceat & libidinē vincat,& animoſitatē tranquillitas tollat:ſcurrilitatē & verboſitatem
taciturnitas moderata compeſcat:curioſitatē,ſtudiū ſpiritale in vigiliis & orationibꝰ & elee-
moſynis ſuccidat:ebrietatē ſobrietas domet:iræ & furori manſuetudo dominet̃: leuitatē ma
turitas regat:luxuriā vera caſtitas excludat:mūdi cupiditatem dei & proximi charitas refrę
H net:iactantiā & ſuperbiā conculcet pfunda humilitas: quia humilitas homines ſanctis an- CA.X.
gelis ſimiles facit:& ſuperbia ex angelis dęmones facit. ET vt euidēter oſtēdamus:ipa eſt pec
catorum omnium initiū & finis & cauſa:qm̃ nō ſolū eſt pctm̃ ipa ſupbia:ſed etiā nullū pecca-
tū potuit aut poteſt aut poterit eſſe ſine ſupbia.Siquidē nihil aliud omne pctm̃ eſt niſi dei cō-
temptus:qñ eius pręcepta cōtemnimꝰ:& hoc nulla res alia perſuadet homini niſi ſupbia.Por
ro ſupbia & cupiditas intantū eſt vnū malū:vt nec ſuperbus ſine cupiditate:nec ſine ſuperbia
poſſit cupidus inueniri.De ſupbia nāq; naſcunt̃ hæreſes,ſchiſmata,detractiōes,inuidiæ,irę,
rixæ,diſſenſiones,cōtentiones,animoſitates,ambitiones,elationes,præſumptiones,iactantia
verboſitas,vanitas,inquietudo,mendaciū,periuriū,& cætera huiuſmodi,q̃ dinumerare lon
gū eſt per ſingula.Cupiditas quoq; facit hoīes guloſos,intēperātes,ebrioſos,auidos,rapaces,
fornicarios,adulteros,ſtupratores,inceſtos,flagitioſos,& alia numerabilia:per q̃ diabolus ge
nus humanū pręcipitare ſolet per ſuperbiam & cupiditatē.Diabolus nāq; per ſupbiam & cu-
piditatē dicit:In cælū conſcendam.Chriſtus cum humilitate dicit:Humiliata eſt in terra ani Eſa.14.
ma mea.Diabolus per ſuperbiam & cupiditatē dicit:Ero ſimilis altiſſimo.Chriſtus per humi Pſal.43.
litatē,cū eſſet in forma dei , exinaniuit ſemetipm:formā ſerui accipiēs humiliauit ſe:patri fu Eſa.14.
it obediens vſq; ad mortem.Diabolus per ſuperbiam & cupiditatē dicit:Super aſtra cæli ex- Phil.2.
altabo ſoliū meū.Chriſtus cū humilitate dicit:Diſcite a me quia mitis ſum & humilis corde. Eſa.14.
Diabolus cupidus & ſuperbus per pphetā loquit̃ dicēs:Neſcio dñm deum & iſrael nō dimit Matth.11.
tam.Chriſtus cum humilitate dicit:Si dixero quia non noui eum:ero ſimilis vobis mendax: Exo.5.
ſed noui eum & mandata eius ſeruo.Diabolus cupidus & ſuperbus dicit: Mea ſunt flumina Ioan.7.
& ego feci ea.Chriſtus cum humilitate dicit.Non poſſum ego a meipſo quicq̃ facere: ſed pa- Ioā.5. &.14.
ter meus in me manens ipſe facit opera.Diabolus cupidus & ſuperbus dicit:Mea ſunt omnia Lucæ.4.
regna mundi & gloria eorum,& cui volo do ea.Chriſtus cum diues eſſet,pro nobis paup fa- 2.Cor.8.
ctus eſt:vt eius inopia nos diuites redderemur.Diabolus ſuperbꝰ & cupidus dicit:Sicut col- Eſa.10.
liguntur oua quæ derelicta ſunt:ſic vniuerſam terram ego congregaui:& nō fuit qui moue-
ret pennam & aperiret os &c.Chriſtus cū humilitate dicit:Similis pellicano ſolitario vigila- Pſal.101.
ui:& factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto.Diabolus per ſuperbiam & cupiditatem dicit
Exiccaui veſtigio pedum meorum omnes riuos aggerum.Chriſtus cū humilitate dicit.Nū- Eſa.37.
quid non poſſum rogare patrem meum:& exhibebit mihi plus q̃ duodecim legiones angelo- Matth.26.
rum?Et vt ad vltimum concludam:diabolus cum ruina magna per ſuperbiam & cupidita-
tem ad infernum pręcipitatur:Chriſtus ad cælos leuatur.Ideo frater chariſſime paucos tibi
diabolicæ fraudis laqueos & ſanctæ humilitatis gradus deſcripſi:vt facilius tibi ſubiectos
valeas docere:quomodo vel qualiter hos euadant:atq; per humilitatem regna cælorum poſſi
deant.Et ſi nos volumus perficere noſtri certaminis curſum:& ad æternam beatitudinē per

uenire:caueamus in primis cupiditatem malam & superbiam diabolicam:& cum humilita-
CAP.XI. te Christi conemur sequi vestigia. ET si quis militans imperatori terreno omnibꝰ iussis eius I
obedire certat:quãto magis militaturus imperatori cælesti debet custodire pręcepta cęlestia?
Frater mi animam tuam ad euigilandum excita,vt nullus eam pręgrauet somnus.Miles ter
renus quocunq; loco mittitur,paratus & promptus est:neq; se vxoris aut filiorum gratia ex
cusare poterit:multo magis miles Christi sine impedimento huius sæculi: imperatori suo do
mino Iesu Christo debet obedire:qui ipsum pretioso suo sanguine redemit. Tu miles terrenꝰ
contra hostem visibilem pergis ad pugnam:cum illo vero hostis inuisibilis quotidie dimica-
re non cessat. Tu contra corpora inimici tui pugnare decertas,armis vtens carnalibus: illius
vero aduersus diabolum est colluctatio cum armis spiritalibus. Tu in pręlio galeam ferream
gestas in capite:sed illius galea Christus est. Tu ne vulnereris lorica indutus es:sed ille pro lo
rica Christi charitate est vestitus. Tu contra inimicum tuum lanceas & sagittas emittis: ille
contra inimicum suum humilitatem & salubria verba dirigere studet. Tu donec pugnã per
ficias arma a temetipso nõ deseris:ne ab aduersario vulneteris:ille nunq̃ debet esse inermis:qa
illius hostis tuo est callidior. Et tuus hostis ad tempus dimicat:illius vero hostis, q̃diu in cor
pore consistit,cum illo pugnare non cessat. Tua arma laboriosa & grauia sunt ad portandum
illius vero arma suauia ac leuia sunt. Tu pro labore terreno terrenum accipis donatiuum: il-
le vero pro spiritali labore cæleste accipiet pręmium. Tu ornamento armillarum brachia de-
coras:ille virtutum ornamento aĩę suæ a Christo decorem accipit. Semper eñ cęleste donũ a
Christo expectat:q terrenã huius sęculi põpã ꝓiecit. Væ nobis si iugũ Christi suaue a nobis
repellimus:& qcqd graue & onerosum est aĩæ nr̃æ,supponamus nos ad portandũ:& dũ dili-
CAP.XII. gimus periculũ incidamꝰ in mortẽ. IDEO frater charissime cõsyderemꝰ qs sit q nos ꝑtioso sã K
guine redemit:& qd ei debeamus q cũ tãta penuria nos redemit. Si terrenos parentes cũ tan-
to affectu diligimus q paruo tpe sustinuerũt pro nobis labores: nõne magis nobis cęlestis pa-
ter amãdus est q pro nobis crucifixus est?qa qcqd parentũ nostrorũ circa nos obsequiũ,eius ẽ
bñficiũ:& qui anteq̃ nasceremur in hoc sęculo sua ꝓuidentia parẽtes nobis pręparauit: quo-
rum obsequio nutriremur:& vbera matris lacte repleuit vñ nutrimur. Ergo magis omnibꝰ
diligamus redemptorẽ nostrũ:q & nos & parentes nostros ꝓpriis manibꝰ finxit: & cuncta bo
na q̃ erga nos gerunt:quotidie eiꝰ mĩæ:nõ nr̃is viribꝰ ascribamꝰ. Iubet eñ scriptura parentes
nostros vt ꝓpria viscera diligere:si tamẽ accedere nos ad seruitiũ Christi nõ ꝓhibeant. Si aũt
ꝓhibuerit,nec sepultura illis a nobis debet. Christus diligẽdus est sup parẽtes nr̃os:qa nõ no
Matth.10. bis tribuunt parentes ea quæ Christus. Ipse eñ dicit in euãgelio: Qui aũt amat patrẽ,aut ma-
trẽ,aut filios,aut agros plus q̃ me,nõ est me dignus. Quanto quis eũ plus amat:tanto felici-
or & beatior efficietur. Intantũ eñ nos amauit,vt etiam pro nobis mori dignatus sit: & ma-
nus eius q̃ virtutes plurimas faciebant,clauis pro nr̃a redẽptiõe affixæ sunt:& ori mellifluo
quo salutaris doctrina profluit,fel pro cibo impii porrexerũt. Et qui neminẽ læsit,cęsus est:&
qui nullũ maledixit:opprobria & maledicta pro nobis pertulit. Hęc oĩa perpessus est vt nobis
vitã æternã donaret. Et cũ nobis tanta beneficia pręstet:nihil quęrit a nobis nisi vt diligamꝰ
eũ:& aĩas nostras & corpora custodiamus & seruemꝰ:vt ille semp in nobis habitet & nos in il
lo permaneamus. Non eñ postulat a nobis aurũ arq; argentũ,neq; pallia,neq; vestes pretiosas
neq; armillas,neq; agros,neq; cætera huiusmodi,nos ipos quęrit,in nobis requiescere cupit.
CAP.XIII. ACCEDamus ergo ad eum vt vitam æternam habeamus:habeamus in nobis dilectionẽ dei L
Roma.13. & ꝓximi. Qui diligit ꝓximũ legẽ impleuit:q aũt ecõtrario odit,homicida est. Qui diligit fra-
trẽ suũ in trãquillitate est cor eius:fratrẽ vero odiẽs tẽpestate circũdatus est. Vir mitis,beni-
gnus etiã si patit mala pro nihilo ducit: Iniquus etiã paruũ verbũ audiẽs a ꝓximo cõtumeliã
arbitrat. Qui charitate plenus est:trãquillo aĩo & sereno vultu ꝓcedit:vir odio plenꝰ ambu-
lat iracundus. Tu aũt frater charissime ne moueas cuiq̃ scandalũ in via tua:& non quod tibi
vtile sed qd illi placitũ sit facias: Et qd tibi nõ vis fieri ne proximo tuo cupias euenire. Si eum
Tobiæ.4. videris bonis actibus cõuersantẽ cõgratulare ei:& illius gaudiũ tuũ ducito:& si aliquid ad-
uersum patit,illius tristitiã tuã deputa. Ne simulato corde vnq̃ diligas proximũ tuũ:quia in
his deus ad iracundiã ꝓuocat. Qui eñ amplectit pacẽ in mentis suę hospitio,mansionẽ præ-
parat Christo: Virũ aũt inuidũ,iracundũ,detractorẽ,mendacẽ,superbũ, omnibꝰ modis exe-
crat deus. Inuidꝰ aũt vir similis est naui q̃ iactat in fluctibus maris: in perturbatione est semp
vt lupus rapax:insanit inaniter:in miseria detinetur:& tabescens ad nihilum redigit. Semp

furore plenus,particeps dęmoniorū efficit:homo pacificus securā possidet mentē:totꝰ est an
gelorū agmine munitꝰ & fructu iucūditatis repletꝰ:gaudēs & delectās in dño.Oia eius in pa
ce versant,discordiā fugit,secreta mētis suæ illuminat,cōsortiū angelorū merebit: & regnū
M æternæ beatitudinis perpetualiter obtinebit. NE quęso frater mi fabulosa arbitreris dei præ CA.XIIII.
cepta aut quasi a me edita:dum ex fonte saluatoris nostri sint emanata. Ne frangat animam
tuam vlla aduersitas vel prosperitas mundi a pręceptis ac mandatis dei: & a charitate quę est
in Christo Iesu domino nostro.Nam virtus est aīæ tuæ patiētiam sectari & ab omni impatiē
tia declinare,deū diligere:& odire illa q̄ non diligit deus. Virtus est aīæ tuæ: castitatem tam
corporis q̄ animæ custodire. Virtus est aīæ tuę: vanā huius sęculi gloriam cōtemnere: & om
nia caduca calcare: & pro illius amore qui te redemit;dū viuis in corpore laborare. Virtus ē
animæ tuæ: humilitati studere & superbiā abominari. Virtus est aīæ tuę: irā & furorem cohi
bere & reprimere. Virtus est aīæ tuæ: ab omni stultitia declinare & sapientiam diuinam am-
plecti. Virtus est aīæ tuæ: omnē delectationē subiicere & mentē tuā ad Christū erigere. Has
ergo virtutes facile & perfacile potuisses obtinere: si sæculariū curam & caducas ac terrenas
res deuitare voluisses: & nihil amori Christi pręposuisses. O mi frater ex tota mēte dilige deū
vt in omnibus actibꝰ tuis placeas illi. Qui eñ cōiugiō copulat: festinat placere vxori suę: mul
to magis aīa Christi sanguine redēpta debet placere sponso dño. Deus eñ non se vult verbis
tm̄ diligi: sed corde puro & operibꝰ iustis: quia nō verborū sed cordis est auditor et inspector
Nunq̄ quęso frater mi carnalis amor,amorē cælestē a corde excludat. Nunq̄ quæso te huius
fluctiuaga ac miserabilis sęculi dulcedo decipiat. Nulla te seducat corporis pulchritudo: nec
intret mors in animā tuā per fenestras oculorū tuorū. Dic mihi quęso frater mi: qualis profe-
ctus est in pulchritudine carnis? Nōne sicut fœnū æstatis ardore percussum arescit: & paula-
tim decorē cohibens pristinū amittit? Et qñ mors venerit: dic mihi quæso quanta remanebit
in corpore pulchritudo? Tūc recognosces q̄ vanū ē qd̄ antea inaniter diligebas. Cū videris to
tū corpus intumescere: & in fœtorē esse conuersum: nōne claudis nares tuas ne sustineas fœ-
torē fœtidissimū? Vbi quęso tūc erit suauitas luxurię: & cōuiuiorū opulētiæ? vbi blanda ver
ba q̄ corda audiētiū molliebāt? vbi sermones dulces q amaritudinē amātibꝰ infundebant? vbi
immoderatꝰ risus & locus turpis? vbi ineffrenata et inutilis lętitia? Iste est finis pulchritudi-
nis et oblectatiōis. Mūdus eñ peribit et cōcupiscentia eiꝰ. O q̄ felicissimū bonū est: et q̄ valde 1.Ioan.2.
felicissimū: pulchritudinē splēdidā Christi amare: et radiātibꝰ fulgoribꝰ pectora nr̄a illustrare
N et oēm obscuritatē expellere a nobis. NON cōmodes aures tuas ad pcipiēda verba detrahē- CAP.XV.
tiū: nō cōcipias mortē in aīa tua: Detrahenti eñ et audienti vtriusq̄ esca mors aīæ decorat.
Et vt breuius cōcludā: detractor & libens auditor; diabolū portant in lingua. Euita quæso a
tuis auribus laqueos detractionū per quos captos plurimos audis. Postula tibi a dño cor pru
dens & peruigilē sensum vt discernere valeas verba detrahentiū. Non ignores fraudes & insi
dias eorū: & in retia eorū nō veniat pes tuus. Aliena debēt esse a nobis oīa vitia mala: dū hęre
ditas nostra Christus vult esse. Ideo quia incerti sumus de talibꝰ: psternamus nos humiliter
in cōspectu pii patris nr̄i: & pctā nostra cito pducamus in mediū: vt deleat ea ipe pater noster
cęlestis, & cū cōfessi fuerimꝰ, nō nos iustificātes oremus: ne sicut Pharisęus ille discedamus
cōdēmnati: memoremus publicanū illū & ita oremus, vt veniā consequi mereamur. Clamor
cordis nostri pulset ad aures omnipotētis dei, quia in pura mente placabitur: in tpe orationis
omnē malitiam cordis proiiciamus a nobis: & remittamus in nos peccantibus. Est deniq̄ ge
nus serpentis qd̄ cū cœperit ire ad bibendū aquam: anteq̄ veniat ad fontē, euomit omne vene
num: Imitare & tu hunc serpentem in hoc: secundū euangelii dñi nostri Iesu Christi præce-
ptum vbi ait: Estote prudentes sicut serpentes: & omne venenū iræ amarū euome: & remitte Matth.10.
cōseruis tuis: vt tibi remittant a domino peccata tua, sicut euangeliū pręcipit: Dimittite & Lucę.6.
dimittet vobis: date & dabitur vobis. Et qualem cupis erga te esse dominum: talis esto ipe cō
O seruo tuo: & omne qd̄ tu met inchoaueris facere, primū inuoca dñm, & gr̄as ei age: & cū con-
summaueris illud, similiter fac. INVOCA deū ex toto corde tuo & inuenies eū: & cū inuene CA.XVI.
ris ne dimittas eū: vt cōiungat mens tua in amore eius. Hęc mi frater stude in vita tua: & ora
tionē tuā putā offer Christo dño: nec cogitationes huius sęculi superflue conturbent cor tu-
um: neq̄ in diuersa rapiat mens tua. Memēto eñ te sub dei stare cōspectibus q occulta cordis
perspicit & secreta mentis tuę nouit. Vigilanter igitur & assidue assiste in cōspectu dei in tē-
pore orationis: vt imminentē diaboli tentationē facilius possis effugere. Si enim cogitationes

huius sæculi malę & sordidę turbāt cor tuū: & cogūt illicitū aliquid perpetrare: p orationes
puras & vigilias sanctas depellantur ab aīa tua. Orō nāq; grādis immutatione aīę: p oratiōes
purissimas oīa nobis vtilia tribuūt a dño & cūcta noxia effugant. Et vt ne diutius de hoc dis
putem vel immorer: sicut ex carnalib⁹ escis alitur caro: ita ex diuinis eloquiis & orationibus
interior homo nutrit & pascit. Pasce quęso animā tuā spiritalibus cibis, id est fide, spe, & cha
ritate, & reliquis virtutibus: p quas intelligas amare & eius præcepta seruare: & cū extrema
dies tibi venerit, angeli te pacis suscipiant: & de potestate diaboli eripiāt: & merearis cōsortio
sanctorū in beata requie perfrui: & vitam æternam cum omnibus sanctis possidere. Nā certis
sime scis: quia possessio regni cælorum promissa est tibi. Sed vide ne ab ea extraneus efficiaris.

CA. XVII. QVAESO mi frater: quęso omnibus tibi subiectis & bonæ voluntatis in domo tua a maio P
re vsq; ad minimū: amorē & dulcedinē regni cælestis: amaritudinem & timorē gehēnę annū
ties: & de eorū salute sollicitus ac vigil existas: quia pro omnib⁹ subiectis qui in domo tua sūt
rationem reddes. Annuntia, præcipe, impera, suade eis vt caueāt se a superbia, ac detractione,
1. Timot. 6. ab ebrietate, a fornicatione, a luxuria, ab ira, a periurio, a cupiditate, q̄ est radix omnium ma
lorum. Cupidus enim vir, animam suam venalem habet: si inuenerit tempus vt concupiscat
alicuius aurum, aut argentum, seu vestes pulchras: vel etiam cuiuslibet mulierē pulchra fa
cie: pro nihilo perpetrat homicidium: Et vt quis effundit aquā in terram: ita ei sic effundere
sanguinem proximi sui. Plurimæ animæ in mortis periculum inciderunt propter cupidita
rem: & multi domino iubente ob hoc lapidati sunt. Saul enim a deo alienus effectus est pro
pter auaritiam: & ad extremum de culmine regali expulsus, ab inimicis suis peremptus est.
Et tibi de multis multa dicere potuissem: sed sapienti pauca sufficiunt. Dominus vero noster
& saluator voluit de cordibus philosophorum pecuniarum amorem excludere: sed quia erāt
Lucæ. 18. cupidissimi: salutaria domini verba deridebant. Nam & illum diuitem quem dominus ad re
Matth. 26. gna cęlorum prouocauit: amor pecuniarum eum intrare non permisit. Sed & Iudæ pectus a
uaritiæ flamma exarsit: vt dominum cunctorum bonorum largitorem in manus traderet im
piorum. Auarus enim vir inferno est similis. Infernus enim quantos coruos deuorauerit: nū
q̄ dicit satis est: Sic & si omnes thesauri circunfluxerint in auarum: nunq̄ satiabitur. Ideo fra
ter mi omnibus qui in domo tua sunt præcipe ab hoc vitio cauere. Melius est enim vt ex pau
pertate pusillum tribuat indigentibus: q̄ multum ex iniusta acquisitione. Vnusquisq; iuxta
quod habet porrigat. Tantum enim expetitur ab vnoquoq;: quātū ei dedit deus. Neq; enim
plus ab eo exigit q̄ quod ipse dedit. Eleemosyna cum iniquitate acquisita abominabilis est co
ram deo: & acceptum ei est quod fuerit fideliter acquisitum. Sunt nonnulli qui diripiētes alie
na, facere se simulant eleemosynam: & cū alios p̄mant aliis misereri fingunt. Si aūt ex pprio la
bore dederint gratū & acceptū erit deo.

CA. XVIII. ET roga eos vt in omnib⁹ operibus suis humiliter Q
corā deo agāt qcqd eis agendū sit: quia non erit gratū dño qcqd homo facit cū supbia: qd au
tem humiliter fit, hoc est ei acceptum. In omnibus operibus sint humiles: quia humilitas vir
rutū sublimitas est: nec ad regnū cælorum quilibet veniet nisi per humilitatē. Multorum au
tem temporum labores, & orationes, & eleemosynæ, & ieiunia, & vigiliæ si cū supbia finē ha
buerint: pro nihilo apd̄ dominum computantur. Acceptus est deo vir humilis: & in se deum
gestat. Iam paulatim superius disseruimus de superbiæ malo: sed propter tibi subiectos: hunc
locum necessarium inueni: vt cōtra sagittas diaboli discant clypeum humilitatis erigere. Su
perbus autem etsi decorus & clarus videatur aspectu: tamen apud deū operibus & verbis &
gestis & vultu & incessu semp eius dignoscitur supbia & leuitas. Cupit se semper laudari ab
hominibus: & bonis quibus alienus est prædicari se vult; Non se patitur cuiq; esse subiectum
sed semp inter suos pares primatū cupit tenere: & in maiorē gradū ascēdere: & quod meritis
obtinere non potest: adulando & detrahendo vult inuadere. Et sicut nauis sine gubernatore
cum iactatur fluctibus: ita & superbus leuis circūfert, instabilis per oēs actus suos. Humilis
autem vltimum se iudicat: & blando vultu intuens: & coram deo eminens apparet: & cū om
nia fecerit dicit: seruus inutilis sum: & nihil se fecisse testatur: & deus diuulgat opera ipsius:
& profert in mediū: mirificatq; facta illius, & exaltat, & clarū facit eū: & in tempore precū sua
Esa. 66. rum quod postulat apud deū impetrare pōt. Hęc & his similia sola humilitas obtinet apd̄ de
Matth. 11. um: quia ipsa confessio est delectabile cubile dñi nostri Iesu Christi, qui ait: Super quē requi
CAP. XIX. escam nisi super humilē & quietū: & pauentē sermones meos? Et iterū: Discite a me q̄a mitis
1. Petri. 5. sum & humilis corde. ANNVNtia q̄so tuis & dicito eis: q̄a supbis de⁹ resistit; Et ira viri iu R

ſtitiã dei nõ operať: Fornicatores & adulteros ipſe diiudicabit in die iudicii. De periuriis ſcri- Iacobi.i.
ptura dicit: Vir multũ iurãs non effugiet peccatũ: nec recedet plaga de domo eiꝰ. Detractio Heb.13.
fornicatio eſt aĩæ. Et Pſalmiſta: Detrahentẽ ꝓximo ſecrete hunc perſeqͣbar. Diſcordiã vt Salo Eccle.23.
mon dicit, deteſtať dñs dicẽs: Septimũ eſt qđ deteſtať aĩa mea, id eſt: qui ſeminat inter fratres Pſal.100.
diſcordiã. Hi ſũt cibi & pocula mortis aĩæ noſtræ. Ab his pietas dñi noſtri Ieſu Chriſti nos li- Prouer.6.
beret: & ſeipm̃ edendũ tribuat, q dixit: Ego ſum panis viuus qui de cælo deſcẽdi: q manducat Ioan.6.
carnẽ meã & bibit meũ ſanguinẽ: habet vitã æternã in ſeipſo. Sed vnuſquiſqꝫ anteq̃ corpus
& ſanguinẽ dñi noſtri Ieſu Chriſti accipiat, ſeipm̃ probet: & ſcdm̃ apoſtoli præceptũ, ſic de pa 1.Cor.11.
ne illo edat, & de calice bibat. Quia qui indigne manducat corpus & ſanguinẽ dñi, iudiciũ ſi-
bi manducat & bibit, nõ diiudicãs corpus dñi. Quãdo em̃ eũ accipere debemus: antea ad con
feſſionẽ & pœnitentiã recurrere debemꝰ: & oẽs actus noſtros curioſius diſcutere: & pctã ob-
noxia ſi in nobis ſenſerimus: cito feſtinemus per cõfeſſionẽ & verã pœnitentiã abluere: ne cũ
Iuda proditore diabolũ intra nos celantes pereamus: protrahentes & celantes peccatũ noſtrũ
de die in diẽ: Et ſi qd mali aut nequã cogitauimus, de eo pœnitentiã agamꝰ: & velociter illud
de corde noſtro eradere feſtinemus. Nec velimus dicere, non eſt hoc grande peccatũ, qđ cogi-
taui. Heu inſipiẽs. Quare nõ cogitamus vel intelligimus ꝙ in conſpectu dñi cogitationes no
ſtræ anteq̃ in opus procedant, manifeſtæ & aptæ ſunt! Dicit em̃ Pſalmiſta: Scrutans corda & Pſal.7.
renes deus: Dñs ſcit cogitationes hoĩm, quoniã vanæ ſunt: Et alibi idẽ Pſalmiſta. Intellexiſti Pſal 93.
cogitationes meas delonge: ſemitam meam & funiculũ meũ inueſtigaſti. Ne quæſo permitta Pſal.138.
mus in nobis cogitationes prauas: neqꝫ tanq̃ minima negligamus: Quia qui ſpernit minima Eccle.19.
paulatim defluit. Non ſpernamus morſum ſerpentis: ne venenum eius conſpergatur in cor-
S da noſtra: quia q̃uis venenũ vita ſit ſerpentis, tamen mors eſt hominis. ABſcindamꝰ virgul CAP.XX.
ta ſpinarum de agro cordis noſtri: ne defigant in nobis altas radices. Scimus enim ꝙ cor no-
ſtrum ager eſt domini noſtri Ieſu Chriſti: excolamus eum cæleſtibus diſciplinis: & non ſina-
mus in agro tanti imperatoris zizaniam: ſed cunctis virtutũ floribus decoremus: quia in his
delectať deus omnipotẽs: ſicut in canticis canticorũ legiť: Ego flos campi & liliũ conuallium Canti.2.
id eſt ego decus mundi & virginitas humiliũ. Et ſemp atqꝫ ſemp caro noſtra ſubiecta ſit aĩæ:
& ſicut ancilla famuleť dñæ ſuæ. Nõ præbeamus vires illicitas corpori noſtro: ne cõmittat bel
lum aduerſus ſpiritum noſtrum: ſed ſemper ſubiecta ſit caro: & obtemperet iuſſis ſancti ſpiri
tus. Neqꝫ incraſſari permittamus ancillã: ne contẽnat dominã ſuã: ſed omnibus iuſſis eius &
obſequiis mancipeť. Sicut em̃ equo fræna imponẽda: ita corpora noſtra ieiuniis & orationibꝰ
ſunt infrænãda. Nã quẽadmodũ aurigæ ſi equis fræna laxauerint per præcipitia ducunť: ita &
anima cũ ipo corpore ſi ei frænũ nõ impoſuerimꝰ, ad inferni præcipitia dilabiť. Simꝰ igitur bo
ni & edocti aurigæ corpori nro: vt per viã rectã poſſimus incedere. Eſcæ em̃ nimiæ non ſolũ
aĩas: ſed etiã corpora nra plurimũ lædũt: & ad infirmitatẽ ꝑducũt. Solet em̃ per nimiã ciborũ
auiditatem & poculi intẽperantiã, frãgi ſtomachi fortitudo: necnõ & ex abũdãtia ſanguinis
cholera & plurimæ ægritudines eſcarũ largitate contingũt. Sicut em̃ aĩæ & corpori ſunt iſta
cõtraria: ita medela eſt vtriſqꝫ tẽperantia ieiunii: & ſi nõ per omne tẽpus: ſaltẽ p ſacratiſſimos
dies ieiuniorũ: quantũ poſſumus cũ dei adiutorio delitias mundi & ciborũ opulentiã fugia-
mus: neqũ (qđ auertat deus) in cruciatu flãmæ quæramus guttã aquæ: & nullũ refrigerium
conſequamur. Fugiamus ebrietatẽ ne in crimen luxuriæ incurramus: qa aplſ præcipit dicens:
Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria: Vinum em̃ deus ad lætitiã cordis nõ ad ebrietatem Ephe.5.
donauit. Bibamus igiť nõ quantũ gula exigit: ſed quantum naturæ imbecillitas poſtulat. Ne
igitur quod ad medelã corporis noſtri tributum eſt, ad perniciẽ deputemus. Annuntia quæ-
ſo tuis in domo tua ſubiectis: ꝙ pleriqꝫ per vinũ homicidia & fornicatiões perpetrauerũt: nec
ipſam mortem recuſauerunt. Alii per vinum a dæmonibus capti ſunt: Nec eſt aliquid ebrie-
tas q̃ manifeſtus dæmõ. Ebrioſus putat ſe aliquid optimũ gerere cũ fuerit ad præcipitia deuo
lutus: p vinolentiã armať ad maledicta & conuitia proximorũ: & immutať mens eius: & lin-
gua balbutit. Huiuſmodi em̃ vir cũ ſe putat bibere vinũ, bibiť a vino. Plurimi nãqꝫ homines
per vinũ maximã debilitatẽ contraxerunt: nec potuerũt cõſequi priſtinã firmitatẽ: quia non
tẽperauerũt gulæ ardorẽ. Sicut enim piſcis cum auidas fauces profert vt glutiat eſcam: repẽ
te hamum intra fauces repetit: ita & ebrioſus inimicum in ſe ſuſcepit inimicum: qui cum in
trauerit: mox impellitur ad omne opus nefandiſſimum: & ſic homo rationalis vt irrationale
T capitur. TV aũt frater mi omnibus tuis domeſticis & tibi ſubiectis præcipe vt ſe ſobrios ex- CAP.XXI.

hibeant: & iterū propter abſtinentiā in ſupbiā ſe nō erigāt,ſed oīa temperate,iuſte,pie, & reli
gioſe ſcdm dei adiutoriū faciāt:qa nō ſolū pro nobis clericis:ſed ꝓ omni genere humano:q pꝛe
deſtinati ſunt ad vitā æternā:Chriſtus ſanguinē ſuū fudit.Nec ſolū nobis ſed etiā laicis om-
nibus eius ex toto corde præcepta ſeruantibꝰ regnū cælorū promiſſum eſt.Grādis nāq; con-
fuſio animabus laicorū q dicūt:Quid pertinet ad me legendo libros ſcripturarum audire vel
diſcere:& etiam frequēter ad ſacerdotes & eccleſias ſanctorū recurrere:dū clericus fiam: ea q̄
oportet clericos facere faciā.Quare nō intelligit:quia panē & vinū & omnia huius terræ bo-
na & regni felicitatē æqualiter vult participari:& æquali labore Chriſti pcepta ferre nō vult?
Quid prodeſt talibus vna parte in hoc ſęculo eſſe ſublimes,alia pſtratos:in vna parte fulgere
auro & pretioſis veſtibus:& in alia miſeriis & vitiorū caligine occupari?Non tibi aliqua ſol-
Roma.2. licitudo vel laici habitꝰ pſona:qa nō eſt perſonarū acceptio apd deū.Similiter em̄ mādata dei
ſeruantibus laicis cæleſte palatium patet:veluti clericis & ſanctimoniali habitu præditis:dū
Gal.3. nō eſt iudęus neq; gręcus,nō eſt ſeruus neq; liber,ſed oīa in omnibꝰ Chriſtus.Quicūq; in cor
pore illius ē:magnꝰ eſt.Ergo inſere teipm̄ ſuo ſancto corpori vt ſis mēbrū ſanctiſſimi capitis
ac nobiliſſimi . Ama ex toto corde caput tuū:& membra capitis illius dilige. Quomodo pōt
manꝰ manui eſſe inimica,& pes pedē odiſſe: vel cætera mēbra ſuæ iūcturæ non cōgaudere?
Creſcere debēt in virū perfectū in augmentū corporis Chriſti.Oīs em̄ clericus & laicus q pre
tioſo ſanguine redēptus eſt:q baptiſmo Chriſti tinctus eſt:debet humiliter ambulare & perſe
uerare in ſpiritu ſancto:qa nihil pdeſt chriſtianū ſe reſpondere verbis & factis negare:dū cor-
Matth.7. pus eſt mēte & ſpū.De talibus in euangelio ipſa veritas dicit:Non oīs q dicit mihi dñe dñe:in
Esa.29. trabit in regnum cælorū.Et alio loco propheta increpādo dicit : Populus hic labiis me hono-
rat:cor autē eorū longe eſt a me. Nā ciuitas ſi fuerit in vna parte munita,& ex alia deſtructa:
aditū ad ſe hoſtibꝰ pbet:& nauis ſi fuerit fortiter cōpaginibꝰ ſolidata:& paruam habuerit ta
bulā perforatā:aquę fluctibꝰ mergit in pfundū.Omnibꝰ em̄ laicis,clericis,& monachis ęqua-
liter cōuenit:fidē ſpem & charitatē humilitatēq; habere:& deo ex toto corde ſeruire: verā cō
feſſionē facere:& dignā poenitentiā agere:quia clemētiſſimus dñs cōfugiētibꝰ ad poenitentiā
CA.XXII. ignoſcit. SED ne de mīa dñi tm̄ ſecuri exiſtamus:vt pctā pctīs augeamus,neq; dicamus,do- V
nec vigeat ætas carnis noſtræ cōcupiſcētias noſtras exerceamꝰ:& poſtremo in ſenectute ma-
lorū noſtrorū poenitentiā agamus:Pius eſt em̄ dñs & miſericors:nec vltra facinorū noſtrorū
recordabit.Ne quæſo taliter cogitemus:quia ſtultitia eſt ſumma talia cogitare:& cum impi-
um ſit talem licentiā a deo poſtulare quempiā velle,cuius initiū eſt nos ſeparare a deo:ideo in
quā talia nō cogitemus cū neſciamus qua die morituri ſumus . Nemo em̄ hominū nouit di-
em exitus ſui:non omnes in ſenectute moriuntur:ſed in diuerſis ætatibus de hoc mundo mi-
grant:& in quibꝰ actibus vnuſquiſq; homo inuentus fuerit:in eiſdem iudicabitur quādo ani
ma exierit de corpore.Dicit enim Pſalmiſta:Nemo in inferno cōfitebitur tibi.Ideo feſtinemꝰ
Psal.6. ad poenitentiam conuerti:ſemper ante oculos noſtros verſetur vltimus dies:& cum dilucu-
lo ſurrexerimus:ne ad veſperam confidamus nos peruenire: & cum in lecticulo mēbra depo-
ſuerimus:de lucis non confidamus aduentu.Ita facillime poterimus corpus noſtrum a vitiis
& concupiſcentiis refręnare.Semper cor noſtrū promiſſa cæleſtia meditetur.Omnia terrena
quæ poſſidemus in futuras cęleſtes manſiones transferamus:vt cū ibi profecti fuerimus,frua
mur bonis cæleſtibus.Nam credimus quia cum a carnis vinculo anima noſtra fuerit abſolu
ta:ſi bene & recte coram deo viximus:mox in occurſum noſtrum angelorum chorus occur-
ret:omniumq; ſanctorum agmina in noſtros mittentur amplexus:& ad crandū verum iudi-
cem perducent:ſi,dum in corpore viuimus, ſicut dixi,q̄ dei ſunt placita faciamus.Tunc erit
nobis pax in circuitu & ſumma ſecuritas:nec timebimus vltra diaboli ignita iacula: nec vllū
quemlibet inimicum,qui cupiat animas noſtras iaculari.Non ferrum,non ignem, non faciē
truculentam tortoris,non famem,nō ſitim,nō vllam carnis ægritudinem,non vltra aduer-
ſabitur caro ſpiritui:nec vllum timebimus periculum:Sed cum carnis abiecerimꝰ ſarcinam:
tunc ſpiritꝰ ſanctus tribuet nobis in cæleſtibus manſionē:cui nos paulcāte intra corporis no
ſtri hoſpitium feceramus manſionem:& læti gaudēteſq; futuri iudicii diem expectabimus:in
quo ſingulorum animæ pro ſuis actibus recipient merita:& econtra peccatores & impii per
ibunt . Tunc fruſtra rapaces,auari,ſuperbi,adulteri,iracundi,cupidi,maledici,& periuri,a-
mariſſime flebunt:quia malorum ſuorum veniam non cōſequentur:in luctu maximo detine
buntur omnes qui carnis ſuæ voluptates ſecuti ſunt:in moerore & gemitu ſempiterno erūt

qui vitiis & passionibus seruierunt. Et cum hi omnes pro criminibus & scelaribꝰ gehēnę igni
bus deputandi erunt: nos si deo dū in hoc tpe sumus, placuerimus: cū sanctis sempiterna prę
mia accepturi sumus. Ideo condemnemus q̄ vana & caduca sunt: vt tantā gloriā Christo mi
X serante adipisci mereamur. DECLInemꝰ semp a vitiis: & ad virtutes tēdamꝰ: nec supflui ser CA.XXIII.
mones pcedāt ex ore nr̄o: qa pro otiosis sermonibꝰ reddituri sumꝰ rationē in die iudicii. Nec
ad maledicendū queq̄, cōsuescamus linguā nostrā: q̄ ad benedicendū & laudandū deū creata
est: quia cōsuetudo quę longius fuerit protracta & cōfirmata: nō cum paruo labore vitat̄ vel
expellit̄. Simus in malitia paruuli, & viri perfecti in sensu. In quibusdā nos exhibeamus senes:
in quibusdā iuuenes, qm̄ paruis est ridere, & perfectis viris lugere. Nā p̄sens luctus, lętitiā ge
nerat sempiternā. Omne autē quicqd immoderatū est: dissolutionē efficit aiæ: & negligentē
erga pręcepta dñi: nec delicta sua facile pōt ad memoriā reuocare: & obliuiscēs ea nō se īstigat
ad poenitentiā: & ita paulatim ab omnibꝰ totus cadit: nullū habebit accessum cordis cōpun-
ctio: vbi fuerint immoderata vitia & cōcupiscētię malę. Vbi aūt fuerint lachrymę: ibi spirita
lis ignis accendit̄: q secreta mētis illuminat. Nullus nos sæculi amor ab amore Christi segre-
get: & totæ nostrę cogitationes ad pręmia futuræ patrię tendant & de cælestibus meditētur.
Hęc est gloria tua: hęc est perfectio cursus certaminis tui. Perfectus eñ dicit̄, nō q in ętate: sed
qui in sensu perfectus est: nec vllo modo cuilibet obest puerilis ætas si fuerit mente perfectus:
nec senilis proderit ætas si fuerit paruulus sensu. Nam & Dauid cū puer esset: & perfectus: &
cor & mentē in domino habebat infixam: & ob hoc in regē eleuatus est: Et Saul cū in ętate se
nili esset: quia in se malignā nequitiā habuit, de culmīe regali expulsus est. Dñs vero & salua-
tor noster a senioribus crucifigit̄: & ingressus Hierosolymā a paruulis collaudat̄. Nā & arbor
si multorū annorū fuerit infructuosa, excidit̄: si aūt nouella & fertilis fuerit, colitur: vt magis
ampliorem proferat fructum. Ideo has similitudines pono, vt nec iuuenis, nec senex in domo
tua de salute sua: vel etiam de operibus bonis cōfidat: Sed qui gloriatur in domino glorietur. 1.Cor.1.
Y PERfectorū aūt virorū cōsortio fruere: & a verbis eorū nō auertas aurē tuā: & in eorū cōsi CA.XXIIII.
lio delectetur anima tua. Verba aūt vitę sunt verba hoīm deū timētiū: & incolumitas animæ
his qui ea libenter audiūt & attendūt. Sicut sol oriēs effugat caliginē: ita sanctorū doctrina a
sensibus nostris expellit tenebras. Euita quęso viros superbos, inuidos, detractores, mēdaces,
periuros, & salutem suam negligentes, qui mortui sunt virtutibus: & lætant̄ in propriis vo-
luptatibus, & gaudiis careant diuinis. Nō dico vel vnū talē in domo tua habeas: sed etiā vbi-
cunq̄ esse tales audieris, hos deuita. Cum eiusmodi hominibꝰ nulla tibi commixtio vel fami-
liaritas fit: neq̄ velis cum eis sermocinari si non valeas dño miserante eos ab errore suo reuo-
care. Nam sæpe per ouem vnam morbidam grex polluitur: & modica pars fellis magnū dul-
corē vertit in amaritudinē. Nā talis si in habitu videat̄ tibi clarus ac nobilis: & dulcia verba
tibi proferat: operibus si tecū agat cōtrariis: magis nocet illius talis factura q̄ ex verbis place
at figura. Non ex verbis sed virtutibꝰ homo probat̄. Sic & tu sis apud deū probatus: & omnia
pro Christi amore libenter sufferas: & pro carnalibus qñ tibi euenerint nō frāgat̄ animus tu
us: nec vigorem patientię tuę res huius sęculi caducę molliāt: sed time potius deum si a pro-
posito tuo tardaueris: & qñ te peccato obnoxiū senseris: ad poenitentiā cōuerti nō confunda
ris: qa q hic poenitebit: illic in nouissimo non poenitebit. In oībꝰ actibus & cogitationibꝰ tuis
placeas deo: nec studeas alteri placere nisi ad ædificationē. Et in omni opere, quod cogitas, di-
ligēter examina: & si est rectū corā deo, perfice illud: si vero aduersum fuerit repertum: ampu
ta illud ab anima tua. Et omnia per consilium sapientū facito: & opera tua & gressus tuos se-
cundū dei voluntatē in te, nō tuā deprecare fieri. Et scd̄m apostoli pręceptū: Orare sine inter
Z missione oportet: Et sanctas manꝰ sine ira & disceptatione ad deū leuare. MIsericors est domi 1.Thessa.5.
nus his: & miam in se sperātibus pręstat. Non illi mia opus erat, qui angelos fecit: & archan 1.Timot.2.
gelos p̄posuit: sed vt nos miam ab illo cōsequamur, eleemosynas dedit. Nō illi necessaria elee- CA.XXV.
mosyna, cuius sunt omnia regna cælorū, q cōstituit dominationes, principatus, virtutes, po
testates: sed vt eleemosynis nr̄is participes regni cælestis efficeret. Patiēs & pacificus est dñs:
vt patiētia & pace sua mūdū totū, q in maligno positꝰ erat, recōciliaret deo: & nos patiētes & 1.Ioan.5.
pacifici sine ira & disceptatione simus si ad deū volumus peruenire: & ad omnes homines fa-
ciamus bonū. Ad oēs dico: nō per partes, nō ad vnū, vel ad duos, aut ad tres, sed ad oēs hoīes.
Christus eñ non pro bonis passus est: sed pro peccatoribꝰ & impiis & sceleratis ascēdit in cru
cem: & passione sua omnes nos reuocauit ad vitam. Non tantum sanctis dedit deus solem & Matthe.5.

lunam & pluuiam & omnia nascentia terræ:& omnes fructus qui oriuntur in terris: sed in cō mune omnibus hominibus dedit illa:qui solē suū facit oriri sup bonos & malos:& pluit super iustos & iniustos.Ideo oībus hoib⁹dedit illud cōe:vt & bonū & eleemosyna nfa & charitas no stra & patientia nostra & humilitas nostra:in commune omnib⁹ hominibus distribuantur.

CA.XXVI Gal.6. QVANdiu fuerimus in hoc mūdo:faciam⁹ bonū ad oēs:maxime ad domesticos fidei: & orē mus pro inimicis nfis:& bonū pro malo restituamus.Pauperes honoremus:& Christū suscia piamus in ipsis,qui dixit:Q̄diu fecistis vni ex his fratribus meis minimis,mihi fecistis:& fiu

Matth.25. lii dei erimus:cohæredes aūt Christi:& participes regni eius erimus,vbi nunq̄ morimur: & non senescim⁹:vbi est humana natura,nec vllus dolor:nec tristitia post gaudium:nec lux so lis,nec lunæ & stellarū splēdor:sed dñs noster Iesus Christus lux erit,& sanitas,& vita,& cha ritas,& pax,& gaudiū:& omne bonū omnibus credentibus in se.Ibi terra viuentiū:quā pphe

Psal.26. ta decātauerat dicēs:Credo videre bona dñi in terra viuentium:Id est premiū cælesste visurū se significat sperare:& cum Christo in æternū viuere & regnare:vbi nec nox vlla aspirat: nec dies terminabitur,neq; inopia videbit,neq; cupiditas apparebit:sed perēne gaudiū & sempi terna lætitia.Hæc sunt promissa iustorū:& hę sunt promissiones eorū propter q̄ laborauerūt & festinauerūt:& non cessauerūt currere in bonis operibus q̄diu fuerūt in hoc mūdo:in ieiu niis & eleemosynis,in castitate,in continentia,in longanimitate,in patientia,in suauitate,in beniuolētia,in labore multo,in orationibus,in persecutionib⁹,in fame & siti,in frigore & nu ditate,in vigiliis multis pro Christi amore:Et per omnia inutiles sunt cū quis vigilauerit cir ca cogitationes multas & turpes,vel ad gerendum contrariū aliqd: vel facin⁹ perpetraudum tales vigilias deuitauerunt:& sanctas vigilias arripuerūt.Hi tales calcauerūt presentē mun dū:vt futurū regnū lucrarentur:nō acceperunt hi promissiones vel diuitias huius sæculi mise rabiles:q̄ hoies male eis vtentes ad inferna perducunt:& hāc presentē patriā relinquentes ad ciuitatē cælestē cuius artifex & conditor est deus:intuitū animi sui premiserunt:vitauerunt peccatū in verbo,in facto,in cogitatione,in visu,in risu,in motu,in annuendo oculis,in mani bus,in pedibus,in ira,rixa,in furore,in dissensione,in vana gloria,in superbia,in elatione, in cu piditate:custodiētes corpus suū & animas suas.Pariter eīn duo ieiunia ieiunauerūt:id est ie iuniū corporis & animę,hoc est ab ira,& furore,& detractione,& blasphemia,& rixa abstinē tes se:quia sicut iam superius intimauimus:isti sunt mortiferi cibi aīæ qui pascunt eā in ma lum:& occidunt eam morte sempiterna.Iterum cibi corporis simul & animæ isti sunt,vora citas,somnolentia,fornicatio,vinolentia,securitas,suauitas,homicidiū.Isti sunt mortiferi ci bi corporis & aīæ,qui pascūt & occidūt illud,animā aūt aggrauant.Cibaria ista deuitemus: escas aūt cælestes appetamus:q̄ ad cælū nos trahāt & ducāt,sapientiā scilicet diuinā: fidē ro bustā in Christo,benignitatē,beniuolentiā,patientiā,humanitatē,virtutē,diuinā lętitiā:ser mones boni & optimi procedāt ex ore nostro sale diuino conditi ad ædificationē audientium

Matth.22. dilectionē dei & proximi,in qua tota lex pēdet & prophetæ,semp mente meditemur & opere

CAPVT. XXVII. perficiamus.HAEC sunt mādata Christi q̄ nos iubet facere,si fecerimus ea,erim⁹ participes regni ei⁹,& regnabimus cū eo.Si aūt nō fecerimus:& ipse non dabit regnum suum: si denega mus & ipse denegabit nos:si non credamus ipse fidelis permanebit:quia omnis incredulus in fideliter agit:dum & initium est hominis omnia credere: & vitium est nihil credere . Sum mo studio summaq; vigilantia est nobis curandum:vt non audiamus in Christo iudice om

Matth.25. nium in die iudicii:quod peccatores audient:Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis eius.Vere eīn diabolo prępara ta est gehenna:& omnibus operib⁹ hoim: si faciam⁹ opera diaboli.Væ his quibus pręparatur dolor vermium,ardor flammæ,sitis sine extinctu, fletus & stridor dentiū,oculorū lachrymę,tenebræ exteriores sine luce,poena inexterminabi lis:vbi non est vllus honor siue agnitio proximi:sed cōtinuus dolor & gemit⁹: vbi mors opta tur:& nō dabitur:vbi nō est honor senioris & regis,nec dñs super seruū:nec mater diligit fili um aut filiam,nec filius honorat patrem:vbi omne malum & omnis indignatio & foetor & amaritudo abundat.Hæc timuerunt iusti: & hæc fugerunt.Rogo & supplico iterum: iterū q; deprecor frater charissime: vt & nos deum amemus, & timeamus,& hæc fugiamus:quia mors perpetua est animæ nostræ si in his perseueramus.Tria enim sunt in hoc mūdo deterio ra omni malo.Anima peccatoris cū peccato perseuerans,q̄ nigrior est coruo:et mali angeli q eā rapiūt:et infernus in quē ducitur.Non sunt eīn deteriora his trib⁹.Eadē enim anima me

Psal.37. tum futuri iudicii expauescens:et putredinē suam inspiciens,dicit:Putruerunt et corruptę

ſunt cicatrices meæ:a facie inſipientiæ meæ.Iterum tria ſunt : quibus in hoc mundo nõ ſunt
meliorã;quando anima ſancti in bonis operibus perſeuerãs:quæ ſpecioſior eſt ſole: & ſancti an
geli qui eã ſuſcipiunt:& paradiſus in quẽ ducitur:expectatioq; regni coeleſtis. His tribus nõ
ſunt meliora in hoc mundo. Angeli enim ſancti delectãtur ſpiritali cãtico:ſicut pſalmiſta ait:
B Beatus quẽ elegiſti & aſſumpſiſti domine:habitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bo- Pſal.64.
nis domus tuæ:ſanctum eſt templũ tuum:mirabile in æquitate. HAEC frater chariſſime CAP.XX
meditemur:hæc in aĩo firmiter teneamus: & caueamus nos ab omni peccato & iniquitate : in VIII.
verbo,in facto,in cogitatiõe,in manibus,in pedibus;in viſu,in auditu,cuſtodiamuſq; corpus
noſtrum & animã.Chriſtus eñi dominus noſter:qui eſt deus & dei filius : deſcẽdit de coelo in
terram:vt nos de terra ad coelum ſecum portaret.Pro nobis peccatoribus crucem aſcẽdit: vt
nos de cruciatu diaboli liberaret.Et ab inimicis poenam ſuſcepit:vt nos de poena ſempiterna
liberaret.Mortem ſuſcepit:vt nos de morte eriperet.A mortuis reſurrexit:vt nos reſurgam⁹
anima & corpore in die magno iudicii.Ideo dum tempus habemus:laboremus:& bona opera
deoq; placita vna cum dei adiutorio ſemper facere ſtudeam⁹:ne ſubito præoccupati die mor-
tis/quæramus ſpatium poenitentiæ:& inuenire non poſſimus.Dum ſumus in hoc tempore:
ſeminare nos oportet.Tempore enim ſuo:id eſt poſt mortem ſiue in die iudicii:metemus quæ
in vita æterna habere debemus.Hic enim laboremus:& inuicẽ onera noſtra portemus. Quo
C enim præceſſit caput:& cætera membra ſecutura erunt. Teneamus:ſicut iam ſuperius inſer
tum eſt,fidem rectam,ſpem certam,charitatem perfectam:quia fides tanq̃ noſtra ſanitas:fide
ſe credit,charitas operatur,ſpes roborat. Et q̃uis diuerſa membra habeant diuerſa officia : ſi
charitas vnitate tamen teneatur/omnia membra merebuntur ire per caput. Caput enim no-
ſtrum in coelo eſt:& ipſa veritas dominus noſter Ieſus Chriſtus de ſuis fidelib⁹ ait: Si quis mi Ioan.12.
hi miniſtrat:me ſequatur:& vbi ego ſum:illic & miniſter meus erit.Caueamus: & per omnia
caueamus:ne per inuidiam,odium,detractionem,irã,rixam,a capite noſtro Ieſu Chriſto præ
cidamur:& quicquid mali pro amore Chriſti nos noſtriq; proximi pertulerunt:charitatis af-
fectu compatiamur.Et quicquid boni alius quilibet acceperit: quaſi nos acceperimus ita gau
deamus:& pro illo qui accepit:gratias referamus.Ecce iam (vt diximus) patitur aliquis tri-
bulationem:aut damnum huius ſæculi: aut pro culpis ſuis in carcere iubente imperiali ſubli
mitate retruditur:triſtatur parentum ſiue amicorũ morte: ſi dolemus pro illo,in corpore ec-
cleſiæ cõſtituti ſumus.Charitas quæ colligit & viuificat omnia membra:ſi nos videat de rui
na alterius congaudere:ſtatim nos præcidit a corpore.Forte igitur nõ dolemus de ruina pro
ximorum noſtroꝝ:quia præciſi ſumus a corpore.Si enim nõ eſſemus:ſine dubio doluiſſemus.
Conſyderemus frater chariſſime:& attendamus diligenter:quia tandiu dolet membrũ:q̃diu
in corpore cõtinetur:ſi autem abſciſſum fuerit:nec dolere poterit:nec ſentire. Cum enim ma
nus aut aliquod membrũ abſciſſum fuerit a corpore: ſi totũ corpus tũc in multis partibus di
uidatur:manus illa nõ ſentit:quæ iam reliquorũ membrorũ ſocietate diuiſa eſt. Talis eſt om-
nis chriſtianus:qui de alterius damno,afflictione,aut etiã morte nõ dolet: ſed quod peius eſt:
forte etiã gaudet:ideo affectũ charitatis nõ tenet in corde:quia iam vero eſt alienus a corpo-
re;dum apoſtolus præcipiat gaudere cũ gaudentibus:& flere cum flentibus:idipſum ſentien Roma.12.
tes.Et Salomon ne de ruina fratrum noſtrorũ gaudeamus:manifeſtiſſime admonet. Nos ve-
ro mi frater:ſi verã & perfectã charitatẽ volumus cuſtodire:omnes homines ſicut noſmetip-
ſos ſtudeam⁹ diligere:vt quia caput noſtrũ Chriſtus eſt:mẽbra illi⁹ nos eſſe mereamur: vt cũ
Chriſtus apparuerit gloria noſtra:& nos per cõcordiam charitatis & per dilectionem ſcilicet
dei & proximi quaſi vera & perfecta membra illius abſq; vllo dolo malitiæ & inuidiæ : omnes
homines ſicut noſmetipſos amãtes:cum ipſo mereamur apparere in gloria. Etenim ipſe ait in
euangelio:In hoc cognoſcent oẽs q᷑ mei eſtis diſcipuli:ſi dilectionẽ habueritis ad inuicem. Di Ioan.13.
lectio eñi proximi malum non operat᷑.O mi frater chariſſime:ſi dñs & ſaluator noſter qui nullũ
peccatũ habuit:tanto affectu & tanta dilectione nos peccatores amare dignat᷑:vt qđ nos pati-
mur:ſeipſum pati teſtetur:quare nos qui ſine peccato non ſumus : & qui per charitatẽ pecca-
ta noſtra redimere poſſumus:nõ tam perfecto amore eum diligimus : dum tanto nos dilexit:
vt etiã proprium filiũ ſuum pro nobis peccatoribus morti traderet:etiã dum tantam benigni
C tatem & miſericordiã erga nos exhibuit! VIGILemus nec perdam⁹ bonũ qđ nobis dedit:& ſa
cramentum baptiſmi noſtri:in quo iurauimus abrenuntiare diabolo & pompis eius:& omni CA.XXIX.
bus peccatis:& ſi tranſgredimur in aliquo peccato poſt baptiſmum:id eſt fontẽ lachrymarum

& ordinauit nobis pœnitentiã ꝓpter fragilitatẽ nostrã. Ideo debemus nostras confessiones ve
raciter cõfiteri: & fructus dignos facere: id est ꝑterita ne iteremus: secundũ iussionẽ deũ timẽ
3.q.7.sacerdos. tis sacerdotis. Qui sacerdos vt sapiẽs & medicus primũ sciat curare peccata sua: & postea alie
na vulnera detergere & sanare & nõ publicare. Nos sequamur: ꝑquiram9: & cũ talib9 consiliũ
salutis nostræ ineamus: vt nõ ꝑdamus hęreditatẽ cœlestẽ quã nobis dñs ab initio mũdi ꝑpara
uit: si seruiam9 ei in iustitia & sanctitate: & puritate cordis: & charitate nõ ficta: clamantes cũ
Ro.8. apostolo: Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fa-
mes, an gladi9, &c. q̃ sequunt. Dictũ est: Neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, ne
q; instãtia, neq; futura, neq; aliqua creatura poterit nos sepãre a charitate dei: q̃ est in Christo
Actu.4. Iesu dño nostro. Dictũ est eñ de ecclesia primitiua: Quia erat illis cor vnũ & aĩa vna in dño: &
erat illis vnũ velle ac nolle: q̃a in vnũ eos Christi charitas copulauerat. Ecõtrario vero carna-
les & amatores hui9 mũdi cõtra seinuicẽ separant & disiungunt: mouẽtes ad alterutrũ scãda
la, cõtentiões, rixas, iras, dissensiones, homicidia, periuria, furta, rapinas, & oĩa q̃ mundus iste
amat: & delectat dicẽs vnusq̃sq; in corde suo: faciã qđ volo: vt impleã cogitationes meas: & de
lectatiões corporis: suffragant mihi consilia mea: siue amicorũ meorũ: vel parentũ potẽtium:
adest mihi aurũ, supabundat argentũ, adsunt mihi serui & ancillæ, agri & multæ possessiões
huius mundi, pallia, vestes pretiosę, vnde me redimere possum: adimpleã volũtatẽ meã: deus
CA.XXX. dabit mihi spatiũ vitæ & pœnitentiæ. HEV quare nõ timemus qđ euãgeliũ terribiliter inso D
Lucæ.12. nat dicẽs: Stulte hac nocte exposcent a te aĩam tuã: q̃ præparasti cui9 erunt? Homines nos esse
cognoscamus: & ne sic superbiamus cõtra deũ vt volũtates nostras malas perficiamus & deũ
postponamus: ac deinceps dñi bonã volũtatẽ ad nostra mala reflectere cũ muneribus posse ni
tamur. Nos nostram prauam voluntatẽ ad deum semper rectum dirigere negligim9: sed vbi
cunq; nos delectat, iniurias nostras volumus vindicare dicentes: Faciam homicidium, periu-
rium, adulterium, fornicationẽ, & postea dabo dño redemptionẽ nostram. Quare non intelli
gimus dum sic audacter peccamus: ęstimantes muneribus deum placare: q; tunc multo plus
eum ad iram q̃ ad misericordiam prouocamus? quia deus nõ delectatur in auro vel argento:
nec aliud a nobis quærit q̃ animas nostras mũdas in cõspectu suo præsentari. Nec enim consi
liis peccatorum se immiscet: sed ex salute nostra nos semper admonet: & salubre dat cõsilium:
Esa.9. quia ipse consiliarius salutis nostræ, sicut propheta ait: Et vocabitur nomen eius admirabilis
Psal.1. consiliarius. Et iterum dictum est de eo in psalmo: Beatus vir qui non abiit in consilio impio-
rum. Et iterũ: Quia non est iniquitas in eo. Et forte ipsa quam putamus pro nobis facere elee
mosynam de prædiis mortuorũ: siue de rapinis pauperum: nõ videtur esse eleemosyna. Qua-
lis enim eleemosyna est vt vnus iniuste vestiatur: & alius iniuste expoliet: vt vnus iniuste pa-
scatur: & alius iniuste fame torqueatur? Non sane quærit ista a nobis deus: audeo dicere: odit
1.Retrac.9. ista omnipotens deus. Ipsum audi prophetã quid dicat: Qui offert sacrificium ex rapina: siue
Eccli.34. ex substantia pauperum: quasi qui victimat filium in conspectu patris sui. Non accipiam in-
Esa.1. quit ista de manibus vestris: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Et alius propheta: Pa-
Eccli.34. nis egentium vita pauperum est: qui defraudat illũ vir sanguinũ est. Contemnamus facere in
iustas eleemosynas qui volumus facere iustas: studeamus iustas & spiritales eleemosynas vt
de iustis laboribus faciamus: nõ de rapinis: siue de multiplicatiõe frugum: aut de ineptis ne-
gotiis: ne forte in hoc multa sacramenta incurrant: vel etiã quod peius est, pro cupiditate vel
ebrietate sanguis fundatur. Clament voces eorũ ad deũ cõtra nos multi labore afflicti. Vnde
Psal.14. Psalmista: Qui pecuniã suam nõ dedit ad vsuram: & munera super innocentes nõ accepit: &
cætera: quæ superius in eodem psalmo audiuimus: audientẽ & pauẽtẽ beatũ efficere possunt
CA.XXXI. sicut idẽ psalmus cõcludit: Qui facit hæc nõ cõmouebitur in æternũ. SIC quia talia & his E
similia creator oĩm creaturæ suæ rationali annuntiando insinuat: credimus quia qui diligit
qđ creauit creator: neminẽ ꝑsequit: subsequitur homo nõ sequatur. A nullo quoq; homine re
cedit deus: nisi prius ipse homo ab eo recedat. Nec naturã in nobis sed vitiũ qđ contraximus
odit: & non ꝓdest nobis: immo non prodest Christi sanguine redemptos esse. Ideo cogitemus
& recogitemus q; non propter felicitatem terrenam Christiani effecti sumus: non propter di
1.Cor.15. uitias huius sæculi vel propter istã vitam Christũ colimus: sicut apostolus ait: Si in hac vita
tantũ speramus in domino: miserabiliores sumus omnibus hominibus. Christus eñ ne aurũ
diligeremus: oblata munera contemnere docuit. Ne famem timeremus: quadraginta diebus
ieiunauit. Ne nuditatem pertimesceremus: præter vnam tunicam aliam discipulis suis ha-

bere vetuit. Ne tribulationes expauesceremus: omnia ipse sustinuit. Ne mortem formidare-
mus: hanc ipse suscepit: & cum ista omnia nos docuerit: non tantũ verbo: verumetiam exem
plo ipse ꝓcessit. Hoc suauiter flagret in cordibus nostris: hoc ignis spiritus sancti in nobis fer-
uere faciat vt sequamur vestigia eius: ne desyderemus remanere in hoc mundo: & pereamus
cum hoc mundo. Heu q̃ miseri sumus si hoc credere nolumus: & ab amore huius sæculi mẽ-
tem nostrã non reuocemus: dum perpetualiter ista tenere nõ possumus: & illa per securitatẽ
amittimus. Lugendũ nobis: si regnũ ꝓmissum perdamus: & subito dicaẽ nobis: O vos amato
res mundi: exite obuiam sponso & ad illũ venite quẽ videre vultis: quia præcepta eius postpo
suistis: videbitis enim plagas ipsas quas in corpore suo pro vobis pertulit. Quid tunc gemen
tes & dolentes dicemus: & quid meritis nostris in eum exigentibus responsuri erimus: dũ fre
quenter audimus & negligimus qđ Psalmista cecinit: Quid retribuã domino pro oĩbus quę Psal.115.
retribuit mihi? Calicẽ salutaris accipiã & nomen domini inuocabo. Firmiter teneamus quia
spes bonorũ in isto mundo nõ est posita: q̃uis videaẽ spes humana esse: quę in amaritudinẽ ver
titur: & amarã potionẽ ipse mũdus amatoribus suis ꝓpinat: & ipsa veritas eos alloquitur di
F cens: Vbi est qđ amabatis: vbi est qđ pro magno tenebatis? O Mi frater: nunquid ferreæ sunt CA.XXX
carnes nostræ: ne contremiscant: vel etiam sensus noster adamantinus: vt non mollescat: aut II.
etiã euigilet ad talia dei verba? Quare nõ dicim⁹ cum ꝓpheta: Quis dabit capiti nostro aquã Hiere.9.
& oculis nostris fontẽ lachrymarum: & plorem⁹ die ac nocte vulneratos filios plebis nostræ?
Deficiunt flendo oculi eoꝝ: qui consyderãt nõ solum mortes corporũ: verũetiam animarum
christianorũ. Quis luctus idoneior? quis planctus certior inueniri potest? quando vnusquisq;
nostrum de anima perdita luget & dolet cũ apostolo: qui dixit: Quis infirmatur: & ego nõ in 2.Cor.11.
firmor? Quis scandalizatur: & ego non vror? Atq; iterũ in alio loco dilectioni ꝓximorum cõ-
passus dicit: Optabam esse anathema pro fratribus meis. Discamus in tanto Christi apostolo Ro.9.
tãtum flagrare Christi charitatẽ: dum sciebat ꝙ vnico filio non pepercisset: sed pro nobis om Ro.8.
nibus eum tradidisset. Pro omnibus nobis dicit. Ideo nulli laici, nulli clerici, nullæ sacratę vir
gines, nullæ viduæ, debent negligere salutem animarũ suarum: dum tãti sanguinis pretium
pro nobis fusum esse manifestum est. Ideo omnes nos qui reliqui sumus super terram: peccata
nostra agnoscamus: ne cum impiis pereamus: dum cito iudicem digna satisfactiõe non placa-
mus. Q̃ velociter placauit iram eius ille qui dixit: Peccatum meũ cognoui: & iniustitiã meã Psal.31.
non operui: Dixi pronuntiabo aduersum me iniustitiã meã domino? Et quid secutum est? Et
tu dimisisti impietatẽ cordis mei. Paratus est semper deus peccata nostra indulgere: si non tar
dauerimus ad eum reuerti. Si enim tardauerimus: timeamus ne inferat nobis iram suã: quia
quibusdam quoddam magnũ præstitit beneficium: nec tamẽ hoc iniuste: sed in alto suo iudi
cio. Nam Cain perfecit homicidium: & Iob vulneratus dei amicus est effectus: & Abel inno-
cens a fratre suo occisus est: tñ nec Iob diutius passus est cruciatũ: nec Ananiæ locum dona-
uit ad ignoscendum: nec Paulum deseruit colaphizatum: quem sua gratia fecit robustũ: nec
Iudam suscepit poenitentẽ: nec Petrũ deseruit flentẽ. Et si sic pius & misericors dominus alto
iudicio suo separat vasa iræ a vasis misericordiæ: O si attendamus miserum Iudam: vas olim
perfectum: in perditionẽ perductum: mustum sancti spiritus potare non potuit: quoniã acce-
ptum continuo crepuit: totusq; factus ad nihilum est. Hæc pertimescentes conuertamur: dũ Psal.104.
tempus est. Ait enim Psalmista: Inquirite deum dum tẽpus est: & cõfirmamini: quærite faciẽ
eius semper. Tempus est enim vt reparemur. Et si in aliquod peccatũ fracti sumus: omnipotẽ
tem deum figulum & artificẽ habemus. Credamus quia potẽs est reparare perdita: quia crea
uit hęc omnia integra. Ipse enim ait: Sicut lutum figuli: ita vos estis in manu mea. Ideo humi Hiere.18.
liemus nos sub manu omnipotẽtis dei: vt nos exaltet in tempore visitationis. Cogitemus nos 1.Petri.5.
in conspectu dei stare. Agnoscamus quid sumus: agnoscamus ꝙ terra & cinis sumus: dũ pro-
pheta contra nos dicat: Quid superbis terra & cinis? Quid si non agnoscimus frustra exalta- Eccle.10.
te ceruices nostras: dum deus resistit superbis: & humilibus dat gratiã? Consolamini qui estis Esa.35.
pusillanimes: cõfortamini & iam nolite timere. Ecce deus noster retribuet iudicium: ipse ve-
G niet & saluos faciet. DOMINVS in ꝓximo est: nihil solliciti sitis: nihil vos conterat mundi CA.XXX
infelicitas: qa si istam infelicitatem mundanam sancti dei omnes timuissent: perpetuã felicita III.
tem non haberent. Si felicitas huius mundi transitoria diligitur: hæc perpetua nõ inuenitur. Phil.4.
Si vero perpetua felicitas quæritur quæ hic non inuenitur: ad perpetuã felicitatem tẽdamus:
vbi patriam & patres nostros habemus: patientissime omnia huius mũdi pro Christi nomine

& ordinauit nobis pœnitentiã ꝓpter fragilitatẽ nostrã. Ideo debemus nostras confessiones ve
raciter cõfiteri: & fructus dignos facere: id est ꝑterita ne iteremus: secundũ iussionẽ deũ timẽ
3.q.7.sacer-dos. tis sacerdotis. Qui sacerdos vt sapiẽs & medicus primũ sciat curare peccata sua: & postea alie
na vulnera detergere & sanare & nõ publicare. Nos sequamur: ꝑquiramꝰ: & cũ talibꝰ consiliũ
salutis nostræ ineamus: vt nõ ꝑdamus hęreditatẽ cœlestẽ quã nobis dñs ab initio mũdi ꝑpara
uit: si seruiamꝰ ei in iustitia & sanctitate: & puritate cordis: & charitate nõ ficta: clamantes cũ
Ro.8. apostolo: Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fa-
mes, an gladiꝰ, &c. q̃ sequunẽ. Dictũ est: Neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, ne
q; instãtia, neq; futura, neq; aliqua creatura poterit nos sepãre a charitate dei: q̃ est in Christo
Actu.4. Iesu dño nostro. Dictũ est eñ de ecclesia primitiua: Quia erat illis cor vnũ & aĩa vna in dño: &
erat illis vnũ velle ac nolle: q̃a in vnũ eos Christi charitas copulauerat. Ecõtrario vero carna-
les & amatores huiꝰ mũdi cõtra seinuicẽ separanẽ & disiunguntẽ: mouẽtes ad alterutrũ scãda
la, cõtentiões, rixas, iras, dissensiones, homicidia, periuria, furta, rapinas, & oĩa q̃ mundus iste
amat: & delectaẽ dicẽs vnusq̃sq; in corde suo: faciã qđ volo: vt impleã cogitationes meas: & de
lectatiões corporis: suffraganẽ mihi consilia mea: siue amicorũ meorũ: vel parentũ potẽtium:
adest mihi aurũ, supabundat argentũ, adsunt mihi serui & ancillæ, agri & multæ possessiões
huius mundi, pallia, vestes pretiosę, vnde me redimere possum: adimpleã volũtatẽ meã: deus
CA.XXX. dabit mihi spatiũ vitæ & pœnitentiæ. HEV quare nõ timemus qđ euãgeliũ terribiliter inso D
Lucæ.12. nat dicẽs: Stulte hac nocte exposcent a te aĩam tuã: q̃ præparasti cuiꝰ erunt? Homines nos esse
cognoscamus: & ne sic superbiamus cõtra deũ vt volũtates nostras malas perficiamus & deũ
postponamus: ac deinceps dñi bonã volũtatẽ ad nostra mala reflectere cũ muneribus posse ni
tamur. Nos nostram prauam voluntatẽ ad deum semper rectum dirigere negligimꝰ: sed vbi
cunq; nos delectat/iniurias nostras volumus vindicare dicentes: Faciam homicidium, periu-
rium, adulterium, fornicationẽ, & postea dabo dño redemptionẽ nostram. Quare non intelli
gimus dum sic audacter peccamus: ęstimantes muneribus deum placare: q; tunc multo plus
eum ad iram q̃ ad misericordiam prouocamus? quia deus nõ delectatur in auro vel argento:
nec aliud a nobis quærit q̃ animas nostras mũdas in cõspectu suo præsentari. Nec enim consi
liis peccatorum se immiscet: sed ex salute nostra nos semper admonet: & salubre dat cõsilium:
Esa.9. quia ipse consiliarius salutis nostræ, sicut propheta ait: Et vocabitur nomen eius admirabilis
Psal.1. consiliarius. Et iterum dictum est de eo in psalmo: Beatus vir qui non abiit in consilio impio-
rum. Et iterũ: Quia non est iniquitas in eo. Et forte ipsa quam putamus pro nobis facere elee
mosynam de prædiis mortuoꝝ: siue de rapinis pauperum: nõ videtur esse eleemosyna. Qua-
lis enim eleemosyna est vt vnus iniuste vestiatur: & alius iniuste expolieẽ: vt vnus iniuste pa-
scatur: & alius iniuste fame torqueatur? Non sane quærit ista a nobis deus: audeo dicere: odit
1.Retrac.9. ista omnipotens deus. Ipsum audi prophetã quid dicat: Qui offert sacrificium ex rapina: siue
Eccli.34. ex substantia pauperum: quasi qui victimat filium in conspectu patris sui. Non accipiam in-
Esa.1. quit ista de manibus vestris: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Et alius propheta: Pa-
Eccli.34. nis egentium vita pauperum est: qui defraudat illũ vir sanguinũ est. Contemnamus facere in
iustas eleemosynas qui volumus facere iustas: studeamus iustas & spiritales eleemosynas vt
de iustis laboribus faciamus: nõ de rapinis: siue de multiplicatiõe frugum: aut de ineptis ne-
gotiis: ne forte in hoc multa sacramenta incurranẽ: vel etiã quod peius est, pro cupiditate vel
ebrietate sanguis fundatur. Clament voces eorũ ad deũ cõtra nos multi labore afflicti. Vnde
Psal.14. Psalmista: Qui pecuniã suam nõ dedit ad vsuram: & munera super innocentes nõ accepit: &
cætera: quæ superius in eodem psalmo audiuimus: audientẽ & pauẽtẽ beatũ efficere possunt
CA.XX-XI. sicut idẽ psalmus cõcludit: Qui facit hæc nõ cõmouebitur in æternũ. SIC quia talia & his E
similia creator oĩm creaturæ suæ rationali annuntiando insinuat: credimus quia qui diligit
qđ creauit creator: neminẽ ꝑsequiẽ: subsequitur homo nõ sequatur. A nullo quoq; homine re
cedit deus: nisi prius ipse homo ab eo recedat. Nec naturã in nobis sed vitiũ qđ contraximus
odit: & non ꝓdest nobis: immo non prodest Christi sanguine redemptos esse. Ideo cogitemus
& recogitemus q; non propter felicitatem terrenam Christiani effecti sumus: non propter di
1.Cor.15. uitias huius sæculi vel propter istã vitam Christũ colimus: sicut apostolus ait: Si in hac vita
tantũ speramus in domino: miserabiliores sumus omnibus hominibus. Christus eñ ne aurũ
diligeremus: oblata munera contemnere docuit. Ne famem timeremus: quadraginta diebus
ieiunauit. Ne nuditatem pertimesceremus: præter vnam tunicam aliam discipulis suis ha-

bere vetuit. Ne tribulationes expauescerenus: omnia ipse sustinuit. Ne mortem formidare-
mus: hanc ipse suscepit: & cum ista omnia nos docuerit: non tantū verbo: verumetiam exem
plo ipse pcessit. Hoc suauiter flagret in cordibus nostris: hoc ignis spiritus sancti in nobis fer-
uere faciat vt sequamur vestigia eius: ne desyderemus remanere in hoc mundo: & pereamus
cum hoc mundo. Heu q̄ miseri sumus si hoc credere nolumus: & ab amore huius saeculi mē-
tem nostrā non reuocemus: dum perpetualiter ista tenere nō possumus: & illa per securitatē
amittimus. Lugendū nobis: si regnū pmissum perdamus: & subito dicat nobis: O vos amato
res mundi: exite obuiam sponso & ad illū venite quē videre vultis: quia praecepta eius postpo
suistis: videbitis enim plagas ipsas quas in corpore suo pro vobis pertulit. Quid tunc gemen
tes & dolentes dicemus: & quid meritis nostris in eum exigentibus responsuri erimus: dū fre
quenter audimus & negligimus qđ Psalmista cecinit: Quid retribuā domino pro oībus quę Psal.115.
retribuit mihi? Calicē salutaris accipiā & nomen domini inuocabo. Firmiter teneamus quia
spes bonorū in isto mundo nō est posita: q̄uis videat spes humana esse: quę in amaritudinē ver
titur: & amarā potionē ipse mūdus amatoribus suis ppinat: & ipsa veritas eos alloquitur di
F cens: Vbi est qđ amabatis: vbi est qđ pro magno tenebatis? O Mi frater: nunquid ferreae sunt
carnes nostrae: ne contremiscant: vel etiam sensus noster adamantinus: vt non mollescat: aut CA.XXX
etiā euigilet ad talia dei verba? Quare nō dicim⁹ cum ppheta: Quis dabit capiti nostro aquā II.
& oculis nostris fontē lachrymarum: & plorem⁹ die ac nocte vulneratos filios plebis nostrae? Hiere.9.
Deficiunt flendo oculi eoꝝ: qui consyderāt nō solum mortes corporū: verūetiam animarum
christianorū. Quis luctus idoneior? quis planctus certior inueniri potest? quando vnusquisq̄
nostrum de anima perdita luget & dolet cū apostolo: qui dixit: Quis infirmatur: & ego nō in
firmor? Quis scandalizatur: & ego non vror? Atq̄ iterū in alio loco dilectioni primorum cō- 2.Cor.11.
passus dicit: Optabam esse anathema pro fratribus meis. Discamus in tanto Christi apostolo
tātum flagrare Christi charitatē: dum sciebat q̄ vnico filio non pepercisset: sed pro nobis om Ro.9.
nibus eum tradidisset. Pro omnibus nobis dicit. Ideo nulli laici, nulli clerici, nullae sacratę vir Ro.8.
gines, nullae viduae, debent negligere salutem animarū suarum: dum tāti sanguinis pretium
pro nobis fusum esse manifestum est. Ideo omnes nos qui reliqui sumus super terram: peccata
nostra agnoscamus: ne cum impiis pereamus: dum cito iudicem digna satisfactiōe non placa-
mus. Q̄ velociter placauit iram eius ille qui dixit: Peccatum meū cognoui: & iniustitiā meā Psal.31.
non operui: Dixi pronuntiabo aduersum me iniustitiā meā domino? Et quid secutum est? Et
tu dimisisti impietatē cordis mei. Paratus est semper deus peccata nostra indulgere: si non tar
dauerimus ad eum reuerti. Si enim tardauerimus: timeamus ne inferat nobis iram suā: quia
quibusdam quoddam magnū praestitit beneficium: nec tamē hoc iniuste: sed in alto suo iudi
cio. Nam Cain perfecit homicidium: & Iob vulneratus dei amicus est effectus: & Abel inno-
cens a fratre suo occisus est: tū nec Iob diutius passus est cruciatū: nec Ananiae locum dona-
uit ad ignoscendum: nec Paulum deseruit colaphizatum: quem sua gratia fecit robustū: nec
Iudam suscepit poenitentē: nec Petrū deseruit flentē. Et si sic pius & misericors dominus alto
iudicio suo separat vasa irae a vasis misericordiae: O si attendamus miserum Iudam: vas olim
perfectum: in perditionē perductum: mustum sancti spiritus potare non potuit: quoniā acce-
ptum continuo crepuit: totusq̄ factus ad nihilum est. Haec pertimescentes conuertamur: dū Psal.104.
tempus est. Ait enim Psalmista: Inquirite deum dum tēpus est: & cōfirmamini: quaerite faciē
eius semper. Tempus est enim vt reparemur. Et si in aliquod peccatū fracti sumus: omnipotē
tem deum figulum & artificē habemus. Credamus quia potēs est reparare perdita: quia crea
uit hęc omnia integra. Ipse enim ait: Sicut lutum figuli: ita vos estis in manu mea. Ideo humi Hiere.18.
liemus nos sub manu omnipotētis dei: vt nos exaltet in tempore visitationis. Cogitemus nos 1.Petri.5.
in conspectu dei stare. Agnoscamus quid sumus: agnoscamus q̄ terra & cinis sumus: dū pro-
pheta contra nos dicat: Quid superbis terra & cinis? Quid si non agnoscimus frustra exalta- Eccle.10.
te ceruices nostras: dum deus resistit superbis: & humilibus dat gratiā? Consolamini qui estis Esa.35.
pusillanimes: cōfortamini & iam nolite timere. Ecce deus noster retribuet iudicium: ipse ve-
G niet & saluos faciet. DOMINVS in proximo est: nihil solliciti sitis: nihil vos conterat mundi CA.XXX
infelicitas: qa si istam infelicitatem mundanam sancti dei omnes timuissent: perpetuā felicita III.
tem non haberent. Si felicitas huius mundi transitoria diligitur: haec perpetua nō inuenitur. Phil.4.
Si vero perpetua felicitas quaeritur quae hic non inuenitur: ad perpetuā felicitatem tēdamus:
vbi patriam & patres nostros habemus: patientissime omnia huius mūdi pro Christi nomine

Roma.8. toleremus.Quid rogo est qđ tolereť cõtra illud qđ nobis ꝓmittiť?Apostolus inquit:Nõ sunt
condignę passiones huius tẽporis ad futurã gloriã quæ reuelabitur in nobis. Nulla ergo nos
pressura terreat:nulla calamitas frãgat:dñs in ꝓximo est:pastor noster circa nos est.Quid me
tuemus?et si metuimus:clamemus ad pastorẽ nostrũ vt nos audiat.Clamemus in compũctio
Psal.118. ne cordis dicentes:Erraui sicut ouis quæ periit:quęr seruum tuũ dñe.Clamemꝰ & dicamus:
Psal.141. Periit fuga a me:& nõ est ꝗ requirat aĩam meã.Considerabo ad sinistram: ecce diabolus vt lu
pus:rugiens leo frendet:ecce lupus est: contra lattat canis. Clamaui ad te dñe:dixi tu es spes
mea:portio mea in terra viuentiũ.Libera me de manibus inimicorũ meoꝝ: & eorũ qui me per
Ioan.10. sequunť.Nunquid pastor noster bonus:ꝗ aĩam suam posuit ꝑ ouibus suis:ad quem si clame-
mus dimittet nos diutius errare:aut a feris:vel a bestiis dilaniari atꝙ consumi?Absit. Quin-
immo relictis nonagintanouẽ prexit q̃rere vnã ouem ꝑditã.Nec ꝗa clamantem audiuit: ideo
Lucę.15. ꝑrexit:sed anteq̃ clamaret.Ait eñ euãgelista: Relictis nonagintanouẽ: abiit quęrere vnã ouẽ
quæ perierat:quã inuentã & lassatã atꝙ fatigatã:impositã humeris suis reportauit ad gregẽ.
Pastor eam ad gregem reportare dignatus est:& misericordia sua ab errore vocare. Qꝫ vero
ouem istam humeris ꝓpriis impositam reportauit ad gregem:quantę misericordiæ eius gra-
tiæ agendæ sunt:qui tantũ se ad nos humiliauit:& inclinauit:portat & reficit:tegit & custo-
dit?Deprecamur dñe bone summe & optime pastor:ne ouis pereat:Imple officiũ summi pasto
ris:persequere leonem qui rapuit ouem de grege tuo.Leo interficiatur:& ouis de faucibus eiꝰ
eruatur.Tu eñ es pastor ouium:rex noster:potẽs ponere sathanã sub pedibus nostris. Et nũc
dñe pastor noster:rex noster:tot de grege tuo rapiuntur oues:& quare tãtũ taces?O dñe dñe
deus:quare tam diu taces?Ad hoc dominus ꝑ prophetã dicit & clamat:Tacui:tacui:sed non
semper tacebo:aget iudiciũ manus mea.Ergo domine Iesu:pastor noster:rex noster:accipe ar-
1.Petri.5. ma tua & progredere vt pugnes contra leonem aduersariũ nostrũ:qui circuit quęrens nos de
Psal.60. uorare.Esto nobis turris fortitudinis a facie inimici. PETIMVS & instãtissime petimus vt H
CA.XXX liberes nos:Mũdus enim in maligno positus est.Ecce sæuiũt mala:& premũt mũdi dilectores
IIII. blasphemant,insaniunt,& aduersus te murmurant:nõ solum tuam misericordiam non pre-
1.Ioan.5. cantur:verũetiã tuũ iudiciũ reprehẽdunt:Quis in eis talia operať:nisi author mali: angelus
superbus & perditus & oẽs perdere cupiens?Libera nos dñe ab omni malo : & pars nostra non
sit cum omni malo.Ab omni malo libera nos:ꝗa tunc ab omni malo liberamur:quando a dia-
bolo & angelis eius separamur. Angeli eius sunt qui faciunt voluntatem eius , Non sit nobis
Matth.12. pars cum talibus qui faciunt voluntatem diaboli:sed cũ illo qui dixit: Si quis fecerit volunta
tem patris mei:ipse meus frater:soror:& mater est.Nos eñ illo pretio redempti sumus:socie-
tatẽ malorũ fugiẽtes bona quærimus:summo bono inhæreamus,illi seruiamus,eius volunta
Psal.102. tem faciamus,vt simus & nos angeli dei:de ꝗbus dicit propheta:Benedicite dño omnes ange
li eius:ministri eius faciẽtes voluntatẽ eius.quia volũtas patris mei est:sicut euangeliũ ait:vt
Roma.13. non perdat vnum ex pusillis suis:& non pereamus & euellamur de via iusta.Deponamus ope
ra tenebrarũ:& induamur arma lucis:& expulsa noctis caligine:effugatisꝙ radicibꝰ tenebra-
rũ:radius veri luminis fulgeat in cordibus nostris.In nocte non opera noctis:sed diei opa paga
mus:ꝗa filii diei appellati sumus.Neꝙ eñ dilectione omniũ sensus noster torpescat:nec variis
vanis phantasmatibus aĩas nostras illudat:nec ipsa corpora stramentorũ calore depressa in al
to torpore quies inclinet:sed vigilãdo,orando,ieiunando , psallendo,contra diabolum aduer
sarium dimicemus:& magnã lucẽ in cordibus nostris sentiamus: & in nocte opa diei pagamꝰ
Quid eñ agendum est nobis in nocte huius sæculi caliginosa:nisi diabolum effugare:& Chri
stum introducere?Quid agendũ est nobis in huius noctis cęcitate:nisi captiuatorem captiua
re:& liberatorem sequi?Quid agẽdum nobis est in nocte:nisi tenebras diabolicas de cordibus
nostris excutere:& lumen verum haurire?Quid agendum est in nocte: nisi principẽ omnium
vitiorũ a nobis expellere: & fontem omniũ bonorũ suscipere? Suscipiamus eum frater charis-
sime:suscipiamus eum vt suscipiamur ab eo:& videamus quæ bona præparata ab eo habemꝰ
Matth.11. qui nos quotidie vocat:& suscipiamus iugũ eius leue:& sarcinã eius suauẽ:qui sarcinã pecca
torum releuat.Deponamus opera tenebrarũ:& induamur arma lucis.Quid eñ est deponere
opera tenebrarum:nisi renũtiare diaboli pompis & angelis eius? Et quid est nos arma lucis in
Ioan.1. dui:nisi credere in deum patrem omnipotentem:qui illuminat omnẽ hominem veniẽtem in
Ioan.12. hunc mundũ:qui hęc dixit:Dum lucem habetis credite in lucẽ:vt filii lucis sitis! PRIVS ta I
CA.XXX mẽ dilectissime:si vis:immo quia vis:discutiamus & inuestigemus qui sit:vel ꝗd sit diabolus.
V.

Diabolus est eñi angelus per superbiam separatus a deo:qui in veritate nõstetit: & doctor mẽ
dacii:& pater mẽdacii:quia ab ipso primũ inuentũ est mẽdaciũ:& ipse est mẽdaciũ: sicut vera
cissima veritas dñs noster Iesus Christus:in euangelio Ioannis loquit̃:quia ipse est caput & fi- Ioan.8.
nis mendacii:& a semetipso deceptus:nos decipere festinat.Ipse est aduersarius effectus gene-
ris humani:inuentor mortis:superbiæ institor:radix malitiæ:scelerum caput:princeps omni
um vitiorum:persuasor etiã turpium voluptatũ.Hic ergo cũ illum primũ hominem a deo fa
ctum,Adam scilicet patrẽ omniũ nostrũ intueret̃:sicut supius crebro intelligere potes: vide-
retq́ eum hominẽ ex limo terræ ad imaginẽ dei factũ:pudicitia ornatũ: temperantia composi
tum:charitate circũdatũ:immortalitate vestitũ:æmulus atq́ inuidus tantam beatitudinem
hominẽ terrenũ accepisse:qđ ipse dum esset angelus per supbiã cognoscit̃ amisisse:inuidit sta-
tim insanabilis homicida:primũ parentẽ nostrũ nos nostrosq́ parentes & tantis ac talibus bo
nis expoliauit:nos insuper & peremit.Nam & multis bonis in prima frõnte diabolus nos expo
liauit:id est pudicitia,continẽtia,patiẽtia,mansuetudine,charitate,immortalitate: sicut nos
nudos ac miseros reddidit:suisq́ pãnis derisit esse inuolutos:& suo dominio esse astrictos:atq́
in ipso peccato oẽm prolem nostram sibimet obligauit:sic expoliauit nos pudicitia & accinxit
impudicitia:expoliauit nos temperantia & fecit nos intemperatos:expoliauit nos charitate &
vestiuit nos malitia:expoliauit nos immortalitate & ppinauit mortẽ.His etiã turpissimis &
fœdissimis pannis nos parentesq́ nostros inuoluit:& semiuiuos reliquit.Et quia sic miserabi-
liter atrocissimus hostis circa nos egit:immo qa sic egit:Eia frater charissime:eia renũtiemus
huic damnosæ hæreditati:pupilli effecti sumus:anteq̃ exactor veniat tam pessimæ hæredita-
tis:oĩa quæ eius sunt renũtiemus.Si quis itaq́ huic hæreditati in qua sunt pãni diaboli:pom
pæ scilicet,& angelis eius renuntiare neglexerit:cum iudex venerit:sicut euangelium loquit̃:
tradetur debitor exactori:exactor autem debitorẽ trudet in carcerem:Amẽ dico vobis: dicit Matth.5.
dñs:non exiet inde donec reddat nouissimũ quadrantem.Oẽ itaq́ genus humanum tãq̃ pau
perẽ & pupillũ diuina scriptura cõmendat deo dicẽs:Tibi derelictus est paup:pupillo tu eris Psal.9.
adiutor:eiusq́ aduersarium diabolum demonstrans:secutus adiunxit.Contere brachiũ pec-
catoris & maligni.Adsit dominus noster Iesus Christus pius & misericors:qui aliquam mise
ricordiam huic pupillo & pauperi exhibeat:quia callidum atq́ ferocissimum patiat̃:& iã pu-
pillus in causa sua deficit:quapropter suus aduersari⁹ prauis artibus decipere festinat.Adsis
domine Iesu Christe huic pupillo idoneus defensor:sta in causa illius q iussisti recta iudicare
filiis hominũ:Eleua brachium tuũ & contere brachiũ peccatoris & maligni.Optime nosti hu
ius pauperis & pupilli:generis scilicet hũani causam:qua ex paterno chirographo debet̃:inuẽ
tus est reus:& obstrict⁹ aduersario detinet̃.Nõ est aliud queadmodũ nobis subueniat̃: nisi ex
tuo consilio per necessarium adiutorium:Iudica causam nostrã:defende quia potens es.O mi
k frater charissime q̃ felix aĩa quæ tã potentẽ habet defensorẽ. IDEO nũc quæso:vigilet vnusq́ CA. XXXVI.
quisq́ vestrum:nec apud eum diabolus in die iudicii suos pãnos agnoscat:& incipiat reus de
tineri semp,quẽ Christus sua gratia voluit liberari.Nec sibi male blandiant̃ qui post acceptã
gratiã corrigi noluit:atq́ rursus ad illas suas pristinas redeũt voluntates. Expectat̃ eñi dies iu
dicii:aderit ille æquissimus iudex q nullius potẽtis psonã accipit:cuius palatiũ auro argẽto
q́ nullus eps:nec abbas:nec comes corrũpere poterit.Astabunt oẽs aĩæ vt referat vnaquæq́ se
l cũdũ illud qđ gessit in corpore siue bonũ siue malũ.Præsto eñi erit & aduersarius diabolus &
recitabuntur verba pfessionis nostræ:& obiiciet nobis in faciẽ quid fecimus:& in quo loco:&
qđ boni operis tũc tẽporis facere deberemus.Et si tales inuenti fuerimus: exultabit ille aduer
sarius in cõspectu piissimi iudicis:superiorẽ se nobis declamãs:agẽs talẽ causam apud talẽ iu-
dicẽ.Habet eñi dicere tũc ipse diabolus:O æquissime iudex:iudica istũ meũ esse ob culpam,q
tuus esse noluit p gratiã.Tuus est p naturã:meus est p miseriam.Tuus est ob passionẽ: meus
est ob suasionem.Tibi inobediẽs:mihi obediens.A te accepit immortalitatis stolã:a me hanc
pãnosam qua indutus est tunicam.Tuã vestẽ amisit:cum mea veste huc aduenit.Quid apđ
eum impudicitia faciebat:quid intemperantia:quid auaritia:quid ira:quid superbia: quid cæ
tera membra mea?Dimisit te:confugiũ fecit ad me:meas sorores video comitari cũ illo.Quid
enim?Idcirco omnia faciebat:qui cũ supbia disputabat:qui cum ira furebat:thesaurizauit irã
in die iræ.O æquissime iudex: iudica iniquo:quia iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ
Iudica illum meum esse & mecum damnãdũ esse.Omnia quæ huc attulit:mea esse cognosco
meus esse voluit:& mea concupiuit:mecum puniri debet:quoniam quẽ tu dignatus es tan-

to pretio liberare:ipse se mihi postmodum voluit libẽter obligare.Heu frater chārissime:po= terit ne talis aperire os:qui talis sibi inueniet: vt iuste cũ diabolo deputetur? Videamus & ca= ueamus ne inuanũ dei gratiã susceperim⁹:sed integro corde:perfectaq; fide renũtiemus: atq; spernamus tã damnosam diabolicã hæreditatẽ:ne pupilli & pauperes remaneamus. RECI L

CA.XXX VII. tetur in medio nostrũ sententia beati Pauli apostoli terribilis terribiliterq; plata: q̃ corda si= mul & corpora nostra cõtremiscere faciat. Ait em: Volũtarie peccantibus nobis post acceptã

Heb.10. notitiam veritatis:iam non relinquit p peccatis hostia: terribilis autẽ quædã expectatio iudi

Deut.17. cii & ignis æmulatio:q̃ consumptura est aduersarios.Irritã qs faciens legẽ Moysi:sine vlla mi= seratione duobus vel tribus testibus morit: quãto magis putatis deteriora mereri supplicia qui filiũ dei conculcauerit:& sanguinem testamẽti pollutũ dixerit:in quo sanctificati estis:&

Deut.32. spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus em qui dixit: Mihi vindictã & ego retribuã. Et iterũ:Quia iudicabit dñs populum suũ.Horrendũ est em incidere in manus dei viuentis.Et paulo post:Nolite itaq; amittere confidentiã vestrã:quæ habet magnã remunerationem. Pa tientia enim vobis necessaria est vt voluntatem dei faciẽtes reportetis pmissionẽ.Adhuc em modicum aliquantulũ qui vẽturus est veniet & nõ tardabit:reddẽs vnicuiq; secundũ opus

2.Cor.13. suum.Hæc em verba nõ ex me sed ex ipso qui dixit:An experimentũ eius quæritis qui in me loquitur Christus: pfluxerit.Extẽdamus aciẽ oculi cordis & videamus:& autẽ cordis accõ= modemus ad terribilẽ apostoli sentẽtiã prospiciendã & inuestigandã:mundemus oculũ cor= dis:inimo ipsa lux quã desyderamus videre,mũdet cor nostrũ:& fit a peccatorum tenebris ip

Matth.5. so miserante mundatũ.Beati em(ait)mundo corde qm ipsi deũ videbunt.Non sit hic nobis labor inutilis ad perniciẽ:sed vtilis ad salutẽ.Curramus dũ lucẽ habemus:ne tenebrę nos cõ

Heb.12. prehendãt.Et iterũ apostolus hortat nos intentissime dicẽs:Remissas manus & soluta genua erigite:& gressus rectos facite pedibus vestris:vt nõ claudicãs quis erret:magis aũt sanetur. Pacem sequamini cũ oĩbus & sanctimoniã:sine qua nemo videbit deũ:contẽplãtes ne qs desit gratiæ dei:neq; radix amaritudinis sursum germinans impediat:& p illã inquinentur multi. Et paulopost:Videte ne recusetis loquentẽ.Si em illi qui creduli fuerũt verbo dei: nõ refuge rũt,recusantes eum q sup terrã loqbatur:multo magis nos qui de cœlis loquentẽ nobis auer timus:cuius vox mouit terrã:modo autem repromittit dicens: Adhuc semel & ego mouebo

Aggei.2. nõ solum terrã:sed & cœlum.Q d aũt adhuc semel dicit:declarat mobiliũ declarationẽ tanq̃ factorum vt maneant ea quæ sunt immobilia.Itaq; regnum immobile suscipiẽtes: habeamus gratiam per quã seruiamus placẽtes deo cum metu & reuerentia.Etem deus noster ignis cõ

Deut.4. burens est aduersarios.Accedamus ad dominum anteq̃ consumamur:ab illo postulãtes vre re cor nostrũ & renes nostros.Et iterũ:Quoniã pbasti nos deus:igne nos examinasti sicut exa

Psal.25. minatur argentũ.Apertissime enim patet q hic ab illo vrimur: illic velut aduersarii cõsume

Psal.65. mur.Ait em apostolus:Nemo se circũueniat:nemo se seducat inanibus verbis:quia quęcũq;

Gal.6. seminauerit homo:hæc & metet.Non aliud loquamur lingua: & aliud corde:ne simus Iuda & Herodiani:alii in pditionẽ:alii in cõfusionem:alii in dissimulationẽ: sed alii in veritatis hu militatem.Ideo cum vero corde in plenitudinem fidei properemus: aspersi corda a conscien= tia mala:teneamus spei nostræ confessionẽ indeclinabilem:& bonorum operum inchoationẽ non deseramus:sicut est consuetudinis quibusdam:sed consolantes:& tanto magis quãto vi

CA.XXX VIII. detimus appropinquantẽ iudicii diẽ. TERAMVS carnis nostræ superbiã:quia caro est q̃ M animã perdit & totã superbiã aufert.Et q in carne seminat:sicut ait apostolus: de carne & me

Vbi supra. tet corruptionẽ.Caro est quæ recipit diabolum.Diabolus em seminat in carne nostra semina sua:id est homicidium,fornicationem,concupiscentiam,libidinem,iram,rixam,ebrietatẽ,su perbiã,furtũ,& oẽm suggestionem malam:dicente apostolo: Nõ est nobis colluctatio aduer=

Eph.6. sus carnẽ & sanguinẽ:sed aduersus spiritus aeris hui⁹ aduersus spiritalia in cœlestibus.Dia= bolum dicit:q spũs malus est:& non videt:& ipse spũs nequissimus piectus est de cœlo cũ an gelis suis:de quibus dicitur in Apocalypsi:Ecce piectus est accusator frarrũ nostrorũ:qui ac=

Apoc.12. cusabat die ac nocte:& ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni.de quo apostolus ait: Da=

2.Cor.12. tus est mihi stimulus carnis meæ angelus sathanæ qui me colaphizaret: propter qd ter dñm rogaui vt discederet a me:& dixit mihi:Sufficit tibi gratia mea.Nã & virtus in infirmitate p ficitur.Item ipse repetens dicit:Video aliam legem in membris meis repugnantem legi men

Roma.7. tis meæ:& captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Iterum ipse: Ego enim

Roma.8. mente seruio lege dei:carne aũt lege peccati.Et iterũ: Nũc nihil damnationis est his qui sunt

in Christo. Caro est quæ recipit diabolum: & carnē diabolus habet in potestate: nō aīam. Ideo
dicit apostolus. Datus est mihi stimulus carnis meæ. Denicp Iob in carne tētatus a diabolo: di 2.Cor.12.
cente dño: Et data est potestas in facultate eius. Et iterum: Dabo tibi illū in potestatem illius. Iob.2.
Caro eñ concupiscit aduersus spiritum: spiritus aūt aduersus carnē. Hæc oīa inuicē sibi ad- Gal.5.
uersantur: vt nō quæcūq; vultis illa faciatis. Caro eñ misera bestia: quæ grauat animā: dicen
te apostolo: Qui in carne sunt: deo placere non possunt. Iterū ipsa veritas dominus Iesus Chri Ro.8.
stus de se ipso dicit: Spiritus quidē prōptus est: caro aūt infirma. Caro autē nostra in malitia Math.26.
semper vult potens esse: In abstinentia: id est in vigiliis & ieiuniis & oratiōe ac bonis operibus
infirmā se esse fingit. Caro nostra est quæ nos demergit in foueam: dicēte apostolo: Mortifica- Col.3.
te membra q̄ sunt super terrā: id est fornicationē, immunditiā, iram, rixā: & cætera quę sequū
tur. Et iterum: Curam carnis ne feceritis in concupiscentiis vestris. Itaq; mortificem⁹ carnē Ro.13.
nostram: per abstinentiā in ieiunio: & vigiliis: & oratiōibus: ne nobis adducat diabolum: cum
concupiscētiis malis. Caro aūt data est nobis quasi animæ bellum: si mortificet, adducit vitā:
si nutriatur: prçparat se contra ad bellum. Laudo aūt illum: qui carnis suæ habere potest pote CA.XXX
N statem: dum infirmitatem carnis nostræ timemus: salutem animæ nostrę negligimus. ANI IX.
MA misera qd dicis: quā caro sic fortiter grauat: dicente Salomone: Caro q̄ corrūpit aggra- Sap.9.
uat animam: Et iterum repetit: Os qđ mentitur occidit animā! Vę vę miserę animę quā caro Sap.1.
persequitur. Caro nostra quotidie contra animā pugnat: & nos contra carnem pugnare debe
mus quotidie: sicut apostolus præcipit: Si secundū carnē vixeritis: moriemini: si autem spiri- Ro.8.
tu facta carnis mortificaueritis/ viuetis. Oēm suggestionem malā caro concupiscit & demon
strat: Caro concupiscit omne malū: caro hortatur maleficia: caro prouocat iram: caro prouo-
cat homicidium: caro prouocat adulterium & rixam: caro inserit ebrietatē: caro portat om-
nem concupiscentiam huius sæculi: & omnia mala caro desyderat. O caro bestia crudelis: qd
habes? quid grauas animā quæ nihil desyderasset: nisi deo seruire tibi inimicæ iniūxisset! Tu
autem caro misera: nō solum te ipsam occidis: non sufficit tibi perditio tua: sed adhuc vis ani
mam in infernū demergere. Væ tibi anima quæ carnem cepisti cōtrariam: quę nec ipsa intrat
nec te permittit intrare in regnū coelorū. O caro mala: quid quæris? qd desyderas? Non vis la
bōrē sustinere: non vis inquieta conquiescere: suffocas animā vt versa vice tu sis domina & il-
la ancilla. Rogo quare grauas animā quæ molesta non est tibi? Nec tu effugies pœnam dum
ipsa patitur gehennā. Nec enim sine te poterit in die iudicii iudicari. Quare nō consentis spi
ritui & animę nostrę: sicut euangeliū te hortatur dicēs: Esto cōsentiens aduersario tuo! Es in Matth.5.
via nūc cū ipso: hoc est in sęculo: caue ne forte tradat te iudici: hoc est Christo: iudex tradat te
ministris: hoc est angelis malis: & ministri mittāt te in carcerem: hoc est in gehennā: nō exies
O inde donec reddas nouissimū quadrantē: id est minimū peccatū. QVID es tu: & quid nobis CA.XL.
præstas nisi detrimētū aīæ nrę? Qui te nutrit: ad malefaciēdū te nutrit: qa nō peccat aīa nisi p
carnē: sicut scriptū est: Anima quæ peccauerit ipsa morietur. Verbi gratia/ dicit aliqs: anima Ezech.18.
quomodo potest peccare cū non videat? Quid potest tenere cum ipsa nō teneat? Ipsa caro pec-
cat quæ animā aggrauat: & anima a carne superata consentit carni in peccatis. Caro eñ præ
ceps est ad libidinē: criminū quotidie crimina supponēs: peccatū peccatis. Nō cessat pessimis de
teriora cōlligere: volūtate crudelis: vana & insipiēs: semp ad malū prona: ad bonū excusabilis
& pigerrima: velox ad mortē: ad vitā difficilis: cui exosa sunt opera lucis: & tenebrarū amātis
sima: quæ cadere diligit: surgere negligit. Amara est illi salus & dulcis pditio: de malo semper
corruens in deterius: & de peiori in peiora defluens: inquieta & impatiens: flāmis gehēnę aīas
circūdans: iniiciēs se inter germina cupiditatis & auaritię: vanitatis & arrogantię: irę & īpa-
tiētię: cęterarūq; neqtiarū supflua & inhonesta se deprimit: abstrahens se a coelestibus & dele
ctans in terrenis: relinquit veritatē: festinat haurire vanitatē & verba mendacii. Et qd plura?
Sicut tinea lanā deuorat: & sicut ignis ligna foenū & stipulā consumit: ita caro rebellis & de-
licatā animā cōsumit & cremat. QVID tu ad hoc aīa: qd tu ad hoc respondes? Dicā (inqt) CA.XLI.
P redem ptori meo anteq̄ carne exuar: quid ad hoc respōdeam: & quod ad bonum corpus cum
quo in habito incitare voluissem. Non sit in me obsecro domine concupiscentia libidinis: sed
amor inhabitet pulcherrimæ castitatis. Sim ad malum audiendum tarda: ad verbum tuum
festina ad perficiendum accedens. Sim in tuo timore sollicita: in amore perfecta: in fide con-
stans: in spe nullatenus dubitans: dilectionem feram: odii ardore non vrar: nec inuidiæ ar-
dore tabescam: semper sanctum opus in me spira vt cogitem: compelle vt faciam: suade mi-

hi vt te diligã:cõfirma me vt teneã te:custodi me ne pdã te.Non ingrediať nec regescat in do
micilio meo vbi tua debet esse mãsio:pes supbiæ:gulæ:nec cõcupiscentia fornicatiõis:nec aua
ritia:nec inuidia:non ira:nõ tristitia:nõ vana gloria:sed pfundã humilitatẽ posco a te qui di-
Esa.66. xisti:Super quẽ requiescã nisi sup humilẽ & quietũ? Da mihi pfundã humilitatẽ: qua curue-
tur altitudo carnis superbię q̃ me suffocat.Da mensuratã abstinentiã: in qua supflua ventris
refręnetur edacitas quæ me perimit.Da castitatem cordis quæ me impollutã reddit.Da mun
ditiã spiritus:qa immunda carnis gloria me demergit.Da manus largifluas ad erogãdas elee
mosynas:quo tenax auaritia respuatur.Da dilectionis amorem:quo zelus extinguať inuidię.
Concede tolerãtiæ patientiã:p quã ira crudelis bestię superata deficiat.Tribue æterni gaudii
spem:qua tristitię amaritudo demulceatur.Fac intrinsecus mẽtẽ de bono opere gloriari in te
vt vanæ glorię foras ex me nõ pcedat iactantia.Dona etiã in oĩbus tenere iustitiam / magna-
nimitatẽ/temperantiam:& fac mecum simplicitatem esse prudentem:vt beatã vitam synçęri
ter agam:& malũ prudenter refugiam:atq; fraudulentã & deceptoriã astutiã diaboli intelli-
gere valeam:ne per speciem boni fallat:& discernere rationabiliter valeã:& pręuidere qd bonũ
agam vel qd mali refugiam.Fac me post mitẽ,beniuolã,pacificã,mansuetam,modestã, sine si
mulatione esse:oĩbus bonis cõcordem:in vigiliis,in ieiuniis,in orationibus cõstanter strenuã
Da etiã in mansuetudine moderatum sermonẽ adipisci:silẽtium vt loquar quod cõdecet/ta-
ceã qđ loq non oportet:vel quicqd ex virtutum fructibus conferre dignaberis.Da sine aliquo
errore immaculatã tibi seruare fidem:digna esse opera nostra:& fidẽ rectã ope prauo nõ pollu
am:& te quem bene credendo cõfiteor:male viuẽdo non denegẽ:& te quẽ strenua fide sequor
CA.XLII. actu negligẽtiæ operibus non offendã. FAC me in sancto cõuersantẽ pposito seq iustitiã:di- Q
ligere misericordiã:amare veritatẽ:refutare mendaciũ:falsum nihil meditari vel loqui:te in-
desinenter timere,te amare,te diligere,tua præcepta seruare,pacem cũ omnibus sine dolo re
tinere,discordes sine simulatione ad cõcordiam prouocare:charitatem cunctis insimulatam
offerre,nullũ scãdalizare:nulli me præferre:sed omnibus inferiorem iudicare:Reuerentiã &
honorem non propter timorem potentum:sed ob altissimũ exhibere senioribus:obedientiam
& charitatem æqualibus deferre:gratiam opportunę dilectiõis iunioribus ostẽdere:fraterna
onera siue pericula æquanimiter sustinere:cunctis simul pdesse non obesse:nulli nocere: nulli
aduersari:nullum calumniari:nulli offendiculum ponere:nullum iudicare: nulli detrahere:
nulli iniuriosam esse:nulli⁹ corpoream vitã:nullius explorare semitã: sed de me ipsa tantum
esse sollicitam.Malũ pro malo nequã̄ rependere:iniuriarum mearum nec memorẽ esse vlla-
tenus nec vindicem:sed omni bonitate superare malitiam.Maledicẽti benedictionem parare:
inimicum vt amicum diligere.Conuitia & contumelias irascentium sustinere:non reprehẽ-
dere:iniurias cito obliuisci:offenso meo ignoscere:ad veniã concedendã semp præparatam es
se:Aliena non concupiscere:nec occasione qualibet auferre:mea vero misericorditer non ha-
bentibus erogare ppter te qui pretioso sanguine tuo redemisti me.Esuriẽtem debite reficere:
sitientem potare,hospitem colligere,nudum operire,visitare languidum, requirere carcera-
tum,consolari tristem:afflictis & languẽtibus compati:non habenti prębere necessaria:victũ
& vestitũ diuidere cũ egeno,amplecti indigenã,fouere domesticum,amare peregrinum,redi
mere captiuũ,sustẽtare aduenã,tueri orphanum,& orphano suffragari,viduę subuenire,op
presso præstare auxilium,desolato dirumpere colligationes impietatis: Et quæcunq; præce-
ptorum tuorum documenta declarant,diligenter credere & audire,ardẽter inuestigare,pru
denter scire:festinanter exercere:desyderanter implere:& coram te humilem semper existere:
vt surgã non deiiciar,erigar nõ subruar,ascẽdam non descẽdam: quia caro cũ qua inhabito,
CA.XLIII. semp me ducere vult ad peccatũ:Mecũ vult coronari: sed nõ mecũ decertare. NVLLVM R
peiorẽ patior hostẽ q̃ corpus in quo inhabito:subuertor in domo mea: Est enim quasi leo:vn-
diq; me pestifero morsu dilacerãdo cõsumẽs.Ideo longa trahẽs suspiria clamitando dicã: Infe
lix ego homo:qs me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei p quẽ id:p Iesum Christum
dñm nostrũ.Nec velim qđ vsq; nunc supplicãdo depcata sum: hęc & hęc depcor: quia pretio
sissimo sanguine tuo redẽpta sum:vt ppter carnis corruptionẽ non pereã in æternũ: Non ve
niam in mortem secundam:neq; in terram obliuionis.Hæc vox in auribus misericordiæ tuę
sonet:vt tuam,non carnis faciam voluntatẽ.Et oĩs mẽs mea te meditetur:te delectetur: te se
quatur:te confiteať:q redemisti me.In ęternũ misericordia tua est:& in tua misericordia reui
xi pdita peccatis:& surrexi a mortuis:qm̃ segregasti me a peccatis adolescẽtiæ meæ:& egi pce

nitentiam coram deo:quia reseruasti mihi tempus conuersionis:quę consyderãs peccata mea compuncta sum:& te inspirante egi poenitentiam coram te: lætitiam mihi: tibi nunc & semper innumeras gratias refero:quia vt inuenirem te tu prius quæsisti me:vt redirem ad te tu cõpulisti:vt verberarer tu es opator:& vt me recognoscens plangerem tu dedisti mihi.Pone domine lachrymas meas in conspectu tuo:vt perueniat ad te in cęlum deprecatio mea. Adesto pcor & subueni:atq in manibus tuis commendatam tibi meipsam suscipe: liberans me de ore draconis sęuissimi:& de manu atrocissimi inferni:cum acceperis me:& auferes de medio vmbrę mortis:immo deduces me in semitam lucis:in clarissimam regionem viuentium. Colloca me in caulis tutissimis gregum tuorum:quia tu es pastor bonus:qui requiris & reducis:perdita metis:& saluas in fonte:foues & sanas languidos:& tu es misericors dominus qui sperãtes in te non confundis:requirentes te non derelinquis:reuertentes ad te non respuis:sed exultando & laudando suscipis:atq in æterna beatitudine vna cum sanctis & electis tuis æternaliter regnare concedis:quia est tibi cum æterno patre & spiritu sancto vna deitas:gratia:virt⁹:imperium:& potestas in sęcula sęculorum amen.

Beati Augustini ad Paulinam:de videndo deo:subtiliter diligenterq inquirentis: vtrum per oculos corporeos deus videri possit:In primis causam dilationis pmissi assignãtis: & plus valere in hac inquisitione/viuendi:q̃ loquendi modum astruentis.

Epistola.CXII.

S A Vgustinus.Memor debiti qđ ex tua petitione & mea promissiõe factum est religiosa famula dei Paulina:persolutionis quoq eius negligens esse non debui.Cũ enim petiuisses vt de inuisibili deo:vtrum per oculos corporeos possit videri:prolixe aliquid copioseq ad te scriberem:negare non potui:ne sanctum tuum studium offenderem: sed promissum distuli: siue propter alias occupationes meas:siue q a me id flagitaretur:vnde aliquãto diuti⁹ cogitari oportebat.Sed cum tanta res esset:quæ cogitando non tam quid de ea sentiendum dicendum ve esset:q̃ quodammodo persuadendũ his qui aduersa sentirent fieret difficilior:finem aliquando dilationi adhibendum putaui:sperans diuinum adiutorium magis mihi scribenti q̃ differenti affuturum. Quãobrem primum mihi videtur:plus valere in hac inquisitione viuendi q̃ loquendi modũ.Nam qui didicerunt a domino Iesu Christo mites esse & humiles corde:plus cogitando & orando proficiunt q̃ in legendo & audiendo. Nec ideo tñ agere partes suas sermo cessauerit: sed cum plantator & rigator officium sui gesserit muneris:cętera illi qui dat incrementum relinquit.Ille quippe etiam ipsum plantatorem rigatorem q firmauit.Secundum interiorem ergo hominem percipe verba intellectus.Ipse enim renouatur de die in diem:etiam cum exterior iste corrumpitur:siue castigatione abstinentiæ:siue aliqua morbida valitudine:siue quolibet casu:vel certe/quod necesse est etiam his qui sano corpore diu viuunt/ipso ætatis accessu.Erige itaq spiritum mentis tuæ qui renouatur in agnitione dei secũdum imaginem eius qui creauit eum:vbi per fidem in te habitat Christus:vbi nõ est Iudæus & Græcus:seruus & liber:masculus & foemina:vbi nõ morieris cum solui corpore coeperis:q a nec ibi marcuisti cũ sis annis grauis.Hoc interiore tuo erecta intende:& vide quæ loquor.Nolo authoritatẽ meã sequaris vt ideo putes tibi aliquid necesse eẽ credere quoniam a me dicitur:sed aut scripturis canonicis credas:si quid nõdum qđ verum sit vides:aut interius demonstranti veritati,vt hoc plane videas.Exempli gratia/dicam aliquid quo ad hęc certius pstruaris.& vide potissimũ vñ nobis in hoc ipso ope propositus est disputãdi labor.

T CRE dimus videri deũ:non quia videmus:vel quia per oculos corporis sicut videmus hunc solem: vel mentis obtutu sicut se quisq interius videt viuentẽ:videt volentem:videt q̃rentem: videt scientem:videt nescientem.Tu itaq lectis ipsa his literis:solem quidem te vidisse recolis p oculos corporis:potes etiam statim videre si est id temporis:& eo loci es vbi ex ea parte coelum oculis tuis vsq ad solem cõtuendum patet. Ad illa vero videnda quæ mẽte conspici dixi:id est q viuas:q videre deum velis:q id reqras:q te viuere & velle & quærere scias:quomodo autẽ deus videatur nescias:Ad hæc inquã omnia videnda non oculos corporis adhibes:nec interuallum loci per quod intendatur obtutus:vt ad ea cernenda perueniat:sentis aut quæris: sic vides vitam tuam: voluntatem:inquisitionem:scientiam:ignorantiam:quia nec ipsa est contemnenda visio:videre quod nescias:Sic inquã vides hęc omnia vt in te videas: apđ te habeas ac sine vllis figurarũ liniamentis colorũq nitoribus:tanto clarius & certius quãto simplici⁹ in

PROOEMIVM.
2.Retra.4.1.
Matthæi.a.
2.Corin.4.
Col.3.
CAPVT.I.

teriuſq; cõſpicias. Cũ igiẽ nec corporis oculis ſicut corpora ſiue cæleſtia ſiue terreſtria: nec mẽ
tis affectu ſicut ea ſunt quorum nõnulla cõmemoraui: quæ apud temetipſam certiſſime intu
eris: nec videamus deum: cur credimus eum videri: niſi quia ſcripturæ accommodamus fidẽ
Matthæi.5. vbi legitur: Beati mundo corde quoniã ipſi deum videbunt? Et ſi qua alia in hac ſententia mea
de diuina authoritate conſcripta ſunt: cui non credere nefas dicimus: credere autem pietatis
eſſe minime dubitamus. Hanc itaq; diſtinctionẽ tene: vt ſi quid te admonuero: diſſerendo quo
ita videas oculis carnis: vel vllo alio ſenſu cuius ſentias: ſeu te ſenſiſſe recolas: ſicut ſentiuntur
colores: fragores: odores: ſapores: feruores: & ſi quid aliud per corpus cernendo: audiendo: olfa
ciendo: guſtando: tangendo ſentiamus: Aut ita videas mentis intuitu: vt vides vitam: volun
tatem: cogitationem: memoriam: cognitionem: intelligentiam: ſcientiam: fidem tuam: & quic
quid aliud mente conſpicis: atq; ita eſſe non tantum credendo ſed plane viuendo non dubitas
hoc me iudices oſtendiſſe. Quod autem non ſic oſtendero vt aut corporis aut animi ſenſu vi-
ſum perceptumq; teneatur: & tamen dixero aliquid quod aut verum quidem aut falſum eſſe
neceſſe ſit: ſed nullo illorum duum genere videatur: reſtat vt tantummodo credatur vel non
credatur. Sed ſi diuinarum ſcripturarum: earum ſcilicet quæ canonicæ in eccleſia nominan-
tur: perſpicua firmatur authoritate: ſine vlla dubitatione credendum eſt: Aliis vero teſtibus
vel teſtimoniis quibus aliquid credẽdum eſſe ſuadetur: tibi credere vel non credere liceat: quã
tum meriti ea admonentem ad faciendam fidem vel habere vel non habere perpenderis. Si eñ
ea quæ non vidimus: hoc eſt in præſenti apparentia non ſenſimus vel mente vel corpore:
neq; de ſcripturis ſanctis vel legendo vel audiẽdo didicimus: nulla omnino credidiſſemus: vn
de ſciremus eſſe ciuitates vbi nunq̃ fuimus: vel a Romulo conditam Romam: vel vt de ꝓpin-
quioribus loquar: Conſtantinopolim a Conſtantino? Vnde poſtremo ſciremus quinam paren
tes nos procreauiſſent: quibꝰ patribus, auis, maioribus geniti eſſemus? Talium quippe cũ plu
rima ſciamus: non tamen ea vel vllo ſenſu præſentia: ſicut ſolem: ſicut noſtri animi volunta-
tem: vel canonicorum eloquiorum authoritate: ſicut Adam fuiſſe primum hominẽ: aut Chri
ſtum in carne natum paſſumq; reſurrexiſſe didicimus: ſed aliis referentibus: de quorum teſti
monio in hoc duntaxat rerum genere minime dubitandum eſſe putauimus. In quibus ſi ali-
cubi fallimur: credendo vel ita eſſe quod ita non eſt: vel non ita eſſe quod ita eſt: nihil periculi
eſſe iudicamus: ſi non ſit contra illam fidem qua pietas informatur. Hæc prælocutio mea non
dum propoſitam diſcutit quæſtionem: ſed te atq; alios qui iſta lecturi ſunt, ꝓſtruit quales ſeu
meorum ſeu quorumlibet ſcriptorum iudices eſſe debeatis: ne vel ſcire vos opinemini qđ neſci
tis: vel temere credatis quod neq; corporis ſenſibus aut animi contuitu in eiuſdem rei quę co
gnoſcenda eſt euidentia percepiſtis: neq; canonicarum ſcripturarum authoritate etiam ſi non
affuit ſenſibus vel animi vel corporis veſtri: tamen credendum eſſe didiciſtis. IAM ne ergo
CAP.II. venimus ad cauſam: an adhuc lecturus inſtruendus eſt? Nonnulli enim putant ipſum quod V.
dicimus credere cum res vera creditur: hoc ſolum eſſe mente contueri. Quod ſi ita eſt: fallitur
iſta noſtra ſuperior prælocutio: in qua diſtinximus aliud eſſe aliquid ſentire per corpus: ſicut
in cœlo ſolem: & in terra montem: arborem: corpus ve quodlibet: & aliud: mentis intuitu rem
nihilominus euidentem: ſicut noſtra voluntas a nobiſmetipſis intus aſpicitur cum aliquid vo
lumus: vel cogitatio cum cogitamus: vel memoria dum recordamur: vel tale aliquid in ani-
mo ſiue in corpore: aliud autem credere qđ in corporis mẽtis ve conſpectu nec adeſt nec affuiſ
ſe recolitur: ſicut ſine parentibus creatũ Adã: & natum ex virgine paſſumq; reſurrexiſſe Chri
ſtum. Hęc eñ etiã corporaliter facta ſunt: & videri ꝑ corpus ſi tũc adeſſemus vtiq; potuerunt
Nunc autem non adſunt ſicut adeſt iſta lux quę oculis cernitur: aut voluntas qua nunc aliqđ
volumus conuenienter conſpicit. Sed quia hæc diſtinctio falſa non eſt: ꝑfecto illa præſtructio
minus habebat: ꝙ inter credere & aliquid præſens mente conſpicere: nec omnino vnum at-
q; idem putaretur: parum clara fuerat elocutione diſcretum. Quid ergo dicimus? Num ſatis
eſt vt inter videre & credere hæc diſtare dicamus: quia pręſentia videntur: credunẽ abſentia?
Plane forſitan ſatis eſt ſi præſentia illa hoc in loco intelligamus dicta quæ præſto ſunt ſenſibꝰ:
ſiue animi: ſiue corporis: vnde etiam ducto vocabulo præſentia nominantur: Sicut enim hanc
lucem corporis ſenſu: ſic & meam voluntatem plane video: quia præſto eſt animi mei ſenſibus
atq; intus mihi præſens eſt. Si quis vero mihi indicet voluntatem ſuam: cuius os & vox mihi
præſens eſt: tamen quia ipſa voluntas quam mihi indicat latet ſenſum corporis & animi mei:
credo: non video: aut ſi eum mentiri exiſtimo: non credo: etſi forte vt dicit ita ſit. Creduntur

ergo illa quæ absunt a sensibus nostris:si videtur idoneum quod eis testimonium perhibetur.
Videnť enim quæ præsto sunt (vnde & præsentia nominātur) vel animi vel corporis sensib⁹.
Nam cum sint qnq; corporis sensus:cernendi:audiendi:olfaciendi:gustandi:tangendi: visus
quidem in eis præcipue oculis attributus est: Veruntamen hoc verbo vtimur & in cæteris.
Non enim tantum dicimus:vide quid luceat:sed etiam vide quid sonet:vide quid oleat: vide
qd sapiat:vide quid caleat. Nec quia dixi ea credi quæ absunt a sensibus nris:sic accipiatur vt
inter illa deputentur quæ aliquando vidimus & nos vidisse retinem⁹:certiq; sumus:q̃uis tūc
non præsto sint cum recoluntur a nobis. Neq; enim inter credita sed inter visa deputantur: &
ideo nota sunt:non quia fidem adhibuimus aliis testibus:sed quia nos vidisse sine dubio recor-
damur & scimus. Constat igitur nostra scientia ex visis rebus & creditis: sed in his quæ vidi-
mus vel videmus:nos ipsi testes sumus:in his autem quæ credimus: aliis testibus mouemur
ad fidem:cum earum rerum quas nec vidisse nos recolimus nec videmus:dantur signa vel in
vocibus vel in literis vel in quibusq; documentis:quibus visis non visa credantur. Nō autem
immerito scire nos dicimus non solum ea quæ vidimus aut videmus: verum & illa quæ ido-
neis ad quāq; rem commoti testimoniis vel testibus credimus. Porro si scire non incongruen-
ter dicimur:etiam illud quod certissimum credimus:hinc factū est vt etiam recta credita etsi
non adsint sensibus nostris/videre mente dicamur. Scientia quippe menti tribuitur:siue p cor-
poris sensus:siue per ipsum animum aliquid perceptum cognitūq; retineat:& fides ipsa men-
te vtiq; videtur:q̃uis hoc fide credatur quod non videtur. Vnde & apostolus Petrus dicit. In 1.Petri.1.
quem modo non videntes creditis: Et ipse dominus: Beati qui non viderunt & crediderunt. Ioan.20.
Cum itaq; dicitur homini: Crede Christum resurrexisse a mortuis:si credit:attēde quid vide-
at:attende quid credat:& vtrunq; discerne. Videt hominem cuius audit vocem:& ipa vox in
visis corporalibus computatur vel deputatur secundum ea q̃ supra diximus. Hæc duo sunt:
testes & testimonium:quorum ad oculos vnum:ad aures alterum pertinet. Sed hunc testē for-
tasse aliorum testimoniorum authoritate cōfirmat:diuinarum scilicet scripturarum vel quo-
rumlibet aliorum quibus est motus ad fidem. Scripturæ ad visa pertinent corporis:oculorum
si eas legit:vel aurium si audiuit. Videt autem animo quicquid figuris literarum sonis ve si-
gnificari intellexit: Videt ipsam fidem suam: qua se credere sine cunctatione respondet: Vi-
det cogitationem qua cogitat ꝙ ei posset prodesse quod credit: Videt voluntatem qua acces-
sit ad suscipiendam religionem: Videt etiam ipsius resurrectionis quandam imaginem in aīo
suo factam:sine qua intelligi non potest quicquid factum corporaliter dicitur:siue credať: si-
X ue nō credatur. SED vt puto distinguis quomodo videat fidem suam qua credit:& quomo- CAP.III.
do videat illam resurrectiōis imaginem in animo suo factam:quā si hoc audit:videt etiam qui
non credit. Hæc ergo omnia videt:partim corpore:partim mēte:volūtatē vero eius a quo au-
dit vt credat:& ipsam Christi resurrectionē:nō videt sed credit:& tñ eā videre dr quodam mē-
tis obtutu magis scdm testimonioꝝ fidē q̃ rerū psītia creditarū. Illa eñ quę videt adsunt sensi-
bus vel animi vel corporis:quæ autē credit absunt a sensib⁹ & aī & corpis:q̃uis volūtas eius a
quo audit vt credat non sit præterita sed maneat in loquente:q̃q̃ in seipso idē ipse q loqť videt
ille vero q audit nō eam videt sed credit. Resurrectio aūt Christi præterita est:quā nec illi vi-
derunt hoīes q tunc fuerūt. Nā q viderūt viuētē Christū quē viderāt morientem:ipsam tñ re-
surrectionē cū fieret nō viderunt:sed eam certissime crediderūt:videndo & tangendo viuum
quem nouerāt mortuum. Nos totum credimus:& ꝙ resurrexit:& ꝙ ab hominibus tūc visus
& cōtrectat⁹ sit:& ꝙ nūc viuat in coelis:nec iam moriať:& mors illi vltra non dominetur. Res Roma.6.
aūt ipsa nec corporis nostri sensibus adest:sicut adest hoc coelum & terra:nec nostræ mētis ob-
tutibus:sicut adest fides ipsa qua hoc credimus. Sed iam satis vt puto ista mea prælocutione
cognouisti:quid sit videre vel mente vel corpore:& quid ab eis distet credere. Qđ quidem sit
mente & videtur mēte:quoniam menti nostræ fides nostra conspicua est. Sed tamē qđ eadem quo
fide creditur:abest & ab aspectu corporis Christi:sicut abest corpus in quo Christus resurre-
xit:& ab aspectu mentis alterius:sicut abest ab aspectu mentis meæ fides tua q̃uis eam esse in
te credam cum eam non videam corpore:qđ nec tu potes:nec mēte:qđ tu potes:sicut ego me-
am quam tu non potes: Nemo eñ scit qd agatur in homine:nisi spiritus hominis: qui in ipso 1.Corin.2.
est:donec veniat dominus & illuminet abscondita tenebrarum:& manifestet cogitatiōes cor- &.4.
dis:vt eas nō solū quis suas videat:sed & aliorum. Secundum hoc enim dixit apostolus: nemi-
nem scire quid agatur in homine nisi spiritum hominis qui in ipso est: secundum ꝙ videmus

in nobis.Nam ſecundũ id quod credimus nec videmus:& multos fideles eſſe nouimus:& mul
CAP.IIII. tis noti ſumus. SI ergo iam iſta diſtincta ſunt:veniamus ad cauſam.Scimus poſſe deum vide Y
Matthæi.5. ri:quoniam ſcriptum eſt:Beati mundo corde:quoniam ipſi deum videbunt.An forte non de-
bui dicere:ſcimus:ſed credimus:quoniam deum nec corpore aliquando vidimus,ſicut hãc lu
cem:nec mente/ſicut ipſam in nobis qua id credimus,fidem:ſed tãtum quia ſcriptum eſt in ea
ſcriptura cuius fideles ſumus:ꝙ verum ſit minime dubitamus.Apoſtolus tamen Ioãnes cum
1.Ioan.3. tale aliquid diceret: Scimus inquit quia cum apparuerit: ſimiles ei erimus:quoniam vide-
bimus eum ſicuti eſt. Ecce ſcire ſe dixit quod nondum factum fuerat:nec videndo/ſed creden
do cognouerat.Recte itaqꝫ diximus:ſcimus deum poſſe videri:q̃uis eum non viderimus: ſi di
uinæ authoritati quę in ſanctis libris continetur,crediderimus.Quid eſt ergo quod eadem di
cit authoritas:Deum nemo vidit vnq̃! An fortaſſe reſpondetur ꝙ illa teſtimonia de videndo
deo ſunt:non de viſo!Ipſi enim deum videbunt:dictum eſt:non viderunt:& non vidimus/ſed
videbimus eum ſicuti eſt.Proinde his ſententiis non eſt contrarium:Deum nemo vidit vnq̃.
videbunt enim quem non viderunt:qui mundo corde filii dei eſſe voluerunt . Quid eſt ergo:
Geñ.32. Vidi deum facie ad faciem:& ſalua facta eſt anima mea!An & hoc non eſt contrarium illi qđ
Ioan.1. dictum eſt:Deum nemo vidit vnq̃:Et illud quod de Moyſe ſcriptum eſt:Quia loquebatur cũ
Exo.33. deo facie ad faciem:ſicut quis loquitur ad amicum ſuum.Et illud quod propheta Eſaias /vel
de ipſo loquens ait:Vidi dominum ſabaoth ſedentem in throno:Et ſiqua alia ſolent ſimilia te-
Eſa.6. ſtimonia ex eadem authoritate proferri:quomodo non ſunt contraria ſententiæ qua dictum
Ioan.14. eſt:Deum nemo vidit vnq̃!Q̃q̃ & ipſum euangelium poteſt putari ſibi eſſe cõtrarium.Quo-
Matth.18. modo enim verum eſt:quod in eo dicitur:Qui me videt:videt & patrem:ſi deum nemo vidit
vnq̃! Quomodo verum eſt: Angeli eorũ ſemp vident faciẽ patris mei:ſi deũ nemo vidit vnq̃!
Qua igitur regula intelligentiæ iſta veluti contraria/& repugnantia non eſſe contraria: nec
Ioan.1. repugnare probabimus!Neqꝫ enim fieri vllo modo poteſt:vt hæc ſcripturarum authoritas ali
1.Corin.2. qua ex parte mentiatur.Si dicimus in eo quod ſcriptum eſt:Deum nemo vidit vnq̃: homines
tantummodo intelligendos:ſicut etiam illud dictum eſt:Nemo ſcit quid agatur in homine ni
Ioan.2. ſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt.Nemo vtiqꝫ ſcilicet hominum . Neqꝫ enim hoc de deo accipi
1.Timot.6. poteſt:cum de Chriſto ſcriptum ſit:Non opus fuiſſe vt quiſq̃ illi teſtimoniũ perhiberet de ho
Ioan.1. mine:quoniam ipſe ſciebat quid eſſet in homine.Nam hoc apoſtolus planius explicãs: Quem
Matthæi.18. nemo inquit hominum vidit:nec videre poteſt.Si ergo ita dictum eſt:Deum nemo vidit vnq̃:
ac ſi diceretur:nemo hominum:hactenus illa quæſtio ſoluta videbitur:vt non ſit huic ſenten-
tiæ contrarium quod dominus ait:Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei: vt ſcilicet
angelos deum videre credamus:quem nemo vidit vnq̃:ſcilicet hominũ.Quomodo ergo deũ
vidit Abraham,Iſaac,Iacob,Iob,Moyſes,Michæas,Eſaias:et ſiqui alii ſunt de quibus veraciſ-
ſima ſcriptura teſtatur ꝙ deum viderint: ſi deum nemo vnq̃ hominum vidit nec videre po-
teſt!Q̃q̃ nonnulli volentes etiam probare impios viſuros deum:a diabolo quoqꝫ ipſo deum vi
Iob.1.&.2. ſum putant:ſic accipientes quod ſcriptum eſt in libro Iob veniſſe cum angelis & diabolum in
conſpectu dei:vt iam & illud veniat in quæſtionem:quomodo dictum ſit: Beati mundo corde
Heb.12. quoniam ipſi deum videbunt:Et illud:Pacem ſectamini cum omnibus:& ſanctificationem: ſi
ne qua nemo poterit videre deum.Multum enim miror ſi eouſqꝫ progrediuntur qui exiſtimãt
impios viſuros deum & a diabolo viſum deum:vt eos & mũdo corde eſſe & pacem & ſancti
ficationem cum omnibus ſectari aſſeuerent.Nam quod dominus ait:Qui me videt:videt & pa
Ioan.14. trem:poteſt paulo attentius conſyderatum non videri eſſe contrarium quod dixit : Deum ne
Ioan.1. mo vidit vnq̃.Neqꝫ enim dixit:quia vidiſtis me:vidiſtis & patrem:ſed dicendo:Qui me videt
videt & patrem:oſtendere voluit vnitatem ſubſtantiæ patris & filii:ne in aliquo inter ſe puta
rentur eſſe diſſimiles.Ac per hoc quoniam verum dictum eſt:Qui me videt:videt & patrem:
profecto quoniam deum nemo hominum vidit vnq̃ : nec patrem quiſq̃ putandus eſt vidiſſe:
nec filium ſecundum ꝙ deus eſt:& filius cum patre vnus deus.Nam ſecũdum id ꝙ homo eſt
Baruch.3. vtiqꝫ in terra viſus eſt & cum hominibus conuerſatus eſt. SED magna quæſtio eſt:quomo
CAP.V. do non ſit contrarium:quia tot antiqui viderunt deum:ſi deum nemo vnq̃ vidit:quem nemo Z
hominum vidit:nec videre poteſt. Vides q̃ difficilem mihi propoſueris quęſtionem:vnde me
aliquid prolixe copioſeqꝫ ſcribere voluiſti ex occaſiõne breuis epiſtolæ meę: quæ tibi viſa eſt di
ligentius & vberius explicanda. Vis ne ergo attendere quæ apud alios interim cõperi diuina-
rum ſcripturarũ egregios tractatores:qđ de viſiõe dei ſenſerit:ne forte ſufficiãt deſyderio tuo

q̄uis ea forsitan noueris. Pauca ergo ista attende si placet. Cum euangelium exponens beatus
Ambrosius Mediolanensis episcopus: venisset ad eum locum vbi angelus apparuit in templo Ambrosius
Zachariæ sacerdoti: ex hac occasione, vide quanta & qualia de dei etiam visione disseruit. Nō super Lucā
immerito (inquit) angelus videtur in templo: quia veri sacerdotis iam annūtiabatur aduen li.1.ca.1.
tus: & cæleste sacrificium parabatur in quo angeli ministrarent: Et bene apparuisse dicitur ei
qui eum repente conspexit. Hoc specialiter aut de angelis aut de deo scriptura diuina tenere
consueuit: vt quod nō potest videri: apparere dicatur. Sic enim habes: Apparuit deus Abrahę Gen.18.
ad ilicem Mambræ. Nam qui ante non præsentitur: sed repentino videtur aspectu: apparere
memoratur. Non enim similiter sensibilia videntur: & is in cuius voluntate situm est videri:
& cuius naturæ non est videri: voluntatis videri. Nam si non vult: non videtur: si vult videt.
Apparuit enim deus Abrahæ quia voluit: aliis q̄a noluit non apparuit. Visus est etiam Ste- Actu.7.
phano cum lapidaretur a populo, aperire cœlum. Visus est etiam Iesus stans ad dexteram dei:
& non est visus a populo. Vidit Esaias deum Sabaoth: sed & alius videre non potuit: quia cui
placuit apparuit. Et quid de hominibus loquimur: cum etiam de ipsis cælestibus virtutib9 &
potestatibus legerimus: Quia deum nemo vidit vnq̄? Et addidit: ꝙ vltra cælestes virtutes &
potestates: vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Aut acquiescat igitur neces-
se est si deum patrem nemo vidit vnq̄: filium visum esse in veteri testamento: & desinant hęre
tici ex virgine ei principium dare: qui anteq̄ nasceretur ex virgine, videbatur: Aut certe refel
li non potest: vel patrem: vel filium: vel spiritum sanctum: si tamē est spiritus sancti visio ea spe
cie videri: quam voluntas elegerit: non natura formauerit: quoniam spiritum quoq; visum ac
cepimus in columba: Et ideo deum nemo vidit vnq̄: quia eam quæ in deo habitat plenitudinē
diuinitatis nemo conspexit: nemo mente aut oculis comprehendit: Vidit enim ad vtrunq; re
ferendum est. Deniq; cum additur: Vnigenitus filius ipse enarrauit: mentium magis q̄ oculo
rum visio declaratur. Species enim videtur: virtus vero enarratur. Illa oculis: hæc mente com
prehenditur. Sed quid de trinitate dicam? Seraphin quando voluit apparuit: & vocem eius
Esaias solus audiuit. Apparuit angelus: & nunc præsto est: sed non videtur. Neq; enim in po-
testate nostra est videre: sed in potestate illius apparere. Tamen etsi potestas non est vidēdi: est
gratia ꝓmerēdi vt videre possim9. Et ideo q̄ habuit gratiā: meruit copiā: nos copiam nō mere
mur: quia deum videndi gratiam non habemus. Et quid mirum si in pręsenti sæculo nisi quā
do vult dominus non videtur? In ipsa quoq; resurrectione non facile est deum videre: nisi his
qui corde sunt mūdo: Et ideo beati mundo corde: ipsi enim deum videbunt. Quantos beatos
numerauerat: & tamen videndi his deum non promiserat facultatem? Si ergo hi qui mundo
sunt corde deum videbunt: vtiq; alii non videbunt. Neq; enim indigni deum videbunt: neq;
is qui deum videre noluerit potest deum videre. Nec deus in loco videtur sed mundo corde:
nec corporalibus oculis deus quæritur: nec circumscribitur visu: nec tactu tenetur: nec audi
tur affatu: nec sentitur incessu. Et cum absens putatur videtur: & cum præsens est non vide-
tur. Deniq; nec apostoli omnes Christum videbant: Et ideo ait: Tanto tempore vobiscū sum: Ioannis.14.
& adhuc me non cognouistis? Qui enim cognouit quæ sit latitudo & longitudo & altitudo
& ꝓfunditas: & supeminētē sciētię charitatē Christi: vidit & Christū: vidit & patrē. Nos eñ
iam secundum carnem non nouimus Christum, sed secundum spiritum. Spiritus enim ante
faciem nostram Christus dominus: qui nos in omnem plenitudinem dei misericordia sua im
plere dignetur: vt videri possit a nobis. SI hæc verba intelligis: quid restat quod a me ampli CAP.VI.
& us requiratur: cum iam illa quæ difficilis videbatur soluta sit quæstio? Discretum est quippe
quomodo dictum sit: Deum nemo vidit vnq̄: & quomodo deum iusti antiqui viderint. Sed il- Ioannis.1.
lud propterea dictum est: quoniam deus natura inuisibilis est: illi autem ideo viderunt quicū 1.Ioan.4.
q; deum viderunt: quia cui voluerit sicut voluerit apparet ea specie quam voluntas elegerit:
etiam latente natura. Nam si patres quando deum viderint ipsa illis natura eius apparuit: q̄-
uis si noluisset: vtiq; non apparuisset: quomodo deum nemo vidit vnq̄: cum eo volente ipsa
eius a tot patribus natura conspecta sit? Quod si dicitur filius a patribus visus: vt de deo patre ac
cipiatur dictum: ꝙ deum nemo vnq̄ viderit: non quidem amisit occasionem Ambrosius: vt
hinc quosdam hæreticos redargueret: id est Photinianos: qui principiū filio dei ex vtero vir-
ginis tribuunt: nec volunt credere ꝙ & antea fuerit. Sed quia videbat alios: id est Arrianos p-
niciosius insidiantes: quorum proculdubio error astruitur: si patris natura inuisibilis: filii ve
ro visibilis esse creditur: vtriusq; vnam, pariterq; inuisibilem asseruit esse naturam: adiūgens

etiam ſpiritus ſancti.Quod breuiter quidem ſed admirabiliter intimauit:vbi ſecut⁹ ait: Aur
certe refelli non poteſt:vel patrem:vel filium:vel certe ſpiritum ſanctum:ſi tamen eſt ſpiritus
ſancti viſio:ea ſpecie videri quam voluntas elegerit:non natura formauerit.Potuit dicere: nõ
natura monſtrauerit:ſed maluit dicere formauerit:ne ipſam ſpeciem in qua deus elegit appa-
rere:de ſua natura formare putaretur:& ex hoc vtiq; conuinceretur conuertibilis eſſe muta-
CAP.VII. bilisq; ſubſtantiæ:quod ipſe deus a fide piorum miſericors & benignus auerterit. INVISIBI 9
lis eſt igitur natura deus:non tantum pater:ſed & ipſa trinitas:vnus deus.Et quia non tantũ
inuiſibilis:verumetiam incõmutabilis:ſic apparet quibus voluerit in qua voluerit ſpecie: vt
apud eum integra maneat eius inuiſibilis incommutabilisq; natura.Deſyderium autem ve-
raciter piorum quo videre deum cupiunt:& inhianter ardeſcunt:non,opinor,in eam ſpeciem
contuendam flagrat:qua vt vult apparet quod ipſe non eſt:ſed in eam ſubſtantiam qua ipſe eſt
quod eſt.Huius enim deſyderii ſui flammam ſanct⁹ Moyſes fidelis famulus eius oſtendit:vbi
Exo.33. ait deo cum quo vt amicus facie ad faciem loquebatur:Si inueni gratiam ante te oſtende mihi
temetipſum.Quid ergo?ille non erat ipſe?ſi non eſt & ipſe:non ei diceret,Oſtende mihi temet-
ipſum:ſed oſtende mihi deum:& tamen ſi eius naturam ſubſtantiamq; conſpiceret:multo mi
nus diceret: Oſtende mihi temetipſum. Ipſe ergo erat in ea ſpecie qua apparere voluerat:
non autem ipſe apparebat in natura propria quam Moyſes videre cupiebat.Ea quippe promit
titur ſanctis in alia vita.Vnde quod reſponſum eſt Moyſi:verum eſt:quia nemo poteſt faciem
dei videre & viuere:id eſt nemo poteſt eum in hac vita videre viuens ſicuti eſt: Nam multi vi
derũt:ſed qđ volũtas elegit:non qđ natura formauit.Et illud quod ſanctus Ioannes ait:ſi recte
1.Ioannis.3. intelligitur:Dilectiſſimi:filii dei ſumus:& non apparuit quid erimus:Scimus quia cum appa
ruerit ſimiles ei erimus:quoniam videbimus eum ſicuti eſt:non ſicut homines viderunt quã-
do voluit in ſpecie qua voluit:non in natura quę in ſemetipſo etiam cum videretur latuit:ſed
Exo.33. ſicut eſt quod ab eo petebatur:cum ei diceretur:Oſtende mihi temetipſum:ab eo qui cum illo
facie ad faciem loquebatur.Non quia dei plenitudinem quiſq̃ non ſolum oculis corporis: ſed
CAP.VIII. vel ipſa mente aliquando comprehendit. ALIVD eſt enim videre: aliud eſt totum videndo A
comprehendere:quandoquidem id videtur quod præſens vtcunq; ſentitur:totum autem cõ
prehenditur videndo quod ita videtur vt nihil eius lateat videntem:aut cuius fines circum-
ſpici poſſunt:ſicut te nihil latet præſentis voluntatis tuæ:circumſpicere autem potes fines an
nuli tui.Exempli gratia:duo poſui:quorum alterum ad mẽtis obtutum:alterum ad corpora-
les oculos pertinet.Viſus enim (ſicut ille ait) ad vtrunq; referendus eſt:id eſt & ad oculos &
ad mentem. Porro ſi propterea deum nemo vidit vnq̃:quia ſicut ait diſputator:cuius verba
conſyderamus,plenitudinem diuinitatis eius nemo conſpexit:nemo mẽte aut oculis compre
hendit:Vidit enim ad vtrunq; referendum eſt:Reſtat inquirere quomodo angeli deum vide-
ant propter illud quod ex euangelio commemoraui:Angeli eorum ſemper vident faciem pa-
Matthæi.18. tris mei.Si enim & ipſis non ſicuti eſt ſed latente ſua natura in ſpecie qua voluerit apparet:ma
gis magiſq; requirendum eſt: quomodo eum nos videbimus ſicuti eſt: & ſicut Moyſes deſy-
derauit cum peteret:vt deus qui in conſpectu eius erat:oſtenderet illi ſemetipſum.Hoc eñ no
bis ſummum præmium in reſurrectione promittitur:q; erimus ęquales angelis dei:ac per hoc
ſi nec ipſi eum vident ſicuti eſt:quomodo nos ita viſuri ſumus cum eis æquales in reſurrectio
ne facti fuerimus?Sed vide quid conſequenter dicat noſter Ambroſius.Deniq; (inquit) cum
additur:Vnigenitus filius ipſe narrauit:mẽtium magis q̃ oculorum viſio declaratur.Species
enim videtur:virtus vero narratur.Illa oculis;hęc mente comprehendit.Qui pauloante dixe
rat viſionem ad vtrunq; referendam:nunc eam non menti:ſed oculis dedit:non vt opinor ne
gligenter ſua verba reſpiciẽs:ſed quia vſitati⁹ in loquẽdo ſolemus oculis attribuere viſionem
ſicut ſpeciem corpori.Nam & hic mos loquendi crebrius vſurpatur in rebus quæ locis conti-
nentur:varianturq; coloribus. Sed ſi nulla ſpecies eſſet mente contuenda:non diceretur ille
ſpecioſus forma præ filiis hominum.Neq; enim hoc ſecundum carnem dictum eſt:ſed ſecun-
Pſal.44. dum ſpeciem ſpiritalem.Dicitur ergo & ſpecies pertinens ad mentis obtutum:ſed quia vſita-
tius in corporibus dicitur vel in ſimilitudinibus corporum:ideo dixit:Species videt̃:virt⁹ ve
ro narratur:Illa oculis:hæc mente comprehenditur.Proinde narrante vnigenito qui eſt in ſi-
nu patris narratione ineffabili:creatura rationalis:mũda & ſancta:implet̃ viſione dei ineffabi
li:quã tũc conſeq̃mur cũ ęquales angelis facti fuerimus.Quia ſicut vident̃ iſta viſibilia corp̃is

ſenſibus nota:deum nemo vidit vnq̄:qm̄ ſi aliqñ eo modo viſus eſt:nō ſicut iſta natura videť
ſed voluntate viſus eſt ſpecie qua voluit apparēs latēte natura atq̄ in ſe incōmutabiliter pma
nente.Eo autem modo quo videť ſicuti eſt:nūc fortaſſe videť a qbuſdam angelis:a nobis autē
B tūc ita videbitur:cum eis facti fuerim⁹ ęquales. DEINDE cū addidiſſet:quia nec poteſtates CAP.IX.
coelorum:ſicut ſeraphin:niſi cum volūt & quemadmodū volunt videntur:vt hinc etiam con
ijceretur quanta ſit inuiſibilitas trinitatis:Tamen(inquit) etſi poteſtas nō eſt vidēdi:eſt gra-
tia promerendi vt videre poſſimus.Et ideo q habuit gratiam:meruit copiam:nos copiam nō
meremur:quia deum videndi gratiam non habemus.His itaq̄ verbis quia non ſua docet: ſed
euangelium exponit:nō hoc voluit intelligi:q̄ quidam eorum videbunt deum:quidam vero
non videbunt:quibus credentibus dedit poteſtatem filios dei fieri:cum ad eos omnes ptineat
quod dictum eſt: Videbimus eum ſicuti eſt:Sed dicendo:nos copiam non meremur: quia de-
um videndi gratiam non habemus:de hoc ſæculo ſe loqui ſignificauit:vbi quibuſdam deus li
cet non in ſua natura:ſed in qua voluit ſpecie dignatus eſt apparere:ſicut Abrahę: ſicut Iſaac:
aliiſq̄ ſilibus:cæteris vero innumerabilib⁹:q̄uis ad ſuum populum & hæreditatem æternam
pertinentibus nulla vel tali ſpecie ſe demonſtrat:In futuro autem ſęculo qui regnum acceptu
ri ſunt quod eis ab initio præparatum eſt:omnes eum corde mundo videbūt:nec in illo regno
C niſi tales erūt. ATTENDE itaq̄ quid adiungat,iam de illo ſæculo dicere incipiens:Et quid CAP.X.
mirum(inquit) ſi in præſenti ſæculo niſi quando vult dominus non videtur:in ipſa quoq̄ re-
ſurrectione non facile eſt deum videre:niſi eis q mundo ſunt corde! Et ideo beati mundo cor-
de:ipſi eñ deum videbunt.Quantos beatos iam numerauerat:& tñ videndi his deum non p
miſerat facultatem.Si ergo hi q mundo ſunt corde deum videbunt ; vtiq̄ alii non videbunt.
Neq̄ enim indigni deum videbunt:neq̄ is qui deum videre noluerit:poteſt deū videre . Cer-
nis q̄ circumſpecte loquať iam de his qui in futuro ſæculo videbunt deum : Neq̄ enim omnes
ſed qui digni ſunt.Reſurgent enim digni & indigni regno illo vbi videbitur deus ; quoniam
omnes qui in monumentis ſunt:audient vocem eius & procedent : ſed cum magna differen-
tia.Nam qui bene fecerunt in reſurrectionem vitæ:qui vero male egerunt in reſurrectionem Ioannis.5.
iudicii.Hoc iudicium pœnam æternam ſignificat:ſicut etiam illud dictum eſt:Qui non cre- Ioannis.3.
dit:iam iudicatus eſt.Qđ ergo ait ſanctus Ambroſius:Neq̄ is qui deum videre noluerit : po- Ambroſius
teſt deum videre:quid aliud intelligi voluit:niſi quia is qui mundando cordi curam tanta te ſuper Lucā.
dignam non vult impendere:non vult deum videre! Vide proinde quid adiungat. Nec in lo-
co(inquit)deus videtur:ſed mundo corde.quid euidēti⁹:quid expreſſius dici potuit! Ab hac
igitur viſione diabolus & omnes angeli eius:& omnes cum eis impii ſine vlla nebula dubita-
tionis excluſi ſunt:quoniam mundo corde non ſunt.Ac per hoc quod ſcriptū eſt in libro Iob:
veniſſe angelos in conſpectu dei:& veniſſe cum eis diabolum:non ideo diabolus deum vidiſſe
credendus eſt.Ipſi enim dicti ſunt veniſſe in conſpectu dei:non deus in conſpectum eorū. Ve-
niunt autem in conſpectum noſtrum quæ videmus:non a quibus videmur. Venerunt ergo ſi
cut in multis codicibus legitur:vt aſſiſterent coram deo:non vt coram ipſis deus.Nec eſt op⁹
hoc loco immorari:vt pro viribus noſtris conemur oſtendere quomodo & hoc temporaliter
fiat:cum in dei conſpectu ſint omnia ſemper.Nunc enim quæritur quomodo videatur deus:
non ea ſpecie qua & in iſto ſæculo quibuſdam voluit apparere:quando non ſolum cum Abra-
ham aliiſq̄ iuſtis:verumetiam cum Cain fratricida locutus eſt:Sed quomodo videatur in illo
regno vbi eum videbunt filii eius ſicuti eſt. Tunc quippe ſatiabitur in bonis deſyderium eo-
rum:quo deſyderio flagrabat Moyſes:cui loqui ad deum facie ad faciem non ſufficiebat: & di
cebat:Oſtende mihi temetipſum manifeſte:vt videam te:tanq̄ diceret:quod in pſalmis ex eo- Exod.33.
dem deſyderio canitur:Satiabor cū manifeſtabitur gloria tua.Quo deſyderio ardebat & Phi- Pſalm.16.
lippus:& ſic ſatiari cupiebat dicens:Oſtende nobis patrem & ſufficit nobis.De hac viſione lo- Ioannis.14.
quens/eius etiam ipſe amator & deſyderator Ambroſius,non in loco(inquit)deus videtur:ſi
cut ad ilicem Mambræ:ſicut in monte Sina:ſed mundo corde.Et ſequitur:Sciens quid deſy-
deret:& quid æſtuet:& quid ſperet.Nec corporalibus(inquit) oculis deus quæritur:quibus
ſe oſtendit Abraham:Iſaac:Iacob:& aliis in hoc ſæculo:Nec circumſcribitur viſu: propter il-
lud quod dictum eſt:Poſteriora mea videbis:Nec tactu tenetur:ſicut luctatus etiam eſt cum
Iacob:Nec auditur affatu : ſicut non ſolum a tot ſanctis: verumetiam a diabolo auditus eſt:
Nec ſentitur inceſſu:ſicut aliquādo cum in paradiſo deambularet ad veſperam. Vides quem-
admodum vir ſanctus enitatur noſtras mentes ob omnibus carnis ſenſibus euocare:vt aptas

faciat ad videndum deum. Et tñ quid agit talis extrinsecus plantator & rigator:nisi intrinsecus operetur qui dat incrementum deus? Quis enim sine adiutorio spiritus dei cogitare valeat esse aliquid magisq̃ esse q̃ omnia quæ per corpus sentiuntur:quod nec in loco videatur:nec quærendum sit oculis:nec audiatur affatu:nec tactu teneatur:nec sentiatur incessu:& videatur tamen sed mundo corde? Neq; enim de hac vita ille loquebatur cum hoc diceret:quando quidem ab hoc sæculo in quo de⁹ apparuit:non sicuti est:sed in specie qua voluit: quibus voluit:satis discreuit sæculi futuri vitam discretione apertissima vbi ait: Et quid mirum si in præsenti sæculo nisi quando vult dominus:non videtur? In ipsa quoq; resurrectione non facile est
Matthæi.5. deum videre:nisi his qui corde sunt mũdo. Et ideo beati mundo corde:quoniã ipsi deum videbunt. Hinc iam de illo sæculo dicere exorsus est:vbi deum videbunt:non omnes qui resurgẽt:sed qui resurgent ad vitam æternam:non indigni de quib⁹ dictum est: Tollatur impius ne videat claritatem dei:sed digni de qualibus dixit ipse dominus cum præsens nõ videretur: Qui
Ioannis.14. diligit me mandata mea custodit: Et qui diligit me:diligetur a patre meo:& ego diligam eum:& ostendam meipsum illi. Nec hi quibus dicetur: Ite in ignem æternum:qui paratus est dia-
Matthæi.25. bolo & angelis eius: Sed hi quibus dicetur: Venite benedicti patris mei percipite regnũ quod vobis præparatum est ab initio mundi. Illi quippe ibunt in combustionem æternam:Iusti au-
Ioannis.17. tem in vitam æternam. Et quæ est vita æterna:nisi quod ipse vita,alibi dicit: Hæc est autem vita æterna:vt cognoscant te vnum deum verum & quem misisti Iesum Christum. Sed sic,quo modo promisit ostensurum seipsum dilectoribus suis cum patre vnum deum:non quomodo in hoc sæculo in corpore visus est a bonis & a malis. Et in iudicio enim futuro quo sic venturus
Matthæi.25. est:quomodo visus est iens in coelum:hoc est in eadem forma filii hominis:eandem formã
Zacha.12. videbunt:quibus dicturus est: Esuriui & non dedistis mihi manducare:quia & iudei videbũt:
Philipp.2. in quem pupugerunt:non illam dei formam: in qua non rapinam arbitratus est esse æqualis deo:in illa dei forma tunc videbunt eum sicuti est. Nec ideo videbunt:quia pauperes spiritu in hac vita fuerunt:quia mites:quia lugentes:quia esurientes & sitientes iustitiam:quia misericordes:quia pacifici:quia persecutionem passi propter iustitiã:q̃uis & hæc omnia iidem ipsi passi sunt:sed quia mundo sunt corde. Ideo quippe inter illas beatitudines cum omnia faciant qui cor mundum habent:non est tamen alicubi positum:deum videbunt:nisi vbi dictum est:
Matthæi.5. Beati mundo corde:quoniam mundo corde videbitur:qui nec in loco videtur:nec oculis corporalibus quæritur:nec circumscribitur visu:nec tactu tenetur:nec auditur affatu:nec senti-
Ioannis.1. tur incessu. Deum enim nemo vidit vnq̃:vel in hac vita sicuti ipse est:vel etiam in angelorum vita:sicut visibilia ista quæ corporali visione cernuntur. Quia vnigenitus filius qui est in sinu patris,ipse narrauit. Vnde non ad oculorũ corporalium:sed ad mentium visionem dictum est
CAP.XI. pertinere quod narrat. SED rursus ne desyderium nostrũ a corporis sensu ad alium corporis sensum migraret:hoc est ad aures ab oculis:ideo cum dixisset:nec corporalibus deus oculis quæritur:nec circumscribitur visu:nec tactu tenetur:addidit etiam: Nec auditur affatu:vt si possumus vnigenitum filium qui est in sinu patris:sic intelligamus narrantem:quoniam & verbum est:non sonus auribus strepens:sed imago mentibus innotescens:vt illic interna & ineffabili luce clarescat quod dictum est: Qui me videt:videt & patrem:quod hic Philippo dicebatur quando videbat & non videbat. Sequitur enim huius visionis eximius concupitor Am-
Ambrosius super Lucã. brosius dicens: Et cum absens putatur videtur:& cũ præsens est non videtur. Non dixit cũ absens est:sed cum absens putatur. Nunq̃ enim absens est qui cœlum & terram implet:nec spatiis includitur paruis magnisq; diffunditur:sed vbiq; totus est & nullo continetur loco. Hoc qui excedente mente intelligit:videt deum:& cum absens putatur. Qui autẽ hoc non potest:oret & agat vt posse mereatur:nec ad hominem disputatorem pulset vt quod non legit legat: sed ad deum saluatorem:vt quod non valet valeat. Vnde autem dixerit: Et cum præsens est non videtur:consequenter aperuit dicens: Deniq; nec apostoli omnes Christum videbãt. Et ideo ait: Tanto tempore vobiscũ sum: & adhuc me nõ cognouistis? Ecce quomodo deus præ-
Ioannis.14. sens erat & non videbatur. Sed quare non ausus est dicere: deniq; nec apostoli Christum videbant: sed ait: Nec apostoli omnes:tanq̃ aliqui tunc viderent ea visione in qua ipse & pater vnum sunt? An forte illud attendit:q̃ cum Petrus dixisset: Tu es Christus filius dei vi-
Matthæi.16. ui:responsum accepit: Beatus es Simon Bariona:quia non tibi reuelauit caro & sanguis:sed pater meus qui in coelis est? Q̃uis illa reuelatio vtrum per fidẽ tãtũ rei creditæ:an p visionẽ cõ

spectę facta in eius mente fuerit:nõ mihi videatur elucere:cum & ipse Petrus tam paruulum
se adhuc illi ostenderet:vt timeret ne amitteret morientẽ:quẽ filiũ dei viui:hoc est vitę fontem
E fuerat paulo ante confessus. DEINDE potest mouere:quomõ iam ipsa dei substantia videri CAP.XII.
potuerit a quibusdã in hac vita positis:propter illud quod dictũ est ad Moysen: Nemo potest Exodi.33.
faciem meam videre & viuere:nisi quia potest humana mens diuinitus rapi ex hac vita ad an
gelicam vitam:anteq̃ per istam cõmunem mortẽ carne soluatur. Sic enim raptus est qui audi-
uit illic ineffabilia verba:quæ non licet homini loqui:vbi vsq; adeo facta est ab huius vitæ sen- 2.Corint.12.
sibus q̃dã intẽtionis auersio:vt siue in corpore:siue extra corpus fuerit:id est vtrũ sicut solet in
vehementiori extasi,mens ab hac vita in illam vitam fuerit alienata manẽte corporis vinculo:
an omnino resolutio facta fuerit qualis in plena morte contingit,nescire se diceret. Ita fit vt &
illud verũ sit quod dictũ est:Nemo potest faciem meam videre & viuere:quia necesse est abstra
hi ab hac vita mentẽ:quando in illius ineffabilitatem visionis assumitur:Et non sit incredibile
quibusdã sanctis nondũ ita defunctis:vt sepelienda cadauera remanerent:etiã istã excellentiã
reuelationis eius cõcessam fuisse. Quod existimo cogitasse illum qui noluit dicere:Nec aposto
li Christũ videbant:sed ait:nec apostoli omnes Christũ videbant:credens quibusdam eorum
diuinitatis ipsius visionem de qua loquebatur,etiam tunc potuisse donari:Certe propter bea
tum Paulum:quia & ipse q̃uis nouissimus vtiq; apostolus erat:qui de sua ineffabili reuelatio-
ne non tacuit. Q̃q̃ & illi fidelissimo antiquo famulo dei Moysi mirum:vbi in hac terra labora
turo populũq; illũ adhuc recturo concessum est quod petiuit vt claritatẽ domini videret. Cui
dixerat:Si inueni gratiã ante te ostẽde mihi temetipsum manifeste. Accepit enim in præsentia Exodi.33.
congruum responsum:q̃ faciẽ dei videre non posset:quã nemo videret & viueret : hoc modo
significante alterius potioris vitæ illam esse visionem. Deniq; in verbis dei futuræ Christi ec-
clesiæ mysteriũ figuratũ est. Gestauit quippe Moyses typum populi Iudæorũ in Christum pas
sum postea credituri. Ideo dictum est illi:Cum transiero posteriora mea videbis:Et cętera quę Vbi supra.
ibi dicuntur:mirabili sacramento prænuntiant ecclesiam post futuram:vnde modo longũ est
disputare. Quod autẽ dicere instituerã:desyderio eius etiam illud quod petierat fuisse conces-
sum:in libro numerorum postea monstratum est:vbi dominus arguit contumaciam sororis
ipsius:& dicit aliis prophetis in visione se apparere & in somno:Moysi autem per speciem:non
per ęnigmata:vbi etiam addidit dicens:Et gloriam domini vidit. Quid ergo est q̃ eum sic fecit Numeri.12.
exceptum:nisi forte quia illa contemplatione dignum etiam tũc habuit populi sui talem recto
rem & ministrũ in tota domo sua fidelem:vt quẽadmodum concupiuerat videret deum sicu-
F ti,est:quæ contemplatio cunctis filiis in fine promittitur. ISTA credo considerans vir ille
sanctus cuius verba tractamus:Nec apostoli (inquit) oẽs Christũ videbant:quoniã forte aliq CAP.XIII.
eorũ etiã ipso tẽpore viderant secundũ ista quæ dixi. Vt aũt probaret q̃d dixit:quia nõ omnes
videbãt:continuo subiecit. Et ideo ait: Tanto tempore vobiscum sum & adhuc me non cogno Ioannis.14.
uistis. Deinde subiungens a qualibus deus videatur illa cõtemplatione sicuti est:Qui eñ co-
gnouit (inquit) quæ sit latitudo:& longitudo:& altitudo:& profundũ:supereminentẽ scien-
tiæ charitatẽ Christi:vidit & Christum:vidit & patrẽ. Ego hæc verba apostoli Pauli sic intelli
gere soleo:in latitudine bona opera charitatis:In longitudine perseuerantiã in bonis vsq; in fi-
nem:In altitudine spem cęlestiũ pręmiorũ:In profundo inscrutabilia iudicia dei:vnde ista gra-
tia in homines venit:Et hũc intellectum coaptare etiã sacramento crucis:vt in latitudine acci
piatur transuersum lignũ:quo extenduntur manus propter operũ significationẽ:In longitudi
ne ab ipso vsq; in terrã vbi totum corpus crucifixum stare videtur:quod significat persistere:
hoc est longanimiter permanere. In altitudine ab ipso transuerso ligno sursum versus quod ad
caput eminet:propter expectationẽ supernorũ:ne illa bona opera atq; in eis perseuerantia pro-
pter beneficia dei terrena atq; tẽporalia facienda credant:sed potius propter illud quod desup
sempiternũ sperat fides quæ per dilectionẽ operat̃. In profundo aũt pars illa ligni quæ in terræ Gal.5.
abdito defixa latet:sed inde consurgit omne illud quod eminet:sicut ex occulta dei voluntate
vocatur homo ad participationem tãtæ gratiæ:alius sic:alius autem sic. Supereminentẽ vero
scientiæ charitatem Christi:eã profecto vbi illa est pax quæ præcellit omnẽ intellectũ. Sed siue
hoc in apostolicis verbis etiã ille senserit euangelicus disputator:siue aliud aliquid forrasse cõ
gruentius:vides tamen etiã hoc ni fallor, a regula fidei nõ aberrare. Vnde autẽ n̄sic agimus p
pter conuitũ spiritalẽ:cũ dixisset:Qui cognouit quæ sit latitudo:& longitudo:& altitudo:&
profundum:& supereminentẽ scientiæ charitatem Christi:videt & Christum:videt & patrẽ:

ne alicui tardissimo de corporali visione dicere videretur:Nos eñ (inquit) iam secundũ carnẽ non nouim⁹ Christũ:sed secundũ spiritũ.Spiritus enim ante faciem nostrã Christus dominus.Quod ait hoc loco:nouimus:secundũ fidẽ dixit:quæ nũc est:nõ secundũ contẽplationem quę tunc erit:quia & illud nouimus quicquid fide non ficta etiam si nondũ per speciẽ contuendo:iam tamen inconcusse credendo retinemus.
2.Corint.5. Deniq; cum dixisset:Iam nõ se secundũ carnẽ
Threñ.4. Christum nosse sicut apostolus ait:& addidisset testimoniũ de propheta:Spiritus enim ante faciem nostram Christus dominus: cõtinuo subiecit:Qui nos in omnem plenitudinen dei misericordia sua implere dignetur:vt videri possit a nobis.Certe manifestum est ꝙ illam notitiam: vbi dixerat:nouimus:ex fide posuit:ex qua modo iustus viuit:non ex contemplatione qua deum videbimus sicut est.Hanc enim sibi & nobis consequenter optauit futuramq; significauit dicendo:Qui nos in omnem plenitudinẽ dei misericordia sua implere dignetur:vt videri possit a nobis.

CA.XIIII. HANC plenitudinem dei quidam in sermone apostoli sic intellexerunt:vt putarent nos hoc futuros omnino quod deus est.Hæc enim verba sicut recognoscis:apostolus posuit ita loquens: Cognoscere etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi:vt impleamini in omnem plenitudinem dei. G

Ephesi.3. Quapropter (inquiunt) si aliquid minus q̃ deus habebimus:& in aliquo minores erimus:quomodo implebimur in omnem plenitudinẽ dei!Sed quoniam implebimur,profecto erimus æquales.Auersaris istum vtiq; & detestaris humanæ mentis errorem:scio:recte facis:Sed quomodo intelligenda sit ista plenitudo qua dictum est implẽdos nos esse in omnem plenitudinem dei:postea si deus voluerit pro viribus quas dederit differemus.Nunc autem quod mihi proposueras:& ad explicãdum difficile videbatur:vtrum explicatum sit:diligenter attende recolendo quæ dicta sunt.Si enim quæris:vtrum possit deus videri!Respondeo:potest.Si quæris vnde sciam!Respondeo:quia in veracissima scriptura legi

Matthæi.5. tur:Beati mundo corde:quoniam ipsi deum videbunt:& cætera talia.Si quæris quomodo dictus sit inuisibilis si videri potest!Respondeo:inuisibilem esse natura:videri autem cum vult sicut vult:plurimis enim visus est:non sicuti est:sed quali specie illi placuit apparere.Si quæris quomodo eum vidit:vel Cain sceleratus quando de suo scelere ab illo interrogatus & iudi-

Geñ.4. catus est:vel etiam ipse diabolus:quando venit cum angelis vt cum illo assisteret:Si beati mun-

Iob.1.&.2. do corde quoniam ipsi deum videbunt!Respondeo:non quidem esse consequens:vt etiam videant deum qui voces ab eo factas aliquando audiunt.Neq; enim viderunt eum qui audierũt

Ioannis.12. quando dixit ad filium:Et clarificaui & clarificabo iterum:Veruntamen non esse mirandum si aliqui etiam non mundo corde viderunt deum in specie:quia voluntas eius fecerit latente inuisibili & apud se incommutabili manente natura.Si quæris vtrum etiam sicuti est/possit aliquando videri!Respondeo:filiis hoc esse promissum:de quibus dictum est:Scimus quia cũ

1.Ioan.3. apparuerit similes ei erimus:quoniam videbimus eum sicuti est.Si quæris vnde eum videbimus!Respondeo:vnde angeli vident:quibus tunc erimus æquales:Sicut enim videntur ista

Ioannis.1. quæ visibilia nominantur:deum nemo vidit vnq̃:nec videri potest:quoniam lucem habitat

1.Timot.6. inaccessibilem:& est natura inuisibilis sicut incorruptibilis:quæ contextim posuit apostolus

1.Timoth.1. dicens:Regi autem sæculorum inuisibili:incorruptibili:quia sicut nunc incorruptibilis nec postea corruptibilis:ita non solum nunc sed etiã semper inuisibilis.Nec in loco enim videtur: sed mundo corde:nec corporalibus oculis quæritur:nec circumscribitur visu:nec tactu tene-

Ioannis.1. tur:nec auditur affatu:nec sentitur incessu.Vnigenitus autem filius qui est in sinu patris, diuinitatis naturam atq; substantiam insonabiliter narrat.Et ideo dignis idoneisq; tanto con-

Ephe.1. spectu oculis etiam inuisibiliter monstrat.Ipsi autem sunt oculi:de quibus apostolus dicit: Il-

Psal.12. luminatos oculos cordis vestri:Et de quibus dicit:Illumina oculos meos ne vnq̃ obdormiam

2.Corint.3. in morte:nequando dicat inimicus & cætera.Dominus enim spiritus est. Vnde qui adhæret

1.Corint.6. domino/vnus spiritus est.Proinde qui potest deum inuisibiliter videre:ipse deo potest incor-

CAP.XV. porabiliter adhærere.¶ PVTO.iam non esse in quæstione quam proposuisti,amplius quod requiras. H

Sed in hac tota nostra disputatione:cõsydera quid videris:quid credideris:quid adhuc nescias:siue quia non dixi:siue quia non intellexi:siue quia non iudicasti esse credendum:& ea quæ vera esse vidisti:adhuc discerne vnde videris:vtrum recolendo illa te vidisse per corpus: sicut corpora cœlestia & terrestria:an vero nunq̃ oculis corporalibus ea attigeris visibus:sed sola mente intuens vera & certa esse perspexeris:sicut voluntatẽ tuã:de qua ego tibi credere loquenti possum:eã vero vt abs te videt̃ videre ipse nõ possum.Et cũ hęc ita discreueris:etiã id attende vnde discernas:q̃uis enim alia corpore alia mẽte videamus:horũ tamẽ duorũ generum

ipsa discretio videtur mente nõ corpore: & ea quæ mēte cõspiciunt: nõ indigent vllo corporis
sensu: vt ea vera esse nouerimus. Quę autē p corpus vident: nisi mens adsit quę talia nuntiata
suscipiat: nulla possunt scientia contineri: & quæ nuntiata quasi suscipere perhibetur: foris ea
relinquit. Sed eorũ imagines: id est corporales similitudines corporũ, incorporabiliter cõmen
dat memoriæ: vnde cũ voluerit & potuerit: velut de custodia productas atq; in conspectu co-
gitationis exhibitas iudicet. Et cũ volet etiam ista duo discernit: quid in specie corporali foris
reliquerit: qd eis simile intus aspiciat: & illud absens hoc præsens esse dignoscit. Sicut me absen
te faciem mei corporis cogitas: & illa tibi est imago præsens: Absens aũt facies cuius imago est
hoc corpus: Illa vero incorporea corporis similitudo est. His ergo quæ vides diligenter fidēter
q; perspectis atq; distinctis: attende quæ credis in hoc ipso sermone toto: ex quo ad te loqui his
literis cœpi: & in eis ipsis quibus non visis accõmodas fidē: ipsa testium pondera discernendo
perpende. Neq; enĩ mihi sic credis: quēadmodum Ambrosio: de cuius libris tanta illa testimo- Ambrosius.
nia posui. Aut si ambobus nobis æqua lance putas esse credendũ: nunquid vllo modo euange
lio nos comparabis: aut scripta nostra scripturis canonicis coæquabis? Profecto si recte in diiu-
dicando sapis: longe nos infra vides ab illa authoritate distare: & me quidem longius: sed vtri-
q; nostrum quantumlibet credas: vtrũq; illi excellentiæ nequaq̃ comparas. Quocirca id quod
scriptum est: Deum nemo vidit vnq̃: Et lucē inhabitat inaccessibilē: quē nemo hominũ vidit Ioannis.1.
nec videre potest: Et beati mundo corde quia ipsi deum videbũt: Et quicquid ex illis libris san 1.Timot.6.
ctis cõmemoraui: firmius credis q̃ id qđ dicit Ambrosius: Nec in loco deus videt: nec corpora- Matthæi.5.
libus oculis quæritur: nec circũscribitur visu: nec tactu tenet: nec auditur affatu: nec sentitur
incessu. Talem quippe esse intellexit vel credidit deũ: qui mundo corde conspicitur. Hanc au-
tem etiā meam sententiā esse confiteor. Aliter ergo ista: aliter illa diuina verba in fide recipis.
De nobis enim tibi subest fortasse aliquis scrupulus: ne in his diuinis eloquiis aliquid minus di
lucide intelligamus: & nõ sicut dicta sunt: sed sicut suspicamur exponant a nobis. Fortasse enĩ
dicis apud teipsam: Quid & si mundo corde videtur deus: & in loco tamen videtur? aut quid
si oculis etiā corporalibus deum videbũt qui mũdo sunt corde: cum corruptibile hoc induerit 1.Corint.15.
incorruptionem: quando erimus æquales angelis dei? Quantũ ergo nobis credere debeas vel Lucę.20.
non debeas fortassis ignoras: & vel plus vel minus q̃ debes nobis credendo: ne fallaris attendis
diuinis autem scripturis: etiam nondum perspicue intellectis credendum esse nõ dubitas. Sed
hanc consyderationem credendi vel non credendi: & difficultatem scientiæ & dubitationem
æstus & piam fidem quæ diuinis debetur affatibus: in tua mente ita vt sunt attendis & vides
nec de his omnino q; apud te ita sint: siue vt dixi: siue vt ipsa potius nosti: aliquid ambigis.
Vides itaq; fidem tuam: vides dubitationem tuam: vides studium tuum voluntatemq; discē
di: & cum authoritate diuina mouearis ad credenda quæ non vides: hæc te tamen credere in-
cunctanter vides: distribuis & discernis hæc omnia. NVM ergo his oculis cordis tui qui- CAP.XVI.
I bus hæc omnia vera & certa esse contueris: vbiq; præsentia inuisibiliter cernis atq; discernis:
vllo modo corporeos oculos comparabis? Cum etiam de ipsis rebus visibilibus: quæ corpora-
lium oculorum acie quodammodo radiantur: & de ipsis corporeis oculis eorumq; acie: qualis
cunq; & quantacunq; sit: quantum distet ab inuisibilibus: non excellentioribus, quibus etiam
nobis non visis fidem debes: sed ab his quæ commemoraui: quæ nõ credis absentia sed præsen
tia mente contueris: non eisdem ipsis carnis oculis sed illis interioribus iudices. Cum ergo in-
teriores oculi iudices sint oculorum exteriorum: isti autem illis quodam officio nuntiandi &
in ministerio famulentur: multaq; illi videant quæ isti non vident: nihil isti videant: vnde illi
non tanq̃ præsides iudicent: quis non illos istis incomparabili æstimatione præponat? Quæ
cum ita sint: obsecro te, cum agitur in te ipsa hoc tam grande negotium: cum ab exterioribus
interiora distinguis: atq; illa istis ineffabiliter anteponis: cumq; istis foris relictis in illis intrin-
secus demoraris: & ea suis quibusdam incorporalibus finibus metiēdo iudicas: in nulla te pu
tas: an in aliqua luce versari? Ego enim existimo q; tanta ibi & talia: tam vera: tam clara: tam
certa videri sine luce non possunt. Ipsam ergo lucem in qua cuncta illa perspicis, intuere: & vi-
de vtrum ad eam possit accedere vllus corporeorum radius oculorum. Profecto non potest.
Attende etiam: & vtrum in ea videas vlla locorum spatia vel interualla: respõde: nihil ibi tale
vt arbitror inuenis: sed vigilanter abigis ab aspectu intimo quicquid imaginum corporalium
exterioris hominis sensus inuexit. Sed forte difficile est: Irruit enim de consuetudine corpo-
ralis vitæ: in eos quoq; interioris oculos turba phantasmatum in similitudinibus corporum:

cui resistere conetur: saltē authoritate diuina exclamaui dolēs in illa breui epistola & dixi: Au
Ioannis.4. diat caro carnalibus cogitatiōibus ebria. Spiritus est deus. Neq; eñ cuiusq̄ magis q̄ etiā ipsam
meā mentē ab huiusmodi vanitate illa increpatione compescui. Facilius quippe inclinamur ad
solita: & amicū est infirmitati humanæ corporalem conuersationem introrsus vel mittere vel
admittere: nō nisi sana cōsistat: sed nisi languida quodam modo / aut incumbat / aut iaceat. Pro
inde si non potes aciem mentis tuæ a corporearū similitudinum quasi nubilo perspicue serena
re: eas ipsas apud teipsam vigilanter attende. Intuere coelum & terram constādo: sicut oculis
corporis cernendo consuesti: easq; imagines coeli & terræ quæ ante oculos cogitationis pro-
ductæ sunt; vide similitudines corporum esse non corpora. Sic ergo iudica contra teipsam
pro teipsa: Si non potes omnifariam corporalium qualitatum imaginarias formas ab acie tuæ
mentis abigere: & vnde vinceris inde conuince. Neq; enim est, vt opinor, quisq̄ etiam talibus
imaginationibus ita deditus: vt credat sic esse in memoria sua: vel in ipso conspectu cogitatio-
nis suę solem: lunam: stellas: amnes: maria: montes: colles: vrbes: parietes deniq; domus suę vel
etiam cubiculi sui: & quicquid per oculos corporis tale cognouit & tenet: vt locorum spatiis
atq; interuallis siue stent siue moueantur. Porro si ea quæ in animo nostro sunt corporalia lo-
cisq; simillima: non tamen locorum spatiis atq; finibus cōtinentur: nec interuallis localibus in
nostra memoria reponuntur: quantomagis illa quæ nullam gerunt similitudinem corporum:
Gal.5. Charitas: gaudium: longanimitas; pax: benignitas; bonitas: fides: mansuetudo: continentia:
nulla locorum spatia tenent: nulla intercapedine separantur: aut aliqua oculi cordis quo ra-
dios suos mittāt: & ea videant: interualla conquirunt? Nōne omnia in vno sunt sine angustia
& sine terminis? nota sunt sine circūitu regionū? Aut dic in quo loco videas charitatem: quæ
tamen intantum tibi cognita est: inquantum eā potes mentis acie contueri: quam nō ideo ma
gnā nosti: quia ingentem aliquam molem conspiciendo lustrasti; nec cū tibi intus coquitur:
vt secundū eam viuas: vllis perstrepit sonis: nec vt eam cernis: corporalium lumē erigis oculo
rum: nec vt eam fortiter tenes corporalium vires pręparas lacertorū: nec cū tibi venit in men-
tem: sentis eius incessum. Ecce etiam charitas quantulacunq; in nostra voluntate consistit no
bisq; conspicua est: nec in loco videtur: nec corporalibus oculis quæritur: nec circumscribitur
visu: nec tactu tenetur: nec audit̄ affatu: nec sentit̄ incessu: quāto magis deus ipse cuius hoc
1.Corint.4. ipse in nobis est? Nam si interior homo noster quantulacunq; imago eius: non de illo genitus:
sed ab illa creata: q̄uis adhuc renouetur de die in diem: vel tamē in tali luce habitat: quam nul
10.de Geñ. lus oculorum corporalium sensus accedit: Si ea quę in illa luce cordis oculis intuemur: & dis-
ad literā.ca. cernuntur inter se: & nullis locorum spatiis separantur: quanto magis deū qui lucem habitat
24.25.&.32. inaccessibilem corporis sensibus: quibus nec ipsius nisi mundi potest esse cordis accessus: non
solum iudicio rationis: sed amoris quoq; appetitu præposuerimus: quāto id magis valebimus
Psal.102. donec sanentur omnes languores animæ nostræ ab illo qui propitius fit omnibus iniquitati-
bus nostris? In hac enim viuaciore vita facti spiritales poterimus omnia diiudicare: ibi vero a
1.Corint.2. nemine diiudicari. Animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus dei: Stultitia enim
CA.XVII. est illi: & non potest scire quoniam spiritaliter diiudicatur. Q; Si nondum possimus pręfer K
re lucē iudicantē: & luci de qua iudicatur præferre vitam intelligentē: vitæ tātūmodo sentien
ti præferre naturam: non alibi hoc est: alibi illud: sed omnia quæ habet in vno simul habentem
sicuti est nostra intelligentia & natura: quæ ita partibus constat: vt minus sit dimidia q̄ tota:
sicuti est omne corpus: superfluo de rebus quāris ac talibus disputamus. Si aūt hoc iam possu
mus: aliqd melius q̄ intellectū nostrū deū esse credamus: vt pax eius q̄ excellit omnē intellectū:
Philip.4. custodiat corda nostra & intelligētias nostras in Christo Iesu. Ipsa eñ pax quę pręcellit oēm in
tellectū: non est vtiq; minor nostro intellectu. Et cū iste sit oculis corporalibus visibilis: illa pu
tetur esse visibilis: an aliud pax dei: aliud splendor dei: cum ipse sit vnigenitus filius: cuius & il
la charitas quæ supereminet scientiæ: cuius cognitione implebimur in omnem plenitudinem
dei: vnde est nostræ mētis luce inferior: quæ illa illuminante tribuitur. Porro si ista inaccessibi
lis est oculis carnis: quanto magis illa quæ huic incomparabiliter est supereminens? at per hoc
cū sit aliqd nostrū visibile: sicut hoc corpus: aliud vero inuisibile: sicut hō interior: & cum opti
mū nostrū: hoc est mēs atq; intelligētia inuisibile sit oculis corporis: quomō id qđ est meli⁹ opti
CA.XVIII mo nostro visibile erit inferiori nostro? ARBITROR te iā cōcedere his oib⁹ cōsyderatis: re- L
cte dictū esse: q; deus nec in loco videt̄ sed mūdo corde: nec corporalib⁹ oculis q̄rit̄: nec circūscri
bitur visu: nec tactu tenetur: nec auditur affatu: nec sentitur incessu. Et si quid in his nimis in

telligimus:vel aliter ſapimus:id quoq; nobis reuelauit:ſi in quod peruenimus:in eo ambule-
mus.Peruenimus autem vt credamus ꝙ deum nemo vidit vnq̃:Et ꝙ deus lux eſt:& tenebræ Ioannis.1.
in eo ſunt nullæ:Et ꝙ apud eum non eſt commutatio:nec momenti obumbratio:Et ꝙ lucē ha 1.Ioannis.1.
bitat inacceſſibilem:quem nemo hominum vidit:nec videre poteſt:Et ꝙ pater & filius & ſpiri Iacobi.1.
tus ſanctus vnus deus eſt ſine vlla diuerſitate & ſeparatiõe naturę:Et ꝙ ſimiles ei erimus:quo 1.Timot.6.
niam videbimus eum ſicuti eſt:Et ꝙ deus charitas eſt:& qui manet in charitate in deo manet, 1.Ioannis.5.
& deus in illo manet:Et ꝙ pacem & ſanctificationē ſectari debemus:ſine qua nemo poterit vi- 1.Ioannis.3.
dere deum:Et ꝙ corruptibile hoc & mortale corpus noſtrum in reſurrectione commutabitur 1.Ioannis.4.
& induet incorruptionem atq; immortalitatem:Et quia ſeminatur corpus animale:reſurget Hebræ.12.
corpus ſpiritale:transfigurante domino corpus humilitatis noſtræ:vt conforme faciat corpo- 1.Corint.15.
ri gloriæ ſuæ:Et ꝙ deus fecit hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam:Et ꝙ ſpiritu mē- Philippen.3.
tis noſtræ renouamur in agnitione dei ſecundum imaginem eius qui creauit nos.In his autem Gene.1.
& huiuſmodi ſcripturarum ſanctarum auctoritatibus per fidem ambulantes:qui dato vel di- Epheſi.4.
uinitus adiuto intellectu ſpiritaliter profecerũt:& ſpiritalia ſpiritalibus comparare potuerũt
viderunt melius videri mente q̃ corpore:& ea videri mente:quæ non continentur locis:nec
quæ locorum interuallis ſepararentur:nec minora eſſent in parte q̃ in toto.Hinc eſt ꝙ fiducia
liter ille dicit:ꝙ nec in loco deus videt̃:ſed mũdo corde:nec corporalibus oculis quęrit̃:nec cir
cunſcribit̃ viſu:nec tactu tenet̃:nec audit̃ affatu:nec ſentit̃ inceſſu. Vnde quia & inuiſibilis
in ſcripturis ſanctis eius ſubſtãtia cõmendat̃:& viſus eſſe a pluribus per corpus & corporalib⁹
locis in eiſdē authoritatibus inuenit̃:aut ſpiritu quo corporales cernunt̃ imagines:per aliquã
licet incorporeã,tñ ſimilitudinē corporis:ſicut in ſomnis vel in extaſi:ſecernit ille vir ſanctus
dei naturã ab huiuſmodi viſionibus:eaſq; dicit eſſe quas dei voluntas elegiſſet:nõ quas natu
ra formaſſet.Facit eñ deus iſtas ex quib⁹ vult:vt cui vult,quãdo vult,appareat:ſua latēte at-
q; in ſe incõmutabiliter manente ſubſtãtia. Si eñ voluntas noſtra apud ſe manēs & latens ſine
vlla incõmutatiõe/per quas ſe vtcũq; oſtēdat/exprimit voces:quãto facilius deus omnipotēs
ſua latente atq; incõmutabiliter manēte natura:in qua voluerit ſpecie poteſt cui voluerit ap-
M parere:q ex nihilo creauit oĩa atq; in ſe manēs innouat oĩa! AD eã vero viſionē qua videbi- CAP.XIX.
mus deũ ſicuti eſt:mũdanda corda cõmonuit. Quia eñ corpora cõſuetudine loquēdi viſibi-
lia nominant̃:propterea deus inuiſibilis dicit̃ ne corpus eſſe credatur:nõ quia corda munda
ſuæ ſubſtantię contemplatione fraudantur:cũ hic ſumma & magna merces deũ colentibus &
diligētibus promittat̃:dicente ipſo domino:quando corporalibus oculis viſibiliter apparebat:
& inuiſibilē ſe cõtuendum mundis cordibus promittebat:Qui diligit me diliget̃ a patre meo Ioannis.14.
& ego diligã eum:& oſtendã meipſum illi.Hæc quippe natura eius æqualiter cũ patre inuiſibi
lis:ſicut æqualiter incorruptibilis eſt:quæ ſicut ſupra dictũ eſt:cõtinuatim apoſtolus poſuit:
diuinã ſubſtantiã qua potuit hominibus prædicatione cõmendãs:quã ſi oculi corporales in re
ſurrectione mutata corporũ qualitate cõſpiciunt:viderint q hoc poſſint aſtruere:me plus mo
uet illius ſentētia:q nec in ipſa reſurrectione hoc corporalibus oculis ſed mundis cordibus tri
buit. ET de ſpiritalis quidē corporis qualitate quod reſurrecturis promittit̃:vel diſcere aliq̃d CAP.XX.
adhuc vel quærere nõ recuſo.Si tamē de hac re diſputãtes illis vitiis carere poſſumus:quę plæ
N rũq; ſtudiis humanis & cõcertationibus excitant̃:dũ ſupra q̃ ſcriptũ eſt vnus pro altero infle-
tur aduerſus alterum:ne dum altercando quęrimus veſtigare quomodo poſſit videri deus, ip
ſam pacem ſanctificationemq; perdamus:ſine qua nemo poterit videre deum:quod ipſe auer-
tat a cordibus noſtris:vt ea ſuæ contemplationi munda reddat atq; cuſtodiat. Illud tamen
quia non dubito:nõ requiro:ꝙ dei natura nunq̃ videatur in loco.Iam vtrum poſſit huius cor-
poris oculis videri aliquid quod in loco non videtur:ab eis qui valent diſſerendo mõſtrare:cũ
pace dilectionis audire paratus ſum:& quod me mouet in commune conferre.Sunt enim qui-
dam qui deum ipſum omnino corpus eſſe pręſumunt:putantes quicquid corpus non eſt:pror
ſus nullam eſſe ſubſtantiam.Iſtos omnimodo auerſandos cenſeo.Sunt autem alii deum quidē
ipſum corpus non eſſe minime dubitantes:ſed ideo eos qui ad vitam æternam reſurgēt:etiam
per corpus deum viſuros putant:quoniam talem ſperant ſpiritalis corporis qualitatem:vt
etiam ipſa quæ caro fuerat ſpiritus fiat.Quod ſi ita eſt:quantum diſtet a ſuperiori opinione:&
q̃ hoc ſit tolerabilius:etiam ſi verum non ſit:puto facillime iudicari.Primo quia multũ inter-
eſt:vtrum de creatore an de creatura aliter aliquid ſentiat̃ q̃ veritas habet.Deinde quia cona-
tus mentis vtcũq; ferendus eſt:volentis corpus cõuertere in ſpiritũ:non in corpus deum.Po-

stremo quia id quod ego in illa epistola mea dixi de istis nostræ carnis oculis:quia neq; nūc pos sunt neq; tunc poterunt deum videre:etiam sic verum est.Nō enim dictū est nisi de oculis corporalibus:q; tunc nō erunt si corpus ipsum spiritus erit:ac per hoc corporei oculi nunq̄ deum videbunt:quia cū videbitur:spiritus eum non corpus videbit.Tota igitur quæstio iam remā sit de corpore spiritali:quatenus induat incorruptionem & immortalitatem hoc corruptibile atq; mortale:& quatenus ex animali in spiritale mutetur.Quæ diligentius sollicitiusq; tractā da est:maxime propter corpus ipsius domini:qui transfigurat corpus humilitatis nostræ:conforme corpori gloriæ suæ:vt possit sibi subiicere omnia.Cum enim & deus pater videat filium & filius patrem:proculdubio non sunt audiendi qui visionem nolūt tribuere nisi corporibus. Neq; enim dici fas est q; filium pater non videat:aut & vt ipse videat corpore indutus est:si nō nisi ad corpus pertinet visus.Quid q; in ipō mundi exordio anteq̄ filio esset vlla forma serui sus cepta:vidit deus lucem quia bona est:& firmamentum & mare & aridam & omne foenum atq; omne lignum:solem:lunam:stellas:reptilia animarum viuarum:volatilia cæli:animā viuā:
Genesis.i.
Postremo vidit deus omnia quæ fecit:& ecce bona valde!Quod cum per quasq; scilicet creaturas scriptura toties repetisset:miror vnde nata fuerit illa opinio:qua putatum est tantū ad corpora pertinere visionem.Quæ opinio:de quocunq; loquendi more orta sit:scripturæ tamē sanctæ non sic loqui solent:quæ nisi non tātum corpori:verūetiam spiritui:magisq; spiritui q̄ corpori tribuerēt visionem:nō prophetas proprie videntes appellauissent:qui nō corpore sed etiā spiritu futura viderunt. SED cogitandum est ne quid insolenter audiamus:si dixerimus corpus nō solum mortalitatem & corruptibilitatem:verumetiam hoc ipsum quod corpus est per gloriam resurrectionis amittere & spiritum fieri.Eo modo quippe aut cōduplicabitur substantia spiritus si & corpus spiritus erit:aut si verus erit spiritus hominis ita vt commutato & conuerso in spiritū corpore:neq; geminatione neq; incremento conduplicetur:nec omnino vllius accessu quantitatis augeatur:metuēdum est ne nihil aliud dici videatur q̄ corpora non illa mutatione immortalia mansura:sed nulla potius futura & omnino peritura.Quapropter donec diligenti inquisitione (si dominus adiuuerit) reperiatur quid secūdū scripturas de spiritali corpore quod in resurrectione promittitur:probabilius sentiendū sit:interim nobis sufficiat q; vnigenitus filius idemq; mediator dei & hominū homo Christus Iesus ita videt patrē sicut videtur a patre:Nos autem ad illam visionem dei quæ nobis in resurrectiōe promittitur non ex hoc mundo istam concupiscentiā oculorū transferre conemur:sed mūdandis cordibus pio studeamus affectu:nec corporalem faciem cogitemus:cū dicit apostolus:Videmus nunc per speculum in ænigmate:tūc autem facie ad faciem:præsertim quia apostolus expressius dixit:Nunc scio ex parte:tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.Si ergo tunc corporali deum facie cognoscemus:corporali eius nunc facie cogniti sumus.Tūc enim cognoscam inqt sicut & cognitus sum.Vnde quis eum non intelligat eo loco etiam nostram faciem illam significare voluisse:de qua dicit alio loco:Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes:in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam:tanq̄ a domini spiritu:de gloria scilicet fidei:in gloriam cōtemplationis æternæ!Hoc quippe agit hæc transformatio:qua interior homo renouatur de die in diem.De quo & apostolus Petrus cum eum moneret ornari:nō quę a foris inquit ornantur capillorum incrispationibus:aut auro:aut margaritis:vel veste pretiosa:sed ille absconditus cordis homo:qui est ante deum diues.In qua enim facie velamen habēt Iudæi non transeundo ad Christum:quoniam cum transierit quisq; ad Christum auferetur velamen:& nos facie reuelata in eandem imaginem transformamur.Apertissime autem dicit: velamen super corda eorum positum est.Ibi est igitur facies:qua reuelata nūc in fide,q̄uis per speculum & in ænigmate,contuemur:tunc autem facie ad faciem. QVAE si approbas:tene mecum sancti viri Ambrosii sententiam:iam non eius authoritate:sed ipsa veritate firmatam.Neq; enim & mihi propterea placet quia per illius os potissimum me dominus ab errore liberauit:& per illius ministeriū gratiam mihi baptismi salutaris indulsit:tanq̄ plantatori & rigatori meo nimium faueam:sed quia de hac re & ipse hoc dixit:quod pie cogitanti & recte intelligenti loquitur etiam ille qui incrementum dat deus.In ipsa ergo resurrectione non facile est deū videre:nisi his qui corde sunt mūdo.Et ideo beati mundo corde quoniam ipsi deum videbunt.Quantos beatos iam numerauerat:& tamen videndi his deum non promiserat facultatem!Si ergo hi qui mundo sunt corde deum videbunt:vtiq; alii non videbunt.Neq; indigni deū videbunt:neq; is qui deū videre noluerit potest eum videre.Nec in loco deus videtur:

Margin notes: 1.Regum.9. CAP.XXI. (O) · 1.Corith.13. · 2.Corinth.3. · 1.Petri.3. · CAP.XXII (P) · Matthæi.5.

ſed mundo corde:nec corporalibus oculis deus quæritur:nec circunſcribitur viſu:nec tactu
tenetur:nec auditur affatu:nec ſentitur inceſſu:Et cũ abſens putatur videtur:& cum preſens
eſt non videtur.Deniq; nec apoſtoli omnes Chriſtum videbant:& ideo ait:Tanto tempore vo Ioannis.14.
biſcũ ſum & adhuc me nõ cognouiſtis?Qui enim cognouit quę ſit latitudo:& longitudo:& al
titudo:& profundum:& ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti:vidit & Chriſtum:vi-
dit & patrem.Nos enim iam ſecundũ carnẽ nõ nouimus Chriſtũ:ſed ſecundũ ſpiritũ.Spiritus 2.Corint.5.
enim ante faciem noſtrã Chriſtus dominus:qui nos in omnẽ plenitudinẽ dei miſericordia ſua Threñ.4.
implere dignetur:vt videri poſſit a nobis.Hæc verba ſancti viri:quæ nõ carnalia ſed ſpiritalia
ſunt,inquantũ intelligis:& vera eſſe:non quia ipſe dixit:ſed quia veritas ſine ſtrepitu clamat:
agnoſcis:intantũ intelligis vnde adhæreas domino:teq; ipſam intrinſecus præparas in corpo
ralem locũ manſionis eius ad audiendũ ſilentiũ narrationis eius:& videndam inuiſibilem for-
mã eius.Beati enim mundo corde:quia ipſi deũ videbũt.Non tamẽ eis ſicut corpus ex aliquo
loci interuallo apparebit:ſed cũ venerit ad eos & manſionẽ fecerit apud eos:quoniã ſic imple-
buntur in omnẽ plenitudinem dei.non tamẽ fuerint & ipſi plenus deus:ſed cũ perfecti fuerint
pleno deo.Si aũt non niſi corpora cogitamus:& nec illud ſaltẽ digne cogitare poſſumus:vnde
vel ipſa corpora cogitemus:nõ quæramus quid aduerſum nos ipſos loquamur:ſed ab hac po-
tius carnali conſuetudine orando:& in anteriora nos extendendo corda mundemus.Vt enim
nõ tãtũ quod beatus Ambroſius:verũetiã quod beatus Hieronymus dicam:nõ ſolum patris
diuinitatem:ſed nec filii quidẽ:nec ſpiritus ſancti:quia vna in trinitate natura eſt:poſſunt ocu
li carnis aſpicere ſed oculi mentis.De quibus ipſe ſaluator ait:Beati mũdo corde quia ipſi deũ
videbunt.Nanq; ſicut alibi idem Hieronymus breuiter ac veraciter definiuit:res incorpora-
lis corporalibus oculis non videtur.Has ſententias de re tanta virorũ tantorũ non ob hoc in-
terponere volui:vt cuiuſq; hominis ſenſum tanq̃ ſcripturæ canonicæ authoritatem,ſequen-
dã arbitreris:ſed vt illi qui aliter ſapiunt,conentur mente videre quod verum eſt:& in ſimpli-
citate cordis quærere deũ:ne tam doctos diuinorũ eloquiorũ tractatores temere reprehendãt.
Nec te moueat quod a quibuſdã minus cõſyderate dicit̃:Quid tũc videbunt oculi corporales
ſi deum non videbunt?an forte cæci erunt vel ſine cauſa erunt?Neq; enim attendunt qui hæc
loquuntur:quia ſi non erunt corpora:profecto non erunt illi oculi corporales.Si autem erunt 22.de Ciuit.
corpora:erit quod videre poſſint oculi corporales.Sed hęc iam ſatis dicta ſint:quę ab initio hu dei.cap.29.
ius opuſculi mei diligenter lecta & relecta conſyderãs:ſine vlla fortaſſe dubitatione perſpicies:
ad videndum deum,per eius auxilium/cor mũdum te debere pręparare.De corpore vero ſpi-
ritali ſi dominus iuuerit:opere alio experiemur quid diſputare valeamus.

Beati Auguſtini ad Romanianum:rationem cur in pellicula ad eum ſcripſerit reddentis:
gratumq; habentis q̃ ſe gaudii domeſtici participem facere voluerit. Epiſtola.CXIIII.

Q NOn hæc epiſtola ſic inopiam chartæ indicat:vt membranas ſaltem abunda
re teſtetur.Tabulas eburneas quas habeo auſiculo tuo cum literis miſi.Tu
enim huic pelliculæ facilius ignoſcis:quia differri non potuit quod ei ſcri-
pſi:& tibi non reſcribere etiam ineptiſſimum exiſtimaui.Sed tabellas ſi quæ
ibi noſtrę ſunt:propter huiuſmodi neceſſitates:mittas peto.Scripſi quidem
de catholica religione quantum dominus dare dignatus eſt:quod tibi volo 1.Retrac.11.
ante aduentum meum mittere:ſi charta interim non deſit.Tolerabis eñ
qualemcunq; ſcripturam.Et officina maiorum de codicibus præter libros de oratore:totum
mihi excidit.Sed nihil amplius reſcribere potui q̃ vt ipſe ſumeres quos liberet:& nunc in eadẽ
maneo ſententia:Abſens enim quid plus faciam:non inuenio.Gratiſſimum mihi eſt:q̃ in vlti
ma epiſtola me participem domeſtici tui gaudii facere voluiſti.Sed me ne ſalis placidi vultum Vir.5.æneĩ.
fluctuſq; quietos ignorare iubes?q̃q̃ neq; me iubeas:nec ipſe ignoras.Quare ſi ad melius cogi-
tandum quies aliqua data eſt:vtere diuino beneficio.Nec enim debemus nobis cum iſta proue
niunt:ſed illis per quos iſta proueniunt gratulari:quoniam iuſta & officioſa:& pro ſuo genere
pacatior atq; tranquillior rerum temporalium adminiſtratio,recipiendorum æternorum me
ritum gignit:ſi non teneat cum tenetur:non multiplicet cum multiplicatur:ſi non cum paca
tur inuoluat.Ipſius enim veritatis ore dictum eſt:Si in alieno fideles nõ fuiſtis:quod veſtrum Lucæ.16.
eſt quis dabit vobis?Laxatis ergo curis mutabilium rerum:bona ſtabilia & certa quæramus:ſi
peruolemus terrenis operibus noſtris.Nam in mellis copia:non fruſtra pennas habet apicula:
necat enim hærentem.

Nebridii ad beatum Augustinum:illum deũ amare:illi seruire atq; inhærere attestantis. Epistola.CXIIII.

Ta ne est mi Augustine:fortitudinem ac tolerantiam negociis ciuium præstas?necdum tibi redditur illa exoptata cessatio?Quæso qui te tam bonum homines interpellant?credo qui nesciunt quid ames:quid concupiscas.Nullus ne tibi est amicorum qui eis amores referat tuos:nec Romanianus nec Lucianus? me certe audiãt.Ego clamabo,ego testabor te dominum amare:illi seruire atq; inhærere cupere. Vellem ergo te in rus meum vocare:ibiq; acquiescere.Non enim timebo me seductorem tuum dici ciuibus tuis:quos nimium amas:& in quibus nimium amaris. R

Beati Augustini ad Nebridium:epistolis eius respondendo eum consolantis:& quæstioni qua percontatur:quomodo fiat vt nobis a superioribus potestatibus vel a dæmonibus:& cogitationes quædam inserantur & somnia:Illi quoq; qua quærit vtrum summa illa veritas & summa sapientia &c.generaliter hominis:an etiam vniuscuiusq; nostrum rationem contineat:satisfacientis. Epistola.CXV.

Vanq̃ mei animi cognitor sis:fortasse tamen ignoras quantũ velim præsentia tui frui. Verum ob tam magnũ beneficiũ deus quãdoq; p̃stabit. Legi retissimã epistolã tuã:in qua de solutione questus es:& quadã desertiõe a familiaribus tuis:cũ quibus vita dulcissima est. Sed quid aliud hic tibi dicã: nisi qđ te nõ dubito facere?Cõfer te ad tuũ animũ:& illũ in deum leua quãtũ potes.Ibi eñ certius habes & nos:nõ per corporeas imagines:quibus nũc in recordatione vti necesse est:sed per illã cogitationẽ qua intelligis non loco esse nos simul. Epistolas tuas cũ cõsyderarẽ:quibus nõ dubiũ tibi querenti magna, respondi:vehemẽter me illa terruit qua percõtaris quomõ fiat:vt nobis a superioribus potestatibus vel a dæmonibus & cogitatiões quędã inserant & somnia. Magna eñ res est:cui tu quoq; p tua prouidẽtia prospicis:non epistola:sed siue præsenti locutione:aut aliquo libello respondendũ esse.Tentabo tñ callens ingeniũ tuũ quodã quęstionis vsus lumine præseminare:vt aut certa tecũ ipse cõtexas:aut posse ad rei tantę probabilẽ inuestigationẽ perueniri minime desperes. S

3.de Geñ.ad literã.cap.9. &.10.&.11. Arbitror enim omnẽ motũ animi aliquid facere in corpore.Id autẽ vsq; ad nostros exire sensus:tam hebetes tamq; tardos:cũ sint maiores animi motus:velut cum irascimur:aut tristes aut gaudentes sumus.Ex quo licet cõuincere:cũ etiã cogitamus aliqđ:neq; id nobis in nostro corpore apparere:tñ posse aereis æthereisve animantibus:quorũ & sensus acerrimus,& in cuius cõparatione noster nec sensus quidẽ putãdus est.Igiť ea quę vt ita dicã vestigia sui motus animus figit in corpore,possunt & manere & quendã quasi habitũ facere:quæ latẽter cũ agitata fuerint & cõtrectata:secũdũ agitãtis & cõtrectantis voluntatẽ ingerũt nobis cogitationem & somnia:atq; id fit mira facilitate.Si eñ nostrorũ corporũ terrenorũ,& tardissimorum exercitationes agẽdi organis musicis seu influminabulo cæterisq; huiusmodi spectaculis innumerabilibus ad quædam incredibilia peruenisse manifestũ:nequaq̃ est absurdum:eos qui aereo vel æthereo corpore aliquid in corporibus agunt:quę naturali ordine penetrant:longe maiore vti facilitate ad mouendum quicquid volunt:non sentientibus nobis:& tamẽ inde aliquid perpetientibus.Neq; eñ etiã quomodo fellis abũdantia nos ad irã crebriores sentimus:& tamen cogat,cũ hęc ipsa quam dixi abundantia facta sit irascentibus nobis.Sed hoc aut si non vis simile nobis prætereunt accipere versa id cogitatione quantum potes.Nam si animo existat assidue aliqua difficultas agendi atq; implendi quod cupit:assidue irascimur.Ira est autẽ quantũ mea fert opinio:turbulẽtus appetitus auferẽdi ea quę facilitatẽ actionis impediũt.Itaq; plerũq; nõ hoibus tantũ:sed calamo irascimur in scribendo eũq; collidimus atq; frangimus:Et aleatores tesseris:& pictores penicillo:& cuiq; instrumẽto quilibet ex quo difficultatẽ se pati arbitratur. Hac autem assiduitate irascendi fel crescere medici affirmant.Cremẽto autem fellis rursus & facile ac prope nullis causis existentibus irascimur:Ita quod suo motu animus fecit in corpore ad eum rursus cõmouendũ valebit.Possunt latissime ista tractari:& multis rerum testimoniis ad certiorem pleniorẽq; perduci notitiam.Sed huic epistolę adiunge illam quam tibi nuper de imaginibus & de memoria misi:& eam diligẽtius pertracta.Nam minus plene a te intellecta: rescripto tuo mihi apparuit.Huic ergo quã nunc legis:cum adiunxeris de illa quod dictũ tibi est de naturali quadã facultate animi minuẽtis & augentis cogitationem:quod libet fortasse

Marginal notes: T (at "Arbitror"); 2.de Geñ.ad literã.cap.12. &.14.&.17. (at "bilibus ad quædam"); V (at "tientibus.Neq;"); X (at "Possunt latissime")

etiam formæ corporum, quas nunq̃ vidimus, vel cogitando apud nos vel ſomniãdo figurantur: tametſi actus animi nullo modo eſt his quas videmus comparandus. Si autem animum ita vt æquum eſt: animo conferas: magis idem vel cogitare vel contemplari: aut ſi aliquid aliud commodius dicitur: ſi vllus ei ineſt animus: ſydera q̃ homines conſyderanda ſunt. Cæterum in corporum motibus: ſi vt ſoles diligenter attendas: nihil omnino a duobus idem fieri poteſt. An tu cum deambulamus ſimul ſatis idem nos agere exiſtimas? abſit a prudentia tua. Septentrioni nanq; vicinior noſtrum qui deambulat: aut alterum pari motu antecedat: aut tardius ingrediatur neceſſe eſt: neutrum tamen ſentiri poteſt. Sed tu ni fallor quid intelligamus non quid ſentiamus expectas. Q; ſi ab axe in meridiem tendamus: coniuncti nobis atq; inhærentes quantum valemus: innitamurq; marmori læui & æquali vel etiam ebori: tamen non poteſt eſſe amborum idem motus: q̃ venæ pulſus: q̃ forma: q̃ facies. Remoue nos & pone aliam prolem: nihil egeris. Quippe his etiam ſi in illis geminis tanta eſt neceſſitas: vt prope moueantur: quanta fuit vt ſinguli naſcerentur? At enim hoc inquies rationem tantum. Q; autem ſol ab aſtris differt: ſenſibus etiam clarum atq; manifeſtum: ſi magnitudinem me cogis deſpicere. Noſti de interuallis q̃ multa dicantur: & ad quantum incertum perſpicuitas iſta reuocetur. Sed vt concedam illa eſſe vt apparet: ſic enim & credo: cuius tandem & ſenſum fefellit illa proceritas ne ſeptem pedes longiores q̃q̃ ſex longiſſima: cui te credo nimium hominem æqualem: & cum minime reperiſſes vſq; in eius formam noſtram epiſtolam tendere voluiſſe? Quare cum in terris quoq; tale aliquid exiſtat: nihil de cælo puto eſſe mirandum. Si autem te mouet: ꝙ præter ſolem nullius ſyderis lumen implet diem: quis quæſo de hominibus tantus apparuit q̃ homo ille quem deus ſuſcepit longe aliter q̃ cæteros ſanctos atq; ſapientes? Quem ſi cum aliis hominibus eſſe conferas: maiore diſtantia continetur q̃ collatione ſolis cætera ſydera. Quam ſane ſimilitudinem diligenter intuere. Fieri enim poteſt mẽte qua extolleris: vt quandam quæſtionem de homine Chriſto ad id propoſitam tranſeuntes diſſolueremus.

Y Item queris: vtrum ſumma illa veritas & ſumma ſapientia: forma verbum: per quam facta ſunt omnia: quem filium dei vnicum ſacra noſtra prophetantur: generaliter hominis: an etiã vniuſcuiuſq; noſtrum rationem contineat. Magna quæſtio: Sed mihi videtur quod ad hominem faciendum attinet: hominis quidem tantum: non meam vel tuam ibi eſſe rationẽ. Quod autem ad orbem temporis: varias hominũ rationes in illa ſynceritate viuere: verum hoc cum obſcuriſſimũ ſit, qua ſimilitudine illuſtrari poſſit ignoro: niſi forte ad artes illas quę ſunt ĩ animo noſtro confugiendum. Nam in diſciplina metiendi vna eſt anguli ratio: alia quadrati. Itaq; quotiẽs demonſtrare angulum volo: non niſi vna ratio anguli mihi occurrit: Sed quadratum nequaq̃ ſcriberem: niſi quatuor ſimul angulorum rationẽ intuerer. Ita quilibet homo vna ratione qua homo intelligitur, factus eſt: at vt populus fiat: q̃uis & ipſa vna ratio: non tamẽ hominis ratio ſed hominum. Si ergo pars huius vniuerſi eſt Nebridius, ſicut eſt: & omne vniuerſum partibus cum ſit: non potuit vniuerſi conditor deus partium rationem non habere. Quã obrem ꝙ primũ hominũ ibi ratio eſt: nõ ad ipſum hominem pertinet: q̃q̃ miris rurſum modis ad vnũ omnia redigantur. Sed tu id commodius cogitabis. His contentus ſis interim peto: q̃q̃ non exceſſerim veniam.

Beati Auguſtini ad Nebridium: literis eius vbi ipſum arguit ꝙ conſulere negligat vt vna ſecum viuere liceat: reſpondentis: Simul etiam oſtendentis quo pacto ad hoc perueniri poſſit vt ſyncerum illud bonum guſtetur atq; ametur.

Epiſtola. CXVI.

Z Vnq̃ æque quicq̃ tuarum inquiſitionũ me in cogitando tenuit æſtuãtem: atq; illud qđ recentiſſimis literis tuis legi: vbi nos arguis: ꝙ conſulere negligamus: vt vna nobis viuere liceat. Magnum crimẽ: & niſi falſum eſſet: periculoſiſſimũ. Sed cum probabilis ratio demonſtrare videatur: hic nos potius q̃ Carthagini vel etiam in rure ex ſentẽtia poſſe degere: quid tecum agam mi Nebridi: prorſus incertus ſum. Mittatur ne ad te accommodiſſimũ tibi vehiculum? non baſtarna innoxie te vehi poſſe noſter Lucinianus auctor eſt. At matrem cogito: vt quæ abſentiã ſani non ferebat: imbecilli multo minus eſſe laturam. Veniam ne ipſe ad vos? At hic ſunt qui neq; venire mecum queant: & quos deſerere nefas putem. Tu enim potes & apud tuam mẽtem ſuauiter habitare: hi vero vt idem poſſint ſatagitur. Vis eam ne crebro & redeam: & nunc tecum: nunc cum ipſis ſim? at hoc neq; ſimul ex ſententia viuere eſt. Non

enim breuis est via: sed tanta omnino cuius peragendæ negotii sæpe suscipere nō sit ad optatum otium peruenisse. Huc accedit infirmitas corporis: qua ego quoq; (vt nosti) nō valeo qđ volo: nisi omnino desinam quicq; plus velle q̄ non valeo. Profectiones ergo quas quietas & felices habere nequeas: per totam cogitare vitam: non est hominis de illa vna vltima quæ mors vocatur, cogitantis: de qua vel sola intelligis vere esse cogitandum. Dedit quidem deus paucis quibusdam: quos gubernatores ecclesiarum esse voluit: vt & illam non solum expectarent fortiter: sed alacriter etiam desyderarent: & earum obeūdarum labores sine vllo angore susciperent. Sed neq; his qui ad huiusmodi administrationes temporalis honoris amore raptantur: neq; rursum his qui cum sint priuati: negotiosam vitam appetunt: ob tantum bonum cōcedi arbitror: vt inter strepitus inquietosq; conuentus atq; discursus cum morte familiaritatem quam quærimus faciant. Deificari enim vtrisq; in otio licebat. Aut si hoc falsum est: ego sum omniū ne dicam stultissimus: certe ignauissimus: cui nisi proueniat quædam secura cessatio: syncerum illud bonum gustare atq; amare non possum. Magna successione a tumultu rerum labentium (mihi crede) opus est: vt non duritia: non audacia: non cupiditate inanis gloriæ: non superstitiosa credulitate fiat in homine nihil timere. Hinc enim fit illud etiam solitum gaudium: nullis omnino lætitiis vlla ex particula conferendum. Q̄ si in natura humana talis vita non cadit: cui aliquando euenit ista securitas: cur tanto euenit crebrius: quāto quis in mentis penetralibus adorat deum? cur in actu etiam humano plerunq; ista tranquillitas manet: si ex illo abdito ad agendum quisq; procedat? cur interdum & cum loquimur mortem non formidamus: cum autem non loquimur etiam cupimus? Tibi dico: non enim hoc cuilibet diceretur: tibi inquam dico: cuius itinera in superna bene noui: tu ne cum expertus sæpe sis q̄ dulce viuat cum amori corporeo animus moritur: negabis tandem totam hominis vitam posse intrepidam fieri: vt rite sapiens nominetur: aut hanc affectionem qua ratio nititur tibi accidisse vnq̄ nisi cum intimis ageris, asserere audebis? Quę cum ita sint: restare vnū vides: vt tu quoq; in commune consulas quo viuas simul. Quid enim cum matre agēdum sit: quam certe frater Victor non deserit: tu multo melius calles q̄ ego. Alia scribere ne te ab ista cogitatione verterem, nolui.

Beati Augustini ad Nebridium: epistolæ qua petit vt tanto otio suo indicet quid insensibilis atq; intelligibilis naturæ discernentia profecerit: respondentis. Epistola.CXVII.

Irum admodum est q̄ mihi præter spem euenerit: q: cum requiro quibus epistolis tuis mihi respondendum remanserit: vnam tantum inueni: quæ me adhuc debitorem teneret: quacunq; petis: vt tanto nostro otio quantum esse arbitraris tecum aut nobiscum cupis: indicemus tibi quid insensibilis atq; intelligibilis naturæ discernentia profecerimus. Sed non arbitror occultum tibi esse: si falsis opinionibus tāto quisq; inseritur: quanto magis in eis familiarius q; volutatur: multo id facilius in rebus veris animo accidere, ita tamen paulatim non per hominem proficimus. Quippe cum plurimum inter puerum & iuuenem distet: nemo a pueritia quotidie interrogatus se aliquando iuuenem diceret. Quod nolo in eam partem accipias: vt nos in his rebus quasi ad quandam mentis iuuentutem firmioris intelligentiæ robore peruenisse existimes: Pueri enim: sed (vt dici assolet) forsitan belli: & non male. Nā plærunq; perturbatos & sensibilium plagarum curis refertos: illa notissima ratiuncula in respiratione leuet mentem atq; intelligentiam oculus: & hoc vulgari aspectu esse meliorem: qđ non ita esset: nisi magis essent illa quæ intelligimus q̄ ista quæ cernimus. Cui ratiocinationi vtrum nihil valide inimicum sit: peto mecum consyderes. Hæc ego interim recreatus: cum deo in auxilii deprecationem & in ipsum & in ea quæ verissime vera sunt attolli cœpero: tanta nonnunq̄ rerum manentium præsumptione compleor: vt mirer interdum illa mihi opus esse ratiocinatione vt hic esse credam: quæ tanto insunt præsentia quanto sibi quisq; sit præsens. Recole tu quoq;: nam te fateor huius rei esse diligentiorem: ne quid forte nesciens rescriptis adhuc debeam. Nam mihi conficit fidem tam multorum onerum, quę aliquando numeraueram, tam repentina depositio: quis te accepisse literas meas non dubitem: quorum rescripta non habeo.

Beati Augustini ad Ianuariū:inquisitionibus eius de quibusdam ecclesiasticis obseruatio-
nibus respondentis: certaq; ratione definientis circa singula quid faciendum sit:Et q; genera
liter id quod neq; contra fidem neq; contra bonos mores iniungitur:indifferenter sit habēdū:
ac pro eorum inter quos viuitur,societate:seruandum.

Epistola.CXVIII.

A Dilectissimo filio Ianuario:Augustinus in domino salutem.Ad ea quę me in 2.Retra.20.
terrogasti:mallem prius nosse quid interrogatus ipse respōderes.Ita enim CAP.I.
vel approbando vel emendando responsiones tuas,multo breuius possem
respondere:& te facillime aut confirmare aut corrigere. Hoc quidem vt
dixi mallem.Sed tamen vt nunc responderem:malui longiorem facere ser
monem q̃ dilationem. Primo itaq; tenere te volo quod est huius dispu-
tationis caput:dominū nostrum Iesum Christum:sicut ipse in euangelio loquitur:leni iugo Matth.11.
suo nos subdidisse & sarcinę leui.Vnde sacramentis numero paucissimis:obseruatione facilli-
mis:significatione praestantissimis:societatem noui populi colligauit:sicuti est baptismus tri-
nitatis nomine consecratus:cōmunicatio corporis & sanguinis ipsius:et si quid aliud in scri-
pturis canonicis cōmēdatur:exceptis his quae seruiturē veteris pro congruētia cordis illorum
& prophetici tēporis onerabāt:quae & in quinq; libris Moysi legūtur.Illa autē quae non scripta Dist.11. Illa.
sed tradita custodimus:quae quidem toto terrarū orbe obseruātur:datur intelligi:vel ab ipsis
apostolis:vel plenariis conciliis:quorū est in ecclesia saluberrima authoritas:commēdata atq;
statuta retineri:sicuti q; domini passio:& resurrectio:& ascensio in caelum:& aduentus de caelo
spiritus sancti:anniuersaria solēnitate celebrātur:Et si quid aliud tale occurrerit q̄d seruat̄ ab
B vniuersis quacunq; se diffundat ecclesia. ALIA vero quę per loca terrarū regionesq; varian- CAP.II.
tur:sicuti est q; alii ieiunant sabbato:Alii vero non:Alii quotidie cōmunicant corpori & san- De eccl'iasti
guini dominico:Alii certis diebus accipiunt:Alibi nullus dies intermittitur quo non offera- cis dogma-
tur:Alibi sabbato tantum & dominico:Alibi tantū dominico:Et si quid aliud huiusmodi ani- tibus.ca.22.
maduerti potest:totū hoc genus rerum liberas habet obseruationes: Nec disciplina vlla est in
his melior graui prudētiq; Christiano:q̃ vt eo modo agat quo agere viderit ecclesiam ad quā-
cūq; forte deuenerit.Quod enim neq; contra fidem:neq; cōtra bonos mores iniungitur:indif-
ferenter est habendum:& pro eorū inter quos viuitur societate seruandum est. Credo te ali-
quādo ex me audisse:sed tamen etiam nūc cōmemoro.Mater mea Mediolanum me consecuta:
inuenit ecclesiam sabbato non ieiunantem:coeperat perturbari & fluctuare quid ageret:Tunc
ego talia non curabā:sed propter ipsam cōsului de hac te beatissimę memoriae virum Ambro-
sium:Respondit se nihil docere me posse:nisi q̄d ipse faceret:quia si melius nosset id potius ob
seruaret.Cūq; ego putassem nulla reddita ratione authoritate sola sua nos voluisse admonere
ne sabbato ieiunaremus:subsecutus est:& ait mihi:Cum Romā venio ieiuno sabbato:cū hic
sum non ieiuno:Sic etiam tu:ad quam forte ecclesiam veneris eius morem serua si cuiq̃ non
vis esse scandalo:nec quenq̃ tibi.Hoc cum matri renuntiassem:libenter amplexa est.Ego vero
de hac sententia etiam atq; etiam cogitans:ita semper habui:tanq̃ eam caelesti oraculo suscepe
rim.Sensi enim saepe dolens & gemens multas infirmorum perturbationes fieri: per quorun
dam fratrum contentiosam obstinationē & superstitiosam timiditatē:qui in rebus huiusmo-
di quae neq; scripturae sanctę authoritate:neq; vniuersalis ecclesiae traditione:neq; vitae corri-
gendae vtilitate ad certum possunt terminū peruenire:tantum quia subest qualiscūq; ratioci
natio cogitantis:aut quia in sua patria sic ipse consueuit:aut quia ibi vidit vbi peregrinationē
suam quo remotiorem a suis:eo doctiorem factam putat : tam litigiosas excitant quaestiones:
vt nisi q̄d ipsi faciūt,nihil rectum existiment. DIXERIT aliquis non quotidie accipiendam CAP.III.
eucharistiam.Quęsieris quare?Quoniam inquit eligendi sunt dies quibus purius homo con- De cōse.di-
tinentiusq; viuit:quo ad tantum sacramentum dignus accedat.Qui enim manducauerit in- sti.2.ca.quo
digne:iudicium sibi manducat & bibit.Alius contra:Immo inquit:si tanta est plaga peccati tidie.
atq; impetus morbi vt medicamēta talia differenda sint:authoritate antistitis debet quisq; ab 4.senten.
altario remoueri ad agendam poenitentiam:& eadem authoritate reconciliari.Hoc est enim distinc.12.
indigne accipere si eo tempore accipiat quo debet agere poenitentiam:nō vt arbitrio suo cum ca.vltimo.
libet vel auferat se cōmunioni vel reddat.Caeterum si peccata tanta non sunt vt excōmunican 1.Corin.11.
dus quisq; homo iudicetur:non se debet a quotidiana medicina dominici corporis separare.
Rectius inter eos fortasse quisq̃ dirimit litem : qui monet vt praecipue in Christi pace per-

De cōſe. di- mancant.Faciat autem vnuſquiſq; qđ ſecundū fidem ſuam pie credit eſſe faciendum. Neuter
ſtinc. 2. cap. enim eorum exhonorat corpus & ſanguinem domini:ſi ſaluberrimū ſacramentum certatim
Quotidie. honorare contendunt. Neq; enim litigauerunt inter ſe:aut quiſq̄ eorum ſe alteri præpoſuit:
Luc. 19. Zacheus & ille Centurio:cum alter eorum gaudens in domū ſuam ſuſceperit dominū: alter
Matth. 8. dixit:Non ſum dignus vt intres ſub tectum meum:Ambo Saluatorem honorificantes diuer
2. Retra. 20. ſo & quaſi contrario modo:ambo peccatis miſeri:ambo miſericordiā conſecuti. Valet etiam
ad hanc ſimilitudinem:q; in primo populo vnicuiq; manna ſecundum propriam voluntatem
in ore ſapiebat:ſic in ore cuiuſq; Chriſtiani ſacramentū illud:quo ſubiugatus æſtimandus. Nā
& ille honorando non audet quotidie ſumere:& ille honorando non audet vllo die pretermit-
tere.Contemptum ſolum non vult cibus ille ſicut manna faſtidium.Inde enim & apoſtolus in
digne dicit acceptum ab eis qui non diſcernebant a cæteris cibis veneratione ſingulariter de-
1. Corin. 11. bita.Continuo quippe cū dixiſſet:Iudicium ſibi manducat & bibit:addidit vt diceret: Non di
iudicans corpus:qđ ſatis toto ipſo loco in epiſtola ad Corinthios prima:ſi diligenter attenda-
CAP. IIII. tur:apparet. SIT aliquis peregrinus in eo forte loco vbi perſeuerātes in obſeruatione quę- D
dragesimæ:nec quinta ſabbati lauant:relaxantq; ieiuniū:Non (inquit) hodie ieiunabo:Quæ-
ritur cauſa:Quia non ſit (inquit) in patria mea:Quid aliud ille niſi conſuetudinē ſuam con-
ſuetudini alterius præponere conatur? Non enim mihi de libro dei hæc recitaturus eſt: aut
vniuerſæ quacunq; dilatatur eccleſiæ plena voce certabit:aut oſtendet iſtum contra fidem fa
cere:ſe autem ſecundum fidem:moreſq; hinc optimos aut illum violare:aut ſe cuſtodire con-
uincet. Violant ſane quietem & pacem ſuam de ſuperflua quæſtione rixando.Mallem tamen
in rebus huiuſmodi vt & ille in huius & hic in illius patria ab eo qđ cæteri faciunt non abhor-
reret.Si vero etiam in aliena patria cū peregrinetur,vbi maior & frequentior eſt populus dei:
vidit (verbi gratia) bis offerri quinta ſabbati hebdomadæ vltimæ quadrageſimæ & mane &
ad veſperam:venienſq; in patriam ſuam vbi fine diei mos eſt offerri:male illiciteq; fieri cōten-
dat:quoniā alibi aliter ipſe viderit:puerilis eſt ſenſus ille: cauendus in nobis: tollendus & cor-
CAP. V. rigendus in noſtris. PRIMA ergo inquiſitio tua quā in cōmonitorio poſuiſti:ex quo trium E
iſtorū genere ſit attende. Quæris enim his verbis quid per quintā feriā vltimæ hebdomadis
paſchæ fieri debeat: An offerendū ſit mane: & rurſus poſt cœnā:propter illud qđ dictum eſt:
Similiter poſtq̄ cœnatū eſt:An ieiunandū:& poſt cœnam tantūmodo offerendū: An etiam ie
iunādum, & poſt oblationem ſicut facere ſolemus, cœnādum.Ad hæc itaq; ita reſpondeo: vt
quid horum ſit faciendū ſi diuinæ ſcripturæ præſcribit authoritas:non ſit dubitandum quin
ita facere debeamus vt legimus:vt iam non quomodo faciendū:ſed quomodo ſacramentū in-
telligendū ſit diſputemus.Similiter etiā ſi quid horum tota die per orbem frequentat eccleſia.
Nam hoc quin ita faciendū ſit diſputare:inſolentiſſimæ inſaniæ eſt. Sed neq; hoc neq; illud eſt
in eo quod tu quæris.Reſtat igitur vt de illo tertio genere ſit: qđ per loca regioneſq; variatur.
Faciat ergo quiſq; qđ in ea eccleſia in quam venit inuenerit.Non enim quicq̄ eorum contra fi
dem eſt:aut contra mores:ſi hinc vel inde meliores.His enim cauſis:id eſt aut propter fidem:
aut propter mores:vel emendari oportet qđ perperam fiebat: vel inſtitui quod non fiebat. Ipſa
quippe mutatio conſuetudinis:etiam quę adiuuat vtilitate: nouitate perturbat. Quapropter
quæ vtilis non eſt perturbatione infructuoſa:conſequēter noxia eſt.Nec ideo putari debet in-
ſtitutum eſſe multis locis vt illo die poſt refectionem offeratur:quia ſcriptum eſt idētidem:Et
calicem accipiens poſt cœnam dicēs:& cætera.Ipſam enim potuit appellare cœnam:quia iam
corpus acceperāt:vt deinde calicem acciperent.Apoſtolus nāq; alibi dicit:Conuenientibus er
1. Corin. 11. go vobis in vnū:non eſt dominicam cœnam manducare:hanc ipſam acceptionem euchariſtię
CAP. VI. dominicam cœnā vocans. ILLVD magis mouere potuit homines:vtrū iam refecti die illa F
Matth. 26. vel offerrent vel ſumerēt euchariſtiam:qđ in euangelio dicitur: Cū autem illi manducarent:
accepit Ieſus panem & benedixit:cum etiam ſuperius dixiſſet:Cum ſero factum eſſet: recūbe-
bat cum duodecim:& māducantibus eis dixit:Quoniam vnus ex vobis me tradet. Poſt enim
De cōſe. di- tradidit ſacramentum:Et liquido apparet:quando primū acceperunt diſcipuli corpus & ſan-
ſti. 2. Liquido. guinem domini:non eos accepiſſe ieiunos. Nūquid tamen propterea calumniandum eſt vni-
4. ſentē. diſ. uerſæ eccleſię:q; a ieiunis ſemper accipitur? Ex hoc enim placuit ſpiritui ſancto:vt in honorem
8. ca. hic aūt. tanti ſacramenti in os Chriſtiani prius dominicū corpus intraret q̄ cæteri cibi.Nam ideo per
vniuerſum orbem mos iſte ſeruatur. Neq; enim quia poſt cibos dedit dominus: propterea
pranſi aut cœnati fratres ad illud ſacramentum accipiendum conuenire debent: aut ſicut fa-

ciebant quos apostolus arguit & emendat: mensis suis ista miscere. Nanq; Saluator quo vehe-
mentius commendaret mysterii illius altitudinem: vltimum hoc voluit infigere cordibus &
memoriæ discipulorum: a quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo non præcepit quo
deinceps ordine sumeretur: vt apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat, seruaret hunc
locum. Nam si hoc ille monuisset: vt post cibos alios semper acciperetur: credo ꝙ eum morem
nemo variasset. Cum vero ait apostolus de hoc sacramento loquens: Propter quod fratres 1.Corin.11.
cum conuenitis ad manducandum inuicem expectate: Si quis esurit domi manducet: vt non
ad iudicium conueniatis: statim subtexuit: Cætera autem cum venero ordinabo. Vnde in-
telligi datur: quia multum erat vt in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret: quem
vniuersa per orbem seruat ecclesia: ab ipso ordinatum esse: quod nulla morum diuersitate va-
G riatur. SED nonnullos probabilis quædam ratio delectauit: vt vno certo die per annum CAP.VII.
quo ipsam coenam dominus dedit: tāq̄ ad insigniorem commemorationem, post cibos offerri
& accipi liceat corpus & sanguis domini. Honestius autem arbitror ea hora fieri: vt qui etiam
ieiunauerit: post refectionem quæ hora nona fit, ad oblationem possit occurrere. Quapropter
neminem cogimus dominica illa coena prandere: sed nulli etiam contradicere audemus. Hoc
tamen non arbitror institutum: nisi quia plures & prope omnes in plærisq; locis eo die coena-
re consueuerunt. Et quia nonnulli etiam ieiunium custodiunt: mane offertur Christo pro-
pter prandentes: quia ieiunia simul & lauacra tolerare non possunt: ad vesperam vero sem-
per ieiunantes. Si autem quæris: cur etiam lauandi mos ortus sit: nihil mihi de hac re co-
gitanti probabilius occurrit: nisi quia baptizandorum corpora per obseruationem quadra-
gesimæ sordidata cum offensione sensus ad fontem tractarentur nisi aliqua die lauarentur:
Istum autem diem potius ad hoc electum, quo coena dominica anniuersarie celebratur. Et
quia concessum est hoc baptismum accepturis: multi cum his lauare voluerunt: ieiuniumq;
relaxare. His vt potui disputatis: moneo vt ea quæ prælocutus sum serues quantum po-
tes: vt decet ecclesiæ prudentem ac pacificum filium. Alia quæ interrogasti: si deus voluerit
alio tempore expediam.

Sancti Augustini ad Ianuarium: residuis quæstionibus eius respondendo:
causam reddentis cur anniuersarius dies celebrandæ dominicæ passionis non
ad eundem redeat anni diem: sicut dies qua traditur natus: Et de ratione ac my
sterio paschæ: syderum: sabbati: præceptorum decalogi: diei dominici: tridui
crucifixi: sepulturæ: resurrectionis: quadragesimæ ieiuniorum: numeri qua-
dragenarii ac quinquagenarii: diffuse & subtiliter differētis: Saluberrima quo
q; regula iterum definientis quid de his quæ varie per diuersa loca obseruan-
tur, sectandum sit: quid etiam resecandum.

Epistola.CXIX.

H LEctis literis tuis: vbi me commonuisti vt debitū redderem de residuis eno- CAP.I.
dandis quæstionibus: quas iam longe ante quæsiueras: gratissimum mihiq;
charissimum desyderium studii tui amplius tolerare non potui. Et q̄uis in
mediis aceruis occupationum mearum, hanc feci præcipuam: vt ad ea quæ
me interrogasti responderem tibi. Diutius autem de tua epistola disputare
nolo: ne hoc ipsum me impediat iam tandem redhibere quod debeo. Quæ-
ris quæ causa sit: cur anniuersarius dies celebrandæ dominicæ passionis: non ad eundem re-
deat anni diem: sicut dies qua traditur natus: Et deinde subiungis: si hoc fit propter sabba-
tum & lunam: quid sibi velit in hac re obseruatio sabbati & lunæ? Hic primum oportet: vt
noueris diem natalem domini: non in sacramento celebrari: sed tantum in memoriam reuo-
cari ꝙ natus sit: ac per hoc nihil opus erit: nisi reuolutum anni diem quo ipsa res acta est: festa
deuotione significari. Sacramentum est autem in alia celebratione: cum rei gestæ ita reme-
moratio fit: vt aliquid etiam significari intelligatur: quod sancte accipiendum est. Eo itaq; mo
do agimus pascha: vt non solum in memoriam quod gestum est reuocemus: id est ꝙ mortuus
est Christus & resurrexit: sed etiam cætera quæ circa ea attestantur ad sacramenti signifi-
cationem non omittamus. Quia enim sicut dicit apostolus: Mortuus est propter delicta Roma.4.
nostra: & resurrexit propter iustificationem nostram: transitus quidem de morte ad vi-

tam in illa passione domini & resurrectione sacratus est. Nam etiā vocabulū ipsum q̄d pascha
dicitur: non græcum: sicut vulgo videri solet: sed hebræū esse dicunt: qui linguam vtranq̄ no-
uerunt. Neq̄ enim a passione quoniā græce πασχειν dicitur pati: sed ab eo q̄ trāsitur, vt dixi,
de morte ad vitam: hebræo verbo res appellata est. In quo eloquio pascha transitus dicitur: si-
Ioan.5. cut perhibent qui hoc sciunt. Quod voluit & ipse dominus tangere cū dicit: Qui credit in me
transiet de morte ad vitam. Et maxime idem euangelista hoc exprimere voluisse intelligitur:
Ioan.13. cum celebraturo domino pascha cum discipulis suis: vbi cœnam eis mysticam dedit: Cum vi
disset (inquit) Iesus quia venit eius hora vt transiret de mundo ad patrem. Transitus ergo de
hac vita mortali in aliam vitam immortalem: hic est enim de morte ad vitā: in passione & in
CAP.II. resurrectione domini cōmēdatur. HIC transitus a nobis modo agitur per fidē quę nobis est
Gal.5. in remissionem peccatorum: in spem vitæ æternæ: diligentibus deū & proximū: quia fides per
Abacuc.2. dilectionem operatur: & iustus ex fide viuit. Spes autē quę videtur nō est spes. Q̄d enim videt
Roma.8. quis: quid sperat? Si autē q̄d non videmus speramus: per patiētiam expectamus. Secundū hāc
Roma.6. fidem: & spem: & dilectionem qua cœpimus esse sub gratia: iam cōmortui sumus cum Christo
& cōsepulti illi per baptismū: sicut dicit apostolus: Quia & vetus homo noster simul confixus
est cruci cū illo: & resurreximus cum illo: quia simul nos excitauit: & simul sedere fecit in cæ-
Col.3. lestibus. Vnde est & illa exhortatio: Si autem resurrexistis cū Christo: quæ sursum sunt quæ-
rite: vbi Christus est ad dextram dei sedens: quæ sursum sunt sapite: non quæ super terrā. Sed
quia sequitur & dicit: Mortui enim estis & vita vestra abscondita est cum Christo in deo: cum
Christus apparuerit vita vestra: tunc & vos apparebitis cum illo in gloria: satis indicat quid
velit intelligi: quia tunc transitus noster de morte ad vitam, qui fit per fidem, spe peragitur fu-
turę in fine resurrectionis & gloriæ: cum corruptibile hoc: id est caro ista in qua gemimus mo-
1.Corin.15. do: induet incorruptionē: & mortale hoc induet immortalitatē. Nunc enim quidem iam ha-
bemus primitias spiritus per fidem: sed adhuc in nobis ipsis ingemiscimus adoptionem expe
ctantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. In hac spe cum sumus: cor-
pus quidem mortuū est propter peccatum: spiritus autem vita est propter iustitiam. Sed vi-
Roma.8. de q̄d sequitur: Si autē spiritus eius (inquit) qui suscitauit Christum a mortuis, habitat in vo
bis: qui suscitauit Christum a mortuis viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantē
spiritum eius in vobis. Hic igitur vniuersa ecclesia quæ in peregrinatione mortalitatis inuen
ta est: expectat in fine sæculi q̄d in domini nostri Iesu Christi corpore præmonstratū est: qui est
CAP.III. ex mortuis primogenitus: quia & corpus eius cuius caput est ipse: nō nisi ecclesia est. NON
nulli enim attendentes verba quę assidue dicit apostolus: Quia & mortui sumus cū Christo: &
resurreximus cum eo: nec intelligentes quatenus dicatur: arbitrati sunt iam factam esse resur-
2.Timot.2. rectionem: nec vllā vlterius in fine temporū esse sperandā. Ex quibus est (inquit) Hymenæus
& Philetus: qui circa veritatē aberrauerunt: dicētes resurrectionem iam factam esse: & fidem
quorūdam subuerterunt. Idem apostolus eos arguens detestatur: qui tamē dicit nos resurre-
xisse cū Christo. Vnde? nisi quia hoc per fidem & spem & dilectionē factum esse dicit in nobis
Roma.8. secūdū primitias spiritus? Sed quia spes quę videtur nō est spes: & ideo si q̄d nō videmus spera
mus: per patientiā expectamus: restat vtiq̄ redemptio corporis nostri: quam expectantes in no
Roma.12. bismetipsis ingemiscimus. Vnde est illud: Spe gaudētes: in tribulatione patientes. Hæc igitur
innouatio vitæ nostræ est quidā transitus de morte ad vitam: qui primo fit per fidem: vt in spe
2.Corin.4. gaudeamus: & in tribulatione patientes simus: dum adhuc exterior noster homo corrūpitur:
sed interior renouatur de die in diem propter initium nouæ vitæ: propter nouum hominem
1.Corin.5. quem iubemur induere & exuere veterē: Expurgantes vetus fermentū vt simus noua cōsper-
sio: quoniā pascha nostrū immolatus est Christus. Propter hanc ergo vitæ nouitatem: primus
mensis in anni mensibus celebrationi huic attributus est. Nam & ipse dicitur mensis nouorū.
Quia vero in toto tēpore sæculi nunc tertiū tēpus apparuit: ideo resurrectio domini tridua-
na est. Primū enim tēpus est ante legem: secundū sub lege: tertiū sub gratia: vbi iam manifesta
tio est sacramēti prius occulti in prophetico ænigmate. Hoc ergo & in lunari numero signifi-
catur: quia enim septenarius numerus solet in scripturis ad quandam perfectionem mysticus
apparere: tertia hebdomada lunæ pascha celebratur: id est qui dies occurrerit a quartadecima
CAP.IIII. in vicesimā primam. EST illic & aliud sacramētum: q̄d si tibi obscurum fuerit: quia in tali-
bus inquisitionibus minus eruditus es: non contristeris: Nec ideo me putes meliorē: quia hęc
Hiere.9. in studiis puerilibus didici. Qui enim gloriatur: in eo glorietur (inquit) scire & intelligere;

quoniam ego sum dominus. Nonnulli ergo studiosi taliũ rerum quæ fuerũt multa de numeris & motibus syderũ: Et qui subtilius ista scrutati sunt: incrementa & decrementa lunaria ex conuersione globi eius coniecerũt: nõ q aliquid substantiæ vel accedat ei cũ augetur: vel decedat cũ minuitur: qđ deliramẽtũ imperiti Manichęi opinãtes: repleri eã dixerũt: sicut repletur nauis, ex fugitiua diei parte: quã cõmixtã principibus tenebrarũ & eorũ sordibus inquinatam corde ac ore sacrilego & credere & loqui nõ dubitant. Hinc ergo impleri lunã dicũt cũ magna pars diei magnis laboribus ab inquinamẽto purgata de toto mundo atq omnibus cloacis fugiens redditur deo lugenti dũ redeat: Repleri vero per mẽsem dimidiũ: & alio dimidio in solẽ refundi velut in aliã nauẽ. Nec tamẽ inter istas anathematizantes blasphemias aliqđ vnq̃ fingere potuerũt: cur vel incipiens lucere vel desinens corniculato lumine fulgeat: aut cur a dimidio mẽse incipiat minui & nõ ad refundendũ plena perueniat. Illi autẽ qui hoc certis numeris indagarũt: ita vt & defectus solis & lunæ nõ solũ cur fierent: sed etiã quãdo futuri erãt longe ante prædicerẽt: & eos determinatis interuallis tẽpori canonica supputatione præfigerẽt: literisq mãdarent: quas modo qui legũt atq intelligũt nihilominus eos pdicũt: nec aliter aut alias accidunt q̃ prædicunt: Tales ergo quibus nõ est ignoscendũ: sicut sancta scriptura dicit: quia cum tantũ valerẽt vt possent extimare secundũ deum dominũ eius quẽ supplici pietate possent facilius inuenire: ex ipsis cornibus lunæ quæ a sole auersa sunt: siue crescentis: siue decrescentis: coniecerunt eam vel a sole illustrari: & quãto magis ab eo recederet: tanto magis ab ea parte quæ terris apparet radios eius excipere: quanto autẽ ad eũ magis post dimidiũ mẽsem ex alio semicirculo propinquaret: tanto magis a superiori parte illustrata ab ea parte quã terris auerteret: nõ posse excipere radios: & propterea videri decrescere: vel si haberet suum lumen: illud haberet ex vna parte in hemisphęrio: quã partem cũ recedens a sole paulatim terris ostẽderet: donec corã ostẽderet: quasi augmẽta mõstrare dũ nõ addatur qđ deerat: sed perdatur qđ inerat: ac rursus paulatim abscõdere qđ patebat: & ideo videri decrescere. Sed qđlibet horũ sit duorũ: illud certũ atq manifestũ est: & cuiuis aduertenti facile cognitu: q luna nõ augeat ad oculos nostros nisi a sole recedendo: neq minuatur nisi ad solẽ ex parte alia propinquando.

M ATTENDE nunc qđ in Prouerbiis legitur: Sapiens sicut sol permanet: stultus autẽ sicut luna mutatur. Et quis est sapiens qui permanet: nisi sol ille iustitiæ: de quo dicitur: Ortus est mihi sol iustitiæ: & quem sibi non fuisse ortum in die nouissima plangẽtes impii dicturi sunt: Et iustitiæ lumen non luxit nobis: & sol non ortus est nobis? Nam istum carnis oculis visibilẽ solem, oriri facit super bonos & malos deus: qui etiam pluit super iustos & iniustos. Ducuntur autem semper ex rebus visibilibus inuisibilium congruę similitudines. Quis est ergo ille stultus qui tanq̃ luna mutatur: nisi Adam in quo omnes peccauerunt? Anima quippe humana recedens a sole iustitiæ: ab illa scilicet interna contemplatione incõmutabilis veritatis: omnes vires suas in terrena cõuertit: & eo magis magisq obscuratur in interioribus ac superioribus suis: sed cum redire cœperit ad illam incommutabilem sapientiam: quanto magis ei appropinquat affectu pietatis: tanto magis exterior homo corrumpitur: sed interior renouatur de die in diem: omnisq lux illa ingenii quæ ad inferiora vergebat: ad superiora conuertitur: & a terrenis quodammodo aufertur: vt magis magisq huic sęculo moriatur: & vita eius abscõdatur cum Christo in deo. Mutatur ergo in deterius ad exteriora progrediẽs: & in vita sua proiiciẽs intima sua: & hoc terræ: id est eis qui terrena sapiunt: melius videtur: cũ laudatur peccator in desyderiis animæ suæ: & qui inique gerit benedicitur. Mutatur autem in melius cum intentionem suã & gloriã a terrenis quæ in hoc sæculo apparent, paulatim auertit: & ad superiora interiora cõuertit: & hoc terræ: id est eis qui terrena sapiũt: deterius videtur. Vnde illi impii postremã infructuosam agentes pœnitẽtiã: etiã hoc inter multa dicturi sunt: Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum & in similitudinẽ improperii: Nos insensati vitã illorũ æstimabamus insaniam. Ac per hoc spiritus sanctus de visibilibus ad inuisibilia: & de corporalibus in spiritalia sacramenta similitudinẽ ducens: transitũ illũ de alia vita in aliã vitã qđ pascha nominatur: a quartadecima luna voluit obseruari: vt nõ solũ propter tẽpus tertiũ qđ supra commemoraui: quia inde incipit hebdomada tertia: sed etiã propter ipsam tertiam conuersionem ab exterioribus ad interiora, de luna similitudo assumeretur: vsq ad vicesimã vero & primã: pper ipsum numerũ septenariũ quo vniuersitatis significatio sæpe figuratur: q etiã ipsi ecclesię

N tribuitur pper instar vniuersitatis. IDEO Ioannes apostolus in Apocalypsi ad septẽ scribit ecclesias. Ecclesia vero adhuc in ista mortalitate carnis cõstituta: pper ipsam mutabilitatem

CAP.V.
Eccl.27.
Sap.5.
Matth.5.
2.Corin.4.
Col.3.
Psal.9.
Sap.5.
CAP.VI.

Psal.10. lunæ nomine in scripturis signatur. Vnde est illud: Parauerũt sagittas suas in pharetra: vt sa
Col.3. gittent in obscura luna rectos corde. Prius enim q̃ fiat illud qđ dicit apostolus: Cum Christus
apparuerit vita vestra: tũc & vos apparebitis cũ ipso in gloria: obscura videtur ecclesia in tem-
pore peregrinationis suæ: inter multas iniquitates gemẽs: & tunc sunt timendę insidię fallaciũ
seductorũ: quas nomine sagittarũ intelligi voluit. Vnde alio loco propter nuntios fidelissimos
Psal.88. veritatis, quos vbiq; parit ecclesia, dicitur: Luna testis in cælo fidelis. Et cum de regno domini
Psal.71. psalmus cantaret: Orietur (inquit) in diebus eius iustitia & abũdantia pacis: donec interficia
tur luna: id est abũdantia pacis intantum crescet: donec omnem mutabilitatem mortalitatis
1.Corin.15. absumat. Tunc nouissima inimica destruetur mors: & quicqd nobis resistit ex infirmitate car-
Vbi supra. nis: vnde nobis perfecta pax nondum est: consumetur omnino: cum corruptibile hoc induerit
incorruptionẽ: & mortale hoc induerit immortalitatẽ. Vnde & illius ciuitatis muri quę Hie-
rico appellatur: qđ in hebræo eloquio luna interpretari dicitur: septimo circuitu testamenti
arcæ corruerũt. Quid enim nũc aliud agit annũtiatio regni cęlorũ: quã circuitio arcæ signifi-
cauit: nisi vt omnia munimenta mortalis vitæ: id est omnis spes huius sæculi quæ resistit spei
futuri sæculi: in dono septenario spiritus sancti per liberum arbitriũ destruatur? Ob hoc enim
circũeunte arca non impulsu violento illi muri ceciderunt: sed sponte. Sunt & alia testimonia
scripturarũ: quæ nobis ingerunt per cõmemorationẽ lunæ ecclesiæ significationẽ: quæ in ista
mortalitate ab illa Hierusalem cuius ciues angeli sunt: in ęrumnis & laboribus peregrinatur.
Non ideo tamen putare debent stulti: qui nolunt in melius cõmutari: adoranda esse illa lumi-
naria: quia ducitur ex eis aliquãdo similitudo ad diuina mysteria figurãda: Ex omni eñ crea-
tura ducitur. Nec ideo debemus in sentẽtiã damnationis irruere: q̃ ore apostolico de quibusdã
Roma.1. profertur: qui coluerunt & seruierunt creaturę potius q̃ creatori: qui est benedictus in sæcula.
Sicut eñ nõ adoramus pecora: q̃uis dictus sit Christus & agnus & vitulus: nec feram: quia di
ctus est leo de tribu Iuda: nec lapidẽ: quia petra erat Christus: nec mõtẽ Sion: quia in ipso figu-
ratur ecclesia: Sic nec solem: nec lunã: q̃uis ex ea cęlesti creatura sicut ex multis terrestribus: sa-
CAP.VII. cramẽtorũ figurę ad informationes mysticas assumãtur. QVA propter Manichęorum vel Q
mathematicorũ deliramẽta cũ detestatione irridẽda sunt: Quibus cũ obiecerimus vana cõmẽ
ta: vnde homines in errorẽ pcipitãt: quo prius præcipitati sunt: garruli sibi vidẽtur: cũ dicunt
nobis: Cur & vos ad solis & lunæ computationẽ pascha celebratis? quasi nos ordines syderũ ac
vicissitudines temporũ a summo atq; optimo deo conditas arguamus: & non eorũ peruersita
tem: quę rebus sapiẽtissime conditis ad stultissimas opiniones abutitur. Nam si mathema-
ticus nobis cõtradicturus est de syderibus & luminaribus cęli ad sacramẽta mystice figurãda
Matth.10. similitudines ducere: cõtradicãt & augures: ne dicat nobis: Estote simplices vt colũbæ: cõtra-
dicant & Marsi: ne dicat nobis: Astuti sicut serpentes: contradicãt histriones: ne in psalmis ci-
tharam nominemus. Ad qđ ex his rebus ad mysteria verborũ dei similitudinũ signa sumũtur?
Dicã si placet: vel auspicia vos captare: vel venena conficere: vel theatricas affectare luxurias:
qđ dementissimũ est dicere. Non igitur nos de sole & luna annuis mẽstruis ve tẽporibus actio
nũ nostrarũ euenta coniicimus: ne in vitæ humanæ periculosissimis tẽpestatibus tanq̃ in sco-
pulos miserę seruitutis illisi, a libero arbitrio naufragemus: sed ad rem sacratę significandã si-
militudines aptas, religiosissima deuotione suscipimus: sicut de cætera creatura: de ventis: de
mari: de terra: de volatilibus: de piscibus: de pecoribus: de arboribus: de hominibus: ad sermo-
nẽ quidẽ multipliciter: ad celebrationẽ vero sacramẽtorũ iã Christiana libertate parcissime: si-
cut de aqua: de frumento: de vino: de oleo. In seruitute autẽ veteris populi etiã multa celebrari
imperata sunt: quæ nobis tantũmodo intelligẽda tradũtur. Nõ itaq; dies obseruemus & an
Gal.4. nos & menses & tempora: ne audiamus ab apostolo: Timeo ne forte sine causa laborauerim in
vobis. Eos enim inculpat qui dicũt: non proficiscar quia posterus dies est: aut quia luna sic fer-
tur: vel proficiscar vt prospera cedant: quia ita se habet positio syderũ. Non agam hoc mẽse cõ
merciũ: quia illa stella mihi agit mẽsem: vel agam quia suscepit mensem. Non plantem hoc an
no vineam: quia bissextus est. Nõ autem quisq̃ sapiẽs arbitretur obseruatores temporũ repre-
hendẽdos: qui dicunt: non proficiscar hodie: quia tẽpestas exorta est: aut non nauigẽ: quia ad-
huc sunt hibernæ reliquiæ: aut tẽpus seminandi est quia imbribus autumnalibus terra satia-
ta est: vel si qui forte alii naturales effectus circa motum aeris & humoris ad variandas tempo
rum qualitates in syderum ordinatissima conuersione notati sunt: de quibus dictũ est cũ con-
Gen.1. derẽtur: Et sint in signis: & tẽporibus: & diebus: & in annis. Si quæ autem figuræ similitudinũ

non tantum de cœlo & de syderibus: sed etiam de inferiori creatura ducuntur ad dispensatio-
nem sacramentorum: eloquētia q̄dā est doctrinę salutaris mouēdo affectui discentium accōmo
P data a visibilibꝰ ad inuisibilia: a corporalibus ad spiritalia: a tēporalibꝰ ad æterna. NEC quisq̄ CAP.VIII.
nostrum attendat: q̄ eo tempore: quo pascha celebramus: sol iu ariete est: sicut illi appellāt quē
dam syderum locum: vbi reuera mense nouorum sol inuenitur: sed siue illi arietem siue aliq̄d
aliud eandem partem cœli vocare voluerint: nos de scripturis sanctis hoc didicimus: q̄ oīa
sydera deus cōndidit: & locis cælestibus quibus voluit: ordinauit: q̄ stellis distincta & ordina-
ta in quaslibet partes diuidant: quibuslibet vocabulis vocent: vbicūq̄ sol esset mēse nouorum
illic eum reperiret hęc celebratio: ꝓpter similitudinem sacramenti renouandæ vitæ: de qua sa
tis supra disseruimus. Q̄ȝ si etiam locus ille syderum aries vocari posset ꝓpter aliquam figurę
congruentiā: neq̄ huiusmodi timeret sermo diuinus aliquā sacramēti similitudinem ducere
sicut de aliis non solum cęlestibus: sed etiā terrestribꝰ creaturis: sicut de Orione vel pleiadibus
sicut de monte Sina: & de mōte Sion: sicut de fluminibus quę vocant̄ Geon: Physon: tygris: eu-
phrates: sicut de ipso totiens in sanctis mysteriis nobilitato fluuio Iordane rerum figuratę insi
nuandarum mysticas similitudines adduxit. Sed quantum intersit inter syderum obseruatio-
nes ad aereas qualitates accommodatas sicut agricolæ vel nautæ obseruant: aut ad notādas p
tes mundi cursumq̄ aliquo & aliunde dirigendum: q̄d gubernatores nauium faciunt: & hi q
per solitudines arenosas ad interiora austri nulla semita certa vel recta gradiūtur: aut cū ad ali
q̄d in doctrina vtili figura significandum fit nonnullorū syderum aliqua cōmemoratio: Quā
tum ergo intersit inter has vtilitates & vanitates hominum ob hoc obseruātiū sydera: vt nec
aeris qualitates: nec regionū vias: nec solis temporum numeros: nec spiritaliū similitudines:
Q sed quasi fatalium rerum euenta perquirant: quis non intelligat? SED iam deinceps videamꝰ CAP.IX.
cur etiam id obseruetur cum pascha celebrat̄: vt sabbatum occurrat. Hoc enim propriū chri-
stianæ religionis est. Nam Iudæi mēsem nouorū tātummodo & lunā obseruāt a quartadecima vs-
q̄ ad vicesimā primam. Et q̄a illud eorum pascha quo passus est dn̄s ita occurrit: vt inter mor-
tem eius & resurrectionem medius esset sabbati dies: addendum patres nostri censuerūt: vt &
nr̄a festiuitas a Iudęorū festiuitate distingueretur: Et q̄d non frustra factum esse credendum
est ab illo qui est ante tempora: & per quem facta sunt tempora: & qui venit in plenitudine tē-
porum: & qui potestatem habebat ponendi aīam suā: & iterū recipiendi eā: & ideo nō fatalem
sed opportunam sacramēto: q̄d cōmēdare instituerat: horā expectabat cum diceret: Nōdū ve Ioan.2.
nit hora mea: vt igit̄ anniuersaria passionis eius celebratione a posteris seruarētur. Q̄d eīn nūc
vt supiꝰ dixi, fide ac spe gerimus: atq̄ vt ad id perueniamus dilectione satagimꝰ: reqes est q̄dā
ab omni labore oīm molestiarum sancta atq̄ ꝑpetua: in eādē nobis ex hac vita fit transitus quē
dominus noster Iesus Christus sua passione demonstrare ac consecrare dignatus est. Inest aūt i
illa reqe nō desidiosa segnitia: sed q̄dam ineffabilis tranq̄llitas actionis otiosæ. Sic enim ab hu-
ius vitæ opibꝰ in fine reqescitur: vt in alterius vitæ actione gaudeatur. Sed q̄a talis actio in dei
laude agit̄: sine labore mēbrorū: sine angore curarū: nō ad eā sic trāsit̄ ꝑ qetē vt ipse labor succe-
dat: id est nō sic esse incipiat actio vt esse desinat qes. Neq̄ enim redit̄ ad labores & curas: sed ꝑ
manet in actione q̄d ad qetem ꝑtinet. neq̄ eīn in opere laborare: neq̄ in cogitatione fluctuare.
Quia ergo ꝑ reqē ad primā vitam redit̄: vnde aīa lapsa est in peccatū: ꝓpterea sabbato reqes
significatur. Illa aūt vita prima q̄ de peregrinatione redeūtibus & primā stolam accipientibus
redidit̄: ꝑ vnā sabbati: quē diē dn̄icū dicimus: figuratur. Quære septē dies genesim legens, inue
nies septimū sine vespera: quia requiē sine fine significat. Prima ergo vita non fuit sempiterna
reqes peccāti: reqes aūt vltima sempiterna ē: ac per hoc & octauꝰ sempiternā btītudinē habe-
bit q̄a reqes illa q̄ sempiterna est excipit̄ ab octaua nō extinguit̄: Neq̄ eī aliter sempiterna eēt.
R Ita ergo erit octauꝰ q̄ primꝰ: vt prima vita nō tollat̄: sed reddat̄ æterna. SABbatum tn̄ cōmen CAP.X.
datū ē priori pp̄lo in otio corporali tēpaliter: & vt figura eēt sctificationis in reqē spiritꝰ sancti.
Nusq̄ eī legimꝰ in genesi sctificationē p oēs priores dies: sed de solo sabbato dictū est: Et sctifica Gen.2.
uit deus diem septimum. Amāt eī reqē siue piæ aīæ: siue iniquæ: sed an ꝑueniāt ad illud q̄d plu
rimum amant: nesciunt: nec appetunt etiam ipsa corpora ponderibus suis nisi quiescere a mo
tibus suis. Nam sicut corpus tandiu nititur pondere: siue deorsum versus: siue sursum ver-
sus: donec ad locum quo nititur veniens cōquiescat: Pondus quippe olei si dimittatur in aere
V deorsum: si autem sub aquis: sursum nititur: Sic animæ ad ea quæ amāt propterea nituntur
vt perueniendo requiescant. Et multa quidem per corpus delectantur: sed nō inest eis æterna

requies:nec saltem diuturna:& propterea magis sordidant animã & aggrauãt potius vt syn
cerũ eius pondus quo in supna fertur,ĩpediãt.Cũ ergo aĩa in seipsa delectatur:nondum re incõ
mutabili delectatur:& ideo adhuc superba est:quia se p summo habet:cum superior sit deus
Iacobi.4. Nec in tali peccato impunita relinquitur:quia deus supbis resistit:humilibus aũt dat gratiã.
Psal.36. Cum aũt deo delectatur:ibi veram:certam:aeternam inuenit requiem:quã in aliis q̃rebat nec
Ro.5. inueniebat.Proinde admonet̃ in psalmo:Delectare in dño & dabit tibi petitiones cordis tui.
Quia ergo charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est no-
bis:ideo sanctificatio in septimo die commemorata est:vbi reqes cõmendat̃.Quia vero nec be-
Phil.2. ne operari possumus nisi dono eius adiuti:sicut dicit apostolus:De⁹ ẽ est q opat̃ in nobis & vel
le & opari p bona voluntate:nec agere nec reqescere poterim⁹ post oĩa bona opa nr̃a q̃ in hac
vita gerimus:nisi eius dono ad aeternitatem sanctificati atq; pfecti.Propterea de ipso deo dicit̃
Gen.1.&2. Cum fecisset oĩa opa valde bona:septimo die reqeuit ab operib⁹ oĩb⁹ suis q̃ fecit.Futuram enim
requiem significabat quã post bona opera daturus erat nobis hoĩb⁹.Sicut enim cum bene opa-
mur ipse dicit̃ opari in nobis cui⁹ munere opamur:ita cũ reqescimus ip̃e reqescere dicitur quo
CAP.XI. donante reqescimus. HINC est q etiã in tribus primis praeceptis decalogi q̃ ad deũ pertinent S
Matth.22. (Caetera eñ septem ad proximum pertinent:id est ad hominem) quia in duobus praeceptis
tota lex pendet:tertium ibi de obseruatione sabbati positum est:Vt in primo praecepto patrẽ I
telligamus:vbi phibet̃ coli aliqua in figmẽtis hoĩm dei similitudo:non quia nõ habet imagi-
nem deus:sed quia nulla imago eius coli debet nisi illa q̃ hoc est qđ ip̃e:nec ipsa pro illo sed cum
Ro.8. illo.Et qa creatura mutabilis est:ac ppterea dicitur:Oĩs creatura vanitati subiecta est:qm̃ na-
Exo.20. tura etiã vniuersa in pte demõstrat̃:ne qsq̃ filiũ dei verbũ p quod facta sunt omnia,putaret esse
Deut.5. creaturam:sequitur aliud pceptum:Non accipies inuanum nomen dei tui.Spiritus aũt sctũs ĩ
Ro.5. quo nobis illa reqes tribuitur quã vbiq; amam⁹:sed nisi deũ amãdo non inuenim⁹:cũ charitas
eius diffundit̃ in cordibus nostris per spiritũ sctm̃ q datus est nobis:Quia ergo sanctificauit de
us diem septimum in quo reqeuit:tertio pcepto legis insinuat̃ qđ scriptũ est de obseruatione
sabbati:non vt iam in ista vita nos quiescere existimem⁹:sed vt oĩa q̃ bene opamur:non habe-
ant intentionem:nisi in futuram requiem sempiternam. Mementõ enim maxime qđ iam supra
Ro.8. commemoraui:qua spe salui facti sumus:spes enim quae videtur:non est spes:ad ipsum autem
ignem amoris nutriendum & flammandum quodammodo:quo tanq̃ pondere sursum vel in-
trorsum referamur:ad requiem haec omnia pertinent:quae insinuantur nobis figurate. Plus
enim mouent:& accendunt amorem:q̃ si nuda & sine vllis sacramẽtorũ similitudinibus pone
rentur.Cuius rei causam difficile est dicere:Sed tamen ita se habet:vt aliqd per allegoricam si
gnificationem intimatum plus moueat:plus delectet:plus honoretur:q̃ si verbis ppriis dicere
tur apertissime.Credo q ipse animi motus q̃diu rebus adhuc terrenis implicatus:pigrius in-
flammatur:si vero feratur ad similitudines corporales:& inde feratur ad spiritalia:quae illis si
militudinibus figurant̃:ipso quasi transitu vegetatur:& tanq̃ in facula ignis agitatus accendi
CAP.XII. tur:& ardentiore dilectiõe rapit̃ ad reqem & quietem. IDEOq; inter omnia illa decem prae- T
cepta,solum ibi quod de sabbato positum est:figurate obseruandum praecipitur:quam figurã
nos intelligendam:non etiam per otium corporale celebrandam suscepimus. Cum enim sab-
Psal.45. bato significetur spiritalis requies:de qua dictum est in psalmo:Vacate & videte quoniam ego
Matth.11. sum deus:& qua vocantur homines ab ipso domino dicente:Venite ad me omnes qui labora-
tis & onerati estis:& ego vos reficiam:Tollite iugum meum super vos:& discite a me quia mi-
tis sum & humilis corde:& inuenietis requiem animabus vestris.Caetera tamen ibi praecepta
Exo.20. proprie sicut praecepta sunt sine vlla figurata significatione obseruamus.Nam & idola non co
Deut.5. lere manifeste didicimus:& non accipere inuanũ nomẽ dñi dei nr̃i:& honorare patrem & ma-
trem:& non moechari:non occidere:non furari:non falsum testimoniũ dicere:non concupisce
re vllam rem proximi:non figurate aliud praetendunt:& mystice aliud significant:sed sic ob-
seruantur vt sonant.Obseruare tamen diem sabbati non ad literam iubemur secundum otiũ
ab opere corporali sicut obseruant Iudaei:Et ipsa eorum obseruatio quia ita praecepta est:nisi
aliam quandam spiritalem requiem significet:ridenda iudicatur.Vnde non inconuenienter
intelligimus:ad amorẽ excitandum:quo ad requiem tendimus:valere omnia quae figurate in
scripturis dicuntur:quandoquidem non solum in decalogo figurate praecipitur vbi requies
CAP.XIII. commendatur:quae vbiq; amatur:sed in solo deo certa & sancta inuenitur. DIES tamen do- V
minicus non Iudaeis sed christianis resurrectione domini declaratus est:& ex illo habere coe-

pit festiuitatem suã. Aiæ quippe omnium sanctorum ante resurrectionẽ corporis sunt qdẽ in
requie: sed in ea non sunt actione qua corpora recepta vegetanť. Talem gppe actionẽ significat
dies octauus: q & primus: qa nõ aufert illã reqem: sed glorificat. Non enim redit cum corpore
difficultas ex corpore: quia nec corruptio. Oportet eñ corruptibile hoc indui incorruptionẽ: 1.Cor.15.
& mortale hoc indui immortalitatem. Quapropter ante resurrectionem dñi: q̃uis sanctos pa-
tres plenos spũ ꝓphetico octaui sacramẽtum nequaq̃ lateret: quo significatur resurrectio: Nã
& ꝓ octaua psalmꝰ inscribitur: & octauo die circũcidebanť infantes: Et in ecclesiaste: ad duoꝝ
testamentorum significationem dicit: Illis septẽ & illis octo reseruatum est: Tñ illis est occulta Eccl's.11.
tum: & solum celebrandũ sabbatum traditum est: qa erat autea requies mortuoꝝ: resurrectio
aũt nullius erat donec veniret Christus: qui resurgens ex mortuis iã nõ moreret: & mors illi Ro.6.
vltra non dominaretur. Sed posteaq̃ facta est talis resurrectio in corpore dñico: vt præiret in ca
pite ecclesiæ qđ corpus ecclesiæ speraret in fine: iam etiam dies dominicus id est octauus: q &
primus, inciperet celebrari: Ipsa etiam causa intelligitur cur obseruandum pascha vbi agnum
occidere & comedere iubentur: qđ manifestissime passionem domini præfigurat: non eis ita p̃-
ceptum est vt attenderent occurrere sabbatum: & cũ mense nouorum & tertiam lunæ hebdo
madam concurrere: vt eundem quoq; diem dominus potius sua passione signaret: q etiam dñi
X cum: id est octauum qui & primus est: declaraturus aduenerat. ATtẽde igitur sacratissimũ CAP.XIIII.
triduum crucifixi: sepulti: suscitati. Horum trium qđ significat crux: in præsenti agimus vita
qđ aũt significat sepultura & resurrectio: fide ac spe gerimus. Nunc enim dicitur homini: Tol
le crucem tuam & sequere me. Cruciatur autem caro: cum mortificantur membra nostra: quę Col.3.
sunt super terram: fornicatio: immunditia: luxuria: auaritia: & cætera huiusmodi: de quibus
idem dicit: Si scđm carnem vixeritis moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis Ro.8.
viuetis. Hinc etiam de seipso dicit: Mundus mihi crucifixus est & ego mundo. Et in alio loco: Ephe.6.
Scientes inquit quia vetus homo noster simul confixus est cruci cum illo: vt euacuetur corpꝰ Ro.6.
peccati: vt vltra non seruiamus peccato. Q̃diu ergo id agunt opera nostra: vt euacuetur cor
pus peccati: q̃diu exterior homo corrumpitur: vt interior renouetur de die in diem: tẽpus est
crucis. Hæc sunt etiam bona opa quidem: tamen adhuc laboriosa: quorum merces est requies:
sed ideo dicitur: Spe gaudentes: vt cogitantes reqem futurã cũ hilaritate in laboribus opere-
mur. Hanc hilaritatem significat crucis latitudo in trãsuerso ligno vbi figuntur manus. Per
manus eñ opa intelligimus: per latitudinem hilaritatem operãtis: quia tristitia facit angusti-
as: Per altitudinem vero cui caput adiũgitur: expectationem retributionis de sublimi iustitia
dei: q reddet vnicuiq; scđm opa sua: In his quidem q secundũ tolerãtiã boni operis, gloriam &
honorem & incorruptionem q̃rentibus vitã æternam. Itaq; etiã lõgitudo qua totũ corpus ex-
tenditur: ipsam tolerantiã significat: vnde longanimes dicunť qui tolerant. Profundũ aũt qđ
terræ infixum est: secretum sacramenti p̃figurat. Recordaris eñ nisi fallor quæ verba apostoli
ca in ista designatione crucis expediã: vbi ait: In charitate radicati atq; fundati: vt possitis cõp
hendere cum omnibus sanctis q̃ sit longitudo: latitudo: sublimitas: & profundum. Ea vero q̃ Ephe.3.
nondũ videmus & nõdũ tenemus: sed fide & spe gerimus: in alio biduo figurata sunt. Hæc eñ
quæ nunc agimus: tanq̃ clauis præceptorum in dei timore confixi: sicut scriptum est: Cõfige
clauis a timore tuo carnes meas: in necessariis deputantur: nõ in eis q̃ p se ipsa appetenda & cõ Psal.118.
cupiscenda sunt. Vnde illud qđ est optimum, se dicit cõcupiscere: dissolui & esse cũ Christo. Phil.1.
Manere aũt in carne: necessarium inqt ꝓpter vos. Qđ ergo inqt: Dissolui & eẽ cũ Christo: inde
incipit reqes q̃ non interrumpiť resurrectione sed clarificať: q̃ tñ nunc fide retinetur. Quia iu Abacuc.2.
stus ex fide viuit. An ignoratis (inqt) q̃m q̃cũq; baptizati sumus in Christo Iesu: in morte ipsiꝰ Ro.6.
baptizati sumus? Consepulti ergo illi sumus per baptismũ i mortẽ. Vnde, nisi fide? Neq; enim
iam in nobis perfectum est: adhuc in nobismetipsis ingemiscentibꝰ & adoptionem expectãtibꝰ
redemptionem corporis nostri. Spe eñ salui facti sumus: Spes autem quæ videtur non est spes
Quod enim videt quis: quid sperat? Si autem quod non videmus speramus: per patiẽtiam ex- Ro.8.
pectamus. Quod memento q̃ sæpe commemorem: nec iam nunc in ista vita nos beatos fieri de
bere arbitremur: & ab omnibus difficultatibus liberos: ac si in angustiis rerum temporalium
aduersus deum ore sacrilego murmuremus: quasi non exhibeat quod promisit. Promisit qui-
dem huic vitæ necessaria: Sed alia sunt solatia miserorum: alia gaudia beatorum. Domine (in Psal.93.
quit) secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo: exhortationes tuæ iucunda-
uerunt animam meam. Non ergo murmuremus in difficultatibus: ne perdamus latitudinem

Ro.12. hilaritatis:de qua dicitur:Spe gaudentes:quia ſequitur:In tribulatione patientes. Noua er-
go vita in fide nunc inchoatur & ſpe geritur:Nam tunc perfecta erit cum abſorbebitur mor-
tale:vita:cum abſorbebit in victoriam:cum illa nouiſſima inimica deſtruetur mors: cũ imu-
1.Cor.15. tati fuerimus & ęquales angelis facti.Omnes enim inquit reſurgemus:ſed non oẽs immutabi
Lucæ.20. mur:Et dominus:Erunt(inquit)ęquales angelis dei. Apprehenſi eñ ſumus modo in timore
2.Cor.6. per fidẽ:tunc autem apprehendem⁹ in charitate per ſpem. Q₃diu enim ſumus in corpore per-
egrinamur a domino.per fidem enim ambulamus non per ſpeciem.Ipſe itaq₃ apoſtolus qui di
Phil.3. cit: Tunc apprehendam ſicut apprehenſus ſum:aperte ſe non apprehendiſſe confitetur. Fra-
tres(inquit)ego me non arbitror apprehendiſſe.Sed tamen quia ipſa ſpes ex promiſſione veri
Ro.6. tatis certa nobis eſt:cum diceret:Conſepulti igitur ſumus illi per baptiſmum in mortẽ:ſubiũ-
xit & ait: Vt queãdmodum ſurrexit Chriſtus ex mortuis per gloriam patris:ita & nos in no
uitate vitæ ambulemus.Ambulam⁹ ergo in re laboris:ſed in ſpe q̃etis:in carne vetuſtatis,ſed
Ro.8. in fide nouitatis.Dicit enim:Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum: ſpiritus autẽ
viuit propter iuſtitiam.Si autem ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum a mortuis, ha
bitat in vobis:qui ſuſcitauit Chriſtum a mortuis:viuificabit & mortalia corpora veſtra per i
habitantem ſpiritum eius in vobis.Hoc ex authoritate diuinarum ſcripturarum in vniuerſæ
eccleſiæ quæ toto orbe diffunditur conſenſione:per anniuerſarium paſcha celebratur:in ma-
CAP.XV. gno vtiq₃ ſicut iam intelligis,ſacramento. ET in ſcripturis quidem veteribus ad agendum Y
paſcha nõ eſt præceptum tempus:niſi ex menſe nouorum:a luna quartadecima vſq₃ ad viceſi
mam primam.Ex euangelio tamen:quia iam manifeſtum eſt:quo etiam die dominus crucifi
xus ſit:& in ſepultura fuerit & reſurrexit: adiuncta eſt etiam ipſorum dierum obſeruatio per
patrum concilia:& orbi vniuerſo chriſtiano perſuaſum eſt: eo modo paſcha celebrari oportere
Quadrageſima ſane ieiuniorum,habet authoritatem & in veteribus libris ex ieiunio Moyſi
& Heliæ: & ex euangelio quia totidem diebus dominus ieiunauit: demõſtrans euangelium
non diſſentire a lege & prophetis.In perſona quippe Moyſi lex:in perſona Heliæ prophetæ ac-
cipiuntur.Inter quos & in monte glorioſus apparuit:vt euidentius emineret quod de illo di-
cit apoſtolus: teſtimonium habens a lege & a prophetis.In qua ergo parte anni congruenti-
us obſeruatio quadrageſimæ conſtitueretur: niſi confinis atq₃ contigua dominicæ paſſioni?
Quia in ea ſignificatur hæc vita laborioſa:cui opus eſt continentia: vt ab ipſius mundi ami
citia ieiunetur:quæ vtiq₃ fallaciter blandiri:& illecebrarum fucos circumſpergere atq₃ iacta-
re non ceſſat.Numero autem quadragenario vitam iſtam propterea figurari arbitror: quia
denarius in quo eſt perfectio beatitudinis noſtræ:ſicut in octonario:quia redit ad primum:ita
in hoc mihi videntur exprimi:q̃a creatura q̃ ſeptenario figurať:adhæret creatori:In quo decla
ratur vnitas trinitatis per vniuerſum mundum temporaliter annuntiãda:q̃a mundus & a q̃-
tuor vẽtis delimať:& q̃tuor elemẽtis erigiť:& quatuor anni tẽporũ vicibus variať.Decem aũt
quater in q̃draginta cõſumunť:q̃dragenari⁹ aũt ptibus ſuis cõputatus:addit ipſum denariũ:
& fiunt q̃nquaginta:tanq̃ merces laboris & cõtinẽtiæ:Neq₃ eñ fruſtra ipſe dñs & quadragin-
ta poſt reſurrectionem in hac vita & terra cum diſcipulis conuerſatus eſt:& poſtea aſcendit ĩ
cœlum:decem diebus interpoſitis miſit ſpiritum ſanctum:completo die pentecoſtes:q̃ dies q̃n
quagenarius,habet alterum ſacramentum:q₃ ſepties ſeptem quadraginta nouem fiunt: & cũ
reditur ad initium quod eſt octauus: qui & primus dies: quinquaginta complentur: qui
celebrantur poſt domini reſurrectionem:iam in figura non laboris:ſed q̃etis & lætitiæ. Pro-
pter hoc & ieiunia relaxantur:& ſtantes oramus: quod eſt ſignum reſurrectionis. Vnde
etiam omnibus diebus dominicis id ad altare obſeruatur:& Alleluia canitur:quod ſignificat
Pſal.83. actionem noſtram futuram non eſſe niſi laudare deum:ſicut ſcriptum eſt: Beati qui habitãt
in domo tua domine:in ſæcula ſæculorum laudabunt te.Sed dies quinquageſimus & in ſcri-
pturis commendatur:non tantum in euangelio:quia tunc ſpiritus ſanctus aduenit:ſed etiam
in veteribus libris. Nam & ibi poſteaq̃ paſcha occiſo agno celebrauerunt: dies quinquagin-
ta numerantur vſq₃ ad diem quo lex data eſt in monte Sina famulo dei Moyſi digito dei ſcri-
pta.in libris autem euangelii apertiſſime declaratur digitum dei ſignificare ſpiritum ſan-
Lucæ.11. ctum. Cum enim vnus euangeliſta dixiſſet:In digito dei eiicio dæmonia: alius hoc idem ita
Matth.12. dixit:In ſpiritu dei eiicio dæmonia. QVIS hãc lætitiam diuinorum ſacramentorũ cũ ſanæ Z
CA.XVI. doctrinæ luce clareſcunt:non p̃ferat vniuerſi mundi huius imperiis etiam inuſitata felicitate
Eſa.6. pacatis? Nõne tanq̃ duo Seraphin clamant ad inuicem concinẽtiam laudis altiſſimo: Sanctus

sanctus:sanctus:dominus deus sabaoth:ita duo testamenta fideliter cōcordantia sacratā con
cinunt veritatem deo. Occiditur ouis:celebraẽ pascha:& interpositis qnquaginta diebus daẽ
lex ad timorem scripta digito dei. Occidiẽ Christus:q tanq̃ ouis ad immolandū ductꝰ est:sicut Esa.53.
Esaias testatur:celebraẽ verum pascha:& interpositis qnquaginta diebus datur ad charitatē
spiritus sanctus q est digitus dei:contrarius hominibus sua quaerentibus:& ideo iugū asperū
& sarcinam grauem portantibus:nec inuenientibus requiem aīabus suis: quia charitas non 1.Cor.13.
quaerit q̃ sua sunt. Ideo animositas haereticorum semper inquieta est:quos magorum Pharao-
nis habere conatum:declarat apostolus dicens:Sicut eīn Iamnes & mambres restiterūt Moysi 2.Timo.3.
sic & isti resistunt veritati:homines mēte corrupti:reprobi circa fidem:sed vltra non profici-
ent. Dementia vero eorum erit manifesta omnibus sicut & illorum fuit. Quia enim per ipsam
corruptionem mentis inquietissimi fuerunt:in signo tertio defecerunt:fatētes sibi aduersum
esse spūm sanctum q erat in Moyse. Nam deficientes dixerunt: Digitus dei est hic. Sicut autē
conciliatus & placatus spūs sanctus requiē praestat mitibꝰ & humilibꝰ corde:ita cōtrarius & ad-
uersus immites ac superbos inquietudine exagitat. Quam inquietudinē muscae illae grauissi- Exo.8.
mae significauerunt:sub quibus magi Pharaonis defecerunt dicentes:digitus dei est hic. EX CA.XVII.
& ODVM lege:& vide vbi pascha celebrauerunt:post quot dies data sit lex. Loquitur deus ad
Moysen in monte Sina de tertii mensis die. Nota ergo vnum diem egressus ipsius tertii mēsis
& vide qd dicat inter caetera. Descende (inquit) testare pplō:& purifica illos hodie & cras:& la Exo.19.
uent vestimēta sua & sint parati in diem tertium. Tertia enim die descendet dñs in monte Sina
coram omni populo. Tunc data est lex:tertio scilicet die tertii mēsis. Numera itaq; a quarto
decimo primi mensis die:quo factum est pascha:vsq; ad diem tertium tertii mensis:& inueni-
es decem & septem dies primi mensis:triginta secundi : tres tertii : qui fiunt quinquaginta.
Lex in arca est: sanctificatio in corpore dñi:per cuius resurrectionem nobis requies futura pro
mittitur:ad quam percipiendam spiritu sancto charitas inspiratur. Spiritus autem nondū Ioan.7.
erat datus:cum Iesus nondum erat clarificatus. Vnde prophetia illa cantata est : Exurge do- Psal.131.
mine in requiem tuam:tu & arca sanctificationis tuae. Vbi requies:ibi sanctificatio. Vnde nūc
vt amemus & desyderemus:pignus accepimus. Vocantur autem ad requiem alterius vitae
quo ab ista transitur:quod pascha significat:omnes in nomine patris & filii & spiritus sancti
Propterea quinquagenarius numerus ter multiplicatus:addito ad eminentiam sacramēti ip-
so ternario:in illis magnis piscibus inuenitur:quos iam dominus post resurrectionem nouam
vitam demonstrans a dextera parte leuari imperauit:nec retia dirupta sunt:quia tunc haereti
corum inquietudo non erit. Tunc homo perfectus & quietus:purificatus in anima & in cor-
pore per eloquia domini casta:argentum igne examinatum terrae purgatum septuplum:acci Psal.11.
piet mercedem denarium vt sint decē & septē. Nam & in hoc numero sicut in aliis multiplices
figuras exhibentibus:sacramentum mirabile reperitur. Nec immerito etiam psalmus septimꝰ
decimus in regnorum libris solus integer legitur:quia regnum illud significat vbi aduersari
um non habebimus. Titulus enim eius est:In die qua eruit eum dominus de manu omnium 2.Regū.22.
inimicorum eius & de manu Saul. Quis enim figuratur in Dauid nisi ille qui venit secun-
dum carnem ex semine Dauid. Qui vtiq; in corpore suo:quod est ecclesia:adhuc patitur ini-
micos. Vnde illi persecutori quem voce mactauit:& in suum corpus traiiciens quodanmo-
do manducauit:sonuit de coelo:Saule Saule qd me persequeris. Quando autem eruetur hoc Actu.9.
corpus de manu omnium inimicorum eius:nisi cum & illa nouissima inimica destrueẽ mors.
Ad hoc tempus pertinet numerus ille centū qnquaginta trium piscium. Nam & ipse numerꝰ
septimus decimus surgens ī trigonum:centum qnquagīta trium summam complet. Ab vno
quoq; vsq; ad decem & septem surgens oēs medios adde:& inuenies ad vnum scilicet : & adde
duo fiunt vtiq; tria:adde tria fiunt sex:adde quatuor fiunt decem: adde qnq; fiunt qndecim:
adde sex fiunt viginti vnum:adde ita caeteros & ipsum decimum septimum:fiūt cētū qnqua-
gīta tria. Haec de scripturis firmissime tenentur:id est pascha & pentecoste. Nam vt quadragi
ta illi dies ante pascha obseruentur:ecclesię consensio roborauit:Sic etiam vt octo dies neophi
torum distinguantur a caeteris:id est vt octauus primo concinat. Vt autem Alleluia per illos
solos dies quinquaginta in ecclesia cantetur:non vsquequaq; obseruatur. Nam & in aliis die
bus varie cantatur alibi atq; alibi:ipsis tamen diebus vbiq;. Vt autem stantes in illis diebus
& omnibus dominicis oremus:vtrū vbiq; seruetẽ ignoro:tamen quid in eo sequaẽ ecclesia dixi CA.XVIII.
9 vt potui:& arbitror esse manifestum. DE lauādis vero pedibꝰ:cum dñs hoc propter formam

humilitatis:propter quam docendam venerat:commendauit:sicut ipse consequenter exposu
it:quaesitum est:quonam tpe potissimum res tāta etiā facto doceret:& illud tēpus occurreret:
quo ipsa cōmēdatio religiosius inhęreret.Sed ne ad ipm sacramētū baptismi videret ptinere:
multi hoc in consuetudinem recipere noluerūt.Nōnulli etiā de cōsuetudine auferre dubita-
uerunt.Aliqui aūt vt hoc sacratiore tēpore cōmendaretur:& a baptismi sacramento mutaret
vel diem tertium octauarum:quia ternarius numerus in multis sacramētis maxime excellit:
vel etiam ipsum octauum vt hoc facerent elegerunt.Miror sane quid ita volueris:vt de his q̄
varie per diuersa loca obseruantur:tibi aliqua conscriberem:cum & non sit necessariū:& vna
in his saluberrima regula retinenda sit:vt q̄ non sunt contra fidē:neq; cōtra bonos mores:& ha
bent aliqd ad exhortationem vitae melioris:vbicunq; institui videmus:vel instituta cognosci-
mus:non solū nō improbemus:sed etiam laudādo & imitando sectemur:si aliquorū infirmi-
tas non ita impedit vt amplius detrimentū sit.Si enim eo modo impediat vt maiora studiosę
lucra speranda sint:q̄ calumniatorū detrimēta metuēda:sine dubitatione faciendū est:maxie
illud quod etiam de scripturis defendi potest:sicut de hymnis & psalmis canendis:cum & ipsi
us dñi & apostolorum habeamus documenta & exempla & praecepta de hac re tam vtilia.Ad
i.Retra.19. mouendum pie animum & accendendum diuinae lectionis affectum:varia consuetudo est:&
pleraq; in Africa ecclesiae membra pigriora sunt:ita vt Donatistae nos reprehendant q; sobrie
psallimꝰ in ecclesia diuina cātica prophetarū:cum ipsi ebrietates suas ad canticū psalmorum
humano ingenio compositorum quasi tubas exhortationis inflāment.Quando aūt non est tē
pus cum in ecclesia fratres congregātur,sancta cantandi:nisi cum legitur:aut disputatur:aut
antistites clara voce depcant:aut cōmunis ōfo diaconi īdicit? Aliis vero pticulis tēporum qd
CAP.XIX. melius a cōgregatis christianis fiat:qd vtilius:qd sanctiꝰ:oīno non video.QVOD aūt istitui A
tur pter cōsuetudinē:vt quasi obseruatio sacramēti sit:approbare nō possum:Etiā si multa hu
iusmodi ppter nonnullarum vel sanctarum vel turbulentarū personarū scandala deuitanda
liberius improbare non audeo.Sed hoc nimis doleo:quia multa quae in diuinis libris saluber-
rima praecepta sunt:minus curantur:& tam multis psumptionibus sic plena sunt omnia:vt
grauius corripiatur q per octauas suas terram nudo pede tetigerit:q̄ qui mentē vinolētia sepe
lierit.Omnia itaq; talia quae neq; sanctarū scripturarū authoritatibꝰ continent:nec in conci-
ii.dis.omnia liis episcoporū statuta inueniuntur:nec consuetudine vniuersae ecclesiae roborata sunt:sed di
uersorum locorum diuersis moribus innumerabiliter variant:ita vt vix aut omnino nunq̄ in
ueniri possint causae quas in eis instituēdis homines secuti sunt:vbi facultas tribuitur:sine vl
la dubitatione resecanda existimo.Quis enim neq; hoc inueniri possit:quomodo cōtra fidem
sint:ipsam tamen religionem quam paucissimis & manifestissimis celebrationum sacramentis
misericordia dei esse liberam voluit:seruilibus oneribus premunt:vt tolerabilior sit cōditio Iu
daeorum:qui etiam si tempus libertatis non agnouerint:legalibus tamen sarcinis non huma-
nis praesumptionibus subiiciuntur.Sed ecclesia dei inter multam paleā multaq; zizania consti
tuta multa tolerat:& tamen quae sunt contra fidem vel bonam vitam:non approbat:nec ta-
CAP.XX. cet:nec facit. ITAq; illud quod scripsisti:quosdam fratres ita temperare a carnibus edendis: B
vt immundos q comederint arbitrent:apertissime contra fidem sanamq; doctrinam est.Sed
hic ego si diutius disputare voluero:poteris putare ante in illis obscuri aliquid hinc apostolū
praecepisse:qui etiam post multa quae de hac re dixit:sic detestatus est haereticorum impiam
i.Timo.4. opinionem:vt diceret:Spiritus autem manifeste dicit:Quia in nouissimis temporibꝰ recedēt
quidam a fide intendentes spiritibus seductoribꝰ:& doctrinae daemoniorum in hypocrisi men-
daciloquorum:cauteriatam habentes conscientiam suam:prohibentes nubere:abstinentes
a cibis quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus:& his qui co-
gnouerunt veritatem:quia omnis creatura dei bona est:& nihil abiiciendum est quod cum
gratiarum actione percipitur.Sanctificatur enim per verbum dei & orationem.Et alio lo
Titum.i. co de his rebus loquitur:Omnia inquit munda mundis:immundis autem & infidelibus ni
hil est mundum:sed polluta sunt eorum & mens & conscientia.Tu ipse lege caetera:& re-
cita quibus potes:ne in se irritam faciant gratiam dei:quia in libertate vocati sunt:tantum
ne libertatem in occasionem carnis assumant.Et ideo iam voluit ręfrenandae carnalis con-
cupiscentiae causa a quibuslibet cibis temperari:quia non eis hoc permittitur superstitiose at-
q; infideliter facere.Hi vero qui de paginis euangelicis sortes legunt:etsi optandum est vt hoc
26.q.2.hi c. potius faciant:q̄ vt ad daemonia consulenda cōcurrāt:tamē etiā ista mihi displicet cōsuetudo

ad negotia sæcularia & ad vitæ huius vanitatem propter aliam vitam loquentia: oracula diui
C na velle conuertere. HAEC tibi si satis esse ad ea quæ requisisti nõ putaueris: nimis ignoras & vi CAP.XXI.
res & occupationes meas. Tantum enim absum ab eo quod putasti nihil me latere: vt nihil in
epistola tua legerim tristius: quia & apertissime falsum est: & miror quia hoc te latet: q non so
lum in aliis innumerabilibus rebus multa me latent: sed etiam in ipsis sanctis scripturis mul
to nesciam plura q̃ sciam. Et ideo spem in nomine Christi non infructuosam gero: quia non so
lum credidi deo meo: in illis duobus præceptis totam legem prophetasq; pendere: sed etiam Matth.22.
expertus sum experiorq; quotidie: qm̃quidem nullum mihi sacramentum: aut aliquis sermo ad
modum obscurior de sacris literis aperitur: vbi non eadem præcepta reperiam. Finis enim 1.Timo.1.
præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona: & fide nõ ficta: Et plenitudo legis cha Ro.13.
ritas. Itaq; & tu charissime: siue ista siue alia: sic lege: sic disce: vt memineris verissime dictum
Scientia inflat: charitas ędificat. Charitas autem non æmulatur: non inflat. Sic itaq; adhibeat 1.Cor.13.
scientia tanq̃ machina quædam: per quam structura charitatis assurgat quę maneat in æter
num: etiam cum scientia destruetur: q̃ ad finem charitatis adhibita multum est vtilis: per se
aũt ipsam sine tali fine: non modo superflua: sed etiam perniciosa pbata est. Scio aũt q̃ te cogita
tio sancta custodiat sub vmbraculo alarũ dñi dei nostri: Sed ideo hæc etsi breuiter monui: qm̃
noui eandem ipsam charitatẽ tuam: q̃ non æmulatur: hanc epistolam multis daturam atq; le
cturam.

Sancti Augustini ad Honoratum: quæstionem de gratia noui testamenti: cum quinq; aliis per eum propositis: accurate: amplissime: ac diserte pertractantis atq; dissoluentis.

Epistola.CXX.

D QVinq; mihi ꝓposuisti ptractãdas quæstiones atq; soluẽdas dilectissime PRAEFATIO.
mi frater Honorate: hincinde raptas: sicut te vel legẽtẽ mouere, vel co
gitanti in mẽtẽ venire potuerũt: & in cõspectum meum fusas quodam 2.Retra.36.
modo. Quarũ solutionem si velim differendo ordinare: vt nõ carptim si
cut propositę sunt de singulis differã: sed vno quodã tenore sermõis eas
inter se connectẽ atq; cõtexã: difficile opus videt: Et tamen puto facilius
eas solui: si hoc fecero. Inuicem quippe adiuuabunt: si altera pẽdebit ex
altera: donec oẽs veniãt i seriẽ disputatiõis: nõ singillatim separatis lo
cis: quasi vnaq̃q; in sua priuata intentione habitet: sed vnum aliqd intuẽtes: & vnũ collaborã
tes sociali ratione: & indiuidua veritate. Voluisti ergo & scripto commonuisti: exponi atq; ape
riri tibi: quid sibi velit vox illa domini: Deus deus meus vt quid me dereliquisti. Et quid sit: qđ Psal.21.
Apostolus ait: Vt in charitate radicati & fundati: præualeatis comprehendere cum omnibus Ephe.3.
sanctis: quæ sit latitudo: longitudo: altitudo & profundum. Et quę sint virgines quinq; stultę Matth.25.
quæve sapientes: Et quæ sint tenebræ exteriores: Et quomodo intelligendũ est: Verbum dei Matth.22.
caro factum est. Hæ sunt quinq; tam breuiter a me commemoratæ: q̃ abs te propositæ quæsti Joan.1.
ones. Proinde si placet addamus & sextam: & illud paratissimum requiramus: quæ sit gratia
noui testamenti. Hanc omnes illæ intueantur: & in hanc vt opportune quæq; potuerit: opus
suum conferat nobis: non eo scilicet ordine quo eas & tu proposuisti & ego recolui: sed vna
quæq; cum fuerit necessaria: velut vocata respondeat: & officium sui operis impleat. Ergo ita
E nascatur exordium. EST quædam vita hominis carnalibus sensibus implicata: gaudiis car CAP.I.
nalibus dedita: carnalem fugitans offensionem: voluptatẽq; sectans. Huius vitæ felicitas tem
poralis est: ab hac vita incipere necessitatis est: in ea persistere voluptatis. In hac quippe ex vte
ro matris infans fundit: huius offensiones quantum potest refugit: huius appetit voluptates:
nihil amplius valet. Sed postea q̃ venerit in ętatem: qua in eo rationis vsus euigilet: poterit ad
iuta diuinitꝰ voluntate eligere alteram vitam: cuius in mente gaudium est: cuius interna at
q; æterna felicitas. Inest quoq; homini anima rationalis: sed interest eiusdem ratiõis vsu: quo
potius voluntatẽ conuertat: vtrum ad bona exterioris & inferioris: an ad bona interioris supi
orisq; naturæ: id est vtrũ fruatur corpore & tẽpore: an fruat diuinitate atq; æternitate. In qua
dam quippe medietate posita est: infra se habẽs corporalẽ creaturam: super se animi sui & cor
poris creatorem. Põt igit aĩa rationalis etiã temporali & corporali felicitate seruire creatori:
qui & ipsam suæ bonitatis abũdantissima largitate donauit. Sicut enim bona sunt omnia quę
creauit deus ab ipsa rationali creatura vsq; ad infimũ corpus: Ita bene agit in his anima ratio

nalis si ordinem seruet:& distinguendo:eligendo:pendēdo subdat minora maioribus:corpora
lia spiritalibus: inferiora superioribus:temporalia sempiternis:ne superiorū neglectu:& ap-
petitu inferiorum:quoniam hinc fit ipsa deterior:& se & corp⁹ suum mittat in peius:sed poti⁹
ordinata charitate se & corpus suum conuertat in melius.Cum enim sunt omnes substantiæ
naturaliter bonæ:ordo in eis laudatus honoratur:peruersitas culpata damnatur. Nec efficit
anima peruerse vtens creaturis:vt ordinationem effugiat creatoris: quia si illa male vtitur
bonis:ille bene vtitur etiam malis:ac per hoc illa peruerse bonis vtendo fit mala:ille ordinate
etiam malis vtendo permanet bonus.Qui enim iniuste se ordinat in peccatis:iuste ordinatur
in poenis. Volens itaq; deus ostendere etiam terrenam temporalemq; felicitatem suum donū
esse:nec aliunde nisi ab ipso sperari oportere:præ omnibus sæculi temporibus dispensandum
iudicauit testamētum vetus:qđ pertineret ad hominem veterem:a quo ista vita necesse est in
cipiat.Sed illæ felicitates patrum dei beneficio cōcessæ prædicantur:q̄uis ad istam vitam trāſ
itoriam pertinentes.Illa quippe terrena munera in manifesto promittebantur & tribuebanť:
In occulto autem illis omnibus rebus nouum testamentum figurate prænuntiabatur:& capi
ebatur intelligentia paucorum:quos eadem gratia prophetico munere dignos fecerat.Dispē
sabant illi sancti pro congruentia temporis testamentum vetus:pertinebāt vero ad testamen
tum nouum.Nam & quando temporalem felicitatem agebant:æternam:veram:& proferen-
dam intelligebant:& istam ministrabant in ministerio, vt illam consequerentur in præmio.
Et siquando patiebantur aduersa:ad hoc patiebantur vt euidentissimo diuino adiutorio libe-
rati glorificarent deum omnium bonorum largitorem:non solum sempiternorum quæ pie
CAP.II. sperabant:verum etiā temporalium quæ ꝓphetice gubernabant. CVM autem venit ple- F
Gal.4. nitudo temporis:vt gratia quæ occultabatur in veteri testamento,iā reuelaretur in nouo:mi
sit deus filium suum:factū ex muliere.quo nomine proprietate Hebraicæ linguæ:omnis fœmi
na nuncupatur:siue viro intacta siue iam mixta.Quem autem filium miserit:fieri ex muliere
voluerit:quantus ille deus sit qui hanc humilitatem pro salute fidelium suscipere dignatus
Ioan.1. sit: vt agnoscas: nunc attende euangelium:In principio erat verbum:& verbum erat apud
deum:& deus erat verbum.Hoc erat in principio apud deum.Omnia per ipsum facta sunt:&
sine ipso factum est nihil:Quod factum est in ipso vita erat:& vita erat lux hominum:& lux in
tenebris lucet:& tenebræ eam non comprehenderunt.Hic ergo deus verbum dei:per quod fa
cta sunt omnia:filius dei est:non cōmutabiliter manens:vbiq; præsens:nullo clausus loco:nec
partiliter per cuncta diffusus:tanq̄ minorē partē habeat in minori loco:& in maiori maiorem
sed vbiq; totus:atq; ita non absens etiam mentibus impiorum: q̄uis eum non videant: sicut
nec ista lux videtur oculis præsentata cæcorum.Lucet ergo & in tenebris talibus:quales apo-
Ephe.5. stolus significat vbi dicit:Fuistis aliquando tenebræ:nunc autem lux in domino:sed eam tales
tenebræ non comprehenderunt.Suscepit itaq; hominem quem videre homines poterant:vt
sanati per fidem postea viderent qđ tunc videre non poterant.Sed ne homo Christus eo ipso
quo visibiliter apparebat,non crederetur & deus:tantumq; illi tribueretur: quantum homini ex-
Ioan.1. cellentissimæ gratiæ atq; sapientiæ:ideo fuit homo missus a deo cui nomen erat Ioannes. Hic
venit in testimonium vt testimonium perhiberet de lumine:vt omnes crederēt p illum. Non
erat ille lumen:sed vt testimonium perhiberet de lumine.Tantus enim homo debuit perhibe-
re testimonium de illo qui non tantum homo verū etiā deus erat:vt in natis mulierum nemo
exurgeret maior Ioanne baptista.Sic enim ille cui Ioannes testimonium perhibebat:intellige-
retur hoc esse maior:quo non tantum homo sed etiam deus erat. Lumen ergo & Ioannes:sed
Ioan.5. tale lumen quale testimonium perhibet ipse dominus dicens:Ille erat lucerna ardens & lucēs
Matth.5. qđ & discipulis suis dicens: Vos estis lumen mundi:vt ostenderet quale lumen:secutus adiun
xit:Nemo accendit lucernam & ponit sub modio:sed super candelabrum vt luceat oībus qui ī
domo sunt:Sic luceat lumen vestrum coram hominibus. Istę similitudines datæ sunt:vt q̄tum
possumus intelligamus:vel si hoc nōdum possumus:sine vlla dubitatiōe credam⁹: aīam ratio
nalē nō esse naturā dei.Illa quippe incommutabilis est:sed tamen eā posset participando illumi
nare.Lucernę quippe accendi indigent & extingui possunt.Ideo qđ diciť de Ioanne:Non erat ille
lumē:ad illud respicit lumē qđ nō participādo illuminať:sed eius pticipatione illuminanť quę
ab illo illuminanť.Deniq; seqť:Erat lumen verum.& tanq̄ q̄reremus:quomodo discerneretur
lumen verū a lumine illuminato:id est Christus a Ioanne:Erat inquit lumen verum qđ illumi
nat oēm hoīem venientem ī hūc mūdū.Si oēm hoīem:ergo & Ioānē.Atq; vt ōnderet hui⁹ diui

nitatem longe prestantiore distantia. In hoc mūdo (inquit) erat: & mūdus p eum factus est: & mūdus eū nō cognouit. Neq; eī habet vim cognoscēdi eū nisi rationalis creatura: quis etiam mūdus iste visibilis per eum factus sit: hoc est coelū & terra: sed mundū non cognoscentē incre pando: significauit infideles constitutos in mūdo. Deinde adiūgit: In sua propria venit: & sui eū non receperūt: Siue quia & ipsi infideles inquātū hoīes sunt: eius sunt p quē creati sunt: Siue suos pprie iudeos intelligi voluit: ex quibus naturā carnis assumpsit. Nec tamē oēs eū non receperūt. Sequit eīm & dicit. Quotquot aūt receperūt eum: dedit eis potestatem filios dei fieri credentibus in nomine eius: qui non ex sanguinibus: neq; ex voluntate carnis: neq; ex voluntate viri: sed ex deo nati sunt. Hæc est gratia noui testamenti: qd in veteri latuit: nec tamen figu ris obumbrantibus pphetari prænuntiariq; cessauit: vt intelligat anima deum suum: & gratia eius renascitur illi. Hæc quippe natiuitas spiritalis: tamen ideo non ex sanguinibus: non ex voluntate viri: neq; ex voluntate carnis: sed ex deo. HAEC etiam adoptio vocatur. Eramus CAP.III.

G enim aliquid antea q̄ essemus filii dei: & accepimus vt fieremus qd nō eramus: sicut q adoptatur anteq̄ adoptaretur nondū erat filius eius a quo adoptatur: iam tamen erat qui adoptaretur. Et ab generatione gratiæ discernitur ille filius: qui cum esset filius dei venit vt fieret filius hominis: donaretq; nobis qui eramus filii hominū/filios dei fieri. Fact⁹ est quippe ille qd nō erat: sed tamen aliquid aliud erat. Et hoc ipsum aliquid/verbum dei erat: per qd facta sunt oīa & lumē verum qd illuminat omnē hominē venientem in hunc mundum: & deus apud deum. Nos quoq; per eius gratiam facti sumus qd non eramus: id est filii dei: sed tamen aliquid eramus: & hoc ipsum aliquid multo inferius: hoc est filii hominū. Descendit ergo ille vt nos ascen deremus: & manens in natura sua factus est particeps naturæ nostræ: vt nos manētes in natura nostra efficeremur participes naturæ suæ. Non tamen sic: Nam illum naturæ nostræ participatio non fecit deteriorem: nos autem facit naturæ illius participatio meliores. Misit itaq; Gal.4. deus filium suum factū ex muliere: factum sub lege. Nam legis sacramenta pcepit: vt eos q sub lege erāt redimeret: id est quos lex reos tenebat occidēte litera dum præceptum non impleretur: anteq̄ viuificaret spiritus. qa charitas dei quæ præceptum implet: diffundit in cordibus Roma.5. nostris per spiritū sanctū q datus est nobis. Proinde cum dixisset: Vt eos q sub lege erāt redime Gal.4. ret: continuo subiunxit: Vt adoptionem filiorum reciperemus: vt videlicet huius gratiam beneficii discerneret ab illa filii natura: qui missus est filius: nō per adoptionem factus sed semper genitus filius participata natura filiorum hominum. Quapropter etiam cum dixisset: Dedit Ioannis.1. eis potestatem filios dei fieri: moduq; adiunxisset: ne carnalis intelligeretur natiuitas: q scilicet eis præstiterit id q credūt in nomine eius: & per gratiam renascuntur spiritalem: nō ex sanguinibus: neq; ex voluntate viri: neq; ex voluntate carnis: sed ex deo: mox commendauit quasi huius vicissitudinis sacramentū. Tanq̄ eīm mirati tantū bonū nō auderemus optare: statim subiunxit: Et verbū caro factū est & habitauit in nobis: Qd vnū est ex qnq; illis: quæ tibi exponi voluisti: tanq̄ diceret: O homines nolite desperare vos fieri posse filios dei: quia & ipse filius dei/hoc est verbū dei/caro factum est & habitauit in nobis. Reddite vicem: efficimini spiritus & habitate in illo qui caro factus est & habitauit in nobis: Neq; enim iā desperandum est: participatione verbi fieri posse hoīes filios dei: quando filius dei participatione carnis factus est filius hominis. Nos itaq; mutabiles in melius commutandi participes efficimur verbi: verbum autem incommutabile nihil in deterius commutatum particeps carnis effectum est rationali anima mediante. Neq; enim homo Christus (vt Apollinaristæ heretici putauerunt) aut nō habuit animā, aut nō habuit rationalem: sed more suo scriptura vt Christi humilitatē magis ostēderet: ne carnis nomē quasi indignū aliquid refugisse videretur: carnem posuit. Neq; eīm quia scriptū est: Videbit oīs caro salutare dei: aīæ ibi non sunt intelligēdæ: nihilq; pinde aliud Esa.40. dictum est: Verbum caro factum est: q̄ si diceretur: filius dei filius hominis factus est: Qui cū Lucæ.3. in forma dei factus esset: sicut dicit Apostolus: nō rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Ne Phil.2. q; enim vsurpationis erat vt rapina diceretur: sed naturę inerat vt esset ęqualis. Semetipsum tamen exinaniuit: nō formam dei amittens: sed formā serui suscipiēs: humiliauit semetipsum factus obediens vsq; ad mortem: mortē autem crucis. Vide quemadmodum eundē hominem quē deum cōmendat: vt persona vna sit/etiam filium hominis protestetur: ne non trinitas sed 3.sen.dist.6. quaternitas dicat. Sicut enim non augetur numerus personarum cum accedit caro animæ vt ca.ne autē. fit vnus homo: sic non augetur numerus psonaꝝ cū accedit homo verbo vt fit vnus Christus Legitur itaq;: Verbum caro factum est: vt intelligamus huius psonæ singularitatē: non vt su

CAP.IIII. ſpicemur in carnem mutatam diuinitatem. ITAq; Chriſtus homo vt per eum reuelaret no H
ui gratia teſtamenti:quoniam non ad temporalem ſed ad æternam vitam pertinet : non vtiq;
terrena felicitate commendandus fuit.Inde ſubiectio:inde paſſio:inde flagella/ſputa/cōtume
liæ/crux/vulnera:& tanq̃ ſuperato ſubiectoq; mors ipſa:vt fideles eius diſcerēt:quale pietatis
præmium ab illo cuius filii facti eſſent/petere atq; ſperare deberent:ne ad hoc pro magno ſerui
rent deo:vt terrenam felicitatem adipiſci quærerent qui ſeruirent:ipſi abiicientes & concul-
cantes fidem ſuam eſtimando eam mercedem viliſſimam.vnde beneficentiſſima prouidentia
omnipotens deus terrenam felicitatem conceſſit & impiis:ne pro magno quæreretur a bonis.
Hinc ille pſalmus ſeptuageſimus & ſecundus:inducit hominem pœnitentē:q aliquando cor
de non recto ſeruierit pro hac mercede:qua cum pollere atq; excellere impios videret ; turba-
tus cœperat cogitare q deus humana non curet.Et cum ab iſta cogitatione eum ſanctorum
ad deum pertinentium reuocaret authoritas:ſuſcepit & intendit agnoſcere tam grande ſecre
tum:qđ ei laboranti non patefactum eſt:donec intraret ſanctuarium dei:& intelligeret in no-
uiſſimo : hoc eſt donec accepto ſpiritu ſancto diſceret deſyderare potiora ; & proſpiceret quæ
pœna futura ſit impiis etiam:qui tanta quadam temporaliter felicitate floruiſſent.Hunc pſal
mū ſeptuageſimūſecundum:nocte qua illuceſcebat ſolennitas beatiſſimi Cypriani/per mini-
ſterium noſtrum expoſitum/lege & diligenter aduerte. Proinde homo Chriſtus:idē q; Chri-
ſtus cuius miſericordiſſima humanitate:atq; in cuius forma ſeruili diſcere deberemus qđ in
hac vita contemnēdum:& quid in alia ſperandum eſſet:in ipſa paſſione in qua ſibi ab eius ini-
Pſal.21. micis figebatur vetus homo noſter:vt euacuaretur corpus peccati:dixit:Deus meus deus me
us vt quid me dereliquiſti.Et hoc vnum de quinq; propoſitis tuis.Sic incipit pſalmus viceſi-
mus primus: qui de paſſione ipſius & reuelatiōe quā fidelibus faciendam liberandiſq; attulit
CAP.V. in prophetia rāto ante cantatus eſt. PROINDE eundem pſalmū:cuius prophetiā dominus I
ad ſe pertinere demonſtrās:eius primum verſum exclamauit:cum penderet in ligno:comme-
morando exponēdoq; quādo in vetere homine velabatur.Dicitur enim ex perſona Chriſti:qđ
Eſa.53. ad formā ſerui attinet:in qua noſtra portat ut infirmitas.Dixit eñ & de illo Eſaias ; Ille infir-
mitates noſtras portat:& pro nobis in doloribus eſt.Huius igiť infirmitatis voce:de qua Pau
2.Cor.12. lus in eo qđ petebat non exauditus:& ideo quodāmodo derelictus:audit tamē a domino:Suf-
ficit tibi gratia mea:Nam virtus in infirmitate perficitur.Ex voce ergo hui⁹ infirmitatis no-
ſtræ quam in ſe trāſfigurauit caput noſtrum:dicitur in hoc pſalmo: Deus deus meus reſpice
in me quare me dereliquiſti.In eo quippe derelinquitur deprecans:in quo nō exaudiť.Hanc in
ſe vocem tranſfigurauit Ieſus:vocem ſcilicet corporis ſui: hoc eſt eccleſiæ ſuæ:a vetere hoīe in
nouum reformādæ:vocem ſcilicet infirmitatis ſuæ humanæ:cui deneganda fuerant bona ve
teris teſtamenti.bonis ad veterem hominem pertinentibus,præcipue concupiſcitur vitę hu-
ius productio temporalis:vt aliquanto diutius teneatur : quia ſemper non poteſt . Ideo diem
mortis omnes quidem affuturum ſciunt:& eum tamen omnes aut pene omnes differre conā
tur:etiam qui poſt mortem ſe beatius credunt eſſe victuros.Tātum habet vis,carnis & animę
Eph.5. dulce conſortium.Nemo enim vnq̃ carnem ſuam odio habuit:& ꝓpterea non vult anima vel
ad tempus ab eius etiam infirmitate diſcedere:q̃uis eam ſe ſine infirmitate in æternum rece-
pturam eſſe confidat.Proinde mente ſeruiens legi dei:carne autem trahens deſyderia pecca-
ti:quibus obedire vetat apoſtolus:mentis quidē ratione cōcupiſcit homo diſſolui pri⁹ ; & eſſe
cum Chriſto:ſed id ſenſu carnis recuſat & refugit:& ſi fieri poſſit:non vult expoliari:ſed ſuper
veſtiri:vt abſorbeatur mortale a vita:id eſt ab infirmitate ad immortalitatem etiā ipſum cor-
pus ſine morte media transferatur.Sed hæc verba quibus humanus dies & vitæ huius proli-
xitas concupiſcitur:verba ſunt delictorum:& longe ſunt ab ea ſalute:cuius nondum rem ſed
iam ſpem gerimus:de qua ſcriptum eſt:Quia ſpe ſalui facti ſumus:Spes autem quæ videť non
Roma.8. eſt ſpes.Ideoq; & in iſto pſalmo cum dixiſſet : Deus deus meus reſpice in me:quare me dereli-
quiſti:continuo ſubiungit:Longe a ſalute mea verba delictorum meorum:id eſt hæc verba de
lictorum meorum ſunt:& longe ab illa ſalute mea ſunt:quam mihi non veteris ſed noui teſta
menti gratia pollicetur.Q̃q̃ etiam ſic diſtingui poſſet.Deus deus meus reſpice in me : quare
Pſal.21. me dereliquiſti longe a ſalute mea!tanq̃ diceret:relinquendo me:hoc eſt non me exaudiendo/
longe factus es a ſalute mea:præſenti ſcilicet ſalute huius vitæ:vt alius ſenſus ſit : verba deli-
ctorum meorum:id eſt iſta quæ dixi verba delictorum meorum:quia verba ſunt carnaliū de-
ſyderiorum . Hæc ex perſona ſui corporis Chriſtus dicit:qđ eſt eccleſia.Hæc ex perſona dicit

infirmitatis carnis peccati quã trãſfigurauit in eã quã ſumpſit ex virgine ſimilitudinẽ carnis
peccati. Hęc ſponſus ex perſona ſponſæ loquit̃: quia vniuit eã ſibi quodãmodo. Et apđ Eſaiam:
vbi dicit: Sicut ſponſo alligauit mihi mitrã: & ſicut ſponſam ornauit me ornamẽto. Alligauit Eſa.61.
mihi & ornauit me: tanq̃ vnius vox eſt: & tamen ſponſum & ſponſam Chriſtum intelligimus
& eccleſiam. Sed erunt duo in carne vna. Sacramentum magnum dixit apoſtolus in Chriſto Ephe.5.
& in eccleſia. Igitur non iam duo ſed vna caro. Si ergo caro vna: ꝑfecto competẽret etiam vox
vna. Quid hic quęris humana infirmitas vocem verbi p q̃d facta ſunt omnia? Audi potius vo
cem carnis: quæ facta eſt inter omnia: quoniam verbum caro factum eſt & habitauit in nobis. Ioan.1.
Audi potius medicinæ vocem qua ſanaris: vt videas deum: quem tibi videndum diſtulit: ho
minem ante videndum attulit: mirandum contulit: credendum tranſtulit: vt iſta fide ad vidẽ
dum deum mentis oculus ſanaretur. Quid ergo dedignamur audire vocem corporis ex ore
capitis? Eccleſia in illo patiebatur quãdo pro eccleſia patiebatur. Sicut etiam in eccleſia patie-
batur ipſe: quando pro illo eccleſia patiebatur. Nam ſicut audiuimus eccleſiæ vocem in Chri
ſto patientis: Deus deus meus reſpice &c. ſic etiam audiuimus Chriſti vocem in eccleſia pa- Pſal.21.
K tientis: Saule Saule quid me perſequeris. CVM itaq̃ nõ exaudimur ad temporalia bona reti Actu.9.
nenda vel adipiſcenda: quando pro his deprecamur deum: vt eo quo nos non exaudit derelin- CAP.VI.
quit nos: ſed ad potiora quæ vult intelligamus & proferamus & concupiſcamus: non nos de-
relinq̃t. Vnde ſequit̃ Pſalmiſta & dicit: Clamaui ad te p diẽ nec exaudies: & nocte. etiã hic non Pſal.21.
auditur nec exaudies: Sed vide quid adiungit: Et non ad inſipiẽtiam mihi. Hoc ergo dicit: Nõ
me exaudies clamantem per diem: id eſt in rebus proſperis vt eas non amittam: & nocte: id eſt
in rebus aduerſis vt proſpera quæ amiſſa ſunt redeant. Verum hoc mihi non ad inſipientiam
facias: ſed potius ad ſapientiam: quod iam per noui teſtamenti gratiam a te expectare: quod de
ſyderare: quod poſcere debeam. Clamo quippe ego vt hic bona temporalia non auferãtur: Tu
autem in ſancto habitas laus Iſrael: nolo vt derelinquas concupiſcentiam meam qua carnalem
felicitatem requiro. Verum hæc eſt in ſordibus vetuſtatis: tu autem quæris munditiam noui
tatis: non exaudiendo iſtam cupiditatem relinquis: quia charitatẽ in qua habites quæris. Cha Roma.5.
ritas autem dei diffunditur in cordibus noſtris: ſed per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis.
Ideo in ſancto habitas laus Iſrael, laus vidẽtiũ te: q̃a nõ in ſe laudant̃: ſed in te. Quid enĩ habẽt
quod non acceperunt: vt qui gloriatur in domino glorietur? Hæc eſt gratia noui teſtamenti.
Nam in veteri teſtamento quando commendabas: non niſi a te peti ſperariq̃ debere etiam ip-
ſam terrenam temporalemq̃ felicitatem: In te ſperauerunt patres noſtri: ſperauerunt & erui-
ſti eos: ad te clamauerunt & ſalui facti ſunt: in te ſperauerunt & non ſunt confuſi. Illos quippe
patres inter inimicos ſuos viuentes: & diuitiis impleſti: & ab hoſtibus eruiſti: glorioſaſq̃ victo
rias reportare feciſti: & de diuerſis eos mortibus liberaſti. Pro alio: id eſt pro Iſaac: ſubieciſti ne Geñ.22.
feriretur arietem. Alium: id eſt Iob de putredine ſanum: & ei dupla quæ amiſerat reddidiſti. Iob.42.
Alium: id eſt Danielem inter leones eſurientes illæſum integrumq̃ ſeruaſti. Aliorum: id eſt Daniel.14.
Ananiæ, Azariæ, Miſael, inter flammas deambulantium grata voce laudatus es. Tale aliquid Daniel.3.
in Chriſto expectabant fieri iudæi: vnde probarent ſi vere filius dei eſſet: ex eorum perſona & i
libro ſapientiæ dicitur: Morte turpiſſima condemnemus illum. Erit enim reſpectus in ſermo- Sapien.2.
nibus ipſius. Si enim vere filius dei eſt: ſuſcipiet eum & liberabit eum de manibus contrario-
rum. Hæc (inquit) cogitauerunt & errauerunt. Excæcauit enim eos malitia eorum. Atten-
dentes quippe tempus veteris teſtamenti: & illam patrum etiam temporalem felicitatem: in
qua illis exhibenda demonſtrauit deus etiam talia dona ſua eſſe: non viderunt iam eſſe tem-
pus quo reuelaretur in Chriſto: bona æterna proprie deum præſtare iuſtis: qui bona tempora
L lia præſtat & impiis. DENIq̃ cum dixiſſet: In te ſperauerunt patres noſtri: ſperauerũt & erui CAP.VII.
ſti eos: Ad te clamauerunt & ſalui facti ſunt: in te ſperauerunt & non ſunt confuſi: vide quid
adiunxerit: Ego autem ſum vermis & non homo. Quod videtur quidem ad commendãdam
humilitatem ſimpliciter dictum: vt ſe in oculis perſequentium abiectiſſimum quidem & con-
temptiſſimum demonſtraret. Sed non eſt contemnenda altitudo ſecreti profunditaſq̃ myſte-
rii: præſertim in eis verbis quæ tanto ſaluatori in prædicatione prophetiæ coaptãtur. Dictus
eſt hic ſenſus elegantiſſimus a prioribus: ideo ſe hoc nomine Chriſtum prænuntiari voluiſſe:
quia vermis de carne ſine concubitu naſcitur: ſicut ille nat9 eſt de virgine. Sed in libro ſuo Iob
cum de creaturis cæleſtibus loqueretur: ꝙ in dei conſpectu etiam vix ipſæ mundæ ſint: quan-
to magis (inquit) homo putredo: & filius hominis vermis? Putredinem pro mortalitate po- Iob.25.

fuit:quæ iam velut conceptam gerit moriendi necessitatem:in quam peccando contrusus est homo:& filium hominis vermem natū de putredine quasi putrē:hoc est de mortalitate mortalem. Ac per hoc in his verbis psalmi alium sensum nos quærere admonuit: illo quidem salvo neq; reprobato:vt non solum scrutemur quod ait:Ego autem sum vermis: sed etiam illud quod addidit:Et non homo:secundum illud quod de libro Iob commemoraui; tanq̃ diceret: Ego autem filius hominis & non homo:non q̄ homo non sit Christus:de quo dicit apostolus: Vnus est mediator dei & hominum:homo Christus Iesus:Omnis enim filius hominis homo est:sed ad quendam respicit sensus iste:qui sic homo fuerit: vt non esset filius hominis: id est Adam. Forte ergo sic est dictum:Ego autem sum vermis & non homo:id est:Ego autem sum filius hominis & non homo:tanq̃ diceretur:Ego autem sum Christus:in quo omnes viuificantur:non Adam:in quo omnes moriuntur. Ac per hoc homines discite per gratiam noui testamenti iam vitam concupiscere sempiternam. Quid pro magno vultis a domino de morte liberari:sicut liberati sunt patres vestri:quando commendabat deus etiam terrenæ felicitatis p̄ter se non esse alium largitorem? Illa felicitas ad veterem hominem pertinet: quæ vetustas ab Adam cœpit:Ego autem sum vermis & non homo:Christus non Adam:a veteri veteres fuistis:a nouo noui estote. Ab Adam homines:a Christo filii hominum. Non enim sine causa familiarissime dominus in euangelio se filium hominis dicit magis q̃ hominem: nec sine causa in alio psalmo:Homines (inquit) & iumenta saluos facies domine:sicut multiplicata est misericordia tua deus. Abs te quippe ista salus hominibus iumentisq; communis. Sed habent aliā homines noui propriam quandam & ab animatorum consortio separatam:quæ ad nouum pertinet testamentum. Habent omnino:Nam de illa ibidem sequitur & dicit:Filii aūt hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt:Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ:& torrēte voluptatis tuæ potabis eos:Quoniam apud te est fons vitæ:& in lumine tuo videbimus lumen. Certe & hic cum superius dixisset:Homines:posterius dixit:Filii autem hominū:tanq̃ distinguens ab hominibus filios hominum. In illa quippe felicitate eius salutis quæ communis est hominibus & iumentis; eo nomine illos appellare voluit qui demonstrarentur ad illum primum hominem pertinere quo vetustas cœpit & mors:qui sic fuit homo vt non esset filius hominis. Istis autem posterioribus qui sperant aliam felicitatem:& fontis vitæ ineffabilem voluptatem:& sempiterni luminis lumen:hoc nomen imposuit:quo se familiarius appellari voluit dominus eorum:in quos talis gratia reuelata est:eosq; filios hominum potius q̃ homines appellauit. Non autem existimes quasi locutionis regulam figi perpetua lege seruandam: vt vbicunq; legeris homines aut filios hominum:secundum hanc distinctionē semper intelligas:sed vt se habuerit circunstantia lectionis:vnde sensus, si patet, hauritur: si latet, eruitur. Sicut in hoc loco psalmi huius quem non moueat distinctionis intentio:cum ille qui dixerat:In te sperauerunt patres nostri & eruisti eos: ad te clamauerunt & salui facti sunt: in te sperauerunt & non sunt confusi:subiungit:Ego autem:non enim ait sic:& ego:sed ego autem. Quid ergo iste qui se ita distinguit? Ego autem sum vermis (inquit) & non homo:tanq̃ illis quos exaudisti & eruisti eam commendares felicitatem:quæ ad vetus pertinet testamentum:quæ homini veteri tribuenda esset qui cœpit ab Adam:Ego autem sum vermis: hoc est filius hominis: non homo sicut ille homo qui non fuit filius hominis.

CAP.VIII.

AC per hoc & quod sequitur: Opprobrium hominum & abiectio plebis:Omnes qui conspiciebant me: subsannabant me & locuti sunt labiis & mouerūt caput:Sperauit in deum:eruat eum:saluum faciat eum quoniam vult eum:Hoc in labiis non in corde dixerunt:insultando quod non fieret:non credēdo quod futurum esset. Factum est autem & hoc:sed sicut fieri oportebat in filio hominis: in quo spes æternæ vitæ fuerat reuelanda ad nouum pertinens testamentum:non sicut illi expectabāt:& quia fieri non videbant:tanq̃ superato insultabant pertinentes ad testamentum vetus & hominem in quo omnes moriuntur:nō ad filium hominis in quo omnes viuificabūtur. Mortem quippe intulit homo sibi filiisq; hominis:vitam vero attulit homo sibi moriens & resurgēs: filius hominis:opprobrium hominum & abiectio plebis. Vsq; ad mortem enim hoc voluit pati in conspectu inimicorum:quo eum tanq̃ derelictum putarent:vt gratia commēdaretur noui testamenti:qua disceremus aliam quærere felicitatem:quæ nunc est in fide:postea in spe. Q̃diu enī sumus in corpore (ait Apostolus) peregrinamur a domino; Per fidem enim ambulamus:nō per speciem:& ideo nunc in spe:tunc in re. Deniq; resurrectionem suam:quam nō sicut nostrā in longum differri oportebat:vt in exemplo carnis eius disceremus:quid in nostra sperare de-

Marginal notes: Psal.21. (beside "uo neq; reprobato"); 1.Timot.2. (beside "Vnus est mediator"); Matthæi.17. (beside "miliarissime dominus"); Psal.35. (beside "tinet testamentum"); Psal.21. (beside "hoc loco psalmi"); M (right margin, beside "AC per hoc"); 2.Corin.5. (beside "menti:qua disceremus").

beremus:noluit alienis demonstrare:sed suis. Alienis dico:nõ natura:sed vitio:qđ semp est cõ
tra naturam. Mortuus est ergo in cõspectu hominũ:resurrexit aũt in cõspectu filiorũ hominũ
quia mors ad hominem pertinebat:resurrectio ad filium hoĩs. Sicut eñ in Adã oẽs moriunt: 1.Corin.15.
sic & in Christo omnes viuificabuntur. Vt igitur exemplo suæ carnis exhortaretur fideles su
os temporalem p æterna felicitate contemnere:vsq; ad mortem pertulit persequentes atq; sæ
uientes:& quasi victo & oppresso superbe illudentes. Q; autem carnem suam resuscitauit:&
discipulorum conspectibus & contactibus reddidit:eisq; videntibus ascendit in cœlum: ipsos
ædificauit:& qđ prædicare deberẽt,euidentissima veritate demõstrauit. Illos autem a quibus
tanta mala vsq; ad mortem pertulerat:quasi de illo superato & extincto gloriantes:in ea opini
one dereliquit:vt quisquis eorum salute æterna saluus fieri vellet:hoc de illius mortui resur
rectione crederet:quod hi qui viderunt, signis contestantibus prædicauerunt:& pro ea prędi
N cati one similia perpeti non dubitauerunt. QVAPROPTER etiam Iacobus vnus ex aposto
lis eius in epistola sua cum hortaretur fideles:qui post passionẽ & resurrectionẽ Christi adhuc CAP.IX.
in ista vita tenebantur:dispensationem veteris testamenti nouiq; distinguens: Sustinentiam
inquit Iob audistis:& finem domini vidistis. Ne ideo patienter sustinerent tẽporalia mala: vt Iacobi.5.
sibi hoc restitueretur quod recepisse legimus Iob. Nam & ab alio vulnere atq; putredine salu[9] Iob.42.
factus est:& ei cuncta quæ amiserat duplicata sunt restituta:vbi etiam commendata est resur
rectionis fides. Nam filii non duplum:sed totidem redditi:etiam illos quos amiserat resurre
cturos significauerunt. Sic ipsi quoq; illis prioribus iuncti:a restitutionibus dupli non inueniẽ
tur alieni. Vt ergo non talem remunerationem speraremus:qñ mala tẽporalia pateremur: nõ
ait:Sustinentiam & finẽ Iob audistis:sed finẽ dñi vidistis:tãq̃ diceret:Mala tẽporalia sicut Iob
sustinete:sed p hac sustinẽtia nõ tẽporalia bona sperate quæ illi aucta redierũt:sed æterna po
tius quæ in dño præcesserũt. Iob ergo de illis patribus erat:q exclamauerũt:& salui facti sunt. Psal.21.
Cũ eñ dicit:Ego aũt:satis insinuat qua salute illos saluos esse factos velit intelligi: in qua ipse
vtiq; derelictus est:non q; illi a salute ęterna fuerint alieni:sed in occulto tũc erat qđ in eis fue
rat reuelandũ. In veteri quoq; testamẽto velamẽ est:qđ tũc auferet:cũ ad Christum quisq; in
de transierit. Quo crucifixo velũ etiam templi scissum est:vt significaret qđ Apostolus de ve
lamine veteris testamenti dixit:quomodo in Christo euacuat. Nã & in illis patribus q̃uis ca Matthei.27.
rissima:tamen fuerũt & vsq; ad mortẽ exẽpla patientiæ:a sanguine Abel vsq; ad sanguinẽ Za
chariæ:quorum sanguinẽ dicit dominus Iesus & ab eis exigendũ:q in patrum suoꝝ a quibus Luce.11.
illi occisi sunt, iniquitate psisterent. Et in nouo testamẽto nec defuit nec deest bonorum fideli
um multitudo:qui etiam in ista tẽporali felicitate præpolleãt:& in ea largitoris dei bonitatẽ
misericordiãq; experiantur: tenẽtes tñ qđ dispẽsator noui testamẽti/diuitib[9] hui[9] sęculi/Apo
stolus pcepit:non superbe sapere:neq; sperare in incerto diuitiarũ:sed in deo viuo qui præstat
nobis omnia abundanter ad fruendum:vt benefaciãt diuites:sint in operibus bonis:facile tri 1.Timot.6.
buant:communicent:thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum:vt apprehendant
veram vitam:qualis in Christi non tantum spiritu:verũetiã carne manifestata est:cũ resurre
xit a mortuis:nõ qualẽ iudęi in illo peremerũt:quãdo eum de manibus eorũ deus non eruit:eũ
q; derelinquere visus est exclamantẽ:Deus deus meus vt qđ me dereliquisti: vt eo modo in se
transfiguraret martyres suos:q & si mori nollent:quo etiam Petro dixit: Alter te cinget & fe
ret quo tu nõ vis:significans qua morte glorificaturus erat dominum: & ob hoc a deo suo de Ioannis.21.
relicti viderent ad tempus:cum eis præstare nollet qđ vellẽt:illam vocem cordis emitterent:
illumq; adhiberent pietatis affectum:quem passione impendẽte ore proprio dominus expres
sit:eos in se identidem transfigurans: Verum non qđ ego volo: sed qđ tu vis pater. IN quo Matthei.26.
O enim primitus nisi in ipso capite nostro apparere debuit propter quam causam christiani su CAP.X.
mus? Propterea non ait: Deus deus meus quare dereliquisti me:sed causam commonuit re Psal.21.
quirendam:cum addidit: Vt quid dereliquisti me:id est quare:propter quid:quã ob causam?
Profecto enim erat aliqua causa:eaq; non parua:vt Noe liberaret de diluuio: Loth de cælesti
incendio: Isaac de imminenti gladio: Ioseph de calumnia mulieris & custodia carceris: Moysen
ab Aegyptiis: Raab ab excidio ciuitatis: Susannã de testibus falsis: Danielem a leonibus: tres
viros ab ignibus:aliosq; patres qui exclamauerunt & salui facti sunt:& Christum de manib[9]
iudæorum non liberaret:eumq; in potestate sæuientium:vsq; ad mortis exitum derelinque
ret. Vt quid hoc:propter quid hoc:nisi propter illud quod paulopost in eodem psalmo dicit:
Nõ ad insipiẽtiã mihi:hoc est corpori meo:ecclesiæ meæ:minimis meis? Nam in euangelio:qđ

Matthæi.25. vni ex minimis meis fecistis inquit mihi fecistis. Sic itaq; dictū est: Et non ad insipiētiam mihi
quomodo dictū est: Mihi fecistis. Et sic dictum est: Quare me dereliquisti: quomodo dictū est:
Lucæ.10. Qui vos recipit me recipit: & q vos spernit me spernit. Non ergo ad insipientiam nobis: sed vt
sapiamus: nō ꝑpter istam vitā in qua nos deus aliquando, vsq; ad mortē ꝑsequētiū manibus de
relinquit: sed ꝑpter illā sempiternam nos debere esse christianos: quia hoc in illo præcessisse in
tuemur; ex eius noīe sic vocamur. Ecce ita factū est: tamen multi nō ob aliud volūt esse christia
ni: nisi vt huius vitę felicitate ꝑfruanť: ideoq; illa deficiēte deficiunt. Q₂ si non in ipso nostro ca
2.Corin.4. pite tā insigne cōstitueretꝰ exēplū: quo disceremus ꝑ cælestibus terrena cōtemnere: nō respiciē
tes quę videnť: sed quæ nō videnť! Quæ enim videntur temporalia sunt: ꝗ autem non videnť
æterna. Quos in se vocibus illis trāsfigurare dignatus est. Nā quātū ad ipsum attinet: quomo
do vellet liberari ab illa hora: q ꝑpterea venerat in illam horam! Aut quomodo sic loquebatur
Ioan.10. quasi qđ nollet ei accideret: cū potestatē habuerit ponendi animā suam: & iterum sumēdi eā:
nec eam qsꝗ tolleret ab illo: sed eam ipse poneret & sumeret: sicut in euangelio dicit! Sed ꝑcul
dubio nos in illis vocibus eramus: & caput pro suo corpore loquebať: nō disiuncta significatio
CAP.XI. ne vocis: vbi cōnexio nō disiūgiť vnitatis. DENIq; in psalmo sequiť: & orās aduerte qd dicat: P
Et tu inquit extraxisti me de ventre spes mea: ab vberibus matris meæ deus meus es tu: tanꝗ
diceret: de alia re & ab alia re in aliā rē me traiecisti: vt tu sis mihi bonū ꝑ terrenis bonis mor-
talitatis huius: quā in matris vētre sortitus sum: quia vbera suxi. Hæc eīn vetustas est de qua
me extraxisti: & illa carnalis natiuitatis bona sunt: a quibus tu spes mea es. Inde enim ad te cō
uersus sum ex vtero: id est ex his quæ in vtero inchoaui: In te iactatus sum: ad te scilicet trans-
iens: totū me tibi cōmittēs. Ideoq; de vētre matris meę: id est de bonis carnis quā sumpsi in vē
tre matris meæ: deꝰ meus es tu: vt de his tu sis bonū meū: ea locutione dictum est: ac si dicere-
tur (verbi gratia) de terra cęlū habito: hoc est hinc illo emigraui: & ista nostra in illū trāsfigu
ratio est: qui ꝑ gratiā testamēti noui mutamus vitam: transeuntes de vetere ad nouam. Nam
ille hanc rem sacramēto suæ passionis resurrectionisq; significans: carnem mutauit de morta-
litate ad immortalitatem: vitam vero non mutauit de vetustate in nouitatem: quæ nunꝗ fuit
in impietate vnde transiret ad pietatē. Q₂ꝗ non defuerunt q hoc qđ dictū est: De vētre matris
meę deus meus es tu: ideo ad ipsum caput nostrū ꝑtinere sentirēt: quoniā pater intātū est deus
eius: inquantū homo est in forma serui: nō inquātū illi æqualis in forma dei est: Ideo de ventre
matris meæ deꝰ meus es tu. Siqdē Tu extraxisti me de ventre: sic ad ipsum Iesum de virgine ꝓ
creatū referť: quasi alios deꝰ nō extrahat: in cuiꝰ ꝓuidētia est oīs ordo nascēdi. Ac inde signifi-
care voluit partū virginis seruata virginitatis integritate mirabili: cum ait: Tu extraxisti me
de vētre matris meæ: vt qđ illic mirabiliter factum est: cum deus fecisse diciť: nemini incredibi
le videať. Quid ergo est & illud: Spes mea ab vberibus matris meę! Quomodo & hoc ad ipsum
caput ecclesię referri posset: quasi eius qui in deo est: a matris vberibus ei cœperit: non & ante
in ipso vtero! Neq; enim spes alia intelligenda est: nisi qua futurum erat vt deus eum exalta-
ret a mortuis. Totum hoc quippe secūdū id qđ homo factus est, diciť. An forte qa vbera fœmi
narū ab ipso conceptu in vbertatem ꝓmoueri perhibenť: sic intelligi voluit: ab vberibus: tan-
ꝗ diceret: ex quo carnem sumpsi: cui carni fuerat sperāda immortalitas: vt non ante spes ei eēt
cū in forma dei esset: in qua nihil in melius mutādum esset: sed ab vberibꝰ matris: id est ab ipsa
susceptione carnis quę cōcipiebatur in spe: cuius spei res futura erat: cum ad immortalitatem
de morte trāsiret. Sed qđ dictum est: In te iactatus sum ex vtero: quomodo coaptari capiti pos
Psal.21. sit: ignoro: quasi in vtero cū esset non in deo fuit: in quo viuimus: mouemur: & sumus: aut illi
Actu.17. us infantis anima rationalis ex quo caro ꝓcessit ex vtero: deum sperare cœperit. Nisi forte cre-
dendum est: iam nato animam rationalem accessisse: quæ intra viscera matris adhuc ei defuis-
set. Et quoniam eadem anima quæ carni iam natæ addita est, deo inhærebat: ideo secundum
eandem carnem dictum esse existimandum est: In te iactatus sum ex vtero: tanꝗ diceret: eam
sortitus sum animam ex vtero quæ tibi cohæret. Sed quis audeat in hanc se temere præcipi-
tare sententiam: cum ratio de aduentu vel exortu animæ in tanto naturæ profundo sic lateat
vt satius sit eam semper quęrere ꝗdiu in hac vita sumus: ꝗ aliquādo inuenisse præsumeretur.
Ex illa vero in seipsum transfiguratione nostra quemadmodum possent hæc accipi dictū est.
Si quid autem dici potuit conuenientius vel potuerit: nullius pręiudicamus ingenio: doctri-
næ nullius inuidemus. IAM illud qđ sequitur: Ne discedas a me: quoniam tribulatio ꝓxima
CAP.XII. est: inde iā eminet: quemadmodum dictum est: Quare me dereliquisti. Quomodo enim dere- Q

liquit:cui dicit:Ne discedas a me:nisi quia dereliquit vitæ veteris temporalem felicitatẽ? Ro-
gatur ne discedat & deserat spem vitę ęternæ. Sed quid est:quoniã tribulatio proxima est: qua
si ei passio adhuc immineret:cũ ipse media passione ista dicere intelligat:quę de illo in hoc psal
mo pphetata sunt? Hic eñ dicturus est etiã:q̃ in euagelio aptissime scripta sunt: Diuiserũt si- Matthęi.27.
bi vestiměta mea: & super vestem meam miserunt sortem:qđ factum est cum iã penderet in li
gno. Quid est ergo tribulatio pxima est in qua media loquebat? Sed nimirũ illud vult intelli-
gi:qa cũ caro in doloribus est & in pœnis: pfecto anima tũc habet magnũ agonem patiẽtiæ: in
quo ne deficiat laborãdum & orãdũ est. Nihil est autem animæ sua carne ppinquius. Ideo mũ
di huius quilibet magnus perfectusq; contẽptor:cum alibi patit:nihil patit. Potest enim adhi-
bere vigilem rationem cum amittit bona quæ extrinsecus sunt: & ab animo sapiẽtis,qui ex cu
piditate non habet, sine dubio longe sunt: & non curare qđ patitur:quia nec patitur. Cũ vero
amittit præcipua corporis bona:id est corporis vitã ac salutem:iam tribulatio pxima est ani-
mi bonis:quibus ipse intus tanq̃ corporis est dominus:qui facit qualibet ratione:vt non dole-
at cum corpus vulnerat aut vrit:cui tanto implicat consortio vt pati possit:dolere non possit.
Ideo & diabolus hunc nocendi ordinẽ tenens:illius magni viri quẽ postulauerat tentandum:
prius externa bona accepit in potestatem:qbus ablatis & pditis:cum illum inconcussum vide
ret:dixerat enim:Dominus dedit:dominus abstulit:sicut domino placuit:ita factũ est: sit no- Iob.1.
men domini benedictũ:etiã carnẽ cruciãdã vulnere postulauit:tali cũ eo cõfligens certamine
vt bona pximi inuaderet:id est corporis bona:quibus ille pditis si forte succumberet: atq; ad
impietatem cor inclinaret:etiã bona animi deperirent:qbus perdendis iã in corpore sequẽs vi-
cinius tentator instabat. Denique ille vir q in tanta animi tentatione erat:vbi bonis pxima tri-
bulatio:q̃uis multa pphetice loquat:longe tamen loquitur aliter q̃ cum illa externa bona de
perissent:in quibus filios non amiserat sed pręmiserat. Clamat ergo martyris anima transfigu
rata in Christum:cũ iam in carne tribulari cœperit:& dicit deo a quo derelicta est in terrena
felicitate:sed quę cum illo est in spe vitæ æternę:Ne discedas a me: quoniã tribulatio proxima
est:Non est in agro meo:nõ in auro:non in pecore:non in tectis atq; parietibus:nõ in meorum
orbitatibus:sed in carne mea est cui copulor:cui cõnector:cui⁹ sensum nõ habere non possum
vnde me de pximo arguet:vt a patiẽtię virtute deficiam:non discedas a me:quoniam nõ est q
adiuuet:neq; amicus:neq; ppinquus:neq; humana laus:neq; pręteritę recordatio voluptatis
neq; aliquid eorum quo terrenæ felicitatis ruina fulcitur:neq; ipsa quæ in animo est meo, hu-
R mana virtus:quia si tu deseris quæ hois virtus? QVID est enim homo nisi q memor es eius? CAP.XIII.
Circũdederũt me vituli multi:hoc est minores in plebe. Tauri pingues obsederũt me: hoc est
supbi ac diuites principes plebis aperuerũt in me os suũ:clamãtes: Crucifige crucifige. Quasi Lucæ.23.
leo rapiens & rugiens rapuerunt eũ:comprehensum adducentes ad pside: & rugierunt pe-
tendo eius mortẽ. Sicut aqua effusus sum:tanq̃ in me lapsi caderent psecutores mei. Dispersa
sunt omnia ossa mea. Quid sunt ossa nisi corporis firmamẽta:corpus aũt Christi ecclesia? Fir
mamenta ergo ecclesię qui nisi apostoli:qui etiã colũnæ alibi nuncupati? Hi vtiq; dispersi sunt
cum ad passionem ipse duceret:vel cum esset passus & mortuus. Factũ est ergo cor meũ tanq̃ Psal.21.
cæra liquescens in medio ventris mei. Hoc sane quẽadmodũ capiti nostro ipsius corporis sal-
uatori coaptet inuenire difficile est. Neq; eñ nisi magno pauore cõtingit:vt cor velut cęra li-
quescat humanũ:qđ vnde in illo fieri posset:qui potestatem habebat ponendi & recipiẽdi ani-
mam suam? Sed pfecto aut infirmorum suorum in se transtulit causam:vel illorum qui metu
mortis pauescunt:sicut ipse Petrus ex egregio psumptore tam creber negator effectus:siue il- Ioannis.18.
lorum qui tristitia salubri contabescunt:sicut idem ipse Petrus cum amare fleuit. Nam tristi-
tia quasi soluit cor: Vnde dicit etiam græce q hinc appellata sit λύπη. Aut certe profundum
sacramentum nos intelligere voluit:vt cordis sui nomine significaret scripturas suas:vbi eius
vtiq; latebat consilium:qđ tunc apertum est:cũ ea quę de illo prophetata fuerunt: passus im-
pleuit. Solutę sunt ergo scripturæ eius in his quæ perfecta sunt aduentu eius / natiuitate / pas
sione / resurrectione / glorificatione. Quis enim iam ea non intelligit in prophetis:quando vs-
q; ad intellectũ etiam carnalis multitudinis peruenerunt? Qui fortasse significauit in medio
ventris sui:vt in eius corpore qđ est ecclesia quasi ventris locum habeat carnalis & infirmior
multitudo. Aut si ventris nomen magis interioribus competit:ad eos potius perfectiorẽ scri-
pturarum intellectum peruenire monstratum est:cum cor eius:id est scripturæ eius quæ con
tinent consilium eius in medio eorum:hoc est in cogitatione eorum tanq̃ cęra dissoluitur:hoc

CAP.XIIII. est feruore spũs aperitur:disputatur:exponit? ET aruit velut testa virtus mea. Testa igne S
firmata est:sic & virtus corporis Christi:nõ sicut fœnum igne consumit:sed sicut testa passio
Eccle.27. ne velut igne firmat. Vasa eñ figuli ꝓbat fornax(sicut alio loco scriptura dicit)& homines iu
stos tẽtatio tribulationis.Et lingua mea adhęsit faucibus meis. Potest quidem silentium eius
Esa.53. significatum videri:qđ & ꝓpheta commendat cum dicit:Sicut agnus coram tondente fuit si
ne voce.Sed si linguam eius:os in eius corpore quod est ecclesia intelligamus:per qđ suum lo
quitur euangelium:tunc eius faucibus adhæret:cum a præceptis eius non recedit. Qđ vero
sequitur:Et in puluerem mortis deduxisti me:quomodo capiti coaptabitur: quandoquidem
Act.2. corpus eius:qđ tertia die resurrexit:nõ est vtiq̧ in puluerẽ dissolutũ? Nec aliter exposuerunt
Psal.15. apostoli:qđ in alio psalmo positũ est:Neq̧ dabis sanctũ tuũ videre corruptionẽ: nisi quia eius
Psal.29. caro non est corrupta:quæ tam celeriter resurrexit? Vnde item in alio psalmo dicit:Quæ vtili
tas in sanguine meo:dũ descẽdo in corruptionẽ?Nunqđ cõfitebit tibi puluis:aut annuntiabit
veritatẽ tuã? Hoc scilicet dicẽs:q̧ si eo modo quo & cęteri mortuus dimitteret in puluerem:&
caro eiꝰ resurrectioni seruaret:nulla esset vtilitas in sanguine eius:qa nihil ꝓdesset mors eius:
nec annuntiaretur veritas dei:quæ illum continuo resurrecturum esse prædixerat. Quid sibi
vult ergo qđ hoc loco ait:Et in puluerem mortis deduxisti me? Nisi corpus eius accipiamus
ecclesiam:in qua illi qui pro eius nomine passi sunt vel patiuntur:nõ ita vt ipse cito resurgunt
sed in mortis puluerem deducunt:tũc resurrecturi cum illud tẽpus venerit:de quo in euãge
Ioannis.5. lio dicit:Veniet hora quando omnes qui in monumentis sunt audient vocem eius & proce
dent. Aut certe tropice puluerem mortis ipsos iudæos intelligi voluit:in quorum manus de
Psal.1. ductus est. Scriptum est enim:Non sic impii non sic:sed tanq̃ puluis quem proiicit ventus a fa T
CAP.XV. cie terræ. DENIq̧ sequitur:Quoniam circundederunt me canes multi:conciliũ malignan
tium obsedit me:tanq̃ ipsos dixerit puluerem mortis in quem deductus est: quos dixit canes
multos & concilium malignantium:canes eos videlicet appellans:qui plærunq̧ contra inno
centes latrant:cum quibus non habent consuetudinem. Iam vero in his quæ subiungit,tanq̃
Psal.21. euãgeliũ recitat. Crucifixio q̧ppe eius exprimit in eo qđ dicit:Foderũt manꝰ meas & pedes me
os:dinumerauerũt oĩa ossa mea. Ipsi vero cõsyderauerunt & conspexerunt me. Fossę sunt eñ
clauis manus & pedes eius:& cũ extenderet in ligno:quodãmodo numerata sunt ossa eiꝰ. Cõ
syderatus est autem atq̧ conspectus quid illi futurum esset:& vtrum veniret Helias & libera
ret eum. Iam illud qđ sequit:nullius expositionis indiget:Diuiserũt sibi vestimẽta mea: & sup
vestem meam miserunt sortem. Verba deinde quæ subtexunt:orantis sunt:tam ex persona ca
pitis:id est hominis mediatoris:q̃ ex persona corporis qđ est ecclesia: quã dicit etiam vnicam
suam. Tu autem domine (inquit) ne longe facias auxilium tuum:Hoc ad eius carnẽ ꝑtinet:
cuius resurrectio nõ in longum est missa vt aliorum. In defensionem meam aspice ne quid no
ceant inimici:qui sibi videntur aliquid potuisse carnem perimendo mortalem. Non autem no
cent si defendente gratia dei:non eis ad malum anima superata consentiat. Sic enim & alibi ꝓ
phetatum est: Terra tradita est in manus impii: hoc est caro terrena. Erue a framea animam
meam. Framea gladius est. Nec vtiq̧ tali ferro Christus occisus est sed cruce:nec latus eiꝰ gla
dio sed lancea percusserunt. Translato ergo verbo:frameam linguam dixit persequentium: si
Psal.56. cut in alio psalmo dicitur:Et lingua eorum gladius acutus. Vnde quia in eius carne lingua
pręualuit malignorum:orat vt animæ nihil noceat:cum dicit:Erue a framea animã meam:vt
hæc in prophetia oratio si ad caput corporis referas:non videatur velut indigentis petitio:sed
potius rei futuræ figurata prædictio. Aut certe quia corpus eius:hoc est ecclesia:graues perse
cutiones fuerat ꝑpessura:Frameam dixit:qua maxime trucidati sunt martyres. vnde vult eo
rum animas erui:ne timeãt eos qui corpus occidũt:aĩam autem occidere non possunt:& con
Matthæi.10. sentiant ad illicita. Aut etiam in ipsorum passionibus/inimicorum linguam frameam dicit:
vnde animam suam:hoc est animam corporis sui:animam sanctorum suorum vult erui. Qđ
autem sequitur:Et de manu canis vnicam meam:nihil aptius q̃ vnica ecclesia mihi videtur in
telligi. Canem vero appellauit mundũ:nõ ratione sed consuetudine contra insolitam veritatẽ
latrantem. Hæc est enim canum natura:vt cũ quibus habẽt consuetudinem:siue illi boni siue
mali sint,nõ ad eos latrent:insolitorum autẽ personis visis etiam innocẽtibus irritẽtur. Manu
autem canis potestatem mundi significauit. Cuius etiam regnum infestum futurum corpori
suo:id est ecclesiæ suę leonis nomine figurauit in eo qđ adiunxit:Saluum me fac de ore leonis.
Prouerb.19. Vnde est scriptũ:Nihil interest inter minas regis & iram leonis:q̃q̃ & diabolum apostolus Pe
1.Petri.5. trus leoni comparet rugiẽti & quærenti circũeundo quem deuoret. Superbosq̧ huius mun

di:Christianis humilibus aduersaturos ostédens:consequenter dicit. Et a cornibus vnicorniũ
humilitatem meã. Ideo quippe in vnicornibus superbi intelligũtur:quia superbia odit consor-
V tium:& quantũ in ipso est:solus cupit eminere omnis superbus. IAM nũc attende vbi sit fru- CA.XVI.
ctus:vel q derelictus est:ne exaudiretur pro terrena felicitate:non ad insipientiam:sed vt sape
remus quid noui gratia testamenti desyderare debeamus:vel q non est derelictus:sed exaudi-
tus in eo quod ait:Ne discedas a me:q dixerat:Quare me dereliquisti:qđ vtiq cõtrariũ est:ni-
si illud ad aliud:hoc ad aliud referat. Attende & audi quantũ sapis:hauri quantũ capis:quan-
tumq ipse rem tantã eloqui valeo:quantũ tribuit ille qui nos exaudit:& in Christo inquantũ
homo mediator est inter nos & deum:& cum Christo inquantum deus est æqualis deo:& po-
tens est facere (vt ait apostolus) supraq̃ petimus aut intelligimus. Vide in hoc psalmo testa- Ephesi.3.
menti noui gratiã:vide illius derelictionis:tribulationis:deprecationis fructũ:quid agat:quid
insinuet:quid mundet:quid illustret. Intuere quid legamus tanto ante prophetatũ:qđ iam cer
namus impletum:Narrabo nomẽ tuũ inquit fratribus meis:in medio ecclesiæ cantabo te. Fra Psal.21.
tres illi sunt de quibus in euãgelio ait:Vade & dic fratribus meis. Ecclesia illa est quam modo Ioannis.20.
dixit vnicam suã:hæc est vnica catholica quæ toto orbe copiosa diffundit quousq ad vltimas
gentes porrigitur. Vnde in euangelio dicit:Et prædicabitur hoc euãgelium in vniuerso orbe Matth.24.
in testimoniũ omnibus gentibus:& tunc veniet filius hominis. Qđ aũt ait:Cantabo:hoc est il
lud canticum nouum:de quo in alio psalmo dicitur:Cantate domino canticum nouum:can- Psal.95.
tate domino omnis terra. Habes hic vtrũq:ex quo cantico cantaturũ se dixerit:& in cuius ec-
clesiæ medio:illud pertinet ad nouum canticum:hoc ad omnem terram. Ipse quippe cantat in
nobis cuius gratia cantamus:sicut dicit apostolus:An vultis experimentum eius accipere qui 2.Corint.13.
in me loquit Christus? Mediũ vero ecclesiæ ad eminentiã licet referas & ipsam manifestationẽ:
quia omnia quanto clarius nota sunt:tanto magis in medio esse dicuntur. Vel certe ad interio
res ecclesiæ:quia interiora sunt media. Neq eñ omnis qui labiis personat:cantat canticũ nouũ
sed qui eo modo cantat:vt apostolus admonet dicens:Cantantes & psallentes in cordibus ve- Ephesi.5.
stris domino. Intus enim est hoc gaudiũ:vbi vox laudis & canit & audit:quia voce laudatur
qui gratis amandus est toto corde:tota anima:tota mente:amatoremq suũ attendit in se gratia
X sui spiritus sancti. Quid eñ aliud est canticũ nouũ:q̃ laus dei? DENIq sequit:& hoc euiden CA.XVII.
tius demonstrat. Cum enim dixisset:Narrabo nomen tuũ fratribus meis:quia deum nemo vi Psal.21.
dit vnq̃:sed vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit:atq adiunxisset:In medio ec- Ioannis.1.
clesiæ cantabo te:quomodo cantabit:id est quia in nobis:continuo manifestauit dicens:Qui ti
metis dominũ laudate eũ. Quis aũt veraciter laudat nisi qui syncęriter amat? Tantundẽ est er
go ac si diceret:Qui timetis dominũ amate eũ. Dixit eñ homini:sicut scriptũ est: Ecce pietas
est sapientia. Porro pietas cultus dei est:nec colit ille nisi amando. Summa igit & vera sapiẽtia
est in præcepto illo primo:Diliges dominũ deũ tuum ex toto corde tuo:& ex tota anima tua: Matthęi.22.
Ac per hoc sapientia est charitas dei:nec diffunditur in cordibus nostris:nisi per spiritum san- Roma.5.
ctum qui datus est nobis. Initium autem sapientiæ timor domini:Et timor non est in charita- Ecclesiasti.1.
te:sed perfecta charitas foras mittit timorem. Proinde præmissus timor in cor nostrum:pellit 1.Ioannis.4.
inde consuetudinem malorum operum:& seruat charitati locum:qua tanq̃ domina veniente
vt illa insideat:abscedit. Ergo qui timetis dominum laudate eum:vt deum non seruiliter sed
libere colatis:eum amare discite quem timetis:& poteritis laudare quod amatis. Timentes
enim deum homines veteris testamenti:propter literam terrentem & occidentem:nõdum ha
bentes spiritum viuificantem:currebant cum sacrificiis ad templum:& q̃uis in figuram futu
ri sanguinis quo redempti sumus:tamen nescientes quod per eos præfiguraretur:cruentas vi
ctimas immolabant. Nunc vero in gratia noui testamenti qui timetis dominum laudate eum
Ipse quippe in alio psalmo:illa mutanda prænuntians:quę tunc in vmbra futuri offerebantur
Non accipiam inquit de manu tua vitulos:neq de gregibus tuis hircos. Et paulo post vt ostẽ- Psal.49.
deret sacrificium noui testamenti:quando illa fuerant cessatura:Immola inquit deo sacrifici-
um laudis:& redde altissimo vota tua. Et in fine eiusdem psalmi:Sacrificium inquit laudis glo
rificabit me:& illic via est qua ostendam illi salutare meum. Salutare dei Christus est:quem in
fantem Simeon senex cum agnouisset in spiritu:eumq sumpsisset in manus:Nũc dimittis do
mine (inquit) seruũ tuũ secundum verbum tuũ in pace:quoniam viderunt oculi mei saluta Lucæ.2.
Y re tuũ. QVI timetis ergo dominũ laudate eũ:vniuersum semen Iacob glorificate eum. Non CA.XVIII
vacat q ei non sufficit dicere:semẽ Iacob:nisi adderet vniuersum:ne in solis eis intelligeretur

qui ex Israelitis fuerāt credituri. Semen Iacob ipsum est semen Abrahæ omnibus in Christum
Gal.3. credentibus: non solis qui ex Israel fuerant fideles. Apostolus dicit: Ergo Abrahæ semen estis secundum promissionem hæredes. Ibi namq; commemorauit præfiguratione noui testamenti: in eo quod scriptum est: In Isaac vocabitur tibi semen: non vtiq; in Ismael ancillæ filio. In quibus duobus filiis Abrahæ seruo & libero: & duabus mulieribus: ancilla & libera: scribēs ad Ga
Gal.4. latas: duo testamenta dicit in allegoria prefigurata. Vnde dicit: Non hi qui filii carnis: hi sunt
Roma.9. filii dei: sed filii promissionis deputātur in semine. Promissionis enim verbum hoc est: Ad hoc tempus veniam: & erit Saræ filius. Multum est & nimis longum diligenter enucleare: cur filii promissionis pertinentes ad Isaac, noui testamenti gratiæ deputentur. Breuiter tamen attingam: vnde tanto fructuosius cogitabis: quanto magis pie cogitaueris. Non omnia deus quæ prædicit promittit. Prædicit enim etiam illa quæ non ipse facit: quia est omnium præscius futurorum. Prædicit ergo & peccata hominum: quæ potuit præscire non facere. Promittit autē quæ ipse facturus est: nec ea mala sed bona. Quis enim promittit mala? Quis itaq; mala inferat: mala non peccara sed supplicia: minatur tamen potius q̃ promittit. Omnia largitur & pręscit: sed peccata prædicit. Filii ergo promissionis: filii sunt beneficii. Hæc est gratia quæ gratis datur: nō meritis operantis sed miseratione donātis. Hinc gratias agimus domino deo nostro: quod est magnum sacramentum in sacrificio noui testamenti: quod vbi & quādo & quomodo
CAP.XIX. offeratur cum fueris baptizatus inuenies. DEINDE sequitur & dicit: Timeat eū omē semē Israel: quia Iacob ipse & Israel vnus homo erat habens duo nomina. Non in paruo sacramento sed vno libro non possunt dici omnia: in quo iam multum progressi sumus: & nōdum de aliis tribus quęstionibus aliquid diximus: hoc est de tenebris exterioribus: & latitudine & longitudine: altitudine & profundo: & de quinq; & quinq; virginibus. Quod ergo dixit supra: Vniuersum semen Iacob: hic consequenter ait: Omne semen Israel. Sed quare superius: Magnificate eum: & posterius: Timeat eum? Magnificatio laudi cōgruit: de qua dixerat: Qui timetis do
1.Ioannis.4. minum laudare eum. vnde iam multa disserui. Ibi quoq; amor vel charitas dei perfecta foras
Roma.8. mittit timorem. Cur ergo iterum timeat eum omnis Israel? Non enim accepistis (inquit apo
Roma.11. stolus) spiritum seruitutis iterū in timore. Sed idem apostolus oleastro inserto in oliua timorem præcipit: hoc est gētibus additis radici Abraham: Isaac: Iacob: vt & ipsi fierent Israel: id est pertinerent ad semen Abrahæ. Quā insertionē oleastri amputatis propter infidelitatis superbiam naturalibus ramis: etiā ipse dominus in euāgelio prędixit: occasione illius Cēturionis q
Matthæi.8. in eum ex gentibus credidit. Tunc enim ait: Amen dico vobis: non inueni tantam fidē in Israel. Et adiunxit: Ideo dico vobis: quia multi ab oriente & occidente venient & recumbent cum Abraham Isaac & Iacob in regno cœlorum: filii autem regni ibunt in tenebras exteriores: illic erit ploratio & stridor dentium. Ita significans inseri oleastrum propter humilitatem. Dixerat quoq; ille Centurio: Non sum dignus vt sub tectum meum intres: sed tantum dic verbo & sanabitur puer meus. Confractionem autem ramorum naturalium: propter superbiam scilicet eorum qui ignorantes dei iustitiam: & suam volentes constituere: iustitiæ dei non sunt subiecti. De his quippe vana elatione tumentibus dictum est: q; ibunt in tenebras exteriores: quia iactantes se de semine Abrahę: semen Abrahæ fieri noluerunt: vt essent filii promissionis: quia fidem noui testamenti non receperunt: vbi iustitiam dei contempserunt: & suam constituere volentes: id est tanq̃ de suis meritis & operibus præsumentes: spreuerunt esse filii promissionis: hoc est filii gratiæ: filii misericordiæ: vt qui gloriatur in domino glorietur: credens in eum qui iustificat impium: hoc est qui ex impio facit pium: vt deputetur fides eius ad iustitiam: & impleatur in eo: nō qd̄ postulabat eius meritū: sed quod a domino promissum est bene
Roma.11. ficium. Cum his igitur agens apostolus qui oliuæ per gratiam inserebantur: Dicis inquit: Fracti sunt rami vt ego inserar. Bene propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide sta: noli al
Ephesi.2. tum sapere sed time. Dei est enim beneficium non meritum tuum. quod & alibi dicit: Gratia salui facti estis per fidem: & hoc non ex vobis: sed dei donum est: non ex operibus: ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Iesu Christo in operibus bonis: quæ præpa
Roma.11. rauit deus vt in illis ambulemus. In hoc itaq; intellectu gratiæ est timor: de quo dicitur: Noli
1.Ioannis.4. altum sapere sed time. Timor autem iste alius est: non est ille seruilis quem charitas foras mittit. Illo enim timetur ne iudicetur in tormentum supplicii: isto autē ne amittatur gratia bene
CAP.XX. ficii. QVAPROPTER: quis fidelibus ad nouum testamētum pertinentibus: dicat aposto
Roma.8. lus quod pauloante commemoraui: Non enim accepistis spiritū seruitutis iterū in timore: sed

accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum in quo clamamus Abba pater:id eſt vt fides in nobis
fit:quæ per dilectionem operatur:non tam timendo poenam q̃ amando iuſtitiam. Tamen quia Gal.5.
non fit anima iuſta niſi participatione melioris qui iuſtificat impium:quid enim habet quod 1.Corint.4.
non accepit?non debet ſibi tribuendo quod dei eſt ita gloriari tanq̃ non acceperit.Ob hoc ei di
ctum eſt:Noli altum ſapere:ſed time.Et timor iſte præcipitur his etiam qui ex fide viuẽtes hę- Roma.11.
redes ſunt noui teſtamenti:atq; in libertatem vocati.Altum enim ſapere: dictũ eſt ſuperbire.
Quod alio loco econtrario ſatis oſtendit:vbi ait:Non alta ſapientes ſed humilibus conſentien Roma.12.
tes.vtiq; aperuit nihil aliud ſe dixiſſe alta ſapientes:q̃ ſuperbientes. Timor ergo non eſt in cha-
ritate:quia perfecta charitas foras mittit timorem:ſed illum ſeruilem:quo cũ ſe quiſq; ab ope- 1.Ioannis.4.
re malo abſtinet:poena terretur non iuſtitia delectatur.Hũc charitas foras mittit:quã non de
lectat iniquitas:etiam ſi proponatur impunitas.Non illũ quo timet anima ne amittat ipſam
gratiam:quia in illa factum eſt:vt eam non peccare delectet:quo timet ne deus eã deſerat:etiã
ſi in illis dolorum cruciatibus puniat.Hic timor caſtus eſt:nõ eum charitas eiicit:ſed aſciſcit.
De illo quoq; ſcriptum eſt:Timor domini caſtus permanens in ſæculum ſæculi.nequaq̃ dice- Pſal.18.
ret iſtum permanentem:niſi ſciens alium qui nõ permaneret.Et bene iſtum caſtum dixit. Hoc
enim non caret amor:quo anima inhæret deo:quæ dicit in alio pſalmo:Perdidiſtis omnem qui
fornicatur abs te:mihi autem adhærere deo bonum eſt.Nam & cõiunx quæ adulterinum ani De verbis
mum gerit:etiam ſi in timore viri non adulterium perpetrat:tamen quod deeſt operi ineſt vo- apoſtoli.ſer.
luntati.Caſta vero aliter timet.Nam & ipſa timet virum:ſed caſte.Deniq; timet illa ne vir in 13.18.&.19.
feſtus adueniat:iſta ne offenſus abſcedat.Non amanti enim præſentia viri moleſta eſt:amanti 3.ſentẽ.diſt.
autem abſentia.Timore itaq; caſto permanenti in ſæculum ſæculi:timeat deum omne ſemen 34.nõ potes
Iſrael. Timeant quem diligunt:non alta ſapiendo:ſed humilibus conſentiendo:cum timore &
tremore ſuam ipſorum ſalutem operando.Deus eſt enim qui operatur in eis & velle & operari
9 pro bona voluntate. HAEC iuſtitia dei:hoc eſt quod deus donauit homini:quem iuſtificat CA.XXI.
impium.Hanc dei iuſtitiam ignorantes ſuperbi Iudæi:& ſuam volentes conſtituere: iuſtitiæ
dei non ſunt ſubiecti.Hac ſuperbi deiiciuntur vt humilis inſeratur oleaſter.Et illi ibunt in te-
nebras exteriores:de quibus inter alia requiſiſti:venientibus ab oriente & occidente multis q
recumbant cum Abraham Iſaac & Iacob in regno cælorũ.Sunt enim modo in exteris tenebris
vnde correctio deſperanda non eſt:quã ſi contempſerint:ibunt in tenebras exteriores:vbi cor-
rectionis locus non erit:quoniã deus lux eſt:& tenebræ in eo non ſunt vllæ.Sed lux cordis non 1.Ioannis.1.
iſtorum qui in carne ſunt oculorum:nec omnino talis qualis huius lucis viſibilis phantaſia co
gitatur:q̃q̃ & ibi eſt videre:ſed longe aliter:longe diſſimiliter.Qualis enim lux eſt ipſa chari-
tas:quis verbis explicat?Quis earum rerum quæ ſenſibus carnis ſubiacent,vllo demõſtrat ex
emplo?An forte lux non eſt charitas?Audi apoſtolum Ioannem.Ipſe quippe dixit:quod modo
commemoraui:Quoniam deus lux eſt:& tenebræ nõ ſunt in eo vllæ.Qui rurſum dicit:Deus Vbi ſupra.
charitas eſt:Ac per hoc ſi deus lux eſt:& deus charitas eſt: profecto charitas lux ipſa eſt quæ 1.Ioannis.4.
diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis.Item dicit:Qui odit Roma.5.
fratrem ſuum in tenebris eſt vſq; adhuc.Iſtæ ſunt tenebræ in quas diabolus & angeli eius mul 1.Ioannis.2.
tum ſuperbiendo progreſſi ſunt.Charitas enim non æmulatur:non inflatur.Ideo non æmula 1.Corint.13.
tur quia non inflatur. Vbi enim præcedit inflatio:continuo ſequitur æmulatio:quoniam ſu-
perbia eſt mater inuidentiæ.Diabolus igitur & angeli eius a luce & feruore charitatis auerſi:
& nimis in ſuperbiam inuidiamq; progreſſi:velut glaciali duritia torpuerunt.Et ideo per figu
ram tanq̃ in aquilonem ponuntur. Vnde cum generi humano diabolus incubaret:vẽtura gra
tia ſaluatoris dicitur in Cantico canticorum:Exurge aquilo & veni auſter:perfla hortum me- Cant.4.
um & fluent aromata.Exurge qui irruiſti:qui ſubditis incumbis:qui poſſeſſos premis. Exur-
ge vt a tuo pondere eleuati erigantur:quorum animas premendo curuaſti.Et veni auſter in-
quit:ſpiritum inuocans gratię flantem de meridie:velut a parte feruida & luminoſa:& fluant
aromata. Vnde apoſtolus dicit:Chriſti bonus odor ſumus in omni loco.Hinc etiam dicitur in 2.Corint.2.
alio pſalmo:Conuerte domine captiuitatem noſtram ſicut torrẽs in auſtro:Captiuitatem ſci Pſal.125.
licet qua ſub diabolo tanq̃ ſub Aquilone tenebantur:vbi abundante iniquitate friguerant:&
quodammodo congelauerant.Hinc enim & euangelium dicit:Quoniam abũdabit iniquitas Matth.24.
refrigeſcet charitas multorum.At vero flante auſtro glacies reſoluitur & torrentes fluunt:id
eſt peccatis remiſſis:populi ad Chriſtum charitate concurrunt.Hinc & alibi ſcriptum eſt:Si-
A cut glacies in ſereno:ita ſoluẽtur peccata tua. PROINDE rationalis creatura:ſiue in ange- CA. XXII.

lico spiritu:siue in anima humana ita facta est:vt sibi ipsa bonũ quo beata fiat,esse nõ possit:sed mutabilitas eius si cõuertatᷓ ad incõmutabile bonũ,fiat beata. Vnde si auertatᷓ misera:auersio eius vitiũ eius:& cõuersio eius virtus eius est.Natura ergo nõ est mala:quia creatura spiritus est vitæ rationalis:etiã priuata bono cuius participatione beatifica:id est etiam vitiosa melior est corpore qđ summũ est in corporibus:id est hac luce quæ sentitᷓ oculis carnis:quia & ipsa est corpus.Omni aũt corpore quęlibet incorporea natura pręstantior:nõ mole,quia nõ nisi corporeũ est moles:sed vi quadã qua supgreditᷓ omnẽ phantasiã quã volutat animus haustã de sensibus corporis.Sed quẽadmodũ in ipsis corporibus ea quę inferiora sunt:sicut terra & aqua & ipse aer:meliora fiũt participatiõe melioris:id est cũ luce illuminantᷓ & feruore vegetantᷓ:sic in corporeę creaturæ rationales ipsius creatoris fiunt participatione meliores:cũ ei cohærẽt purissima & sanctissima charitate:qua omni modo si caruerint:tenebrascent & obdurescent quodammodo.Proinde infideles hoĩes tenebræ sunt:qui per fidẽ cõuersi ad deum quadam promissa illuminatione lux fiunt.In qua proficiẽdo si ex fide ad speciẽ peruenerint:vt id quod credunt etiam cõspicere:sicut tantũ bonum potest conspici:mereantur:perfectã recipient imaginẽ dei.

Ephesi.5. Talibus eñ dicit apostolus:Fuistis aliquãdo tenebræ:nũc autẽ lux in domino.Porro diabolus & angeli eius tenebræ sunt infidelibus hominibus deteriores.Plus eñ ab illa charitate auersi & in suum fastum obstinatione progressi sunt.Et quoniã extremo iudicio Christus dicturus ẽ

Matthæi.25. eis quos ad sinistrã discernet:Ite in ignem æternum:qui paratus est diabolo & angelis eius:his malignis spiritibus coniungendos simulq̧ dãnandos:dicet ituros in tenebras exteriores:id est in societatem pœnalem diaboli & angelorũ eius.Huic pœnę contrariũ est qđ bono seruo dicitᷓ

Vbi supra. Intra in gaudium domini tui:vt quãto sunt istę tenebrę exteriores:tanto sit lumen illud interius.Non hæc per locorum interualla inani phantasmate cogitanda sunt:localia spatia non occupant nisi corporis moles:nõ est spiritus vitæ:nõ est hoc anima rationalis:multo minus deus omnium benignissimus conditor:& iustissimus ordinator.Volũtatibus & affectibus ista vel propinquare:vel longe fieri:vel intrare:vel exire dicuntᷓ:sed quia malo opere:id est tenebroso delectantᷓ facientes:secutura est aũt pœna quę torqueat:ideo dominus vbi dixit:Tenebras exteriores:addit etiã:Ibi erit fletus & stridor dentiũ:ne talibus oblectationibus qualibus hic iniqui perfruuntᷓ:quãdo infidelitate atq̧ iniustitia tenebrascũt:etiã in illo supplicio sensuros clementer existiment.quia eñ volentes iniuste vtuntᷓ bonis:iuste nolẽtes cruciabuntᷓ malis.Quibus a charitatis luce auersa mens in peccatis oblectatur:exteræ tenebræ:corporis autem mala quibus ęternis in finem torquebitᷓ:exteriores tenebræ:quas solas timẽt qui seruili adhuc timore detinentᷓ.Nã si eis liceret:in illis exteris quæ sunt in peccatis,impune semp volui & inuolui profecto nunq̃ vellent accedere ad deũ & illuminari & inhærere illi per charitatẽ:vbi est timor castus permanens in sæculum sæculi:qui timor non cruciat:sed tenaciorẽ facit animam boni

CA.XXIII. illius:quod si dimiserit cadit. TIMEAT eũ omne semen Israel.Et vide causam quã cõiungit Quoniam non spreuit inquit neq̧ despexit precem pauperis:neq̧ auertit faciem suã a me.Vbi B
est illud:Quare me dereliquisti:si non auertit faciem suam a me:nisi quia derelinquendo non dereliquit:quando in bonis temporalibus non exaudit non ad insipientiam nobis?Non inquit spreuit neq̧ despexit precem pauperis:nec auertit faciem suam a me:Et cum clamarem ad eũ exaudiuit me.Facit ergo quod pauloante rogatus est:vbi ei deprecãs dixit:Ne discedas a me. Si enim exaudiuit:profecto fecit:non itaq̧ discessit:non dereliquit:vt saperemus quoniam magis nõ ab eo derelinqui velle debemus.Apud te laus mea.Quid ergo nocent qui tanq̃ victo insultant q̧ me in temporalibus dereliqueris?In ecclesia magna confitebor tibi:non quanta ista synagoga est quæ irridet mortem derelicti:sed in ecclesia magna diffusa per omnes gentes quæ credit in resurrectione nõ derelinqui.Hæc est vnica illa quã petit de manu canis erui:de qua etiam pauloante dixit:In medio ecclesiæ cantabo tibi:Et nunc quod ait:Confitebor tibi.In eis quoq̧ qui cõfitebuntᷓ:in quibus & loquitᷓ.Confessio aũt non tantũ peccatorũ est:sed & laus

Matthæi.11. dei:sicut ipse in euangelio:Cõfitebor tibi inquit pater domine cęli & terræ:quia abscõdisti hęc a sapientibus & prudentibus & reuelasti ea paruulis.Ideo sequitur & dicit:Vota mea reddam coram timentibus eum.Edent pauperes & saturabuntur & laudabunt dominum qui requirunt eum.Ipsi sunt paruuli de quibus dixit:Et reuelasti ea paruulis:timentes eum & pauperes:id est humiles qui non alta sapiunt:sed timentes timore illo casto:non quo pœna formidatur:sed quo gratia commẽdatur.Vota vero sua:sacrificium vult intelligi corporis sui quod est per fidelium sacramentum.Ideo cum dixisset:Vota mea reddam coram timentibus eum A

continuo ſubiunxit:Edent pauperes & ſaturabūtur.Ipſi enim ſaturabuntur pane qui de cœlo
deſcendit:q ei cohærentes & eius pacē dilectionēq ſeruantes/imitanē eius humilitatem.Ideo
pauperes in hac paupertate & ſaturitate ꝓcipue apoſtoli claruerūt:Et laudabūt dñm(inquit)
qui requirūt eū intelligētes non meritorum ſuorū:ſed illius eſſe gratiæ ꝙ ſaturati ſunt.Requi
runt em̄ eū:quia non ſunt ex eis qui ſua quærūt non quæ Ieſu Chriſti.Deniq etſi caro eorum
qui eū laudant,patiē temporalē tribulationē vel mortē:viuēt corda eorū in ſæculū ſęculi.Hęc
vita cordis nō eſt in ſenſibus corporis:ſecreta eſt in luce quæ intus eſt:nō in tenebris quę foris
ſunt:in fine pręcepti:nō in initio peccati.Finis aūt pręcepti charitas eſt:de corde puro & con- 1.Timoth.1.
ſcientia bona & fide nō ficta.Charitas nō ęmulaē:nō inflaē:quia nō altū ſapit:ſed timet:& ideo 1.Corint.13.
cohęret timore caſto permanente in ſæculum ſæculi.Initium aūt omnis peccati ſuperbia:quia Ecclesia.10.
diabolus irreuocabiliter in exteriora progreſſus eſt:hominemq inuidendo:& ei ſimile aliquid
ſuadendo deiecit.Cui homini in quadam ſcriptura dicitur:Quid ſuperbit terra & cinis?Quo Vbi ſupra.
modo in vita ſua proiecit intima ſua?In vita ſua dictū eſt:tanq in propria perſona:& quaſi pri
C uata qua delectatur omnis ſuperbia. VNDE in cōmune charitas magis q̄ in priuatū cōſulēs CAPVT.
dicit nō quęrere quę ſua ſunt.Hac viuūt corda in ſęculū ſęculi:tanq̄ ſaturata pane cœleſti.De XXIIII.
qua ſaturitate ipſe dicit:Niſi manducaueritis carnem meā & ſanguinem meum biberitis:nō Ioannis.6.
habebitis vitam in vobis.Merito ergo iſtorum qui ſaturantur:viuent corda eorum in ſæculū
ſęculi.Vita enim Chriſtus eſt qui habitat in cordibus eorum:interim per fidem:poſt etiam per
ſpeciem.Vident enim nunc in ænigmate per ſpeculum:tūc aūt facie ad faciē.Vnde ipſa chari- 1.Corint.13.
tas nunc in bonis operibus dilectionis exerceē:quaſi ad ſubueniēdū quaquauerſum poteſt:por
rigit:& hæc latitudo eſt:nūc lōganimitate aduerſa tolerat:& in eo quod veraciter tenuit:per-
ſeuerat:& hęc eſt lōgitudo:hoc aūt totū propter adipiſcendā vitā facit æternā:q̄ illi promittiē
in excelſo:& hæc altitudo eſt.Exiſtit vero ex occulto iſta charitas vbi fundati & radicati quo- Epheſi.2.
dammodo ſumus:vbi cauſæ voluntaris dei nō inueſtiganē:cuius gratia ſumus ſalui facti:non Titum.3.
ex operibus iuſtitiæ quę fecimus nos:ſed ſecundū eius miſericordiā:Volūtarie quippe genuit Iacobi.1.
nos verbo veritatis:& hęc volūtas eius in adoptionē.Cuius ſecreti profunditatē quodāmodo
expaueſcens apoſtolus clamat:O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſciētiæ dei:q̄ inſcrutabilia Roma.11.
ſunt iudicia eius & inueſtigabiles viæ eius.Quis em̄ cognouit ſenſum domini?Et hoc eſt pro-
fundum.Altitudo quippe commune nomē eſt excelſo & profundo.Sed cum in excelſo dicitur
ſublimitatis eminentia commendatur.Cū autē in profundo:difficultas inueſtigationis & co-
gnitionis.Vnde & illud de deo diciē.Q̄ magnificata ſunt opera tua dñe:nimis profundę factę Pſal.91.
ſunt cogitationes tuę.Et iterū:Iudicia tua velut abyſſus multa.Hinc igiē eſt illud apoſtoli qđ Pſal.35.
regrendū inter cætera poſuiſti:Huius rei gratia(inqt)flecto genua mea ad patrē dñi noſtri Ie Ephe.3.
ſu Chriſti:ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominaē:vt det vobis ſecundū diuitias
gloriæ ſuæ virtute corroborari per ſpiritū eius:in interiori hoīe habitare Chriſtū per fidem in
cordibus veſtris:vt in charitate radicati per fidē pręualeatis cōprehēdere cū oībus ſanctis quæ
ſit longitudo:& latitudo:altitudo:& profundū:Scire etiā eminentem ſcientiā charitatis Chri
D ſti:vt impleamini in omnem plenitudinē dei. ATTENDE omnia diligenter.Huius rei inqt CA.XXV.
gratia flecto genua mea ad patrē domini noſtri Ieſu Chriſti:ex quo oīs paternitas in cœlis & in
terra nominaē.Quęris cuius rei gratia hoc ſupra dixerat:Propter qđ peto nō infirmari in tri- Ephe.3.
bulationibus meis pro vobis?Hoc ergo eis optat vt non infirmenē in tribulationibus apoſtoli:
quas pro illis ſuſtinebat:& ꝑpter hoc genua flectebat ad patrē:proinde nō infirmari.Vnde il-
lis ſic ſequitur & dicit:Vt det vobis ſecūdū diuitias gloriæ ſuę virtute corroborari per ſpiritū
eius.Hæ ſunt diuitiæ:de quibus dicit:O altitudo diuitiarū.Abdicatas em̄ habet cauſas:vbi Roma.11.
præcedētibus nullis meritis:quid habemus quod nō accepimus?Deinde ſequitur:& qđ optet
adiungit:In interiori inquit homine habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris.Hæc eſt Epheſi.3.
vita cordium qua viuimus in ſæculum ſæculi:ab initio fidei vſq ad finem ſpei:vt in charitate
(inquit) radicati & fundati pręualeatis comprehendere cum omnibus ſanctis.Iſta eſt commu
nio cuiuſdam diuinæ cœleſtiſq reipublicæ:hinc ſaturanē pauperes:non ſua quęrētes:ſed quæ
Ieſu Chriſti:id eſt non commoda priuata ſectantes:ſed in commune vbi ſalus omnium eſt,con 1.Corint.10.
ſulentes.Nam de ipſo pane:quo tales ſaturantur:quodā loco apoſtolus dicit:Vnus panis vnū
corpus multi ſumus.Quid ergo cōprehendere?Quæ ſit(inqt)latitudo(ſicut iā dixit)in bo-
nis operibus:quibus beniuolentia porrigiē vſq ad diligendos inimicos:vt longitudo pro hac
latitudine moleſtiæ tolereē:& altitudo:vt pro his æternum qđ in ſupernis eſt,pręmiū:non va-

num aliquid aut temporale speretur:& profundum vnde gratuita gratia dei secundum secre tum & abditum voluntatis eius existit.Ibi enim radicati:ibi sumus fundati.Radicati propter agriculturam:fundati propter ædificationem quę non est ab homine.Dicit alio loco idem apo
1.Corint.3. stolus:Dei agricultura estis:dei ædificatio estis.Hoc totum agitur cum in hac nostra peregri natione fides per dilectionem operatur.In futuro autem sæculo perfecta & plena charitas sine vlla malorum tolerantia:non fide credit quod non videt:nec spe desyderat quod non tenet:sed in æternum veritatis incõmutabilem speciem contemplabitur:cuius sine fine quietum opus
Ephesi.3. erit:laudare quod amat:& amare quod laudat.De hac Ephesiis dicitur:Scire etiam eminentē scientiam charitatis Christi:vt impleamini in omnem plenitudinem dei.In hoc mysterio figu ra crucis ostenditur:qui enim quia voluit mortuus est:quoniam voluit mortuus est.Non fru stra igitur tale genus mortis elegit:nisi in eo quoq; latitudinis huius & longitudinis & altitu dinis & profunditatis magister existeret.Nã latitudo est in eo ligno quod trãsuersum desuper figitur.Hoc ad bona opera pertinet:quia ibi extenduntur manus.Longitudo in eo quod ab ip so ligno vsq; ad terram conspicuum est.Ibi enim quodammodo statur:id est persistitur & per seueratur:quod longanimitati tribuitur.Altitudo est in ea ligni parte:quæ ab illo quod trans uersum figit:sursum versa relinquit:hoc est ad caput crucifixi:quia bene sperãtiũ est superna expectatione.Iam vero illud ex ligno qđ nõ apparet:qđ fixum occultatur:vnde totũ illud exur git:profunditatē significat gratuitæ gratię:in qua multorũ ingenia conterent id vestigare co
Roma.9. nantia:vt ad extremũ eis dicat:O homo tu quis es qui respondeas deo?Viuent ergo corda sa turorũ in sæculum sæculi:hoc est humilium charitate flagrantiũ:nõ sua quęrentiũ:sed sancto rum societate gaudentium.Hoc primitus in apostolis factũ est.Sed laudando deum:id est præ dicando gratiã dei:quoniã dictũ est:Laudabũt dominũ qui requirũt eũ:quid populorum acq
CA.XXVI fierint/in eo quod sequit vide. COMMEMORABVNTVR(inquit)& conuertent ad do minũ vniuersi fines terræ.Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium.Quoniã domini est regnũ:& ipse dominabit gentiũ.Ille irrisus:ille crucifixus:ille derelictus hoc regnũ acquirit:& tradet in fine deo patri:non vt ipse amittat:sed quod in fide seminauit cum venit minor patre:hoc perducat ad speciem in qua æqualis non recessit a patre.Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terræ.Diuites terræ superbos intelligere debemus:si recte supe E
Matthæi.5. rius pauperes humiles intelligebamus:de quibus in euangelio dominus dicit:Beati pauperes spiritu:quoniam ipsorum est regnum coelorum.Ipsi enim sunt mites:lugentes:esurientes:& sitientes iustitiam:misericordes:mundicordes:pacifici:& qui persecutionem patiuntur pro pter iustitiam.quibus prædicationibus singillatim beatitudinem adiunxit.Contra ergo diui tes terræ hoc loco superbi intelligendi sunt.Neq; enim frustra ita distincti sunt:vt de pauperi
Psal.21. bus supra diceretur:Edent pauperes & saturabuntur:Hic vero:Manducauerunt & adoraue runt omnes diuites terræ.Et ipsi quippe adducti sunt ad mensam Christi:& accipiunt de cor pore & sanguine eius:sed adorant tantum non etiam saturantur:quoniam non imitantur. Manducantes enim pauperes dedignantur esse:quia Christus pro nobis passus est:relinquens
1.Petri.2. nobis exemplum vt sequamur vestigia eius.Verumtamē q humiliauit semetipsum factus obe diens vsq; ad mortem:mortem autem crucis:aspernantur diuites:& similia perpeti respuunt: timore non magnitudine:infirmitate ergo non sanitate.Sed quia deus excitauit eũ a mortuis:
Philippē.2. & donauit ei nomen quod est super omne nomen:vt in nomine Iesu flectatur omne genu coele stium:terrestrium:& infernorum:fama celsitudinis eius:& gloria nominis eius in ecclesia vsq quaq; diffusa/permoti:& ipsi veniunt ad mensam:manducant & adorant:non tamen saturan tur:quia non esuriunt & sitiunt iustitiam.Tales enim saturabuntur.Q̃q̃ perfecta saturitas in illa vita æterna erit:cum ex ista peregrinatione venerimus ex fide ad speciem:ab speculo ad faciem:ab ænigmate ad perspicuam veritatem:non tamen inconuenienter saturitas dicit pau pertate Christi:qui pro iustitia eius:hoc est pro participatione verbi æterni quã inchoauit in terim fide:omnia temporalia non solum temperanter cõtemnit bona:verũetiam patienter sus
1.Corint.1. tinet mala.Tales fuerunt peccatores & publicani:quia abiecta huius mundi elegit vt confun
Psal.21. deret fortia.De his dictum est:Edent pauperes & saturabuntur.Istam saturitatem non apud seipsos tenuerunt.quodammodo enim tuctantes dominum laudauerunt:id est prædicauerũt quærentes eum:non sua quærentes:sed in eum charitate flagrantes.Eorum prædicatione cõ motus est mundus:vt commemorarentur & conuerterentur ad dominum vniuersi fines ter ræ:Et adorabũt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentiũ.Quoniam domini est regnũ & ipse

dom nabitur gentiũ.Hac eccleſiæ dilatatione etiã ſuperbi:id eſt diuites terræ adducti ſunt:&
manducauerunt:& q̃uis non ſaturati:tamen adorant.Hũc quoq; ordinem prophetia pſalmi
hoc loco tenuit quem videmus impleri.Adiungit autem:In conſpectu eius procident omnes
qui deſcendunt in terram:id eſt omnes bona amando terrena non in cęlũ aſcendunt:Non eñ
faciunt quod ait apoſtolus:Si reſurrexiſtis cum Chriſto quæ ſurſum ſunt ſapite:non quæ ſu- Col.3.
per terram:ſed potius quanto ſibi bonis terrenis feliciores videntur:tanto magis in terram de
ſcendunt:hoc eſt in terrena deprimuntur.Et ideo in conſpectu eius procident:id eſt vbi ipſe vi
det:non vbi homines vident:qui eos excelſos ſublimeſq; arbitrantur. ET ANIMA (inquit) CAPVT.
F mea ipſi viuet.Ipſi vtiq; non ſibi ſicut ſuperborũ priuato bono ſuo lętantium:& a cõmuni om XXVII.
nium bonorum quod deus eſt,inani elatione reſilientium.Hoc vtiq; deuitemus:& communi
potius vero omniũ bonorum perfrui:q̃ priuato noſtro gaudere quæramus:Vt qui viuit iam 2.Corint.5.
non ſibi viuat:ſicut ait apoſtolus:ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit.Pro hoc enim
mediator effectus eſt:vt nos reconciliet deo per humilitatem:a quo per impiam ſuperbiam lon
ge receſſeramus.Neq; enim tantum illud ſcriptum eſt:quod ſupra poſui:Initium omnis pec- Eccleſia.10.
cati ſuperbia:ſed etiã hoc ibi legiẽ:Initiũ oĩs ſuperbiæ hoĩes apoſtatæ a deo.Nõ ergo ſibi viuat
quiſq;:ſed Chriſto:faciens non ſuam ſed ipſius voluntatem & manens in eius charitate:ſicut
& ipſe fecit voluntatẽ patris:& manet in eius charitate.Hæc quippe nos admonẽs & exemplo
ſuo exhortans:in euangelio ſuo locutus eſt.Si autẽ ipſe cũ in forma dei æqualis eſſet patri:ta-
men per formã ſerui quã propter nos accepit:nõ ſuã voluntatẽ:ſed patris ſe facere cõmẽdauit:
quanto magis nos propria priuataq; noſtra voluntate contẽpta qua tenebrati ſumus:ad illud
cõmune lumen vt illuminentur vultus noſtri & nõ erubeſcant:debemus accedere:qđ illumi-
nat omnem hominem venientẽ in hunc mundũ:vt anima noſtra ipſi viuat!Hoc enim de nobis Ioannis.1.
conſequenter adiungit cũ dicit:Et ſemen meum ſeruiet illi:quoniã qui ſeminat bonum ſemen:
G filius eſt hominis:bonũ aũt ſemẽ hi ſunt filii regni. HAEC porro omnia quę in pſalmo iſto di CAPVT.
cta ſunt:quia non ad præſens ſed ad futurorũ prophetiã pertinebant:ſicut etiã ipſis rebus ap- XXVIII.
paret:ſic eum cõcludere voluit:vt oſtenderet ſe nõ pręſentia demonſtrare.Annũtiabitur (in-
quit) domino generatio vẽtura & annũtiabũt iuſtitiã eius populo q naſceẽ quẽ fecit dñs.Non
ait:Annũtiabitur dñs generationi venturæ:ſed annuntiabiẽ dño generatio vẽtura.Quod nõ 4.ſentẽ.diſ.
ſic accipiendũ eſt tanq̃ neſcienti aliquid annuntieẽ vt ſciat:ſed ſicut annũtiant angeli:non ſolũ 45.cap.Sed
nobis beneficia dei:verũetiam illi preces noſtras.Nam ſcriptũ eſt vbi angelus hominibus dicit forte.
Ego obtuli memoriam orationis veſtræ:nõ vt tũc deus nouerit quid velimus:vel quo indigea Tobiæ.12.
mus:Nouit enim pater veſter:ait dñs:quid vobis neceſſariũ ſit priuſq̃ petatis ab eo:Sed qa ne- Matthæi.6.
ceſſe habet rationalis creatura obtẽperans deo:tẽporales cauſas ad æternam veritatẽ referre:ſi
ue petendo quod erga ſe fiat:ſiue cõſulendo qđ faciat:q pius mẽtis affectus eſt vt ipa cõſtruaẽ.
Nã & hæc quędã atteſtatio rationalis creaturæ eſt:q nõ ſibi ipſa ſit bonũ quo beata fiat:ſed il
lud incõmutabile:cuius participatione etiã ſapiẽs efficiẽ.Siue ita dictũ eſt: Annũtiabitur do-
mino generatio ventura:ac ſi diceret:dño placebũt nõ ſibi:vt ita ſit dño nũtiare:ſicut eſt dño
viuere.Sic dictũ eſt:Qui mãducat dño manducat/& qui non manducat/dño non manducat. Roma.14.
Adhoc quippe addidit:Et gratias egit dño:vt oſtenderetur quid eſſet:dño facit:id eſt in eius
laude facit.Tunc enim recte:tũc iuſte:tunc pie fit:cũ opus bonũ in eius laude fit:cuius gratia
donatur vt fiat.Ac per hoc etiã ſi eo modo quiſpiam hæc verba intelligere velit:vt eorũ iſte or
do ſit:Annũtiabitur dño generatio ventura:id eſt generatio annũtiabiẽ quę dño vẽtura eſt:ge
neratio ſcilicet piorum atq; ſanctorũ:qa impiorũ & ſceleratorũ generatio nõ dño:ſed ſibi vẽtu
ra eſt;Ab eadẽ ſignificatione nõ recediẽ qua intelligaẽ aĩæ participatio in idipſum:id eſt ratio-
nalem creaturam:cum ſit mutabilis:non fieri beatam:niſi a proprio ſuo mutabili ad immuta-
bile bonum/idemq; commune qđ deus eſt:a quo ſuperba impietate abſtitit:humili pietate cõ-
uerſa ſubſiſtat.In quo affectu proficiẽs:quicquid boni facit:dño facit:hoc eſt in eius laudẽ:cu-
ius gratiam percepit vt faciat:vnde eſt actio gratiarũ:quæ intimo fidelium myſterio celebraẽ.
ILLVD autẽ quod ſequitur:Et annuntiabunt iuſtitiam eius populo qui naſcetur:quem fe- CAPVT.
H cit dominus:ſuperioris ſenſus confirmatio eſt.Nam quod ibi dictum eſt:Annuntiabitur do- XXIX.
mino generatio ventura:hic eſt dictum; hæc annuntiabit iuſtitiam eius.Ipſa quippe genera-
tio quę ventura prophetata eſt piorum atq; ſanctorum:iuſtitia dei eſt:non ipſorum.Ne ſint ex
illis qui ignorantes dei iuſtitiam: & ſuam volentes conſtituere:iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti.
Illa namq; iuſtitia dei commendatur in eo quod dicitur:Ignorantes dei iuſtitiam:qua nos eius Roma.10.
gratia iuſti ſumus:vt ipſa dei iuſtitia nos ſimus cum iuſte viuimus:credentes in eum qui iuſti

ficat impiũ:Nõ illa qua ipſe iuſtus eſt æterna ſua & incommutabili iuſtitia.Hæc itaq; iuſtitia
Pſal.35. qua nos dei munere iuſti ſumus:ſignificaẽ in pſalmo illo vbi ſcriptũ eſt:Iuſtitia tua ſicut mon
Pſal.71. tes dei.Montes quippe dei:ſancti eius ſunt:de quibus alibi diciẽ:Suſcipiũt mõtes pacem popu
lo tuo.Et multa de his montibus ſcripta ſunt figurata locutione:quę cõmemorare nũc longũ
eſt.Sed quia hoc ipſum ꝙ deus iuſtificat hoĩes:nimis occulto iudicio facit:quoniam gratuita
Roma.11. gratia:Si aũt gratia:nõ ex operibus:alioquin gratia nõ eſſet gratia:Ex hoc quippe incipiũt ope
ra bona ex quo iuſtificamur:nõ quia pręceſſerũt iuſtificamur:Et hoc eſt profundũ:de quo ſu
Pſal.35. periusiã multa diximus:Cõtinuo in eodẽ pſalmo cũ dixiſſet:Iuſtitia tua velut mõtes dei:ſub
iunxit:Iudicia tua velut abyſſus multa.Inde venit ad ſalutẽ hoĩbus iumentiſq; cõmunẽ : quia
& ipſa eſt miſericordia dei:& dicit:Homines & iumẽta ſaluos facies domine:ſicut multiplica
ta eſt miſericordia tua deus.Vt hinc intelligamus etiã illã ſalutẽ æternã & immortalẽ:de qua
Roma.8. dicit apoſtolus:Spe enim ſalui facti ſumus.Similiter vt iſtã quę hoĩbus iumẽtiſq; cõmunis eſt:
gratis nos accipere nõ ex operibus:ne forte qs extollaẽ:quia opera ſua ex ipſius iuſtificatiõe ope
Ephe.2. ramur.Ipſius enĩ ſumus figmentũ creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis quę pręparauit de9
Pſal.3. vt in illis ambulem9.Et illa ergo gratuita eſt:de qua in alio pſalmo diciẽ:Domini eſt ſalus & ſu
per populũ tuũ benedictio tua.Sicut ergo qđ legiẽ:Domini eſt ſalus:nõ ea ſalus intelligiẽ qua
dominus ſaluus eſt:ſed qua ſalui ſunt quos ipſe ſaluos fecit:Sic qđ legiẽ dei iuſtitia:in eo quod
Roma.10. ſcriptũ eſt:Ignorantes dei iuſtitiã:& ſuã volentes cõſtituere:nõ eſt illa intelligẽda qua deus iu
ſtus eſt:ſed qua iuſti ſunt hoĩes quos gratia ſua iuſtificat.Inde enim ſalui vnde iuſti:quoniam
Matthæi.9. quod ait:Non eſt opus ſanis medicus:ſed male habentibus:expoſuit in conſequentibus dicẽs:
Titum.3. Non veni vocare iuſtos ſed peccatores.Nõ igitur ſecundũ opera iuſtitiæ quæ nos fecimus:ſed
Roma.8. ſecundũ ſuã miſericordiã ſaluos nos fecit per lauacrũ regenerationis.In qua gratia ſpe ſalui fa
Pſal.35. cti ſumus.Vnde in illo pſalmo ſubiungitur:Filii hominum ſub tegmine alarum tuarum ſpe
rabunt.Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ:& torrente voluptatis tuæ potabis eos.Quo
niã apud te eſt fons vitæ:& in lumine tuo videbimus lumen.Prætende miſericordiã tuam ſci
entibus te:& iuſtitiam tuam his qui recto ſunt corde.Huic iuſtitiæ dei contraria ſuperbia eſt:
qua fiditur tanq̃ de operibus propriis.Ideoq; ibi ſequitur:Nõ veniat mihi pes ſuperbię:hac iu
ſtitia dei qua eius fide iuſti ſunt interim viuentes ex fide:donec perfecta iuſtitia perducantur
ad ſpeciem ſicut ſalute perfecta:etiam ad ipſius corporis immortalitatem gratia noui teſta
2.Corint.5. menti. Vnde alio loco dicit apoſtolus: Pro Chriſto legatione fungimur:tanq̃ deo exhortan
te per nos:obſecramus pro Chriſto reconciliari deo.ac inde ſubiungit:Eum qui non nouerat
peccatum:peccatum pro nobis fecit:id eſt ſacrificium pro peccatis.Nam & ipſa in lege pecca
ta appellabantur:quæ pro peccatis offerebantur.Vt nos ſimus iuſtitia dei in ipſo:id eſt in eius
Roma.10. corpore quod eſt eccleſia : cui caput eſt.Nos ſumus iuſtitia dei: quam ignorantes illi & ſu
Pſal.21. am volentes conſtituere:id eſt tanq̃ de ſuis operibus gloriantes:iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti.
Inde & in hoc pſalmo cum dixiſſet:Annuntiabunt iuſtitiam eius:ſequitur & dicit:Populo qui
naſcetur quem fecit dominus.Quis eſt enim populus quem non fecit dominus:ſecundum id
ꝙ homines ſunt:qui etiam pecora creauit:a quo eſt omnis vita:omniſq; facta & creata natura?
Sed ita intelligendum eſt:Quem fecit dominus:vt non ſolum ꝙ homines ſunt : verumetiam
ꝙ iuſti ſunt ab illo facti intelligantur:ſecundum illud quod iam non ſemel commemoraui ab
Epheſi.2. apoſtolo dictum.Ipſius enim figmentum ſumus creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis : quæ
CA.XXX. præparauit deus vt in illis ambulemus. ANIMAE IGITVR rationalis mutabilitas ad
monetur:quæ nouerit niſi participatione incommutabilis boni iuſtam:ſaluam : ſapientem:
beatam ſe eſſe non poſſe:nec ſibi eam bonum eſſe poſſe propria voluntate ſed malum : pro
pria quoq; voluntate auertitur a bono incommutabili:eaq; auerſione vitiatur:nec ſanari per
ſeipſam poteſt : ſed gratuita miſericordia ſui creatoris:quæ in hac vita eam ex fide viuentem
in ſpe conſtituit ſalutis æternæ. Vnde non altum ſapiat ſed timeat : eo ꝙ timore caſto inhæ
reat deo:qui eam a propria immunditia,qua inordinate bona inferiora dilexit,velut a qua
dam fornicatione ſpiritali mundauit:nec humanis laudibus extollatur:nec ſit in virginibus
ſtultis aliena laude lætantibus: Hoc enim de quæſtionibus tuis reſtat extremum:Et propter
ipſam inanem laudem : non propter conſcientiam ſuam : vbi illis teſtis eſt deus bona operan
2.Corint.1. tibus:ſed ſit in virginibus ſapiẽtibus: vbi dicatur quod ait Apoſtolus:Nam gloria noſtra hęc
eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ.Hoc enim eſt oleum ferre ſecum:non a vændentibus eme
Pſal.140. re:hoc eſt ab adulantibus.Adulatores nanq; laudem ſuã tanq̃ oleum vændent ſtultis.De hoc
oleo dicitur in pſalmo:Emendauit me iuſtus in miſericordia & arguit me:oleum autem pec

catoris non impinguet caput meũ.Elegit a iusto misericorditer reprehendi : & quodammodo
colaphizari:q̃ vt ei caput in superbiam crescat:peccatoris adulatione laudari.Irridẽtiũ quip
pe responsio mihi videtur:cum eis a sapientibꝰ virginibus dicit:Ite potius ad vẽdẽtes & emi- Matth.25.
te vobis:sicut in quodam libro Sapientiæ scriptum est:vbi contemptoribus dicit:Et ego per Prouerb.1.
ditioni vestræ superridebo.Illa respõsione qua petẽtibus oleũ dictũ est ; Ne forte non sufficiat
nobis:non desperanter:sed humiliter dictũ est.Quis eñ sic prȩsumat de conscientia sua:vt cer
tus sit eam sibi in iudicio dei posse sufficere:nisi misericors misericorditer iudicet?Iudicium si Iacobi.2.
ne misericordia illi qui non fecit misericordiam.Ipsæ autem sunt lampades accensæ:opera sci-
licet bona:de quibus dñs dicit:Luceant bona opera vestra:& glorificent patrem vestrum qui Matth.5.
in cœlis est.Hucusq̧ pertendit intentio virginum sapientium:vt ideo velint videri ab homi-
nibus opera sua bona:non quo ab eis laudentur ipsæ:sed vt glorificetur deꝰ a quo illis est q̧ be
ne operantur.Ac per hoc interiori bono gaudent:quod est coram deo:vbi eleemosyna in occul
to reddatur.Et ideo non deficiunt lampades:quia in interiori animo vegetantur:id est inten-
tione bonæ conscientiæ coram deo fit in eius laudẽ:quicq̃d coram hominibus bonis operibus
lucet.At vero stultarum virginum hoc oleum non secum portantium : deficiunt lampades:
id est non perseueranter bona opera lucent:cum laus humana fuerit subtracta ꝑpter quam il
la faciebant: hucusq̧ intentionẽ suam ꝑducentes vt viderentur ab hominibus:non vt glorifi
caretur pater q in cælis est:quæ intentio perennis est gloriæ:qua nouit anima deo se debere q̧
iustificata est ad facienda bona opera:& ideo in illo:non in se laudari amat.Vnde alibi homo
K dei cantat:In domino laudabitur anima mea:vt qui gloriatur in domino glorietur. SED qd Psal.33.
est,quod in eodem euangelio scriptum est:Omnes sponso tardãte dormisse?Somnum istum 1.Cor.1.
si intellexerimus q̧ velut tardante iudicio:ad quod faciendum venturus est Christus:abũdã- Ca.XXXI.
te iniquitate:charitas refrigescit:quomodo ibi ponemus virgines sapientes:cum potius in il- Matth.25.
lis sint de quibus dicitur:Qui autem perseuerauerit vsq̧ in finẽ hic saluus erit?Dictum est er- Matth.24.
go dormierunt omnes:quia non tantum stulti q ꝑpter humanã laudẽ bona operantur coram
hominibus:verumetiam sapientes qui hoc propterea faciunt vt laudetur deus : experiuntur
istam mortem.Ex vtroq̧ enim genere moriuntur.Et ista mors sæpe in scripturis, dormientiũ
dicitur:propter futuram resurrectionem velut euigilationem. Hinc apostolus dicit:De dor-
mientibus autem nolo vos ignorare fratres:Et alio loco:Ex quibus plures manent vsq̧ adhuc 1.Thessal.4.
quidam autem dormierunt:Et alia innumerabilia in hoc testimonia apte per scripturas vtri-
usq̧ testamenti reperiuntur.Vnde & ille ait.Consanguineus leti sopor.Et si aduertas : multa
inuenies etiam in sæcularibus literis vbi mors somno comparaẽ.Significauit ergo dñs futurũ
esse tempus:quo inter tribulationes & tẽtationes sæculi huius:iam iamq̧ eius expectareẽ ad
uentus tanq̃ ꝓpinquus atq̧ imminens:ad quẽ se ꝑparẽt q in eius familia videntur:Hoc est eñ
qđ ait:Exisse obuiam sponso & spõsę.Spõso quidẽ filio dei.Spõsæ aũt:vel quia in eo corpore vẽ
turus est qđ sumpsit ex virgine:siue qa ipsa ecclesia tunc clarior apparebit:vt ad vniuersi cor-
poris congregationem membra cõcurrant:quibus concurrẽtibꝰ eius magnitudo monstrabiẽ.
L VIRgines propter cõtinentiam nũcupauit.Decẽ vero:id est quinq̧ & quinq̧:propter nume
rum quo cẽsentur corporis sensus:in quibus habitat continentia cũ a voluptatibus turpibus Ca.XXXII
& illicitis abstinetur.Lãpades(sicut dictũ est)bona sunt opa:maximeq̧ ad misericordiã ptinen
tia:& ipsa q̃ corã etiã hoībꝰ lucet,laudabilis cõuersatio.Sed magni interest:qua mẽtis intenti
one fiat:Ideo dicit alias sapientes:stultas alias.Sed hinc eas discernit q̧ stultæ non sumpserũt
oleũ secũ:prudẽtes aũt sumpserunt oleũ secũ in vasis suis:hoc est in cordibꝰ suis:vbi fit ipa pti-
cipatio intimi ac sũpni boni.Vnde ĩ psalmo quodã:cũ dictũ eẽt:sacrificate sacrificiũ iustitię:&
sperate in domino:Multi (inquit) dicũt:quis ostẽdit nobis bona?Deinde vt manifestaret cuiꝰ Psal.4.
boni amore debeamus operari iustitiam:hoc est sacrificare sacrificiũ iustitiæ & sperare: Signa-
tum est(inquit) in nobis lumen vultus tui domine:dedisti lætitiam in corde meo.Cuius bo-
ni aliquantum participati:& plenius perfectiusq̧ participãdi intentiõe qui bene operatur: &
laudabiliter etiam in conspectu hominum conuersatur:habet oleum secum:quia bonã opera
eius etiam in conspectu hominum lucentia non extinguantur : quia non in eis charitas re-
frigescit abundante iniquitate:sed perseuerat vsq̧ in finem . Hoc oleum stultæ virgines non
habent secum:quoniam sibi tribuendo si quid boni operis faciunt,necesse est inflentur super-
bia:& propter hoc vitium sic laude delectentur humana:& eius gaudio si quid boni agunt fer CAP.
M uere & lucere videantur. TARDANte autem sponso dormierunt omnes.Non enim tunc XXXIII.

veniet : cū ſperatur:ſed media nocte cum valde obſcurū:id eſt occultū erit:an veniat. Vnde di
Matth.25. cit media nocte clamorem factum:Ecce ſpōſus venit:exite obuiam ei. Nimirū clamor iſte ē tu
1.Cor.15. ba illa quā cōmemorans ap̄l'us dicit:Canet enim tuba & mortui reſurgēt incorrupti:tubę no
1.Theſſal.4. mine aliquod euidentiſſimum ſignum vult intelligi: Quam vocem archangeli & tubam dei
Ioan.5. alio loco dicit.Quæ etiam vox ipſius dn̄i Ieſu Chriſti in euangelio dicitur:quam audiant hi q
in monumentis ſunt & procedūt.Surgunt ergo omnes virgines illæ & ſapientes & ſtultæ: &
aptant lampades ſuas:id eſt rationem pręparant reddere de operibus ſuis. Sed tunc in illius
clamoris euidentia & reſurrectione mortuorum,quia nulla erit dubitatio iam inſtantis præ-
ſentiſq; iudicii: ſubtrahetur omne ſolatium laudis humanę. Neq; eīn vacabit de alio diſcepta
re:vel de alio iudicare:aut alteri gratificari:qn̄ vnuſquiſq; proprium onus portabit:de ſuorū
factorum reddenda ratione cogitabit:ac per hoc ferretur animus quidem virginum ſtultarū
conſuetudine propria:ſed non inuentis laudibus humanis deficiet. Neq; germanitus dixerūt:
Pſal.21. Apud te laus mea:vel:In domino laudabitur anima mea:Aut in domino gloriatæ ſunt : cum
Pſal.33. ignorantes dei iuſtitiam:ſuam iuſtitiam conſtituerēt:ac per hoc petunt a ſapientibus oleum:
Ro.10. hoc eſt aliquam conſolationem:nec inueniunt nec accipiunt : illis reſpondentibus ſe neſcire
vtrum ſufficiat ipſa conſcientia:qui expectant miſericordiam ſub illo iudice:qui cū in throno
ſederit:quis gloriabitur caſtum ſe habere cor:aut qs gloriabitur mundum ſe eſſe a peccato:
niſi ſuperexaltet miſericordia iudicio:quæ ſuper eos erit:qui miſericordiæ opera illa intentiōe
fecerunt vt eorum miſereretur a quo ſe ſciebant accepiſſe quod habebant : nec gloriabantur
quaſi non acceperint:ſed per ſeipſos habuerint ꝙ placebant:ſicut ſtulti qui & ſibi placent tā I
q̄ de bono a ſe ſibi parto:& ab adulantibus vel errantibus ita laudantur ac ſi ipſi ſint aliquid.
Gal.6. Qui autem putat ſe eſſe aliquid cū nihil ſit:ſicut dicit apoſtolus:ſeipſum ſeducit.Opus autem
ſuum probet vnuſquiſq;:& tunc in ſeipſo tantū gloriam habebit:& non in altero.hoc eſt porta
re oleum ſecum:non ex aliena laude dependere.Sed quā gloriam in ſe habebit niſi eam cui dici
tur:Gloria mea & exaltans caput meum:vt quod ſępe dicendum eſt:qui gloriatur in domino
glorietur.Proinde ſapientia quæ in ſapientibus virginibus habitat:ſecūdū illud qđ ante præ
Prouer.1. dixit:cum ait contemptoribus & ſanam doctrinam accipere recuſantibus:Et ego veſtræ per-
Matth.25. ditioni ſuperridebo:dicit ſtultis virginibus:Ite potius ad vendentes:& emite vobis:tanq̄ dice
ret:Vbi ſunt q vos fallebant mendoſiſſimis laudibus:quando & a vobis fallebamini:qa in vo-
bis nō in deo gloriabamini.Qđ autem dicit:Et dum eunt emere:venit ſponſus:& quæ para
tæ erant:intrauerunt cum eo:hoc mihi videtur intelligendum ꝙ vitioſo cordis affectu inhia-
Vbi ſupra. bāt inani glię:quā vana mentis elatione ſectatæ ſunt.Et ipſe appetitus ſignificatꝰ eſt in eo qđ
dictum eſt:Dū eunt emere venit ſponſus:& introierunt cum eo ad nuptias q̄ p̄paratæ erant:
hoc eſt quæ verā fidē:veramq; pietatē corde geſtabāt:qua poſſent cōrēperari numero ſocietati
ꝙ ſanctorū:nō in ſeipſis:ſed in dn̄o gloriantiū:vt intrarēt cū eis in illud gaudiū:de quo dicit:
Intra in gaudiū dn̄i tui:vbi erit perfecta p̄ticipatio incōmutabilis boni:cuius modo velut ar-
CAP. ra q̄dam p fidem tenet:vt ſcd̄m hanc gratiam viuamus:inquantum deo non nobis viuimus.
XXXIIII. PROinde qđ ſeq̄tur:Nouiſſime veniunt & reliquæ virgines dicentes: Dn̄e dn̄e aperi nobis: N
Matth.25. non dictum eſt eis emiſſe oleum & ſic veniſſe:neq; eīn iam erat vnde : ſed miſericordiam ſero
quæſiſſe:cum iam tempus iudicandi eſſet:& probos & reprobos ſeparandi.Recte autem reſpō-
detur:Amen dico vobis:neſcio vos.Ille q̄ppe hoc dicit:quem non latet aliquid.Sed neſcio vos
nihil aliud eſt q̄ neſcitis me:quando de vobis potius eligitis conſyderari q̄ de me. Cum enim
dicitur ꝙ nos cognoſcit deus:cognitionē ſui nobis præſtat:vt per hoc intelligamus ne hoc q-
dem nobis eſſe tribuendū ꝙ nos ſcimus deū:ſed eam quoq; ſcientiam illius miſericordiæ tri-
buamus.Vnde cum quodā loco apoſtolus diceret:Nūc aūt cognoſcētes deum:correxit & ait
Immo & cogniti a deo:quid aliud volens intelligi niſi ꝙ eos ipſe fecerit cognitores ſuos! Ne-
Pſal.21. mo autem cognoſcit deum:niſi qui intelligit illū eſſe ſummum atq; incōmutabile bonū:cuius
Pſal.99. participatione fit bonus.Qđ in huius pſalmi concluſione poſitum eſt: Annūtiabūt iuſtitiam
eius populo qui naſcetur quem fecit dn̄s.Inde & illud in pſalmo:Ipſe fecit nos:& non ipſi nos.
Ephe.2. Hoc eīn nō ad eā naturā qua homines ſumus:cuius naturæ idem ipſe creator eſt cæli & terræ
CAP. & ſyderum omniumq; animantium:ſed ad illud potius referendum eſt quod apoſtolus ait:
XXXV. Ipſius ſumus figmentum creati in Ieſu Chriſto in operibus bonis quæ præparauit deus vt in
Ioan.1. illis ambulemus. ARBitror tibi ſatis eſſe ſolutas tuas quinq; quæſtiones:dum in iſta media O
veluti ſexta immoraris:quam mihi p̄poſui de gratia noui teſtamenti : propter quam verbum

caro factum eſt: id eſt qui filius dei erat: homo factus eſt: naturam ſuſcipiendo noſtram nõ mu
tando ſuam: per quod & ſuam recipientibus: ea poteſtas daretur: vt qui eramus homines: filii
dei fieremus participatione incommutabilis boni in meliꝰ cõmutati: nõ ad tẽporalem felicita
tem: ſed ad vitæ æternæ quę ſola beata eſt, adoptionem. Vnde placuit etiam propheticum pſal
mum percurrere: cuius primum verſum in paſſione commemorauit: oſtendẽs quomodo nos
deus derelinquat: & quo alio modo non recedat a nobis: ad bona æterna nos colligens: tempo
ralia vero aliquando vtiliter tribuens: & aliquando vtiliter ſubtrahens: vt eis non hærere di-
ſcamus: ne contempta luce interiore, quæ ad nouam pertinet: vnde etiam pſalmus iſte ipſe ꝓ
ſuſceptione matutina tanq̃ pro luce noua nomen accepit: in exteris tenebris libenter habite
mus: vnde in exteriores mittuntur: qui ex iſtis exteris non ſe ad interiora conuertunt: ne diabo-
lo & angelis eius ſociati extrema damnatione puniamur. Intelligentes igitur peregrinatio-
nem noſtram in hac vita: mundo crucifigamur; extendentes manus in latitudinem bonorum
operum: & longanimitate vſq; in finem perſeuerantes: atq; habentes cor ſurſum: vbi Chriſtus
eſt in dextera dei ſedens: totumq; hoc non nobis: ſed illius miſericordiæ tribuentes: cuius pro-
funda iudicia omnem ſcrutatorem fatigant. Hęc eſt enim non inaniter fabuloſa: ſed vtiliter ve
rax latitudo; longitudo: altitudo: profundum: vnde perueniamus ad eam supereminentem
ſcientiam charitatis Chriſti: & impleamur in omnem plenitudinem dei. SCIO autem q̃ nõ CAP. XXXVI.
ſuperuacua ſollicitatione: per hanc occaſionem quæſtionum mihi a te propoſitarum: noui te
ſtamenti gratiam tibi voluerim copioſius commendare: Habet enim aduerſarios: qui eius ꝓ
funditate turbati: non deo tribuere: ſed potius ſibi volunt arrogare ꝙ boni ſunt. Nec tales ſũt
quos facile contemnas: ſed cõtinẽter viuẽtes: atq; in bonis operibꝰ laudabiles: nec falſum Chri
ſtum ſicut Manichæi: aliiq; plurimi hæretici: ſed eundem verum æqualemq; patri & coæter-
num veraciterq; hominem factum: & veniſſe credentes: & venturum expectantes: ſed tamen
ignorantes dei iuſtitiam: & ſuam conſtituere volentes. Neq; enim fruſtra dominus cum & il- Roma.10.
las commemoraret quæ ſecum intrauerunt ad nuptias: & illas contra quas ianuas clauſit: & q
bus reſpondit: Neſcio vos: vtraſq; virgines dixit: & quinq;: virgines ꝓpter continentiam car- Matthei.25.
nis edomitam; quinq; id eſt ſenſu præditas quinario: ornatas vtraſq; lampadibus propter bo-
norum operũ bonæq; cõuerſationis in cõſpectu hominum luculentiſſimã laudẽ: vtraſq; obuiã
ſponſo euntes propter expectationem qua Chriſti ſperatur aduentus. Sed tamen alias ſtultas:
ꝙ ſapientes oleum acceperunt in vaſis ſuis: ſtultæ hoc non ferebant ſecũ: in tam multis pares:
hoc ſolo eas diſpares demonſtrat. Quid enim tam coniũctum q̃ virgines & virgines: & quinq;
& quinq;: & lampadibus ornatæ obuiam ſponſo euntes & iſtę & illę? Et quid tam contrarium
q̃ ſapientes & ſtultæ? videlicet ꝙ iſtæ oleum in vaſis: hoc eſt intelligentiã gratiæ dei portant ĩ
cordibus ſuis: ſcientes ꝙ nemo poſſit eſſe cõtinens niſi deus det: & hoc ipſum ſapientiæ depu- Sapi.8.
tantes ſcire cuius hoc donum ſit: Illæ aũt largitori oĩm bonorum gratias non agentes; euanue
runt in cogitationibus ſuis: & obſcuratũ eſt inſipiens cor earum: dicentes ſe eſſe ſapientes ſtul Roma.1.
tæ factæ ſunt. De quibus ſane nullo modo ſic deſperandum eſt anteq̃ dormiamꝰ: Sed ſi ita dor
mierint cum factus fuerit clamor ille quo adeſſe iam nũtiabitur ſponſus: & euigilãtes: hoc eſt
reſurgentes remanſerunt foris: non quia virgines non ſunt: ſed quia neſcientes vnde habeant
q̃d ſunt: ſtultæ virgines ſunt: meritoq; foris erunt: quia intranea non ſecutæ fuerunt. Quan
do tales ergo repereris: nõ tibi perſuadeant inanitatem vaſorũ ſuorũ: ſed tu eis potius plenitu
dinẽ. Vnde ait apoſtolus: Quiſquis ſe putat aliquid ſcire: nondũ ſcit quemadmodum oporteat 1.Corin.8.
ſcire. Et mox oſtendens quid dixerit: Quiſquis autem dilexerit deum: hic cognitus eſt ab illo
nec ſic dicere voluit: cognouit eum: ſed dicẽdo cognitus eſt ab eo: expreſſius voluit commẽda Ro.5.
re etiã hoc ab illo nobis eſſe vt eum diligamus. Charitas enim dei diffundiť in cordibꝰ noſtris
non ꝑ nos ipſos: ſed ꝑ ſpm̃ ſctm̃ q datus eſt nobis. Neceſſe eſt aũt vt parum diligat eum: qui nõ
ab illo: ſed a ſeipſo bonum ſe arbitratur effectum. Vnde autem fieri poteſt vt talis non in ſeip
ſo: ſed in domino glorietur? Qui enim gloriatur ꝙ ſit bonus: in illo debet gloriari a quo factus
eſt bonus: ac per hoc qui ſe a ſemetipſo factum bonum arbitratur: conſequens eſt:, vt in ſeipſo
non in domino glorietur. Omnis autem intentio gratiæ noui teſtamenti quo ſurſum cor ha- Iacobi.1.
bemus (Quia omne datum optimum: & omne donum perfectum deſurſum eſt) id agit ne
ſimus ingrati: atq; in ipſa gratiarum actione nihil aliud agitur: niſi vt qui gloriatur, in domi
no glorietur. Habes librum: etſi prolixum: tamen quantum exiſtimo non ſuperfluũ. Sed ama
etiam eccleſiaſticas legere literas: & non multa inuenies quæ requiras ex me: ſed legendo &

ruminando:si etiam pure dñm largitorem bonorum oĩm depreceris: omnia quæ cognitione
digna sunt:aut certe plurima:ipso magis inspirante:q̄ hominum aliquo commonente perdi-
sces.q̄q̄ eo ipso quo forinsecus bene admonentem iudicio nõ errãte approbamus:quid aliud q̄
internum lumen:magistrum nos habere testamur?

Sancti Augustini ad Probam:de orando deo:quod maximum viduitatis est negotium:
eleganti copiosoq; sermone scribentis.

Epistola.CXXI.

CAP.I. Vgustinus episcopus seruus Christi:seruorumq; Christi: religiosæ famu- Q
læ dei Probæ in domino dominorum salutem. Et petisse te & promisisse me
recolens:vt de orando deo:ad te aliquid scriberem: vbi tribuente ipso quẽ
oramus:tempus facultasq; concessa est: oportuit vt debitum meum iam
iamq; persoluerem:& pio studio tuo in Christi charitate seruirem. Q; autẽ
lætificauerit me ipsa petitio tua:in qua cognoui quantam rei tantæ curam
geras:verbis explicare non possum. Quod enim maius oportuit esse nego-
tium viduitatis tuæ:q̄ persistere in oratione nocte ac die: secundum apostoli admonitionem?
1.Timo.5. Ille quippe ait. Quæ autem vere vidua est & desolata: sperat in domino:& persistit in oratio-
ne nocte ac die. Vnde mirum videri potest cum sis secundum hoc sæculum nobilis:diues:tan-
tæq; familiæ mater:& ideo licet vidua:non tamen desolata:quomodo occupauerit cor tuum:
præcipueq; sibi vẽdicauerit orandi cura:nisi quia prudenter intelligis:q; in hoc mundo & in
hac vita:nulla anima possit esset secura. Proinde qui tibi eam cogitationem dedit:profecto fa-
cit quod discipulis suis:non pro seipsis:sed pro humano genere contristatis: & desperantibus
quenq̄ posse saluari:posteaq̄ ab illo audierunt:Facilius esse camelum intrare per foramen acus
q̄ diuitem in regnum cælorum:mirifica & misericordissima pollicitatione respondit:Deo esse
Matth.19. facile quod hominibus impossibile est. Cui ergo facile est:vt etiam diues intret in regnum cœ-
lorum:inspirauit tibi piam sollicitudinem:de qua me consulendum putasti: quonam modo ti
bi esset orandum. Ille nanq; cum etiam esset adhuc in carne:Zacheum diuitem in regnum cæ
lorum misit:& resurrectione atq; ascensione glorificatus:multos postea diuites impertito spi-
ritu sancto fecit huius sæculi contemptores:& finita diuitiarum cupiditate ditiores. Quomo
do enim tu sic studeres orare deum:nisi sperares in eo? Quomodo autem sperares in eo: si spera-
res in incerto diuitiarum:& contemneres præceptum saluberrimũ: quo apostolus ait:Præci-
1.Timo.6. pe diuitibus huius mundi non superbe sapere:neq; sperare in incerto diuitiarum:sed in deo vi
uo qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum: vt diuites sint in operibus bonis:fa-
cile tribuant:communicent:thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum vt appre-
hendant veram vitam? Debes itaq; præ amore huius veræ vitæ: etiam desolatam te puta
re in hoc sæculo:in quãtalibet eius felicitate verseris. Nam sicut est illa vera vita in cuius com
paratione vtiq; ista quæ multum amatur,q̄libet iucunda atq; producta sit, nec vita dicenda
est:sic est etiam solatium verum:quod per prophetam dominus promittit dicens: Dabo illis
solatium verum:pacem super pacem. sine quo solatio quæcunq; sunt terrena solatia:magis in
eis desolatio q̄ consolatio reperitur. Diuitiæ quippe atq; fastigia dignitatũ:cæteraq; huiusmo
di quibus se felices esse putant mortales verę illius felicitatis expertes: quid afferunt conso-
lationis:cum sit eis non egere: q̄ eminere præstantius: quæ plus excruciant adeptos timore
amissionis:q̄ concupitæ adeptionis ardore? Talibus bonis non fiunt homines boni:sed aliun
de boni facti:bene vtendo faciunt vt ista sint bona. Non sunt ergo in his vera solatia :sed ibi
potius vbi vera vita. Nam inde necesse est vt fiat homo beatus:vnde fit bonus. Homines
autem boni videntur etiam in hac vita præstare non parua solatia. Nam si paupertas an-
git: si luctus mœstificat: si dolor corporis inquietat: si contristat exilium: si vlla calamitas
alia vexat: adsint boni homines: qui non solum gaudere cum gaudentibus: verumetiam
flere cum flentibus norunt: & salubriter alloqui & colloqui sciunt: plurimum illa aspera
leniuntur: releuantur grauia: superantur aduersa. Sed ille hoc in eis & per eos agit qui
spiritu suo bonos fecit. Econtra si diuitiæ circumfluant:nulla orbitas accidat: adsit sanitas car
nis:incolumi habitetur in patria:& cohabitent mali homines:in quibus nemo sit cui fides ad
hibeatur:a quo non dolus:fraus:iræ:discordiæ:insidiæ timeantur atq; sustineantur:nõne illa
omnia fiunt amara & dura:nec aliquid lætum vel dulce est in eis? Ita in quibuslibet rebus hu-

manis nihil eſt homini amicum ſine homine amico:ſed quotus quiſq; talis inuenitur de cuius
animo & moribus ſit in hac vita certa ſecuritas? Nam ſicut ſibi quiſq;,nemo alter alteri notus
eſt:& tamen nec ſibi quiſq; ita notus eſt:vt ſit de ſua craſtina conuerſatione ſecurus:proinde q̃
uis ex fructibus ſuis multi cognoſcantur:& alii quidem bene viuendo proximos lætificẽt:alii
male viuendo contriſtent:tamen propter humanorum animorum ignota & incerta:rectiſſi-
me apoſtolus admonet:vt non ante tempus quicq̃ iudicemus : donec veniat dominus:& illu- 1.Corin.4.
minet abſcondita tenebrarum:& manifeſtet cogitationes cordis : & tunc laus erit vnicuiq; a
deo.In his igitur vitæ huius tenebris:in quibus peregrinamur a domino q̃diu per fidem am- 2.Corin.5.
bulamus:nõ per ſpeciem:deſolatam debet ſe Chriſtiana anima putare:ne deſiſtat orare:& ſcri
pturarum diuinarum ſanctarumq; ſermoni diſcat tanq̃ lucernæ in obſcuro loco poſitæ: fidei 2.Petri.1.
oculum intendere:donec dies luceſcat:& lucifer oriatur in cordibus noſtris. Huius enim lu-
cernæ quidam fons ineffabilis:lumen illud eſt:quod ſic lucet in tenebris:vt non comprehenda Actu.15.
tur a tenebris:cui videndo:fide corda mundanda ſunt.Beati enim mundo corde:quoniam ip Matth.5.
ſi deum videbunt.Et ſcimus quoniam cum apparuerit:ſimiles ei erimus:quoniam videbim9 1.Ioannis.3.
eum ſicuti eſt.Tunc erit vera vita poſt mortem:verumq; ſolatium poſt deſolationem. Illa vi-
ta eximit animam noſtram de morte:& illud ſolatiũ oculos noſtros a lachrymis. Et quoniam Pſal.114.
ibi iam non erit vlla tentatio:ideo ſequitur in eodem pſalmo:Pedes meos a lapſu.Porro ſi nulla
tentatio:iam nulla oratio.Non enĩ ibi erit promiſſi boni expectatio:ſed redditi contemplatio.
Vnde Placebo(inquit)domino in regione viuorum:vbi tunc erimus:non in deſerto mortuo
rum vbi nunc ſumus.Mortui enim eſtis:ait apoſtolus:& vita veſtra abſcondita eſt cum Chri-
ſto in deo : cum autem Chriſtus apparuerit vita veſtra : tunc & vos apparebitis cum ipſo in Col.3.
gloria.Hæc eſt enim vera vita quam iubentur bonis operibus apprehendere diuites: & ibi eſt
verum ſolatium:quo ſolatio nunc vidua deſolata:etiam quæ filios & nepotes habet: & domũ 1.Timo.5.
ſuam pie tractat:agens cum omnibus ſuis vt ponant in deo ſpem ſuam:dicit tamen in oratio
ne:Sitiuit in te anima mea q̃ multipliciter tibi & caro mea : in terra deſerta & ſine via & ſine Pſal.41.
aqua.Q; iſta moribunda vita quibuſlibet mortalibus ſolatiis frequentetur:quibuſlibet itine-
rantibus comitetur:quantalibet rerum copia cumuletur : noſti quippe iſta omnia q̃ incerta
ſint:& in illius promiſſæ felicitatis comparatione quid eſſent etiam ſi incerta non eſſent? Hæc
dixi quoniam ſermonem meum vidua diues & nobilis : & tantæ familiæ mater de oratione
quæſiſti:vt etiam tecum in hac vita permanentibus & obſequentibus tuis : te ſentias deſo-
latam:nondum vtiq; apprehenſa illa vita : vbi eſt verum certumq; ſolatium : vbi implebitur
quod in prophetia dictum eſt:Satiati ſumus mane miſericordia tua:& exultauimus & iucun Pſal.89.
dati ſumus in omnibus diebus noſtris. Iucundati ſumus pro diebus quibus nos humiliaſti:
annis quibus vidimus mala.Anteq̃ ergo iſta conſolatio veniat:quantacunq; temporalium bo
norum felicitate circunfluas:vt perſiſtas in orationibus die ac nocte:deſolatam te eſſe memine
ris.Non enim apoſtolus qualicunq; viduæ hoc munus tribuit:ſed quæ vere(inquit)vidua 1.Timo.5.
R eſt & deſolata:ſperauit in domino:& perſiſtit in orationibus die ac nocte. QVOD vero ſeq- CAP.II.
tur:vigilantiſſime caue:Quę autem in delitiis agit:viuẽs mortua eſt.Agit enim homo in his
quæ diligit:quæ pro magno appetit:quibus beatum ſe eſſe credit.Quapropter quod ſcrip[illegible] Pſal.61.
ra dicit de diuitiis:Diuitię ſi affluant ne apponatis cor:hoc etiam de delitiis tibi dico:D[illegible]
ſi affluant ne apponas cor. Non ideo te magnipendas:q; non deſunt:q; affatim ſuppetunt:q;
velut ex fonte largiſſimo terrenæ felicitatis fluunt.Omnino hæc in te deſpice atq; contemne:
ne in his quicq̃ requiras præter integram corporis valitudinem. Hæc enim contemnenda
non eſt propter neceſſarios vſus huius vitæ:anteq̃ mortale hoc induatur immortalitate:hoc 1.Corin.15.
eſt vera & perfecta & perpetua ſanitate:quæ non temporali deficiens infirmitate : corruptibili
voluntate reficitur:ſed cœleſti firmitate perſiſtens:æterna incorruptione vegetatur. Nam &
ipſe apoſtolus:Carnis(inquit)prouidentiam ne feceritis in concupiſcentiis : quia gerimus cu Roma.13.
ram carnis:ſed ad neceſſitatem ſalutis. Nemo enim vnq̃ carnem ſuam odio habuit : ſicut ipſe Ephe.5.
item dicit.Hinc eſt enim q; & Timotheum nimium(ſicut apparet)corporis caſtigatorem ad 1.Timo.5.
monet:vt modico vino vtatur:propter ſtomachum:& frequentes ſuas infirmitates.Has ergo
delitias in quibus vidua ſi agit:hoc eſt ſi in delectatione carnis hæret atq; habitat:viuens,mor
tua eſt.Multi ſancti & ſanctæ omnimodo cauentes:ipſas velut matres delitiarum diuitias di-
ſpergendo pauperibus abiecerunt:& tali modo in cœleſtibus theſauris tutius condiderunt.
Quod ſi tu deuincta aliquo pietatis officio non facis:tu ſcis quoniam de his rationem reddas

1.Corin.2. deo. Nemo enim scit quid agatur in homine nisi spiritus hominis qui in ipso est. Nos non de-
1.Corin.4. bemus ante tempus quicq̄ iudicare: donec veniat dominus qui & illuminabit abscondita tene
brarum: & manifestabit cogitationes cordis: & tunc laus erit vnicuiq; a deo. Pertinet tamen
ad vidualem curam tuam: delitiæ si affluant ne apponas cor: ne in eis putrescendo moriatur:
Psal.21. quod sursum esse debet vt viuat. Te in illorum numero deputato: de quibus scriptum est: Vi-
CAP.III. uent corda eorum in sæculum sæculi. AVDisti qualis ores: nunc audi & quid ores: vnde me S
Roma.8. maxime consulendum putasti: quoniam te permouet quod ait apostolus: Quid enim orem⁹!
sicut oportet nescimus: & timuisti ne magis tibi obsit: nō sicut oportet orare: q̄ non orare. Qd
sic itaq; dici breuiter potest: Ora beatam vitam. Hanc enim habere omnes homines volunt.
Nam & qui pessime & perdite viuunt: nullomodo ita viuerent: nisi eodem modo se esse vel pos
se fieri beatos putarent. Quid ergo aliud oportet te orare: nisi id quod cupiunt & mali & boni
CAP.IIII. sed ad quod perueniunt non nisi boni! HIC fortasse iā quæras: quid sit ipsa beata vita. In qua T
quæstione multorum philosophorum ingenia otiaq; contrita sunt: qui tamen eam tanto mi-
nus inuenire potuerūt: quanto minus eius fontem honorauerunt: eiq; gratias non egerunt.
Prius itaq; attende: vtrum acq̄escēdum sit eis q̄ dicunt eum beatum esse: qui secundum suam
viuit voluntatem. Sed absit vt hoc verum esse credamus. Quid si enim nequiter velit viuere!
13.de trinita Nonne tanto miserior esse conuincitur: quanto facilius mala eius voluntas impletur! Merito
te.ca.4. hanc sententiam etiam ipsi qui sine cultu dei philosophati sunt: respuerunt. Nam quidam eo-
rum vir eloquentissimus ait: Ecce autem alii non philosophi quidem: sed prompti tñ ad dispu
tādum: omnes aiūt esse beatos qui viuunt vt ipsi velint. Falsum id quidem. Velle enim quod
non deceat: idem ipsum miserrimum: nec tam miserum est non adipisci quod velis: q̄ adipi-
sci velle quod non oporteat. Quid tibi videtur hæc verba! Nonne ab ipsa veritate per quemli-
CAP.V. bet hominem dicta sunt! POSSVmus ergo hic dicere quod apostolus ait de quodam prophe V
Titum.1. ta Cretensi cum eius illi sententia placuisset: Testimonium hoc verum est. Ille igitur beatus
est: qui omnia quæ vult habet: nec aliquid vult quod nō decet. Quod si ita est: vide iam quæ ho
mines non indecenter velint. Alius vult coniugari: alius coniugio viduatus deinceps continē
ter elegit viuere: alius nullum concubitum, nec in ipsis nuptiis experiri: etsi aliud hic alio me-
lius reperitur: nullum tamen istorum possumus dicere indecenter aliquid velle. Sic & optare
filios: nuptiarum scilicet fructum: & eis qui suscepti fuerint vitam ac salutem. quo voto plærū
q; occupatur etiam continentia vidualis. Nam etsi spreto coniugio iam non optant etiam fili-
os procreare: optant tamen quos procreauerunt incolumes viuere. Ab hac omni cura immu-
nis est virginalis integritas. Habent tamen omnes charos & charas: quibus nō indecēter optāt
etiam temporalem salutem. Sed cum istam salutem in seipsis & in eis quos diligunt adepti ho-
mines fuerint: nū poterimus eos dicere iam beatos! Habent enim aliquid quod decet velle. Sed
si alia non habent maiora atq; meliora & vtilitatis decorisq; pleniora: adhuc a beata vita lon-
ge absunt. Placet ne igitur vt super salutem istam temporalem optent sibi ac suis honores &
potestates! Sane si per hæc consulant eis qui viuunt sub eis: non propter hæc ipsa: sed propter
aliud quod inde fit bonum: decet ea velle: si autem propter inanem fastum elationis pompam
[illegible] superfluam vel etiam noxiam vanitatis: non decet. Quocirca si optant sibi ac suis etiam suf
[illegible]tiam rerum necessariarum: de qua sic apostolus loquitur: Est autem quæstus magnus
1.Timo.6. pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum: sed nec auferre hinc aliquid
possumus: Victum & tegumentum habentes his contenti sumus. Nam qui volunt diuites fie
ri incidunt in tentationem & laqueum & desyderia multa & noxia: quæ mergunt homines
in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum auaritia: quam quidam appeten
tes a fide errauerunt: & inseruerunt se doloribus multis. Hanc ergo sufficientiam: non indecē
ter vult: quisquis vult: nec amplius vult: alioquin non ipsam vult: & ideo nec decenter vult.
Prouerb.30. Hanc optabat & pro hac orabat qui dicebat: Diuitias & paupertatem ne dederis mihi. Con
stitue autem mihi quæ necessaria sunt sufficienter: vt ne satiatus mendax efficiar: & dicam
quis me videt: aut pauper factus furer: & periurem nomen dei mei. Vides certe & istam
sufficientiam non appeti propter seipsam: sed propter salutem corporis: & congruentem
habitum personæ hominis: quo habitu non fit inconueniens eis cum quibus honeste officio-
seq; viuendum est. In his itaq; omnibus incolumitas hominis & amicitia propter seipsa ap-
petuntur: sufficientia vero rerum necessariarum non propter seipsam: sed propter duo supe-
riora quæri solet cum decenter quæritur. Incolumitas porro in ipsa vita ac salute atq; inte-

gritate animi & corporis constituta est. Itemq; amicitia non angustis finibus terminanda est. Omnes enim quibus amor & dilectio debetur: amplectitur: q̃uis in alio propensius: in alio suspensius inclinetur. Peruenit autem vsq; ad inimicos: pro quibus etiam orare praecipimur. Ita nemo est in genere humano: cui non dilectio: etsi non pro mutua charitate: pro ipsa tamen cōmunis naturae societate debeatur. Sed hi nos multum iusteq; delectant: a quibus vicissim sancte casteq; diligimur. Ista cum habentur: vt teneantur: cum autem non habentur vt habeātur

X orandum est. HOCcine totum & haec sunt omnia quibus beatae summa vitę colligitur: an aliquid aliud veritas docet qđ his omnibus praeferatur? Nam & illa sufficientia & ipsa incolumitas: vel propria vel amicorum: q̃diu temporalis est: pro aeternae vitae adeptione abiicienda est. q̃q̃ fortasse corpus: animus vero nullo modo sanus existimandus est: qui non temporalibus ęterna praeponit. Neq; enim in tempore vtiliter viuitur: nisi ad comparandum meritum quo in aeternitate viuatur. Ad illam ergo vnam vitam qua cum deo & de deo viuit: caeteraq; vtiliter & decenter optantur: sine dubio referenda sunt. In eo quippe nosmetipsos diligimus si deum diligimꝰ: & ex alio praecepto proximos nostros sicut nosmetipsos ita vere diligimus: si eos ad dei similem dilectionem: quantum in nobis est: perducamus. Deum igitur diligimus per seipsum: & nos ac proximos propter ipsum. Nec cum ita viuimus: iam nos in ipsa beata vita constitutos existimemus: quasi nihil sit amplius quod oremus. Quomodo enim iam beate viuimus cum illud adhuc desit: propter quod vnum bene viuimus? Vt quid ergo per multa dispergimur: & quaerimus quid oremus: timentes ne forte sicut oportet non oremus: ac non potius cum psalmo dicimꝰ: Vnam petii a domino: hāc requiram: vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitae meae: Vt contēpler delectationem dei: & visitem templum eius? Ibi nanq; omnes dies non veniendo & transeundo fiunt omnes: nec initium alterius est finis alterius: omnes sine fine simul sunt: vbi nec ipsa vita habet finem: cuius illi dies sunt. Propter hanc adipiscendam vitam beatam: ipsa vera beata vita nos orare docuit: non in multiloquio: tanq̃ eo fiat vt exaudiamur: quo loquaciores sumus cum eum oremus: qui nouit (sicut ipse dominus

Psal.26.

Y ait) quid nobis necessarium sit priusq̃ petamus ab eo. VNDE mirum videri potest: q̃uis multiloquium prohibuerit: cur nos sic orare adhortatꝰ sit: qui nouit quid nobis necessarium sit priusq̃ petamus ab eo: vt diceret: Oportet semper orare & non deficere: viduae cuiusdam proposito exemplo: quę de suo aduersario cupiens vindicari: iudicem iniquum saepe interpellando flexit ad audiendum: non iustitia vel misericordia permotum: sed taedio superatum: vt hinc admonerentur q̃ certius nos exaudiat misericors: & iustus dominus deus: sine intermissione orantes: quando illa nec ab iniquo & impio iudice potuit assidua interpellatione contemni: & q̃ libens ac placatus bona desyderia impleat eorum: a quibus aliena peccata nouit ignosci: si quo cupiebat illa peruenit: quę voluit vindicari. Ille quoq; cui amicus de via venerat: nec quod ei apponeret habebat: ab amico sibi tres panes cupiens accommodari: quibus fortasse ipsa trinitas vnius substantiae figurata est: iam cum suis seruis dormientem petitor instātissimus & molestissimus excitauit: vt daret ei quantos volebat: magis & ipse vitādo taedium q̃ beniuolentiam cogitando: vt hinc intelligeremus si dare cogitur qui cum dormiat a petente excitatur inuitus: quanto det benignius qui nec dormire nouit: & dormientes nos excitat vt petamus. Hic est & illud: Petite & accipietis: quęrite & inuenietis: pulsate & aperiet vobis. Omnis ēnī q petit accipit: & quaerens inuenit: & pulsanti aperitur. Aut quis est ex vobis homo a quo filius suus panem petit: nunqđ lapidem dabit ei? Aut si piscem petit: nunquid serpētem dabit illi? Aut si oui petit: nunquid porrigit ei scorpiū? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis pater vester coelestis dabit bona petentibus se? Cum ergo secundum tria illa quae cōmendat aplus: Fides significetur in pisce: vel propter aquam baptismi: vel ꝙ in huius saeculi fluctibus integra est: cui contrarius est ille serpens: qui vt nō crederetur deo: venenosa fraude persuasit. Spes in ouo: quia vita pulli nondum est: sed futura est nec iam videtur sed adhuc speratur: Spes enim quae videtur non est spes. Cui contrariꝰ est scorpius: qm̄ qui sperat aeternam vitam: quae retro sunt obliuiscitur: & in anteriora se extēdit: cui noxium est retrospicere. Scorpius aūt ex ea parte cauendus est: qua venenatam & aculeatam caudam retrorsum habet. Charitas, in pane. Maior enim horum charitas. Et in cibis vtiq; vincit caetera panis vtilitas: cui contrarius est lapis: quoniam dura corda respuunt charitatem: siue aliud aliquid congruentius ista significent: tamē qui nouit bona data dare filiis suis: petere nos & quaerere & pulsare cōpellit. Quod quare faciat qui nouit quid nobis necessarium sit pri

CAP.VI. — CAP.VII. — Matth.6. — Lucae.18. — Lucae.11. — Vbi supra. — Roma.8. — 1.Corin.13.

usq̄ petamus ab eo: mouere animum potest: nisi intelligamus q̄ dominus & deus noster non
voluntatem nostram sibi velit innotescere: quã nõ põt ignorare: sed exerceri in orationibus de
syderium nostrum quo possim9 capere qd̄ pparat dare. Illud eñ valde magnũ est: sed nos ad ac
2.Corin.6. cipiẽdũ parui & angusti sumus. Ideo nobis dicitur: Dilatamini: ne sitis iugũ ducentes cum ĩ-
fidelibus. Tanto qppe illud qd̄ valde magnum est: qd̄ nec oculus vidit: quia non est color: nec
auris audiuit: quia non est sonus: nec cor hoĩs ascẽdit: quia cor hominis illuc debet ascẽdere: su
memus capacius: quanto id & fidelius credimus: & speramus firmius: & desyderamus arden-
CAP.VIII. tius. IN ipsa ergo fide & spe & charitate continuato desyderio semper oramus. Sed ideo per Z
certa interualla horarum & temporum etiam verbis rogamus deum: vt illis rerum signis nos
ipsos admoneamus: quãtũq; in hoc desyderio profecerimus: nobis ipsis innotescam9: & ad hoc
agendum nos ipsos acrius excitemus. Dignior enim sequetur effectus quem feruentior prae-
1.Thessal.5. cedit affectus. Ac per hoc & quod ait apostolus: Sine intermissione orate: quid est aliud q̄ beatã
vitam quae nulla nisi aeterna est: ab illo qui eam solus dare põt: sine intermissione desyderate?
Semper ergo hanc a domino deo desyderemus & oremus semper. Sed ideo ab aliis curis atq; ne
gotiis quibus ipsum desyderium quodammodo tepescit: certis horis ad negotium orandi mẽ
tem reuocamus: verbis orationis nos admonentes in id quod desyderamus intendere: ne quod
tepescere coeperat: omnino frigescat: & penitus extinguatur nisi crebrius inflammetur. Vn-
Col.4. de & illud quod idem apostolus ait: Postulationes vestrae innotescant apud deum: non sic
accipiendũ est: tanq̄ deo innotescant: qui eas & anteq̄ essent vtiq; nouerat: sed nobis innotescãt
apud deum per tolerantiam: non apud homines per iactantiam. Aut forte etiam innotescant
angelis qui sunt apud deum: vt quodammodo eas offerant deo: & de his consulant: & quod
eo iubente implendum esse cognouerint: sicut oportere ibi cognouerint: hoc nobis vel euiden-
Tobiae.12. ter vel latenter apportent. Dixit enim angelus homini: Cum oraretis ego obtuli orationem ve
CAP.IX. stram in conspectu claritatis dei. QVAE cum ita sint: etiam cum diu orare vacat: id est cum &
alia bonarum & necessariarũ actionũ non impediuntur officia: q̄uis & in eis (vt dixi) desyde-
rio illo semper orandum sit: non est improbum nec inutile. Neq; enim (vt nõnulli putant) hoc
Lucae.6. est orare: in multiloquio si diutius oretur. Aliud est sermo multus: aliud diuturnus affect9. Nã
& de ipso domino scriptum est: q̄ pernoctauerit in orando: & q̄ prolixius orauerit: Vbi quid
aliud q̄ nobis praebebat exemplum in tempore precator opportunus cũ patre exauditor aeter-
nus? Dicuntur fratres in aegypto crebras quidem habere orationes: sed eas tamen breuissimas
& raptim quodãmodo iaculatas: ne illa vigilanter erecta: q̄ oranti plurimũ necessaria est: per p
ductiores moras euanescat atq; hebetetur intentio. Ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt hanc
intentionem sicut non est obtundenda si perdurare non potest: ita si perdurauerit non cito esse
rumpendam. Absit enim ab oratione multa locutio: sed non desit multa precatio: si feruens p-
seuerat intentio. Nam multũ loqui, est in orando rem necessariam superfluis agere verbis. Mul
tum autem precari: est ad eum quem precamur diuturna & pia cordis excitatione pulsare. Nã
plerunq; hoc negotium plus gemitibus q̄ sermonib9 agit: plus fletu q̄ affatu. Ponit aũt lachry
mas nostras in conspectu suo: & gemitus noster non est abscõditus ab eo q oĩa per verbũ cõdi-
dit & humana verba non quaerit. Nobis ergo verba necessaria sunt quibus commoneamur &
CAP.X. inspiciamus qd petamus: nõ quibus dñm seu docendum seu flectendum esse credamus. CVM 9
Lucae.11. ergo dicim9: Sanctificetur nomẽ tuum: nos admonem9 desyderare: vt nomen eius qd̄ semp san
ctum est: etiam apud homines sanctum habeatur: hoc est nõ cõtemnat: qd̄ nõ deo sed hoĩbus p
dest. Et in eo quod dicimus: Adueniat regnum tuũ: qd̄ seu velim9 seu nolimus vtiq; veniet:
desyderium nostrum ad illud regnum excitamus: vt nobis veniat atq; nos in eo regnare mere
amur. Cum dicimus: Fiat voluntas tua sicut in caelo & in terra: nobis ab illo pcamur ipsam obe
dientiam: vt sic in nobis fiat voluntas ei9: quẽadmodũ fit in caelestibus ab angelis eius. Cum di
cimus: Panẽ nostrũ quotidianũ da nobis hodie: p id qd̄ dr: Hodie: significat hoc tpe vbi vel illã
sufficiẽtiã petimus a parte q̄ excellit: id est noĩe panis totã significãtes: vel sacramẽtũ fidelium
qd̄ in hoc tpe necessarium est: nõ tamẽ ad huius temporis, sed ad illam aeternã felicitatẽ assequẽ
dam. Cũ dicim9: Dimitte nobis debita nostra: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: nos
admonemus & quid petamus: & qd faciamus: vt accipere mereamur. Cum dicimus: Ne nos ĩ
feras in tentationem: nos admonemus hoc petere: ne deserti eius adiutorio alicui tẽtationi vel
consentiamus decepti: vel cedamus afflicti. Cum dicimus: Libera nos a malo: nos admone-
mus cogitare: nondum nos esse in eo bono vbi nullum patiemur malum. Et hoc quidem vls

timum quod in dominica oratione positum est:tam late:tā ꝓ euidenter & manifeste patet:vt
homo Christianus in qualibet tribulatione cōstitutus:in hoc gemitus edat:in hoc lachrymas
fundat:hinc exordiatur:in hoc immoretur:ad hoc terminet orationē. His eñ verbis res ipsas
A memorię nostræ cōmēdari oportebat. NAM quælibet alia verba dicamus quę affectus orā CAP.XI.
tis vel præcedendo format vt clareat:vel consequendo attendit vt crescat:nihil aliud dicimus
q̄ quod in ista dominica oratione positum est:si recte & cōgruenter oramus.Quisquis autem
id dicit quod ad istam euangelicam precem pertinere non possit:etiam si non illicite orat:car-
naliter orat:quod nescio quemadmodum non dicatur illicite quandoquidem spiritu renatos
nō nisi spiritaliter deceat orare.Qui eñ dicit (verbi gratia) Clarificare in omnibus gentibus
sicut clarificatus es in nobis:Et prophetæ tui fideles inueniantur:quid aliud dicit:q̄ Sanctifi- Eccli.36.
cetur nomen tuum?Qui dicit:Deus virtutum conuerte nos:& ostende faciem tuam & salui Psal.79.
erimus:quid aliud dicit q̄ Veniat regnum tuum?Qui dicit:Itinera mea dirige secundū ver- Psal.118.
bum tuum:& ne dominetur mei omnis iniquitas: quid aliud dicit q̄ Fiat volūtas tua sicut in
cælo & in terra? Qui dicit: Paupertatē & diuitias ne dederis mihi:quid aliud dicit:q̄ Panem Prouer.30.
nostrum quotidianum da nobis hodie?Qui dicit:Memento domine Dauid & omnis mansue Psal.131.
tudinis eius:aut,Domine si feci istud:si est iniquitas in manibus meis:si reddidi retribuenti- Psal.7.
bus mihi mala:quid aliud dicit:q̄ Dimitte nobis debita nostra:sicut & nos dimittimus debi-
toribus nostris?Qui dicit:Aufer a me concupiscentias ventris:& desyderiū concubitus ne ap Eccli.23.
prehendat me:quid aliud dicit:q̄ Ne nos inferas in tentationē?Qui dicit:Erue me de inimicis Psal.58.
meis deus:& ab insurgētibus super me libera me:quid aliud dicit:q̄ Libera nos a malo?Et si ꝑ
omnia precationū sanctarū verba discurras:quātū existimo nihil inuenies qd̄ nō ista dominica
B contineat & concludat oratio. VNDE liberū est aliis atq; aliis verbis, eadē tamen in orādo CAP.XII.
dicere:sed nō esse debet liberum alia dicere.Hæc & pro nobis: & pro nostris:& pro alienis atq;
pro ipsis inimicis sine fluctu dubitationis orāda sunt:q̄uis alius pro isto:alius pro illo:sicut se
habēt propinquitates,vel lōginquitates necessitudinū in corde orātis:oriaẽ,aut extollaẽ affe-
ctus.Qui aūt dicit in oratione(verbi gratia) Dñe multiplica diuitias meas:aut da mihi tātas
quātas illi vel illi dedisti:aut honores meos auge:aut fac me in hoc sęculo ꝑpotētē,atq; clarētē
vel si qd huiusmodi est:& hęc dicit eorū habēs cōcupiscētiā:nō id attēdēs vt ex his secūdū deū
prosit hoibus:puto eū nō iuenire in oratione dominica quo possit hęc vota coaptare.Quāobrē
pudeat saltem petere quæ non pudet cupere:aut si & hoc pudet:sed cupiditas vincit:quanto
melius hoc petitur:vt etiam ab isto cupiditatis malo liberet: cui dicimus: Libera nos a malo?
C HABES quātū arbitror:nō solū qualia ores:verūetiā quid ores:non me docente:sed illo qui CAP.XIII.
omnes nos docere dignatus est.Beata vita quærēda est: hęc a domino deo petenda est. Quid sit
beatum esse:a multis multa sunt disputata:sed nos ad multos,& ad multa vt quid dicimus?
Breuiter in scriptura dei,veraciterq; dictū est.Beatus populus cuius est dñs deus eius. In ipso Psal.143.
populo vt simus,atq; ad eū cōtemplandū,& cū eo sine fine viuendū peruenire possimus: finis 1.Timoth.1.
præcepti est charitas de corde puro,& conscientia bona,& fide non ficta.In eisdem tribus:pro
conscientia bona spes posita est.Fides ergo,& spes,& charitas ad deū perducunt orantē:hoc est
D credentē,sperantē,desyderantē,& q̄ petat a dño in dominica oratione cōsyderārē. IEIVNIA CAP.XIIII.
& ab aliis voluptatibus sine salutis neglectu carnalis concupiscentiæ refręnatio:maximeq; elee
mosynæ,multū adiuuāt orationem:vt possimus dicere,In die tribulationis meę deū exquisi- Psal.70.
ui manibus meis:nocte coram eo:& non sum deceptus.Quomodo enim deus incorporalis,&
E impalpabilis manibus exquiritur:nisi operibus exquiratur? ADHVC est fortasse qd̄ q̄ras: CAP.XV.
cur apostolus dixerit:Quid eñ oremus? sicut oportet nescimus.Neq; eñ vllo modo credēdū Ro.8.
est:vel ipsum,vel quibus ista dicebat,dominicā nescisse orationē.Cur ergo putamus hoc eū di
xisse:qd̄ nec temere potuit,nec mendaciter dicere:nisi quia molestiæ,tribulationesq; tēporales
plęrūq; prosunt:vel ad sanandū tumorē superbię:vel ad probādā,exercendāve patientiā? Cui
probatę,& exercitatę clarior merces,vberiorq; seruatur:vel ad q̄cūq; flagellāda & abolenda pec
cata:tñ nos nesciētes quid ista prosint:ab omni tribulatione optamus liberari.Ab hac ignorā-
tia nec seipsum apostolus ostendit alienū:nisi forte quid oraret sicut oporteret sciebat quando
reuelationū magnitudine ne extolleret datus est illi stimulus carnis angelus sathanæ qui eū 2.Corin.12.
colaphizaret:propter quod ter dominum rogauit:vt eum auferret ab eo: vtiq; sicut oportet
nesciens quid oraret.Deniq; dei responsum cur non fieret quod vir tantus orabat:& quare fie
ri non expediret:audiuit:Sufficit tibi gratia mea:Nam virtus in infirmitate perficitur.In his

ergo tribulationibus quæ poſſunt & prodeſſe & nocere:quid oremus ſicut oportet neſcimus
& tamen quia dura:quia moleſta:quia contra ſenſum noſtræ infirmitatis ſunt:vniuerſali hu
mana voluntate vt a nobis hæc auferãtur oramus:Sed hoc deuotionis debemus domino deo
noſtro:vt ſi ea non abſtulerit:nõ ideo nos ab eo negligi exiſtimemus:ſed potius pia patientia
malorũ,bona ſperemus ampliora.ſic eñi virtus in infirmitate perficitur.Nõnullis quippe ipa-
tientibus dominus deus qđ petebant conceſſit iratus:ſicut cõtra apoſtolo negauit propitius.
Numeri.11. Nam legimus Iſraelitæ quid & quomodo rogauerint & acceperit:ſed expleta cõcupiſcẽtia:im
1.Reg.8. patientia eſt grauiter caſtigata.Dedit & regẽ petentibus ſecũdũ cor eorũ:ſicut ſcriptũ eſt:non
Iob.1.&.2. ſecũdũ cor ſuũ.Dedit etiã qđ diabolus poſtulauit,vt probãdus eius famulus tẽtaretur.Exau
Lucę.8. diuit rogantes & immũdos ſpiritus:vt in multos ſues legio dæmonũ mitteretur.Hæc ſcripta
ſunt:ne forte quiſq̃ magnipendat ſi fuerit exauditus cũ aliquid impatienter petit qđ nõ impe-
trare plus profit:aut ſe abiiciat & de diuina erga ſe miſeratione deſperet:ſi non exauditus cum
forte aliqd petit:quo accipiẽdo affligatur atrocius:vel a proſperitate corruptus penitus euer-
CA.XVI. tatur.In talibus ergo quid oremus ſicut oportet neſcimus. VNDE ſi aliquid cõtra qđ ora- F
mus acciderit:patienter ferendo & in omnibus gratias agẽdo:hoc potius oportuiſſe qđ dei nõ
qđ noſtra volũtas habuit:minime dubitare debemus.Nam & huiuſmodi exẽplũ præbuit no-
Matth.26. bis ille mediator:qui cũ dixiſſet:Pater ſi fieri poteſt tranſeat a me calix iſte:humanã in ſe volun
tatẽ ex hominis ſuſceptione tranſformãs:cõtinuo ſubiecit:Verum non qđ ego volo:ſed qđ tu
Ro.5. vis pater.Vnde merito per vnius obedientiã,iuſti conſtituũtur multi.Quiſquis autẽ illã vnã
petit a domino & hanc requirit:certus ac ſecurus petit:nec timet ne forte obſit cum acceperit:
ſine qua nihil prodeſt quicquid aliud ſicut oportet acceperit.Ipſa eſt eñi vna vera & ſola beata
vita:vt cõtẽplemur domini delectationem in æternũ:immortales atq; incorruptibiles corpore
& ſpiritu.Propter hãc vnã cętera requirũtur:& nõ indecẽter petũtur.Iſtã quiſquis habuerit:
omnia quæ vult habebit:nec aliquid ibi velle eſt:qui nec habere poterit qđ nõ decebit.Ibi q̃ppe
eſt fons vitæ:quẽ ſitire nũc oportet in oratione:q̃diu in ſpe viuimus & qđ ſperamus nõdũ vi-
Pſal.35. demus:in ꝓtectione alarũ eius:ante quẽ eſt omne deſyderiũ noſtrũ:vt inebriemur ab vbertate
domus eius:& torrente voluptatis eius potemur:quoniã apud eum eſt fons vitæ:& in lumine
eius videbimus lumen:quando ſatiabitur in bonis deſyderiũ noſtrũ:& nihil erit vltra qđ ge-
CA.XVII. mendo q̃ramus:ſed qđ gaudendo teneamus. VERVNtamen quia ipſa eſt pax quæ ꝓcellit G
Ro.8. omnẽ intellectũ:etiã ipſam in oratione poſcendo:qd oremus ſicut oportet neſcimus.Qđ enim
ſicuti eſt cogitare non poſſumus:vtiq; neſcimus:ſed quicqd cogitanti occurrerit:abiicimus:
reſpuimus:improbamus:nõ hoc eſſe qđ q̃rimus nouimus q̃uis illud nondũ quale ſit noueri-
mus.Eſt ergo in nobis q̃dã (vt ita dicã) docta ignorantia:ſed docta ſpiritu dei:qui adiuuat in-
firmitatem noſtrã.Nam cũ dixiſſet apoſtolus:Si autẽ qđ non videmus ſperamus:per patiẽtiã
Vbi ſupra. expectamus:ibi ſubiecit ſimiliter:Et ſpiritus adiuuat infirmitatẽ noſtrã.Quid enim oremus
ſicut oportet neſcimus:ſed ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.Qui
autẽ ſcrutatur corda ſcit quid ſpiritus ſapiat:quia ſecundũ deũ interpellat pro ſanctis.Qđ nõ
ſic eſt intelligendũ:vt exiſtimemus ſanctũ ſpiritũ dei qui in trinitate incõmutabilis deus eſt:&
cum patre & filio vnus deus:tãq̃ aliquẽ qui non ſit qđ deus eſt,interpellare pro ſanctis.Dictũ
quippe eſt:Interpellat pro ſanctis:quia interpellare ſanctos facit:ſicut dictũ eſt.Tentat vos do-
Deute.13. minus deus veſter:vt ſciat ſi diligatis eũ:hoc eſt vt ſcire vos faciat.Interpellare vtiq; ſanctos fa
cit gemitibus inenarrabilibus:inſpirans eis deſyderiũ etiã adhuc incognitæ tantæ rei quã per
patientiã expectamus.Quomodo enim narratur quãdo deſyderatur qđ ignoratur! Nã vtiq;
ſi omni modo ignoraretur:nõ deſyderaretur:Et rurſus ſi videretur:nõ deſyderaretur nec ge-
Ca.XVIII. mitibus q̃reretur. HAEC omnia conſyderãs:& ſi qd aliud de hac re tibi dominus inſinua- H
uerit:qđ vel mihi non occurrit:vel dici a me longũ fuit:cõcerta in oratione vincere hoc ſæcu-
lum:ora in ſpe:ora fideliter & amanter:ora inſtanter atq; patienter:ora ſicut vidua Chriſti.
Quis enim ad omnia membra eius:hoc eſt ad omnes qui in eum credunt:& eius corpori ſo- I
ciantur:ſicut docuit,orare pertineat:ſpecialiter tamen diligẽtior cura orationũ in ſcriptura
eius viduis inuenitur iniuncta.Nam duæ fuerunt Annæ honorabiliter nominatæ:Vna con
iugata quę ſanctũ Samuelem peperit:Alia vidua quæ ſanctũ ſanctorum cũ adhuc infans eſſet
cognouit.Orauit & cõiugata in dolore animi & afflictione cordis:quia filios nõ habebat:tũc
1.Regũ.1. ipſum Samuelem impetrauit:& acceptũ deo reddidit:quia cũ poſceret vouit.Sed oratio eius
quomodo ad orationẽ illam dominicã ꝑtineat nõ facile reperitur:niſi quia in eo qđ ibi poſitũ

est:Libera nos a malo:non paruũ malum videtur:& nuptam esse:& fructu carere nuptiarum Matth.6.
cũ sola excuset nuptias procreãdorum causa filiorum. De illa vero Anna vidua:vide quid scri
ptum sit:Quia non discedebat de tẽplo:ieiuniis & obsecrationibus seruiens nocte ac die. Nec Luc.2.
aliũde apostolus (qđ & supra cõmemoraui) Quę autẽ vere vidua est (inquit) & desolata:spe 1.Timot.5.
rauit in dominũ:& persistit in orationibus nocte ac die:Et dominus cum semper ad orandum Luc.18.
& non deficiendum nos hortaretur:viduam cõmemorauit:quæ licet iniquũ & impium iudi-
cem:ac dei & hominũ contemptorem:ad audiendam causam suam assidue interpellando cõ-
uertit. Quãtũ ergo præ cæteris viduę debeant vacare orationibus:satis hinc intelligi potest:
q̄ omnibus ad suscipiendũ orandi studiũ de viduis propositum est exhortationis exemplum.

K QVID autẽ in hoc opis genere in viduis electũ est:nisi destitutio & desolatio? Quapropter CA.XIX.
si se ois anima intelligat in hoc sæculo destitutã atq; desolatã q̄diu peregrinatur a dño: ꝓfecto
quãdã viduitatẽ suã deo defensori assidua & impensissima precatione cõmendat. Ora ergo vt
vidua Christi:nõdũ habẽs eius cõspectũ:cui⁹ ꝓcaris auxiliũ. Et licet sis ditissima:sicut pauper
ora. Nondũ eñ veras futuri sęculi diuitias habes:vbi nulla damna formides. Licet habes filios
& nepotes numerosamq; familiã:qđ & supra dictũ est:sicut desolata ora. Incerta sunt eñ oĩa
tẽporalia etiã vsq; in finẽ vitę huius in nostra cõsolatione mãsura. Tu autẽ si ea q̄ sursum sunt
quęris & sapis:æterna & certa desyderãs:q̄ q̄diu nõdũ habes:etiã saluis oĩbus atq; obsequenti
bus tuis:tã q̄ desolatã deputare te debes. Et si tu:ꝓfecto etiã tuo exemplo religiosissima nurus
tua:& alię sanctę viduę virginesq; sub vestra cura securius cõstitutę. Quãto eñ magis domũ
vestrã pie tractatis:tãto impensius orationibus instare debetis: rerũ ꝓsentiũ nõ occupatæ ne-
gotiis:nisi q̄ flagitat causa pietatis. Sane meminieritis & pro nobis nõ negligenter orare. Nolu
mus eñ sic nobis honorẽ quẽ periculosum gerimus, deferatis:vt adiutoriũ qđ necessariũ noui
mus, auferatis. A familia Christi oratum est pro Petro:oratũ est pro Paulo:& nos in eius fami
lia esse gaudemus:& incõparabiliter plus q̄ Petrus & Paulus orationũ fraternarũ auxiliis in-
digemus. Orate certatim concordi sanctoq; certamine:Non enim aduersus alterutrũ certa-
tis:sed aduersus diabolũ sanctis omnibus inimicũ. In ieiuniis & vigiliis & omni castigatione
corporis q̄plurimũ adiuuatur oratio. Faciat quæq; vestrũ qđ poterit:qđ altera minus potest:
ea q̄ potest faciat:si in altera diligit:qđ ideo quia nõ potest, ipsa nõ facit. proinde q̄ minus va
let nõ impediat plus valentẽ:& quę plus valet non vrgeat minus valentẽ. Conscientiã quippe
vestrã deo debetis. Nemini autẽ vestrũ aliquid debeatis:nisi vt inuicem diligatis. Exaudiat te Ro.13.
dominus qui potens est facere supra q̄ petimus & intelligimus. Ephe.3.

Sancti Augustini ad Victorianum:de tam magnis malis & pressuris Christianis imminẽ-
tibus conquerentem:& sibi responderi petentem:satisfacientis:ac cum dolore talia cõmemo-
rando & aggrauando eũ sanctarũ scripturarũ exemplis plurimũ consolantis:Quemadmodũ
etiam pro captiuis ancillis dei orare debeat:& quid illas facere velit:admonentis.

Epistola.CXXII.

L DOmino dilectissimo & desyderãtissimo fratri & cõpresbytero Victoriano
Augustinus in dño salutẽ. Literæ tuæ impleuerũt grãdi dolore cor nostrũ
q̄bus petisti:vt ꝓlixo opere aliqua respõderẽ:cũ talibus malis magis ꝓlixi ge
mitus & flet⁹:q̄ ꝓlixi libri debeant. Tot⁹ q̄ppe mũdus tãtis affligit cladib⁹
vt pene pars nulla terrarũ sit:vbi nõ talia qualia scripsisti cõmittãtur:atq;
plãgãtur. Nã ante paruũ tẽpus etiã in illis solitudinibus Aegypti:vbi mo
nasteria sepata ab oĩ strepitu quasi secura delegerãt: a Barbaris interfecti
sunt fratres. Iã vero q̄modo i regionib⁹ Italiæ:q̄ in Galliis nefaria ꝑpetrata sint:etiã vos late-
re nõ arbitror. De Hispanis quoq; tot ꝓuinciis:q̄ ab his malis diu videbant intactæ:cœperũt iã
talia nũtiari. Sed qđ lõge imus? Ecce i regione nostra Hipponẽsi:q̄ñ eã Barbari nõ attigerũt
clericorũ Donatistarũ & circũcelhonũ latrocinia sic vastãt ecclesias:vt Barbarorũ fortasse fa-
cta mitiora sint. Quis eñ Barbarus excogitare potuit qđ isti:vt i oculos clericoꝝ nostroꝝ cal
cẽ & acetũ mitterẽt:quoꝝ mẽbra etiã cętera plagis horrendis vulneribusq; fauciarunt? Deprę
dantur etiã domos aliquas:& incendũt:fructus aridos diripiunt:humidos fundũt: & talia cæ
teris cõminando:multos etiã rebaptizari compellũt. Pridie q̄ ista ad te dictarẽ:ex vno loco per
huiusmodi terrores.xl.& octo animæ mihi rebaptizatæ renũtiatæ sunt. Plangẽda sunt hęc:nõ
miranda:& exclamandũ ad deũ:vt nõ secundũ merita nostra:sed secundũ misericordiã suam
a tantis malis liberet nos. Nã quid vtiq; sperandũ fuit generi humano cũ hæc & in prophe-

tis: & in euangelio tanto ante prædicta ſint! Non itaq; debemus tam nobis ipſis eſſe cõtrarii
vt credamus quando leguntur: & queramur quãdo cõplentur: ſed potius & illi qui increduli
fuerant cum hæc in ſanctis libris conſcripta legerent vel audirẽt: nũc ſaltẽ credere deberẽt cũ
cõpleri iam vident: vt de his tam magnis preſſuris tanq̃ in torculari domini dei noſtri, ſicut
amurca infidelium murmurantiũ & blaſphemantiũ fluit: ita oleum quoq; fidelium confiten-
1.de ciuitate dei.ca.30. tium & orantium exprimi & liquari non ceſſet. Illis enim qui contra Chriſtianam fidem que
relas impias iactare nõ quieſcunt: dicentes: q̃ anteq̃ iſta doctrina per mundum prædicaretur:
tanta mala non patiebatur genus humanũ: facile eſt ex euangelio reſpondere. Dominus enim
Luc.12. dicit: Seruus neſciens voluntatem domini ſui: & faciens digna: plagis vapulabit paucis: Ser-
uus autem ſciens voluntatem domini ſui: & non faciens digna: plagis vapulabit multis.
Quid ergo mirum ſi Chriſtianis temporibus iſte mundus tanq̃ ſeruus iam ſciens volũtatem
domini ſui & non faciens digna: plagis vapulat multis! Attendunt quanta celeritate euange
lium prędicatur: & non attendunt quanta peruerſitate contemnitur. Serui autem dei humi
les & ſancti: dupliciter mala temporalia patiuntur: quia & ab ipſis impiis & cum ipſis patiun
Ro.8. tur: habent conſolationes ſuas: & ſpem futuri ſæculi. Vnde dicit apoſtolus: Non ſunt condi-
gnæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quę reuelabitur in nobis. Proinde chariſ- M
ſime etiam illis quorum verba dicis tę ferre non poſſe: quoniam dicunt: Si nos peccatores iſta
meruimus: quare & ſerui dei Barbarorum ferro perempti ſunt: & ancillæ dei captiuæ ductæ
ſunt! humiliter & veraciter & pie reſponde: Quantamlibet enim iuſtitiam ſeruemus: quan-
tamlibet domino obedientiam exhibeamus: nunquid meliores eſſe poſſumus illis tribus vi-
ris qui in camino ignis ardentis pro conſeruanda lege dei proiecti ſunt! & tamen lege quid il-
Daniel.3. lic dicat Azarias vnus ex tribus: qui aperiens os ſuum in medio ignis dixit: Benedictus es do-
mine deus patrum noſtrorum: & laudabile & glorioſum nomen tuum in ſæcula: quoniam iu
ſtus es in omnibus quæ feciſti nobis: & omnia opera tua vera & rectæ viæ tuæ: & omnia iudi-
cia tua veritas: & iudicia veritatis feciſti per omnia quæ intuliſti nobis & ciuitati ſanctæ pa-
trum noſtrorum Hieruſalem: quoniam in veritate & iudicio intuliſti nobis omnia hæc pro-
pter peccata noſtra: quoniam peccauimus: & legi tuę non paruimus: & mandatis tuis non ob
audiuimus: vt bene nobis eſſet: & omnia quę intuliſti nobis: iudicio vero intuliſti: & tradidiſti
nos in manus iniquorum inimiciſſimorum tranſfugarum: & regi iniuſto & peſſimo vltra
vniuerſam terram. Et nunc non eſt vt poſſimus aperire os. Vere confuſio & opprobrium facti
ſumus ſeruis tuis: & eis qui te colunt: Ne tradideris nos in perpetuum propter nomen tuum
domine: & ne deſpexeris teſtamentum tuum: & ne abſtuleris miſericordiam tuam a nobis: pro
pter Abraham qui a te dilectus eſt: & propter Iſaac ſeruũ tuum: & Iſrael ſanctum tuum: qui-
bus locutus es: multiplicaturum te ſemen eorum vt aſtra cæli & arenam maris: quoniam do-
mine minimi facti ſumus præ omnibus nationibus: & ſumus humiles hodie in terra propter
peccata noſtra. Vides certe frater quales viri, q̃ ſancti, q̃ fortes in medio tribulationis: vbi ta-
men eis parcebatur: & eos vrere ipſa flamma ferebatur: peccata ſua confitebantur: pro qui-
bus digne & iuſte humiliari ſe nouerant nec tacebant. Nunquid etiam meliores eſſe poſſumus
Ezech.28. ipſo Daniele: de quo per Ezechielem prophetam dicit deus ad principem Tyri: Nunquid tu ſa
pientior q̃ Daniel! Et qui ponitur vnus in tribus quos dicit deus ſolos ſe eſſe liberaturũ: oſten
Ezech.14. dens vtiq; in illis tres quaſdam formas iuſtorum: quos ita ſe liberaturum dicit: vt nec filios
ſuos ſecum liberarent: ſed ipſi ſoli liberarentur: Noe: Daniel: & Iob! Lege tamen etiam pre- N
cem Danielis: & vide quemadmodum in captiuitate poſitus peccata non tantum populi ſui:
verumetiam ſua confiteatur: & pro his dicat per iuſtitiam dei ſe ad illam captiuitatis pœnam
Daniel.9. & opprobria perueniſſe. Sic enim ſcriptum eſt. Et dedi faciem meam ad dominum deum vt
quærerem preces & obſecrationes in ieiunio & ſacco: & precatus ſum dominũ deum meum:
& confeſſus ſum: & dixi: Domine deus magne & mirabilis: & qui ſeruas teſtamentum tuum
& miſericordiam diligentibus te: & ſeruantibus præcepta tua: peccauimus: aduerſus legem
fecimus: impie egimus: & receſſimus: & declinauimus a præceptis tuis: & a iudiciis tuis: &
non exaudiuimus ſeruos tuos prophetas: qui loquebantur in nomine tuo ad reges noſtros: &
ad omnem populum terræ. Tibi domine iuſtitia: nobis autem confuſio faciei: ſicut dies hæc
viro Iuda & habitantibus Hieruſalem & omni Iſrael qui proximi ſunt: & qui longe ſunt in
omni terra in qua eos diſſeminaſti propter contumaciã eorũ: quia improbauerunt te domine.
Nobis autem cõfuſio faciei: regibus noſtris: principibus noſtris: & patribus noſtris: quia pec-

cauimus tibi domino deo nostro miserationis & propitiationis: quoniam recessimus & nō au-
diuimus vocem domini dei nostri: vt essemus in praeceptis legis huius quā dedit in conspectu
nostro per manus seruorum eius prophetarum omniū Israel. Peccauerunt enim aduersus le-
gem tuam: & declinauerunt ne audirēt vocem tuam: & superuenit nobis maledictio & iusiu-
randum; quod scriptum est in lege Moysi serui dei: quoniam peccauimus: & statuit sermones
suos quos locutus est ad nos: & ad iudices nostros: qui iudicabāt: nobis superducere mala ma
gna quae nunq̄ facta sunt sub omni caelo secūdū ea quae facta sunt in Hierusalem: sicut scriptū
est in lege Moysi. Omnia mala haec venerūt ad nos: & non rogauimus dominū deum nostrum
vt auerteret a nobis delicta nostra: & vt itelligerem⁹ omnē veritatē tuā. Et vigilauit dominus
deus ad omnē sanctū suū: & perduxit ea quae fecit, ad nos: quoniā iustus dominus deus noster
in omni mundo suo quem fecit: & non audiuimus vocem eius. Et nunc domine deus noster:
qui eduxisti populū tuū de terra Aegypti in manu forti: & fecisti tibi nomen sicut dies haec: de
licta aduersus legem tuā fecimus domine in omni misericordia tua. Auertatur itaq; impetus
tuus: & ira tua a ciuitate tua Hierusalem: & populus tuus in confusionem venit omnibus qui
circū nos sunt. Et nunc exaudi deus noster preces serui tui & orationem eius: & ostende nobis
faciem tuā ad sanctificationē tuā quę deserta est, propter te. Inclina domine deus meus aurem
tuā & exaudi: aperi oculos tuos & vide interitū nostrū: & ciuitatis tuę Hierusalem: super quā
inuocatū est nomen tuū: quoniā nō in nostra iustitia iactauimus precē nostrā in cōspectu tuo:
sed ad misericordiā tuā quae magna est. Exaudi domine: propitiare dñe: intēde dñe: & ne tradi
deris propter te deus meus: quoniā nomen tuū inuocatū est in ciuitate tua sup populū tuū. Et
adhuc me loquēte & orāte & enumerāte peccata mea & peccata populi mei: audiui vocē de cę
lo dicētē mihi: Daniel intellige verba quę loquor tibi: qa ego sum missus ad te. Nā & Michael
vnus de summis angelorū principibus venit in adiutoriū mihi: & confortauit me: & restituit
mihi salutē de moerore a quo nimiū tenebar. Vide quēadmodū sua peccata prius dixit: & post
ea populi sui. Et hanc dei cōmendat iustitiā: & hāc dei laudē dicit: quia nō iniuste: sed pro pec-
catis eorū flagellat etiā ipsos sanctos suos. Si ergo ista dicūt q̄ excellētissima sanctitate, ignes
& leones circa se innoxios habuerūt: quid nos oportet dicere in humilitate nostra: qui tā longe
D illis impares sumus: quantācūq; iustitiam seruare videamur? Sed ne aliquis existimet illos
dei seruos quos dicis a Barbaris interfectos, sic illā mortē euadere debuisse: quomodo tres illi
viri ab ignibus: & Daniel a leonibus liberatus est: sciant illa propterea facta miracula vt eos ve
rum deū colere crederent reges a quibus in illa supplicia tradebantur. Hoc enim erat in occul-
to iudicio & misericordia dei: vt illis regibus eo modo cōsuleret ad salutem. Antiocho autem
regi qui Machabaeos poenis crudelibus interemit: noluit ita consulere: sed eorum gloriosissi-
mis passionibus cor duri regis acriori seueritate puniuit. Lege tamē etiam, vnus illorū q̄ sexto
loco patiebatur, quid dicat. Ita enim scriptū est: Et post hūc sextū applicuerunt: Cūq; hic tor-
mentis excruciatus moreretur: dixit: Noli te seducere propter nos: haec patimur peccantes in 2.Mach.7.
deum nostrū: & facta sunt hęc digna nobis: Tu autem noli te putare impunitum futurum qui
aduersus deum & legem eius: legibus tuis pugnare voluisti. Vides etiam isti q̄ humiliter &
veraciter sapiant qui pro peccatis suis se flagellari a domino confitētur. De quo scriptum est:
Quē enim diligit dominus corripit: flagellat autē omnē filiū quē recipit. Vnde & apostolus: Prouerb.3.
Si enim nosmetipsos iudicaremus: a domino non vtiq; iudicaremur. Cum iudicamur autē a Heb.12.
domino: corripimur: ne cū mūdo damnemur. Haec fideliter lege: fideliter praedica: & quantū 1.Corin.11.
potes caue: & cauēdū doce: ne aduersus deū in his tētationibus & tribulationibus murmure-
tur. Bonos dicis dei seruos & fideles & sanctos gladio Barbarorū peremptos: Quid autē inter
est vtrum eos febris: an ferrum de corpore soluerit? Non qua occasione: sed quales ad se exeāt
dñs attēdit in seruis suis: nisi q; maiorē habet poenam languor diuturnus q̄ citissimus exitus:
& tamē etiā ipsum languorē diuturnū & horrendum legimus: qualē passus est Iob ille: cuius
P certe iustitiae deus ipse qui falli nō potest: tale perhibet testimoniū. Grauissima sane & multū
dolenda est illa captiuitas foeminarū castarū atq; sanctarū: sed non est captiuus earū deus: nec 1.de ciuitate
captiuas deserit suas si nouit suas. Nā & illi sancti quorū passiones & cōfessiones de scripturis dei.ca.14.
sanctis cōmemoraui: ab hostibus ducti: atq; in captiuitate positi: illa dixerūt quę cōscripta le-
gūtur a nobis: vt discamus captiuos dei seruos nō deseri a dño suo. Vnde autē scimus qd etiā
per istas omnipotēs & misericors deus in ipsa terra Barbarica fieri velit mirabiliū suorū? Tātū
nō cessetis pro illis ingemiscere ad deū: & quaerere quātū potestis: & quātū ipse permittit: cū

tempus & facultatem dederit: quid de illis factū sit: vel quę vestra possint habere solatia. Nam Sitifensis ante paucos annos Seueri episcopi neptis sanctimonialis a Barbaris ducta est: & per mirabilē dei misericordiā: cū honore magno suis parentibus restituta est. Domus enī illa Barbarorum vbi captiua ingressa est: subita cœpit dominorū infirmitate iactari: ita vt omnes ipsi Barbari, tres (nisi fallor) vel amplius fratres periculosissima infirmitate laborarent. Quorum mater animaduertit puellā deo dedicatā: & credidit φ eius orationibus sui filii possent ab imminentis iam mortis periculo liberari: petiuit vt oraret pro eis: pollicens φ si salui facti essent: eā suis parentibus redderent. Ieiunauit illa & orauit: & exaudita continuo est. Ad hoc enim factū erat: quantū exitus docuit. Ita illi tam repentino dei beneficio salute percepta: mirantes eam & honorantes: qđ eorum mater promiserat, impleuerunt. Ora ergo deum pro eis: & roga vt etiam ipsas doceat talia dicere: qualia supra memoratus sanctus Azarias: inter caetera in oratione & confessione sua fudit ad deum. Sic enim sunt illæ in terra captiuitatis suæ: quomodo erant illi in ea terra vbi nec sacrificare more suo poterant domino: sicut nec istę possunt: vel ferre oblationem ad altare dei: vel inuenire ibi sacerdotem per quem offerant deo. Donet ergo
Daniel.3. eis dominus vt ei dicant quod Azarias dixit in consequentibus precum suarum: Non est in hoc tempore princeps & propheta & dux: nō holocausta neq͡ oblatio: neq͡ supplicationes nec locus ad sacrificādum in conspectu tuo: & inuenire misericordiam: sed in anima & spiritu humilitatis accipiamur. Sicut in holocaustomatibus arietum & taurorum: & in multitudine agnorum pinguiū: sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie perficere subsequentes te: quoniam non erit confusio his qui in te confidunt. Et nunc sequimur in toto corde & timemus te: & quęrimus faciem tuam domine: ne confundas nos: sed fac nobiscum secundū mansuetudinem tuam: & secundū multitudinē misericordiæ tuæ: & libera nos secundū mirabilia tua: & da gloriam nomini tuo domine: & vereātur omnes qui ostendūt seruis tuis mala: & cōfundantur ab omnipotentia tua: & virtus eorum conteratur: & sciant quoniā tu es dominus
32.q.5.ad deum. deus solus: & gloriosus in vniuerso orbe terræ. Hæc illis dicentibus & ad deū ingemiscentibus: omnino suis aderit qui suis adesse consueuit: & aut nihil in earū castissimis membris li-
1.de ciuitate dei.ca.16.18. bidine hostili perpetrari permittet: aut si permittit, cū earū animus nulla consensionis turpitu-
& 28. dine maculatur: etiam carnem suā defendet a crimine: Et quicquid in ea nec cōmisit: nec permisit libido patientis: solius erit culpa facientis: omnisq͡ illa violentia nō pro corruptionis turpitudine: sed pro passionis vulnere deputabitur. Tantū enī in mente valet integritas castitatis: vt illa inuiolata: nec in corpore possit pudicitia violari: cuius membra potuerūt superari.

Hæc epistola pro tuo desyderio breuis: pro meis tamē occupationibus multū prolixa: & propter perlatoris festinationē nimis accelerata: sufficiat charitati tuæ. Multo vberius vos dominus consolabitur si scripturas eius intentissime legeritis.

Sancti Augustini ad Orontium: gratias pro aduentu & literis eius agentis: nuntiatamq͡ incolumitatem ipsius continuam optantis: & ad quædam verba ab eodem scripta humiliter respondentis. Epistola.CXXIII.

Q Omino eximio meritoq͡ honorabili & suscipiendo filio Orontio: Augustinus. Ago gratias φ aduentū eximietatis tuæ literis etiā præuenire dignatus es: & ante contuitū misisti colloquiū: vt tuo prius affatu φ̄ aspectu frueremur: & diu desyderatā notitiā epistola tua quodāmodo prægustantes: expectaremus auidius & ardentius: qđ iucundius gratiusq͡ caperemus: domine eximie meritoq͡ honorabilis & suscipiende fili. Reddo itaq͡ meritis tuis & præcurrētibus officiis debitū resalutationis obsequiū: incolumitatē tuam gaudens nuntiatam, optansq͡ continuā. Et φ rescripta exiguitatis meæ iure prærogatę beniuolentiæ reposcendo addidisti dicens: Si tamen id de tanta sanctitate possumus promereri nullo modo audeo desperare sanctitatis eiusdē: cuius haustu p nostro modulo aliquid sumus: ipsum fontem non solū laudandū: verūetiā nobiscū participandū: & tuæ prudentię placiturū: vt deus incōparabiliter atq͡ incōmutabiliter bonus: qui per suā potētiā tam bonę tuæ mentis est institutor: sit etiam per gratiam restitutor. Incolumē te deus omnipotens feliciorēq͡ tueatur domine eximie meritoq͡ honorabilis ac suscipiende fili.

Sancti Augustini ad Olympiū: eū cōmendātis: & honorē adeptū celsiorē, nō alta sapere: sed humilibus cōsentire debere: secundū φ a domino didicerit: insinuantis: petitionēq͡ Bonifacii episcopi sibi facientis cōmendatam. Epistola.CXXIIII.

R

Omino dilectissimo & in Christi mēbris honorabiliter amplectendo filio Olympio: Augustinus. Quicquid sis secūdū sæculi huius cursum: nos tamen charissimo & syncerissimo cōseruo nostro Olympio Christiano fidelissime scribimus. Hoc enī tibi esse scimus omni gloria gloriosius: & omni sublimitate sublimius. Fama quippe ad nos pertulit: honorē te adeptum esse celsiorē: quæ vtrū vera esset: nōdū apud nos fuerat confirmatū cū hæc scribendi venit occasio. Sed quoniā nouimus te a domino didicisse: nō alta sapere: sed humilibus consentire: quolibet culmine prouectus esses: nō aliter q̄ soles literas nostras te accepturū esse præsumimus: domine dilectissime & in Christi membris honorabiliter amplectende fili. Temporali vero felicitate ad æterna lucra te prudenter vsurum minime dubitamus: vt quanto tu potes in hac terrena republica: tanto plus impēdas cælesti illi quæ te in Christo peperit ciuitati: qđ tibi vberius rependatur in regione viuentium: & in vera pace securorum ac sine fine gaudiorum. Sancti fratris & coepiscopi mei Bonifacii petitionem tuæ rursus charitati commendo: ne forte nūc fieri possit quod ante non potuit. Cum enim posset sine vlla forsitan quæstione: quod prædecessor eius, q̄uis sub alieno nomine, comparauerat: & sub ecclesiæ nomine possidere iam cœperat: consequenter etiam ipse retinere: nolumus tamen quoniam fisci debitor fuit, hunc scrupulum habere in conscientia. Neq; enim fraus ista quia fisco fiebat, ideo non fiebat: quia ille quidem Paulus postq̄ episcopus factus est: renunciaturus suis omnibus rebus: propter immensum cumulum fiscalium debitorum: exacta quadam cautione in qua certum ei pondus debebatur argenti: hoc exiguo sacello vnde victum sustentaret tanq̄ ecclesiæ comparauit sub nomine tunc potentissimę domus: vt etiam ex ipsis morem suum sequens, cum fisco non solueret: nullas exactorum molestias pateretur. Iste autem qui eidem ecclesiæ illo defuncto est ordinatus: timuit hos agros suscipere: & cum posset pro solis fiscalibus debitis: quæ de memoratis possessiunculis ille contraxerat, imperiale beneficium postulare: totum maluit confiteri: q̄ eas Paulus de argento proprio cum esset fisco obnoxius, de Ascario emerat: vt eas ecclesia si fieri potest nō occulta episcopi iniquitate: sed manifesta Christiani imperatoris liberalitate possideat. Qđ si fieri non potest: melius inopiæ laborem serui dei tolerāt: q̄ vt necessariorum facilitatem cum conscientia fraudis obtineant. Ad hoc tuum suffragium petimus impartiri digneris: quia id quod primo impetratum est noluit allegare: ne iterum supplicandi sibi intercluderet facultatem: Non enim erat ad desyderata responsum. Nunc vero cum sis eadem benignitate qua soles: sed amplior potestate: non desperemus adiuuante domino meritis tuis hoc facile posse concedi: Cum etiam si tuo nomine eadē loca peteres: & memoratę ecclesiæ ipse donares: quis reprehenderet: aut quis non maxime prædicaret petitionē tuam: nō terrenæ cupiditati: sed Christianæ pietati seruientē? Domini dei nostri misericordia te in Christo feliciorem tueatur domine fili. Ro.12.

Sancti Augustini ad Cornelium epistolam consolatoriam propter mortem vxoris Cyprianæ petentem: increpantis: & vt vitam emendet exhortantis.

Epistola.CXXV.

S

Omino dilectissimo & honorabili fratri Cornelio: Augustinus. Scripsisti mihi vt ad te aliquam prolixam epistolam consolatoriam darem: q̄ grauiter optimæ vxoris mortem vereatis: sicut sanctum Paulinum ad Macharium fecisse meministi. Et illa quidem anima in societate recepta fidelium atq; castarum: laudes nec curat: nec quærit humanas. Sed quia propter eos fiunt ista qui viuunt: prius est vt tu qui consolari eius laude desyderas: ita viuas: vt illic vbi ipsa est, esse merearis. Neq; enī dubito q̄ eā nō credas ibi esse vbi illæ sunt quæ vel adulteriis lectulum coniugalem polluerunt: vel nullo coniugio delicatæ fornicationi fluxerūt. Quare de illius laude viro longe dissimili quasi fugare velle mœstitiam: adulatio est: non consolatio. Nam si eam diligeres sicut ipsa te dilexit: seruasses ei quod tibi ipsa seruauit. Et cum illa si prior obiisses: nullo modo credēda sit cuiq̄ fuisse nuptura: nonne si vere obitum eius laudibus eius consolandus doleres: ne vnam quidem ac licitam post illam coniugē quęreres? Hic tu dicturus es: Quid mecum aspere agis? quid dure obiurgas? Nōne inter hæc verba: ecce semiuiuis: dum vita ducitur prius finienda q̄ corrigenda est? Vis vt ignoscam satiabili securitati tuæ: quanto satius tu ignoscis si non amabili: certe miserabili sollicitudini meæ. Inimico quidem animo Tullius inuehebatur: & lōge aliter erat terrenam rem-

publicā gubernātis intētio: & tamē ait: Cupio patres cōscripti me esse clementē: cupio in tantis reipublicæ periculis non dissolutum videri: Quanto iustius ego dico cum ipse noueris q̄ tibi amicum animum geram in æternæ ciuitatis seruitio constitutus minister verbi sacramētiq; diuini: Cupio frater Corneli me esse clementem: cupio in tantis tuis meisq; periculis non dissolutum videri. Plebs mulierū excubat lateribus tuis: crescit in dies speculorum numerus: eiusdem autem numeri dominū: immo vero seruū insatiabilem per tot scorta libidinis defluētem: & laudes defunctæ castæ coniugis a nobis velut ad mitigandam mœstitiā suam iure amicitiæ flagitantem: episcopi patienter audimus. Q₂ cum esses: non dico catheeuminus: sed in errore nobiscum perniciosissimo constitutus: iuuenis in moribus: nobis ab hoc te vitio tempe ratissima voluntate correxeras: qui nō post longum tempus: sordi es reuolutus. Deinde in extremo vitæ periculo baptizatus: non dicā te fide: etiam nobis ecce iam senibus insuper episcopis nondum emendaris. Vis de bonæ vxoris morte per nos consolari: nos de hac tua veriore morte quis consolatur? An quia non possumus obliuisci tanta erga nos merita tua: ideo cruciandi adhuc sumus moribus tuis: ideo contemnendi: & pro nihilo habendi quādo gemimus ad te de te? Sed fatemur nos non esse aliquid ad te corrigendum ac sanandū: deus attendatur: T.

1.Corin.6. Christus cogitetur: apostolus audiatur dicēs: Tollens ergo membra Christi: faciam membra meretricis? Si qualiscunq; episcopi amici tui verba spernis in corde tuo: corpus domini tui cogita in corpore tuo. Postremo quoniā de die in diem differendo peccas: cum extremum diem tuum nescias: nunc probato quantum ab ore nostro laudes Cyprianæ desyderes: Certe si adhuc in schola rhetorum verba discipulis venderem: prius ab eis mercedem sumerem: vendere tibi volo laudem pudicissimæ vxoris tuæ: prius mihi mercedem da pudicitiam tuam. Da inquā & accipe. Humanū dico propter infirmitatem tuā: puto q; non sit apud te digna Cypriana: cuius laudibus anteponis amorem concubinarum tuarum: qd vtiq; faciens, permanere in illo amore: q̄ ad istas laudes peruenire malueris. Quid mihi vis extorquere poscendo: cum pro te videas esse quod posco? Quid precaris subiectus, quod potes iubere correctus? Mittamus munera spiritalia cōiugi tuæ: tu imitationē: ego laudē: q̄q; (sicut supra dixi) laudē ab hominibus iam illa non quærat: imitationem vero tuam tantum quærit etiam defuncta: quantum te dilexit etiā dissimilem viua. Faciam de illa qd vis: cum tu feceris quod ego volo & illa. Si enim

Luc.16. diues ille superbus atq; impius: sicut in euāgelio dominus loquitur: qui induebatur purpura & bysso: & epulabatur quotidie splendide: cum malorum meritorum pœnas apud inferos lueret: neq; de digito contempti ante ianuam suam pauperis aquæ stillam impetrare valuisset: recordatus est quinq; fratres suos: & rogauit ad eos eundem pauperem mitti: cuius requiem in sinu Abrahæ longe prospiciebat: ne & ipsi venirent in illum locum tormentorum: quanto magis tua coniunx te recordatur? quāto magis te casta nō vult ad pœnas venire mœchorum? Si fratres suos nec superbus ad pœnas venire voluit superborum: & cum frater, nollet fratribus in malis se esse coniunctum: quanto minus vult in bonis constituta coniunx virum in malis habere separatum? Lege ipsum locum in euangelio: Christi est vox pia: crede deo. Doles videlicet coniugem mortuam: & putas si eam laudauero q; meis affatibus cōsolaberis: disce qd doleas si cum illa non eris. An magis tibi dolendum est q; a me nondum laudatur: q̄ mihi q; a te non amatur? Nam vtiq; si amares: cum illa esse post mortem desyderares: quod profecto non eris si qualis es talis eris. Ama ergo cuius exigis laudem: ne quod mendaciter exigis iuste negem. & alia manu. Dominus nobis præstet de tua salute gaudere domine dilectissime & honorabilis frater.

Sancti Augustini ad Antoniū: ei de fide: spe: & charitate gratulantis: & deo gratias agētis: errorēq; cauendum: & quid desyderet: exponentis. Epistola.CXXVI.

Augustinus Antonio. Cum a duobus tibi scripta deberentur: cumulatissime magis pars reddita est: q; vnum nostrum præsentem vides: cuius ex ore cū me quoq; accipis: poteram nō rescribere nisi ipso iubēte fecissem: quo proficiscēte superuacuū videbatur esse quod feci. Quapropter fertilius fortasse tecum colloquor: q̄ si coram adessem: cū & epistolam meā legis: & eum audis in cuius pectore me habitare optime nosti. Cum magno gaudio litteras sanctitatis tuæ consyderaui atq; digessi: q; & Christianum animum tuum sine vllo fuco iniqui temporis: & in nos præ se gerunt. Gratulor tibi: & gratias ago deo & domino nostro de spe & fide & charitate tua: tibiq; apud eum: q; de nobis tā bene existimas V.

vt fideles dei seruos esse credas:idq ipsum in nobis corde purissimo diligas. Q̄ꝗ hinc etiam
gratulandū beniuolētię tuę potius,q̄ gratię tibi agēdę sunt. Tibi em̄ ꝓdest ipsam diligere bo-
nitatem:quā ꝑfecto diligit qui eū diligit quē credit bonū,siue ille se ita,siue aliter q̄ creditur
habeat. Vnus tantū in hac re cauendus est error,ne quisq non de hoīe; sed de ipso hoīs bono
aliter sentiat q̄ veritas postulat. Tu vero dilectissime q nullo modo erras credendo vel sciēdo
q̄ magnū bonū est libenter deo casteq seruire,cū quēlibet hoīm propterea diligis ꝙ huius bo
ni participem credis:tecū est fructus tuus etiā si ille non ita sit. Quapropter tibi de hac re gra
tulandū est:illi aūt,nō si ꝓpterea diligitur:sed si talis est qualē esse existimat a quo propterea
diligitur. Quales itaq nos simus,quantūcunq in deū promouerimꝰ,ipse viderit,cuiꝰ nō solū
de hominis bono:sed de homīe ipo non potest errare iudiciū. Tibi ad mercedem beatitudinis
qđ ad hāc rē attinet,satis est,ꝙ nos tales credens,quales oportet esse seruos dei,toto sinu cor-
dis amplecteris. Grās vero tibi vberes agimꝰ,ꝙ nos cū laudas ꝙ tales sumus:mirabiliter hor-
Y taris vt tales esse cupiamus:vberiores etiā si nō solū te cōmendes orationibus nostris:sed etiā
nō prætermittas orare pro nobis. Gratior est em̄ deo pro fratre deprecatio vbi sacrificiū cha-
ritatis offert. Paruulū tuū plurimū saluto:& scđm præcepta dñi salutaria opto grandescere
Domui quoq tuæ vnā fidē & deuotionē verā q̄ sola catholica est,peruenire desydero & ꝓcor.
In quā rē siquā forte aliā nostrā operā necessariā existimas:ne tibi vendicare dubites ex com-
muni domino fructus iure charitatis. Illud sane admonuerim religiosissimā prudentiā tuam
vt amorem dei non irrationabilem vel inseras infirmiori vasi tuo:vel nutrias diuina lectione
grauiq colloquio. Nemo enim sollicitus de statu animæ suę: atq ob hoc sine pertinacia inqui
rendæ voluntati dñi intentus est:q bono demōstratore vsus nō dignoscat quid inter schisma
quodlibet & vnam catholicam intersit.

Sancti Augustini ad Donatū procōsulē Africæ:vt a sceleratis & sacrilegis ausibꝰ inimi
cos ecclesię cohibeat,non tamen occidat,illum exhortantis. Epistola.CXXVII.

X DOmino eximio meritoq honorabili īsigniterq laudabili filio Donato: Au
gustinus in domino salutem. Nollem quidē in his afflictionibus esse Afri
canā ecclesiā constitutā:vt terrenę vllius potestatis indigeret auxilio. Sed
quia sicut apostolus dicit:Non est potestas nisi a deo:ꝓculdubio cum per Ro.13.
vos syncerissimos catholicę matris filios eidē subuenit: Auxiliū nostrū in Psal.123.
nomine domini,est qui fecit cælum & terram. Quis em̄ non sentiat in tan
tis malis non paruam nobis cōsolationem diuinitus missam:cū tu vir ta-
lis & Christi nominis amantissimus:proconsularibus es sublimatus insignibus:vt ab scelera
tis & sacrilegis ausibꝰ inimicos ecclesię bonę tuę voluntati potestas sociata cohiberet:dñe exi
mie meritoq honorabilis & insigniter laudabilis fili! Deniq vnū solū est qđ in tua iustitia pe- 23.q.5. Vnū.
timescimus:ne forte quoniam quicqd mali contra christianā societatē ab hominibꝰ impiis in
gratisq cōmittit:profecto grauius est & atrocius:q̄ si in alios talia cōmittant: tu quoq pro
immanitate facinorum:ac non potius pro lenitatis christianę cōsyderatione censeas coercen
dum:qđ te per Iesum Christū ne facias obsecramus. Neq em̄ vindictā de inimicis in hac ter-
ra requirimus:aut vero ad eas angustias animos debeant coartare quæ patimur:vt obliuisca
mur quid nobis pręceperit:pro cuius veritate ac noīe patimur: qui diligimus inimicos nros
& oramus pro eis. Vnde ex occasione terribilium iudicum ac legū: ne æterni iudicii pœnas Vbi supra.
incidant,corrigi eos cupimus,non necari,nec disciplinā circa eos negligi volumus: nec sup-
pliciis quibus digni sunt exerceri. Sic ergo eorū peccata cōpesce: vt sint quos pœniteat pecca
uisse. Quęsumus igitur vt cum ecclesię causas audis:q̄libet nefariis iniuriis appetitam vel af
flictā esse cognoueris:potestatē occidendi te habere obliuiscaris:petitionē nostrā nō obliuisca
ris. Non tibi vile sit neq cōtēptibile fili honorabiliter dilectissime,qđ vos rogamus:ne occidā
tur pro quibꝰ dñm rogamꝰ vt corrigant. Excepto etiā ꝙ a ꝑpetuo ꝓposito recedere non debe
mus vincendi in bono malum:illud quoq prudentia tua cogitet: ꝙ causas ecclesiasticas in-
sinuare vobis nemo ꝑter ecclesiasticos curat. Proinde si occidendos in his sceleribus hoīes pu 23.q.5. Vnū.
taueritis:deterrebitis nos ne per operā nostrā ad vestrū iudiciū aliqd tale perueniat:quo com
perto illi in nostrā perniciē licentiore audacia grassabūtur:necessitate nobis impacta & īdicta
vt etiā occidi ab eis eligamus q̄ eos occidendos vestris iudiciis ingeramus. Hanc admonitio-
nē,petitionē,obsecrationē meā,ne quęso aspernanter accipias. Neq em̄ te arbitror non recole
re magnā me ad te & multo q̄ nūc es altiꝰ sublimatū:etiā si episcopus nō essem:fiduciā tn̄ ha

bere potuisse. Scito interim prędictæ excellētiæ tuæ nouerint hæretici Donatistę manere leges contra errorem suum latas: quas iam nihil valere arbitrant & iactant: ne vel sic nobis parcere aliquatenus possint. Plurimū autē labores & pericula nostra quo fructuosa sint adiuuabis: si eorum vanissimam & impię superbię plenissimam sectam non ita cures imperialib⁹ legibus comprimi: vt sibi vel suis videant qualescunq; molestias pro veritate atq; iustitia sustinere: Sed eos cum hoc abs te petitur: rerū certarū manifestissimis documentis apud acta vel pręstantię tuę vel minorū iudicū cōuinci atq; instrui patiaris: vt & ipsi qui te iubente attinentur durā si fieri potest, flectant in melius voluntatē: & ea cæteris salubriter legant. Onerosior est quippe q̄ vtilior diligentia, q̄uis vt magnū deseratur malum, & magnum teneatur bonum: cogi tantum homines non doceri.

Sācti Augustini ad eundē Donatū, illius virtutes & pconia extollentis: verāq; famā non in ore vulgi: sed in virtutis fulgore & pondere cōsistere demonstrantis. Epla. CXXVIII.

Domino eximio & syncęrissima dilectione honorabili Donato: Augustin⁹ in domino salutem. Q̄ te administrantem multū desyderans: etiam cum Cibilim venisses, videre nō potui, credo propterea factū esse: vt animo tuo curis publicis expedito, potius fruerer: q̄ vt illa salutatione me apd te otioso & te negotioso: neuter nostrum quantum satis esset desyderiū tentaret. Recolens quippe honestatē ab ineunte ætate indolis tuæ: abundanter idoneum tuum pectus existimo cui se Christus largissime īfundat: fructus ei afferens æterna & cælesti gloria q̄ temporali & terreno pręconio digniores. A multis em̄, immo prorsus ab omnibus quos vel percontati vel vltro etiā prædicantes audire potui: castitatem virtutēq; administratiōis tuæ constanter omnino laudantibus atq; preferentib⁹: & sine vllo scrupulo dissonæ varietatis accepi: & eo certius q; ignorabant necessitudinē nostram: & vtrum re vel tenuiter nossem penitus nesciebant pdicatores tui: ne magis eos auribus meis se dedisse: q̄ vera de te spargere crederem. Ibi em̄ est a vanitate remota laudatio: vbi etiam vituperatio ab offensione secura est. Veruntamen o frater eximie & syncęrissima dilectione honorabilis: non nunc docēdus es: sed fortasse admonendus omnem istam gloriā famāq; popularē non in ore vulgi esse lætabilē, sed in rebus ipsis, q̄ etiā si vulgo displiceāt, proprio tamen fulgore ac pondere non imperitorum commēdatione pretiosę sunt: magisq; miserandus est qui talia improbat: q̄ ille qui de talibus improbatur iudicandus miser. Cum vero placent: & sibi debita laude populariter quoq; prędicantur: nec sic quidem ipę maiores melioresq; fiunt alieno iudicio: sed quoniā integrant intima veritate: & solius cōscientiæ robore solidant. Vnde magis hominibus recte existimantibus: q̄ ei de quo vulgus bene existimat: aliquid ex eo felicitatis accidit. Quæ cum optime noueris vir bone: intuere, vt cœpisti, fortissima cordis acie dn̄m nostrū Iesum Christum: & ab omni inani fastu omnino detumescens: assurge in illum qui nō ventose alleuat conuersos ad se: sed certis fidei passibus innitētes atq; ascendentes collocat in sempiterno fastigio cęlestis atq; angelicę dignitatis. Per quem te obsecro vt rescribas mihi: tu osq; omnes quos in Sinitensi vel in Hipponensi habes: ad catholicę ecclię communionē cōmuniter & benigne adhorteris. In cuius gremio etiā patrem tuum laudabilem & egregium virum abs te genitum esse cognoui: quem vt debito meritis ei⁹ a me officio salutes peto: & nos visere nō graueris. Quod etiam propter rem tuam, quam hic habes, meliorē apud deum faciendam, non imprudenter exposco. Dei misericordia te circumplectatur & ab omni inquietate conseruet. Y

Sancti Augustini ad Olympiū: de illius erga ecclesiam dei amore gaudentis: Et de profectione & fuga multorū fratrū ob persecutionē ecclesiæ cōquerentis: & illum pro pręsidio ferē doobsecrantis. Epistola. CXXIX.

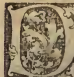

Domino eximio & merito prestantissimo multūq; in Christi charitate honorando filio Olympio: Augustinus in dn̄o salutem. Q̄uis mox vt audiuimus te merito sublimatū: cū ipsa fama nōdum nobis certissima esset: nihil aliud de aīo tuo credidimus erga ecclesiam dei: cuius te veraciter filiū esse gaudemus: q̄ qd tuis literis mox aperuisti: tamē etiam illis lectis quib⁹ vltro dignatus es etiā si pigri & cūctantes essemus: exhortationē beniuolētissimam mittere: vt instruente humilitate nostra per religiosam obedientiam tuā: deus cuius munere talis es: ecclesiæ suæ iā iāq; subueniat: maiore fiducia tibi scribi- Z

mus dñe eximie & merito prestantissime multūq; in Christi charitate honorandē fili. Et fra-
tres quidem multi sancti collegæ mei: grauiter ecclesia turbata pfecti sunt pene fugientes ad
gloriosissimum comitatum: quos siue iam videris: siue literas eorum ab vrbe Roma opportu
nitate cuiusq; occasionis acceperis: ego tñ licet nullū cōsiliū cū eis cōmunicare potuerim: non
potui ptermittere p hūc fratrē & cōpresbyterū meū: q vrgen ti necessitate p salute ciuis sui
etiā media hyeme quomodocūq; ad illas partes venire cōpulsus est: & salutare & admonere
charitatē tuā quā habes in Christo Iesu dño nostro: vt opus tuū bonū diligentissima accelere
tur instantia: quo nouerint inimici ecclesiæ leges illas, q̄ de idolis confringendis, & hæreticis
corrigendis viuo Stilicone in Africam missę sunt: ex volūtate impatoris piissimi constitutas.
Quo nesciente vel nolente factum, siue dolose iactant, siue liberer putant: atq; hinc aīos impe
ritorum turbulentissimos reddunt: nobisq; periculose ac vehementer infestos. Hoc aūt quod
petendo vel suggerendo admoneo præstantiā tuā: nō dubito oīm per Africā collegarū meo-
rum fieri voluntate: arbitror quacūq; primitus exorta occasiōe facillime posse ac debere ma-
turari: vt nouerint sicut dixi homines vani: quorū & aduersantiū salutē requirimus, & leges
& q̄ pro Christi ecclesia missę sunt: magni Theodosii filiū p Stiliconē curasse mittēdas. Propter-
ea quippe memoratus presbyter harū plator: cū de regione sit Mileuitana: ab epo suo venera-
bili fratre meo Seuero: q tuā mecū syncerissimā dilectionē multū salutat: p Hipponē Rhegiū
vbi ego sum transire iussus est: quia cū forte simul essemus in magnis ecclesiæ tribulationib⁹
& perturbationibus, quęrebamus occasionem scribendi ad eximietatē tuam: & non inuenie-
bamus. Iam quidē vnam epistolā miserā in negotio sancti fratris & collegę mei Bonifacii epi
Cataquensis: sed nondum ad nos peruenerant grauiora quæ nos vehementius agitarēt: qui-
bus comprimendis vel corrigendis quemadmodū meliore scdm Christi misericordiam con-
silio consulatur: commodius episcopi qui propterea nauigarunt: cū tanta benignitate tui cor
dis acturi sunt: qui potuerūt communi consilio diligentius deliberatum aliquid ferre: quan-
tum temporis permittebat angustia. Illud tamē quo animum clementissimi & religiosissimi
principis erga ecclesiā prouincia nouerit, nullo modo esse differendū: sed etiā anteq̄ episcopos
qui profecti sunt videas: q̄primū tua præstantissima pro Christi mēbris in tribulatione maxi
ma cōstitutis vigilantia potuerit, accelerandum suggero, peto, obsecro, flagito. Neq; eñ par
uum in his malis solatiū dñs obtulit: q; te voluit multo amplius posse q̄ poteras: quando iam
de tuis multis & magnis operibus bonis gaudebamus. Multū sane de quorundā neq; pauco
rū fide firma & stabili gratulamur: q ex occasiōe legū ipsarū ad christianā religionē vel catholi
cā pacē cōuersi sunt: pro quorū salute sempiterna: nos in hac tēporali etiā periclitari delectat
Propterea eñ maxime ab hominib⁹ nimiū dureq; peruersis: nūc inimicitiarū grauiores impe
tus sustinemus: quos nōnulli eorū nobiscū patiētissime sustinēt: sed plurium infirmitati me-
tuimus: donec discāt & valeāt adiuuāte misericordissima gratia dñi, sęculū pręsens & hoim
diē cū robore cordis valentiore cōtemnere. Commonitoriū qđ misi fratribus episcopis: quia
sicut puto nondū ibi sunt: ab eximietate tua illis tradaŧ cū venerint. Tantā quippe tui synce-
rissimi pectoris habemus fiduciā: vt adiuuante domino deo nostro non solū impertitorē auxi
lii te velimus, verumetiam consilii participem.

Sancti Augustini ad Circēses: vt bona q̄ in eorū ciuitate per eum facta laudanŧ: non sibi
sed deo attribuanŧ, cōtestantis: & illud exemplo atq; scriptura cōfirmātis. Quid preterea oc
culte segregatis ab vnitate cogitandū & eligendū sit exponentis. Epistola.CXXX.

9 DOminis honorabilibus & merito suscipiēdis: charissimis ac desyderātissi-
mis fratrib⁹ in omni honorū gradu Circensib⁹: Augustin⁹ eps. Si id qđ in
vr̄a ciuitate nos grauiter cōtristabat, absumptū ē: si duritia cordis huma-
ni resistēs manifestissime & quodāmodo publicę veritati vi eiusdē verita-
tis euicta ē: si sapit dulcedo pacis vnitatisq; charitas: & nō iam reuerberat
oculos saucios: sed sanos illustrat ac vegetat: non sunt hęc opa nr̄a sed dei:
nō hęc humanis opib⁹ oīno tribuerē: nec si cū apđ vos essem⁹ tāta conuer-
sio multitudinis nobis loquētibus & hortantib⁹ pueniret. Hoc agit ille & efficit qui per mini
stros suos rerū signis extrinsecus admonet: rebus aūt ipsis per seipm intrinsecus docet. Nec iđ
pigrius moueri nos oportet ad visendos vos: qm̄ quicqd in vobis laudabile est factū, non a no
bis: sed ab illo factū est q facit mirabilia solus. Multo eñ alacri⁹ debem⁹ accurrere ad spectāda
opa diuīa q̄ nr̄a: qa & nos si qd boni sum⁹: op⁹ illi⁹ nō hoīm sum⁹. Vñ apl's dixit: Neq; q plātat 1. Cor. 3.

Xenocrates est aliqd:neq̃ q rigat,sed q incremẽtũ dat de⁹. Xenocrates Polemonẽ,vt scribitis,& nos ex illi us literis recordamur:de fruge tẽperãtię disputãdo,nõ solũ ebriosũ:verũ & tũc ebriũ ad mores alios repẽte cõuertit. Q̃q̃ ergo ille,sicut prudẽter & veraciter intellexistis,non deo fuerit acquisit⁹:sed tñ a dñatu luxurię liberat⁹:tñ ne idipm gdẽ qđ meli⁹ in eo factũ ẽ:humano opi tribuerim⁹,sed diuino. Ipsius naq̃ corporis qđ est infimũ nrm,siq̃ bona sunt:sicut forma & vires & salus,& si qd eiusmodi est:nõ suut nisi ex deo creatore ac pfectore naturæ:quãto magis animi bona donare nullus alius põt? Quid enĩ supbi⁹ vel ingrati⁹ cogitare põt hũana vecordia:si putauerit,cũ carne pulchrũ faciat de⁹ hoĩem:aĩo castũ ab hoĩe fieri? Hoc in libro sapien

Sap.8. tiæ sic scriptũ est. Cũ scirẽ(inqt)qa nemo esse põt cõtinẽs nisi deus det:& hoc ipm erat sapiẽtię scire cui⁹ esset hoc donũ. Polemõ ergo si ex luxurioso cõtinẽs fact⁹ ita sciret cuius esset hoc donũ:& eũ abiectis supstitionib⁹ gentiũ pie coleret,nõ solũ cõtinẽs:sed etiã veraciter sapiens & salubriter religiosus existeret:qđ ei nõ tm̃ ad pñtis vitæ honestatẽ:verũ & ad futuræ imortalitatẽ valeret. Quãto min⁹ igit̃ mihi arrogare debeo conuersionẽ istã vr̃am vel ppl'i vr̃i quã mõ nobis annũtiastis,q̃ me nec loq̃nte,nec saltẽ pñte pculdubio diuinit⁹ facta ẽ:in quib⁹ veraciter facta ẽ? Hoc itaq̃ pcipue cognoscite:hoc pie humiliterq̃ cogitate:deo fratres,deó gratias agite,deũ timete ne deficiatis,amate vt pficiatis. Si aũt adhuc quosdã amor hoĩs occulte segregat:& timor hoĩs fallaciter cõgregat:obseruẽt q tales sunt:qa deũ cui nuda est humana cõsciẽtia:nec testẽ fallũt:nec iudicẽ fugiũt. Si qd aũt illos de q̃stiõe ipsi⁹ vnitatis,p suę salutis sollicitudĩe pmouet:hoc sibi quãtũ existimo iustissimũ extorqueãr:vt de catholica eccl'ia:id ẽ toto orbe diffusa poti⁹ id credãt qđ diuinę scripturę dicũt:nõ qđ linguę humanę male dicũt.

De ipa vero dissensione q̃ inter hoĩes orta ẽ:q q̃lislibet fuerit:vtiq̃ piudicãt pmissis dei:q dixit ad Abrahã: In semĩe tuo bñdicent̃ oẽs gẽtes:qđ creditũ ẽ cũ audiret̃ pdictũ:& negat̃ cũ videt̃ impletũ:hoc tñ interim breuissimũ:&(nisi fallor)inuictissimũ cogitent:aut actã esse istã cãm in ecclesiastico transmarino iudicio,aut nõ eẽ actã. Si acta ibi nõ est:innocẽs ẽ Christi societas p oẽs trãsmarinas gẽtes:cui⁹ societatis nos cõmunione gaudem⁹:& ideo ab eis innocẽtib⁹ vtiq̃ sacrilega dirẽptiõe separant̃. Si vero acta ẽ ibi ista causa:qs nõ ĩtelligat:qs nõ sentiat:qs nõ videat eos in ea victos quorũ inde cõmunio,sepata est? Eligãt ergo vtrũ malint credere qđ pnũtiauerunt ecclesiastici cognitores:aut quod murmurant victi litigatores aduersus istã cõplexionẽ dictu breuissimã,intellectu facillimã. Attẽdite pro vr̃a prudẽtia diligẽter:q̃ nihil sobriũ respõderi possit:& tñ malus Polemõ magis ebrietate inueterati erroris vertit̃. Date veniã pluriori fortassis epl'æ q̃ iucũdiori:verũtamẽ vt arbitror vtiliori q̃ blãdiori: dñi honorabiles & merito suscipiẽdi,charissimi ac desyderãtissimi fratres. De aduẽtu aũt nr̃o ad vos:vtrorũq̃ desyderiũ deus impleat. Quãto eñ charitatis ardore accẽdamur ad visendos vos:verbis explicare nõ possumus:sed vos benigne credere minime dubitamus.

Gen.12.

Sãcti Augustini ad Memoriũ,cõfitẽtis se libros,quos emendaturũ se pmiserat,mittere causamq̃ cur id nõ fecerat exponẽtis. Possidiũ pterea collegã suũ nõ literis illis q̃s variarũ libidinũ serui liberales vocãt:sed vere liberalib⁹ institutũ cõmendãtis. Iniquosq̃ & impios q sibi eruditi videnť cõfutantis:ac pariter ostẽdẽtis q̃ illoꝝ literæ nõ recte liberales vocentur. Et queadmodũ in historiarũ scriptorib⁹ possit esse aliqua ppinqtas libertatis. Petitioni quoq̃ illius de libris a se de rhythmo & melo cõpositis respõdentis; & rationẽ cur non scripserit quibus numeris versus Dauitici constent,reddentis. Epistola.CXXXI.

Omino beatissimo & venerabiliter charissimo & syncærissimo ac desyderãtissimo fratri & coepiscopo Memorio: Augustinus in dño salutem. Nullas iam reddere debui literas sanctæ charitati tuę sine his libris quos a me sancti amoris iure violentissimo flagitasti:vt hac saltem obedientia respõderem epistolis tuis:quibus me magis onerare q̃ honorare dignar⁹ es. Q̃q̃ vbi succũbo,qa oneror,ibi etiam quia diligor,subleuor: Neq̃ eñ a quolibet diligor,subleuor,eligor,sed ab eo viro & domini sacerdote: quẽ sic acceptum deo sentio:vt cum animam tuam tam bonam leuas ad dominum:quoniam in illa me habes,leues & me. Debui ergo nunc libros mittere,quos emẽdaturũ me esse promiseram: Et ideo non misi, quia non emendaui. Non quia nolui,sed quia nõ potui: curis videlicet multis & multum prævalentibus occupatus. Nimis autem ingratum ac ferreum fuit:vt te qui nos sic amas:hic sanctus frater & collega noster Possidius:in quo nostram nõ paruã pręsentiam reperies,vel non disceret:vel sine literis nostris disceret. Est eñ per nostrum ministerium

non literis illis:quas variarum serui libidinum,liberales vocāt:sed dominico pane nutritus quantus ei potuit per nostras angustias dispēsari.Quid enim aliud dicendū est eis:qui cū sint iniqui & impii,liberaliter sibi videntur eruditi: nisi qd in literis vere liberalibus legimus: Si vos filius liberauerit tūc vere liberi eritis?Per eū nāq₃ prestāt vt ipse etiā q̄ liberales disciplinae ab eis qui in libertatem vocati nō sunt,appellant:quid in se habeāt liberale noscatur.Neq₃ em̄ habent congruum libertati:nisi quod habent congruum veritati.Vnde ille ipse filius:Et veritas inquit liberabit vos.Non ergo ille innumerabiles & impiae fabulae:quibus vanorum plena sunt carmina poetarum:vllo modo nostrae consonant libertati. Non oratorum inflata & expolita mendacia.Non deniq₃ ipsorum philosophorum garrulae argutiae,qui vel deū prorsus non cognouerunt,vel cum cognouissent deum,non sicut deum glorificauerunt,aut gratias egerunt; sed euanuerunt in cogitationibus suis:& obscuratum est insipiens cor eorum: & dicentes se esse sapientes,stulti facti sunt.Et immutauerunt gloriam incorrupti dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrū atq₃ quadrupedum & serpentium: vel qui istis simulacris non dediti:aut non nimis dediti: coluerunt tamen & seruierūt creaturae potius q̄ creatori.Absit omnino vt istorum vanitates & insaniae mendaces:ventosae nugae ac superbus error:recte liberales literae nominentur:hominum scilicet infelicium:qui dei gratiam per Iesum Christum dominum nostrum,qua sola liberamur de corpore mortis huius,nō cognouerunt:nec in eis ipsis quę vera sunt senserunt. Historia sane:cuius scriptores fidem se praecipue narrationibus suis debere profitentur:fortassis habeat aliquid cognitione dignum liberis:cum siue bona siue mala hominum:tamen vera narrātur. Quis in eis cognoscendis: qui spiritu sancto non adiuti sunt: rumoresq₃ colligere ipsa humanae infirmitatis conditione compulsi sunt:quemadmodum non fallerentur in plurimis/omnino non video.Est tamen in eis aliqua propinquitas libertatis:si voluntatem mentiendi non habent:nec homines fallunt: nisi cum ab hominibus humana infirmitate falluntur. Verum quia in omnibus rerum motibus:qui numerari valeant: facilius consyderatur in vocibus:eaq₃ consyderatio quibusdam quasi gradatis itineribus nititur ad superna intima veritatis:in quibus viis ostendit se sapientia hilariter:& in omni prouidentia occurrit amantibus:initio nostri otii cū a curis maiorib⁹ magisq₃ necessariis vacabat animus:volui per ista quae a nobis desyderasti scripta proludere: quando conscripsi de solo rhythmo sex libros:& de melos scribere alios forsitan sex (fateor) disponebā: cū mihi otiū futurū sperabā.Sed postea q̄ mihi curarū ecclesiasticarū sarcina imposita est:omnes illae delitiae fugere de manibus: ita vt vix nunc ipm̄ codicem inueniam:quoniam tuā voluntatē,nec petitionē,sed iussionē contemnere nequeo. Qd sane opusculū si posuero mittere:nō quidē me tibi obtēperasse:verumtamē te hoc a me tātopere flagitasse poenitebit. Difficillime quippe intelligunt in eo quinq₃ libri:si nō adsit qui nō solū disputantiū possit separare personas:verumetiā pronuntiando ita sonare morulas syllabarū:vt eis exprimantur sensumq₃ auriū feriant genera numerorū:maxime quia in quibusdā etiā silentiorū dimēsa interualla miscent:q̄ omnino sentiri nequeūt:nisi auditorē pronūtiator informet. Sextum sane librū quē emendatū repperi:vbi est omnis fructus caeterorū:nō distuli mittere charitati tuae:fortassis ipse tuā nō multū refugiet grauitatē.Nam superiores quinq₃ vix filio nostro & condiacono Iuliano(quoniā & ipse iā nobiscū cōmilitat)cognitiōe digni videbunt. Quē qdē non audeo dicere plus amo q̄ te:qa nec veraciter dico:sed tamē audeo dicere:plus desydero q̄ te.Mirum videri potest:quemadmodū quē pariter amo,amplius desyderē:sed hoc mihi facit spes āplior videndi eū.Puto em̄ q₃ si ad nos te iubēte vel mittente venerit:& hoc facier qd adolescētē decet:maxime quia nondū curis maioribus detinet:& teipsum mihi expeditius apportabit.Quibus numeris cōsistant versus Dauitici non scripsi,quia nescio.Neq₃ em̄ ex hebraea lingua,quā ignoro:potuit etiā numeros interpres exprimere:ne metri necessitate ab interpretandi veritate amplius q̄ ratio sententiarū sinebat,digredi cogeret.Certis tamen eos constare numeris:credo illis qui eam linguā probe callent.Amauit enim vir ille sanctus musicā piā & in ea studia nos magis ipse q̄ vllus alius author accendit.Habitetis omnes in aeternū in adiutorio altissimi:qui habitatis vnanimes in domo:pater materq₃ fratres filiorū: & cuncti vnius patris filii,memores nostri.

Sancti Augustini ad Florentinā:sanctū propositū illius ob timorē dn̄i cōmendātis:atq₃ admonētis vt si qd ab eo cupiat discere,id qd velit quęrat:libere se ad satisfaciendū exhibēdo Et supbiae vitiū in docendo sollicitissime cauendū esse suadentis. Epistola.CXXXII.

DOminæ eximiæ meritoq; honorabili in Christo ac suscipiédę filię Floren- D
tinæ: Augustin⁹ episcopus in domino saluté. Sanctú propositú tuú & in
Psal.18. uisceratus cordi tuo timor domini castus permanés in sęculum seculi: cu
ram pro te nostram non solum in precibus ad deú: verúetiá in admonitio-
nibus ad teipsam, non mediocriter suscitat. Quod quidem in epistolis me
is quas ad matrem reuerentiæ tuæ, debito mihi cum honore nominandá,
dedi, non semel feci. Sed quia hoc mihi rescribere dignata es: prius te velle
accipere literas meas: tunc demú si quid forte opus esset tibi ex ministerio meo: quod venerá-
do studio tuo: omniumq; taliú quantú possum libera seruitute debere me noui: non te esse ta
citutam & rescribendo insinuaturam: ecce feci qd te voluisse (q̄uis non per te) comperi ne vi
derer tibi ostium fiduciæ inhumaniter claudere, superest vt promas ipsa: si quid ex me quęré-
dum putas. Aut enim scio quod inquisieris & non negabo: Aut ita nescio vt nullo fidei salu-
tisq; detrimento nesciam: & de hoc etiam teipsam si potuero faciá reddita ratióe securá: Aut
certe si & nescio & tamen sciendum est: vel impetrabo a domino ne tibi desim (Nam sæpe offi
cium impertiendi meritum est accipiendi) vel ita tibi respondebo: vt noueris pro hac ipsa re
quam pariter nescimus, ad quem pulsare debeamus. Hęc ideo pręlocutus sum: ne te pro cer-
to speres quicquid a me quæsiueris, auditurá: & cum hoc prouenerit: audacter potius q̄ pru-
dent et me fecisse arbitreris: q; tibi quęrendi si quid voles, facultaté dedi. Hoc enim feci nó do-
ctor perfectus: sed cú docendis perficiendus: domina eximia meritoq; honorabilis in Christo
ac suscipienda filia. Equidé etiam in his rebus quas vtcunq; scio: magis te cupio esse sciétem: E
q̄ scientiæ nostræ indigentem. Neq; enim vt quod scimus doceamus: aliorú ignorantiá opta
re debemus. Multo quippe melius omnes sumus dociles deo: quod vtiq; in illa superna patria
cum in nobis completum fuerit quod promissum est, perficietur: vt nó dicat homo proximo
Hiere.31. suo; Cognosce dominum. Omnes enim cognoscent eum, sicut scriptum est; a minore vsq; ad
maiorem eorum. Et sollicitissime cauendum est in docendo superbiæ vitium: quod in discen
Iacobi.1. do non ita est. Vnde & sancta scriptura nos admonet dicens: Sit omnis homo velox ad audié-
Psal.50. dum: tardus autem ad loquendú. Et ille in psalmo ait: Auditui meo dabis exultationem & læ
titiam: continuoq; subiecit: Et exultabunt ossa humiliata. Vidit enim in audiendo facillime
seruari humilitatem: q̄ difficilis est in docendo: quoniam necesse est vt doctor habeat superio-
rem locú: vbi laboriosum est obtinere ne subrepat elatio. Vides ne quemadmodum periclite
mur a quib⁹ hoc expectaẽ: vt nó solú doctores sim⁹, verúetiá cú sum⁹ hoĩes, diuina doceam⁹?
Sed laború periculorúq; nostrorú singulare é solatiú, cú ita pficitis, vt illo pueniatis: vbi nul-
lius hoĩs doctoris egeatis. Isto aũt periculo nó tm̃ nos: ná ad illú de quo dicturus sum, qd su-
mus nos? Nó ergo nos tm̃ periculo isto: sed etiá ille doctor gẽtiú periclitatú se esse testaẽ cú di-
2.Cor.12. cit: Ne in magnitudĩe reuelationú mearú extollar dat⁹ é mihi stimulus carnis. Vñ & ipe dñs
Matth.23. tumoris huius admirabilis medicus: Nolite ingt ab hominib⁹ vocari rabbi: vnus est em̃ ma-
1.Cor.3. gister vester Christus. Quod retinens idé ipe doctor gentiú dicit: Neq; qui plantat est aliqd,
neq; q rigat, sed qui incrementú dat deus. Hoc & ille meminit: qui in natis mulierum, quanto
magnus erat, tanto se in omnibus humiliabat: indignum se affirmás qui Christi calceaméta
Ioan.3. portaret. Quid em̃ aliud ostédit vbi ait: Qui habet spósam sponsus est: amicus auté spósi stat
& audit eum: & gaudio gaudet propter vocé sponsi? Hic est ille auditus de quo paulo ante có
Psal.50. memoraui in psalmo positum: Auditui meo dabis exultationem & lætitiam: & exultabũt os
sa humiliata. Proinde tanto me certius, tanto solidius, táto sanius gaudere scias de fide & spe
& dilectione tua; quanto minus indigueris non tantú a me quicq̄ discere: sed ab vllo prorsus
hoĩm. Veruntamen quia cú illic essem: te quidé per ætaté verecundante boni parétes & amá
tissimi bonorú studiorú tuorú: quanto pietatis veræq; sapientię ardore flagrares mihi intima
re dignati sũt: & beniuolentissime petierunt ne tibi instruẽdæ in quo opus esset, meá operulá
denegarem, admonendá te his literis credidi: scd̃m supradictas optiones, vt quęras qd vis: ne
sim superfluus si conatus fuero docere qd scis: dú tamé firmissime teneas q; etsi aliquid salu-
briter per me scire potueris: ille te docebit q est interioris hominis magister interior: q in cor-
de tuo tibi ostendit verum esse quod dicitur: Quia neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat:
sed qui incrementum dat deus.

Sancti Augustini ad Italicá: ternis illius literis se respódisse asserétis. Et cur fratres epi
de tribulationibus suis nihil sibi scripserint admirantis. Epistola.CXXXIII.

F 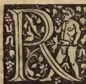
Eligiosissimę atq; i Christi mēbris merito sanctęq; laudabili famulę dei Italicę: Augustinus in dño salutē. Tres eplās tuę benignitatis accepera cū ista rescripsi. Vnā q̄ adhuc meas lfas exigebat: alterā q̄ ad te iā ꝑrue nisse indicabat: tertiā q̄ beniuolētissimā ꝓ nobis curā tuā etiā de domo clarissimi & egregii iuuenis Iuliani,q̄ nr̄is adhęret parietib⁹,cōtinebat. Qua accepta cōtinuo respōdere nō distuli: qa ꝑcutator eximietatis tuę cito se Romā posse mittere scripsit: cuius lr̄is grauiter cōtristati sum⁹: ꝙ ea q̄ illic in vrbe vel circa vrbē gerunt̄,nō nobis insinuare curauit: vt certū apud nos fieret qd̄ incertę famę credere nolebamus. Fratrū quippe literis ante transmissis: q̄uis molesta & du ra: multo tamē leuiora nunciata sunt. Plus sane q̄ dici potest miratus sum: ꝙ nec tāta occasio ne hoīm tuorū fratres sancti epi scripserint: nec epistola tua quicq̄ nobis de tantis tribulatio nibus vestris insinuauerit: quę vtiq; ꝑ viscera charitatis & nostrę sunt: nisi forte faciēdū nō putasti qd̄ nihil ꝓdesse duxisti: aut nos tuis lr̄is moestificari noluisti. Prodest aliqd̄ q̄tū ego ar bitror,etiā ista cognoscere: Primo qa iniustū est gaudere nolle cū gaudētibus: & flere nō velle cū flentibus. Deinde qa tribulatio patientiā operat̄,patiētia ꝓbationē: ꝓbatio spē: spes aūt nō cōfundit: qa charitas dei diffusa est in cordib⁹ nostris ꝑ spūm sanctū q datus est nobis. Absit itaq; vt recusem⁹ audire etiā q̄ amara & tristia sunt erga charissimos nostros. Nescio quo eīn modo minus fit qd̄ patit̄ vnū mēbrū,si cōpatiunt̄ alia mēbra. Nec ipa mali reuelatio fit ꝑ communionem cladis: sed per solatium charitatis: vt q̄uis alii ferendo patiunt̄: alii cognoscē do cōpatiunt̄: cōmunis fit tn̄ tribulatio,quib⁹ ꝓbatio,spes,dilectio,spūsq; communis est. Oēs aūt nos dn̄s cōsolat̄: q & hęc tpalia mala ꝓdixit: & post hęc bona ęterna pmisit. Nec debet cū prœliat̄ infringi q vult post prœliū coronati: vires illo subministrante certātib⁹ q ꝓparat inef fabilia dona victorib⁹. Rescripta illa nostra nō tibi ad nos auferāt scribēdi fiduciā: pserti qa timorē nostrū nō improbabili defensione leniisti. Paruulos tuos resalutam⁹: & in Christo tibi grādescere optamus: q iā in hac ętate cernunt q̄ sit amor huius sęculi periculosus & noxius: atq; vtinā cū magna & dura quatiunt̄,parua & flexibilia corrigant̄. De domo illa qd dicā: nisi benignissimę tuę curę gr̄as agā! Nā eā quā dare possum⁹ nolūt: quā volūt aūt dare nō possu mus. Neq; eīn sicut falso audierūt,a decessore meo relicta est ecclīę: sed inter antiqua ei⁹ ꝓdia possidet̄: & antiquę alteri ecclesię sic coheret: queadmodū ista de qua agitur,alteri.

Ro.12.

Ro.5.

1.Co.12.

Sancti Augustini ad Pāmachiū: causam agnitionis eius absentis simul & dilectionis ex ponentis: & ea de re plurimū exultantis atq; gratulantis: gratulatoriasq; has literas ad eū se misisse contestantis. Epistola.CXXXIIII.

G
Omino eximio & merito suscipiēdo: atq; in Christi viscerib⁹ dilectissimo filio Pāmachio: Augustin⁹ in dño salutē. Bona opa tua Christi gr̄a germi nantia: te nobis in mēbris ei⁹ honorādū: & plane notissimū dilectissimūq; fecerūt. Neq; eīn si quotidie faciē tuā viderē,notior mihi esses: q̄ cū iterio rē tuū pacis decorē pulchrū ac veritatis luce radiātē: in vni⁹ tui facti cā dore cōspexi,cōspexi & agnoui,agnoui & amaui. Huic nūc loquor: huic scribo,dilecto amico meo: q mihi corpore absenti absens innotuit. Verum aūt iā simul eramus: & coniuncti sub vno capite viuebamus: in cuius charitate nisi radicat⁹ esses: non tibi tā dilecta catholica vnitas foret: nec colonos tuos Afros,eo terrarū: vnde Dona tistarum furor exortus est: hoc est in media consolari Numidia cōstitutos tali admoneres al loquio: tanto feruore spūs animates: vt deuotione prōptissima ad sequēdū eligerent: ꝙ te talē ac tantū virum: non nisi agnita veritate sequi cogitarent: & tam longe a te locorū interuallis remoti,irent sub idē caput: atq; in eius membris in ęternum tecū deputarent̄: cuius praece pto tibi temporaliter seruiunt. In hoc ergo tuo facto te cognitū amplectens: exultaui vt gra tularer tibi in Christo Iesu dño nostro: tibiq; has gratulatorias literas mitterē: qualecūq; spe cimē cordis & amoris erga te mei: Neq; eīn amplius potui. Sed quęso ne tu hactenus quicqd te diligo metiaris: perlectā transi hanc epistolā trāsitu inuisibili qui intus fit: & perge cogitan do in pectus meū: & cerne qd illic de te agat̄. Patebit eīn oculo charitatis: cubiculū charitatis quod claudimus aduersus nugas tumultuosas sęculi,cū illic deū adoramus: & videbis ibi de litias lętitię męę de rā bono ope tuo: quas nec lingua effari: nec stylo exprimere valeo: calentes atq; flagrāres in sacrificio laudis ei⁹,quo inspirāre hoc voluisti: & quo adiuuāte potuisti. Gra tias deo sup inenarrabili dono ei⁹. O q̄ multoꝝ tecū pariter senatorū: pariterq; sanctę ecclīę filio

rũ:tale opus desyderamus in Africa:de quali tuo lętamur.Sed illos periculosum est exhortaã ri;tibi securũ est gratulari.Illi eñi forte non faciẽt:& tanq̃ nos in aĩo eorũ vicerint inimici ecclesiæ,decipiendis insidiabuntur infirmis.Tu vero iã fecisti:vñ inimici ecclesiæ liberatis confundanť infirmis.Proinde sufficere visum est vt ip̃e quibus christiano iure potueris:amica fiducia istã epistolã legas.Sic eñi ex tuo facto fieri posse in Africa credũt:qđ forte dũ putãt fieri non posse,pigrescũt. Insidias aũt quas ipi hæretici distorto corde moliuntur:qñ nisi eos arbitratos valere aliqd in possessione Christi aĩo tuo,nec rescribere volui.Audies tñ hæc a fratribus meis:quos plurimũ cõmendo eximietati tuę:ne in tã magna tãq̃ inopinata salute hoĩm de quib⁹ per te catholica mater exultat:asperneris etiã superflua metuentes.

Sancti Augustini ad Seuerũ:quantũ debeať veræ fraternæ charitati ostendentis:& cum eo familiariter de mutua amicitia iocantis. Epistola.CXXXV.

Domino beatissimo atq̃ dulcissimo:venerabili nimiumq̃ desyderabili fratri & consacerdoti Seuero:& q tecũ sunt fratribus: Augustin⁹ & q mecũ sunt fratres in dño salutẽ.Epistola mea quã puexit charissim⁹ filius & cõdiaconus noster Timotheus:iã parata erat pfecturo: qñ filii nři Q̃duultdeus & Gaudentius ad nos venerunt cum literis tuis.Inde factũ est:vt cõtinuo pficiscens:nõ afferret respõsionem meã: qm̃ post illorũ aduẽtũ quãtulũcunq̃ apud nos immoratus est: & pfectur⁹ p horas singulas videbať. H

Sed & si p eum respondissem adhuc debitor forẽ.Nã & tũc q̃ videor respondisse debitor sum: non dico charitatis:quã tanto magis debemus:quãto amplius impenderimus:cuius nos ppetuos debitores ostendit apl'us dicẽs: Nemini quicq̃ debeatis nisi vt inuicẽ diligatis : sed ipsi⁹ epl'æ tuę.Qñ eñi sufficiam tuæ suauitati:tantęq̃ auiditati animi tui,quã mihi lecta nuntiauit?Rẽ quidẽ mihi in te notissimã insinuauit:verũtamẽ etsi nõ mihi rei nouę insinuatrix: noua tñ rescriptorũ exactrix fuit.Miraris fortasse:cur me huius debiti psolutorẽ imparẽ dicam cũ tu de me tã multũ sentias:q me tãq̃ aĩa mea noueris.Sed hoc ipm est qđ mihi magnã difficultatẽ facit respondẽdi literis tuis:qa & quãtus mihi videaris,parco dicere propter verecũdiã tuã.Et vtiq̃ minus dicendo:cũ tu in me tantã laudẽ cõtuleris:qd nisi debitor remanebo? Quod nõ curarẽ:si ea q̃ de me ad me locutus es:nõ ex charitate syncerissima dicta scirem:sed adulatione inimica amicitię.Hoc quippe modo nec debitor fierẽ,qa talia repẽdere nõ deberẽ: sed quãto magis noui q̃ fideli aĩo loq̃ris:tãto magis video quãto debito grauer.Vide autẽ qd mihi cõtingit:vt me quodãmodo ip̃e laudauerim:q me a te fideliter laudatũ dixerim.Sed qd aliud dicerẽ q̃ id qđ de te admonui quẽ nosti?Ecce mihi nouã feci quæstionẽ:quã tu nõ pposuisti:& eã fortassis expectas vt soluã:ita mihi parũ erat q̃ debitor erã;nisi etiam me ampliore debito ipse cumularem:q̃q̃ hoc facile sit ostendere:& si non ostendam,facile tibi videre : & vera infideliter dici posse,& nõ vera fideliter.Qui eñi sic credit vt loquitur:etsi non vera loquitur,fideliter loquiť:q aũt nõ credit q̃ loquiť,etsi vera loq̃tur;infideliter loquiť. Nunquid ego dubito q̃ eadẽ credas quę scripsisti?Quę cũ in me nõ agnosco:potuisti fideliter de me nõ vera dicere:sed nolo te vel beniuolentia sic falli cui beniuolentię debitor sum:quia & tã fideliter & tã beniuole ea quæ vera sunt possem de te dicere:nisi vt supra dixi: verecundiæ tuę parcerẽ.Ego aũt qñ laudor a germanissimo & familiarissimo aĩæ meæ:velut a meipso lauder : sic habeo.Qđ cernis q̃ molestũ sit,etiã vera si dicanť:quanto potius qa etiã cũ sis altera aĩa meæ immo vna sit aĩa tua & mea:sic ĩ me falleris putãdo mihi adesse q̃ desunt:quõ & de se ip̃e vn⁹ homo falli potest?Qđ nõ tm̃ ideo nolo,ne quẽ diligo tu fallaris:verũetiã ne minus ores vt sim qđ iã me esse credis.Nec in eo sum tibi debitor;vt eodẽ pgressu beniuolẽtiæ credã & loquar de te bona,q̃ adhuc & tu tibi deesse cognoscis: sed vt animo tã quidẽ beniuolo ea tamẽ dicam bona tua dona dei de quib⁹ in te cert⁹ sum.Qđ nõ ideo nõ facio ne fallar in eis:sed ne tu a me laudatus,ip̃e te laudasse videaris:& ppter illã iustitię regulã,qa mihi fieri nolo.Qđ si fieri debet:eligo esse debitor q̃diu puto nõ esse faciendũ:Si aũt fieri non debet,nec debitor sum.Sed noui quid mihi ad hæc respondere possis:Ita ista loqueris quasi plixã epistolam tuã de laudibus meis desyderauerim:Absit vt hoc de te credam:sed epistola tua nolo dicere q̃ veris vel q̃ non veris:plena tñ laudib⁹ meis hoc de me vt reprehenderẽ etiã te nolente flagitauit.Nam si quid aliud volebas vt scriberem:largitorem me desyderabas,non redditorem.Porro iustitiæ ordo sic habet:vt debitum prius reddamus:tum deinde cui reddimus,si hoc placet , aliquid & donemus.Q̃q̃ etiã talia qualia desyderasti vt scriberẽ:si diligentius pręcepta dñica cogi-

temus:reddimus potius q̃ donamus:si nemini quicq̃ debendū est nisi vt inuicē diligamus. Ip
sa quippe dilectio exigit debitū:vt fraternæ charitati seruientes/eū qui se adiuuari recte velit
k in quo possumus adiuuem⁹.Sed mi frater & tu credo q̀ noueris quāta sint in manibus meis:
quibus aduersus curas quas nostræ seruitutis necessitas habet:vix mihi paucissimę guttę tē
poris stillant:quas aliis rebus si impendero:contra officiū meū mihi facere videor. Qꝫ eñ vis
vt ad te plixam epistolam scribā:& hoc quidē debeo fateor:debeo prorsus hoc tā dulci:tā syn
ceræ:tā meæ volūtati tuæ:sed quia bonus es amator iustitiæ:inde te admoneo:vt de illa quā
diligis:hoc a me libētius audias.Cernis prius esse quod & tibi & aliis,q̃ quod tibi tantūmodo
debeo:& tēpus ad omnia mihi nō sufficit:quādo nec ad illa quę priora sunt. Vñ oēs charissi
mi & familiarissimi mei:quorū in nomine Christi inter primos mihi ēs:rem facient officii sui
si non solum alia mihi scribēda ipsi non imponāt:verūetiam cæteros quanta possunt authori
tate & sancta benignitate phibeant:ne videar ego durus cū a singulis petita non dedero:dum
ea volo magis reddere quæ omnibus debeo. Deniq; cū sicut speramus & pmissum tenem⁹:ad
nos venerit venerabilitas tua:scies quibus operibus literarū & quātū occupatus sim: & instā
tius facies qđ rogaui:vt & alios quos potueris mihi aliquid aliud scribendū volentes iniūge
re:a me demoliaris. Dominus deus noster impleat cordis tui tam grādem:& tam sanctum si
tum: quem ipse fecit:domine beatissime.

Sancti Augustini ad Felicē & Hilarinū:illos ad perseuerantiam charitatis dei exhortan
tis:Et de accusatione Bonifacii presbyteri se expurgantis. Epistola.CXXXVI.

L
Ominis dilectissimis meritoq; honorādis fratribus Felici & Hilarino: Au
gustinus in domino salutem. Non miror sathanā fidelium animos ptur
bantem:cui resistite permanentes in spe pmissorum dei: qui fallere non po
test:qui nō solum nobis in se credentibus & sperantibus:& in eius charita
te vsq; in finē perseuerantibus polliceri pręmia ęterna dignatus est:verū
etiā tpalia scandala non defutura prædixit:quibus fidē nostrā exerceri &
probari oporteret: Ait enim: Quoniā abūdabit iniquitas: refrigescet cha Matth.24.
ritas multorum: sed continuo subiecit:Qui autē perseuerauerit vsq; in finem:hic saluus erit
Quid ergo mirum si homines seruis dei detrahunt:& qa eorum vitā peruertere non possunt,
famā decolorare conātur:cū ipsum deū & dominū eorū quotidie blasphemate non cessent:cū
eis displicet quicquid contra eorū voluntatem iusto & occulto iudicio facit? Vnde exhortor
prudentiā vestrā domini dilectissimi meritoq; honorādi fratres:vt scripturam dei qui nobis
hæc omnia futura prænuntiauit:& aduersus ea nos firmos esse debere præmonuit:cōtra ho
minum maledica vaniloquia suspitionesq; temerarias corde christianissimo cogitetis. Breui
ter itaq; dico charitati vestræ:Bonifaciū presbyterū in nullo crimine apud me fuisse detectū:
nequaq̃ me de illo tale aliquid credidisse vel credere. Quomodo ergo iuberē de numero pres
byterorum nomen eius auferri:vehementer terrente euangelio:vbi dominus ait: In quo iudi Matth.7.
cio iudicaueritis iudicabimini? Cū enim causa quæ inter illū & spem exorta est:sub diuino exa
mine pendeat secundū placitū eorum:quod vobis si volueritis poterit recitari: quis ego sum
vt audeā dei præuenire sententiā in delendo vel supprimendo eius nomine:de quo nec suspi
cari temere mali aliquid episcopus debui:nec dilucide iudicare homo de occultis hominū po 2.q.1.nomen
tui:cum in ipsis causis sæcularibus quando ad maiorem potestatē refertur arbitrium iudicā
di:manētibus sicuti erāt oibus rebus:expectetur illa sententia:vnde iam nō liceat prouocari:
ne superiori cognitori fiat iniuria: si eius pēdente iudicio aliquid fuerit commutatū? Et vtiq;
multū interest inter diuinā & humanam q̃libet excelsissimā potestatē. Domini dei nostri mi
sericordia nunq̃ vos deserat domini dilectissimi & honorandi fratres.

Sancti Augustini ad Clerū & vniuersam plebē ecclesię Hipponēsis:de his q̃ circa Bonifa
cium pŕbyterū gesta fuerint dolēter enarrātis:ipsosq; ppterea perturbatos paterne cōsolātis.
Epistola.CXXXVII.

M
Ilectissimis fratribus:Clero:seniorib⁹: & vniuersæ plebi ecclesiæ Hipponē
sis:cui seruio in dilectiōe Christi: Augustinus in dño salutem. Vtinā scri
pturæ dei sollicita mente intēdentes:in quibusq; scādalis adiutorio nostri
sermonis nō egeretis: & ille vos potius cōsolaretur qui consolaf & nos:qui
nō solū bona quę sanctis & fidelibus suis est redditurus:verūetiā mala qui
bus erat hic mundus abūdaturus:ante prędixit:ante cōscribēda curauit;

vt bona post sæculi finem secutura certiores expectaremus: q̄ mala similiter prænūtiata ante
Roma.15. sæculi finem ꝓcedentia sentiremꝰ. Vnde & apostolus dicit: Quæcūq; eñ ante scripta sunt: vt
nos doceremur scripta sunt: vt per patiētiam & consolationē scripturarū spem habeamus ad
Matth.13. deum. Quid autē opus erat vt ipse dñs Iesus nō solū diceret: Tūc iusti fulgebūt sicut sol in re-
Matth.18. gno patris sui: qđ post sæculi finem futurū est: verūetiam exclamaret: Væ mundo ab scanda-
lis: nisi vt nobis nō blādiremur venire nos posse ad sedes felicitatis æternæ: nisi tēporalibꝰ ma
Matth.24. lis exercitati nō defecerimus? Quid opus fuit vt diceret: Quoniā abūdabit iniqtas: refrigescet
charitas multorū: nisi vt illi de quibus cōtinuo locutꝰ adiunxit: Qui ꝑseuerauerit vsq; in finē
hic saluus erit: cū hac iniquitatis abundātia refrigescentē charitatē viderent: nō perturbarē-
tur: nō expauescerēt: nō quasi rebus insperatis & inopinatis cōtristati deficerēt: sed potius vi
dētes accidere quę futura prędicta sunt ante finē: patienter ꝑseuerarent vsq; in finē: vt secu-
ri mererenť regnare post finē in ea vita quæ nō habet finē. Proinde charissimi in isto scādalo q̄ N
de Bonifacio presbytero nōnulli ꝑturbantur: non vobis dico vt nō doleatis. Qui enim ista nō
dolent: non est in eis charitas Christi: qui autē etiā de talibus gaudēt: abundat in eis maligni
tas diaboli. Nō quia in memorato presbytero apparuit aliquid qđ dignum dānatione iudica
retur: sed quia duo de domo nostra talem habēt causam: vt vnus eorū sine dubio perditus ha
beatur: & sit alterius fama apud quosdā mala: apud quosdā dubia: etiā si nō sit maculata con-
scientia. Dolete ista: quoniā dolēda sunt. Nō tamē sic: vt eo dolore vestra charitas a bene viuē
do refrigescat: sed potius ad dñm deprecandū inardescat: vt si innocēs est presbyter vester: qđ
magis credo: quia cū sensisset alterius motū impudicū & immundū: nec consentire voluit nec
tacere: cito eum sua diuina sententia manifestatū ministerio ꝓprio repręsentet. Si autē male si
bi conscius: qđ suspicari nō audeo: voluit alterius existimationē lædere: cū eius pudicitiā cō-
taminare nō posset: sicut dixit ipse cū quo habet causam: nō eum ꝑmittat suā occultare nequi
tiam: vt qđ homines inuenire non possunt: de quolibet eoꝝ diuino iudicio propaleť. Cū enim
me causa ista diu cruciasset: nec inuenirē quomodo vnus e duobus cōuinceretur: q̄uis magis
presbytero credidissem: cogitaueram primo sic ambos deo relinquere: donec in vno eorū q mi
hi suspectus erat, aliquid existeret: vnde nō sine iusta & manifesta causa de nostro habitaculo
proiiceretur. Sed cum ꝓmoueri in clericatu: siue illic ꝑ me: siue alibi per literas meas vehemē-
tissime conaretur: ego autē nullo modo adducerer ei homini, de quo tantū mali existimarem
manus ordinationis imponere: aut per cōmendationē meam alicui fratri meo eum subintro-
ducere: turbulētius agere cœpit: vt si ipse in clericatu nō promoueretť: nec presbyter Bonifa-
cius in suo gradu esse ꝑmitteretur. In qua eius ꝓuocatione cum viderē Bonifacium nolle qui
buslibet infirmis & ad suspitionem ꝓpensis de suæ vitæ dubitatiōe scandalū fieri: paratūq; es
se honoris sui apud homines dānū ꝑpeti potius: q̄ in ea cōtentione in qua non possit ignorā
tibus & dubitantibus vel ad male suspicandū procliuioribus suā demōstrare cōscientiā: vsq;
ad ecclesię ꝑturbationem inaniter progredi: elegi aliqd medium: vt certo placito se ambo con
stringerēt ad locū sanctū se pergituros: vbi terribiliora opera dei non sanam cuiusq; conscien
tiam multo facilius aperirent: & ad confessionem vel poena vel timore cōpellerenť. Vbiq; qui
dem deus est: & nullo cōtinetur vel includitur loco: qui cōdidit omnia: & eū a veris adorato- O
ribus in spiritu & veritate oportet adorari: vt in occulto exaudiens: in occulto etiā iustificet:
& coronet. Veruntamē ad ista quę hoībus visibiliter nota sunt: quis potest eius cōsilium ꝑscru
tari: quare in aliis locis hęc miracula fiant: in aliis nō fiant? Multis enim notissima est sanctitas
loci: vbi beati Felicis Nolēsis corpus conditum est: quo volui vt pergerēt: quia inde nobis faci
lius fideliusq; scribi potest quicquid in eorū aliquo diuinitꝰ fuerit propalatū. Nam & nos no-
uimus Mediolani apud memoriā sanctorū: vbi mirabiliter & terribiliter dęmones confitētur
furem quendā qui ad eū locum venerat vt falsum iurādo deciperet: cōpulsum fuisse confiteri
furtū: & qđ abstulerat reddere. Nūquid nō & Aphrica sanctoꝝ martyrū corporibꝰ plena est?
1.Corin.12. Et tñ nusq̄ hic scimus talia fieri. Sicut enim (qđ apostolus dicit) nō oēs sancti habēt dona cu-
rationum: nec oēs habēt diiudicationē spirituū: ita nec in oībus memoriis sanctorum ista fieri
voluit ille qui diuidit ꝓpria vnicuiq; prout vult. Quapropter cū ego noluissem hunc grauis
simū dolorem cordis mei vobis ꝑferri in notitiam: ne vos atrociter & inaniter cōtristādo tur-
barem: fortassis ideo deus noluit vos latere: vt nobiscū oratiōibus incūbatis: vt qđ ipse in hac
2.q.1.nomen causa nouit: nos autem nosse non possumus: etiā nobis manifestare digneť. Nomē autē pres-
byteri ꝓpterea non ausus sum de numero collegarū eius vel supprimere vel delere: ne diuinæ

potestati sub cuius examine causa adhuc pēdet/ facere videret iniuriā: si illius iudicium meo velle iudicio praeuenire: qd nec in negotiis saecularibus iudices faciūt: quādo causę dubitatio ad maiorē potestatē refertur: vt pendente relatione aliqd audeāt cōmutare. Et in episcoporū concilio constitutū est: nullū clericum qui nondū conuictus sit: suspēdi a cōmunione debere: nisi ad causam suā examinandā se non praesentauerit. Bonifacius tamē hanc humilitatē suscepit: vt nec literas acciperet quib⁹ in peregrinatione honorē suū quaereret: vt in eo loco vbi ambo ignoti sunt: circa ambos aequalitas seruaret. Et nūc si vobis placet vt nomē eius non recitetur: ne his qui ad ecclesiā accedere nolūt (sicut ait apostolus) demus occasionē quęrētibus occasionē: non erit nostrū hoc factū: sed eorū quorū causa fuerit factū. Quid enim obest homini: q ex illa tabula nō vult eū recitari humana ignorātia: si de libro viuorū nō eū delet iniqua cōscientia? Proinde fratres mei qui timetis deū: memētote qd ait apostolus Petr⁹: Quoniā aduersarius vester diabolus tanq̄ leo rugiens circuit quaerēs quē deuoret. Quē nō potest deuorare se seductū ad nequitiā: famā ipsius inquinare conat: vt si fieri potest, opprobriis hominū: & malarū linguarū detractione deficiat: & sic in eius fauces ruat. Si autem nec famā innocentis maculare potuerit: hoc ei psuadere tētat: vt p maliuolas suspitiōes de fratre suo iudicet: & sic ab illo implicatus absorbeat. Et quis oēs eius captiones & circūuentiones vel cōprehēdere vel enumerare sufficiat? Aduersus tamen hęc tria quę ad causam pręsentē pertinēt: prius ne mala exempla imitādo ad nequitiā seducamini: ita vos per apostolū alloquitur deus: Ne sitis iugum ducētes cū infidelibus. Quae em̄ participatio iustitiae cū iniquitate? Aut quae societas luci ad tenebras? Itē alio loco: Nolite (inquit) seduci: Corrūpūt mores bonos colloquia mala: Sobrii estote: iusti: & nolite peccare. Vt autē linguis detrahentiū nō deficiatis: sic per pphetā dominus dicit: Audite me q scitis iudiciū populus meus in quorū cor de lex mea est: opprobria hominū nolite metuere: & detractione eorū ne superemini: nec q vos spernāt magni duxeritis. Sicut em̄ vestimētū ita p tēpus absument: & sicut lana a tinea comedent: iustitia autē mea in aeternū manet. Iam vero ne maliuolo animo de seruis dei falsa suspicādo pereatis: illud apostolicum recordamini vbi ait: Nolite ante tēpus iudicare quicq̄: donec veniat domin⁹: & illuminet abscōdita tenebrarū: & manifestet cogitationes cordis: & tunc laus erit vnicuiq̄ a deo. Et itē illud qd scriptū est: Quae manifesta sunt vobis: quae autē occulta sunt domino deo vestro. Manifestū est quidē: quia ista in ecclesia nō accidūt sine graui tristitia sanctorum atq̄ fideliū: verūtamen cōsoletur nos qui cuncta praedixit: atq̄ vt abundantia iniquitatis non refrigescamus: sed vsq̄ in finem pseuerem⁹: vt salui esse possim⁹: admonuit. Nam quantū ad me attinet et si est in me quārulacūq̄ charitas Christi: quis vestrū infirmat & ego nō infirmor? Quis scādalizatur & ego non vror? Nolite itaq̄ augere cruciatus meos deficiendo: vel in suspitionib⁹ falsis: vel in peccatis alienis: Nolite obsecro vos: ne dicā de vobis: Et sup dolores vulnerū meorum addiderunt. Nam illi qui gaudent de istis doloribus nostris: de quibus in psona corporis Christi tanto ante praedictū est: Aduersus me insultabāt qui sedebāt in porta: & in me psallebāt q bibebāt vinū: valde tolerabili⁹ sustinent: p quib⁹ tñ etiā ipsi orare & bonū eis velle disci mus. Ad qd em̄ aliud sedēt isti: & qd aliud captāt: nisi vt quisq̄ episcopus vel clericus vel monachus vel sanctimonialis ceciderit: oēs tales esse credāt: sed nō oēs posse manifestari? Et tamē ipsi cū aliqua maritata inuenit adultera: nec piciunt vxores suas: nec accusant matres suas. Cū aūt de aliqbus qui sanctū nomē pfitent: aliqd criminis vel falsi sonuerit, vel veri patuerit: instant: satagūt: ambiūt vt de oībus hoc credatur. Hos ergo de nostris doloribus suauitatem suae malae linguę captantes: facile est vt illis canibus comparemus: si forte in malo intelligēdi sunt: qui lingebant vulnera pauperis illius: qui ante ianuā diuitis iacebat: & quousq̄ veniret ad requiē sinus Abrahae: laboriosa & indigna omnia tolerabat. Vos me nolite amplius cruciare: qui aliquā spem habetis ad deū: Vos nolite illa vulnera quę illi lingebāt multiplicare: Vos pro quibus periclitamur omni hora habētes foris pugnas: intus timores: periculū in ciuitate: periculū in deserto: periculū ex gentibus: periculū in falsis fratribus: scio quia doletis. Sed nūquid acrius q̄ ego? Scio quia conturbati estis: & timeo ne inter linguas maledicorū deficiatis & pereat infirmus pp̄ter quē Christus mortuus est. Nō ex vobis increscat dolor noster: qa nō culpa nostra factus est vester. Nā hoc est qd praecauere conatus sum: vt si fieri posset hoc malum nec vitandū negligeretur: nec in vestram notitiam perferretur: vbi infructuose cruciarētur firmi: & periculose turbarentur infirmi. Sed qui hoc cognito permisit vos tentari: det vobis vires sustinendi: & erudiat vos ex lege sua: Doceat vos & mitiget a diebus malignis: do

Margin notes: 2.Corin.6. — xi.q.3.quid obest. — P — 1.Petri.5. — 2.Corin.6. — 1.Corin.15. — Esa.51. — 1.Corin.4. — Q — 2.Corin.11. — Psal.68. — R — Luce.16. — 2.Corin.7. & .11. — Psal.93.

nec fodiatur peccatoris fouea. Audio nõnullos vestrũ hic amplius cõtristari q̃ de lapsu duorũ
illorũ diaconorũ: qui ex parte Donati venerãt: tanq̃ disciplinę Proculiani insultauerũt: velut
gloriãtes de nobis: q ex nostra disciplina nihil tale in clericis extitisset. Qđ quicquid fecistis: fa
Hiere.9. teor vobis non bene fecistis. Ecce docuit nos deus: vt qui gloriat̃ in domino glorieẽ. Nec obii-
ciatis hæreticis: nisi quia nõ sunt catholici: ne similes eis sitis qui nõ habendo qđ in causa suæ
diuisionis defendãt: nõ nisi hominũ crimina colligere affectãt: & ea ipsa plura falsissime iactãt
vt quia ipsam diuinæ scripturæ veritatẽ: qua vbiq diffusa Christi ecclesia cõmẽdatur: crimi
nari & obscurare nõ possunt: homines per quos prædicatur adducãt in odium: de quibus &
fingere quicquid in mentem venerit possunt. Vos autẽ non ita didicistis Christũ: si tñ illũ au
distis: & in illo docti estis. Ipse quippe fideles suos securos fecit etiã de dispensatoribus malis: ma
Matth.23. la sua faciẽtibus: & bona eius loquentibus: vbi ait: Quæ dicũt facite: q̃ autẽ faciũt: facere noli-
1.Corin.9. te: dicunt eñ & nõ faciunt. Orate quidẽ pro me: ne forte aliis prædicãs ipse reprobus inue S
47.distinc. niar. Verũtamen cũ gloriamini: non in me: sed in domino gloriamini. Quantũlibet eñ vigi-
quãtũlibet. let disciplina domus meæ: homo sum: & inter homines viuo: nec mihi arrogare audeo: vt do-
Geñ.9. mus mea melior sit q̃ arca Noe: vbi tamẽ inter octo homines reprobus vnus inuẽtus est: Aut
Geñ.21. melior sit q̃ domus Abrahæ: vbi dictũ sit: Eiice ancillã & filium eius: Aut melior sit q̃ domus
Malachiæ.1. Isaac: cui de duobꝰ geminis dictum est: Iacob dilexi: Esau odio habui: Aut melior sit q̃ domus
Gene.49. ipsius Iacob: vbi lectũ patris filius incestauit: Aut melior sit q̃ domus ipsius Dauid: vbi filius
2.Reg.13. eius cũ sorore cõcubuit: cuius alter filius contra patris tam sanctã mansuetudinẽ rebellauit:
Aut melior sit q̃ cohabitatio Pauli apostoli: qui tamen si inter oẽs bonos habitaret: nõ diceret
2.Corin.7. qđ superius cõmemoraui: Foris pugnæ: intus timores: nec diceret cũ de sanctitate & fide Ti-
Phil'.2. mothei loqueretur: Neminẽ habeo qui germane de vobis sollicitus sit: Omnes sua quęrũt: nõ
quæ sunt Iesu Christi: Aut melior sit q̃ cohabitatio ipsius domini Christi: in qua vndecim bo
ni perfidũ & furem Iudam tolerauerũt: Aut melior sit postremo q̃ coelum: vnde angeli cecide
47.distinc. runt. Simpliciter autẽ fateor charitati vestrę corã dño deo nostro: qui testis est super animam
quãtũlibet. meam: ex quo deo seruire coepi: quomodo difficile sum expertꝰ meliores q̃ qui in monasteriis
profecerũt: ita non sum expertꝰ peiores q̃ qui in monasteriis ceciderunt: Ita vt hinc arbitrer in
Apoc.22. apocalypsi scriptum: Iustus iustior fiat: & sordidus sordescat adhuc. Quapropter etsi contri-
stamur de aliquibus purgamentis: consolamur tamen etiam de pluribus ornamentis. Nolite
ergo propter amurcam: qua oculi vestri offenduntur: torcularia detestari: vnde apothecę do
minicę fructu olei luminosioris implent̃. Domini dei nostri misericordia vos aduersus omnes
insidias inimici in sua pace custodiat dilectissimi fratres.

Sancti Augustini ad Clerũ & vniuersam plebem Hipponẽsem: Ipsos ne absentiam suã mo
leste ferant obsecrantis: Et eos ad vnanimitatẽ & patientiã exhortãtis. Ep'la.CXXXVIII. T

Ilectissimis fratribus conclericis & vniuersę plebi: Augustinus in domino
salutem. In primis peto charitatẽ vestrã: & per Iesum obsecro: ne vos mea
cõtristet absentia corporalis. Nã spiritu & cordis affectu puto vos nõ du
bitare nullo modo me a vobis posse discedere: q̃uis me amplius cõtristet q̃
forte vos ipsos: q infirmitas mea sufficere non potest omnibus curis quas
de me exigũt mẽbra Christi: quibus me & timor eiꝰ & charitas seruire cõ-
pellit. Illud enim nouerit dilectio vestra: nunq̃ me absentem fuisse licẽtio-
sa libertate: sed necessaria seruitute: quę sępe sanctos fratres & collegas meos: etiã labores ma-
rinos & transmarinos compulit sustinere: a quibus me semper non indeuotio mentis: sed mi-
nus idonea valitudo corporis excusauit. Proinde dilectissimi fratres sic agite: vt qđ ait aposto
lus: siue adueniens & videns vos: siue absens audiam de vobis: quia statis in vno spiritu: vno
Phil'.1. animo collaborãtes fidei euangelicę. Si vos aliqua molestia tẽporalis exagitat: ipsa vos magis
admonere debet. quẽadmodũ de illa vita cogitare debeatis: vbi sine aliquo labore viuatis: eua
dentes non molestas angustias tẽporis parui: sed horrendas poenas ignis æterni. Nam si mo-
do tanta cura: tanta intentione: tanto labore agitis ne in aliquos cruciatus transitorios incida
tis: quantum vos oportet esse sollicitos: vt sempiternas miserias fugiatis! Et si mors sic time-
tur: quæ finit temporalem laborem: quomodo timenda est quæ mittit in æternum dolorem!
Et si delitiæ sæculi huius breues & sordidæ sic amantur: quanto vehementius futuri sæcu-
li gaudia pura & infinita quærenda sunt! Ista cogitantes nolite esse pigri in operibus bonis:
vt ad vestri seminis messem suo tempore veniatis. Nuntiatum enim est mihi q morem ve-

ſtrum de veſtiendis pauperibꝰ fueritis obliti:ad quã miſericordiã cũ præſens eſſem vos exhortatus ſum:& nunc exhortor:ne vos vincat & pigros faciat cõtritio huius mũdi: cui talia videtis accidere:qualia dominus & redẽptor noſter qui mentiri nõ poteſt/vẽtura prædixit.Nõ ſolum ergo nõ deberis minus facere opera miſericordię:ſed etiam debetis amplius q̃ ſoletis.Sicut enim ad loca munitiora feſtinãtius migrant:qui ruinã domus vident contritis parietibꝰ imminere:ſic corda chriſtiana quanto magis ſentiunt mundi huius ruinam crebreſcentibus tribulationibus propinquare:tãto magis debẽt bona quę in terra recõdere diſponebãt: in theſaurum cœleſtẽ impigra celeritate transferre:vt ſi aliquis humanus caſus acciderit: gaudeat qui de loco ruinoſo emigrauit.Si autem nihil tale fuerit ſubſecutum:non triſtetur: qui quandoq; moriturus/immortali domino ad quem venturus eſt,bona ꝓpria cõmendauit.Itaq; fratres mei dilectiſſimi ex eo qđ quiſq; habet ſecundũ ſuas vires:quàs ipſe nouit: facite qđ ſoletis alacriore animo q̃ ſoletis:& inter omnes ſæculi huiꝰ moleſtias:apoſtolicam exhortationẽ corde retinete:vbi ait:Dominus in ꝓximo eſt:nihil ſolliciti fueritis.Talia mihi de vobis nuntientur:quibus nouerim:nõ ꝓpter meã pſentiam:ſed ꝓpter dei pręceptũ qui nunq̃ eſt abſens,vos ſolere facere:qđ multis annis me præſente:& aliquãdo etiã me abſente feciſtis.Dominus vos in pace conſeruet:& dilectiſſimi fratres orate pro nobis. Phil.4.

Audacis ad beatũ Auguſtinum:in primis gratias habentis ꝙ libenter ſui ſumpſerit tentamenta ſermonis:& deinde ꝙ minus de deſyderato ſapientiæ theſauro acceperit conquerẽtis: Ac poſt Auguſtini commendationẽ: optantis atq; petentis vt abundantius ſapiẽtiæ floribus paſcatur & viui fontis hauſtibus irrigetur. Epiſtola.CXXXIX.

V DOmino vere prædicabili ac nimiũ ſuſcipiendo: omniq; laudũ genere ꝓſequendo patri Auguſtino:Audax in domino ſalutẽ.Habeo gratiam beatitudini tuæ:ꝙ libẽter mei ſumpſeris tẽtamenta ſermonis.Tunc enim bonę fidei filiis datur audacia:cum paterni fontis imbribus fuerit irrorata.Prouocaui itaq; dulcis antiſtites:nõ vt prælargi pectoris puſillũ libamẽ acciperem:ſed vt ingens diuitis vbertim flumen haurirem.Theſaurũ ſapientiæ deſyderaui:ſed minus accepi q̃ volui:licet minus nõ debet dici:ſed munus qđ oraculũ legis cõtulerit Auguſtinus:ſacrator iuſtitiæ:inſtaurator ſpiritalis gloriæ:diſpenſator ſalutis æternæ:tam tibi mũdanus orbis notus eſt q̃ notatus: tam tu ei cognitus q̃ ꝓbatus. Opto itaq; ſapientiæ floribus paſci:& viui fontis hauſtibus irrigari:Pręſta cupienti qđ vtriq; ꝓſit.Poteſt eñ ſeminudi roboris velamẽ genitale viridari:ſi meruerit tuis ſenſim fluentis augeri.Itaq; humilitatis meæ pręſentiã ſpondeo nõ tam ſtylo q̃ voto:ſi venerabilitatis tuę ſcripta prouiſu relegero.Diuina te clementia tueatur annis innumeris domine venerabilis. Cur mihi fons orbis paruo ſermone meauit?An minus apta ſuis ſperauit corda fluẽtis?Cum pateat mẽs omnis aquis ſpecterq; loquacem Relligionis opem:gratos dat ſenſibus imbres:Expectat quos plena fides Chriſti de ſtipite pendens.

Sancti Auguſtini ad Audacem:rationẽ quare epiſtolã eius lętus acceperit: & cur longam epiſtolã ad reſpondendum non cõſcripſerit aſſignãtis:breuiterq; verbis illius quibus ſe commendauit:ac petitioni ipſius reſpondentis. Epiſtola.CXL.

X DOmino dilectiſſimo & in Chriſto prædicando nimiſq; deſyderabili fratri Audaci:Auguſtinus in domino ſalutẽ. Breuẽ epiſtolã tuã ſed plane vehementẽ flagitatricẽ prolixę epiſtolę meæ:nõ inuitus:immo etiã lætus accepi.Nõ ꝙ facile ſufficerem auiditati:ſed ꝙ gratularer charitati tuę:quia etſi nõ de idoneo expetis:bonũ eſt tamẽ qđ expetis.Et ad lõgã quidẽ epiſtolam cõſcribẽdã magis mihi otiũ q̃ facultas deeſt: occupatiſſimo ſcilicet eccleſiaſticis curis:a quibus paucule tẽporũ ſtillæ vix recreant vel cogitãtẽ aliqd:vel ea quę magis vrgent:& mihi videnẽ pluribus profutura:dictantẽ:vel reficientẽ corporis vires noſtrę neceſſarias ſeruituti.Nã verba nõ deſunt:qbus poſſit multa charta cõpleri ſed qđ a nobis in eadẽ ſermonis ꝓlixitate deſyderas:ad hoc me idoneũ nõ eſſe reſpondeo.Theſaurũ eñ ſapientię te deſyderaſſe dixiſti:ſed minus accepiſſe q̃ voluiſti:cũ ego ex illo theſauro mẽdicabũda prece quotidianã ſtipem rogẽ vixq; impetrẽ.Oraculũ autẽ legis quomodo ſum de cuiꝰ locis atq; abditis penetralibꝰ neſcio lõge plura q̃ ſcio:eiuſq; multiplices ſinus opacoſq; receſſus adire ac penetrare non valeo ſicut volo:& me nõ aliud q̃ minꝰ dignũ eẽ cognoſco?Porro ſacrator iuſtitiæ qs ego:cui me ſacratũ eſſe ꝑmagnũ eſt?Iam vero ꝙ inſtauratorẽ ſpiritalis

nec fodiatur peccatoris fouea. Audio nõnullos vestrũ hic amplius cõtristari q̃ de lapsu duorũ
illorũ diaconorũ: qui ex parte Donati venerãt: tanq̃ disciplinę Proculiani insultauerũt: velut
gloriãtes de nobis: ꝙ ex nostra disciplina nihil tale in clericis extitisset. Qđ quicũq; fecistis: fa-
Hiere.9. teor vobis non bene fecistis. Ecce docuit nos deus: vt qui gloriaẽ in domino glorieẽ. Nec obil-
ciatis hæreticis: nisi quia nõ sunt catholici: ne similes eis sitis qui nõ habendo qđ in causa suæ
diuisionis defendãt: nõ nisi hominũ crimina colligere affectãt: & ea ipsa plura falsissime iactãt
vt quia ipsam diuinæ scripturæ veritatẽ: qua vbiq; diffusa Christi ecclesia cõmẽdatur: crimi-
nari & obscurare nõ possunt: homines per quos prædicatur adducãt in odium: de quibus &
fingere quicquid in mentem venerit possunt. Vos autẽ non ita didicistis Christũ: si tñ illũ au
distis: & in illo docti estis. Ipse q̃ppe fideles suos securos fecit etiã de dispensatoribus malis: ma
Matth.23. la sua faciẽtibus: & bona eius loquentibus: vbi ait: Quæ dicũt facite: q̃ autẽ faciũt: facere noli-
1.Corin.9. te: dicunt eñ & nõ faciunt. Orate quidẽ pro me: ne forte aliis prædicãs ipse reprobus inue- S
47.distinc. niar. Verũtamen cũ gloriamini: non in me: sed in domino gloriamini. Quantũlibet eñ vigi-
quãtũlibet. let disciplina domus meæ: homo sum: & inter homines viuo: nec mihi arrogare audeo: vt do-
Geñ.9. mus mea melior sit q̃ arca Noe: vbi tamẽ inter octo homines reprobus vnus inuẽtus est: Aut
Geñ.21. melior sit q̃ domus Abrahæ: vbi dictũ sit: Eiice ancillã & filium eius: Aut melior sit q̃ domus
Malachiæ.1. Isaac: cui de duob⁹ geminis dictum est: Iacob dilexi: Esau odio habui: Aut melior sit q̃ domus
Gene.49. ipsius Iacob: vbi lectũ patris filius incestauit: Aut melior sit q̃ domus ipsius Dauid: vbi filius
2.Reg.13. eius cũ sorore cõcubuit: cuius alter filius contra patris tam sanctã mansuetudinẽ rebellauit:
Aut melior sit q̃ cohabitatio Pauli apostoli: qui tamen si inter oẽs bonos habitaret: nõ diceret
2.Corin.7. qđ superius cõmemoraui: Foris pugnæ: intus timores: nec diceret cũ de sanctitate & fide Ti-
Phil.2. mothei loqueretur: Neminẽ habeo qui germane de vobis sollicitus sit: Omnes sua quęrũt: nõ
quæ sunt Iesu Christi: Aut melior sit q̃ cohabitatio ipsius domini Christi: in qua vndecim bo
ni perfidũ & furem Iudam tolerauerũt: Aut melior sit postremo q̃ coelum: vnde angeli cecide
47.distinc. runt. Simpliciter autẽ fateor charitati vestrę corã dño deo nostro: qui testis est super animam
quãtũlibet. meam: ex quo deo seruire coepi: quomodo difficile sum expert⁹ meliores q̃ qui in monasteriis
profecerũt: ita non sum expert⁹ peiores q̃ qui in monasteriis ceciderunt: Ita vt hinc arbitrer in
Apoc.22. apocalypsi scriptum: Iustus iustior fiat: & sordidus sordescat adhuc. Quapropter etsi contri-
stamur de aliquibus purgamentis: consolamur tamen etiam de pluribus ornamentis. Nolite
ergo propter amurcam: qua oculi vestri offenduntur: torcularia detestari: vnde apothecę do
minicę fructu olei luminosioris implenẽ. Domini dei nostri misericordia vos aduersus omnes
insidias inimici in sua pace custodiat dilectissimi fratres.

Sancti Augustini ad Clerũ & vniuersam plebem Hipponẽsem: Ipsos ne absentiam suã mo
leste ferant obsecrantis: Et eos ad vnanimitatẽ & patientiã exhortãtis. Epl'a.CXXXVIII. T

Dilectissimis fratribus conclericis & vniuersę plebi: Augustinus in domino
salutem. In primis peto charitatẽ vestrã: & per Iesum obsecro: ne vos mea
cõtristet absentia corporalis. Nã spiritu & cordis affectu puto vos nõ du
bitare nullo modo me a vobis posse discedere: q̃uis me amplius cõtristet q̃
forte vos ipsos: ꝙ infirmitas mea sufficere non potest omnibus curis quas
de me exigũt mẽbra Christi: quibus me & timor ei⁹ & charitas seruire cõ-
pellit. Illud enim nouerit dilectio vestra: nunq̃ me absentem fuisse licẽtio-
sa libertate: sed necessaria seruitute: quę sępe sanctos fratres & collegas meos: etiã labores ma-
rinos & transmarinos compulit sustinere: a quibus me semper non indeuotio mentis: sed mi-
nus idonea valitudo corporis excusauit. Proinde dilectissimi fratres sic agite: vt qđ ait aposto
lus: siue adueniens & videns vos: siue absens audiam de vobis: quia statis in vno spiritu: vno
Phil.1. animo collaborãtes fidei euangelicę. Si vos aliqua molestia tẽporalis exagitat: ipsa vos magis
admonere debet. quẽadmodũ de illa vita cogitare debeatis: vbi sine aliquo labore viuatis: eua
dentes non molestas angustias tẽporis parui: sed horrendas poenas ignis æterni. Nam si mo-
do tanta cura: tanta intẽtione: tanto labore agitis ne in aliquos cruciatus transitorios incida
tis: quantum vos oportet esse sollicitos: vt sempiternas miserias fugiatis? Et si mors sic time-
tur: quæ finit temporalem laborem: quomodo timenda est quæ mittit in æternum dolorem?
Et si delitiæ sæculi huius breues & sordidæ sic amantur: quanto vehementius futuri sæcu-
li gaudia pura & infinita quærenda sunt? Ista cogitantes nolite esse pigri in operibus bonis:
vt ad vestri seminis messem suo tempore veniatis. Nuntiatum enim est mihi ꝙ morem ve-

ſtrum de veſtiendis pauperib⁹ fueritis obliti:ad quã miſericordiã cũ præſens eſſem vos exhor
tatus ſum:& nunc exhortor:ne vos vincat & pigros faciat cõtritio huius mũdi: cui talia vi-
detis accidere:qualia dominus & redẽptor noſter qui mentiri nõ poteſt/ vẽtura prædixit. Nõ
ſolum ergo nõ debetis minus facere opera miſericordię:ſed etiam debetis amplius q̃ ſoletis. Si
cut enim ad loca munitiora feſtinãtius migrant:qui ruinã domus vident contritis parietib⁹
imminere:ſic corda chriſtiana quanto magis ſentiunt mundi huius ruinam crebreſcentibus
tribulationibus propinquare:tãto magis debẽt bona quę in terra recõdere diſponebãt: in the
ſaurum cœleſtẽ impigra celeritate transferre:vt ſi aliquis humanus caſus acciderit: gaudeat
qui de loco ruinoſo emigrauit. Si autem nihil tale fuerit ſubſecutum:non triſtetur: qui quan
doq; moriturus/ immortali domino ad quem venturus eſt,bona ꝓpria cõmendauit. Itaq; fra-
tres mei dilectiſſimi ex eo qđ quiſq; habet ſecundũ ſuas vires:quas ipſe nouit: facite qđ ſoletis
alacriore animo q̃ ſoletis:& inter omnes ſæculi hui⁹ moleſtias:apoſtolicam exhortationẽ cor-
de retinete:vbi ait:Dominus in ꝓximo eſt:nihil ſolliciti fueritis. Talia mihi de vobis nuntien Phil.4.
tur:quibus nouerim:nõ ꝓpter meã pſentiam:ſed ꝓpter dei pręceptũ qui nunq̃ eſt abſens, vos
ſolere facere:qđ multis annis me præſente:& aliquãdo etiã me abſente feciſtis. Dominus vos
in pace conſeruet:& dilectiſſimi fratres orate pro nobis.

Audacis ad beatũ Auguſtinum:in primis gratias habentis q; libenter ſui ſumpſerit tenta
menta ſermonis:& deinde q; minus de deſyderato ſapientiæ theſauro acceperit conquerẽtis:
Ac poſt Auguſtini commendationẽ: optantis atq; petentis vt abundantius ſapiẽtiæ floribus
paſcatur & viui fontis hauſtibus irrigetur. Epiſtola.CXXXIX.

V D Omino vere prædicabili ac nimiũ ſuſcipiendo: omniq; laudũ genere pſe-
quendo patri Auguſtino:Audax in domino ſalutẽ. Habeo gratiam beati-
tudini tuæ:q; libẽter mei ſumpſeris tẽtamenta ſermonis. Tunc enim bonę
fidei filiis datur audacia:cum paterni fontis imbribus fuerit irrorata. Pro
uocaui itaq; dulcis antiſtites:nõ vt prælargi pectoris puſillũ libamẽ accipe
rem:ſed vt ingens diuitis vbertim flumen haurirem. Theſaurũ ſapientiæ
deſyderaui:ſed minus accepi q̃ volui:licet minus nõ debet dici:ſed munus
qđ oraculũ legis cõtulerit Auguſtinus:ſacrator iuſtitiæ:inſtaurator ſpiritalis gloriæ:diſpen-
ſator ſalutis æternæ:tam tibi mũdanus orbis notus eſt q̃ notatus: tam tu ei cognitus q̃ ꝓba-
tus. Opto itaq; ſapientiæ floribus paſci:& viui fontis hauſtibus irrigari:Pręſta cupienti qđ
vtriq; ꝓſit. Poteſt eñ ſeminudi roboris velamẽ genitale viridari:ſi meruerit tuis ſenſim fluen-
tis augeri. Itaq; humilitatis meæ pręſentiã ſpondeo nõ tam ſtylo q̃ voto:ſi venerabilitatis tuę
ſcripta prouiſu relegero. Diuina te clementia tueatur annis innumeris domine venerabilis.
Cur mihi fons orbis paruo ſermone meauit? An minus apta ſuis ſperauit corda fluẽtis? Cum
pateat mẽs omnis aquis ſpectetq; loquacem Religionis opem:gratos dat ſenſibus imbres:Ex-
pectat quos plena fides Chriſti de ſtipite pendens.

Sancti Auguſtini ad Audacem:rationẽ quare epiſtolã eius lętus acceperit: & cur longam
epiſtolã ad reſpondendum non cõſcripſerit aſſignãtis:breuiterq; verbis illius quibus ſe com
mendauit:ac petitioni ipſius reſpondentis. Epiſtola.CXL.

X D Omino dilectiſſimo & in Chriſto prædicando nimiũq; deſyderabili fratri
Audaci:Auguſtinus in domino ſalutẽ. Breuẽ epiſtolã tuã ſed plane vẽ
hementẽ flagitatricẽ prolixę epiſtolę meæ:nõ inuitus:immo etiã lætus ac
cepi. Nõ q; facile ſufficerem auiditati:ſed q; gratularer charitati tuę:quia
etſi nõ de idoneo expetis:bonũ eſt tamẽ qđ expetis. Et ad lõgã quidẽ epiſto
lam cõſcribẽdã magis mihi otiũ q̃ facultas deeſt: occupatiſſimõ ſcilicet ec
cleſiaſticis curis:a quibus paucula tẽporũ ſtillæ vix recreant vel cogitãtẽ
aliqđ:vel ea quę magis vrgent:& mihi videnẽ pluribus profutura:dictantẽ:vel reficientẽ cor
poris vires noſtrę neceſſarias ſeruituti. Nã verba nõ deſunt:qbus poſſit multa charta cõpleri
ſed qđ a nobis in eadẽ ſermonis ꝓlixitate deſyderas:ad hoc me idoneũ nõ eſſe reſpondeo. The
ſaurũ eñ ſapientię te deſyderaſſe dixiſti:ſed minus accepiſſe q̃ voluiſti:cũ ego ex illo theſauro
mẽdicabũda prece quotidianã ſtipem rogẽ vixq; impetrẽ. Oraculũ autẽ legis quomodo ſum:
de cui⁹ locis atq; abditis penetralib⁹ neſcio lõge plura q̃ ſcio:eiuſq; multiplices ſinus opacoſq;
receſſus adire ac penetrare non valeo ſicut volo:& me nõ aliud q̃ min⁹ dignũ eẽ cognoſco? Por
ro ſacrator iuſtitiæ qs ego:cui me ſacratũ eſſe ꝑmagnũ eſt? Iam vero q; inſtauratorẽ ſpiritalis

glorię me appellas:da veniã:multum cui loquaris ignoras.Ipse quippe adhuc in hac gloria sic instauror:vt de die in diem nõ solum quãtum accedam:sed vtrum omnino aliquid accedã lateremefatear. Dispensator plane salutis aeternae:cũ caeteris innumerabilibus conseruis meis
1.Corin.9. sum.Qđ si volens facio:mercedẽ habeo.Si autem inuitus:tantũ dispensatio mihi credita est.
Neq̃ enim esse salutis illius dispensatorẽ per verbum ac sacramentũ iam:hoc est etiã esse parti
1.Cor.4. cipem.Nã si per bonos nõ dispensaret:nõ recte apostolus diceret:Imitatores mei estote:sicut & ego Christi.Rursus si per malos nõ dispẽsaretur:non de quibusdã dominus diceret:Quae di
Matth.23. cunt facite:quae autem faciunt:facere nolite.Dicunt enim & non faciunt.Multi ergo dispen
1.Corin.4. satores sunt:per quorũ ministerium peruenitur ad aeternã salutem. Sed quaeritur:inter dispẽ
1.Corin.7. satores vt fidelis quis ĩueniatur:& inter ipsos fideles(in quorũ me numero ille qui nõ fallitur
Roma.12. cõputet)alius est sic:alius autẽ sic:sicut vnicuiq̃ deus partitus est mẽsuram fidei. Itaq̃ frater charissime atq̃ dulcissime pascat te dominus potius sapiẽtiae floribus: & viui fontis haustib⁹ irriget.Si quid autẽ per opusculũ meam religiosissimo studio tuo cõferri posse arbitraris: quia & capacem te esse intelligo:& auidũ sentio:magis in alia nostra opuscula:quae multis voluminibus cõprehendũtur:tibi animus intẽdendus est:q̃ per epistolas aliquid spetandum: qđ tuũ desyderiũ possit explere.Aut certe in praesentia sume qđ potero:quam te puto tuã nobis fidẽ nõ exhibere:qa nõ vis.Quid em̃ magnum est:adiuuãte dño:vt homo liber a cuiusq̃ loci munere,venias ad nos,siue nobiscũ diu futurus,siue peracto saltem pauxillo temporis reditur⁹?
Ecce pene factum est: qđ in quinq̃ versuum tuorũ tertio posuisti: vt magis loquacem q̃ eloquentem haberes epistolam meam.Q3 autem in quinto atq̃ vltimo versu septem pedes sunt: miror vtrum numerus tuum fallit auditum:an experiri voluisti:vtrum ego adhuc ista diiudicare meminerim:quae forte iam obliti sunt:qui talium aliquãdo studiosi postea plurimũ in ecclesiasticis literis profecerũt?Psalterium a sancto Hieronymo translatũ ex hebręo nõ habeo. Nos autẽ nõ interpretati sumus:sed codicũ latinorũ nõnullas mendositates ex graecis exemplaribus emẽdauimus.Vnde fortassis fecerimus aliquid cõmodius q̃ erat:non tamẽ tale quale esse debebat.Nam etiã nunc quae forte nos tunc pretererũt:si legẽtes mouerint:collatis codicibus emẽdamus.Ita illud qđ perfectum est,tecum nos quoq̃ requirimus.

Sancti Augustini ad Maximã:tantũ se scribẽtis cõtristari q̃ per errores noxios & perniciosissimos puinciã eius periclitari intelligat:quantum studiũ sanctũ ipsius eũ laetificauerit:causamq̃ cur deus ista permittat exponẽtis:atq̃ ipsam cõmendãdo cõsolãtis. Epistola.CXLI.

Honorabili & eximiae:atq̃ in mẽbris Christi laudabili famulae dei Maximae: Augustinus in domino salutem.Quantũ nos tuũ studiũ sanctum lętificat: tantũ rursus contristat q̃ per errores noxios & pniciosissimos puinciam vestram nimium periclitari significas.Sed quia ista futura praedicta sunt:mirandum non est q̃ exurgant:sed vigilandũ est ne noceat.Hęc autẽ deus liberator noster exurgere nõ permitteret:nisi sanctis eius etiã per huiusmodi tẽtationes eruditi expediret. Cõparant sibi quidẽ illi sua voluntate peruersa:& pręsentis meritũ cęcitatis & futuri ęterni supplicii:si per cõtumaciam indociles fuerint: seq̃ cũ in hac vita sunt/corrigere atq̃ emendare neglexerint. Veritamẽ sicut ipsi male vtun
Matth.5. tur bonis dei:qui facit solem suum oriri super bonos & malos:& pluit super iustos & iniustos
Roma.2. qui eos per patientiã suam ad poenitentiam vocat:cum thesaurizant sibi iram in die irae:& reuelationis iusti iudicii dei.Sicut ergo ipsi benignitate & patientia:id est bonis dei male vtunt dum non corriguntur:sic contra deus etiam malis eorum bene vtitur:non solum ad iustitiã suam:quae his digna in fine retribuet:sed etiam ad exercitationẽ & prouectũ sanctorũ suorũ: vt ex ipsa etiã malorum peruersitate boni pficiant:& probent & manifestentur: sicut aposto
1.Cor.11. lus ait:Oportet hęreses esse:vt pbati manifesti fiant inter vos.Nam si nullus etiã malorũ bonus vsus esset deo ad vtilitatẽ electorũ suorũ:qui etiã de malo Iudae tantũ bonũ nobis praestitit:vt Christi sanguine redimeremur:poterat eos aut nasci nõ pmittere quos malos futuros esse praesciebat:aut in ipso eorũ initio malignitatis extinguere. Sed tãtum eos permittit esse: quantum nouit expedire atq̃ sufficere admonendae atq̃ exercendę sanctę domui suę. Ideo nostram de illis tristitiã cõsolatur:quia & ipsa tristitia quã pro illis habem⁹ nos releuat:illos autem in sua peruersitate perseuerãtes grauat.Gaudiũ vero qđ pcipimus: quãdo aliqui ex eis correcti in melius cõmutant:& sanctorũ societati copulantur:nulli gaudio in hac vita compara
Prouer.9. ri potest.Propterea scriptum est:Fili si sapiẽs fueris:tibi sapiens eris & pximis tuis:Si aũt ma

lus euaseris solus hauries mala. Quia cū gaudemus de fidelibus & iustis: & illis & nobis prodest bonū cordū: cum autem contristamur de infidelibus & iniquis: illis solis nocet & eorū malitia & nostra tristitia. Nos autē etiam hoc plurimū adiuuat apud deū: qui pro eis misericorditer cōtristamur: & pro ipsa tristitia congemiscimus & oramus. Vnde honorabilis & in christo laudabilis famula dei: & mœstitiam tuā de talibus: & vigilantiā atq; cautelam cōtra tales quā tuis literis expressisti: multū approbo & laudo: atq; vt in hac via pseuerātet ambules: pro meis viribus: quia hoc exigis: & hortor & moneo: vt miserearis eorū: tāq̄ simplex vt columba: caueas autē illos tanq̄ astuta sicut serpens: desq; operā quantū potes: vt qui tibi ad hæc tētitecum in recta fide permaneant: aut ad fidē rectā si forte in aliquo aliqui deprauati sunt: corrigātur.

Z De homine autē quē suscepit verbū dei: cum caro factum est & habitauit in nobis: emēdarem aliquid: si in eo qd credis, falsum aut peruersum inuenirē. Hoc ergo crede qd credis: quia in illo homine totam naturam nostram suscepit filius dei: id est & aīam rationalem & carnē mortalem sine peccato. Infirmitatis enim nostrę particeps factus est non iniquitatis: vt per infirmitatem cōmunem: solueret iniquitatem nostrā: & adduceret nos ad iustitiam suam: bibēs mortem de nostro: & propināś vitam de suo. Sed si habes aliquā scripturam eorum: in qua asseritur qd huic fidei sit contrarium: dignare eam mittere: vt non solum fidem nostram discamus: sed eorum quoq; perfidiam quantum possumus refellamus. Sine dubio enim hoc ipsum: qd puer se & impie sentiunt: aliquibus testimoniis diuinarū scripturarū conantur astruere. In quibus eis ostendendū est q̄ nō recte intelligant literas sacras conscriptas ad fidelium salutem: tanq̄ si quisq̄ se medicinalibus ferramētis grauiter vexet: quæ vtiq; non ad vulnerandū sed ad sanandum sunt instituta. Multum autē laborauimus & laboramus: quantū dñs donat: cōtra diuersos errores arguēdos. Sed laborū nostrorū opuscula si forte habere desyderas: mitte qui tibi describant. Voluit enim deus vt hoc facillime possis: qui tibi dedit vnde possis.

Prænotatio in epistolam sequentem.

Epistola sequens q̄uis nō sit sancti Augustini: sed incerti cuiuspiam authoris: cum alii eā esse asserant Iuliani Pelagianistæ: alii alterius alicuius eiusdē hæresis sectatoris: alii sancto Hieronymo ipsam ascribant: tamen quia plæraq; in ea ab Augustino in epistola ad Iulianam Demetriadis matrem reprehensa reperiuntur: tanq̄ gratiæ dei aduersantia: Vnde & ipse ibidem suspicari videtur illam a Pelagio esse compositam: licet multa nihilominus salutaria monita contineat: Ideo vt lucidius singula intelligi valeant, hic inserta præmittitur.

Argumentum.

Incerti authoris ad Demetriadē: de virginitate & vitā pfecta: vbi author ipse post sui purgationem a temeritate & ambitione: in cōmendatione Demetriadis virginis quam institutu rus est: humanæ naturæ bonum ac libertatem arbitrii nimis extollit atq; defendit: & eandem instituens: quæ prima virginis cura primūq; studium esse debeat exponit: astruitq; virginem quæ consilium amplexata est: multo magis seruare debere præceptū: & animū optimis rebus occupare. Docet quoq; minima præcepta non esse negligenda: & omnia sine murmuratione complenda: virtutes præterea vitiaq; discernere. Monet deinceps adulanti non debere credere: nec quenq̄ adulatione decipere: moderata seruare ieiunia: de dignitate natalium nō gloriari: raroq; in publicum procedere. Instruit eam post hoc de congruo orationis tēpore & modo lectionis scripturarum: & qualis debeat esse ornatus in spōsa Christi. Erudit deniq; ipsam ad cautelam in discernēdis cogitationibus: Exhortaturq; postremo illam ad omnem laborem ferendum: causam ex consyderatione instabilitatis humanæ & futuri iudicii aduentu ęternitatisq; contemplatione assignans.

Epistola.CXLII.

& I summo ingenio pariq; fretus scientia: officium scribēdi facile me implere CA.I. posse crederem: tamē tam arduū hoc opus ingredi: sine magno difficultatis timore non possem. Scribendū tñ est ad Demetriadē virginem Christi: virginē nobilem: virginē diuitem: & qd his maius est: ardore fidei nobilitatem diuitiasq; calcantē. Quā vtiq; pro tā insignis admiratione virtutis: vt laudare oībus facile: ita docere difficile est. Cui enī oratio deesse nō possit in eius laude celebrāda: quæ summo loco nata: in summis opibus delitiisq; nutrita: tātis taq; variis huius vitę blādimētis velut tenacissimis qbusdā irretita vinculis subito eruperit: cūctaq; simul corporis bona cū virtute mutauerit: quę florē adhuc ipsum ineūtis ętatis: quodā fidei gladio: id est volūtate succiderit: & crucifigēs cū Christo carnē suam: viuam

sanctamq; hostiam sacrauerit deo:ac nobilissimi sanguinis posteritatē virginitatis amore cō-
tempserit! Prona autē & facilis dicēdi via est:quæ ipsa vbertate materię cursum oratiōis accē
dit:Sed nobis alio magis itinere pergēdum est: quibus propositū est : institutionē virginis:nō
laudem scribere:nec tam paratas iam virtutes eius exprimere:q̄ parandas:magisq; reliquam
ordinare vitam:q̄ ornare præteritam.Est autem difficillimū cum eius persona facere : in qua
cupiditas tanta dicendi est:tautusq; perfectionis ardor:vt ei qualibet pfecta doctrina par esse
vix possit.Meminit enim recteq; meminit quas mūdi opes gloriāq; respuerit:quibus volupta
tibus renuntiauerit:quas deniq; contempserit vitę pręsentis illecebras.Et ideo contēta nō est
cōmuni hoc mediocriq; genere viuendi:& qđ facile ipa multorū societate vilescat:nouum ali
quid & inusitatum requirit:pręcipuū ac singulare quoddā flagitat:nō minus conuersationē
suam q̄ conuersionē vult esse mirabilem.In sęculo nobilis:apud deum cupit esse nobilior:tam
pretiosa requirit in moribus:q̄ contēpsit in rebus.Hunc itaq; tam deuotæ mentis ardorē:hāc
tantę perfectionis sitim:qđ vnq̄ satiabit flumē ingenii! Quæ vis aliquando orationis:quæ co-
pia tantū exprimere verbis poterit:quantū parata est virgo rebus implere! Nobis vero donā
da est venia:qui ad ornandū domini tabernaculū:secundum vires nostras munus offerimus.
Nec veremur ne temere scribendo ad tantę nobilitatis virginē:vltro nos morsibus tradamus
inuidiæ.Scribimus enim petente sancta matre eius:imo iubente:idq; a nobis transmarinis mi
ro cum desyderio animi flagitante:quæ facile ostendit:quo studio:quantaq; cura in filia ger-
men cœleste plantauerit:dum illud tam sollicite cupit ab aliis irrigari. Remoti ergo a temeri
tate:& ab ambitione liberi:pposito insudemus operi:nec de mediocritate diffidamus ingenii
CAP.II. quod credimus & fide matris & merito virginis adiuuari. QVOtiens mihi de institutiōe 9
Exordiū cō morū:& sanctæ vitæ conuersatione dicendū est:soleo primo humanæ naturæ vim qualitatē
mendatiōis q; monstrare:& quid effici possit ostēdere:ac iam inde audientis animū ad species incitare vir
boni naturę tutū:ne nihil prosit ad ea vocari:quę forte sibi impossibilia esse pręsenserit.Nunq̄ enim virtu
humanæ. tum viam valemus ingredi:nisi spe ducamur comite.Siquidē appetendi omnis conatus perit
consequendi desperatione.Quem ego exhortationis ordinem cum in aliis quoq; opusculis te
nuerim:tum hic maxime obseruādū puto:vbi eo plenius naturę bonum declarari debet:quo
instituenda est vita pfectior:ne tanto remissior fit ad virtutem animus ac tardior: quanto mi
nus se posse credat:& dū qđ inesse sibi ignorat:id se existimat nō habere.Proferenda semper in
notitiā ea res est:cuius vsus desyderatur:& explicandū quicquid bonū natura potest:cū quic
quid posse probatur:implendum est. Hæc igitur prima sanctæ ac spiritalis vitæ fundamēta
iaciantur:vt vires suas virgo agnoscat:quas demū bene exercere poterit:cū eas se habere didi
cerit.Optima enim animi incitamenta sunt cū docetur aliquis posse quod cupiat. Nam & in
bello ea exhortatio maxima est:eaq; plurimū authoritatis habet:quę pugnatorem de viribus
suis admonet. Primū itaq; debes naturæ humanæ bonū de eius authore metiri:deo scilicet
qui cū vniuersa mundi & quæ intra mundū sunt:opera bona & valde bona fecisse referat:quā
to putas præstātiorem ipsum hominē fecit:propter quē omnia etiā intelligitur illa cōdidisse!
Quem dū ad imaginē & similitudinē suā facere disposuit:anteq̄ faceret qualem esset facturus
ostendit.Deinde cū subiecit ei vniuersa animalia:cūq; etiam constituit eorum dominū : quæ
vel mole corporis:vel virium magnitudine:vel armis dentiū:multo valentiora homine fece-
rit:declarat quanto pulchrius sit homo ipse conditus:quē vel ex hoc voluit naturæ suę intel
ligere dignitatē dum fortia sibi subiecta miratur animalia.Neq; enim nudū illum ac sine præ
sidio reliquit:nec diuersis periculis velut exposuit infirmū : sed quē inermem extrinsecus fece
rat:melius intus armauit:ratione scilicet atq; prudentia:vt per intellectū vigorēq; mētis:quo
cęteris pręstabat animalib9:factorē omniū solus agnosceret:& inde seruiret deo:vnde aliis do
Eccli.15. minabitur.Quē tamen iustitiæ dominus voluntariū esse voluit nō coactum.Et ideo reliquit
eū in manu cōsilii sui:posuitq; ante eū vitam & mortē:bonū & malū: & quod placuerit ei da-
Deut.30. bitur illi.Vnde etiā in Deuteronomio legimus: Vitam & mortē dedi ante faciem tuam:bene
CA.III. dictionē & maledictionē:elige tibi vitā vt viuas.HINC iā puidendū est: ne forte illud remor A
deat te:in quo temere imperitū vulgus offendit:& ideo nō vere bonū factū hominē putes: qa
is facere malū potest:nec ipsa naturæ violentia astringitur ad immutabilis boni necessitatem
Nam si diligenter retractes:& ad subtiliorem intellectū cogas animū:hinc tibi melior status
hominis ac superior apparebit:vnde putatur inferior.In hoc enim gemini itineris discrimine
in hac vtriusq; partis libertate/rationalis animę decus positū est. Hinc inquam totus naturæ

nostræ honor consistit:hinc dignitas:hinc deniq; optimi quiq; laudē merētur:hinc præmium nec esset omnino virtus vlla in bono perseuerantis:si is ad malū transire nō potuisset. Volens namq; deus rationabilē creaturam voluntarii boni munere:& liberi arbitrii potestate donare vt riusq; partis possibilitatē homini inserendo:ppriū eius fecit esse qd velit:vt boni ac mali capax:naturaliter vtrūq; posset:& ad alterutrū voluntatē deflecteret. Neq; em̄ aliter spontaneum habere poterat bonū:nisi ea creatura q̄ etiā malū habere potuisset. Vtrūq; nos posse voluit optimus creator:sed vnū facere:bonū scilicet:qd & imperauit:maliq; facultatē ad hoc tantū dedit:vt voluntatē eius ex nostra voluntate faceremus. Qđ cum ita sit:hoc quoq; ipsum q etiā mala facere possumus:bonū est. Bonū inquā:quia boni partē meliorē facit. Facit em̄ ipam voluntariā:sui iuris:nō necessitate deuictam:sed iudicio liberā. Licet em̄ nobis eligere:refutare:pbare:respuere. Nec est quo magis rationabilis creatura cæteris præferatur:nisi q cū omnia alia conditionis tantū ac necessitatis bonū habeant:hæc sola habeat etiā volūtatis. Sed plerisq; impie nō minus q̄ imperite:cū super statu hominis quæritur: vereor dicere:quasi reprehendentes opus dñi:talē illū aiūt debuisse fieri:qui omnino facere nō posset malum. Dicit itaq; ei figmentū qui se finxit:qd me fecisti sic? Et improbissimi hominū dū dissimulant id ipsum bene administrare:qđ facti sunt:aliter se factos esse malunt:vt qui vitā suā emēdare noluut:videantur emendare velle naturā:cuius bonū ita generaliter cunctis institutū est:vt in gētilibus quoq; hominibus:qui sine vllo cultu dei sunt:se nōnunq̄ ostēdat ac proferat. Q̄ multos enim philosophorū & audiuimus:& legimus:& ipsi vidimus:castos:patientes:modestos:liberales:abstinentes: benignos:& honores mūdi simul & delitias respuentes:& amatores iustitiæ nō minus q̄ scientiæ. Vnde quæso hominibus alienis a deo:ista quę deo placent? Vnde autē illis bona:nisi de naturæ bono? Et cū ista q̄ dixi:vel omnia in vno:vel singula in singulis haberi videamus:cum omnium natura vna sit:exemplo suo sibi inuicem ostendūt:omnia in omnibus esse posse:quæ vel omnia in omnibus:vel singula in singulis inueniantur. Q; si etiam sine deo homines ostendūt:quales a deo facti sunt:vide quid christiani facere possunt:quorum in melius

B per Christū natura & vita instructa est:& qui diuinæ quoq; gratiæ iuuantur auxilio. AGE CAP.IIII.
iā ad animę nostrę secreta veniam⁹:seipm vnusquisq; attētius respiciat. Interrogemus quid de hoc sentiant propriæ cogitationes:ferat sententiam de naturæ bono ipsa conscientia:instruamur domestico magisterio animi:& mentis bona non aliunde magis quæq; q̄ ab ipsa mente discamus. Quid illud obsecro est:q ad omne peccatum aut erubescimus:aut timemus:& culpam facti nunc rubore vultus:nunc pallore monstramus:ac trepidante animo:etiam in minimis delictis testem effugimus:conscientia remordemur:ex diuerso autem in omni bono læti: constantes:intrepidi sumus:idq; si occultum est:palam etiam fieri cupimus:& volumus: nisi q testimonio sibi et ipsa natura:quæ hoc ipso declarat bonum suum:quo ei malum displicet: & dum in bono opere confidit:quid solum eam deceat ostendit? Hinc illđ est:q frequenter carnifice occulto/in authorem sceleris conscientiæ tormenta desæuiunt:& latentem reum secreta mentis pœna persequitur:nec vllus post culpam impunitatis locus est: dum fit reatus ipse supplicium. Hinc est q econtrario innocēs etiam inter ipsa tormenta fruitur conscientiæ securitate:& cum de pœna metuat:de innocentia gloriat. Est em̄ inquam in animis nostris naturalis quędam (vt ita dixerim) sanctitas:quę velut in arce animi præsidēs:exercet mali boniq; iudiciū:& vt honestis rectisq; actibus fauet:ita sinistra opera condemnat:atq; ad conscientię testimonium diuersas partes domestica quadā lege diiudicat. Nec vllo prorsus ingenio:aut fucato aliquo argumento:q; colore decipit:ipsis nos cogitationibus fidelissimis & integerrimis sane testibus:aut arguit:aut defendit. Huius legis scribēs ad Romanos meminit aplus:quā omnibus insitā:velut in quibusdā tabulis cordis scriptā esse testatur:cum inquit:Gētes q̄ legem non habent:naturaliter quæ legis sunt faciunt:huiusmodi legem non habentes: ipsi sibi sunt lex:qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis:testimonium reddente eis conscientia eorum:& inter se inuicem accusantium cogitationum aut etiam defendentium. Hac lege vsi sunt omnes:quos inter Adam atq; Moysen sancte vixisse atq; placuisse deo:scriptura commemorat. Quorum tibi exempli causa,aliqui proponendi sunt:vt facile intelligas quātum sit naturę bonum:cum eam legis vice docuisse iustitiam probaueris. ABEL primus hanc magistram secutus:ita dominum promeruit:vt dum ei offerret hostiam:tam grate sacrificiū eius acceptum deo fuerit:vt fratrem in inuidiam concitaret. Quem iustum in euangelio dominus ipse commemorans:breuiter perfectionem eius exposuit. Omnis enim virtutum species vno

Margin notes: Roma.9. (beside "Dicit itaq; ei"); Roma.2. (beside "nibus insitā"); C (left margin) and CAP.V., Gene.4., Matthei.24. (beside "turę bonum", "stram secutus", "acceptum deo fuerit")

Geñ.5. iustitiæ noie cõtinet. Beatũ Enoch ita placuisse deo legimꝰ: vt eum ex medio mortalium rape
Eccli.44. ret: & in mundo consummatum de mundi habitatione trãsferret. Noe iustus in generatione
sua & perfectus asserit: cuius sanctitas eo magis est admirabilis: quo prorsus a iustitia declinã-
te mundo: solus iustus inuẽtus est. Nec ab alio sanctitatis quæsiuit exemplũ: sed ipse præbuit.
Geñ.7. Et ideo totius orbis imminẽte naufragio: solus ex omnibus meruit audire: Intra tu & domus
tua in arcã: quia te vidi iustũ in generatione ista corã me. Ante deũ autẽ ille iustus ꝓbatur: qui
Gen.14. corpore sanctus est & corde. Melchisedech sacerdos dei legit: cuius meritum facile ex hoc intel
ligi põt: q multo post futurũ dñi sacramentum ante signauit: ac sacrificio panis & vini myste
riũ corporis & sanguinis expressit: ac sacerdotii sui typo Christi sacerdotiũ figurauit: cui a pa
Psal.109. tre dicitur: Tu es sacerdos in æternum scđm ordinẽ Melchisedech. Nam & benedixit Abrahã
Geñ.17. principẽ patriarcharum: q per circũcisionẽ pater iudęoꝝ: per fidẽ gẽtiũ: illius signãtissime ostẽ
Geñ.19. dit figurã: q per fidẽ suã iudęis donauit benedictionẽ & gentibus. Loth quoq; sancti Noe virtu
tem secutus: inter tot peccantiũ exempla iustitiã nõ reliquit. Et vt illũ totius mundi exemplũ
nõ vicit: ita hic tota illa in qua habitabat regione peccante: contra multitudinis vitia tenuit
2.Petri.2. sanctitatem. Qui: vt beatus apl's Petrus ait: visu & auditu iustus erat: & inter pessimos posi-
tus mala eorũ & oculis auersabat & auribus: atq; ideo simili exemplo vt ille diluuio: ita hic est
ereptus incendio. Quid Abrahã amicũ dei: quid Isaac: & Iacob memorẽ? q perfecte impleuerũt
dñi voluntatẽ vel hinc possumus æstimare: q familiari quadã & pręcipua dignitate: eorum se
Exo.3. deũ voluit nominari: Ego sum ingt deus Abrahã: deus Isaac: & deus Iacob: hoc nomẽ meũ sem
piternũ: & memoriale in generatiões generationũ. Ioseph fidelis dñi famulus a puero tribula-
tionibus magnis iustus ostendit: qui primũ a fratribꝰ Ismaelitis in seruũ addictus est: ab eisq;
vẽditus: a quibꝰ se viderat adorandũ: deinde Aegyptio dño traditus: semp tñ ingenuæ aię te-
nuit dignitatẽ: docuitq; exemplo suo & seruos liberos in nõ peccando: nõ cõditionẽ cuiq obes-
se: sed mentẽ. Hic quęso remorare paulisp: & castũ animũ sollicite virgo cõsydera. Cõcupiscit
a dña fœmina adolescẽs: nec ad cõcupiscẽtiã reuocat. Rogat & fugit: vna hac in te & blãditur
& supplicat: q in cęteris imperabat. Amator dei: mulieris amore nõ vincit. Castũ aĩm nec ętas
adolescẽtię permouet: nec diligẽtis authoritas. Contẽpta frequẽter dña: ꝑpiores adolescenti in
sidias tendit. In secreto ac sine testibꝰ manu impudẽs apphendit: ac ꝑcacioribus verbis horta-
tur ad crimẽ. Nec quidẽ hinc vincitur: sed vt verba verbis: ita res rebus refert. Nã qui frequẽ-
Matth.5. ter rogatus negauerat: nũc comprehensus astringit: & anteq illud euangelicũ diceret: Qui vi
derit mulierẽ ad cõcupiscendã eã: iam mœchatus est eã in corde suo: Ille nõ aspectu solum: sed
ipso pene complexu ꝓuocatꝰ a fœmina: fœminã nõ cõcupiuit. Castitatis virtutẽ hucusq; mi-
rata es. Nũc respice benignitatẽ. Priusq ꝓpheta diceret: Vnusquisq; malitiã proximi sui non
reminiscatur in corde suo: ille pro odio reddidit charitatẽ: & cũ videret fratres suos immo ini-
Geñ.45. micos ex fratribus: cuiq; ab eis cognosci vellet: dilectionis affectũ pro dolore testatꝰ est: deo-
sculabatur singulos: & irriguis fletibus pauentiũ colla ꝑfundẽs: odiũ fratrũ charitatis lachry
mis abluebat: quos tã viuo patre q mortuo: germano semper dilexit amore. Nec recordatꝰ est
illũ in quo ob necẽ fuit deiectus lacum: nõ cogitauit addictã germanitatẽ pretio: sed pro malis
CAP.VI. bonũ retribuens: apostolicũ præceptũ sub naturæ adhuc lege cõpleuit. QVID de beato Iob D
dicã famosissimo illo athleta dei: q post direptas opes: & funditꝰ deleta patrimonia: post filiorũ
ac filiarũ vnũ subito interitum: ad vltimũ ꝓprio contra diabolũ corpore dimicauit? Auferun-
tur oĩa q extrinsecus possidebat: & extranea bona repente decidũt: vt magis ꝓpria clarescant.
Omnibus prorsus velut indumẽtis exuitur: vt expeditius & fortius nudus triũphet: & hostẽ
quẽ ferendo damna añ supauerat: rursus tolerãdo supplicia deuincat. De quo tale ipsius dñi
Iob.1.&.2. testimoniũ est: Nunqd cõsyderasti puerũ meũ Iob? Non est eñ similis ei quisq in terris: homo
Iob.31. sine querela: verus dei cultor: abstinẽs se ab omni malo. Nec immerito: Semp eñ (vt ipse ait)
Iob.27. tanq tumentes sup se fluctus timebat dñm: & ꝑsentiæ eius põdus ferre nõ poterat: nec aude-
Matthæi.5. bat aliquãdo contẽnere: quem semper adesse credebat: dicebatq;: Securus sum: non enim rep-
Iob.31. hendit me cor meum in omni vita mea. Qui anteq dominus inimicos præciperet esse diligen-
Lucæ.6. dos: dicere poterat: Si in malis inimici mei gauisus sum: si dixi in corde meo: benefactum est.
Iob.31. Necdum euangelicũ illud sonuerat: Omni petẽti te tribue: & iam ille dicebat: Si exire passus
Col.4. sum inopem ianuam meam sine viatico. Nondum legerat illud apostoli: Domini quod iustum
Iob.31. est & æquum seruis præstate: & confidens clamabat ad dominum: Si seruo nocui: si ancillam
1.Timoth.6. læsi: omnia tu scis domine. Priusq quidem apostolus præciperet diuitibus: non sublime sape-

re:neq; ſperare in incerto diuitiarum:ſic habuit ille diuitias:vt ſe alibi diuitem eſſe monſtra-
ret:In diuitiis inquã non confidebam:nec in lapide precioſo.Et hoc non verbis tantũ:ſed ipſis Iob.31.
quoq; rebus probauit:dicebatq; per ſingula:Dominus dedit:dominus abſtulit: ſicut domino Iob.1.
placuit:ita factum eſt:ſit nomen domini benedictum in ſęcula. Nudus exiui de vtero matris
meæ:nudus redeam illuc.Quo enim affectu poſſideamus aliquid:docemus cum id amiſim⁹:
& cupiditatem fruendi carendi dolor prodit:quem qui in carendo non habuit: in poſſidendo
quoniam modo habuit?O virum ante euangelia euangelicum:& apoſtolicum ante apoſtolica
præcepta:diſcipulum apoſtolorum:qui aperiens occultas diuitias naturæ:& in medium pro-
ferens ex ſe:quid omnes poſſimus oſtendit:docuitq; quantus ſit ille theſaurus animæ:quẽ nos
E ſine vſu poſſidemus:& quod proferre nolumus nec habere nos credimus. POST multa quę CAP.VII.
de natura diximus:etiam ſanctorum exemplis bonum eius oſtendimus:ac probauimus.Et ne
econtrario ad ipſius culpam pertinere putetur:ꝙ aliqui iniqui fuerint:ſcripturarum vtar te-
ſtimoniis:quæ peccantes vbiq; crimine voluntatis grauant:non excuſant neceſſitate naturæ.
In Geneſi legimus:Simeon & Leui fratres conſummauerunt iniquitatem ſuam ex voluntate Geñ.49.
ſua.Ad Hieruſalem dominus locutus eſt:Propter quod ipſi dimiſerunt viam meam quam de Hiere.9.
di ante faciem eorum:& non exaudierunt vocem meam:ſed abierunt poſt voluntatem cordis
ſui mali.Ac rurſus idem propheta:Et peccaſtis deo:& non exaudiſtis vocem eius:& in man-
datis illius & in legitimis & in teſtimoniis eius ambulare noluiſtis.Per Eſaiam quoq; prophe-
tam dominus locutus eſt:Si volueritis & audieritis me:quæ ſunt bona terræ manducabitis. Eſa.1.
Si autem nolueritis neq; audieritis me:gladius vos conſumet.Et rurſum:Omnes vos occiſio- Eſa.65.
ne decidetis:quia vocaui vos:& non exaudiſtis:locutus ſum & neglexiſtis:& feciſtis malũ an-
te conſpectum domini:& quæ nolebam elegiſtis.Ipſe quoq; dominus in euangelio ait: Hieru-
ſalem Hieruſalem quæ occidis prophetas:& lapidas eos qui ad te miſſi ſunt:quoties volui cõ- Matthæi.23.
gregare filios tuos:quemadmodum gallina cõgregat pullos ſuos ſub alis ſuis:& noluiſti. Vbi
velle videmus:& nolle eligere & refutare:ibi non vis naturæ ſed libertas intelligitur. Volun- De arbitrii
tatis plena ſunt vtriuſq; teſtamenti volumina:quibus tam bonum eſſe:ꝗ malum voluntati humani li-
ſemper aſcribitur:quæ nos modo breuitatis cauſa omittimus:maxime cum ſciamus te ſacræ bertate.
F lectioni deditam de ipſo vberius fonte potare. NEq; vero nos ita defendimus naturę bonum: CAP. VIII.
vt eam dicamus malum non poſſe facere:quam vtiq; boni ac mali capacem etiam profitemur: Nimia libe-
Sed ab hac eã tantũmodo iniuria vindicam⁹:ne eius vitio ad malũ videamur ĩpelli:q nec bonũ ti arbitrii ex
ſine voluntate faciamus vel malum:& quibus liberum eſt:vnum ſemper ex duob⁹ agere,cum tollentia.
ſemper vtrunq; poſſimus. Vnde enim alii iudicaturi ſunt:alii iudicandi:niſi ꝙ in eadem natu
ra diſpar volũtas eſt:& quia cum omnes idem poſſimus, diuerſa faciamus?Itaq; vt hoc ipſum
clarius lucere poſſit:alia exempla ſunt proferenda.Adam de paradiſo eiicitur:Enoch de mun
do rapitur.In vtroq; dominus libertatem arbitrii oſtendit. Vt enim placere potuit ille qui de
liquit:ita potuit peccare iſte qui placuit.Non enim a iuſto deo aut ille puniri meruiſſet: aut
hic eligi:niſi vterq; vtrunq; potuiſſet . Hoc de Cain & Abel fratribus:hoc etiam de Iacob &
Eſau geminis intelligendum eſt:ac ſciendum:ſolam voluntatem cauſam eſſe:ꝙ in natura ea-
dem,merita diuerſa ſint:& Sodomorum crimina:Loth ſanctitas iudicauit. Nec illud eſt par-
uum argumentum ad probandum naturæ bonum:ꝙ illi primi homines per tot annorum ſpa
tia abſq; vlla admonitione legis fuerunt:non vtiq; ꝙ deo aliquando creaturæ ſuæ cura nõ fue
rit:ſed quia ſe talem ſciebat hominum feciſſe naturam : vt eis pro lege ad exercendam iuſtitiã
ſufficeret . Deniq; ꝗdiu recentioris adhuc naturæ vſus viguit: nec humanæ rationi velut
quandam caliginem:longus vſus peccandi obduxit:ſine lege dimiſſa natura eſt. Ad quam do
minus nimis iam vitiis obrutam:& quadam ignorantię rubigine infectam:limam legis admo
uit:vt huius frequenti admonitione expoliretur:& ad ſuum poſſet redire fulgorem. Neq; ve
ro alia nobis cauſa difficultatem quoq; benefaciendi facit:ꝗ longa conſuetudo vitiorum:quæ
nos infecit a paruo:paulatimq; per multos corrupit annos:& ita poſtea obligatos ſibi & addi-
ctos tenet:vt vim quodammodo videatur habere naturæ.Omne illud tempus quo negligen-
ter edocti:id eſt ad vitia eruditi ſumus:quo mali etiam eſſe ſtuduimus: cum ad incitamenta
nequitiæ innocentia pro ſtultitia duceretur:nunc nobis reſiſtit:contraq; nos venit:& nouam
voluntatem impugnat vſus vetus.Et miramur cur nobis per otium atq; deſidias neſcientib⁹
etiam quaſi ab alio ſanctitas cõferatur:qui nullam cõſuetudinem boni facimus: cum malum

tam diu didicerimus.Hæc de naturæ bono cursim quasi in alio opere dicta sint:qđ ideo nobis
faciendum fuit:vt tibi planiorem viam ad perfectam iustitiam sterneremus:quam eo facilius
currere possis : quo in ea nihil asperũ:nihil inaccessibile esse cognoueris.Nam si etiam ante le-
gem (vt diximus) & multo ante nostri saluatoris aduentum iuste quidam vixisse & sancte re-
ferant:quãto magis post illustrationẽ aduentus eius nos id posse credẽdum est:q instructi per
Christi gratiã:& in meliorem hoĩem renati sumus:qui sanguine eius expiati atq; mundari:il-
liusq; exemplo ad perfectam iustitiã incitati:meliores illis esse debemus:q ante legem fuerunt
meliores etiã q̃ fuerunt sub lege:dicẽte aplo:Peccatũ in vobis iã nõ dominabit: Nõ estis enim
Roma.6. sub lege:sed sub gra! ET qm̃ sufficienter de his(vt puto)diximus:nũc instituamus perfectã
CAP.IX. virginem:q̃ ex vtroq; semper accensa & naturæ simul & gratię bonũ morũ sanctitate testetur. G
Transit⁹ ad Prima igit virginis cura:primumq; studium sit:scire voluntatẽ dñi sui:& quid ei placeat : qd
virginis in- ve displiceat:diligenter inquirere:vt scd̃m aplm̃ rationabile deo reddat obsequium : totumq;
stitutionem vitę suę cursum ex eius possit ordinare sententia.Impossile est enim ei quenq̃ placere:cui quid
Prima virgi placeat ignorat:fieriq; potest vt etiã obsequendi voto offendat,qui quomodo obsequi debeat
nis cura pri- ante non didicit:& vt maius est:voluntatem domini facere:q̃ nosse:ita prius est nosse q̃ facere.
múq; studiũ Illud enim merito pręcedit:hoc ordine. Vnde propheta dicit:Et tu israel noli ignorare.Et bea
Roma.12. tus Paulus:Qui autem ignorat:ignorabitur.Itemq; alibi.Propterea nolite fieri imprudentes:
1.Corin.14. sed intelligentes quæ sit voluntas domini.Initium obedientiæ est:quid præcipiatur velle co-
Eph.5. gnoscere:& pars est obsequii:didicisse quid facias.Scito itaq; in scripturis diuinis per quas so-
las potes plenam dei intelligere voluntatẽ:prohiberi quędam: præcipi quædam : concedi ali-
qua:nonnulla suaderi.Prohibentur mala:præcipiuntur bona:conceduntur media: pfecta sua
dentur.In duobus illis quæ priori loco sunt:peccatum omne concluditur.In vtroq; enim dei
continetur imperium:& non solum præcipere:sed & prohibere ipsum:iubentis est. Generali-
ter nanq; omnibus mandatur iustitia:quam saluator in euangelio breuiter quidem: sed ple-
Matthæi.7. nissime cõprehendens/ait:Quæcunq; vultis vt faciant vobis homines bona:hæc & vos facite
illis:hoc est vt nihil mali inferamus aliis:& præstemus omne quod bonum est : quia volumus
hoc ab aliis in nos vtrũq; seruari.Hæc sententia æquo iure præcepti vniuersos tenet : nec vlli
omnino transgredi licet:quod omnibus imperatum est:apertusq; contemptus dei est:vel face-
re prohibita:vel iussa non facere.Duo vero reliqua quæ sequuntur:quorum vnum concedi-
tur & suadetur aliud:in nostra potestate dimissa sunt:vt aut cum minori gloria concessis vta
mur:aut ob maius præmium etiam ea quæ nobis permissa sunt respuamus . Conceditur qui
dem nuptiæ:carnium vsus & vini:sed horum omnium abstinentia consilio perfectiore suade-
tur.Ad virginitatis honorem pertinet licentia nuptiarum:& escarum indulgentia virtutem
abstinentiæ clariorem facit. Contempsisti virgo coniugium licitum tibi prius q̃ contemne-
retur.Maioris præmii amore flagrans vouisti deo non imperatam:sed laudatam virginitatẽ:
& consilio apostoli legem tuam fecisti latiorem.Certaminis ingressa campum:non tam labo-
rem cursus q̃ brauium victoriæ cogitasti . Legeras credo illud euangelicum de perpetua ca-
stitate præconium : & ipsius te domini sermo ad amorem seruandę virginitatis accenderat:
qui Petri super hoc sententiam ipsa rei magnitudine ac difficultate laudauit : & voluntariis
Matthæi.19. spadonibus regnum coelorum promittens ait:Qui potest capere capiat . Rem itaq; tam ma-
gnam non impero:non impono:sed offero:neq; quenq̃ ad hoc cogo:sed prouoco.Qđq̃ de viris
tantum sonare videatur:non solis tamen viris : sed æqualiter vtriq; sexui virginitatis palma
1.Corin.7. promittit.Et aplus:de virginibus præceptum quidẽ se dicit nõ habere dei:sed dat cõsiliũ. Di
2.Corin.13. cit itaq;:An experimentũ quæritis eius qui in me loquitur,Christus! PERFECTIONIS igit H
CAP.X. serua consiliũ:beatitudinẽ specialis aggressa propositi/serua generale mandatũ.Dixi : idemq;
nunc repeto:in causa iustitię omnes vnum debemus:virgo:vidua:nupta:summus:medius &
imus gradus:æqualiter iubemur implere præcepta.Nec a lege soluitur:qui supra legem face
re proponit:quinimmo nullus magis illicita vitare debet q̃ qui respuit,quæ licebant.Nec qsq̃
ita a se mandata pollicetur implenda:vt ille qui amore perfectionis supra mandata conscen-
dit:& cum amplius statuit facere q̃ præceptum est:ostendit minus sibi præceptum esse q̃ po-
tuerit.Deinde qui tantæ se obedientiæ pfitetur:vt etiã consilium diuinũ libenter audiat:quo
modo nõ debet audire præceptum! Illa enĩ res perfectionis est:ista necessitatis.De virginitate
dicitur.Qui potest capere capiat.De iustitia non dicitur:Qui potest facere faciat:sed,Oĩs ar-
bor q̃ non facit fructum bonum excidetur:& in ignem mittetur.Consydera quæso:quantum

a consilio distet imperiū.Ibi aliquos excepit:hic generaliter oēs cōprehendit.Ibi præmiū ꝓpo-
nit:hic pœnā.Ibi inuitat vt facias:hic nisi feceris cōminat̄.Hęc igit̄ optima ratiōe distinguēs:
animaduerte quid offeras:animaduerte quid debeas:immo quia vtrūqꝫ iā debes:& virginita-
tē:quā vltro obtulisti deo:& iustitiā quā ipse præcepit:integrū vtrūqꝫ persolue.Ille seruus do-
mino placet:qui ita aliquid vltro operis exercet:vt tn̄ etiā imperata perficiat:q nō facit aliud ꝑ
alio:sed vtrūqꝫ:nec mutat sed addit obsequiū.Nec te earū exempla decipiant:quæ sibi in sola
castitate plaudentes:vt post suas voluntates eant:dei voluntatem abiiciunt:q̄ perpetuæ casti
tatis bonū:non cū iustitia:sed pro iustitia offerre volunt:& in cōpensatione peccatorū præmi-
um virginitatis annumerant:atqꝫ pro præmio impunitatē petunt:vel certe impudentiori ve-
cordia coronādas esse se putant:& in regno cœlorum cæteris præferendas:q̄ sibi transgressio
ne mādatorū/aditū clausere cœlorum.Non oīs(Christus inquit)qui dicit mihi dn̄e dn̄e: in- Matthęi.7.
trabit in regnum cœlorū:sed qui facit volūtatē patris mei q in cœlis est:ipse intrabit in regnū
cœlorū.Meminerint stultas virgines a sponsi ianuis repellendas:dicendū eis:Nescio vos: illisqꝫ Matthæi.25.
iungēdas esse:de quibus dominus ipse ait:Multi dicent mihi in illa die:domine domine nō Matthæi.7.
ne in nomine tuo dæmonia eiecimus:& in nomine tuo virtutes multas fecimus?Et tunc con-
fitebor illis:Amen dico vobis nescio vos:discedite a me omnes qui operamini iniquitatem.

Tibi vero longe est alia via ingrediendum:quæ sæculi amore calcato:semper cogitando quę
dei sunt:apostolicam te exhibere vis virginem:quæ tam spiritu sancto:q̄ corpore domini præ
stolaris aduentum:& animæ tuæ lampadi sanctorum iugiter operum infundis oleum:& sapi
entibus iuncta virginibus in sponsi obuiam præpararis.Fugienda tibi lata via est:quam mul-
torum ad mortem eūtium comitatus terit:& ad vitam æternam:angusti illius itineris quod
pauci reperiunt:callis tenendus est.Deposuisti iam impedimenta vel maxima: & omne quic-
quid a spiritalis vitæ cursu vel retardat vel reuocat:prima statim conuersione vicisti. Respui
sti coniugii voluptatem:posteritatis curam:illecebras delitiarum:sæculi pompam: diuitiarū
cupidinem:& cum Paulo potes dicere:Mihi mundus crucifixus est & ego mundo. Cuius ta- Gal.6.
le principium est:qualis debet esse perfectio?Hanc mihi tu virtutem:hunc animum etiam in
reliquis affer:eaqꝫ vi mentis qua vitiorum occasiones depulisti:vitia nunc ipsa respue.Orne-
tur morum sanctitate virginitas:& perfectum gradum vitæ perfectio subsequatur. Certe si
sæcularis vita tibi placuisset:dares operam:ne quis te diuitiis:ne quis corporalibus ornamen-
tis:ne quis rerum omnium copia & honore præcederet:& nunc diuersitas studii diuersam vi
tam desyderat.Cura ne quis te in bene viuendo transcendat:ne quis morum sanctitate supe-
ret:ne quis tibi in virtutibus præferatur.Et in illis quæ ante diximus:nō erat tuum vt tu aut
omnes vinceres aut nemo te.Cuncta eñ illa foris petunt̄:& quicquid aliūde speratur:alienum
est.Hæc vero in tua potestate sunt & vere ꝓpria:quæ nō extrinsecus veniunt:sed in ipso cor-
de generantur.Illa eñ nec oīs q quęrit inuenit:nec qui inuenerit semp tenet:vt ea commoda-
re:ita & eripere casus potest.Hæc aūt & oīs q quęrit inuenit:& qui inuenerit eripi sibi nunq̄ ti
met.Ista eñ sola bona sunt:q̄ sine voluntate non inuenimus aliquādo nec perdimus.HABES CAP.XL.
ergo hic per quæ merito præponaris aliis:immo hic magis.Nā corporalis nobilitas atqꝫ opu- Verba ab
lentia:tuorū intelligunt̄ esse non tua.Spiritales vero diuitias nullus tibi præter te cōferre po- Augustino
terit.In his ergo vere laudanda:in his merito cęteris pręferenda es:quæ nisi ex te & in te eē nō in ep̄la sequē
possunt.An sola ista vita est quæ certamen non habeat de profectu? Et in qua vnusquisqꝫ hoc ti cōmemo-
tantū debeat permanere qđ cœpit? nec vllo augmenti desyderio ad maiora contendat? Et cū rata.
in omnibus mundi studiis profectu nō satientur homines:hic tantū cœpisse sufficiet? Feruen Error ab eo-
tissimi in terrenis:frigidissimi in cælestibus sumus:& summam in reb⁹ paruis exhibentes ala dē dānatus.
critatem:ad maiora torpescimus. Considerare pudet quantus sit feruor in sæculo:qua cura
singula quęqꝫ studia hominum quotidie ad perfectiora nitantur.Literarum ardor nulla pror
sus ætate extinguitur:immo (vt sæcularis authoris vtar sententia) ipsa magis ætate inflam
matur.Diuitiarum amor insatiabilis est:expleri nescit honorum cupido: celerem habitu tæ
res finem sine fine quæruntur.Nos diuinam sapientiam:cælestes diuitias: immortales hono-
res:pigra quadam dissimulatione negligimus:& spiritales diuitias aut nō attingimus quidē
aut si leuiter degustauerimus:continuo nos putamus esse satiatos.Aliter nos diuina sapien-
tia ad suas inuitat epulas:Qui edunt me (inquit) adhuc esurient:& qui me bibunt adhuc si- Eccle.24.
tient.Nullus vnq̄ talibus explet̄ epulis:nec aliquādo parit̄ de satietate fastidium.Tanto vnus
quisqꝫ capacior:tanto auidior erit:quāto inde plus hauserit.Dn̄s in euangelio: Beati,ait,qui Matthæi.5.

esuriunt & sitiũt iustitiã:qm̃ ipsi saturabunt. Vult em̃ esurire nos hic semp ac sitire iustitiam
CAP.XII. vt in futuro iustitiæ retributiõe satiemur. CONSYDERANDA vis ipsa verbo℞ est:& ita K
nobis desyderanda est iustitia:vt in fame vel siti cibus desyderatur ac potus:& in hoc cõmune
omnibus est dicendum his qui immortalis vitæ præmia desyderãt.Iam tuũ est æstimare quã
tũ animo p̃stare debeas:quæ maioris pręmii desyderio plus facere ꝓposuisti:q̃ vel alios necesse
est.Apostolus definiens Christi virginem:longe eam separauit a nupta:& diuersis studiis sin
1.Cor.7. gularitatis meritũ coniugiiq; diuisit.Innupta (inquit)& virgo cogitat q̃ dei sunt : quomodo
placeat deo:vt sit sancta corpore & spiritu.Quæ autẽ nupta est:cogitat q̃ sunt mũdi:quomo-
do placeat viro suo.Quæ corpore & spiritu sancta est:nec in membris nec ĩ mẽte delinquit.De
linquere aũt nõ in causa castitatis tm̃ esse potest:sed etiã in quacunq; parte iustitiæ.Quis em̃
virgo corpore:virgo sit spiritu:& nihilominus aut manibus:aut oculis:aut aurib⁹ peccet:aut
lingua:quomodo corpore sancta dicenda est?Deinde si vel odio infecta:vel inuidia: vel auari-
tia:vel iracundia sit:quomodo spiritu obtinet sanctitatẽ?Et si nupta:quę amore coniugii cogi
tat quomodo placeat viro suo:quantũ liberis relinquat:q̃ variis mundi astricta curis / rarius
ad voluntatem dei respicit:tamen de peccatis excusare se nõ potest:quid faciet virgo : q̃ solu-
CAP.XIII. ta ab omnibus huius mundi impedimentis ac libera scholã quandã castitatis ingressa est? SI L
vis itaq; propositi tui magnitudinẽ æquare moribus:& per omnia deo copulari:si leue ac sua-
ue iugũ Christi suauius tibi leuiusq; vis facere:nũc maxime in beata vita curã impende:nunc
stude vt calentẽ recentis fidem conuersionis nouus semp ardor accẽdat:& in tenera adhuc ęta
te facilius sanctæ conuersationis vsus inolescat:quicquid in te primum institueris hoc mane-
bit:& ad initiorum tuorũ regulam reliqua vita decurret.Finis in ipso exordio cogitandus est
qualis ad illum vltimũ diem peruenire cupis:talis nũc iã esse conare.Consuetudo est quę aut
vitia aut virtutes alit:quęq; in his plurimum valet:cũ quibus ab ineunte ætate simul creue-
rit.Optimi sunt ad institutionẽ morũ primi quiq; anni.Habent em̃ in se lentũ quiddã & mol-
le:quod facile formari queat:atq; ad arbitrium volentis trahi:& in cũctis fere rebus citius as-
suescitur omne qđ tenerũ est.Nouellas adhuc & vix firmæ radicis arbusculas:dũ ad omnem
ductũ sequaces sunt:in quãlibet partẽ flecti facile est:q̃ natura plærũq; curuatæ:cito ad arbi-
triũ colentis corriguntur.Tenera adhuc & primæ ætatis animalia:sine labore domari solent:
quanto citius a vagandi libertate dissueta sunt:tanto facilius vel colla iugo vel fręnis ora ine
suescunt.Ipsa quoq; literarũ studia teneris melius inserunt ingeniis:idq; penitus inhęrere sen
sibus solet qđ prius sederit in mente.Hoc idẽ plurimũ etiã in bene viuendi ratione valet:dum
adhuc mobilis est ætas:& animus duci facilis:exercẽda boni consuetudo:& iugi meditatione
firmanda est.Occupandũ est optimis rebus ingenium:& sanctæ cõuersationis vsus altius inse
rendus est.Tunc vero ad perfectionis fastigiũ animus ascẽdit:& longę cõsuetudinis beneficio
vtitur ad bene viuendi facultatẽ:& virtutes suas etiã ipse miratus secũ quodãmodo in se pu-
tabit natũ esse: qđ discit. RESPICE obsecro quantũ a te sanctitatis auia materq; expectant:q̃
CAP.XIIII. cum te quasi nouũ & illustre quoddã lumen generi suo natum esse putant,nunc in te solã om M
nem curã animi trãstulerunt:& propositi tui cursum miris studiis ac fauore succendunt. Cũ
q; ipsę te ad honestatẽ morũ ab ineunte ætate formauerint:nunc a te vinci cupiunt:tuãq; vi-
ctoriã suã laudẽ esse putãt.Quarũ egregia erga deũ fides / in professiõe tua maxime claruit; cũ
te iam nuptiis præparatam:simul atq; aliud velle didicerũt:mira continuo assensus celerita-
te:ad id qđ elegeras cohortatę sunt:& trepidã pro ætate s̃niam volũtatis suę authoritate fir-
mauerũt:tuũq; votũ cõmune fecerũt.Quæ cũ multos suo℞ in altissimo dignitatis gradu vi-
derint:de nullo ita vt de te aliq̃n lætatæ sunt.nihil em̃ ita magnũ:nihil tam præclarũ in quoq̃
viderãt.Sola quippe pręstitisti generi tuo:qđ longa retro ætate non habuit:licet ediderit viri-
lis sexus memorabiles cõsulatus:& amplissimi ordinis status illustris familiæ nomina frequẽs
adierit:nihil vnq̃ tamẽ in genere vſo hoc tuo honore fuit pręstãtius:q non corporali aluo:sed
in libro memoriæ immortalis insertus est.Cũ exceperint illi theatrales toto orbe plausus : mi-
raq; acclamãdi cõspiratione insignia cõsulum merita lætũ vulgus expresserit:lõge tñ tui ho-
noris est gloria maior:q̃ gaudiũ in cœlis fecit:angelisq; lętitiã.Per te em̃ nõ meretriculę locu-
pletant:sed alunt virgines Christi:nõ venator & auriga ditant:sed sustentant pauperes Chri
sti.Ad cõsulatũ eorũ diuersę totius orbis ꝓuinciæ:ad quas dom⁹ vestræ potentia extẽdit: per
egrinas feras:& ignota aĩalia transmiserunt:q̃ crudeiis arenæ solũ vel suo vel hoĩm sanguine
cruentarent.Ad te vero electæ quæq; virgines mittunt:quas tu pretiosissimũ munus offeras

deo:tuoq̧ exẽplo ad perpetuã prouoces caſtitatẽ:nõ tibi ſed tecũ deo ſerituras. Hæc profeſ-
ſionis tuæ gloria rumore celebri vulgata eſt ꝑ cunctos:& ita ad conuerſionem tuã totus exul
tauit orbis:vt quod præ ingenti gaudio vix adhuc homines credere poterãt:id ſemper vide-
antur optaſſe.Multum his initiis:multũ famæ tuę odore ſuſpenſi omnes:mirũ de te neſcio qd
audire deſyderant:& qui profeſſionis tuæ cognouere virtutem:nunc cõuerſationis expectãt.
In te nunc puta cunctorum ora oculoſq̧ conuerſos:& ad ſpectaculum vitæ tuæ totum conſe-
diſſe mundum.Caue ne per te tantorum animi offendant:nec minus in te inueniant q̃ requi-
runt. Verum quid ego tecum de hominibus ago:eorumq̧ de te expectationem ad cohortatio
nẽ tuam traho?Deus ipſe omnium rector ac dñs/cum omni angelorum militia/certamen tuum
expectat:tibiq̧ contra diabolũ dimicanti parat æternitatis coronã:& cæleſte præmium incita-
mentũ victorię facit.Huic tanto ſpectaculo:vide quẽ animũ:quã debeas offerre virtutẽ:& cer
taminis magnitudinẽ de expectantiũ dignitate metire? HAEC tibi itaq̧ in hoc agone ſubeũ CAP.XV.
N di pręcipua cura ſit:hic prim⁹ accinctus:internicionis bellum virtute deuincere:& aduerſum
diaboli caſtra in oĩa præcepta dei iurare:nec tantũmodo declinare vetita: ſed iuſſa complere.
Neq̧ eñ tibi ſufficit a malis otioſam eſſe:ſi otioſa fueris a bonis:cũ lex dei duplici mandatorum
genere diſtincta ſit:& mala prohibens/bona imperet:atq̧ ab vtraq̧ parte cõtemptũ vetet. Nõ
eñ tñ ille ſeruus cõtempſit dñm:q ꝓhibita fecerit:ſed & q iuſſa nõ fecerit.Dicta a nobis pau-
loante ſentẽtia eſt:Omnis arbor q̃ nõ facit fructũ bonũ,excidetur & in ignem mittet:& blandi Matthæi.7.
mur nobis ſi a malis fructibus non grauemur qui damnandi ſumus ſi a bonis ſteriles manſeri-
mus.Iuxta hanc intelligentiã abſcindet pater omnẽ palmitẽ fructũ non ferẽtem in filio: & qui
acceptũ talẽtũ in ſudario abſcõdit:quaſi inutilis ſeruus & nequã damnat a dño: nec minuiſſe
ſolũ:ſed & nõ auxiſſe culpabile eſt.Nõ ideo aliqua putes contẽnenda eſſe mandata: quia leuio
ra ſint. Tam eñ maxima illa q̃ minima a deo imperata ſunt:& cõtemptus cuiuſcũq̧ præcepti:
præcipientis iniuria eſt. Vnde beatus Paulus clamat & docet:Omnia facite ſine murmuratio Phil.2.
ne & hęſitatione:vt ſitis irreprehenſibiles & ſimplices ſicut filii dei immaculati in medio nati-
O onis prauæ & ꝑuerſæ:inter quos lucetis ſicut luminaria in mũdo. REMOREMVR hic vir CAP.XVI.
go pauliſper:& pretioſiſſimas margaritas quibus exornanda eſt ſpõſa Chriſti/per ſingula apo-
ſtoli verba penſemus.Oĩa inquit facite.Non eñ quaſi ad arbitriũ noſtrũ quædã ex mandatis
dei debemus eligere:ſed generaliter vniuerſa cõplere:nec aliqua præcepta eius quaſi vilia mu
nuſcula ac parua cõtemnere:ſed imperantis in omnibus maieſtatẽ aſpicere.Nullũ quippe mã-
datũ dei contemptibile nobis videri põt:ſi eius ſemp cogitemus authorem ſine murmuratio-
ne & hęſitatione. Viles & ignobiles dños palam cõtemni videmus a ſeruulis:eiſq̧ ad minima
queq̧ præcepta in faciem reſiſtimus.Et hoc in perſonas nobiles iam non admittitur:quantoq̧
potẽtiores dñi:tãto ſerui ad obedientiã prõptiores ſunt.Cũq̧ difficiliora præcipiũt: libentius
audiunt.Certe ad regis imperiũ ita oẽs parati ſunt & in ꝓcinctu obediẽtiæ conſtituti: vt etiã
optent iuberi:& nõ ſolũ bene merituros eſſe ſe credũt ſi iuſſa fecerint:ſed tanq̃ iam meruiſſent
qđ iuſſi ſunt:ita pro dignitate pręcipientis:ſeruitiũ beneficii loco ducit.Nobis vero deus ipſe
æterna illa maieſtas:ineffabilis atq̧ inæſtimabilis poteſtas:ſacras literas:& vere adorãdos præ
ceptorum ſuorum apices mittit:& non ſtatim cũ gaudio ac veneratione ſuſcipimus:nec ꝓ magno
ducimus beneficio tam illuſtris poteſtatis imperium:maxime cum non iubentis quęrit cõmo
dũ:ſed vtilitas ſubſequẽtis. Verũ ecõtrario faſtidioſo ac remiſſo aĩo:ſupborum ac nequã ſeruorum
more:in os dñi reclamamus & dicimus:durũ eſt:arduũ eſt:nõ poſſumus:hoĩes ſumus:fragili
carne circũdamur.O cæcã inſaniã.O ꝓphanã temeritatẽ.Duplici ignorantia accuſamus deũ
ſcientię:vt videatur neſcire qđ fecit:neſcire quod iuſſit:quaſi oblitus fragilitatis humanę cu-
ius author ipſe eſt:impoſuerit homini mãdata q̃ ferre non poſſit.Simulq̧ (pro nefas) aſcribi
mus iniquitatẽ iuſto:pio crudelitatẽ:dũ eũ primo impoſſibile aliquid præcepiſſe cõquerimur:
deinde pro his damnãdum putamus hominẽ ob ea q̃ vitare non potuit:vt qđ etiam ſuſpicari
ſacrilegiũ eſt:videat deus nõ tam ſalutem noſtram quęſiſſe q̃ poenã.Itaq̧ apl'us ſciens a domi-
no iuſtitiæ ac maieſtatis nihil impoſſibile eſſe præceptum:aufert a nobis vitium murmuran-
di:qđ tunc vtiq̧ naſci ſolet:cũ aut iniqua ſunt q̃ iubentur:aut iubentis minus digna perſona
eſt.Quid tergiuerſamur incaſſum:& præcipienti opponimus naturę fragilitatem?Nemo ma
gis nouit menſuram virium noſtrarum: q̃ qui ipſas vires nobis dedit: nec quiſq̃ melius quid
poſſimus intelligit:q̃ qui ipſam virtutem nobis noſtri poſſe donauit. Nec impoſſibile aliquid
voluit imperare:qui iuſtus eſt:nec damnaturus hominem fuit pro eo quod vitare non potuit

CA. XVII. qui pius est. SEQVITVR: Vt sitis irreph̄ēsibiles & simplices ad oēm morū perfectionē. Vnū P
Phil.2. hoc sufficere verbum potest: qđ etiā in epō eligēdo deus quæri iubet. Q̄ eñ circūspecta vita ē
q̄ sancta est: q̄ nihil rephensionis incurrit? Quis autem sanctior pōt esse: q̄ qui veræ simplicita
tis virtutē tenens: nunq̄ aliud corde pmittit: aliud ore vultuq̄ mentit: sicut filii dei immacu-
lati? Non est exhortatio vehemētior: q̄ qua nos scriptura diuina filios dei vocat. Quis eñ non
erubescat: & metuat tanto patre agere aliqđ indignū: vt q dicit dei filius: ipē efficiat vitii ser-
uus? Et idcirco adiūgit: Vt simus immaculati: Neq̄ eñ cōuenit in filiis dei: qa ipse est fons iu
stitiæ: peccati maculā reperiri: in medio nationis prauæ & puersę. hoc est dicere: Q̄uis infini-
ta vos cingat peccantiū multitudo: & innumera sint exempla vitioꝝ: vos tñ ita cælestis natiui
tatis mēores esse debetis: vt inter malos viuentes omne malū vincatis: Inter quos lucetis (ait)
sicut luminaria in hoc mundo. Et rursum in euangelio legimus: Tunc iusti fulgebunt sicut
Matthæi.13. sol in regno patris eorū. Comparat vitā præmio: vt qui in futuro solis fulgore donandi sunt:
hic iā simili iustitiæ claritate resplendeant: & infideliū cęcitatē operibus sanctitatis illuminēt.
Huic loco ille sensus aptandus est: quem ad Corinthios idē apostolus deferens ait: Alia clari-
1.Corin.15. tas solis: alia claritas lunæ: alia claritas stellarum. Srella aūt a stella differt in claritate: sic & re-
surrectio mortuorū: dispares sunt in regno cœlorū per singulorū merita mansiones. Diuersi-
tas eñ operum: diuersitatē facit præmiorum: quātumq̄ aliquis hic in sanctitate fulserit: tan-
tū ibi fulgebit in honore. Nūc ergo ad omnē morū perfectionē mentis aciē intende: & ad cæle-
ste præmiū cælestem vitā para. Resplēdeat omnibus clarissimi in modū syderis sanctitas virgi
nis: & futuri pręmii magnitudinē de nouitate conuersationis ostendat. Tibi facilior in bonis
cursus est: quē malorum animi cōsuetudo non retinet. Nec timemus ne te a virtutibus vitia
retardent: & maligno diaboli semine Christi frugē necent. Nam si etiā illi qui longo peccandi
vsu bonū quodāmodo obruere naturæ: instaurari per pœnitētiam possunt: & mutata volun-
tate viuendi/consuetudinem consuetudine extinguere: ac optimi quiq̄ de pessimis fieri: quā
to magis tu potes illa superare: a quibus nō superata es? Cui nō tā expellenda sunt vitia: q̄ refel
CA.XVIII. lenda: quæ vtiq̄ non suscipere facilius est q̄ semel suscepta deponere. NEC vero eorum tan- Q
ta dulcedo est: vt ea debeamus præferre virtutibus: cum nec in omnibus sit delectationis ille-
cebra: & a plęrisq̄ ea etiam quæ videntur dulcissima/ respuantur. Duo nanq̄ sunt ex omni-
bus vitia: quæ maxime homines decipiunt sui voluptate: gula scilicet ac libido. Quæ depone-
re eo difficilius est: quo eis vti dulcius est: & tamen hæc vitia tam molesta tamq̄ delectatione
sui periculosa: ita a multis calcari vidimus: vt tota ætate virgines pmanserint in summa absti
nentia: Vt de illis taceam: quæ post delitiarum longum luxum: & inueteratum vsum libidi
nis: castitati ac temperantię se dederint: & vtrunq̄ vitium contraria sibi virtute mutauerint.
Aliorum vero vitiorum est longe diuersa ratio: quæ cum nihil habeant iucunditatis: tam
multum amaritudinis habent: quæq̄ cum ad vitandum multo sint faciliora: raro a quibus vi
tentur: inuenies. Quid oro te inuide/delectationis præstat inuidia: quem secretis quibusdam
conscientiæ vngulis liuor ipse decerpit: & alienam felicitatem tormentum eius facit? Quid
vero alter ab odio mercedis accipit: nisi horribiles animæ tenebras: & confusæ mentis horro-
rem: qui vultu semper animoq̄ mœrente: voto quo alteri vult nocere: seipsum cruciat? Quid
autem iracundo furor suus confert: quem sæuissimis exagitatum stimulis conscientiæ: ira
ab omni consilio ac mente deturbat: vt dum irascitur, insanire credatur? Similiter curre per
singula: inuenies tot animæ tormenta: quot vitia: quæ vtiq̄ eo facilius vinci possunt: quo
nulla illiciunt nos voluptate. Quanto illud difficilius: quanto durius (vt de castitatis labo
re taceam) abstinere a vino carnibusq̄: ipso quoq̄ etiam oleo: & vilem sine his cibum post bi-
duum interdum triduumq̄ vix capere: fracta ieiunio membra vigiliisq̄, fomenta balnei con
temnere: necessarias res negare corpori: & vim quandam inferre naturæ? Da tantam in cæ-
teris magnitudinem animi: & vide quid non possis efficere. Sed nos (pro pudor) quadam
delectatione peccati: cum in quibusdam ostendimus quandam vim naturę nostrę: in aliis om-
nino torpescimus: & qui voluptates corporis virtutum amore contempsimus: rursum amore
vitiorum tormenta suscipimus: atq̄ ita malis nostris credimus: vt ea nec putemus posse
deponi. Quod hoc quæso consilium tuum? Quænam hæc noua viuendi ratio est? Res diffi-
ciles & laboris plenas securus aggredior: & faciliora non posse fieri credo: vinco maxi-
ma, vincendus a paruis. Excelsa & ardua indefessus exupero: & cum venitur ad plana: de-
ficio. Libenter fugio quod delectat: & non volo vitare quod cruciat. Verum hæc eorum sunt

in famam:morum vero bona quæ secretiora sunt:negligunt. Tu vero quæ calcasti mundum & concupiscentias eius:vt calcato eo gradum tibi quendam ascendendi ad cœlum faceres:mũdi gloriam ne requiras.Illi tantum placere stude:cui sæpe displicet quod hominibus placet:& qui ipsa hominum iudicia iudicaturus est.Abstinentia tua & ieiunium eo magis deo grata sunt:quo cum bonis moribus offeruntur:vt quæ in aliis sunt vmbracula vitiorum:in te sint ornamenta virtutum. RESPICE obsecro ad ipsam qua apud deum illustrata es dignitatẽ: qua per baptismum in dei filio renata es:rursumq; per consecrationẽ virginitatis sponsa Christi esse cœpisti.Ex vtroq; hic tuus honor te ad sollicitudinem tui propositi admoneat:At nullus debet esse ibi negligẽtiæ locus:vbi tam præclara seruãda sunt.Pretiosior quæq; vestis diligentia timidiore custoditur a macula:multo quæ sita auro gẽma maiori sollicitudine possidetur:& generaliter grandi cura magna quęq; seruant. Vnde & tu si te ipsam bene custodire cupis:debes honorem tuum semper pretiumq; cogitare.Tanto enim se vnusquisq; negligentius vtitur:quanto se existimat viliorem.Non ob causam aliam magis nobis in scripturis diuinis tam frequenter filiorum dei nomẽ imponitur:vt illud quod dicitur per prophetas:Et ego ero vobis in patrem:& vos eritis mihi in filios:dicit dominus omnipotẽs:Et apostolus: Estote imitatores dei sicut filii charissimi:Et beatus Ioannes inquit:Charissimi,nũc filii dei sumus:& nõ dum apparuit quid erimus:scimus quoniam cum apparuerit:similes ei erimus:quoniam videbimus eum sicuti est:vt qui habet hanc spem:sanctificet se:sicut & ille sanctus est:vult nobis doctrinæ cœlestis dignitatẽ qua donati sumus frequẽter ingerere:& honorẽ nostrũ peccãdi pudorem facere. Vnde etiã dominus ipse ad perfectã nos benignitatẽ vocans ait:Diligite inimicos vestros:benefacite his q̃ oderũt vos:& orate pro psequẽtibus & calũniãtibus vos:vt sitis filii patris vestri:qui in cælis est.Nõ est eñ qđ sic homines deo faciat amabiles:vt pietas mentis & bonitas:quæ tota in Christiano esse debet:vt etiam in malis abundet:deiq; imitetur beniuolentiam:qui solem suum oriri facit super bonos & malos:& pluit super iustos & iniustos. Hoc itaq; vel in primis absit:vt nemini vel in verbo etiam noceas:vt in omnibus quibuscunq; prodesse studeas:& ne vicem quidẽ mali reddẽs:bona pro malis:apostolo dicente:restituas.Nunq̃ detractio ex ore virginis procedat. Vitium satis hominum est:& suã laudẽ quærentiũ:alios viles facere:quia alterius vituperatione se laudari putant:& qui suo merito placere non possunt placere volunt in comparatione peiorum.Parum diximus:non solum ipsa nõ detrahas:sed ne detrahenti quidem aliquando credas.Pessimum est hoc vitium qđ alterum vilem facit videri. Non minus auribus q̃ lingua fugias detractionem.Scripturæ memor esto quę dicit:Non eris consentaneus cum derogantibus aduersus proximũ tuum:& non accipies super illo peccatũ. Et alibi.Sepi aures tuas spinis:& noli audire linguam nequã.Accusator est eñ auditor:qui faciat detractorem:qui si auerterit aures:& vultũ contrahat:ac oculos abnuendo contineat:male loquentem etiam tacens arguit:vt discat nõ libenter dicere:quod didicerit non libenter audiri.Sollicitam satis ori tuo custodiam pone.Non est quicq̃ eñ in nobis:quo facilius peccare possumus:q̃ in lingua. Vnde sanctus Iacobus illum esse perfectum dicit:qui non offendit in verbo:Et scriptura dicit:Mors & vita est in manibus linguæ.Mentiri autẽ:maledicere & iurare: lingua tua nesciat:quia & os quod mentitur occidit animam:Et qui maledicũt:regnũ dei non possidebunt:iuxta apostolum.Et iurare ipse Christus prohibuit:qui dixit:Ego autem dico vobis:non iurare omnino.Et rursum:Sit autem sermo vester:est est:nõ nõ:quod autem amplius est:a malo est. Apostolus breuiter oris vitia resecans ait:Omnis sermo malus ex ore vestro nõ procedat:sed si quis bonus ad ædificationem fidei:vt det gratiam audientibus.Sit autem sermo virginis prudens,modestus,& rarus; nec tam eloquentia pretiosus q̃ pudore. Mirentur omnes tuam te tacente verecundiam:loquente prudentiam.Mite ac placidũ semper eloquiũ tuum ornet mixta cum grauitate suauitas:cum pudore sapientia : sit certa atq; librata : sitq; opportunitate gratissima silentii verbiq; ratio.Nec vnq̃ omnino virginis os loquatur:vt tacuisse melius sit:cum ingenti cautione debet loqui:cui non solum malus:sed etiam otiosus sermo vitandus est. SVMMA tibi sciẽtia sit:notitia summa:vitia virtutesq; distinguere.Quæ q̃q̃ semper contraria sibi sint:aliqua tamen ex eis tanta iungunt similitudine vt discerni omnino vix possint.Q̃ multi enim superbiam libertatis loco ducunt:adulationem pro humilitate suscipiunt:malitiam prudentiæ amplectuntur vice:& stultitiæ simplicitatis nomen imponunt:atq; fallaci ac pessima decepti similitudine:vitiis pro virtutibus gloriantur ? Et q̃q̃ hæc omnia subtilissima intelligentia debeas separare:cunctasq; virtutes cum suis lineis insequẽdo

Marginal notes: CA.XIX. · Ephesi.5. · 1.Ioannis.3. · Matthæi.5. · Matthæi.5. · Roma.12. · Ecclesia.28. · Iacobi.3. · Prouer.19. · Sapient.1. · Gal.5. · Matthæi.5. · Ephesi.4. · CAP.XX.

nuſq̃ prorſus abſcedere:præcipue tamẽ fictam humilitatem fugiẽs:illam ſectare quæ vera eſt
quã Chriſtus docuit humilitatẽ:in qua non ſit ſuperbia incluſa.Multi eñ huius virtutis vm-
brã,veritatẽ eius ſequunt̃ pauci.Perfacile eſt eñ aliquã veſtẽ habere cõtẽptã:ſalutare ſubmiſ-
ſius:manus & genua deoſculari:inclinato in terrã capite oculiſq; deiectis/humilitatem ac mã
ſuetudinẽ polliceri:lenta voce tenuiq; ſermones infringere:ſuſpirare crebrius:& ad omne ver
bũ peccatorẽ ac miſerũ ſe clamare:& ſi vel leui ſermone offenſus ſit:continuo attollere ſuperci
lium:leuare ceruicem:& delicatũ illũ oris ſonũ inſano repente clamore mutare.Aliam nos hu
Matth.11. militatem Chriſtus docuit:qui nos ad exemplum ſuum hortatur dicẽs:Diſcite a me:quia mi-
1.Petri.2. tis ſum & humilis corde:Qui cum malediceretur non maledicebat:cum pateretur non com-
1.Petri.3. minabatur.Quã nobis humilitatẽ beatus Petrus inſinuat:Miſericordes (inquit) & humiles
nõ reddentes malũ pro malo:nec maledictũ pro maledicto.Auferantur omnia figmenta verbo
rum:ceſſent ſimulati geſtus:& ante occaſionem ſermo placidus: Verum humilem patientia
oſtendit iniuriæ.Nullus ergo vnq̃ in mente tua vllius ſit vitii locus:nihil in te ſuperbũ: nihil
arrogans:nihil in te faſtidioſum.Apud deum nõ eſt quicq̃ humilitate ſublimius.Ipſe loquitur
Eſa.66. per prophetam:Super quẽ alium reſpiciam niſi ſuper humilẽ & quietũ & tremẽtem ſermones
meos?Et nunq̃ in irã exardeſcat animus:qđ eſt ſeminariũ odii.Tãtus mentẽ tuã repleat timor
dei:vt indignari omnino nõ audeas:& irã metu vincas.Beatꝰ apoſtolus mũdãs animã noſtrã:
eãq; in habitaculũ dei pparãs:clamat & dicit:Oĩs amaritudo & ira & indignatio & clamor &
Epheſi.4. blaſphemia auferat̃ a vobis cũ omni malitia. ADVLATORES vt inimicos caue:quorũ ſer
CA.XXI. mones ſup oleũ molles:& ipſi ſunt iacula.Corrũpũt fictis laudibus leues aĩas:& male credulis T
mẽtibus blãdũ vulnus infigũt.Creuit hoc in noſtra ętate vitiũ:& in vltimo fine ſtetit:nec au-
geri põt:in hãc oẽs nos ſcholã ſtudiũq; dedimus:vt officiũ putemus illudere:qđq; ipſi ab aliis
libẽter accipimꝰ:id aliis quaſi quoddã munus offerimus:& ſpe recipiẽdę laudis:eos a q̃bus lau
dari volumus:ante laudamus.Sępe adulantiũ reſiſtimus verbis ad faciẽ:& in ſecreto mentis fa
uemus:maximũq; fructũ cepiſſe nos ducimus ſi vel fictis laudibus prędicamur.Nec cogitamꝰ
quid ipſi ſimus:ſed qđ alteris eſſe videamur.Vnde eo producta res eſt:vt neglecta veritate me
riti de ſola opinione curemus:q̃ teſtimoniũ vitę noſtrę nõ a cõſciẽtia noſtra:ſed a fama petimꝰ.
Beata mens eſt quæ perfecte hoc vitiũ vincit:nec adulatur aliquando:nec adulanti credit:quę
nec decipit alterum:nec ipſa decipitur:tantũq; hoc malum nec facit aliquãdo nec patitur.Ni-
hil vnq̃ in te fictum ſit:nihil omnino fucatũ.Cõſciẽtiã tuã:quæ certe deo ſemper patet:in mul
titudine verſari puta.Nunq̃ aliud corde:aliud ore pretendas.Quicquid pudet dicere:pudeat
etiam cogitare.Illud vero notum iam omnibꝰ:atq; diuulgatum eſt:q̃ vtilis q̃q; huic pposito
neceſſaria eſt ieiuniorũ & abſtinẽtię virtus:maxime in his annis:in quibꝰ corpori maior æſtus
ineſt.Nõ mãducare itaq; carnẽ:neq; bibere vinũ:apoſtolica voce laudatũ eſt.Quicquid illud
quod inflãmare corpus poteſt: quod fomẽtũ ſuggerit voluptati:caſtitatis amore fugiẽdũ eſt.
Nec tamen ita magno huius rei labore grauari te volumus:vt ſub ipſo ſtatim onere ſuccũbas:
per qđ multi dũ nimio feruore mẽtis rationẽ ſuarũ viriũ nõ haberẽt:ſubito cõciderũt:& pene
ante debilitatẽ:q̃ ſanctitatẽ de pposito ſuo cõſecuti ſunt.Optimꝰ eſt in omni re modus:& lau
dabilis vbiq; menſura.Corpus non frangendum ſed regendum eſt.Sint ergo moderata & ſan
cta:ſimplicia in omni mentis humilitate ieiunia:quę ita attenuẽt corpus ne animum eleuent:
Pſal.34. ne res humilitatis gignat ſuperbiam:& vitia de virtute naſcãtur.Ego (inquit) cum mihi mo
leſti eſſent,induebar cilicio:& humiliabã in ieiunio animam meam.Veſtis abiectio:cibi vilitas
ieiunii laſſitudo:extinguere debent non nutrire ſuperbiam.Quis rem medicinę vulnus faciat
& inde ſane lędat quoq;:vnde iam læſa curanda ſunt?Aut quæ ſupererit ſpes ſalutis:ſi iſta ani
CA.XXII. mæ remedia ipſa ſint venena? LABOREM ieiunii tui miſericordiæ opera cõmendẽt:& abſ V
Oſeæ.6. tinentia tua pauperum refectione ſit gratior.Dominus loquitur per prophetam:Miſericordiã
Matthæi.5. volo & nõ ſacrificiũ.In euãgelio Chriſti verba legimus:Beati miſericordes:quoniã ipſi miſeri
cordiam cõſequentur.Sed quæſo hanc curã vitæ tuæ auia materq; ſuſcipiant:illæ has partes
pro te agãt:illę theſaurũ tuũ in cęlũ leuẽt.Illarũ ſit eſuriẽtes alere cibo:veſtire nudos:viſitare
infirmos:peregrinos tecto ſuſcipere:& æterni ſpe præmii Chriſto in pauperibus fœnerari:qui
Matthæi.25. dixit:Quodcũq; feciſtis vni ex his fratribus meis minimis:mihi feciſtis.Tibi vero maxime dũ
in propoſito matureſcat animus:ab omnibꝰ occupationibus recedendũ eſt:& omne ſtudiũ om
niſq; cura in ornãdis moribus exhibẽda.Quibus ita vacare debes:& totã occupare mentẽ: vt
non diuitẽ te ſentias eſſe:nec dominã.nobilitatis ad hoc tantũ memineris:vt cum claritate ge

neris/morũ ſanctitate cõtendas:& cũ nobilitate corporis/animi virtute nobiliter proficias:ma
giſq; illa nobilitate glorieris:quæ filios dei & cohæredes Chriſti facit: Ad quã ſi ſemp inſpici-
as:dum credis gaudiũ te habere quod maius eſt:deſinis de eo quod minus eſt gloriari.Oĩs iſta
præclari generis dignitas & illuſtris auiti ſanguinis decus ad animam transferantur. Ille cla-
rus:ille ſublimis:ille ſit nobilis:ille tũc integram nobilitatem ſuam ſeruare ſe putet:ſi dedigne-
tur ſeruire vitiis ab eiſq; nõ ſuperari. A quo enim quis ſuperatur:huius & ſeruus eſt. Quid enĩ i.Petri.2.
hac ſeruitute animi indignius:quidve turpius:q̃ cum ĩ eo aut dominatur odium:aut regnat
inuidia!q̃ cum eum aut auaritia poſſidet:aut captum ira tenet:vel certe cætera ſibi vitia ven-
dicant!Non eſt q̃ ſibi aliquis de nobilitate generis blandiatur:ſi ex meliore parte ſit famulus.
Multo eſt indignius mente ſeruire q̃ corpore.Superfluum arbitror te monere:q̃ parca in pro-
cedendo debeas eſſe:q̃ rara:cum te hoc etiam ſæcularis ab infantia honeſtas docuerit:& facile
intelligas:id tibi multo magis in hac vita eſſe ſeruandum:quam maxime ſecretum decet.Illud
admoneo:vt ipſis quoq; ſalutationibus quę tibi in cubiculo tuo exhibendæ ſunt:certiſſimum
modum ponas:non ſint nimiæ:neq; quotidianæ:ne non tantum officium q̃ inquietudinẽ præ-
X ſtare videantur. ET q̃q̃ omne vitæ tuæ tempus diuino debeas operi conſecrare:& nullam CA.XXIII.
prorſus horam a ſpiritali profectu vacuam eſſe conueniat:cum tibi in lege domini die ac nocte Pſal.1.
meditandum ſit:debet tamen aliquis eſſe determinatus & cõſtitutus horarum numerus:quo
plenius deo vaces:& qui te ad ſummam animi intentionem:velut quadam lege cõtineat.Opti-
mum eſt ergo huic operi matutinum deputari tempus:id eſt meliorem diei partem:& vſq; ad
horam tertiam quotidie in cœleſti agone certantem:hoc velut ſpiritalis quodam palæſtræ ex-
erceri gymnaſio.His tu per ſingulos dies horis in ſecretiori domus parte ora:clauſo cubiculo
tuo.Adhibe tibi etiam in vrbe ſolitudinem: & remota paulisper ab hominibus/propius deo
iungere:aſpectuiq; tuorum reddita lectionis fructum & orationis oſtende.Nihil enim in hoc
ſecreto magis agere debes:q̃ animam diuinis eloquiis paſcere:& quantum ei per totam ſuffi-
cere poſſit diem:hoc eam veluti cibo pinguiore ſatiare.Ita ſcripturas ſanctas lege:vt ſemp me-
mineris dei illa verba eſſe:qui legem ſuam nõ ſolum ſciri:ſed etiam impleri iubet. Nihil enim
prodeſt facienda didiciſſe & non facere.Optime vteris lectione diuina:ſi eam tibi adhibeas ſpe-
culi vice:vt ibi velut ad imaginem ſuam anima reſpiciat:& vel fœda quæq; corrigat,vel pul-
chra plus ornet.Lectionem frequenter interrumpat oratio:& animam iugiter adhærentẽ deo
grata viciſſitudo ſancti operis accẽdat.Nunc te igitur ordo inſtruat cœleſtis hiſtoriæ: Nunc
ſanctum Dauid oblectet canticum:Nunc Salomonis erudiat ſapientia:Nunc ad timorem do-
mini incitent dicta prophetarum:Nunc euangelica & apoſtolica perfectio te Chriſto in omni-
um morum ſanctitate coniungat.Quæ parãda ſunt:memorię penitus inſere: eaq; iugi medi-
tatione cõſerua: quæ maturãda ſunt frequẽter reuolue: vt diuinum hoc ſtudium & cæleſtis
ſchola:& mores ſimul virginis ornent & ſenſum:tradantq; tibi cum ſapientia ſanctitatẽ. Vn-
de ſcriptura dicit: Qui quærunt deum inueniunt ſapientiam cum iuſtitia. Sit autem ipſa le-
ctio temperata:cui finem cõſilium:nõ laſſitudo imponat. Nã vt immoderata ieiunia & ardor
abſtinentiæ:& enormes inordinatæq; vigiliæ:intemperantiæ coarguuntur:idq; nimietate pa-
riunt:vt hæc ipſa poſtea quidem nec mediocriter fieri poſſint:ita ſtudium lectionis in reprehẽ-
ſionem intemperans cadit:quodq; laudabile eſt in genere ſuo:ſit de nimietate ſui culpabile.
Y GENERALITER quidẽ ſtrictimq;: ſed breuiter dicendum eſt. In bonis quoq; rebus:quicqd CA.XXIIII.
modũ exceſſerit,vitium eſt.Magna eſt:magna inquã: & quæ grãdi ſtudio conſtat,pfectę vitæ
ratio:conſummatęq; ſapiẽtię eſt:ſcire qd quo inſequaris modo: & ad omnem actum pręferẽdo
conſilium:nihil facere:qd feciſſe pœniteat.Intra vnius horę ſpatium mutatur habitus: ieiuna-
re:abſtinere:pſallere:vigilare:non tam ſtudio opus habent q̃ voluntate:Quilibet incipiens ſta-
tim vt voluerit ad iſta perfectus eſt:immo illi hoc facilius facere poſſunt qui recentis corporis
vires de ſæculo ad propoſitum afferunt.Mores vero mutare:ſingulaſq; virtutes animi forma-
re in ſe atq; perficere: grandis ſtudii eſt: & longę conſuetudinis. Itaq; multi in hoc propoſito
ſeneſcimus:& ea propter quæ ad ipſum propoſitum venimus non habemus. Tua vero con-
uerſatio noua eſſe debet:mira grauitas:patientia:manſuetudo:pietas:Quicquid ſanctius eſt:
atq; perfectius:quicquid magis deo te commendare poteſt:& maiorem in cœlo facere:id ſem-
per ſequere:id ſemper amplectere.Sponſa Chriſti nihil debet eſſe ornatius.Tanto maiore pla-
cendi ſtudio opus eſt:quanto maior eſt ille cui placendum eſt.Sæculi vero virgines:quæ ſe nu-
ptiis pręparant:& indulgentiam magis apoſtoli:q̃ conſilium ſequi malunt:magiſq; amplectũ

tur incõtinentiæ remedium:q̃ præmium continentiæ:vt sponsis placeant:eosq̃ in amorẽ sui
magis incitẽt:mira se sollicitudine formare student:& naturalẽ corporis pulchritudinẽ ornã-
di arte cõmendant.Hæc est illis per dies singulos cura præcipua:decentibus fucis colorare fa-
ciẽ:implicare auro crinẽ:& ardentes concharum lapides capitis honorem facere:suspendere ex
auribus patrimonia:brachia ornare monilibus ac latera:& inclusas auro gemmas a collo in pe
ctus demittere.Non minorem sponsus tuus requirit ornatum:qui cum vniuersam ecclesiam
salutaris aquæ lauacro purificatam sine macula rugaq̃ reddiderit:quotidie cupit eã fieri pul
chriorem:vt semel a vitiis peccatisq̃ mundata/semper ornetur decore virtutum.Et si hoc a to
ta requirit ecclesia:in qua & viduę continentur & nuptę:quantũ putas expectat a virgine:quę
ex pulcherrimo hoc quodam ecclesiæ prato:velut augustior quidam flos videtur electa?Assu
me ergo omnẽ illũ ornatũ p quẽ placere Christo potes:Satis placere deo crede tuã faciem:si ho
minibus pulchra apparere nõ studeas.Istud ornamentũ serua capitis:qđ acquisiuisti chrisma
tis sacramẽto:cũ tibi in cælestis regni mysteriũ diadema quoddã regalis vnctionis impositum
est.Optima ornamẽta sunt aurium verba dei:ad ea sola paratus esse debet audit⁹ virginis:ea
q̃ pretiosissimis lapidib⁹ anteferre.Oĩa prorsus mẽbra decorent operib⁹ sanctitatis:totaq̃ vir
ginalis animi pulchritudo gemmati monilis instar:vario virtutũ fulgore resplendeat.Tũc ve
Canti.4. re cõcupiscet rex decorẽ tuũ:dicetq̃ tibi:Tota formosa es proxima mea:& macula nõ est in te.
Et hæc tibi ornamenta quæ dixi etiam erunt munimenta maxima:& q̃ te ipsam ornare deo:&
cõtra diabolũ armare possint:q̃ p leue interdũ qđcũq̃ vitiũ, ad aĩam ingredit̃:& si virtutũ pro
pugnacula nõ resistãt:nostro nos repellit loco:& continuo de hoste fit dñs.Propter qđ scriptu
Ecclesia.10. ra nos adhortatur:& dicit:Si spiritus potestatẽ habẽtis ascẽderit sup te:locũ tuũ ne dimiseris.
CA.XXV. AB eo iã tẽpore quo primũ p virginitatis pfessionẽ dño cõsecrata es:aduersarii in te creuit Z
odiũ:& q̃ aliena lucra pro suis dãnis habet:se amisisse dicit:qđ te possessurã dolet.Grãdi tibi
opus est vigilãtia grãdiq̃ cura:& tãto sollicitι⁹ cauẽdus est inimicus:quãto apud eũ ditior eẽ
cœpisti.Vacuus viator & nudus non timet latronis insidias.Securus a nocturnis furibus dor
mit pauper:etiã si claustra nõ muniat.Diuiti vero opes suæ latronis semp imaginantur occur
sum:& iugi sollicitudine noctiũ somnũ adimũt.Vñ tuę quoq̃ diuitię:cœlestis thesaurus:ista
cautione indigent atq̃ custodia.Quãto ditior es:tanto debes esse vigilãtior.Qui eñ plus pos-
sidet:plus debet timere ne perdat.Inuidere nõ cessat author inuidiæ.Et qui semel a deo ipse p-
iectus est:tanto maiori liuore torquetur:quanto aliquẽ apud eum viderit clariorẽ.Qui inui-
dit Euæ paradisum:quãto magis inuidet tibi regnũ cœlorũ?Cuncta (mihi crede) ille nũc cir
cumit:vt beatus Petrus ait:deuorãdi te cupidus in modũ rugientis leonis ingredit̃:vel more
dolosi hostis vniuersa perlustrans:explorat oẽs aditus aĩæ tuæ:an sit aliqđ infirmũ & minus tu
tum p qđ possit irrepere:rimat̃ nũc ille oĩa:& singula quęq̃ pertentãs/quęrit vulneri locũ.Cu
ius tu insidias sollicite debes præuidere:vt cũ Paulo nõ ignores astutias eius:Qui cũ terribi-
les diaboli potestates principatusq̃ describat:nos nihilominus hortat̃ ad pugnã:hostiũq̃ vim
pãdit:vt augeat sollicitudinẽ militũ.Nõ eñ vult nos esse timidos sed paratos:deniq̃ nõ fugã
Ephesi.6. suadet:sed arma suggerit.Propterea inq̃t:Accipite arma dei vt possitis resistere in die malo:&
in oĩbus perfecti stare.Ac statim instrumenta singula spiritalis pugnę tradẽs:addidit & dixit:
Stare ergo succincti lũbos vestros in veritate:& induti lorica iustitiæ:& calceati pedes in præ-
paratione euangelii pacis:in omnibus assumẽtes scutũ fidei:in quo possitis oĩa tela nequissimi
ignea extinguere:& gladiũ spũs:qđ est verbũ dei:p oẽm orationẽ.Et qm̃ de hoc bello licet etiã
fœminis triũphare:suscipe hęc arma Pauli:& tanti hortatione ducis certã pręsume victoriam
Hęc eñ si tu oĩa instrumẽta possideas:secura procedas ad pręliũ spiritale:nec pauebis diabolũ
Psal.90. cũ toto exercitu suo.Cadẽt eñ a latere tuo mille:& decẽ milia a dextris tuis:ad te autẽ non ap-
propinquabũt.Beatus quoq̃ Iacobus ille Christi miles emeritus:nõ minore nobis authorita-
Iacobi.4. te de hoc bello victoriã pollicet̃:Subditi (inquit) estote deo:resistite autẽ diabolo:& fugiet a
vobis.Ostendit quomodo resistere debeamus diabolo:si vtiq̃ simus subditi deo:eiusq̃ facien-
do voluntatem:vt diuinam etiam mereamur gratiã:& facilius nequam spiritui auxilio sancti
spiritus resistamus.Neq̃ vero aperta cõtra nos pugnat acie:nec publica nobiscũ fronte cõgre
ditur:sed dolo vincit ac fraude:nostraq̃ cõtra nos vtitur volũtate:de cõsensu nostro aduersa-
rius vires accipit:nostroq̃ nos (vt dici solet) iugulat gladio.Infirm⁹ hostis est q̃ nõ põt vince
re:nisi volẽtẽ.Procul a nobis desperatio:procul a nobis oĩs recedat pauor aduersariorũ:non ad
iuuemus:sed vincamus aduersarios.Dãt illi q̃dẽ cõsiliũ:sed nostrũ est vel eligere vel respuere

quod suggerit. Nõ ei cogẽdo: sed suadẽdo nocẽt: nõ extorquẽt a nobis cõsensum: sed expetũt.
Vnde etiã Ananiæ dicit: Quare tentauit cor tuũ Sathanas: mentiri te spiritui sancto? Quod Actuum.5.
vtiq̧ illi apostolus nunq̃ imputaret: si id absq̧ ipsius voluntate diabolus fecisset. Ipsa etiã Eua
ideo condẽnatur a dño: quia ab eo quẽ poterat superare: superata est. Nec em̃ meruisset a dño
& iustitia puniri: quæ victa est: nisi vincere ipsa potuisset. HVIVS nequissimi hostis est illa vel CA.XXVI.
prima calliditas: & ars doli plena: fatigare cogitationibus rudes animas: & nouellis in proposi
to mentibus de ipsa interdũ conuersatione afferre moerorẽ: vt facile ab huius rei profectu de-
terreatur animus: cuius initia amara cognouerit. Itaq̧ solet tã sordidas nõnunq̃ & impias co-
gitationes inserere mẽti: vt qui tentat: dũ suũ illud putat esse qd̃ cogitat: deteriorẽ se p̱ spiritũ
immũdũ proposito suo arbitret̃ effectũ: multoq̧ puriorẽ aĩam habuisse se credat: cũ adhuc res
sæculi amaret. Vult em̃ his quibus inuidet callidissimus inimicus, horrorẽ propositi ex despe
ratione facere sanctitatis: vt eos obsidente tristitia: etsi a proposito non reuocat: certe retineat
a profectu. Propter qd̃ maxime sanctarũ tibi scripturarũ studium diligendum est: illuminan-
da diuinis eloquiis anima: & coruscante dei verbo / diaboli repellendæ sunt tenebrę. Cito enim
fugit ille ab ea anima: quã sermo diuinus illuminat: quæ coelestibus semp̱ cogitationibus occu
patur. In qua assiduũ est dei verbũ: cuius vim nequã spiritus nõ põt ferre. Et idcirco beat⁹ illud
apostolus spiritalis belli inter cætera instrumenta gladio cõparauit. Est aũt tutissimũ atq̧ per-
fectũ vt assuescat animus sollicita semp̱ puigiliq̧ custodia discernere cogitationes suas: & ad
primũ animi motũ vel p̱bare vel reprobare quod cogitat: vt vel bonas cogitationes alat: vel sta
tim extinguat malas. Hic namq̧ fons est boni & origo peccandi: omnisq̧ ingentis delicti in cor-
de principiũ est cogitatio: quæ vnũqd̃q̧ opus velut in quadã cordis tabula depingat anteq̃ fa
ciat. Nã siue ille actus siue sermo sit: vt proferat̃ ante disponitur: & cogitationum consilio dis-
cernit̃ quod futurũ est. Vides q̃ breui interdũ momẽto quæq̧ ista qs cogitet: cogitataq̧ perfi-
ciat: nec qcq̃ omnino vel lingua: vel manu cęterisq̧ mẽbris agitur nisi cogitationes ante dicta-
uerint. Vnde & dñs in euangelio dicit: De corde hominis procedunt cogitationes malę: adul- Matthæi.15.
teriũ, fornicatio, homicidia, furta, falsa testimonia, auaritia, nequitia, dolus, impudicitia, ocu
lus malus, blasphemia, sup̱bia, stultitia. Hęc sunt quę coinquinant hoĩes. Oĩs ergo sollicitudo
tua omni intentione debet esse in custodia: ibi te maxime oportet obseruare peccatũ: vbi nasci
solet: statimq̧ ad primã tẽtationis repugnare faciẽ: & malũ anteq̃ crescat extinguere. Nec em̃
expectandũ est augmentũ eius rei: q̃ timeri debet a paruo: & quæ tãto facilius vincit̃: quanto ei
citius repugnat̃. Ideo clamat scriptura diuina: Omni custodia serua cor tuũ. Ex ipso em̃ exitus Prouerb.4.
9 vitæ. DISTINGVENDVM est aũt inter istas cogitatiões qbus volũtas fauet: quas cũ di- CAPVT.
lectione amplectit̃: & inter eas cogitationes q̃ tenuis vmbrę modo prætervolare mentẽ solent XXVII.
sesep tãtũmodo vel trãseundo mõstrare: quas græci typos vocãt: vel certe inter illas quæ repu
gnãti ac inuito aĩo suggerunt̃: qbus mẽs cũ horrore quodã renitit̃ ac resistit: qbus vt cõtristat̃
admissis: ita gaudet expulsis. In qbus qdẽ q̃ se leuiter mẽti ostẽdũt: & quasi fugiẽdo demõstrãt
se: nec peccatu omnino nec pugna est. In his aũt cũ qbus aliquãdiu aĩa luctat̃: qbus resistit volun
tas: ęquale certamẽ est. Aut em̃ cõsentimus & vincimur: aut respuimus & vincimus: & acqui-
rimus de pugnatione victoriã. In illa ergo tãtũmodo cogitatione peccatũ est quę suggestioni cõ-
sensum mẽtis dedit: q̃ malũ suũ blande fouet: q̃ in factũ gestit irrumpere. Huiusmodi cogitatio
etiam si ex aliquo impedita casu nõ impleat volũtatẽ: nihilominus actione criminis cõdemnat̃
a dño: vt illud in euãgelio legim⁹: Qui viderit (inquit) mulierẽ ad cõcupiscẽdũ eã: iã moecha
tus est eã in corde suo apud deũ: cui nota sunt oĩa etiã anteq̃ fiant. Volũtas p̱fecta faciẽdi repu Matthæi.5.
tatur pro opere facti. Qua de re debes (sępe em̃ repeto: qd̃ fieri semp̱ volo) sanctas scripturas si-
ne intermissione meditari: hisq̧ tuã replere mẽtẽ: & malis cogitationibus locum auferẽs: diui-
nis animũ sensibus occupare: quantũq̧ deũ diligas: ex dilectione legis eius ostẽdere. Vnde scri
ptura dicit: Qui timẽt dñm inquirẽt qd̃ beneplacitũ est illi: & q diligunt eum: replebunt̃ lege Ecclesia.2.
eius. Tunc senties quantũ ad eius amorẽ adiuuet te sapientia: quantũ sit in te diuinæ legis au-
xiliũ: & domino cũ Dauid læta cantabis: In corde meo abscondi eloquia tua: vt non peccem ti- Psal.118.
A bi. EXCITANDVS est em̃ spiritalibus stimulis semp̱ animus & maiori quotidie ardore re CAPVT.
nouãdus: orationis instãtia: illuminatio lectionis: sollicitudo vigiliarũ: & diurna & nocturnæ XXVIII.
eius incitamẽta sunt. Nihil em̃ in hoc proposito otio deterius est: qd̃ nõ solũmodo nõ acquirit
noua: sed etiã parata cõsumit. Sanctæ vitæ ratio processu gaudet & crescit: cessatiõe torpescit
& deficit. Quotidianis & recentibus incremẽtis mens instaurãda est: & viuendi nobis hoc iter

non de tranſacto:ſed de reliquo metiẽdum. Q̃diu ſumus in hoc corpore: nũq̃ nos ad perfectũ
veniſſe credamus: ſic enim melius peruenit. Tãdiu nõ relabimur retro: q̃diu ad priora cõtendi
mus. At vbi cœperimus ſtare: deſcẽdimus: noſtrũq nõ progredi, iã reuerti eſt. Ceſſet oĩs igna-
uia: & inutilis de prӕterito labore ſecuritas. Si volumus nõ redire currẽdũ eſt. Beatus apoſto
lus de die in diẽ viuẽs deo: nec quid ante feciſſet: ſed qd facere deberet: ſemp attendẽs: dicebat:
Philippen.3. Fratres ego me nõ arbitror cõprehendiſſe aliquid. Vnum autem: quӕ quidem ſunt retro obli
uiſcẽs: ad ea vero quӕ ſunt priora: me extendens: ad deſtinatũ perſequor brauium ſupernӕ vo
Gal.2. cationis dei. Si beatus Paulus ille vas electiõis: q ita Chriſtũ indutus erat: vt diceret: Viuo au
tẽ iam nõ ego: viuit vero in me Chriſtus: adhuc tñ ſe extẽdit: creſcit: & proficit: qd nos facere
debemus: qbus optandũ eſt: vt in fine noſtro Pauli principio cõparemur? Ergo tu hũc imitare
1.Corint.4. q dixit: Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti: Obliuiſcere oĩe pteritũ: & quotidie inchoa-
re te puta: ne pro prӕſenti die quo debes ſeruire deo: prӕteritum impures. Optime quęſita cu
CA.XXIX ſtodies ſi ſemper ingras: damnũ parata ſentiẽt: ſi parare ceſſaueris. DICAS forſitan: grãdis la
bor eſt: ſed reſpice qđ promiſſum eſt. Omne opus leue fieri ſolet: cũ eius pretium cogitatur: & B
ſpes prӕmii ſolatium eſt laboris. Sic durus agricola inaratũ diu campum: & pinguiores otio
glebas: violento vomere ſcĩdiſſe ſe gaudet: & mirũ in modũ ipſa operis difficultate lętus: ſpẽm
ſegetis de labore metitur. Sic negotiator auidus maria cõtemnit: ſpectare auſus fluctuum ſpu
mas: tabieq ventorũ: dũq in omni labore ac periculo lucrũ cogitat: & laſſitudinẽ ſimul obliui
ſcitur & timorem. Conſydera quӕſo magnitudinem pręmii tui: ſi tamẽ cõſyderari poteſt, qc-
qd immẽſum eſt: poſt abſceſſum aię: poſt carnis interitũ: poſt fauillas & cinerẽ: in meliorẽ ſtatũ
virgo reparãda es: mãdatũ terrę corpus in cęlũ eleuãdũ eſt. Poſt hęc angelorũ es donãda cõſor
Pſal.115. tio: regnũ acceptura cӕlorũ: & in perpetuũ regnatura cũ Chriſto. Quid ergo retribues dño p
omnib⁹ q̃ retribuit tibi? Quid tãto remuneratore dignũ facies? Aut quẽ laborẽ durũ putabis
Roma.8. cuius tãta ſunt pmia? Vñ beatus apl's: Nullę (inqt) ſunt cõdignę paſſiones hui⁹ tẽporis ad fu
turã gloriã q̃ reuelabit in nobis. Quid eñ dignũ vel facere vel pati poſſum⁹ i breui hoc tẽpore
2.Corint.4. vitę noſtrę: cũ id imortalitate ſit recõpẽſandũ? Propter qđ idẽ apl's ait: Id eñ qđ in prӕſenti ſe
culo eſt momẽtaneũ ac leue tribulationis noſtrę: ſupra modũ in ſublimitate ęternũ glorię pon
dus operat in nobis. Reſpuant honores: deſpiciant diuitię: ipa quoq vita noſtra martyrii amo
re cõtẽnat. Et hęc oĩa etiã ſi pro ęternitatis pmio nõ darent: eſſent tñ q̃nq pitura. Amittũt etiã
hoc illi q ſemp cupiũt poſſidere. Q̃ multos memoria noſtra retinet in maximis honorib⁹ ac di
uitiis cõſtitutos: repẽte de ſummo illo potentię faſtigio cõcidiſſe: & eos qui tumore elati: aliud
qddam q̃ hoĩes eſſe ſe putabãt: exitu tãdẽ ſuo docuiſſe nos quid fuerint? Quid enim in hoc mũ
do ſtabile? Quid vero firmũ eſt? Quid porro non breue & incertum & caſui nõ ſeruiẽs? Quale
iſtud bonũ eſt: qđ ſemp timeas amittere? qđ vel auferendũ abs te metuas: vel a te relinquẽdum
ſcias? Nam etſi nullo eripiatur caſu: vel morte certe perdendum eſt. Et ſi vita noſtra tendatur
per mille annos: & ad extremum illum totius diem ӕtatis, quotidiana delitiarũ voluptate ve-
niamus: quale hoc quӕſo diu eſt quod fine delet? Aut quis illius voluptatis fructus eſt: qui ſta
tim vt ceſſauerit, videbit tibi nõ fuiſſe? Age iam: tranſactũ vitę tuę tẽpus animo reuolue. Non
ne videbitur tibi vmbra quӕdam fuiſſe: quod tranſiit: & inſtar ſomnii tenuis incertũ eſſe om-
ne quod videt? Hoc idem & decrepitus ſenex ſentire poteſt. Cui conuenit dicere cũ propheta:
CA.XXX. Dies mei ſicut vmbra declinauerunt: & ego ſicut fœnum arui. Q. SI hӕc etiã hic poſſumus C
dicere: vbi q̃uis breuis: tamen quia pręſens eſt: vita iſta magnipenditur: qd in futuro dicturi ſu
mus vbi maiori ӕtatis ſcientia, trãſactũ omne pro nihilo eſt? Hӕc tu tecũ diligẽter reuoluens:
& breuitatẽ vitӕ huius ӕternitatis cõtẽplatione deſpiciẽs: ipſum quoq cõtẽptũ mũdi maiori
cũ virtute contẽne: & ad illum tantũ diem para te: in quo mundi gloria finienda eſt. Illũ inquã
1.Theſſal.5. diẽ: quẽ ſaluator diluuio cõparauit: q multos fallaci ſecuritate deceptos: furtiuo (vt ait apl's)
2.Petri.3. cõprehẽdet aduẽtu. Quẽ beatus quoq Petrus deſcribẽs ait: Adueniet aũt dies dñi ſicut fur: in
qua cœli magno impetu trãſibũt: elemẽta vero a calore reſoluẽtur. Cũ hӕc oĩa diſſoluẽda ſint:
quales oportet nos eſſe in ſanctis cõuerſationibus & pietatibus expectãtes & properantes in ad
uentu domini dei: in quo cœli ardẽtes ſoluent: & elemẽta ignis ardore tabeſcent? Recens factũ
eſt: & qđ ipſa audiſti: cũ ad ſtridulӕ buccinę ſonũ Gotthorũq clamorem lugubri oppreſſa me
ru dña orbis Roma cõtremuit. Vbi tũc nobilitatis ordo? vbi certi & diſtincti vllius dignitatis
gradus? Permixta oĩa & timore cõfuſa: oĩni domui plãctus: & ęqualis fuit p cũctos pauor. Vnũ
erat ſeruus & nobilis: eadẽ oĩb⁹ imago mortis. Niſi q̃a magis eã timebãt illi qb⁹ fuerat vita iu-

cundior. Si ita mortales timemus hostes & humanã manũ: quid faciem⁹ cũ clangore terribili
tuba intonare de coelo coeperit? & ad illam archangeli vocẽ omni buccina clariorẽ: totus simul
remugiet mundus? cum viderimus super nos non manufacta arma concuti: sed & virtutes cæ
lorum commoueri: sicut propheta dicit: cũ venerit dñs ponere orbẽ terræ desertum & peccato
res perdere ex eo: quis tunc nobis pauor: quę caligo: quę tenebrę: cũ nos sępius ac totiens admo
nitos: & tamen imparatos dies reppererit? Tunc (inquit) plangent super se omnes tribus ter- Matth.24.
ræ: & videbũt filiũ hominis venientem in nubibus coeli cum virtute multa & maiestate. Tunc Lucæ.23.
dicent montibus: cadite super nos: & collibus / operite nos: & petris / aperite vos nobis. Verum
hæc eorũ sint: qui variis huius mundi detenti curis: de mundi non cogitant fine. Tu vero cui
aduẽtus Christi dierũ noctiumq; meditatio est: cui pro cõscientię puritate dñi est optãda præ
sentia: quæ cõsummationẽ sæculi quasi certũ ꝑmii tui tẽpus expectas: exultationẽ de coelo ca-
pies nõ timorẽ. Tũc eñ tu sanctorũ mixta choris: & sanctis comitata virginibus: in sponsi ob-
uiã subuolabis & dices: Inueni quẽ quæsiuit aĩa mea. Nec vllius iã tẽporis separationẽ timebis
quę semel immortalitatis gloria: & incorruptionis splendore donanda es: & cũ Christo semp
futurã es: Apostolo dicente: Qm̃ ipse dñs in iussu: & in voce archangeli: & in tuba dei descen
det de coelo: & mortui qui in Christo sunt resurgẽt primi. Deinde nos qui viuimus: q relinqui 1.Thessal.4.
mur: simul rapiemur cũ illis in nubibus obuiã dño in aera: & ita semp cũ Christo erimus. Hæc
sit igitur cura tua semper: hoc studium: hæc iugiter virginis corde voluant: in his totius diei
versetur labor: in his noctis somnus reponatur: in hoc anima rursus euigilet. Etenim nullus la
bor durus: nullum tempus longum videri debet: quo gloria æternitatis acquiritur.

Sancti Augustini & Alipii ad Iulianam Demetriadis virginis matrem: quantum illi debe
ant religionis affectum: & quanta eis apud deum & inter homines sit cura de ipsa: quantusq;
fructus ex eorum ministerio exortus sit exponentium: Ac sollicite admonentium vt contraria
gratiæ dei dogmata deuitet & caueat: Et ob id errorem illorum notantium atq; carpentiũ qui
putant ex nobis ipsis nos habere si quid virtutis in nobis est. Quędam quoq; ipsius libri verba
qui ad Demetriadẽ scriptus: & sub titulo epistolæ præmissus est: cõmemorantium: sanctarum
q; scripturarum testimoniis arguentium & condemnantium. Epistola.CXLIII.

D Dominę debitis in Christo officiis honorandæ & merito illustri filię Iulianę: Alipius & Augustinus in domino salutẽ. Grate admodũ nobis iucundeq; accidit: vt simul nos constituros apud Hipponẽ tuę reuerẽtiæ literæ reperi rent: quibus hæc rescripta pariter redderemus: cognita vestra incolumita- te gaudentes: vicissimq; nostrã quã vobis charã esse confidimus mutua di- lectione nuntiantes: domina debitis in Christo officiis honorãda & merito illustris filia. Scire aũt vos optime scimus: quãtũ vobis debeamus religionis
affectũ: quantaq; nobis & apud deũ & inter hoĩes sit cura de vobis. Licet eñ vos per literas pri
mũ: deinde etiã ꝑsentia corporali: pia & catholica / hoc est vera mẽbra Christi exiguitas nostra
cognouerit: tamen etiã per ministerium nostrum: cum accepissetis verbum auditus dei: sicut
dicit apostolus: accepistis non vt verbum hominum: sed sicut est vere, verbũ dei. Cuius mini- 1.Thessal.2.
sterij nostri adiuuante gratia & misericordia saluatoris: in domo vestra tãtus fructus exortus
est: vt humanis nuptiis iam paratis: sancta Demetrias spũitalem sponsi illius præferret am-
plexum: cui speciosi præ filiis hominum ad habendam spiritus vberiorem foecunditatem: nec
amittẽdã carnis integritatẽ virgines nubũt. Nescirem⁹ aũt queãdmodũ nostra illa tũc exhor-
tatio & fideli & nobili virgini fuisset accepta: nisi nobis ꝓfectis: cũ post paululũ professa fuisset
sanctimoniã virginalem: hoc ingẽs dei donũ: quod per seruos quidẽ suos plãtat & rigat: sed p
seipsum dat incrementum: nobis operariis ꝑuenisse vestrarũ literarũ lætissimo nuntio & ve-
E raci testimonio disceremus. Quæ cum ita sint: nemo nos improbos dixerit: si in vobis admonẽ
dis vt contraria gratię dei dogmata deuitetis: necessitudine sumus propensiore solliciti. Nam
licet nos apostolus non solum opportune: verumetiam importune prædicando verbo instare
præcipiat: non tamen in eorum hominum numero vos habemus, quibus sermo vel pagina no
stra importuna videatur: quando id quod ad sanam doctrinam non pertinet: vos vt vigilãter
euitetis alloquimur. Hinc ergo est q; admonitionẽ nostrã tã grato aĩo suscepistis: vt in episto-
la tua, ad quã nũc rescribimus, diceres: Sane q; me hortat̃ reuerẽtia vestra me aures indulgeã
his hominibus qui prauis tractatibus venerãdã fidẽ sępe corrũpũt: gratias vberes ago tam pię
admonitioni. Qđ itaq; adiũgis & dicis: Sed nouerit sacerdotiũ vestrũ longe me ac domũculã

meā ab huiuſmodi pſonis eſſe diſcretā:oiſq; familia noſtra adeo catholicā ſequit̃ fidē:vt in nul
lā hæreſim aliq̃n deuiauerit:nec vnq̃ lapſa ſit:non dico in eas ſectas q̃ vix expiant̃:ſed nec in eas
q̃ paruos habere vident̃ errores.Hoc eſt qd̃ nos magis magiſq; cōpellit nō tacere apud vos de
his qui etiā illa q̃ ſana ſunt,vitiare conant̃.Domū eñ veſtrā nō paruā Chriſti eccleſiā deputa
mus.Nec ſane paruus eſt error illorū:q putant ex nobis ipſis nos habere:ſi qd iuſtitiæ/cōtinē-
tiæ/pietatis/caſtitatis in nobis eſt:eo q; ita nos cōdiderit deus:vt vltra præter qd̃ nobis reuelet
ſcientiā:nihil nos adiuuet:vt ea quę faciēda diſcēdo nouimus:etiā diligēdo faciamus:naturam
ſcilicet atq; doctrinam definientes tantummodo eſſe gratiā dei & adiutoriū:vt recte iuſteq; vi
uamus.Ad habendam vero bonam voluntatē:vbi eſt hoc ipſum q; iuſte viuimus:& ipſa cha-
ritas quæ in omnibus dei donis ita excellit:vt etiam deus dicta ſit:qua vna adimpletur in no-
bis ſi quid diuinæ legis & admonitionis implemus:nolunt nos diuinitus adiuuari:ſed nos ip-
ſos dicunt arbitrio proprio nobis ad iſta ſufficere.Nō vobis videatur error iſte mediocris:pro
Roma.5. fiteri velle Chriſtianos:nec velle audire apoſtolum Chriſti:qui cum dixiſſet:Charitas dei dif-
fuſa eſt in cordibus noſtris:ne qſq̃ habere eā nō niſi p propriū putaret arbitriū:cōtinuo ſubiun
Pſal.67. xit:Per ſpiritū ſanctū q datus eſt nobis.Hāc eſſe magnā gratiā ſaluatoris:q aſcendit in altū:ca-
ptiuauit captiuitatē & dedit dona hominibus:quiſquis nondū cōfitet̃:quantū & q̃ exitiabili-
ter erret intelligis. Quomodo ergo a vobis quibus tantam dilectionē debemus:admonendis F
vt talia caueatis diſſimulare poſſemus:cum legiſſemus librum:quem ad ſanctam Demetria-
dem quiſnam ſcripſerit:vel vtrum ad vos peruenerit:veſtris potius ſcriptis noſſe volumus?In
quo libro (ſi fas eſt) legat virgo Chriſti vnde credat virginalem ſuam ſanctitatem:omneſq;
ſpiritales diuitias non niſi ex ſe ipſa ſibi eſſe:atq; ipſa priuſq̃ ſit pleniſſime beata:diſcat deo eſſe
(quod abſit) ingrata.Verba eñ ad illā ſcripta in eodē libro ſunt iſta:Habes ergo & hic (inqt)
p q̃ merito pponaris aliis:immo hinc magis.Nā corporalis nobilitas atq; opulētia:tuorū intelli
gunt̃ eſſe nō tua:Spiritales vero diuitias nullus tibi præter te conferre poterit.In his ergo iure
laudāda:in his merito cæteris pręferenda es:quæ niſi ex te & in te eſſe nō poſſunt.Cernis nem-
pe quanta in his verbis ſit cauenda pernicies.Nam vtiq; quod dictum eſt:Nō poſſunt eſſe iſta
bona niſi in te:optime & veriſſime dictum eſt:Iſte plane cibus eſt.Quod vero ait:Nō niſi ex te:
hoc omnino virus eſt.Abſit vt hæc libenter audiat virgo Chriſti:quæ pie intelligit propriam
paupertatem cordis humani:& ideo illic niſi ſponſi ſui donis neſcit ornari.Audiat ergo poti⁹
2.Corint.11. apoſtolum dicentem:Deſponſaui vos vni viro:virginem caſtam exhibere Chriſto.Timeo au-
tem ne ſicut ſerpens Euam ſeduxit in verſutia ſua:ſic & veſtræ mentes corrumpantur a caſti-
tate quæ eſt in Chriſto.Et propterea de his quoq; ſpiritalibus diuitiis:non iſtū qui dicit:Nul-
lus tibi eas præter te conferre poteſt:& niſi ex te & in te eſſe nō poſſunt:ſed illum audiat qui di
2.Corint.4. cit:Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus:vt eminentia virtutis ſit dei & non ex nobis.
De ipſa quoq; ſacra continentia virginali:q; non ſibi ſit ex ſe ipſa:ſed dei ſit donū q̃uis creden G
ti volentiq; collatum:eundem audiat veracem piumq; doctorem:qui cum hic ageret ait:Vel-
1.Corint.7. lem omnes eſſe ſicut me ipſum:Sed vnuſquiſq; proprium donū habet a deo:alius ſic:alius au-
tem ſic.Audiat etiam ipſum:non tantum ſuum:ſed vniuerſæ eccleſiæ vnicum ſponſum:de ta
Matthæi.19. li caſtitate atq; integritate dicentem:Non omnes capiunt verbum hoc:ſed quibus datum eſt:
vt intelligat ex eo q; habet tam magnum bonum atq; præclarum:ſe potius deo & domino no-
ſtro gratias agere debere:q̃ cuiuſq̃ verba q; velut ex ſe ipſa id habeat:vt non dicamus aſſentan
tis adulatoris:ne de occultis hominum temere iudicare videamur:certe errātis laudatoris au
Iacobi.1. dire.Omne quippe datum optimum:& omne donum perfectum (ſicut dicit etiam apoſtolus
Iacobus) deſurſum eſt deſcendens a patre luminum.Hinc ergo & ſancta virginitas qua te filia
volentem gaudentemq; vicit:natu poſterior:actu prior:genere ex te:honore ante te:ætate ſub
ſequēs:ſanctitate pcedēs.In qua etiā tuū eſſe cœpit:qd̃ in te eſſe nō potuit.Illa qppe carnaliter
nō nupſit:vt nō tātū ſibi:ſed etiā tibi vltra te ſpiritaliter augeret̃:qm̃ & tu ea cōpenſatione mi-
2.Corint.4. nor illa es:q; ita nupſiſti vt naſceret̃.Hæc dei dona ſunt:& veſtra qdē ſunt:ſed nō ex vobis.Ha-
betis eñ theſaurū iſtū in terrenis corporibus:& adhuc fragilibus tāq̃ in vaſis fictilibus:vt emi
nētia virtutis ſit dei & nō ex vobis.Nec miremini:qa dicimus & veſtra eſſe:& ex vobis nō eſſe.
Lucæ.11. Nā & panē quotidianū dicimus noſtrū:ſed tamē addim⁹:da nobis:ne puteť eſſe ex nobis.Pro-
1.Theſſal.5. inde ſicut ſcriptū eſt:Sine intermiſſiōe orate:in oībus gratias agite.Oratis eñ vt pſeuerāter &
proficienter habeatis.Gratias agitis:qa nō ex vobis habetis.Quis eñ vos ab illa ex Adā maſſa
Lucæ.19. mortis pditioniſq; diſcernit?Nōne ille q venit quærere & ſaluare qd̃ perierat?An vero quādo

aplo dicere audierit hō:Quis eñ te discernit?respōsurus ē:Bonavolūtas mea,fides mea,iusti
tia mea:& nō cōtinuo qđ sequit auditurus:Quid eñ habes quod nō accepisti?si autē & acce 1.Corin.4.
pisti quid gloriaris quasi nō acceperis?Nolumus ergo vt virgo sacra,cū audit vel legit:Spiri-
tales diuitias nullus tibi pręter te cōferre poterit: in his iure laudanda:in his merito cæteris
pręferenda es:quæ nisi ex te & in te esse non possunt:Nolumus prorsus ita glorietur quasi nō
acceperit.Dicat quidē:In me sunt deus vota tua quę reddā laudes tibi.Sed quia in illa,nō eti- Psal.55.
am ex illa:meminerit etiam dicere:Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem
quia etsi etiā ex illa propter arbitriū propriū:sine quo nō operamur bonum:nō tamē sicut iste
H dixit:non nisi ex illa. Proprium quippe arbitrium nisi dei gratia iuuetur:nec ipa bona volun
tas esse in homine potest.Deus est eñ (inquit apostolus) qui operatur in nobis & velle & ope Philip.2.
rari pro bona voluntate: non sicut isti sentiunt ,tantummodo scientiam reuelando vt noue-
rimus quid facere debeamus,sed etiā inspirando charitatem:vt ea quæ discendo nouim9 eti-
am diligendo faciamus. Nam vtiq; nouerat ille q̄ magnum bonum esset continentia q dice-
bat:Et cum scirem quia nemo potest esse continens nisi deus det.Non solū ergo sciebat quan Sapien.8.
tum esset hoc bonum:& q̄ desyderabiliter esset concupiscendum:verūetiam φ nisi dante deo
esse non posset.Docuerat enim eum sapientia.Nam hoc dicit:Et hoc ipm erat sapientiæ:scire
cuius esset hoc donum.Nec tamen ei sciētia suffecit,sed ait:Adii dominū & deprecatus sum
illum. Non igitur tantummodo in hoc nos adiuuat deus vt sciamus quid agendum sit:ve-
rumetiam vt amando agamus quod discendo iam scimus.Nemo itaq; pōt esse nō solū sciens
verūetiam continens,nisi deus det. Vnde cū iam ille haberet scientiam:precabatur vt habe-
ret & continentiam:vt esset & in illo quod sciebat quia non esset ex illo:aut si propter arbitri
um propriū aliquātū & ex illo:nō tñ nisi ex illo:qa nemo pōt esse cōtinēs nisi deus det.Iste aūt
de spiritalib9 diuitiis in qb9 est vtiq; etiā ipa luminosa & speciosa cōtinentia,nō ait:In te & ex
te esse possunt:sed ait:nisi ex te & ī te esse pñt:vt quēadmodū nō ei sunt alibi nisi ī illa:sic ei nō
aliūde nisi ex illa esse posse credant:& ob hoc (qđ miserator dñs a corde ei9 auertat) sic glorie
tur quasi nō acceperit.Et nos qdē de sanctę virginis disciplina & humilitate Christiana: in q̄
nutrita & educata est,hoc existimam9,φ illa verba cū legeret,si tñ legit,īgemuit & pectus hu
militer tutudit,ac fortassis & fleuit:dñmq; cui dicata & a quo sanctificata est,fidenter orauit
vt quō illa nō sūt verba illi9 sed alteri9,ita nō sit talis & fides ei9:qua se aliqd habere credat:de
quo in se nō in dño glorieť.Nā glīa qdē ei9 ī ipa est,nō in verbis alienis,sicut apls dicit : Opus Gal.6.
aūt suū pbet vnusqsq;:& tūc in semetipso glīam habebit,& non in altero.Sed absit vt gloria
sua ipsa sit:& nō ille cui diciť:Gloria mea,& exaltās caput meū.Ita quippe est in ea salubriter
gloria eius:cū deus q in illa est:ipe est glīa eius:a quo habet omnia bona quib9 est bona:& ha-
bebit oīa quib9 melior erit:inquantū in hac vita melior esse poterit:& quibus perfecta erit qñ
fuerit diuina gfa nō humana laude perfecta.In dño eñ laudabitur anima ei9 q satiauit in bo
nis desyderium eius:qa & hoc desyderiū ipe inspirauit:ne virgo eius sic in aliquo bono glori
etur quasi non acceperit.De hoc ergo ei9 affectu vtrumnam fallamur:inde nos fac potius re-
scribendo certiores. Nam illud optime nouimus:cū oib9 vestris cultores vos esse & fuisse in
diuiduę trinitatis.Sed nō hinc solū error human9 obrepit vt aliqd secus sentiať de indiuidua
trinitate:Sūt eñ & alia in quib9 perniciosissime errať,sicuti hoc est. Vñ diuti9 fortasse q̄ satis
esset vestræ fideli castæq; prudentiæ in hac epla locuti sumus:q̄q̄ q bonū qđ ex deo est, negať
esse ex deo:nescimus cui faciat iniuriā nisi deo,ac p hoc illi vtiq; trinitati:qđ malū absit a vo-
bis:sicut abesse credimus. Absit omnino,vt tale aliquid in animo non dicimus tuo:vel sacræ
virginis filiæ tuę:sed in cuiusq; extremi meriti famuli vel famulæ vestræ,liber iste fecerit : ex
I quo nōnulla verba quæ facilius intelligi possent ponenda credidimus. Si aūt diligentius in
tendatis:etiā illa quę ibi videntur velut pro gratia sine adiutorio dei dicere:sic inuenietis am
bigua:vt possint referri vel ad naturā vel ad doctrinā vel ad remissionem peccatorū.Nam &
φ coguntur confiteri orare nos debere ne intrem9 in tentationem:possunt ad hoc referre:vt ha
ctenus nos ad id respondeant adiuuari:quatenus orantibus atq; pulsantib9 nobis aperiatur
intelligentia veritatis:vbi discamus quid facere debeamus:non vt vires accipiat volūtas no-
stra:quibus id quod scimus faciamus . Et φ nobis in gratia vel adiutorio dei dicūt dominū
Christū bene viuendi propositū exemplū,ad eandē doctrinā reuocāt:quia scilicet in eius exē-
plo discimus quemadmodum viuere debeamus. Non autem volūt ad hoc nos iuuari: vt qđ
discendo cognoscimus:etiam diligendo faciamus.Aut certe in eodem libro inuenite aliquid

si potestis: vbi excepta natura:excepto quod ad eandẽ naturã pertinet arbitrio volũtatis: ex
cepta remissione peccatorũ & reuelatione doctrinæ: tale dei adiutoriũ confitet̃:quale confite
Sapien.8. tur ille qui dixit:Cum scirem quia nemo potest esse continẽs nisi deus det:& hoc ipm erat sa
pientiæ:scire cuius esset hoc donum:adii dñm & deprecatus sum illũ.Neq͂ em̃ iste aut natu
ram precando volebat accipere in qua cõditus erat: aut de naturali voluntatis arbitrio sata
gebat cum quo conditus erat:aut remissionẽ peccatorũ desyderabat:quin potius cõtinenti
am ne peccaret optabat: vel quid faciẽdũ esset scire cupiebat:cũ iam se scire fateret̃ cuius esset
hoc donum.Sed vtiq͂ tantas voluntatis vires:tantum dilectionis ardorem volebat accipere
spiritu sapientiæ: qui sufficeret ad implendam magnitudinem continentiæ.Si ergo tale aliqd
illic inuenire potueritis:vberrimas gratias agimus si rescribendo insinuare dignemini.Satis
enim dici non potest quantum cupiamus in eorum hominum scriptis:qui propter acrimoni
am atq͂ facundiam leguntur a plurimis:apertã confessionem illius gratiæ reperiri:quã vehe
Hebræ.11. mẽter commẽdat apostolus:qui etiã ipsius mensurã fidei:sine qua impossibile est deo placere
Abacuc.2. ex qua iustus viuit,q͂p dilectionẽ operat̃:antequã & sine qua omnino nulla cuiusq͂ bona opera
Gal.5. existimanda sunt:Quoniã omne quod nõ est ex fide:peccatũ est:deũ dicit vnicuiq͂ partitum:
Ro.14. nec sola reuelatione scientiæ nos diuinitus adiuuari:vt pie iusteq͂ viuamus:q͂ sine charita
te inflat:verũetiã inspiratione charitatis ipius:q͂ plenitudo legis est:& q͂ cor nostrũ vt scien
tia nõ inflet, ædificat. Sed adhuc nusq͂ tale aliquid in eorũ literis potuimus inuenire.Maxi
me aũt hoc in isto libro esse vellemus:ex quo descripta illa verba posuimus:vbi virginẽ Chri
sti ita laudans:tanq͂ spiritales diuitias nullus ei preter ipam cõferre possit:& tanq͂ nisi ex ipa
esse non possint:nõ vult eam in dño gloriari:sed sic gloriari quasi non acceperit. In quo libro
q͂uis nec ipsius nec tuæ reuerẽtiæ nomen expresserit:tñ a matre virginis vt ad eã scriberet:a
se postulatũ esse cõmemorat. In quadã vero epistola sua idẽ Pelagius:vbi & nomen suũ aper
tissime ponit:nec nomẽ sacræ virginis tacet:dicit ad eã se scripsisse:& eiusdẽ sui opis testimo
nio probare nitit̃ se gratiã dei:quã vel tacere vel negare asserit̃,apertissime cõfiteri. Sed vtrũ
ipse sit liber:in quo de spiritalib⁹ diuitiis illa verba posuit:vel vtrũ ad vestram peruenerit san
ctitatem:rescriptis vestris petimus nos dignemini facere certiores.

Sancti Augustini ad Anastasiũ: de periculoso mundi blandimento:& de effectu & opera
tione legis pertractantis.

Epistola.CXLIIII.

Omino fratri sancto & desyderabili Anastasio:Augustinus in dño salutẽ K
Salutandi synceritatẽ tuã fidissima occurrit occasio honorabilium seruo
rũ dei:fratrũ nrõrũ Lupicini & Cõcordialis:p quos etiã si nõ scriberẽ,pos
set charitas tua oĩa q͂ apd nos agunt̃ addiscere.Scio em̃ quãtũ nos in Chri
sto diligas:q̃a & tu scis quãtũ in illo vicissim diligaris a nobis. Et iõ nõ du
bitaui te cõtristari potuisse:si eos vidisses sine lr̃is meis:quos a nobis profe
ctos & tãta nobis familiaritate cõiũctos ignorare nõ posses. Simul etiã q̃a
rescriptorũ debitor fui.Nã ex quo sumpsi eplãm tuã:nisi nũc primum,rescripsisse me nescio.
Tãtis em̃ curis obstricti & distẽti sum⁹:vt etiã hoc nesciã. Vobis aũt queadmodũ sit:& vtrũ
1.Corin.12. vobis aliquã requiẽ(quãtũ i hac terra põt)dñs pstiterit,valde nosse cupim⁹:qm̃ si glorificat̃
vnũ mẽbrũ,cõgaudẽt oĩa mẽbra:atq͂ ita plerũq͂ cõtingit:vt dũ aliquos fratres nr̃os I quãtu
lacũq͂ reqe cõstitutos I mediis nr̃is anxietatib⁹ cogitam⁹:nõ pua ex pte recreamur:tãq͂ & nos
in ipis qetius trãqllius q͂ viuam⁹:q̃uis etiã cũ molestiæ I hui⁹ vitę fragilitate crebrescũt: æter
nã requiẽ nos desyderare cõpellũt. Mũdus qppe iste piculosior ẽ blãd⁹ q͂ molest⁹:& magis ca
1.Ioannis.2. uẽdus cũ se illicit diligi:q͂ cũ admonet cogitã cõtẽni.Nã cũ oĩa q͂ in illo sũt:cõcupiscẽtia sint
carnis & concupiscentia oculorũ & ambitio sęculi:sępe etiã his q talib⁹ spiritalia, inuisibilia,
æterna preponũt:inserit se terrenę suauitatis affectus:& delectatiõib⁹ suis nr̃a comitat̃ offi
2.senten.dis. cia.Quãto em̃ sũt charitati futura meliora:tãto sũt ĩfirmitati violẽtiora p̃ntia.Et vtinã hĩ q L
26.ca.nã vt. ea videre & gemere nouerũt,vĩcere & euadere mereant̃.Q d sine dei gr̃a nullo modo volun
tas iplet humana,q̃a nec libera dicẽda est:q̃diu est vincẽtib⁹ & vincẽdis cupiditatib⁹ subdita
2.Petri.2. A quo em̃ qs deuict⁹ ẽ:huic & seruus addict⁹ est.Et si vos fili⁹ liberauerit,ait ipe dei fili⁹ : tũc
Ioan.8. vere liberi eritis.Lex itaq͂ docẽdo & iubẽdo qd̃ sine gratia impleri nõ põt:homini demõstrat
suam infirmitatem:vt quęrat demonstrata infirmitas saluatorẽ: a quo sanata volũtas possit
quod infirma nõ posset.Lex igitur adducit ad fidem:fides impetrat spiritũ largiorem:diffun

dit spiritus charitatẽ,implet charitas legẽ.Ideo lex pædagogus vocat̃:sub cuius minacissima Gal.3.
seueritate qui inuocauerit nomẽ dñi saluus erit.Quomodo aũt inuocabũt in quẽ nõ credide Ro.10.
runt?Proinde ne litera sine spiritu occidat: spiritus viuificans credẽtibus & inuocãtibus da- Ro.5.
tur:charitas vero dei diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est no-
bis:vt fiat quod idẽ apl's dicit:Plenitudo legis charitas.Ita bona est lex illi qui ea legitime vtit̃ Ro.13.
Vtitur autem legitime:qui intelligens quare sit data:per eius comminationem confugit ad
gratiam liberantem.Huic gratiæ qua iustificatur impius:quisquis ingratus velut ad legem
implendam de suis viribus fidit:Ignorans dei iustitiam & suam volens cõstituere,iustitię dei Ro.10.
non est subiectus.Ac per hoc fit ei lex non absolutionis adiutorium:sed vinculũ criminis.Nõ
quia lex malum est:sed quia peccatum,sicut scriptum est,per bonum talibus operatur mortẽ
Per mandatum enim grauius delinquit: qui per mandatum scit q̃ malum sit quod admittit
M Inaniter autem putat victorem se esse peccati:qui pœnæ timore non peccat:quia etsi non im
pletur foris negotium malæ cupiditatis:ipsa tamen mala cupiditas intus est hostis. Et qs co
ram deo innocens inuenitur,qui vult fieri quod vetat̃:si subtrahas quod timetur? Ac p hoc
in ipsa voluntate reus est,qui vult facere quod non licet fieri:sed ideo non facit quia impune
non potest fieri.Nam quantum in ipso est:mallet non esse iustitiam peccata prohibẽtem atq;
punientem.Et vtiq; si mallet non esse iustitiam:quis dubitauerit q; eam si posset auferret?Ac
per hoc quomodo iustus est iustitiæ talis inimicus:vt eam si potestas detur, pręcipientem au
ferat:ne comminantem vel iudicantem ferat? Inimicus ergo iustitiæ est q pœnæ timore non
peccat:amicus autem erit si eius amore non peccet. Tunc enim vere timebit peccare. Nam q
gehennas metuit,non peccare metuit sed ardere.Ille autem peccare metuit,qui peccatũ ipm
sicut gehennas odit. Ipse est timor domini castus permanens in sæculũ sæculi. Nam ille timor Psal.18.
pœnæ,tormẽtum habet:& non est in charitate:eumq; perfecta charitas foras mittit. Tãtum 1.Ioan.4.
porro quisq; peccatum odit quantum iustitiam diligit:quod non poterit lege terrente per li- Ro.6.
teram,sed spiritu sanante per gratiam. Tunc fit quod apostolus admonet: Humanũ dico pro
pter infirmitatem carnis vestræ.Sicut enim exhibuistis membra vestra deseruire immundi-
tiæ & iniqtati ad iniustitiã: sic nũc exhibete mẽbra vestra deseruire iustitiæ in sãctificationẽ.
Quid enim est sicut illud,ita & hoc,nisi quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat
timor:sed ipsius libido voluptasq; peccati:sic ad iuste viuendum non vos supplicii metus vr
N geat:sed ducat delectatio charitasq; iustitiæ? Et hęc quidẽ quantũ mihi videt̃,nondũ est per
fecta:sed quodammodo adulta iustitia.Neq; eñ frustra pręmitteret: Humanum dico pp̃ter
infirmitatem carnis vestræ:nisi quia plus aliquid dicẽdũ fuit: si iã illi ferre potuissẽt.Plus qp
pe seruitutis debet̃ iustitię q̃ peccato solẽt hoĩes exhibere.Nã pœna corporis etsi nõ a volũta
te:tamen reuocat ab opere peccati.Nec facile quisq̃ est q palam committat quod per illicitam
& immundam percipiat voluntatẽ: si cruciat⁹ vindictæ certũ est cõtinuo secuturos. Iustitia
vero sic amanda est:vt ab eius operibus etiã pœnæ corporis nos cohibere nõ debeant: atq; in
ter manus etiã crudeliũ inimicorũ luceant opera nostra corã hoĩbus:vt quib⁹ placere possũt: Matth.5.
glorificent patrem nostrũ qui in cælis est.Hinc est q; ille fortissimus iustitię dilector exclamat
Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio,an ãgustia,an psecutio,an fames,an nudi Ro.8.
tas,an periculum,an gladius?Sicut scriptum est:Quoniã propter te mortificamur tota die, Psal.43.
deputati sumus vt oues occisionis.Sed in his omnib⁹ superuincim⁹ per eum qui dilexit nos.
Certus sum enim quia neq; mors,neq; vita,neq; angelus,neq; principatus,neq; p̃sentia;neq;
futura,neq; virtus,neq; altitudo,neq; profundum,neq; creatura alia poterit nos separare a
charitate dei:quę est in Christo Iesu domino nostro. Vide quemadmodum non vtcunq; ait:
Quis nos separabit a Christo:sed ostendens vnde cohæreamus Christo:Quis nos(inquit)se
parabit a charitate Christi?Charitate igitur Christo nõ pœnæ timore cohæremus. Deinde
commemoratis eis quę videntur habere violentiam:nec tamen habẽt valentiam separãdi,ita
conclusit:vt eandem diceret charitatem dei quam dixerat Christi.Et qd est a charitate Chri
sti:nisi a charitate iustitiæ?De illo quippe dictum est:Qui factus est nobis sapiẽtia a deo,& iu Hiere.9.
stitia,& sanctificatio,& redemptio:vt quemadmodum scriptum est:Qui gloriatur in domi- 1.Corin.1.
no glorietur.Sicut ergo ille est iniquissimus:quem nec pœnæ corporales deterrent ab immũ
dis operibus sordidæ voluptatis:ita ille iustissimus qui nec pœnarum corporaliũ terrore re-
uocatur a sanctis operib⁹ luminosissimæ charitatis.Quæ charitas dei(quod perpetua cogi-
tatione tenendũ est)diffunditur in cordib⁹ nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis Ro.5.

vt qui gloriaẽ,in dño glorieẽ.Cũ ergo nos huius charitatis qua lex veriſſime impleẽ: paupe res egentesq; ſentimus:non de inopia noſtra diuitias eius exigere:ſed orando petere: quęrere
Pſal.35. & pulſare debemus,vt ille apud quẽ eſt fons vitæ:det nobis inebriari ab vbertate domus ſuæ & voluptatis ſuæ potare torrẽtẽ:quo mũdati atq; vegetati nõ ſolũ triſtitia nõ abſorbeamur:
Ro.5. verũetiã gloriemur in tribulationib⁹: ſciẽtes q̃a tribulatio patiẽtiã operaẽ:patiẽtia ꝓbationẽ probatio ſpem: ſpes vero non confundit:non q̃a per noſipſos hoc poſſumus: ſed q̃a charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctũ q datus eſt nobis. Delectauit me iſta ſalutẽ per literas loqui tecũ q̃ cũ preſente non potui.& hoc nõ ꝓpter te:qui nõ alta ſapiens cõſentis humilibus:ſed propter quoſdã q̃ nimiũ arrogãt humanę voluntati:quã lege data putant ad eam implẽdam ſibi poſſe ſufficere:nulla ſuper doctrinã legis gratia ſanctæ inſpirationis adiutam.Per quorũ diſputationẽ infirmitati hominum miſere atq; indige ſuadeẽ: vt nec orare debeamus ne intremus in tentationem. Non quia hoc audent aperte dicere:ſed eorũ ſententiam velint nolint hoc vtiq; ſequiẽ. Nam vt quid nobis dicitur: Vigilate & orate ne intretis in tentationẽ? Vt quid etiã ſecundũ hanc exhortationẽ cũ doceret orare: præcepit vt dicamus: Ne nos inferas in tentationẽ: ſi hoc nõ impleẽ ex adiutorio gratiæ diuinæ: ſed id totum eſt in arbitrio voluntatis humanæ? Quid plura? Saluta fratres qui tecum ſunt: & orate pro nobis
Matthæi.9.

Matth.29. vt ſalui ſimus ſecundum illam ſalutem de qua dicitur: Non eſt opus ſanis medicus: ſed male habentibus. Non enim veni vocare iuſtos,ſed peccatores. Orate ergo pro nobis vt iuſti ſim⁹: quod quidẽ homo nõ poteſt niſi norit & velit: & erit cõtinuo qui plene voluerit:ſed hoc ipſum in eo nõ erit niſi gratia ſpiritus ſanetur & adiuuetur vt poſſit.

Sancti Auguſtini ad Sebaſtianum: Epiſtolæ illius qua tædiũ a peccatoribus derelinquentibus legem dei habere ſe ſignificabat,reſpondentis.

Epiſtola.CXLV.

Omino ſancto & deſyderabili & in Chriſti honore ſuauiſſimo fratri Sebaſtiano: Auguſtinus in domino ſalutem. Quis ab animo noſtro nullo modo te ſeparatũ eſſe permittat dulce vinculũ charitatis: & indeſinẽter tuos ſanctos mores atq; colloquia recolamus: tũ bene feciſti: & gratias agimus ꝙ nobis etiam corporalis ſalutis tuæ nuntios apices mittendo: nos plurimum exhilaraſti. Senſi autem in epiſtola tua: ꝙ tædiũ te detinuerit a peccatoribus relinquentibus legem dei. Illo enim ſpiritu viuis quo dictũ eſt,
Pſal.118. Vidi inſenſatos & tabeſcebam. Pia eſt iſta triſtitia,etſi dici poteſt,beata miſeria: vitiis alienis tribulari nõ implicari,mœrere nõ hærere, dolore cõtrahi non amore attrahi. Hęc eſt perſecutio quam patiuntur omnes qui volunt in Chriſto pie viuere: ſecundum apoſtolicam mordacem veramq; ſententiam. Quid enim hic magis perſequitur vitam bonorum q̃ vita iniquorum: non cum cogit imitari quod diſplicet,ſed cum cogit dolere quod videt? Quoniã coram pio viuens impie: etſi non obligat conſentientem,cruciat ſentientem. Nam ſæpe & diu impiorum corporibus a ſęcularibus poteſtatibus: & quorumlibet vexationibus parcitur: piorum autem cordibus a malis hominum moribus nunq̃ vſq; ad huius ſæculi finem. Sic ergo potius impletur quod cõmemoraui dixiſſe apoſtolũ: Quia omnes qui volunt in Chriſto Ieſu pie
2.Timot.3. viuere,perſecutionẽ patientur,& tanto amarius,quanto interius,donec diluuium tranſeat
Matth.24. vbi arca continet coruum & columbam. Sed inhære frater illi a quo audiſti: Qui perſeuerauerit vſq; in finẽ,hic ſaluus erit. Cõiũgere domino,vt creſcat in nouiſſimis vita tua. Scio eñ non deeſſe recreationem cordis de fratribus bonis. Huc adiunge promiſſiones dei fideles,magnas,certas,ſempiternas ipſiuſq; tolerãtiæ imperturbabilem ineffabilemq; mercedem. Et vide q̃ verum domino cantes: Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo: con-
Pſal.93. ſolationes tuę iucundauerunt animam meam. Mitte fratri Firmo literas noſtras. Sãctitatem tuam & familiam dei quæ tuo miniſterio gubernatur: fratres & ſorores quæ apud nos ſunt: nobiſcum in domino reſalutant. Et alia manu. Incolumes pro nobis oretis dilectiſſimi & ſancti fratres. Ego Alipius impenſiſſime ſaluto ſyncæritatem tuam: omneſq; tibi in domino cõiunctos. Atq; vt hanc tanq̃ meam epiſtolam deputes peto. Etſi enim aliam propriam mittere potuiſſem: tamen malui huic inſcribere: vt vnanimitatem noſtram vna etiã pagina teſtareẽ.

Sancti Auguſtini ad Conſentium,illius quæſtioni: vtrum nunc corpus domini oſſa & ſanguinem habeat,aut reliqua carnis liniamenta,reſpondentis.

Epiſtola.CXLVI.

Q Ilectissimo fratri Consentio: Augustinus. Quātū ad oculos attinet corpo-
rales: quosdam videmus nec nouimus: quorum a nobis studia vitaq; nesci
untur: quosdā nouimus nec videmus: quorū nobis charitas & affectus in-
notuit: in quib9 & te annumeram9: & ideo te magis videre desyderamus:
vt in his sis quos & videmus & nouim9. Nā illi q ignoti nostris oculis inge
runt: nō solū desyderabiles nō sunt sed vix tolerabiles sunt: nisi in aliquib9
signis pulchritudo in his hoīs interioris appareat. Quorū autē sicut tuus
nobis prius animus intelligendo, q̄ videndo corpus apparuit, iā quidē nouimus eos: sed ideo
etiam videre desyderamus, vt per illud qđ cōspicit oculis: multo iucundius & familiarius eo
quem iam nouimus amico interiore perfruamur. Verū & hoc de te nobis deus fortasse dona
bit quietiorib9 & trāquilliorib9 (sicut optamus) reb9 humanis: vt id honestę charitatis sit po
tius q̄ molestę necessitatis. Nūc ad ea respōdeā sicut dn̄o adiuuāte potuero: q̄ pręter epistolā
in alia chartula a me quærenda misisti. Quæris vtrū nūc corpus dn̄i ossa & sanguinem ha-
beat: aut reliqua carnis liniamēta: Quid si adderes: vtrum etiam vestimenta: nōne augeretur
quęstio! Qua causa! nisi quia ea quæ in vsu vitæ huius nostrę corruptibilia nouimus, sine cor
ruptione cogitare vix possumus: cū diuinorū miraculorū quædam documenta iam data sint
ex quibus liceat coniectare maiora. Nam si vestis Israelitarū per tot annos in eremo sine tritu
ra esse potuit: si morticina pellis calceamentorū tam diu sine labe durauit: potest vbiq; deus
quorumlibet corporum per quantum voluerit tempus incorruptam protēdere qualitatem.
Ego proinde domini corpus ita in cælo esse credo vt erat quando ascendit in cęlū. Dixerat au
tem discipulis (vt in euangelio legimus) de sua resurrectione dubitantibus: & illud quod vi-
debant non corpus sed spiritū esse putātibus: Videte manus meas & pedes: palpate & videte Lucæ.24.
quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere. Sic eorū cū esset in terra con-
trectatus est manib9: sic eorū est cū iret in cælū deductus a spectib9. Ibi vox angelica sonuit: Sic Act.1.
veniet quēadmodum eum videtis euntem in cælum. Fides adsit, & nulla quæstio remanebit.
Nisi forte de sanguine requirendū est: quia cum dixisset: Palpate & videte: qa spūs carnē & os-
sa nō habet, nō addidit sanguinē. Non ergo & nos addamus inqrere, qđ ille non addidit dice
R re: & de cōpendio (si placet) finita sit quęstio. Fortassis em̄ accepta occasione sanguinis vrge
bit nos molestior perscrutator & dicet: Si sāguis, cur nō & pituita, cur nō & fel flauū: & fel ni
grum: quibus quatuor humoribus naturā carnis temperari etiā medicinæ disciplina testat!
Sed quodlibet quisq; addat, corruptionē addere caueat: ne suę fidei sanitatē castitatēq; corrū
pat. Ex cōsuetudine rerū expertarū: inexperta opa diuina, infirmitas metit humana: & argu-
tule se garryre arbitratur cum dicit: Si caro & sanguis est: si sanguis & cæteri humores: si cæ
teri humores, ergo & corruptio. Eo modo diceret: Si flāma est & ardet: si ardet & vrit: si vrit
ergo virorum trium in fornace ignis ab impio rege missorum corpora incendit. Si autē hoc
in tribus viris miraculum factū esse non dubitat quisquis de diuinis operibus recte sapit: cur
non credatur qui fecit illa corpora non posse igni corrumpi: fecisse illud corpus nec igne, nec
fame, nec morbo, nec senio, nec vlla vi alia qua solet humana corpora labefactare corruptio!
Q; si quisq̄ dicit non carni trium illorum virorum additam contra ignem incorruptionem:
sed ipsi igni detractam corrumpendi facultatem: quid veremur ne carnem facere nequiuerit
non posse corrumpi: q fecit ignē nō posse corrūpere! Nā si illud nō de carnis: sed de ignis muta
tione intelligitur, multo est mirabilius: Simul enim & hominum corpora non vrebat ne pos
set nocere: & ligna fornacis vrebat vt posset ardere. Sed qui etiam ista non credūt, nimium de
diuina potestate diffidunt: nec cum eis vel ad eos nunc sermo nobis est. Qui aūt ista credunt
ex his etiam illa vtcunq; coniiciant quæ fideliter quærunt. Valet igitur diuina potentia de
ista visibili atq; tractabili natura corporum quibusdā manētibus auferre quas voluerit qua-
litates: ac per hoc valet etiam membra mortalia formę liniamentis manentib9, corruptiōe ve
ro mortalitatis emortua, stabili vigore firmare, vt absit labes, adsit effigies, adsit motio, absit
S fatigatio, adsit vescendi potestas, absit esuriēdi necessitas. Qđ ergo legit apud apl̄m: Caro & 1.Corin.15.
sanguis regnum dei nō possidebunt: soluitur quidē quęstio etiam isto modo quem tu cōme
morasti: vt carnis & sanguinis nomine opera carnis & sanguinis intelligant. Verū quia non
de operib9 sed de mō resurrectiōis loquebatur apl̄s: & eā quęstionē disputādo versabat: meli9
eo loco intelligit caro & sanguis p corruptione carnis & sanguinis posita. Si em̄ nomē carnis
significat opationē: cur nō significat etiā corruptionē, sicut dictū ē, Oīs caro fœnū! Nā & hic Esa.40.

ipsa corruptibilitas significata est. Sequitur enim: Et omnis honor carnis vt flos foeni: foenū
Lucæ.24. aruit, flos decidit. Nunquid nam hoc etiā illi carni competit, de qua dictū est: Palpate & videte:
quia spiritus ossa & carnem non habet sicut me videtis habere? Nā quō arescat aut decidat,
Ro.6. cum scriptum sit: q Christus surgens a mortuis, iam nō moritur: & mors ei vltra nō domi-
nabitur. Proinde ipsam apostolicam sententiā desuper inspice: totamq; consydera: cum resur
1.Corin.15. rectionem mortuorū persuadere vellet eis qui dicebant: Quia resurrectio mortuorum nō est
Christi resurrectione præmissa: in exemplum inter cætera quæ ibi differuit: intulit sibi quæ-
stionē atq; ait: Sed dicet aliquis, quomodo resurgent mortui, quo aūt corpore venient: id est
quali corpore. Deinde adhibēs documēta seminū: Stulte (inquit) tu quod seminas non viui-
ficatur nisi prius moriatur: & qd seminas non corpus qd futurū est seminas: sed nudum granū
fere tritici, aut alicuius cæterorū. Deus aūt illi dat corpus quomodo voluerit: & vnicuiq; se-
minum proprium corpus. Secundum hoc ergo dixerat: Non corpus quod futurum est semi
nas: Neq; enim non triticum erit ex tritico. Sed quia nemo seminat hærbam vel stipulam &
multiplicia in palea tegumenta granorum cū quibus tamē semina exurgūt, ideo ait: Sed nu-
dū granū: Hinc volens ostendere: quia si deus potest addere qd non erat in nudo semine: mul
to magis pōt reparare quod erat in hois corpore. Iam vero qd adiungit: ad differentiā perti- T
net resurgentiū propter diuersas glorias fidelium atq; sanctorum: Non omnis (inquit) caro
eadem caro, alia quippe hominum, alia aūt caro pecorum, alia volucrum, alia piscium, & cor
pora cælestia, & corpora terrestria, sed alia est cælestiū gloria, & alia terrestrium, & alia gloria
solis, & alia gloria lunæ, & alia gloria stellarū. Stella em̄ a stella differt in gloria: sic & resurre-
ctio mortuorum. In his omnib⁹ iste sensus est: Si genera carnis cum sint cuncta mortalia: dif-
ferunt tamē inter se pro diuersitatib⁹ animantiū: Et si corpora cum sint omnia visibilia: diffe
runt tamen pro diuersitatibus locorum: vnde alia est cælestium gloria, alia terrestriū: Et si in
locis sublimibus cum sint cuncta cælestia, differunt etiam ipsa claritatibus luminum: non mi
rum est q in resurrectione mortuorū distabit gloria meritorum. Hinc iam venit ad illud qd
1.Corint.15. communiter habet omnis caro quæ ad vitam resurgit æternā, & dicit: Seminatur in corruptio
ne, surget in incorruptione, seminatur in contumelia, surget in gloria, seminatur in īfirmitate
surget in virtute, seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. In his verbis apl'i nun-
quid fas est putare melius corpora nostra resurrectura q̄ Christi? cum de illo sit propositum
exemplum: quod fideliter intendere & per eius gratiam sperare debeamus: ac per hoc nullo
modo potuit corpus Christi cū corruptione surgere: si nostrum in incoruptione resurrectu-
rum promittitur, nec potuit illd sine gloria, si nostrum resurget in gloria. Quę autem ibi glo
ria vbi adhuc corruptio? Nimis itaq; absurdum est: vt credamus illud corpus: & in infirmita
te esse seminatum, id est mortificatum, & in infirmitate resurrexisse: cum corpus nostrum se
2.Corin.13. minetur in infirmitate, resurgat in virtute: & dicat idem apostolus de Christo: Et si crucifi-
xus est ex infirmitate, sed viuit in virtute dei. Quis vero tā absurde sapiat: vt credat illud cor
pus animale seminatum, animale resuscitatum, si nostrum seminatur animale, resurget spiri
tale? Cōstat itaq; neq; vllo modo dubitandum est, corpus Christi, qd licet corruptionem pu- V
Psal.15. tredinis in sepulcro nō viderit: vt scriptū est: Nec dabis sanctū tuū videre corruptionem: cla
uis tn̄ & lācea prerūpi potuit: nūc omnino in incorruptione cōsistere: & qd in cōtumelia pas-
sionis mortisq; seminatū est: nūc esse in gloria vitæ æternæ: & qd ex infirmitate potuit crucifi
gi: nūc in virtute regnare: & qd erat corpus animale, qm̄ ex Adam sumptū est: nunc esse spiri
tale: quoniā spiritui iam inseparabiliter copulatū est. Cū em̄ vellet apl's de corpore animali ad
1.Corin.15. hibere testimoniū scripturarum: illud posuit qd in Genesi legitur: Si est (inquit) corpus ani-
male, est & spiritale, sicut scriptum est: Factus est primus Adam in animam viuētē vel in ani-
Gen̄.2. mam viuam. Recolis certe quēadmodū scriptū sit: Et insufflauit deus in faciē eius flatum vi-
Gen̄.1. tæ: & factus est homo in animā viuā. Dictum est autem etiam de animalibus: Producat terra
animam viuam. Intelligitur ergo corpus animale dici simile cæteris animalibus ppter mor-
tis dissolutionem & corruptionem, quæ quotidie cibo reficitur: & postea separata animātis
compago dissoluitur. Spiritale autem corpus: quod iam cū spiritu immortale est: q̄uis non-
nulli arbitrentur tunc fieri corpus spiritale cum iam & ipsum corpus mutabitur in spiritū
& quod homo erat ex corpore & spiritu: vtrūq; ac totū spūs erit: quasi dixerit apl's: Seminatur
corpus: surget spūs. Dixit aūt seminatur corp⁹ animale: surget corp⁹ spiritale. Proīde sicut ala-
le corpus nō est anima sed corp⁹: ita & spiritale corpus non spiritū debemus putare sed corp⁹.

Quis porro audeat opinari:vel Christi corpus non ſpiritale reſurrexiſſe:vel ſi ſpiritale ſurre-
xit:iam non corpus fuiſſe ſed ſpiritum:cum hanc opinionem diſcipulorum refellat:vbi cum
eum videntes exiſtimarent ſe ſpiritũ videre,ait:Palpate & videte:quia ſpũs oſſa & carnẽ non Lucæ.24.
habet ſicut me videtis habere!Iam igi͂ illa caro ſpiritale erat corpus:nec tñ ſpũs erat ſed cor-
pus:nulla vlterius morte ab aĩa reſoluendũ atq ſeparãdũ,ſicut corpus animale:qualẽ anima
tum eſt dei flatu cũ factus eſt homo in animã viuã:etiã ipſum ex animali ſpiritale ſine mortis
interuentu futurum niſi tranſgreſſio precepti prius commiſſo peccato infligeret pœnam:q̃
deus ſeruatæ iuſtitiæ daret coronam. Vnde dominus Chriſtus per nos ad nos venit:cũ pec-
catores iuſtus inuenit:per ſtratum quodammodo humilitatis noſtræ:ſed nõ cũ morbo iniqui
tatis noſtræ.Nam per animale nobis,hoc eſt per mortale corpus apparuit:qui vtiq ſi voluiſ-
ſet:cũ corpore immortali primitus aduenifſet.Sed quia nos humilitate filii dei ſanari oporte
bat,vſq ad noſtram infirmitatẽ deſcendit:& fidei noſtrę meritũ ac pręmiũ virtute ſuæ reſur
rectionis oſtendit.Ideo ſequitur apoſtolus & dicit:Nouiſſimus Adã in ſpiritum viuificãtem 1.Corin.15.
ſiue intelligatur primus Adam qui de puluere ante formatus eſt:nouiſſimus autem Adam
qui de virgine procreatus eſt:ſiue in vnoquoq homine vtrunq cõpleat:vt prim⁹ Adã ſit in
corpore mortali:nouiſſimus Adã idẽ ipſe in corpore immortali:tñ inter animã viuentem &
ſpiritum viuificantem,hoc intereſſe voluit:vt illic ſit corpus animale,hic ſpiritale.Aĩa quip
pe in corpore animali viuit quidem:ſed non viuificat vſq ad auferendam corruptionem. In
corpore vero ſpiritali,quoniam perfecte adhęrens domino,vnus ſpũs eſt:ſic viuificat vt ſpiri
tale corpus efficiat:abſumens omnẽ corruptionẽ,nullã metuens ſeparationẽ.Proinde ſequi-
tur:Sed non prius quod ſpiritale eſt,ſed qđ animale,poſtea ſpiritale.Prim⁹ homo de terra ter 1.Corin.15.
renus,ſecundus homo de cælo cæleſtis.Qualis terrenus tales & terreni:& qualis cæleſtis ta-
les & cæleſtes.Sicut portauimus imaginem terreni:portemus & imaginem eius qui de cælo
eſt.Quid eſt:Qualis terrenus tales & terreni:niſi mortales ex mortali!Et quid eſt:Qualis cæ
leſtis tales & cæleſtes:niſi immortales per immortalem!Illud per Adam : hoc per Chriſtum.
Dominus enim ad hoc terrenus factus eſt cum eſſet cæleſtis:vt eos qui terreni erãt,faceret cę
leſtes:hoc eſt ideo ex immortali mortalis factus eſt aſſumendo ſerui formam:non domini mu
tando naturam:vt eos qui mortales erant,faceret immortales in partiendo dominicam gra-
X tiam:non ſeruilem iniuriam retinendo. Cum igitur de reſurrectione corporis apoſtolus diſ
putans doceret noſtra corpora futura ex corruptibilibus incorruptibilia: ex corruptibilib⁹
glorioſa,ex infirmis fortia,ex animalibus ſpiritalia:hoc eſt ex mortalibus immortalia: ſubie-
cit vnde agitur,atq ait : Hoc autem dico fratres:quia caro & ſanguis regnum dei poſſidere
non poſſunt.Et ne quiſq̃ putaret ſecundum ſubſtantiam carnis hoc apoſtolum definiſſe:ape
ruit quid diceret ſubiungẽdo.Neq corruptio incorruptionem poſſidebit.Tanq̃ diceret,qđ
dixi:Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt,ideo dixi:quia corruptio incorruptionem
non poſſidebit.Hoc ergo loco,nomine carnis & ſanguinis,corruptionẽ mortalitatis intelligi
voluit.Deniq tanq̃ ei diceretur:quomodo caro erit & caro non erit!Caro quippe erit:quoni
am dominus poſt reſurrectionem ait:Palpate & videte,quia ſpiritus oſſa & carnem nõ habet
ſicut me videtis habere:Caro autem non erit:quoniam caro & ſanguis regnum dei nõ poſſi
debunt:Exponit quid dixerit adiiciens:Ecce myſterium vobis dico:Omnes quidem reſurge
mus:vel ſicut græci codices habent:Omnes quidem dormiemus:non tamen omnes immuta
bimur.Hanc mutationem vtrum in deterius,an in melius intelligi voluerit:inferiora demõ
ſtrant.In atomo(inquit)hoc eſt in puncto temporis quod diuidi non poteſt:In ictu oculi:hoc
eſt in ſumma celeritate:In nouiſſima tuba:hoc eſt in nouiſſimo ſigno quod dabitur,vt iſta cõ
pleantur.Cãtat enim tuba(inquit)& mortui reſurgent incorrupti,& nos commutabimur
Ergo iſtam commutationem in melius ſine dubitatione oportet intelligi:quia omnes & iuſti
& iniuſti reſurrecturi ſunt.Sed ſicut dominus in euangelio loquitur:Qui bene fecerũt in re- Ioan.5.
ſurrectionem vitæ:qui male egerunt in reſurrectionem iudicii:Iudicium appellans pœnam
ſempiternam:ſicut alio loco:Qui non credit(inquit)iam iudicatus eſt.Proinde illi qui ad iu Ioan.3.
dicium reſurrecturi ſunt:non commutabuntur in illã incorruptelam quæ nec doloris corru
ptionem pati poteſt.Illa nanq fidelium eſt atq ſanctorum.Iſti vero perpetua corruptiõe cru-
ciabuntur:quia ignis eorum non extinguetur:& vermis eorum non morietur.Quid ſibi er- Eſa.66.
go vult iſta diſtinctio:Et mortui reſurgent incorrupti:& nos cõmutabimur:niſi quia omnes
incorrupti reſurgent!Sed ex his etiã iuſti immutabunt in illã incorruptelã:cui omnino nul

la poſſit nocere corruptionæ per hoc qui in ea, non commutabuntur. Incorrupti quidem re
ſurgent integritate membrorum: ſed tamen corrumpendi dolore pœnarum: cum audierint:
Matth.25. Ite maledicti in ignem æternum qui paratus eſt diabolo & angelis eius. A quo auditu malo iu
Pſal.111. ſtus nõ timebit. De illa vero cõmutatione iuſtorum cum dixiſſet: Nos commutabimur: tan Y
q̃ quæreremus, quomodo iſtud fiat, vel qualis illa commutatio futura ſit, adiungit & dicit:
Oportet enim corruptibile hoc īduere incorruptelam: & mortale hoc induere immortalita-
1.Corin.15. tem. Non (vt opinor) dubitandũ eſt ſecundum hoc dictum: Caro & ſanguis regnum dei nõ
poſſidebunt: quia non ibi erit corruptio & mortalitas carnis & ſanguinis. Secundũ has enim
qualitates hoc loco carnem & ſanguinem nũcupauit. Quocirca: vt aliquid exempli gratia po
Theſſal.3. nam, quod interim occurrit: ſicut ſcriptum eſt: Ne forte tentauerit vos qui tentat: & inanis
ſit labor veſter: atq; hic intelligitur diabolus, tanq̃ deus omnino non tentet: de quo alio loco
Iacobi.1. ſcriptura dicit: Ipſe autem neminem tentat. Nec contraria & iſta ſententia ei qua dicit: Ten-
Deute.13. tat vos dominus deus veſter. Sed ſoluitur quæſtio: cum vocabulum tentationis diuerſas in-
telligẽtias habet, eo ꝙ alia ſit tentatio deceptionis: alia tentatio probationis: ſecundum illam
non intelligitur qui tentat niſi diabolus: ſecundum hanc vero tentat deus. Ita cum dicit: Ca-
ro poſſidebit regnum dei: & caro non poſſidebit regnum dei: etiam huius nominis intelligen
tia diſcernatur, & nulla erit quæſtio: quoniam caro ſecundum ſubſtantiam, ſecũdum quam
Lucæ.24. dictum eſt: Spiritus oſſa & carnem non habet ſicut me videtis habere, poſſidet regnũ dei. Ca-
ro autem cũ ſecũdum corruptionem intelligitur, non poſſidebit. Hoc enim expoſitum eſt cũ
1.Corin.15. diceretur: Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt: in eoq; continuo additum eſt: Neq;
corruptio incorruptionem poſſidebit: ſicut ſatis quantum arbitror diſſeruimus. Qđ quæris Z
vtrum ſingillatim a creatore deo corporum liniamẽta formentur: non mouebit: ſi quantum
poteſt humana mens potentiam diuinæ operationis intelligat. Quomodo enim negare pote-
Ioannis.5. rimus deum etiam nunc operari cuncta quæ creantur, cum dominus dicat: Pater meus vſq;
nunc operatur? Vnde illa ceſſatio ſeptimi diei ab ipſis naturis condendis intelligenda eſt facta
non ab earum adminiſtratione quæ conditæ referuntur. Cum ergo natura rerum a creatore
adminiſtratur: & per ordines præfinitis locis & temporibus ſuis cuncta naſcantur: deus vſq;
Hieremiæ.1. nunc operatur. Nam ſi deus nũc iſta non format, quomodo legitur: Priuſq̃ te formarẽ in vte-
Matth.6. ro noui te? Quomodo etiam accipi poteſt: Qꝫ ſi fœnum agri quod hodie eſt & cras in clibanũ
mittit, deus ſic veſtit: niſi forte credendum eſt fœnum a deo veſtiri: & a deo corpora nõ forma
ri? Cum enim dixit, veſtit, non de præterita ordinatione, ſed de præſenti operatione ſatis indi
1.Corin.15. cat. Vnde eſt etiam illud apoſtoli de ſeminibus, quod ſupra commemoraui: Non (inquit) cor
pus quod futurum eſt ſeminas: ſed nudum granum fere tritici aut alicuius cæterorum. De-
us autem illi dat corpus quomodo voluerit. Non dixit, dedit aut diſpoſuit, ſed dat: vt creato
rem intelligas efficaciam ſapientiæ ſuæ rebus quæ quotidie ſuis temporibus oriuntur, con-
Sapien.8. dendis adhibere. De qua ſapientia dictum eſt: Pertẽdit a fine vſq; in finem fortiter, & nõ dixit
diſpoſuit, ſed diſponit omnia ſuauiter. Multum eſt autem vel tenuiter ſapere: quomodo com
mutabilia & temporalia non commutabilibus & temporalibus creatoris motibus, ſed æter-
na & ſtabili virtute condantur. De illo ſane qđ percontandum putaſti: vtrũ baptizati omnes &
ſi abſq; pœnitentia diuerſis criminibus irretiti de corpore exierint: veniam quolibet tempo-
re conſecuturi ſint: librum non paruæ quantitatis iam ſcripſi: quem ſi deſcribere curaueris:
10.de Gen. fortaſſe nihil vlterius hinc reges. Vis etiam per me ſcire: vtrum Dei flatus ille in Adam
ad literã ca. idem ipſe ſit Anima? Breuiter reſpondeo: aut ipſe eſt: aut ipſo Anima facta eſt. Sed et ſi
23. ipſe eſt, factus eſt. De anima quippe loquitur per Eſaiam prophetam deus vbi dicit: Om-
7.de Gen. nem flatum ego feci. quod ſequentia ſatis indicant. Sequitur enim: Propter peccatum mo-
ad literã ca. dicum quid contriſtem illum? Id eſt ipſum flatum: & cætera, quæ niſi de anima humana in-
2.&.3.&.4. telligi nequeunt. In hac enim quæſtione maxime cauendum eſt ne anima non a deo facta na-
&.5. tura: ſed ipſius dei ſubſtantia tanq̃ vnigenitus filius: quod eſt verbum eius: aut aliqua
eius particula eſſe credatur: tanq̃ illa natura atq; ſubſtantia, qua deus eſt quicquid eſt:
commutabilis eſſe poſſit. Quod eſſe animam nemo nõ ſentit qui ſe animam habere ſentit. Cũ
iſta dictarem, perlator iam ventum expectans, me vehementer vt nauigaret, vrgebat: Itaq; ſi
quid hic incondite atq; inculte dictũ legeris: vel ſi totum ita eſſe perſpexeris, doctrinæ da ope-
ram, linguæ veniam.

Sancti Augustini ad Proculianũ:ostendentis qua ratione bonũ sit cum se inuicem ab erro
re reuocare conentur:idq; se agere asserentis:& quãtum illum diligat exponentis: atq; peten
8 tis ne in responsionibus sibi datis aliquid contumeliose in se dictum existimet:Ipsum praeter-
ea rogantis & obsecrãtis:vt promissionis suae meminerit:vt sic veritate discussa errores & dis-
sensiones tollantur.

Epistola.CXLVII.

9 Omino honorabili & dilectissimo Proculiano: Augustinus. Propter impe-
ritorum hominum vanitates:diutius apud te de titulo epistolae meae dis-
putare non debeo.Cum enim nos reuocare inuicem ab errore conamur:q̃
uis ante plenissimã discussionem causę/quibusdã videri possit quis nostrũ
erret incertum:feramus tamẽ inuicẽ nobis si bono animo nobiscum agi-
mus:vt a puersitate discordiae liberemur.Qđ me syncaero corde agere:&
cum tremore Christianae humilitatis,etiam si plaerisq; hominibus apertũ
non est:videt tamen ille cui nulla corda clauduntur.Quid autẽ in te honorare non dubitem:
facile intelligis.Non enĩ errorẽ schismatis(vnde oẽs homines quantũ ad me attinet cupio sa-
nari)dignũ honore aliquo existimo:sed te ante omnia:q; ipsius nobis humanae societatis vin-
culo stringeris:& q; nonnulla in te praeminent placidioris mentis indicia:quibus nullo modo
desperandum est facile te posse veritatem cum fuerit demonstrata complecti:sine vllo ęstu du
bitationis honorandũ puto.Dilectionis autẽ tantum tibi debeo:quantum nobis imperat ipse
qui nos dilexit vsq; ad crucis opprobrium. Sed ne miteris q; apud beniuolentiam tuã diu ta
cui:non putabã in hac te esse sententia:quã mihi frater Euodius,cui fidem nõ habere nõ pos-
sum:gaudens indicauit.Nam cum forte contigisset:vt in vnã domũ cõuenitetis:& sermo in-
ter vos de spe nostra,hoc est de Christi hęreditate ortus esset:ait dixisse benignitatem tuã:vel
le te & bonis viris sedentibus conferre nobiscum.Qđ te multũ gaudeo nostrae humilitati of-
ferre dignatum.Neq; vllo modo possum tantam occasionẽ benigni animi tui deserere:vt quã
tum vires dñs praebere dignabit:quaerã tecũ atq; discutiã:quae causa:quae origo:q̃ ratio in ec
clesia Christi:cui dixit:Pacẽ meã do vobis:pacẽ meã relinquo vobis:tã lugendae atq; plangen Ioan.14.
A dae discessionis extiterit. Audiui quidem de memorato fratre te fuisse conquestum:q; nescio
quid tibi contumeliose respõderit:qđ quaeso te ne illam cõtumeliã deputes:quã certum mihi
est non de supbo homine pcessisse:Noui enim fratrem meum: sed si quid in disputãdo pro fi-
de sua:& pro ecclesię charitate dixit fortasse feruentius:quod tua grauitas nollet audire: non
illa cõtumacia:sed fiducia nominanda est.Collatorem enim & disputatorẽ: nõ assentatorẽ &
adulatorem se esse cupiebat.Nã hoc est oleũ peccatoris:quo propheta nõ vult impinguari ca-
put.Ita enĩ dicit:Emẽdabit me iustus in misericordia:& arguet me:oleum autẽ peccatoris nõ Psal.140.
impinguet caput meũ.Mauult enĩ seuera misericordia iusti emendari:q̃ leni adulationis vn-
ctione laudari.Vnde etiã illud propheticũ est.Qui vos felices dicunt:in errorem vos mittũt. Esa.3.
Ideoq; de homine quem falsae blãditiae faciunt arrogantẽ:recte etiã vulgo dicitur: Creuit ca-
put.Impinguatũ est enim oleo peccatoris:hoc est:non aspera veritate corrigentis:sed leni falsi
tate laudantis. Neq; hoc in eam partem peto accipias:quasi ego te a fratre Euodio tanq̃ a iu
sto emendatũ intelligi velim.Vereor enĩ ne me quoq; aliquid contumeliose in te dicere existi-
mes:quod vehementer caueo quantum possum: sed iustus est ille qui dixit: Ego sum veritas. Ioan.14.
Itaq; de cuiuslibet hominis ore nobis verũ cũ aliqua asperitate sonuerit:nõ ab illo homine qui
forte peccator est:sed ab ipsa veritate:hoc est a Christo qui iustus est,emendamur:ne nostrum
caput blãdae:sed perniciosę adulationis vnctio:hoc est oleũ peccatoris:impinguet.Q;q̃ etiam
si frater Euodius aliquantũ pro suae cõmunionis defensione turbatior:aliquid elatius animo
cõmotiore dixisset:aetati hoĩs & necessitatis causa te oporteret ignoscere. Istud tamẽ qđ pro-
mittere dignatus es:pero memineris:vt sedentibus quos ipse delegeris:dũmodo verba nostra
non inaniter vẽtilẽtur:sed stylo excipiant:vt & trãquillius & ordinatius disseramus: et si qđ
forte a nobis de memoria lapsum fuerit:recitatione reuocetur:& rem tam magnam: & ad sa-
lutẽ oĩm ptinentẽ cũ concordia requiramus.Aut si placet nullo medio interposito: prius no-
biscum:siue p epistolas:siue p collocutionẽ atq; lectionẽ,vbi placuerit cõferamus:ne forte in-
tẽperãtes nõnulli auditores malint quasi nostrũ expectare certamen:q̃ de nostra salute in no-
stra collocutione cogitare:vt qđ fuerit inter nos terminatum: postea p nos populus nouerit.
Aut si p epistolas agi placet:ipsae plebibus recitentẽ:vt aliquãdo nõ plebes: sed plebs vna dica-
tur.Prorsus sicut volueris:sicut iusseris:sicut tibi placuerit:libenter amplector. Et de animo

beatissimi & venerabilis mihi patris Valerii nunc absentis tota securitate polliceor hoc eum cum magna lætitia cogniturum. Noui enim quantũ diligat pacẽ: & nulla vani fastus inanitate iactetur. Rogo te quid nobis est cum veteribus dissensionibus: & hucusq̧ vulnera illa durauerũt: quæ animositas hominũ supborũ nostris mẽbris infixit: quorũ vulnerũ putrefactione etiam dolorẽ pdidimus quo solet medicus implorari? Vides quanta & q̃ miserabili fœditate Christianæ domus familięq̧ turbatæ sint. Mariti & vxores de suo lecto sibi consentiunt: & de Christi altari dissentiunt. Per illum sibi iurant: vt inter se pacem habeant: & in illo habere non possunt. Filii cum parentibus vnã domum habẽt suam: & domũ dei nõ habent vnã. Succedere in eorꝫ hęreditatẽ cupiunt: cũ quibus de Christi hęreditate rixantur. Serui & domini cõmunem deũ diuidũt: qui formã serui accepit: vt oẽs seruiendo liberaret. Honorant nos vestri: honorant vos nostri. Per coronã nostrã nos adiurant vestri: per coronam vestrã vos adiurant nostri. Omniũ verba suscipimus: neminem offendere volumus: quid nos solus Christus offendit: cuius mẽbra laniamus? Et hoies quidẽ causas suas sæculares apud nos finire cupientes: quãdo eis necessarii fuerimus: sic nos sanctos & dei seruos appellant: vt negotia terræ suæ peragãt: aliquãdo agamꝰ & negotiũ salutis nostræ: & salutis ipsorũ: nõ de auro: nõ de argẽto nõ de fundis & pecoribꝰ: pro q̃bus rebus quotidie submisso capite salutamur: vt dissensiones hoim terminemus: sed de ipso capite nostro tam turpis inter nos & pniciosa dissensio est. Quãtũlibet capita submittãt: qui nos salutant: vt eos cõcordes in terra faciamus: de cœlo vsq̧ ad crucẽ submissum est caput nostrũ in quo cõcordes nõ sumus. Rogo te atq̧ obsecro: si est in te aliqua humanitas: quã multi prędicãt: hic appareat bonitas tua: si nõ ꝓpter honores trãsitorios simulatur: vt cõtremiscant in te viscera misericordiæ: & velis aliqñ rem discuti instando nobiscũ orationibꝰ: & oĩa pacifice cõferẽdo: ne miseræ plebes q̃ nostris honoribus obsequũtur: premant nos obsequiis suis in iudicio dei: sed potius nostra non ficta charitate nobiscũ reuocatæ ab erroribus & dissensionibus: in veritatis & pacis itinera dirigantur. Opto te coram oculis dei beatũ esse: domine honorabilis & dilectissime.

Phil.2.

Sancti Augustini ad Valeriũ: petẽtis vt de periculis officii episcopi aut p̃sbyteri aut diaconi cogitet: inidoneitatẽq̧ suiipsius humiliter recognoscẽtis: & vt tp̃s sibi concedat & in orationibus adiuuet donec magis reddat instructus orantis. Epistola.CXLVIII.

DOmino beatissimo & venerabili: & in cõspectu dñi syncæra charitate charissimo patri Valerio Augustinus p̃sbyter in dño salutẽ. C Ante oĩa peto vt cogitet religiosa prudentia tua nihil esse in hac vita: & maxime hoc tp̃e facilꝰ & lętius & hoibus acceptabiliꝰ episcopi aut p̃sbyteri aut diaconi officio: si pfunctorie atq̧ adulatorie res agat: sed nihil apud deũ miseriꝰ & tristius & damnabiliꝰ. Itẽ nihil esse in hac vita: & maxime hoc tp̃e difficilius: laboriosius: periculosius epi aut p̃sbyteri aut diaconi officio: sed apud deũ nihil beatius: si eo modo militetur quo noster imperator iubet. Quis autẽ iste sit modus: nec a pueritia: nec ab adolescentia mea didici: & eo tp̃e quo discere cœperã: vis mihi facta est merito peccatorꝫ meorꝫ. Nã qd aliud existimẽ nescio: vt secũdus locus gubernaculorũ mihi traderet: qui remũ tenere nõ nouerã. Sed arbitror dñm meũ ꝓpterea me sic emẽdare voluisse: q̧ multorũ peccata nautarũ anteq̃ expertus essem qd illic agitur/quasi doctior & melior reprehẽdere audebã. Itaq̧ postq̃ missus sum in mediũ: tunc sentire cœpi temeritates rep̃hensionũ mearũ: q̃q̃ & antea piculosissimũ iudicarẽ hoc ministeriũ. Et hinc erãt lachrymæ illę quas me fundere in ciuitate ordinatiõis meæ tp̃e nõnulli fratres animaduerterunt: & nesciẽtes causas doloris mei: quibus potuerãt sermonibꝰ: qui oĩno ad vulnus meũ nõ pertinerẽt: tamẽ bono animo consolati sunt. Sed valde multo amplius expertus sum q̃ putabam: nõ quia nouos aliquos fluctus aut tẽpestatẽ vidi: quas ante nõ nouerã: vel nõ audierã: vel non legerã: vel nõ cogitauerã sed ad eas euitandas: aut pferendas sollertiã & vires meas omnino nõ nouerã: & alicuius momenti arbitrabar. Dñs aũt irrisit me: & rebus ipsis ostẽdere voluit meipsum mihi. Qđ si nõ damnando: sed miserando fecit (Hoc eñi spero certe) vel nũc cognita ægritudine mea: debeo scripturarum eius medicamenta oĩa perscrutari: & orando ac legẽdo agere: vt idonea valitudo animę meę ad tam periculosa negotia tribuatur: qđ ante nõ feci: quia & tempus nõ habui. Tunc eñi ordinatus sum: cũ de ipso actionis tp̃e ad cognoscendas diuinas scripturas cogitaremus: & sic nos disponere vellemus: vt nobis otiũ ad hoc negotiũ posset esse. Et qđ verũ est nondum sciebã quid mihi deesset ad tale opus quale me nunc torquet & conterit. Qꝫ si propterea

40.dis. ante omnia.

in re ipsa didici quid sit homini necessariũ:qui populo ministrat sacramentũ & verbũ dei: vt iam non mihi liceat assequi:qđ me nõ habere cognoui:iubes ergo vt pereã pater Valeri. Vbi est charitas tua?Certe diligis me:certe diligis ipsam ecclesiã:cui me sic ministrare voluisti: & tñ certus sumq̃ & me & ipsam diligis.Sed putas me idoneũ:cũ ego melius me nouerim: qui tamen nec ipse me nossem nisi experiendo didicissem? Sed dicit fortasse sanctitas tua: Vellẽ
D scire quid desit instructiõi tuę.Tam multa aũt sunt:vt facilius possim enumerare quę habeã: q̃ quę habere desydero. Audeo enim dicere:scire me & plena fide retinere:quid pertineat ad salutẽ nostrã.Sed hoc ipm quomodo ministrẽ ad salutẽ alioꝝ:nõ q̃rẽs qđ mihi vtile est:sed qđ multis vt salui fiãt?Et sunt fortasse aliqua:immo nõ est dubitandũ:esse in sanctis libris cõscripta cõsilia:qbus cognitis & apprehẽsis possit homo dei reb⁹ ecclesiasticis ordinatiõibus ministrare:aut certe inter manus iniquorũ vel viuere conscientia saniore vel mori:vt illa vita non amittat:cui vni Christiana corda humilia & mãsueta suspirãt. Quomodo aũt hæc fieri potest:nisi quẽadmodũ ipse dñs dicit:petẽdo,q̃rẽdo,pulsando:id est orãdo,legẽdo,plãgendo? Ad qđ negotiũ mihi paruũ tp̃s velut vsq̃ ad pascha impetrari volui p fratres a tua syncærissima & venerabili charitate:& nũc p has p̃ces volo. Quid eñ respõsurus sum dño iudici?Nõ poterã ista iã q̃rere cũ ecclesiasticis negotiis ĩpedirer.Si ergo mihi dicat:Serue nequã: si villa ecclesię calũniosum aliquem patereẽ:cui⁹ fructib⁹ colligẽdis magna opa impẽdiẽ:neglecto agro quẽ rigaui sanguine meo:si qd agere p ea posses apud iudicẽ terrę:nõne oibus cõsentientibus nõnullis etiã iubẽtibus & cogẽtibus pgeres:&,si cõtra te iudicareẽ:etiã trãs mare pficisceceris:atq̃ hoc modo vel annuã vel ãplius absentiã tuã nulla q̃rela reuocaret: ne alius possideret terrã:nõ aiæ sed corpori pauperũ necessariã: quorũ tamẽ famẽ viuę arbores meę multo facili⁹ mihiq̃ gratius si diligẽter colereñ explerent?Cur ergo ad discendã agriculturã meam:vacationẽ tp̃is tibi defuisse causaris?Dic mihi quid respondeam rogo te.An forte vis dicam:Senex Valerius dũ me omnibus rebus instructũ esse credidisset:quãto amplius me dilexit;tanto minus ista discere permisit?Attẽde oĩa ista senex Valeri: obsecro te p bonitatẽ & seueritatẽ Christi:per misericordiã & iudiciũ eius:p eũ q tantã tibi inspirauit erga nos charitatẽ:vt te nec pro lucro aiæ nostræ audeamus offendere.Sic aũt mihi deũ & Christũ testẽ facis innocẽtię & charitatis:& syncæri affect⁹ quẽ circa nos habes:quasi ego non de his iurare oĩbus possim. Ipsam ergo charitatẽ & affectũ imploro vt miserearis mei:& cõcedas mihi ad hoc qđ rogaui tp̃s quãtũ rogaui:atq̃ adiuues me oratiõibus tuis:vt nõ sit inane desyderiũ meũ: nec infructuosa ecclesiæ Christi atq̃ vtilitati fratrũ & cõseruorũ meoꝝ absentia mea. Scio q̃ illa charitate p me orante maxime in tali causa nõ aberit dñs:& eã sicut sacrificium suauitatis accipiẽs: fortassis breuiore tẽpore q̃ postulaui:me salubetrimis consiliis de scripturis suis reddet instructum.

Sancti Augustini ad Profuturũ:eidẽ malã corporis sui valitudinem exponentis:& q̃m id dño placeat:recte secũ agi cõfitentis:diesq̃ & noctes suas oratiõibus illi⁹ cõmẽdantis: De scandalis præterea & mœroribus conquerẽtis:& ad vigilandũ inter hæc ne cuiusq̃ odium cordis intima teneat:diligenter admonentis. Epistola.CXLIX.

E Ratri Profuturo Augustinus.Secũdũ spiritũ quãtũ domino placet: atq̃ vires ipse pbere dignaẽ:recte sumus:Corpore autem ego in lecto sum.Nec ambulare eñ nec stare nec sedere possum:ragadis vel exochadis dolore & tumore.Sed etiã sic q̃m id dño placet:quid aliud dicẽdũ est:nisi quia recte sumus?Potius enim si id nolumus qđ ille vult:nos culpandi sumus:q̃ ille nõ recte aliquid vel facere vel finere existimãdus est.Nosti hæc omnia:sed quia mihi es alter ego:quid libentius tecũ loquerer: nisi qđ mecũ loquor?

Commendamus ergo sanctis orationibus tuis & dies & noctes nostras: vt oretis pro nobis: ne diebus intemperanter vtamur:vt noctes ęquo animo toleremus:vt etiã si ambulem⁹ in medio vmbrę mortis:nobiscũ sit dñs ne timeamus mala. Q₃ senex Megalius defunctus sit:iam vos audisse quis dubitet?Erãt aũt a depositiõe corporis eius cũ hęc scriberẽ: dies ferme viginti quatuor. Vtrũ iam videris (disponebas enim successorẽ primatus eius) si fieri potest nossẽ volumus.Non desunt scandala:sed neq̃ refugium:Non desunt mœrores:sed neq̃ cõsolationes.Atq̃ inter hæc q̃ vigilandũ sit:ne cuiusq̃ odiũ cordis intima teneat:neq̃ sinat vt oremus deum in cubiculi nostro clauso ostio:sed aduersum ipsum deum claudat ostium: nosti optime frater.Subrepit autem:dum nulli irascenti ira sua videtur iniusta.Ita enim inueterascens
F ira fit odium:dũ quasi iusti doloris admixta dulcedo:diutius eam in vase detinet: donec totũ

acescat vasq; corrūpat. Quapropter multo melius nec iuste cuiq̄ irascimur: q̄ velut iuste irascendo in alicuius odium ira & occulta facilitate delabimur. In recipiendis enim hospitibus ignotis ista solemus dicere: multo esse melius malum hominē perpeti: q̄ forsitan per ignorantiam excludi bonum: dū cauemus ne recipiatur malus. Sed in affectibus animi contra est. Nā incomparabiliter salubrius est etiam iræ iuste pulsanti non aperire penetrale cordis: q̄ admittere non facile recessuram: & peruenturam de surculo ad trabem. Audet quippe impudenter etiam crescere citius q̄ putatur. Non enim erubescit in tenebris cū super eā sol occiderit. Recolis certe qua cura & quanta sollicitudine ista scripserim: si recolis quid mecū nuper in itinere quodam locutus sis. Fratrē Seuerum & qui cū eo sunt salutamus. Etiam fortasse ipsis scriberemus si per festinationē perlatoris liceret. Peto autē vt apud eundē fratrē nostrū Victorē cui ago etiā apud tuā sanctitatem gratias: ꝙ Constantinam dum pergeret indicauit: petendo adiuues ꝓpter negotium qđ ipse nouit: de quo grauissimū pondus ꝓ hac te multū deꝑcantis Nectarii maioris patior: ꝓ Calamam remeare ne grauetur. sic enim promisit mihi. Vale.

Sancti Augustini ad Helpidium gratū habere contestantis: ꝙ se quia errare crediderit reuocare ab errore conatus sit: illiq; optantis vt deus eum nosse faciat quod nosse se putat: & ne in contumeliæ partē accipiat ꝙ tantæ sibi cognitionis munus optauerit petentis: atq; ex subiuncta ratione filium non esse factum demonstrantis.

Epistola.CL.

DOmino eximio meritoq; honorabili & desyderabili Helpidio: Augustin⁹. G
Quis nostrum erret in fide vel cognitione trinitatis: alia quæstio est. Gratum sane habeo ꝙ me q̄uis incognitum facie: tamē quia errare credidisti: reuocare ab errore conatus es. Huius tibi beniuolētiæ mercedē retribuat deus: & nosse te faciat qđ nosse te putas. Res enim ardua est: vt existimo: & quæso te ne in vllam cōtumeliæ partē acceperis: ꝙ tibi tantæ cognitionis munus optaui. Vereor enim ne inopinatę scientię prępudicium si non præcepra vera: quę nequaq̄ ad te mihi arrogauerim: aut certe bona vota nostra: quę mihi etiā indocto habere de te licet: Nō enim perite: sed amice exhibenda sunt: repellat ab auribus tuis: potiusq; mihi succenseas ꝙ non tibi iam sicut sapienti gratulatus: q̄ gratias agas ꝙ tibi sapientiam deprecatus sum. Veruntamen si ego portans episcopalis nominis sarcinam: libentissime amplector beniuolentiam tuam: ꝙ me Bosono & Iasoni: vt scribis: doctissimis viris etiam trans mare mittere dignatus es: ad reportandos ex eorum disputationibus vberes fructus: ꝙ deniq; ad detegendas totius erroris caligines: libellum cuiusdam episcopi vestri ingenio & viribus elaboratum ad me perferendum sollicita benignitate curasti: quanto est æquius te bono animo accipere: ꝙ ea quæ nullo humano ingenio & viribus dari possunt: a domino deo tibi vt concedantur optaui! Apostolus enim inquit: Non spiritum huius mundi accepimus: H

1.Corin.1. sed spiritum qui ex deo est: vt sciamus quæ a deo donata sunt nobis: quæ & loquimur non indoctis humanę sapientiæ verbis: sed docti spiritu: spiritalibus spiritalia cōparantes. Animalis autē homo nō ꝑcipit quæ sunt spiritus dei. Stultitia est eñ illi. Magis ergo tecū, si fieri posset, mallem quærere quousq; appellandus sit animalis homo: vt si eum iam transcendimus: recte fortasse illa quæ supra humanā mentē atq; intelligentiam incōmutabiliter manent: aliqua ex parte nos attigisse gaudeamus. Cauendū est eñ ne ꝑpterea videaꝛ stultū: cū filiū patri audimus æqualē: quia hominē animalē adhuc agimus: de quo dictum est: ꝙ stultitia sunt illi quæ sunt spiritus dei. Q̄q̄ sane maiestas illa supra cūcta sublimis a spiritalibus cogitari possit: a

Ioan.1. nullo autē possit effari: videre tñ quātū arbitror facile est: nō esse factū ꝑ quē facta sunt omnia & sine quo factū est nihil. Si enim per seipsum factus est: erat anteq̄ fieret: vt fieri per se posset. Quod certe tanto absurdius dicitur: quanto vanius cogitatur. Si autem non per se factus est: non est per quem facta sunt omnia: quoniā quicquid factū est: per ipsum factū est. Omnia enim per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Miror parum attendi quæ tam expresse euāgelista voluit intimare: vt neminē dissimulare permitteret. Nō enim satis fuit dicere: Omnia per ipsum facta sunt: nisi adderet: Et sine ipso factum est nihil. At ego q̄uis tardus: & nondū detersa caligine saucium mentis oculum gerens ad intuēdam patris & filii incomparabilem ineffabilemq; præstantiam: tamen hoc tota facilitate complector: quod nobis in euāgelio propterea præseminatum est: vt hinc comprehenderemus illam diuinitatē: sed vt hinc admonearemur: non oportere nos de temeraria cōphensiōe iactare. Si enim oīa per ipsum facta sunt:

quicquid nō per ipsum factū est:nō est factum :Ipse aūt per se factus nō est:nō est igit̄ factus:&
oīa per ipsum facta esse ab euāgelio credere cogimur. Ab eodē ergo cogimur eū factū esse non
credere. Item si sine ipso factum est nihil:ipse ergo nihil est:aut factum nō esse:non autem si-
ne se factū esse:restat vt fateamur:aut nō sine se factū esse:aut qa sine se factus est. Quod si opi-
nari sacrilegum est:nō possumus dicere:Si enim ipse se fecit:iam erat anteq̄ fieret. Si autem ad
se faciendū alteri a quo factus est:adiutoriū præbuit:nihilominꝰ vt se adiuuante ipse fieret:iā
erat anteq̄ fieret. Relinqtur itaq̄ vt sine se factꝰ sit. Quicquid aūt sine illo factum est: nihil est.
Aut nihil est igit̄:aut factus nō est:sed nō est nihil:factus igit̄ nō est. Aut si factꝰ nō est:& tn̄ fi
lius est:sine dubio natus est. Quomodo(inquis)potuit de solo patre nasci filius æqualis ei de
quo natus est? Iam hoc enarrare non possum:& cedo ꝓphetię dicenti:Generationem eius quis Esa.53.
enarrabit? Quod si tu de humana generatione qua per virginem natus est: accipiendū pu-
tas:ipse te discute:& interroga animam tuam: vtrū si in humana generatione defecit audeat
enarrare diuinam. Noli ergo inquis dicere æqualem. Cur nō dicam qđ dixit apostolus? Nō Phil.2.
rapinam(inquit)arbitratus est esse æqualis deo. Etsi enim æqualitatem illam non explicauit
I humanæ menti nondū purgatæ:posuit tamen in verbo qđ in re possit inueniri purgata. De-
mus itaq̄ operā mundādo cordi nostro:vt inde exurgat acies:qua ista videre valeamus. Bea- Matth.5.
ti enim(inquit)mūdi cordes:qm̄ ipsi deum videbunt. Itaq̄ excedētes animalis hominis caligi
nosas imagines:ad serenitatē illā synceritatēq̄ veniemꝰ:qua videre possimus:qđ dici non pos
se videamus. Nam libello quem dignatꝰ es mittere:si mihi sic otiū facultasq̄ tribuat̄ ad singu
la respondere:arbitror te cogniturum tanto minus quēq̄ vestiri lumine veritatis : quāto ma
gis sibi videtur nudam depromere veritatem. Quis enim ferat vt alia omittā: & hoc solum
M interim cōmemorem:quod maxime ingemui:cū apostolus Paulus dicat : Videmus nunc per 1.Corin.13.
speculum in ęnigmate:tunc autem facie ad faciem:istum iam dicere omni integumento reie-
cto nudam se depromere veritatē:q si diceret nudam videmus veritatē:nihil esset cæcius ista
arrogantia visionis? Nō autē dixit videmus:sed depromimus:vt nō solum iam veritas inten-
tioni mentis patere:sed etiam potestati linguę subiacere videatur. Multa sunt quæ de trinita
tis ineffabilitate dicantur:vt ipsa nō dicatur ; alioquin non est ineffabilis: sed vt illis dictis il-
la dici non posse intelligatur. Verum iam vt arbitror modū excessit epistola mea:cū per tuā
me admonueris breuiter scribere. Sed quia institutione veterum te excusare dignatus es : nō
tibi absurdus videbor:si modo quarundam epistolarum Ciceronis : quia eius quoq̄ in literis
tuis mentionem fecisti:non te pigeat recordari.

Sancti Augustini ad Nebridium:de eo q̄ se beatum appellauerit:ampla ac subtili dispu
tatione differentis. Epistola.CLI.

K NEbridio Augustinus. Verū nescio quo(vt ita dicā)blādiloquio tuo factum
putem:an vere res ita se habeat;incertū apud me est. Nā repente accidit:nec
satis deliberatū est:quatenꝰ debeat cōmitti fidei? Expectas qd istud sit quod
censes: ꝓpe ꝑsuasisti mihi nō quidē beatū esse me. Nā id solius sapientis præ
diū est. Sed certe quasi beatū vt dicimus hoīem: quasi hoīem in cōparatione
illius quē Plato nouerat:aut quasi rotūda:& quasi quadra ea q̄ videmus:cū
lōge ab eis absint:q̄ paucorū animus videt. Legi em̄ literas tuas ad lucernā
iam cœnatꝰ:ꝓxima erat cubitio:sed nō ita etiā dormitio. Quippe diu mecū in lecto situs cogi
taui:atq̄ has loq̄las habui:Augustinꝰ ipse cū Augustino. Nōne verū est qđ Nebridio placet
beatos nos esse? Nō vtiq̄. Nā stultos adhuc esse nec ipse audet negare. Quid si etiā stultis bea
ta vita cōtingit? durū:quasi vero parua:vel alia vlla miseria sit q̄ ipsa stultitia. Vnde ergo illi
visum est?an lectis illis libellis etiā sapiētē me ausus ē credere? Nō vsqueadeo temeraria est lę-
titia gestiēs:ꝓsertim hoīs cuius quanti pōderis consyderatio sit,bene nouimus. Illud igit̄ scri
psit qđ nobis putauit dulcissimū fore:quia & illi dulce factū est:quicquid posuimus in his lite
ris:& scripsit gaudens:nec curauit qd cōmittēdū gaudēti calamo esset. Quid si soliloq̄a legis
L set?lætaret̄ multo exundantius:nec tamē reperiret plus aliquid qđ me appellaret q̄ beatū. Ci- 1.Retrac.4.
to ergo summum nomen effudit in me:nec sibi aliquid reseruauit:quod de me lætior affere-
ret. Vide lętitia quid faciat. Sed vbi est ista beata vita?vbi?vbinam? O si ipsa esset:repelleret
atomos Epicuri. O si ipsa esset:sciret nihil deorsum esse præter mūdū. O si ipsa esset:nosset ex
trema sphęræ tardius rotari q̄ medium:& alia similia quę similiter nouimus. Nunc vero quo
modo vel qualiscūq̄ beatus sum:qui nescio cur tantus mundus sit:cum rationes figurarum

per quas est/nihil prohibeant esse quãto quis voluerit ampliorẽ:aut non mihi diceretur:imo
nõ cogeremur cõfiteri corpora in infinitũ secari:vt a certa velut vas in quantitatem certã cer
tus corpusculorũ numerus surgeret. Quare cũ corpus nullum minimum esse finitur: quo
pacto finamus esse amplissimum:quo amplius esse nõ possit? Nisi forte illud quod Alipio ali-
qñ dixi:occultissime habet magnã vim:vt qm̃ numerus ille intelligibilis infinite crescit: non
tamen infinite minuitur. Nam nõ eũ licet vltra monadẽ resoluere. Contra sensibilis: Nã quid
est aliud sensibilis numerus:nisi corporeorũ vel corporum quantitas? minui quidem infinite:
sed infinite crescere nequeat. Et ideo fortasse merito philosophi in rebus intelligibilibus diui-
tias ponunt:in sensibilibus egestatem. Quid enim ærumnosius q̃ minus atq; minus semp pos
se fieri? Quid ditius q̃ crescere quantũ velis:ire quo velis:redire cũ velis: quousq; velis: & hoc
multum amare quod minui non potest? Quisq; nanq; intelligit istos numeros: nihil sic amat
vt monadem. nec mirum:cum per eã fiat vt ceteri amentur. Sed tamẽ cur tantus est mundus
Poterat enim esse vel maior vel breuior:nescio. Tale est enĩ: Et cur hoc loco potius q̃ illo? Nec
in ea re debet esse quæstio:vbi quicquid esset quæstio esset. Vnũ illud multum mouebat:q; in
finite corpora secarentur. Cui fortasse responsum est:de vi cõtraria intelligibilis numeri. Sed
expecta:videamus quid sit hoc nescio quid quod suggeritur menti. Certe sensibilis mundus
nescio cuius intelligibilis imago esse dicitur. Mirum autem est qđ imaginibus videm⁹ quæ
specula referunt. Nam q̃uis ingentia specula sint:non reddunt maiores imagines q̃ sunt cor-
pora etiam breuissima obiecta. In paruis autẽ speculis:sicut in pupillis oculorũ:etsi magna fa-
cies sese opponat:breuissima imago pro modo speculi formatur. Ergo & imagines corporũ mi
nui licet si specula minuantur:augeri si augeantur non licet. Hic profecto aliquid latet: sed
nunc dormiendum est. Neq; enim Nebridio beatus quærendo videor:sed fortasse aliquid in- M
ueniendo. Id autem aliquid quid est? an illa ratiocinatio cui tanq̃ vnicæ meę blandiri soleo:&
ea me nimis oblectare:vnde constamus ex animo & corpore? Quid horum meli⁹? videlicet ani
mus. Quid laudatur in copore? nihil aliud video q̃ pulchritudinem. Quid est corporis pul
chritudo? congruentia partium cum quadam coloris suauitate. Hæc forma vbi vera melior
an vbi falsa? Quis dubitet & vbi vera est esse meliorẽ? Vbi ergo vera est? in animo scilicet. Ani
mus igitur magis amandus q̃ corpus. Sed in qua parte animi est ista veritas? In mente atq; in-
telligẽtia. Quid huic aduersatur? sensus. Resistendũ ergo sensibus totis animi viribus liquet.
Quid si sensibilia nimium delectant? Fiat vt non delectent. Vnde fit? Consuetudine his caren
di appetendiq; meliora. Quid si moritur animus;ergo moritur veritas:aut non est intelligẽ-
tia veritatis:aut intelligẽtia nõ est in animo:aut potest mori aliquid in quo aliquid immorta-
le est? Nihil autem horum fieri posse soliloquia nostra iam cõtinent:satisq; persuasum est. Sed
nescio qua consuetudine malorum territamur atq; titubamus. Postremo etiam si morit̃ ani-
mus:qđ nullo modo posse fieri video:nõ esse tñ beatã vitã in lętitia sensibiliũ hoc otio satis ex
ploratũ est. His rebus fortasse atq; talibus Nebridio meo si non beatus, at certe quasi beat⁹ vi
deor:videar & mihi. Quid inde perdo:aut cur parcam boni opinioni? Hæc mihi dixi. Deinde
oraui vt solebã atq; dormiui. Hoc placuit scribere tibi. Delectat enim me q; mihi gratias agis
si nihil te quod in buccam venerit celem:& gaudeo:quia sic tibi placeo. Apud quem ergo libẽ
tius me partiã q̃ cui displicere non possum? At si in potestate fortunæ est: vt hominẽ amet ho
mo:vide q̃ beatus sim:qui de fortuitis tã multum gaudeo:& talia bona (fateor) desydero mi
hi vbertim accrescere. Fortunæ autem bona verissimi sapientes:quos solos beatos fas est vo-
cari:nec timeri voluerunt:nec cupi:an cupiri:tu videris:& velle accidit. Nam volo me decli-
natiõis huius gnarum facias. Cum enim adiungo verba similia, incertior fio. Nam ita est cu-
pio:vt fugio:vt sapio:vt iacio:vt capio:sed vtrum fugiri an fugi:vtrum sapiri an sapi:sit mo-
dus infinitus ignoro. Possem attendere iaci & capi:ni vererer ne me caperet & pro ludibrio ia
ceret:quo vellet:qui iactum & captum:aliud fugitum cupitum sapitũ esse conuinceret. Quę
item tria:vtrum penultima longa:an inflexa:an graui breuiq; pronuntianda sint: similiter ne
scio. Prouocauerim te ad epistolam longiorem:peto vt paulo diutius te legam. Nã quęro tan
tum differere:quantum voluntati est legere te.

Syluani ac cæterorum episcoporum:de concilio Zertensi ad Donatistas, reddẽtium cau-
sam cur ad eos adhuc veritati acquiescere nolentes scripserint:& episcopos ipsorũ esse mẽda-
ces ex narratione eorum quæ in concilio gesta fuerunt:comprobantium.

Epistola.CLII.

Yluanus senex, Valētinus, Aurelius, Innocētius, Maximinus, Optat⁹, Au
N gustinus, Donatus, & cæteri episcopi de concilio Zertensi ad Donatistas.
Cū in auribus nostris fama crebresceret: hoc vobis vestros epos dicere: co 2.Retra.40.
gnitorē pręmio fuisse corruptum: vt contra eos sententia proferretur: vos
autem ista facile credere: ac propterea multos vestrū adhuc nolle acquiesce
re veritati: placuit nobis cogente dn̄i charitate: ex cōcilio nostro hęc ad vos
scripta dirigere: quibus primitus admoneremini illos vobis victos atq̧ cō-
uictos hæc mendacia iactare: qui etiam in suo mandato qđ pro illa collatione fecerunt: & suis
nominibus atq̧ subscriptionibus firmauerunt: nos illic traditores & persecutores suos esse di
centes: in falsitate atq̧ mendacio manifestissimo detecti atq̧ conuicti sunt: ita vt volentes glo-
riari de multitudine coepiscoporū suorū: inter aliquorū absentiū nomina etiā mortui nomen
insererent: Et cum quæreretur vbi esset: subita pturbatione cæcati: ipsi eū confiterentur in iti
nere defecisse. Et cum interrogarent: quomodo potuerit apud Carthaginē subscribere qui in
itinere iam defecerat: vehementius perturbati: alio mēdacio se obligauerūt: respondētes eum
a Carthagine redeuntē fuisse defunctū. De quo mendacio exire omnino minime potuerunt.
Ecce quibus creditis: vel de antiqua traditiōe: vel de cognitoris corruptiōe: qui mandatū suū
O vbi nobis obiecerunt crimen traditionis: non potuerūt cōscribere sine crimine falsitatis. Pro-
inde quæ maxime necessaria credidimus: his literis tanq̄ breuiario collecta inseruimus: ne for
te ad magna gestorum volumina vel peruenire nō facile possitis: vel ea legere laboriosum pu-
tetis. Carthaginem venimus & nos & episcopi vestri: & quod prius nolebant & indignum
esse dicebant: in vnum conuenimus. Electi sunt ex nobis & ex ipsis: septem hinc: & septem in-
de: qui pro causa omnium loquerentur. Electi sunt alii septem hinc: & septem inde: cū quibus
vbi opus erat cōsilium pertractarent. Electi sunt quatuor hinc: & quatuor inde: qui gestis cō
scribendis custodes essent: ne insalsatū aliquid ab aliquo diceretur. Dati sunt etiam a nobis &
ab ipsis notarii: quatuor hinc: & quatuor inde: vt bini cū exceptoribus iudicis alternarent: ne
aliquis nostrum se dixisse aliquid causaretur qđ nō fuisset exceptū. Huic tantæ diligentię etiā
illud est additum: vt & nos & ipsi quemadmodum ipse iudex verbis nostris subscriberem⁹: ne
quisq̄ diceret in illis gestis aliquid vel postea fuisse corruptum. Cum enim adhuc viuentibus
eis qui subscripserunt: innotuerint eadem gesta omnibus locis in quibus oportet vt innote-
scant: sic etiam ad posteros confirmata veritas pdurauit. Nolite ergo esse ingrati tantæ mi-
sericordiæ dei: q̄ per istam diligentiam vobis ministrata est. Nulla excusatio iam remansit: ni-
mium dura: nimium diabolica sunt hominū corda: quæ adhuc tātæ manifestationi veritatis
obsistunt. Ecce episcopi partis vestrę: quos omnes elegerunt: vt pro omnibus loquerentur: co
nati sunt quantū potuerūt: vt oīno ipsa causa nō ageretur: propter quā tantus numerus epi
scoporum vtriusq̧ partis de vniuersa Aphrica: & de tā lōginquis locis Carthaginē venerat.
Et cum omnis anima suspensa expectaret in tanta collectione quid ageretur: illi vehemēter in
stabant vt nihil ageretur. Quare hoc: nisi quia causam suā malā sciebant: & facillime se posse
conuinci si ageretur, dubitare non poterant? Ipse ergo animus eorum quo timebant ne causa
ageretur: iam victos eos esse mōstrabat. Si enim extorquerent quod volebāt: vt iam collatio ipsa
non fieret: nec disputationibus nostris veritas appareret: redeūtes a Carthagine: quid vobis
erant responsuri? quid demonstraturi? Credo prolaturi erāt gesta & dicturi vobis. Nos insta-
bamus vt causa ageretur: illi instabant vt non ageretur. Vos expectatis videre quid egerim⁹
Ecce legite vbi eos vicimus: vt nihil ageremus. Forte & vos respōderetis: si cor haberetis: Ni-
P hil ergo acturi vt quid istis? vel potius qui nihil egistis vt quid redistis? Deniq̧ posteaq̄ nō
potuerunt efficere quod conati sunt: id est vt causa non ageretur: ipsa actio demonstrauit qđ
timuerint quando in omnibus victi sunt. Confessi sunt enim contra ecclesiam catholicā quę
toto terrarum orbe diffunditur: nihil se habere quod dicerent: quia diuinis sanctarum scri-
pturarum testimoniis oppressi sunt: quibus ecclesia designatur incipiens ab Hierusalem cre-
uisse per loca in qbus apostoli prædicauerunt: & noīa eorūdem locoꝝ in suis epistolis & actis
conscripserunt: & inde diffundi per cæteras gentes: contra istam ecclesiam se non habere cau
sam manifesta voce professi sunt: vbi est euidētissima in nomine dei nostri victoria. Cū enim
confirmant ecclesiam: cui nos communicare: ipsos autem non communicare manifestum est:
olim se victos esse testantur: & vobis si sapiatis apertissime indicant quid dimittere & quid te
nere debeatis. Non in ea falsitate: qua vobis non cessant adhucusq̧ mentiri: sed in illa veritas

23.q.4.si qs a catholica. te:qua victi/coacti sunt confiteri. Quisquis ergo ab hac catholica ecclesia fuerit separatus: q̃tūlibet laudabiliter se viuere existimet:hoc solo scelere q̄ a Christi vnitate disiunctus est:nō habebit vitā:sed ira dei maneat sup eū. Quisquis autē in hac ecclesia bene vixerit:nihil ei praeiudicāt aliena peccata:quia vnusquisq̄ in ea ꝓpriū onus portabit:sicut apostolus dicit: (Gal. 6.) Et quicunq̄ in ea corpus Christi mādu̇cauerit indigne:iudiciū sibi manducat & bibit. (1.Corin.11.) Nam etiam hoc ipse apostolus scripsit. Cū aūt dicit:Iudicium sibi manducat:satis ostendit quia nō alteri iudicium manducat sed sibi. Hoc nos egimus & ostendimus & obtinuimus:quia cōmunio malorū nō maculat aliquē participatione sacramentorū:sed cōsensione factorum. Nam si in factis malis non eis quisq̄ consentiat:portat malus causam suam:& personā suā:nec praeiudicat alteri:quē in cōsensione mali operis/sociū nō habet criminis. Q Hoc etiā ipsi voce apertissima coacti sunt confiteri:nō tunc qn̄ ista dicebam⁹:sed postea cū aliud agere͂. Nam cū ventum fuisset ad causam etiam Cęciliani:quā nos ab ecclesię causa distinguebamus:vt si forte malus esset inuentus:ipsum anathematizaremus:nō tamē ꝓpter ipsum ecclesiam Christi relinqueremus:cui per malā suā causam praeiudicare non posset. Cū ergo etiā ad ipsam Cęciliani causam ventū fuisset:& legissent illi cōciliū Carthaginense:vbi recitabant septuaginta,plus minus,episcoporū sententias cōtra Cęcilianū absentē prolatas:Respondimus eis:sic nō obesse illud episcoporū cōciliū absenti Cęciliano:quēadmodū nō obfuit pluriū episcopoꝝ partis Donati cōcilium absenti Primiano:qn̄ eū in Maximiani causa plus minus centū episcopi damnauerant. Tūc illi noiata causa Maximiani:vnde sciūt se etiā quos damnauerāt, in honore integro suscepisse:& baptismū in sacrilego Maximiani schismate datū se confirmasse:& nō destruxisse:& in sua Vagaitana sentētia qua eos damnauerūt:quibusdā qui in ipō schismate fuerūt dilationē dedisse:& dixisse q̄ eos nō polluerint sacrilegi surculi Maximiani plantaria. Ista ergo causa postea q̃ eorū aures ꝑcussit: expauescentes & perturbati & obliti vnde superius contra nos contēdebant:cōtinuo dixerunt:Nec causa causae:nec ꝑsona personae pręiudicat: & cōfirmauerūt verbis suis qđ nos antea de ecclesia dicebamus:quia nō solū catholicę trāsmarinę cōtra quā se cōfessi sunt nō habere qđ dicerent:verūetiā catholicę Aphricanę:quę illi vnitatis cōmuniōe coniūgit:causa & persona Cęciliani qualiscūq̄ fuisset pręiudicare nō posset:si Maximianus qui cū cęteris sociis suis Primianū damnauit:si etiā Felicianus:qui simul Primianū damnauit:& postea in causa Primiani a Donati parte damnatus est:nō pręiudicat parti Donati:cui modo episcopus sicut antea fuerat,receptus adiungitur:sic etiā ipsis sociis suis Maximianus nō pręiudicat:quibus isti dilationē dederūt:dicētes eos ab illo cū quo fuerūt:nō fuisse pollutos:qa nec causa causae praeiudicat:nec ꝑsona personae. Quid ergo quaeritis amplius? Multis quidē verbis superfluis gesta onerauerūt:& quia non potuerunt efficere vt causa nō ageretur:hoc fecerunt multū loquendo:vt qđ actum est,difficile legeretur. Sed debēt vobis etiā ista eoꝝ pauca verba sufficere:ne ꝓpter nescio quae nescio quorū hominum crimina odeCęcilianus. ritis vnitatē catholicae ecclesiae:quia sicut ipsi dixerunt:relegerunt:subscripserunt:nec causa causae praeiudicat:nec persona personae. Nam & in ipsa causa Caeciliani:quā licet ad ecclesiae causam non pertinentē tamen defendendā suscepimus: vt etiā ibi calumniae manifestarentur ipsorū apertissime victi sunt:nihilq̄ eorū quę in Cęcilianum intendebāt:probare potuerunt.

Insuper etiā de criminibus traditionis:nos episcopalia gesta ꝓtulimus:vnde recitauim⁹ aliquos eorum episcoporum qui sentētias in absentem dixerant Cęcilianū:manifestissimos fuisse traditores:cōtra ipsa gesta illi qui non habebant qđ dicerent:falsa esse dixerūt:sed nullo modo probare potuerunt. R Insuper etiam confessi sunt:vel potius pro magna gloria ꝓfessi sunt: Cęcilianū apud Constantinum imperatorē a suis pręcessoribus accusatū: Et addiderunt mēdaciū:q̄ illis accusantibus fuerit ab imperatore damnatus. Ecce & hic victi sunt:vnde vobis solēt nebulas erroris offundere:cōcitātes nobis inuidiā: & in odiū vestrū nos adducentes:qa ecclesiae causam apud imperatores agimus. Ecce maiores eoꝝ de quorū nominibus gloriant̄: ecclesię causam egerunt apud imperatorē: persecuti sunt accusando Cęcilianū:apud imperatorē damnatū dixerunt:iā nō vos inducant vanissimis & mendacissimis verbis:redite ad cor vestrū:timete dn̄m:cogitate veritatē:relinquite falsitatē. Quicquid enī iā passi fueritis imperialib⁹ legib⁹:qđ nō ꝑ iustitia:sed ꝑ iniqtate patimini:non poteritis dicere ideo nos esse iniustos:qa sic vobiscū agi nō debuit vt impator vos ab ista iniqtate cōpesceret. Epi enī vestri confessi sūt maiores suos sic egisse cū Cęciliano quō vobiscū agi nō vultis. Et tn̄ q̄ Cęcilianū apud imperatorē ꝑsecuti fuerint:etiā ipsis cōfitētibus & ꝓfitētibus satis cōstitit, q̄ aūt Caecilianus

fuerit ab imperatore damnatus:omnino nō cōstitit:immo etiā cōstitit eū accusantibus:& per-
sequētibus maioribus eorū:& bis numero prius ab episcopis:& ab ipso postea īperatore fuisse
purgatū.Hoc etiā ipsi cōfirmauerūt talia postea quasi pro causa sua proferēdo:vt magis cōtra
ipsos esse inuenirētur:& pro causa Cęciliani etiā illa quę protulerūt recitarentur.Quoscunq;
S ergo accusare voluerūt:nullis certis documētis probare potuerūt. Quicquid autē nos & pro
ecclesiæ causa & pro Cęciliani causa diximus:& verbis suis & lectionibus a se prolatis etiā ipsi
confirmauerunt.Nam protulerunt primo codicem Optati:vnde quasi probarent Cæcilianū Optatus.
ab imperatore damnatū.Qui codex cū cōtra illos legeretur:& magis ostēderet Cęcilianū fuisse
purgatū:ab oībus risi sunt.Sed qa ipse risus nō potuit ab exceptoribus excipi:verbis suis apud
acta risos fecisse testati sunt.Iterū recitauerūt & protulerūt libellum imperatori Constantino a Cōstātinus.
suis maioribus datum:vbi questi sunt q̄ eos memoratus imperator grauiter persequeretur:
ac sic eodem libello manifestarūt se apud imperatorē a Cęciliano fuisse superatos:falsumq; esse
qđ dixerunt:eū ab imperatore damnatū.Tertio protulerunt literas eiusdem Constantini ad Verinus.
vicariū Verinū datas:vbi eos grauiter detestatur:& propterea dicit de exilio relaxandos & fu-
rori suo dimittēdos:quia iam deus in illos cœperat vindicari. Ac sic etiā istis imperatoris li-
teris confirmauerūt se falsum dixisse q̄ Cęcilianus ab imperatore damnatus sit:cū potius im-
perator ipsos a Cęciliano victos esse mōstrauerit:quādo eos vehementer execratus:ideo iussit
vt de exilio dimitterētur:vt deo iudice sicut etiā cœperāt,punirētur.Postea Felicis Aptungē-
sis ordinatoris Cęciliani in mediū causam miserūt:dicentes eundem Felicem fuisse traditorē a
quo Cęcilianus fuerat ordinatus.Et eiusdem Constantini imperatoris pro Cæciliano cōtra se
ipsos literas protulerūt:vbi ad proconsulē scripsit:vt ad comitatū suū mitteret Vigentium.
Iste autē Vigentius confessus fuerat in cognitione Heliani proconsulis falsum se fecisse aduer-
sus Felicem Cęciliani ordinatorē.Dicebant ergo isti nō sine causa voluisse imperatorē vt ad se
mitteretur Vigentius:nisi quia Cęciliani adhuc causa pēdebat:& conabātur immittere suspi
tionem vanissimam:q̄ posteaq̄ Vigentius ad comitatū directus est:tūc imperator contra Cę-
cilianū potuerit iudicare:& illud iudiciū suum quod nos recitaueramus:vbi inter partes co-
gnouerat:Cęcilianūq; purgauerat:sententia posteriore scindere.Sed dicebatur eis vt hoc po-
tius legerent:& nihil omnino proferebāt.Illę autē literę imperatoris:quibus ad se mitti iussit
Vigentium:quas contra seipsos pro Cęciliano recitauerunt:hoc continent:q̄ Helianus pro-
consul in causa Felicis audientiam præbuerit competentem:eundēq; Felicem a crimine tradi-
tionis innocentē fuisse constiterit:Sed Vigentium ad comitatum suū propterea iubere trans-
mitti:vt illis qui ibi erant & diurnis diebus eum interpellare non desinebant:apparere & inti-
mari posset:& frustra eos Cęciliano inuidiam comparare:& aduersus eum violenter insurge-
re voluisse. Quis eos crederet ista contra se recitasse pro nobis:nisi dei omnipotentis nutu fa-
ctum esset:vt non solum verba eorum gestis tenerentur:sed etiā manus subscribentium lege-
rentur ! Nam & ordine consulum & dierum qui gestis expressus est:si quis nunc diligenter
aduertat:inueniet primo Cęcilianum episcopali iudicio fuisse purgatum. Deinde non multo
post Felicis Aptungensis causa ab Heliano proconsule examinata est:vbi eum cōstitit innocen
tem.In qua causa ad comitatū mitti iussus est Vigentius:& longe postea ipse imperator cau-
sam inter partes cognouit atq; finiuit.In qua cognitione Cæcilianū innocentem:illos autem
calumniosissimos iudicauit.In quo ordine consulum & dierum satis ostenditur fallaciter eos
& calumniose dixisse:q̄ imperator misso ad comitatum Vigentio:iudiciū suum mutauit:&
Cęcilianum quem prius purgauerat postea condemnauit. Non solum autem nihil de hac
re legere potuerunt:& contra seipsos tanta legerunt:sed etiam per ordinem consulum euidē-
tius conuincuntur:post causam Felicis proconsulari iudicio terminatā:in qua iussum est:vt
ad comitatum Vigentius mitteretur:nec paruo interuallo:sed longe postea memorati impe-
T ratoris iudicio inter partes habito:Cæcilianum fuisse purgatum. Non ergo vobis dicant:
quia præmio corrupimus iudicem.Quid enim aliud solent victi homines dicere ! Aut si ali-
quid dedimus iudici:vt contra illos pro nobis pronuntiaret:ipsis quid dedimus:vt contra se
pro nobis tanta non solum dicerent:verumetiam recitarent ! An forte volunt vt eis apud vos
gratias agamus:quia cum dicant iudicem præmio a nobis esse corruptum:ipsi tamen multa
quæ pro nobis contra seipsos dixerunt & recitauerunt:gratis nobis omnia pręstiterunt ! Aut
certe si propterea dicant q̄ nos vicerint:quia melius egerunt causam Cęciliani q̄ nos:hoc pla-
ne credatis illis. Nos enim duas lectiones pro illo sufficere putaueramus:illi autem quatuor

protulerunt. Sed quid vos pluribus literis oneremus? Si vultis nobis credere, credite: & te-
neamus pariter vnitatē quā iubet & diligit deus. Si autem nobis non vultis credere: gesta ipsa
legite: aut vobis vt legātur admittite: & an vera sint quae scripsimus vobis ipsi probate. Si au-
tem nihil horum facere vultis: & manifestissima veritate cōuictam partis Donati falsitatē ad-
huc sequi desyderatis: mūdi erimus a poena vestra quādo vos sero postea poenitebit. Si vero id
qđ vobis praestitit deus nō contēpseritis: & post causam tam diligenter actam: & tam diligēter
manifestatam, peruersam consuetudinem relinquentes paci Christi: quae in sacrilegio schisma
tis ad iudicium habetis: vtilia & salubria vobis erunt: cum in catholica pace habueritis caput
1.Petri.4. Christum: vbi charitas cooperit multitudinem peccatorum. Haec ad vos scripsimus octauo
decimo kalen. Iulias: piissimo Honorio Augusto imperante: vt quando possunt ad quosq; ve-
strum istae literae peruenirent.

Publicolae ad beatum Augustinū: ab eo vt in lege ac diuersis causis instruatur exquirētis:
quaestionesq; singulas ad quas sibi singillatim respondere postulat: per capitula signātis.

Epistola. CLIIII.

Deut.32. Dilecto & venerabili patri Augustino episcopo: Publicola. Scriptum est: In- V
terroga patrem tuum & indicabit tibi: seniores tuos & dicent tibi. Vnde
& mihi exquirendam legem de ore sacerdotis iudicaui in causa tali. Quae
qualis sit: per literas expono: simul etiā vt & ego instruar in diuersis causis.
Singulas autē quęstiones & diuersas per capitula signari feci: ad quas sin-
gillatim dignare respōdere. In Arzugib9 vt audiui, decurioni q militi p̄est
vel tribuno solent iurare Barbari: iurantes per daemones suos qui ad dedu
cēdas Bastagas pacti fuerint: vel aliqui ad seruādas fruges ipsas: singuli possessores vel condu-
ctores solent ad custodiendas fruges suscipere: quasi iam fideles epistolam decurione mittente
vel singuli transeuntes per ipsas transire. Mihi disceptatio in corde nata est: si ille possessor: qui
susceperit Barbarum: cuius fides per daemonum iurationem firma visa est, non coinquinatur:
vel ipse vel illa quae custodit: vel ille qui deducitur a deductore Barbaro. Sed hoc debes scire:
quia qui iurat Barbarus a possessore pro seruandis frugibus accipiat aurum vel a viatore de-
ductor: sed tamen cum hoc velut in mercedē quae solet dari a possessore vel a viatore: iuramen
tum etiā illud in medio est mortale datū decurioni vel tribuno: Qđ perturbat me ne polluat
illum qui suscipit Barbari iuramentū: vel illa quae custodit Barbarus. Quacūq; enim cōditio
ne etiam auro dato & obsidibus datis: vt audiui tamen iuramētū iniquū medium intercessit.

Dignare autem mihi definitiue rescribere & non suspense. Qz si ipse scribas dubitanter: ego
maiores dubitationes incidere possum q̄ anteq̄ interrogassem. Hoc etiam audiui: quia ipsi ho
mines conductores qui praesunt rei meae: iuramentum per daemones suos iurantibus Barba-
ris accipiunt pro reseruandis frugibus. Si ergo cum illi iurant per daemones suos vt custodiāt
fruges: non polluunt ipsas fruges: vt si inde manducauerit Christianus sciens: vel depraedatio
ipsarum rerum fuerit: coinquinetur: significare dignare. Item ab alio audiui q conductori nō
iuratur a Barbaro: & alter dixit: quia iuratur conductori. Si etiam falsum mihi dixit ille: quia
dixit iurari conductori: si iam pro hoc qđ solum audiui, non debeo vti de ipsis frugibus: vel de
pretio ipsarū propter auditū solū: quia dictum est: Si autem quis dixerit hoc immolatitium est
idolis: nolite manducare propter illū qui iudicauit: si tamen etiam haec causa similis est causae
de immolatitio? Qz si ita est: quid debeo de ipsis frugibus: vel de pretio ipsarū facere? Si debeo
requirere de vtroq; qui mihi dixit: quia nō iuratur cōductori: aut qui dixit quia iuratur con-
ductori: & dictū vniuscuiusq; p̄bare per testes, qui verū dixit de illis duobus: & tādiu nō con-
tingere de ipsis frugibus vel de pretio: q̄diu mihi probatum fuerit si verum dixit ille qui dixit
quia non iuratur conductori? Si Barbarus qui per iuramētum suū iurat malum: fecerit illum
Christianū conductorē vel tribunū qui militi praeest iurare sibi per fidē illis seruādā pro custo-
diendis frugibus: per ipsum iuramentū mortale per qđ ipse iurat: si solus ille Christianus coin
quinatus sit an nō & illa quorū causa iurat? Aut si Paganus qui militi praeest iurauerit Barba-
ro pro fide illi seruāda per mortale iuramentū: si nō coinquinat pro quibus iurat? Si quē misero
ad Arzuges si licet ei iuramētū accipere a Barbaro illud mortale: et si nō coinquinatur si susce-
perit tale iuramentum Christianus? Si de area trituratoria tritici vel cuiuscunq; leguminis: X
aut torculari: de qua daemoni oblatū est: si licet inde mādicare Christianū sciētē: Et de luco si li
cet ad aliquē vsum suū Christianū scientē ligna tollere? Si quis vadens ad macellū vt emat car-

nem quę nō sit immolatitia:& cogitatiōes duas habuerit inde:ꝙ immolata sit:& nō sit immo
lata:& illā tenuerit cogitationē quia nō immolaꝛ:& sit ímolata cogitabit: si māducauerit pec
cat? Sic qui bonā rem de qua dubitat an bona aut mala sit,si faciat vt putat bonā:cū tamē putasset & malā:si peccatū ascribatur ei? Si quis dixerit ꝙ immolatitiū est mentiēs:& postea dixe
rit iterū quia mētitus est:& ad fidē vere mētitus est:si licet Christianū inde māducare aut vēdere:& de pretio vti ex eo qđ audiuit? Si Christianus aliquis ambulās passus necessitatem:victus fame vnius diei:vel bidui:vel multorū dierū:vt iam durare nō possit:ita occurrerit vt in
ipsa necessitate famis in qua sibi videt iā mortē proximare:inuenerit cibū in idolio positū:vbi
nullus sit hominū:& nō possit inuenire aliū cibū:debet mori aut exinde cibari? Si Christianus
videat se a Barbaro vel a Romano velle interfici:debet eos ipse Christianus interficere ne ab
illis interficiaꝛ: vel si licet sine interfectione eos repellere vel impugnare:qa dictū est: Nō resi Matth.5.
stere malo? Si murū possessioni debet Christianus facere ꝓpter hostē:et si ille Christianus q fecerit murū causa nō existit homicidii:cū inde aliqui cœperint pugnare:& interficere hostes?
Y Si licet de fonte bibere:vel de puteo:vbi de sacrificio aliqd missum est? Si de puteo q in tēplo est
& desertū factū est:debet Christianus bibere? Si in tēplo qđ colitur idoli puteus ibi sit vel fons:
& nihil ibi factū sit in eodē puteo vel fonte si debet haurire aquas inde Christianus & bibere? Si
Christianus debet in balneis lauare:vel ī thermis in qbus sacrificaꝛ simulacris? Si Christianus
debet in balneis qbus in die festo suo Pagani loti sunt,lauare:siue cū ipsis siue sine ipsis? Si in so
lio vbi descēderūt Pagani ab idolis veniētes in die festo suo:& aliquid illic in solio sacrilegii sui
fecerint:& scierit Christianus:si debet in eodē solio descēdere? Si Christianus inuitatus ab aliquo appositā habuerit carnē in escā:de qua dictū fuerit illi qa immolatitia est:& nō māducaue
rit eā:postea autē ab aliquo translatā ipsam carnē aliquo casu inuenerit vęnalē & emerit eam:
aut appositā habuerit ab aliquo alio inuitatus & nō cognouerit eā & manducauerit:si peccat?
Si de horto vel de possessione idolorū vel sacerdotū eorū debet Christianus sciens olus emere
vel aliquē fructū:& inde edere? Sane de iuramēto vel de idolis vt laborē nō patiaris in reqrēdo:
quę dn̄s donauit:vt inuenirem⁹:ante oculos tuos volui ꝓponere: Si qd autē aliud aptius aut
melius in scripturis īueneris:dignare mihi significare. Vnde q̄ inuenimus:hęc sunt:vbi Laban
dixit ad Iacob:Deus Abrahā & deus Nachor. quē autē deū, nō significauit scriptura. Et iterū
ad Abimelech quādo venit ab Isaac vbi iurauit:vel qui cū illo erāt: Sed quale iuramētū nō si Geñ.31.
gnificauit scriptura. Iterū de idolis vbi ad Gedeon dictū est a dn̄o in libro Iudicū: vt de vitulo Geñ.26.
quē occiderat holocaustū faceret. Et in Iesu Naue de Hiericho:vt omne aurū:argentū:& æra Iudic.6.
mentū inferretur in thesauris dn̄i:& sanctū vocatū est de ciuitate q̄ anathema est. Et qd est il Iosue.6.
lud:qđ in Deuteronomio positū est:Non inferes abominationē in domū tuā:& anathema eris
sicut hoc ipsum est? Dominus te seruet:saluto te:ora pro me. Deut.7.

Sancti Augustini ad Publicolam:singulis quæstionibus illius in superiori epistola annotatis:vere ac subtiliter satisfacientis.

Epistola.CLIIII.

Z HOnorabili & dilectissimo filio Publicolæ: Augustinus in domino salutem.
Aestus animi tui posteaq̄ didici literis tuis: etiam mei cōtinuo facti sunt:
nō quo me oīa talia ꝑmouerint qualib⁹ indicasti te eē ꝑmotū:sed quomodo
tibi auferrenꝛ hi æstus (fateor) æstuaui:maxime qa petis vt definitiue tibi
rescriberē:ne in maiores dubitationes īcideres q̄ anteq̄ īterrogasses. Hoc eñ
video nō eē ī mea potestate. Nā quomodolibet scripsero q̄ mihi videnꝛ esse
certissima:si tibi nō ꝑsuasero:ꝓculdubio eris incertior. Nō autē sicut mihi adiacet suadere:eo
modo adiacet etiā ꝑsuadere cuilibet. Verūtamē ne tuæ dilectioni negarē operulā meā:post aliquātā deliberationē rescribēdū putaui. Mouet te certe:vtrū eius fide vtēdū sit:q vt eā seruet 22.q.1.mo
per dęmonia iurauerit. Vbi te volo prius cōsyderare:vtrū si qspiā ꝑ deos falsos iurauerit se fi uet.
dē seruaturū: & eā nō seruauerit:nō tibi videaꝛ bis peccasse. Si eñ tali iuratione ꝓmissam cu 3.sentē.dist.
stodierit fidē:ideo tātū peccasse iudicareꝛ:qa ꝑ tales deos iurauit:illū aūt nemo recte reprehēde 39.cap.Post
ret qa fidē seruauit. Nūc vero qa & iurauit ꝑ quos nō debuit:& cōtra pollicitā fidē fecit qđ nō hæc.
debuit:bis vtiq̄ peccauit. Ac ꝑ hoc q vtiꝛ fide illius quē cōstat iurasse ꝑ deos falsos:& vtitur nō
ad malā sed ad licitā & bonā:nō peccato eius se sociat ꝙ per dæmonia iurauit: sed bono pacto
eius ꝙ fidem seruauit. Neq̄ hic eandē fidem dico seruari:qua fideles vocantur qui baptizantur in Christo. Illa enim longe alia est lōgeq̄ discreta a fide humanorū placitorū atq̄ pactorū.

22.q.1.§.Sed Verũtamen sine vlla dubitatione minus malũ est per deũ falsum iurare veraciter:q̃ per deum
queritur. verũ fallaciter. Quãto enim per qđ iuratur magis est sanctũ:tanto magis est poenale periuriũ.
3.senté.dist. Alia ergo q̃stio est:vtrũ nõ peccet q ꝑ falsos deos sibi iurari fecit:q̃ ille qui ei iurat per deos fal-
39.cap.Post sos quos colit. Cui questioni possunt illa testimonia suffragari:quę ipse cõmemorasti de Laban
hæc. & Abimelech:si tamen Abimelech per deos suos iurauit:sicut Laban per deũ Iacob. Hæc (vt
dixi) alia quæstio est:quæ me merito fortassis mouerit: nisi illa exẽpla occurrissent de Isaac &
22.q.1.In Iacob:& siqua alia possunt inueniri. Si tamẽ illud nõ adhuc mouet qđ in nouo testamẽto dictũ
nouo. est:Ne oĩno iuremus. Qđ quidẽ mihi propterea dictũ videt̃:nõ quia verũ iurare peccatum est:
Matth.5. sed quia peierare immane peccatũ est : a quo nos longe esse voluit qui oĩno ne iuremus admo-
nuit. Sed tibi aliud videri scio:vnde nũc disputãdũ nõ est:vt illud potius agamus vnde me cõ
22.q.1.q̃uis. sulẽdũ putasti. Proinde sicut non iuras:ita nec aliũ si hoc placet, iurare cõpellas: q̃uis dictũ sit
ne iuremus:nusq̃ autẽ in scripturis sanctis legi meminerim ne ab alio iurationẽ accipiamus.
Alia vero quæstio est:vtrũ ea pace debeamus vti:quæ inter alios inuicẽ iurãtes facta est. Quod
si noluerimus:vbi viuamus in terris:nescio vtrũ iuenire possimus. Neq̧ eñ tãtũmodo limiti:
sed vniuersis ꝓuinciis pax cõciliatur iuratione Barbarica. Vnde & illud sequet̃:vt non fruges
tantũ quę ab eis custodiunt̃ qui ꝑ deos falsos iurauerũt:sed vbiq̧ inquinata sunt oĩa:quæ ipsa
pace inueniuntur:quã iuratio illa cõfirmat. Qđ si absurdissimũ est dicere:nec illa te moueant
26.q.2.Si de quę mouebãt. Item si de area vel torculari tollatur aliq̃d ad sacrificia dæmoniorũ sciente Chri-
area. stiano:ideo peccat si fieri ꝑmittit:vbi prohibẽdi potestas est. Q̧ si factũ nõ comperit:aut ꝓhibẽ
di potestatẽ nõ habuit:vtit̃ mũdis reliquis fructibus vnde illa sublata sunt:sicut fontibus vti-
mur de q̃bus haurire aquã ad vsum sacrificiorũ certissime scimus. Eadẽ est etiã ratio lauacro-
rũ. Neq̧ eñ spiritũ deducere de aere dubitamus:in quẽ scimus ire fumũ ex aris oĩbus & ĩcẽsis
dæmoniorũ. Vnde apparet illud esse ꝓhibitũ:ne in honorẽ alienoꝝ deorũ aliqua re vtamur:
aut vt existimemur sic eã accipiẽdo:vt q̃uis aĩo cõtemnamus:eos tamẽ qui nostrũ animũ igno
rãt ad hęc honorãda ædificemus. Et cũ tẽpla:idola:luci:& siq̃d huiusmodi:data potestate ver-
tũtur:q̃uis manifestũ est cũ id agimus nõ ea nos honorare sed potius detestari:ideo tñ in vsus
nostros priuatos dũtaxat & ꝓprios nõ debemus inde aliud vsurpare: vt appareat nos pietate
ista destruere nõ auaritia. Cũ vero in vsus cões nõ ꝓprios ac priuatos vel in honorẽ dei veri cõ
uertũtur:hoc de illis fit qđ de ipsis hominibus cũ ex sacrilegis & impiis in verã religionẽ mu-
tãtur. Hoc deus intelligit̃ docuisse illis testimoniis quę ipse ꝓposuisti:cũ de luco alienorũ deo-
Iudic.6. rum iussit ligna ad holocaustum adhiberi:Et de Hiericho vt omne aurũ:argentũ:& æramẽtũ
Iosue.6. inferretur in thesauros dñi. Quapropter etiã illud qđ in Deuteronomio scriptũ est: Non con
Deut.7. cupisces argentũ vel aurũ illorũ:nec accipies inde tibi ne excedas:ꝓpter illud:qm̃ abominatio
est domino deo tuo:& nõ cõferes execramentũ in domũ tuam:& eris anathema. Sicut & illud
est:Et offensione offendes & coinquinatione inquinaberis abominatione illa:q̃a anathema est. Sa
tis apparet aut ipsos priuatos vsus in talibus esse ꝓhibitos:aut ne sic inde aliq̃d inferatur in do
mũ vt honoretur. Tũc enim est abominatio & execratio:nõ cum talibus sacrilegiis honor aper
tissima destructione subuertitur. De escis autẽ idolorum nihil amplius nos debere obseruare
q̃ qđ præcepit Apostolus, certus esto. Et ideo de hac re verba eius recole:quæ si obscura essent:
pro modulo nostro exponeremus. Non autem peccat qui cibum postea nesciens manducaue-
rit quem prius tanq̃ idolothytũ respuit. Olus vel quilibet fructus in quolibet agro natus:eius
Psal.23. est qui creauit:Quia dñi est terra & plenitudo eius:Et omnis creatura dei bona est. Sed si illud
1.Timo.4. qđ in agris nascitur:cõsecratur idolo vel sacrificatur:tũc inter idolothyta deputandũ est. Ca-
uendum est enim ne si putauerimus nõ vescendũ olere qđ nascitur in horto templi idoli:conse
quens sit vt existimemus nõ debuisse apostolos apud Athenas cibũ sumere:q̃a ciuitas erat Mi
neruæ eiusq̧ numini consecrata. Hoc & de puteo responderim vel fonte qui in tẽplo est. Plus
autẽ mouet reuera si aliq̃d sacrificiorũ in fontẽ vel puteũ proiiciatur. Sed eadẽ ratio est aeris q
omnẽ eorũ fumũ recipit:de quo supra diximus. Aut si hoc ideo putatur distare:q̃a illud sacri-
ficiũ de quo fumus aeri cõfunditur:nõ fit ipsi aeri sed idolo alicui vel dæmonio: aliquãdo autẽ
sic mittũtur sacrificia in aquas:vt ipsis aquis sacrificet̃:nõ ideo vtiq̧ solis huius luce non vti-
mur:q̃a ei sacrilegi vbi possunt sacrificare non cessant. Sacrificatur etiã vẽtis:q̃bus tñ vtimur
ad tantas nostras cõmoditates: cũ eorũdem sacrificiorũ suorũ fumũ ipsi quodãmodo haurire
& vorare videãtur. Si quis dubitat de aliqua carne:vtrũ immolatitia sit: & nõ est immolatitia
si eã cogitationẽ tenuerit q ĩmolatitia non sit & ea vescatur:non vtiq̧ peccat:quia nec est: nec

iam putatur immolatitia: etsi antea putabat. Neq; eñ non licet corrigere cogitationes a falsitate in veritatẽ. Si quis aũt bonũ putauerit esse qđ malũ est: & fecerit hoc putãdo: vtiq; peccat.
B Et ea sunt oĩa peccata ignorãtię: quãdo quisq; bene fieri putat qđ male fit. De occidẽdis hoĩb9 ne ab eis quisq; occidatur: nõ mihi placet cõsiliũ: nisi forte sit miles: aut publica functione teneatur: vt nõ p se hoc faciat sed p aliis: vel p ciuitate: vbi etiã ipse est: accepta legitima potestate si eius cõgruit personę. Qui vero repellũtur aliquo terrore ne malefaciãt: etiã ipsis aliqd fortasse pstatur. Hinc autem dictũ est: Nõ resistamus malo ne nos vindicta delectet: q̃ alieno malo animũ pascit: nõ vt correctionẽ hominũ negligamus. Vnde nec reus est mortis alienę: q cũ suę possessioni murũ circũduxerit: aliqs ex ipsorũ vsu percussus intereat. Neq; eñ reus est Christianus si bos eius aliquẽ feriendo: vel equus calcem iaciendo aliquẽ occidat. Aut ideo nõ deberent Christiani boues habere cornua: aut equus vngulas: aut dentes canis! Aut vero quoniã apostolus Paulus satis egit: vt in tribuni notitiã perferret: insidias sibi a qbusdã perditis pparari: & ob hoc deductores accepit armatos: si in illa arma scelerati hoĩes incidissent: Paulus in effusione sanguinis eorũ suũ crimẽ agnosceret! Absit vt ea q̃ ppter bonũ ac licitũ facimus aut habemus: si qd per hęc pter nostrã volũtatẽ cuiq̃ mali acciderit: nobis imputet. Alioquin nec ferramẽta domestica & agrestia sunt habẽda: ne qs eis vel se vel alterũ interimat. Nec arbor aut restis: ne qs se inde suspẽdat. Nec fenestra faciẽda est: ne per hãc se quisq; pcipitet. Quid plura cõmemorẽ: cũ ea cõmemorãdo finire nõ possim! Quid eñ est in vsu hoĩm bono ac licito: vnde nõ possit etiã pernicies irrogari! Restat ni fallor vt dicamus aliqd de illo viatore Christiano: quẽ cõmemorasti victũ famis necessitate: si nihil vspiã inuenerit nisi cibũ in idolio positũ vbi nullus alius est hominũ: vtrũ ei satius sit fame emori q̃ illud ĩ alimẽtũ sumere. In qua q̃stione: quoniã nõ est cõsequẽs: vt cibus ille idolothytũ sit: Potuit eñ vel ab eis q ibi ab itinere diuertẽtes corpus refecerãt: obliuione seu volũtate dimitti: vel illic ob aliam causam quãlibet poni: breuiter respõdeo. Aut certũ est esse idolothytũ: aut certũ est nõ esse: aut ignoratur. Si ergo certũ est esse melius Christiana virtute respuitur: Si autẽ vel nõ esse scitur vel ignoratur: sine vllo cõsciẽtię scrupulo in vsum necessitatis assumitur. 23.q.5.De occidendis. Actuũ.22.

Beati Augustini ad Marcianũ: ex definitione amicitię pbãtis illũ nũc se verũ habere amicũ quẽ ante nõ habuerat: rationẽq; reddẽtis: cur ille prius amicus nõ fuerit: Eũdem praeterea exhortantis vt ea praecepta teneat quibus ipsorũ amicitia vera ac sempiterna esse possit.

Epistola.CLV.

C Omino merito suscipiẽdo & in Christo dilectissimo ac desyderãtissimo fratri Marciano: Augustinus in dño salutẽ. Abripui vel potius obripui: & quodãmodo furatus sum memetipm multis occupationib9 meis: vt tibi scriberẽ antiquissimo amico: quẽ tamẽ nõ habebã q̃diu ĩ Christo nõ tenebã. Nosti quippe vt definierit amicitiã Romani (vt ait qdã) maxim9 author Tullius eloquii. Dixit eñ & verissime dixit: Amicitia est rerũ humanarũ & diuinarũ cũ beniuolẽtia & charitate cõsensio. Tu aũt mi charissime aliquãdo mihi cõsentiebas ĩ reb9 humanis: cũ eis more vulgi frui cuperẽ: & mihi ad ea capessenda quoq; me poenitet, fauẽdo velificabas: imo vero vela cupiditatũ mearũ cũ cęteris tũc dilectoribus meis inter pcipuos aura laudis inflabas. Porro ĩ rebus diuinis quarũ mihi illo tẽpore nulla luxerat veritas: vtiq; in maiore illius definitionis pte nostra amicitia claudicabat. Erat eñ rerũ tantũmodo humanarũ: nõ etiã diuinarũ: q̃uis cũ beniuolẽtia & charitate cõsensio. Et posteaq̃ illa cupere destiti: pseuerãte qdẽ beniuolẽtia: saluũ me esse cupiebas salute mortali: & ea rerũ psperitate felicẽ quã mũdus optare cõsueuit. Etiã sic itaq; aliquãtũ tibi erat mecũ rerũ humanarũ beniuola & chara cõsensio. Nũc ergo quãtũ de te gaudeo: qbus explicẽ verbis: quãdo cũ quẽ quoquo modo habui diu amicũ: habeo iã verũ amicũ! Accessit eñ etiã rerũ cõsensio diuinarũ: quoniã q mecũ tẽporalẽ vitã quõdã iucũdissima benignitate duxisti: nũc spe vitę aeternę mecũ esse coepisti. Modo vero etiã de rebus humanis inter nos nulla dissensio est: q eas rerũ diuinarũ cognitione pensamus: ne plus eis tribuamus: q̃ modus earũ iustissimus postulat. Nec eas in aliquo contemptu abiiciendo: creatori earum domino rerũ cęlestiũ atq; terrestriũ faciamus iniuriã. Ita fit vt inter quos amicos nõ est rerũ consensio diuinarũ: nec humanarũ plena esse possit ac vera. Necesse est eñ vt aliter q̃ oportet humana aestimet: q diuina cõtemnit. Nec hominẽ recte diligere nouerit quisquis eũ nõ diligit q hominẽ fecit. Proinde nõ dico, nũc mihi plenius amicus es qui eras ex parte: sed quãtũ ratio indicat: nec ex parte eras: quãdo nec in rebus humanis mecũ amicitiã ve M.Tullius.

ram tenebas. Rerum quippe diuinarũ ex quibus recte humana pẽsantur: socius mihi nondum eras: siue quãdo nec ipse in eis erã: siue posteaq̃ ego eas vtcũq; sapere cœpi: a q̃bus tu longe abhorrebas. Nolo autẽ succẽseas: nec tibi videatur absurdũ: q; vllo tẽpore cũ in vana huius mũdi D
æstuarẽ: q̃uis me multũ amare videreris: nõdũ eras amicus meus: quãdo nec ipse mihi amicus erã: sed potius inimicus. Diligebã quippe iniquitatẽ: & reuera: quia diuina sentẽtia est: q̃a scri
Psal.10. ptũ est in sanctis libris: Qui diligit iniquitatẽ odit animã suã. Cũ ergo odissem animã meã: verũ amicũ quomodo habere poterã ea mihi optantẽ in q̃bus ipse meipm̃ patiebar inimicũ? Cũ vero benignitas & gratia Saluatoris nostri illuxit mihi: nõ secũdũ merita mea sed secũdũ ipsi⁹ misericordiã: tu ab hac alienus: quomodo esse posses amicus meus: q vnde beatus esse possem penitus ignorabas: & nõ in hoc me amabas in quo mihi ipse iam fuerã vtcũq; amicus effectus? Gratias itaq; deo q; te mihi amicũ facere tãdẽ aliquãdo dignat. Nunc eñ nobis est rerũ humanarũ & diuinarũ cũ beniuolẽtia & charitate cõsensio in Christo Iesu dño nostro verissima pace
Matth.22. nostra: qui duobus p̃ceptis cũcta p̃conia diuina cõclusit dicẽs: Diliges dominũ deũ tuũ ex toto corde tuo: & ex tota anima tua: & ex tota mẽte tua: & diliges proximũ tuũ tãq̃ teipsum. In his duobus p̃ceptis tota lex pendet & prophetę. In illo primo rerũ diuinarũ: in hoc secũdo rerũ humanarũ est cũ beniuolẽtia & charitate consensio. Hæc duo si mecũ firmissime teneas: amicitia nostra vera ac sempiterna erit: & nõ solũ inuicẽ nos: sed etiã ipsi dño sociabit. Q̃d vt fiat: exhortor grauitatẽ & prudẽtiã tuã: vt iã etiã fideliũ sacramẽta percipias. Decet eñ ætatẽ & cõgruit quãtũ credo moribus tuis. Memẽto quid mihi dixeris profecturo: comicũ quidẽ de Terẽtio re-
Terentius. colens versum: sed tamẽ aptissimũ & vtilissimũ. Nũc hic dies aliã vitã affert: alios mores postulat. Quod si veraciter dixisti: sicut de te dubitare nõ debeo: iam profecto sic viuis vt sis dignus baptismo salutari remissionẽ p̃teritorũ accipere peccatorũ. Iam oĩno non est cui alteri p̃ter do-
Virgilius. minũ Christum dicat genus humanũ: Te duce siqua manẽt sceleris vestigia nostri: Irrita perpetua soluent formidine terras. Q̃d ex itheo: id est ex sibyllino carmine se fassus est trãstulisse Virgilius: quoniã fortassis etiã illa vates aliquid de vnico Saluatore in spiritu audierat q̃d necesse habuit cõfiteri. Hæc tibi domine merito suscipiẽde & in Christo dilectissime ac desyderãtissime frater: siue pauca: siue forsitan multa sint: vtcũq; occupatissimus scripsi: tua mereri scripta desydero: & te nomẽ dedisse inter cõpetentes vel daturũ esse: iã iãq; cognoscere. Dominus deus noster in quẽ credidisti: & hic & in futuro sęculo te conseruet domine merito suscipiende & in Christo dilectissime ac desyderantissime frater.

Beati Augustini ad Probam: dicta illius approbãtis: & eã q; mala huius mũdi tolerabiliora duxerit spe futuri cõmẽdãtis: sibiq; a dño futuræ vitæ pręmia & præsentis solatia poscentis.

Epistola.CLVI.

Ominę insigni & merito illustri & pręstãtissimę filiæ Probæ: Augustinus. B
Est quidẽ ita vt dicis q; in corpore corruptibili anima constituta terrena quadã cogitatione cõstringitur: & tali onere quodãmodo depressa curuatur: vt in imo multa q̃ in summo vnũ facilius cõcupiscat & cogitet. Nam
Sap.9. hoc etiã sancta scriptura ita dicit: Corpus eñ q̃d corrũpitur aggrauat animã: & deprimit terrena ĩhabitatio sensum multa cogitãtẽ. Sed ideo venit
Lucę.13. Saluator noster qui mulierẽ illã in euãgelio per decẽ & octo annos curuã (quæ fortasse hoc significabat verbo salutis) erexit: vt anima Christiana nõ frustra audiat: Sursum cor: nec frustra respõdeat: se habere ad dominũ. Q̃d intuens recte facis: mala huius mũdi tolerabilia ducere spe futuri. Sic eñ vsu quodã bono cõuertũtur in bonũ dũ nõ augẽt nostrã cõcupiscentiã sed
Roma.8. exercẽt patiẽtiã. De qua re Apostolus ait: Scimus q̃m diligẽtibus deũ oĩa cooperantur in bonũ. Oĩa inquit: Nõ solũ ergo illa q̃ appetũtur vt suauia: verũ etiã illa quæ vt molesta vitãtur: quãdo alia sic sumimus ne capiamur: alia sic ferimus ne frãgamur: Et secũdũ p̃cepta diuina in oĩb⁹
Psal.33. gratias agimus ei de quo dicimus: Benedicã dominũ in omni tẽpore: semp laus eius i ore meo.
Psal.118. Et bonũ est mihi q̃m humiliasti me: vt discã iustificatiões tuas. Neq; eñ reuera si fallacis p̃speritatis semp hic trãquillitas arrideret: aĩa humana portũ illũ verę certęq; securitatis appeteret: domina insignis & merito illustris & pręstãtissima filia. Reddens itaq; debitũ præstantiæ tuæ salutationis obsequiũ: agẽsq; g̃ras q; salutis nostrę religiosissimã curam geris: posco tibi a dño futurę vitæ p̃mia: pręsentisq; solatia: oĩmq; vestrũ in quorũ cordibus p fidẽ habitat Christus: me dilectioni orationiq; cõmendo. Et alia manu. Deus verus & verax veraciter consoletur cor tuum: & protegat salutem tuam: domina insignis & merito illustris ac præstantissima filia.

Beati Augustini ad Optatũ: de origine animę differẽtis: & se de quęstione per eundẽ motã vtrũ videlicet animę sicut corpora, propagatione nascãtur: an creator omnipotẽs sine vlla propagatione nouas faciat singulas: nũq̃ fuisse ausum definitã pferre sentẽtiã cõfitẽtis: Docentis preterea queadmodũ sine periculo origo animę possit latere: astruẽtisq̃ neminẽ iuxta sanã fidẽ a contagione mortis & obligatione peccati liberari posse nisi p vnũ mediatorẽ dei & hominũ: hominẽ Christũ Iesum: Cur etiã creentur illi quos creator praesciuit ad damnationẽ: non ad gratiã ptinere: subtiliter explanãtis: Et ad q̃stionẽ principalẽ redeũdo diffuse de ea disputãtis: Optatũ quoq̃ diligẽter admonentis: ne minus cautus nouã incurrat heresim: ac postremo qd illi de agitata quęstione definitũ audire velit aperientis. Epistola. CLVII.

F DOmino beatissimo & syncęra dilectione desyderabili fratri & coepiscopo Optato: Augustinus in dño salutem. Quis tuae sanctitatis nulla sad me ipsum datas acceperim literas: tamẽ quia illę quas ad Mauritaniã Caesariẽsem misisti: me apud Cęsareã presente venerũt: quo nos iniũcta nobis a venerabili papa Zozimo apostolicae sedis episcopo ecclesiastica necessitas traxerat: factũ est vt ea quę scripsisti, etiã ipse perlegerẽ: tradẽte mihi eadẽ epistolã tuã famulo dei sancto Renato: i Christo nobis fratre charissimo: Quo petẽte & mihi licet aliis occupato vehemẽter instãte: ad ea sum respõdere cõpulsus. Accessit huc etiã alterius sancti & cũ debito honore nominãdi fratris nostri: & quãtũ ab illo cõperi necessarii tui Muressis cũ i supradicto oppido remoraremur aduẽtus. Qui mihi retulit etiã sibi missas de hac re literas venerationis tuę. Et me de hac ipsa q̃stione cõsuluit: vt qd inde sentirẽ: vel meis vel suis rescriptis ad te faceret puenire: vtrũ scilicet animae vt corpora propagatione nascãtur: sintq̃ ex illa vna quę primo homini creata est: An creator oĩpotens quĩ vtiq̃ vsq̃ nũc operat, sine vlla propagatione nouas faciat singulas pprias. De qua re anteq̃ aliquid admoneã syncęritatẽ tuã scire volo in tã multis opusculis meis nunq̃ me fuisse ausum de hac quęstione definitã pferre sentẽtiã: & impudẽter referre i literas ad alios informãdos: qd apud me nõ fuerit explicatũ. Quarũ autẽ rerũ atq̃ causarũ cõsyderatione permouear: vt in neutrã assertionẽ meus inclinet assensus: sed adhuc inter vtrãq̃ discepte: nimis lõgũ est hac epistola exprimere: Nec tã necessariũ: vt hoc omisso nõ possit de hac quęstione qd satis est disputari: et si nõ ad auferendã cunctationẽ: certe ad cauendã temeritatẽ. Illud enim vbi vel maxime fides Christiana cõsistit: q̃ per hominẽ mors & per hominẽ resurrectio mortuorũ: Sicut enim in Adam oẽs moriuntur: ita & in Christo oẽs viuificabũtur: Et q̃ per vnũ hominẽ peccatũ in hũc mũdũ intrauit: & per peccatũ mors: & ita in oẽs hoies pertrãsiit in quo oẽs peccauerunt: Et q̃ iudiciũ quidẽ ex vno in cõdemnationẽ: Et q̃ per vnius delictũ in oẽs hoies ad cõdemnationẽ: & per vnius iustificationẽ in oẽs hoies in iustificationẽ vitę: Et siqua alia testimonia declarãt neminẽ nasci ex Adã: nisi vinculo delicti & damnationis obstrictũ: neminẽq̃ inde liberari nisi renascẽdo per Christũ: tã incõcusse tenere debemus: vt sciamus eũ q hoc negauerit: nullo modo ad Christi fidẽ: & ad eã q̃ per Christũ datur pusillis & magnis dei gratiã pertinere. Vnde si origo animę lateat: dũ tamen redẽptio clareat: periculũ nõ est. Neq̃ eĩn in Christũ credimus vt nascamur: sed 2.Retra.56. 1.Corin.15. Roma.5.

G vt renascamur quomodocũq̃ nati fuerimus. Hactenus aũt dicimus sine periculo latere animę originẽ: vt non tamẽ eã partẽ dei esse credamus: sed creaturã: Nec de deo natã: sed ab illo factã: atq̃ in eius genus adoptãdã: mirabili dignatione gratię: nõ parili dignitate naturę: Nec eã corpus esse sed spiritũ: Nõ creatorẽ vtiq̃: sed creatũ. Nec ideo venisse in hoc corpus corruptibile quo grauat: q̃ illuc eã vitę in cęlestibus vel in quibuslibet aliis partibus mũdi antea male gestae merita cõpulerũt. Nondũ eĩn natos apostolus: cũ de Rebeccę geminis loqret: nihil egisse dicit boni vel mali: vt nõ ex operibus qbus nullis alter distinguebat ab altero: sed ex vocante diceretẽ minori seruiturũ esse maiorẽ. His igit̃ firmissime constitutis si tam reconditũ atq̃ abditũ est in occultis operibus dei: vt nec scripturarũ diuinarũ manifesto eloquio declaret: vtrũ ppterea nihil boni vel mali nõdũ nati egisse credẽdi sint: q̃ nõ ex aliis ppagatas: sed mox ex nihilo creatas animas singuli accipiũt: An quia cũ essent originaliter i parẽtibus: adhuc ipsi nulli erãt q suas & pprias vitas agerẽt: Illa tamẽ sit fides salua qua credimus nullũ hoim: siue maioris siue paruulę qlibet & recẽtis aetatis liberari a cõtagione mortis antiquę & obligatione peccati qd prima natiuitate cõtraxit: nisi per vnũ mediatorẽ dei & hoim: hoiem Christũ Iesum. Cuius hois eiusdẽq̃ dei saluberrima fide: etiã illi iusti salui facti sunt: q priusq̃ veniret i carnẽ: crediderũt in carnẽ venturũ. Eadẽ nãq̃ fides est & nostra & illorũ: qm hoc illi crediderunt futurũ qd nos Roma.9. 3.sentẽ.dist.25.cap.2. 1.Timoth.2.

2.Corin.4. credimus facti. Vnde dicit apostolus Paulus: Habētes autē eūdē spiritū fidei: secūdū q̄ scriptū
Psal.115. est: Credidi ppter qđ locutus sum: & nos credimus ppter qđ & loquimur. Si ergo eūdē spiritū
fidei & illi habebant qui venturū in carnē Christū prænūtiarūt: quem etiā illi qui eum venisse
nuntiarunt: sacramenta esse potuerunt pro temporum diuersitate: ad vnitatē tamen eiusdem
Actuū.15. fidei cōcordissime recurrentia. Scriptū est in actibus apostolorū loquēte apostolo Petro: Nunc
ergo quid tētaris deū imponere iugū supra collum discipulorū: qđ neq; patres nostri neq; nos
portare potuimus: sed per gratiā domini Iesu credimus nos saluos fieri quēadmodū & illi. Si er
go & illi: id est patres portare iugum legis veteris nō valentes: per gratiā domini Iesu saluos se
Abacuc.2. fieri crediderunt: manifestū est q̄ hęc gratia etiā antiquos iustos viuere fecit ex fide. Iustus eñi
Roma.5. ex fide viuit. Lex autē subintrauit vt abundaret delictum: vt superabundaret gratia: per quam
sanaretur delicti abūdantia. Si enim data esset lex quæ viuificare posset: oīno ex lege esset iusti-
Gal.3. tia. Cui tamē bono lex data sit: cōsequenter adiunxit dicens: Sed cōclusit scriptura omnia sub
peccato: vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Danda itaq; fuerat lex quæ ma-
nifestius sibi ipsum ostēderet hominē: ne superbus animus humanus a seipso se posse esse iustū
Roma.10. putaret: Et ignorās dei iustitiā: id est quæ homini ex deo est: & suā volēs cōstituere: id est quasi
Roma.7. suis viribus partam: iustitiæ dei subiectus non fieret. Oportebat itaq; vt addito mandato cu-
ius vox est: Non concupisces: superbo peccatori etiam prævaricationis crimen accederet: atq;
3.sentē.dist. ita gratiæ medicinā nō sanata per legē sed cōuicta infirmitas quęreret. Proinde cū omnes iusti:
25.cap.1. hoc est veraces dei cultores: siue ante incarnationē: siue post incarnationē Christi: nec vixerint:
nec viuant nisi ex fide incarnationis Christi: in quo est gratię plenitudo: profecto qđ scriptū est:
Actuū.4. Non esse aliud nomen sub cęlo: in quo oportet saluos fieri nos: ex illo tēpore valet ad saluandū
1.Corin.15. genus humanū: ex quo in Adam vitiatū est genus humanū. Sicut enim in Adam oēs moriun-
tur: ita & in Christo oēs viuificabūtur. Quia sicut in regno mortis nemo sine Adam: ita in re-
gno vitæ nemo sine Christo. Sicut per Adam omnes iniusti: ita per Christū omnes iusti. Sicut
per Adam omnes mortales in poena facti sunt filii sęculi: ita & per Christū omnes immortales
in gratia fiūt filii dei. Cur autē creentur etiā illi: quos creator pręsciuit ad damnationem non H
ad gratiā pertinere: beatus Apostolus tanto succinctiore breuitate: quanto maiore authorita
Roma.9. te cōmemorat. Deū enim dicit volentē ostendere irā: & demōstrare potentiam suā: attulisse in
multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem: Et vt notas faceret diuitias gloriæ
suę in vasa misericordię: quē superius dixerat tanq̄ figulū luti ex eadem massa facere aliud vas
in honorē: aliud in contumeliam. Merito autem videretur iniustū: q̄ fiunt vasa iræ ad perdi-
tionem: si non esset ipsa vniuersa ex Adam massa damnata. Q₃ ergo fiunt inde nascendo vasa
iræ: pertinet ad debitam poenam. Q₃ autem fiunt renascendo vasa misericordię: pertinet ad in
debitam gratiam. Ostendit ergo deus iram suam: non vtiq; animi perturbationem: sicut est
quæ ira hominis nuncupatur: sed iustam fixāq; vindictā: quæ de stirpe inobedientiæ ducitur
Iob.14. propago peccati atq; supplicii. Et homo natus ex muliere (sicut in libro Iob scriptum est) bre
uis est vitæ & plenus iracundiæ. Eius enim rei vas est qua plenus est: vnde iræ vasa dicuntur.
Ostendit & potentiā suam: qua bene etiā vtitur malis: multa illis naturalia & tēporalia bona
largiens: eorūq; malitiam ad exercendos & cōparatione admonēdos bonos: ac cōmendās vt in
eis discant agere gratias deo: q̄ ab eis: non suis meritis qui in eadem massa paria fuerunt: sed
illius miseratione discreti sunt. Quod maxime apparet in paruulis: de quibus cum per Christi
gratiam renascūtur: & istam vitam in illa tenera ætate finientes: in æternā transeunt & beatā:
dici nō potest q̄ libero discernūtur arbitrio ab aliis infantibus qui sine hac gratia in ipsius mas-
sæ damnatione moriūtur. Si autē hi soli crearentur ex Adam: qui essent per gratiam recrean-
di: & pręter illos qui in dei filios adoptantur: nulli alii homines nascerētur: lateret beneficium
qđ donaretur indignis: quia nullis ex eadem damnabili stirpe veniētibus debitum supplicium
redderetur. Cum vero attulit in multa patientia vasa iræ: quæ perfecta sunt in perditionem:
non solum ostendit iram: & demonstrauit potentiā suam redhibendo vindictā: & bene vtēdo
bonis: sed etiam notas fecit diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Ita enim quid præstetur
sibi discit gratis iustificatus: dū nō suo merito sed gloria largissimæ dei misericordiæ discerni
tur a damnato: cum quo eadem iustitia fuerat & ipse damnādus. Tam multos autem creādo
nasci voluit: quos ad suam gratiam nō pertinere pręsciuit: vt multitudine incomparabili plu-
res sint eis quos in sui regni gloriam filios promissionis prædestinare dignatus est: vt etiam
ipsa reiectorum multitudine ostenderetur q̄ nullius momenti sit apud deum iustum: quan-

talibet innumerositas iustissime damnatorum: Atq; vt hinc quoq; intelligant q ex ipsa dam-
natione redimuntur: hoc fuisse debitum massæ illi vniuersæ: qđ tam magnæ parti eius reddi-
tum cernerent: Non solum in eis qui originali peccato multa addunt malæ volũtatis arbitrio
verumetiam in tam multis paruulis: qui tantũmodo vinculo peccati originalis obstricti: sine
gratia mediatoris ex hac luce rapiuntur. Tota quippe ista massa iustæ damnationis reciperet
debitum: nisi ex ea faceret non solum iustus: sed etiam misericors figulus: alia vasa in honorẽ se
cundum gratiam: non secundum debitum: dum & paruulis subuenit: quorũ nulla merita dici
I pñt: & maiores p̄uenit: vt habere aliqua merita possint. Quę cũ ita sint: si assertio tua nec eo tẽ-
dit vt nouas animas dicas propter innocẽtiã nouitatis suæ anteq̃ ad peccandũ libero vtantur
arbitrio, damnationi originali obnoxias esse non posse: sed eas fide catholica confiteris: etiam si
in illa tenera ætate de corpore exierint: in damnationem perditionis ituras: nisi sacramẽto me
diatoris: qui venit q̃rere & saluum facere quod perierat: liberentur: quære vbi: vel vnde: vel q̃ñ Lucæ.19.
cœperint damnationis meritum habere: si nouæ sunt: ita sane vt deum non facias nec aliquam
naturam quam non condidit deus, vel peccati earum vel innocentium damnationis authorem
Et si inueneris quod te quęrere admonui: qđ ipse adhuc (fateor) non inueni: defende quantum
potes atq; assere animarum infantium eiusmodi esse nouitatem: vt nulla propagatione ducan
tur: & nobiscum quod inueneris fraterna dilectione communica. Si autem non inueneris: qua
re vel quomodo fiunt animæ infantium peccatrices: & nihil in seipsis habentes malitiæ: a quo
cogantur ex Adam trahere vnde damnentur: cum eas credas nõ ex illa prima peccatrice pro-
pagatas: sed nouas atq; insontes includi carne peccati: nec sic iam temere in aliam sententiam
tua deflectatur assensio: vt eas ex illa vna credas propagando traduci: ne forte alius inuenire
K possit: quod ipse non possis: aut aliquando inuenias quod nunc non poteris. Nam & illi q aĩas
ex vna propagari asserunt: quã de⁹ primo homini dedit: atq; ita eas ex parentibus trahi dicũt:
si Tercullіani opinionem sequuntur: profecto eas non spiritus sed corpora esse contendunt: &
corpulentis seminibus exoriri. Quo peruersius quid dici potest? Neq; hoc Tercullianum som-
niasse mirandum est: qui etiam ipsum creatorem deum non esse nisi corpus opinatur. Qua de-
mentia repulsa a corde atq; ore christiano: quisq̧s animam sicuti est: non esse corpus sed spiritũ
confitetur: & tamen in filios ex parẽtibus duci: in eo quidem nullis coartatur angustiis: q̧ om-
nes animas etiam paruulorum quos ecclesia non vtiq; in falsa sed in vera peccatorum remissio
ne baptizat: vera fides prædicat trahere originale peccatum propria primi hominis volunta-
te commissum: & in omnes posteros generatione transmissum: ac sola regeneratione purgan-
dum. Sed cum considerari & pertractari cœperit quid dicatur: mirum si vllus sensus compre
hendit humanus: quonam modo tanq̃ lucerna de lucerna accẽdatur: & sine detrimento alteri⁹
alter inde ignis existat: sic anima de anima parentis fiat in prole: vel traducatur in prolẽ: vtrũ
incorporeum semẽ animæ: sua quadam occulta & inuisibili via seorsum ex patre currat in ma
trem cum fit conceptus in fœmina: an quod est incredibilius, in semine corporali lateat. Cum
autem fluunt irrita sine vllis conceptibus semina: vtrum semen animæ nõ simul exeat: an sum
ma celeritate atq; atomo temporis vnde exierat recurrat: an pereat. Et si perit: quomodo ipsa
cuius mortale semen est, immortalis est anima. An immortalitatem tunc accipit: quando for-
matur vt viuat: sicut iustitiam quando formatur vt sapiat: & quo pacto eam deus fingat in ho
mine etiam si anima seminaliter trahatur ex anima: sicut fingit in homine corporis membra:
q̃uis corpus seminaliter trahatur ex corpore. Si vero etiam non spiritalis creatura fingeretur
a deo: non scriptum esset: Qui fingit spiritum hominis in ipso. Et in eo qđ legitur: Qui finxit
singillatim corda hominum: si per corda significatæ sunt animæ: fingi eas posse quis dubitet? Psal.32.
Sed quæritur vtrum ex vna anima hominis primi: sicut fingit singillatim facies hominum, ex
L vno tamen corpore hominis primi. Cum hæc atq; huiusmodi de hac re multa quæruntur q̃
nullo sensu cordis explorari possunt: & a nostra experientia longe remota sunt: atq; in abditissi
mis naturæ finibus latent: non erubescendum est homini confiteri se nescire quod nescit: ne
dum se scire mentitur: nunq̃ scire mereatur. Quis autem negat non vnius tantum sed oĩs aĩæ
creatorẽ deũ atq; factorẽ: nisi q ei⁹ eloqis apertissime refragat? Sine vlla q̧ppe ambiguitate p̧ p-
phetã dicit: Oẽm flatum ego feci: aĩas videlicet intelligi volẽs: qđ verba cõsequẽtia manifestãt.
Nõ itaq; vnũ: quẽ facto ex terra hoi p̃io ĩspirauit: sed oẽm flatũ ip̃e fecit: ip̃e adhuc facit. Quæ
rit tñ vtrũ oẽm flatum ex illo vno flatu: sicut omne corpus hoĩs ex vno illo corpore faciat: an
vero noua q̧dẽ corp̧a faciat ex vno: aĩas aũt nouas ex nihilo. Quis ei congrua suis originib⁹ ge

nera rerũ etiã de seminib⁹ facit: nisi q ipa semina sine seminib⁹ fecit. Sed vbi res naturaliter ob-
scura nostrũ modulum vincit: & aperte diuina scriptura nõ subuenit: temere hinc aliquid de-
finire hũana coniectura psumit. Secũdũ vitas aũt quas proprias habere incipiũt: nouos hoies
dicimus nasci siue anima siue corpore. At vero secũdum originale peccatum veteres nascunt:
ideo baptismate renouantur. Aliqd ergo certum de aiæ origine nondum in scripturis canoni- M
cis comperi. Nam hi qui nouas sine vlla propagine asserunt animas fieri: inter testimonia qui
bus id nituntur ostendere: ponũt etiam illa duo q̃ pauloante cõmemoraui: Qui fingit spiritũ
hominis in ipso: Et qui finxit singillatim corda hoim. De quibus vides quemadmodum possit
a resistentibus responderi. Vtrum enim cum fingit ex alio fingat: an ex nihilo: incertum est.
Illud tñ inter cætera testimonium videt esse pcipuum: qđ in libro Salomonis ecclesiaste legitur
Eccl.12. Et reuertetur puluis in terrã sicut erat: & spũs reuertet ad deũ q dedit eũ. Sed facillime respon-
detur: Corpus in terram: de qua factum est primum hominis corpus, & spiritus ad deũ: a quo
facta est prima hominis anima. Sicut enim nostrum corpus (inquiunt) q̃uis ex primo illo cor-
pore propagatum sit: tamen redit vnde ipsum primum corpus effectum est: Sic anima no-
stra q̃uis ex illa anima propagata, non ad nihilum qa immortalis est: sed ad illum redit a quo ip
Vbi supra. sa prima anima facta est. Ac per hoc illud qđ scriptum est de spiritu cuiusq; hominis q redeat
ad deum q dedit eum: nõ soluit istam obscurissimam q̃stionẽ: qa siue ex illo vno siue nullo alio
deus vtiq; dedit eum. Itemq; illi q propaginẽ animarum inconsyderata temeritate defendunt
inter alia testimonia q̃ suæ causæ suffragari arbitrãtur: nullũ quasi manifestius & expressius p
Gen.46. se pñt putare pferẽdũ: q̃ id qđ in Genesi scriptũ est: Omnes aũt animæ quæ introierunt cum Ia
cob in ægyptum, qui exierunt de femoribus eius. Hoc enim velut euidẽtissimo testimonio pñt
credi animę in filios ex parentibus propagari: qm̃ satis aperte dictum videtur animas etiam de
femoribus Iacob: non sola exisse corpora filiorum: Vt eo mõ etiã illud intelligi velint a parte to
Gen.2. tum: qđ dixit Adam: cum illi mulier eius ostenderet: Hoc nunc os ex ossibus meis: & caro de
carne mea. Nõ enim dixit: Et aia de aia mea: sed ita fieri põt vt carne nominata vtrũq; intelliga
tur: sicut hic aias nominauit: & tñ etiam corpora in filiis intelligi voluit. Sed hoc testimoniũ
certe quasi tam clarum atq; manifestum enodãdæ huic quæstioni non sufficeret: nec si ita lege
retur genere fœminino: q̃ exierunt de femoribus eius: vt animas intelligeremus quæ exierunt
Ideo autem non sufficeret: qm̃ & animæ nomine corpus solũ posse significari: mõ quodã locu-
tionis ostendit: quo significatur per id qđ cõtinetur: illud qđ cõtinet: sicut ait qdã: Vina coro-
nant: cum coronarentur vasa vinaria. Vinum enim continetur & vas continet. Sicut ergo ap-
pellamus ecclesiã basilicã qua cõtinetur pplus: q vere appellatur ecclesia: vt noie ecclesię: id est
populi q cõtinet: significemus locum qui continet: Ita quoq; animæ quæ corporib⁹ cõtinet intel
Numeri.19. ligi corpora filiorũ p noiatas aias pñt. Sic eñ meli⁹ accipitur etiã illud: q lex inquinari dicit eũ
qui intrauerit super animã mortuã: hoc est sup defuncti cadauer: vt noie animæ mortuę: mor
tuum corpus intelligatur qđ animam continebat: qa & absente populo: id est ecclesia: locus ta
men ille nihilominus ecclesia nuncupat. Hęc responderẽtur: si (vt dixi) fœminino genere posi
tũ esset: quæ ex erunt de femoribus Iacob: id est quæ animæ. Nunc vero cum masculinũ genus
sit positum: id est qui exierunt de femoribus Iacob: quis nõ ita intelligere malit: omnes aiæ eo
rum qui exierunt ex femoribus eius: id est animæ hominum: vt etiam sic possint secũdum cor-
pus tñmodo exisse homines de femoribus patris: quorum erant illæ animæ: per quarum nu-
merum intelligunt tot homines. Vellẽ autem legere libellum tuum cuius mentionẽ fecisti in li N
teris tuis: ne forte aliqua ibi testimonia non ambigua posuisti. A me autem cum quæsisset ami
cus mihi charissimus & diuinarũ studiosissimus literarũ: qd de hac quęstione sentirem: eiq; re
mota verecundia, hic æstus meos & ignorãtiã fassus essẽ: scripsit ide lõge trãs mare ad doctissi-
mum virum: cui rescripsit ille: vt potius me consuleret: nesciens quod iam fecerat: nec aliqd a
me certum ac definitum audire potuerat. Significauit tamẽ in eadem breui epistola sua: se po-
tius fieri q̃ propagari aias credere: simul etiã admonẽs aiarũ ppaginẽ: quia ipse in oriẽte est, oc
cidẽtalẽ ecclesiam solere sentire. Hac ergo maiore occasione comperta: scripsi ad eũ nõ breuem
librum: consulens eum & petens vt prius me doceat: & tunc ad me mittat quos doceam. Qui
liber meus nõ doctoris sed inquisitoris: & potius discere cupientis apud me legi potest: mitti
vero vspiam non debet vel cuiq̃ foris dari nisi cum rescripta dño adiuuãte percepero: id qđ ille
sentit promptissime ac libentissime defensurus: si me docere potuerit quomodo animæ non ex
Adam veniant: & tamen ex illo iustam sortem damnationis inueniãt: nisi ad remissionem pec-

catorũ renaſcẽdo pueniãt. Abſit eñ vt credamꝰ vel aĩas puulorꝝ ĩ lauacro regñatiõis falſã acci
pe pctõrũ mũdationẽ: vel deũ eſſe: aut aliquã naturã quã nõ cõdidit deꝰ illiꝰ ex q̃ mũdant ĩgna
tionis authorẽ. Donec ergo aut ille reſcribat: aut ego ſi deꝰ voluerit aliquo mõ diſcã: ſi nullam
de illa peccatrice originẽ ducit: q̃ cã ſit aĩæ ſubeũdi originale pctm̃: qđ neceſſe eſt eſſe in oĩbus p
uulis: Et q ẽã nec deus cogit inſontẽ: qa peccandi author non eſt: nec vlla mala natura: qa nõ
P eſt: nihil tale audeo prædicare. Te autem ſi libenter vel patienter admittis chariſſime frater,
admoneo: ne hæreſim nouã minus cautus incurras: q̃ antiq̃ſſimę fidei ſtabilita moliť fundamẽ
ta conuellere aduerſus dei gratiã diſputando: quam dñs Chriſtus puſillis & magnis ineffabili
bonitate largitur. Cuius vel authores vel certe acerrimi notiſſimiq; ſuaſores: cum Pelagius &
Cæleſtius extitiſſent: conciliorũ epaliũ vigilantia in adiutorio ſaluatoris q ſuã tueť eccleſiam:
etiam a duobus venerabilibus antiſtitibꝰ apoſtolicæ ſedis: papa Innocẽtio: & papa Zizimo: niſi
correcti etiam egerint pœnitentiam: toto chriſtiano orbe damnati ſint. De qbus exempla recẽ-
tiũ ſcripturarũ: ſiue q̃ ſpecialiter ad Afros: ſiue q̃ vniuerſaliter ad oẽs epõs de memorata ſede
manauerunt: ne forte ad veſtram ſanctitatem nõdum puenerint: vobis curauimꝰ mitti ab eis
fratribꝰ qbꝰ & has literas vt tuę venerationi dirigerẽt dedimus. Hi autẽ nõ ideo ſunt hæretici
qa dicũt aĩas originem de illa prima peccatrice non ducere: qđ vel aliq̃ fortaſſe ratione vera di-
ci põt: vel ſine fidei labe neſciri: Sed hinc conantur efficere: vnde oĩno aptiſſimi hæretici iudi-
canť: aĩas paruulorꝝ nihil mali ex Adam trahere: qđ ſit lauacro regenerationis expiandũ. Nam
Pelagii de hac re argumẽtatio: q̃ inter alia eius damnabilia etiã lrĩs apoſtolicę ſedis adiuncta ẽ:
ita ſe habet: Si aĩa iğt ex traduce nõ eſt: ſed ſola caro tantũ habet traducẽ pctĩ: ſola ergo pœnam
E mereť. Iniuſtum eſt eñ vt hodie nata aĩa: non ex maſſa Adã: tã antiquum pctm̃ portet alienũ:
qa nulla ratione concediť: vt deus q propria peccata dimittit: vnum imputet alienum. Si ergo
ita potes aĩarum aſſerere ſine vlla ꝓpagine nouitatẽ: vt ratione iuſta & a fide catholica non ali
ena: etiã ſic peccato primi hoĩs oſtẽdanť obnoxię: aſſere qđ ſentis vt potes. Si aũt nõ eas aliter po
tes a propagatione facere alienas niſi vt ſimul facias ab omni peccati vinculo liberas: cohibe te
ab huiuſmodi diſputatione oĩ mõ. Nõ eſt eñ falſa etiam in paruulorum baptiſmate remiſſio
peccatorum: nec verbo tenus diciť ſed veraciter agitur. Nã vt iã verbis vtar q̃ in ipſa epiſtola
beatiſſimi antiſtitis Zizimi leguntur: Fidelis dñs in verbis ſuis: eiuſq; baptiſmꝰ re ac verbis: id
eſt opere: confeſſione: & remiſſione vera peccatorũ: in omni ſexu: ætate: conditione generis hu-
mani eandem plenitudinem tenens. Nullus eñ niſi q peccati ſeruꝰ eſt, liber efficiť: nec redem-
ptus dici põt: niſi qui vere per peccatum fuerit ante captiuꝰ: ſicut ſcriptũ eſt: Si vos filius libe- Ioan.8.
rauerit vere liberi eritis. Per ipſum eñ renaſcimur ſpiritaliter: per ipſum crucifigimur mũdo:
ipſius morte mortis ab Adã oĩbus nobis introductæ atq; tranſmiſſæ: vniuerſæ animæ illud ꝓ-
pagatiõe cõtractum chirographum rumpiť: in quo nullus oĩno natorum anteq̃ per baptiſmũ
liberetur non teneťur obnoxiꝰ. In his eñ verbis apoſtolicæ ſedis: tam antiqua atq; fundata cer
ta & clara eſt catholica fides: vt nefas ſit de illa dubitare chriſtiano. Quoniam ergo morte Chri
ſti: non vnius aut aliquarũ ſed vniuerſæ aĩæ propagatione cõtractum mortis chirographum
rumpiť: ſi potes aĩas ſic alienas a propagatione defendere: vt tamen hoc chirographo quod ſola
Chriſti morte rumpendum eſt, rectiſſima ratione demonſtrentur obſtrictæ: ne ſua propagatio
ne: ſed carnis hoc debito iuſte appareant obligatæ: non ſolum nemine prohibente defende: ve-
rumetiam id nobis quõ tecũ defendere poſſimus oſtende. Si autẽ aliter non potes qđ de aĩarum
nouitate ſentis aſſerere: niſi vt eas dicas peccato primi hoĩs non teneri: aut per propagationem
non ſuam: ſed carnis (authore deo: vel neſcio qua mali natura) innocẽtiſſimas, fieri peccatrices
melius origo aĩæ latet: dum tamen eam non dubitemus dei eſſe creaturam: q̃ vel deus peccati
author dicitur: vel contra deum aliena mali natura introducatur: vel baptiſma paruulorum
R in irritum ducitur. Vt autem & a me tua dilectio de hac quæſtione aliquid audiat definitum
non parui ęſtimandum: immo præcipue neceſſarium atq; retinendum: quomodolibet ſe origo
habeat animarum: ſiue ex illa vna: ſiue ex nulla alia propagentur: mediatoris tamen animam
nullum ex Adam traxiſſe peccatum dubitare fas nõ eſt. Si enim nulla ꝓpagatur ex altera: vbi
omnes teneť ꝓpagatę carne pctĩ: quãto minꝰ credẽdũ eſt ex ꝓpagatione peccatricis aĩam veni
re potuiſſe: cuius caro venit ex virgine: non libidine concepta: ſed fide: vt eſſet in ſimilitudine
carnis pctĩ non in carne peccati! Si aũt pctõ primę aĩæ peccatricis ideo cæteræ tenẽtur obnoxię
quia ex illa ſunt propagatæ: profecto illa quam ſibi vnigenitus coaptauit: aut peccatum inde
non traxit: aut oĩno inde non tracta eſt. Neq; enim non potuit animam ſibi tradere ſine pecca-

to:qui ſoluit noſtra peccata:aut qui nouam creauit ei carnem quam ſine parente fecit ex terra:
non potuit nouam creare carnem quam ſine viro ſumpſit ex fœmina? Hoc ſicut potui: non q͂ſ
dẽ ad me datis:ſed tñ ad chariſſimos noſtros ſanctitatis tuæ literis:nõ peritia quam deſydera-
ſti:ſed ſollicita dilectione reſpondi.Si grate accipis: & admonitionẽ fraternã etiã vtilẽ:nõ errã-
do : ſed prudenter conſyderando:cum eccleſiæ pace conſeruas:deo gratias. Si aũt me iſta non
dum noſſe miraris:vel etiam nec miraris:& a me aliquid certum de origine aĩarũ ſalua iſta fide
q̃ certiſſima atq; clariſſima eſt:in tua charitate docere non renuis : multo vberius deo grati-
as. Memor noſtri dño ſemper viuas dñe beatiſſime,& ſyncera dilectione deſyderabilis frater.

Beati Auguſtini ad Marcellinũ:q̃ ratiõe geſta p eũ pmiſſa vehemẽter expectet aperiẽtis:ac
dubitationi illiꝰ reſpõdẽdo vt pœna ſceleratorũ pter ſuppliciũ mortis ſit:rogãtis & exhortan
tis:vt ſic catholicæ eccleſiæ manſuetudo & lenitas appareat:ſeq; q̃ libros de baptiſmo puulorũ
& epiſtolã quãdã ad ipſum nõ miſerit,excuſantis:& tãdẽ eccleſiã in Numidia cõſtitutã ſibi cõ
mendantis.

Epiſtola.CLVIII.

Omino merito inſigni multũq; chariſſimo ac deſyderãtiſſimo filio Marcel- R
lino: Auguſtinus in dño ſalutẽ. Geſta q̃ pmiſit pſtãtia tua vehemẽter expe
cto:& ĩ eccleſia Hipponenſi iãiãq; cupio recitari:ac ſi fieri potuerit poẽs ec
cleſias etiã ĩ nr̃a diœceſi cõſtitutas : vt audiãt hoĩes pleneq; agnoſcãt:cõfeſ
ſores iniq̃tatis nõ dei timore extorquẽte pœnitẽtiã:ſed iudiciaria diligen-
tia crudeliſſimoꝝ pectoꝝ apiẽte duritiã:ſiue illorũ q de homicidio & de ex
cæcato ac debilitato preſbyteri corpore cõfeſſi: ſiue illorũ q ſi illa ſcire po-
tuiſſent:q̃uis ſibi dicerẽt diſplicere:negare nõ auſi ſũt refugiẽtes catholicam pacẽ:velut ne cri
minibus polluãtur alienis:& ĩ illo ſchiſmatis ſacrilegio ĩter ſceleratoꝝ tã ĩmaniũ tãtã multitu
dinẽ pdurãtes: ſiue etiã illoꝝ q ſe inde nõ receſſuros etiã demõſtrata ſibi catholica veritate:&
Donatiſtarũ pverſitate dixerũt : nõ eſt leue qd deꝰ agi voluit p operã tuã. Vtinã tales coꝝ cau
ſas crebras ſic audias:& facinora eorũ atq; ĩſana ptinacia ſic ſępe pdaẽ:eademq; publicata geſta
oĩm notitia pferanẽ. Qd aũt ſcripſit eximietas tua : dubitare te vtrũ in Theo ppria debeas ea-
dẽ geſta iubere pponi:fiat ſi põt illuc frequẽs cõfluere mltitudo. Alioqn alius locus celebrior
puidẽdꝰ eſt:nõ tñ vllo mõ ptermittẽdũ. Pœna ſane illorũ q̃uis de tãtis ſcelerib9 cõfeſſorũ:rogo
te vt pter ſuppliciũ mortis ſit:& pp̃ter cõſciẽtiã nr̃am:& pp̃ter catholicã cõſuetudinẽ cõmen-
dãdã. Ipſe ei fructꝰ ad nos puenit cõfeſſiõis illoꝝ:qa ĩuenit eccleſia catholica vbi ſuã erga atro-
ciſſimos ĩimicos ſeruet atq; exhibeat lenitatẽ. In tanta q̃ppe crudelitate q̃cũq; pter ſanguinẽ vĩ
dicta pceſſerit:magna lenitas apparebit. Qd etſi modo q̃buſdã nr̃is illa atrocitate cõmotis vi-
detur indignum:& quaſi diſſolutionis & negligentiæ ſimile: tranſactis tamen motibus aĩorũ
qui recentioribus factis ſolent turbulentius excitari:egregie luculenta bonitas apparebit : &
ob hoc magis eadẽ geſta legere atq; oſtendere delectabit:dñe merito inſignis multũq; chariſſi-
me ac deſyderãtiſſime fili. Ibi eſt ſanctꝰ frater & coepiſcopus meꝰ Bonifaciꝰ : & p diaconũ Pere-
grinũ:q cũ illo prexit,cõmonitoriũ direxi:qd ſic habe tanq̃ præſentiam meã. Et qd vobis ĩ com S
mune pro eccleſiæ vtilitate placuerit:hoc adiuuante domino fiat : qui potens eſt miſericordi-
ter opitulari ĩ tantis malis. Modo Macrobiꝰ ep̃us eorũ ſtipatus cuneis pditorũ vtriuſq; ſexus:
hac atq; illac circũit:aperuit ſibi baſilicas quas poſſeſſorũ quantuluſcũq; timor clauſerat. Præ-
ſente autem procuratore viri clariſſimi ſceleris ſpondeo:quem tuæ dilectioni cõmendaui mul
tumq; cõmendo:vtcunq; eorum frangebatur audacia:nunc vero poſteaq̃ Carthaginem profe
ctus eſt:etiã ĩ fundis ipſius baſilicas aperuit:populos congregat. Cum ipſo etiam eſt ille Dona
tus diaconus rebaptizatus:qui cum fuerit colonus eccleſiæ:verſatus eſt in illa cæde præcipu-
us:q tales non cum eo ſunt quando & ille cum ipſo eſt: ſi proconſul vel ſimul ambo ĩ illos eſtis
ſententiam prolaturi. Et forte ille perſiſtit velle gladio vindicari : q̃q̃ ſit chriſtianus:& quan-
tum aduertere potuimus:non ſit ad hęc cruenta procliuis:tamen ſi neceſſe fuerit etiam geſtis
iube allegari epiſtolas tuas:quas de hac re ſingulas vobis mittendas putaui. Soleo enim audire
in poteſtate eſſe iudicis mollire ſententiam & mitius vindicare q̃ leges. Si autem nec literis
meis ad hoc conſenſerit:hoc ſaltem præſtet vt in cuſtodiam recipiantur:atq; hoc de clementia
imperatoris impetrare curabimus:ne paſſiones ſeruorum dei quæ debent eſſe in eccleſia glo-
rioſæ:inimicorum ſanguine dehoneſtentur. Scio enim in cauſa clericorum Anaunenſium qui
occiſi a gentilibus nunc martyres honorantur:imperatorẽ rogatũ facile conceſſiſſe : ne illi qui
eos occiderant & capti iam tenebantur:pœna ſimili punirentur. Libros de baptiſmo puulorũ T

23.q.5.pœna.

2.Retra.35.

cum iam codicem ipsum praestantiae tuae misissem:cur abs te rursus acceperim oblit9 sum:ni
si forte cum inspicerem:mẽdosos eos repperi & emendare volui:qđ mirabiliter impeditus ad
hucusq; non coepi.Epistolam quoq; ad te scribendam:& his adiungendam:quã cum ibi essem
iam dictare coeperam:paulo addito sic esse impfectã scias.Si autem rationem omnium dierum
& lucubrationum aliis necessitatibus impensarum tibi possem reddere:grauiter contristatus
mirareris quanta me distendant quae differri omnino non possunt:& negare illa non permit-
tunt:in quae me petendo & admonendo argues volentem:& ineffabiliter:quia nõ possum:do
lentem.Cum eñ ab eorum hominum necessitatibus aliquãtulũ vaco:qui me sic angariant:vt
eos nullo modo liceat euitare:nec cõtemnere oporteat:non desunt quae dictanda praepono sic
inarticulis temporum cõstituta:vt dilationem tẽporũ non ferãt:Sicut mihi fuit breuiatio ge 2.Retra.39.
storum collationis nostrae satis operosa:cum viderem neminem se velle tanto aggeri literarũ
legendo committere:Sicut mihi fuit etiam epistola ad ipsos laicos Donatistas de hac eadem 2.Retra.42.
collatione nra:quã mõ aliquot lucubrationib9 terminaui:Sicut epistolae duae nõ breues:vna
ad dilectionem tuam:altera ad virum illustrem Volusianum:quas vos accepisse iam credo:Si
cut nũc in manib9 habeo librũ ad Honoratũ nostrũ de qstionib9 qbusdam qnq;:quas mihi pro 2.Retra.36.
posuit:& per literas intimauit:cui non continuo respondere:vides q̃ minime oporteat.Chari-
tas eñ q̃ tanq̃ nutrix fouet filios suos:non ordine amandi sed ordine subueniendi infirmiores
fortioribus anteponit:quos tales vult esse:quales iam illi sunt quos non contemnendo sed de
his confidendo interim praeterit. Tales ergo mihi necessitates dictandi aliqd qđ me ab eis di-
ctationibus ĩpediat:qb9 magis inardesco:deesse nõ possunt:cũ paululũ spatii vix daẽ inter acer-
uos occupationũ:quib9 nos alienę vel cupiditates vel necessitates angariatos trahunt:& qd fa
ciam prorsus nescio.Audisti vnde mecum dñm depreceris:sed etiã q̃ tã instãter:& tam crebro
me admones:nolo cesses nonnihil agens.Cõmendo etiam ego excellẽtiae tuae ecclesiam in Nu-
midia constitutam:ꝓpter cuius necessitates sanctus frater & coepiscopus meus Delphinus a
fratribus & coepiscopis meis ibi collaborantibus & cõpericlitantibus missus est. Nec de hac re
plura scribo:cum ipso praesente sis auditurus.Cętera in commonitoriis inuenies:q̃ ad presbyte
rum misi:siue mõ siue ꝑ diaconum Peregrinũ:ne mihi ea totiẽs iterare necesse sit.Semp ĩ Chri-
sto cor tuum vigeat dñe merito insignis multũq; charissime ac desyderantissime fili.Filiũ no-
strũ Rufinum Circensem principalem commendo eximietati tuae.

Sancti Augustini ad eũdẽ Marcellinũ sollicitudinẽ sibi afferẽtis ĩcussam:ne ipse Circũcellio
nes & clericos ꝑtis Donati cẽseat tãta seueritate plectendos:vt q̃lia fecerũt:talia patiaẽ:eũq; ꝑ
dei misericordiã obtestãtis vt hoc nec faciat nec fieri omnino permittat:ac pluribus argumẽtis
id suadentis:Ac postremo ad ꝓcõsulẽ quoq; literas se dedisse significantis. Eplã.CLIX.

V DOmino eximio & merito insigni atq; charissimo filio Marcellino: Augusti
nus ĩ dño salutẽ.Circũcelliones illos & clericos partis Donati:quos de Hip 23.q.5.circũ
ponensi ecclesia ad iudicium ꝓ factis eorum publicae disciplinae cura dedu celliones.
xerat:a tua nobilitate comperi auditos:& plurimos eorũ de homicidio qđ
in Restitutum catholicum presbyterũ cõmiserũt:& de caede Innocẽtii alte
rius catholici presbyteri:atq; de oculo ei9 effosso & digito ꝑciso fuisse cõfes
sos.Vnde mihi sollicitudo maxima incussa est:ne forte sublimitas tua cen-
seat eos tãta legũ seueritate plectendos:vt q̃lia fecerũt:talia patiantur.Ideoq; his lr̃is obtestor fi
dẽ tuã quã habes in Christo:ꝑ ipsi9 dñi Christi misericordiã:vt hoc nec facias:nec fieri oĩno ꝑ-
mittas.Q̃uis eĩ ab eorũ interitu dissimulare possum9:q non accusantib9 nr̃is:sed illoꝝ notaria:
ad quos tuẽdae publicae pacis vigilantia ptinebat:p̃sentati videanẽ examini: nolumus tamen
passiones seruorum dei quasi vice talionis paribus suppliciis vindicari.Nõ quo scelestis homi-
nibus licentiam facinorum prohibeamus auferri:sed hoc magis sufficere volumus: vt vi nul-
la corporis per te truncati:vel ab inquietudine insana ad sanitatis otium legum coercione di-
rigantur:vel a malignis operibus alicui vtili operi deputentur. Vocatur quidem & ista
damnatio: Sed quis non intelligat magis beneficium q̃ supplicium nuncupandum: vbi nec
saeuiendi relaxetur audacia:nec poenitendi medicina subtrahatur! Imple christiane iudex pii
patris officium:sic succense iniquitati: vt consulere humanitati memineris. Nec in pecca-
torum atrocitatibus exerceas vlciscendi libidinem: sed peccatorum vulneribus curandi ad
X hibeas voluntatem. Noli perdere paternam diligentiam quam in ipsa inquisitione seruasti:
quando tantorũ scelerum confessionem:non extendente eculeo:non sulcantibus vngulis:non

vrentibus flammis:ſed virgarum verberibus eruiſti.Qui modus coercionis & a magiſtris arti
um liberalium:& ab ipſis parentibus:& ſaepe etiam in iudiciis ſolet ab epiſcopis haberi. Noli
ergo atrocius vindicare quos lenius inueniſti:Inquirendi q̃ puniendi neceſſitas maior eſt.Ad
hoc eñ et mitiſſimi hoĩes facinus occultatum diligenter atq; inſtanter examinant,vt inueniãt
quibus parcant. Vnde plęrunq; neceſſe eſt exerceatur acrius inquiſitio:vt manifeſtato ſcelere
ſit vbi appareat manſuetudo.Omnia quippe bona opera amant in luce conſtitui:non propter
Matth.5. humanam gloriam:ſed vt videant (ait dominus) bona opera veſtra:& glorificent patrem ve
ſtrum qui in coelis eſt.Et ideo nõ ſufficit apoſtolo monere:vt mãſuetudinem ſeruaremus: ſed
Phil.4. vt eam etiam notam omnibus faceremus:Manſuetudo (inq̃t) veſtra nota ſit oĩbus hoĩbus.Et
Titum.3. alio loco:Manſuetudinem oſtentãtes ad omnes hoĩes. Vt nec illa ſancti Dauid:quãdo inimico
ſibi in manus tradito clementer pepercit:p̃clariſſima lenitas emineret:niſi poteſtas pariter ap-
pareret.Non te ergo exaſperet vindicandi poteſtas:cui lenitatem non excuſſit examinandi ne
ceſſitas. Noli facinore inuento quaerere percuſſorem:in quo inueniendo noluiſti adhibere
tortorem.Poſtremo p̃ eccleſię vtilitate miſſus es.Hoc eccleſię catholicę:aut vt modũ diſpenſa
tionis meae non ſupergredi videar:hoc eccleſiae ad Hipponenſium regionum dioeceſim p̃tinen
ti prodeſſe:hoc expedire conteſtor. Si non audis amicum petentẽ:audi epiſcopũ cõſulentẽ:Q̃q̃
uis qm̃ chriſtiano loquor:maxime in tali cauſa:non arroganter dixerim:audire te epiſcopũ cõ
uenit iubentẽ:domine eximie & merito inſignis atq; chariſſime fili. Vnde ſcio quidem cauſas
eccleſiaſticas excellentiae tuae potiſſimum iniunctas:ſed quia credo iſtam curam ad virum cla-
riſſimum atq; ſpectabilem proconſulem pertinere:ad eum quoq; literas dedi:quas rogo vt ip-
ſe illi tradere & allegare ſi opus eſt non graueris:atq; ambos obſecro:ne importunam arbitre-
mini:vel interceſſionem:vel ſuggeſtionem:vel ſollicitudinem noſtram:& paſſiones catholico-
rum ſeruorum:q̃ infirmis ad ędificationem ſpiritalem vtiles eſſe debent:haud reciproca inimi
corum a quibus paſſi ſunt,poena decoloretis:ſed potius refracta iudiciaria ſeueritate:& veſtrã
fidem quia filii eſtis eccleſiae:& ipſius matris manſuetudinem commẽdare minime negligatis.
Deus omnipotẽs p̃ſtantiam tuã bonis oĩbus augeat:domine eximie & merito inſignis atq; cha
riſſime fili.

*Sãcti Auguſtini ad Apringiũ:beniuolẽtiã illi⁹ ĩ primis captãtis:ac deĩde eũ deprecãtis & ob
ſecrantis:vt circũcellionib⁹ & clericis Donatiſtis:p̃ q̃bus & in ſuperiori epiſtola ad Marcellinũ
ſcripſit:paria non retribuantur:& ne vel ipſi vel illi quorum homicidiũ patefactum eſt,multẽ
tur:pulchriſq; rationibus hoc ſuadentis.* Epiſtola.CLX. Y

DOmino inſigni & merito ſublimi ac praeſtantiſſimo filio Apringio: Augu
ſtinus.Non dubito in hac poteſtate quam tibi de⁹ homini in hoĩes dedit:
cogitare diuinum iudiciũ:vbi & iudices ſtabũt rationẽ de ſuo iudicio red-
dituri.Chriſtiana quippe fide te imbutum ſcio:vnde mihi ad excellẽtiam
tuam maior fiducia tribuit:nõ ſolũ petendi verũetiã monendi propter illũ
dominum in cuius familia nobiſcum coeleſti iure cenſeris:in quo ſpem vi
tae aeternę pariter habemus:& quem pro vobis in ſacroſanctis myſteriis in
uocamus.Proinde domine inſignis & merito ſublimis ac praeſtãtiſſime fili:primũ quaeſo vt nõ
tibi videar importunus irruere actibus tuis:ea ſollicitudine quam me p̃cipue gerere oportet
pro eccleſia mihi credita:cuius vtilitatibus ſeruio:cui non tã p̃eſſe q̃ p̃deſſe deſydero. Deinde
obſecro vt qđ moneo vel rogo:non dedigneris accipere:non cuncteris acquieſcere. Circuncel
liones quoſdam & clericos Donatiſtas cura eorum q diſciplinae publicae inſeruiunt p̃miſſa,no-
tatia ad iudicia legeſq; perduxit.Hi cum audirentur a viro clariſſimo & ſpectabili tribuno &
notario fratre tuo:filio meo Marcellino:non tormentis vngularũ atq; flãmarũ:ſed virgarũ co
erciti:horrenda facinora in fratres & cõpreſbyteros meos a ſe perpetrata confeſſi ſunt:quõ ſci-
licet vnum eorum exceptum inſidiis trucidauerint:alterum e domo raptum,oculo effoſſo di
gitoq; amputato truncauerint. Haec cum comperiſſem illos fuiſſe cõfeſſos:ideoq; minime du Z
bitarẽ ſub iura tua ſecuros eſſe venturos:has ad tuã nobilitatem literas acceleraui:quibus de-
precor:& per miſericordiam Chriſti obſecro:quo ſic de tua maiore atq; certiore felicitate gau
deam⁹:vt eis paria nõ retribuantur:q̃q̃ lapidis ictibus digitum praecidere:oculumq; conuelle
re leges puniendo non poſſunt qđ iſti ſaeuiendo potuerunt. Vnde ſecurus ſum de his q hoc ſe
feciſſe confeſſi ſunt:q; hanc viciſſitudinem nõ reportabunt:ſed ne vel ipſi vel illi quorum homi
cidiũ patefactum eſt:p̃ tuę p̃tãtis ſentẽtiã multenť:hoc timeo:qđ ne fiat:& chriſtianus iudicẽ

rogo: & christianum episcopus moneo. De vobis quidem dixisse Apostolum legimus: q̃ non Roma.13.
sine causa gaudium geratis & ministri dei sitis vindices in eos qui male agunt. Sed alia causa
est prouinciæ: alia est ecclesiæ. Illius terribiliter gerenda est administratio: huius clementer cō
mendanda est mansuetudo. Si apud iudicem non christianum mihi sermo esset: aliter agerē:
nec tamē etiam sic ecclesiæ causam desererem: & quantum admitteretur dignaretur instarem: ne
passiones seruorum dei catholicorum: quæ prodesse debent ad exempla patientiæ: inimicorum
suorum sanguine fœdarētur. Et si nollet acquiescere: inimico animo eum resistere suspicarer.
Nunc vero q̃n apud te res agitur: alia mihi ratio est: alia consultatio. Rectorem te quidem præ
celsæ potestatis videmus: sed etiam filium christianæ pietatis agnoscimus. Subdatur sublimi-
tas tua: subdatur fides tua. Causam tecum tracto communem: sed tu in ea potes: quod ego nō
possum. Confer nobiscum consilium: & porrige auxilium. Diligenter actum est: vt inimici ec-
clesiæ qui solent vaniloquio seductionis sollicitare animos imperitos tanq̃ de persecutione glo
riantes: quam se perpeti iactant: horrenda facinora sua in catholicos clericos perpetrata fate-
rentur: & suis verbis implicarentur. Legenda sunt gesta ad sanādas animas: quas pestifera sua
sione venenauerunt. Nunqd placet tibi: vt ad finem gestorum: si cruentum istorum suppliciū
continebit: legendo peruenire timeamus: vbi ponimus & ipsam conscientiam: ne malū p malo
qui passi sunt, reddidisse videantur? Si ergo nihil aliud cōstitueretur frænandę malitię pdito-
rum: extrema fortasse necessitas vt tales occiderentur vrgeret: q̃q̃ qd ad nos attinet: si nihil mi
tius eis fieri posset: mallemus eos liberos relaxari: q̃ passiones fratrum nostrorum fuso eorū san
guine vindicari. Nunc vero cum & aliquid fieri possit: quo & mitis commendet ecclesia: & im
mitium cohibeatur audacia: cur non flectas in partem prouidentiorē leniorēq; sententiam: qd
licet iudicibus facere etiam non in causis ecclesiæ? Time ergo nobiscum iudicium dei patris: &
commenda mansuetudinē matris. Cum enim tu facis: ecclesia facit: propter quam facis: & cu-
ius filius facis. Contende ergo bonitate cum malis. Illi scelere immani membra de corpore vi-
uo auulserunt: tu opere misericordi effice: vt illa q̃ nefandis operib⁹ exercebant: alicui vtili opi
integra eorum membra deseruiant. Illi non pepercerunt: correctionem sibi prædicantibus dei
seruis: tu parce cōprehensis: parce indoctis: parce conuictis. Illi impio ferro fuderunt sanguinē
christianum: Tu ab eorum sanguine iuridicum gladium cohibe propter Christum. Illi mini-
stro ecclesiæ occiso extorserunt spatium viuendi: Tu inimicis ecclesiæ viuētib⁹ relaxa spatium
pœnitendi. Talem te oportet esse in causa ecclesiæ iudicem christianum: petentibus: admonē
tibus: intercedentibus nobis. Solent homines q̃n cū inimicis eorum conuictis lenius agit: ami
ciore sententia prouocari: Sed inimicos nostros ita diligimus: vt nisi de tua christiana obedien-
tia præsumamus, a tua vera sententia prouocemus. Deus omnipotens excellentiam tuam au-
ctiorem: feliciorem q; conseruet: domine insignis & merito sublimis ac præstantissime fili.

Beati Augustini ad Honoratum Donatistam: consilium illius vt literis inter se res agat, ap-
probantis: breuiterq; qd ab illo responderi desyderet insinuantis.

Epistola. CLXI.

H Onorato episcopo partis Donati: Augustinus episcopus partis ecclesiæ ca-
tholicæ. Consilium tuum nobis multum placuit qd per fratrem Herotem
charissimum nobis & in Christo laudabilem virum mandare dignatus es:
vt literis inter nos agamus: vbi nullus turbarum tumultus perturbare
possit disputationem nostram: quæ cum tota lenitate & pace animi suscipi-
enda & agenda est: sicut dicit apostolus: Seruum autem domini litigare nō
oportet: sed mitem esse ad omnes: docibilem: patientem: in modestia corri- i. Timo.2.
pientem diuersa sentientes. Itaq; breuiter insinuamus: quid a te responderi desyderemus.
Quoniam ecclesiam dei quæ catholica dicitur: sicut de illa prophetatum est, per orbem terra-
rum diffusam videmus: arbitramur nos non debere dubitare de tam euidentissima completi
one sanctæ prophetiæ: quam dominus etiam in euangelio confirmauit: & apostoli per quos
eadem ecclesia dilatata est: sicut de illa prædictum erat. Nam & in capite sacrosancti psalterij
scriptum est de filio dei: Dominus dixit ad me: filius meus es tu ego hodie genui te: Postula a Psal.2.
me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam: & possessionem tuam terminos terræ. Et ipse domi-
nus Iesus Christus dicit euangelium suum in omnibus gentibus futurum. Et Apostolus Pau
lus anteq̃ sermo dei in Africam peruenisset: in ipso capite epistolæ quam scribit ad Roma
nos: Per quem accepimus (inquit) gratiam & apostolatum ad obediendum fidei in omnibus

gentibus pro nomine eius. Deinde ipse ab Hierusalem in circuitu per totam Asiam vsq; in Illyricum euangelium prædicauit: ecclesias constituit atq; fundauit: non ipse sed gratia dei cũ eo: sicut ipse testatur. Quid autem euidentius apparere potest q̃ cum in eius epistolis nomina etiam regionum vel ciuitatum inuenimus? ad Romanos: ad Corithios: ad Galatas: ad Ephesios: ad Philippenses: ad Thessalonicenses: ad Colossenses scribit. Ioannes etiam scribit ad septẽ ecclesias: quas commemorat in illis partibus constitutas. In quibus etiam vniuersas ecclesias se ptenario numero intelligimus commẽdari: Ephesum: Smyrnam: Sardos: Philadelphiam: Laodiciam: Pergamum: Thiatyram. Quibus omnibus ecclesiis nos hodie communicare manifestum est: sicut manifestum est vos illis ecclesiis non communicare. Quærimus ergo vt nobis respondere non graueris: quam causam forte noueris: qua factum est vt Christus amitteret hæreditatem suam per orbem terrarum diffusam: vt subito in solis Afris: nec ipsis omnibus, remaneret. Etenim ecclesia catholica est etiam in Africa: quia per omnes terras eam deus esse voluit & prædixit. Pars autem vestra quæ Donati dicitur: non est in omnibus illis locis: in quibus & literæ & sermo & facta apostolica concurrerunt. Sed ne dicatis: non vocari ecclesiam nostrã catholicam: sed Macharianam: sicuti eam vos appellatis: nosse debetis: q facillime potest in illis omnibus partibus: vnde istas terras euangelium Christi perfudit: nec nomen Donati sciri nec nomen Macharii. Vestra autem quæ Donati pars dicitur: nec vos negare potestis: & omnibus notum est: vbicunq; est vestra communio. Dignare ergo rescribere nobis: vt sciamus quomodo fieri possit: vt ecclesiam suam Christus de toto orbe perdiderit: & in vobis solis habere cœperit: Vestrum enim est hæc ostendere. Nam nobis sufficit ad causam nostram q compleri prophetiam & scripturas sanctas per orbem terrarum videmus. Hoc autem ego Augustinus dictaui: quia olim volo loqui inde tecum. Videtur enim mihi vel propter ipsam vicinitatem posse nos per literas de hac re colloqui sine aliquo tumultu: adiuuante deo: quãtũ ipsa necessitas postulat.

Apoca.2.

Sancti Augustini ad Glorium: Eleusium: Felicem Grammaticum: & cæteros omnes quibus hoc gratum est: Primo causam reddentis cur ad eos & ad nullos Donatistarũ primarios tales literas miserit: Ac deinde ad memoriam eis reducẽtis: q cũ ipsis in actione de communiõe christianæ vnitatis gesta ac recitata fint: qd etiã ipse respõderit apertiẽtis: Et ex his aliisq; multis q̃ acta sunt: acri inuectiuoq; sermone eos reprehẽdẽtis & confutantis: Postremoq; cuidã obiectioni ipsorum respondendo: plurimis exemplis ac testimoniis scripturarum comprobantis: a bonis christianis etiam malos esse tolerandos. Epistola.CLXII.

Dominis dilectissimis & merito prædicandis fratribus Glorio: Eleusio: Felici Grammatico: & cæteris omnibus quibus hoc gratum est: Augustinus. 9

Dixit quidem apostolus Paulus: Hæreticum hominem post vnam correptionẽ deuita: sciens quia subuersus est eiusmodi: & peccat: & est a semetipso damnatus. Sed qui sententiã suam: q̃uis falsam atq; peruersam nulla pertinaci animositate defendunt: præsertim quam non audacia p̃sumptiõis suę pepererunt: sed a seductis atq; in errorẽ lapsis parentibus acceperunt: quęrunt autem cauta sollicitudine veritatẽ: corrigi parati cũ inuenerint: nequaq̃ sunt inter hæreticos deputandi. Tales ergo vos nisi esse crederẽ: nullas fortasse vobis literas mitterẽ. Q̃q̃ & ipsum hæreticum q̃libet odiosa superbia tumidum & peruicacia malę contentionis insanum: sicut vitandum monemus: ne infirmos & paruulos fallat: ita non abnuimus quibuscunq; modis possimus corrigendum. Vnde factum est: vt etiam ad nonnullos Donatistarum primarios scriberemus: non communicatorias literas: quas iam olim propter suam peruersitatem ab vnitate catholica quæ toto orbe diffusa est, non accipiunt: sed tales priuatas: qualibus nobis vti etiam ad Paganos licet: quas illi etsi aliquando legerunt: respondere tamen eis siue noluerũt: siue (vt magis creditur) nequiuerunt. Vbi nobis satis visum est impleuisse nos officiũ charitatis: quã non solum nostris sed & omnibus nos debere spiritus sanctus docet: qui nobis ait per apostolũ Vos autem dominus multiplicet: & abundare faciat in charitate: in inuicem & in omnes. Monet etiam alio loco: in modestia corripiendos diuersa sentientes: ne forte (inquit) det illis deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem: & resipiscant de diaboli laqueis captiuati ab ipso i ipsius voluntatem. Hæc prælocutus sum: ne quis me existimet impudentius vobis q̃ prudentius scripta misisse: & hoc modo vobiscum de negotio animæ vestræ aliquid agere voluisse: q̃a nostræ communionis non estis: cum tamen si de negotio fundi: aut alicuius pecuniariæ litis di

24.q.3.dixit apostolus. Titum.3.

1.Thessal.3. 2.Timo.2.

rimẽdæ vobis aliqd ſcriberẽ:nemo fortaſſe rephẽderet: Vſqueadeo charus eſt hic mũd⁹ hoĩb⁹:
vt ſibimetipſis viluerint. Erit ergo mihi ad defenſionẽ teſtis hæc epſa in iudicio dei:qui nouit
A quo aĩo fecerim:& q dixit:Beati pacifici:qa ipſi filii dei vocabunť.Ergo vt meminiſſe dignami Matthæi.5.
ni:cum eſſemus in noſtra ciuitate:& nõnulla vobiſcum de communione chriſtianæ vnitatis
ageremus:prolata ſunt a partibus veſtris geſta quædam:quibus recitatum eſt ꝙ ſeptuaginta
ferme epiſcopi Cęcilianum quondam noſtræ cõmunionis epiſcopum Carthaginẽſis eccleſiæ
cum ſuis collegis & ordinatoribus dãnauerũt:vbi etiam Felicis Aptũgitani cauſa multo præ
cæteris inuidioſius & criminoſius vẽtilata eſt.Quę cũ eſſent cũcta plecta: reſpõdimus nõ eſſe
mirandũ:ſi hoĩes qui tunc illud ſchiſma fecerũt:nõ ſine cõfectione geſtoꝝ eos in quos fuerant
ab ęmulis & perditis concitati,abſentes,cauſa incognita temere damnandos eſſe putauerunt.
Nos autẽ alia habere geſta eccleſiaſtica:in quibus Secũdus Tigiſitanus qui tũc agebat in Nu-
midia primatum:præſentes & confeſſos traditores reliquit deo iudicandos:& eos in epiſcopa
libus ſedibus ſicuti erant manere permiſit:quorũ nomina inter damnatores Cæciliani nume-
ranť:cum etiam Secundus ipſe concilii eiuſdẽ principatum teneret:vbi abſentes quaſi tradito
res per eorum ſententias damnauit:quibus pręſentibus & cõfeſſis ignouit.Deinde dixim⁹ ali
quãto poſt Maiorini ordinationẽ:quẽ cõtra Cęcilianũ nefario ſcelere leuauerũt:erigẽtes alta-
re cõtra altare:& vnitatẽ Chriſti diſcordiis furialibus diſſipantes:eos petiſſe a Cõſtantino tũc
imperatore iudices epõs:q de ſuis quæſtionibus q̃ in Africa exortæ pacis vinculũ dirimebant
arbitrio medio iudicarẽt.Qđ poſteaq̃ factum eſt:præſente Cæciliano & illis qui aduerſus eũ
nauigauerant:iudicante Melciade tunc Romanæ vrbis epiſcopo cum collegis ſuis:quos ad p̃
ces Donatiſtarum miſerat ĩperator:in Cęciliano nihil probari potuiſſe:ac per hoc illo in epiſco
patu confirmato:Donatum qui aduerſus eum tunc aderat,improbatum. Quibus peractis
rebus:cum illi omnes in pertinacia ſceleſtiſſimi ſchiſmatis ꝑmanerent:poſt apud Arelatũ me-
moratum imperatorem eandem cauſam diligẽtius examinãdam terminãdamqꝫ curaſſe: illos
vero ab eccleſiaſtico iudicio ꝓuocaſſe:vt cauſam Conſtantinus audiret. Quo poſteaq̃ vẽtum
eſt:vtraqꝫ parte aſſiſtẽte:innocẽtẽ Cæcilianum fuiſſe iudicatum:atqꝫ illos receſſiſſe ſuperatos
& in eadem tamen peruerſitate manſiſſe.Nec de Felicis Aptũgitani cauſa negligentiam con-
ſecutam:ſed ad eiuſdem principis iuſſionem ꝓconſularibus geſtis etiam ipſum fuiſſe purga-
tum.Sed quia hęc omnia dicebamus tantũ:non etiã legebamus:minus ꝑfecto vobis agere vi-
debamur:q̃ de noſtra expectabatis inſtantia.Qđ vbi ſenſimus:ad ea quæ legenda ꝓmiſeram⁹:
non diſtulimus mittere.Quę oĩa,dum excurrim⁹ ad eccleſiã Gelizitanam:inde ad veſtrum
oppidum reuerſuri:bidui non pleni intermiſſione venerunt:atqꝫ vt noſtis quãtum tẽpus ami
ſit:vno die recitata ſunt vobis.Primo vbi Secundus Tigiſitanus confeſſos traditores a colle-
gio ſuo remouere non auſus eſt:cum quibus poſtea nõ cõfeſſum ſed abſentẽ Cæcilianũ alioſqꝫ
ſuos collegas dãnare auſus eſt.Deinde geſta ꝓconſularis vbi Felix diligentiſſimo examine ꝓ-
batus eſt innocens.Hæc ante meridiẽ vobis lecta eſſe meminiſtis.Poſt meridiẽ vero recitaui-
mus preces eorum ad Conſtantinũ:datiſqꝫ ab eo iudicibus:geſta eccleſiaſtica in Romana vrbe
habita:quibus illi improbati ſunt:Cęcilianus aũt in epãli honore firmat⁹.Poſtremo Cõſtãtini
B ĩperatoris lr̃as qbus oĩa multo maxie teſtatiſſima claruerũt.Quid vultis ampli⁹ hoĩes:qd vultis
amplius?Nõ de auro & argẽto veſtro agiť:nõ terra:nõ prędia:nõ deniqꝫ ſalus corpis in diſcri-
mĩe vocať:de adipiſcẽda vita ęterna & fugienda morte æterna cõpellamus aĩas vr̃as.Expgiſci-
mini aliqñ:nõ in vna obſcura quæſtione verſamur:nõ recõdita ſecreta rimamur:quib⁹ pene-
trãdis vel nulla vel rara humana corda ſufficiũt.Res in aperto eſt.Quid eminet clarius? quid
C cernitur citius?Dicimus temerario concilio q̃libet numeroſiſſimo innocẽtes abſenteſqꝫ fuiſſe
dãnatos.Probamus hoc ꝓcõſularibus geſtis:quib⁹ ab oĩ traditionis crimine alienus iudica
tus eſt:quẽ maxie criminoſum a veſtris plata cõcilii geſta ſonuerũt.Dicim⁹ a traditorib⁹ con
feſſis in eos q traditores dicerenť dictas fuiſſe ſentẽtias. Probam⁹ hoc in eccl'iaſticis geſtis:vbi
noĩatim declaranť:in qb⁹ Secũd⁹ Tigiſitan⁹ ea q̃ cognouit velut cõtuitu pacis ignouit: & cũ
qbus poſtea nõ cognouit:diſciſſa pace dãnauit:Vñ apparuit eũ etiã primo nõ paci cõſuluiſſe
ſed ſibi timuiſſe.Obiecerat ei nãqꝫ Purpuri⁹ Limacẽſis:ꝙ etiã ipſe cũ detentus eſſet a curatore
& ordine vt ſcripturas traderet:dimiſſus ẽ vtiqꝫ nõ fruſtra:niſi qa tradidit aut tradi aliquid
iuſſit.Hãc ille ſuſpitionẽ ſatis ꝓbabilẽ metuẽs:accepto cõſilio a minore Secũdo conſanguineo
ſuo:cõſultiſqꝫ cęteris q cũ eo erãt epĩs:manifeſtiſſima crimia deo iudicãda dimiſit:atqꝫ ita pa-
ci ꝓſpexiſſe viſus eſt:qđ falſum erat,cũ ſibi ꝓſpexerit.Nam ſi in eius corde cogitatio pacis ha-

E,

bitaret:non apud Carthaginē postea cū traditoribus quos praesentes atq̧ confessos deo dimi-
serat,damnaret crimine traditionis:quos absentes apud eum nemo conuicerat. Tanto magis
eñ timere debuit ne pax vnitatis violaretur:quāto erat Carthago ciuitas ampla & illustris:
vnde se per totum Africae corpus malum qđ ibi esset exortum,tanq̄ a vertice effunderet.Erat
etiam transmarinis vicina regionibus:& fama celeberrima nobilis:vnde non mediocris vtiq̧
authoritatis habebat episcopum qui posset nō curare conspirantē multitudinē inimicorum:
cum se videret & Romanae ecclesiae in qua semp apostolicae cathedrę viguit principatus:& cę
teris terris:vnde euāgeliū ad ipsam Africā venit:per cōmunicatorias literas esse coniūctū:vbi
paratus esset causam suam dicere si aduersarii ei⁹ ab eo illas ecclesias alienare conarenť. Quia
ergo venire noluit ad hospitiū collegarū:quos a suis inimicis contra veritatem suae causae per
uersos esse sentiebat vel suspicabať,vel vt ipsi asserunt simulabat:tanto magis Secundus si ve-
rę pacis custos esse voluisset:cauere debuit ne damnarenť absentes q̄ iudicio eorū omnino in-
teresse noluerūt.Neq̧ eñ de presbyteris aut diaconis aut inferioris ordinis clericis:sed de col-
legis agebatur:q̄ possunt aliorū collegarū iudicio/p̄sertim apostolicarum ecclesiarū/causam
suam integrā reseruare:vbi contra eos sententiae dictę in absentes:nullo modo aliquid valerēt
quando eorum iudicium non primo aditū postea deseruerunt:sed suspectū semp habitū nunq̄
adire voluerunt.Haec res maxime sollicitare debuit Secundum qui tunc erat primas:sed pro- C
pterea cōciliū regebat vt paci consuleret.Facile eñ fortassis rabida in absentem ora placata vel
fręnata cōprimeret:si diceret: Videtis fratres post tantam stragē p̄secutionis misericordia dei
a principibus saeculi pacē esse cōcessam:non debemus nos Christiani & episcopi vnitatem di-
rūpere Christianā:quā iam paganus nō insequiť inimicus.Itaq̧ aut istas oēs causas: quas cla-
des turbulētissimi tēporis inflixit ecclesiae:deo iudici dimittam⁹: aut si aliq̄ in vobis sunt qui
certa istorū crimina ita nouerint:vt ea facile valeāt edocere:negantesq̧ cōuincere: & talib⁹cō-
municare formidāt:pergāt ad fratres & collegas nostros trāsmarinarū eccl'iarū ep̄os:& ibi pri
us de istorū factis & contumacia conquerant:q̧ ad iudiciū collegarum Afrorū male sibi con-
scii venire noluerūt.Aut inde illis denūtieť vt veniāt:ibiq̧ obiectis respōdeant.Qđ si non fece
rint:ibi etiā eorū prauitas & p̄uersitas īnotescet:missaq̧ tractatoria sup eorū noīe p̄ totū orbē
terrarū:quacūq̧ iā Christi eccl'ia dilatata est:ab oībus ecclesiis eorū cōmunio pręcideť:ne aliq̄s
error in cathedra eccl'iae Carthaginis oriať.Tūc demū securi ep̄m aliū plebi Carthaginis ordi-
nabimus cū a tota ecclesia isti fuerint separati:ne forte cū alius modo fuerit ordinatus:non ei
cōmunicet ab ecclesia transmarina:q̄a iste ab honore depositus non videbiť quē iā ordinatum
fama celebrauit:& ad eum cōmeare cōmunicatorias literas fecit: atq̧ ita magnū scādalū schi-
smatis in vnitate Christi iā pacatis tēporibus oriať:dū p̄propere nostras volumus pręcipitare
sentētias:& nō cōtra Cęcilianū:sed contra orbē terrarū q̄ ei p̄ ignorātiā cōmunicat:altare alte
rū erigere audeamus.Huic tā sano rectoq̧ cōsilio q̄sq̄s infręnis obtemperare noluisset:quid eēt
facturus:aut q̄uo aliquē absentiū collegarū esset dānaturus:cū in potestate acta concilii nō ha
beret contradicente primate?Q; si tāta & aduersus primam sedem seditio nasceretur:vt non-
nulli dānare iā vellent quos volebāt illi differre:quāto melius a talibus inquieta & impacata
molientibus:q̄ a totius orbis cōmunione dissentiretur?Sed quia nō erant quae in Cęcilianū &
ordinatores eius transmarino iudicio p̄barenť:p̄pterea nec priusq̄ in eū sentētias dicerēt/dif-
ferre voluerūt:nec posteaq̄ dixerūt,p̄seueranter id agere:vt ecclesiae transmarinae in notitiam
p̄ferreť:quorū traditorū in Africa dānatorū cōmunionē vitare deberet.Quia si id facere tenta-
uissent:adessent sibi Caecilianus & caeteri:& suā causam aduersus fallaces criminatores apud
trāsmarinos ecclesiasticos iudices diligentissima discussione purgarent.Itaq̧ concilium illud D
p̄uersum atq̧ nefarium:maxime(vt creditur)traditorū fuit:quibus confessis Secundus Tigi
sitanus ignouerat: vt quae de traditione fama crebruerat:infamatis aliis a se auerterent suspi-
tionē:vt cū hoīes p̄ Africā totā credētes episcopis,falsa de innocentibus loquerenť:q̧ damna-
ti essent apud Carthaginē traditores:tanq̄ in nebula mēdacissimi rumoris:ipsi qui vere tradi-
derāt latitarēt.Vnde videtis charissimi fieri potuisse:qđ verisimile nō esse q̄dā vestrum dice-
bant:vt si essent de sua traditione cōfessi:causamq̧ suam impetrauissent: deo dimitti oporte-
re:iidem iudices dānatoresq̧ tanq̄ traditorū absentiū postea consedissent.Magis eñ amplexi
sunt occasionem qua possent alios falsa criminatione p̄fundere:& cōuersas in eos linguas ho-
minum inquisitione criminū suorū hoc modo declinare.Alioqn si fieri non posset:vt q̄sq̧ ma-
la quae ipse cōmitteret in alio iudicaret:nō diceret q̄busdā Paulus ap̄ls:Propterea inexcusabi-

lis es o homo oīs qui iudicas. In quo eñ alium iudicas: temetipsum condemnas; Eadē eñ agis Roma.2.
quæ iudicas. Qđ illi oñino fecerūt vt hæc verba aplica integre in eos apteq; conueniant. Non
ergo tunc Secūdus: qñ eoꝝ crimina deo dimisit: paci vnitatiq; consuluit: alioquin magis hoc
apud Carthaginē puideret ne schisma fieret: vbi nullus aderat: cui confesso crimen donare co
gereē: sed qđ erat facillimū: tota cōuersatio pacis esset absentes nolle damnare. Itaq; iniuriam
facerēt innocentibus: etiā si eis nō conuictis neq; confessis neq; omnino præsentibus ignoscere
voluissent. Ille qppe accipit veniā cuius culpa certissima est. Quāto ergo immaniores & certio
res fuerūt: q ea se putauerūt posse dānare: q̄ incognita nec donare potuissent! Sed illic cognita
dimissa sunt deo ne alia quærerenē; hic incognita dānata sunt vt illa tegerenē. Sed dicit aliqs:
E Cognouerūt: qđ etsi concedā: etiā sic absentibus vtiq; parci oportebat. Neq; eñ iudiciū dese
ruerāt vbi nunq̄ oñino constiterāt: nec in illis solis episcopis Afris erat ecclesia: vt omne iudi
cium ecclesiasticum vitasse viderenē: qui se iudicio eorum pręsentari noluissent. Milia quippe
collegarum transmarina restabant vbi apparebat eos iudicari posse q̄ videbanē Afros vel Nu
midas collegas habere suspectos. Vbi ē eñ qđ scriptura clamat: Anteq̄ īterroges ne vituperes Eccle.11.
queq̄: & cum interrogaueris corripe iuste. Si ergo nec vituperari: nec corripi nisi interroga
tum spiritus sanctus voluit: quāto sceleratius non vituperati aut correpti: sed omnino dānati
sunt: q de suis criminib[9] nihil absentes interrogari potuerūt! Sed tñ isti qui licet absentiū: & ne
quaq̄ iudiciū deserētiū: qa nunq̄ affuerūt: & semp sibi cuneū illū suspectū esse declarauerūt: tñ
cognita crimina dānasse dicūt: quæso vos fratres mei: quomodo cognouerūt! Respōdetis: Ne
scimus. Quādoquidē ipsa cognitio in illis gestis explicata nō est. Sed ego vobis ostendam quo
modo cognouerūt. Attēdite causam Felicis Aptūgitani: & prīo legite q̄ vehementiores in eū
fuerunt. Sic ergo & cęterorū causam nouerāt: sicut huius qui postea innocētissimus diligenti
& terribili inquisitione pbatus est. Quāto itaq; iustius & tutius & citius innocētes eos existi
mare debemus: quorū crimina ab istis leuius accusata sunt: & patciore reprehēsione damnata
quādo ille inuētus est innocēs: in quē multo immanius sæuierunt! An forte sicut quidā dixit:
qđ quidē cū vobis dicereē: displicuit: sed tñ ptermittēdū nō est. Ait eñ qdā: Nō debuit episco
pus pconsulari iudicio purgari: quasi nō ipse sibi hoc cōparauerit: ac non imperator ita quæ
ri iusserit: ad cuius curā: de qua rationē deo reddituꝰ esset: res illa maxime ptinebat. Arbitrū
eñ & iudicē causæ traditionis & schismatis: illi eū fecerāt: q ad eū etiā preces miserant: ad quē
postea puocarunt: & tñ iudicio eoꝝ acqescere noluerunt. Itaq; si culpādus est quem iudex ter
renus absoluit: cū ipse sibi hoc nō poposcisset: quāto magis culpādi sunt q terrenū regem suæ
causæ iudicē esse voluerūt! Si aūt criminis nō est puocare ad impatorē: nō est criminis audiri
ab imperatore: ergo nec ab illo cui causam delegauerit imperator. Quēdā etiā suspēsum ecu
leo in causa Felicis episcopi amicus ille voluit criminari: vt qd etiā vngulis vexareē. Nunquid
poterat Felix cōtradicere: ne tāta diligētia vel seueritate q̄rereē: cū eius causam inueniēdā co
gnitor agitaret! Quid eñ erat illud nolle sic quęri q̄ de crimine cōfiteri! Et tñ ille ipse pconsul
inter præconum terribiles voces: & cruētas carnificum manus: nunq̄ collegā damnaret absen
tē: qui iudicio eius se pręsentare noluisset: cū haberet aliud qđ posset audiri. Aut si damnaret:
F certe etiam ipsis sæcularibus legibus poenas iustas & debitas lueret. Q; si gesta proconsula
ria displicēt ecclesiasticis: codice omnia vobis ordine recitata sunt. An forte non debuit Roma
næ ecclīæ Melciades epūs cū collegis transmarinis episcopis illud sibi vsurpare iudiciū: qđ ab
Afris septuaginta vbi primas Tigisitanus psedit: fuerat terminatum: quicquid nec ipse vsur
pauit! Rogatus quippe imperator: iudices misit episcopos q cū eo sederēt: & de tota illa causa
qđ iustū videreē statuerēt. Hoc pbamus & Donatistarum precibus & verbis ipsius imperato
ris: vtraq; eñ vobis lecta meministis: & inspiciēdi ac describēdi licentiam nunc habetis. Legi
te & consydera te omnia: videte quanta cura pacis atq; vnitatis conseruandæ vel restituēdæ
cuncta discussa sint: quēadmodū accusatorū persona tractata: & quorūdam eorum quibus ma
culis improbata sit: præsentiumq; vocibus liquido cōstiterit: nihil eos habuisse qđ in Cæcilia
num dicerent: sed totā causam in plebē de parte Maiorini: hoc est seditiosam & ab ecclesiæ pa
ce alienatā multitudinē transferre voluisse: vt ab ea videlicet turba Cęcilianus accusareē: quā
solis tumultuosis clamoribus, nulla documētorum attestatiōe: nullo veritatis examine ad su
am voluntatē animos iudicum detorquere posse arbitrabanē: nisi forte furiosa & poculo erro
ris atq; corruptionis ebria multitudo vera in Cæcilianum crimina diceret: vbi septuaginta
epi: sicut de Felice Aptūgitano constitit: absentes & innocentes collegas tā insana temeritate

damnarunt.Quali eñ turbę illi cõsenserant:vt aduersus innocẽtes nõ interrogatos pferrent
sentẽtias:a tali turba etiã rursus accusari Cęcilianum volebãt.Sed plane tales inuenerant iu-
dices:qbus illam dementiam psuaderẽt.Potestis eñ p vestra prudẽtia:& illoꝝ puersitatẽ illic
attendere:& iudicum grauitatẽ:queadmodũ ad extremũ psuadere non possent:vt a plebe par
tis Maiorini:quę certã psonam non habebat:argueret̃ Cęcilianus:& requisiti ab eis essent vel
accusatores vel testes vel quoquo modo causæ necessarii:qui simul cũ eis ex Africa venerãt:&
eos psentes fuisse:atq̃ a Donato subtractos esse diceretur:promisit idem Donatus q̃ eos esset
exhibiturus:qđ cũ non semel sed sępius pmisisset:amplius ad illud iudicium accedere noluit:
vbi iam erat tanta confessus:vt nihil aliud deinceps non accedendo nisi præsens damnari nolu
isse videretur:cũ tamen ea quæ damnanda essent:eo præsente:atq̃ interrogãte manifesta fue-
rint.Accessit aliud:vt a quibusdam aduersus Cæcilianũ denuntiationis libellus daretur:post
qđ factum queadmodum sit rursus agitata cognitio:& quę psonæ illũ libellũ dederint:quoq̃
modo nihil in Cæcilianũ pbari potuerit:quid dicam:cum & audieritis omnia:& quotiens vo
lueritis:legere possitis?De numero autem septuaginta episcoporum cum quasi grauissima op G
poneretur authoritas:quæ fuerunt dicta meministis:& tamen viri grauissimi ab infinitis quę
stionibus catena quadam inexplicabili sese nectentibus suum temperare arbitrium maluerũt
nequaq̃ curantes q̃ multi essent illi episcopi:aut vnde collecti:quos videbant tanta temeritate
cæcatos:vt in absentes & non interrogatos collegas tam præcipites auderent pferre sententi-
as:& tamen qualis ipsius beati Melciadis vltima est prolata sententia:q̃ innocens:q̃ integra:q̃
prouida atq̃ pacifica:qua neq̃ collegas in quibus nihil constiterat:de collegio suo ausus est re
mouere:& Donato solo quem totius mali principem inuenerat,maxime culpato:sanitatis recu
perandæ optionem liberam fecit cæteris:paratus communicatorias literas mittere:etiam his
quos a Maiorino ordinatos esse constaret:ita vt quibuscunq̃ locis duo essent episcopi:quos dis
sensio geminasset:eum confirmari vellet:q fuisset ordinatus prior:alteri autem eorũ plebs alia
regenda prouideretur.O virum optimum:O filium christianæ pacis:& patrẽ christianę ple-
bis.Conferte nunc istam paucitatem cum illa multitudine episcoporum:neq̃ numerũ nume-
ro:sed pondus ponderi comparate:hinc modestiam:inde temeritatem:hinc vigilantiam:inde
cæcitatem.Hic nec mãsuetudo integritatẽ corripit:nec integritas mansuetudini repugnauit
ibi autem & furore timor tegebatur:& timore furor incitabatur.Isti eñ conuenerant cogni-
tione verorum criminũ falsa respuere:illi falsorum damnatione vera celare.Illis ne se tandem
Cęcilianus audiendum iudicandumq̃ cõmitteret:cũ haberet tales apud quos si ea causa mo
ueret̃:innocẽtiã suã facillime ostẽderet?nõ se illis oĩno cõmitteret nec si pegrinus ecclesiæ car-
thaginẽsis subito eṗs esset ordinatus:& ignoraret qđ ad corrũpendos aĩos vel improborũ vel
imperitorũ posset.Tũc pecuniosissima mulier quædã Lucilla:quã p disciplina ecclesiastica cor H
ripiendo idem cum esset diaconus læserat:etiam hoc idem accesserat malũ ad illã pficiendam
iniquitatẽ.Nã in illo concilio vbi a confessis traditoribus absentes atq̃ innocentes dãnati sunt
pauci qdã erãt q crimina sua infamatis aliis tegere cupiebãt:vt hoĩes a veritatis inquisitione
auerteret̃ falsis rumoribꝰ auocati.Pauci ergo erãt q hoc negotiũ maxĩe curabãt:q̃uis in eis eẽt
maior authoritas ppter ipsius Secũdi societatẽ:q eis pepcerat territꝰ.Cæteri aũt Lucillæ pecu
nia maxime aduersus Cęcilianũ empti & instigati phibent̃.Extãt gesta apud Zenophilũ cõsu
larẽ:vbi Nundinarius qdã diaconus a Syluano Zertensi eṗo,quãtum ipsis gestis intelligit̃,de
gradatꝰ:cũ ei satisfacere p aliorũ eṗorũ literas frustra conatus esset:multa patefecit iratꝰ:& in
iudiciũ publicũ ptulit:inter quæ id quoq̃ commemoratũ legit̃:q̃ Lucillæ pecunia corruptis
episcopis in Carthaginẽsi ecclesia:in Africę capite:altare contra altare leuatum est.Scio q̃ hęc
gesta vobis non legerimus:sed tempus non fuisse meministis.Inerat etiã nõnullus dolor animi
de typo superbiæ veniens:q̃ non ipsi ordinauerant Carthagini eṗm.Quibus omnibus rebus
cum eos non veros iudices:sed inimicos atq̃ corruptos Cæcilianus conuenisse cognosceret:
quando fieri posset vt vel ipse vellet vel populus cui præsidebat permitteret:vt relicta ecclesia
iret in domum priuatam:non collegarũ discutiẽdus examine:sed factionis:& odiis muliebri-
bus trucidandus:cum sibi præsertim videret apud ecclesiam transmarinam priuatis inimici
tiis & ab vtraq̃ parte dissensionis alienã:incorruptũ & integrũ examen suæ causæ remanere:
vbi si nihil aduersarii agere vellent:ipsi se ab orbis terrarum innocentissima cõmunione præ-
ciderent.Si aũt illic eũ accusare tẽtassent:tũc sibi adesset:tunc innocẽtiã suã aduersus eorum
machinamẽta defenderet:sicut postea factũ esse didicistis:cũ tñ illi nimis sero q̃sissent iudiciũ

trāſmarinū iā ſchiſmatis rei:iā leuati altaris horrēdo ſcelere maculati.Primo enī facerent:ſi ve
ritate niterenť:ſed falſis rumoribus temporis diuturnitate firmatis:quaſi vetuſta fama ꝑdicā
te ad iudiciū venire voluerūt. Aut qđ magis credēdū eſt:dānato prius ſicut libuit Cæciliano
quaſi ſecuri ſibi videbanť ꝓfidētes numero ſuo:nec audētes alibi cōmouere cauſam tā malam
vbi nulla corruptione operante poſſet veritas inueniri.Sed poſteaq̃ ipſis rebus experti ſunt cū
Cęciliano ꝑmanere cōmunionē orbis terrarū:& ad eū a trāſmarinis eccleſiis cōmunicatorias
literas mitti:nō ad illū quē ipſi ſcelerate ordinauerāt:puduit eos ſemp tacere:qa poſſet eis ob-
iici:cur paterenť ignarā ꝑ tot gētes eccleſiā cōmunicare damnatis:& cur ſe ipſi ab innocētis or
bis terrarū cōmunione ꝑciderēt:cum tacēdo ſinerent epiſcopo quē Carthaginēſibus ordinaſ-
ſent a toto orbe nō cōmunicari?Elegerūt,ſicut dicit,ad duas fraudes agere cauſam cū Cæcilia
no apud eccleſias trāſmarinas:parati ad vtrūq;:vt ſi cū potuiſſent quacunq; verſutia falſę cri-
minationis euincere:ſatiarēt pleniſſime cupiditatē ſuā.Si aūt nō poſſent: in eadē quidē ꝑuerſi
tate durarēt:ſed iam tamē quaſi haberent quod dicerent:malos iudices ſe eſſe ꝑpeſſos:quę vox
eſt omniū malorū litigatorum:cū fuerint etiā manifeſtiſſima veritate ſupati.Quaſi non eis ad
hoc dici poſſet & iuſtiſſime dici:Ecce putemus illos epōs q Romę iudicarūt:nō bonos iudices
fuiſſe:reſtabat adhuc plenariū eccleſiæ vniuerſalis cōciliū:vbi etiā cū ipſis iudicibus cauſa poſ
ſet agitari:vt ſi male iudicaſſe conuicti eſſent:eorū ſentētiæ ſoluerenť.Qđ vtrū fecerint ꝓbēt:
Nos enī nō factum eſſe facile ꝓbamus:ex eo q̄ totus orbis nō eis cōmunicat:Aut ſi factum eſt
I etiam ibi ſunt victi:qđ ipſa eorū ſeparatio manifeſtat. Sed tamē qd poſtea fecerint:imperato-
ris literis ſufficientiſſime oſtendiť.Iudices enī eccleſiaſticos tātæ authoritatis epōs:quorū iu-
dicio & Cęciliani innocentia & eorꝫ improbitas declarata eſt:nō apud alios collegas:ſed apud
imperatorem accuſare auſi ſunt q̄ male iudicarunt.Dedit ille aliud Arelatēſe iudicium:alio-
rum ſcilicet epiſcoporum:non quia iam neceſſe erat: ſed eorum peruerſitatibus cedens:& om
ni modo cupiens tantā impudētiam cohibere.Neq; enim auſus eſt Chriſtianus imperator ſic
eorum tumultuoſas & fallaces querelas ſuſcipere:vt de iudicio epiſcoporum qui Romæ ſede-
rant, ipſe iudicaret:ſed alios vt dixi epiſcopos dedit:a quibus tamen illi ad ipſum rurſum im-
peratorem ꝓuocare maluerunt.Qua in re illos quēadmodum deteſtetur audiſtis.atq; vtinam
ſaltem ipſius iudicio inſaniſſimis animoſitatibus ſuis finem poſuiſſent:atq; vt eis ipſe ceſſit:vt
de illa cauſa poſt epiſcopos iudicaret:a ſanctis antiſtitibus poſtea veniā petiturus:dū tñ illi qd
vlterius dicerēt nō haberēt:ſi eius ſentētiæ non obtēperarēt:ad quē ipſi ꝓuocauerūt:ſic & illi
aliquando cederēt veritati.Iuſſit enī ille vt ei partes ad agendā cauſam Romam occurrerent.
Quo cum Cęcilianus neſcio qua cauſa non occurriſſet:interpellatus ab eis præcepit vt Medio
lanū ſequerenť.Tunc ſe aliqui eorū ſubtrahere cœperūt:fortaſſe indignati:qa nō eſt eos imita
tus Cōſtantinus:vt iā ſtatim atq; velociter Cęcilianū damnaret abſentē.Qđ vbi cognouit ꝓ
uidus imperator:reliquos ab officialib⁹ cuſtoditos fecit Mediolanum ꝑuenire.Quo cū etiam
Cęcilianus perueniſſet:ipſum quoq; ſicut ſcripſit exhibuit:cognitaq; cauſa:qua diligētia:qua
cautela:qua prouiſione:ſicut eius indicant literæ:Cæcilianum innocentiſſimum:illos impro-
biſſimos iudicauit.Et adhuc baptizant extra eccleſiam:& ſi poſſint rebaptizant eccleſiam:ſa-
crificant in diſſenſione & ſchiſmate:& pacis nomine populos ſalutant:quos a pace ſalutis ex-
terminant:cōſcinditur vnitas Chriſti:blaſphemať hęreditas Chriſti:exufflať baptiſma Chri-
ſti:& nolūt in ſe iſta ꝑ ordinarias humanas poteſtates flagellis tēporalibus emēdari:ne in æter-
nas poenas ꝓ tantis ſacrilegiis deſtinentur.Nos eis obiicimus furorem ſchiſmatis: rebaptiza-
tionis inſaniam: ab hæreditate Chriſti,quæ per omnes gentes diffuſa eſt,nefariam ſeparatio-
k nem.De codicibus non tantum noſtris:ſed etiam eorum recitamus eccleſias: quarum nomi-
na hodie legunt:& quibus hodie non communicant.Quę cum recitantur in conuēticulis eo-
rū:lectoribus ſuis dicunt:Pax tecū:& cū ipſis plebibus quibus ipſæ literæ ſcriptæ ſunt,pacem
non habent:& ipſi nobis obiiciunt:vel falſa crimina mortuorum:vel etiam ſi vera:tamē aliena
non intelligentes in his quæ nos eis obiicimus, omnes illos teneri:in his vero quæ nobis obii-
ciunt:paleam vel zizaniam meſſis dominicę reprehendi:ad frumenta autem crimen non per-
tinere:Neq; conſyderantes:quia quibus mali placent in vnitate:ipſi cōmunicant malis:qbus
autem diſplicent & eos emendare non poſſunt:neq; ante tempus meſſis audeant zizania era-
dicare:ne ſimul eradicēt & triticum:non factis eorum:ſed altari Chriſti communicant: ita vt
non ſolum non ab eis maculentur:ſed etiam diuinis verbis laudari prædicariq; mereanť:quo
niā ne nomē Chriſti ꝑ horribilia ſchiſmata blaſphemeť: ꝓ bono vnitatis tolerant quod pro bo-

no æquitatis oderũt. Si habent aures audiãt quid spiritus dicat ecclesiis: Sic em̃ in Apocalypsi
Apoc.2. Ioannis legitur: Angelo (inqt) ecclesiæ Ephesi scribe: Hæc dicit qui tenet septẽ stellas in dextera sua: qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorũ: Scio opa tua & laborẽ & patientiã: & qa nõ potes sustinere malos: & tẽtasti eos qui se dicunt aplos esse & non sunt: & inuenisti eos mẽdaces: & patiẽtiã habes & sustinuisti eos ppter nomẽ meũ & nõ defecisti. Qđ si de angelo superiorum cœlorũ: & nõ de præpositis ecclesiæ vellet intelligi: nõ cõsequenter diceret: Sed habeo aduersum te q charitatẽ tuã primã reliqsti. Memor esto itaq; vnde excideris: & age pœnitentiam: & prima opera fac. Sin aũt: venio tibi & mouebo cãdelabrũ tuũ de loco suo nisi pœnitentiam egeris. Hoc superioribus angelis dici nõ põt: q ppetuã retinẽt charitatẽ: vnde q defecerũt & lapsi sunt: diabolus est & angeli eius. Ergo primam charitatem dicit: quia sustinuit pseudo aplos ppter nomen Christi: quã iubet vt repetat & faciat priora opa sua. Et obiiciũtur nobis crimina malorũ hominũ: nõ nostra sed aliena: & ipsa partim incognita: quæ si etiam vera & præsentia videremus: & zizaniis ppter frumẽta parcẽtes p vnitate toleraremus: non solũ nulla reprehẽsione: sed etiã nõ parua laude nos dignos diceret: quicunq; scripturas sanctas nõ corde surdus audiret. Tolerat Aaron multitudinẽ idolũ exigentẽ & fabricantẽ & adorantẽ. Tolerat Moyses aduersus deũ tot milia murmurãtia & totiẽs offendẽtia sanctũ nomẽ eius Tolerat Dauid Saulem persecutorem suum: sceleratis moribus cælestia deserentẽ: magicis artibus inferna quærentẽ: occisum vindicat: Christũ etiã domini ppter sacramentum venerandę vnctionis appellat. Tolerat Samuel nefandos filios Heli: peruersos filios suos: quos populus quia tolerare noluit: diuina veritate accusatus: diuina seueritate correptus est. Tolerat deniq; ipsum populũ superbum contemptorẽ dei. Tolerat Esaiàs in quos tam multa vera crimina iaculaᵗ. Tolerat Hieremias a quibus tãta ppetitur. Tolerat Zacharias pharisęos & scribas: quales illo tempore fuisse scriptura testaᵗ. Scio me multos prętermisisse: legãt qui volunt: legant qui possunt eloqa cœlestia: inueniẽt omnes sanctos dei seruos & amicos semp habuisse quos in suo populo tolerarẽt: cum quibus tñ illius tẽporis sacramẽta cõmunicãtes: nõ solũ nõ inquina
Ephe.4. banᵗ: sed etiã laudabiliter sustinebãt: Studẽtes (sicut ait apostol9) seruare vnitatẽ spũs in vinculo pacis. Attẽdant etiã post domini aduentũ: vbi multo plura huius tolerãtiæ per totum orbem inueniremus exempla: si omnia scribi & in auctoritatẽ redigi potuissent: tñ hæc ipsa quæ habemus aduertite. Tolerat ipse dñs Iudã: diabolum: furẽ & vęnditorẽ suum. Sinit accipere inter innocẽtes discipulos /qđ fideles nouerunt/ pretiũ nostrũ. Tolerant apostoli pseudo aplos: & sua quęrẽtes nõ quę Iesu Christi. Paulus nõ sua quęrẽs: sed q̃ Iesu Christi: cũ gloriosissima tolerãtia cõuersaᵗ. Postremo qđ pauloante cõmemoraui: diuina voce laudaᵗ sub angeli noie præpositus ecclesiæ: q cũ odisset malos: eos tñ tẽtatos & viuẽtes p noĩe dñi tolerauit. Ad summã seipsos interrogẽt: Nõne toleranᵗ ab eis cędes & incẽdia circũcellionũ: veneratores pręcipitatorum vltro cadauerũ: & sub incredibilibus malis vnius Optati p tot annos totius Africæ gemitus? Parco iam dicere singulorũ p Africã regionẽ & ciuitatum & fundorum tyrannicas potestates & publica latrocinia. Melius em̃ vobis hęc vosipsi dicitis: siue in aurẽ: siue palam: sicut libitũ fuerit. Quocũq; em̃ oculos verteritis: occurret qđ dico: vel potius qđ taceo. Neq; hinc istos quos ibi diligitis accusamus. Non em̃ nobis displicẽt: quia tolerãt malos: sed qa intolerabiliter mali sunt: ppter schisma: ppter altare contra altare: ppter separationem ab hæreditate Christi toto orbe diffusa: sicut tãto ante promissa est. Violatã pacẽ: conscissam vnitatem: iterata baptismata: exufflata sacramẽta: quæ in sceleratis quoq; hoibus sancta sunt: plãgimus & lugemus. Quę si parui pẽdũt: intueanᵗ exẽpla qbus demõstratũ est quãti hæc pẽderit deus. Qui fecerunt idolũ: vsitata gladii morte perẽpti sunt. Qui vero schisma facere voluerũt: hiatu terræ principes deuorati: & turba cõsentiens igne cõsumpta est. Diuersitate pœnarum: diuersitas agnosciᵗ meritorum. Traduntur in psecutione sancti codices: cõfitenᵗ traditores & deo di L
mittunᵗ: non interroganᵗ innocẽtes: & ab hoibus temerariis damnanᵗ. Probaᵗ integer certis indiciis: qui inter absentes dãnatos multo vehemẽtius cæteris criminatus est. Iudiciũ episcoporũ ad imperatorẽ appellaᵗ: iudex eligiᵗ imperator: iudicans cõtemnitur imparator. Quæ tunc acta sunt legistis: quæ nũc agantur videtis: si de illis in aliquo dubitatis: ista iam cernite. Certe non chartis veteribus: non archiuis publicis: nõ gestis forẽsib9 aut ecclesiasticis agam9. Ma
Psal.2. ior liber noster orbis terrarũ est: i eo lego cõpletũ: qđ in libro dei lego pmissum: Dñs (inquit) dixit ad me: filius meus es tu: ego hodie genui te: Postula a me & dabo tibi gẽtes hęreditatem tuam: & possessionem tuam terminos terræ. Huic hæreditati qui non communicat: quosli-

bet libros teneat: exhęredatum se esse cognoscat. Hāc hæreditatem quisquis expugnat: alienū se esse a familia dei satis indicat. Certe de traditione diuinorum librorum vertitur quęstio: vbi hæreditas ista promissa est. Ille ergo credatur testamentum tradidisse flammis, qui contra voluntatem litigat testatoris. Quid tibi fecit O pars Donati: qd tibi fecit ecclesia Corinthiorum! Qđ autē de ista dico: de omnibus talibus & tam longe positis intelligi volo. Quid vobis fecerunt quæ nec omnino quid feceritis: nec quos infamaueritis, nosse potuerunt: An quia Lucillam Cæcilianus in Africa læsit: lucem Christi orbis amisit! Tandem sentiant quod fecerunt: merito certe annorum interuallo in oculos eorum reuolutum est opus ipsorum. Quærite ꝑ quā fœminā Maximianus q̄ dicit̄ esse Donati ꝓpinquus, sese a Primiani cōmunione pciderit: & quēadmodū cōgregata episcoporum factione: Primianū damnarit absentē: & aduersus eū episcopus ordinatus sit: quēadmodum Maiorinus per Lucillam congregata episcoporū factione Cæcilianum dānauit absentē: & contra eum episcopus ordinatus est. An forte ꝙ a cæteris Afris suæ cōmunionis episcopis contra factionem Maximiani Primianus purgatus est: valere vultis: & ꝙ a transmarinis vnitatis episcopis aduersus factionem Maiorini Cęcilian⁹ purgatus est: valere non vultis! Rogo fratres mei: qd magnum peto: quid difficile a vobisītelligi cupio! Multū quidē interest & incomparabiliter distat vel authoritate vel numero Africana ecclesia: si cum cæteris orbis partibus conferatur: & lōge minor est etiam si vnitas hic esset: lōge omnino minor est comparata cæteris christianis omnibus gentibus: q̄ pars Maximiani cōparata parti Primiani. Peto tamen & iustū esse arbitror: vt tantum valeat consilium Secundi Tigisitani quod Lucilla conflauit aduersus absentem Cæcilianum & apostolicam sedem: totū ꝙ orbem Cæciliano communicantem: quantū valet consiliū Maximianēsium: qđ similiter fœmina nescio q̄ conflauit aduersus absentē Primianū: & cæteram per Africam multitudinē Primiano cōmunicantem. Quid apertius cernitur! Quid æquius postulatur! Videtis hæc omnia & nostis & gemitis: & tamen videt & deus, ꝙ & vos in tā pestifera & sacrilega præcisione nulla res cogit remanere: si ꝓ adipiscendo spirituali regno: carnalem superetis affectum & amicitias hominum: quæ in iudicio dei nihil ꝓderunt ꝓ deuitandis sempiternis pœnis: non timeatis offendere. Ecce ite: consulite: quid contra hęc nostra possint respōdere cognoscite: si ꝓferūt chartas ꝓferimus chartas: Si falsas nostras esse dicunt: hoc nos de suis dicere non indignētur. Nemo delet de cœlo constitutionem dei: nemo delet de terra ecclesiam dei: Ille totum orbem promisit: ista totum orbē repleuit: & malos habet & bonos: Sed nec in terris amittit nisi malos: nec in cœlum admittit nisi bonos. Erit autem vobis hic sermo quē de munere dei nouit ipse quanta & pacis & vestra dilectione deprompsimus, correctio si velitis: testis vero & si nolitis.

Sancti Augustini iterum ad Eleusium, Glorium, & Felicem: narrantis quę in disputatione habita cum Fortunio Tubursicii episcopo acta sunt: eosq; exhortantis & obtestantis vt illum promissi sui commoneant: ac grauiter instent: vt res cœpta peragatur: Simul etiam vt turbulentis turbis deuitatis: ad aliquam villam non magnam conueniant; suadentis.

Epistola.CLXIII.

M DOminis dilectissimis & prędicabilibus fratribus Eleusio: Glorio: & Felici: Augustinus. Fortunium quem Tubursicii habetis episcopum, per eādem ciuitatem q̄q̄ festinantissime cum ad Zertensem ecclesiam pergeremus: experti sumus ita omnino vt de illo soletis benignissime polliceri. Eam ipsam quippe vestram de illo nobis sermocinationem cum ei renuntiaremus volētes eū videre nō abnuit. Venimus itaq; ad eū: q2 ætati eius id a nobis deferendū videbatur potius q̄ exigēdū vt ipse ad nos veniret prior. Perreximus ergo comitātibus nō paucis: quos forte aggregatos nobis illud tēpus inuenerat. Cum aūt apud eū consedissemus: rumore dispso nō parua ꝓterea turba cōfluxit: sed in tota illa multitudine ꝑpauci apparebāt: q vtiliter ac salubriter agi causam illā: & tātā reiq; tātæ q̄stionem prudēter & pie discuti cuperēt. Cęteri vero magis ad spectaculū quasi altercationis nostræ ꝓpe theatrica consuetudine q̄ ad instructionē salutis Christianæ deuotione conuenerant. Quapropter nec silentiū nobis ꝓbere nec intente atq; nobiscū modeste saltē & ordinate colloqui potuerunt: exceptis vt dixi paucis: quoꝝ religiosa & simplex apparebat intentio. Itaq; libere pro sui cuiusq; animi motu īmoderate loquētiū oīa strepitu turbabant: nec euincere siue nos siue ipse rogādo: interdum etiā obiurgādo potuimus: vt nobis modestum silētium ꝓberetur. Res

tamē vtcūq; agi cœpta est:& aliquot horas in alterno sermone ptraximus:quātū vocibus interquiescentibus varie tumultuantiū sinebamur.Sed in ipo disputatiōis exordio:cum videremus ea quæ dicebanē subinde labi de memoria vel nostra vel eoꝝ quorū salutē maxime curabamus:& vt esset nobis cautior modestiorq; tractatio:simul vt vos atq; alii fratres q absentes erāt,qd inter nos actū esset legēdo cognosceretis:postulauimus vt a notariis verba nostra exciperenē:vbi diu ab illo vel ei cōsentiētibus reluctatū est:postea tamen ipse cōcessit. Sed notarii qui aderāt:atq; id strenue facere poterāt:nescio qua causa excipere noluerunt.Egimus saltē vt fratres q nobiscū erāt:q̄q̄ in hac re tardius possent/exciperēt:pollicētes nos ibi easdē tabulas relicturos.Consensum est.Cœperunt verba nostra excipi:& aliqua ab inuicē ad tabulas dicta sunt.Postea inordinatas pstrepētiū interpellationes:& ꝓpterea nostrā quoq; turbulētiorē disputationē notarii nō valētes sustinere:cesserūt:nobis sane nō desistētibus:& vt cuiq; facultas dabatur,multa dicētibus.Ex quibus omnibus verbis nostris quātū recordari potui:causa totius actionis dilectionē vestram fraudare nolui.Potestis eīn ei literas meas legere:vt vel approbet vera me scripsisse:vel ipse vobis si qd melius recolit incunctanter insinuet.Primo enim vitā nostrā quā vobis beniuolentius fortasse q̄ verius narrātibus se compertisse dicebat:prædicate dignatus est:adiungens se dixisse vobis:nos omnia quæ de nobis insinuaueratis:bene facere potuisse:si in ecclesia faceremus.Deinde quęrere cœpimus:quęnā illa esset ecclesia vbi viuere sic oporteret:vtrū illa quę sicut sancta tanto ante scriptura pdixerat:se terrarū orbe diffunderet:an illa quā pars exigua vel Afrorū vel Africę contineret.Hic primo asserere conatus vbiq; terrarū esse cōmunionem suam:quærebā vtrū epistolas communicatorias quas formatas dicimus:possem quo vellem dare:& affirmabam(qd manifestum erat oībus)hoc modo facillime illam terminari posse quæstionem.Parabā autem:vt si consentiret,ad illas ecclesias a nobis tales literæ mitterentur:quas in apostolicis auctoritatibus pariter legeremus illo iā tēpore fuisse fundatas.Sed qa res aperte falsa erat:permixtis verbis cito inde discessum est. Inter

Matthæi.7. quę verba euangelicā illā domini admonitionē cōmemorauit qua dixit:Cauete a pseudo prophetis:multi ad vos veniēt in vestitu ouium:intus autē sunt lupi rapaces:Ex fructibus eorū cognoscetis eos.Quæ verba domini cum diceremus eadem de illis a nobis posse recitari:ventum inde est ad exaggerationem psecutionis:quā sæpe suam partē pertulisse dicebat:hinc vo-

Matthæi.5. lens ostendere suos esse christianos:quia persecutionē paterentur.Inter quæ verba cū ego pararem ex euangelio respondere:idem capitulum cōmemorauit prior:vbi dominus ait: Beati qui psecutionem patiuntur propter iustitiam:quoniam ipsorum est regnum cœlorum.Quo loco ego gratulatus:subieci statim id ergo esse quærendum:vtrū illi persecutionem propter iustitiam passi fuerint.In qua quæstione discuti cupiebam:qd quidem omnibus clarum erat: vtrum eos in vnitate ecclesiæ cōstitutos:an schismate iam diuisos Machariana tempora inuenerint.vt qui videre vellent:vtrum propter iustitiam psecutionē passi fuerint:id poti⁹ attenderent:vtrū se recte a totius orbis vnitate præciderint.Qd si iniuste fecisse inuenirentur:manifestū esset eos ꝓpter iniustitiam potius q̄ ꝓpter iustitiam passos psecutionē:& ideo numero beatorum adiungi non posse:de quibus dictum est:Beati qui persecutionem patiuntur ꝓpter iustitiam.Ibi commemorata est famosior q̄ certior codicum illa traditio.Sed respondebatur a partibus nostris:principes illorum potius fuisse traditores. Q; si in hac re nostrorum literis nollent credere:nec nos cogi oportere vt literis credamus ipsorum.Sed tamen sequestrata ista dubia quæstione:quærebam quomodo se isti iuste separassent ab innocentia cæterorum christianorum:qui per orbem terrarum successionis ordinem custodientes:in antiquissimis ecclesiis constituti penitus ignorarent qui fuerint in Africa traditores:qui certe non possent communicare nisi eis quos sedere in sedibus episcopalibus audiebant.Respondit:tam diu trāsmarinarum partium ecclesias mansisse innocentes:donec consensissent in eorū sanguinem:quos Macharianam persecutionem pertulisse dicebat.Vbi ego possem quidem dicere:nec inuidia machariani temporis innocentiam transmarinarum ecclesiarum contaminari potuisse:quando quidem nullo modo probaretur auctoribus fecisse etiam quæ fecerat.Sed de compendio quęrere malui:si Macharii sæuitia:ex quo in eā consensisse dicebanē transmarinæ ecclesiæ:suam innocentiam perdiderunt:vtrum saltē probaretur vsq; ad illa tempora Donatistas cum orientalibus ecclesiis cęterisq; orbis partib⁹ in vnitate mansisse.Tūc ꝓtulit quoddā volumē:vbi volebat ōndere Sardicēse cōciliū ad epōs Afros:q erāt cōmunionis Donati:dedisse lrās.Qd cū legeretur:audiuim⁹ Donati nomē inter cęteros epōs qbus illi scripserāt.Itaq; flagitare cœpim⁹

vt doceret:vtrū ipse esset Donat⁹ de cuius parte isti cognominant. Fieri eñ potuisse vt alicui
Donato alterius heresis epo scripserint:cum maxime in illis nominibus nec Africæ mentio fa-
cta fuerit. Quomodo ergo posset probare Donatū partis Donati epm noie illo accipiendum es-
se:qñ ne id quidē probare posset:vtrū ad Africanarū specialiter eccl'iarū epos illæ literæ missæ
fuerint. Q̄q̄ eñ Donati nomē Afrū esse soleat:nō tñ repugnaret a vero:vt vel partiū illarum
aliquis vocaret noie Afro:vel aliquis Afer in illis partibus constitueret eps. Neq; eñ in eis vel
diē vel cōsulē inuenimus:vt saltē cōsyderatis tēporibus certi aliquid deduceret. Sane quoniā
nescio quādo audieramus Arrianos cū a communione catholica discrepassent:Donatistas in
Africa sibi sociare tentasse:ad aurem mihi hoc ipm frater Alipius suggessit. Tūc accepto ipo
volumine:eiusdē concilii statuta consyderans: legit Athanasium epm Alexādrinū catholicū
cuius maxime aduersus Arrianos acerrimarū disputationū cōflictus eminuit:& Iuliū eccl'iæ
Romanę epm:nihilo minus catholicū:illo cōcilio Sardicēsi fuisse improbatos. Vnde apud nos
cōstitit Arrianorū fuisse cōciliū:quibus isti epi catholici vehemētissime resistebant. Itaq; ad di-
ligentiorē etiā temporū discussionē:voluimus ipm volumē accipere atq; afferre nobiscū. Qui
noluit dare:dicēs ibi nos habere illud:qñ aliquid in eo consyderare vellemus. Rogaui etiam vt
manu mea notari permitteret:fateor,timēs ne mihi forte causa exigente cū petēdū esset:pro il-
P lo aliud proferret:neq; hoc voluit. Deinde mihi coepit instare:vt ad interrogationē suā breui-
ter responderē:quærēs a me quē iustū putarē:eū qui persequeret:an eū qui persecutionē pate-
retur. Cui respōdebā:nō recte ita interrogari. Fieri eñ posse vt ambo iniqui sint:fieri etiā pos-
se vt iniquiorē iustior persequat. Nō ergo esse cōsequens:vt ideo sit quisq; iustior quia persecu-
tionē patit:q̄uis id plerūq; iustiori contingat. Deinde cū viderē in hoc eū multū immorari:vt
iustitiam suæ partis ex eo certam vellet intelligi:quia persecutionem passa fuerit:quęsiui ab eo
vtrū iustū & Christianū putaret epm Mediolanēsis eccl'iæ Ambrosiū. Cogebat vtiq; negare q̄
ille vir Christianus esset & iustus:quia si fateret:statim obiiceremus q̄ eū rebaptizandum esse
cēseret. Cū ergo eloqui cogeret:quibus ille nō esset habēdus Christianus & iustus:cōmemora
ui quantā persecutionē pertulerit:circūdata etiā militibus armatis ecclesia. Quæsiui etiā vtrū
Maximianū:qa & is apud Carthaginē schisma fecerat:& iustū & Christianū putaret. Nō po-
terat nisi negare. Cōmemoraui ergo etiā illū talē persecutionē pertulisse vt ecclesia ei⁹ vsq; ad
fundamenta dirueret. His igitur exemplis ei si possem persuadere moliebar:vt iam desineret
dicere,persecutionis perpessionem,christianę iustitiæ certissimū esse documētū. Narrauit etiā
in ipsa schismatis nouitate maiores suos cū cogitarent culpā Cæciliani:ne schisma fieret:quo
quo modo velle sopire:dedisse quēdā interuētorē populo suæ cōmunionis apud Carthaginem
cōstituto:anteq̄ Maiorinus aduersus Cæcilianū ordinaret. Hūc ergo interuentorē in suo con
uēticulo a nostris dicebat occisum. Quod (fateor) nūq̄ antea prorsus audierā:cū tā multa ab
eis obiecta crimina refellerent & redarguerent a nostris:atq; in eos plura & maiora iacerētur.

Sed tamē posteaq̄ hoc narrauit:rursus a me instanter coepit quærere:quē iustū putarē:eum
Q ne q occidit:an eū qui occisus esset:quasi iā mihi probauisset:ita vt narrauerat,esse cōmissum.
Dicebam ergo:prius vtrū verū esset,esse quærendū. Nō eñ temere credi oportere quæcūq; di-
cunt:& tñ fieri potuisse vt vel ambo æque mali essent:vel etiā peiorem quisq̄ malus occideret.
Reuera eñ fieri pōt vt sceleratior sit rebaptizator toti⁹ hois q̄ solius corporis interēptor. Vn-
de etiā illud qđ a me postea quæsiuit:iā quęrendū nō erat. Ait eñ etiā malū non debuisse occi-
di a Christianis & iustis:quasi nos eos q hęc in catholica faciūt iustos vocemus:q̄ tamen nobis
ab istis dici facilius q̄ probari solēt:cū tā multas violentissimas cædes & strages plæriq; ipsorū
& epi & presbyteri & quilibet clerici cōgregatis turbis hoim furiosissimorū:nō catholicis tñ
sed nōnunq̄ etiā suis,vbi possunt,inferre nō cessent. Quæ cū ita sint:dissimulans tamē ab scele-
ratissimis factis suorū q̄ ipse plus nouit:vrgebat vt dicerē:quis iustorū vel malū aliquē occide-
rit? Quod etiā si ad causam iā nō pertinebat:fatebamur eñ hæc vbicunq; sub nomine Christia
no fierēt:nō fieri a bonis:Sed tamē vt admoneret:quid esset quęrendū:respondimus: quęrētes
vtrū Helias iustus ei videret fuisse. Qđ negare nō potuit. Deinde subiecimus:q̄ multos pseu-
do prophetas sua manu peremerit. Hic reuera vidit qđ videndū erat:alia licuisse tūc iustis. Hæc
eñ prophetico spiritu,authoritate dei faciebāt:q proculdubio nouit cui etiam prosit occidi.
Exigebat ergo vt docerē,iā noui testamenti temporibus,qui iustorū aliquē occiderit:etiā sce-
leratū & impiū. Tunc reditū est ad superiorē tractatū:quo volebamus ostendere:neq; nos illis
debere obiicere suorū scelera:neq; illos nobis,siqua inuenirent,talia facta nostrorum. De nouo

eñ testamēto ostendi quidē nō posse:ꝙ iustus quisq̄ interfecerit aliquē:sed tamē illud probari
posse ipso exemplo dñi:sceleratos ab innocētibus fuisse toleratos. Traditorē eñ suū q iam pre
tium eius acceperat:vsq; ad vltimū pacis osculū:inter innocētes secū esse perpessus est. Quibus
non tacuit esse inter illos tanti sceleris hominē:& tamē primū sacramentū corporis & sangui-
nis sui:nondū illo excluso, cōmuniter omnibus dedit. Quo exemplo cū prope oēs mouerentur
tentauit dicere:ante passionē dñi cōmunionē illā cū scelerato nō obfuisse apostolis:quia nōdū
habebant baptismum Christi:sed baptismū Ioannis. Quod posteaq̄ dixit:cœpi ab eo quærere: R
quēadmodū ergo scriptū esset:ꝙ Iesus baptizauerit plures q̄ Ioannes:cū ipse nō baptizaret sed
discipuli eius:hoc est ꝑ suos discipulos baptizaret? Quō ergo dabāt qđ nō acceperāt:qđ ipsi ma
xime solēt dicere? An forte Christus baptismo Ioannis baptizabat? Deinde in hac sentētia mul
ta quæsiturus eram:quomō ab ipso Ioanne tunc quæsitū sit de baptismo dñi:& respōderit:ꝙ il
le haberet sponsam:& ille esset sponsus. Nunquid ergo fas erat vt baptismo Ioannis baptizaret
sponsus:id est baptismo amici vel serui? Deinde quomodo poterant eucharistiam accipere non
dū baptizati:aut quō Petro volenti vt totū se lauaret:responderit:Qui lotus est semel:non eū
Ioannis.13. oportet iterū lauari:sed est mundus totus? Perfecta eñ mundatio nō in Ioannis sed in nominis
dñi baptismo est:q eo se indignū exhibuerit:sacramenta in eo nō ad salutē sed ad perniciem per
manebūt. Tamen cū ego ista quæsiturus essem:etiā ipse vidit de baptismo discipulorū dñi nō
sibi fuisse quærēdum. Inde itum in aliud:multis vt poteramus vtrinq; sermocinantibus:inter
quæ dictū est ꝙ adhuc eos nostri persecuturi essent: nobisq; dicebat videre se velle quales nos
essemus in illa persecutione præbituros:vtrū consensuri essemus tali sæuitiæ:an nullū cōmo-
daturi consensum. Nos dicebamus:deum videre corda nostra:quæ ipsi non possent: & illos te-
mere sibi adhuc ista metuere:quę si cōtigerint:a malis cōtingere:quibus deteriores ipsi habēt
nec tamen ideo nos a catholica cōmunione segregare debere:si qđ forte nobis inuitis:vel etiam
si valuerimus,contradicentibus factū fuerit:cū tolerantiā pacificā didicerimus:dicēte aposto
Ephesi.4. lo:Sufferentes inuicem in dilectione:studētes seruare vnitatē spūs in vinculo pacis. Quā pacē
atq; tolerantiā:illos nō tenuisse dicebamus q schisma fecerunt:vt nūc inter suos qui mitiores
eorū sunt, grauiora tolerent ne scindat̃ qđ scissum est:cū leuiora nollent pro ipā vnitate tolera
re. Dicebamus etiam nondū fuisse temporibus veterū pacē vnitatis:& tolerantiā tanta cōmen
datione prædicatā:sicut exēplo dñi & noui testamēti charitate:& tñ prophetas illos & sanctos
viros dicere solere in populum scelera eorū:cū tñ se ab illius populi vnitate & a cōmunione pa
riter accipiendorū sacramētorū quæ tūc fuerūt, diuellere nō tentassent. Inde nescio quō ventū
est ad cōmemorationē beatæ memoriæ Genethlii epi:ꝙ nescio quā constitutionē datā cōtra
illos cōpresserit & effectū habere nō siuerit. Laudabāt illū oēs & benignissime præferebant. In
ter quas laudes a nobis subiectū est:ꝙ etiā ipse tñ Genethlius:si in eorū man⁹ incidisset, rebapti
zandus censeret̃. Et hæc iam stantes loquebamur:quia discedendi tṗs vrgeret. Ibi plane ille se-
nex dixit:iā formā esse factam:vt quisq̃s ad eos fideliū a nobis venerit baptizet̃. qđ eū inuitum
& cū dolore dicere quantū poterat apparebat. Sane cū etiā ipse multa mala suorū apertissime S
gemeret atq; ostenderet:ꝙ totius ciuitatis eius testimonio probabat̃ q̄ esset remotus a talibus
factis:& q̄ ipsis suis dicere soleat modesta cōquestione proferret:nosq; cōmemoraremus illud
Ezech.18. Ezechielis prophetę:vbi aperte scriptū est: nec filii culpā patri:nec patris culpā filio eius impu
tandā:vbi dictū est:Sicut eñ aīa patris mea est:ita & anima filii mea est:Anima eñ quæcunq;
peccauerit sola moriet̃:placuit omnibus in talibus disputationibus violēta facta malorū hoīm
nobis abinuicē obiici nō debere. Remanebat ergo schismatis quęstio. Itaq; hortati eū sum⁹ vt
etiā atq; etiā placito & pacato aīo annitat̃ nobiscū:vt diligenti examinatione tāta inq̄stio ter-
minū sumat. Vbi ille benigne cū diceret nos solū ista quærere:nolle aūt nostros hæc quæri:ea
facta pollicitatiōe discessimus:vt exhiberemus ei plures collegas nostros:certe vel decem:q tā-
ta beniuolentia & lenitate & tā pio studio id quæri vellēt:quātū in nobis eū iā animaduertisse
atq; approbare sentiebamus. Hoc etiā de suorū numero & ipse pollicitus est. Vnde vos hortor
& obtestor per domini sanguinē:vt eū promissi sui commoneatis:& nauiter instetis:vt res cœ
pta peragatur:quā prope ad finē peruenisse iam cernitis. Quantū eñ arbitror difficillime po-
testis inuenire in episcopis vestris:tam vtilem animum & voluntatem q̄ in isto sene perspexi-
mus. Postero enim die ipse ad nos venit:& hæc iterum quęrere cœperamus:sed quia ordinan-
di episcopi necessitas nos inde iamiamq; rapiebat:diutius cum illo esse nequiuimus. Iam enim
miseramus ad maiorem cœlicolarum: quem audieram⁹ noui apud eos baptismi institutorem

instituisse: & multos illo sacrilegio seduxisse: vt cum illo quantum ipsius temporis patiebantur angustiæ: aliquid loqueremur. Quem posteaq̃ venturum comperi: videns nos aliud suscepisse negotium: cum & ipsum nescio quæ necessitas profectionis vrgeret: benigne a nobis placiteq; discessit. Videtur autem mihi vt turbulentas turbas & impedimentum potius q̃ adiumentũ afferentes omnino deuitemus: & vere ex animo amico atq; tranquillo susceptum tam magnũ negotium domino opitulante peragamus, ad aliquam villam nos cõuenire debere: placuit nõ magnam: vbi nullius nostrum esset ecclesia: quam tamen villam communiter possident homines & nostræ communionis & ipsius: sicuti est villa Titiana. Siue ergo in Tyburricensi: siue in Tagastensi talis locus: vel ille quem commemoraui: vel aliquis alius inuentus fuerit: faciamus codices canonicos præsto esse. Et siqua proferri potuerint ex vtraq; parte documenta: vt postpositis cæteris: nulla si domino placuerit interpellante molestia: quotquot diebus poterimus ad hoc vacantes: & vnusquisq; nostrorum apud suum hospitem dominum deprecantes: adiuuante ipso cui pax Christiana gratissima est: rem tantã & bono animo cœptã ad inquisitionis terminum perducamus. Rescribite sane: quid de hac re vel vobis vel illi videatur.

Sancti Augustini ad Emeritum diligenter ab eo inquirentis originem schismatis: & causam cur factum sit: instanterq; ac iterato petentis vt quid sibi videatur respõdere nõ grauet.

Epistola.CLXIIII.

T D Esyderabili & dilecto fratri Emerito: Augustinus. Ego cũ audio quenq̃ bono ingenio preditum: doctrinisq; liberalibus eruditum: q̃q̃ nõ ibi salus aĩæ cõstituta sit: tñ in quæstione facillima sentire aliud q̃ veritas postulat: quo magis miror: eo magis exardesco nosse hoĩem & cũ eo colloqui: vel si id nõ possim, saltẽ literis q̃ longissime volãt attingere mentẽ eius: atq; ab eo vicissim attingi desydero. Sicut te esse audio talẽ virũ: & ab eccl'ia catholica: q̃ sicut sancto spiritu prænũtiata est: toto orbe diffunditur: discerptum doleo atq; seclusum: quã ob causam nescio. Nam certũ est magnæ parti Romani orbis: ne dicã etiam barbaris gentibus: quibus quoq; debitorem se dicebat apostolus: quorũ Christianę fidei cõmunio nostra cõtexitur: ignorã esse partẽ Donati: nec eos omnino scire: vel quãdo vel quibus causis exorta sit ista dissensio. Quos vtiq; oẽs Christianos ab eis criminibus quæ Afris obiicitis nisi innocẽtes esse fatearis: cogeris dicere oĩm malis factis obnoxios: cũ apud vos perditi: vt miti⁹ dixerim: latent vos oẽs esse pollutos. Non enim neminẽ de vestra cõmunione pellitis: aut tunc primũ pellitis: cũ primũ illud vnde pellendus est fecerit: an nõ aliquãto tpe latẽtẽ & postea proditũ conuictũq; damnatis? Quæro igiť: vtrũ vos cõtaminauerit eo tpe quo latebat? Respondebis nullo modo. Nullo ergo tepore cõtaminaret etiã si semper id lateret. Nam & mortuorũ nõnulla sæpe commissa produntur: nec fraudi est Christianis qui eis communicauere viuẽtibus. Cur ergo vos tam temeraria atq; sacrilega direptione pręcidistis a communione innumerabilium ecclesiarũ orientaliũ: quas semp latuit: & adhuc latet: qđ in Africa gestũ esse aut docetis aut fingitis? Alia eñ quæstio est: vtrũ illa vera dicatis: quę quidẽ nos multo probabiliorib⁹ documentis falsa esse cõuincimus: & in vestris magis ea ipsa quę obiicitis tũc probata declaram⁹.

V Sed hęc vt dixi alia quęstio est: tũc aggredienda & discutiẽda cũ opus fuerit. Illud nũc attẽdat vigilãtia mentis tuę: neminẽ contaminari posse ignotorum/ignotisq; criminibus. Vnde manifestum est a cõmunione orbis: cui seu falsa seu vera crimina quæ Afris intẽditis: prorsus ignota sunt: & ignota semp fuerũt: sacrilego schismate vos esse separatos: q̃q̃ & illud nõ est tacendũ etiã cognitos malos bonis nõ obesse in ecclesia: si eos a cõione phibendi aut potestas desit: aut aliqua ratio cõseruande pacis impediat. Qui sunt eñ q apud prophetã Ezechielẽ: & ante vastationẽ perditorum signari meruerunt: & cum illi vastarenť euadere illæsi: nisi vbi manifestissime ostendiť: qui mœrent & gemũt peccata & iniquitates populi dei quæ fiunt in medio eorũ? Quis aũt qđ ignorat: gemit & mœret? Ex eadẽ ratione etiã Paulus apl'us falsos fratres tolerat. Non eñ de incognitis ait: Oẽs eñ sua quærũt: nõ quę Iesu Christi: quos tamẽ secũ fuisse manifestat. Ex quo autẽ genere sunt q vel turificare idolis, vel codices diuinos tradere q̃ mori maluerunt; nisi ex eorũ qui sua quęrũt: nõ quæ Iesu Christi? Multa testimonia scripturarum prætereo: ne longiorẽ q̃ necesse est epistolã faciã: & eruditioni tuæ plura per teipsum consyderãda permitto. Quod tñ satis est: video. Obsecro si tam multi iniqui in vno ppl'o dei eos quos testabantur, non fecerũt tales quales ipsi erant: si multitudo illa falsorum fratrum apostolum Paulum in vna cum eis ecclesia constitutũ: nõ fecit sua quęrentẽ: nõ q̃ Iesu Christi: manifestũ ne est

2.Retra.ca. 4.6.&.51.

Philippen.2.

non hoc effici hominem:quod est malus quisq̄:cū quo ad altare Christi acceditur:etiam si nō
sit incognitus:si tantū nō approbet̄ & a bona cōscientia displicendo separetur.Manifestum est
igitur non esse aliud cum fure cōcurrere:nisi vel furari cum eo, vel furtum eius corde placito
accipere.Hoc nos dicimus:vt quæstiones infinitas atq̄ superfluas de factis hominū quæ ratio
nem nostram nihil impediunt,auferamus.Sed & vos nisi hoc sentiatis:tales eritis omnes qua-
lis Optatus in vestra communione vobis non ignorantibus fuit.Quod absit ab Emeriti mori
bus aliorumq̄ talium quales apud vos esse non dubito longe a factis illius alienos.Neq̄ eñ vo
bis obiicimus:nisi schismatis crimen:quam etiā hæresim male perseuerando fecistis.Quā̄ri au
Numeri.16. tem diuino iudicio pendatur hoc facinus:lege quod te legisse nō ambigo.Inuenies Dathan & X
Abiron:hiatu terræ deuotatos:cæterosq̄ oēs qui eis cōsenserant,igne de medio eorū existente
consumptos.Illud ergo scelus ad exemplū deuitandū dominus deus præsenti supplicio denota
uit:vt cum talibus patientissime parcit:quali vltimo iudicio reseruet,ostēderet.Neq̄ enim re
prehendimus rationes vestras:si eo tpe quo vesana potentia furere iactabat̄ Optatus:cū eius
accusatores:sed & totius Africæ gemitus congemiscentibus vobis:si tamen talis es:qualem te
prædicat fama:quod scit deus me & credere & velle:Non ergo reprehendimus si eo tpe ne mul
tos secū excōmunicatos traheret:& cōmunionē vestrā schismatis furore præcideret:eū excom
municare noluistis.Sed hoc ipsum est qđ vos arguit in iudicio dei:frater Emerite:quia cū vi-
deretis tam magnum malū esse:diuidi partē Donati:vt Optatus potius in cōmunionem tole
randus existimaret̄:q̄ illud admitteret̄:permanetis in eo malo qđ in diuidenda ecclesia Christi
a vestris maioribus perpetratū est.Hic fortasse respondendi angustia tentabis defendere Opta
tum.Noli frater:noli obsecro:non te decet:et si aliquem alium forte deceat:si tamen quicq̄ de-
cet malos:Emeritum certe nō decet defendere Optatum:sed fortasse nec accusare.Ita sit sane.
Roma.14. Vtere voce media & dic:Vnusquisq̄ sarcinā suā portat.Tu quis es qui iudices seruū alienū?
Si ergo ad testimoniū totius Africæ:immo vero terrarū omniū quaquauersum Gildonis fa-
ma feruebat(Simul eñ & ille notus erat) non ausi estis vnq̄ de Optato iudicare:ne temere de
incognitis iudicaretis:nos tandē possumus aut debemus de his qui ante nos vixerunt:ad ve-
strum tantūmodo testimoniū temerariā de incognitis ferre sententiā:cū parū sit q̄ vos igno-
ta criminamini:nisi & nos ignota iudicemus?Non eñ Optatū etiā si forte falsa periclitat̄ inui
dia:sed te defendis cum dicis:Ignoro qualis ille fuerit.Quanto magis ergo quales fuerint Afri
quos ignotiores arguis:orientalis orbis ignorat?A quibus tamen ecclesiis quarū noīa habes in
libris & recitas:nefaria dissensione disiungeris.Si tā Vagadēsem epm vestrum famosissimū &
pessime diffamatū:nō dico Cęsariēsis:sed Sitisensis collega ei⁹ eiusdēq̄ tēporis ignorabat:quo
modo traditores Afros quicunq̄ fuerint:ecclesia Corinthiorū:Ephesiorū:Colossensium:Phi-
lippensium:Thessalonicensium:Antiochenorū:Ponti:Galatiæ:Cappadociæ:cæterarumq̄ or
bis partiū ab apostolis in Christo ædificatarū:aut nosse potuit:aut damnari a vobis meruit:
quia nō potuit?& tñ eis nō cōmunicatis:& dicitis nō esse Christianos:& eos rebaptizare cona
mini.Quid dicā:quid querar:aut quid exclamem?Si cum homine cordato loquor:indignatio
nis huius aculeos tecū participo.Nā vides pfecto q̄ dicerē si vellē credere.An forte fecerūt in-
ter se maiores vestri conciliū:& damnauerūt præter se totū orbē Christianū?Ita ne ad hoc pdu-
cta est rerū existimatio:vt cōciliū Maximianensiū q de vestra præcisione præcisi sunt:quia vo
bis comparati paucissimi sunt,nō valeat aduersus vos:& vestrū conciliū valeat aduersus gen-
tes:hæreditatē Christi & possessionē eius terminos terræ?Miror si habet in corpore sanguinē
qui de hac re nō erubescit.Rescribe ad ista quæso:a nonnullis enim quibus non potui non cre-
dere:audiui te rescripturū si tibi scriberē.Iam etiam pridem misi vnā epistolam:quā vtrū acce Y
peris vel ei responderis:& forte ego tuam non acceperim:nescio.Nunc interim peto ad hæc re-
spondere ne graueris:qđ tibi videt̄.Sed noli te in alias tollere quæstiones:Hinc enim caput est
ordinatissimæ inquisitionis:cur schisma factū sit.Nam & terrenæ potestates cū schismaticos
Roma.13 persequunt̄:ea regula se defendūt:qua dicit apl's:Qui potestati resistit:dei ordinationi resistit.
Qui autē resistūt:ipsi sibi iudicium acquirūt.Principes eñ non sunt timori bono operi sed ma
lo.Vis aūt non timere potestatē?Bonū fac & habebis laudem ex illa.Dei eñ minister est tibi in
bonū.Q; si malū feceris:time.Non eñ frustra gladium portat.Dei eñ minister est:vindex in
iram ei qui male agit.Tota igitur quęstio est:vtrum nihil mali sit schisma:aut vtrum schisma
non feceritis:vt pro bono opere potestatibus resistatis non pro malo:vnde vobis acquiratis iu
Matthei.5. dicium.Propterea prouidentissime dominus non ait:Beati qui persecutionem patiuntur tan

rum:sed addidit:propter iustitiam.Si ergo iustitia est quã operati estis in illa dissensiõe in qua
etiã permanetis:secũdũ ea q̃ supra dixi:nosse abs te cupio.Si autẽ iniquitas est orbẽ Christianũ
damnare inauditum:vel quia non audiuit quæ vos audistis:vel quia non ei probatũ est quod
temere credidistis:aut sine certo documento accusastis:& ideo rebaptizare velle tot ecclesias
ipsius domini:cum hic adhuc esset in carne:& apostolorum eius prædicatione ac labore fun-
datas:quia vobis licet aut nescire Afros collegas vestros malos simul viuentes:simul sacramẽ-
ra tractantes:aut etiam scire:sed tolerare ne pars Donati diuidatur:illis aũt in orbe remotissi-
mo constitutis non licet nescire quod vos de Afris aut nostis aut creditis:aut audistis:aut fin-
gitis:quæ tanta est peruersitas amplecti suam iniquitatem:& potestatũ accusare seueritatem?
At enim & malos Christianos nõ licet persequi.Esto non liceat:Sed nunquid hoc potestatibus
ad hoc ipsum ordinatis fas est obiicere?An aplm̃ delebimus?Aut nõ habẽt codices vestri quæ
paulo ante cõmemoraui?Sed vos(inquies)talib[9] cõmunicare nõ debetis.Quid ergo?Vos Fla
uiano quondam vicario partis vestræ homini:quia legibus seruiens:nocentes quos inuenerat
occidebat:non cõmunicastis?Sed a vobis(inges)Romani principes aduersum nos prouocant.
Immo a vobis aduersum vos ipsos:qui ecclesiã cuius illi sicut tanto ante prædictum est:iã mẽ
bra sunt(De Christo enim dictũ est:Et adorabunt eũ oẽs reges terræ)& præcisione laniare au Psal.71.
si estis:& rebaptizare pertinaciter audetis.Nostri aũt aduersus illicitas & priuatas vestrorum
violentias:quas & vos ibi qui talia nõ facitis doletis & gemitis:a potestatibus ordinatis tuitio
nem petunt:non qua vos persequant:sed qua se defendãt.Sicut apostolus Paulus aduersus iu Actuum.23.
dæos coniurantes vt eum necarent:anteq̃ esset Romanũ imperiũ Christianũ:egit vt sibi tui-
tio etiã armatorũ daret.Sed illi principes qualibet occasione cognoscentes vestri schismatis ne
fas:constituunt aduersus vos pro sua sollicitudine ac potestate qđ volunt.Nõ eñ frustra gla
dium portant:dei enim ministri sunt:vindices in iram in eos qui male agũt.Postremo etiam si
aliqui nostrorum nõ Christiana moderatione ista faciũt:displicet nobis.Sed tamẽ nõ propter
eos relinquimus catholicam ecclesiã:si eam ante vltimũ tẽpus ventilationis palea purgare nõ
possumus:quãdo & vos propter Optatũ:cum eum pellere nõ audebatis:partẽ Donati nõ reli-
Z quistis. At eñ quare nos adiungi vobis vultis si scelerati sumus?Quia viuitis adhuc & cor-
rigi potestis si velitis.Cum enim nobis coniungimini:hoc est ecclesiæ dei:hæreditati Christi:
cuius possessio sunt termini terræ:vos corrigimini vt in radice viuatis.De ramis enim fractis
sic ait apostolus:Potens est eñ deus iterum inserere illos.Vos ergo mutamini ex ea parte qua Roma.11.
dissentiebatis:q̃uis sacramẽta quę habebatis:cũ eadẽ sint in omnibus:sancta sint.Quapropter
vos mutari volumus a peruersitate:id est vt denuo radicetur vestra pręcisio.Nam sacramẽta
quæ non mutastis sicut habetis:approbantur a nobis:ne forte cum vestram prauitatem corri
gere volumus illis mysteriis Christi:quæ in vestra prauitate deprauata nõ sunt,sacrilegam fa
ciamus iniuriã.Neq̧ eñ & Saul deprauarat vnctionẽ quã acceperat:cui vnctioni tantũ hono-
rẽ rex Dauid pius dei seruus exhibuit.Propterea ergo vos nõ rebaptizamus:qui radicem vo-
bis reddere cupimus:formã tñ præcisi sacramenti si non mutata est approbam[9]:quæ tñ q̃uis
integra:nullo modo est sine radice fructuosa.Alia quæstio est de persecutionibus quas vos di-
citis pati in tanta mansuetudine & lenitate nostrorũ:cũ vere illicite ac priuatim vestri faciant
grauiora.Alia de baptismate:qđ nõ quęrimus vbi sit:sed vbi prosit.Nam vbicũq̧ est,ipm̃ est
sed non etiam ille qui hoc accipit vbicunq̧ est,ipse est.Itaq̧ priuatã hominũ impietatẽ detesta
mur in schismate:baptismum vero Christi vbiq̧ veneramur:quia si desertores secum impera
toris signa traducant:illis vel damnatione punitis:vel indulgentia correctis:salua signa reci-
piunt si salua manserunt.Et si quid de hac re diligentius quærendũ est:alia est vt dixi quæstio:
hoc eñ obseruãdũ est in his rebus qđ obseruat ecclesia dei.Quęrit aũt vtrum vestra:an nostra
sit ecclesia dei.Quapropter illud quærẽdũ est:a capite cur schisma feceritis:Si non rescripseris
ego apud deũ quantũ credo,facilẽ causam habeo:quia viro quem audiui excepto schismate bo
num & liberaliter instructũ:pacificãtes literas misi.Tu videris quid illi respõdeas:cuius nunc
laudanda patientia,in fine vero timenda sententia est.Si autẽ rescripseris ea cura qua tibi scri-
ptũ vides:aderit misericordia dei:vt aliquãdo error q nos dirimit:& amore pacis & ratione ve
ritatis intereat.Memento q̧ de Rogatẽsibus non dixerim:qui vos Firmianos appellare dicunt
sicut nos Machatianos appellatis.Neq̧ de Rusicazẽsi epo vestro:qui cũ Firmo pactus perhibet
incolumitatem suorum:vt ei portæ aperirentur:& in vastationem darentur catholici:& alia
innumerabilia.Desine ergo locis cõmunibus exaggerare facta hominũ:vel audita vel cognita.

Vides enim quæ de vestris taceam:vt de origine schismatis /vbi tota causa est /res agatur.Do
minus deus inspiret tibi cogitationem pacificam desyderabilis & dilecte frater.

Sancti Augustini:Fortunati:& Alipii ad Generosum:petentium vt ad Donatistarũ presby
terum qui epistolam ad eum dederat:hæc rescripta perferat:Eidemq; recitet quæ apud diuer
sos gesta sunt:vt ea audiens taceat:& veritati insidiari desinat.

Epistola.CLXV.

Dilectissimo & honorabili fratri Generoso:Fortunatus:Alipius:Augustin⁹ &
in dño salutẽ.Qm̃ nobis notã esse voluisti epistolã quã ad te Donatistarũ
presbyter dedit:q̃q̃ eã tu quoq; catholicus aĩo deriseris:tñ vt ei poti⁹ si nõ
desperate desipit cõsulas:hæc ad eũ rescripta petimus perferas.Ille enim or
dinẽ Christianitatis ciuitatis vestrę tibi vt insinuaret iussisse sibi angelum
scribit:cũ tu teneas Christianitatẽ:nõ ciuitatis tuę tantum:nec Africę vel
Afrorũ:sed totius orbis terrę:quę annũtiata est & annũtiaĩ oĩbus gẽtibus.
Vnde illis parũ est quos præcisos esse nõ pudet:nec sibi subueniũt:vt cũ possunt redeãt ad ra
dicem:nisi etiam secũ alios præcidere:& sicut ligna arida in ignem destinare conenĩ.Quapro
pter si tibi ipse angelus astitisset:quẽ sibi ille propter te astitisse (quantum arbitramur) astuta
nouitate confingit:& hęc ipsa tibi dixisset:quę iste mãdato illius tibi se insinuare dicit:oporte
Gal.1. ret te apostolicæ sententiæ memorẽ fieri qui ait:Licet nos aut angelus de cœlo vobis euangeli
zauerit pręter id quod euãgelizauimus vobis:anathema sit.Euangelizatũ est em̃ tibi per vocẽ
Gal.3. ipsius dñi Iesu Christi:q oĩbus gentibus annũtiabiĩ euãgeliũ eius:& tũc finis erit.Euãgeliza
Gen.12. tũ tibi est p ꝓpheticas & aplicas literas:q Abrahę dictę sunt ꝓmissiones & semini ei⁹qđ ẽ Chri
stus:cũ ei diceret deus:In semine tuo bñdicenĩ oẽs gentes.Has ergo ꝓmissiones tenenti:si tibi
angelus de cœlo diceret:Dimitte Christianitatẽ orbis terrę & tene partẽ Donati:cuius ordo
tibi exponiĩ in epła epi tuæ ciuitatis:anathema esse deberet:q a te a toto præcidere:& in partẽ
cõtrudere conareĩ & alienare a ꝓmissis dei. Si em̃ ordo episcoporũ sibi succedentiũ cõsyderã 9
Matthei.16. dus est:quãto certius & vere salubriter ab ipso Petro numeramus:cui totius ecclesię figurã ge
renti dñs ait:Sup hãc petrã ædificabo ecclesiã meã:& portę inferorũ nõ vincent eã!Petro enim
successit Linus:Lino Clemẽs:Clementi Anacletus:Anacleto Euaristus:Euaristo Alexander:
Alexãdro Sixtus:Sixto Thelesphorus:Thelesphoro Iginus:Igino Anicet⁹:Aniceto Pius:Pio
Soter:Soteri Eleutherius:Eleutherio Victor:Victori Zepherin⁹:Zepherino Calistus:Calisto
Vrbanus:Vrbano Pontianus:Põtiano Antherus:Anthero Fabianus:Fabiano Corneli⁹:Cor
nelio Lucius:Lucio Stephanus:Stephano Sixtus:Sixto Dionysius:Dionysio Felix:Felici Eu
ticianus:Euticiano Gaius:Gaio Marcellinus:Marcellino Marcellus:Marcello Eusebius:Euse
bio Melciades:Melciadi Syluester:Syluestro Marcus:Marco Iulius:Iulio Liberius:Liberio Da
masus:Damaso Siricius:Siricio Anastasius.In hoc ordine successionis nullus Donatista eps in
uenií.Sed ex trãsuerso ex Africa ordinatũ miserũt:q paucis ꝓsidẽs Afris,in vrbe Roma Mõtẽ
siũ:vel Cuzupitatũ vocabulũ ꝓpagauit.In illũ aũt ordinẽ episcoporũ:q duciĩ ab ipo Petro vsq;
ad Anastasiũ:q nũc eãdẽ cathedrã sedet:etiã si qsq̃ traditor p illa tpa subrepisset:nihil præiudi
Mathei.23. caret ecclię & innocẽtib⁹ Christianis:Quib⁹ dñs ꝓuidẽs ait de ꝓpositis malis:Quę dicunt faci
te:q̃ aũt faciũt facere nolite:dicũt em̃ & nõ faciũt:Vt certa sit spes fidelis:q̃ non in hoĩe/sed in
dño collocata/nunq̃ tempestate sacrilegi schismatis dissipeĩ:sicut isti dissipati sunt qui legunt
in codicibus sanctis ecclesias qbus apostoli scripserũt:& nullũ in eis habẽt epm̃.Quid aũt per
uersius & insanius q̃ lectorib⁹ easdẽ epistolas legẽtib⁹ dicere:Pax tecũ:& ab earũ ecclesiarũ pa
ce separate:qbus ipsę epistolæ scriptæ sunt! Tamẽ ne sibi etiã de Constantinẽsi:hoc est ciuita A
tis vestrę episcoporũ ordine blãdiaĩ:recita illi gesta apud Numatiũ Felicẽ Flauiũ procuratorẽ
tunc eiusdẽ ciuitatis vestræ:Diocletiano octauo:& Maximiano septimo Cõsulibus.xi.Kal.Iu
nias:Quibus liquido constitit ita Paulũ episcopũ tradidisse:vt Syluanus tũc eius subdiacon⁹
fuerit:& cum illo tradiderit proferens instrumenta dñica etiã quæ diligenter fuerant occulta
ta,capitulatam argenteam:& lucernã argenteã:ita vt ei diceret Victor quidam:mortuus fue
ras si nõ illas inuenisses.Quẽ iste Syluanus manifestissimũ traditorem pro magno commemo
rat in epistola:qua scribit a Secundo Tigisitano primę sedis Episcopo episcopum tunc ordina
tum.Quiescat ergo superba eorum lingua:& cognoscat crimina sua ne delirans loquaĩ alie
na.Recita illi etiã si voluerit gesta ecclesiastica eiusdem Secundi Tigisitani in domo Vrbani
Donati habita:vbi cõfessos traditores iudici deo dimisit:Donatum Masculitanum;Marinũ

ab aquis Cibilitanis: Donatū Calamēsem: cū qbus confessis traditoribus memoratū traditorē Syluanū eis ordinauit epm. Recita illi gesta apud Zenophilū cōsularem: vbi nūdinarius quidā diaconus iratus Syluano q ab eo fuerit excōmunicatus: hęc oīa iudiciis pdidit: q certis documentis & respōsionibus testiū & recitatione gestorū & multarū epl'arū luce clarius constiterūt.

B Multa sunt alia q illi recites: si nō cōtentiose agere: sed prudenter audire voluerit. Preces Donatistarū ad Constātinū: vt pper ipsam cām inter Afros epos dirimēdā / iudices ex Gallia epos mitteret. Literas etiā eiusdē imperatoris vbi epos misit ad vrbē Romā. Gesta quoq in vrbe Roma: vbi ab epis quos ille miserat, causa cognita atq discussa ē. Itē p alias literas vbi declarat memoratus imperator eos apud se de collegarū suorū iudicio: id est eporū quos ad vrbē Romā miserat, fuisse conquestos: Vbi etiā alios epos voluit apud Arelatū iudicare: Vbi isti & ab ipsorū iudicio ad eūdē imperatorē appellauerūt: Vbi posttemo causam inter partes ipse cognouit: vbi eos vehementissime detestat innocentia Cęciliani fuisse superatos. Quę si voluerit: audiet & tacebit & desinet insidiari veritati. Q̄q nos nō tā de istis documentis plumamus: q de scripturis sanctis vbi hęreditas Christi vsq ad terminos terrę pmissa est in omnibus gētibus vnde isti nefario schismate separati: iactāt crimina in paleā messis dñicę: quę necesse est vsq ad finē permixta toleret: donec vltimo iudicio tota area ventilet. Vñ manifestū est ista crimina seu vera seu falsa nō ptinere ad frumēta dñica; q per totū agrū: id est istū mūdū: vsq in finē sęculi oportet crescere: sicut non falsus angelus in huius errore: sed dñs in euāgelio loquitur. Ideoq in Christianos innocētes q per totū orbē malis Christianis tāq palęę suę vel zizaniis permixti sunt: multa falsa crimina & vana iactātibus his miseris Donatistis merito deus reddidit vt Maximianistas apd Carthaginē schismaticos suos, Primiani dānatores, extra Primianū baptizatores: post Primianū rebaptizatores vniuersali cōcilio suo dānauerint: vt ex eorū numero post nō paruū tēpus quosdā in honorib⁹ epatus sui Felicianū Musticanū & Pretextatū Assuritanū cogēte Optato Gildomano susciperēt cū omnib⁹ quos dānati extra baptizauerūt. Q̄

C si ab eis quos ore proprio tāq sceleratos & sacrilegos damnauerūt: & quos illis primis schismaticis quos viuos terra obruit cōpatarūt: nō maculant: cū eis rursus in honore suo receptis cōmunicant: euigilēt aliqñdo: cogitēt quāta cęcitate & quāta insania dicant orbē terrarū ignotis Afrorū criminibus esse maculatū: & hęreditatē Christi q pmissa exhibita est in oībus gētibus: peccatis Afrorū p cōtagionē cōmunicatiōis fuisse deletā: qñ se nolūt deletos & maculatos videri dū eis cōicant quorū crimina cognita iudicarūt. Quapropter cū Paulus apl's iterū dicat Quia ipe Sathanas trāsfigurat se in angelū lucis: vñ nō eēt mirū: si ministri eius trāsfigurāt se sicut ministros iustitię: si vere iste aliquē angelū vidit erroris nuntiū: & de vnitate catholica Christianos separare cupiētē: ipe passus est angelū Sathanę trāsfigurātē se velut angelū lucis. Si aūt mentit & nihil tale vidit: ipe est minister Sathanę: transfigurans se velut ministrū iustitię. Et tñ ista oia cōsyderās si nimiū puersus & pertinax esse noluerit: potuerit ab omni vel aliena vel propria seductiōe liberari. Nos eñ per occasionē tuā sine aliquo odio cōuenim⁹: hoc circa eū seruātes qd apl's dicit: Seruū aūt dñi litigare nō oportet: sed mitē esse ad oēs: docibilem patientē: in modestia corripientē diuersa sentiētes: ne forte det illis deus poenitentiā ad cognoscendā veritatē: & resipiscāt de diaboli laqueis captiuati ab ipso in ipsius volūtate. Si ergo aliquid aspere diximus: nō ad amaritudinem dissensionis: sed ad correctionem dilectionis valere cognoscat. Incolumis viuas in Christo dilectissime & honorabilis frater. 2.Corint.11.

Sancti Augustini episcopi catholici ad Donatistas: causas pter quas catholici ab eis odio habētur, refellentis ac confutantis: eosq ad amorem charitatis & vnitatis inuitantis: Demonstrantis prętetea: q vbi in scripturis Christus agnoscitur: ibi etiam ecclesia agnoscatur.

Epistola.CLXVI.

D Augustinus epus catholicus: Donatistis. Charitas Christi: cui oēm hoīem quātū ad nostrā ptinet volūtatē / lucrari volumus: tacere nos nō pmittit. Si pptetea nos odistis: qa pacē vobis catholicā pdicamus: nos dño seruim⁹ dicēti: Btī pacifici qm ipsi filii dei vocabunt. Et in psalmo scriptū est: Cū his q oderūt pacē erā pacificus: cū loquebar eis debellabāt me gratis. Propterea mādauerunt nobis quidā presbyteri partis vestrę dicentes: Recedite a plebibus nostris: si nō vultis vt interficiamus vos. Quanto iustius eis nos dicimus: immo vos nō recedite: sed accedite pacati ad plebes nō nostras: sed illius cuius oēs sumus Aut si non vultis & impacati estis: vos potius recedite a plebibus pro quibus Christus suum 2.Retr.2.40. Matthęi.5. Psal.119.

ſanguinem fudit.Quas ideo vultis veſtras facere ne Chriſti ſint:q̄uis eas ſub eius nomine poſ
ſidere conemini:tanq̄ ſi ſeruus furetur oues de grege domini ſui:& quæcunq; ex illis natæ fue
rint characterem domini ſui eis infigat:ne furtum eius poſſit agnoſci.Sic enim fecerunt maio
res veſtri:ſeparauerunt ab eccleſia Chriſti populos habentes baptiſmum Chriſti:& quicunq;
illis accreuerunt:baptiſmo Chriſti eos rebaptizauerun .Sed dominus & fures punit ſi non ſe
correxerint:& oues ab errore reuocat ad gregem:nec in eis ſuum exterminat characterem. Di
citis nos traditores:Quod nec maiores veſtri in maiores noſtros potuerunt:nec vos in nos pro
bare vllo modo poteritis.Quid vobis vultis faciamus:qui quādo vobis dicimus vt cauſam no
ſtram & veſtram patienter audiatis:nō noſtis niſi ſuperbire & inſanire!Nā vtiq; oſtenderem⁹
vobis:quia potius illi traditores fuerunt qui Cæcilianum & ſocios eius quaſi traditionis cri-
mine damnauerūt.& dicitis:Recedite a plebibus veſtris quas docetis vt vobis credāt & Chri
ſto non credant.Vos enim eis dicitis propter traditores:quos non oſtenditis:remanſiſſe eccle
ſiam Chriſti in ſola Africa partis Donati:quod non de lege:non de propheta:nō de pſalmo:nō
de apoſtolo:non de euangelio:ſed de corde veſtro & de parentum veſtrorum calumniis recita
Lucæ.24. tis.Chriſtus autem dicit:Prædicare in nomine ſuo pœnitentiam & remiſſionem peccatorum
per omnes gētes:incipientibus ab Hieruſalem.Cui eccleſiæ ex ore Chriſti manifeſtatæ:vos nō
communicatis:& alios in veſtram perditionem trahentes:liberari non vultis. Si autem ideo E
vobis diſplicemus quia per imperatorum iuſſiones ad vnitatē cogimini:hoc vos feciſtis:quia
vbicunq; vellemus prædicare veritatem:vt eam quiſq; ſecurus audiret & volens eligeret:nō
q̄ permiſiſtis per violentias & terrores veſtros.Nolite ſtridere:& perturbare animas veſtras:pa
tienter ſi fieri poteſt cōſyderate quod dicimus:& recolite facta circūcellionū veſtrorū:& cleri-
corū qui duces eorum ſemper fuerūt:& videbitis quæ cauſa vobis hoc excitauerit.Vnde iniu
ſte querimini:quia vobis omnia iſta vt iuberentur coegiſtis.Nam vt longe præterita & mul-
ta nō repetamus:ſaltē recētia facta veſtra cogitate:Marcus preſbyter Caſpalianenſis a nemine
coactus:propria voluntate catholicus factus eſt:quare illū veſtri perſecuti ſunt & pene occidiſ
ſent:niſi dei manus per homines ſuperuenientes violentias eorū cōpreſſiſſet!Reſtitutus Victo
rianenſis ad catholicam nullo cogēte ſe trāſtulit:quare raptus eſt de domo ſua:cæſus:in aqua
volutatus:burda veſtitus:& neſcio quot dies in captiuitate retentus eſt:nec libertati propriæ
fortaſſe reſtitutus eſſet:niſi iā pene ꝓpter ipſam cauſam Proculianus ſibi exhibitionem videret
imminere!Marcianus Vrgenſis catholicā vnitatē propria volūtate delegit:quare ſubdiaconū
eius cū ipſe fugiſſet,prope vſq; ad mortē cæſum:clerici veſtri lapidibus obruerunt:quorū do-
mus pro ſuo ſcelere euerſæ ſunt!Quid amplius dicamus!modo Præconem miſiſtis qui clama-
ret Siniti:quiſquis Maximiano cōmunicauerit:incendet domus eius:qui anteq̄ ipſe ad catho-
licā conuerſus eſſet & nondum de tranſmarinis remeaſſet:ad quid aliud preſbyterū Siniti mi
ſeramus:niſi vt nulli moleſtus noſtros viſitaret & in domo iuris ſui poſitus pacem catholicam
volētibus prædicaret:quem vos inde cū graui iniuria proieciſtis!Quid aliud agebamus:quan
do vnus noſtrum Calamēſis epiſcopus Poſſidius ibat ad fundum Figulinenſem:niſi vt noſtri
q̄uis pauci q illic erant , viſitarent:& audito verbo dei ad vnitatē Chriſti qui vellent conuerte
rentur!Cui ambulanti viā ſuā:latronū more inſidiati ſunt:& quia in eorū inſidias cadere non
potuit:eum aperta violentia in fundo Liuetenſi pene viuū cum domo quo fugerat incenderāt
niſi tertio ſuppoſitas flammas coloni eiuſdem fundi propter periculum ſuæ ſalutis extingue-
rent:Et tamen cum Criſpinus propter hoc factum in proconſulari iudicio conuinceretur hæ
reticus:eiuſdem epiſcopi Poſſidii interceſſu decem libras auri non eſt exactus.Cuius beniuo-
lentiæ & manſuetudini ingratus:ad imperatores catholicos auſus eſt appellare:vnde hanc in
vos iram dei de qua murmuratis:multo importunius & vehementius prouocauit.Videtis
quia vos contra pacē Chriſti violenter inſurgitis:& patimini nō pro ipſo:ſed pro iniqtatibus
veſtris.Quæ eſt iſta dementia:vt cum male viuitis:latronum facta faciatis:& cum iure puni-
mini:gloriam martyrum requiratis! Si ergo vos priuata veſtra audacia tam violenter cogi-
tis homines:aut ire in errorē:aut permanere in errore:quanto magis nos debemus per ordina- F
tiſſimas poteſtates:quas deus ſecundū ſuā prophetiā ſubdidit Chriſto:reſiſtere furoribus ve-
ſtris:vt miſeræ animæ de veſtra dominatione liberatæ eruantur de vetuſtiſſima falſitate & aſ
ſueſcant in apertiſſima veritate!Nam quos a nobis nolentes dicitis cogi:multi etiam ſe cogi
volunt:quod nobis antea & poſtea confitentur:vt vel ſic euadant oppreſſiones veſtras:& ta-
men quid eſt melius:proferre veras imperatorum iuſſiones pro vnitate:an falſas indulgentias
propter peruerſitatem:quod vos feciſtis:& mendacio veſtro ſubito totam Africam impleſtis!

In quo facto nihil aliud ostēdistis nisi partem Donati semper de mendacio presumentē: omni vento iactari & circūferri: sicut scriptū est: Qui fidit in falsis hic pascit vētos. Sicut enim vera Prouer.10.
fuit ista indulgētia: sic vera sunt crimina Ceciliani: & traditio Felicis Aptungensis, per quē ordinatus est: & quicquid aliud cōtra catholicos dicere consuestis: vt a pace ecclesiæ Christi infœlices separetis & infeliciter separemini. De nulla quidem nos hois potestate presumimus: q̄uis vtiq; multo sit honestius p̄sumere de impatoribus q̄ p̄sumere de circūcellionibus: p̄sumere de legibus: q̄ p̄sumere de seditionibus. Sed meminimus scriptū esse: Maledictus oīs q spē suā ponit i hoiem. Hiere.17.
Vnde ergo p̄sumim⁹: si vultis nosse: illū cogitate: de quo ꝓpheta p̄nūtiauit dicēs: Adorabūt eū oēs reges terrę: oēs gētes seruiēt illi. Psal.71.
Et ideo hac ecclesiæ potestate vtimur: quam ei dn̄s & promisit & dedit. Imperatores eñ si in errore essent: qđ absit: pro errore suo cōtra veritatē leges darent per quas iusti & probarentur & coronarētur non faciēdo qđ illi iuberēt: quia deus ꝓhiberet. 11.q.3.imperatores.
Sicut iusserat Nabuchodonosor: vt aurea statua adoraref: qđ qui facere noluerūt: deo talia prohibēti placuerūt. Daniel.3.
Quādo autē imperatores veritatē tenēt: pro ipsa veritate cōtra errorē iubēt. Quod quisquis contēpserit: ipse sibi iudiciū acquirit. Nam inter hoīes poenas luit: & apud deum frontē nō habebit qui hoc facere noluit: qđ ei per cor regis ipsa veritas iussit Sicut ipse Nabuchodonosor postea miraculo salutis triū puerorū cōmotus atq; mutatus: pro veritate cōtra errorē edictū proposuit: vt quicūq; blasphemarēt deum Sidrac, Misac, & Abdenago: in interitum irent: & domus eorum in dispersionem: Ubi supra.
Et non vultis vt tale aliquid contra vos iubeant imperatores Christiani: cum sciant a vobis in eis quos rebaptizatis, Christum exufflari. Si iussiones regum non pertinent ad praedicandam religionem & sacrilegia prohibēda: quare ad edictum regis talia iubentis etiam ipsi vos signatis! An ignoratis verba regis esse: Regi Nabuchodonosor ostendi signa & ostenta: quę fecit mihi dominus deus excelsus: placuit mihi in conspectu meo annuntiare: q̄ magnum & potens sit regnum eius: regnum sempiternum & potestas eius in sęcula sęculorum! An cum hoc audieritis: non respondetis amen! Et hoc dicto clara voce ad edictum regis vos in sancta solennitate signatis! Sed modo quia nihil apud imperatores potestis: nobis inde vultis facere inuidiam. Si autē aliquid possetis: quanta

G faceretis: quando nihil potestis & nō cessatis! Scitote q̄ primi maiores vestri causam Ceciliani ad imperatorem Constantinū detulerunt. Exigite hoc a nobis: probemus vobis: et si non probauerimus: facite de nobis quicquid potueritis. Sed quia Constantinus non est ausus de causa episcopi iudicare: eam discutiendam atq; finiendam episcopis delegauit. Quod & factum est in vrbe Roma præsidente Melciade episcopo illius ecclesiæ cum multis collegis suis. Qui cū Cecilianū innocentem pronuntiassent: & Donatū qui schisma Carthagini fecerat: sententia percussissent: iterū vestri ad imperatorē venerūt: de iudicio episcoporum in quo victi fuerāt, murmurarunt. Quomodo enim potest malus litigator laudare iudices: quibus iudicantibus victus est! Iterū tamē clemētissimus imperator alios iudices episcopos dedit apud Arelatū Gallię ciuitatē: & ab ipsis vestri ad ipsum imperatorem appellarunt: donec etiam ipse causam cognosceret: & Cecilianū innocentē: illos calumniosos pronuntiaret. Nec sic toties victi quieuerunt: sed de Felice Aptungitano per quem Cecilianus fuerat ordinatus, quotidianis interpellationibus ipsi imperatori tædiū fecerunt: dicentes eū esse traditorē: & ideo Cæcilianum episcopum esse nō posse q̄ a traditore fuerit ordinatus: donec & ipse Felix iussu imperatoris causa cognita ab Heliano proconsule innocens probaretur. Tunc Constantinus prior contra partem Donati seuerissimam legem dedit. Hunc imitati filii eius talia præceperūt. Quibus succedens Iulianus desertor Christi & inimicus: supplicantibus vestris, Rogatiano & Pontio, libertatē perditionis parti Donati permisit. Deniq; tunc reddidit Basilicas hæreticis: quando templa dæmoniis: eo modo putans Christianū nomen posse perire de terris: si vnitati ecclesiæ de qua lapsus fuerat, inuideret: & sacrilegas dissensiones liberas esse permitteret. Hæc erat eius prędicanda iustitia: quā supplicantes Rogatianus & Pontius laudauerunt, dicētes homini apostatæ: q̄ apud eū sola iustitia haberet locum. Huic successit Iouinianus: qui quoniā cito mortuus est: nihil de rebus talibus iussit. Deinde Valentinianus: legite quę contra vos iusserit. Inde Gratianus & Theodosius: legite quādo vultis quæ de vobis cōstituerint. Quid ergo de filiis Theodosii miramini: quasi aliud in hac causa sequi debuerunt: q̄ Constantini iudicium per tot Christianos imperatores firmissime custoditū!

H Ad Constātinū autē (sicut diximus, sic vobis quando vultis si causam ignoratis ostendemus) maiores vestri causam Ceciliani vltro detulerunt Defunctus est Constantinus: sed iudicium Constantini cōtra vos viuit: quoniā vestri causam

F

miserunt:apud quē iudices episcopos reprehenderūt:ad quē a iudicibus episcopis appellaue-
rūt:quoniā tędiosissime de Felice Aptungitano interpellauerūt:a quo toties cōuicti & cōfusi
redierunt:& a pernicie furoris & animositatis suæ nō recesserūt:eāq; vobis posteris suis hære-
ditariam reliquerūt:vt tam impudenter de iussionibus Christianorū imperatorū faciatis inui
diam:cū si vobis liceret:non quidē iam Constātinū Christianū:quia veritati fauit:contra nos
interpellaretis:sed apostatā Iulianū ab inferis excitaretis:quasi vero si aliquid tale cōtingeret:
esset magnū malū nisi vobis.Quæ est enim peior mors animę q̄ libertas erroris? Sed iam tolla-
mus ista omnia de medio:amemus pacē:quā omnis doctus & indoctus intelligit p̄ponēdā esse
discordię:diligamus & teneamus vnitatē: hoc iubent imperatores:qđ iubet & Christus:quia
cū bonū iubent:per illos nō iubet nisi Christus.Et nos etiā per Apostolū obsecrat: vt idipsum
1.Corin.1. dicamus omnes:& nō sint in nobis schismata:neq; dicamus:Ego quidē sum Pauli:ego autem
Apollo:ego vero Cephę:ego autē Christi:sed simul omnes nō simus nisi Christi:quia nec diui
sus est Christus: nec Paulus crucifixus p̄ nobis:quāto minus Donatus? nec in nomine Pauli
baptizati sumus:quāto minus in Donati? Hoc dicūt & imperatores:quia Christiani catholici
sunt:nō idolorū serui sicut vester Iulianus.Non hęretici sicut quidā fuerūt: & ecclesiā catho-
licā persecuti sunt:quādo veri Christiani nō pro hęretico errore poenas iustissimas sicut vos:
sed pro catholica veritate passiones gloriosissimas pertulerūt. Attendite q̄ manifestissima ve- I
ritate per cor regis qđ in manu dei est:ipse deus dixerit in ista ipsa lege quā cōtra vos prolatā
dicitis.Est autē, si intelligatis, prolata pro vobis.Attēdite quid habeant verba principis.Nam
si in eis qui primo initiati sunt,idcirco religio baptismatis iudicatur infirma:q; hi a quibus ac
cipitur peccatores putentur:toties renouari necesse erit traditū sacramētū:quoties indignus
fuerit inuentus collati baptismatis administrator:& fides nostra nō ex nostræ voluntatis arbi
trio:neq; ex diuini muneris gratia: sed ex meritis sacerdotum & clericorū qualitate pēdebit.
Faciant mille concilia episcopi vestri:huic vni sententiæ respondeant:& ad qđ volueritis con
sentimus vobis. Videte enim q̄ peruerse & impie dicatur:qđ dicere soletis:quia si bonus sit ho
mo:ipse sanctificat eū quē baptizat:si autē malus sit,& nesciat ille qui baptizatur:tūc deus san
ctificat.Hoc si verum est:optare ergo debēt homines vt a malis ignoratis baptizentur potius
q̄ a notis bonis:vt magis a deo q̄ ab homine possint sanctificari.Sed absit a nobis ista demētia.
Quare ergo nō verū dicimus & recte sapimus:quia semper dei est illa gratia & dei sacramen-
tum:hominis autem solum ministeriū:qui si bonus est:adhęret deo & operatur cum deo:si au
tem malus est:operatur per illum deus visibilem sacramenti formam:ipse autem donat inuisi
bilem gratiam? Hoc sapiamus omnes:& non sint in nobis schismata.Concordate nobiscum fra K
tres:diligimus vos:hoc vobis volumus qđ & nobis.Si propterea nos grauius odistis:quia er-
rare vos & perire non permittimus:hoc deo dicite quem timemus: minātem malis pastoribus
13.q.6.qđ errauerat. & dicentem:Quod errauerat non reuocastis:& qđ perierat non inquisistis.Hoc vobis per nos
deus ipse facit:siue obsecrando:siue minādo:siue corripiendo:siue damnis: siue laboribus:siue
Ezechie.34. per suas occultas admonitiones vel visitationes:siue per potestatum temporaliū leges. Intelli-
gite quid vobiscū agat: perire vos nō vult deus in sacrilega discordia alienatos a matre vestra
catholica.Nihil in nos aliquando probare potuistis:vestri episcopi conuenti a nobis:nunq̄ no-
biscum pacifice conferre voluerunt:quasi fugientes cum peccatoribus loqui.Quis ferat istam
superbiam? quasi Paulus apostolus non contulerit cum peccatoribus & cum valde sacrilegis.
Legite actus apostolorum:& videte:quasi ipse dominus non cum Iudæis a quibus crucifixus
est,sermones de lege habuerit: eisq; congruenter responderit? Postremo diabolus est primus
omniū peccatorum:qui conuerti ad iustitiam nunq̄ poterit:& tamē nec ipse dominus de lege
dedignatus est ei respōdere:vt intelligatis istos ideo nobiscum nolle conferre:quia causam suā
perditam norunt.Nos ignoramus quid aduersus ipsos homines iactant qui calumniosis dis- L
sensionibus gaudent.In scripturis didicimus Christum: in scripturis didicimus ecclesiā: has
scripturas cōmuniter habemus:quare nō in eis & Christum & ecclesiā cōmuniter retinemus?
Gal.3. Nos vbi agnouimus eū de quo dicit ap̄ls:Abrahæ dictæ sunt p̄missiones & semini eius.Nō di
cit & seminibus:tāq̄ in multis:sed tāq̄ in vno:& semini tuo:qđ est Christus:Ibi agnouimus ec
Geñ.12. clesiā:de qua dicit deus ad Abraham.In semine tuo benedicētur omnes gētes. Vbi agnouim⁹
Psal.2. Christū in psalmo de eo prophetante:Dñs dixit ad me filius meus es tu:ego hodie genui te:Ibi
agnouimus ecclesiā in eo qđ sequit̄:Postula a me & dabo tibi gētes hęreditatē tuā & possessionē
Psal.49. tuā terminos terræ.Vbi agnoscimus Christum in eo qđ scriptū est: Deus deorum dominus

locutus est:Ibi agnouimus & ecclesiã in eo qđ sequit̃:Et vocauit terrã a solis ortu vsq; ad occa
sum. Vbi agnouimus Christũ in eo qđ scriptũ:Et ipse tanq̃ sponsus pcedens de thalamo suo: Psal.18.
exultauit vt gigas ad currẽdã viã:ibi agnouimus ecclesiã in eo qđ paulo superius dicit̃:In oẽm
terrã exiuit sonus eorũ:& ĩ fines orbis terrę verba eorũ:In sole posuit tabernaculum suũ. Ipsa
est ecclesia in sole posita:hoc est in manifestatione omnibus nota vsq; ad terminos terrae. Vbi
agnouimus Christũ in eo qđ scriptũ est:Foderũt manus meas & pedes meos: dinumerauerũt Psal.21.
oĩa ossa mea:Ipsi vero consyderauerũt & aspexerunt me:& diuiserunt sibi vestimenta mea:&
super vestimentum meũ miserunt sortem: Ibi agnouimus & ecclesiã in eo quod paulo post in
psalmo ipso dicit̃:Cõmemorabunt̃ & cõuertent̃ ad dñm vniuersę fines terrae:Et adorabunt in
conspectu eius vniuersę patrię gentiũ:Quoniã domini est regnũ & ipse dominabitur gentiũ.
Vbi agnouimus Christum in eo qđ scriptũ est:Exaltare super cęlos deus: ibi agnouimus & ec Psal.106.
clesiam in eo qđ sequitur:Et super omnẽ terrã gloria tua. Vbi agnouimus Christũ in eo quod
scriptum est:Deus iudicium tuũ regi da:& iustitiam tuam filio regis:Ibi agnouimus & eccle- Psal.71.
siam in eo qđ psalmo ipso dicitur:Et dñabitur a mari vsq; ad mare:& a flumine vsq; ad termi-
nos orbis terrarũ.Corã illo procidẽt Aethiopes & inimici eius terrã lingent:Reges Tharsis &
insulę munera offerent:reges Arabũ & Saba dona adducent: Et adorabũt eũ oẽs reges terrae:
oẽs gentes seruient illi. Vbi agnouimus Christũ in eo qđ scriptũ est:Lapidẽ de monte sine ma- Danielis.2.
nibus precisum fregisse oĩa regna terrarũ:vtiq; illa q̃ de culturis daemonũ psumebãt:Ibi agno-
uimus & ecclesiã in eo qđ dictũ est:Lapidẽ ipm creuisse:& factũ mõtẽ magnũ & repleuisse oẽm
terrã. Vbi agnouimus Christum in eo qđ scriptũ est:Preualebit dñs aduersus eos:& extermi-
nabit oẽs deos gẽtiũ terrę:Ibi agnouimus & ecclesiã in eo qđ illic sequit̃:Et adorabũt in conspe
ctu eius vnusquisq; de loco suo oẽs insulę gentiũ. Vbi agnouimus Christũ in eo qđ scriptũ est:
Deus ab Africo veniet & sanctus de monte vmbroso:operiet cęlos virtus eius:ibi agnouimus Abacuc.3.
ecclesiã in eo qđ sequit̃:Et laudis eius plena est terra. Ab Africo eñ posita est Hierusalẽ: sicut
legit̃ in libro Iesu Naue:vnde nomẽ Christi diffusum est:& ibi est mons vmbrosus:mõs oliueti Iosue.18.
vnde ascẽdit in cęlũ:si cooperiret cęlos virtus eius:& impleretur ecclesia per oẽm terrã laudis
eius. Vbi agnouimus Christum in eo qđ scriptum est:Sicut ouis ad immolandũ ductus est:& Esa.53.
sicut agnus corã tondẽte se fuit sine voce:sic nõ aperuit os suũ:& cętera q̃ illic de eius passione
dicunt̃:Ibi agnouimus & ecclesiã in eo qđ illic dicit̃:Laetare sterilis quae non paris:erũpe & ex- Esa.54.
clama quę nõ parturis:quoniã multi filii desertę magis q̃ eius quae habet virũ. Dixit eñ dñs:
Dilata locum tabernaculi tui & aulas tuas confige:non est quod parcas:Porrige longius fu-
niculos: & palos validos confirma etiam atq; etiam in dexteram atq; sinistram extẽde. Semen
enim tuum haereditabit gentes:& ciuitates quae desertae erant inhabitabis:Non est quod me-
tuas:praeualebis enim:nec erubescas q; detestabilis fueris. Confusionem enim in perpetuum
obliuisceris:ignominiae non eris memor:quoniam ego sum dominus qui feci te:dominus no-
men ei:Et qui eruit te:ipse deus Israel vniuersae terrae vocabitur. Non nouimus quid de tradi
toribus dicatis:quos nunq̃ conuincere:nunq̃ ostendere potuistis. Non dico quia vestri potius
in tali crimine detecti & confessi manifestãtur. Quid ad nos pertinet de sarcinis alienis:nisi vt
quos possumus corrigamus vel correptione vel quacũq; disciplina in spiritu mãsuetudinis &
diligentia charitatis! Quos autẽ corrigere nõ valemus:etiã si necessitas cogit pro salute caete-
rorũ vt dei sacramenta nobiscũ cõmunicent:peccatis tamẽ eorũ non cõmunicemus:qđ non fit
nisi cõsentiendo & fauendo. Sic eos in isto mũdo in quo ecclesia catholica per oẽs gẽtes diffun-
ditur:quẽ agrũ suũ dñs dicit:tanq̃ zizania inter triticũ:vel in hac vnitatis area tanq̃ paleam
permixtã frumẽto:vel intra retia verbi & sacramenti tanq̃ malos pisces cũ bonis inclusos vsq;
ad tẽpus messis aut vẽtilationis aut littoris toleramus:ne ppter illos eradicemus & triticum:
aut grana nuda ante tẽpus de area separata nõ in horreũ mittenda purgemus: sed volatilibus
colligẽda proiiciamus:aut disruptis per schismata retibus:dum quasi malos pisces cauemus:
in mare perniciosae libertatis exeamus. Propter hoc eñ his atq; aliis similitudinibus dñs seruorũ
suorũ tolerãtiã cõfirmauit:ne dũ se boni putãt malorũ pmixtione culpari:p humanas & teme
rarias dissensiones aut paruulos perdãt aut paruuli pereant. Qđ vsq; adeo cęlestis magister ca-
uendũ praemonuit:vt etiã de praepositis malis plebem securam faceret:ne propter illos doctri-
nae salutaris cathedra desereret:in qua coguntur etiã mali bona dicere. Neq; eñ sua sunt quae
dicunt sed dei: qui in cathedra vnitatis doctrinam posuit veritatis. Proinde ille verax & ip-
se veritas de praepositis sua mala facientibus:& dei dona dicentibus:ait:Quae dicunt facite: Mat.23.

quę aũt faciũt facere nolite:Dicũt eñi & nõ faciũt.Nõ vtiq; diceret:Quæ faciũt:facere nolite:
nisi manifestasset mala q̃ faciũt.Nõ ergo ꝓpter malos ĩ mala dissensione ꝑgamus:q̃uis vestros
maiores nõ execratores maloꝝ:sed accusatores innocẽtiũ fuisse:si velitis,possimus ostendere.
Sed quicũq; illi & qualescũq; fuerint:portant sarcinas suas.Ecce scripturę cões:ecce vbi noui-
mus Christũ:ecce vbi nouimꝰ ecclesiã.Si Christũ ipm tenetis:ipsam ecclesiã quare nõ tenetis?
Si in ipm Christũ quẽ legitis & nõ videtis:tñ ꝓpter veritatẽ scripturarũ creditis:quare eccle-
siã negatis:quã & legitis & videtis?Hęc vobis dicẽdo & ad hoc bonũ pacis & vnitatis & chari-
tatis cõpellendo:inimici vobis facti sumus:& mãdatis quia occiditis nos q veritatẽ vobis dicĩ
mus:& in errore vos perire quantũ possumus:non permittemus.Vindicet nos deus de vobis:
vt ipsum errorem vestrũ in vobis occidat:& nobiscum de veritate gaudeatis.

Sancti Augustini ad Festũ:vt Christianę veritatis assertores illã cõstãter manifestẽt suadẽ-
tis:& Donatistas de persecutiõe quã ꝑ iniqtate sua patiunt:nõ solũ gloriãtes:verũ etiã honorẽ
martyrũ q̃rẽtes:cũ eorũ erroribus ac pertinacia condemnãtis.Significãtis quoq; homines q in
regione Hipponensi sunt:adhuc esse Donatistas:nec apud eos literas suas quicq̃ valuisse.

Epistola.CLXVII.

Omino dilectissimo & honorabili ac suscipiendo filio Festo: Augustinus in N
dño salutẽ.Si ꝑ errore hoies & damnabili dissensione & cõuicta modis oibꝰ
falsitate tãta psumũt:vt eorũ salutẽ requirẽti catholicę ecclesiæ tã audacter
insidiati minariq; nõ cessent:quãto magis æquũ est:& oportet eos qui pacis
& vnitatis Christianę asserũt veritatẽ:oibus etiã dissimulãtibus & cohibẽ-
tibus manifestã,satagere instãter atq; impigre:non solũ ꝓ eorũ munimine
qui iam catholici sunt:verũ etiã ꝑ eorũ correctione q nõdũ sunt?Nã si pertinacia insuperabiles
vires habere conat:quãtas decet habere cõstãtiã q̃ in eo bono qd perseuerãter atq; infatigabili
ter agit:& deo placere se nouit:& ꝓculdubio nõ põt hoibus prudẽtibus displicere?Quid aũt
infelicius atq; ꝑuersius:sicut Donatistę faciũt:q se ꝑsecutionẽ ꝑpeti gloriant:q̃ de coercitiõe iniq
tatis suę:nõ solũ nescire cõfundi:sed etiã velle laudari:ignorãtes cęcitate mirabili:vel aĩositate
damnabili se scire dissimulãtes q; martyres veros nõ faciat poena sed causa?Et hoc qdẽ aduer-
sus eos dicerẽ:quos sola caligo heretici erroris ĩuolueret:ꝓ quo sacrilegio poenas dignissimas
luerẽt:nec tñ vlla quẽq̃ violẽtia ĩsana lędere auderẽt.Aduersus aũt istos qd dicã:quoꝝ tã perni
ciosa ꝑuersitas:vel damnorũ terrore coercet:vel docet exilio:q̃ vbiq; diffusa sit ecclesia sicut fu
tura ꝓdicta est:quã maluit oppugnare q̃ agnoscere?Et si ea q̃ per misericordissimã disciplinã
patiunt:cõpent eis factis q̃ furiosa temeritate cõmittũt:qs nõ videat q magis ꝑsecutores vocã-
di sunt?Q̃q̃ filii mali eo tñ quo perdite viuũt:etiã si nullas violenter inferãt manus:parentũ
pietatẽ grauiꝰ ꝑsequũt:q̃ cũ illos pater aut mater:quãto ãpliꝰ diligũt tãto ãplius ad bonã vitã
sine vlla dissimulatiõe cõpellũt.Extãt publicoꝝ monimẽtoꝝ firmissima documẽta:q potes le- O
gere si volueris:imo peto & hortor vt legas:qbꝰ ꝓbat q; maiores eoꝝ q primi se ab ecclesię pace
diuiserũt:vltro ꝑ Anulinũ tũc ꝓcõsulẽ apud Cõstãtinũ imperatorẽ accusare ausi sunt Cęcilia-
nũ.In quo vtiq; iudicio si vicissent:qd erat Cęcilianus ab imꝑatore passurꝰ:nisi qd in istos post
ea q̃ victi sunt ꝓnũtiauit?Sed videlicet si eis accusantibꝰ atq; suꝑantibus Cęcilianꝰ eiusq; colle
gę pellerent sedibꝰ quas tenebãt:vel etiã in sua cõspiratiõe durãtes prauius punirent:neq; eñi
poterat victos & resistẽtes regia cẽsura cõtemnere:tũc isti ꝓuisionẽ suã & ꝓ ecclesia sollicitam
curã ꝓdicãdã laudibus ventilarent.Nũc aũt qa ipsi suꝑati sunt:qa ea q̃ intẽdebãt ꝓbare mini-
me potuerũt:si qd ꝓ sua iniqtate patiunt,ꝑsecutionẽ vocãt:nec tñ furorẽ ꝑditũ minime repri
mũt:verũ etiã honorẽ martyrũ q̃rũt:quasi vero Christiani catholici ĩꝑatores aduersus eorũ
pertinacissimã iniqtatẽ aliud sequant q̃ Cõstãtini iudiciũ:apud quẽ vltro Cęciliani accusato-
res fuerũt.Cuius authoritatẽ oibus trãsmarinis epis ꝓtulerũt:vt nõ ad illos:sed ad illũ ecclesię
cãm deferrent:vt ab eo datũ in vrbe Roma epale iudiciũ:in quo primũ victi sunt:rursus apud
illũ accusarẽt:vt ab altero apud Arelatũ dato epali iudicio ad illũ appellarent:apud quẽ tñ no
uissime superati in sua ꝑuersitate permãserũt.Puto q; ipse diabolus si authoritate iudicis quẽ P
vltro elegerat totiẽs vinceretur:non esset tam impudens vt in ea causa persisteret.Sed hæc hu
mana iudicia deputẽtur:& circũueniri ac falli vel etiã corrũpi potuisse dicãtur:Cur ergo ad-
huc accusat Christianus orbis terrarũ:& nescio qbꝰ traditoꝝ criminibꝰ infamatur:q vtiq; nec
potuit nec debuit nisi electis iudicibus potius q̃ victis litigatoribus credere?Habẽt apud deũ
illi iudices causam suam siue bonã siue malam.Quid fecit ecclesia toto orbe diffusa:quæ non

ob aliud ab istis rebaptizanda censet:nisi qa in ea causa in qua qd veri esset iudicare nō potuit:
eis potius q iudicare potuerūt q̄ eis q nec supati cesserūt,credendū putauit?O magnū crimen
oim gētiū quas in semine Abrahæ benedicēdas pmisit deus:& sicut pmisit exhibuit:q̄ cū vna
voce dixerint:quare nos vultis rebaptizare?respōdet eis:qa nescitis q fuerint in Africa sancto-
rū codicū traditores:& i eo qd nesciebatis,iudicibus magis q̄ accusatoribus credere voluistis.
Si crimen alienū non grauat quēq̄:quid pertinet ad orbē terrarū qd in Africa quisq; cōmisit?
Si crimen incognitū non grauat quēq̄:vnde potuit orbis terrarū cognoscere:vel crimē iudicū
vel reorū:iudicate qui cor habetis.Hæc est hæretica iustitia:vt quia orbis terrarū non damnat
crimen incognitū:pars Donati damnat orbē terrarū inauditū. Sed sane sufficit orbi terrarū
tenere pmissiones dei:& in se videre cōpleri:qd prophetę tāto ante pręcinuerūt:i eisdē scriptu
ris agnoscere ecclesiā:vbi & rex eius Christus agnoscit. Vbi eñ de Christo talia prędicta sunt:
qualia cōpleta in euāgelio legimus:illic pdicta sunt de ecclesia qualia cōpleri toto orbe iā cer-
Q nimus.Nisi forte quēq̄ prudentiū permouebit:qd de baptismo solent dicere:Tūc esse verū ba-
ptismū Christi:cū ab hoie iusto datur:cū & hic teneat orbis terrarū euidētissimā & euāgelicā
veritatē:vbi Ioānes ait:Qui me misit baptizare in aqua:ipse mihi dixit:Sup quē videris spiritū Ioan.1.
descendentē quasi columbā & manentē sup eū:ipse est qui baptizat in spiritu sancto.Vnde se-
cura ecclesia spem nō ponit in homine:ne incidat in illā sententiā in qua scriptum est:Maledi- Hiere.17.
ctus omnis qui spem suā ponit in homine:sed spem suam ponit in Christo : qui sic accepit for-
mam serui:vt non amitteret formā dei.De quo dictū est:Ipse est q baptizat.Proinde homo qli
bet minister baptismi eius:qualēcūq; sarcinā portet:nō iste sed sup quē columba descēdit:ipse
est qui baptizat.Illos autē vana sentiētes:tanta absurditas sequitur:vt quo ab ea fugiant nō in
ueniāt.Cū eñ fateantur ratum & verū esse baptismū:quādo baptizat apud eos aliquis crimi-
nosus cuius crimina latent:dicimus eis.Quis tunc baptizat? Nec habent quid respōdeāt:nisi
deus.Neq; eñ possunt dicere q homo adulter quēq̄ sanctificet.Quibus respondemus:Si ergo
cū baptizat homo iustus manifestus:ipse sanctificat:cū aūt baptizat homo iniquus occultus:
tūc nō ipse sed deus sanctificat:optare debēt q baptizant,ab occultis malis hoibus potius bapti
zari q̄ a manifestis bonis.Multū eñ eos melius deus q̄ qlibet homo iustus sanctificat.Qd ab-
surdū est:vt qsq; baptizandus optet ab occulto adultero potius baptizari:q̄ a manifesto casto.
Restat vtiq; vt qlibet ministrorū hoim accesserit:ideo ratus sit baptismus:qa sup quē descēde-
rit colūba ipse baptizat.Et tñ cū tā perspicua veritas aures & corda hoim feriat:tāta quosdam
malę cōsuetudinis vorago submersit:vt oibus authoritatibus rationibusq; resistere q̄ cōsenti-
re malint.Resistūt aūt duobus modis:aut sęuiēdo aut pigrescēdo.Quid igit hic faciat ecclesię
R medicina:salutē oim materna charitate cōqrēs:tāq̄ inter phreneticos & lethargicos æstuans?
Nunqd cōtemnere,nūqd desistere vel debet vel pōt? Vtrisq; sit necesse est molesta:qa neutris
est inimica.Nā & phrenetici nolūt ligari:& lethargici nolūt excitari:Sed perseuerat diligentia
charitatis phreneticū castigare:lethargicum stimulare:ambos amare.Ambo offendūtur:sed
ambo diligunt:ambo molestati,q̄diu ægri sunt indignant:sed ambo sanati gratulant.Deniq;
nō sicut putāt & sicut iactāt tales eos suscepim⁹ quales fuerūt:sed oīno mutatos:qa esse catho
lici nō incipiūt nisi hęretici esse destiterint.Neq; eñ sacramēta eorū nobis inimica sunt:q̄ in il-
lis nobis sunt cōia:qa nō humana sunt sed diuina.Proprius eorū error auferēdus est quē male
imbiberūt:nō sacramēta q̄ similiter acceperūt:q̄ ad pœnā suā portāt & habēt:quāto idignius
habēt:sed tñ habēt.Errore itaq; derelicto:separationis prauitate correcta:ab hęresi ad ecclesiæ
pacē trāseūt:quā nō habebāt:sine qua illis perniciosum fuerat qd habebāt.Sed cū trāseūt ficti
sunt:nō est hoc iā nostrū sed dei iudiciū.Et tñ quidā cū ficti putarent:qm iussionis ad nos ter-
rore trāsierūt:tales posterius in nonnullis tentationibus inuēti sunt:vt quibusdam veteribus
catholicis pręferrentur.Num ergo nihil agitur cū instāter agitur? Neq; eñ solis humanis ter
roribus murus duræ cōsuetudinis expugnat:sed etiā diuinis authoritatibus atq; rationibus
fides & intelligētia mentis instruitur.Quę cū ita sint:nouerit benignitas tua hoies vestros qui
regione Hipponēsi sunt:adhuc esse Donatistas:nec apud eos quicq̄ valuisse tuas literas.Cur
autē nō valuerint:nō opus est scribere.Sed mitte aliquē tuorū:vel domesticorū:vel amicorū:
cuius hoc fidei possis iniungere:q nō ad ea loca:sed ad nos primitus veniat illis omnino nesciē-
tibus:& nobiscum primitus consilio pertactato:qd agendum domino adiuuante visum fuerit
agat.Neq; enim tantū pro eis agimus cū hoc agimus:sed etiā pro nostris iam factis catholicis:
quibus illorum vicinitas sic infesta est:vt contemni a nobis nullo modo possit.Et hoc quidem

breuiter scribere poterã:sed volui te habere aliqd Ĩfarũ nostratũ:quo rationẽ curę meę:nõ solũ
ipse cognosceres:sed etiã cuicũq; dissuadẽti ne tuorũ correctioni operã instãter ĩpẽdas:nobisq;
detrahẽti q͂ talia velimus:habeas q̃d respõdeas.Q̃d si superflue feci: q͂ iã ista vel didiceras:vel
ipse cogitaueras:aut onerosus fui q͂ curis publicis tã occupato prolixam epistolã ingessi:peto
des veniã:dũ tamẽ q̃d suggessi & rogaui nõ spernas.sic te tueatur misericordia dei.

Sancti Augustini ad Eusebiũ:detestãtis sacrilega eorũ facta:q in dissensione pacis Christia-
nę perseuerãt:facinusq; cuiusdã iuuenis matrẽ ꝑpriã cędẽtis:& in partẽ Donati se trãsferẽtis:
cũ magno animi dolore execrãtis:& tãdẽ petẽtis vt de causa presbyteri ipsius Proculiani dili-
gẽter perquirat:& faciat vt tota quęstio dissensionis cũ Proculiano placide pertractetur.

Epistola.CLXVIII.

DOmino eximio meritoq; suscipiẽdo atq; honorabili fratri Eusebio: Augusti S
nus.Scit deus cui manifesta sunt arcana cordis humani: quãtũ pacẽ diligo
Christianã:tantũ me moueri sacrilegis eorum factis:qui in eius dissensione
indigne atq; impie perseuerant: eũq; motũ animi mei esse pacificũ: neq; me
id agere vt ad cõmunionẽ catholicã quisq̃ cogatur inuitus:sed vt omnibus
errãtibus aperta veritas declaretur:& per nostrũ ministeriũ deo iuuãte ma-
nifestata se amplectẽdã atq; sectãdã satis ipsa persuadeat. Quid enĩ execrabilius q̃so te:vt alia
taceã:q̃ id q̃d nũc accidit? Corripitur ab episcopo suo iuuenis:crebris cędibus matris insanus
& impias manus nec illis diebus cũ etiã seueritas legũ sceleratissimis parcit:a visceribus vnde
natus est,reuocãs.Minatur eidẽ matri se in partẽ Donati translaturũ:& eã quã incredibili fu-
rore solet cędere,perempturũ.Minatur ei:transit ad partẽ Donati: rebaptizatur furens:& in
maternũ sanguinẽ fremẽs albis vestibus candidatur.Cõstituitur intra cancellos eminens atq;
cõspicuus:& omniũ gementiũ oculis matricidii mediator tãq̃ renouatus opponitur.Hęccine
tandẽ tibi placẽt vir grauissime? Nequaq̃ hoc de te crediderim. Noui cõsyderationẽ tuã. Cæ-
ditur mater carnalis in mẽbris quibus genuit & nutriuit ingratũ.Prohibet hęc ecclesia mater
spiritalis.Cęditur & ipsa in sacramentis:quibus genuit & nutriuit ingratũ. Nonne tibi vide-
tur dixisse parricidaliter frendens:quid faciã ecclesię quæ me prohibet cędere matrem meam?
Inueni quid faciam.Iniuriis quibus potest etiam ipsa feriatur:fiat in me aliquid vnde membra
eius doleant: Vadam mihi ad eos qui nouerũt exufflare gratiã:in qua ibi natus sum: destrue-
re formam quã in vtero eius accepi.Ambas matres meas sęuis cruciatibus torqueã.Quæ me
posterior peperit:efferat prior.Ad huius dolorem spiritaliter moriar:ad illius cędẽ carnaliter
viuam.Quid aliud expectamus vir honorabilis Eusebi:nisi vt in miseram mulierem senectute
decrepitam:viduitate destitutã:a cuius cędibus in catholica prohibebatur:iam Donatista se-
curus armetur? Quid enim aliud furibundo corde concepit cũ diceret matri: Transferã me in
partem Donati:& bibã sanguinem tuũ? Ecce iam conscientia cruẽtus:veste dealbatus perficit
partem pollicitationis suæ.Restat pars altera vt matris sanguinem bibat.Si ergo placent ista:
vrgeatur a clericis & sanctificatoribus suis:vt intra octauas totũ q̃d vouit exoluat.Potens est
quidẽ dextera domini quæ furorẽ illius a misera vidua & desolata compescat:& eũ quibus mo-
dis nouit,a tã scelerata dispositione deterreat. Verũtamen ego tãto animi dolore percussus:q̃d
facerem nisi saltem loquerer? An vero ista illi faciunt:& mihi dicitur tace? Auertat a me deus
Titũ.1. hanc amẽtiam.Et cũ ipse mihi imperet per apostolum suũ:& dicat ab episcopo refelli oportere
docentes quæ nõ oportet:ego illorũ indignationibus territus taceam? Q̃ꝫ enĩ publicis gestis
hęrere volui tam sacrilegum nefas:ad hoc vtiq; volui:ne me quisq̃ maxime in aliis ciuitatibus
vbi opportunũ fuerit ista deplorantem fingere aliquid arbitretur:quando etiam apud ipsam
Hipponem iam dicitur:non hoc Proculianũ mandasse:q̃d publicũ renũtiauit officium.Quid
autẽ modestius agere possumus:q̃ vt tam grauem causam:per te tamen agam virum & cla-
rissima dignitate præditũ:& cõsyderãtissima voluntate tranquillũ? Peto igitur sicut iã petiui T.
per fratres nostros bonos atq; honestos viros:quos ad tuã eximietatem misi:vt quærere digne-
ris:vtrũ Proculiani presbyter Victor nõ hoc ab episcopo suo mandatũ acceperit: quod officio
publico renũtiauit:An forte cũ & ipse Victor aliud dixerit:falsum illi apud acta ꝓsecuti sint:
cũ sint cõmunionis eiusdẽ. Aut si consentit vt ipsam totã quæstionem dissensionis nostræ pla
cite pertractemus:vt error qui iam manifestus est:manifestius innotescat: libenter amplector.
Audiui enĩ q͂ dixerit:vt sine tumultu populari assint nobiscum : dein ex vtraq; parte graues
& honesti viri:& secũdũ scripturas quid in vero sit perquiramus. Nam illud q̃d rursus eũ di-

xisse nõnulli ad me pertulerunt:Cur non ierim Constantinã:quãdo ibi plures ipsi erãt:vel me debere ire Milenũ: q̃ illic (sicut perhibent) conciliũ proxime habituri sunt.Ridiculũ est dicere q̃ ad me pertineat cura propria nisi Hipponensis ecclesiæ.Mihi tota huius quæstionis ratio maxime cum Proculiano est.Sed si forte imparẽ se putat:cuius voluerit collegæ sui imploret auxiliũ.In aliis eñ ciuitatibus tantũ agimus qđ ad ecclesiã pertinet:quantũ vel nos permittũt vel nobis imponũt earũdẽ ciuitatũ episcopi fratres & cõsacerdotes nostri:Q̃sq̃ & iste qui se tot annorũ episcopũ dicit:quid in me tyrone timeat:quo minus mecũ velit conferre sermonẽ:non satis intelligo.Sed doctrinã liberaliũ literarũ:quas forte ipse aut nõ didicit:aut minus didicit: quid hoc pertinet ad eã quæstionẽ quæ vel de sanctis scripturis vel documentis ecclesiasticis aut publicis discutienda est:in quibus ille per tot annos versatur:vnde in eis deberet esse peritior? Postremo est hic frater & collega meus Samsucius episcopus Turensis ecclesiæ:q nullas tales didicit quales iste dicitur formidare.Ipse adsit:agat cũ illo.Rogabo eũ: & vt cõfido in nomine Christi facile mihi concedet:vt suscipiat in hac re vicem meã: & eũ dominus pro veritate certantẽ:q̃uis sermone impolitũ:tamẽ vera fide eruditũ sicut cõfidimus adiuuabit. Nulla ergo causa est:cur ad alios nescio qđ deferat:ne inter nos qđ ad nos pertinet peragamus. Nec tamen,vt dixi,etiam illos defugio:si eorum ipse poscit auxilium.

Sancti Augustini iterum ad Eusebium:dicta illius in se negantis:Et quid rogauerit ab eo acetiã nunc roget cõmemorantis:Ad excusationem praeterea illius qui iuuenem matrem suã cędentem a cõmunione non prohibuit:respondentis.Et per additionem quorũdã execrabiliũ casuũ crimen eiusdem exaggerantis:atq̧ vt hæc Proculiano nota faciat deprecantis.

Epistola.CLXIX.

V Omino eximio meritoq̧ suscipiendo & dilectissimo fratri Eusebio:Augustinus.Non ego recusanti volũtati tuę iudicium (sicut dicis) inter episcopos subeundum molestus exhortator aut deprecator imposui.Quod quidem etiam si suadere voluissem:possem fortasse facile ostendere q̃ valeas iudicare inter nos in tam manifesta atq̧ aperta causa:Et quale sit illud quod facis:vt non auditis partibus iam ferre non dubites pro vna parte sententiam qui iudicium reformidas.Sed hoc,vt dixi,interim dimitto. Nihil autem rogaueram aliud honorabilem benignitatem tuam: quod quæso tandem in hac saltem epistola digneris aduertere:nisi vt quæreres a Proculiano:vtrum hoc ipse dixerit Victori presbytero suo: qui ab eo sibi dictum ad publicum officiũ renuntiauit:An forte qui missi sunt:non quod a Victore audierunt:sed falsum gestis prosecuti sunt.Deinde quid illi de tota ipsa quęstione inter nos discutienda videretur.Arbitror autem non iudicem fieri eum qui rogatur vt interroget aliquem: & quod ei responsum fuerit,rescribere dignetur.Hoc ergo etiam nunc rogo vt facere non graueris:quia literas meas sicut etiam expertus sum non vult accipere:Quod si voluisset:non vtiq̧ per tuam eximietatem id agerem.Cum autem id non vult:quid possum mitius agere q̃ vt per te talem virum & qui eum diligis interrogetur aliquid vnde me tacere mea sarcina prohibet? Q; autem mater a filio cæsa tuæ grauitati displicuit: Sed ille dixisti si sciret:a communione sua tam nefarium iuuenem prohibiturus esset: breuiter respondeo: Modo cognouit:modo prohibeat.Addo etiam aliud:Subdiaconus quondam Spaniensis ecclesiæ vocabulo Primus: cum ab accessu indisciplinato sanctimonialium prohiberetur:atq̧ ordinata & sana præcepta contemneret:a clericatu remotus est:& ipse irritatus aduersus disciplinam dei:transtulit se ad illos & rebaptizatus est.Duas etiam sanctimoniales cum colonis suis de fundo catholicorum Christianorum: siue idem transtulit:siue illum secutæ:etiam ipsæ tamen rebaptizatæ sunt:& nunc cum gregibus circũcellionum inter vagabundos greges fœminarum:quæ propterea maritos habere noluerunt: ne habeant disciplinam:in detestabilis violentiæ bacchationibus superbus exultat:gaudens latissimam sibi apertam esse licentiam malæ conuersationis:vnde in catholica prohibebatur.Et hoc fortasse Proculianus ignorat.Ergo per tuam grauitatem atq̧ modestiam eidem in notitiam perferatur.Iubeat eum qui non ob aliud illam communionem delegit:nisi quia in catholica clericatum amiserat propter inobediẽtiam & perditos mores: a sua cõmunione remoueri.Etenim ego si domino placet,istum modũ seruo:vt quisquis apud eos propter disciplinam degradatus ad catholicam transire voluerit:in humiliatione pœnitentiæ recipiat:quo & ipsi eum forsitan cogerent si apud eos manere voluisset.Ab eis vero consydera quęso te:q̃ execrabiliter fl-

24.q.i.Subdiaconus.

X

ãt:vt quos male viuentes ecclesiastica disciplina corripimus:persuadeatur eis vt ad lauacrum alterũ veniant:atq; vt id accipere mereantur Paganos se esse respondeant. Quæ vox ne procederet de ore Christiano:tantus sanguis martyrũ fusus est. Deinde quasi renouati & quasi sanctificati, disciplinæ quã ferre nõ potuerũt deteriores facti:sub specie nouæ gratię sacrilegio noui furoris insultent. Aut si male facio:per tuã beniuolẽtiã ista corrigẽda curare:de me nullus q̃ratur:si hęc illi perferri in noticiam per codices publicos fecero:qui mihi negari, vt arbitror, in Romana ciuitate nõ possunt. Nã cũ deus imperet vt loquamur & p̃dicemus verbũ:& docẽtes quæ non oporteat refellamus:& instemus opportune atq; importune:sicuti dominicis & apostolicis literis probo:nullus hominũ mihi silẽtiũ de his rebus persuadẽdũ arbitretur. Violẽter autẽ vel latrocinanter si quid audendũ putauerint:nõ deerit dominus ad tuendã ecclesiã suã: qui iugo suo in gremio eius toto orbe diffuso omnia terrena regna subiecit. Nam cũ ecclesiæ quidã colonus filiã suã quæ apud nos fuerat cathecumina:& ab illis seducta est:inuitis parentibus:vt ibi baptizata etiã sanctimonialis formã susciperet: ad cõmunionẽ catholicam paterna vellet seueritate reuocare:& ego fœminã corruptæ mentis nisi volentem:& libero arbitrio meliora diligentem suscipi noluissem:ille rusticus etiã plagis instare cœpit:vt sibi filia consentiret:qđ statim omni modo fieri prohibui: Tamen per Spanianũ transeuntibus nobis, presbyter ipsius stans in medio fundo catholicæ ac laudabilis fœminæ:voce impudẽtissima postclamauit:q traditores & persecutores essemus.qui cõuitiũ etiã in illã fœminã iaculatus est:quę cõmunionis est nostræ:in cuius medio fundo stabat. Quibus vocibus auditis:nõ solũ meip̃m a lite refrę̃naui:sed etiã multitudinẽ quę me comitabatur cõpescui. Et tamẽ si dicã:quęratur q sint vel fuerint traditores vel persecutores:respondetur mihi:disputare nolumus: & rebaptizare volumus. Nos oues vestras:insidiantibus morsibus luporũ more deprędemur:vos si boni pastores estis: tacete. Quid eñ aliud mãdauit Proculianus:si vere ipse mãdauit: Si Christianus es:serua hoc iudicio dei nisi nos faciamus:tu tace! Ausus est etiã idẽ presbyter homini rustico cõductori fundi ecclesię cõminari. Hæc quoq; omnia per te quęso nouerit Proculianus: coerceat insaniã clericorũ suorũ. Vide honorabilis Eusebi:non apud te tacui. dignaberis itaq; non quid tu de his omnibus sentias:ne tibi arbitreris a me iudicis onus imponi: sed quid illi respondeant mihi rescribere. Misericordia dei te incolumem tueatur domine eximie & merito suscipiende ac dilectissime frater.

Sancti Augustini ad Seuerinum rationem cur literas illius lætus susceperit exponentis: catholicamq; ecclesiam extollentis: & partem Donati condemnantis: Et obiectiones criminũ in collegas suos confutantis.

Epistola.CLXX.

Omino multũ desyderabili & valde charissimo fratri Seuerino: Augustinus. Literas fraternitatis tuę etsi valde sero:etsi p̃ter qđ sperauerã:tamẽ lętus accepi:maximeq; ampliori gaudio perfusus sum cũ cognouissem hominẽ vestrũ in ipsa sola causa venisse Hipponẽ:vt ad me literas tuę fraternitatis afferret. Cogitaui eñ nõ sine causa hoc exortũ esse in animo tuo:vt recoleres consanguinitatẽ nostrã:nisi quia fortasse perspicis (sicut noui nõ leue pondus prudentię tuæ) qui sit dolendũ:vt qui secũdũ carnẽ fratres sumus:in Christi corpore nõ vna societate viuamus. Pręsertim quia facile tibi est attendere & videre ciuitatẽ sup montẽ cõstitutã:de qua dñs ait i euãgelio:q abscõdi nõ possit. Ipsa est eñ ecclesia catholica:vnde catholica gręce appellat:q p totũ orbẽ terrarũ diffundit. Hãc ignorare nulli licet: Ideo scd̃m verbũ dñi nostri Iesu Christi:abscondi nõ potest. Pars aũt Donati in solis Afris calumniat orbi terrarũ:& nõ cõsyderat ea sterilitate:qua fructus pacis & charitatis noluit afferre:ab illa radice orientaliũ ecclesiarũ se esse p̃cisam:vnde euãgeliũ in Africã venit:vnde terra si eis afferat, adorant. Fidelis autẽ inde si veniat: exufflant & rebaptizant etiã. Hoc eñ p̃dixit filius dei qui veritas est:se esse vitem:suos autẽ filios esse sarmenta:& patrem suũ agricolam. Sarmentũ, inquit, qđ in me nõ dat fructũ:pater meus tollet illud. Sarmentũ autẽ qđ in me dat fructum:purgat illud vt maiorẽ fructũ afferat. Non ergo mirũ est:si de illa vite quæ creuit & omnes terras impleuit:p̃cisi sunt illi q fructũ charitatis afferre noluerũt. Qui si vera crimina obiecissent collegis suis:maiores eorũ q schisma fecerũt, ipsi obtinuissent causam suã apud ecclesiã trãsmarinã: vnde ad istas partes Christianæ fidei manauit auctoritas:vt illi essent foris qbus eadẽ crimina obiiciebãt. Nunc autem cum illi inueniuntur intus cõmunicare ecclesiis apostolicis:quarum

Ioan.15.

nomina in libris sanctis habent & recitant: isti autem foris positi & ab illa cōmunione separati sunt: quis non intelligat eos habuisse causam bonam qui eam apud medios iudices obtinere potuerunt! Aut si causam bonam habebant: & eam transmarinis ecclesiis probare non potuerūt: quid illos laesit orbis terrarum: vbi episcopi collegas suos qui apud eos obiectis criminibus cōuicti non erant: temere damnare non possent! Itaq; innocentes rebaptizantur & Christus in innocentibus exufflatur. Si autem iidem Donatistae Afrorū collegarum suorum vera crimina nouerant: & neglexerunt ea demonstrare & probare transmarinis ecclesiis: ipsi se ab vnitate Christi sceleratissimo schismate praeciderunt: non habēt quod excusent: & vos nostis: maxime quia tam multi scelerati apud eos emerserunt & tolerauerūt illos per tot annos ne partem Donati conscinderent: & non dubitauerunt illo tempore falsas suspitiones suas obiicientes: pacem Christi vnitatemq; disrumpere: & vos videtis. Sed nescio quae carnalis consuetudo frater Seuerine ibi vos tenet: & olim doleo: olim gemo: maxime prudentiam tuam cogitans: & olim te videre desydero vt de hac re tecū loquerer. Quid enī pdest vel salus vel consanguinitas tēporalis: si aeternam Christi haereditatē salutemq; perpetuā in nostra cognitione contemnim⁹! Hęc me interim scripsisse suffecerit: q̄ duris cordibus valde pauca sunt & ppe nulla: animo autē tuo quē bene noui, valde multa sunt & valde magna. Nō enī mea sunt q nihil sum: nisi q̄ expecto misericordiam dei: sed ipsius dei oīpotētis: quē qsqs in hoc saeculo contempserit patrē: inueniet in futuro iudicem.

Sancti Augustini ad Donatistas: inuectiua eos argutione q̄ se ab vnitate totius orbis nefario schismatis sacrilegio diuiserint rephēdētis: manifestisq; sanctarum scripturarum testimoniis conuincentis.

Epistola.CLXXI.

&

Obis Donatistae: catholica ecclesia dicit: Filii hoim vsquequo graues corde! vt quid diligitis vanitatem: & quęritis mēdacium! Vt quid vos a totius orbis vnitate nefario schismatis sacrilegio diuisistis! Attenditis falsa quae vobis dicuntur ab hominibus: aut mentientibus: aut errantibus de traditiōe codicum diuinorum: vt in haeretica separatione moriamini: & non attenditis qđ vobis ipsi codices dicunt: vt in catholica pace viuatis. Quare aperitis aures ad sermonem hominum dicentium qđ nunq̄ probare potuerunt: & surdi estis aduersus sermonē dei dicentis: Dominus dixit ad me: filius meus es tu: ego hodie genui te: Postula a me & dabo tibi gentes haereditatem tuam & possessionē tuam terminos terrae. Abrahae dictę sunt promissiones & semini eius: Nō dicit & seminib⁹, tanq̄ in multis, sed tanq̄ in vno: & semini tuo: quod est Christus. In semine (inquit) tuo bñdicent omnes gentes. Erigite oculos cordis: & consyderate totum orbem terrarum: quomodo in semine Abrahae benedicentur omnes gentes. Tunc ab vno credebatur quod nondum videbatur: iam vos videtis & adhuc inuidetis. Passio domini pretium est orbis terrarum. Ille totum orbem redemit: & vos cum toto orbe ad lucrum vestrum non concordatis: sed potius ad damnum vestrum in parte litigatis: vt totum perdatis. Audite in psalmo: quo pretio redempti sumus. Foderunt (inquit) manus meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi vero consyderauerunt & cōspexerunt me: diuiserunt sibi vestimenta mea: & super vestimentum meum miserunt sortem. Quare diuisores vestimentorum domini esse vultis: & tunicam illam charitatis desuper textā quam nec persecutores eius diuiserunt: tenere cum toto orbe nō vultis! In psalmo ipso legitur quia totus orbis eam tenet. Commemorabuntur (inquit) & conuertentur ad dominum vniuersi fines terrae: Et adorabunt in conspectu eius vniuersae patriae gentium: Quoniam ipsius est regnum: & ipse dominabitur gentium. Aperite aures cordis & audite: quia deus deorum dominus locutus est: & vocauit terram a solis ortu vsq; ad occasum: ex Sion species decoris eius. Si hoc non vultis intelligere; audite euangelium: iam per os proprium loquente ipso domino & dicente: Quia oportebat de Christo compleri omnia quae de illo scripta sunt in lege & prophetis & psalmis: & praedicare in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes incipientibus ab Hierusalem. Quod in psalmo dixit: Vocauit terram a solis ortu vsq; ad occasum; hoc in euangelio: Per omnes gentes. Et quod in Psalmo dixit: Ex Sion species decoris eius: hoc in euangelio dixit: Incipientibus ab Hierusalem. Fingitis vos ante tempus messis fugere permixta zizania: quia vos estis zizania. Nam si frumenta essetis permixta zizania toleraretis: & a segete Christi vos nō diuideretis. De zizaniis qdem dictum est: Quoniam abundabit iniquitas: refrigescet charitas multorum. Sed & de tritico

Marginal notes: 2.Retra.40. — Psal.4. — Psal.2. — Gal.3. — Geñ.12. — Psal.21. — Vbi supra. — a Psal.49. — Lucae.24. — Matth.24.

Matth.24. dictum est: Qui perseuerauerit vsq; in finem: hic saluus erit. Quare creditis creuisse zizania &
mundum repleuisse: triticum autem decreuisse: & in sola Africa mansisse? Christianos vos dici
Matth.13. tis: & Christo contradicitis. Ipse dixit: Sinite vtraq; crescere vsq; ad messem: Non dixit crescāt
zizania: decrescant frumenta. Ipse dixit: Ager est hic mundus: non dixit: ager est Africa. Ipse
dixit: Messis est finis sęculi: nō dixit: messis est pars Donati. Ipse dixit: Messores angeli sunt: nō
dixit: messores principes circūcellionū sunt. Sed quia pro zizaniis triticum accusastis: vos esse
zizania demonstrastis: & qđ est grauius: ante tēpus vos a tritico separastis. Maiores enī vestri
in quorum sacrilega pcisiōe pseueratis, qdā gestis municipalib⁹ codices sanctos & instrumēta 9
ecclesię psecutorib⁹ tradiderūt: quidā eos fatentes dimiserunt: & eis cōmunicauerūt: & vtriq;
Carthaginem furiosa factione conuenerunt. De crimine traditionis: de quo ipsi inter se iā con
senserant: inauditos damnauerunt. Episcopum contra episcopum ordinauerūt: Altare cōtra
altare erexerunt. Postea literas ad imperatorem Constantinum vt inter Afros episcopi trāsma
rini iudicarēt: miserūt. Datis iudicibus quos postulauerant: & Romae iudicantibus: nō obtē-
perauerunt. Episcopos apud imperatorem: tanq̄ male iudicauerint arguerunt. Ab aliis rursus
episcopis ad Arelatum missis, ad ipsum imperatorem appellauerunt. Ab ipso auditi & calum
niatores inuenti: in eodem scelere permāserunt. Euigilate ad salutem: amate pacem: redite ad
vnitatem. Haec vobis quemadmodum gesta sunt (quādo vultis) omnia recitamus. Ille cōmu
nicat malis qui consentit factis malorū: non qui tolerat in agro dominico zizania vsq; ad mes-
sem: vel paleam vsq; ad vltimam ventilationem. Si malos odistis: vos ipsi mutamini ab scelere
schismatis. Si malorum permixtionem timeretis, Optatū inter vos in apertissima īiquitate vi
uentem per tot annos non teneretis: quem cum modo martyrem dicitis: superest vt eum ꝓ-
pter quem mortuus est Christum dicatis. Postremo quid vos offendit orbis Christian⁹: a quo
vos nefario furore pręcidistis? Et quid apud vos ꝓmeruerunt Maximianistę: quos a vobis dam
natos: & per iudicia publica de basilicis pturbatos: in suo rursus honore recepistis? Quid vos A
offendit pax Christi: contra quam vos diuiditis ab eis quos infamatis? Et quid vos promeruit
pax Donati pro qua suscipitis quos damnatis? Felicianus Musticanus modo vobiscum est. Le-
gimus eum prius in vestro concilio damnatum: & a vobis postea in iudicio proconsulis accu-
satum: & in Musticana ciuitate gestis municipalibus oppugnatum. Si traditio codicum scele
rata est: quā deus in regem qui Hieremiae librum incendit, morte publica vindicauit: q̄to scele
rati⁹ est sacrilegium schismatis: cuius authores quib⁹ Maximianistas comparastis: aperta ter-
ra viuos absorbuit? Quō ergo crimē traditiōis nobis obiicitis qđ non probatis: & schismaticos
vestros & damnatis & acceptatis? Si propterea iusti estis: qa persecutionē per imperatores passi
estis: iustiores vobis sunt isti Maximianistae, quos per iudices ab imperatorib⁹ catholicis mis
sos vosipsi persecuti estis. Si baptismum vos soli habetis: quid apud vos facit baptismus Ma-
ximianistarum in eis quos baptizauit Felicianus damnatus: cum quib⁹ est ad vos postea reuo
catus? Vel vobis laicis ad ista respondeant episcopi vestri si nobiscū loqui nolunt: & cogitate ꝓ
salute vestra quale sit hoc ipsum qđ nobiscū loq nolunt. Si lupi conciliū fecerunt vt pastoribus
non respondeant: quare oues concilium pdiderunt vt ad luporū speluncas accedant?

Sancti Augustini ad Crispinum: illum vt ad hanc epistolam respōdeat prouocantis. Et q; de
hac re nihil cū ipso aliisq; Donatistis nisi per literas agere velit ꝓtestantis: Facta illorum ꝓter-
ea redarguentis: & singulis illorum obiectionibus verissima dissolutione respondentis.

Epistola.CLXXII.

Via humilitatē nostrā vestri reprehendunt: ideo epistolā praenotaui: qđ
in tuā cōtumeliā fecisse videar: si nō ita mihi abs te rescribať vt expecto B
de Carthagine, promissione tua vel nostra instantia. Quid multa cōme
morem: quomodolibet ea gesserimus: trāsierit: ne quod restat impediāt.
Nunc excusatio, nisi fallor, nulla est: adiuuante domino: ambo in Numi
dia sumus: & nobis loco terrarū inuicem propinquamus. Rumor ad me
detulit adhuc te velle mecū disputādo experiri de q̄stione q̄ nostram diri
mit communionem. Vide q̄ breuiter omnes auferantur ambages: ad hanc epistolam responde
si placet: & fortasse sufficiet: non solum nobis: sed & eis qui nos audire desyderāt: aut si nō suf-
ficiet: scripta atq; rescripta: donec sufficiat: repetētur. Quid enim nobis cōmodius poterit ex-
hibere vrbium, quas incolimus, tanta vicinitas? Ego enim statui nihil de hac re agere vobis-

cum nisi per literas:vel ne cui nostrum de memoria quod dicitur:elabatur:vel ne fraudētur ta
lium studiosi q forte interesse nō possunt.Soletis de præteritis rebus gestis q̄ vultis falsa iacta-
re:forte non mentiendi studio sed errore. Proinde si placet de præsentibus illa metiamur.Pro-
culdubio te non fugit prioris populi temporibus & idololatriæ sacrilegium fuisse commis-
sum:& a rege contemptore librum propheticū incensum:quo vtroq; crimine schismatis ma-
lum non puniretur atrocius nisi grauius penderetur.Profecto enim recordaris quemadmo-
dum schismatis authores viuos dehiscens terra sorbuerit:& eos qui consenserant:coelo irru-
ens ignis absumpserit.Sic nec fabricatum & adoratum idolum:nec sacer liber exustus meruit
vindicari.Cur ergo qui soletis nobis obiicere non solum in nostris non probata : sed potius in
vestris probata crimina eorum qui formidine persecutionis impulsi dominicos libros concre
mandos ignibus tradiderunt : vos eos quos ꝑ scelere schismatis plenarii concilii vestri veridi-
co(sicut ibi scriptū est)ore damnastis:in eodē ipso episcopatu recepistis:in quo damnastis?Fe-
licianum dico Musticanum & Prætextatum Assuritanum.Neq; eñ sicut ignorātibꝰ dicitis,ex
eo numero fuerūt isti qbus vestrum cōcilium diē prorogauerat & præfixerat:intra quem nisi
ad vestrā cōmunionem remeauissent:eadem sententia tenerentur : sed de illo numero isti fue-
runt quos eo die sine dilatione damnastis:quo illis dilationē dedistis.Probabo si negaueris.Cō
cilium vestrum loquit:proconsularia gesta habemus in manibus,qbus id non semel allegastis.
Aliam ergo defensionem para si potes:ne dum negas qđ cōuincam:moras faciamus. Felicianꝰ
igitur & Prætextatus si innocentes erant:quare sic damnati sunt?Si scelerati:quare sic recepti
sunt?Si probaueris innocentes:cur non credamus a multo paucioribꝰ maioribꝰ vestris falso cri
mine traditionis innocentes potuisse damnari: si a trecentis decē successoribꝰ eorū: vbi etiā ꝑ
magno scriptum est plenarii concilii ore veridico:in falso crimine schismatis innocentes dam-
nari potuerunt?Si autem probaueris recte fuisse damnatos:q̄ restat defensio:cur in eodē episco
patu recepti sint:nisi vt exaggerans vtilitatē salubritatēq; pacis ostendas etiam ista pro vnita-
tis vinculo tolerāda? Quod vtinam non oris sed cordis viribus ageres:profecto prospiceres:q̄
nullis calumniis per orbē terrarū esset violanda pax Christi:scilicet in Africa etiā ī sacrilego
schismate damnatos:in eodem ipso episcopatu recipi pro pace Donati.Item soletis nobis obiice
C req; vos ꝑ potestates terrenas persequamur.Qua in re nō disputo:vel quid vos ꝑ immanitate
tanti sacrilegii mereamini:vel quātū nos christiana tēperet māsuetudo:Illud dico:si hoc crimē
est:cur eosdē Maximianistas ꝑ iudices ab eis īperatoribꝰ missos:quos per euangeliū genuit nr̄a
cōmunio:grauiter insectati de basilicis quas tenebāt:ī qbus eos inuenit ipsa concisio,& cōtro
uersiarum strepitu & iussionum potētatu & auxiliorū impetu pturbastis?In qua cōflictatione
q̄ passi sunt ꝑ loca singula recētia rerū vestigia cōtestant:q̄ iussa sint,chartæ indicant :,q̄ facta
sint,terræ clamāt:in qbus etiam Optati illiꝰ tribuni vestri sancta memoria ꝓdicatur.Itē dicere
soletis q; nos Christi baptismū nō habeamus:& ꝓter vestrā cōionē nusq̄ sit.Possem hic vberius
aliquanto disserere:sed cōtra vos iā nihil opus est:q cū Feliciano & Prætextato etiā Maximiani
starum baptismum recepistis.Quotquot eñ baptizauerūt:qñ Maximiano cōicabāt:cū etiam
ipsos noiatim:id est Felicianum & Prætextatū de basilicis eorū,sicut gesta testant:diuturno cō
flictu iudiciorum expellere conaremini.Quotquot ergo eo tpe baptizauerunt:nunc secum &
vobiscum habent:non solum per ægritudinū picula:sed etiam per solēnitates paschales ī tot ec
clesiis ad suas ciuitates pertinentibus:& ī ipsis tam magnis ciuitatibus foris ī scelere schisma-
tis baptizatos:quorum nulli baptisma repetitum est. Atq; vtinam ꝓbare possetis eos quos fo-
ris in scelere schismatis Felicianꝰ & Prætextatus tanq̄ ianiter baptizauerāt,ab eis receptis intꝰ
quasi vtiliter denuo baptizatos.Si enim rursus baptizandi erant isti:rursus ordinandi erant il
li.Amiserant eñ episcopatum recedētes a vobis:si extra cōmunionē vestrā baptizare non potē-
rāt.Nā si discedētes episcopatū nō amiserāt:baptizare vtiq; poterant:Si autem amiserant: er-
go vt eis qđ amiserāt:redderet:redeūtes ordinari debebant.Sed noli timere : sicut certum est:
cum eodem illos episcopatu cum quo exierant remeasse:ita certum est omnes quos in Maximi
ani schismate baptizarunt,sine vlla baptismi repetitione secum vestram communionem recō
ciliasse.Quibus igitur sufficimus lachrymis plāgere recipi baptismū Maximianistarū: & exuf
flari baptismum orbis terrarū?Siue auditos:siue iauditos:siue iuste siue iiuste dānastis Felicia
nū:dānastis Prætextatū : dic mihi:quē Corithiorū epm̄ audiuit:aut dānauit aliqs vrm̄:quem
Galatarum : quem Ephesiorum:quem Colossensium:Philippensium:Thessalonicēsiū cæte
rarumq; omnium ciuitatum:de quibus dictum est : Adorabunt in conspectu eius vniuersæ

patriæ gentium?Ergo istorum baptismus acceptatur:& illorum exufflatur:qui nec istorum
Ioannis.1. est nec illorum:sed illius de quo dictum est:Hic est q baptizat?Sed nõ hinc ago:ad illa quę pręsto sunt:aduerte:ea quæ oculos etiam cæcos feriunt:intuere:damnati habẽt baptismum & inauditi non habent?Nominatim in scelere schismatis expressi & eiecti habent:& ignoti longe peregrini nunq̃ accusati,nunq̃ iudicati non habent?Qui de præcisa parte Africæ rursus p̃cisi sunt habent:& vnde ipsum euangelium in Africam venit,non habẽt?Quid pluribus onero?ad ista responde.Attende sacrilegium schismatis vestro concilio Maximianistis exaggeratum:Attende persecutiones per iudiciarias potestates quas eis irrogastis:Attende baptismũ eorum quem cum eis quos damnastis recepistis:Et responde si potes vtrum habeatis aliquid vnde initiatis nebulas imperitis:cur ab orbe terrarum longe maiore scelere schismatis separemini:q̃ qđ in Maximianistis vos damnasse gloriamini.Pax Christi vincat in corde tuo.

Beati Augustini iterũ ad Crispinũ,eũdẽq; in rebaptizãdis Mappaliẽsibus plus hominem' q̃ deũ timuerit reprehendentis:atq; non per hominem sed Christum cui responsurus est,perterrentis:& vt in ea causa ambo ipsi audiantur postulantis.

Epistola.CLXXIII.

Eum quidem timere debuisti:sed qa in rebaptizãdis Mappaliensibus sicut homo timere voluisti:cur non valeat iussio regalis in prouincia: si tm̃ valuit iussio p̃uincialis in villa?Si personas cõpares:tu possessor:ille imperator.Si loca compares:tu i fundo,ille in regno.Si causas compares:ille vt diuisio resarciatur:tu vt vnitas diuidatur.Sed nos te de homine non terremus.Nã possemus agere vt decem libras auri secũdũ imperatoria iussa persolueres.An forte propterea nõ habes vnde reddas quod dare iussi sunt rebaptizatores:dũ multũ erogas vt emas quos rebaptizes?Sed nos te vt dixi,de homine non terremus:Christus te potius terreat:cui volo scire quid respondeas si tibi dicat : Crispine: carũ fuit pretium tuum ad emendum timorẽ Mappaliensium:& vilis mors mea ad emẽdũ amorẽ oim gentium?Plus valuit rebaptizãdis colonis tuis quod numeratum est de sacculo tuo:q̃ baptizandis populis meis quod manauit de latere meo?Scio te plura audire posse: si Christo aurem præbeas:& ex ipsa tua possessione admoneri q̃ impia contra Christum loquamini. Si eñi humano iure præsumis firme te possidere quod emisti argento tuo: quanto firmius diuino
Psal.71. iure possidet Christus quod emit sanguine suo?Et ille quidem inconcusse possidebit totum: de quo dictum est:Dominabitur a mari vsq; ad mare:& a flumine vsq; ad terminos orbis terrę. Sed certe quõ cõfidis nõ te pditurũ qđ in Africa videris emisse:q Christum dicis toto orbe pdito ad solã Africã remãsisse?Quid multa?Si voluntate sua Mappalienses in tuã cõmunionẽ transierũt:ambos nos audiant:ita vt scribantur q̃ dicem⁹:& a nobis subscripta eis punice iterptentur:& remoto timore dñationis eligant qđ voluerint.Ex his eñi q̃ dicemus apparebit: vtrũ coacti in falsitate remaneãt:an volentes teneant veritatem.Si enim hęc non intelligunt,qua temeritate traduxisti non intelligentes?Si autem intelligunt:ambos vt dixi audiãt: & qđ voluerint faciant.Siq etiã plebes a vobis ad nos transierunt:quas putas a dñis coactas : hoc & ibi fiat:ãbos nos audiãt:& eligãt qđ placuerit.Si aũt nõ vis hoc fieri:cui nõ appeat:nõ vos de veritate p̃sumere?Sed cauẽda est ira dei & hic & i futuro sęculo.Adiuro te p Christũ vt ad ista respondeas.

Sancti Augustini ad Pascẽtiũ comitẽ Arrianũ:Causam cur ad eum scripserit reddentis:& ex repetitione actorum in placito præterito:ipsum reprehendentis ac confutantis:fidemq; suam clare confitentis & exponentis:atq; manu p̃pria subscribentis:& requirentis vt & ille hoc facere velit.

Epistola.CLXXIIII.

Olueram quidẽ petẽte te atq; istãte,vt meminisse digneris,imo p merito ętatis ac dignitatis tuę iubẽte te,de fide Christiana etiã p̃sens cũ p̃sente iquã tũ mihi facultatẽ dñs largiref,cõferre sermonẽ. Sed qa tibi post prãdiũ displicuit:qđ inter nos mane placuerat:vt a notariis verba nr̃a exciperenẽ: ne vlterius dicas qđ te audio nõ tacere:nõ me fuisse ausũ tibi dicere fidem meã his literis accipe: qđ & tu legas:& cui volueris legendũ tradas:& qđ volue
3.q.6.iiquũ ris vicissim scribendo ipse respondeas.Iniquũ est eñi vt quisq; de alio iudicare velit & iudicari de se nolit.Et de preterito quidem placito nostro qđ condicto meridiano implere noluisti:facile existimari potest : quis nostrum fidei suæ fiduciam non habuerit:vtrum

qui volebat vt diceretur & timebat ne teneret: An q vsq̄adeo nolebat eam disceptantium iu-
dicio subtrahi: vt mādata literis vellet etiā legētiū memorię cōmēdari: ne qsq̄ vel obliuione
opinatus: vel dissensione irritatus diceret ab aliquo nostrum aut non esse dictum quod dictum
erat: aut dictum esse quod dictum non erat! In his enim solent latebras suæ malæ defensionis
inquirere: qui contentionis sunt cupidiores q̄ veritatis. Hoc autem nec a te nec a me: nec de te
nec de me dici posset: si in fide condicti permanentes: vt verba nostra exciperentur & scriberen
F tur. Præsertim quia tuipse in his verbis quibus fidem tuam pronuntiasti: quotiens ea repeti
sti: totiens variasti: quod nulla credo fraude sed obliuione factum esse. Nam primo dixisti:
Credere te in deum patrem omnipotentem: inuisibilem: ingenitum: incapabilem: & in Iesum
Christum filium eius: deum natum ante sęcula: per quem facta sunt omnia: & in spiritum san-
ctum. Quibus ego auditis: cum respondissem: nondum a te quicq̄ dictum quod meæ fidei
repugnaret: et ideo si ea scripsisses: melius etiam possem subscribere: ad hoc nescio quomodo
res perducta est vt accepta charta: ea ipsa quæ dixeras velles etiam literis tua manu exprime-
re. Quod cum mihi ad legendum dedisses: animaduerti minus te scripsisse patrem cum scri
psisses deum omnipotentem: inuisibilem: ingenitum: innatum: Quod vbi non commemoraui
non post multam allegationem addidisti patrem: & incapabilem quidem, quod verbis dixeras
scripto prætermiseras: sed nulla hinc a me facta commemoratio est. Deinde cum dixissem
me paratū esse subscribere: adhuc illa verba etiam mea esse posse: prius quæsiui, ne quod in mē
tem venerat laberetur, vtrum alicubi scripturarum diuinarum legeretur pater ingenitus.
Hoc aūt feci: quia in exordio sermonis nostri cū Arrius & Eunomius commemorati essent: nō
a me sed a fratre meo Alipio requirente quēnam eorum secutus esset Auxēti⁹: q abs te fuerat nō
parua p̄dicatione laudatus: exclamando anathematizasti & Arrium & Eunomium: tum con-
tinuo flagitasti vt & nos anathematizarem⁹ Homousion: quasi quisq̄ homo esset qui hoc voca
retur: sicut Arrius & Eunomius. Deinde vehementer exigebas: vt hoc verbum tibi in scriptu
ris ostenderemus: & statim nobis communicares. Respondebatur a nobis: quia nos latine loq̄-
remur: & illud græcum esset: prius quærendum esse quid sit homousion: & tunc exigendum
vt in libris sanctis ostenderetur. Tu contra verbum ipsum crebro repetens & inuidiose venti-
lans: atq; in conciliis maiorum nostrorum conscriptum commemorans: vehementer vrgebas:
vt ipsum omnino verbum quod est Homousion, in sanctis libris ostenderemus: Nobis etiam
atq; etiam reuocantibus: quia lingua nostra græca non esset: prius interpretandum & exponē
dum esse quid sit Homousion: tum demum in diuinis literis requirendum. quia etsi fortasse
nomen ipsum non inueniretur: res tamen ipsa inueniretur. Quid est enim contentiosius: q̄ vbi
de re constat: certare de nomine! Hæc ergo quia inter nos iam collocuti fueramus, posteaq̄ ad
id ventum est vt fidem tuam sicut commemoraui scriberes: q̄q̄ nihil in eis verbis viderem no
stræ fidei esse contrarium: & propterea me dicerem paratum esse subscribere; quęsiui, vt dixi,
vtrum scriptura dei contineret hoc verbum: q̄ pater esset ingenitus: Et cum scriptum esse re-
H spondisses: instantius quærebam vt ostenderes. Tunc vnus ex his qui aderant: quantum intelli
gi datur fidei tuæ socius: ait mihi: Quid ergo? Tu patrem genitum dicis? Respondi: non dico.
Et ille: Si ergo genitus non est (inquit) vtiq; ingenitus est. Cui ego: vides inquam posse fieri
vt etiam de verbo quod in scriptura dei non est: reddatur tamen ratio vnde recte dici ostenda-
tur. Sic ergo & Homousion quod in authoritate diuinorum librorum cogebamur ostendere
etiam si vocabulum ipsum ibi non inueniamus: fieri posse vt illud inueniamus: cui hoc voca-
bulum recte adhibitum iudicetur. Quibus dictis quid hinc tibi videretur attendi vt audi-
rem: Et aisti: Recte factum esse vt ingenitus pater in scripturis sanctis non diceretur: ne illi vel
tali verbo fieret iniuria. Ergo inquam, modo facta est iniuria deo: & hoc manu tua. Quo audi
I to fateri iam cœpisti: nec te hoc dicere debuisse. Sed cū admonerem vt si tibi tale videretur hoc
verbum vt ad dei pertineret iniuriam: deleres illud: Inde vbi scripturas cōsyderasti: credo pos-
se id recte dici: & posse defendi: & rursus, aisti, prorsus ego hoc dico. Tum ego illud q̄d iam di-
xeram repetiui: ita fieri posse: vt etiam Homousion neq; scriptum in sanctis paginis inueniat
& tñ dictum in assertione fidei defendatur: sicut patrem in illis libris nusq̄ ingenitum legim⁹:
G & tñ dicēdū esse defenditur. Tunc a me chartā quā dederas abstulisti & conscidisti: & constitu
imus meridianum tempus: vt adessent notarii ad excipienda verba nostra: atq; inter nos ista
quantum possem⁹ diligēti⁹ tractaremus. Venimus vt nosti ad horā cōdictā: notarios adduxi-
mus: vt & tui adessent, cōsedim⁹. Dixisti rursus fidē tuā: atq; i verbis tuis non audiui ingenitū

patrem. Credo q cogitaueris quid inde mane dictum fuerat: & praecauere volueris. Deinde poposcisti vt ego etiam dicerem fidem meam. Vbi cum postulassem commemorans antemeridianum placitum nostrum: vt ea quae dixeras dictare potius dignareris: tunc exclamasti calumniam parare nos tibi: & ideo verba tua conscripta velle retinere. Ibi quid responderim recordari non libet: atq vtinam nec tu memineris. Seruaui tamen debitam honorificentiam honori tuo: nec maledictum deputaui: quod non a veritate: sed a potestate audire meruissem. Tamen quia vel ipsa verba repetiui vt pressa voce dicerem: ita ne calumniam paramus nos tibi: vt ignoscas peto. Sed tu his auditis rursus fidem tuam sono clariore repetisti: atq in verbis tuis non audiui deum filium: quod nunq quoties eam dixisti tacueras. Hic ego tam modeste vt nusq pulsarem: vt de excipiendis verbis nostris: quod inter nos placuerat: impleretur, etiam ipsam vtilitatem de praesenti experimento suggessi dicens: teipsum non potuisse in memoria verba tua tibi vsitatissima retinere: quando nunq ea repetere valuisse videbamus: cum non aliqd maxime necessarium parares: quanto minus posse illos qui nos audirent ita nostrorum meminisse verborum: vt si quid forte vel tu de meis vel ego de tuis verbis vellem retractare atq discutere: valerent seu dictum seu non dictum liquido recordari: in qua nobis difficultate facillime notariorum recitatio subueniret. Tunc indignater dixisti: melius fuisse vt meam famam semper audires: eo q longe inferiorem me expertus esses: q tibi illa iactasset. Tunc ego commemoraui: cum te ante prandium salutaremus: & eam famam nobis praedicasses: hoc me dixisse: q de me illa mentita sit: Hic sane aisti verum me dixisse. Proinde cum duo tibi de me diuersa locuti sint: aliud fama mea: & aliud ego: magis vtiq gaudere debeo me potius q illam repertum esse veracem. Sed quia scriptum est: Solus deus verax: omnis autem homo mendax

Ro.3. vereor ne hoc quoq de me temere dixerim. Neq enim in nobis ipsis vel per nos ipsos veraces sumus cum sumus: sed cum ille in seruis suis loquitur qui solus est verax. Haec si vt narraui gesta esse recolis: vides q non debeas iactare apud homines: q non ausus sim tibi asserere fidem meam: quando quidem in fide nostri placiti stare noluisti: & vir tantus qui pro fide quam reipublicae debes: non times maledicta prouincialium: pro fide quam Christo debes: times calumnias episcoporum. Deinde cum disputationi nostrae etiam honoratos viros interesse cupiueris: miror quomodo in ipsa deuitatione calumniae verba tua times a notariis conscribi: & ex ore tuo a clarissimis testibus non times audiri. Nõne consyderas difficile esse vt homines suspicentur te a nobis vllam formidasse calumniam vt verba tua excipi nolis: Sed cum cogitasses retentum te fuisse in verbo ante prandium manu tua conscripto: simul etiam cogitasse non tam facile te notariorum tabulas delere potuisse: q facile illam chartulam conscidisti: Si autem dicis non illa ita gesta esse vt a me narrata sunt: aut tu obliuione falleris (non enim audeo dicere mentiris) aut ego vel similiter fallor vel mentior. Vides ergo q recte dicam ea quae de his maxime rebus geruntur: excipi atq conscribi oportere: & q tibi quoq hoc ipsum recte placuerat: nisi pomeridianus timor antemeridianum placitum frangeret.

Audi ergo iam fidem meam: potens est misericordia domini dei nostri: quae praestet me quod credidi sic loqui: vt nec eius offendam veritatem: nec humanitatem tuam. In omnipotentem deum patrem me credere profiteor: eumq aeternu ea aeternitate: hoc est immortalitate: dico: quam solus deus habet: hoc & de filio eius vnigenito credo in forma dei: hoc & de spiritu sancto qui spiritus est dei patris & filii eius vnigeniti. Sed quia ipse dei patris vnige

Gal.4. nitus filius dominus & deus noster Iesus Christus: posteaq venit plenitudo temporis opportuni ad diem salutis nostrae: formam serui accepit: multa de illo in scripturis secundum formam dei dicuntur: multa secundum formam serui: quorum (exempli gratia) duo quaedam com

Ioannis.10. memoro: vt singula ad singula referantur. Secundum formam dei de se ipse dixit: Ego & pater

Ioannis.14. vnum sumus. Secundum formam serui: Quoniam pater maior me est. Quod autem de

1.Timo.6. deo scriptum est: Qui solus habet immortalitatem: Et inuisibili soli deo honor & gloria: &

1.Timo.1. caetera huiusmodi: non de patre tantum accipimus: sed etiam de filio: quod ad formam dei attinet: & de spiritu sancto. Pater enim & filius & spiritus sanctus vnus deus est: & solus verus deus: & solus immortalis secundum incommutabilem omnino substantiam. Si enim de car

1.Corin.6. ne diuersi sexus dictum est: Qui adhaeret meretrici vnum corpus est: Et de spiritu hominis

6.de trinita qui non est quod dominus: consequenter scriptum est: Qui autem adhaeret domino vnus spi

te.cap.3. ritus est: quanto magis deus pater in filio: & deus filius in patre: & deus spiritus patris & filii vnus deus est: vbi nulla est diuersa natura: cũ pro diuersis modo quodã sibi cohaeretibus dicat

vel spiritus vnus vel corpus vnum? Et cum pro anima & corpore sibi cohaerentibus dicatur:
vnus homo: cur non multo maxime patre & filio sibi cohaerentibus dicatur: vnus deus: cum
sibimet inseparabiliter cohaereant: quomodo corpus & anima? Et cum corpus & anima sit vnus
homo: quis corpus & anima non sint vnum: cur non multo magis sit pater & filius vnus de-
us: cum pater & filius vnum sint: secundum illam veritatis vocem: Ego & pater vnum sumus? Ioan.10.
Item cum homo interior & homo exterior non sint vnum: neque eiusdem naturae est exterior cu
ius interior: quia exterior cum nuncupato corpore dicitur homo: interior autem in sola ratio
nali anima intelligitur: vtrunque tamen simul non homines duo: sed vnus dicitur: quanto magis
pater & filius vnus deus est: cum pater & filius vnum sint? quia eiusdem naturae vel substan-
tiae sunt: vel si quo alio vocabulo congruentius dicitur id quod deus est: vnde dictum est: Ego
& pater vnum sumus. Itaque vnus spiritus domini & vnus spiritus hominis: & non sunt vnum
& tamen ille cum cohaeret domino non sunt duo: sed vnus spiritus. Et vnus homo interior &
vnus homo exterior non sunt vnum: & tamen eius connexione vinculi naturalis simul vtrun
que non duo: sed vnus homo. Multo magis igitur cum filius dei dicat: Ego & pater vnum sumus?
vnus est deus pater: & vnus est deus filius: & tamen simul vtrunque non duo sed vnus deus.
I Quod enim fecit in multis sanctis in adoptionem filiorum vocatis cohaeredibus Christi: vna
fides & vna spes & vna charitas: vt esset eis vna anima & cor vnum in deum: hoc praecipue
cogit intelligi: vna eademque patris & filii natura (si ita dicendum est) deitatis: vt pater & filius
qui vnum sunt: & inseparabiliter vnum sunt: & sempiterne vnum sunt: non sunt duo dii sed
vnus deus. Illi enim homines per consortium & communionem vnius eiusdemque naturae: qua
omnes homines erant: vnum erant: etsi aliquando secundum diuersas voluntatum & senten
tiarum, opinionum, morumque dissimilitudines non erant vnum: Erunt autem plene perfecte
que vnum: cum peruentum fuerit ad eum finem vt sit deus omnia in omnibus. Deus autem pa
ter & filius eius: verbum eius: deus apud deum: semper atque ineffabiliter vnum sunt: vnde ma
K gis non duo dii: sed vnus deus. Homines autem minus intelligentes: quid propter quid dicatur:
potentes volunt habere sententias: & scripturis non diligenter scrutatis: cum arripiunt defen-
sionem cuiusque opinionis: & ab ea vel difficile deflectuntur: dum docti atque sapientes magis
putari quam esse concupiscunt: ea quae propter formam serui dicta sunt: volunt transferre ad for-
mam dei: & rursus quae dicta sunt vt ad se inuicem personae referantur: volunt nomina esse natu
rae atque substantiae. Fides autem nostra est: patrem & filium & spiritum sanctum vnum deum
credere & confiteri: nec tamen eum qui filius est, patrem dicere: nec eum qui pater est, filium:
nec eum qui spiritus patris & filii est: aut patrem aut filium nuncupare. His enim appellationi
bus hoc significatur: quod ad se inuicem referuntur: non ipsa substantia: qua vnum sunt. Nam & 5. de trinita
pater cum dicitur: non nisi alicuius filii dicitur: & filius non nisi alicuius patris intelligitur: & te cap. 11.
spiritus secundum id quod ad aliquid refertur: spirantis alicuius est: & spirans vtique spiritu
spirans est. Non autem ista corporaliter sentiuntur: nec vsitato modo intelliguntur in deo;
Qui potens est facere (sicut dicit Apostolus) supra quam petimus & intelligimus. Si autem face- Ephe.3.
re: quanto magis esse? Nam hoc nomen quod spiritus dicitur: non secundum id quod refertur ad
aliquid: sed secundum id quod aliqua natura significatur. Omnis incorporea natura spiritus in 14. de trini
scripturis appellatur: vnde non tantum patri & filio & spiritui sancto: sed omni rationali crea tate. ca. 16.
turae & animae: hoc vocabulum congruit. Vnde dominus dicit: Spiritus est deus: & ideo qui Ioan. 4.
adorant deum in spiritu & veritate oportet adorare. Scriptum est etiam: Qui facit angelos su Psal. 103.
os spiritus. Dictum est & de hominibus quibusdam: Quoniam caro sunt & spiritus ambulans Psal. 77.
& non reuertens. Et apostolus ait: Nemo scit quid agatur in homine nisi spiritus hominis qui 1. Corin. 2.
in ipso est. Item scriptum est: Quis scit spiritus filiorum hominis si ascendat ipse sursum: & spi Ecclesiast. 3.
ritus pecoris si descendat ipse deorsum in terra? Dicitur etiam spiritus in scripturis secundum
quandam distinctionem in ipsa vna vnius hominis anima. Vnde apostolus dicit: Vt integer 1. Thessal. 5.
spiritus vester & anima & corpus in diem domini nostri Iesu Christi seruetur. Item in alio loco
Si orauero lingua: spiritus meus orat: mens autem mea infructuosa est. Quid ergo est? Orabo 1. Corin. 14.
spiritu: orabo & mente. Proprio autem modo quodam dicitur spiritus sanctus: secundum quod refertur
ad patrem & filium quod eorum spiritus sanctus sit. Nam secundum substantiam: quoniam semel dictum est:
Spiritus est deus: & pater spiritus est: & filius: & ipse spiritus sanctus: nec tamen tres spiritus:
L sed vnus spiritus: sicut non tres dii, sed vnus deus. Quid miraris? tantum valet pax non qualis-

cũq; vt solet intelligi:nec talis qualis laudat̃ in hac vita p concordiã charitatẽq; fideliũ:sed illa
Phil.4. pax dei:quæ sicut dixit Apostolus:supgredit̃ oẽm intellectũ: Quẽ nisi nostrũ:id est oĩs ratiõa
lis creaturæ?Quapropter cõsyderãtes infirmitatẽ nostrã:& audientes aplm confitentẽ & dicẽ
Phil.3. tem:Fratres ego me non arbitror apprehendisse:Et q se putat aliqd scire:nõdũ scit quẽadmo-
1.Corin.8. dum oportet scire:cum diuinis scripturis quantum possumus colloquamur sine contentione
pacati:nõ inani & puerili aiositate studentes alterutrũ vincere:vt pax Christi potius vincat ĩ
cordibus nostris:quãtum eã nobis & in hac vita percipere posse donauit:vt cogitãtes quid ea
dem pax inter fratres egerit:quorum ex tam multis animis & multis cordibus fecit animam
vnam & cor vnum:in deum patrẽ debita pietate credamus:multo maxime in illa pace dei quę
superat oẽm intellectum:& patrem & filium & spiritũ sanctũ nõ esse tres deos sed vnũ deum:
tanto excellentius q̃ istorũ erat anima vna & cor vnũ:quanto illa pax quæ superat omnem in-
tellectum:excellentior est ista pace quã tenebat oĩm illoꝝ cor vnũ & vna aĩa in deum.Filiũ au-
tem hominis eundem dicimus quem filium dei:non tñ ꝓpter formã dei in qua est æqualis deo
patri:sed propter acceptam formam serui qua maior est pater.Et qa eundẽ filium hominis di-
cimus:propter hoc & filium dei crucifixum fatemur:non ex virtute diuinitatis: sed ex infir-
mitate humanitatis:non ex suæ naturæ permixtione:sed ex nostræ susceptione.Iam nunc pau M
lulum intuere quæ scripturarum eloquia nos cogant vnum dominum deum confiteri:siue tã
tum de patre:siue tantum de filio:siue tantum de spiritu sancto:siue simul de patre & filio &
Deute.6. spiritu sancto interrogemur.Certe scriptum est: Audi Israel:dominus deus tuus deus vnus
est.de quo dictum putas?Si tantũ de patre:non est dominus deus noster Iesus Christus. Et vbi
Ioan.20. est vox illa clangentis & clamantis:Dominus meus & deus meus:quam Christus ipse non re-
prehendit:sed approbauit dicens:Quia vidisti me credidisti?Porro si et filius dominus deus est
& pater dominus deus est:& ambo iam duo domini & duo dii: quomodo erit verum:Domi-
nus deus tuus deus vnus est? An forte pater est vnus dominus:filius autem non vnus domi-
nus:sed tantum dominus:sicut sunt dii multi:& domini multi:non sicut ille vnus de quo scri
1.Corin.8. ptum est:Dñs vnus est?Quid ergo respondebimus apostolo dicenti:Nam etsi sunt qui dicunt̃
dii:siue in coelo:siue in terra:sicuti sunt dii multi & domini multi:nobis tñ vnus deus pater ex
quo omnia:& nos in ipso:& vnus dominus noster Iesus Christus: per quem omnia & nos p ip-
sum?Porro si quod de vno deo patre dicitur:cogit inde filium separare:dicant qui audent nõ
posse iam intelligi deum patrem.Quia vnus (inquit) dñs noster Iesus Christus.Nã si vnus vel
q; solus.Si solus:quomodo & pater:nisi quia & ipse & pater vnus deus & solus deus: non se-
parato spiritu sancto? Vnus ergo deus pater: & cum illo filius vnus deus: q̃uis non cum il-
lo vnus pater.Itemq; vnus dominus Iesus Christus:& cum illo vnus dominus pater:q̃uis nõ
cum illo vnus Iesus Christus:tanq̃ & pater sit Iesus Christus.Hoc eñ nomen ex dispensatio-
1.Corin.8. ne misericordiæ susceptæq; humanitatis assumptum est. An forte quod ait apostolus: Vnus
dominus noster Iesus Christus per quẽ oĩa:non vultis adiũgi quod dictum est:vnus:ad id qđ
est dominus:sed ad id quod ait:per quem omnia:vt non vnus dominus:sed vnꝰ per quem om
nia intelligatur:vt non sit pater per quẽ omnia:sed pater solus ex quo omnia:& filius solus per
quem oia?Si ita est:iam tandem fatemini vnum dominum & deum nostrum esse patrem & fi-
Ro.11. lium.Quis enim cognouit sensum domini?Aut quis consiliarius eius fuit?Aut qs prior dedit
illi & retribuetur ei?Quoniã ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia:ipsi gloria. Neq; enim
dixit:Ex patre omnia:& p filium omnia:sed ex ipõ & per ipsum & in ipso:quo nisi domino: de
quo ait:Quis eñ cognouit sensum domini?Ex domino ergo & per dominum & ĩ domino om
nia:non alio illo & alio isto:sed vno domino:qa nõ dixit:ipsis gloria:sed ipsi gloria.Q; si quisq̃
dicit id qđ ait apostolus:Vnus dominus Iesus Christus per quẽ omnia:non intelligi vnꝰ dñs:
nec vnꝰ p quẽ oia:sed vnus Iesus Christus:qui vnus Iesus Christꝰ etiã dñs dicitur:non tamẽ vt
vnus dñs sit:sed vt vnus Iesus Christus:quid dicturus est cum audierit eũdem apostolum cla-
mantem:Vnus dominus:vna fides:vnum baptisma:vnus deus & pater omnium?Cum enim
Ephe.4. deum patrem hic commemoret vbi ait:vnus deus & pater omnium:proculdubio id quod ibi
dixit:Vnus dominus:quem nisi Iesum Christum voluit intelligi?Si ergo sic placet:definat es-
se dominus pater:quia vnus est & dominus Iesus Christus.Quod si absurdum & impium est
opinari:discamus intelligere vnitatẽ patris & filii & spiritus sancti:vt qđ de vno solo deo dictũ
fuerit:nõ continuo prohibeamur de filio vel de spiritu sancto intelligere:qa pr̃ qdẽ nõ est filius
& filiꝰ non est pater:& spiritus vtriusq; nõ est pater aut filius:sed tñ & pr̃ & filius & spũs sanctꝰ

N vnus & solus est verus dñs deus. Neqꝫ em̄ spiritꝰ sanctus si aut deus aut verus deus nō esset
templū eius essent corpora nostra. Nescitis (inqͭ) quia corpora vestra templū in vobis est spi 1.Corin.6.
ritus sancti quē habetis a deo? Et ne quisq̄ ip̄m sp̄m negaret deū, continuo secutus ait: Et nō
estis vestri: Empti em̄ estis p̄tio magno: Glorificate ergo & portare deū in corpore vestro: eū
scilicet cuius tēplū corpora vestra esse prędixerat. Iā hoc mirabile est, si verū est quod vos au-
dio dicere: ita esse spiritū sanctū minorē filio: sicut patre minor est filius. Cum em̄ corpora no-
stra membra sint Christi, sicut dicit Ap̄ls: itemqꝫ corpora nostra templū sint spiritus sancti: si
cur idē ip̄e dicit Apostolus: nimiū miror, quō sint mēbra maioris, tēplū minoris. An forte iā
placet dicere spiritum sanctū dño Iesu Christo esse maiorē? Videt̄ em̄ suffragari huic opinio
ni etiā illa sentētia: Qm̄ qui dixerit verbū aduersum filiū hominis, remittet̄ ei: qui autē dixe- Matth.12.
rit aduersus spiritū sanctū: nō remittet̄ ei neqꝫ in hoc sęculo neqꝫ in futuro. Periculosius enim De verbis
peccat̄ in maiorē q̄ in minorē. Nec separari fas est filiū hoīs a filio dei: q͞a ip̄e filius dei factus ē dñi ser.11.
O filius hoīs: nō mutando qđ erat, sed assumendo qđ nō erat. Sed absit etiā talis impietas vt spi
ritus sanctus maior filio esse credat̄. Nō ergo facile in peruersum moueant q̄ ita dicunt̄ quasi
ostendāt alterū altero esse maiorē. Nā quędā etiā sic dicunt̄ vt hominibꝰ parū intelligentibꝰ
& ip̄e filius maior patre videat̄. Quis em̄ cū fuerit interrogatꝰ, qđ sit maius, verū aut veritas
non potius respondeat veritatē esse maiorē? Ab illa em̄ vera sunt quęcūqꝫ vera sunt. Non au
tem ita est in deo. Nam filiū maiorē patre vtiqꝫ non dicimus: & tamen filius dicit̄ esse veritas
Ego sum (inquit) via, veritas, & vita. De patre aūt tantūmodo vos vultis intelligi qđ ait: Vt Ioan.14.
cognoscant te vnū verū deum & quē misisti Iesum Christum: vbi nos subaudimus: etiam Ie- Ioan.17.
sum Christum verū deū: vt haec sit sententia: Te & quem misisti Iesum Christum cognoscāt
vnum verum deum: ne illa consequat̄ absurditas: vt si p̄pterea nō est verus deus Iesus Chri-
stus, quia dictū est patri: Te vnū verū deū: p̄pterea non sit dominus pater: quia dictum est de
Christo, vnus dñs. Verūtamen secundū prauū intellectū vel potius errorē: maior est deus ve
ritas q̄ deus verus, quia verus a veritate est. Maior ergo patre filius, q͞a iste est veritas: ille ve-
rus. Hāc peruersitatē pellit ex animo, q didicerit patrem verū deum esse gignendo veritatem
P non participando. Non est aūt alia substantia veri gignētis, & alia genitę veritatis. Sed cū ad
hęc contemplanda infirmus sit oculus cordis humani: accedit vt de contentione etiā turbu-
lentus sit, & qñ ista cōspiciet, dicit scriptura: filiū dei dñm & saluatorē nostrū Iesum Christum
verbū dei esse & veritatē & sapientiā: & hoīes eū antē incarnationē quā de Maria virgine ac-
cepit, sine vlla omnino susceptione corporeę creaturę per ip̄am naturā & substantiā suā qua
verbū dei est & sapientia dei, visibilē & corruptibilē dicūt: dū sibi volunt constare qđ sentiūt
de patre: & tantūmodo esse dictū, inuisibili incorruptibili soli deo. Rogo te, verbū hoīs nō est
visibile, nedū verbū dei? Iā vero sapientia illa de qua dictū est: Attingit vbiqꝫ p̄pter suā mūdi- Sap.8.
tiam: & nihil inquinatum in eā incurrit: & in seipsa manens innouat omnia: & siqua similia q̄
numerari non possunt. Si corruptibilis est: nescio quid dicā: nisi vt doleā pręsumptionem hu
manam: & mirer patientiam diuinā. Cū vero de illa dictū sit: Cādor est em̄ lucis ęternę: nec Sap.7.
vestri, vt arbitror, iam dicunt lucem patris (q̄ quid est nisi eius substantia?) fuisse aliquando
sine candore a se genito: sicut ista in diuinis & spiritalibus & incorporeis & incommutabili-
bus credi & vtcunqꝫ intelligi possunt. Audio enim iā eos emendasse. An forte falsum est hoc
eos aliquādo dixisse, ꝙ fuerit aliquādo pater sine filio: tanq̄ fuerit lux ęterna sine cādore quē
genuit? Quid ergo dicimꝰ? Si natus est filius dei de patre, iā pater destitit gignere: & si desti-
tit coepit. Si aūt coepit gignere, fuit aliquādo sine filio, sed nunq̄ fuit sine filio: quia filius eius
sapientia eius est: quę candor est lucis ęternę: ergo semper gignit pater & semp nascitur fili-
us. Hic rursus timendum est ne putetur imperfecta generatio: si non dicimus natum esse sed
nasci. Cōpatere mecū obsecro in his angustiis humanę cogitationis & linguę: & pariter cō-
fugiamus ad spiritū dei per prophetā dicentem: Generationem eius quis enarrabit? Hoc vnū Esa.53.
peto interim vt diligenter exquiras: vtrū alicubi diuina scriptura de diuersis substātiis dixe
rit, ꝙ vnum sint. Si em̄ non inuenit̄ dictū, nisi de his rebus quas constat esse vnius eiusdemqꝫ
substantię: quid opus est vt rebellemus aduersus veram & catholicā fidem? Si autem inuene-
ris alicubi hoc scriptum etiam de diuersis substantiis: tunc aliud cogar inquirere: vnde ostē-
dam recte homousion dictū patrē & filium. Nā si illi q scripturas nostras, aut nesciūt, aut non
laboriose scrutant̄: & tñ filiū eiusdem substantię & ęqualē patri credūt: dicāt eis q hoc nolūt
credere: cū tñ deū patrē filiū habere vnigenitū credāt: Noluit deꝰ habere ęq̄lē filiū: aut nō po

tuit. Si noluit inuidus est, si non potuit, infirmus est. Vtrũuis aũt horũ de deo sentire sacrile gũ est. Nescio vtrũ possint inuenire qd dicãt si nolint res absurdissimas & stultissimas dicere. Ecce quantũ potui exposui tibi fidẽ meã: & plura quidẽ dici pñt & diligentius disputari: sed vereor ne ista ipsa quę dixi, oneri sint occupationibus tuis: tamen ea non solum dictata cõscri bi volui: sed etiam manu mea subscribẽda curaui: qđ quidẽ & antea volueram: si qđ inter nos placuerat seruaret. Sed modo certe puto iam non a te debere dici timuisse me tibi dicere fidẽ meam, quando non solum dixi, sed scriptam subscripsi: ne me quisq̃ dicat aut dixisse qđ non dixi, aut non dixisse quod dixi. Hoc fac & tu, si iudices quęris: nõ qui in ore tuo reuereant per sonam tuam: sed qui in literis tuis exerant libertatem suam. Si enim calumniam times: quod nullo modo auderem dicere nisi hoc ipse dixisses, licet tibi nõ subscribere. Nam & ego ppter ea nolui nomen tuum scribi in his meis literis, ne hoc forte noluisses. Facile est vt quisq̃ Augustinũ vincat: videris, vtrũ veritate an clamore: nõ est meũ dicere, nisi qa facile ẽ vt qsq̃ Augustinum vincat, quanto magis vt vicisse videatur? Aut si non videatur: vicisse dicatur facile est. Hoc nolo magnum putes, nolo pro magno appetas. Nam cum aduerterint homines in hac re tam ingentem famam cordis tui: multi gaudebũt se inuenisse occasionem: vt a pauco euge euge tam potentem virum faciant amicũ: noli dicere: quia si non faueant: vel si contrariam sententiam proferant: etiam formidare poterunt inimicum inepte quidem & stulte. Sed plærique homines ita sunt. Noli ergo attendere quomodo vincaṫ Augustinus: qualiscun q̃ vnus homo: sed attende potius vt rum vinci possit homousion: non ipsum verbum græcũ quod facile est non intelligentibus irridere: sed illud quod scriptum est: Ego & pater vnũ su-

Ioan.10. mus: & pater sancte serua eos in nomie tuo quos dedisti mihi: vt sint vnum sicut & nos. Item

Ioan.17. paulopost: Non pro his autem rogo tantum inquit: sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me & ego in te: vt & ipi in nobis vnũ sint: vt mundus credat quia tu me misisti: & ego claritatem quã dedisti mihi dedi illis: vt sint vnũ, sicut & nos vnũ sum?: ego ĩ eis, & tu ĩ me: vt sint cõsũmati ĩ vnũ. Vide quotiẽs dixit, Sit vnum sicut & nos vnum sumus, nusq̃ tamen dixit, Ipsi & nos simus vnũ, sed sic: Vt ego & tu

6.de trinitate, ca.3. sumus vnũ, sic & ipsi in nobis sint vnũ. Quia sicut illi erant vnius eiusdemq̃ substantię: quos etiam vnius participationis vitę æternę facere volebat: ita de patre & filio ppterea dictum est Vnũ sumus, qa vnius sunt eiusdẽq̃ substantię, & nõ participes vitę æternę: sed ipsa principaliter vita æterna: & poterat dicere secundum formam serui: Et ipsi vnum sumus, aut vnũ sumus, nec tamẽ hoc dixit, quia vnã substantiam patris & suam: & vnam illorum volebat ostẽdere. Si autem dixisset: Vt tu & ipsi vnum sitis, sicut ego & tu vnum sumus: aut vt tu & ego & ipi vnum simus, sicut ego & tu vnum sumus: nemo nostrum recusaret posse dici vnũ sunt etiã diuersas substantias. Nunc autẽ vides q̃ non ita sit, quia nõ ita dixit: & sępe dicẽdo vehemẽter cõmendauit qđ dixit. Inuenis ergo aliquid in scripturis vnũ de diuersis naturis, sicut supra ostẽdimus, sed addiṫ vel subaudiṫ quid vnũ: sicut ex anima & corpore dicimus vnũ animal & vna persona & vnus homo vel est vel sunt. Sine aliqua vero adiunctione dici, vnũ sunt, si inueneris in scripturis, nisi de his q̃ vnius substantiæ sunt: iustissime flagitabis vt aliud proferamus vnde homousion demonstremus. Sunt eñ & alia multa: sed interim de hoc vno cogita deposito studio contentiõis vt habeas propitiũ deũ. Non eñ bonũ homini est holem vincere: sed bonũ est homini vt eũ veritas vincat volentẽ: qa malũ est homini vt eum veritas vincat inuitũ. Nã ipsa vincat necesse est, siue negantẽ siue cõfitentem. Da veniã si qđ liberius dixi nõ ad cõtumeliã tuã, sed ad defensionẽ meã. Presumpsi eñ de grauitate & prudentia tua: qa potes cõsyderare quantã mihi respondendi necessitatẽ imposueris: aut si & hoc nõ recte feci, & huic da veniã. Huic scripturę a me dictatę & relectæ, ego Augustinus subscripsi.

Beati Augustini iterũ ad Pascentiũ: dicta eius falsa esse & fidẽ suã se dicere noluisse, astruẽtis: & ob id ne vlterius iactet q̃ fidem suam dixerit &c. commonentis.

Epistola.CLXXV.

I dicis te mihi dixisse fidẽ tuã: & me tibi noluisse dicere fidẽ meã: qđ te audio non tacere: recordare obsecro q̃ vtrũq̃ sit falsum. Nam nec tu mihi voluisti dicere fidẽ tuã: & ego tibi fidẽ meam nõ dicere nolui, sed ita dicere volui: vt nemo posset dicere: aut dixisse me aliud quod non dixerim: aut nõ dixisse qđ dixerim. Diceres aũt mihi fidem tuam si hoc diceres vñ dissentis a nobis. Si diceres: Credo in deũ patrẽ q filiũ fecit primã creaturã ante oẽs cę

teras creaturas,& in ipsum filium,nec æqualẽ patri,nec similẽ, nec verũ deũ: & in spũm san-
ctũ factũ per filiũ post filiũ.Hęc eñ vos audio dicere. Aut si forte falsum est ꝙ ista dicatis,hoc
potius abs te volo scire.Si aũt verũ quia ista dicitis:volo scire quẽadmodũ ea de scripturis san
ctis defendatis. Nunc aũt dixisti,credere te in deũ patrẽ omnipotentẽ,inuisibilẽ, immortalẽ,
non ab aliquo genitũ,& ex quo sunt oĩa:& filiũ eius Iesum Christum:deum natũ ante sęcula
per quẽ facta sunt oĩa:et in spiritũ sanctũ.Hæc fides non est tua;sed vtriusꝙ nostrũ:quemad-
modũ si adiungeres ꝙ eundẽ filiũ dei Iesum Christũ etiã Mariã virgo peperit:qđ pariter cre-
dim⁹:& siqua alia cõmuniter cõfitemur. Si voluisses ergo tuã dicere:nõ istã diceres q̃ cõmu
nis est nobis:sed illã potius in qua dissentimus a vobis.Hęc & pręsens dicerem,si quẽadmodũ
placuerat verba nostra exciperent.Sed quia hoc noluisti:dicens te a nobis timere calumniam
& a placito cui mane consenseras post prandiũ recessisti:vt quod dicerẽ:quẽadmodum velles
me dixisse narrares:& ego non haberẽ vnde ostenderẽ quid vel quemadmodum dixerim:noli
ergo vlterius iactare ꝙ tu fidem tuã dixeris,& ego meam non dixerim : quia sunt homines q
consyderent me potius habuisse fiduciam fidei meæ,qui eã scribi voluerim:te aũt nõ habuis-
se dum quasi calumniã pertimescis.Paratus ergo eras negare si tibi obiiceret ꝙ contra fidem
meam aliquid dixeris. Vide ergo quid de te ipẽ sentire feceris. Qꝫ si obiectum nõ eras negatu
rus:cur dictũ scribi noluisti:pręsertim cum magnopere voluisses etiã honoratos viros nostro
interesse sermoni?Cur ergo volens calumniam deuitare,notariorũ stylum timebas:& clarissi
morum testimoniũ nõ timebas? Si aũt sic vis vt etiã ego dicã fidẽ meã:quomodo te dicis dixis
se tuam:ego etiam breuius possum dicere.Credere me in patrem & filium & spiritũ sanctum
Si autem propriũ aliquid vnde dissentis a me vis audire:Credo in patrẽ & filiũ & spiritũ san-
ctum,nec filium dicens patrem,nec patrẽ filiũ,nec vtriusꝙ spiritũ sanctũ vel patrẽ vel filium
& tamen patrem deum,& filium deũ: & spiritũ sanctũ deũ solũ æternũ & immortalẽ propria
sua substantia:sicut deus solus & æternus & immortalis est:ea diuinitate qua est ante sęcula.
Hoc si tibi displicet,& placet a me audire quẽadmodũ de scripturis sanctis asseratur: lege eti
am illud qđ prolixius cõscriptũ misi benignitati tuæ.Si aũt illđ tibi nõ vacat legere,nec mihi
vacat frustra verba iactare.Possum tamen quantũ dñs dederit facultatis vel dictanti tibi vel
scribenti:ego quoꝙ vel dictando vel scribendo ad quod volueris respõdere.Huic scripturæ a
me dictatæ & relectę,ego Augustinus subscripsi.

Pascentii comitis Arriani ad beatũ Augustinũ:ei ꝙ in errore permaneat mendaciter im
properantis:ac conuitiosis comparationibus eum mordentis:atꝙ ad rescripta ipsius perfide
respondentis.

Epistola.CLXXVI.

OPtaueram te frater dilectissime pristini erroris tui cõsiliũ deponere:nũc mi-
ror te in ipso adhuc permanere sicut epistola quam ad me misisti clamat.Nã
ita est dignatio tua,sicut sitiẽs nimio calore accensus:si inuenerit aquã cœ-
nosam & se ingurgitauerit:postea etiã si lympidã & frigidã reperiens bibe-
rit,nõ satis proficere potest:quandoquidẽ cœno semel eius cor & aĩa obrui-
tur.Deniꝙ (qđ pace tua dicã) ita & cõsiliũ præstantię tuæ:sicut arbor cur
ua & nodosa quæ nihil in se rectum habet & aciem peruertit oculorum. Re
scribit mihi sanctitas tua,patrẽ deũ,filiũ deũ,spũm sanctũ deũ,sed vnũ deũ.Quis e trib⁹ vnus
vn⁹ deus? An forte est vna psona triformis q̃ hoc nomine nuncupet? Tu si voluisses & cõfide-
res de pfessione tua:resideres mecũ cum coepiscopis tuis puro ac pacifico animo & spiritu:&
conferres de his q̃ dei sunt:& q̃ ad gloriã & gratiã spiritalem pertinent. Vnde quid opus est
scribere & rescribere quod nos non ædificat?

Sancti Augustini iterũ ad Pascentiũ comitẽ Arrianũ:superiori epistolæ illius responden-
tis:& vt ipẽ ad argumentum ex verbis Apostoli sumptum respondeat,petentis.

Epistola.CLXXVII.

LIteræ tuæ nec ad reddẽda cõuitia me puocare:nec a reddẽdis literis reuoca
re potuerũt.Ea quippe q̃ scripsisti mouerẽt me:si a veritate dei nõ a potesta
re hoĩs dicerent.Dixisti consiliũ meũ arborẽ curuã & nodosam:q̃ nihil in se
rectũ habet & aciẽ puertit oculorũ.Quid in me diceres si a placito qđ inter
nos mane statueram⁹,ego recessissem:& iri te facillima q̃ recte placuerat,cur
uã refragationẽ & nodos difficultatis posuissem? Neꝙ eñ aq̃ cœnosa igur-
gitatũ me iudicares;sed pfidię (qđ multo peius est) ebrietate submersum:si

nō talis post prādiū rediſſem:qualis ante prādiū receſſiſſem.Sed ecce nunquid nō reſcripſiſti qd voluiſti:& nullā calūniā formidaſti!Sic ergo potes &c.vt ſit qd vel noſipſi vel alii poſſint cōſyderare & iudicare.Q enī dicis triformē dei pſonā me credere:ſi legere dignat⁹ fuiſſes qd aliud aliqñ plixius miſi:& ad ea q̄ ibi ſcripta ſunt reſpōdere voluiſſes,hoc fortaſſe nō diceres Sed tñ ecce & hoc ipm ꝙ triformē dei pſonā dicā: & dictaſti & cōſcriptū miſiſti & nullā calūniā timuiſti. Ecce oſtēdiſti verū eſſe qd dico: nō ideo te ſicut placuerat cū ſimul eſſemus verba tua dictare noluiſſe,quia calumniā timebas:ſed quia de veritate non confidebas:modo qa iam tibi placuit dictare,au triformē dei perſonā credam: reſpondeo non me ita credere:Vna quippe forma eſt:quia vna(vt ita dicam)deitas:& ideo vnus deus pater & filius & ſpūs ſanctus.Tu autem pero digneris breuiter reſpondere:quomodo accipias qd ait apl's:Qui adhæret meretrici,vnum corpus eſt:qui autē adhæret domino vnus ſpiritus eſt!Diuerſi eīn ſexus corpora ſibi adhærentia,vnum corpus dixit: & cum ſpiritus humanus nullo modo poſſit dicere:Ego & dominus vnum ſumus:tamē cum adhæret domino vnus ſpiritus eſt:quāto magis & ille qui veriſſime dixit:Ego:qa inſeparabiliter patri cohæret:ipſe pater vnus deus eſt! Si tamen vel hoc verbum admittitur in illa diuinitate,vt dicamus cohæret: qđ nunq̄ omnino vel fuit vel eſſe poterit vlla diſtantia ſeparatum:ad hoc reſpōde:vtrum tibi placeat biformem ſpiritū dici:quando qui adhæret domino vnus ſpiritus eſt. Quod ſi tibi nō placet:nec ego triformē deū dixi patrē & filiū & ſpiritū ſanctū,ſed vnū deū. Si aūt in pręſentia vis vt colloquamur:gratiam quidē habeo dignationi & beniuolentiæ tuæ.Sed ſicut iam mihi aliud qđ voluiſti reſcribere dignatus es:ita dignare reſcribere dictaturos nos eſſe quæ dicturi ſumus: & non deero voluntati tuę quantū me adiuuerit deus.Nā ſi ſcribis & ſcribo,non nos ædificat: quō nos ædificat,Dicis,dico:vbi poſt verborū ſtrepitū nō inueniamus qd legēdo recēſeam⁹! Auguſtinus hęc dictaui,& relectus ſubſcripſi.Abſtineam⁹nos a cōuitiis ne tēpus inaniter impendamus:& ad id quod agitur inter nos potius aduertamus.

1.Corin.6. (margin)

Ioan.10. (margin)

Narratio altercationis inter beatum Auguſtinū epiſcopū:& comitem Paſcentiū Arrianū:habitæ in domo Anicia Hippone regio:pręſente Laurētio viro clariſſimo iudice ab vtriſq̄ partibus electo. CLXXVIII.

Aurentius vir clariſſimus partib⁹ & perſonis in cōmune poſitis dixit. Dei diſcutiendū eſt negotiū:naturæq̄ eius in qua plæriq̄ laburē hoīes: examinanda perfectio. Si poſt illud totum quod pars parti:perſona perſonæ cōuitii intulit pridem:iam ī vtriſq̄ maneat ſerenitas animorū:venerāde Auguſtine & Paſcenti nobiliſſime dignamini profiteri.De domino eñi diſputans animus debet ſerenior inueniri:quia repulſis animoſitatis caliginib⁹: menti ſe puræ ad intelligendam naturæ ſuæ magnitudinem facilius offeret. Fidem igitur veſtram ex profeſſione opinionum primitus agnoſcere volo: tum demum requirere vtrum liceat præter ſcripturarum diuinarum eloquia vſurpatione defenſionis merito aliquid affirmare. Auguſtinus epiſcopus dixit:Sunt aliqua fidei neceſſaria a patribus poſita:quæ in verbis diuerſarum linguarum aliter ſonant:aliud intus continent in ſecreto:ſicut ipſa caro Chriſti dei & hominis pleni infirmitatem oſtendebat exterius:diuinitatis virtutem gerebat interius:Tamen fidem reipublicæ debens vir clariſſimus Paſcētius:qua ipſe extitit prouocator:fidei quoq̄ ſuæ quam Chriſto debeat:qua etiam ſuam credit animam gubernari:dignetur nomen edicere,quia poteſtatis,ætatis etiā,ſimulq̄ prouocationis eius ordo ſic fieri iuſtiſſime flagirat.Mihi enim placet te iudicem præſidere:quod etiam ipſi placuiſſe maniſeſtiſſime comprobatur. Laurentius vir clariſſimus dixit:Tuæ excellentiæ merito Paſcenti vir nobiliſſime nos admodū paruiſſe clarum eſt.Tremens enim in tātæ rei negotio paruus præſideo cognitor formidans ne de tantę omnipotentię natura ſecus aliter quid credens reatum incurrā.Sacramento enim me meum animum animamq̄ memini cōſciuiſſe:nec tuas intentiones vlla intentione palpare:nec aliquid a iuſtitia longius cohibere.Tua eñi dilectiōe iudex in cognitiōe fidei inter vtroſq̄ videor pręſidere.Partis ergo e diuerſo ſiſtētis cui defenſionis verba Auguſtinus vir grauiſſim⁹ ſe impēſurū oſtendit:poſtulationem qua petit: quia & ratione non caret: dignare effectu anticipare:nomenq̄ ſimul propriæ religionis edicere.

X (margin)

Y (margin)

Paſcentius vir clariſſimus dixit.Nec præſens prudentiſſimus ſuæ fidei epiſcopus Auguſtinus me negare poteſt chriſtianum:In patrem ingenitum:& in filium genitum:& in ſpiritum ſanctum me credere profiteor:ſed non vnius æqualiſq̄ ſubſtātiæ vel naturæ. Et quoniā

hesterna die cum laudabiliter sanctum virum & omnis scientiæ Auxentiũ nominatẽ: & quẽ
idẽ vir e duobus fuisset secutus: vtrũ Arriũ an Eunomiũ: idem frater Augustinus scrupulo-
sius inquireret: ego anathema memorato continuo Arrio & Eunomio dicere non dubitaui
flagitans vt ipse quoq; homousion anathematizaret: eo q scriptum in libris dominicis mini-
me reperiatur. Quod facere omnino in nullo consensit: vnde se proculdubio homousianũ eui
denter ostẽdit, & q̃ pgraue sit, ipse prorsus aduertis: scripturarũ authoritate calcata illud po-
nere quod eadem scriptura non dixit. Si quid enim preter authoritatem diuinorum volumi
num ponitur, vacuum approbatur. Laurentius vir clarissimus dixit: Aduertis ne venerabi
lis Augustine: qd pro sua prosecutiõe designet: vel q̃ integro prosecutionis modo sententiam
suam vir clarissimus Pascentius firmet? Augustinus episcopus dixit: Catholicũ me homou-
sion in sancta trinitate credentem ac professione respondeo: firmetur tantũmodo eiusdẽ viri
spectabilis Pascentii responsio: si nihil præterq̃ quod scriptum est quisq̃ nostrũ debeat vel au-
deat in defensione fidei applicans nominare. Aut enim licebit: & nulli, maxime græcis, vbi fi-
des orta est, denegabit: aut non licebit & calumnia iustissime repelletur. Postea tñ homousiõ
verbũ grecũ vnitatẽ ostendens, quid contineat, quid habeat, quidve maneat, exponetur. Lau-
rẽtius vir clarissimus dixit. Etiam ab Augustino honorabili viro rectissime respõdetur. Aut
enim vt ipse prosecutus est: licebit aliquid quod scriptum non est, defendẽdę fidei merito po-
nere, & ponendũ est licite: Aut non licebit: & vtrunq; penitus denegandum est integre: vnde
opus non est agnito iam vocabulo sonante professionem, vlterius quicq̃ ingrere nisi vt ipsum
homousion nobis venerabilis Augustinus suæ religionis episcopus scriptum ostẽdat in lege.
Z Augustinus episcopus respondit: Rectissimam iustitię lineam tenens, O nobilissimę fidei vir
prȩsidens agnosce rationemq; perpende: quia de tuo non solum alii sapientissimi viri iudicio
iudicabunt: verumetiam deus verissimus qui est omnium iudex, plenius iudicabit. Non enĩ
differentis dei spernendum est: nonnunq̃ & in præsenti iudex vltor assurgit. Fidei ergo no-
stræ iam dignare rationem inquirere: symbolumq; quo fides vtcunq; constat: singulos præci
pe tuis auribus coram omnibus recitare. Laurentius vir clarissim⁹ dixit: A iustitia nulla ra-
tione discordat: vt ipse digneris qui petitor es: Pascenti vir clarissime: tuæ fidei symbolum re-
citare. Tunc Pascentius sono clariori symbolum recitans: credere se in deum patrem omni-
potentem, inuisibilem, ingenitum, & incapabilem dixit: & in Iesum Christum filium eius de
& um natum ante sæcula: per quem facta sunt omnia, & in spiritum sanctum. Augustinus epi
scopus respondit. Memorem esse amplitudinem vestram in dei negotio: prȩsidẽs cognitor p-
A secutionis nostrę non dubito: quia vir clarissimus Pascentius nihil ponendum esse in fidei ra
tione, prȩterq̃ qđ scripturę continent, asseruit: qui licet fidei catholicę homousion verbũ pro
macula nominis secũdum suos authores nitatur opponere, ex eo qđ posuit vel potius vetuit
hinc magis & homousion a græcis sacerdotibus positum verbum in assertionem fidei dici
debere recte defendimus: & aliqua quæ scripta non sunt: ab ipsis potius temere posita vel di-
cta modo probamus. Laurentius vir clarissimus dixit: Cursim vt video honorabilis Au-
gustinus negotii præsentis calcem se obtinuisse declarat: seseq; docturum astruẽs aliqua quę
scripta non sunt tuæ Pascẽti clarissime authores fidei posuisse quę sequeris. Quę si in lege nõ
posita: & a vobis propria vsurpatione fidei merito posita esse docuerit: iã quęrendũ erit: quia
iam licere manifestum erit: quid in intimis homousion verbum habeat: ad quam rem perti-
neat: cuiq; rei recte hoc verbum adhibitũ iudicetur: iusteq; inuentũ vel positum ipsa fidei p-
fectio roborabit. Pascentius vir clarissimus dixit: Nõ decet nos aliquid sine authoritate scri
pturarum ponere diuinarum: quid est tamẽ seposito calumniæ artificio qđ dicit vel pponit e
diuerso defendens frater Augustin⁹: absq; legis authoritate nos alicui posuisse vel dicere: pu
blicet palã, & si cõuicerit: nec homousion iniuste ab ipsis positũ: etiã ego iam publice cõclama
bo: statimq; eorũ cõmunioni socius fio. Laurentius vir clarissimus dixit: Nihil tam optimum
tamq; libertati fideiq; & animæ congruum: q̃ longa tergiuersatiõe quã potuit stoliditas enu
trire, ocyus derelicta, animositatis, qua deo fit iniuria, obstinata aliquãdiu nebula repellat: at
q; q̃ occulta in linguis variis sunt, euidẽtiore luce pãdant. Sed ne in longũ negotiũ iã propevi
a ctoria pacatum oratio protrahat diuturna: quod absq; legis authoritate a Pascentio viro cla
rissimo vel ab eius authoritatibus reclamas positum: dignare iam Augustine vir sanctissime
9 publicare. Augustinus episcopus respondit: In assertione fidei patrem ingenitum & incapa-
bilem dixit: cum nec ingenitum nec incapabilem scriptura patrem alicubi testetur. Qui licet

ingenitus pater sit:qa hoc ipsum vtriq; confitemur:tamen hoc nullius scripturæ seu veteris
seu nouę cõtinet textus.Est enim ingenitus,qui a nullo est genitꝰ:sed hoc est qđ ingenitꝰ ge-
nitus:vtpote de deo deus.Non enim quia Adam ingenitus approbatur idcirco est homo: &
Abel quia de ipso est genitus nõ est homo:hoīem genuit qđ est ingenitꝰ homo:deus qđ est ge
nuit eiusdẽ substantię,eiusdẽ essentię sine tpe sibi coæternũ genuit:ante quẽ nihil est tempo-
ris,non accipit modũ.Est igitur ingenitus pater:quia vt dictum est:a nullo est genitus: sed ẽ
genito coæternus:quomodo ignis in substantia sua in qua est a creatore creatus:est quidẽ in
genitus:sed genito a se splendori consubstantialis est & coæternus. Hãc dei trinitatis substã
tiam vnam homousion verbo græci complecti breuiter maluerunt. Non eñ nomen est : sed
Ioan.10. terribilis est in verbo huiuscemodi sonans.Qđ verbũ aperte ipse filius declarat cũ dicit. Ego
& pater vnũ sumus.In isto vno cõsistit substantia vna.Nam ex eo q̧ est vna: & ipse filius ma-
Matth.11. net in ea.Vnde etiã iam circũamictus carnis verę trabea dicit:nemo nouit filiũ nisi pater:ne-
q; patrẽ quis nouit nisi filius:& cui voluerit filius reuelare.Ecce & filius per se ipsũ inuisibilis
approbaẽ.Quid est qđ quasi acutius in fidei ponere assertione nituñẽ:incapabilem autem nec
legunt nec iuste defendunt? Quomodo enim incapabilis pater quem capit filius totum,ipso
Ioan.14. dicente:Ego in patre & pater in me? De quo etiam Paulus apostolus dicit:Quoniã cũ in for-
Phil.2. ma dei esset nõ rapinam arbitratus est esse æqualis deo.Qui formã implet dei nihil habet mi
nus deo.Quomodo ergo incapabilis pater dicitur qui capitur totus a filio? Ecce eñ q̃ scripta
non sunt in lege vspiam:a vobis temere ponunẽ in symbolo:vbi nihil magis aliter oportet in
seri pręterq̃ scripturæ veridicę cõtinet modus.Cur vobis de homousion verbo visum est fi-
dei catholicæ inuidiam excitare:quæ substantiã dei vnã simpliciter credens:hoc verbũ a græ
cis patribus in assertionẽ fidei defendẽdo accepit? In concione eñ hoc est in symbolo quod est
inter animas nostras & deum:quid visum est hominibus aliquibus ponere q̃ scripta nõ repe
riuntur in lege? Neq; eñ alicubi ingenitus aut incapabilis pater.Laudantes enim deũ dicere
solemus in ptecibus,eius magnitudinem admirãtes:Qui capit omnia:quem capit nemo.sci-
licet hominum.Nam totus capitur a filio:cuius formam implet filius vnius incommutabi-
lis naturæ secreto.Ergo neq; solus inuisibilis pater,sed & filius inuisibilis.Sicut hominibꝰ in
uisibilis pater:ita inuisibilis hominibus filius secũdũ illud secretũ qđ manet in patre. Non er
go iuste positus est inuisibilis solus pater in symbolo:sed inuisibilis tota trinitas deus excepta
1. Timoth.1. carne suscepta a filio,de qua dicit apostolus:Inuisibili soli deo honor & gloria in sæcula sæcu
lorum.Totus ergo habitat pater in filio:cuius patris formam idem filius nõ ex parte: sed im
Phil.2. plet in pleno.Hanc apostoli Pauli sententiam qua dicit intimatq; dei mortalibꝰ secreta ; Qui A
cũ in forma dei esset,aliqui male pronuntiantes:male sentiendo bene digesta non esse ausum
filium dei per imparilitatem æqualem:sed per rapinã fieri deo patri prorsus affirmant:qđ ini
que sentitur.Si enim diceret:Qui cum deus esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem
deo:posset angustiis fidei suæ quilibet qualiscunq;,etsi debile,de quo sine mora excluderetur
spatium inuenire.Nunc vero,quia cum in forma dei esset,dixit:omnem machinationis iniu
stæ aditum interclusit.Vbi est forma nihil habet prorsus minus omnino natura: Deus enim
2.Corin.5. (ait idẽ apostolus)erat in Christo mundũ recõcilians sibi.Quomodo enim susciperet minor
maiorẽ:nisi se vna natura cognosceret parem? Neq; enim liniamentis spatiisq; mẽbrorũ hæc
dei forma distenditur:vt pater filium in se suscipiat habitantem:aut in se filius patrẽ ostẽdat
Ioan.14. manentem:sicut ipse ait:Pater in me manens facit opera mea:aut euacuatur cum spiritũ san
ctum suum pater & filius omnem creaturam suam proferat illustrantem:quomodo cogitari
non potest:quomodo explicari non potest? Simul secum vnum est quod secundũ incõmutabi
lem omnino substantiam in trinitate deus est.Ecce quid est homousion quod exprobratur in
iuste.Non enim verbum solum,sed res in verbo:nec solus sermo sonans auribus:sed substan
tia vna est dei credenda in mentibus.Si enim in homine credente in se totus deus cedẽdus est
habitare:quomodo filium totum in se pater:aut filiꝰ patrem nõ credatur excipere? Ac p̱ hoc
ipse in patre: & pater in eo manet: & ex patre & filio sanctus credendus est spiritus: nõ solum
processisse:sed peragẽda opera trinitatis omnino procedere:sicut eadem trinitas Abrahã ami
cum suum in vnitate nominis dignata est visitare. Quid est quod calumniantur de homou B
sion verbo græco:quia scriptum in lege minime inueniatur? Cur nõ vident culpam suã? Cur
sibi non displicent cum ponunt in symbolo verba vel nomina q̃ non sunt vlla scriptura dige-
sta? Qui disponit arguere nõ faciat vnde aliũ nititur accusare. Inspiciũt de verbo simplici &

ratione fidei pleno quasi de stipula oculũ fratris: & suũ sauciatũ pręter scripturas ponẽdo qđ
credunt: tanq̃ de immanitate non peruident trabis. Ecce homousion recte probamus positũ:
& in assertionem fidei qua trinitatis vnitas a catholicis creditur, a gręcis patrib⁹ dictũ. Quid
si græcus ipse magis obiiciat, non latino, non barbaro: sed sibi magis licere verba ad fidem per
tinentia diuulgare? Nam sciendũ est: Amen & alleluia: qđ nec latino nec barbaro licet in suã
linguam transferre: hebræo cunctas gentes vocabulo decantare. Non enim in Africa aut in
cuncta Barbaria: sed in Syria vel græcia: vbi & ipsa caro voluit de virgine nasci dominica: de
cuit vel oportuit verba fidei compẽdiose firmare. Deniq̃ nõ latino, non barbaro stylo venerã
dus ille Moyses, non prophetæ, non apostoli, non ipsi euangelistæ, sed aut hebræo: aut græco
scripturas eloquio dominicas firmauerunt: quas postea viri probati ac disertissimi: in omni
bus periti linguis: de hebręo primitus in græco: de græco in latino stylo edisserere cũ labore
nimio maturarunt. Homousion ergo exponitur: vnius substantiæ pater & filius & spiritus
sanctus. Nemo ergo iam calumnietur verbo: quia licet scriptum non sit, quod habet interius
vel sonat, ostendit non per aliquem alium: sed per vnam diuinitatis substantiam, in qua filius
patri loquitur dicens: Tua omnia mea sunt, & mea tua. Iam ipsi viderint qualiter ausi fuerit Ioan.17.
nomina quę scripta in lege non sunt, vel verba in symbolo continuare: non aliud nisi ostẽdere
C genitum ab ingeniti, q̃ sit incapabilis, potentia patris filium segregare. Deus eñ pater sub
stantia sua genuit filium æqualem sibi: docet hoc veridicus ille secretorum interpres diuino
rũ Ioannes. Propterea iudæi volebant (inquit) eum interficere: quia non solum soluebat sab Ioan.5.
batum: sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. Consubstantialem itaq̃ si
bi genuit filium pater: quia non accepit tanq̃ creatura indigens vnde genuisset, tota copia: qđ
ipse est hoc genuit, perfectum genuit: quia sine tempore est ipse qui genuit & quem genuit.
Si homo generet quod est, deus non potuit generare quod est? Accepit homo ab ipõ deo: & ta
men licet acceperit hoc generat quod accepit: a nullo accipiens paret deus, quod est generare
non potuit? Hanc æqualitatem substantiæ homousion sermo græcus ostẽdit: nihil austerum
sed optimum dulceq̃: & hoc quod credendum est humanis cordibus introducit. Etsi eñ ver
bum ipsum in lege scriptum non inuenitur: quia æqualis est patri filius, per beatum Ioãnem
primitus: & per Paulum postea comprobatur. Ioannes enim ęqualitatem dixit: Paulus formã
impleuit. In duobus (inquit scriptura) aut tribus testibus stabit omne verbum. Per duos eñ Deut.17.
verissimos testes iam probauimus vnius substantiæ esse æqualesq̃ patrem & filium: adda Matth.18.
mus & tertium: Thomam illum discipulum post dubitationem fortius confitentem domi
num & deum: quem nec resurrexisse crediderat crucifixum: Dominus meus (inquit) & de Ioan.20.
us meus. Approbat filius dictum: quia se cognoscit a sua creatura iustissime deum & dominũ
proclamatum: patri vtriq̃ & sancto spiritui coæternũ. Homousion vtiq̃ verbum est græcum
& Christus græcum est nomen. Qui accusat per iniustitiam de verbo quod non intelligit, fi
dem non accipiat, & de nomine nomen. Homousion verbum vnius eiusdemq̃ substantiæ so
nat in gręco, non quenq̃ infimum, sed patrem & filium & spiritum sanctum. Iam ergo nemo
improbet quasi verbum: sed aperte separet quisquis & quod non potest: Homousion patrem
& filium & spiritum sanctum. Contra hoc pugnetur, quod possidet: quod habet: quod docet
verbum græcum: non contra ipsum verbum quod auribus retinuit syllabis articularum: cõ
tra diuitias: contra æqualitatem naturæ quam possidet verbum ipsum græcum: non contra
D exteriorem veluti corticem ab eo qui se audire dicit si pręualet repugnetur. Absit: Erubesca
mus catholici in vniuerso manentes nos appellari propter fidem veram vnius eiusdemq̃ sub
stantiæ, a nonnullis verbum græcũ non intelligentibus homousiones: qui nos appellari gau
demus de Christi nomĩe Christianos. Neq̃ eñ in parte accipiẽdum est verbum græcum: &
in parte alia refellendum. Nemo ergo vtatur Christi nomine ex vocabulo gręco. Erubescat se
dici christianum: quia nomen est græcum. Non accipiatur Paulus qui dicit Romanis scribẽs
In quo clamamus abba pater: in vno nomine duabus vtitur linguis. Dicit enim abba græco Ro.8.
vocabulo patrem: & latine nominat identidem patrem. Cõtemnatur idem apostolus Paulus
& in nouissimis partibus ad Corinthios epistolæ primæ: vbi plebem arguens simul græco &
syro vtitur verbo. Si quis (inquit) non amat dominum, sit anathema maranatha. Anathema i.Corin.16.
græco sermone dixit condemnatus: maranatha, donec dominus redeat. Iam ergo nemo appel
let oleum quo fideles vnguntur, gręco nomine chrisma: Homousion reprobatur vnam trini
tatem resonans eandemq̃ naturam. Quid est enim quod dixit beatissim⁹ Paulus: Si quis nõ

amat dominū:nisi si quis humiliat se deo: Non ergo recte dicit̃ dominū amare: qui dei & do
Deut.6. mini vnius audet substantiā separare,de quo dicit̃ in lege: Audi israel domin⁹ deus tuus de⁹
vnus est. Non corpore vtiq̄ liniamētisq̄ corporeis extensus:sed vna pater & fili⁹ & spūs san
ctus deitate perfectus. Plura quidē greco verbo definita reperiunt̃ in lege:sed pro multis hæc
pauca quæ dicta sunt,sapientibus credo sufficere. Si æqualitas nō est,non auderet inferior di
Ioan.17. cere supiori:Omnia mea tua sunt:& tua mea:nec auderet dicere: Volo vt vbi ego sum & isti
sint mecum. Non inquā diceret volo,sed diceret supplicans rogo. Absurdū igit̃ non est vt in E
conciliis patrum græco verbo patris & filii & spūs sancti vna substantia firmaretur: cū super
apostolos primitus sancti spirit⁹ propria largitate linguarum varietas fundaret̃. Audiuim⁹
Act.2. enim eos(ait scriptura Actuum apostolorum)loquentes variis linguis magnalia dei. Magna
lia vtiq̄ sunt non deorum:sed dei:greca lingua vnā substantiā credi patris & filii & spūs san
cti. Hebraice igitur grece & latine super crucem domini a Pilato fuit causa eius scripta. Si li
cuit vti greca lingua:vel immo permisit ipse domin⁹ vt causa mortis eius esset scripta:cur ab
horret vt substantia eius qua deus est æqualis cū patre:græco vocabulo approbetur ostensa?
Si minime licet patris & filii & spiritus sancti vnam substātiam lingua exeri græca:ergo nec
deum laudari decet & barbara. Sicut enim greca lingua quod est homousion vna dicitur vel
creditur a fidelibus trinitatis omnino substātia:sic vna rogatur vt misereatur a cunctis lati
nis & barbaris vnius dei natura:vt a laudibus dei vnius nec ipsa lingua barbara sit vt latinis
aliena. Latine enim dicitur,domine miserere. Sola ergo hęc misericordia ab ipso vno deo patre
& filio & spiritu sancto lingua debet hebręa vel gręca:& ipsa ad postremū postulari latina,nō
autem & barbara. Si enim licet dicere,non solum barbaris lingua sua:sed etiam Romanis si
hora armē:quod Interpretatur,domine miserere:cur non liceret in cōciliis patrum,in ipsa ter
ra græcorum,vnde vbiq̄ destinata est fides:lingua propria homousion confiteri:quod est pa
tris & filii & spiritus sancti vna substantia? Nam subiectionem filii patri debitam ex carnis in
firmitate susceptā:etiā nos quia iustum est verissime confitemur,in qua eum infirmitate: nō
Psal.115. solum subditū:sed & seruū euidentissime confitemur:ipso dicente in prophetia ad patrem: O
dñe quia ego seruus tuus:ego seru⁹ tu⁹ & fili⁹ ancillæ tuæ:id est Mariæ. Patet ergo i quo sit eq̄
lis pr̄i filius: in quo sit non solum subditus aut inferior:sed etiam humillimus seruus. Ipe in
quam ostendit in quo sit humilis,in quo sit æqualis:vnde omnipotēs,vnde infirmus:vnde ab
iectus:vnde speciosus:vnde diues:vnde egestati subiectus. Laurētius vir clarissim⁹ dixit:Eui F
dentissime claruit defensionem assertionis fidei suæ Augustinum virum clarissimum cōmu
nisse:multaq̄ magis tuos authores vir clarissime Pascēti absq̄ scriptura temere posuisse:nec
esse nomen fidei homousion:sed æqualitatem magis ipsius trinitatis. Sed si inueniuntur in le
ge verba q̄ improbata sunt:dignare vir nobilissime respondere,vt certe nobis pares ire pos
sitis. Nam procul dubio intueris a nobis præsentem virū Augustinum suis assertionibus ni
mium transilire. Apud te enim nobilissime vir eligo q̄ apud deum perennis reatus culpas
incurrere. Pascentius vir clarissimus respondit:Scripta quæ proposui,non sunt quidem in
lege:sed debere propter honorem patris astrui recte defenduntur. Laurentius vir clarissimus
dixit:Sic ergo & homousion quod in dubium veniebat te proponente: etsi scriptum non est:
res ipsa tamen quæ latet in verbo vera est. Credatur honorifice vnitati,ne fiat iniuria trini
tati.

Sancti Augustini ad Probam & Iulianā de conuersione neptis Demetriadis gratulantis:
exultantis:atq̄ laudantis q̄ Christo sit desponsata:& ad perseuerantiam exhortantis.

Epistola.CLXXIX.

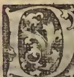

Ominarum honore dignissimis:merito illustrib⁹ & pręstantissimis filiab⁹
Probę & Iulianę: Augustinus in dño salutē. Impletis gaudio cor nostrum G
tanto iucūdius,quāto charius,tanto gratius,quanto citius. Vestræ nāq̄
stirpis sanctimoniā virginalē:qm̄ quacūq̄ innotuistis,ac per hoc vbiq̄,fa
ma celeberrima pdicat: velocissimū volatū ei⁹ fideliore atq̄ certiore learū
initio peruenistis:& pri⁹ nos fecistis exultare de cognito tā excellēti bono q̄
dubitare de audito. Quis verbis explicet,qs digno pconio psequat̃:quātū
incōparabiliter gloriosi⁹ atq̄ fructuosius habeat ex vestro sanguine fœminas virgines Chri
sti,q̄ viros cōsules mūdus? Nā volumina temporū si magnū atq̄ pclarum est nominis di

gnitate signare: quanto est maius atq; praeclarius cordis & corporis integritate transcēdere!
Magis itaq; gaudeat puella nobilis genere: nobilior sanctitate: q̄ sit per diuinū cōsortium prę
cipuam in coelis consecutura sublimitatem: q̄ si esset per humanum connubium prolem pro-
pagatura sublimem. Generosius quippe elegit Aniciana posteritas tam illustrē familiā bea-
re nuptias nesciendo: q̄ multiplicare pariēdo: & in carne iam imitari vitam angelorū: q̄ ex car
ne adhuc numerum augere mortaliū. Hęc est vberior foecundiorq; felicitas: non ventre gra-
uescere: sed mente grandescere: non lactescere pectore: sed corde candescere: non visceribus ter
ram: sed coelum orationibus parturire. Dominarū honore dignissimae filiae, perfruamini in il
la quod defuit vobis: perseueret vsq; in finem adhaerens coniugio quod nō habet finem. Imitē
tur eam multae familiae dominam, ignobiles nobilem: fragiliter excelsae excelsius humilē: vir-
gines quae sibi optant Aniciorum claritatem: eligant sanctitatem. Illud enim quātalibet cupi
ditate quando assequentur? hoc autem si plene cupierint mox habebunt. Protegat vos incolu
mes & feliciores dextera altissimi: dominae honore dignissimae & praestantissimę filiae. Pigno-
ra sanctitatis vestrae: praecipue ipsam sanctitatem praecipuā debito vestris meritis officio dile
ctione domini salutamus. Velationis apophoretum gratissime accepimus.

Sancti Augustini ad Honoratū: quaestioni illius qua sibi consuli petit: quid in periculis oc
currentibus sit faciendū: amplissime respondentis: & firma ac dilucida sententia definientis
qua ratione tempore imminentis persecutionis episcopi & clerici dei ministri fugere possint:
qua etiam conditione hoc ipsis nequaq̄ sit permissum. Epistola.CLXXX.

H Ancto fratri & coepiscopo Honorato: Augustinus in domino salutē. Cha
ritati tuae misso exemplo epistolae quam fratri Quoduultdeo, nostro coepi
scopo scripsi: putabam me hoc onere caruisse quod mihi imposuisti quaerē
do consilium quid in his periculis quae tēpora nostra inuenerunt facere de
beatis. Quis enim epistolam illam breuiter scripserim: nihil tamen me pre
termisisse arbitror: quod & respōdenti dicere: & quaerēti audire sufficeret:
quandoquidem dixi: nec eos esse prohibēdos qui ad loca si possunt munita
migrare desyderāt: & ministerii nostri vincula quibus nos Christi charitas alligauit: ne dese-
ramus ecclesias quibus seruire debemus: non esse rumpenda. Ista quippe verba sunt quae in
illa epistola posui. Restat ergo inquam vt nos quorū ministerium quātulaecunq; plebi dei vbi
sumus manenti: ita necessarium est vt sine hoc eam nō oporteat remanere: Dicamus domino:
Esto nobis in deum protectorem & in locum munitum. Sed hoc consilium tibi propterea nō Psal.30.
sufficit: vt scribis: ne contra domini praeceptum vel exemplum facere nitamur: vbi fugiendū
esse de ciuitate in ciuitatem monet. Recolimus enim verba dicentis: Cum autem persequanē Matthęi.10.
vos in ciuitate ista: fugite in aliam. Quis autem credat ita hoc dominum fieri voluisse: vt ne-
cessario ministerio sine quo viuere nequeunt, desererētur gregēs quos suo sanguine cōpara-
uit? Nunquid hoc fecit ipse quando portātibus parētibus in Aegyptum paruulus fugit: qui Matthaei.2.
nondum ecclesias congregauerat: quas ab eo desertas fuisse dicamus? Nunquid quando apo
stolus Paulus ne illum comprehēderet inimicus: per fenestram in sporta submissus est: & effu 2.Corin.11.
git manus eius: deserta est quae ibi erat ecclesia necessario ministerio: & non ab aliis fratribus Actu.9.
ibidem constitutis quod oportebat impletum est? Eis quippe volētibus hoc apostolus fecerat:
vt seipsum seruaret ecclesiae: quem proprie persecutor ille quaerebat. Faciāt ergo serui Chri-
sti: ministri verbi & sacramenti eius: quod praecepit siue permisit. Fugiāt omnino de ciuitate
in ciuitatem: quando eorum quisq̄ specialiter a persecutoribus quaeritur: vt ab aliis qui nō ita
requiruntur: non deseratur ecclesia: sed prębeant cibaria conseruis suis quos aliter viuere nō
posse nouerūt. Cum autem omniū: id est episcoporum & clericorum est commune periculū:
I hi qui aliis indigent non deserantur ab his quibus indigēt. Aut igitur ad loca munita omnes
transeant: aut qui habent remanēdi necessitatem: non relinquātur ab eis per quos illorum est
ecclesiastica supplenda necessitas: vt aut pariter viuant: aut pariter sufferant quod eos pater
familias volet perpeti. Quod si contigerit: vt siue alii maius: alii minus: siue omnes aequaliter
patiantur: qui eorum sint qui pro aliis patiuntur apparet: illi scilicet qui cum se possint tali-
bus malis eripere fugiendo: ne aliorum necessitatem desererent manere maluerunt. Hinc ma
K xime probatur illa charitas: quam Ioannes apostolus commendat dicens: Sicut Christus ani 1.Ioannis.3.
mam suā pro nobis posuit: sic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Nam qui fugiūt
vel suis deuincti necessitatibus fugere non possunt: si comprehensi patiuntur: pro seipsis: non

pro fratribus vtiq; patiũtur. Qui vero propterea patiunt: quia fratres qui eis ad Christianã
salutem indigebant, deserere noluerunt: sine dubio suas animas pro fratribus ponunt. Vnde
illud quoniã episcopum quendam dixisse audiuimus: Si dominus nobis imperauit fugam in
eis persecutionibus vbi potest fructus esse martyrii: quãto magis debemus fugere steriles pas
siones quando est barbaricus & hostilis incursus: verũ est quidem & acceptabile: sed his quos
ecclesiastici officii non tenent vincula. Nam qui clades hostiles ideo non fugit cũ possit effu-
gere, ne deserat ministerium Christi: sine quo nõ possunt homines vel fieri vel viuere christia
ni: maiorem charitatis inuenit fructum: q̃ qui non propter fratres: sed ꝓpter seipsum fugiẽs
atq; comprehensus non negat Christũ suscipitq; martyrium. Quid est ergo quod in episto- K
la tua priore posuisti? Dicis enim: si in ecclesiis persistẽdũ est: quid simus nobis vel populo pro
futuri non video: nisi vt ante oculos nostros viri cadant: fœminæ constuprentur: incendãtur
ecclesiæ: nos sub tormentis deficiamus: cum de nobis quæritur qđ non habemus. Potens est
quidem deus audire preces familiæ suæ: & hæc quæ formidãtur auertere: nec ideo tamẽ pro
pter ista quæ incerta sunt, debet nostri officii esse certa desertio sine quo est plebi certa ꝑnicies
non in rebus vitæ huius: sed alterius incõparabiliter diligentius sollicitiusq; curandæ. Nam
si certa essent ista mala quæ timentur ne in locis in quibus sumus forte contingant: prius in-
de fugerent omnes propter quos ibi manendũ est: & nos manendi necessitate liberos redderẽt
Non enim quisq̃ est qui dicat ministros manere oportere vbi iam non fuerint q̃bus necesse sit
ministrare. Ita quidã sancti episcopi de Hispania profugerũt: prius plebibus partim fuga la
psis: partim peremptis: partim obsidione consumptis: partim captiuitate dispersis. Sed multo
plures illic manentibus propter quos manerent, sub eorundẽ periculorum dẽsitate manserũt
Et si aliqui deseruerunt plebes suas: hoc est quod dicimus fieri nõ debere. Neq; enim tales do
cti authoritate diuina: sed humano vel errore decepti: vel timore sunt victi. Cur enĩ sibi pu L
rant indifferenter obtemperandum esse præcepto: vbi legunt de ciuitate in ciuitatem esse fu
giendum: & mercenariũ non exhorrẽt qui videt lupum venientẽ & fugit: & nõ est ei cura de
ouibus? Cur non istas duas dominicas verasq; sentẽtias: vnã scilicet vbi fuga finitur aut iu
betur: alteram vbi arguitur atq; culpatur: sic intelligere student: vt inter se reperiantur non
esse contrariæ sicut non sunt? Et hoc quomodo reperit nisi attendatur qđ iam superius dispu-
taui: tunc de locis in quibus sumus premente ꝑsecutione fugiendũ esse Christi ministris: quã
do ibi aut plebs Christi non fuerit cui ministretur: aut potest impleri ꝑ alios necessariũ mini-
sterium quibus nõ est eadem causa fugiendi: sicut in sporta submissus: quod supra memora-
ui: fugit apostolus cũ a persecutore proprie ipse quæreretur: aliis vtiq; necessitatẽ similem nõ
habentibus: a quibus illic ministeriũ absit vt desereretur ecclesiæ. Sicut fugit sanctus Atha-
nasius Alexandrin⁹ episcopus: cũ eum specialiter apprehendere Constãtius cuperet imparor:
nequaq̃ a cæteris ministris deserta plebe catholica q̃ in Alexãdria cõmanebat. Cũ autẽ plebs
manet & ministri fugiunt: ministeriũq; subtrahitur: quid erit nisi mercenariorũ illa fuga dã
nabilis: quibus nõ est cura de ouibus? Veniet enim lupus: nõ homo: sed diabolus: qui plerosq;
fideles apostatas esse persuasit: quibus quotidianũ ministeriũ dominici corporis defuit: & peri
bit infirmus in tua non scientia: sed de ignorantia frater propter quẽ Christus mortuus est
Qđ autem ad eos attinet qui in hac re nõ fallunt errore: sed formidine superant: quare nõ po
tius contra suum timorẽ domino miserãte: atq; adiuuante fortiter dimicant: ne mala sine cõ
paratione grauiora, quæ multo amplius sunt tremenda: contingant? Fit hoc vbi dei charitas
2. Corin. 11. flagrat: nõ mundi cupiditas fumat. Charitas enĩ dicit: Quis infirmatur & non ego infirmor?
Quis scandalizatur & non ego vror? Sed charitas ex deo est. Oremus ergo vt ab illo detur a quo
23. q. 5. ma- iubetur: Et per hanc magis timeamus ne oues Christi spiritalis nequitiæ gladio in corde, q̃ ne
gis. ferro in corpore trucidẽt: vbi quãdocunq; quocunq; mortis genere morituri sunt. Magis timea
1. de Ciuita- mus ne sensu interiori corrupto pereat castitas fidei: q̃ ne fœminæ violenter cõstuprent in car
te dei. ca. 16. ne: quia violentia non violatur pudicitia, si mente seruatur: quĩ nec in carne violatur: quũ vo-
& 18. luntas patiẽtis sua turpiter carne non vtitur: sed sine consensione tolerat quod alius operat.
Magis timeamus ne lapides viui extinguantur deserentibus nobis: q̃ ne lapides & ligna terre
norum ædificiorum incendãtur præsentibus nobis. Magis timeamus ne membra corporis
Christi destituta spiritali victu necentur: q̃ membra corporis nostri oppressa hostili impetu M
torqueantur. Non quia ista nõ sunt vitanda cũ possunt: sed quia potius ferenda sunt quũ vitari
sine impietate nõ possunt: nisi forte quisq̃ contenderit non esse ministrũ impiũ q tunc subtra

hit ministeriũ pietati necessarium quando magis est necessarium. An non cogitamus cũ ad
istorum periculorum peruenitur extrema:nec est potestas vlla fugiẽdi:quantus in ecclesia fie
ri soleat ab vtroq; sexu atq; ab omni ætate concursus,aliis baptismum flagitãtibus:aliis recõ
ciliationẽ:aliis etiã poenitentię ipsiꝰ actionẽ:omnibus cõsolationẽ & sacramentoꝝ cõfectionẽ
& erogationẽ? Vbi si ministri desint:quãtũ exitiũ sequatur eos q de isto sęculo vel nõ regene
rati exeunt vel ligati? Quantus est etiã luctus fidelium suorum qui eos secũ in vitæ æternę re
quiẽ nõ habebũt? Quãtus deniq; gemitꝰ oĩm:& quorundã quãta blasphemia de absentia mi
nisterioꝝ & ministrorũ? Vide quid faciat malorũ tẽporaliũ timor:& quãta in eo fit acquisitio
malorũ æternorũ.Si aũt ministri adsint: pro viribus quas eis dñs subministrat,oĩbus subue
nitur:alii baptizantur:alii reconciliant:nulli dñici corporis cõmunione fraudant:oẽs conso
lant,ædificant,exhortant,vt deũ rogẽt qui potens est oĩa q̃ timent auertere:parati ad vtrũq;
vt si nõ potest ab eis calix iste transire:fiat volũtas eiꝰ q mali aliqd nõ potest velle. Certe iam
vides qd te scripseras nõ videre:quãtũ boni cõsequant populi Christiani: si in p̃sentibꝰ malis
non eis desit pręsentia ministrorũ Christi:quorũ vides etiã quantũ obsit absentia, dũ sua quę
runt nõ quę Iesu Christi. Nec habẽt illã de qua dictũ est:nõ quęrit quę sua sunt.Nec imitant Phil.2.
eum qui dixit: Nõ quæro qd mihi vtile:sed qd multis:vt salui fiant.Qui etiã p̃secutoris prin 1.Corin.10.
cipis illiꝰ insidias non fugisset:nisi se aliis qbꝰ necessariꝰ erat:seruare voluisset.Propter qd ait:
Compellor aũt ex duobus cõcupiscentiã habẽs:dissolui:& esse cũ Christo,multo magis opti Phil.1.
N mũ:manere in carne necessariũ propter vos.Hic forte quis dicat:ideo debere dei ministros fu
gere a talibus imminẽtibus malis:vt se pro vtilitate ecclesię tẽporibus trãquillioribus seruẽt
Recte hoc fit a quibusdã quãdo nõ desunt alii per quos suppleat ecclesiasticum ministeriũ:ne
ab oĩbus deserat:qd fecisse Athanasiũ supra diximus.Nam quantũ necessariũ fuerit ecclesiæ:
quãtũq; profuerit q vir ille mãsit in carne:catholica fides nouit q̃ aduersus Arrianos hęreti
cos ore illiꝰ & amore defensa est.Sed qñ est cõmune periculũ:magisq; timendũ est ne quisq̃ id
facere credatur non cõsulendi volũtate:sed timore moriẽdi: magisq; fugiendi obsit exemplo
q̃ viuendi prosit officio:nulla ratiõe faciendũ est.Deniq; sanctus Dauid ne se cõmitteret peri
culis p̃liorũ: & fortassis extingueret (sicut ibi dictũ est) lucerna Israel : a suis hoc petentibus
sumpsit:non ipse p̃sumpsit: Alioquin multos imitatores fecisset ignauiæ:q eum crederẽt hoc
O fecisse non consyderatione vtilitatis aliorum:sed suæ perturbatione formidinis. Occurrit ali
quanto alia quæstio quã contemnere nõ debemus.Si eñ hæc vtilitas negligẽda nõ est:vt ali
qui ministri propterea fugiant imminente aliqua vastitate:vt seruentur q ministrẽt eis quos
post illã cladẽ residuos potuerint inuenire:quid fiet vbi omnes vidẽtur interituri:nisi aliqui
fugiant? Quid si enim hactenꝰ sęuiat illa p̃nicies:vt solos ministros ecclesiæ p̃sequatur? Quid
dicam? an,relinquenda est a ministris fugientibus ecclesia:ne a morientibus miserabilius relin
quatur? Sed si la[illegible] non qua[illegible] ad mortẽ:possunt occultare quoquo modo episcopos & cle
ricos suos:sicut ille adiuuerit in cuiꝰ potestate sunt omnia:qui potest & nõ fugientem per mi
rabilem conseruare potentiã.Sed ideo quęrimus quid nos facere debeamus:ne in oĩbus fugiẽ
do diuina miracula:tentare dominum iudicemur.Non quidẽ talis est ista tempestas:quando
laicorum & clericorũ est cõmune periculũ:sicut in naui vna cõmune periculũ est mercatorũ
atq; nautarum. Verum absit vt tanti pendenda sit hæc nauis nostra vt debeant eam nautæ
& maxime gubernator periclitantẽ deserere:etiã si in scaphã transiliendo vel etiã natãdo pos
sit effugere. Quibus enim metuimus ne nostra desertione pereãt:nõ tẽporalẽ mortẽ:q̃ quã
doq; ventura est:sed ęternã:q̃ potest si nõ caueat venire:& potest si caueat etiã nõ venire:me
tuimus.In cõmuni aũt p̃iculo vitę huiꝰ cur existimamus vbicũq; fuerit hostilis incursus:oẽs
clericos & nõ etiã oẽs laicos esse morituros:vt simul finiant hanc vitã cui sunt clerici necessa
rii? Aut cur nõ speremꝰ sicut laicos aliquos sic etiã clericos remansuros : a qbus eis necessariũ
ministeriũ valeat exhiberi? Q̃q̃ hos inter dei ministros inde sit disceptatio qui eoꝝ maneant:
ne fuga oĩm:& qui eoꝝ fugiãt:ne morte oĩm deserat ecclesia. Tale quippe certamen erit inter
P eos vbi vtriq; seruẽãt charitatẽ:& vtriq; placeãt charitati. Quæ disceptatio si aliter nõ po
tuerit terminari:quantũ mihi videt:qui maneant & q fugiant sorte legẽdi sunt. Qui eñ di
xerint se potius fugere debere:aut timidi videbuntur:quia imminẽs malum sustinere nolue
runt:aut arrogantes quia se magis qui seruandi essent necessarios ecclesię iudicarũt.Deinde
fortassis hi qui meliores sunt:eligãt pro fratribus animas ponere:& hi seruabuntur fugiẽdo
quoꝝ est minus vtilis vita:q̃ minor cõsulẽdi & gubernãdi peritia. Qui tñ si pie sapiũt:cõtra

dicēt eis quos vidēt & viuere potiꝰ oportere & magis mori malle q̃ fugere. Ideo sicut scriptū
Prouer.18. est: Cōtradictiones sedat sortitio: & iter potētes definit. Melius enī deus in huiuscemodi am
bagibus q̃ hoīes iudicāt: siue dignet ad passionis fructū vocare meliores & parcere infirmis:
siue istos facere ad mala pferenda fortiores: & huic vitæ subtrahere: quorū nō potest & dei ec-
clesia & tātū q̄tū illorū vita pdesse. Res qdē fiet minꝰ vsitata: si fiat ista sortitio. Sed si facta fue
rit qs eā reprehēdere audebit? Quis nō eā nisi imperitus aut auidus cōgrua pdicatione lauda
bit? Qd si nō placet facere: cuiꝰ facti nō occurrit exemplū: nulliꝰ fuga faciat vt ecclesię ministe
riū maxime i tātis piculis necessariū ac debitū desit. Nemo excipiat psonā suā: vt si aliqua gra
tia videt excellere: ideo se dicat vita: & ob hoc fuga esse digniorē. Quisqs enī hoc putat: nimiū
sibi placet. Quisqs aūt etiā hoc dicit, oībus displicet. Sunt sane q arbitrant epos & clericos nō Q
fugiētes in talibꝰ piculis: sed manētes: facere vt plebes decipiant: cū ideo nō fugiūt qa manere
suos præpositos cernūt. Sed facile est hāc respōsionē vel inuidiā declinare: alloquēdo easdē ple
bes atq dicēdo: nō vos decipiat q de loco isto nō fugiemꝰ. Nō enī propter nos: sed pter vos
potius hic manemus: ne vobis nō ministremus: qcquid saluti vestrę, quæ in Christo est, noui-
mus necessariū. Si ergo fugere volueritis: & nos ab istis qbus tenemur vinculis soluistis. Qd
tunc puto esse dicendū: quando vere videt vtile esse ad loca tutiora migrare. Quo audito si
vel oēs vel aliqui dixerit: in illius potestate sumus: cuius irā nullus quocūq vadit euadit: cu-
ius misericordiā vbicūq sit potest inuenire: q nusq̃ vult ire: siue certis necessitatibus ipeditus
siue laborare nolens: ad incerta suffugia & nō ad finiēda sed ad mutanda pericula: pculdubio
isti deserendi nō sunt ministerio Christiano. Si aūt hoc audito abire maluerint: nec illis ma-
nendū est q pter illos manebāt: qa ibi iā nō sunt pter quos manere adhuc debeāt. Quicū
q igit isto modo fugit: vt ecclesię necessariū ministeriū illo fugiēte non desit: facit qd dn̄s pce-
pit siue pmisit. Qui aūt sic fugit vt gregi Christi ea qbus spiritaliter viuit, alimenta subtra
hant: mercenarius ille est q videt lupū venientē & fugit: qm̄ nō est ei cura de ouibus. Hęc tibi
quia me consuluisti frater dilectissime: qua existimaui veritate & certa charitate rescripsi: sed
ne meliorē si inueneris sequaris sentētiā nō præscripsi. Meliꝰ tn̄ qd in his piculis faciamꝰ: in
uenire non possumus: q̃ orationes ad dn̄m deū nostrū: vt misereat nostri: qd ipsum vt scilicet
ecclesias non desererent, dei dono nōnulli prudentes & sancti viri & velle & facere meruerūt:
& inter dentes obtrectantium a sui propositi intentione minime defecerunt.

Sancti Augustini ad Italicam: eius petitioni vt de inuisibili deo vtrū per oculos corporeos
possit videri scribat, satisfacientis. Epistola.CLXXXI.

Ominæ eximię & merito præstantissimæ atq in Christi charitate honorā R
dæ filiæ Italicæ: Augustinus episcopus in dn̄o salutem. Cū petiuisses vt
Col.3. de inuisibili deo verū p oculos corporeos possit videri scriberē: negare non
potui: ne sanctū studiū tuū offenderē. Erige itaq spiritū mētis tuæ q re-
nouat in agnitiōe dei secūdū imaginē eius q creauit eū: vbi p fidē in te ha-
bitat Christꝰ: vbi nō ē Iudęus & Gręcus, seruꝰ & liber: masculus & fœmi-
na: vbi nō morieris cū solui corpore cœperis: qa nec ibi marcuisti cū sis an
nis grauis: hoc interiore tuo erecta: intende & vide quę loquor. Scimus posse deū videri: qa
Matthęi.5. scriptū est: Beati mūdo corde qm̄ ipsi deū videbūt. Q: q̃ multi volūt probare etiā impios visu
Iob.1.&.2. ros deū. A diabolo quoq ipsum deū visum putāt: sic accipiētes qd scriptū est in libro Iob: ve-
nisse cū angelis & diabolū in cōspectu dei: vt etiā illud veniat in quęstionē quomodo dictū est:
Matthęi.5. Beati mūdo corde qm̄ ipsi deū videbūt. Et illud: Pacē sectamini cū oībus & sanctificationē: si
Hebrę.12. ne qua nemo poterit videre deū. Multū enī miror: si eousq pgrediunt q existimāt ipios vi-
suros deū: & a diabolo visum deū: vt eos & mūdos esse corde: & pacē ac sanctificationē cū oībꝰ
sectari asseuerēt. Ac p hoc qd scriptū est in libro Iob: Venisse angelos in cōspectu dei: & venis
se cū eis diabolū: nō ideo diabolus deū vidisse credēdus est. Ipsi enī dicti sunt venisse in conspe
ctu dei: nō deus in cōspectu eorū. Veniūt aūt in cōspectū nostrū quę videmus: nō a quibus vi
demur. Nā cū in cōspectu dei sunt ola: Nunc enī quęrit quomodo videat deus: nō in ea specie
qua & in isto sæculo qbusdā voluit apparere: qm̄ nō solū cū Abrahā aliisq iustis: verūetiā cū
Cain fratricida loquutus est: sed quomodo videt in illo regno: vbi eū filii eiꝰ videbūt sicuti est
Tunc quippe satiabit in bonis desyderiū eorū. Quo desyderio flagrabat Moyses: cui loqui ad
Exo.33. deū facie ad faciē nō sufficiebat & dicebat: Ostēde mihi temetipsum manifeste vt videā te: tā
Psalmo.16. q̃ diceret: quod in psalmo ex eodē desyderio canitur: Satiabor cum manifestabitur gloria tua

S De hac visione loquēs sanctus Ambrosius:Non in loco(inquit) deus videt:sicut illic ad Mā bre:sicut in mōte Sina:sed mūdo corde. Nec corporalibus oculis deus querit:qbus se ostēdit Abrahę,Isaac,Iacob,& aliis multis in hoc seculo.Nec circūscribit visu:ppter illud quod scriptum est:Posteriora mea videbis.Nec tactu tenet:quia luctat⁹ est cū Iacob.Nec audit affatu: sicut non solum a tot sanctis:verūetiam a diabolo auditus est.Nec sentitur incessu:sicut aliquādo cum in paradiso deambularet ad vesperum.Quod autem ait Apostolus: Cognoscere etiam supereminentē scientię charitatē Christi vt impleamini in omnē plenitudinē dei:quapropter si aliquid(inquiūt) minus q̄ deus habebimus:& in aliquo minores erim⁹:quomodo implebimur in omnē plenitudinē dei? Sed quoniā implebimur:pfecto erimus æquales. Hoc illi dicūt qui putāt nos hoc futuros omnino quod deus est. Sed cert⁹ sum quia auersaris istū humanæ mentis errorem:scio:& recte facis:Sed quomodo intelligenda sit ista plenitudo quā dictū est implēdos nos esse in omnē plenitudinē dei:postea si deus voluerit: pro viribus quas dederit,differemus. Nūc autem qd̄ mihi pposueras:& ad explicandū difficile videbat:vtrū explicatū sit diligēter attēde recolendo quæ dicta sunt. Si enim queris vtrū possit deus videri?Respondeo potest. Si queris vnde sciā?Respondeo:quia in veracissima scriptura legitur: Beati mūdicordes qm̄ ipsi deū videbūt. Si q̄ris quomodo dict⁹ est inuisibilis si videri potest: Respōdeo inuisibilē esse natura:videri aūt cū vult sicut vult.Plurimis em̄ visus est nō sicuti est:sed quali specie illi placuit apparere. Si q̄ris quomodo cū vidit vel Cain scelerat⁹: vel etiā ipse diabolus qn̄ venit cū angelis vt corā illo assisteret:si beati mundicordes qm̄ ipsi deū videbunt?Respōdeo:nō quidē esse cōsequēs vt etiā videāt deū: qui voces ab eo factas aliquādo audiunt.Neq3 em̄ viderunt eum qui audierūt quādo dixit ad filiū:Et clarificaui & clarificabo. Verūtamen nō esse mirādū si aliqui etiā nō mūdicordes videāt deū in specie quā volūtas eius fecerit:latēte inuisibili & apud se incōmutabili manēte natura. Si queris vtrū etiā sicuti est aliquādo possit videri?Respōdeo:filius hoc esse promissum:de qbus dictū est: Scimus quia cū apparuerit:similes ei erimus:qm̄ videbimus eū sicuti est. Si querīs vnde eum videbim⁹?Respondeo:vnde angeli vidēt:qbus tunc erimus ęquales.Nec in loco em̄ deus videt:sed mūdo corde:nec corporalibus oculis queritur:nec circūscribit visu:nec tactu tenet:nec audit affatu: nec sentit incessu. Vnigenitus aūt filius q est in sinu patris deitatis naturā atq3 substātiā insonabiliter narrat:& ideo dignis idoneisq3 tanto cōspectu oculis etiā inuisibiliter monstrat. Ipsi em̄ sunt mundi oculi:de qbus apostolus dicit:Illuminatos oculos cordis vestri:Et de qbus dicitur:Illumina oculos meos,ne vnq̄ obdormiā in morte:Dominus em̄ spiritus est. Vn̄ qui adhæret domino:vnus spiritus est.Proindeq potest deū inuisibiliter videre:ipse eū potest incorporaliter videre:ipse deo potest incorporaliter adhærere. Certe charitas,pax,longanimitas, benignitas,gaudiū,bonitas,fides,māsuetudo,continentia,virtutes sunt:& tñ corporalibus oculis nō videnf:quāto magis deus ipse cuius hęc participia sunt:inuisibilis esse credēdus est Nā si interior homo noster quantulūcūq3 imago eius nō de illo genita sed ab illo creata: q̄uis adhuc renouet de die in diē:iā tñ in tali luce habitat quo nullus oculor3 corporaliū sensus accedit:si ea q̄ in illa luce cordis oculis ītuemur:& discernunf inter se:& nullis locor3 spatiis separant:quāto magis deus lucē habitat inaccessibilē corporis sensib⁹:quo nec ipsi⁹ nisi mundi pōt esse cordis accessus?Nā si pacē istā quā inter nos habem⁹,corporeis oculis nō videm⁹:illā pacē quæ pcellit oēm intellectū,qd̄ est deus,qbus oculis possum⁹ intueri?Similiter & charitatem quā tenemus,si eā videre nō possumus istis oculis qbus corpora cōtēplamur: deū q vera charitas est:quomodo nos visuros credimus nisi oculis cordis?Ac p hoc cū aliqd̄ sit nostrum inuisibile sicut homo interior:& cū optimū nostrū:hoc est mens atq3 intelligētia inuisibile sit oculis corporis:quomodo id qd̄ est meli⁹ optimo nostro:visibile erit īferiori nostro? Sūt em̄ quidā qui deū ipsum oino corpus esse psumūt:putātes quicqd corpus nō est nullā prsus esse substantiā. Istos oino cauere debemus. Sunt aūt alii deū qdē ipsum corpus esse minime deputantes:sed ideo eos q ad vitā æternā resurgent etiā deū per corpus visuros putant:qm̄ talē sperant spiritalis corporis qualitatē vt etiā ipsa quę caro fuerat spiritus fiat. Quod si ita est:quā tū distet a superiori opinione:& q̄ hoc sit tolerabilius etiā si verū nō sit:puto facillime iudicari.Primo quia multum interest:vtrum de creatore an de creatura aliter aliquid sentiat: q̄ veritas habet. Deinde quia conatus mentis vt cūq3 ferendus est: volētis corpus cōuertere in spiritum:nō in corpus deū.Postremo quia id quod ego,in illa mea epistola dixi:de istis nostrę carnis oculis:quia neq3 nunc possunt,neq3 tunc poterunt deū videre:etiam sic verū est. Non em̄

Ambrosius super Lucā.
Exodi.33.
Gen.32.
Ephe.3.
Matth.5.
Ioan.12.
1.Ioannis.3.
Ioannis.1.
Ephe.1.
Psalmo.12.
Ioannis.4.
1.Corin.13.
Gala.5.

dictũ est:nisi de oculis corporalibus:ꝙ tũc non erũt si corpus ipsum spiritus erit: ac ꝑ hoc cor ꝛ
porei oculi nũq̃ deũ videbunt:quia cũ videbit: spiritus eũ non corpus videbit. Sed ad hæc iam satis dicta sint:q̃ ab initio huius opusculi mei diligẽter lecta & relecta cõsyderãs: sine vlla fortasse dubitatione ꝓspicies ad videndũ deũ ꝑ eius auxiliũ cor mundũ te debere ꝑparare. De corpore vero spiritali:si dominus iuuerit:ope alio experiemur qd disputare valeamus.

Sancti Augustini ad Bonifacium:illum vt mores suos ornet pudicitia coniugalis; sobrietas,atq; frugalitas,admonentis. Epistola.CLXXXII.

DOmino sublimi semperq; magnifico filio Bonifacio: Augustinꝰ episcopus X
Ornet mores tuos pudicitia cõiugalis:ornet sobrietas & frugalitas. Bene enim agere & illicita non prohibere:consensus erroris est. Quædã dũ de ecclesia egreditur Christi virgo sacrata:ebriam Gothiherpę mentem & corpus incurrit. Habeat quæso miles sub comite positus disciplinam. Graue est enim vt quem non vincit homo:vincat libido: Aut volutetur vino: qui non vincitur ferro.

Bonifacii ad Augustinũ:superiori epistolæ ipsius respondentis. Epistola. CLXXXIII. Y

DOmino merito honorabili patri Augustino episcoporum summo: Bonifacius. Tuæ sanctitatis epistolam admonitu me terrificanti suscepi. Et enim venerabilis papa si thorus ille legitimꝰ pauidos habet accessus: quo debet puniri supplicio diuinas qui temerat rationes? Atgu etut ergo profecto qui diuina atq; humana neglexit: & quem libido præuenit; gladiꝰ vl tor absumet:eumq; quem insobrium in tantis angustiis fama veridica publicauit:carceris petiturum quocunq; supplicio custodia retinebit.

Sancti Augustini iterum ad Bonifacium:astruentis solam admonitionem sufficere: & ei qui templum domini violare ausus fuerit posse condonari:si tempus pœnitentiæ diuinitus concedatur. Epistola.CLXXXIIII.

EGo quos diligo arguo & castigo:nõ occidi desydero:nec carcere pleno squalore retrudi. Sola sufficit admonitio. Poterit enim si ei diuinitus conceda Z
tur, tempus pœnitentię condonari:qui domini templum ausus est violare. Sit ergo ipse qui fecit:sui arbiter voti. Fas enim nõ est:vt reus episcopi suggestionibus occidatur:qui veniæ si pœnituerit reseruatur. Nam si in barbarorum erroribus velimus cum decet exercere vindictam:paucos reperiremus:nec ipsos animosos ad pugnam fore.

Sancti Augustini iterum ad Bonifacium:ei militem transmarinum Aphricæ littus attigisse:& ab Italia hostem publicum esse nuntiatum referentis:ipsumq; per directionem intentionis cordis ad dominum cousolantis. Epistola.CLXXXV.

DOmino sublimi sempq; magnifico filio Bonifacio: Augustinꝰ eps. Aphri &
cæ littus:vt audio:miles attigit trãsmarinꝰ:sed huiꝰ meriti dux a catholica veritate dissentit. Quid orem sicut oportet ignoro: Ab Italia hostis est publicus nũtiatus:cõtra victricia signa supbas erigẽs hastas. Pacẽ inter vos fieri vellẽ: si scirẽ plenius qđ ignoro. Adest quidẽ Aphricæ olim paratũ in Italia bellũ:sed tñ nõ inuideo fili charissime Romanię:sed dico quod sentio. Non dabit diuinitate iuuãte catholicus hęretico terga. Tui cordis intentio dirigatur ad dominum:non militem timebis:non Gothum & Hunnum.

Bonifacii ad beatum Augustinum:præcedenti epistolæ illius respondentis: & vt deũ pro se precetur petentis. Epistola.CLXXXVI.

DOmino sancto patri Augustino epo: Bonifaciꝰ. Scio ꝙ sit tua sanctitas ꝓ 9
mea vita sollicita: & q̃ aduersus me tyrãnꝰ ille ordinauerit ac disponat:anteq̃ tuũ sacerdotiũ scriberet:noui. Obuiamꝰ ad mortẽ vltro tendẽtibus quos nřę victoriæ, vt credimꝰ, faciet Christꝰ addictos. Sed si erga me meos ꝙ oẽs aliud voluerit ordinare diuinitas: ꝑcare vt aĩam liberet deus: & dabit cõpetẽs aduersario secũda vice respõsio. In pugna eñ vtriusq; desæuiet furor: sed deus inspicit cãm. Igit ora vt dixi: & vincit vna trinitas nobis.

Sancti Augustini iterũ ad Bonifaciũ:eũ vt pro cõmissis ausibus debitã agat pœnitẽtiã admonentis: & oblationẽ interim atq; cõmunionẽ ipsi interdicẽtis. Epistola.CLXXXVII.

A Dilectissimo & spectabili viro filio Bonifacio: Augustin⁹ eps. Miror quomodo tã subito fidei murũ aries ruperit ĩimici. Noui em̃ qua religiõe sẽmp fis ecclesiã dei venerat⁹. Quo instigãte facere ausus es: hoĩem de eccl'ia rapuisti Tu⁹ si de tuo amico forte p̃sumeret fugitiu⁹: posset ꝓculdubio ĩtercessoris causa veniã ꝓmereri. Ergo si amic⁹ ĩtendit: cur deus offendit? Sed si de potestate presumit: Nabuchodonosor regẽ intẽde qui causa supbię in bouem est ex homine cõmutatus. Non vt confundã te haec scribo; sed vt filiũ meũ charissimum moneo. Ecclesię igitur illęsum reuoca quẽ vt irreligiosissimus rapuisti. Oblatio vero domus tuae a clericis ne suscipiatur indixi: communionemq; tibi interdico: donec peracta pro ausibus vel errore a me definita tibimet poenitentia & tempore cõdonato pro hoc facto: corde contrito & humiliato dignum offeras sacrificium deo. 17.q.4.miror. Danielis.4.

Bonifacii ad beatũ Augustinũ: admonitiõib⁹ illi⁹ se velle obtẽperare affirmãtis: delictũq; suũ cõfitẽtis: & virũ de foribus eccl'ię abstractũ: illęsum ei offerẽtis: atq; vt ecclesię introit⁹ sibi nõ neget: oblatio quoq; ei⁹ nõ respuat: humiliter deprecantis. Epistola.CLXXXVIII.

B Humilis saluto quod primũ est. Suscepi ast tremens sanctitatis tuae verba verberib⁹ plena. Scio ꝙ venię prępara: qui ab Augustino pfectissimo sacerdote corripit: nec debet episcopo denegare qđ voluntas facit aut casus. Ipse enim sibi denegat curã qui suã medico non publicat causam. Hoĩem ergo piissime pater e liminibus ecclesiae raptũ tuis sanctis aspectibus iussio mea furorq; subduxit. Alieno nõ sunt ista facta consilio: dei & sanctoꝝ eius regimine viuo. Illum itaq; virũ morte dignissimũ: quẽ: vt dixi: meus de ecclesiae foribus furor abstraxit: vitae tuis iussionibus donamus illaesum. Agnosco culpas. Indignę meae lachrymę iungant tuis fletibus iustis: quo possit haec nota nigro scriptatione deleri. Ecclesię mihi introitus nõ neget. Illic spero veniã vbi admisi culpã. Oblatio vero domus meae vt tua sanctitas iussit: ad caelestis regis mensam eius manibus offeretur.

Sancti Augustini iterum ad *Bonifacium*: ea quae vidit illi cum cõmendatione narrãtis: & pro Gudila fidelissimo ipsius seruo veniã deprecantis. Epistola.CLXXXIX.

C Domino sublimi: sempq; magnifico filio Bonifacio: Augustin⁹ eps. Dum quodã in loco posit⁹, tuę eximietatis trãsitus ĩtuerer: placuit meis aspectibus tuae sublimitatis mitis ille ac terribilis gressus. Sed postq̃ illũ leuigatũ sacro chrismate caput portã cũ paucis ciuitatis exiuit: subito vomunt eqtes domus: ciuitas fundit exercitũ: strepũt arma: cõcrepãt tubae: cũctis crispatę vẽtis stuppę dependẽt: ferreę tunicę virorũ fortiũ mẽbra cõstringũt: sessoris & equi rẽnib⁹ setigera vestit: intẽsus gerit arcus: pulchra cũcta conspexi: nihil melius Bonifacio comite vidi. Sed postq̃ ad palmas vt cõperi tua sublimitas venit: ad illũ breuis quidẽ: sed plenũ periculis maris trãsitũ: qđ vix aliqñ naue transit: pcepras matutino tpe transmeare: ne noctis obscuritas mali aliqd ꝓcuraret: Gudila eximietatis tuę fidelissim⁹ seruus equo ipsi⁹ maris dũ natat in brachio, interdicti littoris tetigit oras: nec statim licuit reuerti pfecto: maris em̃ tumor increscẽs reuersuro trãsitũ denegauit. Hoc illos tuos vigilãtissimos sensus latere nõ potuit. Irã ratio ꝓuocauit: culpa veniã suasit ad fugã: sed felix fuga est q̃ currit ad vitam. Memoratus Gudila ad patronũ tuum sanctũ *Stephanum* primum martyrẽ confugit. Ipse mihi & impetrauit: vt pro eodẽ apud religionẽ tuã postulator accedã. Habeat igit quaeso veniã: quoniã nec turbatus vndis equus caruit: nec gurges altus absorbuit quẽ deus eruit & aqua seruauit. Valeat apud te epistolaris ista rogo suggestio. Eris enim, vt deprecor, ab ira domini alienus: quotiẽs petitus a te offensus nõ fuerit Augustinus.

Bonifacii ad beatum Augustinum: superiori ipsius epistolae respondentis: & veniã Gudilae condonantis. Epistola.CXC.

D Domino beatissimo & venerabili sancto patri Augustino epo: Bonifaci⁹. Futurẽ paratoq; q obuio bello sanctitatis tuae frãgor ĩperio. Gudilã fortissimũ semp quẽ volo viuere virũ metuo ne eũ aliqñ ĩ virtute sua leuitas faciat interire. Potest quidẽ p̃cinct⁹ armis quãtos inimicos reperiret trucidare. Sed apud belligeros viros victus dicit victor occisus. Nam equo vectus maris brachiũ quod natãdo ptexit, luxutię nõ fuerat, sed virtutis. Arbitror enim ꝙ nocte cogitarit aliqd hostibus facere: cui sole ingresso finis diei cõsilia pa

rata subduxit.Hoc vero dolui:ꝙ natatione longissima ab equo posset & aquis occidi. Vt iubes ergo sancti beati Stephani imperata iussa vestra refero.Spondeo enim ipsi quæ tibi:ꝙ Gudila vobis est iubentibus veniæ condonatus.

Bonifacii iterum ad beatū Augustinum:significantis ei Castinū olim inimicū:& persecutorem suis se nunc defensionibus cōmisisse:& honorem de hoc diuinæ potētiæ tribuentis:de puritate tamen nihilominus Castini adhuc dubitātis:& vt Augustinus ab ipso integrum de suis sensibus accipiat sacramentum postulantis. Epistola.CXCI.

Omino venerabili sancto patri Augustino episcopo Bonifacius. Castinus ille priuatus ex consule vitæ meæ ac nominis(quibus vt notū est)persecutor priores cōmittens ac furēs factiones:quasi rerū a me gestarū īmemor: Edacium Italia fugiens:meis se in Aphricam defensionibus tradidit cōmittendum.Omitto beatissime pater olim mihi ab eodem ingestas miserias:ostensa pericula:fugiēs eum nūc vsqꝫ viuo:Thrax natus vix scytham euasi:duxi inuido sub consule miles. Sed diuina potentia quę nouit planare sublimia & altius eleuare prostrata:fecit de supbo quod voluit:& hostem meū me quieto victoriā mihi quam nouit adduxit.Sufficit ꝑ funere victi tanta deiectio: adorauit sarathan clauus: timuit senator barbarū caput:tremuit militē dux doloris. Dicuntur ista pater sancte cothurno,Nam vereor illustrissimū consulem:& primū conspicio senatorē:sed ne consueta fallacia mali erga me,vt solet,aliquid moliatur:puteꝫ se suis fraudibus Romanis ducibus profuturum:& in eo verset exitio:integrum de suis sensibus det tuę beatitudini sacramētū:si nullus in eum conuertitur dolus. Ego autem per omnia quę sancta sunt iuro:quoniā si apud eū animæ repetero puritatem: eum incolumem ac sublimem Italię reddam:frustratis inimicis eius & domitis. Hostis autem erit suæ animæ:si aliquid in eo finistræ partis inuenero. E

Sancti Augustini ad Bonifaciū:antecedēti epistolæ illius respondentis: & Castinum sacramento se prodidisse ꝙ ab omni culpa & erroribus alienus sit asserentis:Exemplis quoqꝫ ꝙ inimicis parcendum sit,comprobantis. Epistola.CXCII.

Omino insigni meritoqꝫ sublimi filio Bonifacio: Augustinus episcopus. Vir illustrissimus Castinus sacramēto se prodidit:ꝙ sit ab omni culpa & erroribus alienus.Quē tibi vt dicit fœderatus ille sonia adhuc te in palatio posito falsis suggestionibus cōcitabat.Sed ne totū qđ tunc agebat mittaē in mediū:def prolixitati cōpendiū.Dauid ille opilio regnū parcēdo inimicis obtinuit.Christus pro Iudęis qui eum crucis patibulo cōfixerūt:patrem ne irasceretur rogauit:& indignis hominibus veniā misericors condonauit.Credo igitur homini qui mihi fidele tradidit sacramentum: & quæris me pollicente tua defensione vitæ subsidium.Scio enim ꝙ eius salutis mihi promissa complebis. F

Bonifacii ad beatum Augustinum:graue sibi bellum imminere conquerēris: & vt preces pro se domino fundat precantis. Epistola.CXCIII.

Omino venerabili sancto patri Augustino episcopo Bonifacius. Graue nobis est bellum:inimici mucro nostra pectora pulsat.Deo funde preces vt soles:tua sit nobis comes oratio:rauca buccina:terrifica tuba:puto ꝙ & syderea terreat:hostium clamor immanis adest:sed his non terremur. Nouimus enim ista nō hodie.Ergo venerande Christi sacerdos: petedeum vt iacula in hostes dirigat nostra:ac seipsi trucident mutua cæde. G

Sancti Augustini ad Bonifaciū:præmissę epistolæ illius respondentis: & vt manibus arripiat arma:& oratione aures pulset aut horis,consulentis. Epistola.CXCIIII.

Illectissimo & spectabili viro Bōnifacio:Augustin⁹ eps. Graui de pugna cōquereris dubites nolo:vtile tibi tuisqꝫ dabo cōsiliū:arripe manib⁹ arma: Oro aures pulset authoris:qa qñ pugnat deus aptis oculis spectat:& ptē quā īspicit iustā:sibi dat palmā. H

Bonifacii ad beatū Augustinū: multos ex aduersariis cecidisse: de suis aūt nullos vulnera tos esse narrantis:& ꝙ oret vt talis de inimicis victio sæpe pcedat petentis. Epistola.CXCV.

Omino venerabili sancto patri Augustino episcopo:Bonifacius. Man⁹ superba deo iuuāte cecidit:quę ante paulülum audax gladium erecta portabat.Multi ex aduersis ceciderunt:de nostris autē Christo iuuāte nullus est vulneratus. Ora igitur venerabilis papa vt talis de inimicis victio sæpe procedat. I

Sancti Augustini ad Bonifacium. Lecto se vacare & aduentum vltimæ diei exoptare scri-
bẽtis: Victoriæq; illius gaudẽtis: & ipm quẽadmodũ se in regimine habere debeat instruentis.

Epistola.CXCVI.

K DOmino insigni meritoq; sublimi filio Bonifacio: Augustin⁹ episcopus. Le
cto me vacare: nobilitatem tuam latere non credo: vltimumq; diem mihi
exopto venire. Gaudeo tuæ victoriæ. Ciuitatem quæso serua Romanam:
Tuos vt bonus rege comes. Nihil de viribus propriis præsumas: de autho
re gloriare virtutum: & nullum curabis penitus inimicum.

Vale.

Bonifacii ad beatũ Augustinum: superiori eius epistolæ respondentis: & mansionem ip-
sius in hac vita adhuc necessariam esse sibi confitentis: vtq; & ipse oret vt salus aliquãtulum
temporis condonetur exhortantis.

Epistola.CXCVII.

L NVnq̃ diuinitas preces ac lachrymas despicit peccatorũ. Cupis ipse qdẽ de hac vita se
curus ad cœli regna migrare: sed nobis opus es fessis in tantis adhuc periculis consti-
tutis. Itaq; ora nobiscum vt tua nobis salus aliquantulum temporis condonetur.

Sancti Augustini ad Fortunatianũ: cõmonẽtis vt fratrem eorũ de quo collocuti fuerant, ro
gare dignetur: vt sibi ignoscat si quid in ipsum durius & asperi⁹ dictum acceperit in epistola
ad eundem scripta: in qua dixit istius corporis oculos nec videre deum nec esse visuros: Se quo
q; modo q; scripserit non pœnitere contestantis: & causam cur hoc dixerit: dilucide & subtili
ter explicantis: sanctorumq; doctorum authoritatibus ac diuinarum scripturarum testimo-
niis dicta sua corroborantis.

Epistola.CXCVIII.

M COmmonitorium sancto fratri Fortunatiano. Sicut pſens rogaui: & nunc 2.Retra.41.
cõmoneo: vt fratrẽ nostrũ de quo collocuti sumus: videre & rogare digne-
ris vt ignoscat mihi si qd duri⁹ & asperius in se dictum accepit in epistola:
quã me illo modo scripsisse nõ pœnitet: qa dixi istius corporis oculos nec vi
dere deũ nec esse visuros: Causam quippe adiũxi cur hoc dixerim: ne scilicet
deus ipse corporeus esse credatur: & in loci spatio interualloq; visibilis: Ni-
hil enĩ videre aliter isti⁹ corporis oculus potest: Et ne illud quod dictum est
Facie ad faciem: sic accipiatur: tanq̃ membris corporis terminat⁹ sit de⁹. Ideo me ergo dixisse
illud non pœnitet: ne de ipso deo tã impie sentiamus: vt eũ nõ vbiq; totũ: sed per localia spatia 1.Corin.13.
diuisibilem existimemus. Talia quippe his oculis nouimus. Cæterũ nihil tale de deo sentiens:
sed eum incõmutabilem & incorporalem spiritum vbiq; totum esse credens: Si tantam quisq;
mutationem huius corporis futuram putat: cum ex animali fuerit spiritale: vt etiam substan-
tiam incorporalem: non locorum interuallis vel spatiis diuisibilem vel etiam membrorum li-
niamẽtis ac finibus terminatam: sed vbiq; totam per tale corpus videre possumus: volo & me
doceat si verum sapit. Si autem in hoc falsum sentit: longe tolerabilius est corpori aliquid arro
gare q̃ deo derogare. Et si vera est ista sententia: non erit cõtraria verbis meis q̃ in illa epistola
posui. Istius namq; corporis oculos dixi non visuros deum: hoc intuens: q; istius corporis ocu-
li omnino non possunt cernere nisi corpora quæ ab eis aliquo loci interuallo separata sunt. Nã
si nullum interuallum fit: nec ipsa corpora per eos videmus. Porro autem si in tantam sui dissi
militudinem nostra copora mutabuntur: vt oculos habeant per quos videatur illa substantia
quæ non per locorum spatia vel diffunditur vel finitur: alibi habens aliam partem alibi aliam
in minore loco minorem: in maiore maiorẽ: sed vbiq; incorporaliter tota est: longe aliud erunt
hæc corpora: & non erunt ipsa. Nec sola detracta mortalitate atq; corruptione & ponderis gra
uitate aliud erunt: sed in virtutẽ ipsius mentis quodãmodo cõuertentur: si videre potuerunt
quomodo tunc menti: nunc autem nec ipsi menti videre concessum est. Si enim mutatis mori
bus dicimus hominẽ nõ esse qui fuit: si deniq; mutatis ætatibus ipsum corpus nõ dicimus esse
quod fuit: quanto magis ipsum non erit tanta conuersione mutatum: vt non solum immortali
ter viuat: verũetiam inuisibilem videat: Quapropter si videbũt deũ: non istius corporis oculi
videbunt: quia & in hoc non erit ipsum corpus vsq; in illam vim potentiãq; mutatum: & non
est contraria ista opinio illis verbis epistolæ meæ. Si autem hactenus non erit ipsum: quia nunc
mortale tunc immortale: nunc aggrauans animam, tũc nullo pondere ad omnem motum erit
facillimũ: ad vidẽda vero ea quę locorum spatiis interuallisq; cernuntur: si non aliud q̃ ipsum
N erit: substantiam incorporalem & vbiq; totã nullo modo videbit. Siue ergo hoc siue illud verũ

fit:secundum vtrũq; verum est:q istius corporis oculi deum non videbunt. Aut eñ isti⁹ erũt
& non videbunt:aut non erunt istius si videbunt:quoniã tanta cõmutatione / longe alterius
corporis erunt. Sed paratus sum si quid de hac re melius nouit hic frater: vel ab ipso vel ab
alio a quo didicit:discere. Qđ si irridenter dicerem:etiam illud de deo corporali membrisq;
p loca diuisibili:dicerẽ paratum me esse discere:qđ non dico:quia non irridenter loquor: & ta
lem deum non esse omnino non ambigo:& ne talis esse crederetur: illam epistolam scripsi. In
qua dum essem admonendo sollicitus,q̃ nominibus tacitis in corripiendo nimius atq; impro
uidus fuit:nec fraternam & episcopalem personam sicut frater & episcopus quemadmodum
fuerat dignum cogitaui:Hoc non defendo:sed reprehendo.Hoc non excuso:sed accuso.Igno-
scatur peto:recordetur nostram dilectionem pristinam:& obliuiscatur offensionem nouã. Fa-
ciat certe qđ non me fecisse succensuit.Habeat lenitatem in danda venia quam ego non habui
in illa epistola conscribenda. Hoc per tuam charitatem rogo:qđ præsens præsentem rogare
volueram si eius haberem copiam. Quod eum conatus essem:scribente ad eum viro vene-
rabili:nobisq; omnibus honore pręferendo:venire noluit: dolum forsitan meum sicut plęraq;
humana sunt(quantum existimo)suspicatus:a quo me longe abesse:tu illi fac fidem quãtum
potes qui præsens facilius potes.Indica ei cum quanto & q̃ vero dolore de offensiõe animi eius
tecum fuerim collocutus.Nouerit q̃ non eum contemnam:& quantum in illo deum timeam:
& cogitem caput nostrũ in cuius corpore fratres sumus. Ad locũ in quo habitat:ideo mihi
putaui non esse veniendum:ne spectaculum faceremus ridẽdum alienis:nostris dolẽdum:no-
bis pudendum.Per tuam sanctitatem & charitatem totum recte agi potest.Ab illo quippe agi
tur qui per fidem suam habitat in corde tuo:quem credo q non spernit in te cum agnoscit in
se. Ego certe in hac causa quid melius facerem non inueni:q̃ vt veniam peterem a fratre qui
læsum se literarum mearum asperitate conquestus est.Faciet & ipse vt spero qđ sibi imperari
Col.3. nouit ab eo qui per apostolum loquens ait:Donantes vobismetipsis:si quis aduersus aliquem
Ephe.5. habet querelam:sicut & deus i Christo donauit vobis.Estote ergo imitatores dei sicut filii di
lectissimi:& ambulate in charitate sicut & Christus dilexit vos.In hac charitate ambulantes:
si quid diligentius possumus,de spiritali corpore quod in resurrectione habebimus,concordi
Phil.3. ter inquiramus.Quia & si quid aliter sapimus:hoc quoq; nobis deus reuelabit si in illo mane
1.Ioan.4. amus. Qui autem manet in charitate in deo manet:& deus in illo manet:quia deus charitas
est:siue tanq̃ eius fons ineffabiliter existendo:siue illam nobis per suum spiritum largiendo.
Si ergo doceri potest:quia charitas corporalibus oculis aliquando videbitur:poterit fortassis
& deus.Si autem ista nunq̃ poterit:multo minus ipse fons eius:vel si qd dici excellẽtius & cõ-
uenientius de tanta re potest. Magni quidem viri & in scripturis sanctis doctissimi:qui plu- O
rimum ecclesiam & bona studia fidelium suis literis adiuuerunt:vbi eis occasio data est:dixe-
runt inuisibilem deum inuisibiliter videri:hoc est per eam naturam quæ in nobis quoq; inui-
sibilis est:munda scilicet mente vel corde. Beatus Ambrosius de Christo cum ageret secun-
Ambrosius. dum id q verbum est:Nõ enim corporalibus(inquit)sed spiritalibus oculis Iesus videtur. Et
paulo post:Non eum viderunt(inquit)iudęi:obcæcatum eñ erat insipiens cor eorum: hinc
ostendens vnde videatur. Item cum de sancto spiritu loqueretur interposuit verba dñi dicẽ-
Ioan.14. tis:Rogabo patrem & alium paracletum dabit vobis q vobiscum sit in ęternũ:spũm veritatis:
quem hic mundus nõ põt accipe:quia nõ videt eũ:nec cognoscit eum.Merito ergo se(inqr)in
corpore demonstrauit:qm̃ i diuinitatis substantia nõ videt. Vidim⁹ spũm:sed i specie corpora
li.Videamus & patrem:sed quia videre non possumus:audiamus.Et paulopost: Audiam⁹ er
go inquit patrem:Inuisibilis enim pater:sed & filius inuisibilis secũdum diuinitatem. Deum
Ioanis.1. enim nemo vidit vnq̃.Cum ergo filius deus:in eo vtiq; q deus est,filius non videtur. Sãctus P
Hieronym⁹. autem Hieronymus ait:Videre deum sicuti est in natura sua oculus hominis non potest. Nõ
solum homo:nec angeli:nec throni:nec potestates:nec dominationes:nec omne nomen quod
nolatur:Neq; eñ creatura potest aspicere creatorem suũ.His verbis vir doctissimus satis ostẽ
dit:quid de futuro sæculo:qđ ad hanc rem attinet.Quãtũlibet enim oculi corporis nostri mu
tentur in melius:angelorum oculis æquabuntur.Hic autem & ipsis & vniuersę omnino cæle
sti creaturę inuisibilem naturam dixit esse creatoris. Aut si & hinc fit quæstio:& infertur il-
Lucæ.20. la dubitatio:verũ non simus futuri angelis potiores:ipsius domini est hinc apta sententia:vbi
Hieronym⁹. ait de resurrecturis in regnũ:Erunt ęquales angelis dei. Vnde idem ipse sanctus Hieronym⁹
Matthæi.18. alibi sic dicit:Homo ergo dei faciem videre non potest:Angeli aũt etiã minimorum in ecclesia

ſemper vident faciē dei:Et nunc in ſpeculo videmus:& in ænigmate:tunc aūt facie ad faciem: 1.Corin.13.
quando de hominib⁹ in angelos profecerim⁹:& potuerim⁹ cum apoſtolo dicere:Nos aūt oēs 2.Corin.3.
reuelata facie gloriam dñi ſpeculantes:in eandē imaginem tráſformamur a gloria in gloriam
tanq̄ a dñi ſpiritu:licet faciem dei iuxta naturæ ſuę pprietatē nulla videat creatura:& tūc mē
te cernatur quando inuiſibilis creditur. In his verbis hominis dei multa conſyderanda ſunt.
Primum:quia ſecūdū apertiſſimam dñi ſententiam:etiam ipſe ſentit tunc nos viſuros faciem
dei cum in angelos pfecerimus:id eſt æquales angelis facti fuerimus:quod erit vtiq̄ in reſurre
ctione mortuorum.Deinde apoſtolico teſtimonio ſatis apparuit:non exterioris: ſed interio-
ris hominis faciem intelligendam cum videbimus facie ad faciē. De facie quippe cordis loq̄-
batur apoſtolus cū diceret qđ hinc cōmemorauit.Nos aūt reuelata facie gloriam dñi ſpeculā-
tes in eandē imaginem transformamur. Q; ſi quiſq̄ dubitat:recenſeat eundem locum:& at-
tendat vnde apoſtolus loquebatur:de velamine ſcilicet qđ manet in lectione veteris teſtamen-
ti:donec quiſq̄ tranſeat ad Chriſtum vt auferatur velamē.Ibi quippe dicit: Nos autē reuelata
facie gloriam dñi ſpeculantes:quæ facies in iudæis non erat reuelata:de q̄bus dicit: Velamen
ſuper cor eorum poſitum eſt:vt oſtendat cordis faciem nobis eſſe reuelatam velamine ablato.

Poſtremo ne quiſq̄ iſta minus intuens minuſq̄ diſcernens:viſibilem deum vel angelis vel ho
minibus cum æquales angelis facti fuerimus:ſiue nunc eſſe:ſiue futurum eſſe crederet:euidē-
tiſſime quid ſentiret expreſſit dicens: q̄ faciem dei iuxta naturæ ſuæ proprietatem nulla vi-
deat creatura:& tunc mente cernat̄ quando inuiſibilis credit̄.Vnde ſufficienter ſignificauit:
quando viſus eſt hoībus per oculos corporis:tanq̄ ipſe corporeus:non eum ſecundum naturę
ſuæ pprietatē fuiſſe viſum:in qua tūc mēte cernit̄ qñ inuiſibilis credit̄. Quib⁹ inuiſibilis! niſi
aſpectib⁹ corporalibus etiā cęleſtib⁹:ſicut ſupra de angelis & poteſtatibus & dominationibus
dixit:quanto magis terreſtribus! Vnde alio loco euidentius dicit:Non ſolum patris diui-
nitatem:ſed nec filii quidem & ſpiritus ſancti:quæ vna in trinitate natura eſt,poſſe oculos car
nis aſpicere:ſed oculos mentis.De quibus ipſe ſaluator ait:Beati mundo corde qm̄ ipſi deum Matth.5.
videbunt. Quid hac manifeſtatione lucidius! Si em̄ tantūmodo dixiſſet:Nec patris: nec filii:
nec ſpūs ſancti diuinitatē poſſe oculos carnis aſpicere:nec deinceps addidiſſet:Sed oculos mē-
tis:forte diceretur carnem iam non eſſe appellandā cum corpus fuerit ſpiritale.Addēdo ergo
& dicēdo: Sed oculos mētis: ab omni gñe corporis alienauit huiuſmodi viſionē.Ne q̄s aūt pu
taret eum de præſenti tēpore locutum:ſubiecit etiam a dñi teſtimonio:volens oſtendere quos
dixerat oculos mentis:quo teſtimonio non pſentis:ſed futuræ viſionis promiſſio declaratur:
Q Beati mūdo corde:qm̄ ipſi deū videbūt.Beatiſſim⁹ quoq̄ Athanaſi⁹ Alexādrinus epiſcopus: Athanaſius
cū ageret aduerſus Arrianos:q tm̄modo deum patrē inuiſibilē dicūt:filiū vero & ſpūm ſanctū
viſibiles putant:ęqualem trinitatis inuiſibilitatē ſcripturarū ſanctarū teſtimoniis & diligētia
ſuæ diſputationis aſſeruit:inſtantiſſime ſuadens deum non eſſe viſum niſi aſſumptione crea-
turæ:ſecundū deitatis autem ſuæ pprietatem oīno deum eſſe inuiſibilem: id eſt deū patrē &
filium & ſpiritū ſanctum:niſi inquantum mente ac ſpiritu noſci poteſt. Gregorius etiam ſan Gregorius
ctus epiſcopus orientalis apertiſſime dicit deū a natura inuiſibilem qñ patribus viſus eſt:ſicut Nazanzen⁹
Moyſi:cū quo facie ad faciē loquebat̄:alicui⁹ cōſpicabilis materiæ diſpoſitione aſſumpta: ſalua
ſua inuiſibilitate/videri potuiſſe.Hoc eſt qđ etiam noſter dicit Ambroſius: & patrē & filium Ambroſius.
& ſpiritum ſanctū ea ſpecie videri quam volūtas elegerit:non natura formauerit. Vt & illud
verum ſit:q̄ deum nemo vidit vnq̄:quę vox ipſius dñi Chriſti eſt:Et quē nemo hominū vidit Ioannis.1.
nec videre poteſt:quæ vox apoſtoli:immo eius per apoſtolum Chriſti eſt:Et illa non repudien 1.Timot.6.
tur teſtimonia ſcripturarum quibus deus viſus eſſe narratur:quia & inuiſibilis eſt per propri
am deitatis naturam:Et cum vult videri poteſt per aſſumptam ſicut placuerit creaturam.Por
ro ſi natura eius eſt inuiſibilis:ſicut incorruptibilis:non mutabitur vtiq̄ in futuro ſęculo illa
natura vt de inuiſibili viſibilis fiat:quia neq̄ poterit de īcorruptibili corruptibilis fieri Simul
enī & incommutabilis eſt.Et vtiq̄ naturam eius commendauit apoſtolus cum duo iſta ſimul
poneret dicens:Regi autem ſæculorum inuiſibili incorruptibili ſoli deo honor & gloria in ſæ- 1.Timo.1.
cula ſæculorum.Vnde non audeo ego ita diſtinguere vt dicam:Incorruptibili q̄dē in ſęcula ſę
R culorū:inuiſibili aūt nō in ſęcula ſęculorū:ſed tm̄ in hoc ſęculo.Verum q̄a nec iſta teſtimonia
falſa eſſe poſſunt:Beati mundo corde quoniam ipſi deum videbunt:Et ſcimus quia cum appa Matthæi.5.
ruerit:ſimiles ei erimus:quoniam videbimus eum ſicuti eſt:negare non poſſumus filios dei vi 1.Ioannis.3.
ſuros deum: ſed ſicut videntur inuiſibilia: ſicut ipſum oſtenſurum promittebat:qui homini

Ioannis.4. bus apparebat in carne visibilis: quando dicebat: Et ego diligam eum & ostendam meipsum
illi: cum ante oculos hominum conspicuus loqueretur. Vnde aūt inuisibilia videtur: nisi ocu
lis cordis? de qbus paulo ante dixi: qd Hieronymus senserit ad vidēdum deum. Hinc est etiam
Ambrosi⁹. ꝙ memoratus Mediolanensis episcopus in ipsa resurrectione dixit non facile esse videre deum
nisi his qui mundo corde sunt: ideo scriptum esse: Beati mundo corde quoniam ipsi deū vide-
bunt. Quantos beatos (inquit) iam numerauerat: & tamen eis videndi deum nō ꝓmiserat fa
cultatem. Deinde adiungit & dicit: Si ergo hi qui mūdo sunt corde deū videbūt: vtiq alii nō
videbunt. Et ne alios illos acciperemus de quibus dictum est: Beati pauperes: beati mites &c.
continuo subiungit: Neq enim indigni deum videbunt. Indignos vtiq illos volens intelligi
qui licet resurgant: deum videre non poterunt: quoniam ad damnationem resurgēt: quia per
fidem veram quę per dilectionem operat̄: cor mundare noluerūt. Et ideo sequitur & dicit: Ne-
q̄ is qui deum videre noluerit potest deum videre. Deinde quia occurrebat etiam impios oēs
velle videre deum: statim, vt ostenderet quæ dixit, qui deum videre noluerit: quia vtiq vllo
modo non vult deum videre impius: quia cor mundare non vult: ꝙ ille videri poterit: secutus
adiūxit: & ait: Nec in loco deus videtur sed mundo corde: nec corporalibus oculis deus quæ-
ritur: nec circūscribitur visu: nec tactu tenetur: nec auditur affatu: nec sentitur incessu. Qui
bus verbis beatus Ambrosius voluit admonere quid debeant homines præparare qui volunt
deum videre: hoc est cor mundare per fidem quæ per dilectionem operatur dono spiritus san-
cti: vnde pignus accipimus: quo illā visionem desyderare nouerimus. Nam de mēbris dei quę S
assidue scriptura commemorat: ne quisq̄ scđm carnis hui⁹ formā & figurā nos esse crederet si
miles deo: propterea & eadem scriptura & alas habere deum dixit: quas nos vtiq non habe-
mus. Sicut ergo cum alas audimus: protectionem intelligimus: sic & cum audimus manus:
operationem intelligere debemus: Et cum audimus pedes: præsentationem: & cum audimus
oculos: visionem qua cognoscitur: & cum audimus faciem: iustitiam qua innotescit: & si quid
aliud eadem scriptura tale commemorat: puto spiritaliter intelligendum. Neq ego hoc tm̄
aut ego prior: sed omnes qui qualicunq spiritali intelligentia resistunt eis: q ob hoc Anthro-
pomorphi nominantur. Ex quorum literis ne multa commemorando maiores moras faciam:
Hieronym⁹ hoc vnum sancti Hieronymi interpono: vt nouerit iste frater meus: ne se de hac re mecum ma
gis q̄ cum prioribus agere deberet: si quid eum contra permouet. Cum ergo ille vir in scriptu
Psal.93. ris doctissimus: psalmum exponeret vbi dictum est: Intelligite ergo qui insipientes estis in po-
pulo & stulti aliquando sapite: Qui plantauit aurem nō audiet? aut qui finxit oculum non cō
syderat? Inter cętera iste loc⁹ (inquit) aduersus eos maxime facit: qui anthropomorphi sunt:
qui dicunt deum habere membra quæ etiā nos habemus. Verbi causa. Dicitur habere oculos
Geñ.3. Oculi domini aspiciunt omnia: manus domini facit omnia: Et audiuit inquit Adam sonum
pedum domini ambulantis in paradiso. nec simpliciter audiunt: & humanas imbecillitates ad
dei magnificentiam referunt: Ego autem dico ꝙ deus totus oculus est: totus manus est: totus
pes est. Totus oculus est: quia omnia videt. Totus manus est: quia omnia operatur. Totus pes
est: quia vbiq est. Ergo videte quid dicat: Qui plantauit aurem non audiet: aut qui finxit ocu
los non consyderat? Et non dixit plantauit aurem: ergo ipse aurem non habet: Non dixit: ergo
ipse oculos non habet: sed quid dixit? Qui plantauit aurem non audiet: qui finxit oculos non
consyderat? mēbra tulit: efficientias dedit. Hæc omnia de literis eorum & latinorum & gręco
rum q priores nobis in catholica ecclesia viuentes eloquia sancta tractauerūt: ideo commemo
randa arbitratus sum: vt sciat iste frater si quid aliter q̄ iste sentit, deposita dissensionis amari-
tudine: & fraternæ charitatis suauitate seruata: atq in integrum constituta diligenti & tran
quilla consyderatione quærendū vel discendū vel docendum. Neq em̄ quorumlibet disputa
tiones q̄uis catholicorum & laudatorum hominum velut scripturas canonicas habere debe-
mus: vt nobis non liceat salua honorificentia: q̄ illis debetur hoībus: aliquid in eoꝝ scriptis im
probare atq respuere: si forte inuenerimus quid aliter senserit q̄ veritas habet: diuino adiuto
rio vel ab aliis intellecta vel a nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum: tales volo esse intellecto
res meorū. Deniq in his oībus q̄ de opusculis sanctorum atq doctorū cōmemoraui: Ambro-
sii: Hieronymi: Athanasii: Gregorii: & siqua aliorum talia legere potui: quę cōmemorare lon-
gum putaui: deum non esse corpus: nec formę humanę habere membra: nec eū esse p locorum
spatia diuisibilem: & esse naturam incōmutabiliter inuisibilem: nec p eādē naturā atq substā-
tiā: sed assumpta visibili specie sicut voluit apparuisse qbus apparuit: qn̄ p corporis oculos in

ſcripturis ſanctis viſus eē narrať:in adiutorio dei īcōcuſſe credo & quātū ipē donat intelligo.

T De ſpiritali aūt corpē qđ in reſurrectiōe habebimꝰ:quātā capiat in meliꝰ cōmutationē: vtrū in ſimplicitatem ſpūs cedat:vt totꝰ hō iā ſpūs ſit:an qđ magis puto:ſed nōdū pleno iudicio cō firmo:ita futurū ſit ſpiritale corpꝰ:vt ꝑpter ineffabilē quandā facilitatē ſpiritale dicať: ſeruet tñ ſubſtātiā corporalē q̄ ꝑ ſeipſam viuere ac ſentire nō poſſit:ſed ꝑ illū q ea vtiť ſpiritū:Neq̧ eñi & nūc qa corpus diciť animale:eadē eſt aię natura q̄ corporis:& vtrū ſi corpis q̄uis iā immortalis atq̧ incorruptibilis natura ſeruabiť:adiuuet tūc aliqd ſpūm ad videndū ipſa viſibilia:id eſt corporalia:ſicut nūc tale aliqd niſi ꝑ corpꝰ videre non poſſumꝰ:An vero etiā tūc ſine organo corporis valeat ſpūs nř noſſe corporalia:neq̧ eñi deꝰ talia ꝑ ſenſus corporis nouit:& multa alia q̄ in hac q̄ſtione mouere pñt:fateor me nōdū alicubi legiſſe qđ mihi ſufficere exiſtimarem ſiue ad diſcēdū:ſiue ad docēdū:ac ꝑ hoc ſi nō diſplicet huic fratri mea qualiſcūq̧ cautela:interim ꝑpter qđ ſcriptū eſt:Q̄m videbimꝰ eū ſicuti eſt:quātū poſſumꝰ cor mūdū ad illā viſionē 1.Joannis.3.
ipſo adiuuante ꝑparemus:de corpore aūt ſpiritali pacatius & diligētiꝰ ingramus:ne forte aliquid certum ac liquidum ſi nobis hoc vtile eſſe nouit:ſecundū ſcripturas ſuas deus dignetur demonſtrare.Si eñi hoc inuenerit inquiſitio diligentior:tantam corporis futurā mutationem vt poſſit videre inuiſibilia:nō (vt opinor) talis potentia corpis mēti auferet viſionem:vt exterior hō videre deū tunc poſſit:non poſſit interior:quaſi tñ foris ſit deꝰ ad hominē: & intꝰ non ſit in homine:cum apertiſſime ſcriptū ſit:vt ſit deꝰ oīa in oībus:aut ita ſit intus ille qui ſine vllis locorū ſpatiis vbiq̧ totus eſt:vt foris tantū videri ab exteriori hoie poſſit:intus aūt ab interiori hoie nō poſſit. Quæ ſi abſurdiſſime ſentiūtur:magis eñi ſancti pleni erūt deo:nō inanes intrinſecꝰ,ab illo circundabunť extrinſecꝰ:nec cæci intrinſecꝰ eū quo pleni erūt nō videbunt: & tñ forinſecꝰ oculati eū quo circundabunť videbūt:reſtat vt interim de viſione dei ſecundū interiorem hoīem certiſſimi ſimus.Si aūt etiam corpꝰ mira cōmutatione hoc valuerit : aliud accedet non illud abſcedet.Melius ergo illud affirmamus vnde minime dubitamꝰ:q̧ homo interior videbit deū quo mō ſolus pōt videre charitatem:q̄ cū laudareť,dictū eſt : deus charitas eſt:ſolus pōt videre pacē & ſanctificationem ſine qua nemo poterit videre deū.Neq̧ enim charitatē,pacē,ſanctificationē:& ſiqua ſunt ſimilia:videt mō vllus carnalis oculus:q̄ tñ oīa iam videt quātū pōt mētis oculus:tanto puriꝰ quanto purior:vt ſine dubitatione deum nos viſuros eſſe credamus:ſiue inueniamus:ſiue non inueniamus qđ de qualitate futuri corporis q̄rimus cū tamē corpꝰ reſurrecturū & immortale atq̧ īcorruptibile futurū nō ambigamꝰ:quoniā hīc ſanctarū ſcripturarū ſentētias apertiſſimas firmiſſimaſq̧ retinemꝰ.Si aūt iſte frater qđ de ſpiritali corpē adhuc requiro:iam ſibi firmat eſſe certiſſimū:niſi placidus audiero docētē: ita vt ille quoq̧ placidus me audiat inquirentē:habebit iure vnde ſuccenſeat.Nunc tñ per Chriſtū obſecro:vt de illa aſperitate literarū mearum qua illum non immerito offenſum eſſe didici:veniam mihi ab illo impetres:& me reſcriptis domino adiuuante lætifices.

Sancti Auguſtini ad Editiā:vehementer ſe doluiſſe narrātis:q̧ ipſa ſic cū marito egerit:vt in adulterii ruinā miſerabiliter lapſus ſit.Et ob hāc cauſam:atq̧ q̧ ſine eiuſdē mariti conſenſu pene oīa q̄ habebat:duobus monachis tāq̄ pauperibꝰ erogādo donauerit.Q̧ etiā ꝑter illius arbitrium habitum mutauerit;acri repͣhenſione increpantis.Et quēadmodū ſe erga eundem iā ac de cętero habere debeat diligenter inſtruentis. Epiſtola.CXCIX.

V DOminę religioſiſſimę filię Editię:Auguſtinꝰ ī dño ſalutē.Lectis lřis reuerētię tuę:& earū ꝑlatore interrogato q̄ interroganda reſtabāt:vehemēter dolui ſic te voluiſſe agere cū marito:vt ædificium continētiæ qđ in eo iam cōſtrui cœperat:amiſſa ꝑſeuerantia in adulterii ruinā miſerabiliter labereť. Cum enim lugendus eſſet ſi poſt continentiam votam deo iamq̧ actu ipſo moribuſq̧ ſuſceptā reuertereť ad cōiugis carnē:quāto magis nūc demerſus in interitū ꝑfundiorē lugēdus eſt:q tam abrupta diſſolutiōe mœchaťiratꝰ tibi:ꝑniciosus ſibi:tanq̄ in te acerbiꝰ ſæuiat ſi ipē ꝑeat?Hoc aūt tñ mali accidit:dū tu eiꝰ animum non qua debuiſti moderatione tractaſti:qa etſi carnali conſortio iā ex conſenſu vobis nō miſcebamini:in cæteris tñ rebus coniugali obſequio viro tuo mulier ſeruire debuiſti:præſertim cum ambo eſſetis mēbra corporis Chriſti.Et vtiq̧ ſi maritū infidelem fidelis habuiſſes:agere te conuerſatiōe ſubdita oportuit vt eū dño lucrareris:ſicut apľi monuerūt.Omitto eñi q̧ ipſam continentiam illo nōdū volēte,nō ſecundū ſanā doctrinā te ſuſcepiſſe cognoui.Neq̧ enim corporis tui debito fraudādus fuit:priuſq̄ ad illud bonū qđ ſuperat pudicitiam coniu-

galem,tuæ voluntati voluntas quoq; eius accederet:niſi forte nõ legeras:nec audieras:vel nõ
1.Corin.7. attenderas apoſtolum dicentem: Bonũ eſt homini mulierẽ non tangere . Propter fornicatio-
nem aũt vnuſquiſq; vxorem ſuam habeat:& vnaqueq; ſuum virum habeat. Vxori vir debitũ
reddat:ſimiliter autẽ & vxor viro. Vxor nõ habet poteſtatẽ corporis ſui ſed vir. Similiter autẽ
& vir non habet poteſtatem corporis ſui ſed mulier. Nolite fraudare inuicem niſi ex conſenſu
ad tempus vt vacetis orationi: & iterum ad idipſum eſtote:ne vos tentet Sathanas ppter intẽ
33.q.5. ſecundum verba. perantiam veſtram. Secundum hæc verba apoſtolica etiam ſi ſe ipſe continere voluiſſet : & tu
noluiſſes:debitum tibi reddere cogeretur:& illi deus imputaret continentiam:ſi non ſuæ ſed
tuæ cedens infirmitati:ne in adulterii damnabile flagitium caderes:maritalem tibi concubi-
tum negaret:quanto magis te quam magis ſubiectam eſſe decuerat:ne ipſe quoq; in adulte-
rium diabolica tentatione traheretur:in reddendo huiuſmodi debito voluntati eius obtempe
rare conuenerat:cum tibi voluntatem continẽdi acceptaret deus:quia propterea non faceres
ne periret maritus! Sed hoc vt dixi merito omitto: quoniam poſtea tibi nolenti ſibi ad red-
denda coniugalia debita conſentire:ad eadem continentiæ pacta ipſe conſenſit:& tecum con-
tinentiſſime diu vixit:ſuoq; conſenſu a pacto illo quo ei debitum carnis negabas:ipſe te abſol-
uit. Non ergo iam in tua cauſa iſta vertitur queſtio: vtrum redire debeas ad concubitum vi-
ri. Qđ enim deo pari conſenſu ambo voueratis:perſeuerãter vſq; in finẽ reddere ambo debui-
33.q.5.quod deo. ſtis:a quo propoſito ſi lapſus eſt ille:tu ſaltem conſtantiſſime perſeuera. Quod te non exhorta
rer niſi quia tibi ad hoc ipſe cõſenſerat. Nam ſi nunq̃ tenuiſſes eius aſſenſum:numerus te nul
lus defendiſſet annoꝝ:ſed poſt q̃tumlibet tempus me cõſuluiſſes : nihil tibi aliud reſpõderem
niſi quod ait apoſtolus: Vxor non habet poteſtatem corporis ſui ſed vir:de qua poteſtate ſic ti
bi iam permiſerat continentiam:vt eam tecum & ipſe ſuſciperet. Sed illud eſt qđ minus te ob- X
ſeruaſſe contriſtor:quia tanto humilius & obedientius ei obſequi in domeſtica conuerſatione
33.q.5.quod deo. debuiſti:quanto ille religioſius tibi rem tam magnã etiam imitando conceſſerat. Nõ enim ga
pariter temperabatis a commixtione carnali:ideo tuus maritus eſſe deſtiterat:immo vero tan
to ſanctius inter vos coniuges manebatis:quanto ſanctiora concorditer placita ſeruabatis. Ni
hil ergo de tua veſte:nihil de tuo auro vel argento vel quacunq; pecunia,aut rebus vllis terre
nis tuis ſine arbitrio eius facere debuiſti:ne ſcandalizares hominem q deo tecum maiora voue
rat:& ab eo qđ de tua carne licita ptãte poſſet exigere:continẽter abſtinuerat. Deniq; factũ eſt
vt vinculũ cõtinentiæ quo ſe dilectus innexuerat:contẽptus abrũperet:& iratus tibi nõ par-
ceret ſibi. Sicut eñ mihi retulit plator epiſtolę tuę:cum cognouiſſet ꝙ oĩa vel pene omnia quę
habebas,neſcio quibus duobus tranſeuntibus monachis,tanq̃ pauperibus erogãda,donaueris
tunc ille deteſtans eos tecum:& non dei ſeruos:ſed domus alienæ penetratores & tuos capti-
uatores & deprædatores putans:tam ſanctam ſarcinam quam tecum ſubierat,indignatus ab
iecit. Infirmus eñ erat:& ideo tibi quæ in communi propoſito fortior videbaris:nõ erat præ-
ſumptione turbandus:quia etiam ſi ad ipſas eleemoſynas largius faciendas forte pigrius mo-
uebaẽ:poſſet & iſta condiſcere ſi tuis inopinatis non feriretur expenſis:ſed expectatis inuitareẽ
obſequiis: vt etiã hoc qđ temere ſola feciſti:multo conſultius dilectione cõcordi multoq; ordi-
natius & honeſtius ambo faceretis:ne blaſphemarenẽ ſerui dei:ſi tamen hi fuerũt : qui marito
abſente atq; neſciente:ab ignota muliere & aliena vxore tanta ſumpſerunt:& laudaretur de[9]
in operibus veſtris:quorũ eſſet tam fida ſocietas:vt a vobis cõmuniter teneretur nõ ſolũ ſum-
ma caſtitas:verũetiã glorioſa paupertas. Nunc autem inconſyderata feſtinatione attẽde quid
feceris: Vt eñ de illis monachis a quibus te ipſe non ędificatã ſed ſpoliatã eſſe cõqueritur:ego
bene ſentiam:nec homini præ ira turbatum oculum habenti cõtra dei fortaſſe famulos facile
cõſentiã : nunqd tantũ bonũ eſt ꝙ pauperũ carnem largioribus eleemoſynis refeciſti:quãtum
malum eſt ꝙ viri tui mẽtem a tã bono ꝓpoſito ſubruiſti! An cuiuſq̃ tibi vitę temporalis ſalus
charior eſſe debuerat:q̃ huius æterna! Nonne ſi ampliorem miſericordiam cogitans ideo pau
peribus res tuas erogare differres:ne ſcandalizatus marit[9] tuus deo periret:vberiores tibi de-
us eleemoſynas ĩputaret! Proĩde ſi recolis qd acq̃ſiueras qñ lucrata fueras virũ tuũ : vt tecum
Chriſto ſãctiore caſtitate ſeruiret:itellige p illas eleemoſynas tuas qb[9] cor ei[9] euerſũ ẽ:q̃to gra
uiore dãno pcuſſa fueris:q̃ ſunt illa lucra q̃ cęleſtia cogitabas. Si eñ habet ibi magnũ locũ pa-
nis fractus eſurienti:quantũ locũ ibi credẽda eſt habere miſericordia qua homo eripiẽ diabolo
tanq̃ leoni rugiẽti:& quẽ deuoret inquirenti! Neq; hoc ita dicimus: vt ſi qſq̃ ſcãdalizat[9] fue Y
rit de bonis operibus noſtris,ab eis deſiſtendũ putemus:ſed alia cauſa eſt alienarũ:alia neceſſa

riarũ ĩ societate aliqua psonarũ:alia fidelis:alia infidelis:alia parẽtũ erga filios:alia filiorũ erga
parẽtes:alia postremo ea q̃ ĩ his reb⁹ vel maxime ĩtuẽda ẽ,viri & vxoris:vbi mulierẽ coniugatã
nõ licet dicere:Facio qđ volo de meo:cũ & ipsa nõ sit sua sed capitis sui:hoc est viri sui. Nã sic
q̃dã(vt cõmemorat apl's Petr⁹)mulieres sanctę q̃ in deũ spabãt ornabãt se subiectę suis viris:si 1.Petri.3.
cut Sara obseq̃bat Abrahę dñm eũ vocãs:cui⁹ ĩgt factę estis filię:cũ ad christianas nõ ad iudęas
foeminas loq̃ref.Quid aũt mirũ si pater cõmunẽ filiũ nolebat huius vitę sustentaculis a matre
nudari:ignorãs qd sectatur⁹ eẽt:cũ ĩ ętate grãdiuscula eẽ coepisset:vtrũ monachi pfessionẽ:an
eccl'iasticũ ministeriũ:an cõiugalis necessitudinis vĩculũ?Quis eñ ad meliora excitãdi & eru
diẽdi sint filii sctõrũ:vnusq̃sq̃ tñ ppriũ donũ habet a deo:ali⁹ sic:ali⁹ aũt sic.Nisi forte talia p- 1.Corin.7.
spiciẽs & pcauẽs rephẽdẽd⁹ est pater:cũ beat⁹ apl's dicat:Quisq̃s aũt suis & maxĩe domesticis 1.Timo.5.
nõ puidet:fidẽ denegat:& est infideli deterior.Cũ vero de faciẽdis ipis eleemosynis loq̃ref:ait
Nõ vt aliis refectio sit:vobis aũt angustia.Pariter ergo cõsiliũ de oĩb⁹ haberetis:pariter mode
raremini qd thesaurizãdũ eẽt ĩ cęlo:qd ad vitę hui⁹ sufficiẽtiã vobis & vr̃is vroq̃ filio reliquẽ-
dũ:ne aliis eẽt refectio:vobis angustia: & in his disponẽdis atq̃ faciẽdis si qd tibi forte meli⁹ vi
deref,suggereres viro reuerẽter:eiusdẽq̃ authoritatẽ tanq̃ tui capitis seq̃reris obedienter: vt
oẽs q sanũ sapiũt ad quos posset hoc bonũ vr̃m fama pferre:de dom⁹ vestrę fructu ac pace gau
Z derẽt:& aduersari⁹ reuereref nihil habẽs de vobis dicere praui.Porro si de faciẽdis eleemosy-
nis & in paupes ĩpendẽdis reb⁹ tuis:de quo bono ope & magno tã euidẽtia pcepta sunt dñi,cũ
viro tuo fideli & tecũ sanctę cõtinẽtię pacta seruãte cõsiliũ cõicare deberes:eiusdẽq̃ nõ sperne-
re voluntatẽ: quãto magis de habitu atq̃ vestitu nihil tibi pter eius arbitrium mutandũ vel
vsurpandum fuit:vnde nihil diuinitus legim⁹ imperatũ?Scriptum est qdem:mulieres esse de- 1.Timot.2.
bere in habitu ornato:auriq̃ circumpositio:& intortio criniũ:& cętera huiusmodi q̃ vel ad in
anẽ pompã vel ad illecebrã ferme haberi solẽt:merito reprehẽsa sunt.Sed est qdã p modulo p- 33.q.5.quod
sonæ habitus matronalis a viduali veste distinctus:q põt fidelib⁹ cõiugatis salua religionis ob deo.
seruãtia cõuenire.Hũc te maritus si deponere noluit:ne te velut viduã illo viuente iactares:
puto qa nõ fuerat ĩ hac re vsq̃ ad dissensionis scãdalũ pducẽdus:magis inobediẽtię malo:q̃ vl-
lius abstinẽtię bono.Quid eñ est absurdi⁹ q̃ mulierẽ de humili veste viro supbire: cui te poti⁹
expediret obtẽpare candidis morib⁹:q̃ nigellis vestib⁹ repugnare?Quia etsi te indumẽtũ mo-
nachę delectabat:etiã hoc grati⁹ posset marito obseruato exoratoq̃ sumi:q̃ illo incõsulto cõtẽ
ptoq̃ psumi.Qđ si oĩno nõ fineret:qd tuo pposito depiret?Absit vt hĩc displiceres deo:q̃ cõiu
ge tuo nõdũ defuncto:nõ ĩduereris sicut Anna:sed sicut Susanna.Neq̃ eñ & ille q tecũ iã coe
perat custodire tã magnũ cõtinẽtię bonũ:etiã si cõiugale nõ viduale voluisset vt accipes indu
mẽtũ:ad ĩdecẽtẽ quoq̃ te cõpulisset ornatũ.Qđ etsi aliq̃ dura cõditiõe cogereris: posses hẽre
in supbo cultu cor humile.Nẽpe apđ pses:Hester illa regina deũ timẽs:deũ colẽs:deo subdita
marito regi alienigenę:nõ eũdẽ secũ colenti deũ:tñ subiecta seruiebat:quę cũ extremo piculo:
nõ suo tm̃ sed etiã gentis suę q̃ tũc erat ppl's dei/dño psterneref orãdo:ĩ ipa oñone sua dixit:ita
sibi eẽ ornatũ regiũ sicut pãnũ mẽstrualẽ:& ita orantẽ cõfestim exaudiuit q cordis ĩspector eã
verũ dicere sciuit.Et vtiq̃ maritũ habebat multarũ mulierũ virũ: & deoꝝ alienorũ falsorũq̃
cultorem.Tu aũt si & ille ĩ pposito qđ tecũ susceꝑat pduraret:nec a te offensus in flagitiũ cor
ruisset:maritũ habebas nõ solũ fidelẽ & verũ deũ tecũ colẽtẽ:sed etiã continẽtẽ:q pculdubio p
positi vr̃i nõ ĩmemor:etsi ad cõiugalia te cogeret ĩdumẽta:ad supba tñ ornamẽta nõ cogeret.
Hęc tibi scripsi:qm̃ me consulendũ putasti:nõ vt tuũ rectũ institutũ sermone meo frãgerẽ:sed
& q̃ te inordinate & incaute agẽte, viri tui factum dolerẽ.De cuius reparatione debes vehemen
tissime cogitare,si vere ad Christũ vis ptinere.Indue itaq̃ humilitatẽ mẽtis:& vt te deus cõser
uet pseuerãtẽ:noli maritũ cõtẽnere peuntẽ.Fũde p illo pias & assiduas orationes.Sacrifica la-
chrymas tãq̃ vulnerati sanguinẽ cordis: & scribe ad eũ satisfactionẽ:petẽs veniã:qa ĩ eũ pecca-
sti:q̃ pter ei⁹ cõsiliũ & volũtatẽ de reb⁹ tuis fecisti qđ faciẽdũ putasti:nõ vt te poeniteat tribu
isse paupib⁹:sed eũ boni tui opis participẽ & moderatorẽ habere noluisse.Promitte de cætero
in adiutorio dñi si & illũ suę turpitudinis poenituerit:& continẽtiã quã deseruit, repetiuerit:
te illi sicut decet in oĩb⁹ seruiturã:ne forte:vt ait apl's:det illi deus poenitentiã & resipiscat de
diaboli laqueis:a quo captiu⁹ teneſ secũdũ ipsi⁹ voluntatẽ.Filiũ aũt vestrũ qm̃ de legitimis eũ 2.Timot.2.
& honestis nuptiis suscepisti:magis ĩ patris q̃ ĩ tua esse potestate qs nesciat?Et ideo negari non
põt vbicũq̃ illũ esse cognouerit:& iure poposcerit:ac per hoc vt secũdum tuam voluntatem ĩ
dei possit nutriri & erudiri sapientia:necessaria est illi etiam vestra concordia.

Sancti Augustini ad Asellicum:Lris illiꝰ de cauendi iudaismi disceptatione respondendo
testimoniis Pauli apostoli comprobantis christianos maxime ex gentibus venientes,iudaiza-
re non oportere : & quæ sit vtilitas legis pulchre declarantis:erroresq; aliquorũ confutantis.
Tractando præterea quæstionem:vtrum qui christianus est:etiam iudæus vel israelita dicen
dus sit:definiẽtis: q̃ si hoc esse non carne:sed spiritu intelligatur:non debere ipsum nomen si-
bi in consuetudine sermonis imponere:sed spiritali intelligentia retinere. Epistola.CC.

DOmino beatissimo fratri & episcopo Asellico: Augustinus in domino salu 9
tem. Literas sanctitatis tuæ quas ad venerabilem senem Donatianum de
cauendi iudaismi disceptatione misisti:ad me ipse dignatus est mittere:at
q; vt eis responderem petendo vehementius impetrauit:quem veritus cõ
temnere:vt possum domino adiuuante respondeo:gratum existimans eti-
am charitati tuæ:q; ad te scribẽdo illi iubenti quem pro suis meritis am-
bo veneramur:obtemperare non renui.Christianos maxime ex gentibus
venientes iudaizare non oportere:Paulus apostolus docet vbi ait:Dixi Petro coram omnibus
Gal.2. Si tu cum sis iudæus gentiliter & non iudaice viuis:quemadmodum gentes cogis iudaizare?
Et secutus adiunxit:Nos natura iudęi:& non ex gentibus peccatores.Scientes aũt quoniã nõ
iustificatur homo ex opibꝰ legis:nisi p̱ fidem Iesu Christi:& nos ĩ Iesu Christo credimꝰ vt iusti
ficemur p̱ fidẽ Christi:& nõ ex operibus legis:q̃m ex operibus legis nõ iustificabitur oĩs caro.
Non solũ aũt illa opera legis q̃ sunt in veteribus sacramentis:& nunc reuelato testamẽto nouo
nõ obseruãtur a christianis:sicuti est circũcisio p̃putii & sabbati carnalis vacatio:& a q̃busdã
escis abstinẽtia:& pecoꝝ ĩ sacrificiis ĩmolatio:& Neomenia & azimũ:& cætera huiusmodi:ve
rũetiã illud q̃d in lege dictũ est:Nõ cõcupisces:q̃d vtiq; & christianꝰ nullꝰ ãbigit eẽ dicẽdũ:nõ
iustificat hoĩem nisi p̱ fidẽ Iesu Christi:& gratiã dei p̱ Iesum Christũ dñm nrm.Idẽ ipẽ q̃ppe di-
Roma.7. cit apl's.Quid ergo dicemꝰ?Lex pctm̃ est?Absit.Sed pctm̃ nõ cognoui nisi p̱ legẽ.Nã cõcupiscẽ
tiã nesciebã nisi lex diceret:Nõ cõcupisces.Occasione aũt accepta:pctm̃ p̱ mandatũ opatũ est
in me oẽm cõcupiscentiã.Sine lege enim pctm̃ mortuũ est.Ego aũt viuebã aliq̃n sine lege. Ad
ueniente aũt mãdato pctm̃ reuixit.Ego aũt mortuus sum:& inuẽtũ est mihi mãdatũ: q̃d erat
in vitã:hoc est ĩ mortẽ.Pctm̃ eñ occasiõe accepta p̱ mãdatũ fefellit me:& p̱ illud occidit : itaq;
lex q̃dẽ sancta:& mãdatũ sanctũ:& iustũ:& bonũ.Q̃d ergo bonũ est,mihi factũ est mors? Absit
Sed peccatũ vt appareat pctm̃:p̱ bonũ mihi opatũ est mortem:vt fiat sup̱ modũ pctm̃ peccans
per mandatum.Scimus eñ quia lex spiritalis est: ego autẽ carnalis sum:vęnundatus sub pctõ
Q̃d enim operor ignoro.Non eñ q̃d volo hoc ago:sed q̃d odi illud facio. Si autem quod nolo
hoc facio:consentio legi quoniam bona est. Videmꝰ itaq; in his aplicis verbis legẽ nõ solũ nõ
esse pctm̃:sed etiam esse sanctã:& mãdatũ sanctũ & iustũ & bonũ:q̃d dictum est:nõ cõcupisces
Sed pctm̃ p̱ bonũ fallit:& p̱ illud occidit eos:q̃ cũ sint carnales:putãt suis viribꝰ legẽ spiritalẽ se
posse complere:& per hoc fiunt non solum peccatores:q̃d essent etiã si legem non accepissent:
Roma.4. sed etiam p̃uaricatores:quod non essent nisi legem accepissent. Sic enim alio loco dicit : Vbi
Roma.5. lex non est:nec præuaricatio.Lex ergo subintrauit:sicut alibi ipse testatur:vt abundaret deli- A
ctum.Vbi autem abundauit delictum:superabũdauit & gratia.Hæc est igitur vtilitas legis:
q̃a ostendit hoĩem sibi ipsi:vt sciat infirmitatem suã:& videat quemadmodũ p̱ p̱hibitionẽ au-
geatur potius carnalis cõcupiscẽtia q̃ sanetur. Appetuntur eñ ardẽtius quę vetant:dũ id q̃d
spiritaliter iubetur,carnalis obseruare compellitur. Vt aũt sit spiritalis q̃ legem impleat spiri-
talẽ:non fit ipsa lege:sed gratia:hoc est nõ impio:sed beneficio:non iubente litera:sed adiuuãte
spiritu.Incipit aũt homo secũdũ gratiã in interiori hoĩe renouari:vt mente agat quod amat:
nec carni consentiat agenti q̃d odit:id est non vt omnino non concupiscat:sed vt post concu-
piscentias suas non eat.Q̃d quidẽ tã magnũ est:vt si oĩni modo fieret:& q̃uis infirmi dũ sumus
in corpore mortis huius desyderia peccati:nulli eoꝝ tñ adhiberemꝰ assensum:non esset vnde
Matthęi.6. diceremus patri nostro qui est in cœlis:Dimitte nobis debita nostra.Nec tñ ideo tales iã esse
mus quales erimus cum mortale hoc induerit immortalitatẽ.Tunc eñ nõ solũ nullo desyde
rio peccati obediemus:sed nulla erunt desyderia talia q̃bus non obedire iubeamur. Nũc ergo
Roma.6. vbi dicit:Iã nõ ego operor illud:sed id q̃d in me habitat pctm̃:de concupiscẽtia carnis dicitur:
quæ opatur in nobis motus suos etiã q̃n eis non obediemus: dũ non regnat peccatũ in nostro
mortali corpore ad obediẽdũ desyderiis eius:nec exhibemus membra nostra arma iniquitatis
peccato:in qua iustitia nondũ cõsummata perseuerãter p̱ficiẽtes:ad eiꝰ cõsũmationẽ q̃ũq; ve-

niemus vbi peccati cōcupiscentia nō cohibēda atq; frænāda:sed nulla sit.Hæc enim lex posuit
dicendo:Non cōcupisces:non φ hic valeamus:sed ad qđ proficiēdo tēdamus.Verū hoc fit nō
lege quæ hoc imperat:sed fide quæ hoc impetrat:nō litera qua iubet:sed spiritu quo sanat.Nō
ergo meritis operātis hominis:sed largiētis gratia saluatoris.Vtilitas itaq; legis est vt hominē
de sua infirmitate cōuincat:& gratiæ medicinā quæ in Christo est,implorare cōpellat.Oīs eñ
qui inuocauerit nomē dñi saluus erit.Quomodo ergo inuocabūt in quē non crediderūt!Quo Roma.10.
modo credent quē nō audierūt!Vnde paulopost dicit:Igitur fides ex auditu:auditus autē per
B verbū Christi.Quæ cū ita sint:qui se Israelitas esse carnaliter gaudent:sed preter gratiā Chri-
sti,in lege gloriant:hi sunt de quibus idem apostolus ait:φ ignorantes dei iustitiā & suā volen Vbi supra.
tes cōstituere:iustitię dei nō sunt subiecti.Dei quippe dixit iustitiā:quę homini ex deo est:Suā
vero:quā putāt sibi sufficere ad faciēda mādata sine adiutorio & dono eius q legem dedit.His
autē similes sunt qui cū profiteant se esse Christianos:ipsi gratię Christi sic aduersant:vt se hu
manis viribus diuina existimēt implere mādata:ac sic etiā ipsi ignorantes dei iustitiā & suā vo
lētes cōstituere:iustitię dei nō sunt subiecti:non quidē noīe:sed tantū errore iudaizantes.Hoc
genus hominū capita sibi inuenerāt Pelagium & Cælestium impietatis huius assertores acer
rimos.Qui recēti iudicio dei p diligētes & fideles seruos eiꝰ etiā catholica cōmunione priuati
sunt:& propter cor impœnitēs adhuc in sua dānatione psistūt.Quisquis ab isto carnali & ani-
mali:atq; ideo nō immerito reprehēsibili atq; dānabili iudaismo esse quærit alienus:non solū
veteres illas obseruationes a se facere debet alienas:quę iā reuelato testamēto nouo postea φ̄ ve
nerūt ea quę per illas significabant esse futura:pculdubio esse necessaria destiterūt:vt nō iudi-
cetur in cibo & potu & in parte diei festi & neomeniæ & sabbatorū:qđ est vmbra futurorū:ve-
rūetiam illa quę in lege ita pcepta sunt vt valeāt ad infirmādos mores fideliū:id est vt abnegā-
tes impietatē & sæculares cupiditates:temperāter & iuste & pie viuamus in hoc sęculo.Vnde
est etiā hoc qđ ex lege maxime cōmēdandū elegit apostolus:Nō cōcupisces:& quęcūq; de deo Roma.7.
& proximo diligēdo sine vllis figuris sacramentorū præcipiunt in lege:in quibus duobus præ
ceptis:etiā ipse dñs Christus dicit totā legē prophetasq; pendere:sic accipit:sic amplectit:sic ob Matthei.22.
seruāda esse nō dubitat:vt quequid in eis pfecit nō sibi tribuat:sed gratiæ dei p Iesum Christū
C dominū nostrū.Verūtamē cū quisq; isto modo fuerit verus germanusq; Christianꝰ:vtrū etiā
Iudęus ne Israelita dicendus sit,merito quęrit.Qđ quidē si nō carne sed spiritu hoc esse intelli
gitur:non debet ipsum nomē sibi in cōsuetudine sermonis imponere:sed spiritali intelligentia
retinere:ne propter ambiguitatē vocabuli quā nō discernit quotidiana locutione:illud profi
teri videatur quod est inimicū nomini Christiano.Hāc autē questionē:id est vtrū qui Christia
nus est:etiā Iudęus vł Israelita possit intelligi:idē beatꝰ nobis aperit & dissoluit apostolus vbi
dicit:Circuncisio quidē prodest si legē custodias.Si autē pręuaricator legis sis:circuncisio tua Roma.2.
præputiū facta est.Si igitur præputiū iustitias legis custodiat:nōne præputiū eius in circunci
sionē reputabit:& iudicabit qđ ex natura est pręputiū legē perficiens,te qui per literā & circū
cisionē præuaricator legis es!Non enim qui in manifesto Iudęus est:neq; quę in manifesta car
ne est circūcisio:sed q in abscōdito Iudæus est & circuncisione cordis:qui spiritu nō litera:cu-
ius laus nō ex hominibꝰ:sed ex deo est.Cū igitur audiamus apostolū Christi cōmēdātē nobis
Iudæū in abscōdito:nō in carnis circūcisione,sed cordis:& spiritu nō litera:qs est iste nisi Chri
stianus!Sic itaq; sumus Iudæi:nō carnaliter sed spiritaliter:quēadmodū sumus semē Abrahę
nō secundū carnē sicut illi q de ipo noīe carnali superbia gloriant:sed secundū spiritū fidei quo
nō illi.Scimꝰ eñ nos nō fuisse pmissos:quādo ei dixit deus:Patrē multarū gētiū posui te.Et φ̄ Geñ.17.
multa de hac re dicat apostolus:nouimus.Dicimus eñ inqt:qm̄ deputata est Abrahę fides ad Roma.4.
iustitiā.Quomodo ergo deputata est!An cū in circūcisiōe esset:an cū esset in pręputio!Nō in
circūcisione:sed in pręputio:Et signū accepit circūcisionis signaculū iustitię & fidei quę est in
præputio:vt sit pater omniū credētiū per pręputiū:vt deputetur & illis ad iustitiā:vt sit pater
circūcisionis:nō his solū qui ex circūcisione sunt:sed & his qui sequunt vestigia:quæ est in pręputio
fidei patris nostri Abraham.Et paulopost:Ideo inqt ex fide:vt secūdum gratiā firma sit Vbi supra.
promissio omni semini:nō ei tātum qđ ex lege est:sed & ei qđ ex fide est Abraham qui est pater
omniū nostrū:sicut scriptū est:Quia patrē multarū gentiū posui te.Item ad Galatas:Abrahā Geñ.17.
inquit,credidit deo & deputatū est illi ad iustitiā.Intelligite ergo quoniā q ex fide:hi sunt filii Galꝰ.3.
Abrahā.Prouidēs autē scriptura:quia ex fide iustificat gētes deus:prænūtiauit Abrahę:quia
benedicētur in te oēs gētes:ita vt qui ex fide sunt benedicant cū fideli Abraham.Iam aliquāto

poſt in eadē epiſtola: Fratres (inquit) ſecundū hominē dico: tamen hominis confirmatū teſta-
mentum nemo irritum facit aut ſuperordinat. Abrahæ dictę ſunt promiſſiones & ſemini eius.
Non dicit: & ſeminibus: tanq̄ in multis: ſed tanq̄ in vno: & ſemini tuo quod eſt Chriſtus. Item
paulopoſt: Omnes enim vos inquit vnū eſtis in Chriſto Ieſu. Si autē vos Chriſti: ergo Abrahæ
ſemen eſtis ſecundum promiſſionē hæredes. Secundū iſtum ergo intellectum apoſtolicū inue-
niuntur Iudæi qui Chriſtiani nō ſunt: cū ex carne Abrahæ originē ducāt: nō eſſe filii Abrahę.
Cū enim dicit: Intelligite ergo quoniā qui ex fide: hi ſunt filii Abrahæ: profecto ſignificat eos q̄
ex fide nō ſunt: nō eſſe filios Abrahæ: ac per hoc niſi Iudæis eo modo ſit pater Abrahā quomo-
do eſt nobis: quid eis prodeſt q̄ de carne eius exorti ſunt: & nomen ſine virtute tenuerūt? Cum
autē ad Chriſtū tranſeunt: & incipiunt eſſe ex fide filii Abrahæ: tunc erūt Iudæi: nō in manife-
ſto: ſed in abſcōdito: circūciſione cordis: ſpiritu nō litera: quorū laus nō ſit ex hominibus ſed ex
deo. Ab hac autē fide alienati: in ramis fractis deputabūtur ex illa olea: in cuius radice idem di
cit apoſtolus: inſerere oleaſtrū, id eſt gentes. q̄d vtiq̄ nō fit per carnē: ſed per fidē: neq̄ per legē:
ſed per gratiā: nec per literā: ſed per ſpiritum: neq̄ carnis circunciſione: ſed cordis: nec in mani-
feſto: ſed in abſcōdito: nec laude ex hominibus: ſed ex deo: vt ſit vnuſq̄ſq̄ Chriſtianus: ſicut nō
carnalis ſed ſpiritalis Abrahæ filius: ita nō carnalis ſed ſpiritalis Iudæus: nec carnalis, ſed ſpiri
talis Iſraelita. Nam & de iſto nomine ſic apoſtolus loquit̃: Nō enim omnes qui ex Iſrael hi ſunt
Roma.9. Iſrael: neq̄ qui ſunt ſemen Abraham, omnes filii: ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemē: hoc eſt nō hi
qui filii carnis, hi filii dei: ſed filii promiſſionis deputantur in ſemine. Nonne mirabilia magna
ſunt iſta profundūq̄ myſterium: vt multi ex Iſrael nati ſint Iſrael: & multi nō ſint filii cum ſint
ſemen Abrahę? Quomodo enim nō ſunt: quomodo ſunt: niſi quia nō ſunt filii promiſſionis ad
Chriſti gratiam pertinentes: ſed filii carnis nomen inane geſtantes: ac per hoc nec illi ſunt Iſrael
ſicut ſumus nos: nec nos ſumus Iſrael ſicut ſunt illi. Nos enim ſumus ſecundum ſpiritalē rege
nerationem: illi ſecundū carnalē generationem. Intuendum eſt quippe ac diſcernēdum: alium
eſſe Iſrael qui propter carnem nomen accepit: aliū vero qui propter ſpiritū rem quæ illo nomi- D
ne ſignificatur, obtinuit. Nunq̄ enim ex Agar ancilla Saræ nati ſunt Iſraelitę. Nonne Hiſmael
ex illa natus eſt: & non Iſraelitarum gentem ſuo ſemine propagauit? De Sara nāq̄ venit Iſrael
per Iſaac: qui ex promiſſione nat⁹ eſt Abrahæ. Tamē cum ſecūdum propaginē carnis ſe ita res
habeat: venitur ad intellectum ſpiritalē: & inueniuntur ad Saram nō pertinere carnales Iſrae-
litę: qui ex illa carnis originē ducunt: & pertinere ad eam potius Chriſtiani: qui nō ſecundum
Hiſmael filii ſunt carnis: ſed ſecūdum Iſaac filii ſunt promiſſionis: nō ad ipſius Iſaac carnale ſe-
Gal.4. men: ſed ad ſpiritale myſteriū pertinentes. Ita quippe ad Galatas apoſtolus loquitur: Dicite mi
hi ſub lege eſſe volentes: Legem non audiſtis? Scriptum eſt enī q̄ Abraham duos filios habuit:
vnum de ancilla: & vnum de libera. Sed ille quidem qui de ancilla: ſecūdum carnem natus eſt:
qui autem de libera per repromiſſionem. quæ ſunt in allegoria. Hęc enim ſunt duo teſtamēta:
Vnum quidē a monte Sina in ſeruitutem generās q̄d eſt Agar: Sina enim mons eſt in Arabia
qui coniunctus eſt huic quæ nunc eſt Hieruſalem: & ſeruit cum filiis ſuis. Quę autem ſurſum
eſt Hieruſalem libera eſt quæ eſt mater noſtra. Scriptum eſt enim: Lętare ſterilis quę non paris
Eſa.54. erumpe & clama quæ nō parturis: quia multi filii deſertę magis q̄ eius quæ habet virum. Nos
aūt fratres ſecūdum Iſaac promiſſionis filii ſumus: ſed ſicut tūc qui ſecūdum carnē natus fue-
rat: perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum: ita & nunc. Sed quid dicit ſcriptura? Eiice an
cillam & filium eius: Non enim hęres erit filius ancillæ cum filio liberæ. qua libertate Chriſtus
nos liberauit. Ecce ſecundum iſtam ſpiritalem atq̄ apoſtolicam intelligentiā nos potius perti-
nemus ad liberam Saram: qui ex illa nullam carnis propaginem trahimus. Iudęi autem qui ex
illa carnis propaginem trahunt: ad Agar potius ancillam pertinere monſtrātur: de qua carnis
propagationem non trahunt. In nepotibus etiam Abrahę & Saræ: id eſt filiis Iſaac & Rebeccę, E
illis geminis, Eſau & Iacob qui poſtea vocatus eſt Iſrael: hoc ipſum magnum & profundū my-
ſterium reperitur. De quo idem apoſtolus loquēs: cum per Iſaac promiſſionis filios commemo
Roma.9. raſſet ad Chriſti gratiam pertinentes: Non ſolū autē illa (inquit) ſed & Rebecca ex vno cōcu-
bitu habens Iſaac patris noſtri. Nondum enim natis: nec qui egerint aliquid boni aut mali: vt
ſecundum electionem propoſitū dei maneret: nō ex operibus: ſed ex vocante dictum eſt ei: quia
Malachię.1. maior ſeruiet minori: ſicut ſcriptum eſt: Iacob dilexi: Eſau autem odio habui. Hæc certe doctri
na apoſtolica atq̄ catholica ſatis euidenter indicat nobis ſecūdum originē carnis ad Saram Iu
dæos: id eſt Iſraelitas pertinere: ſecūdum autem myſterium ſpiritus ad Saram Chriſtianos: ad

Agat Iudæos. Item ſecundum originem carnis ad Eſau:qui dictus eſt etiam Edom:gentem
Idumæorum: ad Iacob autem qui dictus eſt etiam Iſrael:gentem Iudæorum. Porro ſecũdum
myſterium ſpiritus ad Eſau Iudæos:ad Iſrael pertinere Chriſtianos. Ita quippe impletur quod
ſcriptum eſt:Maior ſeruiet minori:id eſt prior natus populus Iudęorum:poſteriori nato popu
lo Chriſtianorum. Ecce quemadmodum ſumus Iſrael adoptione diuina:non humana cogna-
tione gloriantes:nec in manifeſto:ſed in occulto:nec litera:ſed ſpiritu:nec carnis ſed cordis cir
F cunciſione Iudæi. Quæ cum ita ſe habeant:nec tamen debemus conſuetudinem ſermonis hu
mani inepta loquacitate confundere:& in rebus diſcernendis frequentata vocabula perturba-
ta ſignificatione miſcere:vt eos qui Chriſtiani ſunt:& appellatione vſitatiſſima Chriſtiani vo-
cantur:inuſitato vocabulo aliquis affectet appellare Iudæos:vel cum ſit ipſe vocetur ꝙ Chri-
ſtianus:Iſraelita potius nomine delectetur:& quod in myſterio debet ſemꝑ intelligere;parcius
aut remore proferre:hæc in quotidiana loquendi conſuetudine magis eligat frequẽtare inepta
inſolentia:& ſi dici poteſt:imperita ſcientia. Nunquid enim apoſtoli per quos ea didicimus, iſta
neſciebant:quomodo nos potius ſumus ſemen Abrahæ ſecundum Iſaac promiſſionis hęredes
& Iudęi ſpiritu non litera:cordis circunciſione non carnis:& non ſecundum carnem Iſrael:ſed
Iſrael dei? Sciebant itaq; iſta multo ſapientius certiuſq; q̃ nos: & tamen in loquendi conſue-
tudine Iudæos & Iſraelitas eos appellabant qui ſecundum carnem de Abrahæ ſtirpe tunc exi-
ſtebant. Nanq; ait apoſtolus:Iudæi ſigna petunt:& Græci ſapientiam quærunt: nos autem 1.Corinth.1.
prædicamus Chriſtum crucifixum:Iudæis quidem ſcandalum:gentibus autem ſtultitiam:ip
ſis autem vocatis Iudæis & Græcis:Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam. Quod dixit grę
cos:hos etiam gentium nomine ſignificauit:eo ꝙ hæc lingua maxime excellit in gentibus. Iu-
dęos tamen ipſos vocauit quos omnes hoc nomine appellant. Nam ſi Chriſtiani ipſi ſunt Iudęi
Chriſtianis eſt ergo ſcãdalum Chriſtus crucifixus:de quo dictum eſt:Iudæis quidem ſcanda-
lum. Quis hæc niſi inſaniſſimus ſentiat? Item dicit:Sine offenſione eſtote Iudæis & Græcis & 1.Corint.10.
eccleſiæ dei. Quomodo iſta diſtingueret ſi & eccleſiam dei in quotidiana loquendi conſuetudi
ne Iudæos appellare deberet? Item ait:Quos & vocauit non ſolum ex Iudæis:ſed etiam ex gen- Roma.9.
tibus. Quomodo vocauit ex Iudæis ſi potius ex non Iudæis vocauit vt eſſent Iudæi? Item de
Iſraelitis:Quid ergo dicemus inquit? Quia gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam apprehen- Vbi ſupra.
derunt iuſtitiam:Iſrael autem perſequens legem iuſtitiæ:in legem iuſtitiæ non peruenit. Qua
re? Quia non ex fide:ſed quaſi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offenſionis. Item, Ad Roma.10.
Iſrael autem quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populum non credentem & contra-
dicentem. Et ſecutus adiungit:Dico ergo:Nunquid repulit deus plebem ſuam? Abſit. Nam Roma.11.
& ego Iſraelita ſum ex ſemine Abrahę de tribu Beniamin. Non repulit deus plebem ſuam quã
pręſciuit. Quomodo hic appellauit apoſtolus Iſrael non credentem & contradicentem ſi Chri
ſtiani ſunt Iſrael:vel quomodo ſe appellauit Iſraelitam? Nunquid ex eo ꝙ Chriſtianus factus
erat? Non vtiq;:ſed ex eo ꝙ ſecundum carnem fuerat ex ſemine Abraham:de tribu Beniamin:
quod non ſumus nos ſecundum carnem:quis ſecundum fidem ſumus ſemen Abrahæ:ac per
hoc & Iſrael. Sed aliud eſt quod agnoſcit altioris intelligentia ſacramenti:aliud expoſcit quoti
diana conſuetudo vocabuli. Deniq; aptius iſte neſcio quis de quo ſcripſiſti ꝙ doceat iudaizare
Chriſtianos:eo modo ſicut inſinuauit ſanctitas tua:Iudæum & Iſraelitam vocat:vt ab eis pro
hibeat a quibus pro temporis illius congruentia lex per ſanctum famulũ dei Moyſen data pro-
hibeat:& cæteras illius temporis obſeruationes iam nũc apud Chriſtianos abolitas remotaſq;
perſuadeat:quas vmbras futurorum appellat apoſtolus:vt & prophetia in illis intelligatur:&
eorum obſeruatio iam euacuata monſtretur. Vnde apparet quare ſe iſte aptius velit Iſraeli
tam Iudæumq; vocitari: non ſpiritaliter: ſed omnino carnaliter. Nos autem nec illis obſer-
uationibus, quæ nouo teſtamento reuelato euacuatæ ſunt:tenemur obſtricti:& præcepta le-
gis huic etiam tempori neceſſaria:qualia ſunt:Non adulterabis:non homicidium facies:non Exodi.20.
concupiſces:& ſi quod eſt aliud mandatum quod in hoc ſermone recapitulatur:Diliges pro- Leuitici.19.
ximum tuum tanq̃ teipſum:non viribus humanis quaſi veſtram conſtituentes iuſtitiam:ſed
gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum:in ea iuſtitia quę nobis ab illo eſt, obſeruã-
da eſſe didicimus:docemus. Nec tamen ideo nos negamus ſemen Abrahæ:quibus dicit apo-
ſtolus:Vos ergo Abrahæ ſemen:Aut Iudęos in abſcondito:de qualibus idem dicit:Non enim Gal.3.
qui in manifeſto Iudæus eſt:neq; quæ in manifeſto in carne eſt circunciſio: ſed qui in abſcondi Roma.2.
to Iudæus eſt: & circunciſione cordis: qui ſpiritu non litera; cuius laus non ex hominibus:

ſed ex deo eſt:ad Iſraelitas ſpiritales:ad eum ſcilicet pertinentes,cui minori prædictum eſt ſeruiturum eſſe maiorem.Sed hæc vocabula nobis non indecenter impoſuimus:eaq́ myſteriorũ intelligentia continemus:non verborum inſolentia ventilamus.

Nectarii ad beatum Auguſtinum:quantum patriam diligat:& eam florere & incolumem eſſe cupiat,exponentis:& Calamenſem coloniam non leui populi ſui errato prolapſam conquerentis:depoſcentiſq́ vt ſi res defendenda ſit:innoxius defendatur:& ab innocentibus moleſtia ſeparetur. Epiſtola.CCI.

Omino inſigni & merito ſuſcipiẽdo fratri Auguſtino epiſcopo:Nectarius G
Quanta ſit charitas patriæ:quoniam noſti prætereo.Sola eſt enim quæ parentum iure vincat affectum.Cui ſi vllus eſſet conſulendi modus aut finis bonis:digne iã ab eius muneribus meruimus excuſari.Sed quoniã creſcit in dies ſingulos dilectus & gratia ciuitatis:quantũq́ ętas fini proxima eſt:tantum incolumẽ ac florentem relinquere patriam cupimus:idcirco gaudeo primum ꝙ apud inſtructum diſciplinis omnibus virũ mihi hic eſt ſermo inſtiturus.In Calamenſi colonia multa ſunt quæ merito diligamus:vel ꝙ in ea geniti ſumus:vel ꝙ eidem magna contuliſſe videamur officia.Hæc ergo domine præſtantiſſime & merito ſuſcipiende nõ leui populi ſui errato prolapſa eſt.Quod quidem ſi iuris publici rigore metiamur:debet plecti ſeueriori cenſura.Sed epiſcopum fas nõ eſt niſi ſalutem hominibus impertire:& pro ſtatu meliore cauſis adeſſe:& apud omnipotentem deum veniam aliorum mereri delictis.Quamobrem quanta poſſum ſupplicatione depoſco:vt ſi defendenda res eſt:innoxius defendatur:ab innocentibus moleſtia ſeparetur.Præſta hoc quod ſecũdum naturam tuã peruides poſtulari:de damnis facilis poteſt haberi taxatio:tantum ſupplicia deprecamur.Acceptior deo viuas domine inſignis & merito ſuſcipiende frater.

Sancti Auguſtini ad Nectarium:epiſtolę illius apertiſſime & ad plenum cum multa admonitione ac reprehenſione reſpondentis. Epiſtola.CCII.

Omino eximio meritoq́ honorabili fratri Nectario Auguſtinꝰ.Iam ſenio H
frigeſcentibus membris:feruere animum tuum patriæ charitate nec miror,ſed laudo:teq́ non tantum tenere memoriter:verſietiam vita ac moribus demonſtrare:ꝙ nullus ſit patrię conſulendi modus:aut finis bonis:nõ inuitus immo etiam libens accipio.Vnde ſupernæ cuiuſdam patriæ,in cuius ſancto amore pro noſtro modulo inter eos quibus ad illam capeſſendã conſulimus,periclitamur atq́ laboramus:Talem enim teipſum ciuem habere vellemus:vt eius portiunculæ in hac terra peregrinanti nullum conſulendi modum finẽ ꝗ cenſeres:tanto effectus melior:quãto meliori ciuitati officia debita prærogares:in eius ęterna pace nullum gaudendi finem inuenturus:cuius ad tempus laboribus nullum tibi finem ſtatueres conſulendi.Verum hoc donec fiat.Neq́ enim deſperandum eſt illam te patriam poſſe acquirere:vel iam acquirendam prudentiſſime cogitare:ad quam te pater etiam qui in iſta genuit,anteceſſit.Hoc ergo donec fiat:da nobis veniam ſi propter patriam noſtram quam cupimus nunq̃ relinquere:contriſtamus patriam tuam quam cupis florẽtem relinquere.De cuius quidem floribus ſi cum tua prudentia diſputemus:non eſt verendum ne tibi difficile perſuadeatur:aut vero etiã nõ facile occurrat:quẽadmodum florere ciuitas debeat.Commemorauit poeta ille veſtrarum clariſſimus literarum quoſdam flores Italiæ:ſed nos in veſtra patria non tam experti ſumus quibus floruit terra illa viris:q̃ quibus arſerit armis.Immo vero nõ armis ſed flammis:nec arſerit:ſed incẽderit.Quod tantum ſcelus ſi fuerit impunitum,nulla digna correctione prauorum,florẽtem te patriam putas relicturum.O flores non plane fructuum:ſed ſpinarum.Compara nunc vtrum malis florere patriam tuam pietate an impunitate:correctis moribus an ſecuris auſibus.Compara iſta:& vide vtrum in patriæ tuæ amore nos vincas:vtrum eam magis veriuſq́ cupias florere q̃ nos.Intuere paululum ipſos de republica libros:vnde illum affectum amantiſſimi ciuis ebibiſti:ꝙ nullus ſit patriæ conſulendi modus aut finis bonis.Intuere obſecro te & cerne quantis ibi laudibus frugalitas & continentia prædicetur:& erga coniugale vinculum fides certiq́ honeſti ac probi mores:quibus cum præpollet ciuitas:vere florere dicenda eſt.Hi autem mores in eccleſiis toto orbe creſcentibus:

tanq̃ in sanctis auditoriis populorum docentur atq; discuntur: & maxime pietas: qua verus & verax colatur deus: quia hæc omnia quibus animus humanus diuinæ societati ad inhabitandam æternam cœlestemq; ciuitatem instruitur & aptatur: non solum iubet aggredienda: verumetiam donat implenda. Inde est q̃ deorum multorum falsorumq; simulacra: & prædixit euersura: & præcepit euerti.

l Nihil enim homines tam insatiabiles reddit vitæ peruersitate: q̃ illorum deorum imitatio: quales describuntur: & commendantur literis eorum. Deniq; illi doctissimi viri qui rempublicam ciuitatemq; terrenam qualis eis esse debere videbatur: magis domesticis disputationibus requirebant vel etiam describebant: q̃ publicis actionibus instituebant atq; formabant: egregios atq; laudabiles quos putabant homines/potius q̃ deos suos imitandos proponebant erudiendæ indoli iuuentutis. (De diuinatione dæmonum, cap. 9.) Et reuera Terentianus ille adolescẽs qui spectans tabulam pictam in pariete: vbi pictura inerat de adulterio regis deorum: libidinẽ qua rapiebatur, stimulis etiam tantę authoritatis accendit. Nullo modo in illud flagitium vel concupiscendo laberetur: vel perpetrando immergeretur: si Catonem maluisset imitari q̃ Iouem: sed quo pacto id facerer, cum in templis adorare cogeretur Iouem potius q̃ Catonem? Verum hæc ex comœdia: quibus impiorum luxus: & sacrilega superstitio conuinceretur: proferre forsitan non debemus. Lege vel recole in eisdem libris q̃ prudẽter differatur nullo modo potuisse scriptiones & actiones recipi comœdiarum: nisi mores recipientium cõsonarent. Ita clarissimorum virorum in republica excellentium: & de republica disputantium authoritate firmatur: nequissimos homines fieri deorum imitatione peiores: non sane verorum sed falsorum atq; fictorum. At enim illa omnia quæ antiquitus de vita deorum moribusq; conscripta sunt: longe aliter sunt intelligenda atq; interpretanda sapientibus. Ita vero in templis populis congregatis: recitari huiuscemodi salubres interpretationes heri & nudiustertius audiuimus. Quæso te siccine cæcum est humanum genus aduersus veritatem: vt tam aperta & manifesta non sentiat? Tot locis pingitur: funditur: tunditur: sculpitur: scribitur: legitur: agitur: cantatur: saltatur: Iuppiter adulteria tanta committens: quãtum erat vt suo saltẽ capitolio ista prohibens legeretur? Hæc mala dedecoris impietatisq; plenissima si nemine prohibente in populis ferueant: adorentur in templis: rideantur in theatris: cum his victimas immolant, vastetur pecus etiam pauperum: cum hęc histriones agunt & saltant, effundantur patrimonia diuitum: ciuitates florere dicuntur. Horum plane florum non terra fertilis: non aliqua opulens virtus: sed illa dea Flora digna mater inuenta est: cuius ludi scænici tam effusiore & licentiore turpitudine celebrãtur: vt quiuis intelligat quale dæmonium sit quod placari aliter non potest: nisi illic non aues: non quadrupedes: non deniq; sanguis humanus: sed multo scelestius pudor humanus tanq̃ immolatus intereat. Hæc dixi propter quod scripsisti: Quantum tibi ætas fini proxima est: cupere te vt patriam tuam incolumem ac florentem relinquas.

k Tollãtur iam illa omnia vana & insana: conuertantur homines ad verum dei cultum moresq; castos & pios: tũc patriam tuam florentem videbis: non opinione stultorum: sed veritate sapientium: cum hæc patria carnalis generationis tuæ, portio fuerit illius patrię cui non corpore sed fide nascimur: vbi omnes sancti & fideles dei post labores velut hyemales vitæ huius: interminata æternitate florebunt. Nobis itaq; cordi est: neq; Christianam amittere mãsuetudinem: neq; perniciosum cæteris imitationis exemplum in illa ciuitate relinquere. Quomodo id agamus: aderit deus si eis non ita grauiter indignetur: alioquin & mansuetudo quã seruare cupimus: & disciplina qua vti moderate nitimur: impediri potest: si deo aliud in occulto placet: siue iudicanti hoc tãtum malum flagello acriore plectendum: siue etiam vehementius irascenti: si nõ correctis nec ad se conuersis, ad tempus esse voluerit impunitum. Præscribit nobis quodammodo prudentia tua de persona episcopali: & dicis patriam tuam non leui populi sui errato prolapsam. Quod quidem si iuris publici rigore metiamur: debet plecti seueriori cẽsura. Sed episcopum inquis fas non est nisi salutem hominibus impertire: & pro statu meliore causis adesse: & apud omnipotentem deum veniam aliorum mereri delictis. Hoc omnino seruare conamur: vt seueriore censura nemo plectatur: neq; a nobis: neq; ab alio vllo intercedentibus nobis: & salutem hominibus cupimus impertire: quæ posita est in recte viuendi felicitate: non in malefaciendi securitate. Veniam quoq; nõ tantum nostris: verum & aliorum instamus delictis mereri: quod impetrare nisi pro correctis omnino non possumus. Adiungis etiam & dicis: Quanta possum supplicatione deposco: vt si defendenda res est, innoxius defendatur: ab innocentibus molestia separetur. Accipe breuiter quæ commissa sunt: & noxios ab innocentibus ipse discer-

ne.Contra recentiſſimas leges,Kalēdis Iuniis ſexto,paganorum ſacrilega ſolēnitas agitata eſt:
nemine prohibente;tam inſolenti auſu:vt qđ nec Iuliani temporibus factum eſt:petulātiſſima
turba ſaltantium in eodem prorſus vico ante fores trāſiret eccleſiæ.Quam rem illicitiſſimam
atq; indigniſſimam clericis prohibere tentantibus:eccleſia lapidata eſt.Deinde poſt dies ferme
octo:cum leges notiſſimas epiſcopus ordini replicaſſet:& dum ea quæ iuſſa ſunt,velut imple-
re diſponunt;iterum eccleſia lapidata eſt.Poſtridie noſtris ad imponendum perditis metum
qđ videbatur,apud acta dicere volentibus publica iura negata ſunt.Eodēq; ipſo die ne vel di-
uinitus terrerentur:grando lapidationibus reddita eſt:qua trāſacta continuo tertiam lapida-
tionem:& poſtremo ignes eccleſiaſticis tectis atq; hominibus intulerunt:vnū ſeruorū dei qui
oberrans occurrere potuit,occiderunt:cęteris partim vbi potuerant latitantibus:partim quo
potuerant fugientibus:cum interea contruſus atq; coartatus quodam loco ſe occultaret epi-
ſcopus:vbi ſe ad mortem quærentium voces audiebat:ſibiq; increpantium ꝙ eo non inuento
gratis tantum perpetraſſent ſcelus.Geſta ſunt hæc ab hora ferme decima vſq; ad noctis partē
non minimam.Nemo compeſcere:nemo ſubuenire tentauit illorum quorum eſſe grauis poſ-
ſet authoritas:pręter vnum peregrinum:per quem & plurimi ſerui dei de manibus interficere
conantium liberati ſunt:& multa extorta prędātibus:per quem clarum factum eſt:q̄ facile illa
vel omnino non fierent vel coepta deſiſterent:ſi ciues maximeq; primates ea fieri perficiq; ve-
tuiſſent.Proinde in vniuerſa illa ciuitate non innocentes a nocentibus:ſed minus nocētes a no
centibus poteris fortaſſe diſcernere.Nam in paruo peccato illi ſunt qui metu deterriti,maxime
ꝙ ne offenderent eos quos in illo oppido plurimum poſſe & inimicos eccleſiæ nouerant:opem
ferre non auſi ſunt.Scelerati autem omnes:quibus etſi non facientibus:neq; immittentibus:ta
men volentibus iſta cōmiſſa ſunt:ſceleratiores qui cōmiſerunt:ſceleratiſſimi qui immiſerunt.
Sed de immiſſione ſuſpitionem putemus eſſe non veritatem:nec ea diſcutiamus quæ niſi tor-
mentis eorum per quos inquiruntur,inueniri omnino non poſſunt.Demus etiam veniam ti-
mori eorum qui potius deum pro epiſcopo & ſeruis eius deprecandum q̄ potentes inimicos ec
cleſię offendendos eſſe putauerunt.Quid eos qui reſtant:nulla ne cenſes diſciplina coercēdos? L
& proponendum æſtimas impunitum tam immanis furoris exemplum?Non præterita vindi
cando paſcere iram noſtrā ſtudemus:ſed miſericorditer in futurū conſulendo ſatagimus.Ha-
bēt homines mali vbi & per Chriſtianos non ſolum manſuete:verūetiā vtiliter ſalubriterq; ple
ctantur.Habent enim ꝙ corpore incolumi viuunt:habent vnde viuunt:habent vnde male vi
uunt.Duo prima ſalua ſint:vt quos poeniteat ſint:hoc optamus:hoc quātum in nobis eſt etiā
impenſa opera inſtamus.Tertium vero ſi deus voluerit tanq̄ putre noxiūq; reſecari:valde mi-
ſericorditer puniet.Si autē vel amplius voluerit:vel ne hoc quidem permiſerit:altioris & pro-
fecto iuſtioris conſilii ratio penes ipſum eſt:a nobis curam officiumq; oportet impendi quouſq;
videre conceditur:deprecantibus eum vt animum noſtrū approbet quo cunctis volumus eſ-
ſe conſultum:nihilq; fieri ſinat per nos quod & nobis & eccleſię ſuæ non expedire longe melius
nouit ipſe q̄ nos.Modo cum apud Calamam eſſemus:vt noſtri in tam graui dolore:vel conſo-
larentur afflicti:vel ſedarentur accenſi:quantum potuimus quod in tempore oportuiſſe exiſti
mauimus,cum Chriſtianis egimus.Deinde etiam ipſos paganos mali tanti caput & cauſam
petentes,vt ab eis videremur admiſimus:vt hac occaſione admoneremus eos quid facere debe
rent ſi ſaperent:non tantum pro remouenda præſenti ſollicitudine:verūetiam pro inquirenda
ſalute perpetua:multa a nobis audierunt:multum etiam ipſi rogauerunt:ſed abſit vt tales ſer
ui ſimus:quos ab eis rogari delectet:a quibus noſter dominus nō rogatur.Vnde peruides pro
viuacitate mentis tuę:ad hoc eſſe nitendum ſeruata manſuetudine & moderatione Chriſtia-
na:vt aut cæteros deterreamus eorum imitari peruerſitatem:aut cæteros optemus eorū imi-
tari correctionem.Damna quę illata ſunt,vel tolerantur a Chriſtianis:vel reſarciunt̄ per Chri
ſtianos:Animarum vero lucra quibus acquirendis cum periculo etiam ſanguinis inhiamus:
& in loco illo quæſtuoſius prouenire:& aliis locis illo exemplo non impediri deſyderamus.Dei
miſericordia nobis præſtet de tua ſalute gaudere.

Sancti Auguſtini ad Maximinum:Primo rationem tituli huius epiſtolæ reddentis:& dein
de cum dubitet vtrum ille diaconū quendam rebaptizauerit;obſecrantis vt ſibi quid geſtum
ſit reſcribere dignetur:reſcribendi impedimenta repellendo:diligenterq; admonentis:vt ſi nō
rebaptizet libera voce hoc clamet.Quid ipſe etiam vlterius facere decreuerit:exponentis.

Epiſtola.CCIII.

M DOmino dilectissimo & honorabili fratri Maximino: Augustinus presbyter
ecclesiæ catholicæ in dño salutẽ. Priusq̃ ad rẽ veniã, de qua tuæ beniuolen
tiæ scribere volui: tituli huius epistolæ ne vel te vel aliũ quẽpiã moueat: ra
tionẽ breuiter reddã. Dño scripsi: quia scriptũ est: Vos in libertatẽ vocati Gal.5.
estis fratres: tantũ ne libertatẽ in occasionẽ carnis detis: sed p charitatẽ ser
uite inuicẽ. Cũ ergo vel hoc ipõ officio literarũ per charitatẽ tibi seruiã: nõ
absurde te dñm voco ppter vnũ & verũ dñm nostrũ q nobis ista præcepit
Dilectissimo autẽ ꝙ scripsi: nouit deus ꝙ nõ solũ te diligã: sed ita diligã vt meipsum: quãdoq̃
dẽ bene mihi sum cõscius bona me tibi optare q̃ mihi. Honorabili vero ꝙ addidi: nõ ad hoc ad
didi vt honorarẽ episcopatũ tuum: mihi eñ episcopus nõ es. neq̃ hoc cũ cõtumelia dictũ acce
peris: sed ex animo quo in ore nostro debet esse: est est: non non. Neq̃ enim ignoras: aut quisq̃
hoĩm q nos nouit ignorat: neq̃ te esse episcopũ meũ: neq̃ me presbyterũ tuũ. Honorabilẽ igit
ex ea regula te libẽter appello qua noui te esse hoĩem: & noui hoĩem ad imaginẽ dei & similitu Gen.1.
dinẽ factũ: & in honore positũ ipso ordine & iure naturæ: si tamẽ intelligẽdo quæ intelligenda
sunt: serues honorẽ tuũ. Nã ita scriptũ est: Homo in honore posit[9] nõ intellexit: cõparatus est Psal.48.
iumẽtis insensatis & similis factus est illis. Cur ergo te honorabilẽ inquantũ homo es nõ appel
lem: cũ prẽsertim de tua salute atq̃ correctione q̃diu in hac vita es, desperare nõ audeam? Fra
trem vero vt vocẽ: nõ te latet præceptũ nobis esse diuinit[9]: vt etiã eis qui negant se fratres no
stros esse: dicam[9]: Fratres nostri estis. & hoc vehemẽter valet ad causã propter quã scribere vo
N lui fraternitati tuę. Iam enim reddita ratione cur epistolę talẽ ianuã fecerim: audi placidissime
quæ sequũtur. Ego cũ in ista regione cõsuetudinẽ hominũ lugendã atq̃ plãgendã, qui cũ chri
stiano noĩe glorientur: christianos rebaptizare nõ dubitãt: quib[9] verbis poterã detestarer: non
defuerũt laudatores tui qui mihi dicerẽt te ista nõ facere. Fateor: primo nõ credidi. Deinde cõ
syderãs posse fieri vt animã humanã de futura vita cogitãtẽ dei timor inuaderet: vt se ab scele
re apertissimo tẽperaret: gratulatus credidi ꝙ tali proposito ab ecclesia catholica nolueris esse
nimis alienus. Quęrebã sane occasionẽ loquendi tecũ: vt si fieri posset, ea quę parua remãserat
inter nos dissensio tolleret: cũ ecce ante paucos dies diaconũ nostrũ Mutugẽnẽsem te rebapti
zasse nuntiatũ est: dolui vehemẽter: & illius miserabilẽ lapsum: & tuũ frater inopinatũ scelus.
Noui enim quæ sit ecclesia catholica: Gẽtes sunt hęreditas Christi: & possessio Christi, termi
ni terrę. Nostis & vos: Nã etsi nõ nostis: aduertite: facillime a volẽtibus sciri potest. Rebaptiza
re igit hęreticũ hoĩem qui hęc sãctitatis signa perceperit quę christiana tradidit disciplina: omni
no peccatũ est. Rebaptizare aũt catholicũ: immanissimũ scelus est. Tamẽ nõ adeo credẽs quia
de te mihi bene psuasum tenebã: Mutugennã ipse perrexi: & eũ quidẽ miserũ videre nõ potui: a
parẽtibus vero ei[9] audiui ꝙ vester iã etiã diacon[9] fact[9] sit. Et tamẽ tã bene adhuc de tuo cor
de sentio: vt eũ rebaptizatũ esse nõ credã. Quare te frater dilectissime p diuinitatem & huma
nitatẽ dñi nostri Iesu Christi obsecro vt rescribere mihi digneris qd gestũ sit: & sic rescribere:
vt noueris me in ecclesia fratrib[9] nostris epistolã tuã velle recitare. Qđ ideo scripsi: ne cum id
postea facerẽ qđ me nõ sperares esse facturũ: offenderẽ charitatẽ tuam: & iustã de me apud cõ
munes amicos querelã deponeres. Quid ergo te impediat ad rescribendũ nõ video. Si enim re
baptizas: nihil est ꝙ hoĩes de tuo collegio formides: cũ id te rescripseris facere qđ te illi facere
etiam si nolles iuberẽt. Cum autẽ id quãtis potueris documẽtis faciendũ esse defenderis: non
solum nõ succẽsebũt, sed etiã pędicabũt. Si autẽ nõ rebaptizas: arripe libertatẽ christianam
frater Maximine: arripe quæso te: non cuiusq̃ hoĩs in contẽplatione Christi aut reprehẽsionẽ
verearis: aut exhorreas potestatẽ. Trãsit honor huius sæculi: transit ambitio. In futuro Chri
sti iudicio: nec apsidæ gradatæ: nec cathedrę velatæ: nec sanctimonialiũ occursantiũ atq̃ can
tãtium greges adhibebunt ad defensionẽ: vbi cœperit accusare consciẽtia: & cõsciẽtiarum ar
biter iudicare. Quæ hic honorant ibi onerant: quæ hic releuant ibi grauant. Ista quę pro tẽpo
re propter ecclesię vtilitatẽ honori nostro exhibẽtur: defendẽt forte bonam consciẽtiam: defen
dere autẽ nõ poterũt malam. Qđ ergo tam pio & tam religioso animo facis: si tamẽ facis: vt
O ecclesiæ catholicæ baptismũ nõ iteres: sed approbes potius tanq̃ vnius verissimæ matris: quæ
omnibus gẽtibus & regenerãdis sinum pandit: & regeneratis vbera infundit: tanq̃ vnius pos
sessionis Christi: sese vsq̃ ad terræ terminos porrigẽtis: si hoc vere facis: cur nõ erũpis in exul
tantem & liberam vocẽ? Cur lucernæ tuæ tam vtilem splendorẽ premis sub modio? Cur non
discissis atq̃ abiectis veteribus pellibus timidæ seruitutis: christiana potius indutus fiducia

existis & dicis:Ego vnum baptismũ noui:patris & filii & spiritus sancti nomine cõsecratũ atq; signatũ!Hanc formã vbi inuenio necesse est vt approbẽ:nõ destruo qđ dominicũ agnosco:non exufflo vexillum regis mei. Vestem Christi & qui diuiserũt nõ violauerunt: & illi adhuc Christum nõ resurrecturũ crediderant:sed morientẽ videbant. Si a persecutoribus vestis nõ cõscissa est pendentis in cruce:cur a Christianis destruitur sacramentũ federis in coelo!Si veteris populi temporibus Iudæus essem:quãdo aliud esse melius nõ possem:accepissem vtiq; circũcisionem:quod signaculũ iustitiæ fidei tãtũ illo tẽpore valuit anteq̃ domini euacuaretur aduentu: vt infantẽ filium Moysi angelus præfocasset:nisi mater arrepto calculo circũcidisset puerũ:& hoc sacramento imminentẽ perniciem depulisset. Hoc sacramentũ etiam Iordanẽ fluuiũ refrænauit:& reduxit in fontẽ. Hoc sacramentũ ipse dominus q̃uis euacuauerit crucifixus:tamen natus accepit. Nõ eñ singula illa dãnata sunt:sed succedẽtibus opportunioribus decesserunt.

Nam sicut circuncisionẽ abstulir domini primus aduentus:sic baptismũ auferet secũdus aduentus. Sicut enim nũc,posteaq̃ venit libertas fidei:& remotũ est seruitutis iugũ: nullus Christianus circũciditur carne:sic tũc regnãtibus iustis cũ domino dãnatisq; impiis nemo rebaptizabitur:sed illud qđ ista prefigurant:id est circũcisio cordis:& mũdatio cõscientię manebit in æternum. Si ergo illo tempore Iudęus essem:& veniret ad me Samaritanus:velletq; illo errore derelicto quẽ etiã dominus improbauit/dicẽs: Vos adoratis qđ nescitis:nos adoramus qđ scimus:quoniã salus ex Iudæis est; Vellet ergo Samaritan⁹/quẽ Samaritani circũciderãt/fieri Iu-
Ioannis.4. dæus:vacaret certe iterationis audacia:& id qđ apud hæresim factũ erat:qđ pręceperat deus: non repetere sed approbare cogeremur. Q; si in carne circũcisi hominis nõ inuenirem locum vbi circũcisionem repeterẽ:quia vnum est illud membrũ:multo minus inuenitur locus in vno corde vbi baptismũ Christi repetatur. Ideo qui duplicare baptismũ vultis:necesse est omnino vt corda duplicata requiratis. Clama ergo recte te facere si non rebaptizas:& nõ solum sine trepidatione:sed etiam cum gaudio mihi inde rescribe: Nulla te tuorũ cõcilia frater exterreãt. Si enim hoc eis displicuerit:non sunt digni qui te habeant. Si autem placuerit:credimus de misericordia domini q timẽtes sibi displicere:& conãtes placere nũq̃ deserit:ꝙ inter vos & nos cito pax erit:ne propter honores nostros de qua sarcina periculosa ratio reddetur:miserę plebes credentes in Christũ habeant in domibus suis cõmunes cibos:mensam Christi cõmunem habere non possint. Nonne ingemiscimus ꝙ vir & vxor vt fideliter coniungãt corpora sua:iurant sibi plerũq; per Christũ:& ipsius corpus Christi diuersa cõmunione dilaniant!Hoc tantũ scandalum:tantus diaboli triũphus:tãta pernicies animarum:si per tuam modestiã & prudẽtiam & dilectionẽ:quã debemus ei qui pro nobis suum sanguinem fudit:ablata de medio in his regionibus fuerit:quis explicet verbis quã tibi palmã præparet dominus:vt ad cætera mẽbra sanãda quæ per totã Africã tabefacta miserabiliter iacent:a te proficiscat tã imitabile medicinæ documentum! Q; vereor quoniam cor meum videre nõ potes:ne tibi cum insultatione potius q̃ cum dilectione loqui videar. Sed certe amplius quid faciam non inuenio:nisi vt inspiciendũ sermonem meum tibi offeram:animam deo. Tollamus de medio inania obiecta quę a partibus imperitis iactari contra inuicem solent. Nec tu obiicias tempora machariana:nec ego sęuitiam circuncellionũ. Si hoc ad te non pertinet:nec illud ad me. Area dominica nondũ ventilata est:sine paleis esse nõ potest. Nos oremus atq; agamus quantũ possumus vt frumentũ simus. Ego rebaptizato diacono nostro silere non possum:Scio enim ꝙ mihi silentium perniciosum sit. Nõ enim cogito in ecclesiasticis honoribus tẽpora ventosa trãsigere:sed cogito me principi pastorum omniũ rationem de cõmissis ouibus redditurũ. Si forte nolles vt hæc tibi scriberem:oportet te frater ignoscere timori meo:multũ enim timeo ne me tacente & dissimulante:alii quoq; rebaptizẽtur a vobis. Decreui ergo quantũ vires & facultatẽ dominus præbere dignatur:causam istam sic agere:vt pacificis cõsolationibus nostris oẽs qui nobis cõmunicãt nouerint ab hęresibus aut schismatibus quantũ catholica distet ecclesia:& quantũ sit cauẽda pernicies vel zizaniorum vel pręcisorum de vite domini sarmentorũ. Quã collationẽ mecum si libenti animo susceperis:vt concordibus nobis amborũ literæ populis recitentur:ineffabili exultabo lætitia. Si aũt id æquo animo non accipis:quid faciã frater:nisi vt te quoq; inuito epistolas nostras populo catholico legam quo esse possit instructior! Q; si rescribere dignatus non fueris:vel meas solas legere decreui:vt saltẽ diffidentia vestra cognita rebaptizari erubescãt. Neq; id agã cum miles præsens est:ne quis vestrũ arbitretur tumultuosius me agere voluisse q̃ ratio pacis desyderat:sed post abscessum militis:vt oẽs qui nos audiunt intelligãt nõ hoc esse propositi mei:vt

inuiti hoĩes ad cuiuſq̃ cõmunionẽ cogant: ſed vt quietiſſime quærentibus veritas innoteſcat. Ceſſabit a nr̃is partib⁹ timor tẽporaliũ poteſtatũ: ceſſet etiã a veſtris partibus terror cõgregatorũ circũcellionũ. Re agamus: ratione agamus: diuinarũ ſcripturarũ authoritatib⁹ agamus: quieti atq̧ trãquilli quãtũ poſſumus petamus: q̃ramus: pulſemus: vt accipiamus & inueniamus: & aperiatur nobis: ne forte fieri poſſet vt adiuuãte dñ̃o cõcordes conatus & orationes noſtras, tãta deformitas atq̧ impietas Africanarũ regionũ de veſtris terris incipiat aboleri. Si nõ credis poſt diſceſſum militũ me velle agere: poſt diſceſſum militũ tu reſcribe. Si eñ̃ ego pſ̃ente milite lr̃as meas legere populo voluero: plata ep̃la mea demõſtrabit me fidei violatorẽ. Q̃d miſericordia dñ̃i auertat a moribus: atq̧ iſtituto meo q̃d mihi p iugũ ſuũ inſpirare dignatus eſt. Ep̃s meus beniuolẽtię tuæ fortaſſe potius lr̃as miſiſſet ſi eſſet pſ̃ens: aut ego illo vel iubente vel permittẽte ſcripſiſſem: ſed illo abſente cũ diaconi rebaptizatio recẽs eẽ dicit̃: frigeſcere actionẽ ipſam dilatione nõ paſſus ſum de fraterna & vera morte, acerbiſſimi doloris aculeis excitatus: Quẽ dolorẽ meũ adiuuãte miſericordia & puidẽtia dñ̃i: pacis fortaſſe cõpenſatio lenitura eſt. Deus & dñ̃s noſter tibi mentẽ pacatã inſpirare dignetur: dñ̃e dilectiſſime frater.

Sancti Auguſtini ad Donatũ preſbyterũ partis Donati: illi dolorẽ cordis & ſollicitudinẽ p ſalute eius exponẽtis. Et errorẽ ipſius quo æſtimat neminẽ ad bonũ eſſe cogendũ: ſcripturis ſanctis atq̧ exẽplis cõfutãtis: Euaſiones quoq̧ eiuſdẽ & obiectiones argute refellẽtis: cũ diligẽti admonitione vt reſipiſcat: & ad eccleſię vnitatẽ redeat. Epiſtola.CCIIII.

Q DOnato preſbytero partis Donati: Auguſtinus ep̃s eccleſiæ catholicæ. Si poſſes videre dolorẽ cordis mei & ſollicitudinẽ p ſalute tua: fortaſſis miſerereris aĩę tuę: placẽs deo in audiẽdo verbo: nõ nr̃o ſed ipſius: nec eius ſcripturas ſic in memoria tua figeres vt cõtra eas cor clauderes. Diſplicet tibi (23.q.4. diſplicet.) quia traheris ad ſalutẽ: cũ tã multos nr̃os ad perniciẽ traxeris. Quid eñ̃ volumus niſi te cõprehẽdi & pſ̃entari & ſeruari ne pereas? Q̃ aũt in corpore læſus es: ipſe tibi feciſti: qui iumento tibi mox admoto vti noluiſti: & te ad terrã grauiter colliſiſti. Nã vtiq̧ alius qui adductus eſt tecũ collega tuus illæſus venit: q̃ talia ſibi ipſe nõ fecit. Sed neq̧ hoc putas tibi fieri debuiſſe: q̃a neminẽ æſtimas cogendũ eſſe ad bonũ. Attende quid ap̃ls dixerit: Qui epiſcopatũ deſyderat bonũ opus cõcupiſcit: Et tñ̃ tã multi vt (1.Timot.3.) epiſcopatũ ſuſcipiãt tenẽtur inuiti: perducũtur: includũtur: cuſtodiũtur: patiũtur: tãtaq̧ nolũt: donec eis adſit volũtas ſuſcipiẽdi opis boni: Quãto magis vos ab errore pernicioſo ĩ quo vobis inimici eſtis: trahendi eſtis: & perducẽdi ad veritatẽ vel cognoſcẽdã vel eligendã: nõ ſolum vt honorẽ ſalubriter habeatis: ſed etiã ne peſſime pereatis? Dicis deum dediſſe liberũ arbitriũ: Ideo nõ debere cogi hominẽ nec ad bonũ: quare ergo illi de q̃bus ſupra dixi, cogũtur ad bonũ? Attende ergo q̃d cõſyderare nõ vis. Ideo volũtas bona miſericorditer impenditur: vt mala volũtas hoĩs dirigat̃. Nã quis neſciat nec damnari hominẽ niſi merito malę volũtatis: nec liberari niſi bonã habuerit volũtatẽ? Non tñ̃ ideo qui diligũtur: malæ ſuę volũtati impune & crudeliter permittendi ſunt: ſed vbi poteſtas datur: & a malo phibendi: & ad bonũ cogẽdi. Nã ſi voluntas mala ſemper ſuę permittẽda eſt libertati: quare Iſraelitæ recuſantes & murmurantes tã duris flagellis a malo phibebãtur: & ad terrã pmiſſionis cõpellebant̃? Si volũtas mala ſuę permittẽda eſt libertati: quare Paulus nõ eſt pmiſſus vti peſſima volũtate qua perſeq̃bat̃ eccleſiã: ſed proſtratus eſt vt excæcaret̃: & excæcatus eſt vt mutaret̃: mutatus vt mitteretur: miſſus vt qualia fecerat in errore: talia pro veritate pateretur? Si volũtas mala ſemper ſuę permittẽda eſt libertati: quare monetur pater in ſcripturis ſanctis, filium durũ non ſolũ verbis corripere: ſed etiam latera eius tundere: vt ad bonam diſciplinã coactus & domitus dirigatur? Vnde item (Eccli.30.) dicit: Tu quidẽ percutis eũ virga: animã autẽ eius liberas a morte? Si mala volũtas ſemper ſuę (Prouer.23.) permittenda eſt libertati: quare corripiũtur negligẽtes paſtores: & dicit̃ eis: Errãtẽ non reuocaſtis: perditã ouem non inquiſiſtis? Et vos oues Chriſti eſtis: characterẽ dñ̃icũ portatis in ſacramento q̃d accepiſtis: ſed erratis & peritis. Non ideo vobis diſpliceamus: quia reuocamus errãtes: & quęrimus perditos. Melius eñ̃ facimus volũtatẽ dñ̃i monẽtis vt vos ad eius ouile redire

R cogamus: q̃ cõſentiamus voluntati ouiũ errãtium vt perire vos permittamus. Noli ergo iam dicere quod te aſſidue audio dicere: Sic volo errare: ſic volo perire. Melius enim nos hoc omnino non permittimus quãtũ poſſumus. Modo q̧ te in puteum vt morereris miſiſti: vtiq̧ libera (1. de Ciuitate dei. ca.17.) volũtate feciſti. Sed q̃ crudeles eſſent ſerui dei ſi huic malæ tuæ voluntati te permitterent: & nõ te de illa morte liberarẽt? Quis eos nõ merito culparet? quis nõ impios recte iudicaret? Et

tamē tu te volēs ī aquā misisti vt morereris: Illi te nolentē de aqua leuauerūt ne morereris. Tu
fecisti secūdū volūtatē tuā: sed in perniciē tuā. Illi contra voluntatē tuā: sed propter salutē tuā
Si ergo salus ista corporalis sic custodienda est: vt etiā in nolētibus ab eis qui eos diligūt seruet:
quanto magis illa spiritalis in cuius desertione mors æterna metuitur? Quāq̄ in ista morte: quā
tibi tuipse inferre voluisti: nō solū ad tēpus: sed etiā in æternū morereris: quia etsi nō ad salutē
nō ad ecclesiæ pacē: nō ad Christi corporis vnitatē: nō ad sanctā & indiuiduā charitatē: sed ad
mala aliqua cogereris: nec sic tibi ipse mortē inferre debuisti. Consydera scripturas diuinas: &
discute quātū potes: & vide vtrū hoc fecerit aliqs aliquādo iustorū atq; fideliū: cum ab eis tāta
mala perpessi sint, qui eos ad æternū interitum nō ad vitā æternā quo tu cōpelleris adigebant.
1. Corin. 13. Audiui q; dixeris apostolū Paulum significasse hoc fieri debere vbi ait: Et si tradidero corpus S
meū vt ardeā: quia videlicet oīa bona dicebat: q̄ sine charitate nihil prosunt: sicut sunt linguæ
hoim & angelorū: & oīa sacramenta: & oīs scientia: & oīs prophetia: & oīs fides: ita vt montes
transferātur: & rerū suarū distributio pauperibus prosit: ideo videtur tibi etiā hoc inter bona
numerasse vt sibi quisq; inferat mortem. Sed attende diligēter & agnosce quemadmodū dicat
1. de Ciuitate dei. ca. 18. & 19. scriptura: q; tradat quisq; suū corpus vt ardeat: Non vtiq; vt ipse se in ignē mittat: quādo persequētē patitur inimicū: sed quādo ei pponit: vt aut mali aliqd faciat: aut mali aliquid patiat:
eligat nō facere mala: q̄ nō pati mala: atq; ita corpus suū tradat in potestatē interfectoris: sicut
Danielis. 3. tres illi viri fecerunt qui aureā statuā cogebātur adorare: & nisi facerent minabatur eis ille qui
cogebat, caminū ignis ardentē. Idolū adorare noluerūt: nō ipsi se in ignē miserūt: & tamē etiā
de illis sic scriptū est: q; tradiderūt corpora sua: vt neq; seruirēt neq; adorarēt vllū deū: sed deū
1. Corin. 13. suū. Ecce quō dixit apl's: Si tradidero corpus meū vt ardeam. Q d autē sequitur, vide. Si charitatem nō habeā nihil mihi prodest. Ad istā charitatē vocaris: ab ista charitate perire nō sineris
& putas tibi aliquid pdesse si te ipse præcipites in interitū: cū tibi nihil prodesset: etiā si alter te
occideret charitatis inimicū? Foris autē ab ecclesia cōstitutus & separatus a cōpage vnitatis &
vinculo charitatis: æterno supplicio punireris: etiā si pro Christi noie viuus incendereris. Hoc
est enī qd ait apl's: Et si tradidero corpus meū vt ardeā: charitatē autē nō habeam: nihil mihi
prodest. Reuoca ergo animū ad sanā cōsyderatianē: & sobriam cogitationem. attēde diligenter
vtrū ad errorē & impietatē voceris: & patere p veritate quaslibet molestias. Si autē tu potius
in errore atq; in impietate versaris: quo aūt vocaris ibi est veritas & pietas: quia ibi est Christiana vnitas & sancti spiritus charitas: quid adhuc tibi esse conaris inimicus? Ideo præstitit mise- T
ricordia dei vt & nos & episcopi vestri tā frequenti numerosoq; conuentu Carthaginē veniremus: atq; inter nos de ipsa dissensione ordinatissime conferremus. Gesta cōscripta sunt: nostræ
etiam subscriptiones tenentur. Lege vel patere vt tibi legatur: & tūc elige quod volueris. Audiui q; dixeris posse te nobiscum de ipsis gestis aliquid agere si omittamus verba episcoporum
vestrorū vbi dixerūt: Nec causa causæ: nec persona personæ præiudicat. Hæc verba vis omittamus: vbi per eos nescientes veritas ipsa locuta est. Sed tu dicturus es hic eos errasse: & in falsam sententiam incautius cecidisse. Nos autem dicimus hoc eos verum dixisse: & hoc per te
ipsum facillime probamus. Si enim episcopi vestri electi ab vniuersa parte Donati qui causam
omnium sustinerent: et si quid egissent gratum & acceptum cæteri haberent: tamen in eo q;
illos temere & non recte dixisse arbitraris: non vis vt tibi præiudicent: verum ergo dixerunt
quia nec causa causæ: nec persona personæ præiudicat. Et ibi debes agnoscere: quia etsi persona tot episcoporum tuorum in illis septem constitutorum non vis vt præiudicet personæ Donati Mutugēnensis presbyteri: quanto minus non debet præiudicare Cęciliani persona etiam
si mali aliquid in illo esset inuentum, vniuersæ vnitati Christi: quæ non in vna villa Mutugenna concluditur: sed toto terrarum orbe diffunditur? Sed ecce facimus quod voluisti: sic tecum agimus ac si non dixerint vestri: nec causa causæ: nec persona personæ præiudicat: tu inueni quid illic dicere debuerint cum eis obiecta esset causa & persona Primiani: qui damnatores suos & damnauit cum cæteris: & damnatos ac detestatos in suo rursus honore suscepit:
& baptismum quem mortui dederant: quia de ipsis in illa præclara sententia dictum erat: q;
mortuorum funeribus plena sint littora: agnoscere potius & acceptare q̄ exufflare & rescinde-
Eccli. 34. re maluit totumq; resoluit. Quod male intelligentes dicere soletis: Qui baptizatur a mortuo
& iterum tangit mortuū: quid ei prodest lauacrum eius? Si ergo non dicerent: nec causa causæ: nec persona personæ præiudicat: rei tenerentur in causa Primiani. Cum autem hoc dixerūt
immunem fecerunt ecclesiam catholicam: sicut nos asserebamus: a causa Cæciliani. Sed ce-

tera lege:& cætera discute. Vide vtrum in ipsum Cecilianū de cuius persona præiudicare conabantur ecclesiæ:aliquid mali probare potuerint. Vide vtrum nō potius etiam pro illa multa egerint:& pluribus lectionibus quas contra se protulerunt & recitauerūt,causam eius bonam omnino firmauerint. Lege ista vel legantur tibi. Consydera omnia:retracta diligenter & elige quid sequaris:vtrum nobiscum in Christi pace in ecclesiæ catholicæ vnitate:in fraterna charitate gaudere:an pro nefaria dissensione:pro Donati parte: pro sacrilega diuisione importunitatem nostræ circa te dilectionis diutius sustinere. Attendis enim & sæpe repetis (sicut audio) quod in euāgelio scriptum est:recessisse a domino septuaginta discipulos:& arbitrio suæ malę atq; impię discessionis fuisse permissos:cęterisq; duodecim qui remanserant, fuisse responsum: Nunquid & vos vultis ire? Et non attendis:quia tunc primum ecclesia nouello germine pullulabat: nondumq; in ea fuerat completa illa prophetia: Et adorabunt eum omnes reges terræ:omnes gentes seruient illi. Quod vtiq; quanto magis impletur;tanto maiore vtitur ecclesia potestate:vt non solum inuitet:sed etiam cogat ad bonum. Hoc tunc dominus significare volebat:qui q̄uis haberet magnam potestatem:prius tamen elegit commendare humilitatem. Hoc & in illa conuiuii similitudine satis euidenter ostendit: vbi misit ad inuitatos:& venire noluerunt:& ait seruo: Exi in plateas & vicos ciuitatis:& pauperes & debiles & cæcos & claudos introduc huc. Et ait seruus domino: Factum est vt imperasti:& adhuc locus est. Et ait dominus seruo: Exi in vias & sepes & compelle intrare vt impleatur domus mea. Vide nūc quemadmodum de his qui prius venerunt dictum est: Introduc eos: non dictum est compelle. Ita significata sunt ecclesiæ primordia adhuc crescentis vt essent vires etiam compellendi. Proinde quia oportebat eius iam viribus & magnitudine roborata etiam compelli homines ad conuiuiū salutis æternæ: postea q̄ dictum est: Factum est quod iussisti: & adhuc est locus: Exi (inquit) in vias & sepes & compelle intrare. Quapropter si ambularetis quieti extra hoc conuiuiū sanctæ vnitatis ecclesiæ:tanq̄ in viis vos inueniremus. Nunc vero quia per multa mala & sæua quę in nostros committitis:tanq̄ spinis & asperitate pleni estis:vos tanq̄ in sepibus inuenimus:& intrare compellimus. Qui compellitur, quo non vult cogitur:sed cum intrauerit iam volens pascitur. Cohibe itaq; tam iniquū & impacatum animū vt in vera ecclesia Christi inuenias salutare conuiuium.

V — 23.q.4.disp. plicet. — Ioan.6. — Psal.71. — Luc.14.

Sancti Augustini ad Aureliū Carthaginensis ecclesiæ episcopū: Causam exponētis ob quā libros de sancta trinitate per se iuuenem inchoatos & postea relictos:iam terminare & illi mittere curauerit:petentis quoq; vt hanc epistolam ad caput eorūdem librorū iubeat anteponi.

Epistola.CCV.

X — 2.Retra.15.

Domino beatissimo & syncerissima charitate:venerabili fratri & cōsacerdoti papę Aurelio: Augustinus in dño salutē. De trinitate quæ deus & summus & verus est:libros iuuenis inchoaui:senex edidi. Dimiserā quippe hoc opus posteaq̄ cōperi præreptos mihi esse siue surreptos anteq̄ eos absoluerem:& retractatos,vt mea dispositio fuerat,expolirē. Non eñi singillatim:sed oēs simul edere ea ratione decreuerā:qua præcedētibus consequētes inquisitione nectererur. Cū ergo per eos homines qui priusq̄ vellē ad quosdā illorū peruenire potuerūt:dispositio mea nequisset impleri:interruptā dictationē reliquerā:cogitās hoc ipsum in aliquibus meis scriptis cōqueri:vt scirent q possent,nō a me fuisse eosdē libros editos:sed ablatos:priusq̄ mihi editione mea digni viderētur. Verū multorū fratrū vehemētissima postulatione & maxime tua iussione compulsus:opus tam laboriosum adiuuāte dño terminare curaui:eosq; emēdatos nō vt volui:sed vt potui:ne ab illis q surrepti iā in manus hoīm exierāt:plurimū discreparēt:venerationi tuę per filiū nostrū diaconū charissimū misi: & cuicūq; audiendos:describēdos:legēdosq; permisi:in qbus si seruari mea dispositio potuisset:essent pfecto etsi easdē sententias habētes:multo tñ enodatiores atq; planiores: quātū rerū tātarū explicādarum difficultas & facultas nostra pateretur. Sūt autē q primos quatuor vel potius quinq; etiā sine procemiis habēt:& duodecimū sine extrema parte nō parua. Sed si eis hęc editio potuerit innotescere:omnia si voluerint emēdabūt. Peto sane vt hāc epistolā seorsum quidē:sed tamē ad caput eorundem librorum iubeas anteponi. Vale.

Sancti Augustini ad Cyrillum Hierosolymitanum episcopum: de magnificis admirandisq; sancti Hieronymi virtutibus ac preconiis:elegantissimo stylo disserentis.

Epistola.CCVI.

Loriosissimi Christianæ fidei athletæ: sanctæ matris ecclesiæ lapidis angu- Y
laris: in quo admodum firmata consistit: nunc vero in cęlesti gloria dei sy-
deris radiantis olim Hieronymi presbyteri laudes venerabilis pater Cyrille
silendum ne putas: aut lingua balbutiētis pueri: vt virum pollutum labiis
me locuturum fore reris? Cęli enarrant gloriam dei: & omnia quæ fecit do-
minus cum in sanctis suis laudant. Silere debet rationalis creatura a laude
dei: irrationali non silente? Taceam: an loquar? Cum si taceam lapidibus iubetur clamare.
Qui q̄uis indignus & insufficiēs laudator existam: cum nō sit pulchra in ore peccatoris laus:
tamen ab eiusdem laudibus minime cessabo. Firmetur itaq; manus nostra: & lingua nostra pa
lato non inhæreat: quoniam certe magnus est iste vir sanctissimus: mirabilis: & metuēdus su-
per omnes: qui in circuitu nostro sunt: magnus certe in vitæ excellētissimę sanctitate: magnus
in sapientiæ ineffabilis profunditate: magnus in maioris nunc gloriæ quantitate. Mirabilis in
prodigiis insuetis: metuendus ob sibi a domino traditam potestatem. Q; itaq; magnus sit iste
gloriosissimus Hieronymus: in suæ vitæ excellentissimus sanctitate: patefaceret mea lingua:
cum præcipue cunctorum non sufficerent mortalium linguæ vt eius excellentiam explica-
rent? Liceat ergo dici: alter hic Helias: alter hic Samuel: alter hic Ioannes baptista vitæ excel- Z
lentissimæ sanctitate. Helias & Ioannes eremitæ magnis ciborum & vestium asperitatibus
carnem macerauerunt. Non minoris vitæ Hieronymus gloriosissimus: eremita idem per qua
driennium in eremo ferarum tantum socius perstitit. Quinquaginta annis vt venerabilis Eu-
sebii literæ: quas pridie recepi: plenius fatebantur: & vt me certius tu idem nosti: vinum & si-
ceram aliqualiter non gustauit. Ab omni carnium & etiam piscium esu ita se abstinuit q; vix
ea nominare volebat. Coctum quid non nisi in vltima ægritudine bis comedit. Cilicino sacco
carnem veluti æthiopis macerans: desuper panno vilissimo se tegebat. Stratum alium nisi ter
tam nūq̄ sciuit. Non nisi semel fructibus aut hęrbarum foliis siue radicibus pastus in die: post
vesperas se orationibus prębens: deinceps vsq; ad secundam noctis horam quotidie vigilabat:
postmodum vero somno fessus in terra dormiens vsq; ad mediā noctem quiescebat. Qua qui-
dem continue surgens, lectionibus & scripturis sanctissimis: quibus tota radiat ecclesia vti la
pidibus pretiosis, intētus: vsq; ad esus horam perdurabat. Ita leuissima flebat peccata: vt quis
eum æstimasset hominem interemisse. Ter in die carnem duris verberibus flagellauit: ita vt
ex eius corpore riuuli sanguinis effluebant. Quin verbum otiosum aliquod vt pestem maxi-
mam fugiebat. Sibi otium nullū erat: semper aut sacris lectionibus: aut scribendo: aut docēdo
cunctos exercitabatur. Quid plura loquar? Si sanctorum singulorum perquirerem vitas: eo vt
puto maiorem neminem inuenirem. Sed quia superius Samuelem nominauimus: fuisse hunc
Samuelem ostēdamus. Hic certe Samuel: qui de vanis literarum studiis verberibus euocatus
sacræ scripturæ ministerio deputatur. In cuius lumine diuina gratia influente: vtriusq; testa
menti lumen vidimus: & in cuius brachiis hæreticorum pars maxima est dispersa. Hic certe
gloria virtutis nostræ transferens vtrūq; testamentū ex hebræorum lingua in græcā pariter
& latinam: disponensq; ipsum posteris in æternū: declarans ænigmata & obscura dubia & no-
dosa: pręparās officiorū seriē cūctis ecclesiæ ministris: totā pene ecclesiā ædificauit. Vnde bene
magnus apparet in sapientię ineffabilis profunditate. Liberales autē scientias ita perfecte sciuit
q; relatione omniū nullus sibi similis apparet adhuc. De scripturis vero sacris vti multarū sua
rum epistolarū: Hebraicorum: Græcorū: Chaldæorū: Persarum: & Medorum: Arabicorū: &
pene omniū nationū linguas & literas: tanq̄ si fuisset in eisdem natus & educatus, sciuit. Quid
plura dicam? Quæ Hieronymus ignorauit in natura: nullus hominū vnq̄ sciuit. Non me ista &
venerabilis pater existimes dicere: vt putem te Hieronymi & vitam & virtutes peius me scire:
cum sibi socius extiteris multo tēpore: Sed testor deū: quoniā ob tam ineffabilis viri sanctitatē:
si voluissem tacere: non potuissem. Confitentur mirabilia & sanctitatē suam & ipsi cęli. In qui-
bus magnus maioris gloriæ quātitate q̄ multorum sanctorū habitat sine fine. Nulli itaq; du
biū est intra patris mansiones: ipsum vnā ex maioribus & sublimioribus sedibus obtinere. Cū
enim homo idē secūdū opera premietur: & iste perfectioris pene vitę extiterit: clare patet ipm
vnum de maioribus & sublimioribus cælestis Hierusalem ciuibus fore. Quod vt a nobis ple-
nius & certius credatur: in mundo præ cunctis, quorum nostra recordatur ætas, valde mira-
bilis apparet prodigiis insuetis: & miraculis infinitis: quorum mihi aliqua venerabilis Euse-
bius suis literis declarauit. De cæteris vero prodigiis quæ mirabiliter fiunt quotidię: vt quo

tidie intelligo relatibus plurimorum auidus peraudire:tibi ipse pater charissime supplico:vt
mihi in breui volumine quęcunq; poteris vera & vtilia miracula collecta q̄citius facultas ade
rit: eiusdē Hieronymi sanctissimi deuotione transmittere non deneges. Sed vt multa merita
Hieronymi sanctissimi nō lateant:quid erga me diuina annuente clementia,in ipso sui obitus
9 die acciderit:enarrabo. Eodē nāq; die & hora qua exutus putredinis & immunditiæ carnis to
ga Hieronymus sanctissimus vestimētū perpetuę immortalitatis,inęstimabilis lætitiæ & glo
rię induit:dū Hippone in cellula mea quiescens auide cogitās quales inessent animabus beato
rū:qui cū Christo gaudēt:glorię:& lętitiarū quātitas:cupiēs inde ex hac materia breuē cōpo
nere tractatū:precibus cōpulsus nostri Seueri quōdā venerabilis Martini Turonēsis episcopi
discipuli, charta:calamo:pugillariq; in manibus susceptis:breuē vellē scribere epistolā sanctis
simo Hieronymo destinandā:vt quicquid ex hoc sentiret responderet. Sciebā eñ in tā difficili
quęstione a nullo viuētiū me posse doceri euidētius. Cūq; iam scribēs salutationis exordium
Hieronymo pręnotarē:ineffabile subito lumen nostris inuisum temporibus,nostrisq; minime
linguis declarandū:cū ineffabili inauditaq; odorū omniū fragrātia cellulā in qua stabā intra
uit:hora cōpletorii. Quo a me viso:stupore admirationeq; cōmotus:animi & mēbrorū virtu
tes repēte amisi. Nesciebam enim tunc q; dextera mirabilis dei exaltasset seruum suū:notas fa
ciens in populis virtutes suas. Nesciebā etenim q; deus antiquę miserationis seruū suū fidelē a
carnis immūditiis dissoluisset:& tā sublimē ei in cęlo sedē parasset. Nesciebā certe inuestigabi
les vias domini. Nesciebā thesauros infinitę dei sapientiæ & sciētiæ. Secreta & occulta dei iudi
cia nō agnoscebā:quoniā quos vult facit sua ineffabili sapiētia ad sui agnitionē venire. Quos
autē prædestinat,vocat:iustificat:& beatificat:prout decernit fieri. Itaq; quia talem oculi mei
nūq̄ perspexerāt lucē:olfactus meus odorē nō senserat:tā nouis:tā inauditis miris obstupebā.
Inter hæc autē meis in me perstrepētibus cogitationibus quid hoc esset:de luce hęc dicēs ver
ba:vox emicuit:Augustine:Augustine quid quęris? Putas ne breui immittere vasculo mare
totum? Breui includere pugillo terrarū orbē? Cælū firmare ne vsitatos exerceat motus? Quæ
oculus nullius hominū videre potuit tuus videbit? Quæ auris nulla per sonnū hausit audiet
tua? Quæ cor humanū nullatenus intellexit:nec etiā cogitauit:existimas te posse intelligere?
Infinitę rei quis erit finis? Immēsa qua mensura metieris? Potius totū mare in arctissimo clau
deretur vasculo: potius terrarū orbē paruulus teneret pugillus:potius cælū a motu cōtinuo
desisteret:q̄ gaudiorū & glorię quibus beatorū animę sine fine potiuntur,minorē intelligeres
particulā:nisi vti ego,experiētia docereris. Discurre adhuc breue tēporis spatiū. Impossibilia
facere ne coneris:donec impleatur vitæ cursus. Hic nō quęras quę nō alibi:nisi quo tā feliciter
propero:inueniri possunt. Hic satage talia exercere opera:vt postmodū ibi quæ aliqualiter hic
intelligere cupis:in æternum habeas. Inde qui intrant nullatenus exeunt. Ad hæc ego pauore
stupens:admiratione tam inuisa pene amens,omni quasi vigore carens: his verbis aliqualem
sumens audaciam:tremebunda voce dixi: Fas vtinam mihi foret:qui tam felix es:tā gloriosus
tam honorifice ad illa properans gaudia:qui tam dulcia eloquia gutturi meo faris:non ambi
gere. At ille inquit. Nomen meum quæris? Hieronymi illius presbyteri, cui transmittendam
epistolam iam scribens cœpisti,sum anima:quæ hac in hora in Bethleē Iuda carnis onere de
posito:Christo omniq; cælesti comitata cohorte:omni decorata pulchritudine:omni illustra
ta splendore:illo induta immortalitatis deaurato vestimento:circūamicta omniū bonorum &
gaudiorum varietate:terrenorum omniū triumphatrix:omni diademate coronata:omni bea
titudine & felicitate vallata. Iam nullum etenim deinceps expecto gloriæ defectum: sed au
gmentum. Tam gloriose tāq; ineffabiliter pergo ad regna cęlorū sine fine mansura:Quando
iterum iungar corpori glorificando & non morituro: sed gloriam quam nunc sola habeo ha
A bituro:in illa scilicet vniuersæ carnis resurrectionis die. Tunc ego amplius animi in me col
lectis viribus:præ gaudio a lachrymis non cessans:sic respondi: Vtinam virorum eximie tui
mererer fieri pedissequus. Sed quæso tui seruuli:q̄q̄ vilissimi: quem dilexisti in mundo nimia
charitatis affectione:recorderis:vt tuis interuentionibus a peccatis emēder:tua gubernatio
ne recto calle inoffenso pede procedam: tuis defensionibus assiduis ab inimicis mihi continue
insidiantibus protegar:tuoq; sancto ductu salutis attingam portum. Placeret vtinam volun
tati tuæ aliqua mihi interroganti respondere. At illa: Qđ optas dicito:me omni tuæ volun
tati responsuram sciens. Vellem inquā intelligere: Vtrum beatorum animæ quædā velle pos
sint:quæ obtinere nequeant. At illa. Vnū Augustine noueris: q; sanctorum animæ ita in illa

æterna gloria in deo sunt solidatę & firmatę:q̄ nulla sibi inest alia voluntas nisi dei:q̄ nil velle
aliud possunt:nisi quæ deus vult.Ideo quæ volūt obtinere possunt.Etenim quęcūq; volunt:&
deus & vult & adimplet.Nemo quippe nostrum suis fraudatur desyderiis:quia nil pręter deū
aliquis nostrum optat:quoniā vero semper vt volumus deum habemus:nostra semper desyde
ria sunt plenissime adimpleta.Longa quidē pater charissime Cyrille verborum texetur series:
si omnia quæ gloriosa illa anima perscrutanti patefecit:scriberē in hac breuitatis epistola.Spe-
ro enī q̄ Bethleem ad tantas reliquias visitandū veniā nō post multos annorum circulos:vbi
tūc quæ audiui:& in scriptis tradidi:videbis perspicaciter.Pluribus itaq; horis illa gloriosissi
ma anima ibidem mecum manens:trinitatis sanctissimę vnitatē:& vnitatis trinitatē:filii a pa
tre generationem:spiritus sancti a patre & filio processionē:angelicas hierarchias & ordines:
& eorūdem beatorū spirituū mysteria:beatarū etiā animarū felicitates:& alia vtilia & grauia
humanis intellectibus:q̄ subtiliter:q̄ euidenter:q̄ mirabiliter mihi patefecerit auido:si omniū
hominū linguis loquerer:nō explicarē sermone.Deinde a meis oculis lux disparuit.Sed mul-
tis postmodū diebus ineffabilis odorum suauitas remansit.Q̄ mirabilis ergo iste est:faciens
tot mirabilia:tot & tāta insueta pdigia hominibus.Ad ipsm ergo ore nostro clamemus & exul
temus:demusq; gloriā laudi eius:quoniā certe dignus est omni laude:nec sumus sufficientes
eū laudare.Introiuit enī in domū domini cādidus & pulcherrimus:vbi sine dubio de sublimio
ribus & pręclarioribus gloriæ sedē obtinet.Q̄d,vt iterū clarius veritatis lumen pateat pluri-
bus testibus q̄ vno,censui quid supradictus noster Seuerus:vir doctrina & sapientia pollēs:cū
tribus aliis in ipso die & hora obitus Hieronymi:in Turonensi ciuitate viderit:meæ addere vi
sioni:de quo quidē solūmodo ipsemet pridie ad me veniēs fuit testis.Volens itaq; vt sublimis B
Hieronymi gloria mundū non lateret:veluti sanctitas sublimis:& pene cunctorū viuentium
excellētissima nō latebat:ne illi quos sanctitatis illius delectabat sequi vestigia:habiturū præ-
miū ignorātes:aliquādo a sanctitatis deuiarent tramite:& vt etiā alii sibi tot & tanta elargiri
cernētes pmia:illius sanctitatis & virtutis inhęrerēt vestigiis(Minuit enī laborē ponderis,pręmiorū spes) die & hora qua idē gloriosus Hieronymus feliciter expirauit:elargiendā sibi glo-
riā,Seuero & tribus aliis cū eo stātibus taliter declarauit.Hora cōpletorii die illo in domo sua
Seuerus cum tribus viris catholicis:quorū duo monasterii quōdam venerabilis Martini erant
monachi:in diuinis legens locutionibus:in cęlo:in æthere:terraq; canticū suauissimorum in
audito ineffabiliū & incredibiliū infinitas repēte audiuit voces:& organorū:tympanorum:&
psalteriorū:& totius symphoniæ:& instrumētorū sonos:quibus cęlū & terra & omnia(vt sibi
videbatur) vndiq; resonabāt:quorū suauitatibus eorū animæ pene a corporibus exhalabant.
Stupefacti ilico oēs illi eleuātes oculos:cęlū totū:ęthera:& oīa q̄ eorū cōtinētur ambitu:quadā
viderūt luce septies solis luce pręclariore clarescere:ex qua oīa odorū aromata erūpebāt.Hæc
illi tā mirāda cernētes:deū exorauerūt pcibus:vt eos cur talia fierēt nō laterēt.Quibus vox de
cęlo veniēs ista dixit:Nulla vos moueat admiratio:nil vobis videatur admirabile:si talia & vi-
detis & auditis:Hodie enim regum rex:& dominus dominātium:Christus dominus exeunti
de hoc nequā sęculo animę gloriosissimi Hieronymi presbyteri in Bethleem Iudæ cōmorātis:
totus festiuus obuiam venit:vt eam præ cæteris tanto honorificētius:tanto & excellentius &
sublimius ad sua introducat regna:quanto præ cæteris sublimioris & sanctioris vitæ meritis
fulget.Hodie omniū angelorum ordines exultantes:& talibus vocibus alternatim concinen-
tes suū sociātur dominū.Hodie omniū patriarcharū & prophetarū cœtus:Hodie apostolorū
& discipulorū chorus:Hodie oēs sancti martyres:Hodie cōfessores:Hodie gloriosa dei geni-
trix sanctis omnibus comitata virginibus:Hodie omniū beatorū animę lętabūdę & festiuę suæ
occurrūt compatriotæ & ciui.His auditis vox siluit:sed tamē lux & cantus & odor per horam
postmodū perdurantes cessauerunt.Itaq; liquido patet ipsum de sublimioribus & maioribus
ciuibus fore:quo & magnus & mirabilis est:& metuendus sup pene omnes sanctos ob sibi tra-
ditam potestatem.Nulli sit dubium ita præ cæteris quæ vult posse ipsum assequi:sicut præ
cæteris sua voluntas diuinæ magis cohæret.Nullus vero me tantæ audaciæ putet:vt fatear C
ipsum Ioanne baptista:quo testāte ipso Saluatore,nullus maior surrexit:Petro & Paulo & cæ
teris duodecim apostolorum:qui ab ipso Christo electi & sanctificati sunt:præstare gloria:id
est antestare in gloria:Sed tamē etsi prohibeat ratio:ipsum illis maiorem obtinere gloriam in
cęli regno aliquem audere dicere:tamē nullas video rationes:cur sit nefas dicere:æqualē illis
in gloria Hieronymū fore:dūmodo illis in vitæ sanctitate discors non fuerit:cū non sit perso-

narum acceptor deus:sed singulorum merita decernens:& reddēs vnicuiq3 quod meruit. Ast
si cuiq̄ videatur minorem Ioanne & apostolis Hieronymū:parum videatur minorem ipsum
obtinere:cū & illius sanctitatis merita:illius laboris grauia:illius scripturæ & verissimę trāsla
tionis vtriusq3 testamenti:officiorūq3 ordinationis fructus:non solum praesentibus:sed etiam
futuris perspicaciter cernat:paulominus fore nil ipsum ab eisdem in gloria discordem (Verū
testor deum) puto iudicabit. Porro ne aliquibus deridendi laqueum initiare videar:dū Ioanni
& apostolis in sanctitate & gloria aequalē esse Hieronymū sanctissimū fateor:vnū quod explo-
tis nondum diebus quatuor in visione vidi enarrabo. Veritas non lateat:& ne quis me has lau
des retexere credat:vel amore carnali:quo homo a veritatis cognitione maxime deuiat:vel ve
sanæ mentis imperitia:vel alia quacunq3 causa velit: sed me hoc nō ambigat ab homine intel-
lexisse minime:sed per reuelationē quā dedit deus omnipotens qui suos exaltat sanctos:& exal
D tando magnificat. Quarta praeeunte nocte mihi auide cogitāti:quid laudis:quidve debitæ re
uerentię Hieronymi in breui retexerem epistola:demonstrauit hoc modo. Dum itaq3 vt dixi:
disponens hāc epistolā tibi scribere:cogitarem aptam laudis materiā inuenire:hora aduenicte
noctis mediæ:me somnus oppressit:& ecce maxima mihi affuit angelorum multitudo : inter
quos fulgētes plus infinito sole duo erāt viri:ita similes & vniformes vt nulla in eis videretur
differentia:qua alter ab altero differre posset:nisi q3 tria serta ferebat alter in capite ex auro &
lapidibus preciosis:alter vero duo. Hi candidissimis induti colobiis:vndiq3 auro & gemmis cō
textis:tantæ erāt pulchritudinis vt non valeat quispiā imaginari. Accedētes itaq3 illi ambo:
prope me sub silentio paulisper steterūt. Deinde ille qui tria ferebat serta:his me verbis fuit al-
locutus:Cogitas Augustine: quid debeas laudis de Hieronymo in veritate proferre. Et certe
diu cogitans nōdū nosti:sed huc ambo venimus:vt eius tibi gloriā indicemus. Hic certe meus
socius quē vides:Hieronymus ipse est:qui sicut aequalis mihi in vitæ sanctitate fuit:ita per oīa
in gloria aequalis est:& quæ possum:& ipse potest:& quę volo & ipse vult: & sicuti deū video:
& ipse videt:& cognoscit:& intelligit. In quo omnis nostra & sanctorū omniū cōsistit gloria &
beatitudo. Nec habet maiorē vel minorē gloriā alter ab altero sanctorū nisi inquātū magis &
minus diuinā cōtemplatur speciem siue cognoscit. Sertum vero tertiū qđ plus illo fero:aureo
la martyrii est:qđ vitam finiuit corporis. Qui etsi in mūdo ob labores:poenitentias:ærumnas:
afflictiones:verbera:contumelias:& hominū opprobria:& derisiones:& cætera valde grauia:
quæ ita pacifice pertulit:ita gaudenter propter deū:vt infirmitatibus exultaret:& verus mar
tyr extiterit:& pręmia martyrii nō amiserit:tamē quia gladio vitā nō finiuit:aureolam quæ
in signū datur martyrii:talis nō habet. Serta vero duo alia quæ habemus:aureolæ sunt : quæ
solū virginibus & doctoribus dātur:vt ab aliis discernātur. Ad hæc vt mihi videbatur respō
di:Quis enim es domine mi? Et ille:Ioannes (inquit) baptista sum:qui huc ad te descendi:vt
nuntiarē tibi Hieronymi gloriā quatenus ipsam gentibus nūties. Hoc enim noueris:quia ho-
nor & reuerentia quæ singulis sanctorum exhibetur:cæteris omnibus exhibetur:ne putes vt
in cęlo sit aliqua inuidia:vt in mūdo. Sicut enim in mūdo quilibet hominū cęteris praeesse po-
tius vellet q̄ subesse:ita in cęlo propter charitatē ineffabilem qua se inuicē diligūt beatę animę
quilibet sanctorum ita alterius gloria gaudet: sicut sua. Quin & vellet quisq3 maior sibi esset
aequalis & pene maior:quia gloria esset sua:ita minor maioris gloria gaudet sicuti eā haberet:
nec vellet eam habere: vt ille non haberet: immo potius de sua (si fas esset) impartiret. Vnde
gloria singulorum est gloria cunctorū:& gloria cunctorum est gloria singulorum. His dictis
societas omnis illa discessit:& expergefactus ita a somno:tantos in me subito sensi charitatis ar
dores:quantos in me nunq̄ senseram. Nam deinceps hactenus nunq̄ aliqualis in me vel inui-
diæ:vel superbiæ:siue arrogantiæ fuit appetitus vel cogitatio. Testis enim est deus qui omnia
anteq̄ fiant nouit:q3 inde tantus in me extitit charitatis feruor:q3 plus alieno bono gaudeo q̄
meo:plus affecto omnibus subesse:q̄ supra esse. Hæc idcirco dixerim:non vt laudis acquiram
famā:sed vt quis hæc non putet vana fuisse somnia quibus sæpe deluditur mens nostra. Sæpe
etenim deus abscondita & maxima per somnia reserat. Magnificemus ergo opera sua: quoniā
E perfecta sunt:nec est in eis iniquitas. Sanctū dn̄i Hieronymū propter deū cū quo regnat secure
magnificemus:quoniā in vita sua magnifice fecit:ī morte sua magnifica recepit. Quapropter
magnus est in medio nostri:& sanctus & excelsus in vitæ excellentissimę sanctitate. Magnus
sanctus & excelsus in sapiētiæ ineffabilis profunditate. Magnus sanctus & p̄excelsus in maio-

ris nunc glīæ quātitate. Mirabilis & laudabilis & gloriosus in prodigiis inuisis: īauditis: & in
suetis: metuēdus: colendus: & venerādus: ob sibi traditā a dn̄o potestatē: honorē: & glīam sem
piternā. Magnificemus ergo obsecro eū: ne taceam⁹: qm̄ maior est omni laude. Notas faciamus
in populis glīę suę laudes. Nō mireť homo si eū quē deus magnificauit & coluit: laudam⁹. Nō
hoiem pigeat venerari & colere: quē deus coluit & veneratus est. Non putet quispiā Ioāni &
apostolis in gloria & sanctitate æquando Hieronymū: Ioāni & aplīs exercere iniuriā: qm̄ ipsi
illis pstare & glīa & sanctitate si possent optarent. Glīa em̄ & beatitudo eius eorū est glīa: & bea
titudo eorū est sua. Honor laus & reuerētia a nobis exhibita Hieronymo: eorum singulis exhi
beť: & q̄ illis singillatim exhibetur: Hieronymo exhibeť. Si ergo cupis Ioannē baptistā & aplos
venerari: simul venerare illū: qm̄ ipis per oia ē ęq̄lis. Secura igiť mēte: oī depulsa formidine: Ioā
nem baptistam Hieronymo ęqualē: & nō maiorē: qm̄ nullus maior surrexit, omni deuotione &
reuerentia: fateamur: qm̄ si minorē facimus: Ioannis glorię derogamus: & magis iniurias exer G
cemus ad laudes. Huius mei imparis sermonis opus: q̄q̄ insufficienter: q̄q̄ vilissime: q̄q̄ nihil
tamen deuote & reuerēter expletū: ad te venerabilis pater puro corde: & magna animi deuo
ti affectione dirigo: supplicās vt īgenioli mei verbula quę de meę peritię pauperie in laudes exi
mii Hieronymi obtuli: nō deridendo: sed charitate debita æquanimiter tolerando legas: & q̄
minus debita dixi ad tanti viri laudes: & meæ imputes imperitiæ & eplę breuitati: & ei⁹ laudū
immēsæ immensitati. Qm̄ certe si olm mortaliū linguæ solū eius laudes pmerent: minus debi
to satis esset. Mei peccatoris venerabilis pater esto memor: vt dū in illo steteris loco: quo illud sa
crū eximii Hieronymi cadauer qescit: eius me interuētionibus cōmēdes. Qm̄ nulli dubium
est: q̄ ea quæ optat idem Hieronymus: potest cōtinuo obtinere. Non em̄ suo aliqualiter defrau
datur desyderio.

Beati Cyrilli ad sanctum Augustinū: de miraculis beati Hieronymi presbyteri post mortē
celebratis: accurate disertissimeq̄ scribentis.

Epistola.CCVII.

Epistolam hāc nō credo esse Cyrilli, vt nec prçcedētem Augustini.

VEnerabili episcoporū eximio Augustino Hipponēsi præsuli: Cyrillus Hie F
roselymitanus pōtifex: & omniū sacerdotū infimus: illius sequi vestigia: cu
ius sanctitas radiare nō cessat: illius scilicet Hieronymi gloriosi: cuius me
moria in benedictione in sęculum sęculi. Qui quātus sit & tu similiter bene
nosti: eius vsus maxime colloquiis & doctrinis: de quo me velle differere cū
sim reprobus in toto: & indignus, quasi reputo audaciā. Sed tamē quia tua
me cogit dilectio: vt tibi aliqua scribā de pdigiis hoībus insuetis: q̄ per illū ī diebus nostris fecit
dn̄s: vt eū celebrē in mūdo faceret: & cūctis hoībus gloriosum: tamē tuis cōfisus orationibus:
opus aggrediar vt tua poscit deuotio: & breuiloquio perstringā de multis pauca. Gloriosum
huius viri obitū: visioneq̄ meā: necnō & mirifica tūc tēporis peracta te nosse nō ambigo. Nam
vir vtiq̄ reuerēdus & memorię obliuioni nō dandę: Eusebius nobilis Cremonēsis eius discipu
lus: in quo magistri refulsit sanctitas & doctrina: cuius sapientiā & probitatē & excellētiā non
ignoras: q̄ post bieniū a nostrę mortalitatis miseria ereptus: suū pdilectissimū beatū Hierony
mū in cęli patria est secutus: vt nobis indicāt eius crebra miracula: de q̄bus etiā inferius aliqua
liter pertractabo: reuerendo patri Damaso Portuēsi episcopo: & Theodonio Romanorū senatori
eius fratri: Seuero pbissimo viro: Eustochio sanctissimę mulieri: & tibi & multis aliis quos sin
gillatim nominari non eget: tūc tēporis p suas literas totius eius obitus seriē intimauit. Vnde
amplius ea q̄ nosti reiterare foret superfluū: & dicēdorū īpedimētū. His ergo omissis ad eiusdē
quę nō cessant cōtinue clarere miracula noster se stylus vertat: vt tua poscit deuotio. Et primo
ab Eusebio viro sanctissimo eiusdē Hieronymi sanctissimi discipulo sumat initium.

Error ortus post obitum beati Hieronymi.
Ratio errantium.

POst obitum gloriosi Hieronymi: quędā hęresis inter gręcos: id est secta: surrexit: quæ G
ad latinos vsq̄ deuenit: quę suis nefandis nitebatur rationibus pbare: q̄ aīæ beatorū
vsq̄ ad vniuersalis iudicii diē: in quo eorū corporibus erāt iterū cōiungendæ: visione
& cognitione diuina: in qua tota cōsistit beatitudo sanctorū: priuabanť: & damnatorū animæ
similiter vsq̄ ad diē illū nullis cruciabanť poenis. Quorū ratio talis erat: Sicut aīa cū corpore
meruit vel peccauit: ita cū corpore pmia recepit siue poenas. Asserebāt etiā illius sectę nequissi
mi: nullū fore purgatorii locū: ī quo aīę q̄ nōdū de suis peccatis ī mūdo plenā egissēt poenitētiā
purgarenť. Qua q̄dē secta pestifera crebrescēte: tātus in nos dolor irruit: vt nos amplius pigo

ret viuere. Quocirca meis cunctis suffraganeis epis: & aliis viris catholicis cõuocatis: eis ieiunia & orationes indixi: vt suam sic agitari fidem diuina non permitteret bonitas. Mira res: & forte huic similis nunq̃ visa. Tribus expletis diebus ieiuniorum & orationum: subsequenti nocte gloriosus Hieronymus suo prædilectissimo filio Eusebio orationibus incũbẽti manifeste apparens: benignaq̃ cum allocutione cõfortans, ei dixit: in hac secta pestifera minime formida: cũ sibi finis iam ponendus erit. Quẽ Eusebius nimio fulgẽtẽ splendore: ita vt eũ oculus human⁹ aspicere non valeret: intuitus: quasi de graui somno euigilãs: dulces p oculos fundens lachrymas: ita vt pene formare vocem nõ posset: quantũ poterat clamare cœpit: Pater meus Hieronymus es? Quare meam societatẽ spernis? Certe teneã te: nec dimittã: nec sine tuo quẽ dilexisti filio gradieris. Ad quẽ gloriosus Hieronym⁹: Nõ te fili dilectissime deserã: Cõfortare: nãq̃ vicesimo die me seq̃ris: & simul in gaudio pmanebim⁹ sine fine. Sed Cyrillo cunctisq̃ fratrib⁹ nũtia: vt die crastina iuxta psepe dñi: vbi meũ qescit corpus: oẽs in vnũ cõueniant: tã catholici q̃ etiã illi⁹ sectæ viri. Et tu triũ hoĩm q in hac sunt vrbe hac nocte defuncti: cadauera ĩhumata in locum in quo meum est humatum corpus facies deportari: sup qbus sacci quo vtebar ponẽs: statim vitæ pristinæ redditi: hanc radicitus hęresim extirpabũt. Cui vale dicẽs gloriosus Hieronymus disparuit. Mane autem facto: ad me q Bethleẽ tũc erã: venerabilis Eusebius veniẽs: cuncta q̃ viderat enarrauit. Quo immẽsas creatori gratias agens: & glorioso Hieronymo, omnibus ĩ pdicto loco: in quo p nobis de intemerata virgine natus est: & vbi etiã sacratissimũ Hieronymi cadauer humatum est cõgregatis: pdictorum defunctorum cadauera deferri fecit. O mira erga hoĩes dei miseratio & dispẽsatio. Quot modis in se sperantes scit iuuare. Quantis & quot honoribus suos exaltat sanctos. Fiebat interea ab illius sectę cultoribus derisio: credentib⁹ q̃ foret exinanita manus dñi. Lætet itaq̃ oĩs fidelium cœtus: & deo in voce exultationis psallãt: qui suscipimus misericordiã in medio tẽpli sui. Accedẽs nãq̃ vir venerabilis Euseb⁹ ad singulorum cadauera flexis genibus manibusq̃ in cœlũ extensis: cunctis audientibus sic orauit: Deus cui nihil est ĩpossibile: nihil graue: inuictę fortitudinis & virtutis: q facis mirabilia magna sol⁹: & nullũ in te sperãtiũ spernis: nũc pces tuorum exaudi fideliũ: & vt tua quã dedisti fides: intemerata ĩuiolataq̃ p sæcula maneat: ac etiã vt horum error appareat: & p merita & intercessiones gloriosi tui Hieronymi dilecti: introduc in hæc cadauera aĩas q̃s de ipsis egredi voluisti. Qua qdem oratione finita: singulũ sacco quo supra carnẽ gloriosus Hieronymus vtebat̃: tangẽs cadauer: prius in id vitæ spiritũ introduxit. Qui hoĩes apertis oculis: oĩbusq̃ vitæ signis ostensis sunt pfecte resuscitati: & cœperũt beatarũ animarũ gloriã: & peccatorũ pœnas: tam purgatorii: q̃ inferni clara voce omnibus intimare. Nam vt mihi postmodũ interrogãti dixerũt: beatus Hieronymus eos conduxerat secum in paradisum: purgatoriũ: & infernum: vt quæ ibi agebant̃: patefaceret vniuersis. Sibiq̃ dixerat q̃ ad corpora redirent: & de perpetratis pctis ibi agerent pœnitentiam: q eo die & hora qua venerabilis Eusebius migraturus erat: & ipsi morituri erãt: ac etiam si bene agerẽt pœnitẽtiam: cũ eo gloriã adepturi: Qđ & factũ est: vt inferius declarabo. His igitur peractis: multitudo maxima populorũ tã fideliũ q̃ etiã illius sectæ defensorum: q̃ ad tam grãde concurrerãt spectaculũ: tã certũ indiciũ & veritatis experimẽtũ: necnõ beati Hieronymi merita egregia cernens: magnis vocibus immẽsas gratias referũt creatori: q suos in se sperantes nõ deserit. Et sic Augustine charissime: pius dñs nauiculã suæ fidei sacratissimæ in huius mundi mari eructantibus malorum hoĩm fluctibus agitari permittit: sed minime naufragari. Quo qdẽ forti q̃so esto aĩo: viriliter age: nõ formides contra fidei persecutores magnanimus dimicare sub vmbra alarũ tã pii patris: q suorũ fideliũ pces inefficaces nõ sinit: dũmodo tota spe & puro fiant aĩo. Nõ enĩ nostræ nequeũt exaudiri pces: nisi cũ ĩ deo nostra nõ pfecte spes consistit: vel q̃a petimus nõ petẽda. Ad ipsũ ergo dñm nõ tantũ ore: sed toto corde clamemus dum affligimur. Et ipse q dominat̃ in virtute sua: & nos quotidie oculo respicit pietatis: non permittet nos tẽtari supra id qđ possumus. Sed ne nimis deuius a proposito modo gradiar: ad incœpta redeam: & venerabilis Eusebii obitũ explẽs primo, & virorum illorum trium similiter: quos resuscitatos nosti: migrationem scribens: q̃a eadem hora sunt & die qua Eusebius, de huius mundi & valle miserię exẽpti: aliqua Hieronymi miracula de multis introducam postmodum.

Recursus ad dñm contra errorem
Exauditio miraculosa

Aduenientẽ autẽ die quo venerabilis Eusebius a beato Hieronymo in visione de qua supra fatus sum: se migraturũ sciebat: die tertia præeũte languore febrium cõcussus valide: se super terram: magistri non immemor: nudum deferri fecit a fratribus: & fina

Dies languoris beati Eusebii.

gulum fratrum benigna consolatione confortauit: & vt i sancto manerent ꝓposito admonuit.
Deinde saccum quo gloriosus induebat Hieronymus: deferri fecit: & supra se poni iussit: ordinauitq; se nudũ instar gloriosi magistri in ecclesia: in qua iacebat sanctum Hieronymi cadauer: sepeliri. Post haec communione sacratissimi corporis Iesu Christi se muniens: domino se & beato Hieronymo commendauit: et per triduum locutione corporaliq; visione priuatus: circũstantib⁹ fratrib⁹ alternatim psalterium: passiones domini: & alia sacra cõtinue legẽtibus, iacuit.

Res formidabilis ipso die mortis ei⁹.

Durum quippe & cunctis recte in mundo degentib⁹ formidabile hoc quod narro. Die autem quo moriturus erat: per duas horas ante animae beatae exitum: venerabilis Eusebius tam terribiles actus coepit peragere: ꝙ circũstantes monachi pauore perterriti: velut amẽtes in terra iacebant. Nam quandoq; transuersis oculis: manibus iũctis: facie terribili: voceq; dura: quasi sedens clamabat: Non faciã: nõ faciã: mẽtiris: mẽtiris. Post haec ad terram rediens: faciem firmabat in terram: quãtũ potuit clamãs: Adiuuate me fratres ne peream. Qđ monachi videntes: lachrymantes & trementes eum interrogauerunt. Quid habes pater? Ad quos ille. Nõ videtis daemonum agmina: quae me debellare cupiunt? Et illi: Quid te facturũ volebant: cũ dicebas: non faciam? Et ille: Conant̃ nãq; vt diuini nominis blasphemus inueniar: & ideo hoc me non facere clamabam. Et illi: Quare pater faciem abscondebas in terram? Et ille: Ne eius aspectum cernerem: qui tam turpis & terribilis est ꝙ omnes pene formidines quae in mundo sunt: respectu eius nihil sunt. Inter haec verba actus priores reiterans: sic ad extremam horam videlicet deuenit. Fratres autem ꝗ astabant: pauore & dolore perterriti velut mortui stabant quid facerent nescientes. Gloriosus deus in sanctis suis: mirabilis in maiestate sua: benign⁹ & se amãtibus misericors: sanctos suos non derelinquit in tempore necessitatis. Ad extremam nanq; horam venerabili Eusebio perueniente: gloriosus Hieronymus apparuit: eum benigne confortans. Cuius aduentu omnis illa daemonum turba: quasi infinita: eius timore perterrita, ab eo velut euanuit: vt plures testantur monachi qui propriis oculis dispensatione diuina se hoc vidisse dicunt. Sed hoc magis approbatur: nam omnes circunstãtes audierũt has ab Eusebio voces. Vnde venis pater? Quare tantum moratus es? Cui subito cunctis audientibus alia vox respondit: Expecta fili: ne formides: quia te non deseram: quem tantum diligo. Qua audita voce breui inde decursa morula: venerabilis Eusebius expirauit. Qua quidẽ hora & illi tres ꝗ resuscitati sunt migrauere: & vt puto cum Eusebio ad aeterna gaudia peruenerunt. Nam per illos omnes viginti dies ꝗbus postꝗ̃, vt nosti, resuscitati sunt: se in tanta poenitentia tradiderunt: ꝙ sine dubio aeterna beatitudine potiuntur. Silentio praetermittendũ nequaꝗ̃ puto: quae ab iisdem tribus viris ꝑ illos dies quibus vixerunt didici: cõtinue toto hoc tempore cũ aliquo eorũ secreta vitę illius quã post hãc breuẽ & momentaneã expectamus: rimari cupiẽs: alternã diem ducens ad vesperam. Sed ꝗ̃uis multa ab eisdem didicerim: tamen ad praesens breuitatis causa quaedam tantum referam: caetera vero alias ea dicturus omittam. Quadam vice ad vnum eorũ me iuisse contigit: quẽ dure lachrymantẽ: nec meis verbis cõsolationẽ aliquã admittẽtem cõperiens: tanti fletus causam ab eo coepi inquirere. Qui pluries de hoc a me interrogatus: nec tamen ad interrogata respondẽs: tandem meis coactus importunitatibus sic respõdit: Si quae pridie sum expertus non ignorares: tibi inesset semper causa fletus. Ad quem ego: Quaeso: vt quae vidisti edisseras: Tunc ille paulisper tacẽs dixit: Quales credis poenas & tormenta: non solum damnatis: sed etiam in purgatorio existẽtibus praeparari? Ad quem ego: De incertis quae vera potest proferri sententia? vt enim puto nostris quibus affligimur poenis aequari non possunt.

Poenarum purgatorii grauitas.

Ad qđ ille: Si omnes quae in mũdo cogitari possent poenae: tormenta: afflictiones: minori quae illic habetur poenae & tormento cõparentur: solatia erunt. Mallet enim quilibet viuẽtiũ si illas experientia nosceret poenas: vsq; ad finem mundi omnibus his simul sine remedio cruciari poenis: quas omnes homines ab Adam hucusq; singillatim pertulerũt: ꝙ̃ vno die in inferno: siue in purgatorio: minori quę illic habetur poena torqueri. Et ideo si causam mei fletus interrogas: timor poenarũ est quę peccatoribus iuste dãtur. Scio nãq; me erga deũ meũ peccasse: & ipsum iustum fore non dubito. Qua de re nõ mireris si plango: cũ potius si non plangerem vehemẽter admirari deberes. Sed potius admirare quare homines qui se mori nõ dubitant: saltem aliorũ experimẽto tãta hic securitate viuũt: nec tãtas cogitãt euadere poenas.

Cõparatio poenarũ īfernalium & purgatorii.

Ad haec dolore tactus intrinsecus: ita vt vix verba formare possem, dixi: Heu qđ audio! Sed quaeso i quo tormenta differũt infernalia ab his quae sunt in purgatorio, dicas. Et ille: Nihil inter se differũt: quia eędẽ sunt magnitudine poenę purgatorii & inferni: Sed vnũ est quo differre possunt:

qa infernales finem nõ expectãt:sed augmẽtũ:scilicet ĩ iudicii vniuersalis die:qñ corpora ibidẽ
L cruciabunt cũ aĩabus:& purgatorii sunt cũ fine.Nã post expletã poenitentiã ide exempti gau
diis beatissimis pfruent.Ad hęc ego:Sunt oib⁹ in purgatorio existẽtib⁹ aequalia tormenta vel
diuersa?Ad hęc ille:Diuersa quidẽ.In aliqb⁹ maiora:ĩ aliqb⁹ vero leuiora,iuxta magnitudinẽ
peccatorũ.Nã in patria etiam beatorũ oẽs aię gloriosę diuinã cõtẽplant speciẽ:ĩ quo oĩs cõsistit
glia.Quę quis singulae tãta habeãt gaudia:quãta velle vel cogitare pñt:tñ gaudiis nõ sunt pa
res:qa maiora haec possidet:minora illa:iuxta opera q̃ fecerũt.Sed si tibi aliqua ex hoc orirent ad
miratio:vt sanctis possit inesse diuersitas gaudiorum:quorũ causa est solus ipse deus:in quo
nulla potuit vnq̃ fore diuersitas:solutio satis patet.Nã cũ diuina cõtẽplatio & cognitio siue ĩ
telligentia sit tota merces & gloria:in aliquo potest esse sctõrũ minor:ĩ aliquo vero maior.Idcir

Diuersitas poenarum inferni.
Diuersitas gaudiorũ cęlestium.

co cum omnes simul animae deũ sicuti est videãt & cognoscãt:aliqua min⁹ videt & intelligit:
& sic minor sibi inest gloria:aliqua vero clarius videt & subtilius intelligit:& sic maiorẽ possi
det gloriã.Sic etiã de illorũ miserorũ dãnatorũ poenis dici põt.Nã cũ oẽs aĩae dãnatorũ in vno
consistant poenarũ loco:tñ diuersis cruciant poenis iuxta vitiorũ qualitates.Tãtũ siqdẽ differt
inter christianorum,q ibi torquent,poenas & paganorũ:vt paganorũ cruciamẽta respectu eorũ
q̃ falsi christiani & peccatores sustinent:sint quasi nulla:q̃q̃ ineffabilia sunt:nec a viuentibus
cogitabilia vt dignum est.Nam illi gratiam dei in vacuũ receperũt:nec voluerunt a peccatis
M corrigi:dum vixerũt:sacris cõtinue vociferãtib⁹ scripturis:quas pnihilo putauere.Tum ego

Differentia poenarũ dãnatorũ christianorũ & paganorũ.

Horribile est iquã qđ dicis:& vtinã sedulo mortaliũ insisteret mẽtibus:vt vel tãtarum poena
rum terrore a prauis cessarent:si nollẽt amore gloriae.Sed quaeso qđ erga te pridie exeunte aĩa
peractum est,breuiter innotesce.Ad qđ ille.Adueniente (inqt) mortis meae hora:tanta in lo
co quo migraturus iacebam:nefandorum affuit spirituũ multitudo:q, prae multitudine di
numerari omnino nõ pñt:quorũ species talis erat:q, ea nil poenosius:nil ve horribili⁹ excogita
ri põt.Potius eñ qlibet hoim flãmis ardẽtib⁹ arsurũ se exponeret:q̃ earũ formarũ ictu oculi vi
sione potiri.q ad me veniẽtes:oĩa q̃cũq, perpetraui opera contra deum:ad meam memoriam
reuocabant:suadentes mihi vt amplius diuinam misericordiam,quam tam grauiter offende
ram:non sperarem.Et certe noueris q, nisi me diuina miseratio adiuuisset:eis resistere nõ va
lebam.Nam dũ omni vigore spiritus destitutus:eorum verbis paulominus assentirem:glorio
sus affuit Hieronymus:magno vallatus agmine angelorũ:septies sole splendidior:me confor
tans.Qui vbi illos spiritus immundos fuit intuitus:me tam dure exacerbantes:valde commo

Quaestio de aĩa istius resuscitati hora mortis.
Responsio terribilis.
De grauitate visiõis daemonũ ante exitum aĩae.

tus erga eos:voce terribili eis dixit:Quid ad hunc nequitiae & oĩs maledictionis spiritus veni
stis?Nesciebatis hunc meis fore fouendum auxiliis?Protinus hunc relinquentes,abite:& ve
stras ab eo elongate nequitias:quantũ distat oriens ab occasu.Hic illa maledictorum spirituũ
societas perterrita:diris vlulatibus & clamoribus limen loci in quo iacebam,excessit.Tũc glo
riosus Hieronymus aliquibus imperans angelis:ne a me discederẽt:sed quousq, reuerteretur
expectarent:cum caeteris angelis festinanter abscessit.Eodem quoq, abeunte:angeli qui ad me
custodiendum remanserant:me confortare coepere:blanda & dulcia promittentes:si forti aĩo
perdurarem.Inter haec autem consolationis eloquia:hora quasi decursa:secundo beatus Hiero
nymus veniens:stansq, in limine,velociter(inqt)venite.Tunc subito anima corpus relinquẽs
tam grauiter & acerbe:q, certe quantę fuerint pressurę & angustię:intellectu non caperet mẽs
humana:nisi vt ego p experientiã didicisset.Si eñ oĩs humanorum intelligẽtia:quas vellet an
gustias & dolores existimaret:respectu animae dissolutionis a corpore:tamen illa pro nihilo cõ
putaret.Hęc & alia non minus ardua:& valde mortalibus formidanda:quae pro longitudine
praesenti operi non inscribam:eo loquente:incipiebat claudi dies occasu solis:quo necesse fuit
qd ei post mortẽ contigerit nõ explere.Sed qa prae caeteris affectabam:sequẽti die duobus aliis
cũ eo insimul cõuocatis:ad narratiõis illi⁹ seriẽ redii:hoc cupiẽs ab illis etiã duobus aliis per

Acerbitas exitus aię a corpore.

N audire:vt trium testimonio solidius edocerer.Itaq, cũ hi iam dictare iciperẽt:sic respõdi.Q̃q̃
haec vtilia sint:nec cederet in vacuum saepius ipsa fari:tñ his quae iam audiui omissis:quęso vt
quid vobis post dissolutionem corporis euenerit:meo hianti detegatis animo.Ad hoc ille qui
mihi quae audisti transacto narrauerat die.Qđ Cyrille(inquit)interrogas:nõ est possibile ple
ne fari:quoniam spiritalia nostris minime sensibus comprehenduntur.Scis nanq, non te exani
mẽ fore:tamen quid aut qualis sit anima nõ cognoscis.Deum certe scis omnium esse princip
um & finem:a quo incipiunt omnia atq, tendunt:& tñ quid sit deus:aut qualis:dũ carnis isti⁹
grauissimae corruptibile portas onus:non intelligis:nisi p speculũ in ęnigmate.Sic etiam de an

Questio de aiab⁹ istorũ post egressionem.
Respõsionis difficultas.

gelis:& cæteris icorporeis idē liquet.Cū eñ multa q̄ sunt notissima in natura, nsq̄ puę itelligē
tiæ defectu intelligere non possumus: supcælestia & spiritalia omnino aliena a naturæ cogni-
Responsio p̄ tione:quō intelligemus? Vt dicis(inquā) est:sed vti potes:q̄so dicas.At ille:Circūloquar(in-
circumlocu quit) id qd̄ optas:& dicā paulominus qd̄ non possum.At hi q mecum ea q̄ pridie dixi:sunt ex-
tionem. perti:si ita est testificabuntur.Mea pridie anima a corpore tot vt supra fat us sum pressuris &
Pręsentatio doloribus dissoluta:subito ictu oculi ieffabiliter fuit ante dei iudicātis p̄sentiā deportata .Sed
animæ ante a qb⁹:& quō nō agnosco.Nec certe mirum:Nā nunc carnis mole aggrauor:tunc autē erat aīa
iudicem. sine carne.Fuerunt etiā ibidē istorū aię:terrorib⁹ inexcogitabilib⁹ qd iudex ageret formidātes.
Heu cur mortales nesciunt:qbus hoc eueniet qd tunc nobis:certe si illi⁹ nō foret ignorātia:to
tiens non peccarent.Nullū q̄ toto tpe gessimus peccatorū,iudicē latere potuit:imo cuncta q̄ fe
cimus:tanq̄ si forent pręsentia:cunctis astantibus clara erant:ita vt minimū nostrorꝫ cogita-
Accusatio a minū:sicuti fuerat apparebat.Cōsydera nāq; qbus & quot agitabamur terroribus.Hic dæmo
dęmonib⁹ & num multitudo stabat:mala testificantes q̄ fecim⁹:locū:modū:& tpa declarātes.Hinc nosmet
peccatis. ipsi q̄ obiiciebant:nullaten⁹ cōtradicere poteramus:tū qa iudicē cūcta sciētē:tum qa ipsum q-
libet nostrū iustissimum cognoscebat.Heu qd dicam? Quam sentētiā p̄stolabamur?ob ei⁹ me
moriā nunc formido.Hincindē mala vndiq; vindictā iudici acclamabāt.Cūq; iā nihil deesset
Succursus nisi sententiā publicari q̄ peccatorib⁹ digna dat:ecce gloriosus Hieronymus cunctis splendidi
beati Hiero or astris:a beato Ioanne baptista:summoq; apostolorum Petro:necnon angelorū ingenti mul-
nymi. titudine comitatus:ad præsidentis iudicis thronū veniēs:nostrā sententiā suspēdi modico tē
poris:nosq; sibi dari ob reuerentiā & deuotionē:quā sibi cōtuleram⁹:& propter erroris destru
endi necessitatem vt voluit impetrauit.Deinde nos secū ducēs:omni illa beata vallatus socie-
tate:vbi fidelium animæ inæstimabili gloria perpetuo perfruunt:quæ ibi gerebantur vt red-
deremus testimonium:declarauit.Posthæc ad purgatorium & infernum nos deducens non so
lum quæ ibi erant indicauit:sed voluit vt poenarum experientiam probaremus.His igitur oi
bus sic peractis:hora qua nostra cadauera sacco quo beatus vsus fuit Hieronymus:tetigit ve-
nerabilis Eusebius:idem gloriosus Hieronymus nobis imperauit:vt ad corpora rediremus:mā
dans vt de his quę vidimus testaremur:promittensq; nobis:vicesimo die:si de perpetratis pec
catis nos contingeret debitam poenitentiam exercere:cum beato Eusebio:qui tūc erat ex hoc
sæculo migraturus:gloriam finis nesciam adipisci.Sicq; corporibus nostræ animæ sunt con-
iūctæ.Multa siquidem Augustine charissime formidanda:quæ mortalium impressa mentib⁹
ab eisdem labētiū oīm terrenorū amorē & curā puigilē:qua tot aberrant homines(vt puto)
funditus extirparent:patēter didici:q̄ si his chartis imprimerē:plus cogitato opus pcederet:
nec essem cōpos subscribere iā pmissa.Itaq; cū de pximo te expectē visitaturū gloriosi Hierony
mi reliqas:vt tuę quas pridie recepi,literæ fatebant:hæc oīa hoc fine claudam:tāgens venera-
bilis Eusebii sepulturā:vt ad miracula redeā enarrāda:q̄ superius sum pollicitus enarrare.Obi
tus nāq; Eusebii venerabilis & triū hoīm p̄dictorꝫ seriē i p̄cedētibus:q̄ breuius potui:inserui:q
dā tibi vt puto affectuosa interponens.Sed p̄dictorꝫ sepulturæ series ita patet.Mortuo nāq; ve
Post mortē nerabili Eusebio:plura sunt miracula cunctis visa:q̄ p̄cedentis vitæ sanctitatē testant.Quorꝫ
Eusebii mi- ad præsens duo solum dicam.Monachus quidam cuiusdam coenobii præ lachrymis & vigi-
racula. liis priuatus corporali lumine oculorum:statim vt Eusebii corpus venerandum facie tetigit
Primum. pristinæ lucis gratiam est adeptus.Dęmoniacus autem quidam dum sacrum corpus ad eccle-
Secundum. siam duceremus:eidem obuians est protinus liberatus.Iuxta ecclesiā in qua gloriosi Hierony
mi cadauer sanctissimum est humatum:venerabilis Eusebii corpus honore debito nudum
magistri instar sepeliuimus.In cuius etiam coemiterio hominum illorum trium qui eadem
sunt hora mortui : fuere corpora tumulata.His ergo dictis venerabilis Eusebii cuncta si-
leant : vt prægrandia & ineffabilia locum teneant prodigia eximii beati Hieronymi iam pro
missa.

IN amoeno & iucūdissimo siqdē gestorū sanctissimi Hieronymi prato posit⁹ : vti sertū
faciēs:p̄cipuos & decoros miraculorum flores ad huius opusculi venustatem: & nrę
posterorumve saluti vtiles,pro posse legam.Quorum omnium quid pridie erga Sabi
nianum hęresiarchā pestiferū:quem agnoscis:pactum est:primo dicā.Sabinian⁹ nāq; hęretico
rū fautor:duas in Christo asserēs volūtates:& qd̄ pei⁹ est:inter seq̄q; discordes.Ad cui⁹ tam
Matth.26. inopinabilis falsitatis pbationem introducebat illud quod in euangelio Christus dixit:Pater
si fieri pōt:transeat a me calix iste: eliciens ex hoc rationes grauissimas : & pene inextricabiles:

ꝙ passionē voluerit vna fugere voluntate: & altera eandē coacte subire oportuerit passionē. Et
ex his dicebat ꝙ multa Christus voluit q̄ obtinere non potuit: tātū in nos doloris exercuit: vt
magnitudinē explicare nequeamus. Peruertebat nanq̧ idē pestifer anguis & lupus rapax se ve
stimento ouium induēs: nobis cōmissū gregē: et vt sęuitiam diri pectoris efficacius exerceret:
opusculū qddā cōpilauerat: falsis ꝓbās rationib⁹ hoc sic esse. Qđ qdē opusculū vt fidē ei dare
mus: glorioso Hieronymo totius veritatis speculo intitulauerat. Cuius falsitatis notitiam cō
periens: sciens tibi Hieronymū epistolam super huius erroris destructione non multum ante
sui obitum edidisse: prædictum Hęresiarcham cum suis discipulis: & eiusdem nequitiæ mini-
stris inuitaui quodam dominico die in ecclesiam Hierosolymitanam ad disputandum & suum
errorem nequissimum comprobandum. Quo nāq̧ die vniuersis meis suffraganeis epis & aliis
q̄ pluribus orthodoxis: necnon & ipso hæresiarcha cum suis nefandis discipulis in prædicta ec
clesia adunatis: disputatio a nona īcoepta: ad vesperas vsq̧ tetendit. Cū aūt idē hęresiarcha cō
tra nos opusculum ab ipso falso compositū: qđ glorioso ītitulabaꝛ Hieronymo, allegaret: has tā
tas beati Hieronymi iniurias ferre nō valēs bonæ memorię Syluanus sanctę Nazareth ecclesię
archiepiscopus (q tāta beatū Hieronymū affectiōe animi & deuotione colebat: vt si qd faceret
diuinum nomen: & beati Hieronymi ꝑmittebat. Vñ q̄si ab oīb⁹ Hieronymus dicebaꝛ) ꝓdicto
hæresiarchæ ꝑrimus assurrexit: dire eū increpans: ꝙ tot & tantas exercuisset nequitias. Dum
aūt inter eos longa orireꝛ cōtentio: & vterq̧ opprobria sibi inuicē ꝓ posse diceret: in fine sic am
bo pariter statuerunt: ꝙ si vsq̧ in subsequentis diei hora nona beatus Hieronym⁹ hoc opus fal
so compositū euidēter ostēderet: ꝓdict⁹ hæresiarcha capite puniretur: sin autē, archiepiscopus
Quibus finitis singuli ad propria remearunt. Per totam autem noctem quisq̧ nostrum oratio
nibus vacans orabat: vt nobis in opportunitatibus auxilium eueniret a domino: q neminem
vnq̄ in se sperantium spreuit. Magnus dominus & laudabilis nimis: cuius certe sapientiæ non Psal. 44.
est numerus. Statuto autem die & hora: lætus hæresiarcha in ecclesiam cum suis nequitiæ fi-
liis veniens: huc illucq̧ discurrens q̄rebat dei seruum: tanq̄ leo rugiens paratus eum deuora-
re: veluti si foret deus nō intelligens: nec suorum seruorum preces exaudiēs. Sed tamen cum
solidius se fatuus stare crederet: miserabilius cecidit. Stabat autem omnis fidelium cōcio in ec
clesia: qlibet sancti Hieronymi clamans nomen. Clauserat siquidē gloriosus Hieronym⁹ aures
fingens se dormire, orationes supplicantium nō intēdēs: vt mirabilior appareret: At ego totus
perfusus lachrymis: stupēs & admirās: cur Hieronymus sic abesset: qd deinceps accideret ex-
pectabam. Deniq̧ cū nil miraculi appareret: sęuire coepit hæresiarcha canina rabie: vt Sylua-
nus qđ ꝓmiserat: iā expleret. Ad locū aūt quo decollādus erat Syluan⁹ sanctissim⁹, gaudēs & i
trepidus tanq̄ ad nuptias veniens: epos & oēs alios catholicos: q ad hęc cōcurrerāt: his confor
tabat verbis: Exultate mecum charissimi: gaudete & nolite contristari: qm̄ nō derelinquit de⁹
sperantes in se. Si non exaudiat: plus meis iā ꝑpetratis merui peccatis. Post hæc genua flectens:
Sancte inqt Hieronyme adesto mihi si placet: q̄q̄ hoc & maiori sum dignus supplicio: tñ ne falsi
tas locum teneat, veritati succurre. Qꝫ si fas non est: vt adiuuer: ꝓpitius mihi esto in hora mor
tis: vt gloriæ finis nesciæ nō sim expers. Hæc dicēs: spiculatori collū ꝓbuit: vt feriat ipsū rogat.
Eleuat autē spiculator ensem: antistitis venerādi caput vno ictu cupiēs amputare. Adest sub-
ito Hieronymus gloriosus cunctis cernentibus: manu extensa tenet ensem: Syluano imperās
vt exurgat. deinde hęresiarchā increpans, scripturas falso compositas innuens, eiq̧ minans,
ab omnium euanuit oculis. Qđ huic, eius similib⁹ vtinā eueniret. Cōfestim vt gloriosus Hie-
ronymus disparuit: hæresiarchæ caput terram petiit a corpore detruncatū: tanq̄ si ense spicu-
latoris manus amputasset ictu vno. Qđ tam mirabile cuncti vidētes q aderāt: ilico stupefacti:
deo gratias egerunt & Hieronymo glorioso: & ad veritatis tramitem hęresiarchæ discipuli re
diere. Ecce quātū venerabilis antistitis fiducia in dño & beato Hieronymo fuit efficax: q ꝓ veri
tate mori minime formidauit. Exemplar certe factus est venerādus antistes cæteris Christia-
nis. Nō eñ Christianus ille est: q ꝓ veritate mori timet. Si eñ Christus ꝓ nobis aīam posuit: vt
nos ab omni redimeret seruitute: & nos ꝓ ipso cū tempus est: aīas ponere minime timeamus.
Quia nemo nisi legitime certans: potest coronā gloriæ obtinere.

Q VErum qa de Syluano aliqd dictū nosti: aliud qddā nō minus, vt puto, mirabile erga
eum factum narro: cuius tot fuerunt testes: quot Nazareth vrbs & Bethleem tenēt:
q propriis oculis hoc viderunt. Serpēs ille antiquus diabolus ob suā deiectus supbiā in
inferni ꝓfundum: venerādi antistitis Syluani nimiæ inuidēs sanctitati: in cū dolis vt callidior

cunctis aiantibus grauiter est cõmot⁹:q vt virũ dei infamẽ redderet:quaten⁹ q suo sanctitatis exemplo releuabantur ad rectę cõuersatiõis semitas:suo casu deciderẽt ad peiora:nocte quadã formã sancti viri sumens:cuidã mulieri nobilissimę iã in stratu qescẽti apparuit:& se ad eam illicite accedere fingens:consensum sui corpis ingrebat. Ad qđ pterrita mulier viri ignorans speciem, dum se cũ homine solã in thalamo cerneret:nec qd faceret sciret:diras cœpit voces emittere illa:vt clamoribus assiduis oẽs excitarent dormiẽtes:& nõ solũ de illa domo: sed etiam cõuicini. Qui omnes ad pdictę mulieris thalamũ accurẽntes:qd hoc eẽt iterrogauere pauidã mulierẽ. Interea callidus serpẽs sub thoro se ponẽs cœpit latere. Qui cucurrerãt, hęc audiẽtes: qs hic homo fuerit:vbiq; pquirere incœperũt. Verũ illi diu pscrutantes:tãdẽ ad locũ veniẽtes vbi pestifer latebat anguis:aliena specie occultatũ hoiem inuenerũt. Qui eũdẽ cãdelis accẽsis intuẽtes:Syluanũ archiepiscopũ crediderunt. Ad qđ oẽs q aderãt stupefacti:& veluti amẽtes effecti quasi qd agerent:qd ve dicerent ignorabant:scientes eiusdẽ sanctitatis nomen. Et qa hoc tã detestabile inopinabileq; cernebãt:eũ interrogauerunt cur tantas nequitias perpetrasset. At ille: Quid (inquit) malũ feci:si mulier hæc me ad huiusmodi negotium inuitauit? Qđ mulier audiens:eũ fore mendacem lachrymãs correspõdit. Tunc ille:vt hoies illos erga dei virũ ad mai⁹ odium incitaret:quatenus illũ citius diffamarẽt:talia cœpit:& tam abhorrenda verba fari:q nullus p turbatione auribus poterat sustinere. Quocirca eũ contumeliis & opprobriis exacerbantes:coacte extra domiciliũ expulerunt. Mane aũt facto q gesta fuerant enarrãtes: Syluanũ archiepiscopum hypocritã & dignũ incẽdio acclamabãt. Qua de re quasi tota est Nazareth cõmota versus archiepm:ita vt audiẽdo eius nomen qlibet blasphemaret. Mira huius viri patiẽtia:& magnę sanctitatis indiciũ. Volat ad inoxii antistitis aures tãti fama discriminis:os tñ nõ mouet ad iniurias. Inter tot aduersa cor manet imobile:ad nullã se vertens impatientiã. Grãs diuino semp agens nomini:sua hoc confitetur noxia meruisse. Heu qd dicam Augustine: non solũ iniurias & opprobria ferre vt possum fugio:sed etiã qa verbulis frãgor:pmia opto: nec de laboribus curo. qq sciã ad regna cœlorũ nõ aliter quẽpiã:nisi laborũ & afflictionũ tramite peruenire. Quid eñ aliud debeo iudicare:cum me a sanctis moribus & vita discordẽ inuenio:nisi & discordẽ in morte & pmio reperiri? Flebilia & grauia mihi adsunt:si sanctorum vitã & meã recordor. Miro qppe auditũ sanctorũ gesta reuoluunt hoies:vti ego:& tñ nil ipsi volunt peragere. Porro hoc ad meã detegẽdã insipientiam est:qđ dicã. Pluries me ab eiusdẽ Syluani ore audisse scio:nunq tm se felicẽ fuisse:quãtũ cũ se ab hominibus despici & cõculcari cernebat. Creuit itãtũ ei⁹ ifamia:q ei⁹ opinio vsq; ad Alexãdriã:Cyprũ:& p ciuitates affines pene ore oĩm ẽ delata. Atq limẽ dom⁹ innoxii antistitis calx tangere non audebat. Manẽs vero in supernis dñs spectator oĩm:suos sinit labi sanctos in tribulationũ ęrũnas:vt tunc fideles patiẽtia eos reddat sed eos exigente necessitate in pssuris minime dereliquit. Reuoluto itaq; anno quo diaboli astutia talia erga dei hominem ppetrauerat:ciuitatẽ Nazareth:vt illarũ gentiũ aliqualiter scãdalum mitigaret:vir dei occulte deserẽs:ad ecclesiam in qua gloriosi Hieronymi humatũ quiescit corpus:tanq ad refugii portum veniens:se in sepulturæ loco posuit oratur⁹. Quo per duarũ horarũ spatiũ sic manente:vir qdam neqtiæ spiritu inflammatus:in prędictam ecclesiam itrans:sanctumq; reperiens sup sepulturam in oratione positum:ad eum velut draco cucurrit ei improperans q mulierũ mentes ad libidinosas suas voluptates continue incitaret. Cui agn⁹ innocens Syluanus se despici gaudens humilitate solita:vt ista sæpe ei diceret, blandis colloqis inuitabat. Qđ pessimus ille latro audiẽs:gladiũ ex vagina suo pẽdẽte lateri impudica trahẽs dextera, ipsũ, vt in Syluani antistitis guttur immergeret, eleuauit. Cui cum hoc verbum: Succurre Hieronyme gloriose:venerandus antistes opponeret:in guttur propriũ eleuatum gladium immersit viri illius dextera retrouersa:Et sic vt decebat, seipsum vir nequissimus interemit:vt in lacum caderet:quem effodit. Admirabile hoc:sed non minus est mirabile id quod restat. Casu itaq; alius supueniẽs vir neqssimus:hoc qđ vltione diuina ppetratum fuerat:vt vidit: ptinus gladiũ arripiẽs:a dei viro hominem illum æstimans interemptum:Syluanum interficere conabat. Ne nimia verba loquar:id qđ primo acciderat:huic euenit. Quin nõdũ vir iste secundus in terram ceciderat:q duo alii viri ecclesiã intrauere. Qui id videntes: diuini ignari iudicii:hoc tantum fuisse pactũ scelus a dei homine putauerunt. Quorũ vnus id palio graue ferens:furia vesaniæ vndiq; inflãmatus:latro cœpit quantũ poterat exclamare:vsquequo tua viget malitia? Tu mulieres ad tuas libidinosas cogis voluptates:& homines interficis in occulto:certe tuæ hodie nequitiæ finis erit:& subito p posse cucurrit:vt eum extingueret

vibrato & denudato ense. At vbi Syluanus more solito: Succurre gloriose Hieronyme: excla mauit: vir ille: vt duo primi: se manu & ense pprio iterfecit. Vir aūt alius qū ipso venerat hoc intuens, tremebundus ob visionem ad ecclesiæ fores cucurrit. Qui id qđe maleficiis factū putans: quātū poterat exclamare cœpit: Huc omnes accurrite: ecce malefic⁹ Syluan⁹ archieps nō solū mulieres vituperat: sed suis etiā icātationib⁹ necat hoies toto p posse. Fit his auditis ni mi⁹ virorum & mulierum concursus: verberāt aerē voces: cōbustiōe dignū Syluanū archiepi scopū neqssimū acclamantes. Hæc ad meas sonant aures. Tristis ego & lachrymās ad tantum pgo monstrum. Stabat agnus iter lupos atrocissimos sequiētes vt canes famelici, rabie nō mini ma: mitissimus & lætus tanq̄ fungēs psperis: nil dicēs aliud nisi, hoc iuste patior: qa in deū meū peccaui grauiter. Verberat vir innocēs: capit ab oib⁹ vt ad supplicia: tāto lętior: quāto pœna grauior: deducatur. At dū ego manu silētiū populo: eius optans furorē nimiū mitigare: isinuo eo amplius iracundia & furore populus inflāmat. Cūq̄ iā capt⁹ Syluan⁹ extra ecclesiam duce ret: subito gloriosus Hieronymus: vt visū est: de loco in quo iacebat surgens: tanto circūfusus lumine q̄ radiis in eū intuentiū oculi vibrarent: cūctis apparuit suo deuotissimo antistiti auxi lia donaturus: q̄ sua dextera Syluani venerandi capiēs dexterā: his q̄ eūdē captū retinebāt anti stitē, voce terribili vt eundē dimitterēt iperauit. Tātę siqdē fuit virtutis hæc visio: vt anteq̄ fi niret vox talis: oēs repēte tātus timor inuasit: q̄ omni vigore corpis destituti i terrā velut mor tui cecidere. Inter hæc mulier qđā a nefando spiritu obūbrata: catenis vincta: compedibus ma nicisq̄ ferreis alligata: plurium hoim manibus, liberationis obtinēdę causa: ad ecclesiam depor tatur. At vbi mulieris pes tangit limen: vlulatus & voces terribiles: miserere mei gloriose Hie ronyme: nā p te crucior ante tēpus: diabolus emittere non cessabat. Cui Hieronym⁹ gloriosus Nefande (inqt) spūs ab hac exi famula dei: & tuas detege quas erga Syluanū egisti fallacias: in Syluani forma oib⁹ te demōstrans. Tunc diabolus: vt gloriosus Hieronymus iusserat, vt ab oi bus Syluanus epus putaret: apparuit: & te quā fecerat vt infamē redderet dei famulū, enarra uit. His dictis: diris clamorib⁹ & vlulatib⁹ nefandus spirit⁹ de tēplo disparuit. Qđ vbi tam mi rabile negotiū est pactū: gloriosus Hieronymus antistitis sui dexterā non derelinquens, Quid optas, inquit voce leni, Syluane charissime tibi placitū me facturū? At ille: Mi dñe vt me hic amplius non relinquas. Ad quē gliosus Hieronym⁹ correspōdit: Qđ postulas ita fiat. Post me velociter ergo veni. hæc dicēs cunctorum visui se negauit. Interuallo aūt horæ vnius facto Syl uanus archieps expirauit. Fit ob hoc cūctis stupor & admiratio laudita. Vndiq̄ mulierū & vi rorū: necnō & puerorū cōfluit multitudo. Lachrymarū effusione terra madet: voces: lamenta tiones: vlulatus: gemitus: & suspiria in Rama sonāt. Quilibet se reum eo q̄ i Syluanū commi sisset: veniā petēs clamabat. Per totā aūt sequentē noctē gentium multitudo ab ecclesia nō rece dit. Itaq̄ mane facto, clero ad antistitis funus pparato: corpus eiusdē ad Nazareth ecclesiam de portatur: tā istius ciuitatis q̄ illius scilicet Bethleē populi multitudine comitatum. In qua q̄ dem ecclesia Nazareth: corpus illud venerandū humauimus vt decebat. Longa certe adhuc verba ac etiam admiranda forēt: at vero nūc Syluani venerandi præsulis actus finiā: quædam alia non minus grandia breui verborum schemate narraturus.

Narrandū puto qđdā satis mirabile: qđ ptim relatione veridicorū testiū didici: ptim oculorū visu. Duo viri nobilissimi in reb⁹ transitoriis locupletes: licet catholicæ fidei veritatis inscii: tñ vt in gētili ritu geniti satis boni: gloriosi Hieronymi mirabilia au dientes: ex ciuitate Alexandria multis adunatis opib⁹: deuotione eiusdē feruidi ceperunt iter vt eiusdē gloriosi Hieronymi reliqas visitarēt. Cūq̄ iā scepto itinere quoddā a tramite deui i introissent nemus: vbi nulla hoim: aut equorū vestigia videbant: beati Hieronymi inuocantes nomē, eiusdē se custodiæ tradiderunt. In eodē siqdē nemore: qdā latronū habēs sub se plures qn gentis latronib⁹ habitabat princeps: hos & illos ad aliqđ pdestinās iter: vt trāseūtes interfice rent: & ad eūdē & cæteros spolia reportarēt. Is itaq̄ princeps hos trāseūtes intuens: tribus con uocatis latronibus: vt ad eos interficiendū accederent: imperauit. Qui sui principis iplere ius sa cupiētes: assumptis armis: illorsum qua gradiebant Alexādrini, cōcito cursu tēdūt. Magna siqdē gloriosi Hieronymi merita: magna & pdigia: forte (vt puto) a sanctis modicis talia vnq̄ visa. Accelerant latrones: vt trāseūtes mactent. Sed dū ppe fuerūt: quos prius solum cernebāt duos: paulominus innumerabiles esse vidēt. Inter quos vir præibat tāto lumine circūfulst rans vt inruēdi in eū aliqualiter fas nō esset. Apprehendit timor, stupor, & admiratio hos latrones: qđ aliud possint facere nesciūt nisi ad latrones alios remeare. At vbi iā forēt lōge redeuntes re

trouersi:solũ duos vt prius homines reuiderũt.Miranť nimis latrones: & se illusos arbitrãtes:
coeperunt ad transeuntes hoĩes retrogradi.At vbi appropiquarũt:vti prius viderãt: tũc vide
runt.Magis ac magis stupefacti latrones cernẽtes in vacuũ se redisse:terga verterunt: & velo-
citer ad suũ qd hi fecissent expectãtẽ principẽ deuenerũt.Increpat eos princeps qd tãdiu pere-
gissent.Sed cum rẽ gestã audisset:eos insipientes & fatuos existimans:duodecim aliis latroni-
bus cõuocatis cũ eisdem versus homines trãseũtes meat cursim. Alõge duos cernũt: sed ꝓpĩq
vti primi viderant:sic & isti.Eorũdẽ ꝓtinus tremũt bases:trepidat cor:fiũt velut amẽtes oĩni
vigore animi destituti.Tandẽ in se redeũtes:eos latenter sequunť cupientes qd deinceps acci-
dat edoceri.Trepidãt vero huius nescii transeũtes hos videntes hoĩes:& inter se qui hi sint aui
de ꝑcontanť.Deniq; iam occasu solis inclinata die:cũ qd ĩ nocte faciãt nesciant:illos duodecim
latrones viatores existimãtes:ad eosdẽ cõsulẽdũ statuunt declinare.At vbi ad latrones venien
di iter carpũt:eosdem latrones solũ duos cernũt:Quo vigorẽ latrones adepti transeuntibus &
ipsi protinus obuiarunt.Qui omnes inuicem iũcti se simul salutarunt.Interim interrogant la
trones:q sint:vnde veniant:& quo pergant.At illi inquiunt:Sumus de Alexãdria:inde veniẽ-
tes Bethleẽ petimus vt gloriosi Hieronymi reliqas visitemꝰ.Ad haec latronum princeps:Qui
(inquit) fuerunt viri q hucusq; vobiscũ tantummodo veniebãt.Miranť hos talia fari viatores
& se postq̃ nemus intrauerunt:neminem nisi ipsos & tres alios vidisse:vel audisse dicunt.Quae
gesta fuerant:tunc latronũ narrat princeps:illos obsecrat : vt ipsis ob quã causã hoc acciderit:
si noscunt:debeant indicare.Quibus illi:ob aliã causam:nisi qa gloriosi Hieronymi custodię se
dederũt:hoc euenisse se nescire dicunt.Ad hoc latrones spũ sancto q vbi vult spirat subito inspi
rante:omni quã prius habebãt ferocitate deposita:in terrã eorũ pedibus ꝓuoluti:pro excogita
tis flagitiis veniã postulantes:illos ad latrones alios ꝑduxerunt.Sed qđ dicam nõ minus patet
ad contuendũ.Hora prima noctis ad latrones expectantes deueniunt:post hoc qd acciderat de
clarant:eosdẽ suppliciter exorantes:vt hi flagitiis solitis iam expulsis:ad gloriosum visitãdũ
cadauer Hieronymi secũ irent.Fit his verbis cęteris latronibꝰ irrisio.Promittunt siqdẽ suo prĩ
cipi & illis aliis necẽ durissimã:si audeant amplius ista fari.Non cessantibꝰ illis priora iterum
loq verba:latronũ q̃plurimi canis rabie furibundi mox in eos insurgunt ensibus denudatis.Po
tuerunt nẽpe rhõphaeas eleuare:sed ipsis gloriosi Hieronymi auxilia postulantibus enses depo
nere donec illi q fuerant occidendi,a Hieronymo postularunt:nullatenus valuerunt.O ineffa
bilis clementia saluatoris:quot modis quos vult facit ad agnitionẽ sui noĩs deuenire! Repente
haec tam insueta omnis illa latronum videns concio:altis deo & glorioso Hieronymo vocibus
debitas agunt laudes:eiusdẽ se vouẽtes reliquias visitare.Facto igiť mane plures trecẽtis homi
nibꝰ:q tunc temporis ibi erant talia ꝑpetrantes:cũ eisdẽ Alexandrinis ex illo exeuntes nemore
ad gloriosi Hieronymi tumulũ deuenerũt:cũctis tam insueta ꝓdigia enarrãtes.Baptizanť ita
q; gentiles Alexandrini:& cunctis mundi vanitatibus cõculcatis religiosam in quodam coeno
bio vitam ducunt.Latrones aũt illis similiter ad lucẽ veritatis sanctęq; & laudabilis vitę diui-
na gratia & gloriosi Hieronymi meritis peruenerunt.

Sicuti Cõstãtinopolitanis literis hac de re mihi specialiter directis trãsacto non longo I
dierum spatio intellexi:simile pene miraculũ illi qđ supra fatus sum:duobus accidit
Romanis iuuenibus:a Romana vrbe Bethleẽ venientibꝰ:ꝑ gloriosi Hieronymi visi-
tando corpore.Qđ tractabo sicuti breuius potero.Cum igiť duo illi iuuenes cuidã appropin-
quarent ruri:a Cõstantinopoli per duodecim forte distante miliariorũ spatiũ:anteq̃ rus a duo
bus miliaribus introirent:eadem fere hora duos contigerat homines interimi. Quorũ mortis
rumore praedictae resonante ruri:loci eiusdem viri congregati circũquaq; quis horum fuerit
interfector coeperunt inquirere vehementer. Cũq; diligẽter ꝑquirerẽt:adesse certum neminẽ
nisi praedictos iuuenes:qui iam prope venerant:reperiẽtes, eosdẽ ꝓtinus tenuerunt:ab eisdem
credentes fore homines interfectos. Miranť itaq; huius ignari iuuenes:& horum se nil scire to
tis nisibus coniurabãt.At illi eorum pro nihilo computantes verba:captos eosdem ad rus co-
nantur ducere festinanter.Post hoc de rure : q; ad eosdem viros iustitia non spectabat:cum ac
cusationibus ad Constantinopolitanum dominum capti iuuenes destinantur.Quin ne nimis
longus fiam: verbis quod non fecerant tormentorum rigore iuuenibus iam confessis:adiici-
tur more solito sententia decollandi.Heu quale cor audiendo tot lamenta innocentium : quos
& iuuentutis & pulchritudinis maxima venustas & ortus nobilissimus decorabant: posset se
a lachrymis continere! Flentes itaq; iuuenes : grauibus lachrymis pallidas facies irri-

gātes,vlulatus,gemitusq̄ & suspiria ꝑmere nō cessantes:Gloriose dicebāt Hieronyme: hoc
tale ne est pręmiū qđ obsequētibꝰ tibi pstas? Est tale qđ labore tui meruimꝰ itineris? Heu Ro
mana vrbs nostri pręscia ortus:nō sic te credebamus nesciam nostræ finis. Ad locū nanq̄ tan
ti supplicii:ibidē gentiū multitudine maxima expectante,innoxii iuuenes cōducunt. O inef-
fabilis misericordia dei nostri,qua cælū redūdat & terra:nec ad se currētis obliuiscit̄ misereri
Flexis in loco quo plectendi erant genibꝰ,in cęlū vtriq̄ iuuenes manibus eleuatis:Gloriose ma
gna voce inquiunt Hieronyme nostræ salutis & auxilii portus:nostręq̄ spei anchora saluber
rima & vitalis:hac inclina hora nostris indignis supplicationibus pias aures:vt si hoc quo pu
nimur scelus non gessimus:tuas liberationis opes pietate solita sentiamus. Q̄ si fecimus, exi-
gente iustitia cōdēnemur. Hæc vbi dixerunt,colla extendūt carnificibꝰ ferienda:nil dicentes
aliud,q̄ Succurre,succurre Hieronyme gloriose. Quid mirū si tot lachrymis cūctorum ad se
currētiū misericors opifex Hieronymus se a miserēdo nō potuit abstinere,cū circunstātium
oīm:& carnificū corda ad cōpassionē mouerent? Eleuatis siquidē ensibus,iuuenū carnifices
colla feriunt:ac colla percussionū signa vti porphyretici lapides forent recipiunt. Mirant̄ car-
nifices,credentes se ictus fefellisse:denuo eleuāt vt plus possunt enses, & feriunt:sed enses vti
essent paleæ iuuenes nunq̄ lędunt. Orit̄ ex hoc inter astantes admiratio: & stupor vehemētis
simus omnes capit. Hincinde gentiū ad tam insuetam visionē cōfluit multitudo. Audit hoc
& ipse sententiæ lator,& currit:iubet iterum carnificibus,vt se vidente denuo feriāt: & tamē
omnimode illæsa iuuenū colla manent. Stupens magis ac magis iudex,tantiq̄ ignarus mira
culi,nil scit aliud cur hæc fiant,q̄ veneficia cogitare. Pręcepit itaq̄ ministris omni mora post
posita:nudos tradi arsuros iuuenes rogi flammis. Circa illos mox copiosus ignis accendit:in
funditur lignis oleū & pix,vt eorū vita citius destruat̄. Quid mirādū si cōpos pregēdi ab en-
sibꝰ gloriosus Hieronymꝰ,a flāmis, suis se inuocātes sedulis vocibꝰ iuuenes potuit liberare?
Sursum ignitū flammę in immēsum scādūt. At iuuenes sub alis cōsistētes Hieronymi glorio-
si:salubriter ꝑmanēt veluti in amœno si quiescerēt viridario & iucūdo. Post hęc iudex vtrum
hoc ascribēdū miraculis an veneficiis,certiꝰ cupiēs experiri:vt si hi diebꝰ octo suspēsi viuerēt:
quo vellēt abirent soluti & liberi cēsuit. Suspensis itaq̄ illis,mox Hieronymi gloriosi præsen
tia minime defuit,qui plantas manibꝰ tenens pedū illæsos & viuaces statutis diebus mirabili
ter obseruauit. Currūt igit̄ octauo die totius ciuitatis & circūadiacētiū villarū viri:currit &
iudex. Cernūt clare gloriosum miraculum:patefaciētibus q̄ viderūt,q ad custodiendos iuue-
nes fuerāt deputati. Mirant̄ oēs,vocibꝰ in excelsis laudes peragūt creatori & Hieronymo glo
rioso. Mox de eculeo innoxii iuuenes deponunt̄: & maximis honorū exequiis ab omni populo
venerant̄. Verū ceu in vrbē Constantinopolitanā capti & dolore vehemētissimo intrauerant
liberi,honorifice,& cum gaudio ineffabili exierunt: & tandē annuente deo a multis Constan
tinopolitani populi comitati Bethleē attingentes,veneratione debita gloriosi Hieronymi re
liquias visitarūt:statimq̄ deposita sęculariū omni cura:cœnobiū i quo iussit gloriosus Hie-
ronymus, intrauerūt: & vacantes die noctuq̄ pœnitētię & orationibus, celebri vita sanctita
tis perspicuę in prędicto cœnobio adhuc manent.

V M Agnę admirationis,gaudii,deuotionisq̄ tam pręcedens iuuenum miraculum exti
tit:sed multæ formidinis cōstat sequēs in sacris ordinibꝰ maxime constitutis. Apđ
superiorē Thebaidē quoddā dominarum fuisse añ duos annos dicitur eximium &
diues monasterium:omni pulchritudine & excellentia decoratū. In quo pene ducentæ domi
næ vitæ honestæ religionis reclusione continua decorisq̄ moribus permanebant. Ad hoc qui
insunt figant aures,ne quod vna hauserit auricula,fundat altera. Nauis quātumcunq̄ sana
sit & integra,modicum,immo nihil prodest si alta volens secare maria:paruum quod fundo
inest foramen relinquat:vt dira naufragia non admittat. Cur hæc sim fatus, pręsentis narra
tionis historia reserabit. Multis itaq̄ pollens prędictum monasteriū virtutibus:vnum pessi-
mum,quo ruit, simoniæ vitium retinebat. Nam instigante diabolo:in eisdē dominabus hęc
obseruabatur abusio: vt siquam vellent in monialem recipere:non tātum intuitu charitatis
& misericordię recipiēdęq̄ bonitate:quantū recipiebant respectu pecunię. Nulla enim in mo
nasterium intrare mansura poterat:nisi certa pecuniæ quantitas secum iret. In hoc siquidem
erat monasterio sanctimonialis quædam domina,ætate grandęua:quę ab infantia sua ieiuni-
is & orationibus,omni resoluta cœno,deo vixerat:q̄ vitium illud q̄plurimū abhorrebat. Cui
nocte quadā (vt erat solita) in oratiōe positę:gl'iosus Hieronymꝰ apparēs:locū illū immēsold

ſtrans lumine eidem pręcepit:vt ad abbatiſſam cæteraſq; illius cœnobii moniales mane pera
geret:nuntians q nisi a peccato iam inueterato manum extraherent,vltionem diuinam ſubi
to expectarent.His dictis diſparuit.Prateritavisione inſueta ſanctimonialis domina:quis hic
fuerit iubens talia nũtiari in ſeipſa auide pertractans,totam illam noctem peregit inſomnem
Crepuſculo diei aduenięte,omnes in capitulo moniales propulſato tintinabulo cõgregauit.
Quibus admirantibus ad quę forent tanta feſtinatione in capitulo conuocatæ,ſanctimonia-
lis domina ex earũ aſſurgens medio,quæ viderat & audierat omnibus patefecit. Fit illico ex
hoc monialibus cunctis irriſio,hanc exclamãt fatuam: multiſq; garryũt deriſionibus hãc for
te illa nimia ebrietate ſomniaſſe.Illa vero accepta contumelia,patientię ſcuto ſe muniens,de
earũ ſiquidẽ pertinacia nimiũ dolens, ſed de ſua deſpectione gaudens:ad ſolitas rediit oratio-
nes,ſupplicans continuo,ne ſuis monialibus quod audierat eueniret. Trãſactis igitur diebus
decem,nocte media prędictæ ſanctimoniali dominæ hac de re deuotis orationibus incumben
ti:glorioſus iterum apparuit Hieronymus,eidem vt quæ prius nuntiauerat monialibus : de
nuo intrepide nũtiaret,allocutione mandauit benigna. Ad quẽ illa:Quis (inquit)es domine
talia mihi mandans?Hieronymus,inquiens,ſum,ab eiuſdẽ euanuit oculis. Illa vero ſciẽs ea-
rũ duritię, qd ageret,qd ve diceret,neſciebat. Tãdẽ malẽs a monialib⁹ iſana & ebria reputari
q̃ diuinis cõtraire pceptis,cõgregatis iterũ monialibus q̃ viderat & audierat voluit intima-
re.Aſt vt eã aſſurgere moniales peſtiferæ conſpexerũt,diuini neſcię iudicii ſibi de proximo af
futuri:anteq̃ verba inciperet e capitulo cũ magnis cachinnationibus exierũt. Quin trãſactis
inſup dieb⁹ tribus dormienti pdictæ ſanctimoniali dñę glorioſus Hieronym⁹ ineffabili quaſi
ſocietate vallatus angelorũ,nocte apparẽs media eã excitauit,eiq; iuſſit primus vt de illo exi-
ret monaſterio,nec ſubito futurã ſuiam expectaret. Cũ illa vero multis lachrymis ſupplicaret
ne hoc fieret,glorioſus inquit Hieronymus: Ad abbatiſſam & cæteras pgito omni mora poſt
poſita,eiſdem nuntians,q niſi pœniteant,hac nocte diuinã ſentiẽt vltionẽ.Si aũt in ſua pma-
nebunt duritia:ſtatim exiens amplius in monaſterio nõ moreris.His finitis abſceſſit.Hęc igi
tur audiens ſanctimonialis anxia,plenaq; triſtitiis,capitulũ adiit,& cãpanã cœpit vehemen-
ter vt ad capitulũ accederẽt moniales,reſonare. Quo abbatiſſa de ſomno euigilãs , cognoſcẽs
q ab hac fore campanã pulſatã,cum iracundia ad capitulum properauit. At vbi illã vidit,di-
ris eam minis increpans,nullum voluit audire verbũ,pmittens q niſi ceſſaret hoc agere , ſe-
cum in monaſterio amplius nõ maneret.Cui ſanctimonialis domina,ne tardes (inqt) quæſo
agere quæ promittis.Profecto me noſcas hoc in loco amplius non manſuram.Glorioſus equi
dẽ Hieronymus apparẽs mihi tantũmodo hoc ſtatim monaſterio futurũ iudicium patefecit.
Hæc audiens abbatiſſa deridere cœpit,hanc æſtimans veſano capite iſta fari,& oſtiariã cõuo
cans iuſſit vt hanc de monaſterio protinus effugaret,mandãs eidem,vt aliqua hora ſic extra
dimiſſam poſtmodũ faceret introire,vt ſic ab incœptis operibus iã ceſſaret.Hac de re lęta ſan
ctimonialis dña q̃ citius potuit e monaſterio eſt egreſſa:lachrymis tñ fuſa doloribuſq; repleta
pro his q̃ monaſterio nouerat euenire. Terribilis ſiquidẽ de⁹ fortis atq; potẽs , & qs reſiſtet ei?
Heu cur eum homines nõ formidant,ſcientes ſe nullatenus poſſe ab eius effugere manibus:
vt eius in eos magnum & inenarrabile iudicium non comprehendant:ſaltem his miſeri ter-
reantur exemplis. Audiant qui in ſuis confidunt diuitiis:quiq; in ira cõcitãt excelſum dñm
ſuæ auaritię ſiccitate:quale huic monaſterio a deo ppter pecunias faciẽ auertẽti de cælo ẽ iu-
dicium iaculatũ.Pene limen oſtii ſanctimonialis domĩa exceſſerat:qñ ſubito totũ corruit mo
naſteriũ,omnes opprimens moniales,ita vt ex eis viua aliqua non remanſit.Sãctimonialis ve-
ro illa in quodã venerabili dominarũ monaſterio:quod eſt apd inferiorem Thebaidem, hacte
nus ſanctitate præcipua viua manet.

Ignum cenſui præmiſſis miraculis aliqua alia diuini cõtra peccãtes manifeſti iudicii X
declaratiua iũgere:vt ſi forte pręiudiciorũ multitudine peccatorũ corda tenacia &
plus q̃ lapidea in carnea verterentſ:quaten⁹ cũ ſe ob peccata cernerẽt beluas:rationẽ
& cognitionẽ ſui conarentſ vt fierẽt hoĩes adipiſci. Abiecta etenĩ ratione qua ſunt hoĩes,infra
bruta animalia rediguntſ.Gręcorũ qdã hęreticus die quadã cũ ſacerdote quodã in Hieroſo-
lymitana eccleſia publice diſputabat.Cũq; ſacerdos ob ſuę partis defenſionẽ authoritatẽ quã
dam glorioſi Hieronymi allegaret,vt græci deſtrueret ratiões:temerario peſtifer græcus ore
glorioſum fuiſſe Hieronymum totius veritatis lumen,mentitũ nõ erubuit voce fari. At qui
voce talem nequitiam perpetrauerat,vocem deinceps vllatenus non formauit.

y QVidam insup alius hæreticus pestifer Arrianorũ in quadã disputatione cuidam gloriosi Hieronymi authoritatem contra eum inducenti:vt,mẽtitur, sua temeritate respondit,subito fuit diuina vltione percussus.Nam nondum verbum voce finiẽs clamare per totum diem sine aliqua cessatione nõ desiit:Miserere mei Hieronyme gloriose,quia a te pœnis durissimis torqueor.Et hoc per totũ illũ diẽ quantis vocibus poterat clamãs hora completorii miserabiliter cunctis qui ad hæc concurrerant cernentibus expirauit.

z HAereticus qdã ali⁹ pestiferę hæresis Arrianę,cui añ meũ obitũ finẽ pius imponat dominus,in ecclesia Sion gloriosi Hieronymi imaginẽ cernẽs,Vtinã (inquit) sic te cũ viuebas meis manibus tenuissem,quia te meo gladio iugulassem.Hęc vt dicta dedit gladium euaginans tota vi ipsum in imaginis illius guttur infixit.Q̃ magnus iste Hieronymus tot faciens mirabilia,cui secundũ sua opera similis non apparet.potuit equidẽ ibecillis ĩ imaginis gutture gladiũ figere dextera:sed de imagine gladiũ & a gladio manũ quousq; rẽs ĩ notuit,extrahere nullatenus fuit cõpos.Mox quoq; ex percussionis loco tanq̃ ex hominis corpore viui sanguinis vnda fluxit:quę vsq; modo pro miraculo declarando fluere nunq̃ cessat.Eadẽ insup hora,qua res sic acta est:iudici in atrio existẽti idem gloriosus Hieronymus eum gladio gutturi infixo apparens,pro offensione huiusmodi vindictam fieri postulauit:narrãs equidẽ sibi factã.& hæc dicẽs abiit.Stupefactus itaq; iudex,cum cæteris q astabãt,ad ecclesiam properans,hæreticũ manu gladiũ infixum tenentẽ repperit.Qui protinus vt hi viderũt,manum fuit compos a gladio remouendi.Captus itaq; hęreticus,in sua permanẽs duritia,ob aliud se nõ dolere,nisi q̃ viuum nõ teneret Hieronymũ,garryens a populi multitudine lapidibus,lignis,ensibus,& lanceis iugulatur.

& NEpos meus Ioãnes quẽ agnoscis,omni fulgẽs pulchritudine,quẽ mihi in locũ filii adoptaui:vt puto,tibi pridie qd ei euenerit,enarrauit:sed tamẽ vt prestantius memoriæ cõmendet,silẽtio nõ trãsibo.Captus itaq; idem Ioãnes añ duos annos a Persis,& Persarum regis ministris vẽditus,ppter eminentẽ suã pulchritudinẽ,ad regis exercenda obsequia deputat.Cumq; per annũ in curia nõ paruo dolore & tædio pmãsisset,eodẽ reuolutionis anni die,prandenti regi seruiẽs,præ tristitia se a lachrymis nõ potuit cõtinere.Hoc rex intuẽs,lachrymarũ ab eo auide quęrit causam.Qua cõperta,in quodã eũ castro custodiri fecit.Ibi nocte quadã existente diris lachrymis vndiq; madefacto,ĩ somnis eidẽ gloriosus Hieronymus veniens:manũq; eius (vt sibi videbat) capiens,ad ciuitatẽ Hierusalẽ secũ duxit.Expgefactus mane,putans se in castro a militib⁹ retineri,in domo qua maneo,se inuenit.Qui admiratione velut amens quasi verũ in castro vel in domicilio meo staret,nullatenus discernebat in se postremo rediẽs,emissa voce dormiẽtem familiã excitauit.Currũt igit ad me famuli,adesse Ioannẽ ineffabili gaudio nunciantes.Quare dubius accurrẽs,quẽ a Persis vinctũ putabã presentem cerno.Quo quidẽ quid ei acciderat enarrante,deo & glorioso Hieronymo laudes maximę persoluuntur.

9 SAnctimonialis quędã domina,omniũ pene pulcherrima fœminarũ,ætate iuuencula,sed animi sapientia valde cana,beati Hieronymi deuotissima:in quodam cœnobio dominarũ multa sanctitate (vt opinor) adhuc viuit:cui qd audies dicit cõtigisse.Sit mulier hęc aliis in exẽplũ,q̃ huc illucq; p plateas & vicos discurrere nõ cessant,sua stultorũ hoim illaqueãtes animas visione.Nullo tot diabolus aĩas rete capit,quot laqueo pessimo mulierũ.Sanctimonialis hęc,vt oim dominarũ testimonio comprobat:nũq̃ nisi eam maxima cõpellat necessitas,extra suã cellã gradũ figit.Neq; enim aliud agit opus,quin aut orationib⁹ vacat,aut lectionib⁹ & meditationibus implicat,aut corpus reficit dormiẽdo His dirus serpens antiquus diabolus operibus inuidens,vt eam a sancto proposito reuocaret cuiusdam nobilissimi iuuenis animũ in eiusdẽ sanctimonialis intantũ incitauit concupiscentiam,q̃ nil poterat die noctuq; aliud nisi quomodo posset eam attingere cogitare.Circa monasterium veri luminis obcæcatus continue pergens,nullum remedium aliud reperire quibat.Tãta nãq; inscitię nube caligatus extitit,vt multotiẽs se suis pniciosis turbarum affectibus cernens,voluerit se aqs tradere suffocãdũ.Stulti amoris stultũ iuuenẽ catena de die ĩ diem stringit:vt hęc ad sctimonialis aures resonẽt ob suã non audet pudicitiã.Qua de re oĩ ad hoc auxilio destitut⁹:quẽdã inueniẽs magũ,veneficia dęmonũ incãtatiões nefandis artib⁹ exercẽtẽ,magnã pmittit si qd optat expt⁹ fuerit,pecunię quãtitatẽ.Tũc veneficiorũ magus suis carminibus conuocatum dæmonem decipiendi causa nocte media festine ad sanctam desti

nat monialem. Ad cellulã itaq; accedẽs dęmon transire vltra cellulæ Hieronymi imaginis in
cella pictæ timore nimio nequit limen. Mira res Augustine, vt multiplicib⁹ patet exẽplis: tã-
tus gloriosi Hieronymi timor diabolo inest, vt etiã luę picturę nõ audeat apparere. Nã si cui
ab eodẽ obsesso corpori ꝓtiosa demõstret imago, ab eodẽ cõtinuo diabolus effugat. Igit com-
missum explẽdi opus nequã sp̃us desperãs, ad mittentẽ reuertit, sibiq; negari ad monialem in
troitũ pandit ob gloriosi Hieronymi imaginẽ cellę pictã, quẽ deridens magus dimisit. Moxq;
cõuocatũ aliũ dæmonẽ q̃ p̃ot mittit citius ad huiusmodi opa finiẽda. Fitq; scd̃o id qd̃ primo.
At secundus p horã forte manẽs coact⁹ excelsas cœpit voces emittere. Si me Hieronyme hic
finis recedere, huc vlterius non reuertar. Ad hęc stupefacta mulier, q̃ in orationib⁹ in cellula i
hærebat, qs istas fundat voces nimio pauore pcontat. Non cessante diabolo sic clamare, exci-
tatæ illius cœnobii moniales, timore pcussæ grãdi, tremulæ ad illã accurrunt cellã: cruce dñi
prętente. At vbi illũ fore nequã sp̃um sciũt, eundẽ cõiurãt, vt debeat q̃ de causa venerit, Intima-
re, Narrãs equidẽ diabolus rei seriẽ, seq; gemitib⁹ & vlulatib⁹ pandẽs catenis igneis vinctũ a
Hieronymo retineri: rogat eas vt suis mereat precib⁹ abeũdi gratiã inuenire. At vbi hęc mo-
niales audisit, deo & glorioso Hieronymo laudes reddũt: suppliciter postulantes vt dæmonẽ
hunc nullatenus reuersurũ de eodẽ cœnobio effugaret. Vix orationũ verbis finitis, diabolus
magnis stridoribus ex eodem loco recedens magũ adiit: eũq; capiẽs tantis verberib⁹ & crucia
tibus flagellauit: vt p multa horarũ spatia aliquod vitale signũ paulo minus appareret, diris
clamãs vocib⁹: Mei cruciatus causa fuisti ad illã me destinãs monialẽ. Certe in te eisdẽ verbe-
ribus vindicabor. Inter hęc aũt verba tã horrida, magus cũ se pene pnicie; ꝑitũ cerneret, su
as vidẽs artes nullũ sibi auxiliũ adhibere: ad totius refugii portũ Hieronymũ gloriosũ iã nau
fragus se dirigens, Gloriose (inqt) Hieronyme, huic ad tuã clemẽtiã subueni misero accurrẽ
ti, ei solita miæ dona pręgrãdia nõ denegans. Promitto nãq; si tuis has hora iutus auxiliis, p-
niciei tã horribili nõ succũbã, q deinceps cũctis exutus fallaciis: a tuis obsequiis nõ recedam.
His finitis, velut fumus ab eodẽ nequã sp̃us euanuit. Per annũ aũt idẽ iacuit verberibus ma-
gus intãtũ sui corporis impos, q nõ nisi alieno auxilio potuit se mouere. Mox idẽ accepta poe
nitẽtia magus, anteq̃ de lecto surgeret, cunctis cõbustis codicibus, quib⁹ artes illas neq̃ssimas
exercebat: vẽditisq; oĩb⁹ q̃ habebat & pauperib⁹ erogatis, completo anno in illa se ob pñiam
ꝑagẽdã in quadã spelũca claudẽs eremo in qua per quadriẽniũ gloriosus stetit Hieronym⁹
multa sanctitate & vitę & poenitẽtię asperitate pollet. Huc quęso iuuenes oẽs currãt, & insani
iuuenis exẽplo discãt, ne qd̃ illi cõtigit, sibi postmodũ doleãt cõtigisse. Insan⁹ itaq; iuuenis tã-
tis circũligatus luxurię laquęis: videns se oĩmode suę miserrimę voluptatis desyderio nefan-
dissimo defraudari, quadã nocte laqueo se suspendit: & sic infelix tpali vita poti⁹ & ꝑpetua pri
uauit. Ecce quot malorũ cãm turpissimũ luxurię vitiũ fore liquet. Nil tã ruinæ aĩæ pariter &
corporis prõptũ, quãtũ istud neq̃ssimũ arbitror scel⁹. Ex ip̃o nãq; homicidia, ebrietates, cõtẽ-
tiones: & pene vniuersa oriunt mala: vt veteris & noui testamẽti infinitis patet exẽplis: necnõ
& cõtinuis manifestisq; experiẽtiis declarat. Ad hoc aũt vt maior iuuenib⁹ det astutia se tuẽ-
di (Nã status vllus periculosior nõ est insipiẽtis iuuẽtutis statu) aliud cẽsui exẽplũ mei nepo
tis Rufi, ætatis forte annorum decem & octo, q̃q̃ dolore nimio, subrogare.

NOn est ambiguũ ista quæ incipio enarrare magnis tribulationibus meę memorię re- A
uocari: sed tñ vt pręmissum est: vt omnibus & maxime iuuenib⁹ ꝑueniat in exẽplũ:
silentio illa nequeo pręterire. Nepos quidã meus, Rufus noĩe, vtroq; priuatus paren
te, anniculus ad meas deuenit manus (qui vtinam ex matris visceribus nõ exisset ne illi quod
sustinet, contigisset) quem tanta diligentia suo infortunio enutriui vt a pluribus a me geni-
tus putaretur. Crescens itaq; in diem puer infelix ætate, sed non sapientia, ingenti pulchri-
tudine corporis, sed non animæ decorisq; & probis moribus, honestate, bonitate, & multę sa-
pientię elegantia. q̃q̃ vane, decoratus, a cunctis dilectione supflua colebat. Is nanq; in decimo
octauo ætatis suæ anno imbecillis & miserrimus expirauit. Propter quẽ tantus ab omnibus
insonuit luctus, vt vix per mẽsem finem potuerit inuenire. Sed certe luctus pro eo quod eue-
nerat non suffecit. Ast ego eius nimiæ incumbens dilectioni: pluries gloriosum rogaui Hie-
ronymum: vt mihi quid nepoti meo acciderat, reuelaret. Igitur meis annuens gloriosus Hie
ronymus precibus, obtinui quod gliscebam. Oranti eñ mihi die quodã hora nona, tãtus eue
nit fœtor, q narib⁹ nullatenus poterã tolerare. Hæc dum mecum tacitus reputans: vnde hic
tantus adesset fœtor, admirarer, supra meum verticem eleuatis oculis, infelicẽ nepotem vidi

terribilis visionis:ita φ in eũ visum imprimere nõ audebã. Nã catenis igneis circũligatus for
nacis instar flammas foetidissimas eructabat. Ad hanc itaq; visionẽ subito me tam vehemẽs ti
mor irrepsit:vt dũ pluries loqui vellẽ:formandi vocẽ nullatenus cõpos erã. Postremo aliquan
tulũ in me rediens, si meus erat nepos voce coepi perquirere tremebunda. Ad hæc ille vlulati
bus & suspiriis, Vtinam (inquit) nõ fuissem,ne tã diris essem cruciatibꝰ deputatꝰ. Nã scias
me tartareis mãsionibus perpetuis tẽporibꝰ pmãsurũ. Heu q̃d dicã! His dictis tãtus mihi do
lor affuit:vt sim pluries admiratus quõ vita ptinus nõ discessi. Lõgis aũt expletis colloquiis
ab eodẽ sciscitatus fui:cur diuinæ fuisset misericordiæ sic expers:cũ in mũdo tot virtutibꝰ sic
polleret. Pro nulla (inq̃t) me scias causa fore damnatũ:nisi q̃a in ludis maxime delectabar. Ac
quia in morte accepta poenitẽtia quasi stulta ignorãtia postposui cõfiteri:diuinam nõ merui
veniã adipisci. Et hæc dicẽs,a meis disparuit oculis. Talis aũt eo abeũte remãsit foetor, vt in
locũ illũ hactenus nullus audeat introire. Ecce quantũ turpissimũ ludi scelus diuinę abhor
rent maiestatis oculi. Timeamus ergo:ne nos bonorũ rapiat inermes tã repẽtinus interitꝰ:ne
nõ poenitere nos vitiorũ cõtingat dũ tẽpus inest,quia postmodũ poenitẽtia foret frustra. Vt
igitur Christianus tãtę ruinę ludi procul effugiat nefas:immo vt omniũ memoria deleatur,
exempla alia quędam q̃ breuius potero surrogabo.

B IN Samaria quindecim nondũ expletis diebꝰ,dũ miser quidã ludens quasi oĩa q̃ habe
re poterat cõsumpsisset:gloriosi coepit Hieronymi nomẽ ausu temerario blasphema
re. Quem nefanda blasphemię vix finientem verba videntibus & stupentibus cũctis
mox e cælo fulmen veniens interemit.

C TRibus aliis in Tyro ludentibus hoc accidit q̃d enarro. Cũ eñi illi suũ vellent incipere
ludũ:vt hi q se hoc ab eisdẽ audisse & totã rei seriẽ etiã se vidisse fantur:& referũt,sic
dixerũt. Quãcũq; potes exerce vim Hieronyme,q̃a te inuito ludũ istũ alacriter finie
mus. His ita dictis suũ incoeperũt ludũ:quo quidẽ primordiato,quasi vno elapso instãti,se ter
ra aperiens,illos solũ absorbuit:ita vt nil ex eis amplius fuerit visum.

D QVod visu noscit,verissimo testimonio comprobat. Idcirco q̃ dico q̃q̃ multis possent
comprobari testibus,tñ meipso teste qui ea visione propria didici cõprobabo. Iuxta
meã in qua Hierusalẽ habito ædẽ:nobilissimꝰ quidã miles fuit, trãsitoriis nimirum
locuples,qui vnicum habens filium,eiusdem stultissimi amoris cęcitate percussus,nõ solum
a prauis eũ nõ corrigere:sed etiã eum ipsemet praua instruere conabatur. Parẽtes fatui & isti
similes,mentis quęso oculos huc inclinent,vt quis finis eueniat,non ignorent. Multi enim ho
mines magnas animæ & corporis inciderunt ruinas ob prauorum parentum insipiẽtiã. Cre
scens nanq; illius militis filius,cunctis moribus bonis destitutus:de die in diem peierando:to
tum suum tempus amittens in ludis & blasphemiis,cunctisq; immũditiis,patre causante,an
num contigit duodenũ. Qui quodã aduesperascente die solitis cũ patre ludis insistens, ludũ
eodẽ vt gliscebat nõ habente,primo prorupit in hæc verba. Si quid ille potest Hieronymus q
ludos prohibet,iam exerceat,nam se inuito hinc non nisi victor exurgam. Verum hæc dun
taxat ipso prosequente,nequam spiritus teterrimi hominis specie cunctis videntibus locũ in
quo ludebat veloci gradu adiens, eundem puerum infelicẽ rapuit. Sed quo eũ detulit nulli
hactenus hominũ est compertũ. Verum vt puto eũ detulit in infernũ. Eadẽ nanq; hora casu
ad quandã meę domus fenestrã,q̃ loco in quo ludẽtes degebãt pater & filius, ex opposito sita
est,me posueram,quo me videre fuit necesse veritate perspicua seriem tã formidandæ rei ge
stæ. Discant ergo iuuenes in iuuentutis tpe,q̃d cæteris est pręstãtiꝰ,expetẽdis moribꝰ se fulcĩ
re:ne vilibus caducisq; moribus iuuenilis animꝰ informatus statũ in canicie nequeat permu
tare. Q̃d eñi nouæ chartæ inscribit:de facili nõ delet. Discãt etiã parẽtes fatui filios correctiõ
nibus & verberibus erudire:nec vitiorũ sinant vepres radices figere nõ faciliter euellẽdas:ne
flendi & hic & in futuro cedãt euentus. Nam nisi fallor,ad æternorũ gaudiorũ patriã deueniẽ
di arctissima & sine ambiguitate aliqua a paucissimis certe cognita extat via. Eundi ad pditiõ
nẽ iter latissimũ:& multis immo pene infinitis limitibꝰ plenũ fore cõstat. Quodlibet eñi mor
taliũ peccatorũ ad pditionẽ suũ tramitẽ struit. Quo dum hominum:non solum paganorũ sed
etiam illorum quos sacri baptismatis vnda lauit:Nam de paganis nulla oritur quæstio φ non
damnentur,maiorem fore liquet numerum multiplicibus insistẽtiũ flagitiis:quorũ nulla pe
ne vnq̃ cognoscit emẽdatio:quinimo, respectiue q̃dẽ dico pariter bonis & malis hoibꝰ consy
deratis,nõ est q faciat bonũ,nõ est vsq; ad vnũ,sed omnes post suas improbas & pessimas ani

bulāt voluptates.Cōsequēter cōcludi debet,ꝙ ad ęternę beatitudinis gaudia rarissimi gradiantur.Infinitæ quinimmo oēs pene sacræ scripturæ authoritates hoc testant.Infinita siquidē exēpla possemus pspicaciter intueri,ad huiusmodi veritatē sufficiētius demonstrandā. Hoc ex omnib⁹ cēseri decet,nec ab hoc discrepari pōt:nullū scilicet ad æterna modo aliquo peruenire posse gaudia:nisi omnib⁹ nō particulariter,sed totaliter vitiis extirpatis virtutū studeat itinere festinare.His iā fine dato:exēpla & prodigia quędā iā huius operis fini propinquus breuiter introducā.Et duo præcipue admirāda,q̄ a venerabili viro Nicolao Cretensis insulę archiepiscopo referente didici,primo dicam.

Enerabilis idē archiepiscopus pridie gloriosi Hieronymi deuotione nimia Bethleē veniēs:vt eiusdē cunctis honoribus colendas reliqas visitaret:vt totus charitate feruidus redire noluit,donec me sua gratissima visitatione eximiis lætitiis adimpleret. Qui vti donorum pręcipuus vt gratissima mihi donaria supabundantissime more solito impertiret:me visitare minime contentus:mecū dignatus est iā diebus pluribus commorari:& etiā adhuc manet,qđ vtinā tpe lōgo duret.In Christo nāq; Augustine charissime venerabilis idē pōtifex te salutat. Q̄ pluries igit̄ mihi suorū verboꝝ auido venerabilis idē pōtifex enarrauit:hoc tale in ciuitate Cādia cōtigisse.Sacerdos qdā suus suæ maioris ecclesię custos,impudicus,luxurię & ebrietati deditus:nondū cōpleto anno de hoc sęculo migrauit.Cuius corpore in cæterorū sepulto barathro sacerdotum,vt eius punitio cūctis innotesceret ad exemplum, subsequenti nocte tantus in ecclesia:eiusq; coemiteriis fuit strepitus,ꝙ rumore nimio in vrbe illa commorantes excitati:pauore ingenti velut amentes ad ecclesiam cucurrerunt.Stāt itaq; omnes circa ecclesiam,strepitus vehementes, campanarūq; sonitus audientes.Diuinā quidem exorant clementiam:quatenus cur ista fiant debeat reuelare: sed nullū exauditionis sentiunt adiuuamen.Diluculo hoc cessante:cuncta quæ fuerant in ecclesia reperiunt reuoluta: & quasi vndiq; flāmis igniū violata. Ad hoc memoratus pontifex orationes indicens populo quid sequenti eueniat nocte pręcipit expectari.Ne nimis succūbam verbis: sequenti nocte duplex strepitus & pauoris tribulatio est secuta.Qua de re,repletus populus amaritudine & dolore:cernens nullum sibi a domino adiutorium euenire: sicut vulnerati qui in monumentis piecti dormiunt,existebant.Die aūt elucescente,oīb⁹ in ecclesia orationibus congregatis:gloriosus Hieronymus subito septies sole splendidior in ecclesiā veniens:ad altareq; gradiēs cunctis videntibus & mirantib⁹,per horā forte sub silentio manens:obstupēti populo,hoc pp̄ter sacerdotis illius miserum cadauer sacris indigne locis conditū ad terrorem peccantium contigisse intimauit:eidemq; mandans vt cadauer miserum tartareis post resurrectionē omniū mansionibus deputandū dissepultum flammis traderent protinus concremādū.Alioquin incœpta pestilentia non abiret.Et sic ab intuentiū oculis est inuisus.Qđ vt ordinauerat lætabūdus populus protinus adimpleuit:deo & beato Hieronymo laudes pręcipuas persoluēdo.Et sic pestis illa cessauit.Qui deinceps beatissimū Hieronymū omnes vnanimiter deuotione maxima incœperunt colere.

N eadem insuper ciuitate quidam pulcherrimus extitit iuuenis: Titus nomine,honestis moribus,luculentus,carnali non ignobiliori natus progenie,prædiues valde: totā pene deuotionē & fiduciam habens in beato Hieronymo.Hic siquidem iuuenis virgineo nitens candore:in eiusdem sanctæ virginitatis proposito vsq; ad vicesimum annum probis vitæ moribus perdurauit.Quo itaq; tempore sui fratris nefando consilio incitatus: spretis tam nobilissimis virginitatis gemmis,auri pretiosissimum metallum calcans, ad carnis spurcitias & lutum ac fœtorē vehementer declinans:puellā quandā omni pulchritudie corporis renitentem sibi in matrimonio copulauit.In cuius amoris retib⁹ ita se capiens ꝙ aliud pręter ipsam poterat minime cogitare:de die in diem cœpit diuina obsequia obliuisci. At quia miser dereliquit iustitiam:oblitus fuit deum alentem se,oblitus fuit sibi dominus misereri.Completo nanq; anno,quo cum puella iuuenis insensatus steterat:non vt in matrimonio,sed causa explendæ libidinis copulat⁹:suggerente diabolica astutia:iuuenis frater puellæ illaqueatus amore auide diu quærens eius amplexibus frui:tandem quod optauerat est adeptus. Huc accurrāt iuuenes & exemplo iuuenis sint experti.Fiunt nota iuueni puellę viro iam peracta.Tacens idem cogitat auide quo valeat modo certitudinem reperire. Expectat diebus aliquot se simulās hoc nescire. Ast die q̄dā ordinat vrbē deserēs pegre pficisci. Et latēs p diē in ciuitate,nocte media domū veniēs:reseratis seris a puella seruitrice clā vt pri⁹ simul

ordinauerant ambo, vsq ad thalamũ in quo ei⁹ frater & vxor in lecto stabãt ꝓcedẽs sibi postu lat aperiri. Mirant̃ illi: & timore pterriti vehemẽti: pulsanti negligũt ostiũ referare. Tandẽ cõfractis seris thalami: iuuenis ira & furore nimio fornacis instar ardẽtis vndiq inflãmat⁹: vxorẽ primo euaginato gladio interfecit. Deinde sub thoro ꝓpriũ latitantẽ fratrẽ inueniẽs interemit. His ita gestis ex ciuitate exiẽs: multo tpe p mũdũ huc illucq errãs cũ qbusdã aliis cœpit quosdã trãseũtes in itinere depdari: ac etiã iugulare. Permanenti itaq eidẽ Tito p decẽ annos talib⁹ negotiis ĩplicato: gloriosissim⁹ Hieronym⁹ salubre refugiũ & vitale: die quadã iã aduesperascente luce in modũ mercatoris se monstrauit: ne ille solũmodo habitę deuotionis pmiis priuaret. Nã ille q̃q̃ tot & tãta vitia abhorrẽda cõtinue exerceret: tñ in beato Hieronymo deuotionẽ aliquã retinebat: ita vt eidẽ quotidie se cõmẽdãs boni aliqd diebus singulis ad ei⁹ honorẽ facere nullaten⁹ postponebat. Cernẽs itaq Tit⁹ mercatorẽ: nefandis sociis ad solita nequitiæ opa cõuocatis cõcito cũ eisdẽ pgẽs cursu vibratis lãceis Hieronymo mercatoris instar obuiãt veniẽti. Moxq in eũ insurgẽs a sociis eundẽ ꝑcepit retineri: donec eius lateri gladius infigat. Deĩde manũ eleuat: interficiẽdi gladiũ retinentẽ: vt scelus tãtũ valeat iã explere. Ad hæc Hieronym⁹ gloriosus: Amore (inqt) Hieronymi (quẽ tu diligis) aliqua loquẽdi breuis licentia mihi det. Postmodũ si volueris facito id qd optas. Ad hæc & Titus: Amore (inqt) eius quẽ noĩasti: & loquẽdi & viuẽdi licẽtia tibi vt postulas cõcedat: tñ quæ portas mercimonia iã depone. At gloriosus Hieronymus: Ego ipse sum Hieronymus q huc ꝓpter tuã liberationẽ veni: ne mihi a te impẽsa obseqa in vacuũ preterirent. Te tot quę gessisti peccaminũ iã pœniteat ad teipsum redeas: ne formides: hucusq me noueris ꝓpter tuam salutẽ & aĩæ & corporis supplicẽ erga te apud iratã diuinã iustitiã extitisse: ne in te dignas tibi sæuitias exerceret. Ad pœnitentiæ igit̃ q̃citius perge callẽ: & peccatorũ onera iam depone: alioqn me tui custodẽ & supplicẽ nõ habebis. His dictis Hieronymus gloriosus ab illorũ oculis disparuit. Ad hoc stupefactus Titus: & q cũ illo erãt, timore & admiratiõe tã ingenti ad terrã procidẽs: p horam nõ potuit eleuari. Tunc subito in Titũ: & qui cũ illo erãt spiritus sancti gratia est effusa: & lux eos cœlitus illustrauit. Qui prinus in viros alteros iam mutati: spretis cũctis spurcitiis vitiorũ ad pœnitentię tramitem rediere. Deinde ad eremorũ antra deuia & ignota ꝓperantes: in magnis se corporũ asperitatibus: & vita sanctissima tradiderunt.

G Miraculum aliud qd veridicorũ testimonio solidissime in supioribus Aegypti partibus peractũ intellexi: quatenus hominibus & maxime iuuenibus quãtũcunq castis prouematur in exemplũ, ad euitandũ periculũ mulierũ, ꝑcedenti miraculo addere cogito fore gratũ. Monachus quidã iuuenis & decorus: honestate ꝑcipuus: morũ maturus: quasi senex virginalis pudicitiæ custos: cunctisq illius monasterii monachis speculum sanctitatis: gloriosissimi Hieronymi amator deuotissim⁹, fuit. xii. degẽs annis ĩ monasterio: cõtinue orationibus vacãs & studio scripturarũ. Hic amore castitatis timens ne cor aliqualiter violaret: mulierũ visus ineffabiliter abhorrebat: ita vt earũ memoriã formidaret. Huic ꝓposito diabolus antiquus serpens: & hominum inimicus, inuidẽs: suæ nequitiæ inueteratæ cõtra eũ dolos & artes multiplices incitauit: cõtinue cogitationũ stimulis iuuenẽ pessimus tentator affligẽs die noctuq a tentationibus duobus mensibus nõ cessauit. Iuuenis vero ꝓuidus sese domini & beati Hieronymi (cuius dilectionis ardore feruebat) cõmendans custodię victrici: tẽtamẽta diabolica ieiuniis & orationibus triũphabat. Cõfluãt huc quæso iuuenes atq senes: & quãti sit casus mulierũ fallax pulchritudo hic doceantur maxime per exemplũ. Cernẽs se asperis perfidus diabolus a iuuene superari: tanq̃ leo rugiẽs subtiliores nocendi artes cœpit quærere: vt iuuenẽ deuoraret: fit itaq inter eos pugna grauis. Hinc astutiis consuetis castra aduersus iuuenẽ struit pessimus inimicus: hinc iuuenis orationes & gloriosi Hieronymi ꝓtectio castrorum sternunt munitiones: & vires eorũ triũpho nobili vilipendũt. Interea genitoris ad mortem ægrotãtis visitationis causa ingruente: ex monasterio in ciuitatẽ ad paternã ędem venire iuuenis est cõpulsus. Nam se pater dolore nimio moriturũ si visione frustraretur filii: crebris clamoribus acclamabat. Ob hoc dolens monachus: timens ne mulierũ visu cor mundum & virgineo candore nitidum violaret: potius nisi fratrũ sui cœnobii fuisset supplicationibus inclinatus: erga patrem crudelitatem volebat propter dominum exercere: q̃ eidem infirmanti compati a monasterio recedendo. Sciebat enim monacho nil tam nocuũ: detestabile: & mortale: q̃ vicos & ciuitates & gentium multitudinem circuire. Nulla certe permanet in homine quies mẽtis: q multorũ verbositatibus & vaniloquiis implicat̃. Q̃ aqua piscibus: monachis

idem præcipue silentiũ operatur.In paterna itaq; manẽs ęde monachus: diebus tribus tædio H
tam vehementi affect⁹ est:q sibi potius videbatur tetris se fore carceribus mancipatũ.Com-
pleto die tertio:dũ eũ cũ sorore sua quadã pulchritudinis inauditę/ infirmitatis causa patris
crura simul contingeret cõfricare:casu sororis dextera eiusdẽ tangente dexteram:tam diris li
bidinis & eiusdẽ sororis ineptę & abominabilis concupiscẽtiæ fuit subito iaculis cor eiusdem
monachi instigante diabolo vulneratũ:q pene eam ad illicita:& omnino ab hoĩbus abhorren
da:nisi extitisset timor verecundię:inuitabat.Heu quid dicã!Quę monachis illis inerit obser
uãtia castitatis:q continue mulierũ visibus potiuntur insimul colloquẽdo!Sic manet in casti
tate homo faciẽ intuens assidue mulierũ:sicut manet palea stans in igne.Fallax certe & ruinę
maxime propinquus casus:ineuitabileq; periculũ est fœminæ pulchritudo.Timor certe mo-
nacho euenit:quem timebat:& sibi accidit:qd tanto tempore verebatur:nec sine exemplo ma
ximo aliorum,non illud iussum est parentibus obedire:in quo animę periculum formidatur
A monasterio inuite monachus egreditur:sed ardore libidinis tam nefandæ cor inflammãte
nil aliud q̃ sororis hoc nescientis scelus/faciem improbis oculorum visibus videre cogitãs: pe
ne vnq̃ fuisse monasteriũ recordatur.Sanatur interim pater:at monachus excusationib⁹ ad-
inuentis tardat de die in diem ad monasterium remeare.Manẽte eodem in paterna domo tri
bus mẽsibus:hinc monachos:hinc patrem maxima mouit admiratio:omnemq; familiam:cur
istum tam vehemens irrepserit mutatio:& alteratio inaudita.Ignorant siquidem rei causam
idcirco effectũ eos contingit ignorare.Ad monasteriũ cũ duobus ad se ex monasterio destina
tis monachis tandem reuertitur:illud referens tædiũ redeundo:quod prius detulerat exeun
do.Cœpit itaq; in monasterio corpus degere monachi:cor vero a sorore aliqualiter non rece-
dit:hoc sibi fit studium scripturarum:vt attingat pessima quæ affectat.Hæc cõtemplatio di
uinorum:vt peccatorum modum inueniat explendorum.Percutitur alienus sui: & a verita-
tis cognitione deuius continue a diabolo: cuius iugo grauissimo imbecille collũ submisit libi
dinis nouæ telis.Sicut fumus deficiunt dies eius:confringuntur sicut in frixorio ossa eius:&
infirmat̃ doloribus vita ei⁹:irrationabili fit similis aĩali.Obliuiscit̃ in toto diuinã clemẽtiã ex
orare:tota die cogitãs:qs modus appareat habilis:vt poculũ mortis valeat degustare.Heu q̃
sunt inopes & miseri:& oĩbus bonis egẽtes & exules:q a dño se elõgãt.Tãto fit peius brutis aĩa
libus vir ĩ peccatis:qbus ab aĩa deus maiori spatio elõgat̃ q̃ id quo cœlũ a terra distat: & oriẽs
ab occasu:q̃ eisdẽ pstat cũ diuina gratia est fulcitus.Cogitanti deniq; monacho: veritatis lu-
minis nescio:nefandissimę & auditui horribilis voluptatis adipiscẽdę reperire modũ:mali cõ
silii seminator diabolus:hoc sibi tale insinuat cõsiliũ occulto cogitamine vani cordis: vt scili-
cet intẽpestæ noctis medio cũctis dormiẽtib⁹:veste deposita monachali:sumptoq; habitu lai-
cali ex monasterio exiens:paternas clã adeat mãsiones:& domũ crepusculo noctis latenter in-
trans sub thoro sororis lateat:donec dormiẽte ipsa ad eandẽ accedat:suæ voluptatis libidines
expleturus.Placet insanę mẽtis imperitię consiliũ erogatũ:studetq; ipsum toto posse q̃ potest
breuius effectui mancipare.Sequentis igitur aduenĩẽti noctis medio sub silentio ad fores cœ
nobii claues gerẽs manibus pperat:sed ad ostia veniẽs p totam illã noctem huc illucq; discur-
rẽs quo sint in loco posita non inuenit.Stupore & admiratiõe pterrit⁹ cur hęc sint nesciẽs in-
tueri:iam matutinali qua ad laudes debitas dñicas monachi excubabant,ppinquãte hora:cõ
pellit̃ ille ad cellulã retrogradi.Manet in cellula ille admirans p diẽ illũ: pponit sequenti nocte
facere qd nõ fecit:audet imbecillis dextera quæ nõ potest:sperat stultũ pecus cõtra leonẽ pu-
gnans triumphi gloriã adipisci.Quid insensate reris!Putas agere vile pecus quæ leo fortissi-
mus Hieronymus contradicit!Cessa imagini gloriosissimi Hieronymi genua flectere:ipsum
vlterius non salutes:& tibi potestas protinus concedet̃:vt cadas in foueam quã effodis: vt di-
ra naufragia iam admittas.Non possunt impensa gloriosissimo Hieronymo seruitia quoquo
modo fiant:mercedibus vacuari.Retinebat siquidẽ in cellula monachus ille deuius & errans
& diabolico dñio mãcipatus:imaginẽ gloriosi Hieronymi tabula insignitã: cui diebus singu
lis antiqua cõsuetudine flectẽs genua :se eidẽ pluries cõmendabat.Idcirco vt eius mirã clemẽ
tia cunctis innotesceret:illo eũ die retinebat ne malũ faceret qd volebat.Ignorans vero hęc ille
monachus:subsequẽti nocte ad cœnobii iterũ fores pergit.Sed qd precedenti nocte fecerat:id
hac fecit.Ne igitur inhęream verbis:per vnũ fere mẽsem singulis noctibus continue hoc eue- K
nit.Completo itaq; vt puto mẽsis circulo:in somnis beatus Hieronymus sanctissimo cuidam
illius monasterii monacho apparuit in strato suo quiescẽti nocte: eidẽ reuelãdo qd iste mona-

chus faciebat:mandãsq; illi vt debeat eidẽ monacho sic erranti declarare quomodo ipse eũ ob
sibi impensam reuerentiã custodiuit:vt ostia non videret ad cogitatum perpetrandum scelus
& q nisi sibi velox de inceptis subsequat emẽdatio, sese de ipsius custodia remouebit:discessitq; protinus ab eodẽ. Mane aũt facto:q̃ viderat monachus:alteri monacho enarrauit. At ille
se quid hic dicat non intelligere pluribus detestans sacramẽtis, cœpit dicere propter cerebri
vacuitatem hęc somnia euenisse. Tacet monachus & recedit: hic gaudẽs pponit nocte sequẽti:nullã amplius exhibẽs solitã Hieronymo reuerentiã:ostia monasterii ad nequã opus qđ tã
diu affectauerat pagendũ:ad suũ libitũ reserare. Vt breuiter dicã:qđ miser diu hianti aĩo cogitauerat:mala operandi a Hieronymo honore solito priuato sibi tradita potestate: vt voluit
sic effecit:sed tñ in fine gloriosissimi Hieronymi clemẽtia nõ defecit. Recedẽs itaq; ille de monasterio nocturna hora:alieno habitu occultatus:patris domũ adueniẽs,p dič illũ vndiq; circuiuit. Cũq; noctis crepusculo domũ intrasset:ad lectũ in quo virgo soror quiescere tũc solebat
clã pcedẽs:tã diu sub eodẽ latitauit q̃diu sororẽ dormire potuit ęstimare. Tũc idẽ exiẽs, expoliatis vestibus/sororis se dextero lateri applicauit. Ad hęc soror leui somno dormiẽs excitat:&
virũ iuxta se manu sentiẽs admodũ expauescẽs:diris emissis clamoribus ad se oẽs pariter euocauit. Currunt ad puellæ thalamũ cũcti cũ lumine:& tandẽ in lecto inueniũt hũc iacentẽ. Mirant parẽtes & stupẽt:cernũt hoc cuncti q cucurrerãt & cõdolent. Interrogãt a filio pater dis
criminis tãti cãm:reatũ suũ filius silẽtio cõfitet. Vt eñ dixi: voluit gloriosus Hieronymus hũc
suã stultitiã experiri:vt in posterũ humilior & astutior fieret ad cauendũ:& in plio se tuendũ:
& ne amplius exẽplo suo qs de sanctitate confideret & speraret. Quãto eñ maior inest hominĩ
sanctitas:dũ in mari mundi huius pcelloso:& inimicorũ agminibus pleno:imbecilli carnis nauicula nauigat:tãto maior est timor & astutia se tuendi. Infinitas pessimus ille tẽtator diabolus nocẽdi possidet artes. Qui incautus pgit:leuissime capit. Qui in cũctis timet:ab oĩbus diabolis hic timet. Certe plus nil nocet:q̃ spreto aliorũ cõsilio:vt ppria volũtas pcipit ambulare
Qui suæ tantũ volũtati credit in cũctis quæ facit:finem odibilem adinueniet. Magnus exemplo iam finito timor de fragilitate nostra maxima: & de diabolica calliditate & astutia nobis
oĩbus demonstrat:magna spes veniæ peccatoribus declarat. Cernens nanq; se monachus sic a
diabolo deturbatũ:delusum:ac etiã in tanta miseria captiuatũ: ptinus suffragiis gloriosissimi Hieronymi:cuius semper deuotus extiterat:suã miseriam & culpã vehementissimã recognoscens in seipsum rediit:& de eadẽ paterna exiens domo:omni retardatione abiecta lugens
& dolens:ad fontem pœnitentię properauit. Deinde vero in suo monasterio per annos duos in
tanta se abstinentię asperitate afflixit:vt foret cor hominũ insufficiens cogitare: & cõpleto annorum duorum spatio:ante dies modicos ex hoc sæculo feliciter expirauit.

L Enerabilis Damasi Portuẽsis episcopi pridie receptis literis: aliqua eis inscripta corde auido intellexi:q̃ ob eius reuerentiã non dimittam. Romæ cardinalis quidã Cœlestinus nomine:Hieronymi gloriosi æmulus & detractor:dum die quodam in cõuentu existens cardinaliũ:more solito ore audaci & temerario in eiusdẽ iniurię verba proruperat:
dolore subito viscerum impellente:ad occulta naturę loca properans:viscera omnia protinus
emanauit:& anteq̃ illinc recederet expirauit.

M Lius quoq; pŝbyter cardinalis Andreas nomine:isti nõ similis:sed gloriosissimi Hieronymi deuotissimus atq; cultor:pridie in eadem Romana vrbe multis circũ astantibus expirauit. Qui cum iam in ecclesia esset paratis exequiis: quæ solent fidelium
tumulandis exhiberi corporibus:assistente summo pontifice cũ pene toto clero & populo Romanorum:qui ad eundem Andream conuenerant honorãdum:emissis vlulatibus & crebris
gemitibus in feretro cunctis stupentibus:& veluti amentibus effectis:tanq̃ si a somni dormitione excitaretur:mirabiliter exurrexit. Cumq; a Romano pontifice remoto de ecclesia maiori beati Petri apostoli vniuerso populo:clausisq; foribus interrogaret:intulit ista verba: Dum
starem diuino examini iudicandus: & iam per vestium & ciborum quibus hactenus vsus erã
nimiam superfluitatem tartareis cruciatibus condemnarer:subito adueniens quidã sole splẽdidior:niueq; candidior:quem fuisse gloriosum Hieronymum ad se inuicem referẽtibus qui
astabant intellexi:pręsidenti iudici flexis genibus animam meo corpori iungi porrectis precibus impetrauit. Quibus finitis verbis:in ictu oculi inde recedẽs, anima vt cernitis corpori est
coniũcta. Ad hoc miratur summus pontifex & cęteri audientes. Fiunt hęc nota populo extra
ecclesiam expectanti: confractis ecclesiæ foribus protinus ecclesiam intrant; omnes magnis

vocibus deum & gloriosum Hieronymum collaudantes.

MVlta nos mentis afflictio cōmouet & cōtristat: intellecto q̄ q̄plurimi episcoporum N
deū & dominum Iesum Christum: cuius vicem gerunt: abnegātes, terrenorum quo
rū deus venter est: vestigiis inhęrentes: de stipēdiis pauperū & sanguine Iesu Christi
delicatissimis ferculis: cū histrionibꝰ & cæteris diuitibus suā ventris replent ingluuiem: ad fœ
ditatem luxuriæ incitandā: vestimentorūq; de die in diē superfluitatibus abutūtur: de paupe
ribus quorū mercedē raptā manu latrocinii deuorāt: fame morientibus & frigore: non curan
tes. Hi certe non episcopi: sed diaboli. Episcopus autē aut sanctissimus: aut diabolicus. Magni
certe meriti status episcopalis: sed periculi infiniti. Leuissimū peccatū aliis imputandum: gra
uissimum episcopo imputatur. Pontificis etenim vitium in subditos diffunditur per exēplū.
Maiora recipienti, ratio maior crescit. Quot enim ouiū Christi vel negligētia episcopi: vel exē
plo: in peccata deuiant: de tot tenetur domino reddere rationē. Heu quid Augustine charissi
me dicam! Graue nobis inest pondus: grauis sarcina. Sed debiles ego habens humeros: qd por
tabo! Sunt certe angustiæ mihi: vndiq; me torquentes. At dum graues mihi promptos casus
intueor: timore maximo succrescente: continue affligor & cōtristor. Securius est episcopalem
statum fugere q̄ appetere. Laudo certe episcopatū tanq̄ vicariatū dñi nostri Iesu Christi: sed il
los qui in eo vitam agūt militū terrenorū: qui mundi gloriā & pōpas appetunt: nō collaudo:
immo eis consulo vt effugiant quantū possunt. Melius certe fuisset eis cum terrenis vitā age
re terrenorum: q̄ in pōtificali culmine hęc agētes ad infima & profundiora loca decidere: tanto
præ cæteris cruciandi: quanto præ cæteris plura donaria receperunt. Intelligens itaq; episco
porum plurimos: potius nomen gerere q̄ essentiam: potius lupos rapaces fore Christi ouium
q̄ pastores: destructores magis esse Christi ecclesiæ q̄ rectores: qui Christianorū eleemosynas
deprædantes: mercedē pauperum lupinis faucibus in superfluitatibus ciborum & vestiū de
uorant & consumunt: quod absurdum est: abominabile: & deflendum: hæc idcirco dixerim:
vt talis abominatio cunctis gentibus innotescat: quatenus si deum non metuunt: hoīes verē
tes, suis aliqualiter abominationibus retardentur. Audiant quęso hi tales episcopi: quæ narē
randa proponimus: & saltem aliorum calamitatibus terreantur.

IN superioribus Aegypti partibus in deserto quodā ab hoībus propter vitæ incōmo O
da inhabitabili: quidam degebar monachus Helias noīe: antiquissimus & magnæ vitę
sanctitate radiās: q in vita beatissimi Hieronymi eidē familiarissimꝰ valde fuit: quem
idē beatissimꝰ Hieronymus habuisse prophetiæ spiritum pluries enarrauit. Hic die quodā (vt
plures mihi testificant monachi: vita venerabiles fideq; digni: qui se dixerunt ab eiusdem san
cti viri ore multotiens peraudisse) solitis incūbens orationibus: somno repentino adueniente
aliquantulū obdormiuit: & ecce in visione quo quidē modo multotiens deus omnipotēs grā
dia & occulta suis fidelibus reserat sacramenta: in quodā palatio mirę pulchritudinis, ineffa
bilis, & a mortalibus nunq̄ visę: vt sibi videbatur: erat. Cū per horā per palatiū illud huc illuc
q; gradiens: eius admiraretur pulchritudinē vehementē: vidit quoddam pręparari tribunal
a quibusdā nimiæ pulchritudinis iuuenibꝰ: stratis tapetibꝰ & vestibꝰ auro & gēmis ac multa
artificii varietate decoratis circūquaq; pariete inuoluto. In quo postmodū rex quidam maxi
mus & decorus: cuius aspectus tantæ erat suauitatis: vt nil vellet aliud qui habere magna de
syderat: virorum sole lucidior comitatus societate veniēs se posuit vt iudicia exerceret. Inter
hęc cuiusdā anima, quem fuisse Anconitanum pręsulem ab aliquibus ibidem consistentibus
postmodū intellexit nequā spiritibus: catenis igneisq; vinculis vincta instar fornacis flammas
erumpēs sulphureas: deportata, maiestati regię pręsentat. Quę prius q̄ de aliquo interrogare
tur: cœpit diris vocibus se infernalibus māsionibꝰ dignissimā acclamare: hanc inter cæteras
maxime assignās principalē causam: qm̄ vanis pōpis intētus: in cōuiuiis & vestibus & huius
modi stultitiis delectabatur. Quibus finitis: lata per iudicem sentētia: vt poenis infernalibus
traderetur: donec corpori iūcta duplices poenas in perpetuū sustineret: mox illā secū ferēs om
nis illa nequā spirituum turba: inde diris clamoribus recesserunt. Deinde alterius cuiusdam
animā: quam fuisse Theodosii senatoris fratris venerabilis Damasi pręditi episcopi Portue
sis similiter intellexit: ante maiestatē regiā circūstantibus multis nequā spiritibus eū grauissi
me accusantibus pręsentatur. Cūq; a diabolis in longū accusatio traheretur: & nullus exad
uerso aliqua responderet: vir quidam septies sole splendidior: & vt sibi videbatur, pene cæte
ris astantibus eminentior: ad regis sedens dexteram; in pedibus se erexit. Quo quidem sur

gente silentiũ rex manu ꝓpria a cunctis fieri imperauit: tũc q steterat oĩbus opponẽs accusantibus: hũc suũ fuisse fidelissimũ & deuotũ: & ei cõtinue exhibuisse reuerentiã specialem: eisdẽ mox loquẽdi audaciã abstulit: & taciturnitate ꝑnotauit. Postmodũ vero is flectens ante regẽ genua: huic suo fidelissimo veniã & ęternã requiẽ solita pietate & misericordia infinita clementissime elargiri: ita tñ ꝙ ꝓ cõmissis in mundo flagitiis in purgatorio purgaref: suis ꝓcibus vt voluit est adeptꝰ. Tũc oĩs illa nefandoꝝ spirituũ multitudo gemẽs & vlulãs de illo loco protinus se remouit. Interuallo aũt facto horę vniꝰ: iuuenis quidã pulcherrimꝰ cõcito gradu ꝑ palatiũ veniens adhũcq; accedẽs: qui tã eminẽs & ꝑclarus in auxiliũ exurrexerat Theodosii senatoris: se fore dixit a Petro patricio Romanorũ eius deuotissimo missum: quatenus eiusdem preces exaudiẽs: sibi impetrare a dño filiũ dignaref. Ad hæc rex: Qđ (inquit) a filio meo Hieronymo Petrꝰ postulat: certe fiat. His oĩbus sic finitis: a somno illo mox Helias monachus excitatur: laudes imensas deo reddens: & Hieronymo glorioso. Qui diẽ illũ in quo tã miranda viderat, prenotans: eodẽ postea intellexit die episcopũ Anconitanũ & Theodosiũ senatorem ex hoc sæculo migrauisse. Quo liquide patet: hæc vana somnia nõ fuisse.

MAgnam putabas Augustine charissime aliquibꝰ admirationẽ inducere veluti si qđ nouũ & inauditũ ei ꝑponẽs: dũ in tuis pristinis literis quas recepi: Ioãni baptistæ & cęteris apostolis Hieronymũ sanctissimũ æqualẽ in sanctitate & gloria: rationibus sine dubio efficacibus: & visionibus mirificis cõprobabas. Certe nõ est aliqualis ambiguitas verissima & omni fide & deuotione dignissima ita fore. Nec puto aliquibus eius vitam sanctissimã: & eius tanta prodigia hominibus insueta nõ ignorantibus: admirationis aliquid euenire. Sed quoniã tales tuę fuerũt ratiões: ad veritatẽ huiusmodi declarandã: ꝙ meas leuissimas & imperitas nũc illis opponere nõ deceret: omissis oĩbus visionẽ mirabilẽ quã venerabilis vir Cyrillus episcopus Alexandrinus se vidisse suis ad me diebus pluribus iam elapsis destinatis literis affirmabat, breuiter itroducã. Post beati Hieronymi obitũ gloriosum: anno completo in die natiuitatis gloriosissimi Ioãnis dñi ꝑcursoris, laudibus expletis matutinis, dũ memoratus põtifex more solito in ecclesia solus: ante altare eiusdẽ ꝑcursoris dñi gloriosi: flexis genibꝰ ipsius gloriã & excellentiã multa spũs dulcedine cõtemplaref: repentino somno aliquãtulum obdormiuit: & ecce in ecclesiã vt sibi clarissime videbaf, binatim quorũdam speciosissimorum hominũ vltra humanã æstimationẽ cantus alternatim suauissimos concinentiũ turba vehementissima miro ordine veniebat. Deinde binatim oẽs ad altare ꝓcedentes: & ibidẽ flectentes genua: ad sedendũ singuli se ponebant. Cũq; illorũ hominũ iam esset ecclesia valde plena: post oẽs duo viri eminẽtiores cæteris, in toto similes: atq; pares: ĩfinito sole lucidiores: stola induti cãdidissima: auro & gẽmis vndiq; ineffabiliter rutilante, veniẽtes: ecclesiã pariter intrauerũt. Ad quorũ introitũ oẽs in ecclesia residẽtes: ꝓtinus flexis genibus eisdẽ summã reuerẽtiã psoluerũt. Tunc duo illi viri ante altare ab eisdẽ reuerentia exhibita: in duabus cathedris aureis mira lapidũ ꝑtiosoꝝ varietate & pulchritudine decoratis: sibi a quibusdã pulcherrimis iuuenibus ꝑparatis: ambo pariter cõsederũt: & sic silẽtes aliquãtulũ ꝑmanserũt. Interim inter illos silentio: cœpit alter eoꝝ duorũ alterũ impellere ad loquendũ. Cũq; longa adinuicẽ altercatio oriretur: vt quis primo inciperet prædicare: cœperũt singuli: vt Hieronymus Ioannis / cuius erat die illa solẽnitas / laudes & magnificẽtias explicaret: magnis vocibꝰ acclamare. Quo vnꝰ illorũ sermonẽ mox incipiẽs: laudes beatissimi ꝑcursoris dñi tanta loquelæ dulcedine: tantoq; verborũ ornatu: necnõ & sentẽtiæ grauitate cõtexuit: ꝙ fas nõ esset linguæ hoĩm declarare. Finito itaq; sermone illo: alter quẽ Ioannẽ baptistã cuncti q aderãt nominabãt: eidẽ grates referẽs multiplices: hoc circũstãtibus ad eiꝰ honorẽ & gloriã est locutꝰ: Socius iste meꝰ charissimus Hieronymus: æqualis mihi in gloria: ęqualis etiã in sanctitate: seriem mearũ laudum est hactenus ꝑsecutus: idcirco dignũ est vt eius laudibus nũc insistã. Hic vere lux est ecclesiæ: tenebras effugans errorũ: & cunctos illuminãs hoĩes veritatis claritate cęcos. Hic fons est aquę sapientiæ salutaris: ad quẽ sitiẽtes dũ accedunt: largissime satianf. Hic arbor altissima: cuius cacumen cœlũ ascendit: sub cuius doctrinæ frõdibus de suaui eiusdẽ oris fructu: aues cœli scilicet homines multũ intelligẽtes: & bestiæ terrę scilicet hoĩes parũ intelligẽtes vberrime satiantur. Hic mecum fuit in sæculo eremita: & certe non minus me carnem abstinẽtiis macerauit: Hic mecum virgo nitidus atq; purus: Hic mecũ fuit ꝓphetico spiritu illustratꝰ: Hic mecum doctor extitit veritatis. Ego propter iustitiam & veritatem vitam corporeã dereliqui: hic etsi sic non amiserit vitam corporalem ꝓpter iustitię & doctrinæ suæ perspicacissimæ veritatem:

tempus suū tri totū gessit in sęculo in martyrio,afflictionibus,& dolore.Ego Christianę fidei præcucurri nuntius & gentium inuitator:hic postmodū veniēs eiusdē extitit sustentator:& ab hæreticis eandē lacerātibus defensator.Ego semel in baptismate manib⁹ ꝓpriis Christum tetigi in Iordane:hic ipsum nō solū manibus ꝓpriis habuit multotiēs in altari: sed & ore proprio māducauit.Hic mihi in sanctitate p oīa fuit æqualis:nūc enim ęquali ambo æternę vitæ prēmio insimul cōgaudemus.Hęc & alia multa ꝓsequēte beato Ioāne: q̄ idem beat⁹ Cyrillus nō potuit totaliter memorię cōmendare:iā hora diei prima adueniēte:ecclesiā custos intrans episcopū intuit⁹ dormientē eundē manibus excitauit.Expergefact⁹ itaq; pōtifex,stupore,admiratione,& gaudio admodū plenus:quæ viderat custodi cū lachrymis enatrauit:deinde illo die missam solennissime celebrans:visionem mirabilem omni populo declarauit.

SVnt infinito plura quę dici possent miracula verissima:& vtilia enarrāda:q̄ ea quę in breui hoc opusculo sunt inscripta.Sed ne prolixitate operis aliquid legētibus tædii oriatur:vno solo miraculo qđ nondū expleto mense in Bethleem peractū est: perfectus huic operi finis erit.Die dominico transacto post octauas pentecostes: omnibus meis suffraganeis episcopis:& multitudine maxima tam virorum q̄ mulierum in ecclesia in qua sanctissimū quiescit Hieronymi cadauer,insimul congregatis: honore debito & veneratione tā debita q̄ deuota:primo egomet sacris indutus vestibus:ad locū foueę in qua corpus venerandū iacet:accedēs:terrā cœpi effodere sepulturæ:quatenus sacratissimū illud corpus inde ablatū in tumulo marmoreo mira pulchritudine vndiq; decorato (quod hac de causa fuerat fabricatum) postmodum poneretur.Cum iam fouea foret vacua, cūctis cernētibus corpus sanctissimū in medio foueæ:tanq̄ in aere a nulla parte terram tangens permanebat integrum:nec corruptione aliqua violatum.Quod inde eleuantes cum odore tam vehementissimo & suaui:q; talem olfactus hominum nunq̄ sensit:collocauimus in altari; quatenus a populo reliquiæ sanctissimę viderentur.Quot autē illo die me cunctisq; qui aderant:astantibus sunt peracta miracula gloriosa:explicare ea nullatenus compos essem.Cæci sedecim illas reliquias tāgentes facie,visum protinus receperunt.Tres pcipue dæmoniaci catenis vincti:in illam ecclesiam plurimorū hominum manibus deportati:sunt protinus liberati.Mulieris cuiusdā viduæ paupercułæ puerulus:eius vnicus filius:in ecclesia fuit pręgentiū multitudine suffocatus:quem mater inueniens:dolens & lugens:mox in vlnis puerile cadauer ad foueam in qua sepultum fuerat corpus Hieronymi gloriosi deferens:eum in foueā proiecit:hęc dicēs verba:Sācte Hieronyme gloriose:hinc nō recedam:donec restituas mihi vnicū meum filium: quem amisi.Mirabilis certe deus in sanctis suis:faciens prodigia insueta.Statim vt terram extincti puerulí corpus tetigit:eidem anima est coniuncta.Quidam vir corpus cuiusdā sui filii de sepultura in qua per triduum steterat,extractum:mox ad foueam illā detulit: & illud in foueam sic proiecit:qui iuuenis fuit illico vitæ pristinæ restitutus.Innumerabilia pene forēt miracula:quę peracta sunt a mane vsq; ad vesperas:quo quidem tempore gloriosum Hieronymi cadauer de fouea dissepultum in altari extitit collocatum.Sed tamen ad huiusmodi miracula vlterius non procedam.Vnum quod nocte sequenti accidit non silebo.

IN hora siquidem vespertina corpus illud sacratissimum in monumēto quod præparauimus:posuimus:sed mane monumentū vacuū est inuentum: & corpus sanctissimum foueæ pristinę inuenimus restitutum.Qđ dum ego plurimum admirarer:nocte sequenti mihi dormienti beatus Hieronymus apparens in visione: plurima mihi grandia patefecit.Sed inter cætera,talia mihi verba dixit:Noueris Cyrille: q; corpus meū de fouea in qua iacet:nullatenus extrahetur:quousq; ciuitas Hierusalē ab infidelibus capietur.Quo quidem tempore Romam delatum:ibidē multo tempore requiescet.Ad hæc expergefactus:quæ videram cunctis episcopis & aliis viris catholicis enarraui.Quid & quando hæc euenient:aliter non agnosco.Si quid vtile aut bonum in hac epistola dixi: non meis sed gloriosissimi Hieronymi meritis imputetur.Si quid vero superfluū inutile & non bonum:solum meę insipientiæ & negligentiæ causa hoc accidisse:ab oībus iudicetur.Mei Augustine charissime in tuis orationibus memor esto. τέλοσ.

Hūc diui Aur. AVGVSTINI Epistolarū Librum,iterū suis typis expressit Iodocus Badius, Lutetiæ Parisiorū, Anno ab incarnato verbo.MDXVII.Nono Calē.April.

Præcipuarum sententiarum ac materiarũ in hoc epistolari a beato Augustino disertissime digestarum cum indicatiõe vbi vnaquæque earum in ipso libro reperiatur: breuis ordinataque annotatio.

Directio lectoris.

Lector prompte & expedite cupiens inueni re ea quæ hic annotata sunt: animaduertat no tas numerorum indicare ordinẽ numeralẽ alphabetorũ in minoribus ipsius operis marginibus cõsignatorũ: In quorum marginum capiti bus etiã huiusmodi notæ sunt expressæ. Literas vero eisdẽ notis hic appositas: sciat repsentare literas eorũdẽ alphabetorũ: qbus singula quæ inueniri desyderantur: ad oculũ ostenduntur.

coerceat:non tamen occidat.xxxv.X.
Donatum ꝓcõsulẽ in administratione & vir-
tute ab omnib⁹ cõmendatum: hortaẽ ne vul
gi laudibus corrumpatur.xxxv.Y.
De Donato episcopo hæresiarcha.xli.A.ĩ me.
F.in fine.G.xlii.F.G.Z.et.xliii.A.
Qꝫ pars Donati apud Carthaginẽ primo Ma
iorini dicebatur.xviii.L.
Donatistæ a Donato hæresiarcha dicunẽ: &
de eorum crudelitate.x.P.Z.xiii.Q.
Donatistæ vocanẽ Machariani.xl.&.in fine.
xli.N.O.Z.xlvi.P.
Donatistæ quid proprie credant:vel a fide ve
ra discrepent.xii.O.P.
Ad Donatistas laicos scribit epistolam.xl.T.
Ad laicos Donatistas admonitio vt ad vnita
tem ecclesiæ redeant.xlii.D.&.
Ad primarios donatistarũ scribit literas qui
bus illi respondere noluerunt.xl.9.
Ad Donatistas ex concilio Circensi.xxxix.N.
Donatistę cur se ab vnitate ecclesię diuiserint
Donatistæ prius imperatorũ implo-(xii.Q.
rant auxilium qđ catholicis cõtra eos fieri de
bere denegant.xii.R.
Qꝫ in Donatistas cõuersę sint leges ĩperiales
sicut in accusatores Danielis leones:nisi ꝙ le
ges eis prosint quæ videntur esse aduersę.xii.
S.T.qđ probatur exemplis.xviii.O.
Donatistæ sibi fallaciter q̃runt martyrii glo-
riam cum persecutionẽ patiunẽ.xii.V.X.Y.
De donatistarũ nimia crudelitate vel ĩ se vel
alios:q̃ merito erat legibus coercẽda.xii.Y.Z.
Quomodo leges pecuniales contra oẽs(&.9.
hæreticos ꝓmulgatas specialiter ĩ Donatista
rũ seueritatẽ catholici ferri precanẽ imperato
rẽ:sed mĩa dei nõ obtinuerũt.xiii.E.xviii.Q.
Donatistæ incredibilẽ sęuitiã exercẽt in epm
vagiẽse:ob quã cũ accusati cẽnt ĩpator maluit
eorũ errorẽ oĩno corrigere:q̃ tãtũmõ sęuiẽdi
auferre licentiã.xiii.E.in fi.F.xviii.P.Q.xxxv.
Qꝫ plures donatistarũ post datas leges (L.Z.
cognoscentes distantiam erroris & veritatis
ad vnitatẽ ecclesiæ redierũt:alii simulãdo cõ-
municauerunt:vel propter eorũ paucitatẽ ꝑ
tinaces latuerunt ꝑ quoꝝ cõuersione catholi
ci clerici horrẽda perpessi sũt.xiii.G.xxxv.&
Donatistæ qđ catholicis faciunt sibi non ĩpu-
tant:& qđ sibi faciunt catholicis ĩputant.xiii.
H.xviii.R.xlvi.Q.
Donatistæ ꝓcisi sũt ab vnitate ecclesię.xiii.N
Inter Donatistas & Cęcilianũ iudicãtes etiã
extra ecclesiam ordinatos ĩ suis honoribus re
cipi censuerunt.xiii.Q.
Donatistę frustrare nituntur disputationem
inter se & catholicos:quia suam ꝑtẽ malã scie
bant:ob quod daũẽ exceptores vtrisq̃ partib⁹.
xxxix.O.
Donatistę glorianẽ maiores suos Cęcilianum
episcopum accusasse apud ĩperatorẽ.xxxix.R
Dormire pro mori ponitur.xxxiiii.K.
EBrietas quãta mala facit.xxix.S.ĩ fi.
Ebrietates & comessationes ita a qui
busdã licitæ putãẽ:vt etiã in hono-
rem martyrũ & solatia mortuorũ sup eorũ se
pulcra celebrentur.xvii.9.
Qꝫ ecclesia sit vnica.xxxiii.V.
Eccl'ia ꝙ sit vna etiã hæretici ꝓfitenẽ.xxxix.P
Qꝫ vniuersæ ecclesiæ septenario numero cõ-
mendanẽ.xl.&.in medio.
Ecclesiã catholicã nulli licet ignorare.xlii.Z.
Ecclesia comparaẽ ciuitati supra mõtẽ positę
quæ abscondi non potest.xlii.Z.
Ecclesia solis:lunæ:stellarũ & nubis noĩe ap-
pellaẽ.xx.X.xxxii.N.xx.Y.
Ecclesia diciẽ regina.xxii.A.in fine.B.
Ecclesia est spiritalis mater fideliũ:& præ car
nalibus matribus parit:nutrit &c.viii.9.
Pro ecclesia toto orbe diffusa melius interp̃ta
tur:mõs Sion:latera aqlonis:ciuitas regis ma
gni:q̃ pro parte Donati quę in sola Africa est
vbi pascis:vbi cubas in meridie.xi.A.
Ecclesiã Christi nõ in aliqua mundi parte:sed
toto orbe diffundi testimoniis scripturarũ ꝓ
batur.x.Z.xii.P.xl.&.xlii.L.&.
Ecclesiã ĩ oĩbus gẽtibus diffundi:ex ei⁹ nois ĩ
terpretatiõe qua catholica dicitur,ꝓbaẽ.x.9.
Conuincit dicentes ideo apud se esse ecclesiã
Christi:q̃a numero pauciores sint & iustiores
xi.B.O.
Ecclesiã catholicam paruã ĩ maloꝝ cõparatio
ne:non tamẽ paruam toto orbe inter tot ma-
los diffusam,ostenditur.xi.C.
Ecclesia mixtim instar sagenę euangelicæ bo-
nos & malos trahit.xi.E.
Ecclesia in terris nõ amittit nisi malos:& ĩ cæ
lum non admittit nisi bonos.xli.L.in fine.
Ecclesia non ideo perit:quia sacramẽta cũ ma
lis cõmunia habet:probaẽ ex dictis Cypriani
martyris.xi.G.H.I.
Si aliam ecclesiam q̃ quæ secundũ euãgelium
toto orbe diffunditur etiam angelus prędica
ret:non est audiendus.xli.&.
Eccl'ia adhuc habet quo crescat:& ꝙ nulla re
linquitur insula vbi nõ sit ecclesia Christi.xx.
&.xxii.A.in fine.B.
Ecclesiã Christi calũniatores ĩ diuinis libris
nolunẽ agnoscere:cum ipsum Christum præ
ter scripturas nesciant.xii.P.

reddenti additur.Ibidem.

Votum erit redditum & redditor:quia idipsum erat debitum & debitor.Ibidem.

Vouens non erit talis si non fecerit quod vouit:qualis mansisset si nihil vouisset.ix.&.

Vouens tanto miserior si fidem deo fregerit quanto beatior si persoluerit.Ibidem.

Vouenda non est continentia inter coniugatos nisi ex consensu & voluntate communi:& si praepropere facta fuerit:magis temeritas est corrigenda q̃ persoluēda pmissio.ix.9.xlv.V.

Vouere ex alieno non exigit deus:sed potius vsurpare vetat alienum.ix.9.

Si vterq; vouerit cōiugum neuter exigat.Ibidem.et.xlv.V.in fine.

Vſ Qui vsura pauperem trucidat nō minus crudelis est q̃ qui a diuite rapit.xiiii.V.

Vx Vxorem nullis legibus humanis licet vendere:nec Christi lege dimittere:excepta fornicationis causa.xxiii.D.

Vxor infidelis nolēs cohabitare viro fideli nisi ille deserat Christum:dimittenda est:& ecōuerso. quod etiam de aliis propinquis intelligendum est.Ibidem.

Vxor post propositum continentiae ducta dimitti non potest.xviii.Y.et.xix.D.

Vxor viro suo debet esse subiecta & ministrare.xlv.V.

Vxori non licet de rebus suis dare sine consensu viri.xlv.X.

Vxor nō debet dicere:Facio de meo quod volo:cum & ipsa non sit sua sed viri sui.xlv.Y.

Vxori non licet sine consensu viri sui habitū consuetum mutare & alium sumere:siue vidualem:siue monachalem:siue alium quēcūq;. Alpha.xlv.Z.

De Xenocrate philosopho.xv.E.i fine.xxxv.9.

FINIS.

Lutetiae Parisiorum in Chalcographia
A Scensiana.Nono Calen.
Apri.Anno.M.DXVII.